Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Geschiedenis der zeventien Nederlanden

https://hdl.handle.net/1874/233846

Vitkamp

Geschiedenis der

Zeventien

Nederlanden

mm 10313

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT
1294 4884

224. B. 26

GESCHIEDENIS

DER

ZEVENTIEN

NEDERLANDEN,

DOOR

P. H. WITKAMP,

EERELID VAN HET KONINKLIJK GROOTHERTOGELIJK INSTITUUT TE LUXEMBURG, LID VAN HET KONINKLIJK OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP TE AMSTERDAM, LID VAN HET HISTORISCH GENOOTSCHAP TE UTRECHT, LID VAN DE MAATSCHAPPIJ DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE TE LEIDEN.

MET 370 HOUTGRAVUREN.

TEEKENINGEN VAN G. J. BOS, J. BOSBOOM, V. DE DONCKER, J. C. GREIVE JR., W. HEKKING JR., D. VAN DER KELLEN JR., J. C. LEICH, C. ROCHUSSEN, J. M. SCHMIDT CRANS, W. DE FAMARS TESTAS, A. F. ZURCHER, EN ANDEREN.

Eerste Deel.

De oudste geschiedenis der Nederlanden. — De geschiedenis van Holland, Zeeland, Amstel, Vlaanderen en Artois tot 1543.

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

ARNHEM—NIJMEGEN,
GEBRS. E. & M. COHEN.
1882.

AAN

Z. M. KONING WILLEM III

WORDT DIT WERK

UIT LIEFDE EN EERBIED

OPGEDRAGEN

DOOR

DEN SCHRIJVER EN DE UITGEVERS.

INHOUD.

I. GESCHIEDENIS DER ZEVENTIEN NEDERLANDEN GEDURENDE HET EERSTE TIJDVAK.

HOOFDSTUK I. Het ontstaan van den Nederlandschen bodem, met 1 plaat. . . . . blz. 1
„ II. De oudste bewoners des Lands, met 7 platen. . . . . „ 3
„ III. De Kelten, met 1 plaat . . . . . „ 15
„ IV. De Kimbren. . . . . „ 19
„ V. De Germanen, met 5 platen en 2 schetskaarten . . . . . „ 22
„ VI. Oneenigheden tusschen de Batavieren en de Katten, tusschen de Gallen en de Germanen (100 tot 58 vóór Jezus Christus) . . . . . „ 27
„ VII. Julius Cesar in Noord-Gallië en Neder-Germanië (58–50 voor J. C.), met 1 plaat. „ 31
„ VIII. Neder-Germanië en België onder Keizer Augustus tot op den dood van Drusus (44—9 vóór Jezus Christus), met 7 platen . . . . . „ 38
„ IX. Neder-Germanië en België gedurende de laatste jaren van Augustus (9 vóór J. C. tot 14 na J. C.), met 3 platen. . . . . „ 42
„ X. Neder-Germanië en België ten tijde van Keizer Tiberius (14—37), met 9 platen. „ 46
„ XI. Neder-Germanië en België ten tijde van Keizer Caligula (37—41), met 1 plaat. „ 63
„ XII. Neder-Germanië en België ten tijde van Keizer Claudius (41—54), met 1 plaat. „ 66
„ XIII. Neder-Germanië en België ten tijde van Keizer Nero (54—68), met 2 platen . . „ 67
„ XIV. Neder-Germanië en België ten tijde der Keizers Galba, Otho en Vitellius (68—69). „ 73
„ XV. De oorlog der Batavieren onder Claudius Civilis tegen de Romeinen (69 en 70), met 6 platen. . . . . „ 74
„ XVI. Neder-Germanië en België onder Keizer Vespasianus en zijne opvolgers tot op de tijden van Keizer Valerianus (70—253), met 6 platen en 2 schetskaarten . . . „ 91
„ XVII. Neder-Germanië en België onder Keizer Valerianus en zijne opvolgers tot op de verheffing van Byzantium tot rijkszetel (253—330), met 2 platen . . . . . „ 97
„ XVIII. Neder-Germanië en België onder Konstantijn de Groote en zijne opvolgers tot op de groote volksverhuizing (330—375), met 1 plaat . . . . . „ 101
„ XIX. Neder-Germanië en België tijdens de groote volksverhuizing (375—486), met 1 plaat. „ 104
„ XX. Frankenland, Neder-Saksen en Friesland ten tijde van Clovis en zijne opvolgers tot op den dood van Koningin Brunehilde (480—613), met 5 platen. . . . . „ 110
„ XXI. Frankenland, Neder-Saksen en Friesland ten tijde van Clotaris II en zijne opvolgers uit het Huis van Meroveus (613—752), met 8 platen. . . . . „ 114
„ XXII. Frankenland, Neder-Saksen en Friesland ten tijde van Koning Peppin (752—768), met 2 platen. . . . . „ 126
„ XXIII. Het Frankische-Rijk onder Karel de Groote (768—814), met 6 platen. . . . . „ 130

HOOFDSTUK XXIV. Het Frankische-Rijk ten tijde van Lodewijk de Vrome (814—840), met 1 plaat. blz. 145
„ XXV. Het Frankische-Rijk ten tijde van Keizer Lotharius I tot op het verdrag van Verdun (840—843), met 2 platen . . . . . „ 148
„ XXVI. De Nederlanden deels bij Lotharingen, deels bij Frankrijk en deels bij Duitschland (843—870), met 2 platen . . . . . „ 150
„ XXVII. De Nederlanden ter helfte bij Duitschland en ter wederhelfte bij Frankrijk tot op de erfelijkheid der groote leenen (870—877), met 2 platen . . . . . „ 154
„ XXVIII. De Nederlanden tijdens het erfelijk worden der groote leenen (877—923), met 1 plaat. „ 155

II. GESCHIEDENIS DER GRAAFSCHAPPEN HOLLAND EN ZEELAND, TOT OP DE VEREENIGING DER ZEVENTIEN NEDERLANDEN ONDER ÉÉN HOOFD.

HOOFDSTUK I. De oorsprong van het Graafschap Holland (een groot gedeelte der 9de eeuw en mogelijk eenige jaren later), met 1 plaat . . . . . blz. 162
„ II. Dirk I (916 of vroeger —939?), met 2 platen . . . . . „ 163
„ III. Dirk II (939?—988) . . . . . „ 164
„ IV. Arnulf (988—993) . . . . . „ 167
„ V. Dirk III (993—1039) . . . . . „ 167
„ VI. Dirk IV (1039—1049), met 1 plaat . . . . . „ 170
„ VII. Floris I (1049—1061), met 1 plaat. . . . . „ 171
„ VIII. Dirk V (1061—1091), met 2 platen . . . . . „ 174
„ IX. Floris II of de Vette (1091—1122), met 3 platen. . . . . „ 178
„ X. Dirk VI (1122—1157), met 2 platen . . . . . „ 182
„ XI. Floris III (1157—1190), met 1 plaat . . . . . „ 185
„ XII. Dirk VII (1190—1203), met 1 plaat. . . . . „ 188
„ XIII. Ada (1203), met 2 platen . . . . . „ 191
„ XIV. Willem I (1203—1223), met 2 platen . . . . . „ 193
„ XV. Floris IV (1223—1235), met 1 plaat . . . . . „ 199
„ XVI. Willem II (1235—1256), met 4 platen . . . . . „ 202
„ XVII. Floris V (1256—1296), met 5 platen . . . . . „ 211
„ XVIII. Jan I (1296—1299), met 1 plaat. . . . . „ 223
„ XIX. Jan II (1299—1304), met 3 platen. . . . . „ 230
„ XX. Willem III of de Goede (1304—1337), met 5 platen . . . . . „ 235
„ XXI. Willem IV (1337—1345), met 3 platen . . . . . „ 238
„ XXII. Margaretha (1345—1354), met 1 plaat. . . . . „ 243
„ XXIII. Willem V (1354—1358). . . . . „ 247
„ XXIV. Albrecht, Ruwaard (1358—1389) . . . . . „ 250
„ XXV. Albrecht, Graaf (1389—1404), met 2 platen . . . . . „ 255
„ XXVI. Willem VI (1404—1417), met 1 plaat. . . . . „ 264
„ XXVII. Jacoba (1417—1433), met 6 platen. . . . . „ 270
„ XXVIII. Filips I of de Goede (1433—1467), met 9 platen . . . . . „ 282
„ XXIX. Karel I of de Stoute (1467—1477), met 8 platen . . . . . „ 302
„ XXX. Maria (1477—1482), met 10 platen . . . . . „ 326
„ XXXI. Maximiliaan, voogd over Filips II (1482—1494), met 5 platen. . . . . „ 335
„ XXXII. Filips II of de Schoone (1494—1506), met 13 platen. . . . . „ 354
„ XXXIII. Maximiliaan, voogd over Karel II (1506—1515), met 2 platen. . . . . „ 363
„ XXXIV. Karel van Oostenrijk, Heer der Bourgondische Nederlanden, Koning van Spanje (1515—1519), met 4 platen . . . . . „ 371
„ XXXV. Karel van Oostenrijk, als Keizer Karel V (1519—1521), met 4 platen . . . . . „ 380

HOOFDSTUK XXXVI. Karel van Oostenrijk, als Keizer Karel V, van het verwerven der Heerlijkheid Doornik tot het verkrijgen der Heerlijkheden uitmakende het Sticht Utrecht (1521—1528), met 10 platen. . . , ... blz. 386
„ XXXVII. Karel van Oostenrijk, als Keizer Karel V, van het verwerven der Heerlijkheden Utrecht en Overijssel tot het verkrijgen der Heerlijkheid Groningen en het Landschap Drenthe (1528—1536), met 7 platen. . . . . „ 402
„ XXXVIII. Karel van Oostenrijk, als Keizer Karel V, van het verwerven der Heerlijkheid Groningen en het Landschap Drenthe tot het verkrijgen van het Hertogdom Gelder en het Graafschap Zutphen (1536—1543), met 15 platen. . . . . „ 423

III. GESCHIEDENIS DER HEERLIJKHEID AMSTEL.

HOOFDSTUK I. Heerlijkheden tusschen Holland en de naburige gewesten. — De Heerlijkheid Amstel, met 1 plaat . . . . . blz. 437
„ II. Wolfger (1105?–1126?). . . . . „ 438
„ III. Egbert (1131?—1172?) . . . . . „ 438
„ IV. Gijsbrecht I en Gijsbrecht II (1176?–1228?), met 2 platen . . . . . „ 439
„ V. Gijsbrecht III (1230?—1252) . . . . . „ 442
„ VI. Gijsbrecht IV (1252–1296), met 4 platen . . . . . „ 446
„ VII. Gijsbrecht IV van Amstel, Jan van Nyerlede en Gwy van Avennes (1296—1311). „ 451

IV. GESCHIEDENIS VAN HET GRAAFSCHAP VLAANDEREN TOT OP DE VEREENIGING DER ZEVENTIEN NEDERLANDEN ONDER ÉÉN HOOFD.

HOOFDSTUK I. De oorsprong van het Graafschap Vlaanderen (510?—864), met 1 plaat . . . . blz. 453
„ II. Boudewijn I of met den IJzeren arm (864—879), met 1 plaat . . . . . „ 454
„ III. Boudewijn II of de Kale (879–919) . . . . . „ 455
„ IV. Arnold I of de Oude (919–958), met 2 platen . . . . . „ 458
„ V. Boudewijn III of de Jonge en Arnold I of de Oude (958—964), met 1 plaat. . „ 459
„ VI. Arnold II of de Jonge (964–988). . . . . „ 461
„ VII. Boudewijn IV of met den Schoonen Baard (988—1036) . . . . . „ 462
„ VIII. Boudewijn V of van Rijssel (1036–1067), met 4 platen. . . . . „ 463
„ IX. Boudewijn VI of van Bergen (1067—1070) . . . . . „ 467
„ X. Arnold III of de Eenvoudige (1070 en 1071). . . . . „ 468
„ XI. Robert I of de Fries (1071—1093), met 1 plaat. . . . . „ 470
„ XII. Robert II of van Jerusalem (1093—1111), met 3 platen . . . . . „ 472
„ XIII. Boudewijn VII of het Hapken (1111–1119), met 1 plaat. . . . . „ 475
„ XIV. Karel I of de Goede (1119–1127), met 1 plaat . . . . . „ 477
„ XV. Willem van Normandie (1127 en 1128), met 1 plaat . . . . . „ 480
„ XVI. Dirk van den Elsass (1128–1169), met 2 platen. . . . . „ 484
„ XVII. Filips I of van den Elsass (1169—1191), met 4 platen . . . . . „ 487
„ XVIII. Boudewijn VIII of de Moedige en Margaretha I of van den Elsass (1191–1194). „ 496
„ XIX. Boudewijn IX of van Konstantinopel (1194–1205), met 8 platen . . . . . „ 499
„ XX. Johanna van Konstantinopel (1205—1244), met 8 platen . . . . . „ 506
„ XXI. Margaretha II of Zwarte Margriet (1244—1279), met 3 platen. . . . . „ 524

HOOFDSTUK XXII. Gwy van Dampierre (1279—1305), met 14 platen . . . . . blz. 537
„ XXIII. Robert III of van Béthune (1305—1322), met 7 platen . . . . . „ 567
„ XXIV. Lodewijk I of van Nevers (1322—1346), met 18 platen . . . . . „ 576
„ XXV. Lodewijk II of van Male, tot op zijne verheffing tot Graaf van Artois (1346—1382), met 18 platen . . . . . „ 615
„ XXVI. Lodewijk II of van Male, sedert het beërven van het Graafschap Artois (1382—1384), met 3 platen . . . . . „ 648
„ XXVII. Margaretha II of van Male en Filips II of de Stoute (1384—1405), met 7 platen. „ 654
„ XXVIII. Jan, Zonder Vrees (1405—1419), met 9 platen . . . . . „ 668
„ XXIX. Filips III of de Goede, tot op zijne verheffing tot Graaf van Namen (1419—1429), met 7 platen . . . . . „ 689
„ XXX. Filips III of de Goede, tot op zijne verheffing tot Hertog van Brabant en Limburg (1429 en 1430), met 4 platen . . . . . „ 702
„ XXXI. Filips III of de Goede, tot op zijne verheffing tot Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland (1430—1433), met 3 platen. . . . . „ 712
„ XXXII. Filips III of de Goede, en zijne opvolgers, sedert de aanhechting van Henegouwen, Holland en Zeeland aan de Bourgondische heerschappij tot op de vereeniging der Zeventien Nederlanden onder Karel V (1433—1543), met 3 platen. „ 718

V. GESCHIEDENIS VAN HET GRAAFSCHAP ARTOIS TOT OP DE VEREENIGING DER ZEVENTIEN NEDERLANDEN ONDER ÉÉN HOOFD.

HOOFDSTUK I. De oorsprong van het Graafschap Artois (van de eerste tijden tot 1237), met 2 platen . . . . . blz. 720
„ II. Robert I of de Dappere (1237—1250), met 1 plaat . . . . . „ 721
„ III. Robert II of de Edele (1250—1302) . . . . . „ 722
„ IV. Mahaut, Jeanne I, Jeanne II, Robert III (1302—1347), met 1 plaat . . . . . „ 722
„ V. Philippe I of van Rouvre (1347—1361) . . . . . „ 726
„ VI. Margaretha of van Valois (1361—1382). . . . . „ 726
„ VII. Lodewijk van Male en zijne opvolgers, tot op de vereeniging der Zeventien Nederlanden onder één hoofd (1382—1543), met 1 plaat . . . . . „ 727

GESCHIEDENIS

DER

ZEVENTIEN NEDERLANDEN.

EERSTE TIJDVAK.

HOOFDSTUK I.

HET ONTSTAAN VAN DEN NEDERLANDSCHEN BODEM.

De oorkonden der geschiedenis in steen en gruis. — De oudste gronden van Nederland. — Het diluvium. — Het alluvium. — De duinen. — De veenen. — Het planten- en dierenrijk voor meer dan twintig eeuwen. — De onbeteugelde stroomen. — Het land bij hoogen waterstand.

Telegrafen en dagbladen deelen ons de gebeurtenissen mede van de laatste uren, ja van het eigen oogenblik. Maand- en weekschriften brengen ons den zamenhang daarvan onder het oog. Geschiedenissen, kronieken en archieven vermelden, wat voor jaren en eeuwen plaats vond, en de traditie voegt daaraan toe wat voorviel eer de volken in staat waren, hunne lotgevallen op te teekenen. Zelfs wat verder ligt, is niet voor het nageslacht verborgen: de grond zelf legt getuigenis af van vroegere omwentelingen en bewaart in steen en zand de merkwaardigste oorkonden.

Wie dus de geschiedenis van de Zeventien Nederlanden wenscht te kennen, moet, alvorens hij de geschiedrollen der voorvaderen doorbladert, een blik werpen op de vorming des Lands, ten einde te verstaan, hoe de bodem van Nederland ge-

worden is zoo als hij zich aan ons oog voordoet, wat hij aan de natuur, wat hij aan de vlijt van den mensch te danken heeft.

IJverige onderzoekingen leeren, dat vóór tallooze eeuwen veelvuldige opheffingen en bezinkingen de gedaante van Nederland voortdurend hebben gewijzigd. Nadat het hecht gesteente van Midden-Europa het aanzijn had verkregen, strekte het Nederlandsche zeestrand zich van Kaap Blanc-nez of daaromtrent oostwaarts langs het Demerdal tot de Maasgouw en de Rijnvallei uit, en van daar noordwaarts naar de bergen van Bentheim en het Wesergebergte. Was het grootste deel van het tegenwoordig Nederland derhalve toen nog door den Oceaan bedekt, daarentegen vond de Noordzee in het westen een slagboom, dien zij sedert opgeruimd heeft. Frankrijk was toen namelijk met Engeland aaneen verbonden, en de Atlantische Golfstroom kon langs de Hoofden het mondingsgebied van Rijn, Schelde en Theems niet bereiken.

De zee die uit dien hoofde boven de plaats woelde waar sedert Noord-Nederland uit de baren verrees, maakte den achtergrond uit van een spiegelend vlak dat zich tusschen de Kjölen en den Oeral opende, en was dien ten gevolge het minst onstuimige deel van dezen grooten plas. Wanneer de zomerwarmte het bergijs der Skandinavische hooglanden in beweging bragt, zakte dit af naar deze zee, beladen met tallooze massa's steengruis en groote rotsblokken. Eeuwen achtereen duurde die aanvoer voort. Het ijs smolt weg, en 't gruis en gesteente bezonken op reeds vroeger gevormde leem- of zandbanken, te gelijkertijd dat stroomen uit het zuiden en oosten het steengruis der Rijn- en Wesergebergten naar de Nederlandsche zeeën voerden. Zoo vermengden zich hier de verbrijzelde rotsdeelen die uit het noorden, het zuiden en het oosten kwamen. Die uit het noorden vormden het diluvium in Friesland, Groningen en Drenthe, die uit het oosten de hooge streken van Salland, Twenthe en Zutphen, die uit het zuiden den zandbodem der Nederlandsche en Belgische Kempen, nevens de heuvelen van Nijmegen en Cleve. Eindelijk gaven die allen vereenigd het aanzijn aan de heuvelen en heiden van de Veluwe, van Utrecht en het Gooi. Wie de steenen en de steentjes op de heidevelden onzer drie noordelijkste gewesten, op Wieringen en andere plekken beschouwt, herkent daarin granieten, dioriten, zand- en kalksteenen van Skandinavië. Op de heuvelen van Overijssel vindt hij dezelfde steensoorten met dezelfde versteende schelpen terug, die omstreeks het Wesergebergte voorkomen, en het gruis der Kempen vertoont eene volkomene overeenstemming met de gesteenten waaruit de Ardennen bestaan. Allermerkwaardigst zijn bij dien overzeeschen aanvoer onzer zandheuvelen de duizende "zwerfblokken" in en op den bodem, steenklompen van buitengemeene grootte, ja van tien- tot zestigduizend pond zwaarte.

Later werd dit diluvium opgeheven tot zijne tegenwoordige hoogte, tot 90, 100 en 110 el boven het zeevlak, op gelijke wijze als overal elders, in reeksen van eeuwen, andere vormingen tot duizelingwekkende hoogten waren opgebeurd.

Gelijktijdig met den aanvoer van het diluvium, had eene geheele verandering in het uiterlijk der vroeger gevormde landen plaats gegrepen. De omwentelingen die in een voorafgaand tijdperk de Pyreneën, de Alpen, de Karpathen en andere bergketenen ophieven, hadden eene geheele verandering in het klimaat onzer streken te weeg gebragt. De ijsperiode die de rotsflanken in Skandinavië versplinterde, bragt een anderen plantengroei voort voor dien welke wegstierf. De viervoetige dieren die toenmaals Noord-Europa bewoonden, verdwenen van daar om elders voort te leven en later het opgeheven diluvium te bevolken. De mammoeth (de olifant van den voortijd), de holenbeer (eene soort van de grootte en sterkte van den Amerikaanschen grimbeer), en de hyena van den voortijd trokken zich terug voor de strengheid van het klimaat. In de spelonken van de kalkgebergten, die zij bewoonden, vindt men nu, na vele honderdduizenden jaren, hunne gebeenten terug.

Hoe lang de wording van deze diluviale gronden aanhield, valt niet te beslissen, doch zeker duurde zulks tallooze eeuwen. Daarna ontstonden de gronden van het alluvium, de laatste afdeeling waarin men de vormingen onderscheiden kan die de aardkorst zamenstellen, gronden welke nog voortdurend gevormd worden. De aanvang van dit tijdperk is al mede reeds vele honderdduizenden jaren van ons verwijderd, zoodat toen de eerste volken naar West-Europa afzakten, reeds lang de zand- en kleibezinkingen in rivieren en zeeboezems, de duinen, de hooge en lage veenen de oudere diluviale gronden met nieuwe lagen hadden bedekt en omgord.

De vorm waaronder de alluviale zeebezinkingen aanvingen, was die der banken, en deze verhieven zich boven den stand van ebbe ter plaatse waar het slibhoudende water bij het kenteren der getijen genoegzame rust vond om de klei af te zetten. Op den uitersten zoom daarvan voerde iedere golf der zee eenige weinige zandkorrels en schelpdeeltjes aan, een nietig, onmerkbaar randje, maar in duizend en duizend dagelijksche reizen, millioenen dagen achtereen, werd dit randje een wal, eene heuvelreeks, eene groep heuvelreeksen, de duingordel die de gansche zuidoostkust der Noordzee, van Kaap Blanc-nez tot aan het noordelijkst uiteinde van Kaap Skagen bezoomt, de schutsweer, het bolwerk van de daarachter door bezinkingen gevormde lage landen. Aanvankelijk was die rand veel verder van de diluviale gronden verwijderd dan tegenwoordig, doch de wind die de golven plooide en de duinen uit zee opwierp, behield steeds de kracht om het zand weder op te nemen en weg te voeren. Van hier, dat waar geene bijkomende omstandigheden, zoo als het

begroeijen der hoogten, den wind beteugelden, de duinen verstoven en oostwaarts voortrolden. Bij den aanvang onzer jaartelling reikten de duinen derhalve veel nader tot de Britsche kust dan tot heden: minstens eene strook van een uur breedte is sints dien tijd door de zee teruggewonnen.

Van alle gronden die door bezinkingen ontstonden, werden de lage veenen het laatst van allen tot bewoning geschikt. Ontstaan door den groei en het weder vergaan van water- en moerasplanten, jaar in jaar uit, miste zoodanige bodem, bij eene niet door de kunst geleide afwatering, de noodige vastheid om menschen en vee te dragen. Het water stond er in ondiepe plassen of poelen, bleef er tusschen de sponsachtige lagen besloten en scheurde bij zware regenvlagen en hooge waterstanden breedere en smallere kreken, die ook weder in den vorm van veenen toegroeiden, om aan nieuwe kreken gelegenheid te geven zich te vormen.

Maar welke ook de gedaante was, waarin de Nederlandsche grond ontstond, nog had de oppervlakte niet de laag-waterlijn bereikt of deze naauwelijks overschreden, of reeds was alles met kruiden, planten, heesters en geboomte bedekt. Welhaast groenden en bloeiden op een groot gedeelte van den vaderlandschen bodem zware wouden, die daardoor de schuilplaatsen werden van velerlei viervoetig, gevleugeld en kruipend wild.

Onbeteugeld door menschelijke versperringen, vloeiden de groote stroomen die uit de hooglanden nederdaalden, langs de oudere gronden, langs het opgeheven diluvium, door het lagere alluvium. Bij elken hoogen stand overstelpten ze de kleilanden, de veenen, de lagere zandgronden en dolven zich bij elken hinderpaal in het wegvloeijen een nieuw bed. Dan scheen het lommer der wouden van de jongste gronden op het watervlak te rusten, en het viervoetig wild vlood naar de bosschen van het diluvium of naar de duinen, die toen eveneens met digt geboomte waren getooid.

HOOFDSTUK II.

DE OUDSTE BEWONERS DES LANDS.

Oorkonden rakende de oudste bewoners. — De hunebedden van Drenthe en het Goregt. — Voorwerpen in en bij de hunebedden gevonden. — Nadere aanwijzing der hunebedden. — Het hunebed te Tinarloo, dat te Borger, die te Rolde. — Het hunebed bij Rijs. — De dolmin aan de Vuursche. — Het "hunebed" te Baarle. — De Brunehilde's-steen. — Vóórhistorische monumenten te Bray, Chaudfontaine, Bouni, Forrière, Waha en Mousny in de Ardennen. — Het Deivelselter. — De Grauenstein. — De hunebedden, dolmen, baetiles, menhirs, enz. in andere landen van Europa, Azië en Afrika. — De stichters. — De Hunnen? — De Noormannen? — De Germanen? — De Kelten? — De Kvenen? — De Iberiërs? — De Khasia's bouwen nog heden zoodanige gedenkstukken.

Leveren steen en gruis de oudste oorkonden voor het ontstaan des Lands, eveneens bevatten steenen de oudste oorkonden betreffende 's Lands eerste inwoners.

Op de heiden en esschen van Drenthe en het Goregt, in de bosschen van het Eemland, aan de Maas, op de bergen van Luxemburg en Namen, in de streken langs Haine en Schelde, ziet de wandelaar gedenkteekenen, wier stichting tot een tijdperk opklimt, waarin noch vreemde noch ingezetene 's Lands geschiedenis nederschreef, ja omtrent wier oprigting de traditie de herinnering zoo geheel heeft verloren, dat onze voorvaderen ze voor werken van reuzen en duivels verklaarden.

De hunebedden, in Drenthe en het Goregt, ontleenen waarschijnlijk hun naam van twee oud-Westfaalsche woorden: *hune* dat *reus* en *bed* dat *graf* beteekent. Zij bestaan uit groote, geweldig zware granietblokken, in zekere orde opeengestapeld. Allen hebben de gedaante van een langwerpig vierkant, en velen strekken zich in de lengte van het noordwesten naar het zuidoosten uit. Ruim de helft heeft echter eene andere rigting: oost—west, noord—zuid, noordoost—zuidwest, noordwest ten westen — zuidoost ten zuiden, en noordoost ten oosten — zuidwest ten westen. Zij zijn aan den eenen kant breeder dan aan den andere en opgeworpen in de lengte uit twee rijen steenen, met één steen aan één of beide uiteinden, allen op hun kant geplaatst en van boven gedekt door 2, 3 of meer grootere steenen, meestal platter van vorm dan de zijsteenen. Eenigen liggen half in de aarde, anderen zijn geheel overstelpt door zand, en de ruimten tusschen de grootere steenen is bij deze laatsten met kleinere keijen aangevuld.

Oorspronkelijk stond rondom elk hunebed, of althans rondom velen, bij wijze van omheining of buitenmuur, een ovale of vierkante steenkrans van 1 of 1½ el hoogte. De steenen daarvan zijn één schrede van elkander en 2 tot 3 schreden van het graf zelf geplaatst. Ook hebben eenige hunebedden eene soort van voorpoort of portaal, tegenover den buitenkant van een der twee lange zijden. Twee tot zes steenen vormen dien pylon.

Binnen elk hunebed zijn twee plaveisels, boven elkander, van een weinig boven tot ongeveer een half el onder den beganen grond. Ze zijn gevormd uit keijen, wit zand en gruis van steenen en bevatten in de tusschenliggende ruimte één of meer urnen en wapenen. De kleur en grootte van deze urnen verschillen. Meerendeels echter zijn zij van eene aschgraauwe of geelbruine kleur en naauwelijks 1.⁵ palm hoog. Allen zijn van klei gebakken. Eenigen hebben ooren, anderen niet. Ook de vorm verschilt in andere deelen, daar sommigen eene wijde opening hebben, terwijl anderen boven in een naauwen hals eindigen. Op velen ziet men geen de minste figuren, doch anderen vertoonen regte of slangvormige strepen rondom de kruik. Geen heeft glazuur, en enkelen althans zijn geheel uit de hand gevormd.

Doorgaans zijn de kruiken gevuld met de overblijfselen van verbrande menschenbeenderen, en

bijna overal vond men, bij het opdelven der urnen, tevens bijlen, pijlspitsen, hamers en andere wapentuigen, meest allen van vuursteen, doch ook wel van eene andere steensoort.

De door zand overstelpte hunebedden bleven door dit onttrekken aan het oog, dikwerf den landzaten eeuwen onbekend. De grafkelder te Eext is eerst in 1756, die te Emmen in 1809 en die te Valthe, bij den oorsprong der Hunse, in 1843 teruggevonden.

Het aantal hunebedden in Drenthe en het Goregt is bij een onderzoek van gouvernementswege in 1847, 53—55 bevonden. [1]) Aan de noorderhelling des Havelterbergs, tusschen de dorpen Havelte en Wapserveen, liggen er 2. Onder Diever ziet men er 1, aan den weg naar de Smilde. Te Loon, onder Assen, is er 1, vijftien minuten noordwaarts bergen, onder Roden, mede 1. Onder Vries vindt men het merkwaardige hunebed van Tinarloo en dat te Zeijen, dus te zamen 2. De gemeente Rolde telt er 3, waarvan twee te Rolde en één te Balloo. De 3 hunebedden van Sleen liggen allen naar de zijde van Noord-Sleen. In de gemeente Emmen worden er 9 gevonden, namelijk bij Emmen vijf, te Angelsloo twee, te Noord-Barge één en te Westenesch één. De gemeente Odoorn bezit het belangrijke cijfer van 11 hunebedden, waarvan twee te Odoorn, zes te Valthe en drie te Exloo. Ook in Borger zijn 11 dezer gedenkteekenen; men vindt ze tusschen het hoofddorp en Buinen, en tusschen Borger en Drouwen. Anloo heeft 7 hunebedden: twee te Eext, één te Anloo, één te Annen, één te Gasteren en één te Schipborg. Onder Zuidlaren liggen er 2, beiden te Midlaren, en eindelijk ontwaart men het

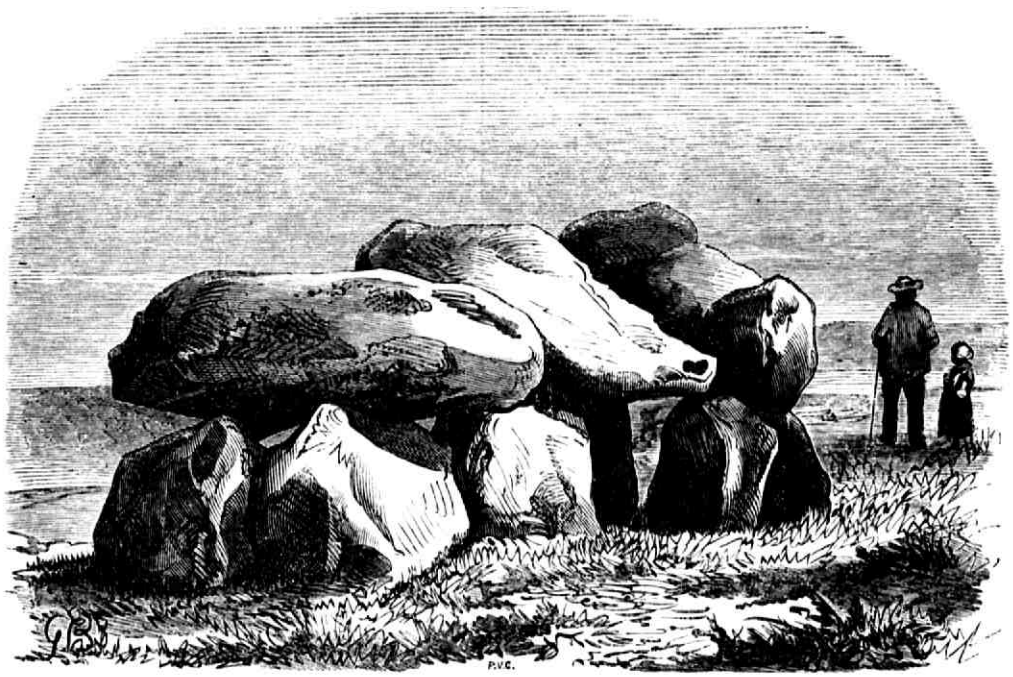

Het hunebed te Tinarloo (Noordelijk Drenthe).

van dit gehucht; en aan de noordzijde van Steenlaatste hunebed nabij Noordlaren, onder de Groningsche gemeente Haren.

Onder de Nederlandsche hunebedden is dat bij Tinarloo, aan den weg naar Zeegze, het merkwaardigste, naardien het beter dan eenig ander is bewaard gebleven. Het is 5 el lang, 2.^{5} el breed en 1.^{6} el hoog. Elf steenen vormen het bed: drie aan elke zijde, één aan de voor- en één aan de achterzijde en drie als deksteenen. Onder deze laatsten, die circa 1 el boven den grond liggen, is er één van 2 el lang, 1.^{25} el breed en 1 el dik. De zijsteenen zijn evenwijdig van elkander geplaatst, met tusschenruimten van omstreeks 6 palm. Hoezeer een der kleinsten in Drenthe, is dit monument in zijne soort fraai, en alles ligt er als voor eeuwen.

De stoutste der Drentsche steenhoopen is een van het Borger drietal, die welke 10 minuten ten

[1]) De uitkomsten van dit onderzoek heeft Dr. L. T. H. Janssen gegeven in zijne *Drentsche Oudheden*.

Het getal hunebedden is in dit werk verschillend medegedeeld. Bladz. 8 worden er opgeteld, 50 in Drenthe en 1 in Groningen, terwijl in de *Lijst der Hunebedden*, waarin van elk een plan is medegedeeld, 52—54 staan afgebeeld en omschreven. Op éène plaats toch (bij Emmen) beletten zoowel struiken en heesters als de verwoesting, te onderscheiden of men één dan wel drie hunebedden voor zich heeft.

Dat ik nog één hunebed meer tel dan Dr. Janssen in zijne *Lijst*, is het gevolg van het in zijne *Drentsche Oudheden* onvermeld blijven van het hunebed onder Roden. Het ligt aan de noordzijde van Steenbergen, westwa arts van den weg naar Roden en heeft omstreeks 16 el lengte. Westendorp heeft het reeds vermeld, en het is sedert niet opgeruimd, want ik zag het den 26sten Maart 1869.

noordoosten van het dorp wordt gevonden. Hij heeft nagenoeg 21 el lengte. Naar het westen beslaat aaneengeschakeld. Op 1 el boven den grond worden zij door negen ontzaggelijk groote steenen ge-

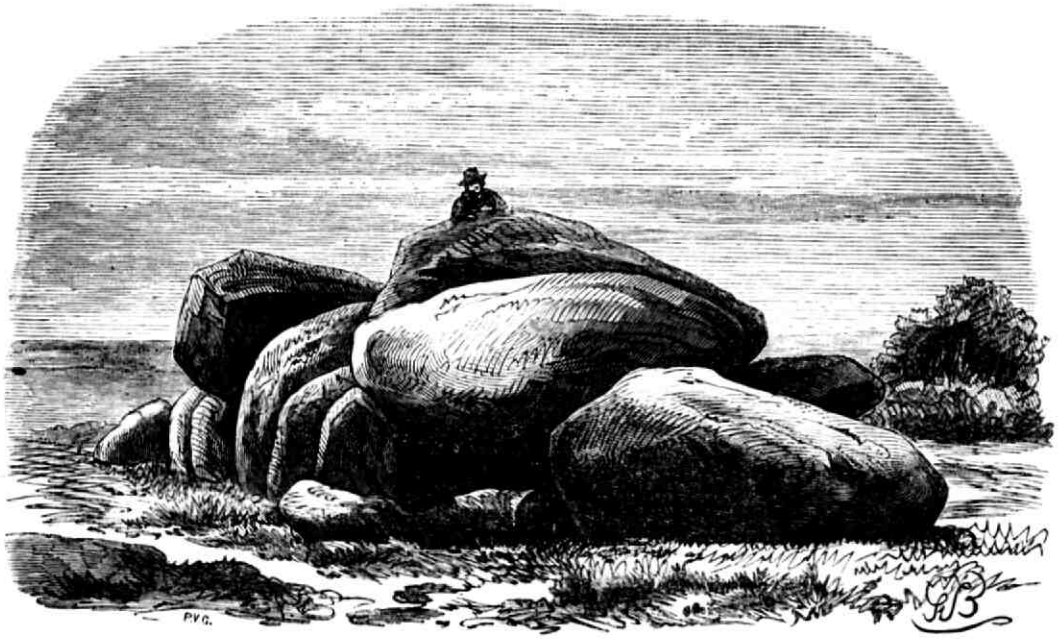

Het groote hunebed te Borger (Oostelijk Drenthe).

de binnenruimte 2.^{5} el, die naar het oosten tot 1.^{5} vermindert. De zijsteenen, vijfenveertig in getal dekt, een cijfer dat blijkbaar eenmaal grooter was, daar de middensteenen zijn afgeworpen. De grootste

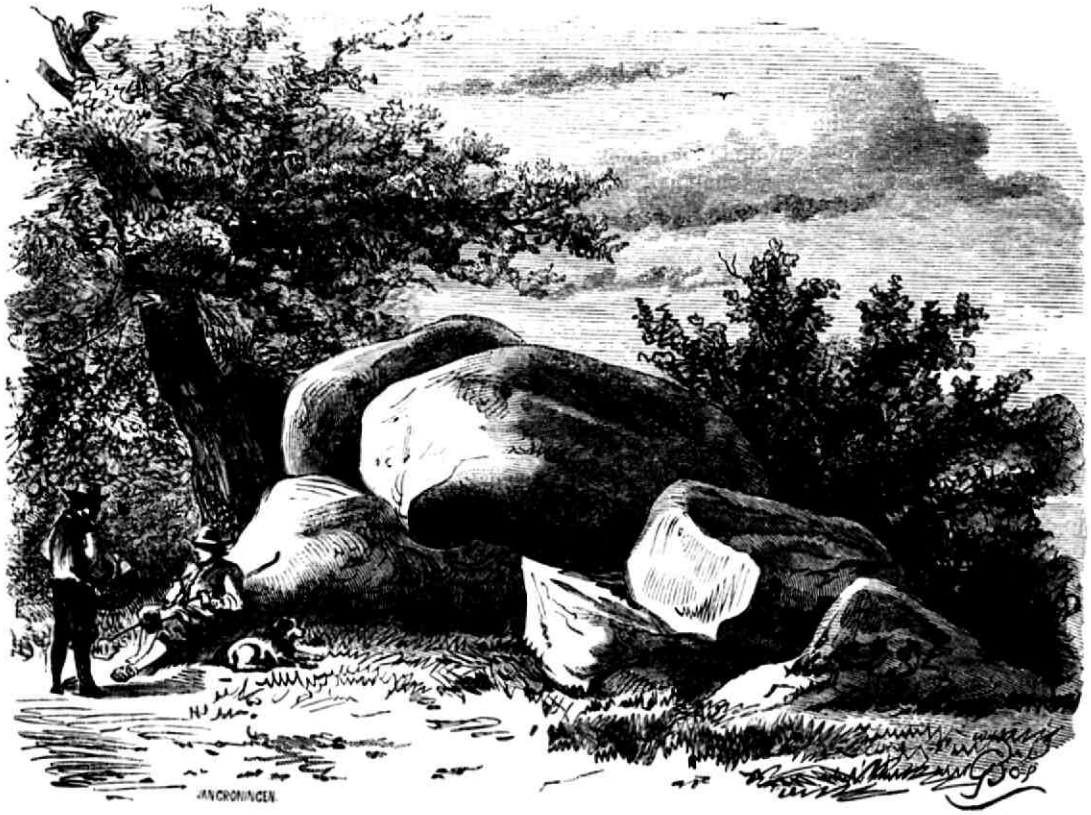

Het zuidelijke hunebed te Rolde (Midden-Drenthe).

en van eene geweldige grootte, staan 1 el van elkander, hoezeer hier en daar door kleinere keijen der deksteenen weegt, volgens berekening, ongeveer 20,000 kilo's. Een voorpoort of portaal van zes steenen

ligt aan de zuidwestzijde. Toen de Groningsche juffer Titia Brongersma dit graf in 1685 opende, vond zij daarin eenige urnen of kruiken, waarvan zij echter niets dan eenige scherven kon inzamelen.

De beide hunebedden te Rolde, slechts 70 schreden van elkander verwijderd, worden door oude eiken overschaduwd. Het zuidelijke telt in het geheel negen en twintig steenen en heeft bij 12 el lengte 4 el breedte. De zijsteenen liggen meer van elkander dan bij de meesten het geval is, terwijl, met uitzondering van het einde, twee blokken steeds een derde dragen. Dit hunebed vertoont zich daardoor, even als het groote hunebed te Eext, als eene reeks van dolmen.

Een der hunebedden, noordoostwaarts van het dorp Emmen, is merkwaardig wegens zijne grootte, daar de lengte 26 el bereikt, — wegens een der deksteenen die bij eene breedte van 1.^{75} el 2.^{75} el lengte bezit, en wijl van den steenkrans rondom het gevaarte nog tot heden veel bewaard is. Bij zijn bezoek van Drenthe in 1808 reed Koning Lodewijk, zoodra hij dit hunebed ontwaarde, vooruit, deed zijn paard op den zwaren deksteen springen en wachtte er de komst van zijn gevolg af.

Tot de grootste hunebedden behooren het zuidelijkste van die te Eext, het westelijkste van die te Havelte, die te Balloo, de hunebedden te Sleen en één van die te Drouwen. Een van het tweetal te Midlaren heeft den zwaarsten deksteen van allen, door Dr. Janssen op 52,000 Ned. pond berekend. Merkwaardig is de vorm van een der deksteenen van het groote hunebed te Eext: het heeft eene schier volkomene gelijkenis met een zetel.

Wekken de hunebedden onze verbazing door hunne grootte, de kunst heeft niets tot hunne stichting bijgebragt dan het opeenstapelen in de aangenomen vormen. De granietblokken zijn ruw en onbewerkt, zooals zij in de ijsperiode werden aangevoerd. Alleen schijnen de steenen naar de binnenzijde eenigzins gelijk gemaakt te zijn, doch men vindt vaak gerolde steenen in den grond, aan één of twee zijden zoo vlak afgeslepen, alsof zij met een reusachtig scheermes waren doorgesneden. In het hunebed, 400 schreden noordwaarts van Emmen, ontwaart men in een der steenen drie langwerpige kuiltjes, in eene regte lijn geplaatst, ongeveer 3 duim diep en 6 tot 9 duim van elkander. Op gelijke wijze zijn drie kuiltjes in een der hunebedden te Angelsloo gegrift, 2.^{6} duim van elkander, met 4 duim in middellijn en bijna 5 duim diepte. Eindelijk ziet men op een steen die allerwaarschijnlijkst eens tot een der hunebedden te Valthe behoorde, doch in 1847 6 el daarvan verwijderd lag, zes zoodanige kuiltjes geboord. De indrukselen zijn echter te eenvoudig om daarbij aan eene soort van runenschrift te denken. [1]

[1] Een rond kuiltje van ongeveer 4 duim middellijn in elk der beide deksteenen van het in zijne soort fraaije hunebed te Noordlaren, is het indruksel van een boorwerktuig. Het is een indruksel niet uit de oudheid, maar uit onzen tijd, ten einde de steenen door buskruid te doen springen. Gelukkig heeft de voorgenomen slooping geen gevolg gehad.

Vroeger was het getal hunebedden veel grooter dan thans, doch bij de invoering van de christelijke godsdienst werden velen omvergeworpen, en later hebben moedwil en hebzucht nog verscheidenen gesloopt of in meer of mindere mate geschonden. Eerst in 1734 werd bij een besluit van drost en gedeputeerde staten van Drenthe op het schenden en vernielen der hunebedden boete gesteld, maar nog heden bedreigen de handel in veldsteenen, opdelvingen en verwaarloozing het bestaan dezer eeuwenoude gedenkteekenen. Nog herinneren ouden van dagen zich hunebedden bij Exloo en Ide, die sedert spoorloos verdwenen zijn.

De verbazende moeite en krachtsinspanning die noodig zijn geweest om zoo groote ligchamen als deze steenklompen te verwerken, te vervoeren en in de verlangde orde opeen te stapelen, hebben te allen tijde zoozeer de verbazing opgewekt, dat de latere landzaten het oprigten dier gedenkteekenen aan een geslacht van reuzen toeschreven, dat vóór 's menschen schepping de aarde bewoond had. Intusschen hoe gering ook de werktuigelijke kennis der stichters moge geweest zijn, bij overvloed van menschenhanden en lange hefboomen, waren, wanneer op geen tijd behoefde gezien te worden, deze steenklompen wèl bijeen te rollen. De grootste moeite leverden ongetwijfeld de geweldig zware deksteenen op, die boven de daaronder geplaatste zijsteenen moesten opgeheurd worden. Doch wanneer de stichters der hunebedden de steunsteenen, nadat die op hunne plaats gerold waren, geheel met aarde overdekten en tegen den alzoo gevormden heuvel de deksteenen opstuwden, kwamen zij langs een ligt verklaarbaren weg tot het begeerde doel.

Dat de stichters der hunebedden geene buitengewone lichaamskrachten bezaten, al waren zij stoere, geharde menschen, bewijzen de overblijfselen van geraamten. In het ten jare 1843 opgedolven hunebed te Exloo, vond Dr. Janssen, vier jaren later, eenige menschenbeenderen, die, bij het onderzoek van den hoogleeraar Sandifort, te Groningen, bleken behoord te hebben, aan een persoon van niet meer dan middelbare grootte.

Die beenderen en de opgedolven urnen leveren het bewijs, dat deze aloude steenhoopen zijn opgerigt tot grafgesteenten, en hunne grootte maakt het meer dan waarschijnlijk, dat zij strekken moesten tot monumenten voor voorname personen, aanvoerders, priesters of helden. Het soms vrij aanzienlijke getal van aschkruiken doet denken, dat sommigen óf familiegraven waren óf het laatste overschot vereenigden van meer dan één aanvoerder.

De bewering dat de hunebedden tevens gediend hebben tot winterwoningen wordt weersproken door de ruimte van binnen, daar zelfs in de grootsten de ruimte tusschen het gewelf en den vasten bodem geene manshoogte bedraagt. Daarbij vindt men

daarbinnen noch stookplaats noch eenig spoor van vroegere bewoning. Er is geen stellig bewijs bij te brengen dat de hunebedden deelswijze of bij uitsluiting eene godsdienstige bestemming gehad hebben, doch waren de dolmen altaren, zoo kunnen ook deze zamengestelde dolmen wel ten dienste van offeranden gestrekt hebben.

In Overijssel werden vroeger ook hunebedden gevonden: men zag er nog in het begin dezer eeuw een bij Eeze, in den uitersten hoek der noordelijkste gemeente, Steenwijkerwold. Het is echter, even als dat van Ide en Exloo, gesloopt.

Naar het schijnt, was nabij Eeze, in 1781, nog een tweede monument van deze soort aanwezig: althans onze geleerde landgenoot Petrus Camper heeft, in genoemd jaar, eene teekening vervaardigd van een hunebed waarboven de naam staat van het Friesche dorp Finkega, terwijl onderaan wordt gelezen, dat het ligt "op de heide van Steenwijk, niet ver van Friesland." Volgens deze omschrijving moet het zich verheven hebben tusschen Eeze en Finkega, en is het mogelijk, dat het identisch met het vorige is geweest.

In het zuidwesten van Friesland, in Gaasterland, werd in Maart 1849 een hunebed ontdekt, op 20 minuten afstand van Rijs, het landgoed van Jonkheer G. R. G. van Swinderen. Het had 7 el in de lengte en 2 tot 3 el in de breedte. Men vond het in een heuvel 2 el beneden den boschgrond. Het bed was zamengesteld uit acht zware granietblokken van 0.^{5} tot 1.^{5} el middellijn, zoodanig gerangschikt, dat vijf naar het noorden en twee naar het zuiden waren gekeerd, terwijl de achtste, een zeer zware klomp, tot sluitsteen op den oostkant strekte. Op de westzijde daarentegen lag het hunebed open. Naar het schijnt was het geheel omringd geweest door een kring van groote keijen, zooals nog om eenige Drentsche hunebedden gezien wordt. Daarentegen ontbraken er de deksteenen. De inwendige ruimte beliep ongeveer 10 kubieke el (5 el in de lengte, 1.^{75} el in de breedte en 1.^{2} el in de hoogte.) Op den vloer, uit kleine steentjes gevormd, vond men potscherven, benevens enkele houtskolen en vier wiggen van vuursteen. Jammer voor de wetenschap, dat Jonkheer van Swinderen, tijdens het vinden van dit hunebed zich niet op Rijs bevond: de onkunde der ontdekkers gaf aanleiding, dat het vernield en de eigenaar beroofd werd van een zoo merkwaardig overblijfsel der grijze oudheid.

Eigenlijke hunebedden zijn elders in de Nederlanden niet gevonden, maar van de naauw daarmede verwante dolmen, baetiles en menhirs, zijn nog velen over.[1]

De dolmen aan de Vuursche, in de Utrechtsche gemeente Baarn, bestaat uit een grooten horizontaal liggenden steen, rustende op vier kleineren. De groote is amandelvormig en heeft in zijne grootste afmeting (van het oosten naar het westen) eene lengte van 2.^{23} bij eene breedte van 1.^{6} el. De vier staande steenen steken thans naauwelijks 2 of 3 palm boven den grond, doch toen Mr. Jacobus Scheltema, tijdens zijn verblijf te Utrecht, een daarvan (den zuidelijke) deed ontblooten, bleek het, dat deze meer dan 1.^{5} el hoogte had en dus eenigermate bij den poot eener tafel te vergelijken was. Al deze steenen, bruingrijze keijen, zijn de gewone rolsteenen van het Gooi en Eemland. Ook zij schijnen op enkele plekken een weinig afgehakt te zijn, doch nergens staat daarop eenig teeken ingegrift. De overlevering verhaalt, dat deze steenen plotseling uit den grond zijn te voorschijn gekomen. Het schijnt dus, dat zij almede eens door zand zijn overstelpt geweest.

Dit overstelpen van een altaar door zand — want deze bestemming schijnen de dolmen gehad te hebben, — is waarschijnlijk geschied bij of na de invoering van 't Christendom, en 't is zeer wel mogelijk, dat de hunebedden die door zand zijn overdekt, eerst te zelfder tijd in dien staat zijn gekomen. Verscheidene conciliën toch, onder anderen die van Arles en Tours, bevalen om de druïdensteenen zoodanig met zand of aard te overdekken, dat zij niet teruggevonden konden worden, en dat die bevelen ook de gedenkteekenen in de Nederlanden troffen, bewijzen de besluiten van het concilie van Leptines (les Estines bij Binch in Henegouwen), dat den 1 Maart 743 die voorschriften vernieuwde.

Het eenige gedenkteeken in Noord-Brabant gevonden, dat in vorm met de dolmen en hunebedden overeenkomt, lag eveneens eeuwen onder het zand. Het werd, tijdens de regering van Koning Willem II, door den Heer Prosper Cuypers, op de Molenheide bij Baarle opgedolven. Bij oudheidkundige nasporingen aldaar vond hij in een geel zandduin van nagenoeg een el hoogte, een groepje steenen, waarvan één twee anderen, dekte, die op hun kant waren geplaatst, terwijl een derde tusschen beiden op den bodem lag. Allen waren aan één kant vlak gemaakt en hadden eene lengte van 23 tot 36 duim. Zij bestonden uit eene soort steen die meermalen op de heiden der Kempen wordt aangetroffen, ofschoon daar ter plaatse minder dan elders. Daar het Maasdiluvium geene zoo groote granietblokken bevat als het diluvium ten noorden des Rijn's, zoo blijkt het, dat de stichters dezer monumenten zich bij het aanleggen naar de voorhanden materialen schikten.

Op den linkeroever der Schelde, in 't Tournaisis, het wester deel van de tegenwoordige provincie Henegouwen, staat een dier gedenkteekenen die de Walen met den namen van menhir (langen steen) en peulvan (pilaar) aanduiden. De steen ligt op den grond der gemeente Hollain, aan den weg van Doornik naar st. Amand en wordt door het volk

[1] 't Is zonderling dat de Zuid-Nederlandsche dolmen, baetiles en menhirs nog zoo weinig bekend zijn, dat ik verpligt was ze uit tal van werken en plaatselijke onderzoekingen bij een te brengen. Zelfs Westendorp, Arend en Acker Stratingh kennen geene anderen dan den Duivelssteen te Namen. De laatste zegt nog in 1849: "Zeker zijn er in Frankrijk velen tusschen de Loire en de Seine, doch van de Seine tot den Rijn ontmoet men geene, noch in geheel België."

la Pierre de Brunehaut (Brunehilde's-steen) genoemd. Zijne gedaante is die van een trapezium, zijne kleur een grijsachtig rood. Boven de aarde is hij 4.[4] el hoog, terwijl het deel dat in den grond steekt, naar men zegt, nog 3 el meet. Zijne breedte is 2 el, en zijne dikte 4.[8] palm. Aan den top is hij een weinig afgebrokkeld. De westzijde is met mos en woekerplanten bekleed, doch de oostzijde, die door talrijke kuiltjes in den vorm van vingerhoeden is ingekorven, vertoont geene of weinige sporen van plantengroei. Waarschijnlijk is de naam van Pierre de Brunehaut ontleend aan de kleur van het blok, althans volgens kerspelaanteekeningen droeg deze verbazende steenklomp in de 14de of 15de eeuw den naam van Brune-Pierre, terwijl op eene in 1636 ontworpen schetskaart der gemeente Hollain den weg langs dit monument in de rigting van Jollain als Chemin de Brune-Pierre staat aangegeven. De naamsverwisseling in Pierre de Brunehaut kon te gemakkelijker geschieden omdat langs de geheele oostelijke Fransch-Belgische grens de herinnering aan 't bedrijf en vreeselijk uiteinde van Koningin Brunehaut tot op onzen tijd is bewaard gebleven. Merkwaardig is het, dat de gansche omtrek, 4 tot 5 uren ver, geene steenen van dezelfde soort oplevert, zoodat de Brunehilde's-steen óf in het diluviaansche tijdperk met een ijsblok moet zijn aangevoerd, óf door de oude landzaten van verre aangesleept. Tot in de 17de eeuw stond de steen te lood, maar in de tweede helft der 18de begon hij naar het oosten over te neigen, waarschijnlijk ten gevolge van hevige zuidwesterstormen. Sedert gaf een landman gehoor aan een inval om een greppel rondom den steen te delven, en nu nam de helling van jaar tot jaar toe. Terwijl de Brunehilde's-steen in 1768 nog slechts weinig naar het oosten overboog, beschreef hij in 1773 reeds met den grond een hoek van 50 graden. In 1811 was hij reeds tot 34 graden gedaald en in 1819 tot zelfs 20. In dezen tijd ontkwam hij het gevaar om naar de sluiswerken van Bléharies vervoerd te worden: werklieden poogden hem weg te slepen, doch in weerwil van alle inspanning, kwamen zij niet verder, dan zijn bovenkant nader tot den grond te brengen. De magistraat van Hollain, die de pogingen der Fransche aannemers met smart had gezien, zonderde tijdens het Nederlandsche bewind, 500 francs af, om den steen wêer in zijn oorspronkelijken stand te brengen, waarop Koning Willem I te zelfde einde eene subsidie

Drentsche oudheden (voorwerpen uit de hunebedden en de tumuli opgegraven).

van 1500 francs verleende. De raad zocht de noodige toestellen, als gold het een buitengewoon zware molenwiek op hare verhevene plaats te brengen, en *meer dan duizend* ingezetenen, tier op het bezit van een zoo oud gedenkteeken, vereenigden hunne krachten bij het opwinden. Langzaam hernam het gevaarte zijn ouden stand, en ten einde eene herhaling van het ongeval te voorkomen, werden twee beeren tegen den voet opgemetseld.

Tot 1753 verrees in het midden van Henegouwen nog zulk een steen: de Pierre de Bray, westwaarts van Binch. Hij had ruim 5.^{5} el hoogte boven den grond en meer dan 1.^{5} daar beneden, eene breedte van 4 en eene dikte van 1.^{8} el. Besparing van eenige guldens bragt zijne slooping te weeg: de molenvliet naar Binch eischte eenige oeverwerken, en daaraan werd het monument opgeofferd.

het stille, eenzame dal ten einde, aan eene conische rots met afgeknotte kruin, die zich loodregt boven het dal verheft en nog den naam van le Menhir voert. Gerolde steenen van allerlei grootte liggen er om heen, ofschoon niet, althans niet meer, in de orde als men bij andere vóórhistorische monumenten ziet.

Bij het gehucht Bouni, in de Luiksche gemeente Romsée, staan verscheidene baetiles: steenblokken als tafels horizontaal op twee loodregt geplaatste steenen neergelegd, terwijl andere steenklompen in het ronde verspreid liggen. De volksoverlevering zegt dat de duivel eertijds bij deze steenen werd aangebeden, doch dat, toen de apostelen het Evangelie aan de oevers der Maas kwamen verkondigen, de grootste dier steenen, zonder verdere aanleiding, ter aarde stortte en voortrolde tot de

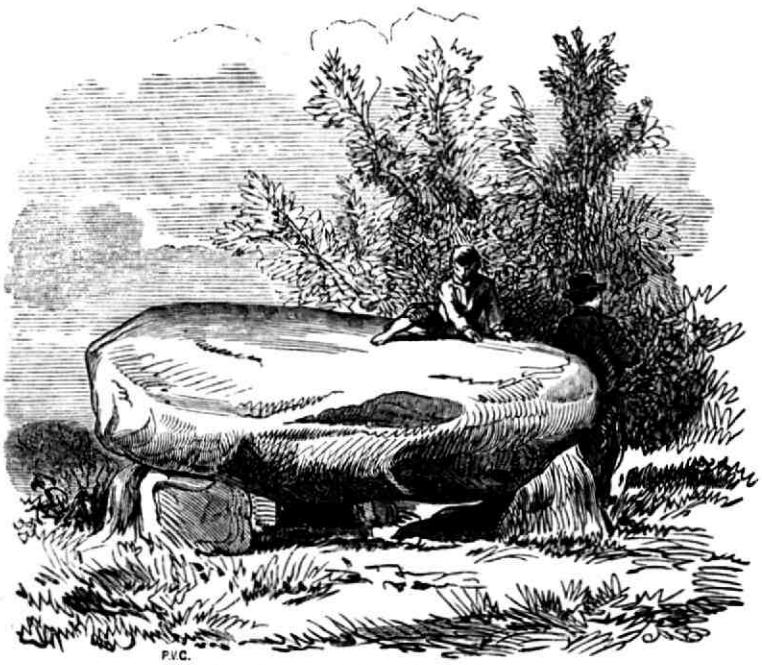

De dolmin aan de Vuursche (Eemland).

Een vóórhistorisch gedenkteeken bij Namen behoort tot de soort der baetiles: steenklompen zoodanig op elkander gestapeld, dat het evenwigt op voortreffelijke wijze wordt bewaard, ofschoon reeds een matig koeltje den steen in eene slingerende beweging kan brengen. Deze baetile, door het volk la Pierre du Diable (den Duivelssteen) genoemd, was een stuk kalkrots van groote afmetingen. "Om de zonden der voorvaderen te verzoenen," was een kapel nevens het gevaarte gebouwd en een linde daarnevens geplant. Wegens deze vrome stichting lag de steen, ofschoon in de onmiddellijke nabijheid eener volkrijke stad, tot voor eene halve eeuw ongeschonden, doch sedert hebben baldadige handen hem vernield.

In den omtrek der Luiksche badplaats Chaudfontaine vloeit de beek le Ruisseau de Menhir. Haar loop stroomopwaarts volgende, komt men beek, waarover hij sedert tot brug verstrekt. Ten einde de vorst des kwaads het hem gewijd altaar nimmer zou kunnen terugbekomen, werd te Bouni, even als te Namen bij den Duivelssteen, eene kapel nevens de brug gebouwd en eene linde geplant, die den steenklomp overschaduwde.

Zes Duivelssteenen in de nabuurschap van Rochefort kunnen mede nog tot dezen stond, hoezeer in geschonden staat, beschouwd worden. Men vindt hen tusschen de dorpen Forrière en Wavreille, een weinig ten oosten der Grot van Han, op Luxemburgschen bodem. Deze Pierres du Diable bij Forrière bestaan in vijf volledige dolmen of baetiles, ieder van drie steenen, waarvan twee regtop staan, doch de derde, de altaar- of deksteen, ter zijde afgeworpen ligt. Slechts aan één zesde ontbreekt de afgeworpen steen.

Bij Waha, in het kanton Marche, kroont een hooge menhir een der heuvelen. De Romeinen bei-

telden daarin een cirkel, en de eerste Christenen een kruis. Sedert eeuwen noemt het volk hem la Pierre de St. Hubert (den st. Hubertssteen).

Op een dorren rotstop bij Mousny, in de gemeente Ortho, nagenoeg het middelpunt tusschen de steden la Roche, Houffalize en Bastogne, staan drie ontzaggelijk groote kwartzsteenen van witte kleur. Twee daarvan zijn tegen elkander geplaatst, in de rigting van het westen naar het oosten. De derde, de grootste van allen, beheerscht beiden en heeft in een zijner flanken eene uitholing. Rondom dit gevaarte staan in een kring verscheidene gelijksoortige doch kleinere rotsblokken. Eene volksoverlevering ziet in dit gedenkteeken een herder met zijne kudde, die in steenen werden herschapen, toen de Heiland, in de gedaante eens pelgrims, door den man met een steenworp van hier werd weggejaagd.

Binnen de grenzen van het tegenwoordige groothertogdom Luxemburg zijn twee gedenkteekenen uit deze ver verwijderde eeuwen: het Deivelselter en de Grauenstein.

Van het Deivelselter (Duivelsaltaar), dat tegenover de stad Diekirch, op een berg aan de bansceiding van Gilsdorf en Ingeldorf ligt, bestaan sedert ruim eene halve eeuw niet meer dan overblijfselen, daar het door baldadige handen in 1815 is geschonden. Oorspronkelijk bestond het uit drie zware kalksteenklompen, waarvan twee, op 6 palm afstand van elkander geplaatst, een derden klomp droegen, die, in den vorm eener afgeknotte piramide, bij 2 el hoogte, aan zijne basis $2.^6$ el lengte en $2.^2$ el breedte bezat. De deksteen is bij het omverwerpen in zijn geheel gebleven, doch de beide steunsteenen barstten toen in stukken. Men schat de zwaarte van de nog aanwezige overblijfselen op 43,000 kilo's. Ten tijde van Koning Willem II had het Luxemburgsche gouvernement het voornemen opgevat, het Deivelselter te herstellen, doch toen de commissie de versplintering van beide steunsteenen aanschouwde, moest van dit voornemen afgezien worden.

De Grauenstein, op een berg in het kanton Grevenmacher, 12 — 15 minuten ten zuidoosten van het dorp Manternach, heeft een zelfde lot als het Deivelselter gehad, daar buitlustige schatgravers dit gevaarte voor eene halve eeuw hebben doen springen. Het gedenkteeken was een rotsblok van een verbazenden omvang en blijkbaar door menschenhanden naar den top des Manternacherbergs gesleept. Een volksverhaal zegt, dat de Satan bij het bouwen van de "Duivelskerk" (de Zwarte Poort) te Trier, dit rotsblok op de waterscheiding van Syren en Moezel heeft laten vallen. Dit verlies deed den Vorst der hel zoo veel leed, dat hij er uit spijt op danste. De overblijfselen van dezen dolmin of menhir zijn thans drie in getal.

Uit deze beschouwing blijkt, dat tot op onzen tijd vóórhistorische monumenten gevonden en meerendeels nog aanwezig zijn in Drenthe, Groningen, Friesland, Overijssel, Utrecht, Noord-Brabant, Henegouwen, Namen, Luik, de provincie en het groothertogdom Luxemburg.

Doch niet alleen de Zeventien Nederlanden bevatten gedenkteekenen van zoo hooge oudheid en zonderlinge bouworde, men kan ze eveneens vinden in Duitschland, Denemarken, Zweden, de Britsche Eilanden, Frankrijk, Spanje, Portugal, Koerland, de Krim, den Kaukasus, Syrië, Perzië, Indië en Barbarije.

Allen vertoonen het eigenaardige kenmerk dezer monumenten, eene opeenstapeling van zware steenklompen, waaraan noch beitel, noch eenig ander werktuig de ruwe vormen heeft gewijzigd. Zeer velen hebben de gedaante van dolmen of hunebedden, anderen die van menhirs, en nog anderen die van baetiles.

De vorm van hunebedden is de gewone in Noord-Duitschland, waar ze inzonderheid in Hannover, Oldenburg, Westfalen, Neder-Saksen, Brandenburg, Pommeren, West-Pruissen, Mecklenburg, Lauenburg, Holstein en Sleeswijk voorkomen. Mecklenburg vooral is daarmede als bezaaid. Ook hier zijn zij, even als in Drenthe, veelal geschonden, nadat reeds ontelbaren door geestdrijverij en hebzucht zijn vernield. Men ziet onder deze steenhoopen velen van eene grootte welke met die van Börger, Emmen en Eext wedijvert, ja nog overtreft. Te Börgerwald, in de Hümling, lag er nog voor eenige jaren één met een zoo grooten deksteen, dat eene kudde van honderd schapen daaronder kon wegschuilen. Het volk noemt hen Hünebette, Hünegräber, Riesengräber en Riesenbette.

In Denemarken dragen de uit zware steenen zamengestelde grafplaatsen zoowel den naam van Steenkamre en Steenkister als die van Jettengrafver (Juttengraven), terwijl de dolmen Altere (altaren) heeten. Op de westkust van Jutland zijn ze niet menigvuldig, en in het midden zelfs schaars, doch op de oostkust des te talrijker, vooral aan de Lymfiord, in het ambt Thisted. Ook ziet men er velen op Seeland.

Jatterstuer en Troldestuer, reuzen- of spookkamers, zegt men in Zweden tegen zoodanige grafgesteenten. Men onderscheidt ze er op 't eerste gezigt van de Dysser (steenheuvelen) en de Bauta's (de uit losse steenen opgerigte grafteekenen der zeekoningen), die beiden ook runenschrift en metalen voorwerpen bevatten. De Jatterstuer zijn in Skandinavië niet verder aan te wijzen dan in Skåne (Schonen), Halland, West-Gothland en Bohus, dus binnen den omtrek van Zuid-Zweden.

In Brittanje, waar dergelijke vóórhistorische monumenten vooral in Wales, Cornwall, Wilt en Cumberland, op Man, de Hebriden en Orcaden, zeer menigvuldig zijn, dragen de steenhoopen in den vorm van dolmen of hunebedden den naam van tâlmen, de menhirs die van cromlechs of logans, naarmate van hunne schikking, en de baetiles die van rockingstones. Bij de laatsten zijn de op elkander sluitende zijden ingekorven door ronde,

halfcirkelvormige verdiepingen, die met losliggende kogels zijn gevuld, ten gevolge waarvan die steenen gemakkelijk gedraaid kunnen worden. Veelal is iedere steenhoop door een bijzonderen naam aangeduid. Zoo heeft men den beroemden cromlech te Salkeld in Cumberland, die uit 67 steenen, elk van 3 meters hoogte bestaat, den naam gegeven van Long Meg and her daughters (Groote Meg en hare dochters).

Het grootste van al die gedenkteekenen is de Stonehenge (de Hangende Steenen), bij Amesbury, in Wilt. Een kring van zware, regtopstaande steenen, met andere steenen dwars daarover geworpen, beslaat eene ruimte van ongeveer 130 el in omtrek en omsluit twee kringen, waarvan de kleinste rondom een ovaal loopt, waarin 10 cromlechs met hunne deksteenen 5 poorten vormen. Vooral de buitenste kring van regtopstaande steenen onderscheidt zich door de zwaarte dier klompen, daar zij omstreeks 7 el hoogte, ruim 2 el breedte en nagenoeg 1 el dikte hebben. Drieëntwintig daarvan staan nog overeind, doch zeven zijn neergeworpen. Van de beide binnenkringen staan nog 10 der pijlers, terwijl 8 ongeschonden en 21 verbrokkeld in het ronde liggen. Ook van de onderscheidene deksteenen zijn naauwelijks de helft op hunne plaats gebleven. Al die pijlers en kroonlijsten zijn meerendeels granietblokken, doch enkelen zijn van zandsteen. Geen van beide soorten kan uit den omtrek van de Stonehenge afkomstig zijn, daar de bodem uit een met vuursteen vermengd krijt bestaat.

In Cornwall komen de dolmen in grooter aantal voor dan in eenige streek van Europa, en op Guernesey en Jersey zijn in hunne soort zeer prachtige dolmen. In Ierland noemt men de menhirs leagans, in Schotland hoarstones.

In Frankrijk, waar inzonderheid Bretagne, het Orléanais en Savoye rijk zijn aan dergelijke gedenkteekenen, kent men ze mede bij de Luikerwaalsche namen van dolmen, menhirs en peulvans, maar ook bij die van pierres des feés. Het meest-beroemde dezer monumenten, die zoowel uit opgerigte steengevaarten als enkele en zamengestelde dolmen bestaan, vindt men bij Carnac, een dorp in het kanton Quiberon van het departement de la Morbihan. In zijn oorspronkelijken staat bestond het uit meer dan 4000 menhirs, allen met hunne spits in den grond rustende, 2 tot 7 el hoog en in elf met de kust evenwijdig loopende rijen afgedeeld. Na de verwoestingen die dit gedenkteeken gedurende eene reeks van eeuwen heeft ondergaan, zijn nu nog 1100 tot 1200 dier granietblokken over [1]). In het geheel kan men in het departement Finistère meer dan 500 dolmen en dergelijke vóórhistorische gedenkteekenen aanwijzen, bijna even veel in het departement du Lot, 250 in de la Morbihan, 185 in de l'Aveyron, 155 in de l'Ardèche, 100 in de la Dordogne, 56 in les Côtes du Nord, enz. In het departement du Nord is er 1, en in du Bas-Rhin mede 1.

In Spanje dragen de dolmen den naam van antas en in Portugal dien van pilastras en gigantes da porta. Die van laatstgenoemd rijk zijn vooral merkwaardig, omdat ze reeds voor vele honderden jaren vermeld zijn. Men vindt hen bij Evora, la Garda en Penarva.

In Koerland liggen ze wijd uiteen en spaarzaam, doch in de Krim en op de zuiderhelling van den Kaukasus zeer menigvuldig.

In de Levant heeft men hen o. a. gevonden op de oostzijde van den Jordaan en te Ajoen in Arabië. In Hindostan liggen zij in onderscheidene streken, als Malabar, Dekkan, Oost-Bengalen enz., zoowel in den vorm van menhirs, als van enkele en zamengestelde dolmen.

In Barbarije heeft men eenigen gevonden in de nabuurschap van Algiers, te Guiotville, en vele honderden nabij elkander te Boerzoeg in de provincie Constantine, en verder door Tunis en Tripolis tot Kyrene.

Wie waren de stichters van al deze gevaarten, en in welken tijd leefden en werkten zij?

Het uiterlijke en de zamenstelling der hunebedden of dolmen, menhirs en baetiles bewijzen overtuigend, dat de oprigters dier gevaarten geen hooger trap van ontwikkeling hadden bereikt, dan die welke uit ruwe kracht en een geoefend oog voortspruiten. Beitelwerk en letterschrift ontbreken aan deze monumenten evenzeer als ieder voortbrengsel van smeed- of gietwerk. Zij behooren tot de steenperiode, dat is, tot een tijdperk waarin 's lands bewoners noch de bewerking van metalen kenden, noch zich door handel en verkeer metalen voorwerpen konden aanschaffen [2]).

Reeds dit wijst op een zeer ver verleden, op tijdperken waarvan geene geschiedverhalen melding maken.

Nog meer. Eeuwen vóór Christus' geboorte werden deze steenhoopen reeds als oudheden beschouwd. Ephoros, een Griek en tijdgenoot van Alexander de Groote, noemt zoodanige gevaarten in Lusitanië (Portugal) tempels van Herakles. De Griek Strabon, een tijdgenoot van Christus, vermeldt de Lusitaansche baetiles of rockingstones als werkstukken van vroegere eeuwen, en de Romein Tacitus, die ten tijde van Civilis leefde,

[1]) Een weinig zuidwaarts van de menhirs van Carnac verrijst een conische tumulus van 20 meters hoogte, op welks top thans eene aan St. Michaël gewijde kapel staat. Van daar kan men de vlakte overzien. In September 1862 heeft men bij opdelvingen in dien opgeworpen heuvel eene soort van krypt gevonden, en daarin menschenbeenderen en eene menigte Keltische oudheden van nephrith en trimolith, oorsieraden van jaspis en kalksteen, ivoor, turkooizen, enz.

[2]) Zijn al in of bij de hunebedden, dolmen of menhirs, enkele malen — het meest nog in den vreemde — metalen voorwerpen gevonden, zoo waren deze blijkbaar door de latere bewoners des lands daarin bijgezet of verborgen.

spreekt van Zuilen van Hercules in of bij de Landen der Friezen. Deze steenhoopen waren toen reeds zoo oud, dat geen van drieën bedden en andere dusdanige monumenten het werk zijn der Hunnen, dat is van die Mongoolsche horden, welke op het einde der 4de eeuw naar

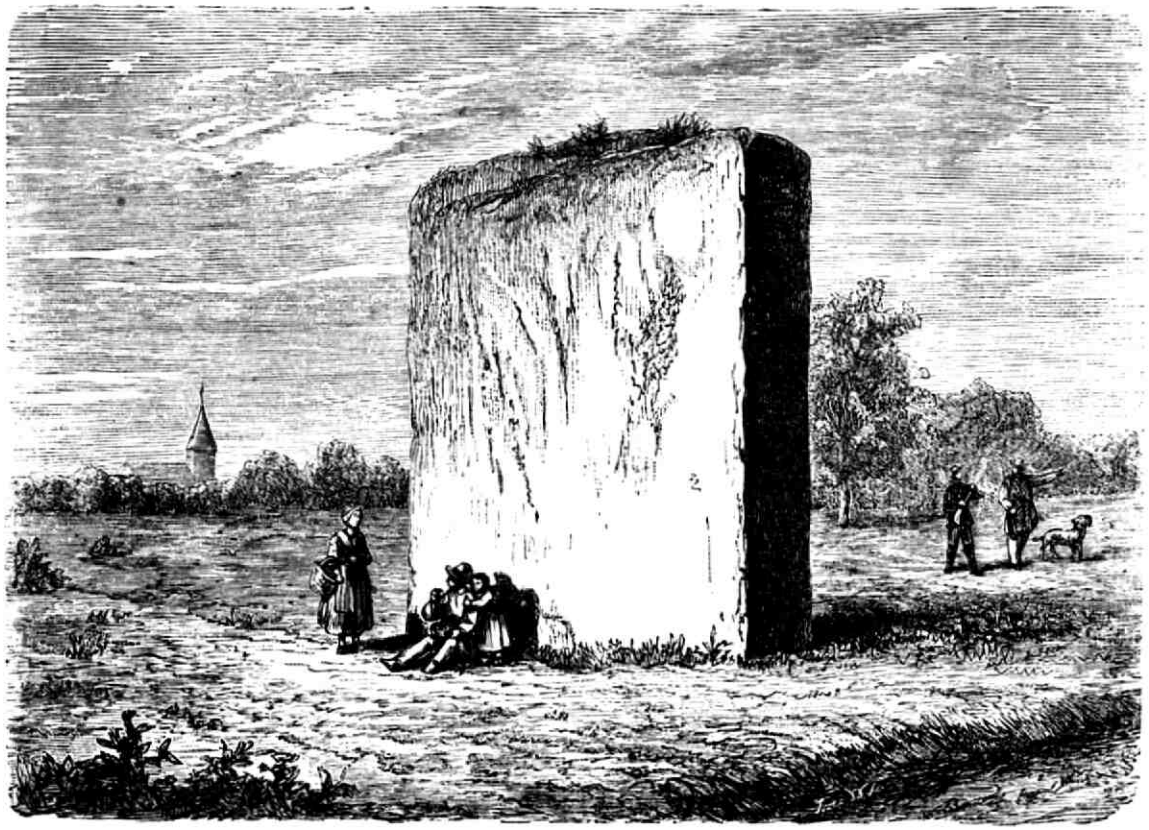

De Brunehilde's-steen te Hollain (in de omstreken van Doornik).

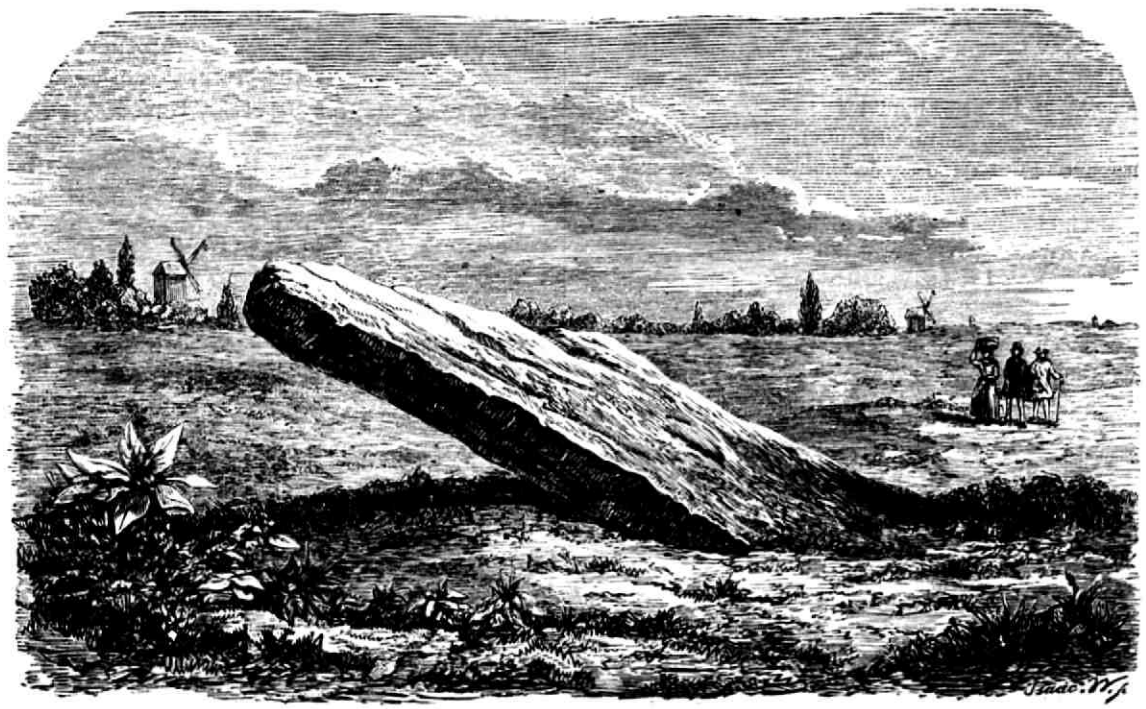

De Brunehilde's-steen in 1819.

den aard dier gedenkteekenen meer kon aangeven.

Eene zoo hooge oudheid weerspreekt nadrukkelijk de lang gekoesterde meening, dat de hunen Europa kwamen en omstreeks 450, onder Attila, het toppunt hunner magt bereikten.

Evenmin kunnen de Noormannen de stichters

dier gedenkteekenen zijn. De grafteekenen hunner zeekoningen, hoezeer mede met steenen gedekt, zijn geheel onderscheiden van die van het vóórhistorisch tijdvak en wijzen in runenschrift hunne bestemming aan. Daarbij vindt men geene hunebedden in Skandinavië dan alleen in het Zuiden van Zweden, dat eenmaal door zeeën van de werden zeker deze monumenten niet opgerigt, daar in geheel Zuid-Germanië, van Thüringen af, hunebedden noch dolmen worden gevonden. Daarbij liggen nog duizenden grafplaatsen der oude Germanen op heiden en velden verstrooid, allen van eigenaardige vormen, welke met die der hunebedden geene verwantschap aantoonen.

Kelten.

overige provinciën was gescheiden. De Deensche naam Jettengrafver beteekent de laatste rustplaatsen der Jutten of Jotunen, denkbeeldige reuzen, die in lang vervlogen eeuwen het Deensche schiereiland en den archipel tusschen het Skagerrak en de Oostzee bevolkt hebben.

Mogen reeds in de 4de eeuw vóór Christus Germanen de Noordzee genaderd zijn, door hen

De Kelten, even als de Germanen en andere volken van Kaukasischen stam, uit Azië naar Europa afgezakt, kenden en smeedden reeds bij hun optreden in de geschiedenis, de metalen tot wapenen en gereedschappen. Waren zij de stichters der hunebedden geweest, zonder twijfel had men voortbrengselen hunner smeedkunst daarin terug gevonden, terwijl ze ontwijfelbaar in de Alpen,

de Donaulanden en andere streken, waaruit ze door de Germanen zijn teruggedrongen, steenhoopen gelijk aan die in de Nederlanden en elders hadden nagelaten. Ook zij zijn derhalve geen hunebed- en dolminbouwers.

Danken deze steenhoopen dan hunne stichting aan de Kvenen, Finnen, Tsjoeden of, zooals de Grieken hen noemden, de Skythen? Zij, evenmin als de Slavoniërs, hebben ooit den voet gezet in Noord-Afrika, waar Desor duizenden dolmen heeft aangewezen. Daarbij heeft Finland zelf geen hunebedden, niet alleen het grootvorstendom niet, maar in geen der Finsche landstreken op deze en gene zijde van den Oeral [1]).

De begraafplaatsen der oude Slavoniërs zijn mede op 't eerste gezigt onderscheiden van de hunebedden. Allen bestaan uit lage, kunstmatige heuvelen, waarom wel is waar een krans van steenen is neergelegd, doch niet van zoo reusachtige steenklompen, als die der dolmen. Daarbij bevatten zij in de urnen, nevens asch en halfverbrande beenderen, ijzeren en bronzen sieraden en liggen nimmer verstrooid, maar steeds in groote menigte bij elkander. Van menhirs of peulvans is zelfs geen sprake. Noch Kvenen, noch Slavoniërs hebben dus de Drentsche steengevaarten opgerigt.

Zouden de Iberiërs, wier nakomelingen wij Basken, doch die zich zelven Euscaldunac noemen, de bouwlieden der hunebedden zijn? Alvorens toch de Iberiërs zich tot Spanje en Zuid-Gallië bepaald hebben, strekten zij zich verder naar het noorden uit, van waar de Kelten hen verdreven. Reeds Tacitus heeft opgemerkt, dat de bruine gezigten en het kroeze haar der Siluren in Cornwall en Wales het vermoeden opwekten, dat eeuwen te voren Iberiërs naar Brittanje zijn overgestoken. In dat geval echter vervalt het vroegere gevoelen, dat de Iberiërs uit Afrika stammen, want eene naauwlettende beschouwing der plaatsen waar zamengestelde en enkele dolmen zijn opgerigt, toont aan dat hunne stichters uit Zuid-Azië zijn gekomen.

Immers, welke ontdekkingen ons ten aanzien dezer vóórhistorische monumenten nog verbeiden, zeker is het, dat in Oost-Bengalen een half wilde volksstam, een herdersvolk, leeft, de Khasia's, welke nog heden dusgenoemde megolithische gedenkteekenen oprigten.

De eerste berigten aangaande deze bijzonderheid danken we den overste Yule, die ten jare 1844 in 't *Asiatic Journal* mededeelde, dat een volk, hetwelk zijne woonsteden naauwelijks 90 uren van Calcutta heeft, noch heden dolmen, menhirs, cysts en cromlechs bouwt, even reusachtig van afmeting als de "druïdische" monumenten in Europa.

In 1868 heeft de beroemde botanist Joseph Hooker deze Khasia's op de algemeene vergadering van *the British Association* nader doen kennen. "Ik heb," zeide hij, "voor nu achttien jaren met Dr. Thomson eenige maanden lang onder de Khasia's geleefd en vond Yule's berigten in den regel volkomen juist. Op de golvende hoogvlakten, vier- tot zesduizend voeten boven de zee, vindt men dikwerf groepen geweldige pilaren van onbehouwen' steen en tafelvormige platen die door 3 tot 4 ruwe steunsteenen gedragen worden. Op zekere plaats zagen wij in het zand een bijna volledigen kring van menhirs. De hoogte daarvan was boven den grond 30 voet, de breedte 15 voet en de dikte 2 voet 8 duim. In het front van iederen menhir lag een dolmin of cromlech van eene betrekkelijk giganteske steenmassa. De grootste onder deze steenplaten (s l a b s), ten minste van die welke wij gemeten hebben, is 32 voet hoog, 15 voet breed en 2 voet dik. Velen van die welke wij zagen, waren eerst voor zeer korten tijd opgerigt, en wij vernamen, dat men alle jaren nieuwen bouwt, doch niet in het regensaisoen, den tijd waarin wij daar waren. De Khasia's bewerken de steenmassa's derwijze, dat zij gleuven uitholen en daarin vuur aanmaken. Wanneer dan de steenen heet zijn, gieten zij er koud water in, waardoor de steen langs de gleuf splitst. Tot het vervoeren en oprigten dezer steenklompen hebben zij geene andere werktuigelijke hulpmiddelen dan hefboomen en touwen. Zij rigten deze gedenkteekenen op, om begraafplaatsen aan te duiden, of omdat op de eene of andere stede een merkwaardig voorval heeft plaats gehad."

Het verdient opmerking, dat het Khasiasche woord voor steen (m e n) veelvuldige malen in den naam hunner dorpen voorkomt, even als dit het geval is in Bretagne, Wales en Cornwall. M e n s m a ï duidt in het Khasiaasch een eed- of zweersteen aan, m e n f l o n g een begraasden steen, m e m l o e een zoutsteen, enz. Het Bretagnesch woord m e n h i r beteekent zoo als we zagen, een regtopgaande steen en d o l m i n (meervoud d o l m e n) een tafelsteen.

Zijn de Iberiërs of het volk dat de hunebedden stichtte, aan de Khasia's verwant geweest — voortgezette taalstudiën kunnen dit welligt opheldren — zoo mogen we aannemen, dat zij uit Indië, door de passen van den Kaukasus, naar de Krim zijn gekomen en eerst langs de kusten der Zwarte-Zee hebben rondgezworven, tot ze naar Koerland trokken, vanwaar zij zich door Pruissen, Pommeren, Brandenburg, Mecklenburg, Denemarken, Zuid-Zweden, Westfalen en de Nederlanden, naar Brittanje, Frankrijk en 't Pyreneesch-Schiereiland hebben begeven. Van Spanje strekten ze hunne zwerftogten ook naar Afrika, tot de grenzen van Egypte, uit.

---

[1]) De eerste die de Kvenen stichters der hunebedden noemde, was Karl Weinhold. Hofdijk volgde die aanwijzing in *Ons Voorgeslacht* en in zijne *Schets van de Geschiedenis der Nederlanden* (1867).

Weinhold zelf heeft die meening echter reeds lang opgegeven, want in zijne verhandeling: *Die heidnische Todtenbestattung in Deutschland* (*Sitzungsberichten der Wiener Akademie vom Jahre* 1859, Band XXIX *der philosophisch historischen Classe*) erkent hij het onhoudbare dezer stelling.

Zeker is het, dat de Drentsche hunebedden en de Waalsche dolmen veel ouder zijn, dan men tot onzen tijd gesteld heeft. Minstens liggen ze daar 2500 jaren, mogelijk zelfs 30, 35 of meer eeuwen. Ze liggen daar als getuigen van tallooze omwentelingen in de natuur en het leven der menschen, omwentelingen waarvan slechts eenigen ons bekend zijn geworden.

HOOFDSTUK III.

DE KELTEN.

Het aftrekken der dolminbouwers uit de Nederlanden. — De Kelten. — Oorsprong. — Naam. — Ontmoetingen met de Romeinen en Grieken. — Inborst en aanleg. — Woningen. — Godsdienst. — Zeden en gebruiken. — Koophandel. — Worstelingen met de Germanen.

Wat de dolminbouwers bewoog de Nederlanden te verlaten is alleen te gissen. Welligt was het een gevolg van ontzettende natuurverschijnselen, zoo als de watervloed die Brittanje van het vasteland scheurde en de gedaante van gansch Noord- en West-Europa wijzigde. Welligt ontstond het uit de begeerte weelderiger landouwen in bezit te nemen, welligt door het aandringen van volken die nà hen Azië verlaten hadden.

Zooveel is zeker, dat Keltische stammen de Iberiërs uit onderscheidene oorden van het tegenwoordige Frankrijk verdrongen, en het begin dier worsteling, welke tot in Spanje werd voortgezet, in een ondoordringbaar duister ligt gehuld. Waren de hunebedden den Iberiërs als de grafplaatsen hunner helden en aanvoerders dierbaar, dan zullen welligt in de nabuurschap daarvan tusschen hen en hunne tegenstanders bloedige gevechten geleverd zijn.

De Kelten behoorden, met de Grieken, Romeinen, Germanen, Slavoniërs en andere volken, tot het Kaukasisch ras en splitsten zich in verschillende stammen, van welken velen zich een grooten naam verwierven.

De naam Kelten — als naam van het geheele volk — schijnen zij van de Grieksche Massalioten ontvangen te hebben, naar een stam die de Iberiërs van de Rhône-oevers had verdrongen en in wier nabuurschap Grieksche Phoceërs de volkplanting Massilia (Marseille) stichtten.

Allengs echter drong de naam van Gallen dien der Kelten op den achtergrond. De stammen in Albion onderscheidden zich als Britten, die in de Alpen als Helvetiërs, Rhetiërs, Sordisken en Norisken. Strijdbaar van aard, togen ze naar ieder oord dat hen bekoorde, en veranderden daardoor telkens de grenzen van het door het zwaard verworven vaderland. Zelfs in Klein-Azië wonnen zij een uitgestrekt gebied, Galatië, terwijl zij, door zich met andere volken te vermengen, nieuwe stammen op het wereldtooneel te voorschijn riepen. Immers, het zamentreffen der Kelten en Iberiërs in Noord-Spanje gaf het aanzijn aan het volk der Keltiberiërs.

In den tijd waarin zij hunne landpalen in West-Europa het verst hadden uitgebreid, reikten zij van Pannonië en de Sudeten tot de Spaansche Zee, en van de Noordzee tot de Apennijnen.

Sints het jaar 404 vóór Christus waren de Sennonen, Noord-Italiaansche Kelten, in een oorlog gewikkeld met de Etruriërs. Dit voerde tot eene botsing met Rome, die in 390 de Kelten naar het Tiberdal deed trekken. Aan het riviertje de Allia werden de Romeinen, den 16den July, geheel verslagen, en nu togen de Gallen, onder hun koning Brennus, naar de stad der zeven heuvelen. De schatten en heiligdommen van gansch Rome werden op het Kapitool gebragt, waar de weerbare burgers post vatten, terwijl de overige inwoners vloden. De Kelten drongen Rome binnen, maar vonden er slechts eenige vrouwen, kinderen en ouden van dagen. Vol verbazing zagen zij eenige grijsaards die eens hooge ambten in den staat hadden bekleed en zich nu liever den dood wilden toewijden dan het vaderland verlaten, in lange toga's gehuld, de graauwe haren onbedekt en met een staf in de regterhand, ernstig en onbewegelijk in hunne woningen neergezeten. Niet wetende of zij goden of menschen, levenden of dooden voor zich zagen, deinsden de Galliërs in den beginne eerbiedig terug. Doch welhaast overtuigden zij zich dat die grijsaards menschen waren. Allen werden vermoord, en de stad geplunderd en verbrand. Inmiddels verzamelde zich achter den rug der Galliërs weder een aanzienlijk Romeinsch leger, terwijl het Kapitool, onder den tribuun Sulpicius, dapperen tegenstand bood. Brennus poogde nu het Kapitool door storm te veroveren. In het holst van den nacht liet hij de rotsen beklimmen, en reeds waren eenige Galliërs boven gekomen, zonder door de schildwachten opgemerkt te zijn, toen de ganzen die in den tempel van Juno gehouden werden, een luid gesnater aanhieven. Daardoor gewekt, snelde de bezetting toe, waarop de aanstormende Galliërs terug werden gedreven. Gebrek op 't Kapitool en ziekten onder de belegeraars deden beide partijen naar eene schikking verlangen. Tegen betaling van duizend pond goud beloofden de Galliërs af te trekken. Reeds woog men het edel metaal af, en wierp Brennus in zijn euvelmoed zijn zwaard bij de gewigten, toen in hetzelfde oogenblik de tot dictator benoemde Camillus verscheen, die de Galliërs uit de stad verjoeg, hen nazette en in de vlakte meerendeels uitroeide. [1]

Honderd en tien jaren later (280 v. C.) viel een andere stam Galliërs, mede onder een Bren-

[1] De geschiedenis dezer redding van Rome is waarschijnlijk versierd, meer dan met de waarheid strookt. De trots der Romeinen toch kon het denkbeeld niet verdragen, te moeten erkennen, dat het voortdurend bestaan van hun vaderland voor geld, en wel van een barbaarschen vijand, gekocht was.

nus, en naar verhaald wordt 180,000 tot 190,000 man sterk, in Macedonië. Zij versloegen en doodden Koning Ptolomeos Keraunos en vervolgens Sosthenes, drongen door Thessalië en de passen van Thermopyle in Hellas en rukten op Delphi gen Galliërs uit Europa in Klein-Azië (281—262 j. v. C.) en wisten zich gedurende een meer dan veertigjarigen strijd tegen de magten van Azië staande te houden. Eindelijk echter moesten zij zich beperken tot eene streek van Groot-

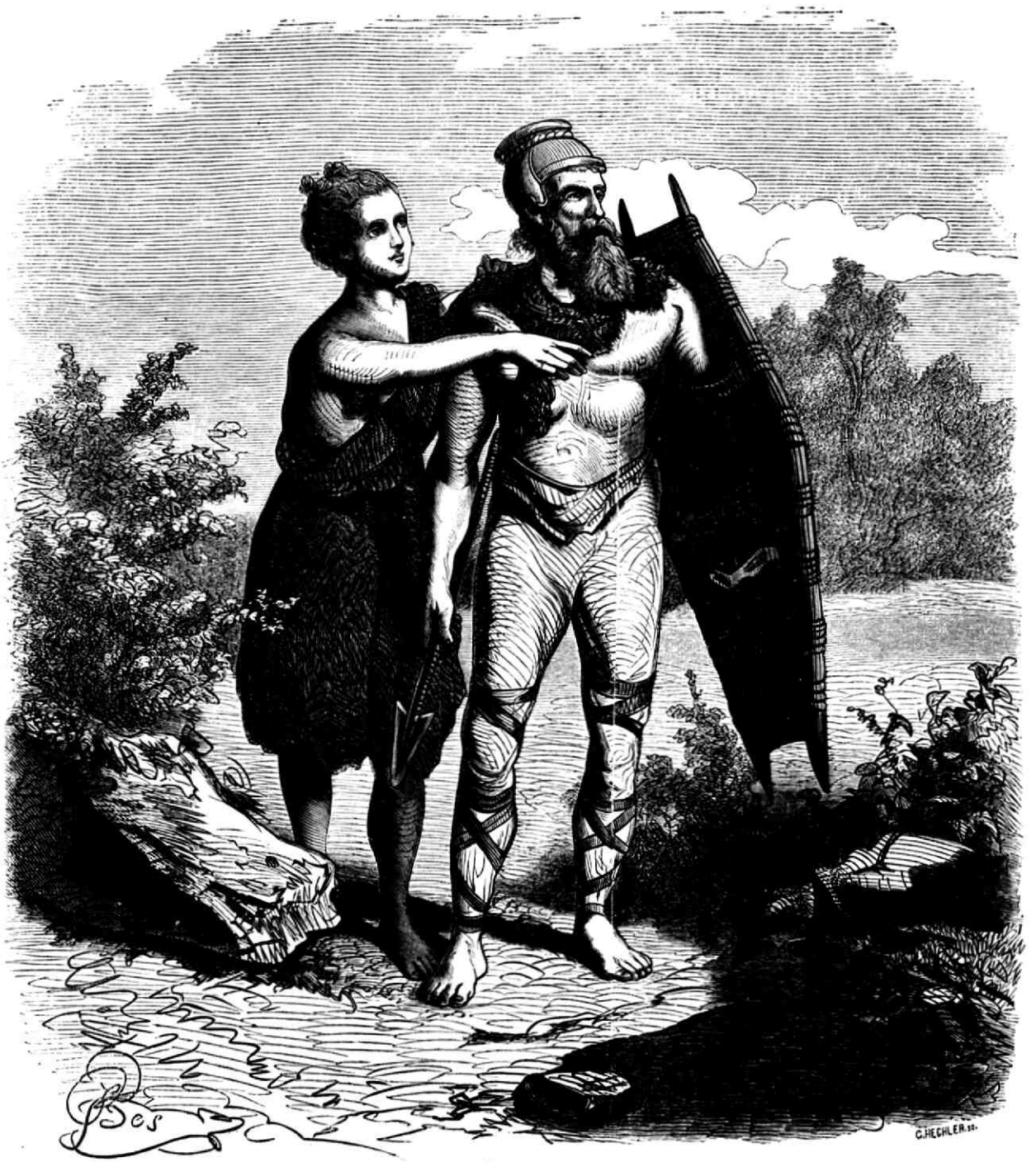

Germanen.

los om deze stad en haar tempel te plunderen. Doch een natuurverschijnsel redde het gewijde heiligdom, waarop de Grieken verhaalden, dat Apollon zelf zijn straffenden arm had opgeheven, om zijnen tempel voor de schendige handen der Galliërs te bewaren.

Gelijktijdig met den inval in Griekenland drongen Phrygië, die sedert naar hen Galatië genoemd is.

De Kelten bezaten veel aanleg voor kunsten en handwerken. Doch hun ontbrak die ernst, dat geduld en die zelfbeheersching welke vereischten zijn voor de beschaving van hart en geest. Ongestadig van aard, lieten ze dikwerf ondernemingen

varen, die zij vroeger met moeite ter helfte tot stand hadden gebragt, om zich aan iets nieuws toe te wijden. Voor zinnelijke indrukken bijzonder gevoelig, ontbeerden hunne echtverbindtenissen niet zelden de huwelijkstrouw, die hunne naburen, de Germanen, zoo hoog in eere hielden. De dronkenschap was een hartstogt dien zij te allen tijde den teugel vierden. De Massalioten verstonden het voortreffelijk om van deze neiging partij te trekken. Groote ladingen wijn kwamen, hetzij in vaartuigen, hetzij op lastdieren tot naar België, en van alle zijden

Germaansch gezin bij de ontvangst van een Romein.

stroomden inboorlingen toe om op ligtzinnige wijze, voor de met moeite verworven metalen, huiden, pelsen en veldgewassen, den geliefden drank in te ruilen. Niettemin stonden tegenover deze schaduwzijden uitmuntende eigenschappen. Der Kelten leergierigheid evenaarde hun vernuft, dat zich in vele uitvindingen kennen deed. Ze zijn onder anderen uitvinders van eene soort van telegraferen geweest, daar ze belangrijke berigten binnen korten tijd door het gansche land verspreidden, door ze elkander van bepaalde afstanden toe te roepen.

Hunne vaardigheid in den bergbouw en het graven van mijnen wekten Cesar's bewondering. Ze overtroffen vele volkeren in de bewerking van het ijzer, en het zwaard der Keltische Norisken (in het tegenwoordige aartshertogdom Oostenrijk) behoorde tot de voortreffelijkste wapenen. Niet minder roem behaalden zij met het vervaardigen van glaswerk van allerlei vormen en kleuren en met allerlei versierselen. Ook edel metaal wisten zij tot sieraden te smeden, en het was in deze kunst dat vooral de Eduërs (in het tegenwoordige Bourgondië) uitblonken. Ook door munt te slaan onderscheidden zij zich van andere volken in Midden-Europa. Op ééne soort, de asteriken, beeldden zij de stralende zon, door een ring omgeven, en de maan af. Een ander geliefd teeken op hunne munten is een wiel met vier velgen. Voorts vervaardigden zij velerlei kleedingstukken, kussens en matrassen, zeep om het haar te kleuren, zeven en andere voorwerpen, deels voor de behoeften van het dagelijksche leven, deels voor meer verfijnde genoegens.

De Kelten verkozen het wonen op het platte-

land boven het verblijf binnen steden, en een uitgebreid stelsel van edelen en volgelingen bevorderde deze neiging. In tijd van vrede bewoonden zij gaarne opene dorpen, waarin sommige huizen wel is waar ruim, doch allen van eenvoudigen bouwtrant waren. Sterke, door rijswerk verbonden palen droegen het koepelvormige of spitse, uit riet en schors gevormde dak. Het grondvlak vormde een cirkel, en de wanden, mede uit palen en vlechtwerk zaamgesteld, werden met leem bestreken.

De Kelten vereerden verschillende goden. De Romeinen vergeleken Teutates met Mercurius, Hesus met Mars, Taranis met Jupiter en Belen met Apollo. Ogmius was de god der welsprekendheid die tot heldenmoed aanvuurt, en aan Nehallennia werd hulde gebracht bij het welgelukken van koophandel, scheepvaart, landbouw en alle ondernemingen van volksvlijt [1].

Priesters der goden waren de druïden, die eene bijna vorstelijke magt over alle standen uitoefenden. In alle openbare, zoo godsdienstige als burgerlijke zaken, geschiedde niets zonder hunne goedkeuring. Zij voorzagen daarbij in de regtsbedeeling en straften en beloonden naar willekeur. Voor de offeranden kozen zij het schoonste vee uit de kudden, soms zelfs een natuurgenoot, en wanneer groote onheilen dreigden, alle krijgsgevangenen, ja zelfs slaven en vrijen die zich niet verdedigen konden. Dan werd van teenen eene ruwe, gedrochtelijke menschelijke gedaante gevlochten, die men met de slagtoffers vulde. Vervolgens stapelde men hout en stroo aan den voet van dit afschuwelijke beeld en stak er de vlam in, die welhaast alles en allen verteerde. Deze offers, even als alle godsdienstige plegtigheden, geschiedden in sombere wouden, vooral in digte eikendreven. De eik toch was de heilige boom der Kelten, en wanneer een geloovige een marentak op een boom had ontwaard, begaven de druïden zich in statigen optogt derwaarts. Twee witte stieren werden met hunne horens aan den boom vastgebonden. Een priester klom nu naar de eikenkruin op, sneed den marentak met een gouden sikkel af en wierp dien naar beneden, waar hij door anderen in een wollen kleed opgevangen en met de grootste zorg naar eene gewijde plaats gebragt werd. Het water waarin men dien tak dompelde, werd voor den mensch een krachtig behoedmiddel tegen vergif geacht en voor het vee een onfeilbaren drank om vruchtbaar te worden. Wigchelaars en wigchelaressen stonden hoog in eere, en barden bezongen in krachtige liederen den roem der helden en de lotgevallen der voorvaderen.

De Kelten, onder zwaard en strijdbijl geboren, werden van jongs af in het hanteren van wapenen geoefend. Oorlog en jagt waren dus de voornaamste bezigheden der mannen, die aan de vrouwen alle zorg voor de akkers en weiden overlieten.

Het drinken uit één beker door bruidegom en bruid was de gewone plegtigheid bij het sluiten van een echt, doch meer omslagtig waren de Keltische lijkplegtigheden. De lijken werden óf verbrand óf begraven. In het eerste geval werden bij de begrafenis ook de wapenen van den overledene, zijn hond, al wat hij bijzonder lief had en één of meer slaven aan de vlammen prijs gegeven. Men bedekte daarop de graven met graszoden, soms tot eene aanmerkelijke hoogte, zoodat daardoor grafheuvelen (tumuli) gevormd werden.

Mogen in de alleroudste tijden alleen huiden en pelsen den Kelten tot kleeding gestrekt hebben, ten tijde van Cesar heerschte in de dragt des volks, ten minste in die der edelen, reeds groote weelde. Zij droegen mantels van verschillende kleuren, met gouden sieraden, boven een open onderkleed met korte mouwen, en lange broeken. Hunne helmen hadden door de daaraan gevoegde horens of diergestalten een fantastisch aanzien, terwijl men hunne schilden aan de daarop gewerkte metalen figuren onderscheidde. Eenigen droegen in den oorlog eene soort van ijzeren maliënkolder, anderen streden schier naakt. Nog enkelen hunner verschansingen zijn bewaard gebleven, vooral aan den Boven-Rijn, b. v. in Baden, tegenover Rheinfelden. Deze sterkten werden van aarde, balken en steenen opgetrokken, en door doeltreffende zamenstelling tegen brand en stormram vrij wel verzekerd. De druïden, die in tegenstelling met de edelen, vrijen en slaven, den baard lang lieten groeijen, droegen, even als de druïdessen, bij de godsdienstplegtigheden witte of wit- en purper-gestreepte gewaden, met gouden sieraden, ringen, armbanden en halsketenen.

In Gallië werd reeds vroeg een belangrijke handel gedreven. Schepen uit het zwaarste eikenhout, met hooge voor- en achterstevens en roeibanken, voerden de koopwaren langs alle bevaar-

---

[1] Daar geen der oude schrijvers van Nehalennia melding maakt, beschouwde men haar als eene bijzondere godin van Walcheren, nadat ten jare 1647 verscheidene altaren en gelofte-steenen aan haar gewijd, in de duinen van Domburg waren gevonden.

Dit gevoelen heeft stand gehouden nadat nog Nehalennia-beeldjes aan den Rijnstroom waren ontdekt, t. w. één bij Rhenen, één bij Nijmegen en eenigen te Deutz; ja, geachte oudheidkundigen van onzen tijd (Janssen, Arend, van den Bergh, Acker Stratingh en anderen) zijn aan het denkbeeld eener plaatselijke godin blijven hechten. Doch schreef Acker Stratingh nog in 1849: "er zijn, behalve nog een of twee steenen, te Deutz bij Keulen, en een metalen beeldje bij Nijmegen gevonden en even als Nehalennia uitgedoscht, nergens eenige sporen meer dezer godin ontdekt," zoo bedroog hij zich, want in 1820 waren te Alttrier in Luxemburgh 3 Nehalennia's gevonden, en voor en na nog vele anderen in de onderscheidene deelen der Ardennen, b. v. te Dalheim, Arl (Arlon), Géromont, st. Hubert, Durbuy, Consdorf, Medingen en Wallendorf. Zelfs in Zuid-Gallië zijn Nehalennia's opgedolven, b. v. te Nimes.

Er is dus geen twijfel meer, dat Nehalennia eene Keltische godin is geweest, wier dienst niet tot Domburg of Walcheren was beperkt, maar die in onderscheidene oorden van Gallië altaren had.

bare stroomen; en uit de monden van de Gironde, de Loire, de Seine en den Rijn staken koopvaardijvaartuigen naar Brittanje over. Etruriërs en Massalioten, welligt ook Feniciërs en Karthagers, voerden in eigen persoon of vertegenwoordigd door Galsche agenten, hunne waren tot aan de kusten der Oostzee, en hoogst waarschijnlijk stammen de paalwoningen, die sints 1854 in de meren van Zwitserland, Beijeren, Mecklenburg en andere gewesten zijn gevonden, van handelsfactorijen uit dat tijdperk af. [1] Reeds vierdehalve eeuw vóór onze jaartelling reisde de kundige Massalioot Pytheas naar het Noorden om berigten aangaande den barnsteenhandel der Feniciërs in te winnen. Hij maakte den uitslag dezer reis in verschillende geschriften openbaar, waarvan, helaas, slechts fragmenten tot ons gekomen zijn. Zooveel is zeker, dat hij de poolshoogte van Marseille naauwkeurig bepaalde, Kent aandeed, de Noordzee overstak en met de barnsteenvisscherij kennis maakte. Was zijn verhaal terug te vinden, we zouden met eene reis kennis maken, vóór 2200 jaren, door of langs de tegenwoordige Nederlanden ondernomen.

Zijn ons de krijgstogten der Galliërs tegen Rome, Griekenland en Klein-Azië bekend geworden, van hunne oorlogen tegen hunne naburen in het tegenwoordig Duitschland en Spanje zijne geene bijzonderheden bewaard gebleven tot op het tijdperk waarin de Romeinen den blik op de Over-Alpische landen vestigden. Kort vóór dien tijd waren de Keltische stammen uit hunne woonsteden tusschen de Donau en den Main door de Germanen verdrongen en werden zij langs den ganschen Rijn door deze veroveraars bestookt.

HOOFDSTUK IV.

DE KIMBREN.

Oorsprong. — Kimbrische vloed. — Vereeniging met de Teutonen. — Togt naar Italië. — De slag op de Raudische velden.

De Kimbren, volgens Sallustius Kelten, doch volgens Cesar en Tacitus Germanen, bewoonden anderhalve eeuw vóór onze jaartelling eene landstreek aan de Noordzee.

Maar een orkaan uit het noordwesten, vergezeld door een watervloed die duizenden deed omkomen en allen met den ondergang dreigde, bewoog hen naar hooger, zuidelijker streken te trekken, waar zij eene herhaling van eene zoo groote natuurramp niet behoefden te duchten. Verbonden met de Teutonen, wier gouwen langs de Oostzee eveneens door den vloed waren geteisterd, rukten ze naar het Zuiden en vertoonden zich in het jaar 113 vóór Christus in de oostelijke Alpen, in 't land der Taurisken. De Romeinen, voor hunne Over-Alpische wingewesten beducht, bezetten de passen die derwaarts voerden, en waagden het, zich met de 300,000 strijders tellende barbaren in een veldslag te meten. Bij Noreja (in het tegenwoordige Kärnten of Karinthië) werd deze strijd gestreden, met den uitslag dat de consul Papirius Carbo en de zijnen het onderspit dolven (112 vóór Christus).

De Kimbren trokken nogtans niet, zoo als de Romeinen vreesden, Italië binnen, maar wendden zich naar het westen, door Rhetië en Helvetië naar Zuid-Gallië, waar zij zich in het jaar 109 het eerst vertoonden. Onder hun koning Bojorix overwonnen ze hier, in het land der Allobrogen, den Romeinschen consul Marcus Junius Silanus.

In plaats echter van hunne overwinningen voort te zetten, verzochten zij den Romeinschen senaat "dat hun eenig land mogt worden afgestaan." Hierin wilde men op 't Kapitool niet bewilligen, waarop de Kimbren en Teutonen, bij welke zich inmiddels de Ambronen en Tiguronen hadden aangesloten, hunne wapenen op nieuw tegen de Romeinen keerden. In het jaar 107 viel de consul Cassius met zijn onderbevelhebber Piso onder de slagen dezer Kelten en Germanen, en twee jaren later (105) werden de beide Romeinsche legers van Cnejus Mallius en Quintus Servilius Caepio bij Arausio (Orange) eveneens vernietigd. Van de 120,000 Latijnen ontsnapten nog geen 10 den dood, om de tijding van dezen veldslag naar de oevers des Tiber's te berigten.

Doch ook thans drongen de Kimbren en hunne bondgenooten niet naar Italië voort. Zij rigtten zich veeleer naar het westen en togen over de Pyreneën naar Spanje, waar zij echter eene alles behalve gunstige ontvangst erlangden. De praetor Marcus Fulvius en de Keltiberiërs weerstonden hunne aanvallen niet alleen, maar drongen hen over het gebergte terug, waarop de Kimbren en hunne bondgenooten het Atlantische Gallië overstroomden.

Doorgedrongen tot de oevers van de Seine, vonden zij daar waardige tegenstanders in de Belgen, de dappersten der Galliërs. Deze stuitten hunne zegevaart, waarop de vereenigde Kimbren en Teutonen ten derde male naar de Alpen oprukten.

Intusschen hadden de Romeinen het opperbevel over hunne magt in Zuid-Gallië aan Marius opgedragen, van wiens moed en beleid zij alleen redding verwachtten. Deze vermeed den veldslag, doch verschanste zich op de landtong door de zamenvloeijing van den Rhône en de Isère gevormd.

Het naar 't zuiden oprukkend heer der barbaren had zich al spoedig weder in twee horden gesplitst. De eene, gevormd door de Kimbren en Tiguronen, wilde over den Rijn en den Inn andermaal de passen der oostelijke Alpen opzoeken; de tweede, uit de Teutonen en Ambronen zamengegesteld, nam zich voor om door de westelijke Alpenpassen Italië binnen te dringen.

Deze tweede afdeeling overschreed in den zomer van 't jaar 102 v. Chr. den Rhône en trok langs

---

[1] Dit gevoelen is op zeer aannemelijke gronden betoogd door Dr. Reinhold Pallmann, in zijn geschrift *Die Pfahlbauten und ihre Bewohner*, ten jare 1866 te Greifswald uitgegeven.

den linkeroever dezer rivier voort tot het punt waar Marius zich had verschanst. Te vergeefs daagden de barbaren dien edelen Romein tot een gevecht uit.

krijgsgetier dier barbaren zouden gewennen, en toen deze eindelijk op het sterke kamp der Romeinen tot driemaal een aanval waagden, werden zij telkens

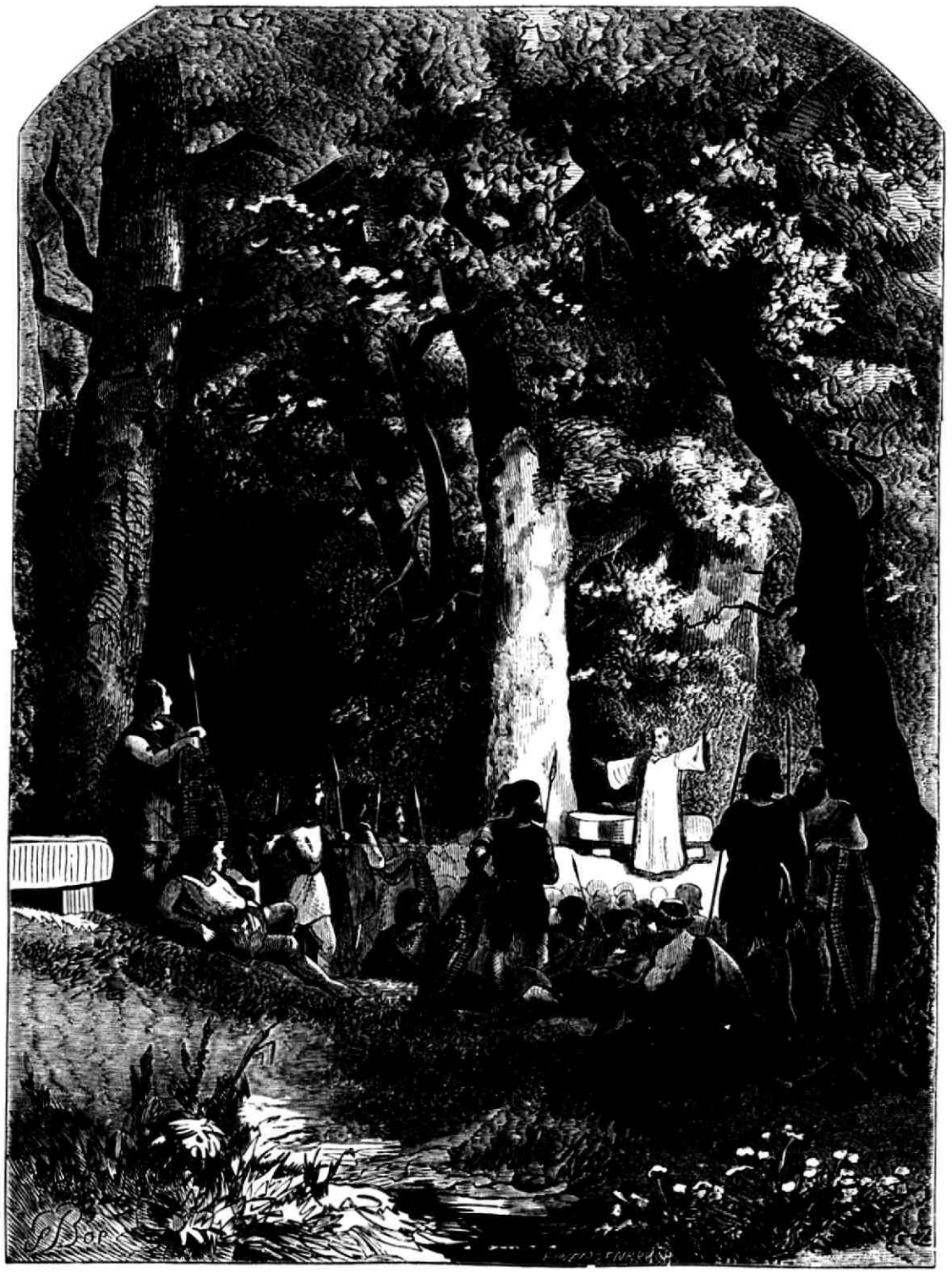

Offeranden der Germanen.

"Wij gaan naar Italië," riepen zij, "hebt gij niets aan uwe vrouwen te zeggen?" Doch Marius toefde opdat zijne krijgers zich aan het woeste uitzigt, de grootte, de vreemde wapenen en het woeste manmoedig afgeslagen. Na hevige verliezen gaven zij de verovering der sterkte op en trokken verder, den weg op naar Italië.

Marius volgde hen, zoodra hunne achterhoede uit

het gezigt was. Doch hij hield zijn leger zorgvuldig aaneengesloten en viel onverwacht op de Ambronen

de magt der Ambronen en vervolgens die der Teutonen zoo geheel te fnuiken, dat 100,000 dezer

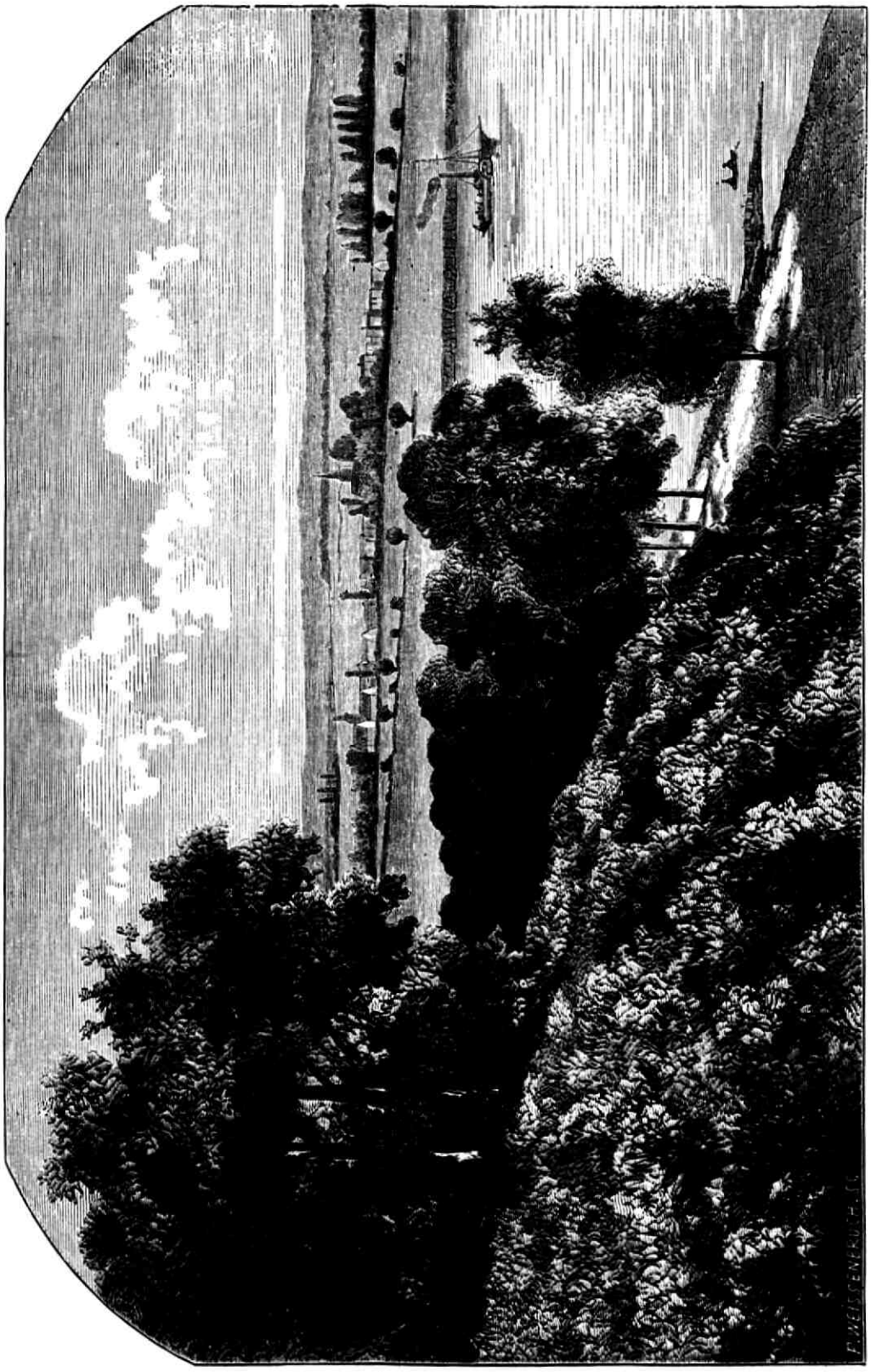

De Huneschans aan den Rijn bij Duinoog (Veluwezoom).

aan, toen deze Aquae-Sextiae (Aix in Provence) genaderd waren. Daardoor gelukte het hem eerst

Germanen hunne onderneming met den dood boetten en 60,000 in gevangenschap geraakten. De

vrouwen die heldhaftig tegen de Romeinen medegestreden, doch hare wapenen tegen hare bloedverwanten en vrienden gekeerd hadden toen deze begonnen te vlieden, beroofden zich meerendeels van het leven, zoodra de overwinnaars weigerden om haar toe te wijden aan de tempeldienst van Vesta. Daardoor alleen zouden zij hare eer ongeschonden bewaard hebben.

Nadat Marius door dezen veldslag het Romeinsche Gallië tegen de Teutonen had beveiligd, snelde hij den proconsul Quintus Lutatius Catulus te hulp, die inmiddels aan de Etsch (Athesis) voor de van de Alpen nederdalende scharen der Kimbren en Tiguronen was teruggetrokken en zelfs den Po had moeten oversteken. Het gezigt van vijanden, die, ofschoon slechts half bedekt en blootsvoets, in het hart des winters over de ijsvelden en besneeuwde kruinen der Alpen voorttrokken, had hem en zijnen scharen vrees en vertwijfeling ingeboezemd.

Naauw echter had Marius zijne volgelingen tot aan 't leger van Catulus gevoerd, of de staat van zaken veranderde geheel. De Romeinen trokken over den Po en rukten tegen de Kimbren op. Omstreeks Vercellae, niet ver van den mond der Seria in den Po, stieten de beide legers op elkander, en op de Raudische velden werd, den 30 July van het jaar 101 vóór Christus, de slag geleverd, die met den ondergang der Kimbren en hunne bondgenooten eindigde. Het voetvolk der barbaren kampte met schilden, terwijl het door lange ketens tot één massa was verbonden, en hunne ruiterij, 15,000 man, streed wèl uitgerust met helm, schild en pantser. Zij hadden echter de zon en de stofwolken tegen zich, en toen ze, na eenig voordeel op Catulus behaald te hebben, door Marius tot staan en wijken werden gebragt, belemmerden de ketens, waarmede zij zich hadden beladen om het doortrekken des vijands te verhinderen, hen in hunne bewegingen. Er ontstond verwarring in hun midden en als gevolg daarvan eene vreeselijke slagting. Honderd en veertig duizend Kimbren werden de slagtoffers van dien strijd. Om de zege te voltooijen moesten de Romeinen den wagenburg, die door de vrouwen met mannenmoed werd verdedigd, innemen. Ook hier slingerden deze amazonen hare pijlen en werpspietsen zoowel naar de vlugtenden, als naar den vijand, en ook hier gaven zij hare kinderen en zich zelven den dood, toen de krijgskans zich ten nadeele van haar volk besliste. Op eenige honderden na, waren vier volken vernietigd.

HOOFDSTUK V.

DE GERMANEN.

Aankomst in Middel-Europa. — Stammen. — Voorkomen en inborst. — Woningen. — Godsdienst. — Zeden en gebruiken. — Maatschappelijke toestand.

De Germanen zijn allerwaarschijnlijkst ná de Kelten Europa binnengerukt. Langs welken weg zij naar Middel-Europa afzakten, is onbekend. Volgens eene oude overlevering, zouden zij door Skandinavië Duitschland hebben bereikt, doch er zijn verschillende gronden om veeleer een voorttrekken door Polen of Hongarije aan te nemen. In ieder geval waren Germaansche volken reeds in de 4de eeuw vóór Chr. aan de Oostzee gevestigd, zoo als uit de reisberigten van Pytheas overtuigend blijkt.

De naam Germani werd door vele Romeinen in de beteekenis van *verbroederden* opgevat. Tacitus echter duidt op een Keltischen oorsprong, en deed hij dit te regt, zoo is het naast te denken aan germaon (nabuur), of aan garmwyn (strijder die onder luid krijgsgeschrei den vijand aanvalt). Is de naam nogtans inheemsch, zoo dringt zich het eerst de gedachte op aan weerman (krijger of spieswerper), daar de woorden *wehren* (duitsch), *weeren* (nederlandsch), *war* (engelsch) en *guerre* (fransch) allen oorlog en strijd aanduiden, en de bewoners van Westfalen's bergachtig deel, de Sauerlanders, nog heden een speer een *ger* noemen.

Van de tijden af waarin de Germanen aan de Grieken en Romeinen bekend werden, waren zij in stammen onderscheiden, die allen afzonderlijke namen voerden, doch van welke zich eenigen op nieuw smaldeelden, anderen zich weder te zamen tot nieuwe bondgenootschappen vereenigden, en velen herhaalde malen van woonplaatsen veranderden. Als de magtigste stammen ten tijde van hunne worsteling met de Galliërs, leeren wij onder anderen de Teutonen, Khauken, Friezen, Cherusken, Broekteren, Sikambren, Katten, Ubiërs, Markomannen, Kwaden, Hermonduren, Longobarden, Lugiërs, Bourgondiërs, Gothen, Rugiërs en Herulen kennen.

De Germanen, sterk gespierd en van eene rijzige, kloeke gestalte, kenmerkten zich door een krijgshaftig voorkomen, een open gelaat, eene blanke tint van huid, blaauwe oogen en blond of rosachtig haar, dat òf langs de breede schouders golfde, òf op het hoofd was bijeen gebonden.

Hoezeer eenvoudig en huiselijk van aard, was de Germaan zoowel woest in vele handelingen als van uitzigt. De liefde voor vrijheid en onafhankelijkheid ging bij hem boven alles. Hij was dapper, eergierig, opregt, trouw, mild, gastvrij en kuisch, doch daarbij ook overgegeven aan dobbelspel en dronkenschap en belust op den buit door oorlog en veete te behalen.

Toen zij nog als nomaden rondzwierven, was de kar de woning der Germanen. Maar na zich in eene bepaalde streek neergezet te hebben, stichtten zij houten huizen, die zij met stroo, riet of planken dekten. Het geheele gebouw vormde één ruimte, waar allen, met het vee te zamen, op denzelfden grond huisvestten. Bij voorkeur rigtte de Germaan deze hut op te midden zijner landerijen, en daarbij het liefst aan eene beek, onder of bij geboomte. In lage oorden, zoo als in de Nederlanden, plaatsten zij deze woningen op kunstmatige

hoogten, sedert terpen, wieren, vliedbergen en hillen genoemd.

De Germanen vereerden verschillende goden, zoo algemeenen, die door het gansche volk werden aangeroepen, als bijzonderen, wier dienst slechts door één of meer stammen werd onderhouden. Tuits of Tuisco, de magtige zoon van Hertha of Nerda (de Aarde), en Man, de magtige zoon van Tuits, waren de stamgoden die al de overige hemellingen zoowel als het gansche volk der Germanen, hadden voortgebragt. Den hoogsten eerbied wijdde men aan Wodan, die de Romeinen met Mercurius vergeleken; en na deze aan Donar of Thor, den god die over wolken en stormen, over bliksem en donder gebood; Tir of Mars, aan wien de bergen waren geheiligd; Fro, wien men om de vruchtbaarheid der aarde en om vrede aanriep; Balder, de godheid der welsprekendheid; Loki, die de kracht van het vuur vertegenwoordigde; Forseti of Foseti die de uitspraak van het regt ten goede besliste; en Norder, den god der zeeën.

De gezellinnen dezer bovenaardsche magten genoten mede goddelijke eer. Frikka, de gemalin van Wodan en de eerste van allen, was de beschermvrouw van den echt en den kinderzegen. Freija was de godin der liefde, Ostara de godin der lente, en Holda die der landelijke aangelegenheden. Hela hield de zielen der afgestorvenen in haar vreugdeloos verblijf opgesloten; en de krijgshafte Hilda, de schoone aanvoerderes der keurmaagden, teekende met hare volgelingen op het slagveld de helden die daar vallen zouden. Zij voerde hunne zielen over naar de Walhalla, Wodan's vreugdezaal, waar allen, in gemeenschap met de goden, ter gastmaal zouden aanzitten en zich met hemeldrank de keel bevochtigen. Tanfana acht men eene plaatselijke godin geweest te zijn: zij werd, naar men meent, in Twenthe vereerd. [1])

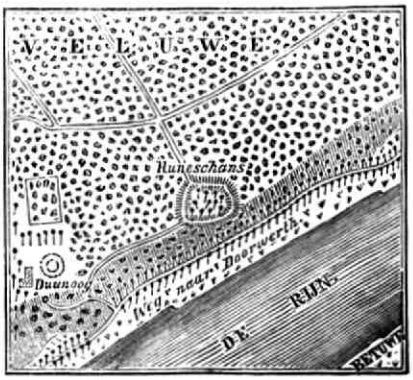

De Huneschans bij Duunoog.

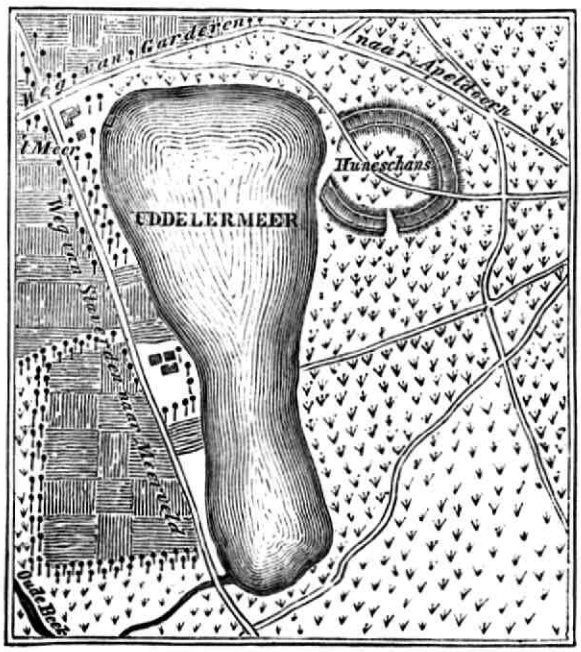

De Huneschans aan het Uddelermeer.

Stroomen, beken, bergen, wouden en zware boomen, vooral eiken en linden, waren den goden toegewijd, die in de heilige bosschen de vereering der vereenigde geloovigen ontvingen. Tempels schijnen de Germanen niet opgerigt te hebben dan nadat zij in hun midden vreemdelingen hadden opgenomen.

In den huiselijken kring was ieder huisvader priester. Doch voor de gemeente traden gewijde priesteren op, die niet slechts gebeden en dankzeggingen uitbragten, lofliederen aanstemden, wigchelarijen oefenden en offeranden ontstaken, maar ook in de volksvergaderingen voorzaten, de standaards in het leger droegen en tucht en orde handhaafden.

De offeranden der Germanen waren, ofschoon niet zoo vreeselijk als die der Galliërs, ontzettend genoeg om diepen indruk op de gemoederen te maken. Want werden bij hen geene reuzenbeelden vol slagtoffers aan de goden opgedragen, aan menschenoffers, vooral aan Wodan, ontbrak het niet. Men meent die offerplaatsen nog te herkennen in de dusgenoemde Huneschans aan den Rijn tusschen de Duunoog en de Oostbeek, in de Huneschans op de oostzijde van het Uddelermeer en in die op den Heimenberg bij Rhenen.

Van wigchelarij maakten de Germanen veel werk. Uit het trekken van gekenteekende twijgen, het geschrei en de vlugt der vogelen en bij plegtige gelegenheden uit het gehinnik van gewijde witte paarden leiden zij de toekomst af. Soms, wanneer hevige oorlogen op 't punt waren van uit te barsten, lieten zij een gevangen vijand met een der hunnen strijden, en uit den afloop van dit tweegevecht besloten zij tot de kans der overwinning. Zeer veel hechtten zij aan het gevoelen van vrouwen die door geestesgaven uitmuntten, en hare uit-

[1]) Rector Weeling acht het haar gewijde altaar terug te vinden in den granietklomp op de Markt te Oldenzaal, een steen van ruim 2.^{5} el lengte bij 2 el breedte.

Het Uddelermeer met de Hunnebedden in het verschiet.

spraken werden als even zoo vele godspraken aangemerkt. De edele maagd Veleda, van den stam

achting, en de vrouw stond hoog bij hem aangeschreven.

Julius Cesar.

der Broekteren, werd zelfs als eene godin vereerd. Den grijsaard bejegende de Germaan met hoog-

De jongman trad eerst laat in den echt en derhalve in de volle kracht zijns levens. Zijne

toekomstige gezellin genoot dan dezelfde volheid van jeugd, bij gelijke rijzigheid van leest. Echtverbindtenissen van verschillenden leeftijd mishaagden den kloeken Germaanschen zin.

De bruidegom schonk der bruid eene huwelijksgift ten overstaan van de wederzijdsche ouders en bloedverwanten. Zij bestond niet in tooi of sieraden, maar uit een koppel runderen, een opgetuigd paard, schild, speer en zwaard. Van hare zijde bood de bruid haren bruidegom eenig wapentuig aan, en met het overreiken dier geschenken was de echt gesloten. Dit werd door hen beschouwd als de heehtste verbindtenis, deze geheimzinnige plegtigheid als zoo heilig, dat het schenden van de huwelijkstrouw een buitengewoon misdrijf was.

De man had een onbeperkt gezag over zijne vrouw en kinderen. Hij mogt hen niet alleen tuchtigen, maar ook verkoopen en in sommige gevallen zelfs dooden.

Ieder jonggeboren Germaan ontving, als welkomst in dit leven, een koud bad, in stroomen of beken, en genoot het voorregt, door zijne moeder, van welken stand zij ook ware, gezoogd te worden.

Zijne opvoeding werd voor een goed deel aan de natuur overgelaten. Doch het algemeene voorbeeld en de behoefte wekten hem op, zich te oefenen in het zwemmen, paardrijden, jagen, visschen en het hanteren der wapenen. Was hij volwassen, dan werd hij in eene volksvergadering, hetzij door den aanvoerder, door zijnen vader of een zijner bloedverwanten plegtig met schild en framee uitgerust en daardoor tot een man en medestrijder in den oorlog verklaard.

De kleeding der Germanen onderscheidde zich naar de woonplaats en den stand des eigenaars. Die welke aan den Rijn en de Donau woonden, leerden door den handel voorwerpen van kleeding kennen, welke aan de anderen veel langer vreemd bleven. De rijken droegen linnen of lederen onderkleederen, die zoo naauw om het lijf sloten, dat zij den vorm der ledematen geheel deden uitkomen. Van bont, leder, schaapsvachten en grof linnen werden de bovenkleedingstukken vervaardigd, die hoofdzakelijk uit een broek en een korten mantel met een doornen gesp, of wel enkel uit een omgeslagen dierenhuid bestonden. Op het golvend of opgebonden haar rustte een teenen korfje of een pelsmuts, en de voeten sloten in schoenen, op den voet geheel open, maar met gaten en riemen voorzien om ze toe te snoeren. De tooi der vrouwen verschilde weinig of niet in de stof, maar wel in den vorm, daar haar gewaad borst en armen onbedekt liet. In de plaats van de pelsmuts of het teenen korfje der mannen, bezigden zij een hoofddoek, terwijl een linnen kleedje, zoo mogelijk met purper afgezet, bij haar het wambuis der mannen verving. De kinderen gingen geheel naakt, en ook de volwassenen bragten geheele dagen onbedekt bij den haard door.

Zuivel, vleesch, wildbraad, wilde vruchten en brij waren de gewone spijzen der Germanen, terwijl hunne geliefdste drank in eene soort van bier met bedwelmende eigenschappen bestond. Vooral op hunne gastmalen werd het in groote hoeveelheid rondgediend, ja veelal zoo, dat er ten laatste niets meer over was.

Alle vermogens van de ziel, alle krachten van het ligchaam werden gerigt, om in den krijg uit te munten. De vrije mannen bekommerden zich derhalve noch om huisbestier noch om landbouw en veeteelt, waarvoor de zorg aan de vrouwen en de grijsaards werd overgelaten.

De rijkdom van den Germaan bestond voornamelijk in zijne kudden. Runderen, schapen, varkens en geiten werden in groot aantal gehouden. De rassen daarvan waren niet bijzonder fraai. Ook het Germaansche paard muntte niet uit door schoonheid van vorm of buitengemeene snelheid, maar het was sterk en onvermoeid. Van gevogelte werden vooral ganzen aangekweekt: de Germaansche vederen waren te Rome zeer gezocht.

Bosch en weide waren vóór allen gemeen, doch elk kamp bouwland had zijn bijzonderen eigenaar. Men kweekte inzonderheid gerst, haver, boonen en gierst aan, doch rogge en tarwe slechts weinig.

Het scheen dat den mannen niets ter harte ging dan hetgeen met gevaren en kansen gemengd was: jagt, visscherij, en oorlog. Misschien zijn de zedelijke gevaren aan het dobbelspel verbonden eene reden te meer geweest om hen ook daaraan te hechten.

Daar in de wouden, buiten het wild van onzen tijd, buffels, vossen, elanden, beeren, wolven, wilde zwijnen en bevers leefden, was de jagt een voorname tak van bestaan. De Germaan verschalkte het wild zoowel door pijl en speer als door vangnetten en vangkuilen. De hond strekte hem daarbij tot een onontbeerlijk gezel.

Elk vrij Germaan in de kracht des levens was krijgsman en droeg bij alle belangrijke gelegenheden, zoo in vrede als oorlog, wapenen. Werd in de volksvergadering tot den krijg besloten, dan kozen de leden van den stam tot aanvoerder of hertog een der dappersten en ervarensten en trokken met hem ter heervaart.

Bij dit optrekken bleef elke maagschap bijeen, niet zelden in gezelschap van vrouwen en kinderen, opdat dezé de heiligste getuigen van hun moed, hunne volharding en hun roem zouden zijn. Hunne legers bestonden voor het grootste deel uit voetvolk, doch zij hadden ook ruiterij en ruiterbenden die zoowel te voet als te paard streden. Gesloten gelederen bestonden uit kleine afdeelingen, wigsgewijze geplaatst: voor, aan de spits, één of twee beproefde helden, op wie eerst drie, dan vier, dan weêr vijf en zoo voortgaande zes, zeven, acht volgden. Bij den onstuimigen aanval hieven zij een luiden krijgszang aan, terwijl zij na de overwinning een deel van den buit, ook der krijgsgevangenen, aan de goden offerden. Van de karren die het leger vergezelden, maakte men een wagenburg of eene verschansing om het leger, waarbinnen gedurende den slag de weerlooze schaar van vrouwen en kinderen zich opsloot, en waar-

heen men de gewonden en gesneuvelden voerde.

De wapenen waren weinig in getal en vielen bij die der Kelten af, doch de vaardigheid, waarmede de Germaan ze wist te hanteren, en de heldenmoed der krijgers maakten ze geducht. Het hoofdwapen was de framee: een korte speer met scherp-gewette punt, waarmede men, naar de omstandigheden van nabij of ver kon vechten, door die als werp- of handgeweer te bezigen. Zwaarden voerden slechts weinigen, doch velen wisten met pijl en boog voortreffelijk om te gaan. Als standaards dienden veldteekenen die uit de beeldtenissen van wilde dieren bestonden en in de heilige wouden bewaard werden. Schutsweer vond men in ligte schilden, zeer lang, maar smal en uit een vlechtwerk van teenen met plankjes daarover zaamgesteld. Geen grooter schande dan dit schild weg te werpen, daar het afleggen daarvan het teeken was van overgaaf.

De knaap, reeds van der jeugd af gewoon zijn vader op de jagt te vergezellen, hunkerde naar den tijd waarop hij onder de mannen en strijders zou opgenomen worden. Zijne liefste spelen waren derhalve een krijgsdans, waarbij stoute wendingen slechts het gevaar konden afwenden van gekwetst te worden, of eene worsteling, die hem prijs en lof konden verwerven.

Beschaving van den geest in onzen zin was in het Germaansche huisgezin niet te vinden. Niettemin werd een helder oordeel op prijs gesteld, en het herinneringsvermogen door dichterlijke overleveringen geoefend. Tot de verstandige ontwikkeling der mans moest het deelnemen aan de openbare volksvergaderingen veel bijdragen. De vrouw daarentegen verdiepte zich gaarne in de geheimen der geestenwereld en de verborgen krachten bij planten en dieren. Van hier dat zij vaak de heelkunst met gunstig gevolg beoefende.

De maatschappelijke rang van den Germaan was naauw verknocht aan het bezit van erven en akkers. Alleen de vrijgeborene kon grond bezitten, en uit de aanzienlijksten van hen verhief zich de adel. De derde stand werd door de onvrijen, laten of lijfeigenen gevormd, meerendeels krijgsgevangenen of de afstammelingen daarvan. Zij moesten ten teeken hunner afhankelijkheid het haar kort dragen, mogten geene wapenen voeren, bearbeidden in de dienst der vrijen en edelen den grond en waren zoo volkomen aan hunne meesters onderworpen, dat deze hen konden verkoopen, straffen en dooden, geheel naar eigen goedvinden. Nogtans behandelden de Germanen hunne lijfeigenen niet hardvochtig, zooals blijken kan uit eene geheele klasse van vrijgelatenen.

De vrije Germaan nam deel of kon deelnemen aan de volksvergaderingen, bij welke de wetgevende of besluitende magt berustte. Indien geen gewigtig beletsel dit verhinderde, werden de algemeene landdagen, gouw- en buurtspraken op vastgestelde tijden, met de nieuwe of volle maan gehouden, en ook dan was doorgaans een digt woud de plaats van zamenkomst. Ten einde het kenmerk der vrijheid niet af te leggen, verscheen ieder gewapend. De voortreffelijksten des volks, hetzij die door adel, heldenmoed of welsprekendheid zich eene onderscheiding boven anderen hadden verworven, werden het eerst gehoord. Keurde men hun oordeel of raad goed, zoo werd dit door wapengekletter te kennen gegeven, doch mishaagde het onderwerp of het voorstel, dan doorliep een dof gemor de rijen. In deze algemeene vergaderingen werden de hertogen en andere hoofden gekozen, onder welke, vooral bij de oostelijke stammen, ook koningen waren. De magt dier grooten en vorsten was echter naauw beperkt, en niet ligt kon een opperhoofd het hem toevertrouwde gezag misbruiken.

Het gevoel van regt gold bij den Germaan hooger dan de voorschriften der wet, en het moest dit te eer omdat op de volksvergaderingen niet slechts de staatsaangelegenheden werden verhandeld, maar ook de regtspraak over schuld en onschuld, eigendom en verpligting werd geveld. Alle regtszaken werden daar mondeling en in het openbaar behandeld.

In twijfelachtige gevallen liet men het lot beslissen of ging over tot een regterlijken kampstrijd. Werd een vrij Germaan tot straf veroordeeld, zelfs tot eene zware, zoo kon hij zijne schuld boeten door een deel van zijn vee of andere bezittingen aan de beleedigde partij af te staan.

De schoonste dood dien de Germaan kende, was te sneuvelen te midden der overwinning.

De lijken van beroemde mannen werden met eene bijzondere soort van hout verbrand. Aan elk voegde men zijne wapenen toe en aan eenigen ook hun paard. Na de verbranding verzamelde men de asch in eene urn, die, even als die lijken welke men niet verbrandde, aan den schoot der aarde werd toebetrouwd. Dan hoogde men het graf op tot een kleinen heuvel, waarvan er nog vele honderden in onderscheidene oorden des Lands te aanschouwen zijn.

HOOFDSTUK VI.

ONEENIGHEDEN TUSSCHEN DE BATAVIEREN EN DE KATTEN EN TUSSCHEN DE GALLEN EN GERMANEN.

Geschillen onder den stam der Katten. — Komst der Batavieren op het eiland tusschen Rijn en Waal. — Staat van Neder-Germanië in dit tijdsgewricht. — De Germaan Arrovist in Gallië.

100—58 j. v. C.

De stam der Katten bezette het land aan de stroomen Sieg, Lahn en Fulda, met de naauw aan hen vermaagschapten Mattiaken ook het Taunusgebergte, en met de Batten of Batavieren ook het oeverland van de Eder. Als naburen der Katten leefden naar het noorden de Sikambren tot aan de Ruhr, westwaarts de Ubiërs tot aan den Rijn, zuidwaarts de Markomannen aan den Main, en oostwaarts de Hermonduren die zich tot in het Thüringerwald hadden neergeslagen.

Uitblinkende in dapperheid, waren de Katten

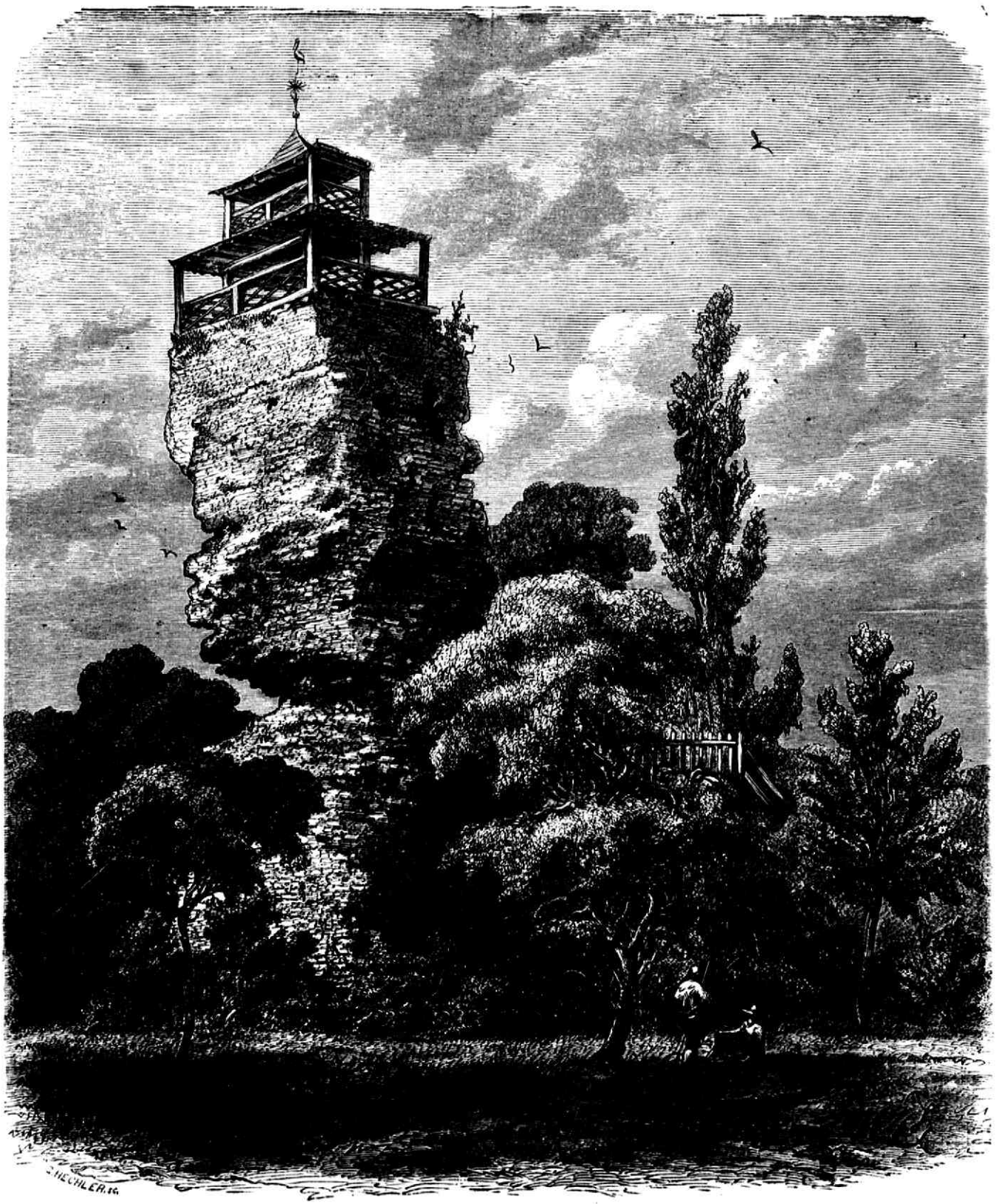

De Burg van Merum (omstreken van Roermond).

tevens beroemd om hun helder oordeel en wijze gematigdheid. Niettemin ontstonden er, omstreeks 100 jaren vóór onze jaartelling, oneenigheden tusschen de gemeenten in het midden en die in het noorden des lands, dat is tusschen de eigenlijke Katten en de Batten of Batavieren.

De aanleiding tot die twisten ligt in het duister, doch zoo de tweespalt tot een binnenlandschen oorlog had aanleiding gegeven, zou deze vreeselijk zijn geweest, daar Tacitus van de Batavieren getuigt, dat zij in heldenmoed al de Rijnsche stammen overtroffen; terwijl hij van de Katten in het algemeen schreef, dat het bij hen gewoonte was, bij het bereiken van den mannelijken leeftijd haar en baard te laten groeijen, tot zij een vijand gedood hadden.

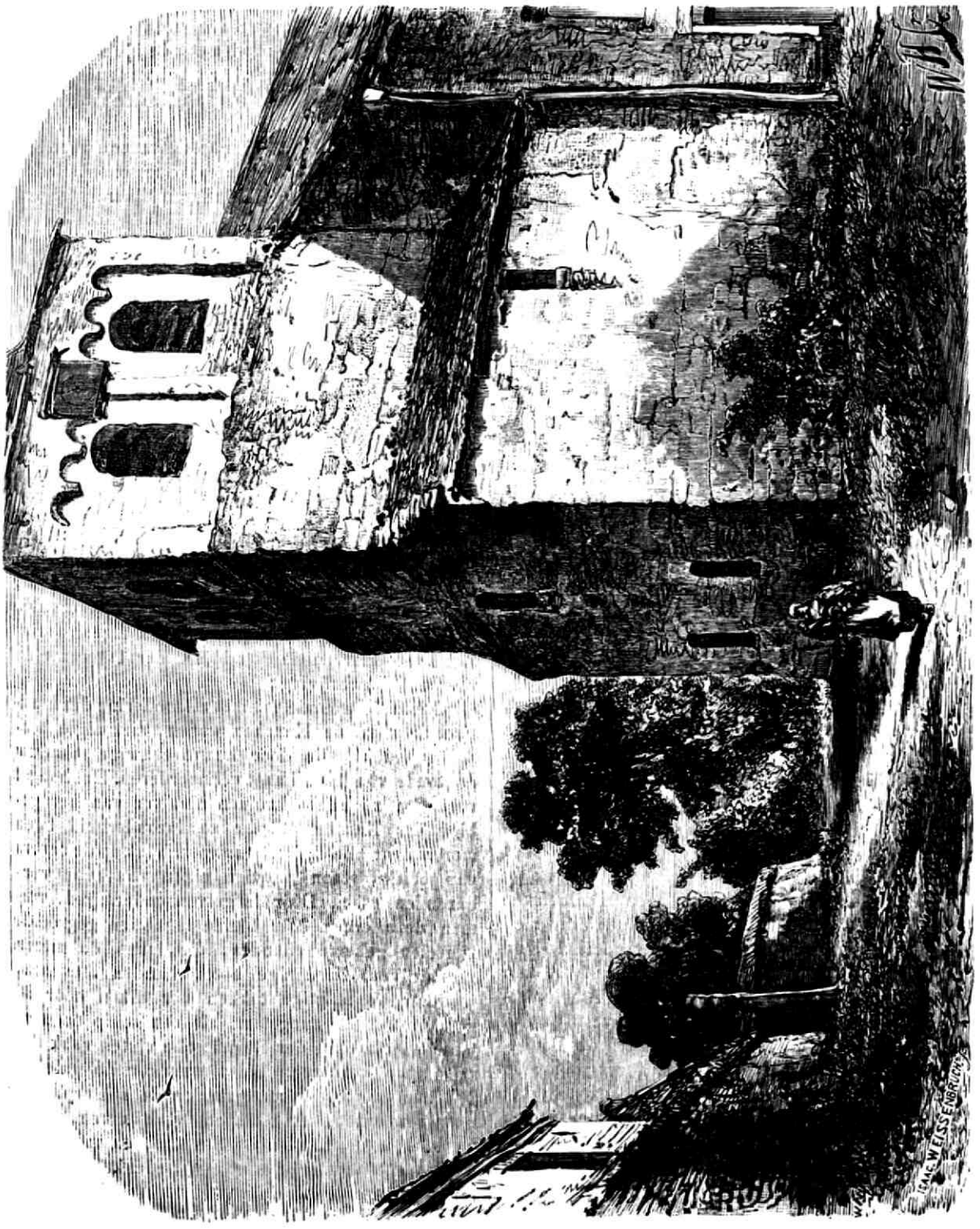

De toren der st. Michielskerk te Herten (omstreken van Roermond).

Gelukkig werd de botsing vermeden. Gewoon te allen tijde hunne priesters over belangrijke zaken te raadplegen, werden de Batavieren door deze bestuurders der openbare godsdienst overreed, zich niet in een broedermoordenden strijd te wikkelen, maar liever naar het onbewoonde eiland tusschen Rijn en Waal te vertrekken, dat, vruchtbaar, visch- en wildrijk, een aangenaam verblijf aan den ganschen stam beloofde.

De Batavieren gaven aan dezen voorslag gehoor. Schuiten en vlotten werden te water gebragt en deze met het vee en alle tilbare have beladen. Zij wuifden de voorvaderlijke gouw vaarwel en voeren langs Ruhr, Sieg of Lahn naar den Rijn, dien zij afzakten tot zij het aangewezen eiland bereikten. Volgens de overlevering, stuurden zij op de hoogte van het tegenwoordige Angeren hunne vaartuigen eene kil binnen, stegen er aan land en namen van de Betuwe bezit.

Spoedig hadden zij zich over het geheele eiland uitgebreid, en zelfs over de Waal in het latere Maas-en-Waal, het Rijk van Nijmegen, de Duffel en naburige oorden.

Door dezen togt hadden de Batavieren zich uit Germanië naar Noord-Gallië verplaatst. In dit bedrijf waren zij echter reeds door anderen voorgegaan, daar de stammen die toen in België als vrije volken leefden, reeds vroeger uit Germanië waren overgekomen en waarschijnlijk het land strijdende tegen de Galliërs hadden vermeesterd. De heerschende stammen in Noord-Gallië waren daardoor allen van Germaansch bloed, doch het is hoogst waarschijnlijk dat onder hen nog vele Gallen of Kelten leefden, hetzij als slaven en vrijgelatenen, hetzij als vermaagschapten door huwelijken.

Toen de Batavieren zich tot aan zee uitbreidden, moesten zij die de hooge duinstreek tot woonplaats kozen, in vele opzigten een ander leven leiden dan die welke zich in de lagere kleistreken hadden gevestigd. Men gaf dezen duinbewoners naar hunne hoofdbezigheid, de jagt op het knaagdier dat honderdduizenden sterk in hun gewest leefde, het konijn, den naam van Kaninefaten.

Noordwaarts van de Batavieren en Kaninefaten hadden zich de Friezen neergeslagen, die zich in Groote- en Kleine-Friezen onderscheidden, en al het land van den Middelsten-Rijnmond tot aan de uitwatering van de Eems bevolkten. Aan laatstgenoemden stroom zetelden de Amsivariërs of Eemslanders. Aan de Regge, Dinkel en Boven-Vecht hadden zich de Tubanten gevestigd; op beide oevers van den IJssel en de Beneden-Berkel de Chamaven; aan de Niers de Gugernen; aan de Neder-Maas en Beneden-Schelde de Menapiërs; aan den IJser en de Canche de Morinen; aan de Midden-Schelde, de Haine, Dender en Dijle de Nerviërs; aan de Beneden-Sambre de Aduatiken; in het Maasdal, aan de Mehaigne en Vesdre, de Eburonen; aan de Geulle en Roer de Ambivariten[1]; en op beide oevers van de Moezel de Trevieren.

De Amsivariërs en Tubanten reikten naar het oosten tot de landen der Kauchen of Kauken, de Chamaven stieten in het oosten aan de Marzen of Marezaten en aan de Broekteren, van welken enkele buurtschappen waarschijnlijk nog binnen de grenzen der tegenwoordige Nederlanden gevestigd waren. De Gugernen en Menapiërs waren naburen van de Ubiërs, terwijl de Trevieren, tot wien ook de Femannen, Condrusiërs en Segniërs behoorden, zoowel aan de landen der Ubiërs als aan die der Vangionen paalden.

Zuidwaarts van de Belgische Germanen woonden de Mediomatriciërs, de Remers, Suessonen, Bellovaken, Ambianen, Veromanduren, Atrebaten en andere Keltische stammen.

In het Zuiden der gezamenlijke Nederlanden, waar golvende heuvelen met breede dalen afwisselden, was het land door zijne vruchtbaarheid voor den akkerbouw uitmuntend geschikt, al was toen nog het grootste deel met duistere, schier ondoordringbare bosschen, het Ardennerwoud, overdekt. Daarentegen waren vooral de kustlanden en stroomoevers in het Noorden aan telkens wederstaande overstroomingen blootgesteld, terwijl de hooge en lage veenen, mede grootendeels met hoog en laag hout bezet, schier uit onbegaanbare moerassen bestonden.

Mogen er eenige weiden van eene tamelijke uitgestrektheid zijn geweest, de akkervelden waren naauw beperkt. Doch welk oord men ook naderde, geen dat niet met digte wouden was vervuld. Plinius, die o. a. Neder-Germanië met eigene oogen zag, gaf daarvan in 't midden der 1ste eeuw de volgende beschrijving:

"Gansch Germanië is, met uitzondering der kuststreek, waar de Kauchen wonen, met digte bosschen bedekt, die door hunne eeuwige schaduw de koude van het klimaat vermeerderen. Het hoogst verheffen zij hunne kruinen niet ver van het gebied der Kauchen, waar ze inzonderheid twee meren naar alle zijden bezoomen. Vlak op de oevers van beiden staan magtige eiken van eene verbazenden groei. Door de golven ondermijnd, vormen deze eiken door hunne te zamen gegroeide wortelen geheele eilanden, die langs de meren voortdrijven. Zoodanige boom-eilanden stevenen, wanneer de magtige takken der eiken door de winden worden aangetast, als een schip heen en weer en strekken der Romeinsche vloten vaak ten schrik en verderve. Want wanneer de galeijen des nachts voor anker gaan en de achterplecht, naar gewoonte, naar het opene vlak keeren, stuurt de wind deze eilanden op hen aan, en men heeft dan in het nachtelijk uur een bedenkelijken slag tegen een geheimzinnig vijand te bestaan."

De waterplassen door Plinius geschetst, herkent men in het meer Flevo en de Middelzee, beiden sedert geheel van gedaante veranderd, het eerste namelijk door overstroomingen in de middeleeuwen tot de Zuiderzee uitgebreid, het andere, tusschen de Friesche landstreken Oostergoo en Westergoo

[1]) Hun naam is bewaard in het dorp Amby bij Maastricht.

door opslijking in vruchtbaar land herschapen.

Met den Rijn had het Fliemeer (de Flevo) eeuwen lang gemeenschap gehad door den IJssel, welke rivier, oorspronkelijk een tak van den Alpischen stroom, op de hoogte van het tegenwoordige Rees zich aan den Rijn ontscheurde en langs de plaatsen waar nu Millingen, Mechelen, Gendringen, Doetinchem en Doesborgh liggen, den plas te gemoet snelde. Door dien toevoer van water, zocht het Fliemeer naar het noorden eene afwatering naar zee, doch de hierdoor gevormd stroom voerde niet meer den naam van IJssel, maar dien van Flie. Tijdens of vóór de komst der Romeinen was echter het bovenpand van den noordelijken Rijn-arm reeds opgeslijkt, en de IJssel, alleen gevoed door de beken uit de landen der Broekteren, Marzen en Tubanten, was in eene rivier herschapen van minder kracht en lengte dan de Eems.

De middelste Rijn-arm bereikte bij Katwijk de zee, en de zuidelijkste, die den naam van Waal voerde, eindigde zijnen loop, na zich met de Maas vereenigd te hebben, in de breede kil Helium, een watervlak, dat naar het noorden door het land der Kaninefaten en naar het zuiden door de duinen van Voorne was bepaald.

In gewesten aan zoo groote veranderingen ten aanzien hunner oppervlakte blootgesteld als die van Neder-Germanië, vorderde het behoud des levens menigen zwaren strijd. En toch werden die worstelingen nog belangrijk vermeerderd door de oorlogen waarin de volken en stammen zich bij voortduring wikkelden.

De eerste dier bloedige botsingen waarvan wij, in dat tijdperk, kennis dragen, ontstond door twisten tusschen de Eduërs en een ander volk van Keltische afkomst, de Sekwanen, de eersten in het tegenwoordige Bourgondië, de laatsten in Franche-Comté. Fel kampten beide stammen om de overwinning, doch de Sekwanen liepen gevaar om de nederlaag te krijgen toen zij hunne naaste Germaansche buren te hulp riepen.

Een edel Markoman, Ariovist genoemd, plaatste zich aan het hoofd dezer Germaansche hulptroepen, die, 15,000 man sterk, omstreeks den jare 72 vóór J. C., over den Rijn gingen en met woeste onstuimigheid op de Eduërs aandringende, deze het onderspit deden delven.

Voor de bewezen hulp vorderde en verwierf het Germaansche opperhoofd een derde des lands, en nu noodigde hij zijne landgenooten die nog op den voorvaderlijken grond waren achtergebleven, uit, hem te volgen en met hem het schoone Gallië aan zich te onderwerpen. Hierdoor steeg het aantal Germanen in Bourgondië welhaast tot 120,000 man, zoodat de Sekwanen, die deze volksverhuizing met leede oogen zagen, hun brein spitsten om de eerst genoodigde, maar nu gehate gasten weder kwijt te raken. Onderscheidene Galsche stammen verbonden zich eerlang tot dat doel met elkander, doch tot hun verderf: Ariovist weerde zich met heldenmoed. De slag bij Amagetobria vernietigde der Gallen magt geheel. Zij moesten gijzelaars stellen en zich tot het opbrengen van schatting verpligten.

Door den nood gedwongen, onderwierpen zich de Galliërs. Doch naauw hadden de Romeinen, onder aanvoering van Julius Cesar, de westwaarts voortgerukte Helvetiërs van de grenzen hunner wingewesten in Gallië teruggedreven (58 vóór J. C.), of de door de Germanen overheerde stammen verzochten den Latijnschen veldheer, hun behulpzaam te zijn om ook Ariovist en de zijnen te verdrijven.

HOOFDSTUK VII.

JULIUS CESAR IN NOORD-GALLIE EN NEDER-GERMANIË.

Nederlaag van Ariovist. — Cesar in België. — Slag aan de Sambre. — De stad der Aduatiken ingenomen. — De Morinen en Menapiërs blijven weerstand bieden. — Veldtogt der Romeinen tegen de Usipeten en Tenkteren. — Cesar's verbond met de Batavieren. — De Morinen schier geheel uitgeroeid. — De Eburonen en Trevieren in verzet. — Vercingetorix overwonnen. — De Batavieren in Brittanje, Griekenland en Egypte. 58—50 vóór J. C.

Cesar, verheugd door de stammen van Neder-Gallië tot eene onderneming opgeroepen te worden, waarnaar hij vurig had gewenscht, ten einde de grenzen van zijn stadhouderschap uit te breiden, noodigde Ariovist voor zich. Doch de fiere Germaan gaf hem ten antwoord: "Zoo ik Cesar noodig had, zou ik tot hem komen. Heeft hij mij noodig, welnu hij kome tot mij!" Daarmede was de teerling geworpen. Cesar trok terstond op naar Vesontio (Besançon), en nu kwam het, nog in het jaar 58, tot een slag, die wel velen Romeinen het leven kostte, doch evenwel Cesar de overwinning verzekerde, daar de Germanen, hoe dapper ook, minder geoefend en slechter gewapend waren dan de Latijnen. Ariovist redde zich over den Rijn, door al de Germanen gevolgd, die de slagting waren ontkomen.

Na de bevochten zegepraal verliet Cesar Midden-Gallië om zich naar Opper-Italië te begeven, ten einde de aangelegenheden van dat landschap te regelen. Doch, ten spijt der Eduërs en hunne naburen, liet hij zijne legioenen onder hen achter, die de Galliërs maar al te spoedig deden begrijpen, dat zij het juk der Germanen slechts met de nog veel grievender overheersching van de Romeinen verwisseld hadden. Niet bij magte openlijk tegen Cesar's onderbevelhebbers iets te ondernemen, zonden zij gezanten tot de Belgen om deze te bewegen, de wapenen tegen de Romeinen aan te gorden.

De Belgen, naijverig op hunne onafhankelijkheid, gaven aan deze uitnoodiging gehoor en verbonden zich om de Romeinen aan te tasten vóór Cesar terug zou zijn. Onverwacht echter keerde deze veldheer weêr, want de aan de Marne gevestigde Remers hadden hem berigt van de zamenspanning gegeven. Met gelijken spoed voerde hij zijne benden naar de

Axona (de Aisne), en zijne groote krijgsmansbekwaamheden deden hem ook nu zegevieren. Onbereikbaar voor den vijand binnen zijne kunstmatig opgerigte verschansingen, putte hij der Gallen geduld uit, en toen zij aftrokken met het voornemen om hem uit zijne sterkten te lokken, rukte hij zoo onbegrijpelijk snel tegen de Suessonen, Bellovaken en Ambianen op, dat de eene stam verhinderd werd den andere te hulp te komen vóór deze verslagen was.

Doch binnen de landpalen van Henegouwen vond Cesar een geduchten tegenstand. Daar, op den linkeroever der Sambre, wachtten hem de moedige Nerviërs af, en toen hij hen aantastte, moest hij de uitwerkselen van hun heldenmoed ondervinden. Hun veldheer Bodwognat deed de Romeinsche ruiters, slingerwerpers en boogschutters in de pan hakken en maakte zich zelfs meester van Cesar's legerplaats. De ondergang der Italianen scheen ongezind om Cesar te voet te vallen. Veeleer sloten zij zich op in hunne sterkte Aduat of Aduatica, door hen op de stede of in de nabuurschap van het tegenwoordige Namen aangelegd [2]). Zij veinsden nogtans onderwerping toen de Romeinen voor deze vesting allerlei hun geheel onbekende belegeringswerktuigen aanvoerden. Maar, in het holst van den nacht, vielen zij onverwacht op de Romeinen aan, en ofschoon zij den verloopen dag hunne verdedigingsmiddelen hadden overgeleverd, snelden zij zoo welgewapend naar de Romeinsche legerplaats, dat zij, zonder Cesar's waakzaamheid, een geweldig bloedbad onder de vreemdelingen zouden aangerigt hebben. Intusschen veinzerij noch heldenmoed baatte: ook nu zegevierden de Romeinen, en des anderen daags trok Cesar als overwinnaar Aduat binnen (57).

Verbijsterd door het lot, dat de zoo dappere Nerviërs en Aduatiken had getroffen, waagden de

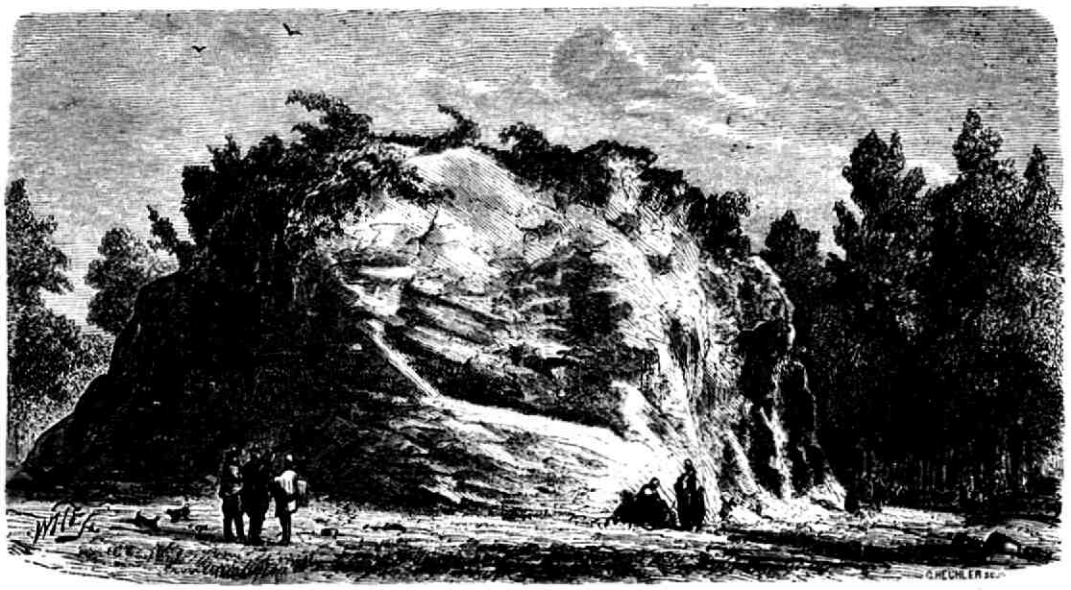

De Drususberg bij Herten (Romeinsche grafheuvel).

beslist, toen op eens de kans keerde, en twee legioenen, die de achterhoede uitmaakten, met frissche kracht zich in den strijd mengden en de vermoeide Nerviërs van ter zijde aanvielen. Nu ontstond verwarring onder de Belgen. Zij vielen al strijdende in geheele rijen, en welhaast lagen 50,000 lijken van dit heldhaftig volk op de oevers en in de Sambre. Naauwelijks 500 Nerviërs ontkwam de slagting [1]). Maar ook de benden van Cesar waren sterk gedund, en de Romein erkende in zijne gedenkschriften, dat "de Belgen de dappersten waren van alle Galliërs."

Ofschoon de Aduatiken, nakomelingen der oude Kimbren, al spoedig het lot vernamen dat hunne naburen de Nerviërs had getroffen, toonden zij zich overige Belgische stammen het niet, den ondergang hunner landgenooten te wreken. Eenigen bogen zelfs het hoofd. Doch geenszins de Morinen en Menapiërs, die van uit hunne moerassen en bosschen de vreemde legioenen voortdurend bestookten. Te vergeefs gaf Cesar zijn leger bevel om zich met de bijl in de hand een weg door 't kreupelhout en 't hoogstammig geboomte te banen: geen ander voordeel konden de Romeinen door deze vervolging behalen, dan dat zij eenige Morinsche en Menapische buurtschappen in brand staken. Zij keerden zelfs terug, hetgeen Cesar verontschuldigt door te vermelden dat hevige regenvlagen hem beletten binnen de moerassige wouden door te dringen.

[1]) Men noemt dezen strijd den slag van Prèle, omdat men meent dat deze op de hoogte van het dorp Prèle bij Chatelet in Henegouwen voorviel.

[2]) Men meent deze plaats te herkennen in den berg Hastédon bij Namen of de citadel dezer stad. Napoleon I wees Falais aan de Mehaigne als het oude Aduat aan, Napoleon III de stad Namen, en de Commissie voor de topographie van Gallië den berg Phalize bij Huy.

Intusschen had het berigt van Cesar's overwinningen op geheel onbekende volksstammen te Rome zooveel vreugde en bewondering verwekt, dat de senaat een dankfeest van vijftien dagen uitschreef, dat is een feest van vijf dagen langeren duur dan dat waarmede de zegepraal van Pompejus op de koningen van Pontus, Armenië, Petra en Judea was verheerlijkt.

Niettemin waren noch de Keltische noch de in Gallië gevestigde Germaansche stammen geneigd, de Romeinsche overheersching te dulden. Terwijl Cesar, volgens gewoonte, sints het begin des winters in Opper-Italië verwijlde, beproefden de bewoners der kusten van het tegenwoordige landschap Bretagne hunne vrijheid te herwinnen; doch, hoezeer zij hunne ondernemingen door eene vloot ondersteunden, werden zij toch spoedig in hun verzet gefnuikt.

In het Noorden brak de storm tegen de Romeinen los door toedoen der Tenkteren en Usipeten. Dezen, oorspronkelijk aan den Middel-Rijn gevestigd, werden daar door de Katten of Sueven verdrongen, en, nadat zij geruimen tijd hadden rondgezworven, in den herfst van het jaar 56 vóór Chr. tot de Menapiërs gevoerd, die in dat tijdstip hunne akkers tot over de Maas en zelfs ten oosten van den Rijn uitgebreid hadden. Verschrikt door de groote menigte zwervelingen, vlugtten de Over-Rijnsche Menapiërs naar hunne stamgenooten, om op den linker stroomoever den vijand den overgang te beletten.

In dien staat lagen de tegenstanders eenigen tijd tegen over elkander, toen de Tenkteren en Usipeten door een geveinsden aftogt de gevlugte Menapiërs weder naar den regter Rijn-oever lokten. Dan nu was het verderf dezer volkplanters dáár. Onverhoeds overvallen, werden zij eene ligte prooi des vijands,

Augustus (naar eene buste).

die, nog eer de Menapiërs, welke op den linker Rijn-oever waren gebleven, hiervan tijding konden bekomen, met de bemagtigde vaartuigen den stroom overstaken en nu in het land op beide oevers van de Maas zooveel buit behaalden, dat zij voor den ganschen winter verzorgd waren.

Naauw had Cesar van dezen inval berigt ontvangen, of hij trok (55 vóór Chr.), met zijn leger tegen de Usipeten en Tenkteren op, ten einde te voorkomen dat deze vermetele vreemdelingen zich met de ontevreden Galliërs vereenigden. De Germanen, berigt ontvangende, dat de Romeinsche veldheer

met een sterk leger in aantogt was, lieten hem door gezanten melden, dat zij den strijd niet schuwden, doch met de Romeinen in vriendschap zouden leven, zoo men hun een land ter bewoning aanwees. Cesar gaf hun een ten antwoord, dat in Gallië geen land zonder eigenaars was, en dat, zoolang de Tenkteren en Usipeten in Menapië bleven, van geen vriendschap met hen sprake kon zijn. Hij beloofde hun echter zijne goede diensten om de Ubiërs [1]) te bewegen, hun eenig land in te ruimen. Met dit antwoord tot de hunnen teruggekeerd, kwamen de gezanten andermaal tot Cesar, met het verzoek om eenig uitstel. Doch Cesar, wetende dat de Tenkteren en Usipeten op dat tijdstip het grootste deel hunner ruiterij over de Maas tot de Ambivariten hadden gezonden om voeder voor de paarden te halen, nam in dit voorstel geen genoegen. Veeleer haastte hij zich om de Germanen te overvallen. Aanvankelijk echter kwam zijne vermetelheid hem duur te staan: immers 800 Usipeetsche en Tenktersche ruiters bragten de Romeinen aan het deinzen. Welhaast echter keerde de krijgskans tot der Germanen nadeel. Bij de zamenvloeijing van Waal en Maas — dat is tegenover de plaats waar thans het dorp Rossum ligt — ondergingen zij eene volkomen nederlaag en bedekten met hunne lijken óf het slagveld óf de golven der snelstroomende rivier. Slechts weinigen ontkwamen.

De Tenktersche en Usipeetsche ruiters die tot de Ambivariten waren getogen, vernamen met ontzetting de nederlaag van hun stam. Buiten staat om naar eenig oord te trekken, dat zij hun eigendom konden noemen, verzochten zij den Sikambren eene schuilplaats in hun midden.

Het dappere volk aan de Ruhr en Sieg trok zich de zwervelingen aan, doch laadde zich hierdoor Cesar's gramschap op den hals, die de vlugtelingen opeischte.

Het antwoord luidde:

"Acht gij, Romeinen, het onredelijk dat de Germanen zonder uwe toestemming in Gallië komen, met welk regt vermeet gij u dan eenig gezag aan de overzijde des Rijn's uit te oefenen?"

Cesar gevoelde zeer wel, dat hij dit regt niet bezat, doch hij dorstte naar den roem het eerst van alle Romeinen den Rijn als verwinnaar over te steken. Dat was het, wat hem bewoog de Sikambren "te straffen" voor de gastvrijheid den Tenkteren en Usipeten betoond.

Het aanbod der Ubiërs weigerende om hem schuiten voor de overvaart te leveren, liet hij eene brug over den Rijn slaan — waarschijnlijk in de nabuurschap van het tegenwoordige Keulen — en na door twee sterkten, in den vorm van bruggehoofden, zijn terugtogt verzekerd te hebben, trok hij over den grensstroom het land der Sikambren binnen.

Verbaasd hadden de oeverbewoners den reusachtigen bruggebouw zien aanvangen en voltooijen. Doch de meer oostwaarts wonende Sikambren hadden het einde des werks niet afgewacht. Op raad der tot hen gevlugte Tenkteren en Usipeten, verlieten zij hunne westelijke grenzen en trokken met hunne gezinnen en al hun have naar ontoegankelijke wouden en wildernissen.

Cesar kon er niet aan denken het ontruimde land te bezetten. Doch om een gewenschten schrik onder de Germanen te brengen, liet hij alle gebouwen en buurtschappen in brand steken en zette dit werk voort tot hij na achttien dagen vernielens naar den Gallischen oever terugkeerde. Noch de zamengeschoolde magt der Sikambren, noch die der Sueven tastte hij aan: het was hem genoeg den Germaan getoond te hebben, dat de Romein den Rijn kon en durfde oversteken.

Gedurende Cesar's verwijl aan de Ubisch-Sikambrische grens, hadden gezanten van verschillende stammen zich naar het Romeinsche kamp begeven, om met den vreemden veldheer overeenkomsten van vrede en vriendschap te treffen. Deze gezanten, minzaam ontvangende, verzocht Cesar, tot verzekering van trouw, gijzelaars uit hun midden, overeenkomstig de Germaansche en Keltische gebruiken.

Hoogstwaarschijnlijk werd bij deze gelegenheid het verbond tusschen de Batavieren en Romeinen gesloten, dat den laatsten het eerst vasten voet aan de Rijnmonden gaf. Met den naam van vrienden en broeders des Romeinschen volks vereerd, verpligtten de Batavieren zich, den Romeinen gewapenden bijstand te bieden, gelijk deze hulp en ondersteuning beloofden, indien de oeverbewoners der Rijnmonden door anderen mogten aangevallen worden. Oogenschijnlijk behielden bij dit verbond zoowel de Batavieren als de Romeinen hunne zelfstandigheid, een voordeel waarop onze Germaansche voorouders te hooger prijs moesten stellen, omdat de aanverwante zuidelijker stammen, even als de Gallen, verpligt waren schatting aan de Romeinen op te brengen.

Twee der volken aan Maas en Schelde wilden van zoodanigen cijns noch van eenige onderwerping aan de Over-Alpische vreemdelingen weten: de Menapiërs en de Morinen. Beiden duldden geene Romeinen in hun midden en bejegenden de vreemde krijgers als vijanden. Om dit te straffen zond Cesar, in het jaar 54, Labienus tegen de Morinen, en Titurius en Cotta tegen de Menapiërs. Laatstgenoemde Germanen verschansten zich derwijze in hunne digte bosschen, dat ze ongenaakbaar bleven, en de Romeinen hun geen ander leed konden toevoegen dan het verwoesten hunner akkers en verlaten woningen. Doch de Morinen die in hunne op dat pas uitgedroogde moerassen geene veilige wijkplaats meer vonden, werden meerendeels uitgeroeid.

Kwam dit verzet der Belgische stammen Cesar op menig volgeling te staan, sedert den slag aan de Sambre werden zijne benden in geen hagchelijker stelling gebragt dan toen de Eburonen zich met de Trevieren tegen de Romeinen verbonden (53 j. vóór Chr.)

[1]) Toen nog tusschen de Wupper en Sieg gevestigd.

Telden de laatsten ook onder hunne hoofden Vorst Cingetorix, die ijverig naar Rome's gunst dong, het andere Treviersche opperhoofd, Indutiomar, wist het meerendeel zijner landgenooten een gloeijenden haat tegen al wat Romein was in te boezemen, en de Eburoonsche vorsten Ambiorix en Cativulcus in deze gezindheid te doen deelen. Zijne boden aan de Tenkteren en Usipeten beloofden hem honderd dertig duizend wrekers voor de gevallen Nerviërs en Morinen, en die aan de Sikambren slaagden even gunstig in den hun opgedragen last.

Het sein tot den opstand gaf Ambiorix. Onder den schijn Rome's beste vriend te zijn, ried hij bij het uitbreken der eerste onrustige bewegingen, den legerhoofden Sabinus en Cotta, om de hun toevertrouwde legerplaats Atuatuca in Eburonië te verlaten en zich alsdan bij talrijker Romeinsche afdeelingen aan te sluiten. Met ophef verbreidde hij de nadering van duizende Sikambren, Tenkteren en Usipeten, waardoor Cotta en Sabinus zich lieten belezen.

Na den nacht besteed te hebben met toebereidselen tot den afmarsch, trokken zij met den dageraad af. Welhaast lag de vesting ver achter hen. Doch eensklaps werden zij in hunne beweging gestuit. Uit het bosch dat den weg bezoomde, stoof onverwacht een Eburoonsch leger te voorschijn, viel onstuimig aan op de Romeinen en versloeg deze in een lang, hardnekkig gevecht. Cotta vond den dood der helden, doch Sabinus werd, terwijl hij wegens overgave onderhandelde, neergestooten. Slechts enkele Romeinen ontkwamen de slagting.

De Eburonen vleiden zich, welhaast aan de bezettingen der overige legerplaatsen een zelfde lot te bereiden en gansch België van de vreemde overheerschers te zuiveren. De Aduatiken schaarden zich nevens hen, en ook de overgebleven Nerviërs verhieven zich tegen de onderdrukkers. Nu ging het op de legerplaats van Cicero los. Maar noch de looze taal van Ambiorix, noch het stormloopen der Belgen, die in de Romeinsche tenten vuur hadden geworpen, verkloekte de wakkere bezettelingen. Aan eed en pligt getrouw, lieten zij hun eigendom prijs aan de vlammen, verdubbelden hunne krachten en sloegen den storm manmoedig af.

Toch bleef hun toestand ten hoogste gevaarlijk. De Belgen omringden de gansche legerplaats en besloten hun eigen kamp binnen een wal van elf voet hoogte, met eene gracht van vijftien voet diepte daarvoor, alles vijftien duizend schreden in omtrek. Zij bouwden torens en stormrammen, zoo als zij die van de Romeinen gezien hadden en bereidden eene tweede bestorming voor. Ware Cesar niet uit het hart van Gallië zijnen getrouwen te hulp geschoten, het zou ellendig met hen afgeloopen zijn. Doch naauw was de landvoogd met achtduizend soldaten het Eburoonsche kamp genaderd, of de verbondenen verlieten hunne sterke wallen, verwaarloosden alle voorzigtigheid en weken verbijsterd toen de Romeinen plotseling langs verschillende paden tot hen nederdaalden. Slechts weinigen hielden stand, zoodat allen òf onder de slagen der cohorten vielen, òf als gejaagd wild hijgend naar de bosschen en moerassen snelden.

Terwijl dit in en bij Eburonië voorviel, lag Indutiomar met de zijnen voor de legerplaats waarbinnen Labienus gebood. De Treviersche vorst had juist alles gereed doen maken om den volgenden dag storm te loopen, toen het gejuich der vijanden hem het eerste berigt gaf van den treurigen afloop der zaken aan de Midden-Maas. Plotseling gaf hij bevel alle toerustingen te staken, het kamp te verlaten en naar bevriende Galliërs te snellen. Eerst na zijne magt versterkt te hebben, wilde hij den beslissenden strijd wagen. Werkelijk vielen hem nog verschillende horden toe, en kon hij met talrijker heer naar het verlaten kamp terugkeeren. Doch dit was ook het einde van zijnen voorspoed. Labienus had stilzwijgend het smalen der Trevieren aangehoord, doch tegen den avond daalde hij onverwacht met zijne geheele ruiterij uit twee poorten op de Belgen neêr, overviel de verspreide en zorgelooze scharen en deed hen in verwarring het hazepad kiezen. Duizenden sneuvelden, en onder hen Indutiomar, op wiens hoofd Labienus een prijs had gesteld.

Maar hoe ook geteisterd, de Belgen wilden van geene onderwerping weten. In het volgende jaar, 52, hernieuwden de Trevieren, Nerviërs, Aduatiken en Menapiërs hun bondgenootschap tegen Rome. Doch Cesar wist hen te voorkomen. Nog was de winter niet ten einde, of hij trok slagvaardig voort en onderwierp eerst de Nerviërs en toen de Menapiërs. Hij maakte zich juist gereed naar het land tusschen de Moezel en Maas op te rukken, toen Labienus hem berigtte, dat bij de Trevieren eene omwenteling had plaats gevonden, die de oorlogspartij op den achtergrond dreef en den aan Rome verknochten Cingetorix alle magt in handen speelde.

Van de bevrediging der Ardennen maakte Cesar gebruik om zich andermaal naar den Rijn te begeven en deze rivier over te steken. Hij wilde de Over-Rijnsche Germanen straffen voor de hulp aan Ambiorix verleend en deze tegelijker tijd den eenigen uitweg benemen om wanneer hij dit noodig had, eene wijkplaats te vinden. Met dit doel voor oogen liet de Romein een weinig boven de plaats, waar hij in 55 de rivier was overgestoken, een brug timmeren. Daar zijne soldaten dit werk uitmuntend verstonden en in zijne begeerte naar wraak deelden, was deze overgang in weinige dagen gereed. Van de Ubiërs vernam hij inmiddels, dat de Sueven hunne gewone strijdkrachten op één punt hadden zaamgetrokken en aan alle hun onderworpen stammen 't bevel gezonden om hulptroepen te leveren, zoowel voetvolk als ruiterij.

Cesar nam overeenkomstig deze berigten zijne maatregelen. Hij zorgde voor toereikende levensmiddelen en koos eene geschikte plek uit, om er zijn leger neder te slaan. Den Ubiërs gebood hij hunne kudden in veiligheid en hunne have binnen de vestingen te brengen, in de hoop, dat de barbaarsche en onervaren vijand wegens gebrek aan

levensmiddelen gedwongen zou worden, om onder ongunstige omstandigheden een aanval te wagen. Ook beval hij hun onderscheidene boden naar het land der Sueven te zenden, ten einde te ervaren wat de vijand verrigtte. Deze bevelen werden stipt ten uitvoer gebragt, en zoo berigtte men hem na eenige dagen:

"De Sueven hebben op de tijding, dat de Romeinsche magt komt opdagen, zich met de manschap hunner bondgenooten, naar het uiterst einde van hun gewest begeven. Daar is een bosch, Bacenis, van eene verbazende uitgestrektheid. Het

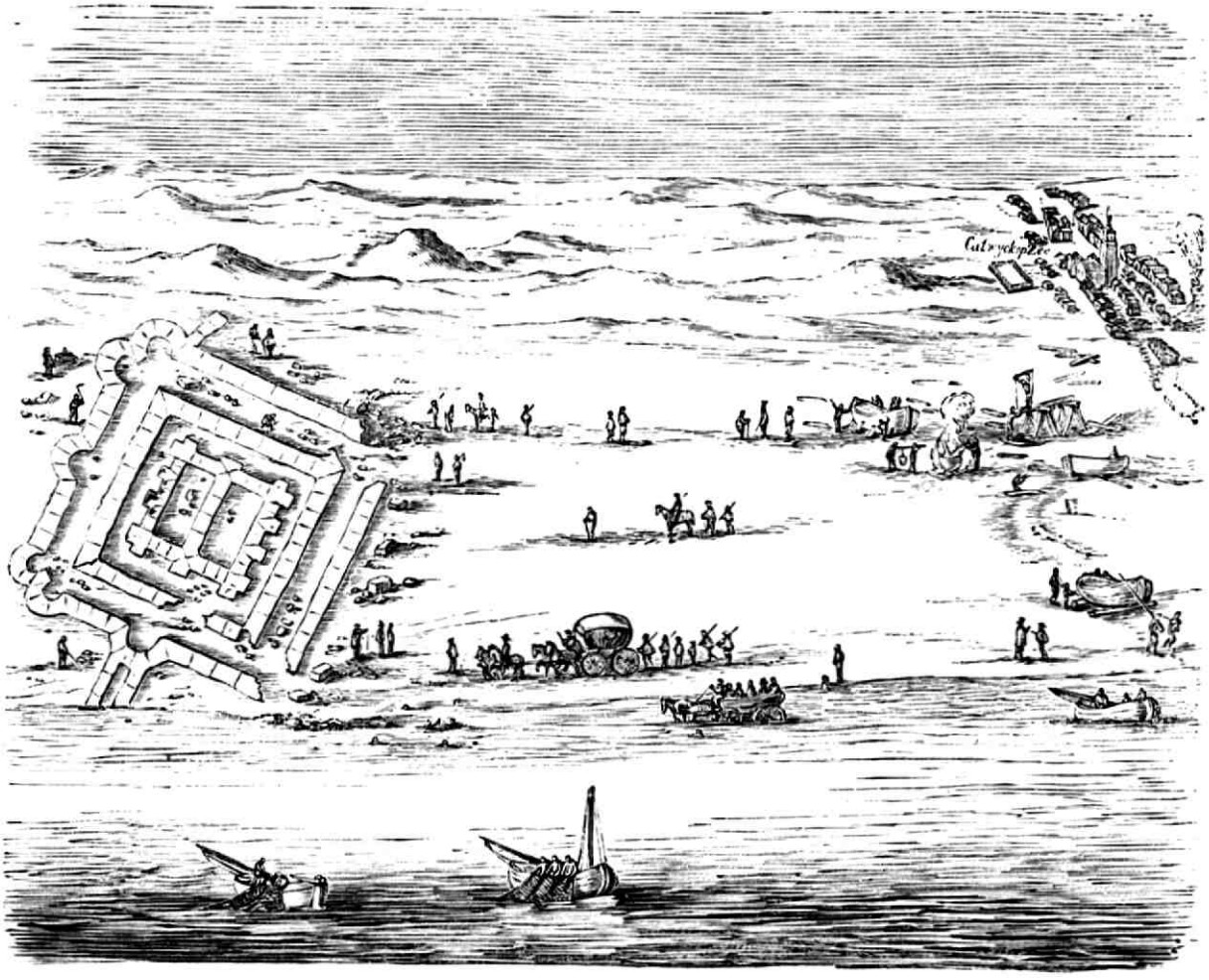

De overblijfselen van Brittenburg, op 't einde der 16de eeuw.

scheidt de landen der Sueven van die der Cherusken en beschermt beiden voor aanvallen en gewelddadigheden. Het is aan den ingang van dit woud, dat de vijand u en de uwen wil afwachten."

Na deze mededeelingen wèl gewikt te hebben, zag Cesar het gevaarlijke in om mijlen ver het Over-Rijnsch Germanië binnen te dringen. Hij bepaalde derhalve de vijandelijkheden tot de verwoesting van het grensland, waar andermaal hutten en buurtschappen in de vlam opgingen. En ten einde de barbaren niet van alle vrees voor zijn terugkeer te bevrijden, liet hij, na weder op den linker stroomoever gekeerd te zijn, het grootste deel van de brug in stand blijven en aan het westeinde daarvan een hoogen toren oprigten als het middelpunt eener achter te laten bezetting van twaalf cohorten.

Na hierdoor Ambiorix van alle gemeenschap met het oosten afgesneden te hebben, even als reeds door de onderwerping der Nerviërs, Menapiërs en Trevieren naar het westen en zuiden was geschied, wendde Cesar zich naar den haard van den laatsten opstand, Eburonië. Het leger smaldeelde hij in drie afdeelingen, van welke hij zelf één aan-

voerde, terwijl hij alle bagaadje in 't sterke Atuatuca achterliet.

De Romeinen vonden nergens een naauwverbonden vijandelijk leger. De Eburonen hadden zich in verschillende horden verdeeld, die zich op moeijelijk te naderen plaatsen hadden neergeslagen. Daardoor werd groote voorzigtigheid gevorderd. Wilde Cesar een spoedig einde aan den strijd maken, dan moest hij zijn leger smaldeelen en dit door zoodanige versnippering aan groote gevaren blootstellen. Bij het overwegen hiervan kwam hij op het denkbeeld de Eburonen ten onder te brengen door middel hunner

vroegere bondgenooten. Naar al de omwonende stammen zond hij boden met de uitnoodiging naar het Maasdal te komen, Eburonië binnen te dringen en er zich alles wat men hebben wilde, toe te eigenen.

Cesar's sluwheid bereikte haar doel. Van nabij en ver kwamen gewapende inboorlingen om hunne voormalige makkers te berooven en te vernietigen. Zelfs van gene zijde des Rijn's daagden Sikambren op, die, tweeduizend ruiters sterk, zich vele runderen en ander vee ten buit toeëigenden. Te vergeefs hield een gevangen Eburoon hun voor, dat het beter en voordeeliger ware, zamen te span-

Drusus en de wigchelares van den Elbeoever

nen en de Romeinsche bagaadje te vermeesteren, thans binnen Atuatuca opgehoopt. Een oogenblik luisterden de Sikambren naar het voorstel, doch na eene mislukte proef, zagen zij er van af en zetten met de anderen de jagt op de Eburonen voort. Onder de wapenen hunner stamgenooten werd dit geheele volk vernietigd. Tot de weinigen die dezen ondergang overleefden, behoorde Ambiorix, die naar het hart van Germanië vlugtte.

Toen de Eburonen uitgeroeid èn de magtige Nerviërs, Aduatiken, Morinen en Menapiërs tot zwakke stammen waren ingekrompen, hield het verzet der Belgen tegen de Romeinen op: de zucht om vrij en onafhankelijk op den vaderlandschen grond te leven, was in bloed gesmoord.

Intusschen hoe duur deze opstanden den Belgen waren te staan gekomen, ontkiemde nogmaals bij de Gallen de zucht om zich te bevrijden. In 51 waagden het de Arverners, in het tegenwoordige Bourgondië, om de vaan des opstands te verheffen. De strijd die hierop volgde, was lang en bloedig. De kans weifelde dikwijls, doch eindelijk naderde zij bij de veste Alisia (op den Mont-Auxois, bij het dorp Alise-Sainte-Reine) hare beslissing. Cesar hield hier met 60,000 man het Arverner opperhoofd, Vercingetorix, en 60,000 volgelingen opgesloten binnen verschansingen van elfduizend voeten in omtrek. Zijne eigene armee beveiligde hij door eene tweede reeks van bewonderenswaardige wallen, want behalve de belegerden moest hij tegen een ontzettingsleger strijden, dat, 237,000 man sterk, uit alle oorden van Gallië tot hulp van Vercingetorix was opgedaagd. Zoo de Gallische hulpbenden den Romeinen allen toevoer hadden afgesneden, ware Cesar welligt verloren geweest. Doch gelijktijdig grepen èn de belegerden èn de Gallische hulpbenden den welverschansten veldheer aan, met het gevolg dat de Romeinen eene volkomene overwinning bevochten.

Vercingetorix die na deze zegepraal van Cesar aan het herwinnen der vrijheid wanhoopte, onderwierp zich aan de Romeinen, nadat hij den Galliërs geraden had, zich naar den wil der goden te voegen en de vreemde heerschappij te erkennen. De ketenen waarmede Cesar hem liet beladen, boeiden als het ware geheel Gallië, dat nu eeuwen achtereen een onderworpen wingewest bleef. Vercingetorix zelf moest na eene gevangenschap van zes jaren aan de zegepraal des overwinnaars deel nemen, waarna hij, onedelmoedig, van het leven werd beroofd.

Getrouw aan hunne verbindtenissen en begeerig naar oorlogsroem, hadden de Batavische krijgsbenden Cesar's legermagt bij al deze oorlogen en bij zijne togten tegen de Britten krachtig ondersteund. Bij den veldslag voor Alisia waren zij de eersten geweest die den vijand deden wijken, en zij behaalden denzelfden roem toen zij Cesar volgden, nadat tusschen hem en Pompejus, zijn mededinger, een burgerkrijg was ontbrand (48—46).

Cesar's overwinningen aan den Sicor (den Segro), bij Dyrrhachium (Durazzo) en in Egypte waren inzonderheid aan de vaardigheid in het zwemmen, de vlugheid en den heldenmoed der Batavieren te danken. Van hunne verrigtingen bij Dyrrhachium staat opgeteekend, dat zij, schoon te voet, met zoo veel vlugheid streden, dat Pompejus' ruiters voetknechten en zij ruiters geleken.

HOOFDSTUK VIII.

NEDER-GERMANIË EN BELGIË ONDER KEIZER AUGUSTUS TOT OP DEN DOOD VAN DRUSUS.

Cesar's verheffing en dood. — Val der Romeinsche Republiek. — Keizer Augustus. — De Sikambren verslaan Lollius. — Drusus en zijne krijgstogten.

(44—9 vóór Chr.)

Had Cesar eens bij het doortrekken van een gering steedje aan den voet der Alpen de woorden geuit, "liever ben ik binnen deze armzalige veste de eerste dan de tweede te Rome," de toomelooze heerschzucht, waarvan deze woorden getuigen, verleidde hem, om den fakkel des burgerkrijgs te ontsteken en zich ten koste der republikeinsche instellingen van alle magt te Rome meester te maken. Een gouden zetel, een purperen koningsmantel, een standbeeld nevens die der voormalige koningen, eene eigen prachtige tribune bij de optogten der goden en andere hooge eerbewijzen verhieven zijne waardigheid boven het menschelijke aanzien en stelden hem op gelijken rang met de hemellingen. Hij gebood als dictator, oordeelde als censor, beschikte naar willekeur over 's Lands gelden, verdeelde alle ambten, en voerde, zoo al niet in naam, inderdaad het volle gezag eens alleenheerschers.

Doch juist deze verheffing bewerkte Cesar's val. Zij die den ondergang van het vrije staatsbestuur betreurden, vormden het besluit om de Republiek door den dood des alleenheerschers in het leven terug te roepen.

In eene plegtige vergadering van den senaat vielen zij op hem aan, bragten hem drie en twintig wonden toe en deden hem zieltogend nederstorten voor het standbeeld van zijn vroegeren mededinger Pompejus (15 Maart 44).

Maar de Romeinsche Republiek herleefde niet. Cesar's dood gaf slechts het sein tot eene worsteling tusschen allen die den verslagene in zijne waardigheden poogden op te volgen en baande den weg tot den keizerlijken troon aan Octavius of Octavianus, Cesar's achterneef en aangenomen zoon. In het jaar 30 vóór Christus werd Rome een monarchale staat. Octavianus behield den titel van imperator of opperbevelhebber, dien de burgeroorlog hem had verschaft. Hij zelf noemde zich Cesar (keizer), en door den senaat werd hem tot zijne onderscheiding den naam gegeven van Augustus, de *heerlijke*, of *geheiligde*, die mede op zijne

opvolgers overging om den beheerscher van den Romeinschen staat aan te duiden.

Te Rome door nog hoogeren luister bestraald, dan zelfs Cesar had genoten, wilde Augustus zijn aanzien ook boven dat zijns oudooms in de wingewesten doen schitteren. Daarom schiep hij uit de Romeinsche legioenen die tot hiertoe slechts in oorlogstijden vereenigd waren, eene soort van staande krijgsmagt, waarvan hij een aanzienlijk deel naar de uiteinden des Rijks zond, met last om aan de grenspalen, zoowel aan den Eufraat, als aan den Rijn en den Donau, kasteelen op te rigten en nieuwe veroveringen voor te bereiden.

De beide togten van Cesar over den Rijn in 55 en 52 leverden Augustus het voorwendsel om 't nog onbedwongen Germanië tot het Romeinsche Rijk te betrekken. Deze aanmatiging zette bij de Sikambren kwaad bloed, ja toen deze Germanen eenige Romeinen — twaalf hoofdlieden — op hun grondgebied betrapten, lieten zij die krijgers óf verbranden óf naar Romeinsch gebruik, aan kruisen hechten, waarna zij zich met de Tenkteren en Usipeten tot een nieuwen strooptogt in Gallië verbonden. Onder hun legerhoofd Milo drongen zij door tot den Rijn, bereikten den linker stroomoever en verzamelden er een rijken buit. De tegen hen uitgezonden Romeinsche ruiterij werd door hen in eene hinderlaag gelokt en verslagen. Door eenige vlugtelingen van dit onheil onderrigt, poogde de proconsul Marcus Lollius nieuwe krachten te verzamelen. Doch te vergeefs: in een stouten aanval der verbondenen werd de Romeinsche legerplaats bemagtigd, en viel de adelaar van het vijfde legioen, aan Germanen in handen (16 vóór Chr.).

Met verbeten spijt ontving Augustus de tijding dezer nederlaag. Dadelijk verzamelde hij een geweldig leger en toog uit Rome naar den Rijn. Doch tot krijgshafte bedrijven vond hij geen gelegenheid, daar de Sikambren op het berigt, dat Lollius nieuwe versterkingen had bekomen en Keizer Augustus naar Gallië was gekomen, niet verder oprukten, maar vrede maakten, gijzelaars stelden en naar het land aan Wupper en Sieg terugkeerden.

Niettemin bleef Augustus dit en het volgende jaar (15 vóór Chr.) in Gallië, dat door dien inval der Germanen veel geleden had. Gedurende dit verwijl liet hij, onder anderen, de vesting Castra-Vetera aanleggen, die later door het bedrijf van Claudius Civilis eene zoo groote vermaardheid verwierf. Van haar vroeger aanzien getuigen nog de menigvuldige oudheden, die men tot op den huidigen dag te Birten bij Xanten opgraaft.

Hoezeer Augustus dus aan den Rijn juist geene groote gevaren had te trotseren, werden zijne verrigtingen in Germanië te Rome als heldendaden uitgebazuind. Een dichter verhief den Keizer tot de wolken, "daar hij de woeste Sikambren, het moorddadigst volk der aarde, tot het nederleggen der wapenen had gedwongen," en een ander bezong 's Vorsten roem, "de Sikambren, niettegenstaande de moerassen waardoor zij waren omgord, aan Rome onderworpen te hebben."

Daarvan was het echter verre. Reeds ten jare 12 (vóór Christus) gordden de Sikambren op nieuw de wapenen aan, terwijl zij luide hun voornemen te kennen gaven om Gallië binnen te dringen en zijne bewoners, die noode de Romeinsche overheersching duldden, in opstand te brengen.

Maar zij werden voorkomen. Bij zijn terugkeer naar Rome had de Keizer zijnen drieëntwintigjarigen stiefzoon Claudius Drusus, als zijn vertegenwoordiger in de provinciën op de westzijde des Rijn's achtergelaten. Deze wist de opperhoofden der Galliërs door ernstige toespraken van vijandelijkheden af te houden, en den Sikambren bragt hij eene nederlaag toe, juist terwijl zij op het punt stonden, om over den Rijn te trekken.

Na dit bedrijf zakte hij met vaartuigen den breeden stroom naar den Oceaan af, een togt waarbij hij met de Friezen kennis maakte en hen tot verbondenen aannam. Zij traden daarbij in dezelfde regten als de Batavieren, doch belastten zich met deze ééne verpligting meer, die om op gezette tijden zeker aantal ossenhuiden op te brengen.

Naauw was dit verdrag tot stand gekomen, of Drusus had meer dan ééne reden, om zich innig daarover te verheugen. Hij had zich namelijk naar het land der Kauchen gewend, doch onkundig ten aanzien der natuurlijke gesteldheid der Wadden, zaten zijne vaartuigen op het drooge, eer hij aan zoodanig gevaar dacht. De kans om in zijne houten hulken overweldigd te worden door een' overmagtigen vijand was groot. Maar in dit gevaarlijke uur kwamen de Friezen hem te hulp. Hun voetvolk dat hem vergezelde, redde hem uit den nood: met alle kreeken bekend, stuwden zij de vaartuigen naar de diepe geulen en deden hem behouden naar den Rijn wederkeeren.

In het volgende jaar (11) ondernam Drusus op nieuw een veldtogt tegen de vijandig gezinde stammen aan den Neder-Rijn. Ook nu was zijn eerste aanval tegen de Usipeten en Sikambren gerigt, die, spijt het gevaar dat hen dreigde, zich naar het zuiden gewend hadden, om de Katten te straffen, wegens hun wegblijven ten vorigen jare, bij den aanval op Gallië. Door slechts weinigen tegengehouden, drong Drusus zegevierend door tot de ooster grenzen, en vervolgens door het land der Cherusken zelfs tot de Weser. Ja, hij zou dien stroom welligt zijn overgestoken, indien niet gebrek aan levensmiddelen hem bewogen had om terug te keeren. Daarbij voorspelden alle natuurverschijnselen een vroegen winter, en de Germaansche winter was voor de Romeinen een even gevaarlijke als geduchte vijand.

Eerst op den terugweg naar den Rijn vond hij een' dreigenden wederstand, want de Katten waren van zienswijze veranderd en hadden zich thans bij de Sikambren en Cherusken aangesloten. De vijand was zelfs overeengekomen op welke wijze den buit zou verdeeld worden. De Cherusken zouden de paarden, de Sueven of Katten en hunne medestrijders het goud en zilver en de Sikambren de gevan-

genen bekomen. Reeds hadden de verbondenen den Romeinschen veldheer menige gevoelige neep uit verschillende hinderlagen toegebragt, toen ze hem in loos verloren waren, stelden alle maatregelen van voorzorg ter zijde en drongen zonder orde, wild en woest op den vijand in. Drusus ontwaarde openingen

Drusus' sterfbed.

eene door holen bezoomde kloof, bij Arbalo, insloten. De kans stond voor de Romeinen veeg, maar de Germanen, in den waan, dat de Romeinen reddein de Germaansche gelederen, maakte van deze gelegenheid gebruik, en, het vrije veld gewonnen hebbende, deed hij de kans geheel verkeeren. De

overwinning besliste zich ten voordeele der Romeinen, hetgeen de Sikambren en hunne bondgenooten zoozeer ontmoedigde, dat zij den vijand nog slechts uit de verte verontrustten, en het niet waagden hem ter zijde te komen. Drusus werd hierdoor aangemoedigd, vaste punten in het Over-Rijnsche aan te leggen: aan de zamenvloeijing van de Lippe en den Elison bouwde hij een kasteel (Aliso) en een tweede nabij den Rijn in het land der Katten.[1]

Doch niet alleen in de landen der Sikambren en Katten deed Drusus vestingen bouwen, hij deed ze langs alle groote stroomen — toen de eenige heerbanen voor het verkeer — oprigten, inzonderheid langs den Rijn, aan wiens oevers men leveringen op waarheid, dan hebben ook Doesborgh aan den IJssel en Bentheim tusschen de Dinkel en de Vecht tot dit aantal behoord. Van de gedaante dier Romeinsche vestingen hier te lande bezitten wij geene betere afteekening dan die ontleend is aan de bouwvallen van Brittenburg, een kasteel, dat eeuwen onder de duinen bedolven, van 1520 tot 1755 bij lagen waterstand meermalen is teruggevonden. Het schijnt bij zijne stichting aan den Middelsten Rijnmond opgetrokken te zijn.

Drusus' heldere blik zag het voordeel in, om den IJssel, welks bovenpand tusschen het tegenwoordige Rees en Doetinchem deelswijze was op-

Tiberius (naar eene buste).

eerlang vijftig daarvan telde. Waarschijnlijk stichtte hij ook de legerplaats Mederiacum, niet ver van de zamenvloeijing van Roer en Maas, in de tegenwoordige gemeente Herten, welke veste nog heden in een bouwval, den Burg van Merum, schijnt voort te leven.[2] Ja, steunen twee bekende overgeslijkt, weder met den Rijn in verbinding te brengen. Daartoe deed hij een kanaal van achttot tienduizend schreden delven, dat een vaarwater van den Rijn naar het Fliemeer opende en de namen van Drususgracht en Nieuwen-IJssel verwierf. De nazaat heeft hem ook, niet zonder grond, het graven van den Does en de Vliet, bij Leyden en Delft, toegeschreven, en de Betuwnaar acht hem de ingenieur geweest te zijn, die de eerste dijken langs zijn vruchtbaren grond opwierp.

Bij deze vaarten en dijken deed Drusus ook wegen aanleggen, die in de heuvelachtige streken inzonderheid langs de waterscheiding der stroomen gevoerd werden.

[1] Waarschijnlijk moeten deze sterkten gezocht worden, de eerste ter plaatse van den ouden opgedroogden mond der Ahse in de Lippe, 1/4 mijl ten westen van Hamm, de tweede ter plaatse van den Saalburg, eene mijl ten noorden van Homburg. Zie M. F. Essellen, *Geschichte der Sigambren*, Leipzig 1868, Seite 62 u. s. w.

[2] Ook de toren der Dorpskerk van Herten acht men van Romeinschen bouw te zijn. Zie de platen op bladz. 28 en 29.

Moge al zijn oogmerk met deze groote werken geweest zijn, het binnenland voor de Romeinsche legers en scheepsmagt te openen, hij verbeterde daardoor tevens den staat des Lands, want de Bataaf zag zijne moerassen in vruchtbare akkergronden herscheppen.

De nederlaag bij Arbalo in 11 schrikte de Germanen geenszins af om strooptogten in de aan Rome onderworpen gewesten te ondernemen. Want naauw vernamen zij, dat in Gallië onlusten waren uitgebroken (om welke te stillen Augustus en Tiberius over de Alpen waren gekomen), of zij verbraken de rust en bestookten de Romeinsche krijgsbezettingen en bondgenooten. Het sein hiertoe gaven de Katten, eene daad, die de Romeinen als de zwartste ondank aanmerkten, omdat zij dezen Germanen, die voor de Sikambren waren afgetrokken, nieuwe woonsteden hadden toegewezen. Was deze opstand werkelijk een vergrijp tegen de erkentelijkheid — wat moeijelijk is te staven — zoo werden de Katten zwaar daarvoor gestraft, want Drusus bragt hun eene volkomen nederlaag toe in het jaar 10.

De rust scheen thans in Gallië zoo volkomen verzekerd, dat Drusus het wagen kon naar Rome te vertrekken, ten einde er een zegevierenden intogt te houden. Doch nog was de herinnering aan deze plegtigheid niet verflaauwd, of boden zijner onderbevelhebbers in Germanië riepen hem naar den Rijn terug, dien hij ten jare 9 (vóór Chr.) ten vierde male overstak.

Eenige verschijnselen die men hierbij waarnam, werden door de Romeinen als ongunstige teekenen aangeduid. Doch in weerwil daarvan, drong Drusus andermaal het gansche land der Katten door, verstrooide de magt der Cherusken en zette over de Weser, op wier oosteroever hij zijne overwinningen vervolgde. Eindelijk bereikte hij zelfs de Elbe. Ook dezen stroom wilde hij oversteken, toen eene onverwachte ontmoeting hem van dit voornemen terugbragt. Eene Germaansche wigchelares trad hem te gemoet. "Waarheen," sprak zij, "wilt gij onverzadelijke Drusus? Verder door te dringen veroorlooft het lot u niet. Keer terug, want de eindpaal van uw leven en van uwe daden is nabij!"

Zoo diep was de indruk, dien deze verschijning maakte op het gemoed van het Romeinsche legerhoofd, dat hij niet alleen zijnen togt staakte, maar bevel gaf om terug te keeren. Als Heiden was hij een onderdaan van 't bijgeloof, vooral wanneer dit op eene plegtige wijze werd verkondigd, zelfs hier door eene Duitsche priesteres.

"Naar den Rijn!" luidde zijn bevel. Doch den Rijn zou hij niet meer bereiken. Nog vijftig uren van dezen stroom verwijderd, viel hij van het paard, brak een been en werd daardoor zoo hevig door koortsen aangetast, dat zijne volgelingen aan het behoud zijns levens wanhoopten. Boden van Augustus voerden Tiberius naar het legerkamp, dat om het onheil 't welk den veldheer had getroffen met den naam van Scelerata (het Heillooze) werd aangeduid.

Tiberius vond zijn broeder nog in leven, maar alleen om zijn laatsten adem op te vangen: den dertigsten dag na het ongeval, stierf de edele Drusus, innig betreurd door zijne krijgslieden, die hem ter eere onderscheidene hoogten oprigtten, waaraan zij zijnen naam verbonden. Eene zoodanige hoogte verhieven zij te Moguntiacum (Mainz), eene andere bij Aliso, en eene derde, naar 't schijnt, bij Mederiacum (Merum). De laatste althans heeft eeuwen achtereen den naam van Drususberg gevoerd en is nog daarbij bekend [1].

Tiberius geleidde het gebalsemde lijk zijns broeders naar Rome, waar het door de edelsten des volks naar het Marsveld werd gevoerd en verbrand. Men verzamelde de asch om die in het mausoleum des Keizers bij te zetten, en de senaat, gedachtig aan den roem door Drusus voor Rome verworven, leidde hem en zijnen nakomelingen den eernaam toe van Germanicus of Germanenbedwinger. Van zijne voortreffelijke gade, Antonia Minor, de dochter van 's Keizers zuster, Octavia, liet hij twee zonen na, van welke de oudste, Germanicus, zich later als legerhoofd beroemd maakte, en de jongste, Cajus, als Tiberius' opvolger het keizerlijk purper verwierf.

HOOFDSTUK IX.

NEDER-GERMANIË EN BELGIË GEDURENDE DE LAATSTE JAREN VAN AUGUSTUS.

Tiberius in Neder-Germanië. — Verplaatsing der Ubiërs, Sikambren en Marzen. — Domitius Aenobarbus, de aanlegger der houten wegen. — Varus. — Herman en de Cherusken.

(9 vóór Chr.—14 na Chr.)

Na het afsterven van Drusus bekwam zijn broeder Tiberius, die thans drie en dertig jaren telde, het opperbevel aan den Rijn. Deze beloofde zich grootere voordeelen van onderhandelingen en de kunst om oneenigheid tusschen de volkeren te zaaijen, waarop hij zich meesterlijk verstond, dan van het geweld der wapenen en betwiste overwinningen. Niettemin maakte hij om de Germanen te onderwerpen, naar gelang der omstandigheden, van beide middelen gebruik, waarbij hij het voordeel had, dat de snelle zegepralen van Drusus zijn vijand nog versch in 't geheugen lagen.

Aan den Rijn teruggekomen, ontving Tiberius de gezanten van eenige Germaansche stammen (8 vóór Chr.), die in vrede met de Romeinen wenschten te verkeeren. De veldheer stemde evenmin in hunne aanbiedingen toe, als hij haar van de hand wees. Alleen gaf hij hun zijne begeerte te kennen, dat zij de Sikambren zouden belezen, zich bij hen aan te sluiten. Deze door hunne landgenooten hiertoe aangezocht, zonden eindelijk ook afgevaardigden, en wel de edelsten uit hun

---

[1] Zie de afbeelding op bladz. 32.

midden. De Romein, verheugd de aanvoerders van den magtigsten Germaanschen stam bij zich te hebben, nam hen gevangen, verdeelde hen, den een hier, den ander daar, binnen zijne vesten en verbitterde hun hierdoor zoo zeer het leven, dat zij de handen aan zich zelven sloegen. Van hunne aanvoerders beroofd, dolven de Sikambren, toen zij met de wapens werden aangevallen, het onderspit, waarop Tiberius hen deelswijze, even als de Ubiërs, verplaatste. Den laatsten wees hij de streek aan, waardoor de Erft, de Ahr en de Roer kronkelen, terwijl hij de 40,000 gevangen Sikambren naar Menapië en den Neder-Rijn voerde. Eveneens smaldeelde hij de Marzen of Marezaten, doch deze voerde hij uit het westen naar het oosten, en gaf hun, naar het schijnt, de door de Sikambren en Ubiërs ontruimde oorden. Het "verdeel en heersch" werd hier op eene geheel eigenaardige wijze ten uitvoer gelegd.

De Romeinen beseften zeer wel de voordeelen die uit deze wijze van handelen voor hun aanzien en magt voortsproten: niet slechts was een hardnekkige vijand gedemoedigd, maar men mogt de hoop koesteren, dat de Over-Rijnsche landen eerlang Rome's wingewesten zouden vermeerderen. Aan Tiberius werd ter belooning eerst de kleine triomf, en twee jaren later ook de groote toegestaan.

Na Tiberius' vertrek naar Rome werd het opperbevel in Neder-Germanië opgedragen aan Domitius Aenobarbus, een man die zich veel op zijne bekwaamheden inbeeldde, veel verkwistte en in wreede geaardheid naauwelijks door zijnen kleinzoon Nero werd overtroffen. Aanvankelijk breidde hij Rome's invloed tot aan gene zijde van de Elbe uit, doch toen zijne poging mislukte om eenige verdreven Cherusken naar hun geboortegrond terug te voeren, verloor hij weer het aanzien dat hij bij de Germanen verworven had. Tot de door hem aangelegde werken behooren eenige houten wegen of dijken (*pontes longi*) door de moerassen, waarvan in deze eeuw nog verschillende overblijfselen gevonden zijn, o. a. tusschen Valthe en ter Apel (Drenthe en Groningen), en tusschen Broek-Sittard en Tudder (Limburg en Rijnland). [1]

Gelukkiger dan Domitius was zijn opvolger in het bevelhebberschap Marcus Vinicius, want hem werd uithoofde zijner overwinningen op de Germanen, een zegepralende intogt te Rome toegestaan.

Onder welke omstandigheden die overwinningen echter werden bevochten, is voor het nageslacht verborgen. Alleen weet men dat aanleiding tot den krijg werd gegeven, doordien een Germaansche stam Romeinsche burgers die om handel te drijven, naar het noorden waren gekomen, had om het leven gebragt.

In het jaar 4 onzer jaartelling hernam Tiberius, op begeerte van Keizer Augustus, op nieuw het opperbevel in Germanië, waar hij het Romeinsch gezag op dezelfde wijze poogde uit te breiden, als waarmede hij na Drusus' dood was aangevangen. Zijne sluwheid werd met het gunstigst gevolg bekroond: onder anderen fnuikte hij een verzet der Kaninefaten en boezemde den Kauchen een zoo diep ontzag in, dat zij hem hunne wapenen uitleverden en hunne aanvoerders zich voor zijnen zetel nederwierpen.

Een opstand in Pannonië had Tiberius naar den Midden-Donau geroepen, toen Quintilius Varus, vroeger stedehouder in Syrië, het bestuur aanvaardde over de beide provinciën op den linker Rijnoever, Opper- en Neder-Germanië. In het Oosten gewoon aan eene slaafsche onderworpenheid der landzaten, bejegende hij de Germanen, even als de Syriërs, uit de hoogte en naar dezelfde grondstellingen. Zijn hoogmoed en vooral zijne wreedheid en zedeloosheid, verbitterden de Germanen evenzeer tegen hem als het invoeren der geregtshoven en de langwijlige pleitgedingen der Romeinsche regtsgeleerdheid, waaraan hij hen, als overheerde volken, wilde onderwerpen.

Van de met Rome verbonden stammen, eischte hij, als waren zij onderworpen, cijns, gaf hun bevelen en riep volksvergaderingen bijeen, waarin de besluiten moesten vallen zoo als hij die wenschte. Het vrijheidlievende volk schikte zich, om grootere onheilen te ontgaan, naar 's landvoogds aanmatiging. Maar het deed dit niet dan met tegenzin, en de ontevredenheid steeg van dag tot dag. De moedigsten des volks peinsden op middelen om aan Varus' dwingelandij een einde te maken, om weder vrij te leven als hunne wakkere voorouders.

In dit trachten werden zij aangevoerd door een jongeling, den zoon van het Cheruskisch opperhoofd Sigimir. Deze, begaafd met een fier gemoed en scherp oordeel, ontwierp een plan van opstand, dat de grootste kans van slagen bood. Om de Romeinsche wapenoefeningen en krijgskunst te leeren, waarin het Tibervolk den Germanen zoo ver vooruit was, vertrok hij met de hulptroepen naar de Romeinsche legers en had zich zelfs den rang van Romeinsch ridder en een gouden keten als belooning zijner dapperheid uit de hand eens vreemden veldheers laten welgevallen. Dat begreep hij was de weg waarlangs men leeren kon de Romeinsche soldaten te overwinnen.

De Romeinen noemden hem Arminius, waarschijnlijk eene verminking van het inlandsche Herman, Armin of Irmin.

De zorgeloosheid van Varus werkte niet weinig mede tot het gelukken der zamenzwering. De verbondenen voedden zijne zucht tot haarkloverijen. De een klaagt den ander aan voor zijnen regterstoel. Men dankt hem, wanneer hij het vonnis heeft geveld voor zijne regtvaardigheid en doorzigt. Men biedt hem zelfs als erkentenis daarvoor

[1] Zie de afbeelding van overblijfselen dezer bruggen in Drenthe op bladz. 44.

geschenken aan en wint zijne officieren op dezelfde wijze. Men vraagt hem, ter beveiliging tegen de aanvallen van kwalijkgezinde landslieden, een deel zijner troepen en weet daardoor zijne krijgsmagt te verzwakken.

Varus ontdekt geen der strikken die men hem spant. Eindelijk meldt men hem, dat onder de Marzen onlusten zijn uitgebarsten en deze de wapenen hebben aangegord. De hoofden der Germanen raden Varus aan om oogenblikkelijk den opstand te dempen: immers zij willen voorkomen, dat de uitgezonden afdeelingen of de hulptroepen worden afgewacht. Daarentegen bieden zij hem hunne eigene ondersteuning aan en beloven hem zoodra hij optrekt, met hunne benden te zullen volgen. Ofschoon door Segestes, Herman's oom, voor het verraad gewaarschuwd, volgt Varus blindelings der verbondenen raad. Hij breekt met zijn leger op, en de Germanen zeggen hem vaarwel, onder de belofte, hem binnen weinige dagen duizende getrouwen toe te voeren. Zij keeren ook tot hem weder, doch met geheel andere bedoelingen. In het Teutoburgerwald halen zij hem in, terwijl hij met zijne troepen al het bezwarende en belemmerende van een togt door wildernissen ondervindt. De Romeinen moeten zoo goed zij kunnen, een weg door het bosch houwen, en, daar zij wagens en lastdieren, ja zelfs vrouwen, kinderen en bedienden, medevoeren, telkens de gelederen verbreken. Daardoor komen zij niet dan langzaam voort. Hun treurige toestand verergert nog meer, nu hevige regenbuijen, door herfststormen aangedreven, nederplassen. Spoedig is de grond doorweekt. Het gaan wordt van uur tot uur moeijelijker. De scherpe wind scheurt de takken en twijgen van de boomen en slingert ze op de afgematte krijgers en hunne lotgenooten.

Naauwelijks meer voort kunnende, zien de Romeinen zich door de Germanen bestookt, eerst nog schuw en hun eigene krachten wantrouwende, maar allengs met grooter driestheid. Daardoor acht Varus een tijd lang den aanval niet zoo ernstig als werkelijk het geval is. Eerst nu hij van de voor- en de achterhoede dezelfde ongunstige berigten ontvangt, begint hij het gevaar in te zien. Doch wat te beginnen? Aan terugkeeren of uitwijken valt niet te denken. Het beste is om de meest nabij zijnde sterkte, Aliso, op te zoeken, en alle krachten aan te wenden om naar die zijde door te breken. Dat echter is niet in korten tijd te volvoeren, want de troepen zijn te zeer verstrooid. Om hen te vereenigen houdt hij op eene hoogte stand, waar hij alle wagens en bagaadje die den togt bezwaren, voor zoo ver die niet in 't slijk zijn blijven steken, laat verbranden. Eenige afdeelingen ontvangen bevel verschansingen op te werpen, en de overigen om alle aanvallen krachtdadig af te slaan. Men begint wallen op te werpen, doch het werk kan slechts ten deele tot stand komen, daar alle mondvoorraad ontbreekt, en de afgematte troepen van alle zijden worden bestookt. De wagens, die voorraad bevatten, zijn verbrand of achtergelaten, en in het bosch kan niemand iets vinden om daarmede zijnen honger te stillen. Op den vierden dag van den aftogt komt het tot eene algemeene slagting, waarbij zelfs den dap-

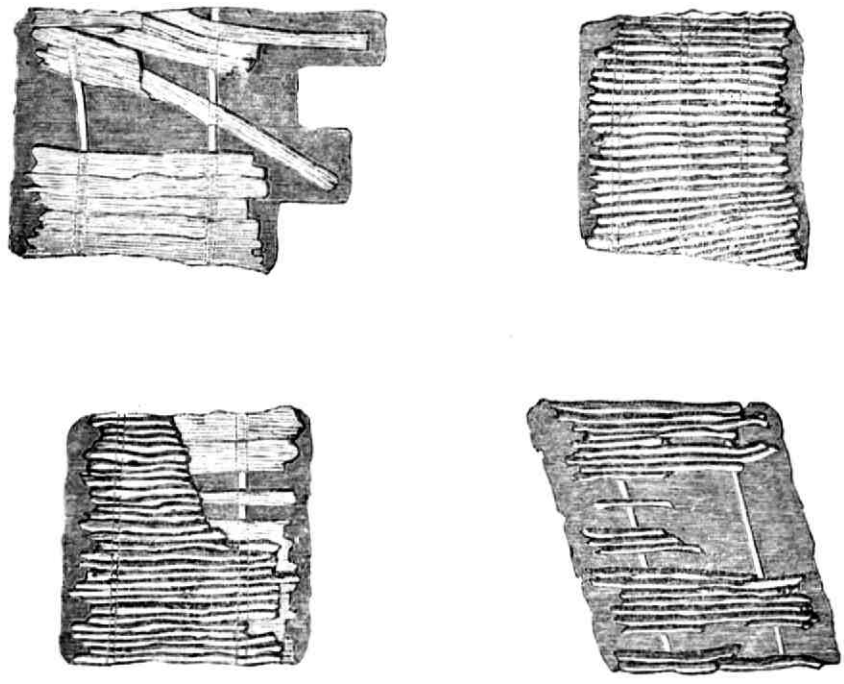

Overblijfselen der houten bruggen door de Romeinen in de Drenthsche moerassen aangelegd.

persten Romein de moed ontzinkt. Varus zelf brengt zich in zijne radeloosheid om het leven dooden, zonder tegenstand te bieden. Anderen achten zich reeds gelukkig, wanneer de overwin-

Het leger van Varus door Herman en zijne Cherusken verslagen.

door in zijn zwaard te vallen. Velen werpen de wapenen weg en laten zich door de Germanen naars hen tot slaven aannemen. Slechts weinigen ontkomen, en niet dan alleen doordien zij van het

oogenblik gebruik maken, waarin de Germanen op den Romeinschen buit aanvallen.

Van Varus' lijk wordt het hoofd afgehouwen en aan den vorst der Markomannen, Marbod, ten geschenke gezonden. Deze, óf zachter van aard óf door zekere berekening geleid, laat het aan Augustus bezorgen, door wien het aan bloedverwanten van Varus wordt overgegeven. Met niet minder verbittering behandelen de Germanen de Romeinsche pleitbezorgers, wien zij de oogen doen uitsteken en de handen afhouwen, of wel den tong uit de keel snijden, onder de woorden: "Sis nu, adder, zoo ge lust hebt!" [1]

Tallooze veldslagen zijn in den loop der eeuwen geleverd, doch slechts weinigen eindigden als deze, die in den herfst des jaars 9 onzer jaartelling voorviel. Het Romeinsche leger leed niet slechts eene volkomene nederlaag, het werd schier geheel vernietigd. Daar het uit 3 legioenen, 3 vleugels en 6 cohorten hulptroepen was zaamgesteld, had het uit ongeveer 17,000 man bestaan.

Groote vreugde bezielde de Germanen op het berigt van Varus' nederlaag, zoodat de barden niet moede werden lofliederen aan te heffen. Daarentegen heerschten schrik en ontzetting te Rome: meer dan een achtste van Rome's gansche krijgsmagt lag verslagen — want onder Augustus telde het leger in het geheel 23 legioenen of hoofdafdeelingen. Als door het zwaarste onheil getroffen, liet de Keizer baard en hoofdhaar groeijen en riep als een wanhopige door de zalen van zijn paleis: "Varus, Varus, geef mij mijne legioenen weder!"

Van eene verovering van Germanië was thans geene sprake meer. Veeleer vreesden de Romeinen, dat de vijand zijne overwinningen zou voortzetten. Zij zagen hem reeds in hunne schrikbeelden den Rijn oversteken en Gallië binnendringen, welks bewoners, maar al te geneigd om zich op hunne overheerschers te wreken, de Germanen thans met open armen zouden ontvangen. Ja, zelfs Rome achtte men in gevaar, zoodat Augustus eene gelofte hernieuwde, door Marius in de onheilspellende dagen van den aantogt der Kimbren en Teutonen afgelegd.

Het eerste wat Augustus beval, was het werven van een nieuw leger, maar de Romeinen toonden zoo veel afkeer om tegen de Germanen op te trekken, dat zij er niet toe konden bewogen worden, dan nadat eerst de weigerachtigen tot onteerende straffen, en toen dit niet hielp, zelfs ter dood veroordeeld waren. Ten laatste werd er toch weêr een leger geprest, waarover aan Tiberius op nieuw het opperbevel werd gegeven.

Tot zijne verwondering vond deze aan den Rijn alles in rust. De Germaansche stammen waren weder uit elkander gegaan, verheugd over den rijken buit op Varus en zijne volgelingen behaald, en over de vrijheid om weer naar eigene neigingen en gewoonten te kunnen leven. Zelfs schijnt het dat zij het sterke Aliso, aan de Lippe, niet bemagtigd en gesloopt hadden, zoo als met de andere Romeinsche kasteelen in 't eigenlijk Germanië was geschied. De flinke houding van den veldheer Asprenas, aan den Rijn, had waarschijnlijk meegewerkt om de Germanen van een inval in Gallië af te houden.

---

[1] De plaats waar Varus werd verslagen, heeft Cluverius meenen terug te vinden in het Winfeld bij Varenholz, in het vorstendom Lippe. Esselen heeft in den jongsten tijd met groote scherpzinnigheid aangetoond, dat men het veeleer in de nabuurschap van Beckum (Westfalen) moet zoeken, waar van 1860 tot 1863, bij onderscheidene opgravingen, behalve vele lijken van menschen en paarden — sommigen waarvan de duidelijkste sporen van verminkingen droegen, — ettelijke Romeinsche oudheden zijn opgedolven, te weten groote tweesnijdende en kortere zwaarden, bijlen van verschillenden vorm en grootte, dolken, messen, pijlspitsen, priemen, gordelsieraden, ringen, toomen, enz. Zie M. F. Esselen, *Geschichte der Sigambren*, Seite 354 en vervolgens.

HOOFDSTUK X.

NEDER-GERMANIË EN BELGIË TEN TIJDE VAN TIBERIUS.

Augustus door Tiberius opgevolgd. — Muiterij der Romeinsche krijgsbenden in de vestingen aan den Midden-Rijn. — Moed en trouw van Agrippina. — Daden en krijgsbedrijven van Germanicus en zijner onderbevelhebbers Silius, Cecina, Vitellius, Stertinius. — Dood van den Batavier Cariovalda. — Nederlaag van Herman. — Triomf en dood van Germanicus. — Uiteinde van Herman. — Opstand der Trevieren onder Julius Florus. — Opstand der Friezen. — Tiberius' dood.

(14 - 37).

Den 19 Augustus van het jaar 14 stierf Rome's eerste keizer te Nola, in het zes en zeventigste jaar zijns levens. Geene zonen hebbende, had Augustus eens de hoop gekoesterd, zijne waardigheden aan den echtgenoot zijner dochter Julia, Marcellus, na te laten, doch deze edele behuwdzoon was reeds in het tweede jaar zijns gelukkigen echts overleden, welligt ten gevolge van vergift, hem door de hand van Augustus' derde gemalin, Livia, toegediend.

Deze vrouw, de kwade engel des Keizers, koesterde voor Tiberius, den oudsten zoon uit haren vroegeren echt met Tiberius Claudius Nero, eene bijzondere voorliefde, en het was om hem het keizerlijk purper te verzekeren, dat zij moord na moord bedreef en niet rustte vóór Augustus dien huichelaar als zoon en erfgenaam had aangenomen. Nogtans liet Tiberius zich een geruimen tijd bidden, eer hij het hoogste bewind aanvaardde. Intusschen slechts in schijn, want al spoedig voerde hij zijne heerschzucht zoozeer den teugel, dat van de twintig senatoren die bij zijne komst tot den troon hem als geheime staatsraad ter zijde stonden, hij den een na den ander, tot den achttiende toe, liet ter dood brengen. Zijne geringste wenschen werden bevelen, en de vrees voor de 10,000 pretorianen of lijfwachten, deed den senaat alles

teekenen wat de Keizer gebood. Soms velde dit eens zoo achtbare collegie dertig tot veertig doodvonnissen wegens gekwetste majesteit op één dag: Tiberius toch scheen voorgenomen te hebben alle edele familiën uit te roeijen. Vele aanzienlijke Romeinen, zoo mannen als vrouwen, sloegen de handen aan zich zelven, om daardoor de bevelen des Keizers te voorkomen, en door eene korte smart de langdurige folteringen op de pijnbank te ontgaan.

Maakte de onderworpenheid der legioenen aan den imperator alleen eene zoodanige regering mogelijk, de magt die het leger daardoor ontving, werd maar al te spoedig even gevaarlijk voor het hoofd van den staat zelf. Brak ontevredenheid onder de legers des Keizerrijks uit, zoo moesten óf dezen vernietigd worden, óf de waardigheid en het leven des Keizers liepen gevaar, en een der raddraaijers verwierf de magt en 't aanzien die de gevallene tot dezen tijd had bezeten.

Dat Tiberius niet reeds bij den aanvang zijner heerschappij eene zoodanige worsteling had te bestaan, had hij te danken aan het beleid en de edelmoedigheid van zijnen neef Germanicus, den zoon zijns voortreffelijken broeders Drusus. Deze door Keizer Augustus in het jaar 13 tot opperbevelhebber der 8 legioenen in Germanië benoemd, bevond zich in Gallië, toen, ten gevolge van berigten uit Rome, bij Tiberius' troonsbestijging, muiterij in de legerplaatsen en kasteelen aan den Rijn losberstte. Aan den Boven-Rijn, waar Cajus Silius gebood, stonden het 1ste, 5de, 20ste en 21ste legioen, terwijl aan den Neder-Rijn, onder het bevel van Aulus Cecina, de legioenen 2, 13, 14 en 16 gelegerd waren. Vernemende, dat Augustus het leger bij zijnen uitersten wil mild had bedacht, eischten deze krijgers geld, benevens verhoogde soldij en bevordering, en voor hen die dertig jaren of langer gediend hadden, akkers of jaargelden. "De Keizer," zeiden zij, "begunstigt zijne lijfwachten boven anderen; terwijl wij, die de grenzen des Rijks hebben uitgebreid en gebruikt worden om woeste volken in bedwang te houden, worden vergeten." Vruchteloos poogden de hoofdlieden de muiters binnen de perken der krijgstucht te houden, het morren sloeg aan den Midden-Rijn over tot geweld. De hoplieden werden overmand. Velen werden verminkt, verjaagd, gedood, gemarteld, en de lijken der gevallenen voor de wilde dieren in het woud of in den stroom geworpen. Geen enkel overste werd meer gehoorzaamd, doch wetende wat hun van de Germanen te wachten stond, wanneer zij verzuimden, hunne vesten goed te bewaren, onderhielden zij de volmaaktste orde onder elkander.

In dien staat vond Germanicus het leger toen hij de hoofdvesting der Romeinen in Ubië naderde. Met ernst en nadruk bragt hij den verdoolden hun misdrijf onder het oog en noodigde hen uit, zich weder aan de verdrevene bevelhebbers en honderdmannen te onderwerpen.

"U, ja u willen we gehoorzamen," klonk het toen uit de oproerige schaar. "Doch plaats u aan ons hoofd. Uw vader Drusus was Augustus' lieveling. Hij was tot 's Keizers erfgenaam bestemd, en gij werd het evenzeer, toen Augustus Tiberius gebood u te adopteren. Van u verwachten wij vrijheid en voorspoed, die van Tiberius nimmer te verwerven zijn! Wees onze keizer!"

Had Germanicus gehoor gegeven aan dezen eisch, welligt had hij den troon van Tiberius omver geworpen. Maar met verontwaardiging rijst de edele held, bij deze oproerige taal, van zijnen zetel, heft het zwaard omhoog en roept met geestdrift uit: "Liever sterven dan mijn pligt verzaken!"

Maakte deze handeling indruk op de minst verstokten, het was er verre af, dat allen tot eer en pligt terugkeerden. Gestrengheid was gevaarlijk, inschikkelijkheid noodlottig. Daarom koos Germanicus een verstandig midden. Hij beloofde de grieven der manschappen ernstig te zullen onderzoeken, en hun alles toe te staan wat met zijn pligt en de belangen des Rijks bestaanbaar zou zijn.

Terwijl hij zich aan dit onderzoek wijdde en door vriendelijke toespraken het getal berouwhebbenden poogde te vergrooten, viel nog meer dan één onstuimig tooneel voor, dat alleen door zijne persoonlijke tusschenkomst gestild kon worden. "Waarom," zoo vroegen zijne vertrouwden, "begeeft ge u niet naar den Boven-Rijn, ten einde met de welgezinden van daar, de hardnekkigen hier te onderwerpen?"

Vruchteloos echter was dit beroep. Doch ten laatste liet Germanicus zich belezen om zijne hoog zwangere gade Agrippina en zijn zoontje Cajus naar een veiliger verblijf te zenden. Dan hierbij stiet hij op nieuwen tegenstand. "Neen," roept de brave vrouw, "ik verlaat u niet. Het bloed van den vergoden Augustus stroomt mij door de aderen; het is mijn pligt, het is mijne roeping te toonen, dat ik mijne afkomst niet onwaardig ben!"

Bewonderend hoordé Germanicus deze taal. Hij dankte zijne gade voor hare trouw en liefde, doch bezwoer haar aan zijn verlangen gehoor te geven, wijl zij daardoor Rome's zaak meer diende dan door te blijven. Inderdaad, naauwelijks begon Agrippina toebereidselen te maken tot haar vertrek, of het getal berouwhebbende krijgers vermeerderde zich van oogenblik tot oogenblik. Het smartte elk die in het eeuwige Roma de beheerscheres der wereld zag, dat de kleindochter van Augustus, de schoondochter van Agrippa, bij vreemdelingen als de Trevieren, gastvrijheid ging zoeken gedurende hare bevalling. Overstelpt door hunne aandoeningen, wierpen zij zich Germanicus te voet en smeekten hem om vergiffenis. "Help ons," riepen zij, het gepleegd misdrijf uitwisschen in het bloed der vijanden!"

Nadat de bevrediging haar beslag ten volle had verkregen, waarbij de belhamels die in hun verzet volhardden, door hunne eigene makkers werden afgemaakt, besloot Germanicus gebruik te

maken van de geestdrift voor den strijd, om den smaad te gaan wreken door Herman het Romeinsche leger aangedaan. Niet ver van het tegenhulptroepen en 8 vleugels ruiterij het Trans-Rheniaansch Germanië binnentrok. Door het Cenische woud naderde hij eene heilige haag,

De muitende Romeinsche soldaten smeeken Agrippina de hoofdvesting aan den Middel-Rijn niet te verlaten.

woordig Xanten liet hij eene brug over den Rijn slaan, waarlangs hij met 12,000 man uit de legioenen, 26 cohorten Gallische en Bataafsche waarbij de Marzen juist een plegtig feest met spelen en maaltijden besloten. Alle uitgangen van dat heilige bosch bezet hebbende, wachtten de

Romeinen het uur af, waarin de feestelingen, bedwelmd door het overmatig gebruik van bier en mede, zich ter ruste zouden nedervleijen. Eindelijk verstomde het gejoel. Onder het fonkelend sterrendak strekten de Germanen hunne leden uit en droomden van spel, van zege en roem. Maar nu drongen de Romeinen naar het kamp, naderden de slapenden en rigtten een bloedblad aan, waaraan naauwelijks één Germaan ontsnapte. Kunne noch ouderdom werd gespaard, hutten en buurtschappen vernield en het beroemde heiligdom van Tanfana ten gronde geslecht. [1]

en Usipeten naar de wapenen grijpen. Ook zij beschouwden de gewijde plaats van Tanfana als een heiligdom, en het schenden daarvan vervulde hen met wrevel. Zij bezetten de boschrijke hoogten, waarlangs de Romeinen moesten terugtrekken. Maar gelukkig voor Germanicus werd hij van alles onderrigt. Hij nam de noodige maatregelen van voorzorg en trok in gesloten gelederen voort. Een deel der ruiterij en der hulpbenden plaatste hij in de voorhoede. Daarop liet hij het eerste legioen volgen, met de wagens in het midden. Den linkervleugel dekte het 21ste, den regter het 5de

Germanicus vindt de lijken zijner verslagen krijgsbroeders in het Teutoburgerwald.

Deze nederlaag deed de Broekteren, Tubanten legioen, en den rug het 20ste. Geheel achter volgden de overige bondgenooten.

De Germanen bewaarden hunne afwachtende houding tot de Romeinsche armee de beide boschrijke heuvelruggen was genaderd. Naauw was deze het lange dal binnengetrokken, of van voor en ter zijde en inzonderheid van achteren vielen de

[1] Essellen plaatst, met Siebertz (*Landes- und Rechtsgeschichte des Herzogthums Westfalen*, *Arnsberg*, 1860,) deze gewijde plaats in 't Westfaalsche kerspel Borgeln, eene mijl noordwestwaarts van de stad Soest en twee groote mijlen ten zuidoosten van Hamm, sints 1250 bekend als de zetel van het edele geslacht Vane of ten Fane en thans als buurtschap tum Fahnen in de topographische kaarten van Pruissen geplaatst. Beide schrijvers beroepen zich niet alleen op de overeenkomst van naam, maar staven ook hun gevoelen, door het aanwijzen van aloude aarden wallen, onder den naam van landweeren bekend; van twee boschen, het Fahnenholz en het Hilgenholt (het Heilige hout) geheeten; van een kamp het Hilgenfeld genaamd, te midden van het Hilgenholt; en van den Donnerstagweg, die naar eene hoogte voert, waar volgens het aloud bijgeloof het "Donnerstagspferd" bij nacht en ontijden ronddoolt.

bondgenooten op de voorhoede, de vleugels en de achterhoede aan. Welhaast begon de zaak voor de Romeinen een ernstig aanzien te krijgen, want de ligte cohorten werden door de digt aaneen gedrongen Germanen in wanorde gebragt. Maar Germanicus plaatste zich in dit hagchelijk oogenblik aan het hoofd van het 20ste legioen en riep met luider stemme: "Romeinen, thans is het tijd uwe deelneming aan het oproer goed te maken. Snelt op den vijand aan en verandert uwe schuld in roem!" Deze toespraak deed den ijver der soldaten verdubbelen. Digt aaneengesloten drongen zij door de vijanden heen, bereikten eene vrije plaats en wierpen zich van daar op hunne vijanden, die allengs de rol van aanvallers moesten laten varen om in die van verdedigers op te treden. De bondgenooten begonnen af te deinzen. Intusschen werd de strijd nog voortgezet tot Germanicus eene der Romeinsche sterkten naderde.

In de eerste maanden van het volgend jaar (15) maakte Germanicus toebereidselen voor een nieuwen veldtogt gedurende de zomermaanden. Het was te zijner kennis gekomen dat onder de verbitterdsten zijner vijanden, de Cherusken, tweespalt was ontstaan, zoodat de eene partij Herman en de andere diens oom Segestes aan het hoofd had. Hij voorzag dat deze Germanen wegens hunne oneenigheid noch anderen stammen te hulp komen, noch zelven hevigen tegenstand bieden zouden.

Nadat het schoone jaargetijde was aangebroken, liet hij ter beschikking van Aulus Cecina, bevelhebber der troepen in de provincie Neder-Germanië, 4 legioenen, 5000 man hulptroepen en de scharen gevormd uit de Germanen des linker-Rijnoevers. Hij zelf stelde zich aan 't hoofd van even zoo vele legioenen, doch voegde daaraan een grooter aantal bondgenooten toe, dan waarmede het heer van Cecina versterkt was. Nadat hij op de overblijfselen der verschansingen, voor ongeveer eene kwart eeuw door zijnen vader op den Taunus aangelegd, eene nieuwe sterkte had doen optrekken, snelde hij met zijn ongeduldig leger naar de Katten. Deze viel hij zoo onverwacht op het lijf, dat allen die de wapenen konden voeren, gevangen of gedood werden. De jonge manschappen hadden zich zwemmend over de Adrana (de Eder) begeven en bestookten van daar de Romeinen, die dadelijk aan het werk waren getogen om eene brug over den stroom te slaan. Door werpgeschut en pijlen verdreven, poogden de jeugdige Katten onderhandelingen aan te knoopen en vloden toen dit mislukte, in de bosschen, alle akkers en gehuchten prijs gevende. De Romeinsche inval eindigde met de verwoesting der hoofdplaats Mattium, die Germanicus aan de vlammen prijs gaf, eene veste waarschijnlijk te zelfder plaatse waar sedert Maden (bij Güdensberg) is verrezen.

De Romeinsche veldheer gunde zijnen krijgers geen lange rust. De oneenigheid tusschen Segestes en Herman had thans eene hoogte bereikt die Germanicus noopte, oogenblikkelijk den eerstgenoemde te hulp te komen. De veete tusschen oom en neef was ontstaan, toen Herman in 't jaar 9 den opstand tegen Rome voorbereidde, en zij was gekoesterd door huiselijke omstandigheden. Segestes had namelijk eene schoone dochter, Thusnelda, wien hij den zoon eens vriends ten vrouwe wilde geven, doch de maagd vond in dezen minnaar geen behagen; veeleer gaf ze de voorkeur aan haren neef, wiens roem van aller barden lippen klonk. Herman van zijne zijde wenschte Thusnelda boven alle anderen, en toen Segestes zich tegen deze verbindtenis verklaarde, had hij het verdriet te ondervinden dat neef en nicht de vaderlijke waakzaamheid verschalkten en zich heimelijk met elkander in het huwelijk verbonden. Nog meer, Segimond, Segestes' zoon, verliet mede zijnen vader om Herman aan te hangen, en evenzoo deed het meerendeel der Cherusken. Verwoed over dien hoon, verbond Segestes zich met Rome, en gebruik makende van Herman's afwezigheid, wist hij de zwangere Thusnelda in zijne magt te krijgen, en toen hij door de vrijheidminnende partij bestookt, door Romeinsche hulp werd ontzet, voerde hij Thusnelda in zijn gevolg over de grenzen.

Het ontvoeren zijner vrouw bragt Herman tot razernij. Hij riep zijne getrouwe Cherusken te wapen en noodigde alle naburen uit, om gemeenschappelijk de Romeinen te bestrijden. Daartoe bezocht hij de verschillende stammen en wees hun op de gevolgen die het niet deelnemen aan den oorlog zou na zich slepen: onderwerping aan Rome en het opbrengen van schattingen en hulpbenden.

Ten einde de vereeniging der Germaansche strijdkrachten te voorkomen, besloot Germanicus geen oogenblik van rust af te zonderen voor de vermoeijenissen die de togt tegen de Katten had opgeleverd. Om echter eenigzins zijnen volgelingen te gemoet te komen, besloot hij hen per scheepsgelegenheid naar de streek over te voeren, waar hij den Germanen eene tweede neep wilde toebrengen. Hij had namelijk het oog gevestigd op 't land der Broekteren. Aan Cecina beval hij regelregt naar dit oord door te dringen en aan den prefect Pedo om zich uit Friesland derwaarts te begeven. Hij zelf ging te scheep over de meren en spoedde zich naar de Eems om zich ter bestemder plaats met zijne onderbevelhebbers te vereenigen. Zijne berekeningen werden met den besten uitslag bekroond. De Broekteren door Lucius Stertinius aangevallen, dolven het onderspit, en werden zoo gehavend dat zij vooreerst niet meer te vreezen waren.

Thans naderde Germanicus de plaats waar ten jare 9 Varus den ondergang had gevonden. Welk een jammerlijk schouwspel deed zich daar aan zijne blikken op! De uitgebleekte doodsbeenderen der verslagenen lagen hier deels opeengehoopt, deels wijd uiteen verspreid, al naarmate de Romeinen in de hitte van den strijd of bij het aftrekken gesneuveld waren. Gebroken wapenrustingen wisselden af met paardenschonken. Aan de boomen waren bekkeneelen genageld, en de asch en koler

rondom de ruwe altaren duidden de plaatsen aan, waar de legerhoofden en honderdmannen aan de wraak der Germanen geofferd waren. Met weemoedig gevoel deze sporen van een woedenden strijd beschouwende, liet Germanicus de beenderen verzamelen en begraven. Hij zelf greep de eerste spade om den grafkuil te helpen delven en een heuvel van zoden ter herinnering op te rigten.

Herman had de Romeinen tot hiertoe laten voorttrekken, met het voornemen, hen in een moeras te lokken, waar zij eene ligte prooi voor zijne benden zouden worden. In de nabijheid dier gevaarlijke plek gekomen, zagen de Romeinen zich onverwacht besprongen. Herman scheen te zullen zegevieren, want hij had de voldoening, de Romeinsche ruiterij in verwarring te brengen en de hulpbenden in het moeras te drijven. Doch Germanicus' tegenwoordigheid van geest verijdelde het plan. De Romeinsche veldheer vereenigde zijne keurbenden om zich, verloste de bedreigden en bragt den Germanen zoo gevoelige neepen toe dat zij afdeinsden.

Germanicus achtte het nogtans niet geraden ditmaal den strijd voort te zetten; hij had den laatsten pligt aan zijne in 9 verslagen krijgsmakkers vervuld, de Broekteren in de onmogelijkheid gebragt, den Cherusken afdoende hulp toe te voeren en den laatsten eene proef van de overmagt der Romeinsche wapenen gegeven. De staat waarin zijne ruiterij en de hulpbenden waren gebragt, moest hem voorzigtig maken. Hij keerde naar de Beneden-Eems terug, en ter plaatse van de ontscheping wedergekomen, voerde hij zijne legioenen op de vloot waarop hij afgezeild was. De ruiterij kreeg bevel door het kustland naar den Rijn te trekken, Vitellius om twee legioenen langs het strand te geleiden en Cecina om over de lange bruggen van Domitius Aenobarbus naar zijn vroeger kwartier terug te keeren.

Van de drie afdeelingen liep die van Cecina het grootste gevaar. Hij kon langs den zoom der moerassen niet dan langzaam voorttrekken, en de bruggen waren alles behalve in staat om in den toestand, waarin zij thans waren, tot een overtogt van het leger en den tros te dienen. Daarbij had Herman met versnelde marschen en langs korteren weg de hoogten bereikt, waarbij deze bruggen een begin namen, zoodat Cecina te gelijkertijd de herstellingswerken moest ondernemen en den vijand afweren. De Cherusken, met iedere drooge plaats bekend, begonnen den spot met de Romeinen te drijven. Zij waagden het, zich tusschen de schansgravers te dringen en de krijgslieden te tergen, die langs den zoom van het moeras hunne makkers poogden te hulp te snellen. Zij damden de beken af, waardoor het moeras nog dieper en de bodem nog weeker werd, en lieten hunne strijdkreten hooren, die de Romeinen met angst vervulden. De schansgravers haastten zich echter zooveel zij konden, doch juist deze haast veroorzaakte verwarring. De zware krijgspakkaadje bleef in het moeras steken. Wilde hij haar uitwijken, dan gleed de zwaar gewapende krijgsman in den drassigen bodem, en zelfs op den glibberigen dam was het bezwaarlijk de wapenen te hanteeren. Op het oogenblik, waarin de verwarring ten toppunt steeg, kwam Herman aanrukken en onder den uitroep: "Ziedaar een tweeden Varus!" viel hij op de Romeinen aan. Welligt zou de Cherusk de vernietiging zijner vijanden hebben bewerkt, had het terrein ook hem niet verhinderd zijne gansche magt te ontwikkelen, en dat nog een belangrijk deel der armee zich kon redden, was inzonderheid toe te schrijven aan de plunderzucht der aanvallers, die elk voor zich zoo veel mogelijk bagaadje poogden weg te voeren. Ook Cecina ontkwam, maar slechts ter naauwernood, daar zijn paard onder hem gekwetst werd.

Eindelijk, na onbeschrijfelijk veel ellende, bereikten de legioenen het einde van eene der lange bruggen. Nu moesten zij, geteisterd als zij waren, op de vlakte verschansingen aanleggen, wilden ze niet eene ligte prooi der aanrukkende Germanen worden. Dat echter kostte in deze omstandigheden meer dan dubbele moeite. Alle gereedschappen toch waren achtergebleven, de vermoeiden vonden geene tenten, en de gekwetsten geene windselen. Daarbij ontbrak het aan levensmiddelen, en was de angst zoo groot, dat toen de duisternis was gevallen, een paard dat zich had losgewrongen, de geheele legerplaats in rep en roer bragt.

Cecina, door zijne veertigjarige dienst met den aard van 't oorlogvoeren in Germanië ten volle vertrouwd, verloor zijne tegenwoordigheid van geest geen oogenblik. "Jammert niet," sprak hij tot zijne krijgslieden. "Niet dan van onze wapenen is heil te verwachten, doch wij moeten hen met voorzigtigheid gebruiken. Wij moeten binnen de wallen blijven tot de vijand ze tracht te bestormen en dan als één man den aanval afslaan. Daardoor zullen we hem doen afdeinzen en verjagen en ons een weg banen naar den Rijn. Vlugt gij, gij zoudt slechts in diepere moerassen geraken en u nog meer aan 's vijands woede blootstellen. Keert ge echter als overwinnaars terug, dan zal de grootste roem, de grootste eer u verbeiden."

Was binnen de Romeinsche schans dien nacht alles in onrust, niet minder drukte en spanning heerschten gedurende de duisternis in het kamp der Germanen. De aanvoerders blaakten van hoop en strijdlust, maar hunne meeningen omtrent den slag verschilden. Herman, door de ondervinding geleerd, wilde dat men het oogenblik zou afwachten, waarop de Romeinen hunne verschansingen zouden verlaten, om hen dan op een natten, moerassigen grond de nederlaag te geven. Doch Inguiomer, even als Segestes, een van Sigimir's broeders, kwam met den stouten voorslag te berde, om de schans te omsingelen en haar eensklaps te bestormen. Dan zou het aantal gevangenen grooter en de buit minder beschadigd zijn.

De stoutste raadslag gezegviert. Naauw begint de dag aan te lichten, of groote rijsbundels met zich

slepende, naderen de Germanen de walgracht, vullen de diepte en beklimmen de verschansingen, waarop zich slechts weinige soldaten aan hun oog vertoonen. Maar terwijl zij de versperringen uit den weg pogen te ruimen, wordt door 't hoorn- en trompetgeschal der cohorten het teeken tot den aanval gegeven. Nu vallen de Romeinen onstuimig den Cherusken in den rug, onder den uit-

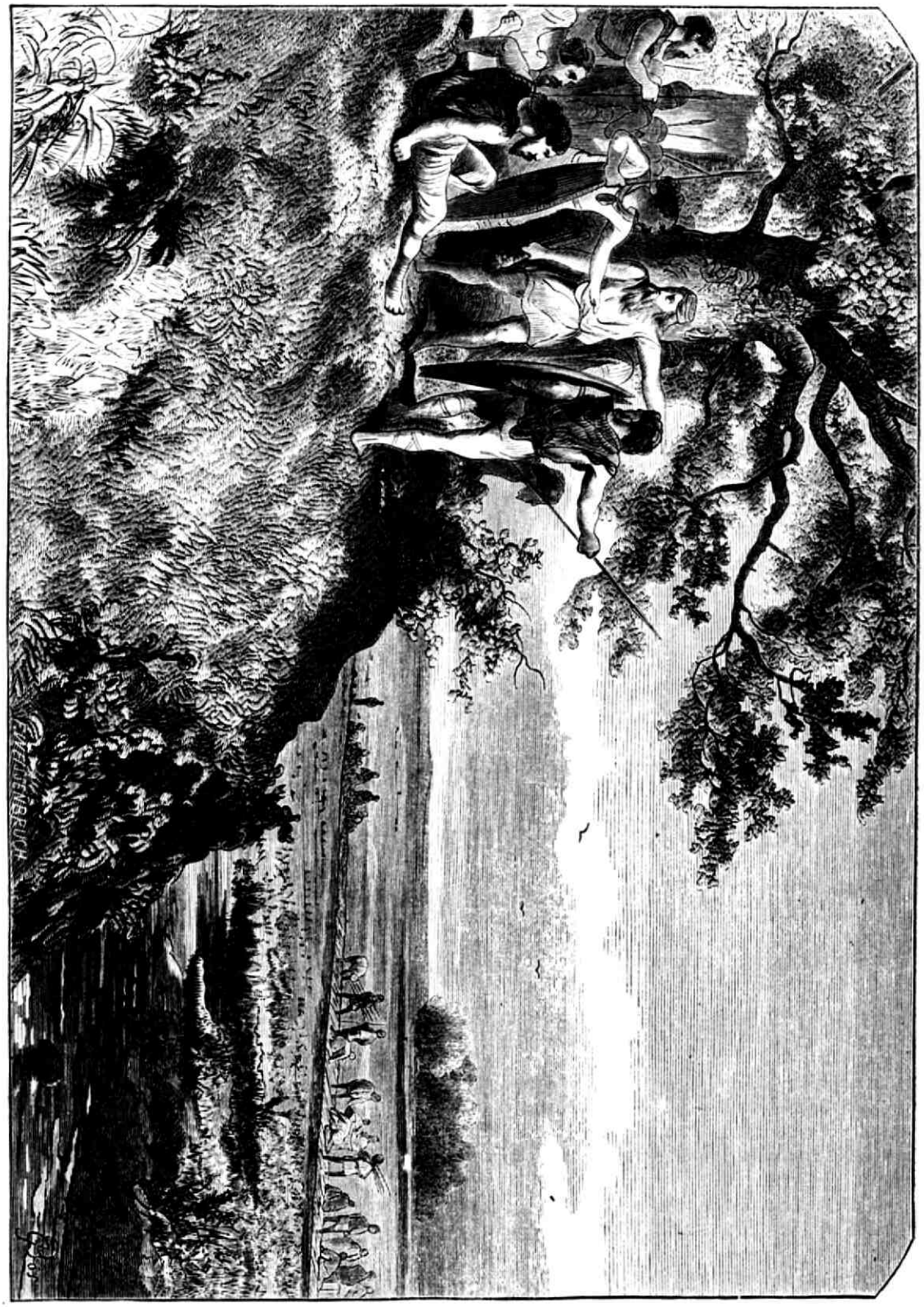

Cecina doet de houten bruggen door het moeras herstellen.

roep: "Hier zijn geene bosschen en poelen, hier zijn wij op een terrein, voor allen even gunstig, hier zullen de onpartijdige goden het pleit tusschen ons beslechten!" De Germanen die zich het werk der vernietiging zoo ligt voorgesteld en slechts halfgewapende tegenpartijders verwacht hadden, werden verbijsterd door het schetteren der trompetten, het glinsteren der wapenen, het manhaftig optrekken van hen, wien zij den vorigen dag onder zooveel hoon vervolgd hadden. Die verbijstering strekte hun ten verderve, want al streden zij dapper, zij hadden het vroegere zelfvertrouwen verloren. Herman kwam ongedeerd uit den slag, doch Inguiomer met eene zware wonde. De slagting duurde voort zoolang de wraak stand hield en de zon niet onderging. Eerst tegen den nacht keerden de legioenen naar hunne wallen terug, en ofschoon velen gewond waren en allen gebrek hadden aan het noodige voedsel, kracht, gezondheid en overvloed verschafte hun het gevoel overwinnaars te zijn. [1]

Nog vijf of zes dagmarschen werden gevorderd, eer Cecina den Rijn weêr bereikte. Hier had zich inmiddels het gerucht verspreid, dat de legioenen ingesloten waren en een vijandelijk leger Germanen tegen Gallië in aantogt was. Reeds spraken eenige van de noodzakelijkheid om de brug over den Rijn af te breken. Maar de fiere Agrippina, Germanicus' gemalin, verzette zich tegen dit plan. Zij bewaarde dien overgang voor het terugkeerend leger, en toen de vermoeiden binnen de vesting waren aangekomen, reikte zij den soldaten, die dit noodig hadden, kleeding en windselen en dankte hen die hadden uitgeblonken, voor de betoonde dapperheid.

Togt van Publius Vitellius langs de Wadden.

De terugtogt van Publius Vitellius was evenmin als die van Cecina zonder bezwaar volbragt. Aanvankelijk trok hij rustig voort langs het strand van Fivelgo en Hunsego, maar eensklaps, terwijl een hevige noordewind losberstte, geraakten de gelederen in wanorde. Het land werd overstroomd. Zee, strand en vlakte leverden hetzelfde gezigt op. Niemand was in staat moeras en vasten grond, vlakke plaatsen en diepten van elkander te onderscheiden.

[1]) Naar alle waarschijnlijkheid moeten wij de plaatsen waar Herman en Cecina streden, bij ter Haar in Groningen en Valthe in Drenthe zoeken.

Vee en bagaadje werden door den vloed neergeworpen en door de golven verslonden. Doode ligchamen dreven in het ronde en versperden den weg. De krijgslieden geraakten uit elkander. De een zonk tot aan de borst, de ander tot aan den mond in het water. Aan eenigen ontzonk de grond geheel, velen werden door de golven meêgesleurd. Geen roepen hielp, geen wederkeerig vermanen. Het bruisen der golven klonk boven de stemmen uit. Het ging den held even als de bloodaard, den vlugge als den trage. Noch overleg, noch toeval kwam te hulp. Eene zelfde magt sleepte allen voort.

Eindelijk gelukte het Vitellius een hooger punt te bereiken, waarschijnlijk omstreeks het tegenwoordige Leens. Daar verzamelde hij de verstrooiden en bragt er een der onrustigste nachten zijns levens door. Koud en verkleumd zaten de krijgers bijeen, zonder voedsel, zonder vuur, half naakt of de kleederen doorweekt. Toen de dag aanbrak, was de vloed weer geweken, en spoedde men zich naar eene haven aan de Hunse[1], waarheen Germanicus met zijne vloot gestevend was. Aan boord zijner schepen had de veldheer den storm en het wassen des waters aanschouwd. Angst en vertwijfeling hadden zich van hem meester gemaakt, en met erkentenis aan de goden zag hij den volgenden morgen Vitellius en de zijnen naderen.

Met de terugkomst der legioenen aan den Rijn eindigde de veldtogt van het jaar 15, en wel zonder noemenswaardige voordeelen voor de Romeinen. Deze droegen alleen den roem weg, moed en volharding betoond en zich daardoor aan groote gevaren onttrokken te hebben. Daarentegen waren hunne gelederen gedund, was hunne uitrusting in een treurigen staat geraakt, waren de Germanen noch bedwongen noch ontmoedigd.

Verderfelijker dan de heerschzucht der Romeinen, was voor de Over-Rijnsche volkeren de tweespalt in eigen boezem. Het legerhoofd der Cherusken, Herman, vond zijnen heftigsten tegenstander in zijnen oom en schoonvader Segestes. Vaak lag hij overhoop met zijnen tweeden oom, Inguiomer, even als met zijn broeder Flavius en zijn schoonbroeder Segimund, van welke de laatsten zich nu eens bij de partij der onafhankelijken en dan weder bij de vrienden van Rome aansloten. Kort na de gebeurtenissen aan de Ponti longi schijnt ook Herman's vader, Sigimir, den voortdurenden worstelstrijd moede geworden te zijn. Hij verzocht voor zich en zijnen zoon Sesithacus eene wijkplaats onder de Romeinen, om zijne dagen in vrede te besluiten. Op zijne aan Germanicus gerigte bede, zond deze Stertinius af, om Sigimir en Sesithacus naar de stad der Ubiërs (eerlang Colonia Agrippina, later Keulen) te geleiden. Beiden werd vergiffenis geschonken, het oude opperhoofd terstond, doch den jongman niet dan na eenig dralen, omdat men hem beschuldigde, behoord te hebben tot hen, die het lijk van Varus mishandeld hadden.

De verzwakte legioenen eischten versterking, indien Rome den strijd tegen de Germanen met gunstig gevolg zou voortzetten. Maar zoo wijd klonk de roem des helds die de nederlaag van Varus had gewroken, dat Gallië, Spanje en Italië wedijverden om het verlies der armee te vergoeden. Ieder land bood aan wat het geven kon. Germanicus prees dien ijver, doch nam alleen de wapens en paarden aan, terwijl hij uit eigene fondsen de krijgskassen aanvulde. Om de herinnering aan het ondervonden leed te verzachten, bezocht hij zelf de gewonden en beloonde elk wakker bedrijf dat hem medegedeeld werd. Geen wonder dat het verlangen der gekwetsten naar herstel inzonderheid voortsproot uit de zucht om op nieuw onder Germanicus te dienen.

Met dien ijver was Keizer Tiberius juist niet bijzonder ingenomen, misschien wel omdat wangunst zijne ijverzucht en wantrouwen tegen zijns broeders zoon opwekten. Niettemin kunnen ook zeer wel ernstige overwegingen hem het volgend schrijven in de pen gegeven hebben:

"Ik wacht u te Rome waar u een triomf bereid wordt. Gij hebt groote en roemruchte daden bedreven, doch bedenk wel, dat stormen en stroomen, hoezeer ook zonder uwe schuld, het leger groot verlies berokkend hebben. Ik zelf ben negen malen door den vergoden Augustus naar Germanië gezonden, doch heb meer door beleid dan door geweld tot stand gebragt. Zóó zijn de Sikambren en de Katten onderworpen. Evenzoo is Koning Marbod gedwongen om vrede te houden. Ook de Cherusken en andere onrustige stammen kan men, nadat genoeg is geschied om Rome's geschonden eer te wreken, gerustelijk aan hunne binnenlandsche tweespalt overlaten."

Maar Rome's eer eischte andermaal het grijpen naar het zwaard. Herman toch, gebruik makende van Sigimir's vertrek naar Ubië, was den ganschen winter in de weer, om de volkeren aan de Eems en Weser tegen de Romeinen op te zetten.

Bij het overwegen van hetgeen de krijg in 't jaar 16 zou vorderen, herdacht Germanicus al de treurige en gelukkige feiten die de veldtogten der drie afgeloopen jaren gekenmerkt hadden. In een geregelden slag en in 't open veld hadden de Germanen altijd het onderspit gedolven, doch zij hadden zich staande weten te houden, wanneer zij op digte wouden en moerassen leunden, wanneer de winter vroeg inviel, of stormen als hunne verbondenen de legioenen teisterden. De Romeinsche legers leden minder door wonden dan door vermoeijenissen en het verlies van wapenen. Gallië kon geen genoegzamen toevoer van paarden leveren. Lange reeksen wagens waren aan overrompelingen blootgesteld en moeijelijk te beschermen. Daarentegen, wanneer men zee koos, had men dit terrein alleen, omdat de vijand zich daarop nooit bewoog. Men kon dan ook vroeger aanvangen en met de legioenen tevens den voorraad van oorlogsbehoeften en levens-

[1]) Waarschijnlijk het Manarmanis door Plinius vermeld, dat misschien nog in den naam van de Marne voortleeft.

middelen inscheepen. Manschappen en paarden konden langs de stroomen het hart van Germanië bereiken, en frisch en ongedeerd aankomen om tot een gemeenschappelijken aanval over te gaan.

Deze overwegingen leidden Germanicus tot het besluit eene magtige vloot bij een te brengen. Met het bouwen der schepen belastte hij Silius, Antejus en Cecina, terwijl hij Publius Vitellius en Cajus Antius uitzond, om den ijns van Gallië te innen.

Duizend kielen was het cijfer dat Germanicus voor de sterkte der vloot had bepaald. Men bouwde eenige vaartuigen van korte afmetingen en gaf ze om beter zee te bouwen, bij een breeden buik, een spitsen vorm aan voor- en achtersteven. Inzonderheid kregen die voor de ondiepten bestemd, een platten bodem. Bij eenigen plaatste men roeren op beide einden, opdat de stuurlieden zonder te wenden, deze kielen naar verlangen voor- of achteruit konden brengen. Eindelijk waren velen zoodanig ingerigt dat zij eene menigte van schutgevaarten, krijgsvoorraad en paarden konden bergen, en allen òf geschikt om snel te zeilen, òf zonder groot bezwaar door roeijers voortbewogen te worden.

Als verzamelplaats had Germanicus het Eiland der Batavieren aangewezen.

Terwijl de schepen naar den Betuwe-oever bij Angeren stevenden, gaf Germanicus zijn legaat Silius bevel, met ligte troepen uit Moguntiacum naar het land der Katten op te breken, terwijl hij zelf, op het berigt dat de Cherusken het beleg voor Aliso hadden geslagen, ijlings met zes legioenen deze Lippe-vesting te hulpe schoot. Silius kon uithoofde van hevige regenvlagen niets anders uitrigten dan eenigen buit bijeen te brengen en de gade van Vorst Arpus met hare dochters weg te voeren. Even weinig gaven de Cherusken den cesar (Germanicus) gelegenheid om den strijd aan te vangen, daar zij zich op het berigt zijner nadering wijd en zijd verstrooiden. Uit schimp hadden zij den grafheuvel dien de veldheer kort te voren aan Varus en diens legioenen had gewijd, even als het altaar ter eere van Drusus, verwoest. Het gedenkteeken voor zijnen vader deed Germanicus onmiddellijk herstellen, doch eene hernieuwing van den grafheuvel oordeelde hij, voor dit oogenblik althans, ongeraden. Gelijktijdig voerde hij eenige nieuwe werken uit, namelijk het opwerpen van schansen en grenswallen tusschen Aliso en den Rijn.

Eindelijk waren de duizend kielen bijeen, die het magtige leger van Romeinen en hulptroepen naar het noorden van Germanië zouden voeren. Langs de Drususgracht en den IJssel voortstevenende, bereikten zij het Fliemeer, vervolgens de zee en eindelijk den Eemsmond.

Men voer dezen stroom op tot aan eene plek op den linker oever, waar in korten tijd de 50,000 Romeinen, benevens de Gallische, Rhetische, Vindelische, Bataafsche, Friesche en andere hulptroepen zich ontscheepten. Eer de vloed wies, zetten de ruiters over den stroom en werden hierin onmiddellijk door de keurbenden gevolgd. Maar de Batavieren, zoo gewoon aan en op het water te leven en eerzuchtig om hunne vaardigheid in het zwemmen te toonen, toefden tot het wassen van het water. Nu wierpen zij zich in den vloed, doch de stroom had grooter kracht dan die zij berekend hadden, zoodat zij in verwarring geraakten en velen hunne vermetelheid met den dood moesten bekoopen.

Van de Eems wendde het leger zich naar de Weser. Hier de grenzen der Cherusken genaderd, liet Germanicus schansen opwerpen, doch, terwijl hij toebereidselen maakte om den strijd tegen Herman aan te vangen, kwamen boden hem berigten, dat de Angrivariërs, wien men thans in den rug had, het bondgenootschap met Rome verzaakt en zich aan vijandelijkheden schuldig gemaakt hadden.

Verontwaardigd over deze trouwbreuk, gaf Germanicus Stertinius bevel, dadelijk eene magt ruiterij te doen opzitten en daaraan eenige scharen ligt-gewapenden toe te voegen. Deze troepen keerden nu op hunne schreden terug, overvielen de afgevallenen en straften het gepleegd verraad door een vreeselijk bloedbad en brandstichting.

De Weser scheidde de Romeinen en Cherusken van elkander. Op den linkeroever stond Herman met de voornaamsten van zijnen stam. Toen men zijne vraag of den cesar gekomen was, toestemmend had beantwoord, verzocht hij, dat men hem een mondgesprek met zijn broeder zou veroorloven. Deze diende den Romeinen met onkreukbare trouw en had weinige jaren te voren, onder de benden van Tiberius strijdende, door eene wonde een zijner oogen verloren. Germanicus gaf Flavius den wensch van Herman te kennen, met het verlof om daaraan te voldoen. De huurling trad voor zijn broeder en begroette hem. Deze beval zijnen volgelingen zich te verwijderen en verlangde dat wederkeerig de boogschutters die op den Romeinschen oever de wacht hielden, teruggetrokken zouden worden. Zoodra deze afgemarcheerd waren, vroeg Herman Flavius, hoe zijn gelaat zoo misvormd was geworden. Nadat de aangesprokene de plaats en den veldslag had genoemd, vroeg Herman: "En welk loon hebt gij daarvoor ontvangen?" Flavius gaf het bedrag zijner verhoogde soldij op, nevens eene ridderketen, eene kroon en andere onderscheidingen. "Arme dwaas!" hernam zijn broeder. "Wat is dat alles meer dan slavensoldij!"

De woordwisseling werd voortgezet. De een verhief de grootheid van Rome en de magt des cesars. "Zware straffen," zeide hij, verbeiden den overwonnenen, maar genade hun die zich onderwerpen. Uwe vrouw Thusnelda en uw zoon Thumelik worden geenszins als vijanden behandeld." Herman vermaande zijnen broeder te denken aan de regten die het vaderland op hem bezat, aan de vrijheid, die men van den vaderen had geërfd en aan de voorouderlijke goden. "Onze moeder," ging hij voort, "vereenigt zich met mijne beden, dat

gij niet optreedt als een verrader van uwe bloedverwanten, van onze maagschap en ons Vaderland, maar veeleer als een onzer aanvoerders die voor 's Lands vrijheid in de bres springt."

Zoo kwam het van lieverlede tusschen hen tot smaadredenen, en zelfs de stroom die hen scheidde, zou een tweestrijd niet hebben verhinderd, had niet de toegesnelde Stertinius den door toorn verhitten Flavius, die paard en wapens eischte, teruggehouden. Aan den overkant zag men Herman die dreigend een vernietigenden slag aankondigde en zoo in het latijn als in het germaansch den Romeinen den ondergang voorspelde.

Den volgenden morgen ontwaarde men van den linkeroever de Germanen aan de overzijde in slagorde geschaard. Germanicus die het beneden zijne waardigheid achtte, de legioenen het gevaar te gemoet te voeren alvorens bruggen over den stroom waren geslagen en men op den regterboord eene sterke stelling had ingenomen, liet de ruiterij, onder bevel van Stertinius en Emilius, langs eene voorde of waadbare plaats oversteken.

Op het paardenvolk volgden de Batavieren, die hier weder een blijk hunner vermetelheid, ofschoon niet zonder straf, aflegden. Onder aanvoering van Cariovalda, hun opperhoofd, staken zij daar, waar de stroom het snelst afliep, de rivier over en vielen terstond op de Cherusken aan, die, door eene geveinsde vlugt hen naar eene door boomen omheinde vlakte lokten. Daar echter veranderde het tooneel; want met eene ontzettende menigte vielen uit onderscheidene hinderlagen de Cherusken op hen aan, en eene vreeselijke slagting dunde in weinige minuten de rijen der moedige zwemmers. De Batavieren, zich digt aaneen sluitende, weerstonden eenigen tijd den woedenden aanval en verdedigden zich met een voorbeeldeloozen moed. Het was echter niet mogelijk de hagelbui van schichten, die op hen aansnorden, te ontkomen. Cariovalda die de zijnen aanmoedigde, om door des vijands drommen heen te breken, liet deerlijk gewond het leven, nadat hem eerst zijn paard onder het lijf was doodgeschoten. De bloem des Batavischen adels had alles aangeboden om haren bevelhebber te redden; doch zij kon alleen met hem sneven. Velen der aanzienlijksten lieten bij deze ontmoeting het leven. Alleen door den manmoedigsten wederstand ontkwamen de overigen of

Dood van Cariovalda.

werden door de toesnellende Romeinsche ruiterij ontzet.

vernam van een overlooper naar welke plek Herman de Romeinen dacht te lokken, om daar een be-

Germanicus doet eene nachtelijke ronde door het legerkamp.

Naauw was Germanicus met het geheele leger op den regter Weseroever aangekomen, of hij

slissenden slag te slaan. Ook deelde de spie hem mede, dat andere volksstammen zich in een hei-

lig bosch legerden, om dit in den aanstaanden nacht te verlaten en het Romeinsche leger te overvallen.

Aan de waarheid dezer mededeelingen viel niet te twijfelen. Men ontwaarde tusschen het loof de wachtvuren der Germanen, en kondschappers die langs duistere paden waren voortgeslopen, verhaalden dat zij paardengehinnik en het gemompel van tallooze scharen hadden opgevangen.

Bij de overtuiging dat een beslissende slag binnen weinige uren zou plaats grijpen, bekroop Germanicus het verlangen, de gezindheid zijner troepen uit te vorschen. Hoe die met zekerheid te ervaren? De tribunen en centurionen, dit wist hij, deelden hem eer wat aangenaam dan wat waar was, mede. De vrijgelatenen waren bezield met een slaafschen zin, en zijne vrienden schepten er behagen in hem te vleijen. Belegde hij een krijgsraad, zoo zouden eenigen den toon aangeven, en de anderen toestemmen. Het best oordeelde hij de gezindheid zijner soldaten te ervaren, wanneer hij hen onbemerkt gadesloeg, als zij bij den maaltijd hunne verwachtingen en vrees zonder terughouding te kennen gaven.

Bij het vallen van den avond verlaat hij het augural [1] en gaat, door niet meer dan één krijgsmakker vergezeld, met een beestenvel over den schouder, door de straten van het kamp, nadert de tenten en beluistert de gesprekken. Vreugde en aandoening kampen bij hem om strijd, want overal hoort hij zijnen lof. De een prijst zijnen adel, de ander zijne deugd, de meesten zijne voorkomenheid, en hoe hij in scherts en ernst zich zelven steeds gelijk blijft. Daarvoor wil men hem in den veldslag den verschuldigden dank betoonen door dapper te strijden en aan wraak en roem de rijkste offers te brengen.

Nog is Germanicus met zijne wandeling niet ten einde, of een der vijanden die het latijn magtig is, nadert te paard den legerwal en belooft met luider stem uit Herman's naam allen die tot de Germanen zullen overloopen, vrouwen, akkers en eene soldij van 100 sestertiën [2] zoo lang de oorlog duren zal. Dit smadelijk bod ontvlamt den toorn der legioenen. "Laat de dag maar aanbreken," antwoorden zij, "dan zullen wij zelven wel uwe vrouwen tot de onzen maken en uwe akkers in bezit nemen. Wij beschouwen uw aanbod met betrekking tot uwe vrouwen en landerijen als eene profetisch woord."

Omstreeks middernacht ondernamen de Germanen werkelijk den beraamden aanval. Zij waagden zich nogtans niet tot aan de wallen, maar bleven op zoo grooten afstand, dat alleen hunne pijlen en slingers, maar geenszins hunne werpspiesen binnen het kamp nedervielen. De blinkende wapenrustingen der strijdvaardige cohorten boezemden hun eerbied in.

In denzelfden nacht, verhaalt Tacitus, had Germanicus een aangenamen droom. Hij zag nadat hij den goden geofferd had, hoe zijne pretexta [1] met het heilige bloed was bespat, en dat zijne grootmoeder Augusta hem eene andere, schooner van vorm en kleur, overreikte. Aangemoedigd door dit gunstige voorteeken, dat door de vlugt der losgelaten vogels werd bevestigd, deed hij het leger zich bijeenscharen en moedigde het door eene rede, gloeijende van geestdrift, aan.

"Niet alleen op vlakke velden," zoo sprak hij, "weten de Romeinsche krijgslieden overwinningen te bevechten, bij rijp overleg zullen zij ook in bosschen en kloven de zegepraal wegdragen. De overgroote schilden der barbaren en hunne lange lansen zijn tusschen de stammen van het woud niet zoo ligt te hanteeren als onze pila's [2] en zwaarden. Laat ons onze slagen verdubbelen en met de spits op het gelaat aanleggen. De Germaan draagt pantser noch helm. Zelfs zijn schild is niet met ijzer of leder overtogen. Het bestaat uit gevlochten twijgen of dunne geverwde planken. Ten hoogste voert alleen de eerste slaglinie behoorlijke lansen, [3] alle overigen zijn alleen met hard gebrande stangen of korte werpspiesen gewapend. Boezemt al het eerste optreden der Germanen schrik in, hun krachtvol ligchaam is geenszins ongevoelig voor wonden. Zij wijken en vlieden zonder gevoel voor schande, zonder op hun aanvoerder acht te geven. Weifelend in tegenspoed, geven zij in geluk om goddelijke noch menschelijke regten. Zijt gij de lange marschen en zeetogten moede, verlangt gij naar rust — welnu, de naderende veldslag zal u die schenken. Reeds zijn wij nader bij de Elbe dan bij den Rijn, en aan den eerstgenoemden stroom eindigt de oorlog. Wanneer wij in de voetstappen van Drusus en Tiberius willen treden, moeten wij tot daar onze overwinningen voortzetten."

De toespraak des veldheers verhoogt de geestdrift der soldaten. Maar ook Herman en de overige aanvoerders der Germaansche stammen laten niet na door aanspraken vol beloften en voorspellingen hunne scharen aan te vuren. "Het zijn," zegt de Cherusk, op de vreemdelingen wijzende, "dezelfde Romeinen die zich onder Varus zoo voortreffelijk op het vlugten verstonden en om den oorlog te ontgaan, tweespalt en onrust aanstoken. Te scheep zijn zij herwaarts gekomen, langs groote omwegen, opdat zij toch geen onzer dapperen zouden ontmoeten, opdat niemand de geteisterden zou vervolgen. Maar wanneer wij handgemeen worden, zullen zeilen noch roeren hun baten. Herinneren wij ons de hebzucht der Romeinen, hunne wreedheid,

---

[1] De plaats in het Romeinsche leger, nevens de tent des veldheers of het pretorium, waar de priesters de toekomst naar de vlugt der vogelen en andere kenteekenen aanduidden.

[2] Volgens ons geld ƒ 5,50.

[1] Een versierde toga.

[2] Eene soort van korte lansen, even geschikt tot werpen als om er stooten mee toe te brengen.

[3] Met ijzeren punten.

hun overmoed, en bedenken wij dat ons niets overblijft, willen wij onze vrijheid bewaren, dan te sterven alvorens ons het juk op de schouders worde gelegd."

Alles haakt nu naar den strijd die welhaast de vlakte — (Idistavis of Idistavisus) — met het bloed van duizenden zal kleuren. Van de Germanen breiden zich de bondgenooten op het lage land langs de Weser uit, terwijl de Cherusken van de oostelijke heuvelen nederdalen. Bij de Romeinen vormen de Gallische en Bataafsch-Germaansche hulpbenden de voorhoede. Op deze dappere troepen volgen de boogschutters te voet, dan de legioenen, vervolgens de uitgelezen ruiters des cesars, dan weder de ligtgewapenden en de boogschutters te paard, en eindelijk de achterhoede, door eenige cohorten voetvolk en al de overige hulptroepen gevormd.

De Cherusken openen met een onstuimigen aanval den strijd. Kalm klinkt van Germanicus' lippen het bevel, dat de keurbende zijner ruiterij hen van ter zijde zal aanvallen, en Stertinius zich langs een omweg voortspoeden, om hen in den rug te bestoken. Hij zelf zal hen te regter tijd in hunne vaart stuiten. Van eene toevallige gebeurtenis weet hij partij te trekken. Er komen namelijk acht arenden over het leger heensnellen, die hunne vlugt rigten naar het hooge woud achter de Germanen. "Soldaten," roept hij uit, "volgt Rome's vogels, de beschermers onzer legioenen!" Te gelijkertijd rukt het voetvolk tegen de vijanden op, terwijl de ruiterij zich van voren en van ter zijde op hen werpt.

Merkwaardigerwijze dringen daarop twee scharen Germanen in tegenovergestelde rigting en in ijlende vaart langs de Cherusken heen, de een, in het bosch geplaatst, naar de vlakte, de ander van de opene steê, naar het woud. Tusschen beiden ingeklemd, worden de Cherusken van de heuvelen gedrongen, wordt de ontstane verwarring steeds grooter. Te vergeefs poogt Herman door geweld, door kreten, door te wijzen op eene ontvangene wonde, den wegsnellenden stand te doen houden. Hij werpt zich op de boogschutters en staat op het punt door deze heen te boren, toen de Rhetiërs, de Vindeliërs en de Galliërs hem met hunne veldteekenen tegenhouden. Nogtans verlaat zijne tegenwoordigheid van geest hem geen oogenblik. Zijn vurig paard de sporen gevende, rent hij zelf, het gezigt met bloed geverwd, om niet herkend te worden, door de Romeinsche troepen heen. Ook Inguiomer weet op gelijke wijze de slagting te ontkomen, die een aanzienlijk deel van het Germaansche leger vernietigt. Velen die beproeven de Weser over te zwemmen, worden door nageslingerde wapens, of door 't geweld van den stroom, of eindelijk door de menigte der aandringenden en het instorten der oevers weggemaaid. Eenigen die in schandelijke vlugt de kruinen der boomen hebben beklommen, worden door de voorbijtrekkende boogschutters in scherts doorschoten, nog anderen, bij het vellen der boomen, verpletterd.

Zóó eindigde de groote veldslag op den regter Weseroever in de omstreken van het tegenwoordig Minden. Van het vijfde uur des daags tot aan het invallen van 't nachtelijk duister hield het bloedbad aan. Eene uitgestrektheid van meer dan twee Duitsche mijlen lag bezaaid met lijken en wapens. Onder den buit vonden de Romeinen ketenen die de Germanen, verzekerd als zij zich waanden van de zegepraal, voor hunne vijanden hadden meegenomen. Een heuvel van zoden werd tot eene herinnering op de kampplaats opgerigt.

Noch hun wonden, noch hun rouw over het verlies van zoo vele dierbare betrekkingen, noch hunne teleurstelling over de geleden nederlaag, ging den Germanen zoo zeer aan 't hart als het verrijzen van dit gedenkteeken. Zij die zich hadden voorgenomen, om hunne woonsteden te verlaten en over de Elbe te trekken, verlangden nu naar niets zoo dringend als naar eene nieuwe ontmoeting met den jubelenden vijand. Uit tal van schuilhoeken vereenigden zij zich weder, en, gesterkt door nieuw aangekomen benden, rustten zij zich op nieuw ten strijd.

Het volk, de aanzienlijken, de jongelingen en de ouden van dagen, werpen zich plotseling op den Romeinschen legertrein en brengen deze in verwarring. Vervolgens kiezen zij eene plaats uit om strijd te leveren, eene beperkte drassige vlakte, door de rivier aan de eene en bosschen aan de andere zijde ingesloten. Diepe moerassen omringden deze bosschen naar de landzijde. Alleen op één punt was vaste grond, een breede wal als landweer tusschen de landen der Angrivariërs en van de Cherusken opgerigt. Op deze vlakte schaarde het voetvolk zich ten strijde. De ruiters verborgen zich zoowel achter de hooge stammen als het lage hout, ten einde de legioenen, wanneer deze de uitdaging zouden hebben aangenomen, in den rug aan te vallen.

Niet alleen werd deze toeleg Germanicus medegedeeld, maar hij ontving zelfs de uitvoerigste berigten omtrent de kampplaats en zijne tegenstanders. Daardoor kwam hun toeleg den Germanen duur te staan. De ruiterij in de vlakte aan den legaat Sejus Tubero toebetrouwende, deed Germanicus de helft van 't voetvolk naar het bosch oprukken, terwijl hij de anderen naar de landweer zond, om die te beklimmen. De moeijelijkste taak behield hij voor zich, het overige droeg hij den legaat op. Immers de benden die in de vlakte zouden aangrijpen, drongen zonder veel bezwaar voort, doch die welke den wal moesten bestijgen, werden door houwen en worpen van boven af, vreeselijk geteisterd. De veldheer zag de nadeelen van zulk een kamp spoedig in. Hij liet derhalve de legioenen een weinig achteruit wijken en beval den slingeraars en hun die 't werpgeschut bedienden, speren af te schieten en den vijand van de kruin te drijven. De machines slingerden tal van spiesen binnen de veste, en hoe meer verdedigers zich lieten zien, hoe meer van den dam naar beneden stortten. Daarop bestormde Germanicus met zijne pretoriaansche cohorten den wal en drong het bosch binnen. Hier worstelde nu man tegen man. De

Germaan had het moeras, de Romein den stroom in **den rug.** Uitweg voor den verliezer was er niet

Vielen de Romeinen stoutmoedig aan, met niet minder kloekhartigheid verdedigden zich de Ger-

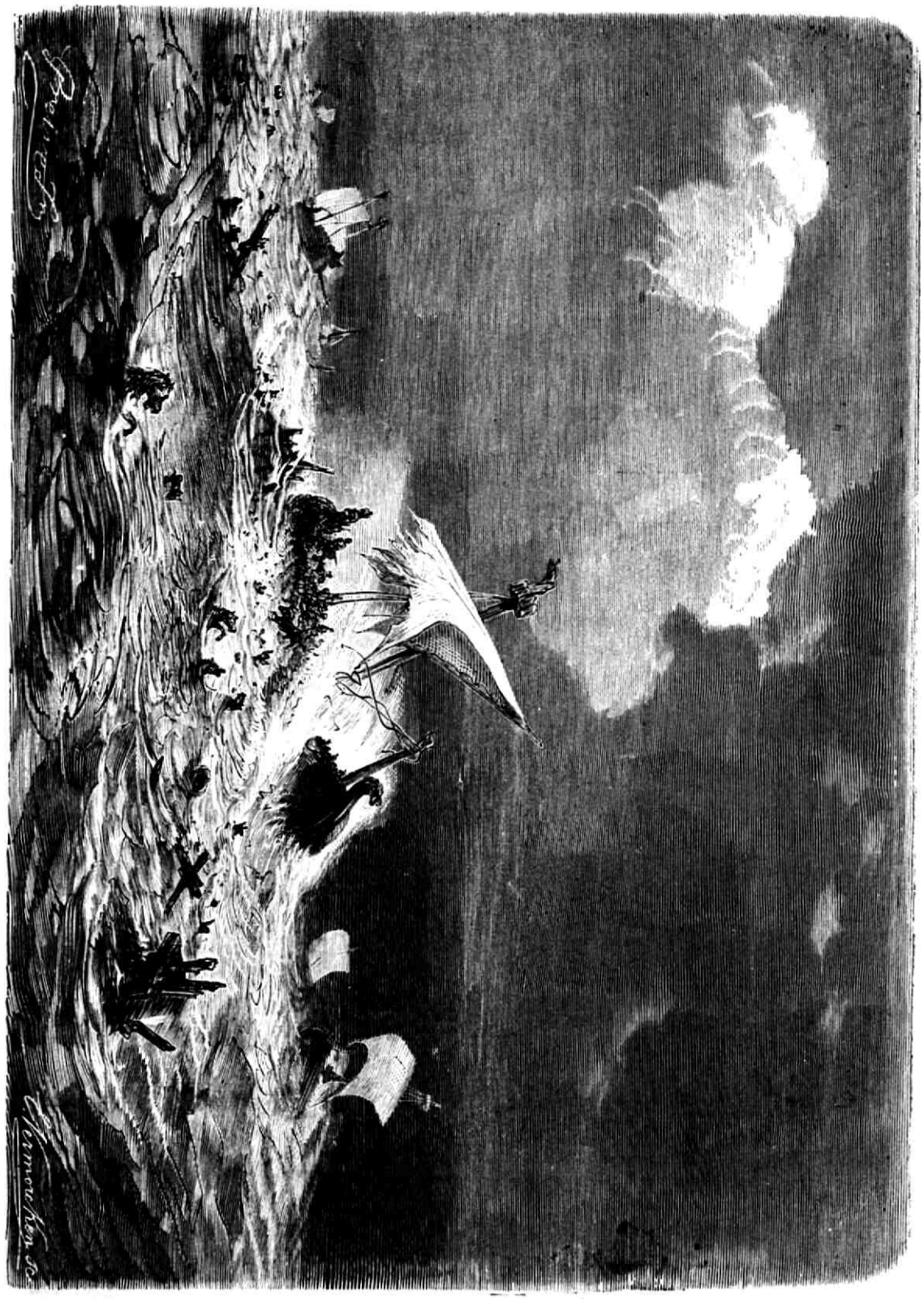

De vloot van Germanicus door storm geteisterd.

Alleen de hoop kon hem volharding, de overwinning redding verschaffen.

manen. Dan, hunne ontzettende menigte kon op de beperkte ruimte de lange lansen noch uitwer-

pen, noch terugtrekken. Het was hun evenmin mogelijk den gebruikelijken aanloop te nemen. Zij moesten vechten ter plaatse waar zij stonden. De Romeinsche soldaat daarentegen, het schild tegen de borst gedrukt, en de zwaardgreep met de gesloten vuist omklemd, kon ook in de engte op de breede leden en 't onbeschermde gelaat van den barbaar inhouwen en zich over 's vijands lijken een weg banen. Zelfs Herman en Inguiomer zagen geene redding meer. Germanicus daarentegen, die om beter herkend te worden, den helm van 't hoofd had genomen, spoorde de zijnen onverflaauwd aan

De hoeve van Cruptorix.

om hun vernielingswerk voort te zetten. Hij beval geene gevangenen te maken. "Alleen het uitroeijen der Cherusken," riep hij, "kan een einde aan den oorlog maken."

Eerst tegen den avond onttrok Germanicus een der legioenen aan het gevecht, om dezen krijgers eene legerplaats te doen opslaan. Zijne overige manschappen echter gingen voort het bloed der Germanen te plengen, tot de nacht vriend noch vijand meer liet onderscheiden. Alleen de Romeinsche ruiterij had met weinig voordeel gestreden, daar de kansen tusschen haar en hare tegenstanders afwisselden.

Germanicus betuigde den krijgslieden op plegtige wijze zijne erkentelijkheid. Van de veroverde wapenen rigtte hij vier trofeën op, met het trotsche opschrift:

"Na het ten onder brengen der volken tusschen den Rijn en de Elbe wijdt het leger van Tiberius Cesar dit gedenkteeken aan Mars, Jupiter en Augustus."

Van zich zelf maakte hij geene melding, òf om der afgunst geen voedsel te geven, òf omdat hem het bewustzijn genoegzaam was, de eer en den roem van het Vaderland verhoogd te hebben.

Het jaargetijde was te ver gevorderd om tot de schuilhoeken der verstrooide Cherusken en der verder wonende stammen door te dringen. Doch de afval van één stam die in den rug van 't leger woonde, mogt niet voorbijgezien worden. Uit dien hoofde kreeg Stertinius bevel, zich tot de Angrivariërs te wenden en hun gevoelig te tuchtigen, in geval zij zich niet onderwierpen. Doch deze Eemslanders kozen de verstandigste partij: zij verootmoedigden zich en ontvingen, daar zij niets loochenden, vergiffenis.

Nu maakte men toebereidselen om terug te keeren. Germanicus wilde ditmaal niet het gansche leger aan boord nemen, maar, om te toonen dat de weg door 't noordwestelijk Germanië thans voor Rome

open lag, beval hij een deel zijner troepen zich te land naar de winterkwartieren te begeven. De duizend schepen werden nu op nieuw bemand, en vrolijk, in het gevoel der behaalde zege, stevende men de Eems uit en den oceaan in.

Aanvankelijk werd de togt door het heerlijkste weder begunstigd. De zee breidde zich kalm en effen als een spiegel tot den gezigteinder uit. Men hoorde slechts het plassen der roeiriemen en een zacht ruischen der zeilen. Eensklaps echter kwamen sombere wolken aandrijven, die zich spoedig in hevige hagelbuijen ontlastten. Al duisterder en duisterder werd het om de kielen, en, terwijl de golven steeds hooger stegen, werd het zoo donker, dat strand en duinen voor het oog verdwenen, en de stuurlieden geene kenteekenen meer ontwaarden, waarnaar zij het roer konden rigten. De soldaten, beangst door de slingeringen der bodems en de afgronden die zich tusschen de golven openden, bragten door hunne ontijdige diensten de schippers in verwarring en hinderden de matrozen in hunne verrigtingen. Maar nog erger werd het, toen de wind, plotseling naar het zuiden geschoten, in verbinding met de uitstroomende wateren der hooggezwollen rivieren, de schepen naar de hooge zee terugwierpen of naar de zandbanken der Friesche eilanden dreven. Ter naauwernood was men deze gevaarlijke stranden voorbij, of de vloed keerde en volgde de rigting van den storm. Het was onmogelijk zich op de ankers te verlaten, evenmin als om het binnendringende water te loozen. Paarden, trekdieren en pakkaadje, ja zelfs wapens werden over boord geworpen, ten einde den last der geteisterde vaartuigen te verligten.

Doch hoe veel men deed tot behoud, veler inspanning was vruchteloos. Talrijke schepen gingen te gronde. Anderen werden naar afgelegen eilanden gedreven, en daar deze geene bewoners telden, vielen de schipbreukelingen den honger ten prooi, of moesten hun jammerlijk aanzijn met het vleesch der aan land gespoelde strijdrossen rekken. Het drieriemig schip van Germanicus zelf werd naar de kust van Kauchië gedreven. De veldheer ging er aan wal en liep schier vertwijfelend langs het strand, terwijl de storm voort bleef woeden. Men zag hem dagen en nachten in zich zelven gekeerd op de kust. Ter naauwernood konden de vertoogen zijner vrienden hem weerhouden, om den dood in de golven te zoeken.

Eindelijk echter helderde de donkere lucht op, en keerde een gunstige wind. Nu daagden onderscheidene vaartuigen weder op, die men verloren waande, niet zelden echter in een deerniswaarden staat en door anderen op sleeptouw genomen. Men zag er die niet dan schier naakte roeijers aan boord hadden, wijl deze hunne kleederen hadden moeten geven, om de weggesleurde zeilen te vervangen. Germanicus liet alle beschadigde kielen zoo veel doenlijk kalefateren en zond ze vervolgens uit om de eilanden te doorzoeken. Deze voorzorgen behielden velen het leven. Anderen dankten hunne redding aan de Angrivariërs, die daardoor het bewijs leverden, dat Stertinius even verstandig als edel had gehandeld, toen hij hun vergiffenis bood. Eindelijk kreeg de veldheer nog vele bodems terug door de tusschenkomst van Britsche vorsten, die de bemanning in Albion gastvrij hadden ontvangen.

Het gerucht dat de vloot was te gronde gegaan, verlevendigde den strijdlust der Germanen. Maar nog beraadslaagden zij over de nieuwe worsteling, toen Germanicus reeds op weg was om iedere uitbarsting te voorkomen. Aan Silius 30,000 man voetvolk en 3000 ruiters toebetrouwende, om tegen de Katten op te rukken, greep hij zelf de Marzen aan, die nog tot dien tijd een van Varus' adelaars hadden bewaard. In beide togten was weder het voordeel op de Romeinsche zijde, en de teruggewonnen adelaar werd in zegepraal naar den Rijn gevoerd.

Met deze overwinning eindigde Germanicus' bedrijf in Neder-Germanië. Tiberius drong zijnen neef, sterker dan ooit, om te Rome te komen, en toen de veldheer het verzoek deed, nog eenigen tijd aan den Rijn te vertoeven om Germanië's onderwerping te voltooijen, benoemde de Keizer hem tot tweeden consul, een ambt dat zijn vertrek naar Rome onvermijdelijk maakte.

Schitterend was de triomf die Germanicus wegens zijne overwinningen op de Katten, Angrivariërs, Marzen en Cherusken ten deel viel (18). Onder de krijgsgevangenen die zijn prachtigen zegewagen voorafgingen, onderscheidden de jubelende stedelingen Segimund, den zoon van Segestes, en zijne zuster Thusnelda, de gemalin van Herman, met haar zoontje Thumelik op den arm. Vervolgens Sezithacus, Herman's broeder, met zijne gade Rhamis, den opperpriester der Katten, Libys of Lieve, en Deudorix, een legerhoofd der Sikambren. Doch het merkwaardigste van den ganschen optogt was de zegewagen zelf, waarop Germanicus zijne vijf kinderen nevens zich geplaatst had.

Gedenkpenning ter eere van Germanicus geslagen.

Een zoo schoonen dag zag Drusus' zoon niet weder aanlichten. Onder den schijn zijn neef met gunsten te overladen, zond Tiberius hem naar Klein-Azië en Armenië, waar de dappere veldheer eerlang (19) onverwacht bezweek, niet zonder het vermoeden te verwekken, dat Piso, een gewetenloos handlanger des Keizers, en zijne vrouw hem vergiftigd hadden. Germanicus' lijk werd te

Antiochië verbrand, waarna Agrippina met de asch van haren hartelijk-beminden echtgenoot in eene gouden bus naar Europa terugkeerde.

Niet minder treurig was het uiteinde van Germanicus' grooten tegenstander Herman. Naauwelijks waren de Duitsche stammen door het vertrek van den Romeinschen held tegen de aanslagen van vreemden beveiligd, of zij gordden de wapenen tegen elkander aan. Daarin behaalden eerst de Cherusken en vervolgens de Gothen eene zoo beslissende overwinning op de Markomannen, dat de zoo gevreesde Marbod zijne toevlugt tot de Romeinen moest nemen, en te Ravenna het genadebrood van hen ontving. Maar nu klonk de beschuldiging, dat Herman naar de koninklijke waardigheid en de alleenheerschappij streefde. De wangunst zijner naaste verwanten verwekte een hevig oproer, en door de wapenen zijner landgenooten getroffen, blies Herman, vervloekt en verguisd, den laatsten adem uit. De naijver tusschen zijne zonen was voor Germanië nadeeliger dan de scherp-gewette wapenen der Romeinen.

In 21, twee jaren na Germanicus' en Herman's overlijden, werd Rome's gezag in Gallië en Germanië bedreigd door eene zamenspanning van de Trevieren en de Eduërs. De ziel dezer onderneming was Julius Florus, die, door zijnen landgenooten en naburen de Romeinsche schraapzucht voor oogen te houden, alle bewoners der Ardennen en Vogesen in beweging bragt. Te vergeefs echter spande hij alle krachten in. Een andere Trevier, Julius Indus, werkte hem tegen, en zoo moesten de opgestane bewoners der Moezel- en Saôneboorden het hoofd in den schoot leggen. Julius Florus, tot in de spelonken van 't gebergte vervolgd, gaf zich zelven den dood.

De Friezen die zich, bij overeenkomst met Drusus, tot eene schatting in ossenhuiden, het eenige wat zij konden geven, hadden verpligt, werden door de knevelarijen van zekeren Olennius, die van hopman tot landvoogd aan het Fliemeer was opgeklommen, tot vertwijfeling gebragt. De schraapzuchtige gezagvoerder mat de runderhuiden naar die der wilde ossen en eischte vellen van dezelfde grootte. De Friezen, buiten staat aan een zoo onredelijken eisch te voldoen, daar hunne weiden slechts van matig hoornvee waren voorzien, werden gelast, om zoo zij in gebreke bleven, eerst hunne runderen, vervolgens hunne beemden en eindelijk hunne vrouwen en kinderen ter slavernij over te leveren. Geene billijke vertoogen ingang vindende, besloten de landzaten zich zelven regt te verschaffen. Zij die met het invorderen der schatting belast waren, werden de eerste offers der getergde woede: men greep hen en hing hen zonder genade aan de boomen op.

De landvoogd, onzacht uit zijne berekeningen gewekt, vlood voor de woede der verbolgen landzaten naar de sterkte Flevum.[1] Stoutmoedig vielen de Friezen dit slot aan; doch op de nadering van Lucius Apronius, landvoogd van Neder-Germanië, die met zijn leger de benarde bezetting te hulp kwam, braken zij het beleg op, om hun eigen grond te verdedigen. De aangevoerde magt, zoowel van Romeinen als der Germaansche hulpbenden, schoot echter te kort tegen den getergden krijgsmoed der wakkere Friezen. Eerst werden de vooruitgezonden Batavieren en Kaninefaten en vervolgens de Romeinen op de vlugt gedreven, en toen eindelijk Labeo, nadat de Romeinen vier malen te vergeefs den aanval hadden vernieuwd, de kans deed weifelen, was dit geringe voordeel zoo duur gekocht, dat het Romeinsche legerhoofd het niet eens wagen durfde, om de Friezen te achtervolgen of zijne eigene dooden te begraven.

Apronius vernam de eene kwade tijding na de andere. Men berigtte hem dat in het woud Baduhenna[1] negenhonderd zijner manschappen den dood gevonden en vierhonderd anderen in de bemagtigde hoeve van Cruptorix, uit vrees voor verraad, elkander aangevallen en neergeveld hadden.

Van den onregtvaardig verhoogden cijns kwam nu niets, ja Tiberius ontveinsde zelfs het geleden verlies, om niet weder het opperbewind dezer landen aan één persoon in handen te geven.

Hij regeerde na deze voor de Friezen zoo eervolle gebeurtenissen nog negen jaren te Rome, tot de opperbevelhebber zijner lijfwacht, Macro, hem, in het achtenzeventigste jaar zijns levens, onder de kussens van zijn bed deed verstikken.

HOOFDSTUK XI

NEDER-GERMANIË EN BELGIË TIJDENS DE REGERING VAN CALIGULA.

Germanicus' zoon ten troon verheven. — Dwaze vertooningen aan het strand der Noordzee. — Een Britsche Prins aan de Nederlandsche kust. — Caligula's uiteinde.

(37–41.)

Na het overlijden van den onmenschelijken Tiberius besteeg een zoon van den geliefden Germanicus, Cajus, den troon. Allen begroetten zijne komst tot de keizerlijke waardigheid met vreugde, inzonderheid de krijgslieden, wier lieveling hij was. Zij toch hadden hem in het leger zijns vaders, onder hunne oogen, zien opgroeijen, en zij hadden hem den bijnaam gegeven welke hem sedert bijbleef, dien van Caligula (*het Laarsje*), omdat hij reeds als kind gewoon was soldatenlaarzen te dragen.

De eerste daden van den nieuwen heerscher

---

[1] De grondvlakte van dit kasteel is waarschijnlijk te zoeken op het eilandje Grind of in de onmiddellijke nabuurschap daarvan.

[1] Men vermoedt, uit de overeenkomst van naam, dat het Baduhennerwoud heeft gestaan ter plaatse der dorpen Olde- en Nye-Holtpade in West-Stellingwerf.

regtvaardigden de verwachtingen die men van zijn persoon had opgevat. Hij herstelde menig onregt dat onder zijn voorganger was gepleegd, verbood alle aanklagten van hoogverraad en majesteitschennis, en weigerde zelfs de beschuldigingen aan te hooren van hen die hem zamenzweringen tegen zijnen troon kwamen mededeelen.

Doch dit voortreffelijke begin was kort van duur. Na eene hevige ziekte die hem in de achtste maand zijner regering overviel, keerde zijne gezondheid weder, doch zijne welwillendheid en volksmin waren op eenmaal weggevaagd. Moord na moord hij den van Tiberius geërfden schat van 130.000,000 gulden verspild. Alles toch in zijne paleizen moest schitteren, tot de geringste voorwerpen toe; zelfs zijne paarden aten en dronken uit gouden ruiven en bakken, en onder boeleersters, zwaardvechters en dansers deelde hij het goud met volle handen uit.

Om voor deze verspillingen geld te vinden, nam hij zijne toevlugt tot nieuwe onregtvaardigheden. Ongehoorde belastingen werden het volk opgelegd, en de aanzienlijken van hunne bezittingen vervallen verklaard, nadat ze in den kerker waren geworpen om door beulshanden te sterven. De hovelin-

Caligula's zot bedrijf op het strand van den Noorder-Oceaan.

werd door hem bevolen, en de eene verspilling door de andere gevolgd. De jeugdige kleinzoon zijns voorgangers Tiberius Nero Gemellus, zijne voortreffelijke grootmoeder Antonia, de hoofdman Macro, aan wien hij zijne verhefling te danken had, en zijn schoonvader Silanus die hem waarschuwde, behoorden tot de eerste offers zijner woede. Sommigen liet hij naar de strafplaats slepen om tegen wilde dieren te vechten, of wierp ze dezen als voedsel voor. Anderen liet hij in stukken zagen of door even zoo wreede folteringen ter dood brengen.

Nog geen vierendeel jaars na zijn herstel had gen moesten den Keizer tot hunnen erfgenaam benoemen, en voor alle oude voorwerpen waarvan de Vorst zich wilde ontdoen, bepaalde hij een prijs, dien de aangewezen kooper genoodzaakt was te betalen.

Na Italië op deze wijze uitgeplunderd te hebben, besloot Caligula zich naar Gallië te begeven, om de bewoners op dezelfde wijze als de Latijnen uit te schudden. Omstuwd door een talrijk leger, beter toegerust dan ooit verzameld was, en vergezeld door eene menigte dansers, zwaardvechters, worstelaars en vrouwen, toog hij door Gallië naar den

Rijn, met het aangekondigd voornemen om de bedrijven van vroegere legerhoofden in de schaduw te stellen.

hebben, nam hij op eene allerschandelijkste wijze de vlugt, toen men hem het naderen van den vijand berigtte.

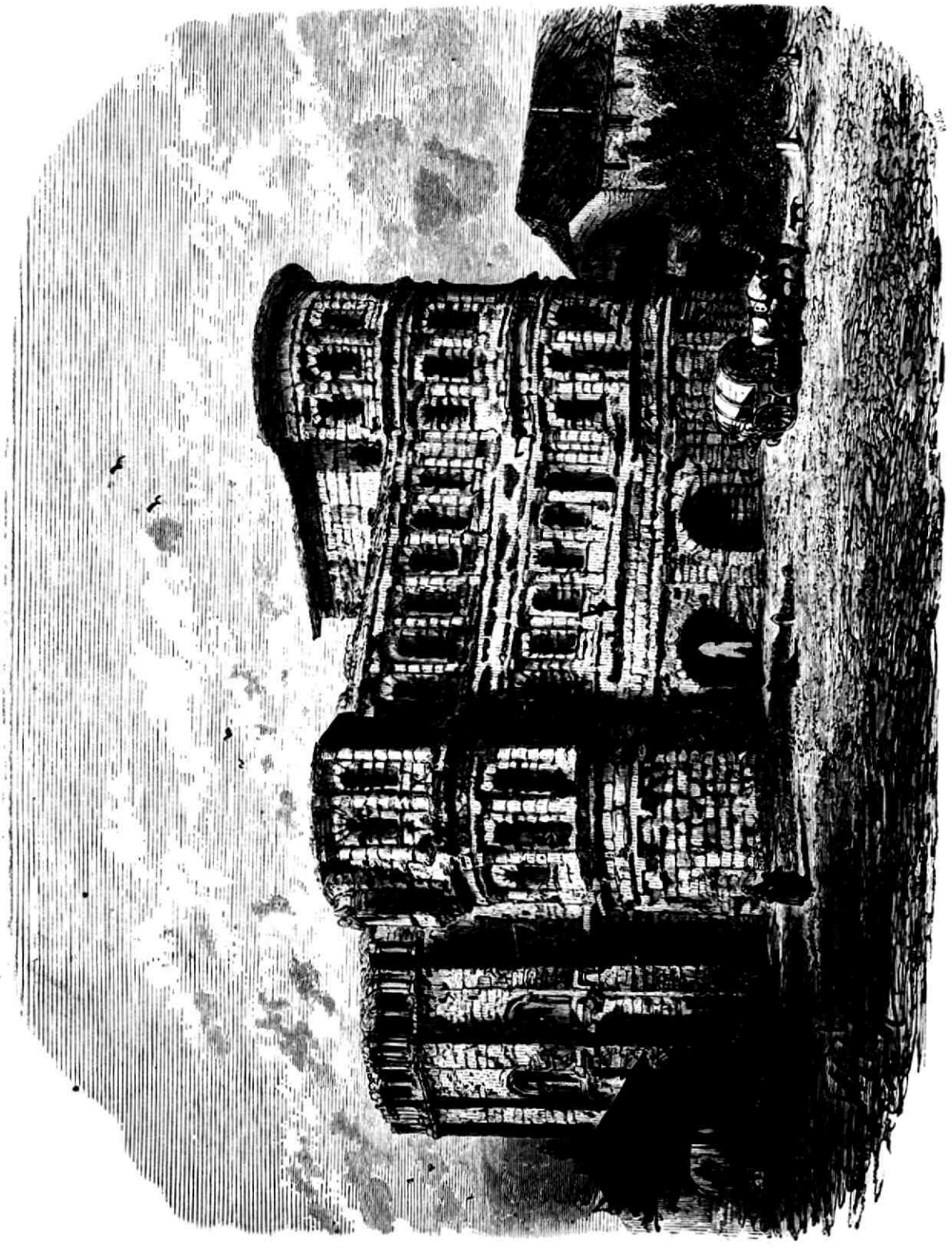

De Zwarte Poort (Porta-Nigra) te Trier, in 1869.

Aan de Germaansch-Gallische grens gekomen, liet hij werkelijk eene brug over den Rijn slaan, doch na slechts even den regteroever betreden te

Den togt door de landen der bondgenooten voortzettende, schijnt Caligula tot het Eiland der Batavieren gekomen te zijn. Hier voegde zich de

Britsche Prins Admunius aan zijn hof, die door zijnen vader Cinoballinus verbannen, den Romeinschen alleenheerscher eene schuilplaats kwam verzoeken. Men meent dat Caligula den Brit het Hof van Agrippina ter woon aanwees, dat naar deze bestemming den naam van Huis te Britten of Brittenburg verkreeg.

Dat de Keizer de hulde van dien gevlugten Prins in zijne brieven naar Rome als eene onderwerping van gansch Brittanje deed voorkomen, was een der vele dwaze streken, waaraan hij zich schier dagelijks schuldig maakte. Zoo beval hij zekeren tijd aan eenige Germaansche lijfwachten, zich in een bosch te verbergen, en aan anderen, hem na den maaltijd, als met schrik, de tijding van 's vijands nadering te brengen. Op dat berigt springt hij te paard en rent met zijne tafelvrienden en eenige benden pretorianen naar het aangewezen bosch. Met een vertoon van heldenmoed, overweldigt hij de gewaande vijanden en laat eenige boomen vellen, om hem ter eere een zegeteeken op te rigten. Ja, na bij het schijnsel van brandende toortsen naar de legerplaats teruggekeerd te zijn, doet hij de achtergeblevenen voor zich verschijnen, om hen met verwijten over hunne blooheid te overladen (39).

Zoo ver dreef hij deze bespottelijke driestheid, dat hij boden naar Rome zond met eene strafpredikatie aan raad en volk, behelzende het verwijt, dat terwijl de Cesar den vijand bestreed en zich aan duizenden gevaren blootstelde, de burgerij zich vermaakte met brasserijen en schouwspelen.

Na een kortstondigen terugkeer naar Rome, verwijlde Caligula in 40 andermaal in Gallië, waar hij deed uitstrooijen, dat hij een veldtogt tegen de Britten in den zin had. Hij vergenoegde zich echter met zijne soldaten, meer dan tweehonderd duizend man in getal, naar het strand der zee te voeren, de stormtuigen en blijden op te doen rigten en de krijgsklaroenen te laten klinken. Daar er geen vijand te zien was, begreep niemand wat al die toestel te beduiden had. Maar nog vreemder zag men elkander aan, toen de onzinnige Keizer den krijgsknechten beval, hunne helmen en borstharnassen met horens en schelpen te vullen, als een buit op de zee behaald, overwaardig om op het Kapitool bewaard te worden.

Hij breidde het kluchtspel zoo ver uit, om te Rome voor dezen belagchelijken veldtogt een triomf te eischen, waarbij ettelijke opgeraapte en als Germanen verkleede Galliërs verschijnen moesten. Toen hij echter zag dat de raad noode hiertoe overging, was hij nederig genoeg, om zich met eene ovatie (een kleinen triomf) tevreden te stellen.

Onmogelijk konden deze dolheden van langen duur zijn. De overste zijner lijfwacht, Cassius Charea, bewerkte eene zamenzwering, die hem gelegenheid verschafte, den Keizer, toen deze den 24 January van 't jaar 41 uit den schouwburg terugkeerde, zijn zwaard in het hart te stooten.

Zóó stierf Caligula, na nog geene vier jaren geregeerd te hebben, in het negen-en-twintigste jaar van zijnen ouderdom.

HOOFDSTUK XII.

NEDER-GERMANIË EN BELGIË TEN TIJDE VAN KEIZER CLAUDIUS.

Claudius' verheffing en bewind. — Verdeeldheid der Germanen. — Krijgsbedrijven van Galba en Secundus in Germanië. — Gannascus en de eerste kiemen van het Nederlandsche Zeewezen. — Domitius Corbulo. — De Batavieren in Brittanje. — Groote werken in Neder-Germanië en België. — Claudius' dood.

(41—54).

Naauw had de senaat den dood van Caligula vernomen, of bij dit hooge collegie ontkiemde de wensch om den vroegeren republikeinschen regeringsvorm te herstellen. Doch de pretorianen verlangden op nieuw naar een keizer die hen keizerlijk zou betalen. Onder woest getier doorzochten zij de stad en paleizen, om aan de moordenaars van Caligula wraak te oefenen, en vonden hierbij in een schuilhoek (onder eene legerstede) den man, wien zij ten troon wenschten te verheffen. Deze was Tiberius Claudius, de jongste zoon van Drusus en tevens de laatst-overgebleven erfgenaam van Cesar's huis.

Juichend riepen de woestelingen den verscholene tot keizer uit. Doch Claudius weifelde. Hij voelde zich te zwak om de hoogste waardigheid aan te nemen en werd hiertoe eerst overgehaald toen de Joodsche Koning Agrippa hem een riem onder het harte bond.

De eerste daden van Claudius' regering beloofden veel voor de toekomst. Hij strafte niet alleen de moordenaars zijns neefs Caligula, maar schafte ook de wet tegen de majesteitschennis af en ondernam verschillende werken van algemeen nut. Zoo stichtte hij twee prachtige waterleidingen voor de Hoofdstad, waarvan een te zijner eere den naam van Aqua Claudia ontving.

Al spoedig echter verliet hij den goeden weg. De hovelingen vleiden zijne driften, en de een-en-vijftigjarige Keizer werd een speelbal van onwaardige gunstelingen en schaamtelooze vrouwen. In zijne dronkenschap deden zij hem heillooze besluiten teekenen, met honderden doodvonnissen, waarvoor geene andere aanleiding te vinden was dan dat het slagtoffer een van Claudius' vertrouwelingen in den weg stond.

Intusschen genoot het Rijk naar buiten grooter voorspoed dan men onder het bestuur van zulk een Keizer kon verwachten. Niet alleen werden de grenzen niet ingekort, maar zelfs in Brittanje en Syrië uitgebreid.

De Germaansche stammen bleven nog altoos verdeeld ten aanzien hunner betrekkingen met Rome. Terwijl sommigen hunne beste krachten spilden om het Keizerrijk te helpen uitbreiden, en ande-

ren om "gunsten" verzochten, b. v. de Cherusken om een koning uit het huis van Flavius, Herman's broeder, schuwden anderen het gevaar niet om met de Romeinsche legerhoofden in botsing te komen. Galba die in Opper-Germanië gebood, voelde zich genoopt, tegen de Katten op te rukken, en Secundus vond in Neder-Germanië de Marzen en Kauchen te bestrijden.

Dan, ofschoon Keizer Claudius bij Secundus' triomf dien veldheer en zijnen nakomelingen den eernaam van Cauchius of Kauchen-verwinnaar toekende, waren de Kauchen geenszins voor altoos bedwongen. Naar het voorbeeld der Romeinen bragten zij eene vloot bijeen, die zij aan het bevel van een uitgeweken Kaninefaat, Gannascus, toebetrouwden. Alle kustlanden langs den Noorder-Oceaan die aan Rome waren onderworpen, moesten het nu ontgelden, en een rijke buit uit Gallië werd naar Eems en Weser gevoerd. In deze zwerf- en strooptogten begroeten wij de eerste kiemen van het Nederlandsche zeewezen.

Spoedig evenwel werd aan deze vermetelheid der Kauchen een einde gemaakt. De nieuwbenoemde landvoogd van Neder-Germanië, Domitius Corbulo, een even kloek regent als veldheer, wapende bij zijne komst in deze landen, eenige drieriemige galijen, viel de Germaansche vaartuigen aan, boorde hen in den grond en noodzaakte Gannascus de vlugt te kiezen (48).

Zoo grooten indruk maakte deze overwinning op de Friezen, dat zij, die sinds de tijden van Olennius zich wars van verbindtenissen met de Romeinen hadden getoond, nu aan Corbulo gijzelaars zonden en stilzwijgend genoegen namen met de landen die hij hun om te bebouwen en te bewonen aanwees. Hij benoemde een raad en overheden om hen te besturen en vaardigde wetten uit, waarnaar deze hoofden zich te gedragen hadden. Ook liet hij eene sterkte binnen hunne landpalen oprigten, niet onwaarschijnlijk te zelfder plaatse waar thans de stad Groningen wordt gevonden.

Corbulo wilde, na de vloot der Kauchen vernield te hebben, zich ook van hunne landen meester maken. Doch alvorens op te rukken, zond hij boden naar de Eems, om de oeverbewoners aan te manen het Romeinsche oppergezag te erkennen. Tevens gaf hij last, om, zoo hiertoe mogelijkheid bestond, Gannascus uit den weg te ruimen. De aanslagen op den stouten Kaninefaat gelukten, doch niet tot Corbulo's voordeel, want zoowel de Kauchen als hunne naburen geraakten door dien moord in opschudding; ja, de verontwaardiging deed zich zoo luide hooren, dat Claudius aan Corbulo bevel zond om Germanië niet dieper binnen te dringen, maar veeleer terug te trekken. Voor de soldaten die gehoopt hadden op overwinning en buit, was dit eene gevoelige teleurstelling, en niet dan morrend namen zij den terugweg aan.

De Batavieren hadden, getrouw aan het gesloten verbond, den Romeinen belangrijke diensten blijven bewijzen. Toen de veldheeren Plautius en Vespasianus, de een na den ander, naar Brittanje overstaken, schaarden zij zich steeds in de voorste gelederen der aanvallers, en aan hun onverschrokken moed was voor een groot gedeelte de gelukkige uitkomst te danken, die met de vermeestering der Britsche hoofdstad Camalodunum (Maldon) werd besloten.

Bij die gezindheid der bevolking gevoelden de Romeinen zich op het Eiland der Batavieren als te huis: zij poogden het meer en meer bewoon, baar te maken, zoo door het graven van vaarten - als door het opwerpen van dijken, het aanleggen van wegen, het stichten van marktplaatsen en openbare inrigtingen. Het voornaamste kanaal dat in dit tijdsgewricht werd gedolven, was de Gracht (Fossa) van Corbulo, eene vaart van 23 mijlen of 23,000 schreden lengte [1].

Een ander oord in Neder-Germanië dat in deze voorkeur deelde, was Ubië. Nadat Keizer Claudius zijne schaamtelooze gade Messalina had doen ter dood brengen, had hij Agrippina, eene dochter van Germanicus, tot vrouw genomen, en deze maakte van hare magt gebruik om de veste aan den Rijn, waar zij geboren was, in eene schoone stad te herscheppen. In het jaar 50 zond zij een troep bekwame bouwlieden derwaarts, die het nederige Ubiorum tot het meer weidsche Colonia-Agrippina ombouwden.

De hoofdstad der Trevieren werd niet voorbijgezien; ja, men meent, dat daar ten tijde van Claudius het gebouw verrees, waarvan de trotsche overblijfselen nog heden, onder den naam van Zwarte Poort (Schwarze Thor), de bewondering van het nageslacht wegdragen [2].

Claudius was eerst Rome's vierde Keizer, doch reeds de derde die door moord het leven verloor. Hij stierf, vergiftigd door zijne vrouw, den 13en October 54, in het vierenzestigste jaar zijns levens.

HOOFDSTUK XIII.

NEDER-GERMANIË EN BELGIË TEN TIJDE VAN KEIZER NERO.

Nero's verheffing en bedrijven. — Paullinus Pompejus voltooit den dijk van Drusus. — De Friezen Verritus en Mallorix te Rome. — Nederlaag der Ansibariërs. — De Batavieren bij de verovering van Mona. — De Batavieren te Rome. — Fontejus Capito doet Julius Paulus ter dood brengen. — Hernieuwde opstand der Galliërs. — Nero's dood.

(54—68).

Claudius had uit zijnen echt met Messalina een zoon nagelaten, Britannicus genoemd, een jon-

[1] Men meent dit kanaal terug te vinden in de Lek of in de Vliet.

[2] Volgens het gevoelen van sommige oudheidkundigen is de Porta Nigra nog ouder en reeds vóór de komst der Romeinen gebouwd. Anderen bepalen den tijd der stichting tot de regeringsjaren van Konstantijn de Groote.

geling van den heerlijksten aanleg en daardoor een lieveling des volks. Doch de verschrikkelijke Agrippina wist den bevelhebber der lijfwacht Burrhus over te halen, om Britannicus voorbij te gaan en den zoon uit haren vroegeren echt met Cnejus Domitius Ahenobarbus het keizerlijke purper te verzekeren.

Deze, ten jare 37 te Antium geboren, had de namen Lucius Domitius Ahenobarbus gevoerd, tot hij bij zijne aanneming als zoon door Claudius die van Nero Claudius Drusus bekwam. Begaafd met een uitmuntenden aanleg en opgevoed door den wijsgeer Seneca, beloofde zijne komst tot den troon Rome een tijdperk van geluk en voorspoed. Doch helaas, na een voortreffelijk begin, gaf de nieuwe heerscher zich geheel over aan zin-

Verritus en Mallorix in den schouwburg van Pompejus te Rome.

genot en buitensporigheden. Aan regeringszaken dacht hij naauwelijks meer. En toch hinderde het stond hem overal in den weg, want geen gezant eener vreemde mogendheid kwam naar Rome,

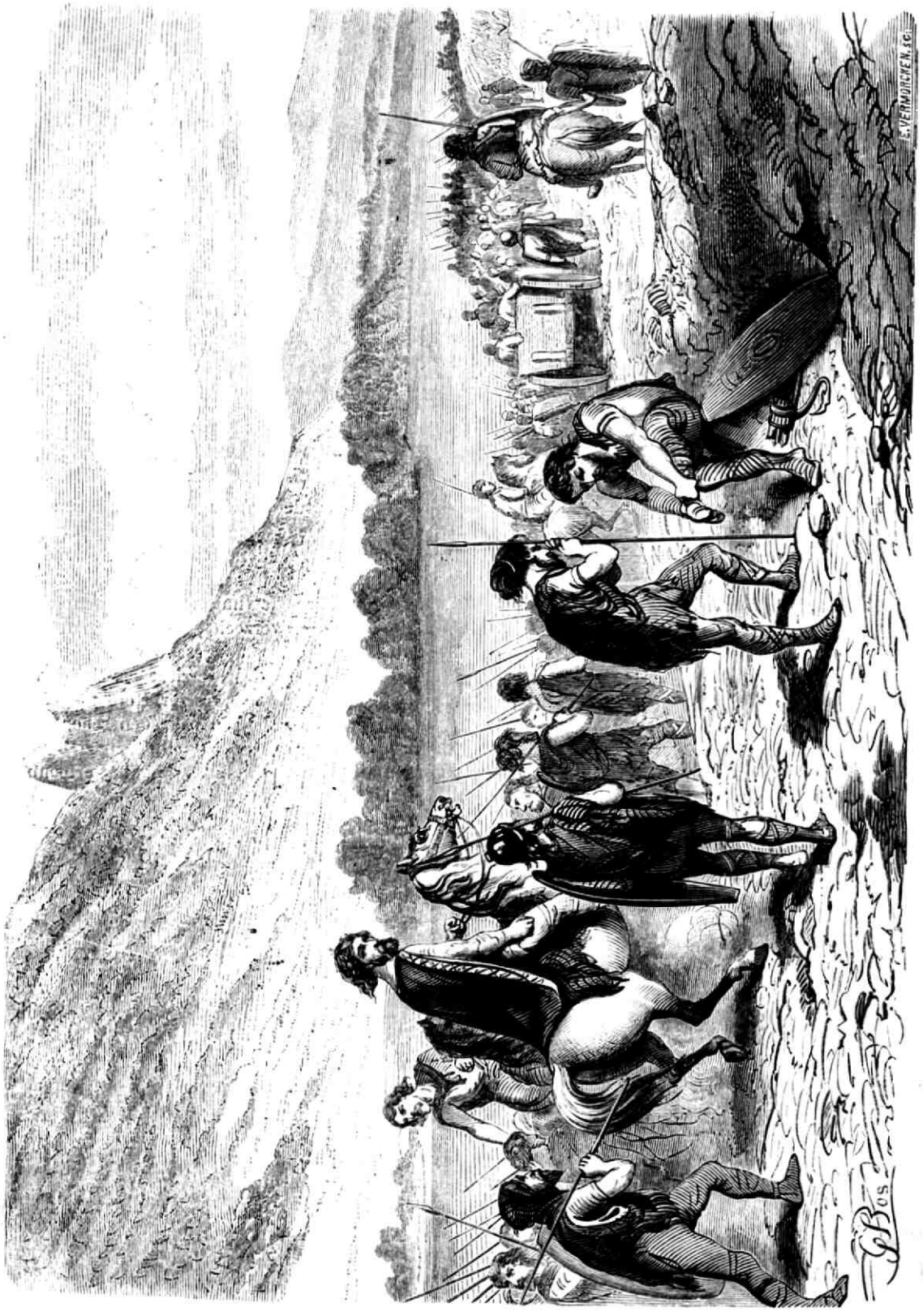

Acht Bataafsche cohorten trekken, op Nero's verlangen, uit Brittanje naar Rome.

hem, dat zijne moeder deelgenoote zijner magt wilde zijn. Niet lang duurde het of Agrippina of zij wilde bij zijne ontvangst ten hove tegenwoordig zijn, geene zitting van den senaat werd

gehouden, of zij verscheen in de vergaderzaal. Ja, nog meer, zij velde vonnissen en deed die ten uitvoer leggen, zonder Nero te kennen, overstelpte hem met verwijten wegens zijne uitspattingen en hield hem dikwerf voor oogen, dat Britannicus nog leefde en op haren wenk hem verdringen kon.

Nero, van nature vreesachtig, besloot zich van den edelen jongeling te ontdoen, wien Agrippina gedurig tegenover hem stelde. Aan het maal gezeten, bood hij hem een zoo sterk vergiftigden beker wijn aan, dat Britannicus, na dien geledigd te hebben, tot ontzetting van alle aanwezigen, dadelijk dood ter aarde stortte (55).

Na deze schrede op de baan der misdaad, holde de Keizer op dien weg voort alsof iedere wreedheid hem een ongekenden wellust bereidde. Duizenden verloren op een enkelen wenk des dwingelands het leven. Zijne moeder deed hij door bootsgezellen met knuppels dood slaan (59), zijne gemalin Octavia, de dochter van Claudius, door aderlating doodbloeden (62), zijn leermeester Seneca de wijze waarop hij een uitgesproken doodvonnis ondergaan zou, uitkiezen (65). De minste tegenspraak bragt hem tot woede. Om verstrooijing te vinden trad hij als zanger en schouwspeler op, en toen zijne tweede gemalin, de schoone maar zedelooze Poppea Sabina, hem hierover verwijten toevoegde, gaf hij haar, die zwanger was, een schop tegen het onderlijf, waaraan zij stierf.

In het jaar 64 had een vreeselijke brand elf der veertien wijken, waaruit Rome bestond, òf geheel òf grootendeels tot asch verteerd. Zeven dagen lang woedden de vlammen, en wanhopig wrong het volk de handen, terwijl het de schuld van het ongeval toeschreef aan den keizerlijken beul, die, zoo zeide men, eene hernieuwing van den brand van Troje had willen aanschouwen. Om deze verdenking van zich af te wenden, wierp Nero de schuld op de Christenen, die hij nu op eene onmenschelijke wijze vervolgde. Hij liet de onschuldige belijders van Jezus' leer door honden verscheuren en aan kruisen nagelen, of, zoo mogelijk, op nog wreedaardiger wijze om het leven brengen. De Keizer vond voor hen zelfs eene geheel nieuwe doodstraf uit. Hij liet honderden van hen in lederen zakken naaijen, die, met werk aangevuld en van buiten met pek begoten, na regtop halverwege in de aarde gedolven te zijn, in brand werden gestoken, om als reusachtige fakkels nachtelijke renspelen bij te lichten.

Terwijl de hoofdstad van het Romeinsche Rijk van zoo jammerlijke tooneelen getuige was, heerschten doorgaans in 't Gallisch-Germaansche grensland zoo zeer rust en orde, dat Nero's landvoogden er zich met werken des vredes konden bezig houden. Eene der belangrijkste ondernemingen van dien aard bestond in het versterken van den Rijndijk door Paullinus Pompejus, landvoogd van Neder-Germanië, waardoor de akkers der Batavieren des te beter tegen overstroomingen werden beveiligd. Nog grootscher uitkomsten had een ontwerp van Lucius Vetus, landvoogd van Opper-Germanië, ten doel, het verbinden namelijk van de Moezel met de Saône, waardoor eene binnenlandsche scheepvaart van Marseille naar de Noordzee zou ontstaan. Jammer genoeg, leed het schipbreuk op de tegenwerpingen van den landvoogd van België, Aelius Gracilis.

Het verwisselen van speer en zwaard met spade en houweel door de Romeinsche soldaten, deed bij de Germanen den waan ontkiemen, dat het den gezaghebbers verboden was om eenigerlei krijgsbedrijven te ondernemen. Dit moedigde de Friezen aan, om zich meester te maken van de akkers die aan de Rijnoevers ten dienste der krijgslieden braak lagen. Reeds hadden zij er hutten opgeslagen en zaad in de aarde geworpen, alsof het gewonnen erfgronden waren, toen Dubius Avitus, die Paullinus in de landvoogdij was opgevolgd, hun liet aanzeggen naar hunne vroegere haardsteden terug te keeren of andere akkers van den Keizer te verzoeken.

Verritus en Mallorix die aan het hoofd der Friezen stonden en hen tot het bezetten der akkers hadden aangespoord, begaven zich nu naar Rome, ten einde te beproeven om van den Keizer eene gunstige uitspraak te verwerven. Dan, ofschoon zij vriendelijk werden ontvangen, en Nero hen zelfs met het Romeinsche burgerregt begiftigde, werd hun het bezit der akkers geweigerd. De landverhuizers verzetten zich nogtans tegen de ontruiming, waarop Avitus den hulptroepen — waarschijnlijk Batavieren — verzocht, de Friezen tot den aftogt te dwingen, zoo als geschiedde.

Gedurende den tijd dat Verritus en Mallorix te Rome vertoefden, om tot Keizer Nero toegelaten te worden, voerde men hen naar den schouwburg van Pompejus. Hier echter hielden zij zich meer bezig met de aanschouwers dan met de vertooning. Eenige lieden in uitheemsch gewaad in de rijen der raadsheeren opmerkende, vroegen zij wie het waren die deze onderscheiding genoten. Men lichtte hen in, dat deze eer vergund werd aan de gezanten van volken die in dapperheid en vriendschap jegens de Romeinen uitblonken. "Dan is daar ook onze plaats," antwoordden zij, "want niemand gaat den Friezen in trouw en moed te boven." Dit zeggende, begaven zij zich onverwijld naar de zetels der raadsheeren en zetten er zich zonder eenige pligtpleging neder. Deze trek van rondborstigheid en edelen naijver werd met welgevallen opgemerkt.

De ledige akkers aan de Rijnboorden waren ter naauwernood door de Friezen ontruimd, of de Ansibariërs die door de Kauchen uit hunne erfgronden aan de Eems waren verjaagd, kwamen zich daarop vestigen. Avitus deed hun aanzeggen zich te verwijderen. Maar de Ansibariër Bojocalus, een geacht krijgsman en beproefd bondgenoot der Romeinen, daar hij hun vijftig jaren in onderscheidene oorlogen had gediend, maakte tegenwerpingen: "Laat ons," zeide hij, "deze gronden behouden: zij hebben voor u niet dan geringe waarde. En wien behooren zij in eigendom? Eerst woonden er de Chamaven, toen de Tubanten en vervol-

gens de Usipeten. Thans geheel verlaten, behooren zij hun die er zich nederzetten. Want, gelijk de hemel den goden is gegeven, zoo is de aarde den stervelingen ter woning toebedeeld."

Avitus bleef den Ansibariërs weigeren hetgeen hij den Friezen ontzegd had. "Wat u betreft," zoo voerde hij Bojocalus toe, voor u die ons een trouw krijgsmakker waart, maak ik eene uitzondering. Voor eigen gebruik zal ik u het noodige land afstaan."

"Behoud dat vrij," antwoordde de Germaan fier. "Ik scheid mij niet van mijne broederen, en moge ons land ontbreken om te leven, om te sterven zal het ons dit niet."

Het staken der onderhandelingen voerde tot een strijd, waarin de Ansibariërs de hulp inriepen der Broekteren, Tenkteren en andere Germaansche stammen. Avitus daarentegen noodigde den landvoogd van Opper-Germanië uit, om, terwijl hij zelf uit het westen en zuiden zou oprukken, den Rijn over te steken en den vijand in den rug aan te tasten. Spoedig was het den Ansibariërs duidelijk, dat hun ondergang nabij was. Hunne bondgenooten leiden, na de eerste nederlaag het hoofd in den schoot, en de uitgewekenen, door allen verlaten en verstooten, vonden, zooals Bojocalus voorspeld had, geen anderen grond dan voor eene laatste rustplaats: zij werden òf uitgeroeid òf als buit onder de omwonende stammen verdeeld.

Hadden de Batavieren bij de krijgsbedrijven tegen de Friezen en Ansibariërs gelegenheid gehad, om blijken van hun moed te geven, ook buiten Neder-Germanië waren zij den Romeinen behulpzaam in het vestigen en in stand houden der keizerlijke oppermagt. De proconsul in Brittanje Suetonius Paullinus onderdrukte een opstand der eilanders en poogde ook Mona (Anglesey) te veroveren. De zeearm echter die dit eiland van den vasten wal scheidde, was een hinderpaal voor den overtogt van 't leger. Dan de stoutmoedige Batavieren wisten dit beletsel uit den weg te ruimen, en terwijl de Romeinen platbodemde vaartuigen bijeenbragten, om over te steken, wierpen de Batavieren zich hals over hoofd in de golven, om badende en zwemmende den overkant te bereiken. Zoo kwam in korter tijd dan men denken kon, het geheele leger over, en de nederlaag der Britsche wapenen was het gevolg van dit stout bedrijf.

Eenige afdeelingen Batavieren lagen als lijfwachten ten dienste der leden van het keizerlijk huis te Rome en in de omstreken dezer hoofdstad in bezetting. Zoo lang zij zich om Agrippina bewogen, had Nero niets tegen zijne moeder durven ondernemen. Eerst nadat hij hen van haar persoon had verwijderd, gelukte het zijnen huurling Anicetus haar van 't leven te berooven.

Weinige dagen later werd de Keizer zelf door de Batavieren gered: de moord aan Agrippina werd door Nero's tegenstanders als een hefboom gebruikt, om dien onwaardigen vorst ten onder te brengen. Er werd eene zamenzwering gesmeed, die zich al verder en verder uitbreidde, tot het geheim uitlekte. Nero, de trouw der Batavieren kennende, liet de stad en hare omstreken door deze benden afzetten en beval hun alle verdachten te helpen grijpen en naar de strafplaats te voeren. Dagen achtereen duurde het vangen en vonnissen, en toen alles was afgeloopen, werden de lijfwachten bijeengeroepen, en aan elk hunner 2000 sestertiën (*f* 150) geschonken, met de belofte, dat zij voortaan kosteloos van koren zouden voorzien worden.

De daden van dwingelanden zijn dikwijls onverklaarbaar, omdat zij alleen uit hunne luimen voortspruiten. Toch vond het voorbeeld van Nero te Rome in Neder-Germanië navolging bij Fontejus Capito, die Avitus in het bewind was opgevolgd. Onder voorwendsel dat een edel Batavier, Julius Paulus, zich aan muiterij had schuldig gemaakt, liet hij deze ombrengen en zond den broeder zijns slagtoffers, Claudius Civilis, in ketenen geklonken naar Rome, ofschoon deze heldhaftige aanvoerder, bij den krijgstogt in Brittanje Rome uitstekende diensten had bewezen.

Cajus Julius Vindex, een Galliër van koninklijke afkomst, was het bestier over zijne landgenooten opgedragen. In de ziel getroffen over den smaad en de mishandelingen, waaronder de Romeinsche overheersching hen gebukt deed gaan, had hij hen aangemoedigd, het juk van den dwingeland af te werpen. Verginius Rufus die het bewind in Opper-Germanië voerde, trok onmiddellijk Gallië binnen en drong met zijne Romeinen, met Batavische ruiters en andere Germaansche hulpbenden voort tot de stad Vesontio (Besançon), die de zijde van Vindex gekozen had. In het gezigt dezer sterkte hadden de beide veldheeren een mondgesprek, waarbij zij, naar het schijnt, zich met elkander tegen den wreeden Nero verbonden. Dan de legers hiervan onkundig, raakten handgemeen, en in een bloedig gevecht moest Vindex het onderspit delven. Troosteloos over dezen ongelukkigen uitslag, benam hij zich zelven in wanhoop het leven. Ook bij dezen veldtogt hadden de Batavieren wonderen van dapperheid verrigt.

Veertien jaren hadden de Romeinen Nero als opperheer verdragen, toen het geduld des volks uitgeput raakte. Allereerst sloegen de legers in Gallië en Spanje aan het muiten. Zij riepen hunne veldheeren tot keizers uit en trokken tegen Rome op. De meeste afdeelingen omhelsden de partij van Galba, den aanvoerder der Spaansche legioenen, en benevens hen ook de acht Bataafsch-Germaansche keurbenden, die Keizer Nero uit Brittanje ontboden had.

Eindelijk bereikte de opstand Rome. Nero vlugtte, en de senaat haastte zich Galba te huldigen. Door al zijne vrienden verlaten, bleef den voortvlugtigen Keizer geen enkel aanhanger over dan de vrijgelaten slaaf Faon, die hem zijn landgoed aanbood.

Maar nog had Nero deze schuilplaats niet bereikt, of zijne vervolgers waren hem op het spoor.

Sidderend verborg hij zich achter een ouden muur. Hij kermde en weende.

Op eens hoorde hij ruiters in de nabijheid. Hij greep een dolk en zette dien zich op de keel. De moed echter ontbrak hem toe te stooten. Hij zag Faon aan, en met diens hulp volbragt hij den zelfmoord (11 Juny 68).

Claudius Civilis roept zijne landgenooten ten strijde tegen Rome op.

HOOFDSTUK XIV.

NEDER-GERMANIE EN BELGIE TEN TIJDE VAN GALBA, OTHO EN VITELLIUS.

Galba's inborst. — Hij vervreemdt de soldaten van zijn persoon. — Galba vermoord. — Claudius Civilis in vrijheid gesteld. — Otho en Vitellius tot keizers verkozen. — Worsteling tusschen beiden. — Dood van Otho. (68—69.)

Servius Sulpicius Galba, grijs geworden onder de wapenen en het bekleeden van hooge waardigheden, stond wegens zijn heldenmoed en regtvaardigheid bij het Romeinsche volk hoog aangeschreven. Al spoedig echter bleek het, dat de scherpe blik die hem in zijn mannelijken leeftijd had onderscheiden, hem op gevorderde jaren — hij telde er thans twee-en-zeventig — schier geheel had begeven. Zijne poging om de oude krijgstucht bij de legioenen te herstellen, moest bij soldaten, die er zich op lieten voorstaan, dat zij de keizers aanstelden, geheel mislukken, terwijl de gierigheid waarmede hij hunne diensten beloonde, hen geheel van zijn persoon vervreemdde.

Eene botsing tusschen de Germaansche hulpbenden en het 14de legioen, gaf hem aanleiding, de eerstgenoemden naar Brittanje terug te zenden, en zijner zuinigheid getrouw liet hij hen aftrekken, zonder hun eenige belooning toe te kennen.

Dit zette kwaad bloed, terwijl zijn bevel om de boeijen van Claudius Civilis te slaken en dit edel

Brinio op een schild verheven.

opperhoofd de vrijheid te hergeven, geen tegenwigt genoeg was om het morren te stuiten. De Batavieren weigerden den wapeneed anders dan in naam van den Romeinschen raad te doen en gaven luide hun voornemen te kennen om in Galba's plaats een keizer te kiezen, die aan *al* de legers zou behagen. Aan den Middel-Rijn was eerlang alles in rep en roer, en den 3 January 69 riep men te Colonia-Agrippina den veldheer Aulus Vitellius (Capito's

opvolger), onder den naam van Germanicus, tot keizer van Rome uit.

Van zijne zijde had Galba een troonsopvolger aangewezen, wiens kracht en degelijkheid zijnen ouderdom te hulp zouden komen. Hij had bij de keuze geweifeld tusschen Marcus Salvius Otho en Piso Lucinianus, van welken de eerste als landvoogd over Lusitanië, hem het jaar te voren groote diensten had bewezen. Eindelijk besliste hij ten voordeele van Piso. Maar nu voelde Otho zich ernstig gekrenkt. Hij nam het besluit Galba ten val te brengen, en daar de legioenen slechts op eene of andere aansporing wachtten, gelukte hem dit zonder moeite. Spoedig brak de opstand uit. Gansch Rome geraakte in opschudding, en toen Galba zich in een draagbaar naar het Forum liet brengen, om de muitelingen te onderwerpen, viel hij, op zijn weg door allen verlaten, als het offer van schraapzucht en wankelmoedigheid (15 January 69).

Van Piso's troonsopvolging was nu geen oogenblik sprake. Ook hij viel onder de zwaarden van Galba's moordenaars, en door Rome klonk overal de kreet: "Otho zij keizer!"

Ten gevolge dezer gebeurtenissen en die aan den Middel-Rijn, had Rome thans twee gebieders: Otho en Vitellius. De laatste begreep, dat, wilde hij zijne verkiezing handhaven, hij zich van den Rijn naar den Tiber moest spoeden en de wapenen opnemen om zijn tegenstander Otho ten val te brengen.

Twee legers vertrokken dien ten gevolge langs verschillende wegen uit Germanië, het een onder het bevel van Fabius Valens, het ander onder aanvoering van den onderbevelhebber in Neder-Germanië, Cecina. Van beiden maakten de Germaansche hulpbenden aanzienlijke afdeelingen uit. Doch deze Nederlanders, meer en meer hun gewigt beseffende, begonnen een hoogen toon aan te slaan. Ja, Valens zag zich zelfs gedwongen, toen hij Ticinum had bereikt, acht Bataafsche cohorten die met Romeinsche afdeelingen over hoop lagen, den last te geven naar België terug te keeren om eenige volgelingen van Otho, die zich daar vertoond hadden, te verslaan. Dan dit besluit verwekte zoowel ontevredenheid bij de Bataviereu als bij de Romeinen. Hoe naijverig de laatsten ook waren op den wapenroem der eersten, riepen zij uit: "Hoe kan de veldheer het leger van zijn dapperste strijders berooven? Hoe kan hij door deze voorhoede weg te zenden, zijner magt haar grootsten steun ontnemen? Is het behoud van een wingewest van meer belang dan dat van Rome en van het Rijk, laat ons dan de Batavieren naar Gallië volgen. Kan echter alleen een volkomen overwinning in Italië behaald worden, men scheure niet het dapperste en sterkste lid van het leger af!"

Valens, door deze stoute taal verbitterd, wilde de oproerlingen met geweld tot zwijgen brengen. Doch hierdoor rees de verbolgenheid te hooger, en hij moest zich zelfs voor eene poos, in het kleed eens slaafs, voor de woede der getergde krijgsknechten verbergen.

Otho was de aanrukkende benden van Vitellius onverschrokken te gemoet gegaan. Hij ontving hen te Placentia en behaalde zoo hier als bij Cremona, binnen weinige dagen, drie overwinningen. Doch des te gevoeliger was zijne nederlaag bij Bedriacum, een dorp op den weg van Cremona naar Verona. In het eerst scheen de kans zich ten voordeele van Otho te zullen verklaren, maar de Batavische ruiters door Alfenus Varus afgezonden, dreven de kampvechters die zich over den stroom gewaagd hadden, daarin terug en deden hen hunne vermetelheid met het leven boeten. Hierop viel het gansche leger van Vitellius hunne tegenstanders van ter zijde aan, bragt hun eene volkomen nederlaag toe en rigtte onder hen eene vreeselijke slagting aan.

Door deze zegepraal der Germaansche legioenen was de magt van Otho geenszins geheel vernield, maar hij begon mismoedig te worden en aan de hechtheid van zijn troon te wanhopen. Daarbij rees de gedachte bij hem op, het niet waardig te zijn, dat zijne vrienden en aanhangers zich voor hem opofferden. Eindelijk doorstak hij zich zelven, terwijl hij zijnen volgelingen toevoegde: "De overtuiging dat gij uw leven voor mij hebt willen laten, vergezelt mij in den dood, doch nu ik sterf zult gij leven en behouden blijven (16 April 69).

Nu Vitellius geen mededinger meer had, werd hij door den raad en het volk van Rome tot keizer uitgeroepen, en aan de Germaansche benden, die een zoo groot aandeel in de overwinning hadden genomen, werd een gezantschap afgevaardigd om hun lof en dank toe te brengen.

HOOFDSTUK XV.

DE OORLOG DER BATAVIEREN ONDER CLAUDIUS CIVILIS TEGEN DE ROMEINEN.

Misnoegen in Germanië en Gallië. — Claudius Civilis veinst zich aan de zijde van Vespasianus te scharen. — Hij roept zijne landgenooten te wapen. — De Kaninefaat Brinio tot veldheer benoemd. — Civilis zijne vermomming wegwerpende, verovert eene vloot van vierentwintig schepen. — Hij werft bondgenooten onder de Germanen en Galliërs. — Terugtogt van acht Bataviscbe cohorten naar het vaderland. — Slag bij Bonna. — Bestorming van Castra-Vetera. — Muiterij der Romeinsche soldaten te Colonia-Agrippina. — Vernieuwde bestorming van Castra-Vetera. — De afgevaardigde Alpinus Montanus noodigt Civilis uit om Vespasianus openlijk te erkennen. — Civilis zet den oorlog voort. — Gevechten te Asciburgum, Gelduba en Castra-Vetera. — Ruitergevecht bij Novesium. — De Romeinen vermoorden hun veldheer Hordeonius Flaccus. — De Trevieren sluiten zich bij de Batavieren aan. — Velleda voorspelt den ondergang der Romeinen. — Verraad van Labeo. — Moord aan den Romeinschen veldheer Vocula. — Uitbreiding van den oorlog. — Overgave van Castra-Vetera. — De Agrippijnen vragen de bescherming van Velleda. — Ontmoetingen aan de Maas. — Julius Sabinus doet zich tot keizer uitroepen. — Vergadering te Rhemi. — Nederlaag der Trevieren bij Bingium. — Cerialis komt als Romeinsch veldheer op het oorlogs-

tooneel. — Veldslag bij Rigodulum. — Inneming van Trier door de Romeinen. — Civilis aan de Moezel. — Afval van Colonia-Agrippina. — De Kaninefaten veroveren eene Romeinsche vloot. — Strijd tusschen Civilis en Cerialis op het overstroomde land bij Vetera. — Castra-Vetera in brand gestoken. — Aanvallen op Arenacum, Batavodurum, Grinnes en Vada. — Cerialis door zijn verblijf bij Claudia Sacrata gered. — Scheepsstrijd bij 't Eiland der Batavieren. — Civilis en Cerialis sluiten den vrede.

(69 en 70).

Ofschoon de groote diensten der Batavische cohorten aan de keizerlijke legers het gouvernement te Rome moesten aansporen om de goede verstandhouding met de bewoners der Rijndelta aan te kweeken, waren er gezaghebbers die in lijnregten strijd met dit grondbeginsel te werk gingen. De gouddorst van eenige Romeinsche grooten, die, als stadhouders naar de wingewesten gezonden, geene middelen schuwden om zich met het zweet en bloed hunner onderhoorigen te verrijken, vond navolging bij hen die in de landen aan den Noorder-Oceaan eene betrekking bij Rome's bondgenooten bekleedden. De straf door Olennius voor zijne vrekheid beloopen, schrikte welligt enkelen af, doch niet allen deelden in die voorzigtigheid. Vitellius, in Syrië een storm ziende opsteken, die zijne kroon bedreigde — de legertroepen aldaar hadden hun veldheer, Titus Flavius Vespasianus, tot keizer uitgeroepen — gaf bevel om nieuwe strijdkrachten onder de Batavieren aan te werven. Doch zij die dit bevel zouden uitvoeren, maakten een schandelijk misbruik van hunnen lastbrief. Zij riepen niet slechts de forsche jongelingschap tot den krijg op, maar eischten ook de hoofden van gezinnen en grijsaards om de Romeinsche adelaars te volgen, ten einde langs dien weg meer of minder aanzienlijke losgelden af te persen. Ja, nog meer: zij voerden de schoonste knapen mede, niet voor de dienst van Mars, maar om der Romeinsche wulpschheid ter schandelijke prooi te strekken.

De ergernis over deze eischen bleef niet bij morren, maar voerde tot vijandschap.

Er was een punt van vereeniging noodig om den Romeinen te doen gevoelen dat de Batavieren geene overheersching wilden dulden, en dit punt van vereeniging vond men in het legerhoofd Claudius Civilis.

Ofschoon uit koninklijk bloed gesproten en vijfentwintig jaren de grootste diensten aan het Rijk bewezen hebbende, was hij geketend naar Rome gezonden en had zijnen broeder Julius Paulus als een offer van boosaardigen laster zien ombrengen. En al had Galba hem de vrijheid hergeven, op de terugreis naar het Vaderland, had zijn leven te Colonia-Agrippina door de Romeinsche baldadigheid een zelfde gevaar geloopen als hem bij zijne gevangenneming dreigde. De legioenen aan den Middel-Rijn die juist Vitellius tot keizer hadden uitgeroepen, beschouwden hem als een aanhanger van Galba en vielen hem zoodanig te lijf, dat alleen de wensch van Vitellius, om zich de Batavieren te vriend te maken, hem aan de woede der menigte kon onttrekken.

Niet alleen door geboorte en heldenmoed, maar ook door krijgskunde en schranderheid muntte Civilis boven alle Germanen van zijnen tijd uit. Hij was welbespraakt, bezat vele kundigheden en vond er een genoegen in, zich bij Hannibal en Sertorius te vergelijken, omdat hij, even als die helden, slechts één oog had.

Beseffende hoe voordeelig het zijn zou, de thans zoo zwakke Romeinsche krijgsmagt aan den Neder- en Middel-Rijn te verschalken, vond hij een middel om niet dadelijk als Rome's vijand op te treden. Hij verklaarde de partij van Vespasianus te omhelzen en kon dit met des te gunstiger gevolg, omdat Antonius Primus die hooge waardigheden te Rome bekleedde en Hordeonius Flaccus die het leger aan den Neder-Rijn gebood, beiden hem aanmoedigden, zijnen invloed voor den in het Oosten gekozen Keizer aan te wenden.

Onder den schijn zijnen vrienden een gastmaal aan te bieden, roept Civilis de edelsten des Lands en de wakkersten des volks in een heilig woud bij een. Hen door de feestdronken en den lichtgloed der toortsen bij de nachtelijke schaduwen des wouds opgewonden ziende, begint hij over de waardigheid en den krijgsmoed des Batavischen volks te spreken en stelt daar tegenover aan hoeveel smaad, onregt en rooverijen zich de Romeinen te hunne opzigte schuldig maken. "Men bejegent ons," dus vervolgt hij, "niet als bondgenooten, maar als slaven. Zagen wij ooit de stedehouders, hoe ondragelijk ook door hun gevolg en ergerlijk door hunne hoovaardij, in ons midden, om zich aan onze belangen toe te wijden? Aan oversten en honderdmannen overgelaten, die elkander niet vervangen dan om ons het bloed uit de aderen te persen en van onzen buit te zwelgen, scheuren vreemdelingen de zonen onzer gezinnen van elkander en van hunne ouderen af. Zullen wij dit alles stilzwijgend aanzien? Nooit was het Romeinsche gezag in een hagchelijker staat dan op dit oogenblik. In hunne winterkwartieren bevinden zich geene anderen dan afgestreden krijgers. De naam van keurbenden moge weidsch klinken, ons kan hij geen schrik meer aanjagen. Wij hebben puik van voetvolk en ruiters. De Germanen zijn door bloedverwantschap, de Galliërs door neiging aan ons verbonden. En al ware het, dat wij te kort schoten, de Romeinen zullen dit aan Vespasianus wijten; doch wij zullen zegevieren, en van overwinning geeft men geene rekenschap."

Met welgevallen, met luide kreten van goedkeuring werd deze rede aangehoord, en met de geestdrift, een heldhaftig en vrijheidminnend volk eigen, verbonden de Batavieren zich onderling tot den heiligen oorlog en bezegelden hunne toewijding aan de zaak des Vaderlands met het uitspreken van den voorvaderlijken vloek over alle achterblijvers en verraders.

Civilis, nog steeds tegenover de legioenen en hunne bevelhebbers trouw aan Rome voorwendende, werkte in stilte op het ijverigst om de magt zijner landgenooten uit te breiden en zond te dien einde

afgevaardigden naar de Kaninefaten en naar de acht Germaansche cohorten, die Vitellius uit Italië naar Brittanje had teruggezonden en op dit pas Maguntiacum (Mainz) bereikt hadden.

ger had durven hekelen. Eenparig klonk de kreet: "wees gij onzen aanvoerder!" en onder jubelkreten werd Brinio op een schild verheven, op de schouders van eenige krijgslieden rondgedragen en

Montanus voor Civilis.

Civilis' voorstel werd den Kaninefaten toegelicht door Brinio, een fier krijgsman van edele geboorte, wiens vader Caligula's zot bedrijf aan den Noorder-Oceaan in 't bijzijn van het geheele Romeinsche le-

door alle aanwezigen als legerhoofd gehuldigd.

Ondersteund door de Kleine Friezen, wier hulp hij ingeroepen had, viel de nieuw-benoemde, nog vóór de Romeinen op den oorlog bedacht waren,

twee keizerlijke winterkwartieren in de nabuurschap van de Noordzee aan en veroverde ze als in een oogwenk. De buit daarbij gewonnen was een prikkel te meer voor verdere ondernemingen. Welhaast trokken Kaninefaten en Friezen op de burgen aan, die den Romeinen in oorlogstijd tot tuighuizen en in vrede tot voorraadschuren dienden. De krijgskunst maakte die burgen sterk. Doch ditmaal aarzelden de bevelhebbers om den storm af te wachten. Zij gaven bevel om de sterkten te ontvoor den West-Europischen koophandel. Dit gaf den bondgenooten eene uitmuntende gelegenheid om zich met buit te verrijken, die zij zich niet lieten ontgaan. Het is ligt te beseffen, hoezeer de stoutheid der aanvallers hierdoor aangewakkerd werd, want gedurende het veeljarig verkeer met de Romeinen en Galliërs hadden de Batavieren gelegenheid te over gehad, om de handelsartikelen uit Marseille en Rome op den regten prijs te leeren schatten.

Daar de verraste Romeinen zich aan het bo-

De Agrippijnen brengen Velleda geschenken.

ruimen en staken haar bij 't aftrekken in brand, ten einde de aanrukkende landzaten niets dan puinhoopen te doen vinden.

Op het oogenblik waarin de vijandelijkheden een aanvang namen, bevonden zich, behalve de zoetelaars die het leger vergezelden, onderscheidene Romeinsche kooplieden op het Eiland der Batavieren, want de gunstige ligging tusschen de monden der schoonste stroomen van België en Neder-Germanië maakte dit gewest toen reeds tot een der middelpunten venste gedeelte des eilands hadden vereenigd, poogde Civilis, ten einde den vaderlandschen grond des te eer van de onderdrukkers te zuiveren, hen weder naar hunne winterkwartieren te lokken, onder het voorgeven, dat hij zelf wel de onrust onder de Kaninefaten zou stillen. Doch zijne medezaamgezworenen waren te luidruchtig om dien toeleg geheim te houden en stelden door hunne drift hierin zijne berekeningen te leur.

Bij dezen stand van zaken het overbodig ach-

tende, te blijven veinzen, snelt Civilis openlijk te wapen en voert de vereenigde Batavieren, Kaninefaten en Friezen, in drie afdeelingen, naar de wijkplaats der gevlugte bezettingen, wien Aquilius inmiddels eene vloot van vierentwintig schepen te hulp heeft gezonden.

Plotseling besprongen, ondervinden de Romeinen hoe wankelbaar de magt van overheerschers is, wanneer aan de door hen verdrukte volken uitzigt op onafhankelijkheid wordt geboden. Te naauwernood is de strijd begonnen, of een bende der Tongeren, thans het hoofdvolk van Noordoostelijk België, loopt tot de Germanen over en vereenigt hare strijdkrachten met die van Civilis. Op gelijke wijze handelen de Batavische roeijers op de vloot: zij werken het Romeinsche bootsvolk en de soldaten in alles tegen, en nu dezen zich hiertegen willen verzetten, worden alle stuurlieden en honderdmannen neergeveld, die weigeren de vloot aan de zijde der bondgenooten te brengen. Civilis, hierdoor in 't bezit gesteld der geheele scheepsmagt, vindt alles wat hem ontbreekt, wapens en vaartuigen. Geen enkel Romein blijft op 't eiland tusschen de beide groote Rijnmonden over, en de lof der Batavieren weergalmt, na deze eerste zegepraal, door gansch Germanië en Gallië. Overal worden zij als de herstellers der vrijheid begroet.

De eene Germaansche stam na den andere zendt boden om Civilis zijne medewerking aan te bieden, en van Rijn en Fliemeer, Lippe en Eems, ja nog verder klinkt het: "Verderf over de Romeinen!"

Ten einde de Galliërs voor het bondgenootschap te winnen, spaart Civilis listen noch geschenken. Hij behandelt de Gallische krijgsgevangenen met de meeste voorkomenheid, laat de hoofdlieden zonder losgeld naar hunne haardsteden vertrekken en geeft aan hunne volgelingen de keus om òf naar hun vaderland weder te keeren òf bij hem te blijven en te deelen in den buit en de voordeelen der behaalde en nog te behalen overwinningen. Hij wijst allen op hunne roemruchtige voorzaten en eindigt zijne bezielde toespraak met de woorden:

"Terwijl het Rijk verdeeld is en de een voor Vespasianus, de ander voor Vitellius ijvert, hebben wij de schoonste kans de Romeinen van hier te verdrijven en een rijken buit te behalen. Valt dus mede op onze onderdrukkers aan, terwijl zij verdeeld zijn. De goden ondersteunen de moedigen."

Toen de landvoogd Hordeonius Flaccus, die tot nog toe in den waan verkeerde, dat Civilis geen ander doelwit beoogde, dan aanhangers voor Vespasianus te werven, van vlugtelingen en Gallische boden vernam, wat aan den Neder-Rijn en Waal had plaats gehad, hoe Romeinsche burgen verbrand, Romeinsche krijgers geveld en Romeinsche schepen genomen waren, schrikte hij uit zijne werkeloosheid op en gebood den stadhouder Mumius Lupercus, dadelijk uit de winterkwartieren op te breken en zich met de beide keurbenden onder zijn bevel naar het oorlogstooneel te spoeden. Bij deze legermagt sloten zich de Ubiërs of Agrippijnen, eenige cohorten Treviersche ruiters en eene Batavische hulpbende aan, die, ofschoon reeds hare medewerking aan Civilis verpand hebbende, nog gehoorzaamheid aan den prefect veinsde.

Zoodra het leger van Lupercus het kamp der Batavieren naderde, deed Civilis zich door de veroverde zegeteekenen omringen, ten einde den moed der zijnen aan te vuren en den vijand te verbijsteren. Om zijnen volgelingen de zaak waarvoor zij streden, te levendiger te doen beseffen, liet hij zijne moeder, zijne zusters, benevens de gehuwde vrouwen en kinderen zijner strijdmakkers, naar aloud gebruik, eene plaats in de achterhoede aanwijzen. Hij gaf het teeken om den strijdzang aan te heffen, en deze, vermengd met het weegeschrei der vrouwen, deed de oorlogsdrift der mannen tot laaijen gloed stijgen. Met hoeveel beleid Lupercus den aanval regelde, met hoeveel inspanning de legioenen voorwaarts poogden te dringen, de Batavieren, Kaninefaten en Friezen weerstonden de krijgskunde der vreemdelingen: na eene hevige worsteling behielden zij het veld, en de gedunde rijen der Romeinen trokken in de rigting van Castra-Vetera af.

Veel bragt tot Civilis' zegepraal toe, dat zoodra de eerste botsing plaats vond, de Bataafsche ruiterbende die met Lupercus van den Midden-Rijn was aangesneld, zich van den linkervleugel der Romeinen afscheidde en onder haren overste Claudius Labeo de gelederen van hare landgenooten versterkte. Hadden de Ubiërs en Trevieren dit voorbeeld gevolgd, waarschijnlijk zouden zij minder zijn geteisterd dan thans het geval was: zij werden door de bondgenooten met groot verlies uiteen gejaagd.

Terwijl dit bedrijf omstreeks de scheiding van Rijn en Waal werd afgespeeld, hadden de boden van Civilis de acht uit Italië wederkeerende Bataafsche cohorten, die zoo gevreesde oud-gedienden, aan den Boven-Rijn ontmoet. Met verrukking hoorden deze wat in hunne afwezigheid op den vaderlandschen bodem was voorgevallen, en oogenblikkelijk rees het denkbeeld bij hen op, zich bij hunne zegevierende landgenooten aan te sluiten. Het eerste wat zij meenden dat hun te doen stond, was aan te dringen op eene onmiddellijke voldoening van het loon hunner diensten en op de paarden en andere geschenken, hun door Vitellius beloofd. Hordeonius Flaccus poogde hen tevreden te stellen. Doch te vergeefs. Zij verdubbelden hunne eischen, en toen de veldheer nu, gelijk zij verwacht hadden, alles weigerde, achtten zij zich van hem ontslagen. Terwijl hij weifelde in zijn besluit om hun den aftogt naar den Neder-Rijn al dan niet te beletten, hadden de Bataafsche troepen reeds het Zevengebergte in het oog en naderden de sterkte Bonna [1].

"Vergun ons den doortogt," lieten zij den be-

[1] Bonn.

velhebber Herennius Gallus vragen. "Wij zullen geene vijandelijkheden plegen, zoo gij ons niet weerstaat; doch verspert gij ons den weg naar het Vaderland, weet dan dat wij door middel der wapenen ons een doortogt zullen banen."

Gallus, in zijn besluit wankelende, wordt door zijne soldaten overgehaald om den strijd te wagen. Drieduizend keurlingen, eenige in der haast geworven benden Belgen, eenige honderd landzaten en zoetelaars snellen de vestingpoorten uit, om het veel kleiner aantal Batavieren te omsingelen. Doch deze sluiten zich naauw aaneen, vallen op de Romeinen aan, doen de Belgen wijken, brengen de keurbenden in wanorde en drijven de aanvallers naar wal en poorten terug. De grachten worden door de lijken der vlugtelingen gevuld. Muren noch verschansingen houden de Batavieren meer tegen, en na den vijanden eene geduchte neep te hebben toegebragt, trekken de overwinnaars langs Colonia-Agrippina en Novesium naar het kamp der bondgenooten, waar men hen met geestdrift welkom heet.

Civilis, thans aan het hoofd van een magtig leger geplaatst, acht den tijd nog niet gekomen, om zijn voorgeven te laten varen, den strijd in het belang van Vespasianus aangevangen te hebben. Door dit beweren vol te houden, meent hij ook aanhangers onder de Romeinen zelven te winnen en hierdoor, zonder groote opofferingen, meester te worden van de sterkten aan den Middel-Rijn. Zijne boden aan de bezetting van Castra-Vetera weiden in het breede uit, hoe de Bataafsche veldheer al zijne manschappen onder den eed van Vespasianus heeft gebragt en welke voordeelen de heerschappij van dien vorst boven die van Vitellius aanbiedt. Doch zij ontvangen ten antwoord: "Wij hebben geen raad noodig van verraders en vijanden. Wij hebben Vitellius trouw gezworen en meenen dat het niet voegt aan een Bataafsch overlooper, om zich tot scheidsman in de geschillen der Romeinen op te werpen. Van ons heeft hij niets te verwachten dan straf voor zijne schelmerij?"

Blakende van gramschap over dit antwoord, roept Civilis de gansche Bataafsche bevolking te wapen en wekt de naburige stammen op om zich bij hem aan te sluiten. De Broekteren en Tenkteren zijn de eersten die aan deze roepstem gehoor geven en met het krijgsgeschrei der bondgenooten om wraak, buit en oorlogsroem instemmen. Naar het voorvaderlijk gebruik trekken zij op onder veldteekenen, met de afbeeldingen van wilde dieren beschilderd, die in de heilige bosschen als palladia van 's volks hoogheid door de priesters worden bewaard.

Bij het naderen van het oorlogsgevaar hebben de bevelhebbers binnen Castra-Vetera, Lupercus en Rufus, alles tot den heldhaftigsten tegenstand in gereedheid gebragt. De voorstad buiten de vestingwallen, tijdens den vrede ten dienste der kooplieden en zoetelaars aangelegd, wordt nu, ten einde de bondgenooten zich niet daarin nestelen zullen, ten gronde geslecht, doch op eene zoo ruwe wijze, dat belangrijke hoeveelheden levensmiddelen die er zijn bijeen gebragt, op brooddronken wijze worden verspild.

Civilis met de zijnen voor de vesting gekomen, doet den aanval beginnen met het werpen van schichten. Maar met hoeveel behendigheid ook geslingerd, rigten deze wapenen weinig uit. Daarom beveelt de veldheer de wallen te bestormen. Er worden ladders tegen de muren geplaatst, waarop de vermetelsten naar boven klauteren, terwijl anderen, met niet minder moed bezield, over de langwerpige schilden waarmede die aanvallers zich dekken, als langs eene beweegbare brug gelijktijdig naar boven stijgen. Alles echter te vergeefs. De aanvallers vinden een geduchten tegenstand en worden met spiesen en steenen als overstelpt.

Partij trekkende van de ondervinding in de gelederen der Romeinen zelven opgedaan, beveelt Civilis thans een stormtuig op te rigten dat, op rollen bewogen, in den vorm van een toren tot aan de vesting voortgeschoven kan worden. Door dit gevaarte nog hooger te maken dan de walmuur zelven, kan men binnen de belegerde sterkte allerlei werktuigen slingeren en onder de zoldering van het plat een schuilhoek vormen, waarin ettelijke strijders, schier onbereikbaar voor de belegerden, aan een bres in de wallen kunnen arbeiden. Maar ook deze poging om Castra-Vetera te overweldigen blijkt ijdel. Het gevaarte is te gebrekkig, dan dat het de steenen uit de Romeinsche blijden geworpen, langen tijd kan wederstaan.

Eene vierde poging der bondgenooten is het aanvoeren van horden en rijsbossen, om tot borstweer te strekken bij het voortzetten van den aanval. Dan ook deze vondst wordt verijdeld, want de Romeinen steken het hout in brand, dat knetterend tot kool en asch verteert.

Eene zoo kloekmoedige verdediging doet Civilis inzien, dat aan eene verovering door storm niet te denken valt. Dan wèl bewust, dat de voorraad binnen de vesting spoedig opgeteerd zal zijn, beveelt hij Castra-Vetera volkomen in te sluiten.

De Romeinsche landvoogd Hordeonius Flaccus had te naauwernood berigt bekomen van het beleg van Vetera, of hij wendde alle beschikbare middelen aan, om hulp van de Galliërs te erlangen. Een Germanicus ware Civilis onverwijld te gemoet getogen, doch Flaccus bezat noch de bekwaamheid noch den heldenmoed van Drusus' zoon, en daarom vergenoegde hij zich, om aan Vocula, den bevelhebber der 21ste keurbende, het bevel te geven, uit Ubië naar Castra-Vetera op te rukken.

Dit achterblijven des prefects, waar het de roem en eer van Rome gold, wekte zoozeer de verontwaardiging op zijner manschappen, dat zij eenparig weigerden, hem langer te gehoorzamen, met den dood dreigden en niet rustten vóór hij het bewind aan Vocula had overgedragen.

Ware deze verwisseling vroeger geschied, zij had misschien een grooten invloed op de gebeurden overste. Doch in dit tijdsgewricht nam Civilis' aanzien met den dag toe. De Galliërs tot nog toe

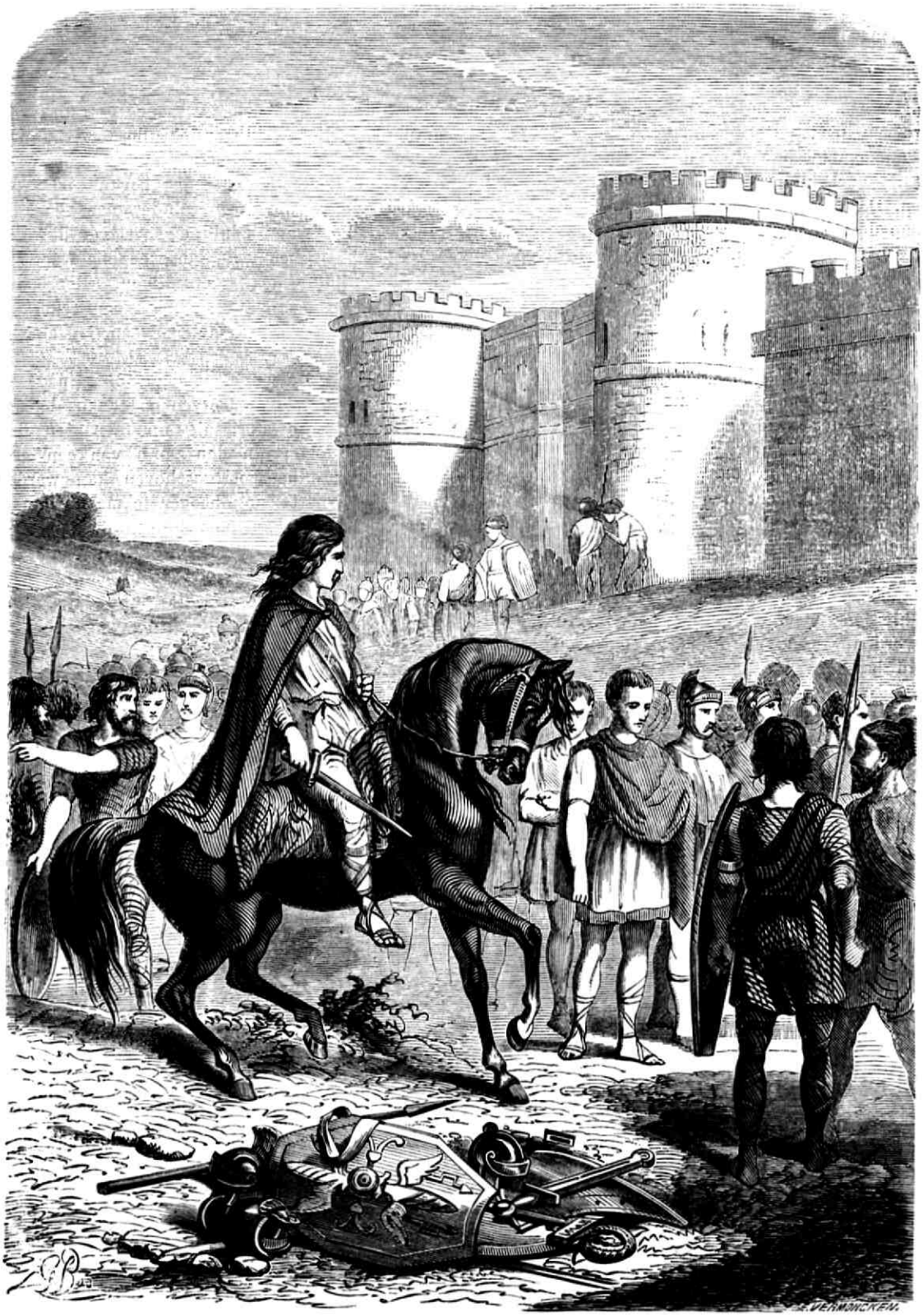

Overgave van Castra-Vetera.

tenissen aan den Neder- en Middel-Rijn uitgeoefend, want Vocula was een inderdaad welberaaan zijne tegenstanders verknocht, begonnen te weifelen en eindigden met schatting en manschap-

pen te weigeren. Daarbij was de Rijn, waarlangs alle toevoer moest geschieden, door droogte onbevaarbaar, en het stond te vreezen, dat eenige Ger-

gebrek dat hem dreigde, niet tot Castra-Vetera doordringen. Daarom sloeg hij zich bij Gelduba neder, dat is ter plaatse waar thans het dorp Gelb

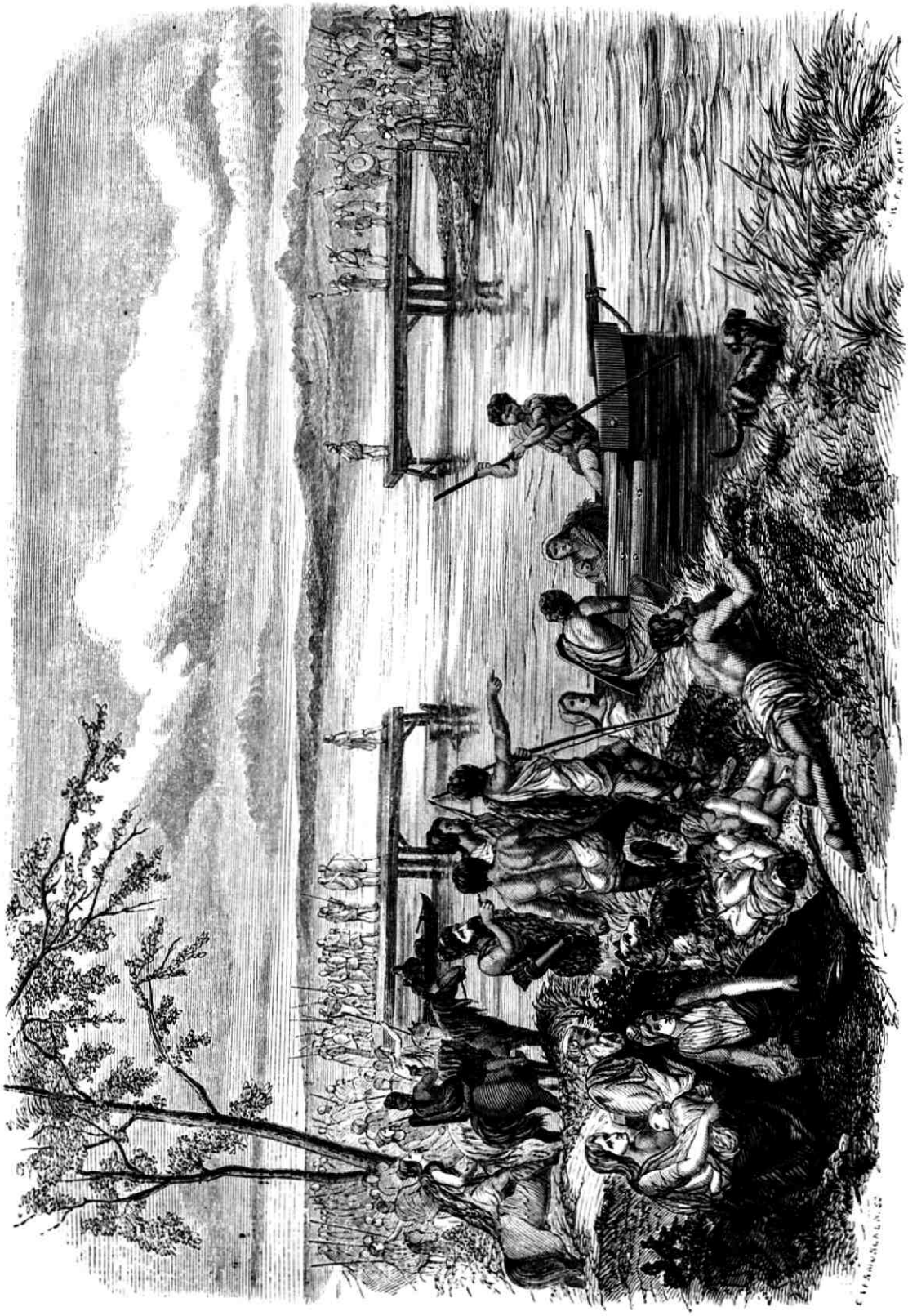

Civilis en Cerialis sluiten den vrede.

maansche stammen over de ondiepten de Romeinen in den rug zouden aanvallen. Vocula, ofschoon hem ook Herennius Gallus was toegevoegd, durfde bij het

wordt gevonden. Wetende hoezeer de hoop op buit den soldaat tot moedig strijden aanspoort, sloeg hij met een deel zijner benden den weg naar het

noordwesten in, om in de gehuchten der Gugernen, geburen en bondgenooten der Batavieren, te stroopen en schrik te verspreiden.

Inmiddels werd een zwaar beladen korenschip der Romeinen, door de ondiepten in zijne vaart belemmerd, door de Germanen naar een hunner posten gesleept. Eenige rotten van Gallus' leger, die zich hiertegen wilden verzetten, bekwamen een volkomen nederlaag. Maar dit verbitterde hen en hunne makkers zoozeer, dat zij hunne bevelhebbers van verstandhouding met den vijand beschuldigden. Gallus noemde men den uitvoerder, Flaccus den ontwerper van het schelmstuk. Als dol sleurden de muitelingen den eerste uit zijne tent, sloegen hem in boeijen en eischten van dien aanvoerder, onder zware bedreigingen, inlichting tot welken prijs en met wiens medeweten hij het leger verraden had. Gallus beging de lafhartigheid op den voorgehouden naam van Flaccus toestemmen te antwoorden. De muitelingen meenden nu gewonnen spel te hebben, en de gehate aanvoerders te kunnen verderven, maar zoodra was niet Vocula van zijn strooptogt teruggekeerd, of deze verloste Gallus uit zijn kerker en deed de voornaamste belhamels ter dood brengen.

Terwijl de Romeinen, zoo onderling verdeeld, hunne makkers te Castra-Vetera aan hun lot moesten overlaten, had schier gansch Germanië zich met Civilis verstaan en hem de zonen zijner opperhoofden als waarborg voor hunne medewerking overgeleverd. Ten einde die weinigen welke Rome trouw waren gebleven, zoo als de Ubiërs, voor hun wegblijven te straffen, beval de Bataafsche veldheer eenigen zijner bondgenooten, om de landen aan Erft, Ahr en Moezel te verwoesten, terwijl hij anderen over de Maas zond om de woonsteden te verontrusten van die noordelijke Galliërs, welke met Rome bleven heulen. Het meest hadden hierbij de Ubiërs te lijden, omdat zij zelfs den voorvaderlijken naam hadden laten varen, ten einde dien van Agrippijnen aan te nemen.

De voordeelen bij deze gevechten behaald, moedigden Civilis aan om het beleg van Castra-Vetera met nieuwe kracht voort te zetten. Hij gelastte den Batavieren, als het meest met de krijgskunde der Romeinen bekend, om nieuwe stormgevaarten op te rigten, terwijl hij den Friezen en anderen stammen, belust om met de bewoners der Rijnmonden in heldenmoed te wedijveren, het bestormen der vesting opdroeg. Met verachting van alle gevaren klommen deze dappere zonen van het Noorden naar de wallen omhoog. Helaas, even vruchteloos als vroeger. Maar zij wanhoopten niet en zetten hunne aanvallen voort, zelfs tot na het vallen van den nacht. Daar echter de vuren door de Germanen ontstoken, den Romeinen gelegenheid gaven, om zekerder te treffen, deed Civilis de vlammen dooven en den strijd in het donker voortzetten. Nu woedde de verschrikkelijke slagting in het nachtelijk duister, maar hoe dapper de aanval was, de onverpoosde wederstand der bezetting en hare krijgskunde verijdelden alle pogingen der bestormers. In 't einde keerde Civilis, om geen bloed nutteloos te verspillen, tot zijn vroeger besluit terug, om zich tot een beleg te bepalen.

De aanhang van Vespasianus had zich middelerwijl aanzienlijk uitgebreid. In meer dan één wingewest waren de troepen hunne in Syrië strijdende wapenbroeders gevolgd, en de Donau-legioenen hadden niet geaarzeld om den weg naar Italië in te slaan, ten einde de eersten te zijn, welke den overwinnaar der Joden den weg naar Rome zouden banen. Door dit verlangen gedreven, waren zij naar den Po opgerukt en hadden bij Cremona eene beslissende overwinning op de aanhangers van Vitellius behaald.

Het berigt dezer gebeurtenissen in Italië kwam aan den Middel-Rijn nadat de bezetting van Castra-Vetera den tweeden storm der bondgenooten heldhaftig had afgeslagen. In de Romeinsche legerkampen en vestingen gaf het tot nieuwe verschillen aanleiding. De Gallische hulpbenden toch vielen terstond den overwinnaar toe, maar de oud-gedienden te Bonna aarzelden. Werkelijk moest het hun grieven, dat de brieven van Antonius Primus, den aanvoerder der Donau-legioenen, de Batavieren als trouwe bondgenooten roemden, terwijl zij de Romeinsche Rijnbezettingen niet anders aanduidden dan als muiters en verraders.

In 't einde echter legden alle Romeinen aan den Rijn den eed aan Vespasianus af, waarop Vocula een bode naar Civilis zond om dit legerhoofd uit te noodigen de wapenen neer te leggen, wijl nu alle verschil uit den weg was geruimd. Immers, thans erkenden allen die aan den Rijn in de wapenen stonden, Vespasianus als hoofd van den staat, zoowel de Romeinen als — volgens hun voorgeven — de gezamenlijke bondgenooten.

De bode door Vocula aan Civilis afgevaardigd, Alpinus Montanus, was een geboren Trevier. Vroeger in dienst van Vitellius, had hij in die hoedanigheid aan den slag van Cremona deel genomen. Niemand kon dus beter Civilis den waren staat ontvouwen, doch het was twijfelachtig, of hij wel met al de kracht die in hem was, de Batavieren tot het nederleggen der wapenen zou aansporen. In werkelijkheid echter drong hij met nadruk bij Civilis aan, om oogenblikkelijk het beleg van Castra-Vetera op te heffen.

De Bataafsche veldheer, met een ontwijkend antwoord niets kunnende uitrigten, zette nu alle veinzerij ter zijde. Stoutmoedig kwam hij voor zijne bedoelingen uit en liet de gelegenheid niet ongebruikt, om den Trevier en de overige afgevaardigden voor zijn ontwerp te winnen.

"Eene reeks van vijfentwintig jaren," zeide hij, "heb ik voor Rome het zwaard gevoerd en het zoo in Brittanje als elders gewigtige diensten bewezen. Een fraai loon heb ik voor al mijn pogen ontvangen: de dood mijns broeders, eigen kerkerstraf en de bloedkreet des legers, dat mijne

teregtstelling vorderde. Naar het regt der volken eisch ik daarvoor wraak. Waarom handelt gij niet evenzoo? Welk loon verwacht gij, o Trevier, en gij overige slaafsche zielen voor het bloed dat gij voor Rome hebt vergoten? Welk ander dan ondankbare krijgsdienst, eindelooze schattingen, boeijen, lijden en de willekeur van dwingelanden? Let op mij. Ik, de bevelhebber van slechts ééne cohorte, heb met de Kaninefaten en Batavieren, een klein gedeelte der Galliën, de Romeinsche legerposten vernield en benaauw nu hunne sterke burgen door honger en staal. Schud dan af de ketens. Zoo wij ons moedig betoonen, zal de vrijheid ons loon zijn, en mogten we al moeten zwichten, wij zullen nogtans dezelfden zijn" [1].

Civilis' woorden werkten op het gemoed des Treviers, die zijne ingenomenheid met eene bevrijding van zijn vaderland niet ontveinzen kon. Hij bleef echter tegenover Vocula zwijgen van zijne eigene gezindheid en deelde hem alleen mede, dat de Batavieren ongeneigd waren om zich op nieuw met de Romeinen te verbroederen.

Ten einde geene kostbare oogenblikken te verspillen, zond Civilis thans eenige wakkere krijgsbenden af, onder aanvoering van Julius Maximus en Claudius Victor, den zoon zijner zuster, om het Romeinsche leger te Gelduba aan te vallen. Na op den togt derwaarts het ruiterkamp te Asciburgum [2] veroverd te hebben, drongen zij zoo onverhoeds in het leger der Romeinen, dat Vocula in der haast niets anders kon bevelen, dan dat de keurbenden zich in 't centrum zouden bijeentrekken en de hulpbenden de flanken innemen. De Romeinsche ruiterij die zich het eerst herstelde, drong vooruit, maar werd door de Batavieren overhoop geworpen, en nu ontstond eene slagting die tallooze offers vorderde en de Romeinen met een wissen ondergang bedreigde. Te ongunstiger werd hun toestand, omdat ook de Nerviërs zich thans van hen losscheurden.

Eensklaps echter wisselde de kans. Eenige Vasconsche hulpbenden vielen, terwijl zij onverwacht aanrukten, de Batavieren in den rug en deden hen wankelen. Door eene te groote overmagt bedreigd, lieten Maximus en Victor af, het kamp van Vocula verder te bestoken.

Ofschoon aan de zijde der Batavieren velen der wakkerste krijgslieden gesneuveld waren, hadden zij nogtans de zegeteekenen en de gevangenen, die zij bij den eersten aanval vermeesterd hadden, behouden. Deze liet Civilis in het gezigt van Castra-Vetera rondvoeren, ten einde de bezetting in den waan te brengen, dat de Romeinen geheel het onderspit gedolven hadden. Niettemin bleek zijne hoop ijdel. De zelfopoffering van een edel krijgsgevangene die met luider stemme zijnen landgenooten toeriep, dat Vocula en de zijnen geenszins waren verslagen, maar zich gereed maakten om herwaarts te komen, verlevendigde het vertrouwen der belegerden, dat krachtig aanwies toen vlammen, uit de omliggende hoeven opgestegen, getuigenis gaven, dat het Romeinsche leger in aantogt was.

Eindelijk hadden Vocula en zijne volgelingen de hoogten bereikt, waarop Castra-Vetera de aanvallen van Civilis tartte. Met onberaden stoutheid vielen zij op de belegeraars aan, terwijl de belegerden van hunne zijde een uitval waagden. Doch hardnekkig betwistten de bondgenooten den vijand elken duim gronds. Zij koesterden nog de hoop de Romeinen te verdrijven, toen een noodlottig voorval ontsteltenis in hunne gelederen bragt: het paard van Civilis struikelde en wierp den veldheer ter aarde, die bewegingloos liggen bleef. Het berigt "Civilis is gesneuveld" ontmoedigde de Germanen. Zij trokken terug, en — Vetera was ontzet.

Zoodra het wakkere Batavische legerhoofd zich van den val hersteld gevoelde, droeg hij zorg om den vijand op nieuw te verontrusten. Andermaal omsloot hij met zijn leger de veste, waaruit Vocula een deel der bezetting geligt had, om hem behulpzaam te zijn in het versterken van zijn eigen kamp. Ook vermeesterde Civilis Gelduba, dat aan de vernieling werd prijs gegeven, vervolgde de Romeinen tot Novesium en sloeg hier, aan den mond der Erft, de vijandelijke ruiterij.

De geest van oproer die sedert de gebeurtenissen te Bonna in het Romeinsche leger wortel had geschoten, belemmerde Vocula niet alleen meermalen in zijne bewegingen, maar greep steeds verder en verder om zich heen. Na de nederlagen bij Gelduba en Novesium steeg die onrust ten top. Te Castra-Hordeoni [1] kwam zij tot eene ontzettende uitbarsting. In de duisternis van den nacht vloog het losbandige krijgsvolk naar de tent van Flaccus, sleepte hem van zijne legerstede en ontnam hem op eene afschuwelijke wijze het leven. Ook Vocula wilde men te lijf, en deze veldheer ware mede als een offer der muiterij gevallen, zoo hij niet, vermomd als slaaf en door de duisternis begunstigd, het leger ware ontweken.

Van hunne aanvoerders beroofd, kwamen de oproerlingen al spoedig tot het besef dat hunne eigenmagtige regtspleging alles behalve een kloek bedrijf mogt heeten. Zij vreesden meer dan ooit eene ontmoeting met den vijand en zonden boden aan de Galliërs om dezen onderstand in geld en manschap te vragen.

Niets van dit alles bleef voor Civilis verborgen, die de muitelingen nagerukt, hen met bebloede koppen het hazenpad deed kiezen.

Terwijl de misdadige keurbenden steeds verder terugtrokken, deelde de tweespalt hen in partijen. De eene, na Vocula om vergiffenis en terugkeer gesmeekt te hebben, vernieuwde den eed aan Vespasianus, doch de andere beging de dwaasheid, zich weder in dienst van Vitellus te verklaren,

[1] Zie de plaat op bladz. 76.

[2] Het tegenwoordige Asburg.

[1] Thans Urdingen.

ofschoon die Keizer, de grootste zwelger welke ooit op een troon heeft gezeten, reeds een afgrijselijken dood in de straten van Rome gevonden had. Terwijl Vocula de herkregen magt aanwendde om Maguntiacum [1] te ontzetten, dat door de vereenigde Katten, Usipeten en Mattiaken werd bedreigd, vond Civilis nieuwe bondgenooten in eenige Galli-

De Igeler zuil, tusschen Wasserbillig en Trier (1869).

[1] Mainz.

sche en Germaansche stammen, die tot nog toe de partij van Rome hadden geschraagd. De druïden en barden der eersten zongen op voorspellenden toon: "Gallië zal weer vrij en zelfstandig worden, en de Romeinsche heerschappij te gronde gaan". De gevierde wigchelares Velleda, de dochter van een edel Broekterer, kondigde Civilis' zegepraal aan, en zelfs eenige Romeinsche keurbenden verklaarden liever eene vreemde magt dan die van den gehaten Vespasianus te erkennen.

Classicus, de overste van eene afdeeling Tremeen overleg. Eindelijk echter trof men eene overeenkomst. Men bepaalde, dat men alle Galliërs en Germanen aan de zamenzwering zou verbinden, dat men de Vitelliaansche troepen zou sparen en alleen hunne opperhoofden ombrengen, dat men de Alpen zou bezetten en na de vernietiging der Romeinsche magt in deze gewesten, den toekomstigen regeringsvorm van het te stichten Gallische Rijk gemeenschappelijk zou vaststellen.

Het genomen besluit werd geheim gehouden, en terwijl Classicus en zijne medestanders een onwrik-

Monument voor Jucgumattius, vroeger te Dodewaard, thans te Leiden.

vieren, een man van koninklijke afkomst, in onderhandeling met Civilis getreden, werd hierin gevolgd door Julius Tutor, mede een Trevier, en door Julius Sabinus, een Ligoner. In het huis eens burgers van Colonia-Agrippina ontmoetten zij elkander in het geheim om de voorwaarden hunner zamenwerking te bespreken.

Onstuimig waren de beraadslagingen, waartoe ook eenige met Rome ontevreden Ubiërs en Tongeren werden toegelaten. Zoo als doorgaans bij de vereeniging van verschillende volken, was het voeren van het opperbewind een hinderpaal voor het gebare trouw aan Rome veinsden, boden naar alle stammen en oorden van Gallië afgevaardigd, om allen die de wapenen konden voeren, uit te noodigen deel te nemen aan den opstand.

Hoe geheim ook beraamd, moest de zamenzwering noodwendig ter oore van Vocula komen. De moedige veldheer ontstelde, toen hij er kennis van kreeg, doch hij veinsde op zijne beurt niets van het verraad te bevroeden en met de meeste gerustheid den krijg tegen Civilis voort te zetten. Te Colonia-Agrippina gekomen, ontving hij er den Bataafschen overste Claudius Labeo, die, door Civilis

gewantrouwd, naar Friesland was gezonden, doch gelegenheid had weten te vinden om te ontvlugten.

Labeo bood den onderbevelhebber zijne diensten aan. De Romein aarzelde niet ze aan te nemen. Dan ofschoon Vocula den vlugteling eenige ruiterij en voetvolk toebetrouwde, om daarmede Civilis in den rug te bestoken, was dit ligter bepaald dan volvoerd. Ja, Labeo waagde het zelfs niet, het kamp der bondgenooten te naderen, maar bepaalde zich enkel tot eenige strooptogten in de landen der Kaninefaten en Marezaten.

Eindelijk gaf Vocula ten tweede male last om ter bevrijding van Castra-Vetera op te trekken. Doch nabij die veste gekomen, vond hij zich het voortgaan versperd, ja moest eene rugwaartsche schrede doen. Classicus en Tutor vingen aan, gevolg te geven aan hunne afspraak met Civilis. Zij scheidden de Galliërs van het leger af en haalden zelfs vele Romeinsche krijgsknechten over, om hunne veldteekens voor die van deze vreemdelingen te verlaten.

Allerhagchelijkst werd de toestand der trouwgebleven. Vocula zocht den dood, om de schande der zijnen niet te overleven. Zijne dienaren bezwoeren hem echter de handen niet aan zich zelven te slaan. Zij poogden hem weer moed en vertrouwen in te boezemen. Maar hunne verzekeringen rustten op ijdele grondslagen. Immers de overlooper Emilius Longinus deinsde niet terug voor de misdaad den veldheer door moord aan zijn Vaderland en Keizer te ontrukken.

Na Vocula's verscheiden bevatte het Romeinsche kamp, waarin alle tucht had opgehouden, niets dan een ongeregelden hoop krijgslieden. De oversten Herennius en Numisius die den vermoorden veldheer tot het laatste oogenblik trouw hadden ter zijde gestaan, werden in boeijen geklonken, en al de overigen gedwongen met de oproerlingen gemeene zaak te maken. De liefde tot het Vaderland ontvonkte geen der strijders meer tot grootsche daden, ja naauw was Classicus met de teekenen van het veldheerschap binnen de legerplaats gekomen, of de zonen van het wereldbedwingend Rome deden den eed van trouw aan het nieuwe Gallische Rijk.

De bezetting van Castra-Vetera door den honger tot het uiterste gebragt, bezweek voor den drang der omstandigheden. Zij zond afgevaardigden naar Civilis, met het aanbod om zich te onderwerpen, zoo men haar lijfsbehoud toestond. Met blijdschap bewilligde de Bataafsche veldheer in dit beding, doch de verbittering tegen de Romeinen was zoo groot, dat de belegeraars kort na den uittogt des vijands op de aftrekkenden aanvielen en eene vreeselijke slagting onder hen aanrigtten. De overblijvende keurlingen snelden naar de legerplaats terug, doch helaas, niet tot hun behoud. In weerwil van Civilis' bevel, werd de veste door de bondgenooten uitgeplunderd en aan de vlammen prijs gegeven.

De Bataafsche veldheer juichte over de behaalde zege, en ten teeken, dat nu zijn smeekbede aan de goden was verhoord, legde hij plegtig zijn goudgeel hoofdhaar af, dat hij tot dien stond, volgens zijne gelofte, bij het aanvaarden van den strijd, aan zijn natuurlijken groei had overgelaten.

Het gerucht liep onder de Romeinen, dat Civilis zelfs eenige gevangenen ten doel had gesteld aan de pijlen van zijn zoontje. Doch terwijl een Tacitus de waarheid dezer vertelling niet durfde bevestigen, kon hij het feit staven, dat de Bataafsche veldheer, in vereeniging met Velleda, Colonia-Agrippina behoedde voor de woede der Over-Rijnsche Germanen, die deze volkplanting wilden vernield hebben [1]. Te fier om den eed aan het nieuwe Gallische Rijk te doen, bleef hij met Classicus en Tutor op den voet van bondgenooten handelen, en zond uit zijnen naam den Romeinschen veldheer Lupercus benevens een groot gedeelte van den buit aan Velleda ten geschenke.

Het tooneel des oorlogs, in den beginne tot de omstreken van het tegenwoordige Leiden beperkt, had zich allengs uitgebreid en was nu verplaatst naar den Middel- en Boven-Rijn tot aan de bergen van Rhetië. Hadden Classicus, Tutor en de overige hoofden uit het Zuiden Civilis' voortvarendheid en volharding bezeten, zij hadden de Romeinen welligt nog verder teruggeworpen. Maar ligtzinnig van aard en door de uitbreiding hunner magt verblind, verzuimden zij den Romeinen het terugkeeren te beletten en lieten deze onbelemmerd door de passen der Rhetische Alpen Germanië en Gallië naderen.

Terwijl Classicus den cesar poogde te spelen, wendde Civilis zich naar de Maasboorden, ten einde Labeo die daar aan het hoofd van eenige Betasiërs, Tongeren en Nerviërs had post gevat, vóór zijn verraad te straffen. In het Maasdal kwam het tot een treffen, waarin Civilis na eene heldhaftige tegenweer verijdeld te hebben, de overwinning wegdroeg.

Was het te betreuren dat Classicus door ijdel vertoon de belangen van het bondgenootschap uit het oog verloor, die staat van zaken verbeterde niet toen het hoofd der Lingonen, zich op zijne beurt tot keizer deed uitroepen, zoodat Gallië hierdoor twee of drie oppergebieders te gelijk telde. Doch Sabinus had niet veel genot van zijne verheffing: hij werd door de Sequanen verslagen en moest van oord tot oord als balling ronddolen, tot hij negen jaren later in de handen zijner tegenstanders viel, die hem naar Rome opzonden, waar Vespasianus hem ter dood liet brengen.

Intusschen verspreidde zich het berigt, dat een nieuw Romeinsch leger, onder bevel van Gallus Annius en Petilius Cerialis, door de Helvetische

---

[1] De Agrippijnen zonden om zich Velleda's welwillendheid te verzekeren, der beroemde Broektersche maagd aanzienlijke geschenken, welke ook werden aangenomen. Doch de gevierde wigchelares vertoonde zich niet aan het oog der afgevaardigden, omdat zij gewoon was eene aanvrage van dien aard te weigeren, ten einde den eerbied, dien het volk haar toedroeg, te bewaren.

Zie de plaat op bladz. 77.

gebergten naderde. Dit verwekte bij de meeste Gallen schrik en ontsteltenis, en op eene algemeene vergadering te Rhemi werd, zeer tegen den zin der Trevieren, die er door Tullius Valentinus werden vertegenwoordigd, besloten het hoofd in den schoot te leggen.

Doch mogten de Gallische stammen zich losscheuren van het verbond, geenszins Claudius Civilis en zijne Germaansche bondgenooten. Zij hadden den Romeinen te gevoelige nepen toegebragt, om aan een gelukkig einde van den oorlog te wanhopen. Zelfs een bedenkelijk verschijnsel ontmoedigde hen niet: dit, dat Julius Briganticus, de zusters zoon van Civilis zelven, zich met een vleugel ruiterij aan de zijde der aanrukkende Romeinen had geschaard.

Ditmaal wapenden de Trevieren zich met een ijver, die menig verzuim van vroeger beloofde te vergoeden. Doch naauw hadden de keurlingen, die na den moord op Vocula gepleegd, den eed van trouw aan Classicus hadden gedaan, de nadering van Sextilius Felix met de voorhoede van het Romeiusche leger vernomen, of zij liepen met nog weifelende Gallische bondgenooten tot den veldheer van Vespasianus over, die hierdoor gerugsteund, eene belangrijke overwinning te Bingium, aan den mond der Nahe, behaalde.

Cerialis trok nu naar Trier op, waar Valentinus, verwoed over het ontkomen der krijgsgevangenen uit Novesium en Bonna naar het vijandig gezinde Mediomatricië, de beide welbewaakte hoofden Herennius en Numisius liet ter dood brengen. Zijn doel daarmede was zoowel zijne wraak te bevredigen als om door dit tergend bedrijf alle hoop op vrede met de Romeinen af te snijden en zijne landgenooten te onverwrikter bij den opstand te doen volharden.

Het was ter hoogte van Rigodulum [1] dat Cerialis het Moezeldal, het middelpunt van het Treviersche land, bereikte. Hier, waar het gebergte den loop der Moezel volkomen bestrijkt, hadden Valentinus en de zijnen zich op de hooge rotsen verschanst. Zij waanden er zich tegen allen aanval veilig, althans hunne veste onverwinbaar. Doch Cerialis bestuurde den storm met zoo veel doorzigt, en de Romeinsche soldaten streden met zoo veel volharding, dat Rigodulum genomen en zelfs Valentinus krijgsgevangen gemaakt werd.

Civilis en Classicus ondernamen eene poging om zich met Cerialis te verstaan. Zij beloofden hem, dat zoo hij de heerschappij van Gallië wilde aanvaarden, zij rustig binnen de grenzen huns lands blijven en hem als bondgenooten ter zijde staan zouden.

Doch toen dit voorstel door den Romeinschen veldheer met een verachtelijk zwijgen werd afgewezen, besloten de verbondenen hem door eene overrompeling onschadelijk te maken. Naauwkeurig bekend met den Eifel en zijne schuilhoeken, naderden zij zoo onverhoeds het Moezeldal, dat Cerialis, die niet in het kamp zijner soldaten, maar in de door hem gespaarde hoofdstad der Trevieren zijn nachtverblijf hield, te gelijk den aanval en het wijken zijner troepen vernam. Zijn versterkt kamp was overvallen, zijn leger uiteen gedreven, zijne ruiterij verstrooid en de brug, die het kamp met de stad verbond, nagenoeg in de magt des vijands.

Even stoutmoedig in gevaren als op weelderige vermaken verslingerd, gunt Cerialis zich den tijd niet, om zich behoorlijk te kleeden of te wapenen. Met het voornemen alles te herstellen, spoedt hij zich naar de Moezelbrug. Daar dringt hij in het midden der strijdenden en laat krachtig de kreten: "Rome, Rome!" klinken. Door zijn bezielde woorden en heldhaftig voorbeeld brengt hij de vlugtelingen tot staan, verlevendigt den gezonken moed, verzamelt de verstrooiden en rigt zoo een dam op tegen het verder voortdringen van den vijand.

Van hunne zijde blijven Civilis, Classicus en Tutor niet achter, om de Germanen en Galliërs op gelijke wijze aan te vuren. De Batavieren worden op hun alouden krijgsroem, de Trevieren op het verlies van hun vaderland, de Germanen op de schatten der vreemdelingen gewezen. Doch juist deze zucht om buit te maken, doet de schoone kans verkeeren: ter naauwernood wanen de aanvallers zich meesters van de legerplaats, of het plunderen vangt aan.

Nu ontplooijen de Romeinen al hunne strijdkrachten: zij sluiten zich eng aan een, en de verstrooide Broekteren, Tenkteren, Batavieren en Trevieren, met allen die zich bij hen hebben aangesloten, bekoopen hunne begeerigheid naar de schatten der Romeinen, met eene onverwachte nederlaag. De zegekreten besterven op de lippen der bondgenooten. Wat vlugten kan vlugt, en zelfs de legerplaats valt in Cerialis' magt.

Gelukkig voor Civilis en Classicus, dat de slagting nevens tal van vrienden zoo vele Romeinen had geveld, dat eene onmiddellijke vervolging der aftrekkenden eene onmogelijkheid was geworden. Het aantal lijken toch, zoo van bondgenooten als Romeinen, was zoo groot, dat, volgens Dio Cassius, de loop van de Moezel daardoor werd gestremd.

De Agrippijnen, die slechts door vrees tot het verbond waren toegetreden, werden Civilis in zijnen tegenspoed ontrouw. Zij zonden afgevaardigden naar Cerialis, die den Romein aanboden, hem de gade en de zuster van den Bataafschen veldheer en de dochter van Classicus in handen te leveren, die zonder schroom in eene stad waren achtergebleven, wier verwoesting door de Tenkteren en Broekteren alleen door de voorspraak van hare bloedverwanten verhinderd was. Er was ééne zwarigheid om aan deze belofte te voldoen: er lag namelijk eene uitgelezen bende Friesche en Kauchische krijgers te Colonia-Agrippina in bezetting; doch de

[1] Het tegenwoordige Riol, 2 uur beneden Trier en eveneens op den Regter Moezeloever. In den stichtingsbrief der abdij St. Maximin door Dagobert (633) heet de plaats nog Regiodola.

verromeinschte Ubiërs wisten dien hinderpaal uit den weg te ruimen. Zij boden dien kustbewoners een gastmaal aan, en naauw hadden de Friezen en Kauchen zich door een stevigen roes onbekwaam gemaakt om zich zelven te beheerschen, of de Agrippijnen vielen eensklaps op deze ongelukkigen aan, die allen over de kling gejaagd werden.

Civilis die na de nederlaag bij Trier, over den Eifel naar Tolbiacum (Zülpich) was geweken, besloot dadelijk op te rukken om deze trouweloosheid te straffen. Doch een berigt dat de Rijnmonden werden bedreigd, noodzaakte hem zijnen togt te wijzigen en de vaderlandsche beemden te dekken.

Gelukkig verdween spoedig zijne vrees voor een inval in Batavië, want de uit Brittanje overgekomen 14de keurbende, liet de Rijnmonden ter zijde liggen, om zich naar Nervië en Tongeren te wenden, ten einde de bewoners dier gewesten aan het bondgenootschap te ontrukken.

Nog meer: de Kaninefaten die sints den tijd van Gannascus vrij wat vorderingen in de scheepvaart gemaakt hadden, vielen met hunne hulken de Romeinsche vloot aan en vernielden haar voor het grootste gedeelte door haar in den grond te boren. Ja, deze dappere duinbewoners, volgden de 14de keurbende na en straften de Nerviërs voor den spoed, waarmede deze, bij het eerste gevaar, het bondgenootschap verzaakt hadden.

Ook aan den Rijn lacht de overwinning den bondgenooten weder toe: Classicus had het geluk eene Romeinsche voorhoede te verslaan, die, uit eene afdeeling ruiterij gevormd, door Cerialis op Novesium was gerigt.

Doch in weerwil dezer beide overwinningen, begon de Bataafsche veldheer maar al te wel in te zien, dat de worsteling met iederen dag gevaarlijker werd. Hij zag den eenen bondgenoot na den andere aan zijne zaak ontvallen en wist maar al te goed hoe groot de reuzenmagt was, die Keizer Vespasianus, nu hij rustig bezitter van den troon was geworden, den oorlog in Germanië te gemoet kon voeren. Niettemin wanhoopte hij niet aan een gelukkig einde, maar zette zijne bewegingen met groot overleg voort.

De herinnering aan de vroegere zegepraal te Castra-Vetera moest den moed zijner manschappen aanwakkeren, wanneer hij hen andermaal op dien grond een kamp deed opslaan en er den vijand afwachtte. Om iederen onverhoedschen aanval te voorkomen, liet hij den Rijn door het maken van een dwarsdam buiten zijne oevers treden. Zoo toch werd het gansche omliggende land overstroomd, en Cerialis, die hem op den voet was gevolgd, kon hem onmogelijk onverwacht bespringen.

Beide partijen haakten echter naar den strijd. De Romeinen, door de Batavieren tot vechten getart, konden eindelijk hunne begeerte naar wraak niet bedwingen. Zij waagden zich vooruit, doch geraakten spoedig in verwarring, doordien paarden en wapentuig in kolken wegzonken. De bondgenooten, beter met het terrein bekend en afgerigt op het doorwaden der stroomen, vielen den vijand

Oudheden bij Domburg opgedolven.

van achteren en ter zijde aan. Hunne groote, geharde gestalten weerstonden de kracht van het water, dat de meer tengere Romeinen onverbiddelijk medesleepte. Toen de nacht een einde aan het gevecht maakte, hadden de Batavieren weinig, de Romeinen ontzettend veel geleden.

Met het aanbreken van den volgenden dag werd de strijd hervat. Uitroepende: "de Rijn en de goden van Germanië slaan u gade!" gaf Civilis den zijnen last de naderende Romeinen aan te vallen. Met steenen kloten, met speren en schichten begroetten zij de vreemde ruiters en hulptroepen, die telkens op den glibberigen grond uitgleden, doch, hoe daartoe ook uitgedaagd, zorgvuldig vermeden, om te water te gaan. Allerhagchelijkst werd de staat dezer vijanden, toen de Broekteren de rivier overzwommen en hen in de flank aanvielen. Doch de keurbenden die op eenigen afstand van de voorhoede de kansen gadesloegen, schoten tijdig toe en stuitten het voortdringen der Germanen.

Herhaalde malen wisselden de kansen. Doch eindelijk wees een overlooper den Romeinen den vasten grond, waarlangs zij de driehoekvormige hoopen, waarin Civilis zijne krijgers had afgedeeld, zouden kunnen bestoken, zonder gevaar te loopen door moerassen en poelen tegengehouden te worden. Zóó geleid, viel de vijandelijke ruiterij onverwacht op de achterhoede van Civilis aan, terwijl de keurbenden den held van voren kwamen bestoken. Welhaast hadden de beide afdeelingen Romeinen de Batavieren bereikt, die nu aan die dubbele krijgsmagt geen weerstand kunnende bieden, gedrongen werden af te trekken. Zoo veel ontzag echter had de Batavische heldenmoed den Romeinen ingeboezemd, dat zij het niet waagden Civilis te vervolgen. Ja, zij konden niet beletten, dat de Batavieren, alvorens hunne rugwaartsche beweging aan te vangen, Castra-Vetera aan de vlammen ten prooi gaven.

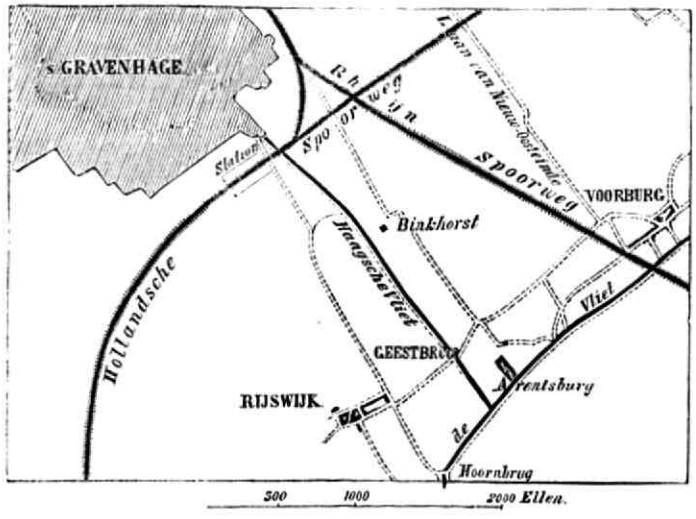

Arentsburg en omstreken.

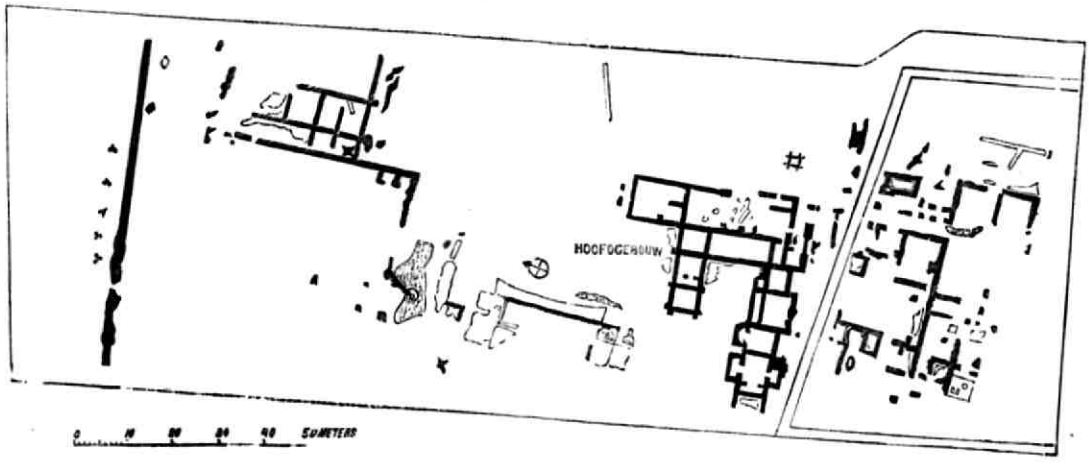

De opdelvingen op Arentsburg in 1829.

De wederzijdsche legers ontvingen inmiddels versterking: de Romeinen door de 10de keurbende,

die uit Spanje kwam aanzetten, de bondgenooten door de Kauchen en andere Germanen, tot wien Tutor, Classicus en Montanus zich hadden begeven, om hen tot deelneming aan te sporen.

De sterkte van den vaderlandschen grond bij eene wakkere verdediging kennende, besloot Civilis de kwartieren aan den Middel-Rijn op te offeren, om ten minste het eigen erf te redden. Om de natuurlijke sterkte van het Batavische eiland te vergrooten, deed hij den door Drusus opgeworpen dijk slechten, waardoor de Rijn, die reeds zoo sterk op de Gallische zijde aandrong, dat bed aanzienlijk verbreedde, maar zijn kil op de Germaansche zijde nagenoeg verliet. Het gevolg was, dat het eiland van Gallië meer werd afgescheiden en als bij den vasten wal van Germanië ingelijfd.

Gebrek aan de noodige vaartuigen verhinderde Cerialis om Civilis onmiddellijk te vervolgen, die van deze gelegenheid gebruik maakte om de Romeinsche bezettingen in de vier legerplaatsen, Vada, Grinnes, Batavodurum en Arenacum aan te vallen, allen op of omstreeks het Bataafsche eiland gelegen.

Civilis, Classicus, Tutor en Verax (de laatste, even als Julius Briganticus, een zusterszoon van het Bataafsche legerhoofd), bestuurden elk eene dezer ondernemingen. Te Grinnes, waar Classicus, en te Vada, waar Civilis den aanval bestuurde, was de strijd het hevigst. Aan beide zijden leed men groote verliezen: de dapperste Romeinen bekochten hunnen heldenmoed met den dood, een lot dat ook Julius Briganticus trof, die tot zijn laatste oogenblik een der hevigste tegenstanders van zijn grooten oom was gebleven. Doch met hoeveel onstuimigheid aangevallen, geen enkele dezer sterkten zwichtte voor de Bataafsche wapenen. Vada had een oogenblik zeer veeg gestaan, doch juist toen het op het punt stond te bezwijken, was Cerialis met eene ruiterbende opgedaagd, die de kans deed verkeeren. De Germanen, genoodzaakt af te trekken, ontkwamen hunne vernietiging alleen, door zich in den stroom te werpen. Civilis, woedend over dit aftrekken, wendde alle krachten aan om de vlugtelingen tegen te houden. Vruchteloos! Ja, zijn dralen bragt hem in 't dreigendste gevaar: hij moest in de rivier van zijn paard springen en onder een hagelbui van pijlen naar den tegenoverliggenden oever zwemmen.

Eenige dagen later werd Cerialis door de stoutmoedigheid der Germanen aan een ongedacht gevaar blootgesteld. Hij had, daar het strenge jaargetijde in aantogt was, de winterkwartieren te Novesium en Bonna in oogenschouw genomen, toen hij te scheep naar den Neder-Rijn terugkeerde. Om het smaldeel te beveiligen, trok eene kleine krijgsbende langs den oever voort, altijd de blikken op de vaartuigen gevestigd. Doch in een stikdonkeren nacht werden deze manschappen onaangenaam verrast. Eenige Germanen hadden in het duister den legerwal beklommen, in een oogwenk de touwen der tenten doorgesneden en de hierdoor weerloos geworden soldaten onder het doek dat hen overstelpte, als eene ligte prooi afgemaakt. Ook de vaartuigen werden door de vijanden besprongen en nagenoeg van hunne gansche bemanning beroofd. Slechts weinige schepelingen ontkwamen, door zich met het zwaard in den vuist een weg naar den oever te banen. Ofschoon Cerialis zich niet onder die vastberadenen bevond, ontkwam hij evenwel het bloedbad: hij was namelijk noch in het kamp noch aan boord van zijn schip, maar aan de zijde eener Ubische vrouw, Claudia Sacrata, van waar hij schier ongekleed, door de vijanden heen, de vervolging ontkwam. In triomf voerden de Germanen de schepen mede, van welke zij dat van Cerialis aan Velleda ten geschenke zonden.

Het gewonnen smaldeel schonk Civilis de gelegenheid om de vloot die hij aangevangen was bijeen te brengen, te versterken. Op de veroverde vaartuigen verving hij de zeilen door veelkleurige wapenrokken als zegeteeken op de Romeinen behaald. Zijn voornaamste doel met deze vloot was den Romeinen alle toevoer af te snijden. Doch over het geheel bragten de wederzijdsche vaartuigen weinig tot stand. In de breede Rijnkil stieten de Bataafsche schepen op de Romeinsche, maar na eenig werptuig met elkander gewisseld te hebben, scheidden ze van elkander.

Cerialis ondernam vervolgens een inval in 't Eiland der Batavieren, waarbij hij al wat onder zijn bereik kwam, plunderde en verwoestte. Eene listige berekening deed hem nogtans alle hoeven en akkers die Civilis toebehoorden, sparen, ten einde daardoor de gemoederen der bondgenooten van hun aanvoerder te vervreemden. Sedert Classicus en Tutor de vlugt hadden genomen, was de kring van Civilis' medestanders al enger en enger geworden, en nu de Romeinen zelfs op den Batavischen grond durfden te stroopen en brandschatten, begonnen de weinige overgeblevenen insgelijks te wankelen. Zelfs bij de Batavieren ving het verlangen naar het einde van den oorlog alle andere gevoelens te verdringen. Men kon thans, nu hevige najaarsbuijen het gansche eiland in een poel herschiepen, schier ongestraft de Romeinen trotseren; doch men wist dat die weersgesteldheid niet altoos zou duren, en de menigvuldige verliezen die men sints den slag van Bingium had ondergaan, ontroofden alle vertrouwen op een gelukkig einde.

Cerialis, maar al te wel van de stemming der gemoederen onderrigt, knoopte met ieder volk, met iederen stam onderhandelingen aan, waarin hij behendig beloften en bedreigingen dooreen mengde. Hij stookte het wantrouwen dat zich nu tegen Civilis openbaarde, met kracht aan. "De razernij van het Batavisch opperhoofd," zoo deed hij hun influisteren, "had den lande al die rampen bezorgd." Inderdaad kwam het zoo verre, dat zelfs de Batavieren zeiden: "Wij zijn verloren, tenzij wij door het straffen van Civilis blijken van ons berouw geven."

Bij dezen staat van zaken bleef aan Civilis niets over dan in onderhandeling met Cerialis te treden.

Hij leende het oor aan de voorslagen van vrede en noodigde den Romeinschen veldheer tot een mondgesprek uit.

Dit onderhoud vond plaats op eene brug over den stroom, waaraan de Romeinen den naam van Navalia gaven. Het middelgedeelte der brug was afgebroken. Ter wederzijde hielden de beide veldheeren die elkander zoo hardnekkig hadden bevochten, stand en kwamen, naar het schijnt, overeen, de vroegere betrekkingen tusschen de Romeinen en Batavieren te vernieuwen. Althans van dit tijdperk aan herleefde het oude bondgenootschap van Cesar, en welhaast verkeerden de zonen van den Tiber weder even onbelemmerd als vóór 69 met de bewoners van de Rijn-, Maas- en Scheldeboorden.

HOOFDSTUK XVI

BELGIE EN NEDER-GERMANIE ONDER VESPASIANUS EN ZIJNE OPVOLGERS TOT OP DE TIJDEN VAN VALERIANUS.

Voordeelen voor de landzaten uit de betrekkingen met de Romeinen voortgesproten. — Sporen van het verblijf der Romeinen in de Nederlanden. — Voordeelen die België en Neder-Germanië aan Rome opleverden. — De Bataafsch-Germaansche hulptroepen in den vreemde. — De Romeinsche Keizers van Vespasianus tot Valerianus. — Het dalen van Rome's magt en luister.

(70—253.)

Het gemis van een zelfstandig bestaan moge aan mannen van een zoo onafhankelijken zin als Civilis drukkend zijn gevallen, het is onbetwistbaar dat het verblijf der Romeinen in de Nederlanden voor land en volk van zegenrijke gevolgen is geweest.

Waren vroegere Romeinsche gezaghebbers voorgegaan met het aanleggen van dijken, wegen en andere openbare werken, de landvoogden door Vespasianus en zijne opvolgers naar België en Neder-Germanië gezonden, bragten de een meer, de ander minder het hunne toe, om den Nederlandschen bodem te ontginnen, er middelpunten voor het verkeer te vestigen en er zelfs gedenkteekenen te doen verrijzen, waarvan nog enkelen met bewondering beschouwd worden.

Van alle gewesten der Zeventien Nederlanden heeft geen talrijker gedenkteekenen van der Romeinen verblijf bewaard dan Luxemburg, dat zich tot op het einde der vorige eeuw tot onder de muren der oude Treviersche hoofdstad, Augusta-Trevirorum, uitbreidde. Op oud-Luxemburgschen bodem, naauwelijks 3½ kilometer van 't tegenwoordige grensdorp Wasserbillig en 7 kilometer van Trier, prijkt de zuil, die de dichter Göthe met het volste regt voor het schoonste Romeinsche gedenkteeken verklaarde, dat aan deze zijde der Alpen wordt gevonden, een monument ter eere van 't geslacht der Secundinen en allerwaarschijnlijkst eene stichting van 't midden der 2de eeuw.[1]

[1] Zie de plaat bladz. 84.

Verschillende wegen, onder den naam van *kems* bekend, doorsnijden dit gewest in verschillende rigtingen en vertoonen nog de onmiskenbare bewijzen, dat zij door het Over-Alpische volk tot heerbanen werden aangelegd. Van Romeinsche legerkampen bestaan nog overblijfselen te Dalheim, te Alt-Trier, op den Titelberg en elders. Van de eens zoo talrijke Romeinsche afgodsbeelden en altaren is nog eene menigte voorhanden, inzonderheid in het Museum te Luxemburg. Op Romeinsche begraafplaatsen en grondslagen van gebouwen stuit nog vaak de spade bij het omwoelen van den grond, en alleen in onze eeuw zijn duizenden Romeinsche penningen opgegraven, soms bij geheele verzamelingen te gelijk.

Het gansche Midden van België wordt doorsneden van den Romeinschen weg, die van Bagacum-Nervio (Bavay) over Atuatuca (Tongeren) naar Colonia-Agrippina (Keulen) voerde, in welke laatste stad nog heden een welbewaarde toren — der Römerthurm — aan den ouden omtrek der Agrippijnsche bouwstad herinnert. Eene boogbrug te Doornik is mede van Romeinschen oorsprong, terwijl in verschillende oorden van Vlaanderen, Brabant, Luik, Henegouwen, Namen en Antwerpen nog van tijd tot tijd grondslagen van gebouwen, bevloeringen, gereedschappen, graven, munten enz. uit de eerste eeuwen onzer jaartelling aan den grond worden ontwoekerd.

Behalve de Romeinsche oudheden te Merum en Herten, bevat Limburg overblijfselen van Romeinsche wegen in de rigting van Tongeren naar Keulen, van Maastricht naar Nijmegen en van Broek-Sittard naar Tudder, de laatste als vertegenwoordiger der houten moerasdammen. Andere belangrijke voorwerpen dier eeuwen heeft men opgedolven te Maastricht (o. a. eene badinrigting in de Groote-Stokstraat), te Houthem, Valkenburg, Schaesberg, Heerlen, Neerharen, Heel, Halen, Blerik en Mook. Nog onlangs (January 1870) zijn in dit gewest merkwaardige Romeinsche oudheden aan het daglicht gekomen, t. w. een altaar te Kessel (het oude Castellum-Menapiorum) en de grondslagen eener villa in het Ravensbosch, tusschen Houthem en Schimmert, een gebouw van 32 meters lengte bij 14 breedte.

Geene streek van Noord-Nederland echter heeft bij de opdelvingen rijkere schatten uit den Romeinschen tijd aan het licht gebragt dan de bergstreek, waarop Nijmegen is gebouwd. Veel daarvan is bewaard gebleven, maar nog meer werd weggevoerd, verstrooid of vernietigd. Van de Romeinsche tempels en tempeltjes die eens te Nijmegen en omstreken werden opgerigt, bleef een tempel op den Mercuriusberg nog tot de 16de eeuw in wezen, doch verdween sedert door baatzucht of lust om te vernielen. Men vindt nogtans in de verzameling van oudheden op het Nijmeegsche raadhuis, een tal van Romeinsche voorwerpen: graflampjes, beeldwerken, gelofte- en altaarsteenen, huiselijke benoodigdheden, sieraden, enz.

Nog in 1860 trok een gehouwen steen in den kerkmuur te Dodewaard, aan de Waal, de aandacht van alle bezoekers: een gedenkteeken op last van den oud-krijgsoverste der Afrikaansche ruiterbenden, Marcus Trajanus Juegumattius gesticht. Waarschijnlijk dagteekent dit monument, dat thans te Leiden wordt bewaard, uit het begin der tweede eeuw. [1]

Eene derde plaats in Gelderland, die belangrijke opdelvingen van Romeinsche voortbrengselen heeft geleverd, is Rossum, waar uit een uiterwaard ten

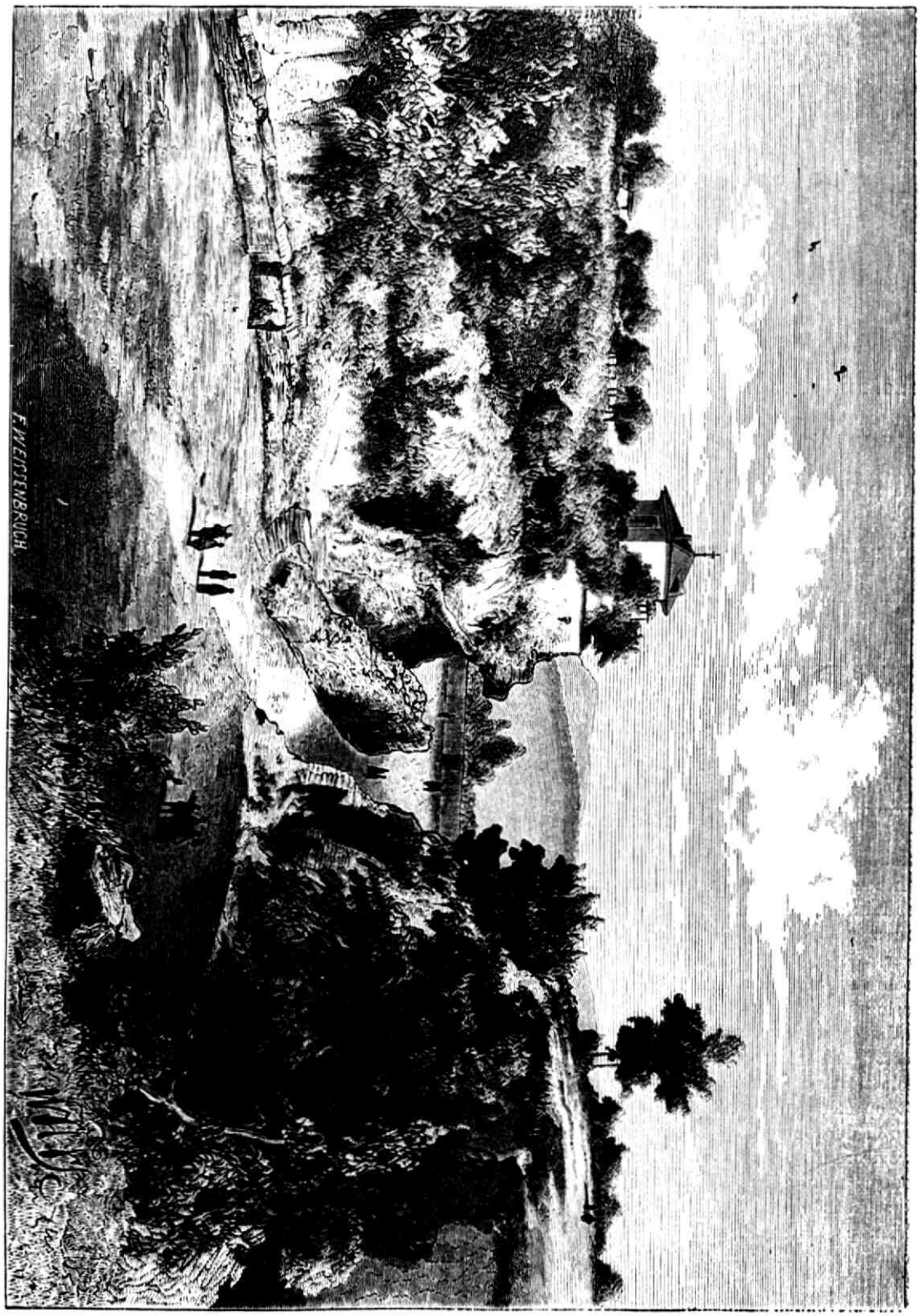

Overblijfselen van het amphitheater te Trier in 1869.

[1] Zie de plaat op bladz. 85.

oosten van het dorp, aan de Waalzijde, eene reeks van jaren achtereen, eene ontelbare menigte legioen-

het Over-Alpische volk afkomstig, is te voorschijn gebragt.

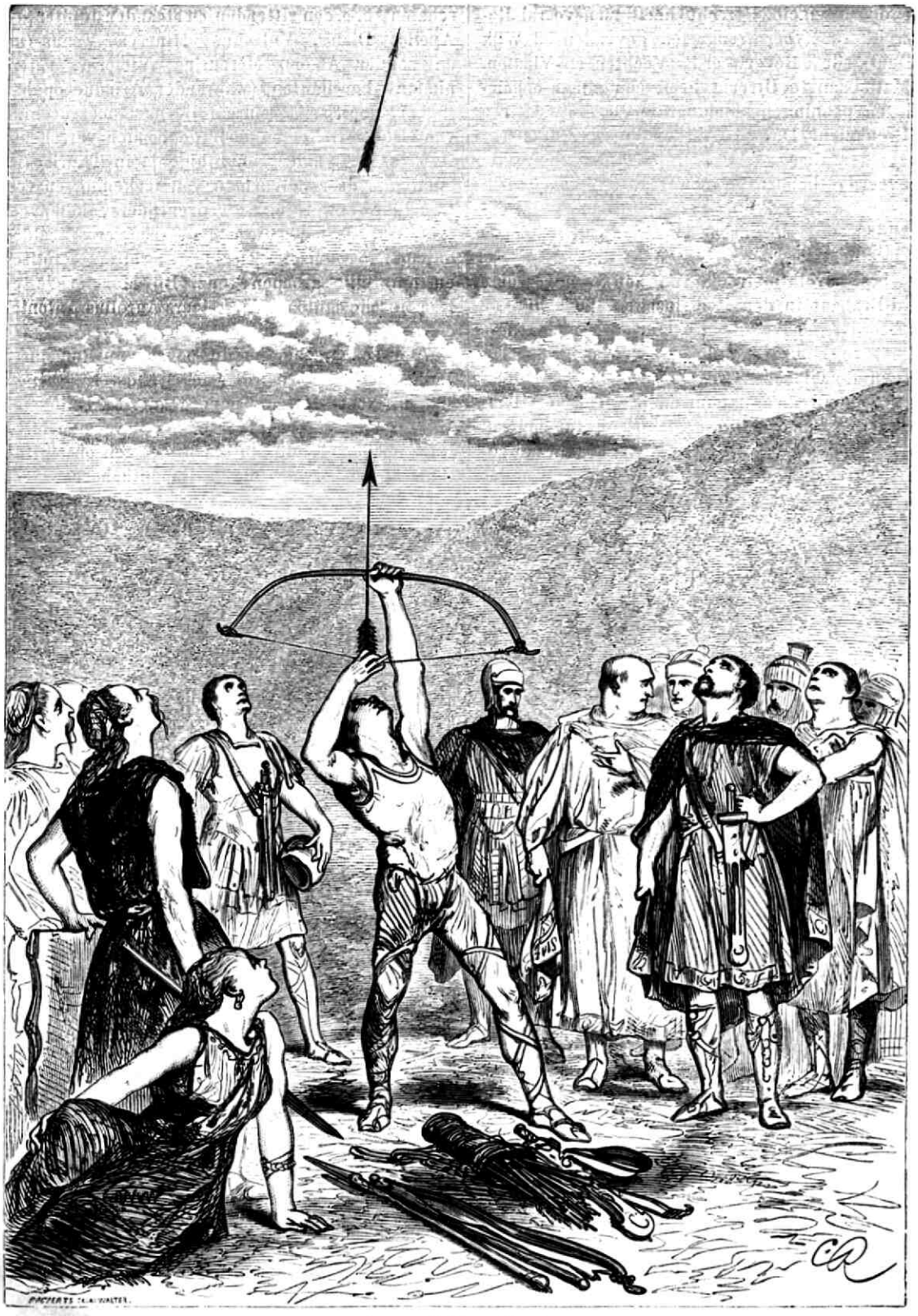

Soranus schiet twee pijlen af.

steenen, tegels, grof en fijn aardewerk, lampjes, beeldjes, speerpunten, bijlen en munten, alles van

Maurik, Zalt-Bommel, Hurwenen, Hemmen, Wageningen, Westervoort, Eefde, Vorden en andere

Geldersche plaatsen hebben penningen en andere kleine voorwerpen aan deze oudheden toegevoegd, Maurik ook grondslagen van gebouwen.

In de provincie Utrecht heeft men vooral Romeinsche kunstvoortbrengselen gevonden bij Wijk te Duurstede, Beverweerd, Vechten en Vleuten. De Maliebaan te Utrecht heeft een altaar opgeleverd, en penningen zijn langs de Vecht opgedolven tot Breukelen. De graafwerken ten jare 1869 ten dienste der nieuwe forten op de Houtensche vlakte uitgevoerd, hebben in een steen met opschrift het bewijs geleverd, dat het tegenwoordige Vechten tijdens de Romeinsche heerschappij den naam van Fectio droeg.

De best-bevolkte streek van het tegenwoordige Noord-Brabant in den Romeinschen tijd schijnt de Maasboord tegenover de uitwatering van de Niers geweest te zijn. Nog zijn daar de overblijfselen van een Romeinschen weg na te sporen. Bij Rijsbergen, in Breda's nabuurschap, heeft een tempel der Dea Sandraudiga gestaan, bij Rummel een Herculestempel, en te Gemonde een derde afgodisch heiligdom. Penningen van allerlei waarde, reukfiolen, spiegels, schrijfstiften, amforen en al wat de woning eens Romeins in dien tijd bevatte, nevens gespen, wapenen, mantelhaken en andere voorwerpen van kleeding, zijn te zamen vereenigd of afgezonderd van elkander, daar, zoowel als bij Bladel, Casteren, Goirle en andere dorpen, uit den bodem gedolven.

Zeeland, zoo veelvuldig door overstroomingen vervormd, heeft slechts weinige sporen van het verblijf der Romeinen aan het nageslacht overgebragt. Doch eene belangrijke uitzondering maakt de westkust van Walcheren, waar bij Westkapelle in 1514 even als bij Domburg in 1646, 1715 en vervolgens, velerlei oudheden aan den schoot der aarde zijn ontwoekerd: beelden, altaren, steenen, penningen, enz., ja te Domburg zelfs pilasters en puin van een naar het schijnt zeer ruimen tempel. [1] En wie zegt ons wat nog verborgen ligt in de diepten van den Roompot en in de Ooster-Schelde ter plaatse van het oude Romerswaal? Beide namen toch duiden op Romeinsche havenplaatsen aan of bij den Noorder-Oceaan.

In Zuid-Holland zijn Romeinsche oudheden gevonden aan de kust bij Katwijk en Monster, aan de Vliet bij Voorburg, aan den Rijn tegenover Leiderdorp, bij Alphen en Woerden, aan de Merwede bij Oud-Alblas, aan de Rotte bij Kroonswijk en nog op enkele andere plaatsen. Het oude tuighuis Roomburg genoemd, (tegenover Leiderdorp), werd teruggevonden in 1502, Brittenburg in 1520, en het Forum-Hadriani bij Voorburg inzonderheid bij de opdelvingen op de hofstede Arentsburg van 1827 tot 1830 [2]. Het Museum van Oudheden te Leiden bezit eene menigte der tusschen de grondslagen gevonden oudheden: o. a. van Arentsburg eene kruik van omstreeks 50 kilo's en tal van beeldjes, vooral op kannen en schalen, o. a. een zittenden en staanden Jupiter, een Apollo, Diana, Vulcanus, Minerva, Venus (met en zonder Amor), Mercurius, Victoria, saters, nimfen, bacchanten (waaronder Ariadne op haar tijger), geniën, Hercules (alleen en met de hinde van Diana), Acteon door de honden verscheurd, Orestes en Pylades, bij Iphigenia in Tauris (uitmuntende door zuiverheid van teekening en voortreffelijke bewerking), wedrenrijders, kampvechters, voor de wilde dieren geworpen veroordeelden, fluitspelers, danseressen, jagers, ruiters, erotische en huiselijke groepen, enz. Bij Monster is een Romeinsche mijlpaal der keizers Aurelius Antoninus en Aurelius Verus uitgegraven.

Veel schaarscher is de oogst van Romeinsche oudheden in het Noorden des Lands. Het beperkt zich in Noord-Holland genoegzaam tot eenige penningen, steenen, scherven en grafheuvelen bij den Burg op Texel, tot een steen met een opschrift bij Egmond, scherven bij st. Hippolitushoef en eene munt bij st. Pancras of Vrone, tenzij ook de duifsteenen wegen in den Wieringerwaard, den Anna-Paulownapolder en op den bodem der Zuiderzee bij Wieringen door de Romeinen zijn aangelegd.

In Friesland en Groningen is nog minder gevonden, weinig meer dan eenige verstrooide penningen, waarvan eenigen in terpen. Men heeft die munten opgegraven te Leeuwarden, Birdaard, Herbajum, Almenum, Arum, Monniken-Bajum, Spannum, Oosterend, Sneek, Uitwellingerga en Woudsend, Groningen en de Bourtange.

De Valtherbrug is het voornaamste werk der Romeinen in Drenthe. Al de overige sporen van hun verblijf of rondtrekken beperken zich tot verstrooide kunstvoortbrengselen, inzonderheid munten en enkele beeldjes opgedolven bij Roden, Ballo, Deursen, Rolde, Eext, Gieten, Gasselterboerveen, Beilen, Leggelo, Hoogeveen, Valthe en Noord-Barge.

Ook Overijssel kan geene grondslagen van Romeinsche gebouwen aanwijzen: het eenige wat daar uit den bodem is te voorschijn gekomen zijn, enkele kleine voorwerpen van uitrusting en verkeer, een wapen en eenige munten. Ze zijn verkregen te Ootmarsum en omstreken, te Weerselo, Rijssen en Ane.

Ofschoon een Romeinsch kaartwerk en reisboek, zoowel als de geschiedenissen van Tacitus en andere geschriften der Oudheid, eenige plaatsen binnen de grenzen der Zeventien Nederlanden aanduiden, telde het land nogtans slechts weinige steden. De landzaten vonden geen behagen zich binnen muren op te sluiten: alleen de Romeinsche bouwsteden aan den Rijn en de Moezel (Keulen en Trier), waar zich vele vreemdelingen uit het Zuiden ophielden, breidden zich tot belangrijke middelpunten van verkeer en zamenleving uit. Trotsche gestichten verrezen binnen hare muren, en reeds vóór het jaar 117 bezat Colonia-Augusta-

[1] Zie de afbeeldingen van een tweetal belangrijke beelden (Nehalennia's) op bladz. 88.

[2] Zie de kaartjes op bladz. 89.

Trevirorum (Trier) een amphitheater, blijkens het in dit ren- en worstelperk in 1780 door Wijttenbach gevonden opschrift: I. O. M. ET IUNONI REGINAE PRO SALUTE IMPERATORIS TRAJANI AUG. [1]

Doorgaans acht men dat in de Zeventien-Nederlanden vóór het einde der 3de eeuw alleen Bagacum-Nervio (Bavay), Tornacum (Doornik) en Atuatuca (Tongeren) als steden kunnen beschouwd worden. Doch het is ontwijfelbaar dat ook Orolaunum (Arl of Arlon), Noviomagum (Nijmegen), de havenplaats op 't Walchersche strand en welligt nog andere vesten eene bedrijvige bevolking binnen hare wallen vereenigden. Zelfs te Fectio (Vechten), dat men doorgaans alleen als vesting en tuighuis aanduidt, hielden vreemdelingen zich op, niet alleen krijgers, maar ook kooplieden en scheepvaarders. Een in 1869 aldaar gevonden steen bevat een opschrift, dat, vertolkt, aldus luidt:

Aan de godin Viradecdis hebben de Tungrische burgers en de varensgezellen die te Fectio gevestigd (of aanwezig) zijn, hunne gelofte gaarne en naar verdienste gebragt. [2]

Het aanleggen van havens, markten, villa's, baden en tempels door de Romeinen moest op de levenswijze der landzaten van grooten invloed zijn, al gaven de laatsten de voorkeur om te midden hunner akkers en weiden op het land te blijven wonen. Reeds vóór en tijdens den oorlog van 69 zag men de Kaninefaten vloten uitzenden en de Batavieren stormgevaarten timmeren, ja de taal bewijst, dat de landbouwer menig werktuig, handgreep en inrigting aan het voorbeeld der herwaarts gekomen vreemdelingen ontleende. Van het latijnsche agger stamt ons *akker* af, van satum ons *zaad*, van forca ons hooi*vork*, van flagellum ons dorsch-*vlegel*, van wannus ons *wan*, van secula ons *sikkel*, van spatha ons *spade*, van jugum ons *juk*. De beschaving door de Romeinen aan de Grieken en van deze aan de Egyptenaren ontleend, werd van lieverlede overgeplant op de Germanen, en het zaad door de wereldveroveraars aan Rijn, Maas en Schelde gestrooid, droeg hier tienvoudige, daar dertigvoudige, elders honderdvoudige vrucht.

Heeft Rome van enkele Belgische en Germaansche stammen eenigen cijns bekomen, grooter voordeel genoot het van zijne sterkten, aan Rijn, Maas, Schelde en Moezel door de trouw, waarmede de Germanen aan hunne verpligtingen voldeden, om hulptroepen te leveren. Talrijke scharen mannen en jongelingen van Germaanschen stam volgden steeds de adelaars der legioenen, wanneer Rome behoefte had aan krachtige medestanders in den strijd.

Ten jare 79 hielpen de Batavieren, onder aanvoering van Julius Agricola, andermaal Mona veroveren, en onder denzelfden aanvoerder beslisten zij, tijdens de regering van Domitianus (81—96), de volkomen onderwerping der Britten.

Keizer Trajanus (111—117) droeg hun eene bijzondere hoogachting toe, en niet minder zijn opvolger Hadrianus (117—138.) Geen wonder: de eerste was vóór zijne verheffing op den troon stadhouder van Neder-Germanië geweest, en Hadrianus had aan hen een belangrijk voordeel in den oorlog te danken. In den strijd tegen de Pannoniërs door den Donau in het voortrukken gestuit, wierpen de Bataafsch-Germaansche hulptroepen zich in den stroom, spoorden hunne paarden aan om den anderen oever te winnen en vielen de verbaasde vijanden zoo gevoelig te lijf, dat deze onverwijld de vlugt kozen. Maar niet alleen hunne bedrevenheid in het zwemmen en hun heldenmoed wekten Hadriaan's bewondering, ook de vastheid van hun arm, de juistheid van hun oog en de vlugheid hunner vingers vervulden hem met verbazing. Zekeren dag toch schoot de Bataafsche krijgsman Soranus een pijl af en deed dien onmiddellijk door een tweede volgen, welke den eerste, in het midden getroffen, voor 's Keizers voeten deed nedervallen. Toejuichingen vielen den krijgsman ten deel, ja men vereerde hem met een lofdicht.

Niet minder roem oogstten de Batavieren in bij Keizer Lucius Septimus Severus (193—211). Hij rekende het hun hoog aan, dat zij geweigerd hadden, zich bij de pretorianen aan te sluiten, toen deze den eerwaarden Pertinax ombragten en den troon aan den meestbiedende (Didius Julianus) veilden. Hij verbond hen aan de troepen welke die onrustige lijfwacht ontwapenden, hield hen in zijne omgeving en vertrouwde hen boven anderen. Had Hadrianus op het Bataafsche gebied het Forum-Hadriani gesticht, hij vernieuwde er het vervallen wapenhuis Roomburg of Rodenburg, tegenover het tegenwoordige Leiderdorp.

Keizer Caracalla (211—217) ging in zijne voorliefde voor de Batavieren zoo ver, dat hij zijn hoofd met goudgele lokken, naar Germaanschen smaak, tooide en dikwijls de Romeinsche kleeding met het Germaansch gewaad verwisselde. Erkentelijk voor zijne welwillendheid jegens hen en hunne landgenooten — voor het overige was hij een ellendeling, — wreekten zij de misdaad die hem uit het leven rukte. De hopman die den Keizer doorstak, viel onder hunne zwaarden.

Maximinus die van 236 tot 238 regeerde, had veel dienst van de Batavieren in een oorlog tegen de Over-Rijnsche Germanen, toen deze, terwijl slechts twee keurbenden aan den Boven-Rijn stonden en niet meer dan één den Middel- en den Neder-Rijn bewaakte, een aanval tegen het Gallisch-Germaansche grensland hadden ondernomen. Naar het schijnt vond gedurende dezen oorlog in of nabij Noord-Nederland een hoofdtreffen plaats; althans het strijdperk was niet ver van den Rijn, in een moerassig oord, vol kolken en poelen, waarin de paarden tot den buik wegzonken.

---

[1] Zie de plaat bladz. 92.

[2] Dr. C. Leemans, *Romeinsche opschriften, onlangs onder Vechten gevonden*, in de *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, afdeeling Letterkunde*, 12de deel (1869).

Had Rome in Nerva, Trajanus, Hadrianus, Antonius Pius en Marcus Aurelius eene reeks verdienstelijke, ja zelfs voortreffelijke keizers bezeten, die het aanzien des Rijks tegen de barbaren had-

Konstantijn de Groote werpt twee Frankische Koningen aan de wilde dieren voor.

den gehandhaafd, toen de laatstvermelde in het jaar 180 uit het leven werd weggerukt, taande met Commodus' verheffing de luister van troon en rijk. De Romeinen die zoo lang alle volken hadden pogen te overheeren, zagen eindelijk al de onrust, die zij anderen hadden berokkend, tot zich zelven terugkeeren. De teugelloosheid der krijgsknechten herinnerde aan het voorgevallene bij het uitsterven van Cesar's huis in den persoon van Nero. De vorsten, door de soldaten of door den senaat naar willekeur en gunst gekozen, schenen den troon slechts te beklimmen, om in de armen des doods te storten. Door zijne eigene zwaarte gedrukt en door de zedeloosheid zijner bevolking verpest,

moest het Keizerrijk ten val neigen. Men zag alom tooneelen van wanorde en ruw geweld. Honderdduizenden binnen de Hoofdstad leefden zonder ambt of bedrijf — alleen de slaven beoefenden de handwerken, — en deze geoorloofde lediggangers moesten wekelijks uit de keizerlijke voorraadschuren gevoed en ten minste eenmaal 's maands op dierengevechten en de vertooningen van gladiatoren onthaald worden. Door het krijgsgeluk bedwelmd en door de weelde en den wellust ontzenuwd, was voor de veroveraars der wereld het tijdstip aangebroken, waarop zij voor de door hen verachte barbaren begonnen te sidderen, waarop de magt, waaronder het Oosten en Westen zoo lang hadden gezucht, haren ondergang naderde.

voorgangers door voortreffelijke hoedanigheden van hart en geest. Hij was een verdienstelijk mensch en veldheer. Doch in weerwil zijner braafheid en dapperheid, was hij niet in staat, de tallooze aanvallen af te weren, die uit het Oosten en Noorden tegen het Romeinsche-Rijk beproefd werden. Perzen, Scythen en Gothen verontrustten de wingewesten aan den Eufraat en Donau, en de volkplantingen aan den Rijn werden in gevaar gebragt door een volk, dat zich uit onderscheidene Germaansche stammen gevormd en den naam van Franken — *vrije mannen* — aangenomen had. Sikambren, Tenkteren, Usipeten, Broekteren, Attuariërs en welligt nog vele anderen waren de stichters van dit bondgenootschap.

Konstantijn de Groote.

HOOFDSTUK XVII.

BELGIË EN NEDER-GERMANIË ONDER KEIZER VALERIANUS EN ZIJNE OPVOLGERS TOT OP DE VERHEFFING VAN BYZANTIUM TOT RIJKSZETEL.

Onheilen Keizer Valerianus overkomen. — Eerste invallen der Franken. — Posthumius. — Galliënus. — De dertig tirannen. — Sporen der verwarring gedurende dit tijdperk in den Nederlandschen bodem. — Overwinningen van Keizer Probus. — Scheepstogt van Franken van de kusten der Zwarte-Zee naar de monden des Rijn's. — Diocletianus. — Eerste Rijksverdeeling. — Maximianus. — De Menapiër Carausius in Brittanje. — Constantius Chlorus. — Konstantijn de Groote. — Hij werpt de koningen Ascarich en Ragais den wilden dieren voor. — Zijne begunstiging van het Christendom. — Verplaatsing van den rijkszetel naar Byzantium of Konstantinopel.

(253—330.)

Valerianus, die in 253 den Romeinschen troon besteeg, onderscheidde zich van de meesten zijner

Valerianus dolf in den strijd met de Perzen het onderspit. Hij werd door Koning Sapor krijgsgevangen gemaakt (258) en stierf na vele mishandelingen in 260. Doch zijn veldheer Posthumius, wien het bestuur over Gallië en Germanië was opgedragen, wist de aandruischende Franken zoo te keeren, dat een hunner vorsten zich verbond om den Rijn niet over te steken, noch te dulden dat eenig Germaansch volk dien overschreid.

De rust in het Germaansch-Gallische grensland was evenwel van korten duur. Naauw voerde Galliënus, de zoon en mede-regent van Valerianus, alleen de teugels der regering, of de aanvallen der vijanden vermenigvuldigden zich, en te gelijker tijd wierpen zich zoo vele veldheeren tot keizers op, dat men er welhaast negentien telde, die oneigenlijk de dertig tirannen genoemd worden. Alom heerschte de schromelijkste verwarring. Zelfs tot in Klein-Azië en Moesië, ja tot in het noorden van

Italië drongen óf de Perzen óf de Gothen door, en de Franken en Allemannen overstroomden Gallië.

De tegenwoordige Nederlanden werden door deze beroeringen fel bewogen. Nog leveren de zuidelijke gewesten onmiskenbare sporen op van de toen geheerscht hebbende verwarring, van de gevaren waaraan de bewoners en Romeinsche bezettingen bloot stonden, van overrompeling en volksverhuizing. In Luxemburg zijn duizenden en nog eens duizenden penningen uit dit tijdvak, met ouderen daaronder, in het gebergte gevonden. In 1820 werden ongeveer 7000 munten dezer soort bij Ehner opgedolven, in 1843 eenige honderden tusschen Grosbous en Vichten, in 1849 meer dan 500 in een aarden pot te Lintgen, in 1856 ruim 600 op eene oppervlakte van naauwelijks drie vierkante meters te Ettelbrück, in 1859 nagenoeg 600 te Schlindermanderscheid, en, om vele geringere vondsten niet te gedenken, in 1859 mede eenige honderden te Welscheid.

Gelijke ontdekkingen heeft men gedaan in België. In 1858 dolf men 102 dezer munten op te Harchies (kanton Quévauchamps) en in 1860 ongeveer 600 bij de overblijfselen eener Romeinsche schans te Affen of Fouche (kanton Etalle).

Al die penningen zijn vóór den jare 270 geslagen en de meesten voorzien met de beeldtenissen van een der dertig tirannen, inzonderheid van Tetricus. Er blijft dus geen twijfel over omtrent den tijd wanneer ze bedolven werden.

De plaatsen waar deze munten lagen en de wijze waarop zij waren verstopt, bewijzen dat zij daar niet verloren zijn, maar opzettelijk aan den grond werden toebetrouwd om haar tegen ontdekking en roof te verzekeren. De eigenaars, die ze langs dien weg aan het oog der toegesnelde vijanden wilden ontrukken, hoopten blijkbaar, hun schat eenmaal terug te vinden en tot zich te nemen. Doch zij keerden niet weder, omdat zij waarschijnlijk bij hunne vlugt te gronde gingen. Sporen van verwoeste gebouwen en hevige branden omringen niet zelden de plaatsen, waar deze munten aan den grond zijn onttogen.

Er kwam geene verandering ten gunste der Romeinen dan toen Probus, in den jare 276 door de Syrische legioenen tot keizer verkozen, zijne pogingen om den vervallen staat des Rijks op te beuren, met het beste gevolg bekroond zag. Hij dreef niet alleen de Franken en Allemannen over den Rijn terug, maar noodzaakte de eveneens vooruitgedrongen Bourgondiërs en Wandalen om af te trekken. Ja, hij verpligtte zelfs eenigen dezer Germaansche stammen tot hulde en cijns. Sommigen wees hij nieuwe woonsteden aan, maar anderen vergunde hij in de oorden te blijven, waar zij zich in den jongsten tijd gevestigd hadden.

Aan één horde Franken gaf hij bevel naar de kust der Zwarte-Zee te verhuizen, opdat zij hem daar behulpzaam zou zijn, het Rijk tegen de Alanen te beschermen. Doch deze volkplanters vonden geen behagen in de streek aan den Pontus-Euxinus. Ja, hun verlangen naar de oude woonsteden aan den Rijn was zoo groot, dat zij een meer dan vermetel ontwerp beraamden en ten uitvoer bragten. Zij maakten zich meester van een Romeinsch smaldeel en scheepten zich hierop in, om, langs de hun onbekende zeeën van Griekenland, Italië en het Westen, naar Neder-Germanië terug te keeren. Over de Zwarte-Zee Byzantium bereikt hebbende, stevenden zij door den Bosporus, den Propontis en den Hellespont naar de Grieksche-Zee, waarbij zij in Bithynië en Hellas menige bloeijende streek geheel uitplunderden. Vervolgens zetten zij koers naar Sicilië en verdelgden daar het rijke Syracuse. Nu viel het hun in den zin, Karthago van zijne schatten te berooven, doch er afgeslagen zijnde, deden zij Namidië en Mauritanië van weeklagten weergalmen en zeilden langs de Zuilen van Hercules, en langs de stranden van Hispanië en Gallië, naar het Vaderland, waar zij, met een rijken buit beladen, behouden aanlandden.

Waren zij verheugd den voorouderlijken grond weder te zien, de rijkdommen die het zeeschuimen hun had opgebragt, verlokten hen om spoedig weder zee te bouwen, ten einde nieuwe oorden voor hunne rooverijen op te sporen. Doch niet alleen de bannelingen zetten dit bedrijf voort, hunne vrienden en naburen beploegden eveneens, om buit te behalen, den oceaan. Inzonderheid deden dit de Saksers, die van over de Elbe gekomen, het land der Kauchen bezet en zich langs de Noordzee uitgebreid hadden. Met kleine vaartuigen, van hout vervaardigd en met ossenhuiden overtogen, doorkruisten zij de westelijke zeeën en trotseerden stormen en gevaren om zich onverwacht de have en het goed der kustbewoners toe te eigenen.

Den 28sten Augustus 284 werd de Dalmatiër Diocletianus door de krijgsbenden te Chalcedon tot keizer uitgeroepen. Meer bedacht op het aanzien des Rijks dan op eigen glorie, besloot hij zijn magt met een medekeizer te deelen, daar hij de onmogelijkheid gevoelde, dat één hoofd eene heerschappij, zoo uitgestrekt en uit zoo verschillende bestanddeelen als het Romeinsche-Rijk gevormd, alleen kon beheeren. Voor zich zelven het Oosten kiezende, droeg hij Westen op aan een wakker krijgsoverste, Maximianus Herculius, en daar beide keizers (augustussen) weder onderkeizers (cesars) aanstelden, had Rome sints 292 vier wettig ten troon verheven monarchen.

Inmiddels had Maximianus met voordeel gestreden tegen de Germanen die bij voortduur Gallië bedreigden. De Bourgondiërs, de Allemannen, de Cavionen en de Herulen waren óf teruggeworpen óf vernietigd, en de koning der in Batavië gevestigde Franken, Genobon, was zoo gedemoedigd, dat hij den vrede als een gunst ontving. Doch met het eedgespan der zeeschuimers was Maximianus niet zoo naar wensch geslaagd. Met iederen dag was de vermetelheid dezer roovers grooter geworden. Geene kust, geene haven in Gallië, Brittanje of Spanje was meer voor hen veilig. Bij dien staat van zaken had de Keizer eene vloot uitgerust, die

hij den Menapiër Valerius Carausius toevertrouwde, met last om de stranden te beveiligen en jagt op de zeeroovers te maken.

Carausius, een beproefd krijgsman, legde de ontvangen bevelen op eene zonderlinge wijze ten uitvoer. Hij gaf den zeeschuimers de gelegenheid om een aanzienlijken buit te vergaderen, en toen hij hen daarop aantastte en hunne schepen veroverde, behield hij de verworven schatten voor zich, zonder iets aan de uitgeplunderden terug te geven of het minste aan den Keizer te verantwoorden. Maximianus gaf toen bevel, om Carausius uit den weg te ruimen. Maar de listige Menapiër die den storm zag opzetten, kocht de officieren der vloot om, scheepte zich in naar Brittanje en wierp zich daar in 't jaar 286 tot keizer op. Met Zuid-Albion niet tevreden, hield hij ook Gesoriacum (Boulogne sur Mer) en de gansche streek van daar tot aan het Flie bezet, en den Franken veroorloofd hebbende, zich tot aan de Schelde uit te breiden, wierf hij hen tot medestanders in den oorlog tegen Maximianus en Diocletianus. Zoo was in Brittanje en op het vasteland tusschen de Seine en 't Flie, onder de bescherming van Frankische benden, eene soort van Germaansch keizerrijk gevestigd.

Het getuigt voor de toeneming van kennis en beschaving, dat de ten troon gestegen Menapiër zin had voor kunst en wetenschap, zoo als reeds blijken kan uit de penningen met de beeldtenis van Carausius. De Germaansche Keizer lokte zelfs verschillende kunstenaars en werklieden naar zijn gebied en maakte zijne onbeschaafde onderdanen, behalve met verschillende deelen der krijgskunde, met de zeevaart bekend.

Vruchteloos stelden Diocletianus en Maximianus pogingen in het werk om Carausius ten onder te brengen: zij moesten eindigen, hem in 292 als keizer van Brittanje te erkennen.

Zoo stonden de zaken bij de verhefling van Constantius Chlorus tot onderkeizer. Deze, die reeds als veldheer Carausius Gersoriacum (Boulogne) had ontrukt en alleen wegens 't gemis eener vloot aan deze zijde van het Kanaal was gebleven, besloot terstond den Menapiër niet langer in het bezit der verloren wingewesten te laten. Daarom was het een zijner eerste zorgen eene groote scheepsmagt bijeen te brengen. Doch zoo ver gevorderd, behoefde hij die tegen Carausius niet meer: deze toch werd in 293 door zijn eersten staatsdienaar Allectus trouweloos vermoord.

De uitrusting der vloot was nogtans niet te vergeefs geschied. Allectus had de plaats zijns meesters ingenomen en was niet gezind zijne heerschappij aan Constantius Chlorus af te staan.

Door een digten nevel begunstigd, stak nu de Romeinsche admiraal Asclepiodotus de haven uit en voorbij de vijandelijke vloot, welke omstreeks Wight lag, zonder door vreemden opgemerkt te worden. Daardoor konden de Romeinen tot Allectus' ontsteltenis onverwacht aan land treden. Zij trokken den overwinnaar te gemoet en leverden hem een veldslag, die hem troon en leven kostte.

Nadat Constantius Chlorus zoo in Brittanje, als in België, Toxandrië en Batavië het Romeinsche gezag had hersteld, droeg hij zorg om de hem toebedeelde landen (Hispanië, Gallië en Brittanje), tot nieuwen bloei op te voeren. Afkeerig van de Oostersche praal waarop Diocletianus was gesteld, even als van de krijgshafte ruwheid van Maximianus, verwierf hij zich de liefde en het vertrouwen zijner onderdanen en was de eerste die den Christenen in het Rijk bescherming liet ten deel vallen.

Het nederleggen der keizerlijke waardigheid door Diocletianus en Maximianus en de verhefling van de beide cesars tot augustussen (305), maakte eene nieuwe rijksverdeeling noodig. De eer van de eerste te zijn, viel aan Constantius Chlorus, als de oudste, ten deel. Hij behield de tot hiertoe door hem overwonnen landen, doch bewaarde slechts met moeite eene goede verstandhouding met zijn medekeizer Galerius, die niets liever wenschte dan alles alleen te bezitten.

Constantius Chlorus had niet lang genot van de eer der hoogste waardigheid. Immers, kort na zijne verhefling, toebereidselen makende om een veldtogt tegen de Picten te ondernemen, werd hij te Eboracum (het tegenwoordige York), den 25 July 306, uit het leven weggerukt.

Zijn zoon en opvolger, Constantinus — veelal Konstantijn de Groote genoemd, — begon zijne regering met een nieuwen oorlog tegen de Franken. Deze waren andermaal over den Rijn gekomen ten einde bij de Gallen en Romeinen buit te verzamelen. Doch onverhoeds overvallen, sneuvelden velen in een noodlottigen veldslag. Twee Frankische koningen, Ascarich en Ragais, met honderden hunner volgelingen, werden in zegepraal naar Trier gevoerd, en daar op last des Keizers aan de dieren voorgeworpen.[1] Vreeselijk schouwspel, dat maar al te vaak werd vernieuwd, vooral nadat Constantinus, op zijne beurt, den Rijnstroom overgestoken, verschillende Frankische stammen op hun eigen erf slag leverde. Inzonderheid werd de bodem van het Triersche amphitheater met bloed gedrenkt, nadat de Broekteren voor de overmagt der Romeinsche wapenen hadden moeten zwichten.

Doch vervulden deze barbaarsche handelingen de Frankische volken met wrok tegen den Keizer, zij lieten er zich geenszins door ontmoedigen: telkens ontbrandde de strijd weder, en niet eer werd eene betere verstandhouding geboren dan nadat Constantinus, tot andere inzigten gekomen, besloot om den vijand door gunsten en voorregten aan zich te verbinden. Hij ontving Franken aan zijn hof en verbond hen aan zijn persoon door hun magt, aanzien en belangrijke betrekkingen te verleenen.

Toen Konstantijn de Groote zijn vader op den troon volgde, had hij nog vijf medekeizers, van

---

[1] Zie de plaat op bladz. 96.

welke hij, naar de uitgestrektheid zijner heerschappij gerekend, de geringste was. Doch toen waren gesmolten, meende hij de kans te zien aanbreken om de alleenheerschappij te herstellen.

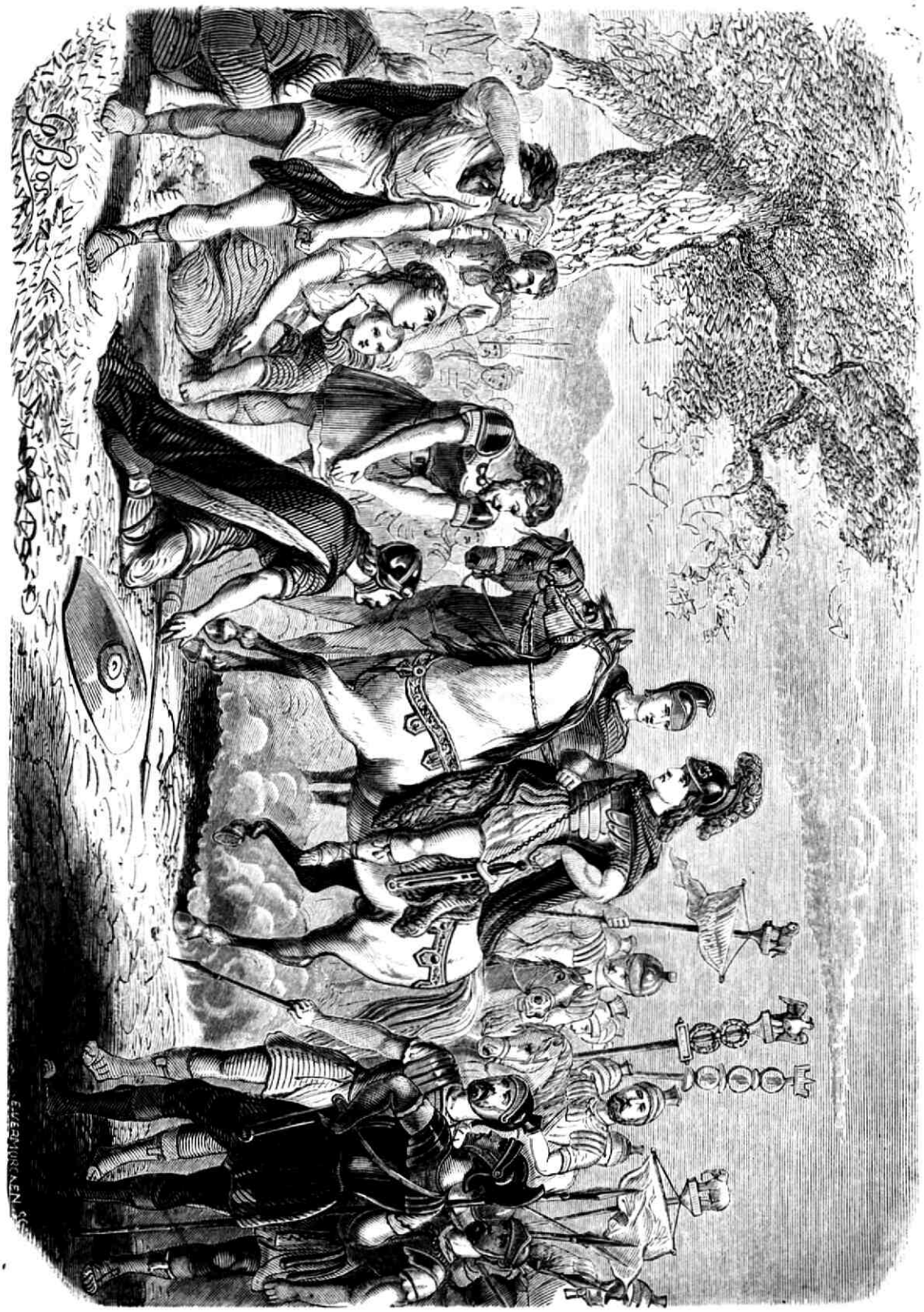

De Saliers ondervragen zich aan Keizer Julianus.

Rome's heerschers door den dood van Maximianus en dien van Galerius, in 310 en 311, tot vier

Met Maxentius in strijd geraakt, bragt hij deze ten val (312), verdrong toen ook Maximianus (313)

en rustte niet voor ook Licinius van troon en schepter had moeten afzien (323). Inmiddels had hij zich tot het Christendom gewend, naar zijn voorgeven daartoe gebragt door een verschijnsel aan den hemel, waarin hij een kruis, schitterender dan de middagzon, had meenen te ontwaren. Sedert verplaatste hij den rijkszetel van Rome naar Byzantium, dat te zijner eere den naam van Konstantinopolis verwierf.

Van het tijdperk van rust voor de Rijnboorden trok hij partij om langs de geheele rivier tot haren uitloop in zee de vestingen te vernieuwen of te versterken, eene welbemande vloot op den stroom uit te rusten en te Colonia-Agrippina eene brug aan te vangen.

De Hunnen trekken den Rijn over.

HOOFDSTUK XVIII.

NEDER-GERMANIË EN BELGIË ONDER KONSTANTIJN DEN GROOTE EN ZIJNE OPVOLGERS TOT OP DE GROOTE VOLKSVERHUIZING.

Doop en dood van Keizer Konstantijn de Groote. — Nieuwe rijksverdeelingen. — Constantinus II. — Julianus. — Nederlagen der Franken en Allemannen. — Juliaan's edelmoedigheid tegenover de Chamaven. — Jovianus. — Valentinianus.

(330–375.)

Den 11den Mei van het jaar 330 werd de verhefling van Konstantinopel tot rijkszetel plegtig gevierd, en eerst nu, nadat het Evangelie met groote pracht den volke werd verkondigd, gaf Konstantijn zijn voornemen te kennen, door den doop bij de gemeente der Christenen ingelijfd te worden. Het geschiedde met groote plegtigheid door de handen van Bisschop Eusebius in 337.

De Keizer overleefde deze godsdienstige handeling slechts weinige weken, daar hij den 22sten Mei van hetzelfde jaar zijn merkwaardigen levensloop besloot.

De rijksverdeeling onder zijne drie zonen Constantinus II, Constantius en Constans, en zijne beide neven Dalmatius en Annibalianus, reeds in 335 vastgesteld, had ten gevolge, dat eene reeks van jaren het Rijk op nieuw werd geschokt.

De neven werden door hovelingen uit den weg geruimd, doch Constantinus, die Hispanië, Gallië en Brittanje ten erfdeel had ontvangen, was de eerste der broederen die den burgeroorlog ontstak.

Het lot was hem echter niet gunstig, want na onverpoosden strijd gelukte het Constantius, ten jare 350, het Rijk zijns vaders weder tot één groot geheel te brengen.

Spoedig ondervond deze monarch, dat een eenig regent, hoe werkzaam ook, onmogelijk de teugels eener zoo uitgestrekte heerschappij alleen kon voeren. Er ontstonden op verschillende plaatsen oproeren, ja er verhieven zich tegen-keizers, van welken Magnentius zelfs Constantius den voet dreigde te ligten. De slag bij Mursa (Essek), op den 28sten September 350, verschafte Constantius de zegepraal, dan zoo zeer had de willekeur des legers wortel geschoten, dat vijf jaren later de legioenen te Colonia-Agrippina, het op nieuw waagden, over den troon te beschikken. Gedurende achtentwintig dagen — want spoedig kwam een sluipmoord den staat van zaken veranderen — weergalmde het aan den Rijn: "Leve Keizer Silvanus!"

Constantius deed eene goede keuze toen hij zijn neef Julianus tot cesar benoemde, maar deze verheffing klonk zonderling voor velen, daar het maar al te bekend was, hoe noode de Keizer dien even verstandigen als dapperen prins in het leven had gespaard.

Naauw was Julianus uit Athene in Gallië gekomen, de heerschappij die hem was aangewezen, of hij vernam dat de Franken van den Neder-Rijn en de Maas waren opgetrokken en den belangrijksten voormuur der Romeinen in deze streken, Colonia-Agrippina, hadden ingenomen. Tevens werd hem berigt, dat gansche zwermen van Allemannen plunderend en verwoestend door het land trokken en zich onder anderen van Maguntiacum (Mainz) en Argentoratum (Straatsburg) hadden meester gemaakt.

Door drommen van vijanden heen, drong Julianus tot Colonia-Agrippina door, op welks muren hij spoedig weer de adelaars der legioenen plantte. Doch het gunstige jaargetijde verstreken achtende, om nieuwe aanslagen te ondernemen, wendde hij zich naar de stad der Sennonen (Sens, aan de Yonne) om er de winterkwartieren te betrekken (356).

Een verdrag met de Franken verschafte hem de gelegenheid toen de lente van 357 aanbrak, om zich met zijne gansche magt op de Allemannen te werpen, doch deze versperden de enge wegen naar den Elzas met boomstammen, of verschansten zich op de Rijn-eilanden, van waar zij Julianus en zijne krijgslieden door de bitterste beschimpingen uittartten. Onderrigt dat de stroom door eene langdurige droogte ondiep geworden was, begaven de Batavische hulpbenden, die Rome nog altoos gewigtige diensten bleven bewijzen, zich te water en staken, nu eens wadende en dan weder met de schilden onder het lijf zwemmende, naar den vijand over. Vreeselijk was de slagting die zij toen aanrigtten, en belangrijk de buit bij deze ontmoeting gemaakt.

Ook in een volgenden veldslag, bij Argentoratum, beslisten de Batavieren door hunne dapperheid de volkomen zegepraal der Romeinen. Van de Allemannen bleven meer dan 6000 in dien slag, terwijl vele honderden door den stroom werden medegevoerd. Koning Chnodomar, hun legerhoofd, werd gevangen genomen en naar Rome gevoerd, waar hij, nedergedrukt door de schande der nederlaag, spoedig overleed.

Inmiddels waren de Franken, zich weinig bekreunende om het gesloten verdrag andermaal naar Colonia-Agrippina voortgerukt, waarbij zij alle gehuchten der Agrippijnen rondom deze bouwstad en bij Juliacum uitplunderden. Doch naauw vernamen zij dat de Romeinsche veldheer van den Boven-Rijn aanrukte, of zij wendden zich naar de Maas, waar zij zich uit twee sterkten met onbezweken moed gedurende vierenvijftig dagen verdedigden. Eindelijk echter moesten zij alle hoop op redding opgeven. Zij traden in onderhandeling, en het sterke Castellum-Menapiorum (Kessel) werd den Romeinen ingeruimd.

Na het overige des winters te Lutetia (Parijs) vertoefd te hebben, naderde Julianus in de lente van 358 de wildernissen van Toxandrië, om zijne overwinningen op de Franken voort te zetten. In de nabuurschap van Atuatuca (Tongeren) gekomen, lieten gezanten der Saliërs of Salische Franken zich bij hem aanmelden. Zij verzochten hem, het door hen ingenomen Toxandrië te mogen behouden. Zoo hij hun dit inwilligde, beloofden zij hem, zich stil te houden en geene strooptogten verder in Gallië te ondernemen.

Julianus, deze beloften wantrouwende, weifelde met zijn besluit. Hij bood den gezanten een vriendelijk gezigt en zelfs geschenken, doch verpligtte zich tot niets. In stilte besloot hij tot den oorlog en gaf zijn veldheer Severus last, de schreden der Toxandrische afgevaardigden te volgen, zoodra zij naar hunne haardsteden zouden terugkeeren. Dit geschiedde, en zoo geweldig werden nu de Saliërs geslagen, dat zij zich aan de genade van Julianus overgaven en hunne vrouwen en kinderen tot gijzelaars voor hun trouw stelden. [1]

De stam der Chamaven lag thans aan de beurt. Deze, door de Saksers voortgedrongen, waren den Rijn overgestoken en hadden zich zoo boven- als benedenwaarts langs den stroom uitgebreid. Daardoor waren zij in het bezit gekomen der havens, waarin de Romeinsche schepen de ankers uitwierpen wanneer zij den oogst van Brittanje naar het vasteland overvoerden, om daarmede de volkplantingen aan den Rijn en de Maas te voorzien.

Op de aanwijzingen van een Frank, Charieto, wien alle schuilhoeken der Chamaven welbekend waren, drongen de Romeinen door tot het hart

[1] Zie de plaat bladz. 100.

des lands. Niet het geringste verlies hadden zij te betreuren; want, voorgelicht door een zoo kundig gids, trokken zij alleen bij nacht verder en bleven des daags voor de Chamaven onzigtbaar. Zoo stieten ze onverwacht op den vijand, die verbijsterd door dit gezigt, meer aan vlugten dan aan vechten dacht. Duizenden dezer Germanen werden nu geveld, en de overigen, in de vreeze om geheel verdelgd te worden, smeekten als onderdanen aangenomen te worden.

"Ik schenk u den vrede!" sprak de Cesar, "doch eisch des Konings zoon ten gijzelaar voor uwe trouw. Alleen door hem uit te leveren, voorkomt ge het verdelgen van uw stam."

Eenige oogenblikken heerschte eene doffe stilte. Doch welhaast werd zij vervangen door sombere weeklagten. Helaas, zoo Julianus aan dien eisch bleef hechten, stond de val der Chamaven onherroepelijk vast. De prins toch was niet onder hen, en alle berigten stemden daarin overeen, dat hij gesneuveld was. "Och, dat mijn zoon leefde!" riep de bejaarde vorst weemoedig uit, "volgaarne vertrouwde ik hem aan uwe edelmoedigheid. Maar hij is gevallen onder uwe slagen. Ik heb geen zoon meer en zie nu bij uwen eisch den ondergang mijns volks te gemoet."

"Troost u, grijsaard!" sprak Juliaan verteederd en bereidde den Chamaven eene ongedachte vreugde. Onverwacht liet hij den jongeling, dien men waande gesneuveld te zijn, doch in de handen der Romeinen was gevallen, te voorschijn brengen en aan den bedroefden vader voorstellen. Jubeltoonen stegen omhoog, en gewillig onderwierpen de landzaten zich aan den Romein, wien zij nu niet meer als een overweldiger, maar als een edelmoedig weldoener beschouwden.

Met hetzelfde geluk als tegen de Saliërs en Chamaren streed Julianus vervolgens nog tegen andere Frankische en Germaansche stammen en stond gereed de Picten in Caledonië te vervolgen, toen Keizer Constantius, hem uit afgunst poogde te ontwapenen en van zijne legioenen wilde berooven. Maar de Romeinsche krijgsmagt in Gallië en inzonderheid het Germaansche element, toonde zich over dien eisch uit het Oosten zoo verontwaardigd, dat zij, in het kamp te Lutetia verklaarde niet aan gene zijde der Alpen te willen dienen, maar haar dapperen aanvoerder op een schild verhief en dwong met den diadeem den titel van augustus aan te nemen (360).

Hernieuwde invallen der Germanen voerden Julianus op nieuw naar den Rijn, dien hij nog twee malen zegevierend overtrok. Doch nadat hij de Attuariërs had bedwongen, begaf hij zich naar het Oosten, om zijne betrekking tot zijn keizerlijken neef te regelen. Naauw echter vernam Constantius, dat Julianus Gallië had verlaten en Moesië bereikt, of hij werd door verdriet en onrust overvallen en stierf, kort na zijnen doop, te Tarsus in Cilicië, in het vijfentwintigste jaar zijner regering (3 November 361.)

Julianus herstelde zoowel de binnen- als de buitenlandsche rust, doch verzaakte plegtig het Christendom, waaraan hij al de kabalen toeschreef, die de beide laatste regeringen verontrust hadden. Wegens dit bedrijf werd hij door zijne christen onderdanen de afvallige genoemd, doch zijne schitterende talenten en beminnelijke hoedanigheden hebben hem niettemin bij het nageslacht grooter roem verzekerd dan aan eenig keizer uit de 4de eeuw is ten deel gevallen. Twee jaren na zijne verheffing tot alleenheerscher sneuvelde hij tegen de Perzen, den 25 July 363.

Het leger in het Oosten riep nu den veldheer Jovianus tot keizer uit. Verheugd over deze verheffing, vaardigde hij zijne bloedverwanten Lucillianus, Procopius en Valentinianus af, om aan de legioenen en cohorten in de verwijderde oorden zijne komst tot den troon mede te deelen. Tot aan Neder-Pannonië vonden deze boden geene moeite, doch hier, te Sirmium gekomen, verklaarden de Batavische hulptroepen, die er in bezetting lagen, van Jovianus niets te willen weten. In hunne verontwaardiging vielen zij zelfs Lucillianus, den schoonvader des nieuwen Keizers, aan en bragten hem om 't leven. Ja zij wilden ook Valentinianus een zelfde lot bereiden, doch deze had zich gelukkigerwijze uit de voeten gemaakt.

Jovianus vond geene gelegenheid dien smaad te wreken, want te naauwernood had hij zeven maanden den diadeem gedragen, of hij vond een ontijdigen dood door het inademen van kolendamp. (February 374). Zijne staatkunde tegenover de Perzen, van wien hij een smadelijken vrede kocht, was hoogst laakbaar, doch aan het Christendom schonk hij het verloren aanzien ten hove terug.

Het ontzag, dat Julianus den barbaarschen volken had ingeboezemd, scheen met zijn dood verzwonden. Op nieuw drongen aan Rijn en Donau, Franken en Allemannen, Quaden en Gothen de Romeinsche wingewesten binnen, of verzamelden er buit, waarmede zij naar hunne schuilhoeken terugkeerden. Valentinianus herstelde dien ten gevolge, de rijksverdeeling. Aan zijnen broeder Valens Konstantinopel en het Oosten overlatende, koos hij voor zich het Westen, met Milaan ten rijkszetel.

Kundig en ijverig van aard, spande Valentinianus alle krachten in, om den bloei en het aanzien des Rijks te verhoogen. In Brittanje werd door zijnen veldheer Theodosius de Romeinsche heerschappij weder tot aan den in het noorden opgeworpen legerwal van Antoninus uitgebreid. Hij zelf noodzaakte in Gallië de Franken om de rust te bewaren en de Allemannen om hunne veroveringen terug te geven. Hij vervolgde hen tot over den Rijn, sloeg hen in 369 te Solicinium in het Schwarzwald en verzekerde de Rijngrens door nieuwe vestingwerken. Een opstand in Afrika, door den Mauritiaanschen koning Firmus ontstoken, werd door Theodosius in 373 gedempt, en Valentinianus zelf oorloogde met gunstige uitkomsten tegen de Quaden aan den Donau. Hij ontving juist een gezantschap

van deze door hem gedemoedigde Germanen te Bregetio (bij Komorn), toen eene beroerte hem overviel en uit het leven wegrukte (17 November 375).

HOOFDSTUK XIX.

BELGIË EN NEDER-GERMANIË TIJDENS DE GROOTE VOLKSVERHUIZING.

De verschijning der Hunnen op het wereldtooneel. — Vereeniging van Hunnen en Alanen. — Val en verheffing der West-Gothen. — Het terugroepen der Romeinsche bezettingen van de Rijnoevers. — Aëtius. — Clodio. — Meroveus. — Inval van Attila en zijne Hunnen in Gallië en België. — Slag op de Catalaunsche velden. — Angelen, Saksen, Jutten en Friezen steken over naar Brittanje. — Childerik. — Clovis. — Syagrius en zijn val.

(375—486.)

Was het Romeinsche-Rijk door de willekeur zijner heerschers, de teugelloosheid der krijgsbenden en het toenemend zedebederf des ganschen volks diep gezonken, onder de keizers die Konstantijn de Groote waren opgevolgd, werd een tijdperk voorbereid van wanorde, vernieling, ontbinding en dooreenwoeling van volken, waarvan de geschiedenis geene wedergade kent.

In het Altaïgebergte, in het hart van Noord-Azië, had zich in de tweede helft der 1ste eeuw het Mongoolsche volk der Hung-noe of Hunnen verheven en zich ten koste der Chinezen naar het Zuiden uitgebreid. Twee eeuwen achtereen waren zij voor de bewoners van het Hemelsche-Rijk gevreesde naburen geweest, toen zij hunne blikken rigtten naar het Westen en door de steppen van Siberië oprukten naar de boorden van de Wolga, aan wier benedenpand zij zich ten tijde van Valens en Valentinianus hadden neergeslagen.

Had het voorkomen der Germanen de strijdbare keurbenden van Cesar en Germanicus vaak doen huiveren, niet minder indruk maakte het uiterlijke der Hunnen op de tijdgenooten van Valens en Gratianus, die, in vereeniging met zijnen broeder, Keizer Valentinianus in het Westen was opgevolgd. "De Hunnen," zegt Ammianus Marcellinus, "zijn een volk van eene vreeselijke wildheid en schrikkelijk voorkomen. Zij kerven zich in hunne jeugd

Clovis.

kin en wangen met ontelbare sneden, om door digte likteekens het groeijen van den baard te verhinderen. Daardoor en door hunne kleine molsoogen afzigtelijk van gelaat, schijnen zij, wat hunne gestalte betreft, eer ruw gehouwen brugpijlers dan menschen, zoo gedrongen is hun ligchaamsbouw, zoo vleeschig hun hals, zoo breed hunne schouders. Zij dragen linnen kielen en het bont van bergmuizen, en om de beenen wikkelen zij bokkenvellen. Van hunne paarden zijn zij onafscheidbaar: zij eten, drinken en slapen op hunne rossen. Ook bij gemeenschappelijke beraadslagingen zit alles te paard... Voor 't bereiden van hun maal hebben zij noch vuur noch specerijen noodig, want zij leven van wilde wortelen en raauw vleesch, dat zij als een zadel op het paard leggen en, door een duchtigen rid vermurwd, ten lijve inslaan. Hunne morsige

vrouwen en kinderen vergezellen hen op karren, waarover dierenhuiden zijn uitgespannen. Steden, ja zelfs hutten, kennen zij niet, maar zij zwerven van hunne kindsheid door bossehen en gebergten. Landbouw en handwerken zijn hun vreemd, doch de oorlog gaat bij hen boven alles. Door snelheid vaardden om zich bij de indringers aan te sluiten. Nu ging de togt naar den Don, en door de steppen aan den Dnieper naar den Donau en Weichsel, waarbij de West-Gothen voor hen weken, om met vergunning van Keizer Valens zich in Thracië neêr te slaan.

Veldslag van Tolbiac.

en vermetelheid, tot roekeloosheid toe, weten zij te overwinnen, en niets is te vergelijken bij hunne wreedheid en roofzucht."

In het jaar 375 zetten de Hunnen over de Wolga en vielen de Alanen aan, die na eene zware nederlaag zich onderwierpen en het aanbod aan-

Maar de schoone landen aan den Hemus of Balkan waren geen Eden voor de West-Gothen. Van hunne wapenen beroofd, moesten zij ongehoorde verdrukkingen en kwellingen van keizerlijke ambtenaren dulden. Eindelijk tot het uiterste gebragt, lieten zij de rol van vlugtelingen varen, om met

de Romeinen een strijd aan te vangen, die in 378 Keizer Valens het leven kostte, en Theodosius — die door Gratianus tot medekeizer was aangenomen — een verdrag deed teekenen, waarbij hij den West-Gothen Thracië, vrij van alle belastingen, inruimde, ja hun een jaargeld bewilligde voor het leveren van 40,000 man hulptroepen (382).

De dubbele betrekking waardoor de West-Gothen hierdoor tot het Rijk kwamen, die van beschermelingen en beschermers tevens, leidde eerlang tot de hevigste botsingen. Naauw was Keizer Theodosius overleden (395), en het Rijk onder zijne zonen, Arcadius en Honorius, in een Oostersch en Westersch gebied gedeeld, of de Koning der West-Gothen, Alarik, ontstak den fakkel des oorlogs in Griekenland en Italië. Eerst (in 396) viel hij plunderende in Makedonië en Hellas en vervolgens (in 400) in Italië.

De bekwame staatsdienaar Stilicho, door Theodosius aan den onmondigen Honorius toegevoegd, het hart des Rijks door barbaarsche vijanden bedreigd ziende, vond zich genoopt, tot behoud van Italië, alle Romeinsche legioenen uit Brittanje, van den Donau en den Rijn naar gene zijde der Alpen te ontbieden.

Dit terugtrekken der Romeinsche legioenen uit Germanië en België was het sein tot eene algemeene volksverhuizing aan den Rijn. Immers moge de dichter Claudianus aan Stilicho den lof toezwaaijen, van den Rijn tot zijne uitwatering in zee, door den schrik der Romeinsche wapenen tegen de Germanen beveiligd te hebben, het is zeker, dat deze schrik niet lang aanhield. Tegen het einde van het jaar 406 naderden de Wandalen den regter Rijnoever en vielen de Franken aan, die wel is waar een schitterende zege bevochten, doch toen de Alanen de Wandalen te hulp kwamen, op hunne beurt het onderspit dolven. De beide overwinnende stammen, vereenigd of gevolgd door Sueven, Bourgondiërs, Quaden, Herulen en Saksers, trokken nu den schoonen grensstroom over, breidden zich in Opper-Germanië en België uit, wonnen gansch Gallië en bereikten zelfs zegevierend de Pyreneën. Al wat de Romeinen in Germanië en Gallië hadden gewrocht, werd geschonden of verwoest: steden, vestingen, landhuizen, gedenkteekenen, ontginningen. Duizenden werden vermoord of als gevangenen medegesleept.

De verwarring steeg, zoo mogelijk, nog hooger, toen Constantinus, die als gemeen krijgsknecht in dienst was getreden, zich in Brittanje tot keizer deed uitroepen, de Gallische edelman Jovinus zich te Moguntiacum den keizerlijken diadeem op de slapen drukte, en Ataulph, Alarik's opvolger, aan deze en gene zijde der Pyreneën een West-Gothisch rijk poogde te grondvesten.

De Romeinsche veldheer Aëtius ondernam het de vervallen zaken der Romeinen in Gallië te herstellen. Als veldheer van Placidia, de moeder en voogdes van den onmondigen Valentinianus III, kwam hij in 426 naar het Rhônedal, om den aanval der West-Gothen op Arles te verijdelen. Hij vervulde deze taak boven verwachting, sloeg in 430 en 431 de Bourgondiërs en trok in 432 naar de Maas om de Franken te tuchtigen, die van lieverlede zich ten koste der Galliërs naar het zuiden uitbreidden. Ook deze onderneming werd gelukkig door hem ten einde gebragt. Doch de jaloezij die hij tegen den stadhouder in Afrika, Bonifacius, koesterde, bereidde het Rijk groote nadeelen en gaf aanleiding dat beide beroemde veldheeren, die te regt de laatste Romeinen genoemd worden, elkander in Italië slag leverden.

Bonifacius zegevierde, doch viel door de speer van Aëtius (432). Deze, thans door het keizerlijke leger als een oproerling vervolgd, vond in een kamp van de meer en meer voorttrekkende Hunnen een veilig toevlugtsoord en keerde welhaast aan het hoofd van ettelijke duizenden dezer barbaarsche vrienden terug, om der Keizerin zijne voorwaarden van verzoening voor te schrijven. Placidia, sidderend voor den man die zoo lang het gezag van haar en haren zoon had geschraagd, nam Aëtius weder "in genade" aan, verhief hem tot patriciër en consul, en schonk hem zelfs het bevel over alle Romeinsche legers.

Andermaal bewees Aëtius zijn vaderland gewigtige diensten. Een verdrag dat hij te regter tijd met Genserik sloot, beschermde Italië voor de plunderingen der Wandalen, waarna zijn zwaard het gezonken aanzien van Valentinianus III in Gallië en Hispanië herstelde en de Sueven en Franken noopte om met Rome een bondgenootschap aan te gaan.

De Frankische vorst die met Aëtius deze overeenkomst sloot, was Clodio, koning van den stam der Saliërs, wiens heerschappij thans reeds van het Eiland der Batavieren en de grenspalen der Saksen tot aan de bronnen der Schelde reikte, en die zijn hof te Dispargum (waarschijnlijk het tegenwoordige Diest) had gevestigd.

Had Aëtius niet geaarzeld, de trouw aan zijn vaderland te verbreken, toen Placidia hem tot muiteling verklaarde, Clodio achtte op zijne beurt zich volkomen geregtigd, de grenzen van zijn gebied uit te breiden, ofschoon hij zich tegenover Placidia en Valentinianus tot vrede en bondgenootschap had verpligt. In 447 trok hij naar het zuiden op, nam Doornik en Kamerijk in en rukte voort tot de Somme, waar hij Aëtius ontmoette.

Bloedig was het treffen, doch, ofschoon de krijgskunde der Romeinen op de ruwe kracht der Franken zegevierde, werd Clodio geenszins ten onder gebragt. De Franken, "krijgslieden vóór zij mannen waren", hernieuwden hunne belofte, om met Rome in vrede te leven, doch behielden wat zij tot dezen tijd veroverd hadden.

Naar het schijnt, bleef sedert eene goede verstandhouding tusschen de Romeinen en Franken heerschen, ja toen Clodio in 448 was overleden, en Meroveus dien Vorst was opgevolgd, sloten de Franken zich naauw bij de Romeinen aan om met dezen en met de West-Gothen, Bourgondiërs en Alanen een vijand te bestrijden, die als een "gee-

sel Gods" zich roovend, zengend en moordend over Gallië uitstortte: de Hunnen.

Sints hunne komst in de Donaulanden hadden deze nomaden zich meer dan zestig jaren met het bezit vergenoegd der vlakten aan den voet der Karpaten en den rijns hun door de Oostersche keizers ingewilligd. Doch zoodra Attila in het jaar 444 de alleenheerschappij over de stammen in Pannonië had verkregen, vestigde hij den blik op de rijke landen aan de Middellandsche Zee, en, na de verschillende Skytische en Germaansche stammen tot bondgenooten aangenomen te hebben, viel hij veroverend en verwoestend in Thracië en Illyrië, en eindelijk ten jare 451 in Noricum, Vindelicië en Allemannië. Met een geweld, waarvoor alles bezweek, rukte hij voort tot den Rijn, trok dien stroom over tusschen de monden van den Neckar en de Birs [1]) en verspreidde zijne woeste scharen, te zamen 750,000 man, over Bourgondië, Gallië en België. In drie kolommen rukte hij op. De eerste toog in eene noordwestelijke rigting en vernielde te vuur en te zwaard alle landen tusschen de Moezel en Schelde, de tweede overstroomde het koningrijk Bourgondië, en de derde, met Attila aan het hoofd, drong over de Vogesen naar de Seine- en Loiredalen. Metz, Trier en Tongeren, even als zoo vele andere steden, moesten zwichten en werden uitgeplunderd, vernield of omgekeerd. De christen-kerken en heidensche tempels zonken in puin, gansche geslachten werden uitgeroeid, en zelfs de kinderen aan den moederschoot ontrukt.

Het Romeinsche legerhoofd Aëtius, niet minder groot als staatsman dan als veldheer, wist al de volken die thans op Gallischen bodem en in de nabuurschap daarvan leefden, onder de Romeinsche adelaars te vereenigen. Want, ofschoon de Franken, Bourgondiërs, Alanen, West-Gothen en Saksers voortdurend de magt des Rijks belaagden, erkenden zij de zedelijke meerderheid van den Romeinschen veldoverste.

Op de vlakke velden aan de Marne, in de nabuurschap van Catalaunum (het tegenwoordige Châlons), stieten de legers op elkander. Onstuimig voortdringende, verbraken de Hunnen welhaast het centrum des Romeinschen legers, waar de weifelende Alanen stonden, en deden vervolgens ook de West-Gothen afdeinzen. Doch de Gothische Prins Thorismond en Aëtius voorkwamen de droevige gevolgen van dien heilloozen schok. Met inspanning aller krachten, gelukte het hun een bloedbad onder de Hunnen aan te rigten, waarbij 150,000 dezer vijanden omkwamen.

Ofschoon nog altoos sterk genoeg om de worsteling met de hoop op gunstigen uitslag voort te zetten, beschouwde Attila den slag voor zich als verloren. Toen het nachtelijk duister de strijders van elkander scheidde, gaf hij bevel binnen den wapenburg alle zadels, tuigen en paardendekken, op een te stapelen, ten einde dien hoop, wanneer het noodig mogt zijn, in brand te steken en in den rook te stikken. Doch hiertoe kwam het niet. Zijne tegenstanders stelden zich tevreden met den verkregen uitslag en lieten hem ongehinderd aftrekken. Attila vond nu geen behagen in Gallië meer en keerde naar den Donau terug.

Ruim twee jaren later (453) eindigde hij zijne merkwaardige loopbaan in den nacht die op zijne bruiloft met de schoone Bourgondische Ildicho volgde.

Terwijl Attila uit Pannonië naar het zuiden en westen oprukte, was langs de stranden van België en West-Germanië een bedrijf aangevangen, dat groote gevolgen naar zich sleepte. Toen Rome, door den stroom der barbaarsche volken bedreigd, zijne legioenen uit verschillende wingewesten terugriep, had Keizer Honorius ook alle bezettingen uit Brittanje doen overkomen. Doch wel verre dat dit vertrek de Britten met vreugde vervulde, reikhalsden zij naar der Romeinen terugkomst. Immers jaar op jaar daalden de woeste Picten en Schotten uit de Caledonische hooglanden naar het zuiden af, en de bewoners der voormalige wingewesten, het hanteeren der wapenen ontwend, gevoelden zich te zwak om dezen barbaren het hoofd te bieden. Te vergeefs zonden zij gezantschappen naar Rome en naar de Romeinsche veldheeren in Gallië om hulp en bescherming: zij ontvingen geen ander antwoord, dan een tijdelijke hulp of de bekentenis dat zij vrij geworden, zich zelven moesten verdedigen.

In hunne wanhoop hadden zij de onvoorzigtigheid, de Germaansche zeeschuimers, die reeds anderhalve eeuw op hunne kusten hadden gestroopt, te hulp te roepen.

De eersten tot wien zij dit verzoek rigtten, waren twee broeders, die de overlevering Hengist en Horsa noemt, zonen van den Saksischen veldoverste Witigisil. Met drie schepen op de Britsche kust geland, hadden zij zich, op uitnoodiging van Koning Vortigern, bereid verklaard, om den Picten de kracht hunner zwaarden te doen gevoelen. Zij waren tegen die Caledonische roovers opgetrokken en hadden op hen eene schitterende overwinning bevochten.

Vortigern (of Gwrtheyrn) meende eene uitkomst gevonden te hebben. Hij stond zijnen dapperen bondgenooten het vruchtbare eiland Thanet af en drong bij hen aan, versterking te halen of te ontbieden. Bereidwillig voldeden Witigisil's zonen aan zijn verlangen, en welhaast staken duizenden Friezen, Anglen, Saksers en Jutten uit de landen aan de Maas-, Rijn-, IJssel-, Eems-, Weser- en Elbemonden naar Albion over.

Dan, hoe deerlijk zagen de Britten zich in hunne verwachtingen bedrogen. In plaats van de Picten verder terug te drijven, gingen de Saksers en hunne bondgenooten met de roofzuchtige Caledoniërs een verdrag aan en eigenden zich de landstreken toe die zij bezet hadden. Na een vruchteloozen tegenstand werden de Britten geveld, gevangen genomen of naar de bergen van Wales en Armorica

[1] Zie de plaat blz. 101.

(den uitersten westhoek van Gallië) verdreven. Alle maatschappelijke toestanden van Zuid-Brittanje werden omgekeerd en zelfs de taal en levenswijze des volks door die der krijgshafte vreemdelingen vervangen. Het Angelsaksische koningrijk Kent dagteekent van 455, dat van Sussex van 487, dat van Wessex van 519, dat van Essex van 527, dat van Northumberland van 547, dat van Oost-Anglië van 571 en dat van Mercia van 584.

Het vertrek van zoo vele landzaten, waaronder geheele stammen, naar het vruchtbare Brittanje, gaf den Friezen gelegenheid, zich ten koste van anderen uit te breiden, eenerzijds tot de Schelde, anderzijds tot de Weser en zelfs daarover. In het westen waren zij hierdoor mijlen ver naburen der Franken, terwijl zij in het oosten nevens de Saksers leefden.

Van de Batavieren werd na den tijd van Keizer Honorius niet meer gewaagd; zij waren waarschijnlijk met de Franken vereenzelvigd, even als de Toxandriërs en zoo vele anderen.

De Frankische Koning Meroveus werd in 456 door zijnen zoon Childerik opgevolgd, een vorst die zich zoo zeer aan buitensporigheden overgaf, dat zijne onderdanen hem afzetten en tot voogd des lands een Romeinsch veldheer Aegedius aannamen.

Welhaast echter berouwde den fieren Germanen deze stap. Childerik keerde na vier jaren zwervens door Thüringen naar Frankenland weder, en Aegidius, in vreeze zijn stadhouderschap, of liever zijn rijk, het land tusschen de Somme en Loire, te verliezen, deelde half gewillig, half gedwongen, het gezag met den vroegeren balling. Beider legers streden althans met vereenigde krachten toen de Saksers eene poging waagden, om zich naar de zijde van Gallië uit te breiden.

Toen Childerik in 481 binnen zijne hoofdstad Doornik (Tournai) overleed, strekten de Frankische heerschappijen — men telde er alleen in Gallië vier — zich van de Schelde en Oise tot den Main en de Saale uit. Waren zij naar het noordwesten en noorden door de landen der Friezen en der Saksers bepaald, naar het oosten reikten zij tot Thüringen en Beijeren, naar het zuidoosten tot Allemannië en Bourgondië en naar het zuidwesten tot het Romeinsche stadhouderschap Gallië, waarover nog onlangs Aegedius gebood. Doch hoe jammerlijk was dit eens zoo uitgestrekte wingewest ingekrompen, sints de Franken, Saksers, Allemannen, Bourgondiërs, West-Gothen, Armoriken en Bretons het voortdurend bestookten. Het was nu beperkt tot de steden Soissons, Reims, Troyes, Beauvais en Amiens met haar onderhoorig gebied.

Clotaris (Clothair) I.

Maar zelfs dit Romeinsch Gallië had opgehouden een Romeinsch wingewest te zijn. Immers de Duitscher Odoaker had reeds in 476 den laatsten West-Romeinschen keizer, Romulus Augustulus, onttroond, en de stadhouder die te Soissons zetelde, was dus wel een Romein van afkomst, maar kon onmogelijk zijn gezag aan een lastbrief uit Rome ontleenen. Afranius Syagrius was

eenvoudig zijn vader Aegedius als landvoogd opgevolgd en had dezen titel met dien van Koning der Romeinen verwisseld.

Clovis of Klodwig, Childerik's zoon en erfgenaam, was bij zijne troonsbestijging een jongeling van slechts vijftien jaren, doch muntte uit door schitterende hoedanigheden en een helderen blik in de toekomst. Hij beschouwde Syagrius als een vreemdeling, als een indringer, met wiens val de aanmatiging van Rome tegenover Germanië voor altoos zou ophouden. Hij daagde hem uit, tijd en plaats te bepalen tot een wedstrijd om de opperheerschappij en maakte ernstige toebereidselen tot dezen kamp.

Clovis verbond zich met den Frankischen koning van Kamerijk (Cambrai) en bragt met diens hulp Syagrius eene beslissende nederlaag toe. Op de velden bij Nogent, 2 uren ten noorden van Soissons, werd het lot van Noord-Gallië voor altoos beslist: met het jaar 486 hield de Romeinsche heerschappij aan deze zijde der Alpen op.

Moord op Koningin Gailesvinth gepleegd.

Syagrius vlood naar Toulouse en plaatste er zich onder de bescherming van Alarik II, koning der

West-Gothen. Clovis vorderde de uitlevering des vlugtelings, en daar Alarik zwak genoeg was, om den Romein over te geven, vond deze op last zijns mededingers een smadelijken dood.

HOOFDSTUK XX.

FRANKENLAND, NEDER-SAKSEN EN FRIESLAND TEN TIJDE VAN CLOVIS EN ZIJNE OPVOLGERS, TOT OP DEN DOOD VAN KONINGIN BRUNEHILDE.

Clovis' veroveringen. — Hij laat zich door den doop bij de gemeente der Christenen inlijven. — Gruwelen door hem gepleegd. — Clovis' monarchie na zijn verscheiden in vier koningrijken gesplitst. — Zeeschuimerij der Denen. — Eene Angelsaksische bruid die haren bruidegom nazet. — Bloedige twisten tusschen de Frankische vorsten en hunne bloedverwanten. — Clotaris I hereenigt het Frankische-Rijk. — Wedijver tusschen Fredegonde en Brunehilde. — Clotaris II. — De Saksers en de Friezen.

(486–613).

Door den val des Romeinschen Konings had Clovis de uitgestrektheid zijner heerschappij meer dan verdubbeld. Doch de aanwinst van Syagrius' rijk was hem gering bij de bezittingen, waarnaar hij haakte. Niets ontziende, noch zijn leven, noch zijne eer, noch zijn geweten, rustte hij niet, voor hij het doelwit zijner begoochelingen bereikte.

Allereerst wendde hij zich naar de Thüringers tegen wien hij in 491 optrok. Hij bragt hun eene volkomen nederlaag toe en dwong hen, hem een jaarlijkschen cijns op te brengen.

Daarop eischte hij van Gondobald van Bourgondië, de hand van Prinses Clotilde, in zijne oogen, en niet ten onregte, de erfgename van Genève. Maar eer hij op dit huwelijk aanspraken op landbezit deed gelden, trok hij te velde tegen de Allemannen en Sueven, die de uitbreiding der Frankische magt in Gallië niet verkroppen konden. Bij Tolbiac (het tegenwoordige Zülpich in de Pruissische Rijnprovincie) kwam het tot een vreeselijk treffen, waarin de kansen lang weifelden.[1] In een oogenblik van spanning legde Clovis de gelofte af, Christen te worden, zoo hem de zege ten deel viel, want zijne gemalin had hem verzekerd, dat de God der Christenen Zijn belijders de overwinning verschaft. Het einde was dat de Allemannen en hunne bondgenooten moesten aftrekken, en Clovis zegepralend uit den slag keerde (496).

Korten tijd daarna had de plegtige handeling plaats, die Clovis bij de gemeente der Christenen inlijfde. Bisschop Remigius, van Reims, diende hem op Kersdag 496 den heiligen doop toe met al de pracht en staatsie der katholieke godsdienst, waarbij de Vorst in de thans nog aanwezige groote doopvont der L.-Vrouwekerk drie malen werd ondergedompeld. "Buig Sikamber!" sprak de bisschop, "hier ootmoedig het hoofd. Vereer thans wat gij gewoon waart te verbranden en verbrand wat gij gewoon waart te aanbidden." Te gelijk met den Koning ontvingen nog drieduizend zijner Franken het gewijde bad, en Paus Anastatius betuigde zijne vreugde over deze gebeurtenis door Clovis den titel van allerchristelijksten koning te schenken.

Het was er nogtans verre af, dat deze verheven titel Clovis tot reinheid in handel en wandel aanvuurde. Veeleer was hij er op uit, zijne bezittingen, spijt eer en geweten, uit te breiden, en zijne gade Clotilde, die hem het eerst op het denkbeeld had gebragt, Christen te worden, sterkte hem, helaas, in dit voornemen. Zij drong bij hem aan, den dood haars vaders, Chilperik, op haren oom Gondobald te wreken en smaakte de voldoening, dat deze koning der Bourgondiërs, vlugtende voor de Franken, het slagveld van Dijon ontweek (500).

Vervolgens ving Clovis eene bloedige worsteling met de West-Gothen om het bezit van Zuid-Gallië aan, en won sedert door de schandelijkste kunstgrepen het grondgebied zijner bloedverwanten, Sigebert van Keulen, Chararik van Thérouanne, Ragnachar van Kamerijk en Rignomer van le Mans. Den eerste ruimde hij uit den weg, door Prins Chlodorik, 's Konings onwaardigen zoon, het moordstaal tegen zijn vader in de hand te geven; den tweede stak hij eerst in een klooster en liet hem toen heimelijk vermoorden; den derde hieuw hij neder, terwijl de ongelukkige als krijgsgevangene voor hem stond; en tegen den vierde zond hij moordenaars uit, die hun bloedig werk te le Mans volbragten. Al de bloedverwanten dezer slagtoffers, die eenige aanspraak op hunne heerschappij konden maken, werden eveneens uit den weg geruimd. Om uit te vorschen of nog iemand hunner gezinnen was gespaard, veinsde de Koning in de tegenwoordigheid zijner onderbevelhebbers, de grootste droefheid, wijl hem in het geheel geene magen overgebleven waren, die hem in geval van nood hulp konden bieden.

De Almagtige vergunde echter Clovis niet, langen tijd de vruchten zijner gruwelen te genieten. Hij stierf reeds ten jare 511, in het vijfenveertigste jaar van zijnen ouderdom, te Parijs, waarheen hij den zetel zijns rijks had gebragt.

Volgens het dwaze gebruik der Germaansche volken, werd het naauwelijks vereenigde Frankenland onder de vier zonen die Clovis bij Clotilde had nagelaten, verdeeld. Theodorik, de oudste, vestigde zijnen zetel te Metz en werd de eerste koning van Austrasië of Osterrike. Chlodomir koos Orléans tot residentie, Childebert Parijs, en Clotaris, koning van Neustrië (Ne-Osterrike) Soissons. Steeds vereenigd tegenover hunne vijanden, bragten zij het Bourgondische-Rijk ten val en lijfden het in bij de Frankische heerschappij (534).

Theodorik, wiens gebied zich tot de grenzen van Neder-Saksen en Friesland uitstrekte, had reeds vóór dien tijd met Deensche zeeschuimers moeten kampen, die omstreeks de monden des Rijn's ge-

[1] Zie de plaat op bladz. 105.

land, langs de stroomen grooten buit behaald en vele gevangenen gemaakt hadden. Doch 's Konings zoon Theodebert, was met een leger den vijand te gemoet getrokken en haalde hem in op het oogenblik dat hij wilde afzeilen. Het Deensche opperhoofd verwijlde echter nog op het strand, toen de Prins naderde. Er ontstond eene worsteling. De Prins greep den zeeschuimer aan en strekte hem dood voor zich neder. De Austrasische vloot vermeesterde de Denen, en de buit keerde aan de beroofde eigenaars terug.

Eenige jaren later viel mede omstreeks de Rijnmonden eene zonderlinge gebeurtenis voor, waarin — naar een Romeinsch verhaal — de stam der Warners (vroeger en later aan de Oostzee gevestigd) een der hoofdrollen vervulde. Hun koning, Hermegiskel, had zijn zoon Radigis verloofd aan eene Angelsaksische prinses. Doch zijn einde voelende naderen, droeg hij den rijksgrooten op, om Radigis te overreden, zijne weduwe te huwen, hetgeen niet alleen volkomen met 's Lands gebruiken strookte, maar het voordeel gaf om de goede verstandhouding met de Franken aan te kweeken, omdat Hermegiskel's tweede vrouw, Theodechilde, eene dochter was van den Austrasischen Koning Theodorik. Na het verscheiden van den Warnschen Vorst, voldeden de grooten aan zijn laatsten wil en bragten de echtverbindtenis tusschen Radigis en Theodechilde tot stand. Doch dit was de eer der Angelsaksische prinses te na gekomen. Diep door dezen smaad beleedigd, nam zij het koene besluit, zich in eigen persoon daarover te wreken. Zij deed onverwijld vierhonderd ligte vaartuigen uitrusten en voerde op deze vloot een landingsleger van honderdduizend man naar het vasteland. Door een harer broeders vergezeld, stelde zij zich aan het hoofd van dit leger, voerde haren van geestdrift gloeijende scharen tegen de Warners aan, en bragt Radigis zulk eene volkomen nederlaag toe, dat zijne krijgslieden, met den jeugdigen Vorst in hun midden, de vlugt kozen. Maar de Prinses liet den ontrouwen bruidegom nazetten. Hare mannen vonden hem in een verborgen schuilhoek van een woud. Zij bragten hem voor hunne gebiedster, die Radigis ondervroeg en hem zijne woordbreuk ten strengste toerekende. Wat de jonge Koning te zijner verdediging aanvoerde, de Prinses was niet met mooije woorden tevreden te stellen, maar bleef op eene volledige voldoening aandringen. Zij eischte de ontbinding van het tusschen Radigis en Theodechilde gesloten huwelijk, gevolgd door het voltrekken van den echt vroeger tusschen haar en den Warner bepaald. Door de omstandigheden gedrongen, bewilligde Radigis in deze voorwaarden. Met de noodige verontschuldigingen werd Theodechilde naar Metz gezonden. Doch de Austrasiërs lieten den ondervonden hoon niet ongestraft. Zij snelden naar het noorden, en het einde was, dat Radigis en de zijnen schier allen uitgeroeid werden.

Het was in dit tijdperk eene zeldzaamheid, dat een der Germaansche Vorsten in vrede zijne dagen besloot. Ook Clovis' zonen en hunne nakomelingen vonden meerendeels een ontijdigen dood, en daardoor gelukte het den Koning van Soissons, Clotaris I, het Rijk der Franken op nieuw onder één scepter te brengen (558). Door veroveringen naar het oosten en zuiden waren inmiddels de onderscheidene heerschappijen uitgebreid, zoodat de monarchie zich nu uitstrekte van de Atlantische-zee en de Pyreneën tot de Saale en de Elbe.

Fier op zijn gezag, droeg Clotaris het hoofd hoog op de schouderen, doch toen hij in 562 te Compiègne zijn einde voelde naderen, erkende hij dat zelfs de meest gevierde sterveling een afhankelijk wezen is. "Hoe groot moet God zijn", riep hij uit, die het leven der magtigste koningen in Zijne hand heeft!"

Hij stierf juist op een vreeselijken verjaardag, dien waarop hij de hut had in brand gestoken, waarheen zijn zoon Cramnus was gevlugt, nadat hij het plan des jongen mans, om hem met hulp der Bretons te onttroonen, door de nederlaag des vijands had verijdeld.

Na Clotaris' overlijden werd het Frankische-Rijk andermaal in vieren gesmaldeeld. Elk van 's Konings zonen bekwam een aandeel: Sigebert Austrasië, Charibert Parijs, Guntram Bourgondië met Châlons sur Saône, en Chilperik Neustrië, dat Soissons tot hoofdplaats had.

Op nieuw vormde zich eene bajert van broederoorlogen, tot de wangunst, door dolk, gift en zwaard gesteund, slechts één tak van Clotaris' huis in leven had gelaten.

Tot de afschuwelijkste tafereelen van dit drama, behooren die, waarin de beide koninginnen Brunehilde en Fredegonde de hoofdrol spelen. De eerste was de dochter van den Koning der West-Gothen, Athanagild en als gade van Koning Sigebert van Austrasië naar Metz gekomen, de laatste eene Frankische vrouw van lage geboorte, die der zuster van Brunehilde, Gailesvinth, de liefde van haren echtgenoot, Chilperik van Neustrië, had ontroofd, en door ieder als de hoofdschuldige werd beschouwd, toen de Koningin door moordenaars in haar bed werd overvallen en omgebragt. [1]

Dit verwekte een doodelijken haat tusschen Brunehilde en Fredegonde. De laatste hield niet op Chilperik tot vijandschap tegen zijnen broeder Sigebert aan te vuren en beefde zelfs niet terug om laatstgemelden Vorst door sluipmoordenaars van het leven te berooven. Zij bewerkte dat Brunehilde met hare kinderen in een kerker te Parijs werd gesmeten en schuimbekte van woede toen deze tegenstreefster in Prins Meroveus, Fredegonde's stiefzoon, een onverwacht vriend en zelfs een tweeden gade vond.

Dien bijstand wilde de Koningin van Neustrië in de eerste plaats Brunehilde onttrekken, en het duurde ook niet lang, of Meroveus stierf onder de handen van een harer satellieten. Daarop werden 's Prinsen vrienden, onder de wreedste folteringen

[1] Zie de plaat op bl. 109.

van het leven beroofd, en de bisschop van Rouen die het huwelijk van Meroveus en Brunehilde had ingezegend, stierf, verworgd door Fredegonde's huurlingen, in zijne hoofdkerk, op de trappen van het altaar.

In het jaar 584 werd Chilperik zelf, Fredegonde's gemaal, vermoord. Zekeren avond waarin hij van de jagt naar zijn zaalhof Chelles sur Marne terugkeerde, werd hij door Landerik, een bijzonder gunsteling der Koningin, aangevallen en door een dolksteek uit het leven gerukt. Fredegonde zond een leger naar het westen, met het doel Parijs, de verweesde hoofdstad van den vroeg overleden Charibert, te veroveren. Doch de Austrasiërs slaagden niet, want Guntram van Bourgondië die zijne manschappen aan die van Brunehilde had toegevoegd, werd door de treken van Fredegonde van haar tegenstander in een harer ijverigste beschermers herschapen, vooral sints zij, om dit doel te bereiken, het door haar bezette Parijs had opgeofferd.

Nu zond Fredegonde op hare mededingster een

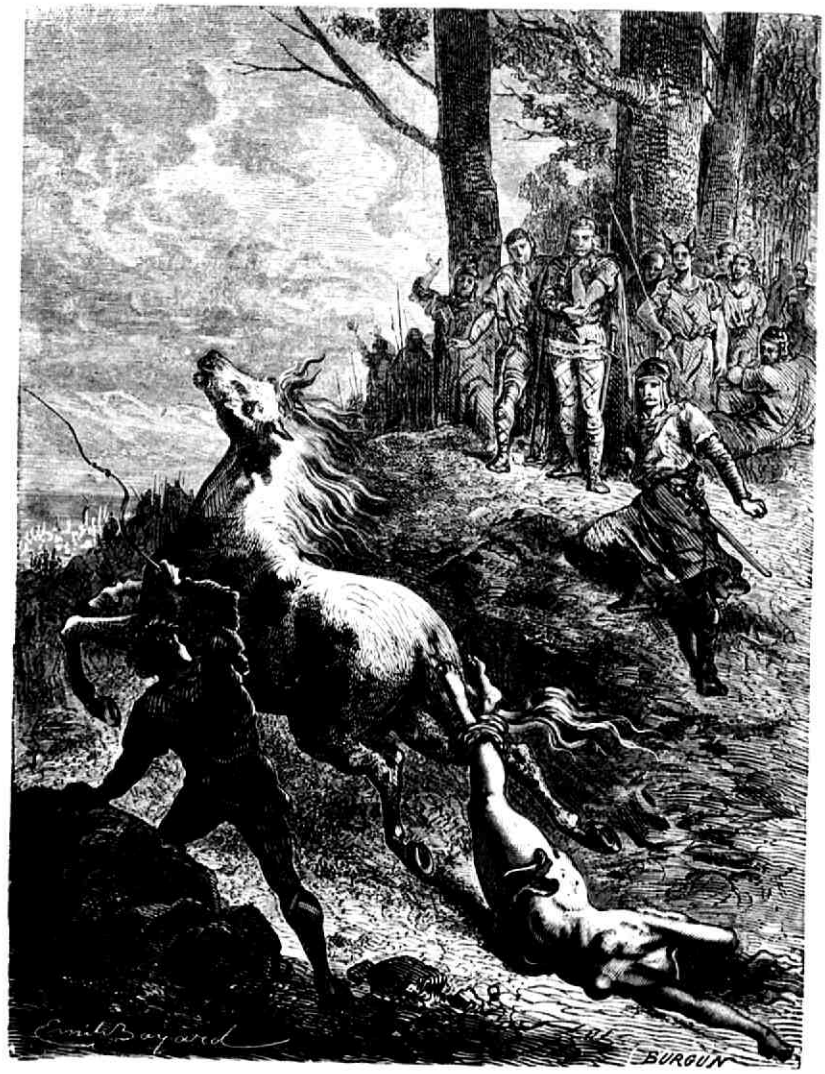

Dood van Koningin Brunehilde.

echter wierp de schuld op 's Konings kamerling Kherolf, die, naar zij zeide, door Brunehilde tot dezen moord was overgehaald en liet hem zonder weifeling uit het leven wegruimen.

Nu, als voogdes van haar onmondigen zoon Clotaris II, met het hoogste gezag in Neustrië bekleed, was het ijverigste doel van haar streven hare mededingster Brunehilde ten val te brengen, die thans te Metz het rijksbestuur voor den jeugdigen Childebert voerde.

Maar zij zelve moest op hare hoede zijn, want geestelijke af, die de Koningin van Austrasië moest vermoorden, en toen deze onverrigterzake terugkeerde — want Brunehilde was op hare hoede — liet zij hem tot straf handen en voeten afkappen. Eenigen tijd daarna zond zij twee andere moordenaars, eveneens geestelijken, met vergiftigde messen, naar den jongen Childebert, doch zij werden ontdekt en op bevel van Brunehilde, na de wreedste martelingen, ter dood gebragt.

Childebert mondig geworden (576), had zeventien jaren later het geluk dat zijn oom Guntram

hem Bourgondië naliet. Daardoor werd de magt van den Austrasischen Koning belangrijk uitgebreid: voor Fredegonde eene nieuwe ergernis. Zij stelde zich aan het hoofd van hare Neustriërs en bragt den vereenigden Austrasiërs, Bourgondiërs en Over-Rijnschen Franken te Droissy, bij Soissons, de nederlaag toe (593).

In dit voor Austrasië zoo dreigend tijdsgewricht overleed Childebert (595), en daar hij geene andere dan onmondige kinderen, Theodebert en Theodorik, naliet, nam Brunehilde andermaal de teugels van het bewind in handen. Ook zij leed in den veldslag bij Latofao tegen Fredegonde de nederlaag (596), doch won de slagen van Dormeilles (600) en

gezelschap aanzienlijke mannen, terwijl zij aan het gastmaal zaten, waartoe Fredegonde zelve hen had uitgenoodigd, in koelen bloede ombrengen. Haar stiefzoon Klodwig bereidde zij in den kerker een pijnlijken dood, en hare stiefdochter Rigunthis verminkte zij met eigene hand op vreeselijke wijze. Voor een geopenden koffer staande, beval zij het meisje daaruit eenig goed te nemen. Doch naauwelijks had de arme haar hoofd in den koffer gestoken, of de onmenschelijke stiefmoeder liet haar het zware deksel op den nek vallen. Het geschreeuw eener dienstmaagd deed gelukkig nog te regter tijd eenige menschen toeschieten, die Rigunthis verlosten; doch de toestand der arme

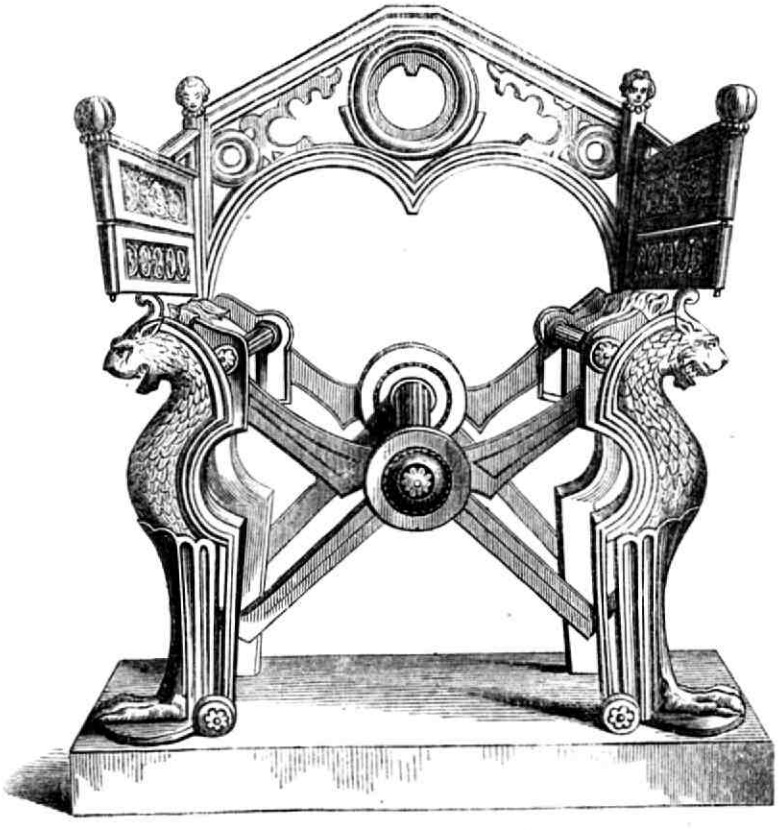

Rijkszetel van Dagobert I.

Etampes (604). Haar wil gold als wet, doch het feit dat nog heden het landvolk van 't voormalig Austrasië vele overoude groote werken, waarvan het den oorsprong niet kent, toeschrijft aan Koningin Brunehilde, bewijst, dat zij, in eenige opzigten althans, voor land en volk nuttig werkzaam was.

Inmiddels regeerde Fredegonde in Neustrië met eene wreedheid die aan de gruwelen van Nero herinnert. Allen die haren haat opwekten, zoowel aanzienlijken als geringen, werden door haar gemarteld, van het gezigt beroofd, verminkt of omgebragt. Niemand was zijn leven zeker. Priesters sneefden, door hare trawanten getroffen, op de trappen van het altaar, edelen te midden hunner volgelingen. Te Doornik liet zij eens een groot koningsdochter was ontzettend, want de oogen waren haar uit de kassen gepuild.

Fredegonde beleefde den triomf niet, hare aartsvijandin ten val te brengen. Toen zij in 597 overleed, was Brunehilde ten top van aanzien gestegen als regentes van Austrasië en Bourgondië.

Dit verheven standpunt te blijven innemen werd nu het doel van Brunehilde's streven, en daaraan offerde zij naam en geweten op. Eerlang scheen het zelfs, of zij Fredegonde in wreedheid wilde evenaren. Zoo liet zij Bisschop Didier, van Vienne, ombrengen, toen deze haar bestrafte over de opvoeding die zij aan hare kleinzonen gaf, en om geene mededingster naast zich te laten opkomen, deed zij Theodebert met eene dienstmaagd in het huwelijk treden.

Doch Brunehilde zag zich bedrogen. Zij moest ontwaren dat haar aanzien daalde, dat het volk de voorkeur gaf aan mannelijke regenten. Nu hitste zij hare kleinzonen tegen elkander op. Zij kon het Theodebert niet vergeven, dat hij, gelegenheid gevonden hebbende om Clotaris II, Fredegonde's zoon, te verderven, dit voordeel ongebruikt had laten voorbij gaan. Het gevolg daarvan was, dat Theoderik zijn broeder Theodebert te Keulen gevangen nam en naar Châlons sur Saône zond, waar Brunehilde dezen kleinzoon ter dood deed brengen (612).

Clotaris, van Neustrië, die al de woede en wraakzucht zijner moeder Fredegonde had overgeërfd, werkte inmiddels onverpoosd aan Brunehilde's val. Hij wist door kuiperijen en omkoopingen den Austrasiërs te bewegen, der Vorstin de gehoorzaamheid op te zeggen en hem tot Koning aan te nemen. De tachtigjarige Koningin wilde vlugten, doch zij werd gevat en onder luid geschreeuw door de verzamelde Franken ter dood veroordeeld. Drie dagen achtereen liet Clotaris de ongelukkige pijnigen, vervolgens op een kameel door het gansche leger rondvoeren, en eindelijk met de voeten aan een wild paard gebonden, ter dood slepen (613) [1].

Door deze omwenteling werd het Frankische-Rijk op nieuw hereenigd, en Clotaris II meester van het geheel.

De Saksers en Friezen in het noorden der tegenwoordige Nederlanden en de aangrenzende streken van Duitschland bleven in dit tijdperk hunne zelfstandigheid handhaven tegenover de Franken, die, hoe verdeeld ook, er steeds op uit waren, hun gezag naar het noorden en zuiden uit te breiden. Meermalen leden deze bewoners van onze noordelijkste gewesten eene gevoelige nederlaag, doch telkens verhieven zij zich weder en sloegen daarbij vaak de handen ineen tot onderlinge hulp en tegenstand.

HOOFDSTUK XXI.

FRANKENLAND, NEDER-SAKSEN EN FRIESLAND TEN TIJDE VAN CLOTARIS II EN ZIJNE OPVOLGERS UIT HET HUIS VAN MEROVEUS.

Vergadering der rijksgrooten te Parijs. — Verandering in het rijksbestuur. — Dagobert I en zijn hofmeijer Peppin van Landen. — Oorlog der Franken tegen de Saksers en Friezen. — Dagobert verovert Utrecht. — Prediking van het Christendom aan de Franken in België, de Friezen en Saksers. — Bisdommen te Trier, Tongeren (Maastricht), Kamerijk, Thérouanne en Doornik. — Amandus. — Eligius. — Dagobert's opvolgers. — Remaclius. — Livinus. — Mislukt ontwerp van Grimoald om het Merovingische huis te onttroonen. — Dagobert II. — Koning Adgil van Friesland's edelmoedigheid tegenover Bisschop Wilfried van York. — Peppin van Herstal groothofmeester van Koning Theodorik en zijne opvolgers. — Koning Radboud in Friesland. — Wigbert en Lambertus prediken in Friesland, Toxandrië en Teisterbant. — Willebrord, aartsbisschop der Friezen, in Friesland, de Moezelgouw en op Walcheren. — Strijd tusschen Peppin en Radboud. — Jammerlijk peil waartoe de Frankische koningen dalen. — Dood van Peppin van Herstal. — Plechtrude voogdes-groothofmeesteres. — De groothofmeester Karel Martel. — De Friezen dringen door tot Keulen en de Ambléve, maar worden door Karel geslagen. — Voorgenomen doop van den Frieschen Koning Radboud. — Karel verheft Chilperik II tot Koning van het geheele Frankische-Rijk. — De Arabieren dringen tot de Loire door. — Slag van Poitiers. — Slag aan de Middelzee. — Strijd in het Rhônedal. — De Paus verzoekt hulp tegen de Longobarden. — Dood van Willebrord en Karel Martel. — Karloman, Peppin de Korte en Grifon. — Bonifacius predikt het Christendom in deze en aangrenzende oorden. — Karloman doet afstand van zijne waardigheden. — De laatste der Merovingische Koningen Childerik III wordt monnik. — Peppin de Korte tot Koning der Franken gezalfd.

(613—752.)

De voornaamste aanleiding tot den val van Brunehilde was de ontevredenheid der Austrasische rijksgrooten en der bisschoppen over de willekeurige regering dezer Koningin. Ten einde zich in het vervolg niet weder aan zooveel dwingelandij bloot te stellen, oordeelden zij en hunne standgenooten in Neustrië en Bourgondië het raadzaam om de koninklijke magt voortaan te beperken. Op een ten jare 615 te Parijs gehouden vergadering van 69 kerkvorsten en 's Konings lieden (*leuten*, *leudes*), drongen beide standen eene reeks van besluiten door, die ten oogmerk hadden om hunne bezwaren uit den weg te ruimen, de zelfstandigheid der Kerk te verzekeren en den edelen de ondervonden schade te vergoeden.

Sedert groeide het gezag der Frankische rijksgrooten aan, en de groothofmeesters, [1] oorspronkelijk ambtenaren belast met het handhaven der orde in de koninklijke verblijven, verwierven daarbij zooveel aanzien en invloed dat zij de magt der koningen in de schaduw stelden.

Waren de hoofden des volks met deze veranderingen hoogelijk ingenomen, die van Austrasië zagen met leede oogen, dat de koningszetel buiten hunne landpalen was opgerigt. Om dit misnoegen te stuiten, zond Koning Clotaris II zijn zoontje Dagobert naar Metz en droeg hem, onder het toezigt van Bisschop Arnulf en den Groothofmeester Peppin van Landen het bewind over Austrasië op (622).

Te Metz en Parijs achtte men de Saksers en Friezen aan het Frankische-Rijk onderworpen, en van tijd tot tijd poogden de koningen, of wel hunne groothofmeesters, dit beweerde oppergezag te handhaven. Doch de Saksers lieten Clotaris aanzeggen, dat zij van niemand bevelen wilden ontvangen. Deze mededeeling, en niet het minst de wijze waarop zij werd afgelegd, vertoornde den Frankischen Koning dermate, dat hij het besluit nam, hunne afgevaardigden, met schending van het regt der volkeren, aan een schandelijken dood over te geven.

---

[1] Zie de plaat bladz. 112.

[1] Ook hofmeijer, major domus en maire du palais genoemd.

Gelukkig kwam de Bisschop van Meaux tusschen beiden. Hij wist de gezanten te overreden, zich te laten doopen, en daarna Koning Clotaris te beduiden, dat deze afgevaardigden door den doop niet alleen Christenen, maar zelfs geheel andere menschen geworden waren, die niet mogten boeten voor het kwaad dat zij als ongeloovigen gepleegd hadden.

Clotaris achtte dit betoog voldingend; althans, in plaats van de gezanten het hoofd voor de voeten te doen leggen, zond hij hen met rijke geschenken naar hun land terug.

De Saksers bleven niettemin in hun verzet volharden, waarop Dagobert, tot wiens gebied het Noorden behoorde, den Rijn overstak. Hij werd echter dapper ontvangen, want de Saksers, aangevoerd door hun Koning of Hertog Berthold, en ondersteund door de Friezen, bragten het uitgelezen heer der Franken zóó in het naauw, dat Clotaris ijlings opontboden werd om zijnen zoon bij te staan. Nu wisselde de kans. Dagobert en de zijnen werden ontzet, en aan de Weser Hertog Berthold ingehaald, die in een merkwaardigen tweestrijd met Clotaris het leven liet. Geheele streken van Saksen en Friesland werden te vuur en te zwaard verwoest, en in het Frankische leger het bevel gegeven, om alle vijanden van het mannelijke geslacht grooter dan des Konings slagzwaard neer te houwen en de vrouwen en kinderen gevangen meê te voeren, om ze in Frankenland als slaven te verkoopen.

Bij deze gelegenheid schijnen de Franken Utrecht aan de Friezen ontnomen te hebben, waar Dagobert, ten jare 631 eene kapel stichtte, aan st. Thomas toegeheiligd en onder de kerkelijke jurisdictie geplaatst van Cunibert, aartsbisschop van Keulen. Hoogst waarschijnlijk was toen reeds een kleine broederkring van Christenen, als kern eener nieuwe gemeente, te Utrecht met der woon gevestigd, doch ongetwijfeld "waren het niet allen vriendelijke aangezigten die aanwezig waren bij de plegtige wijding, waartoe het krijgsstaal weder de baan geopend had."

De verheven godsdienst door Jezus van Nazareth verkondigd, telde reeds in het midden der 1e eeuw te Rome talrijke aanhangers, zooals ons uit de vervolging der Christenen door 'Nero is gebleken. Door Romeinsche ambtenaren en krijgslieden kwam het Evangelie naar Gallië. Er ontstonden daar, op verschillende plaatsen, christengemeenten, waaronder die van Lyon, Vienne en Trier zoo talrijke belijders telden, dat zij bij het woeden der Heidenen tegen de Christelijke Kerk in 176 en 286 vele honderden ledematen door den marteldood verloren.

Beminnelijke ijveraars, uit Rome en Griekenland gekomen, predikten reeds te dien tijde het Evangelie in België. Doch de taal waarin zij spraken, werd door geene anderen dan Latijnen verstaan, en het was ook onder Rome's zonen alleen, of bijna alleen, dat nieuw-bekeerden door den doop bij de gemeenten werden ingelijfd. Toen Konstantijn de Groote zich voor het Christendom verklaarde, stichtte zijne moeder, de vrome Helena, onder anderen, christen-kerken te Trier en te Keulen, even als bij Neumagen, waar haar zoon het teeken had meenen te ontwaren, "waarin hij overwinnen zou." Trier ontving, volgens eene niet te verwerpen overlevering, tot eersten bisschop Agritius, gelijk Tongeren diens voorganger Maternus.

Doch toen de Romeinen uit deze landen aftrokken en de Franken zich veroverend in België vestigden, verdween bijna ieder spoor van het Christendom, en het bleef genoegzaam ontbreken tot op de tijden van Clovis. Al wat Romeinsch was werd bestreden, en bij gevolg het geloof dat onder Konstantijn de Groote de godsdienst der kroon was geworden en dien rang sints Jovianus had gehandhaafd. Het Christendom ging onder in eene zee van jammeren en scheen geheel uitgeroeid. Doch toen Clovis zich op 't kersfeest van 496 door den doop bij de gemeente der Christenen had doen inlijven, werd allengs een betere staat geboren, in weerwil de eerste christen heerschers, zoo als wij reeds zagen, besmet waren met de vreeselijkste ondeugden, meineed, ontucht, roof en moord.

Het was een werk van groote verdienste, maar nog meer van onbeschrijfelijke moeite deze heerlijke omwenteling tot stand te brengen. Toen Clovis het Christendom aannam, beperkte het aantal belijders van Jezus zich in zijn rijk tot geboren Galliërs, tot Romeinen die er waren achter gebleven, en tot eenige duizend Franken die zich op het voorbeeld huns meesters hadden laten doopen. Maar het grootste deel der Germaansche veroveraars van Gallië toonde zich vijandig gezind tegen de nieuwe leer. De eerste bisschop van Kamerijk, Waast, vond een verbitterden tegenstander in Koning Ragnachar, en de kerkvorsten die aan het hoofd der nieuw-opgerigte bisdommen te Doornik en Thérouanne waren geplaatst, moesten, niettegenstaande het hof het teeken des kruises had aangenomen, meermalen de gevaren ontvlugten, die hen zelfs binnen de hoofdplaatsen hunner stiften bedreigden. Daarbij was het gedrag van koningen als Clovis en Clotaris of van koninginnen als Fredegonde en Brunehilde alles behalve geschikt om den zegen des Christendoms te leeren op prijs schatten. Eindelijk ontbrak het ook aan een genoegzaam aantal kundige, ijverige geloofspredikers: de vroegere priesterscholen toch waren bij de onrust der tijden te gronde gegaan.

De verdienste het eerst vele landzaten aan de Schelde-, Maas- en Rijnmonden voor het Christendom gewonnen te hebben, behoort aan den benedictijner monnik Amandus en aan Eloy of Eligius, een beroemd goudsmid en muntmeester van Koning Clotaris II. Menschenvrienden van den echten stempel, kochten zij meermalen krijgsgevangenen vrij, onderwezen hen in de leer van het Christendom en lieten hun daarna de keuze om naar hun vaderland terug te keeren of zich bij hen aan te sluiten als predikers van den Eenige. Amandus, die tot zijn heilig beroep door den Paus in 627

was gewijd, predikte inzonderheid in het tegenwoordige Brabant en Henegouwen, terwijl Eligius zijne togten vooral uitstrekte tot het kustland in Vlaanderen, Zeeland en Antwerpen, ja zelfs tot aan gene zijde van den Rijn onder de Friezen.

Toen Koning Dagobert ten jare 638 overleed, liet hij twee zonen na: Sigebert III die Austrasië tot zijn deel ontving, en Clovis II die zijn vader in Neustrië opvolgde. Beiden waren op dit tijdstip nog slechts knapen, hetgeen nogtans weinig of geen beletsel voor hunne verheffing was, daar thans alle regeringszaken door de groothofmeesters werden behandeld. In Austrasië bekleedde Peppin van Landen nog altoos deze hooge waardigheid, terwijl het groothofmeesterschap in Neustrië door Erkinoald, en dat van Bourgondië door Flaochat werd waargenomen.

Tot de beroemdste tijdgenooten van Koning Sigebert behoorden de beide geloofspredikers Remaclius en Liebwin of Lieven. De eerste, geboren te Bourges, werd de apostel der Ardennen, waar hij, in 648, aan de boorden der Semois, het klooster Cugnon grondvestte, het oudste op den Luxemburgschen bodem. In eene woeste streek van de Warge stichtte hij vervolgens het convent aan Malmundarium (Malmedy) en aan de Amblève dat van Stabulum (Stavelot), onder bepaling, dat de monniken van beide gestichten te allen tijde denzelfden abt aan het hoofd zouden hebben (659). Vereerd door de talrijke bekeerlingen, die hij voor het rijk van Christus had gewonnen, overleed hij den 3 September 675, binnen de wanden der Stavelotsche abdij. Minder gelukkig was het lot van den Schot Liebwin, die het Evangelie in Vlaanderen en Brabant poogde uit te breiden. Hij stierf er den marteldood in 655.

Sigebert overleed in 656, na eene regering van achttien jaren, waarop Grimoald, de zoon en opvolger van Peppin, het uur gekomen waande, waarin het huis van Clovis onttroond kon worden. Hij liet te dien einde het driejarig zoontje van Sigebert, Dagobert II, de kruin scheren, zond het knaapje in alle stilte naar Ierland en verklaarde aan de rijksgrooten, dat de overleden Sigebert bij uitersten wil had bevolen om zijn zoon (t. w. Grimoald's zoon), Childebert, op den Austrasischen troon te verheffen.

Doch de eerzuchtige groothofmeester had zich misrekend. Welhaast barstte in Austrasië een opstand uit. Childebert werd van den troon geworpen en met zijn vader aan den Koning van Neustrië, Clovis II, uitgeleverd, die beiden in den kerker wierp, waar Grimoald onder vreeselijke martelingen het leven eindigde.

Peppin van Herstal en Koning Clovis III.

Clovis II smaakte slechts weinige maanden het genot Austrasië met Neustrië onder zijn bewind vereenigd te zien. Hij stierf nog in hetzelfde jaar 656, waarop de oudste zijner drie zonen, Clotaris III, de kroon verwierf. Doch de Austrasiërs wilden hem niet erkennen en verkozen zijn jongeren broeder Childerik tot hun bijzonderen koning.

Spoedig echter volgden weder nieuwe omwentelingen, deels als een gevolg van de heerschzucht des Neustrischen groothofmeesters, Ebroïn (Everwijn),

deels van de terugkomst van Koning Dagobert II van gene zijde van het Kanaal.

verworven van Prinses Machteld, die zich met hem door het huwelijk verbond. Door de bemiddeling

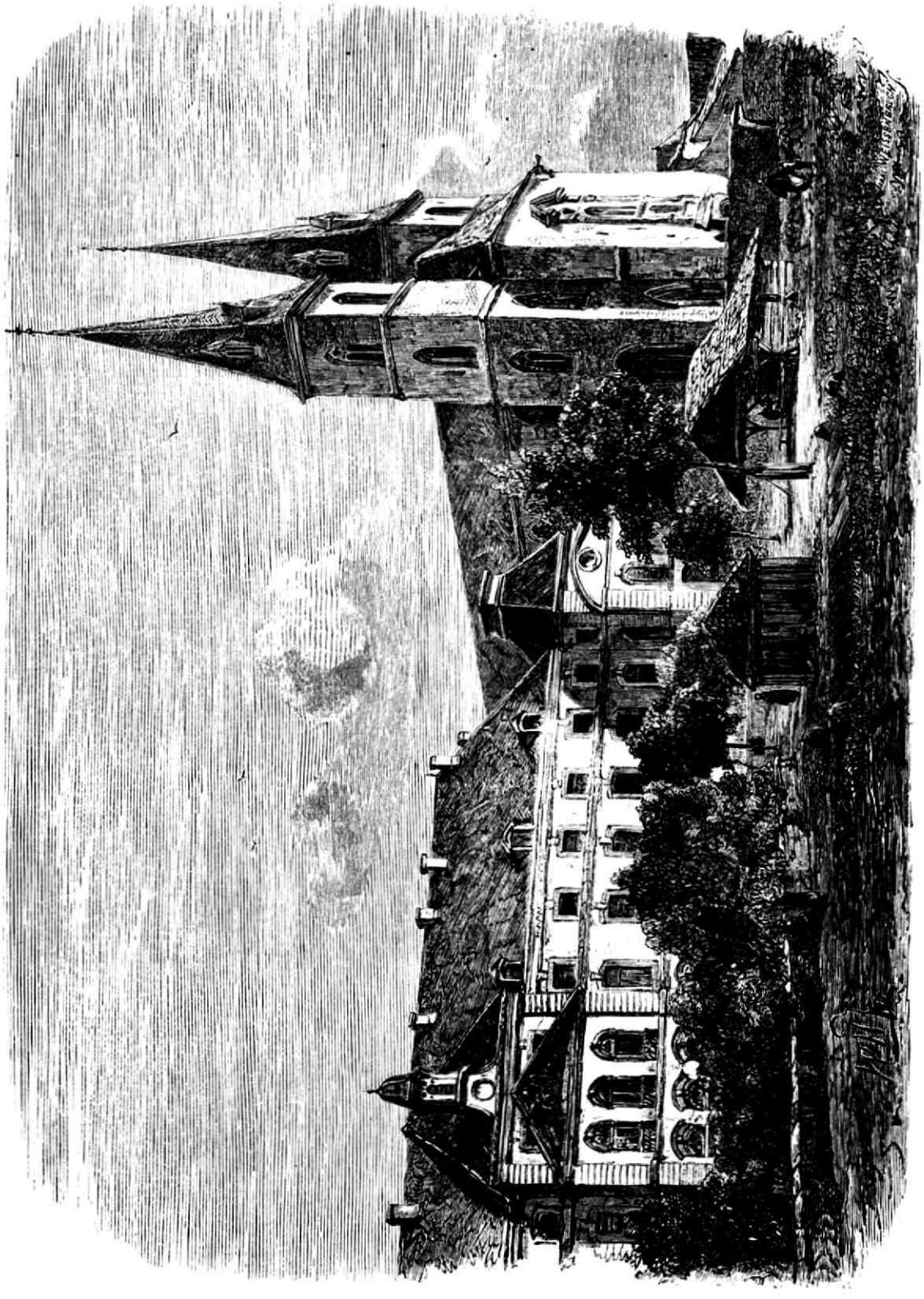

De voormalige st. Willebrordsabdij te Echternach, in 1869.

Deze jeugdige Prins, in Brittanje tot een krachtig jongman opgegroeid, had er de genegenheid

van Bisschop Wilfried van York knoopte Dagobert betrekkingen aan met de Austrasiërs, en deze

voerden hem tot het toppunt zijner wenschen, zijn herstel op den troon te Metz (674). Tot zijn geluk? Wie zal hierop toestemmend durven antwoorden, wanneer hij vernoemt, dat deze Koning, reeds vijf jaren na zijne terugkomst, in 679, op eene gewelddadige wijze werd vermoord. Ebroïn liet hem door een huurling ombrengen, die den Vorst het moordstaal in de borst stiet, terwijl deze van de jagt huiswaarts keerde.

De Engelsche kerkvoogd die zich het lot van Dagobert tijdens diens ballingschap zoo zeer had aangetrokken, geraakte kort na 's Prinsen vertrek naar Austrasië in onmin met den Vorst, in wiens gebied zijn diocees was gelegen, Koning Edfrid van Northumberland. Begeerig om in den strijd die hierdoor werd uitgelokt, zich een magtigen steun te verzekeren, besloot Wilfried zich naar Rome te begeven en onder weg zijn vroegeren beschermeling te Metz een bezoek te brengen. Het schip dat hem vervoerde, werd door stormen naar de Friesche kust gedreven, waar destijds Adgil het hoogste bewind voerde, een vorst wien zijne onderzaten den titel van koning gaven, doch wien de Franken geen hoogeren rang dan dien van hertog wilden toekennen.

Adgil, ofschoon getrouw aan de godsdienst zijner voorvaderen, ontving den kerkvoogd met de meestmogelijke gastvrijheid, ja stond hem zelfs toe in Friesland het Evangelie te prediken. Nog meer, hij tartte, om Wilfried's wil, de vijandschap van den magtigen Ebroïn. Deze, alle pogingen in het werk stellende om den bisschop in zijne magt te krijgen, door wiens tusschenkomst hem Austrasië was ontrukt, liet schriftelijk en mondeling bij den Friesehen koning aanhouden om den bisschop om te brengen, of althans in hechtenis te nemen. Doch Adgil ontving deze uitnoodiging met afgrijzen. Hij gaf den christen-gast daarvan kennis, door hem den brief voor te lezen en eindigde deze lektuur met voor de oogen van allen die daarbij aanwezig waren, het schrift aan de vlammen prijs te geven (677).

Toen de troon te Metz door het ontijdig afsterven van Dagobert II was opengevallen (679), had Theodorik III die de kroon van Neustrië droeg, het geheele Frankische-Rijk op nieuw behooren te vereenigen. Doch de Austrasiërs wilden zich aan zijne heerschappij niet onderwerpen, maar kozen tot hoofden twee aanvoerders, Martin en zijn neef Peppin van Herstal, beiden kleinzonen van dien Peppin van Landen, welke als groothofmeester van Dagobert I zich een beroemden naam verworven had.

Een langdurige oorlog ontbrandde. Martin werd vermoord, en eenigen tijd later ook Ebroïn, de groothofmeester van Neustrië (682). Eindelijk besliste na menigvuldige krijgstogten de veldslag van Testry, bij Péronne, in 687, ten gunste van Peppin. Neustrië's nieuwe groothofmeester Berthair werd op de vlugt gedood, en met Theodorik zelf bragt Peppin eene overeenkomst tot stand, waarbij werd bepaald, dat deze koning blijven, maar hij grootmeester voor al de drie rijken zou zijn. Overeenkomstig dat verdrag schreef Peppin zich *Dux et Princeps Francorum*, en de jaren van zijn bewind werden op de staatsstukken bij die der koninklijke regering opgeteekend.

Koning Theodorik III werd in zijn paleis te Parijs zoo goed als gevangen gehouden. Ten einde hem te bewaken liet Peppin een zijner vertrouwden, Norbert, in de Seine-stad achter, toen hij zelf naar Metz, den hoofdzetel van zijne magt, terugkeerde. Overtuigd van de gehechtheid zijner landgenooten aan de oude Germaansche volksgebruiken, herstelde hij de vroegere Maartvelden, rijksdagen op den eersten Maart, om over ondernemingen voor den nieuwen jaarloop te beraadslagen en te gelijk een wapenschouw te houden.

Peppin's voorzaten hadden zich door een voorbeeldigen ijver voor de uitbreiding der christelijke godsdienst onderscheiden. Zoo had zijn grootvader Peppin van Landen de pogingen van Eligius en Amandus ondersteund, en zijne tante Geertruida eene kapel op hare goederen te Strandberg doen oprigten, die in vervolg van tijd den oorsprong gaf aan Geertruidenberg. Peppin van Herstal aanschouwde de gelukkige gevolgen, door het stichten van abdijen en kloosters onder het bewind zijns grootvaders te weeg gebragt. Had de Germaan, en dus ook Frank, het tot hiertoe lafheid en schande geoordeeld, om door in 't zweet zijns aanschijns te werken datgene te bekomen, wat roof en krijg door zijn kloeken vuist verleende, nu, nevens zijne slechtbebouwde erven, kostelijke ontginningen ontstonden door de handen van kloosterbroeders, nu hij prachtige oogsten in welgebouwde schuren zag binnenbrengen en den veestapel veredelen, begon zijn vooroordeel tegen den veldarbeid te wankelen, maakte de beschaving ongehoorde vorderingen. Geen wonder dat Peppin de prediking des Evangelies in de hand werkte en het gaarne zag, dat zijne gade Plectrude te Keulen de st. Mariakerk in 't Kapitool stichtte, thans de oudste dier aartsbisschoppelijke veste.

Het was onder zijn bestuur, welligt zelfs op zijne aansporing, dat de Iersche monnik Egbert het besluit nam (688) om in Friesland het werk voort te zetten vroeger door Eligius en Wilfried ondernomen. Maar de taak was thans zwaarder, dan eenige jaren te voren. Friesland's edelmoedige koning Adgil was inmiddels overleden en opgevolgd door zijnen zoon Radboud, een niet minder fier en hooghartig vorst, maar tevens een woest en onbuigzaam krijgsman. Deze, gebruik makende van de botsingen tusschen de Austrasiërs en Neustriërs, had de Franken uit Utrecht verdreven en de st. Thomaskapel aldaar ten gronde verwoest (680).

Een storm op de overvaart belette Egbert de taak der bekeering te volbrengen. Hij droeg haar over aan een zijner reisgezellen Wigbert, die nu twee jaren lang onder de Friezen predikte, maar met zoo weinig gevolg, dat hij schier onverrigterzake naar zijn vaderland wederkeerde. De Friezen wil-

den met de gehate Franken zelfs geene goden gemeen hebben, en daarom verdreven zij onderscheidene geestelijken, die hun den Gekruiste wilden prediken.

Met beteren uitslag arbeidde de Tongersche bisschop Lambertus in Toxandrië en Teisterband, streken die wij thans onder de namen van Antwerpen, Limburg, Noord-Brabant en de Beneden-districten van Gelderland kennen. Bij zijne togten daalde hij waarschijnlijk van Maastricht — sints Bisschop Servatius in 383 of 384 de zetel van het diocees Tongeren, — in een vaartuig de Maas af, snelde van de eene buurtschap naar de andere, overal predikende en vermanende om het Heidendom te verzaken en God te aanbidden in geest en in waarheid. Hij zette dezen arbeid eene reeks van jaren voort tot eene strafpredikatie over de afdwalingen van Peppin, hem den haat diens bijzit of tweede-echtgenoot Alpaïde op den hals haalde, die hem, den 17 September van 708 of 709, door haren broeder Drogo liet uit den weg ruimen.

Het baarde den Ierschen monnik Egbert, een geboren Angelsakser, groot verdriet, dat de zending naar Friesland, dien hij Wigbert had toevertrouwd door eene zoo ongunstige uitkomst was gevolgd. Daarom vaardigde hij in 690 een landgenoot naar den Neder-Rijn af, van wiens prediking hij de schoonste verwachting koesterde. Deze geloofsverkondiger was Willebrord, de zoon van Wilgis, een edelman in Northumberland, die zeven jaren oud in het klooster te Rippon was opgenomen en op twintigjarigen leeftijd zich naar Ierland, bij Egbert, had begeven.

Door den diaken Adelbert en tien andere monniken vergezeld, stak Willebrord met een gunstigen wind naar den Rijnmond over. Koning Radboud ongenegen vindende, hem de prediking van het Evangelie in zijn rijk toe te staan, begaf hij zich naar het Austrasische hof, waar Peppin hem met onderscheiding ontving, ja zelfs met grondeigendom begiftigde. Omstreeks dit verwijl te Metz ging de koninklijke waardigheid, door den dood van Theodorik, op den tienjarigen Clovis III over (691).

Van Peppin's medewerking verzekerd, toog Willebrord naar Rome, om de wijding tot zijn ambt van Paus Sergius te bekomen.

Terwijl de geloofsverkondiger zich op deze reis bevond, waren andermaal vijandelijkheden tusschen de Franken en Friezen uitgebroken. Hevig was de aanval, dapper de verdediging, doch in het einde was Radboud gedwongen, zijne hoofdstad Utrecht aan de tegenpartij over te laten (693). Willebrord, uit Rome teruggekeerd, koos de omgelegen Rijnstreek tot het uitgangspunt van zijnen arbeid. Twee jaren verbleef hij daar, bekeerde vele ingezetenen tot het Christendom en keerde toen weder naar Rome terug, waar Paus Sergius hem, onder den naam van Clemens, tot aartsbisschop der Friezen wijdde (696). Hertog Peppin schonk hem nu, in zijnen naam en in dien van den elfjarigen Childebert III, welke zijn broeder Clovis III in 695 als koning was opgevolgd, Utrecht tot kerkzetel.

Willebrord stichtte ter plaatse waar Dagobert I in 631 de st. Thomaskapel had opgerigt, de st. Maartenskerk als de kathedraal zijns bisdoms. Vervolgens deed hij de st. Salvatorskerk bouwen, waaraan hij een kapittel van kanonniken toevoegde, en rigtte eenige scholen op ter uitbreiding van godsdienstkennis en wetenschap. Hij strekte zijne bekeeringstogten eenerzijds tot de Ardennen, anderzijds tot Denemarken uit en stichtte, behalve vele kerken en kapellen, waaronder de overlevering die van Heilo, Velzen, Osch, Asten en anderen noemt, de abdij van Echternach, waartoe de Frankische koningsdochter, Irmina, ten jare 698 een deel van hare goederen en landerijen afzonderde. Eens op Walcheren geland, vond hij de landzaten vergaderd om aan Wodan offers te brengen. Dit gezigt wekte zoo zeer zijn ijver op, dat hij de menigte scherp bestrafte en het afgodsbeeld vernielde. Maar nu werden de offeraars op hunne beurt vertoornd, en een van hen bragt den aartsbisschop met zijn zwaard eene wonde toe, die echter gelukkigerwijze niet doodelijk was. [1]

Niet alleen bleven de Friezen zich hardnekkig tegen het prediken van het Evangelie verzetten, maar Radboud verontrustte op nieuw de Frankische grenzen door onverhoedsche invallen. Onder zijne medestanders telde hij den rijksgroote Everard, die te Elst woonde, in het gezigt van het toen reeds belangrijke Nijmegen. Peppin trok tegen hen op. Ter hoogte van Dorestad (Duurstede aan den Rijn), had eene geweldige worsteling plaats, waarin de Friezen te kort schoten. Radboud nam de vlugt naar het binnenste van Friesland, en de goederen van Everard werden verbeurd verklaard.

Een verdrag eindigde dezen oorlog, waarvan het huwelijk van Grimoald, den tweeden zoon van Peppin van Herstal, met Theudesinde, de dochter van Koning Radboud, eene der hoofdvoorwaarden schijnt geweest te zijn. Voor de uitbreiding van het Christendom was dit niet zonder gunstige gevolgen, daar de deken Adelbert zijne prediking tot Egmond uitstrekte. In ieder geval was het bedreigde Utrecht gered.

Ten jare 711 overleed Koning Childebert III en werd door zijnen zoon Dagobert III opgevolgd, wiens leven, even als dat zijner voorgangers sints Brunehilde, uit niets dan nietigheden en wellusten bestond. Te regt zijn deze niets beteekenende vorsten in de geschiedenis als de koninklijke lediggangers (*rois fainéants*) gebrandmerkt: in een tijdperk vol beweging valt van hen bijna niets dan hunne komst tot den troon, hun huwelijk en afsterven te vermelden.

Toen ook de koninklijke voogd Norbert stierf, zond Peppin in diens plaats zijn zoon Grimoald naar Parijs als groothofmeester van Neustrië. Hij zelf bleef in Austrasië en bestuurde het geheel,

---

[1] Zie de plaat op bl. 120.

totdat hij ten jare 714 te Jupille, bij Luik, vertoevende, door eene hevige ziekte werd overvallen. Een oogenblik meende men dat hij de oogen voor altijd had gesloten. Van de verwarring maakten eenigen zijner tegenstanders gebruik om naar Luik te snellen en er Grimoald die juist eene kerk bezocht, te vermoorden. Maar Peppin ademde nog. Hij herstelde, en het eerste wat hij ter hand nam, was het straffen der moordenaars. Vervolgens leide hij de waardigheid van Neustriesch groothofmeester aan zijn kleinzoon Theodebald toe, ofschoon deze niets meer was dan een minderjarige knaap. Het was de laatste daad van zijn bewind. De groote staatsman zelf overleed op het einde van December van 't meergemelde jaar 714, na, onder vier koningen, met souvereine magt, Austrasië gedurende vierendertig jaren en de drie koningrijken gedurende zevenentwintig jaar bestuurd te hebben.

Thans maakte zich 's Hertogs weduwe Plechtrude meesteres van alle gezag, waarbij zij het grootmeestersambt in naam van haren kleinzoon Theodebald uitoefende. Van allen wien zij hierbij had te duchten, boezemde niemand haar zoo veel vrees in als Karel, de zoon door haar gemaal Peppin bij de sluwe Alpaïde verwekt. Ofschoon eerst vijfentwintig jaren oud, was hij van een vast karakter en toonde een onstuimigen moed die alle gevaar trotseerde. Daarbij was de kracht van zijnen arm zoo groot, dat hij daaraan den bijnaam dankte van Martel, Marteel of den Hamer.

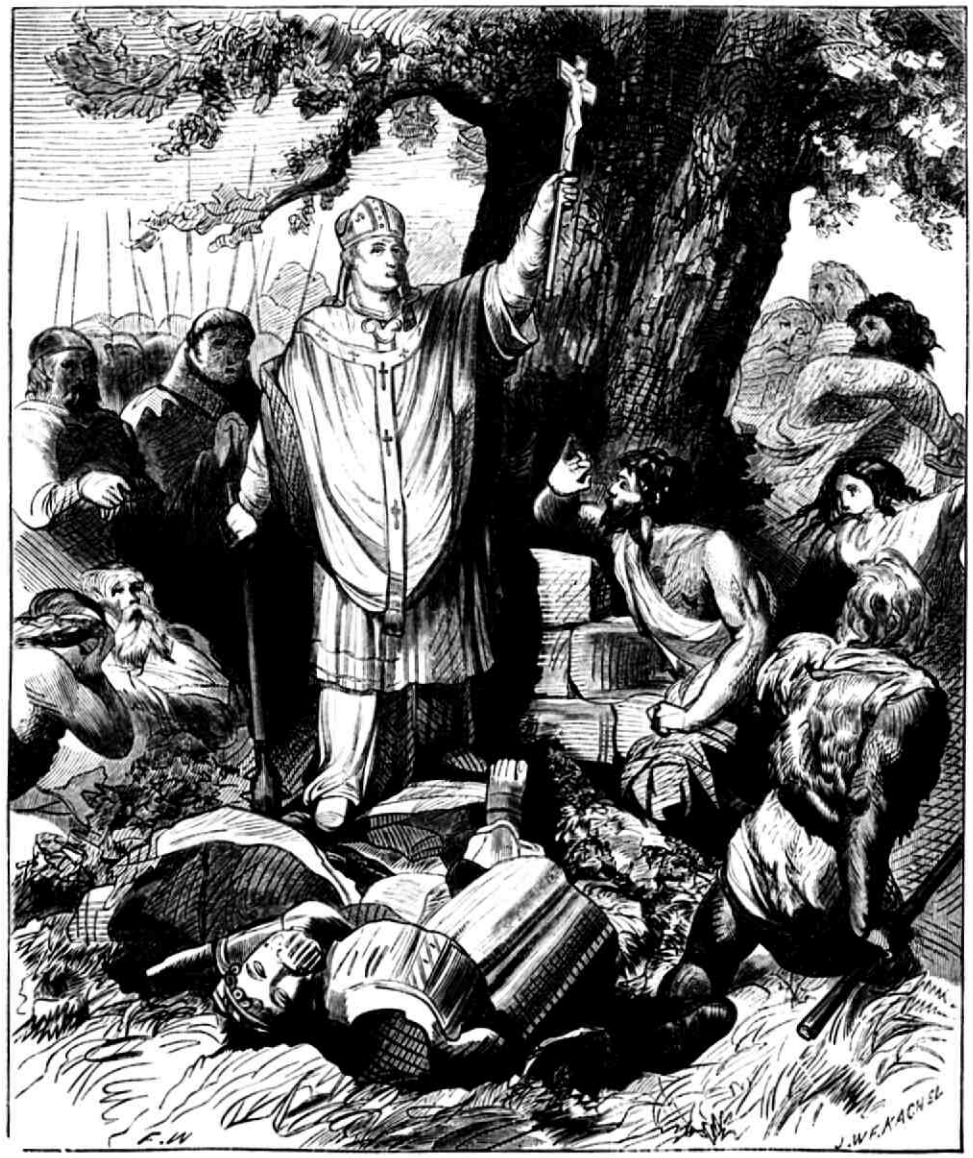

Willebrord predikt het Christendom op Walcheren.

Het beste middel om het gevaar te voorkomen, dat haar door dezen krijgsman dreigde, oordeelde Plechtrude te zijn, hem op te sluiten, evenals zij den jongen koning Dagobert III zorgvuldig in het binnenste van zijn paleis afgezonderd hield.

Maar noch de Neustriërs noch de Austrasiërs waren met Plechtrude's voogdij tevreden, vooral

de eersten niet, daar de West-Franken, in wier midden meer Galliërs en Romeinen woonden dan onder de Oost-Franken en Bourgondiërs, zich allengs in taal en zeden van de Austrasiërs begonnen te onderscheiden, en de Waalsche Franken weinig lust gevoelden onder de bevelen eener Vorstin te staan, die door geboorte en langdurig verblijf tot de Duitsche Franken overhelde.

De Neustriërs verhieven dus het eerst de vaan des opstands en kozen tot groothofmeester Raynfroy of Ragenfried. Plechtrude wapende terstond hare Austrasiërs en voerde ze tegen Parijs, maar in het Woud van Compiègne werd haar leger verslagen (715). Zij zag zich nu gedrongen af te trekken, doch zelfs naar Metz lag de weg niet meer voor haar open. Tot overmaat harer rampen stierf Theodebald, na te naauwernood het staal der overwinnaars ontkomen te zijn, en weigerden de Oost-Franken langer eene vrouw te gehoorzamen, die opgehouden had voogdes te zijn. Door allen verlaten, vlood Plechtrude naar Keulen, achtervolgd door de zegevierende benden van Dagobert en Ragenfried.

In de verwarring hierdoor ontstaan, ontsnapte Karel Martel zijne gevangenis en toog naar Austrasië, waar hij door de verzamelde Franken met geestdrift tot hertog werd uitgeroepen. Nu vond hij gelegenheid de kracht te doen kennen, die in hem

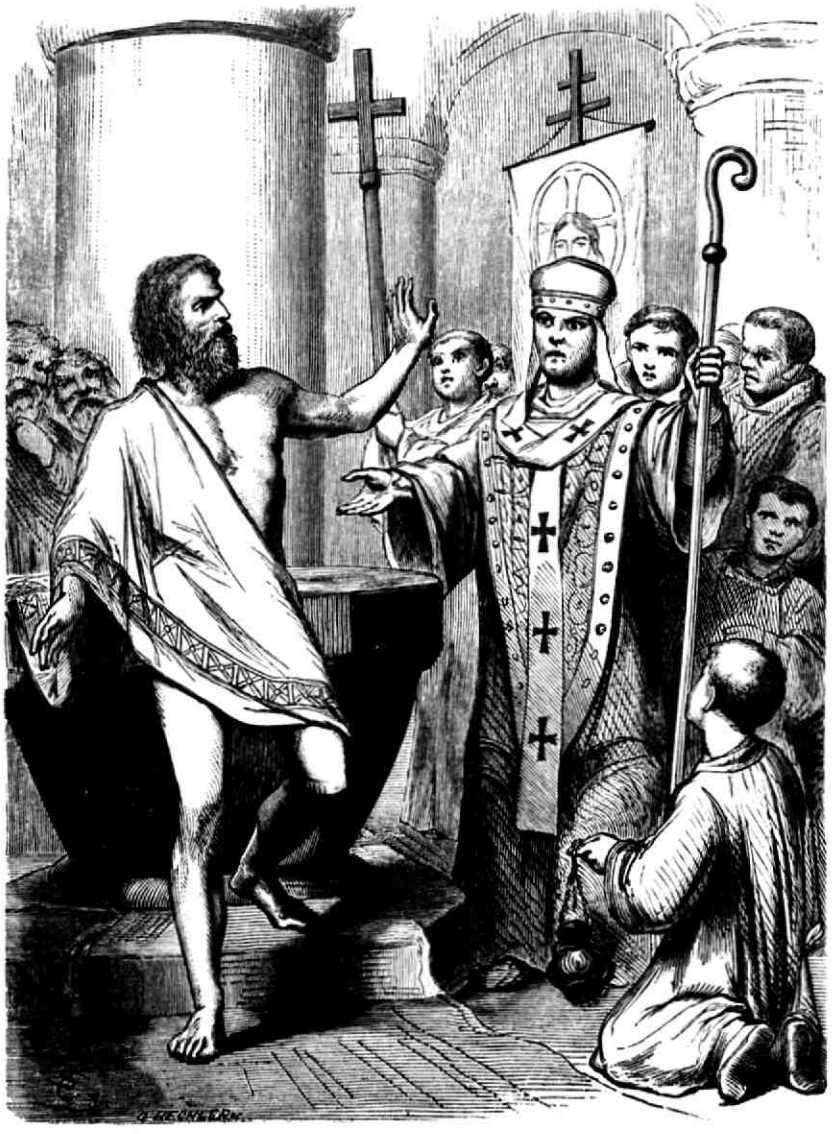

Voorgenomen doop van Koning Radboud.

woonde. In onbegrijpelijk korten tijd verzamelde hij de verstrooide overblijfselen van het leger der Oost-Franken en trok tegen Plechtrude en Dagobert op. Maar de jeugdige Koning kon geen getuige zijn van eene botsing tusschen zijne oostelijke en westelijke onderzaten, want hij stierf plotseling, na eene zoogenoemde regering van vijf jaren.

Dagobert III liet een zuigeling na, Thierry van Chelles, maar in hunne moeijelijke omstandigheden meenden de Neustriërs dat knaapje voorbij te

moeten gaan. Zij begrepen een man van moed en doorzigt noodig te hebben en kozen daarom tot heerscher den monnik Daniël, een zoon van Childerik II, wien zij onder den naam van Chilperik II, tot koning uitriepen.

Koning Chilperik II nam zijne toevlugt tot een gevaarlijk middel om den Austrasiërs te wederstaan. Hij zond den strijdbaren koning Radboud eene uitnoodiging om in het Osterrike te vallen en vond, zoo als ligt te vermoeden is, een gretig oor.

Karel Martel kwam tusschen twee vuren: de Neustriërs drongen uit het westen, de Friezen uit het noorden aan. De eersten wierpen zich in de Ardennen, de laatsten trokken voort tot Keulen, dat welligt door hen veroverd ware geworden, indien Plechtrude, waarschijnlijk uit vrees dat de Heidenen de heilige plaatsen der Christenen zouden onteeren, niet door rijke geschenken de bestorming had afgekocht. Daarop trok hij naar de Ardennen, waar hij tot de Amblève doordrong.

Hier, in de nabuurschap van Stavelot, zegevierde Karel Martel over al zijne vijanden, en ten tweede male bragt hij hun eene geduchte nederlaag toe op den 19 Maart 717 in de velden tusschen Arras en Kamerijk. Hij plunderde het gansche land tot Parijs en voerde toen zijne Austrasiërs, met buit beladen, naar Metz terug. Op hun verlangen verhief hij nu Clotaris tot koning, en Plechtrude, alle hoop opgevende, om weder tot het gezag te geraken, stond hem de schatten af, die zij nog uit de nalatenschap van Peppin van Herstal had behouden.

Thans oordeelde Karel Martel den tijd gekomen te zijn om Radboud de zwaarte van zijnen arm of hamer te doen gevoelen. De beslissende slag vond omstreeks Utrecht, aan de oevers van den Rijn, plaats. Radboud dolf het onderspit, werd gedwongen het Frankische oppergezag te erkennen en de prediking des Evangelies toe te staan. Waarschijnlijk moest Radboud zelfs de belofte afleggen om de Christelijke godsdienst aan te nemen. Wolfran, Bisschop van Sens, begaf zich dien ten gevolge naar Friesland, om den gevreesden vorst het sacrament des doops toe te dienen. De plegtigheid zou volgens eenigen te Hoogwoude, volgens anderen te Medemblik, beiden in West-Friesland, plaats vinden. Reeds zoo verhalen oude kronieken, had de Vorst den eenen voet in de doopvont gezet, toen hij zich plotseling tot den Bisschop wendde en vroeg: "Zal ik in het Paradijs dat gij mij beloofdet, mijne voorvaderen en Friesland's helden terugvinden?"

"Wat wilt gij?" riep de Kerkvoogd. "Neen, die zijn bij de duivelen in het eeuwige vuur."

"Als dat zoo is," hernam de Koning, "verkies ik uw doop niet. Ik ben liever bij mijne voorvaderen in de zalige gewesten van Wodan dan met het kleine hoopje Christenen in den hemel." [1]

[1] Men toont nog in de kerk van Hoogwoude eene steenen doopvont, "die bij dezen voorgenomen doop gediend zou hebben."

Zie de plaat op bladz 121.

De overleveringen voegen hierbij, dat de Koning drie dagen na deze weigering overleed. Zeker is het dat zijn zoon Adgil eenigen tijd daarna de teugels van het bewind over Friesland voerde. (719).

De Neustriërs waren wel door Karel Martel overwonnen, maar niet zoo uitgeput, dat zij niet trachten zouden, de schande der nederlaag uit te wisschen. Geene hulp meer van de Friezen verwachtende, wendde Chilperik zich tot Eudes, Hertog van Aquitanië. Doch dit was een verkeerde greep, want in 720 leverde Eudes den Koning aan Karel Martel over. Intusschen ver van den gevangen Monarch van den troon te stooten, schonk Karel hem bij de kroonen van Neustrië en Bourgondië die van Austrasië, daar een vorst als Chilperik niet te vreezen was, en Clotaris het vorige jaar zijne dagen had besloten. Doch Karel Martel werd nu groothofmeester, dat is beheerscher, van gansch Frankrijk.

Met vaste hand bestuurde de erfgenaam der Peppin's het Rijk. Maar eerlang, nadat Karel Thierry de Chelles (Theodorik III) aan Chilperik tot opvolger had gegeven, werd het door een gevaar bedreigd, grooter dan zich sints den tijd van Attila vertoond had. De Arabieren, die met den Islam de stelling hadden omhelsd dat het beter is den heiligen krijg te voeren dan gedurende vele jaren achtereen te bidden, hadden om Mohamed's leer uit te breiden, zich sints 632 als een geweldige stroom over gansch West-Azië en Noord-Afrika uitgestort en waren in 711 Spanje binnengedrongen, dat zij, met uitzondering van de Asturische bergen, geheel overstelpten. Vervolgens trokken zij over de Pyreneën, onderwierpen Aquitanië en naderden het Frankische-Rijk om in het westen van Europa het Christendom voor den Islam te doen zwichten. De stadhouder der Kalifen, Abd-el-Raman, sloeg het beleg voor Bordeaux en rustte zich toe, om de rijke schatten uit de kerken van Tours weg te slepen.

Dan, in dit bange tijdsgewricht verscheen de Frankische groothofmeester, door Eudes van Aquitanië te hulp geroepen, om een einde te maken aan eene magt, die het gansche Westen met den ondergang dreigde. Beide legers sloegen zich neder tegenover elkander in de nabuurschap van Poitiers. De Franken stonden verbaasd over de pracht der Arabische tenten en de schitterende wapenrustingen der ruiters, die in de vlakte, den dsjerid in de vuist, nederdaalden. Daarentegen sloegen de Muzelmannen met niet minder verwondering het woeste uitzigt gade der mannen van het Noorden, hunne ijzeren wapenrustingen, hunne groote zwaarden en lange speren. Eindelijk, na zeven dagen toevens, brak het uur van den veldslag aan. De schok was vreeselijk, even als de verschillende episoden van den strijd. [1] Abd-el-Raman sneuvelde met vele duizenden, en het overschot nam de vlugt naar Septimanië, thans Languedoc (732).

Karel zette de Arabieren niet na, maar trok bij

[1] Zie de plaat op bladz. 124.

Orléans over de Loire terug. Hij achtte het noodig, alvorens de Muzelmannen uit het Zuiden te verdrijven, de rust in de noordelijke en oostelijke grenslanden te herstellen, waar andere vijanden het Frankische-Rijk bedreigd hadden. Doch alvorens zich tot deze nieuwe krijgsbedrijven toe te rusten, ontving hij de hulde van Eudes voor Aquitanië en hield hij een plegtigen intogt binnen Parijs, waar de van zorg bevrijde gemoederen hem met onbeschrijfelijke vreugde toejuichten. [1]

De weder afgevallen Friezen riepen den groothofmeester naar de kusten van het Flevomeer. Zij waanden zich onbereikbaar achter hunne moerassen en wildernissen. Doch de onvermoeide held landde onverwacht met eene vloot aan hunne voorheen ongenaakbaar geachte kusten. Hij ontscheepte zijn leger op de stranden der Middelzee, waar nu een bloedige veldslag geleverd werd. De veldheer Poppo sneuvelde, door Karel Martel zelf getroffen, en Koning Adgil stierf van hartzeer (736).

Door het omverwerpen van altaren, tempels en gewijde bosschen poogden de Franken in Oostergoo en Westergoo het Heidendom te verdelgen en door predikatiën de christelijke leer daarvoor in de plaats te brengen. Zooals ligt te denken is, te vergeefs. Immers zoo geweldige middelen voedden den wrok der landzaten tegen de Franken te meer en waren niet bij magte hen te overtuigen van de hooge waarde eener godsdienstleer, waarvan de handelingen harer belijders niet het geringste kenmerk droegen.

Van Friesland ging Karel weder naar Zuid-Frankrijk. Andermaal waren de Arabieren, door een ontevreden Bourgondiesch edelman aangevoerd, in het land gevallen en plunderden tot aan den mond der Saône. De onvermoeide groothofmeester zond eerst zijn broeder Childebrand op hen af, doch volgde weldra zelf. Zijn naam getrouw, drong hij, verpletterend en vermorzelend, het gansche Rhônedal door. Achtereenvolgens werden Lyon, Vienne, Valence en Avignon overmeesterd en van Frankische bezettingen voorzien. De Arabieren vloden over den Rhône terug, en na een tweeden veldtogt behielden zij aan deze zijde der Pyreneën niets dan eenige steden ten zuiden der Aude.

Omstreeks het begin van dezen laatsten oorlog was de zwakke koning Theodorik IV (Thierry van Chelles) overleden (717). Karel Martel liet den troon langer dan vier jaren onbezet, in de verwachting, dat de rijksgrooten met het vleijend aanzoek tot hem zouden komen, zich zelf de kroon op het hoofd te plaatsen. Doch, hoe diep gezonken ook, het huis van Meroveus was den Franken nog te dierbaar, dan dat zij tot dezen stap wilden overgaan.

Thans riep Paus Gregorius III den Frankischen groothofmeester te hulp. In den strijd door de Longobarden tegen de Byzantijnsche heerschappij in Italië gevoerd, had Koning Luitprand het grondgebied van Ravenna bezet en Rome geplunderd. Voor nog ergere gevolgen beducht, noodigde de Paus den Frankischen held uit naar Italië te komen. Doch Karel Martel voelde tot dezen togt geene roeping. Immers, hij was steeds naauw met Luitprand bevriend geweest, zoodat hij den Longobard als een wapenbroeder beschouwde. Ten teeken dier genegenheid zond hij zelfs zijne zonen Peppin en Karloman naar Lombardye, met verzoek, dat Luitprand hun bij hunne intrede in den jongelingsleeftijd de eerste lokken af zou snijden: een oud Romeinsch gebruik.

Naauwelijks vijftig jaren oud brak voor Karel Martel het laatste uur zijns levens aan. Hij stierf in October 741 op zijn slot te Quercy, aan de Oise, nadat hij alvorens op een landdag de waardigheid van groothofmeester in de drie vereenigde rijken onder zijne zonen, Karloman en Peppin had verdeeld. Ook zijn zoon Griffo had hij eenige bezittingen nagelaten.

Twee jaren te voren, in den nacht van den 6 op den 7 November 739, was de ijverige geloofsprediker Willebrord overleden, in den ouderdom van eenentachtig jaren. In 726 had hij zijn uitersten wil gemaakt, waarbij hij aan de abdij te Echternach al de goederen naliet, die hem door vorsten en rijksgrooten gedurende zijne omwandeling geschonken waren. Voorts verzocht hij in zijn testament aan deze plek op den Sure-oever begraven te worden. [1] Van zijne medgezellen wordt Adelbert als de apostel der Kennemers geroemd, gelijk Switbert (Suitbertus) als de apostel der Teisterbanters, en de beide Ewaldussen, Plechelmus, Wiro en Werenfried als apostels van de Saksische en aangrenzende Nederlandsche streken.

Karel Martel's erfgenamen Peppin en Karloman vonden het geraden, den wensch des volks naar een koning uit het huis der Merovingers te vervullen (742). Zij lieten de laatste spruit van

[1] Zie de plaat blz. 125.

[1] Willebrord is overeenkomstig zijn verlangen in de kerk der Echternachsche abdij ter aarde besteld. Nagenoeg drie eeuwen later, in 1031, deed Poppo, Aartsbisschop van Trier, eene fraaije sarcophaag voor zijne stoffelijke overblijfselen vervaardigen, die onder het hoofdaltaar werd nedergezet en nog in 1794, bij de opheffing der abdij, aldaar werd gezien. Nadat de Franschen, den 13 Augustus van het genoemde jaar, Echternach waren binnengetrokken, openden zij de steenen lijkkist en verstrooiden de beenderen, die echter den volgenden dag door een eerwaardig priester, Willebrord Meyers, weder bijeengezameld werden. In 1828 werd dit overschot, door de zorg van pastoor Mathias Coner, in de oude steenen kist naar de stads parochiekerk overgebragt, waar men het gedenkteeken ziet, hierachter op bladz. 128 medegedeeld.

In de Lieve-Vrouwekerk te Trier wordt, naar men beweert, het draagaltaar bewaard, waarvan Willebrord zich op zijne togten bediende. Vroeger behoorde het tot de kerkschatten van de O. L. Vrouwe-abdij aldaar.

Willebrord is schrijver van *Ecclesiasticorum canonum liber*, een geschrift dat men lang verloren waande, doch, voor eenige jaren door Dr. Fr. Kunstmann teruggevonden, in 1844 te Mainz is uitgegeven. Swertius schrijft hem in zijne *Analectae Belgicae* ook een Verhaal zijner reizen toe.

Clovis, Childerik III, kroonen, zonder hem echter meer magt toe te staan dan eenig Vorst na Dagobert I had bezeten. Griffo kwam hierbij niet in aanmerking, daar hem slechts eenige graafschappen ten deel waren gevallen. Karloman voerde het bewind over Austrasië, met Schwaben en Thüringen, Peppin over Neustrië, met Bourgondië en Provence. Schoon in magt gelijk, voerden zij verschillende titels: Karloman, als de oudste, noemde zich Hertog en Prins der Franken, terwijl Peppin zich vergenoegde met dien van groothofmeester.

Griffo, uit eene andere moeder geboren, was Karloman en Peppin een doorn in het oog. Zij lieten hem dan ook niet lang in vrijheid, maar beroofden hem van alle gezag en plaatsten hem op een welbewaakt slot in de Ardennen.

studiën in de redekunde, geschiedenis en godgeleerdheid voltooide. Zijn dertigste levensjaar bereikt hebbende, ontving hij de priesterwijding en voelde daarmede de begeerte ontkiemen, om de Heidenen in Friesland, Saksen, Thüringen en andere streken van het vasteland tot het Christendom te bekeeren.

Ten einde dit voornemen te volvoeren, stak hij in 715 naar de monden des Rijns over en voer den schoonen stroom op tot Duurstede. Vervolgens begaf hij zich naar Utrecht, waar hij zich alle moeite gaf, om van Koning Radboud het verlof te verwerven, hier en in de omliggende streken het Christendom te prediken. Doch de Friesche Vorst, ijverig aanhanger als hij was van de oude Germaansche godsdienstleer, liet zich niet verbidden;

Slag bij Poitiers tusschen de Franken en Arabieren.

In Karloman's gebied was thans een geestelijke aan de uitbreiding van het Evangelie werkzaam, die zich door zijnen ijver den naam van apostel der Duitschers heeft verworven. De geschiedenis kent hem onder de namen van Winfried en Bonifacius.

Als de zoon van een edel Angelsaks, aanschouwde hij in of omstreeks den jare 680 te Kirton, in Devon, het eerste levenslicht. Reeds vroeg gaf hij blijken van vooringenomenheid met den kerkelijken stand, en van hier, dat hij naauwelijks twaalf jaren oud, in het klooster te Exceter werd opgenomen. Hier ontwikkelde zich zijn heerlijke aanleg, en na ettelijke jaren van een rustig voorwaarts streven, begaf hij zich als jongeling van groote verwachtingen naar de abdij van Nutcell, waar hij zijne

ja Winfried werd zoodanig door den Koning ontvangen, dat hij zich gedrongen voelde om naar Engeland terug te keeren. Hij begaf zich andermaal naar Nutcell, waar de kloosterlingen hem, na Winbert's dood, tot abt verkozen.

Hoe schoon Winfried's werkkring thans ook mogt zijn, nog altoos bleef hij het verlangen koesteren om het Christendom onder de Heidenen uit te breiden. Op raad van Daniël, bisschop van Winchester, trok hij derhalve in 718 naar Rome, waar Paus Gregorius hem van eene volmagt voorzag om aan alle volken die Duitschland bewoonden, het Evangelie te prediken.

Winfried begaf zich allereerst naar Tyrol en Beijeren, verwijlde daarop in Thüringen, leerde

drie jaren achtereen in Friesland en toog toen door Hessen en Saksen, waarbij hij overal het kruis plantte, bekeerden doopte en hunne plaatsen van godsvereering tot christen-kerken wijdde.

In den hoogsten graad moeijelijk was deze arbeid. Want behalve met de tegenkanting der heidensche priesters, had hij te strijden tegen de ruwheid van zeden en de onverschilligheid der landzaten, ja met de onkunde, het bijgeloof en de boosheid van hen die hem ter zijde hadden moeten staan. Hij moest het aanzien, hoe reeds zij, die den naam van Christenen droegen, paarden offerden en het vleesch daarvan op de offermaaltijden nuttigden; ja hij was zelfs getuige, dat gedoopte Franken hunne slaven tot "offervee" aan de Heidenen verkochten.

In 723 riep Paus Gregorius hem naar Rome, verhief hem tot bisschop (30 September), onder den naam van Bonifacius, gaf hem eene verzameling van *Canones* tot rigtsnoer en stelde hem brieven van aanbeveling voor Karel Martel en verschillende Frankische rijksgrooten ter hand.

Karel Martel's zegevierende intogt binnen Parijs.

Na zijn terugkeer in Duitschland begaf Bonifacius zich andermaal naar Hessen, waar nu een voorval plaats greep, dat belangrijke gevolgen naar zich sleepte. Er stond daar, omstreeks Geismar, in een heilig woud, een eeuwenoude, aan Thor

geheiligde eik. Op de geringste schending daarvan, volgde, naar de verzekering der priesters, een bliksemstraal, die den vermetele een oogenblikkelijken dood bereidde. Bonifacius, vol vertrouwen in zijne heilige zending, waagt het om te midden der Heidenen te treden, een bijl te grijpen en op den stam in te houwen. Ontzetting bevangt alle omstanders.... Doch de Dondergod beweegt zich niet. Geen bliksemstraal schiet uit den hooge en verplettert des schenders kruin! Slag op slag volgt, tot dat met den geweldigen woudreus, het verwonnen Heidendom in het stof zinkt, en het hoog opgeheven kruis zegeviert.

Talrijke kerken werden nu gewijd, en buiten de streelende zelfvoldoening die zijn geweten hem gaf, smaakte Bonifacius het genoegen, dat velen zijner landgenooten zijn spoor kwamen volgen. Uit verschillende Engelsche kloostergestichten boden zich medehelpers bij hem aan, ja zelfs vrouwen deelden in die vrome geestdrift. Nog herdenkt men met dankbaarheid de diensten van eene Thekla, eene Lioba, eene Walpurgis, een Pirminus, een Gregorius, een Willibald, aan Christendom en beschaving bewezen, aan de invoering eener edeler Godsvereering, aan de ontginning van wildernissen en de invoering van zachter zeden.

Inmiddels (731) overleed Paus Gregorius III, en zijn opvolger Zacharias toonde zich niet minder met Bonifacius ingenomen. Hij zond den ijverigen geloofsheld in 732 het pallium en verhief hem tot aartsbisschop en pauselijk vicaris van alle kerken in Germanië. Toen Bonifacius daarop in 738 naar Rome reisde, om voor dit een en ander zijnen dank te betuigen, werd hij niet slechts met de grootste minzaamheid ontvangen, maar in brieven, die deels nog voorhanden zijn, werden de bisschoppen der Allemannen en Beijeren vermaand, om dezen geliefden zoon als pauselijken stadhouder te eerbiedigen en op de vergaderingen die hij zou uitschrijven, zonder gebreke te verschijnen.

Nevens het reeds gevestigde bisdom van Passau, rigtte Bonifacius in Beijeren thans de bisdommen op van Freisingen en Regensburg, en herstelde dat van Salzburg (739). Het jaar daarna (740) verhief hij Neuburg aan den Donau tot een bisschoppelijken zetel, en in 741 stelde hij, met toestemming van Karloman, zijne drie medewerkers en landslieden Burkhard, Willibald en Vettan tot bisschoppen van Würzburg, Eichstädt en Buraburg aan.

Hem zelven werd door den Frankischen hertog in 744 Keulen en in 745 Mainz tot zetel aangewezen, en nu, aan de schoone rivier gevestigd, aan wier monden hij zijn arbeid onder de Heidenen was aangevangen, ontkiemde bij hem de lust, zijne laatste levensjaren aan de bekeering der Friezen toe te wijden. Doch alvorens die zware taak weder te aanvaarden, eischte de staatkunde zijne komst aan het Frankische hof.

Inmiddels waren Karloman en Peppin gedurig naar de grenzen moeten optrekken, daar de onder het juk gebragte bondgenooten voortdurend naar onafhankelijkheid streefden. Nu eens sloten zij zich naauw aan een, en dan weder stonden zij te gelijkertijd op, zoodat de beide broeders overal moesten tegenwoordig zijn, nu in Allemannië, dan in Beijeren, dan in Aquitanië en dan weder in Friesland of Saksen. In 743 was Karloman gedwongen tegen de de Saksers op te trekken, wier aanvoerder Theodorik of Dirk, in vereeniging met den Koning der Friezen, Radboud II, het den Frankischen hertog benaauwd genoeg maakte. Doch de moed van Peppin, even krachtig als zijn arm, herstelde het Frankische overwigt. Ofschoon de bondgenooten den zonen van Karel Martel den grond voet voor voet betwisten, moesten zij in het einde het onderspit delven. Zelfs viel Theodorik in 's vijands handen, die hem echter vergunde, zich vrij te koopen (744).

De onrust, aan zijn gezag verknocht, boezemde Karloman afkeer in tegen de hooge waardigheden van hertog en prins der Franken. Hij legde staf en zwaard uit de handen, toog naar Rome en verzocht den Paus hem als kloosterbroeder in te zegenen, opdat hij zijn volgend leven in het klooster op den Monte-Cassino aan eene stille godsvereering kon toewijden (747).

Nu bestuurde Peppin alleen het roer van staat. Hem gehoorzaamde het gansche uitgestrekte Rijk der Franken in Germanië en Gallië, en, terwijl onderdanen en naburen hem huldigden, ontbrak hem om koning te zijn niets dan den naam. De worp die zijn vader niet had gewaagd, werd door zijne hand gestrooid, en zijn spel gelukte. Vooraf had hij Paus Zacharias gepolsd en voor zijne verheffing gewonnen, waarbij de veelvermogende invloed van Bonifacius eene nadrukkelijke hulp had geboden. Op den rijksdag van 752 te Soissons werd de zaak beklonken. Childerik III werd afgezet, en Peppin tot koning verkozen. Bonifacius zalfde en kroonde den nieuwen heerscher, benevens zijne gemalin Bertrada, in het bijzijn der overige bisschoppen.

Childerik III, in een monnikspij gestoken, overleefde nog drie jaren in de abdij van Sithiu of st. Bertin, bij st. Omer, zijne gemalin. Ook zijn zoon Theodorik eindigde in dezelfde omstandigheden zijne dagen. Naar Normandië gezonden, plaatste men hem in het klooster van Fontenelle, waar hij vergeten en van den vorstelijken luister beroofd, als kloosterbroeder zijne levensgeschiedenis besloot.

De stam der Merovingers ging te niet, om plaats te maken voor een krachtiger geslacht.

HOOFDSTUK XXII.

FRANKENLAND, NEDER-SAKSEN EN FRIESLAND TEN TIJDE VAN KONING PEPPIN.

Krijgsbedrijven van Peppin tegen de Arabieren, de Aquitaniërs, Saksen, Longobarden en Bretons. — Dood van Griffo. — Komst van Paus Stephanus II in Frankenland. — Prediking van Bonifacius in Friesland. — Zijn marteldood. — Bisschop Gregorius. — De Frankische

magt tot over de Pyreneën uitgebreid. — Inlijving van Aquitanië. — Dood van Peppin. — Herinnering aan een tweestrijd met een leeuw. — Het eerste orgel in 't Frankische-Rijk.

(752—768).

Peppin achtte het zijner verheffing tot den troon schuldig te zijn, het grondgebied des Rijks te vermeerderen. Daartoe vestigde hij den blik op Septimanië, dat nog altoos in de magt der Arabieren, door dezen en de aan hen onderworpen West-Gothen werd bewoond. Aan het hoofd zijner dapperen deed hij het kruis op den Islam zegevieren en schonk den West-Gothen, nadat zij hem gehuldigd hadden, het regt, om, even als de Bourgondiërs, naar eigene wetten te leven. Doch het sterke Narbonne, de hoofdzetel der Arabische magt in Gallië, bleef Peppin en zijnen Franken weerstand bieden.

In het voortzetten van dezen strijd werd de jeugdigen Frankische koning verhinderd door zijnen broeder Griffo, die zijne vrijheid terug bekomen hebbende, daarvan herhaaldelijk gebruik maakte, om de omwonende volken tegen Peppin op te ruijen. Van hier, dat Frankenland ook nu weder van alle zijden door vijanden werd bestookt, door de Aquitaniërs in het zuiden, de Bretons in het westen, de Longobarden in het oosten en de Saksers in het noorden. Doch Peppin zegevierde over allen, en Griffo zelf werd gedood bij eene ontmoeting in Savoie (753). De Bretons, die vroeger reeds Nantes en Rennes verloren hadden, moesten nu ook Vannes afstaan en daarenboven zich tot een jaarlijkschen cijns verpligten.

Inmiddels had Paus Stephanus II, in het naauw gebragt door Aistulf, Koning der Longobarden, om hulp bij het hof van Byzantium aangehouden. Ten einde raad, besloot hij om Peppin te vragen, wat Keizer Constantinus Copronymus hem niet verschaffen kon. In den winter van 753 op 754 begaf hij zich op weg naar het Land der Franken. De bevolkingen waren opgetogen, om den "goddelijken stedehouder" in haar midden te zien. Peppin zelf ging hem te gemoet, viel voor hem op de knie en hield hem den stijgbeugel vast, zoo dikwerf hij van het paard klom. Eene onverwijlde hulp werd beloofd en verleend. Met het begin der lente van 754 toog een magtig leger over de Alpen, vol vrolijken moed op een gelukkig einde. Werkelijk gelukte het den Franken in twee veldtogten de Longobarden eene beslissende nederlaag toe te brengen en hen te noodzaken den Romeinen alles terug te geven, wat zij dezen ontnomen hadden. Maar de Byzantijnsche Keizer kreeg zijn eigendom niet weder. Peppin, die, even als zijne zonen, door den Paus te st. Denis met eigene handen was gezalfd, schonk het land aan de Kerk en de Romeinsche Republiek en vestigde daardoor het wereldlijk gezag van den Bisschop van Rome. De Byzantijnsche Keizer betuigde wel is waar zijne bevreemding over deze schenking en zond gezanten naar het hof van Peppin om zijn eigendom terug te eischen, doch de Frankische Koning gaf hem tot antwoord, dat hij niet ten behoeve des Keizers, maar ter eere van den h. Petrus en om kwijtschelding zijner zonden te verwerven, den veldtogt in Italië ondernomen had.

Terwijl de Franken aan den Po en zuidwaarts van daar voor Paus Stephanus het zwaard trokken, had Bonifacius het werk ter bekeering der Heidenen in Friesland, waarmede hij zijne loopbaan als geloofsverkondiger was begonnen, op nieuw opgevat. Geene bezwaren of moeijelijkheden ontziende, trok de meer dan zeventigjarige grijsaard van de eene streek naar de andere en hield zich onder het ruwe volk met prediken, vermanen, doopen, stichten van kerken en 't vernielen van afgodstempels bezig. Te Utrecht stelde hij tot hoofd van 't bisdom den Trierenaar Gregorius aan, een voortreffelijk man, langen tijd een zijner medgezellen op zijne togten, doch toen leeraar aan de priesterschool.

Den 5 Juny 754 had Bonifacius de geloovigen nabij Dockum bescheiden, op een veld, waar hij door zijn gevolg de medegevoerde tenten had doen opslaan. Doch was een aantal nieuw-bekeerden opgekomen, om door de zegenspreking van Bonifacius tot Christenen bevestigd te worden, nog meer Heidenen waren in de nabuurschap zamengerot, die onverwacht, onder een vervaarlijk gedruisch kwamen aansnellen, de plegtige voorbereiding verstoorden en op de Christenen aanvielen. De gewijde plek was plotseling in een strijdperk verkeerd. Doch nu trad Bonifacius in het midden der zijnen en voerde hun te gemoet:

"Mijne kinderen, die ik in den Heere geteeld heb, houdt toch op te strijden, daar ons de Heilige Schrift leert, dat men geen kwaad met kwaad, maar zelfs het kwade met weldoen vergelden moet. De langgewenschte dag onzer vrijwillige ontbinding is nu voorhanden. Versterkt u dus in den Heere en stelt uwe hope nevens mij op Hem, en Hij zal uwe zielen verlossen."

Thans zich tot zijne medearbeiders, priesters en diakenen rigtende, vermaande hij hen goedsmoeds te zijn.

"Vreest niet," vervolgde hij, "vreest niet voor hen die het ligchaam willen dooden, maar de onsterfelijke ziel niet deren kunnen. Verheugt u veeleer in den Heere en vestigt het anker uwer hoop op God, die tot eene eeuwigdurende vergelding u welhaast, nevens de engelen en godzaligen, verblijf in Zijn Hemelsch hof verschaffen zal. Derhalve laten de ijdele aanlokselen dezes levens u niet bezwaren, maar wilt dezen korten doodstrijd kloekmoedig uitstaan, om met Christus eeuwiglijk in den hemel te heerschen."

Naauwelijks had de vrome bisschop deze woorden uitgesproken, of de onstuimigsten der vijanden naderden de plek waar hij stond, en na weinige oogenblikken onderging hij, met drie-envijftig der zijnen den marteldood. [1]

---

[1] Zie de plaat op bladz. 129.

Niet al zijne jongeren echter bleven bij het bloedbad. Zij die gespaard waren, namen zijn lijk op en vervoerden het naar Utrecht, van waar het, overeenkomstig 's predikers uitdrukkelijk verlan-

reeds voor het Christendom waren gewonnen, vereenigden zich nu met de Franken om de misdaad te wreken. Koning Radboud, die, niet zonder grond aan den moord schuldig werd gehouden, zag zich

Grafgesteente voor Willebrord in de st. Peters- en Paulus-kerk te Echternach.

gen, naar Fulda werd gezonden, waar het in de door hem ten jare 744 gestichte abdij werd bijgezet.

Deze moord bragt weldra eene groote verandering te weeg. Immers vele aanzienlijke Friezen die

genoopt, eerst naar Saksen, tot Hertog Witekind, en vervolgens naar het afgelegen Jutland te vlugten.

Gregorius zette de taak, waarbij Bonifacius zoo roemrijk was omgekomen, met ijver en naauwge-

zetheid voort. Onvermoeid predikte hij in alle oorden in Friesland, waar hij hoop mogt koesteren hoorders te vinden, en zond kweekelingen door hem gevormd, naar Westfalen en andere streken, om de uitbreiding der christelijke leer te bevorderen. Onder deze laatsten blonk de edele Ludger uit, een Fries van Wierum, later eerste bisschop van Münster.

Na zeven jaren achtereen door de Franken geblokkeerd te zijn, moest Narbonne zich eindelijk aan Peppin overgeven, en met deze hoofdveste stand geboden, doch zelfs toen zijne krachten geheel uitgeput waren, poogde hij nog met benden partijgangers de Frankische magt te verzwakken.

Van dezen veldtogt teruggekeerd, vertoefde Peppin te st. Denis, toen hij door hevige koortsen werd aangetast, die zijn gestel zoo zeer ondermijnden, dat hij den 24 September 768 uit het leven werd gerukt.

Als een staal van zijn onverdoofbaren moed en schier bovenmenschelijke sterkte verhalen de kronieken, dat hij eens, terwijl een leeuw en een

Bonifacius bij Dockum vermoord.

der Arabieren in Gallië openden te gelijkertijd al de door hen bezette steden in Roussillon hare poorten voor den overwinnaar (759). Ja de Frankische heerschappij breidde zich uit tot aan gene zijde der Pyreneën. De muzelmansche bevelhebber in Catalonië stond tegen den Arabischen stadhouder van Spanje op en erkende Peppin's opperheerschappij.

Ook de stoute Vaïfer, hertog van Aquitanië, moest voor Peppin zwichten. Acht jaren achtereen had hij den Frankischen vorst den hardnekkigsten tegenbuffel met elkander kampten, in het strijdperk sprong en met één enkelen houw den leeuw zoo geweldig trof, dat hij den kop van den romp scheidde. Daarenboven drong zijn zwaard hierbij nog diep in den nek des buffels door. [1]

Ofschoon hij Keizer Constantinus Copronymus Midden-Italië had doen verliezen, schijnt hij met het hof van Byzantium op een goeden voet gebleven te zijn. Althans hij ontving in 757 van

[1] Zie de plaat op blz. 132.

genoemden Keizer een orgel ten geschenke, het eerste dat naar 't Frankische-Rijk kwam, en als eene kostbare gift aan de st. Corneliuskerk te Compiègne werd afgestaan.

HOOFDSTUK XXIII.

HET FRANKISCHE-RIJK ONDER KAREL DE GROOTE (CHARLEMAGNE).

Karel en Karloman volgen Peppin de Korte op den troon. — De onderwerping van Aquitanië ten einde gebragt. — Dood van Karloman. — Karel de Groote alleenheerscher. — Lebuïnus op de vergadering der Saksers te Markelo. — De Saksers geslagen. — Oorlog tegen de Longobarden. — Koning Desiderius naar Luik gezonden. — De kerk te Deventer door de Saksers verwoest. — Rodgaud. — Vernieuwde strijd tegen de Saksers. — Witekind. — Karel vaardigt een giftbrief ten voordeele der Utrechtsche Kerk te Nijmegen uit. — Oorlog tegen de Arabieren in Spanje. — Handelsverdrag met den Koning van Mercia. — Nieuwe oorlog tegen de Saksers. — Onderwerping van Hertog Arighis van Benevento. — Onderwerping van Hertog Tassilo van Beijeren. — Onderwerping der Wilzen. — Nederlaag der Avaren. — Opstand der Saksers. — Paus Leo III in Saksen. — Karel de Groote te Rome als Keizer gekroond. — Barcelona en de Balearen aan het Frankische-Rijk toegevoegd. — Onderwerping der Saksers. — Verplaatsing der Saksers naar Vlaanderen, de Ardennen en elders. — De Fries Ludger eerste bisschop van Münster, de Fries Hildebrand bisschop van Salingstede en de Fries Wilko eerste bisschop van Osnabrück. — Friesche bisschoppen op den stoel van Utrecht. — Oorlog tegen de Denen. — Karel de Groote als vorst, wetgever en mensch. — Zijn dood.

(768—814).

Peppin had vóór zijn afsterven het Frankische-Rijk onder zijne zonen Karel en Karloman verdeeld. Den eerste, toen zes-en-twintig jaren oud, was Austrasië met bijna geheel Germanië ten deel gevallen. De tweede, tevens de jongste, verwierf Bourgondië, met Provence, het Narbonnais, Schwaben en de Elzas. Daarbij werden Neustrië en Aquitanië elk in tweeën gesplitst en zoo aan Austrasië en Bourgondië toegevoegd, opdat deze oorden, zoo geneigd om als zelfstandige heerschappijen op te treden, bij een opstand de magt van beide vorsten zouden gevoelen.

De verheffing tot den troon geschiedde voor Karel te Noyon, voor Karloman te Soissons, op den 7 October 768.

Doch deze splitsing des Rijks was niet van langen duur. De drie jaren dat zij duurde, werden besteed om het werk van Peppin met betrekking tot Aquitanië ten einde te brengen. Het verzet door Vaïfer's vader Hunald aangestookt, werd volkomen gefnuikt, en aan het kasteel Turenne, door Peppin in Aquitanië gebouwd, voegde Karel dat van Fronsac aan de Dordogne toe. Nog meer: binnen de hoofdstad Bordeaux liet hij boven het portaal der H. Kruiskerk een standbeeld zijns vaders plaatsen, zoowel tot een zegeteeken als om de bewoners der magtige stad met den ondergang te dreigen, wanneer zij het waagden, het werk van Peppin te verstoren.

Karloman overleed den 4 December 771 op zijnen hof Samouci bij Laon, waarop de Bourgondische en andere grooten zich uit eigene beweging naar Corbeni tot Karel spoedden en hem zijns broeders rijk opdroegen. Gilberga, de weduwe van Karloman, verbijsterd op het berigt dezer onderwerping, ontvlood met hare beide kinderen Frankenland. Zij waande zich aan deze zijde der Alpen niet meer veilig, ofschoon Karel te grootmoedig dacht, om zijne ziel met een moord van bloedverwanten te bezwaren. Doch Desiderius, Koning der Longobarden, Aistolf's opvolger, juichte over deze vlugt. Hij ontving Karloman's weduwe en weezen met opene armen aan zijn hof, waar Hunald, na zijne vlugt uit Aquitanië, niet naliet, den bestaanden wrok tegen de Franken, aan te vuren.

Terwijl Karel de Aquitaniërs aan het Frankische gezag onderwierp, zetten de navolgers van Bonifacius de bekeering der volken in onze gewesten voort. Onder hen onderscheidde zich thans Liefwijn, of, zoo als de kerkelijken hem noemden, Lebuïnus, almede een Angelsaks van geboorte en tot dit zendingswerk toegerust door dien Gregorius, aan wien Bonifacius het bestuur over de Utrechtsche Kerk had toebetrouwd. Aan zijne zijde arbeidde een hoogbejaard discipel van Willebrord, Marcellinus, die reeds vroeger deze streken bezocht en zoowel te Deventer als hooger op in Drenthe en Twenthe, inzonderheid nabij Hardenberg en Ootmarsum, eenige belijders voor Jezus' leer had gewonnen. Omstreeks den tijd van Koning Karel's verheffing tot alleenheerscher over het Frankische-Rijk, arbeidden zij op de beide oevers des IJssel's, zoo te Wilp als te Deventer. Terwijl zij ter laatstgenoemde plaats, toen eene haven van weinig belang, in de woning van de weduwe Aveshilde waren gehuisvest, vernamen zij dat de algemeene landdag der Saksers bij Markelo [1] zou gehouden worden. Zonder weifelen trekken zij derwaarts, treden in het midden der vergadering en spreken de Saksische grooten met nadruk aan. Lebuïnus vermaant hen tot boete en bekeering, en, toen zij wrevelig het hoofd schudden, voorspelt hij de komst van den magtigen Koning der Franken, die hun land te vuur en te zwaard zal verwoesten en hen en de hunnen verdelgen, ten einde de beleedigingen der Godheid aangedaan, te wreken. Bekeering alleen kan hen redden, zoo voor tijd als eeuwigheid.

Doch geen demoed, slechts toorn blonk uit der Saksers oogen. Zij springen op en dringen op de Evangeliepredikers aan, om hen te dooden. [2] Een aanzienlijk grijsaard echter stelt zich voor de geestelijken in de bres. "Vroede mannen," spreekt hij zijnen landgenoo-

---

[1] Er bestaan gegronde redenen om dit Markelo terug te vinden in het Twentsche Markelo, ofschoon enkele oude berigten voor Markelo aan de Weser pleiten.

[2] Zie de plaat op bladz. 133.

ten aan, "hoe dikwerf zijn afgezanten der Noormannen, Slavoniërs en Friezen tot ons gekomen en hebben in onze volksvergaderingen de voorstellen onzer naburen ontvouwd. Wij hebben hen rustig laten spreken, en na hunne mededeeling te hebben aangehoord, hen eveneens rustig laten vertrekken. Zullen wij nu met deze gezanten anders handelen? Dat zij verre. Zij vertrekken ongedeerd, nu zij hunnen last ontvouwd hebben."

Zeker waren niet allen ter nedergezet, doch de oude Saks had ten minste zoo veel gewonnen, dat de beide geestelijken ongehinderd naar den IJsselboord terugkeerden.

De voorspelling van Lebuïnus aan de Saksische hoofden werd spoedig vervuld. Zoowel het verzet door dit volk aan de verkondigers van het Evangelie geboden als zijne plundertogten op Frankisch gebied, vervulden Karel met wrevel. De geestelijken prezen een oorlog tegen de Saksers aan als eene dienst welke men God zelven bewees, omdat het een pligt was het Christendom uit te breiden en de wreede menschenoffers te verhinderen, die zoo zeer met de goddelijke instellingen streden. Daarbij hadden zij de kerk te Deventer geschonden en ten gronde vernield. In eene volksvergadering te Worms, ten jare 772, werd tot dien "heiligen oorlog" besloten, en alle Franken juichten dit besluit met vreugde toe. Het leger brak onmiddelijk op. De Saksers werden geslagen, en behalve hunne hoofdvesting Ehresburg, hun meest geliefkoosd heiligdom, de Irmenzuil bij Paderborn, omvergeworpen, naar men vermoedt, een gedenkteeken voor het vergode Cheruskenhoofd Herman opgerigt. De verwoesting van dit monument door Karel's benden deed de verbittering slechts toenemen. Met nog grootere hardnekkigheid werd de strijd voortgezet. Maar de Frankische Koning drong tot aan de Weser door, en eindelijk allen wederstand verbroken hebbende, liet hij zich gijzelaars geven en verleende vrede.

Na op deze wijze de noordergrenzen zijns Rijks verzekerd te hebben, wendde Karel zich naar de zuid-oostzijde, waar het Rijk der Longobarden een aanvang nam. De Frankische Vorst had zich van zijne onvruchtbare gade laten scheiden en haar heur vader, Koning Desiderius, teruggezonden. Diep daardoor gegriefd, vatte de oude monarch het plan op, om Karel in Karloman's beide zonen mededingers naar de hoogste magt onder de Franken te geven. Omkooping van onderscheidene grooten zou hem daartoe behulpzaam zijn. Doch Paus Hadrianus I, die sints 772 den bisschopsstoel te Rome bekleedde, verried Karel wat in Italië broeide, en toen nu hierop Desiderius het pauselijk gebied binnendrong en verscheidene steden wegnam, haastte de dappere Koning der Franken zich, om zich zelven en den Paus van zulk een lastigen nabuur te bevrijden.

Op den rijksdag van 773 werd tot dezen oorlog besloten. 's Konings leenmannen verzamelden zich met hunne onderhoorigen bij Gabenna (Genève), en in twee afdeelingen rukten zij over den Mont-Cenis en den st. Bernhard Italië binnen. Verona wordt veroverd, Pavia belegerd en de winterkwartieren aan den Po betrokken, een tot hiertoe bij de Franken ongewoon gebruik. Bij het naderen van het paaschfeest (774) verlaat Karel het kamp vóór Pavia en snelt naar Rome, waar hij door talrijke processiën ingehaald, als overwinnaar wordt begroet, en men hem als bevrijder van Italië en Romeinsch patriciër met duizende eerbewijzen overstelpt. Hij woont eene schitterende godsdienstoefening in de Hoofdkerk bij, knielt, voor zijne overwinningen dankende, aan het graf van st. Petrus, biecht zijne zonden en zweert den Paus, over het stoffelijk overschot des Apostels gebogen, eene onverbreekbare toewijding. Te zelfder tijd bevestigt hij, op Hadrianus' verlangen, de schenking van het Exarchaat aan den Heiligen Stoel door Peppin.

Kort daarop geeft zich Pavia, de hoofdstad van het Rijk der Longobarden, door honger daartoe gedwongen, aan Karel over. De overwinnaar vereenigt het tot hiertoe zelfstandige gewest met het groote Frankische-Rijk en zendt den krijgsgevangen Koning Desiderius met geschoren kruin naar een Luiksch klooster. Lombardije wordt in ettelijke leenpligtige hertogdommen gesmaldeeld, doch wetten, gewoonten en gebruiken blijven zooals te voren. Wat het lot is van Gilberga en hare zonen blijft verborgen: zij verdwijnen van het staatstooneel.

Gedurende Karel's afwezigheid waren de Saksen in Hessen gevallen en hadden tot Fritzlar alles te vuur en te zwaard verwoest. Wij zien den Frankischen Koning dien ten gevolge in het jaar 775 op nieuw aan de Weser, waar hij andermaal zegeviert, vrede sluit, gijzelaars ontvangt en zijnen volgelingen beveelt er kasteelen te bouwen.

In het volgende jaar (776) is hij andermaal in Italië. Rotgaud, een vorst der Longobarden, wien hij kortelings het hertogdom Frioul heeft geschonken, heeft een plan tot opstand gesmeed en reeds vele Lombardische steden tot deelneming aangeworven. Maar de plotselinge verschijning des wrekers verschrikt allen en dwingt hen tot gehoorzaamheid. De Hertog wordt als een trouweloos leenman van het leven beroofd, en Karel keert, magtiger dan ooit, naar Worms terug.

Naar deze oude stad heeft hij een rijksdag geroepen, van welke hij nieuwe hulp tegen de andermaal in verzet gekomen Saksers verlangt. Hij bekomt haar, en nog denzelfden zomer snelt hij langs de Lippe en Weser voort, overvalt de opstandelingen als een snel opkomend onweder en slaat hen, ditmaal niet zonder verbittering, harder dan voorheen. Hij vermeerdert het aantal Frankische vestingen in Saksenland, legt bezettingen daarin en dwingt de oeverbewoners zich te laten doopen. De nieuwe gijzelaars steekt hij, even als de vroegeren, in Frankische kloosters en laat hen onderwijzen, om zich in het vervolg van hen te bedienen tot het beschaven hunner woeste landslieden.

Het bisdom Utrecht leed te dezer tijde een zwaar verlies door den dood van den vromen en verstan-

digen Gregorius (776). Maar ook Albrik, die hem opvolgde, muntte door zoo vele deugden uit, dat Karel zich bewogen voelde, uit hoogachting voor dezen prelaat, de Utrechtsche Kerk met verschillende goederen te begiftigen. De brieven waarbij de Vorst deze schenking deed, vaardigde hij uit te Nijmegen,

Thans meende Karel geene gewelddadigheden meer tegen de Saksers noodig te hebben en hen langs een vreedzamen weg in goede onderdanen te zullen herscheppen. Hij roept in dit vertrouwen het volgende jaar (777) de Saksische edelen tot een rijksdag in hun eigen land, binnen het versterkte Pader-

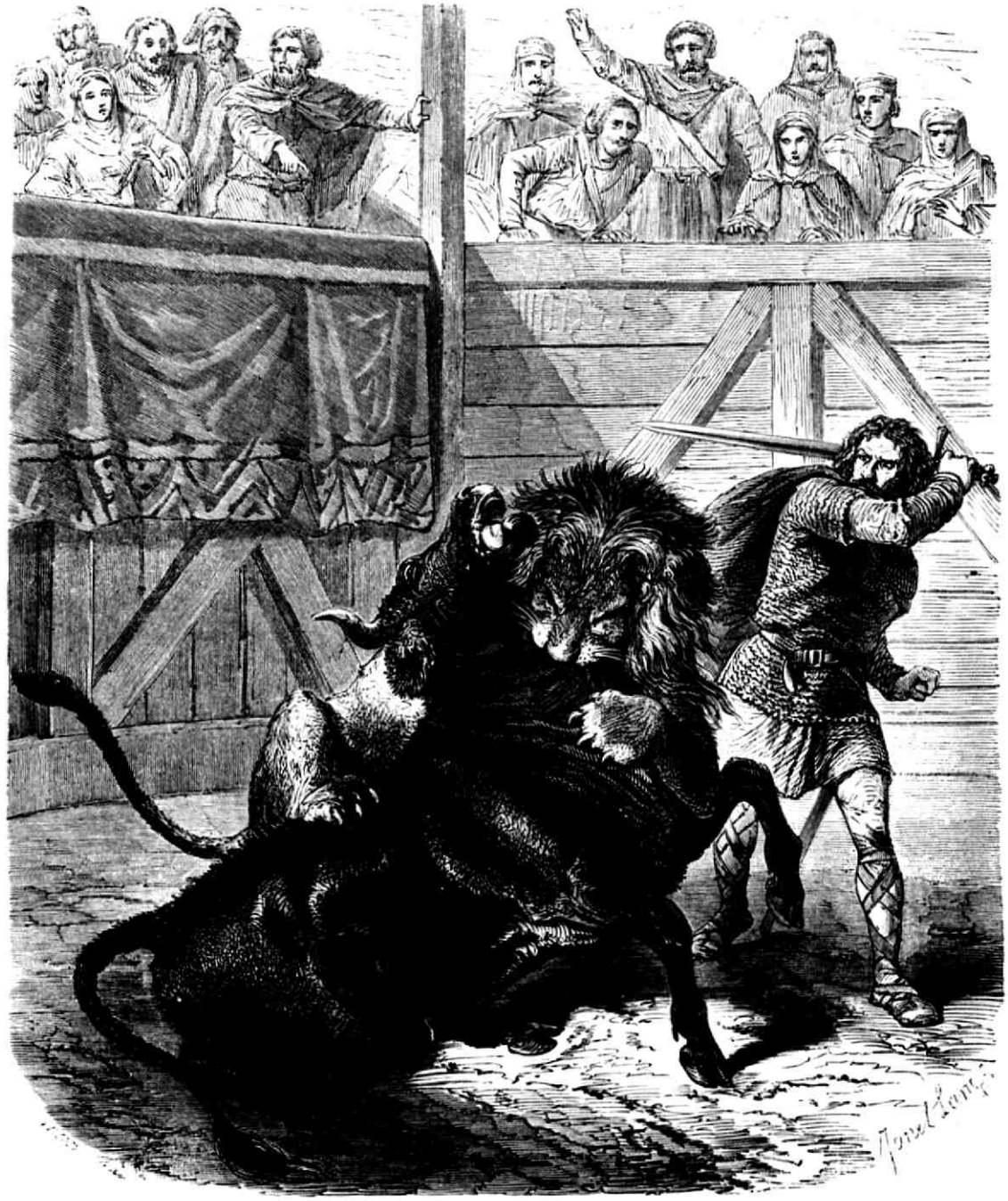

Peppin de Korte kampt tegen een leeuw en een buffel.

eene dier plaatsen, waar hij bij voorkeur vertoefde en één prachtig paleis had doen bouwen. Naar alle waarschijnlijkheid dagteekent de nog bestaande Karlovingische kapel van dit slot (het Valkhof) van dezen tijd.[1]

born, bijeen. Niet alleen voldoen zij aan dit opontbod, maar zij erkennen vrijwillig goederen en vrijheid verbeurd te hebben, indien zij zich ooit weder tegen hem mogten keeren.

Doch Witekind, hun dapperste aanvoerder, was niet met hen opgekomen, een inderdaad slecht teeken. Ka-

[1] Zie de plaat bladz. 136.

rel gaf niettemin bevel binnen de nieuwgestichte vestingen, even als te Paderborn zelf, kerken te bouwen.

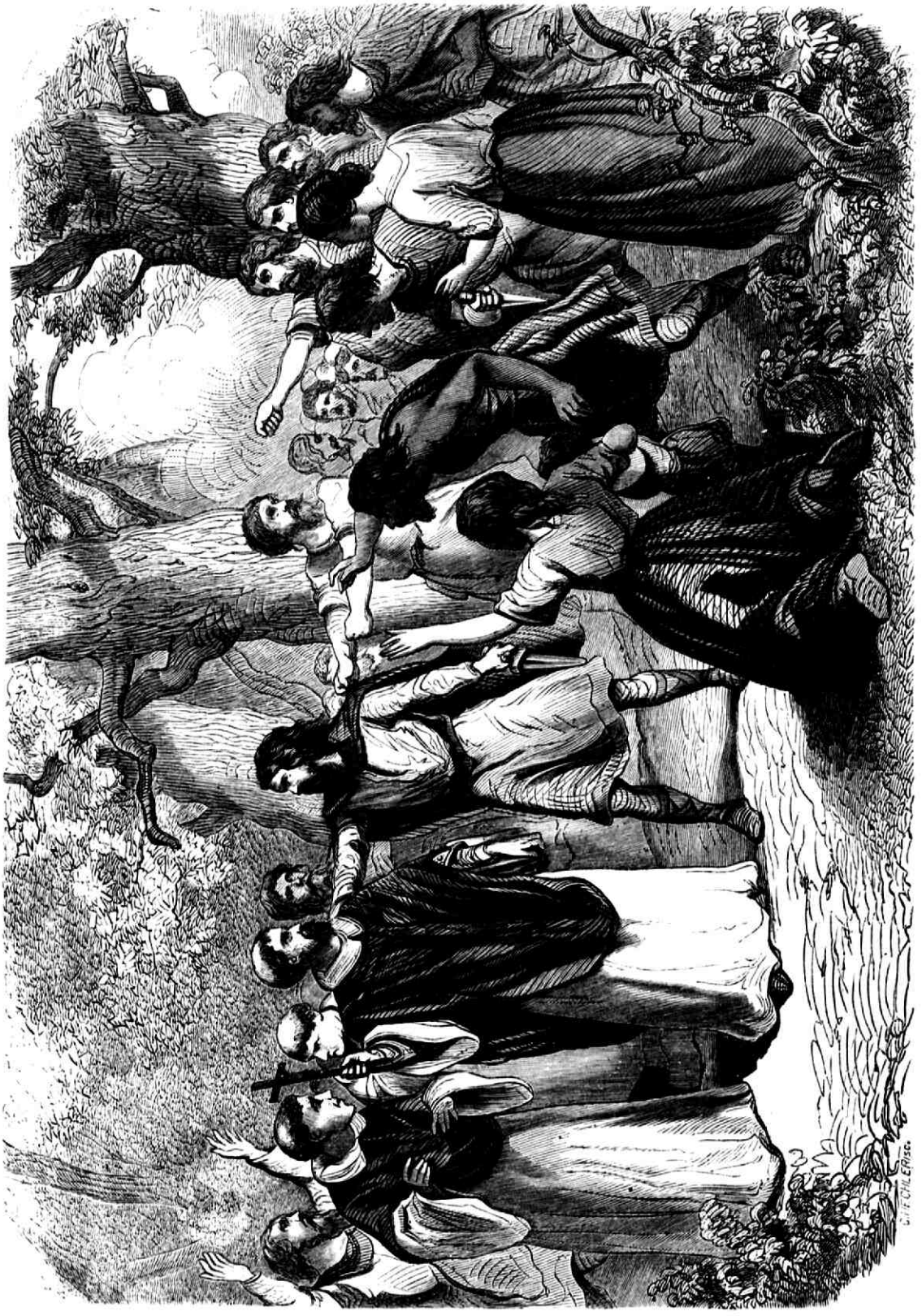

Lebuinus op den landdag der Saksers te Markelo.

Hij verwijlde nog te Paderborn, toen een gezantschap zich bij hem liet aanmelden, dat de oogen aller Saksers boeide. Het was een gezelschap Arabieren in hunne vaderlandsche kleederdragt, afgevaardigd door twee in het naauw gebragte Spaansche emirs, die tegen hunne onder-

drukkers hulp begeerden. Het schitterende der onderneming kittelde den vurigen held. Hij beloofde bijstand, en zoo ontmoeten wij hem in 778 aan den Ebro, nadat hij Pamplona en Saragossa had veroverd en de Arabieren doen sidderen.

Doch de Saksers lieten hem niet lang in het Zuiden. Na een bezwaarlijken veldtogt door de passen der Pyreneën, waarbij zijn leger menig verlies betreurde, riep een opstand aan de Lippe, den IJssel en de Weser hem naar het Noorden terug. Immers tijdens zijn veldtogt in Spanje waren Saksers in Frankenland gevallen en hadden kampend, moordend en plunderend, den ganschen Rijnoever tot Keulen verwoest. Karel drong in 779 en 780 tot in het hart van Westfalen door, bouwde vestingen aan de Elbe en waande nu zijn vijand zoo geheel onderworpen, dat hij het waagde, de strijdbaarsten dezer Saksers uit te kiezen en onder eenen Frankischen veldheer tegen de Slavoniërs in het veld te zenden. Hij zelf spoedde zich naar Rome om de zaken van Lombardije van nabij gade te slaan en zijne zonen tot toekomstige heerschers door den Paus te doen kroonen, Peppin als koning van Italië, Lodewijk als vorst van Aquitanië.

Kort te voren ruimde hij een verschil uit den weg dat met Offa, Koning van Mercia, was ontstaan. Hij beloofde dien Angelsaks "den Engelschen kooplieden in zijn rijk behoorlijke bescherming te verleenen en, in geval zij in hunne belangen verkort werden, goed regt te verschaffen." Tot de hoofdmarkten voor den handel behoorden toen reeds Tiel en Duurstede.

Bij zijn vertrouwen, dat Westfalen, Angriën en Oostfalen, de gouwen waarin Saksenland was gesmaldeeld, hem geene moeite meer zouden opleveren, moest het hem geweldig hinderen, dat een nieuwe opstand aldaar de bevrediging des lands op losse schroeven stelde. In zijne afwezigheid doodden de tot den heerban gedwongen Saksers de vreemde legerhoofden, nevens vele edele Franken en eene groote menigte volks, waarna zij onder aanvoering van den wraakzuchtigen Witekind met onbeteugelde woede Karel's eigen grondgebied binnentrokken.

Die overmoed moest de Frankische Koning den kop indrukken. Ook was zijn geduld uitgeput. Als een getergde leeuw snelde hij uit Rome, dwars door Duitschland heen, tot aan de Aller. Hier stiet hij op het leger der Saksers. Hij sloot het van alle kanten in en verlangde de uitlevering des aanvoerders. Doch Witekind ontkwam door naar Sleeswijk te vlugten, waar hij bij den Deenschen Koning Siegfried eene schuilplaats vond. Voor deze vlugt moesten zijne volgelingen boeten. Vijfdehalfduizend liet Karel ter plaatse zelve (omstreeks Verden) onthoofden, en voor eene volgende trouwbreuk dreigde hij met nog strengere straf.

Doch deze ontzettende wraakoefening had de verlangde uitwerking niet. Het geheele Saksische volk verhief zich als één man, tot in zijne afgelegenste schuilhoeken, en zwoer den Franken als de vijand der voorvaderlijke vrijheid en godsdienst de vreeselijkste straffen. Elk krijgsman naderde het beeld zijns afgods Wodan en legde eene plegtige gelofte af, zooals wij die uit een afschrift in de archieven van Goslar kennen;

Hillikroti Woudana, ilp osk un osken pana Witekin ok kelta of ten aiskena Karelui ten Slaktenera. Ik tif ti in ur un tu scapa un taf rof. Ik slakte ti all fanka up tinen iliken Artisberka.

Hetgeen beteekent:

Heilige, groote Wodan, help ons en onzen hoofdman Witekind, en ook de onderbevelhebbers, tegen den afschuwelijken Karel de Slagter. Ik geef u een oeros, en twee schapen en den roof. Ik slagt voor u alle gevangenen op uwen heiligen Harzberg.

De Saksers hadden dus nog menschenoffers, en op de groote steenblokken die nog ten huidigen dage op den top des Bloksberg's verstrooid liggen, even als op zoo menigen steenklomp tusschen den IJssel en de Oostzee, viel nog voor elfhonderd jaren menigen Frank onder het offerstaal der heidensche priesters.

Van hunne vertwijfeling ondervond Karel maar al te spoedig de uitwerkselen. In den bloedigen slag bij Detmold (783) bood men hem een zoo hevigen wederstand, dat hij zich in geen geval de overwinning kon toeschrijven. Maar een tweede, nog bloediger veldslag volgde aan de Haase, in Osnabrück, en hier was het verlies bepaaldelijk op de Saksische zijde. De Franken zegevierden.

Karel bragt nu de beide volgende jaren (784 en 785) in Saksen door, waarbij hij alle gewesten doorreisde, nu eens de landzaten met de zwaarste straffen bedreigende, zoo zij de bezworen trouw schonden, en dan weder kwistig met beloften, om land en volk tot bloei te brengen. Eindelijk meldden zich de beide gevreesde legerhoofden Witekind en Albion vrijwillig bij hem aan en verzoenden zich met hem, door zich bereid te verklaren, om den waterdoop te ontvangen. Het was te Attigny, in Champagne, dat deze plegtigheid in 785 plaats vond.

Het formulier dat de nieuwe Christenen bij hunnen doop moesten opzeggen, is ons in een afschrift bewaard, dat van 786 dagteekent. Het luidt:

Hilken maktik konnink Karelo, ik tin vanken Oddo, pana of thousand, vorsaki ten krotten Woudanabelta up Artisbarko. So ok all men godmanni ok krisknekti to kerstene. Al min sittoma ok rekto is in thin will ok anda. We bit die otmode um levens ok fridoms. We will oldena bi Gotto almaktik ten vater, ten son, ten illiken ost, so we nu lernet, ok an ti, us nadik konnik.

Dat wil zeggen:

Heilige, magtige Koning Karel, ik uw gevangene Otto, baanderheer over duizend, ontzeg het groote Wodansbeeld op den Harzberg. Zoo ook zullen al mijne goede mannen (onderhoorigen) en krijgsknechten zich doen kerstenen. Al mijne bezittingen en regten zijn in

uwe hand. Wij bidden u ootmoedig om leven en vrijheid. Wij willen ons houden bij God den Almagtigen Vader, den Zoon en den Heiligen Geest, die ons nu geleerd zijn, en ook bij u, onzen genadigen Koning.

Te naauwernood is deze moeijelijke oorlog ten einde gebragt, of Karel vliegt reeds weder naar Rome, den Paus te hulp (786). Hier brengt hij den onrustigen Hertog van Benevento, Arighis, tot onderwerping en dwingt deze, een schoonzoon van Desiderius, den Paus nog eenige steden van zijn gebied af te staan.

Na zijn terugkeer, in 787, houdt hij weder een rijksdag te Worms, waarop de Beijersche hertog Thassilo, als heimelijk bondgenoot van Arighis, zijn zwager, wordt aangeklaagd. Karel begeeft zich in eigen persoon naar Beijeren, tuchtigt den oproerling en neemt twaalf gijzelaars van hem mede. Doch het volgende jaar wordt Thassilo op nieuw aangeklaagd, ja zijne tegenstanders beweren, dat hij in stilte met de Avaren onderhandelt en dezen bewogen heeft om in Beijeren en Franken te vallen. Schijnbaar kalm vertoont de Hertog zich op den rijksdag te Ingelheim, doch zijn misdrijf moet zonneklaar zijn, want al de aanwezige rijksgrooten achten hem den dood schuldig. Karel wil echter geen vorstelijk bloed vergieten, maar schenkt Thassilo genade, en zoodra de Hertog zelf zijne begeerte te kennen geeft, om in een klooster te gaan, vergunt de Koning, dat de inkleeding niet in de Pfalz zal geschieden, opdat het afscheren van 's Hertogs lokken niet voor het oog der verzamelde edelen zal plaats vinden. Thassilo ontvangt nu de tonsuur te st. Goar en wordt vervolgens naar Fulda gezonden. Doch de hertogelijke waardigheid voor Beijeren wordt door Karel, als te gevaarlijk, niet weder verleend.

In den loop van 789 ondernam Karel een togt over de Elbe tegen de Wilzen, en in 791 trok hij diep Hongarije binnen, om de Avaren terug te dringen, een aan de Hunnen verwant volk, die eenige strooptogten in de zuidoostelijke gewesten des Rijks ondernomen hadden. Zijn leger in drie groote afdeelingen gesplitst hebbende, strekte hij zijne overwinningen tot aan Belgrado uit. Bij beide togten waren zoowel Friezen als Saksers Karel's heerban gevolgd.

In 792 en 793 maakte de Frankische Koning groote toebereidselen om de zegepralen aan Donau en Save behaald, te voltooijen. Doch toen het gunstige jaargetijde voor dezen veldtogt in 794 was aangebroken, was hij gedrongen, zijne legermagt te verdeelen, daar de Saksers andermaal in opstand raakten. De moeijelijkste taak voor zich zelven kiezende, die om de orde in het Noorden te herstellen, zond hij zijnen zoon Peppin tegen de Avaren, die eerlang het onderspit dolven. De Prins was daarbij zoo gelukkig om de legerplaats des Khans te bestormen en alle schatten buit te maken die dit roofzuchtige volk gedurende drie eeuwen den Grieken had ontnomen. "Tot hiertoe," zegt Eginhard, "waren de Franken een arm volk geweest, maar de buit op de Avaren maakte hen rijk."

De nieuwe Saksische opstand voerde Karel van 794 tot 798 meermalen in de gewesten tusschen IJssel en Elbe. Doch hoeveel dapperheid de landzaten dezer oorden ook ten toon spreidden, en hoe standvastig zij ook hunne vrijheid poogden terug te winnen, het was, even als vroeger, te vergeefs.

Nog verwijlde Karel in Saksen, toen hem eene zonderlinge tijding werd geboodschapt. Paus Hadrianus I, 's Konings ijverige vriend, was in 795 gestorven, en te midden van vele onlusten en kabalen hadden de Romeinen Leo III tot zijnen opvolger verkozen. Doch deze Kerkvoogd had zoo vele vijanden te Rome, dat hij zijn leven in zijne eigene residentie niet veilig achtte. Zoo overviel hem eens, bij eene openbare processie, eene bende zaamgezworenen, trok hem onder schimpen en stooten uit de rij en zou haar afschuwelijk voornemen, om hem de oogen uit te steken, zonder twijfel volvoerd hebben, zoo niet te regter tijd de Hertog van Spoleto met eene dappere schaar volgelingen den Kerkvoogd had bevrijd. Het gebeurde werd aan Karel berigt, waarop deze terstond beval, om den Paus, onder de grootste eerbewijzen, naar zijn hoofdkwartier in Saksen te geleiden. Dien ten gevolge kwam de Romeinsche Opperpriester in 799 met een schitterend gevolg te Paderborn aan, werd door den Koning met den grootsten eerbied ontvangen, en door het volk, dat zich verdrong om hem te zien, als eene godheid aangestaard.

Karel beloofde Leo alle mogelijke genoegdoening en zond hem in 800, onder een talrijk geleide, naar Rome terug. In November van hetzelfde jaar volgde hij zelf en hield binnen de Tiberstad in eene groote vergadering van geestelijke heeren en leeken een streng gerigt over de rebellen.

Kort daarop werden zijne Franken, en mogelijk hij zelf, ten hoogste verrast. Op den eersten kersdag namelijk, toen hij niet in zijn gewonen Frankischen wapenrok, maar in het deftig purper van een Romeinsch patriciër, aan het hoofdaltaar in de st. Pieterskerk nederknielde, om zijn gebed te verrigten, trad de Paus naar hem toe en plaatste hem eene kroon op 't hoofd, terwijl te zelfder tijd het koor der muzikanten, eenstemmig met het volk, het lied aanhief: *Carolo Augusto a Deo coronato, magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria!* [1] De Paus voegde hieraan de zoogenoemde adoratie toe, dat is, hij raakte met de eene hand zijne lippen aan, leidde zijne andere op de hand van den gekroonde en boog zich statig over hem heen. Al het volk juichte en begroette den achtenvijftigjarigen heerscher met de namen van imperator en Augustus.

Volgens Eginhard's verhaal, moet Karel later gezegd hebben, dat, zoo hij 's Pausen voornemen had

[1] Leef en zegevier Karel de Verhevene, gekroond als gij zijt door God, gij groote en vredelievende Keizer der Romeinen.

kunnen gissen, hij dien dag liever niet naar de kerk ware gegaan. Doch het is bijna ongeloofelijk, dat deze krooning niet vooraf besproken is geworden.

Zoo als ligt te denken is, was het hof te Konstantinopel, dat tot dien tijd in naam de opperheerschappij over Rome had gevoerd, over het ge-

De Karlovingische kapel te Nijmegen (1870).

Genoeg, Karel was nu Romeinsch (of zoo als men sedert schreef Roomsch) keizer en wereldlijk opperheer van het Avondland.

beurde op den kersdag ten hoogste gebelgd. Er ontstond eene onaangename verhouding tusschen Keizerin Irene en hare opvolgers en Keizer Karel,

die na eenig morren tot een oorlog aanleiding gaf, welke tot 812 duurde. Karel zegevierde ook daarbij, want het einde was, dat de Grieksche gezanten, bij het sluiten van den vrede, hem als koning en keizer begroetten.

Na zijne krooning bleef Karel nog langer dan een vierendeeljaars te Rome, in welke hoofdstad hij zich gaarne ophield, omdat zij, in weerwil van alle verwoestingen die haar getroffen hadden, nog altoos boven hare zusteren in het Westen uitblonk. Hij schreef in dien zin aan zijn vriend den aartsbisschop Alcuin, nadat deze geweigerd had om de reis met hem te doen: "Ik kan niet begrijpen, hoe men de stroodaken van Tours aan het gouden Rome kan voortrekken," eene vingerwijzing omtrent den staat der toenmalige Frankische steden.

Kort na zijne terugkomst had Karel de voldoening, den Saksischen oorlog door het verdrag van Selz tot een gelukkig einde te brengen (803). De Saksers werden hierbij, onder de voorwaarde van zich te laten doopen, als een vrij volk in 't verband van het groote Frankische-Rijk opgenomen, zonder andere schattingen op te brengen dan de tienden voor de geestelijkheid, en met het verlof om naar hunne

Karel de Groote en zijne graven.

eigene gewoonten en wetten te leven. Tienduizend Saksers echter werden afgezonderd van hunne landgenooten. Uit de bloem des volks gekozen, werden zij met vrouwen en kinderen uit het land hunner inwoning gevoerd en langs de zeekust, zoo bij den Rijnmond als in Vlaanderen, in de Ardennen en Helvetië verstrooid [1].

In Saksen zelf werd menige burg en menige bisschopszetel gesticht, als zoo vele kiemen van een aantal groote steden, b. v. de burgen Maagdenburg en Halle, en de stoelen van Münster, Osnabrück, Verden, Bremen, Paderborn, Minden, Halberstadt, Seligenstadt en Elze bij Hildesheim. Het deel des Lands over de Elbe werd door Karel aan de Slavoonsche Abotriten ingeruimd.

Omstreeks dezen tijd veroverden Karel's veldheeren op een togt naar Spanje Barcelona en de Balearen.

Van de bisschoppen, aan wier zorg Karel de godsdienstige belangen zijner onderdanen toebetrouwde, blonk inzonderheid Ludger door deugd en kennis uit. Omstreeks den jare 744 te Wierum, bij Dockum, geboren, had hij, na het onderwijs van den voortreffelijken Gregorius te Utrecht genoten te hebben, ijverig medegewerkt tot het verbreiden van het christelijk geloof in Saksen en Friesland. Door zijn toedoen was de kerk te Deventer herbouwd, werd eene dorpskerk in zijne geboorteplaats gesticht en den afgodstempel te Helwerd bij Rottum (Hunsego) van zijn aanzien beroofd. Hij reisde, reeds sints geruimen tijd, rond door Humsterland, Hunsego, Fivelgo, Reiderland en Borkum, overal predikende en doopende, toen Karel hem het bisdom van Mimigernford of Münster toebetrouwde. Hier won hij aller harten en bewondering, want onder zijne voortreffelijke hoedanigheden was vooral zijne weldadigheid jegens de armen groot. Al zijne inkomsten, zoowel die zijner eigene bezittingen, als die van zijn bisdom, besteedde hij tot werken van liefde. Ook na zijne verheffing tot de bisschoppelijke waardigheid bleven de streken tusschen de Lauwers en de Eems het middelpunt van zijn bekeeringsijver, en te regt heeft het nageslacht hem den eernaam van apostel der Groningers toegelegd. Hij overleed den 26sten Maart 809.

Ook de bisdommen van Osnabrück en Seligenstadt (Salingstede) kregen Friezen aan het hoofd, te weten Wilko en Hildebrand, terwijl de eerste opvolgers van Albrik op den Utrechtschen stoel, Theodard, Harmokar en Rixfried, almede uit Friesch bloed waren gesproten. De eerste schijnt van 784 tot 790, de tweede van 790 tot 806, en de derde van 806 tot 828 het bisdom bestuurd te hebben.

In het voorjaar van 806 had Karel de rijksgrooten te Diedenhoven (Thionville), aan de Moezel, zaamgeroepen om onder hunne goedkeuring te bepalen, hoe zijne staten, onder zijne drie zonen, Karel, Lodewijk en Peppin verdeeld zouden worden. Veelligt ging hij tot dezen maatregel over uithoofde van een gevaar dat zijn Rijk uit het Noorden dreigde, want waren de Saksers overheerd, hunne naburen, de Denen, namen iedere gelegenheid te baat, om, hetzij te land, hetzij ter zee, het Frankische gebied binnen te dringen en aan Saksische uitgewekenen die zich onder hen ophielden, hulp en bijstand te belooven, zoo zij de vijandelijkheden tegen Karel wilden hervatten.

Ten gevolge van zoodanige plundertogten werden, onder anderen, in September 807 de Friesche dorpen Westerwierum en Dijkshorne in de asch gelegd, in 808 Ezonstad en andere plaatsen in de nabuurschap van het Vlie aan kolen gelegd, en in 810, behalve het ontluikende Groningen, vele naburige eilanden en streken geheel uitgeplunderd en vernield. De dapperheid der Friezen deed niettemin den Deenschen roovers die overwinningen duur koopen. Zoowel Karel's oudste zoon, zijn naamgenoot, als Karel zelf, dreef de aanvallers, hetzij aan de Elbe, den Stör of den Eider, met bebloede koppen terug. Magtige vloten werden uitgerust om de wateren schoon te vegen, voor de Noorderkusten aan de Garonne, te Boulogne en te Gent, en aan den Rhône voor de Zuiderstranden. Niettemin duurde de onrust voort, tot de hoofdaanlegger dezer plundertogten, de Deensche Koning Godfried, door een van zijne eigene volgelingen was vermoord, en zijn broederszoon Hemming den stokebrand als heerscher was opgevolgd. Er werd een vredesverdrag gesloten, waartoe de wederzijdsche gemagtigden aan den Eider zamenkwamen. Bij deze overeenkomst werd bepaald, dat deze stroom de grenslijn voor beide staten zou uitmaken, en deze bepaling door plegtige eeden bekrachtigd (811).

De veroveringen door Karel de Groote behaald, hadden zijn rijk eene uitgestrektheid gegeven, welke die van alle monarchijën uit dit tijdperk overtrof. Zijne heerschappij reikte van den Ebro in Spanje tot den Theiss in Hongarije, van den Eider op de Deensche grens tot aan de bergen van Calabrië, en al de volken binnen deze landpalen gevestigd, volgden zijnen heerban, wanneer hij hen ten strijde opriep.

Tot het handhaven der orde binnen een zoo uitgestrekt gebied werkten Karel's rondreizen in groote mate mede. Eene eigenlijke residentie had hij niet, en een zijner levensbeschrijvers heeft ons naauwkeurig opgegeven de plaats waar hij telken jare het kers- en het paaschfeest vierde. Het meest geschiedde dit te Aken, te Nijmegen, te Herstal, te Ingelheim, te Würzburg en te Frankfurt, en

[1] Hieruit is te verklaren, dat men zoowel in Zuid-Holland als in Luxemburg een dorp Sassenheim vindt, waarvan het eerste bij verkorting Sassem, gelijk het tweede in het dagelijksch verkeer nagenoeg eveneens, namelijk Sossem, wordt genoemd. Van Saksischen oorsprong is waarschijnlijk ook het branden van paaschvuren zoowel in Overijssel als aan den duinkant bij Sassenheim en op den Stromberg bij Remich. De verplaatsing van Saksers naar Vlaanderen gaf aanleiding tot het zeggen, dat dit gewest, tot dien tijd door duivelen bewoond, nu dubbele duivels tot inwoners had verkregen.

derhalve in het Duitsche deel zijner staten. Doch ook te Rome vertoefde hij gaarne.

De indeeling des Lands, uit den oud-Germaanschen regtstoestand voortgesproten, bestond in eene smaldeeling van iedere provincie in *gooen* of *gouwen*, en van deze weder in *centen* of *honderden*. Een cent was een district van honderd hoeven van vrije mannen, die, afkeerig van den dwang der steden, hunne akkers rondom hunne woningen aanlegden, en weiden en bosch in gemeenschap gebruikten. Een koninklijk ambtenaar, in de gouwen gouwgraaf, in de centen centgraaf genoemd, handhaafde het regt en ontving de boeten op iedere soort van misdrijf gesteld. Iedere gouw leverde ook haar bepaald getal krijgslieden wanneer de oproeping tot den heerban geschiedde. Wie niet opkwam, betaalde boete. Daar echter onder de vrijen velen waren die als zoodanig onder de verpligting lagen om uit te trekken, doch niet zooveel bezaten, om de kosten der uitrusting alleen te dragen, was de grootte van den grondeigendom bepaald, die een krijgsman te stellen had. Wie niet zoo veel het zijne kon noemen, deed met een ander of anderen te zamen, en dezen rustten dan op gemeenschappelijke kosten een strijdbaar man uit. Bij eene willekeurige toepassing dezer wet van de zijde der graven, werd deze verpligting voor behoeftigen niet zelden een ondragelijke last, ja zij drukte meermalen zoo zwaar, dat menigeen zich bewogen voelde, om zich onder de bescherming van een of ander wereldlijk of geestelijk rijksgroote te plaatsen, deze zijn vrij eigendom op te dragen en het van hem in leen terug te ontvangen. Natuurlijk verminderde daardoor het getal der vrije landeigenaars van lieverlede ten nadeele der oude Germaansche instellingen. Karel zag het verkeerde daarvan zeer wel in en poogde uit dien hoofde het kwaad door zijne zendboden te stuiten. Dezen werden door Karel uitgezonden om eenige bijeengelegen gouwen rond te reizen, de verrigtingen der graven na te gaan en vooral acht te geven op al wat tot den heerban in betrekking stond. Zij moesten van hunne bevindingen een naauwkeurig verslag geven, waardoor de Keizer steeds de ziel bleef van het geheel en volkomen op de hoogte van hetgeen in zijne uitgestrekte bezittingen plaats greep. Zijn handzegel stond in zijn degenknop gegrift, en had hij eens een bevelschrift aan een halstarrig leenman daarmede gemerkt, dan klonk vaak zijn woord: "Hier is mijn bevel, en hier" — waarbij hij zijn degen kletteren liet — "hij die mij gehoorzaamheid verzekert." Allerwaarschijnlijkst heeft Karel dikwijls gelegenheid gehad, om aldus te spreken, want zijn krijgszuchtig bewind, dat de oproeping tot den heerban steeds vernieuwde, was juist om deze reden niet algemeen bemind, ja gaf zelfs aanleiding tot zamenzweringen, die Karel's leven bedreigden. Voor eene daarvan moesten eenige graven met het verlies van hunne oogen boeten, voor de andere zijn natuurlijke zoon Peppin (een ander dan die te Diedenhoven tot koning van Italië was verkozen), zich de kruin laten scheren om in een klooster weg te kwijnen.

De roem van Karel's naam klonk reeds tijdens zijn leven heinde en veer. Daarvan getuigen de gezantschappen die hij van Arabische vorsten in Azië, Afrika en Spanje ontving, ten einde hem hunnen eerbied te betoonen. Haroen al Rasjid, een der beroemdste kalifen, bood hem de edelste specerijen en de vernuftigste kunstvoortbrengselen zijner onderdanen ten geschenke aan, onder anderen een Arabisch slaguurwerk van merkwaardig zamenstel. Het was een metalen waterklok met uurwijzer, met eenige ronde balletjes die kletterend op eene metalen plaat nedervielen, en met ruitertjes die bij dezen klank zich aan eene geopende deur vertoonden. Een emir zond een der grootste olifanten naar Aken, die niet minder opzien verwekte dan het eerste uurwerk dat het Avondland aanschouwde. Karel's tegengeschenken bestonden deels uit voortreffelijke jagthonden, deels uit fijn linnen en andere weefsels, in wier vervaardiging de Frankische en Friesche vrouwen reeds toen een hoogen trap van volkomenheid bereikt hadden. Als zijn gezant aan het Perzische hof bezigde hij den Jood Izaäk.

Het is een genoegen op te merken, dat Karel al zijne groote krijgsbedrijven gering achtte tegenover zijne bemoeijingen om den geest zijner volken te verlichten en de beschaving uit te breiden. De toonbeelden van Romeinsche wetenschap en kunst die de Tiberstad hem zoo dierbaar maakten, lieten hem geene rust. Te Rome had hij den Engelschen monnik Alcuin leeren kennen, die zoowel met de werken der kerkvaders als de oude klassieken vertrouwd, 's Keizers bewondering en toegenegenheid in hooge mate verwierf. Karel poogde hem aan zich te verbinden om van zijne gesprekken voordeel te trekken en nam hem mede naar zijn hof tot leermeester zijner wettige en natuurlijke zonen. Niet lang daarna maakte hij kennis met een beminnenswaardigen, weetgierigen knaap, Eginhard genoemd, een geboren Odenwalder, wien hij zijnen zonen om hen tot ijver aan te sporen, als makker toevoegde. Er is uit dezen knaap een voortreffelijk man gegroeid, die later het leven zijns weldoeners in tamelijk goed latijn beschreven heeft. Karel's scherpe blik won nog een ander jongman van heerlijken aanleg voor dit schoon verbond, den gelukkigen Angilbert, die eerst met de voornaamste kerkelijke betrekking aan het hof bedeeld, onmiddellijk van den Keizer een wereldlijken eerepost verwierf toen de schoone Bertha, Karel's liefste dochter, hem in stilte haar hart had geschonken en haren vader met maagdelijke schaamte beleed welke gevoelens zij voor den jongman koesterde. Eene dergelijke geschiedenis verhalen oude overleveringen met betrekking tot Eginhard. Hij won, zoo luidt het verhaal, de genegenheid eener andere onechte dochter van Karel, de leergierige Emma. In stilte zetten de jongelieden hun vertrouwelijken omgang voort, tot

eens op een avond de sneeuw het slotplein zoo geheel had overdekt, dat beiden vreesden, hun zoet geheim ontdekt te zien, zoo Eginhard te voet naar zijn kwartier terugkeerde. De voetstappen van een man zouden aantoonen, dat een ongeoorloofd bezoek in de vertrekken der vrouwen had plaats gevonden. Niettegenstaande haren angst nam Emma een kloek besluit: zij verzocht Eginhard zich op haar schouder te zetten, opdat zij hem tot aan den tegenovergestelden muur zou kunnen wegdragen. Doch Karel, die op dat oogenblik wakker was, zag uit een zijner vensters den zonderlingen optogt. Hij ontbood Eginhard en Emma bij zich, hield hun het verkeerde van hun gedrag voor oogen en eindigde met de handen zijner dochter en die zijns gunstelings in elkander te leggen.

Eginhard en Emma.

De groote man was, zoo dikwijls zijn tijd het hem veroorloofde, bij de lessen tegenwoordig, die Alcuin den prinsen gaf en nam zelf nog bij dezen kerkvoogd les. Het latijn sprak hij vlug en was in het grieksch ten minste zoo ver gevorderd, dat hij een boek in die taal kon verstaan. In weerwil zijner veelvuldige bezigheden wist hij nog tijd te vinden om te lezen. Alcuin had hem eene bijzondere voorliefde voor de beide kerkvaders Hieronymus en Augustinus ingeboezemd. Hun keurige taal wist hij niet genoeg te prijzen. "Ach," riep hij eens vol edelen ijver uit, "had ik slechts twaalf zulke mannen in mijn rijk!" Min of meer gebelgd, voerde Alcuin hem hierop toe: "De Schepper van hemel en aarde heeft slechts dit tweetal gehad, en gij verlangt er twaalf!"

Er zijn uit Alcuin's school verscheidene mannen voortgekomen grooter dan hij zelf. Bij hen sloot Karel zich met broederlijke liefde aan, ja hij stichtte eene soort van akademie, waarin hij alle keizerlijk gezag ter zijde stelde. Hij liet zich David noemen, terwijl hij aan Alcuin den naam van Flaccus en aan Angilbert dien van Homerus had toebedeeld. Hier sprak men over het beschaven van de moedertaal. Men verzamelde de volkszangen der oude barden, beproefde het zamenstellen eener duitsche spraakkunst, bedacht duitsche namen voor de maanden en windstreken [1] en beraadslaagde ern-

[1] Onder de maanden noemde hij January *Wintarmanoth*,

stig over de opvoeding des volks, inzonderheid van aankomende geestelijken. Karel verleende niet dan aan waardige mannen rijke proven en stichtte op vele plaatsen kloosters- en stiftsscholen, waar lezen, schrijven en de christelijke leer werden onderwezen en de geestelijken ook in de hoogere wetenschappen onderrigt konden bekomen. De school te Tours, aan wier hoofd Alcuin stond, heeft lange jaren haren roem behouden. Ook Parijs, Soissons, Utrecht en vele andere steden hadden goede scholen. Karel liet zich aan de beschaving der Frankische geestelijken zooveel gelegen liggen, dat hij in de berigten door hen ingezonden, eigenhandig de taalfouten verbeterde. Ter wille der zwakken onder hen liet hij een aantal predikatiën der beste Grieksche kanselredenaars in de landtaal overzetten. Vaak moedigde hij de monniken aan om boeken af te schrijven en verzamelde zelf eene bibliotheek van klassieken, waarvan nog heden ten dage eenige handschriften te Aken, Weenen, Parijs, Rome, Zürich en elders vertoond worden.

Karel de Groote bezoekt de hofschool.

Eene bijzondere school deed hij aan zijn hof openen, waarin al zijne dienaren, zoowel de hoogsten als de lageren, hunne zonen moesten zenden. Zekeren dag trad hij zelf deze zaal binnen en deed onderzoek naar de vorderingen der leerlingen. Zij die hun tijd wel besteed hadden, moesten zich allen regts van hem scharen, terwijl hij den achterblijvers eene plaats op zijne linkerzijde aanwees. Nu vroeg hij hunne namen, en daarbij bleek het, dat de minstgevorderden schier allen zonen van aanzienlijke hofbeambten waren. Karel rigtte zich het eerst tot de vlijtigen, de zonen zijner minste bedienden, en zeide: "Ik verheug mij, lieve kinderen, dat gij zoo goed oppast. Gaat zoo voort en tracht steeds wijzer en beter te worden. Zoo doende arbeidt gij aan uw eigen welzijn, en te gelegener tijd zal u ook van mijne zijde het loon niet ontbreken. Maar gij" — en hier wendde hij zich toornig tot de knapen aan zijne linkerzijde — "gij zonen van edele heeren, gij fijne poppetjes die u zoo rijk en voornaam acht en meent het onderwijs uwer leermeesters te kunnen ontberen, gij luije, nietswaardige knapen, ik zeg u," — en hierbij hief hij de regter vuist omhoog — "bij God! uw adel en fijne gezigtjes gelden niets bij mij, en gij hebt niets te hopen, zoo gij uwe traagheid niet door vlijt en ijver weder goed maakt!"

February *Hornung*, Maart *Lenzinmanoth*, April *Ostarmanoth*, Mei *Wunnemanoth*, Juny *Brachmanoth*, July *Heuvemanoth*, Augustus *Aranmanoth*, September *Herbistmanoth*, October *Weinmanoth*, November *Windmanoth*, December *Heiligmanoth*.

De Keizer liet geleerde mannen uit Italië en Griekenland komen en gaf hun welbesoldigde bisdommen, opdat zij hem helpen zouden in het oprigten van scholen. Zoo plaatste hij twee beroemde Grieken te Salzburg en Regensburg, en de Paus moest hem orgelspelers en zangers zenden om een geregeld kerkgezang tot stand te brengen. Maar de plompe Franken toonden zich even weinig geschikt tot zingen als tot schrijven. De Italianen vergeleken het Frankische kerkgezang met het huilen van wilde dieren, even als de Frankische trillers met het gerammel van een goederenwagen op een knoppeldijk. In Alcuin's brieven, die gelukkigdijk bewaard zijn gebleven, klaagt hij meermalen, dat hij zoo weinig kon uitrigten en eene bijna dierlijke bekrompenheid bestrijden moest.

Het was er echter verre af, dat Karel's liefde voor wetenschappelijk onderrigt hem het schoone der Germaansche opvoedingswijze liet voorbijzien. "Van hunne vroegste jaren," zegt Eginhard, "werden 's Keizers zonen in het rijden, het behandelen der wapenen en de jagt geoefend," en van eene maagd, die als een toonbeeld harer sekse wordt voorgesteld, luidt het verhaal, "dat zij slechts hem tot echtgenoot wilde aannemen, die haar in het werpen met steenen en het strijden met de speer zou overtreffen."

Karel spaarde geene aanmoediging of belooning om de opvoeding van den geest gelijken tred te doen houden met dien van het ligchaam. Doch hij wist ook met de zwakken geduld te oefenen. Eens waagde zich een vreemd geestelijke, die niet wist, dat de Keizer niemand die niet zingen kon, op het priesterkoor duldde, in de rijen der daar aanwezigen. Daar hij geen enkele noot kende, zweeg hij beschaamd stil. Eindelijk gaf hem de voorzanger eene aansporing met zijn stok, en nu waren aller oogen op den armen man gevestigd. In zijnen angst maakte hij alle gebaren van een zanger na, zonder echter het geringste geluid te slaken. Natuurlijk begonnen eenigen die hem omringden, te glimlagchen, en toen de een den ander aanstiet, was de spotlust welhaast algemeen. Alleen de Keizer behield zijn gewonen ernst, liet den man, nadat de mis geëindigd was, bij zich komen, en schonk hem, toen hij vernam hoe arm de vreemde was, een pond zilver voor den doorgestanen angst.

Het is leerrijk, een groot man ook in zijne dagelijksche bezigheden gade te slaan, en op te merken hoe hij in iederen kring ten voorbeelde strekt. Altijd ontwikkelt hij dezelfde werkzaamheid, hetzij hij legers aanvoert, scholen bezoekt, wetten opstelt of het grieksch bestudeert. Voor alles scheen hij in de wieg gelegd. Geene bezigheid was hem te gering. Wanneer hij naar huis kwam, liet hij zich de dagelijksche uitgaven van het hof voorleggen, waaraan niet het minste, zelfs niet die van eijeren of zuivel, mogten ontbreken. Hij zag de inkomsten eveneens na, berekende de pacht zijner meijers, maakte begrootingen voor de gebouwen die hij wilde oprigten en ontwierp schetsen voor zijne landgoederen en akkers. Hij liet moerassen droogmaken, bosschen uitroeijen, dorpen en kloosters aanleggen. Zijne eigene goederen werden geroemd als toonbeelden van landhuishoudkunde, en naar zijn voorbeeld legden verschillende groote landeigenaars bouwgronden, weiden, kanalen, slooten en waterkeeringen aan.

Karel's wisselend verblijf was eene der oorzaken dat geene der Frankische steden door toedoen van het hof tot aanzien kwam. Zelfs Aken, Nijmegen en Ingelheim, waar hij het meest vertoefde, erlangden geen van drieën een ruimer omkring dan die van een eenvoudig vlek.

De groote Keizer was een voortreffelijk redenaar, want zijne taal was gepast, kernachtig en werd met klem gesproken. Eene afspiegeling daarvan vinden we in de volgende vragen, door hem aan eenige geestelijken zijns Rijks voorgelegd.

"In hoe ver is het een bisschop of abt geoorloofd, zich in wereldlijke zaken te mengen, en in hoe verre mag een graaf of ander wereldlijk beambte in kerkelijke aangelegenheden meêspreken? — Wat belooft een Christen bij zijnen doop in acht te te nemen, wat zich te ontzeggen? — Is dat de wereld te verzaken, wanneer men door den hemel te beloven of met de hel te dreigen, in den naam van God of Zijner heiligen, eenvoudigen of zwakgeloovigen van hun vermogen berooft en regtmatige erfgenamen het hunne afhandig maakt, die daardoor dikwijls aan de grootste armoede worden prijs gegeven en uit gebrek stelen en rooven? — Heet dat ook de wereld verzaken, wanneer men eene onverzadelijke begeerte naar de goederen van anderen laat blijken en menschen door geld en meineed tot valsche getuigenissen verleidt? — Waar staat geschreven, dat iemand tegen wil of roeping tot geestelijke of monnik gemaakt moet worden? — Wat voordeel geeft het der Kerk, wanneer een prelaat meer op de menigte dan op de bekwaamheid van zijne ondergeschikte geestelijken ziet en zich meer om hun zingen dan om hun levenswandel bekommert?"

Van het uiterlijke des grooten mans bezitten wij eene schets van zijn gunsteling Eginhard. Naar het ligchaam, zegt deze, was Karel de Groote gezet en sterk, naar zijne gestalte rijzig, want hij mat zeven zijner voetlengten. Zijn hoofd was rond, zijn blik levendig, zijn neus een weinig meer dan middelmatig, zijn haar glanzig wit, zijn gelaat vrolijk en opgeruimd, en zijne gansche gestalte, hetzij hij stond, hetzij hij zat, vol waardigheid. Ofschoon zijn hals wat kort en gebogen, en zijn buik wat ver vooruitstekend was, werden deze gebreken door de schoone evenredigheid van al zijne overige ledematen ruimschoots vergoed. Zijn gang was statig, zijn gansche houding achtbaar, en zijne stem helder, ofschoon niet zoo krachtig als 's Keizers uiterlijk zou doen vermoeden. Altoos gezond, werd zijn gestel alleen gedurende de vier laatste jaren zijns levens door ziekte ondermijnd. Tegen de koortsen die zijne krachten sloop-

ten, gebruikte hij middelen die hij zich zelven voorschreef. Van geneesheeren wilde hij niets weten, want hij was afkeerig van hen, omdat zij hem alle gebraad, zijn lievelingsgeregt, verboden. Zijne uitspanningen bestonden in rijden, jagen en zwemmen, waarin hij alle anderen vooruit streefde. Van baden was hij een zoo groot liefhebber, dat daaruit inzonderheid zijne voorliefde voor Aken voortsproot. Hij bediende zich steeds van de Frankische kleeding. Op het bloote lijf droeg hij een linnen hemd (dat door zijne dochters was gesponnen en geweven), daarover een wambuis, dat door een zijden gordel werd zaamgesnoerd, aan de voeten kousen en schoenen, om de lendenen heupbanden (de voorloopers der latere broeken) en des winters om borst en schouders een lijfrok van vischottervellen. Tot opperkleed diende hem een korte Venetiaansche mantel. Altoos had hij een zwaard op zijde, en dat hij veel aan dit wapen hechtte, bleek daaruit, dat de greep van goud of zilver was gesmeed. Bij plegtige gelegenheden droeg hij zelfs een zwaard, waarvan greep en schede van edelgesteenten flonkerden. Dan droeg hij ook den diadeem, die nog onder de kleinoodiën op den Burg te Weenen wordt bewaard. Vreemde dragten haatte hij, en slechts tweemaal trok hij te Rome, op aandrang der Pausen Hadrianus en Leo, de lange Romeinsche staatsiekleeding aan. In zijn dagelijksch gewaad was hij in bijna niets van zijne onderdanen onderscheiden en in eten en drinken matig. De dronkenschap haatte hij evenzeer als de onkunde. Rigtte hij echter bij plegtige gelegenheden een feestmaal aan, zoo zag hij gaarne vele gasten om den disch verzameld. Op zijne gewone middagtafel werden slechts vier geregten voorgediend, behalve het wildbraad, dat de jagers moesten binnenbrengen terwijl het nog aan 't spit stak. Onder den maaltijd werden uit een of ander geschiedkundig werk de daden van vroegere vorsten voorgelezen. Ook hechtte hij groote waarde aan de schriften van st. Augustinus en andere kerkvaders. Na etenstijd rustte hij twee tot drie uren. Daarentegen brak hij zijne nachtrust vier- of vijfmalen af, niet alleen door te ontwaken, maar zelfs door op te staan. Bij het aankleeden onderhield hij zich met zijne vrienden of liet ook wel personen, die om hunne aangelegenheden tot hem kwamen, bij zich toe. Hij sprak veel en gaarne en wist zich over alles buitengemeen duidelijk en vloeijend uit te drukken. Hij verzocht Italiaansche geleerden voorlezingen over taal- en redekunst voor hem te houden en besteedde veel tijd aan sterrekunde en sterrewigchelarij. Hij maakte veel werk van de schrijfkunst en had steeds een bord om daarop te schrijven onder zijn hoofdkussen, opdat hij in ledige uren zijne hand oefenen kon. Doch de te laat aangevangen kunst wilde hem nooit regt gelukken.

De godsdienst ging hem na aan het hart, en uit dien hoofde bevorderde hij ook in groote mate het bouwen van kerken en kapellen. De Dom te Aken zal nog jaren lang een schoon gedenkteeken van zijnen ijver zijn. Het marmer en de zuilen daarvoor had hij uit Rome en Ravenna laten komen. Dagelijks ging hij in de vroegte en in het middaguur ter kerke, soms ook des avonds, en duldde in de gewijde ruimte niets onwelvoegelijks of hinderlijks. Zijne milddadigheid strekte zich niet alleen tot de eigene onderdanen uit, maar zijne aalmoezen gingen zelfs over zee naar Syrië, Egypte en Mauritanië, naar Jerusalem, Alexandrië en Karthago, overal waar hij van verarmde geloofsgenooten hoorde. Zijne geschenken aan den Pauselijken Stoel zijn niet te tellen, en het behoorde tot zijne lievelingsbezigheden, zijn aangebeden Rome, waar hij viermalen vertoefde, te versieren en omhoog te helpen. Naar aanleiding van zijn testament werden twee derden van zijn geldelijk vermogen, zijn huisraad en zijne kostbaarheden in gelijke mate onder de geestelijken in de 21 aartsbisschoppelijke zetels van zijn rijk verdeeld, waarbij de aartsbisschop zelf een derde en de lagere geestelijken te zamen twee derden ontvingen. Deze steden waren Rome, Ravenna, Milaan, Aquileja, Grätz, Keulen, Mainz, Salzburg, Rouen, Trier, Sens, Besançon, Lyon, Reims, Arles, Vienne, Tarascon, Embrun, Bordeaux, Tours en Bourges. Onder de kostbaarheden waren drie schoone, massief zilveren tafels, op eene waarvan de gedaante der gansche aarde gewerkt was, terwijl de anderen met afbeeldingen van Rome en Konstantinopel prijkten. Zij werden aan de kerkprovinciën van Rome en Ravenna afgestaan.

Karel's bloedige oorlogen tegen de Saksers zijn hem door velen scherp verweten: er is echter veel te zijner verontschuldiging dienaangaande bij te brengen. Men denke slechts aan de invallen der Saksers zelven, die Franken gevangen namen om ze ter eere hunner goden te slagten en te offeren.

Eene van Karel's fouten was zijne buitensporige genegenheid voor de teedere sekse. Na zijne echtscheiding van de dochter des Konings der Longobarden, nam hij na elkander drie wettige vrouwen. Toen echter de derde overleed, huwde hij niet weêr, doch nam verscheidene gezellinnen, met welken hij in den vertrouwelijksten omgang leefde.

Karel had het verdriet, van zijne drie zonen, onder welken hij reeds zijn rijk had verdeeld, nog vóór zijnen dood, twee, Peppin en Karel, te zien sterven. De eerste overleed in 810, de tweede op het einde van 811. Dit verlies dompelde hem in eene zoo diepe droefheid, dat zijne opgeruimdheid hem voor altijd verliet. Hij maakte zijn testament, en, na met zijne geestelijke en wereldlijke rijksgrooten geraadpleegd te hebben, besloot hij den eenig overgebleven zoon uit zijn echt met Hildegarde, Lodewijk, Koning van Aquitanië, tot opvolger te kroonen. De plegtigheid geschiedde op een rijksdag te Aken in 813. Karel trad op zondag den 16 November, in 't keizerlijk gewaad de Domkerk binnen, en nadat hij had gebeden, vermaande hij zijn zoon Lodewijk, ten aanhoore van het gansche volk, God te vreezen en lief te hebben, de

goddelijke geboden stipt in acht te nemen, voor de Kerk zorg te dragen, haar tegen booze menzorgen, zijne onderdanen als zijne kinderen lief te hebben, de armen te troosten, geene dan getrouwe

Standbeeld van Karel de Groote te Luik.

schen in bescherming te nemen, zijne zusters en broeders als zijne naaste bloedverwanten te ver- en godsdienstige beambten aan te stellen, geen zijner leenmannen of onderhoorigen voor een ver-

meend vergrijp, zonder naauwkeurig onderzoek, van zijn leen of goederen te berooven, en zich zelf tegenover God en de menschen altoos onberispelijk te gedragen.

"Wilt gij dat alles vervullen, lieve zoon?" vroeg ten slotte de bewogen grijsaard.

Lodewijk beloofde het met tranen in de oogen.

"Welnu," vervolgde Karel, "zoo druk ik u deze kroon op het hoofd, die u steeds uwe belofte moet herinneren."

Lodewijk was gekroond. Karel beschonk al het volk dat tegenwoordig was, rijkelijk en nam een teeder afscheid van zijnen opvolger, die onmiddellijk na de plegtigheid naar zijn land, Aquitanië, terugkeerde. Het was bij het afscheid de laatste maal, dat vader en zoon elkander aanschouwden.

Ofschoon de jonge Vorst nu ook de heerschappijen zijner broeders had verkregen, verzekerde Karel aan den zoon van Peppin, Bernard, Italië.

In January 814 overviel de tweeënzeventigjarige grijsaard eene hevige koorts, vergezeld van eene zware pijn in de zijde. Hij wilde zich, volgens zijne gewoonte, door vasten genezen. Doch de uitgeputte natuur verleende geene hulp meer. Hij overleed den 28sten der genoemde maand, nadat hij zich nog daags te voren met het verbeteren van een Bijbelsch handschrift had bezig gehouden. Onder luide weeklagten werd zijn lijk in Aken's Domkerk bijgezet, ter plaatse waar later een grafgesteente voor hem werd opgerigt.

In de Nederlanden herinneren twee standbeelden aan den wijzen en geliefden Monarch, beiden werken uit onzen tijd. Het eerste, door Geefs gewrocht, siert de st. Servaaskerk te Maastricht, het tweede maakt het middelpunt uit eener schoone wandelplaats aan de Maas te Luik.

Lodewijk de Vrome vernedert zich voor den Paus.

HOOFDSTUK XXIV.

HET FRANKISCHE-RIJK TEN TIJDE VAN LODEWIJK DE VROME.

Lodewijk de Vrome. — Zijne talenten en zwakheden. — Gunst aan de Friezen en Saksers verleend. — 's Keizers gedweeheid tegenover den Paus en de geestelijkheid. —

Noormannen in de Nederlanden. — Lodewijk bepaalt eene rijksverdeeling. — Lotharius, Peppin, Lodewijk de Duitscher en Karel de Kale. — Ellende door nieuwe rijksverdeelingen ontstaan. — Dood van Lodewijk in het kamp bij Mainz. — Droeve staat te Utrecht, op Walcheren en elders. — Zware overstrooming van 839.

(814—840.)

Keizer Lodewijk was zesendertig jaren oud toen hij Karel de Groote in de regering opvolgde. Door de natuur met een krachtig ligchaam bedeeld, en door 's vaders zorgen wel onderwezen in de wetenschappen en alle ligchamelijke oefeningen, miste hij nogtans die grootheid van karakter welke een vereischte was voor een monarch, wiens heerschappij gansch Midden-Europa omvatte. Het eenige waarin hij zijn vader evenaarde, was in zijne liefde voor de jagt. In Augustus, wanneer de herten het vetst zijn, joeg hij dagen achtereen op dit edel wild en zette dit bedrijf voort tot het tijdperk aanbrak, waarop hij het met de zwijnenjagt verwisselde.

Schier elken kerkgang met openbare boete verbindende, was eene zijner eerste zorgen een einde te maken aan de losbandigheden, die het hof te Aken kenschetsten. Zeker geene gemakkelijke taak, want een der voornaamste hovelingen verzette zich met de degen in de vuist tegen de graven Warner en Lambert, die 's Keizers bevel ten uitvoer wilden leggen, doodde den eerste en bragt den tweede eene gevaarlijke wonde toe. Doch Lodewijk toonde hier eene strengheid die wonderlijk bij zijne vroomheid en flaauwhartigheid afstak. Immers liet hij den edelman Tullius wegens zedeloosheid de oogen uitsteken.

Verdienstelijk was zijne poging om zich de genegenheid der Friezen en Saksers te verwerven. Zijn vader Karel had hun wegens verzet tegen het Frankische oppergezag het regt om te erven ontnomen, dat is om zich erfgoederen toe te eigenen, al ware de erflater vader of broeder, zonder tot het aanvaarden eene opzettelijke magtiging van 's Keizers beambten ontvangen te hebben. Lodewijk hief deze beperking op en won daardoor de harten van hen die het Noorder kustland en de benedenoevers van Rijn, Eems, Weser en Elbe bewoonden.

Zoo veel goedkeuring deze maatregel bij het begunstigde deel zijner onderdanen vond, zoo veel afkeer wekte de gedweeheid die Lodewijk tegenover de geestelijkheid in acht nam bij schier allen. Toen Stephanus IV, die Leo III in 816 op den Pauselijken Stoel verving, kort na zijne verheffing te Reims kwam — waar hij Lodewijk eene kostbare kroon op de slapen drukte —, wierp de vrome Vorst zich drie malen in zijne gansche lengte voor den Opperpriester op aarde, en in een staatsstuk van 822 erkende hij, naar het voorschrift zijner geestelijke raadslieden, voor allen, dat hij een der grootste zondaren was en door traagheid en onwetendheid veel had bedorven.

Ondermijnde de Keizer door zoodanige vertooningen en woorden den eerbied en het vertrouwen zijner onderdanen, hij vergrootte die fout, door reeds in het vierde jaar zijner regering (817) zijn groot rijk ten voordeele zijner drie zonen te smaldeelen. Voor Peppin en Lodewijk bestemde hij, onder een afzonderlijk bewind, de grensprovinciën Aquitanië en Beijeren, terwijl hij Lotharius het overige met de keizerlijke waardigheid toedacht. Na een driedaagsch vasten en gebed, deelde hij dit besluit den rijksgrooten op den landdag van Aken mede en liet hen zweren deze deeling te helpen eerbiedigen, wanneer de dood hem zou wegnemen.

De eerste vrucht van dezen maatregel was, dat zijn neef Bernard, Koning van Italië, zich tegen deze rijksverdeeling kantte, onder bewering, dat hem de keizerlijke waardigheid van regtswege toekwam. De rijksdag veroordeelde dien Vorst wel is waar met zijne aanhangers ter dood — welke straf de vrome Lodewijk "*verzachtte*" in die van de oogen uitgestoken te worden — doch de vrees vermeesterde nu den zwakken Monarch zoo geheel, dat hij al zijne broeders en zusters in kloosters liet steken, dagen achtereen niets verrigtte dan bidden en jammeren, en op niets ijveriger peinsde dan op het verbeteren van den staat der geestelijken, eene bezorgdheid, die de priesters geenszins met dankbaarheid vervulde, vooral niet, omdat hij hun het dragen van kostbare kleederen, wapenen, dolken en sporen verbood. Abt Wala, van het stift te Corvey, zeide in het openbaar, dat de oorzaak van den achteruitgang des Lands een gevolg was van Lodewijk's bemoeijingen met kerkelijke, en van de geestelijken met wereldlijke aangelegenheden.

Een zigtbaar blijk van dien achteruitgang lag in de Deensche heerschappijen die in Friesland ontstonden. Hetzij om deze Noormannen voor het Christendom te winnen, hetzij om zijn gebied tot over den Eider uit te strekken, mengde Lodewijk zich in de binnenlandsche tweespalt die tusschen verschillende mededingers naar de Deensche kroon was ontstaan, namelijk tusschen Heriold en de zonen van diens verbitterden tegenstander Godfried. De Keizer had partij voor Heriold gekozen en den Friezen en Saksers bevolen, mede te werken om dien onttroonden Deenschen koning weder in zijn gezag te herstellen. Doch de uitslag van dit hulpbetoon was alles behalve gunstig voor het Rijk. Heriold werd afgeslagen, en de Denen, hierdoor naar de Friesche en verder gelegen kusten gelokt, lieten de vreeselijkste sporen hunner overkomst achter. Daarbij beging Lodewijk den misslag om aan Heriold en zijne broeders belangrijke deelen van de Nederlanden in te ruimen, nadat zij zich te Ingelheim hadden laten doopen (826). Heriold ontving het leen Rustringen (Riustri) aan de Weser en Dorestad of Duurstede aan der Rijn, gelijk Roruk Kinhem (Kennemerland), en Hemming Walcheren. Kwamen de zeeroovers in den beginne om de tegenstanders hunner vorsten te bestrijden, de buit die zij op den landzaat behaalden, lokte hen tot wederkeeren, en bij het verraad van vele volgelingen uit Heriold's, Roruk's en Hemming's omgeving, ontstond een welig op-

schietend wantrouwen der Friesche en Saksische landlieden tegen de vreemde gebieders. Onze kustbewoners hadden ieder oogenblik een woesten vijand te vreezen, die zonder eenig erbarmen, roofde, plunderde, moordde, verminkte en schond, en zij misten alle vertrouwen op de hoofden hun door den Keizer toebedeeld. Antwerpen werd geplunderd, Witlam, eene belangrijke havenplaats aan de Maas (of de Schelde) vernield, en Duurstede meer dan eens aan de vlammen prijs gegeven.

De verwarring steeg ten top, toen Lodewijk in 829 zijn voornemen te kennen gaf om de vastbezworen rijksverdeeling van 817 te veranderen. Nadat hij namelijk weduwnaar was geworden, had hij het oog op de schoone Judith, eene Beijersche gravendochter, laten vallen. Hij had haar gehuwd en in dezen echt een zoon verwekt, die later onder den naam van Karel de Kale bekend is geworden. Zonder voor het verbreken van den plegtigen eed, in 817 afgelegd, terug te deinzen, liet hij zich door zijne gade bepraten, om ook voor dezen vierden zoon eene heerschappij te grondvesten, ja bepaalde, dat de jeugdige Karel den Elsas, Schwaben en Zwitserland zou erven (829).

's Keizers andere zonen voelden zich door deze handelwijze van den ouden Vorst diep gekrenkt. Vele grooten voegden zich bij hen, en toen Lodewijk in 830 een togt tegen de Bretons ondernam, werd hij eensklaps door zijn leger verlaten en door zijne zonen gevangen genomen. Op den rijksdag te Nijmegen zou zijn lot beslist worden. Doch de regtschapenheid zijner Duitsche onderzaten en de oneenigheid der broederen redden hem ditmaal van de kloostercel, ja de schuldige zonen vielen hem te voet en smeekten hem om vergiffenis.

Doch het berouw duurde niet lang. Zoodra de oude Lodewijk weder met zijn nieuw plan van rijksverdeeling voor den dag kwam, stonden ook zijne zonen weder op, en ten einde aan dit eeuwig weifelen een einde te maken, besloten zij om ditmaal hunnen vader voor goed af te zetten. Zij verrasten hem met een magtig leger, namen hem andermaal gevangen en zwoeren de rijksverdeeling van 817 te goeder trouw in acht te nemen. Hierop keerde Peppin naar Aquitanië en Lodewijk naar Beijeren terug, doch Lotharius bleef met zijn gevangen vader te Soissons en omringde den ouden man door monniken, die in last hadden, hem tot de omhelzing van het kloosterleven over te halen. De kloosterbroeders leiden hem de kerk van st. Medard binnen, lieten hem op de boeteplaats nederknielen en gaven hem eene lange lijst in de hand van al de zonden waaraan hij zich had schuldig gemaakt (833). Het doel van deze onwaardige behandeling was, om de Keizer in de oogen des volks te verlagen, daar een oude wet gebood, dat wie in het openbaar kerkboete deed, onwaardig was geworden om een leger aan te voeren.

Dan dit doel werd niet bereikt. Het medelijden des volks ontwaakte, en de aanmatiging die uit alle handelingen van Lotharius sprak, wekte Peppin's en Lodewijk's toorn dermate op, dat zij tegen hunnen broeder te velde trokken. De Lotharinger, hierdoor verschrikt, gaf den ouden Keizer de vrijheid weder, smeekte vergiffenis en ontving haar, onder voorwaarde, om het land hem sints Bernhard's dood toebedeeld, Italië, nooit weêr zonder verlof te verlaten.

Te naauwernood was de zwakke Keizer het hem dreigend gevaar ontkomen, of hij bragt zijn heilloos plan voor eene rijksverdeeling weder te berde. Op een rijksdag te Stramiacus (in de nabuurschap van Lyon), werd den jongen Karel plegtig Allemannië toebedeeld. Doch oogenblikkelijk protesteerden de andere zonen. Lotharius schrikte voor hetgeen hij tot stand had gebragt. Op nieuw nam hij de rijksverdeeling terug en stelde eene andere voor, uit kracht waarvan Karel de Kale Nederland bekomen zou.

Doch ook dit ontwerp slaagde niet, en de oude Keizer kon op nieuw over eene splitsing zijner staten peinzen, waarbij Judith's zoon niet zonder aandeel zou wegkomen. Intusschen stierf Peppin (838), en nu welde bij den ouden Keizer het denkbeeld op, om, door Lotharius ruimer dan vroeger te bedeelen, deze te winnen voor een plan, waarbij Peppin's kinderen niets zouden erlangen, en Lodewijk alleen Beijeren bekomen. Karel kon dan, even als Lotharius, een ruim landbezit verwerven (839).

Deze onregtvaardigheid riep de Aquitaniërs in de wapenen, met den eisch, dat Peppin's zonen hun tot vorsten zouden gegeven worden. Lodewijk de Beijer sloot zich bij hen aan, viel in Schwaben en wikkelde zijnen vader in een nieuwen oorlog. De spijt daarover, bij de kennis hoezeer de Denen op dit tijdstip de kusten teisterden, drukte den grijzen Keizer diep ter neêr. Hij verzamelde zijn leger bij Mainz, doch was niet in staat het geringste uit te voeren. De dood grijnsde hem aan, en hij liet het Rijk in de vreeselijkste verwarring achter (26 Juny 840).

Welke treurige rol Judith bij de onzalige twisten gedurende Lodewijk's regering vervulde, blijkt duidelijk uit het gebeurde te Utrecht op den 18den Juny 838. Terwijl Bisschop Frederik in de st. Janskapel zijn gebed deed, werd hij doorstoken door een booswicht, die door de Keizerin hiertoe was afgezonden. De Kerkvoogd was haar een doorn in het oog, omdat hij Keizer Lodewijk het verkeerde van zijn gedrag ten aanzien der begiftiging van Prins Karel had te kennen gegeven en Judith's misdadigen omgang met Graaf Bernard van Barcelona ontsluijerd. [1]

Bij zoo verfoeijelijke misdaden aan het hof van een Vorst, die den naam van de Vrome of de Goedertierene droeg, kan het niet bevreemden, dat ons tooneelen van 's volks zeden en meeningen worden opge-

[1] Bisschop Frederik, de opvolger van Rixfried, was uit den ouden Frieschen koningsstam gesproten. Men acht hem een achterkleinzoon van Radboud I en een inboorling van Sexbierum, bij Harlingen, geweest te zijn.

hangen, die ons met ontzetting vervullen. Zoo moest Bisschop Frederik een togt naar Walcheren ondernemen, om er een einde te maken aan de bloedschendige huwelijken tusschen broeders en zusters, ja zelfs van zonen met hunne moeders.

Bij zoo veel boosheid en zoo groote onveiligheid als door de invallen der Denen en de knevelarijen der rijksgrooten heerschten, werden de Nederlanden nog door eene ramp geteisterd, die aan duizenden het leven kostte. Op den tweeden Kersdag van het jaar 839 joeg het zeewater zoo onstuimig tegen de duinen aan, dat het de toppen daarvan beukte, zoodat een groot deel onzer gewesten overstroomde. Hoeven en boomgaarden werden meegesleurd, en met de rampzalige bewoners gansche kudden vee. Niet onwaarschijnlijk is het, dat toen door het meegesleurde zand de Rijnkil werd verstopt, die bij Katwijk in zee vloeide.

Keizer Lotharius.

HOOFDSTUK XXV.

HET FRANKISCHE-RIJK TEN TIJDE VAN KEIZER LOTHARIUS TOT OP HET VERDRAG VAN VERDUN.

Lotharius keizer. — Oorlog met zijne broeders. — Slag bij Fontenai. — Verbond van Straatsburg. — Vlugt van Lotharius van Aken naar Lyon. — Verdrag van Verdun: splitsing van het groote Frankische-Rijk in West-Frankrijk, Oost-Frankrijk of Duitschland en Lotharingen.

(840—843.)

De verwarring waarin Lodewijk het Rijk had nagelaten, werd door zijnen dood niet weggevaagd. Lotharius, die den keizerlijken titel had aangenomen, liet eene aanzienlijke magt uit Italië oprukken, om zijne regten op Oost- en West-Frankenland te doen gelden. Hij noodigde de rijksgrooten uit hem te huldigen, en, ziende dat zijne broeders toebereidselen maakten om hem weerstand te bieden, verbond hij zich met zijn neef Peppin van Aquitanië. Welhaast gloorde de oorlogtoorts in alle Frankische gewesten, en den 25 Juny 841 viel een veldslag te Fontenai-en-Puisaie (bij Auxerre) voor, die, na vele wisselingen, zich ten voordeele van Lodewijk en Karel verklaarde. Het ware met Lotharius' aanzien gedaan geweest, indien zijne broeders hun zege hadden voortgezet. Doch zij weifelden en lieten hem ontkomen.

Om Lodewijk en Karel nog een vijand op den hals te zenden, schuwde Lotharius het middel niet, Heriold uit te noodigen, Denen aan te werven ten einde invallen in Karel's gebied te ondernemen. Ook stond hij den Saksers vrije godsdienstoefening toe, hetgene ten gevolge had dat terstond velen tot het Heidendom terugkeerden, en menige christenkerk geheel ledig bleef. Nu maakten Lodewijk en Karel een einde aan alle gewetensbezwaren. Zij bescheidden elkander in de nabuurschap van Straatsburg, en den 14 February 842 sloten zij aan den oever des Rijn's een plegtig verbond. [1]

Het formulier van den daarbij uitgesproken eed is ons bewaard gebleven en verdient opmerking als eene proeve der beide zich toen vormende talen, waalsch en duitsch. Lodewijk de Duitscher, zwoer met lui-

[1] Zie de plaat blz. 149.

der stemme, in het waalsch, om door Karel's leger verstaan te worden:

Pro Deu amur et pro Christian poble et nostro commun salvament dist di in avant, in quant Deus savir et podir me dunat, si salvarai eo cist meon fradre Karlo et in adjudha er in cadhuna cosa, si cum om per dreit son fradre salvar dist. Ino quid il mi altresi fazet, et ab Ludher nul plaid nunquam prindrai, qui meon vol cist meon fradre Karle indemno sit.

Daarentegen rigtte Karel de Kale zich met dengen verleent, hecht ik mij aan dezen mijnen broeder, zooals een mensch zich aan zijnen broeder hechten zal, en opdat hij eveneens jegens mij handele. En met Lotharius wil ik geen vergelijk treffen, dat met mijnen wil, hem, mijn broeder, zou kunnen schaden.

Na deze plegtige overeenkomst braken de vereenigde legers op naar Aken, waar de broeders Lotharius hoopten te vinden. Doch deze trok hun voorbij en sloeg zich neder bij Lyon. De geestelijke raadsleden van Karel en Lodewijk verklaarden nu eenstemmig, dat Lotharius zijn rijk had verbeurd en

Karel de Kale en Lodewijk de Duitscher bezweren het verbond van Straatsburg.

zelfden eed in de volgende bewoordingen tot Lodewijk's Duitsche legerscharen:

In Godes minna, indiu ther Christianes folches ind unser bedhero gealtnissi, fon theseno dage frammordes, so fram so mir God gewizei indi maht furgibit, so halt ih thesan minan bruodher Loudwig, soso man mit rehtu sinan bruodher scal, inthiu taz er mig soso ina duo, indi mit Lutheren inno theinni thing ne gegango, zhe minan willon imo ce scadhen werhen.

Het eene als het andere luidt:

Uit liefde tot God en tot behoud van het christelijk volk en van ons beiden: van dezen dag en voorts zoo lang God mij kennis en vermogen verleent, hecht ik mij aan dezen mijnen broeder, zooals een mensch zich aan zijnen broeder hechten zal, en opdat hij eveneens jegens mij handele. En met Lotharius wil ik geen vergelijk treffen, dat met mijnen wil, hem, mijn broeder, zou kunnen schaden.

magtigden beide koningen om zijne landen onder elkander te verdeelen.

De twee vorsten maakten nogtans van dit verlof geen gebruik. Lotharius bezat nog talrijke middelen om tegenstand te bieden, en het bleek maar al te duidelijk, dat Noormannen, Slavoniërs en Bretons de worsteling met belangstelling gadesloegen om op het oogenblik dat alle partijen verzwakt zouden zijn, zich een rijken buit in Frankenland te verzamelen. Zoodra dus Lotharius aanbood met hen in onderhandeling te treden, omhelsden zij zijn voorstel, en ofschoon het zeer lang duurde, eer de drie broeders het eens konden worden, kwam toch eindelijk, in Augustus 843, de vrede tot stand.

Het Rijk werd bij deze overeenkomst (het verdrag van Verdun) in drie tamelijk gelijke deelen gesplitst. Lotharius behield de keizerlijke waardigheid en nevens Italië eene breede strook gronds van de Middellandsche tot de Noordzee, bestaande in Provence, Dauphiné, Savoie, Westelijk Zwitserland, Bourgondië, Lotharingen, de Moezelgouw, het Oostelijk België en Friesland. Karel de Kale verwierf al het land van den mond der Schelde tot de Pyreneën, en Lodewijk II Duitschland (met Saksen). Peppin, door Lotharius aan zich zelven prijs gegeven, verloor zijn schoon Aquitanië.

HOOFDSTUK XXVI.

DE NEDERLANDEN DEELS BIJ LOTHARINGEN, DEELS BIJ FRANKRIJK EN DEELS BIJ DUITSCHLAND.

Herhaalde plundertogten der Noormannen. — De vrede voor geld gekocht. — Verdrag van Meersen. — Heriold vermoord. — Roruk's vlugt. — Lotharius I verdeelt zijne staten en gaat in het Benedictijner-klooster te Prüm. — Roruk op nieuw begiftigd. — De Noormannen aan de Schelde, den Rijn en de Seine. — Utrecht door de Denen geplunderd. — Verwoesting der st. Adelbertskapel te Egmond. — Marteling van Jeroen. — Dood van Lotharius II. — Lotharingen verdeeld.

(843—870.)

Ofschoon het gebied van Karel de Groote sints het verdrag van Verdun in drie heerschappijen was gesmaldeeld, waren deze nog onderling door het oppergezag des Keizers verbonden. Ware dit met kracht en wijsheid gevoerd, het groote Frankenland zou nog eene heerlijke rol vervuld kunnen hebben, doch Lotharius miste de kracht en het doorzigt zijns grootvaders, terwijl zijne broeders doorgaans als geheel onafhankelijk handelden, ja niet zelden volkomen in strijd met de gemeenschappelijke belangen. Het gezag des Keizers stierf meer en meer uit en beperkte zich eerlang tot een huldebetoon van wege zijne medeheerschers en magtige vassallen.

Voor niets ware meer eene krachtige zamenwerking wenschelijk geweest dan voor een oorlog tegen de Denen of Noormannen, die voortdurend in groote scharen kwamen aanstormen. Na in 843 Nantes geplunderd te hebben, voeren zij in Maart 845 met 120 schepen de Seine op, stevenden tot Parijs en verwoestten deze stad, zonder nagenoeg eenigen tegenstand te vinden. De gansche omtrek werd uitgeplunderd en in eene woestenij herschapen. Karel de Kale, wiens gebied zich over gansch Neustrië (met Vlaanderen en welligt ook Zeeland), Aquitanië en de Spaansche Mark uitstrekte, voelde zich te zwak om een nadrukkelijken tegenstand te bieden. Hij knoopte dus onderhandelingen met de woestaards aan en verbond zich tot het betalen van 7000 pond goud en zilver, opdat zij "in vrede zouden vertrekken."

Deze wijze om hen te verwinnen, moedigde de aanvallers des te meer aan om spoedig weêr te keeren en de te huis geblevenen om eveneens met die vrijgevige vijanden kennis te maken. Om hun vertrek des te duurder te doen afkoopen, verdubbelden de Noormannen hunne wreedheden en vergrootten hunne verwoestingen. Een gevolg daarvan was, dat de aangevallenen slechts weinig konden redden, en welhaast dit geringe overschot hunner bezittingen aan de keizerlijke en koninklijke ambtenaren moesten uitleveren voor de op te brengen afkoopgelden. Van alles beroofd, liepen de ingezetenen radeloos rond, tot zij ten laatste zich met hunne stroopende vijanden vermengden, en, om te gereeder in het midden van dezen opgenomen te worden, het Christendom afzwoeren.

Niet alle Friezen, Saksers en Franken waren echter van de voorvaderlijke dapperheid vervreemd, en de eerste aanval die na het verwoesten van Parijs tegen Friesland werd ondernomen, werd door de bewoners van dit gewest zoo nadrukkelijk afgeslagen, dat de Noormannen meer dan 12,000 manschappen daarbij verloren. Doch de zeeschuimers trokken nieuwe strijders bij zich aan, zoodat de Friezen in twee volgende gevechten het onderspit dolven.

Toen de Noormannen in 846 op nieuw naar Friesland kwamen en inzonderheid aan Ooster- en Westergoo hun gouddorst en wraak lieten gevoelen, vertoefde Keizer Lotharius juist op het Valkhof te Nijmegen; maar hij was zoo door den schrik bevangen, dat hij niets tegen den vijand durfde ondernemen. De krachten der Vorsten waren verlamd: niet alleen wantrouwde de Keizer de beide koningen van Frankrijk en Duitschland, maar de rijksgrooten die allengs het erfregt voor hunne leengoederen wisten te winnen, bekreunden zich vaak evenmin om hun opperheer als om het welzijn hunner ondergeschikten. De angst die op het gerucht van dezen inval op de Friesche kusten het gansche volk beving, was zoo groot, dat in Vlaanderen de priesters en kloosterbroeders ijlings hunne kerkschatten naar st. Omer overbragten, omdat die stad, door een sterken muur en torens omgord, beter dan andere plaatsen den "vijand Gods" kon weerstaan.

Bij die ellende welke ook Duitschland en Frankrijk trof, gevoegd bij de verwoestingen door Griecksche kapers te Marseille en door Arabieren uit Afrika te Rome aangerigt (846), kwamen eindelijk de zonen van Lodewijk de Vrome tot het inzigt, dat alleen eendragt magt kan geven. Diensvolgens vereenigden zij zich in February 847 te Meersen aan de Geulle (bij Maastricht) en beloofden elkander plegtig om met al hun vermogen den gemeenschappelijken vijand te helpen bedwingen.

Zij begonnen hunne pogingen daartoe met een gezantschap aan Koning Horik van Denemarken af te vaardigen, waarbij die vorst werd uitgenoodigd om aan de vijandelijkheden zijner onderdanen een einde te maken. Doch als ten spot van dien maatregel kwamen nog datzelfde jaar de Noormannen voor Duurstede, zonder hierin door den tegenstand der graven Sigar en Liothar verhinderd te worden.

De reeds zoo vaak geteisterde koopstad aan Rijn en Lek werd op nieuw geschonden, en vervolgens de gansche Betuwe aan plundering prijs gegeven.

Daar Duurstede onder het bewind van Heriold zoo bij herhaling werd aangevallen, ontkiemde bij de landzaten de meening, dat de gebannen Deen met zijne landgenooten in verstandhouding moest staan. Aller haat werd tegen hem gekeerd, en eenige graven, door Lotharius met het bewaken der grenzen belast, spanden eindelijk tegen hem te zamen. Hij werd door hen overvallen en van het leven beroofd. Ook Roruk, Heriold's broeder, was den landzaten een doorn in het oog. Hij werd gevangen genomen, doch wist te ontsnappen en zich een weg naar het hof van Lodewijk de Duitscher te banen. Deze had de zwakheid, of de kortzigtigheid, hem te veroorloven zich in Saksen op te houden, en wel in de nabuurschap der Deensche grenzen. Het duurde niet lang, of Roruk was door een groot aantal Denen omringd, met wien hij, als zeekoning op de noordkusten van Lotharingen geland, Duurstede veroverde en er zich zoo vast nestelde, dat de Keizer geen kans zag hem weêr te verdrijven. Wanhopende iets met geweld op den Deen te verwerven, sloot Lotharius een verdrag met Roruk, waarbij hij hem de stad en eenige naburige oorden afstond, op voorwaarde, dat hij de staatsinkomsten voor het Rijk zou invorderen en de landen waarover hij het gebied voerde, tegen de Noormannen met kracht van wapenen beschermen.

Zoo zwak en magteloos waren de verdeelde vorsten geworden, dat zij zich gedwongen zagen om belooningen, die voor trouwe diensten bestemd hadden moeten blijven, aan hunne vijanden af te staan! Geen wonder dat deze lafhartige toegevendheid de Noormannen slechts tot menigvuldiger en stouter invallen aanmoedigde. In 852 vertoonden de vloten dezer roovers zich op denzelfden tijd aan de monden des Rijn's, der Schelde en der Seine. Geheel Friesland — waaronder men niet alleen onze noordelijkste gewesten maar ook Holland en Utrecht moet verstaan — en de Betuwe werden uitgeplunderd, het Paleis te Aken vernield, kloosters en kerken geschonden, Trier, Keulen en de st. Bavoabdij te Gent aan de vlammen prijs gegeven en gansch Neustrië tot Beauvais en Rouen een zelfde lot bereid. Duizende ingezetenen verloren daarbij het leven of werden op ontzettende wijze verminkt, inzonderheid de geestelijken en nonnen, op welken de zeeschuimers het in de eerste plaats gemunt hadden. Vruchteloos hadden Lotharius en Karel de Kale hunne krijgsbenden aan de Seineboorden vereenigd: zij waren magteloos tegenover de woeste Noordlanders, die in eenige naijverige leenmannen bondgenooten vonden en hunne gelederen met ontevreden landzaten aanvulden. Van lieverlede gaven zij blijken dat zij zich in de door hen overweldigde streken wilden vestigen. Karel moest den Deen Godfried een graafschap afstaan, de voorbereiding tot hetgeen eerlang met de streek tusschen Bretagne en Picardië geschieden zou (853).

Eensklaps scheen eene uitkomst voor de Frankische vorsten op te dagen. Er ontstond andermaal een burgeroorlog in het Noorden, uitgelokt door Prins Godram, die zijn oom Horik de opperheerschappij betwistte en in een driedaagschen veldslag zegevierde. Horik vond daarbij den dood, en daar slechts één telg uit zijn huis het leven behield, verlieten Roruk en Godfried de Frankische gewesten, in de hoop thans gelegenheid te vinden, hunne regten op den Deenschen troon te doen gelden. Lotharius, verblijd van hen ontslagen te zijn, maakte van deze gelegenheid gebruik, om zijn tweeden zoon, tevens zijn naamgenoot, het bewind over Friesland (de Noordelijke Nederlanden) op te dragen.

Die beschikking was eene der laatsten van Lotharius I. Nadat hij de regering had nedergelegd, zonderde hij zich in de ten jare 720 gestichte Benedictijner abdij te Prüm af, waar hij eerlang (855) overleed.

Hoe ernstig ook door de twisten met zijn vader en broeders tegen rijksverdeelingen gewaarschuwd, had hij, toen hij in het klooster ging, zijne heerschappij onder zijne drie zonen verdeeld. Lodewijk II erlangde Italië en de keizerlijke waardigheid, Karel verkreeg het koningrijk Provence, en Lotharius II het koningrijk Lotharingen, dat al de landen tusschen den Rhône, de Schelde en de Noordzee omvatte. [1]

Prins Roruk kwam na het mislukken zijner pogingen om in Denemarken de heerschappij te verwerven, met zijne volgelingen naar Friesland terug en vestigde zich weder te Duurstede, welke stad hij met haar onderhoorig district weder aan zich onderwierp. Lotharius II zag zich daardoor bitter teleurgesteld, doch een goed gezigt bij een kwaad spel toonende, erkende hij Roruk voor een zijner vassallen.

De Deensche Prins kon echter zijne aanspraken op den Deenschen troon niet vergeten. Hij zeilde dus andermaal naar het Noorden om zijne regten te doen gelden en noodzaakte nu Horik II om hem het land tusschen den Eider en de Oostzee af te staan. Voor zijne Nederlandsche heerschappij was die togt nogtans eene ramp, daar andere Noordsche benden inmiddels Friesland kwamen besto-

---

[1] Het klinkt hoogst waarschijnlijk, dat Lotharingen zijn naam van een der beide Vorsten Lotharius I of Lotharius II ontleent: Lothar-rike *Lotharii regnum*. Doch het verdient opmerking, dat Jan de Klerk, die in de 14de eeuw leefde en schrijver is der *Brabantsche Yeesten* beweert, dat deze gewesten reeds vroeger dien naam droegen. Hij zegt (bladz. 233):

Selke lieden waenden oec wale
Dat Lothrike heeft, sonder waen,
Van Lotharise den naem ontfaen,
Omdat hi daer here in was.
Des en es niet, sijt seker das:
Het hiet Lothrike, als wijt horen,
In ouder tiden daer te voren.
De outste name es Lothrike,
Die men vint van enighen rike.

ken. Het verlaten Duurstede was hun eerste buit, en daarna beroofden zij weder onderscheidene plaatsen in de Betuwe en langs den Krommen-Rijn tot aan Utrecht. Zoowel de hoofdstad van het Stift als het kasteel boden een moedigen tegenstand. Maar een storm verschafte den Nooren de overwinning. Eene vreeselijke slagting werd binnen de veste aangerigt, zoodat slechts weinigen der verdedigers den dood ontkwamen. Daarna versterkte de vijand de veste met nieuwe wallen, ten einde eenigen tijd binnen hare muren te vertoeven en er al den buit bijeen te zamelen, die de omstreken konden opbrengen (857).

Bisschop Hungarius [1] die destijds aan 't hoofd der Utrechtsche geestelijkheid stond, vlood naar den Eifel, tot Lotharius II, die zich te Prüm ophield in de abdij, waar zijn vader in de monnikspij gestorven was. Hij werd minzaam ontvangen niet aan moed om den zeeschuimers een hardnekkigen tegenstand te bieden. Onder hunne graven Thietbold en Gerolf leverden zij den verwaten vijand een veldslag, doch beide aanvoerders sneuvelden, waarop de zege zich voor de vreemdelingen verklaarde.

Het jaar na deze gebeurtenissen deden de Denen aanvallen op Saksen, waar Lodewijk de Duitscher hun nogtans eene gevoelige neep toebragt, en op de Loire-oevers, waarheen de Fransche Koning toog om hen te bestrijden, doch een onverwachten tegenstand vond: hij vernam er namelijk dat eenige rijksgrooten zijnen broeder hadden uitgenoodigd, aan zijne heerschappij een einde te maken (858). Nu moest hij naar de ooster grenzen, waar de broederoorlog de heerschende ellende en verwarring nog vergrootten.

Karel de Kale.

en verwierf bij giftbrief in 859 Berg aan de Roer — later st. Odiliënberg genoemd — in de Maasgouw.

Onder de strooptogten, die de Noormannen uit het verkrachte Utrecht ondernamen, kenmerkte een togt naar den Duinzoom zich door groote heiligschennis. De vijanden vernielden te Egmond de st. Adelbertskapel, en te Noordwijk pijnigden en doodden zij priester Jeroen (Hieroen), een man aller achting om zijn deugdzaam leven waardig. Bij Voorburg veroverden zij stormenderhand een sterk kasteel, en overal waarden op hunne schreden roof, brand en moord. Het ontbrak den Kennemers en Rijnlanders

De landlieden in het gewest tusschen de Seine en Loire, door wanhoop tot het uiterste gebragt, vereenigden zich tot onderlinge bescherming. Zij zagen dat de grooten schaamteloos heulden met den vijand om zelven vrij te loopen van aanranding, en om de banden die hun aan 't Rijk hechtten, losser te maken. Eigen hulp alleen kon hen redden. Doch wat vermogten de onervaren boeren tegen de geharde strijders die op alle kusten oorlog hadden gevoerd? Zij werden in den pan gehakt, en hunne bezittingen vielen aan de overwinnaars in handen. Te zelfder tijd (859) werden andermaal de Schelde-oevers geplunderd, en eene derde troep Noormannen roofde op nieuw in de Betuwe.

Te vergeefs zoekt men naar tafereelen om lichtpunten op de schaduwen dier dagen te werpen.

[1] Sints den moord van st. Frederik in 838, was het Utrechtsche bisdom bestuurd door Alfricus tot 845, door Ludgerus tot 854, en sedert het laatstvermelde jaar door Hungarius.

Zeker behoort daartoe niet de kerkvergadering van 862 te Aken, die de echtscheiding tusschen Lotharius II en zijne gemalin Theutberga uitsprak en 's Vorsten huwelijk met zijne bijzit Valdrade wettigde. Ook Hungarius stemde voor Theutberga's vernedering.

In 863 voeren de Noormannen den Rijn op, met oogmerk om Keulen een bezoek te brengen. Bij hun voorbijvaren ging Duurstede weder in rook en vlammen op, en werden vele inlandsche kooplieden die juist daar ter markt waren, gemarteld, van hunne koopwaren beroofd en gedood. Verder dan Neuss kwamen de zeeschuimers nogtans niet, daar Lotharius den eenen en de Saksers den anderen oever bezet hielden, en Roruk, die bij 't plunderen Xanten, aan den Rijn, die ons als een verwonderlijk kunststuk wordt beschreven.

Een zegepraal die de landzaten met vreugde vervulde, was het verdrijven van Roruk door Friesche landlieden, die met den naam van Conkingi bestempeld worden (866). [1]

Verwoed over die nederlaag, wierf Roruk nieuwe strijdkrachten in Denemarken aan, waarmede hij in 868 terugkeerde en zijn gebied om Duurstede herwon. Hij kreeg zelfs nieuwen invloed, want toen Lotharius II in Augustus 869, zonder wettige opvolgers na te laten, was overleden, noodde Karel de Kale hem tot eene bijeenkomst te Nijmegen uit, die werkelijk in 870 plaats vond. Karel en Lodewijk toch betwistten elkander Lotharius' nalatenschap, en, alle

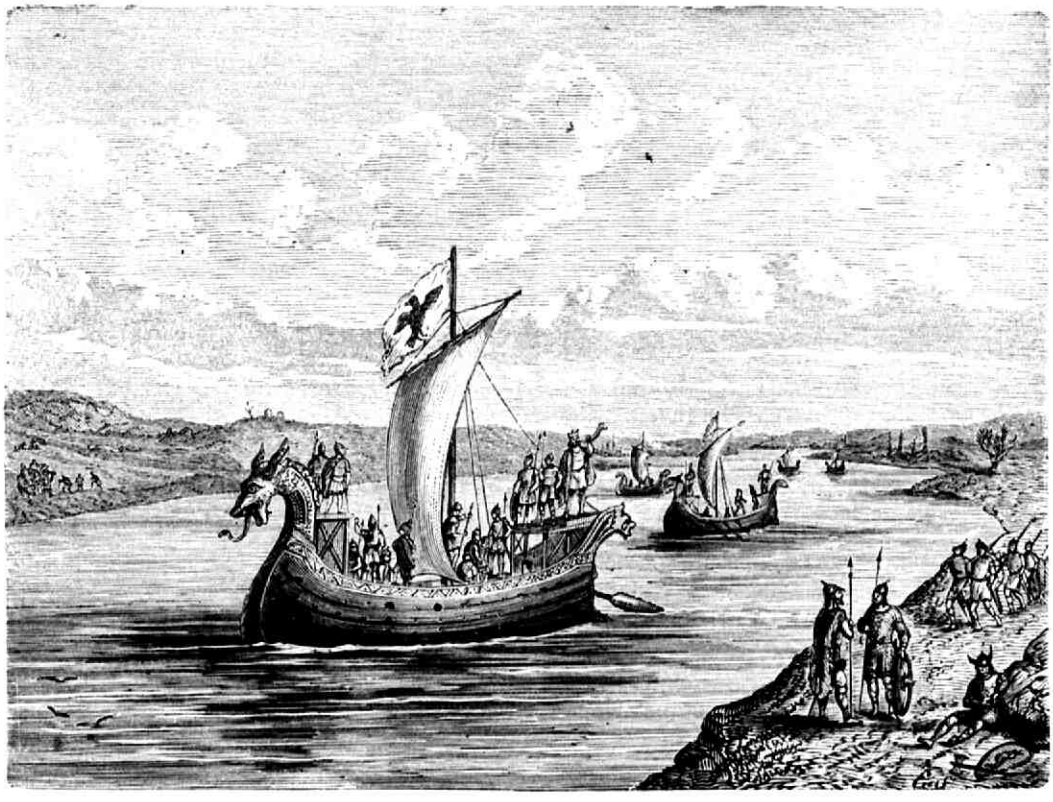

Deensche zeeschuimers in de 9de eeuw.

van de Betuwe en Duurstede niets van zich had laten hooren, thans als bemiddelaar tusschen beiden trad. Nog een ander bemiddelaar van Noordsch bloed ontmoeten wij in Rudolf, een zoon van Heriold; doch het schijnt dat beide bemiddelaars hun rol alleen speelden, om een deel van den buit te bekomen en dien buit zoo ruim mogelijk te doen uitvallen.

De plundertogten der Noormannen volgden zoo snel elkander op, dat overal rouw en ellende heerschten. De Noormannen slagtten de inwoners bij hoopen, "even als wolven de schapen," zeggen de kronieken. Alles verwilderde, alle welvaart lag vernietigd. Onder de gebouwen wier verwoesting vooral indruk maakte, telde men de st. Victorskerk te middelen geoorloofd achtende, om hun doel te berei-

[1] Wie waren de Konkingen? De gissing dat men hier denken moet aan de bewoners van Kockengen (bij Breukelen) wordt door van Bolhuis (*De Noormannen in Nederland*) belagchelijk genoemd. Toch is deze gissing niet geheel ongegrond. Kockengen is eene oude plaats, en was destijds welligt de hoofdplaats van een meer uitgestrekt district. Men denke daarbij dat het nog geen uur verwijderd ligt van Demmerik, waarin nog gemakkelijk Denenrijk is te herkennen, toen misschien de noordelijkste uithoek van Roruk's heerschappij, die zich dan tot 7 uren van Wijk bij Duurstede uitstrekte. Zou de processie, die vóór de Hervorming jaarlijks te Kockengen plaats vond, niet aan deze overwinning haar oorsprong kunnen ontleenen? Plegtige omgangen althans dagteekenen veelal van de eene of andere redding uit nood.

ken, schaamden zij zich niet, de onmenschelijke Noormannen ieder voor zich in den broederstrijd op hunne zijde te bekomen. Gelukkigerwijze werden Lodewijk en Karel, alvorens zij de zwaarden te dien behoeve kruisten, het over de verdeeling van Lotharingen eens. Bijna al de landen op den regter Maasoever vergrootten het gebied van Lodewijk de Duitscher, terwijl die op den linker-oever aan Karel de Kale werden toebedeeld.

HOOFDSTUK XXVII

DE NEDERLANDEN TER HELFTE BIJ DUITSCHLAND EN TER WEDERHELFTE BIJ FRANKRIJK TOT OP DE ERFELIJKHEID DER GROOTE LEENEN.

Keizer Lodewijk II beklaagt zich over de wijze waarop Lotharingen door zijne ooms is verdeeld. — De Friezen behalen onder Abdagus eene overwinning op de Denen. — De Noorman Rollo landt op Walcheren. – Voortdurende strijd. — Karel de Kale wordt keizer. – Dood van Lodewijk de Duitscher. — De groote leenen door Karel de Kale te Kiersy sur Oise erfelijk verklaard.

(870—877).

Keizer Lodewijk die in Italië zetelde, had naauwelijks van de verdeeling van Lotharingen door zijne ooms kennis bekomen, of hij bezwaarde zich hierover en eischte de landen die zijn broeder Lotharius had bezeten, voor zich. Lodewijk de Duitscher toonde zich niet ongeneigd om zijn neef eenige inwilligingen te doen, doch Karel de Kale wilde van geene teruggave weten, ja hij poogde zelfs door de medewerking der Deensche ballingen in Friesland (Roruk en diens neef Rudolf), de grenzen zijner bezittingen in Lotharingen uit te breiden. Te dien einde had hij met deze vreemdelingen in 872 eene bijeenkomst te Maastricht; doch dit mondgesprek leverde hem niet alleen geen voordeel, maar hij voelde zich zelfs gedrongen, zijne vrienden voor Rudolf en diens baatzuchtige plannen te waarschuwen.

Deze Deen zou echter niet lang meer, openlijk of in het geheim, de landzaten schaden. In 873 met eene vloot van Noordsche zeeschuimers op de Friesche kusten geland, maakte de wakkerheid dier Nederlanders aan zijn woelen een einde. In een oord gekomen, waarover zekere Abdagus het bestier voerde, verzamelde deze de landzaten rondom zich en leverde den barbaren een bloedigen veldslag, waarin Rudolf omkwam. Zijne volgelingen werden gedwongen, zich weder in te schepen en aan Abdagus gijzelaars uit te leveren.

Minder gelukkig waren de bewoners van Walcheren toen het gevreesde opperhoofd Rollo in 874 vóór dit eiland kwam. Zij konden de ontscheping der Noormannen niet beletten, en toen hulp uit België en Friesland voor hen opdaagde, dolf ook deze het onderspit. Na het land in een woestenij herschapen te hebben, toog Rollo over het meer Almari (de tegenwoordige Zuiderzee) naar Friesland en vernielde ook daar dorpen en hoeven. Te vergeefs vatten de landzaten de wapens ter verdediging hunner haardsteden op. Hun onstuimige aanval strekte hun tot verderf: Rollo weerde den eersten schok af, als ware hij tegen een koperen muur gestuit, en ontplooide eerst al zijne magt toen de Friezen uit elkander waren gestoven. De Noormannen zegevierden en juichten bij den rijken buit, dat zij Rudolf gewroken hadden. Onder de plaatsen die geheel vernield werden, behoorde ook nu weder Egmond.

In 875 of 876 werden de Schelde-oevers, omstreeks Doornik en Condé, door de Noormannen geplunderd, waarbij alles wat vlugten kon, zich binnen de versterkte plaatsen verborg. Onder anderen zochten de monniken van Denain en Marchiennes, na hunne kerkschatten bijeengezocht te hebben, een goed heenkomen binnen het wel bevestigde Douai.[1] Gelukkigerwijze werden door de dapperheid der graven Reginer of Reinier Langhals van Mons en Boudewijn met den IJzeren Arm de Denen ditmaal uit Vlaanderen en het land aan de Haine teruggeworpen. Doch daarentegen vingen de Noormannen hunne aanvallen op de westkust van Frankrijk aan, die dertig jaren achtereen doorgezet, Rollo eindelijk de heerschappij in handen speelden van de landstreek sedert Normandië genoemd.

Bij zoo herhaalde verwoestingen van de zijde eens vijands die iederen stap op zijn weg door roof en moord kenmerkte, eischte het belang der nazaten van Charlemagne elkander in dien strijd te steunen en zorg te dragen, dat hunne ambtenaren en leenmannen stipt hun pligt vervulden. Doch zamenwerking onder de Frankische vorsten was eene hersenschim geworden, want met ieder jaar werden de banden tusschen de vorsten en hunne rijksgrooten losser. Karel de Kale vergat geheel de verdediging der kusten tegen de Noormannen, toen hij na het overlijden van Keizer Lodewijk II in 875, alles aanwendde om de kroon van het Roomsche-Rijk te erlangen. Hij spilde aan Paus Johannes VIII en de rijksgrooten in Italië aanzienlijke geschenken en meende het toppunt van geluk bereikt te hebben, toen hij op het eerstvolgende kerstfeest in de st. Pieterskerk te Rome werd gekroond.

Doch eenmaal Keizer, wilde hij ook zijn grootvader Karel de Groote ten aanzien van de uitgestrektheid zijner heerschappij op zijde streven, en toen derhalve zijn broeder Lodewijk de Duitscher den 28 Augustus 876 overleed, poogde hij zich met geweld van de erfenis zijner neven Karloman, Lodewijk en Karel (de Dikke), die huns vaders rijk met elkander deelden, meester te maken. Dan dit mislukte hem. Zijn leger werd in October 876 door zijn neef Lodewijk geslagen, waarop Karel, in de hoop talrijke hulpbenden te erlangen, op den rijksdag te Kiersy aan de Oise (877), de groote leenen en de rijkswaardigheden erfelijk verklaarde ten behoeve van die vassallen, welke hem

[1] Zie de plaat bladz. 156.

trouw ter zijde zouden staan in het handhaven van zijn aanzien en de onschendbaarheid zijns rijks.

HOOFDSTUK XXVIII.

DE NEDERLANDEN TIJDENS HET ERFELIJK WORDEN DER GROOTE LEENEN.

Dood van Karel de Kale. — Nieuwe rijksverdeelingen. — Lodewijk de Sakser wint geheel Lotharingen. — Nederlaag der Noormannen bij Thuin. — Nijmegen door de Noormannen geplunderd. — Noordsch kamp bij Elsloo. — Slag bij Remich — Dood van Koning Lodewijk de Sakser. — Karel de Dikke hereenigt de drie Duitsche koningrijken. — Verdrag van Elsloo. — Karel de Dikke erlangt ook Frankrijk. — Dwingelandij van den Noorman Godfried. — Deventer verwoest. — Zegepraal te Norden op de Noormannen. — Godfried op het Spijk bij Herwen vermoord. — Karel de Dikke vergunt den Noormannen Bourgondië te plunderen. — Hij wordt onttroond. — Arnulf Koning van Duitschland. — Opkomst van verschillende nieuwe staten in Frankrijk. — Zwentibold Koning van Lotharingen. — Koning Arnulf bestrijdt de Noormannen met moed en geluk. — Slag aan de Geulle. — Slag aan de Dijle. — Steenen verblijven der grooten opgerigt. — Koning Zwentibold in de Maasgouw. — Strijd tusschen Zwentibold en Karel de Eenvoudige. — De erfelijke leenmannen in verzet tegen hunne opperheeren. — Het hertogdom Lotharingen tot op de onttrooning van Karel de Eenvoudige.

(877—923).

Keizer Karel de Kale bereikte zijn oogmerk niet om zijne neven van de heerschappij uit te sluiten, want Karloman handhaafde zich in Beijeren, Pannonië (Neder-Oostenrijk), Karinthië, Bohemen en Moravië; Lodewijk de Jongere in Oost-Frankenland, Saksen, Thüringen, Friesland en de hem toebedeelde districten van Lotharingen; en Karel de Dikke in Allemannië (Schwaben en den Elsas). Ja, met 's Keizers eigene heerschappij was het weldra uit, daar deze Vorst reeds den 6 October 877 in vierenvijftigjarigen ouderdom overleed. Hij blies den laatsten adem uit op eene Italiaansche reis, in een gehucht aan den voet van den Mont-Cenis, volgens het heerschend gerucht vergiftigd door zijn Joodschen lijfarts Zedechias.

Welhaast was Frankrijk in niet minder heerschappijen gesmaldeeld dan Duitschland. Lodewijk de Stamelaar, die zijn vader Karel de Kale opvolgde, bekleedde naauwelijks achttien maanden den troon en werd toen door zijne beide zoons, Lodewijk en Karloman, opgevolgd, van welken de eerste Neustrië, en de tweede Aquitanië en Bourgondië tot zijn aandeel verwierf (April 879). Doch de zuidoostelijke gewesten des Lands waren met deze schikking niet tevreden. De bisschoppen en rijksgrooten in die gewesten droegen het opperbewind aldaar aan Hertog Boso, een zwager van Keizer Karel de Kale, op, die zich niet lang liet bidden, om de hem aangeboden kroon te aanvaarden. Het nieuwe koningrijk droeg den naam van Arelat en bestond buiten de hoofdlanden Provence en Dauphiné, uit gedeelten van Languedoc, Franche-Comté, het Lyonnais, enz. (Oct. 879).

Uit elkander gerukt en door den naijver der Vorsten nog meer verscheurd, vermogten deze heerschappijen weinig of geen tegenstand te bieden aan de invallen der Noormannen, die bij voortduring de kustlanden en stroomoevers teisterden. Het is waar, nu en dan sloten de Fransche en Duitsche vorsten met elkander een verbond tot onderlinge hulp tegen de zeeschuimers, doch afgunst en naijver ondermijnden deze verdragen. Zoo had de overeenkomst door Lodewijk de Jongere (of de Sakser) met Lodewijk de Stamelaar in 878 aan de Voer, bij Maastricht, aangegaan, weinig te beteekenen, omdat de eerstgenoemde, zoodra Lodewijk III en Karloman hun vader waren opgevolgd, tuk op veroovering, met vijandelijke bedoelingen het gebied zijner neven binnentrok.

De Sakser zegevierde bij dezen aanval, want hij noopte door de magt zijner wapenen, de beide Fransche vorsten hem huns vaders aandeel aan Lotharingen af te staan. Bij zijn terugtogt uit Neustrië tastte hij aan de Sambre, bij Thuin, een stroopend leger Denen aan, die, de Schelde opgevaren, Henegouwen overstroomd en uitgeplunderd hadden. Zijn zegepraal in deze ontmoeting was volkomen, want meer dan vijfduizend zeeschuimers boetten hun rooflust met den dood (February 880).

Een zegelied op die overwinning vervaardigd, is in de bibliotheek van Valenciennes bewaard gebleven. Het luidt:

Einan kuning wueiz ih,
Heiszet her hludwig,
Ter gerno gode thionot
Ih wueiz her imos lonot.

Doch tegenover deze overwinning bij Thuin stonden, helaas, andere ontmoetingen, waarbij niet de landzaten maar de barbaarsche vreemdelingen zegevierden.

Eene dier vreeselijke botsingen had in Friesland plaats op eene stede in de oude kronieken Biorzuna genoemd. Van hier togen de zegevierende Noormannen naar Nijmegen, waar zij de stad en het paleis van Charlemagne bezetten om er te overwinteren. Lodewijk, nog geheel vervuld van de overwinning, weinige maanden te voren aan de Sambre behaald, snelde naar de Waal, om de verloren veste te heroveren. Maar vruchteloos. De Noormannen sloegen elken aanval af en dwongen Lodewijk zich tot eene insluiting te bepalen, die uithoofde van 't strenge jaargetijde met vele moeijelijkheden was verbonden. Gebrek aan levensmiddelen noopte de Noormannen nogtans in het einde, om in onderhandeling te treden. Zij verbonden zich, tegen belofte van vrijen aftogt, om het land te ruimen. Doch alvorens te vertrekken, vernielden zij de aangelegde vestingwerken en staken den brand in het koninklijk paleis (881).

Naauw echter was deze bende den Nederlandschen grond ontweken, of een andere zwerm Noormannen stevende, onder aanvoering van twee hoof-

den, Godfried (een zoon van Heriold) en Siegfried, de Schelde en Maas op, om zich in de Maas- en Moezelgouwen rijken buit te vergaderen. Op twee uren afstands van Maastricht gekomen, verlieten zij bij Elsloo — Haslao en Ashlon schrijven de kronieken dier dagen — hunne schepen, vormden er een versterkt kamp en maakten toebereidselen tot een uitgestrekten plundertogt. Verder dan ooit te voren breidden zij hun vernielend zwerven uit. Maastricht, Luik, Tongeren, Inda of st. Cornelismünster, Stavelot, Malmedy, Aken, Prüm, Zülpich, Neuss, Keulen, Bonn en vele andere steden, behalve een groot

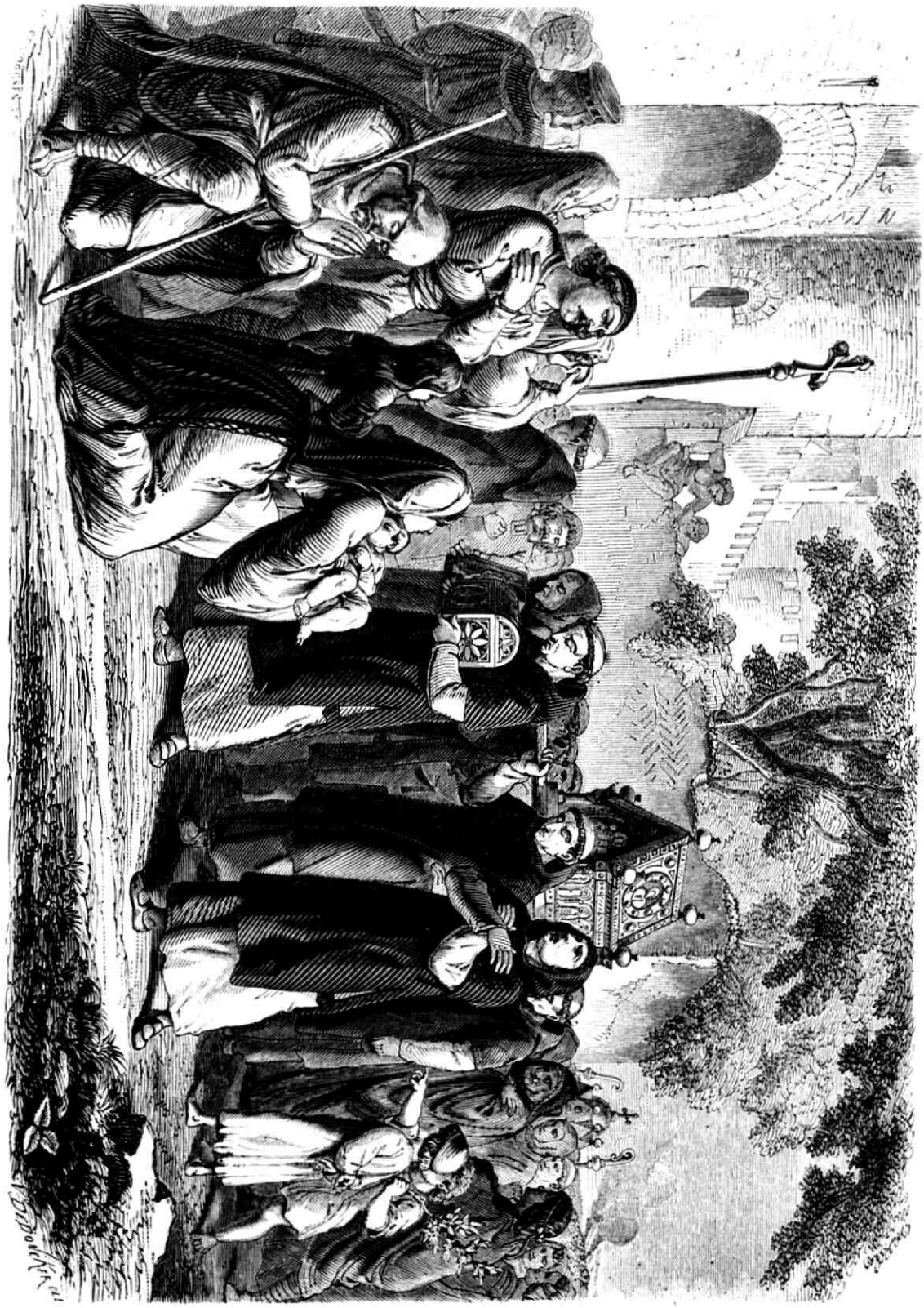

De monniken der abdijen te Denain en Marchiennes bergen hunne kerkschatten binnen Doual.

aantal geestelijke gestichten, vielen in hunne verwoestende handen. Vruchteloos schoolden de vertwijfelende landlieden zamen, om de plunderaars te stuiten: als weerlooze dieren werden zij door de Noormannen geslagt. In de kerk der Benedictijner abdij te Prüm, het lievelingsoord van Lotharius I en II, lieten zij bij hun vertrek de vuren branden, waardoor het trotsche gebouw spoedig in puin lag. Ook de hofstad Aken had een treurig lot: vol bitteren spot gebruikten de Noormannen de koninklijke kapel aldaar tot een stal voor hunne paarden. Lodewijk, onmagtig dit geweld wederstand te bieden, daar eene gevaarlijke ziekte hem te Frankfort a/Main aan het ziekbed kluisterde, zond zijn leger naar den Eifel, om de roovers het hoofd te bieden. Maar de Duitsche troepen vermogten thans niets tegen de Noormannen, die, steeds verder voortdringende, tot Coblenz, Worms en Trier hunne rooftogten uitstrekten. Zij bereikten de laatstgemelde stad op Groenen Donderdag, den 5 April (882), en bleven er tot Paasch-Zaturdag, toen zij huizen en kerken aan kolen legden. Thans gingen zij op Metz los en hadden reeds talrijke dorpen en hoeven der schoone Moezelgouw uitgeplunderd, toen zij bij Remich op een leger stuitten, dat Bisschop Walo van Metz, Aartsbisschop Bertulf van Trier en zekere graaf Walhard hadden bijeengebragt. De uitslag van den strijd was dat de Noormannen zegevierden. Zelfs bleef Bisschop Walo op de kampplaats. Doch Metz bleef niettemin gespaard: door eene onverklaarbare weifeling aangegrepen, eindigden de Noormannen te Remich hun Moezeltogt. Zij keerden naar het noorden, naar hun kamp te Elsloo, terug. De Messins jubelden over hunne onverwachte verlossing.

Wapenen uit de 10de eeuw.

Van het voorgevallene kon geen berigt meer ko-

men aan Koning Lodewijk de Sakser. Deze was, terwijl zijne steden aan Rijn en Moezel in puinhoopen werden verkeerd, in zijne residentie te Frankfort overleden, en daar zijn broeder Karloman van Beijeren hem reeds in 880 in het graf was voorgegaan, vielen bij dezen staat van zaken Saksen en Beijeren aan Karel de Dikke, den eenig overgeblevene der Duitsche Karolingen.

Het was echter niet meer de Koning van Allemannië die het Duitsch-Frankische-Rijk hereenigde; want in 879 naar Italië getogen, had hij de Lombardische grooten overgehaald, hem als Koning te erkennen, en Paus Marinus I hem als Roomsch-Keizer te zalven (881).

De bewoners der Maas- en Moezelgouwen zagen reikhalzend uit naar Karel's terugkomst uit het Zuiden om hen van de Noormannen te verlossen. Na een rijksdag te Worms gehouden te hebben, trok de Keizer naar de Maas en liet het Deensche kamp te Elsloo omsingelen (882). Blijde verwachtingen vervulden de landzaten. Allen hoopten dat het roovergespuis met wortel en tak zou uitgeroeid worden. Doch Karel bedroog dit vertrouwen. Om slechts spoedig naar Italië te kunnen terugkeeren, sloot hij een verdrag met de belegerden, dat den Noormannen niet alleen een vrijen aftogt verzekerde, maar hun bij de geroofde schatten nog een aanzienlijken cijns opbragt. Siegfried bedong eene afkoopsom van 2080 pond edel metaal, en Godfried eischte en verkreeg, met de hand van Prinses Gisela, eenige Friesche graafschappen aan de Rijnmonden, zonder andere vergoeding dan de belofte Christen te worden. De Keizer zelf bekleedde bij 's roovers doop de plaats van peet en beval dat uit de geredde kerkegelden de door Siegfried geëischte som zou uitbetaald worden.

Door dit verdrag kwamen eenigen der vruchtbaarste oorden van Nederland in de Deensche magt, naar het schijnt het grootste deel van het graafschap Teisterbant en de omliggende gouwen, van de splitsing des Rijn's bij Lobith tot aan het Reekerwad, of mogelijk wel tot het Vlie.

Niettegenstaande de ellendige rol door Karel de Dikke te Elsloo vervuld, had hij de voldoening, dat nadat Lodewijk III van Neustrië in Augustus 882, en Karloman van Aquitanië den 6 December 884 was overleden, de grooten van West-Frankenland hem tot heerscher uitriepen. Andermaal werden Frankrijk, Duitschland en Italië hereenigd, doch onder een regent die wel is waar denzelfden naam als de stichter van het Heilige-Roomsche-Rijk voerde, maar noch diens vernuft, noch diens doorzigt, noch diens geestkracht bezat. Dat de Franschen Boso voorbijgingen, was niet te verwonderen: hij was nog meer dan zijne aangehuwde neven in den strijd tegen de Noormannen te kort geschoten, daar hij zelfs zijne hoofdstad Vienne, aan den Rhône, aan dien vijand had moeten overlaten.

Inmiddels kwelde de Deensche Prins Godfried zijne Nederlandsche onderzaten op eene ondragelijke wijze. Hij vernederde hen zoo veel hij kon en gebood hun onder anderen met stroppen om den hals te gaan. Hij wilde hen daarmede inscherpen, dat hij hen, bij de minste weerspannigheid, zonder eenig regtsgeding op eene schandelijke wijze zou ter dood brengen. De landzaten knersten op de tanden, doch door hun opperheer, den Keizer, aan de Denen prijs gegeven, waren zij genoodzaakt hun leed op te kroppen.

De Deensche indringer was den landzaten des te meer een doorn in het oog, daar zijne verhefling tot een der voornaamste rijksbestuurders niet belette, dat zijne zeeschuimende landgenooten langs de Nederlandsche kusten en stroomen bleven plunderen. Vooral de IJssel- en Rijnoevers moesten het in dezen tijd ontgelden, inzonderheid Deventer, dat in vlammen opging (882). Niet altoos echter bragten die togten den aanvallers voordeel: toen zij zich in 884 aan den Eemsmond ontscheepten, leden zij bij Norden — Norditi schrijven de kronieken — eene geduchte nederlaag. Bisschop Rembertus van Bremen had door zijne bezielde taal tot de Friezen veel tot deze overwinning bijgedragen.

In zijne verwatenheid ging Prins Godfried zoo ver, dat hij de Friesche graven Gerolf en Gardolf tot den Keizer zond, met den eisch, om bij de hem afgestane landen, ook eenige streken te ontvangen, die wijn opleverden, b. v. de nabuurschap van Coblenz en Andernach.

Karel de Dikke gaf een ontwijkend antwoord, maar besloot om door list den indringer schadeloos te maken. Volgens zijne bevelen, vertrok Markgraaf Hendrik naar de Betuwe, om met Godfried in onderhandeling te treden. Beide partijen ontmoetten elkander op het Spijk bij Herwen (in de oude kronieken onder den naam van Herispich aangeduid). De Noorman voerde voor zijne belangen zelf het woord, terwijl voor Keizer en Land zoowel de Markgraaf als Bisschop Willebert van Keulen en zekere door Godfried mishandelde Graaf Everhard spraken. Lang en breed werden aller belangen behandeld, tot op den tweeden dag Graaf Everhard op eene bitse bejegening van Godfried het zwaard trok en met zoo veel kracht op den Deen aandrong, dat een enkele slag voldoende was om den vreemden vorst te vellen. Nu schoten verborgen volgelingen van den Markgraaf toe, en werd de strijd algemeen. Godfried's trawanten die zich in de Betuwe ophielden, werden ter neer gehouwen, en aan de heerschappij der Denen in Nederland voor goed een einde gemaakt (885).

Te zelfder tijd smeedden de Noormannen voor de vierde maal een aanslag tegen Parijs, dat zich heldhaftig verdedigde. De veste hoopte te zegevieren, toen de Keizer te hulp schoot. Doch de zwakke Monarch handelde thans aan de Seine even ellendig als drie jaren te voren aan de Maas bij Elsloo. Hij kocht den aftogt des vijands voor edel metaal en voor de vergunning, dat dezelfde Noormannen gedurende den winter — naar hartelust het ongehoorzame Bourgondië konden plunderen.

Deze overeenkomst ontroofde den Keizer de wei-

nige achting die men hem nog toedroeg. Bisschop Leutward van Vercelli, door Karel zwaar beleedigd, maakte een einde aan 's Vorsten jammerlijk bewind. Hij wekte Arnulf, Hertog van Karinthië (een natuurlijken zoon van den in 880 overleden Beijerschen Koning Karloman) op, om zich aan het hoofd des Rijks te plaatsen. De Oost-Franken, Thüringers en Saksers werden spoedig gewonnen en eerlang ook de Schwaben. Op een rijksdag te Tribur, den 11 November 887, werd Karel onherroepelijk van zijne waardigheden vervallen verklaard, en Arnulf tot Koning der Duitschers uitgeroepen.

De onttroonde Monarch overleefde zijne vernedering niet lang, want hij besloot zijne levensdagen reeds den 21 January 888, door allen verlaten en schier in behoeftige omstandigheden.

Ofschoon Arnulf voortreffelijke hoedanigheden bezat, kon hij den geest die het Rijk van Charlemagne bezielde, niet weêr opwekken. De innerlijke kracht was reeds lang te loor gegaan. De leenmannen waren in getal en aanzien toegenomen. Zij wijzigden de huldingsplegtigheid in een erkenningsregt en matigden zich reeds de keizers- en koningskeuze aan, om monarchen naar hun zin te erlangen.

Van hier onder anderen, dat Arnulf alleen in Duitschland en Lotharingen werd erkend. In de westelijke landen van het Rijk, waar de leudes en leenmannen eveneens een vorst naar hunne begeerte aan het hoofd der regering wilden plaatsen, was de keuze meer verdeeld dan in Duitschland. Niettemin werden reeds zeer spoedig eenige magtige hertogen en graven tot koningen verheven, meerendeels dezulken die met het keizerlijke huis vermaagschapt waren.

In de gezamenlijke landen tusschen den Oceaan en de Oder heerschten daardoor nu zes of zeven vorsten, die wel is waar den Keizer — eerst in 896 werd Arnulf te Rome gekroond — in naam huldigden, doch voor het overige zich als volkomen onafhankelijk gedroegen.

Nog op het einde van 887 werd Eudes of Odo, de zoon van den Markgraaf van Angers, tot Koning van Neustrië uitgeroepen en te Compiègne gekroond. Rainulf II, Graaf van Poitiers, werd door eene andere volksvergadering tot Koning van Aquitanië gekozen. In Lombardije koos men eveneens een eigen vorst: Hertog Berenger van Frioul. Graaf Rudolf, die Helvetië bestuurde, vereenigde zijne onderhoorige leenmannen te st. Maurice in Wallis en stichtte het nieuwe koningrijk Opper-Bourgondië, tusschen den Jura en de Alpen. Te Valence werd Lodewijk, zoon van Boso, tot Koning van Arelat gekroond, en eindelijk in Lotharingen, door toedoen van Arnulf zelf, zijn onechten zoon Zwentibold gekozen, die in 895 als Koning van dit land werd gehuldigd.

Inmiddels hadden de Noormannen niet opgehouden Duitschland en Frankrijk te teisteren. Terwijl Arnulf op de zuidooster grenzen zijns rijks tegen de Slavoniërs streed, waren de Noordsche zeeroovers op nieuw tot Lotharingen doorgedrongen en langs Luik naar Aken opgerukt. Aan de boorden der Geulle, in het tegenwoordige Limburg, ontmoetten zij de troepen door Arnulf uitgezonden (891). Doch het gemis aan orde en krijgstucht in het leger der Christenen verschafte ook nu den Noormannen de zege. Zoodra de voorhoede der Duitschers en Lotharingers de Noormannen in het oog kreeg, viel de gansche menigte, zonder eenige orde of overleg met de aanvoerders, op hen aan en vervolgde hen zoo onvoorzigtig, dat zij in verwarde hoopen, de wel-aaneengesloten gelederen van het Noordsche voet- en paardenvolk bereikten. De vijandelijke ruiterij viel daarop met lossen teugel op de wijkenden aan en sloeg hen spoedig geheel op de vlugt. Duizenden, en onder hen Aartsbisschop Sunzo van Mainz, bleven als lijken op het slagveld. Een rijke buit viel den Heidenen in handen, die daarmede welbeladen hunne schepen bereikten, na eerst al de krijgsgevangenen in koelen bloede geslagt te hebben.

Arnulf brandde van begeerte om zich over deze nederlaag te wreken. Hij verzamelde een nieuw leger en snelde uit Beijeren naar Lotharingen, waar hij vernam dat de Noormannen zich aan de Dijle, bij Leuven, verschanst hadden. Onverwachts vertoonde hij zich voor hun kamp. Doch de Denen hoonden de krijgsmagt der Christenen, riepen den Duitschers en Lotharingers toe, dat zij hen hier aan de Dijle eveneens zouden ontvangen als aan de Geulle, en tartten hen, de moerassen, die beide legers van elkander scheidden, te doorwaden. Koning Arnulf wist echter de zijnen met moed en geestdrift te vervullen. Juichend ondernamen zij den aanval, en gehoor gevende aan 's Vorsten weldoordachte bevelen, hadden zij in het einde de voldoening op de zoo gevreesde zeeroovers te zegevieren. De Noormannen werden op de vlugt gedreven en stortten zich in de rivier, die welhaast door de menigte van lijken verstopt, buiten hare oevers trad en het slagveld in een roodgekleurden poel herschiep. Van tien- tot honderdduizend wordt het getal der gesneuvelde plunderaars begroot. Het gansche leger, met den Koning in zijn midden, zong een plegtigen lofzang tot dank voor de overwinning, die verademing en rust aan het afgestreden land beloofde.

Werkelijk begonnen de plundertogten sedert deze nederlaag af te nemen, ofschoon reeds weêr in 892 een stoute troep Deensche vrijbuiters het waagde, ware het ook in vliegende vaart, langs Bonn naar de Ardennen op te trekken. Daar veroverden zij eene nieuwe veste op een steilen berg en bragten er de menigte die zich hier verborgen had, op eene vreeselijke wijze ter dood.

Tot het verminderen der Deensche rooftogten bragt veel bij, dat de groote leenmannen, genoegzaam onafhankelijk geworden, thans voor eigen behoud streden. Vroeger deelden velen niet zelden den buit met de aanvallers, ten einde daardoor de vruchten van hun tijdelijk stadhouderschap te vergrooten; doch nu zij hunne landen aan hunne nakomelingen overbragten, werd de schade der onderzaten ook de hunne. Zij lieten thans steenen sloten optrekken,

middelpunten voor de verdediging, die de Noormannen tegenhielden, uit vrees van in hun rug door de bezettingen aangevallen te worden.

Vrede en rust waren echter ballingen in dit tijdperk, toen het hanteeren der wapenen boven alles ging, en door bijna elk de goede trouw werd geschonden, wanneer hij daarin voordeel meende te zien. Waren geene zeeschuimers te bestrijden, de vorsten en hunne vassallen hadden eindelooze twisten met het zwaard te beslechten, die rijk tegen rijk, gouw tegen gouw, erf tegen erf verbitterden.

Zwentibold had de Maasgouw tot het middelpunt zijner staten gekozen, door zich bij Grasbroek, bij Born (in de nabuurschap der Nederlandsche stad Sittard) te vestigen. Geschiedenis en overlevering schetsen hem af als een wankelmoedig man [1], die gaarne allerlei vreemde invallen den teugel vierde. Dat was de oorzaak waarom hij met de Lotharingsche grooten spoedig in onmin lag. Ofschoon niet zoo dapper als zijn vader, gespte hij het zwaard tegen hen aan en belegerde de sterkte Durfos, [2] waarbinnen de voornaamsten zijner tegenstanders zaamgeschoold waren. Dan de vesting weerstond zijne aanvallen, en de rijksgrooten schenen hun Koning geheel meester te zullen worden, toen zij Karel de Eenvoudige (zoon van Karel de Dikke en door Eudes zelf op den troon van Frankrijk hersteld) de Lotharingsche kroon aanboden. Karel maakte zich meester van Aken en Nijmegen (898), doch Zwentibold, door den Bisschop van Luik ondersteund, won nieuwe krachten. De beiderzijdsche legers trokken elkander in den Eifel te gemoet. In de nabuurschap van Prüm scheen het pleit op bloedige wijze beslist te zullen worden, toen door de tusschenkomst van wederzijdsche aanhangers, een vrede werd gesloten, waarbij Karel zich verbond om terug te trekken.

Nu de handen weder vrij hebbende, snelde Zwentibold andermaal voor Durfos, doch zij die daarbinnen de verdediging bestuurden, weerstonden andermaal 's Konings aanvallen. Zwentibold, die de geestelijken door verschillende giften — hij schonk b. v. goederen aan de Utrechtsche kerk te Duurstede, Deventer en Tiel — aan zich meende verpligt te hebben, eischte thans, dat de bisschoppen den ban over de graven Reginer en Odoaker, benevens andere hoofden van den opstand, zouden uitspreken; doch de bisschoppen weigerden, en de misnoegden, stouter geworden door den dood van Arnulf, Zwentibold's vader (899), overreedden de voog-

Het verheffen van een leen.

[1] Het landvolk in Overmaze (Limburg) heeft nog menigvuldige herinneringen aan Zwentibold bewaard, wiens naam zij tot Sanderbout verbogen hebben. Schier al wat oud is wordt tot zijne regering teruggebragt, en zoo heeft men een oud meubel op het kasteel Born, doch ten onregte, tot zijn rijkszetel verklaard. Zie mijn opstel: *De "Stoel van Koning Sanderbout"*, in *De Oude Tijd*, Jaarg. 1869, bladz. 52.

[2] Men zoekt dit Durfos nog te vergeefs. Sommigen zien daarin Durbuy aan de Ourthe (Belgisch Luxemburg), anderen Fosse bij Namen, nog anderen Dordrecht.

den van den onmondigen wettigen keizerszoon Lodewijk, hun dien Prins als Koning van Lotharingen in te willigen. De knaap werd te Diedenhoven (Thionville) gekroond, en Zwentibold, die zich door geweld van wapenen trachtte te handhaven, in een gevecht aan de Maas, den 13 Augustus 900, gedood.

Lotharingen, door deze gebeurtenissen met het Duitsche-Rijk hereenigd, ontving thans van de rijksbestuurders, Aartsbisschop Hatto van Mainz en Hertog Otto van Saksen, een stedehouder, om 's Keizers belangen tegenover de graven en andere grooten te handhaven. Hij droeg den alouden titel van hertog, en bekleedde zijne waardigheid niet langer dan tot zijne terugroeping of zijn dood: zij ging nooit, dan bij gunste, op een zijner zonen over. Graaf Reginer of Reinier, het hoofd van Zwentibold's tegenstanders, werd eerste hertog van Lotharingen.

De beide opperheeren des Rijks, de Duitscher Lodewijk IV (het Kind) en de Franschman Karel III (de Eenvoudige), oefenden weinig of geen gezag meer uit in hunne Nederlandsche districten. Het eenige wat zij verrigtten, was het bevestigen van de magt die de graven en rijksgrooten verworven hadden. Toch dong Karel de Eenvoudige, toen Lodewijk het Kind, de laatste Karolinger in Duitschland, als zeventienjarige knaap in 911 overleed, naar de kroon van Lotharingen. De Messins openden hem de poorten der oude hoofdstad van Austrasië, doch Koenraad van Schwaben, de verkozene door de Duitsche Vorsten en daardoor Lodewijk's opvolger, verzette zich ernstig tegen Lotharingen's inlijving bij Frankrijk. Het geschil was nog niet beslecht, toen Karel, door zijne leenmannen al meer en meer belemmerd, in 923 door Graaf Herbert van Vermandois werd gevangen genomen en in het kasteel van Château-Thierry opgesloten (923).

Het tijdperk was aangebroken, dat de Nederlanden even zoo vele staten vormden als zij graven en andere groote leenmannen aan hun hoofd telden.

TWEEDE TIJDVAK.

GESCHIEDENIS DER GRAAFSCHAPPEN HOLLAND EN ZEELAND

tot op de Vereeniging der Zeventien Nederlanden onder één hoofd in 1543.

HOOFDSTUK I.

DE OORSPRONG VAN HET GRAAFSCHAP HOLLAND.

Onzekerheid ten aanzien van Holland's naamsreden. — Onzekerheid omtrent 's Graafschaps oorsprong. — Onzekerheid met betrekking tot de rij der eerste graven. — Graaf Gerolf door Keizer Arnulf met goederen aan den Duinzoom begiftigd.

(een groot deel der 9e eeuw en mogelijk eenige jaren later).

De oudste geschiedenis van het graafschap Holland ligt zoo zeer in het duister, dat wij noch den oorsprong van zijn naam, noch den tijd zijner instelling, noch de reeks zijner eerste graven kennen.

Ten aanzien van den naamsoorsprong strijden twee afleidingen om den voorrang van de meeste waarschijnlijkheid te bezitten. De eerste ontleent 's Lands naam aan de boschrijkheid zijner landouwen: dus Holt- of Houtland. De tweede zoekt den oorsprong in het gewest Halland aan het Kattegat, waarvan dan de naam door de Denen op de landen aan de Rijnmonden is overgebragt. [1]

[1] Er ligt in het Zuiden van Noorwegen ook een gehucht Holland.

Met betrekking tot den tijd der instelling van dit graafschap wisselen de berigten der oude kroniekschrijvers af van de regering van Karel de Groote en Lodewijk de Vrome tot die van Karel de Eenvoudige, en daardoor tellen eenige geslachtregisters drie of vier Hollandsche graven meer dan anderen.

Volgens oude Stichtsche geschiedschrijvers vangt de stamtafel van Holland's graven aan met:

Dirk, Prins van Aquitanië, vermaagschapt aan Karel de Groote door zijn huwelijk met Theodrada, eene dochter van Karel Martel's natuurlijken zoon Bernard;

Gerolf I, wiens goederen in 837 door Lodewijk de Vrome werden verbeurd verklaard, doch in 839 teruggeschonken;

Gerolf II, die in 857 sneuvelde;

Gerolf III, die door den Duitschen Koning Arnulf werd begiftigd met verschillende goederen tusschen den Rijn en Suithardeshage; en

Dirk I, broeder van Graaf Walger van Teisterbant, die zich in de bijzondere gunst van Koning Karel de Eenvoudige verheugde.

De waarheid dier opvolging is niet door oorkonden te staven. Doch er is geen twijfel aan, dat ten

tijde van den Noorman Godfried in het tegenwoordige Kennemerland een Graaf Gerolf leefde, en deze ná den val des Noordschen overweldigers, van Koning Arnulf, op den 4den Augustus 889, verschillende goederen in eigendom erlangde, te weten een bosch, ontgonnen gronden en eenige hoeven met al wat daartoe behoorde, gelegen tusschen den Rijn en Suithardeshage, in het door dezen Gerolf bestuurde graafschap. Die goederen, zoo te Nordtha, als te Osprechtashem, Bodokenlo, Alburch, Hornum, Huui, Theole en Aske [1], werden waarschijnlijk den Graaf tot zijne besoldiging aangewezen. Het gansche gewest was zijn leen, doch die goederen zijn beneficie.

Er is veel grond om dien Gerolf voor den vader van Graaf Dirk I te houden, want toen de laatste het bewind over de landen aan den Rijnmond aanvaardde, geschiedde dit overeenkomstig zijne erfregten. Doch zekere bescheiden omtrent den graad van verwantschap tusschen Gerolf en Dirk I bestaan niet.

HOOFDSTUK. II.

DIRK I.

Dirk door Karel de Eenvoudige begiftigd. — Hij bezegelt eenige oorkonden door dien Franschen koning uitgegeven. — Sticht een houten nonnenklooster te Egmond. — Verhouding van Frankrijk tot Duitschland in zijnen tijd. — Giselbert van Lotharingen poogt het hertogdom aan de Fransche kroon te brengen. — Hij verdrinkt. — Vermoedelijke sterfdag van Dirk en zijne gade Geva.

(916 of vroeger—939 ?).

Den 15den Juny 922 had op het koninklijk verblijf te Bladel, in Taxandrië (het tegenwoordige Noord-Brabant), eene belangelijke plegtigheid plaats. Koning Karel de Eenvoudige bevestigde er den Frieschen Graaf Dirk I in het bezit der kerk te Egmond, met al wat naar regt daartoe behoorde, van Suithardeshage tot aan Fortrapa [1] en Kinnem, met alle lieden, landen, bosschen, weiden, wateren, sluizen, om dat alles geheel en onafhankelijk voor zich en zijne nakomelingen te blijven bezitten, met de magt, om daarmede naar welgevallen te handelen, zoowel als met die goederen, welke hij door erfregt had verkregen.

Dirk I schijnt de gunst van Karel de Eenvoudige gewonnen te hebben door de trouw waarmede hij 's Konings belangen ten aanzien van Lotharingen behartigde. Het was ook ten overstaan van Graaf Dirk en zijn broeder Walger, Graaf van Teisterbant, dat de Koning, den 19 January 916, het klooster te Susteren aan de abdij te Prüm wegschonk, en eveneens ten overstaan van beiden, dat hij ten jare 921 een naauw verbond bezegelde met Hendrik de Vogelaar, die in 919 Koenraad van Franken op Duitschland's troon had vervangen.

Toen Karel de Eenvoudige, na eene jarenlange gevangenschap te Château-Thierry en Péronne, voor eene korte poos zijn gezag herwon, stond Dirk hem weder als raadsman en getuige ter zijde: althans toen het verbond van 921 tusschen Karel en Hendrik in 926 werd vernieuwd, hechtte ook Dirk I, en met hem zijn broeder Walger, het grafelijke zegel aan de oorkonde.

Van Dirk's bewind is geen enkel feit ter kennis van het nageslacht gekomen, doch de jaarboeken van Egmond wijzen hem aan als de stichter van het st. Adelberts-convent aldaar, eerst een eenvoudig houten nonnenklooster, doch later eene der beroemdste Nederlandsche abdijen. Van de hoeven die de Graaf en zijne gemalin Geva het klooster toebedeelden, lagen eenigen te Vroone (Franla), anderen te Niedorp (Nienthorp), Alkmaar (Allecmere) en Callandsoog (Callinge).

Toen Dirk zijn opperheer hulde deed voor zijn leen, was hij een vassal des Franschen Konings. Maar toen de opstand der graven van Parijs en Vermandois dien Monarch van zijne waardigheid beroofde, maakte Hendrik de Vogelaar van deze gelegenheid gebruik om Lotharingen, en daarmede Dirk's graafschap, onder Duitschland terug te brengen (925).

Hertog Reginer of Reinier voerde toen het opzigt niet meer over de Lotharingsche graafschappen. Hij had zijne loopbaan in 916 voleindigd en was in zijne waardigheid als hertog vervangen door zijnen zoon Giselbert, een uiterst woelziek mensch, die het grootste deel zijns levens in oor-

---

[1] De aanwijzingen door van Loon, Alting, Bondam, Wagenaar, Kluit, Bilderdijk en anderen ten aanzien der opgenoemde plaatsen gegeven, komen mij voor het meerendeel zoo gezocht voor, dat ik mij verpligt acht haar te verwerpen. Wie kan b. v. voor Hornum genoegen nemen met de stad Hoorn, voor Huui met Loosduinen, voor Theole met Delft of Tiel? Ook kan Suithardeshage nergens dan ten noorden van Egmond gezocht worden, zal de bepaling tusschen den Rijn en Suithardeshage een gezonden zin hebben. Ik acht al de opgenoemde dorpen of gehuchten op Kennemer grond gelegen te zijn en houd *Nordtha* voor Noorddorp (westwaarts van Heemskerk), *Osprechtashem* voor Assum (westwaarts van Heemskerk), *Bodokenlo* voor Boekel (oostwaarts van Heilo), *Alburch* voor Oudburg bij Bergen, *Hornum* voor den Horn of Krommeniehorn bij Uitgeest, Huui voor de Hoeve (Egmond op den Hoef), *Theole* voor Tol of Tolsduin bij Velzen, *Aske* voor Assendelft. Dat Noorddorp het eerst wordt genoemd is waarschijnlijk niet zonder grond: immers eene zeer oude overlevering verhaalt, dat daar, op den Stoppelenberg, de "heeren" van Kennemerland door de landzaten werden gehuldigd. Suithardeshage of Suitherdeshage meen ik terug te vinden in de Zuider-Haaks, thans eene zandbank voor het Gat van Texel, doch in vroegere eeuwen een boschrijk oord, hetzij verbonden aan den vasten wal van Kennemerland, hetzij een afzonderlijk eiland.

[1] Fortrapa is 's Gravenpolder in Zuid-Beveland, blijkens eene oorkonde van 4 December 1325, waarin de Graaf den tegenwoordigen 's Gravenpolder noemt: "onze polder van Vortrappe," en blijkens de lijst der Zeeuwsche kerken en kapellen in Zeeland onder den Bisschop van Utrecht, waarin gelezen wordt: "Voirtrap, alias 's Gravenpolder."

logen doorbragt. Hendrik overlaadde hem, niettegenstaande menige tegenkanting van de zijde des Hertogs zelven, met eerbewijzen, ja schonk hem zelfs de hand zijner dochter Gerberga.

Doch in weerwil der gunsten hem door het huis des Vogelaars bewezen, wapende Giselbert zich tegen zijn schoonbroeder Otto de Groote, toen deze zijn vader Hendrik I op den Duitschen keizerstroon was opgevolgd. Hij ging zelfs zoo ver om de kroon van Lotharingen aan den Franschen koning Lodewijk van Overzee (Louis d'Outremer) aan te bieden en al zijne krachten te verspillen om den zoon van Karel de Eenvoudige door al de graafschappen aan Maas en Rijn als opperheer te doen erkennen.

HOOFDSTUK III.

DIRK II.

Lotharingen na den dood van Hertog Giselbert. — Hertog Hendrik. — Oorsprong van het burggraafschap Gent. — Burggraaf Wichman's betrekking tot Graaf Dirk II. — Lothair II, van Frankrijk, schenkt Dirk van zijne zijde het Land van Waas. — Worsteling tusschen Frankrijk en Duitschland om Lotharingen. — De grenzen van Dirk's graafschap uitgebreid. — Zijn strijd tegen de West-Friezen. — Verwoesting van Alkmaar en Egmond. — Gevecht te Rijnsburg. — Verandering met het klooster te Egmond. — De Egmonder nonnen te Bennebroek.

(939 (?)—988.)

Nadat Otto de Groote de eerzuchtige plannen

Graaf Dirk I in zijn graafschap bevestigd.

Bij die onderneming dolf Hertog Giselbert echter het onderspit. Hij werd bij Andernach geslagen en vond bij zijn overhaast aftrekken in de golven des Rijn's den dood. (939).

Bij het gemis van berigten omtrent Dirk's levensgeschiedenis na de plegtigheid te Bladel, is de gissing niet ongeoorloofd, dat hij, de stichter van het Egmonder klooster, dezelfde Graaf Dirk I is geweest, die in den veldslag bij Andernach sneuvelde. De kloosterlingen van st. Adelberts-convent vierden de jaarlijksche diensten voor de rust zijner ziel op den 6 October, en die voor zijne gemalin Geva op den 3 (11 January).

van Hertog Giselbert te schande had gemaakt, droeg hij het toezigt over al de Lotharinger graven op aan zijnen broeder Hendrik. Deze gunst was des te grooter, daar Prins Hendrik zich zoo zeer door Giselbert had laten opruijen, dat hij zelfs 's Konings krijgsbenden, ofschoon met treurige uitkomst, in Cleve en Luik had bevochten.

Toch was de indruk dien deze onverdiende goedheid moest maken, niet in staat om Hendrik's eerzucht in trouw te verkeeren, ja twee jaren later nam hij deel aan eene zamenzwering, die ten oogmerk had, Otto te vermoorden, om zich een weg tot den troon te banen. Gelukkigerwijze werd het schandelijke plan ontdekt, doch de grootmoedige Otto

schonk zijn broeder op nieuw vergiffenis (941). Nagenoeg te zelfder tijd ontstonden oneenighe-

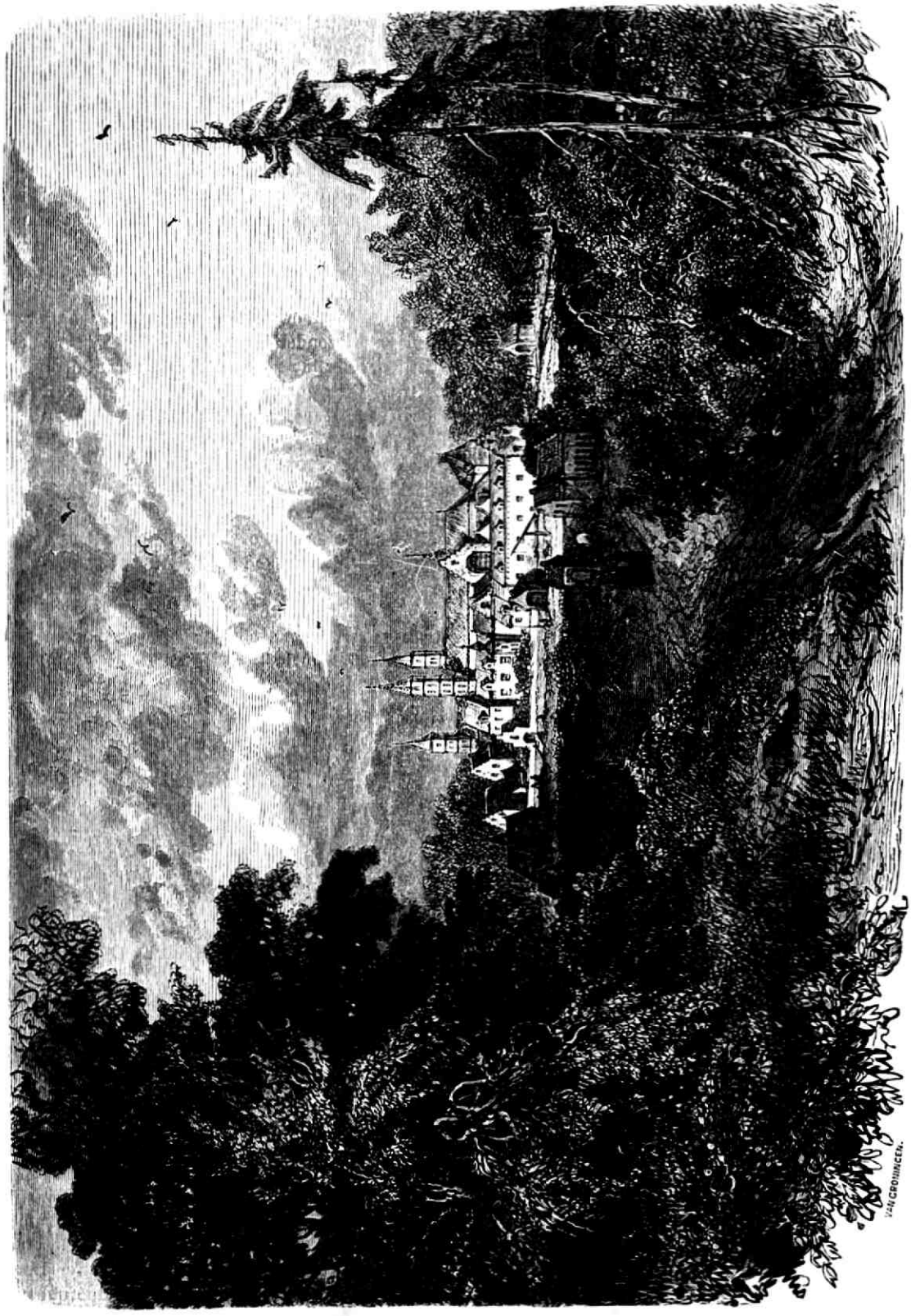

De Abdij te Egmond ten tijde van haar hoogsten bloei.

den tusschen den Duitschen Keizer en den Graaf der Vlamingen. Ten gevolge daarvan kwam Otto naar de Scheldestreken, waar hij met eene aanzienlijke krijgsmagt tot den mond der Leije doordrong. Hij herstelde het kasteel van Gent en schonk die veste met de onderhoorige gouwen, het Oudenburgsche, het Land van Waas en de Vier-Ambachten, aan een verdienstelijk Sakser, Wichman geheeten,

wien hij den titel van burggraaf toelegde. Om dit keizerlijk leen te beter van de tot Frankrijk behoorende districten af te zonderen, deed hij de Ottogracht delven, die van den mond der Schelde tot Biervliet in de Hont uitliep, welligt ter vervanging van een dooden stroomarm.

Graaf Dirk II die zijn vader in het graafschap aan den Rijnmond was opgevolgd, stond met Burggraaf Wichman op een zoo goeden voet, dat de Gentenaar hem zijne dochter Hildegaarde ten vrouwe gaf. Het gevolg daarvan was, dat toen Wichman in 961 of 962 overleed, Graaf Dirk nevens zijne voorvaderlijke bezittingen, ook het bestuur over het Gentsche burggraafschap verwierf.

De Fransche koningen wier magt in dit tijdperk diep was gezonken, namen nog steeds den schijn aan, als waren zij opperheeren der landstreek die door het delven der Ottogracht tusschen dit kanaal en het oostelijk Scheldepand lag ingeklemd. Althans Frankrijk's koning Lothair (Lotharius) II gaf bij eene oorkonde van den 13 April 969 het Land van Waas (het foreest Wasda), met al de daarin gelegen weiden, akkers, wateren, vaarten enz in vrijen eigendom en erfelijk bezit aan Graaf Dirk.

Was waarschijnlijk het regt van Lothair op het verleenen van dit gunstbewijs betwistbaar, de Fransche Koning brandde van verlangen om zijn gebied nog verder naar het noordwesten uit te breiden. Nadat Otto de Groote, den 7 Mei 973, door zijn zoon Otto II was opgevolgd, viel Lothair plotseling in Lotharingen (978), overrompelde Aken en liet den arend op het keizerlijke paleis aldaar met den kop naar Frankrijk rigten. Maar Otto II zag dit spel geenszins lijdelijk aan. Niet alleen heroverde hij Lotharingen, maar zette de Franschen na tot Parijs. Geen wonder, dat toen de beide vorsten eene bijeenkomst hadden, de Franschman van al zijne regten op Lotharingen moest afzien (980). Ja, hij erkende het als eene gunst dat de Keizer zijnen broeder tot hertog van Neder-Lotharingen aanstelde. [1]

Vijf jaar na dezen zoen (den 25 Augustus 985), ontving Graaf Dirk een uitstekend gunstbewijs van het keizerlijk hof, bij hetwelk toen Dirk's zoon Egbert, aartsbisschop van Trier, eene voorname rol speelde. Deze was toen een der hoofden van het regentschap, daar Otto III, die den 7 December zijn vader Otto II was opgevolgd, op dit tijdstip eerst den leeftijd van vijf jaren had bereikt. Uit naam van den jeugdigen monarch werden Graaf Dirk in eigendom geschonken de volgende oorden, die hij tot dezen tijd alleen in leen of vruchtgebruik had bezeten: al het land tusschen de stroomen Liora en Hisla, de villa Sunnamere, het land tusschen de Medemalacha en Chinnelosara, Gemarchi genoemd, 's Keizers aandeel aan Texla en al wat onze Graaf in leen bezat in de graafschappen Masalant, Kinhem en Texla.

Mogen niet al de opgenoemde streken en plaatsen, door de zonderlinge spelling der eigennamen, te herkennen zijn, zooveel is zeker, dat door deze gift Graaf Dirk aanzienlijke eigendommen verkreeg in het tegenwoordige Holland, West-Friesland en Schouwen.

Heeft Dirk II het aanzien dat hij ten hove genoot, door werkelijke diensten verworven, zoo mag men aannemen, dat hij in de oorlogen die door de invallen der Hunnen of Hongaren en Denen werden uitgelokt, het zijne heeft toegebragt, om het rooversgespuis met bebloede koppen uit Lotharingen en Duitschland te doen aftrekken. Binnen den omtrek van zijn graafschap zelf had hij gevechten te bestaan tegen de West-Friezen, die zelfs Alkmaar stormenderhand innamen en plunderden, het klooster te Egmond vernielden en eindelijk Leiden bedreigden (974 ?). Doch Graaf Dirk voorkwam hun verder doordringen: op de hoogte van het tegenwoordige Rijnsburg, leverde hij den West-Friezen een veldslag, die na een hardnekkigen kamp met eene volkomene overwinning eindigde.

Ten einde de geheugenis aan deze zegepraal te bestendigen, bouwde de Graaf op den sterfdag van st. Laurentius (975?) eene kapel op de kampplaats, terwijl hij bevel gaf, om het vernielde Egmonder klooster van steen te herbouwen. Doch de verdreven nonnen togen niet naar het st. Adelbertsklooster weder. Graaf Dirk verplaatste haar naar Bennebroek, waar zij, onder het opzigt van 's Graven dochter Arlindis als abdis, hare roeping bleven volgen. Doch dit nieuwe klooster bestond slechts kort, daar onze Graaf de nonnen verpligtte, geene nieuwelingen aan te nemen.

Voor Egmond's bloei had hij daarentegen aanzienlijke sommen veil. Hij bevolkte de vernieuwde abdij met monniken van de orde van st. Benedictus, stond haar uitgestrekte landgoederen af te Schagen, Harger, Rinnegom, Wimmenum, Oesdom, Limmen, Velzen, Voorhout, Noordwijk, ter Does, Heemstede en elders en schonk haar daarenboven allerlei gunstbewijzen. Onder anderen gaf hij der Egmondsche kerk een afschrift van de vier Evangeliën in een gouden met edelgesteenten versierden omslag.

Gravin Hildegaarde bleef bij haar gemaal niet

---

[1] Lotharingen was inmiddels (te weten in 959) door Bruno, Aartsbisschop van Keulen, in twee hertogdommen gesplitst: Opper-Lotharingen of Mosellane en Neder-Lotharingen. Het eerstgenoemde reikte van den Jura tot de Sure en bevatte het regtsgebied der bisdommen Trier, Metz, Straatsburg, Verdun en Toul. Het tweede had Aken tot middelpunt en bestond uit de bisdommen Keulen, Utrecht, Luik, Kamerijk en Doornik. Tot eersten hertog van Mosellane was op verlangen der grooten gekozen, Graaf Frederik van Ardenne, broeder van Siegfried, eersten graaf van Luxemburg. Godfried I, wiens afkomst niet bekend is, had Neder-Lotharingen ontvangen. Zoo lang Bruno had geleefd, had bij dien Kerkvorst, onder den titel van aartshertog, het opperbewind berust, doch toen Bruno was overleden, lieten de keizers de splitsing van Lotharingen wel bestaan, maar stelden geen aartshertog meer boven de hertogen aan. Omtrent het jaar 1140 werd door Keizer Koenraad III het hertogdom Neder-Lotharingen, toen in het bezit van Godfried van Leuven, erfelijk verklaard.

ten achteren in het begiftigen van Egmond: zij schonk der abdij eene gouden tafel ingelegd met kostbare steenen, en wedijverde op dezelfde wijze in het vermeerderen der inkomsten en bezittingen der st. Pietersabdij te Gent.

Graaf Dirk II was hoog bedaagd toen hij den 6 Mei 988 overleed. Zijn lijk werd in de abdijkerk te Egmond bijgezet, waar de landzaten eveneens het stoffelijk overschot van Hildegaarde, in 990, aan de aarde toebetrouwden.

HOOFDSTUK IV.

ARNULF.

Graaf Arnulf's aanzien vóór zijne verheffing. — Zijne giften aan de abdijen van st. Pieter te Gent en van st. Adelbert te Egmond. — Strijd met de West-Friezen. — Slag op de Winkeler maden. — De Graaf sneuvelt. — Zijne nagelaten betrekkingen.

(988—993).

De opvolger van Dirk II in het bestier over de landen tusschen het Flie en de Schelde was 's Graven zoon Arnulf, die onder dezen naam vele malen in oorkonden voorkomt, doch door de oude kroniekschrijvers in den regel Arnoud wordt geheeten.

Hij was, naar het schijnt, te Gent geboren en reeds tot rijpen leeftijd gekomen toen hij met de waardigheden van Graaf en Burggraaf werd bekleed. Althans reeds sedert den jare 970 stond hij herhaalde malen als getuige bij het opstellen van belangrijke giftbrieven, en oefende hij grooten invloed op de aangelegenheden van Vlaanderen.

Had hij, terwijl hij te Gent vertoefde, de bezittingen der st. Pietersabdij aldaar belangrijk uitgebreid, niet minder gunst betoonde hij aan het kloostergesticht te Egmond, toen hij zijn vader in 't bewind was opgevolgd. Bij giften, in overleg met zijne gemalin Lutgarde, den broederen toegekend, verrijkte hij de abdij met goederen te Castricum, Velzen, Sassenheim, Voorhout, Noordwijk, Leiden, Bergen, Overschie en elders.

Dan, schoon hoog geëerd bij landzaat en vreemde, in de West-Friezen vond hij verbitterde tegenstanders: zij weigerden het grafelijk gezag te erkennen en gedroegen zich vijandig tegenover hunne naburen, de getrouwe Kennemers.

Dit deed Arnulf de wapenen tegen hen opvatten, en in den nazomer van 993 een togt over het Reekerwad ondernemen, die hem naar de vlakke velden (meeden, mieden of maden) van Winkel voerde. Hier vond, den 18den September, een hevig gevecht plaats, dat eerst ten voordeele der West-Friezen scheen te zullen afloopen, doch zich ten laatste ten gunste der Kennemers en de overige volgelingen des Graven verklaarde. Naar oud gebruik bleven de overwinnaars drie dagen op het slagveld, doch in weerwil hunner zegepraal niet in de opgeruimdste stemming: Graaf Arnulf toch had zijne dapperheid met den dood geboet. Zijn lijk werd naar den Duinzoom teruggevoerd en plegtig in Egmond's abdij ter aarde besteld.[1]

Graaf Arnulf liet eene weduwe en drie zonen na. De eerstvermelde, vrouwe Lutgarde, was eene dochter van Graaf Siegfried van Luxemburg en zuster der zoo zwaar belasterde Kunegonde, echtgenoot van Keizer Hendrik uit den huize van Beijeren. Van 's Graven zonen volgde de oudste Adelbert hem als burggraaf van Gent op, kreeg Dirk het graafschap aan de Rijnmonden, en werd Siegfried, ook Sivaard en Sikko genoemd, de stamvader van 't edele geslacht der Teilingen's.

HOOFDSTUK V.

DIRK III.

Vernieuwde pogingen der West-Friezen om zich het grafelijk gezag van den hals te schudden. — Inval der Noormannen. — Onlusten met Utrecht over den eigendom van Teisterbantsche districten. — Stichting van Dordrecht. — Oorlog daardoor ontstaan. — Bodegraven door den Graaf genomen. — Hertog Godfried van Neder-Lotharingen en zijne medestrijders geslagen. — Bedevaart van Dirk naar het Heilige-Land.

(993—1039).

Dirk III was bij het overlijden zijns vaders te naauwernood twaalf jaren oud, zoodat niet hij, maar zijne moeder Lutgarde als voogdes het grafelijk bewind aanvaardde.

De West-Friezen poogden met de minderjarigheid van den Vorst hun voordeel te doen en zich onafhankelijk te maken; doch Keizer Hendrik II, 's Graven aangetrouwde oom, rustte ter hulp van Dirk en Lutgarde eene vloot uit, die de opstandelingen van hun verzet deed afzien. Na het overlijden der voogdesse staken zij echter andermaal het hoofd op, ofschoon even vruchteloos als vroeger. Naauwelijks toch had Graaf Dirk een aanzienlijk leger bijeengebragt, of zij waren te verstandig om het op eene beslissing door zwaard en schicht te laten aankomen. Zij traden in onderhandeling en namen een verdrag aan, waarbij hun de verpligting werd opgelegd, om den Graaf te huldigen, hem de tienden hunner inkomsten uit te keeren en als zijne dienst het eischte, zijn heirban te volgen. Daarentegen beloofde de Graaf van zijne zijde, om nimmer het leed te wreken, dat zij zijn vader hadden aangedaan.

Het bewaren van den vrede op de grenzen van Kennemerland en West-Friesland was voor het

[1] Een brief ten gunste der abdij van st. Pieter te Gent in 998 door Graaf Arnulf uitgevaardigd, heeft aanleiding gegeven, dat Wagenaar, Kluit, Bilderdijk, Arend enz. het denkbeeld hebben geopperd, dat onze kroniekschrijvers den slag bij Winkel op een te vroeg tijdstip hebben opgegeven. Doch het is gebleken, dat de Graaf die in 998 de st. Pieters- of Blandiner abdij te Gent begiftigde, niet was Graaf Arnulf van Holland, maar Graaf Arnulf van Valenciennes.

graafschap van des te grooter belang, omdat de Noormannen op nieuw in dit tijdperk kwamen opdagen, ten einde zich door roof en plundering op de Nederlandsche stranden te verrijken. In 1007 landden zij, onder aanvoering van Prins Olaf, een stoutmoedige twaalfjarige knaap, op de Kennemer kust. De ingezetenen schoolden te zamen om de landing te beletten, doch een bloedige veldslag kleurde zoowel het zand met het bloed van vreemde als landzaat. In 1009 en 1010 moest andermaal tegen deze zeeroovers gestreden worden, doch toen waren het de Stichtsche, Teisterbantsche en Brabantsche streken langs

vaderlijk erfdeel in vreemde handen kwam. Ansfried's opvolger Adelbold, trachtte naar het uitsluitend jagtregt in de bosschen van de Merwede en de onbelemmerde visscherij in de Maas en Waal. Dirk, bedacht, om zijn erfregt te handhaven, stichtte ten jare 1015 eene sterkte bij den mond des Dubbel's. Hierbij werden spoedig eenige huizen gebouwd, die eerlang met elkander eene kleine stad vormden, waaraan hij den naam van Dordrecht gaf.

De menigte van schepen die langs de nieuwe veste voorbijstevenden, bragt Graaf Dirk op het denkbeeld er een tol te heffen van alle koopwaren

Graaf Dirk IV te Dordrecht door een Keulenaar gedood.

Waal en Rijn die den meesten overlast te verduren hadden.

Teisterbant, dat de Tieler- en Bommelerwaarden, Culenborg, Buren, Vianen, Arkel, Heusden en Altena omvatte, schijnt na den dood van Graaf Walger, den broeder van Dirk I, gesmaldeeld te zijn. Nogtans waren die districten in het bezit van zijn huis gebleven. Maar toen Ansfried in 994 op den bisschoppelijken stoel van Utrecht was verheven, wist deze te bewerken, dat Keizer Hendrik eenige Teisterbantsche oorden aan zijn bisdom toebedeelde. Dit was eene grieve voor Dirk III, wien het niet onverschillig kon zijn, dat zijn voor-

die de beide rivieren op- en afgevoerd werden. Hij bragt dit plan ten uitvoer en gaf zich zelfs de moeite niet, daartoe eene keizerlijke vergunning aan te vragen.

Zware klagten van de zijde van Tiel, Utrecht en Luik volgden; ja de kooplieden van eerstgenoemde stad hielden den Keizer voor, "dat zij, indien hij hun handel niet van dezen last onthief, niet in staat zouden zijn, naar Engeland over te steken, en evenmin de Engelschen te bewegen om over te komen en met hen handel te drijven, waardoor zij ten laatste buiten staat zouden geraken om het Rijk de gewone schattingen op te brengen."

De Keizer, begeerig een leenman te vernederen, die alleen naar eigene inzigten handelde, gaf den aanvoerder met hun gansche magt hulp te bieden. Adelbold van Utrecht was een dier kerkvoogden,

Floris I door Heer Herman van Cuyk gedood.

Hertog van Neder Lotharingen Godfried II last om Dordrecht weder te slechten en noodigde de bisschoppen van Utrecht, Keulen en Luik uit, dien die zich maar al te geneigd toonden om den mijter met den helm en den herderstaf met het zwaard te verwisselen. Hij wachtte den tijd niet af, dat

zijne bondgenooten hunne krijgsmagt bijeen verzamelden, maar droeg zijn leenman, Dirk Bavo, markgraaf van Bodegraven, den last op om in Holland te vallen. Doch Dirk III had inmiddels een talrijk leger op de been gebragt, waarmede hij Dirk Bavo uit zijn gebied verdreef en er de sterke punten bezette. Te vergeefs bragt de Utrechtsche Kerkvorst eenige benden bijeen, om den Hollandschen Graaf tot wijken te nopen. Eene volkomen nederlaag der Stichtschen maakte de zegepraal der Hollanders des te volkomener.

Inmiddels had Hertog Godfried, als het hoofd der verbondenen, eene vloot te Nijmegen uitgerust, om daarmede Dordrecht te bestoken. Graaf Dirk wachtte haar af aan den mond der Giessen, doch de nacht belette hem op te merken, dat de bondgenooten van de duisternis gebruik maakten, om, zonder gerucht te maken, voorbij te stevenen. Godfried gaf nu zijnen krijgers bevel zich te ontschepen; doch het zoo veelvuldig door water doorsneden terrein verhinderde hem op de veste aan te trekken, zoo lang het Hollandsche leger de terpen of hoogten te midden der beemden bezette. Hertog Godfried, Graaf Dirk uit zijne gunstige stelling willende lokken om hem tot een veldslag te dwingen, zond eenige ligtgewapenden af, met last om deze verschansingen aan te vallen en vervolgens in goede orde af te deinzen. Doch de Hollanders lieten zich niet vervaard maken of in den strik vangen. Zij verdedigden hunne posten kloekmoedig en bragten den schrik zoodanig onder de aanvallers, dat dezen, in plaats van in eene geregelde orde te wijken, hals over hoofd het hazenpad kozen. Zelfs het Lotharingsche hoofdleger, ofschoon tot nog toe onaangetast, sloeg de schrik om het hart. De verwarring onder de vijanden bereikte haar toppunt, toen de afgeslagenen den kreet "vliedt, vliedt!" deden weergalmen. Die krijgers welke het digtst den Merwestroom naderden, poogden, wadende of zwemmende, de vloot te bereiken; en welhaast werd die weg door al de vijanden ingeslagen. Maar in hun angst voortgezweept door slijk en stroomen, gingen velen ellendig te gronde. Eenigen zonken door de zwaarte van harnassen en wapenen in den weeken modder, anderen in de diepe stroomen, die eerlang vele honderden lijken voortzweepten. Niemand der aanvallers dacht zelfs aan tegenweer. Zij bezweken moedeloos onder de slagen hunner bestrijders of smeekten om lijfsgenade. Hertog Godfried viel gewond in Dirk's magt en werd naar Dordrecht geleid. Adelbold echter ontkwam gevangenschap en wonden: hij was een der gelukkigen, die de schepen bereikten, en zoodra zij aan boord waren, wegzeilden, zonder hunne vervolgde makkers af te wachten. Sedert den strijd van Karel de Groote tegen de Friezen en Saksen had in de Nederlanden geen zoo bloedige veldslag plaats gevonden (29 Augustus 1018).

Dirk III schonk aan Hertog Godfried de vrijheid terug, zonder losgeld daarvoor te vorderen. Waarschijnlijk echter verpligtte hij den Lotharinger om het verschil tusschen Holland en het Rijk te bemiddelen, want de Graaf werd niet weder aangetast en bleef niet slechts in het bezit der Merwede-streken, maar zelfs in dat van Bodegraven.

De overwinning bij Dordrecht had Dirk's aanzien zeer doen toenemen, en zeker was hij geen der minst gevierde vorsten die op den rijksdag bij Opperheim in 1024 aan de verkiezing van Koenraad van Franken tot Keizer van het Heilige-Roomsche-Rijk deel namen.

Na den dood van zijnen broeder Siegfried, wien hij, in weerwil van menig verschil, het beheer over Kennemerland had geschonken, voelde Graaf Dirk den wensch oprijzen om eene bedevaart naar het Heilige-Land te ondernemen. Op dien togt verloor hij zijn reisgenoot Heer Jan van Arkel (1034), doch hij zelf keerde behouden in het vaderland weder, waar hij den 27 Mei 1039 zijne dagen besloot.

HOOFDSTUK VI.

DIRK IV.

Nagelaten betrekkingen van Dirk III. — Dirk IV volgt zijn vader in het graafschap op. — Strijd met Vlaanderen wegens Zeeland-Bewesten-Schelde. — Onrust in Lotharingen door Godfried de Moedige aangestookt. — Bisschop Bernulf haalt Keizer Hendrik III over, den Graaf van Holland de Merwede-streken te ontnemen. — Dordrecht verloren. — Hertog Godfried steekt den brand in het Paleis te Nijmegen. — Vlaardingen en Rijnsburg verloren. — Dirk herstelt de geleden verliezen. — Afloop van den oorlog voor zijne bondgenooten. — Steekspel te Luik. — De bisschoppen van Keulen, Luik, Utrecht en Metz tegen Dirk in het harnas. — Dordrecht andermaal verloren en weder herwonnen. — Graaf Dirk gedood.

(1039—1049.)

Dirk III had uit zijn huwelijk met Othilde van Saksen twee zonen nagelaten, van welken de eerste, sedert Dirk IV genoemd, het grafelijk bewind aanvaardde, en de jongste, Floris, als 's Graven stedehouder Kennemerland beheerde.

Slechts kort had Dirk IV de grafelijke kroon gedragen, toen hij in moeijelijkheden werd gewikkeld met Boudewijn V, Graaf van Vlaanderen. De oorzaak daarvan lag in de regten die beiden van wege het Rijk hadden verworven op Zeeland-Bewesten-Schelde, dat is op de eilanden Walcheren, Borssele, Zuid-Beveland, Wolfaartsdijk en Noord-Beveland, regten die zoo zeer tegen elkander indruischten, dat slechts een vergelijk of de kracht van wapenen den knoop kon ontwarren.

Tot eene beslissing voerde die strijd echter niet: beide partijen toch staakten hunne aanvallen op elkander, toen zij door Hertog Godfried de Moedige tot een zelfde doel werden opgeroepen.

Laatstgenoemde vorst meende gegronde redenen van beklag te hebben tegen Keizer Hendrik III, die in 1039 zijn vader Koenraad was opgevolgd. Hendrik had hem namelijk niet alleen wegens het schenden van den landvrede Neder-Lotharingen ontnomen (1044), maar was hem zelfs, toen Godfried's bevoorregte broeder Gozilo de Onver-

schillige in 1046 was overleden, op nieuw voorbijgegaan. De Keizer toch had toen Frederik van Luxemburg met Neder-Lotharingen beleend.

Dit meende Hertog Godfried niet te moeten dulden. Hij begon in stilte het oorlogsvuur te ontsteken en hield aan de voornaamste graven des Lands voor, dat de Keizer het erfregt miskende en hen allen in gevaar bragt, vroeg of laat van hunne leengoederen beroofd te worden. Boudewijn van Vlaanderen was een der eersten, die hij op zijne zijde bragt, en eveneens diens tegenstander Dirk IV.

Den Hollander te winnen kon Godfried weinig moeite kosten. Hij kon Graaf Dirk voorhouden, hoe 's Keizers vader in 1027 Bisschop Bernulf van Utrecht met goederen in Teisterbant had beschonken, die volgens erfregt Holland toebehoorden, en Bernulf thans weder voor zijne wenschen bij Hendrik III een geopend oor vond.

't Was tijdens het Paaschfeest van 1047, dat de Keizer, te Utrecht gekomen, zich door den Kerkvoogd liet belezen, om de landen, die de graven van Holland, zoo als hij beweerde, zich sedert 1015 wederregtelijk hadden toegeëigend, bij verrassing weder aan Dirk IV te ontwringen. Eene aanzienlijke vloot op de Maas bijeengebragt, zeilde dien ten gevolge naar Dordrecht, en eer de Graaf maatregelen van tegenweer kon nemen, hadden de Keizerlijken Dordrecht veroverd.

Graaf Dirk draalde niet, verhaal over dezen roof te nemen. Hij viel in het Sticht, en terwijl Boudewijn V het land van Aalst veroverde, en Godfried den brand stak in het Paleis te Nijmegen, werd door de Hollanders weerwraak genomen voor 't verlies te Dordrecht door het plunderen van verschillende Utrechtsche districten.

Dit voerde tegen den herfst van 1047 Keizer Hendrik andermaal naar de Maas. Vlaardingen, dat inmiddels door de Keizerlijken was ontruimd, werd op nieuw genomen, en eveneens het versterkte Rijnsburg. Dan hiermede was de zegepraal van Holland's vijanden ten einde. Het buijige najaarsweder doorweekte de landen en wegen zoozeer, dat de Keizerlijken niet slechts hun togt moesten staken, maar het geraden vonden, zich weder scheep te begeven. Meer dan heilloos was voor hen die terugtogt. Graaf Dirk zette de keizerlijke vloot met een goed getal gewapende ligte vaartuigen na, die, wèl aangevoerd en wèl bestuurd, 's vijands magt dood en verderf bereidden. Vele keizerlijke schepen vielen, schier zonder slag of stoot, den Hollanders in handen, en de overigen, die om hun behoud kampten, moesten evenzeer zwichten. Bijna de gansche keizerlijke scheepsmagt werd vernietigd, en Dirk hernam in korten tijd al wat men hem ontweldigd had.

Hertog Godfried verzoende zich door bemiddeling van Paus Leo IX met den Keizer. De voorwaarden waarop hij den zoen sloot, waren echter niet in zijn voordeel: hij behield namelijk zijne voorouderlijke bezittingen, maar moest erkennen, dat de kroon van Neder-Lotharingen regtmatig aan Frederik van Luxemburg toebehoorde. Gelukkiger eindigde Graaf Boudewijn zijne deelneming aan den opstand: toen na nog menigen strijd de vrede werd getroffen, behield hij zijne overwinningen: het graafschap Aalst of Eenham en het kasteel te Gent.

In het jaar 1048 ontbrandde een oorlog, die vier bisschoppen aan het hoofd hunner strijdmagt naar Holland voerde. Op een toernooi of steekspel te Luik had Graaf Dirk het ongeluk, een broeder van den Keulschen aartsbisschop met eene speer eene wonde toe te brengen, die zijne tegenpartij dood ter aarde deed storten. 's Bisschops vrienden, daardoor in toorn ontbrand, vielen op het gevolg van den Hollandschen graaf aan en beroofden onder anderen twee zijner bastaardbroederen van het leven. Graaf Dirk redde te naauwernood door de vlugt het leven. Ten hoogste verbitterd te Dordrecht teruggekeerd, vaardigde hij het bevel uit, alle Keulsche en Luiksche schepen die voor den wal lagen, in brand te steken, eenige kooplieden uit die streken het leven te benemen, en van de overigen, alvorens hun de Merwedestad uit te zetten, een zwaar losgeld te vorderen.

Om op hunne beurt genoegdoening voor dit bedrijf te erlangen, kwamen Keulsche en Luiksche legers naar Holland afzakken, waaraan de bisschoppen van Metz en Utrecht, even als de Markgraaf van Brandenburg, hulpbenden toevoegden. Het vereenigde leger rukte in den winter, toen de wegen hard en met ijs bedekt waren, voor Dordrecht, dat, door het verraad van eenige edelen, verloren ging. Dan Dirk IV werd door de hulp van Heer Gerard van Putten weder binnen de stad gebragt, en nu sloeg hij den vijand zoo geweldig, dat omstreeks vierhonderd edelen en aanvoerders sneuvelden. De Bisschoppen en de Markgraaf vloden. Maar des anderen daags schoot een achtergebleven vijand uit zijn schuilhoek een vergiftigde pijl op den Graaf af, ten gevolge waarvan de heldhaftige Vorst den 14 January 1049 overleed. [1]

Nog ten huidigen dage wijst men in de Wijnstraat te Dordrecht, tegenover het oostelijk einde der Gravenstraat, het huis Holland aan, waarvoor de Graaf het doodelijk schot ontving.

HOOFDSTUK VII.

FLORIS I.

Floris I erft de waardigheid zijns broeders. — Hij wordt door vele vijanden belaagd. — Zijne list om Dordrecht te redden. — Overwinning op de bondgenooten. — Vernieuwde strijd. — Veldslag bij Neder-Hemert. — Heer Herman van Cuyk doodt den Hollandschen Graaf.

(1049–1061.)

Daar Dirk IV nog geen huwelijk had aangegaan, was zijn broeder Floris — sints Floris I gehee-

---

[1] Zie de plaat op bladz. 168.

ten — de naaste tot de grafelijke kroon, en gaarne erkenden de Hollandsche edelen hem als aanvoerder.

Slag bij Casselberg.

Doch 's Lands vijanden, de verbonden bisschoppen, aangemoedigd door den dood van Graaf Dirk, haastten zich om Floris te vernederen. Zij veroverden andermaal de landen rondom Dordrecht en stelden ze tot 's Keizers beschikking. Maar een onverwachte vijand maakte hunne overheersching te schande. Godfried van Lotharingen kwam op nieuw in verzet tegen de keizerlijke beschikkingen en stelde zich ten taak om ten voordeele van den

broeder en opvolger zijns ouden bondgenoots, Holland's vijanden uit Dordrecht en omstreken te verdrijven. Met vreugde werd 's Lands graaf door de verlosten begroet, en, ofschoon de bisschoppen hem een overweldiger noemden, gingen er ettelijke jaren voorbij, eer zij weder tot het besluit kwamen, hem het bezit van deze landstreek gewapenderhand te betwisten.

de voldoening, dat zijn broeder Wichard van Gelder, Aartsbisschop Hanno van Keulen, Bisschop Dietwin van Luik, Graaf Lambert II van Leuven, Markgraaf Egbert van Brandenburg en Heer Herman van Cuyk hunne mannen van wapenen verzamelden, om den Utrechtschen kerkvoogd in het bezit der, zoo zij voorgaven, hem wederregtelijk ontnomen landen te herstellen (1058).

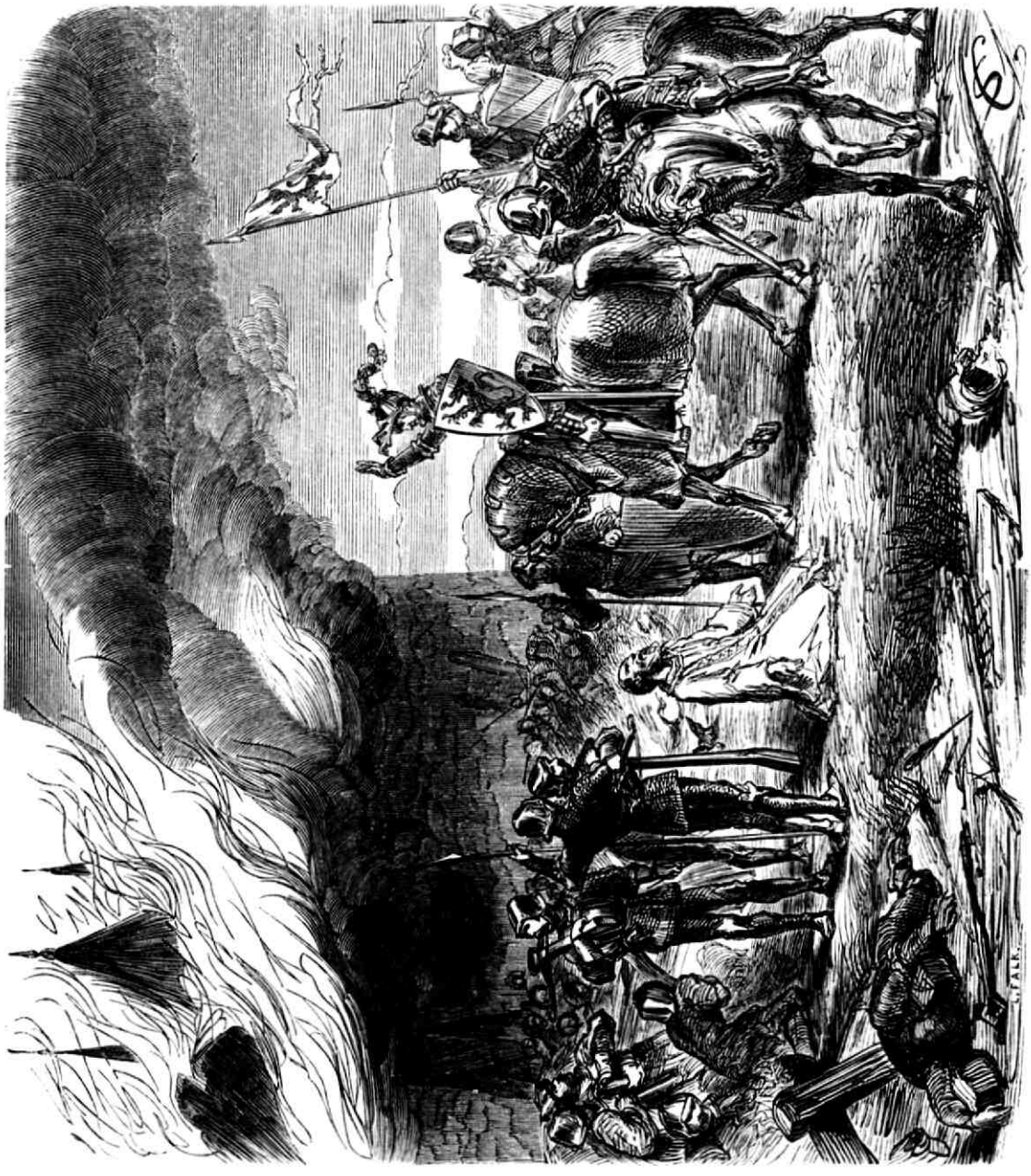

Dirk V verovert het slot van IJsselmonde.

De eerste, die het sein gaf om de vroegere pogingen te vernieuwen, was Willem van Gelder, die in 1054 Bernulf op den Utrechtschen stoel had vervangen. Heersch- en veroveringszuchtig van aard, wendde hij al zijn invloed bij het keizerlijke hof aan, om de voogdes van Hendrik IV, de Keizerin-weduwe Agnes, over te halen, een heirvaart tegen den Graaf van Holland uit te schrijven. Hij zelf onthield zich om aan dien strijd deel te nemen, doch smaakte

Zij vingen aan verscheidene kasteelen te veroveren, zonder dat Floris moeite deed dezen te ontzetten. De Hollandsche Graaf zag te regt in, dat Dordrecht het hoofddoel van den togt was, en hij niets beter kon doen dan tot het behoud dezer veste al zijne krachten te vereenigen. Overtuigd, dat het gevaarlijk was met den overmagtigen vijand een strijd in het open veld aan te gaan, peinsde hij op eene list, die de aanvallen der verbondenen onschade-

lijk zonden maken. Eindelijk meende hij die gevonden te hebben. Bij alle toegangen naar de stad deed hij diepe kuilen graven, die met ligte horden en voorts met zoden bedekt werden, en plaatste daarachter de zijnen, om op het regte tijdstip toe te schieten.

Toen nu het heir der verbondenen aanrukte, stortte het paardenvolk, dat de voorhoede vormde, in de loos bedekte kuilen en werd door de van achteren opdringende benden in zijnen val verpletterd. Op de ontstane verwarring schoot Floris met zijne Hollanders toe. Hij drong van voren op den vijand in en rigtte de vreeselijkste slagting onder de aanvallers aan. Wichard van Gelder en Lambert van Leuven vielen hem in handen, en met hen vele edelen en aanvoerders.

Het mislukken van den aanslag op Dordrecht schonk Floris ook de verloren kasteelen terug, die de vijand, verbijsterd door schrik, ontruimde. Daarenboven verwierf hij aanzienlijke losgelden voor den krijgsgevangen Geldersman, den Leuvenaar en hunne lotgenooten.

Dit gevoelige verlies bekoelde voor eenigen tijd den strijdlust der verbonden Kerkvorsten en hunner aanhangers, doch smoorde de wraak niet, die op voldoening peinsde. Drie jaren later meenden de Keulsche Aartsbisschop, de Brandenburgsche Markgraaf, de Heer van Cuyk en andere bondgenooten den tijd gekomen, om het gevoel, dat hen bezielde, bot te vieren. Doch Floris, die inmiddels zijne krijgsmagt aanzienlijk had versterkt, voorkwam hunnen aanval. Bedacht om het oorlogstooneel van zijne grenzen verwijderd te houden, toog hij de vijanden, die langs de Maas oprukten, in den Bommelerwaard te gemoet. Niet verre van Neder-Hemert kwam het tot eene ontmoeting, waarin Floris op nieuw de zege bevocht.

Doch onze Graaf had weinig genot van deze overwinning. Na den slag zich, zonder genoegzame voorzorg, onder het geboomte ter ruste gevleid hebbende, vonden hem eenige vlugtelingen, die Heer Herman van Cuyk rondom zich verzameld had, en deden hem uit de armen van den slaap in die van den dood overgaan (18 Juny 1061). [1]

's Graven's lijk, naar de abdij van Egmond gevoerd, werd er op plegtstatige wijze bijgezet.

HOOFDSTUK VIII.

DIRK V.

Vrouw Geertruida aanvaardt de regering voor haar minderjarigen zoon Dirk V. — Bisschop Willem van Utrecht verwerft bij giftbrieven, op naam van Hendrik IV van Duitschland, Dirk's graafschap. — Huwelijk van vrouwe Geertruida met Robert de Fries. — Robert in strijd met Richilde van Vlaanderen. — Hertog Godfried met den Bult, van Lotharingen, maakt zich meester van Holland. — De West-Friezen belegeren Hertog Godfried binnen Alkmaar. — Godfried's ellendig uiteinde. — Bisschop Koenraad van Utrecht poogt Holland voor zich te erlangen. — Belegering van het slot te IJsselmonde. — Dirk's overige levensdagen.

(1061—1091).

Daar de eenige zoon van Floris, Dirk V, nog te jong was om te regeren, aanvaardde 's Graven weduwe, Geertruida van Saksen, de voogdij des Lands. Zij was eene vrouw in de kracht haars levens en had, nevens haar zoontje Dirk, nog twee dochtertjes, Bertha en Machtilde.

Groote moeijelijkheden had zij het hoofd te bieden. Aan het hoofd van het Duitsche-Rijk stond thans als voogdes, de Keizerin-weduwe Agnes, eene inderdaad verstandige vrouw, ofschoon niet opgewassen tegen de listen en lagen der rijksgrooten. Haar voornaamste raadsman was Bisschop Hendrik van Augsburg; doch deze vond een mededinger in een ander kerkvorst, die er naar streefde gansch Duitschland naar zijne hand te zetten, namelijk Aartsbisschop Hanno van Keulen. Op een vrolijk feest te Kaiserswerth, lokte deze prelaat den twaalfjarigen keizerszoon op een jagtschip dat naar Keulen zou varen (1062). Schreijen noch een vermetele sprong in het water konden jongen Vorst baten, evenmin de pogingen en voorstellen der Keizerin-weduwe. De zamenzweerders hadden den jeugdigen Hendrik IV voor goed in hunne magt.

Dadelijk wierp de Aartsbisschop zich tot rijksbestuurder op, en, om zijn gezag te handhaven, legde hij allen, van wien hij steun meende te verwachten, rijksgoederen toe. Bisschop Willem van Utrecht dong mede naar die uitdeeling. Uitbreiding van gebied werd hem toegezegd, en eindelijk geschonken bij charters van den 30sten April en den 2den Mei 1064. Daarbij werd het sticht van Utrecht bedeeld met het graafschap ten westen van het Flie (Westflinge), zoo als Graaf Dirk III dit bezeten had, de abdij van Egmond daaronder begrepen; met verschillende goederen van Petten tot aan de Maas, die "Graaf Dirk III en zijne zonen der Utrechtsche Kerk onregtvaardig ontweldigd hadden"; met het gansche graafschap in Holland, en daarbij al wat daarin der koninklijke schatkist toebehoorde; en eindelijk met het district door Graaf Unroch van Bisschop Adelbold in leen ontvangen, doch vervolgens door Godizo en Dirk Bavo's zoon bezeten, t. w. al het land van Sigeldrich tot Rinesmuthon, met inbegrip van Bodegraven.

Zijn deze oorkonden merkwaardig als eene der vele proeven van onbeschaamdheid, waaraan Hanno en zijne medestanders zich schuldig maakten, het tweede daarvan verdient inzonderheid opmerking daar het 't oudste stuk is waarin de naam van het graafschap Holland wordt vermeld.

Ofschoon Bisschop Willem had gehaakt naar het uitvaardigen dezer oorkonden, die te Werden aan de Ruhr werden bezegeld, kwamen zij op een tijdstip, dat hij het geraden achtte, zich voorloopig tot eene afwachtende houding te bepalen. Ro-

[1] Zie de plaat op blz. 169.

bert, de tweede zoon van Graaf Boudewijn V van Vlaanderen, kende geen grooter smart dan dat hij, als jonger in jaren dan zijn broeder Boudewijn van Bergen, van de erfopvolging in het graafschap was uitgesloten. Vruchteloos had hij pogingen aangewend om een deel van 't Spaansche landschap Gallicië aan de Saracenen te ontrukken en daar eene heerschappij voor zich en zijn huis te stichten. In Vlaanderen teruggekomen, sloeg hij de oogen op het naburige Holland, waar hij eene schoone kans meende te ontwaren om een trotsch doel te bereiken. Tot twee malen poogde hij door een gewapenden inval vrouwe Geertruid vrees aan te jagen. Doch bereikte hij al bij de weduwe daarmede min of meer zijn oogmerk, niet zoo bij de ingezetenen, die zijne aanvallen iedere reize afsloegen. Robert versaagde echter niet. Veeleer verklaarde hij niet te zullen rusten vóór hij Holland aan zijnen wil had onderworpen. Dan alvorens een derde aanval te wagen, bood hij Floris' weduwe een vergelijk aan: zij zou hem tot gade nemen en met hem de voogdijschap over den jeugdigen Dirk deelen. De Gravin verwierp dien voorslag niet. Zij neigde zich naar Robert's wenschen en bragt hem in de kerk te Oudenaarde met hare hand, de voogdij over Holland ten offer (1063). Boudewijn V schonk van zijne zijde zijn zoon als huwelijksgift het Land van Waas, het Land van Aalst en de Zeeuwsche eilanden, doch vorderde van Robert de plegtige verklaring, dat hij nimmer aanspraak zou maken op Vlaanderen, dat bij 's Graven dood aan Boudewijn van Bergen moest ten deel vallen.

Na zijne vestiging in Holland gaven de Vlamingen aan Geertruida's stouten echtgenoot den naam van Robert de Fries, eene aanduiding die ons leert dat Holland nog te dien tijde onder Friesland werd begrepen.

Robert's komst aan de Rijnmonden was in zoo verre van voordeel voor het graafschap, dat zij den Utrechtschen Bisschop afschrikte van elke poging om zijne zoo onwaardig verkregen regten op Holland te doen gelden. Het was welligt om zijn spijt over die misrekening te verbergen, dat Willem eene bedevaart naar Palestina ondernam.

Doch waagde de Bisschop geene botsing met Holland's ruwaard, de West-Friezen waren niet zoo beschroomd, en spijt 's Graven bijnaam hem als een der hunnen aanduidde, gaven zij hem de handen vol werk.

Dit belette hem zelfs naar Vlaanderen over te steken, toen de dood van Boudewijn VI, op den 17 July 1070, hem belangrijke pligten jegens zijn geboortegrond oplegde. Zijn broeder had namelijk bij uitersten wil bepaald, dat zijn oudste zoon Arnoud hem in Vlaanderen onder de voogdijschap van Robert zou opvolgen, terwijl zijn jongere zoon Boudewijn, onder toezigt van Richilde, zijne weduwe, het bewind over Henegouwen zou erlangen.

De eerzuchtige Richilde had deze bepalingen niet willen erkennen, maar zich van de voogdijschap over hare beide zonen en de beide graafschappen meester gemaakt. Mogelijk ware zij zelfs in het ongestoord bezit daarvan gebleven, had zij niet door haar trots en dwingelandij de Vlamingen zoozeer tegen zich verbitterd, dat welhaast een opstand uitbarstte, die haar eerst Brugge ontrukte, vervolgens Gent en Yperen kostte en eindelijk Robert zulk een grooten aanhang verschafte, dat hij Richilde het hoofd kon bieden.

De ruwaard van Holland kwam niettemin in Vlaanderen als een vlugteling. Richilde, hulp gezocht hebbende bij den Koning van Frankrijk en den Keizer van Duitschland bragt te weeg, dat Godfried met den Bult, Hertog van Neder-Lotharingen, last ontving om Holland in de handen van Bisschop Willem te stellen. De Hertog had die taak aanvaard, en, aangevuurd door een giftbrief des Kerkvoogds, waarbij deze hem de geheele gift van Keizer Hendrik in achterleen overdroeg, in de nabuurschap van Leiden Robert's krijgsbenden eene zoo beslissende nederlaag toegebragt, dat de ruwaard het geraden achtte, om met vrouw en schoonzoon de wijk naar Gent te nemen, waar de hoofden van zijnen aanhang hem verbeidden.

Nu woedde de strijd zoowel in Vlaanderen als Holland, doch in eerstgenoemd gewest zegevierde Robert in den bloedigen strijd van Casselberg (22 February 1071). Hij sloeg er zijne tegenstanders zoo nadrukkelijk, dat Koning Philippe naar Vitry (bij Douai) en Richilde naar Henegouwen vlugtte. Nog meer: nevens de zegepraal over den vijand won Robert de Fries de grafelijke kroon over Vlaanderen, daar ook de jeugdige Arnoud bij Casselberg met den degen in den vuist, den dood vond. [1]

Intusschen had Hertog Godfried zijne overwinningen in Holland voortgezet. Doch tot de noorder grenzen van Kennemerland gekomen, vond hij een tegenstand, die hem verderfelijk dreigde te worden. De West-Friezen weerden niet alleen den aanval op hun geboortegrond af, maar sloten den Lotharinger zou naauw binnen Alkmaar op, dat de hulp van Bisschop Willem van Utrecht noodig was om hem en zijn leger te ontzetten. Eerst na negen weken opsluitens, kon de veroveraar zich weder vrij bewegen (1071).

Tot behoud zijner nieuwe bezittingen stichtte Godfried aan de Vliet tusschen Voorburg en Overschie een sterk kasteel en tevens eene stad, die den naam van Delft ontving. Hij zag van deze laatste echter weinig meer dan de beginselen, want den 25 February 1076, werd hij op eene wreede wijze om het leven gebragt. Zich afgezonderd hebbende om aan eene natuurlijke behoefte te voldoen, bragt zekere Giselbrecht — naar men meent een dienaar van het Hollandsche of Vlaamsche gravenhuis — hem van onderen eene gevaarlijke wonde toe, die welhaast den dood ten gevolge had.

Bisschop Willem, in wiens nabijheid Godfried den laatsten adem uitblies, was terstond bedacht, om zich in deze omstandigheden van het be-

[1] Zie de plaat op bladz. 172.

zit van Holland te verzekeren. Te dien einde liet hij te IJsselmonde een sterk slot oprigten, dat de hem toegewezen landen kon beschermen en de vaart der Stichtschen op Merwede en IJssel van alle belemmering zou ontheffen. Doch hij beleefde de voltooijing der veste niet, daar hij reeds

poging was ijdel. De jeugdige Graaf Dirk, door zijn stiefvader en Koning Willem I van Engeland met eene aanzienlijke vloot ondersteund, tastte op de Maas het Utrechtsche smaldeel met groot voordeel aan, stak den brand in 't IJsselmondsche slot [1] en noodzaakte Bisschop Koenraad tot een verdrag,

Paus Urbanus II predikt den Kruistogt naar Palestina te Clermont.

in Mei 1076 uit het leven werd weggerukt.

's Keizers leermeester Koenraad van Schwaben, tot opvolger van Bisschop Willem verheven, voltooide den bouw dien zijn voorganger had aangevangen. Doch hoeveel zorg hij ook besteedde om het slot van IJsselmonde onwinbaar te maken, zijne

waarbij deze, op voorwaarde van een vrijen aftogt, de belofte deed, nimmermeer het graafschap Holland te verontrusten.

Naauw was Dirk in 't bezit van IJsselmonde gesteld,

[1] Zie de plaat op blz. 173.

of hij beval dat men het af zou breken. De grond echter waarop het had gestaan, behield ter herinnering aan de geweldige bestorming, den naam van Stormpolder.

Nadat Graaf Dirk V de hulde zijner onderzaten had ontvangen, trad hij in den echt met Othilde van Saksen en regeerde in vrede en voorspoed. Het huwelijk zijner moeder met Robert de Friesschen Koning Philippe I. De Koning liet zich namelijk na verloop van weinige jaren van de Hollandsche gravendochter scheiden, om zich te hechten aan de schoone Bertrade, die hij aan haren man, den Graaf van Anjou, had ontroofd.

Graaf Dirk overleed den 17 Juny 1091. Ten bewijze hoe onafhankelijk hij zich van alle opperheerschappij rekende, strekt de giftbrief door hem den 26

Vervolging van Mainzer Joden door de Kruisvaarders.

had te weeg gebragt, dat hij tot het Engelsche hof in naauwe betrekking was gekomen: immers was de aangehuwde zuster van vrouwe Geertruid de gade van Willem de Veroveraar, een band die Dirk van groot voordeel was geweest toen hij zijn graafschap op de Stichtschen en Lotharingers moest herwinnen. Minder genoegen schonk hem de echtverbindtenis zijner zuster Bertha met den Fran-

July 1083 ten voordeele van het klooster te Egmond uitgevaardigd. In den aanhef daarvan noemt hij zich namelijk: *Theodericus Dei gratia Holtlandensis comes*, dat is: Dirk, door Gods genade, Graaf der Hollanders.

HOOFDSTUK IX.

FLORIS II (de Vette).

Floris' naam in de geschiedenis. — Merkwaardig tijdperk van zijn optreden. — De kruistogten en de stichting van het koningrijk Jerusalem. — Tanchelijn. — Floris' overeenkomst met Keizer Hendrik V. — Hoe moeijelijk het den Abt van st. Truiden viel, Floris tot een uitstap naar Utrecht te bewegen. — Floris' twist met Heer Galama. — Floris ontheft de burgeren van Alkmaar van eene schatting op de begrafenis en ten voordeele der abdij van Egmond. — 's Graven uiteinde en nagelaten betrekkingen.

(1091—1122).

De eenige zoon van Dirk V volgde zijnen vader in het grafelijk bewind op. De geslachtregisters vermelden hem onder den naam van Floris II, doch zijne tijdgenooten kenden hem uithoofde van zijne breede, ronde vormen, dien van Floris de Vette toe.

Het begin zijner regering werd gekenmerkt door eene dier gewigtige gebeurtenissen welke eene geheele omwenteling in het leven der volken te weeg brengen. De vrome ijver die duizenden aanspoorde om eene pelgrimaadje naar het Heilige-Land te ondernemen, ten einde daar hunne gebeden uit te storten op dezelfde plaatsen waar Christus leerde en leed, nam toe naarmate grootere bezwaren zich aan dien togt hechtten. De Arabieren, sints de 7de eeuw beheerschers van Palestina, hadden de bedevaartgangers in hun komen en gaan niet verhinderd, ja waren veeleer bedacht geweest om in de behoeften van zoo vele duizenden te voorzien en uit dit verkeer voordeel te trekken. Doch in de 11de eeuw waren vreeselijke beroeringen in het Oosten uitgebarsten, die aan woeste Turksche horden de magt in handen speelden, om aan de beheerschers van Zuidwest-Azië, de Kalifen, de wet te stellen. Eindelijk nam, in 1076, de stam der Seldsjoeken bezit van Jerusalem, en nu ving voor de Christenen in Palestina en de vreemde bedevaartgangers een tijd van verdrukking aan, zoo als zij nooit gekend hadden. De gewijde plaatsen werden beschimpt, de Christenen mishandeld, de optogten belet.

Het Avondland slaakte kreten van ontzetting en woede toen het dit vernam, en de zucht werd geboren om de heilige plaatsen aan de magt der ongeloovigen te ontrukken. Als heraut dier beweging verscheen de kluizenaar Peter van Amiens, een man van eene vurige verbeelding en vol geestdrift voor eene onderneming die hij de zake Gods noemde. Door Paus Urbanus II gemagtigd om den heiligen strijd te prediken, toog deze buitengewone man van stad tot stad, van gouw tot gouw, om den last, die, zoo hij beweerde, hem door den Hemel zelf was opgelegd, te vervullen. Het gerucht zijner indrukwekkende verschijning ging hem voor, en overal waar hij zelf optrad, werd hij als een godsgezant aangestaard. Zijn uiterlijke versterkte den indruk door zijne predikatiën voortgebragt. Uitgeteerd door honger en dorst en veelvuldige vermoeijenissen, barrevoets en met bloote kruin, in bedelaarslompen gehuld, een koord om de lendenen en in de hand een kruisbeeld, bereed hij een lastdier, zijner uitrusting volkomen waardig, een mageren ezel. Maar zijn vlammend oog, zijn geestdrift, zijn ijver voor de godsdienst en zijne strengheid van wandel boezemden eerbied in. Hij predikte in kerken, op kruiswegen en heirbanen, en zijne welsprekendheid werkte op aller gemoederen. Zijne geestdrift deelde zich aan duizenden mede. Allen dachten aan niets dan het ontrukken van 't Heilige-Graf aan de ongeloovigen.

Paus Urbanus ontwaarde met welgevallen de algemeene geestdrift. Hij riep een concilie bijeen, dat in Maart 1095 te Piacenza bijeenkwam en zulk eene menigte geestelijken en leeken bijeenvoerde, dat de zittingen onder den blooten hemel gehouden moesten worden. De bezielde rede die hij met betrekking tot het verlossen van Palestina uitsprak, miste hare uitwerking niet. Alle vorsten en edelen van Italië die tegenwoordig waren, beloofden terstond den togt mede te maken, zoodra die tot stand zou komen.

Andere aangelegenheden riepen den Paus naar Frankrijk. Ook hier schreef hij voor de "zake Gods" eene nieuwe vergadering te Clermont, in Auvergne, uit, waarop nog meer geloovigen en onder hen de ijverige apostel Peter verscheen (November 1095). Eene uitgestrekte vlakte werd bedekt met bisschoppen, monniken, vorsten en heeren, en toen de Paus en Peter van Amiens hunne welsprekende stemmen verhieven om den smaad der Christenen te schetsen, voor te stellen hoe veel hier te winnen was, en de menigte bezwoeren de ongeloovigen niet langer in het bezit der grootste heiligdommen te laten, toen bleef geen gemoed koud, geen oog droog, geen gelaat strak. Veeleer klonk het uit duizend kelen: "God wil het! God wil het!"

Nu werd de vergadering het teeken gegeven om op de knieën te vallen. Een kardinaal leide in aller naam eene belijdenis af, en de Paus sprak over allen zijn zegen. [1] Toen knielde Bisschop Adhemar, van le Puy, voor den oppersten kerkvoogd en smeekte als gunst het verlof om mede ten heiligen strijd te gaan. De Paus benoemde hem tot zijn legaat en hechtte met eigen hand hem een kruis van roode wol op den regter schouder. Daarop volgde de magtige Graaf Raimond van Toulouse, en op deze eene gansche reeks van edele en magtige heeren. Er werd eene algemeene vergaderplaats voor het leger en den 15den Augustus 1096 tot den aanvang van het optrekken bepaald.

Aan alle Kruisvaarders — zoo toch noemden zich de gewijde krijgslieden — werd een volledige aflaat van zonden toegezegd, en aan hen die gelden en goederen achterlieten, beloofde de Kerk die in bewaring te nemen, om het den terugkeerenden, onverminderd in waarde, terug te geven. Alle renten zouden opgeheven zijn gedurende den tijd dat de schuldenaars in het Heilige-Land zouden vertoeven,

[1] Zie de plaat op bladz. 176.

en voor de achterblijvenden zou vaderlijk gezorgd worden. Zoo groote beloften moedigden duizenden aan, en wien de hoop op eene belooning door den Hemel niet voldoende was, die werd bewogen door de hoop om zijn schuldeischers te ontkomen, of het uitzigt om in Griekenland en Azië rijken buit te winnen.

Ja, het verlangen naar buit was zoo groot, dat de ongeregelde hoopen die zich in de lente van 1096 vormden, hun togt aanvingen met te Mainz en andere Rijnsteden de Joden aan te vallen, hen uit te plunderen en zonder wroeging van het leven te berooven.[1] Het duurde zelfs niet lang, of zij kwamen in botsing met de bewoners van alle landen waardoor zij zich een weg baanden, zoo latijnsche als griecksche Christenen. De eerste troep, onder den Bourgondiër Gauthier Sans Avoir, kwam nog ongedeerd tot de grenzen van Bolgarije, maar de tweede die niemand anders dan Peter van Amiens tot aanvoerder had, moest reeds in Hongarije met de bevolking kampen, welke wraak eischte voor de rooverijen, waaraan de woeste hoop zich schuldig maakte. Het lot der menigte was te voorzien. Zaamgesteld uit mannen, vrouwen en kinderen, menschen van alle klassen, ouderdom, beroep en taal, luisterd zij noch naar de stem harer aanvoerders, noch naar die van rede en godsdienst. De Bolgaren en Grieken werden woedend over de baldadigheden, het rooven, de brandstichtingen en moorden dezer Kruisvaarders. Zij vielen hen gewapenderhand aan, en deden hen uiteenstuiven en zich verstrooijen. In Bithynië gekomen, zag Peter zich genoodzaakt om te keeren en bescherming te zoeken bij Keizer Alexius van Griekenland, wien hij vroeger bescherming had toegezegd. Het einde was dat ruim 200,000 Westerlingen, die het Heilige-Graf hadden willen veroveren, een ellendigen dood vonden, zonder dat één hunner Palestina had gezien.

Doch wat de teugellooze hoop niet vermogt, werd tot stand gebragt door een keure Westersche vorsten en edelen, als Godfried van Bouillon, Hugo van Vermandois, Bohemond van Tarente, Graaf Raimond van Toulouse, Hertog Robert van Normandië, Graaf Etienne van Blois, Graaf Robert van Vlaanderen en eene menigte anderen, die te zamen een leger van zes- tot zevenhonderd duizend man bijeenbragten. In Mei 1097 waren deze scharen allen voor Nicea vereenigd. Maar ongehoorde inspanning kostte het den Westelingen om den dapperen Seldsjoeken hunne overwinningen te ontscheuren. Intusschen alle gevaren trotserende, wonnen zij achtereenvolgens Nicea, Edessa, Antiochië, Jaffa, en eindelijk, den 15 July 1099, Jerusalem. Ten koste van een millioen levens stelde de Christenheid zich in het bezit der gewesten, waar de Stichter harer godsdienst was geboren en aan het kruis genageld.

Aan Godfried van Bouillon, Hertog van Neder-Lotharingen, werd als de waardigste, de heerschappij over het veroverde land opgedragen. Doch vroom van zin als geen zijner medestanders, weigerde hij eene koningskroon te dragen ter plaatse waar de boosheid den Heiland der wereld eene doornekroon op den schedel had gedrukt. De titel van koning was hem een gruwel, en daarom noemde hij zich alleen "beschermer van het Heilige-Graf." Eerst toen deze voortreffelijke Vorst, den 18 July 1100 overleed, en zijn broeder Boudewijn hem opvolgde, trad Jerusalem als koningrijk in de rij der christen staten.

Hoe aanzienlijk het getal Nederlanders was, dat tot deze merkwaardige uitkomst had bijgedragen, Graaf Floris van Holland had zich niet laten belezen, het roode kruis op de schouderen te hechten: hij bleef te huis om de belangen zijner onderzaten te behartigen en de wonden te heelen, die de oorlogen tegen de voogden der naburige bisdommen en den Keizer het land geslagen hadden.

Tot de indrukken die het prediken der kruistogten op de achtergebleven menigte had nagelaten, behoorde een opgewekte zin voor het wonderbare en vreemde, vooral met betrekking tot de godsdienst. Toen 's Pausen wensch om het Heilige-Graf aan de ongeloovigen te ontrukken, de geestelijkheid in de weer bragt om den Kruislegers tal van manschappen toe te voeren, had de geestdrift menigeen medegesleept om wonderteekenen in elk verschijnsel te ontwaren. Zeker priester meende in eene wolk een zwaard te zien dat naar het Oosten wees. Een ander sprak van een geheel heirleger. Een derde deelde mede hoe hij twee vurige ridders aan het uitspansel had ontwaard, die elkander bekampten, en van welken de een, die met het kruis prijkte, zijne tegenpartij overwon. Ja, er werd zelfs het gerucht verspreid, dat Karel de Groote uit den doode was opgestaan om den Kruisvaarders in eigen persoon aan te voeren.

De verbeelding, hierdoor geprikkeld, bragt de zonderlingste meeningen voort. Toen de woeste hoopen onder Gauthier Sans Avoir en Peter van Amiens zich verzamelden, vormde zich ook eene bende die eene gans en een geit voor zich uit dreef. Die onschuldige wezens, zeiden zij, waren door Gods geest bezield en zouden hunne geleiders naar het Heilige-Land zijn.

Bij zoo groote dwalingen kon het niet verwonderen, dat toen een man optrad, die, wel ter tale en door een vurigen ijver aangegrepen, leerde, dat de christelijke godsdienst door velerlei bijvoegsels was vervalscht, hij bij duizenden een open oor aantrof. Die man was Tanchelijn of Tanchelm, een vrijmoedig leek, die zich in eerste plaats tegen de geestelijkheid verklaarde en verkondigde dat alle kerkelijke waardigheden, zelfs die van bisschop niet uitgezonderd, geene bijzondere achting verdienden, dat vele kerkelijke plegtigheden niets waren dan ijdelheden, en dat niemand verpligt was om tienden aan de priesters uit te keeren. Als prediker dezer stellingen trad hij het eerst te Antwerpen op, en, na hier een grooten aanhang

[1] Zie de plaat op bladz. 177.

verworven te hebben, predikte hij ook te Brugge, in Zeeland, nabij Utrecht en elders. Een gewijd priester, Everwachter, was zijn ijverigste jonger, en welhaast waren zijne medestanders zoo talrijk, dat zij in vele gemeenten de meerderheid uitmaakten.

De kapittels van Utrecht en Thérouanne deden het mogelijke om den opgang dien Tanchelijn maakte, een zoo geweldigen slag op het hoofd, dat hij het bestierf.

Doch kon Tanchelijn zelf niet meer zijne leeringen voortplanten, zij hadden reeds zoo diepe wortelen geschoten, dat het der geestelijkheid eene reeks van jaren groote moeite kostte, om ze weder uit te roeijen.

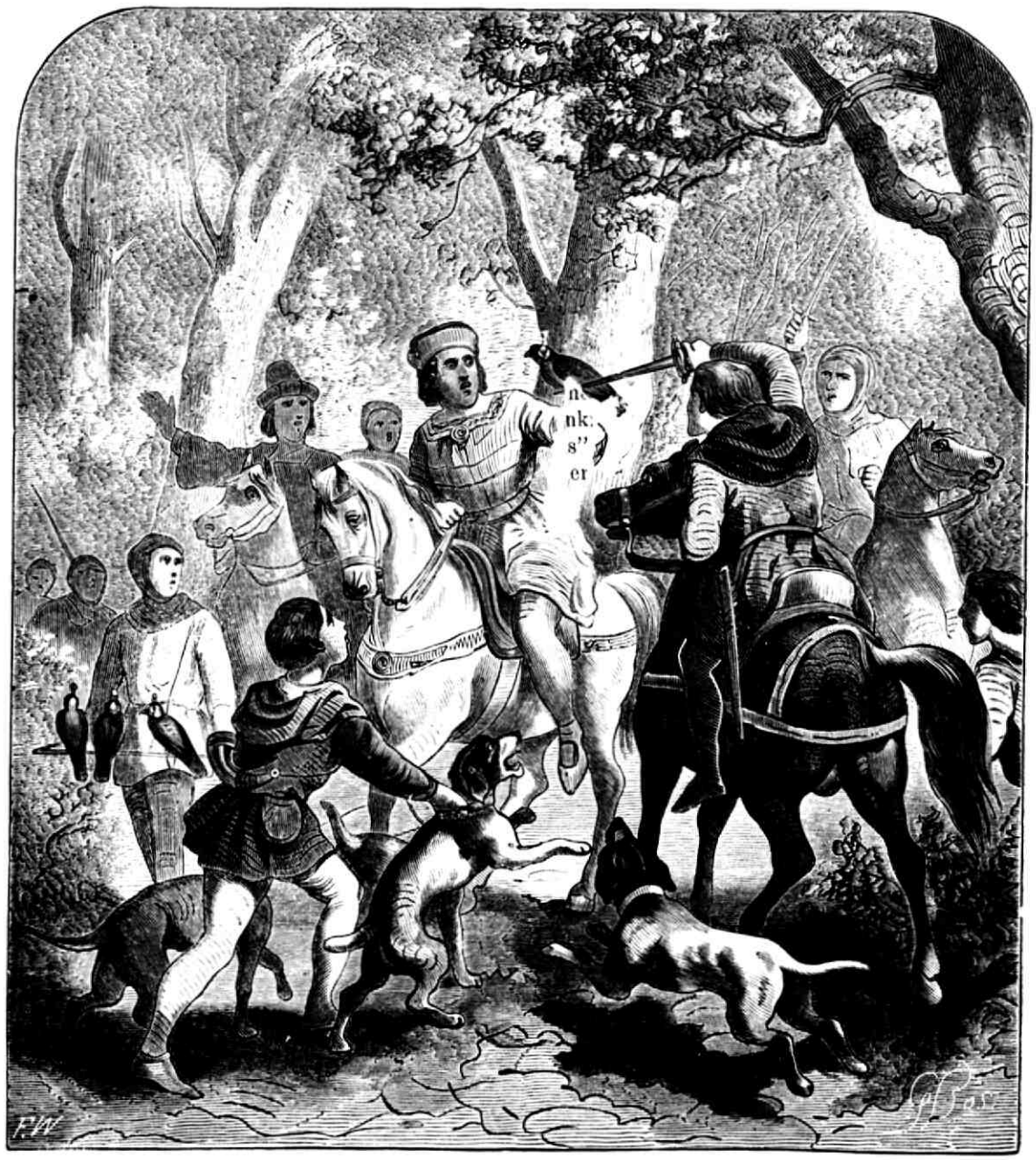

De Fries Galama valt Floris II aan.

te fnuiken, doch langen tijd te vergeefs: negen jaren achtereen, van 1106 tot 1115, handhaafde de prediker zijn aanzien zoodanig, dat hij door de menigte als een vorst werd omstuwd en geëerbiedigd. De vrees, die hij velen inboezemde, kostte hem het leven, want te scheep gegaan, om gevolg te geven aan den ban door den hertog van Brabant over hem uitgesproken, ontving hij van een priester

Inmiddels was Graaf Floris gewikkeld geworden in den strijd tusschen Keizer Hendrik V en Graaf Robert II van Vlaanderen. Hij had hierbij de zijde des Keizers gehouden, doch schijnt niettemin, na de vereffening der geschillen, van Graaf Robert, zijn halven broeder, Zeeland-Bewesten-Schelde en het Land van Waas in achterleen te hebben ontvangen.

Met deze schikking was Floris ontwijfelbaar zeer

ingenomen, want vriend van vermaken en tafelweelde als hij was, verplaatste hij zich hoogst ongaarne. Toen de abt van st. Truiden, wiens beschermheer hij was, hem verzocht naar Utrecht te komen, ten einde er een geschil over de kerk van Aalburg te helpen beslechten, kostte het den Hasbaischen geestelijke, vele giften en geduld, eer hij den Graaf tot dien kleinen uitstap kon overhalen. "Hoeveel arbeid, moeite en kosten, ik vier weken achtereen besteed heb, om deze zaak ten einde te brengen," schreef de abt, "zou te lang vallen om te verhalen. Ik moest den zeer rijken en zwaar-

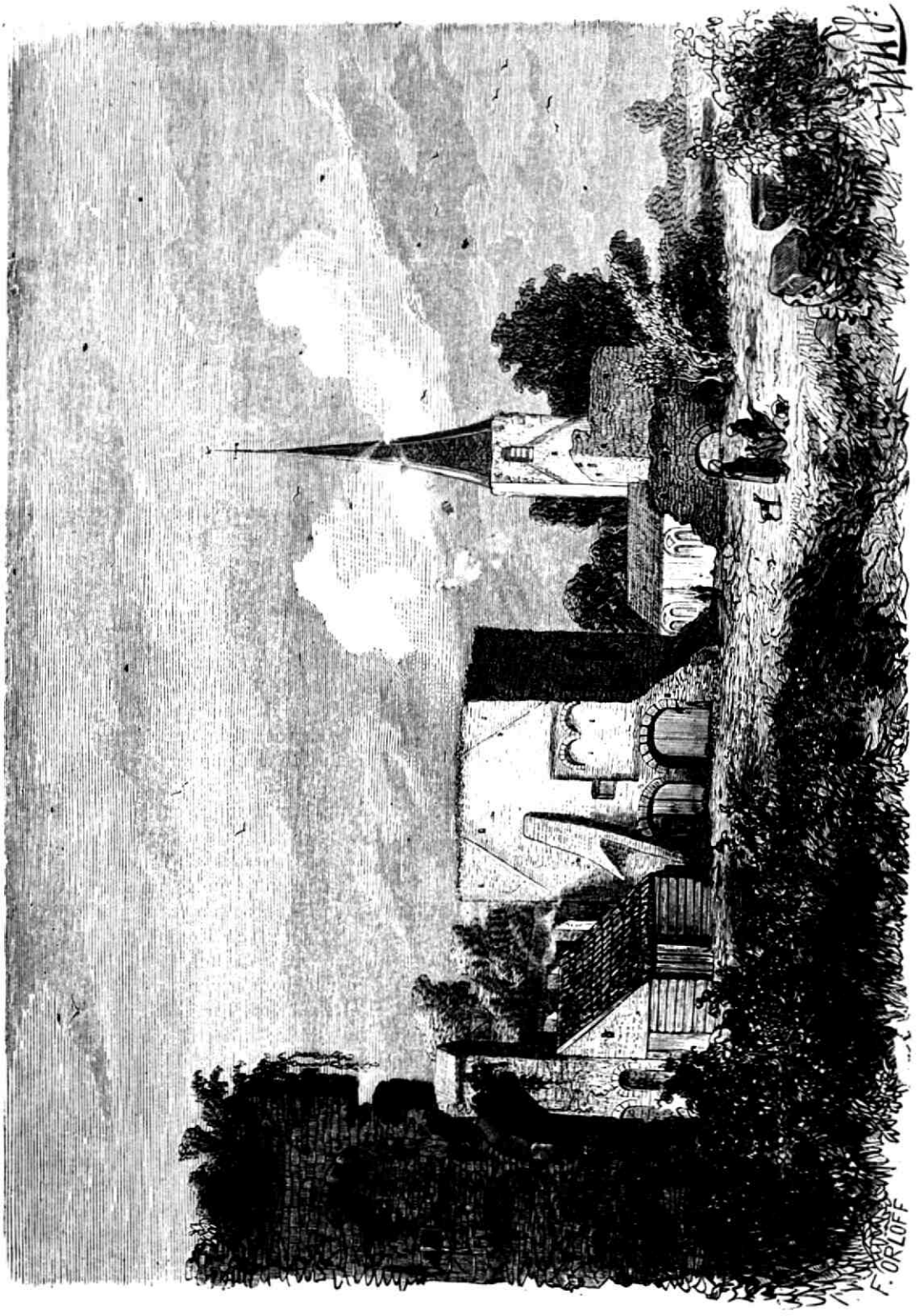

De abdij van Rijnsburg, eene eeuw na hare verwoesting.

lijvigen Graaf Floris, onzen advocaat, met zilveren koorden uit Holland naar Utrecht trekken, en 's Bisschops onbuigzamen nek met een hamer van hetzelfde metaal te mijner gunste neigen."

Een geschil met Heer Gale Iges Galama, in of omstreeks 1112, had Floris ligtelijk het leven kunnen kosten. De Friesche edelman achtte zich verongelijkt omdat hem door 's Graven volk drie jagthonden waren ontnomen. Hij zwoer den Hollander wraak, en toen hij Floris op zijne gronden in het Kreilerbosch ter jagt ontmoette, viel hij onbesuisd op zijn tegenstander aan en bragt hem eene wonde toe. Ja, mogelijk had hij den Graaf gedood, zoo 's Vorsten lijfbedienden niet ter hulpe waren toegeschoten. Nu echter kwam Galama's vermetelheid hem duur te staan: hij boette den aanval met zijn leven, want Floris' bedienden schonken hem geen kwartier.[1]

Onder de beschikkingen door dezen Graaf met betrekking tot de binnenlandsche aangelegenheden genomen, behoort eene, op den 16 July 1116 geteekend, waarbij hij de ingezetenen van Alkmaar aan zich verpligtte. Hij onthief hen namelijk van den cijns op de begrafenissen aan de Egmondsche kloosterlingen, op voorwaarde dat zij de tienden van hunne veldvruchten en vee bleven opbrengen, met uitzondering van eene streek, wier bewoners met de twintigste schoof volstaan konden.

Graaf Floris II overleed den 2 Maart 1122. Hij liet bij zijne gemalin, Petronella van Saksen, drie zonen na, Dirk, Floris en Simon, benevens eene dochter Hadewig.

HOOFDSTUK X.

DIRK VI.

De Gravin-weduwe Petronella voogdes. — Oorlog tegen Keizer Hendrik V. — Oostergoo en Westergoo door Keizer Lotharius aan Holland geschonken. — Pogingen van Petronella om het graafschap Vlaanderen voor haar zoon te winnen. — Dirk VI bestrijdt de West-Friezen, die 's Graven broeder Floris de Zwarte tot aanvoerder kiezen. — Alkmaar verbrand. — Opstand der Kennemers. — De broederstrijd door bemiddeling bijgelegd. — Floris de Zwarte vermoord. — Petronella sticht de abdij Rijnsburg. — Oostergoo en Westergoo door Keizer Koenraad III aan Utrecht geschonken. — Bedevaart van Dirk VI naar Palestina. — Oorlog tusschen Dirk VI en Bisschop Herbert van Utrecht. — Strooptogt der West-Friezen in Kennemerland. — Dood van Graaf Dirk VI.

(1122—1157.)

De Gravin-weduwe Petronella, die voor haar minderjarigen zoon Dirk VI het bewind aanvaardde, was eene vrouw van groote hoedanigheden, welberaden, moedig en ondernemend. Zij was eene voogdes, zoo als Holland in dat oogenblik juist noodig had, daar het onmiddellijk na Floris' dood weder door zijne oude vijanden werd belaagd.

Met kracht bestreed zij de krijgsbenden door Keizer Hendrik V tegen Holland afgezonden, en was zij tegen de overmagt niet bestand, zij wist althans den vijand zooveel ontzag in te boezemen, dat hij zich vergenoegde met hare verklaring, dat zij erkende een lid van het Roomsche-Rijk uit te maken (1124).

Uit een magtig vorstenhuis gesproten en eergierig als hare magen, was het Petronella's streven om de grenzen van het haar toebetrouwde graafschap uit te breiden. Eene onvoorziene gebeurtenis kwam haar hierin te hulp. Den 23 Mei 1125 overleed Keizer Hendrik V te Utrecht, en daar hij geene zonen naliet, werd, inzonderheid door de tusschenkomst van Aartsbisschop Adelbert van Mainz, Hertog Lotharius van Saksen tot hoofd van het Duitsche-Rijk verkozen. Nu kon de Gravin-weduwe haren broeder met zijne komst tot den troon gelukwenschen, en hare vreugde werd te grooter toen Lotharius haar met het bewind over de Friesche landschappen Oostergoo en Westergoo begiftigde.

Mogt deze uitbreiding van 's Graafschaps grenzen aanzienlijk heeten, Petronella had eene nog grootere aanwinst van heerschappij voor haren zoon op het oog, toen Graaf Karel de Goede, op den 2 Maart 1127, door een afschuwelijken moord aan Vlaanderen werd ontrukt. Zij wenschte het magtige graafschap dat van Zeeland tot de Hoofden reikte, voor Dirk te winnen. Niets verzuimende wat strekken kon om dit grootsche doel te bereiken, spoedde zij zich naar Brugge, waar door hare persoonlijke tusschenkomst velen zich voor haar en haren zoon verklaarden. Doch onder de mededingers naar de Vlaamsche kroon, bezat Willem van Normandië den steun van den Franschen Koning, en deze voorkeur was van dat gevolg, dat op den landdag te Arras (Atrecht) Dirk van Holland, zoowel als Willem van Yperen, Dirk van den Elsas, Arnold van Denemarken en Boudewijn van Henegouwen werden voorbijgegaan en de beschermeling van Koning Louis verkozen.

Toen Graaf Dirk VI het tijdstip had bereikt, waarop hij zelf het bewind moest aanvaarden, aarzelde Petronella om haar gezag neer te leggen, hetzij uit heerschzucht, hetzij om eene uitbarsting te voorkomen van de jaloezij die haar tweede zoon met betrekking tot zijn broeder Dirk bezielde. Doch naauw bedreigde een opstand der West-Friezen het Graafschap, of de Gravin-weduwe voelde zich bewogen haar zoon Dirk aan het hoofd zijner vassallen te plaatsen. De winter van den jare 1132 was uitermate streng. De wegen waren hard, en het ijs der wateren sterk genoeg om een leger daarover te voeren. Uit het vereenigingspunt zijner benden, Alkmaar, toog Dirk West-Friesland in. De verschrikte landzaten vloden naar het noorden en oosten en lieten hunne dorpen en buurten aan de woede der Hollanders over, die, na grooten buit aan goederen en vee bijeengebragt te hebben, naar Alkmaar terugkeerden.

---

[1] Zie de plaat op bladz. 180.

's Graven broeder Floris — in de wandeling Floris de Zwarte genoemd — ontving thans van de wanhopige West-Friezen de uitnoodiging om zich aan hun hoofd te plaatsen. Zij bestookten onder zijne aanvoering het Hollandsche grondgebied, gaven Alkmaar, na het geheel uitgeplunderd te hebben, aan de vlammen prijs en moedigden de bewoners der dorpen van Kennemerland aan om zich bij hen aan te sluiten.

De Kennemers verzaakten ditmaal den eed aan hun Graaf gezworen. Zij bezweken voor de welsprekendheid van Floris en lieten zich overhalen om gemeene zaak met de West-Friezen te maken. Doch zeer tot hun nadeel. Want de bewoners der West-Friesche koogen of koggen, zich houdende aan hunne gewoonte om hunne krijgstogten met zonne-ondergang te eindigen en na de bevochten zege naar huis te keeren om bij de hunnen van de vermoeijenissen uit te rusten, lieten de Kennemers in de steek, toen Graaf Dirk met eene aanzienlijke magt opdaagde, ten einde het toenemend verzet te fnuiken. Eene hevige botsing vond plaats, doch de kans neigde zich zoo zeer ten voordeele van den Graaf, dat de Kennemers verpligt waren, zich te onderwerpen.

De strijd tusschen de West-Friezen onder Floris en de Hollanders onder Graaf Dirk duurde omstreeks twee jaren en zou mogelijk nog langer hebben aangehouden, zoo Keizer Lotharius niet als bemiddelaar tusschen zijne neven ware opgetreden. Hij bewerkte een verdrag, waarbij werd bepaald, dat ieder zou behouden hetgeen hij op dat tijdstip bezat, en dat alle oneenigheid vergeten zou zijn.

Floris de Zwarte, thans erkend als Heer van West-Friesland, dong naar de hand eener rijke erfdochter in Marksland, Hedwig von Rothen. Een ridder als hij, beroemd wegens zijne heerlijke gaven naar ligchaam en geest, mogt zich vleijen de gunste der schoone te winnen; doch hare magen waren zeer tegen deze verbindtenis, en daar zij Heer Herman van Arnsberg, Heer Godfried van Cuyk en de Utrechtsche Bisschop in hun midden telden, was dit bezwaar niet gering. Het verzet van Bisschop Andries werd echter opgewogen door de goede verstandhouding die tusschen Heer Floris en de burgerij van Utrecht heerschte, en die zoo innig was, dat men den Hollander hielp om het bisschoppelijke slot te Lexmond te vernielen en den Bisschop zelf uit zijne hoofdstad te verjagen.

Intusschen niet alle Utrechtenaren waren van een zelfde gevoelen. Er waren er die de bejegening Bisschop Andries aangedaan ten sterkste afkeurden. Ja, een van 's Kerkvoogds aanhangers schaamde zich niet, een moord te bedrijven, om zijn heer van dien tegenstander te verlossen. Op een dag dat Floris de Zwarte ter stad uitreed, om zich door de jagt te ontspannen, werd hij door dien vermetele aangevallen en om het leven gebragt.

Van het schoone verbond tusschen Floris en Hedwig kon nu niets meer komen. Doch de hoofdaanleggers van het gruwelstuk bleven niet ongestraft. Over de Heeren van Arnsberg en van Cuyk werd de rijksban uitgesproken, die hen schier vogelvrij maakte, tot het hen gelukte zich met Floris' bloedverwanten te verstaan. Volgens de overeenkomst deswegens getroffen, verklaarden zij zich tot leenmannen van Graaf Dirk.

Toen vrouwe Petronella de voogdijschap had neergelegd, bragt zij een ontwerp ten uitvoer dat haar godsdienstig gevoel als een werk der vroomheid beschouwde: zij stichtte ten jare 1133 de abdij te Rijnsburg, later eene der aanzienlijksten van gansch West-Europa. Ten einde dit klooster tot veredeling des volks zou bijdragen, verzocht zij haren broeder Lotharius haar te dezen behoeve nonnen uit het klooster te Lutter, bij Brunswijk, toe te zenden, "die lezen en zingen konden."

De dood van Keizer Lotharius II, op den 3 December 1137, werd voor Holland eene bron van moeite en onrust. Door de bemoeijingen van den Trierschen Aartsbisschop Albero werd de Duitsche keizerskroon opgedragen aan een tegenstander van het Saksische huis, Hertog Koenraad van Hohenstaufen, en deze, evenzeer ter gunste gezind van Utrecht als Lotharius ter gunste van Holland, schonk reeds weinige dagen na zijne krooning te Aken, bij giftbrief van den 9 April 1138, aan Bisschop Andries uit den huize van Cuyk, de beide Friesche landschappen Oostergoo en Westergoo, twaalf jaren te voren door Petronella's broeder aan Holland toebedeeld.

Naar het schijnt, oordeelde Graaf Dirk het tijdstip niet geschikt, om zich thans over eene grieve te wreken, die meer zijne regten dan zijne bezittingen verkortte, daar de Friesche landen aan de Middelzee, in weerwil van 's Keizers schenkingen, hunne zelfstandigheid hadden weten te bewaren. Niettemin vergaf de Graaf de ontvangen beleediging niet, maar koelde eerlang zijne verbittering tegen Utrecht op eene gevoelige wijze.

Het voetspoor van menig Nederlandsch vorst drukkende, ondernam hij omstreeks dezen tijd eene bedevaart naar 't nieuwe rijk Jerusalem, waar Boudewijn I in 1118 door zijn neef Boudewijn II, en deze in 1131 door zijn schoonzoon Fulco was opgevolgd.

Op dezen pelgrimstogt vertoefde de Graaf eene wijle te Rome, waar hij de abdijen van Egmond en Rijnsburg aan den Stoel van st. Petrus opdroeg, een maatregel, waardoor hij der Utrechtsche Kerk gevoelig strafte voor den hoon hem door de keizerlijke beschikking van den 9 April 1138 aangedaan. Immers het hoofddoel dezer opdragt was om den invloed der Utrechtsche bisschoppen, in wier kerspel beide conventen lagen, in Holland te verzwakken en tevens van eenige aanzienlijke inkomsten te berooven. Paus Innocentius die deze opdragt volgaarne aannam, bepaalde dat de abten van Egmond voor deze gunst jaarlijks vier Friesche schellingen aan de Roomsche schatkist zouden opbrengen, en de abdissen van Rijnsburg eene vereering van dezelfde grootte uitkeeren.

Graaf Dirk, zich in het huwelijk begeven hebbende, met Sofia, de dochter van Otto Pfalzgraaf vrouwe had genomen. Een opstand der Drenthen tegen hunnen heer, den Bisschop van Utrecht, in

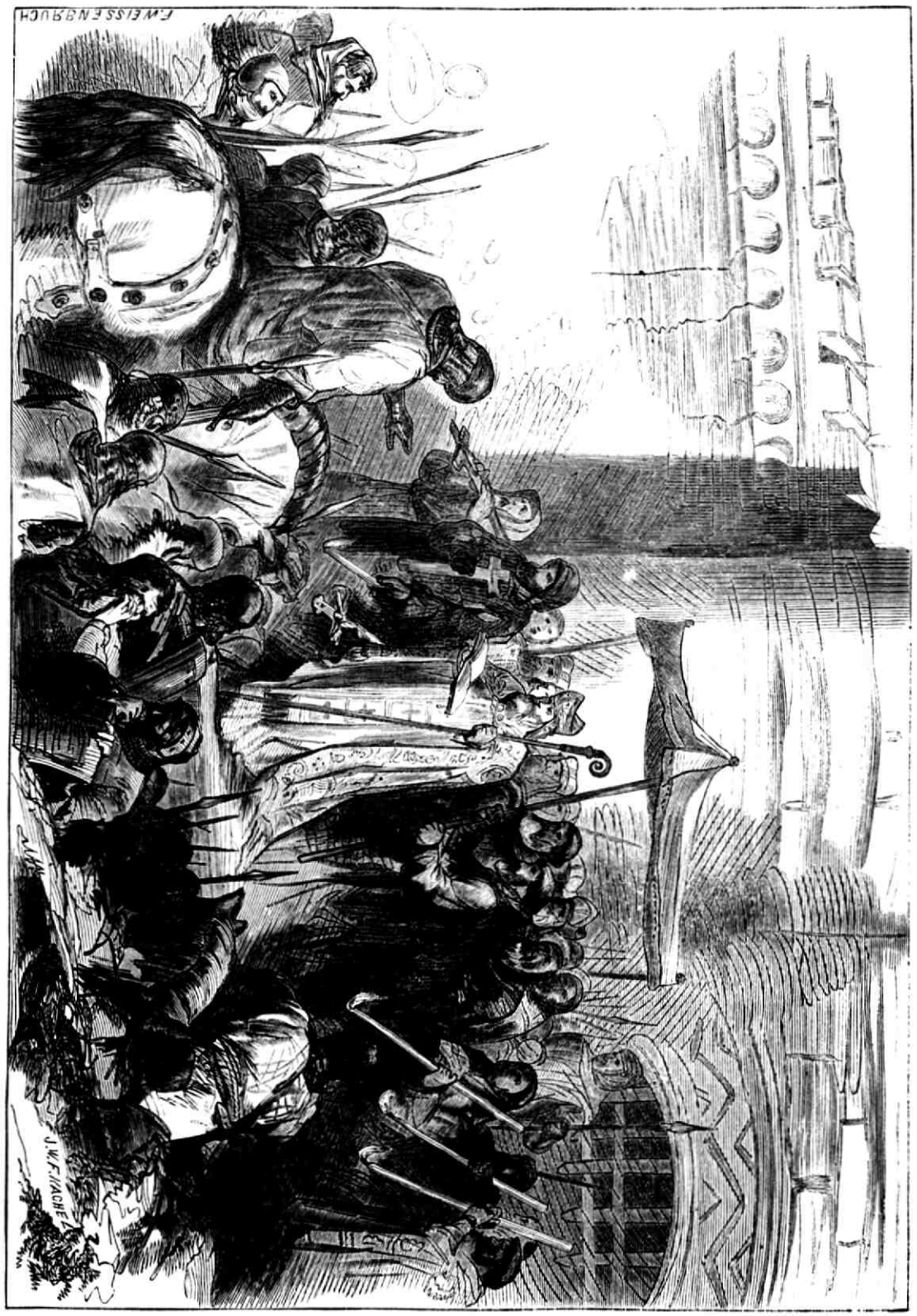

Graaf Dirk VI vernoodmoedigt zich voor Bisschop Herbert van Utrecht.

aan den Rijn, raakte door deze echtverbindtenis naauw bevriend met Otto Graaf van Bentheim, die eene andere dochter van den Pfalzgraaf ten 1143 uitgebarsten, gaf aanleiding, dat deze Bentheimsche graaf zich mengde in de zaken van het Oversticht en voor de Drenthen partij koos. Dan

hij boette deze vermetelheid met eene volslagen nederlaag, ten gevolge waarvan hij als krijgsgevangene naar Utrecht werd gevoerd.

Op het berigt hiervan vat Graaf Dirk het voornemen op, zich het lot van zijn zwager aan te trekken. IJlings verzamelt hij zijne benden, rukt tegen Utrecht op en slaat het beleg om deze stad, die, zich niet tijdig in staat van tegenweer gebragt hebbende, gevaar loopt om den overwinnaar in handen te vallen. Herbert van Bierum, thans het hoofd van het Bisdom, besluit Graaf Dirk te verbijsteren door het ten toon spreiden zijner kerkelijke magt. Hij trekt, omstuwd door al de geestelijken zijner hoofdstad, in het schitterendst gewaad, naar buiten en kondigt den Graaf als zijn vonnis den kerkelijken ban Bierum uit het leven was gerukt (1150). Hij smaakte in het einde de voldoening dat zijn vriend Herman van Horne als kerkvoogd van 't Utrechtsche bisdom werd erkend.

In 1155 werd Holland gedrongen om zich te wapenen ten einde de West-Friezen te tuchtigen voor hunne vermetelheid om op nieuw Kennemerland aan te vallen. De poorters van Haarlem en de buren van Osdorp waren de eersten die dien plundertogt stuitten, daar zij niet verre van Zaanden de West-Friezen eene nederlaag toebragten, welke aan 900 dezer opstandelingen het leven kostte.

Twee jaren na dezen slag, den 2 Augustus 1157, overleed Graaf Dirk VI, nalatende vijf zonen, Floris, Otto, Boudewijn, Dirk en Robert, benevens vier

Dood van Graaf Floris III te Antiochië.

aan, indien de Hollanders niet terstond aftrekken.[1] Dirk verootmoedigt zich, knielt neder, betuigt leedwezen en berouw en zendt zijn leger terug, dat op geen anderen triomf kan roemen, dan dat Bisschop Herbert toegestaan heeft, om Otto van Bentheim uit zijne gevangenschap te ontslaan. (1144)

Dit voorval leerde op nieuw overtuigend van hoe veel belang het was voor de rust dezer landen, dat de beheerschers van Holland en Utrecht met elkander in goede verstandhouding leefden. Uit dien hoofde mengde Dirk VI zich met allen ijver in de geschillen, die over de keuze van een bisschop te Utrecht ontstonden toen Herbert van

[1] Zie de plaat op bladz. 184.

dochters. Een zesde zoon, Dirk of Pelgrim geheeten, had reeds in 1151, op twaalfjarigen leeftijd, zijne loopbaan besloten.

HOOFDSTUK XI.

FLORIS III.

Aanzien van Graaf Floris III. — Zijn huwelijk. — Keizer Frederik Barbarossa beslecht de geschillen tusschen Holland en Utrecht over Westergoo en Oostergoo en over den Swadeburgerdam. — Oorlog met Vlaanderen. — Graaf Floris III gevangen genomen. — Binnenlandsche onlusten. — Kamp bij Schoorl. — Watervloed van 1170. — Boudewijn van Holland tot bisschop van Utrecht verkozen. — De Hollanders helpen de Vlamingen hunne

dijken herstellen. — Botsingen tusschen de Hollanders en West-Friezen. — Floris' togten naar het Heilige-Land. — Hij overlijdt te Antiochië.

(1157—1190).

Toen Floris III zijn vader opvolgde, was reeds een zijner broederen met het grafelijke gezag bekleed, namelijk Otto die als de vierde van dien naam zijn moederlijken oom Otto III in de regering van Bentheim was opgevolgd.

Floris zelf stond in hooge achting bij Duitschland's opperheer, Keizer Frederik I (Barbarossa), en zijn huwelijk met Ada, Prinses van Schotland, strekt ten bewijze dat ook vreemde vorsten hem met onderscheiding bejegenden.

Het begin zijner regering scheen den Lande veel heil te voorspellen, want zelfs de zoo kitteloorige Drechterlanders boden hem hunne hulde. Daarbij werd hij aan 't hof des Keizers met eerbewijzen overhoopt, en toen in 1162 zijne bruid uit Schotland naar Holland overstak, geschiedde deze togt onder het geleide eener Hollandsche vloot, die, uit een groot aantal kielen gevormd, ten bewijs strekte van 's Lands toenemenden bloei door koophandel en zeevaart.

Aanleiding tot de eerste onrust werd gegeven door de verwikkelingen tusschen het Groninger geslacht Sepperothe en den Utrechtschen bisschop Godfried van Rhenen. Daardoor rukte Graaf Floris als bondgenoot des Kerkvoogds het Sticht binnen, bezette onder anderen Woerden en nam deel aan verschillende ontmoetingen tusschen de verbitterde tegenstanders. Na maanden strijds werd echter het verschil bijgelegd, inzonderheid door de tusschenkomst van Keizer Frederik en Aartsbisschop Bernard van Keulen.

Tot loon voor zijne diensten eischte Graaf Floris in zijne regten op Oostergoo en Westergoo hersteld te worden. Bisschop Godfried maakte tegenwerpingen en riep de bemiddeling des Keizers in, die, zelf naar Utrecht gekomen, de bepaling vaststelde, dat de Bisschop en de Graaf beiden een gelijk regt op genoemde Friesche landschappen zouden hebben. Zij zouden een gemeenschappelijk vertegenwoordiger aanstellen, die zich tegenover het Rijk moest verpligten om beider belangen te behartigen. Ook zouden zij de inkomsten en schaden aan 't bezit van Oostergoo en Westergoo verknocht, ter helfte ontvangen of bijpassen.

Keizer Frederik regelde te zelfder tijd eene andere aangelegenheid, voor alle landen langs den Neder-Rijn van groot belang. Hij bewerkte namelijk eene overeenkomst, waarbij Godfried Bisschop van Utrecht, Floris Graaf van Holland, Hendrik Graaf van Gelder en Dirk Graaf van Cleve zich verpligtten, om zoo veel zij konden, de rampen te voorkomen, die door het overstroomen van de rivieren voortdurend hunne landen teisterden. Dien ten gevolge werd besloten om eene gracht te delven langs de Noda, gelegen tusschen den Rijn en de Zuiderzee boven Rhenen, op de Stichtsch-Geldersche grens, en daardoor het overtollige Rijnwater in zee te ontlasten. Voorts werd bepaald, dat de dam in den Rijn bij Wijk te Duurstede altoos in denzelfden staat zou onderhouden worden, en Graaf Floris den dam door hem bij Steckede of Swadeburg gelegd zou doen opruimen, naardien deze waterkeering oorzaak van verscheidene overstroomingen in het Sticht was geweest.

Werden de verschillen over het regt op Oostergoo en Westergoo en over den dam bij Swadeburg (Zwammerdam), zonder hevige botsingen te veroorzaken, uit den weg geruimd, ernstiger was de afloop eener twist tusschen Holland en Vlaanderen over den Geervlietschen tol.

Ten einde namelijk vrij te komen van de regten die te Dordrecht door den Hollandschen Graaf van alle voorbijvarenden werden geheven, stevenden de Vlaamsche vaartuigen voor de Neder-Maas bestemd, door de Bornisse, den rivierarm tusschen Voorne en Putten. Eene vermindering van 's Lands inkomsten was er het gevolg was, en hiervan weder het plaatsen van een tol te Geervliet, die de vaart langs de Bornisse aan dezelfde bepalingen als die langs Dordrecht onderwierp.

Nu klaagden de Vlamingen over knevelarij, en Graaf Dirk van den Elsas die over Vlaanderen heerschte, verklaarde Graaf Floris den oorlog. Engelsche schepen voegden zich bij de Vlaamsche vloot om de Hollanders en Zeeuwen te bestrijden, terwijl Vlaamsche krijgsbenden het Land van Waas binnentrokken, waarvan nog altoos een groot en rijk gedeelte aan Holland toebehoorde. In deze streek verdedigde de Heer van Beveren met onbezweken trouw Graaf Floris' belangen. Doch zijn kasteel kon niet lang den Vlaamschen wapenen wederstaan. Het werd ingenomen en in de asch gelegd. Gelukkig ontsnapte de Heer van Beveren den vreeselijken vuurdood, doch hij bleef buiten magt de kans der wapenen te keeren.

Met niet minder treurigen uitslag dan de Heer van Beveren had gestreden, voerde Graaf Floris zijne Hollanders en Zeeuwen tegen de Vlamingen aan. Na een hardnekkigen strijd, waarin de Graaf vijf-duizend gesneuvelden en twee-duizend gekwetsten achterliet, was hij verpligt om zich krijgsgevangen te geven. Hij werd naar Brugge gevoerd, waar hij, drie jaren van zijne vrijheid beroofd, een treurig leven leide. Eerst den 27 February 1168 werd, met het sluiten van den vrede, zijn kerker ontsloten.

De bepalingen van dat verdrag getuigen dat Floris tot groote offers bereid was om naar zijne staten terug te kunnen keeren. Hij ontving Zeeland-Bewesten-Schelde terug, doch als een gemeenschappelijk leen, zoodat hij de helft der inkomsten voortaan aan Vlaanderen moest uitkeeren. Hij stond den Vlamingen vrijheid van tol en geleigelden in zijne graafschappen toe en nam op zich om al de gelden terug te geven, die hij, hetzij bij wijze van schatting, belasting, tol, bede- of buitgeld van de onder-

danen van Dirk van den Elsas had verkregen. Tot waarborg moest hij gijzelaars stellen, van welken niemand, zelfs niet onder borgtogt, buiten toestemming des Graven van Vlaanderen, aan hem mogt teruggezonden worden.

Toen Floris III in Holland was teruggekeerd, vond hij 's Lands zaken in een treurigen staat van verwarring. De ingezetenen van Haarlem en eenige Kennemer dorpen waren in den winter van 1166 uitgetogen, om zich op de West-Friezen over vroegere verongelijkingen te wreken. Zij wierpen zich op Schagen, dat uitgeplunderd en aan de vlammen ten prooi gegeven werd. De West-Friezen namen hierover wraak, door met geene mindere woestheid Alkmaar uit te plunderen. Op het noodgeschrei der aangevallenen, schoten de bewoners der naburige dorpen toe, doch deinsden terug toen zij zagen hoe groot het getal der West-Friezen was. Een schoon tafereel van moed en volharding gaven toen tachtig Alkmaarders. Niettegenstaande de ontzettende overmagt, hielden zij vol en boden zoo lang wederstand, tot zij allen met de wapens in de vuist sneuvelden.

In Holland teruggekeerd, besloot Graaf Floris aan dien staat van zaken een einde te maken. Eene aanzienlijke magt bijeen verzameld hebbende, trok hij nog in den winter naar het noorden en sloeg zich aan den Duinzoom bij Schoorl neder. Van de zandige hoogten kon men een goed deel van West-Friesland verkennen, doch toen men vijanden bespeurde, waagden het eenige jeugdige edelen om vooruit te dringen tot aan de naaste hoofdplaats der West-Friezen, Schagen. Welhaast stond dit dorp in lichtelaaije vlam, doch naauw vertoonde de gloed zich over de velden, of uit het oosten daagden wrekers op, die de ondernemers van den strooptogt den terugweg afsneden en bijna allen om hals bragten. Niet dan slechts enkelen sloegen door den vijand heen, renden naar het grafelijke kamp en verspreidden daar zooveel ontzag voor de kloeke West-Friezen, dat Floris het geraden oordeelde, om zijn togt niet voort te zetten.

De gevolgen waren ligtelijk te voorzien. Pas was Alkmaar uit zijne asch herrezen of de West-Friezen vielen weder op deze grensplaats aan. Ditmaal echter met een geheel anderen uitslag dan te voren. Want de edelen uit den omtrek waren der burgerij ter hulp gesneld, en deze, gedachtig aan den moed door hunne bloedverwanten bij de overrompeling van 't vorige jaar ten toon gespreid, weerden zich zoo wakker, dat de West-Friezen met bebloede koppen aftrokken.

De herfst van 1170 kenmerkte zich door een hevigen storm, die aan eene hooge zee gepaard, de dijken zoodanig teisterde, dat velen bezweken en geheele koogen en bannen overstroomden. Beneden Stavoren vertoonde het gansche land zich als eene bare zee, ja nabij de muren van Utrecht werd zeevisch met netten gevangen. Tot lof van de ingezetenen van Diemen staat opgeteekend, dat zij, hoezeer ook zelven bedreigd, alle krachten inspanden, om hunne naburen te hulp te komen. Vele Kennemers hadden aan hen het behoud van hun leven te danken.

Hield het heelen der rampen toen geslagen, de ingezetenen van bloedige veeten terug? Ligt mogelijk, want de kronieken hebben geene belangrijke gebeurtenissen te vermelden tot op den jare 1177, toen Bisschop Godfried van Utrecht op den 22 Mei overleed. Floris wist te bewerken dat de kapittels zijnen broeder Boudewijn tot kerkvoogd aannamen, de eerste Hollandsche gravenzoon die het erfdeel van st. Willebrord bestuurde.

Het noordelijke Vlaanderen leed in dezen tijd veel van overstroomingen, inzonderheid de streek rondom Brugge. Nieuwe dijken werden gevorderd zou geen groot deel des lands voor altoos der zee ten prooi vallen. Nu wist Filips van Vlaanderen, dat de Hollanders boven allen in het aanleggen van dijken uitmuntten, en daarom noodigde hij Hollandsche dijkwerkers uit, dien arbeid op zich te nemen. Graaf Floris gaf zijne toestemming. De overgekomenen bragten het moeijelijke werk tot stand en bouwden Damme, dat zich eerlang tot eene der bloeijendste steden van Vlaanderen's noordkust verhief. [1]

De goede verstandhouding die sints 1177 tusschen de vorsten van Holland en Utrecht heerschte, gaf aanleiding, dat beiden, twee jaren later een krijgstogt tegen de Friezen ondernamen, die, niettegenstaande de keizerlijke beschikkingen over Oostergoo en Westergoo, niet het minste van een vreemd gezag wilden weten. Welke feiten gedurende dezen oorlog plaats vonden, wordt niet vermeld, doch zeker is het, dat de betrekkingen der landen aan de Middelzee tot die aan die Rijnmonden daardoor weinig verandering ondergingen.

Een togt van Graaf Floris tegen de West-Friezen in 1180 bragt te weeg, dat Niedorp en Winkel door de Hollanders werden geplunderd, en de West-Friezen, uit wraak daarover het groote Kennemer dorp Akersloot aan de vlammen prijs gaven.

Twee jaren later (1182) dwong de Graaf de bewoners van Wieringen en Texel om zich aan zijn gezag te onderwerpen. Als straf voor het gepleegd verzet werd hun eene boete van 4000 mark zilver opgelegd.

In 1189 ontving de Hollandsche Graaf van Keizer Frederik I de uitnoodiging, hem naar het Heilige-Land te vergezellen, ten einde de Christenen te ondersteunen in eene poging om Jerusalem, dat in 1187 door Guy van Lusignan aan Sal-Eddin was verloren, weder aan de Saracenen te ontrukken.

---

[1] Het was de eerste maal niet, dat vreemde vorsten voordeel van Hollandsche kolonisten trokken. Reeds in 1106 had Aartsbisschop Frederik van Hamburg bijzondere voorregten verleend aan die "Hollandi", welke landhoeven in de nabuurschap zijner residentie wilden stichten. Eenige jaren later werd dit voorbeeld mede gevolgd door Hendrik de Leeuw, Hertog van Saksen, en door Albrecht de Beer, Markgraaf van Brandenburg.

Graaf Floris die reeds vijf jaren te voren, d. i. in 1184, op eene bedevaart het Heilige-Graf had bezocht, gaf een volmondig ja ten antwoord en spoedde zich met zijn broeder, Graaf Otto van Bentheim, naar het keizerlijke leger te Regensburg.

Voor het kruisleger was de deelneming van den Hollandschen Graaf van groot gewigt. Immers, in vereeniging met Hertog Frederik van Schwaben, werd hem de voorhoede des legers toebetrouwd, die, in Klein-Azië aangekomen, ten taak ontving om de sterke hoofdstad Ikonium aan de Muzelmannen te ontrukken. Graaf Floris regelde den aanval met groot beleid, en na zes dagen van den hevigsten strijd, werd deze Lykomenische stad, den 18 Mei 1190, stormenderhand veroverd.

Willem van Holland op ter Horst gevangen genomen.

Vijf dagen later brak het leger weder op. Doch reeds den 10 Juny ondergingen de Christenen een groot verlies. Bij het oversteken van de rivier de Kalykadnus of Salef vond Keizer Frederik den dood in de golven. Nog gene twee maanden daarna (1 Augustus 1190) stierf ook Graaf Floris aan eene hevige ziekte[1], waarna zijn lijk in de st. Pieterskerk te Antiochië naast dat zijns vriends, Keizer Frederik, werd bijgezet.

Acht kinderen waren de vruchten van zijn huwelijk met Ada van Schotland, namelijk Dirk, zijn opvolger, Willem, die hem op de reis naar Syrië had vergezeld, Floris domproost te Utrecht, Boudewijn, Margaretha, Ada, Elisabeth en Hadewig.

[1] Zie de plaat op blz. 185.

HOOFDSTUK XII.

DIRK VII.

Graaf Dirk poogt het leenverband van Zeeland-Bewesten-Schelde tot Vlaanderen op te heffen. — Keizer Hendrik VI bevestigt hem in het bezit van den Geervlietschen tol. — Terugkomst van Jonker Willem uit Palestina. — Dirk bestrijdt de Vlamingen, en zijne gemalin Aleide Jonker Willem. — Overwinningen der Hollanders in 't Noorden en Zuiden. — Zoen tusschen Dirk en Willem. — Ontmoeting van beiden op het slot ter Horst. — Hertog Hendrik I beweert regten op Zeeland te bezitten. — Oorlog van Holland en Gelder tegen Brabant. — Graaf Dirk krijgsgevangen. — Vrede met Brabant. — Dirk's ziekbed. — Ontwerpen van Gravin Aleide. — Dirk's dood. (1190—1203).

Bij Graaf Dirk's komst aan het bewind stiet niets hem zoo zeer tegen de borst dan de afhankelijkheid waarin Holland door het verdrag van 1168 tegenover Vlaanderen was gekomen. Hij wilde, wat het kostte, daaraan een einde maken en meende eene voortreffelijke gelegenheid hiertoe te vinden, toen na den dood van den Vlaamschen Graaf Filips van den Elsas moeijelijkheden over de erfenis tusschen de nabestaanden en den Fran-

schen Koning waren ontstaan. Voor zoover het de opheffing der leenroerigheid over Zeeland-Bewesten-Schelde betrof, mislukten zijne pogingen; doch met betrekking tot het bevestigen van den Geervliet-schen tol slaagde hij beter. Althans Keizer Hen-

Gravin Ada in bruidstooi.

drik VI vergunde hem dien tol te blijven invorderen, onder de uitdrukkelijke bepaling dat ook de Vlamingen gehouden zouden zijn, dien te voldoen.

Jonker Willem, 's Graven broeder, die onder zijns vaders oogen zich tot een voortreffelijk krijgsman had gevormd, toonde zich bij zijne terugkomst in Holland ontevreden over de gemaakte schikkingen ten aanzien der vaderlijke erfenis. Hij haakte er naar, een aanzienlijk achterleen te ontvangen en werd wrevelmoedig toen het grafelijke hof, en inzonderheid Dirk's gade Aleide van Cleve, hem hierin tegenwerkten. Door zijne vrienden vergezeld, week hij naar Drechterland, waar de ingezetenen hem met opene armen ontvingen en aanboden hem met de wapens te dienen (1195).

Graaf Dirk draalde niet dien opstand het hoofd te bieden. Hij verzamelde zijne vassallen en

mannen van wapenen en stond juist gereed naar West-Friesland op te trekken, toen hem onverwacht werd geboodschapt, dat de Vlamingen, op Walcheren geland, dit eiland aan zijne heerschappij poogden te ontscheuren.

Hier moest met kracht gehandeld worden. Dirk vertrouwde het voeren van den krijg in West-Friesland aan zijne heldhaftige gade toe en wilde zelf naar de Schelde, waar de magtiger vijand reeds vasten voet gewonnen had. Hierdoor toog de eene helft van het Hollandsche leger naar het noorden, en de andere naar het zuiden. Doch al was het gesmaldeeld, beide helften behaalden luisterrijke overwinningen. Dirk verdreef de Vlamingen uit Walcheren, en Aleide behaalde de zege op Willem aan den oever van het Reekerwad.

De Gravin-weduwe Ada was met diepe smart getuige geweest van de toebereidselen harer zonen om elkander te vernielen. Thans liet zij op nieuw hare moederlijke stem hooren. Zij volgde Aleide naar Egmond en nam hare schoonbroeders, de ooms harer zonen, mede, om hare pogingen tot verzoening te ondersteunen. Er was nu een luisterrijk gezelschap in de abdij bijeen, en zoowel Ada als Bisschop Boudewijn van Utrecht, Graaf Otto van Bentheim en Domproost Dirk waren onvermoeid in het belang van den vrede werkzaam.

Eindelijk gelukte het den Proost, om Jonker Willem te belezen, zich bij zijn broeder te Haarlem te vervoegen. Bisschop Boudewijn voerde hen tot elkander, en op een vroegen morgen werd vóór het bed van Dirk VII eene overeenkomst geteekend, waarin beide broeders elkander beloofden alle vijandelijkheden van stonde aan te staken. Willem zou jaarlijks uit den Geervlietschen tol een inkomen van 300 pond en daarenboven al hetgeen Graaf Dirk in Oostergoo en Westergoo bezat, als leen bekomen.

Het was voor het Graafschap van te groote waarde dat een Hollander den Stoel van Utrecht bekleedde, dan dat Dirk, toen in Mei 1196 zijn oom Boudewijn uit het leven werd gerukt, niet getracht zou hebben, om de plaats van dien Kerkvoogd, door zijn anderen oom, den Domproost Dirk, vervuld te zien. Hij slaagde in zoo ver, dat 's Proosten tegenstander, Arnoud, van de baan werd gedrongen, doch de dood was magtiger dan hij. Naauw was Dirk van Holland door den Paus als bisschop van Utrecht bevestigd, of deze nieuwe Kerkvoogd overleed nog eer hij zijn vaderland had terug gezien, te Pavia (1198).

Graaf Dirk, ongezind afstand te doen van den invloed die zijne betrekkingen tot Boudewijn en Dirk van Holland hem in 't Sticht verschaft hadden, vertoefde soms dagen en weken in Utrecht om er zich een aanhang te vormen. Inzonderheid vertoefde hij vaak op het slot ter Horst, dat Bisschop Godfried van Rhenen in 't midden dier eeuw had laten bouwen om zijn gebied tegen vijandelijke aanvallen uit het oosten te dekken.

Zekeren dag dat Dirk op ter Horst, in gezelschap van Hendrik de Kraan, Graaf van Kuinre, zijne belangen bepeinsde, kwam zijn broeder Willem uit Friesland, om eenige belangen te regelen. De ontvangst was alles behalve hartelijk. Willem begon spoedig in te zien, dat zijne moeder hem niet te vergeefs had gewaarschuwd, om op zijne hoede te zijn. Hendrik de Kraan, wien hij aan gene zijde der Zuiderzee, menigmaal had bestreden, zag hem tartend aan, en toen Willem de handen waschte om aan tafel te gaan, verklaarde deze Kuinrenaar hem onbewimpeld, dat hij gevangen was.[1]

Willem zag verbaasd op. Doch er was niemand die zich zijner aantrok. Veeleer schenen allen hem te ontwijken. Nogtans verloor hij zijne koelbloedigheid niet, en daardoor gelukte het hem, een uitweg uit dezen doolhof te vinden. Hij ontvlood door een loozen toeleg over de Veluwsche grens en vond bij Graaf Otto van Gelder eene vriendelijke ontvangst.

Korten tijd daarna vierde gansch Stavoren feest, en de namen van twee jonggehuwden, Willem van Holland en Aleide van Gelder, klonken van duizenden lippen. Bij die vreugde neigden de harten zich tot verzoening, en welhaast vernamen edelman en dorper, dat de Graaf van Holland en die van Gelder met elkander, en de eerste ook met zijnen broeder Graaf Willem, een vasten vrede had gesloten. Nog hooger steeg de blijdschap, toen besloten werd dat Jonker Hendrik, de zoon van den Gelderschen Graaf, verloofd zou worden aan de oudste dochter van Graaf Dirk, Aleide.

Het duurde niet lang of de gesloten vriendschapsband werd op de proef gesteld. De nieuw-benoemde Utrechtsche Bisschop Dirk van der Ahr matigde zich het regt aan, om in Friesland geldheffingen uit te schrijven. Zijne naburen namen dit zoo euvel op dat een oorlog ontbrandde, waarin de Graaf van Gelder Deventer bemagtigde, en Graaf Dirk van Holland, na het Gein geplunderd en de kerk van Woerden verbrand te hebben, zijn leger voor Utrecht nedersloeg.

Doch even als in 1144, werd ook in 1202 het beleg der Utrechtsche hoofdstad door den Hollander spoedig opgebroken. Ditmaal echter niet uit vrees voor den bisschoppelijken banvloek, maar wijl Graaf Dirk zich gedwongen zag Hertog Hendrik I van Brabant na te trekken, die, terwijl hij Holland tartte door regten op Zeeland voor te wenden, den Gelderschen Graaf had opgeligt en gevankelijk meêgevoerd. Aanvankelijk scheen Dirk zijn oogmerk te bereiken, want hij zegevierde bij 's Hertogenbosch, welke stad hij innam. Dan bij Heusden werd hij niet alleen geslagen, maar zelfs gevangen genomen (September 1202).

Deze tegenspoed had voor Holland en Gelder de treurigste gevolgen. Beide landen hadden nu voortdurend van het Stichtsche krijgsvolk te lijden, en de gemaakte veroveringen, zoo als Deventer en Woerden, gingen weêr verloren. Om uit hun jammerlijken staat gered te worden, waren de gevangen gra-

[1] Zie de plaat blz. 188.

ven verpligt, hunne vrijheid voor een aanzienlijk losgeld te koopen en bij een verdrag te Leuven zich zeer ongunstige bepalingen te laten welgevallen. De Graaf van Holland moest onder anderen afstand doen van zijn regt op Breda, alsook van Dordrecht, Dordrechtswaarde, Hereswaarde en het gansche land tusschen Strijen en Waalwijk tot aan de grenzen van 's Hertogs landen toe. Nogtans ontving hij al die districten weder van den Hertog in leen, jegens wien hij zich verpligtte, om hem tegen alle vijanden, met uitzondering van den Keizer, te dienen. Wederkeerig zou de Brabanter den Hollander in geval van oorlog te hulp komen. Eindelijk werd vastgesteld, dat de ingezetenen van Holland en Brabant wederzijds niet dan de gewone tollen zouden behooren te voldoen.

Dirk VII was geschokt door dit vernederend verdrag. Te Dordrecht teruggekeerd, werd hij door eene zware ziekte overvallen, die zijn leven bedreigde. Hij gaf meermalen zijn verlangen te kennen om zijn broeder Willem bij zich te ontvangen, doch te vergeefs: 's Graven gade Aleide verhinderde iedere zamenkomst.

De Graaf bragt den wensch te berde, dat zijne vijftienjarige dochter Ada hem in de regering zou opvolgen. Immers zijne oudere dochter Aleide was, even als haar verloofde, Jonker Hendrik van Gelder, reeds kort na 't schoone verbond dat beiden moest vereenigen, uit het leven gerukt. Dirk VII verlangde dat Ada gedurende hare minderjarigheid onder de voogdij zijns broeders Willem zou staan, en deze gedurende dien tijd de teugels van het bewind zou voeren. Daardoor rekende hij op eene medewerking die Willem beletten zou, zijne eigene regten op Holland en Zeeland te doen gelden.

Doch omhelsde de Gravin-weduwe Aleide met beide handen het ontwerp dat harer dochter de gravenkroon verzekerde, zij verklaarde zich ten sterkste tegen het opdragen der voogdijschap aan haren schoonbroeder, met wien zij altoos in onmin had geleefd. Ook duchtte zij zijne eerzucht, wel wetende, dat de regten van Ada op het Graafschap ten hoogste tegen die van Willem konden opwegen. Zij wenschte de voogdij voor zich, ja zelfs het behoud daarvan wanneer hare dochter in het huwelijk mogt treden. Hoe eer deze eene echtverbindtenis sloot hoe beter, daar de Keizer veeleer Holland aan den schoonzoon van den afgestorven Graaf zou toekennen dan aan een meisje dat door een fieren oom werd bedreigd.

Het was dus voor Aleide van belang een schoonzoon te vinden, wiens karakter haar borg stond voor het inwilligen harer eigene wenschen, en wiens omstandigheden van dien aard waren, dat hij met goed gevolg de pogingen van Willem om zich te doen gelden, zou kunnen verijdelen. Zulk een gemaal meende zij te vinden in Lodewijk van Loon, die door zijne eigenaardige betrekkingen tot zijne vorstelijke naburen een waarborg opleverde, om talrijke bondgenooten aan te brengen. Lodewijk toch was naauw bevriend met de hoven van Brabant, Limburg, Namen, Vlaanderen, Berg en Gelder en door zijne betrekkingen tot Luik geregtigd van Bisschop Hugo van Pierrepont hulp te verwachten.

Graaf Otto van Bentheim en eenige Hollandsche edelen voor haar ontwerp gewonnen hebbende, bemiddelde Aleide een huwelijk tusschen den Loonschen Graaf en Ada en verzocht haar aanstaanden schoonzoon het gunstige oogenblik, dat is het overlijden van Graaf Dirk, op het slot van Altena af te wachten. Eindelijk, den 4 November 1203, gaf Graaf Dirk den geest.

HOOFDSTUK XIII.

ADA.

Huwelijk van Ada met den Graaf Lodewijk van Loon. — Eenige edelen verklaren zich voor Graaf Willem. — Zijne komst in Holland. — Huldiging te Zierikzee. — Vlugt van Aleide en den Graaf van Loon naar Utrecht. — Ada op den Burg te Leiden belegerd. — Zij wordt in gevangenschap naar Texel en vervolgens naar Engeland gezonden.

(1203).

Nog was Graaf Dirk niet ter aarde besteld, of Gravin Aleide bewerkte, dat het huwelijk harer dochter met Lodewijk van Loon werd voltrokken. [1] Tevens aanvaardde zij de voogdij over hare dochter en de beide graafschappen.

Doch Heer Filips van Wassenaar die met vele andere Hollandsche edelen deze voogdijschap hoogst ongaarne zag, noodigde, zoodra Graaf Dirk den laatsten snik had gegeven, Graaf Willem uit om naar Holland te komen.

Niets kon den Oost-Frieschen Graaf, zoo als Jonker Willem thans werd genoemd, gewenschter zijn dan deze verklaring der edelen. Immers op de tijding dat zijn broeder den laatsten adem had uitgeblazen, was hij uit Westergoo naar de Zijpe gekomen, ten einde de lijkdiensten te Egmond bij te wonen. Daar echter Aleide en de Graaf van Loon hem vrijgeleide hadden geweigerd, was hij gedwongen geweest om naar Friesland terug te keeren.

Doch naauwelijks had hij de zekerheid dat de Heeren van Wassenaar, van Rijswijk, van Haarlem, van Teilingen en anderen zijne zijde zouden kiezen, of hij keerde op zijne schreden terug en toog in alle stilte over Wassenaar en Vlaardingen naar Zierikzee, waar hij door de Zeeuwen, als de wettige erfgenaam der gravenkroon, werd gehuldigd. De meeste ingezetenen wilden liever een vorst van Hollandsch dan van Cleefsch of Loonsch bloed gehoorzamen.

De mare van Willem's overkomst en erkenning in Zeeland werd thans door Albert Banjaard en Wouter van Egmond in Kennemerland verbreid, en de geestdrift die zich te Zierikzee had geopenbaard, deelde zich onmiddellijk ook hier aan duizenden mede. Men besloot echter het plan tot verzet tegen

---

[1] Zie de plaat op bladz. 189.

van Loon voorloopig geheim te houden, maar de Gravin-weduwe en het jonge echtpaar op te ligten, wanneer zij het tweede lijkfeest voor de rust van Dirk's ziel te Egmond zouden bijwonen.

Te bepaalder tijd naderden de vorstelijke personen uit Rijnland de Kennemer grenzen. Doch te Haarlem vernamen zij van Wouter van Ruiven de gevallen Kennemers behoorden. Maar Gijsbrecht met de grensgewesten langs zijne heerlijkheid volkomen bekend, geleidde Aleide en van Loon in 't nachtelijk duister van het Spaarne naar den Amstel en van daar door het gebied van den Bisschop tot Utrecht.

Ada echter, vlood door de edelen Rogier van

Heer Gijsbrecht van Amstel helpt Gravin Aleide en Lodewijk van Loon naar Utrecht ontkomen.

zamenzwering tegen hunne veiligheid gesmeed. De schrik sloeg hun om het harte. Gijsbrecht II, Heer van Amstel, sprak hun echter moed in, ja beloofde hun hen behouden uit Kennemerland naar het Sticht te geleiden. Het eerste deel van dien togt bood de meeste moeijelijkheden aan, daar de bewoners van Osdorp en Aalsmeer reeds tot de af-

Meerheim en Hugo van Voorne omstuwd, naar den Leidschen burg, waar alle krachten werden ingespannen, om de opstandelingen te keeren.

Doch het waren niet alleen de Kennemers die kwamen opdagen, om het beleg voor de veste te slaan. De bewoners van Rijnland schaarden zich evenzeer aan Willem's zijde, en de Leidsche burg,

slecht van levensmiddelen en amunitie voorzien, was buiten staat zoo vele vijanden te keeren. Welhaast waren de belegerden gedwongen zich over te geven, en, niets dan lijfsbehoud kunnende bedingen, vielen zij den overwinnaars in handen. Van Meerheim en van Voorne werden, van alles beroofd, in den kerker geworpen tot Graaf Willem over

Op zijnen last werd Ada naar het eiland Texel gevoerd en vervolgens naar Engeland gezonden, van waar zij eerst vier jaren later naar haar gemaal terugkeerde.

Graaf Willem I verbergt zich in een visschersvaartuig.

hun lot beslist zou hebben, en de ongelukkige dochter van Graaf Dirk VII aan Willem van Teilingen in bewaring gegeven.

Zóó stonden de zaken te Leiden en omstreken toen Willem met zijne gade Aleide van Gelder uit Zeeland naar Holland keerde. Hij spoedde zich nu naar Egmond, waar hij, door de juichende menigte omstuwd, als Graaf van Holland werd gehuldigd.

HOOFDSTUK XIV.

WILLEM I.

Lodewijk van Loon brengt een magtig leger tegen Willem op de been. — Maatregelen door Willem tegen den vijand genomen. — De Kennemers vallen in de heerlijkheid Amstel. — Bisschop Dirk van de Ahr bemagtigt ten Bussche en dringt tot Leiden door. — Lodewijk van

Loon in Zuid-Holland en te Dordrecht. — Simon van Haarlem verlaat Willem's zijde. — Beverwijk en de sloten Banjaard en Egmond door den Loonschen Graaf vernield. — De Vlamingen in Zeeland. — Willem, door allen verlaten, verbergt zich in een visschersvaartuig. — Slag bij Leiden tusschen de Loonschen en de Kennemers. — Tweede slag aldaar. — Aftogt der Loonschen. — Asperen gewonnen. — Dordrecht verloren. — Het slaken der krijgsgevangenen. — Domproost Floris verovert Scherpenisse. — De Vlamingen andermaal in Zeeland. — Het pleit tusschen Graaf Willem en zijne nicht voor Paus Innocentius III gebragt. — Verbond met den Engelschen Koning. — Strijd tegen de Franschen. — Veldslag bij Bouvines. — Paus Honorius III verklaart zich tegen Willem. — 's Graven togt naar Portugal en Egypte. — Dood van Lodewijk van Loon en van Ada. — Willem's tweede huwelijk en overlijden. — Stedelijke regten aan Geertruidenberg, Middelburg en Dordrecht geschonken.

(1203—1223).

Het was er verre af, dat Graaf Willem door het gevangen nemen van Ada het onbetwistbaar bezit van Holland en Zeeland had verworven. Lodewijk van Loon wist — inzonderheid door de tusschenkomst der bisschoppen van Utrecht en Luik — zoowel den Hertog van Limburg als de Graven van Namen, Vlaanderen, Berg en de Ahr voor zijne ontwerpen te winnen. Hierdoor bragt hij een zoo groot leger bijeen, dat de hoop der aanhangers van Ada herleefde.

Graaf Willem, eene zoo aanzienlijke magt ziende opdagen, besloot zich aan de spits te stellen der benden die Holland naar de zijde van Brabant zouden dekken. De verdediging van Kennemerland vertrouwde hij toe aan Wouter van Egmond en Albert Banjaard en die van de Hollandsch-Stichtsche grens aan eenige andere ijverige volgelingen, t. w. zijn broeder Floris (domproost van Utrecht), zijn zwager Otto (proost te Xanten), Heer Willem van Teilingen en Heer Filips van Wassenaar.

De Kennemers, Graaf Willem zoo bij uitstek genegen, wilden den storm die Holland dreigde, niet afwachten, maar besloten aanvallenderwijze te werk te gaan. Verwoed op Heer Gijsbrecht II, die den Loonschen Graaf en diens schoonmoeder aan hunne woede had ontrukt, besloten zij den Amstelaar zijne tusschenkomst duur betaald te zetten. Zij trokken over hunne ooster grenzen, staken den dijk die Amstelland beschutte, door, zoodat al het lage land onderliep en brandden de gansche heerlijkheid plat. Ook het Huis te Amstel, Gijsbrecht's gewoon verblijf, met al zijne aanhoorigheden en den boomgaard, werd aan de vlammen opgeofferd. Dan dit was nog niet genoeg. Plunderende en brandende drongen zij door tot Muiden en Weesp, en stroopten langs de Vecht tot Breukelen, zoo ver als Gijsbrecht's gezag reikte, ja zelfs, naar 't schijnt, verder, in 's Bisschops domeinen (1204).

Om wraak over deze verwoestingen te nemen, toog Bisschop Dirk van de Ahr Holland binnen, op welks grenzen in allerijl twee forten waren aangelegd, te Swadeburg (Zwammerdam) en ten Bussche (Boskoop). Voor het laatstvermelde, aan de Gouwe gelegen, verschenen de Utrechtschen het eerst. Domproost Floris, die er het bevel voerde, was vast besloten zich tot het uiterste te verdedigen; doch onder zijne onderbevelhebbers waren er die in hunne trouw aan Willem wankelden, en, nu de Loonsche Graaf met een zoo grooten aanhang opdaagde, zich naar de zijde van Gravin Ada neigden. Daardoor was het lot van ten Bussche welhaast beslist. Floris, door Bisschop Dirk gevangen genomen, werd binnen ter Horst opgesloten, en nu, door niemand meer gestuit, drongen de Stichtschen roovende en vernielende voort tot Leiden.

Inmiddels was Lodewijk van Loon met zijn magtig leger Zuid-Holland binnengetrokken. Dordrecht was genoodzaakt zich over te geven, en Graaf Willem, verlaten door velen op wie hij meende vast te kunnen rekenen, vlood naar Zeeland, dat, even als Kennemerland, hem met onbezweken trouw ter zijde bleef staan.

Doch ook onder zijne ijverigste aanhangers scholen verraders. Toen Lodewijk van Loon te Leiden zijne benden met die van Bisschop Dirk van de Ahr vereenigde en langs den Duinzoom noordwaarts rukte, was Simon van Haarlem de eerste Kennemer edelman die zich van Willem afscheidde en tot den Loonschen Graaf overging. Dit was een gevoelige slag voor de trouwe bevolking der noorder Duinstreek. Graaf Lodewijk drong al verder en verder. St. Agathadorp, later Beverwijk genoemd, werd aan kolen gelegd. Evenzoo het sterke slot Banjaard in de Wijker duinen en het slot te Egmond op de Hoef, Heer Wouter's stamhuis. Zwichtende voor de overmagt, ontvloden de trouwe Kennemer edelen den voorouderlijken grond, doch met het vaste voornemen, Willem's zaak elders te ondersteunen.

Om de Vlamingen voor zich te winnen had Graaf Lodewijk hen op nieuw van den Geervlietschen tol vrijgesteld en hun geene hindernis in den weg gelegd toen zij, gebruik makende van de verdeeldheid in Holland, zich van gansch Walcheren meester maakten. Daardoor werd Willem's stelling met elken dag hagchelijker, en zij werd schier hopeloos toen Heer Hugo van Voorne, ten behoeve der Loonschen, ook Zeeland-Bewesten-Schelde onderwierp. Graaf Willem raakte zoo zeer in de klem, dat hij zich in een visschersvaartuig, onder een hoop netten, moest nedervleijen, om aan de vervolging der vijanden te ontkomen. [1]

Heer Hugo hief thans zoo zware schattingen in Zeeland en vervolgde Willem's aanhangers zoo te vuur en te zwaard, dat het volk van Schouwen en naburige eilanden, zich zelfs door geene overmagt meer liet beteugelen, maar tegen het Loonsche bewind opstond, Willem uit zijne schuilplaats te hulp riep en hem ijverig ondersteunde om Hugo van Voorne weer te verdrijven.

Het berigt daarvan weergalmde welhaast door

[1] Zie de plaat op bladz 193.

gansch Kennemerland, waar de landzaten het voorbeeld der Schouwenaars volgden en van hunne gehechtheid aan Willem op nieuw de overtuigendste bewijzen aflegden. Terwijl het Loonsche leger bij Voorschoten alle genoegens smaakte, die het zich voor den verworven buit kon verschaffen, klonk onverwacht aan den Rijnmond het berigt: "De Zeeuwen en Kennemers zijn in opstand en trekken herwaarts om ons te midden der jaarmarktdrukte te overrompelen." Het vrolijke drijven werd gestaakt. Men greep naar zwaard en boog, en ten einde niet ingesloten te worden, trok Graaf Lodewijk naar Leiden, waar de Kennemers zich verschanst hadden. De raad door Willem aan deze getrouwen gezonden, luidde geen slag te wagen vóór de Zeeuwen uit het zuiden genaderd zouden zijn. Doch de onstuimige moed der Kennemers haakte naar een strijd, die het verwoesten hunner woningen op de gehate vreemdelingen en hunne medestanstanders zou wreken. Naauw kwamen de Loonschen, beladen met stroo, rijs en puin aanrukken om de schansgrachten te dempen, of de Kennemers verlieten hunne wallen en vielen zonder orde of beleid op de ervaren krijgers aan. Eenige oogenblikken slechts verbijsterden zij de Loonschen, die, beter gewapend en veel talrijker, de Kennemers omsingelden, overmanden en naar hunne bolwerken terug dreven. Doch de brug der verschansing, te smal voor een zoo groot aantal vlugtelingen, bezweek onder de menigte, en nu, in het water neergeploft en niet bij magte zich uit het slijk op te beuren, moesten de Kennemers hunne vermetelheid met eene volslagen nederlaag boeten. Willem van Teilingen die zich met inspanning van alle krachten tot het laatst had verdedigd, viel met andere ridders en knapen den vijand in handen; doch Filips van Wassenaar, Wouter van Egmond en Albert Banjaard hadden het geluk zich door de vlugt te redden.

Prat op de behaalde zege, liet de Loonsche Graaf toe, dat zijne volgelingen de verstoorde jaarmarkt te Voorschoten herstelden, met al de vrolijke drukte daaraan verknocht. Van zijnen behuwdoom waande hij nu niets meer te moeten vreezen. Doch hij bewees hierdoor Graaf Willem weinig te kennen, want, verre van ontmoedigd te zijn door de nederlaag der Kennemers bij Leiden, voerde de dappere Hollandsche vorst zijne Zeeuwen met verdubbelden spoed naar Delfland, waar hij aan de tolbrug bij Rijswijk een verschanst kamp liet afbakenen. Hendrik III van Limburg, door de Loonschen aangezocht om eene verkenning te ondernemen, was zoo getroffen door de sterkte en goede orde van Willem's krijgsmagt, dat hij Graaf Lodewijk ried, zijnen behuwdoom vredesvoorslagen aan te bieden. Ja, toen zijne voorstellen bij van Loon geen gehoor vonden, hield hij zich zoo zeer overtuigd van een slechten afloop van zaken voor zijn bondgenoot, dat hij voor zijne eigene krijgers het sein tot den aftogt liet blazen. Alsof thans alles verloren ware, volgde de eene aanvoerder na den ander het voorbeeld van Hertog Hendrik. Het aftrekken werd algemeen, ja sloeg ten laatste tot eene zoo volslagen vlugt over, dat eene groote hoeveelheid krijgs- en mondbehoeften, tenten en koopwaren in den steek werd gelaten. De eenige van Lodewijk's medestanders die hierdoor geen verlies had te betreuren, was Bisschop Dirk van Utrecht. Deze was reeds tijdens den togt van Graaf Lodewijk naar Beverwijk en Egmond, uit Haarlem naar het Sticht teruggekeerd, gekrenkt door het wantrouwen dat de Loonsche Graaf onverholen tegen de Utrechtschen aan den dag legde.

Graaf Willem door de hem toegedane landzaten volkomen op de hoogte gehouden van hetgeen in het Loonsche kamp plaats greep, draalde niet om de aftrekkenden, die zich door Leiden langs de Zijl en den Rijn naar Utrecht spoedden, te achtervolgen. Hij bragt hun menige nederlaag toe en behaalde daarbij rijken buit. De geestdrift voor Graaf Willem was zoo algemeen, dat zelfs de Rijnlandsche boerinnen te zijnen behoeve naar wapenen grepen, de vijanden najoegen, en hen "als zwermen ganzen over het veld deden vlieden."

De oorlog was hiermede echter nog niet ten einde. Dordrecht dat Willem bij zijne komst uit Zeeland heroverd had, werd onverwacht door de Stichtschen genomen en aan de vlammen ten prooi gegeven, zoodat onder anderen een groote voorraad van koren en wijn verbrandde. Daarentegen vernielde Graaf Willem het kasteel van Asperen, de eigendom van Folpert en Floris, bondgenooten van Bisschop Dirk van de Ahr.

Om aan het voortdurend rooven en plunderen een einde te maken, sloten nog in 1204 Bisschop Dirk en Graaf Willem een verdrag, waarbij de laatste zich tot leenman der Utrechtsche Kerk verklaarde en de bepalingen vernieuwde, die ten jare 1165 ten aanzien van 't gemeenschappelijk bezit der landschappen Oostergoo en Westergoo waren vastgesteld. Ook de Roomsch-Koning Filips erkende Willem's regten op de nagelaten heerschappij van Dirk VII, met de verklaring: "Wij *moeten* aan Willem, Graaf van Holland, de leenen die zijn vader en broeder van het Rijk gehouden hebben, *vrijwillig opdragen.*"

Van de talrijke krijgsgevangenen, die door Willem's volgelingen en de Stichtschen wederzijds gemaakt waren, erlangden eenigen hunne vrijheid door uitwisseling weder. Zoo ook Domproost Floris van Holland, die bij het innemen van ten Bussche in 's Bisschop magt was gevallen. Doch daar Dirk van de Ahr meer gevangenen telde dan Graaf Willem, zagen vele Hollanders zich gedrongen, groote losgelden uit te keeren, om hunne vrijheid terug te bekomen. Graaf Willem kwam hun echter onmiddellijk te hulp: hij verklaarde namelijk de goederen der aanhangers van den Graaf van Loon verbeurd en deelde ze onder allen uit, die hem in dezen oorlog hadden ter zijde gestaan. Inzonderheid bedacht hij zijn broeder Floris daarbij rijkelijk, en de Domproost toonde zich die onderscheiding waard, door nog in

het midden des winters een strooptogt naar Zeeland te ondernemen, die Hugo van Voorne op het verlies van Scherpenisse te staan kwam.

ten aangehouden op het leveren van nieuwe hulpbenden. Dan, in het voorst van 1205 werkte hij zooveel bij Graaf Filips van Namen, voogd van

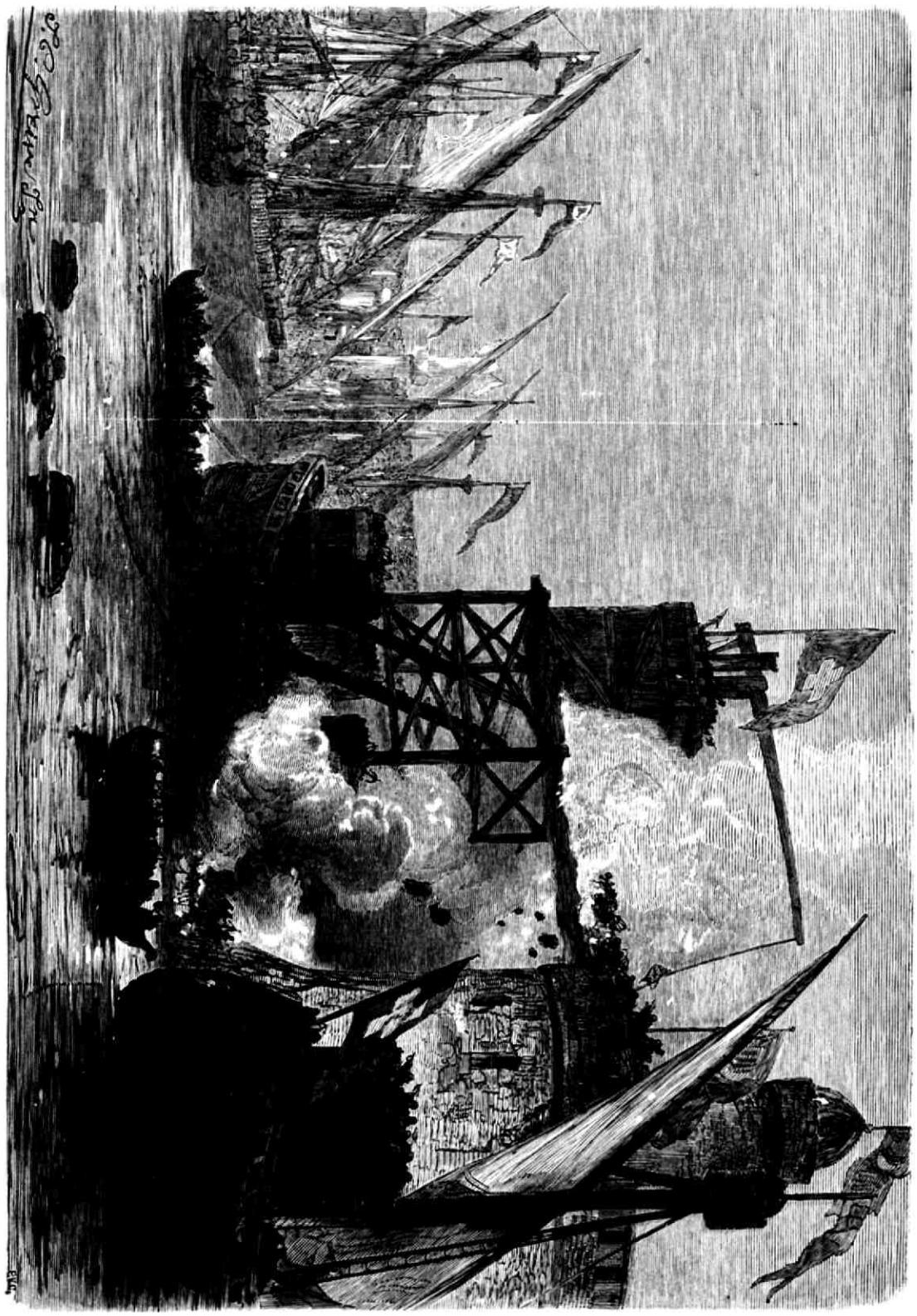

Verovering van Damiate.

Graaf Lodewijk van Loon door zijne nederlaag bij Leiden van het grootste deel zijns legers beroofd, had sedert vruchteloos bij de bondgenoo-

Vlaanderen, uit, dat deze tot een aanval op Schouwen overging. Voor den Loonschen Graaf had die strijd echter geenerlei waarde, daar door de tus-

schenkomst van de Vlaamsche Gravin-weduwe Mathilde en den Proost van Brugge een verdrag werd getroffen, waarbij de Vlamingen tegen eene uitkeering van 10,500 mark zilver, zich verpligtten om Zeeland-Beoosten-Schelde weer te ontruimen.

Was deze geldelijke opoffering groot, Willem had geen duim breed gronds verloren en aan zijn hiervan het gevolg, waarin Vilain van Loon, Lodewijk's broeder, bij Goes sneuvelde. Doch ook aan Willem werden gevoelige slagen toegebragt, ja den 14 October 1206 zag hij zich genoopt te Brugge een verdrag te bezegelen, dat hem de vrucht zijner overwinnigen bij Dordrecht en Leiden geheel ontwrong. Daarin toch werd aan Lodewijk gansch Holland toegewezen (met uitzondering

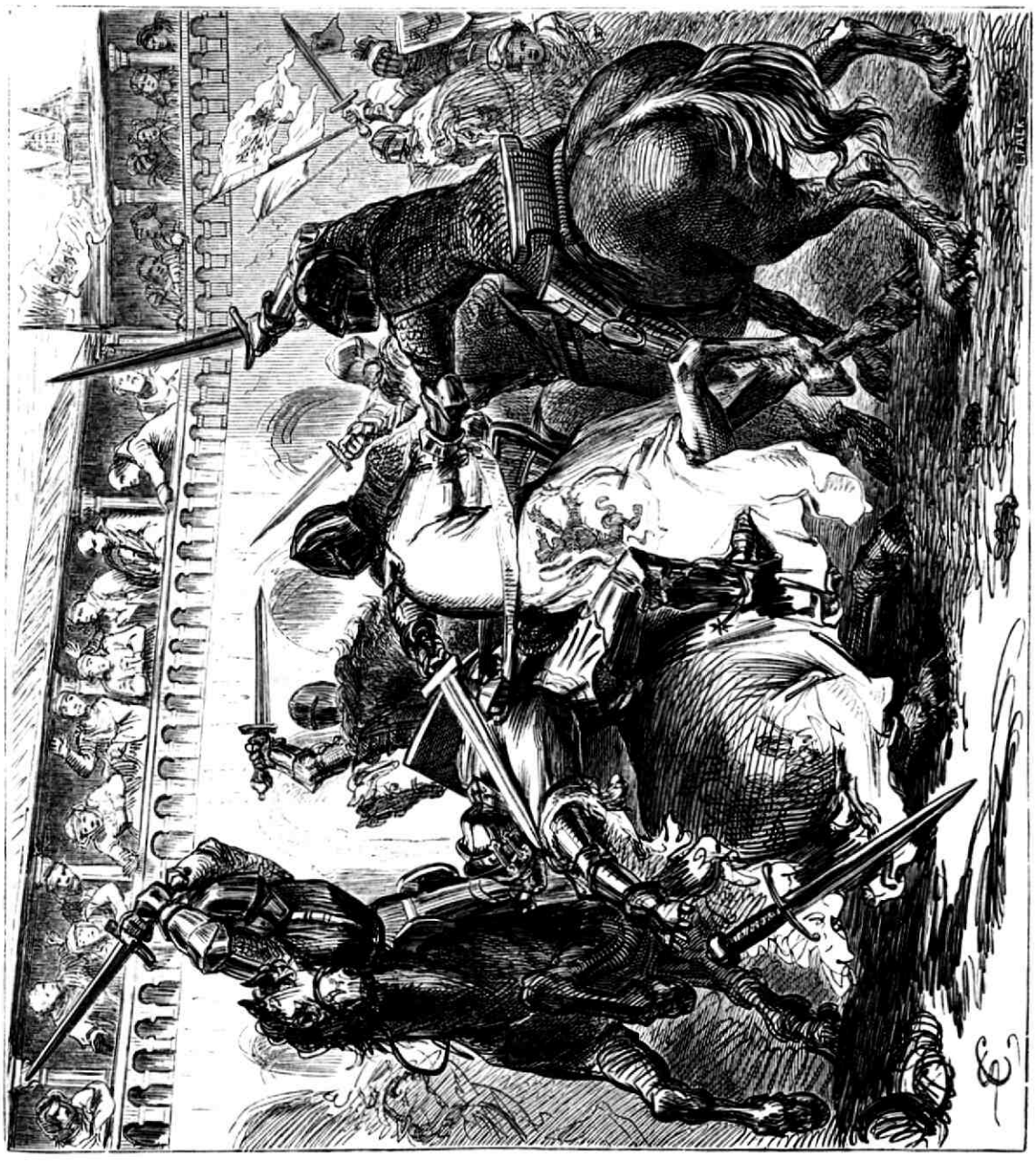

Graaf Floris IV te Corbie.

tegenstander den magtigste zijner bondgenooten ontrukt.

Na het mislukken der hoop door de toerustingen van Graaf Filips bij Lodewijk verwekt, verdubbelde deze zijne aanzoeken om bijstand bij Hertog Hendrik I van Lotharingen of Brabant en in 1206 andermaal bij den Graaf-Ruwaard Filips. Een nieuwe strijd in Zeeland tusschen de Hollanders en Vlamingen was

van het huwelijksgoed van Willem's moeder, dat na haar overlijden op haren zoon moest vervallen), benevens de Zeeuwsche eilanden Scherpenisse, Stavenisse, Duiveland en Dreischor, en wel — eene grieve voor den Graaf van Loon tevens — in de hoedanigheid van Vlaamsche leengoederen. Willem, in dit staatsstuk eenvoudig Heer genoemd, erkende zich te vergenoegen met eenige landen

tusschen de Maas en de Schelde, en met de Friesche gouwen Oostergoo en Westergoo, de eersten als Vlaamsche, de laatsten als Stichtsche leenen. Ook bedong hij eene jaarlijksche uitkeering van 400 pond uit de opbrengsten van den Geervlietschen tol.

Naar het schijnt, was dit verdrag te naauwernood in de wereld, of Graaf Willem zag de duisternis, waarin hij door de Vlamingen was gebragt, opklaren. Hij weigerde dan ook uitvoering aan de overeenkomst te geven, zelfs toen de Loonsche Graaf het pleit voor Paus Innocentius III bragt en deze door den Aartsbisschop van Trier den kerkban over Willem deed uitspreken. Vol verbeten spijt hierover verklaarde Graaf Lodewijk zich thans tot een dienstman van Koning John van Engeland en van Hertog Hendrik I van Brabant, ten einde daardoor nieuwe hulp tegen zijnen behuwdoom te erlangen. Vruchteloos: hij won er niets mede dan dat zijne gade, Ada van Holland, uit hare gevangenschap in Engeland ontslagen, hare intrede in de steden van 't Loonsche graafschap kon houden (1207).

De oorlog tusschen Graaf Lodewijk en Willem geraakte geheel op den achtergrond toen verschillen van een zelfden aard doch van wijder strekking gansch West- en Midden-Europa beroerden. Reeds sints den jare 1198 was het Duitsche-Rijk, ten gevolge der verkiezing van een opvolger van Hendrik VI verdeeld geweest. Op den rijksdag te Mühlhausen was wel is waar Filips van Hohenstaufen tot Roomsch-Koning gekozen, doch de aartsbisschoppen van Trier en Keulen hadden bewerkt, dat eene tegenpartij hare stemmen uitbragt op Otto, den tweeden zoon van den Saksischen Hertog Hendrik de Leeuw.

Graaf Willem van Holland had bestendig de zijde van Keizer Filips gehouden, doch toen deze, den 21 Juny 1208, op den Altenburg bij Bamberg door Otto Pfalzgraaf van Wittelsbach was vermoord, en de zeventienjarige Frederik van Hohenstaufen in zijne plaats tot Roomsch-Koning werd uitgeroepen, voegde Willem zich aan de zijde van den tegenkeizer Otto en verwierf hierdoor van den Sakser de bevestiging in al de leenen, die zijne voorzaten hadden bekomen.

De erkenning van Otto IV herstelde de verbroken vriendschap met het Engelsche hof, daar Koning John, als naauw verwant aan Otto, de Saksische belangen in Duitschland ondersteunde. Ja Koning John en Graaf Willem sloten thans eene overeenkomst, zooals de eerstgenoemde vroeger met Lodewijk van Loon getroffen had. Bij dit verdrag verpligtte de Graaf van Holland zich, den Engelschen Koning, in tijd van nood mannen van wapenen te leveren en toe te staan, dat in Holland en Zeeland manschappen voor Engeland aangeworven werden, waartegen de Koning den Graaf en zijnen erfgenamen jaarlijks 400 mark zilver als leen opdroeg.

Een ander gevolg van Willem's toetreden tot de zijde van Keizer Otto, was dat de Vlamingen en Hollanders, die elkander zoo voortdurend hadden bestreden, nu voor één belang te velde trokken. Naauwelijks toch had Paus Innocentius over Koning John den kerkban uitgesproken en diens vassalen ontslagen van den eed aan hunnen opperheer gedaan (1212), of de Fransche Koning Filippe Auguste (Filippe II) maakte zich gereed, het hem door Rome geschonken Engeland te veroveren. Alle rijksgrooten toonden zich bereid om den Franschen monarch hierin bij te staan, doch Ferdinand, Graaf van Vlaanderen, koos de zijde van den Engelschen Vorst, en Graaf Willem, getrouw aan de gesloten overeenkomst met Koning John, maakte zich gereed om zijne Hollanders den Vlamingen te hulp te voeren.

De oorlog begon met het veroveren van verscheidene Vlaamsche steden door de Franschen, doch de kans keerde zoodra de Hollandsche, Duitsche en Engelsche hulpbenden opdaagden om Koning Filippe weerstand te bieden. De Engelsche vloot, die ten deele onder het bevel van Graaf Willem was gesteld, sloeg in vereeniging met een Hollandsch smaldeel, de Fransche scheepsmagt voor Sluis en Damme zoo geheel, dat meer dan 300 Fransche vaartuigen werden veroverd en ruim 100 in den grond geboord.

Met wisselende kansen duurde deze oorlog tot den 27 July 1214, toen het Fransche leger en de vereenigde legerscharen van Otto IV, Ferdinand, Willem en hunne bondgenooten elkander bij de brug over de Marque te Bouvines [1] ontmoetten. Lang werd hier gestreden, want de troepen vochten van weerskanten met eene bewonderenswaardige dapperheid. Herhaalde malen werden de Franschen teruggedrongen. Reeds had een Duitsch voetknecht Koning Filippe met een ijzeren weerhaak van het paard getrokken en stond gereed hem te dooden, toen de Franschen, 's Vorsten levensgevaar ontdekkende, hunne krachten verdubbelden. Met zulk een onweerstaanbaar geweld drongen zij nu voorwaarts, dat de bondgenooten moesten wijken. Keizer Otto, door eenige Fransche ridders gekwetst, rende naar de achterhoede, en van dit oogenblik was de nederlaag der Duitschers en Nederlanders beslist. De graven van Vlaanderen en Holland, nevens die van Salisbury en Boulogne, werden met vele edelen, gevangen genomen en als goeden buit naar Frankrijk gevoerd. Nogtans werden zij, onder beding van niet meer tegen Frankrijk te zullen strijden, na het betalen van een aanzienlijk losgeld, weder in vrijheid gesteld. Koning Filips deed een zegevierenden intogt binnen Parijs, terwijl Koning John, die zich reeds sints eenigen tijd met den Paus had verzoend — door zijn Rijk den Heiligen Stoel als leen op te dragen — zich gelukkig moest achten eene vijfjarige wapenschorsing te bekomen.

Het verblijf in Frankrijk bragt in Graaf Willem's gevoelens een geheelen omkeer voort. Had hij tot hiertoe de belangen van Keizer Otto en den

[1] Tusschen Doornik en Rijssel.

Engelschen Koning ijverig ter harte genomen, de vlugt van den Duitschen Vorst en de flaauwheid van Koning John bewogen hem zich bij den Franschen Koning aan te sluiten. Toen de Engelsche adel Prins Louis van Frankrijk de kroon huns Lands aanbood, en eene Fransche vloot naar Brittanje overstak om aan John's ellendig bestuur een einde te maken, was Graaf Willem deelgenoot van dien togt als bondgenoot van Filippe Auguste. De onderneming had echter de gewenschte gevolgen niet, omdat Innocentius III zich thans voor den Engelschen Vorst in de bres stelde, Koning John den 17 October 1216 overleed, en de Graaf van Pembroke bewerkte, dat het Engelsche volk den jeugdigen Henry III tot Koning uitriep. Eindelijk maakte eene nederlaag bij Lincoln aan Louis' plannen op Engeland voor goed een einde.

Toen Honorius III den Heiligen Stoel had bestegen, wendde de Loonsche Graaf zich tot deze, om door 's Pausen magtige tusschenkomst eindelijk in het bezit te geraken van het graafschap, dat Aleide hem als de bruidschat van Ada had voorgespiegeld. Het gelukte hem inderdaad Honorius op zijne hand te winnen, doch Willem zette zijn aangehuwden neef schaakmat, door aan een van 's Pausen lievelingswenschen te voldoen: zich uit te rusten tot een nieuwen kruistogt tot herstel van het koningrijk Jerusalem.

Met twaalf schepen zeilde Graaf Willem den 29 Mei 1217 de Maas uit. Naar de Britsche kust overgestoken, voegde hij zich bij de Duitsche vloot onder George Graaf van Wied; doch toen men den togt voortzette, werd de voorhoede, onder den Duitschen vlootvoogd en opperbevelhebber, zoo gehavend, dat de gezamenlijke schepelingen, bij wien zich ook een aanzienlijk smaldeel Friesche vaartuigen had gevoegd, zich gedrongen zagen, Willem het kommando over allen op te dragen. Na eenigen tijd, door ongunstige winden, nu herdan derwaarts geslingerd te zijn, landden zij in Portugal, waar zij, op dringend verzoek der bewoners van Lissabon, in October 1217 de stad Alcazar aan de Saracenen ontrukten.

In Maart 1218 koos Willem op nieuw zee en kwam tegen Paschen voor st. Jean d'Acre, waar hij de Friezen terugvond, die bij Lissabon van hem waren afgescheiden. Gaarne zouden de Hollandsche en andere Kruisvaarders nu zijn geland en naar de Heilige Stad aan den Kedron opgetrokken. Doch de vrees dat gebrek aan drinkwater den togt zou belemmeren, deed hen van die onderneming, voor dit oogenblik althans, afzien. Daarentegen besloten zij naar Egypte te stevenen om daar eene der sterke steden aan den mond des Nijl's te vermeesteren. Met het zoo geduchte Damiaten wilden zij aanvangen. Doch de dubbele muren met hunne talrijke torens en diepe singelgrachten verijdelden iederen aanval. De Saracenen achtten de veste onoverwinnelijk, en niet ten onregte, want wat beteekenden de houten wanden der vaartuigen tegenover de breede, welgewapende steengevaarten die Damiate omsloten? Doch de dapperheid der Kruisvaarders zegevierde over alle beletselen. Een houten bolwerk van zware balken op twee aan elkander gehechte koggeschepen voerde eenige heldenmoedige krijgers naar een toren die te midden van den stroom een rotsblok kroonde. Uit dit houten gevaarte wierpen zij zich op de sterkte, waarbij het voorbeeld van een Luiksch edelman en den Fries Hajo zoo krachtig werkte, dat de toren werd overmand en door de Christenen bezet. [1] De beide ketenen die de doorvaart versperden, werden nu verwijderd, even als de vaartuigen die de Saracenen hadden doen zinken, om het voortstevenen te beletten. Sedert konden de Kruisvaarders hun werpgeschut onverpoosd op de stad rigten, die zich echter zoo heldhaftig verdedigde, dat zij nog meer dan twaalf maanden weerstand bood. Eerst den 5 September 1219 zegevierde de volharding der Christenen over de Saraceensche magt: de stad werd stormenderhand aan de ongeloovigen ontrukt. Hoogstwaarschijnlijk ontving Haarlem, 's Graven liefste hofplaats, uit den behaalden buit de Korinthisch koperen klokjes, die onder den naam van de Damiaatjes sedert in de Groote Kerk dezer stad elken avond geluid worden.

Willem vond bij zijne terugkomst Graaf Lodewijk van Loon gestorven en het Land in rust. Van Ada had hij ook niets meer te vreezen: zij was, zonder kinderen het aanzijn gegeven te hebben, haren gade in het graf gevolgd en te Herckenrode begraven.

Op den 4 February 1218 weduwnaar geworden, hertrouwde Graaf Willem, in den zomer van 1220 met eene weduwe, Maria van Brabant, wier hand hij zelf zes jaren te voren in die van Keizer Otto IV had gelegd.

Dit tweede huwelijk was niet van langen duur: immers eindigde Willem reeds den 4 February 1223 zijne onrustige en wisselvallige loopbaan. Zijne nabestaanden voerden zijn lijk naar Rijnsburg, waar het in gewijde aarde werd bijgezet. In zijn eerste huwelijk had hij drie zonen en twee dochters verwekt: Floris, Otto, Willem, Ada en Richardis.

Van Willem's helder doorzigt getuigen de handvesten door hem aan drie bloeijende gemeenten geschonken, als aan Geertruidenberg den 21 September 1213, aan Middelburg in 1217 en aan Dordrecht, waarschijnlijk in July 1220. Die aan de Walchersche hoofdstad werden, overeenkomstig de bepalingen op het gemeenschappelijk bezit met Vlaanderen, zoowel door hem als Gravin Johanna, bezegeld.

HOOFDSTUK XV.

FLORIS IV.

Geschillen met Utrecht en vereffening daarvan. — Geschillen met Vlaanderen, — Hulp aan het Sticht tegen

---

[1] Zie de plaat op bladz. 196

de Drenthen verleend. — Togt tegen de Stedingers. — Steekspel en moord te Corbie.

(1223—1235.)

Floris IV was naauwelijks twaalf jaren oud, toen hij tot de regering werd geroepen. Daar zijne moeder vóór Graaf Willem was gestorven, trad waarschijnlijk een zijner naaste mannelijke bloedverwanten als zijn voogd of raadsman op. De keur in Mei 1223 aan Westkapelle gegeven en verschillende andere staatsstukken doen het denkbeeld oprijzen, dat Graaf Boudewijn van Bentheim met deze taak was belast. Deze kleinzoon van Graaf Dirk VI was in Holland wel gezien, daar hij reeds ten tijde van Graaf Willem's togt naar Egypte 's Lands aangelegenheden met helderen blik had geregeld. [1]

Destijds werd de Stoel van Utrecht bekleed door Bisschop Otto van Lippe, die door zware schattingen te eischen van Geldersche goederen in Salland, een oorlog uitlokte, waarin ook Floris werd gewikkeld. Het bisschoppelijk kasteel het Gein, tusschen de stad Utrecht en de Lek, werd daarin door de Hollanders vernield, en bij het sluiten van den vrede, in het begin van 1225, Bisschop Otto gedrongen om eene schadeloosstelling van 800 pond aan Floris uit te keeren.

Slechts eenige maanden na dezen zoen rezen er nieuwe verschillen met Utrecht op, waartoe het aanleggen van zekeren wendeldijk, onzekerheid ten aanzien der grensscheiding en de gemeenschappelijke regten op Oostergoo en Westergoo aanleiding gaven. Gelukkerwijze maakte eene verstandige bemiddeling aan deze spanning een einde vóórdat partijen naar de wapenen grepen. Op den 26 January 1226 bezegelden belanghebbenden en getuigen ten paleize des Bisschops de ontworpen schikkingen.

Kort hierna werden ook eenige verschillen wegge-

Graaf Willem II als Roomsch-Koning gekroond.

[1] Wagenaar heeft te berde gebragt, dat Graaf Gerhard III van Gelder voogd over Floris IV is geweest, eene gissing die Arend zeer natuurlijk voorkomt. De bezegelde oorkonden van 1223 en vervolgens wijzen mijns inziens meer op Boudewijn van Bentheim.

nomen tusschen de Hollandsche en Vlaamsche hoven. Johanna van Vlaanderen had zich namelijk beklaagd dat aan Westkapelle en Domburg stadsregten waren geschonken, zonder dat zij hierin was gekend, en Floris verzuimd had hulde te doen voor Zeeland-Bewesten-Schelde. Bij de overeenkomst van Mei 1226 beloofde Floris de oude verdragen ten aanzien van het gemeenschappelijk bewind van Walcheren en de leenhulde over het zuiderdeel van Zeeland te eerbiedigen.

De Roomsch-Koning Willem doet het Hof te 's Gravenhage bouwen.

In hetzelfde jaar 1226 was Utrecht in een hevigen oorlog met de Drenthen gewikkeld geworden, die het geheele Noorden van Nederland beroerde. Graaf Floris leverde den Bisschop hulpbenden, van welken echter velen in den omtrek van Coevorden het leven lieten.

Omstreeks dezen tijd heerschte eene beweging aan de Neder-Weser, die de geestelijkheid met wrevel vervulde. In den jare 1062 hadden de aartsbisschoppen van Bremen den westeroever van den Wesermond verworven, en sedert was deze streek door Nederlandsche volkplanters op eene voortreffelijke wijze ontgonnen. De Bremer kerkvorsten hadden den kolonisten persoonlijke vrijheid, bevrijding van heerediensten en het bezit hunner gronden plegtig verzekerd tegen eene uitkeering van de elfde schoof, de tienden van het aangefokte vee en achttien penningen schotgeld van iedere hoeve met 700 roeden lands. Alle plaatselijke aangelegenheden werden door deze "Stedingers" (oeverbewoners) zelven geregeld, en niet dan in bepaalde gevallen hadden 's Bisschops ambtlieden of voogden beslissende stemmen. Tot ongeluk voor de Stedingers lieten hunne zelfgekozen regters steenen woningen oprigten, volkomen gelijk aan de kasteelen der edelen. Hun voorbeeld vond navolging bij hunne adelijke naburen, die door koop of erfenis goederen in deze streek verwierven, en welhaast telde het Land talrijke "spijkers", die niets meer of minder waren dan roofsloten. Daarbij eischte de geestelijkheid in plaats van de elfde de tiende schoof en vorderde al wat vroeger als een vrijwillig offer was aangeboden, voortaan als een pligtmatigen last. De Stedingers beriepen zich van hunne zijde op de bezegelde privilegiën en weigerden zoowel de geëischte heerediensten als de verhoogde belastingen. Een en ander voerde tot twisten die in 1187 een begin namen en ten tijde van Graaf Floris zoo hoog waren gestegen, dat de geestelijkheid een kruistogt tegen de Stedingers uitschreef. Vele ordebroeders kwamen den "heiligen strijd" ondersteunen, en op hunne toespraak rustten de Hertog van Brabant, de Graven van Holland en Cleve en vele andere Nederlandsche vorsten zich ten strijde. Graaf Floris alleen deed drie honderd schepen bemannen, waarmede hij naar 't bisdom Bremen stevende. Na verschillende ontmoetingen werd den 27 Mei 1234 een beslissende slag geleverd, die met de verdelging der opstandelingen eindigde. In dien slag, welke bij Ochtum werd geleverd, sneuvelden alle Stedingers die voor hunne regten de wapenen hadden opgevat, en met hen de wakkere aanvoerders Bolke van Bardenfleth, Ditmar van den Dieke en Thammo van Huntorp.

Slechts korten tijd overleefde Graaf Floris dien barbaarschen krijg. In 1235 op een steekspel te Corbie, in Picardie, genoodigd, kwamen zijn moed en vaardigheid in het hanteeren der wapenen zoo voordeelig uit, dat hij ieders bewondering wegdroeg. Eene jeugdige gravin was onuitputtelijk in zijnen lof, en deze voorkeur werkte zoozeer de jaloezy op van een bedaagd bloedverwant, dat hij Floris verraderlijk aanviel en van het leven beroofde. [1]

Het lijk van den naauwelijks vierentwintigjarigen Graaf werd naar Holland gebragt, waar men het te Rijnsburg aan den schoot der aarde toebetrouwde. Bij zijne gade Machteld van Brabant, met wien hij reeds op vierjarigen leeftijd was verloofd, liet hij twee zoontjes na, Willem en Floris, en drie dochtertjes, Aleide, Richardis en Mathilde.

HOOFDSTUK XVI.

WILLEM II.

Minderjarigheid van Graaf Willem II. — Zijne voogden. — Graaf Willem begiftigt de Mariannenridders en schenkt keuren en voorregten aan Haarlem, Delft en 's Gravezande. — Hij bezoekt den rijksdag te Hochheim. — Zijne verkiezing te Worringen tot Roomsch-Koning. — De Koning van Bohemen geeft hem te Keulen den ridderslag. — Willem verpandt Nijmegen en Duisburg. — Beleg van Aken. — De Worms door de Friezen afgedamd. — Overgave van Aken. — Graaf Willem tot Roomsch-Koning gekroond. — Beleg van Kaiserswerth. — Veldslag bij Oppenheim. — Dood van Keizer Frederik II. — Bouw van het Hof te 's Gravenhage. — Keur aan Zierikzee geschonken. — Willem huwt met Elisabeth van Brunswijk. — Gestoorde bruiloftsnacht. — Twisten tusschen de Hollanders en Vlamingen. — Zwarte Margriet verliest den slag bij Westkapelle. — Willem wacht Charles d' Anjou op de heide van Asch af. — Verovering van Valenciennes. — Willem's krooning als Keizer bepaald. — Verovering van het kasteel Trifels. — Koningin Elisabeth opgeligt. — Willem te Utrecht door een misdadiger gewond. — Slag bij Hoogwoud. — De Roomsch-Koning sneuvelt — Zijne verdiensten ten aanzien van 's Lands ontwikkeling. — Hij is de eerste die zich Graaf van Zeeland noemt.

(1235—1254.)

De zes- of zevenjarige Willem II werd, zoodra men in Holland den dood van Floris IV had vernomen, tot Graaf uitgeroepen. Maakte zijne jeugd hem ongeschikt, voor als nog 's Lands zaken te bestieren, door het benoemen van den Utrechtschen Bisschop Otto III, 's Graven oom, tot voogd, werd in deze leemte behoorlijk voorzien.

Dit tusschenbestuur was allezins gelukkig, daar het Land zoowel van binnen als naar buiten rust genoot. Bisschop Otto had te dien einde den gelukkigen maatregel getroffen, om zijn broeder Willem, 's Graven tweeden oom, tot ruwaard of stadhouder te benoemen. Slechts eene enkele maal werd deze rust gestoord door Holland's deelneming aan den oorlog die tusschen Cleve en Keulen was uitgebroken (1238). Bij deze gelegenheid stevenden de Hollanders met eene gewapende vloot langs de Waal en den Neder-Rijn naar de landen des Aartsbisschops, om er den Clevenaars de behulpzame hand te bieden. Dan door de bemiddeling

---

[1] Zie de plaat op bladz. 197.

van den Graaf van Gelder troffen de oorlogvoerende partijen spoedig een vergelijk, waarbij Dirk van Cleve de belofte aflegde, om het door hem vernielde slot Aspel (bij Rees) te herbouwen en het in een beteren staat dan het ooit was geweest, aan den Aartsbisschop terug te leveren.

Weinige maanden later verloor Holland zijn ruwaard Willem de Voogd, of de Praeses, zoo als hij in verschillende oorkonden wordt genoemd. Even als zijn broeder Floris maakte een noodlottig voorval op een steekspel een einde aan zijn nog jeugdig leven. Naar het schijnt, werd sedert zijne plaats ingenomen door Graaf Boudewijn van Bentheim, dezelfde die reeds onder Willem I en Floris IV eene zoo belangrijke rol in Holland had vervuld.

Veertien jaren oud geworden, aanvaardde Graaf Willem zelf de teugels van het bewind. Hoe jeugdig ook, waren de staatszaken hem geenszins vreemd, want Graaf Boudewijn had het zich ten pligt gerekend, Willem bij zich te houden, wanneer hij belangrijke zaken besliste. De eerste oorkonde, die Willem als zelfstandig regent bezegelde, was een giftbrief aan de Duitsche ridderorde, gedagteekend van den 5 Juny 1241. Daarbij werden aan deze ridders, die Maria tot hun beschermheilige hadden verkozen, de kerken van Valkenburg en Maasland opgedragen.

In het najaar van 1245 hield Willem zich, zoo als veelal het geval was, te Haarlem op, waar het tegenwoordige Stadhuis hem tot een hof verstrekte. Ingenomen met de bloeijende gemeente aan het Spaarne, die reeds door zijnen grootvader Willem I zoo bijzonder was onderscheiden, verleende hij haar, den 23 November van 't genoemde jaar, uitgebreide privilegiën, waarbij hij der burgerij vrij stelde van alle tollen door zijn geheel gebied, haar ongehouden verklaarde om voor anderen dan hare eigene schepenen teregt te staan en verdere belangrijke gunsten toestond. Onder anderen, dat zoo iemand eenmaal in het getal der Haarlemsche burgers was opgenomen, niemand hem als lijfeigene kon opeischen. Op gelijke wijze begiftigde hij Delft den 14 April en 's Gravezande in Mei 1246 met stedelijke keuren.

Terwijl de Graaf die gunsten aan de bloeijende gemeenten aan de Vliet en den mond der Maze verleende, stond hij op zijn vertrek naar Duitschland, daar te Hochheim aan den Main, bij Würzburg, een belangrijke rijksdag zou gehouden worden. Het programma der te behandelen zaken was van gewigt voor gansch Midden-Europa. Sints Keizer Frederik II in 1227 door ziekte was gedwongen om de vloot te verlaten, die hem naar het Heilige-Land zou overvoeren, waren tusschen dien Monarch en Paus Gregorius IX hevige geschillen ontstaan, die zelfs voortduurden toen de Keizer, na zijn herstel, Jerusalem door een verdrag op den 18 February 1229 voor de Christenheid terugwon. De Paus kreet Frederik voor een heimelijk Mohamedaan uit, verklaarde 's Keizers handeling om zich de kroon van Jerusalem op het hoofd te zetten voor heiligschennis en deed een oorlog ontbranden, die tal van steden in Italië en Duitschland aan plundering en verwoesting ten prooi gaf. Eene verzoening in 1230, zou zonder het verzet der Lombardische steden, de rust hersteld hebben; doch toen Frederik zijn natuurlijken zoon Enzio, op grond eener echtverbindtenis met de Vorstin Adelasia, als koning van Sardinië erkende, trad Gregorius, die regt op dit eiland meende te hebben, op nieuw als zijn openbare vijand te voorschijn. Eindelijk op Palmzondag 1239 sprak hij den banbliksem over den Keizer uit, ja verklaarde hem vervallen van zijne waardigheid als opperhoofd des Rijks.

Geheel het overige leven van Gregorius werd nu besteed om den Keizer te vernederen en den rijksvorsten te bewegen, Frederik II af te zetten. Alles nogtans vruchteloos, ja Prins Robert, de broeder des Franschen Konings Louis IX, wien de Paus de Duitsche kroon liet aanbieden, wees dit aanbod met verontwaardiging van de hand. Onverzoend ging de Paus, den 21 Augustus 1241, de eeuwigheid in.

Celestinus IV bekleedde slechts eenige weken den Pauselijken Stoel en kon daardoor geen deel nemen aan den strijd om de algemeene oppermagt; doch Innocentius IV, die den 25 Juny 1243 werd verkozen, toonde zich geen minder stout tegenstander van Frederik II dan Gregorius IX was geweest. Mogt dit al velen bevreemden, wien het bekend was, hoezeer de Hohenstaufer en de nieuwe Paus tijdens de laatste nog kardinaal was, met elkander in vriendschap hadden verkeerd, Frederik zelf had den storm zien opkomen. Naauwelijks toch had hij Innocentius' aanstelling vernomen, of hij riep uit: "Ik vrees dat ik een vriend onder de kardinalen verloren heb en een vijandigen Paus zal wedervinden. Geen Paus kan een Gibellin (een vriend der Hohenstaufen) zijn!"

De gegrondheid van dit vermoeden bevestigde zich toen de Paus, naar Lyon getogen, daar den ban over den Keizer uitsprak, in spijt der tegenstand van Thaddeus van Suessa. Ja uit "de volheid zijner apostolische magt" gebood Innocentius, dat niemand Frederik voortaan zou gehoorzamen. Alle krachten werden nu door den Romeinschen Kerkvoogd in werking gebragt om dit vonnis ten uitvoer te leggen. Pauselijke afgevaardigden predikten alom verzet tegen den Keizer, en in overleg met de geestelijke stenden des Rijks, werd de landdag te Hochheim bepaald, waartoe ook Graaf Willem van Holland zich gereed maakte, toen hij de privilegiën van Delft en 's Gravezande bezegelde.

De uitslag dezer bijeenkomst te Hochheim, die niet dan door tegenstanders van Frederik werd bezocht, was, dat de Landgraaf van Thüringen, Hendrik, bijgenaamd Raspe, tot Roomsch-Koning werd verkozen, ofschoon het Rijk alreeds een toekomstigen heer in Prins Koenraad, den tweeden zoon van Frederik, bezat. Doch mogt de Landgraaf er in slagen te Aken als Koning gekroond te wor-

den, millioenen Duitschers weigerden den "Papenkoning" te erkennen, zoodat Hendrik, na eenige aanvankelijke voordeelen, welhaast genoodzaakt was, het veld te ruimen. Ontmoedigd keerde hij naar Thüringen weder, waar hij op den Wartburg bij Eisenach, den 17 February 1247, overleed.

Innocentius gaf nogtans den moed niet verloren, om den strijd tot een einde te brengen, dat de wereldlijke oppermagt des Pausen voor alle tijden zou verzekeren. Hij zond een kardinaal naar Noorwegen om Koning Hako uit te noodigen naar de keizerlijke waardigheid te dingen. Doch de Noorman gaf ten antwoord: "ik ben wel bereid alle vijanden der Kerk, maar geenszins om alle vijanden van den Paus te bestrijden." Hierop liet Innocentius den Gelderschen Graaf Otto II polsen, en toen ook deze terugdeinsde, den Brabantschen Hertog. Hendrik II dankte even bepaald voor deze eer als Hako en Otto, doch vestigde 's Pausen aandacht op den naauwelijks twintigjarigen Willem van Holland, die even dapper als eerzuchtig, de man was die de Pauselijke Stoel voor zijne ontwerpen noodig had.

Verleid door den koninklijken titel en in het vertrouwen op de magt zijner bloedverwanten, de Vorsten van Brabant, Keulen, Luik en Utrecht, waagde Willem zich op de glibberige baan. De schatten, beloften en bedreigingen van Innocentius verwierven hem vele stemmen, en zoo werd hij reeds den 3 October 1247 door onderscheidene Vorsten op het slot te Worringen bij Keulen tot Roomsch-Koning gekozen. De Paus zond hem dadelijk zijnen zegen en blijde gelukwenschen, met de belofte van onderstand in geld en manschappen.

Intusschen, vele stenden bleven bij de trouw, aan Frederik gezworen, zoo als de Hertogen van Saksen en Beijeren, de Pfalzgraaf aan den Rijn, de Markgraven van Brandenburg en Meissen, de Aartsbisschop van Maagdenburg, vele Bisschoppen en de regeringen der voornaamste rijkssteden. Aken weigerde volstandig den nieuwen Koning binnen zijne wallen te ontvangen, zoodat Willem, wilde hij dat zijne krooning zou plaats hebben, zich gedrongen zag, het beleg voor deze stad te slaan. Daar zij eene sterke bezetting had, haar door Koning Koenraad gezonden, konden alleen uitstekende dap-

Slag bij Westkapelle.

perheid en beleid Willem de zege verschaffen.

Maar alvorens de Hollandsche Vorst het oorlogszwaard kon aangespen, vorderde de denkwijze der eeuw, dat hij tot de ridderlijke waardigheid werd verheven. Had deze plegtigheid tot nog toe uithoofde zijner jeugd niet kunnen plaats vinden, nu hij het bevel over andere ridders zou voeren, moest hij ten spoedigste in het aanzienlijk genootschap dezer uitgelezenen ingelijfd worden. In Keulen's Domkerk zou hij den ridderslag ontvangen. Een luisterrijke stoet van geestelijke en wereldlijke vorsten, van edelen en ridders omstuwde Graaf Willem toen hij zich naar het statig kerkgebouw begaf. Eene plegtige stilte heerschte bij de bediening der hoogmis, en toen deze geëindigd was, leidde de Koning van Bohemen den aanstaanden ridder tot den Kardinaal-Legaat, wien hij verzocht Willem de gelofte af te nemen. Deze pauselijke gezant, Pietro de Caputio, gedost in zijn kostbaar gewaad van Prins der Kerk, begon den Roomsch-Koning de pligten voor te lezen, die van een ridder gevergd werden. "Een ridder, een man van edel bloed," zeide hij, "moet milddadig, bescheiden, opregt en dapper zijn, onvervaard bij tegenspoeden, onwankelbaar in het beoefenen der deugd. Hij moet den dag beginnen met het aanhooren der mis ter eerbiedige herinnering van 's Heilands lijden; voor het christelijk geloof zijn leven stoutmoedig wagen; de Heilige Kerk en hare dienaren van alle geweld bevrijden; weduwen, minderjarigen en weezen in hunne nooden bijstaan; onregtvaardige oorlogen vermijden; onbehoorlijk krijgsloon van de hand wijzen; tweegevechten aangaan voor de verlossing van onschuldig vervolgden; geene steekspelen bezoeken dan alleen om ridderlijke oefeningen; den Roomsch-Keizer of diens stedehouder in wereldlijke zaken ootmoedig gehoorzamen; de regten des Rijks ongeschonden helpen bewaren; geene rijksleenen vervreemden en onberispelijk voor God en de wereld leven. "Indien gij, Willem van Holland," zoo eindigde hij zijne rede, "deze voorschriften naar uw vermogen vervult, dan moogt gij hopen hier op aarde tijdelijke eer, en na dit leven eeuwige rust in den hemel te erlangen."

Dood van Koning Willem te Hoogwoud.

De zaamgevouwen handen van Willem vervolgens op een misboek en het Evangelie geplaatst hebbende, vroeg hij den vorstelijken kandidaat: of deze, bij het overwegen van dit alles, zich in de ridderorde wilde begeven en de pligten daaraan verknocht, trouw vervullen?

Vol geestdrift rigtte de jonge Koning het hoofd op en verklaarde: "Ik, Willem, Graaf van Holland, wereldlijk vorst en vrij leenman van het Heilige-Roomsche-Rijk, zweer, in de tegenwoordigheid van den Pauselijken Legaat, de voorschriften der ridders te zullen onderhouden, bij dit heilig Evangelie, hetwelk ik met mijne hand aanraak."

De Kardinaal antwoordde: "Deze belijdenis zij de vergiffenis uwer zonden. Amen!"

Hierop deed de Koning van Bohemen een slag op 's Graven nek en sprak daarbij: "Ter eere van den Almagtigen God sla ik u tot ridder en neem u met genoegen in ons genootschap op. Gedenk echter dat de Heiland der wereld voor den Hoogepriester Annas om uwentwil een kinnebaksslag ontvangen heeft, voor den stadhouder Pilatus is bespot, gegeeseld en met doornen gekroond; voor Koning Herodes met een purperkleed omhangen en uitgelagchen; en voor het gansche volk naakt en met bloedende wonden aan het kruishout genageld. Ik breng u dus Zijn smaad te binnen. Neem dan Zijn kruis op uwe schouderen en draag zorg Zijn dood te wreken."

De kerkelijke plegtigheid werd door eene tweede mis besloten, en toen een steekspel aangerigt, waarin de nieuwe ridder, onder het geschal van pauken en trompetten, zijne bedrevenheid in het hanteeren der wapenen op schitterende wijze aan den dag legde.

Drie dagen achtereen was Keulen getuige van allerlei feesten, ridderspelen en optogten, inhuldigingen en volksvermakelijkheden. Zij werden gevolgd door de plegtige intrede van den nieuwen Koning te Luik, Ehrenbreitstein en Mainz, de zetels der kerkvorsten die Willem's partij het ijverigst steunden.

Nu echter brak het uur voor de worsteling aan, die Willem tegenover Keizer Frederik en diens krijgshaften zoon Koenraad zou aanvangen. Om zich hieraan zoo veel mogelijk toe te wijden, droeg de Hollandsche Graaf het bewind over zijne eigene staten op aan zijn broeder Floris en zocht naar bronnen om de aanzienlijke oorlogskosten te bestrijden. Paus Innocentius zond hem groote sommen, en hierbij voegde Willem, behalve velerlei kooppenningen en schattingen, de opbrengsten die hij voor het verpanden van eenige rijkssteden, zoo als Duisburg (aan Hertog Walram IV van Limburg) en Nijmegen (aan Graaf Otto II van Gelder), bekwam.

De Pauselijke Legaat verschafte den Hollandschen Roomsch-Koning, op bijzondere wijze, een talrijk heir. Hij riep namelijk de geheele orde der Dominicanen te hulp, ten einde een kruistogt te prediken tegen "de vijanden Gods en de vijanden van den Koning," in dier voege, dat elk, die het kruis opnam om Willem te ondersteunen, zich even verdienstelijk zou maken als hij die ten strijde toog tegen de Saracenen. Meer dan 200,000 manschappen snelden nu naar Koning Willem, die met de hoofdmagt zijns legers het beleg om Aken had geslagen. Doch hoe aanzienlijk het Hollandsche heir mogt zijn, de belegerden wilden van geene overgave weten. Zelfs niettegenstaande honger en gebrek rondwaarden, versmaadden zij het, in onderhandeling te treden, tot de Friezen hen tot het uiterste bragten. Deze wierpen namelijk dwars door de Worms een dam op van veertig voet hoogte, waardoor het water in de vallei, waarin Aken is gebouwd, zoo hoog werd opgestuwd, dat meer dan een derde der stad blank stond. Met elk uur klom de nood, en eindelijk bereikte deze eene zoodanige hoogte, dat de vertwijfelende ingezetenen de vredevlag uitstaken (18 October 1248). Willem hield nu eene plegtige intrede binnen de stad, en op den Allerheiligendag (1 November) werd hij met de gebruikelijke plegtigheden in de Domkerk gekroond. [1]

Een deel zijns legers, onder de aanvoering van eenige bisschoppen, trok nu Koning Koenraad te gemoet, die geslagen werd, terwijl een ander deel de reeds aangevangen belegering van Kaiserswerth voortzette. Na eene allerbelangrijkste verdediging werd ook deze veste veroverd (Dec. 1248), en weinige maanden later (Maart 1249) bedwong Willem Ingelheim, nevens Bingen, Oppenheim en andere Rijn- en Moezelsteden.

Den 13 December 1250 overleed Keizer Frederik te Firenzuola in Italië, en zijn zoon Koenraad, die reeds in 1237 tot Roomsch-Koning was verklaard, stelde alles in het werk, om zich als zijn opvolger te handhaven. Paus Innocentius verzuimde daarom niet om Koning Willem aan te moedigen zijnen aanhang te versterken. Doch, ofschoon Koenraad uit gebrek aan geldmiddelen in Duitschland weinig kon uitrigten, ging het onze Willem daar niet beter: de uitputting zijner kassen belemmerde den Hollander evenzeer. Bij eene ontmoeting in de lente van 1251 bij Oppenheim zegevierde echter Willem over zijnen tegenstander.

Niettegenstaande de geldelijke verlegenheid, waarin hij zich vaak bevond, vermeende Koning Willem het aan zijn hoogen staat verschuldigd te zijn, eene nieuwe prachtige residentie te doen oprigten. Voor een graaf van Holland mogten de hoven te Haarlem, Leiden, 's Gravezande en Zierikzee ruim en prachtig genoeg geweest zijn, voor een opperheer van het Heilige Roomsche-Rijk werd een statig paleis geëischt, waar hij met keizerlijke praal een rijksdag zou kunnen houden. Binnen den omtrek van het Haagsche Bosch bezat Willem een eenvoudig jagthuis. Daar had hij aangename oogenblikken gesleten, en de herinnering daaraan, bewoog hem te zelfder plaatse het nieuwe hofgebouw te stichten. [2]

Erkende Willem de behoefte aan eene grootsche residentie, hij erkende tevens het belang van een welberaamd huwelijk, dat het aantal zijner vrienden en bondgenooten zou vergrooten. Door 's Pausen bemiddeling werd eene echtverbindtenis tusschen hem en Elisabeth, de dochter van Otto I, Hertog van Brunswijk en Lüneburg tot stand gebragt, waarvan de plegtige voltrekking, den 25 January 1252, op den burg van Hendrik de Leeuw met groote staatsie werd gevierd.

Zelden echter werden jonggehuwden zoo onzacht uit hunne eerste rust gewekt als Willem en zijne gade. In den bruiloftsnacht ontstond brand binnen het Brunswijksche paleis. De vlam-

[1] Zie de plaat op bladz. 200.
[2] Zie de plaat op bladz. 201.

men sloegen wijd om zich heen en bereikten ook het vertrek der jonggehuwden, die te naauwernood en schier naakt aan de vlammen ontkwamen. Niet alleen verschillende kleinoodiën en prachtige kleederen, maar zelfs Willem's koningskroon werd bij dit ongeval eene prooi der vlammen.

Ofschoon Koning Willem zijn broeder Floris de Voogd het dagelijksch bestuur over Holland en Zeeland had opgedragen, oordeelde hij het noodig meermalen naar de Rijn- en Scheldemonden over te steken, om belangrijke aangelegenheden in eigen persoon te beslissen. Den 11 Maart 1247 was hij te Zierikzee, waar hij dien dag dezer bloeijende gemeente eene keur verleende. Ruim drie weken later (3 April) verklaarde hij bij een giftbrief de abdij van Bern, bij Heusden, in zijne bijzondere bescherming te nemen.

Van meer algemeen belang waren zijne bemoeijingen toen hij in den zomer van 1248 andermaal te Zierikzee was gekomen. De betrekkingen tusschen Holland en Vlaanderen stonden toen op zeer gespannen voet, ja dreigden een oorlogzuchtig karakter aan te nemen. Vlaanderen werd toen geregeerd door Margaretha, de oudste dochter van Boudewijn IX, die in den jare 1204, na de vermeestering van Konstantinopel door de Kruisvaarders, tot Byzantijnsch Keizer werd gekroond, maar reeds weinige maanden later, door de Bolgaren krijgsgevangen gemaakt, ellendig het leven moest verliezen. Deze vrouw, die in 1244 hare zuster Johanna als gravin van Vlaanderen en Henegouwen was opgevolgd, had op jeugdigen leeftijd hare hand geschonken aan heur voogd Bochard, Heer van Avennes, en hem twee zonen gebaard, Jan en Boudewijn. Toen echter verklaarde Paus Innocentius III haar huwelijk voor onwettig, uithoofde van eene vroeger door Bochard afgelegde kerkelijke gelofte. Avennes vernam die uitspraak met schrik, want hij beminde zijne jonge vrouw met al de kracht eener innige genegenheid; doch Margaretha troostte zich en sloot in 1218 eene nieuwe echtverbindtenis met Guido of Gwy van Dampierre, een Bourgondisch edelman, die sedert drie zonen, Willem, Gwy en Jan, en twee dochters bij haar verwekte. Aan deze kinderen uit het tweede bed hechtte Margaretha zich met moederlijke genegenheid, doch voor hare voorzonen was zij hard en streng, ja niet zelden onregtvaardig. Zelfs scheen het, dat Zwarte Margriet, zoo als deze Gravin werd genoemd, hare beide oudste zonen een felle haat toedroeg.

Jan van Avennes, meermalen door zijne halve broeders voor een bastaard gescholden, werd het te eng in Vlaanderen, toen zijne moeder zijn jongeren broeder Willem tot mederegent verkoos. Hij riep de tusschenkomst in van den Franschen Koning Louis en vertrok naar het hof van Willem van Holland, waar hij zich de gunst en vervolgens de hand van 's Graven zuster Aleide verwierf. Sedert waren Jan en Willem onafscheidelijke makkers, en de eerste onderscheidde zich op schitterende wijze in de oorlogen die de laatste om den Keizerstroon voerde.

In 1247 eischte Jan van zijne moeder de Landen van Aalst en Waas, benevens de Vier-Ambachten als eene soort van apanage, en toen Margaretha hierin niet bewilligde, ontving hij ze als een geschenk zijns schoonbroeders, Koning Willem, die daarbij de verklaring aflegde, dat hij tot dien maatregel besloot, omdat Margaretha bleef verzuimen, hem hulde te bewijzen wegens dit "Keizerlijke Vlaanderen." Margaretha daarentegen daagde van hare zijde den Keizer aan het Vlaamsche hof, om bij haar het leen Zeeland-Bewesten-Schelde te verheffen.

Bij die wederkeerige, vaak herhaalde eischen was een oorlog onvermijdelijk. Willem ondersteunde Jan van Avennes toen deze pogingen deed om het hem door Louis toegewezen Henegouwen in bezit te nemen, en veroverde onder anderen Valenciennes. In den zomer van 1253 maakte Margaretha zich gereed hem dien inval betaald te zetten. Onder haar zoon Gwy van Dampierre deed zij een leger naar Walcheren inschepen, dat zich op Westkapelle rigtte. Het vond er echter den Hollander voorbereid; want Floris de Voogd had hier achter duinen en bosschen eene sterke stelling ingenomen. Een hevige veldslag volgde, die van de Hollandsche zijde met zoo groot voordeel werd gevoerd, dat nagenoeg alle Vlamingen die niet door het zwaard vielen, gevangen werden genomen. Zelfs Gwy van Dampierre en zijn broeder Jan moesten zich aan Floris overgeven. In het geheel verloor de vijand van dertig- tot vijftig-duizend man, zoo dooden als gevangenen, en daarenboven zijne geheele vloot (4 July 1253).[1]

Koning Willem, die aan het aanzoek van Hertog Hendrik van Brabant had voldaan, om naar Antwerpen te komen, ten einde daar de verschillen in der minne te vereffenen, had naauwelijks het berigt ontvangen dat de Vlamingen naar Walcheren waren getogen, of hij spoedde zich naar Zeeland, om deel aan den strijd te nemen. Te Arnemuiden aan wal gestapt, werd hij er door eene jubelende menigte omringd, die zoo even te voren vernomen had, dat de Hollanders en Zeeuwen vooruitdrongen. Spoorslags rende hij thans naar de Duinstreek om de overwinning te helpen voltooijen. Overal op zijnen weg ontmoette hij ontwapende en uitgeplunderde Vlamingen, die hem om lijfsgenade smeekten. Grootmoedig stond hij hun toe naar hunne kusten terug te keeren. Te Westkapelle bragt hij Floris en diens medestanders zijnen dank en besliste, dat de hoofden der krijgsgevangenen naar het kasteel van Wateringen vervoerd zouden worden. De lagere krijgers, niet alleen ontwapend, maar geheel uitgeschud, werden als een troep weerlooze schapen naar hunne bestemming gedreven.

Margaretha, verplet door hare nederlaag, was

---

[1] Zie de plaat op bladz. 204.

schier niet tot bedaren te brengen. Eindelijk haalde Rudolf, Bisschop van Thérouanne, haar over, om Koning Willem vredesvoorslagen te doen. Doch hare gezanten vonden dit alles behalve eene gemakkelijke taak. Zij volgden den Koning naar Worms, doch konden er geen gehoor verwerven. Ten laatste liet Willem hen door de Bisschoppen van Mainz en Spiers weten, dat hij in geene de minste onderhandelingen met de Gravin zou treden, zoo lang zij zich niet in persoon voor hem kwam verontschuldigen over de menigvuldige misdrijven, waaraan zij zich schuldig had gemaakt.

Margaretha's trots zegevierde over hare moederliefde. Zij zond Willem ten antwoord: "Om den wil mijner zonen zal ik mij tot niets laten overhalen. Zij zijn in uwe magt en aan uw willekeur blootgesteld. Slagt hen, bloeddorstige beul, slagt uwe broederen. Kookt hen, zoo gij wilt, met peper, braadt ze met knoflook en verslindt ze."

Te zelfder tijd wendde zij zich tot Charles, Graaf van Anjou, den broeder des Franschen Konings, en bood hem hare regten op Henegouwen, indien hij haar met een leger te hulp kwam.

Dit voorstel lachte den eerzuchtigen Prins te zeer toe, dan dat hij er niet gretig gehoor aan zou gegeven hebben. In allerijl verzamelde hij te Compiegne een leger, waarmede hij naar de Vlaamsch-Henegouwsche grens toog, waar Margaretha hem met een tweede leger verbeidde. Crevecoeur bukte terstond voor hunne wapens. Mons verdedigde zich slechts korten tijd, Soignies en verscheidene andere steden zwichtten evenzeer, en eindelijk viel zelfs het sterke Valenciennes.

In zijnen overmoed ging Charles d'Anjou zoo ver, Koning Willem tot een tweegevecht uit te dagen: "Zoo weinig het mij lust uit Henegouwen te verhuizen, zoo weinig geef ik om uwe vriend- of bondgenootschap. Bied deze hun aan, die er begeerig naar zijn. De Koning van Frankrijk, mijn broeder, kan mij, wanneer dit noodig is, te hulp komen. U vrees ik niet en verlang slechts u, op welke plaats gij verkiest, aan het hoofd mijner benden te ontmoeten. Ik reikhals er naar, om den Waterkoning op het vasteland te lokken en mijn moed aan hem te koelen."

Graaf Floris zoekt het lijk zijns vaders.

Willem was geenszins de man om dien hoon te verduwen. Hij liet Charles d'Anjou weten, dat hij hem te Asch, in 't graafschap Loon, zou opwachten, "op de vlakke heide, waar noch de wateren den strijd zouden verhinderen, noch bosschen of bergen voor hinderlagen konden doen vreezen."

Dit antwoord verontrustte den Graaf van Anjou. Naauwelijks vernam hij, na eenigen tijd, dat de Koning te bestemder plaatse was aangekomen, of hij week van Enghien, dat hij belegerde, naar Valenciennes, en toen Willem zich nu voor deze stad vertoonde, achtte hij zich ook hier niet veilig, maar vlood in stilte heen, om eene schuilplaats in Frankrijk te zoeken. Welhaast zag Hugo de Bouchain, die er door Charles d'Anjou tot bevelhebber was

benoemd, zich gedrongen, Valenciennes over te geven, en Willem van Holland, nu allen tegenstand verwonnen hebbende, vergunde aan Margaretha en Charles een wapenstilstand (October 1254).

had de Hollandsche Roomsch-Koning de rust op de Kennemer-Westfriesche grens hersteld, en thans, nu Jan van Avennes, in het bezit van Henegouwen was hersteld, kon hij er aan denken, zich

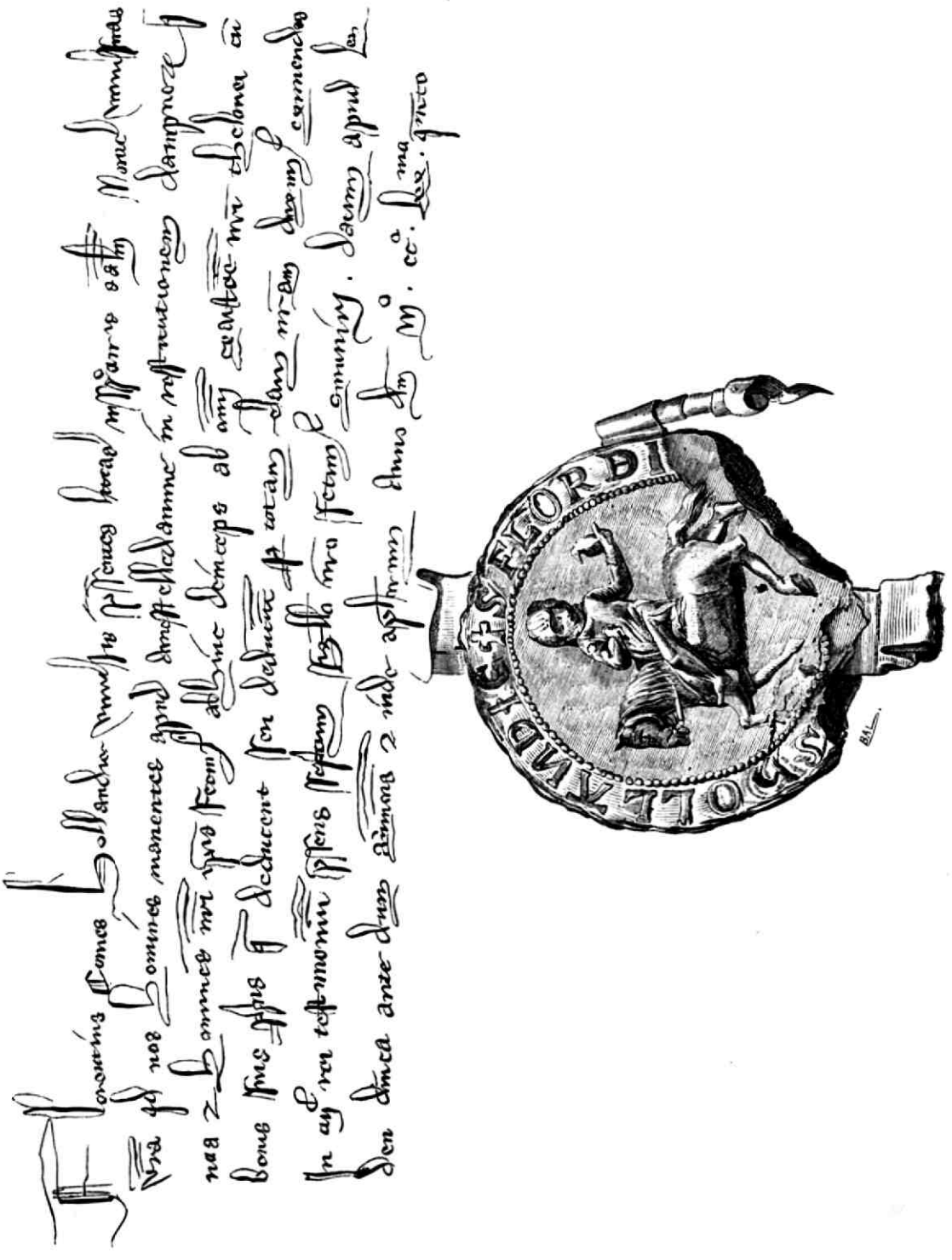

Giftbrief aan Amsterdam, door Graaf Floris V, den 27 October 1275 verleend.

Eenige weken vroeger was onze Graaf van zijn voornaamsten tegenstander ontslagen: Koning Koenraad van Hohenstaufen had den 21 Mei zijne loopbaan te Lavello in Napels geëindigd. Sedert

als keizer te laten kroonen. Doch het overlijden van Paus Innocentius, op den 7 December, stelde deze plegtigheid tot eene onzekere toekomst uit, die nooit voor Willem aanbrak.

Eene overwinning die hij in 't begin van 1255 behaalde, was van bijzonder belang. Op het hooggelegen kasteel Trifels, bij Annweiler aan de Queich, werden de rijksinsignièn bewaard: de kroon van Karel de Groote, de schepter, de rijksappel, de ring, twee zwaarden, de keizerlijke mantel, eene albe van wit fluweel, twee scharlakenroode kousen, een paar schoenen met edelgesteenten, gouden sporen en verschillende relikwiën. Het bezit van al deze stukken werd geacht het zegel op 's Konings verheffing te drukken. Tot heden was Willem buiten staat geweest, al die kleinodiën te bemagtigen. Thans echter duldde hij geen uitstel meer. Hij verzamelde zijne benden en toog naar Trifels, dat eindelijk gedwongen werd zich over te geven. Eenige weken hield de Koning deze kostbaarheden bij zich, maar daarna gaf hij haar den Heer van Falckenstein in bewaring.

De verhalen van Trifels' schoonheid en verovering wekten bij Koningin Elisabeth den wensch op, deze beroemde sterkte te zien. Zij deed de reis, en hare ontmoetingen bij die gelegenheid strekten ten bewijs dat het in het Hardtgebergte alles behalve veilig was. Onder het geleide van den Graaf van Waldeck toog zij op weg met een prachtigen stoet van ruiters en edelen. Doch ter hoogte van Oggersheim, of nagenoeg halverwege Worms en Trifels, gekomen, werd het gezelschap aangevallen door een hoop gewapenden, met Herman van Rittberg aan het hoofd. Tegenweer kon niet baten. De hooge reizigster moest zich met haar geleide overgeven, en Koning Willem vond zich gedwongen, om een aanzienlijke som gelds voor het vrijkoopen zijner gemalin bijeen te brengen.

Een wintertogt tegen de oproerige West-Friezen riep Willem, nog vóór zijne vrouw was bevrijd, naar Holland. Hij nam den weg over Utrecht, in welke stad hij zich onder de poorters had doen inschrijven. Hij zat er juist in een vertrouwelijk gesprek met eenige prelaten, terwijl eene talrijke menigte rondom de vergaderplaats bijeenstond, toen een onverlaat een steen opnam en dien den Vorst naar het hoofd wierp. Gelukkig werd Willem niet gewond, doch het gebeurde had hem zoo zeer verbitterd, dat hij oogenblikkelijk te paard steeg en onder bedreigingen de stad verliet. De magistraat zond hem afgevaardigden om het leedwezen der burgerij te betuigen; doch Willem bleef misnoegd, zeggende: "Men moet mij den misdadiger in handen leveren, of ik zal de stad het onderste boven keeren."

Zóó ver kwam het wel niet, maar niettemin vingen vijandelijkheden aan, die zoowel Holland als het Sticht op menig verlies te staan kwamen.

Inmiddels maakte Willem toebereidselen voor een togt tegen de West-Friezen. Tegen het Kersfeest was hij daarmede gereed, en welhaast sloeg het leger den weg naar Alkmaar en van daar naar Vroone in. Om van hier het hart van West-Friesland te kunnen binnendringen, moest de ruime plas worden overgetrokken, die toen van het Niedorper-Verlaat tot Akersloot reikte en, deels het Waardermeer, deels het Schermeer werd geheeten. Eerst tegen het einde van January was het ijs in dezen plas sterk genoeg om aan krijgsbenden den overtogt te vergunnen. Den 25 dier maand rukten de Hollanders in twee kolommen op, de eene tegen Drechterland, de andere tegen Hoogwoude. Willem van Brederode, die de eerste afdeeling aanvoerde, zegevierde op alle punten. Doch Koning Willem had minder geluk: op het Berkmeer vooruitdringende, werd hij door de West-Friezen naar eene hinderlaag gelokt, waar het ijs het zwakst was. Willem, door zijn ijver voortgezweept, was zijn gansche leger vóór. Het paard, dat hij bereed, was groot, zwaar en met ijzeren platen bedekt. Hij zelf had eene zware wapenrusting aan, met harnas, helm en wat meer daartoe behoort. Eensklaps scheurt het ijs. Het paard zakt tot aan den buik in den modder. Te vergeefs poogt de Koning het trouwe ros en zich zelven te bevrijden. Paard en ruiter zinken steeds dieper en worden door de West-Friezen in hunne ligte kleeding besprongen en afgemaakt. [1] Zóó stierf Willem, die van alle graven uit het oude Hollandsche huis den hoogsten titel verwierf, in den bloei zijns levens, en schier van de zijnen verlaten, een ellendigen dood. Zijne volgelingen, verbijsterd door 's Konings ongeval, verloren hunne tegenwoordigheid van geest en sneuvelden onder de werpspietsen, Deensche bijlen en korte pieken der verwoede Hoogwouders en Niedorpers.

Willem heeft veel bijgedragen tot de maatschappelijke ontwikkeling des Lands. Behalve Haarlem, Delft, 's Gravezande en Zierikzee, verleende hij privilegiën aan Dordrecht (28 January 1252), Middelburg (11 Maart 1254), Alkmaar (11 Juny 1254) en andere plaatsen. Hij deed veel voor den waterstaat, voor koophandel en scheepvaart en verfraaide, behalve door het Hof te 's Gravenhage, zijn Land, door aanzienlijke gebouwen te Leiden, Haarlem, Delft, Alkmaar, enz. Ook was hij de eerste der achtereenvolgende reeks van Hollandsche Vorsten die zich Graaf van Zeeland noemden (9 Augustus 1246). [2]

Hij liet bij zijn overlijden zijne gade Elisabeth als weduwe achter. Uit deze echtverbindtenis waren twee kinderen gesproten, Floris en Machtilde.

---

[1] Zie de plaat op blz. 205.

[2] Niettemin had onder de vroegere Graven ook Dirk VII zich den titel van Graaf van Zeeland gegeven. Doch dit geschiedde slechts eenmaal (in een charter van 1198), en noch onder Willem I noch onder Floris IV vinden wij eene herhaling daarvan. Ook was het eerst onder den Roomsch-Koning dat een vreemd Vorst den regent van Holland als Graaf van Holland en Zeeland begroette: Bisschop Otto van Utrecht deed dit namelijk in eene oorkonde van den 4 April 1249.

HOOFDSTUK XVII.

FLORIS V.

Floris V, in weerwil zijner minderjarigheid, voor Graaf erkend. — Zijn oom Floris de Voogd oefent het bestuur in zijnen naam. — Vrede te Brussel met Vlaanderen. — Verdrag te Bodegraven met Utrecht. — Ongelukkig uitcinde van Floris de Voogd. — Aleide Voogdes van Holland en Zeeland. — De Hertogen van Brabant en Gelder in Holland. — Slag bij Voornouts-Ee. — Floris wordt op twaalfjarigen leeftijd meerderjarig. — Floris' huwelijk met Beatrix van Vlaanderen. — Oproer in Kennemerland. — Haarlem bedreigd en behouden. — Floris trekt tegen de West-Friezen op. — Floris toont zich een vriend des volks. — Hij geeft o. a. den ingezetenen van Delft, Leiden, Dordrecht, Schiedam, Gouda, Vlaardingen, Haarlem, Lübeck, Hamburg en Amsterdam gunstbrieven. — Aanmatigingen zijner neven Floris en Jan. — Verdrag met Engeland. — Tweede togt van Graaf Floris tegen de West-Friezen. — Gevechten bij Schellinkhout en Hoogwoude. — Floris vindt het lijk zijns vaders en laat het naar Middelburg brengen. — Het slot te Wijdenes gesticht. — Onderhandelingen over een huwelijk van Jonker Jan en Prinses Elisabeth van Engeland. — Floris mengt zich in de zaken van 't sticht Utrecht. — Floris belegert het slot Vreeland. — Gijsbrecht IV van Amstel gevangen. — Floris noodzaakt Gijsbrecht van Amstel hem Gooiland, Muiden en andere bezittingen af te staan. — Demoediging van Heer Herman van Woerden. — Floris bevrijdt zich van de leenhulde aan Brabant voor Zuid-Holland. — Oorlog met Gelderland. — Overwinningen op de West-Friezen. — Verscheidene sloten te Medemblik en aan de Duinstreek gebouwd. — Texel onderworpen. — Floris begunstigt de steden en verwekt daardoor het misnoegen der edelen. — Oorlog met Vlaanderen. — Graaf Floris te Biervliet verraderlijk gevangen. — Graaf Floris te Upsettlington om zijne regten op den Schotschen troon te bepleiten. — Stavoren onderworpen. — Vernieuwde strijd met Vlaanderen. — Koning Edward verplaatst den Engelschen wolstapel van Dordrecht naar Brugge en Mechelen. — Floris V sluit te Parijs een verbond met Koning Filippe IV van Frankrijk. — Zamenzwering te Bergen-op-Zoom en te Kamerijk. — Zoenmaal te Utrecht. — Eene jagtpartij aan de Vecht. — Floris door verraders gevangen genomen — Hij wordt naar Kronenburg gevoerd. — Moord bij Muiderberg. — Floris' begrafenis. — Zijn persoon en karakter.

(1256—1296).

Floris V was toen zijn vader te Hoogwoud sneuvelde, hoogstens anderhalf jaar oud. Hij werd evenwel terstond door de edelen en het volk als Graaf erkend. Zijn oom Floris, die sedert 1247 den Roomsch-Koning in Holland en Zeeland vertegenwoordigde, nam de voogdijschap over den jongen Graaf op zich en bleef daarbij 's Lands aangelegenheden bestieren.

Sedert den slag van Westkapelle was bij voortduur tusschen Holland en Vlaanderen over de grondslagen van een duurzamen vrede onderhandeld. Men moest zich vergenoegen met een stilstand van wapenen, doch deze was inzonderheid voor Vlaanderen nadeelig, daar Gwy van Dampierre en zijne medestanders nog altoos als gevangenen op Wateringen hunne bevrijding verbeidden.

De dood van Willem bragt de onderhandelingen eene groote schrede nader, want Floris de Voogd wilde de minderjarigheid zijns neefs door geen onnoodigen oorlog verontrusten. Koning Louis IX van Frankrijk, Hertog Hendrik III van Brabant, Graaf Otto II van Gelder en andere Vorsten traden tusschen beiden, en in October 1256, juist twee jaren na het sluiten van het bestand, werd de vrede te Brussel geteekend. De beide Dampierre's werden voor eene aanzienlijke som, waartoe Gent alleen 8000 pond bijeenbragt, in vrijheid gesteld en aan hunne moeder Margaretha de Zwarte teruggegeven. Voorts bevestigde Floris in zijn eigen naam en in dien van den jongen Graaf de overeengekomen bepalingen met de Vlaamsche Gravin en hare zoons Gwy en Jan. Een der voornaamste was, dat Floris de Voogd Gwy's oudste dochter, eveneens Margaretha geheeten, ten vrouwe zou nemen. De Gravin zou daarentegen hem en zijnen erfgenamen Zeeland en al het land tusschen de Schelde en Heidenzee, met al de inkomsten en daartoe behoorende regten, afstaan, in dier voege, dat hij het Vlaamsche aandeel voor zich zelven en het Hollandsche als voogd van den jongen Floris bezitten zou. Zoo hij, of wel zijne gade, zonder dat kinderen uit hun huwelijk geboren waren, mogt overlijden, zou de Graaf wanneer hij tot huwbare jaren was gekomen, eene andere dochter van Gwy tot vrouw nemen, en ook dan de vermelde landen van Vlaanderen in leen bezitten. Maar mogt ook dit huwelijk onvruchtbaar blijven, dan zou Machtilde, Koning Willem's dochtertje, aan een van Gwy's zonen met dezelfde voorregten gegeven worden. En eindelijk, zoo ook deze geen erfgenaam naliet, zou de regent die te dien tijde als wettige Graaf van Holland werd erkend, mits 10,000 mark uitkeerende, dit deel van Zeeland als een Vlaamsch leen bezitten. Werd echter dit gewest onder verscheidene erfgenamen van deze personen verdeeld, dan zou elk van hen den Graaf van Vlaanderen voor de streek door hem verworven, hulde moeten bewijzen. Ter plaatse waar de Hollanders tot hiertoe tollen van de Vlamingen gevorderd hadden, zouden zij ze van hen blijven vorderen. Een Vlaamsch koopman zou, wanneer hij door Holland reisde, wegens geene schuld, die hij ontkende, worden aangehouden, doch hij was van dit voorregt verstoken, zoo hij geen eed van zuivering kon afleggen. Geloofde men den man niet, dan moesten de schepenen der plaats waar hij zich bevond, de zaak ten einde brengen. Een Hollandsch koopman, in Vlaanderen beroofd, moest door den heer der plaats, waar het feit gepleegd was, schadevergoeding bekomen, maar deze kon zijn schade weder op de inwoners verhalen. Ballingen uit de wederzijdsche landschappen zouden door geen van beide landsheeren bij zich geduld worden.

Acht maanden later (12 Juny 1257) werd het Brusselsche verdrag gevolgd door een vrede te Bodegraven, waarbij de veete, ontstaan door het wonden van den Roomsch-Koning te Utrecht, door het herstel der goede verstandhouding werd vervangen. Als boete voor den hoon het Hollandsche Gra-

venhuis aangedaan, betaalde de Utrechtsche burgerij 1500 Keulsche mark zilver en schold alle schuldvorderingen kwijt, die zij had of meende te hebben op de erven van den Roomsch-Koning of op 's Konings broeder. Daarenboven legde Bisschop Hendrik de belofte af, dat hij de Stichtsche leenmannen, die de zijde van Floris hadden gekozen, onpartijdig zou behandelen, op hunne klagten goed te Antwerpen, den 26 Maart 1258, eene doodelijke wonde ontving. Zijn lijk werd naar Middelburg gevoerd, waar de burgerij in 1820 een gedenkteeken te zijner eer in de Nieuwe Kerk plaatste.

De driejarige Floris, welke inmiddels zijne moeder verloren had, kwam thans onder de voogdij zijner tante Aleide, nu sedert een jaar weduwe van Jan

Floris V nabij Muiderberg vermoord.

regt spreken en hun de verbeurd verklaarde leenen teruggeven.

Floris de Voogd die door den vrede te herstellen en het Land heilzame wetten te schenken, de welvaart der ingezetenen zeer deed toenemen, plukte slechts weinige vruchten van zijne werken. Nog was zijn huwelijk met Margaretha van Vlaanderen niet tot stand gekomen, toen hij op een steekspel van Avennes. Zij nam den titel aan van Voogdes van Holland en Zeeland, doch, belemmerd in hare handelingen door eenige Zeeuwsche edelen, die in hare plaats 's Lands zaken wilden besturen, koos zij haar neef Hertog Hendrik III van Brabant tot haar medevoogd.

Ofschoon deze Vorst zich den eernaam van de Zachtmoedige had verworven, waren de Hollanders

geenszins met hem ingenomen. Het wangedrag zijner dienaren droeg daartoe wel het meeste bij. Hij trok wegens de ondervonden tegenwerking spoedig naar zijne staten terug, waar hij reeds den 23 February 1262 overleed.

Aleide, thans weder alleen, zocht steun bij den Keizer, Richard van Cornwall. Deze Monarch erkende hare regten en verleende haar, den 4 July 1262, te Brussel het verzochte verlij.

Doch mogt de dochter van Floris IV zich in 's Keizers gunst verheugen, de meeste Hollandsche edelen waren ongezind, eene vrouw de aangelegenheden van het Graafschap toe te vertrouwen. Uit dien hoofde riepen zij Graaf Otto II van Gelder in het Land en droegen hem het regentschap op. Daardoor zoowel in hare eer als waardigheid geteld wordt. Ook zijne tante Aleide bleef grooten invloed op den jeugdigen Vorst uitoefenen. Nogtans duurde deze gewijzigde voogdij slechts weinige jaren: zij eindigde bij het kort daarop gevolgde huwelijk van Floris met Beatrix van Vlaanderen (1268), of wel toen de Graaf zijn achttiende levensjaar had voleindigd.

Inmiddels had zich in Kennemerland een bedenkelijk verschijnsel geopenbaard. Het volk dat te veel Friesch bloek in de aderen had, om de ellende der lijfeigenschap te dulden, zoo als de bewoners der meer oostelijke en zuidelijke gewesten torschten, besloot een einde te maken aan de kwellingen waaraan de adel het wilde onderwerpen. Om hun plan te beter te doen slagen, noodigden deze Kennemers den West-Friezen en Waterlanders uit om zich bij hen aan te sluiten. Volgaarne voldeden deze krachtige nabu-

Praalgraf voor Floris V in de Groote of Laurenskerk te Alkmaar.

krenkt, poogde Vrouw Aleide Otto verwijderd te houden. Zij dolf echter, ofschoon door vele Zeeuwen ondersteund, het onderspit. Graaf Otto toog namelijk met eene aanzienlijke magt naar Zuid-Beveland, waar hij in den bloedigen slag van Voornouts-Ee, bij Roemerswaal, over Aleide en hare medestanders zegevierde (22 January 1263). Sedert beperkte Aleide's werkkring ten hove zich tot de opvoeding van den jongen Graaf.

Weinig meer dan drie jaren later aanvaardde Floris V, toen twaalf jaren oud, zelf de regering: de oudste der overgebleven oorkonden door hem als Graaf bezegeld, dagteekent van den 8 July 1266. Naar het schijnt, waren hem echter bepaalde raadslieden toegevoegd, van welken Nicolaas Heer van Kats zelfs onder de voogden van den Graaf geren aan dien hulproep. Welhaast werd het eene kasteel na het andere aangetast. Zij zonken in puin, en de edelen, onzacht uit hun zelfvertrouwen opgewekt, vloden naar Haarlem. Nu lagen de sloten van den Heer van Amstel aan de beurt. Doch Gijsbrecht IV, loos van aard, wist niet alleen den storm te doen overwaaijen, maar dien zelfs aan te wenden tot eigen voordeel. Met de West-Friezen steeds op een goeden voet, haalde hij de bondgenooten over, Amstel als een bevriend land te beschouwen, hem tot aanvoerder te kiezen en met hem naar het naburige Sticht op te trekken, waar het aantal ridderkasteelen, grooter nog dan in Holland, een rijken buit beloofde. Voor Utrecht gekomen, viel een deel der gemeente, nevens die van Amersfoort en andere plaatsen, den opgeruiden landlieden toe,

waarop Gijsbrecht zich haastte om aan zijne bijzondere wraak den teugel te vieren. Onder anderen liet hij de kasteelen zijner persoonlijke vijanden, Gijsbrecht van Abcoude, Willem van Rijsenburg en Huibert van Vianen, tot puin vergruizen.

Mogt het Gijsbrecht streelen eenigen zijner voornaamste tegenstrevers eene gevoelige neep toegebragt te hebben, hij kon de oogen niet sluiten voor het gevaar dat zijn eigen gebied dreigde door een hoop woestelingen, die slechts dan zijne bevelen wilden ten uitvoer brengen wanneer zij daardoor buit konden behalen. Daarom poogde hij een einde aan den zwerftogt te maken. Toen de herfst was aangebroken, wees hij den Kennemers, Waterlanders en West-Friezen op de noodzakelijkheid om naar hunne akkers terug te keeren en den oogst binnen te halen, opdat vrouw en kroost geen gebrek zouden lijden. "Laat," sprak hij, "uwe overwinningen u voor dit maal genoeg zijn. Met het volgende jaar keert gij weder. Dan trekken wij Gelder binnen en zullen daar eveneens de sterke sloten der volksverdrukkers aan de vlammen prijs geven."

De bondgenooten, zelden gewoon lang van huis te blijven, vonden dit voorstel te verleidelijk om het in den wind te slaan. Zij namen van Heer Gijsbrecht afscheid en sloegen den weg naar de Duinstreek in, om spoedig huis en haard te bereiken. Dan zij hadden sints hun eerste opbreken zoo vele vesten bedwongen, dat zij meenden onvoorwaardelijk te zullen slagen, wanneer zij, zegevierend als zij waren, een aanval tegen Haarlem ondernamen. Te vergeefs echter ware hunne inspanningen. De zaamgeschoolde edelen deden al hunne pogingen mislukken, en de burgerij, weigerachtig om gemeene zaak met de oproerlingen te maken, stond den adel wakker bij.

Een stout bedrijf van Jan van Persijn, Heer van Waterland, deed de kans geheel verkeeren. Hij waagde een nachtelijken uitval, ontnam den belegeraars hunne karren en wagens, reed er spoorslags mede naar de Kennemer dorpen en stak de eene plaats na de andere in brand. De verbijsterde landlieden, hunne woningen in vlammen ziende opgaan, verlieten het kamp om den brand in hunne hutten en schuren te blusschen en hunne bloedverwanten te hulp te snellen. Doch nu deden de belegerden een uitval, en de stoute landlieden, die zich gevleid hadden, nooit weer een heer in hun midden te moeten dulden, werden achterhaald, gewond, verslagen, of als roovers aan boomen en staken opgehangen. De koene overwinnaars waren eensklaps overwonnen (1268).

Graaf Floris, thans tot den leeftijd gekomen, waarop het den vorsten en edelen zijner eeuw betaamde, bij veeten de wapenen op te vatten, achtte het een heiligen pligt naar West-Friesland op te trekken, ten einde er den dood zijns vaders te wreken. Hij verzamelde derhalve een aanzienlijk leger en toog daarmede over Alkmaar en Oudorp naar Vroone. Doch de laatstgenoemde plaats kon hij niet bereiken, daar de West-Friezen reeds met onstuimig geweld op de Hollanders aandrongen. De aanvallers werden genoodzaakt te wijken, ja de West-Friezen lieten hen niet tot bezinning komen, voor men Heilo bereikt had. Hier, door versche benden versterkt, deden de Grafelijken den voorspoed des vijands in eene nederlaag verkeeren: meer dan 800 West-Friezen boetten daar hunne vermetelheid met den dood. Nogtans ontbrak den Hollanders den lust om den strijd voort te zetten. Immers ook aan hunne zijde waren gevoelige verliezen geleden. Zij telden ruim 500 gesneuvelde makkers, en onder deze verscheidene edelen uit de geslachten van Egmond, Wassenaar, Haarlem en Raaphorst (20 Augustus 1272).

Mogten de bewoners der West-Friesche grens het betreuren, dat geen verdrag of zelfs geen beslissende slag een einde aan dien staat van spanning had gebragt, zij toonden goede wacht te houden en het hart des Graafschaps tot een veiligen schutsmuur te verstrekken. Daarom verleende Floris aan de moedigsten van hen, de bewoners van Akersloot, Uitgeest en Wormer, belangrijke voorregten.

Over het geheel was Floris der opkomende gemeenten zeer genegen. Hij zag in haar een hechten steun voor zijn gezag, en de welwillendheid waarmede hij burgers en dorpers bejegende, verschafte hem den eernaam van "der keerlen God." Men wist het, dat hij het volk beminde, en het volk had hem wederkeerig lief. Op het voetspoor zijns vaders, verleende hij menige plaats stedelijke regten of belangrijke privilegiën ten opzigte van hare scheepvaart, haar verkeer, hare bescherming tegen het geweld des waters, enz. In October en November 1266 had hij Delft tolvrijheid geschonken, en den 19 December van dat jaar bevestigde en vermeerderde hij de regten van Leiden. Hij bekrachtigde daarbij de vrijheden die de stad vroeger had verworven, waaromtrent de oorkonden niet meer bestonden; hij onthief haar van zekere schatting en maakte bepalingen omtrent den geldelijken onderstand. In geval van oorlog stelde hij vast, dat de Leidsche burgers hem vijfentwintig dienstmannen zouden leveren, die de Graaf zou onderhouden en des nachts als wacht stellen voor zijne tent. Hij regelde verder eenige soorten van breuken in geval van verwonding en liet de regtspraak en het stedelijk bestuur over aan den burggraaf, zijn schout en acht gezworenen. Den 21 December 1270 bepaalde hij ten gunste van Dordrecht, dat in geval van 't leggen en verzwaren van dijken geen burger bezwaard zou kunnen worden dan krachtens eene uitspraak van schepenen of scheidslieden uit het midden der burgerij gekozen. Ook verzekerde hij der gemeente het handhaven van hare regten tegenover den regtsdwang van den baljuw van Zuid-Holland. Geertruidenberg kreeg den 4 July 1271 een soortgelijken waarborg. Schiedam, een heerlijkheid van Vrouwe Aleide, bekwam eene jaarmarkt en vrijdom der grafelijke tollen; het opkomende Gouda tolvrijheid en meer andere privilegiën (19 July 1272), en Vlaardingen gelijke

voordeelen (14 Mei 1273). Het belangrijke Haarlem werd niet vergeten: in October 1273 werden de regten die het verworven had, vermeerderd en uitgebreid, en in 't volgende jaar bekwam het een accijnsbrief.

Ook buitenlandsche steden en plaatsen werden door den Hollandschen Graaf begiftigd, inzonderheid Lübeck, het hoofd van de Hanze, en het daarmede zoo naauw verbonden Hamburg. Zelfs het pas verrezen Amsterdam ontving de blijken zijner welwillendheid: den 27 October 1275 schonk Floris den lieden wonende aan den Amestelledamme, vrijheid om hunne eigene goederen tolvrij door zijne staten te voeren. [1]

Graaf Floris, zoo welwillend jegens zijne onderzaten, was niet minder gunstig gezind jegens zijne bloedverwanten. Als om vrouwe Aleide het leed te vergoeden, dat de edelen haar tijdens heure voogdijschap hadden berokkend, overstelpte hij haar en hare zonen met gunstbewijzen. Onder anderen schonk hij zijnen neef Floris, den zoon van Aleide, den 31 Mei 1272, het bewind over Zeeland voor den tijd van twee jaren. Doch de Avennes' betoonden zich geenszins zoo dankbaar voor deze gunsten als zij schuldig waren. Zij zochten zelfs een overwegenden invloed uit te oefenen, en onderhandelden reeds, even als Herman van Henneberg, de echtgenoot zijner tante Margaretha, met den Keizer over de erfopvolging in Holland, zoo Floris V zonder wettige kinderen uit het leven werd gerukt. De Graaf, hiervan onderrigt, verklaarde zich openlijk vijand van zijnen aangehuwden oom, zijne tante Aleide en zijne beide aanmatigende neven Jan en Floris, die hij allen het Land deed uitzetten. Later liet hij echter genade voor regt gelden en verzoende zich weder met al deze eerzuchtige magen.

In July 1280 werden verschillende moeijelijkheden tusschen Holland en Engeland uit den weg geruimd, waartoe deels Koning Edward I door zijn verbod om wol naar overzeesche gewesten te voeren, deels eenige Zeeuwen en Hollanders door kapers uit te rusten, aanleiding hadden gegeven. Dat verdrag legde den grondslag tot eene nadere overeenkomst, die Edward bijzondere voordeelen beloofde: zij stelde namelijk eene echtverbindtenis vast tusschen den Engelschen Prins Alfonsus en Margaretha van Holland, toen nog het eenige kind van Graaf Floris.

Mogt de ondankbaarheid zijner bloedverwanten den Hollandschen Graaf met leedwezen vervullen, grooter nog was zijn verdriet, dat zijne poging om het lijk zijns vaders terug te winnen was mislukt. Daarom vernieuwde hij in 1282 zijne toerustingen tegen de West-Friezen. Eene aanzienlijke vloot bijeengebragt hebbende, stak hij de Zuiderzee over en landde bij Wijdenes, aan den zuidoostelijken uithoek van Drechterland. Ofschoon de West-Friezen zich snel verzameld hadden, waren zij niet in staat de Hollanders te keeren, die onder Heer Nikolaas van Kats bij Schellinkhout eene beslissende overwinning bevochten. Daarop drong de Graaf naar Hoogwoude door, waar eene tweede overwinning de eerste bevestigde. De wraak kende, helaas, geene grenzen, en vele offers vielen om haar te bevredigen. Een grijsaard, met den dood bedreigd, redde zijn leven, door de plaats aan te wijzen, waar het lijk van den Roomsch-Koning was bijgezet [1]. Floris deed het opdelven, naar Utrecht vervoeren en te Middelburg begraven. Om Drechterland in ontzag te houden, gaf hij last een slot te Wijdenes te bouwen.

Beatrix schonk omstreeks dezen tijd een zoon het leven, die den naam van Jan ontving. Onbeschrijfelijk was de vreugde aan 't grafelijke hof over deze geboorte, en zonderling de staatkundige onderhandelingen waartoe zij aanleiding gaf. De bepalingen op het voorgenomen huwelijk van Jonkvrouwe Margaretha werden herzien, en daarbij een huwelijk vastgesteld tusschen den zuigeling Jonker Jan en 's Konings mede nog zeer jeugdig dochtertje Elisabeth. Zelfs het onverwacht afsterven van Prins Alfonsus bragt de Engelsche en Hollandsche Vorsten niet terug van dit beschikken over de toekomst: den 2 October 1285 bezwoer Floris, in de tegenwoordigheid van den Engelschen gezant en vele Hollandsche edelen, dat hij Jonker Jan, zoodra deze zeven jaren oud zou zijn, naar Engeland zou zenden, om daar opgevoed te worden; dat hij de schikkingen welke men daarbij getroffen had, in alle deelen zou nakomen, en in geval de dood een der verloofden mogt wegrukken, een nieuw huwelijksverdrag met het Engelsche hof beramen.

Inmiddels was Floris herhaalde malen opgetreden als bemiddelaar in de geschillen tusschen Bisschop Jan van Utrecht en diens voornaamste leenmannen. Daarbij had hij aanvankelijk den Heer van Amstel, Gijsbrecht IV, met onderscheiding bejegend; doch toen deze zijn gebied belangrijk wist uit te breiden, had Floris zich tegen den Amstelaar verklaard, hem het slot Vreeland pogen te ontweldigen en hem eindelijk in een gevecht bij Loenen krijgsgevangen gemaakt (1279). Jaren lang zat de Amstelheer in Zeeland het verlies van heerschappij en vrijheid te betreuren. Eerst den 27 October 1285 zag hij zijn kerker ontsloten, doch alleen als het gevolg van een verdrag, waardoor Graaf Floris meester werd van Gooiland, Muiden, de Bijlmerlanden en het daarbij gelegen Reigersbosch. Een ander Stichtsch leenman, Herman van Woerden, kwam er niet beter af. Na het verlies van zijn slot te Montfoort, moest hij bij verdrag van den 30 Maart 1287 zijn eigen goed binnen de heerlijkheid Woerden aan den Graaf opdragen, om het weder van deze in leen te ontvangen. Verder moest hij beloven zijn slot Woerden te allen tijde voor den Graaf open te houden, een vasten burg tot dekking van Holland te bouwen en zijne dochter niet dan met 's Graven bewilliging in het huwelijk te doen treden.

Had Floris ter wille van 's Graafschaps luister

[1] Zie het fac-simile op bladz. 209.

[1] Zie de plaat op bladz 208.

de beide magtige Heeren van Amstel en Woerden zoo deerlijk gekortwiekt, zijne aangeboren goedhartigheid, bewoog hem hunne opofferingen door zekere gunsten in den evenaar te brengen. Hij nam hen op onder zijne voornaamste raadslieden en gaf hun boven anderen deel in het bewind. Ja, zoo hij, gelijk het verhaal gaat, in 1290 te 's Gravenhage de ridderorde van st. Jacob instelde, is Gijsbrecht van Amstel een der eerste ridders geweest.

Het uitsterven van het Limburgsche hertogshuis omstreeks 1280, bragt schier alle Nederlanden in rep en roer, daar de Vorsten van Brabant en Gelder elkander de erfenis betwistten. Floris liet niet ten onder gebragt. Floris meende nu den tijd gekomen, eens vooral met hen af te rekenen. Rampen waardoor hunne landen geteisterd waren, kwamen hem hierbij inzonderheid te stade. Door een geweldigen storm die den 17 December 1286 woedde, en door een tweede, die den 5 February 1287 volgde, was het zeewater zoo hoog opgestuwd, dat onderscheidene oorden van Nederland overstelpt werden. Maar vooral West-Friesland leed daardoor groote verliezen. Bij dien staat zond Graaf Floris eenige welbemande schepen, onder bevel van Dirk van Brederode, over de Zuiderzee naar Drechterland. De Friezen naar de zandbulten geweken, waarop

Deksteen op Graaf Floris' graf.

zich door Jan I overhalen, partij voor Brabant te kiezen, waardoor hij het voordeel verwierf, dat de Brabanter hem onthief van de sints 1203 verpligte leenhulde voor Zuid-Holland. Gedurende dezen oorlog deed Floris menigen inval in Gelder, waarbij hij, naar het schijnt, den burg ten Nieuwen-Grave innam en verwoestte. Aan den slag van Worringen (5 Juny 1288) nam hij geen persoonlijk aandeel, doch hij werd begrepen in den vrede waartoe den 15 October 1289 de grondslagen te Parijs gelegd werden.

De veldslagen van Schellinkhout en Hoogwoude in 1282 hadden de West-Friezen wel geknot, doch hunne voornaamste dorpen gebouwd zijn, werden door den ingedrongen vloed van elkander gescheiden, en waren dus buiten staat, een leger te verzamelen. Daarbij misten zij de benoodigde vaartuigen om den vijand van hunne kusten af te weeren. Zóó werd dorp na dorp ten onder gebragt, en allen achtereenvolgens verpligt om den Graaf voor Heer te erkennen. Ten einde een nieuwen opstand te voorkomen, gaf Floris bevel nevens het slot te Wijdenes een aantal burgen in of nabij West-Friesland op te trekken: Medemblik, Nieuwburg, Middelburg, Eenigenburg en Nyendoorn, welke allen, op het laatste na, spoedig voltooid werden.

In het voorst van 1288 hield Graaf Floris zijn verblijf op het slot Torenburg, eene sterkte aan de noordwestzijde van Alkmaar, ruim dertig jaren te voren door zijnen vader gesticht. Hier kwamen de gevolmagtigden der meeste West-Friesche dorpen hem opzoeken, en werd den 20 January de zoen getroffen. De West-Friezen zwoeren voor pers van Vroone en Ouddorp van zijn vader, den Roomsch-Koning, hadden verkregen.

Twee maanden later (21 Maart) onderwierpen de Drechterlanders zich op nagenoeg dezelfde voorwaarden aan den Graaf, die op dat pas te 's Gravenhage verwijlde. Te hunnen opzigte bedong hij daarenboven het regt, niet alleen wegen, maar

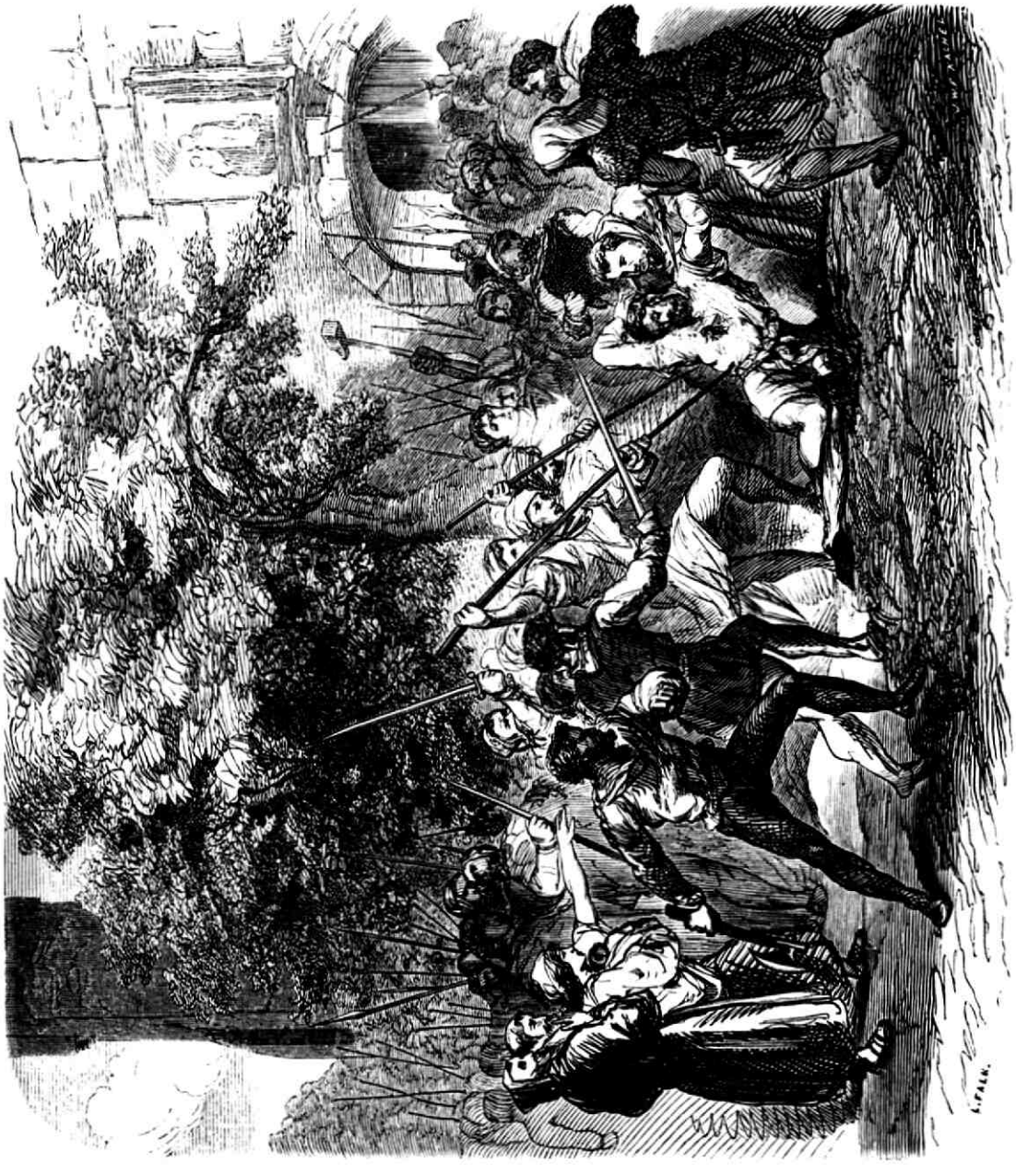

Wolfert van Borssele te Delft gedood.

zich en hunne nakomelingen hulde en manschap aan den Graaf en zijne nazaten, en stelden hunne geheele gouw in zijne magt, met toestemming zelfs, dat het den Vorst vrij zou staan, daar algemeene wegen aan te leggen. Zij beloofden op zijn bevel hem ter heirvaart te volgen en tienden en vroonschuld aan hem te betalen. Floris daarentegen verzekerde hun van zijn kant dezelfde voorregten als de dor- ook burgen en vesten in hun land aan te leggen, ter plaatse waar hij dit oorbaar achtte. Hij gaf hun eveneens keuren en wetten, en verleende eenige dagen later handvesten en stedelijke regten aan Medemblik en Monnickendam. Eerstgenoemde stad begunstigde Graaf Floris zelfs als muntplaats, zoodat voortaan ook te Medemblik munten werden geslagen, gelijk reeds onder zijne voorgangers te

Haarlem, Dordrecht en Alkmaar was geschied.

In 't jaar 1289 werd Texel bedwongen, en daarmede de onderwerping van West-Friesland voldongen.

De toenemende magt des Graven en zijn begunstigen der gemeenten wekten spijt en wrevel bij de edelen op. Inzonderheid waren de Zeeuwsche ridders zeer op hem verbolgen wegens het heffen eener belasting, die vooral den adel drukte. De huizen van Borssele en Renesse hadden lang met elkander in vijandschap geleefd, doch troffen nu een zoen om hunne belangen tegen de grafelijke overmagt te handhaven. Om hierin wèl te slagen haalden zij nog dertig andere edelen over, in hun plan te treden en knoopten geheime onderhandelingen aan met Graaf Gwy. Deze Vlaamsche Vorst meende evenzeer grieven tegen Floris, zijnen schoonzoon, te hebben. Hij bezwaarde zich, dat de Hollandsche Graaf niet alleen nagelaten had om het verdrag over de leenhulde ten aanzien van Zeeland-Bewesten-Schelde te bekrachtigen, maar zelfs in 1287 bij den Keizer had bewerkt, dat de overeenkomst ten aanzien van dit verdrag van nul en geener waarde werd verklaard.

Graaf Gwy, zich niet bekreunende om de banden des bloeds die hem aan Graaf Floris hechtten, verzamelde een leger om Walcheren te bemagtigen. Maar Floris, van dien toeleg onderrigt, zond zijne gade Beatrix en zijn zoontje Jan naar Middelburg, in de vooronderstelling, dat zijn schoonvader geene stad vijandig zou durven aantasten, waarbinnen 's mans eigen dochter en kleinzoon verblijf hielden. Zijn vertrouwen bleek ijdel, want werkelijk drong Robert, Jonker van Vlaanderen, tot Walcheren's hoofdstad door en sloeg het beleg om hare wallen. De Middelburgers echter, zeer aan Floris gehecht, boden een dapperen wederstand. Doch in het einde beducht, dat zij het niet lang meer zouden kunnen volhouden, en eene plundering voorziende, troffen zij met Robert de overeenkomst, om op een aangewezen dag de poorten voor hem te ontsluiten, zoo inmiddels geen ontzet opdaagde.

Middelburg zou echter niet voor de Vlamingen zwichten. Welhaast kwam den belegerden ter oore, dat Graaf Floris met eene aanzienlijke en welbemande vloot voor Zierikzee was gekomen, waar hij op eene goede gelegenheid wachtte om naar Walcheren over te steken. Deze tijding bemoedigde de bedreigden, terwijl zij bij den Vlamingen vrees voor eene nederlaag deed ontkiemen. De herinnering aan den slag bij Westkapel was noch bij de Zeeuwen, noch bij de Vlamingen verdoofd. Jonker Robert, getuige van deze stemming, besloot dus het beleg op te breken, waarop Graaf Gwy Hertog Jan van Brabant uitnoodigde om tusschen hem en Graaf Floris als bemiddelaar op te treden (Mei 1290).

Het onweder scheen overgedreven te zijn. Hertog Jan overreedde zelfs den Hollandschen Graaf om naar Vlaanderen over te steken en met Gwy in eigen persoon te onderhandelen. "Uw schoonvader," zeide hij, "wacht u te Biervliet, om alle verschil in der minne te vereffenen." Doch hoe verbijsterd, stonden de Hollanders en de Brabanters toen zij, aan gene zijde der Hont gekomen, slagtoffers werden van het schandelijkst verraad. Onverwacht werd Floris in verzekerde bewaring genomen. In de eerste opwelling zijner drift, beschuldigde hij Hertog Jan van misleiding. Maar de Brabanter zwoer hem, dat hij onschuldig aan dit schelmstuk was, ja bood aan om in zijne plaats tot gijzelaar te strekken. Eindelijk bewerkte hij eene vereffening, doch zij was zeer in het nadeel van Floris. Partijen kwamen namelijk overeen, dat de heerschende geschillen door de uitspraak van drie scheidsregters zouden beslist worden, maar Gwy eischte hierbij, dat hij zelf, zijn zoon Robert en Hertog Jan deze scheidsregters zouden zijn. Floris, geene keuze hebbende, onderwierp zich en bezegelde den 2 Juny 1290 eene overeenkomst, waarbij hij erkende Gwy manschap en 20,000 Parijsche ponden schuldig te zijn.

Floris, inmiddels onder borgtogt geslaakt, verzoende zich met de edelen van Zeeland, doch werkte bij Keizer Rudolf uit, dat deze Monarch de verklaring aflegde, "niet te bewilligen in hetgeen door den Graaf van Holland ten aanzien van Walcheren met den Graaf van Vlaanderen was overeengekomen." Daardoor verloor het afgedwongen verdrag van Biervliet schier alle kracht.

Terwijl dit bedrijf aan de Scheldemonden werd gespeeld, had de Schotsche Koning Alexander III, doordien zijn ros hem op de kust van Fife afwierp, ellendig het leven verloren, en zijne kleindochter Margaretha, "de Maagd van Noorwegen," die hem was opgevolgd, na een bewind van weinige maanden hare dagen geëindigd. De Schotsche adel, in het onzekere, wien der talrijke mededingers de kroon toebehoorde, koos den Engelschen Koning Edward I tot scheidsregter. Deze verkloekte 's Lands staten, door van hen te eischen dat zij Schotland als een Engelsch leen zouden erkennen. Zij weigerden aanvankelijk, doch moesten ten slotte in dien eisch berusten, daar de tweedragt die onder hen heerschte, allen tegenstand verlamde. Nu riep Edward de talrijke mededingers naar Upsettlington aan den Tweed, en onder hen Graaf Floris V, die door zijne oudovergrootmoeder Ada van Koning Henry afstamde. Niemand verzuimde tegenwoordig te zijn, doch ofschoon de Hollandsche Graaf het eerst werd gehoord, verwierf hij de Schotsche koningskroon niet. Edward toch deed uitspraak ten gunste van Baliol, Lord van Galloway. Nogtans geheel vruchteloos was de reis van Floris niet, want de verkozene kende den Hollander eene geldelijke schadeloosstelling toe.

Floris, van zijne reis naar de Engelsch-Schotsche grens teruggekeerd, voelde zich gedwongen met eene scheepsmagt naar Westergoo te stevenen, om den Friezen vroegere verongelijkingen betaald te zetten. De vrucht van dezen togt was de verovering van Stavoren, welke stad na eene belegering van drie weken zwichtte en den Hollander als heer

huldigde. Floris deed nu een nieuw zegel vervaardigen en noemde zich daarop Graaf van Holland en Zeeland en Heer van Friesland.

Ofschoon Floris, overeenkomstig het verdrag van den 2 October 1285, Jonker Jan naar Engeland had gezonden om er zijne opvoeding te ontvangen, speelde Koning Edward met den Hollandschen Graaf een valsch spel. Een toenemende invloed op de Nederlanden was een der lievelingswenschen van den Engelschman, en om deze te verwerven, hield hij bij Gwy van Vlaanderen aan om de hand van Jonkvrouw Filippina voor zijn zoon en toekomstigen opvolger Edward. Als lokaas schonk hij Brugge, met Mechelen, den Engelschen wolstapel, die tot op dien tijd te Dordrecht gevestigd was.

Geen wonder dat deze handeling de spanning vermeerderde, die tusschen Holland en Vlaanderen door het verdrag te Biervliet en de verklaring van Keizer Rudolf was ontstaan. Gwy beraamde een nieuwen aanslag op Zeeland, terwijl Floris er op bedacht was, eene landing in Vlaanderen te ondernemen. Uit het Hollandsch-Zeeuwsche heir, bij Zoutelande gelegerd, staken eenige West-Friesche benden naar Cadzand over, terwijl Jan van Renesse naar Lammensvliet of Sluis trok, dat hij aan de vlammen ten prooi gaf. Daarentegen stevenden de Vlamingen over naar Zuid-Beveland, ontscheepten zich te Baarland en liepen het geheele eiland plat, overal plundering, brandstichting en moord verspreidende. Ten laatste echter kwam er hulp voor de ongelukkige Zuid-Bevelanders. Doedijn van Everingen en de van Borselen's daagden met eene kleine maar uitgelezen schaar op, die van twee zijden zoo hevig op de Vlamingen aanviel, dat deze, door schrik verbijsterd, hals over hoofd, naar hunne schepen vloden. De Zeeuwen zaten hierbij den vijand zoo kort op de hielen, dat geheele rotten Vlamingen in den stroom werden gedreven en verdronken. Anderen, even ongelukkig in het bereiken hunner schepen, vielen onder het wraakzwaard of moesten zich krijgsgevangen geven. De aanvoerders der gevangenen kwamen allen met een zwaar losgeld vrij, doch de overigen werden eerst, na geheel uitgeschud te zijn, naar huis gezonden. Deze zegepraal, die den Vlamingen voor langen tijd den lust benam om een nieuwen aanslag op de Zeeuwsche eilanden te ondernemen, vond plaats op den 27 October 1295.

Graaf Floris, voor zijne gehechtheid aan Koning Edward, door deze met zwarten ondank beloond, ontving te midden van den Vlaamschen krijg eene uitnoodiging van Koning Filippe IV om met Frankrijk een verdrag van vriendschap te sluiten. 's Konings neef, Robert, Grave van Artois, leidde de eerste onderhandelingen, en nadat Floris op het einde van 1295 te Parijs was gekomen, werd daar, den 9 January 1296, een verdrag bezegeld, waarbij de Graaf en zijne voornaamste edelen, den Koning hunne hulde boden, en beide Vorsten elkander wederkeerige hulp en ondersteuning toezeiden. Er werd daarbij bepaald, dat Floris door dit verdrag nimmer verpligt kon worden tot eenige daad van vijandelijkheid tegen den Keizer, of om aanvallenderwijze Koning Edward te beoorlogen. Floris zou echter den Heeren van Cuyk en Valkenburg (erkende werktuigen in de handen van Edward) noodzaken, hunne vijandelijke maatregelen te stuiten, en uit de Fransche schatkist daartoe onderstandsgelden bekomen. Voorts verklaarde Koning Filippe geen vrede met Engeland te zullen sluiten, zonder Floris daarin te begrijpen en te bedingen dat 's Graven zoon Jan teruggegeven zou worden.

Zoodra Koning Edward van deze overeenkomst hoorde, kende zijne verbolgenheid geene grenzen. Doch in plaats van de oorzaak van Floris' handelwijze bij zijne eigene trouweloosheid te zoeken, verweet hij den Hollandschen Graaf de gesloten verdragen te schenden en dreigde hem met het in hechtenis nemen van Jonker Jan. Met waardigheid gaf Floris zijn' voormaligen bondgenoot ten antwoord:

"Mijn zoon is in uwe magt. Gij kunt dus met hem naar welgevallen handelen. Doch wat gij doet, ik zal mijne gedragslijn niet veranderen."

Koning Edward, teleurgesteld in zijne hoop om een onbeperkten invloed in Holland en Zeeland te verwerven, blies het misnoegen aan dier edelen, welke zich door Floris in hunne regten verkort waanden. Zijn handlanger in dit onwaardig bedrijf, Heer Jan van Cuyk, hield hun voor, hoezeer "der keerlen God" edelen en burgers op ééne lijn stelde, zoodat hij zelfs een edelman, den neef van den Heer van Velzen, die 's Graven baljuw beleedigd en een man vermoord had, als een gewoon misdadiger te Leiden had doen onthoofden. Op eene bijeenkomst te Bergen-op-Zoom deed van Cuyk zelfs den voorslag, om den Graaf op te ligten en naar Engeland te voeren, waar Edward hem levenslang gevangen zou houden, terwijl men inmiddels aan Jonker Jan het bewind zou opdragen. De verzoeker verzekerde hun tevens, dat de zoon van Floris en Beatrix deze handelwijze geenszins euvel zou opnemen, omdat hij de vrees koesterde, dat zijn vader zijn halven broeder, den bastaard Witte van Haamstede, tot erfgenaam en opvolger wilde benoemen. Eindelijk zeide hij hun niet alleen de hulp toe van Koning Edward, maar ook die van Hertog Jan van Brabant en van Graaf Gwy van Vlaanderen.

Ettelijke Hollandsche en Zeeuwsche edelen lieten zich door Jan van Cuyk belezen, t. w. Gerard van Velzen, Herman van Woerden, Jan van Heusden, Willem van Zaanden, Arend van Benschop, Willem van Teilingen, Gerard van Kraaijenhorst, Hugo van Baarland en anderen. En bij hen sloot zich aan de Heer van Amstel, Gijsbrecht IV.

Toen het aantal zamenzweerders zoo aanzienlijk was geworden, noodigde de Cuykenaar hen tot eene nieuwe bijeenkomst te Kamerijk uit, waar toen een congres over de verschillen tusschen Edward en Filippe werd gehouden. Men overlegde er de middelen, om het verraderlijk plan ten uitvoer te leggen en bepaalde de rol die elk daarin zou vervul-

len. Ten einde een glimp van betamelijkheid aan het jammerlijk ontwerp te leenen, keurde men goed, dat Heer Jan van Cuyk een brief aan Graaf Floris zond van den volgenden inhoud:

"Eenen grooten Heere, eenen edelen man, Heeren Florense, Grave van Hollant ende van Zeelant, ende Heere van Vrieslant. Ick Jan, Heere van Cuyk, ombide u minen dienst. Ick sende aan u Haren Heinric minen Cappellaen, ende ghelovet hem der woorden die hij u segghen sal van minen weghen. In orkonde der lettere, besegelt met minen segel, in 't jaer ons Heeren MCCXCVI, des Vrydaeghs naer ons Heeren opvaert [1]."

Graaf Floris nam de uitdaging die Heer Jan van Cuyk hem toezond, schertsende op. "Waar zal het thans met mij heen?" riep hij lachend. "De Heer van Cuyk verklaart mij den oorlog! Nu, als hij mij het land uitjaagt, zal er wel niemand overblijven!"

Het bleek echter spoedig dat de ongelukkige Graaf nader bij zijn ondergang was, dan hij waande.

Witte van Haamstede verdrijft de Vlamingen.

Onder het voorwendsel dat men zijne tusschenkomst wenschte om de veete, die sedert 1285 de geslachten van Amstel en Woerden eenerzijds en van Zuylen anderzijds van elkander had vervreemd, lokten de zaamgezworenen Graaf Floris uit zijne erflanden naar Utrecht. Niets kwaads vermoedende, begaf de Hollandsche Vorst zich op reis, bemid-

[1] Den 5den Mei 1296.

delde de voorwaarden tusschen de partijen en schoot nog een deel der som voor, die Amstel en Woerden den Heer van Zuylen moesten voldoen. Vervolgens zette hij zich met de aanwezigen aan een vriendschappelijk maal en dronk met hen, zonder eenigen argwaan te koesteren. Toch, zoo luidt de overlevering, was hij voor zijne dischgenooten gewaarschuwd. Eene schamele vrouw zou hem een

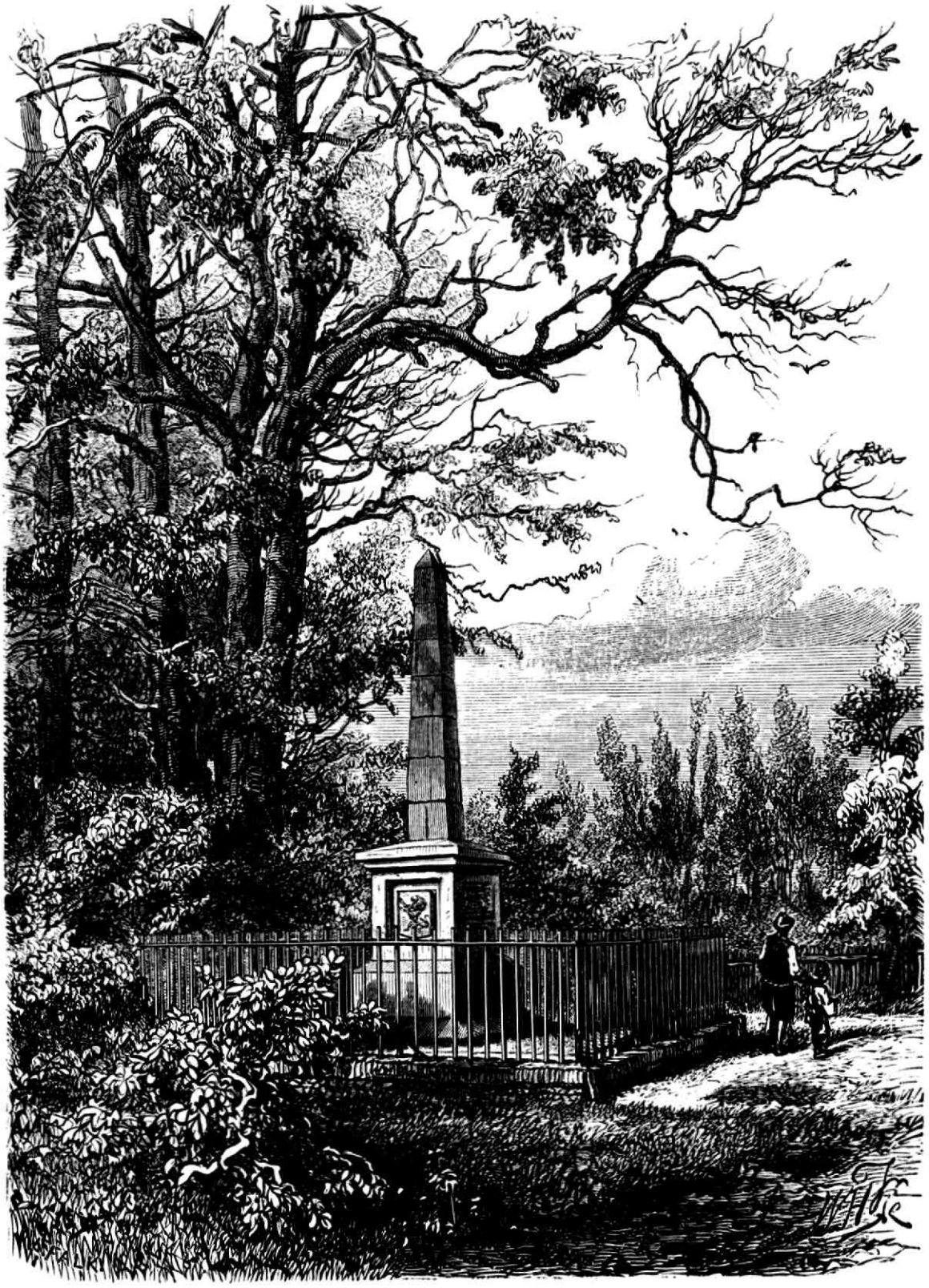

Gedenkteeken ter eere van Witte van Haamstede aan het Manpad.

briefje in de hand gedrukt hebben, waarin het volgende was meêgedeeld: "Koningszoon, edele Prins! gedenk aan de voorzegging des Psalmdichters: ""De man mijns vredes, op wien ik vertrouwde, die mijn brood at, heeft zich grootelijks tegen mij verheven."""

Terwijl de Graaf welke dien morgen ter vroegmis was geweest, na het maal een kort slaapje nam, voltooiden de vloekverwanten de toebereidselen voor zijn ondergang. Zij gaven eenigen gewapenden last om zich buiten de stad in drie verschillende hinderlagen te plaatsen, en toen deze rotten, de eene na de andere, waren afgetrokken, wekte Heer Gijsbrecht den Graaf en verzocht hem zich voor de valkenjagt gereed te maken.

"Gaarne, Heer van Amstel," antwoordde Graaf Floris. "Rijd maar vooruit, ik zal u dadelijk volgen. Doch, alvorens te vertrekken, wil ik u nog eerst een st. Geerteminne toedrinken."

Eenige oogenblikken later verliet Amstel Utrecht om zijnen medestanders te berigten, dat de Graaf in aantogt was. Reikhalzend verbeidden zij 's Vorsten komst; doch het duurde niet lang, of zij zagen hem in gezelschap van twee jongelingen, Jan, zoon van Graaf Jan van Avennes, en Jonker Gerard van Voorne, naderen. De Graaf onderhield zich vrolijk met zijn gezellen, en elk van hen hield een sperwer op de hand. Eenige weinige knechten reden op een eerbiedigen afstand achter hen aan.

Zoodra de Graaf de verbonden edelen ontwaarde, reed hij op den Heer van Woerden toe en vroeg hem, op zijn gewonen vriendelijken toon, waar de vogeljagt gehouden zou worden. Maar reeds wierp Heer Herman het masker af, en, terwijl Amstel, Velzen, Benschop, Kraaijenhorst, Zaanden en Teilingen zich om de groep schaarden, greep hij 's Graven paard bij den teugel en voerde den Vorst te gemoet:

"Heer Graaf, uw hooge sprongen hebben uit. Gij zult ons niet langer ringelooren. Of het u lief of leed zij: gij zijt onze gevangene!"

Arend van Benschop rukte daarop den valk van 's Graven hand, zeggende: "Gij zult dien niet meer noodig hebben."

Zelfs nu nog beschouwde de Graaf dezen aanval als eene scherts, en zag eerst in dat alles een vreeselijke ernst was, toen Woerden hem met een straf gelaat zwoer, dat hij Holland nimmer zou wederzien. Toen welde in 's Graven hart eene geregte verontwaardiging op. Hij sloeg de hand aan zijn zwaard; doch Velzen, die het zijne reeds uitgetogen had, dreigde hem met een oogenblikkelijken dood, zoo hij zich te weer stelde. Ja, een van 's Graven dienaren die toeschoot om zijn meester te ontzetten, moest zijne trouw met het leven boeten.

De jonkers van Avennes en Voorne reden nu spoorslags naar Utrecht, om er berigt van het schelmstuk te geven. Zij wisten, dat 's Graven gevolg, hiertoe uitgenoodigd, weldra komen zou, ja mogelijk reeds in aantogt was. De Heer van Arkel nam beide jonkers terstond in zijne hoede. Hij voerde hen eerst naar zijn slot te Gorinchem en vervolgens naar Dordrecht.

Inmiddels voerden de zamenzweerders Graaf Floris naar het slot Kroonenburg, bij Loenen, de eigendom van Velzen, en van hier, om veiliger te wezen en beter gelegenheid te hebben om met hun gevangene naar Engeland uit te wijken, naar het kasteel van Muiden, aan den mond der Vecht en de Zuiderzee.

Verheugden de eedgenooten zich in het slagen van hun boos opzet, de Hollandsche poorters en dorpers waren op het berigt daarvan niet alleen verontwaardigd, maar oogenblikkelijk bereid, bloed en leven voor den Graaf op 't spel te zetten. Te land en te water kwamen de Kennemers, Waterlanders en West-Friezen opdagen; zij eischten hunnen Graaf terug en straf voor zijne belagers. De vloekverwanten drongen wel bij den Graaf aan om een brief te schrijven, waarin hij den opgekomenen verzocht terug te keeren; doch niemand hechtte waarde aan dit verzoek. Men hield het, zoo als werkelijk het geval was, voor afgedwongen.

Den vierden dag sints hunne komst op het Muiderslot waren alle toegangen derwaarts, vooral die naar de zeezijde, zoo sterk bezet, dat het wegvoeren van den Graaf naar Engeland onmogelijk was geworden, weshalve Amstel en zijne medestanders te rade werden om zich te lande een weg naar Brabant te banen. Te dien einde zetten zij hun slagtoffer in een graauwen rok te paard, met een handschoen in den mond om hem het geven van seinen te beletten, en de voeten onder het paard te zaamgebonden. Van alle kanten bedreigd, sloegen zij den weg in naar de moerassige streek aan het Naardermeer, ten einde langs de veenen op de wester helling van het Gooi den burgeren te ontkomen. Doch op nog geen half uur afstands van het slot gekomen, ontwaarden zij eene groote bende Gooijers, die zich in het koren verborgen hadden, om hun Heer, zoo hij vervoerd werd, zoo mogelijk te onderscheppen en te bevrijden.

Gerard van Velzen, zijnen bondgenooten vooruitgaande, rigt zich tot de Naardinglanders, met de vraag, wat zij zoeken.

"Datgene wat gij met u voert," is het antwoord, "onzen Graaf."

"Dat zal u missen!" herneemt Velzen en rent spoorslags naar zijne makkers. Hij geeft hun berigt van zijne ontmoeting en zegt, dat, zoo men geen einde aan de zaak maakt, de gansche toeleg mislukt zal zijn. Zich zelven hierdoor opwindende, heft hij met beide handen zijn zwaard omhoog, ten einde Floris het hoofd te klieven. Doch 's Graven paard, door deze beweging verschrikt, springt ter zijde uit en valt in eene sloot, waardoor Floris' schedel niet wordt gespleten, maar de beide zaamgevouwen handen hem worden afgehouwen. Bij het zien van bloed verdubbelt Velzen's woede: van zijn paard springende, hakt en houwt hij naar den ongelukkigen Vorst. Zijn medestanders nemen deel aan de afgrijselijke wraakoefening, en

eindelijk bezwijkt de Graaf onder meer dan twintig wonden. [1]

De Gooijers zijn nu zoo na gekomen, dat de edelen, willen zij der vertoornde gemeenten niet in handen vallen, hals over hoofd moeten vlugten. Van Velzen redt zich op het paard van een zijner knapen, die nu, niet ontkomen kunnende, als het eerste slagtoffer der volkswoede valt. De Graaf wordt terstond uit het water getogen. Hij stamelt nog eenige woorden, doch blaast welhaast den laatsten adem uit (27 of 28 Juny 1296). 's Graven lijk werd gebalsemd naar Alkmaar gevoerd, maar in vervolg van tijd naar Rijnsburg overgebragt, en aan de zijde van de op den 5 April overleden Beatrix bijgezet. Het ingewand bleef echter te Alkmaar in de Groote of st. Laurenskerk, onder een tombe, die tot den huidigen dag is bewaard gebleven. [2]

Graaf Floris was een schoon man. Aan eene rijzige, kloeke gestalte, paarde hij een indrukwekkend gelaat en vooral een blik die met eerbied en ontzag vervulde. Hij was even welsprekend in den raad als dapper in den oorlog. Zoo menigmalen als hij streed, droeg hij de overwinning weg.

Floris was een beminnaar van de jagt. Hij zag gaarne schoone vrouwen en leende gaarne het oor aan zangers, dichters en sprooksprekers. Hij moedigde de beoefening der letteren aan, die reeds in Melis Stoke en Jakob van Maerlant uitstekende beoefenaars vonden. Bovenal beminde hij het volk, dat hem met hart en ziel was toegedaan. Niettemin toonde hij zich streng in de handhaving van het regt en onwrikbaar in het uitvoeren der eens geslagen vonnissen.

HOOFDSTUK XVIII.

JAN I.

Verwarringen. — Graaf Floris' zegel verbroken. — Jonker Jan voor Graaf erkend. — De Abt van Egmond naar Koning Edward gezonden. — Mededingers naar de voogdijschap. — Kroonenburg belegerd en ingenomen. — Graaf Dirk van Cleve matigt zich de voogdij aan. — Holland door Dirk van Cleve en Gwy van Avennes in tweeën gescheiden. — Muiden door de Utrechtschen ingenomen. — Opstand der West-Friezen. — Woelingen van Wolfert van Borssele. — De Vlamingen voor Middelburg. — Jan van Avennes in Zeeland. — Het slot te Medemblik ontzet. — Huwelijk van Graaf Jan met Elisabeth van Engeland. — Graaf Jan landt te Veere. — Wolfert van Borssele maakt zich van Graaf Jan meester. — Jan van Avennes wijkt naar Henegouwen. — Strijd tegen de West-Friezen. — Verwoesting van Vroone. — De Zeeuwen aan de Hollanders voorgetrokken. — Wolfert van Borssele ligt Jan van Renesse den voet. — Mislukte pogingen van Bisschop Willem van Utrecht op Holland. — Vrede met Utrecht en Vlaanderen. — De oorlog tegen Utrecht ver-nieuwd. — Beleg van IJsselstein. — Wolfert van Borssele in twist met schepenen van Dordrecht. — Hij poogt den Graaf naar Zeeland weg te voeren. De Hollanders halen hun Graaf terug. — Wolfert van Borssele gevangen genomen en gewond. — Kraaijenstein ingenomen. — Jan van Avennes in de voogdijschap hersteld. — Verbond om de moordenaars van Graaf Floris te straffen. — Graaf Jan overlijdt te Haarlem.

(1296–1299.)

De onverwachte dood van Graaf Floris dompelde Holland en Zeeland in diepe ellende. Het land was hoofdeloos, daar de wettige, nog zoo jeugdige opvolger zich in Engeland bevond. Trouw aan zijne verpligtingen, brak Filips van Wassenaar, Floris' zegelbewaarder, dadelijk, ten overstaan van den raad, het grafelijk zegel door midden, ten einde daarvan geen misbruik gemaakt kon worden.

Reeds op den derden dag van Floris' gevangenneming waren verscheidene Hollandsche edelen te Dordrecht vergaderd. Allereerst gaven zij aan den Keizer en den Aartsbisschop van Keulen van het voorgevallene berigt en vroegen om hulp en voorziening. Doch eer zij antwoord bekwamen, had het moordbedrijf te Muiderberg plaats gevonden. Zij erkenden thans Jonker Jan voor Graaf, verzochten den abt van Egmond om zich naar Engeland te begeven, ten einde den Koning uit te noodigen, Graaf Jan de terugreis te laten aannemen, en noodigden Jan van Avennes, Graaf van Henegouwen, uit, om als de naaste bloedverwant van het Hollandsche huis, Jonker Jan de behulpzame hand te bieden.

De edelen die in meer of minder mate in het eedgespan tegen Floris waren betrokken, zagen ongaarne den Henegouwschen Graaf aan het hoofd van het bewind. Doch zij waren verdeeld en weifelden in de keuze van een voogd naar hunnen zin. Eenigen neigden over tot Dirk Graaf van Cleve, anderen tot Wolfert Heer van Borssele. Het werkte deze beide partijen in de hand, dat Graaf Jan van Avennes, wegens den oorlog die Henegouwen toen tegen Vlaanderen voerde, niet zelf naar Holland kon komen, maar zijn broeder, den Luikschen kanunnik Gwy, tot zijn vertegenwoordiger moest aanstellen.

Intusschen hadden de getergde landzaten niet stil gezeten. Zij waren onmiddellijk na den moord van Graaf Floris opgerukt, om den plegers van die schanddaad eene gevoelige straf te bereiden. Gerard van Kraaijenhorst, die den Jonker van Voorne tegen het lijf liep, bekocht zijne deelneming met den dood. De overigen, zoo als Amstel, Cuyk, Heusden en Woerden, ontkwamen over de grenzen. Doch Velzen week naar Kroonenburg, waar hij, met een aantal zijner vrienden, de toegestroomde West-Friezen en Kennemers trotseerde. Welhaast echter waren de burgerijen niet meer de eenige aanvallers. Gijsbrecht van IJsselstein voegde zich bij hen, even als Loef van Cleve en de Heer van Zuylen. Intusschen, Kroonenburg was eene geduchte sterkte, en de belegerden op het ergste voorbereid. Daardoor rekte het beleg zich in de lengte. Zelfs toen de Graaf van Cleve met 600 ruiters voor de

[1] Zie de plaat op bladz. 212.

De woede van den Heer van Velzen wordt door eene overlevering toegeschreven aan minnenijd, of liever aan de zucht om eene ontvangen beleediging, hem in de persoon zijner gade aangedaan, te wreken. Dat Floris werkelijk de eer der Velzen's is te na gekomen, kan echter niet bewezen worden.

[2] Zie de platen op bladz. 213 en 216.

veste verscheen, vorderde men weinig, ja, de Clevenaar toonde meer belangstelling in de zamenzweerders dan der gemeente lief was. Maar wat Dirk van Cleve mogt wenschen, bij den val van Kroonenburg was hij gedwongen, goed te keuren dat de gevangen edelen onder de legerhoofden werden verdeeld. Heer Loef, Graaf Dirk's broeder, kreeg zoowel Arend van Benschop als Willem van Teilingen tot buit. Hij gaf hun een vertrouwd geleide, dat in last had, hen naar Kervenheim te voeren. Daar zouden zij gekerkerd blijven tot dat Graaf Jan over hun lot beslist zou hebben. Aan Gwy van Avennes werd Hugo van Baarland toebedeeld; maar de kanunnik stond zijn gevangene af aan zijne Dordrechtsche lijfwacht, die den ongelukkige op het rad legde en hem verder onder het verbrijzelen zijner ledematen met schimp overlaadde. Gerard van Velzen, Willem van Zaanden en nog twee anderen werden het deel der Kennemers en West-Friezen. Over hetgeen toen met hen plaats greep, ligt voor ons een sluijer, die bezwaarlijk is op te heffen. Oude verhalen spreken van een afgrijselijken marteldood aan Velzen bereid: het rollen in een ton, langs wier binnenzijde hon-

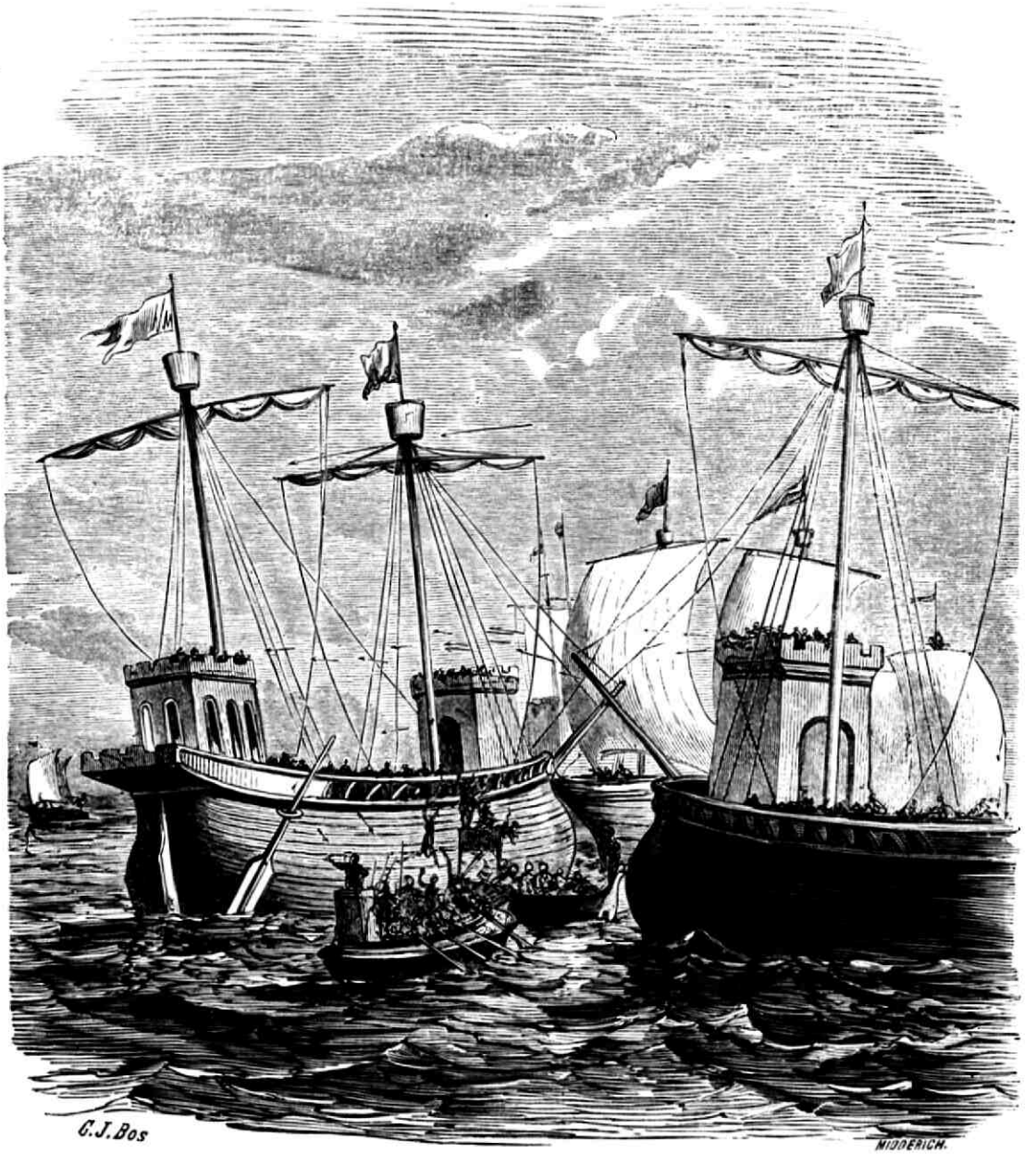

Tafereel uit den scheepsstrijd voor Zierikzee.

derde spijkerpunten den binnengeslotene bij elke wenteling nieuwe wonden bereidden. Doch deze overleveringen strijden tegen de mededeelingen van echte oorkonden: althans zeven jaren later zwierf Heer Gerard nog als balling door Duitschland.

Graaf Dirk van Cleve stelde zich thans in het bezit van Noord-Holland (dat is van de landen ten noorden van Maas en Lek), en de kanunnik Gwy in

dat van Zuid-Holland, terwijl Willem van Mechelen, Bisschop van Utrecht, zich wapende om Muiden en West-Friesland te veroveren. Eindelijk togen de Vlamingen, daartoe uitgelokt door Wolfert van Borssele, naar Zeeland en belegerden Middelburg.

Muiden, dat den wakkeren Dirk van Haarlem tot slotvoogd had, bezweek spoedig voor de Bisschoppelijken, omdat niet dan vijf der manschappen Floris van Egmond een heldhaftige tegenweer bood, des te zekerder allen toevoer af te snijden.

Graaf Jan van Avennes, het eene treurige berigt uit Holland na het andere ontvangende, was inmiddels van de Haine naar de Neder-Maas vertrokken. Geertruidenberg genaderd, werd hij onder het blijde gejuich des volks ingehaald, en ook Dordrecht ontving hem met blijde geestdrift. Om-

Bisschop Gwy staat Amstel aan Holland af.

den bevelhebber wilden steunen. Even weinig waren de West-Friezen gezind om voor de belangen van den Clevenaar of den Henegouwer de wapenen tegen den Utrechtschen Prelaat aan te gorden. Zij verbonden zich met de Stichtschen, veroverden de sloten te Wijdenes, Eenigenburg en Nyendoorn en verwoestten den ganschen omtrek van het slot te Medemblik, ten einde de bezetting, die onder stuwd door eenige honderden Zuid-Hollanders toog hij naar Delft, van waar hij boden zond aan Dirk van Cleve te 's Hage, om deze uit te noodigen de voogdijschap neer te leggen. Zeven dagen achtereen weifelde de Cleefsche Graaf, doch in het einde overtuigd dat de stemming des volks tegen hem was, besloot hij 's Hage te ruimen. Gansch Holland begroette thans Avennes als den vertegen-

woordiger van den vijftienjarigen Graaf, wiens overkomst uit Engeland men nu reeds maanden lang verbeidde.

Het eerste wat de Graaf van Henegouwen ondernam om het Land van vijanden te zuiveren, was zich naar Zeeland te begeven. Doch Middelburg genaderd, vond hij van de Vlaamsche krijgsbenden geen enkele meer over: zij waren in stilte afgetrokken. Daarentegen kwamen de bevrijde burgers hem te gemoet en geleidden hem onder gejuich en 't geschal van trompetten naar het voor hem bestemde verblijf.

In Holland teruggekeerd, beschreef Avennes eene heirvaart tegen de West-Friezen, die nog altoos Medemblik omsingelden om het uit te hongeren. Van de edelen muntten hierbij vooral Jan van Arkel en Nikolaas van Putten door ijver uit, even als onder de poorters de burgerij van Dordrecht. Alle deelgenooten vereenigden zich op eene vloot, die, over de Zuiderzee gestoken, te Enkhuizen landde. De gedachte dat zij hunne vrienden kwamen ontzetten, spoorde hen tot verdubbelden ijver aan. Welhaast waren de te hoop geloopen ingezetenen overwonnen, en na hun dorp — Enkhuizen had toen nog geene stedelijke regten — in den brand gestoken te hebben, juichten de Hollanders bij den vuurgloed. "Dat strekke," riepen zij, "aan Floris van Egmond ten teeken, dat wij te zijner hulp opdagen."

Vol hoop togen de Grafelijken verder. Eerlang Medemblik in het gezigt krijgende, ontwaarden zij, dat de bezetting van het kasteel zich niet in de beteekenis der vlammen had vergist. Een uitval van den Heer van Egmond en de zijnen dreef de West-Friezen naar het zuiden, het leger van Avennes in den mond. Daardoor werd eene beslissende overwinning bevochten, zoodat de West-Friezen in eene overhaaste vlugt hun behoud zochten.

Jan van Avennes was nu reeds eenige maanden in Holland. Het volk had hem met open armen ontvangen, doch de weinige moeite die hij aanwendde, om Graaf Jan uit Engeland te doen overkomen, maakte zijne voornemens bij de menigte verdacht. Eindelijk, het wachten moede, vaardigden de edelen en poorters eenigen uit hun midden naar Koning Edward af, om dien Vorst hunne wenschen kenbaar te maken. Zij vonden alle toebereidselen gemaakt voor het huwelijk van Jan en Elisabeth, woonden de plegtige voltrekking bij, die den 7 January 1297 werd gevierd, en waren getuigen bij de verpligtingen die Jan tegenover zijn schoonvader op zich nam, te weten om de uitspraak van Koning Edward onvoorwaardelijk op te volgen, zoo Holland en Brabant hunne geschillen voor het Engelsche hof bragten.

Vroeger dan hij verwachtte, hoorde Jan van Avennes dat zijn pupil in het vaderland was teruggekomen: het was namelijk op zijn terugkeer uit West-Friesland, dat hem te Haarlem werd geboodschapt, dat Graaf Jan te Veere was geland en door Wolfert van Borssele plegtig verwelkomd. De Henegouwer zag zich verschalkt, want hij gevoelde maar al te wel, dat het hem onmogelijk zou zijn, zich staande te houden, zoo de partij die Graaf Floris ten val had gebragt, bovendreef, en de jeugdige Graaf door Borssele en diens medestanders werd omringd. Hij zond Graaf Jan zijnen groet en noodigde hem uit om te Dordrecht te komen. Hij verlangde, liet hij weten, hem de regering over te geven en rekenschap van het gehouden bestuur af te leggen. Mogt de Graaf, zoo vervolgde hij, zijne diensten nog langer begeeren, hij zou volgaarne aan die eervolle opdragt voldoen.

Het antwoord uit Zeeland liet zich niet lang wachten. Doch welk een antwoord! Het luidde: "dat zoo Avennes den Graaf wilde spreken, hij zich de moeite moest geven te Brijdorpe, op Schouwen, te komen. Mogt hij hiertoe besluiten, zoo had hij te zorgen, met niet meer dan honderd man op te dagen. Vrees behoefde hij echter niet te koesteren, want men zou hem een vrijgeleide geven."

"Ik heb het geleide van mijn neef niet noodig," gaf Avennes ten antwoord en verliet toornig het Land. De burgerij van Dordrecht wendde nog pogingen aan, om hem in Holland te houden. Zij deed hem zelfs den voorslag om den Graaf met geweld aan de magt van Wolfert van Borssele te onttrekken. Doch Avennes wees dit voorstel van de hand. "Er zal een tijd komen," zeide hij "dat de Graaf van Holland verheugd zal zijn, mij te zien terugkeeren."

De Heer van Borssele die Avennes vreesde, stelde alle pogingen in het werk om den Henegouwer op te vangen. Hij versperde de stroomen en wegen, ja besteedde tot 5000 pond om dit doel te bereiken. Vruchteloos evenwel, want spoedig ontving hij het berigt, dat Avennes te Mons was aangekomen. Om zich den schijn van belangeloosheid te geven, vormde hij een raad der aanzienlijkste en rijkste ingezetenen, "die den jeugdigen Graaf ter zijde zouden staan." Hij zorgde echter wel om zelf de klem van het bewind in handen te houden.

De moordenaars van Graaf Floris staken nu onbeschaamd het hoofd op. Zij hielden zich verzekerd, dat zij van Wolfert van Borssele, als een der hunnen, niets te vreezen hadden. Graaf Jan duchtten zij evenmin, zoowel omdat hij geene groote verwachtingen inboezemde, als wijl hij zich geheel in de magt van den geduchten Zeeuw bevond.

Jan van Avennes had den West-Friezen wel eene gevoelige les gegeven, doch zijn overhaast vertrek uit Holland had hun nieuwen moed geschonken. Zij weigerden niet alleen den Hollandschen ambtenaren gehoorzaamheid, maar zelfs om Graaf Jan hulde te bieden. Een veldtogt, die in de lente van 1297 de Grafelijken in West-Friesland voerde, deed eindelijk dien trots zwichten. Op de zandstreek, die zich van den Schermeer tot den Langendijk uitstrekt, werden de partijen handgemeen. De West-Friezen boden een vertwijfelenden wederstand, doch hoe dapper zij streden, zij vermogten niets tegen de overmagt. Eindelijk telden zij over de 3000 dooden. Eerst nu vingen zij aan den moed

te verliezen. Al wat vlugten kon, week van den zandgrond naar de veenen, waarbij velen werden ingehaald en afgemaakt. Het dorp of steedje Vroone werd verbrand en zoo geheel verwoest, dat zelfs de kerk te gronde ging. Om eene geheele vernietiging te ontgaan, kwamen de West-Friezen in onderwerping: zij bragten eene zeer zware oorlogsbelasting op, zoo zwaar zelfs, dat de weduwen der gesneuvelden de helft harer goederen moesten afstaan. Voor het volk echter hadden deze gebeurtenissen het voordeel, dat daarmede de strijd tusschen Hollanders en West-Friezen ophield, en beide zoo innig vermaagschapte stammen voortaan elkanders lief en leed deelden.

Mogt het den Hollanders verheugen, dat zij door het eindigen van den West-Frieschen oorlog voor hunne noorder grenzen geene vrees meer behoefden te koesteren, het moest hun hinderen, dat de aanzienlijkste ambten enkel aan Zeeuwen werden toebedeeld. Zoo werd Jan van Renesse tot baljuw van Zuid-Holland verheven, en de geachte Hollandsche edelman Dirk van Brederode uit 's Graven dienst ontslagen. De verontwaardiging der landzaten klom vooral toen Heer Wolfert wist te bewerken, dat Graaf Jan in eene schriftelijke belofte, onder eede, verklaarde, dat hij in *alle aangelegenheden* den raad en het goedvinden van Wolfert van Borssele zou opvolgen.

Doch de beide Zeeuwen die nu de grootste rol in Holland speelden, bleven niet lang zamenwerken. Wolfert van Borssele, ontwarende dat Graaf Jan eene voorliefde voor Jan van Renesse begon te koesteren, nam weldra het besluit, om zijn medestander den voet te ligten. Met Graaf Jan naar Reimerswaal getogen, droeg hij den Heer van Renesse op, zich naar Bergen op Zoom te begeven en daar met de Brabanters te onderhandelen over eene vereffening der geschillen, welke sints den dood van Floris V ontstaan waren. Jan van Renesse liep in den strik. Slechts kort was hij in Brabant, of Wolfert van Borssele deed uitstrooijen, dat de nieuwe baljuw van Zuid-Holland zwanger ging van een zelfde plan als dat hetwelk Graaf Floris V het leven had gekost. Hij zou, zoo verhaalde men, zich in het hoofd gesteld hebben, Graaf Jan op een speelreisje op te ligten, om hem aan Holland's vijanden uit te leveren. Het duurde niet lang, of Renesse werd zelfs gedagvaard om te Veere te verschijnen, ten einde zich te verantwoorden. Hij zond berigt, te zullen komen, indien men hem toestond, een gewapend geleide mede te brengen. Maar dit begeerde Borssele niet. Hij herhaalde zijne vordering, dat Renesse, zonder tal van manschappen zich zou aanmelden, en liet tevens 's mans vrienden dagvaarden, verhooren en gijzelen. Te gelijkertijd zond hij benden naar Schouwen om Renesse's sterken burg Moermond te veroveren en ten gronde te slechten. Dit bevel werd niet alleen volvoerd, maar te zelfder tijd alle bezittingen van den voortvlugtigen edelman verbeurd verklaard. Eene daarvan, het belangrijke Haamstede, werd aan 's Graven halven broeder, Witte, toebedeeld.

Bisschop Willem Berthold, door de onderwerping der Friezen teleurgesteld in zijne verwachtingen om Drechterland en aangrenzende landschappen voor Utrecht te winnen, besloot om de Friezen der oorden tusschen het Vlie en de Lauwers tegen de Hollanders in de wapenen te brengen. Niet alleen hield hij hun voor, dat hunne westelijke naburen waren overheerd, en zij weldra zouden moeten volgen, maar hij bragt een nog grooteren hefboom in werking. Hij beschuldigde namelijk Graaf Jan en zijne onderdanen ketters en ongeloovigen te zijn, en verzekerde dat het een Godgevallig werk zou wezen, hen te beoorlogen. Duizenden Friezen gaven gehoor aan 's Bisschops oproeping. Zij stelden verscheidene koggen te zijner beschikking, waarop zij hem naar Monnickendam volgden. Doch de Utrechtsche prelaat had weinig voordeel van deze hulp. De Kennemers en Waterlanders, van de nadering der Friezen onderrigt, rustten zoo vele vaartuigen uit als zij bijeen konden brengen, stevenden de Friesche vloot te gemoet en bragten haar zoo gevoelige slagen toe, dat de vreemde schepen met groot verlies afdeinsden. Bisschop Willem vond zijn scheepstogt alles behalve een spelevaren. Voortgezweept door den angst om genomen te worden, vlugtte hij in een bootje naar de tweede hoofdstad van 't Over-Sticht, Kampen. Wolfert van Borssele had thans weinig moeite den Kerkvorst tot vrede te bewegen: hij wist hem zelfs over te halen, om naar 's Graven hof te Veere te komen en daar, den 27 September 1297, het verdrag te teekenen, waarbij de goederen van Amstel en Woerden, voor zoo verre zij Stichtsche leenen waren, aan Graaf Jan werden opgedragen. Verder verbond Bisschop Willem zich om noch met Gijsbrecht "die men hiet Here van Amstel," of met Herman, "die men hiet Here van Woerden," noch met de andere moordenaars van Graaf Floris zich te zullen verzoenen of te gedoogen, dat zij in hunne bezittingen terugkeerden.

Bisschop Willem, te Utrecht teruggekomen, voelde spoedig een zoo groot berouw over het Veersche verdrag, dat hij reeds na eenige weken besloot om andermaal naar de wapenen te grijpen. Doch naauw was Wolfert van Borssele hiervan onderrigt, of hij trof maatregelen om 's Bisschops vijandelijkheden tot nadeel van het Sticht zelf te doen uitvallen. De sloten van Ameide en IJsselstein achtte hij voor Holland's verdediging van belang, en daarom hield hij bij de eigenaars, Dirk van Herlaar en Gijsbrecht van IJsselstein, aan, om die kasteelen voor de Hollandsche krijgsbenden te openen. Dirk van Herlaar bewilligde terstond in het bezetten van Ameide, doch Gijsbrecht van IJsselstein, die tevens maarschalk van Bisschop Willem was, weigerde om zijn slot voor Wolfert beschikbaar te stellen. Verbolgen over dien onwil beschreef Wolfert van Borssele onmiddellijk een heirvaart tegen IJsselstein. Al wat de krijgskunst dier tijden opleverde, werd in het werk gesteld, om het slot te winnen. De muren werden ge-

beukt door geweldig zware steenen uit de blijden, terwijl men uit evenhoogen en katten onverpoosd op de burgzaten schoot. Gijsbrecht zelf was niet op het slot, doch zijne gade, vrouwe Baarte of Bertha van Heukelom, stond de felste stormen door, zonder van onderhandelen te willen weten. Zelfs het berigt, dat haar echtgenoot door Hubert van Culemborg was verrast en gevangen genomen, kon haar moed niet uitblusschen. Nagenoeg een jaar lang zette zij de verdediging voort, en eerst toen, nadat de bezetting sterk was gedund, en de voorraad was uitgeput, was zij te bewegen, een verdrag aan te gaan. Zij kon evenwel slechts voor zich zelve en de helft der burgzaten behoud van lijf en vrijheid bedingen. Toen de poort was geopend, en men

Graaf Jan, het denkbeeld niet kunnende onderdrukken, dat de Vlaamsche Graaf een der bewerkers was van het onheil zijnen vader overkomen, wilde den oorlog met Vlaanderen voortzetten, vooral daar Amstel, Woerden en andere zamenzweerders een gunstig onthaal aan Graaf Gwy's hof gevonden hadden. Doch dit lag noch in de bedoeling zijns schoonvaders Edward, noch in die van Borssele. De eerste wenschte Holland en Vlaanderen beiden tot bondgenooten, de andere de medewerking van Vlaanderen om Jan van Avennes verwijderd te houden. Bij twee verdragen, op 12 en 26 February 1298, werd eene overeenkomst met Graaf Gwy getroffen, waarbij het Vlaamsche bewind afzag van de hulde voor Zeeland-Bewes-

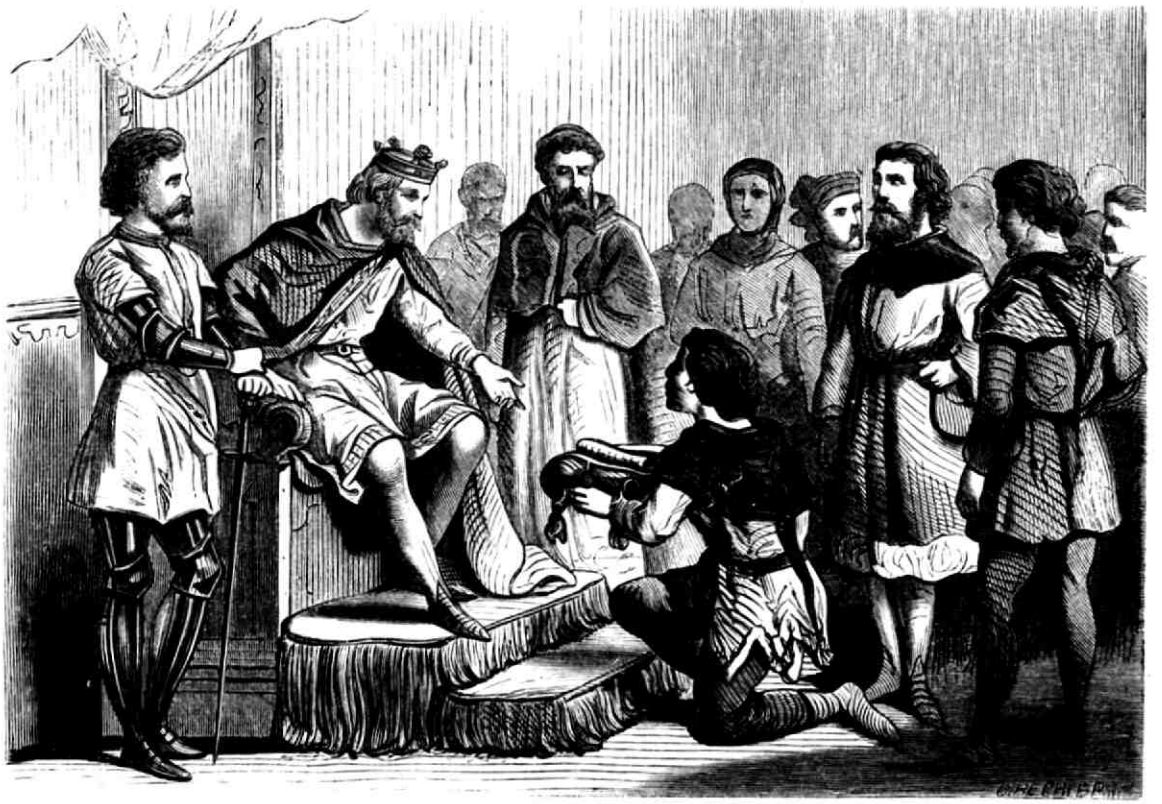

Graaf Willem III doet eene bede en bekomt hooger bedrag dan hij vroeg.

langs horden — want de brug was geheel vernield — over de gracht in het slot was gekomen, stonden de verwinnaars verbaasd, er niet meer dan zestien weerbare mannen te vinden. Deze geringe bezetting werd naar Dordrecht gevoerd, waar men hen, ten overstaan van den baljuw van Zuid-Holland, liet loten om het behoud van hun leven. Men bragt een Hollandschen penning, gesloten in een rond balletje, en een Leuvensche, in een ander van gelijke kleur en gedaante. De partij die het laatste bolletje trok, verbeurde het lijf en werd terstond onthoofd. De anderen behoorden, luidens het verdrag, op vrije voeten gesteld te worden. Dan de baljuw hield hen tegen alle regt, gevangen. IJsselstein dat eene Hollandsche bezetting kreeg, werd door Heer Wolfert aan zijne vrouw in eigendom geschonken.

ten-Schelde, ten behoeve van Graaf Jan en de erfgenamen "comende van sinen lechame". Ook zochten Graaf Gwy en zijne zonen zich te zuiveren van de verdenking, dat zij deel hadden gehad aan de zamenzwering tegen de veiligheid en het leven van Floris. "Doch of zij waarheid zwoeren," zegt Melis Stoke, "weet God," en voegt daarbij: dat Graaf Jan dit alles gedoogen moest, maar hen nooit aanzag, zonder oogenblikkelijk de oogen neer te te slaan. Arme, vorstelijke jongman!

Wolfert van Borssele voerde thans een schier onbeperkt gezag. Doch hij was meer gevreesd dan bemind. En inderdaad, het bannen van zoo vele edelen, het verbeurd verklaren van hunne goederen, het verhoogen der belastingen en eene nieuwe regeling der munt zeer ten nadeele der gemeente,

waren niet geschikt hem vrienden en aanhangers te verwerven. Een geschil over de regtsmagt van Dordrecht's schepenen met Aloud, baljuw van Zuid-Holland, gaf aanleiding dat Wolfert de burgers der Merwestad tot oproerlingen verklaarde en eene krijgsmagt tegen hen afzond. De handel en scheepvaart werden belemmerd, burgerbloed vergoten, onschuldigen vervolgd. Alom ontstond gemor en misnoegen tegen den Zeeuwschen gunsteling, en toen nu Wolfert, om dien wrevel te stuiten, besloot naar Schouwen of Walcheren te wijken, ten einde daar nieuwe strijdkrachten te verzamelen, steeg het misnoegen tot woede. Immers, het stond bij hem vast, dat de Graaf hem daarbij *volgen moest:* de gunsteling wilde zijn heer in zijne magt behouden.

Des nachts van 's Gravenhage vertrokken, rijdt hij, den Graaf naast zich, naar den Maaskant, ten einde zich naar Zeeland in te schepen. Vernieling volgt hem op den voet, want om alle vervolging te ontkomen, heeft hij last gegeven de bruggen, die hij overtrekt, achter zich af te breken.

Doch naauw heeft Wolfert met den jeugdigen Graaf het vrije veld gewonnen, of het jammeren van Prinses Elisabeth om haar gemaal brengt aller gemoederen in beweging, en onverwijld worden de vlugtelingen nagezet. Te Vlaardingen verneemt men, dat Graaf Jan en Heer Wolfert wel van wal zijn gestoken, doch wegens windstilte niet vooruit kunnen komen. In allerijl worden alle vaartuigen die volk kunnen innemen, tot booten en vischschuiten, in beslag genomen. Uit alle magt roeit men naar het schip der vlugtelingen en haalt het in. Graaf Jan toont zich bereid, met het volk dat zoo veel belang in hem stelt, terug te keeren. De menigte nadert hem onder een vrolijk gejuich, doch slaakt kreten van woede toen zij Wolfert ziet. De Heer van Borssele wordt gegrepen, even als zijne gemalin, en naar Delft gevoerd.

Zonder eenige bekommering te toonen over het lot zijns gunstelings, keert Graaf Jan naar 's Hage bij zijne gade terug. De Hofstad jubelt, maar te Delft klinken verwenschingen. Het volk eischt Borssele's ondergang. Zamenscholende voor het Steenhuis, waar hij is opgesloten, roept de menigte: "Levert ons den verrader uit, of wij steken het gebouw in brand." De wachten, die voor Heer Wolfert niet de minste genegenheid gevoelen, werpen hem ongeharnast ter deure, of wel een der vensters, uit. Hij ploft te midden der razende menigte neer [1], die hem, zonder erbarming wondt en in stukken scheurt (1 Augustus 1299).

Koningin Isabella moedigt de genegenheid aan tusschen haar zoon Edward en Filippine van Avennes.

Het berigt dezer gebeurtenis te Dordrecht gekomen, ontvonkt de burgerij, die het Delftsche treurtooneel tot voorbeeld neemt, om Borssele's ijverigste handlanger, Baljuw Aloud, een zelfde lot te bereiden. Honderden schepen zich in naar Sliedrecht, waar Aloud van zijn slot Kraaijenstein het oog laat weiden over de paalrijen, waarmede hij, om den handel der Dordtenaars te belemmeren, den stroom heeft doen versperren. Welhaast moeten de burgzaten zich op genade of ongenade overgeven. Aloud wordt in triomf naar de Merwestad gevoerd, en daar, met vijf zijner medestanders, voor eene der poorten afgemaakt.

Van zijnen leidsman beroofd, wierp de jonge Graaf zich in de armen van Jan van Avennes, die

[1] Zie de plaat op bladz. 217.

zich haastte naar Holland te komen, om er de teugels van het bewind terug te nemen. Even als vroeger bij den Heer van Borssele, berustte thans alle magt in handen des Henegouwers, die aan alle besluiten zijn eigen zegel hechtte, en daaraan niet dan het kleine zegel van den Graaf deed toevoegen. In den regel hadden zij den volgenden vorm: "Wij, Jan, Graeve van Hollandt, van Zeelandt, ende Heer van Vrieslandt, maken kondt allen luyden met kennisse van waarhede, dat wij by authoriteyt ende toedoen eens hooghen mans, ons lieven Neven Jan van Avennes, Graeve van Henegouwen, by wiens authoriteyt wij alle dink doen, of by wien wij alle saecken doen, als bij denghenen, wien wij ons land hebben bevolen," enz.

Onder deze besluiten was eene landkeur voor West-Friesland en een handvest, waarbij Enkhuizen stedelijke regten verwierf. Vroeger, tijdens Wolfert van Borssele, waren de vrijheden van Zierikzee en Staveren bevestigd, was aan Haarlem de vergunning geschonken om de buitenpoorters in de stadsvrijheid op te nemen, en aan Beverwijk uitvoerige privilegiën verleend.

De giften, die Wolfert zich zelven en zijner gade had toebedeeld, werden dadelijk ingetrokken, waardoor de heerlijkheden van Woerden en IJsselstein met Holland vereenigd werden.

Om zich de gunst der ingezetenen te verzekeren, bewerkte Avennes het sluiten van een verbond, waarbij de burgerijen van Dordrecht, Middelburg, Zierikzee, Leiden, Delft, Haarlem, Alkmaar en Geertruidenberg zich verpligtten, met de moordenaars van Graaf Floris of hunne afstammelingen tot in het zevende lid geen vrede te maken. Men zou hen uit het land houden, hen hunne bezittingen ontnemen en zoo mogelijk alle schade aan lijf en leven toebrengen.

Graaf Jan overleefde het sluiten van dit verdrag slechts weinige weken. Terwijl zijn neef, Jan van Avennes, zich op reis naar Frankrijk bevond, namen de koorts en buikloop waaraan hij leed, zoo zeer de overhand, dat hij, den 10 November 1299, den laatsten adem uitblies.

Daar zijn echt met Prinses Elisabeth kinderloos was gebleven, nam het Hollandsche Gravenhuis met hem een einde.

HOOFDSTUK XIX.

JAN II.

Overgang der regering van Holland en Zeeland in het Huis van Henegouwen. — Onlusten in Zeeland. — Jan van Renesse wekt Keizer Albrecht op, om Jan II Holland te ontnemen. — Togt naar Nijmegen — Jan van Ostrevant en Witte van Haamstede onderwerpen Schouwen, Walcheren en Zuid-Beveland. — De burgers van Schoonhoven bewaren hunne stad tegen de Zeeuwen. — De Zeeuwsche ballingen ondernemen strooptogten. — Willem, Bisschop van Utrecht, verklaart den oorlog. — Slag op den Hoogen-Woerd. — Strijd in Vlaanderen en Henegouwen. — De Graaf van Ostrevant sneuvelt. — Overgave van Middelburg — Behoud van Zierikzee. — Verdrag met Vlaanderen, waarbij alle landen ten zuiden van de Maas aan Graaf Gwy worden afgestaan. — Slag op Duiveland. — Voorspoed der Vlamingen in Holland. — De Brabanters pogen in de voordeelen der Vlamingen te deelen. — Nikolaas van Putten redt Dordrecht en herneemt Geertruidenberg. — De Vlamingen te Utrecht. — Witte van Haamstede wordt Holland's redder. — Scheepsstrijd voor Zierikzee. — Middelburg herwonnen. — Dood van Jan II. — Zijn grafschrift te Valenciennes.

(1299—1304).

Daar Jan van Avennes, als zoon van Aleide van Holland, zuster des Roomsch-Konings, de wettige erfgenaam was van Graaf Jan I, kwam hij, bij ontstentenis van nadere erven, in het volkomen regt van opvolging der landen van Holland, Zeeland en Friesland. Het oude Hollandsche Huis had nu opgehouden het bewind te voeren, en een nieuw, dat van Henegouwen, gebood thans over alle landen van de Lauwers tot de Hont.

Bij zijn terugkeer uit Frankrijk, waar hij met Filippe IV (Filips de Schoone) een verbond had gesloten, vond Jan II de edelen en gemeenten van Holland bereid, om hem te huldigen. Doch in Zeeland kantte zich eene partij, die Jan van Renesse aan 't hoofd had, tegen zijn gezag. Het geheele platteland van Schouwen kwam in verzet, en zoowel te Zierikzee als te Veere liep Graaf Jan persoonlijk gevaar. De vloot, door hem bijeengebragt, werd deels door storm vernield, deels door de opstandelingen genomen. Gwy, 's Graven broeder, die er het bevel over voerde, raakte zelfs krijgsgevangen en kon zijne vrijheid niet terug bekomen dan bij uitwisseling tegen de zonen van Wolfert van Borssele, die door den Koning van Frankrijk gevat, in bewaring van Graaf Jan waren gesteld.

Renesse begon tot onderwerping te neigen, toen de Vlamingen, op wien hij steunde, de eene nederlaag na de andere van de Franschen ontvingen. Doch hij en zijne medestanders bedachten zich, braken de aangevangen onderhandelingen af en zonden een van hen naar 't hof van Keizer Albrecht, wien zij voorstelden, dat door het afsterven van Jan I Holland weder aan het Rijk was vervallen en Jan van Henegouwen dus niets meer was dan een overweldiger.

Bij den bloei waartoe Holland was gekomen, lachtten den Keizer de voorstellen der opstandelingen bijzonder toe. Hij vertrok naar Nijmegen, waar hij Jan van Henegouwen voor zich daagde. De Graaf ging, doch in plaats van het aangeboden vrijgeleide te nemen, kwam hij met eigen bedekking. Hij had zich te Gorinchem met een talrijk leger ingescheept, zeilde met zijne vloot de Waal op en naderde Nijmegen. Toen men op het Valkhof zijne scheepsmagt ontwaarde, week de Keizer naar Cranenburg. De Graaf van Cleve hield hem voor, dat het geraden was, den verbolgen Henegouwer uit het gezigt te blijven.

Graaf Jan ontscheepte zijne krijgsmagt te Nijmegen en stond gereed op te rukken, toen Aartsbisschop Wigbold van Keulen als bemiddelaar tusschen

beiden trad. Er werd eene verzoening getroffen, waarbij Keizer Albrecht Jan II in het bezit zijner graafschappen bevestigde, op voorwaarde, dat hij ze als rijksleenen zou komen verheffen (15 Augustus 1300).

De Zeeuwsche opstandelingen hadden inmiddels eene aanzienlijke vloot uitgerust om daarmede het leger des Keizers te ondersteunen. Zij kwamen echter te laat, t. w. eerst drie dagen na het sluiten van het verdrag tusschen den Keizer en den Graaf. "Gij moogt gaan, waar gij wilt", voerde Albrecht hun toe. "De zaak is afgedaan."

Het ware aan 's Graven vertegenwoordigers in Zeeland, zijn zoon Jan van Ostrevant, en zijn neef Witte van Haamstede, die te Middelburg en Zierikzee waren achtergebleven, welligt mogelijk geweest, om dien scheepstogt der Zeeuwsche misnoegden te verijdelen. Doch zij hadden zich met voordacht stil gehouden. Naauw echter waren de Renesse's, de Borssele's en hunne medestanders uit het gezigt, of zij verlieten hun verblijf, snelden naar de sloten der afwezigen en verwoestten hunne bezittingen. Geheel Schouwen, Walcheren en Zuid-Beveland werden bedwongen, terwijl Graaf Jan zelf de vijandelijke vlotelingen noodzaakte hunne vaartuigen te verlaten en zich in Brabant te verstrooijen. Nikolaas van Kats, Heer van Schoonhoven, die eene poging had ondernomen, om hen te helpen ontkomen en zijne stad aan Holland te onttrekken, werd het voorwerp der volkswoede. De burgerij van Schoonhoven zeide hem de gehoorzaamheid op, belegerde zijn slot en nam zoowel hem als zijnen zoon gevangen.

Zoodra hierdoor alle verzet was gefnuikt, keerde Graaf Jan naar Henegouwen terug. Hij droeg toen het stadhouderschap van Zeeland op aan zijn zoon Jan van Ostrevant, en dat over Holland aan zijn broeder Gwy, wien hij met de landen van Amstel en Woerden begiftigde.

De Zeeuwsche misnoegden, na het verlaten hunner vloot naar Vlaanderen geweken, zwierven thans als ballingen rond. Reikhalzend verlangden zij naar hunne goederen terug te keeren, doch om daarin door onderwerping te slagen, stiet hun tegen de borst. Het middel dat zij aangrepen, om zich te wreken, was het ondernemen van strooptogten. Zoo lang Jan van Ostrevant — die zich wegens zijne gestrengheid den naam van Jan zonder Genade had verworven — te Middelburg zetelde, rigtten zij weinig uit. Immers zoo groot was de vrees voor dien krijgsheld, dat de bezetting van het kasteel Troijen zich oogenblikkelijk uit de voeten maakte, toen hij kwam om dit slot te bemagtigen. Doch toen Graaf Jan, andermaal naar Zeeland gekomen, den Graaf van Ostrevant naar Henegouwen liet vertrekken, en zelf op Walcheren en Schouwen de zaken regelde, maakten de ballingen zich van een groot deel van Zuid-Beveland meester. Zelfs werd het nog onvoltooide slot van Goes met onderwerping bedreigd. Graaf Jan verzuimde geen oogenblik, om al wat de wapens kon dragen op te roepen. Niemand zijner volgelingen was ijveriger dan de maarschalk van Zeeland, die den 1 January 1301 te Lode of Lodijke eene overwinning op de ballingen bevocht, die hen, zeer gedund, naar Vlaanderen deed afdeinzen.

De schenking van Amstel en Woerden aan Gwy van Henegouwen had Bisschop Willem Berthold zoo zeer vertoornd, dat hij tot een krijgstogt naar deze heerlijkheden besloot. Welhaast toonden brandende buurten en hoeven, dat de Utrechtsche Kerkvoogd aan deze bedreiging gevolg had gegeven. Om verdere gewelddadigheden te stuiten, trokken eenige Hollandsche edelen en burgerijen het veel talrijker heir den Bisschoppelijken te gemoet. Op den Hoogen-Woerd, nabij Montfoort, raakten beide legers met elkander slaags. Van beide zijden werd met verbittering gevochten. Eindelijk stond het geschapen, dat de Stichtschen de overwinning zouden wegdragen. Doch in deze beslissende ure sloot Zweder van Montfoort zich bij de Hollanders aan, hetgeen de krijgskans deed keeren. Bisschop Willem, door drift vervoerd, drong tot in de gelederen der Hollanders door. Ieder week ter zijde, uit vrees om het bloed van een gewijd persoon te vergieten. Maar toen de Kerkvoogd ten derde male zich tusschen zijne vijanden waagde, was het met het weifelen uit. Een wapentuig wondde Willem aan het hoofd. Hij stortte van het paard en gaf na eenige oogenblikken den geest. Deze val beslistte de krijgskans. De Utrechtschen weken en deinsden daarbij in zoo groote verwarring af, dat het lijk van Bisschop Willem eenigen tijd op het slagveld liggen bleef (4 July 1301).

Het was geen gering voordeel voor Holland en Henegouwen, dat Gwy van Avennes door de kapittels tot opvolger van Willem Berthold werd gekozen. Holland, als stadhouderschap aan Jan van Ostrevant toebetrouwd, vond verademing, en Zeeland ontving in 's Graven tweeden zoon Willem een regent, die de kunst verstond, de harten voor zich te winnen.

Inmiddels was graaf Gwy van Vlaanderen door list en valschheid in de magt des Franschen Konings geraakt en Vlaanderen zelf door de Franschen overheerd. Doch die knellende banden bragten de Vlamingen tot een opstand, waarin zij in den gouden-sporenslag bij Kortrijk (11 July 1302) een schitterende zegepraal op de Franschen bevochten. Jan van Ostrevant, die Koning Filippe 6000 man hulpbenden had toegevoerd, was onder de gesneuvelden, waardoor het regt van erfopvolging in Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland, op den tweeden zoon van Jan van Avennes, Jonker Willem, overging.

De zegevierende Vlamingen, bij wien zich Jan van Renesse en Hugo Butterman van Arkel hadden aangesloten, waren nu er op uit, zich op de onderdanen van Graaf Jan II te wreken. Allereerst wierpen zij zich op Henegouwen, waar zij den burg van Lessines (Lessen) bemagtigden en ten gronde slechten. Daarentegen deed Jonker Willem uit Arnemuiden een inval in Vlaanderen, die een deel der noorder grenzen verwoestte (Maart 1303).

Spoedig echter werd die inval bloedig gewroken. Den 21sten April 1303 stak Gwy van Namen, regent van Vlaanderen, met eene vloot van Vlaamsche krijgers en Zeeuwsche ballingen naar Walcheren over, waar hij omstreeks Veere landde. Een hevig gevecht had plaats op den Arnedijk, dat, vooral door het overloopen van zekeren Pauwels Blauvoet, ten nadeele der Hollanders en Zeeuwen eindigde. Jonker Willem had naauwelijks den tijd zich binnen Middelburg te werpen, waar het hem nogtans aan mondbehoeften en ammunitie ontbrak. Na een kort beleg moest de Walchersche hoofdstad zich overgeven. Willem was echter zoo gelukkig lijfsbehoud te kunnen bedingen, ja zelfs de vrijheid om zich naar Zierikzee te begeven.

Bisschop Gwy schoot nu uit Utrecht te hulp, Graaf Jan uit Henegouwen. Maar werd ook Zierikzee, vooral door den moed der stedelingen behouden, toen de Vlamingen naar Voorne en Putten doordrongen, trad Graaf Jan met hun aanvoerder in onderhandeling. Met uitzondering van Zierikzee, liet hij gansch Zeeland en eenige zuidelijke deelen van Holland gedurende den stilstand van wapenen voor een onbepaalden tijd aan de Vlamingen over. De Hollanders waren verontwaardigd, en de Utrechtschen, niet minder gebelgd, trokken onder hun bisschop, Gwy, Heer van Amstel, af. Graaf Jan vertrok nu naar 's Gravenhage, om 's Lands zaken te regelen, doch eene zware ziekte kluisterde hem aan zijne legerstede en bewoog hem, toen de Vlamingen den wapenstilstand opzeiden, naar Henegouwen terug te keeren en de verdediging

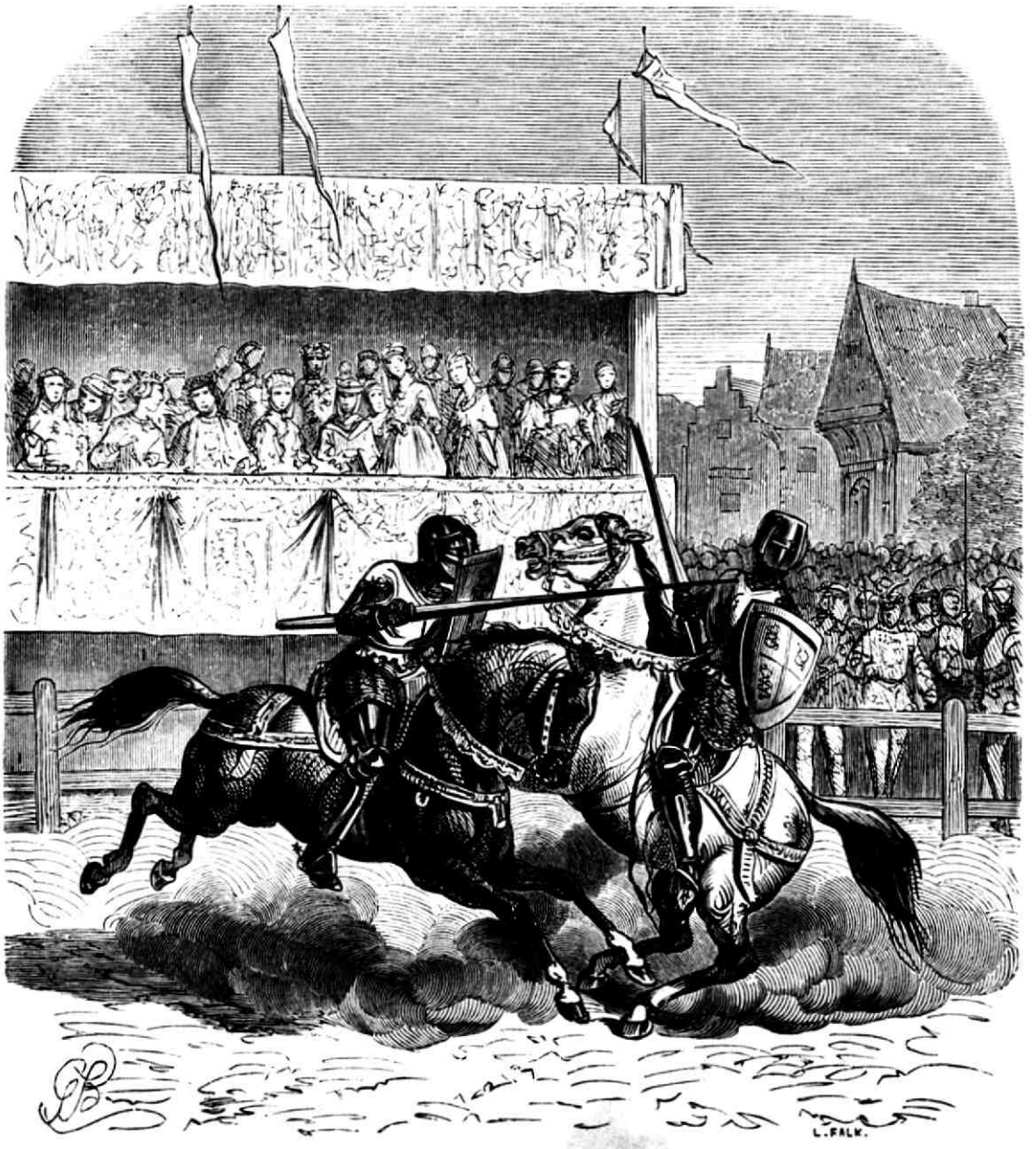

Graaf Willem III houdt een steekspel te Haarlem.

des Lands aan Jonker Willem op te dragen.

In Maart 1304 vingen de vijandelijkheden op nieuw aan. Gwy van Namen, met eene vloot uit Damme vertrokken, sloeg andermaal het beleg voor Zierikzee. Jonker Willem ontscheepte de zijnen op Duiveland, met oogmerk de belegeraars spoedig te doen verhuizen. Doch hij werd in 't nachtelijk duister van den 20 Maart zoo onzacht door de Vlaamsche ballingen overvallen, dat hij 3000 man benevens een groot deel zijner schepen verloor. Vele Hollandsche edelen lieten er het leven, terwijl Bisschop Gwy gedwongen was, zich krijgsgevangen te geven.

Zierikzee weifelde echter niet. Onder Witte van Haamstede verdedigde de burgerij zich zoo dapper, dat na verloop van acht dagen de Vlamingen het moede werden, langer voor deze veste te verdie zoo krachtig werd ondernomen, dat de vijand zijne biezen pakte en tot 's Hertogenbosch afdeinsde.

Doch tegenover dit voordeel stond het dreigend gevaar dat Haarlem door de Vlamingen overweldigd zou worden. "Neen, neen!" riep Witte van Haamstede, "dat zal nooit gebeuren!" Met een enkel schip in zee gestoken, landde hij te Zandvoort, toog naar Haarlem en wist de burgerij zoo zeer in geestdrift te ontvlammen, dat zij zich terstond bereid verklaarde, om met hem goed en bloed voor 's Lands behoud te wagen. Uit alle oorden van Kennemerland en West-Friesland snelden hulpbenden toe, en bij de eerste ontmoeting met den vijand op den Heerenweg, bij den Vogelenzang, [1] ondergingen de Vlamingen eene zoo geweldige nederlaag, dat slechts weinigen dien strijd overleefden [2] (26 April 1304).

Gevecht tusschen een gedoopten Jood en een grijsaard onder de muren van Mons.

toeven. Zij togen echter niet terug, maar gingen dieper het Land in, en, geleid door Jan van Renesse, wonnen zij gansch Noord-Holland tot aan Hillegom. De burgerijen van Delft en Leiden werden gedwongen gijzelaars te stellen, die op last van Gwy naar Gent vertrokken. Ook de stad Utrecht gaf zich over, op voorwaarde echter dat men het krijgsbevel aldaar aan den Heer van Renesse zou opdragen.

Terwijl Gwy van Namen aldus Noord-Holland en 't Sticht overheerde, beijverde zich zijn neef, Jan II, Hertog van Brabant, om een deel van den buit te bekomen. Hij wierp zich op Geertruidenberg en won gansch Zuid-Holland tot aan de Merwede. Dordrecht echter, ofschoon half in brand gestoken, bood eene heldhaftige tegenweer. Heer Nikolaas van Putten, bevelhebber der stad, deed een uitval

Het heugelijk berigt dezer zege ontvonkt de gemoederen in alle steden en dorpen tot op de grenzen van Zeeland. De Delftenaars, door den geachten Ockenburg aangevoerd, wagen het de Vlaamsche bezetting uit te drijven. De Leidenaars blijven niet achter, ja, na de vreemdelingen verjaagd te hebben, houdt de duisternis hen niet tegen, om naar Gouda op te rukken, ten einde de gijzelaars, die zij Gwy hebben moeten leveren, in triomf terug te voeren. Te Schiedam sporen de vrouwen de mannen aan om het voorbeeld hunner

[1] Zie de plaat op bladz. 220.

[2] De plaat op bladz. 221 geeft eene getrouwe afbeelding van het gedenkteeken ten jare 1817 door den Hoogleeraar David Jacob van Lennep ter plaatse van het gevecht opgerigt, het vereenigingspunt van den Heerenweg met de Manpadslaan.

naburen te volgen. De vaderlandsliefde zegeviert, en na een bloedigen strijd wordt ook deze stad voor Graaf Jan gewonnen. Niet minder wakker betoont zich de burgerij van Schoonhoven. Zij verbreekt de Vlaamsche ketenen, en zoodra Heer Nikolaas van Kats, de eigenaar van 't slot, haar te keer wil gaan, wordt hij, die pas zijne vrijheid heeft terug gewonnen, op nieuw krijgsgevangen gemaakt. Te vergeefs echter belegeren de Schoonhovenaars het slot. De Jonker van Kats bestuurt de verdediging in zijns vaders plaats, en bij zijne geweldige hulpmiddelen schieten de beperkte krachten der poorters te kort.

Gwy van Namen die te Utrecht verwijlt, schrikt van de kwade tijdingen uit Holland. "Spoedt u naar Gouda," raadt hem Jan van Renesse. De Heer van ter Goude, de schoonvader mijns zoons, is een onzer trouwste bondgenooten en zal u in deze moeijelijke oogenblikken de beste hulp verschaffen." Doch te Gouda gekomen, vindt Gwy het ongeraden hier te toeven. Met zijne vloot zakt hij den IJssel af en stevent de Maas in, om de meer veilige Zeeuwsche stroomen te winnen. Hij loopt echter regelregt het verderf in den mond, want Nikolaas van Putten en de Dordtenaren zeilen hem te gemoet, leveren hem bij IJsselmonde slag en verwinnen de Vlamingen dermate, dat slechts een deel hunner vloot de Grevelingen bereikt.

Binnen eene enkele week is Holland van Vlamingen gezuiverd, terwijl hun aanhang er geen ander steunpunt meer telt dan het slot te Schoonhoven. De verovering van dit kasteel wordt dus besloten. Haamstede vereenigt dien ten gevolge zijne Kennemers en West-Friezen met de Schoonhoofsche burgerij. Eene bestorming wordt bevolen, en daarbij doen de belegeraars den gevangen Nikolaas van Kats aan een stormtuig binden. De bevelhebber der veste, het gevaar vreezende om bij de verdediging zijnen vader te treffen, besluit tot de overgaaf. Hij vergroot hierdoor het getal der krijgsgevangenen, van welken echter eenigen worden uitgewisseld tegen die Hollanders en Zeeuwen, welke op Duiveland in de magt der Vlamingen zijn gevallen. Witte van Haamstede, aan wien men een zoo schitterende keer der zaken te danken heeft, ontvangt van ingezetenen en vreemdelingen den naam van Schrik der Vlamingen.

Gwy van Namen, die smaad niet kunnende verkroppen, besluit eene derde poging te wagen om Zierikzee te bemagtigen. Met eene nieuwe vloot daagt hij op en verspert alle toevoer naar Schouwen. De burgerij, even dapper als standvastig, is bereid tot eene heldhaftige tegenweer. Doch ontwarende welke geweldige krachten zij het hoofd moet bieden, zoekt zij naar hulp. Zij verkrijgt die vooral door het bondgenootschap van Henegouwen met Frankrijk. Op het einde van Juny zendt Filippe IV eene vloot van 36 schepen, onder het bevel van den beroemden Genuees Grimaldi, terwijl hij zelf de Artois-Vlaamsche grens bestookt.

Om de overgave van Zierikzee te bespoedigen, laat Gwy de haven met korenschoven toedammen, waarna hij met zijn leger de stad ten naauwste insluit. Uit twee blijden, een ten noorden en een ten zuiden der haven, worden groote steenen tegen de muren geslingerd, waaronder keijen ter zwaarte van 300 pond. Doch de belegerden, van gelijksoortige werktuigen voorzien, werpen die steenen terug, hetgeen op beide zijden eene geweldige slagting te weeg brengt. Alles wat de krijgskunst van dien tijd ter vernieling van muren en wallen heeft uitgedacht, wordt tegen het heldhaftige Zierikzee aangewend. Maar even onvermoeid zijn de belegerden in het afslaan van alle aanvallen. Door middel van fakkels aan pijlen gehecht, steken zij een verbazend groot stormgevaarte in brand, waaruit de vlam zoo hoog opstijgt, dat men den gloed aan de Maas tusschen Schiedam en Vlaardingen duidelijk kan ontwaren. Te vergeefs pogen de Vlamingen de grachten te dempen en storm te loopen. De aardwerkers worden verdreven, de bestormers afgeslagen. De Zierikzeesche vrouwen toonen zich harer zusters van Schiedam waardig. Zij moedigen niet alleen hare mannen, broeders en zonen tot den strijd aan, maar deelen in hunne moeite en gevaren. Zij voeren steenen aan, blusschen elken ontstanen brand en halen de huizen omver, die niet meer te redden zijn, om zoo het vuur te beletten, verder om zich heen grijpen.

Weken verliepen bij dien hevigen strijd, tot eindelijk, den 10den Augustus, de vereenigde Fransche en Hollandsche vloten de Vlaamsche scheepsmagt aantastten. Moorddadig was het gevecht dat nu volgde. Het duurde bijna twee etmalen, te weten den eersten dag van den vespertijd tot middernacht en den volgende van het aanbreken van den morgen tot den middag. In den beginne behaalden de Vlamingen eenige voordeelen, inzonderheid doordien enkele Fransche schepen op het drooge geraakten, maar reeds terwijl men in het nachtelijk duister den slag voortzette, neigde de overwinning naar de zijde der Hollanders en Franschen. Na elkanders vaartuigen geënterd te hebben, beschoten de schepelingen de een den ander uit oestalen en springnalen, uit torenburgen, op het verdek geplaatst. Men slingerde duizenden pijlen en slingersteenen naar elkander. Men sprong bij den vijand aan boord en joeg al wat bij hem op 't verdek was over de kling. Geheele smaldeelen vaartuigen werden in brand gestoken, en, daar de zeilen en het tuigaadje in elkander verwarden, grepen de vlammen al wijder en wijder om zich heen. Een oorverdoovend wraakgeroep paarde zich aan 't veldgeschreeuw, waarvan de kreten "Vlaanderen en de Leeuw! Holland! Parijs! Monjoie! Calais!" boven allen gehoord werden. Daarnevens klonk het kraken der masten, het splijten der wanden, het gesis der pijlen, het gedreun der steenklompen, het gejammer der gekwetsten, het gerogchel der stervenden. Eindelijk zonk de moed der Vlamingen. Zij deinsden, vreeselijk gehavend en tot weinigen in-

gekrompen, af. [1] Doch wie wijkt, Gwy wil geen bevel tot den aftogt geven. Hij kampt maar altijd voort, totdat de Hollanders, na zijn vaartuig geënterd te hebben, de Hollandsche banier in de plaats van de Vlaamsche stellen, en allen, die hem omringen, het levenslicht ontnemen. Eerst nu geeft Gwy zich over. Men voert hem naar den Franschen admiraal, aan wiens boord hij eerlang als krijgsgevangene naar Normandië stevent.

Het heldhaftig Zierikzee begroette zijne bevrijders met eene onbeteugelde geestdrift. Inzonderheid was Jonker Willem het voorwerp van aller eerbied en bewondering. Men werd niet moede het feit te vermelden, dat hij in zeventien etmalen niet uit de wapens was geweest. Men roemde vooral zijn voorbeeld, dat de Hollanders tot de treffelijkste daden had ontvonkt.

Behalve de bevrijding van Zierikzee was het naaste gevolg der overwinning, dat omstreeks 6000 Vlamingen, die zich in de duinen van Schouwen en elders hadden verscholen, werden afgemaakt of gevangen, dat vele Zeeuwsche ballingen gebruik maakten van de vergiffenis, die Jonker Willem den berouwhebbenden aanbood, dat Middelburg weder voor Zeeland werd herwonnen.

Graaf Jan II overleefde de zegepraal van zijne onderdanen en bondgenooten naauwelijks het derde eener maand. Hij overleed ten gevolge der ziekte, die hem reeds zoo lang aan het rustbed had gekluisterd, den 22sten Augustus 1304. Zijn lijk werd van Mons, dat hij boven Valenciennes had begunstigd, naar laatstgenoemde stad gevoerd, waar het in het Koor der Dominikanerkerk plegtstatig werd bijgezet. Men plaatste daarop als grafschrift het volgende twaalfregelig versje, waarin de Waal Holland reeds als een land vol rijkdommen gedenkt:

Chy gist le gentil Jan de pris;
Jadis eust dessous lui compris
Quatre pays de grand noblesse,
C'est Haynau come bien apris
Zeelande et Frise que moult pris,
Et Hollande plain de richesse.
En son temps fut chief de proësse
Fleur d'honneur, surjon de largesse.
Mil trois cens et quatre fut pris
De la mort, qui bien sait l'addresse.
Or prions Dieu que l'ame addresse,
Comment que le corps ait mespris.

HOOFDSTUK XX.

WILLEM III (de Goede).

Willem als Graaf gehuldigd. — Zijn huwelijk te Longpont. — Hij verheft het leen Ostrevant. — Geschillen over de belastingen. — Verdrag tusschen Henegouwen en Vlaanderen, niet toepasselijk op Holland en Zeeland. — Vierjarig bestand. — Vrede met Brabant. — Verdrag met Brabant, Gulik, Chiny en Namen. — Mirwart verloren, herwonnen en verkocht. — Inval der Vlamingen in Henegouwen. — De Hollanders en Zeeuwen weigeren naar Henegouwen te trekken. — Willem's hulde voor Zeeland-bewesten-Schelde. — Keizer Lodewijk doet afstand van alle regt en aanspraak op Holland, Zeeland en Friesland. — Amstel en Amsterdam door Bisschop Gwy aan Holland afgestaan. — Krijgsbedrijven te Rupelmonde en omstreken. — Graaf Lodewijk van Vlaanderen doet afstand van zijn regt op de hulde voor Zeeland-bewesten-Schelde, gelijk Willem III van zijne aanspraken op Aalst, Gerardsbergen, Waas en de Vier-Ambachten. — Zijne dochter Margaretha huwt den Duitschen Keizer. — De Engelsche Koningin Isabella in Holland. — Togten van Jan van Beaumont en van Graaf Willem III naar Engeland. — Voorgenomen togt naar Italië. — Slag bij Casselberg. — Verdrag met Koning Edward III. — Dood van Willem de Goede. — Tafereelen uit het volksleven.

(1304—1337.)

Ofschoon Willem weinig meer dan achttien jaren telde, genoot hij algemeen den roem een verstandig en verlicht vorst te zijn. Zijne openhartige, edelmoedige inborst had hem reeds aller genegenheid gewonnen toen hij nog slechts den titel van Graaf van Ostrevant voerde, en zijn heldenmoed was zoo schitterend in den Vlaamschen oorlog gebleken, dat men hem een der treffelijkste veldheeren van zijn tijd achtte.

Zijne onderdanen kenden hem eenparig den naam van de Goede toe. Als Graaf van Holland en Zeeland noemden latere geslachten hem Willem de Derde, als Graaf van Henegouwen Willem de Eerste.

Na in Henegouwen, Holland en Zeeland de hulde des volks ontvangen te hebben, begaf hij zich naar Frankrijk, ten einde zijn huwelijk met Jeanne de Valois, eene nicht des Konings, te voltrekken, en zijn leen Ostrevant te verheffen. De inzegening van zijnen echt vond plaats in de abdij van Longpont, op den 23sten Mei 1305, het bewijzen zijner hulde eenige dagen later. Bij deze laatste plegtigheid droeg Willem de uiterste zorg, dat zijne verpligtingen als leenman tegenover den Franschen Vorst niet tot andere districten dan Ostrevant uitgestrekt konden worden. In den leenbrief werden op zijn verlangen alle oorden, waarover hij van wege Koning Filippe het bewind voerde, tot in de geringste bijzonderheden omschreven.

Gedurende 's Graven afzijn was er vrij wat moeite in Holland ontstaan over het beweren van sommige ingezetenen, dat zij wegens hunne geboorte of afkomst ongehouden waren, even als de andere in- of opgezetenen, schot en lot te betalen. Doch deze beweging werd gestuit door den Graaf, die, na de edelen en schepenen van eenige Hollandsche en Zeeuwsche steden te 's Hage vereenigd te hebben, vast stelde, "dat zij, die niet bewijzen konden, edel van afkomst te zijn, met de gemeenten in de lasten moesten dragen (11 Augustus 1305).

Weinige dagen te voren (2 Augustus) had Willem vrede gesloten met Hertog Jan II van Bra-

[1] Zie de plaat op blz. 224.

bant en Graaf Robert III van Vlaanderen, doch alleen met betrekking tot Henegouwen, zoodat hij als Graaf van Holland en Zeeland met beide vorsten in openbare vijandschap bleef. Men onderhandelde echter met elkander om ook die onrust weg te nemen, doch Vlaanderen en Holland kwamen niet verder dan tot een bestand voor den tijd van vier jaren. De klippen, waarop de onderhandelaars stieten, waren de hooge eischen van Graaf Robert. Niet alleen verlangde hij het leen Zeeland-bewesten-Schelde, maar ook een aandeel aan verschillende Hollandsche districten. Hertog Jan van Brabant, die geen zoo hoogen toon voerde, verwisselde anderhalf jaar na het sluiten van dit bestand het met een vredesverdrag. Den 10den April 1307 bezegelde hij dit staatsstuk, waarbij hij, zonder eenig voorbehoud, van de gansche leenhulde over Zuid-Holland afstand deed.

Een belangrijk verdrag volgde den vrede van Mons, eene overeenkomst, waarin Graaf Willem met den Hertog van Brabant, de Graven van Gulik, Chiny en Namen een verbond aanging, om wederkeerig elkanders belangen te handhaven, uitgezonderd bij geschillen, waarin de Keizer of den Franschen Koning betrokken mogten zijn. Henegouwen had het eerste voordeel hiervan. Toen Thibaut van Bar, Bisschop van Luik, zich van het Henegouwsche kasteel Mirwart, in de Ardennen, meester maakte, was Hertog Jan oogenblikkelijk gereed om zijn bondgenoot Willem bij te springen. De Brabanters bedreigden het Luiksche Sambredistrict zoo nadrukkelijk, dat Bisschop Thibaut in zijne schelp kroop en onmiddellijk zijnen troepen bevel gaf Mirwart te ontruimen. Graaf Willem deed nu de Henegouwsche vaan weer op 't hooge slot hijschen, doch bij de afgelegenheid dezer sterkte, trad hij

Jacob van Artevelde.

in het voorstel van Jan van Luxemburg, Koning van Bohemen en Polen, om het te verkoopen.

In 1310 was het bestand met Vlaanderen ten einde geloopen, en daar Robert noch Willem zich met elkander hadden kunnen verzoenen, brak de oorlog op nieuw uit. Jammer voor de vereenigde graafschappen, dat de Hollanders en Zeeuwen weigerden in Henegouwen te dienen. Want toen de Vlamingen langs de Dender naar Lessines (Lessen) oprukten, achtte Willem de Henegouwers niet sterk genoeg alleen de spits af te bijten. Hij nam derhalve de bemiddeling aan van Jan van Namen en Ge-

rard van Sotteghem, ten gevolge waarvan partijen een zoen aangingen, waarbij Willem Zeeland-bewesten-Schelde, als een onversterflijk leen van Vlaanderen erkende, beloofde deswegens eene jaarlijksche som aan Jonker Gwy van Vlaanderen uit te keeren en van al zijne regten op 't land van Waas en de Vier-Ambachten andermaal afstand deed.

Daarentegen smaakte Graaf Willem kort daarna de voldoening een belangrijk domein bij Holland in te lijven: de heerlijkheid Amstel. Zijn oom Gwy, toen bisschop van Utrecht, had het krachtens eene gift van Jan II verkregen. De Prelaat hechtte daaraan groote waarde en had o. a. in 1300 of 1301 Amsterdam tot eene stad verheven. Doch toen hij de hulp zijns neefs noodig had tegen de Friezen van hem zoozeer, dat toen Koning Louis X, van Frankrijk, in 1315 den oorlog met Vlaanderen vernieuwde, hij op nieuw helm en harnas aangespte, om de Vlamingen te beoorlogen. De strijd duurde echter slechts kort en werd alleen aan de Midden-Schelde gevoerd, waar de Hollanders en Zeeuwen Rupelmonde en Calloo verbrandden. Nogtans bleven beide landen nog acht jaren in spanning, tot den 6den Maart 1323 een verdrag werd getroffen, waarbij Graaf Lodewijk van Vlaanderen voor zich en zijne opvolgers, ten behoeve van Graaf Willem, ten eenemale afzag van alle manschap, allen eigendom, alle heerlijke regten of aanspraak, onder welke benaming ook, op Zeeland. Hij beloofde, zich en zijnen opvolgers hierover het stilzwijgen op te leggen, alle brieven

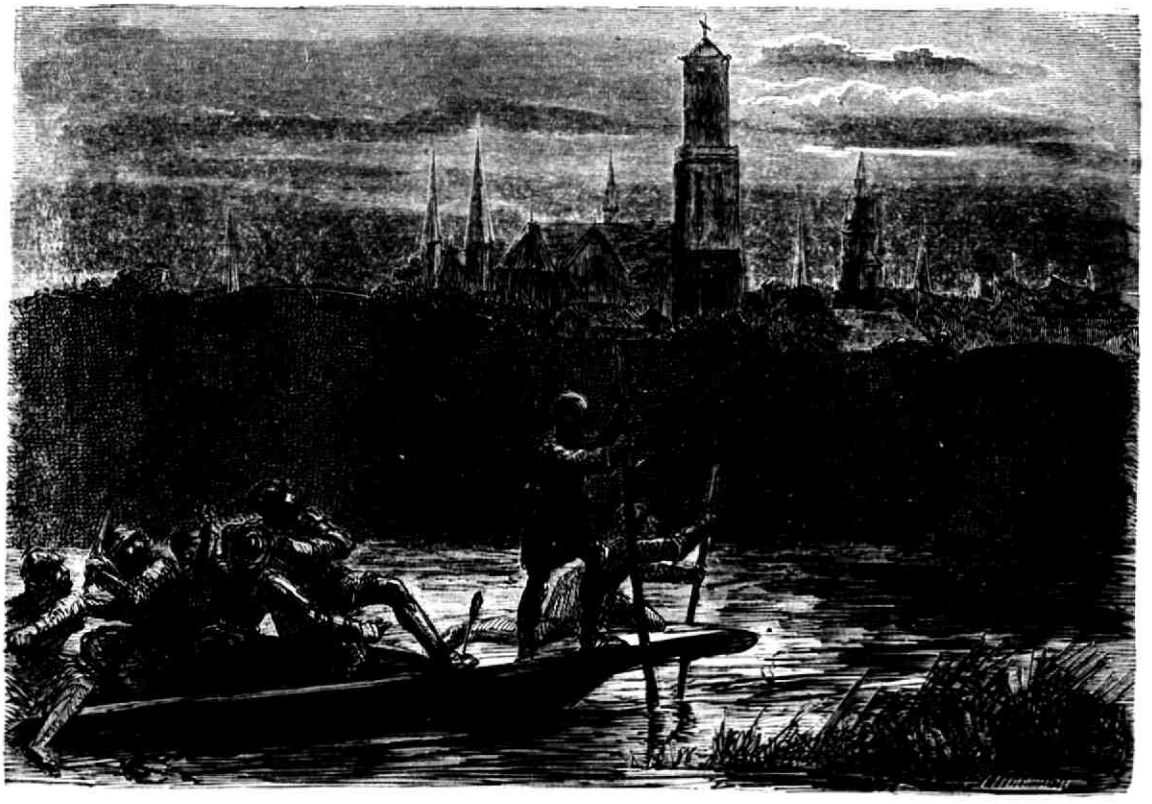

Graaf Willem IV doet de grachten van Utrecht peilen.

Stellingwerf, was hij, om dien bijstand te bekomen, gedrongen, Amstel met Amsterdam aan Holland af te staan (11 October 1311). [1]

Een ander voordeel door den Graaf verworven, was de gunstbrief, den 15den November 1314, door Keizer Lodewijk verleend. Onder goedkeuring der Rijksvorsten, verklaarde deze Monarch, dat hij afstand deed van alle regten op de graafschappen Holland en Zeeland (t. w. Zeeland-beoosten-Schelde) en de heerlijkheid Friesland, behoudens al zoodanige manschap als daarvoor aan hem en het Rijk verschuldigd was.

De hulde, die Willem na de gebeurtenissen bij Lessen aan Graaf Robert had moeten bieden, verbitterde daarover als nietig te beschouwen en alle bescheiden betreffende zijne regten op dit gewest aan zijn vroegeren tegenstander uit te leveren. Daarentegen herhaalde Willem zijne gelofte, nimmer weder zijne regten op Gerardsbergen, Aalst, Waas en de Vier-Ambachten ter sprake te brengen. Tot verzekering dezer merkwaardige overeenkomst werden de oorkonden, waarin zij was vervat, mede bezegeld door de afgevaardigden van Valenciennes, Mons, Maubeuge en Binch in Henegouwen; Dordrecht, Delft, Leiden en Haarlem in Holland; Zierikzee en Middelburg in Zeeland; en Gent, Brugge en Yperen in Vlaanderen.

Graaf Willem smaakte niet alleen de voldoening de magt zijner heerschappijen verhoogd te hebben. Hij zag ook zijn Huis met nieuwen luister omstraald.

[1] Zie de plaat op bladz. 225.

Keizer Lodewijk wierf om de hand zijner dochter Margaretha, Graaf Willem van Gulik om die zijner dochter Johanna, en toen deze verbindtenissen tot stand waren gekomen, kwam Koningin Isabella van Engeland naar Holland en moedigde haar zoon Edward aan, naar de liefde van Jonkvrouwe Filippine, eene derde dochter van Graaf Willem, te dingen.[1] De ondertrouw werd in 1326 te Dordrecht gevierd, en in 1327 geleidde Willem zelf de bruid naar Engeland.

Graaf Willem's naam weerklonk toen in het Britsche rijk met ontzag en eerbied. Immers hij had, op Isabella's verlangen, een vloot en landingsleger naar Engeland gezonden, om een einde te maken aan het ellendig bewind van Edward II, een traag en aan het vermaak overgegeven vorst, zonder kracht of zelfstandigheid. Jan van Beaumont, Willem's broeder, had dien togt bestuurd en den oorlog tot een gewenscht einde gebragt. Koning Edward II werd te Kenilworth opgesloten, en door het parlement de jeugdige Edward III tot koning uitgeroepen.

In den strijd die hierna tusschen Lodewijk van Beijeren en Paus Johannes XXII uitbrak, toonde Willem zich geneigd om zijn keizerlijken schoonzoon in Italië te hulp te komen. Doch toen de Hollandsche edelen deze onderneming tegenwerkten, gaf hij haar op. Daarentegen volgden zoowel de Hollanders als de Henegouwers hem willig, toen hij in 1328 naar Vlaanderen toog om den opstand der Vlaamsche steden tegen Graaf Lodewijk van Nevers te helpen dempen. In den bloedigen slag van Casselberg (23 Augustus) had Koning Filippe VI, het hoofd der verbondenen, de zegepraal voor een groot deel aan Graaf Willem en zijne Henegouwsche, Hollandsche en Zeeuwsche edelen te danken.

Sints 1334 werd het krachtig gestel van Willem door jicht, voeteuvel en andere kwalen ondermijnd. Toch trad hij ten jare 1337 in een verbond tegen Koning Filippe VI, toen deze het huwelijk van 's Graven dochter Elisabeth met een zoon van den Brabantschen Hertog had verijdeld en de stad Cambrai (Kamerijk) met het Cambrésis aan Duitschland ontscheurd. Edward III, de ziel van dit verbond, zag echter zijn schoonvader niet aan zijne zijde in den strijd, want veertien dagen nadat het verdrag zijn beslag had bekomen, was Willem de Goede niet meer. Hij overleed te Valenciennes den 7 Juny 1337.

Willem verstond, even als Floris V, de kunst om de liefde zijner onderdanen te winnen. Men erkende zijne deugden en voldeed willig zijne beden, zelfs wanneer hij buitengewone onderstandsgelden verlangde. Zoo gebeurde het, dat hij eens bij eene bede om duizend guldens van zijne Hollandsche en Zeeuwsche onderzaten, ten antwoord kreeg: "Geen duizend, wij willen u tienduizend geven!" [2] Niettemin was hij gestreng wanneer men hem tegenwerkte. Toen de stad Dordrecht van het haar verleende stapelregt misbruik maakte om de overige Hollanders te kwellen, beschreef hij eene heirvaart tegen hare burgers en verleende haar geene vergiffenis dan nadat zij eenige voorregten, waarvan een strafwaardig misbruik was gemaakt, had opgegeven (1326).

Met ridderlijke oefeningen was hij ten hoogste ingenomen, en beroemd is het steekspel, dat hij in den aanvang zijner regering te Haarlem gaf. Volgens eene oude kroniek, waren daarop vereenigd tien graven, honderd baronnen, duizend ridders en eene ontelbare menigte uit de lagere standen.

Edelmoedig ontving hij de Joden, die, uit Frankrijk verdreven, bij hem bescherming zochten. Niettemin wenschte hij hunne bekeering, en toen hem een wees onder de vlugtelingen werd gewezen, hield hij deze als peet ten doop. Nadat de knaap een jongman was geworden, schonk de Graaf hem den post van deurwaarder bij het hof van Mons. Nu echter bleek het, hoe sterk ook in de Nederlanden nog het vooroordeel tegen de Joden was. Men beschuldigde dien ambtenaar dat hij nog in stilte het geloof zijner vaderen aankleefde, en eenmaal, terwijl hij in de abdij van Cambron bij Hérimel was ontvangen, vijf dolksteken aan het beeld der H. Maagd had toegebragt. De afstammeling van Israël werd gegrepen, doch bij gemis van bewijs vrijgesproken. Toen echter vier jaren later een grijsaard van Lestines de verklaring aflegde, dat hij, verlamd door eene beroerte, de gelofte had gedaan om de heiligschennis aan de Lieve Vrouw van Cambron te wreken, en van stonde af volkomen was hersteld, dwong men den Hebreër zich door een Godsoordeel te zuiveren. Het gevecht had plaats onder de muren van Mons, en de "Jood" werd, in een knuppelgevecht met den grijsaard, dood geslagen.[3]

HOOFDSTUK XXI.

WILLEM IV.

Willem's komst aan het bewind. — Hij vernieuwt het verbond door zijn vader met Edward III gesloten. — Congres te Halle. — Cambrai (Kamerijk) belegerd. — Willem beurtelings op Engelsche en Fransche zijde. — Verwoestingen in de Thiérache. — List om de bezetting van Thun-l'Evêque te redden. — Scheepsstrijd op het Zwin. — Beleg van Doornik. — Bestand met Frankrijk. — Graaf Willem op reis naar Jerusalem. — Zijne deelneming aan den strijd in Litthauen. — Hij slaat het beleg voor Utrecht. — Togt naar Friesland. — Slag bij Warns. — Zijn kinderloos huwelijk.

(1337—1345).

Van de drie zonen door Willem de Goede bij Jeanne de Valois verwekt, hadden de beide oudsten reeds vóór hunnen vader den tol aan de natuur betaald. Dien ten gevolge volgde de jongste, Willem,

[1] Zie de plaat op bladz. 229.
[2] " " " " " 228.
[3] Zie de plaat op bladz. 233.

zijn vader in de heerschappijen Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland op. Als Graaf van Henegouwen was hij de tweede, als Graaf van Holland en Zeeland de vierde die Willem heette.

De jeugdige Graaf, evenzeer ingenomen tegen het Fransche hof als zijn vader dit was op het einde zijns levens, vernieuwde het verbond, weinige weken te voren tusschen het Huis van Avennes en dat van Plantagenet gesloten. Het was een subsidietractaat, waarbij Edward III, de schoonbroeder van Willem IV, de belofte deed, om de grafelijke schatkist met 200,000 Florentijnsche guldens te stijven en verder gedurende den beraamden oorlog de soldij van duizend Henegouwsche krijgsknechten met Engelsch goud te voldoen (12 July 1337).

Naar aanleiding van dit verdrag, kwam Edward in 1338 naar Halle, in Henegouwen, waar hij in een vorsten-congres ettelijke Belgische en Rijnlandsche regenten vereenigde, t. w. Hertog Jan van Brabant, Graaf Reinoud van Gelder, den Graaf van Gulik, den Aartsbisschop van Keulen, den Heer van Valkenburg en anderen. Bij hen sloot zich de Gentsche brouwer Jacob van Artevelde aan, een verstandig man op wiens wenken het strijdbaarste deel der Vlamingen tegen de Franschen de wapens aangordde. [1] De Nederlandsche Vorsten maakten, in weerwil der reeds gesloten verbindtenissen met Edward, vrij wat zwarigheden om Filippe VI te beoorlogen, doch zij meenden die opgeheven, wanneer de Engelsche Koning wist te bewerken, dat Keizer Lodewijk hem tot stedehouder des Rijks benoemde. De Beijer was gemakkelijk te winnen: vooreerst waren hij en Edward door hunne huwelijken met dochters van Willem de Goede, zwagers, en ten andere verklaarde de Brit zich bereid om de ledige keizerlijke kassen van ronde goden te voorzien.

Daar men Cambrai en het Cambrésis eeuwen lang als deelen van het Duitsche-Rijk had beschouwd, was er geen gereeder verklaring voor den aanval te vinden, dan deze bezitting, die de Franschen eenigen tijd te voren hadden bemagtigd, gewapenderhand, terug te eischen.

Nadat Willem IV en de overige bondgenooten zich bij Edward gevoegd hadden (September 1339), werd de veldtogt met het beleg van Cambrai geopend. Doch de Franschen verdedigden zich met zooveel heldenmoed, dat iedere aanval werd afgeslagen. Na eenigen tijd daagde Koning Filippe VI uit Parijs op en sloeg zich met zijn leger bij Péronne neder. Edward wenschte deze gelegenheidaan te grijpen, om zijnen tegenstander een veldslag aan te bieden. Doch wat hij aanvoerde, hij kon Graaf Willem niet tot deelneming overhalen. De Henegouwer beweerde, dat hij zich alleen verbonden had om op den bodem van het Duitsche-Rijk, doch geenszins op dien van Frankrijk de wapens tegen Filippe te voeren. In geen geval wilde hij Picardië binnendringen.

[1] Zie zijn portret op bladz. 236.

Hoe onaangenaam Koning Edward dit bezwaar vond, moest hij zich Willem's besluit laten welgevallen. Hij achtte zich echter geregtigd, om zijn schoonbroeder voor dit weifelen te straffen en liet het daarom toe, dat zijne troepen op hunnen marsch door onderscheidene oorden van Henegouwen zich allerlei baldadigheden veroorloofden.

Zoodra de Engelschen Frankrijk binnentrokken, achtte Willem zich verpligt, niet alleen de vijandigheden tegen Frankrijk te staken, maar zelfs om Koning Filippe strijdkrachten toe te voeren, ten einde de Engelschen af te slaan. Hij bestreed de Franschen zoodra zij Duitschlands' grond aantastten, maar ondersteunde de Franschen, wanneer Frankrijk's bodem gevaar liep. Hij wilde trouw blijven aan de beide eeden die hij als leenman van 't Rijk en van de Fransche-Monarchie had gezworen.

Gelukkig kwam hij niet in de noodzakelijkheid om het zwaard tegen zijn schoonbroeder Edward te trekken. Koning Filippe verliet namelijk de omstreken van Péronne, toen Edward die naderde, en de Brit vond het van zijne zijde geraden, om naar zijne eilanden te keeren.

Ofschoon Willem IV meende overeenkomstig zijne verpligtingen gehandeld te hebben, was Koning Filippe over 's Graven gedrag uitermate verstoord. Hij liet door Pierre d'Aussone, bisschop van Cambrai (Kamerijk), den ban over hem uitspreken, en, maakte van het aftrekken der Engelschen gebruik, om de Henegouwsche heerlijkheid Chimay te plunderen en de abdij en 't vlek Haspres in brand te steken. Nu was het met Willem's bedenkingen uit, ja hij zond zelfs den abt van Crépin naar den Koning, om Frankrijk's heerscher den oorlog te verklaren. Filippe nam de houding aan, of hem die aankondiging niet het minste verontrustte. Zijn eenig antwoord was: "Mijn neef is dol geworden."

Maar Filippe had reden om zijne vijandelijkheden tegen Graaf Willem te betreuren, want toen onze Graaf in 1340 den veldtogt opende, werd eerst de Thiérache door de Henegouwers gebrandschat, en vervolgens het steedje Aubenton veroverd en aan de vlammen prijs gegeven. Ja de zegevierende Henegouwers drongen door tot in de nabuurschap van Laon.

Van zijne zijde verzamelde Koning Filippe zijn leger andermaal te Péronne en beval zijnen zoon, Jean, Hertog van Normandië, om Henegouwen zijne weerwraak te doen gevoelen. Willem had echter zijne grenssteden zoo zeer versterkt, dat de Hertog niet verder slaagde dan om eenige gehuchten te verbranden.

De eenige plaats van eenig belang die de Franschen veroverden, was het kort te voren gewonnen Thun-l'Evêque, door de Schelde van het tegenoverliggend Thun-st.-Martin gescheiden. Toen men over de overgave onderhandelde, bedongen de Henegouwers veertien dagen uitstel, alvorens zij zich zouden overgeven en ongehouden te zijn, den Franschen toegang te verleenen, indien Graaf Willem ontzet kon aanbrengen. Werkelijk daagde

Willem IV ter hulpe op, maar zijn krijgsraad besliste, dat het ondoenlijk moest geacht worden om de Franschen uit hunne verschansingen te jagen. De Henegouwsche Graaf wilde echter zijne ingesloten dapperen niet in den steek laten. Daarom liet hij een aantal vaartuigen van wal steken, waarover hij het bevel aan Jean de Boissy opdroeg. Deze moest den vijand door onderscheidene scher-

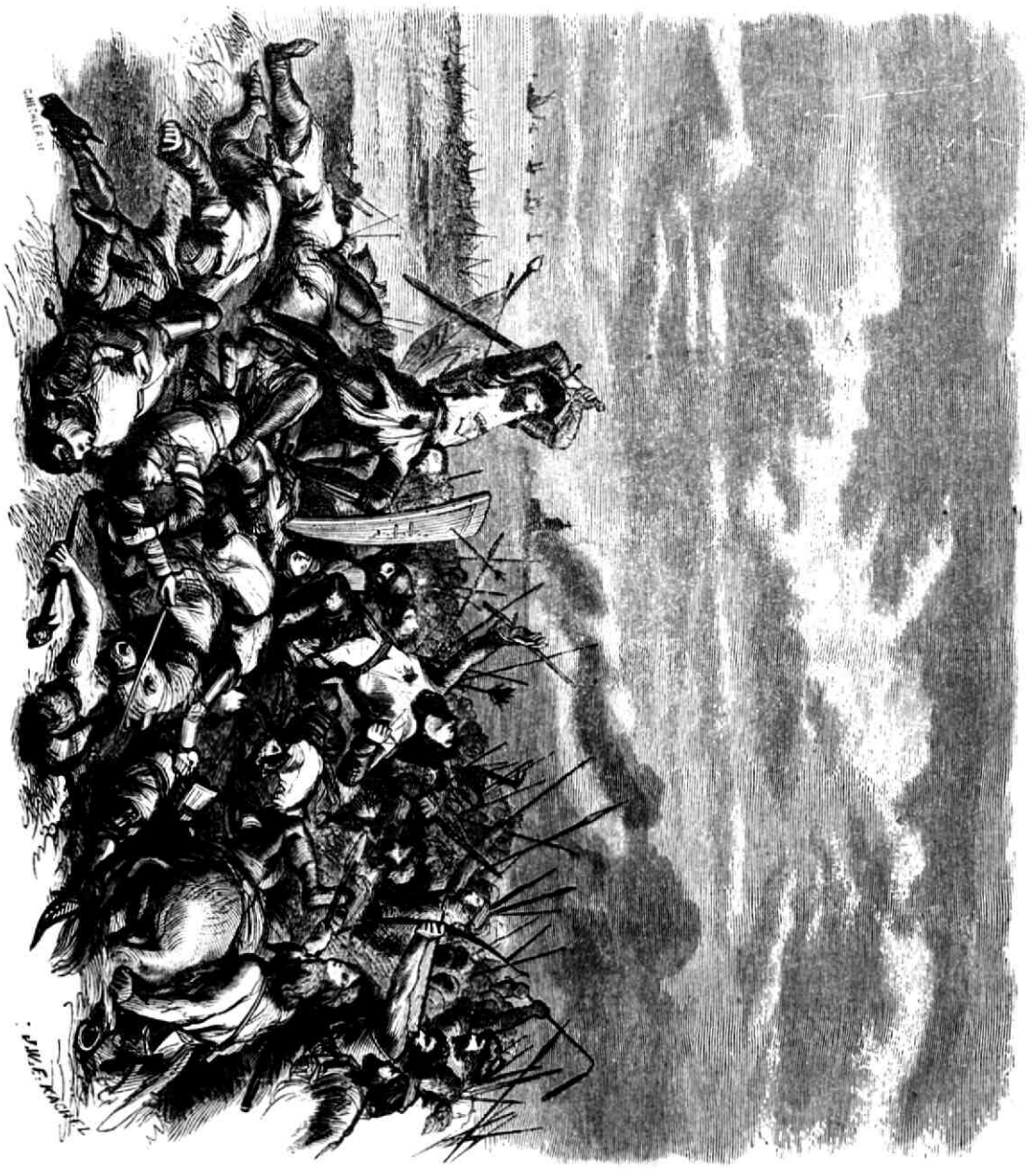

Slag bij Warns.

mutselingen bezig houden en daarbij eenigen vaartuigen de gelegenheid verschaffen, om Thun-l'Evêque te naderen. Het plan gelukte. De benden van de Boissy wisten door landingen en looze aanvallen de Franschen zoo zeer te vermoeijen, dat de Henegouwsche vaartuigen Thun-l'Evêque bereikten en de bezetting aan boord namen. Haastig stak men nu naar den anderen kant over, waar Graaf Willem en zijne bondgenooten de uitgeputte strijders met blijdschap ontvingen en hunne trouw en dapperheid naar waarde loofden.

Den 24 Juny 1340 sloeg Edward in het Zwin de Fransche vloot, waarop zich 40,000 man bevonden, en ontbood zijne bondgenooten naar Gent, waar het belegeren van Tournai (Doornik) werd besloten en met honderdentwintig duizend man ondernomen. Gedurende dit beleg veroverde Graaf Willem op een en denzelfden dag Bouchain, Landas en Lincelne, sloeg toen het beleg voor st. Amand, welke stad door den senéchal van Carcassonne werd verdedigd, en maakte zich eindelijk, na andermaal gezegevierd te hebben, meester van Séclin, dat, even als alle vorige plaatsen, door plundering werd uitgemergeld.

Nu wierp hij het oog op Marchiennes, waaruit de Franschen vaak strooptogten in Ostrevant ondernamen. Doch Aymeric de Verval, de bevelhebber der veste, spotte met 's Graven toeleg. Hij achtte Marchiennes onverwinbaar, zoowel uithoofde der diepte van de voorbijstroomende Scarpe als wegens de verschansingen vóór de poorten aangelegd. Willem dan de vlugt bedacht. Te midden van die verwarring drong Graaf Willem Marchiennes binnen, waar hij èn bezetting èn de monnikken die het garnizoen hadden ondersteund, over de kling deed jagen.

Doornik stond op het punt zich over te geven. Kwam Koning Filippe het niet ontzetten, het moest onvermijdelijk vallen. Maar juist tegen dit

Willem V stevent de vloot der Engelschen en Hoekschen te gemoet.

maakte echter de Verval's berekeningen te schande. Terwijl hij namelijk aan een deel zijns legers gebood, een loozen aanval op de vestingwerken te doen, liet hij het meerendeel zijner troepen zich in stilte inschepen en aan de zijde der abdij de stad bemagtigen. Onverwacht hoorden de Franschen den zegekreet der Henegouwers te midden van hunne wallen, en nu, alle geestkracht verliezende, waren zij op niets

ontzet zag de Fransche Koning gewelddig op. De Koning van Sicilië had hem voorspeld, dat hij in een veldslag zou omkomen, en daarom weifelde Filippe telkens wanneer hij bevelen tot aanval moest geven. Eindelijk schoot het hem in den zin, de tusschenkomst in te roepen van zijne zuster, Jeanne de Valois, Gravin-weduwe van Henegouwen en Holland. Zijn overleg gelukte, en op den 25 Sep-

tember 1340 sloot hij een wapenstilstand, die, sedert verlengd, hem bevrijdde om van leer te trekken.

Eene gelofte, naar het schijnt afgelegd toen Willem in drift een priester had doorstoken, deed hem in Augustus 1343 eene bedevaart naar Jerusalem ondernemen. Zijn weg voerde hem door Frankrijk, Zwitserland en Opper-Italië. Te Venetië ging hij scheep naar Kypros en van daar naar Palestina. De tijden van Godfried van Bouillon en van Keizer Frederik II waren voorbij, zoodat onze Graaf niet als verwinnaar, maar in alle stilte Jerusalem binnentrok en slechts in het holst van den nacht zijne gebeden aan 't graf des Heilands uitstortte.

Van Palestina vertrok Graaf Willem IV naar de Weichselboorden, om zich aan de zijde der Duitsche ridders te scharen, die door vuur en zwaard de Heinen in Pruissen en Litthauen tot het Christendom poogden te "bekeeren". Van 's Graven verrigtingen in die verre gewesten staat slechts weinig opgeteekend, maar de onderscheiding hem bij zijne terugkomst te Keulen bereid, mag als een bewijs worden aangemerkt, dat hij den roem, dien hij vroeger had verworven, kloekmoedig heeft gehandhaafd.

Naar het schijnt, werd hem, in dit tijdsgewricht door den Keizer het aanbod gedaan, om Holland tot een hertogdom te verheffen. Doch hij wees het, dankbaar voor die eere, van de hand.

Naauwelijks uit Oostland teruggekeerd, besloot Graaf Willem tot een aanval op Utrecht, welks Bisschop, Jan van Arkel, hem vertoornd had door het Sticht aan den Hollandschen invloed te onttrekken. Den 11 Juny 1345 verscheen hij voor de stad, die weken achtereen aan het beuken der blijden en de pogingen der boogschutters weerstand bood. Willem werd bedacht op eene bestorming of verrassing, doch zekeren nacht, waarin hij de stadsgracht deed peilen, schoot een st. Maartensman een pijl op hem af, die 's Graven voet wondde. [1] Bisschop Jan van Arkel, die terwijl 's Graven leger opdaagde, in Frankrijk vertoefde, was nu teruggekeerd. Hij liet geene poging onbeproefd, om den Graaf van zijne vijandelijke plannen af te brengen. Lang te vergeefs, doch in het einde gelukte het hem, door de tusschenkomst van Jan van Beaumont, een wapenstilstand te verwerven. Willem eischte echter als voorwaarde, dat de Utrechtenaars hem als berouwhebbenden te voet zouden vallen. Door den nood gedrongen, liet de zoo fiere burgerij zich deze vernedering welgevallen. Vierhonderd aanzienlijken naderden, paar aan paar, 's Graven tent. Blootshoofds en barrevoets, ongegord en in korte lijfrokken, bogen zij zich voor hem ter aarde en smeekten knielend om vergiffenis. Eerst daarna, den 21 July, werd het beleg opgebroken.

Welligt zou het Bisschop Jan van Arkel niet gelukt zijn, om Willem tot aftrekken te bewegen, zoo niet een opstand der Friezen 's Graven tegenwoordigheid aan gene zijde van de Zuiderzee had gevorderd. Om zich over dit verzet te wreken, liet hij te Amsterdam een grooten voorraad leeftogt en oorlogsbehoefte bijeenbrengen en beval zijnen krijgslieden, zich bij Enkhuizen te vereenigen. De anders zoo korte overvaart rekte zich ditmaal in de lengte, hetzij door het onstuimige weder, hetzij door de onbedrevenheid van vele schippers. Niet in eene indrukwekkende lijn bereikte de Hollandsch-Henegouwsche vloot de Friesche stranden, maar in een aantal kleine smaldeelen en op verschillende punten. Jan van Beaumont landde het eerst, in de nabuurschap van Stavoren, aan den zuidkant van het st. Odulphusklooster. Doch zich onvoorzigtig vooruit wagende, werd hij door de Friezen geslagen. Een weinig meer naar het noorden ging Graaf Willem aan land, doch slechts met 400 manschappen. De Friezen, veel grooter in aantal, omringden hem en velden hem met bijna allen die hij bij zich had. [1] Ook de andere benden dolven het onderspit, want op het klokgebrom der kerken daagden van wijd en zijd strijders op, vast besloten den vreemdeling van den Frieschen grond te verdrijven. Het hoofdtreffen viel voor bij het dorp Warns, hetzelfde waar de Hollandsche Graven als Heeren van Friesland gewoonlijk te regt zaten. Meer dan 240 ridders sneuvelden, met minstens vierdehalfduizend volgelingen. Jan van Beaumont ontkwam een schier wissen dood alleen door de trouw zijns schildknaaps, Robert de Gluves, die hem met geweld aan den slag onttrok en in een vaartuig drong. Onder de gesneuvelden telde men uit Henegouwen de Heeren van Ligny, Walcourt en Antoing; uit Zeeland die van Borssele, Reimerswaal en Kruiningen; uit Holland die van Brederode, Wassenaar, Merwede, Teilingen, Asperen, Montfoort, Zandhorst, Swieten, Naaldwijk en Spangen. Geen stamhuis dat geen lid' betreurde, geene burgerij die niet in het ontzettend verlies deelde (27 September 1345).

De Friezen kapten den gesneuvelden Graaf het hoofd af, tot wraak over den dood van een hunner edelen. Om het lijk in gewijde aarde bij te zetten, begaf Heer Maarten, overste der st. Jansheeren te Haarlem, zich naar Friesland, doorkruiste het slagveld in alle rigtingen en voerde, toen hij het overschot van den hooghartigen vorst had gevonden, het naar de abdij Bloemkamp bij Bolsward. Later werd het naar 's Hage en eindelijk naar Valenciennes overgebragt.

De jeugdige Gravin, Johanna van Brabant, Willem's echtgenoote, was door het gebeurde bij Warns zoo verbitterd, dat zij alle goederen der Friezen in Holland deed verbeurd verklaren, en de Friesche monniken van Mariëngaarde, die op

[1] Zie de plaat op bladz. 237.

[1] Zie de plaat op bladz. 240.

hunnen uithof op Marken vertoefden, in de Zuiderzee liet werpen.

Het zoontje dat zij vroeger haren gade had geschonken, was op zeer jeugdigen leeftijd overleden. Men zag, dat de stam der Henegouwers zijn einde naderde.

HOOFDSTUK XXII.

MARGARETHA.

De erfgenamen van Willem IV. — Holland en Zeeland tot een spilleleen verklaard. — Margaretha belooft geen oorlog te zullen voeren buiten de palen van Holland, Zeeland en Friesland, zonder de toestemming der edelen en goede steden. — Margaretha draagt het bewind over hare landen aan haar tweeden zoon, Willem, als Verbeider, op. — Dood van Keizer Lodewijk. — De Verbeider Willem tot Graaf verheven. — Het lot van Holland en Zeeland van dat van Henegouwen gescheiden. — Margaretha wenscht het bewind over Holland en Zeeland terug. — Oorsprong der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten. — Naarden verbrand. — Verbond van Willem met eenige edelen en elf steden. — Willem vraagt aan zijne moeder vergiffenis. — De landzaten zetten den burgeroorlog voort. — Willem als stadhouder naar Henegouwen gezonden. — Margaretha besluit het bewind over Holland en de daarmede verbonden gewesten aan Koning Edward op te dragen. — De strijd tusschen moeder en zoon hernieuwd. — Lodewijk de Romein tot erfzoon verklaard. — Scheepsstrijd bij Veere. — Scheepsstrijd op de Maas bij Zwartewaal. — Zeventien sloten van Hoeksche edelen verwoest, waarbij voor het eerst hier te Lande buskruid wordt gebruikt. — Koning Edward tot middelaar gekozen. — Huwelijk van Graaf Willem met Mathilde van Lancaster. — Jan van Beaumont en Walram van Luxemburg bemiddelen de verzoening van Margaretha en Willem. — Willem door zijne moeder als Graaf van Holland en Zeeland erkend. — Voorvallen in Henegouwen.

(1345—1354.)

De naaste erfgenaam van Willem IV, met betrekking tot het grafelijk bewind over Henegouwen, was zijne oudste zuster. Doch ten aanzien van Holland en Zeeland heerschte, op nieuw dezelfde moeite als zich bij het overlijden van Graaf Dirk VII had voorgedaan. Beschouwde men beide gewesten als zwaardleenen, dan waren zij òf aan het Rijk vervallen, òf behoorden aan Jan van Beaumont.

In Henegouwen erkende men algemeen de regten van Willem's zuster, Margaretha van Avennes, de gemalin van Keizer Lodewijk uit den huize Beijeren, doch in Holland waren wel eenigen, maar niet allen haar genegen. De Keizer beslechtte echter het pleit, door krachtens zijne magt, zijne gade met Holland, Zeeland en Friesland te beleenen. Jan van Beaumont kantte zich niet tegen deze beslissing, en Koning Edward III die op de erfopvolging in naam zijner gade Filippine, had aangedrongen, vond in Holland niet den minsten aanhang.

Zoodra de opdragt had plaats gehad — den 15 January 1346 — begaf Margaretha zich, in weerwil van het ruwe jaargetijde, naar de Nederlanden, door haar jongsten zoon, den negenjarigen Otto, vergezeld. Zij nam haren weg door Lotharingen en Frankrijk, waar Koning Filippe, die ongaarne zijn geduchten tegenstander Edward in het bezit van vier Nederlandsche gewesten wilde zien, haar zijnen bijstand beloofde. De Henegouwsche edelen en steden huldigen haar onder luid vreugdebetoon, doch waren zoo voorzigtig om als voorwaarde te vragen, "dat zij het Land schuldvrij zou maken," dat is, geene inkomsten zou vorderen, zoo lang de schulden van haar broeder niet betaald waren.

In Zeeland en Holland gekomen, verleende Margaretha met milde hand onderscheidingen, voorregten en vergunningen. De voornaamste was die, waarbij zij beloofde, geen oorlog buiten de palen van Holland, Zeeland en Friesland te beginnen, zonder toestemming der ridderschap, knapen en goede steden van Holland. Mogt zij deze belofte schenden, niemand zou gehouden zijn, haar te dienen. Met hare zuster Filippine had zij eene zamenkomst te Yperen, die hare vrees voor plannen van Edward voor goed wegnam.

Margaretha vertoefde slechts zeven maanden in de Nederlanden. Bij haar vertrek droeg zij het stadhouderschap op aan haren tweeden zoon Willem, die nu, overeenkomstig de bedoelingen zijns vaders, den titel van Verbeider, dat is toekomstig landsheer, aannam. Zij ging hierbij haren oudsten zoon, Lodewijk de Romein, voorbij, omdat voor deze andere heerschappijen, in het oosten des Rijks, waren bestemd.

Willem, die, even als de overige Beijersche vorsten, doorgaans met den titel van Hertog werd aangesproken, al bleven Henegouwen, Holland en Zeeland graafschappen, wist, hoezeer een vreemdeling van geboorte, vrij wel 's volks genegenheid te winnen. Doch onder den adel had hij verschillende tegenstanders, wien het leed deed, dat de zwakke en daardoor weifelende Margaretha het hecht uit hare handen had gegeven. Hij zag zich gedwongen, den oorlog met Utrecht te hernieuwen, doch voorkwam een strijd met de Friezen, door het sluiten van een twintigjarig bestand (10 Augustus 1348).

Inmiddels had de Graaf zijnen vader, Keizer Lodewijk, door den dood verloren (11 October 1347), en daardoor voor een magtig beschermer een geducht vijand verworven. Immers Karel IV uit den huize Luxemburg, die nu ten troon steeg, betoonde zich even vijandig tegen den stam van Beijeren als Lodewijk zich tegen de nazaten van Keizer Hendrik van Luxemburg had gedragen. Hij scheen het voornemen te hebben de heerschappij over Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland te willen splitsen, en begon met een vierde des Lands aan Markgraaf Willem (V) van Gulik toe te wijzen.

In dezen staat moest men het een geluk voor de vier gewesten achten, dat Margaretha bij opene brieven haar zoon zoowel den grafelijken titel als de volkomen oppermagt over Holland, Zeeland en Friesland opdroeg, en voor deze opoffering niets

begeerde dan het bewind over Henegouwen en een jaargeld van 6000 kleine Florentijnsche goudstukken (January 1349.) Doch ongelukkig maakten vele aanzienlijken die dit verdrag moesten bezegelen, zwarigheden. De gestelde voorwaarden bleven daardoor opgeschort, en toen Willem zijn titel van Verbeider liet varen, om daarvoor dien van Graaf en Heer in de plaats te stellen, verbitterde hij allen hunne plaats de Egmond's, de Arkel's en hunne medestanders rondom zich schaarde. Hij was de beperkingen moede, waaraan Margaretha's vertrouwden hem wilden onderwerpen.

De teleurgestelde ridderschap hield nu bij Margaretha aan om het gezag te hernemen. Zij ontbood in April 1350 Willem bij zich te Quesnoi en hield hem, ten aanhoore der voornaamste Henegouwsche

Jonkvrouw Aleid van Poelgeest vermoord.

die Vrouwe Margaretha als regtmatige heerscheres bleven beschouwen. Het aantal van 's Graven vijanden werd nog grooter toen hij die edelen welke zijne moeder hem als raadsleden had toegevoegd, zoo als Jan van Beaumont, Willem van Duivenvoorde, Dirk van Brederode, Floris van Boekhorst, Floris van Alkemade, Gerard van Heemstede, Filips en Jan van Polanen, van zich verwijderde, en in edelen, voor, hoe hij het Land in beweging had gebragt en haar het plegtig beloofde jaargeld onthouden. Willem scheen het hoofd in den schoot te leggen, althans hij verklaarde er genoegen mede te nemen, dat de oorkonden der overdragt werden te niet gedaan. Hij had, betuigde hij, liever geen gebied, dan zich bezwaard te gevoelen, wanneer hij het bezat.

In Holland teruggekeerd, gevoelde hij echter berouw over zijnen afstand, vooral toen de edelen die hem omringden, de Egmond's, de Arkel's, de Waterland's, de Wateringen's, de Heemskerk's, hem bezworen, zijne toekomst niet op het spel te zetten. Immers, Margaretha veroorloofde zich handelingen, die een voornemen te kennen gaven, om Lodewijk de Romein de regten van opvolging te verzekeren, die zij en haar keizerlijke gemaal reeds plegtig aan Willem hadden toegekend.

De weduwe van Hertog Albrecht doet afstand van zijne nalatenschap.

Zoo ontstond eene verdeeldheid, die in hare gevolgen Holland gedurende anderhalve eeuw de geweldigste schokken bereidde. De ingezetenen splitsten zich voortaan in twee partijen, die zich door den naam van Hoekschen en Kabeljaauwschen onderscheidden.

De oorsprong dier namen ligt in het duister, doch eene vernuftige gissing van Bilderdijk kan zeer wel met de waarheid strooken. Graaf Willem en zijne volgelingen droegen de Beijersche kleuren, lichtblaauw en zilver, en wel in ruiten geschakeerd. Daar wambuis en broek eene honderdvoudige mengeling dier ruiten vertoonden, hadden alle mannen van top tot teen een schubachtig aanzien. De Hollandsche edelen, gewoon aan het bloedroode laken van het oude Stamhuis, vergeleken deze Beijerschen bij groote visschen, bij kabeljaauwen. Maar wie dien naam als een schimp wilde aanmerken, het volk achtte het eere dien te dragen, en noemde de tegenpartij, de aanhangers van een allesbeschikkenden adel, op zijne beurt Hoeken, als er op uit om de Kabeljaauwen te verschalken.

De eerste daad van vijandelijkheid tusschen de volgelingen van moeder en zoon vond plaats in Gooiland. Op den 17 Mei 1350 namelijk vielen de Hoekschen of Margareetsgezinden de stad Naarden aan en vernielden haar zoo volkomen, dat geene andere gebouwen dan het Regulierklooster en enkele woonhuizen staan bleven. Van hier ook dat

toen eenigen tijd daarna Naarden werd herbouwd, eene geheel andere plek hiertoe kon uitgekozen worden, eene vlakte, 200 roeden verder naar het zuidwesten.

Nu was het zwaard uit de scheede, en meende Willem zijne tegenpartij niet meer te moeten sparen. Na de edelen verbannen te hebben, die zich aan hoofd der Hoekschen gesteld hadden, sloot hij een verbond met die leden der ridderschap, welke zijne zijde hadden gekozen, en met zijne "lieve en ghetrouwe" steden Dordrecht, Delft, Leiden, Haarlem, Amsterdam, Alkmaar, Medemblik, Oudewater, Geertruidenberg, Schiedam en Rotterdam. Daarbij legde hij de belofte af, om bij hen te blijven, gelijk een goed Heer schuldig is, zich, zonder hunne toestemming, niet met de gebannen edelen te verdragen, en, voor het geval van zijn kinderloos overlijden, zijn erfregt op zijnen broeder Albrecht over te dragen (23 Mei 1350).

Tegenover dit verdrag, vaardigde Margaretha eene verklaring uit (27 Mei), waarbij zij openlijk haren afstand herriep, dewijl "haer lieve soen door jongheid of door verzuim, of wel door de behendigheid van sommige lieden hare heerlijkheid, regt en hoogheid verminderd en vervreemd had." Willem verantwoordde zich door op te merken, dat het Graafschap aan het Rijk en daardoor aan hem, als den zoon des Keizers, was vervallen, eene bewering, waarbij hij voorbijzag, dat Keizer Lodewijk Holland en Zeeland niet aan zijnen zoon, maar aan zijne gade had geschonken, en de gift van Keizer Karel IV aan den Gulikschen Markgraaf daardoor in beteekenis won.

Vier maanden reikten echter toe, om Graaf Willem tot eene andere zienswijze te brengen. Immers den 27 September leidde hij te Geertruidenberg openlijk het hooge bewind over Holland, Zeeland en Friesland neder, ontsloeg de edelen van den eed dien zij hem hadden gezworen en betuigde, zonder eenige terughouding, dat het de verkeerde raad van sommige lieden was geweest, die hem tegen de wenschen en geboden zijner moeder en landsvrouwe had doen handelen. Bij Margaretha, die op dat tijdstip aan eene kwijnende ziekte leed, toegelaten, smeekte hij haar om vergiffenis wegens zijn gedrag, onder belofte voortaan haar in alles als een goed, gehoorzaam zoon ter zijde te zullen staan.

Doch Willem mogt zijne onderwerping aanbieden, de meesten zijner medestanders weigerden het gezag van Margaretha te erkennen. Eenige Hoekschen, die te Delft uithoofde van een manslag in hechtenis zaten, werden door de Kabeljaauwsche schepenen ter dood verwezen, zonder dat men het vonnis aan de Keizerin-weduwe of haar gemagtigde ter goedkeuring aanbood. Margaretha riep de Delftenaars deswegens tot verantwoording. Doch te vergeefs. De fiere burgers der Vlietstad lieten te Dordrecht op zich wachten. Alleen deden zij der Vorstin weten, dat wat zij gedaan hadden, geschied was overeenkomstig den last van "Hertog Willem, hun wettigen heer."

Willem die zich bij zijne moeder te Dordrecht bevond, kwam door deze verklaring in eene moeijelijke stelling. In eene vergadering van 's Lands edelen en aanzienlijken, betuigde hij plegtig, aan dit verzet onschuldig te zijn, ja zond dadelijk brieven naar Delft en andere steden om te verklaren, dat hij afstand van het bewind had gedaan, dat zijne moeder weder met het grafelijk gezag was bekleed, en allen haar als Landvrouwe hadden te gehoorzamen.

Terwijl Margaretha zich nu te Zierikzee liet huldigen, vaardigde zij Willem naar Henegouwen af, om er in haren naam het hoog gezag uit te oefenen. Doch, haar verblijf in Zeeland was ver van aangenaam, wijl eene ziekte hare bewegingen verlamde. Onmagtig om in dien staat iets belangrijks uit te voeren, noodigde zij haar oom Jan van Beaumont uit, om de landvoogdij in hare noordelijke gewesten op zich te nemen. De trouwe Avenner verklaarde zich bereid, doch trad terug toen Margaretha vorderde, dat hij in alle gewigtige gevallen ruggespraak zou nemen met de beide Henegouwsche heeren van Barbençon en Havré. Te vergeefs poogde de Keizerin-weduwe hem tot toegeven te bewegen. Zij predikte voor doove ooren, en haar zoon Willem, mede uit Mons overgekomen, betuigde volkomen met den Heer van Beaumont in te stemmen. Gebelgd over Margaretha's eigenzinnigheid, trokken beiden, oom en zoon, onverwacht naar Henegouwen terug.

Deze ervaring bragt Margaretha tot een verderfelijk besluit, de opdragt van het bewind over Holland, Zeeland en Friesland voor een bepaald aantal jaren aan Koning Edward III. Het had echter geen voortgang, want de Keizerin-weduwe kon het met haar schoonbroeder niet eens worden over de voorwaarden. Naar hare meening bood Edward haar voor dit pandschap een veel te gering jaargeld.

Staande de onderhandelingen over deze overdragt, verliet zij de Zeeuwsche stranden, om in het hooger-gelegene Beijeren herstel voor hare geschokte gezondheid te zoeken.

Naauwelijks echter was zij vertrokken, of Graaf Willem, wien die onderhandelingen met Engeland geweldig tegen de borst stieten, greep andermaal de teugels van het bewind. Natuurlijk keerde daarmede ook de burgeroorlog weder, en welhaast volgde de verklaring der Brederode's, Borssele's en andere aanzienlijke Hollandsche en Zeeuwsche edelen, dat zij: "eene hooghe, edele Vrouwe, Margriet, Gravinne van Heneguwen, van Hollant, van Zeelant, ende vrouwe van Vrieslant, kennen ende houden over (voor) hunne geborne Lantsvrouwe also lange, als sy leven sal, ende heur met trouwen doen sullen, al dat goede getrouwe lude schuldich syn te doene haerer gerechter Laatsvrouwen, in rade ende in dade alzo langhen als sij leven sal."

Zoodra Margaretha van Willem's optreden kennis kreeg, poogde zij den dreigenden storm te bezweren, door haren zoon nu reeds het bewind over

Zeeland aan te bieden, met de verklaring, dat hij bij haar dood haar eenige erfgenaam in de beide graafschappen zoude zijn. Willem weifelde eenigen tijd, doch nadat Gerard, Heer van Herlaar, hem naar Gorinchem had gevoerd, waar de Delftenaren hem hunne hulde kwamen bieden, dacht hij aan geen terugtreden meer. Vooral stijfde het hem in zijn verzet, dat zijne moeder, naar Zeeland teruggekeerd, zijn oudsten broeder, Lodewijk de Romein, bij zich ontbood, hem deel gaf aan het bewind en den titel van erfzoon toeleide. Willem liet zich dien ten gevolge in de eene Hollandsche stad na de andere huldigen, en daarna ook in Kennemerland en West-Friesland.

Koning Edward trachtte nu het verschil te bemiddelen, weshalve hij zijn schoonzuster en neef uitnoodigde om naar Calais te komen. Margaretha vertrok ook naar de kust van 't Boulognais, doch Willem maakte van hare afwezigheid gebruik, om Holland's eerste stad, Dordrecht, voor zijne partij te winnen.

Filippine, verontwaardigd over zooveel stoutheid, beloofde aan hare zuster alle hulp, om den onberaden jongman het hoofd in den schoot te doen leggen. Dien ten gevolge zond het Britsche koningspaar eene sterke vloot naar Zeeland, met last om zich met het smaldeel van Margaretha en Lodewijk te vereenigen. Men zou gezamenlijk Willem's scheepsmagt aantasten, en na de behaalde overwinning, Vrouwe Margaretha in heur gezag herstellen.

Aanvankelijk scheen de zege zich voor de Keizerin-weduwe te zullen verklaren, want in den scheepsstrijd, die de vereenigde Engelschen en Hoekschen, den 22 Mei 1351, in het Veersche-Gat den Kabeljaauwschen leverden, werden Willem's kielen zoo jammerlijk gehavend, dat zij naar de Hollandsche stroomen moesten afdeinzen. Dan den 4 July daaraanvolgende wischte Willem dit nadeel uit door eene overwinning, die de Maas tusschen Zwartewaal en Brielle rood van bloed kleurde. Het was een groote, bittere, zware strijd die van den vroegen ochtend tot den avond duurde. "Het krijgsgeschreeuw," zegt een oud kroniekschrijver, "steeg op ten hemel, en zij vielen elkander stoutelijk aan, vromelijk vechtende om de overwinning en de overhand. Er werd gehoord een vreeselijk geluid in de lucht door het roepen en schreeuwen, het bersten der armborsten, het geklak der zwaarden, het breken der lansen, het vreeselijk werpen der steenen en het scheuren der schilden, want het was een dag des toorns en der wraak. Er werden vele vrome wapentuurs aan beide zijden gewond en verslagen. Velen van hen, die gewond en gekwetst waren, zegenden zich met het teeken des heiligen kruises, sprongen in het water en verdronken." [1]

De naaste gevolgen dezer overwinning waren, dat Margaretha naar Henegouwen week, en de Kabeljaauwschen achtereenvolgens in 1351 zeventien kasteelen van voorname Hoekschen in de asch leiden. Het was bij den aanval op een dier sloten, Rozenburg bij Voorschoten, dat hier te Lande het eerst buskruid werd gebruikt. Margaretha gaf nu (26 September) ook Zierikzee op, waardoor Hertog Willem zoowel meester van Zeeland als van Holland werd.

Eene zamenkomst van Hertog Willem en Jan van Beaumont te Bergen-op-Zoom, waar over eene verzoening tusschen moeder en zoon werd onderhandeld, liep vruchteloos af. Gunstiger uitkomsten beloofde eene nieuwe poging van Edward III, inzonderheid toen Hertog Willem aanzoek deed om de hand van 's Konings nicht, Mathilde van Lancaster. Doch, werd ook het huwelijk tusschen den Hollandschen Vorst en de Engelsche Prinses beklonken, Koning Edward kon niet slagen om aan de geschillen tusschen moeder en zoon een einde te maken. Alle voorstellen tot bemiddeling mislukten, totdat, op het einde van 1354 Jan van Beaumont en Walram van Luxemburg Margaretha en Willem bij elkander bragten en den 7 December een verdrag ter bezegeling voorlegden.

Daarbij werd overeengekomen: "dat Hertog Willem zijne moeder om vergiffenis zou smeeken, die Margaretha hem op eene heusche wijze verleenen zou. Holland, Zeeland en Friesland moesten aan den Hertog op nieuw worden afgestaan, onder beding, dat Vrouwe Margaretha een jaarlijksch inkomen uit deze landen genieten en in het bezit van het graafschap Henegouwen blijven zou."

Na wederzijdsche goedkeuring, reikte de Keizerin-weduwe haar zoon een stroohalm over, als een algemeen erkend teeken, dat de overdragt haar volle beslag had verkregen.

Ofschoon Margaretha's gezag in Henegouwen niet werd aangetast, waren aan het bezit van dit graafschap evenceens verschillende onaangenaamheden verbonden. De districten van Lessines (Lessen) en Flobecq (Flobeke) waren jaren achtereen een twistappel geweest tusschen Henegouwen en Vlaanderen, totdat Lodewijk van Nevers zich deswegens met Willem III had verstaan. Maar Lodewijk van Male hernieuwde in 1353 de vroegere Vlaamsche aanspraken. Hij dreigde het betwiste gebied te overheeren, en zou zijne bedreiging, zonder de tusschenkomst van hooggeplaatste mannen, welligt volvoerd hebben. Bij de overeenkomst op den 13 April 1353, stond hij echter toe dat beide districten aan Henegouwen zouden blijven, op voorwaarde dat hij de voordeelen zou genieten van de Henegouwsche heerlijkheden Blatin en Tigny.

HOOFDSTUK XXIII.

WILLEM V.

Overgang van het bewind in het stamhuis van Beijeren. — Algemeene vergiffenis voor allen moedwil door Willem V afgekondigd. — Dood van Margaretha. — Willem V als graaf van Henegouwen gehuldigd. — Oorlog met

[1] Zie de plaat bladz. 241.

Utrecht. — Weesp en Muiden verloren. — Soest verbrand. — De vrede getroffen. — Willem bemiddelt de geschillen tusschen Brabant en Vlaanderen. — Hertog Wenceslaus staat Heusden aan Holland af. — Willem op een steekspel te Londen. — Hij doodt Heer Gerrit van Wateringen en wordt wegens verstandsverbijstering te Quesnoi opgesloten.

(1354—1357).

Met Margaretha's bezegeling der overeenkomst van den 7 December 1354 hield de regering van het stamhuis van Henegouwen voor de beide graafschappen Holland en Zeeland op. In naam gold de afstand ook voor Friesland, doch dit gewest had zich allengs aan de heerschappij der Graven ontrokken, zoodat Willem's heerschappij aan gene zijde der Zuiderzee zich tot weinig meer dan Stavoren bepaalde.

Hertog Willem kondigde dadelijk na de verzoening met zijne moeder, eene algemeene vergiffenis af voor allen moedwil gedurende de vijandelijkheden zoowel door zijnen aanhang als dien van Vrouwe Margaretha bedreven. Doch het was er verre af, dat hierdoor een einde kwam aan de partijschap der Hoekschen en Kabeljaauwschen, de aanhangers van het behoud der bestaande instellingen en die van den vooruitgang. Men was uithoofde der gepleegde wreedheden te zeer op elkander verbitterd dan dat beide partijen nevens elkander in vrede hadden kunnen leven.

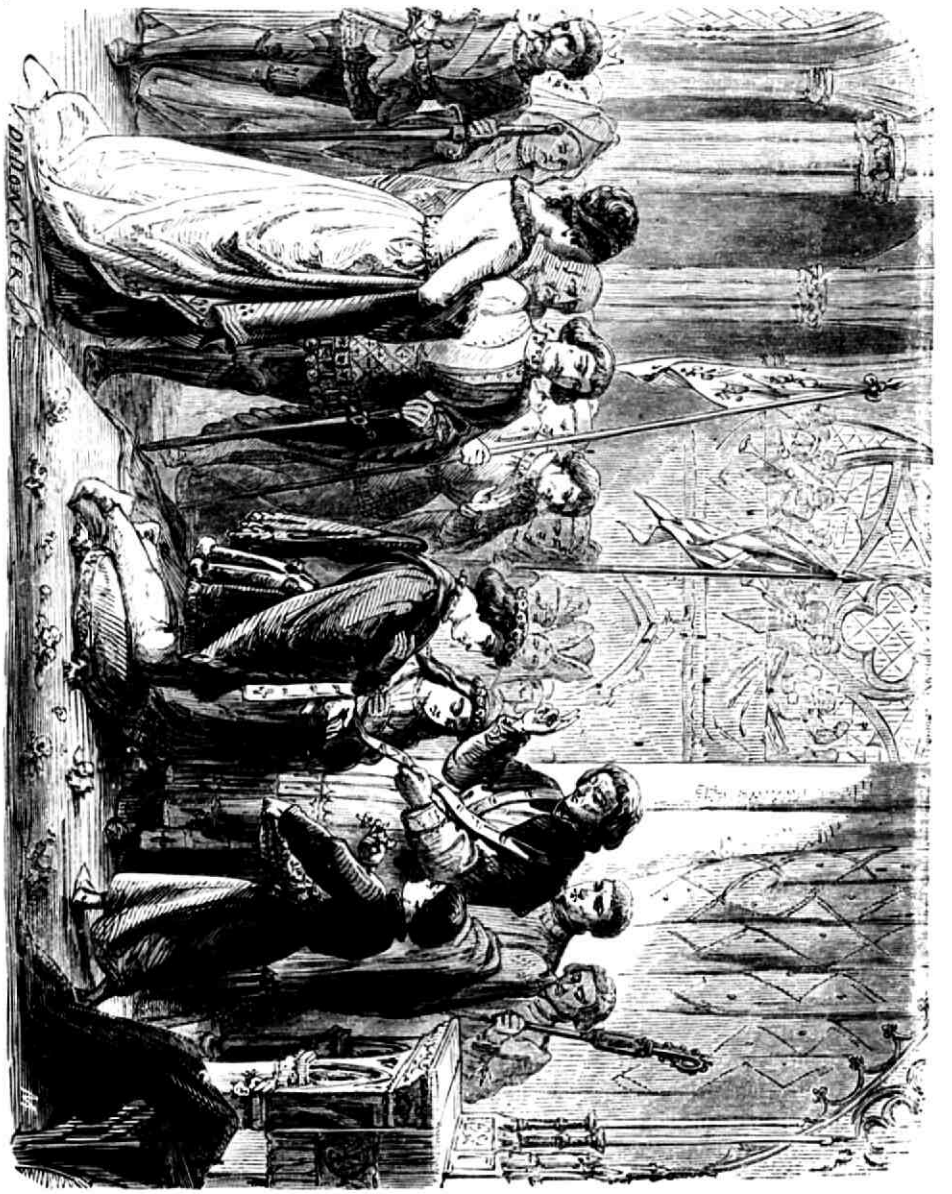

Huwelijk van Prins Jean de Valois en Jacoba van Beijeren.

Margaretha overleefde den afstand van Holland en Zeeland te naauwernood anderhalf jaar, en zelfs deze achttien maanden werden door velerlei moeijelijkheden en rampen gekenmerkt. Eene der zwaarsten was het overlijden van haar oom Jan van Beaumont, het laatste manlijk oir uit den Huize van Avennes (11 Maart 1356). Zij verloor in hem haar

besten vriend, een waarlijk edel man die zich boven allen door regtschapenheid en ridderlijke trouw onderscheidde. Margaretha's sterfdag was de 23 Juny (1356), de plaats van haar overlijden het kasteel van Quesnoi.

Zonder eenige moeite werd Willem V in Henegouwen gehuldigd, waar hij o. a. de privilegiën van Mons en Halle uitbreidde. Aan de burgerij schen verbrand, en had de weerwraak het aanzienlijke dorp Soest getroffen, dat in een puinhoop werd herschapen. 's Bisschops verliezen en het verlangen van Willem om naar Henegouwen te vertrekken, hadden het sluiten van den vrede in de hand gewerkt: den 30 Juny (1356) werd de zoen tusschen beide vorsten gezegeld.

Omstreeks dezen tijd waren Vlaanderen en Bra-

Jan van Beijeren onderwerpt Leiden.

van eerstgenoemde stad verleende hij de vrijheid, om in de wapenen te komen, wanneer zij zelve dit noodig oordeelde.

Toen Willem den dood zijner moeder werd geboodschapt, was hij op het punt den oorlog te eindigen, die hij met afwisselend geluk sedert 1355 tegen Bisschop Jan van Utrecht had gevoerd. Daarbij waren Weesp en Muiden door de Stichtbant in een oorlog gewikkeld, die inzonderheid aan laatstgenoemd land groote schade berokkende. Hertog Wenceslaus, de aangehuwde neef van Willem, hield dien ten gevolge te Mons om bijstand aan. Willem verklaarde zich bereid, hulp te verleenen, indien de Brabantsche Hertog afstand deed van de regten die hij op de heerlijkheid Heusden deed gelden. Dit landschap was, zoo

beweerde de Graaf, een Hollandsch leen, en het zeggen dat de oppermagt bij Brabant berustte, ongegrond. Wenceslaus gaf door den nood gedrongen toe, doch smaakte daarvoor de voldoening, dat den 4 Juny 1357 de goede verstandhouding met Vlaanderen werd hersteld.

In den zomer van laatstvermeld jaar onderscheidde Graaf Willem zich allergunstigst op een toernooi te Londen, doch naauwelijks was hij in het Vaderland terug, of men begon teekenen van krankzinnigheid bij hem te bespeuren. In eene der vlagen waarin deze ongesteldheid zich openbaarde, doodde hij, zonder daarvoor reden te hebben, Heer Gerrit van Wateringen. Sedert had hij nog slechts enkele heldere oogenblikken meer, tot in het begin van 1358, toen hij zijn broeder Lodewijk de Romein o. a. een jaargeld toeleide als schadeloosstelling voor het derven van het grafelijk bewind in de Nederlanden. Weinige dagen later was men echter genoodzaakt, hem op te sluiten. Hij werd naar Quesnoi gevoerd, waar hij tot aan zijnen dood, die eerst in 1389 plaats greep, opgesloten bleef.

HOOFDSTUK XXIV.

ALBRECHT, Ruwaard.

Regten op de voogdijschap. — Hertog Albrecht wordt ruwaard. — Overeenkomst met zijne broeders Lodewijk en Otto. — Het begunstigen der Hoekschen verwekt misnoegen en onrust in Kennemerland en te Delft. — Verwoesting van het slot te Heemskerk. — Beleg en overgave van Delft. — Floris van Borssele op het slot te Heusden belegerd. — Middelburg ingenomen. — Albrecht's deelneming aan de Geldersche onlusten. — Albrecht's verraderlijke handelwijze tegenover Sohier, Heer van Enghien. — Strijd daardoor ontstaan. — Bisschop Robert van Cambrai (Kamerijk) gevangen genomen en om vergiffenis aangezocht. — Koning Edward III ziet van zijne eischen op Holland, Zeeland en Friesland af. — Voorne met Holland vereenigd. — Verschil en strijd met Brabant over de grenzen bij Vlijmen. — Oorlog met Utrecht. — Oproer te Haarlem. — Hertog Albrecht bij de oneenigheden tusschen Graaf Lodewijk van Male en de Vlamingen. — Johanna van Brabant bewerkt eene naauwe verbindtenis tusschen de huizen van Beijeren en Bourgondië. — Huwelijk van den Franschen Koning Charles VI. — Steekspelen in Engeland. — Dood van Willem V.

(1358—1389).

De treurige staat waarin Hertog Willem verkeerde, eischte een regent die in zijne plaats de drie graafschappen en Friesland bestuurde. Willem V had geene kinderen, en, daar zijn broeder Albrecht herhaaldelijk het erfregt was toegekend, had deze de naaste regten om met het regent- of ruwaardschap bekleed te worden. Intusschen waren Albrecht's verbindtenissen met de Hoekschen een doorn in het oog der Kabeljaauwschen, die zich veeleer aangetrokken gevoelden tot Mathilde van Lancaster, Willem's echtgenoote.

Dit verschil in meening leidde echter niet tot eene geweldige botsing, daar Vrouwe Mathilde — in onze geschiedenis veelal Machteld genoemd — bij eene oorkonde van den 18 Maart 1358, de steden die Albrecht's zijde nog niet gekozen hadden, daartoe nadrukkelijk aanmaande.

Albrecht zelf deed groote beloften. Hij betuigde "de landen gedurende zijns broeders ziekte te zullen regeren, met raad der goede steden en van zulken die hij daartoe nemen zou." Wijders om in alle gevallen regt te doen naar 's Lands privilegiën en gewoonten, en de schulden van zijn broeder te betalen.

Getuige van zoo menige worsteling tusschen bloedverwanten om de erfopvolging, achtte hij het geraden, zijne broeders Lodewijk de Romein en Otto zoo veel mogelijk schadeloos te stellen voor de voordeelen die hij in de Nederlanden boven hen genoot. Hij bevestigde dien ten gevolge de bepalingen die Graaf Willem kort te voren ten aanzien van het burggraafschap Zeeland en de heerlijkheid Voorne had genomen en stond hun tevens aanzienlijke inkomsten af. Wanneer de zoo gevierde Vrouwe Machteld van Voorne overleed, zouden Lodewijk en Otto haar in heure rijke bezittingen opvolgen, en mogt Albrecht zelf kinderloos uit het leven scheiden, dan zouden de drie graafschappen weder worden overgedragen overeenkomstig den verlijbrief van Keizer Lodewijk. Albrecht erkende tevens, dat Hertog Willem aan Lodewijk 20,000 gouden schilden schuldig was uithoofde van den afstand van alle regt op Henegouwen, op Holland, Zeeland en Friesland. Hij beloofde dat die som zou voldaan worden, en verklaarde uit dien hoofde Wieringen te hebben verpand, daar hij nergens "geld lienen noch crygen en konde."

Indien Hertog Albrecht met helderen blik de belangen zijner staten had overwogen, zou het zijn hoogste streven zijn geweest, de sporen der burgergeschillen te helpen uitwisschen, die onder zijne moeder een aanvang hadden genomen. Helaas, hij verschafte hun nieuw voedsel, door de Kabeljaauwschen die belangrijke betrekkingen bekleedden, daaruit te verwijderen. Men had hem Heer Jan van Bloemenstein, als een dier baronnen aangewezen, welke het ijverigst Mathilde van Lancaster was toegedaan, en deze betichting was voor Albrecht voldoende, om Bloemenstein van het ambt van baljuw van Kennemerland te berooven en het den ijverigen Hoek, Reinoud van Brederode, op te dragen. Die smaad een geacht edelman aangedaan, rakelde de driften weder op. Bloemenstein's vrienden lokten Reinoud in eene hinderlaag bij de Castricumsche duinen, waarbij drie volgelingen van den nieuwen baljuw omkwamen. Hij zelf redde te naauwernood het leven, door binnen de dorpskerk te vlugten, waar de inwoners hem ontzetten.

De ontwerpers van den aanval bergden zich deels op het slot van Heemskerk, deels binnen de stad Delft, wier burgerij te dezen tijde den Hertog het afzetten van hare schepenen betwistte.

Op Albrecht's bevel sloeg Heer Dirk van Polanen het beleg voor Heemskerk, dat zich wel dap-

per verdedigde, doch niet genoegzaam van krijgs- en levensmiddelen was voorzien, om dien tegenstand lang te rekken. Na elf weken ging het bij verdrag over, waarbij bepaald werd, dat Wouter van Heemskerk en de zijnen zich gevangen zouden geven.

Inmiddels hadden de Delftenaren krijgsvolk aangeworven, waarover zij het bevel aan Gijsbrecht van Nyenrode, Jan van Kervena, Hendrik van der Woerd en eenige andere edelen opdroegen. Uitgetogen om den Hoekschen schade toe te brengen, bemagtigden zij achtereenvolgens de sloten Polanen en Binkhorst. Vervolgens drongen zij 's Hage binnen, waar zij 's Graven gevangenis openliepen en de gekerkerden die zij er vonden, met zich naar Delft voerden.

Vreeselijk echter kwam deze overmoed den Delftenaren te staan. Van een togt naar Zeeland teruggekeerd, beschreef Hertog Albrecht eene heirvaart tegen Delfland's hoofdstad. De Hoeksche kwamen ijverig op, zoodat den 1 April 1359 Delft was omsingeld. IJdel was de kloekmoedige tegenweer der burgerij. Na tien weken liep het verzet ten einde, en moesten de poorters in onderwerping komen. Duizend van hen moesten barrevoets en blootshoofds Gravin Mathilde en Hertog Albrecht om lijfsbehoud smeeken. Op dien stoet zouden vijfhonderd poorteressen volgen, allen in haar beste gewaad, doch met hangende haren. Ook zij moesten zich voor den vertoornden Vorst ter aarde werpen en voor zich en hare maagschap zijne genade inroepen. Voorts moest Delft ontmanteld worden, 's Graven regt op het veranderen van den magistraat erkennen en eindelijk 60,000 Brugsche schilden in de grafelijke schatkist storten (Juny 1359).

De val van Delft moest dreigend in de ooren klinken van eenige Kabeljaauwsche aanvoerders die zich van het kasteel te Heusden hadden meester gemaakt en nu door Albrecht's mannen van wapenen reeds sedert maanden waren ingesloten. Aan hun hoofd stond, nevens de aanvallers der sloten Polanen en Binkhorst, Gijsbrecht van Nyenrode en Jan van Kervena, de koene Floris van Borssele, wiens vijandige houding Albrecht in Zeeland had opgehouden, toen Delft zich openbare vijandelijkheden tegen hem veroorloofde. Intusschen, het Heusdensche kasteel was eene voortreffelijke sterkte, zoodat de verdediging meer dan een jaar werd voortgezet. Toen echter werd, door bemiddeling van Otto van Arkel, eene overeenkomst gesloten. De sterkte werd aan Hertog Albrecht ingeruimd, en de zoo lang opgesloten ridders namen de verpligting op zich om naar het Heilige Graf te Jerusalem in bedevaart te gaan.

Doch zelfs de overgave van Heusden maakte aan de onrust geen einde. Te Middelburg dekten de burgers zich met graauwe mutsen — het Kabeljaauwsche onderscheidingsteeken tegenover de roode mutsen der Hoekschen — en riepen de Vlamingen tot deelneming aan den strijd op. Albrecht sloeg dien ten gevolge het beleg om Walcheren's hoofdstad. Doch men kwam tot een vergelijk, waarbij aan de Vlamingen vrijgeleide naar hun Land werd verleend (11 October 1361).

De burgeroorlog die te dezen tijde Gelder teisterde, had ten gevolge, dat vele Heeckeren's, de medestanders van den gewezen Hertog Reinoud III, de wijk namen naar Holland. Zij vonden er eene gunstige ontvangst, inzonderheid wijl Heer Otto van Arkel, de regterhand van Hertog Albrecht, sterk tegen hunne tegenstanders, de Bronkhorsten, was ingenomen. Dit zette kwaad bloed bij Eduard, Reinoud's zegevierenden broeder, die Holland den oorlog verklaarde. Hij noodigde Hertog Albrecht zelfs uit, om naar den Heimenberg te komen, ten einde daar elkanders krachten te meten. De Ruwaard nam deze uitdaging aan. Te bestemder dage was hij op den hoogen heuvel aan de Grebbe, doch wie er verscheen, Hertog Eduard niet. Verachting paarde zich nu aan 't gevoel van wraak bij de Hollanders, en menig Geldersch dorp moest het nu ontgelden, dat 's Lands Hertog den Graaf van Holland en Henegouwen had durven uitdagen. Het gevolg was, dat de Gelderschen naar vrede haakten. Albrecht toonde zich niet onverzoenlijk, ja de vijandschap veranderde zelfs in vriendschap, toen Eduard zich met Catharina, Albrecht's oudste dochter — toen echter nog slechts een kind — verloofde (1362).

Mogt deze afloop van den Gelderschen veldtogt bemoedigend heeten, de staat des Lands liet nogtans zeer veel te wenschen over. Er heerschten overal spanning en onrust, en vele edelen waagden het zelfs om 's Hertogs geboden en bevelen te trotseren. Hertog Otto van Arkel verstoutte zich, een tollenaar van Dordrecht binnen die veste zelve te doen ombrengen, een smaldeel wijnschepen der Dordsche burgerij te Gorinchem op te brengen en zelfs om deze oudste stad van Holland met een beleg te dreigen. De Heeren van Brederode en Polanen vermoordden straffeloos zekeren Willem Borst, en achtereenvolgens hadden botsingen binnen Delft, Haarlem en Amsterdam plaats, die de straten met burgerbloed bedekten.

Toonde Albrecht tegenover de Heeren van Arkel, Brederode en Polanen eene inschikkelijkheid die aan flaauwhartigheid grensde, tegenover een van Henegouwen's edelste geslachten, veroorloofde hij zich eene laaghartigheid, die den landen tusschen de Schelde en Sambre zeer duur te staan kwam. Sohier, Heer van Enghien, Hertog van Athene en Graaf van Brienne, spreidde eene weelde ten toon, die Albrecht — welke steeds met geldgebrek kampte — geweldig in de oogen stak. Hij hield open tafel voor zijne talrijke veelvermogende vrienden en omringde zich door een gevolg van zes ridders en vier schildknapen. Zekeren dag berigtte men hem dat een deurwaarder van het hof te Mons eene dagvaarding in zijn gebied was komen afgeven. Sohier fronste de wenkbraauwen, want deze vermetelheid was volkomen in strijd met een privilegie, door Graaf Jan van Avennes aan zijn voorzaat Gauthier verleend. Hij gaf bevel den deurwaarder gevangen te nemen, en, na eene korte ondervraging, het hoofd

af te slaan. Hertog Albrecht ontveinsde zijn misnoegen, doch op zekeren dag liet hij Sohier uitnoodigen, eenige dagen op zijn kasteel Bezieux bij Valenciennes door te brengen. De Enghiener kwam, doch naauwelijks had hij zich, toen de nacht was gevallen, ter ruste neêrgevleid, of Albrecht liet hem gevangen nemen en naar Quesnoi voeren. Te vergeefs lieten zich de pairs van Henegouwen hooren. Zij gaven Hertog Albrecht, bij monde van den Heer van Ligne, te kennen, dat Heer Sohier alleen door een regtbank uit hun midden gevonnisd kon worden. Albrecht bekreunde zich niet het minst om deze tegenwerping: hij beval met Heer Sohier op dezelfde wijze te handelen, als deze met zijn deurwaarder had geleefd, en maakte zich, na dit ten prooi gegeven. Albrecht ontbood krijgsbenden uit Holland en Beijeren en beval zijnen Henegouwers zich rondom hem te scharen. Hij miste echter een belangrijke factoor voor den oorlog: geld. In zijn spijt hierover, kwam hij op het denkbeeld de Henegouwsche steden aan dezelfde accijnsen te onderwerpen, als in het naburige Frankrijk werden geheven. Doch waren de burgerijen bereid, om de Vlamingen te keer te gaan, van de nieuwe belastingen wilden zij niets weten. Valenciennes schonk den Hertog de eerste kanonnen, die in onze geschiedenis met name worden vermeld, doch ten aanzien der accijnsen, schreef zijne magistraat: "Voldoen wij hierin aan 's Hertogs eischen, dan zijn wij verloren en worden slaven. De lakenwevers

Jacoba vlugt in mansgewaad.

doodvonnis, zonder eenige bedenking, van het kasteel en de heerlijkheid Enghien meester.

Deze vermetele daad bragt het gansche Westen van Zuid-Nederland in opschudding. Drie broeders van Sohier, in Henegouwen met der woon gevestigd, drongen vermomd als bedelaars, het slot van Enghien binnen, waar zij alle volgelingen van Albrecht overvleugelden, terwijl zij hunne beide broeders in Napels, de graven van Conversano en Liche ontboden, om den strijd te helpen voortzetten. Graaf Lodewijk van Male, eveneens te hulp geroepen, rukte met zijne Vlamingen tegen Enghien op, dat andermaal door Albrecht werd bedreigd. Vele rijke kloosters en abdijen werden bij deze gelegenheid geplunderd, vele dorpen aan kolen gelegd, en zelfs de steden Soignies en Havry aan dezelfde ellende zullen het land verlaten om naar andere oorden te trekken, en daardoor de welvaart den Henegouwschen bodem ontwijken."

Eindelijk waren de Henegouwsche, Hollandsche, Beijersche, Zeeuwsche en Friesche legerhoofden te Chèvres vereenigd, om tegen de Vlamingen en de Enghieners op te rukken. Doch alvorens zij er op verdacht waren, werden zij overvallen, teruggedrongen en tot vlugten genoodzaakt. Met moeite bragt Albrecht hen te Mons tot staan, binnen welks muren hij den vijand lang zou kunnen tarten. De Vlamingen besloten echter tot eene bestorming, en deze was reeds vastgesteld, toen Hertog Wenceslaus en zijne gade Johanna den vrede bemiddelden. Partijen namen de volgende voorwaarden aan: Gauthier, de zoon van Sohier, zou het erfgoed zijns vaders on-

gestoord bezitten en niet verpligt zijn om in persoon Hertog Albrecht te dienen; geen geregtsdienaar uit Mons zou voortaan iets in de heerlijkheid Enghien mogen verrigten; de Graaf de Liche en zijne broeders zouden wegens hun gedrag niet verontrust mogen worden; en Hertog Albrecht nam de verpligting op zich om voor de rust van den aanvraag om 's Kerkvoogds toestemming was met eene weigering beantwoord. Hierover verstoord, liet hij Bisschop Robert in hechtenis nemen en gevangen zetten. Dan, wel ver van hierdoor tot toegefelijkheid gestemd te worden, slingerde de Bisschop den Hertog den banbliksem naar het hoofd. Hertog Albrecht kroop in zijne schelp. Niet alleen

Jacoba bestuurt de verdediging van Gouda.

onthoofden edelman eene godvruchtige fundatie te stichten (25 Juny 1366).

Kort na deze treurige geschiedenis kwam Albrecht in botsing met den Bisschop van Cambrai (Kamerijk), Robert de Genève. De Hertog had namelijk het oog geslagen op eenige kerkelijke goederen, naar wier bezit hij haakte, doch zijne ontsloot hij Robert's kerker, maar schonk den Prelaat drie groote zilveren kandelaars voor eene van Kamerijk's hoofdaltaren.

In den loop van 1372 werden twee belangrijke aangelegenheden beslist. De eerste ontving haar gelukkig einde door een verdrag tusschen Edward III en Albrecht, waarbij de Engelsche Koning verklaarde

af te zien van de eischen, welke hij nu acht jaren te voren, even als reeds vroeger, op de nalatenschap van Willem de Goede had te berde gebragt. De tweede aangelegenheid was de aanhechting van het Land van Voorne bij Albrecht's staten. Vrouw Machteld toch was uit het leven weggerukt, en Hertog Otto, Albrecht's broeder, had in 1367 voor 19,000 Brabantsche mottoenen van al zijne regten op het burggraafschap van Zeeland en de heerlijkheid Voorne, even als op de moederlijke nalatenschap, afgezien. Niettemin werd Voorne niet bij Holland ingelijfd, maar bleef eene eigene heerschappij, met bijzondere wetten, regten en vertegenwoordiging.

Ter jare 1374 heerschte eene spanning tusschen Holland en Brabant over de grensscheiding naar de zijde van de Dieze. De Hollanders beweerden, dat de heerlijkheid Heusden, die in 1357 bepaaldelijk aan hun gewest was toegekend, zich ook over Vlijmen en Engelen uitstrekte, terwijl de Brabanters staande hielden, dat deze dorpen tot de Meijerij van 's Hertogenbosch behoorden. Deze spanning leide tot vijandelijkheden, die tot een geweldigen oorlog dreigden over te slaan, Gelukkig besloten partijen de geschillen aan de uitspraak van goede mannen over te geven, en deze waren het spoedig eens, dat Vlijmen en Engelen deel uitmaakten van Heusden. Voor de aangerigte schade werden eenige vergoedingen bepaald, waarmede de vrede tot stand kwam.

Te zelfder tijd ontstond een nieuwe oorlog met het Sticht. Aanleiding hiertoe gaf Bisschop Arnold van Hoorne, door het slot Vreeland aan zijn neef Sweder van Gaasbeek in te ruimen, ofschoon Hertog Albrecht, en niet zonder grond, beweerde, dat hij alleen geregtigd was daarover te beschikken. Immers zijn broeder, Hertog Willem, had het in 1356 aan Bisschop Jan van Arkel afgestaan, op voorwaarde, dat men hem daarvoor 3700 pond zou voldoen, en de betaling dezer som was achtergebleven. Daarbij hadden de burgers der bisschoppelijke hoofdstad een kanaal naar de Lek gedolven, aan welks zuidereinde zij het kasteel Gildenburg optrokken. De Dordtenaren zagen in vaart en kasteel beiden hinderpalen voor hun handel, gelijk de Heer van Vianen daarin eene bedreiging meende te ontwaren tegen zijne stad en heerlijkheid. Eindelijk beweerde men aan 's Graven hof, dat de grond van Gildenburg en van den mond der vaart (de heerlijkheid Vreeswijk) tot Holland behoorde.

Om zoo mogelijk de goede verstandhouding te herstellen, werden door Utrecht in 1374 afgevaardigden naar 's Hage gezonden, met last, om over het beslechten der geschillen te onderhandelen en Hertog Albrecht de pandpenningen voor Vreeland aan te bieden. Doch de Hollandsche Vorst eischte nu een hooger bedrag dan bepaald was, zoodat de afgevaardigden, overtuigd dat geen billijk voorstel ingang zou vinden, naar Utrecht terugkeerden, waar men thans Holland den oorlog verklaarde.

De vijandelijkheden werden geopend door Bisschop Arnold met het beleg van Woerden, dat evenwel den aanval heldhaftig afsloeg. Daarentegen bukten o. a. Muiden, Weesp, Uitermeer, Loosdrecht, Bodegraven, Ameide, Lexmond en Jaarsveld, die allen deerlijk werden uitgeplunderd of zwaar gebrandschat. Inmiddels wonnen de Hollanders Vreeland, door het trouweloos gedrag van Sweder van Gaasbeek, die Hollandsche krijgsknechten als bezetting binnen de sterkte bragt. Gildenburg werd na eene dappere verdediging genomen, Jutphaas gebrandschat, Wulverhorst en andere kasteelen bemagtigd. Bij het belangrijkste dier krijgsbedrijven, de verovering van Gildenburg, voerde Hertog Albrecht zelf het opperbevel. Daar hij zich uitmuntend had verschanst, was de Bisschop er niet in geslaagd, om het kasteel te ontzetten, hetwelk door Jan van Klarenberg verdedigd werd. Arnold had echter eene afleiding pogen te bewerken door strooptogten naar de zijde van Naarden, Zwammerdam en IJsselstein te ondernemen. Later gelukte het hem niettemin, Gildenburg weder aan de Hollanders te ontrukken.

De wederzijdsche verliezen stemden Albrecht en Arnold tot vrede, die den 28 Maart 1375 werd getroffen. Men bepaalde daarbij, dat het slot Gildenburg ten gronde zou afgebroken worden en Vreeland aan den Bisschop teruggegeven, zoodra deze de pandpenningen aan Sweder van Gaasbeek liet uitbetalen. Het Sticht zou Holland eene schadevergoeding opbrengen van 3000 oude schilden, en de stad Utrecht 50 schutters en 50 andere mannen van wapenen ten dienste van Hertog Albrecht stellen, ten einde hem zes weken achtereen in iederen veldtogt, behalve tegen het Bisdom, te dienen. Ten aanzien van de heerlijkheid Vreeswijk kwam men overeen, dat zij een eigendom van het Sticht zou zijn, zoo de Bisschop en zeven mindere geestelijken op plegtige wijze zwoeren, dat zij een wettig deel daarvan uitmaakte.

Bisschop Arnold verklaarde zich gereed om dien eed af te leggen, doch Hertog Albrecht betuigde dien niet meer te vorderen. De Lek bleef weder tusschen Vreeswijk en Vianen de Hollandsch-Stichtsche grens.

In 1377 was Haarlem het tooneel eener hevige tweespalt, waarschijnlijk als gevolg van het op nieuw uitbarsten der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten. Voor het huis van Simon van Zaanden schoolde eene groote menigte dreigend bijeen, schreeuwde om wraak en maakte aanstalten het gebouw binnen te dringen. Doch door het nederlaten van valdeuren wist Simon ettelijke aanvallers te verpletteren en anderen op eerbiedigen afstand te houden. Zooals doorgaans, wanneer de hartstogten zijn ontboeid, holde de opgezette menigte voort. Gansch Haarlem kwam in opschudding, en vele burgers, opgeroepen om de opgewondenen binnen de perken der gehoorzaamheid terug te brengen, weigerden zich daartoe te verledigen. Op het berigt hiervan was de Hertog geweldig verbolgen. Hij verbande de belhamels, verwees de minder

schuldigen tot boete en verleende den weigerachtigen om op te komen, eerst na herhaalde smeekingen, vergiffenis.

In de binnenlandsche onlusten, die Luik te dezen tijde teisterden, had Hertog Albrecht Bisschop Jan van Arkel met raad en daad bijgestaan. Eveneens handelde hij ten aanzien van Vlaanderen toen Graaf Lodewijk van Male met zijne onderdanen in botsing kwam. Doch terwijl hij zijn zoon, Willem van Ostrevant, met krijgsbenden den Vlaamschen Graaf ter hulpe zond, ondersteunden zijne poorterijen, zoowel in Holland en Zeeland als Henegouwen, de Gentsche burgerij, het hoofd van den opstand, door haar mond- en oorlogsbehoeften toe te voeren. Albrecht had echter de voldoening dat zijn bondgenoot den slag van Roosebeke won (27 November 1382), en zijn zoon Willem de stad Damme tot de overgave hielp dwingen (27 Augustus 1385). Toen laatstvermeld oorlogsfeit voorviel, voerde Lodewijk echter den gravenstaf niet meer: hij was den 29 January 1384 door den Hertog van Berry op eene laaghartige wijze vermoord.

Den 7 December 1384 had Hertogin Johanna van Brabant haar echtgenoot Wenceslaus, door den dood verloren. Daar zij geene kinderen bezat, moesten hare landen na haar overlijden aan hare nicht, Margaretha van Male, de erfgename van Graaf Lodewijk en echtgenoote van Filips van Bourgondië ten deel vallen, en daardoor het oogenblik aanbreken, waarin Vlaanderen, Brabant, Limburg en Luxemburg één hoofd als heer zouden erkennen. Van de overige Nederlandsche gewesten moesten minstens vier door het huis van Albrecht worden geërfd, want alle hoop op het herstel van Graaf Willem V was sints lang verdwenen.

Johanna vormde bij dit vooruitzigt het ontwerp om de beide aanzienlijke geslachten derwijze door huwelijken te verbinden, dat zij magtig genoeg zouden zijn, om iederen buitenlandschen invloed te kunnen weren en het streven der gemeenten naar aandeel in het bewind te fnuiken. De voornaamste hinderpaal dien zij verwijderen moest, was het voorgenomen huwelijk van Willem van Ostrevant met de dochter des Hertogs van Lancaster. Dan zij wist zoo behendig te kuipen, dat elke belemmering wegviel, en, dank hare bemoeijingen, werd eerlang eene dubbele verbindtenis tusschen de huizen van Bourgondië en Beijeren vastgesteld. Jan, de toekomstige erfgenaam van Bourgondië en Vlaanderen, huwde Margaretha van Beijeren, en Willem van Beijeren, Graaf van Ostrevant, de toekomstige regent van Holland, Zeeland en Henegouwen, verbond zich aan Margaretha van Bourgondië. De plegtigheid had plaats te Kamerijk den 9 April 1385, in tegenwoordigheid van den Franschen Koning Charles VI, welke te dien einde naar de rijke bisschopsstad was gekomen. Dagen achtereen duurden de feesten, waarvan de toernooijen vooral door de behendigheid en heldenmoed van Willem van Ostrevant werden opgeluisterd. Na afloop daarvan geleidde de Hertogin van Bourgondië hare dochter naar Arras (Atrecht), en de Hertogin van Beijeren-Henegouwen Margaretha van Bourgondië naar Quesnoi.

Aangemoedigd door den gunstigen uitslag harer bemoeijingen, vestigde Hertogin Johanna het oog nog hooger: zij ontwierp het plan eener vereeniging tusschen het Duitsche huis van Beijeren en den Koning van Frankrijk. Zekeren dag stapte Prinses Isabella, de dochter van Hertog Stephan van Beijeren, aan het kasteel van Quesnoi af; zij kwam, zooals de Hertogin zeide, zich bekend maken met de regelen en gewoonten van het Fransche hof. Kort daarna was "Isabeau de Bavière" Koningin van Frankrijk, ofschoon zij eerst veertien jaren telde. Koning Charles had er naauwelijks zestien.

Eene uitnoodiging van de orde der Duitsche ridders om haar te hulp te komen "tegen de Heidenen", gaf de erfgenaam van Holland en Henegouwen, Graaf Willem van Ostrevant, aanleiding, om eene keurbende te vormen, die met hem naar de Oostzeekusten zou vertrekken. Doch tegenwerking van vreemde zijde verhinderde dit voornemen. Niettemin vond de Ostrevantsche Graaf gelegenheid zich te onderscheiden. Koning Richard II van Engeland gaf kennis, dat hij het voornemen had, steekspelen te houden, die in pracht en luister boven alle vroegeren zouden uitblinken. Willem kreeg eene dringende uitnoodiging daaraan deel te nemen. Hij gaf er met vreugde gevolg aan. Te Londen waar hij met de meeste onderscheiding werd bejegend, was hij de held van den dag. Hij won schier al de hooge prijzen. De Koning, hem zijne bewondering willende betuigen, benoemde hem tot ridder van de orde van den kousenband.

Aan het hof te Parijs zag men die Engelsche eerbetooningen met leede oogen. Ja, het kostte Hertog Albrecht menig vertoog aan Charles, om deze te overtuigen, dat achter deze feestelijkheden geene kwade bedoelingen tegen Frankrijk waren verborgen.

Na een-en-veertig jaren opsluitens eindigde de ongelukkige Willem V te Quesnoi zijne dagen (1389). Hij had geene heldere uren in al dien tijd gehad.

HOOFDSTUK XXV.

ALBRECHT, Graaf.

Albrecht als Graaf gehuldigd. — Onlusten in Holland. — Genegenheid voor Aleide van Poelgeest. — Jonkvrouw Aleide vermoord. — Willem van Ostrevant bij zijn vader in ongenade. — Albrecht's tweede huwelijk. — Jan van Beijeren met Voorne beleend. — Veldtogten tegen de Friezen en de Likedeelers. — Arkelsche oorlog. — Overgave van Gorinchem. — Dood van Albrecht. — Zijne weduwe weigert zijn bezwaarden boedel te aanvaarden. — Zijne kinderen. — Landstreken door hem aan Holland en Henegouwen toegevoegd.

(1389–1404).

Na het afsterven zijns broeders werd Hertog Albrecht gehuldigd als Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland en Heer van Friesland. Den

3 April (1389) hield hij zijne blijde inkomst binnen Mons, vanwaar hij zich in het volgende jaar naar Luik begaf, om de hulde, waartoe Henegouwen als een Luiksch leen was verpligt, den Kerkvorst aan te bieden. Dit dienstbetoon vorderde van den Hertog weinig zelfverlooching omdat thans zijn zoon Jan (van Beijeren) den Luikschen zetel bekleedde.

Jacoba ontvangt de voorwaarden waarop Hertog Filips zich met haar wil verzoenen.

Tot Albrecht's eerste daden na zijne verheffing, behoorde de opdragt van het bewind in Henegouwen aan zijn oudsten zoon, Willem van Ostrevant, een prijzenswaardige maatregel, omdat de onlusten die in Holland enZeeland heerschten, noodwendig de tegenwoordigheid van den Vorst vorderden.Jammer slechts, dat Albrecht, met zijne weifelingen, zich den man niet betoonde, om door een krachtig optreden, aan de binnenlandsche tweespalt een einde te maken. Dit bleek vooral, toen de meeste Hollandsche steden in verzet kwamen tegenover de wijze waarop Dordrecht het verworven stapelregt deed gelden. Op eene vergadering, door den Hertog beroepen, besliste hij de zaak ten voordeele der ontevreden steden, doch toen Dordrecht zich niet aan die uitspraak onderwierp, was hij zwak genoeg, om aan partijen voor te stellen, een bestand aan te gaan, waarin men de verschillen op nieuw zou onderzoeken. Geen wonder, dat de eene stad geweldenarijen tegen de andere pleegde, de edelen de partijschap voortzetten, en de kerkelijke gestichten zoo dikwerf werden be-

moeijelijkt, dat de Hertog hiertegen den maatregel moest treffen, hen onder zijne bijzondere bescherming te nemen.

Albrecht's gade, Margaretha, de dochter van Ludwig van Liegnitz en Brieg, in 1386 overleden zijnde, wijdde de Vorst zijne genegenheid aan de schoone en schrandere dochter van Jan van Poelgeest, Aleide geheeten. Hij overreedde haar om op het grafelijk paleis te 's Gravenhage haar intrek te nemen en ruimde haar eene onbepaalde heerschappij op zijn gemoed in. Zij was zijne minnares en gebiedster, van wier luim alles afhing. Vooringenomen tegen de Hoekschen, die tot nu toe 's Hertogs gunst hadden bezeten, deed zij den Kabeljaauwschen alle eerambten en onderscheidingen toekomen, waardoor zich zelf bewust, hoe zeer zijn omgang met Aleid de algemeene afkeuring had opgewekt, huiverde hij om de schuldigen te vervolgen. De vader van den vermoorden hofmeester hield echter bestendig op regtsvordering aan, zoodat in het einde 54 Hoeksche edelen, die zich door de vlugt verdacht hadden gemaakt, openlijk werden ingedaagd. Leden der aanzienlijkste geslachten behoorden tot die vlugtelingen, b. v. de Burggraven van Leiden en Montfoort, nevens de Heeren van Asperen, van Duivenvoorde, van Heemskerk en Polanen. Toen zij niet verschenen, werden zij geacht hun leven en goederen verbeurd te hebben. Vruchteloos trad Graaf Willem van Ostrevant voor hen in de bres. Hertog Albrecht vaardigde eene oorkonde uit, waarin hij aan

Frank van Borssele en de slotvoogd van Rupelmonde.

zij de tegenpartij zoo verbolgen maakte dat deze haar verderf besloot.

In den nacht van den 21 op den 22 September 1391 drongen de zaamgezworenen met uitgetogen zwaard tot het Binnenhof door. Willem Kuser, 's Graven hofmeester, poogde hen te wederstaan, doch vruchteloos, daar hunne zwaarden hem uit den weg ruimden. Daarop drongen zij de kamer van Aleid binnen, die zij niet eer verlieten, dan nadat zij de heerschzuchtige Jonkvrouw, na haar verscheidene wonden toegebragt te hebben, hadden zien bezwijken. [1]

De moordenaars redden zich door de vlugt en weken het Land uit. Albrecht was woedend, doch alle stedelijke besturen gelastte, zijnen ambtenaren de behulpzame hand te bieden in het opsporen, aanhouden en gevangen nemen der schuldigen, ja hij kondigde zelfs een besluit af, waarbij hij al zijnen onderzaten de vrijheid schonk, om dezulken, die iemand binnen den Lande vermoord hadden, waar zij hen vonden, te mogen dooden, zonder omtrent den Grave of iemand anders tot eenige betering verpligt te zijn.

Het voorspreken der schuldigen door Willem van Ostrevant had eene verwijdering ten gevolge tusschen Hertog Albrecht en zijn oudsten zoon, die, door eenige hovelingen aangewakkerd, eene steeds wijdere kloof tusschen beiden stelde. De Graaf van Ostrevant vond het deswegens geraden, de tegenwoordigheid zijns vaders te ontvlieden. Hij verliet 's Hage en

[1] Zie de plaat op bladz. 244.

vertrok naar het kasteel van Altena, bij Almkerk, het middelpunt eener aanzienlijke heerlijkheid in Zuid-Holland, hem kort te voren toebedeeld. Dit verhoogde Albrecht's toorn, vooral toen ettelijke Hoeksche vlugtelingen zich op die grensveste bij Graaf Willem vervoegden. Door de vrienden der Kuser's en Poelgeest's daartoe geprikkeld, besloot de Hertog Altena aan te tasten. Maar Willem, ongezind om met zijn vader in eene opentlijke botsing te komen, ontruimde Zuid-Holland door naar 's Hertogenbosch te wijken.

De Hoeksche edelen meenden echter den tijd gekomen, om zich met den Hertog te meten. Zij bragten Altena in een geduchten staat van tegenweer. Te vergeefs echter, want Albrecht liet het slot zoo fel bestoken, dat het zich binnen kort overgaf. Daarmede hield het op een rol in 's Lands historie te spelen: het bleef als bouwval achter, die met iedere eeuw meer en meer inkromp, tot op de grondslagen toe.

Met den strijd om Altena verhief de binnenlandsche tweespalt op nieuw het hoofd. Achtereenvolgens werden de sloten Hodenpijl, Duivenvoorde, Zandhorst, Heemstede, Warmond en Paddenpoel door 's Hertogs benden omsingeld, tot overgave genoodzaakt en aan plundering en vernieling ten prooi gegeven (1393).

Terwijl Hertog Albrecht zijne genegenheid aan zijn oudsten zoon Willem onttrok, verdubbelde hij zijne gunsten jegens den Luikschen prelaat Jan, die, wars van den geestelijken staat, het voornemen scheen te koesteren, zijn bisdom in eene wereldlijke heerschappij te hervormen. Bij giftbrief van den 23 Maart 1393 ontving Jan van Beijeren de zoo aanzienlijke heerlijkheid Voorne, den Hertog door het overlijden zijner nicht Machteld aanbestorven.

In de lente van 1394 sloot Hertog Albrecht een tweede huwelijk, waarbij hij Margaretha van Cleve zijne hand reikte [1]. Hij deed ten haren genoegen in de nabuurschap van Haarlem het Huis te Cleve bouwen, waarvan nog op den huidigen dag overblijfselen aan de noordzijde der Cleverlaan gezien worden. Allerwaarschijnlijkst verminderde deze verbindtenis den wrok, die Albrecht tegen Graaf Willem had opgevat. Althans nog in dat zelfde jaar verzoenden vader en zoon zich weder met elkander.

Willem was inmiddels uit 's Hertogenbosch naar Zuid-Nederland en vervolgens naar Parijs geweken, waar hij met Jean, Graaf van Nevers, een hechten vriendschapsband knoopte. Toen dus, nadat den 8 September 1394 te Reimerswaal den zoen tusschen vader en zoon was getroffen, — waarvan de oorkonde mede door de steden Haarlem, Delft, Leiden, Alkmaar, Amsterdam, Middelburg en Zierikzee werd bezegeld — de Graaf van Nevers tot zijn wapenbroeder het verzoek rigtte, om hem op een voorgenomen togt tegen de Turken in Hongarije te vergezellen, vond dit verzoek bij Willem een willig oor. De Graaf van Ostrevant achtte het een gelukkig denkbeeld op om de "ongeloovigen" lauweren te behalen en daardoor mede te werken tot het behoud van het overwigt der Christenen.

Waarschijnlijk zou hij dien togt mede gemaakt hebben, zoo zijn schoonvader, Filips van Bourgondië, en zijn vader hem niet hadden aangetoond, dat eene andere taak hem wachtte: den Friezen tot gehoorzaamheid te dwingen. Dan kon men tevens het lijk van Graaf Willem IV, die bij Warns was gesneuveld, uit de Friesche landpalen naar Henegouwen overvoeren.

Willem gevoelde al het gewigt dezer moeijelijke taak, doch tevens de eere en het voordeel daaraan verbonden. Hij zocht naar mannen die dit pogen het best konden bevorderen. Niemand was daartoe ijveriger dan de Bastaard van Vertaing, een Henegouwsch ridder, die zich den bijnaam van Fier-à-Bras had verworven. Deze ried den Vorst de hulp in te roepen der Engelschen, en, daartoe naar Brittanje gezonden, bragt de ridder het, ten spijt van vele teleurstellingen, in het einde zoo ver, dat Koning Richard II, hem zijn woord gaf, om eenige ridders en knapen, benevens twee honderd boogschutters tot Hertog Albrecht's beschikking te stellen, met belofte zelfs om hen kosteloos naar Enkhuizen over te zenden. Hertog Albrecht bevorderde met zeldzamen ijver de onderneming, zoo veel hij kon. Naar Henegouwen getogen, deelde hij aan de drie standen zijn voornemen mede om tegen de Friezen ten strijde te trekken. Hij bepleitte zijn goed regt met klem van redenen en drong bij zijne onderzaten met niet minder nadruk aan, om hem tegen de oproerlingen, "die trouw noch wet kenden," met hun krachtigen arm bij te staan. Hij zond de Heeren van Ligne en Jeumont naar Frankrijk om ook daar te Lande hulp aan te werven, schreef den Zeeuwen, zich bij Kats te vereenigen, prikkelde de eerzucht der Hollandsche edelen en poorterijen, en bestelde te Utrecht, de aanzienlijkste stad van Noord-Nederland te dien tijde, ettelijke donderbussen.

De Friezen poogden den togt te voorkomen door langwijlige onderhandelingen. Zij boden aan een vergelijk te sluiten, doch hiertoe kwam het niet, al willigde de Hertog in, dat de wapenen tot den 16 Augustus 1396 zouden rusten. Tot langer uitstel was hij niet te bewegen: men was te 's Hage de schoone beloften der tegenpartij moede.

Tegen het midden van Augustus was alles tot den togt gereed. Den 19den stak Albrecht van Amsterdam naar Hoorn over, waarna zijne gade en schoondochter zich naar Medemblik begaven, als in de nabijheid van het oorlogstooneel gelegen. Te Enkhuizen vond de Hertog reeds vele troepen bijeen, namelijk: de Engelschen, onder aanvoering van Cornwallis, Colleville en nog een derden ridder, en de Henegouwers (de Henewieren) onder het

[1] Het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, door A. J. van der Aa, wijdt een artikel aan *Margaretha van Kleef of Briga*. Eene zonderlinge vergissing, daar de schrijver hier twee personen tot één versmelt. Margaretha van Brieg was Albrecht's eerste gade, Margaretha van Cleve zijne tweede.

bevel der Heeren de Jeumont en de Gommignies, die, te Antwerpen scheep gegaan, door het Marsdiep de uiterste oostpunt van West-Friesland bereikt hadden. De Zeeuwen en Hollanders volgden hen weldra, en na elf dagen wachtens, ook de 500 beloofde Franschen.

Op zondag den 27 Augustus, ging het leger scheep, in vele honderden koggen en andere vaartuigen, meerendeels kleine bodems, want zelfs het schip van Jan de Hollander, van Rotterdam, dat Hertog Albrecht aan boord had, telde niet meer dan negen koppen. Het voerde de vorstelijke wimpels en kroonen en was versierd met een verdek, zaamgesteld uit zeilen en wanden met de Beijersche kleuren. Velen dezer kielen waren schier uitsluitend met proviand beladen, met ossen, schapen, tarwe, bier, met vuurpannen en toortsen, bussen, kruid en steen voor de magneelen en ander werpgeschut.

Daar de zee kalm en het weder helder was, stevenden de schepen zonder eenig ongeval naar de kust van het Oostzingerland bij Kuinre, het oord dat tot landen was uitverkozen. De Friezen wachtten de Hollanders en hunne bondgenooten op de dijken af, niet slechts met de wapenen, maar ook met de kruisbeelden, die zij uit de kerken gehaald hadden. "Liever sterven als vrije mannen," was hunne taal, "dan ons aan eenig heer te onderwerpen."

Tegenover den dijk gekomen, maakten de Grafelijken toebereidselen om te landen. Op het gezigt daarvan stoof eene in blaauw laken gekleede vrouw uit den kring der Friezen. Met woedende gebaren naderde zij de kust, schimpte op de vreemde krijgers en zich omkeerende, ligtte zij rok en hemd omhoog, onder het roepen: "Zoekt daar je welkom!"

Doch slecht gewapend als de Friezen waren, konden zij de landing der verbondenen niet beletten. Zij waren zelfs niet in staat, hare snoevende landgenoote voor een smadelijken dood te vrijwaren. Naauwelijks toch had het vermetele wijf haar "welkom" uitgesproken, of een hagelbui van pijlen en werpspiesen regende op haar neder. Eenigen der eerst-gelanden haalden haar in, wierpen haar ter aarde en staakten hun woeden niet, voor de rampzalige letterlijk in honderd stukken was gehouwen.

Hoeveel heldenmoed de Friezen aan den dag legden, zij waren genoodzaakt achteruit te wijken. Niet minder toch dan eene halve mijl ver was de kust met Hollanders, Zeeuwen, Henegouwers, Engelschen en Franschen bedekt, die echter voor dit oogenblik de aftrekkenden niet vervolgden, maar zich bezig hielden, om de amunitie en proviand behouden aan wal te brengen.

Behalve enkele schermutselingen viel dien zondag en den dag daarna geene ontmoeting van belang voor. Doch dingsdag 29 Augustus, trok het grafelijk leger op naar de verschansingen die de vijand aan de Schoterzijl had opgeworpen. Met verachting van alle doodsgevaar, verdedigden de Friezen hunne bolwerken; dan met niet minder dapperheid drongen de Hollanders en Zeeuwen voort, in wier gelederen men den geoefenden Engelschen boogschutters eene plaats had aangewezen. Lang streed men op beide zijden met gelijk voordeel. Doch toen de Henegouwers, onder de Jeumont en de Ligne, om de wallen heentrokken en aan de tegenovergestelde zijde de Friezen op het lijf vielen, verkeerde de kans. Overstelpt door hunne vijanden, konden de dappere verdedigers niets anders uitwerken dan hun leven duur te verkoopen. Bijna allen stierven met de wapenen in de vuist, en met hen het wakkere legerhoofd Juw Juwinga. Niet meer dan vijftig Friezen ontkwamen het bloedbad, die door de Hollanders en hunne bondgenooten gevangen genomen, in triomf naar 's Gravenhage werden gevoerd. In hun midden onderscheidde men den Heer van Kuinre, die nog den vorigen dag in het kwartier des Hertogs was geweest, doch gedurende het gevecht met zijne beide zonen aan de zijde der Friezen gestreden had.

Na deze overwinning bleef Hertog Albrecht slechts weinige dagen op den Frieschen bodem, zoodat hij reeds den 6 September te Hoorn was teruggekeerd. Hij had zich vergenoegd met eenige Friesche dorpen in brand te steken, vijandelijke benden te overweldigen en door het laten blokkeren der havens — de Amsterdammers en hunne naburen hielden de Lauwers gesloten — de scheepvaart der Friezen te stremmen. Het eigenlijke doel van den togt evenwel werd niet bereikt. Niettemin betoonde men zich zeer tevreden, want "na desen seghe," zegt de kroniekschrijver Beka, "voer Hertoghe Aelbrecht mit synen wonnentliken heer weder in Hollant mit groeten love ende mit blyscappen, danckede ende lovede den edelen Princen, Baenroedsen, Ridderen ende Knechten, ende goeder mannen, die in deser reysen mit hem in synre hulp geweest hadden, begavedese, ende gaf hem oorlof, weder te keeren elc tot sinen lande."

Mogt Hertog Albrecht zich al de overwinning toeschrijven, hij gevoelde maar al te wel, dat er zeer veel aan een volkomen zegepraal ontbrak. Daarom liet hij kaperbrieven aan eenige Engelschen en Hollanders uitreiken. Tevens beval hij zijnen baljuws, goede wacht te houden en vaardigde eene aanschrijving uit, waarbij Amsterdam werd gelast om 200, Hoorn om 100, Monnickendam om 60, Enkhuizen om 50, Medemblik om 60, Edam om 32, en de baljuws van Amstelland en Medemblik elk om 100 man te stellen, ten einde de kusten en stroomen tegen de Friezen te beveiligen.

De Friezen bleven den Hollanders hierbij niets schuldig. Zij bragten eveneens kapers in de vaart, zoodat handel en scheepvaart op beide zijden groote verliezen leden.

Niettemin duurde het tot de lente van 1398 eer Albrecht tot een nieuwen togt naar Friesland besloot. Het opperbevel daarbij werd opgedragen aan den Graaf van Ostrevant, die, na zijne Henegouwers, Hollanders en Zeeuwen om zich vergaderd te hebben en door eenige honderden Engelschen versterkt te zijn, den 17 July in Lem-

sterland voet aan wal zette. Een nieuwe grief was bij de vroegeren gekomen: de Friezen hadden de Holland-

Nadat de landing was geslaagd, trok Graaf Willem door Gaasterland naar Stavoren. Hij vond daarbij

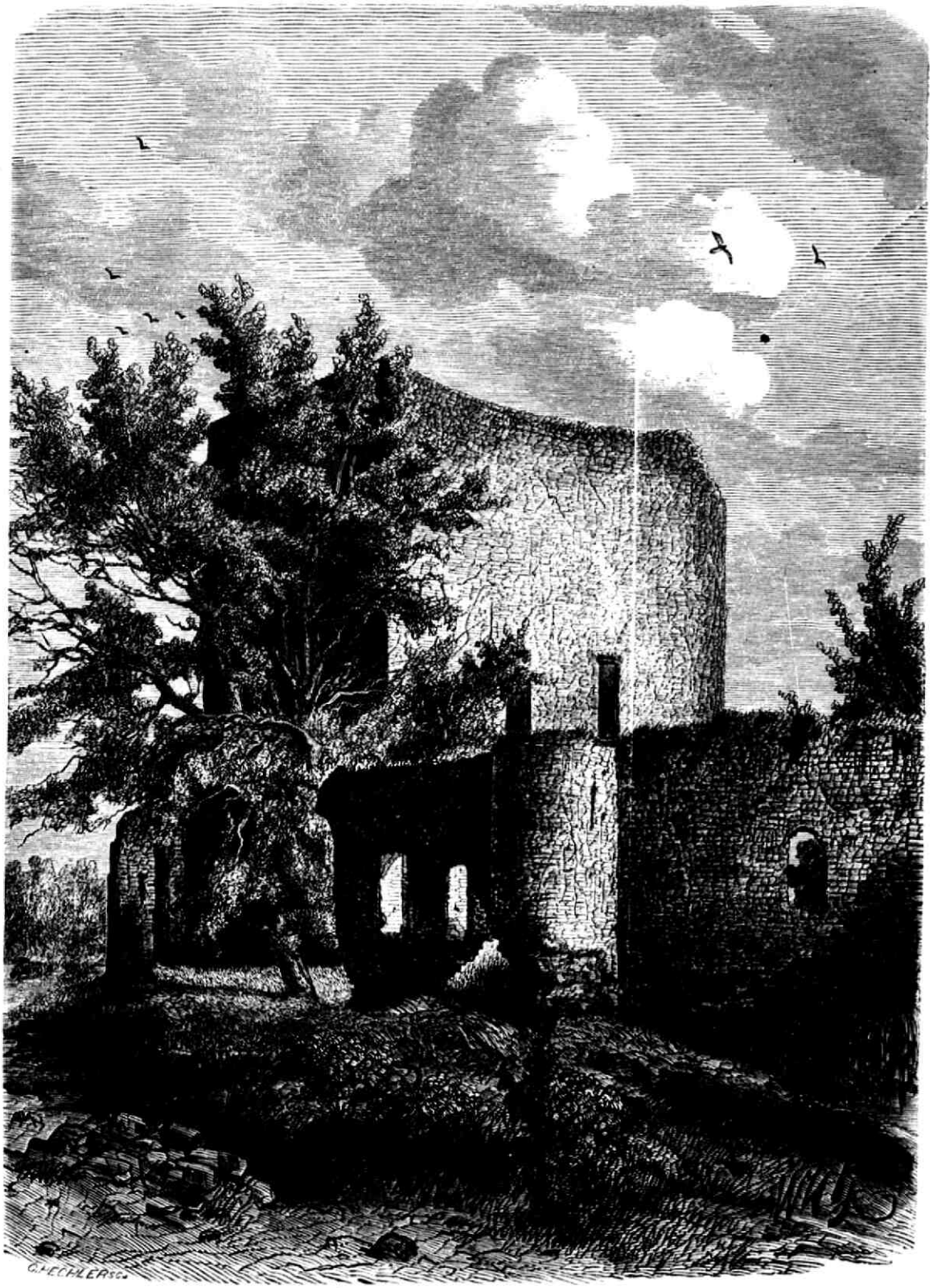

Teilingen (1870).

sche bezettingen, die nog te Stavoren en andere plaatsen toefden, zonder eenige uitzondering, verdreven.

geene of slechts geringe hindernissen, want reeds den 20 July kon hij op het Roode-Klif zijne tenten

nederslaan. Stavoren kreeg het zwaar te verantwoorden, want kon het naar de landzijde geene gemeenschap met het overige Friesland onderhouden, van de zeezijde kon het evenmin hulp verwachten: de haven werd door twintig groote zeeschepen geblokkeerd. Bij een uitval der belegerden bleef het voordeel geheel aan de zijde der Hollanders, hetgeen de Friezen zoo zeer ontmoedigde, dat Stavoren zich onderwierp, en gansch Oostergoo en Westergoo dit voorbeeld volgden. Alleen Achtkarspelen bleef weigeren om den Hollandschen Graaf voor Heer aan te nemen.

Bij den zoen, op maandag den 29 July in het leger voor Stavoren getroffen, beloofde Graaf Willem uit zijns vaders naam den Friezen een goed en genadig Heer te zijn. De Hollandsche edelen zouden overal in Friesland, waar zij dit verlangden, steden en burgten mogen stichten. Daarentegen konden de Friezen hun "Friesk recht" behouden, of in geval hun dit niet voldeed, eene keur bekomen gelijk aan die van West-Friesland, Kennemerland of Zuid-Holland. Zij zouden uit al hun vermogen Hertog Albrecht en zijn zoon helpen om de nog niet bedwongen deelen van hun gewest aan het Hollandsch gezag te onderwerpen, doch niet ter heirvaart buiten hun land opgeroepen worden.

Naar aanleiding dezer bepalingen werd Hertog Albrecht, hiertoe uit Medemblik overgekomen, den 10 Augustus 1398, door twaalf aanzienlijke Friesche heeren gehuldigd. Daags hieraan begiftigde de

Filips de Goede.

Vorst Heer Arend van Egmond voor de gewigtige diensten bij den afgeloopen veldtogt bewezen, met het eiland Ameland en met het Bildt tusschen Minnertsga en Mariëngaarde.

Onder de Friezen welke ijverden om aan de voorwaarde te voldoen, die de uitbreiding van het grafelijk gezag hun ten pligt stelde, stond Heer Feije van Dockum in de voorste rij. Hij bragt den bewoners van Achtkarspelen menige gevoelige neep toe, al kon hij hen niet geheel ten onder brengen

De grootste belemmering daarbij was dat de Groningers hunne naaste buren aan gene zijde der Lauwers met allen ijver ondersteunden.

Intusschen duldde het onderworpen gebied niet dan noode de overheersching. Albrecht werd voortdurend genoodzaakt om de Hollandsche en Zeeuwsche steden te verzoeken, een deel harer schutterijen in Friesland te laten blijven, of ten minste de vertrekkende manschappen door anderen te vervangen.

Alleen Heer Feije van Dockum en zijne vrienden verflaauwden niet in hun ijver voor den Hollandsch-Henegouwschen Vorst. Albrecht loonde hen daarvoor met verleibrieven of wel met zijne ridderorde, "den zilveren tuin." (st. Antonie?). Ook eenige Friesche steden die 's Hertogs zijde ijverig kozen, werden bevoorregt: Harlingen ontving vrijheden en poorterregt den 31 December 1398, Bolsward den 5 April 1399, en Workum den 19 April daaraanvolgende.

Doch te Groningen — waarheen vele Friezen waren gevloden om geen getuige van het verlies der volksvrijheid te zijn — werden voortdurend vijandelijke plannen tegen Albrecht en zijne heerschappij beraamd. De Schieringers — eene der beide partijen waarin de Friezen zich verdeelden — voedden de afkeer die de landzaten tegen de nieuwe grafelijke ambtenaren koesterden, met sterk gekleurde verhalen van afpersingen en geweldenarijen. Zij ondersteunden de bewoners der Achtkarspelen in hun verzet en bragten eene magt bijeen, die, onder aanvoering van Sytse Dekama, Gale Hania en Ode Botnia, zich verstoutte, de Hollandsche benden te Dockum aan te vallen. Doch Graaf Willem rukte den 28 Mei uit Stavoren met hulpbenden tot ontzet aan, bereikte den 2 Juny Holwerd en daags daaraan Dockum, dat terstond van voldoende levensmiddelen, oorlogsbehoeften en krijgslieden werd voorzien. De opstandelingen moesten zich verstrooijen, doch om hen geheel te breidelen, achtte de Graaf van Ostrevant het stichten noodig eener belangrijke sterkte, aan den mond van het Dockumerdiep, ter Luine geheeten.

De weerbarstige Friezen lieten zich echter niet ontmoedigen. Al ging Kollum in de vlammen op, zij bleven de Hollanders en de Hollandschgezinden verontrusten en slaagden er meermalen in rijken buit te behalen. Om hunne krachten te vermeerderen, verbonden zij zich met de Victualiebroeders of Likedeelers, zeeschuimers, die zich beroemden alle prijzen in *gelijke deelen* aan elkander toe te kennen en deswegens ook den naam van *Likedeelers* voerden. Ter zee en te land werden de Hollanders en Zeeuwen door hen belaagd, ja welhaast beperkte de heerschappij des Hertogs over Friesland zich tot slechts weinige plaatsen. Het werd nog erger toen de partij der Vetkoopers, die Albrecht veelal gesteund en van hem leenen en gunsten had verworven, door die der volksgezinde Schieringers werd verdrongen. In den zomer van 1400 kwamen Feije van Dockum, Gerrit Cammingha en hunne medestanders als ballingen naar Holland, waar ze welligt een treurigen staat zouden gevoerd hebben, had de Hertog hun geen jaargeld toegestaan. De Friezen versterkten zich daarenboven door de hulp der Hamburgers.

Herhaalde malen had de Hertog pogingen aangewend om weder een groot leger te verzamelen, ten einde daarmede zijn gezag in Friesland te herstellen. Doch de Hollandsche en Zeeuwsche poorterijen waren geenszins grif om manschappen te leveren. Ook met betrekking tot het opbrengen zijner beden waren zij niet bijster vlug. Hij gaf derhalve bij eene vernieuwde aanvraag zijne begeerte te kennen, "dat die steden hem elx een som ghelts doen moesten, jof hi soude bi node die reise ten Vriesen afterlaten moeten."

Van beide zijden zocht men naar bondgenooten. Terwijl de Friezen pogingen deden om de Engelschen tot onzijdigheid te bewegen, won Albrecht de Denen voor zijne belangen, waardoor hij de Hamburgers zoodanig verschrikte, dat deze op het einde van April 1401 vrede met de Hollanders maakten. De woeste Likedeelers, die aanvankelijk voorgegeven hadden, zich aan de zijde der Friezen te scharen, kwamen welhaast bij allen in kwaad gerucht. Albrecht liet allen, die door zijne benden werden opgebragt, op het schavot het hoofd afslaan, terwijl de Friezen hen tot een verderf des Lands verklaarden.

In afwachting van de middelen te erlangen, om een magtig leger bijeen te brengen, zond de Hertog bouwlieden naar Stavoren om zoowel daar ter stede als bij het st. Odulfskooster hechte kasteelen te bouwen, als vaste steunpunten voor de Hollandsche magt. Doch ook hierin werden 's Hertogs bevelen slecht uitgevoerd: de meesten der uitgezonden metselaars en timmerlieden keerden heimelijk naar gene zijde der Zuiderzee terug. Ten laatste, om niets te verzuimen, zond Albrecht, den 12 July 1401, boden door gansch Holland en Zeeland, met de belofte, dat ieder die een jaar lang te Stavoren wilde gaan wonen, daar een huis zou ontvangen "tot sinen vryen eygen".

Gelukkig voor de kustlanden der Zuiderzee, werden zoowel de Friezen als de Hollanders het moede, den kaperoorlog en de vijandelijke ontmoetingen te lande voort te zetten. Beide partijen traden in onderhandeling met elkander, waarop een vrede volgde, die den 30 September 1401 door Albrecht te 's Hage, en den 1 October door de volmagten van Oostergoo en Westergoo te Bolsward geteekend werd.

Hierbij bleef de Hertog in het bezit van Stavoren, dat hij naar welbehagen kon versterken. Doch reeds het naburige st. Odulfsklooster werd buiten zijn gebied gesloten. Men bestemde het tot een onzijdig punt, waar noch de eene noch de andere partij zich versterken mogt. Intusschen gold vrede niet voor Oostergoo en Westergoo alleen, maar ook voor alle andere Friesche landschappen tot de Weser en Lenne, met inbegrip der eilanden Terschelling, Ameland, Grind en anderen. 's Hertogs onderzaten mogten op geene andere Friesche plaatsen handel

drijven dan op Harich, Harlingen en Holwerd, en omgekeerd de Friezen alleen op Amsterdam, Hoorn en Enkhuizen. Stavoren alleen genoot in dit opzigt bijzondere voorregten. De ingezetenen dezer stad mogten, zonder door tollen of andere ongelden bezwaard te worden, door gansch Friesland hunne koopmanschappen voeren, terwijl zij wederkeerig de Friezen binnen hunne vesten mogten ontvangen. Ook hadden zij vrijhoid om door Muiden de Vecht op te varen. Alle uitgewekenen zouden vrij naar hunne goederen mogen terugkeeren en deze terug ontvangen in den staat, waarin die bij het bezegelen van den vrede zich bevonden.

De oorlog was ten einde gebragt, doch de volkshaat tusschen den Hollander en Fries bleef bestaan. Zoo verbitterd was men in het graafschap op de weerbarstige naburen, dat men het "heb uw naasten lief" verklaarde met "behandel ieder als een broeder al ware hij ook slechts een Fries." De Friezen vergolden die minachting met gelijke munt, ja, in weerwil van het verdrag, lieten ze het aan geen bedreigingen ontbreken, waarin zij verzekerden Stavoren weder aan Holland te zullen ontscheuren.[1]

Niemand was ijveriger om de Friezen tegen Albrecht op te hitsen dan de voormalige rentmeester der grafelijkheid, Jan Heer van Arkel, die om onbekende redenen in botsing met den Hertog was gekomen.[2] Op last zijns vaders had de Graaf van Ostrevant zelfs de leenen door Arkel in Holland bezeten, namelijk Haastrecht, Stolwijk en Vlist, verbeurd verklaard en Heer Jan zelf ten eeuwige dage uit Holland gebannen (1401).

Arkel, stout op zijne magt en verbindtenissen, beantwoordde deze vijandelijke daden met eene oorlogsverklaring, en ten einde zijne tegenstanders vóór te zijn, ving hij de krijg aan met eene poging om Oudewater te verrassen. De wakkere tegenstand, dien hij daarbij ontmoette, deed echter dit ontwerp mislukken. Beter slaagde hij in een aanval op het slot Giessenburg en het verwoesten der omliggende dorpen. Het volgende jaar behaalde hij in den Krimpenerwaard een aanzienlijken buit, waarna hij de Dordsche en Schoonhovensche burgers, die hem zijn prooi weêr poogden te ontwringen te Nieuwpoort aan de Lek een geduchte nederlaag bereidde.

Minder gunstig eindigde voor hem eene ontmoeting met de burgers van Haarlem, Leiden en Amsterdam, die, ondersteund door hunne naburen van het platteland, naar het voorbeeld der Rotterdammers en Schiedammers, een inval in het Land van Arkel hadden ondernomen. Het is waar, hunne poging om het steedje Gasperden of Hagestein te vermeesteren, mislukte, ja hunne achterhoede werd zelfs onstuimig door de Arkelschen te Vianen aangetast; doch de Kennemers, Amstelaars, Waterlanders en Rijnlanders hielden zich trouw bijeen. Zij die zich reeds ingescheept hadden, verlieten hunne vaartuigen om de achterhoede te ontzetten, en, zich niet het minst storende aan de donderbussen die de Arkelschen met zich voerden, vielen zij met zooveel kracht op den vijand aan, dat deze ijlings het hazenpad koos. Hij nam hierover echter wraak, door Nieuwpoort te bemagtigen en aan de vlammen op te offeren.

Albrecht, ontwarende dat het bedwingen van Arkel grooter bezwaren inhield, dan hij aanvankelijk had gedacht, sterkte zich door hulpbenden, die hem uit Engeland, Cleve en de stad Utrecht werden toegevoegd. Met hen en zijne Hollanders, Zeeuwen en Henegouwers sloeg Graaf Willem zich Juny 1403 voor Gorinchem neder. Hevig beschoot hij deze stad, de hoofdplaats van Heer Jan's bezittingen. Doch de belegerden bleven hem niets schuldig. Zij deden verscheidene uitvallen, die o. a. Walraven van Brederode, nevens Boudewijn en Floris van Borssele, als krijgsgevangenen binnen de veste voerden. Twaalf of meer weken bragt men op deze wijze door, hetgeen ten gevolge had dat beide partijen naar den vrede verlangden. Jan van Beijeren, de verkozen bisschop van Luik, bood zich tot bemiddelaar aan. Zijn voorstel werd aangenomen, even als zijne beslissing, dat Jan van Arkel, in knielende houding Hertog Albrecht en Graaf Willem om vergiffenis zou smeeken, waarna hij een geheelen dag 's Hertogs vaandel van zijn kasteel moest laten waaijen. Doch was de krijg hiermede gestuit, de wederzijdsche haat bleef gloren: beide partijen hieven bij voortduur klagten over verongelijkingen aan.

Eenige maanden later, te weten den 16 December 1404, overleed Hertog Albrecht op het Hof te 's Hage. Zijn boedel was zoo zeer met schulden bezwaard, dat zijne weduwe zich verpligt achtte, dien te verwerpen, of gelijk men het destijds noemde, met den voet te stooten.[1]

Albrecht liet uit zijn eerste huwelijk met Margaretha van Brieg drie zonen na, Willem, die hem in de regering zijner Nederlandsche staten opvolgde, Albrecht, die eenige Duitsche gewesten erfde, en Jan, verkozen Bisschop van Luik. Uit hetzelfde huwelijk waren vier dochters gesproten: Catharina, die achtereenvolgens met twee Hertogen van Gelder was gehuwd; Margaretha, in den echt verbonden met Jan, Hertog van Bourgondië; en twee jongeren die beiden den naam van Johanna droegen, en van welke de eene (ook Ida genoemd) aan Albrecht van Oostenrijk, en de andere aan den Koning van Bohemen was gehuwd. Bij Margaretha van Cleve

[1] Wie den strijd tusschen de Friezen en Hollanders in meer bijzonderheden wenscht te leeren kennen, leze: *De oorlogen van Hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste helft der 14de eeuw*, in 1869 door Dr. Eelco Verwijs, in de werken van het Historisch Genootschap te Utrecht medegedeeld. Eene belangrijke bijdrage tot de kennis van ons Vaderland bij de wisseling van de 14de tot de 15de eeuw.

[2] Het verhaal der oude kronieken luidt, dat hij in tien jaren geene verantwoording van 's Hertogs finantiën had gedaan. Doch daar zijn rentmeesterschap niet langer dan een jaar heeft geduurd, en niet Albrecht vorderingen op hem, maar hij vorderingen op Albrecht had, is dit verhaal niets meer dan een sprookje.

[1] Zie de plaat op bladz. 245.

had hij geene kinderen. Maar het ontbrak hem niet aan bastaarden. Een dezer, Willem, heer van Schagen, heeft zich onderscheiden door het eerst de Zijpe te bedijken.

Hertog Albrecht had niet alleen het geluk Voorne met Holland te hereenigen, hij smaakte ook de voldoening, de grenzen van Henegouwen uit te breiden. Van Willem, de oudste zoon des Graven van Namen, kocht hij de heerlijkheid Walcourt, nevens de voogdijen van Sillerin en Fontenelle, terwijl hij van zijne nicht Jeanne, de laatste afstammeling der Avennes', de heerlijkheid Beaumont bij uiterste wilsbeschikking erfde.

HOOFDSTUK XXVI.

WILLEM VI.

Willem poogt zoowel de Kabeljaauwschen als de Hoekschen aan zich te verbinden. — Onlusten te Dordrecht. — De Arkelsche oorlog vernieuwd — De Hollanders moedigen de Arkelschen aan zich tegen hun Heer te verzetten. — Willem VI te Gorinchem en Leerdam als Heer gehuldigd. —

Filips de Goede onder de kunstenaars.

Willem van Arkel herwint Gorinchem. — De Arkelsche oorlog voortgezet. — Graaf Willem trekt zijn broeder Jan van Beijeren te hulp. - Slag bij Othée. — Henegouwen van den leenband aan Luik ontslagen. — Oorlog met Gelder, die met de overgave van Arkel en Gorinchem aan Holland eindigt. — Jan van Arkel opgeligt en gevangen gehouden. — DenHeeren van Egmond en IJsselstein het Land ontzegd. — Stavoren door de Oostergooërs en Westergooërs overrompeld. — Huwelijk van Prins Jean de Touraine met Jacoba van Beijeren. — Schikkingen over de erfopvol-

ging. — Hertog Willem ondersteunt Frankrijk in den oorlog tegen Engeland. — Dood van Jean de Touraine, dauphin van Frankrijk, en van Willem VI.

(1404—1417).

Willem VI — in Henegouwen Willem IV geheeten — was achtendertig jaren oud toen hij zijn vader in de regering opvolgde. De feesten zijner inhuldiging begonnen met eene plegtige intrede binnen Mons. Van daar vertrok hij naar de overige steden van Henegouwen en vervolgens naar Holland en Zeeland.

Zijne eerste zorg was om de Hoeksche en Kabeljaauwsche onlusten te stillen, die gedurende de laatste jaren van Albrecht's bewind weder menige wandaad hadden voortgebragt. Hij poogde dit te bereiken door zich boven de partijen te stellen en elk bij zijne regten en belangen te handhaven, onverschillig naar welke zijde zij overhelde. Doch zijne welwillendheid leed schipbreuk op de verbittering der partijen. Toen in 1406 de jaarlijksche verandering van den Dordschen magistraat moest plaats hebben, liet de Hertog ten blijke zijner onpartijdigheid de personen die moesten aftreden, aanblijven, ofschoon slechts eenigen daarvan tot de Hoekschen behoorden, de partij die aan het hof den meesten invloed bezat. Dit blijk van regtvaardigheid was echter den Kabeljaauwen niet genoeg. Er naar hakende om allen de wet te stellen, poogden zij op hunne beurt de Hoekschen te verdringen en dreven in den raad een besluit door, dat binnen de stad een bolwerk zou worden opgerigt, rijkelijk van geschut, kruid en manschappen voorzien. Zij wisten een bevelhebber uit hun aanhang op dien post te plaatsen en bewerkten in hun overmoed, dat uit deze sterkte in January 1407 op eenige Hoekschen werd geschoten. Nu was het geduld der onderliggende partij ten einde. De Hoekschen bemagtigden het bolwerk en zouden de Kabeljaauwsche aanvoerders aan stukken hebben gere-

Filips van Bourgondië belegert Calais.

ten, indien deze niet door invloedrijke tegenstanders waren ontzet en in veiligheid gebragt.

Er verliepen eenige maanden eer Willem de schuldigen kon straffen, want zijn vader had de grafelijke kassen zoo volkomen uitgeput, dat geldgebrek hem in zijne beste pogingen belemmerde. Eindelijk trof hij met de stad een vergelijk: hij stelde er een nieuw bewind aan en bande twaalf der meest schuldigen buiten Zuid-Holland.

Inmiddels was de Arkelsch-Hollandsche oorlog op nieuw ontbrand, zeer tegen den zin van Jonker Willem van Arkel, die tot den vrede neigde, maar uitgelokt door Heer Jan, die de ondervonden vernedering niet kon verkroppen.

De Arkelschen openden den veldtogt, door in de lente van 1405 Woudrichem te verrassen en aan kolen te leggen. Hertog Willem liet terstond heirvaart beschrijven en rukte, in vereeniging met Stichtsche hulpbenden, het Land van Arkel binnen. Door zijne grafelijke goederen tot onderpand te stellen, had hij van de poorterijen de noodige gelden en manschappen verkregen.

Hertog Willem en zijn bondgenoot Frederik van Blankenheim, Bisschop van Utrecht, verdeelden de taak om Arkel te vernederen zoodanig met elkander, dat de eerste Hagestein zou aantasten, terwijl de tweede Everstein voor zijne rekening zou nemen. Dan, beiden begrepen dat zij deze sterkten beter door haar uit te hongeren dan door een storm zouden vermeesteren. Daarom omringden zij haar met een hegge van stevig paalwerk, verbonden door een net van wilgenrijs. Binnen deze Hollandsche en Stichtsche tuinen bragten de belegeraars den geheelen zomer en het najaar van 1405 door tot aan December, toen het begon te vriezen. Everstein gaf zich den 20sten over, doch Hagestein rekte zijne verdediging nog acht dagen, toen de vorst het ijs zoo veel draagkracht schonk, dat Hertog Willem toebereidselen kon maken, om de stormladders te laten aanrukken. Dadelijk na de overgave werden beide kasteelen in de asch gelegd, en het Land van Hagestein aan den Bisschop afgestaan.

Inmiddels hadden de uiteenloopende meeningen van Heer Jan en Jonker Willem tot eene verwijdering tusschen de Arkelschen onderling aanleiding gegeven. Terwijl Heer Jan aan het hof van zijn zwager Hertog Reinoud aanhield, om met Geldersche hulp den vijand te keeren, had Jonker Willem met de Hollanders en Stichtschen een stilstand van wapenen gesloten, die tot Pinksteren 1406 duren zou. De ingezetenen der heerlijkheid waren het met hun Jonker volkomen eens, en de Hollanders lieten niet na dit gevoelen bij hen aan te wakkeren. Toen Jan van Arkel uit Gelderland terugkeerde, vond hij de poorten van Gorinchem voor zich gesloten.

Vruchteloos spilde Heer Jan bedreigingen en beloften: de bewoners van het Arkelland volhardden en weigerden hem weder te ontvangen. Anders was het met Jonker Willem. Hij was de man niet om zijn gevoelen tegenover zijn vader vol te houden: hij betuigde zijn leedwezen, zijne onderzaten tegen Heer Jan opgezet te hebben, bragt door de tusschenkomst van eenige vrienden, te 's Hertogenbosch eene verzoening tot stand en poogde zijne medeburgers te bewegen om hun verzet te staken.

Dat echter mislukte. Naauw had de Jonker van onderwerping aan Heer Jan gesproken, of de burgerij van Gorinchem sloot zoowel hem als zijn vader buiten hare vesten. Men ontving Hertog Willem van Beijeren als heer en zwoer hem, zoo te Gorinchem als te Leerdam, houw en trouw te zullen zijn (6 April 1407).

Jonker Willem kon niet rusten vóór hij door moed en beleid het nadeel had hersteld, dat hij zijn huis had toegebragt. Door zijn oom Reinoud van krijgsbenden voorzien, trok hij in September 1407 uit den Tielerwaard naar Gorinchem, waar hij in een donkeren nacht bij verrassing binnenkwam. Alleen het slot weerstond zijn aanval: 500 Hollanders bleven dien sterken burg tegen ieder vijandelijk bedrijf verdedigen.

Hertog Willem riep terstond gansch Holland ter heirvaart op, om zijn gezag aan de Linge-oevers te herstellen. Doch meer dan deze taak wachtte den Hollanders. Hertog Reinoud, vertoornd over Willem's huldiging te Gorinchem en Leerdam, en wel op een tijd waarin een door hem bemiddelden wapenstilstand nog niet ten einde was geloopen, verklaarde aan Willem VI den oorlog en maakte toebereidselen, om Holland zoowel naar de zijde van Amstelland als aan de Merwede-oevers te bestoken.

Door Stichtsche hulpbenden versterkt, trokken de Hollanders naar Arkel om Jonker Willem uit Gorinchem en de Gelderschen naar hun eigen erf te verjagen. Bij Spijk over de Linge gestoken, bood Hertog Willem Hertog Reinoud een treffen aan. Doch de Gelderschen slopen in het nachtelijk duister in stilte weg, waardoor zij den Hollanders gelegenheid gaven om alle sterke punten in deze streek van voldoenden leeftogt en de noodige manschappen te voorzien.

Doch hadden de Gelderschen Dalem en Vuren prijs gegeven, zij poogden de schade welke hun vaderland daardoor leed, te verjdelen door in de Landen van Altena en Heusden te rooven en te plunderen. Inzonderheid koelden zij hun moed aan Woudrichem, Vlijmen en Engelen. Doch de Hollanders zetten niettemin hun zegetogt in den Tielerwaard voort, en, na aldaar grooten buit behaald te hebben, brandschatten zij op dezelfde wijze de omstreken van Bommel. De Geldersche Hertog vond spoedig reden om zijne deelneming aan den Arkelschen oorlog te betreuren: zijn leger dat over de Maas was getrokken, werd door Jan van Kranenburg, slotvoogd van Heusden, onverwacht overvallen en op de vlugt gejaagd, en te Dalem stichtten de Hollanders een blokhuis waaruit zij de Geldersche Waaloevers voortdurend konden bestoken. Bij deze teleurstelling riep Reinoud de bemiddeling in van Jan van Beijeren, Bisschop van Luik. Deze Kerkvorst noodigde afgevaardigden van beide partijen bij zich te Utrecht, en zoo werd in April 1408 een stilstand van wapenen getroffen, die, meermalen verlengd, ettelijke maanden de vijandelijkheden aan Waal, Merwede en Linge schorste.

Doch vrede heerschte te dien tijde hoogst zeldzaam. De meeste inwoners van Luik, vooringenomen tegen hun Bisschop, die bij voortduur van het plan zwanger ging om zijn kerkelijk in een wereldlijk gebied te herscheppen, hadden hunne hand tegen hem opgeheven en toen hij naar Maastricht was geweken, hem binnen die veste belegerd. Jan van Beijeren riep in deze netelige omstandigheden de hulp in van zijn broeder. Willem weifelde

niet: was hij te hooghartig om een zoo naauw aanverwant zijn bijstand te onthouden, zijn eigenbelang ried hem, de gemeenten niet te groote magt te laten verwerven, of zijn broeder voor het hoofd te stooten.

Een felle krijg begon, want nevens de mannen van wapenen van Hertog Willem, Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland, togen ook die van Hertog Jan van Bourgondië en Graaf Willem van Namen, naar de Midden-Maas, ten einde de Luiksche opstandelingen tot onderwerping te dwingen. Welk een schoon leger verzamelde zich om een onbemind prelaat op zijn zetel te handhaven! Behalve de drie hoofdaanvoerders, onderscheidde men den Graaf van Salm, de Heeren van Logne, van Enghien, van Egmond, van Borssele, van Havry, van Jeumont, van la Hamaïde en van Trazegnies, de burggraven van Leiden en Montfoort, eenige edele Luikenaars, die de zijde van Bisschop Jan hadden gekozen, en 560 Engelschen, meerendeels uitmuntende boogschutters uit het leger van Henri IV.

Zoodra het Luiksche heir, onder Hendrik, Heer van Perwez, het vormen eener zoo ontzaggelijke magt vernam, verlieten de burgers van Thuin, Fosse, Couvin en Dinant de legerplaats voor Maastricht, ten einde hunne eigene haardsteden tegen een vijandelijken aanval te verdedigen. Doch Hertog Willem verijdelde dit plan. Nog eer de aftrekkende burgerijen de Sambre waren genaderd, had hij zich reeds van hunne woonplaatsen verzekerd, en nu, den rug gedekt hebbende, toog hij naar de boorden van den Jeker, waar hij, den 21 September 1408 de Bourgondiërs welkom heette. Vijfendertig duizend krijgers plaatsten zich hier tegenover vijftig duizend opstandelingen onder den banier van Perwez. Dan, waren de Luikenaars minder in aantal, zij waren vastberaden om te overwinnen of te sterven. Geweldig was dan ook de strijd die den 23sten bij Othée plaats vond. Meermalen wisselde het overwigt, tot eindelijk de zege der wapenen zich bepaaldelijk voor de Bourgondiërs, de Hollanders en hunne bondgenooten verklaarde. "Nooit, schreef Hertog Jan aan zijn broeder Antonie van Brabant, "is zoo fel, zoo aanhoudend gestreden als bij Othée."

Hertog Jan van Bourgondië won dezen dag den bijnaam van Jan zonder Vrees, gelijk de Bisschop dien van Jan zonder Genade. Want vreeselijk daalde de wraak des Prelaats op de overwonnenen neder. In de tegenwoordigheid van het verzamelde volk liet hij aan honderd en twintig aanzienlijken het hoofd afslaan, den legaat van Paus Benedictus XIII in het water werpen en eindelijk nog tallooze burgers, priesters en vrouwen in den stroom versmoren. Het hoofd van den gesneuvelden Hendrik van Perwez liet hij op eene lans voor zich uit dragen, en de gade van dien wakkeren tegenstander wees hij eene plaats aan onder de slagtoffers die in de Maas hun leven eindigden.

Hertog Willem had het voordeel van zijne medewerking, dat zijn zoon den leenband ophief die tot dien tijd tusschen Henegouwen en Luik had bestaan. Voortaan behoefde voor het graafschap geene andere hulde gebragt te worden dan die aan den Keizer en het Rijk.

Jan en Willem van Arkel, geen kans ziende om het slot te Gorinchem en Leerdam te herwinnen, kwamen in April 1409 tot het besluit, hunne heerschappij aan de Merwede over te dragen op hun bloedverwant Reinoud van Gelder, die zich den 23 der genoemde maand te Gorinchem liet huldigen.

Hertog Willem, door de partijschappen in Frankrijk bezig gehouden, had geen ernstig verzet tegen Reinoud's komst te Gorinchem beproefd, ja, toen de Gelderschen genoemde stad binnenrukten, had hij weinig meer gedaan dan den Hollandschen kastelein te bevelen, zich op het slot te handhaven. Toen dus van een verdrag werd gesproken, was hij bereid een stilstand van wapenen aan te gaan, die den 26 Mei 1409 geteekend, den 24 Juny daaraanvolgende tot Paschen van 1412 werd verlengd.

Dwongen de omstandigheden de Hollandsche en Geldersche Vorsten om voorloopig met elkander in vrede te leven, naarmate het bestand ten einde liep, poogde elk zich door bondgenooten te sterken. Willem was hierin voorspoediger dan Reinoud. Immers, terwijl de laatste alleen belangrijke hulp van Heer Jan en Jonker Willem van Arkel werd toegezegd, won de eerste den Hertog van Cleve, den Heer van Culemborg en de burgerij van Amersfoort voor zijne belangen.

De oorlog werd geopend met het uitzenden van kapers op de Zuiderzee, die aan de scheepvaart van Harderwijk en Elburg menig nadeel toebragten. Door het verbond met Amersfoort had Hertog Willem een vrijen doortogt naar de Veluwe, waar de Hollanders het slot van Hoevelaken vermeesterden en Nijkerk aan kolen legden. Ook elders vielen betreurenswaardige ontmoetingen voor, waarvan ons nogtans slechts weinig bekend is. Gelukkig echter duurden ook ditmaal de vijandelijkheden niet langer dan eenige weken. Reeds den 26 July van hetzelfde jaar (1412) werd een verdrag gesloten, waarbij Reinoud zijn regt op het Land van Arkel aan den Graaf van Holland afstond, tegen uitkeering eener som van honderdduizend Fransche kroonen. De afstand zou op de volgende wijze geschieden. Reinoud zou de stad Gorinchem met haar regtsgebied aan Willem van Arkel overdragen, en de Jonker zou beiden aan den Hollandschen Graaf inruimen.

Hertog Willem smaakte de voldoening, door de aanwinst van Arkel zijn graafschap Holland naar de zijde van Brabant en Gelderland aanzienlijk versterkt te hebben. Hij was er hoog mee ingenomen, en om de inwoners aan zich te boeijen, vermeerderde hij de voorregten van het zoo belangrijke Gorinchem.

Jan van Arkel, die alles had aangewend om Reinoud te weêrhouden, een zoo nadeelig verdrag te teekenen, voedde van nu af dezelfde verbittering tegen den Gelderschen als tegen den Hollandschen Vorst. En zoo openlijk kwam hij daarvoor uit, dat Hertog Reinoud hem niet slechts alle bescher-

ming ontzegde, maar aan Jonker Willem van Arkel het kasteel Oijen ontnam en Willem VI berigt zond, dat tegen zijn leven eene zamenzwering was gesmeed. De Hollandsche Vorst nam hieruit aanleiding, om pogingen aan te wenden, ten einde de Arkel's in zijne magt te krijgen. Lang echter te vergeefs; doch den 25 November 1415 gelukte het Heer Gerrit van Strijen en twee anderen Hollandschen edelen, den onverzoenlijken vijand huns meesters op de Brabantsche grenzen op te ligten. Men voerde hem naar 's Gravenhage, van waar men hem naar Zevenbergen leidde, in welke stad hij tot zijne bevrijding in 1425 gevangen bleef.

Bij het onderzoek naar de zamenzwering tegen 's Graven leven, geraakten de Heeren van Egmond en IJsselstein in verdenking, medepligtig aan den voorgenomen moord te zijn. Jan van Egmond, voor 's Graven raad gedagvaard, liet zich wachten en week naar IJsselstein, waar zijn broeder, Heer Willem, alles in gereedheid bragt om den Hollandschen Graaf weêrstand te bieden.

Toen Willem VI onmiddellijk dit slot opeischte, ontving hij, zoo als men verwacht had, een weigerend antwoord. Men was echter spoedig met toebereidselen gereed, om zich door geweld van wapenen een weg binnen de sterkte te banen. Doch tot dadelijkheden kwam het niet. Drie aanzienlijke edelen, Jacob van Gaasbeek, Hubert van Culemborg en Jan van Vianen, bemiddelden een verdrag, volgens hetwelk de stad, het slot en de heerlijkheid IJsselstein den Grave van Holland zouden overgegeven worden. Ook moesten de Heeren van Egmond en IJsselstein het Land ruimen, doch daarentegen verpligtte de Hertog zich, hen en hunne moeder Jolanda uit de verbeurd verklaarde goederen een jaargeld uit te keeren.

Tegenstand te bieden was onmogelijk, en zoo werd Willem VI na de overgave als Heer van IJsselstein gehuldigd.

De Arkelsche en Luiksche oorlogen beletten Willem een smaad te wreken, die hem door de Friezen was aangedaan. Zij hadden namelijk in het voorjaar van 1414 Stavoren overrompeld, waarbij zij de Hollandsche bezetting noodzaakten Friesland te ontruimen. In stede van nu dien hoon te wreken, moest hij zich vergenoegen, herhaaldelijk den wapenstilstand van September en October 1401 te vernieuwen.

Filips ontsnapt den oproerlingen van Brugge door hulp van een hoefsmid.

Willem VI had geene zonen, maar wel eene eenige dochter, een beeldschoon meisje, dat hij als zijn oogappel beminde. Zijn lievelingswensch was haar zijne heerschappijen na te laten. Maar eenige edelen, over deze aangelegenheid geraadpleegd, huiverden om hierin toe te stemmen, althans voor zoo veel de erfopvolging in Holland en Zeeland betrof, daar deze gewesten, geene spilleleenen zijnde, eigenlijk aan geene vrouw ten deel konden vallen. Ook Keizer Sigismund voerde deze zwarigheid aan, toen men om zijne medewerking aanhield. Hertog Willem zocht nu zijn steun bij Frankrijk en verloofde de nog zeer jeugdige Jacoba te Compiègne

met Jean de Touraine, tweeden zoon van Koning Charles VI, eene plegtigheid welke in 1414 door het voltrekken der echtverbindtenis werd gevolgd. [1]

Bij het bevestigen der huwelijksvoorwaarden op den 6 Augustus 1415 te 's Gravenhage, werd vastgesteld, "dat Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland, wanneer Hertog Willem zonder mannelijk oir zou overlijden, aan Jacoba zouden komen

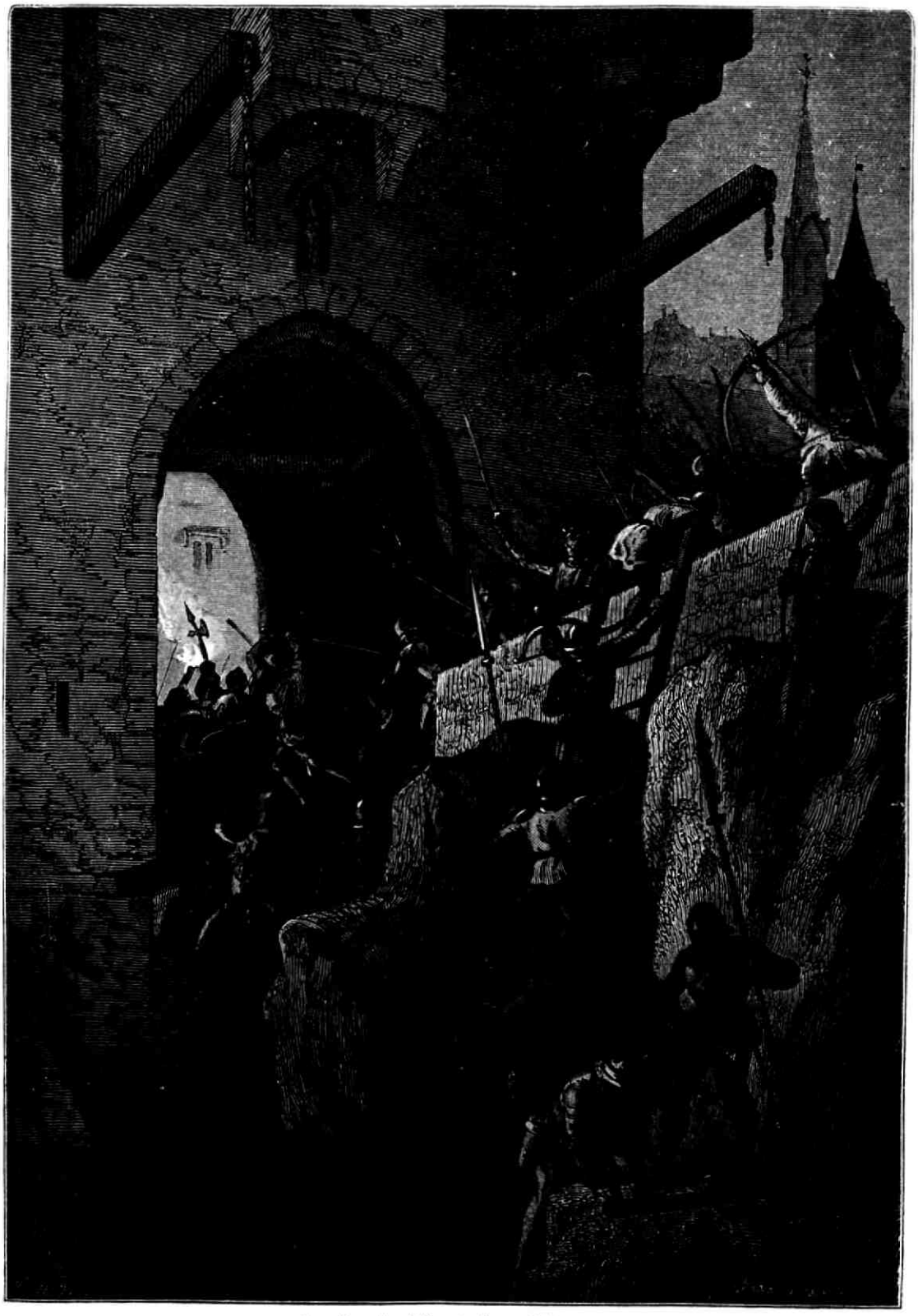

Luxemburg door Filips van Bourgondië ingenomen.

[1] Zie de plaat op bladz. 248.

en door den Hertog de Touraine geregeerd worden."

Mogt nu Prins Jean het uitzigt op drie gravenkroonen toelagchen, weinige weken later schonk de ontijdige dood zijns broeders Louis, Hertog van Guienne, hem het regt van erfopvolging op den Franschen troon. Eene onzalige erfenis inderdaad, daar die zetel toen zoowel door de Engelschen als door binnenlandsche partijschappen vreeselijk werd ondermijnd.

Te vergeefs vermoeide Willem VI zich om de Engelschen tot vrede te stemmen en de onlusten te stillen. Het ging zijne krachten te boven, een overwinnaar tot terugtrekken te bewegen, of eendragt te verwekken tusschen partijen, die elk op hare beurt een waanzinnigen koning beheerschten, die eene eervergeten koningin vleiden of door allerlei intrigues bekampten, en het eene schrikbewind het andere deden opvolgen. Wetende hoezeer de partij der Armagnac's er naar streefde om Jean de Touraine te vernietigen, ten einde haar beschermeling, 's Konings derden zoon, op den troon te brengen, waakte Willem over zijn schoonzoon met vaderlijke trouw. Helaas, in spijt der grootste zorgvuldigheid, vond hij Jean, toen hij van eene onderhandeling uit Parijs terugkeerde, te Compiègne zieltogen. Het was blijkbaar dat men den jongen man vergift had toegediend, en o gruwel, het gedrag van Koningin Isabella was van dien aard, dat men reden had, haar van medepligtigheid te verdenken (4 April 1417).

Op de terugreis naar zijne staten, werd Willem VI te Bouchain op het ziekbed geworpen. Eene wonde aan zijne dij, naar men meent door den beet van een hond ontstaan, begon op nieuw te zweren. Gefolterd door hevige pijnen, leed de Hertog niet minder door zielsangsten. Zwaar drukte hem de dood zijns schoonzoons, zwaar de intrigues aan het Fransche hof; doch de borst scheen hem toegenepen, wanneer zijne verbeelding hem voorspiegelde welk een wreed en onverzoenlijk vijand zijn broeder Jan voor zijne beminde Jacoba zou zijn. Aan zooveel ellende kon zijn verzwakt ligchaam geen weêrstand bieden: acht weken na Jean's overlijden blies ook hij den laatsten adem uit (31 Mei 1417).

HOOFDSTUK XXVII.

JACOBA.

Jacoba volgt haar vader in de regering op. — Toestand van Europa. — Ballingen maken zich meester van IJsselstein. — Beloften van Jacoba bij hare inhuldiging in Holland en Zeeland. — Jan van Beijeren verklaart zich tegen Jacoba. — Hij beweegt de kerkvergadering van Constanz het voorgenomen huwelijk tusschen Jacoba en Jan van Brabant te verbieden. — Aanslag van Jonker Willem van Arkel op Gorinchem. — Jacoba in het leger. — Huwelijk van Jan en Jacoba. — Jan van Beijeren, door den Keizer met Holland en Zeeland beleend, doet afstand van zijn bisdom en huwt met Elisabeth van Görlitz. — Hertog Jan binnen Dordrecht belegerd — Jan doet afstand van den titel van Graaf, doch bekomt genoegzaam alle gezag. — Zijn intogt te Leiden. — Zwakheid van Jan van Brabant. — Omwenteling te Brussel en Leuven. — Jan van Beijeren wint Geertruidenberg en mengt zich in de aangelegenheden der Friezen. — Pogingen van Jacoba om zich van Jan van Brabant te scheiden. — Zware brand te Amsterdam. — De st. Elizabethsvloed. — Jacoba huwt Humphrey van Glocester. — Filips van Bourgondië schaart zich onder Jacoba's vijanden. — Vergiftiging van Jan van Beijeren. — Oorlogsbedrijven in Henegouwen. — Beleg van Schoonhoven. — Albrecht Beilinc. — Beleg van Mons door de Bourgondiërs. — Jacoba in de magt van Hertog Filips de Goede. — Zij ontvlugt Gent. — Gevechten bij Alphen en Brouwershaven. — Beleg van Haarlem. — Krijgsbedrijven in West-Friesland. — Paus Martinus verzet zich tegen de ontbinding van Jacoba's echt met Jan van Brabant. — Dood van Jan van Brabant. — Willem van Brederode op de Zuiderzee. — Verdrag van Delft. — Frank van Borssele wint de genegenheid der Gravin. — Jacoba doet afstand van het gratelijk gezag aan Filips van Bourgondië.

(1417—1433).

Willem VI had zich op zijn sterfbed te regt bekommerd over de toekomst zijner dochter. In welk een hagchelijk tijdperk werd zij tot de heerschappij geroepen! Gansch Europa was in spanning en beroering! Het concilie te Constanz (1414) had drie pausen, die elkander den stoel van Petrus betwisten, afgezet. Het had Johannes Huss en zijn vriend Hieronimus van Praag op den brandstapel geworpen, het had de partij der Hussiten in het leven geroepen. Partijschappen, die het bloed bij stroomen plengden, vernielden Frankrijk. Keizer Sigismund moest wegens geldgebrek Brandenburg aan de Burggraven van Neurenberg verkoopen, en de Engelsche Koning Henri V voerde een hardnekkigen strijd tegen Frankrijk, waaraan hij de eene provincie na de andere ontscheurde. Op den Luikschen bisschopszetel zat Willem's broeder, die, wars van den geestelijken staat, regten kon doen gelden op Holland en Zeeland. Hertog Reinoud van Gelder nokte om het gebied, dat hem door Willem was ontrukt. Arkel, Egmond en IJsselstein verbeidden het gunstige oogenblik, om hunne verloren heerschappijen terug te winnen.

De zestienjarige Jacoba was haar vader zonder eenige tegenkanting in Henegouwen opgevolgd. Doch in Holland stookten de Kabeljaauwschen onrust. Zoo te Haarlem als te Gouda vielen opschuddingen voor, die den ouden haat op nieuw deden gloren. Jan van Egmond en Willem van IJsselstein maakten van deze gelegenheid gebruik om zich over het verlies hunner erfgoederen te wreken. Zij bragten eenig krijgsvolk bijeen en veroverden door verraad de stad en het kasteel IJsselstein.

Dan deze voorspoed der ballingen duurde niet lang. De Heeren van Brederode en Montfoort, ondersteund door een groot aantal burgers uit verschillende Hollandsche steden, sloegen onmiddellijk voor IJsselstein het beleg. De bezetting werd er fel bestookt, en, daardoor tot onderwerping gedrongen, nam zij den voorslag aan, om af te trekken,

mits zij zich vrijelijk met allen wie haar waren toegedaan, buiten het graafschap kon begeven.

Kort na dit feit kwam Jacoba in Holland, waar zij, overeenkomstig de bepalingen eener dagvaart van 15 Augustus 1416, plegtig als wettige landsvrouwe werd ontvangen en gehuldigd. Zij bevestigde de steden bij hare handvesten en vrijheden en beloofde allen onderdanen, zoo armen als rijken, regt te zullen verschaffen.

Aanvankelijk had Jan van Beijeren den schijn aangenomen, de belangen zijner nicht te willen behartigen. Maar toen de fiere Vorstin weigerde hem voor haar voogd te erkennen, ligtte hij het masker af en poogde door geweld tot de heerschappij te geraken. Ofschoon hij zijne toestemming gegeven had tot de door zijn broeder ontworpen echtverbindtenis van Jacoba met Jan IV, Hertog van Brabant, poogde hij thans, nu zijne belangen daardoor gekrenkt konden worden, dit huwelijk te beletten. Hij wendde zich hiertoe tot de hooge kerkvergadering te Constanz, die werkelijk Jan en Jacoba, uithoofde zij neef en nicht waren, verbood, hun echt te voltrekken. Hierin geslaagd, kwam hij naar Holland, waar Dordrecht en Brielle hem als ruwaard huldigden.

Een nieuwe tegenstander bood Jacoba gelegenheid, om zich bij hare onderdanen bemind te maken. Deze was Jonker Willem van Arkel, die eene poging waagde om zijne voorouderlijke bezittingen aan de Merwede en Linge te herwinnen. Geholpen door Jan van Egmond en Hertog Reinoud van Gelder, en aangemoedigd door Jan van Beijeren, maakte hij zich, vooral ook door verstandhouding met de burgerij, van de stad Gorinchem meester. Doch binnen het slot was het hem niet mogelijk te geraken, ofschoon zijn leger door Gelderschen en Luikschen versterkt, tot 35,000 man was aangegroeid. Naauwelijks toch had Jacoba deze gebeurtenissen vernomen, of zij haastte zich om de bedreigden te hulp te komen. Vele burgerijen in Holland ondersteunden haar terstond bij dit pogen, even als die van het aanpalend Sticht. De Utrechtschen en Amerfoorters waren zelfs de eersten die Gorinchem bestormden. Jonker Willem verdedigde zich echter van straat tot straat, totdat hij in de Krijtsteeg met den degen in de vuist sneuvelde (1 December 1417).

De dispensatie door Jacoba en Jan voor hun huwelijk bij Paus Martinus V aangevraagd, was inmiddels ontvangen (22 November), hetgene de Hertogin-weduwe, Margaretha van Bourgondië, de echtverbindtenis harer dochter tegen de lente van 1418 deed bepalen.

Het berigt daarvan was een donderslag voor Jan van Beijeren, want was Jacoba getrouwd, zoo kon er van geene voogdij meer sprake zijn, al was de echtgenoot der jonge Gravin — zooals met den zestienjarigen Jan IV werkelijk het geval was — een ligtzinnig, dom en flaauwhartig schepsel. Het eenige wat hem overbleef was om den Paus de ontheffing zijner geloften als priester te verzoeken en bij den Keizer te bewerken, dat hem van Rijkswege de graafschappen Holland en Zeeland werden toegekend. Zijne bemoeijingen slaagden naar wensch. Welhaast kon hij afstand doen van zijn bisdom, en nu reikte hij de hand aan Sigismund's nicht, Elisabeth van Görlitz, Hertogin van Luxemburg en weduwe van Hertog Antonie van Brabant. Om dezen staatsgreep de kroon op te zetten, bewerkte hij, door 's Keizers tusschenkomst, dat Paus Martinus de verleende dispensatie aan Jan IV en Jacoba introk.

Het berigt dezer beslissing kwam te 's Hage te zelfder tijd dat Jan van Brabant er zijn intrede hield, om Jacoba als bruid te begroeten. 's Pausen handelwijze was onverklaarbaar, zoodat het Grafelijke Hof geregtigd meende te zijn, om, overeenkomstig de vergunning van November 1417, de echtverbindtenis te doen plaats hebben. Zij werd voltrokken den 30 Maart 1418 in de tegenwoordigheid van afgevaardigden uit Brabant, Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland en van gezanten van Jan zonder Vrees, Hertog van Bourgondië, die onder anderen daartoe den Bisschop van Doornik had uitgekozen. Weinige dagen later zonden de kardinaal van Ostia en de patriarch van Konstantinopel een derde brève van Paus Martinus, waarin de herroeping der dispensatie op hare beurt werd herroepen.

Het kon niet anders of de weg die Jan van Beijeren was ingeslagen, moest tot een binnenlandschen oorlog leiden. De Hoekschen hielden trouw Jacoba's zijde, doch de Kabeljaauwschen neigden ten gunste van Jan van Beijeren, die welhaast den strijd aanving door de Zuid-Hollandsche en Zeeuwsche stroomen met zijne vloot te beheerschen, een aanval op Schiedam te beramen (die nogtans mislukte), 's Gravezande verbrandde en Medemblik liet bezetten. Daarentegen maakten de Hoekschen zich meester van de goederen van Gerrit van Heemskerk, die, hoezeer hij zijne trouw aan Jacoba had verpand, zich niet had geschaamd, om zich aan de zijde van haar oom te scharen.

De gewezen Kerkvoogd bood aan, te vergunnen dat de steden die hem zouden huldigen, met elkander konden vergaderen wanneer zij dit verlangden, en poogde door deze en andere gunsten zijn aanhang te vergrooten. Maar de meeste burgerijen bleven bij den eed aan Jacoba verpand, zoodat een-endertig van haar op eene dagvaart te 's Gravenhage verklaarden, dat zij de Gravin eendragtig wilden bijstaan, om Dordrecht, dat Jan tot zijne wapenplaats had gemaakt, te vermeesteren. Jacoba toonde zich haar dapperen vader waardig. Aan het hoofd harer getrouwen rukte zij voor de Merwestad, waar zij haar kamp te Papendrecht vestigde, terwijl haar gade zich bij de Mijl nedersloeg. De Hollanders, door Jacoba's voorbeeld aangemoedigd, gaven bij elke ontmoeting, blijken van dapperheid en volharding en sloegen elken uitval der Dordtenaren manmoedig af. Doch geheel anders stond het geschapen in het kamp van haar echtgenoot. Omringd door nietswaardige hovelingen en ligtzinnige vrou-

wen, was Jan IV op niets dan vermaak bedacht, zoodat orde en tucht ballingen in zijn leger werden. In een hinderlaag gelokt, dolven de Brabanters derwijze het onderspit, dat zij, na groot verlies, de vlugt kozen en met hun Hertog tot Geertruidenberg afdeinsden. Die vlugt had ook den aftogt van Jacoba ten gevolge, ja zelfs het verlies van Rotterdam. Gelukkig bewerkte de geestkracht van Willem's fiere dochter, dat althans drie andere fel bedreigde steden behouden bleven, namelijk Delft, Schiedam en Gouda.

Een priester stilt een oproer binnen Amsterdam (1444).

Thans kwam Filips van Bourgondië, Graaf van

Charolais, zijne bemiddeling aanbieden. Jan van Brabant, die Jan van Beijeren ongestoord liet voortwoeden, was gemakkelijk te winnen; ja de ligtzinnige Vorst legde zelfs de belofte af, om bij het kinderloos afsterven zijner gade de nakomelingen van Jan van Beijeren tot erfgenamen van Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland te verklaren.

het afleggen van den grafelijken titel, met de belofte van met niet meer dan zestig paarden in dat deel van 't Graafschap te komen, hetwelk hem niet als zijn bijzonder goed was afgestaan.

Door deze schikking kwam men tot zonderlinge verhoudingen. Ook nam Jan van Beijeren een vreemden titel aan, dien van Zoon van Henegouwen, van Holland en Zeeland.

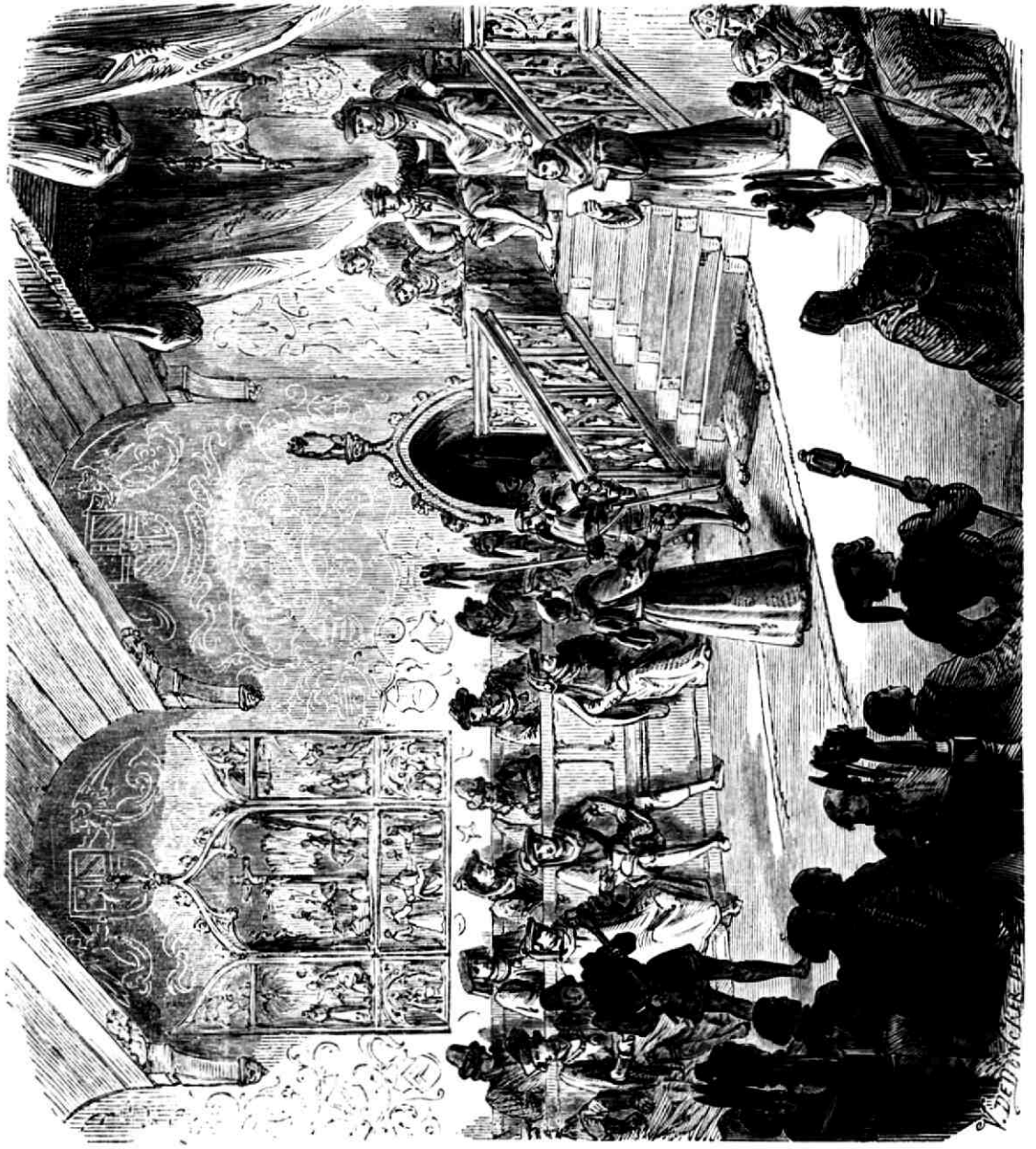

Eerste vergadering der Staten-Generaal te Brussel.

Die belofte baande den weg tot het verdrag van Woudrichem, den 13 February 1419, waarbij aan Jan van Beijeren het medebestuur in Holland en Zeeland werd toegekend, terwijl hij daarenboven Dordrecht, met den Zuid-Hollandschen-Waard, Arkel, Rotterdam en omliggende districten in achterleen ontving. Daarenboven zouden hem 100,000 Engelsche kroonen worden uitgekeerd. Van zijne zijde behoefde hij geene andere inwilliging te doen dan

Het duurde niet lang, of Jan van Beijeren liet zien, in welken zin hij het woord medebestuur opvatte. Terwijl Jan van Brabant en zijne gade Jacoba naar Henegouwen waren getogen, om er zich door adel, geestelijkheid en volk te doen huldigen, gaf hij bij monde van zijn gunsteling Floris van Borssele, der Hollandsche steden te verstaan, dat hij het plan had, om overal den eed van trouw te komen ontvangen, die de poorterijen hem als ruwaard, oir

of erfgenaam des Lands schuldig waren. Zag men bij deze mededeeling vreemd op, Jan gunde geen tijd van bedenken. Spoedig was hij te Leiden, vorderde den eed, veranderde de regering op eigendunkelijke wijze met mannen van zijne kleur en herhaalde toen dit spel in de naburige steden.

Bitter teleurgesteld door dezen loop van zaken, die welhaast alle gezag in Holland en Zeeland aan Jan van Beijeren en zijne Kabeljaauwsche aanhangers in handen speelde, schoolden de Hoekschen bijeen, met het voornemen om de kans te doen verkeeren. Maar ook de tegenpartij zat niet stil. De burgertwist herleefde in vele plaatsen, zoodat te Leiden, Amsterdam, Haarlem en Dordrecht ernstige botsingen voorvielen.

De onlusten te Leiden werden door de tusschenkomst van Hertog Jan en van Burggraaf Filips van Wassenaar gestuit, doch de Kabeljaauwschen poogden den 17 September 1419 hun wrok voldoening te verschaffen, door een aanslag te wagen op het leven van Jan van Wassenaar, den tweeden zoon des Burggraafs, en op dat van Gerrit van Poelgeest. Met blijkbare verschooning behandelde de stadhouder Floris van Borssele de aanleggers van dit snood bedrijf, hetgeen de Hoekschen zoo verbitterde, dat zij den Burggraaf bewogen, zich met hen en de bedreigde Utrechtschen te vereenigen, om het zwaard tegen den Ruwaard te trekken. Doch Jan van Beijeren, met Hertog Reinoud van Gelder verbonden en door den Kabeljaauwschen adel ondersteund, bragt een leger te velde, dat iederen toeleg der Hoekschen verijdelde. Hij trok naar Leiden en dwong die veste, na eene belegering van twee maanden, tot onderwerping. Den 18 Augustus 1420 hield hij er een statigen intogt [1], waarop eene luisterrijke huldiging volgde.

Jan van Brabant had niet het minste gedaan om zijn aanhangers te Leiden te hulp te komen. Hoe zou hij ook iets hebben kunnen verrigten, daar hij zeer tegen den zin zijner fiere gade, op eene bijeenkomst te Maartensdijk, den 21 April 1420, Holland, Zeeland en Friesland, met al wat daartoe behoorde, voor 84,400 nobels en 90,000 Fransche kroonen aan zijn oom Jan van Beijeren had verpand? Zelfs had hij den Ex-Prelaat het markgraafschap Antwerpen en het graafschap Herenthals opgedragen. Het eenige voordeel, dat hij voor al die opofferingen bedong, was, dat Jan van Beijeren de verklaring deed, van alle bewind in Henegouwen af te zien, behoudens zijn erfregt bij het kinderloos overlijden van Jacoba, met de belofte om alle pauselijke en keizerlijke brieven hem verleend, aan Jan van Brabant en Jacoba over te geven.

Het was er nogtans verre af, dat dit nadeelige verdrag de eenige handeling haars echtgenoots zou zijn, waarover Jacoba zich had te beklagen. Om haar te bedroeven en te vernederen, verdreef hij al hare staatsjuffers uit haar nabijheid en omringde haar door vrouwen deze eer geheel onwaardig. Onder anderen gaf hij dien rang aan Lauretta 't Serclaes, geboren van Assche, met wie hij in ongeoorloofde betrekking leefde. Jacoba voelde zich diep gekrenkt: zij verliet Brabant en begaf zich met hare moeder naar Quesnoi. Beide vrouwen peinsden hoe zij eene echtscheiding zouden bewerken.

Vele Brabantsche edelen deden pogingen om hun Hertog van het verkeerde pad terug te brengen. Vruchteloos. Eindelijk namen zij een stout besluit. Op eene vergadering te Leuven in den zomer van 1420 verklaarden zij de Heeren van Assche en 't Serclaes, nevens eenige andere raadsheeren van den Vorst, onbekwaam tot het bekleeden van eenig ambt. Hertog Jan zag zich gedwongen om dit vonnis te onderteekenen, maar zijne verbittering leide hem er toe, zich door nog ellendiger wezens te omringen. Dit deed de ontevredenheid zoo toenemen, dat de Staten 's Hertogs broeder Filips, Graaf van st. Pol, uitnoodigden, de teugels der regering voor Jan IV op te vatten.

Graaf Filips, Vrouw Jacoba en allen die de bevrediging des Lands wenschten, besloten, eene groote vergadering te Vilvoorde te beleggen. Men noodigde ook Jan van Brabant daartoe uit. Maar de onbezonnen Hertog luisterde naar niemand. In alle stilte vertrok hij naar 's Hertogenbosch, waar hij de hulp van den Hertog van Cleve en naburige Vorsten inriep. Jan van Beijeren, blijde om met vrucht in troebel water te visschen, snelde naar de Brabantsche grens, waar hij het aan Jacoba gehechte Geertruidenberg veroverde.

Onverwacht keerde Hertog Jan naar Brussel terug. Den 21 January 1421 trok hij met zijne Duitsche hulpbenden de stad binnen, doch de burgers, zich gewapend op de Groote Markt verzameld hebbende, verklaarden hunne wapenen niet te zullen nederleggen zoolang de vreemde krijgsbenden en de door hen verachte gunstelingen den Hertog omringden. Te vergeefs trad Jan IV met hen in onderhandeling: zij wezen al zijne aanbiedingen met verachting van de hand. Acht dagen duurde het weifelen. Toen snelden de gilden naar het kasteel Coudenberg, waar de Hertog zich had opgesloten, en verpligtten hem de voornaamste heeren die hij had medegebragt, aan hen over te leveren. Jan, bevreesd geworden, bewilligde niet slechts in alle eischen, maar gaf al zijne gunstelingen aan de volkswoede prijs. In April vielen de hoofden van Everard 't Serclaes, Geldolf van Coudenberg en Willem Pipenpoy op het schavot, en twee maanden later die van nog veertien soortgelijke edelen. Eerst na dit strafgerigt werd de rust hersteld.

Terwijl Brabant zoo in rep en roer verkeerde, en Jacoba pogingen aanwendde om haar echt te verbreken, trachtte Jan van Beijeren vasten voet in Friesland te erlangen, hetgeen hem, door het volgen eener dubbelhartige staatkunde ten aanzien der Schieringers en Vetkoopers, eenigermate gelukte. Daarentegen werd Holland door twee rampen geteisterd, welke der welvaart een gevoeligen knak

[1] Zie de plaat op bladz. 249.

toebragten. Den 23 April 1421 verslond een hevige brand meer dan een derde der stad Amsterdam, waarbij onder anderen het Stadhuis, de Nieuwe Kerk en verscheidene andere openbare gebouwen tot hunne grondvesten verwoest werden. Bij den toenemenden handelsbloei der Amstelstad was deze schade allerbelangrijkst, doch zij was gering bij die welke de doorbraak tusschen Wieldrecht en Teisselingskerk, in den nacht van den 18 November, veroorzaakte. Twee-en-zeventig dorpen van den Zuid-Hollandschen-Waard werden daardoor onder den vloed bedolven, waarvan er vijftig nooit weder te voorschijn kwamen. De stad Dordrecht werd van het vasteland gescheurd en door de nieuwe binnenzee bij elken storm met een volkomen ondergang bedreigd. Tot overmaat van ramp bepaalde de st. Elizabethsvloed zich niet tot Zuid-Holland alleen: ook de overige kusten der Nederlanden leden geweldig. Het geheele dorp Petten werd door de Noordzee verzwolgen; van de vierhonderd menschen die in de kerk waren gevlugt, ontkwam geen enkel den dood.

Tijdens deze ongevallen bevond Vrouw Jacoba zich aan 't hof van Koning Henri V. Onder het geleide van den Henegouwschen edelman d'Escaillon, was zij uit Bouchain over Calais naar Engeland geweken, waar zij in Maart 1421 aankwam. Henri V, met wien zij ten vorigen jare, toen hij in Frankrijk vertoefde, eene naauwe verbindtenis had aangegaan, ontving haar met groote onderscheiding. Spelen, toernooijen en feesten ter eere der bekoorlijke vreemdelinge volgden elkander in de grootste verscheidenheid op. Jacoba, nog geene twintig jaren oud, won aller harten, en de gevierdste ridder van het Hof, Hertog Humphrey van Glocester, 's Konings broeder, dong naar hare genegenheid.

Intusschen was Jacoba ijverig in de weer om haar echt met Jan van Brabant te verbreken. Met dit oogmerk zond zij den Heer van Andregries en Henri Robinet, een Kamerijksch kanunnik, naar Rome. Deze afgevaardigden hadden in last, Paus Martinus te verzoeken, het huwelijk van den 30 Maart 1418 te ontbinden. Ongelukkigerwijze bragten zij als redenen daarvoor niet het onwaardige gedrag van Hertog Jan te berde, maar de nietigheid van de echtverbindtenis zelve, daar deze was aangegaan op een tijdstip, waarin een pauselijk brève haar uitdrukkelijk had verboden. Onwetend had de arme Jacoba hier een ernstig vraagstuk op 't gebied van kanoniek regt aangeroerd, en daardoor Paus Martinus uitgelokt om het door twee zijner kardinalen haarfijn uit te laten pluizen.

Daarmede gingen vele maanden te loor. Jacoba, die voor het eerst de magt der liefde gevoelde, drong te Rome op het nemen eener beslissing aan. Vruchteloos. Eindelijk het wachten moede, wendde zij zich tot Benedictus XIII, die, in weerwil der besluiten van het concilie te Pisa in 1409, den titel van Paus was blijven voeren. Deze, gevleid, zijne hoogepriesterlijke waardigheid eens elders dan in Spanje, het eenige land dat hem nog erkende, te kunnen doen gelden, zond oogenblikkelijk een bul naar Engeland, waarin hij den echt tusschen Jan en Jacoba van onwaarde verklaarde en Jacoba magtigde om een huwelijk met Glocester aan te gaan.

Gewapend met deze oirkonde, besloten Jacoba en Humphrey hun echt onmiddellijk te voltrekken. Zij moesten dien echter nog eenige maanden uitstellen, omdat de dood Koning Henri V, in Augustus 1422, aan zijne bloedverwanten en onderdanen ontrukte. Glocester kwam door dit sterfgeval, nevens zijnen broeder, den Hertog van Bedford, aan het hoofd van een regentschap, hetwelk gedurende de minderjarigheid van Henri VI, Engeland en de Fransche wingewesten zou besturen.

Jacoba's derde huwelijk werd de leus tot een nog heftiger oorlog tegen de Gravin. Jan van Brabant ontwaakte uit zijne sluimering, Jan van Beijeren schoot met verdubbelde woede het harnas aan, en Filips van Bourgondië, die onlangs zijn vader in zijne erfstaten, in Vlaanderen en Artois was opgevolgd, schaarde zich aan hunne zijde. De laatste koesterde de hoop, de opvolger der Beijersche vorsten in hunne Nederlanden te worden, doch Jacoba's huwelijk met den Hertog van Glocester deed hem vreezen, dat welligt wettige afstammelingen zijn uitzigt op Henegouwen, Holland en Zeeland zouden verijdelen.

Filips, de magtigste van Jacoba's tegenstanders, was tevens de ijverigste. Kon hij er in slagen, Prins Humphrey te beletten, Engelsche hulptroepen naar de Nederlanden te voeren, zoo ontrukte hij zijner nicht den steun, waarop zij het meest rekende. In de eerste plaats was hiertoe noodig, den Hertog van Bedford te winnen, aan wien, als deel in het regentschap, het beheer der Engelsche bezittingen in Frankrijk was opgedragen. Met klem toonde de Bourgondiër aan, dat het voor Engeland, bij den oorlog, die het met zijn nabuur voerde, verderfelijk moest wezen, zijne strijdkrachten te versnipperen; dat Hertog Humphrey op geen aanhang in de Nederlanden kon rekenen, en dat boven een verbond met eene Vorstin, wier landen haar meerendeels waren ontrukt, eene alliantie was te verkiezen met het magtige Bourgondië.

De Hertog van Bedford werd niet alleen door deze voorstellingen gewonnen, maar door zijn huwelijk met Anna van Bourgondië trad hij zelfs in de rij van Glocester's verklaarde tegenstanders.

Door dezen hinderpaal duurde het tot October 1424 eer Humphrey en Jacoba er aan denken konden, om Engeland te verlaten. Hun weg voerde hen over Calais, waar zij een gezantschap ontvingen, welks mededeelingen alles behalve aangenaam luidden. In naam der Hertogen van Bedford en Bourgondië werd hun namelijk aangekondigd, dat beide Vorsten besloten hadden, het Graafschap Henegouwen te bezetten, en zoo lang bezet te houden tot Paus Martinus V ten aanzien van Jacoba's huwelijk uitspraak gedaan zou hebben

Glocester, die vijfduizend man hulptroepen onder zijn banier vereenigde, meende gerust den strijd met

zijne talrijke tegenstanders te kunnen opnemen, in het vertrouwen, dat de herinnering aan Willem VI de landzaten zou bewegen, goed en bloed voor de eer van 's Graven dochter ten beste te geven. Bouchain was de eerste stad die hare poorten voor de jonge echtelieden opende. Zij werden er door de Hertogin-weduwe Margaretha ontvangen, die den maarschalk van Henegouwen, den Sire de Havrey, te hunner gunste had weten te stemmen. Landrecies tin, zeide zij, had zij zich verpligt geacht, den Hertog van Brabant te verlaten, omdat hij haar volle neef was. Zij had haar echt met dien Vorst altoos als eene doodzonde beschouwd, en steeds als een blad gebeefd, wanneer hij hare kamer binnentrad.

Filips van Bourgondië had aanvankelijk getracht om door de tusschenkomst van den Hertog van Bedford Glocester in zijne onderneming te stuiten. Dan, zich in deze verwachting bedrogen ziende, riep hij

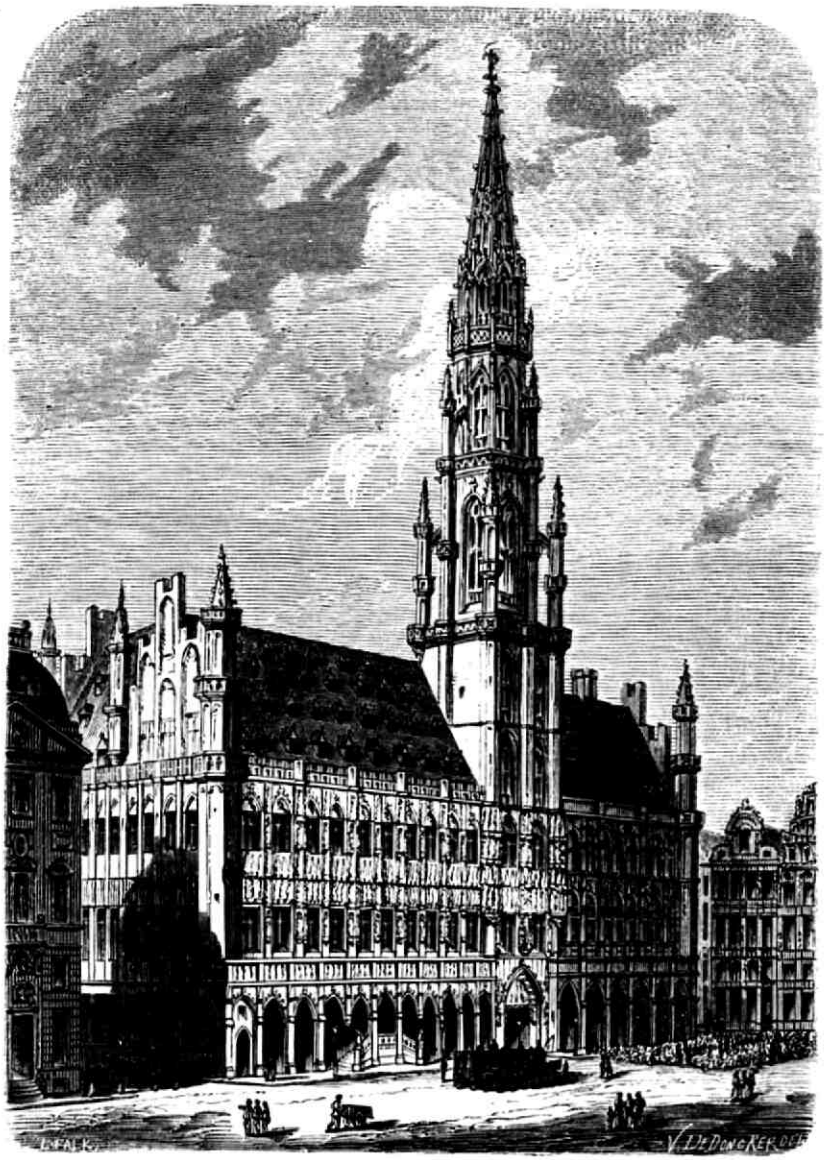

Het stadhuis te Brussel (1871).

en Avennes volgden dit voorbeeld, en eerlang wedijverden de hoofdsteden Valenciennes en Mons wie van beiden Humphrey en Jacoba met den meesten luister zou ontvangen. Na weinige dagen verklaarde gansch Henegouwen, met uitzondering van Halle en Enghien, zich ten gunste der Beijersche Vorstin en van Glocester, en den 5 December zwoer de Engelsche Prins den eed 's Lands instellingen en regten naar vermogen te beschermen. Jacoba verantwoordde haar gedrag voor de Staten: als Christen zijne Vlamingen en Artesiens tot eene heirvaart tegen den Engelschman op, terwijl hij den Graaf van st. Pol uitnoodigde om Brabantsche benden aan zijne legerscharen toe te voegen.

Terwijl van beide zijden toebereidselen werden gemaakt tot eene hevige worsteling, had in Holland eene groote verandering plaats gevonden. Op den 6 January 1425 was Hertog Jan van Beijeren te 's Gravenhage overleden, naar allen schijn ten gevolge van eene vergiftiging. Wie de aanlegger

dezer misdaad was, bleef verborgen, maar zij kostte het hoofd aan Jan van Woerden, Heer van Vliet, niettegenstaande zijne deelneming nooit ten volle is bewezen.

In de vrees hun overwigt te verliezen, wanneer Jacoba de teugels van het bewind weder opnam, riepen de Kabeljaauwschen Jan van Brabant tot ruwaard uit. De Heeren van Gaasbeek en Egmond verzochten hem naar Holland te komen, en achterde uitgezochtste wreedheden tegenover de ingezetenen, die zich te allen tijde door hunne trouw aan Jacoba hadden onderscheiden. Het ongunstige weder — het was in Maart en sneeuwde en regende door elkander — deed st. Pol besluiten om af te trekken. Hij zelf met zijne Brusselaars en Leuvenaars, verliet ongehinderd Henegouwen, doch de ruiterij onder den Heer van Rotselaar, werd door Glocester zoo hardnekkig vervolgd, dat zij haar

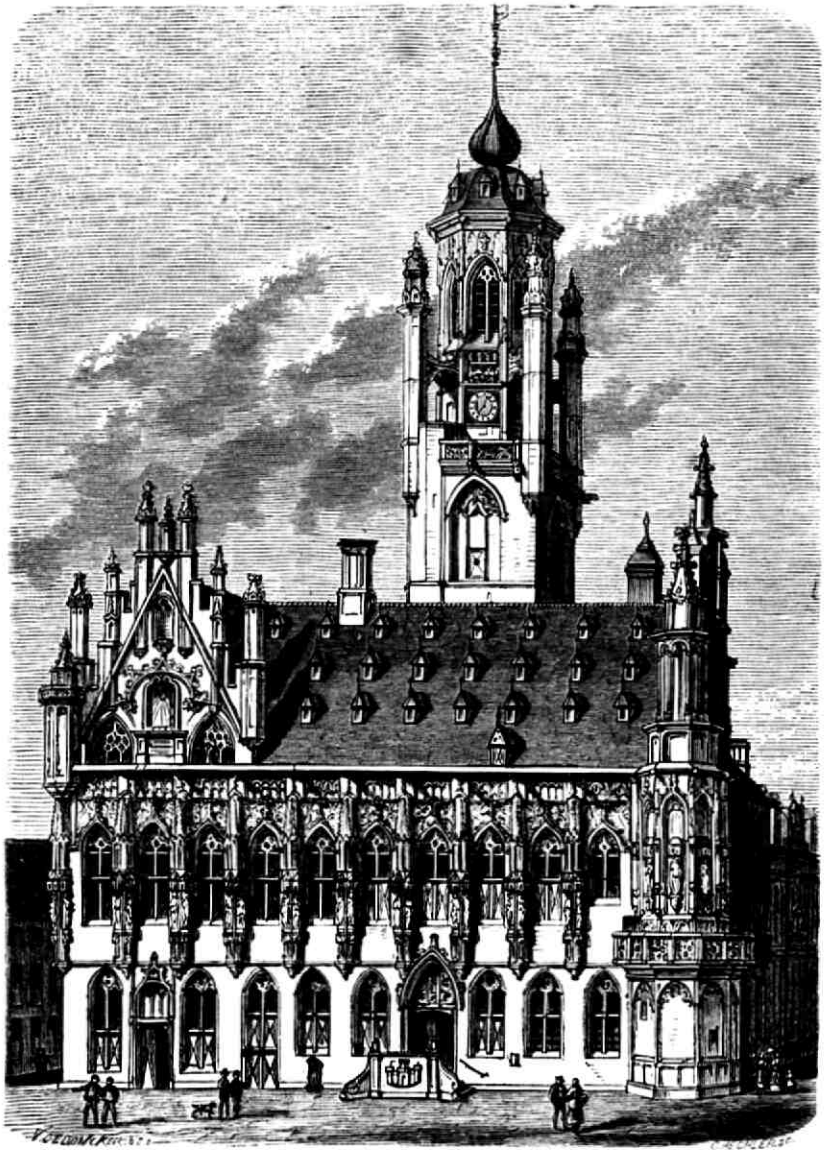

Het stadhuis te Middelburg (1871).

eenvolgens huldigden hem de meeste steden van dit Graafschap. Hetzelfde deden ook de Zeeuwsche poorterijen, Zierikzee uitgezonderd.

Terwijl Jan IV in Holland een zegevierenden intogt hield, drong de Graaf van st. Pol met het Brabantsche leger Henegouwen binnen, waar Braine-le-Comte, na eene dappere verdediging, verloren ging. Aan de burgerij werd het leven en hare bezittingen verzekerd. Dan, in weerwil dezer beloften, gaven de Brabanters de stad aan de vlammen prijs en bedreven

heil in de vlugt moest zoeken en de gansche roof die zij medevoerde, aan de Engelschen overlaten.

Middelerwijl had eene briefwisseling tusschen Filips van Bourgondië en Humphrey van Glocester ten gevolge gehad, dat de eerste den laatste tot een tweegevecht uitdaagde. De Engelsche Prins was niet in gebreke gebleven om het voorstel aan te nemen, waarna beiden er in toestemden, dat inmiddels de vijandelijkheden geschorst zouden blijven.

Van dezen wapenstilstand maakte Glocester gebruik, om een togt naar zijn vaderland te ondernemen, waar ernstige geschillen in den boezem van het regentschap zijne tegenwoordigheid vorderden. Jacoba verlangde hem te vergezellen. Doch de burgers van Mons verzochten haar dringend binnen hunne veste te blijven: zij zwoeren op het heilig Evangelie goed en bloed veil te hebben om de geliefde Gravin tegen hare vijanden te verdedigen. De jeugdige echtelingen gevoelden, dat zij dit verzoek niet weigeren konden. Maar toch was Jacoba schier ontroostbaar over Humphrey's vertrek: het was haar of zij haar gade nooit zou wederzien.

Ofschoon Holland en Zeeland Jan van Brabant sints January 1425 als ruwaard hadden erkend, was toch in het oosten van eerstgemeld graafschap een district, waar de bevolking er toe neigde, om Jacoba boven Jan te stellen. Het was de streek aan den Hollandschen-IJssel en aan de Lek, met de steden Gouda, Oudewater en Schoonhoven, die aan hare moeder Margaretha verlijftogt waren. Men hield zich nogtans geruimen tijd onzijdig, doch toen de berigten uit Henegouwen van de geestdrift gewaagden, die daar voor Jacoba en Humphrey heerschte, begon men meer openlijk de partij der Gravin te omhelzen. Eenige Hoeksche edelen, onder het geleide van Floris van Kijfhoek naar Mons getogen, om Jacoba hunne diensten aan te bieden, ontvingen de opdragt, zich naar vermelde streek te begeven, de goede gezindheid der poorters aan te wakkeren en de partij der Kabeljaauwschen en van Jan van Brabant uit den zadel te ligten. De stad Schoonhoven werd spoedig gewonnen. Doch het slot, dat van wege Hertog Jan aan de bewaking van Willem van den Coulster was toebetrouwd, bood weken achtereen een hardnekkigen tegenstand. Eindelijk door gebrek tot inwilligen gedwongen, gaf de bezetting zich over, op voorwaarde van vrij lijf vrij goed. De belegeraars stemden daarin toe, doch zonderden één man van de bezetting uit, wiens dood zij eischten: namelijk den schout van Gouda, Albrecht Beilinc, welke meer dan iemand de haat der Hoekschen op zich geladen had. De ongelukkige verwierf nogtans de gunst om op rantsoen gesteld te worden, ofschoon op zeer harde voorwaarden: hij moest namelijk de voor dien tijd hoogst belangrijke som van duizend schilden uitkeeren [1] (Maart 1425).

De angst die het hart van Jacoba had bewogen, toen Humphrey van Glocester van haar afscheid nam, werd maar al te spoedig geregtvaardigd. Zij ontving treurige berigten uit Engeland, waar het Parlement den Hertog verweet, dat hij de goede verstandhouding tusschen den Hertog van Bedford en Filips van Bourgondië had in gevaar gebragt. Maar nog treuriger aanzien verkregen de aangelegenheden in hare onmiddellijke nabijheid. De Brabanters zeiden den wapenstilstand op, en, geholpen door de afwezigheid der Engelsche hulptroepen, vermeesterden zij de eene Henegouwsche stad na de andere. Het duurde niet lang of zij rukten voor de hoofdstad Mons. Hadden de ingezetenen thans hunne belofte gestand gehouden, welligt zouden de Brabanters hier gestuit zijn. Doch ze werden flaauwhartig, weigerden tegen den vijand te strijden en smeekten Jacoba om zich over te geven. Te vergeefs: de fiere dochter van Willem VI wilde zich tot den dood verdedigen. Helaas, zij stond bijna geheel verlaten. In plaats van den vijand te bestrijden, vielen de burgers op de weinige achtergebleven Engelschen aan en vermoordden tweehonderd en vijftig van Jacoba's trouwste volgelingen. Redding was onmogelijk. Doch de Gravin viel ten minste niet in handen der Brabanters. Filips van Bourgondië sloot te Douay een verdrag met Jan IV, waarbij de beide Hertogen overeenkwamen, dat Mons en geheel Henegouwen door de Brabanters bezet zou worden, doch dat de Gravin in de magt van Filips zou blijven, althans tot het tijdstip, waarop Paus Martinus eene beslissing omtrent hare echtscheiding en huwelijken zou vellen.

Het was den 1 Juny 1425 dat Mons aan de Brabanters overging, nadat Jacoba te vergeefs de dringendste beden om hulp aan Humphrey had geschreven. Twaalf dagen later vertrok zij, onder het geleide van Engelbert van Nassau, Heer van Breda, naar de plek, die haar ter woonplaats was aangewezen, het grafelijke kasteel te Gent.

Onmiddellijk na deze gevangenneming deden de Graaf van Conversano en Engelbert van Enghien de Henegouwsche staten bijeenkomen om hulde en trouw aan Jan van Brabant te zweren. De Hertog, die op eene luisterrijke wijze zijn intogt binnen Mons had gedaan, liet er Jan van Luxemburg als zijn stadhouder achter. Doch met zijne heerschappij in Holland en Zeeland was het zoo goed als uit: naar aanleiding der overeenkomst van Douay eischte Filips het ruwaardschap dezer landen, en Jan IV was onnoozel genoeg daarin te bewilligen. De tegenstand der staten van Brabant had geene gevolgen: Jan IV bezegelde de oirkonde, waarnaar Filips zoozeer verlangde. Ook maakten de meeste Hollandsche en Zeeuwsche steden geene zwarigheid, om den magtigen Bourgondiër voor hun ruwaard of voogd te erkennen.

Terwijl Jacoba hare onheilen in het sombere kasteel der Vlaamsche graven te Gent beweende, hield Filips zich bezig met de toebereidselen voor het tweegevecht, waartoe hij Glocester had uitgedaagd. Hij leefde zeer matig, ten einde zijne krachten te sparen, oefende zich in den wapenhandel en onderhield zich vaak met kundige wapensmeden. Doch al deze voorzorgen waren noodeloos.

---

[1] Het is onbekend, of Beilinc dit rantsoen heeft bijeengebragt. Maar zooveel is zeker, dat hij door de gunst van Filips van Bourgondië, zeven maanden na Schoonhoven's val, over $^9/_{10}$ daarvan kon beschikken. Het verhaal van zijn levend begraven wordt daardoor minstens hoogst twijfelachtig. Zie Prof. R. Fruin, *De Waarheid aangaande Albert Beilinc*, en Mr. J. H. J. de Jonge, *Een Onderzoek naar de waarheid aangaande Allairt of Albert Beiling*, in Nijhoff's *Bijdragen*, Nieuwe Reeks, Deel VI.

Het Hof van eer, onder het voorzitterschap des Hertogs van Bedford, bijeengekomen, verklaarde nadrukkelijk, dat er geene oorzaken tot uitdaging bestonden, of bestaan konden, en men bijgevolg de Hertogen tot dien kampstrijd niet kon toelaten.

Na deze uitspraak maakte Filips zich gereed naar Holland te vertrekken, toen een onverwacht berigt zijn toorn opwekte. Na derdehalve maand van gevangenneming was Jacoba in mansgewaad haar kerker ontsnapt [1] en met twee getrouwe Hollandsche edelen naar Schoonhoven geweken. Hier, aan de Lek, hadden inmiddels bij voortduur de krijgsklaroenen geklonken. Naauw toch had van Kijfhoek van den Coulster gedwongen om zich over te geven, of de Jonker van Gaasbeek en Willem van Egmond, de vertegenwoordigers van Jan van Brabant in Holland, maakten alle toebereidselen om het slot van Schoonhoven te hernemen. Van den 8 April tot den 29 Augustus bleven de Kabeljaauwschen voor de veste, dat is tot twee dagen vóór Jacoba uit Gent ontsnapte. Te vergeefs echter verspilden de aanvallers op de sterkte hunne krachten: Schoonhoven bleef weerstand bieden. Ten laatste den vruchteloozen strijd moede, werd, onder bemiddeling van Hertog Adolf van Cleve, een zoen gesloten, die het leger der Kabeljaauwschen van de Lekoevers verwijderde.

Het was de achtste dag van hare vlugt, of tien dagen na het gesloten verdrag, dat Jacoba het Schoonhovensche slot bereikte. Het kon niet anders of hare terugkomst in Holland moest het vuur des oorlogs weder doen ontbranden. Ook weigerde Schoonhoven reeds terstond den zoen te bezegelen. Gouda en Oudewater sloten zich bij Jacoba aan, en zelfs in West-Friesland verhieven zich stemmen te harer gunste. Van de Kabeljaauwsche zijde zag men dit alles geenszins rustig aan, en zoo stonden welhaast weder burger tegenover burger in het harnas.

De partij van Jacoba werd belangrijk versterkt door de overkomst van Utrechtsche afgevaardigden die der Hollandsche Gravin hunne hulp aanboden.

Om Gouda tegen een aanval te beveiligen, nam Jacoba de doeltreffendste maatregelen. [2] Onder anderen gaf zij bevel om den IJsseldijk door te steken, waardoor geheel Schieland onder water liep. Naar het noorden echter was geene overstrooming te bewerkstelligen, wilde men de gemeenschap met Oudewater en het Sticht onderhouden. Welhaast vernam men de nadering des vijands van deze zijde. Ten einde hem te voorkomen, nam Jacoba het heldhaftig besluit, om, met de Stichtschen vereenigd, naar den Rijnkant op te trekken. Bij Alphen stieten de beide legers op elkander, in welk bloedig gevecht Jacoba eene volkomen overwinning behaalde (21 October 1425). Zegevierend keerde zij naar Gouda weder, als buit vele gevangenen en de banieren van Haarlem, Leiden en Amsterdam medevoerende.

Was voor Filips deze nederlaag eene bittere teleurstelling, des te gunstiger eindigde voor hem een strijd, die den 13 January 1426 in de nabuurschap van Brouwershaven werd geleverd. Het was namelijk Glocester gelukt, een landingsleger naar Zeeland af te zenden, dat op Schouwen aan wal gegaan, aanvankelijk de Kabeljaauwschen deed afdeinzen. Doch Filips, de banier van Bourgondië omklemmende, besliste met zijne Vlamingen, Artesiens, Picardiërs, Brabanters en Hollanders den strijd te zijner gunste. De overwinning was volkomen, want wie van de Engelschen en de Hoeksche Zeeuwen niet sneuvelde, moest naar de schepen vlugten, verdronk, of raakte in gevangenschap.

Jacoba, door dit verlies in Zeeland niet ontmoedigd, besloot naar het Noorden op te rukken, waar Alkmaar en de omliggende dorpen zich voor haar verklaard hadden. In April 1426 stond zij voor Haarlem, doch stiet er het hoofd, daar de burgerij alles behalve gezind was, haar binnen te laten. Integendeel, toen uit Vlaanderen, Leiden en Amsterdam hulp voor de belegerden opdaagde, zag de Gravin zich gedwongen, weder af te trekken. De togt eindigde nogtans niet zonder zegeteekenen: andermaal had bij Alphen eene ontmoeting plaats, waarin ook nu Jacoba de overwinning wegdroeg (30 April 1426). Vele Kabeljaauwschen bleven er op het slagveld, en, treurige verblinding, vele gevangenen werden er als muitelingen ter dood gebragt!

Filips, op het vernemen der gebeurtenissen voor Haarlem, uit Vlaanderen teruggekeerd, legde de Kennemers, die zich voor Jacoba hadden verklaard, zware boeten op. Hierover verbitterd, grepen zij, onder het bevel van hun baljuw, Willem Nagel, naar de wapenen, veroverden en verwoestten ettelijke sloten van de Kabeljaauwen, tot zelfs in Schieland, en, na zich van Monnickendam en Enkhuizen meester gemaakt te hebben, wilden zij ook Purmerende en Hoorn binnendringen. Doch zij hadden zich misrekend. De Hoornschen, hevig verbitterd op Jacoba, die, naar men verhaalt, den jeugdigen Jan Lambertsen Cruyff, uithoofde van een verkeerd overgebriefd woord, het hoofd had laten afslaan, verdedigden hunne veste zoo nadrukkelijk, dat de Kennemers volkomen verslagen werden. Daarbij ondergingen de Alkmaarders de schande om hun banier in de handen hunner naijverige mededingers achter te laten.

Filips onderwierp nu iedere plaats in West-Friesland, die nog Jacoba's zijde hield. Zoo ging het ook Enkhuizen, doch hierover namen de Hoekschen onverwacht eene bloedige wraak. Met eenige schepen op de Zuiderzee zwalkende, kwamen zij voor de stad, drongen haar binnen en voerden ongeveer honderd burgers weg, die zij deden onthoofden.

Duur moesten de Kennemers hun opstand boeten. Alkmaar werd verpligt zijne muren af te breken, en de wederspannige dorpen in eene boete van 115,300 kroonen verwezen, in den tijd van zes maanden op te brengen. Voorts moesten zij tot altoosdurende straf vier grooten 's jaars van elke haardstede in de schatkist storten. Zij mogten geene andere wapenen meer voeren dan slechte broodmessen zonder punten,

[1] Zie de plaat op bldz. 252.
[2] Zie de plaat op bladz. 253.

en eindelijk werden tien personen, naar keuze des Hertogs, aangeduid, "om met hen zijn wille te doen."

De zaken van Jacoba stonden zoo slecht mogelijk. Met uitzondering van den driehoek bij Gouda, Schoonhoven en Oudewater, was er naauwelijks één plekje, waar zij nog gehoorzaamd werd. Eene uitzondering maakte Zevenbergen, welks Heer, Gerrit van Strijen, der Gravin zijne diensten bleef wijden. Maar wie in de Nederlanden kon nog Filips tegenstand bieden? Den 11 April 1427 moest Heer Jan zijn verzet staken, den Bourgondiërs Zevenbergen openen en zich gevangen geven.

Karel de Stoute en Lodewijk XI te Peronne.

Inmiddels waren de rampen van Jacoba nog toegenomen door de uitspraak van Paus Martinus. Daarbij verklaarde de Kerkvorst haar huwelijk met den Hertog van Brabant voor verbindend en alzoo dat met Glocester voor onwettig. Ja, zoo streng luidde zijn beslissing, dat hij Jacoba verbood, met den Engelschen Prins te eeniger tijd in den echt te treden, wanneer, gelijk te voorzien was, Hertog Jan vóór haar uit het leven werd gerukt. Jacoba verloor daardoor bijna te gelijkertijd hare beide echtgenooten: immers Jan van Brabant overleed den 17 April 1427, en Glocester toonde zich voor ditmaal een gehoorzaam zoon der Kerk: nu hij genegenheid voor zekere Eleonora Cobham had opgevat, was het verbreken van zijn echt met Jacoba hem zeer naar den zin.

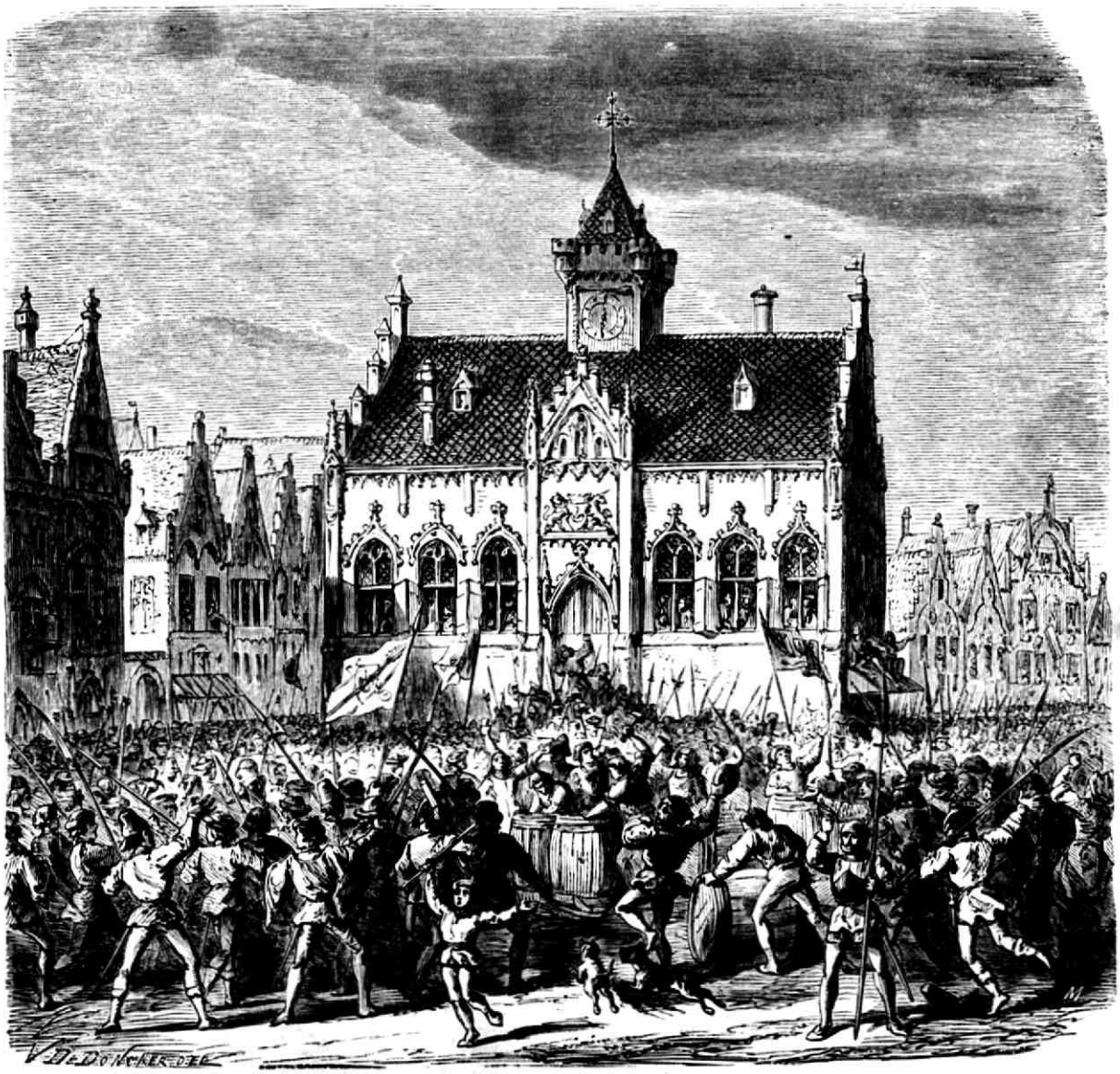

Oproer te Hoorn in 1470.

Thans door allen verlaten, moest Jacoba vreezen, welhaast ook uit haar laatsten schuilhoek aan IJssel en Lek verdreven te worden. Waren Hertog Filips niet de handen door zijne deelneming aan den Fransch-Engelschen oorlog gebonden geweest, Jacoba's verblijf te Gouda zou welligt reeds voor lang ten einde zijn geloopen, vooral nadat in October 1427 ook de Hoeksche vloot verloren was gegaan. Zij werd vernield in een slag, die de vlootvoogd Willem van Brederode bij Wieringen aan de scheepsmagt der Kabeljaauwsche watersteden leverde. Brederode moest zich met een groot gedeelte zijner manschappen overgeven, van welken velen als muitelingen te Enkhuizen werden onthalsd.

Den ondergang prijs gegeven, moest Jacoba het als een geluk beschouwen, dat toen in de lente van 1428 het Bourgondische leger opdaagde, om Gouda en Schoonhoven te veroveren, Hertog Filips zich genegen toonde, met haar in onderhandeling te treden. Mogten de voorwaarden hard luiden voor eene Vorstin, die eens de hoop kon koesteren, als Koningin eene schitterende rol te vervullen, bij den loop die de zaken thans hadden genomen, mogten zij niet ongunstig hee-

ten.[1] Jacoba bleef Gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland, met behoud van hare hofhouding. Doch zij verbond zich om geen huwelijk aan te gaan, zonder de toestemming van hare moeder, van de edelen en steden en van Hertog Filips, dien zij als ruwaard en erfgenaam aannam. Ook moest zij zich laten welgevallen dat hare magt binnen enge grenzen werd beperkt: alle wetten of besluiten in zake van 's Lands bewind moesten aan Filips' goedkeuring onderworpen worden.

Het verdrag, waarbij partijen dit alles bepaalden, werd den 3 July 1428 te Delft bezegeld.

Naar het scheen, moest er nu een rustige tijd voor de zoo beproefde Gravin aanbreken. Doch zij vond een nieuwen vijand te bekampen: geldgebrek. Lang kon dit niet verborgen blijven voor den man, wien Filips in zijne plaats als stadhouder in Holland had achtergelaten, den even begaafden als rijkbemiddelden Frans van Borssele. Met de uiterste kieschheid kwam hij haar te hulp, en deze welwillendheid maakte een zoo grooten indruk op Jacoba, dat zij hem welhaast boven alle ridders onderscheidde. Beider vriendschap wakkerde eerlang tot liefde aan, en nu, alle gevaren voorbijziende, schonk Jacoba den man harer keuze hart en hand.

Hertog Filips, van den te 's Hage gesloten echt onderrigt, liet Frank van Borssele onverwacht opligten en naar het slot te Rupelmonde in Vlaanderen voeren. Jacoba was ontroostbaar, vooral toen alom het gerucht werd verspreid, dat de stadhouder zijne vermetelheid met den dood zou boeten. Werkelijk ontving, volgens een oud verhaal, Rupelmonde's slotvoogd, bevel om Frank het hoofd voor de voeten te leggen, en wel op een oogenblik dat beiden eene partij schaak met elkander speelden.[2] De ontroering des kasteleins verried aan van Borssele het geheim in den brief, die, zoo als hij had opgemerkt, van het Hof was gekomen. Schoorvoetend en niet dan op herhaalden aandrang reikte de slotvoogd het schrijven over. Van Borssele las. Zijne trekken namen eene sombere uitdrukking aan. Eindelijk barstte hij los: "Zoo heeft dan ten laatste de bitterheid mijner vijanden 's Hertogs goedheid overwonnen!" Na den eersten schok herstelde hij zich echter en vervolgde: "Ik weet, dat gij huivert voor het bevel, dat u gegeven is. Welaan, verberg mij in een der afgelegenste kerkers. Verspreid het gerucht, dat ik onthoofd ben en berigt den Hertog de voltrekking. Toont hij niet het minste berouw, welnu, zoo kunt gij bij uwe wederkomst mij aanstonds doen sterven; doch heeft hij, zoo als ik vermoed, in een oogenblik van drift aan zijne wraak den teugel gevierd, beken dan de waarheid. Op die wijze redt gij niet alleen mij, maar zult zelfs grooten lof behalen, en eene rijke vergelding zal niet uitblijven."

De slotvoogd nam dit voorstel met blijdschap aan, vertrok naar het hof en ontwaarde terstond, dat Frank te regt had geoordeeld, dat Filips in overijling het vonnis had geveld. "Mijn God!" riep de Vorst, "wat heb ik gedaan?" De slotvoogd viel bij deze woorden op de knieën. Hij bekende zijne eigenmagtige handelwijze en oogstte, in plaats van verwijt, 's Hertogs erkentelijkheid in.

Zoodra Jacoba de gevangenneming van haar Frank had vernomen, rustte zij terstond met de schatten van haar gemaal, eene vloot uit, grooter dan zij ooit had bijeengebragt. Langs de Zeeuwsche stroomen wendde zij den steven naar de Schelde en naderde Rupelmonde, met het voornemen, om, het kostte wat het wilde, den dierbaren echtvriend te bevrijden. Doch Filips was haar voorgekomen: hij had zich met eene aanzienlijke krijgsmagt in de nabuurschap van het slot gelegerd.

Naauw hadden Jacoba's schepen het anker geworpen, of de Gravin liet Filips verzoeken, haar gade, zoo hij nog in leven was, te mogen spreken. In plaats van te antwoorden, gaf de Hertog bevel, Frank voor een der vensters te geleiden. In een hartroerend gesprek gaven man en vrouw elkander de verzekering hunner trouw, hij aan het venster, zij op den achtersteven van het vaartuig. Jacoba's liefde zegevierde over alle bedenkingen. Om haar gade te redden, trad zij met den Hertog in nieuwe onderhandelingen, die, door Graaf Frederik van Meurs geleid, met het verdrag van den 12 April 1433 eindigden. Daarbij werden de banden van Frank geslaakt voor de opofferingen, die Jacoba zich getroostte. Zij liet den titel van Gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland varen en gaf zelfs de schaduw prijs van hare vorstelijke magt.

Van hare vroegere grootheid behield zij niets dan de heerlijkheden Voorne, Zuid-Beveland en Tholen, nevens de tollen van Holland en Zeeland en het opperhoutvesterschap dezer gewesten. Zij mogt zich Gravin van Ostrevant schrijven en ontving van Filips de verzekering, dat, zoo hij vóór haar stierf, zij weder in het bezit van hare graafschappen zou komen.

Sedert verwijlde zij veelal op het kasteel Teilingen bij Sassenheim [1], waar zij volgens de overlevering in ledige oogenblikken sierlijke aarden kruikjes vervaardigde. Waarschijnlijk vertoefde zij soms ook nog op Ostende te Goes, waar zij vroeger meermalen deel had genomen aan het papegaaischieten der vrolijke Zuid-Bevelanders, of op het Hof te Maartensdijk, waar haar echt met den geliefden Frank openlijk werd bevestigd.

HOOFDSTUK XXVIII.

FILIPS I (de Goede).

Staatkunde van Filips. — Keizer Sigismund verklaart hem den oorlog. — Vrede van Arras (Atrecht). — Het

[1] Zie de plaat op bldz. 256.
[2] Evenzoo op bldz. 257.

[1] Zie de plaat op bldz. 260.

Engelsche graauw mishandelt de Nederlanders in Brittanje gevestigd. — Oorlog met Engeland. — Beleg van Calais. — De Engelschen voor de Schelde. — Dood van Jacoba van Beijeren. — Oproer te Brugge. — Verloving van Karel, Graaf van Charolais. — Oorlog der Hollanders en Zeeuwen tegen de Oosterlingen. — Luxemburg komt aan het Bourgondische Huis. — Hernieuwing der Hoeksche en Kabeljaauwsche onlusten. — Vreeselijke beroeringen te Amsterdam, Haarlem en Leiden. — Verbod tegen het dragen van kenschetsende kaproenen en onderscheidingsteekens. — Voorbeelden van strenge geregtigheid. — Vlaanderen in rep en roer ten gevolge eener belasting op het zout. — Veldslagen bij Rupelmonde en Gaveren. — Beleg van Bordeaux. — Geloftefeest te Rijssel. — Huwelijk van den Graaf van Charolais. — Belangrijke indijkingen in Zuid-Holland. — Filips bewerkt dat David van Bourgondië tot bisschop van Utrecht en Lodewijk van Bourbon tot bisschop van Luik wordt verkozen. — Louis XI, ten troon verheven, draagt Karel van Charolais het gouvernement van Normandië op. — Oneenigheid tusschen Filips en Karel. — Eerste vergadering der Staten-Generaal. — Slag van Monthléri. — Veldtogt tegen de Luikenaren. — Verwoesting van Dinant. — Dood van Filips. — Groote werken onder 's Hertogs bewind ten einde gebragt of ondernomen.

(1433—1467).

Filips de Goede,[1] in Juny 1396 te Dijon geboren, was den 10 September 1419 geroepen tot het bewind over vier magtige gewesten: Bourgondië, Franche-Comté, Vlaanderen en Artois. Zijne verheffing had onder treurige omstandigheden plaats, daar zijn vader, de dappere Hertog Jan zonder Vrees, op de brug over de Yonne te Montereau verraderlijk, door het gevolg des Dauphins — later Koning Charles VII — was vermoord.

Deze euveldaad had de verbittering van Filips tegen den Dauphin en diens aanhang, de Armagnac's, tot eene hoogte doen stijgen, die hem niets zoo zeer ter harte deed gaan dan de vernedering van den tak van Valois, die nu tegen de Lancaster's strijd voerde. Daardoor werd hij de hoofdbewerker van het verdrag van Troyes, op den 21 Mei 1420, waarbij Koningin Isabella, uit naam van haar kranken, van haar geheel afhankelijken gade, Charles VI, erkende, dat de Dauphin niet langer tot de erfopvolging geregtigd was, maar deze overging op den verloofde van hare dochter Catharina, Henri V, Koning van Engeland.

Filips had vervolgens medegewerkt om het Fransche parlement te bewegen, den Dauphin onvoorwaardelijk van zijn regt op den troon vervallen te verklaren, en Henri V ondersteund om zijne overwinningen tot de Loire uit te breiden. Na Henri's dood, op den 21 Augustus 1422, had hij de regten van den tweejarigen Prins (Henri VI) nadrukkelijk helpen verdedigen, ja met zoo veel ijver had hij zich aan de bevordering der Engelsche belangen gewijd, dat daaraan voor een goed deel te danken was, dat Jacoba zich van 1425 tot 1428 te Gouda had kunnen staande houden. Niettemin had Filips geenszins zijn eigen voordeel uit het oog verloren, want in 1420 had hij van Graaf Jan III het regt van erfopvolging in Namen gekocht, en in 1430 bewerkt dat de hertogdommen Brabant en Limburg hem als vorst huldigden. Bij Jacoba's afstand beheerschte Filips derhalve alle landen van de Zuiderzee tot de Authie en die van de bronnen der Seine tot den Jura. In het gevoel dezer magt stichtte hij ten jare 1430, bij gelegenheid van zijn derde huwelijk, met Isabella van Portugal, de Orde van het Gulden Vlies.

Keizer Sigismund, die met leede oogen de toenemende magt van den Bourgondiër beschouwde, verklaarde in 1434 dat Filips zijne staten niet dan door overweldiging bezat. Hij dreigde een trots te zullen breidelen, die nu weder eigenmagtig over Henegouwen, Holland en Zeeland had beschikt, zonder met deze leenen door het Rijk begiftigd te zijn. Gelukkig had Filips niet veel van Sigismund te vreezen: het ontbrak den Duitschen Keizer aan magt om zijne bedreigingen door de wapenen klem bij te zetten.

Even weinig had Filips te duchten van Charles VII, van Frankrijk, ofschoon deze, na het heldhaftig optreden der Maagd van Orléans, den Engelschen met goed gevolg begon weerstand te bieden. In plaats toch van Bourgondië aan te tasten, bood de Fransche Koning den Hertog een hoogen prijs voor eene verzoening aan.

Ware Filips zijne tot hiertoe gevolgde staatkunde trouw gebleven, hij zou dit aanbod van de hand hebben gewezen. Doch hij ging er toe over om het bondgenootschap met Henri VI te verbreken. Van lieverlede was hij tot de overtuiging gekomen, dat een Vorst die over Engeland en Frankrijk beiden gebood, een gevaarlijk nabuur moest zijn. Daarom teekende hij te Arras, den 21 September 1435, den zoogenoemden heiligen vrede. Hij verwierf daardoor het onbetwist bezit over Auxerre en Maçon en daarenboven in pandschap gedurende zijne levensjaren en die zijns opvolgers Péronne, Montdidier, st. Quentin, Amiens en Abbeville. Ook legde Koning Charles op plegtige wijze de verklaring af, dat hij den moord van Jan zonder Vrees verfoeide, dat deze daad buiten zijn toedoen en geheel tegen zijn zin was geschied, en hij den dader straffen zou.

Zoodra het sluiten van dit verdrag in Engeland bekend werd, veroorzaakte het een hevig misnoegen. In de opene brieven, op naam van Henri VI uitgegeven, werd de Hertog van Bourgondië uitgekreten voor een verrader, die zijn wettigen heer was afgevallen en aan een overweldiger — zoo toch beschouwden de Engelschen Charles VII — de hand had geboden. De woede bepaalde zich niet enkel tot Filips en zijne raadslieden. Het graauw viel op eenige vreedzame Nederlanders aan, die zich in Engeland ophielden, en bragten er velen om het leven. Eerst door strenge bevelen van Henri's hof werd die moedwil gestuit.

Deze wraakoefening der Engelschen, zoowel als

[1] Zie de platen op bladz. 261 en 264.

hunne aanmatiging om der Hollandsche en Zeeuwsche steden aan te schrijven, zich aan de magt van Bourgondië te onttrekken, wekte zoozeer den wrevel op van Hertog Filips, dat hij Koning Henri VI den oorlog verklaarde en hulpbenden naar Koning Charles VII zond. De Engelschen verloren, den 13 April 1496, Parijs aan den connétable van Frankrijk, terwijl Filips zich met 30,000 manschappen, meerendeels Vlamingen, voor Calais nedersloeg. De Hollanders en Zeeuwen ondernamen eene poging om de haven door het laten zinken van schepen te versperren. Doch werkelijke voordeelen behaalde men niet. Dit verdroot den Vlamingen. Zij begonnen te morren, klaagden over verraad en gaven openlijk hun voornemen te kennen om naar huis te keeren. De Hertog dit vernemende, snelde naar het kwartier der Gentenaars. Hij smeekte hen om te blijven. Een aanval van het Engelsche leger verwachtende, zou hij zijne eer voor altoos verloren rekenen, indien hij hun een veldslag moest weigeren.[1] Doch de onbuigzame Vlamingen luisterden naar geen zijner vertoogen. Zij staken hunne tenten in brand en trokken onder het geleide des dekens Jacob de Zagere naar hunne haardsteden weder (July 1436).

Was er iets dat het gedrag der Vlamingen in een minder hatelijk licht kon stellen, het was de vrees, dat, terwijl zij voor Calais lagen, de vijand gelegenheid zou vinden om in Vlaanderen te landen. Werkelijk kwam reeds in Augustus eene Engelsche vloot van vierhonderd bodems de Wielingen binnenstevenen, die eerlang Vlaanderen's noordkust in een tooneel van plundering en moord herschiep. Filips mogt de hoop koesteren, dat de Hollanders en Zeeuwen deze vreemdelingen zouden helpen verdrijven. Doch toen de bewoners van het graafschap aan de Rijn- en Maasmonden ontwaarden, dat de Engelschen zich in Zeeland alleen van mondbehoeften voorzagen en noch op Walcheren noch op Zuid-Beveland vijandelijkheden pleegden, weigerden zij op eene dagvaart te 's Hage een hulp die zij eer schadelijk dan nuttig rekenden. Ook waren zij alles behalve met de Vlamingen ingenomen, die den aanvoerder der Hollandsche landingsvloot bij zijne terugkomst van Calais in de nabuurschap van Ostende hadden vermoord. Toornig over dien onwil, vertrok de stedehouder naar Zierikzee. Doch daarmede kreeg hij geld noch manschappen.

Hertog Adolf van Gelder voor Karel de Stoute.

In dit tijdsgewricht eindigde Jacoba van Beijeren haar levensloop. Zij was na het bevestigen van haar vierde huwelijk aan het kwijnen geraakt en overleed den 8 October 1436. Haar lijk werd naar 's Gravenhage gevoerd om in de Hofkapel bijgezet te worden.

Het weigeren van hulp, waar die zoo dringend werd begeerd, bewijst dat Filips op de onderdanigheid der ingezetenen juist niet bijzonder kon roemen. De Vlamingen gingen echter verder dan hulp te weigeren. Onder het voorwendsel verkregen reg-

[1] Zie de plaat op bladz. 205.

ten te willen handhaven, liepen de Bruggenaren het land af, plunderden de naburige plaatsen en benamen eenigen die zich tegen hen kantten, b. v. den schout, het leven. Zekeren dag dat de Hertogin, Isabella van Portugal, de stad wilde uitrijden, hielden de oproerlingen haar rijtuig bij de Kruispoort aan. Bevende drukte de Vorstin haar zoon aan het hart. Doch de aanval gold Isabella niet, ofschoon men haar de hevigste scheldwoorden naar het hoofd wierp. Men had het geladen op twee harer edelvrouwen, de echtgenooten der heezijner manschappen binnen, of de wethouders en dekens smeekten hem het hierbij te laten. Filips liet zich verbidden. Hij gaf den achtergebleven krijgers bevel voor de poort te toeven, terwijl hij zelf, met de elfhonderd man die reeds binnen was, naar de Vrijdagmarkt oprukte.

Twee der oudste burgers, de bakker Yweyns en de kuiper van der Smissen, traden hem te gemoet om hem hunne hulde te brengen. Doch te naauwernood hadden zij zich voor hem neergebogen, of de verzamelde menigte wierp zich op hen en bragt hen om

Beleg van Neuss.

ren van Uytkerke en van Hoorne. Deze dames werden op de brutaalste wijze uit het rijtuig gesleurd en naar de gevangenis gevoerd, onder het voorgeven dat hare echtgenooten tot 's Lands vijanden behoorden. Filips poogde door toegefelijkheid de gemeente tot bedaren te brengen. Doch vruchteloos. Na maanden onderhandelens was hij even ver als bij het uitbreken der wanordelijkheden. Eindelijk, den 22 Mei 1437, verscheen hij met een leger van 3000 beproefde krijgslieden voor de stad. Men opende hem de Bouveriepoort. Doch te naauwernood was hij met ruim een derde onder de oogen van den verbaasden Vorst. De krijgslieden, getuigen van het verraad, begonnen op het volk te schieten. Ettelijke burgers stortten getroffen ter aarde. Doch er vlogen nu zoo vele pijlen, steenen en andere zware voorwerpen uit de vensters op de krijgslieden neder, dat deze vol schrik ontwaarden, dat doodsgevaar hen bedreigde. Op dit oogenblik boodschapte de Heer van Liedekerke, dat de burgerij de poort gesloten had, en de tweeduizend manschappen die achter gelaten waren, in geen geval hulp konden bieden. "Terug naar de poort!"

riep Filips. Strijdende baande men zich een weg derwaarts, doch niet dan ten koste van vele levens. Zelfs in de naaste omgeving des Hertogs vielen dooden. Onder hen merkte men op Jean de Villers, maarschalk van l'Isle-Adam. Zijn lijk werd opgenomen en langs de straten gesleurd. Eindelijk naderde men de poort. Maar zij was gesloten, en de woede des volks ten top gestegen. Niets scheen den Hertog van den dood of de gevangenschap te kunnen redden. Vreeselijke kreten weergalmden, en, helsche geesten gelijk, slingerden de burgers hunne wapenen, met al wat in hunne handen in wapenen was herschapen, naar den Hertog en zijne volgelingen. Een gelukkige inval des dekens van het scharenslijpersgild, Jacob van Hardoijen, gaf uitkomst. Hij liep de naaste smidse binnen, wekte den bewoner op hem te volgen en brak met diens hulp het slot der poort open.[1] Hertog Filips was gered, doch dertig hovelingen vielen der woedende menigte in handen, terwijl meer dan honderd krijgslieden, doodelijk gewond, straat en gracht met hun bloed kleurden. Immers, de poort was weer toegeworpen, en wie ontkomen wilde, moest zich, door eene razende menigte, over de muren en door de vestgracht, een weg naar buiten banen.

Ziedende van toorn, trok de Hertog naar Lille[2], vast besloten daar een magtig leger bij een te brengen, om den geleden hoon te wreken. Vruchteloos echter gaf hij bevel om allen toevoer naar Brugge af te snijden. De stedelingen drongen door de bezetting heen en sloegen zich zelfs neer voor Sluis, om welke veste zij van den 4 tot den 19 July vertoefden.

Bij deze beroeringen gingen koophandel en nijverheid te gronde. De getouwen stonden stil, alle nering verviel, zelfs de akkers werden niet meer bebouwd. Gelukkig dus voor Vlaanderen dat de opstandelingen den moed lieten zakken, toen Gent, Yperen en Kortrijk den Hertog beloofden, hem hulp te bieden om Brugge te bedwingen. Eensklaps sloeg nu de hollende menigte tot een ander uiterste over. Om 's Hertogs genade te winnen, maakte zij zich van hare aanvoerders meester en leverde hen, zonder daartoe aangezocht te zijn, in 's Hertogs gevangenis te Vilvoorde af. Ook gaven zij den krijgsgevangenen de vrijheid weder, na hun eerst met prachtige kleederen begiftigd te hebben. Ten slotte vaardigden zij een gezantschap naar Hertog Filips af, om zijne langmoedigheid in te roepen.

Toen de Hertog de vertegenwoordigers van Brugge aan het hof te Arras had toegelaten, hoorde hij hen aan, zonder hen te antwoorden. Maar het flikkeren zijner oogen verried wat in zijn hart omging. Op dit gezigt wierp zijne gemalin Isabella zich voor hem te voet en smeekte voor de ongelukkigen om genade. Prins Karel voegde zijne bede daarbij, even als Hertog Jan van Cleve. "Welnu," sprak Filips, "verneem dan mijne voorwaarden en uw straf."

's Hertogs eischen waren uiterst hard, doch wat bleef er voor de Bruggenaren over dan zich te onderwerpen? Filips vorderde, dat de wethouders, hoofdmannen en dekens hem blootshoofds en barrevoets, op een uur afstands van de stad, om vergiffenis zouden smeeken. De burgerij zou eene boete opbrengen van 200,000 gouden rijders en nimmer meer spreken over het regtsgebied dat zij beweerde over Sluis te bezitten. Eveneens moest zij zich getroosten, dat het gansche Vrije — het kwartier rondom Brugge — van de stad werd gescheiden, ten einde het vierde lid van Vlaanderen uit te maken. Eindelijk, vele andere harde bepalingen niet gerekend, moesten vier en veertig aangewezen burgers aan Hertog Filips worden overgeleverd, om met hen "overeenkomstig zijnen wil te handelen" (4 Maart 1438).

Den 3 April daaraanvolgende viel een bloedig strafgerigt te Brugge voor: elf der aangewezenen boetten op het schavot hunne vermetelheid met den dood, terwijl een twaalfde zijne straf in het naburig Male onderging. De overigen werden of ten eeuwigen dage opgesloten of uit Vlaanderen gebannen.

Een vrolijker tafereel aanschouwde st. Omer, twee maanden later (Juny 1438): t. w. de plegtige verloving van Graaf Karel van Charolais, den oudsten zoon des Hertogs, met de jeugdige Prinses Catharine, dochter van Koning Charles VII van Frankrijk.

Terwijl Vlaanderen ten prooi was aan de overmoed der ingezetenen der beide hoofdsteden — want ook te Gent viel menig tooneel van verwarring voor — voerden Holland en Zeeland een hevigen oorlog tegen de Oosterlingen, zooals men toen de bewoners der havensteden aan de Oostzee noemde. Wangunst aan de eene zijde en het veronachtzamen van sommige bepalingen der Hanze aan de andere waren de aanleidende oorzaken. Van den jare 1434, waarin Lübeck de Hollanders beschuldigde, den bondgenooten velerlei schade toegebragt te hebben, tot 1437, werd het uitbarsten der vijandelijkheden door onderhandelingen en vertoogen opgeschort. Doch in de lente van het laatstvermelde jaar vielen de Oosterlingen eensklaps op de Nederlandsche schepen aan, die, geen onheil vermoedende, zich zonder tegenweer te bieden, moesten overgeven. Dit veroorzaakte een dubbelen slag. Vooreerst ging daardoor een groot kapitaal aan bodems en ladingen te loor, en ten tweede ontstond een nijpend gebrek aan koren. Immers der oogst van 1436 was in de Nederlanden ten gevolge van geweldige overstroomingen bijna geheel mislukt, en nu bleven de schepen weg, die naar het Oostland in talrijke vloten gestevend, granen moesten aanvoeren. Het koren steeg zoo hoog in prijs, dat slechts weinigen meer brood bekomen konden. Er volgden opschuddingen onder de burgerijen, die, inzonderheid te Rotterdam tot eene aanmerkelijke hoogte stegen. Hertog Filips, in den oorlog tusschen Frankrijk en Engeland ge-

[1] Zie de plaat op bladz. 268.
[2] Rijssel.

wikkeld, deed weinig om de ellende te stuiten; maar op eene dagvaart van Holland's adel en de Hollandsche steden, op den 16 Mei 1438, werd besloten, de Oosterlingen met inspanning van alle krachten te beoorlogen. Alle groote schepen die in den Lande waren, werden tot den strijd opgeëischt en moesten binnen veertien dagen het zeegat uit. Ook ontving ieder burger last, zich gereed te houden, om ten oorlog te trekken, waar 's Lands dienst dit vorderde. Verder werd een groot aantal baartsen en kapers uitgerust om naar de Oostzee koers te zetten, waar zij welhaast aanmerkelijke voordeelen behaalden. Al wat uit het Westen naar de Weser, Elbe of Oostzee ging, werd genomen, somtijds zoowel vrienden als vijanden, waardoor men den Oosterlingen het nemen onzer schepen met woeker betaald zette. Stoutmoedig op deze verrigtingen, plaatsten de Hollanders en Zeeuwen een bezem in den mars, ten teeken dat zij de zee van vrijbuiters schoon geveegd hadden. Niettemin mislukte hunne poging om Koning Erik van Denemarken op zijn wankelenden troon te handhaven. Zij moesten het aanzien, dat die Vorst door zijn broederszoon, Christoffel, Hertog van Beijeren, werd verdrongen. Gelukkig begonnen zoowel de onzen als de Oosterlingen in te zien, dat oorlog en kaapvaart verarmen, maar de koophandel een zenuw is die kracht bijzet. Den 23 Augustus 1441 werd een bestand voor den tijd van tien jaren gesloten, ten einde inmiddels de verschillen te beslechten. Veel had tot deze uitkomst de edelmoedigheid der West-Friezen bijgedragen. Burgers van Hoorn en Enkhuizen hadden namelijk drie groote Oostersche vaartuigen op de kust van Noorwegen genomen en naar de Zuiderzee gevoerd. Trots de jammerlijke gewoonte om de vijanden óf af te maken òf met de grootste hardheid te behandelen, bejegenden de Hoornschen en Enkhuizers deze Oosterlingen met zooveel menschlievendheid, dat zij, weder ten hunnent gekeerd, de deugd der Hollanders niet genoeg roemen konden. Een hunner hoplieden, Peter Brand, was daarbij voorganger. "Nu ik de regtschapenheid der Hollanders heb leeren kennen," zeide hij, "zal ik niet rusten voor wij weder vrienden met hen zijn."

Kort daarna werden de Bourgondische erflanden met het grootste der Nederlandsche gewesten vermeerderd, het hertogdom Luxemburg. De weduwe van Hertog van Jan van Beijeren, Elisabeth van Görlitz, had dit land sints 1409 in pandschap bezeten, doch hare onderdanen, even weinig over haar tevreden als de Luikenaars vroeger over haar gade, hadden in 1440 openlijk de zijde gekozen van Hertog Wilhelm van Saksen en zijne gemalin Anna van Oostenrijk, die, schoon door huwelijk en geboorte regtmatige erfgenamen van Luxemburg, door gebrek aan middelen, buiten de gelegenheid waren gebleven om aan de verpanding een einde te maken. Het verzet der ingezetenen was tot een volslagen opstand aangegroeid, zoodat Elisabeth zich genoodzaakt zag, het slot van Luxemburg te verlaten en naar Dijon te vlugten.

Aanvankelijk droeg Elisabeth Hertog Filips alleen de waardigheid van stadhouder (*mambour*) op, doch nadat de Bourgondiër zich van Ivoix, Arl en (in den nacht van 21 op 22 November 1443) van het slot te Luxemburg had meester gemaakt [1], kwam de weduwe van Jan van Beijeren tot de overtuiging, dat het beter ware Filips hare heerschappij geheel over te dragen. Zij stond dus "haar beminden neef" al hare regten af op het hertogdom en het daaraan verknochte graafschap Chiny, als vergoeding niets bedingende dan eene som van 11,000 gulden benevens eene zeer kleine lijfrente. Wilhelm van Saksen, geen kans ziende, den magtigen Bourgondiër Luxemburg weder te ontnemen, stemde bij den vrede, die den 20 December in de abdij van Münster werd gesloten, in dien afstand toe.

Door deze aanwinst bevonden zich thans alle Belgische heerschappijen — het bisdom Luik uitgezonderd — in de magt van Bourgondië, en daarnevens nog de rijke kustgewesten Holland en Zeeland.

Geruimen tijd hadden de oude geschillen in de landen tusschen het Vlie en de Schelde gesluimerd, toen het schenken van eenige eerambten aan Hoekschen en het beramen van nieuwe belastingen, de Kabeljaauwschen tot daden van geweld deden overslaan. Te Amsterdam nam de opschudding een begin, bij gelegenheid dat de stedelijke regering veranderd zou worden. In January 1444 stelde het graauw zich tegenover de burgerij, viel den schout Klaas de Grebber aan en doodde een geacht poorter, die het woeste volk met goede woorden meende tot bedaren te brengen. Een priester, die zich juist met het sacrament des altaars op straat bevond, mogt voor een oogenblik eenigen indruk maken, welhaast moest hij zelf naar middelen uitzien om zich te redden. [2] Intusschen de Kabeljaauwschen zich te zwak gevoelende om den storm te wederstaan die van 's Hertogs zijde volgen moest, namen de wijk naar Haarlem, waar zij zich vereenigden met de burgers die dezelfde gezindheid waren toegedaan. Eene akelige gedaante namen de zaken in de Spaarnestad aan. Beide partijen verzamelden zich op de Groote Markt. Al de ellende eener blinde partijwoede dreigde nu om zich heen. Twee dagen stond men tegen over elkander, zonder zich zelfs door een zwaren stortregen te laten afschrikken. Even als te Amsterdam, waagde het een priester de driften door het opheffen van het sacrament te doen bedaren. Doch hij werkte niet meer uit, dan dat Burgemeester Nicolaas van Adrichem, die aan het hoofd der Haarlemsche Hoekschen stond, den zijnen bevel gaf om de Markt te ontruimen.

Ter naauwernood echter had dit lid van den magistraat zijne woning bereikt, of hij werd er belegerd door de vleeschhouwers, en wel, o schande, onder aanvoering zijns broeders Simon. Soortgelijke

[1] Zie de plaat op bladz. 269.

[2] Evenzoo op bladz. 272.

tooneelen waarvoor men huivert, hadden ook elders binnen de stad plaats, waar wraak en moord dagen achtereen onbeteugeld voortholden.

Isabella, de gade des Hertogs, aan wie hij het bewind over Holland had opgedragen, toog om de rust te herstellen, onverwijld naar Haarlem. Bij haar gevolg sloten zich de stadhouder Lalaing en Heer Frank van Borssele aan. Doch toen de eerste te Hillegom vernam, dat de borgen, werden deze schaamteloos onderzocht. Bij eene zoodanige gesteldheid moest met veel beleid gehandeld worden. Doch Isabella was eene verstandige vrouw. Werkelijk gelukte het haar, door zachtheid de gemoederen tot bedaren te brengen, waardoor de bedreigde Hoekschen naar Amsterdam konden aftrekken.

Zoo voldaan als Filips over de handelwijze zijner gade was, even zoo ontevreden was hij op Lalaing,

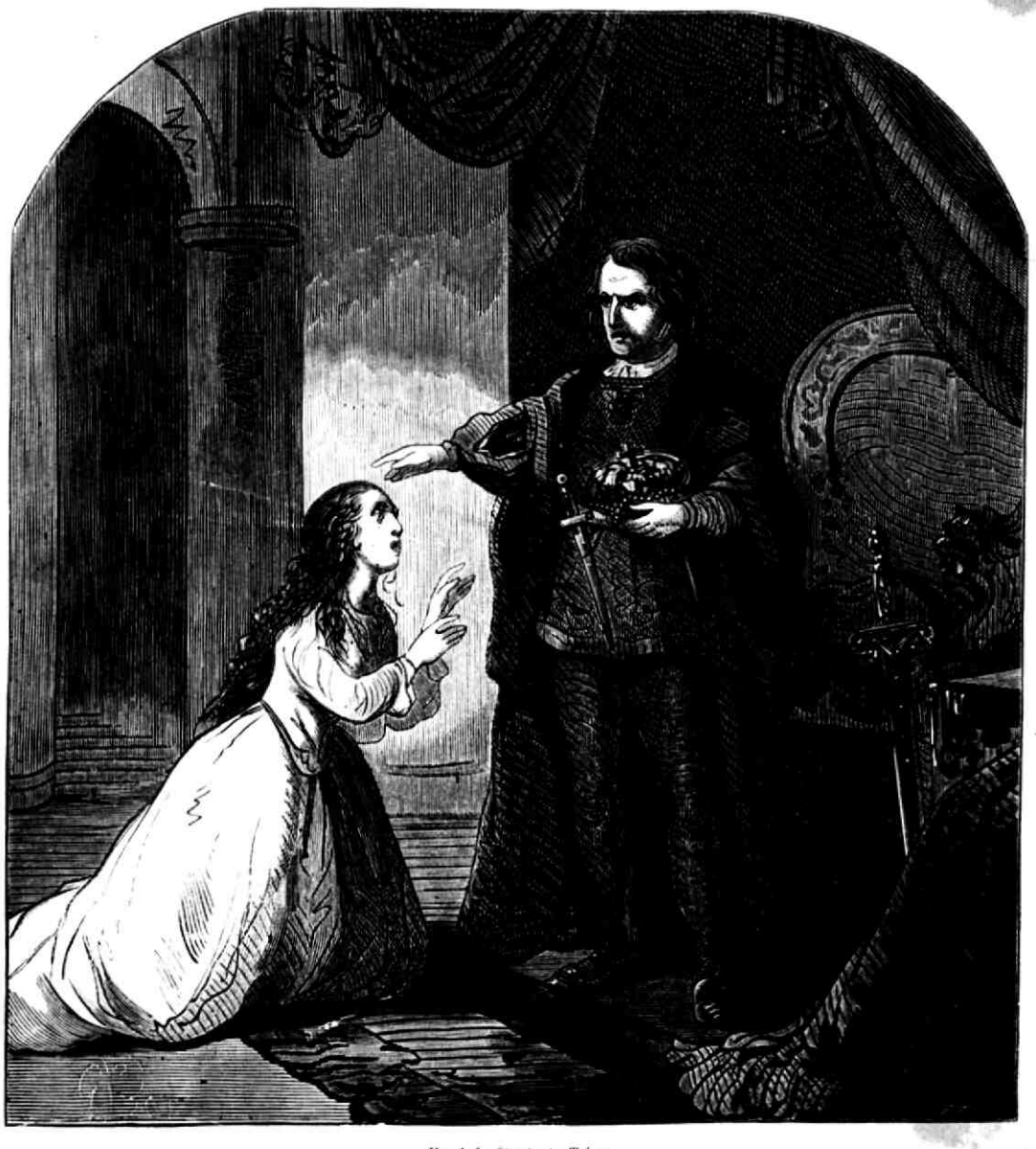

Karel de Stoute te Trier.

Haarlemmers hem den dood hadden gezworen, vond hij het niet geraden, zijne reis verder voort te zetten, maar keerde onverwijld naar 's Hage terug. Isabella daarentegen liet zich niet verschrikken, ofschoon ook haar groot gevaar dreigde. Toen zij te Haarlem was aangekomen, moest zij den smaad dulden, dat men haar en hare vrouwen hoogst onbetamelijk behandelde. In het vermoeden dat Lalaing zich onder hare kleederen had verwien hij als de oorzaak dezer onlusten aanmerkte. Daarbij kon 's Landvoogds lafhartig terugtrekken geenszins 's Hertogs goedkeuring wegdragen. Het gevolg was dat dezen edelman het stadhouderschap werd ontnomen, waarna Filips den Vlaming Gozewijn de Wilde, onder den titel van president, het hoogste gezag in Holland opdroeg.

Nog lang lieten de naweeën dezer botsingen zich gevoelen. Inzonderheid was de stad Leiden

weken achtereen het tooneel van groote onrust, het gevolg der weigering van Filips van Boshuizen om het schoutsambt dat hij tot dusver had bekleed, overeenkomstig 's Hertogs last, aan Simon Frederiksz over te dragen. De ingezetenen trokken partij, de Hoekschen voor van Boshuizen, de Kabeljaauwschen voor Frederikz. Onverhoeds vielen de laatsten de eersten aan, waardoor een bloedbad ontstond, dat aan vele poorters het leven kostte. Ook werden honderd en twintig belhamels gevangen genomen. Eenigen hunner boetten hunne deelneming met den dood, anderen bragten er door voorspraak het leven af, maar geen van allen kreeg zijne vrijheid weder zonder losgeld te betalen (1445).

Om de ingezetenen in te scherpen, dat hij van niemand inbreuk op zijne bevelen zou dulden, gaf de Hertog het voorbeeld eener onverbiddelijke gestrengheid. Een voornaam Zeeuwsch edelman, Jan van Domburg, wegens velerlei geweldenarijen voor de vierschaar te Middelburg gedaagd, verscheen niet voor zijne regters, maar vlugtte naar den toren der Minderbroederskerk, in het vertrouwen, dat, zoodra de Hertog vertrokken zou zijn, de poorters hem wel doorgang zouden verleenen. Hij rekende op de vrees die zijn geslacht en maagschap inboezemden. Doch Filips trof zijne maatregelen zoodanig, dat Jan, alle hoop moetende opgeven, zich op genade uitleverde. Filips echter wist van geen

Het lijk van Karel de Stoute gevonden.

Ten einde de partijschappen te beteugelen, verbood Filips alle herkennigsteekenen en het dragen van harnassen, zwaarden, lange messen en ander wapentuig. Niemand mogt aan anderen dan zijne huisgenooten liverei geven of nieuwe schutterijen oprigten. Vooral mogten geene kaproenen meer gedragen worden van die soorten als ter onderscheiding van partijen waren ingevoerd. Ten slotte bezocht Filips zelf de eene stad na de andere en veranderde er de regering. Daarbij ging hij met de grootste onpartijdigheid te werk, want hij koos steeds de eene helft der raadslieden uit de Hoekschen, de andere helft uit de Kabeljaauwschen. ontferming voor den adelijken moordenaar: Jan werd in het openbaar op de markt onthalsd. Niet minder streng betoonde Filips zich tegenover den President Gozewijn de Wilde. Van onnatuurlijke zonde beschuldigd, werd de eens zoo magtige edelman gevat en naar Loevenstein gevoerd, waar de regter van den scherpen zwaarde aan zijn leven een einde maakte.

Naauwelijks was de rust in Holland en Zeeland hersteld, of het graafschap Vlaanderen werd op nieuw het tooneel van oproer en tweespalt. Hertog Filips, om geld verlegen, had in 1448 eene belasting op het zout, en in 1449 eene op het koren in

gansch Vlaanderen bepaald. De bewoners van Brugge, Yperen en het Vrije onderwierpen zich aan dien maatregel, ofschoon de belasting hun alles behalve welkom was. Doch de Gentenaren weigerden ronduit om de beide schattingen te voldoen, "daar de staten haar niet hadden toegestaan, en de Graaf bij gevolg geen regt had haar te heffen." Natuurlijk ontstonden hieruit botsingen die al verder en verder om zich grepen. De Gentsche gilden staakten allen arbeid om eene geduchte krijgsmagt te vormen, en tooiden zich, even als in vorige tijden, met witte kaproenen, ten einde hare leden van 's Hertogs volgelingen te onderscheiden. Wie zich niet bij de opstandelingen aansloot, werd een offer des doods. De hoofden van eenige voorname ambtenaren vielen op het schavot, niet alleen van hen die door den Hertog binnen Gent aangesteld waren, maar ook van eenigen die in de nabuurschap woonden. Zoo was b. v. het lot van Godevaart van Braem, baljuw van het Land van Waas. Om zich gevreesd te maken, ondernamen zij strooptogten naar alle hemelstreken. Te Gaveren gelukte het hun, het kasteel te bemagtigen, doch toen zij Oudenaarde bestormden, werden zij in verwarring op de vlugt gedreven (24 April 1452).

Niet wetende op wien de schuld dezer nederlaag te wreken, vermoordden zij hunne oversten Lieven Boone, Jan Willays en Everhard van Botelaere. Doch het werd er niet beter door. Terwijl de Gentenaars al hunne krijgsgevangenen, zonder onderscheid om het leven bragten, deed de Hertog van zijn kant het hoofd afslaan aan iederen opstandeling die hem in handen viel. Elk was op wraak, op plundering of roof bedacht. Het duurde niet lang, of Vlaanderen telde 300 dorpen en 800 groote hoeven die slechts rookende of geblakerde puinhoopen vertoonden.

Na gevoelige verliezen bij Lokeren, bij Nevele en elders ondergaan te hebben, poogden de Gentenaren de bewoners der tweede Vlaamsche hoofdstad op hunne zijde te brengen. Doch de gouverneur van Brugge, Lodewijk van Gruithuizen, wist dit plan te verijdelen. Weinig beter slaagden de oproerlingen in het verwerven van Engelsche hulp. Koning Henri VI beloofde hun wel 6000 tot 7000 mannen van wapenen te zenden, doch er lieten zich naauwelijks 600 Britten te Gent zien, die daarbij meer genegen waren om te rooven dan om te vechten.

Bedrogen in hunne verwachtingen, vaardigden de hoofden van den opstand de abten van st. Baafs en van Drongen, benevens den prior van het Gentsche Karthuizersklooster, naar Brussel af, om met den Hertog vrede te sluiten. Doch mogten de weldenkenden op onderwerping bedacht zijn, de blinde menigte wilde naar niets luisteren. Bij de Witte Kaproenen hadden zich nu ook de Groententers gevormd, eene partij die zwoer, zich niet onder een dak te slapen neer te leggen, maar steeds onder het loof te overnachten, zoo lang het haar behaagde door plundering en rooven in 's Hertogs land aan den kost te komen.

Aan vrede viel nu niet te denken. Hertog Filips verzamelde aanzienlijke strijdkrachten en sloeg zich bij Rupelmonde neder. Hier werden den 16 Juny beide partijen handgemeen. Woedend streden de Gentenaren, doch, hoe hardnekkig zij zich verdedigden, zij zagen zich ten laatste gedrongen, om af te deinzen, toen zij tweeduizend man verloren hadden. Hun bevelhebber Wouter Leenknecht werd krijgsgevangen gemaakt en aan een boom opgehangen.

Liep het den Gentenaars aan de Schelde tegen, aan de Dender behaalden zij daarentegen verschillende overwinningen. De Groententers wonnen Gerardsbergen in het zuidelijk Vlaanderen en Lessen of Lessines in het noordelijk Henegouwen. Beide steden, benevens vele schoone vlekken en dorpen, werden door hen in puinhoopen herschapen.

Deze treurige zegepralen moedigden de Gentenaars aan om andermaal de hertogelijke benden in het Noorden des Lands te bestoken. Onder den messenmaker Brilleken togen zij naar Hulst, voor welke stad zij zich den 26 Juny nedersloegen. Doch zij vonden geen tijd er hunne tenten op te rigten, want Antonie van Bourgondië, een van Filip's natuurlijke zonen, viel hen met zooveel kracht aan, dat zij het geraden oordeelden, af te trekken. Dit besluit voerde hun echter een ander onheil toe. Bij Elverzeele stieten zij op het leger der Hollanders en Zeeuwen, die, ten getale van 3000 man, Hertog Filips te hulp waren gesneld, en, gunstig teeken des tijds, zoowel de voornaamste Hoeksche als Kabeljaauwsche edelen in hun midden telden. Brillekin streed met den moed der wanhoop. Doch zijne onversaagdheid mogt hem niet baten: hij werd overweldigd en als een weerspannige ter dood gebragt. Vóór het ondergaan van zijn vonnis bekende hij, dat de Gentenaars hem beloofd hadden, dat, zoo hij als overwinnaar terugkeerde, hij tot Heer van het Land van Waas zou verheven worden.

Ten gevolge van deze nederlaag der opstandelingen gelukte het den Hertog, Gent zoo digt te naderen, dat hij zich te Everghem kon nederslaan. De rampzalige burgerij begon thans de toekomst donker in te zien, inzonderheid nadat hongersnood en ziekten dag aan dag talrijke offers begonnen te eischen. Men riep de tusschenkomst in van Koning Charles VII, en Hertog Filips, tot vrede gezind, stond een stilstand van wapenen gedurende den tijd van zes weken toe, om tot eene schikking te komen.

Afgevaardigden van Gent, van Frankrijk en Bourgondië vergaderden te Lille (Rijssel), doch bragten het niet ver, omdat de stedelingen de voorwaarden der verzoening te drukkend oordeelden. De vorstelijke gemagtigden verlangden het volgende: de Gentenaren zouden in het vervolg niemand bannen zonder verlof van den Hertog. De wethouders zouden de benaming van Heeren van Gent niet meer bezigen; zij zouden geene ambtenaren van den Vorst meer voor hunne vierschaar dagen of hun eenige straffen opleggen. In plaats dat

de ingezetenen hunne zesentwintig schepenen zelven kozen, en, zooals het tot nu toe was geweest, zes uit de burgers, tien uit de gilden en tien uit de wevers benoemden, zou de verkiezing geschieden zonder aanzien van staat, door vier mannen die door den Hertog en door vier ingezetenen hiertoe door de gemeente benoemd. Voorts zouden de Gentenaren eene boete van 250,000 gouden rijders opbrengen. Al de wethouders, hoofdmannen, dekens en 2000 inwoners zouden op een half uur van de stad den Hertog te gemoet komen en hem om vrede smeeken. Eindelijk zou binnen het jaar eene beslissing worden geveld, of Gent het regtsgebied zou voeren over de Landen van Waas, van Aalst, van Oudenaarde, van Dendermonde en van Rupelmonde, dan of deze oorden tot de regtsmagt des Hertogs zouden behooren.

Toen de Fransche afgevaardigden dit vonnis aan de Gentsche bevolking voorlazen, week de gespannen verwachting der burgerij voor woede en razernij. "Liever de stad tot den laatsten steen verdedigen!" klonk het over de ruime markt. De klokken klepten den somberen stormmarsch, de vaandels zwierden boven de hoofden, en spoedig rukten gewapende benden uit, om dien smaad te wreken (15 Sept. 1452). Allereerst trok men naar Hulst en Axel, welke steden niet slechts gewonnen, maar ook uitgeplunderd werden. Hetzelfde geschiedde in alle dorpen die het met den Hertog hielden. Aalst werd bedreigd en verloor zijne voorsteden. Doch van Harelbeke bleef niets over dan de kerk en het hospitaal. De Groentenaers en Engelsche krijgsknechten bragten zooveel buit binnen Gent, dat de buitensporigste verwachting werd overtroffen.

Hertog Filips wierf nieuwe krijgsbenden in Holland, Zeeland en Picardië, doch eer hij iets van belang kon ondernemen, hadden de Gentenaren hun tegenstanders weer deerlijk uitgeschud. Zoo deed Jacob Meeuweszoon in October een strooptogt tot Saeftingen, vanwaar hij met 300 ossen, paarden, koeijen en ander vee, benevens acht en twintig wagens beladen met zout en koren, terugkeerde. Een andere togt, onder Jan de Vos en Jan de Windt, bragt al den voorraad van Maldeghem, Wynghene en Ruysselede binnen Gent, doch uit Eecloo werd niets genomen, omdat de bewoners van dit dorp zich bij de opstandelingen gevoegd hadden.

De ellende der bevolking van het platte land steeg ten top toen de Picardiërs het voorbeeld der Gentenaren navolgden. Uit Kortrijk en andere door hen bezette plaatsen drongen zij door tot al de dorpen die hun als woonplaatsen van vrienden der opstandelingen werden aangewezen. Overal lieten zij den rooden haan kraaijen, zelfs binnen het zoo volkrijke Thielt, na eerst alles wat hun aanstond, geroofd te hebben. Te zelfder tijd trokken de Gentenaren naar Aardenburg en Oostburg, welke steden het gewone lot van veroverde plaatsen ondergingen.

Zoo kon het niet lang duren, of van de Henegouwsche grenzen tot aan de Wester-Schelde bleef niets meer te plunderen over. Ten einde vriend van vijand te onderkennen, beval Hertog Filips, dat allen die hem aanhingen, vrouwen en kinderen niet uitgezonderd, zich met het Bourgondische (roode) kruis zouden tooijen.

Het gebrek dat op zoo vele verwoestingen en rooverijen moest volgen, werkte ten laatste zooveel uit, dat men van wederzijde van tijd tot tijd de voorslagen tot verzoening vernieuwde. Telkenmale te vergeefs, want de Gentsche afgevaardigden waren te stout, om zich de vernederende voorwaarden te getroosten, die de Hertog hun had voorgeschreven. Om Filips tot meer gematigdheid te stemmen, ondernamen elfhonderd Gentenaren eene poging om Hertogin Isabella op te ligten. Achthonderd Groentenaers en driehonderd ruiters plaatsten zich in eene hinderlaag te Rolleghem, waar zij de Prinses op hare reize van Lille naar Brugge verwachtten. Doch zij werden te leur gesteld. Isabella was in tijds gewaarschuwd en had een anderen weg gekozen, terwijl Simon van Lalaing, op wien men in hare plaats aanviel, door den Heer van Maldeghem werd ontzet.

Eindelijk, in den zomer van 1453, had Filips de krijgsmagt bijeen, die hij noodig oordeelde, om eene zoo magtige stad als Gent onder bedwang te brengen. Het eene kasteel na het andere dat de muitelingen op het platte land bezet hielden, werd gedwongen zijne poorten te openen. Den 18 July kwam Filips voor Gaveren, de laatste sterkte zijner tegenpartij. Binnen korten tijd werd de onwinbaar geachte vesting deerlijk gehavend, terwijl het water der Schelde, dat de opstandelingen over het land wilden brengen, niet hoog genoeg steeg, om de hertogelijken te verdrijven. Geen kans ziende om de veste te behouden, trad de metselaar Arnold van der Specken, die het opperbevel voerde, met den Hertog in onderhandeling. Op eigen behoud bedacht, liet hij zich omkoopen. In het nachtelijk duister verliet hij Gaveren en toog naar Gent, waar hij zijn medeburgeren diets maakte, dat een groot deel van 's Hertogs krijgsvolk wegens wanbetaling in opstand was geraakt en de omstreken van Gaveren had verlaten. "Thans is het tijd," zeide hij, "om een uitval te doen. Voor de wakkere Gentsche burgers is het eene geringe zaak, de 6000 man, die nog bij den Hertog zijn, den ondergang te bereiden."

De geestdrift ontvonkte de Gentenaren om den voorgeslagen togt te aanvaarden. Alle mannen van veertig tot zestig jaren werden opgeroepen, en onder blijde verwachtingen den togt naar Gaveren ondernomen. Maar niet minder verblijdde zich de Hertog, die eindelijk zijn wensch, om de opstandelingen in het open veld te ontmoeten, tot vervulling zag komen.

Zoodra de legers tegenover elkander stonden, ontwaarden de Gentenaren dat van der Specken hen bedrogen had. Doch het kwam hun niet in den zin af te deinzen; veeleer grepen zij onstuimig de Bourgondische krijgslieden herhaalde malen en niet zonder

voordeel aan. Plotseling echter sprong een kruidwagen te midden der Gentsche benden. De geschutmeester Matthijs van den Kerckhove, vreezende dat het vuur tot de andere wagens zou overslaan, riep luide: "Pakt u weg! voort, voort!" Hierdoor ontstonden verwarring en verbijstering. De vijandelijke ruiterij wierp zich op de burgers. Eene vreeselijke slagting begon. In volle vlugt geslagen, snelden de Gentenaars naar de Schelde, om die over te zwemmen. Doch de zwaarte hunner wapenrustingen deed velen verdrinken. Anderen werden op den oever des strooms doodgeslagen of doorschoten. Omstreeks tweeduizend Witte Kaproenen en Groententers hielden stand op eene weide aan de Schelde, van waar zij met groot voordeel op 's Hertogs volgelingen schoten. Op het ontwaren hiervan gaf Filips zijn paard de sporen, gevolgd door verscheidene ridders, die met hem over de gracht zetten. Dan hun kleine hoopje was welhaast door de muitelingen omringd. Filips

Hoed van Karel de Stoute.

raakte in het uiterste gevaar. Ettelijke ridders vielen aan zijne zijde, en zijn eigen ros werd vier malen gekwetst. Zonder twijfel zou hij hier den dood hebben gevonden, zoo zijn zoon en erfgenaam, Karel van Charolais, hem niet was komen ontzetten. De Gentenaren vochten als leeuwen. Niemand ontziende, doodden zij vele ridders en kwetsten Karel aan den voet. Doch eindelijk door de overmagt verwonnen, sneuvelden zij tot den laatste toe, met het wapen tegen den vijand opgeheven. Zestienduizend lijken van Gentsche burgers dekten de velden of rustten in het koele bed der Schelde.

Filips juichte niet over deze zegepraal. Aan hen die hem geluk wenschten, gaf hij ten antwoord: "Wie zegt mij dat ik win? Allen die hier gebleven zijn, waren de mijnen!" Eenige edelen spoorden hem aan, om de opstandelingen verder te vervolgen. "Neen," sprak hij, "het is genoeg, dat ik den Gentenaars mijne magt heb doen gevoelen. Thans wil ik hun toonen, dat ik ook genadig kan zijn." Met het berigt van het gebeurde, zond hij boden naar Gent die den burgers vergiffenis aanboden, indien zij de voorwaarden, welke hun te Lille waren voorgehouden, wilden aannemen. Om echter geen nieuw verzet te doen opkomen, trok hij van Gaveren naar Vlaanderen's hoofdstad op.

Gent was stom van smart. Eenige aanzienlijke burgers verlieten de veste om zich voor den Hertog neer te werpen. Zij smeekten hem, naar Gaveren terug te keeren, waarbij zij hem de verzekering gaven, dat de stad eer drie dagen zouden verloopen zijn, zich aan zijn wil zou onderwerpen. De Hertog stond hunne bede toe en gaf bevel tot den aftogt. Over het slagveld trekkende, aanschouwde hij een hartroerend tooneel: de vrouwen en zusters der verslagenen hadden Gent verlaten en zochten nu, onder tranen en weeklagen, hare geliefden. Velen vischten de lijken op uit de Schelde. Anderen wierpen zich op de slagtoffers van den oorlog of rukten zich de haren uit het hoofd.

Den 31 July vond de verootmoediging plaats, die Filips den Gentenaren had opgelegd. Doch hij was te zeer Nederlander om een triomftogt binnen de stad te houden. De *Plaag van Gent* -- zoo als de slag van Gaveren sints werd genoemd — mogt hem zekere voldoening schenken, vreugde baarde zij hem niet.

Inmiddels was Koning Charles VII belangrijk gevorderd in het verdrijven der Engelschen. Vereenigde krachten en het losbarsten van den burgeroorlog der Roode en Witte Roos in Engeland hadden den Franschen zoo veel voordeel verschaft dat de eene sterkte na de andere bij de bezittingen van Charles werd ingelijfd. Na den 15 April 1450 den slag van Fourmigny gewonnen te hebben, trokken de Franschen Vire, Bayeux, Avranches, Caen, Domfront, Falaise en Cherbourg als overwinnaars binnen, en den 23 Juny 1451 opende Bordeaux hun zijne poorten. Met uitzondering van Calais en eenige weinige plaatsen in de nabuurschap daarvan droeg geene sterkte op Frankrijk's grond het Engelsche vaandel meer.

Om het Britsche gezag te herstellen, zond Margaretha, de heerschzuchtige gade van Henri VI, een magtig leger naar Guienne, dat, aangevoerd door den beproefden krijgsheld Talbot, zich aan de Gironde ontscheepte. Eensklaps nam alles in dit beeld van den heer d'Esparre, hulde en trouw aan den Engelschen Monarch.

Bij dezen staat van zaken, wendde Charles VII zich tot Hertog Filips om bijstand. De Bourgondiër toonde zich hiertoe bereid. Hij wendde zich tot de Hol-

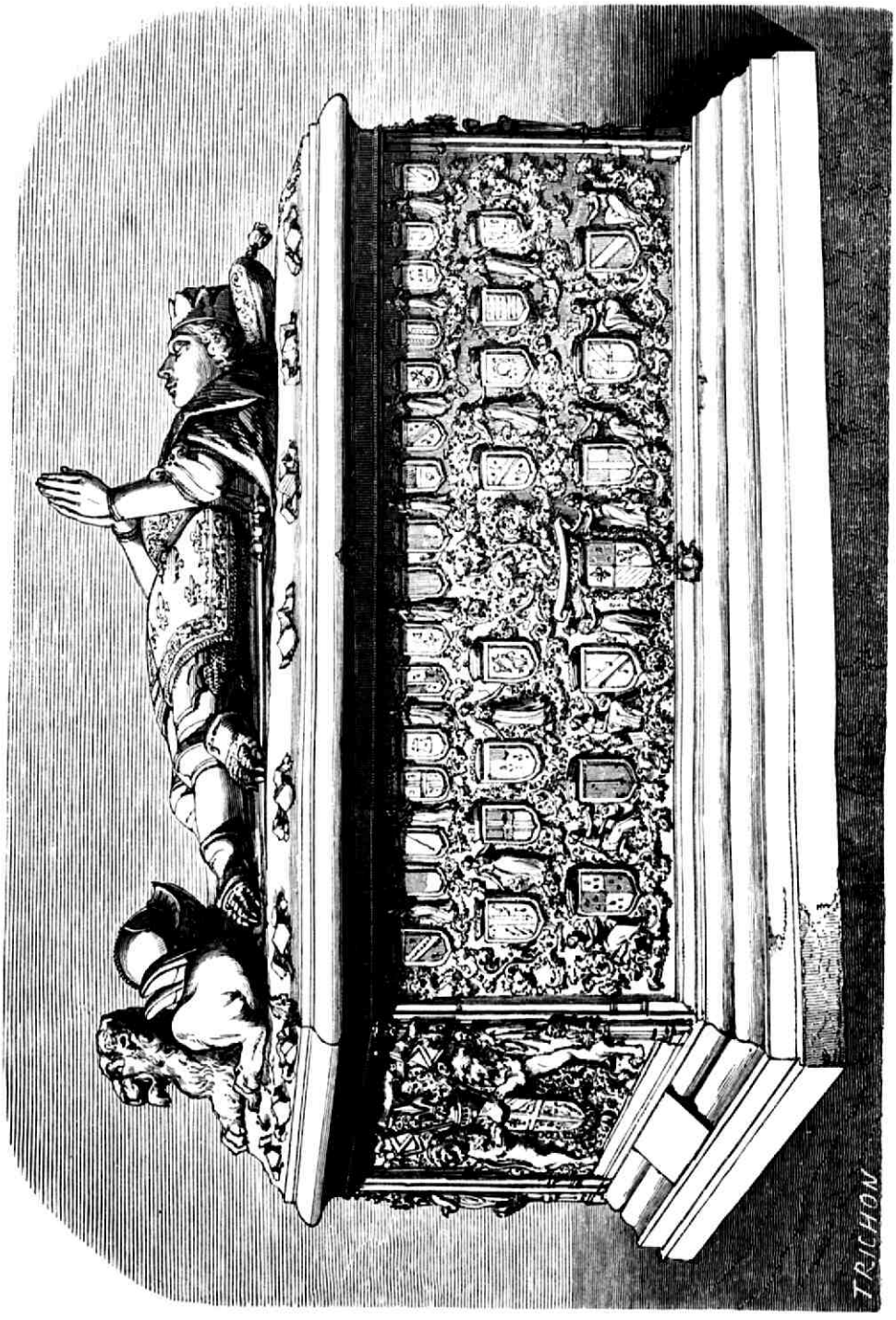

Praalgraf van Karel de Stoute in de Lieve-Vrouwekerk te Brugge.

oord weder de vroegere gedaante aan. De burgers van Bordeaux voerden, den 22 September 1452, de Britten hunne veste binnen, de Fransche soldeniers werden uit den ganschen omtrek verdreven, en verscheiden Guienner edelen zwoeren, op het voor-

landers en Zeeuwen om eene vloot, en, deze verkregen hebbende, zond hij zijne smaldeelen naar de Gironde, waar zij aan het verdrijven der Engelschen een belangrijk deel namen. Nadat de dappere Talbot, in July 1453, bij Castillon was gevallen en

Bordeaux zich den 19 October daaraanvolgende had overgegeven, keerden de Nederlandsche schepen, nog vóór den winter, in zegepraal naar de Schelde, Maas en Zuiderzee terug.

Lille (Rijssel) vierde te dezen tijde verschillende feesten. In de eerste plaats verheugde het zich, dat de rekenkamer er terugkeerde, die aanvankelijk aldaar opgerigt, tot aan den opstand naar Gent was verplaatst.

Te midden der spelen, bij deze gelegenheid gegeven, kwam het berigt, dat de Turken zich den 29 Mei (1453) meester van Konstantinopel gemaakt hadden en de laatste Christen Keizer, Konstantijn XI, was gesneuveld. De vrees dat de Mohamedanen verder zouden doordringen, verminderde de blijdschap over den vrede. Maar Filips, liet Paus Nicolaus V antwoorden, toen deze hem uitnoodigde, zich de zaak der Christenheid aan te trekken, dat hij toebereidselen zou maken om de Ongeloovigen naar Azië terug te werpen.

Ten einde hierin naar wensch te slagen, bereidde hij eene plegtigheid voor, die hij met den naam van Geloftefeest bestempelde en op den 17 February 1454 ten uitvoer bragt. Gedurende het maal in de prachtig versierde groote hofzaal liet hij verscheidene zinnebeelden vertoonen, allen met betrekking tot de vastgestelde kruisvaart. Zoo verscheen er een reus in een deftigen, groenen tabbaard, met een tulband op het hoofd. Hij hield in zijne linkerhand een zwaren hellebaard, en met zijne regter leidde hij een olifant, met een dekkleed van groene zijde, dragende op den rug een toren, waarin eene vrouw in nonnekleederen de bedrukte Kerk voorstelde. De reus stapte met den olifant door tot Hertog Filips, waar de vrouw oprees en den Vorst den ellendigen staat van het Oosten voorhield. Zij schetste hem de vrees der Christenheid, dat het verlies van Konstantinopel door dat van Oostenrijk en Italië gevolgd zou worden, zoo de magtige Bourgondiër niet met zijne edelen en krijgslieden der Kerk te hulp kwam. Aan het einde der vertooning rees Filips uit zijn zetel op. Hij betuigde zijne smart over den smaad die de Ongeloovigen over de Christenheid hadden gebragt, doch tevens zijn vast voornemen om hen te bestrijden met al de kracht waarover hij beschikken kon. De Graaf van Charolais leide onmiddellijk de zelfde gelofte af, en dit voorbeeld werd door vele vorsten en edelen gevolgd.

Aan geen dezer verbindtenissen werd echter gevolg gegeven. Filips, naar Regensburg getogen, om zich met Frederik III te verstaan, kon dien Monarch tot geene zamenwerking bewegen. Ja de Keizer weigerde zelfs eene zamenkomst met den Bourgondiër te hebben. Bij dien tegenstand vond de Hertog het niet geraden, zijne staten te verlaten. Niettemin beval hij de uitrusting van verscheidene oorlogschepen, waarmede de Zeeuwen zich inzonderheid bevlijtigden.

Den 30 October 1454 huwde Filips zijn zoon Karel ten tweeden male uit, daar de echt, door den Graaf van Charolais met Catharine van Valois gesloten, in het vorige jaar door den dood der nog zoo jeugdige vrouw was ontbonden. De bruid was Isabelle, dochter des Hertogs van Bourbon, ofschoon Karel meer genegenheid koesterde voor Margaretha van York. Niettegenstaande dit opgedrongen huwelijk, toonde de Graaf van Charolais zich een trouw echtgenoot.

In afwachting van den togt die hem naar het Oosten zou voeren, hield Graaf Karel zich ijverig met het aanwinnen van land op de Hollandsche stroomen bezig: het schoone dorp Charlois, tegenover Rotterdam, herinnert aan deze werkzaamheid.

Hertog Filips achtte het van groot belang, dat in de bisdommen die tusschen zijne staten lagen ingeklemd, kerkvoogden den staf voerden, met wien hij in naauwe betrekkingen leefde, of van wien hij kon verwachten, dat zij naar zijne wenschen zouden handelen.

Toen derhalve de Utrechtsche Bisschop Rudolf van Diepholt, den 24 Maart 1455, overleed, wendde de Hertog alle pogingen aan, om zijn natuurlijken zoon David van Bourgondië met staf en myter begiftigd te zien. Doch zijn pogen scheen ijdel, want David verwierf geen enkele stem der kapittels. Dan wat beteekende zulk een hinderpaal voor Filips? Hij vaardigde den Bisschop van Arras naar Paus Calixtus III af en verwierf langs dezen weg een brêve, waarbij niet de verkozene des kapittels, maar David van Bourgondië tot bisschop van Utrecht werd aangewezen. Weigerde ook het Sticht den man die het was opgedwongen, te erkennen, Filips bewees door de kracht zijner wapenen, dat Gijsbrecht van Brederode Utrecht's bisschop niet kon zijn, en Neder- en Over-Sticht zijn zoon David behoorden te huldigen (1456). Niettemin de Bourgondische bastaard zat op den Utrechtschen stoel alles behalve op rozen: zijne onderdanen vernieuwden iedere reize, dat zij de kans daartoe schoon zagen, hun verzet.

Had Hertog Filips geene gewelddadigheid geschroomd om te Utrecht zijn doel te bereiken, niet minder hardvochtig ging hij ten aanzien van Luik te werk. Daar zat sints 1420 op den bisschoppelijken zetel Jan van Heinsberg, die, naar het berigt van zijn geschiedschrijver Jean de Stavelot, een armzalig staatsman was, doch "*amoit et hantoit amoureusement les damoyselles.*" Ofschoon van zulk een prelaat weinig te vreezen was, wenschte de Bourgondiër hem nogtans te vervangen door zijn neef Lodewijk van Bourbon. Onder het voorwendsel, Bisschop Jan gaarne onder zijne gasten op een feest te 's Hage te ontvangen, lokte Filips den Heinsberger naar de Hollandsche residentie. De prelaat, nieuwe vermaken te gemoet ziende, liet zich niet wachten. Doch te naauwernood was hij te 's Gravenhage aangekomen, of de Hertog verweet hem geheime betrekkingen met Koning Charles VII te hebben aangeknoopt. Heinsberg poogde zich te verontschuldigen. Doch dit baatte hem niet. Hij werd gevangen genomen en naar een

afgelegen vertrek van het Hof gevoerd, waar een Franciscaan en de beul met uitgetogen zwaard hem verbeidden.

"Eerwaarde heer!" sprak de pater hem aan. "Gij hebt het woord dat gij den Hertog hebt gegeven, geschonden; want ofschoon gij beloofd hebt, afstand van uw bisdom ten behoeve van zijn neef te doen, hebt gij dit tot heden nagelaten. Mijn meester verlangt geen langer uitstel. Leg dus uwe waardigheid neêr, of ontlast uw geweten van uwe zonden."

Heinsberg, half dood van schrik, onderwierp zich aan hetgeen men van hem eischte. Nogtans was hij verstandig genoeg om te zijnen behoeve een jaargeld van 8000 Rijnsche guldens te bedingen.

Maar zelfs nu nog was het eene moeijelijke zaak om de verheffing van Lodewijk van Bourbon op den Luikschen zetel door te drijven. Immers de achttienjarige jongman had zelfs de priesterwijding nog niet ontvangen, ja kon voor als nog niet tot bisschop worden ingezegend. Paus Calixtus wist echter alle bezwaren op te heffen, en de Luiksche kanonniken, die aanvankelijk zich tegen Lodewijk hadden verklaard, onderwierpen zich uit gehoorzaamheid aan den Heiligen Stoel en uit achting "voor Monseigneur van Bourgondië, den oom van den verkozene" (Juny 1456).

Thans wilde Filips ook eene poging wagen om de magt der Hollandsche graven in Friesland te herstellen. In de meening dat de ingezetenen den burgeroorlog moede, eindelijk naar een Heer zouden verlangen, wiens gezag het vuur der tweedragt zou blusschen, deed hij hun den voorslag, hem als zoodanig te erkennen, met bedreiging, dat hij, in geval van weigering, hen daartoe met kracht van wapenen zou dwingen. Even als bij Albrecht's opeisching, begrepen de Friezen, dat zij tijd moesten winnen: zij zonden den Hertog derhalve gezanten, de abten van st. Odulf en Klaarkamp, en de burgemeesters van Franeker en Workum, met last om de voorslagen des Hertogs te vernemen en daarvan verslag te doen. Deze afgevaardigden werden door Filips te Haarlem ontvangen. Met klem bragt hij hun onder het oog, dat voor hun gewest niets voordeeliger kon zijn, dan hem te huldigen, daar dan rust en veiligheid zouden terugkeeren, terwijl alle verzet op hun verderf moest uitloopen. Maar de Friezen hadden er geene ooren naar: toen de afgevaardigden ten hunnent waren teruggekeerd, besloten zij bij eenparige stemmen, om 's Hertogs voorslag onbeantwoord te laten, terwijl zij, wanneer Filips een krijgstogt tegen hen mogt ondernemen, geweld met geweld zouden keeren. Tot een oorlog echter kwam het niet. De Hertog, door de Stichtsche zaken belemmerd, bleef het antwoord tot het volgende jaar (1457) verbeiden, toen Keizer Frederik III de achterstallige rijksschattingen in Friesland liet invorderen. De Friezen betuigden gewillig het van ouds verschuldigde haardstedegeld op te zullen brengen, zoo de Keizer den Hertog van Bourgondië liet weten, dat hij zich niet moest verstouten, om iets tegen de Friezen te ondernemen, die, als onmiddellijke onderdanen des Rijks, onder geen bijzonderen Vorst konden staan.

Waarschijnlijk bekreunde Filips zich om deze bedreiging van Keizer Frederik evenmin als om de oorlogsverklaring, die hij in der tijd van Keizer Sigismund had ontvangen. Doch hij stelde Friesland's onderwerping uit tot de Utrechtsche zaken volkomen naar zijn zin ten einde gebragt zouden zijn, en juist dit liet te vergeefs op zich wachten.

De Dauphin van Frankrijk, Louis, een schrandere kop, maar boosaardig tevens, verstond zich slecht met zijn vader, Charles VII, tegen wien hij zelfs met verschillende edelen zamenspande. De Koning vergaf hem dit verzet, doch wees hem Dauphiné ter woonplaats aan, ten einde hem buiten het bereik van 's jongmans vroegere vrienden te brengen. Louis was voor deze beschikking alles behalve dankbaar: hij smeedde een nieuwen opstand, en toen Charles, deze laaghartigheid moede, bevel gaf, zijn zoon gevangen te nemen, kwam Louis op den inval om zich naar de staten zijns ooms, den Hertog van Bourgondië, te begeven, waar het kasteel van Genappe, in Waalsch-Brabant, te zijner beschikking werd gesteld.

Zoo als ligt te denken was, had Koning Charles met deze vlugt geen vrede. Hij laakte 's Hertogs gastvrijheid en liet Filips zeggen, "dat hij, met den Dauphin bij zich te ontvangen, een wolf in zijne schaapskooi en eene slang in zijn boezem herbergde, wier list en moordzucht voor het Huis van Bourgondië eenmaal doodelijk zouden zijn."

Niet ten onregte waarschuwde Koning Charles Filips voor den onberaden zoon. Louis vergold de weldaden, die hij op den Brabantschen bodem genoot, op schandelijke wijze, door ongenoegen in het hertogelijk gezin te verwekken. Hij gedroeg zich als ware hij een hartstogtelijk minnaar der jagt en zocht daarbij het gezelschap van Graaf Karel. Op listige wijze leidde hij telkens het gesprek op den grooten invloed die de broeders Antonie en Jan van Croy op Hertog Filips uitoefenden. Zoo strooide hij het zaad van verdeeldheid tusschen vader en zoon. Het kwam tot eene uitbarsting toen Karel op zekeren dag op het slot van Coudenberg, zijn vader over het doen en drijven dezer gunstelingen onderhield. Verbitterd door de heftige woorden die de Graaf van Charolais zich liet ontvallen, beval Filips hem het land te verlaten en vervolgde hem zelfs met den degen in den vuist. Ongelukkig kwam de Hertogin toen op het denkbeeld, om de bemiddeling des Dauphins in te roepen. Dit goot olie in het vuur, want naauw ving de erfgenaam der Fransche kroon aan om het verschil aan te roeren, of de Hertog verliet ontstemd het paleis en doolde langen tijd, zonder iemand een woord te gunnen, door het Bosch van Ruysbroek rond.

Zoo zeer had deze tusschenkomst Hertog Filips verbitterd, dat toen hij eerlang zijn zoon weder bij zich ontving, hij Hertogin Isabella den overijlden stap niet vergeven kon. Jaren lang bleef haar gezelschap hem zoo onaangenaam, dat zij inmiddels geschei-

den leefden. De Hertogin wist niet, wat Filips bevroedde, dat de Dauphin de twist had aangestookt en zelfs pogingen aanwendde om de goede verstandhouding die thans tusschen het hof en Gent heerschte, te verstoren. Ten einde die kuiperijen den bodem in te slaan, begaf Filips, welke sedert jaren de hoofdstad van Vlaanderen niet gezien had, zich in April 1458 derwaarts. De vreugde der Gentenaren was even groot als vijf jaren vroeger hunne weerbarstigheid. Zij hadden hunne stad op het prachtigst versierd. In al de straten, op alle markten stonden eerebogen

Maria van Bourgondië smeekt om het leven van hare raadslieden.

en zinnebeelden. Al de huizen waren met kostbare tapijten en dichtregelen behangen, en zoo veel zeldzaams had de burgerij bijeengebragt, dat Filips vier uren besteedde, om van de poort tot zijn hof te rijden. Des avonds waren de geheele stad en de Schelde schitterend verlicht, terwijl de wethouders den Hertog en zijn gevolg een avondmaal aanboden, dat de toen verbazende som van 10,000 guldens kostte.

Prins Louis, die, gedurende zijne ballingschap, te Namen met Caroline van Savoye eene echtverbindtenis sloot, bleef in België vertoeven, tot hem, op het einde van July 1461, werd geboodschapt, dat zijn vader ten gevolge eener ontsteking aan den mond den 22 dier maand was overleden. Dadelijk maakte hij toebereidselen tot zijn vertrek, waarbij het Bourgondische hof hem op schitterende wijze uitgeleide deed. Niet alleen Hertog Filips en Graaf Karel met hun staf, maar niet minder dan 4000 edele Nederlanders vergezelden den nieuwen Koning op zijn togt naar het aartsbisschoppelijk Reims. De Bourgondische Vorsten woonden het krooningsfeest bij, waarop Filips aan Louis hulde bood voor al de landen en heerlijkheden, die hij als Fransche leenen bezat. Van Reims vertrokken zij te zamen naar Parijs, waar Filips en Karel eene weelde ten toon spreidden, die de Franschen verbaasde en geweldig afstak bij de soberheid, waaraan Louis zich onderwierp.

De Koning nam den schijn aan, als had hij de bewijzen van welwillendheid te Genappe ontvangen, diep in zijn hart geprent: hij schonk Graaf Karel het gouvernement van Normandië en leide hem een

jaargeld toe tot hetzelfde bedrag als hij gedurende de laatste vijf jaren van Hertog Filips had genoten, t. w. de som van 36,000 gulden. In het geheim echter was zijn streven gerigt, om de Bourgondische magt ten onder te brengen. Daar hij voor als nog zich hiertoe te zwak gevoelde, bepaalde hij zich tot het aanknoopen van verbindtenissen, die eenmaal tot dit doel zouden leiden. Hij schroomde zelfs niet om ontevredenheid in de Bourgondische staten aan te kweeken, en, wetende hoezeer de Luikenaars Filips haatten, sloot hij met de burgers der bisschopsstad aan de Midden-Maas een naauw verbond.

Na door groote geldelijke aanbiedingen den Koning van Arragon verlokt te hebben, hem Roussillon en Cerdaigne af te staan (1462), wendde Koning Louis zich tot Filips, zijn oom, en liet hem 400,000 gouden kroonen aanbieden voor de steden aan de Somme, die de Hertog bij den vrede van Arras in 1435 in pandschap had verworven. Jan van Croy die de rol van bemiddelaar speelde, wist Filips over te halen, om aan 's Konings verlangen te voldoen (Sept. en Oct. 1463). Maar vreeselijk toonde de Graaf van Charolais zich verbolgen, toen de handeling hem ter oore kwam. Hij betuigde diep gekrenkt te zijn en was het niet ten onregte, daar bij de verpanding van het Sommedal was bepaald, dat zij duren zou niet alleen gedurende het bewind van Filips, maar ook gedurende dat zijns vermoedelijken opvolgers, Karel.

Daarbij had de Graaf van Charolais nog menige andere grief tegen den listigen en valschen Koning. Want had Louis hem het gouvernement van Normandië opgedragen, de Vorst had dezelfde gunst ook aan den Hertog van Bretagne verleend; en erger nog, hij had in 1462 eene zamenzwering ondersteund, die de kamerdienaar Coustain tegen het leven van den Graaf had ontworpen.

Filips, van meening, gevolg te geven aan den eed door hem op het geloftefeest te Lille gezworen, riep de afgevaardigden zijner staten tegen den 9 January 1464 te Brugge bijeen, ten einde het bestuur gedurende zijne afwezigheid te regelen. Dan te gelijkertijd ontvingen deze heeren eene uitnoodiging van den Graaf van Charolais om zes dagen vroeger in de abdij van st. Michiel te Antwerpen zaam te komen. Hij wenschte, zooals hij mededeelde, hunne tusschenkomst, ten einde de verschillen, die tusschen hem en zijn vader waren ontstaan, uit den weg te ruimen.

Ofschoon Filips deze bijeenkomst te Antwerpen verbood, leidde Karel's ontwerp nogtans tot eene verzoening. Doch de dagvaart te Brugge voerde niet tot het gewenschte doel, het breidelen der Turksche magt. Door verschillende omstandigheden kreeg

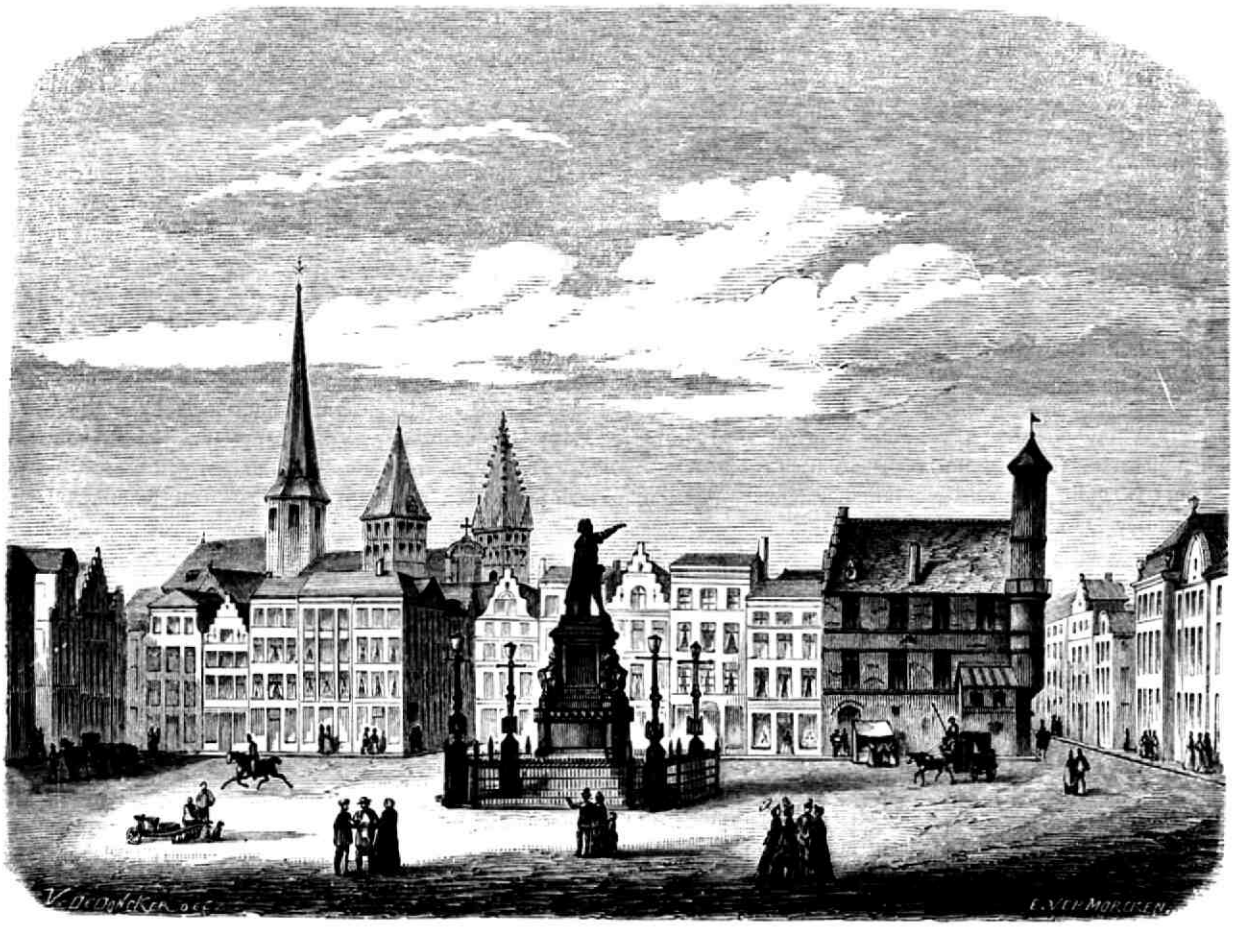

De Vrijdagmarkt te Gent (1870).

de krijgshafte onderneming tegen de Mohamedanen geenszins den omvang, die Filips daaraan had willen geven. Niettemin verwierven de twaalf in Zeeland uitgeruste schepen die als voorhoede de haven van Sluis verlieten, de verdienste, dat zij eene Portugesche bezetting die gevaar liep om door de Mooren overweldigd te worden, van gevangenschap en dood bevrijdde.

De voornaamste oorzaak dat de uitrusting der oorlogsbodems tegen de Turken niet door het optrekken van een aanzienlijk leger werd gevolgd, lag zoowel bij de tegenwerking van de zijde van Koning Louis, als bij het daarop gevolgd overlijden van Paus Pius II. Louis XI zag niet gaarne den wakkeren Karel aan het hoofd der Bourgondische staten: immers wist hij den vader te verschalken, met den zoon ging dit zoo gemakkelijk niet. Daarom wenschte hij zich meester van Karel te maken, onverschillig welke middelen daartoe gebezigd moesten worden, zoo zij slechts tot zijn doel voerden. Zijne overige tegenstanders zouden dan wel spoedig volgen.

Op de grenzen van Picardië leefde toen een gelukzoeker, die, ofschoon in bastaardij geboren, aan het Huis van Croy was vermaagschapt. Zich met lijf en ziel aan den Koning verkocht hebbende, was hij een gevreesde gast, overal waar hij zich vertoonde. Op zekeren dag stak deze avonturier, die men onder den naam van Bastaard van Rubempré kende, op een vaartuig van 40 tot 50 koppen in zee. Hij had het voornemen, een last van Louis te volbrengen, die hem voorschreef om den kanselier van Bretagne op te ligten. Dan de gelukzoeker miste dit doel. Met ledige handen terug te komen ging niet. Daarom zette hij koers naar de monden van de Maas, om zich naar Gorinchem te begeven, waar de Graaf van Charolais zich destijds ophield. Kon hij Karel opligten — dit wist hij — hij zou door zijn meester rijkelijk beloond worden. Zijne manschappen verborgen houdende, ging hij in herbergen en winkels op kondschap uit. Hij vroeg, hoe Karel leefde, wanneer de Graaf het slot verliet, of hij soms zonder gezelschap uitging, of hij behagen schepte om langs den stroom te wandelen, met al wat meer in zijn kraam te pas kwam. Zijne vermetelheid bragt er hem zelfs toe, een kijkje binnen het kasteel te nemen. Maar de Hollanders waren den Waal te slim: zij schepten achterdocht, volgden zijne gangen en maakten zich van hem meester, terwijl hij in eene kerk eene schuilplaats poogde te vinden. Hij werd nu behoorlijk achter slot gebragt en boette met vijfjarige kerkering zijn vermetel binnendringen. Vruchteloos hield Koning Louis om zijn ontslag aan. De Monarch ontkende, zoo als ligt te denken is, een boos opzet gekoesterd te hebben, doch Rubempré wist geene voldoende verklaringen te geven, waarom hij 's Graven gangen in alles had bespied.

Mogten de verschillende staten waaruit de Bourgondische heerschappij bestond, de voordeelen der vereeniging maar al te vaak voorbijzien, Filips en Karel streefden er beiden met alle krachten naar, om eene naauwere aaneensluiting te bewerken, althans voor te bereiden. Den 25 April 1465 vergaderde Filips te Brussel, in de groote zaal van het kasteel Coudenberg, de staten van al zijne landen, ten einde hun te verzoeken, hem de noodige gelden te verschaffen, die de betrekkingen tot het buitenland eischten, en te gelijker tijd om den Graaf van Charolais als zijn opvolger aan te nemen. Tegen dit laatste bestond geen bedenking. Twee dagen later volgde het antwoord der afgevaardigden: zij beloofden, na gemeen overleg, bij 's Hertogs dood den Graaf van Charolais als vorst en heer te erkennen.[1]

Sedert trok de oude Hertog zich meer en meer uit de staatszaken terug: zijne kwalen maakten het noodzakelijk, dat jeugdiger krachten 's Lands belangen regelden.

Het was de staatkunde van Koning Louis XI om de magt des adels te breidelen en de Fransche Monarchie die eenheid te verschaffen, waardoor zij alleen eene waardige plaats onder de Europesche staten kon verwerven. Dan, hoe verdienstelijk dit ontwerp op zich zelf was, het goede daarvan ging te loor door zijne willekeur, zijn verraad, zijne huichelarij, zijne laagheden. Het volk was uithoofde zijner afpersingen, veinzerij en dwingelandij evenzeer tegen hem ingenomen als de groote leenmannen wegens hetgeen zij zijne aanmatigingen noemden.

Onder den naam van verbond tot algemeen welzijn (*Ligue du bien public*) had zich eene vereeniging van vorsten en edelen gevormd, die 's Konings voornemens poogde te verijdelen. Aan het hoofd stonden de Graaf van Charolais, de Hertog van Berry, (Louis' broeder), de Hertog van Bourbon (Louis' zwager), de Hertog van Calabrië, Lotharingen en Bar, de Hertog van Alençon en de Graaf van Armagnac. In de lente van 1465 rukten zij op, en, hadden zij vereenigd gehandeld, zij zouden ongetwijfeld de hoogdravende plannen des Konings geheel verijdeld hebben. Doch Louis, die reeds lang een weluitgerust leger in gereedheid had, ging terstond op zijn zwager, Bourbon, los, een goedaardig man, die de rust beminde en alleen om het algemeene welzijn, zich bij het bondgenootschap had aangesloten. Deze zag zich plotseling verrast en was blijde toen zijne gade eene overeenkomst bemiddelde, en nog blijder toen Louis, om den Graaf van Charolais den toegang naar Parijs te versperren, met zijn leger aftrok.

De Koning had intusschen het verdedigen van het Sommedal aan den Hertog van Nevers opgedragen, doch deze had niets gedaan om die taak ten uitvoer te leggen, en zoo kon Karel thans met zijn talrijk leger Bourgondiërs ongemoeid naar Frankrijk's hoofdstad optrekken. Zonder tegenstand te vinden, kwam de Graaf voor Parijs, in welks na-

[1] Zie de plaat op bladz. 273.

bijheid hij de Seine overtrok, ten einde zich tegenover den Koning te stellen en hem den intogt binnen de veste te beletten. Te Montlhéri, op den weg van Parijs naar Etampes, raakte men handgemeen (16 July 1465). Doch de slag, hoe bloedig ook, besliste niets. De schuld daarvan lag aan de weinige geoefendheid van een deel der wederzijdsche troepen, waarvan er velen, in de verwarring van den strijd, het op een loopen zetten, zonder zich aan hunne bevelhebbers te storen. Karel had de voldoening dat hij den nacht op het slagveld kon doorbrengen, doch Louis bekreunde zich weinig om deze victorie. Hij toch verkreeg wat hij het dringendst wenschte: zich binnen Parijs te werpen, zoodat de Hoofdstad, door deze vermeerdering van strijdkrachten, tegen iederen aanval was gedekt. Een nachtelijke uitval der belegerden leerde Karel dat zijn ongestoord voortdringen een einde had genomen. Vele Bourgondiërs en Nederlanders werden in hun slaap gedood, terwijl de Parijzenaars zich een rijken buit vergaderden.

Koning Louis, maar al te wel bevroedende, hoe veel thans van de trouw der bewoners van zijne hoofdstad afhing, was onuitputtelijk in gunstbewijzen jegens die burgers, welke zich het ijverigst bij de verdediging toonden. Zijn wantrouwen ter zijde stellende, ging hij bij hen rond, sprak hen met minzaamheid toe, noodigde hen aan zijne tafel, vermeerderde de privilegiën der stad en schonk haar de achterstallige belastingen kwijt. Door al deze gunstbetooningen verbond hij de Parijzenaars derwijze aan zich, dat zij, die bij zijne komst tot den troon hem alles behalve genegen waren, thans met eede bevestigden, dat zij hem lijf en goed ten offer wilden brengen.

Graaf Karel was inmiddels teruggetrokken, ten einde zich met de Hertogen van Bretagne en Berry te vereenigen, die uit het zuiden en zuidwesten kwamen oprukken. Ook de overige bondgenooten zonden hunne woeste krijgers op de Hoofdstad los: Bourbon, die de gesloten overeenkomst weder verbroken had, Lotharingen, Armagnac en Nemours. Te naauwernood kon Isle-de-France de ontzettende menigte bevatten, want alleen het aantal paarden ging de honderdduizend te boven. Het scheen dat de Koning het onderspit zou moeten delven. Doch het bleef bij den schijn. Daar de bondgenooten geen behoorlijk plan voor den veldtogt hadden ontworpen of aan magazijnen gedacht, droeg deze geweldige hoop de kiem der vernieling in zich zelven. Koning Louis zag dit zeer duidelijk in. Daarom wachtte hij zich wel buiten zijne welversterkte Hoofdstad te komen, of den vijand een gevecht aan te bieden. Hij hoopte op goede gronden, dat de vijand zich spoedig verstrooijen zou.

Graaf Karel had eene bijzondere reden om zijn aftogt te bespoedigen. Door den Franschen Koning opgestookt, hadden de Luikenaars een inval in Limburg ondernomen en den ban van Herve uitgeplunderd. Karel liet dus Louis den vrede aanbieden, en deze, alsof hij met den strijd in de Maasgouw niets te maken had, toonde zich tot eene schikking bereid. Ja hij willigde zelfs ieder zijner tegenstanders in al wat deze verlangde: aan den Bourgondiër de teruggave de Somme-vestingen, aan zijn broeder (den Hertog van Berry) Normandië, en aan allen het benoemen eener commissie tot het wegruimen der gezamenlijke bezwaren. Met den Graaf van Charolais werd de vrede den 5 October te Conflans, met de overigen, vierentwintig dagen later, te st. Maur gesloten.

Ofschoon Karel met de beste Bourgondische en Nederlandsche troepen naar Frankrijk was getogen, had Hertog Filips nog strijdkrachten genoeg om de Luikenaars in hun woede te stuiten. Dit bleek, toen Engelbert van Nassau Luikerland binnendrong en den 19den October 1465 den vijand te Montenaken slag leverde. De helft der 4000 Luikenaars, die daar streden, liet er het leven bij, en Raes van Heers, die hen aanvoerde, koos met de anderen het hazenpad.

Een verlies van 2000 man verwekte binnen de Luiksche hoofdstad groote neêrslagtigheid, doch niet zoo erg om de gemoederen tot den vrede te stemmen. Men beurde elkander op met de gedachte, dat eene volgende ontmoeting met een gunstiger uitslag zou bekroond worden: algemeen toch was het gerucht verspreid, dat Karel van Charolais in Frankrijk het onderspit had gedolven.

Maar al te spoedig leerden de Luikenaars, dat zij zich bedrogen hadden. Zij hoorden dat Karel Louis tot een eervollen vrede had gedwongen en thans met versnelden marsch naar Hesbaye oprukte. Alleen door zich te onderwerpen, konden zij het vreeselijk strafgerigt ontkomen, dat hun dreigde. Na eenige onderhandelingen schreef Karel den afgevaardigden te st. Truiden zijne bevelen voor (22 December 1465). De Luikenaars zouden den Bourgondischen Hertog als erfelijk voogd ontvangen, twee oorlogsschattingen opbrengen tot een gezamenlijk bedrag van ƒ390,000 en de genade inroepen van Bisschop Lodewijk, die hun door Filips was opgedrongen. Daarenboven zouden al de aanzienlijken des Lands den Hertog blootshoofds en barrevoets om vergiffenis komen smeeken, niet alleen de burgemeesters en schepenen der Hoofdstad, maar ook de dekens en tien leden van ieder gilde, tien kanonniken der Hoofdkerk, vier geestelijken van iedere andere kerk en elke abdij, tien edelen die aan den jongsten oorlog hadden deelgenomen, en eindelijk de burgemeesters, schepenen en raden van alle kleinere steden des Bisdoms. Ten slotte moesten de afgevaardigden er in bewilligen, dat Dinant van dezen zoen werd uitgezonderd.

De Luiksche burgerij was woedend over dit verdrag. Zij schold hare onderhandelaars voor verraders en veroordeelde den eenige van hen, die het waagde, binnen hare stad te komen, den oud-burgemeester Gilles de Metz, om op het schavot te sterven. "Goede lieden," sprak de hoogbejaarde grijsaard hun toe, toen hij het treurtooneel had bestegen, "goede lieden, ik heb vijftig

jaren onze stad trouw gediend. Vijf malen hebt ge mij tot burgemeester gekozen. Laat mij de weinigen tijd, die mij nog overblijft, in uw midden doorbrengen. Of is dat te veel, vergunt mij dan in het Karthuizerklooster of in eenig ander convent te treden. Welligt heb ik eene fout bedreven. Veroordeelt mij in dit geval tot eene boete. Ik zal haar willig opbrengen. Ik zal ieder gilde honderd Rijnsche guldens schenken en daarenboven de stukken geschut betalen, die gij in den jongsten oorlog verloren hebt."

Mogt ook een deel der oproerlingen door de vreeselijk verkorven. Terwijl Hertog Karel Koning Louis beoorloogde, hadden zij de naaste stad onder de Bourgondische heerschappij, het op den linker Maasoever gelegen Bouvigne, met een geheelen ondergang bedreigd. Bij die gelegenheid had zij eene pop naar het Namensche steedje gesleept en aan eene galg opgehangen. "Daar hebt ge," schreeuwden zij, "den zoogenoemden zoon van uw meester, den valschen Graaf van Charolais, wien de Koning van Frankrijk zal doen ophangen, zooals wij hier zijn beeld. Hij noemt zich den zoon des Hertogs, doch

Adolf van Gelder door de Gentenaren bevrijd.

taal des grijsaards verteederd worden, de hoofden van het verzet bleven op de volvoering van het doodvonnis aandringen. "Doe uw pligt," klonk het tot den beul, en het hoofd van Gilles de Metz rolde op het schavot.

Te vergeefs had het hof te Brussel de bezegeling van het verdrag van st. Truiden afgewacht. Karel begreep, dat een nieuwe togt naar Luik noodzakelijk werd, doch alvorens naar de bisschoppelijke hoofdstad op te trekken, wilde hij Dinant zijn toorn doen gevoelen. Die stad had het dan ook hij liegt, hij is niets als een jammerlijke bastaard van Jan van Heinsberg, onzen bisschop, en van uwe schijnheilige Hertogin."

Op het einde van July 1466 was te Namen een leger van 30,000 man verzameld, waarmede Karel langs de Maas oprukte. Den 16den Augustus had hij Dinant ingesloten, terwijl Filips, die uithoofde zijner zwakte zich in eene koets had laten medevoeren, te Bouvigne den loop der belegering gadesloeg. Nooit, tot op dit tijdstip, was eene stad zoo fel beschoten, als Dinant. Welhaast toonde eene

breede bres de gevolgen der losbarstingen. De ingezetenen van Bouvigne, verschrikt over het lot, dat hunne naburen verbeidde, zonden hun eene bode om hen tot onderwerping aan te manen. Dan de Dinantezen staken den draak met deze waarschuwing. Zich overtuigd houdende, dat de 40,000 man, die hun door Luik waren beloofd, zoo niet binnen eenige uren, dan toch den volgenden dag zouden aankomen, hingen zij den bode op en gingen voort van hunne wallen allerlei scheldwoorden tegen Karel en Hertogin Isabella uit te braken. Steeds heviger deed in het oorlogsvuur de bergen daveren. Den 25 Augustus waren reeds meer dan zevenhonderd inwoners door het geschut of de ingestorte huizen verplet, en de stadsmuur op eene breedte van zestig voet tot puin geschoten, toen des avonds het hertogelijke leger toebereidselen tot een storm maakte, die alles zou beslissen. De inwoners, door schrik bevangen, gaven zich over, doch, helaas! alleen om hun ondergang te verhaasten. Dinant werd aan de Bourgondische krijgsknechten overgegeven. Achthonderd mannen, die deel hadden genomen aan het oprigten der galg voor Bouvigne, werden rug aan rug gebonden, in de Maas geworpen; de vrouwen, kinderen en priesters, van alles beroofd, den weg naar Luik opgezonden, en ten slotte de stad met de aarde gelijk gemaakt. Zoo vreeselijk kostte Dinant het vergrijp, dat het Filips de Goede en zijn Huis had durven belasteren!

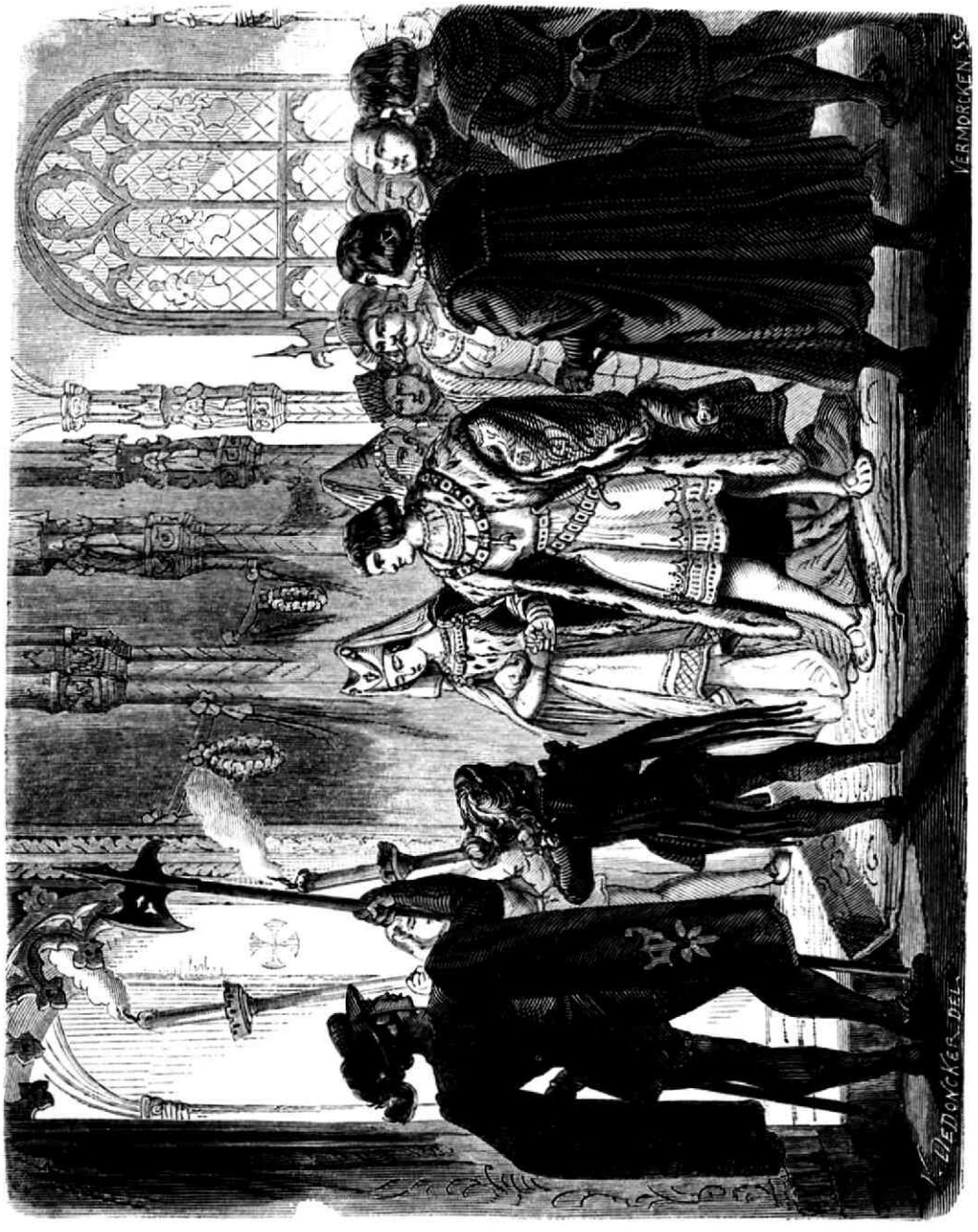

Huwelijk van Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk.

Donderdag den 28 Augustus bereikte het berigt van Dinant's val Luik, juist op het tijdstip, dat men de toebereidselen had ten einde gebragt om de zus-

terstad te hulp te komen, en de hulptroepen zich voor den uittogt gereed maakten. Lang weigerde men om de tijding te gelooven. Maar toen de twijfel moest ophouden, ontwaakte de verontwaardiging. De stormklok werd geluid, want de gemeente beschuldigde de hoofden der gemeente, van verraad, omdat zij door hun dralen Dinant's ontzet verijdeld hadden. Raes van Heers wist zich te bergen, maar de burgemeester Gilles Deschamps werd in stukken gehouwen.

Nog vierde de woede den vrijen teugel, toen den Luikenaren werd geboodschapt, dat Karel, na de Boven-Maas verlaten te hebben, naar Hesbaye toog, om hunne stad uit het westen aan te tasten. Men was nu echter gereed, en de manschappen, vol vertrouwen op hunne sterkte, verlangden den Bourgondiër te gemoet te trekken. De hoofden echter deelden in die gerustheid niet: zij voerden hunne manschappen wel tot de hoogte tusschen Montenaken en Oleye, maar haakten niet naar eene ontmoeting met den vijand. Naar hun inzien moest een veldslag het verderf der vaderstad naar zich slepen.

Gelukkig kwam het niet tot een strijd. In September 1466 sloot Karel, die tot Waremme was voortgerukt, met de trotsche Luikenaren een vergelijk. Stad en Bisdom willigden Filips' bekende eischen in, na hem vijftig gijzelaars voor de trouwe opvolging der voorwaarden geleverd te hebben.

Hertog Filips verwijlde te Brugge, toen hij door eene beroerte werd getroffen. Het ongeval dreigde met een doodelijken afloop, zoodat terstond de geestelijkheid hem het sacrament der stervenden toediende. Karel was op dat tijdstip te Gent, doch hij kwam ijlings over. Hij vond zijn vader nog in leven, maar kon geen antwoord meer van hem bekomen. Alleen een zachte handdruk getuigde, dat hij zijn lieveling had herkend.

Het was op den avond van den 15 Juny 1467, dat Filips de Goede den laatsten adem uitblies.

De Nederlandsche gewesten waren onder dezen Vorst tot een trap van welvaart, rijkdom en luister gestegen, die nergens in Europa werd geëvenaard. De steden breidden zich uit, werden door heerlijke werken van bouw-, beeldhouw- en schilderkunst versierd en openden talrijke inrigtingen voor het beoefenen der wetenschappen. Verschillende kostbare gedenkteekenen, welke te dien tijde werden aangevangen of ten einde gebragt, versieren nog den vaderlandschen grond. Daartoe behooren de torens der Lieve-Vrouwekerk te Antwerpen, der st. Romboutskerk te Mechelen, der st. Geertruidakerk te Leuven, der Lievens-Monsterkerk te Zierikzee, der st. Bavo'skerk te Haarlem; verder de st. Michielskerk te Gent, de st. Laurenskerk te Rotterdam, de st. Waldetrudakerk te Mons en vele andere Godgewijde gestichten; eindelijk de Raadhuizen van Brussel [1], Leuven en Mons, terwijl de bouw van anderen werd voorbereid, zoo als te Middelburg het geval was [2].

De dood van Hertog Filips verwekte in alle Bourgondische staten eene algemeene droefheid, want, ofschoon hij de vrijheden der gemeenten die zij van vroegere vorsten hadden verworven, inkortte, had hij niettemin de genegenheid der landzaten weten te verwerven door zijn wijs bestuur en door de welvaart die hij het land daardoor verschafte. Hij was minzaam jegens allen, zoo aanzienlijken als geringen, een vriend van waarheid en regt, een liefhebber van scherts en vrolijkheid. Toen zijn lijk ter aarde werd besteld, sloten meer dan 30,000 treurende burgers zich bij den lijkstoet aan.

Filips had driemalen een huwelijk gesloten: met Michele, dochter van Charles VI; met Bonne van Artois; en met Isabella van Portugal, die hem nog vier jaren overleefde. Men verzekert dat Filips bij zeventien bijzitten dertig bastaarden had verwekt. Zeker is het dat veertien (zeven zonen en zeven dochteren) bij name bekend zijn.

Zijn regtmatige zoon en opvolger, Karel, was den 10 November 1433 te Dijon geboren.

HOOFDSTUK XXIX.

KAREL I (de Stoute).

Karel's huldiging te Gent door oproer verduisterd. — Oproeren te Mechelen, Antwerpen en Brussel. — Gent smeekt om vergiffenis. — Karel snelt den Bisschop van Luik te hulp. — Slag van Brusthem. — Overgave van st. Truiden, Tongeren en Luik. — Karel in Zeeland en Holland gehuldigd. — Huwelijk van Karel de Stoute met Margaretha van York. — Hernieuwde geschillen met Frankrijk. — Zamenkomst van Karel de Stoute met Koning Louis XI te Péronne. — Nieuwe opstand der Luikenaren. — Louis XI trekt met Karel tegen zijne bondgenooten op. — Luik stormenderhand ingenomen. — Aartshertog Sigismund van Oostenrijk verpandt aan Karel bezittingen in den Elzas en den Breisgau. — Onderhandelingen met de Friezen en met den Koning van Bohemen. — Karel's regtsplegingen. — De Graaf van Warwick randt Nederlandsche schepen aan en wordt nagezet. — Oproer te Hoorn. — Karel mengt zich in de Geldersche twisten. — Louis XI hernieuwt de vijandelijkheden tegen Karel. — Verlies van st. Quentin, Amiens, Roye en Montdidier. — Wapenstilstand met Frankrijk. — Edward IV, te Alkmaar als vlugteling gekomen, door Karel's hulp op den Engelschen troon hersteld. — Karel rigt een staand leger op. — Louis XI door Karel van broedermoord beschuldigd — Nesle, Roye en Montdidier teruggewonnen. — Vergeefsch beleg van Beauvais en van Dieppe. — Vernieuwde wapenstilstand. — Oproer te Zierikzee. — Karel te Dordrecht. — Hertog Arnold draagt zijne regten op Gelder aan Karel over. — Venlo en Nijmegen gewonnen. — Karel de Stoute door Frederik III te Trier ontvangen. — De groote raad te Mechelen opgerigt. — Peter von Hagenbach, gouverneur van Pfirt of Ferrette, gedood. — Beleg van Neuss. — Karel door de Duitschers, Franschen, Zwitsers en Lotharingers bedreigd. — Verraad van Edward IV. — Verdrag van Zolwer. — Overwinningen op de Lotharingers. — Nancy gewonnen. — De Graaf van st. Pol onthoofd. — Oorlog tegen de Zwitsers. — Verovering van Granson. — Karel's nederlaag aldaar. — Slag bij Murten. — Nancy verloren. — Karel's laatste strijd en dood.

(1467—1477).

Karel was nagenoeg vierendertig jaar oud toen hij Hertog Filips in zijne verschillende staten op-

[1] Zie de plaat op bladz. 276.

[2] Zie de plaat op bladz. 277.

volgde. De geschiedenis kent hem onder den naam van Karel de Stoute of de Vermetele, doch als Graaf van Holland en Zeeland, zoowel als Hertog van Bourgondië, was hij Karel I, als Graaf van Vlaanderen Karel II, als Hertog van Brabant Karel III.

Vlaanderen had nu veertien jaren rust genoten, doch te Gent leefden nog altoos oproerige hoofden, die de nederlaag van Gaveren niet verkroppen konden. Dezen stookten hunne medeburgers op om bij de inhuldiging van den nieuwen Graaf eene poging te wagen, om de verbeurde privilegiën terug te bekomen. De onruststokers vonden gehoor, en in stilte werd Karel eene ongedachte ontvangst bereid.

Karel had zijn plegtigen intogt binnen Gent op Zondag den 28sten Juny bepaald. Op den weg derwaarts stelde hij, naar oud gebruik, drie- tot vierhonderd ballingen in vrijheid, die hem te gemoet waren getrokken om zijne genade af te smeeken. In de st. Pieterskerk leide hij met de gewone plegtigheden den eed af, en zoowel daar als bij zijne ontvangst aan de Porcellepoort en bij zijne komst in den Doelen op de Vrijdagmarkt, ontbrak het niet aan betuigingen van gehechtheid en trouw. Dan, ofschoon geestelijkheid, magistraat en volk hem ootmoedig schenen te naderen, lieten zij niet na, herhaalde malen bij hem aan te dringen op het herstel der verloren vrijheden en voorregten. De Graaf, geenszins geneigd om de besluiten zijns vaders, zonder ernstige overweging, te vernietigen, gaf ten antwoord, dat men het verzoek in schrift zou indienen, waarna hij drie dagen later der burgerij zijn besluit zou mededeelen.

De opgeruide menigte schepte in dit antwoord weinig behagen en stemde haren aanvoerders toe, dat men den volgenden dag den Graaf moest toonen, dat het hun ernst was met hunne begeerte. Men liep dan den 29 Juny te hoop, hetgeen des te ligter kon geschieden, daar het de feestdag was van st. Petrus en Paulus, en men ditmaal op dezen dag, de overblijfselen van st. Lieven op plegtige wijze van Houthem naar de stad wilde voeren om hen door de straten te dragen.

De processie begon te bepaalder tijd, doch op de Vischmarkt zetten de dragers de relikwiekast neder, onder den schijn van een weinig uit te rusten. Dit was het afgesproken teeken. Eensklaps wierp zich een woeste hoop op het tolhuis, waar de belastinggaarders de regten op het koren ontvingen. Een andere volkshoop streefde naar de st. Jacobskerk om de stormklok te kleppen, terwijl de straten weergalmden van den oproerigen kreet: "te wapen!"

De Graaf, het woeste geschreeuw vernemende, stond van tafel op om zich oogenblikkelijk onder de menigte begeven. Maar van Gruithuizen, die 'sVorsten oploopendheid kende, hield hem eenige oogenblikken op, om hem tot kalmte aan te sporen. Werkelijk gelukte het Karel zijne woede te beteugelen. "Mijne kinderen!" riep hij den zaamgeschoolden toe: "Keert in rust en vrede naar huis. Ik vergeef u al wat gij tot nog toe misdreven hebt, maar ik verbied u op doodstraf om nog langer op de markt onder de wapenen te blijven."

Blijkbaar was het aantal belhamels niet zeer groot, want naauw had de Graaf geëindigd, of de dragers der st. Lievenskist namen hun last weder op, en gewapenden en nieuwsgierigen maakten zich gereed om de markt te ontruimen. Maar een der stoutsten, Hoste Bruneel, verzette zich tegen zoodanigen afloop. Zijn luide stem weergalmde: "Staat, mannen! staat, zoo gij naderhand niet allen te zamen met den dood gestraft wilt worden!"

Goedkeuring aan de eene, nieuwsgierigheid aan de andere zijde deden de menigte stilhouden. Niemand durfde zich verroeren. Gelukkig kwam men niet verder dan tot dit lijdelijk verzet, ofschoon dit den Hertog leerde, dat met een oproer der Gentenaren niet viel te gekscheren. Karel toch begon met zijn stok op het volk te slaan. Doch in plaats van daarvoor te wijken, behielden de zaamgeschoolden hunne plaatsen, waarbij zij den Vorst te gemoet voerden:

"Sla, genadige heer! Wij behooren u allen eveneens toe. Sla er duchtig op los. Wij willen het gaarne verdragen, mits niemand anders ons slaat!"

Karel's woede steeg, maar hoe hij om zich heen sloeg, de Gentenaren bleven evenwel staan. Ziende, dat hij niets op de oproerige gemoederen won, keerde hij woedend naar het hof terug, waarbij tranen van spijt hem uit de oogen vloeiden. Het was hem meer dan een dolksteek dat hij zijn bewind met eene dusdanige vernedering moest beginnen.

Door de tusschenkomst van eenige edelen, werd door de hoofden der opstandelingen, een schrift opgesteld, waarin de Gentenaren hunne wenschen kenbaar maakten. Zij verlangden, dat de belasting op de granen afgeschaft zou worden, dat de keuze van dekens weder aan de gemeente zou komen, dat de schuttergilden weder onder hunne standaards zouden mogen optrekken, dat commissarissen zouden benoemd worden om de rekeningen der laatste jaren na te zien en dat noch de gemeente noch iemand in het bijzonder om dit oproer gestraft zou worden.

Karel, die, nadat hij deze oorkonde had ontvangen, des nachts niet rusten kon, liet zich door zijne hovelingen overhalen, om in de eischen der oproerlingen toe te stemmen, doch naauw had hij den 1 July Gent verlaten, of hij herriep zijn woord en verklaarde alles van onwaarde wat hij uit dwang geteekend had.

Vruchteloos kwamen de abten van st. Pieter en st. Baafs hem smeeken, zijne gevoeligheid over het gebeurde te matigen, hij wilde hen niet eens te woord staan. In zijne gramschap werd hij te meer versterkt, daar ook te Mechelen, Antwerpen en Brussel tooneelen van verzet hadden plaats gehad. De Mechelaars hadden zelfs drie der schoonste gebouwen onder den voet gehaald. Karel reed naar de stad aan de Dijle, in de meening om haar te vernietigen, doch zijne raden wisten zijn toorn tot bedaren te brengen. De straf der oproerlingen was nogtans niet gering: zij moesten 30,000 Rijn-

sche guldens betalen, al de aangerigte schade vergoeden en de belhamels uitleveren, die in ballingschap werden weggezonden.

Deze les opende den Gentenaars de oogen. Thans wilden velen niet alleen berusten in de verklaring van Karel, dat hij al wat hem door geweld was afgeperst, terugnam, maar zij zonden hem zelfs de door hem bezegelde oorkonden terug, met het verzoek, die terug te nemen. De belhamels echter waren niet zoo mak, en onder hunne aanvoering werd Nicolaas Triest van zijn ambt als hoogbaljuw ontzet en door Lodewijk van Schorisse vervangen. Dan hiermede was hun bedrijf uitgespeeld. Het deel der burgerij, dat naar rust haakte, ontving de afgevaardigden van Hertog Karel, met opene armen; t. w.: Lodewijk van Gruithuizen, Simon de Lalaing, Diederik van Halewijn, Jean Petitpas en Pieter Bauwens, wien het onder deze omstandigheden wel moest gelukken het oproer te beteugelen. De hoofden van het verzet, Hoste Bruneel en negen anderen, werden gevat en boetten op het schavot hun onberaden ijver. Hertog Karel toonde echter den Gentenaren in het algemeen niet ongezind te zijn: den 28 July vergunde hij de poorten te ontsluiten, die overeenkomstig het verdrag van Gaveren, gesloten moesten blijven en het optrekken van de schuttersgilden onder hunne eigene banieren.

Zoodra de Luikenaars berigt hadden ontvangen van de oproerige tooneelen binnen de groote steden van Vlaanderen en Brabant, waren zij te hoop geloopen om een einde te maken aan het bewind van Lodewijk van Bourbon, die hun door Karel's vader als bisschop was opgedrongen. Koning Louis XI liet niet na, hun hiertoe aan te moedigen. Al zijne vermogens inspannende, om de Ligue du bien public te ontbinden, kon niets hem meer welkom zijn, dan bondgenooten aan de Midden-Maas te vinden, die het hoofd zijner tegenpartij de handen vol werks gaven.

Bisschop Lodewijk vlood naar Huy (Hoei), de eenige stad, die hem bij den opstand van 1465 was

Maximiliaan van Oostenrijk.

trouw gebleven. Maar ofschoon Hertog Karel hem terstond 500 Henegouwers te hulp zond, achtte de Kerkvorst zich te zwak, om de 16,000 Luiksche burgers, die voor Huy gekomen waren, weerstand te bieden. "Voert mij van hier," sprak hij tot den Sire de Bossu, die aan de spits der Henegouwers tot zijne bescherming was aangerukt, "want voor al het goud der aarde zou ik niet in de handen der oproerlingen willen vallen."

De Heer van Bossu voldeed aan 's Bisschop's verlangen en voerde den Prelaat ongedeerd naar Namen en vervolgens naar Brussel. Doch Hertog Karel ontving den bevelhebber alles behalve met welwillendheid. "Hoe!" riep hij, "vlugt gij met

een laf hartig priester, wanneer ik u beveel de eer mijner wapenen op te houden?"

Op de tijding, dat Huy in de handen der opstandelingen was geraakt, werd Karel in verzoeking gebragt om de vijftig gijzelaars, die hem bij den vrede van September 1466 ten deel waren gevallen, het hoofd voor de voeten te doen leggen. Doch, ofschoon verscheidene krijgsoversten dit gevoelen te berde bragten, leende de Hertog het oor aan de meer gematigde voorstellen van den Heer de Humbercourt. Deze zeide: "Ik acht deze gijzelaars te brave lieden om een zoo wreeden dood te sterven. Zij kwamen hier in het geloof, dat de vrede bestendigd zou worden en hebben de hand niet in het spel, dat thans wordt opgevoerd. Geef hun veeleer de vrijheid, magtige Hertog! Dan zal God op onze zijde zijn, en de wereld zal onderden, ten getale van 30,000 man over Xhendremael aanrukken.

Des anderen daags, den 28 October 1467, des morgens ten tien ure, stonden de beide legers tegenover elkander in de nabijheid van Brusthem, een dorp, een uur ten oosten van st. Truiden. Karel liet, zoodra de vijand aanrukte, de doeltreffendste maatregelen nemen. Eenigen zijner legerhoofden rieden hem, om het volk tot den volgenden dag met rust te laten, doch Karel, bezorgd voor eene nachtelijke verrassing, gaf ten drie ure in den namiddag het teeken tot den aanval. Het gevecht was vreeselijk en duurde tot het vallen van den avond. Dan hoe dapper de Luikenaren zich verdedigden, zij leden eene verschrikkelijke nederlaag, die hun 6000 tot 9000 man deed verliezen, behalve 300 wagens met levensmiddelen en krijgs-

Harnas van Maximiliaan.

vinden, dat we voor ons regt, maar geenszins voor de wraak het zwaard voeren!"

Het strekt Karel tot eer, dat hij Humbercourt's raad de voorkeur gaf. Te regt echter eischte hij van de gijzelaars, vóór zij werden ontslagen, dat zij de belofte aflegden om niet meer tegen de Bourgondiërs te strijden.

Inmiddels had de Hertog een aanzienlijk leger op de been gebragt. De Hollanders en Zeeuwen waren de eersten, die opdaagden. Doch zelfs de steden, die weinige maanden te voren in verzet waren gekomen, bleven niet achter. Zoo stelde Gent eene keurbende van 200 man. Allereerst spoedde men zich naar st. Truiden, welke stad van alle zijden werd ingesloten. Toen het beleg drie dagen had geduurd, kwamen de Luikenaars, die te vergeefs den Franschen onderstand verbeidvoorraad, 6 stukken geschut en 120 veldslangen.

Het gevolg van Karel's zegepraal was, dat de steden st. Truiden, Hasselt en Tongeren zich de eene na de andere onderwierpen. Ieder moest tien van hare aanzienlijkste burgers uitleveren, om als misdadigers met den dood gestraft te worden.

Den 11 November kwam Karel voor Luik. De nederlaag van Brusthem had der burgerij wel een gevoelig verlies toegebragt, doch eene zoo aanzienlijke gemeente als die aan de oevers der Ourthe en Maas, welke honderd en twintig duizend leden telde, was daardoor geenszins tot het uiterste gebragt. Raes van Heers en de Sire de Berlo wendden alle krachten aan, om de geestdrift der belegerden op te wekken. Dan het gevoelen der menigte was verdeeld. Terwijl eenigen de Heeren van Heers en Berlo bijvielen, stemden anderen, die in de bran-

dende dorpen van den omtrek een beeld der toekomst zagen, voor onderwerping. De laatsten behielden de bovenhand, en den 17 November (1467) hield Hertog Karel zijn plegtigen intogt binnen Luik. De Vorst werd daarbij vergezeld door Bisschop Lodewijk, de voornaamste officieren van zijn huis en zijne dappere manschappen.

De onderwerping was volkomen. Langs alle straten hadden zich de geestelijken aan de eene zijde geschaard, terwijl de burgers de andere innamen, allen met het hoofd naar de aarde gebogen, een toorts in de hand en het Bourgondische kruis op de borst.

Tot straf hunner vermetelheid, verloren de burgers alle voorregten en moesten zich voor dienstmannen des Bisschops erkennen. Zij waren verpligt den Hertog als voogd en beschermheer van Stad en Bisdom huldigen, met de belofte deze hulde telken jare te Leuven te vernieuwen. Daarbij moesten zij de verpligting op zich nemen een oorlogscijns op te brengen van 120,000 gouden leeuwen, elk van zestig groot, hunne poorten en muren sloopen en twaalf personen, door den Hertog met name genoemd, als offers van zijn beleedigden trots uitleveren. Het palladium hunner gemeentelijke vrijheid, eene groote koperen kolom op de Markt, ging als zegeteeken naar Brugge, waar het den 18 April des volgenden jaars werd opgerigt, nadat daarop een zesregelig latijnsch vers was gegrift van den volgenden inhoud:

"Rigt uw hoofd niet fier naar boven, maar leer door mijnen val, dat niets bestendig is. Nog onlangs was ik het zinnebeeld van Luik's aanzien en magt, de luister van een onverwinbaar volk. Thans sta ik, als een teeken van gevallen grootheid, ten spot van het gepeupel, terwijl ik erkennen moet, door Karel's hand gevallen te zijn."

In het voorjaar van 1468 werd Karel te Mons, te Lille (Rijssel) en Brugge gehuldigd met zooveel pracht als nooit bij zoodanige gelegenheid was ten toon gespreid. Maar bovenal luisterrijk geschiedde de voltrekking van 's Vorsten derden echt, die op de huldiging te Brugge volgde. De bruid was Margaretha van York, de zuster van Koning Edward IV, naar wier liefde Karel reeds vroeger had gedongen, doch wier bezit hij toen aan de staatkundige overwegingen zijns vaders had moeten opofferen. De voltrekking van dit huwelijk was tevens een zegepraal van onzen Vorst over Koning Louis XI. Deze toch had, zoodra hij van Karel's aanvrage om Margaretha's hand kennis droeg, te Londen aanzoek gedaan om de Prinses voor zijn broeder Charles. Vruchteloos: de Fransche Prins liep een blaauwtje, en den 3 July voerde Hertog Karel zijne geliefde Margaretha te Damme, in Vlaanderen, naar het echtaltaar.

Zoodra de plegtigheid was voltrokken, bereidden de jonggehuwden zich voor tot een plegtigen intogt binnen Brugge. Voor de Kruispoort gekomen, werd de stoet verwelkomd door de in deftig zwart gekleede wethouders en vervolgens door de Beggijnen van Wijngaarde, die der bruid een rozehoed aanboden, welke zij terstond boven hare kroon plaatste. Eensklaps weergalmde de lucht van zilveren trompetten en klaroenen, wier spelers de tinnen en zalen der beide poorttorens vulden, en onder dit geschal nam elk de plaats in, die hem in de rijen was aangewezen. Voorop gingen de verschillende kloosterorden in pijen en de wereldlijke geestelijken in prachtige ornaten. Zij werden gevolgd door den hoogbaljuw, den schout en de wethouders van Brugge, en vervolgens door al de edelen, die niet tot het huis des Hertogs behoorden. Hierop kwamen twaalf boogschutters met hun hoofdman, en achter hen al de edelen en burgerlijke beambten van het hertogelijke hof. Allen waren kostbaar gekleed. De schildknapen hadden mantels om van zwart damast en kleederen van rood karmozijn. De opperofficieren droegen gelijke wambuizen met mantels van zwart satijn. De raadsheeren, in rood fluweel gekleed, waren met zwart fluweelen mantels omhangen. Thans kwamen de prinsen van den bloede, en na hen vierentwintig wapenherauten in prachtig geschakeerde gewaden. De volgende groep bestond uit zes Engelsche boogschutters, die een gouden kroon droegen. Zij gingen der Prinses voor, of liever hare kostbare rosbaar, die, met rood goudlaken bekleed, door twee zwarte paarden werd gedragen. Aan weerszijden van en achter deze draagkoets gingen de boogschutters der lijfwacht, al de ridders van het Gulden Vlies en meer dan tachtig prinsen, graven en edelen, die de Vorstin uit Engeland begeleid hadden. Achter hen volgden nog zes Engelsche boogschutters. De groep der hofdames en jonkvrouwen verblindde het oog zoowel door het schoon harer luisterrijke kostumen als door de natuurlijke bevalligheid der meesten; sommigen reden te paard, anderen waren gezeten in fraai versierde wagens. Dan kwamen de bisschop van Salisbury, die Karel's echt had ingezegend, nevens de kerkvoogden van Luik, Metz, Utrecht, Doornik en Cambrai (Kamerijk), vele andere hooge prelaten en de afgezanten der vreemde mogendheden, die bij deze gelegenheid in groot aantal waren opgekomen. Eindelijk werd de optogt gesloten door de kooplieden der vreemde natiën, te Brugge met der woon gevestigd. De eersten waren de Venetianen, met hunne dienstknechten te paard; de meesters waren in karmozijnrood fluweel gekleed, terwijl de dienstknechten kleederen droegen van rood laken. Vóór hen gingen vijftig mannen, mede in het rood gekleed, met brandende toortsen in de hand. De Florentijnen telden zestig personen te voet in blaauwe gewaden, benevens vier lijfjonkers; hunne paarden waren behangen met wit satijn, met blaauw fluweel geboord. De Spaansche kooplieden, ten getale van vierendertig, mede voorgegaan door zestig personen met fakkels, waren gekleed in violet damast, en elk had achter zich een lijfjonker te voet. De Genuezen waren niet minder dan honderd en acht in getal, en evenzoo de Oosterlingen, die ook violette kleederen aanhadden en insgelijks zestig flambouwen voor zich lieten dragen.

Alle straten en pleinen, waardoor de stoet trok, waren luisterrijk versierd met wapens, vanen, vlaggen, banieren, eerebogen, zinnebeelden, schilderwerken, fonteinen, geurig loof en gebloemte. Boven een der eerebogen werd de eerste ontmoeting van Adam en Eva, boven een andere het huwelijk van Alexander en Kleopatra, boven een derde de bruiloft te Kana in Galilea, boven eene vierde de verbindtenis tusschen Ahasveros en Esther, boven eene vijfde de echt van Tobias vertoond. Uit eene der fonteinen vloeide Rijnsche, uit eene andere kaneelwijn. Uit een hoogen toren lieten de oprigters duiven vliegen, dragende op de borst de wapens der jong-getrouwden. Bij den eereboog der smeden boden de kanonniken van st. Donaas den vorstelijken personen wierook en gewijd water aan. De lakensnijders hadden de Hal met wit, rood en blaauw laken behangen, en verschillende tafereelen vertoonden al de wapens des Hertogs, met die van Brittanje en York.

Het onthaal dat Karel zijn gasten negen dagen achtereen bereidde, beantwoordde aan de praal van den optogt. Zijn vader had een tafelgerief van 72,000 mark nagelaten. Karel vermeerderde het nog voor dit feest, met 2000 mark nieuwe, toepasselijke voorwerpen. Hij had voorts aan zijn hof eene nieuwe zaal doen maken van 100 voet lengte en 80 voet breedte, naar alle zijden met goudlaken en kostelijke tapijten behangen. In het midden stond een hoog driekant buffet, voorzien van allerhande zilveren en gouden vaatwerk, en omringd door eene warande, waarin gesneden beelden van alle diersoorten schenen te leven, zoowel in de perken tusschen het lommer als op de takken van keurig, het leven nagebootst geboomte.

Op de schoone dagen van Brugge volgden anderen van gelijken aard, toen Karel den 7 July te Middelburg als Graaf van Zeeland en den 21 daaraanvolgende te 's Gravenhage als Graaf van Holland werd gehuldigd. Vele edelen en afgevaardigden van steden zwoeren den Vorst trouw en gehoorzaamheid en willigden hem eene bede in van 532,800 schilden, elk van vijftien stuivers.

Inmiddels had Koning Louis XI den strijd met de Ligue vernieuwd, door in het gebied te vallen van den Hertog van Bretagne. Onbarmhartig woedden de Franschen in de landen van François II, die zich in het einde genoodzaakt zag, in alles toe te geven, wat de Koning van hem verlangde, onder anderen om zijne verbindtenis met Karel de Stoute te verbreken. Onze Vorst, die van Louis zelven de vredesartikelen ontving, kon in den beginne deze mededeeling naauwelijks gelooven. Dan toen hij zich van de waarheid had overtuigd, geraakte hij buiten zich van toorn en maakte geweldige toebereidselen om het schenden van den Conflanser vrede te wreken. Louis, zich nog niet sterk genoeg voelende, om nu reeds de worsteling met Karel aan te vangen, poogde het onweder af te leiden door allerlei betuigingen van vriendschap en hoogachting, doch vermeerderde in stilte zijne legers, ruide de Luikenaars op, om op nieuw de wapens tegen Bourgondië aan te gorden en zond hiertoe geldelijke ondersteuning naar de Midden-Maas.

Niettemin ging de Koning voort met Karel schoone woorden te geven. Hij bood hem zelfs een vriendschappelijk bezoek aan. De stad Péronne werd daartoe uitgekozen. Karel verscheen er met eene aanzienlijke legermagt en ruiterdrommen, Louis daarentegen met slechts weinige volgelingen. Hij wist dat de ridderlijke zin van Karel geen verraad zou laten ontkiemen, en hij, door vertrouwen te toonen, den Hertog het best ontwapenen kon. Karel rijdt hem te gemoet en ontvangt hem met de gewone openhartigheid. [1] Zij stijgen voor het slot af. Terwijl de Koning aan het venster staat, ziet hij 's Hertogs troepen voorbijtrekken, en wel onder aanvoerders van welken velen in Fransche dienst gestaan hebben en door hem beleedigd zijn. Hij kan zijne bezorgdheid niet verbergen, dat mogelijk niet alles in den haak is. Doch naauwelijks heeft Karel dit bemerkt, of hij geeft zijn gast de keus om binnen de stad te blijven of de citadel buiten den stadsmuur te betrekken. De Koning kiest het laatste. Doch hier wacht hem een nieuwe angst, dien hij zich zelven door zijne streken op den hals heeft gehaald.

De Luikenaars waren werkelijk op zijn aanstoken op nieuw te wapen geloopen. Zij hadden Bisschop Lodewijk te Tongeren gevangen genomen (8 October) en voor diens oogen zestien domheeren gedood, alles onder den bijval der Fransche gezanten. Zoo aangenaam dit voorval den Koning te ieder tijd zou geweest zijn, zoo ongelegen moest het hem thans komen, daar hij zich geheel in de magt zijner tegenpartij bevond. Hij had niet gedacht, dat de Luikenaars, wien hij zoo menigmaal trouweloos bijstand had voorgespiegeld, zoo spoedig te winnen zouden zijn, ja hij had het eerste gezantschap een tweede nagezonden, om den Luikschen burgers in te scherpen, dat zij met de vijandelijkheden nog eenigen tijd zouden wachten. Dan deze voorzorg was te laat geweest. Thans ontving Karel te Péronne de tijding van Luik's opstand en Louis' deelneming. Men kan denken hoe hij daarbij te moede was. Hij raasde van woede en beval de poorten van stad en citadel te sluiten, onder het voorgeven dat hem een koffertje met kostbare juweelen was ontstolen. De Koning geraakte in doodsangst. Karel sliep in geene drie nachten en overlegde zoowel met zich zelven als met zijne raadslieden wat hij met den trouweloozen gast zou aanvangen. Men hoorde hem des nachts met onrustige schreden op- en nedergaan. De meesten zijner vertrouwden rieden hem tot zachte maatregelen, want, naar het schijnt, had de sluwe Louis middelen gevonden, eenigen om te koopen. Eindelijk werd besloten, eene reeks tamelijk harde voorwaarden te stellen, waaronder de Koning alleen zijne vrijheid zou bekomen. Hij zou beloven alle bij den laatsten vrede gegeven, doch niet volbragte voorwaarden te ver-

[1] Zie de plaat op bladz. 280.

vullen, nimmer tegen Karel, of de overige leden der Ligue iets te ondernemen, geene belastingen in 's Hertogs domeinen te heffen, of er bedieningen te begeven, en den Hertog van Berry, in plaats van Normandië, de graafschappen Champagne en Brie tot een apanage te schenken.

Met deze tractaten begaf Karel zich des morgens van den vierden dag (14 October) na de aankomst van den Brabantschen bode, naar den Koning, die van angst in drie etmalen geen oog geloken had. Hij vroeg hem driftig, of hij dit verdrag onderteekenen en bezweren wilde. Louis bedacht zich geen oogenblik, maar legde den eed op het kruis van Karel de Groote af. Daarop vroeg de Hertog, of hij hem thans naar Luik wilde vergezellen en bij het tuchtigen der trouwelooze stad bijstaan. Wat kon de Koning doen? Hij moest wel inwilligen. Bij gevolg trok Karel daags daaraanvolgende, aan het hoofd zijner troepen, naar Luik, den Koning als in triomf medevoerende. De strijdbare Luikenaars snelden hem over de puinhoopen hunner muren te gemoet en hakten bijna de geheele voorhoede in de pan. Aanhoudende regens en aanstekende ziekten rukten daarenboven een groot deel van het Bourgondische leger weg, terwijl de vertwijfelende burgers zich achter hunne afgebrokkelde wallen met leeuwenmoed verdedigden. In een regenachtigen nacht deden zij een uitval, die bijna Hertog Karel en Koning Louis het leven zou gekost hebben. Eerst na het sneuvelen van hun aanvoerder gaven zij de hoop op en vloden door het duister begunstigd, naar de Ardennen. Daarop ondernam Karel met zijne Bourgondiërs en Nederlanders een storm op Luik, die den val der stad ten gevolge had (30 October 1468). Koning Louis werd in een vleugel van het Bisschoppelijke paleis ingekwartierd, uit welks vensters hij den ondergang zijner bondgenooten kon aanschouwen, want Karel had de stad aan zijne soldaten overgegeven. Men vond nog slechts grijsaards, vrouwen en kinderen binnen de

De Hoekschen bemagtigen Leiden (1481).

muren, en zelfs voor hen scheen geen erbarming.

Louis poogde thans aan zijne gevangenschap te ontkomen. Karel bewilligde in zijn vertrek, doch niet dan nadat de Franschman de artikelen van het Péronner verdrag nogmaals plegtig had bezworen. Eindelijk, den 2 November, nam de Koning met zijn geleide afscheid, eerst regt adem scheppende toen hij weder op Frankrijk's bodem was aangekomen.

Karel koelde zijne wraak aan de gevangen Luikenaars, door allen, die zich niet voor groote geldsommen konden loskoopen, in de Maas te laten verdrinken, en ten laatste de geheele stad, kerken en kloosters uitgezonderd, aan kolen te leggen. Toen hij met een deel zijns legers reeds ver de stad achter zich had, hoorde hij nog het kraken der ineenstortende gebouwen en zag vlammen, rook en stof in huiveringwekkende vermenging naar boven stijgen.

In het voorjaar van 1469 kwam eene aangelegenheid tot stand, die Karel's heerschappij belangrijk uitbreidde. Sigismund van Oostenrijk, wiens kassen door zijne oorlogen tegen de Zwitsers, waren uitgeput, was met den Bourgondischen Hertog in overleg getreden, om hem het graafschap Pfirt (Ferrette) en andere bezittingen in den Elzas en den Breisgau te verpanden. Daar hiertoe de vier woudsteden Rheinfelden, Seckingen, Laufenburg en Waldshut behoorden, breidde Karel's gebied zich meer en meer langs de Zwitsersche grenzen uit, eene ergernis voor de eedgenooten, omdat zij Sigismund, bij den hem afgedwongen vrede van Waldshut, hadden doen beloven, dat, zoo hij hun de krijgskosten niet vergoeden kon, hij zijne Elzasser en Breisgauer bezittingen het Eedgenootschap ten pand zou geven. Bij het verdrag over deze aangelegenheid, dat den 9 Mei te st. Omer

De Utrechtschen verrassen Naarden (1481).

werd bezegeld, betaalde Karel den Aartshertog de pandsom van 60,000 goudguldens uit.

Hertog Karel bevlijtigde zich om zijnen onderzaten te allen tijde geregtigheid te doen wedervaren. Terwijl hij zich te Brussel ophield, zat hij geregeld drie dagen per week in het geregtshof en zorgde dat zoowel de arme als de rijke vrij zijne bezwaren inbragt. Hij hoorde zelf de partijen, velde vonnis zonder onderscheid van personen en beval den regters alle processen ten spoedigste uit te wijzen, om belanghebbenden geene nuttelooze kosten op den hals te halen. Bij zijne

bezoeken te Lille (Rijssel), Yperen, st. Omer, Middelburg, 's Gravenhage en elders handelde hij eveneens, ofschoon deze wakkerheid en regtvaardigheid niet door allen naar waarde werden geschat. Zoo ontstond eene opschudding toen hij te Middelburg drie broeders de doodstraf liet ondergaan, die een zijner dienaren mishandeld hadden. Karel gedroeg zich daarbij eveneens als bij zijne huldiging te Gent. Met een goege of heerbijl toeschietende, dreef hij de zaamgeschoolden uit elkander.

Terwijl de Hertog te 's Gravenhage vertoefde, ontving hij er, in September 1469, afgevaardigden uit Friesland, die hij tot het erkennen zijner regten wilde bewegen. Uffo van Dockum, door den hertog gewonnen, wendde de ijverigste pogingen aan om zijne landgenooten tot onderwerping te stemmen. Doch de meerderheid viel hem geenszins bij; ja hij en de zijnen werden uit Dockum verdreven en zijn huis aldaar ten gronde gesloopt. Alleen wolken aan den staatkundigen hemel beletten den Hertog daarover wraak te nemen.

Te 's Gravenhage ontving Karel ook een gezant des Boheemschen Konings, die tegen eene subsidie van honderdduizend Rijnsche guldens hem zijne stem toezeide bij het verkiezen van den eersten Roomsch-Koning. Daardoor werd den Bourgondiër het uitzigt geopend om na den dood van Frederik III de keizerlijke waardigheid te erlangen.

Trachtte Karel door onderstandsgelden zijne magt uit te breiden, geen zijner tijdgenooten bragt de kunst van omkoopen op ruimer schaal in beoefening dan 's Hertogs magtigste tegenstander Koning Louis. Beducht voor de goede verstandhouding tusschen onzen Hertog en Koning Edward IV — van welken de eerste onlangs den laatste tot Ridder van het Gulden Vlies had benoemd, waartegen de laatste den eerste de Orde van den Kousenband had vereerd — wist hij door het uitstrooijen van goud en allerlei beloften een opstand in Engeland te verwekken, die zich ten doel stelde om den gewezen Koning Henri VI in de plaats van Edward IV ten troon te verheffen. De ziel van den opstand was dezelfde Graaf van Warwick aan wien Edward IV zijne kroon had te danken, doch die verbitterd was geworden, toen zijn meester, terwijl hij (de Graaf) over een huwelijk van den Koning met Bonne van Savoie onderhandelde, zich met Elisabeth Woodville in den echt had verbonden. In den beginne (1469) behaalden de opstandelingen eenig voordeelen op het koninklijke leger. Zelfs was Edward onvoorzigtig genoeg, om, terwijl men over een verdrag onderhandelde, zich door Warwick gevangen te laten nemen. Doch gelukkig aan zijne bewakers ontkomen, stelde hij zich op nieuw aan het hoofd zijns legers en behaalde eene volkomenen overwinning op de partij van Henri VI. Warwick moest een goed heenkomen zoeken. Hij wilde zich naar Calais begeven, van welke stad hij bevelhebber was. Doch de burgers waren zoodanig tegen hem verbitterd, dat zij den onderbevelhebber Wenloch overhaalden om het geschut op Warwick's smaldeel te lossen, waardoor de landing verijdeld werd.

Hertog Karel toonde zich over het gebeurde te Calais ten hoogste voldaan. Hij schonk Wenloch een jaargeld van duizend kroonen en spoorde hem aan om in zijne trouw jegens Koning Edward te volharden. Tevens zond hij schepen uit om jagt op den Graaf van Warwick te maken, die, hierdoor getergd, ettelijke Hollandsche, Zeeuwsche en Vlaamsche koopvaarders buit maakte en in de haven van Honfleur opbragt. Dadelijk liet Karel Koning Louis opheldering vragen over de bescherming die hij hierdoor aan Warwick verleende, onderwijl hij Hendrik van Borssele beval, om den "zeeschuimer" overal te vervolgen. De Nederlandsche admiraal naar het Kanaal koers zettende, kreeg welhaast de scheepsmagt van Warwick in het oog, die op het gezigt der Bourgondische vlaggen naar den mond der Seine week. Van Borssele belette hem het opvaren dezer rivier. De Zeeuw joeg nu den Brit naar de Normandische kust, waar beiden hun volk ontscheepten en slaags raakten. Het voordeel bleef hierbij aan de zijde der Nederlanders, die bij den aftogt tien van van Warwick's grootste schepen in Zeeland opbragten.

Te dezer tijde bezwaarde Hoorn zich over het aandeel dat het in de grafelijke beden moest opbrengen. Terwijl van een omslag van 41,035 schilden 3549 van Haarlem, 2875 van Amsterdam, 1150 van Rotterdam en 800 van Alkmaar werden gevorderd, eischte de grafelijkheid 2000 van Hoorn, of 230 meer dan waarop de zesde hoofdstad van Holland (Gouda) was gesteld. Daar de omslag door het gewestelijk bestuur zelf werd geregeld, kon Karel niet regtstreeks Hoorn's aandeel verminderen, doch hij vergunde den magistraat, den 16 February 1471, het heffen van een nieuwen accijns op het bier. Dát stiet een deel der burgerij geweldig tegen de borst: de wevers, vollers en visschers inzonderheid voeren uit tegen regten die het bier in prijs zou doen stijgen. Zij rotten den 21 Mei te zamen, dreigden 's Hertogs commissarissen en de burgemeester der stad met den dood, verscheurden de registers van den secretaris en rolden naar den Rooden Steen eenige tonnen bier, die zij, na er den bodem van stuk geslagen te hebben, met kannen en schotels ledigden.[1] "De heeren moeten maar toezien", riepen zij, "hoeveel ieder aan accijns schuldig is!"

Hertog Karel was de man niet, om oproerlingen door toegevendheid te winnen. Weinige dagen later zond hij den procureur-generaal Willem Bastert van Swieten naar Hoorn, die door den sterken arm ondersteund — zelfs een smaldeel der vloot kwam voor de haven — zich van de belhamels meester maakte. Acht dier muitelingen stierven den dood van misdadigers, zoo te 's Hage als op den huize Nieuwburg bij Alkmaar. Doch het ergste was, dat deze strafoefening velen op de vlugt be-

[1] Zie de plaat op bladz. 281.

dacht deed zijn, hetgeen inzonderheid der weverijen een geweldigen knak toebragt.

De burgertwisten waaraan Gelderland sedert eene reeks van jaren ten prooi was, hadden te dezer tijde eene zoo ontzettende hoogte bereikt, dat Jonker Adolf zijn vader, Hertog Arnoud, had gevangen genomen en op het kasteel van Buren doen opsluiten. Menigvuldige malen hadden Filips de Goede en Karel de Stoute deze oneenigheid trachten te bemiddelen, doch altoos te vergeefs. In den zomer van 1470 vernieuwde de Bourgondische Hertog zijne pogingen daartoe, waartoe Paus Paulus II hem nadrukkelijk had aangemaand. Hij liet Adolf, die reeds sints 1465 den titel van Hertog had aangenomen, bij een open brief dagvaarden om zich voor hem over de klagten van Arnold's aanhangers te verantwoorden, doch gaf hem in keus, om òf in eigen persoon te komen, òf zich door gemagtigden te doen vertegenwoordigen. Adolf koos het eerste. Den 10 October 1470 vertrok hij, met een aanzienlijk gevolg uit Grave naar Hesdin in Picardië, waar Hertog Karel te dien tijde verwijlde. Karel ontving den Gelderschman met al den luister, dien hij een vreemd Vorst meende schuldig te zijn [2], doch kon van Adolf niet dan met moeite verwerven, dat deze het bevelschrift teekende, waarbij de drost van Buren den last ontving, om Hertog Arnold aan de ridders Henri de Perwez en Filips van Wassenaar uit te leveren (February 1471). In het kamp voor Amiens bragt Karel vader en zoon tot elkander. Doch Adolf verwierp nadrukkelijk eene verzoening zoo als de Bourgondische Vorst die wenschte. "Liever" zeide hij "werp ik mijn vader in een put en spring hem achterna, dan hem Grave en den hertogstitel af te staan. Hij heeft lang genoeg geregeerd. Nu is het mijne beurt!"

Sints dit tijdstip liet Karel doorschemeren, dat hij den "jongen Hertoige" den terugkeer naar zijn land wilde beletten. Adolf, naar alle zijden bewaakt, poogde Zuid-Nederland te ontvlugten. Met het Bourgondische leger naar de Scarpe getogen, poogde hij als monnik verkleed, Arras (Atrecht) te ontvlugten. Zonder verhindering kwam hij door Artois en Henegouwen, maar in Namen herkende hem een priester, op wiens aanwijzing het Bourgondisch bewind hem vatten deed en terugzond. Het einde was, dat Hertog Karel, niet zonder reden beducht voor geheime verbindtenissen tusschen Hertog Adolf en Koning Louis, den Gelderschman te Lille deed opsluiten.

Inderdaad, een bondgenootschap tusschen de Vorsten van Frankrijk en Gelderland kon op deze oogenblikken Hertog Karel groote moeite berokkenen. Koning Louis had namelijk, zoodra hij zich, door afpersingen van allerlei aard, in staat gevoelde, om een magtig leger bijeen te brengen, alle verdragen die hij te Conflans, st. Maur, Péronne en Luik had bezworen, op zijde geschoven. Allereerst had hij zijn broeder, den Hertog van Berry, van de Ligue vervreemd. Wilde hij dat verbond een steun ontrukken, zoo moest Berry geen meester zijn van Champagne en Brie, landen die als het ware tusschen de Bourgondische staten lagen ingeklemd, vooral niet, daar de Prins het denkbeeld scheen te koesteren, om naar de hand te dingen van Maria, de eenige dochter en erfgename van Hertog Karel. Een sluw onderhandelaar vervoegde zich bij Berry, schetste deze 's Konings broederlijke genegenheid in levendige kleuren en betuigde, dat de Monarch om die te betoonen, genegen was, hem het vruchtbare Guienne voor het arme Champagne, Bordeaux voor Troyes af te staan. De Prins liep in den val en de bondgenooten waren gescheiden (September 1469).

Vervolgens had Louis door rijke jaargelden uit te deelen, de hoofden der patriciërs te Bern, en daardoor gansch Zwitserland, voor zich gewonnen. Ook had den burgeroorlog in Engeland helpen ontsteken, die eerlang eene nieuwe worsteling tusschen het Huis van Lancaster en het met Hertog Karel verbonden York ten gevolge had.

Zóó naar het oosten en westen gedekt, zou hij, zoo Hertog Adolf zijne zijde koos, ook een steunpunt in het noorden vinden, waardoor Karel's krachten versnipperd zouden worden.

Louis ving de vijandelijkheden aan met boden van staat naar Vlaanderen te zenden, welke, spijt de bepalingen van het Péronner verdrag, aldaar geregtelijke dagvaardingen uitgaven, en met 't toelaten dat ter rolle van het Parlement van Parijs beroepen van Bourgondische onderdanen werden gebragt. Nog meer: hij ontnam den Hertog drie proostdijen, onder het voorwendsel, dat Karel hem hiervoor nog geene hulde had geboden. Werkelijk had onze Hertog beloofd, deze ceremonie te zullen verrigten, maar Louis haar nog niet gevorderd. Karel stoof woedend op en liet de boden van staat, zoowel als de officieren, die de proostdijen bezet hadden, in de gevangenis werpen.

Meer verlangde Louis niet. Dadelijk beriep hij eene verzameling van notabelen naar Tours, ten aanhoore van welken hij Karel beschuldigde, den vrede verbroken te hebben (November 1470). De Hertog, zoo luidde zijne beschuldiging, had zijne raden gevangen gezet, de verschuldigde hulde geweigerd, van Koning Edward de orde van de Kousenband aangenomen en de ingezetenen in de nieuwverworven steden bij het afleggen van den eed van trouw, laten zweren hem tegen iedereen te dienen, zonder den Koning uit te zonderen. De afgevaardigden, allen door Louis zelven gekozen, verklaarden hierop den Hertog schuldig aan majesteitschennis en betuigden eenparig dat hij als een leenman des Rijks voor het Parlement te Parijs moest geroepen worden, om zich te verantwoorden. Met de indaging werd dadelijk een bode van staat naar Gent gezonden. Eene onaangename taak. Ook liet Karel den man terstond in boeijen slaan, maar na verloop van eenige dagen gaf hij hem toch weder vrij.

[2] Zie de plaat op bladz. 284.

Nu was de oorlog verklaard. De reeds lang gereed staande Fransche troepen drongen Karel's staten binnen, en deze, die zich nog niet in bezig verloren alvorens Karel, met een Bourgondisch-Nederlandsch leger den Franschen, onder hunne veldheeren st. Pol en Dammartin, kon te gemoet

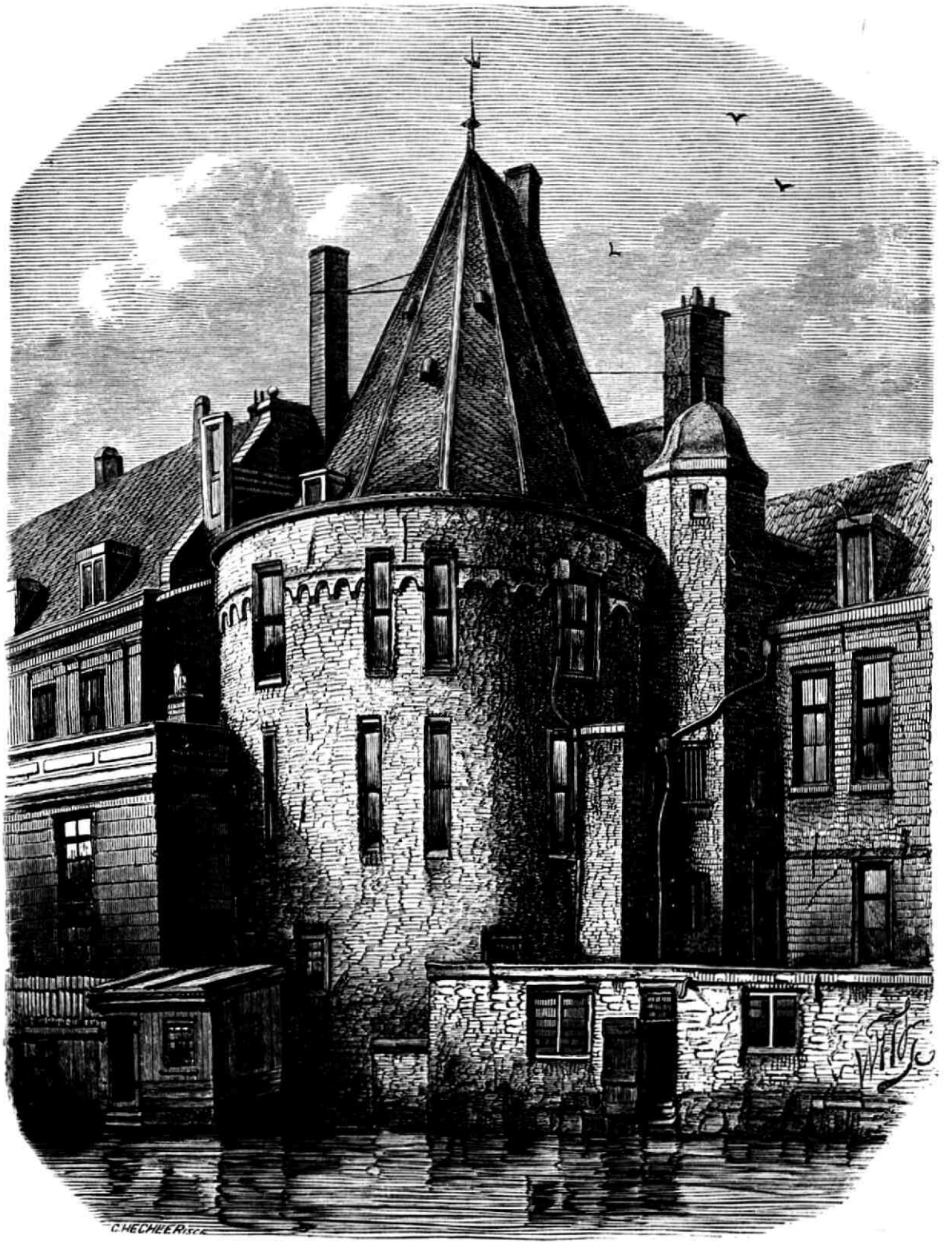

De toren Swycht Utrecht te Amsterdam (1871).

hoorlijken staat van tegenweer had kunnen stellen, zag met bittere spijt zijne grensgewesten verwoesten. St. Quentin, Amiens, Roye en Montdidier gintrekken. Abbeville echter werd door de trouw van Filippe de Crevecoeur behouden.

Eindelijk, in February 1471, had Karel genoeg-

zame krijgsbenden om weder aanvallenderwijze te werk te gaan. Dan, ofschoon hij Pequigny veroverde, liep het krijgsgeluk hem over het geheel niet mede, zoodat toen in het Fransche leger eene bedenkelijke stemming ontstond, die den Koning tot groote voorzigtigheid noopte, hij zich liet overhalen om eene wapenschorsing te sluiten tot ontworpen om zijn tegenstander door vergif uit den weg te ruimen.

Was Karel in zijn voornemen verhinderd, om de overige Picardische steden te heroveren, hij smaakte de voldoening, zijn schoonbroeder Edward IV den Engelschen troon te helpen behouden. Nadat namelijk de Graaf van Warwick op de Normandische kust een

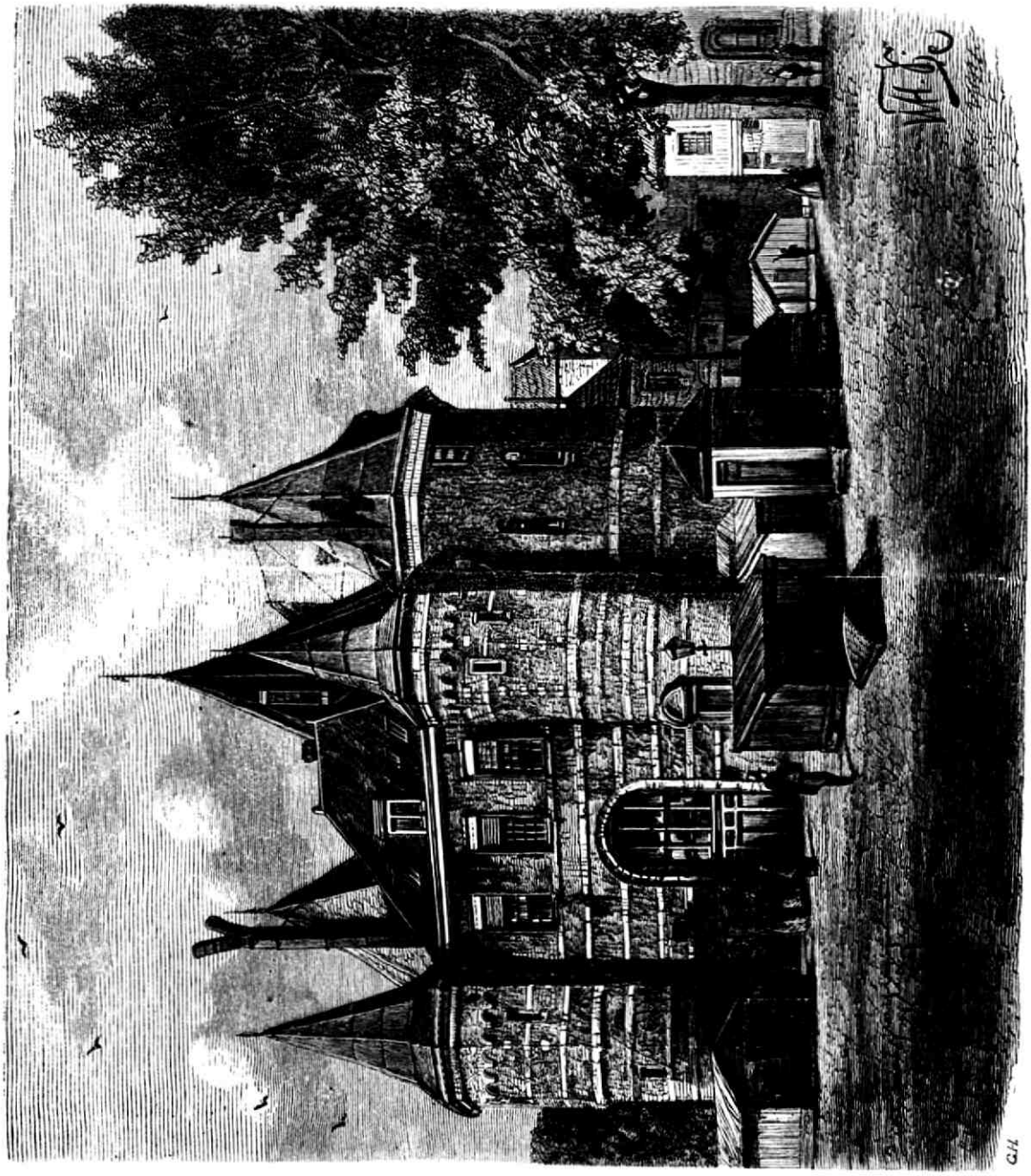

De st. Anthoniswag te Amsterdam (1871).

1 Mei 1472. Het moest bij velen verwondering baren, dat Karel zich tot dien stap liet overhalen, daar Koning Louis in den jongsten tijd herhaalde zamenzweringen tegen het leven en de vrijheid van onzen Hertog had gesmeed. Zelfs had hij nog onlangs met den bastaard Boudewijn van Bourgondië, Karel's halven broeder, een plan gevoelig verlies door de Nederlanders onder van Borssele had ondergaan, had Koning Louis dien Engelschman zoo ruim met schepen en geld ondersteund, dat hij het wagen durfde, over het Kanaal terug te stevenen en den strijd tegen Edward te vernieuwen. Te Dartmouth geland, zag hij zich spoedig aan het hoofd van 60,000 strijders, met welken

hij onverwacht, in het nachtelijk duister, het koninklijke leger overviel. Edward ontkwam door een trouw dienaar die hem te regter tijd een paard bestijgen deed. Na het doorworstelen van vele gevaren, bereikte hij te Lynn een vaartuig, dat hem naar Texel overbragt. Zoo overhaast had hij zee moeten kiezen, dat hij niet eens een stuk geld bezat om den schipper te betalen, maar hem zijn bonten mantel moest geven, met de belofte dat hij hem in gelukkiger tijden ruimer beloonen zou.

Edward, in de Nederlanden gekomen, reisde over Alkmaar naar 's Gravenhage, waar de Stadhouder van Holland, Lodewijk van Gruithuizen, hem in staat stelde, zich, overeenkomstig zijn rang naar Hertog Karel te begeven, die toen juist zijn leger tot de medegedeelde worsteling met Frankrijk voorbereidde. Geruimen tijd weifelde onze Hertog of hij Koning Edward zou bijspringen, daar hij zoowel aan hem als aan Henri VI door banden des bloeds was vermaagschapt en niet gaarne nevens de magt van Frankrijk die van Engeland tegen zich wilde keeren. Doch toen Koning Louis in Picardië vorderingen maakte, liet Hertog Karel zijne weifelingen varen en verschafte zijn schoonbroeder een smaldeel, dat den gevlugten Vorst, den 25 Maart 1471, op de kust van Yorkshire ontscheepte. Binnen weinige dagen zag Edward zijne benden tot een magtig leger aangroeijen. Den 11 April trok hij Londen weder binnen. De zwakke Henri VI werd ten vierden male afgezet en in den Tower opgesloten, en de Graaf van Warwick vervolgd, tot hij in den slag van Barnet het leven verloor (14 April).

Tot op dezen tijd hadden de Nederlandsche Vorsten geene andere troepen ten strijde gevoerd dan die door hunne vassalen en poorterijen, overeenkomstig het leenverbond of de verleende keuren, in het veld werden gebragt. Karel was de eerste die het besluit had gevormd, om een staand leger op te rigten naar het voorbeeld hem door Koning Louis te dezen aanzien gegeven. De staten der onderscheiden gewesten schrikten voor de kosten, maar ten spijt hunner vertoogen, vereenigde hij eerlang onder zijne vanen, nevens zijne leenmannen en stedelijke schutterijen, eene magt van vijfduizend loontrekkende krijgsknechten, soldaten in bestendige dienst.

Terwijl Karel zich bezig hield om 's Lands weerbaarheid te verhoogen, wist hij den Hertog van Guienne te bewegen, weder tot het oude bondgenootschap terug te keeren. Zelfs gaf hij hem hoop op de hand zijner dochter Maria. Doch bepaaldelijk wilde hij hem die niet toezeggen: de rijke erfgename was een te verleidelijk lokaas voor de Vorsten dan dat Karel hare hand nu reeds wilde wegschenken.

Inmiddels was de wapenschorsing tusschen de Fransche Monarchie en de Bourgondische Staten ten einde geloopen en Karel met een aanzienlijk leger voor Amiens gekomen. Louis die eerst de Ligue wilde verbreken, vóór hij te velde trok, hield zich, alsof hij om vrede met Karel te hebben, zich gewillig opofferingen wilde getroosten. Hij zond de Heeren d'Oriol en de Craon naar het Bourgondisch-Nederlandsche kamp, om 's Hertogs voorwaarden te vernemen. Karel antwoordde, dat hij van geen vrede wilde weten, zoo lang hem de Sommesteden niet waren teruggegeven. "Gij zult ze terug hebben," antwoordden d'Oriol de en Craon, die uit 's Konings naam, op het heilig Evangelie zwoeren, dat gemelde steden hem zouden weergegeven worden, zoodra het Bourgondische leger zou afgetrokken zijn. Karel liet zich bepraten en stemde toe in eene wapenschorsing tot den 15 Juny.

Schandelijker bedrog werd zelden gespeeld: eene misdaad zou Karel van een magtig bondgenoot berooven alvorens Louis aan zijne verpligtiging behoefde te voldoen. Op den 28 Mei overleed plotseling de Hertog de Guienne, 's Konings broeder en Karel's bondgenoot. Hij was, zoo als men algemeen geloofde, door een Benidictijner monnik vergiftigd, en wel op 's Konings aanstoken. Ook Hertog Karel deelde in dit gevoelen. Hij gaf een bitter manifest in het licht, waarin hij Louis een broedermooder noemde en bekend maakte hoe vaak de Koning ook hem naar het leven had gestaan.

Karel, woedende over het jegens hem gepleegd bedrog en over den moord aan zijn bondgenoot, zwoer het verderf des ontaarden Konings. Hij trok terstond met zijn geheele leger over de Somme, waarbij hij zijn volk verlof gaf om alles te vuur en te zwaard in 's vijands land te vernielen. Allereerst sloeg hij zich neder voor de stad Nesle, in Vermandois. Volgens gewoonte zond hij een schildknaap uit, om de overgave der stad te vragen. De dwaze ingezetenen vermoordden dien afgezant tegen het regt der volken en bragten daardoor de vreeselijkste rampen over hunne hoofden. Immers Karel nam de stad stormenderhand in, waarbij zijn wrekend zwaard geen der ingezetenen spaarde. Eenigen zijner edelen poogden wel zoo ontzettende gruwelen te stuiten, doch Karel wilde niet naar hen luisteren, omdat hij maar al te vaak had ondervonden, dat onder zijne hovelingen verraders schoolden.

Nadat Nesle geheel verwoest was, begaf Karel zich met zijn volk naar Roye. Deze stad, die hem vroeger had toebehoord, gaf zich bij verdrag over, en dit voorbeeld werd door Montdidier nagevolgd. Den 1 Juny kwam hij voor Beauvais, doch hier leden zijne aanvallen schipbreuk. In een storm op den 27 gelukte het wel een zijner soldaten den Bourgondischen standaard op de muren te planten, maar eene vrouw uit het volk, sints Jeanne Hachette genoemd, ontrukte den vermetele het veldteeken en hielp met hare medeburgeressen dien aanval afslaan. Eene tweede bestorming op den 9 July kostte 1500 Bourgondiërs en Nederlanders het leven, zonder dat een enkel bolwerk veroverd werd.

Na bijna eene maand voor Beauvais verspild te hebben, wendde Karel zich, den 22 July, naar Normandië, waar hij verscheidene plaatsen in

vlammen deed opgaan (Eu, st. Valery-en-Caux, Longueville en Neufchâtel), zonder zelfs de veldvruchten te sparen. Na een vergeefschen aanval op Dieppe, wendde hij zich naar Rouen, waar de Hertog van Bretagne hem zou afwachten. Dan deze berekening bleek ijdel. François II was niet tegen Louis opgewassen, en deze misrekening bewoog de beide bondgenooten naar Louis' voorstel te luisteren om eene nieuwe wapenschorsing aan te gaan. De Hertog van Bretagne teekende den 18, Karel den 23 October (1472).

In dezen oorlog had Holland het verlies geleden van achttien haringbuizen, die, door de Franschen genomen, als goeden prijs Dieppe waren binnengebragt. Van hunne zijde zonden de Nederlanders echter een vloot in zee, die onder bevel van Paulus van Borssele, de Franschen den aftogt deed blazen.

De groote kosten aan zoovele oorlogen verbonden, vorderde het vermeerderen der belastingen, waarbij vooral het verhoogen der accijnsen in aanmerking kwam. Wrevel daarover deed in Augustus 1472 te Zierikzee, het volk zamenrotten, waarbij het den priester Jan Simonsz, benevens den baljuw Michiel van Heenvliet van Kattendijke, met knodsen, dolken en messen overviel, van het leven beroofde en dood uit de vensters van het raadhuis wierp. Het aanschouwen van deze gruwelen deed den geheelen raad van vrees sidderen. De schout smeet de roede van justitie, het teeken zijner waardigheid, uit de hand, terwijl de burgemeesters de sleutels der stad voor de voeten der poorters wierpen. Allen baden zij der vertoornde gemeente om lijfsgenade, die hun eindelijk vergund werd. De muitelingen, de schoutsroede en de sleutels opgenomen hebbende, stelden terstond een schout naar hunnen zin aan en droegen aan de oudste en bekwaamste gildebroeders de regering der stad op. Zoodra Karel van deze gebeurtenis berigt kreeg, zond hij terstond uit Normandië afgevaardigden, om de zaak te onderzoeken. Eenige belhamels werden gevat en het hoofd voor de voeten gelegd. Doch de meesten ontvlugtten. De burgerij zat in zak en asch toen de wapenstilstand met Frankrijk gesloten werd: het kwam haar ter oore, dat Hertog Karel zelf naar Zierikzee zou komen. Men verhaalde dat hij zich had uitgelaten, al de ingezetenen voor den dood schuldig te houden. Het gerucht echter was sterk overdreven. Toen Karel den 30 January 1473 naar Schouwen kwam, en geestelijken en burgers hem in diepen rouw te gemoet trokken, schonk hij hun het leven, op voorwaarde, dat zij bezetting in de stad zouden ontvangen en eene boete van 30,000 gulden, in negen reizen te voldoen, opbrengen.

Van Zierikzee vertrok de Hertog naar Dordrecht, waar de Hoekschen zich tegen zijn gezag hadden verzet. Zoodra was Karel echter niet de Merwestad genaderd, of niemand dacht er aan, dien tegenstand voort te zetten. Hij werd op eene luisterrijke wijze ingehaald, en alles vereenigde zich voor het huis waar hij zijn intrek had genomen, om hen den eed van trouw af te leggen (February 1473).

De rampzalige strijd tusschen vader en zoon, waarvan Gelderland zoo vele jaren het akeligste tafereel had opgeleverd, schonk Karel het uitzigt, zijne heerschappij ook over dat Hertogdom uit te strekken. Van Lille had hij Adolf naar Vilvoorde doen overbrengen en Arnold een hoop Bourgondisch krijgsvolk medegegeven om zijn gezag in Gelderland te herstellen. Doch Arnold kon niet verder komen dan zich door Roermonde en Grave te doen erkennen: alle andere steden en de edelen weigerden den man toe te vallen, dien zij verachtten. Arnold, ten einde raad, besloot zijn oproerigen zoon en onderdanen op het gevoeligst te straffen: den 7 December 1472 verpandde hij voor 300,000 gouden Rijnsche guldens het hertogdom Gelder en het graafschap Zutphen aan Hertog Karel van Bourgondië, onder bepaling, dat zijne erven, met uitsluiting van Adolf en diens kinderen, voor gemelde som beide gewesten weder zouden kunnen inwisselen.

De pandpenningen waren nog niet gekweten, toen Hertog Arnold, den 23 February 1473, overleed. Dadelijk deed Karel zich in eene vergadering van ridders van het Gulden Vlies te Valenciennes tot opvolger verkiezen, eene onwettige handeling, daar de orde wel een oordeel over hare leden kon vellen in zake van eer, maar niet in hunne regten bij erfopvolging.

Adolf, in Mei van Vilvoorde naar Kortrijk gebragt, was niet in staat iets te ondernemen, waardoor Karel het in bezit nemen van Gelder belet kon worden. Ook toonden de Geldersche staten, die Graaf Vincent van Meurs tot "hoofdman" hadden gekozen, wel den wil om het land voor Hertog Adolf en diens jeugdig zoontje Karel te bewaren, doch de middelen van tegenweer waarover zij konden beschikken, waren gering bij die waarover Karel gebood. Reeds vóór Arnold's overlijden, had hij zijne krijgsbenden Gelder en Roermond laten bezetten. Dadelijk na 's Hertogs dood plaatste hij zich zelf aan de spits. Montfort, Wassenberg, Kriekenbeek, Stralen en Wachtendonk waren spoedig in zijn bezit, even als het Land van Meurs, den eigendom van Graaf Vincent. Venlo zwichtte na een beleg van drie weken, Goch volgde weldra, en de burgerij van Tiel kwam zelve den Hertog met hare onderwerping te gemoet. Ten laatste viel ook Nijmegen, na eene belegering van zesentwintig dagen, den 24 July 1473, in Karel's magt. Daarmede won hij het gansche land, want Arnhem en Zutphen, geene hulp kunnende verwachten, haastten zich om door afgevaardigden 's Hertogs genade in te roepen..

De kinderen van Hertog Adolf, Karel en Filippa, werden naar Gent gezonden om daar opgevoed te worden. De staten der Geldersche kwartieren huldigden den Hertog plegtig als hun meester, en de regten die Gerhard, Hertog van Gelder en Berg, kon doen gelden, werden voor 84,000 guldens afgekocht, eene som die Nijmegen en de Betuwe moesten opbrengen om van plunderingen verschoond te blijven.

Behalve de zware schattingen die Gelderland bij deze overheersching werden opgelegd, verloren vele steden de voorregten die zij van Adolf's voorgangers hadden verworven. Daarenboven werden de Geldersche domeinen ingekort, omdat Karel de heerlijkheid Wachtendonk, de heerlijkheid de Duffel met het huis Nergena, het ambt van Goch, de tolplaats Lobede en het kerspel Angerlo in vollen eigendom afstond aan Johan Graaf van Cleve, ter belooning voor zijne diensten in den jongst ge-

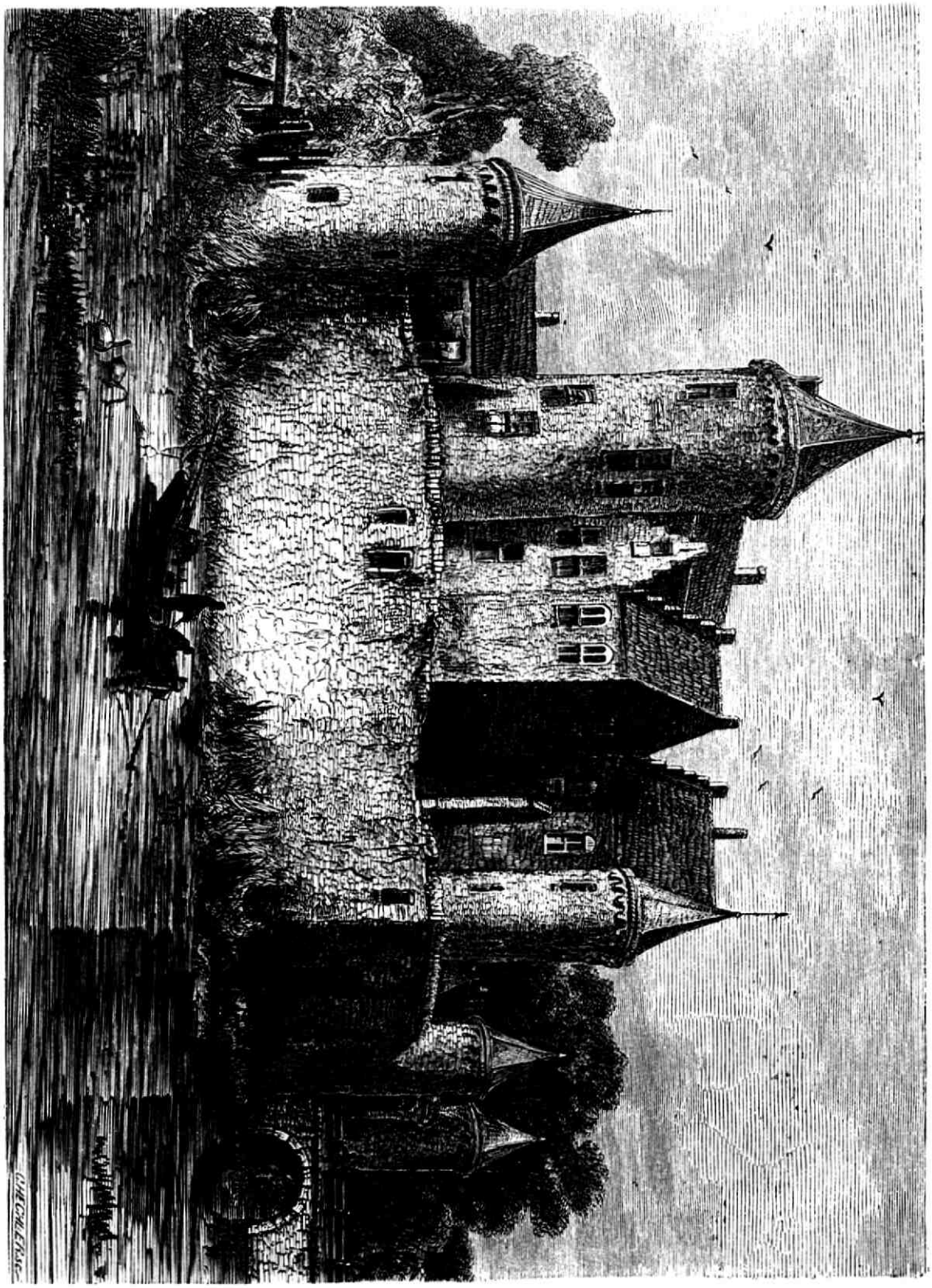

Het Slot te Vreeland, omstreeks den jare 1600.

ëindigden oorlog. Ook de voogdij over Elten ging hierdoor van Gelder op Cleve over.

De aanwinst van twee Nederlandsche gewesten sterkte Karel in zijn streven naar eene innige vereeniging zijner talrijke heerschappijen. Hij poogde een rijk te stichten, dat, aaneen verbonden, alle landen van de Noordzee tot den Jura zou omvatten. Hij wenschte dit "Bourgondië" tot een koningrijk verheven te zien, dat magtig en onoverwinnelijk ten steun aan het Duitsche-Rijk zou

Karel begaf zich den 30 September met een luisterrijk gevolg van meer dan zeshonderd edelen naar Trier. Frederik, zijn aankomst vernemende, ging hem te gemoet tot buiten de stad en bood hem de grootste bewijzen van eer en genegenheid. Eenige dagen later deed onze Vorst den Keizer hulde voor de nieuw verworven gewesten Gelder en Zutphen, en, de aangeknoopte onderhandelingen voortzettende, sloeg hij voor, dat Frederik hem met den koninklijken titel dien van Stedehouder

Maximiliaan door de Bruggenaren gevangen genomen.

strekken en Frankrijk in bedwang houden. Reeds verscheidene malen had hij met Keizer Frederik III over deze aangelegenheid onderhandeld, en de Habsburger toonde zich niet afkeerig om aan dit verlangen te voldoen, inzonderheid sedert Karel hem het uitzigt had geopend, zijne dochter Maria aan 's Keizers oudsten zoon, den Aartshertog Maximiliaan, te verbinden. De Keizer noodigde den Hertog tot eene bijeenkomst uit, die in October 1473 te Trier gehouden zou worden.

des Heiligen-Rijks zou verleenen. Daardoor zou de leenband tusschen het Duitsche-Rijk en de Bourgondische Nederlanden bewaard blijven, en Karel's verlangen om de bisdommen van Cambrai, Doornik, Luik en Utrecht aan Bourgondië te hechten minder bezwaar opleveren.

Frederik toonde zich bereid om aan Karel's verlangen te voldoen, doch eischte dat het ontworpen huwelijk tusschen Maximiliaan en Maria plegtig ten aanzien der Kerk zou worden aange-

gaan alvorens zij Trier verlieten. Karel stemde hierin, niet zonder weifeling, toe, doch eensklaps bragten de inblazingen van Louis XI een kink in den kabel. De Koning wees Keizer Frederik op de moeijelijkheden, die uit het oprigten van een koningrijk Bourgondië moesten ontstaan, omdat Frankrijk zijne leenheerlijke regten op Picardië, Boulogne, Bourgondië, Artois en Vlaanderen nimmer zou opgeven. Voorts toonde hij den Keizer de groote gevaren aan, waaraan deze zich blootstelde, zoo hij een Prins begunstigde, wiens heerschzucht onverzadelijk was, en die, eens Koning geworden, zich welhaast tot Keizer zou doen uitroepen. Het verlangen om tot Keizerlijk Stadhouder benoemd te worden, kon als de inleiding daartoe beschouwd worden.

Louis' kuiperijen hadden de verwachte uitwerking. De Keizer nam de voorgenomen Koningskrooning weder in beraad en verliet in stilte, kort vóór den dag waarop de plegtigheid was bepaald, de stad Trier, waar hij Karel ten prooi aan spijt en gramschap overliet.[1]

Deze verijdeling van zijn hoogsten wensch was nogtans niet in staat, Karel tegen te houden op den weg die tot innige vereeniging der Nederlanden moest leiden. Reeds in December 1473 kondigde hij een besluit af, waarbij de beide rekenkamers te Lille en Brussel vereenigd en te Mechelen gevestigd werden, en in het begin van 1474 vestigde hij te zelfder stede — die hij tot het middelpunt zijns Rijks wilde maken — een hoogen raad, waaraan al de geregtshoven onderworpen zouden zijn. Zich zelven aan het hoofd daarvan stellende, benoemde hij tot zijn plaatsvervanger zijn kanselier, of bij ontstentenis van deze, den bisschop van Doornik. De overige ambtenaren waren 2 voorzitters, 4 raadsheeren, 6 rekwestmeesters, 12 klerken en 13 deurwaarders, benevens den dusgenoemden prinsen-advokaat, een pleitbezorger wiens taak het was de armen te verdedigen.

Koning Louis had de wapenschorsing met Karel de Stoute verlengd, doch ijverde met alle kracht om den Hertog nieuwe vijanden te verwekken. Hij won daartoe eenige invloedrijke geslachten te Bern, hetgeen in de gevolgen hoogst nootlottig voor Karel werd.

Onze Hertog had het bewind in de landstreken die hij in 1469 van Aartshertog Sigismund in den Elsas en den Breisgau had bekomen, toebetrouwd aan Peter von Hagenbach, een wakker krijgsoverste, doch een ruw, hardvochtig mensch, die zich bij velen gehaat maakte. Vooral wekte hij vele vijanden door zijn knevelarijen ten nadeele van die naburen, welke uithoofde van den koophandel zijne landvoogdij bezochten.

Zekeren dag nam hij bezittingen der stad Mühlhausen in beslag, onder het beweren, dat deze met Zwitserland verbonden vrije stad gelden die regtmatig aan Bourgondische onderdanen toebehoorden, kwaadwillig achterhield. Bern nam de zaak ter harte, en daar Karel te dier tijd ten eerste male zijne Elsasser districten een bezoek bragt, wendde het zich regelregt tot den Souverein. Karel liet het beslag op de Mühlhauser bezittingen terstond opheffen, doch in het antwoord, dat hij, den 31 December 1473, den Berners gaf, beklaagde hij zich op zijne beurt, dat de Zwitsers in het geheim met den Koning van Frankrijk zamenspanden om Bourgondië te verneederen.

Hertog Karel was wèl ingelicht. Op het oogenblik waarin hij schreef, sloot Nicolaus von Diessbach, in naam van Bern en de overige eedgenooten, met Louis XI een aanvallend verbond tegen den Bourgondischen Vorst. De Koning beloofde geld, de Zwitsers soldaten (10 January 1474).

Louis wreef zich de handen. Maar hoeveel hierdoor ook verworven hebbende, wilde hij Karel nog een vijand toevoegen: Aartshertog Sigismund. Het Huis van Habsburg had nu honderd negenenvijftig jaren achtereen met de Zwitsers een fellen strijd gevoerd. Ook Louis was met hen in botsing geraakt en had in 1444 te st. Jakob tegen hen gevochten. Doch nu eischte zijn belang, dat Oostenrijk en Zwitserland zich met elkander verstonden, en uit dien hoofde bemiddelde hij een vrede, die den 30 Maart 1474 tot stand kwam.

Met klem gaf hij den Zwitsers te verstaan, dat zij, in verbinding met de vrije steden in den Elsas, Sigismund de noodige gelden moesten verschaffen, om het graafschap Pfirt (Ferrette) met de andere landen die aan Bourgondië waren verpand, terug te bekomen. Dit hoorende snelde Hagenbach naar Breisach, ten einde deze plaats te bevestigen. Maar de burgerij, opgestookt door de verbondenen, maakte zich van den landvoogd meester en wierp hem in de gevangenis. Sigismund, die den Hertog thans de verpanding liet opzeggen, benoemde eene regtbank, waarvan de leden deels uit Oostenrijkers, deels uit Zwitsers (twee Berners en twee Lucerners) bestonden, en zonder dat men op de zeer gegronde tegenwerping lette, volgens welke een dienaar alleen door zijn Heer gestraft kon worden, werd Hagenbach gevonnisd en onthoofd.

Karel kon dien smaad niet ongewroken laten. Hij sloot een verbond met Edward IV om den Franschen Koning van den troon te werpen, en gaf Stephen von Hagenbach, Peter's broeder, last om de vijandige steden te beoorlogen. De Zwitsers echter behandelde hij met veel verschooning. Hij schreef hun o. a., dat zij geen oud bondgenoot moesten dwingen, hen als zijne vijanden te beschouwen.

Alvorens naar het Zuiden op te trekken, zag Karel zich gedrongen zijne blikken naar den Midden-Rijn te rigten. In het stift Keulen namelijk was een opstand uitgebarsten, ten gevolge waarvan Aartsbisschop Ruprecht van Beijeren was afgezet, en door Herman van Hessen vervangen. De verdreven Prelaat riep de hulp in van Hertog Karel, zijn bloedverwant, en deze was hiertoe te eer bereid, daar Keizer Frederik, die hem te Trier zoo

---

[1] Zie de plaat op bladz. 288.

schandelijk had bejegend, zich bij de partij van Herman van Hessen had aangesloten. Om in de kosten van dezen oorlog te voorzien, hief Karel regten op den wijn, het bier en het koren in al zijne staten, en daar zij niet genoeg opbragten, belastte hij ook de geestelijkheid. Hij eischte namelijk van alle kerken en kloosters de inkomsten van de drie laatste jaren van alle goederen die zij sedert dertig jaren bij erfenis hadden bekomen. Als ter vergoeding schonk hij dezen gestichten het regt om de gemelde goederen voortaan onbezwaard te bezitten.

Na te Maastricht een leger van 60,000 man vergaderd te hebben, kwam de Hertog den 31 July voor Neuss, de plaats waar Herman van Hessen voorloopig zijn residentie gevestigd had [1]. Met nadruk tastte hij de veste aan, doch werd iedere maal teruggeworpen. Op het einde van October (1474) vernam hij dat de Keizer aanrukte om Neuss te ontzetten. Dadelijk zond hij zijnen onderdanen in de Nederlanden bevel om hem ten spoedigste hulpbenden toe te voeren. Naar het schijnt kwamen geene Vlamingen opdagen, doch de Hollanders en Zeeuwen, en zelfs de Gelderschen, lieten zich niet vruchteloos wachten. Wijl hunne kaproenen, palluren en versierselen zich naar de stadskleuren in verwe onderscheidden, maakten zij eene vreemde vertooning, hetgeen de belegerden zeggen deed, dat de bonte kraaijen in het Land waren gekomen. Karel liet zich door de strengheid van den winter niet afschrikken om het beleg vol te houden. Doch toen geen der aanvallen hem zijn doel naderbragt — hij had zesenvijftig maal storm laten blazen — besloot hij de stad uit te hongeren. De eenige hoop der belegerden berustte op Keizer Frederik, doch deze durfde, ofschoon zijn leger in sterkte dat van Karel overtrof, den Hertog in zijne verschansingen niet aan te tasten. Een bloedig gevecht waarin het Duitsch leger op den 24 Mei 1475 werd gewikkeld, bewees Karel's overwigt. Eindelijk, nadat het Bourgondisch-Nederlandsch leger elf maanden aan de Erft had doorgebragt, werd er door bemiddeling van 's Pausen legaat een verdrag getroffen, volgens hetwelk het beleg, behoudens 's Hertogs eer, opgeheven en de stad in de magt van den Legaat gesteld werd, tot het Hoofd der Kerk uitspraak omtrent het geschil over het aartsbisdom Keulen zou gedaan hebben (27 Juny 1475).

Terwijl Hertog Karel voor Neuss lag, was de oorlog naar de zijde der Vogesen en van den Jura door de Oostenrijkers en Zwitsers tegen de Bourgondiërs en hunne bondgenooten, de Savoiaarden, voortgezet. Den 13 November 1474 hadden Karel's benden bij Héricourt het onderspit gedolven, en eveneens waren de Savoiaarden door de Berners uit het Pays de Vaud (Waadt) verdreven. Vruchteloos hield de regentes van Savoie den Zwitsers voor, dat Hertog Karel niet met hen, maar wel met Sigismund in oorlog was. In plaats van hierop te antwoorden, zetten de Berners hunne aanvallen tegen Bourgondië voort. Pontarlier werd door hen veroverd, even als Granson, Orbe, Jougne en andere sterkten.

Louis lachte in zijn vuist, dat zijn goud Karel in zoo groote moeijelijkheden had gewikkeld. Hij strooide het met volle handen. De schout van Bern, Nicolaus von Diessbach, die sedert 1473 een jaargeld van den Franschen Koning trok, ontving in 1474 het viervoudige daarvan, met de belofte, dat zijn pensioen op deze hoogte zou blijven. De schout van Lucern, de burgemeester van Zürich, de landdammans van Uri, van Schwytz, van Unterwalden en van Zug, benevens de voornaamste ingezetenen der kantons, ontvingen allen grootere of kleinere toelagen. Het tarief waarvoor de Zwitsers hun geweten aan Louis verpandden, is nog in de Fransche archiven voorhanden.

Nevens de Zwitsers had Louis den Lotharingschen Hertog Réné II weten te winnen, die eerst in July 1473 aan het bewind gekomen, de stoutheid had, Karel in het kamp van Neuss een bebloeden handschoen toe te zenden, ten teeken, dat hij hem op leven en dood uitdaagde. Welhaast drong deze opvolger van Hertog Nicolas, aan het hoofd zijns legers Luxemburg en Chiny binnen, waarvan talrijke plaatsen aan groote ellende werden ten prooi gegeven.

Van zijne zijde gebood Louis zijn troepen om Picardië, Artois en Henegouwen aan te tasten, waardoor onder anderen Roye, Corbie en Montdidier voor Karel verloren gingen. Ook bragt de Fransche vloot een Hollandsch smaldeel bij Klaasduinen eene gevoelige neerlaag toe, hetgeen den overmoed des vijands zoo zeer prikkelde, dat hij het zelfs waagde, de Zuiderzee binnen te loopen.

Den 5 July 1475 kwam Koning Edward naar Calais, om, overeenkomstig het verdrag des vorigen jaars, met zijn schoonbroeder en de overige leden der Ligue eene ernstige worsteling met Koning Louis te ondernemen. Hij vond zich echter ten hoogste teleurgesteld, want van al de Vorsten die tot het verbond behoorden, vond hij niemand. Eerst den 14^{den} kwam Karel opdagen, doch zonder krijgsmagt, wijl zijn leger bij Neuss te zeer gehavend was, om het te verdeelen. Voor alles toch wilde Karel Hertog Réné II voor de ondervonden beleediging tuchtigen, en dit te meer, omdat door eene verovering van Lotharingen zijne Bourgondische en Nederlandsche staten aan elkander zouden sluiten.

Het kwam tusschen de schoonbroeders tot hooge woorden. Doch Karel stilde Edward's ontevredenheid, door de mededeeling, dat zij een bondgenoot hadden gevonden in den connétable van Frankrijk, den Graaf van st. Pol, een man die niet minder dan zijn meester de huik naar den wind wist te hangen. Eigenaar van uitgestrekte domeinen in Frankrijk en de Nederlanden beiden, had hij beurtelings de partij gekozen, die hem het meeste voordeel beloofde. Ten vorigen jare de Ligue toe-

[1] Zie de plaat op bladz. 285.

gedaan, had hij nu weder de zijde van Louis gekozen. Karel verzekerde echter dat, zoodra een leger van bondgenooten, zich voor de poorten van st. Quentin vertoonde, die veste hem zou overgegeven worden.

Edward nam genoegen met deze verklaring, doch toen hij voor de genoemde stad was gerukt, zag hij geene poorten voor zijn leger ontsluiten, maar wel het vuur dat de Franschen van de wallen op zijne scharen losbrandden.

Deze ontmoeting veranderde Edward's voornemen geheel, inzonderheid toen Koning Louis hem voor het staken der vijandelijkheden 75,000 gouden schilddaalders en vervolgens alle jaren nog 50,000 beloofde. Hij teekende den 31 Augustus 1475 te Pequigny eene wapenschorsing voor den tijd van negen jaren.

in Luxemburg [1], waarbij hij zich verbond, om de sterkten Harly en Girondelle af te breken en den Graaf van st. Pol, die naar Mons was gevlugt, geene schuilplaats toe te staan. Van zijne zijde beloofde de Koning, dat hij st. Quentin zou teruggeven, het bondgenootschap met Réné van Lotharingen, de Zwitsers en de Elsassers verlaten en deze geene ondersteuning meer doen toekomen, zelfs in het geval Karel van Bourgondië hen moogt beoorlogen. Voorts nam hij de bepaling aan, dat Boudewijn van Bourgondië, Antonie van Croy, Jan van Chassa, Jan van Arson en Philippus de Commines, die Karel's dienst hadden verlaten om zich bij hem aan te sluiten, van dezen zoen zouden uitgezonderd zijn.

Nog vóór September ten einde liep, stond Karel

Kunz von der Rosen poogt Maximiliaan over te halen om te ontvlugten.

Intusschen was st. Pol niet gerust. Hij wist dat Hertog Karel in het bezit was van bewijzen die zijne verraderlijke gezindheid aan het licht konden brengen. Hij verzocht derhalve Edward, met zijn volk niet af te trekken, "want", voegde hij er bij: "wees verzekerd, dat Koning Louis de overeenkomst niet langer zal houden, dan hem voordeelig schijnt." Edward, meer vertrouwende op het bezworen verdrag dan op st. Pol's waarschuwing, zond deze brieven aan Louis, die nu bepaaldelijk tot den val van den connétable besloot. Karel, door alle bondgenooten in den steek gelaten, volgde het voorbeeld zijns schoonbroeders, en teekende, den 13 September 1475, het verdrag van eene wapenschorsing, op het kasteel Zolwer, in Lotharingen, welk hertogdom, door Louis met zijne gewone trouweloosheld in den steek gelaten, zich tegen den magtigen Bourgondiër niet staande kon houden. Réné week dus naar Frankrijk, waar hij den Koning dringend om onderstand smeekte. Doch Louis beriep zich op het pas gesloten ver-

[1] Wagenaar, Johann von Müller en bijna alle geschiedschrijvers spreken van Soleuvre, hetgeen de Fransche naam van Zolwer is. Het dorp ligt echter in het Duitsche-Kwartier, en zoowel dit, als omdat de ingezetenen in het dagelijksche leven Duitsch spreken, moet de voorkeur aan de schrijfwijze Zolwer geven. Sommige auteurs verwarren zelfs de namen Soleuvre en Soleure, hetgeen menigeen op het dwaalspoor bragt, dat het bewuste verdrag te Solothurn werd gesloten.

drag en liet Karel ongehinderd zijne veroveringen voortzetten, tot deze Nancy, de schoone en sterke hoofdstad, had ingesloten. Nu vroeg hij den Hertog uitlevering van den connétable, en dreigde, in geval van weigering, zoowel het Zolwer verdrag te verbreken, als zijne troepen tot Nancy's ontzet te doen oprukken. Karel weifelde, doch om Louis eenigender en gaf zijn leger bevel om den weg naar Lotharingen in te slaan. Karel, van alle zijden gedrongen, besloot eindelijk den man die beurtelings hem en den Koning had verraden, over te geven. Louis was voor het oogenblik voldaan. Hij gaf zijn troepen bevel niet verder op te rukken, en den 29 November viel Nancy in Karel's magt.

Frans van Brederode maakt zich van Rotterdam meester.

zins te gemoet te komen, gaf hij den Graaf van Chimay en den baljuw d' Eméry, bevel, den Graaf aan te houden. De connétable moest naar Péronne gebragt en daar vastgehouden worden, tot de Hertog over zijn lot beslist zou hebben.

Louis wachtte tot het midden van November te vergeefs op st. Pol's uitlevering. Hij werd dus drin-

St. Pol, aan Louis uitgeleverd, werd naar Parijs gevoerd, waar het Parlement hem wegens hoogverraad en majesteitschennis ter dood veroordeelde. De ongelukkige aanschouwde het daglicht den 23 December 1475 ten laatste male. Zijn hoofd viel, door het zwaard des scherpregters van den romp gescheiden, op het schavot, dat vóór het Parijsche

raadhuis was opgeslagen. Hij was 's Konings zwager, oom der Koningin van Engeland en een spruit van het Luxemburgsche Vorstenhuis, dat in Duitschland zelfs den keizerlijken troon bestegen had.

Karel had, door Lotharingen te veroveren, de beleedigingen hem door Réné II aangedaan, schitterend gewroken. Doch tegenover de Zwitsers, — of zooals de Bourgondiërs de eedgenooten doorgaans noemden, de Duitschers van Opper-Allemannië — legde hij nog steeds dezelfde welwillendheid als vroeger aan den dag. Acht dagen na Nancy's verovering (6 Dec. 1475), sloten zijne gemagtigden met hen te Neuchâtel eene wapenschorsing voor den tijd van vijfentwintig dagen. De Hertog was niet ongezind dit bestand te verlengen, waartoe de Oostenrijksche Aartshertog Sigismund de Zwitsers sterk aanspoorde. De Duitscher wilde dat men in ieder geval de vijandelijkheden tot den 1 April zou staken. Doch te vergeefs: de eedgenooten, bekoord door de Fransche jaargelden en den cijns van het veroverde land, weigerden met Hertog Karel in vrede te leven, of de door hen overheerde grensdistricten in Franche-Comté en Vaud terug te geven.[1]

Het einde der wapenschorsing vond Karel gereed om zijne onderdanen in Opper-Bourgondië nevens zijne bondgenoote, de regentes van Savoie, te hulp te komen. Hij verzamelde een leger van 40,000 man, waarmede hij naar den Jura optrok. Bij brief van den 29 January 1476 verzocht hij den magistraat van Dijon hem de behulpzame hand te bieden in het bijeenbrengen van den noodigen proviand voor zijn leger, "opdat hij, met hulp van God en st. Joris, de landen en onderzaten van Bourgondië en dien van het Huis van Savoie zou mogen bevrijden van de vernederingen, onderdrukkingen en knevelarijen der Zwitsers (Suichons), Wallisers en andere Duitschers."

Over Jougny trok hij naar Grandson,[2] van welke stad de eedgenooten zich juist meester gemaakt hadden. Karel zegevierde: na een beleg van negen dagen vielen stad en kasteel in zijne magt. Doch hij bevlekte zijne overwinning door 300 Berners ter dood te laten brengen, óf door hen aan boomen op te doen ophangen, óf in het Meer van Neuchâtel te verdrinken.

Deze ontzettende wraakoefening had ten gevolge, dat de Zwitsersche Alpenherders gereeder dan ooit aan de stem der Bernsche patriciërs gehoor gaven. Twintigduizend man sterk, rukten de Zwitsers naar de grenzen van Neuchâtel op. Om den Hertog uit zijn versterkt kamp te lokken, vertoonde zich bij het dorp Vaumarcus[1] een hoop Schwyzers en Berner Oberlanders. Op dit gezigt verloor de Hertog zijne bedaardheid. Hij beval die benden aan te tasten, doch daar de Oberlanders onmiddellijk door de Lucerners, Zürichers, Berners en andere bondgenooten werden gevolgd, was spoedig het geheele leger in den strijd gewikkeld. Vruchteloos gaven Karel en zijne voornaamste veldheeren het voorbeeld van heldenmoed: in het einde bleven de Zwitsers meester van het slagveld, ten gevolge waarvan het geheele Bourgondisch-Nederlandsche legerkamp hun in handen viel (3 Maart). In Karel's prachtige veldtent, geheel uit zijde, fluweel, goud en andere kostbare stoffen gewrocht, vonden de overwinnaars, onder menigvuldige edele kunstwerken, een diamant van onschatbare waarde, 's Vorsten ridderorde van het Gulden Vlies, een gouden troon en het groote staatszegel. Meer dan vierhonderd kisten met geld, met kostbaarheden en rijke gewaden gingen eveneens verloren, benevens 400 groote veldslangen en ander grof geschut, 800 haakbussen, 300 ton buskruid, nagenoeg 10,000 werkpaarden, 27 groote banieren, ruim 550 vaandels, enz. Alleen aan geldswaarde ging het verlies de som van 3 millioen gulden te boven.

De nederlaag bij Grandson had ten gevolge, dat onmiddellijk verschillende bondgenooten Karel's zijde verlieten, en het Louis, die zich naar Lyon had begeven, om nader bij het tooneel des oorlogs te zijn, weinig moeite kostte, deze afvalligen voor zich te winnen. Alleen kwelde het den Franschen Koning, dat Karel's verlies aan manschappen bij deze ontmoeting zoo gering was geweest.

De Zwitsers, zelven verbaasd over hun voorspoed, gingen met den buit op zonderlinge wijze te werk. Het geld maten zij elkander met hoeden toe. Doch van de waarde der kostbaarheden hadden de Alpenbewoners geen begrip. De diamant, welks waarde door Karel aan die van eene zijner provinciën werd gelijk gesteld, verkocht de vinder aan den pastoor van Montagny voor een gulden. Belangrijke staatspapieren bezigden zij om vuren aan te maken, en de kostbarste geborduurde stoffen verkochten zij elkander bij de el, als eenvoudig linnen of laken. Toonden zij hierdoor groote onbekendheid met de weelde, zij toonden zich niet minder hardvochtig dan Karel: de mannen die de Bourgondische bezetting van den burg hadden uitgemaakt en zich op genade overgegeven, werden aan dezelfde boomen opgehangen, waaraan de Berners den laatsten adem hadden uitgeblazen.

Karel was over zijn verlies diep ter neergeslagen. Hij verloor nogtans geen oogenblik het vertrou-

[1] Het is dus strijdig met de waarheid, dat de Zwitsers "al wat in hun vermogen was, deeden om zig met Hertoge Karel te verzoenen," (Wagenaar, *Vaderlandsche Historie*, IV, 157); dat zij "ontzet voor de overmacht en den krijgsroem van Karel hem trachtten tot vrede te bewegen," (Bilderdijk, *Geschiedenis des Vaderlands*, IV, 212); of dat zij, "trachtten zich met hem op de billijkste voorwaarden te verzoenen", (Arend, *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*, Deel II, Stuk III, 55). Zie Th. Foisset, *Causes secrètes de la chute de Charles le Téméraire* en de door dezen auteur aangehaalde Zwitsersche en Bourgondische geschiedschrijvers, nevens de daarin medegedeelde oorkonden uit de archieven van Dijon, Lausanne, enz.

[2] De naam wordt ook Granson geschreven. Doch de spelling Grandson verdient de voorkeur. Het devies der oude barons van Grandson luidde: *A petite cloche grand son.*

[1] Volgens de Duitsche schrijfwijze Famergü.

wen om ten laatste over de Zwitsersche boeren te zegevieren. Te Nozeroy aangekomen, hield hij zich in de eerste plaats met het herstel zijner artillerie bezig. Reeds den 8 Maart, dus vijf dagen na den strijd, zond hij een brief naar Dijon, waarin hij den magistraat dezer hoofdstad nadrukkelijk verzocht, hem al het geschut der veste voor een nieuwen veldtogt te leenen. Vervolgens toog hij naar Lausanne, waar hem uit de Nederlanden, Bourgondië, Savoie en Italië nieuwe strijdkrachten toevloeiden. Van Gent kwamen 6000 man, van den Luikschen bisschop 4000, uit Italië eveneens 4000. Na zijne troepen op den Jorat in oogenschouw genomen te hebben, trok hij door het oostelijk Vaud naar Murten,[1] met oogmerk om van daar naar Freiburg en Bern op te rukken.

Doch Murten verdedigde zich onder Adrian van Bubenberg, Karel's wapenbroeder bij Montlhéry, op het heldhafstigst. Eene herhaalde bestorming werd afgeslagen, alvorens den 22 Juny een leger van 34,000 man bondgenooten, onder Hanns van Hallwijl, Hertog Réné van Lotharingen en andere hoofden, kwam aanrukken. De Zwitsers hadden de stoutheid Hertog Karel binnen zijne verschansingen aan te tasten. Met groote dapperheid werd aan beide zijden gestreden, doch terwijl de Zwitsers eendragtig kampten om het vreemde juk dat hun dreigde, te keeren, heerschten in Karel's leger oneenigheid tusschen de onderscheidene afdeelingen: duizende buitenlanders wien het alleen om buit te doen was, twistten met elkander en met de Bourgondisch-Nederlandsche strijdmagt om de voorkeur, en daarbij bevatte het leger eene menigte gepeupel, dat de verdediging belemmerde, b. v. tweeduizend *joyeuses donzelles*, zoo als eene kroniek van Neuchâtel deze dames noemt. Het vermeesteren eener batterij door de Entlibuchers en Oberlanders gaf den Zwitsers eene kracht, die allerverderfelijkst in de rijen der Bourgondiërs woedde. Na een hardnekkigen strijd zag Karel zich gedwongen, vlugtende het slagveld te verlaten. De Zwitsers behaalden andermaal eene volkomen overwinning. Tienduizend Bourgondiërs lieten bij Murten het leven, voor meer dan de helft door de Zwitsers die geene genade schonken, in koelen bloede vermoord. Onder het geschreeuw: "Brie! Grandson!" regen zij de onzen aan hunne lansen of doorboorden hen met hunne zwaarden en bijlen. Ook nu was de buit groot: onder anderen viel al het Bourgondisch geschut den vijand in handen.

Karel, in Bourgondië teruggekeerd, achtte niets zoo noodig als Lotharingen in staat van verdediging te brengen, opdat de gemeenschap zijner zuidelijke met zijne noordelijke staten niet versperd zou worden. Hij riep de afgevaardigden van Opper-Bourgondië te Salins bijeen en hield hen twee uren achtereen bezig met hun de noodzakelijkheid te betoogen, om een nieuw leger op de been te brengen. Hij eischte 40,000 man en het vierde van elks vermogen. Het uitgeputte land kon hem echter slechts 3000 man aanbieden. Nog minder deden de Nederlandsche gewesten. Zoo verklaarden de staten van Vlaanderen en Brabant, dat zij besloten hadden, hem noch met geld noch met manschappen in dezen oorlog te ondersteunen. Zij waren, schreven zij, door zijn zinneloozen strijdlust met ondragelijke lasten bezwaard.[1] Mechelen maakte eene uitzondering, en daarom schonk Karel deze stad den 3 July tolvrijheid in Holland en Zeeland.

Bij zoo veel verzet en eene ongesteldheid, die Karel eenige weken aan zijn leger kluisterde, kon het niet bevreemden, dat Réné gelegenheid vond, Vaudemont, Epinal en andere steden terug te winnen, ja zelfs na een hevigen wederstand, Nancy, (6 October).

Nu kon zelfs het gemis aan eene genoegzame legermagt Karel niet weerhouden, om te velde te trekken. Reeds den 22 October bereikte hij de Lotharingsche hoofdstad, die welhaast geheel was ingesloten. Ongelukkig voor Karel was zijn voornaamste, ja welligt zijn eenige raadsman, een verrader. Deze, Nicolo di Montfort, Graaf van Campo-Basso, ofschoon door onzen Hertog met goud en eere overladen, vergat zich zoo ver dat hij tegen eene bepaalde belooning — een graafschap — den Franschen of Lotharingers zijns meesters leven verkoopen wilde. Zoo openlijk deed hij zijne aanbiedingen hiertoe, dat het onbegrijpelijk is hoe zij voor Karel verborgen bleven. Terwijl de meeste krijgsbevelhebbers den raad gaven, naar Bourgondië terug te keeren, drong Campo-Basso aan, voor Nancy te blijven, wel bewust, dat het door honger, de winterkoude en ziekte afgematte leger het onderspit moest delven.

Toen hierop in January 1477 Réné met 20,000 man, Zwitsers, Lotharingers en Duitschers, tot ontzet aanrukte, bereidde Karel zich tot een ernstigen strijd voor. Ach, hoe weinig was er overgebleven van zijn eens zoo prachtig leger! Te naauwernood telde het 2000 man in staat om de wapens te voeren. "Laat ons op Pont-à-Mousson terugtrekken!" waagden het de Bourgondiërs en Nederlanders op te merken. "Vertrouw op uw geluk!" ried Campo-Basso.

Hertog Karel bleef. In den morgen van den 5 kwam het tot een slag. Naauw was de strijd aangevangen, of Campo-Basso liep met 400 Italianen tot den vijand over. Doch de Zwitsers, bij wien hij zich aansloot, weigerden aan de zijde van den verrader te vechten. Campo-Basso zakte daarom af naar de brug van Custine, waar Karel over de Meurthe moest gaan, wanneer hij naar die zijde tot

[1] Volgens de Fransche schrijfwijze Morat.

[1] Dat Karel in een staat van geestverdooving twee maanden werkeloos doorbragt, wordt, in navolging van de Comines, door onze geschiedschrijvers als een voldongen feit medegedeeld. Foisset weerspreekt het nadrukkelijk. Zeker is het, dat wij Karel reeds in July ijverig bezig vinden om maatregelen te nemen, ten einde zijn leger andermaal op een geduchten voet te brengen.

vlugten werd gedwongen. Dit geval had werkelijk plaats, toen het kleine, ellendige leger overToen hij echter over een toegevrozen plas, den Étang-de-st. Jean, wilde trekken, brak het ijs onder

Het kasteel Brederode (1870).

vleugeld werd. Karel zelf redde zich, met slechts weinige getrouwen, uit de algemeene verwarring. zijn paard. Vruchteloos spande hij alle krachten in om dezen hinderpaal te boven te komen: hij werd

in dien hulpeloozen toestand verslagen, zonder dat men kon zeggen, of het door een vijand of een verrader geschiedde.[1]

Men verhaalt dat Karel een voorgevoel heeft gehad van zijn treurig einde. Toen hij zijn voortreffelijk ravenzwart paard Moreau besteeg, viel het sieraad van zijn helm (een leeuw), op den zadel.[2] Met een ernstig gelaat sprak hij: "Dat is een teeken Gods!" waarna hij een dienaar een verzegeld paket overreikte, dat zijn laatste wil bevatte.

Den dag na den slag werd 's Hertogs lijk gevonden, vastgevroren, met geronnen bloed bedekt en in het aangezigt opgezwollen. Niet ver van daar lag het lijk van Jean de Rubempré, den dapperen verdediger van Nancy tegen de Lotharingers. Ook de Heeren van Croy, van Vieuville, van Contay en anderen waren gesneuveld. Onder de gevangenen telde men Antonie en Boudewijn van Bourgondië, de graven van Nassau, van Rethel en Chimay, Jodocus de Lalaing, den markgraaf van Rothelin en vele andere getrouwen.

Réné liet het lijk zijns grooten tegenstanders plegtstatig in de kerk van st. George te Nancy bijzetten, van waar het in 1550 door zijn achterkleinzoon Karel V naar Brugge werd overgevoerd en in de O. L. Vrouwekerk bijgezet. Nog heden wijst aldaar een prachtig gedenkteeken van verguld koper 's Hertogs grafstede aan.[1]

Karel was een ridderlijk vorst. Hij was dapper, tot vermetelheid toe, ondernemend en onvermoeibaar. De eerste in den zadel, was hij de laatste die de rust zocht. Regtschapen van aard, was het zijn ernstig streven zijnen onderdanen de voorregten eener goede regtsbedeeling te verzekeren. Onverbiddelijk tegen verstoorders der openbare orde, verleende hij gaarne in het kamp hulp aan gewonden. Ofschoon een vriend van pracht, was hij matig in zijne genietingen en leide een eerbaar leven. Men kent van hem noch minnaressen noch onechte kinderen. De muziek was zijn aangenaamste uitspanning. Hij was zoo ver in hare studie doorgedrongen, dat hij verscheidene liederen op noten heeft gezet. Behalve het latijn, sprak hij vijf levende

Filips de Schoone.

[1] Zie de plaat op bladz. 289.

[2] Zijn beroemde hertogshoed was mede door de Zwitsers bij Grandson buit gemaakt. De stof daarvan bestond uit geel fluweel. Hij was met paarlen geborduurd en door een krans van sardonix, robijnen, paarlen en gesneden diamanten omgeven. Bovenop prijkte een knop, die uit een in goud gezet juweel bestond. Zie de afbeelding op bladz. 292.

[1] Zie de plaat op bladz. 293.

talen, en de geschiedenis boeide hem zoo zeer, dat hij zich iederen dag twee uren uit jaarboeken en kronieken liet voorlezen.

Had Karel zich niet te veel Alexander ten voorbeeld gesteld, hij ware een der voortreffelijkste Nederlandsche Vorsten geweest.

HOOFDSTUK XXX.

MARIA.

Moeijelijke toestand der jonge Hertogin bij hare verheffing. — Koning Louis ontscheurt haar eenige gewesten. — Groote Dagvaart te Gent. — Vele en groote privilegiën aan de bevolking verleend. — Onderhandelingen met Frankrijk. — Hugonet, de Humbercourt en van Melle te Gent onthoofd. — Herleving der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten. — Gelder streeft naar zijne onafhankelijkheid. — Adolf van Gelder uit zijne gevangenschap bevrijd, trekt het zwaard voor Maria. — Maximiliaan met Maria verloofd. — Koning Louis zet de vijandelijkheden voort. — Adolf van Gelder sneuvelt voor Doornik. — Huwelijk van Maximiliaan en Maria. — Maximiliaan verwerft den noodigen onderstand voor het voeren van den oorlog. — Wapenschorsing van Lens. — Geboorte van Filips de Schoone. — Geldersche oorlog. — Hoeksche en Kabeljaauwsche woelingen te Hoorn, Leiden, 's Hage, Rotterdam, enz. — De Franschen maken zich van Virton meester en doen een aanval op Luxemburg. — Slag van Guinegate. — Verlies en herovering van Luxemburg. — Feesten te Gent en Brussel. — Maximiliaan poogt de rust in Holland te herstellen. — De Hoekschen vinden een toevlugt in het Sticht. — Gebeurtenissen te Leiden, Dordrecht, Gouda en omstreken. — Gevechten te Scherpenzeel, Jutphaas en Vreeswijk. — Overrompeling van Naarden. — Amsterdam versterkt. — Gevecht bij Westbroek. — Onheil Maria overkomen. — Haar dood.

(1477—1482).

Snel verbreidde zich het gerucht van Karel's nederlaag door al zijne staten, door alle landen der Christenheid. Maar het feit dat hij gesneuveld was, werd geenszins door allen aangenomen. Velen meenden dat hij zich verborgen hield of werd teruggehouden; ja zoo zeker achtten zij dit uitstrooisel, dat men kocht en verkocht met het beding, dat de betaling geschieden zou wanneer Hertog Karel teruggekeerd zou zijn.

De schoone en groote Bourgondische heerschappij, aan wier vergrooting eene reeks van vorsten met zoo grooten voorspoed had gewerkt, die in magt met Frankrijk kon wedijveren, was nu eensklaps een waggelende kolos, waarvan een roover die lust met kracht vereenigde, het eene deel na het andere kon afscheuren. Het beste deel des adels was met zijn meester in den slag bij Nancy gevallen, terwijl de gemeenten met wrevel vervuld waren over de zware belastingen die men van haar had gevorderd, even als over het verlies van de haar eens verleende privilegiën.

De twintigjarige Vorstin Maria zag zich van alle kloeke, krachtige hulp beroofd. Zij riep wel de voornaamste staatsambtenaren bij zich ten hove, Adolf van Cleve, Heer van Ravestein; Guido de Brimeu, Heer van Humbercourt; Willem Hugonet, kanselier van Bourgondië en Heer van Middelburg; Lodewijk van Gruithuizen, stadhouder in Holland en Zeeland, doch deze waren niet in staat het wantrouwen des volks weg te nemen, dat weigerde om langer de belastingen te betalen, de ontvangers mishandelde en zijne regenten beleedigde. De magistraat van Gent matigde zich in de grenzelooze verwarring het bestuur des Lands aan en bewaakte de Prinses met Argusoogen, deels om het volk in haren naam te kunnen gebieden, deels om te verhinderen dat zij een vreemden prins die hun niet behaagde, tot echtgenoot koos.

Koning Louis, die in weerwil zijner geveinsdheid, moeijelijk zijne blijdschap over de verwarringen in de Bourgondische Nederlanden kon bedwingen, huichelde de grootste bezorgdheid voor de vorstelijke maagd; doch deed door zijne gereed gehouden troepen onmiddellijk Bourgondië bezetten, even als de steden aan de Somme en st. Quintin, Ham en Bouchain, de vroegere bezittingen van den connétable de st. Pol. Tevens bedreigde hij Artois, Henegouwen en Vlaanderen en gaf te verstaan, Duitsche Vorsten met wien hij zich verbonden had, tot het bezit van Holland, Zeeland, Brabant, Limburg, Namen en Luxemburg te zullen helpen, zoo Maria niet tot zijn plan wilde toetreden, te weten een huwelijk tusschen deze Vorstelijke jonkvrouw en zijn zevenjarigen zoon Charles.

Op voorstel van haren raad en der naar Gent gekomen bisschoppen van Luik en Utrecht, riep zij de staten van Vlaanderen, Brabant, Henegouwen en Holland — welke te dien tijde de Vier-Landen werden genoemd — te Gent bij een, ten einde de middelen te beramen om hare heerschappijen in een goeden staat te brengen. Reeds den 3den February 1477 waren zij vergaderd. Zij erkenden Maria voor hunne wettige Vorstin en beloofden haar getrouw te zullen zijn. Doch te zelfder tijd drongen zij aan op herstel hunner verkorte voorregten, op de uitbreiding daarvan en op het kwijtschelden van vroeger toegestane belastingen. Zij lieten Maria niets meer dan haar titel, ja beroofden haar van de middelen om dien titel te beschermen. Bij hare inhuldiging als Gravin van Vlaanderen (15 February) bezwoer zij de oude vrijheden der stad Gent. Eenige dagen later herstelde zij Brugge in het bezit der voorregten die in 1437 voor deze stad waren te loor gegaan, en den 14 Mei schonk zij Holland en Zeeland het dusgenoemd Groot Privilegie.

Daarbij beloofde de Hertogin niet te zullen trouwen dan bij raad en goedvinding der Heeren van haren bloede en de staten harer landen. Alle ambten en waardigheden, door de Hertogin te begeven, zouden aan geene anderen dan inboorlingen toebedeeld mogen worden. Niemand zou twee ambten te gelijk mogen bekleeden, of zijn ambt verpachten. De regtszetel van den Hoogen Raad voor Holland, Zeeland en Friesland zou naar 's Hage wederkeeren. Deze raad zou voortaan bestaan uit den stedehouder en acht raden, twee edelen, de overigen regtsgeleerden, zes uit Holland en twee uit Zeeland ge-

boortig, behalve nog twee andere raadsleden, insgelijks inboorlingen, die geene wedde genieten zouden. Het hof zou niet ter eerste instantie uitspraak doen in zaken waarvan andere regtbanken bevoegd waren kennis te nemen. De staten mogten onderling en met de andere Nederlanden dagvaarten houden, zoo dikwijls en waar zij wilden. Noch tollen noch andere lasten mogten geheven worden zonder hunne bewilliging. Helde de Hertogin of hare opvolgers tot een aanvallenden oorlog over, zonder de goedkeuring der staten zou daartoe niet besloten kunnen worden, of indien dit geschiedde, de Hollanders en Zeeuwen ongehouden zijn, daarin te dienen. In alle openbare stukken zou de Dietsche of Nederlandsche taal gebezigd worden. Geen geld zou gemunt of van waarde veranderd kunnen worden zonder goedvinden der staten. Geene stad kon men verpligten bij te dragen in beden, waartoe zij hare stem had geweigerd. De Graaf zou voortaan in persoon zijn bede moeten doen, en niemands leen tot 's Vorsten tafel gelegd mogen worden, dan nadat de man geregtelijk gehoord zou zijn. De rekenkamer te Mechelen, zou, voor zoo ver zij Holland en Zeeland betrof, mede naar 's Gravenhage worden overgebragt, en het Land van Strijen een lid van Holland blijven. Eindelijk werden aan beide graafschappen en aan onderscheidene steden kwijtschelding van achterstallige belastingen verleend.

De berooide staat waarin door deze edicten de schatkist bleef, noopte de Hertogin en haar raad om met Louis XI in onderhandeling te treden. Zij vaardigden daartoe den kanselier Hugonet, de Heer van Humbercourt, Wolfert van Borssele en Lodewijk van Gruithuizen af. Met groote onderscheiding werden deze edelen te Péronne door den Koning ontvangen, die beloften noch gunsten spaarde om hen te winnen voor het door hem ontworpen huwelijksplan. Borssele en Gruithuizen hielden zich stipt aan hun last, doch Hugonet en de Humbercourt beloofden de belangen van den Dauphin — of beter die van Louis — bij hunne meesteres te ondersteunen.

Dit gehoorgeven aan 's Konings plannen lekte te Gent uit, waar eene groote beweging ontstond. Op aanzoek van den raad der Vier-Landen werden de handelingen van Hugonet en de Humbercourt aan een geregtelijk onderzoek onderworpen. Na eene menigte van pijnigingen ondergaan te hebben, klonk het vonnis: schuldig aan landverraad. Zij werden ter dood veroodeeld, onder bepaling, dat het vonnis binnen drie uren voltrokken zou worden. Te vergeefs bezwoer Hertogin Maria den regters haren raadslieden tot genade te bewijzen. Evenmin slaagde zij in hare bede, toen zij naar de Vrijdagmarkt — de plaats der teregtstelling — geijld, handenwringend volk en regters bezwoer, om den veroordeelden het leven te laten.[1] Hugonet en Humbercourt stierven, met Jan van Melle, den voormaligen tresorier van Gent, den dood der misdadigers (3 April 1477).

Opschudding was thans aan de orde van den dag. Te Gouda, Schoonhoven, Dordrecht en Hoorn ontvonkte de haat die de Hoekschen en Kabeljaauwschen elkander toedroegen, tot daden van geweld, en in Gelderland werd de zucht levendig de oude onafhankelijkheid terug te winnen en het Huis van Egmond weder aan het hoofd der regering te plaatsen. Op een landdag, den 16 April te Nijmegen gehouden, besloten de gezamenlijke bannerheeren, ridderschap en steden van Gelder en Zutphen, Adolf op nieuw als wettig landvorst en Hertog te erkennen. Zoo lang hij nog in Vlaanderen toefde, zou men zijne zuster Catharina, eene jonkvrouw van acht-en-dertig jaar, met het regentschap bekleeden.

Maria had in Adolf een tegenstander van bijzondere soort. De Gentenaars waren hem zeer genegen en hadden reeds terstond na Karel's afsterven het slaken zijner boeijen bewerkt. Doch Jan van Cleve en andere raadslieden hadden te weeg gebragt, dat men hem naar zijne vorige gevangenis terugleide. Nu gaven de Gentenaars hem den raad, zich als poorter en goudsmid hunner stad te laten inschrijven. Zij wenschten hem aan hun hoofd, ijverden voor eene echtverbindtenis tusschen hem en hunne Hertogin en achtten hem meer dan iemand geschikt, den vooruitrukkenden Franschen het hoofd te bieden. Adolf volgde den raad der Gentsche burgerij op. Hij werd poorter en lid van het goudsmidsgild, en, daar nu niets zijne gevangenschap kon wettigen, werd hij met gejuich uit zijne gevangenis bevrijd.[1] Dadelijk gordde hij het zwaard aan, om Maria's regten tegen Koning Louis te helpen handhaven.

Ten gevolge eener ernstige uitnoodiging der tweede hoofdstad van Vlaanderen, bevond Maria zich, den 16den April, in het mede door onlusten geslingerde Brugge, toen afgezanten des Keizers bij haar ten gehoore werden toegelaten. Deze waren de Triersche Aartsbisschop Johan van Baden, de Metzer Bisschop George van Baden en de Beijersche Hertog Lodewijk, benevens de kanseliers des Rijks, vele Duitsche prinsen en edelen. Hertog Jan van Cleve, die gaarne zijn zoon aan Maria had uitgehuwelijkt, zag hen met donkere blikken aan: de reden hunner komst was hem maar al te wel bekend. Hij hoopte nogtans dat Maria aarzelen zou, den gezanten van Keizer Frederik een antwoord te geven, waartoe hij zijne bewilliging niet gegeven had. Met klem droegen de Duitschers voor, hoe de echtverbindtenis van Maria met Maximiliaan door wijlen Hertog Karel was besloten. Zij lagen de eigenhandige brieven over der Hertogin benevens den diamanten ring, dien zij den Aartshertog gezonden had. Met nadruk vroegen zij haar af, of zij hare handteekening erkende en geneigd was om hare belofte en die haars vaders te vervullen?

De Hertogin antwoordde vrijmoedig, tot groote

[1] Zie de platen op 296 en 297.

[1] Zie de plaat op bladz. 300.

verbazing en teleurstelling van Jan van Cleve:

"Ik erken dat mijn vader, wiens ziel God genadig zij, het huwelijk tusschen den zoon des Keizers en mij heeft goedgekeurd en toegestemd. Overeenkomstig zijn wil en bevel heb ik dien diamant gezonden en deze brieven geschreven. Ik erken den inhoud als die van mijnen wil en heb besloten niemand tot echtgenoot te nemen dan Maximiliaan van Oostenrijk."

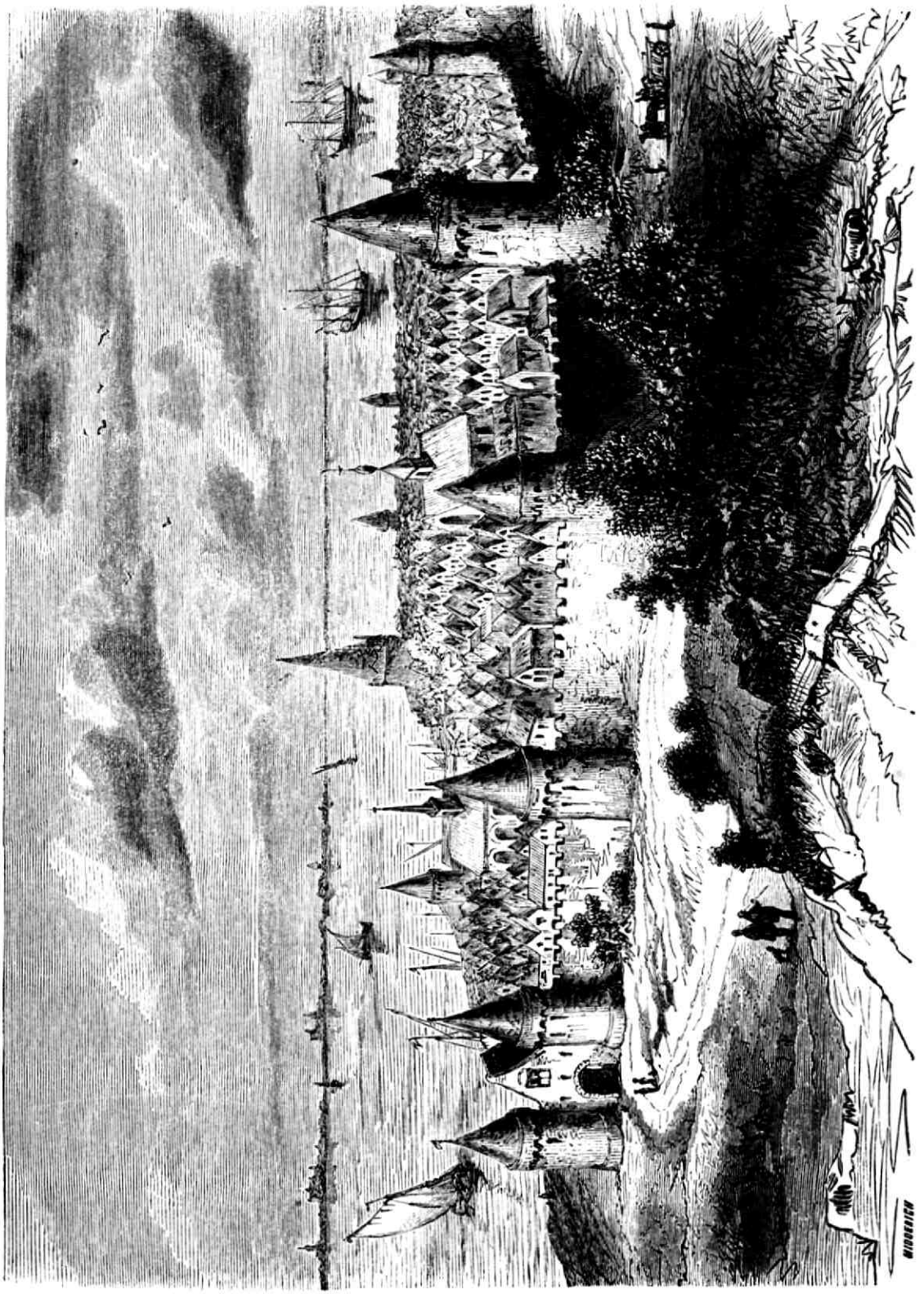

Roemerswaal.

De onderhandelingen over dit huwelijk werden ijverig voortgezet. De staten gaven hunne inwilliging, en den 21sten April nam de Hertog van

Beijeren, in Maximiliaan's naam, van Prinses Maria bezit. Volgens de gebruiken bij zoodanig voorhuwelijk rustte Lodewijk, in het halve harnas, eenige oogenblikken aan de zijde der in bruidskleederen getooide Prinses, op de prachtige huwelijkskoets. Een blanke degen scheidde hen van elkander, en

Filips de Schoone verwelkomt te Lier zijne bruid Joanna.

vier boogschutters maakten dat dit wapen niet werd verplaatst.

Ofschoon dit voorhuwelijk den naauwgezetten onoplosbaar scheen, gaven de meeste mededingers naar Maria's hand de hoop nog niet op, de rijke Vorstin te winnen. Alleen Koning Louis begreep, dat voor den Dauphin niets meer te hopen was. Had hij reeds vroeger aan zijne oorlogzuchtige ontwerpen gevolg gegeven, nu liet hij zich door niets weerhouden om in de Nederlanden zelven te vallen. Den 4 Mei nam hij Arras (Atrecht) in, hetzij door de zorgeloosheid, hetzij door het verraad van Filippe de Crevecoeur, Heer van Esquerdes. Om zijne tegenpartij te verzwakken, zond hij zijn barbier Olivier, een geboren Thieltenaar, naar Gent, ten einde een oproer te verwekken. Dan deze verrader werd door de Gentenaars onder hevige beschimpingen in het naauw gebragt. Olivier vlugtte nu naar het onzijdige Doornik. Hier slaagde hij beter in zijne onderneming, want hij bragt te

weeg, dat deze stad den 23 Mei aan den Koning overging.

Hierdoor hadden de Franschen een steunpunt van onberekenbare waarde voor hunne invallen in Vlaanderen. Om hen te keer te gaan, trokken de Vlamingen onder Adolf van Gelder over Meenen naar de Schelde, met het voornemen Doornik aan te tasten. Zij legden de voorsteden in de asch, doch de plundering verlokte hen, om de zijde huns aanvoerders te verlaten, die, met weinigen den strijd voortzettende, van twee lansen doorboord, het leven liet (29 Juny). Jakob van Gistel, die Adolf in het bevelhebberschap opvolgde, had zich evenzeer te beklagen over de zorgeloosheid en baldadigheid zijner togtgenooten. Onachtzaam en brooddronken, leiden zij voor de twaalf groot, hun elken dag toegelegd, een leven van vrolijk Fransje. In plaats van den vijand in het oog te houden en hem bij elke voorkomende gunstige gelegenheid schade toe te voegen, herschiepen zij hun kamp in eene kermis en deden niets dan drinken en spelen, of, als gevaar dreigde, afdeinzen en muiten. Geen wonder, dat de Fransche bezetting van Doornik hun menige gevoelige neep toebragt, zooals onder anderen den 30 Juny plaats greep.

Bij dezen heilloozen toestand was het van belang dat het vastgestelde huwelijk tusschen Maximiliaan van Oostenrijk en de jeugdige Hertogin niet lang verschoven werd. De gelukkige bruidegom reed den 18 Augustus Gent binnen, vergezeld door een luisterrijk gevolg van geestelijke en wereldlijke heeren. De stad was prachtig versierd, en de ingezetenen haalden hun aanstaanden Vorst met onbeschrijfelijke vreugde in.

Maria was aangenaam verrast, want de kwaadaardige Louis had der Vorstin pogen diets te maken, dat haar uitverkoren bruidegom ziekelijk en kreupel was geworden, hetgeen Maximiliaan's eerste verschijning terstond wederlegde. Twee dagen na 's Aartshertogs aankomst werd het huwelijk in de Hofkapel plegtig voltrokken. [1]

Maximiliaan, toen twintig jaren oud, was een schoon jongeling, van eene rijzige gestalte, een sterken lichaamsbouw en een echt koninklijk voorkomen. [2] Hij was in alle opzigten het blijkbare tegenbeeld zijn vaders, driftig, voortvarend, dorstende naar stoute avonturen en tot eene kwistige mildheid geneigd. Deze laatste eigenschap had den ouden Frederik met zoo veel bezorgdheid vervuld, dat deze zijn zoon op het nadrukkelijkst de schaduwzijde daarvan onder het oog bragt. Doch Maximiliaan antwoordde, dat hij geen koning van het geld wilde worden, maar van het volk en allen die geld bezaten. Met vele talen, kunsten en wetenschappen was hij gemeenzaam bekend, gelijk hij in het gebruik der wapenen eene zeldzame vaardigheid had verworven. Op de jagt die hij hartstogtelijk beminde, was het grootste waagstuk hem het liefst. Eens beklauterde hij, ter gemsenjagt op den st. Martinswand bij Innsprück, een rotspunt, van waar het verder komen of teruggaan onmogelijk scheen. Het was of hij negentig vademen hoog in de lucht zweefde. Ieder toeschouwer en hij zelf hield zich voor verloren, tot men hem eindelijk den derden dag redde. Zijne stoutheid ging zoo ver, dat hij zich menigmaal zelfs met leeuwen in gevecht begaf. Ja, de lust tot hagchelijke ondernemingen bleef hem tot op gevorderden leeftijd bij. [1]

Nog waren de bruiloftsfeesten niet ten einde, of Maximiliaan droeg zorg, dat de landen die hem ter bescherming waren toevertrouwd, tegen de Franschen gedekt werden. Spoedig liet hij zich te Gent als voogd huldigen, en den 4 September stond Vlaanderen hem de bede toe, dat hij gedurende den oorlog dezelfde onderstandsgelden zou genieten als aan Hertog Karel waren verleend.

Deze bereidwilligheid der Vlamingen maakte menige berekening van Koning Louis te schande. Ofschoon zijn leger verscheidene overwinningen had behaald, was het door de vele togten her- en derwaarts vermoeid en door de overwinningen zelven sterk verminderd, omdat het in al de veroverde plaatsen bezettingen had moeten achterlaten. Het heir van Maximiliaan, dat zich tusschen Valenciennes en Douai had neergeslagen, bezat goede bestanddeelen. Een strijd daarmede bood evenveel kansen van verlies als van zege aan, en Louis was de man niet om alles op één worp te zetten. Tijd te winnen was dus voor heden zijne leuze. Hij bood Maximiliaan eene wapenschorsing aan, die den 18 September (1477) te Lens gesloten werd.

Het bestand was geene voorbereiding tot een duurzamen vrede. Maximiliaan kon onmogelijk den reeds gepleegden roof van Bourgondië, Picardië en Artois goedkeuren, en Koning Louis wilde den oorlog des te minder laten varen, nu hij de rijke Nederlandsche provinciën aan het gehate Huis van Oostenrijk verbonden zag. Veeleer was door Maria's huwelijk den grond gelegd tot een ijverzucht en haat van Frankrijk tegen Duitschland, die eeuwen lang voor beide landen, ja voor gansch Europa van de gewigtigste gevolgen is geweest.

Bij die gezindheid kon het geene verwondering baren, dat de wapenschorsing van beide zijden kwalijk werd onderhouden. Niettemin verschafte zij het land toch eenige verademing, waardoor Maximiliaan gelegenheid vond, zich te Lille (Rijssel) en andere Vlaamsche steden, in Henegouwen en in Brabant als voogd of momber te doen huldigen. Zijn naam werd nu nevens die zijner gade in alle staatsstukken geplaatst, met dezelfde eeretitels.

In February 1478 scheen de oorlog met vernieuwde woede te zullen uitbarsten. Althans op de uittartingen der Franschen, toog Maximiliaan andermaal naar Artois, ten einde Louis weerstand te bieden.

---

[1] Zie de plaat op bladz. 301.

[2] Zijn portret, doch op meer gevorderden leeftijd, staat hiervóór, op bladz. 304.

[1] De afbeelding van zijn harnas komt voor bladz. 305.

Doch het bleef bij schermutselingen, want de Koning vernemende, dat vele Duitsche edelen naar de Nederlanden kwamen, om onder Maximiliaan te dienen, hernieuwde den wapenstilstand. Dit schonk den Aartshertog de gelegenheid, om met een groot gevolg naar Zeeland en van daar naar Holland te reizen, ten einde er door de staten van beide graafschappen als voogd gehuldigd te worden. Hij vond nergens eenige tegenkanting, daar hij al de voorregten welke de ingezetenen hadden verworven, plegtig bezwoer (18—25 Maart 1478).

Welligt ware Maximiliaan langer in het Noorden gebleven, zoo niet dreigende berigten uit het Zuiden waren overgewaaid. Louis XI kwam op nieuw met eene geweldige magt naar Henegouwen afzakken. Te Brugge gekomen, sloot Maximiliaan vrede met de Zwitsers, werd door Hertog Adolf van Cleve tot vliesridder geslagen en door al de leden als hoofd dezer orde erkend.

Een der eerste feiten van den nieuwen veldtogt was de verovering van Condé door de Franschen. Doch de hoofdman der Gentsche Groententers Jan de Geest zette hun dit betaald door bij Oudenaarde den Franschen bevelhebber van Doornik, Morisse, eene volslagen neerlaag te bereiden en in een gevecht tusschen Belle (of Bailleul) en Poperingen, op den 1 July, 200 Fransche ruiters in het gras te doen bijten. Ook won Maximiliaan Condé terug, terwijl de ingezetenen van Doornik hem naar hunne veste riepen, na alvorens de geteisterde Fransche bezetting verdreven te hebben. De Nederlanders legden veel blijdschap aan den dag over deze zege, die welhaast andermaal door eene schorsing van wapenen gevolgd werd. Men was te meer verheugd, daar Maria den 22 Juny (1478) te Brugge van een zoon was bevallen, die naar zijn grootvader den naam van Filips ontving.

Voor Maximiliaan bestond eene gewigtige reden om niet al zijne krachten aan den oorlog met Frankrijk te wijden. Het hertogdom Gelderland had zich aan Maria's heerschappij onttrokken, en gaf, ofschoon zelf door het ontstaan van verschillende partijen geslingerd, den Bourgondiërs handen vol werks. Het zocht hulp bij de Bisschop van Luik, bij Koning Louis en bij den Hertog van Brunswijk, die echter geen van allen veel dienst bewezen. De eenige die nog eenige, hoewel geringe hulp aanvoerde, was Heinrich von Schwartzenberg, Bisschop van Münster, aan wien bannerheeren, ridderschap en steden nogtans voor het geleende geld het graafschap Zutphen moesten verpanden. Een inval der Gelderschen in de Meijerij van den Bosch toonde, dat naburige gewesten dien opstand voor hunne rust niet gering moesten achten. Na een tweejarigen oorlog moesten de Gelderschen zich echter aan Maximiliaan onderwerpen. Het sterke Nijmegen bukte in Mei 1481, Zutphen twee maanden later, en Venlo tegen het einde des zomers.

Doch de Geldersche krijg was de eenige hinderpaal niet om Koning Louis tot rede te brengen. De hernieuwde Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten bragten Holland weêr in rep en roer. De Kabeljaauwschen die in den nieuwen stadhouder Wolfert van Borssele een tegenstander zagen, poogden in alle plaatsen die Hoeksche regeringsleden telden, deze van het kussen te verdrijven. Hoorn weerstond de pogingen daartoe. Doch te Leiden, waar de regering uit leden van beide partijen was zaamgesteld, bragt Heer Jan van Egmond te weeg, dat ongeveer honderd Hoekschen in hunne huizen werden overvallen en ter stad uitgejaagd. Ook nu bleek het hoezeer een burgeroorlog de gemoederen verwildert. Immers de Kabeljaauwschen lieten de vrouwen der verdrevenen aanzeggen, dat zoo zij hare mannen volgden, zij ten eeuwigen dage uit de stad verbannen zouden zijn. Zooals te begrijpen is, was de tweedragt bijzonder groot in de Hofstad, 's Gravenhage, waar de bedienden van den Hoeksgezinden stadhouder met die van de Kabeljaauwsche edelen, zoo vaak zij elkander ontmoetten, plukhaarden. Op zekeren dag schoten de valkeniers van van Borssele uit de vensters van het Hof op de Kabeljaauwschen. Deze riepen hunne geestverwanten uit de naburige steden te hulp. Onder aanvoering van Jan van Egmond, Jan en Filips van Wassenaar en andere edelen van hun aanhang bedreigden zij het Hof. De ingeslotenen, geene uitkomst ziende, gaven het paleis bij verdrag over, waardoor het eenige uren achtereen ten prooi stond aan allerlei baldadigheid. Intusschen bleef de wedervergelding niet uit. De stadhouder schaarde 6000 Hoekschen rondom zich, heroverde het Hof en liet de huizen der Kabeljaauwschen te 's Gravenhage plunderen. Andermaal volgde eene wedervergelding. Toen de stadhouder naar Rotterdam was getogen, dat inmiddels door de Hoekschen was bemagtigd, vielen de Kabeljaauwschen op hunne beurt de Hoekschen aan, wier woningen in ledige rompen werden herschapen.

Zeker zou Maximiliaan zelf pogingen in het werk gesteld hebben, om deze beroerten te stillen, zoo de Franschen niet te dezen tijde (1479) in weerwil van het bestand, zich van de Luxemburgsche stad Virton hadden meester gemaakt. De vijand waagde het zelfs, door Hertog Charles d'Amboise geleid, Luxemburg aan te tasten. Den 26 April had hij bres geschoten, waarop hij zich tot een storm voorbereidde. Doch de plotselinge nadering van 24,000 Nederlanders, onder Maximiliaan, dwong de Franschen om zich in hun versterkt kamp terug te trekken. Daarbij zond Keizer Frederik III in het regte oogenblik den beloofden onderstand van 4000 man onder den Markgraaf van Baden, en 6000 onder den Hertog van Beijeren. Van alle kanten, zoowel uit de drie legers als uit de vesting aangevallen, werden de benden van d'Amboise omsingeld en in de pan gehakt. Het heerlijke Merschthal werd door dien slag met bloed gedrenkt [1].

Eene tweede ontmoeting van belang vond in de omstreken van Thérouanne, op de hoogte van Guine-

[1] Men meent de plaats van dit gevecht nog tusschen Beggen en Heisdorf aan te wijzen.

gate, plaats. Maximiliaan had zich voor genoemde Artesische stad neergeslagen, met het voornemen een veldslag tegen den 6 Augustus aan. Doch wie verscheen, het Fransche leger niet. Dit lokte den

Optogt van twee en dertig schuttersgilden te Gent.

haar te heroveren. De Fransche veldheer de Crevecoeur, die tot ontzet oprukte, kondigde hem Aartshertog uit, om den 7den het kamp van Thérouanne te verlaten en den vijand te gemoet te

trekken. Tegen den middag vertoonde het Fransche leger zich in de verte op de vermelde hoogte, "die door den glans van wapenen en helmen een zilveren berg scheen te zijn". De Aartshertog trof welberaamde maatregelen om de Franschen aan te grijpen. Doch alvorens den strijd aan te gaan, zond niet van den heldenmoed hunner voorouders ontaard waren. Zij hielden als een ijzeren muur stand, maakten wijde openingen in de aanrukkende vijanden en deden de kans naar de Bourgondische zijde overhellen. Op dit pas echter deed de Fransche bezetting van Thérouanne een uitval. Meer gene-

Optogt van rederijkers te Gent.

hij vurige gebeden tot den Allerhoogste op. Des namiddags ten twee ure naderden de legers elkander en hieven daarbij een zoo luid geschreeuw aan, dat bergen en vlakten daarvan daverden. De Fransche veldheer, Filippe de Crevecoeur, had het voordeel, de ruiterij des Aartshertogs op de vlugt te drijven; doch de Nederlanders toonden dat zij gen om te rooven dan te vechten, viel zij op de legerplaats der Vlamingen aan, die, te zwak bewaakt, door hen werd overheerd. In koelen bloede werden nu zieken, gekwetsten, vrouwen en priesters vermoord, waarna de overwinnaars alle goederen en allen voorraad in beslag namen. Eenigen maakten zich zelfs van het

grof geschut meester. Maar in dit hagchelijk oogenblik vielen Filips van Cleve en de Graaf de Romont den plunderaars op het lijf, terwijl de Vlaamsche lansiers het geschut heroverden. De Franschen begonnen te wijken, en het einde was, dat Maximiliaan een volkomen zegepraal behaalde.

De gevolgen waren echter niet in overeenstemming met het behaalde voordeel. Hun heil in plotselinge overvallen zoekende, tastten de Franschen beurtelings verschillende steden aan, die zij aan Maximiliaan poogden te ontscheuren. Het gelukte hun zelfs, onder den Ridder Jean de st. Domarien om Luxemburg te bemagtigen. Gelukkig slechts voor korten tijd, want de Markgraaf van Baden, door Maximiliaan tot stadhouder van het Hertogdom benoemd, heroverde de veste nog in hetzelfde jaar (1479).

Toen Maximiliaan na den slag bij Guinegate te Gent terugkeerde, werd hij door zijne gade en onderzaten vrolijk verwelkomd. Maria bood hem zijn jongen zoon Filips aan, dien hij met blijde verrukking in de armen sloot, voor zich op het paard zette en met hem naar zijn Hof ten Walle reed. De Gentenaars schonken den Vorst 40,000 gouden kroonen als eene vereering, terwijl het gansche Land dankgebeden opzond voor den zegen aan 's Aartshertogs wapenen verleend.

Den 10 January 1480 had het Oostenrijksche Huis nieuwe stof tot juichen: Hertogin Maria bragt toen te Brussel eene dochter ter wereld, die, bij den doop in de st. Gudula-kerk, door den Bisschop van Doornik, den naam van Margaretha ontving.

Aan den gezigteinder kwamen echter donkere wolken opzetten. De oorlog was den Staten op den duur te kostbaar, weshalve zij zich niet meer zoo gereed betoonden om Maximiliaan met gelden bij te springen als bij zijne verheffing. Vandaar geene vorderingen in het terugwinnen der aan Louis verloren gewesten en steden. Ook eischte de Gelder sche oorlog zoowel opofferingen in geld als manschappen, en eindelijk grepen de onzalige twisten tusschen de Hoekschen en Kabeljaauwschen in Holland steeds verder om zich heen.

Maximiliaan poogde door een wederkeerig begunstigen van beide partijen het bewijs te leveren van zijne onzijdigheid, om den eenen aanhang niet boven den andere te verheffen. Hij ontsloeg Wolfert van Borssele als Holland's stadhouder en betrouwde deze hooge waardigheid toe aan Joost van Lalaing, een geboren Henegouwer, doch door het huwelijk zijner nicht Jolanda van Brederode, aan de voornaamste Hollandsche geslachten vermaagschapt (1480).

Lalaing was nogtans evenmin in staat, de onrustige bewegingen te voorkomen als van Borssele. De Hoekschen die in July 1479 uit Leiden waren verdreven, hadden in het Sticht, waar men Bisschop David de gehoorzaamdheid had opgezegd, niet alleen eene wijkplaats, maar zelfs wapenen en wapenbroeders gevonden. In January 1481 besloten zij aan hunne ballingschap een einde te maken. Onder aanvoering van Reinier van Broekhuizen, een Gelderschman, en door vele Utrechtenaren geholpen, kwamen zij op een vroegen morgen, terwijl het nog duister was, voor de stad, wisten over de grachten en wallen te komen en verspreidden zich door de straten onder het geroep van "Brederode, Brederode, Montfoort, Montfoort!" [1]) Het stadhuis viel hun in handen. Doch naauw hadden zij dit bezet, of het buskruid dat er voorhanden was, sprong in de lucht, waardoor omstreeks veertig menschen van onderscheiden aanhang het leven verloren. Na de Kabeljaauwschen volkomen weerloos gemaakt te hebben, veranderden zij de regering, in het vertrouwen zich thans te zullen handhaven.

Spoedig echter ontving Lalaing het bevel om Leiden te belegeren, en het berigt, dat Maximiliaan zelf in aantogt was, om de overrompelaars zijn misnoegen te doen gevoelen, bragt velen tot bezinning. Voor en na vloden de meesten naar Utrecht. De voornaamste burgers, de strijdkrachten ziende wegsmelten, trokken in rouwgewaad den Aartshertog te gemoet, boden hem de sleutels der stad aan en smeekten in knielende houding om genade. Maximiliaan voegde hun toe, dat zij den dood schuldig waren, doch dat hij genade voor regt zou doen gelden. Alleen achttien ingezetenen zonderde hij van deze gunstige bepaling uit. Hij hield ze te zijner beschikking, en liet aan zes van hen binnen de onderworpen stad het hoofd afslaan.

Nog was Leiden niet gevallen toen Jan van Egmond — die, naar een natuurlijk gebrek, den naam van Manken Jan voerde — Dordrecht door een krijgslist verraste, waardoor den Hoekschen eene nieuwe nederlaag bekwamen. Hij voer namelijk, den 6den April 1481, met twee schepen de haven der Merwedestad binnen. Door hun bovenlast (allerlei rijshout) hadden deze vaartuigen het aanzien van koopvaardijschepen, maar behalve honderd-en-vijftig Engelsche krijgsknechten, waren er vele Kabeljaauwsche Dordtenaars en andere Hollanders van dezelfde partij aan boord. Op klaarlichten dag rukten deze gewapend uit. De burgemeester Gilles Adriaansz, die in der haast een koperen pot voor een stormhoed opzette, sneuvelde, de schout Westfaling werd gegrepen, even als Adriaansz's ambtsbroeder Dirk van Beaumont. Spoedig kwamen bij de binnengedrongenen nog vele Kabeljaauwschen uit Rotterdam, waardoor het Jan van Egmond gemakkelijk viel, tweehonderd erkende Hoekschen te vatten en naar 's Gravenhage als gevangenen weg te voeren.

Met gelijke drift overweldigden de Kabeljaauwschen Gouda, Schoonhoven en Oudewater, zoodat de hoofden der Hoekschen voor goed uit het graafschap verbannen schenen. Doch bood Holland hun geen steunpunt aan, Utrecht, waaruit de burgerij Bisschop David van Bourgondië had verbannen, verleende hun alle hulp, ja moedigde hun aan, den verloren invloed te herwinnen. Dit gaf tot verschillende

[1]) Zie de plaat op bladz. 308.

gevechten aanleiding. Onder anderen bragt Lalaing den Amersfoorters die het Huis ter Eem bemagtigd hadden, bij Scherpenzeel, den 23 September, eene geweldige nederlaag toe, waarna hij den 10den October Jutphaas aan kolen legde. Daarentegen onderging hij, den 13den October, bij Vreeswijk eene zoo zware nederlaag, dat hij gedwongen werd naar IJsselstein te wijken. Vele gevangenen en aanzienlijke oorlogsbuit, door de Utrechtschen bemagtigd, gingen als zegeteeken naar de hoofdstad van het Bisdom, waar de veroverde vaandels eerlang de wanden en pijlers der Buurkerk sierden.

De steden van het Over-Sticht poogden eene bemiddeling tot stand te brengen. Doch de Utrechtschen, wetende dat Maximiliaan eene volslagen onderwerping aan Bisschop David begeerde, wilden naar geen verdrag op dien voet luisteren. Veeleer gingen zij voort door overvallen den Hollanders alle bedenkelijke schade toe te voegen. Op Dingsdag den 9den December trokken eenige Utrechtsche ruiters, als boerinnen verkleed, Naarden binnen. Naauw echter waren zij ter stad in, of zij lieten de meêgebragte eijeren en melk in de steek, wierpen hunne vermomming af, plunderden de woningen en bragten elk die hun weerstand bood, om het leven. [1]) Het gevolg was, dat de groote steden zich versterkten. De Amsterdammers namen het bemuren hunner stad ijverig ter harte. Ter herinnering aan eene overwinning die zij eerlang van hunne zijde op de Utrechtschen behaalden, bouwden zij den nog aanwezigen toren Swycht Vtrecht [2]), en de sterkte, die naar den oostkant den ingang der stad zou beschermen, de st. Anthoniespoort [3]), werd een gewigtig bolwerk.

Het hoezee dat de Utrechtschen over hunne zegepralen bij Vreeswijk, Naarden, en vervolgens bij Wageningen aanhieven, werd eerlang door zware verliezen gevolgd. Gloeijende van wraak plunderden en verwoestten Maximiliaan's benden, onder Lalaing, den Markgraaf van Antwerpen, Petit Salazar en andere krijgsbevelhebbers, het gansche platteland van het Neder-Sticht tot voor de poorten van Utrecht. Het versterkte Eemnes, door het overstroomen der Eemlanden bijna ongenaakbaar in den winter, werd ingenomen en in den brand gestoken. Een zelfde lot ondergingen Baarn en Soest, waaruit de huislieden naar Amersfoort vlugtten (23 Dec.). Het bezetten van Westbroek door de Hollanders werd door het opstijgen der vlammen te Utrecht waargenomen. Op het gezigt daarvan verlieten de burgers hunne veste, om de aanvallers te straffen. Doch ongeregeld, zonder verkenners vooruit te zenden, voorttrekkende, werden zij de slagtoffers van hun verwaarloozen van alle krijgstucht. Zij ondergingen een zoo groot verlies aan dooden en gevangenen, dat te Utrecht de grootste verslagenheid heerschte (26 Dec. 1481).

Om zich voor aanvallen uit het westen te dekken, staken de Utrechtschen, den 1sten January 1482, den Lekdijk door, doch de uitslag daarvan was, dat zij zich zelven daardoor meer dan hun vijand schaadden. Niettemin hielden de gevechten aan, waarin nu eens deze dan gene partij de overwinning behaalde, hetgeen vooral het platteland duur te staan kwam. De Hollanders brandden alles af wat tusschen Baarn en Amersfoort staande was gebleven. De Utrechtschen plunderden Noordeloos en Benschop, waarna zij zich nog meester maakten van Nijkerk (21 Febr.) en van Vianen (17 Maart). In de laatste stad bemagtigden zij binnen het slot Batestein een zeer rijken buit.

Gedurende de eerste maanden van 1482 residéerde het aartshertogelijke hof te Brugge. Maximiliaan en zijne gade, beiden in den bloei huns levens, woonden gaarne de gewone ligchaams-oefeningen dier dagen bij. Nu eens reden zij schaatsen op het spiegelgladde ijs, dan weder gingen zij ter jagt, inzonderheid in het bosch van Wijnendale. Zekeren dag vervolgde de Hertogin zoo haastig het opgejaagde wild als haar vurig paard kon loopen. Maar op het oogenblik dat zij haar ros over eene nieuw-gedolven gracht liet springen, brak de zadelriem, en viel zij met paard en al in de diepte. Ofschoon inwendig deerlijk gekwetst, stond zij op en liet zich naar Brugge voeren, waar zij, na drie weken aan het ziekbed gekluisterd te zijn, den 27 Maart overleed.

Maria liet twee kinderen na, van welken het oudste Filips — sedert onder den naam van Filips de Schoone bekend geworden — nog geene vier jaren telde, terwijl de jongste, Margaretha, eerst sints zesen-twintig en eene halve maand het daglicht had gezien. Aartshertog Frans, die den 10 September 1481 te Brussel het leven onving, was reeds den 23 December daaraanvolgende overleden, en het kind van hetwelk Maria zwanger was, toen zij den ongelukkigen val deed, ging met de moeder verloren.

Den 2 April (1482) werd het lijk der Hertogin met vorstelijke praal in de L. Vrouwekerk te Brugge bijgezet, ter stede waar haar zoon later een verguld koperen praalgraaf voor haar liet oprigten.

HOOFDSTUK XXXI.

MAXIMILIAAN,

Voogd over Filips II.

Overgang der regering uit het Huis van Bourgondië in dat van Oostenrijk. — Ondersteuning en tegenkanting Aartshertog Maximiliaan bij het aanvaarden der voogdij geboden. — Koning Louis bedreigt de Bourgondische Nederlanden. — De Hoekschen en Kabeljaauwschen beurtelings overwinnaars te Hoorn. — Oploop te Haarlem. — IJsselstein door de Utrechtschen belegerd. — Overwinningen te Jutphaas en Vreeswijk. — Bisschop David, te Utrecht weder binnengehaald, bij eene nieuwe

[1]) Zie de plaat op bladz. 309.

[2]) Evenzoo op bladz. 312.

[3]) Van deze poort, waaraan de eerste steen den 27sten April 1488 werd gelegd, geeft de plaat op bladz. 313 eene getrouwe afbeelding.

omwenteling gevangen naar Amersfoort gevoerd. — Vrede van Arras. — Prinses Margaretha aan den Dauphin Charles verloofd. — Utrecht door Maximiliaan ingenomen. — Abcoude en Vreeland aan Amstelland gehecht. — Dood van Louis XI. — Maximiliaan herstelt de rust in het bisdom Luik. — De Vlamingen worden bedwongen. — Aremberg te Maastricht onthoofd. — Maximiliaan tot Roomsch Koning gekroond. — De oorlog met Frankrijk vernieuwd. — Nederlaag bij Bethune. — Het

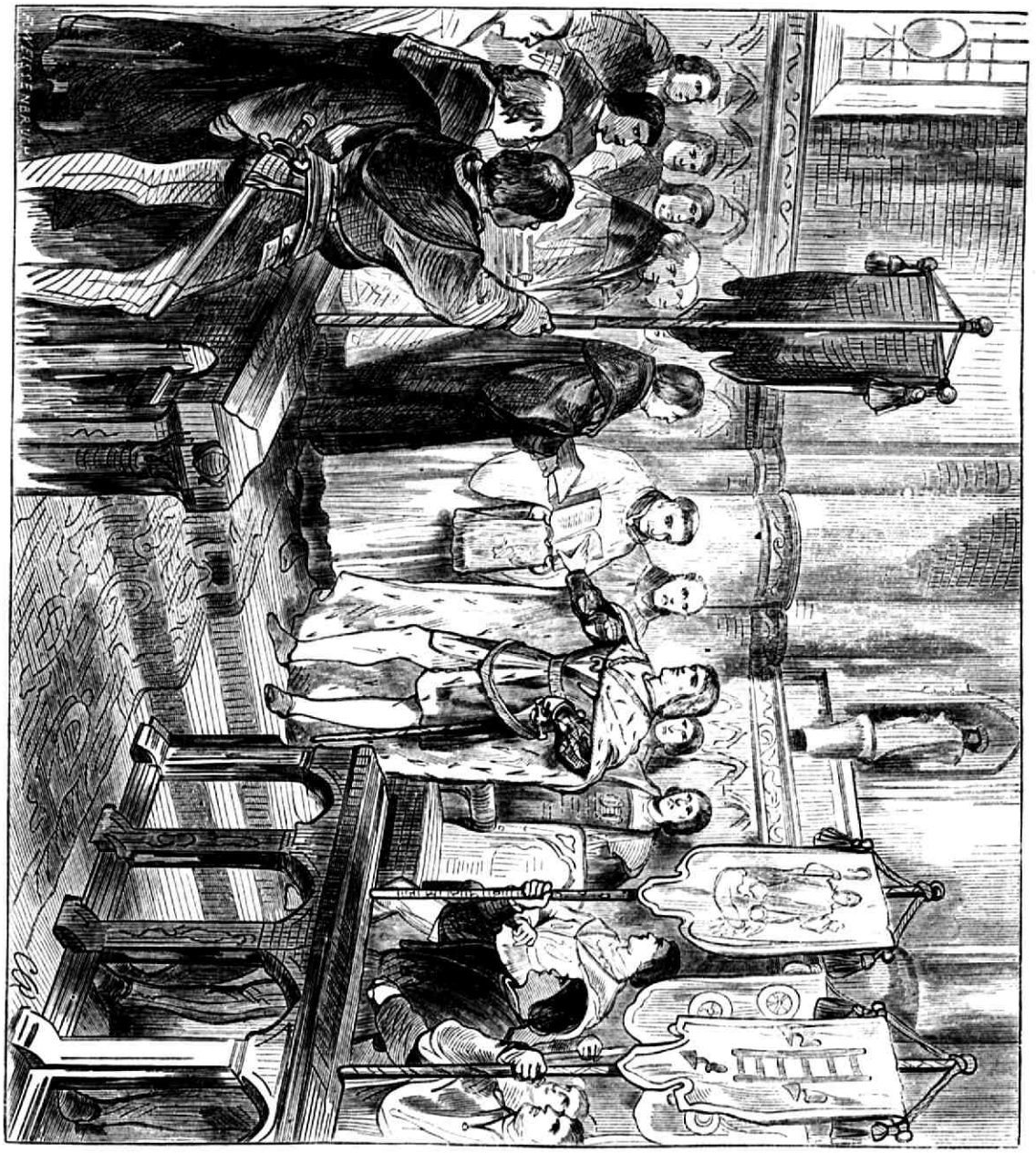

Filips de Schoone legt te Amsterdam den eed af de regten der burgerij te zullen handhaven.

zeewezen geregeld. — Oproeren te Gent en Brugge. — Maximiliaan door de Bruggenaren gevangen genomen. — Verdrag tusschen den Roomsch-Koning en de opstandelingen. — Filips van Cleve kant zich aan tegen Maximiliaan en brengt de wapenen in Brabant over. — De Hoekschen onder Jonker Frans van Brederode te Sluis. — Rotterdam door de Hoekschen bemagtigd. — Heirvaart tegen Rotterdam. — Treurige staat van het platteland. — Scheepsgevecht bij Streefkerk. — Overgave van Rotterdam aan Maximiliaan. — Verwarringen door het veranderen der munt. — Maximiliaan schenkt der stad Amsterdam de kroon van het Duitsche Rijk boven haar wapen. — Voortgezette strijd in Vlaanderen. — Hulst slaat een aanval der Gentenaren af. — Leuven en Brussel verzoenen zich met den Roomsch-Koning. — Vrede te Frankfort a/M. tusschen Oostenrijk en Frankrijk. — De Hollanders uit Utrecht verdreven. — Overgave van Montfoort en Woerden. — De Hoekschen bestormen Goedereede. — Slag bij Serooskerke. — Brederode gevangen. — Opstand der Kennemers en West-Friezen. — Jan van Naaldwijk stroopt op de Noord- en de Zuiderzee. — De Vlaamsche oorlog voortgezet. — Charles VIII ontrooft Maximiliaan zijne bruid Anna van Bretagne. — Oorlog met Frankrijk, verbond met Engeland. — Kaas- en Broodsvolk. — Treurige tooneelen te Haarlem. — Leiden gered. — Gevechten te Velsen en Heemskerk. — Haarlem door Albrecht van Saksen bezet. — Einde van het Kaas- en Broodspel. — Zierikzee gestraft. — Gent onderwerpt zich aan Maximiliaan. — Val van Sluis. — Einde der

Hoeksche en Kabeljaauwsche oorlogen. — Gelder in Opstand. — Arras veroverd. — Vrede van Senlis. — Dood van Keizer Frederik die door Maximiliaan wordt opgevolgd. — Maximiliaan ontslaat zich van de voogdij.

(1482—1494).

Door het overlijden van Maria ging de regering der Nederlandsche gewesten uit het Huis van Bourgondië in dat van Oostenrijk over, daar, volgens het huwelijksverdrag tusschen haar en Maximilaan, hun zoon haar moest opvolgen.

Maximiliaan wendde terstond pogingen aan om door 's Lands Staten als voogd over den vier-

Kleederdragten op het eind der 15de eeuw.

jarigen Filips en ruwaard der verschillende gewesten erkend te worden. In de meeste provinciën gelukte hem dit, in Holland voornamelijk door den invloed der Kabeljaauwschen, die hem met hart en ziel waren toegedaan. Alleen Vlaanderen kenmerkte zich door een hevigen tegenstand. Koning Louis die bij het onverwacht afsterven van Hertogin Maria zijne levenskrachten voelde opflikkeren, was terstond ijverig in de weer geweest, het Vlaamsche volk tegen Maximiliaan op te ruijen. Filippe de Crevecoeur, Heer van Esquerdes, Meester Olivier en inzonderheid Guillaume de Cluny, pauselijk secretaris, speelden in de geheime onderhandelingen daarbij een groote rol. Niet minder ijverde voor Louis zekere Herman Wliestedte. Hij was het, die herhaaldelijk voor den Koning naar Gent reisde, om de verstandhouding levendig te houden. Hij kittelde het verlangen der Vlamingen om den oorlog te eindigen, die het land op zoo vele schatten te staan kwam. Hij hield hun voor, dat de echtverbindtenis tusschen den Dauphin en de jeugdige Margaretha, Maria's dochter, het bedrag der beden aanmerkelijk moest verminderen.

Meenende dat Maximiliaan zich naar hunne wenschen zou moeten schikken, weigerden de Staten van Vlaanderen hem de uitsluitende voogdijschap over zijne kinderen, en voegden hem hiertoe een raad toe, zamengesteld uit Lodewijk van Bourbon, Bisschop van Luik; Wolfert van Borssele, Heer van Veere; Filips van Bourgondië, Heer van Beveren; en Filips van Cleve, zoon van Adolf, Heer van Ravestein. Van zijne zijde maakte Louis groot vertoon met eene geduchte krijgsmagt. Onder bevel van Filippe de Crevecoeur, legde hij 28,000 man in Normandië die, van een uitmuntende artillerie voorzien, de Nederlandsche gewesten bedreigden.

Louis' weluitgeruste legers hadden Maximiliaan en den Nederlanders door een plotseling oprukken groote afbreuk kunnen doen, doch de sluwe Fransche Koning, getrouw aan zijn jammerlijk stelsel, verkoos verraad en kuiperijen boven het ridderlijk voeren der wapenen. Langs dien weg gingen Aire en andere steden voor Maximiliaan verloren, en liep st. Omer groot gevaar.

Maximiliaan was niet bij magte, een aanzienlijk leger tegenover de Franschen te stellen. De binnenlandsche tweespalt in Holland, zoowel als de hulp die de Aartshertog gedrongen was, aan Bisschop David te verleenen, eischten dat zijne beste veldheeren nevens het geoefendste deel zijner benden in de noordelijke gewesten werden gelegerd. Een aanslag der Utrechtschen tegen Dordrecht, door den Burggraaf van Montfoort beraamd, mislukte door de verdeeldheid der deelnemers. Doch de Hoekschen die uit Hoorn waren verdreven, smaakten de voldoening, voor korten tijd op hunne tegenstanders te zegevieren. In July 1482 kwamen namelijk ongeveer zestig bannelingen, die inmiddels te Utrecht, Amersfoort en in Friesland vertoefd hadden, op een vroegen morgen voor de wallen. Zij beklommen de muren en werden, na slechts weinig tegenstand gevonden te hebben, meester van de stad. Onmiddellijk vervingen zij de door den stadhouder aangestelde regenten door leden van hunnen aanhang. De schout, Maarten Velaar, die in de eerste verwarring was gevlugt, keerde wel spoedig met krijgsvolk terug, doch zonder de kans te doen keeren. Integendeel hij sneuvelde bij eene derde ontmoeting met zijne tegenpartij. Niettemin duurde de overwinning der Hoekschen slechts kort. Eene halve maand na hun terugkeer daagde de stadhouder, die in Utrecht was gebleven tot hij de kasteelen Harmelen en de Ham had bemagtigd, met een leger van 6000 man op, en nu werd Hoorn stormenderhand hernomen (30 July). Adriaan van Naaldwijk en Jan van Middachten, twee der Hoeksche aanvoerders, sneuvelden op de wallen, en met hen de bloem der Hoekschen. Afschuwelijk was het tooneel dat de stad thans opleverde. De krijgsknechten bragten allen dien zij ontmoetten, zonder onderscheid van rang of stand, kunne of leeftijd, onmeedoogend om of gaven hen der onbeschoftste brutaalheid ten prooi. Een der regenten werd vaneen gescheurd, waarna de onverlaten de bloedende overblijfselen, in een mand bijeen verzameld, naar zijne verwanten lieten brengen. Twee priesters werden uit hun klooster naar den zolder van het klokhuis gesleept en van daar naar beneden geworpen. De een bestief het terstond; de ander, ofschoon na den val nog met een mes door den keel gestoken, bleef liggen, tot hij gered werd. Maar niet alleen stierven honderden een ellendigen dood, de stad zelve werd als den ondergang gewijd. Huizen, kloosters en kerken werden uitgeplunderd en van alle kostbaarheden beroofd. Van alle gewijde gestichten bleef alleen het st. Ceciliaklooster, waar Egmond zijn intrek had genomen, verschoond. Hoe onbesuisd de soldenieren woedden, bleek zelfs in verwijderde oorden: nadat zij den buit door het geheele land tegen spotprijzen hadden afgezet, vonden de koopers bij het uitpakken van het beddegoed eenige kinderen, die bij de roof voorbijgezien, daarin gesmoord waren. De Kabeljaauwschgezinde staten gaven nu verlof, om op 's Land kosten, een kasteel te Hoorn te bouwen, opdat de stad in bedwang zou gehouden worden.

De brooddronken krijgsknechten vonden het plunderen zoo verlokkend, dat zij ook hun roofzucht bot wilden vieren op plaatsen, waar zij alleen op hun doormarsch stil hielden. Dit was onder anderen het geval te Haarlem, waar de benden, onder het wijzen op den meegevoerden buit, den ingezetenen dreigden, hunne stad even als Hoorn te behandelen. Dat wilden de Haarlemmers niet dulden. Zij vlogen te wapen en op de soldenieren aan, van welken er vijftig òf dood geslagen, òf in het Spaarne verdronken werden. Waren niet eenige regenten tusschen beiden getreden, het bloedbad zou nog vreeselijker geworden zijn. Nogtans gaf het aanleiding, dat de stadhouder der stad eene boete van 12,000 gulden oplegde.

De oproerige Utrechtschen door het aftrekken der Bourgondische krijgsbenden aangevuurd, stroopten, met de door hen besoldigde stalbroeders (vreemde ruiters) in alle grensstreken. Eindelijk sloegen de eersten het oog op IJsselstein, van waar hun menigmaal groote afbreuk was gedaan. Zij wilden deze stad stormenderhand bemagtigen. Doch de hulpbenden, meer lust in rooven dan in strijden vindende, gaven te verstaan, dat zij geen behagen in dergelijke krijgsverrigtingen konden vinden. "Zij waren," zeiden zij, "aangenomen om in Holland te stroopen, niet om steden te bestormen." Toen de Utrechtschen dus vernamen, dat Frederik van Egmond te Schoonhoven volk bijeen bragt, om hun slag te leveren, lieten zij, door dien tegenstand gedwongen, hun voornemen varen om IJsselstein te bemagtigen (Aug. en Sept. 1482).

De oproerige onderdanen van Bisschop David begonnen nu naar vrede te haken, want na het opbreken van het kamp voor IJsselstein, volgde de eene neerlaag de andere. Het kasteel Vroonestein bij Jutphaas werd door de Hollanders, den 19 September, ingenomen, en negen dagen later moest ook de sterkte Gildenburg aan de Vaart zich overgeven. Nogtans liepen de onderhandelingen over eene verzoening, zoo te Werkhoven als te Valkenswaard en Wageningen, vruchteloos af. Het was een geluk, dat het natte weer de wegen vaak zoo onbruikbaar maakte, dat de oorlogtoorts daardoor van tijd tot tijd werd gebluscht. Vielen echter ontmoetingen voor, zoo werden zelfs de heiligdommen niet gespaard. Bij een gevecht van Oudewatersche burgers met eene roofbende uit Montfoort ging de kerk van Linschoten in vlammen op.

Binnen de hoofdstad Utrecht begon zich nu eene partij te vormen, die verzoening met Bisschop David en Maximiliaan predikte. Zij kreeg eerlang zooveel uitbreiding, dat zij zelfs den Burggraaf van Montfoort, het hoofd der tegenpartij, in hechtenis nam en den

Bisschop kon uitnoodigen om naar zijn hof terug te keeren. Doch van lieverlede versterkten zich de Hollanders, die gelijktijdig met den Bisschop te Utrecht gekomen waren, binnen de st. Catharinapoort. Dit werkte mede om het oude wantrouwen op te wekken. De burgerij riep hulp uit Amersfoort in, verleende den overgekomenen het noodige om de stad binnen te dringen en mengde zich onder de strijders die tot op de Neude elkander bekampten. De Bisschoppelijken en Hollanders werden de stad weder uitgedrongen, de Burggraaf van Montfoort aan zijne gevangenis onttogen, en Bisschop David als overwonneling naar Amersfoort gevoerd (8 Mei 1483).

De zekerheid dat de oorlog nu heviger dan ooit zou ontbranden, wanneer hij niet werd gestuit, deed Maximiliaan alle krachten inspannen om de Utrechtschen te overvleugelen. Door den vrede die den 23 December van het vorige jaar (1482) te Arras (Atrecht) met Louis XI was gesloten — waarbij het door den Franschen Monarch verlangde huwelijk tusschen den Dauphin en Prinses Margaretha werd vastgesteld — kon hij te dezen behoeve over grooter strijdkrachten beschikken dan vroeger. Ook voerden Hollandsche steden hem belangrijke strijdkrachten toe. De Amsterdammers wonnen de sloten te Abcoude en Vreeland [1]), die, wijl ook Kroonenburg en Loenersloot, door de Hollanders werden bezet, der IJstad een stevigen voormuur verzekerden.

In Juny kwam Maximiliaan zelf met een leger van 12,000 tot 14,000 man voor Utrecht, dat hevig werd bestormd. De opstandelingen bleven zich dapper verweren, doch eindelijk drongen het vijandelijk vuur en de honger hen tot overgave. Den 3 September trof men een verdrag, waarbij de regering en aanzienlijken zich verpligtten, blootshoofds en op de knieën den Aartshertog vergiffenis te smeeken, hem 40,000 Rijnsche guldens op te brengen en als wereldlijk voogd der stad te erkennen. Ook ontving David van Bourgondië het geestelijk bewind in zijne zetelstad terug, terwijl de vreemde stalbroeders, door allen verfoeid, moesten aftrekken.

Maximiliaan, Amsterdam bijzonder genegen, beloofde aan de burgers dezer stad, dat de sloten van Abcoude en Vreeland, die zij in den afgeloopen krijg hadden ingenomen, aan Holland zouden gehecht worden en in hunne bewaring blijven, ten einde, zoo de Utrechtschen weder tot ongehoorzaamheid mogten vervallen, deze geene nieuwe schade aan Amstelland zouden kunnen berokkenen. Hij voegde al de renten en voordeelen die uit deze heerlijkheden voortsproten, bij de grafelijke domeinen, en bepaalde, dat in de heerlijkheden Abcoude en Vreeland regt zou gedaan worden volgens de costumen van Amstelland, waarvan het Amsterdam het hoofd was.

Terwijl Maximiliaan voor Utrecht lag, was zijn verbitterde tegenstander Louis XI, na een langdurig lijden, bezweken en opgevolgd door zijn minderjarigen zoon Charles VIII (30 Augustus 1485). De nieuwe Fransche Koning, eerst veertien jaren oud, was een klein, mager ventje, en daarbij zoowel door het gebrek van scheel te zien als het bezit van een eenigzins hoogen rug alles behalve het toonbeeld van schoonheid. Kon echter de jeugdige Margaretha, die volgens het Atrechter verdrag te Parijs werd opgevoed, hem beminnen en zijne genegenheid winnen, zoo kon zijne komst tot den troon voor de Nederlanden gunstige gevolgen hebben: eene gelukkige verhouding tusschen de hoven van Parijs en Brussel moest den vrede in het hart van West-Europa verzekeren.

Nog altoos echter bleven de Vlamingen Maximiliaan de voogdijschap over zijn zoon weigeren. Ja, de Gentenaars onderhandelden in stilte met Anna de Beaujeu — die gedurende de meerderjarigheid haars broeders in Frankrijk het roer van staat omklemde — om haar Graaf Filips, den erfgenaam van Maria's heerschappij, uit te leveren.

Deze tegenwerking deed den Aartshertog van verlangen branden om de Vlamingen te noodzaken hem zijn zoon in handen te leveren. Doch de vreeselijke verwarring, waarvan het bisdom Luik te dien tijde het tooneel was, eischte eerst zijne tusschenkomst aan de Midden-Maas. Daar had Willem van Aremberg, Graaf de la Marck, bijgenaamd het Wilde Zwijn der Ardennen, zich tegen Bisschop Lodewijk van Bourbon verheven en dien Prelaat in een veldslag bij Grivegnée, den 30 Augustus 1482, verslagen. Hij had zich vervolgens tot mambour of voogd van Luik opgeworpen en tegelijkertijd pogingen aangewend om zijnen zoon den bisschoppelijken zetel te verschaffen. Doch het kapittel, dat zich hiertoe niet leenen wilde, had de wijk naar Leuven genomen, hetgeen de verhefling van Aremberg belette. Jammer slechts dat de kanunniken het niet eens konden worden over de bisschopskeuze. Eenigen namelijk stemden voor Jacob van Croy, anderen daarentegen voor Jan van Hoorne. Aremberg was woedend over dezen uitslag. Hij begon met het graafschap Hoorne in vuur en vlam te zetten. Doch Maximiliaan, die de partij van Bisschop Jan koos, drong nu het bisdom Luik binnen, om een einde aan de dwingelandij van het Zwijn te maken. St. Truiden gaf zich bij verdrag over, Hasselt viel na eene hevige bestorming, en Tongeren moest, na drie weken tegenstand geboden te hebben, den Hoornschen en hunnen bondgenooten, den Bourgondiërs, de poorten openen. Eindelijk werd bij eene ontmoeting te Hollogne-sur-Jaar in January 1484, Aremberg zoo hevig geslagen, dat hij zich binnen Luik moest terugtrekken.

De Graaf de la Marck moest nu inzien, dat het met zijn gezag ten einde liep, dat het beste wat hij doen kon, was vrede te maken. Doch hij wilde van geene schikking weten. Hij verklaarde, elk die van een verdrag zou spreken, voor een vijand des vaderlands en schroomde niet, twee burgemeesters

[1]) Eene afbeelding van dit slot tijdens Maximiliaan's bewind, ontleend aan eene teekening op het Utrechtsche archief, komt voor op bladz. 316.

van Luik en één van Huy (Hoei), die tot eene verzoening hadden aangeraden, op het schavot het hoofd te doen afslaan. Door vrees aan te jagen, gelukte het hem nog een tijd lang den oorlog te rekken, waarin de Bourgondiërs, onder anderen Bilsen en de Arembergers Peer verbrandden. Ten laatste echthans, in genade aan, bejegende hem met groote onderscheiding en trok hem zelfs in den kring zijner raadslieden.

Na de oproerige Luikschen en Utrechtschen tot rede gebragt te hebben, besloot Maximiliaan een einde aan den tegenstand te maken, die de Vla-

Doop van Prins Karel (later Keizer Karel V).

ter ontzonk zelfs Aremberg de moed. Hij sloot den 22 Juny 1484 te Tongeren den vrede met Jan van Hoorne, waarbij Luik den beschermeling van Maximiliaan als kerkvoogd en opperheer aannam. Aremberg was loos genoeg, daarbij alles voor zich te bedingen wat hij in deze omstandigheden wenschen kon. Bisschop Jan nam hem, in schijn almingen hem bleven bieden. Den 26 November 1484 won hij door list Dendermonde, en in January 1485 door verraad Oudenaarde. Vervolgens zond hij zijne benden naar de Landen van Waas en Cadzand, waaruit Gent en Brugge een groot deel van hun proviand ontvingen.

Zooals in die tijden aan de orde was, huisden

Maximiliaan's krijgsknechten in Vlaanderen als in 's vijands land. Daardoor voelden de Gentenaren zich aangespoord, om op hunne beurt in Brabant en Henegouwen buit te vergaderen. Onder aanvoering van den Graaf de Romont ondernamen zij een strooptogt naar de omstreken van Brussel en Halle, waar menig bloeijend dorp eerlang weinig meer dan een puinhoop vertoonde.

Zij ontkwamen echter den dans niet. Het kerkgebouw, door de volgelingen van Maximiliaan in brand gestoken, ging met de opstandelingen in rook en vlammen op. Vier dagen later behaalde de Aartshertog zelf in het Land van Waas eene overwinning op eene groote bende tegenstanders, meerendeels landlieden.

Onder de middelen die de oproerige Vlamingen

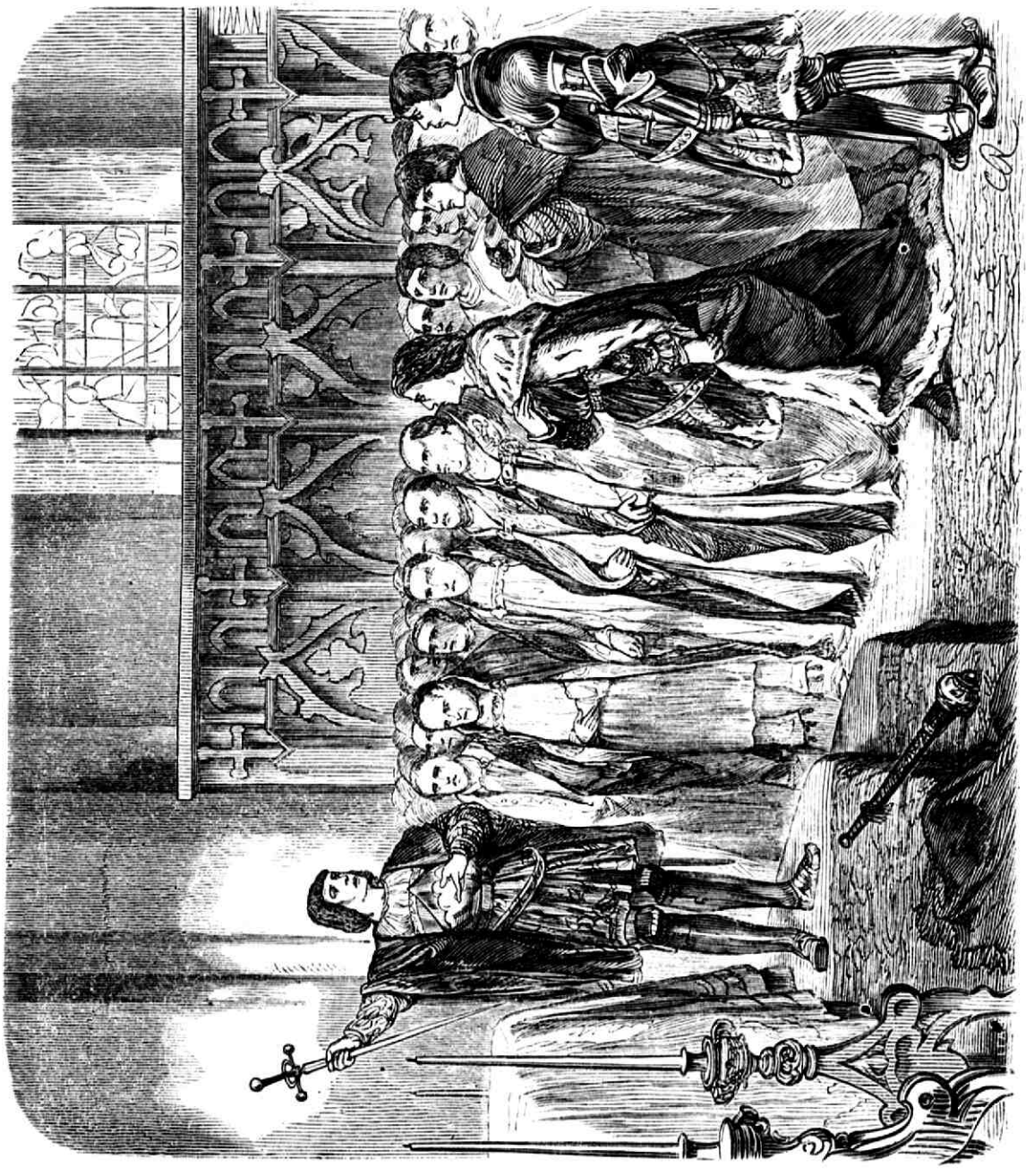

Filips de Schoone in de st. Gudulakerk te Brussel tot Koning van Castilie uitgeroepen.

De Bourgondiërs zetten den Vlamingen hunne strooperijen duur betaald. Den 28sten February trok de bezetting van Dendermonde naar Zele en versloeg er eene bende van 300 Gentenaars, die zich te dier plaatse hadden neêrgeslagen. Achttien of twintig dezer burgers vlugtten in de kerk en verdedigden er zich met onbezweken moed. in het werk stelden, om Maximiliaan's bewind schade toe te voegen, was er een, dat Zeeland en Antwerpen duur te staan kwam. Uit de haven van Sluis voeren van tijd tot tijd vrijbuiters, die op de oevers der Hont en andere stroomen landden en vooral op Walcheren, Zuid-Beveland en den Brabantschen wal menigen plundertogt vol-

bragten. Eene poging van Jacob van Gistel om een der kasteelen van Sluis te verrassen, mislukte en bragt niet anders voort, dan dat st. Anna ter Muiden, Heist en Knocke de ellende van plundering en roof ondervonden.

In het midden en zuiden van Vlaanderen behaalde 's Aartshertog partij vele voordeelen. De bezetting van Oudenaarde versloeg 150 Gentenaars bij Peteghem, eene krijgsbende onder de Ligny won Gerardsbergen (5 April), en Graaf Engelbert van Nassau maakte zich van Ninove meester (7 April).

Deze nederlagen der opstandelingen wijzigden de stemming der burgerij. Wel is waar leidde deze niet om zich aan Maximiliaan te onderwerpen, maar om hulp te zoeken bij denzelfden vijand, wien men tot hiertoe met zoo veel verbittering had bestreden, de Franschen. De Gentenaars zonden Jan van Gruithuizen en andere edelen van hunne partij naar het hof van Charles VIII, met het verzoek hen in hunnen strijd tegen den Aartshertog bij te springen. Zoo als men voorzien had, was de Fransche regentes met die aanvraag bijzonder ingenomen. Reeds na weinige dagen bevond de overlooper Filippe de Crevecoeur zich met eene voorhoede van 800 ruiters op weg naar Gent, waar de Graaf de Romont inmiddels eene bende van 14,000 Vlamingen had bijeengebragt, om Maximiliaan te verhinderen Aalst te bemagtigen.

Het land leed vreeselijk onder die voortdurende krijgsbedrijven. Door de soldeniers van Maximiliaan werd het kasteel van Adriaan Vilain, Heer van Liedekerke, verwoest, even als de abdij van Eenham, en de kerken van Kerkhove, Warmaarde en Avelghem. Daarentegen plunderden de Vlamingen in Zeeland het nog onbemuurde doch reeds bloeijende Vlissingen. Bloedig inzonderheid was het treurspel dat te Temsche werd opgevoerd. Maximiliaan nam er het kasteel in, dat hij in brand liet steken, waarna hij aan al de Vlaamsche soldeniers met hun hoofdman zonder genade het hoofd liet afslaan.

In Mei rukte Maximiliaan voor Gent, dat zich wel dapper verdedigde, doch niet dan ten koste van vele levens, daar iedere uitval door de stedelingen ondernomen, met verlies werd afgeslagen. Inzonderheid werd de uitval die zij den 24sten van Bloeimaand ondernamen, duur gekocht. Zoo ontzettend kwam dit wapenfeit der burgerij te staan, dat deze het niet meer waagde, de poorten uit te trekken. Niettemin brak de Aartshertog het beleg op, toen de Franschen onder de Crevecoeur de stad naderden. Mogelijk voorzag hij dat deze vijand den Gentenaars eene les zou geven, die ook voor hem niet zonder voordeel zou zijn.

Inderdaad, niets kon den Vlamingen beter het verkeerde van hun verbond met CharlesVIII doen inzien, dan de komst der 800 Fransche ruiters binnen hunne hoofdstad. Deze vreemde krijgers leefden zoo baldadig, kwamen in zoo menige botsing met de stedelingen, en pleegden zoo openlijk roof en diefstal, dat de Gentenaars hen spoedig naar de andere zijde der Somme wenschten. De oogen gingen den verdwaasden open, en, ofschoon het den magistraat gelukte, den Heer van Esquerdes te bewegen naar Doornik af te trekken, men begon naar verzoening met den Aartshertog te haken. Zelfs driftige tegenstanders van Maximiliaan kwamen tot het inzigt dat hun verzet meer tot 's Lands ondergang dan tot grootere vrijheid strekte. Door tusschenkomst van Graaf Engelbert van Nassau deed Brugge, den 1sten Juny, eene eerste schrede om tot eene verzoening te geraken, die, spoedig door anderen gevolgd, den 28sten Juny tot eene overeenkomst voerde, waarbij de drie leden der Vlaamsche Staten den Aartshertog als voogd van den minderjarigen Graaf erkenden en hem voor zijne volbragte wapenrustingen eene som van 700,000 gulden toekenden. Als geheel veranderd van zin, ontvingen de Gentenaren den Aartshertog met groote pracht binnen hunne muren, nadat zij hem, bij zijne nadering, te Mariakerke, zijn zoon Filips uitgeleverd hadden (7 July 1485).

Ofschoon Maximiliaan eerst den Bruggenaren en vervolgens de Gentenaren had beloofd, hun weder in genade als zijne onderdanen aan te zullen nemen, had hij toch bij het verdrag eenige personen uitgezonderd, wien hij geene vergiffenis verleenen wilde. Tot dezen behoorden Jacques de Savoie, Graaf van Romont; Wolfert van Borssele, Heer van ter Veere; Lodewijk van Brugge, Heer van Gruithuizen; en negentien andere personen, allen Vlamingen van verschillende stand. Eenigen, zoo als de Heer van Gruithuizen, werden onder borgtogt ontslagen en anderen in hechtenis gehouden, terwijl aan Zeger de Roo, Francies van Bassevelde, Pieter van den Eecke, Lodewijk Stelin en Jan de Keyt op een schavot het hoofd werd afgeslagen.

Nog een ander van Maximiliaan 's tegenstanders eindigde op dezelfde treurige wijze zijne loopbaan: Willem van Aremberg, Graaf de la Marck. Sints het verdrag van Tongeren had hij zich aan het hof van Bisschop Jan van Hoorne weten te handhaven. Doch nadat Maximiliaan te Brugge was teruggekeerd, meende deze Vorst bewijzen te over gevonden te hebben, dat Aremberg in het geheim de Vlamingen tot opstand had aangevuurd en hunne verstandhouding met Frankrijk bemiddeld. Dit deed den Aartshertog aan Frederik van Hoorne, Heer van Montigny, schrijven, zich op de eene of andere wijze van Aremberg meester te maken. Montigny begaf zich naar st. Truiden, waar Bischop Jan zich op dat pas bevond. Hij deelde den Luikschen Kerkvoogd, zijn broeder, in stilte den ontvangen last mede. Verre van zich tegen dit bevel te kanten, beloofde Bisschop Jan van zijne zijde alle medewerking. Hij noodigde een stoet van edelen, die hem gevolgd was, op een gastmaal, waar hij Aremberg nog met de oude onderscheiding bejegende. Terwijl men de tafelweelde ruimschoots genoot, deelden Frederik en Jakob van Hoorne den aanwezigen mede, dat zij nog denzelfden

dag naar Leuven moesten terugkeeren. Bisschop Jan beloofde hun uitgeleide te doen, terwijl Aremberg aanbood om van de partij te zijn. Het Zwijn werkte daardoor onwetend tot zijn ondergang mede. Hij wist niet dat alles te voren in dezen zin was besproken, om hem in den val te laten loopen. Naauwelijks had het gezelschap st. Truiden verlaten, of de Heer van Montigny stelde Aremberg voor dat beiden om het hardst zouden rijden. De Graaf de la Marck, die een voortreffelijk paard bereed, nam dien voorslag lagchend aan. Beide ruiters gaven hunne rossen de sporen, en als een pijl uit een boog snelde Aremberg zijn togtgenoot vooruit. Hij hield niet eer stil dan na het bereiken van een hollen weg, waar de baan eene kronkeling maakte. Niemand was hem ter zijde gebleven, doch achter den hoogen wal die den weg bezoomde, lagen Frederik's volgelingen. Eer hij wist wat met hem voorviel, was Aremberg omsingeld, van het paard gesleurd en gebonden. Was hij onder Hagelander roovers vervallen? Spoedig wist hij beter, want daar naderde Heer Frederik van Hoorne, die hem 's Aartshertog's bevelschrift voorhield. De verschalkte Graaf werd naar Maastricht gevoerd, waar het hof hem ter dood veroordeelde. Zelfs geen uitstel kon hij verwerven. Hem werd aangezegd, zich gedurende den nacht tot sterven voor te bereiden. Toen den 18den Juny aanbrak, deed hij zijn laatsten gang. Hij werd naar het Vrijthof geleid, waar een schavot was opgeslagen. Bisschop Jan vertoonde zich aan een venster om de strafoefening aan te zien. Zoodra Aremberg hem ontdekte, verweet hij hem met eene donderende stem het gepleegde verraad. "Maar," voegde hij er aan toe, "weet dat mijn dood bloedig aan u en de uwen gewroken zal worden." Na dit zeggen, boog hij het hoofd om den doodelijken slag te ontvangen.

Zoodra hij de rust in Vlaanderen had hersteld, besloot Maximiliaan zich naar Duitschland te begeven, ten einde zijn zeventigjarigen vader te ontmoeten en met hem de middelen te beramen om zich de erfenis des Keizerrijks te verzekeren. Hij belastte Engelbert van Nassau en Filips van Cleve met het bestuur zijner landen, doch het liep tot aan het einde des jaars eer hij de Nederlanden kon verlaten. Het geluk bekroonde zijne wenschen, want den 16 February 1486 werd hij op den Rijksdag te Frankfort tot Roomsch-Koning verkozen. Drie maanden later, t. w. den 9 April, vond zijne plegtige krooning te Aken plaats. [1]

Vergezeld door zijn grijzen vader keerde Maximiliaan naar de Nederlanden terug, waar de steden die hij bezocht, met elkander wedijverden om hem op het schitterendst te ontvangen. Vooral bewezen Dordrecht en Mechelen hem groote eere.

Ongelukkig was bij den Roomsch-Koning het denkbeeld ontkiemd om Frankrijk te straffen voor de hulp die het den Vlamingen bij hun jongsten opstand had geboden. Met Koning Henri VII van Engeland en de Hertogen van Orléans en Bretagne in verbond getreden, begon hij de vijandelijkheden met Thérouanne en Montagne te bemagtigen. Doch hiermede eindigde zijn geluk in dezen strijd. Gebrek aan de noodige fondsen dwong hem een deel zijns legers af te danken. In het volgende jaar (1487) ging Thérouanne weer verloren, en kort daarna delfden de Nederlanders in den veldslag bij Bethune (25 July) het onderspit.

Gedurende dezen oorlog nam de Roomsch-Koning een besluit om het Nederlandsche zeewezen te regelen. Tot op dezen tijd was de oorlog ter zee steeds gevoerd door vaartuigen te dien einde door de bijzondere steden of personen uitgerust. Daarmede waren niet zelden schitterende overwinningen behaald. Doch de inrigting leverde het ongerief, dat de grenzen tusschen kaapvaart en zeeroof maar al te dikwerf overschreden werden. Bij een plakkaat, den 8 January 1487 te Brugge gegeven, besliste Maximiliaan, dat niemand voortaan eenige schepen ten oorlog zou mogen uitrusten, dan met toestemming van den door hem benoemden admiraal of onder-admiraal, en dat deze regt zouden spreken over alle zaken ter zee en langs de stranden.

Tot de Vlaamsche opstandelingen, die hun verzet tegen Maximiliaan met kerkerstraf boetten, behoorde Adriaan de Vilain, Heer van Rassinghem. Het gelukte dien onbezonnen edelman zijne gevangenis te Vilvoorde te ontkomen, waarop hij, naar Vlaanderen teruggekeerd, niets verzuimde om zijne landgenooten tegen Maximiliaan op te ruijen. De aanstelling van eenige vreemde ambtenaren, inzonderheid Duitschers, wekte zijn woelen in de hand, even als de baldadigheden waaraan zich de gehuurde krijgstroepen schuldig maakten. Gent verhief het eerst de vaan des opstands. Brugge weifelde, ofschoon de strooptogten der Duitsche soldeniers de menigte zingen deed:

O schoone koopstede
Gij wordt eens roofstede,
Tenzij God daarin voorziet
En ons zijn gratie biedt.

Men drong bij den Roomsch-Koning aan op het wegnemen van deze en andere bezwaren, doch vruchteloos. Zelfs trachtte de Vorst door het ontbieden van Henegouwsche ruiters zich van alle wachtposten binnen Brugge meester te maken. Daardoor steeg de verbittering ten top. De Bruggenaren namen hem en eenigen zijner vrienden gevangen en gaven hem tot kerker eerst den huize Cranenburg (10 February 1488) en veertien dagen later het huis van Filips van Cleve nabij de Ezelsbrug. Allen die medegewerkt hadden om den vrede van Arras te verbreken, of de maatregelen door te drijven, waarover men zich beklaagde, werden gevat, en niet weinigen van hen gepijnigd en onthoofd. [1]

Maximiliaan zelf geraakte in levensgevaar, daar het niet aan lieden ontbrak, die op het ergste aandrongen. In dezen nood verscheen op zekeren

[1] Zie de plaat op bladz. 317.

[1] Zie de plaat op bladz. 320.

dag 's Roomsch-Konings kortswijlige raad Kunz von der Rosen — die alvorens de Vorst Brugge binnenreed, hem ernstig gewaarschuwd had — als een monnik verkleed in zijne gevangenis, en wilde dat de Aartshertog in het door hem aangenomen gewaad ontvlieden zou, in welk geval hij in 's Vorsten plaats zou achterblijven. Doch in weerwil van al het bidden en smeeken des eerlijken hofnars liet Maximiliaan zich hiertoe niet bewegen: hij kon niet besluiten zijne vrijheid te koopen door het opofferen van een getrouw en edelmoedig dienaar.

Arnhem door Filips de Schoone ingenomen.

's Vorsten redding had nogtans na vier maanden plaats (16 Mei), doch vóór hij zich weder vrij bewegen kon, moest hij aan de gezamenlijke provinciën den aftogt zijner troepen beloven, terwijl hij met betrekking tot Vlaanderen tegen een jaargeld van de voogdij en het regentschap moest afzien. Ook moest hij het handhaven van den Atrechter vrede tegenover Frankrijk bevestigen. Vroeger had hij gunstiger voorwaarden van de hand gewezen, doch thans vreesde hij, dat het aanrukken van een keizerlijk leger het gemeen welligt in de uiterste woede zou doen ontvlammen. Keizer Frederik had namelijk op het berigt van het geweld, zijnen zoon aangedaan, met ongewonen ijver het bijeenbrengen van een rijksleger bezorgd en verschillende vorsten tot persoonlijke deelneming aangespoord. In snellen marsch was deze armee tot Mechelen opgerukt,

toen de bevrijde Maximiliaan zich bij haar aanmeldde. De voorwaarden, die hij had moeten aannemen, werden thans, ofschoon hij ze plegtig had bezworen, omdat zij hem afgedwongen waren, voor nietig verklaard, en de vijandelijkheden op nieuw begonnen.

Niemand toonde zich meer verontwaardigd over de gepleegde trouwbreuk dan Filips van Cleve, die als gijzelaar van den Roomsch-Koning te Gent was achtergebleven. Hij schreef Maximiliaan een brief, waarin hij den Vorst te kennen gaf, dat hij krachtens zijn eed verpligt was om tegen de verstoorders van den vrede het zwaard te trekken, en hij thans, nu de overeenkomst eigenmagtig was verbroken, in de noodzakelijkheid was gebragt, het hem aangeboden opperbevel over de Gentenaren te aanvaarden.

Hoe aanzienlijk het Duitsche leger, hoe bekwaam de opperbevelhebber, Hertog Albrecht van Saksen, mogt zijn, konden zij zich geenszins op eene spoedige overwinning verhoovaardigen. Filips van Cleve ontwikkelde groote bekwaamheden. IJverig door de Vlamingen en eene Fransche hulpbende van 1200 man ondersteund, bleef hij niet slechts overwinnaar bij vele ontmoetingen in het bedreigde Vlaanderen, maar hij drong zelfs met zijne volgelingen tot in 't hart van Brabant door, waar hij onder anderen Brussel, Leuven, Tienen en Nivelles bemagtigde.

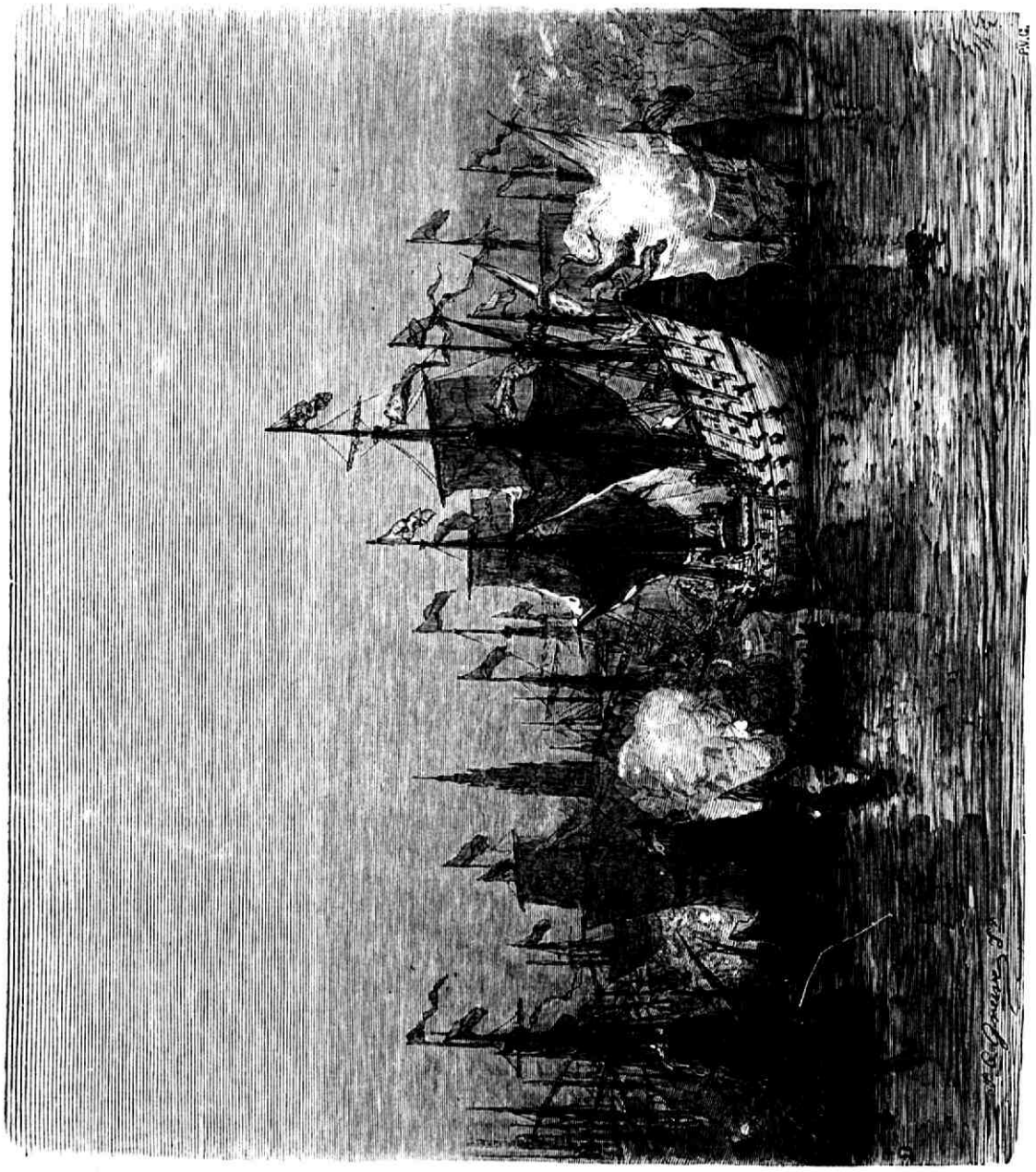

Filips de Schoone steekt naar Spanje over.

Het duurde niet lang, of het oorlogstooneel breidde zich nog verder uit. De Hoekschen, die sedert Maximiliaan Utrecht had ingenomen, als ballingen rondzwierven, maakten van 's Lands verwarden staat gebruik, om nieuwe pogingen in het werk

te stellen, ten einde de verloren magt in Holland te herwinnen. Zij vereenigden zich hiertoe in Vlaanderen, waar Filips van Cleve hun verlof gaf om Sluis tot hun verzamel- en wapenplaats in te rigten. Frans van Brederode, een jonkman in de bloei des levens, die naauwelijks de Leuvensche hoogeschool verlaten had, plaatste zich, op veler verzoek, aan hun hoofd. Hij gaf voor, de wapenen alleen ten behoeve van den jeugdigen Graaf Filips te voeren, ten einde hem aan de verkeerde leiding het Oostenrijksche Hof te onttrekken. Langs de Vlaamsche en Zeeuwsche kusten kruisende, bragt hij zijnen landgenooten, die met de Hoekschen niets te doen wilden hebben, menigerlei afbreuk toe. Inzonderheid werd zijn optreden verderfelijk voor de Leidsche burgers, wien hij ettelijke schepen met wol en schaapsvachten ontroofde. Toen hij tegen den herfst zijne vloot tot achtenveertig zeilen had gebragt, stevende hij in November door een nog onbevaren diep, sedert naar hem Jonker-Fransen-Gat genoemd, naar den mond der Maas, met het voornemen om Rotterdam te bemagtigen. Het ijs dat de rivier bedekte, verhinderde hem om verder dan Delfshaven op te zeilen. Doch deze hinderpaal stremde zijn toeleg niet. Over het ijs aan land gegaan, trok hij met honderd en vijftig man langs den Schiedamschen-dijk op Rotterdam aan en veroverde deze stad met zoo weinig moeite, dat geen droppel bloed daarbij vergoten werd (nacht van den 18 op den 19 November).[1])

Den volgenden morgen kwamen de overige schepelingen de Rottestad binnen, waardoor de 2000 uitgetogenen weer vereenigd waren. Terstond veranderde Jonker Frans den magistraat en liet de stad met den meesten spoed versterken. Van alle kanten vloeiden de Hoeksgezinden derwaarts, terwijl Brederode ten platte lande een hoogen cijns van alle huislieden en tegenstanders invorderde. Een door hem beraamde aanslag op Schoonhoven mislukte, doch IJsselmonde werd door hem overrompeld, terwijl Jan, Burggraaf van Montfoort, zijner partij het sterke Woerden in handen speelde.

Zoodra Maximiliaan berigt van deze gebeurtenissen ontving, haastte hij zich naar Holland te komen en alle Kabeljaauwsgezinden tegen Rotterdam en Woerden in de wapens te brengen. In January 1489 vereenigde hij Holland's staten te Leiden, waar Dordrecht, Gouda, Brielle en Vlaardingen het beveiligen der stroomen op zich namen, terwijl Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam en andere steden zich verpligtten, hunne gewapende burgers te Schiedam en omstreken te vereenigen.

De overmagt was blijkbaar op de zijde der Kabeljaauwschen. Doch Jonker Frans vergoedde door stoutheid en doorzigt wat hem aan magt ontbrak. Niet slechts bragt hij Rotterdam in een geduchten staat van tegenweer, maar hij bestookte zelfs de vereenigde burgerijen op hare posten. Mislukte ook zijn aanval op Schiedam, even als zijne poging om binnen Gouda een magtigen aanhang te winnen, het gelukte hem de vijandelijke oorlogsbodems die zich voor Rotterdam vertoonden, tot den aftogt te dwingen, voorposten te Overschie te plaatsen en honderden krijgsgevangenen in triomf de Maasstad binnen te leiden, waar men hen niet dan tegen zwaar losgeld weer losliet. Gansch Delfland en Rijnland, Vlaardingen en 's Gravenhage daaronder begrepen, werden door Jonker Frans op brandschatting gesteld, en de dorpen die hem geen cijns betaalden, door het in brand steken der hoeven tot opbrengen gedwongen. Zoo groot werd de bijeengebragte buit, dat Brederode zich in staat zag gesteld om op eene vorstelijke wijze te leven. In het bedreigde Rotterdam lachten de Hoekschen om Maximiliaan en de Kabeljaauwsche steden, en brasten en dronken bij spel en dans, alsof de krijg hun genoegzame middelen leverde, om alle denkbare weelde te genieten.

De bezettingen van Woerden en Montfoort volgden in alles het voorbeeld van het Rotterdamsch garnizoen. Scherp wacht houdende om niet overvleugeld te worden, deden ze onverwacht uitvallen naar alle zijden, waarbij stroopen en buit vergaderen de hoofdbedrijven waren. Zelfs Utrecht en Kennemerland werden niet door hen verschoond.

Tot de overwinningen der Hoekschen behoorde het bemagtigen van Geertruidenberg door Jan van Naaldwijk. Gelukkig voor Zuid-Holland en de Baronnie duurde die bezetting slechts vier weken. De burgerij van Breda kocht voor 2000 schilden den aftogt der overwinnaars af (28 April).

Het geluk scheen Brederode en de zijnen te willen begunstigen, want eerlang bragten zij den Schiedammers een gevoeligen slag toe, verzamelden op Voorne en Putten een belangrijken buit en noodzaakten 's Roomsch-Konings scheepsmagt achteruit te wijken.

Dan, de laatstvermelde ontmoetingen maakten het einde van dien voorspoed uit. Den 4 Juny viel op de Lek, ter hoogte van Streefkerk, een scheepsgevecht voor, dat door eene bloedige nederlaag der Hoekschen gevolgd werd. Hun bevelhebber, Jan van Naaldwijk, moest zich blijde achten, ongedeerd zijne bodems te kunnen verlaten, om te lande naar Montfoort te wijken, terwijl niet meer dan zes Hoeksche hoplieden met vierhonderd manschappen naar Rotterdam terugkeerden. De veroverde schepen werden door de Kabeljaauwschen in zegepraal naar Dordrecht gevoerd.

Brederode was echter niet ontmoedigd. Veeleer poogde hij door stoute ondernemingen het ontzag bij zijne tegenstanders te doen terugkeeren. Hij beraamde te dien einde twee aanslagen, een op Gouda en een op Leiden, van welke de laatste bijna gelukt ware. Zoo verre althans bragten het de Hoekschen, dat zij werkelijk binnen de stad drongen. Dan hunne kreten: "Brederode! Montfoort! Brederode!" verstomden, toen de wakkere Leidenaren, zoodra zij onderrigt waren, van hetgeen bij de Zijlpoort gebeurde, van alle kanten kwamen aanrukken.

[1]) Zie de plaat op bladz. 321.

De burgers bereidden den Hoekschen een zoo warme ontvangst, dat deze in het einde het hazenpad kozen (13 Juny 1489.)

Het berigt van deze nederlaag klonk der bezetting van Rotterdam onaangenaam in de ooren. Maar nog meer betrok het gelaat der Hoekschen toen vier dagen later een duizendtal manschappen, uitgetogen om zich aan de Utrechtsche grenzen van levensmiddelen te voorzien, bij Kortenoord, aan den Hollandschen-IJssel, voor twee derden werd verslagen.

Het eerste gevolg dezer ontmoeting was dat de post der Hoekschen te Overschie werd ingetrokken, het tweede dat Jonker Frans het oor aan voorslagen tot overgave begon te leenen. Bij gemis aan den noodigen leeftogt was, na zoo veel tegenspoed, het bewaren van Rotterdam voor de Hoekschen onmogelijk geworden. De burgers die met honger en ellende worstelden, hielden bij Brederode aan, om toe te geven, vooral toen Maarten van Polhain, het Kabeljaauwsche opperhoofd, hun schriftelijk van wege Maximiliaan vergiffenis aanbood. Vijf dagen na de nederlaag bij Kortenoord werd te Capelle het verdrag geteekend, waarbij Brederode beloofde, om de stad met alle geregtigheden aan den Roomsch-Koning over te leveren en haar binnen zes dagen met zijne manschappen te ontruimen (23 Juny).

Twee dagen later werd dit verdrag door Rotterdam's overgave bekrachtigd. Frans van Brederode bood zelf den Heere van Polhain de sleutels der stad aan, waarna hij van zijn overwinnaar scheidde onder teekenen van wederzijdsche hoogachting. Holland's stadhouder, van Egmond, had hem achttien groote vaartuigen verstrekt om daarmede de door hem gekozen haven, Sluis, te bereiken (25 Juny 1489).

De blijdschap over Rotterdam's bevrijding werd gematigd door het bewustzijn dat Woerden en Montfoort zich nog altoos in de magt der Hoekschen bevonden, even als door de verwarringen ten gevolge van den treurigen staat der munt ontstaan. Maximiliaan verhoogde namelijk bij geldgebrek de waarde der geldstukken zoo zeer, dat deze soms van 2 op 7 klom, waarna hij, zoo dit hem voordeelig scheen, die verhoogingen weder afschafte. Door deze voortdurende verhoogingen en verminderingen leden velen een ontzettend verlies, vooral in Holland en Vlaanderen, waar de koophandel door dusdanige wisselingen in verval geraakte.

Dat de Roomsch-Koning met Amsterdam bijzonder was ingenomen, had hij ter dagvaart te Leiden bewezen, toen daar de middelen werden besproken, om Rotterdam met Holland te hereenigen. Den 11 February 1489 schonk hij der IJstad het voorregt om boven haar wapen de "Kroon van onsen Rycke" te plaatsen, wijl deze stad, wier ingezetenen "daghelycks in veele verre ende vreemde Rycken ende Landen converserende zijn in coopmanschappen", geen zoo luisterrijk wapen bezat "als sy wel behoort te hebben."

Terwijl de strijd tusschen de Hoekschen en Kabeljaauwschen het hart van Holland op het geweldigst beroerde, had de oorlog tusschen de Belgische opstandelingen en de aanhangers des Roomsch-Konings in Vlaanderen, Brabant, Henegouwen en Namen tot verschillende bloedige ontmoetingen aanleiding gegeven. Schermutselingen, rooverijen, branden en moorden vielen bijna dagelijks voor, terwijl niemand het einde der vernielingen kon ontwaren. Een der belangrijkste wapenfeiten van dit treurig tijdperk bestond in het afslaan der Gentenaars toen deze Hulst bestookten, waarbij de burgerij van Vlaanderen 's eerste hoofdstad 1800 man verloor. Doch ofschoon in vele plaatsen zich partijen ten gunste van Maximiliaan vormden, de rooverijen der Duitsche soldaten deden het meerendeel der bevolking in haar verzet volharden. Eerst nadat Albrecht van Saksen en Engelbert van Nassau eene talrijke bende opstandelingen bij Halle, in Henegouwen, eene gevoelige nederlaag hadden toegebragt, begon menige stad naar onderwerping te neigen. Leuven en Brussel gingen daarbij voor. Zij werden in genade aangenomen, doch niet dan na een aanzienlijke som in 's Roomsch-Konings schatkist gestort te hebben.

Tot hiertoe waren Fransche hulpbenden nevens de opstandelingen tegen Maximiliaan's soldenieren opgetrokken, doch dit hield op, nadat den 22 July 1489 te Frankfort a/M. een traktaat van vrede tusschen Charles VIII en den Roomsch-Koning was gesloten. Intusschen verzekerde een der artikelen van het verdrag den Vlamingen voor het minst een billijk herstel hunner grieven. Immers had Maximiliaan bij dezen vrede tot het beslechten zijner geschillen met de drie leden van Vlaanderen in de bemiddeling van Charles VIII toegestemd.

Het liep aan tot den 29 October (1489) eer eene uitspraak in geschrift werd gesteld. Zij luidde niet zoo gunstig voor de gemeenten als deze verwacht hadden. De wethouders der steden moesten met bloote hoofden, barrevoets en met een zwarten mantel omhangen, om genade smeeken. Vlaanderen moest 300,000 gouden kroonen oorlogskosten betalen en Maximiliaan niet alleen als voogd zijns zoons maar ook als ruwaard van den Lande erkennen. Van zijn kant zou de Roomsch-Koning alle wetten goedkeuren, die door de staten van Vlaanderen in naam zijns zoons waren uitgevaardigd.

De Gentenaars toonden zich alles behalve in hun schik met deze vredesvoorwaarden, ofschoon zij in alle bepalingen behalve dien van den voetval berustten. In het geheim echter ondersteunden zij Filips van Cleve, die van geene onderwerping wilde weten, maar met zijne stoutste partijgangers naar Sluis, de wapenplaats der Hoekschen, aftrok. Ja, er bleef te Gent en Brugge een geest van verzet levendig, die spoedig weêr tot nieuwe vijandelijkheden oversloeg. Deze tegenwerking moest te meer aanwakkeren, omdat Maximiliaan's veldheer, Albrecht van Saksen, had toegestemd, niet voor Augustus 1490 te Gent te komen om er den magistraat te veranderen.

Nog altoos stroopten de Hoekschen uit Woerden en Montfoort door gansch Rijnland en omliggende streken. Een tijd lang waren zij eenigzins in bedwang gehouden door de Hollandsche bezetting van de versterkte Catharinapoort te Utrecht. Maar dit duurde niet lang, want nog hetzelfde jaar (1489) maakten eenige Utrechtsche burgers zich stormenderhand van genoemd bolwerk meester, om hetwelk te verkrijgen, Maximiliaan tonnen gouds had opgeofferd. Vruchteloos echter beproefden de Hoekschen uit Montfoort en Woerden om Naarden en Oudewater te verrassen, ja in Mei 1490 werd de stad Montfoort zelve zoo digt door de benden des Roomsch-Konings ingesloten, dat Burggraaf Jan aan geene strooptogten meer denken kon. Na vier maanden sloot deze eigenbrandschatten te verrijken. Frans liet hen Duiveland, Overflakkee en het Land van Strijen uitplunderen en gaf toen bevel om het anker voor Goedereede uit te werpen. Ofschoon hij zelf de heerlijkheid Voorne brieven van vrijwaring had verleend, eischte hij de stad Goedereede in naam van Aartshertog Filips op. De Goedereeders gaven hem ten antwoord, dat zij zich zelven best in staat gevoelden, om hunne veste voor den jongen Graaf te bewaren. En zij toonden dit zeggen met de daad, want toen de Jonker stormtuigen liet aanrukken en de muren zeven uren achtereen vreeselijk beschieten, vertraagden de burgers geen oogenblik, om dien aanval op het heldhaftigst af te weren. Vele fiere poorteressen stonden hare mannen wakker bij. Zij droegen

Filips neemt, verhit zijnde, een koelen dronk.

naar der eng-benaauwde stad met 's Maximiliaan's veldheer, Albrecht van Saksen, een verdrag, waarbij hij zich onderwierp, en ook de overgave van Woerden toezeide. Hij verzocht vergiffenis, die de overwinnaar hem ook verleende, op voorwaarde, dat hij de Hollandsche ballingen voortaan in zijn gebied geen schuilplaats meer verleenen zou.

Inmiddels had Frans van Brederode zich den titel van algemeen stadhouder van Holland, Zeeland en Friesland aangematigd, en in deze hoedanigheid volk aangenomen om den oorlog tegen zijne Kabeljaauwsche landgenooten voort te zetten. In Mei 1490 verliet hij op eene vloot van achtendertig zeilen de haven van Sluis. Zijne manschappen betoonden zich dezelfde woeste gasten van voorheen, die niet het minst huiverden om zich door rooven en kokend pek, teer en brandende bossen aan, die zij den bestormers op hoofd en schouders wierpen. Zooveel heldenmoed werd schitterend beloond, want de aanvallers verlieten knarsetandend van spijt het eiland, doch niet zonder het onbeschutte Ouddorp uitgeplnnderd te hebben (2 Juny 1490).

Na hierop aan den Zwijndrechtschen-Waard hun moedwil gekoeld te hebben, ontvingen de rooverbenden van Brederode bevel om naar Schouwen te stevenen. Hier echter vond de Jonker eene tegenpartij die hem boven het hoofd was gewassen. Holland's stadhouder, had zich namelijk van Montfoort naar Dordrecht gespoed en ter laatstgenoemde plaats zevenentachtig Hollandsche en Zeeuwsche schepen bijeengebragt, om den verwaten Hoek te beteugelen. In het Brouwershavensche

Gat stieten beide vloten op elkander. Lang bleef, bij het uitmuntend beleid van Jonker Frans, de zege twijfelachtig. Doch met het vallen van het water raakten zestien zijner schepen op het drooge. Dit kon nogtans zijn moed niet versagen. Brederode sprong met de wakkersten zijner manschappen, in de nabuurschap van Serooskerke aan land, waar de strijd op dijken en velden even hardnekkig als te water werd voortgezet. Zich met de uiterste woede verdedigende, ontving Frans eindelijk twee wonden, een aan het hoofd en een aan de beenen, zoodat hij, voor dood weggedragen, eene ligte prooi des overwinnaars werd. Terwijl Jan van Naaldwijk, niet zonder hulp der Zierikzeeënaars het overschot van het Hoeksche leger, ter naauwernood vierhonderd man, in

Was het uiteinde van den Jonker beklagenswaardig, nog jammerlijker was dat van zijne beide neven, Walraven en Antonie van Brederode. Met nog andere personen, die aan het gevecht bij Serooskerke hadden deelgenomen, werden zij door beulshanden met het zwaard als landverraders gestraft.

De zware lasten ten behoeve van al deze oorlogen, gevoegd bij een ongunstigen oogst van 1490, hadden Holland uitgeput. Daardoor was het geld schaars geworden, en wijl men de munt weer ver boven de oorspronkelijke waarde had opgevoerd, de proviand in het voorjaar van 1491 tot een prijs gestegen, dat vele lieden het noodigste niet meer bekomen konden. Alleen te Leiden moesten dagelijks tienduizend en te Hoorn tweeduizend behoeftigen gespijzigd worden, terwijl het te Amsterdam en elders nog slimmer toeging. Niettemin vorderden de rentmeesters de belastingen ten scherpste in, ja zij weigerden het ruitergeld, toen dit weder betaald moest worden in die penningen te ontvangen, welke te hoog boven hunne waarde waren opgevoerd. Zoowel uit wrevel als onvermogen begonnen de Kennemers en West-Friezen de belastingen te weigeren. Dit meende de stadhouder, Jan van Egmond, niet te mogen dulden. Hij strafte twee nalatigen met den dood en wierp een derde in de gevangenis. Dit bragt in het geheele Noorderkwartier de landlieden in beweging (April 1491). In gewapende hoopen togen zij naar Hoorn en Alkmaar, in het vertrouwen, door de burgerij dier steden met open

Koningin Joanna bij het lijk van haar echtgenoot Filips.

den ellendigsten staat naar Sluis terugbragt, voerden de Kabeljaauwschen Frans van Brederode naar Dordrecht, waar hij op den Puttokstoren gevangen bleef, tot den 11 Augustus (1490), toen hij aan zijne wonden overleed. Zóó eindigde een van Holland's magtigste edelen op eene treurige wijze het leven. Zijne talenten hadden hem eene schitterende plaats onder 's Lands edelen en staatsmannen kunnen verzekeren, had de partijzucht niet zijn blik verduisterd. Zijn stamhuis aan den Duinzoom, bij Velsen, was gedurende zijne jongelingsjaren het laatst bewoond geweest. Ofschoon reeds in 1426 door de Kabeljaauwsche poorters van Haarlem geschonden, had het nog in 1478 tot een wijkplaats van Vrouwe Jolanda, de moeder van Frans, gediend.[1]

[1] Zie de plaat op bladz. 324.

armen ontvangen te zullen worden. Onder den kreet: "Weg met de rentmeesters! Wij kunnen niet meer opbrengen en willen ons liever dood vechten dan den hongerdood te sterven!" trokken die welke zich op Alkmaar hadden gerigt, naar het woonhuis van den rentmeester Klaas Korf, welke, schraapzuchtig bij uitnemendheid, zich door slechte praktijken meer dan ieder ander had gehaat gemaakt. Tot zijn geluk was deze belastinggaarder afwezig, want de verbittering der menigte was zoo groot, dat zij, toen zij hem niet vond, zijn dienaar doodsloeg. De stadhouder, pogingen willende aanwenden om het oproer te stuiten, zonder tot de wapenen zijn toevlugt te nemen, gaf bevel het innen der ruitergelden te staken en riep de staten des Lands te 's Gravenhage bijeen, om over het verminderen der belastingen te beraadslagen. De gewapende landlieden beloofden zich rustig te houden zoo de regering den gevangen huisman de vrijheid teruggaf. Doch zij waren loos genoeg om zelfs toen niet af te trekken, maar te Alkmaar vereenigd te blijven.

De staat van spanning, waarin door dat oproer Kennemerland, Waterland en West-Friesland waren gebragt, maakte Jan van Naaldwijk zich ten nutte, door met zijne Hoeksche medgezellen een strooptogt naar de kusten van Noord-Holland, de West-Friesche eilanden en Drechterland te ondernemen. Uit Sluis gestevend, vertoonde hij zich allereerst voor Zandvoort, doch de bewoners van dit zeedorp wezen hem nadrukkelijk af. Nu vervolgde hij zijn koers verder naar het noorden en wierp voor Wijk aan Zee het anker uit. Hier vond hij minder tegenstand, daar de meeste dorpelingen op het oogenblik der landing hunne nachtrust genoten. Velen echter wisten nog tijdig genoeg de wapenen te grijpen, hetgeen de Hoekschen zoozeer verbitterde, dat zij hun terugkeer naar het vaderland met stroomen bloeds en het in brand steken van vele huizen teekenden (12 Juny 1491).

Op Texel en Wieringen, waar de verbittering tegen de zware belastingen, niet zonder oorzaak, het hoogst was gestegen, vond Jan van Naaldwijk niet alleen geen tegenstand, maar won hij zelfs vele aanhangers. De booze streken van Klaas Korf hadden hem den weg tot de harten van vele ingezetenen gebaand. Korf had namelijk, toen de Texelaars ten achteren waren geraakt in het voldoen van het ruitergeld, hun voorgesteld, het door hen verschuldigde over te nemen. Hij vorderde slechts eene schuldbekentenis te zijnen behoeve tot hetzelfde bedrag, doch stelde daarbij den termijn van voldoening op een tijd waarin hij wist dat de munt zeer in waarde gedaald zou zijn. De Texelaars waren in den val geloopen en voor het drievoudig bedrag van den oorspronkelijke aanslag aangesproken.

Texel en Wieringen werden thans het middelpunt van Naaldwijk's ondernemingen, die zich echter meest tot zeeroof en plundertogten bepaalden. Een voorgenomen vermeestering van Enkhuizen en Hoorn mislukte, ofschoon de Hoeksche vlootvoogd door de Schieringers van Sneek met driehonderd man werd ondersteund. Over het geheel onderscheidde Drechterland zich gunstig door aan wet en orde gehecht te blijven. Van Naaldwijk, geen kans ziende, iets van belang aldaar uit te voeren en zelfs beducht voor het gemis van een veiligen aftogt, vertrok in het einde met stille trom naar Sluis.

Terwijl Kennemerland en West-Friesland in een staat van gisting verkeerden, en in Vlaanderen bij voortduring de oorlogstoorts zoo door de ingezetenen als Maximiliaan's huurtroepen werd gezwaaid, ondervond de Roomsch-Koning van de zijde van het Fransche hof eene vernedering die hem dubbel moest grieven. Het hertogdom Bretagne was door den dood van François II, in September 1488, het erfdeel geworden eener twaalfjarige Vorstin, Anna geheeten. Maximiliaan, nu sedert meer dan zeven jaren weduwnaar, vroeg haar ten huwelijk, waardoor eene vereeniging van het oude Armorica met Frankrijk zou voorkomen worden. Zijn voorstel werd aangenomen, en reeds in 1489 werd de Roomsch-Koning met de rijke erfdochter door den echt verbonden. Jammer slechts voor hem dat hij zelf niet naar Rennes overkwam, maar een zijner vertrouwelingen volmagt gaf om in zijn naam de verbindtenis te sluiten. Charles VIII was zoo belust om meester van Bretagne te worden, dat, hoezeer hij verloofd was met Margaretha van Oostenrijk, Maximiliaan's dochter, en de jeugdige Aartshertogin reeds sints den Atrechter vrede aan het Fransche hof resideerde, hij de wapenen opnam om de "petite Brette", zoo als hij de jeugdige Anna noemde, tot gade te verwerven. Hij ving zijn aanzoek aan, niet met hare schoonheid en geest hulde te brengen, maar met de wapenen te dreigen, en Anna, door hare onderdanen met smeekgebeden overstelpt, om het land voor een nieuwen verwoestenden oorlog te behoeden, willigde in eene echtverbindtenis met den Franschen Monarch, zoodra de Paus haar van hare huwelijksgeloften had ontslagen.

Naauwelijks had Maximiaan kennis gekregen van de huwelijksplegtigheid, die den 6 December 1491 in de groote zaal van Langeais werd voltrokken, of zijne teleurstelling en verontwaardiging spoorden hem aan om bloedige voldoening te vorderen voor deze beleediging hem en zijner dochter aangedaan. Te dien einde trad hij in verbond met Henri VII van Engeland, die eerlang naar Calais overgestoken, Boulogne door eene blokkade van het overige Frankrijk afzonderde.

Aanvankelijk verhinderden de onlusten in Holland en Vlaanderen den Roomsch-Koning de magt te ontwikkelen, die hij noodig oordeelde om Charles VIII de gevolgen van zijn toorn te doen gevoelen.

De dagvaart te 's Gravenhage had namelijk niets uitgerigt, daar Holland's staten geen kans zagen om de lasten te verminderen. Dit deed de morrende Kennemers en West-Friezen eenparig besluiten om zelven het ruiter- of maandgeld af te schaffen. Zij deden dit op een dagvaart te Hoorn, waar de ge-

meenten, zoo steden als dorpen, zoo ruim vertegenwoordigd waren, dat van de eerstgenoemden alleen Enkhuizen geen afgevaardigde had. Daarop deelden de misnoegden zich af in rotten en vaandels en kozen nieuwe banieren, waarin zij hompen kaas en brood schilderden, ten teeken dat zij om kaas en brood voor zich en de hunnen te bewaren, de wapenen hadden opgevat. De Hoornsche regering had de algemeene ontevredenheid tot haar voordeel aangewend, om het voor negen jaren gebouwde kasteel of blokhuis te sloopen, doch was met het "Kaas- en Broodvolk" juist niet ingenomen. Immers deze woeste gasten ontzagen zich niet, om de huizen der burgers binnen te dringen, zich daar het beste te laten opdisschen en er, even als op straat, allerlei moedwil te plegen. Om hen kwijt te raken liet de magistraat het noch aan goede woorden noch aan geschenken ontbreken. Als van een zwaren last bevrijd, zagen de Hoorners eindelijk de opstandelingen naar Alkmaar aftrekken, waar de woeste gezellen op grooter aanhang rekenden. Zoo als te denken is, werden daar de baldadigheden voortgezet. Onder anderen werden de sloten Middelburg en Nieuwburg omvergehaald.

De stadhouder Jan van Egmond, door eenige welgezinden opgeroepen om de stad van de muitelingen te ontslaan, trok in het begin van 1492 naar Alkmaar op. Dan het Kaas- en Broodvolk hiervan onderrigt, had eenige rotten in hinderlaag geplaatst, om hem te overvallen. Gelukkig ontdekte Egmond dien toeleg en trok zich in tijds terug. Dat was volgens de meesten het gevolg van het ontzag hetwelk zij inboezemden, en door deze meening gesterkt, besloten zij hunne magt uit te breiden. Allereerst wilden zij zich van Haarlem meester maken, waar zij, zooals zij wisten, onder het gemeen vele aanhangers telden. Op den avond van den Heiligen Kruisdag, 3 Mei, kwamen zij voor de veste en begeerden binnengelaten te worden. De overheid weigerde het, zoo als te denken was. Doch eenige woestelingen die niet berekenden, welke ontzettende schade zij aanrigtten, openden voor de aanstormende landlieden de poort. Nu drong het Kaas- en Broodvolk naar binnen, waar het graauw zich juichend met de dreigende boeren verbroederde. Eerlang was het stadhuis ingenomen, de vroedschap overvallen en de schout nevens twee schepenen omgebragt. De belhamels hakten het lijk van den eerstgenoemde, Klaas van Ruyven, in stukken, pakten deze in een mand en zonden de bloedige overblijfselen aan 's mans ongelukkige gade toe, met het bijschrift:

O Vrouwken van Ruyven,
Aan deze boutkens suldy kluiven.

De nacht werd doorgebragt met het plunderen en vernielen van de huizen van onderscheidene vermogende ingezetenen, met drinkgelagen en het verscheuren van velerlei geschriften op het Raadhuis, vooral van die der Wees- en der Schatkamer.

Met den dag groeide de woeste bende aan, en aangespoord door het slagen van hunne plannen op Haarlem, besloten zij te Leiden eene zelfde rol te spelen. Joelend gingen zij den Heerenweg op, den schoonen Duinzoom langs. De Leidenaars waren echter op hunne hoede, en na een vinnig gevecht van twee tot drie uren aan de Rijnsburgsche poort, maakten de muitelingen regtsomkeer (9 Mei 1492).

Inmiddels had Egmond, op zijn verzoek, van Hertog Albrecht Duitsche krijgsbenden verkregen, die hij oogenblikkelijk den opstandelingen op het lijf zond. Het was eene hulp die duur werd gekocht, want deze vreemde soldeniers roofden en plunderden in Holland op dezelfde wijze als waarover de Vlamingen zich jaren achtereen hadden bezwaard. Reeds op hun doormarsch, te Noordwijk en Zandvoort, moesten de vreedzame ingezetenen veel verduren, en uit Beverwijk, waar zij in bezetting werden gelegd, liepen zij het geheele land af. Niettemin waren deze vreemdelingen in zoo ver van nut, dat zij tot het herstel der orde medewerkten, door de opstandelingen in gevechten bij Velsen en Heemstede gevoelige verliezen toe te brengen.

Ofschoon de Haarlemmers hunne stad in staat van verdediging hadden gebragt, zonden zij echter, zoodra hun ter oore kwam, dat Hertog Albrecht in persoon het beleg zou besturen, gevolmagtigden naar 's Gravenhage, om met hem over hunne onderwerping te handelen. Vervolgens wezen zij de Geldersche en Cleefsche krijgsbenden af, die te hunner hulp waren opgedaagd, en eindelijk togen zij den veldheer te gemoet, vernederden zich voor hem en boden hem op de onderdanigste wijze de sleutels der stad aan. Zeker van hunne onderwerping reed Albrecht, zonder veel te antwoorden, de poort binnen, waar hij terstond bevel gaf om eene galg op de Groote Markt op te rigten. Nu werden die belhamels welke het Kaas- en Broodvolk hadden binnengehaald, opgezocht en met den dood gestraft, terwijl zij die hen ter zijde hadden gestaan, met dezelfde straf werden bedreigd (16 Mei 1492).

De opstandelingen begonnen thans den moed te verliezen. Alle districten spoedden zich om afgevaardigden te zenden, en onder zeer drukkende voorwaarden verleende de Hertog eindelijk vergiffenis. Kennemerland, Haarlem, Alkmaar, West-Friesland, Medemblik, Hoorn, Edam, Monnikendam, Texel en Wieringen werden tot zware geldboeten verwezen en aan eene voortdurende schatting onderworpen. Zij werden gedwongen hunne handvesten en wapenen over te leveren. Aangewezen personen moesten in aller naam blootshoofds en barrevoets, ongegord en met een rieten stokje in de hand, den Hertog, als gemagtigde van den Roomsch-Koning en Aartshertog Filips, knielende om vergiffenis smeeken, lijf en goed te zijner beschikking stellen en beloven, zich voortaan als gehoorzame onderdanen te gedragen. Eindelijk moest het kasteel te Hoorn weder worden opgerigt, en

Alkmaar en Haarlem zich het bouwen van zoodanige sterkten laten welgevallen.

Bij den uitgeputten staat des Lands, viel het den onderworpenen bijzonder moeijelijk om de gestelde boeten op te brengen. Doch de straf die dreigend boven elks hoofd hing, liet geene aarzeling toe. Vele Haarlemsche poorters maakten, om hun aandeel op te brengen, al hunne voorwerpen van weelde te gelde, of boden hunne zilveren schalen, koppen, lepels en dergelijken op het Stadhuis in mindering van hun aanslag aan.

Uit Holland stak de Saksische Hertog naar Zeeland over, waar hij Zierikzee verraste, dat zich, door van Naaldwijk te helpen ontsnappen, toen hij bij Serooskerke gevaar liep om het onderspit te delven, 's Roomsch-Konings ongenade op den hals had gehaald. De straf der ingezetenen was dezelfde als die den Kennemers en West-Friezen had getroffen: vernedering, verschillende boeten, de overgave van wapenen en ten slotte het innemen eener krijgsbezetting (10 July).

Ook in Vlaanderen werd ten jare 1492 de rust hersteld. Brugge, voor hetwelk de overzeesche toevoer was afgesneden wanneer Sluis zich in 's vijands magt bevond, was toen Filips van Cleve die haven bezet had, nevens Gent met de opstandelingen in betrekking gebleven. Maar den 29 November 1490 was het, door den nood gedrongen, andermaal tot onderwerping gekomen. Sluis echter had de menigvuldige aanvallen bij voortduur weerstand geboden, en de Gentenaars hadden zelfs, nevens andere overwinningen, den 10 July 1491, hetzelfde Hulst

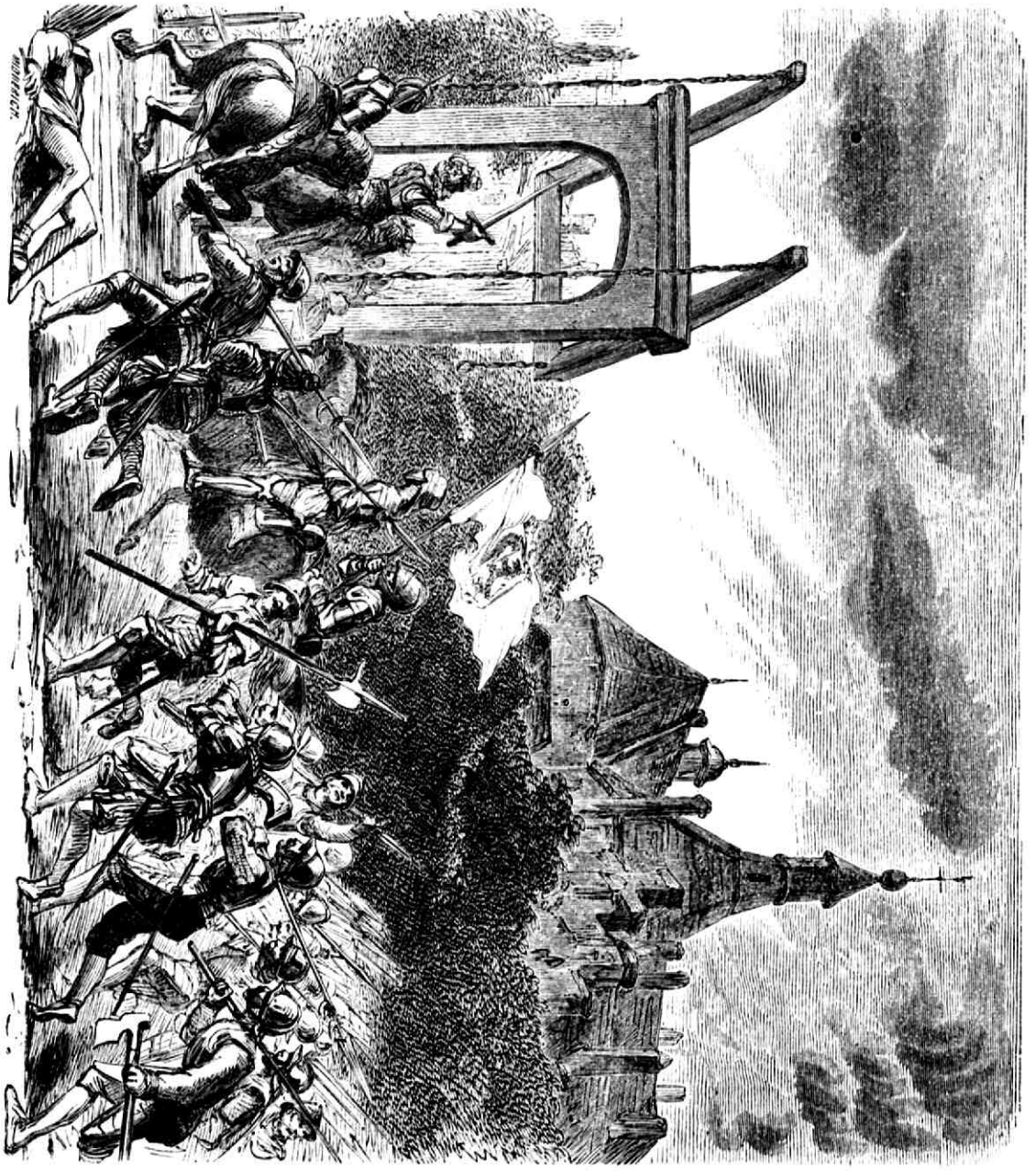

De Gelderschen overrompelen Weesp.

stormenderhand ingenomen, waarvoor zij ten vorigen jare eene zoo bloedige neerlaag hadden geleden. Soortgelijke ondernemingen die het arme land steeds meer uitputten, hielden aan tot Albrecht van Saksen, na Zierikzee gebreideld te hebben, de oproerige steden van Vlaanderen met een zelfde lot dreigde. Het bulderen van het geschut voor Sluis, zoowel dat van het leger te lande als van de Neder-

Margaretha begroet haar vader Maximiliaan als overwinnaar bij Guinegate.

landsche en Engelsche oorlogschepen, stemde de bewoners van Gent tot onderwerping. Zij riepen de voorspraak in van Hertog Filips, en den 30 July (1492) teekenden zij te Cadzand een vredesverdrag, waarbij zij zich, behalve tot gehoorzaamheid en eene aanzienlijke boete, tot den in 1489 geweigerden voetval verpligtten.

Van nu af moesten Filips van Cleve en de Hoeksche ballingen te Sluis alleen het gewigt van den oorlog dragen.

Sluis, toen de voornaamste haven van Vlaanderen, was eene groote, aanzienlijke stad, digt bevolkt, vol nering en daarenboven door natuur en kunst bijzonder versterkt. Van de beide sloten die het naderen beletten, was het Groote Kasteel, aan de oostzijde der haven, eene navolging van de Bastille te Parijs, met muren van 12 voet dikte, terwijl het Kleine Kasteel, aan de westzijde der haven, met het eerstgenoemde in sterkte wedijverde. De bezetting bestond uit de moedigste volgelingen van Filips van Cleve en eenige honderden Hoekschen, oud-gedienden der in Holland zoo gevreesde benden van Jonker Frans van Brederode. Er waren dus groote strijdkrach-

ten noodig om deze veste te bedwingen, die men van de zeezijde van proviand en geschut ruimschoots had voorzien. Maar Albrecht's troepen waren geoefende strijders, en zij werden thans ondersteund door meer dan honderd groote en kleine oorlogschepen, die zich op het Zwin onder den Nederlandschen admiraal Filips van Bourgondië, Heer van Beveren, hadden vereenigd. Twaalf der grootste schepen, onder Edward Poining, voerden den Engelschen standaard: zij maakten den onderstand uit, die Koning Henri VII, overeenkomstig het gesloten verdrag, Maximiliaan leverde.

De heldenmoed en het beleid van Filips van Cleve openbaarden zich menigmaal in uitvallen, die het leger en de vloot des Roomsch-Konings belangrijke schaden toevoegden. Zoo veroverden de vereenigde Vlaamsche en Hollandsche opstandelingen, den 25 September, twee groote Engelsche schepen met grof geschut bevracht. Eene andere krijgsbende waagde zich tot aan eene koninklijke batterij, waar zij drie stuks geschut vernagelde. Eene derde veroverde een Brugsch schip, dat laken voor het Duitsche leger aan boord had. Waarschijnlijk zou de tegenstand nog langer hebben voortgeduurd, zoo niet door een ongeluk of vijandelijk bestel de brand in het buskruid ware geslagen. De ontploffing was zoo verschrikkelijk, en de verwoesting daardoor zoo groot, dat Filips van Cleve tot de overgave der vesting besluiten moest. Den 30 September traden beide partijen met elkander in onderhandeling, en, na eenige dagen overleg, werd een verdrag geteekend, waarbij Sluis weder onder de gehoorzaamheid van Maximiliaan terugkeerde (12 October 1492).

Aan Filips van Cleve werd niet alleen zijn hardnekkig verzet kwijtgescholden, maar hem zelfs een som van 40,000 guldens toegekend, waarvoor hem vooreerst het Groote Kasteel te Sluis werd verpand. Al zijne heerlijkheden werden hem teruggegeven en hem het behoud van zijn jaargeld, groot 6000 gulden, verzekerd.

Holland was hartelijk verheugd over het eindigen der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten, even als Vlaanderen over het eindigen van een binnenlandschen oorlog, die het Land onberekenbare schade had toegevoegd. De stad Brugge had er den grootsten steun van haren wereldhandel door verloren, namelijk den bloei der vreemde handelsfactorijen. Vele kooplieden uit Spanje, Italië, Engeland en Duitschland waren uit Brugge naar Antwerpen verhuisd, van waar zij niet wederkeerden.

Na Vlaanderen tot gehoorzaamheid gebragt te hebben, verlangde Maximiliaan niets liever dan zich met ernst aan den oorlog tegen Frankrijk toe te wijden, te meer daar Charles VIII inmiddels den Bourgondischen Nederlanden een nieuwen vijand op den hals had gehaald. De Fransche Koning had namelijk Karel van Egmond uit zijne krijgsgevangenschap ontslagen en naar de misnoegde Gelderschen laten vertrekken. In Maart 1492, onder Fransch geleide, te Roermond teruggekeerd, werd Karel aldaar en vervolgens te Venlo, Nijmegen, Arnhem, Doesborgh en Zutphen, onder onbeschrijfelijke vreugde, als Hertog en Graaf gehuldigd.

Maximiliaan vond in het voeren van den Franschen oorlog een ongedachte belemmering. Zijn bondgenoot Henri VII had tot nog toe zijne aanvallen op Boulogne-sur-Mer met weinig gevolg bekroond gezien. De Roomsch-Koning spoorde hem tot grooter inspanning aan. Doch Henri, meer geldden eerzuchtig, liet zich door een Fransch gemagtigde overhalen, om alle vijandelijkheden te staken, zoodra Charles VIII hem aanbood, al de achterstallen van het jaargeld te voldoen, dat zijn vader Louis XI in 1475 aan Edward IV had toegezegd. De vrede, den 3 November 1492 te Étaples gesloten, ontrukte Maximiliaan een bondgenoot, op wiens medewerking hij groote verwachtingen had gebouwd.

Niettemin streden de Nederlandsch-Duitsche wapenen niet zonder roem tegen de Franschen, want Maximiliaan won Arras (Atrecht) terug, de sterke hoofdstad van Artois. Charles VIII, die den blik naar Italië wendde, scheen boete voor zijne handelwijze jegens Maximiliaan's verloofde en diens dochter te willen doen. Hij bood den Roomsch-Koning eervolle vredesvoorwaarden aan, namelijk met de terugzending van Margaretha, ook de teruggave van Franche-Comté en Artois, de rijke huwelijksgoederen hem door de Oostenrijksche Vorstendochter aangebragt. Alleen stond hij er op, in de steden Hesdin, Aire en Bethune Fransche bezettingen te houden tot Aartshertog Filips, bij zijne meerderjarigheid, hulde voor het leen Vlaanderen geboden zou hebben. Op deze voorwaarden herstelde de vrede van Senlis (23 Mei 1493) de goede verstandhouding.

De dood van Keizer Frederik III, den 19 Augustus 1493, was van grooten invloed op het lot der Nederlanden. Maximiliaan kwam eerlang tot het besluit, het bewind over de Bourgondische erflanden aan zijnen thans vijftienjarigen zoon op te dragen. Hij vertrok te dien einde in July 1494 naar Mechelen, met zijne derde gade Blanca Maria, de rijke erfdochter van den in 1476 vermoorden Milaneschen Hertog Galeas Maria Sforza.

HOOFDSTUK XXXII.

FILIPS II (de Schoone).[1]

Filips de Schoone als Hertog en Graaf gehuldigd. — Groot Commercie-tractaat gesloten. — Oorlog met Gelder. — Huwelijksverbindtenissen tusschen Huizen van Arragon en Oostenrijk. — Dood van Prins Juan. — Feesten te Gent, Brugge, Dordrecht, Amsterdam en elders. — Filips poogt te vergeefs het hertogdom Bourgondië terug te bekomen. — Geboorte van Karel V. — Verloving van Prins Karel en Prinses Claude. — Eenige Friezen pogen Filips de regering over hun land op te dragen. — Dood van Isabella, Koningin van Portugal, en van haar Zoon Dom Miguel, waardoor voor Filips het uitzigt wordt geopend om den Spaanschen troon te erlangen. — Filips op reis naar Spanje. — Geboorte van Prins Ferdinand. —

[1]) Zie zijn portret bladz. 325.

Filips bemiddelt de geschillen tusschen Ferdinand van Arragon en Louis XII. — Nederlagen der Gelderschen. — Zeegevecht voor Monnikendam. — De groote raad bepaaldelijk te Mechelen gevestigd. — Filips tot Koning van Castilië uitgeroepen. — Filips wint Arnhem en andere Geldersche steden. — Karel van Egmond, Hertog van Gelder, onderwerpt zich aan Filips. — Filips' tweede reis naar Spanje. — Zijn plotseling afsterven.

(1494—1506).

Filips werd zonder tegenkanting in de onderscheidene Nederlanden als Hertog, Graaf of Heer gehuldigd, behalve in Gelderland, dat bij zijn verzet volhardde tegen de Oostenrijksche — of zoo als men gewoon bleef te zeggen — de Bourgondische heerschappij.

Eene der eerste plegtigheden daarbij was zijne inhuldiging als Graaf van Zeeland. Zij vond plaats te Roemerswaal, eene stad toen op het toppunt van haren bloei, doch die na de overstrooming welke Zuid-Beveland zes en dertig jaren later trof, een treurig aanzijn voortsleepte tot zij in 1634 geheel te gronde ging [1]). Bij deze gelegenheid (July 1494) werd het ontwerp eener nieuwe keur van Zeeland, bij voorraad en behoudens nadere verordeningen, door Aartshertog Filips, zoowel als door de Zeeuwsche afgevaardigden, bezworen.

In September werd de jeugdige Vorst te Leuven als Hertog van Brabant gehuldigd, en drie maanden daarna kwam hij naar Geertruidenberg, ten einde dezelfde plegtigheid ten aanzien van het graafschap Holland haar beslag te geven. Vooraf liet hij door den Voorzitter van zijn bijzonderen raad aan den adel en de steden weten, dat hij naar Geertruidenberg was gekomen om gehuldigd te worden als erfelijk en natuurlijk Prins en Heer, Graaf van Holland en Heer van Friesland; dat hij gezind was, om de privilegiën door Filips (de Goede), door Karel (de Stoute) en hunne voorzaten aan den Lande geschonken, te bezweren. Doch nadrukkelijk verklaarde hij, dat alle voorregten, die na den dood van Hertog Karel waren verworven, door hem geacht werden van onwaarde en vervallen te zijn. Alleen liet hij aan de zes steden Delft, Leiden, Gouda, Amsterdam, Rotterdam en Schiedam de vrijheid om hare vroedschappen op dezelfde wijze te kiezen, als zij sints den dood van Hertog Karel gewoon waren; maar dit zou ophouden wanneer hij den leeftijd van vijf en twintig jaren bereikt zou hebben. Als een blijk zijner welwillendheid deed hij den Lande kwijtschelding van alles wat de steden en ambachten Hertog Karel schuldig waren gebleven. Eindelijk betuigde hij, niet ongeneigd te zijn, om na de inhuldiging eenige voorregten toe te staan, mits zij niet tegen zijne hoogheid streden (zoo als het regt om te zamen te vergaderen buiten zijne kennis en vergunning). Niemand waagde het protest aan te teekenen, maar zonder morren ging men tot de plegtigheid over, die in de herberg de Wildeman met de gebruikelijke ceremoniën plaats vond.

Was het eene verootmoediging voor Holland's staten, dat Filips hen aankondigde, niet gezind te zijn, de nieuwe voorregten te onderhouden, die men bij het Groot Privilegie van zijne moeder, Maria, had bedongen, de vertegenwoordigers der Vlamingen moesten zich nog veel grooter vernedering laten welgevallen. Filips toch kwam voor de vereischte plegtigheid niet naar Vlaanderen over, maar magtigde den Markgraaf van Baden in zijne plaats naar Gent te gaan om den eed der Staten te ontvangen. Waarschijnlijk waren velen over dit afwijken der oude gewoonten ernstig verstoord. Doch hunne klagten stierven weg bij de algemeene vreugde, dat weer een Vorst ten troon zat op eigen grond gewonnen en geboren.

Eene der eerste zorgen van Filips was de rampen te herstellen die de binnen- en buitenlandsche oorlogen aan de provinciën, inzonderheid aan Vlaanderen en Holland, berokkend hadden. Te dien einde riep hij in 1495 zijne voornaamste raden te Mechelen bijeen en zond Filips van Bourgondië, Heer van Beveren, naar Londen om alle verschillen, die met Engeland over het verkeer te water en te lande waren ontstaan, door een verdrag uit den weg te ruimen. Die pogingen bleven niet zonder gunstige gevolgen. Bij het Groot-Commercietractaat van 12 February 1496 werd den Nederlanders vrijen handel te Calais en in alle Engelsche havens verzekerd, met de vergunning om vrij onder de Engelsche kust te visschen en bij stranding het geredde onvoorwaardelijk terug te ontvangen.

De oorlog tegen Gelder was, nu en dan door wapenstilstanden afgebroken, over het geheel met weinig kracht voortgezet. In 1495 hadden de Bourgondiërs eenige voordeelen in de Betuwe behaald, doch deze gingen te loor toen de Gelderschen in 1496 zelfs Leerdam bemagtigden. Nu echter werden aan Albrecht van Saksen nieuwe troepen verschaft, met het gevolg dat niet alleen Leerdam werd herwonnen, maar zelfs Batenburg veroverd (Nov. 1496).

Inmiddels hadden Keizer Maximiliaan en Koning Ferdinand van Arragon onderhandelingen aangeknoopt om hunne Huizen door eene dubbele huwelijksverbindtenis te vereenigen. Deze correspondentie had gevoerd tot een verdrag, waarbij men bepaalde, dat Aartshertog Filips in den echt zou treden met Joanna, dochter van Koning Ferdinand en Koningin Isabella van Castilië, en dat Joanna's broeder, Don Juan Margaretha van Oostenrijk, Filips' zuster, tot gade zou nemen.

Op den 20 September 1496 kwam de Spaansche Prinses Joanna te Arnemuiden in Zeeland met eene vloot van 135 schepen aan. Van hier zeilde zij naar Antwerpen, waar zij met groote staatsie werd verwelkomd, en toog toen naar Lier, waar haar bruidegom, van eene reis naar Duitschland teruggekeerd, haar vrolijk ontving [1]). Den 21 October

[1]) Zie eene afbeelding dezer stad tijdens haren bloei op bladz. 328.

[1]) Zie de plaat op bladz. 329.

trad het jonge paar naar het altaar. Beiden gevoelden zich hoogst gelukkig. Ook Aartshertogin Margaretha dacht een zelfde heil te smaken, toen zij zestien weken later (8 February 1497) naar Spanje afreisde, om zich met den Kroonprins der vereenigde rijken van Arragon en Castilië in het huwelijk te treden.

was bij Filips de lust ontwaakt om de voornaamste steden zijner landen te leeren kennen. Hij ving zijne rondreize te Gent aan, waar hij den 10 Maart (1497) door de ingezetenen met luide bijvalsbetuigingen werd begroet. Hij vernieuwde er den eed, die de Markgraaf van Baden den 27 December 1494, in zijne plaats had gedaan, en ontving van den

Karel van Oostenrijk als Heer der Nederlanden gehuldigd.

Met bijna gelijke weelde als te Lier was ten toon gespreid, werd te Burgos de Nederlandsche Prinses met den troonopvolger in den echt verbonden. Doch beider huwelijksgeluk was van korten duur. Don Juan overleed nog datzelfde jaar (4 October) aan eene heete koorts, en zijne weduwe beviel ontijdig van een dooden zoon.

Vóór de dood Margaretha tot eene weduwe maakte,

magistraat kostbare geschenken. Acht dagen later kwam hij met zijne jonge gade te Brugge, waar hij niet minder treffelijk werd onthaald. Na in de st. Donaaskerk hoogtijd gevierd te hebben, ging hij naar het stadhuis, en bezwoer, ten overstaan der hoofdmannen en dekens, die in een vierkant perk op de groote Markt waren vergaderd, al de voorregten en vrijheden der stad.

Na op gelijke wijze te Yperen, Lille [1]) en Oudenaarde gehuldigd te zijn, keerde Filips naar het noorden van Vlaanderen terug. Den 20 Mei gaf het Gentsche st. Jorisgild een schitterend feest, waaraan de schutterijen van twee en dertig steden in Vlaanderen, Brabant, Henegouwen, Artois, Namen, Holland, Zeeland en andere gewesten deel namen. Graaf Filips vergezelde de Brugsche schutters als koning van hun gilde en droeg daardoor niet weinig bij om dezen stoet, als de fraaiste van den geheelen optogt, een der prijzen te verzekeren [2]). De hoogste vereeringen voor het vaardigst schieten vielen mede aan vreemden ten deel, aan de schutterijen namelijk van Mons in Henegouwen, st. Winoxbergen in Vlaanderen en Bergen-op-Zoom in Brabant. Op den wedstrijd der schutterijen volgde die der rederijkers [3]). De kamer st. Anna van Yperen won daarbij den prijs voor het blijspel.

In Holland kwam de Aartshertog in Juny. Op den 10 dier maand geschiedde de inhuldiging te Dordrecht, waartoe alle mannen boven de vijftien jaren waren opgeroepen. Daarop volgde de inhuldiging te Rotterdam, die te Delft, die te 's Gravenhage en die te Haarlem. Om den Vorst te Amsterdam te verwelkomen, was elk lid der drie schutterijen op stads kosten van een toorts voorzien. De inhuldiging geschiedde op het Raadhuis den 27 Juny. De Vorst deed den eed, zoo als die door Burgemeester Andries Boelen Dirksz., werd uitgesproken en bevestigde tevens de stad in het regt haar door zijn vader gegeven, om de kroon van het Heilige Roomsche-Rijk boven haar wapen te voeren [4]). Te zelfder plaatse legde de Vorst in handen van afgevaardigden uit Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam en Monnikendam den eed af, om de regten der gemeenten ten noorden van het IJ te handhaven, ten welken einde hij hen uitgenoodigd had naar Amsterdam te komen. Van de IJstad toog de Aartshertog naar Gouda, waar de groet, die den geest des tijds kenschetst, aldus luidde:

"Grootmogende ende doorluchtige Vorst, onse alre genadichste Heere! Uwe onderdanige onderzaaten, Schout, Burgemeesteren ende Gemeente van dese uwer ghenaden stede van der Gouda, verblyden hen seer hertelycken, van Uwer ghenaden inkomste alhier, ende presenteeren U de sleutelen van de stad, stellende lyff ende goet in de beschermenissen ende Uwer Vorstelycke ghenadicheyt ende gratie."

Margaretha van Oostenrijk.

[1]) Rijssel.
[2]) Zie de plaat op bladz. 332.
[3]) Evenzoo op bladz. 333.
[4]) Zie de plaat op bladz. 336.

Filips besloot nu pogingen aan te wenden om de gewesten die sints 1477 aan het erfdeel van Karel de Stoute waren ontscheurd, terug te bekomen. Te dien einde zond hij gezanten naar het Fransche hof, met last om het hertogdom Bourgondië terug te eischen, niet slechts als zijn wettig eigendom, maar ook krachtens de beloften door Louis XI afgelegd, toen deze de landen aan den Côte d'Or, bij Maria's komst tot de regering, in beslag had genomen. Doch Charles VIII wees Filips' afgevaardigden hun verzoek af. Ook toonde Louis XII, uit den Huize Orléans, die den 7 April 1498 den Franschen troon besteeg, zich te dezen aanzien niet gunstiger gestemd. Wel sloot hij vier maanden daarna (2 Augustus) met Aartshertog Filips eene overeenkomst, doch deze behelsde weinig meer dan bij het verdrag van Senlis was bepaald. Zelfs beloofde Filips daarbij, dat zoo lang hij en Koning Louis onder de levenden waren, hij niets zou ondernemen om het hertogdom Bourgondië, met het Maçonnais, Auxerrais, Bar-sur-Seine en alle andere districten waarover verschil bestond, op eenigerlei wijze terug te winnen, tenzij alleen langs den weg van minnelijke schikking.

Maximiliaan gaf zich alle moeite om zijn zoon en de staten der verschillende provinciën te weerhouden deze overeenkomst tuschen de Bourgondische Nederlanden en Frankrijk te bekrachtigen. Hij hield beiden voor, dat het Fransche hof zich steeds den doodsvijand van het Huis van Bourgondië had betoond, en bezwoer hen, geen vrede met de Franschen te onderhouden, zoo lang deze de door hen wederregtelijk bezette streken, niet ontruimd zouden hebben. Al dat vertoog baatte niet: in plaats van naar 's Keizers inblazingen te luisteren, rieden de Staten-Generaal die in February 1499 te Brussel waren zaamgekomen, den Aartshertog nadrukkelijk aan, om zich met het verdrag te vereenigen. De Nederlandsche gewesten, zeiden zij, waren niet in staat, de lasten van een zoo zwaren oorlog te dragen als de verwerping zou medebrengen. In July 1499 zwoer Filips den leeneed voor Artois en Vlaanderen in handen van Guy de Rochefort, Kanselier van Frankrijk, en ontving de hulde des Kanseliers, in naam des Konings, voor het graafschap Boulogne. De Fransche bezettingen uit Aire, Hesdin en Bethune trokken af, waarna Filips met groote pracht als Graaf van Artois gehuldigd werd.

Den 25 February van het jaar 1500 baarde Aartshertogin Joanna te Gent een zoon, wien de Bisschop van Doornik, den 7 Maart, plegtig den heiligen doop toediende [1]). De jonge Prins ontving den naam van Karel ter herinnering aan zijn overgrootvader Karel de Stoute. Vele aanzienlijken en collegiën boden hem kostelijke geschenken aan. Zijn vader vereerde hem den titel van Hertog van Luxemburg, de magistraat van Gent begiftigde hem met een zilveren schip ter waarde van 50 pond, de Prins van Chimay bragt een zilveren helm en Jan van Glimes, Heer van Bergen-op-Zoom, een prachtig verguld zwaard. Margaretha van York schonk hem een gouden beker, versierd met edele steenen, even als Margaretha van Oostenrijk een drinkschaal met juweelen omzet. De wedijver om den Aartshertog 's volks vreugde over deze heugelijke gebeurtenis te doen blijken, was algemeen: al de Nederlanders schenen te vermoeden, dat dit kind een der hoogste rangen onder de Vorsten dezer aarde zou bekleeden.

Filips zelf bouwde op den knaap groote verwachtingen. Eerlang zond hij Franciscus Buslidius, Bisschop van Besançon, met de Heeren van Chièvres en Verry naar Lyon, om voor het wicht de hand van Prinses Claude, de dochter van Louis XII, te verzoeken. De Fransche Monarch nam den voorslag willig aan, en welhaast verloofden de koninklijke ouders de beide jonge kinderen, die zich naauwelijks hun bestaan bewust waren. Louis beloofde daarbij, dat zijne dochter Bretagne tot een bruidschat zou ontvangen — want Louis was, na van Jeanne van Frankrijk gescheiden te zijn, met Hertogin Anna van Bretagne in het huwelijk getreden, dezelfde Prinses, die eens bij volmagt met Karel's grootvader Maximiliaan in den echt was verbonden, doch die Charles VIII aan den Oostenrijker had ontrukt.

Eene heerschappij waarnaar vroegere Graven vaak onstuimig getracht hadden, werd thans Filips als van zelve aangeboden. De Friezen, gedwongen geworden om de Hertogen van Saksen als erfheer aan te nemen, konden zich met deze vreemde heerschers evenmin verstaan, als vroeger met de Graven van Holland. Hoe vaak ook gefnuikt, stonden zij telkens weder op om even zelfstandig als vroeger te leven. Zóó verklaarden zij zich thans tegen Hertog Hendrik, die in September 1500 zijn vader Albrecht was opgevolgd, hetgeen eenige aanzienlijken aanspoorde, om bij Filips aan te dringen dat hij den Saks zou uitkoopen en Friesland aan zijne domeinen hechten. Deze voorslag, die door Sikke Sjoerds Sinnema werd te berde gebragt, vond echter bij Filips niet die ondersteuning, welke men verwacht zou hebben: veeleer wendde hij zijn invloed aan, om de verschillen tusschen Hertog Hendrik en de Friezen te bemiddelen.

Te spoediger ontsloeg Filips zich van Sinnema's aanbod, omdat in Spanje in den jongsten tijd veranderingen waren voorgevallen die hem van nabij betroffen. Zijne schoonzuster Isabella, gehuwd met Koning Emanuel van Portugal, was in 1498 overleden en door haar zoontje Dom Miguel welhaast in het graf gevolgd. Door deze sterfgevallen was de Infante Joanna de onbestreden erfgename geworden van Koning Ferdinand en Koningin Isabella, en ontving het Nederlandsche Vorstenhuis het uitzigt te eeniger tijd geroepen te zullen worden tot de heerschappij over Castilië, Leon, Toledo, Granada, Arragon, Sardinië en Napels. In dit vooruitzigt noodigde Koning Ferdinand zijn schoonzoon uit, om de hulde

[1]) Zie de plaat op bladz. 340.

zijner toekomstige onderdanen te komen ontvangen. In den herfst van 1501 droeg onze Vorst dien ten gevolge het bestuur over de Nederlanden op aan Graaf Engelbert van Nassau, terwijl hij Margaretha van York (de Hertogin-weduwe van Bourgondië), en de Vrouwe van Ravestein met de zorg voor zijne kinderen belastte. Op den 4 November vertrok hij met zijne gade door Henegouwen naar Parijs, waar men den Nederlandschen Vorst en Vorstin gedurende tien dagen met de grootste pracht onthaalde. Filips maakte van deze gelegenheid gebruik om bij eene der zittingen van het parlement zijne plaats als pair in te nemen.

In het begin van Mei 1502 bereikte Filips Toledo, waar zoowel Ferdinand en Isabella als het Spaansche volk, hem en zijne gade de schoonste ontvangst bereidden. Den 23 der genoemde maand werden beiden, onder goedkeuring der Cortes, tot erfgenamen verklaard van het koningrijk Castilië en van alle daaraan onderworpen gewesten. Onder velerlei plegtigheden verliep de zomer, waarna in October te Saragossa, de hoofdstad van Arragon, Filips en Joanna mede als toekomstige heerschers werden gehuldigd.

Hoeveel voorkomendheid en toegenegenheid Filips in Spanje ontmoette, de stroeve ernst, de afgemeten deftigheid van het hof en der edelen veroorzaakten hem onaangename uren: zij streden met zijn opgeruimden, gezelligen aard, geheel het toonbeeld van een ronden Vlaming. Onverwacht verliet hij Spanje en reisde door Frankrijk, Savoie en Tirol naar de Nederlanden terug. Zijne gade, die in eene treurige stemming in Spanje was achtergebleven, schonk den 10 Maart 1503 te Alcala het leven aan een tweeden zoon, Don Ferdinand.

Filips' terugreize werd door verschillende belangrijke ontmoetingen gekenmerkt. Den 22 Maart te Lyon gekomen, bemiddelde hij een vrede, die aan den strijd tusschen Louis XII en zijn schoonvader Ferdinand over het koningrijk Napels een einde zou maken. Men kwam overeen, dat dit Italiaansche rijk vervallen zou op den tweejarigen Prins Karel, Hertog van Luxemburg, den verloofde van Prinses Claude van Frankrijk.

In Savoie bragt Filips een bezoek aan zijne zuster Margaretha, die, naar haar gade Don Juan hartelijk beweend te hebben, in 1501 met Filibert, Hertog van Savoie, eene nieuwe echtverbindtenis had gesloten. De vreugde over het wederzien werd echter bitter vergald door eene hevige ziekte die Filips in het schoone bergland overviel. Zware koortsen ondermijnden zijn gestel. Zoodra zijne krachten het slechts toelieten, keerde hij naar Frankrijk terug. Maar nu hernam de ziekte hare hevigheid, zoodat den geneesheeren de hoop op herstel ontzonk. Onder het volk mompelde men, dat Louis XII Filips vergift had toegediend of laten toedienen. Doch de uitkomst beschaamde dien laster. Door Gods goedheid nam de ziekte een gelukkigen keer, en Koning Louis, die voor Filips als voor zijn eigen zoon zorg had gedragen, smaakte de voldoening, dat een onverdiende blaam schitterend werd wederlegd.

Toch was Filips' verwijl in Frankrijk alles behalve aangenaam. Uit Napels kwam berigt, dat Ferdinand Gonzalvo, Ferdinand's veldheer, na inmiddels versterking op versterking uit Spanje getrokken te hebben, geweigerd had om het gesloten vredesverdrag na te komen. Integendeel had hij de zich veilig wanende Franschen plotseling overvallen. Filips verontschuldigde, bij deze trouweloosheid zijns schoonvaders, zijn gehouden gedrag te Lyon. Doch Ferdinand verklaarde dat van geene trouweloosheid kon sprake zijn, daar de Aartshertog de hem verleende volmagt had overschreden. Het onaangename gevoel dat Filips hierover moest ronddragen, verhaastte zijn vertrek. Andermaal ging hij naar Savoie, waar hij tot zijn volkomen herstel de gast zijns schoonbroeders bleef.

In September (1503) kwam hij aan zijns vaders hof te Innsprück, waar weken achtereen het eene feest het andere verdrong. Filips' deelneming aan de ridderspelen getuigde, dat zijne gezondheid volkomen was hersteld. Opgeruimd keerde hij den 9 November binnen zijn paleis te Mechelen weder.

Eene der aangelegenheden waarop Maximiliaan tijdens 's Aartshertogs verblijf te Innsprück had aangedrongen, was een einde te maken aan den Gelderschen oorlog, die, sints Filips' meerderjarigheid óf met weinig kracht was voortgezet, óf door wapenstilstanden geschorst. Overeenkomstig dezen raad, verbood Filips zijnen onderdanen alle handelsverkeer met de Gelderschen en bragt te 's Hertogenbosch een leger van 3000 man bijeen. In September 1504 staken deze benden de Maas over, waar zij het slot van Hemert veroverden, Appeltern, Alphen en Maasbommel in brand staken en het huis te Oijen bemagtigden. Voor Hedel echter stieten de Bourgondiërs het hoofd: Koenraad van Valkenburg noodzaakte hen van daar onverrigterzake af te trekken. Ook gaf een strooptogt uit Roermond naar de Meijerij verademing aan de Geldersche Beneden-Districten. Intusschen de krijgsmagt van Hertog Karel mogt thans ondernemen wat zij wilde, meestal liep het haar tegen. De Heer van IJsselstein versloeg de benden die in Brabant waren gedrongen, even als eenige andere troepen die door den Alblasserwaard den weg naar Dordrecht kozen. De laatsten namen zelfs met zoo veel overhaasting de vlugt, dat zij in de klei der doorweekte dijken meer dan duizend paar schoenen achterlieten. De strijd was voor de Gelderschen des te bezwarender, omdat zij te zelfder tijd de Cleefschen moesten weerstand bieden, die zich onder anderen van het huis te Middelaar meester maakten.

Een der gevoeligste slagen voor de Gelderschen was het verlies van een scheepsgevecht op de Zuiderzee. Met veel inspanning had hun Hertog een smaldeel grootere en kleinere vaartuigen bijeen gebragt om naar Holland te stevenen, doch toen zij de Waterlandsche kust bij Monnikendam naderden, bleek het dat de zevenhonderd schepelingen, die

meest allen slechts met handbogen gewapend waren, niet tegen de Amsterdammers en de andere Hollanders waren opgewassen. Uit het Bourgondisch geschut toch regende het zware steenen op de vijanden, die zich daartegen niet beveiligen konden: de Gelderschen dolven het onderspit en gaven zich over.

Terwijl de oorlogstoorts duizenden ongelukkigen maakte — want behalve in de aangewezen oorden, vielen ook strooptogten en plunderingen voor in den Tielerwaard, in de Landen van Heusden en Altena, op de Veluwe en elders — bepaalde Filips, dat de groote raad die door Karel den Stoute in 1477 was opgerigt, en steeds het hof had vergezeld, zoo vaak dit van verblijf verwisselde, voortaan bestendig te Mechelen zitting zou houden.

Filips' schoonmoeder, Isabella, den 27 November 1504 overleden zijnde, had bij haar uitersten wil het bestuur over de rijken Castilië en Leon aan haren echtgenoot Ferdinand gedurende het overige zijns levens verzekerd. Doch de Cortes dezer landen kantten zich tegen die bepaling aan, onder het beweren dat Isabella geen regt had, om de regten van erfopvolging te wijzigen. Zij wekten Filips op, om de teugels der regering op te vatten. Deze weifelde of hij zich tegenover zijn schoonvader zou stellen, maar trof de volgende voorloopige overeenkomst: beiden zouden den titel van koning voeren en de inkomsten van Castilië, Leon en Indië zamen deelen; Filips zou in Spanje niets ondernemen zonder voorkennis en toestemming zijns schoonvaders, die het grootmeesterschap der orden van san Jago, van Calatrava en Alcantara zou behouden; beiden zouden wanneer oorlog uitbarstte, elkander ondersteunen, en Keizer Maximiliaan in dit verdrag begrijpen.

Bij gelegenheid dat den 14 January 1505 te Brussel eene plegtige lijkdienst voor Koningin Isabella werd gevierd, was het gansche hof in de st. Gudulakerk vereenigd. Na de godsdienstplegtigheid riep een heraut tot driewerf toe met luider stem: "De doorluchtigste, uitmuntendste en magtigste katholieke Isabella, zaliger gedachtenis, Koningin van Castilië, van Leon, van Toledo en Granada is overleden!"

Karel ontvangt te Valladolid een prijs uit handen zijner zuster Eleonora.

Onder de plegtige stilte die op dezen uitroep volgde, wierp de heraut den staf, dien hij in de hand klemde, op den grond, ging tot den Prins en na drie maal voor deze de knieën gebogen te hebben, trok hij de bovenste draperie van het troonverhemelte, spreidde dit over het hoogaltaar en riep op nieuw drie reizen achtereen:

"Lang leve Heer Filips en Vrouwe Joanna, Koning en Koningin van Castilië, van Leon, van Toledo en van Granada!"

Daarna keerde hij weder tot den Prins en zeide:

"Doorluchtigste heer, de pligten door keizers en koningen in acht te nemen, vorderen dat gij de hertogelijke muts aflegt, want het betaamt niet dat gij die Koning zijt, nog eene zoodanige hoofdbedekking draagt."

Onmiddellijk nam 's Hertogs eerste raad de muts van den Prins af. Daarop trad de heraut naar het altaar, vatte een uitgetogen zwaard, en, het Filips aanbiedende, vervolgde hij:

"Heer, dit zwaard is u gegeven opdat gij een voorstander zult zijn van geregtigheid, en uwe koningrijken, landen en onderzaten bewaren, maar niet verdrukken."

Filips keerde zich naar het altaar, viel op de knieën en deed een kort gebed. Daarop weder plaats genomen hebbende, ontving hij het zwaard, rigtte het omhoog en ontving de overige heraut-

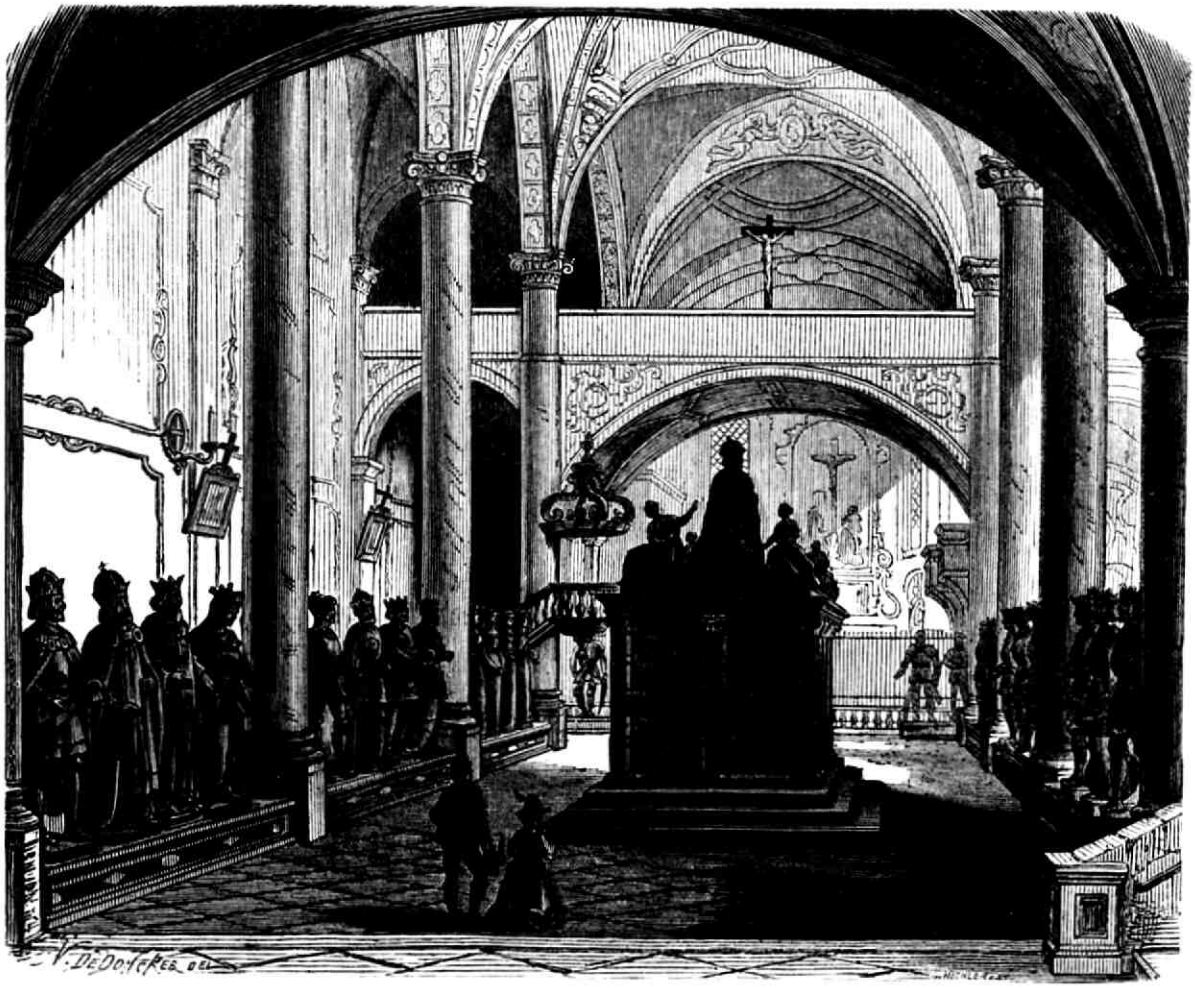

Gedenkteeken voor Keizer Maximiliaan I in de Hofkirche te Innsprück.

ten, die hem met de koninklijke wapenschilden naderden. [1]

Ofschoon Filips' nieuwe onderdanen zijne komst in Spanje reikhalzend verbeidden, stelde hij zijne reis uit, tot het pleit ten aanzien van Gelderland beslist zou zijn. Te dien einde bragt hij een talrijk leger te velde, en kocht van den Graaf van Hoorne het regt om de stad Weert en het slot te Horn (of Hoorn) met krijgslieden te bezetten. Vergeefs echter was zijne poging om Zalt-Bommel, door de magt van 't geschut, tot overgave te dwingen.

Het nuttelooze van dien aanslag inziende, trok hij, in 't laatst van Mei 1505, over 's Hertogenbosch naar het oosten. Grave en andere kleine plaatsen boden hem hare onderwerping aan. Den 23 Juny kwam hij voor Arnhem, waar groote tegenstand werd geboden, doch na dertien dagen strijds gaven de burgers zich over (6 July 1505). De magistraat en vijfentwintig der aanzienlijksten moesten zich naar 's Konings legerplaats begeven, en den Vorst, in de tegenwoordigheid zijns vaders Maximiliaan, met ontbloot hoofd om genade smeeken. Behalve *f* 8000, waarvoor een derde storm was afgekocht, moest de stad eene boete van 10,000 goudgulden opbrengen [1].

De verovering van Arnhem werd door de onderwerping van Wageningen, Harderwijk en Elburg gevolgd. Hattem werd tot overgave gedwongen, Doesborgh, Lochem en Groenlo door verraad gewonnen, even als verscheidene sterke kasteelen, Wildenborgh, ter Borgh, Wilp, enz. Zutphen bood een roemrijken tegenstand, doch, bij gebrek aan hulpbronnen, werd Hertog Karel van Egmond zoo in het naauw gebragt, dat hij te Tiel met Koning

[1] Zie de plaat op bladz. 341.

[1] Evenzoo op bladz. 344.

Filips in onderhandeling trad. Men kwam met elkander overeen, dat elk van beide partijen de steden en sterkten zou behouden, die hij op dat oogenblik bezat, met die uitzondering nogtans dat Tiel en Zalt-Bommel door den Hertog aan Koning Filips zouden ingeruimd worden. Twee jaren zou er stilstand van wapenen zijn, in welken tijd het handelsverkeer voor allen zou openstaan. In die tusschenruimte zou men trachten het geschil over de heerschappij langs een vredelievenden weg te beslechten, terwijl Hertog Karel, om van zijn vertrouwen op den Koning te doen blijken, hem gedurende dezen ganschen tijd, ja nog een jaar langer, zou dienen. Zelfs zou hij hem volgen, waarheen de Vorst zich ook mogt begeven (27 July 1505).

Koning Filips had, na zijne plegtige intrede binnen Arnhem, het kasteel van Rozendaal betrokken, waar Hertog Karel zich voor hem kwam vernederen. Binnengeleid door den Bourgondischen gemagtigde Filibert Naturelli, domproost te Utrecht, kwam hij in dat zelfde paleis, hetgeen de luister zijner voorzaten was geweest, de genade afsmeeken zijns verwinnaars, wien hij voortaan als een dienstman volgen moest. Filips verzoette echter dien moeijelijken gang door den Hertog de hand te reiken, hem aan zijne zijde te plaatsen en een jaargeld van 12,000 ponden vlaamsch toe te leggen. Daarenbóven beloofde de Koning aan Karel hem 3000 goudgulden voor eene behoorlijke uitrusting ter hand te stellen, wanneer de Hertog en zijn gevolg zich gereed maakten, hem naar Spanje te vergezellen.

Waarschijnlijk bezwoer Karel het Tielsche verdrag met het voornemen om het niet te houden. Immers, ofschoon Filips hem in een eigenhandig geteekenden brief aanmaande om zijn vertrouwen niet te leur te stellen, maakte de Geldersche Hertog zich in stilte uit de voeten en rustte zich te Gelder in het geheim toe, om, wanneer de Koning naar het Iberisch schiereiland vertrokken zou zijn, de verloren plaatsen terug te winnen. Dit valsche bestaan was des te onwaardiger, omdat toen Karel Filips voorhield, dat de overgave van Tiel hem van de eenige plaats beroofde, waar hij voegzaam verblijf kon houden, deze terstond zijn vertegenwoordiger in Gelderland, Jan van Montfoort, bevel had gegeven, de stad Tiel aan Karel van Egmond in te ruimen. Van Karel's kwaden toeleg overtuigd, herriep Filips deze gunst, maar juist dit deed de Geldersche Hertog als een nieuwe grieve gelden, die hem moest terughouden om niet in 's Konings gevolg naar Spanje te vertrekken.

Nog duurden de onderhandelingen over den uitleg van het Tielsche verdrag voort toen Filips zich gedrongen zag, zijn vertrek naar zijne koningrijken te bespoedigen. Koning Louis XII en Koning Ferdinand van Arragon toonden inzigten te hebben, die niet met 's vroegere verbindtenissen strookten. Beiden hadden zich met elkander verstaan en een huwelijk beklonken (12 October 1505), waarbij de nicht van den Franschen Vorst, Germaine de Foix, aan Ferdinand was ten vrouwe gegeven, met een huwelijksgift van Italiaansche gewesten die reeds lang aan Prins Karel en zijne bruid Claude van Frankrijk waren toegekend. Tevens was gebleken, dat Louis het voorgenomen huwelijk tusschen den Nederlandschen Prins Karel en zijne dochter niet meer begeerde: hij was er op bedacht, om Claude te schenken aan François d'Angoulème, Hertog van Valois, die, daar uit zijne verbindtenis met Anna van Bretagne geen zonen waren gesproten, zijn vermoedelijke opvolger tot den troon zou zijn.

Filips vertrok den 10 January 1506 uit Vlissingen, na alvorens Willem van Croy, Heer van Chièvres en Aerschot, tot zijn stedehouder in de gezamenlijke Nederlanden aangesteld te hebben. Zijne gade die den 17 September (1505) van eene dochter Maria was bevallen, scheepte zich met hem in.

Filips' togt was alles behalve voorspoedig. Te naauwernood hadden zij de Zeeuwsche kust uit het oog verloren, of de brand sloeg in het schip *de Juliaan*, op welken bodem de Koning zich bevond, en waarover Jacob Corneliszoon de Huybert het bevel voerde. Gelukkig wist de wakkere gezaghebber de vlammen te vermeesteren, even als den storm te ontkomen, die daarop dreigend opstak. Hij zag zich echter gedrongen, de haven van Southampton binnen te loopen, want zoo vreeselijk gierde de orkaan, dat alle schepen verstrooid raakten en drie in de golven te gronde gingen.

Om Ferdinand van Arragon te believen, hield Henri VII Filips en Joanna meer dan drie maanden in Engeland op. Ook haalde de Britsche Monarch den Nederlander over, om in plaats van het Commercie-tractaat in 1496 een nieuwe overeenkomst aan te gaan, dat den Engelschen grootere voordeelen beloofde. Zoodra deze bepalingen onzen kooplieden ter oore kwamen, noemden zij het uit dien hoofde het *Kwade Tractaat.*

Eindelijk, den 23 April, koos de vloot weder zee. Filips landde met zijne gade te Corunna en trok van daar door Gallicië en Leon naar Astorga, waar zijn schoonvader Ferdinand hem verwelkomde. Bezwaarlijk kon het onderhoud aangenaam zijn, daar Filips maar al te zeer was onderrigt hoezeer de Koning van Arragon zijne verheffing had pogen tegen te werken, ja hem zelfs het landen op den Spaanschen grond had willen beletten. Hij deed den ouden heer spoedig begrijpen, dat al die intriguen hem niet alleen sterk mishaagden, maar dat hij, nu Ferdinand, blijkens zijn huwelijk met eene jonge schoone, er op bedacht was, om Joanna Arragon te ontrukken, het bewind der westelijke en zuidelijke Spaansche rijken voor zich zelven verlangde. De Castiliaansche grooten verklaarden zich nu ook openlijk voor Filips en kwamen hem van alle zijden op plegtige wijze hunne dienst aanbieden. Ferdinand keerde misnoegd naar Arragon weder. Hij behield echter het bewind over Napels, het grootmeesterschap der orden van Calatrava en Alcantara, een deel der schatten van West-Indië en

een jaargeld van 25,000 gouden ducaten uit de domeinen van Castilië.

De Nederlandsche grooten die Filips vergezelden, bezaten het talent niet om zich bij de Castilianen aangenaam te maken; ja niet ten onregte konden deze laatsten het verwijt tot de vreemdelingen rigten, dat deze zich schuldig maakten aan het verkwisten van 's Lands penningen. Daarbij voelden de fiere hidalgos zich gekrenkt, dat Koningin Joanna geheel op den achtergrond werd geschoven. De arme! De liefde tot haar gade had bij Filips' wispelturigheid hare zinnen verward: bij vlagen waren hare hersens geheel ontsteld. De ontevredenheid der Castilianen smoorde nogtans in hare geboorte, want slechts drie maanden zat Filips op de Spaansche troonen: eene heete koorts, ontstaan door het drinken van een koele teug, nadat hij zich bij het balspel had verhit, bereidde hem op negenentwintigjarigen leeftijd een onverwacht einde (25 September 1506). [1]

De arme Joanna was van zijn lijk niet te scheiden. [2] Vier maanden na zijn dood bragt zij het laatste hunner kinderen, hare dochter Catharina, ter wereld.

HOOFDSTUK XXXIII.

MAXIMILIAAN,

Voogd over Karel II.

Regentschap in Spanje en in de Nederlanden. — Margaretha van Oostenrijk tot Landvoogdes benoemd. — De Geldersche oorlog. — Invallen der Gelderschen in Gooiland en Amstelland. — Verdrag van Cambrai (Kamerijk). — Nieuwe inval der Gelderschen. — Oorlog met de Hanzeaten. — Voordeelen door de Gelderschen behaald. — Venlo met Engelsche hulp belegerd. — Slag op de hoogte van Guinegate. — Margaretha begroet haar vader als overwinnaar. — Doornik ingenomen. — Vergeefsche pogingen om Bourgondië terug te winnen. — Vrede met Frankrijk. — Arnhem verloren. — Door het begunstigen der Saksische partij in Friesland, ontstaat strijd tusschen de Hollanders en een deel der Friezen. — Louis XII door François I opgevolgd.

(1506—1515).

Prins Karel was weinig meer dan derdehalf jaar oud toen hij de landen zijns vaders erfde.

In Spanje wist de verdienstelijke kardinaal Ximenes, Aartsbisschop van Toledo, de Cortes te bewegen, om Koning Ferdinand tot regent der Castiliaansche staten aan te nemen, tot de zoon van Koningin Joanna meerderjarig zou geworden zijn. In de Nederlanden riep de Stadhouder, Willem van Croy, de Staten te Leuven bijeen, om voor de algemeene welvaart te zorgen tot Keizer Maximiliaan het bestuur op zich zou nemen, waartoe men hem bij monde van een gezantschap uitnoodigde. De opvoeding van Karel werd aan den Heer van Croy en aan Adriaan Florisz. Boeijens toebetrouwd, de eerste "een karakter uit hoogmoed en schraapzucht zamengevoegd", de tweede "een braaf, welwillend en geleerd man, doch wien het aan menschen- en wereldkennis ontbrak."

Maximiliaan beloofde spoedig naar de Nederlanden te komen. Aanvankelijk was hij geneigd het stadhouderschap aan den Keurvorst van Trier en den Markgraaf van Baden op te dragen, doch hij bedacht zich, toen zijne schrandere dochter — sints September 1505 weduwe van Hertog Filibert van Savoie — hem aantoonde, dat het voor het behoud der rust verkieselijk zou zijn, een Nederlander tot die hooge waardigheid te benoemen. De Keizer gevoelde dat zijne dochter gelijk had en droeg haar, wier oordeel hij op prijs had leeren stellen, dit hooge ambt op: zij werd door hem tot Landvoogdes benoemd. Overeenkomstig 's Lands previlegiën legde zij in elk der gewesten den eed af, om de verschillende provinciën en steden bij de eens verworven regten te handhaven.

Margaretha had geen grooter tegenstanders van haar gezag dan Louis XII, Koning van Frankrijk, en Karel van Egmond, Hertog van Gelder. Deze hadden zich in Juny 1506 gemeenschappelijk verbonden, om de Bourgondiërs uit de door hen bezette steden en districten van Gelderland te verjagen en bereids te Groenlo, Lochem en elders hun voornemen zien gelukken. De dood des Konings van Castilië had hunne plannen eene grootere uitbreiding geschonken, zoodat zij thans zelfs Brabant en Holland bedreigden. Reeds in October 1506 waren vele dorpen der Meijerij van 's Bosch en de stad Turnhout door de Gelderschen in brand gestoken, in het midden van 1507 had de vijand het Land van Valkenburg verwoest en in September daaraanvolgende zich van de aanzienlijke Brabantsche stad Tienen meester gemaakt. Straffeloos was dit alles echter niet geschied, want de Bourgondiërs hadden de invallen in Brabant met invallen in de Betuwe beantwoord, en toen de Fransche troepen, die aan de verwoesting van Tienen hadden deelgenomen, langs st. Hubert naar hun vaderland wederkeerden, waren zij door eene Bourgondische krijgsbende van Namen zoo onzacht uit eene hinderlaag besprongen, dat zij òf verslagen, òf gevangen genomen òf op de vlugt gedreven werden.

Kort na Margaretha's verheffing ging het slot Poederoijen aan de Gelderschen verloren. De Landvoogdes nam dit zeer ter harte en spoorde hare krijgsbevelhebbers tot grootere waakzaamheid aan. Met voldoening moest zij derhalve vernemen, dat de Vorst van Anhalt in het voorjaar van 1508 dit slot had hernomen.

Ongetwijfeld hadden de Bourgondische Nederlanden een krachtigen dam tegen de invallen der Franschen en Gelderschen kunnen opwerpen, indien zij in deze aangelegenheid een volksbelang gezien hadden. Doch zij toonden zich ongezind om geld en manschappen bijeen te brengen. Toen Keizer Maximiliaan op de vergadering der algemeene Staten te Gent in 1508 een onderstand van 10,000 voetknechten en 2000 ruiters aanvroeg, ontving hij eene

---

[1] Zie de plaat op bladz. 348.

[2] Evenzoo op bladz. 349.

weigering tot antwoord, om reden "dat de Gelderse oorlog slechts eene bijzondere zaak was, die alleen de belangen van het Hof betrof."

Het eerste gewest dat het verkeerde dier stelling ondervond, was Holland. Men dacht daar, dat zoo Hertog Karel iets zou ondernemen, het tegen de steden Arnhem, Harderwijk, Tiel of Zalt-Bommel gerigt zou zijn, die hij noodig had, wilde hij in eigen gebied meester worden. Doch de Gelderse Hertog smeedde niets minder dan een aanslag tegen het reeds magtig geworden Amsterdam. In April 1508 zoo veel volks verzameld hebbende als hem mogelijk was, trok hij over de Eemlandsche en Gooische heiden naar den Vechtstroom, waar hij het onversterkte Muiden bezette, het Muiderslot verraste en de stad Weesp, die geweifeld had om krijgsbezetting in te nemen, met onweerstaanbaar geweld binnendrong [1].

Hertog Karel zond van hier een bode om Amsterdam op te eischen. Doch de Amsterdammers antwoordden, dat zij hunne stad kloekmoedig voor Koning Filips, hun Graaf en Heer, zouden bewaren. Zij versterkten de st. Anthonispoort met een bolwerk, slechtten de voorstad daarbuiten en wierpen bij IJpesloot, tusschen het Diemermeer en het IJ, eene schans op, wier nadering zij door gewapende vaartuigen dekten. Zóó wachtten zij de Gelderschen af, die welhaast, met Hertog Karel aan het hoofd, uit het zuidoosten kwamen aanrukken. Naauwelijks hadden deze de schepen ontwaard, of zij riepen het bootsvolk toe: "Waterhonden, waterhonden, u zal het gelden!" "Eerst hebben en dan hangen", antwoordde het kloeke zeevolk, laadde het geschut en mikte zoo voortreffelijk op de aanvallers, dat deze de kruin des dijks verlieten om aan den voet bescherming tegen de kogels te vinden. Dan vruchteloos: hier werden zij door de Amsterdamsche galei en door het volk uit de schans zoo wèl begroet, dat zij, hoe spijtig Karel keek, genoodzaakt waren af te deinzen. De Hertog had van allen het langst stand gehouden: eene stulp waarin hij zich had opgehouden, was door kogels doorboord.

Een tweede aanval der Gelderschen op Amsterdam, weinige weken later, had evenmin voor hen gunstige gevolgen. Van den donkeren nacht gebruik makende, die op den 23 Juny volgde, trokken dertig Gelderschen, onder het geleide van een overlooper, een geboren Fries, naar den oever van het Diemermeer. Zij wierpen zich in roeischuitjes, doken ter zijde van de galei voort en naderden de schans, die op dat oogenblik door niet meer dan zestien man, onder Gerard van Nierop, was bezet. Twee Amsterdammers waren de eerste slagtoffers van het verraad, doch de overige dertien weerden zich zoo dapper, dat zij de overmagt in ontzag hielden tot de dag aanbrak, toen de schepelingen op het IJ en het meer ontwaarden wat er in de sterkte aan de hand was. Spoedig kwamen deze de acht overgeblevene burgers te hulp. Nu kozen

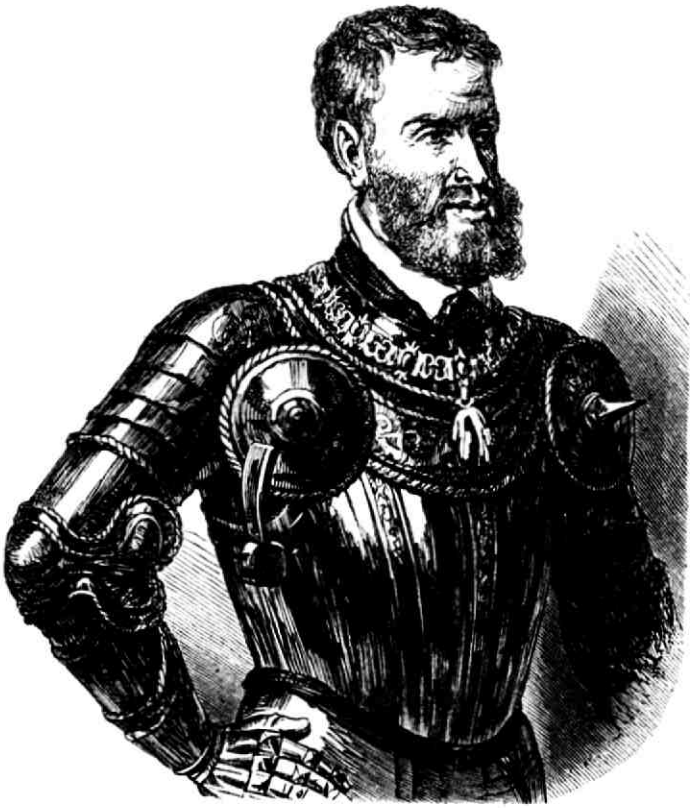

Keizer Karel V.

[1] Zie de plaat op bladz. 352.

de Gelderschen het hazenpad, en, gedwongen zich in de rigting naar de stad voort te spoeden, liepen zij de uitgetogen burgers, onder het bevel van Reinier Mosterd, in den mond. Allen werden gevangen genomen en op de st. Olofspoort in bewaring gebragt.

Om nieuwe bondgenooten te werven, stookte Herhalt voor deze sterkten was gekomen om haar te herwinnen. Te vergeefs kwam Keizer Maximiliaan zelf voor Weesp, even als twee Minderbroeders uit Amsterdam vruchteloos eene poging waagden, om door omkooping aanhang onder de bezettelingen te verwerven. Met heldenmoed bleef het Geldersch garnizoen zich verdedigen, ofschoon in de fel-be-

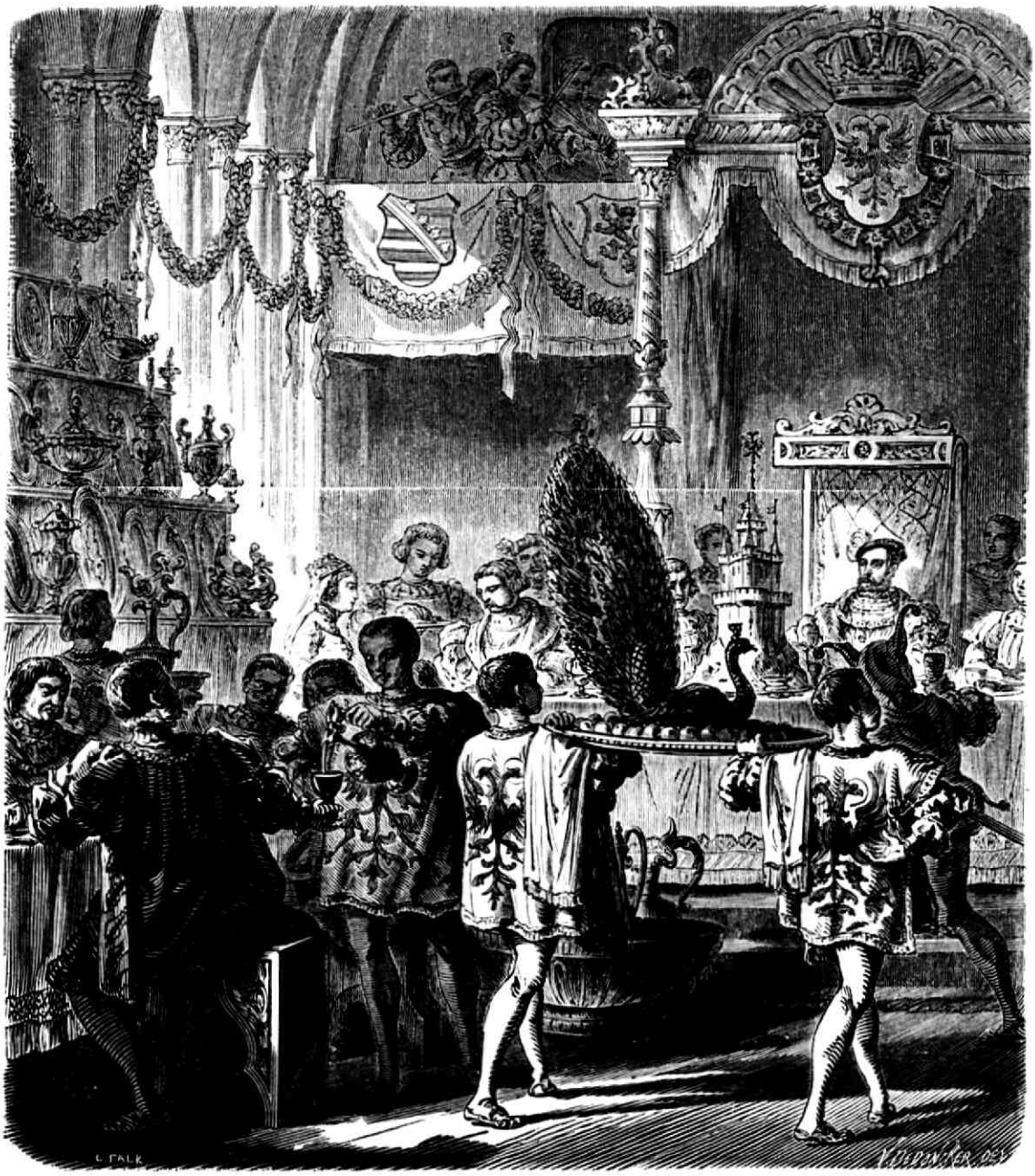

Keizer Karel aan het noenmaal te Aken.

tog Karel verdeeldheid tusschen den Bisschop van Utrecht en diens onderzaten, ja hij ontzag zich niet, om de heerlijkheid Kuinre, die tot 's Bisschops tafelgoederen behoorde, te overrompelen en uit te plunderen (27 October 1508).

Weesp en Muiden bleven voor als nog in het bezit der Gelderschen, niettegenstaande de Vorst van Annaauwde veste gebrek aan de noodzakelijkste levensbehoeften heerschte. De bevelhebber, Hendrik de Groeff, weigerde alle onderhandelingen.

Doch wat het geweld niet vermogt, geschiedde welhaast ten gevolge eener overeenkomst: den 24 January 1509 ontruimden de Gelderschen Weesp en het Muiderslot, ingevolge de bepalingen van

het kort te voren gesloten verdrag van Cambrai (Kamerijk).

Die Ligue, door Paus Julius II, Ferdinand van Arragon, Louis XII en Keizer Maximiliaan, den 10 December 1508 aangegaan, had eigenlijk den Gelderschen oorlog slechts van ter zijde aangeroerd, daar het hoofdoogmerk der verbonden Vorsten was om de hooggestegen magt der republiek Venetië te fnuiken. Hertog Karel was niet dan ongaarne tot de bepalingen die hem betroffen, toegetreden, doch zijn bondgenoot, de Fransche Koning, had zijn tegenstand overwonnen.

Ongelukkig werd het nakomen van verbindtenissen toen evenmin door de groote als door de kleine hoven voor verbindend aangemerkt, wanneer oogenblikkelijk voordeel uit eene trouwbreuk getrokken kon worden. Gelijk Paus Julius II Venetië aanbood om zich van de Ligue te scheiden, wanneer men hem de verlangde districten afstond, evenzoo dacht Karel over zijne verpligtingen, toen hij kans zag, voordeelen op den Oostenrijker te behalen. Had hij in January Weesp en Muiden ontruimd, reeds in Maart ondernam hij een strooptogt naar Barneveld, eene dier plaatsen, welke volgens de overeenkomst van 1505 tot het Geldersch gebied van Prins Karel behoorden. Vervolgens sterkte hij zich door verdragen met zijne oostelijke en zuidelijke naburen, met Cleve, Gülik, Münster, Luik en Keulen, en nam de krijgsbende van zekeren Hendrik de Groote in dienst, die uit 1500 tot 2000 man gevormd, uit Deensche soldij ontslagen, van Holstein naar de Drenthsche heiden was afgezakt.

De eerste ondernemingen van Karel waren gerigt tegen den Utrechtschen Bisschop, wien hij verweet, het kasteel van Oijen niet voor hem bewaard te hebben in den oorlog tegen Koning Filips. Hij veroverde gansch Twenthe, en, zonderlinge verblinding, de Staten van het Neder-Sticht weigerden het Over-Sticht te hulp te komen, of iets tegen Karel van Gelder te ondernemen! In zijn verlaten toestand wendde de Bisschop zich tot de Landvoogdes Margaretha, die bij haren vader bewerkte, dat een Bourgondisch leger naar Twenthe werd gezonden, om Karel zijne veroveringen te ontwringen. Aangevoerd door Floris van Egmond, wonnen de bondgenooten niet alleen Diepenheim, Goor en Oldenzaal, maar zelfs het sterke Geldersche slot Verwolde, op den weg naar Zutphen.

Ware de oorlog door de Bourgondiërs met kracht voortgezet, Hertog Karel zou deerlijk in de klem zijn geraakt, want het begon hem zelfs aan het noodige te ontbreken. Doch Margaretha beminde den vrede: zij onderhandelde liever dan bevel tot nieuwe krijgsondernemingen te geven. Uit dien hoofde poogde zij aan het Geldersche geschil een einde te maken, door een huwelijk tusschen hare nicht Elizabeth en Hertog Karel tot stand te brengen. Doch de voorwaarden van wederzijde gesteld, liepen te ver uit elkander. Den 5 February 1511 schreef Karel van Egmond aan Margaretha, dat hij God dankte, dat de onderhandelingen waren afgebroken, want zeker waren zijne onderdanen ontevreden geweest dat hij reeds zooveel had toegegeven.

Inmiddels waren de Nederlanders gewikkeld geworden in een oorlog tegen Christiern II van Denemarken en de Hanzesteden. De laatsten blokkeerden de Sont en kondigden af, dat ieder schipper die door deze zeeëngte stevende, zijn bodem en lading verbeuren zou. Acht groote Hollandsche schepen, te Greifswalde aangekomen, werden krachtens deze uitspraak door de Lübeckers verbeurd verklaard. Dat wilden de Nederlandsche watersteden niet dulden. Zij rustten eene aanzienlijke vloot uit en gaven den bevelhebbers last, de Sont te heropenen. Dan met welk een treurigen uitslag! In een scheepsgevecht dolven de Nederlanders het onderspit, daar hunne schepen reddeloos verloren gingen. De verbittering tegen de Hanzeaten was groot: uit weerwraak legde men beslag op alle goederen, die hen in Holland, Zeeland, Friesland en te Antwerpen toebehoorden. Zoo als bij alle oorlogen, overwinnaars en overwonnenen leden beiden schade (1510 en 1511).

Was Koning Louis de staatkundige bondgenoot van Paus Julius II geworden toen hij het verdrag van Cambrai teekende, die eenstemmigheid verdween nadat de H. Vader van Venetië de districten had bekomen, die hij verlangde (1510). Paus Julius stichtte zelfs in 1511 een verbond tegen Frankrijk, de Heilige Ligue genoemd, waarin hij Ferdinand van Arragon, Henri VIII van Engeland en de republiek Venetië vereenigde. Alleen Maximiliaan bleef den Franschen Koning getrouw, die echter, spijt zijne beweringen van het tegendeel, deze welwillendheid op de ondankbaarste wijze loonde, door Hertog Karel van Gelder van tijd tot tijd onderstandsgelden te doen toekomen. Daaraan was het dan ook voor een deel te wijten, dat de Gelderschen in den loop van 1511 verschillende overwinningen op de Hollanders en Brabanters behaalden. In February ging Harderwijk voor de Bourgondiërs verloren, in Maart werd het vlek Cuyk door de Gelderschen geplunderd, in Mei door Hertog Karel het beleg om IJsselstein geslagen, en te zelfder tijd de Bourgondische bezetting van Zalt-Bommel gedwongen zich over te geven. In Juny ging het kasteel te Beest voor Maximiliaan verloren, even als Hattem, dat door zijn bevelhebber Filips van der Reck van Sommeren om snood gewin werd verraden.

Margaretha, die zeer wel wist, dat de sterkte des Gelderschen Hertogs uit zijn verbond met Frankrijk ontsproot, besloot hem Venlo te ontrukken, waardoor de gemeenschap met het Zuiden voor Karel verloren zou gaan. Onder bevel van Floris van IJsselstein zond zij een leger naar de Midden-Maas, dat zijne komst aldaar door het veroveren der sterke sloten van Grubbenvorst, Baerlo en Arcen aankondigde. Het bestond niet alleen uit Brabanters en andere landzaten, maar ook uit Spanjaarden en Duitschers, en zelfs ten deele uit Engelschen, die onder Edward Poining als hulptroepen dienst deden. Den 28 Augustus sloeg deze magt zich voor Venlo neder, dat eenigen tijd te voren door de

burgers met aarden wallen tegen het kanon was voorzien geworden. Dadelijk begon men uit het zwaar geschut op de stad te vuren, waardoor vele gebouwen in puinhoopen verkeerden. Zelfs stortte den 28 October het noorder gedeelte van den schoonen, hoogen toren der st. Maartenskerk in. Doch vruchteloos was al dat geweld, zoodat de belegeraars den 7 November tot een algemeenen storm besloten. Stoutmoedig drongen de Bourgondiërs door, overschreden de walmuren en bereikten het eerste wachthuis. Daar echter was het einde van hun voorspoed: zij werden er door den bevelhebber der stad, Swartzenburg, gestuit. De woede der Geldersche ruiters en burgers deed de Bourgondiërs afdeinzen tot aan den Lichtenberg, binnen de vesten. Hier hadden de arbeiders, om de aarde te verkrijgen die zij gebruikten voor het ophoogen der wallen, een diepen, grooten kuil gemaakt en deze met takken en spaanders overdekt. De Bourgondiërs, door den schrik verbijsterd, vielen in menigte in dien noodlottigen kuil, waaruit zij geene redding te hopen hadden. Zij werden allen jammerlijk omgebragt. De overigen, die inmiddels de wallen hadden beklommen, moesten insgelijks met verlies afdeinzen.

Eenige dagen later werd de stad voor de tweede en derde maal bestormd, doch iedere maal met geen gunstiger uitslag. Zelfs de vrouwen namen deel aan het afslaan der bestormers. Geertruid Bolwater ontrukte een Bourgondisch vaandrig, die reeds den wal had beklommen, het vaandel, nadat zij hem door een steen ter aarde geworpen had. Door deze volharding overwonnen en door geldgebrek belemmerd, gaf Margaretha de hoop op om de stad meester te worden. Den 1 December (1511) verliet het Bourgondische leger, in ontmoedigde stemming, het kamp voor Venlo.

Het kwam Holland's en Brabant's Staten duur te staan, dat zij, toen Margaretha hun op eene vergadering te Breda, verzocht, haar den noodigen onderstand te bewilligen, deze bede van de hand sloegen. Schier onmiddellijk daarop (Nov. 1511) vielen de Gelderschen in de Meijerij van 's Bosch, en alles verwoestende, zetten zij dien strooptogt tot het Land van Altena voort. Zij veroverden zelfs Woudrichem, waarbij zij den Graaf van Hoorne gevangen namen. In January 1512 viel de vijand in de Vijf-Heerenlanden en drong in den Alblasserwaard voort tot tegenover Dordrecht. Het gevaar was des te grooter, omdat het Bourgondisch krijgsvolk, dat in geene drie of vier maanden soldij had bekomen, aan het muiten sloeg. Velen moesten nu de verlangde maar geweigerde bede honderdvoudig opbrengen, want de Gelderschen namen uit alle plaatsen waar zij binnentrokken, gijzelaars mede, die zich voor groote sommen moesten loskoopen. Alleen uit Hardinxveld voerden zij niet minder dan 180 der rijkste ingezetenen mede, die niet dan voor groote sommen vrijkwamen. Het is waar, ook de Hollanders en Brabanters wapenden zich, doch gebrek aan zamenwerking verlamde hunne plannen. Een inval der bewoners van de Meijerij in den Bommelerwaard kwam den Brabanters op 800 soldaten nevens 500 burgers en boeren te staan, die, door de Gelderschen gevangen genomen, onmenschelijk behandeld en voor het grootste deel ter dood gebragt werden. Gelukkig nog, dat men eene overrompeling van 's Hertogenbosch kon verijdelen en Woudrichem bevrijden (2 Maart).

Geldgebrek verlamde Margaretha's plannen, want slechts weinige groote leenmannen handelden zoo edel als Hendrik van Nassau, die, na reeds 9000 guldens voorgeschoten te hebben, voor 4000 gulden zijn zilver verpandde, om de Landvoogdes in hare verlegenheid te hulp te komen. Haar toestand was alles behalve benijdenswaardig. "Al zou ook alles om *f* 1000 gulden verloren gaan," schreef zij zekeren dag aan haar vader, "mijn schatmeester zegt, dat hij geen kans zou zien het op te brengen."

Bij dezen staat van zaken wendde Margaretha nieuwe pogingen aan, om langs den weg van onderhandelen tot eene minnelijke schikking met den Gelderschen Hertog te komen. Doch de bijeenkomst van wederzijdsche afgevaardigden te Vianen (April 1512) bragt niets voort dan de zekerheid, dat geen der oorlogvoerende partijen neiging toonde, iets van zijne verkregen voordeelen op te offeren. Men zette dus den krijg voort tot onberekenbare schade der Bourgondische landen. Zelfs de overkomst van Maximiliaan besliste weinig ter gunste van zijns kleinzoons heerschappij. Niets werd door zijne volgelingen verrigt, dan het verwoesten van eenige kasteelen, waartegen Karel van Gelder de steden Anholt, Tiel en Stralen hernam en op nieuw tot Amsterdam voortrukte. De burgerij der IJstad verhinderde wel door hare voorzorgen, dat hij een poging waagde om de poorten, wallen of torens te verkrachten, doch zij had niet kunnen beletten, dat hij tweeëntwintig schepen, die in de Oude-Zijds-Waal lagen, aan de vlammen opofferde (24 December 1512).

Eene ontmoeting tusschen Hollandsche en Gelderse krijgsbenden in de nabuurschap van de Bilt, op den daaropvolgenden Kersdag, baarde eene groote ontsteltenis bij alle voorname Hollandsche geslachten. Na aanvankelijk eenig voordeel op hen behaald te hebben, zag de Bourgondische aanvoerder, Jan van Wassenaar, de Gelderschen in versterkt getal terugkeeren. Te vergeefs spreidde hij zijn erkend veldheerstalent ten toon: de vijand zegevierde, en de edele Heer van Wassenaar, een van Holland's rijkste en magtigste baronnen, viel met zijne hoplieden den Gelderschen in handen. Hertog Karel liet den edelman als een kostbaren buit, naar zijn kasteel te Hattem voeren. De Hollander werd er in een houten kooi opgesloten, die, naar men zeide, aan een haak of kram in een der gewelven opgehangen, door middel van een kabel kon op- of neergelaten worden.

Gedurende korten tijd had Maximiliaan het bevel over zijne legers in de Nederlanden aan den Hertog van Brunswijk opgedragen; doch, bij gemis der noodige manschappen en legerbehoeften, had

die Vorst, evenmin als zijne voorgangers, iets van belang kunnen uitrigten. De Geldersche oorlog had het erfdeel van Bourgondië in de Nederlanden deerlijk uitgeput. Toen de Gelderschen, in April 1513, op platbodemde vaartuigen de Merwede afzakten, heerschte in Zuid-Holland zoo veel wanorde, zoo veel gebrek, dat de vijand, zonder bijkans eenigen tegenstand te vinden, den Alblasserwaard en het Land van Arkel uitplunderde.

Zoo vele verliezen zegevierden eindelijk over den tegenzin van Maximiliaan om met Karel van Gelder tot een vergelijk te komen. Na eenige onderhandelingen, sloot men den 31 July een verdrag, waarbij voor den tijd van vier jaren de vrede werd hersteld. De wederzijdsche onderzaten zouden in het vrij verkeer te water en te lande terugkeeren, en elk der beide Vorsten zou de steden en landen behouden, die hij thans bezat. Op dien grond behield Karel van Egmond het geheele graafschap Zutphen en de meeste districten van het hertogdom Gelder, terwijl onder het bewind der Landvoogdes de stad en het rigterambt van Arnhem, de stad en het land van Wachtendonk, de stad, het slot en het ambt van Montfoort, de stad Stralen en de heerlijkheid Geysteren (in het noorden van Kessel) bleven.

Mogt het Keizer Maximiliaan eenige zelfverloochening kosten, een verdrag te bekrachtigen, waarin stilzwijgend de erkenning van Hertog Karel's regten op het hertogdom Gelder en het graafschap Zutphen lag opgesloten, de grensgewesten juichten en verbeidden den terugkeer eener smartelijk betreurde welvaart. Alleen de bewoners der Gelderse steden gingen nog onder één bezwaar gebukt: zij bevonden zich door de aanhoudende verliezen aan geld en goed niet in staat, voor als nog hunne schulden aan hunne Hollandsche, Brabantsche of Vlaamsche correspondenten te voldoen, en moesten dus vreezen, wanneer zij zich voor hunne zaken in de Bourgondische gewesten vertoonden, in de gijzeling gebragt te worden. Op hun verzoek voorzag de Landvoogdes in dit bezwaar: bij beschikking schorstte zij alle achterstallige schulden en renten dezer steden gedurende den tijd van twee jaren (31 July).

Christiern II van Denemarken in het Karthuizerklooster te Amsterdam ontvangen.

Paus Julius II, die den 21 February 1513 was overleden, werd opgevolgd door Leo X, uit den Huize de Medici. Deze, een der prachtlievendste Vorsten die ooit op den H. Stoel heeft gezeten, brandde van verlangen om zijn broeder Giulio eene koningskroon te verschaffen. Na zijn plan om hiertoe Napels te verkrijgen, verijdeld te zien, kocht hij van Keizer Maximiliaan Modena voor 40,000 ducaten en vormde het plan om dat gewest met Reggio, Parma, Piacenza en zelfs, zoo dit mogelijk ware, met Ferrara te vergrooten. Er was echter een verklaard tegenstander van dit plan, Louis XII, tegen wien Leo nu het gansche Westen in beweging bragt. Ferdinand van Arragon en Henri VIII

van Engeland stonden reeds tegen de Franschen in de wapenen. Leo moest dus nog alleen den Keizer winnen. Hij bewerkte, dat afgevaardigden naar Mechelen gingen, waar de Landvoogdes in naam van haar vader — doch niet in zijne hoedanigheid van voogd over Prins Karel — zich zoo met den Paus, als met de Koningen van Arragon en Engeland verbond om

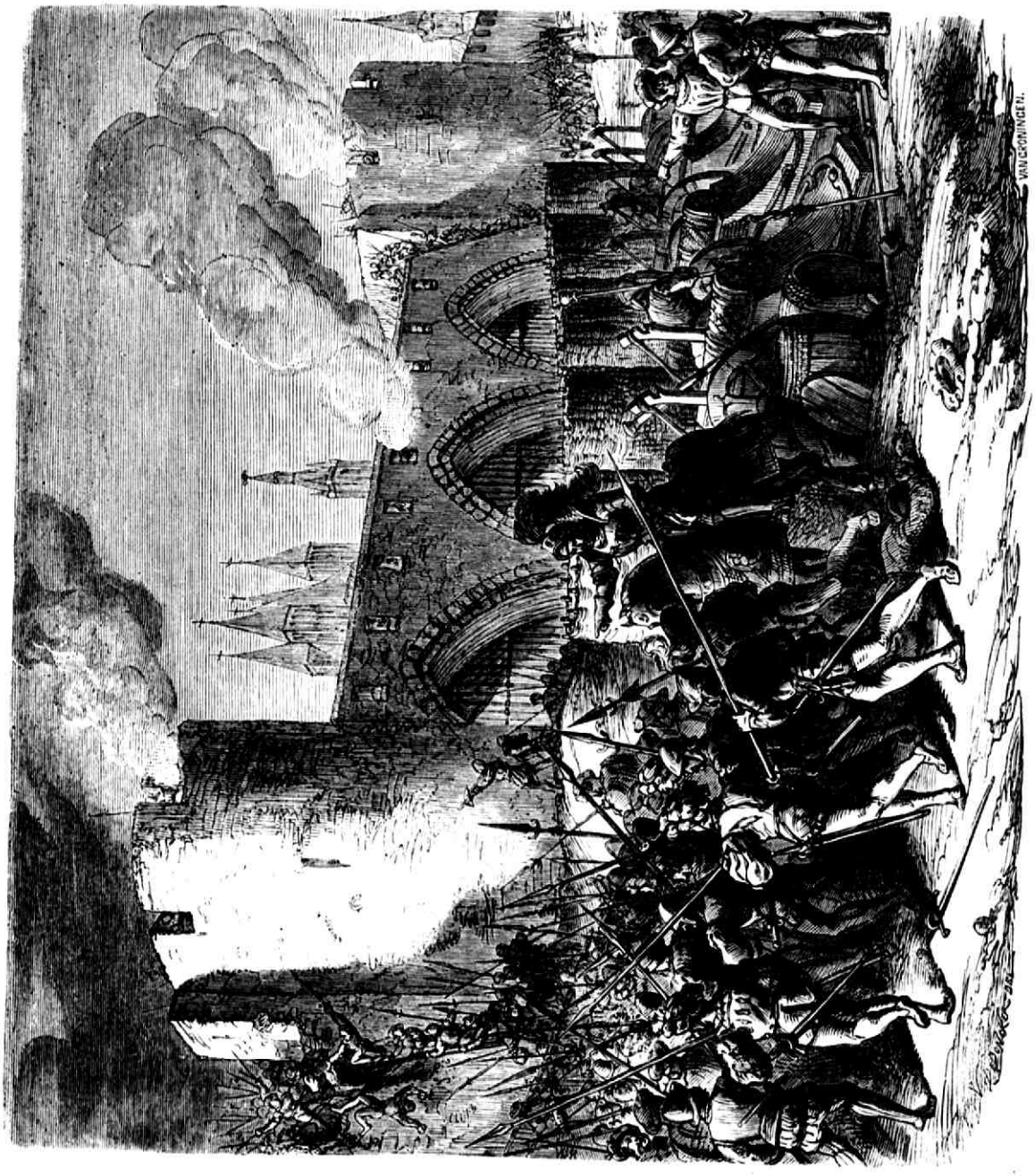

Doornik aan de Franschen ontrukt.

de Franschen alle afbreuk te doen (5 April 1513).

Ofschoon Maximiliaan's voorbehoud den Nederlanden beloofde van den oorlog verschoond te blijven, gebeurde dit inderdaad niet. Maximiliaan liet toe, dat Koning Henri krijgsvolk in Brabant en Henegouwen wierf en vaartuigen in Holland en Zeeland huurde. Hij verontschuldigde deze handelwijze door op te merken: "dat Koning Louis hem dit niet euvel kon duiden. Deze toch had wel den Hertog van Gelder met geld en volk ondersteund en nogtans beweerd, dat zulks op de vredesverdragen met het Huis van Oostenrijk geen inbreuk maakte."

Doch Koning Louis nam een en ander wel ter dege euvel op. Hij bedreigde de Vlamingen en Artesiërs met zijne ongenade, wanneer zij de Engelschen ondersteunden en gaf zijn krijgsbenden verlof om in Henegouwen te stroopen.

Reeds in Mei 1513 stak het Engelsche leger, door Maximiliaan tot spoed aangespoord, naar Calais over, en sloeg, na het Boulonnais doorgetrokken te zijn, zich voor het sterke Thérouanne neder. Louis spande alle krachten in, om deze zoo be-

langrijke veste te ontzetten, onder welker muren Henri VIII en Maximiliaan elkander ontmoetten. De laatste had slechts eene kleine bende krijgslieden in zijn gevolg, en diende, zoo het heette, alleen als vrijwilliger in de Engelsche gelederen, waarvoor zijn bondgenoot hem dagelijks honderd kroonen uitkeerde. Maximiliaan, die de omstreken van Thérouanne uit den oorlog van 1479 volkomen kende, overreed zijn bondgenoot, om over de Leije terug te gaan, ten einde de zoo sterke stelling bij Guinegate te bezetten. Het duurde niet lang, of het Fransche ontzettingsleger kwam hem hier opzoeken. Doch, gelijk Maximiliaan wèl berekend had, tot zijn onheil. De Keizer, zich aan de spits der voorhoede plaatsende, doorboorde en verpletterde bij den eersten aanval zoo volkomen de Fransche ruiterij, dat deze naar alle zijden de vlugt koos, zelfs eer Koning Henri met zijn voetvolk deel aan het gevecht kon nemen. Eenige dappere veldoversten der Franschen poogden te midden der algemeene vlugt stand te houden, doch werden gevangen genomen. Onder hen onderscheidde men den dapperste aller ridders, Pierre du Terrail, gewoonlijk Ridder Bayard genoemd, even als den aanvoerder der gansche legermagt, den Hertog de Longueville.

Het gevecht van Guinegate werd sedert de veldslag der sporen genoemd, eene beschimping der Franschen, die meer gebruik van hunne sporen dan van hunne wapens gemaakt hadden (16 Augustus 1513).

Zes dagen daarna gaf Thérouanne zich bij verdrag over (22 Aug.). Koning Henri liet niettemin de gansche stad verwoesten, met uitzondering der kerken en de woningen der geestelijken, "omdat uit hare muren zoo veel onheil over Vlaanderen gebragt was."

Van Thérouanne spoedden de Keizer en zijn bondgenoot zich naar Lille (Rijssel), waar de voornaamste Nederlandsche edelen waren bijeengekomen, om de zegevierende Vorsten te begroeten. De Landvoogdes Margaretha ging allen voor en kuste haar vader onder dankbare tranen als den overwinnaar van Guinegate [1].

Na korte rust genoten te hebben, begaven beide Vorsten zich naar Doornik, om deze stad, die destijds tot Frankrijk behoorde, te belegeren. Doch de veste, waar de aanzienlijken en de mindere burgers het met elkander over de verdediging oneens waren, gaf zich over, op voorwaarde, dat de bezetting met al hare wapenen en bagaadje zou mogen uittrekken (24 September).

Minder voorspoedig voerde Maximiliaan den oorlog in Bourgondië, dat hij met het erfdeel zijns kleinzoons hereenigen wilde. Hiertoe had hij 16,000 Zwitsers gehuurd, over welke hij, in vereeniging met zijne Duitsche troepen, het opperbevel aan Hertog Ulrich van Wurttemberg opdroeg. Louis vertrouwde van zijne zijde de verdediging van Bourgondië aan zijn veldheer la Tremouille toe, doch kon deze geene andere troepen verschaffen dan die den 6 Juny (1513) in eene ontmoeting met de Zwitsers bij Novara eene gevoelige nederlaag ontvangen hadden. La Tremouille wierp zich binnen Dijon, maar zag vooruit, dat hij zich aldaar nooit staande zou kunnen houden, zoo zijn vernuft hem niet uit de klem hielp. Hij wist echter raad. In stilte onderhandelde hij met de hoplieden der Zwitsers, waarbij hij hun beloofde, dat indien zij aftrokken, hij hun oogenblikkelijk eene goede som zou uitbetalen, waarop dan spoedig eene nog grootere zou volgen. De rijkste burgers der stad zou hij hun als gijzelaars, voor het vervullen dezer laatste voorwaarde, uitleveren. De Zwitsers sloegen toe, want zij dienden den Keizer, die een slecht betaler was, niet dan met tegenzin. Plotseling braken zij dus, na het geld opgestreken en de gijzelaars in hun midden genomen te hebben, tot groote ergernis en spijt van den Wurttemberger, op (13 September). Toen zij echter in hun vaderland terugkeerden, bleek het dat de meegevoerde gijzelaars geringe lieden waren, die men slechts in prachtige gewaden had gestoken. De Zwitsers waren woedend over dit bedrog. Doch het deed hun weinig schade. Koning Louis, die hen gaarne aan Frankrijk wilde verbinden, verklaarde openlijk, dat zijn veldheer buiten zijn weten had gehandeld, en beloofde het bedrag zonder korting uit te betalen.

Toen Koning Henri VIII, na de verovering van Doornik, zich gedrongen zag, naar zijn rijk terug te keeren, teekende hij te Lille (Rijssel) een verdrag, waarbij hij beloofde, den ganschen winter de soldij voor 4000 ruiters en 6000 voetknechten te verstrekken, zoo Margaretha die op de been hield om Frankrijk te verhinderen iets tegen de bondgenooten te ondernemen. Tevens bepaalde hij, dat zijne zuster Mary het volgend jaar naar de Nederlanden zou overkomen, om met Aartshertog Karel door den band des huwelijks vereenigd te worden. (3 October 1513).

Overeenkomstig deze bepalingen zond hij te regter tijd de noodige gelden. Doch Margaretha zag zich, ondanks haar goeden wil, buiten staat, deze sommen voor het beoogde doel te besteden. Koning Louis wist zijne tegenstanders te verschalken door met elk afzonderlijk te handelen. Toen hij Maximiliaan zijne dochter Rénée tot vrouw voor Aartshertog Karel aanbood, toonde de Keizer niet alleen neiging om naar dit voorstel te luisteren, maar bleek er door gestreeld te zijn, want de Franschman wist hem te beduiden, dat dit de magt en het aanzien van Prins Karel aanmerkelijk zou verhoogen. Henri VIII, die zich reeds te Calais met toebereidselen tot het voortzetten van den oorlog bezig hield, was hierover, niet ten onregte, geweldig vertoornd. Verbitterd over de beleediging hem en zijne zuster aangedaan, leende hij evenzeer het oor aan Louis' voorslagen. Den 7den Augustus 1514 werd te Londen een vrede gesloten, waarbij Henri

[1] Zie de plaat op bladz. 353.

Mary verloofde aan Louis van Frankrijk (die den 9den January weduwnaar van Anna van Bretagne was geworden), en tegen de vergoeding van een millioen francs Thérouanne en Doornik teruggaf.

Ook de Nederlanden werden in dit verdrag begrepen, waardoor de langgewenschte rust voor de meeste gewesten wederkeerde.

Niet echter voor allen, want Holland en Brabant hadden een boozen nabuur in den Hertog van Gelder, die het gesloten verdrag van den 31 July 1513 reeds na weinige maanden openlijk schond. Den 21sten Maart 1514 drong hij onverwacht Arnhem binnen, waaruit hij, met behulp zijner toegeschoten krijgsknechten en een deel der burgerij, de Bourgondische bezetting verdreef. Eveneens ontrukte zijn leenman, de Heer van Arcen, het steedje Stralen aan de Bourgondische heerschappij.

Daarop wendde de Gelderschman den blik naar het Noorden, waar Graaf Edzard van Oost-Friesland met Hertog George van Saksen om het bezit van Groningen en de Ommelanden kampte. Graaf Edzard, door Keizer Maximiliaan tegengewerkt, zocht hulp bij Hertog Karel, die niet draalde, zich in de Friesche aangelegenheden te mengen. De Hollanders die de Saksers ondersteunden, maakten zich daardoor een geduchten vijand in Grooten Pier, een landman uit Kimswerd, die nadat hij al zijne bezittingen bij een strooptogt der Saksers had verloren, de Zuiderzee tot het veld verkoos, om er de aanhangers van den gehaten Hertog George te bestrijden. Hij nam een wapen aan, waarin hij galg en rad plaatste, en in overeenstemming daarmede, liet hij alle Hollanders, die hem in handen vielen, op barbaarsche wijze ombrengen.

Karel van Gelder had bij zijn optreden in Groningen den ingezetenen te kennen gegeven, dat Koning Louis van Frankrijk zijne pogingen zou ondersteunen. Maar Louis kon al zeer weinig voor Karel doen. Met groote pracht had hij den 9 October (1514) zijn huwelijk met Prinses Mary te Abbeville gevierd, doch de verandering die de echtestaat in zijne levenswijze maakte, schokte zoodanig zijne gezondheid, dat hij op den Nieuwjaarsdag van 1515 overleed. Zijn opvolger was zijn schoonzoon François van Angoulême, die bij het bestijgen van den troon, eerst zijn eenentwintigste levensjaar bereikte.

HOOFDSTUK XXXIV.

KAREL VAN OOSTENRIJK.

Heer der Bourgondische Nederlanden, Koning van Spanje.

Karel door Keizer Maximiliaan meerderjarig verklaard en gehuldigd. — Groote Pier op de Zuiderzee. — Karel koopt Hertog George's regten op Friesland. — De belastingen in Holland geregeld. — Karel sluit een verdrag met François I van Frankrijk en eene wapenschorsing met Karel van Gelder. — Zijne tante Margaretha ter zijde geschoven. — Karel verlangt tot Koning van Castilië uitgeroepen te worden. — Dood van Ferdinand van Arragon. — Ximenes doet Karel tot Koning van Castilië uitroepen. — Karel van Gelder verbreekt het bestand, waardoor de strijd in Friesland, Holland en Gelder wordt vernieuwd. — Verdrag om de Turken te beoorlogen. — De Zwarte Hoop rooft in West-Friesland en Holland. — Arnhem belegerd. — Nieuwe stilstand van wapenen met Karel van Gelder. — Karel van Oostenrijk vertrekt naar Spanje. — Raad en Regentschap voor de Nederlanden. — Vernieuwde strijd met de Gelderschen en Geldersche Friezen. — Christiern II van Denemarken neemt 200 Nederlandsche schepen in beslag. — Karel verneemt te Barcelona het overlijden zijns grootvaders, Keizer Maximiliaan. — Hij wedijvert met François om de Duitsche Keizerskroon.

(1515—1519).

Karel van Oostenrijk was, toen François I den troon besteeg nog geene vijftien jaren oud. Doch zijne schranderheid, naarstigheid en kennis van geschiedenis, talen en wetgeving, werden zóó om strijd geprezen, dat Keizer Maximiliaan nu reeds het besluit nam, Karel voor mondig te verklaren. Dien ten gevolge werd de jonge Vorst in January 1515 als Hertog van Brabant gehuldigd, in April als Graaf van Vlaanderen, in Mei als Graaf van Zeeland, in Juny als Graaf van Holland. Ook in de overige gewesten der Bourgondische erflanden erkende men hem voor erfheer.

Deze plegtigheden werden door de ingezetenen met feesten van allerlei aard gevierd [1], ofschoon verschillende binnenlandsche berigten geenszins aangenaam luidden. De Zwarte Hoop, eene bende van 4000 woestelingen, die Hertog George van Saksen in dienst had genomen, ten einde zijn gezag over Friesland te steunen, was door de Geldersche wapenen gedrongen geworden, met behoud van enkele punten, de Friesche gewesten te ontruimen. Daarop hadden deze teugellooze vlugtelingen de wijk naar Holland genomen, doch zich daar zóó gedragen, dat het Hof besloot, hen, het kostte wat het wilde, te doen vertrekken. De Stadhouder Floris van Egmond gebood hun het Land te verlaten en wapende de ingezetenen, om hem bij het verdrijven der vreemde knechten te ondersteunen. Men wenschte elkander geluk toen zij door Gelderland afdeinsden. Doch in hun nasleep berokkenden zij nog menig onheil. In het midden van Maart veroverde Groote Pier, op de Zuiderzee voor Hoorn, een smaldeel van elf Hollandsche schepen, die den Saksers in Friesland hulp bragten, en twee maanden later (13 Mei 1515) nam hij een Hollandsch smaldeel, dat, aangevoerd door Hieronimus Snees, de haven van Enkhuizen was uitgezeild, om geld, levensbehoeften en onderstand aan de Saksische bezettingen van Harlingen, Franeker, Bolsward en Leeuwarden te brengen.

Twee zoo zware slagen benamen den Hertog van Saksen den moed, de vier Friesche steden die hem nog onderworpen waren, te blijven bezetten en te pogen om het verlorene te herwinnen. Uit dien hoofde zond hij, terwijl Karel in Zeeland vertoefde, om er gehuldigd te worden, gemagtigden naar Middelburg, die den 19den Mei eene overeenkomst

---

[1] Zie de plaat op bladz. 356.

met den jongen Vorst troffen, waarbij George van Saksen voor de som van 350,000 Rijnsche guldens, alle regten op Friesland aan het Oostenrijksche Huis afstond, eene overeenkomst derhalve waarbij de Bourgondische Nederlanden weder met één gewest vergroot werden.

Nadat de Saksische bezettingen van Harlingen en Leeuwarden den eed aan Karel van Oostenrijk hadden afgelegd, gingen de Staten van Friesland, ofschoon schoorvoetend, tot het huldigen van den nieuwen Heer over, die hiertoe de Stadhouder van Holland afvaardigde. De plegtigheid vond den

Het kwijten der *f* 350,000 die Karel voor Friesland betaalde, werd het graafschap Holland opgelegd, waarvan de Staten te dien tijde veel te doen hadden met het regelen van ieders aandeel in de belastingen. Dordrecht, zich beroepende op oude privilegiën, poogde met eene geringe bijdrage te volstaan, die het daarenboven grootendeels op de dorpen van Zuid-Holland, door het heffen van een bier-accijns, verhaalde. Men had dus meermalen in den boezem der Staten op het regelen der schildtalen of verpondingen aangedrongen, en ten gevolge daarvan was eene *Informacie* opgesteld, naar wier

Paus Adriaan VI.

1sten July te Leeuwarden plaats. Floris van Egmond, voorafgegaan door een wapenheraut, met een ontbloot zwaard in de hand, begaf zich naar de Oldehove, het voornaamste kerkgebouw der stad. Na het aanhooren der mis, trad hij voor het groote koor en ontving eerst de gelofte der geestelijkheid om trouw en onderdanig te zijn en toen van de edelen, heerschappen, regters en burgers den eed van hulde en gehoorzaamheid. Alvorens echter had de Stadhouder plegtig moeten verzekeren, dat het Land binnen drie maanden, buiten kosten der ingezetenen, van de Gelderschen ontslagen en in rust gebragt zou zijn. Ook bezwoer Egmond, in Karel's naam, het handhaven der vrijheden, voorregten, herkomsten en gewoonten der Friezen.

inlichtingen over het algemeen sints July 1515 de belastingen werden geregeld. [1]

---

[1] Deze *Informacie op den staet, faculteyt ende gelegentheyt van de steden ende dorpen van Hollant en Vrieslant, om daernae te reguleren de nyeuwe schiltaele, gedaen in den jare MDXIV*, is door de zorg van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde in den jare 1866 in het licht gegeven.

Leiden telde toen ongeveer 3017 haardsteden, Delft 2733, Haarlem 2714, Amsterdam 2532, Gouda 1694, Dordrecht 1500, 's Gravenhage 1198 (of met Haag-Ambacht 1485), Rotterdam 1137, Hoorn 1118, Alkmaar 889, Enkhuizen 720, Gorinchem 700, Edam 692, Naarden ongeveer 500, Monnikendam 471, Schiedam 470, Schoonhoven 460, Geertruidenberg 385, Oudewater 325, Medemblik 321, Woer-

Het verwerven van Friesland was vooraſgegaan door het herstel van de goede verstandhouding met

den 267, Heusden 247, Beverwijk 204, Vlaardingen 200, Weesp 105, Muiden 100.

2636, de heerlijkheid Assendelft 180, het baljuwschap van Egmond ongeveer 990, het platteland van het schout-

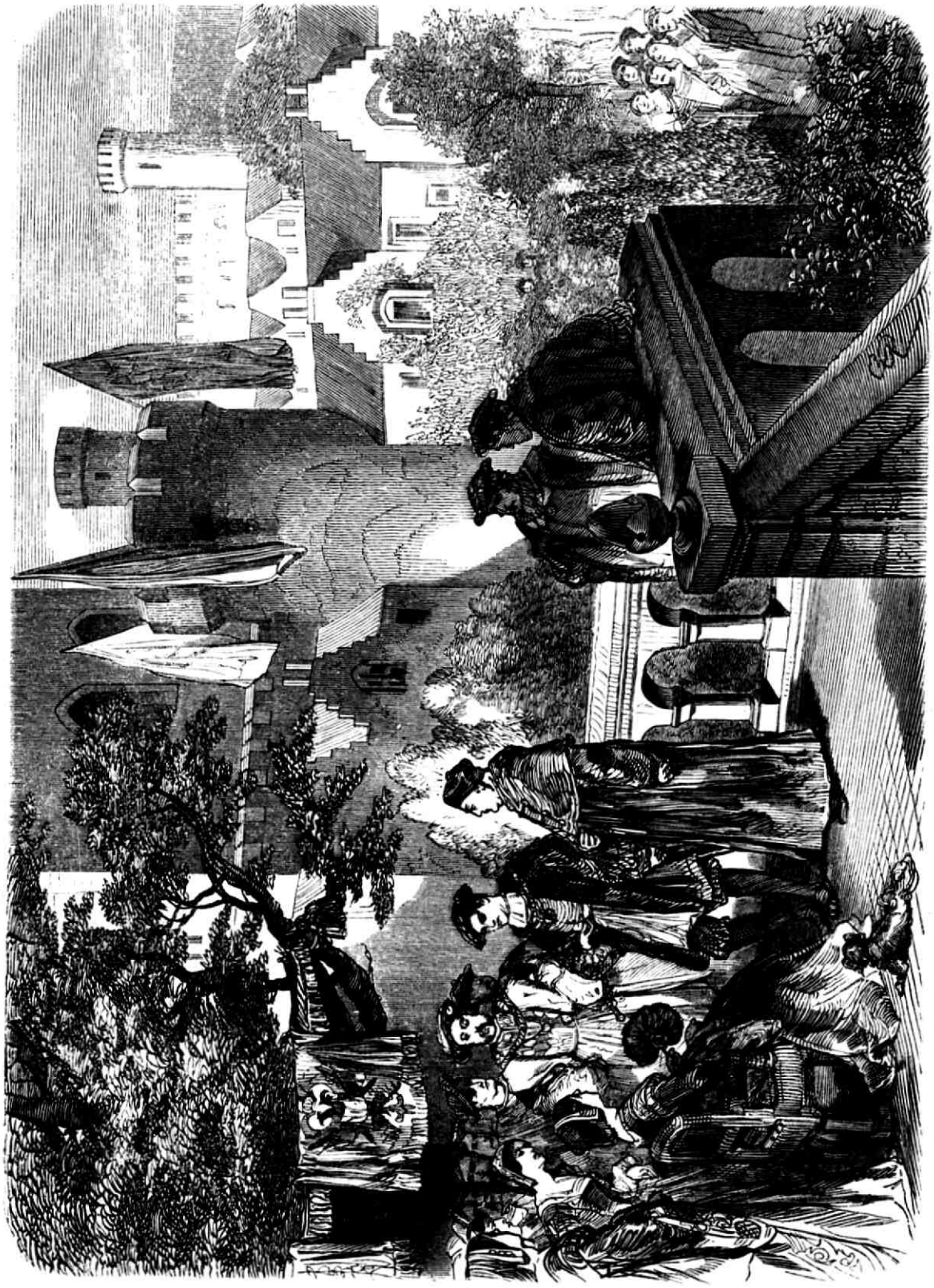

Karel V door Koning Henri VIII te Londen verwelkomd.

Het baljuwschap van Zuid-Holland had ongeveer 1640 haardsteden, dat van Beverwijk 632, dat van Brederode

ambacht Hoorn ongeveer 538, 't platteland onder Medemblik 138, 't platteland onder Enkhuizen 782, het bal-

Frankrijk. Karel had Graaf Hendrik van Nassau en Michiel Heer van Croy afgevaardigd, om Koning François met zijne komst tot den troon geluk te wenschen, en deze toenadering leidde tot het verdrag van 24 Maart 1515, waardoor beide partijen de veiligheid hunner grenzen verzekerden. Eene der bepalingen luidde, dat Keizer Maximiliaan en Koning Ferdinand drie maanden tijd zouden hebben om tot dit verdrag toe te treden, terwijl een ander een huwelijk in het vooruitzigt stelde tusschen Karel van Oostenrijk en Renée van Frankrijk, de zevenjarige dochter van Louis XII. Alle verschillen over grenzen en regten werden hierbij uit den weg geruimd, onderwijl de Nederlandsche gezanten die in naam van Karel manschap voor Artois en 't Koninklijk Vlaanderen deden, veelvuldige redenen vonden om over de welwillende ontvangst tevreden te zijn. François hechtte zelfs zijne goedkeuring aan het huwelijk van Graaf Hendrik van Nassau met Jonkvrouwe Claude, de eenige zuster van Filibert van Châlons, Prins van Oranje, ten gevolge van welken echt dat Prinsdom aan het Huis van Nassau gekomen is.

Daarop had François een wapenstilstand tusschen Prins Karel en Hertog Karel van Gelder bemiddeld, die te Delft gesloten, den 12den Juny zou aanvangen en vier maanden duren, in welken tijd zoowel de vijandelijkheden in de landen tusschen de Zuiderzee en de Maas, als in Friesland geschorst zouden zijn, en onderhandeld zou worden over een duurzamen vrede. Beide partijen hadden daarbij toegestemd, dat de Fransche Koning de wederzijdsche aanspraken op het hertogdom Gelder en het graafschap Zutphen zou onderzoeken en daarnaar uitspraak doen.

juwschap van Spanbroek 184, de stede Hem 236, de stede Abbekerk 158, de stede Westwoude 207, het baljuwschap van Nieuwburg 467, de Schagerkogge 370, de Niedorperkogge 412, Texel 648, Wieringen 370, Vlieland 204, het Nieuweland van st. Maarten 140, het baljuwschap van Amstelland, Waterland en de Zeevang 1041, de heerlijkheid Oosthuizen 108, de heerlijkheid Nieuwkoop 36, het platteland van 't baljuwschap van Gooiland 585, het baljuwschap van Loosdrecht 138, 't platteland van het baljuwschap van Woerden 168, de heerlijkheid Linschoten 39, het baljuwschap van Rijnland (waaronder de Lier, Monster c. a., Wateringen, Rijswijk en Voorburg) 1564, de heerlijkheid Naaldwijk 212, het baljuwschap van Wassenaar 592, het baljuwschap van Noordwijk 501, de heerlijkheid Warmond 84, de heerlijkheid Hazerswoude 111, de heerlijkheid Benthuizen 25, de heerlijkheid Voshol (Zwammerdam en Reeuwijk) 59, de heerlijkheid Hoogmade 22, Vlaardingerambacht 54, de stede 's Gravezande met Zandambacht 157, het baljuwschap van Delfland 712, de heerlijkheid Bleiswijk 75, de heerlijkheid Gouderak 50, 't platteland van het baljuwschap Schoonhoven 202, de baronnie van Liesveld 129, het platteland van Arkel 286, het Land van Heusden 544, de heerlijkheid Baardwijk 85, de heerlijkheid Oud-Heusden 28, de heerlijkheden Eethen en Meeuwen 87 en het baljuwschap van Schieland 575. —

Brielle en de Landen van Voorne en Putten, benevens IJsselstein en andere districten, werden in dezen staat niet vermeld, omdat ze geacht werden als "heerlicheden ende Landen op hen selven."

Prins Karel nam een werkzaam deel aan het bestuur en toonde zelf de teugels van het bewind te willen voeren. Hij besliste in zake van belastingen, veranderde de regeringen in verschillende steden en stelde een vreemdeling, Charles de Poitiers, Heer van Dormans, tot opper-opziener van het Hollandsche dijkwezen aan. Het scheen dus of hij bij deze beschikkingen zijn eed als Graaf vergat, daar niet allen strookten met 's Lands voorregten, die hij bezworen had.

De Heer van Chièvres poogde zich bij alle hof- en regeringsaangelegenheden op den voorgrond te stellen. Zoo vaak hij kon, deed hij zijn invloed op zijn vroegeren kweekeling gelden en trachtte vooral om 's Prinsen tante, de vroegere Landvoogdes Margaretha [1], te verdringen. Dit laatste gelukte hem maar al te zeer, zoodat de tusschenkomst van Keizer Maximiliaan noodig was, om haar aanzien te herstellen en aan hare regtmatige vorderingen op de schatkist gevolg te geven.

Karel's hovelingen spoorden den Vorst aan, om zich thans ook tot Koning van Castilië te doen uitroepen, ofschoon die wensch tegen de Spaansche staatsregeling streed, zoo lang 's Prinsen moeder, Koningin Joanna, nog leefde. In gevolge van dezen wensch, zond Karel zijn leermeester Adriaan van Utrecht naar Spanje, met volmagt om in zijne plaats te handelen en bij het spoedig te verwachten uiteinde zijns grootvaders Ferdinand het bestuur over gansch Spanje en Napels op zich te nemen. Werkelijk overleed de Koning van Arragon den 23sten January 1516. Doch de leiding van het Spaansche opperbestuur kwam nogtans niet aan Adriaan Boeijens. Mogten ook de Castiliaansche Cortes het besluit nemen, om Karel als de oudste zoon der Koningin als hun gebieder te erkennen, zij bleven aan Ferdinand's verordening hechten, dat gedurende 's Prinsen minderjarigheid de Kardinaal Ximenes den post van rijksbestuurder zou bekleeden. Ximenes, een even getrouw als schrander dienaar zijns meesters, die om zijne deugden, zijne strenge levenswijze en zijne allesopofferende vaderlandsliefde door het Spaansche volk als een heilige wordt vereerd, trof met Adriaan eene minnelijke schikking, die den Nederlander den titel schonk, maar de leiding der zaken voor den Spanjaard behield.

Ximenes besteedde niet alleen zijne krachten om den overmoedigen adel te beteugelen, maar ook om de onbezonnenheden schadeloos te maken, die Karel's Nederlandsche raadgevers in diens naam begingen. Sterker dan ooit drong deze Vorst thans aan om als Koning van Spanje en Napels uitgeroepen te worden. Ximenes zond vertoogen hiertegen in. Doch daar Karel's raden niet van hun eisch afzagen, besloot de wakkere staatsman, die Vorst en volk evenzeer beminde, 's Prinsen verheffing door te zetten.

De Cortes van Castilië werden bijeengeroepen, doch verklaarden zich met groote onstuimigheid

[1] Zie haar portret op bladz. 357.

tegen het voorstel. Maar de tachtigjarige Ximenes, wien men niets durfde weigeren wanneer hij zich op den voorgrond plaatste, rigtte zich op en sprak op zijn gewonen nadrukkelijken toon:

"Het komt hier niet op beraadslagen, maar op gehoorzamen aan. Onze Heer wil het, en ik zal zoo aanstonds bevel geven, dat men hem tot Koning uitroepe."

Dit geschiedde ook, in weerwil van al het morren der Castiliaansche Cortes, doch in Arragon, waar de Staten destijds nog in het bezit van grootere vrijheden waren en een Ximenes ontbrak, behield de gekozen regent, de Aartsbisschop van Saragossa, rang en invloed. Daar erkende men Karel onder geen anderen titel dan dien van Prins van Spanje.

Terwijl Ximenes met zeldzame trouw Karel's magt in zijne zuidelijke staten sterkte, orde bij de geldmiddelen invoerde en de verpande domeinen weder inloste, toonde Karel van Gelder niet de minste aarzeling om het bezworen bestand te schenden, dat aan zijne veroveringen in Friesland een einde had gemaakt. Op zijn aanstoken was Groote Pier voortgegaan met jagt te maken op de Hollandsche vaartuigen, wier bemanningen, zoo zij in hunne verdediging te kort schoten, nog even onmenschelijk als vroeger werden behandeld, ja in Juny 1516 gaf hij zelfs zijn veldoverste Swartzenberg bevel, om Leeuwarden, Franeker en Harlingen aan den Koning van Castilië te ontrukken.

Had Karel van Oostenrijk tot nu toe de hoop gekoesterd, dat de Koning van Frankrijk zijn invloed zou aanwenden, om zijn Gelderschen bondgenoot tot rust te brengen, nu de zaken dezen keer namen, vorderden zijn eer en belangen een magtig leger naar Friesland te zenden. Dit heir kwam den 14den Augustus voor Harlingen, en, aangevoerd door Floris van Egmond, Felix bastaard van Oostenrijk, Hendrik Graaf van Nassau, den Heer van Wassenaar en andere uitstekende krijgsoversten, verdreef het niet alleen de belegeringstroepen voor Harlingen en Leeuwarden, maar veroverde ook de meeste steden en sterkten die de Gelderschen nog in Friesland bezaten. Toen een zware watervloed op den 24sten November den voortgang der Bourgondiërs stuitte, waren de steden Sneek, Bolsward en Sloten nog de eenigen in Friesland waar de Geldersche heerschappij geëerbiedigd werd. Ook ondervond Groote Pier, dat zijne snoeverijen — hij noemde zich Koning van Friesland, Graaf van Sloten, Vrijheer van Hindeloopen, Kapiteingeneraal van de Zuiderzee — hem voor geene nederlagen behoedden: in Mei (1516) werd namelijk een goed deel zijner vloot, in het gezigt van Workum, overmeesterd. Hij moest zelfs vernemen, dat zijne wapenbroeders, die als krijgsgevangenen waren opgebragt, als zeeroovers gevonnisd, te Hoorn en elders met de galg werden gestraft.

Twee invallen der Gelderschen in Holland sloegen de ingezetenen met groot verlies voor den vijand af. Eene poging door Hertog Karel in Juny ondernomen, om IJsselstein te bemagtigen, mislukte geheel. Zijne soldaten, die zich deels als vrouwen, deels als geestelijken, hadden vermomd, stieten het hoofd te bersten. Een aanval op Nieuwpoort, in Augustus, bragt de vijand wel binnen dit steedje, doch de nieuw-benoemde Stadhouder van Holland, Graaf Hendrik van Nassau, drong hem tot een aftogt, die Hertog Karel op groot verlies te staan kwam. Hendrik had de wegen laten opbreken, en nu moesten de Gelderschen over slooten en weteringen zich een uitweg banen. Gelukkig wie met verlies zijner have ontkwam. Maarten van Rossem moest zijn harnas, Loef van Egeren zijn paard, Otto van Tellicht paard en harnas beiden achterlaten. Zeventien Gelderschen werden gekneveld naar 's Gravenhage opgezonden, waar zij óf onthoofd óf opgehangen werden. Het Hof van Holland waarvoor zij gebragt werden, erkende hun niet als krijgsgevangenen. Karel van Gelder ontkende den last tot vijandelijkheden gegeven te hebben, en deze verloochening stempelde zijne gevangen mannen van wapenen tot struikroovers.

Met Frankrijk werd het verdrag van Maart 1515 den 13 Augustus 1516 vernieuwd. Koning Ferdinand had namelijk het zuiden van Navarra veroverd en daardoor den Franschen Vorst bij vele andere grieven eene reden te meer tot verbittering gegeven. Nu aan Karel van Oostenrijk Ferdinand's nalatenschap ten deel viel, achtten beiden het wenschelijk, deze struikelblokken uit den weg te ruimen. Men sloot een verdrag omtrent de zwevende geschillen tusschen Frankrijk en Arragon, waarbij beide partijen bepaalden, dat de aangelegenheden van Navarra in der minne zouden afgedaan worden, zoodra Karel zoowel in het bezit van Arragon als Castilië zou getreden zijn. Voorts werd het voorgenomen huwelijk tusschen Karel en Renée opgezegd, doch daarentegen eene echtverbindtenis bepaald tusschen Karel en Louise, eene dochter van Koning François.

Kort daarna sloten de beide Koningen, in vereeniging met Keizer Maximiliaan, een verdrag te Brussel, waarbij de drie Monarchen een gemeenschappelijken krijgstogt tegen de Turken bepaalden, waartoe Paus Leo X de christen Vorsten had opgewekt (December 1516).

In January 1517 hadden de Bourgondiërs het voordeel dat zij door verstandhouding met de vijandelijke krijgsknechten Bolsward aan Karel van Gelder ontrukten. Doch deerlijk liep hun een aanval op Sneek tegen (20 January): over het ijs, onder aanvoering van Felix van Oostenrijk de stad genaderd, werden zij door een plotseling invallenden dooi gedrongen om hun opzet te laten varen.

Karel van Gelder toonde nogtans geneigdheid om Friesland aan Karel van Oostenrijk over te geven, zoo deze van alle aanspraken op Gelder en Zutphen afzag, hem de stad Grave en het Land van Cuyk inruimde, en den burg benevens het Ambt van Montfoort terugschonk. Met deze voorslagen vaardigde hij althans twee zijner raden tot Koning Karel af. Doch deze wilde in zoodanige voorstellen niet treden; alleen deed hij het tegenbod: Hertog

Karel 120,000 philipsguldens of 100,000 kroonen uit te betalen, zoo deze al zijne benden uit de Friesche gouwen terugtrok.

Onderhandelingen in dezen zin gevoerd, leiden tot niets. Daarom viel Felix van Oostenrijk het slot Hulkestein bij Nijkerk aan, dat hij stormenderhand veroverde en door buskruid liet vernielen (February 1517). Daarentegen verdreef Groote Pier de Bourgondiërs uit Hindeloopen, terwijl de Geldersche Hertog den Zwarten Hoop in dienst nam om hen tegen de Hollanders en de koningsgezinde Friezen aan te voeren. De eerste stad welke door die teugellooze bende aan Karel van Oostenrijk werd ontnomen, was het sterke Dokkum, dat zich bij verdrag op den 15 Juny overgaf. De Bourgondische bezetting bedong om met lijf en goed te mogen uittrekken. Doch zij mogt haar vaandel niet dan opgerold medenemen en moest het geschut achterlaten.

Het verlies van Dokkum was voor de Bourgondische Nederlanden een gevoeligen slag, doch gering bij hetgeen volgde. Naauwelijks was bepaald welke benden van de Geldersch-Friesche magt de veste zouden bezetten, of de overigen rukten onder Jan van Selbach naar Kuinre, waar Groote Pier hen met eene hulpbende van 400 man en 150 schepen verbeidde.

Uitgerust van den vermoeijenden togt, gingen allen den 24 Juny aan boord, met het voornemen West-Friesland aan te tasten. Door een gunstigen wind voortgestuwd, kwamen hunne vaartuigen binnen weinige uren voor Medemblik, "het nest waar de Bourgondische soldeniers den roof dien zij in Friesland verzamelden, te gelde maakten." Met deze uitspraak kon het niet anders, of Groote Pier zou stad en ingezetenen het deerlijkst lot bereiden, zoo hij zegevierde. De bezetting, uit slechts één vaandel bestaande, zwichtte na een dapperen tegenstand, en nu werden

Jan de Bakker te 's Gravenhage verbrand.

niet alleen deze Bourgondiërs afgemaakt, maar ook alle burgers, die hun hulp hadden geboden, nevens vele rustige ingezetenen met vrouwen en kinderen. Daarna vingen de Geldersche-Friezen aan te plunderen en brand te stichten. Zelfs de Kerspelkerk met haren toren werd eene prooi der vlammen. Niets dan het kasteel werd gespaard, dat Joost van Buren met eenige getrouwen verdedigde.

Na Medemblik's verwoesting keerden Groote Pier en de zijnen met buit beladen naar Friesland terug. Doch de Zwarte Hoop verlangde naar nieuwe roof en besloot om Alkmaar te verrassen. Alle plaatsen op den weg derwaarts werden verbrand, deerniet oogenblikkelijk geheel werd opgebragt, zich van verschillende gijzelaars meester maakten.

Om de stad Hoorn voor den Zwarten Hoop te beveiligen, deed Floris van Egmond, Heer van IJsselstein, den Huigendijk doorsteken, waardoor het Schermeer en den Heer-Hugowaard met elkander in een liepen en den terugkeer naar het westen hielpen versperren.

Na eenige dagen verliet het roofgespuis Alkmaar en toog over Limmen naar Beverwijk, waar eveneens geplunderd werd. Haarlem had tijdig krijgsvolk ingenomen, dat niet alleen deze veste beveiligde, maar de Gelderschen aanviel, toen deze den weg over Spaarndam insloegen. De Bourgondiërs waren ech-

Desiderius Erasmus.

lijk geschonden of op een hoog rantsoen gesteld, te weten Opperdoes, Twisk, Midwoud, Zwaagdijk, Berkhout, Avenhorn en Ursem. Toen de woestelingen in den laten avond Alkmaar bereikten en hun krijgsgeschreeuw: "Gelre! Gelre!" lieten weergalmen, was het voor de meeste ingezetenen te laat om te vlugten of hunne bezittingen in veiligheid te stellen. Zelfs was er geen tijd om zich te verzamelen. Dagen achtereen deden de vijanden niets dan plunderen, schenden en vernielen, waarbij zij zoo vele eetwaren, kleederen, juweelen en andere kostbaarheden wegroofden, dat daardoor de vrucht van jaren zwoegens te loor ging. Daarmede niet voldaan, brandschatten zij de Egmonden en andere dorpen, waarbij zij, wanneer de opgelegde cijns ter niet talrijk genoeg om den vijand te verpletteren. Zij slaagden alleen in het herwinnen van een deel van den buit en het bevrijden van eenige gevangenen.

Na hun aftogt uit Spaarndam door het in brand steken van het dorp verzekerd te hebben, kwamen de Gelderschen voor eene schans die de Amsterdammers bij het Huis ter Hart, in het ambacht van Polanen, opgeworpen hadden. Helaas, de weinigen dapperen die met de bewaking waren belast, konden de overmagt slechts korten tijd weerstand bieden: zij werden overweldigd en allen van het leven beroofd.

Toen toog de woeste hoop door de Amstellandsche veenen naar het Sticht. Over Abcoude bereik-

ten zij Utrecht, en vervolgens de Lek, die zij omstreeks Culemborg en Vianen overstaken. Nu verspreidden zij zich over de Vijf-Heerenlanden en den Alblasserwaard, waar inzonderheid Nieuwpoort en Langerak hunne woede ondervonden. Eindelijk sloegen zij het beleg voor Asperen. De dappere verdediging van dit steedje, dat zij stormenderhand bemagtigden, deed hun de overwinning duur koopen, eene reden voor deze woestelingen om eene vreeselijke slagting onder de ingezetenen aan te rigten. Niemand werd verschoond: eene zwangere vrouw op de baldadigste wijze ter dood gemarteld, een schoolmeester met al de leerlingen die hem omringden, binnen de wanden der Parochiekerk vermoord.

Graaf Hendrik van Nassau riep nu, in zijne hoedanigheid van Stadhouder, den vierden man uit alle steden en dorpen van Holland op. Naauw had hij hierdoor eene genoegzame magt, of hij volgde den vijand met een deel dier manschappen en sneed hem binnen Asperen allen toevoer af. Hiermede niet voldaan, trok hij over de Veluwe naar Arnhem, waar Hertog Karel zich op dat tijdstip bevond. Het geschut, bij Mariëndaal en aan de Klingelbeek geplant, begon groote verwoestingen aan te rigten.

Maar niet alleen naar de landzijde poogde de Stadhouder Holland te dekken, ook de kust moest beveiligd worden. Op eene dagvaart te Delft besloten de Staten, op Nassau's voorstel, een goed getal oorlogschepen ter bescherming van de Zuiderzee uit te rusten. Men ging nog verder en bepaalde om vrijbuiters tegen de vrijbuiters te wapenen. De Admiraal Anthonie van Houte, Heer van Fleteren, vaardigde te Enkhuizen, den 6 Augustus, een verlof tot vrije kaapvaart uit, waarbij hij ieder vergunde om "te rooven, branden, pilgeeren en dood te slaan de rebellen en vijanden des Konings en hunne goederen te aanvaarden en te houden voor goeden prijs en buit, zonder iemands wederzeggen." Deze maatregelen hadden al de gevolgen die men er van verwachtte, want weldra was de Zuiderzee van schuimers schoongeveegd. Te Bunschoten werd een deel van hunne schepen verbrand en de meesten in de Friesche havens opgesloten.

Inmiddels was het beleg van Arnhem met zooveel kracht voortgezet, dat Hertog Karel in onderhandeling trad. Hij was zoo gelukkig, een open oor voor zijne voorslagen te vinden, daar Koning Karel van verlangen brandde om naar Spanje te trekken ten einde er zich te laten kroonen. Beide partijen zonden dien ten gevolge gemagtigden naar Utrecht, die den 17 September een bestand voor den tijd van zes maanden teekenden. Karel van Gelder stond daarbij zijne regten op Friesland bewesten de Lauwers aan Karel van Oostenrijk voor 100,000 gouden zonnekroonen af, voor welke som zich de grenssteden Dordrecht, Amsterdam, Gorinchem en 's Hertogenbosch borg stelden. Aan de vreemde knechten zou de Gelderschman gelasten om Friesland binnen zes maanden of vroeger te ontruimen en het veroverde Asperen zou worden teruggegeven.

Nog eer het bestand geteekend was, te weten den 7 September, was Koning Karel te Middelburg naar Spanje onder zeil gegaan. Alvorens te vertrekken, had hij zijne tante Margaretha weder met de landvoogdij over de Nederlanden bekleed en haar de leden van zijn geheimen Raad bij het voeren van het bewind toegevoegd.

Karel betrad den 20 September te Villa-Viciosa in Asturië, den Spaanschen grond. De wantrouwende Chièvres deed al wat hij kon, om te beletten dat zijn meester Ximenes ontmoette. De grijze staatsman snelde den Koning wel te gemoet, doch werd op de reis, waarover hij zich zoo verheugd had, plotseling ziek. Hij moest te los Equillos stilhouden, van waar hij een brief aan den Koning liet schrijven, waarin hij in 's Vorsten belang deze dringend smeekte, om zich den Spanjaarden geheel als Spanjaard te toonen en den in Castilië zoo gehaten Nederlandschen hofstoet van zich te verwijderen. Ongelukkig begreep Karel de waarde van dit schrijven niet. Het door een van Ximenes tegenstanders ontworpen antwoord hield in, dat "de Kardinaal, wiens verdiensten zoo groot waren dat God haar alleen beloonen kon, en die voor den Staat reeds zooveel had opgeofferd, thans naar zijn kerspel terug mogt keeren om er in stilte en rust het overige zijner dagen te slijten."

Een zoo groote ondank voor zoo treffelijke diensten was meer dan de eenentachtigjarige grijaard verdragen kon. Hij overleefde het grievende antwoord slechts weinige dagen en stierf, door het Spaansche volk diep betreurd, den 18 November (1517).

Inmiddels had Karel, omstuwd door zijn broeder Ferdinand, den Hertog van Alva en andere vermogende edelen die hem verwelkomden, zijn togt voortgezet. Overal ontving men hem met groote staatsie en op vele plaatsen met onmiskenbare bewijzen van blijdschap. Het luisterrijkst was zijn verblijf te Valladolid, waar zijne krooning den 7 February 1518 plaats vond. Bij deze gelegenheid werden gedurende eenige dagen ridderspelen gegeven, waarop de Nederlandsche en Spaansche edelen met elkander in behendigheid wedijverden. Den derden dag trad Koning Karel zelf in de strijdperk met zijn opperstalmeester Zauzelles, een man van buitengewone kracht en ervarenheid. Alle omstanders volgden dien kamp met de grootste inspanning. Zoo als men voorzag, behaalde de achttienjarige Koning den prijs, die hem door de hand zijner zuster Eleonora werd toegereikt. [1]

Karel van Gelder had naauwelijks in het bestand eenige verademing gevonden, of hij stookte de Friezen tegen de Bourgondische heerschappij op, waarbij hij de verzekering gaf, dat zij op zijne voortdurende bescherming staat konden maken. Groote Pier bleef op de Zuiderzee kruisen. Alle schepen prijs ma-

[1] Zie de plaat op bladz. 360.

kende die hij magtig kon worden, liet hij de Hollanders die hij op de veroverde schepen vond, over boord werpen. In Augustus 1518 vermeesterde hij voor Hoorn elf Hollandsche schepen, bij welke gelegenheid 500 zeelieden omkwamen. Iets later nam hij eene Oostersche vloot, van welke de bemanning het er gelukkiger afbragt. Velen toch waren geboren Duitschers, en op dien grond kwamen zij met het betalen van een losgeld vrij. Op het einde van September deed hij in het holst van den nacht eene landing te Hoorn, waarbij hij zelfs binnen de stad geraakte. Hij vond echter bij de burgers een zoo dapperen tegenstand, dat hij weer moest aftrekken, zonder iets van aanbelang verworven te hebben. Ditmaal waren er geene vrijbuiters, die, zooals ten vorigen jare bij de ontmoeting voor Bunschoten de zee schoon veegden. De Stadhouder had bevolen van de Bourgondische zijde het bestand stipt na te komen en niet dan verwerenderwijze tegen de Gelderschen te strijden.

Behalve door de Gelderschen en Geldersche-Friezen werden de Hollandsche schepelingen in dit tijdperk gekweld door de Denen. Koning Christiern II, in 1515 met Elizabeth (Isabella) van Oostenrijk in den echt getreden, beklaagde zich, dat hem de bruidschat zijner gade nog niet was toegezonden. Uit dien hoofde liet hij onverwacht, op een oogenblik dat vele Nederlandsche schepen door de Sont stevenden, alle bodems uit Karel's erfstaten aanhouden. Evenwel bedacht hij zich binnen weinige dagen, zoodat de Hollanders die hunne schepen reeds verloren waanden, met den schrik vrijkwamen. Niet onwaarschijnlijk hadden zij die veranderde gezindheid aan de tusschenkomst eener in het Noorden gevestigde landgenoote te danken. Toen Christiern namelijk vóór zijne verheffing op den troon, als Landvoogd van Noorwegen te Bergen de aangelegenheden der noordelijke gewesten van de Deensche Monarchie bestuurde, had hij er betrekkingen aangeknoopt met het schoone Duifje, de dochter van Sigbrit, eene Nederlandsche vrouw, die, na eene fruitnering te Amsterdam gedreven te hebben, naar het Noorden was getogen, om er eene herberg te openen. Christiern had toen hij Koning werd, Duifje en hare moeder naar Kopenhagen meêgenomen, waar de Nederlandsche vrouw door de meerderheid van haar verstand, den Deenschen Vorst zoo geheel beheerschte, dat hij zelfs na den dood zijner geliefde, steeds haar oordeel bleef raadplegen. Daar Sigbrit zich te allen tijde zeer aan hare landgenooten verknocht betoonde, is het allerwaarschijnlijkst, dat zij het was, die het ontslag der aangehouden schepen bewerkte.

Keizer Maximiliaan die zijn kleinzoon nog kort vóór diens vertrek uit de Nederlanden naar Spanje een bezoek had gebragt, leed te dien tijde aan eene slepende ziekte, welke hem den 12 January 1519 te Wels, in Opper-Oostenrijk, uit het leven rukte. Hij werd te Wiener-Neustadt begraven, doch daar hij bij voorkeur in het trouwe Tirol had vertoefd, stichtte zijn zoon, Ferdinand I, te Innsprück in de Hofkirche, te zijner eer een gedenkteeken. [1] Van vrolijke en welwillende inborst, was hij tevens een vriend van avonturen, van stoute ondernemingen, van poëzy en muziek. Onafhankelijk in zijn oordeel, was hij evenzeer een trouw vriend. Enkele malen verbrak hij, wel is waar, een gesloten verdrag, wanneer dit hem hinderde, doch dit was een euvel, waaraan schier al zijne tegenstanders, en niet zelden in nog veel ruimer mate, mank gingen.

Konig Karel vernam te Barcelona het overlijden zijns grootvaders. Deze had hem reeds bij zijn leven de keizerlijke waardigheid toegedacht, en daar Karel niets liever wenschte, dan dit uitzigt verwezenlijkt te zien, wijdde hij zich aan dit onderwerp met hart en ziel. Zijn voornaamste tegenstander was François van Frankrijk, wiens gezanten, tot ergernis van alle ware Duitschers, met muildieren vol geldzakken bij de Vorsten rondtrokken om stemmen te winnen. Ook magtigde de Franschman Hertog Karel van Gelder, om tot het bereiken van dit doel, naar gelang der omstandigheden, aan zijne Duitsche vrienden de verdeeling van 50,000 Tournoische ponden toe te zeggen.

Een tweede tegenstander vond Karel in Friedrich van Saksen, de Wijze bijgenaamd, die door Leo X werd aanbevolen, omdat de Paus noch Karel noch François eene uitbreiding van magt gunde. De opperste Kerkvorst zag daarbij zelfs voorbij, dat Friedrich zich als een der ijverigste beschermers van Luther had doen kennen.

Keurvorst Friedrich betoonde echter volstrekt geen verlangen om de keizerlijke waardigheid te aanvaarden. Het gevaar, waarmede het voorttrekken der Turken het Duitsche-Rijk van jaar tot jaar meer bedreigde, eischte, volgens zijn gevoelen, een magtig Keizer, het liefst een Oostenrijker, daar deze in de ligging zijner erflanden den sterksten prikkel zou vinden om de ongeloovige vijanden met nadruk te bevechten. Hij zag, zoo deelde hij zijn ambtgenooten mede, in Koning Karel van Spanje alle eigenschappen, waarvan men eene krachtige regering kon verwachten, en daarom gaf hij dien Gentenaar zijne stem.

Het aanzien van den braven, belangeloozen Sakser besliste de zaak. De Keurvorst van Trier, die zich door het Fransche goud had laten verlokken, sloofde zich te vergeefs af, om aan te toonen dat de verkiezing van den Franschen Monarch grootere voordeelen dan die van den Oostenrijker aanbood. Hij trachtte te beweren dat de vereenigde Fransche en Duitsche legers eer de ongeloovigen zouden verslaan, dan de Duitschers alleen. De overige Vorsten merkten op, dat zoo François eenmaal gekozen was, deze veeleer zijne legermagt zou gebruiken tegen de Nederlanden of Italië, naar wier bezit hij zoozeer reikhalsde, dan tegen ze Turken.

Met uitzondering van den Trierschen Aartsbisschop, gaven alle Keurvorsten hunne stem aan Karel, wiens verkiezing terstond op den Frankfortschen

[1] Zie de plaat op bladz. 361.

Römerberg aan het volk werd bekend gemaakt (28 Juny 1519).

HOOFDSTUK XXXV.

KAREL VAN OOSTENRIJK, als Keizer KAREL V. [1]

IJverzucht tusschen Karel V en François I. — Onwilligheid der Spanjaarden om voor Karel's bijzondere belangen gelden op te brengen. — Karel's bezoek bij Henri VIII en Kardinaal Wolsey. — Zijne terugkomst in de Nederlanden. — Margaretha's magt wordt uitgebreid. — Graaf Hendrik van Nassau, Stadhouder van Holland, tot Kapitein-Generaal der krijgsmagt benoemd. — De Staten-Generaal dragen tot de kosten van Karel's krooning bij. — Onhandigheid van François I tegenover Henri VIII van Engeland. — Bijeenkomst te Grevelingen. — Opstand in Spanje. — De Franschen te Pamplona geslagen. — Karel V te Aken gekroond. — De Rijksdag te Worms — Ordonnantie tegen Luthersche boeken en Luthersche leeringen. — Christiern II van Denemarken te Amsterdam en Brussel. — Oorlog tegen Bouillon. — De Nederlanders winnen Mouzon, tastten Mezières aan en veroveren Doornik. — De oorlog der Franschen en Keizerlijken in Italië. — Doornik (Tournoi en het Tournésis) aan de Nederlanden gehecht.

(1519—1521).

Een renbode bragt het voor Karel zoo heugelijke berigt zijner verheffing tot den Duitschen Keizerstroon van Frankfort naar Barcelona binnen den fabelachtig korten tijd van negen dagen. 'sVorsten vreugde was even groot als de teleurstelling van François I, die nu te vergeefs zoo aanzienlijke schatten had verspild. Ofschoon beiden tot heden verschillende verdragen met elkander hadden aangegaan, die van hunne eenstemmigheid om den vrede te handhaven, schenen te getuigen, gloeiden zij van ijverzucht, en deze werd nu zoo zeer aangevuurd, dat zij eerst met hun afsterven eindigde.

François meende redenen van beklag te hebben, omdat Karel de zuidelijke helft van Navarra bezet bleef houden en aan Frankrijk het regt op het medebezit van Napels onthield. Karel daarentegen vond zich bezwaard, omdat het hertogdom Bourgogne door

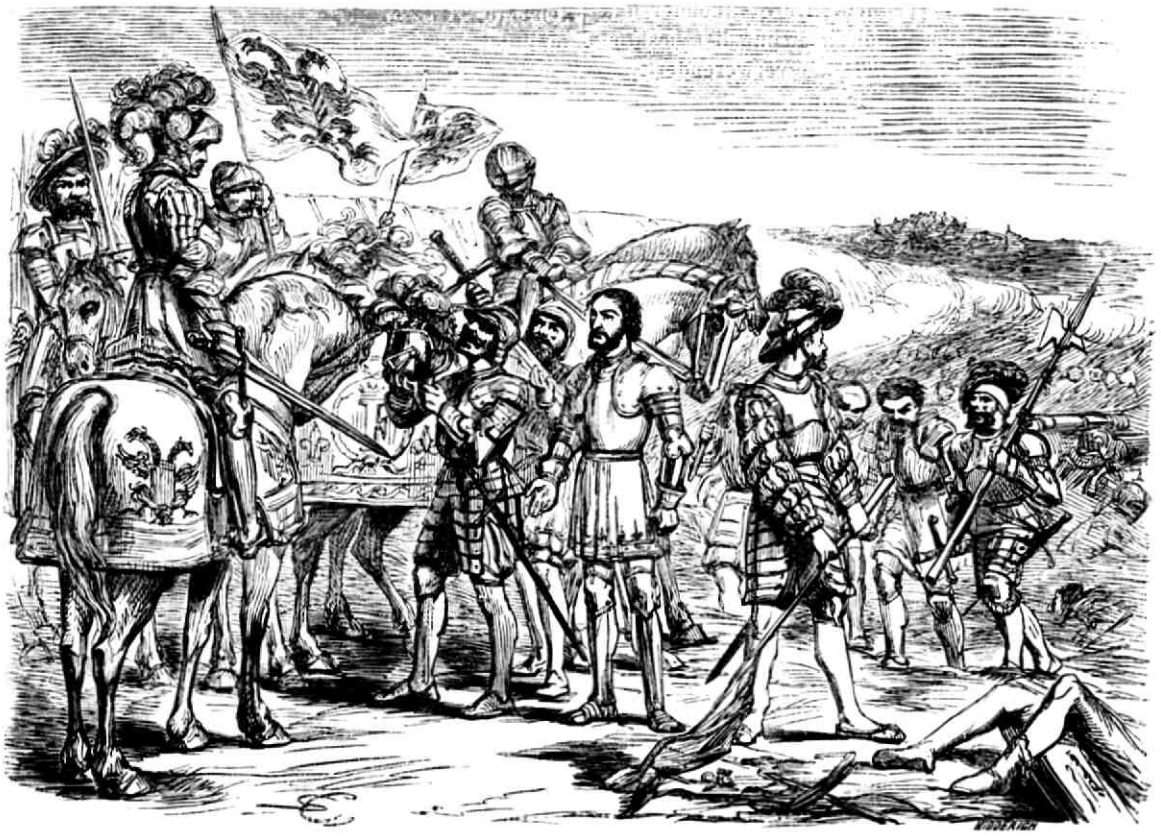

Slag bij Pavia.

de Fransche kroon als een opengevallen rijksleen was ingetrokken, de Franschen zich te Milaan genesteld hadden, en de Fransche Monarch voortging Karel van Gelder onderstand te verleenen.

Beide Vorsten waren elkander te zeer in krachten gelijk, dan dat het pleit niet tot langdurige worstelingen aanleiding moest geven. Karel was wel het opperhoofd des Duitschen-Rijks, Koning van Spanje, Napels en Sicilië, Heer der meeste Nederlanden en van de pas ontdekte bezittingen in Amerika; doch François kon, ten gevolge zijner veel hechter gegronde heerschappij in het vereenigde, goed afgesloten en welafgeronde Frankrijk over hulpbronnen beschikken, welke geenszins bij die van Karel achterstonden.

[1] Zie zijn portret op bladz. 363.

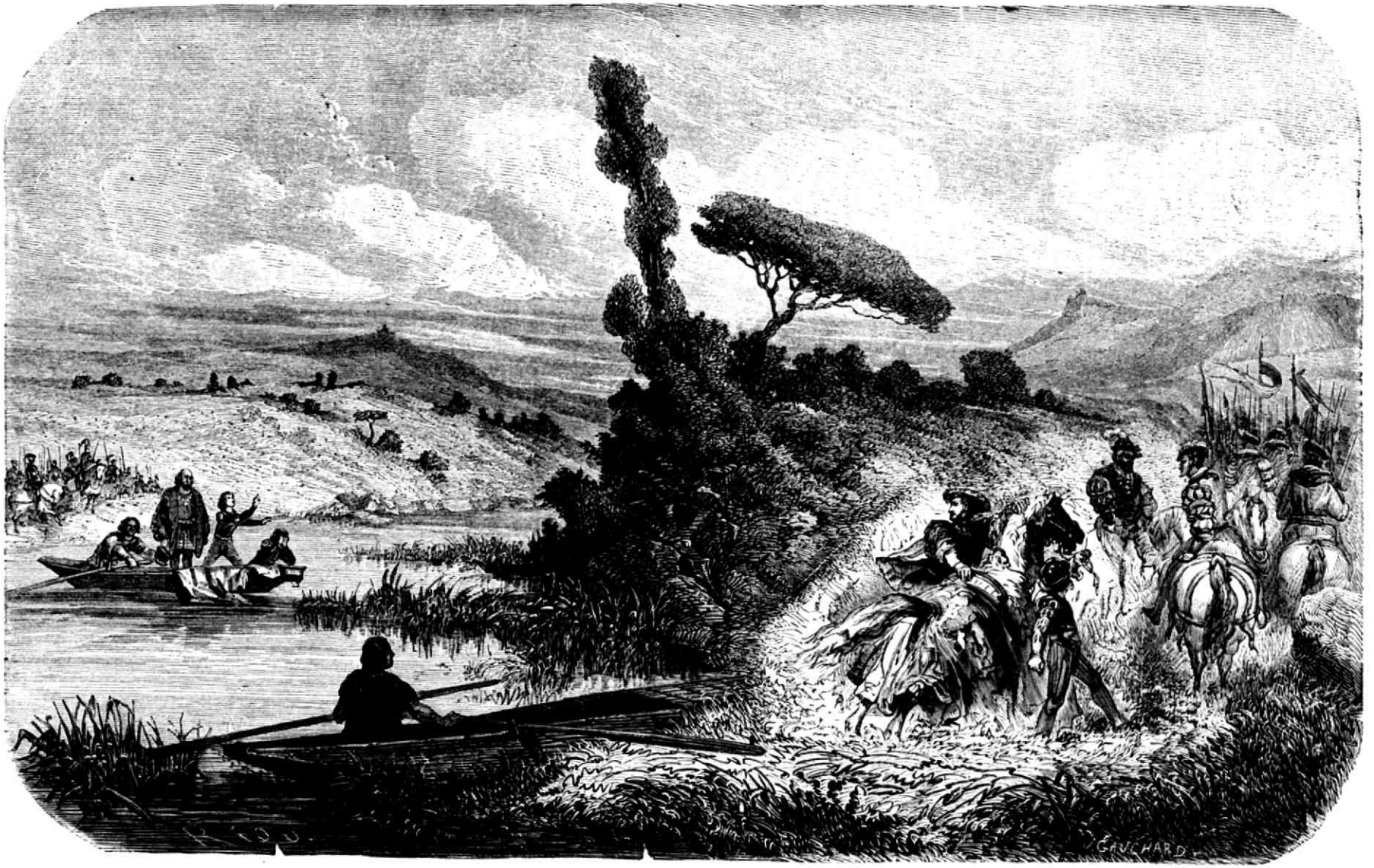

François I uit zijne gevangenschap bevrijd.

De jeugdige Keizer reikhalsde om zich naar Duitschland te begeven, doch toen hij in Maart 1520 de Cortes te Toledo bijeenriep om hun een geldelijken onderstand voor de reis te verzoeken, weigerden deze hem iets toe te staan, zoo lang hij zijne Nederlandsche raadslieden niet uit Spanje verwijderde en het bestuur aan inboorlingen toebetrouwde. Karel was over dit antwoord ten uiterste verbolgen. Maar, vernemende dat de ontevredenen door Koning François met geld en beloften werden ondersteund, vergenoegde hij zich met de penningen, die eenige welgezinde steden hem geschonken hadden en haastte zich om met de zeilvaardige vloot te vertrekken (20 Mei 1520). Het bestuur over Spanje droeg hij op aan zijn leermeester Adriaan Boeijens, die eenigen tijd te voren tot kardinaal was benoemd.

Daar de Keizer voorsloeg, dat de worsteling met Spanje spoedig zou aanvangen, brak hij zijne reis aan de Engelsche kust af, om Koning Henri VIII een bezoek te brengen. Zijne minzaamheid en schrandere berekingen wonnen het hart van den Britschen Minister en tevens dat van diens eersten staatsdienaar, den veelvermogenden Kardinaal Wolsey. Dezen laatste beloofde hij een blijvend jaargeld van 3000 pond, hetwelk hij spoedig tot 10,000 vermeerderde. Hij noemde hem zijn dierbaarsten vriend en deed hem de hoop opvatten, eens de pauselijke kroon te zullen erlangen. Zóó gelukte het hem François een bondgenoot te ontrooven, waarop deze reeds vast gerekend had, en zijne eigene krachten met die van een magtig nabuur te sterken.

Na deze welgeslaagde pligtplegingen zette Karel zijne reis naar de Nederlanden voort, waar hij door zijne tante, de Landvoogdes, zijn broeder Ferdinand, 's Lands edelen en vele vreemde gezanten met groote staatsie en door het volk met groote hartelijkheid werd ontvangen. Hij bevestigde Margaretha in het bewind, dat zij met zooveel ijver en waardigheid bekleedde. Hij schonk haar de magt om de Staten, die zich in alle zaken en omstandigheden tot haar moesten wenden, naar welgevallen bijeen te roepen, en onderwierp den grooten raad te Mechelen, het Hof van Holland en alle andere geregtshoven aan haar en den geheimen raad. Tevens verbood hij genoemde regterlijke collegiën om voortaan brieven van gunst, kwijtschelding of dergelijken te verleenen. Aan den Stadhouder van Holland, Graaf Hendrik van Nassau, droeg hij de waardigheid op van Kapitein-Generaal over de krijgsbenden, aan wien uitdrukkelijk werd geboden om den ingezetenen geen overlast aan te doen, maar zich met hare soldij te vergenoegen, voor wier stipte betaling men zorgen zou. Van de Staten-Generaal ontving Karel 200,000 kroonen als eene bijdrage voor de kosten zijner krooning.

Terwijl Karel in de Nederlanden toefde, bragt Henri VIII, om aan eene vroegere belofte te voldoen, een bezoek aan het Fransche Hof. Had François I daarvan partij weten te trekken, welligt zou het bondgenootschap tusschen Karel en Henri een geweldigen knak bekomen hebben. Doch de Fransche Vorst bedierf zijne belangen door eene onhandigheid. Hij had voor een schitterend kamp gezorgd, waar de ridders zich met velerlei krijgshafte spelen verlustigden. Henri bekroop daarbij den lust om zich eens met François te meten, en deze, die in het hanteeren der wapenen een meester was, nam niet alleen de uitdaging aan, maar wierp Henri na de eerste wendingen voor de oogen van al de verzamelde Franschen en Engelschen op den grond. Het afscheid was dien ten gevolge bijzonder koel. Ook reisde Henri terstond naar Karel, die hem te Grevelingen opwachtte. Deze, over dit tegenbezoek ten hoogste verblijd, behandelde zijne gasten — ook Wolsey was meêgekomen — met de grootste oplettendheid. Hij spaarde niets wat strekken kon om de Engelschen aan zijne belangen te verbinden (July 1520).

Intusschen was de vonk die in Spanje smeulde, tot een helle vlam aangewakkerd. Te Segovia werd een Regidor die afgevaardigde bij de Cortes was geweest, omdat hij voor het verleenen van een geldelijken onderstand aan den Koning had gestemd, door het graauw vermoord, dat daarop zijn huis plunderde en alle vrienden der Nederlanders een zelfde lot poogde te bereiden. Te vergeefs zond Kardinaal Adriaan krijgsvolk naar Segovia. Uit Burgos, uit Medina-del-Campo, uit Toledo en andere steden, ontvingen de opstandelingen zooveel hulp, dat de koninklijke troepen op de vlugt werden gejaagd. Er vormde zich eene Junta die het beleid der zaken op zich nam, terwijl een dapper, ervaren, maar tevens hoogst eerzuchtig man, Don Juan de Padilla, Koningin Joanna in schijn aan het hoofd der regering plaatste. De opstand breidde zich zelfs zoo uit, dat Adriaan naar Valladolid moest vlugten.

Karel toonde zich eindelijk genegen, om het een en ander wat de Junta van hem verlangde, in te willigen. Doch de eischen werden steeds grooter en stegen eindelijk tot eene hoogte, dat de edelen, inziende dat 's Vorsten vernedering de hunne moest na zich slepen, van partij veranderden. Zij keerden zich van de Junta af, om de zijde des Stadhouders te kiezen. Des te heviger ontbrandde de strijd. Maar de verovering van Tordesillas door de Koninklijke (5 December 1520) en de nederlaag van de Padilla bij Villalar (24 April 1521) verbraken de magt der opstandelingen. De stad Toledo was schier de eenige veste die nog weerstand bleef bieden. Verdedigd door Padilla's gade, Donna Maria, hield zij het nog eenige maanden uit, tot eerst zij en daarna de burg viel.

Gedurende deze beroerten had Koning François een leger naar Navarra gezonden. In den beginne had het verschillende overwinningen bevochten, ten gevolge waarvan verscheidene steden en sterkten in zijne magt vielen. Eindelijk echter ondergingen de Franschen eene nederlaag te Pamplona, die hen weer uit Spanje dreef.

Niettegenstaande deze beide oorlogen vond de krooning van Karel V in de Domkerk te Aken op

den 21 October (1520) plaats. Op een gouden troon gezeten, beantwoordde hij de vragen die de Aartsbisschop van Keulen tot hem rigtte, deed den eed voor het Hoogaltaar, ontving de zalving en de hulde der rijksgrooten en verhief daarna verscheidene edelen tot ridders. Na al deze plegtigheden vonden vele feesten plaats. Vooral blonk daaronder het noenmaal uit, dat op krooningsdag op het stedelijke Raadhuis werd gegeven. [1]

Van Aken vertrok Karel naar Keulen, waar hij een uitvoerigen brief aan de gezamenlijke Rijksvorsten rigtte, waarin hij hun uitnoodigde op den aanstaanden Driekoningendag (January 1521) te Worms te verschijnen, ten einde op den rijksdag aldaar nevens andere belangen de kerkelijke aangelegenheden der Duitsche landen te regelen en de eenheid des geloofs te helpen bewaren.

De Kerk toch verkeerde destijds in een deerniswaarden staat. Het aanzien der Pausen was gedaald. Het koopen van kerkelijke bedieningen en de verkoop van aflaten schokten het geloof der volken, die maar al te schaars leeraars als een Thomas van Kempen in hun midden zagen optreden. Toen de Wittenbergsche hoogleeraar Marten Luther in 1517 zijne stem tegen de aflaathandel verhief, die de Dominikaner monnik Johan Tetzel in Duitschland zoowel op straten en pleinen als in kerken en herbergen dreef, juichten duizenden den begaafden redenaar toe, en daarmede ving een strijd aan, die de Westersche Christenheid eerlang in twee partijen splitste. In den beginne bevroedde Paus Leo X het gewigt van dezen strijd niet, in de meening dat het slechts een monnikenkrakeel was, doch toen de Kardinaal Cajetanus hem berigtte, hoe groot de aanhang was, die Luther in Duitschland had verworven, sprak Leo, den 15 Juny 1520, den ban over den Wittenberger uit. Deze betuigde, willig al wat hij gezegd en geschreven had, te zullen herroepen, zoo men hem uit den Bijbel aantoonde, dat hij dwaalde, doch de pauselijke bul wierp hij den 10 December 1520 te Wittenberg op den brandstapel.

Bijzonder talrijk en schitterend was de vergadering der Rijksvorsten te Worms. De Pauselijke Nuntius Alexander sprak een scherp oordeel over de Saksischen hervormer uit, waarop de vergadering het besluit nam om Luther zelf te laten verschijnen en hem openlijk rekenschap en verantwoording af te vragen. Doch Keurvorst Friedrich van Saksen weigerde hiertoe zijne stem te geven, zoolang de Keizer Luther geen vrijgeleide en eene volkomen veilige terugreis beloofde. Eerst nadat Keizer Karel deze had bewilligd, ondernam de Wittenbergsche hoogleeraar den togt. Wel waarschuwde men hem, dat hij, even als Huss, het slagtoffer kon worden van trouwbreuk. Doch hij antwoordde: "Ik zal te Worms komen, al waren er zoovele duivels in de stad als pannen op de daken."

Den 18 April (1521) trad Luther voor de aanzienlijke vergadering, waar hij al de hem voorgelegde vragen met kalmte en tegenwoordigheid van geest beantwoordde. De slotsom zijner redenen was dat hij alles wilde herroepen, wat hij geschreven en gepredikt had, wanneer men hem uit de Heilige Schrift bewijzen kon, dat hij dwaalde. Hierop gaf de Triersche Kanselier hem ten antwoord, dat men niet bijeen gekomen was om met hem te twisten, maar alleen om hem te vragen, of hij al dan niet zijne gevoelens wilde herroepen?

"Welnu dan," hernam Luther, "daar er een bepaald en rond antwoord van mij verlangd wordt, zal ik er een geven, dat noch horens, noch tanden heeft, namelijk dit: Word ik niet door getuigenissen uit de Heilige Schrift of andere onwederlegbare bewijzen overwonnen — want ik geloof noch den Paus, noch de kerkvergaderingen alleen, daar het zeker is, dat zij dikwijls gedwaald en zich zelven tegengesproken hebben — dan kan en wil ik niets herroepen. Of zou het geraden zijn iets tegen het geweten te doen? Hier sta ik, ik kan niet anders. God helpe mij! Amen!"

Na deze verklaring ontving Luther berigt, dat hij kon afreizen. Hij ging en trok door Hessen en Thüringen naar Altenstein, waar hij plotseling scheen te verdwijnen. Doch het waren vriendenhanden, die hem aan eene vervolging onttrokken. Immers, schoon Keizer Karel met verontwaardiging den raad verwierp om met Luther te handelen, zoo als Sigismund met Huss, vaardigde hij toch een gebod uit, waarbij over den ketter Luther met al zijne aanhangers den rijksban werd uitgesproken, even als over al diegenen welke hem voortaan zouden beschermen.

Eene daarmede overeenkomstige ordonnantie werd in de Nederlanden afgekondigd, waar velen Luther's geschriften reeds in 1518 kenden en lazen. Zelfs hooggeplaatste personen hechtten hunne goedkeuring aan 's hoogleeraars pogingen. De Stadhouder van Holland, Hendrik van Nassau, vermaande in 1519 de Haagsche geestelijkheid om "het Evangelie van Christus te prediken, met alle opregtheid, zooals Luther het predikte," en zelfs de Bisschop van Utrecht, Filips van Bourgondië, de vriend van Erasmus, dacht gunstig over eene kerkhervorming.

Het bevelschrift dat in de Nederlanden den voortgang der kerkelijke beweging poogde te stremmen, werd den 8 Mei (1521) uit Worms aan de Landvoogdes toegezonden. Bij trompetgeschal werd het den volke op de hoeken der straten in alle Nederlandsche steden voorgelezen. Luther's schriften moesten overal, waar men hen vond, worden opgebragt en verbrand. Niemand zou boeken mogen schrijven en drukken, verkoopen of koopen, waarin gevoelens werden gevonden tegen de H. Kerk, den Paus, de prelaten enz. "Indien iemand dit edict mogt overtreden, zou hij op staanden voet schuldig worden verklaard aan de misdaad van gekwetste majesteit en de straf moeten dragen op die misdaad door de wetten gesteld."

Gelukkigerwijze werd dit gebod in den aanvang

[1] Zie de plaat op bladz. 365.

met weinig strengheid ten uitvoer gelegd. Niemand ten minste werd dadelijk beschuldigd, veel minder overtuigd en als zoodanig gestraft. Het bleef voor-eerst bij waarschuwing en bedreiging. 's Keizers ordonnantie had echter de harten der Lutherschen ontroerd. In vele gezinnen heerschte groote onrust, ja zelfs in eenige kloosters, zooals in het Augustijnerklooster te Antwerpen, welks broederen, voor het grootste deel althans, Luthersgezind schijnen geweest te zijn.

Eene andere onrust beroerde een ander convent, het Karthuizerklooster te Amsterdam. Daar kwam in July 1521 Christiern II van Denemarken een gastvrije ontvangst vragen. [1] Hij was naar de Nederlanden gekomen om zijn zwager, Keizer Karel V, om onderstand te verzoeken tegen zijne oproerige onderdanen. De Keizer ontving hem te Brussel, doch, ofschoon hij den echtgenoot zijner zuster hulp toezeide, was deze zoo weinig afdoende, dat Christiern in 1523 Denemarken als vlugteling verlaten moest.

Terwijl Christiern te Brussel vertoefde, liep een veldtogt ten einde, die van zoo onverwachte zijde was uitgelokt, dat de veetebrief Karel een glimlach had afgeperst. 's Keizers tegenstander was Robert de la Marck, Hertog van Bouillon en Prins van Sedan. Bewerende in zijn klein landje onbeperkt heerscher te zijn, achtte hij zich door een regterlijk vonnis in 's Keizers naam over het bezit van Hierges geslagen, zoozeer beleedigd, dat hij in 1520 met Fransche hulp in het hertogdom Luxemburg was gevallen en het beleg voor Virton had geslagen. Karel droeg aan Graaf Filips van Nassau en aan den Ridder Franz von Sickingen de taak op om den vermetele te straffen. De keizerlijke troepen vielen allereerst in het prinsdom Sedan, waar achtereenvolgens de kasteelen Logne, Messaincourt en Floranges gewonnen en geslecht werden. Vervolgens kwamen zij voor Bouillon, dat algemeen voor onwinbaar werd gehouden. Doch Graaf Filips en de Ridder von Sickingen wisten alle hinderpalen te overwinnen, en omstreeks het midden van 1521 trokken zij de vesting als overwinnaars binnen. Het kasteel werd ontmanteld, de stad verbrand en de puinhoopen aan den Luikschen Bisschop overgeleverd.

Na deze strafoefening rukten de Keizerlijken het

Jacob Turk brengt een voer stroo binnen Rhenen.

grondgebied van Koning François binnen, den roervink, die de la Marck had opgestookt. Den 14 Augustus kwamen zij voor Mouzon, welks bezetting drie dagen achtereen een dapperen weerstand bood, doch toen, den moed latende zinken, in onderhandeling trad. De Franschen gaven zich op genade over. Doch werd deze verleend, zoo werd zij niet ver uitgestrekt, want brandschattingen en plunderingen beroofden de ingezetenen van schier al wat zij bezaten.

Het keizerlijke leger trok nu tegen Mezières op, dat den 31 Augustus geheel was ingesloten. Woedend was de aanval, maar niet minder heldhaftig de verdediging, zoodat het einde was, dat toen een Fransch ontzettingsleger van de zijde van Rethel kwam opdagen, de Graaf van Nassau en von Sickin-

[1] Zie de plaat op bladz. 368.

gen van hun plan tot verovering afzagen.

Deze teleurstelling was niet alleen het gevolg van Bayard's heldenmoed, maar ook van zijn schrander beleid. Het was den Franschman namelijk overgebriefd, dat de beide Keizerlijke aanvoerders het met elkander oneens waren geworden, en dat von Sickingen den Graaf van Nassau verdacht, van de Franschen met opzet te verschoonen. Om deze verdenking aan te wakkeren, schreef Bayard een brief aan Robert de la Marck, waarin hij deze kennis gaf, dat, zoo Felix van Nassau nog tot de Franschen wilde overgaan, gelijk Robert hem daarop hoop had gegeven, hij het dan spoedig moest doen. Dezen brief stelde hij een eenvoudigen boer uit de omstreken van Sedan ter hand, die hem midden door de posten van von Sickingen aan zijn adres zou bezorgen. Alles ging zoo als Bayard het wenschte: de boer werd aangehouden, en den brief viel von Sickingen in handen. Deze stampvoette van woede over 's Graven vermeende verstandhouding met den vijand, en Nassau niet minder over de onbeschaamde beschuldiging. Er ontbrak weinig aan, of beiden hadden hunne troepen tegen elkander aangevoerd. Het was van dezen twist, dat Bayard gebruikt maakte, om de versterking, die van Troyes over Réthel aanrukte, gelegenheid te geven, binnen Mezières te geraken.

Graaf Felix wilde den aftogt niet bevelen, zoo lang hij in het onzekere verkeerde omtrent den voorraad van levensmiddelen en oorlogsmaterieel die zich binnen de veste bevond. Om tot deze kennis te geraken, beval hij een zijner officieren, die een vriend bij de Fransche bezetting had, van deze een flesch wijn voor zich te laten verzoeken en den bode af te rigten om bij deze gelegenheid een weinig binnen de wallen om zich heen te zien. Bayard, voor wien de komst van den bode niet verborgen bleef, liet in allerijl eene menigte ledige vaten met water vullen, en daarop moest de officier den bediende naar den kelder geleiden. Deze overtuigde zich nu door den klank en de zwaarte der vaten, dat zij allen vol waren, en deelde dit, zonder eenige list te vermoeden, aan zijn heer mede. Dit gaf den uitslag aan Felix's voornemen: na vier weken vóór Mezières kruid en lood verspild te hebben, trok hij, zonder iets gewonnen te hebben, af (October 1521).

Gelukkiger was Graaf Hendrik van Nassau op de zuidwester grenzen van de Nederlanden, waar de Hertog d'Alençon het platteland van Artois en Henegouwen had verontrust, doch, bij gemis van de noodige manschappen en gelden, weinig uitrigtte. Den 21 July met een leger van 15,000 man voor Doornik gekomen, tastte deze Nassauer de stad zoo geweldig aan, dat er groote moed noodig was om die aanvallen weêrstand te bieden. [1] François I, te Amiens teruggehouden, kon, hoe gaarne hij het wenschte, de veste niet te hulp komen, wier bevolking eindelijk, den 2den December, het besluit nam, zich aan den Keizer te onderwerpen en hem voor soeverein te erkennen. De Fransche bevelhebber des Loges handhaafde zich nog eenige dagen op het kasteel, maar geen ontzet ziende opdagen, verliet hij den 16den Doornik door de Porte de st. Martin, tot aan de Fransche grenzen door Keizerlijke ruiters vergezeld.

Daags na dezen uittogt (17 Dec.) zwoeren de in-

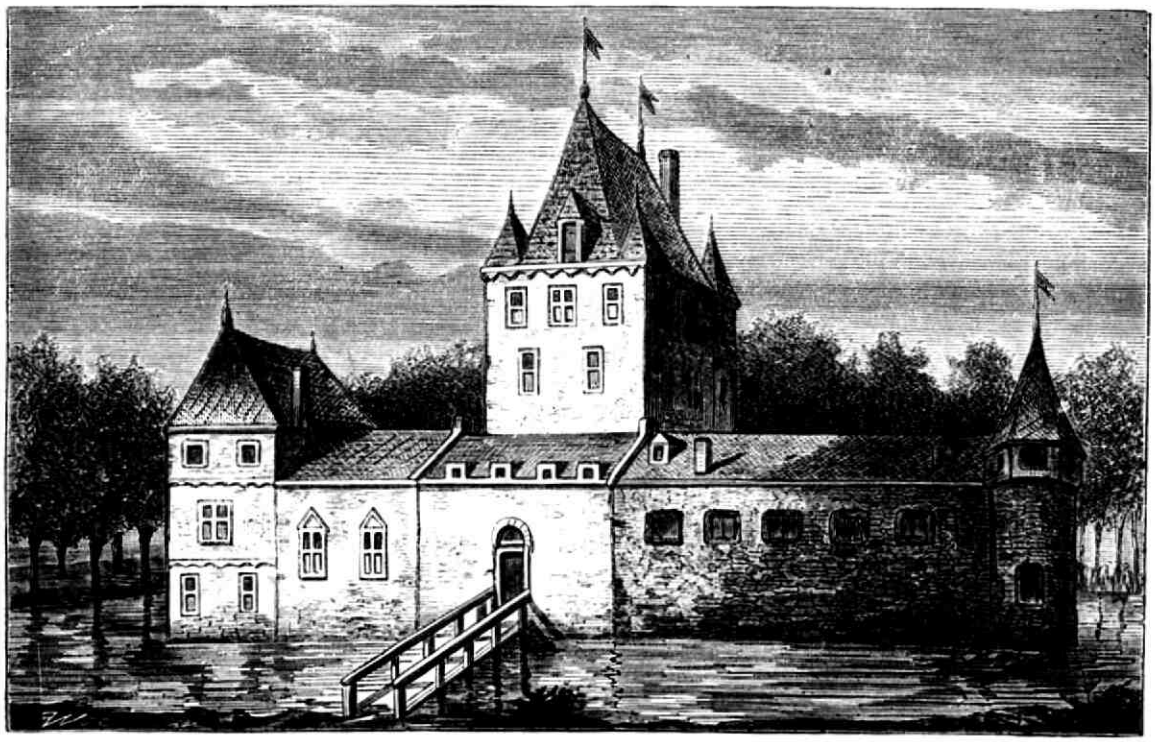

Het Kasteel ter Horst, bij Rhenen, in het voorst der 16de eeuw.

[1] Zie de plaat op bladz. 369.

gezetenen van Doornik trouw en gehoorzaamheid aan Keizer Karel, uit den Huize van Oostenrijk, onder belofte, dat zij goede en getrouwe onderdanen zouden zijn, dat zij zijne schade en nadeel zouden schuwen en te niet doen, daarentegen zijn voordeel bevorderen, en zijn erfdeel helpen bewaren, inzonderheid zijne heerlijkheid en de grenzen van het Land van Doornik (het Tournésis).

Begunstigde het oorlogsgeluk Karel op de Fransch-Nederlandsche grens, in Italië behaalde hij eveneens belangrijke voordeelen op zijn tegenstander. Paus Leo en de kleinere Italiaansche Vorsten traden met geestdrift toe tot het door hem voorgeslagen verbond, dat ten oogmerk had de Franschen uit hun vaderland te verjagen. Om dit te verhoeden, beval François aan een aanzienlijk leger onder den Maarschalk de Lautrec, om naar Lombardije op te rukken. Doch zijn veldheer weigerde af te reizen, zoo men hem niet ten minste 300,000 gouden kroonen medegaf. De Koning beloofde den krijgsman onder eede dat hij dit geld te Milaan zou vinden. Ook gaf François zijn opzigter van finantiën, Semblançai, bevel, de verlangde som ijlings over te maken. Maar de Koning had buiten zijne moeder gerekend: deze vorderde het geld van Semblançai af en hield het achter. Geen wonder dat de Lautrec, die zonder geld zijne troepen niet bijeen kon houden, de eene plaats na de andere moest opgeven en eindelijk van de talrijke Fransche bezittingen in Italie niets overhield dan Genua, Cremona en het kasteel van Milaan.

Keizer Karel kon dus tevreden zijn over de krijgsgebeurtenissen van 1521. Voor zijne Nederlandsche Staten was het van belang, dat het tusschen Vlaanderen, Artois en Henegouwen ingeklemde Doornik daarmede vereenigd werd. De Vlamingen verlangden dat het bij hun Graafschap werd ingelijfd, doch, op het verzoek der Tournaisiens, besliste Karel, dat stad en landschap een afzonderlijk gewest zouden blijven uitmaken, dat zij eigen afgevaardigden tot de Staten-Generaal zouden zenden en onder een eigen stadhouder staan.

Graaf Hendrik van Nassau, die de Tournaisiens daarbij verdedigde, had niet slechts de veste met het zwaard voor den Keizer gewonnen, hij had hem ook de harten zijner nieuwe onderdanen verzekerd.

HOOFDSTUK XXXVI.

KAREL VAN OOSTENRIJK, als Keizer KAREL V.

(Vervolg.)

VAN HET VERWERVEN DER HEERLIJKHEID DOORNIK TOT HET VERKRIJGEN DER HEERLIJKHEDEN UITMAKENDE HET STICHT UTRECHT.

Karel schenkt zijn broeder Ferdinand zijne Duitsche erflanden. — Hij helpt Adriaan Boeijens op den Pauselijken zetel. — Opstand in Valencia. — Karel's vernieuwd bezoek aan het Engelsche Hof. — Oorlogsbedrijven in Picardië, Artois, Biscaye en Italië. - Geloofsonderzoekers in de Zuidelijke Nederlanden aangesteld. — Voes en van Esschen te Brussel verbrand. — Mollerus door het Antwerpsche volk bevrijd. — De laatste Geldersche krijgsbenden uit Friesland verdreven. — De Graaf van Buren en de Hertog van Norfolk winnen Braye, Roye en Montdidier. — Karel van Oostenrijk in verbond met Paus Adriaan en de Venetianen tegen de Franschen. — Dood van Adriaan VI. — Veldslag aan de Sesia. — Dood van Bayard. — Frankrijk van alle zijden bestookt. — Vruchteloos beleg van Marseille. — François verovert Milaan. — Oproer te 's Gravenhage. — Jan de Bakker verbrand. — Slag van Pavia. — François I krijgsgevangen te Madrid. — Verdrag van Madrid. — Koning François uitgewisseld. — Verdrag van Breda. — De Koning van Engeland sluit een verdrag van onderlinge verdediging met de Regentes van Frankrijk. — Huwelijk van Karel V en Isabella van Portugal. — Het Heilig Verbond door Paus Clemens VII tegen den Keizer gerigt. — Karel's gezant te Rome verwekt daar een opstand. — Plundering van Rome door de Keizerlijken. — Geboorte van Prins Filips (Filips de Tweede). — De Keizer bekomt de Genuezen tot bondgenooten. — De Franschen moeten met groot verlies het beleg van Napels opheffen, dat door Filibert van Oranje wordt verdedigd. — Treurige staat van het Sticht Utrecht. — Verdrag waarbij Karel van Oostenrijk tot Landsheer van Overijssel wordt aangenomen. — De oorlog tegen Gelder voortgezet. — 's Gravenhage door Maarten van Rossem geplunderd. — Karel van Gelder verklaart Hendrik van Beijeren van de bisschoppelijke waardigheid vervallen en doet een nieuwen Bisschop kiezen. — Verovering van Hasselt, Hattem en andere sterkten. — Bestand met de Koningen van Frankrijk en Engeland. — Harderwijk veroverd. — Utrecht door de Bisschoppelijken hernomen. — Tiel door de Hollanders aangevallen. — De Utrechtschen erkennen Karel als Heer des Lands. — Plegtige overdragt van het hoog bewind te Utrecht.

(1521—1528.)

Karel van Oostenrijk had in 1521 zijne erflanden met Doornik en het Doornik sche vergroot, doch tevens een blijk gegeven, dat hij niet alles aan de vermeerdering zijner magt ten offer wilde brengen. Ofschoon zijn grootvader Maximiliaan hem uitdrukkelijk tot zijn opvolger in zijne Duitsche erflanden had benoemd, en Karel deze sedert 1519 had bestuurd, stond hij echter op den Wormser rijksdag zijn broeder Ferdinand edelmoedig verscheidene gewesten af, te weten het aartshertogdom Oostenrijk, en de hertogdommen Steyermark (Stiermarken), Krain (Carniole) en Kärnthen (Karinthië), met al hunne onderhoorigheden. Daarmede niet voldaan, voegde hij in 1522 aan Ferdinand's staten het Vorstelijk Graafschap Tirol, benevens de Oostenrijksche bezittingen in Schwaben (Zwaben) en den Elsass toe.

Begiftigde Karel ruimschoots zijn broeder, zoo vergat hij ook zijn leermeester, Adriaan Boeijens (Adriaan Florisz), niet, toen Leo X, den 2 December 1521, uit het leven werd gerukt. Nadat de verschillende partijen in het Conclave elkander met veel drift bestreden hadden, wist Karel te bewerken, dat de meeste kardinalen hunne stemmen op zijn opvoeder, den tot stadhouder van Spanje verheven Utrechtenaar uitbragten (9 January 1522). In strijd met de gewoonte veranderde deze niet van naam toen hij op den H. Stoel werd geroepen: hij bleef

zich Adriaan noemen en was onder de pausen van dien naam de zesde. Regtschapen en braaf, ging het heil der Kerk hem na aan het harte, doch hij miste de kracht om doortastend te handelen, eene eigenschap in dezen tijd zoo bijzonder noodig. Hij wenschte evenzeer eene kerkhervorming als zijn meer begaafde tijd- en landgenoot Desiderius Erasmus, al kon hij geenszins zijn zegel hechten aan de wijze waarop Luther die taak had aangevangen. [1]

Niettegenstaande met den val van Toledo de rust in Castilië was hersteld, luidden vele berigten die uit Spanje aan het Keizerlijke Hof werden gezonden, geenszins aangenaam. Een oproer was in Valencia uitgebroken, waartoe de hoogmoed, de aanmatigingen en verdrukkingen des adels aanleiding hadden gegeven. De edelen verzuimden 's Lands verdediging tegen de menigvuldige verwoestende invallen der Mooren op de kusten, en toen de burgers zich te dien einde zelven wapenden, wilden zij dit niet toestaan, maar poogden bij den Keizer te bewerken, dat hun dit verboden werd. Het hierdoor geweldig verbitterde volk kwam welhaast op de been en maakte zich nu aan groote misdaden en buitensporigheden schuldig, die geen einde namen dan nadat de Koninklijken beslissende overwinningen behaald hadden. Ten einde hiertoe krachtig mede te werken, besloot Karel zelf naar Spanje te gaan. Hij rustte hiertoe een vloot uit van 150 schepen, die 6000 voetknechten en een groot aantal vrijwilligers aan boord had, van Middelburg afzeilde en in last had, hem te Southampton af te wachten.

Alvorens toch den Spaanschen grond te betreden, wenschte Karel een nieuw bezoek aan het Engelsche Hof te brengen, ten einde de overeenkomsten met Henri VIII ten opzigte van François I grooter kracht bij te zetten. Na den 24 Mei 1522 zijne tante Margaretha op nieuw het hoog bewind in de Nederlanden toevertrouwd te hebben, begaf hij zich te lande naar Calais, van waar hij in vier uren naar Dover overstak. Aan Henri's hof, waar hij met groote vreugde werd ontvangen [2], bragt hij zes weken door, gedurende welken tijd hij zoowel den Koning als den Kardinaal Wolsey steeds meer aan zich wist te verbinden. De laatste toonde zich in den beginne wel een weinig beleedigd, dat hij bij het verkiezen van een Paus voorbijgegaan was, doch Karel stilde zijne gevoeligheid door de opmerking dat Adriaan wegens zijne hooge jaren, wel spoedig voor een ander plaats zou moeten maken. Groote toezeggingen vervulden Karel's hart met blijdschap toen hij den 16 July te Santander in Spanje voet aan wal zetten. Hij had zich te Londen met Henri's dochter, de zevenjarige Mary, verloofd, welk huwelijk voltrokken zou worden, wanneer de bruid den ouderdom van twaaf jaren bereikt zou hebben.

Bij het voortzetten zijner reis ontving de Keizer een bode van den nieuwen Paus, die hem mededeelde dat de H. Vader, op het punt om naar Italië af te reizen, zijn vroegeren leerling vooraf nog eens wenschte te spreken. Karel antwoordde, dat dit moeijelijk zou kunnen geschieden, doch dat Adriaan daarom zijne reis niet moest uitstellen. Te zelfder tijd berigtte hem zijn veldheer Ferdinand Cortez, dat hij voor hem het magtige rijk van Montezuma, het uitgestrekte en magtige Mexico, had gewonnen, dat, naar hij meende, met het volste regt den naam van Nieuw-Spanje mogt dragen.

Karel betoonde tegenover de overwonnen opstandelingen van Valencia eene buitengemeene zachtmoedigheid. Slechts tusschen de zeventig en tachtig personen, meerendeels tot het laagste gespuis behorende, sloot hij van de algemeene vergiffenis uit, en van niet meer dan acht bevestigde hij het doodvonnis.

Overeenkomstig de Londensche afspraken, zond Koning Henri den Graaf van Surrey naar België, om met de Nederlanders, onder Floris van Egmond, de Franschen in Picardië te bestoken. Men opende den veldtogt met het beleg van Hesdin, doch na verloop van twee maanden moesten de bondgenooten hun kamp voor deze veste opbreken, dewijl de pest en de roode loop hun veel volk deden verliezen. Evenmin gelukte het hun Thérouanne te heroveren, zoodat het geheele voordeel van den veldtogt van 1522 in het nemen van het kasteel van Renty bestond. In Spanje had men echter den Franschen eene groote nederlaag in Biscaye bereid, terwijl Karel's krijgsbenden in Italië Genua en alle overige sterkten voor hunne wapenen deden zwichten.

De Lutherschen in de Nederlanden, van den schrik bekomen, die de ordonnantie van den 8sten Mei 1521 had te weeg gebragt, lieten zich op vele plaatsen weder zien en hooren, vooral in het hertogdom Brabant. Margaretha verbood hun terstond deze bijeenkomsten en leide aan hen eene geldboete op, die men van overhelling tot de nieuwe leer overtuigde. Maar wel bevroedende, dat dit niet genoeg was, vermaande zij in een openbaren brief aan alle godsdienstige gestichten en inrigtingen om de predikstoelen alleen voor verstandige en achtenswaardige mannen te ontsluiten, die zich zich steeds van eene deftige en voorzigtige taal zouden bedienen en over de Hervormers en hunne leerstellingen het zwijgen bewaren. Ongelukkig werd olie in het vuur gegoten door het aanstellen van twee geloofsonderzoekers in de Zuidelijke Nederlanden, Frans van der Hulst, raadsheer in het Hof van Brabant, en de Karmelieter monnik Nicolaas van Egmond, beiden door Erasmus afgeteekend als lieden, die, alle geleerdheid hatende, niets ontzagen om door list en bedrog de onnoozelen te verschrikken en ten val te brengen. Naauwelijks hadden zij het hun aanbevolen werk, de vervolging der ketters, aanvaard, of de ordonnantie van 8 Mei 1521 werd vernieuwd en andermaal afgelezen. Dit vond plaats den 6 Mei 1522,

[1] Zie het portret van Adriaan VI, op bladz. 372.
[2] Zie de plaat op bladz. 373.

met dezelfde plegtigheden als de eerste maal, zooals trouwens van toen af jaarlijks bij iedere vernieuwing derzelfde ordonnantie geschiedde.

De eerste, die om het geloof werd vervolgd, was Cornelis Schrijver (Cornelius Graphaeus), stadssecretaris te Antwerpen, wiens goederen zijne regters verbeurd verklaarden. Te zelfder tijd greep men de monniken uit een Antwerpsch Augustijner klooster, dat onmiddellijk werd omvergehaald. In October 1522 werden hunne goederen verkocht, en het sacrament des altaars uit hunne kapel naar de L. Vrouwekerk gebragt, waar de Landvoogdes zelve zekeren avond naar zijne gevangenis gestoven, hem in veiligheid bragt. Hij ging naar Bremen, waar hij der Luthersche Kerk belangrijke diensten bewees.

Om schrik in te boezemen, werden brandstapels opgerigt, doch in plaats van schrik verwekten de bloedplakkaten haat, wrevel, lust tot onderzoek, moed en vertrouwen. Het gedicht dat Luther aan de nagedachtenis der martelaars Voes en van Esschen toewijdde, werd met belangstelling gelezen, verspreid, overgezet en gezongen. Het getal Lutherschen vermeerderde met den dag. "Gij vraagt het gevolg dezer vervolgingen?" schreef Erasmus aan een

Karel van Egmond, Hertog van Gelder.

het in ontvangst nam. De broederen werden opgevorderd om hunne godsdienstige gevoelens te herroepen, onder belofte van verschooning en vrijlating. De meesten verklaarden zich tot zoodanigen afstand bereid, doch niet zoo Hendrik Voes en Jan van Esschen, die daarom naar Vilvoorde opgezonden, daar gevangen zaten tot zij den 1 July 1523 op een schavot te Brussel levend aan een staak werden verbrand. Hendrik Mollerus (of Muller), van Zutphen, de prior van het klooster, had evenmin zijne overtuiging willen opofferen, doch hij was reeds te Antwerpen door eene tallooze volksmenigte verlost, die op vriend. "Het is dit, dat Luther in deze stad (Brussel), die te voren geheel zuiver daarvan was, leerlingen heeft gekregen, en wel niet weinigen. Met hetzelfde gevolg heeft men in Holland gewoed. Kortom, overal waar de Nuntius Alexander zijne brandstapels oprigt, daar is het of men ketters zaait."

De onrust, die de kerkelijke geschillen te weegbragten, was de eenige niet, die 's Keizers Nederlandsche staten leed berokkende. De grensgewesten naar de zijde van Frankrijk hadden veel te lijden van de krijgsbenden onder de aanvoering van Louis de la Trémoille en den Hertog de Ven-

dôme, gelijk Holland van troepen Gelderschen en Geldersche Friezen. Groote Pier had wel is waar zijne krijgsbedrijven gestaakt, zoodra hij inzag, dat de Friesche vrijheid van de zijde van Karel van Gelder hetzelfde gevaar liep als van den Oostenrijker, doch zijn neef, Groote Weerd, had zijn bedrijf voortgezet, terwijl Hertog Karel van iedere gunstige gelegenheid gebruik maakte om in Holland te vallen. Onder de rampen die de landen daardoor verduurden, behooren in 1522 het brandschatten van Texel en Wieringen door Groote Weerd en het plunderen van Wasse-

Maarten van Rossem.

naar en Voorschoten met hunne omstreken door de Gelderschen. In Friesland zelf liep het niettemin den Gelderschen Hertog geheel tegen. De wreede strengheid van zijnen Stadhouder, den Graaf van Meurs, en de schraapzucht der Geldersche bevelhebbers verminderden 's Hertogs aanhangers, die in menigte tot Karel van Oostenrijk overgingen. Nadat de Hollanders, in Juny 1522, door verstandhouding met de burgerij, Stavoren hadden verrast, wendden de Gelderschen wel groote krachten aan, om dit en andere verliezen te herstellen, doch, toen zij in het najaar van 1523 Sloten en de Lemmer verloren, werden zij voor goed uit de landen tusschen het Vlie en de Lauwers verdreven, terwijl Groote Weerd zijn leven op het schavot eindigde.

Deze voor den Keizer zoo gunstige afloop dad hij inzonderheid te danken aan zijne veldheeren Jan van Wassenaar en George Schenk van Toutenburg.

Was de veldtogt van 1523 in Friesland ten gunste van Karel van Oostenrijk geëindigd, de oorlogsbedrijven gedurende dit jaar op de Belgisch-Fransche grens en in Italië toonden eveneens, dat 's Keizers gelukster schitterend bleef rijzen. De Graaf van Buren en de Hertog van Norfolk drongen door tot aan de Somme, waarbij zij Braye, Roye en Montdidier veroverden. De la Trémoille die hun wederstand moest bieden, durfde het niet wagen, hun een veldslag te leveren, maar stelde zich tevreden met de steden st. Quentin, Montreuil, Thérouanne en Doulens van volk en levensmiddelen te voorzien.

In Italië waren de Fransche troepen te laat in het veld gekomen om de stoute plannen van François ten aanzien van Napels en Milaan te verwezenlijken. Zij verzuimden eene gunstige gelegen-

heid om de hoofdstad van Lombardije te verrassen en bragten niets tot stand. Daarentegen trok Keizer Karel niet alleen de magtige Venetianen van het verbond met Frankrijk af, maar bewoog ook Paus Adriaan om hem eene ondersteuning in geld en manschappen te leveren.

Tot Karel's spijt overleed de grijze Kerkvoogd echter reeds den 14 September (1523), niet echter tot die der Romeinen, die den volgenden nacht de huisdeur van zijn arts met bloemkransen versierden en hem in een opschrift voor den Verlosser zijns Lands verklaarden. Adriaan's opvolger was de Kardinaal Giulio di Medici, die den naam van Clemens VII aannam. Aan den Kardinaal Wolsey had het Conclave in het geheel niet gedacht.

De strijd, die tusschen François en Karel was ontvlamd, werd vooral in 1524 door merkwaardige krijgsbedrijven gekenmerkt. Voortreffelijke legerhoofden, Charles de Lannoy, stadhouder van Napels, de Marchese di Pescara en Hertog Charles de Bourbon, een Franschman, die, door een vrouwengril bij François in ongenade gevallen, tot den vijand was overgeloopen, voerden de Keizerlijken aan. Aan de zijde der Franschen was het opperbevel aan den Admiraal Bonnivet en den dapperen Bayard toevertrouwd. François zelf nam aan den veldtogt geen deel: de afval van den Hertog de Bourbon boezemde hem de vrees in, dat gedurende zijne afwezigheid een booze aanslag tegen zijn bewind zou ondernomen worden.

Bonnivet beijverde zich om de vestingen, wier wallen de genie verwaarloosd had, tegen een aanval te versterken. Doch inmiddels trokken de Keizerlijken en hunne bondgenooten bijeen. Zij marcheerden langs het Fransche leger en omringden het welhaast zoo geheel, dat de Admiraal zich in zijn kamp van Biagrassa als belegerd zag. De vrees om daarbinnen uitgehongerd te worden, deed hem zijne stelling verlaten, waarop de bondgenooten hem volgden naar het enge dal van Aosta, in Piemont. Daar zagen de Franschen zich als opeengedrongen. Te Romagnano kreeg Bonnivet een kogel in den arm. Bayard, die thans het opperbevel ontving, oordeelde, dat alles verloren was. "Het is te laat, om te zegevieren of te ontkomen", sprak de held, "maar ik wil met vreugde den dood tegemoet gaan." En dit deed hij inderdaad. Terwijl hij de brug over de Sesia verdedigde, aan wier uiteinden Keizerlijke scherpschutters waren geplaatst, ontving hij, na zijne getrouwste volgelingen rondom zich te hebben zien nederzinken, een schot in het lijf, dat hem de ruggegraat vermorzelde. Een edelman beurde hem van het paard, plaatste hem tegen een boom, met den rug tegen den stam en het gelaat naar den vijand gekeerd. Zóó leefde de held nog vier uren, tot zijne krachten hem begaven. Hij overleed door den vijand omringd, wier aanvoerder hem na zijn verscheiden de oogen toedrukte, onder de woorden:

"Wij hebben het toonbeeld van een groot man, en de Franschen een uitstekend veldheer verloren."

De Franschen waren nu uit Italië verjaagd, doch, niet tevreden met dit voordeel, wilden de bondgenooten François thans ook van zijne geheele heerschappij berooven. De Keizer eischte Bourgogne voor zich; beloofde aan de Bourbon, nevens de oude bezittingen van zijn Huis, gansch Dauphiné en Provence, met den koninklijken titel; en stemde toe dat Henri van Engeland alle overige Fransche gewesten zou bekomen, benevens de leenheerlijkheid over het aandeel van den Connétable. Een der begiftigden deed echter dit ontwerp in duigen storten, want Charles de Bourbon wilde niet toegeven, dat de heerschappij over Frankrijk weer in Engelsche handen zou komen. De groote aanval op Frankrijk bleef nogtans niet geheel achter. Volgens afspraak zouden de Bourbon en di Pescara in Provence en Henri VIII in Picardië vallen. Maar Wolsey, die de teleurstelling, dat hij de pauselijke kroon gemist had, niet verkroppen kon, bewerkte, dat de Engelschen zich stil hielden. In het Keizerlijke leger ging het niet zoo voordeelig als vroeger, omdat Karel van Oostenrijk, in plaats van den raad van Charles de Bourbon op te volgen en naar Lyon op te rukken, zich eerst van de haven en vestingwerken van Marseille wilde verzekeren. François zorgde in de eerste plaats dat de Keizerlijken geen toevoer konden bekomen. Het beleg rekte zich in de lengte, en ten slotte moesten de Keizerlijken, uitgeput en aanmerkelijk gedund, naar hunne eigene landpalen terugkeeren.

François meende nu niets beters te kunnen doen, dan Milaan aan te tasten, omdat de vlugtelingen hem daarin niet zouden verhinderen. Over den Mont-Cénis getrokken, daalde hij in Italië's vlakten af, rukte voor Milaan en heroverde deze hoofdstad, zonder dat het Keizerlijke leger, hetwelk van het noodigste was ontbloot, een dezer snelle ondernemingen kon verhinderen. Het was te midden der gebergten, waar het heg noch steg kon vinden, alleen op eigen veiligheid bedacht. Zekeren dag hield dan ook het beeld van Pasquino te Rome een briefje in de hand, waarbij eene groote belooning werd toegezegd "aan hem, die berigt kon geven aangaande de Keizerlijke legermagt, die in het najaar van 1524 in de bergen tusschen Frankrijk en Lombardije was zoek geraakt."

Koning François had den 26 October Milaan bezet en onmiddellijk daarop toebereidselen gemaakt om Pavia aan te tasten. Doch ofschoon hij alles deed om deze veste ten val te brengen, hij kon er volstrekt niet in slagen. Pavia's bevelhebber, Don Antonio de Leyva, toonde een even bekwaam als dapper aanvoerder te zijn.

De kosten van zoo voortdurende oorlogen vermeerderden de hertogelijke en grafelijke beden in de Nederlanden, en bij gevolg de belastingen, hetgeen het volk, waaraan reeds zoo vele redenen van ontevredenheid waren gegeven, meer en meer met wrevel vervulde. Te 's Gravenhage kwam het dien ten gevolge tot eene botsing. Het volk ontzette een schuitenvoeder, toen deze man, die ladingen bier,

zonder den accijns te voldoen, had aangevoerd, door dienaren van den schout werd gegrepen. De Graaf van Hoogstraten, Holland's Stadhouder, bragt eenig krijgsvolk binnen de stad, maar de onrust werd niet gestild, alvorens eenige burgers waren doodgeschoten en anderen in de gevangenis geworpen. Ook werden de schepenen en de tresorier gedwongen om af te treden (Augustus 1524).

Te zelfder tijd begon het vervolgen der Luthersgezinden in Holland, reeds voor eenigen tijd aangevangen, een meer en meer dreigend aanzien aan te nemen. Bereids in 1523 vinden wij de beide geleerden Cornelis Hoon en Willem de Volder in den Delftschen kerker, omdat zij hunne overtuiging, die hen Luther's leer deed omhelzen, geen prijs wilden geven. Doch waren bij deze en andere vervolgingen van dienzelfden aard tot nog toe alleen kerkerstraf en geldboeten aangewend, met den jare 1525 barstte de vreeselijkste storm los. De eerste die in Noord-Nederland onder de magt der geloofsvervolging bezweek, was Jan de Bakker, anders gezegd Johannes Pistorius, de zoon van een Woerdensch koster, die zich op de vriendschap van Erasmus mogt beroemen. Hij was tot de priesterdienst gewijd, doch had zich met eene vrouw verbonden, wier denkwijze met de zijne overeenstemde. Jaren achtereen trad hij te velde tegen den verkoop van aflaten. Hij werd er om gegijzeld, doch weder vrijgelaten, op voorwaarde zich stil te zullen houden. Toen echter in 1525 een aflaatkramer te Woerden zijn waar veilde, meende de Bakker niet langer het stilzwijgen te mogen bewaren. Hij predikte met allen nadruk tegen hetgeen hij eene afschuwelijke verkeerdheid noemde. Nu evenwel werd hij op bevel der Landvoogdes in den kerker geworpen, en voor drie geloofsonderzoekers gebragt, Nicolaas Copinus van Bergen, Godschalk Rosemond en Ruard Tapper, die voor dit verhoor uit Leuven naar 's Hage overkwamen. Moedig verdedigde de Bakker zijne gevoelens. Doch men dreigde hem met den dood en vroeg hem, om die strengheid te regtvaardigen, of er niet geschreven staat bij *Lucas* 14 vers 23: "Noodzaak hen om in te komen"? "Ja", antwoordde Pistorius, "God noodzaakt en gebiedt te noodzaken, doch niet met gevangenissen, niet met vuur en geeselslagen, maar door menigvuldige weldaden en door eene krachtige werking van Zijn woord." Hoe nadrukkelijk de Bakker echter ook bewees, dat geloofsvervolging aan geen Christenen past, hij werd den 11 September ter dood verwezen, en op vrijdag den 15 daaraanvolgende op den brandstapel gebragt. Op een stellaadje voor het Prinsenhof, blies hij, onder de vreeselijkste martelingen, den laatsten adem uit.[1]

Velen oordeelden dat deze en andere vervolgingen het werk waren van zulke regenten die er op uit waren om den rijken buit te bemagtigen, die zij door het gevangen nemen dier slagtoffers konden bekomen. Althans Erasmus schreef aan zijn vriend Pirkheimer: "dat hij het verbeurdverklaren van goederen een der sterkste drijfraderen achtte van de strenge uitvoering der bloedplakkaten."[1]

Inmiddels was de Fransche krijg op eene voor Karel allergunstigste wijze beslist. François beging de onvoorzigtigheid, zich drie maanden achtereen voor Pavia af te matten, waardoor hij zijner tegenpartij den noodigen tijd liet om zich te herstellen. Charles de Bourbon verpandde zijne juweelen en de Lannoy zijne Napelsche inkomsten om voor den Keizer een nieuw leger op de been te brengen. De Connétable ging naar Duitschland en haalde van daar 15,000 man versche troepen, die 's Keizers broeder Ferdinand door George van Frondsberg had laten aanwerven.

In February 1525 snelden dien ten gevolge de Lannoy, de Bourbon en di Pescara naar de Povlakte, om Pavia te ontzetten. De taak was ter moeijelijker, omdat het bijeengebragte geld reeds weder geheel verbruikt was, en de Keizerlijke soldeniers, bij gebrek aan betaling, dreigden uiteen te gaan. Daarenboven zag Don Antonio de Leyva zich binnen Pavia tot het uiterste gebragt.

Koning François lag daarentegen zoo goed verschanst, dat het onmogelijk geweest zou zijn, hem uit zijne stelling te verdrijven, wanneer hij zich niet zoo dwaas had betoond, om er zelf uit te gaan. Hij achtte het strijdig met zijne riddereer, zich te gedragen of hij voor vrees vatbaar was, en daarenboven meende hij tegen de Keizerlijke troepen, wat hun getal betrof, opgewassen te zijn. Zóó kwam het den 24 February (1525) tot den beroemden slag van Pavia. De Franschen vielen zoo onstuimig aan, dat de Keizerlijken begonnen te wankelen. Doch de Marchese di Pescara, aan het hoofd der Spanjaarden, en von Frondsberg, aan de spits der Duitschers, herstelden de orde, en daar te zelfder tijd de Leyva een uitval deed, raakten de Franschen in verwarring, en behaalden de Keizerlijken eene volkomen overwinning. De geheele Fransche artillerie ging verloren, en 8000 Franschen bleven op het slagveld. Onder deze slagtoffers van den oorlog waren de generaals Bonnivet, de la Trémoille, la Palisse en de dappere Louis d'Ars, Bayard's geliefdste strijdmakker. Koning François streed tot het einde met den grootsten heldenmoed; ja toen allen die hem omringden, de vlugt kozen, hieuw hij nog om zich heen, alsof hij alleen de krijgskans wilde doen keeren. Ten laatste, reeds aan voorhoofd, arm en hand gewond, en van afmatting zich naauwelijks staande kunnende houden, wilde hij zijn paard de sporen geven, maar op het eigen oogenblik stortte hij, door een kogel getroffen, ter aarde. François viel op den van bloed doorweekten grond. Twee Spaansche knechten, die hem niet kenden, sprongen toe, zetten hem den degen op de borst en rukten hem een gouden ordeketen van den hals. Terwijl zij hem nog plunderden, kwam de Rid-

[1] Zie de plaat op bladz. 376.

[1] Zie Erasmus' portret op bladz. 377.

der de Pomperant aanrijden, een volgeling van Charles de Bourbon, die almede de Fransche dienst voor de Keizerlijke verlaten had. Hij bespeurde den Koning[1] en vroeg hem, of hij zich aan den Connétable wilde overgeven. "Wat?" riep de Koning, "aan dien verrader? Eer sterven! Is er geen ander? Is Lannoy niet bij de hand?" Men haalde dien veldheer. Deze boog zich, en de Koning reikte hem den degen over, die de Nederlander knielend aannam. "Sire," sprak hij, terwijl hij zijn eigen zwaard afgespte, "neem er mijn degen voor in de plaats, want het betaamt niet, dat een Koning ongewapend voor een onderdaan staat." Daarop werd de Vorst in het Keizerlijke kamp gebragt, waar men zijne wonden verbond. De Lannoy vertrouwde te kennen om spoedig den Keizer te ontmoeten.

Deze, die zich nog in Spanje bevond, ontving, zoo als ligt te denken is, het berigt der schitterende overwinning met innige blijdschap. Doch daar hij begreep, dat het niet betaamde, die blijdschap luide aan den dag te leggen, speelde hij de onverschillige, hoewel, als een slecht tooneelspeler, zoo overdreven, dat hij in waarheid een caricatuur voorstelde. Hij wees alle gelukwenschen met den diepsten ootmoed af, sloot zich een uur lang in zijne kapel op, als gaf hij Gode alleen de eer, en beklaagde het onheil den Koning van Frankrijk overkomen. Verder weidde hij breed uit over het onbestendige der menschelijke lotwisselingen en verbood alle openbare vreugdebetoon als den Christen onwaardig.

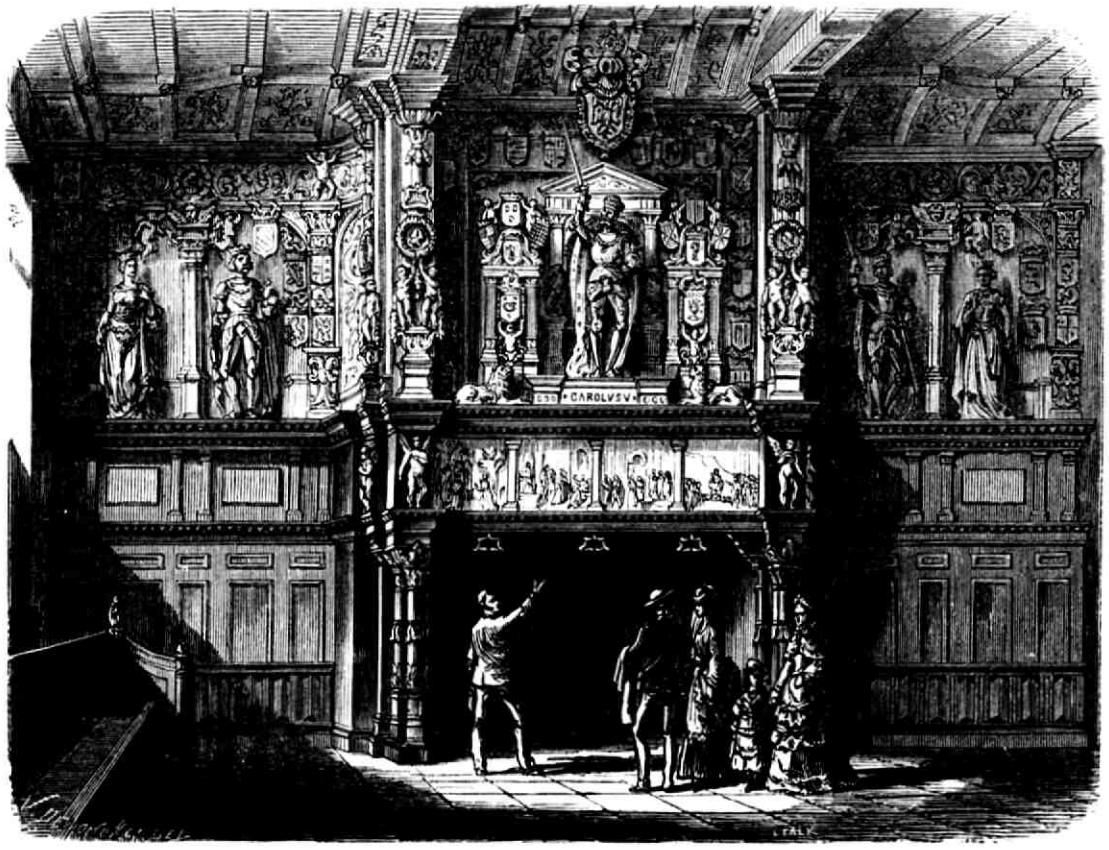

Schoorsteen in de raadzaal van het Paleis van Justitie te Brugge.

hem aan den Graaf de Alarcon toe, die scherp moest toezien, dat de Fransche Vorst niet ontkwam, want François' vriendelijk gedrag tegenover de Spaansche schildwachten maakte dezen het hart zoo week, dat zij zich bijna bewogen voelden om hem tot eene vlugt behulpzaam te zijn.

Nadat de Fransche Monarch zijne wapenrusting had afgelegd, verzocht hij om papier. Hij schreef zijner moeder niets dan: "Madame, alles is verloren, behalve de eer!" Bij het avondeten overhandigde Charles de Bourbon hem knielend een servet, doch de Koning wendde zich met toornigen blik van hem af. Hij gaf alleen zijn verlangen

Nog berispelijker gedroeg Karel zich tegenover François, wien hij, onder het strenge toezigt des Graven van Alarcon, naar Madrid liet brengen. Een geruimen tijd weigerde hij hem te zien — onder het voorgeven dat eerst alle punten van verschil in de hoofdzaak moesten vereffend zijn. Hij meende de schoone vangst niet aan zijne handen te laten ontglippen, zonder daarvan al de voordeelen getrokken te hebben, die zij opleveren kon.

Dat het bezwaarlijk viel in de bestaande omstandigheden de punten van verschil te vereffenen laat zich denken. De voorwaarden waarop den Keizer den gevangen Koning de vrijheid wilde teruggeven, waren zoo overdreven, dat François nadrukkelijk te kennen gaf, liever altoos gevangen

[1] Zie de plaat op bladz. 380.

te willen blijven, dan zijne vrijheid tot dien prijs te verwerven. Karel verlangde namelijk, dat de Koning hem het hertogdom Bourgogne zou afstaan, en alle aanspraken op Napels, Milaan en Genua laten varen. Voorts verlangde hij, dat men den Hertog van Bourbon zijn verbeurd verklaarde goederen zou teruggeven, met Provence en Dauphiné daarenboven, ten einde daaruit een van de Fransche kroon onafhankelijk koningrijk te vormen.

De Koning zat dus maanden lang eenzaam in zijn kerker te Madrid, terwijl Karel in weelde en pracht te Toledo leefde, waar hij den Connétable de Bourbon met de grootste onderscheiding bejegende. De Keizer reed dien veldheer bij zijne aankomst te gemoet en omarmde hem, voor de oogen van alle aanwezigen, als een broeder. Het verdriet over zijn leed wierp François op het ziekbed. Hij kreeg zoo hevige koortsen, dat zij 's Keizers geneesheeren bezorgdheid inboezemden. Karel weigerde nog altoos te komen, doch liet de voorwaarden herhalen, waarop hij vrede wilde sluiten. Toen François de schets voor zich zag, greep hij naar zijn dolk en riep: "Neen, dan is het beter te sterven!" Door hem in den arm te grijpen, moest de Graaf de Alarcon dien zelfmoord voorkomen.

Sints dezen dag werd François al zieker en zieker. Sterker dan vroeger drongen de geneesheeren bij den Keizer aan om den gevangene een bezoek te brengen, wijl hij anders door den dood aan zijne handen zou ontsnappen. Karel ging nu ook en bejegende François hoffelijk. Niettemin bleef hij koel en afgemeten, gleed over de hoop op eene schikking spoedig heen en sprak overigens slechts over onverschillige onderwerpen.

François zag na dit bezoek zijne gezondheid wederkeeren, doch vernam tevens tot zijn smart, dat de onderhandelingen over zijne invrijheidstelling niet het minst vlotten. Hij had tot gezelschap eenigen zijner vertrouwdste raadslieden en zijne zuster, de Hertogin d'Alençon, laten overkomen. Toen hij begreep, dat van Karel geene gunstige voorwaarden te verwachten waren, trachtte hij die door een kunstgreep te bekomen, door Karel, als het ware, al de voordeelen zijner overwinning uit de handen te wringen. Hij nam de houding aan als wilde hij de kroon nederleggen en zijn oudsten zoon tot Koning verheffen. Dit maakte Karel ongerust. Hij sloeg thans een zachter toon aan door François minder drukkende voorwaarden aan te bieden. De Koning zou het hertogdom Bourgogne aan Karel afstaan, alle aanspraken op Milaan, Napels en Genua laten varen, Artois en Vlaanderen van de leenroerigheid aan Frankrijk ontslaan, den Koning van Navarra niet langer onderstand doen toekomen, den Hertog van

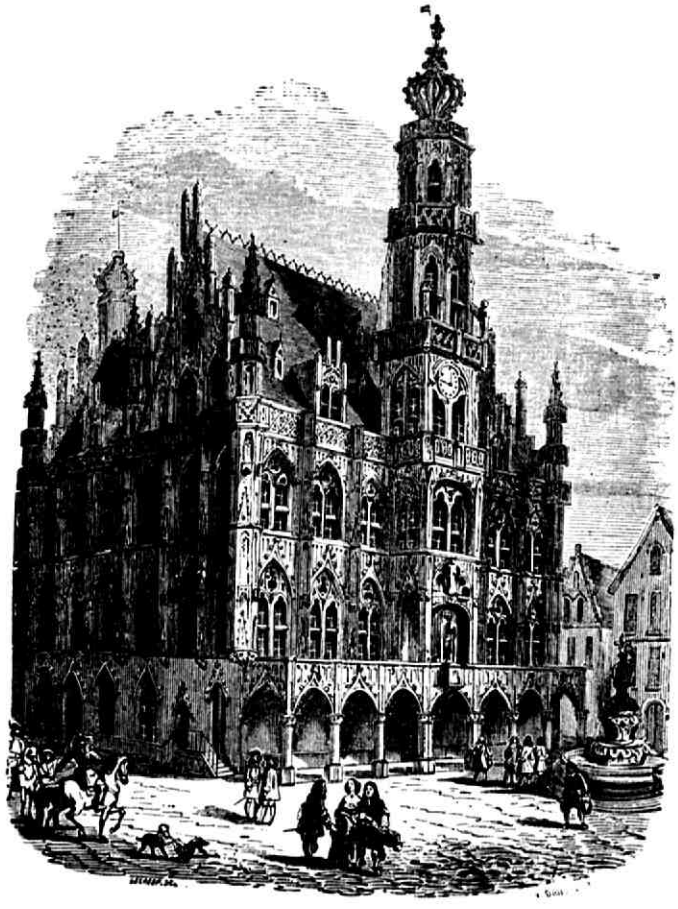

Het stadhuis te Oudenaarde.

Bourbon in al zijne goederen herstellen en den Keizer tot een togt naar Italië met 12 galeijen en een onderstand van 200,000 daalders bijspringen. Als waarborg voor deze beloften zou hij zijne beide oudste zonen als gijzelaars overleveren en ter bevestiging van de herstelde vriendschap een echtverbindtenis aangaan met 's Keizers zuster Eleonora, Koningin-weduwe van Portugal. Ten slotte werd van den Koning geëischt, dat, mogt aan dit verdrag niet voldaan worden, François zich zou verbinden, naar Madrid als 's Keizers gevangene terug te keeren.

De Koning zonderde zich met zijne vertrouwden af en overlegde met hen wat hem te doen stond. Men meende een uitweg te vinden, door een geschrift op te stellen, waarin men verklaarde, dat het verdrag hetwelk Frankrijk werd opgedrongen, onregtvaardig was, zoodat het bezweren daarvan geen verbindende kracht kon hebben. Zoodra deze verklaring in den gemaakten vorm was gebragt, teekende en bezwoer François de hem door Karel aangeboden voorwaarden, die terstond naar de Regentes, zijne moeder, werden opgezonden om haar te bekrachtigen (14 January 1526).

Van nu af bezocht Karel den gevangen Vorst dikwijls en noodigde hem meermalen bij zich ter maaltijd. Beiden deden alle moeite om opgeruimd en vertrouwelijk te schijnen en hunne innerlijke wenschen voor elkander te verbergen. Alarcon die zeer wel begreep, hoezeer het in het binnenste van François kookte, achtte het noodig, de uiterste voorzorgen te nemen.

Eindelijk in Maart (1526) ontving men te Madrid de ratificatie der Regentes van Frankrijk. De toebereidselen tot 's Konings vertrek waren spoedig gemaakt. Bij het afscheidnemen vernieuwde François zijne beloften, doch met het onveranderd voornemen om haar niet te houden. Toen Karel vroeg: "Zeg mij thans opregt, mijn broeder, nu gij vrij zijt, of gij het voornemen hebt, alle artikelen van den vrede na te komen," antwoordde François, terwijl hij zijn hand op een kruisbeeld leide: "Dit crucifix zij mijn getuige, dat ik geen ander voornemen heb, dan al wat onder ons bepaald is, stiptelijk te volbrengen."

Onder het geleide van de Alarcon, de Lannoy en vele gewapenden, reed François naar de grens, ter plaatse waar deze door de rivier de Bidassoa gevormd wordt. Aan de overzijde zag men den Maarschalk de Lautrec met beide Keizerlijke Prinsen en een schitterend gevolg. In het midden van den stroom lag een ledig vaartuig voor anker. Op een gegeven teeken schaarden zich de gewapenden op de beide oevers in het gelid. Daarop staken te zelfder tijd van den zuidkant de Lannoy en de Koning, en van den noordkant de Lautrec en de beide Prinsen, elke partij door acht edelieden vergezeld, van wal. De uitwisseling op het ledige vaartuig liep spoedig ten einde. Na eene korte omhelzing zijner zonen, sprong François in Lautrec's boot en liet zich naar den Franschen oever roeijen. Hier wierp hij zich op een Turksch paard [1], wuifde, terstond voortjagend, zijnen zonen een afscheidsgroet toe en herhaalde verscheidene malen op blijden toon: "Nu ben ik weder Koning!"

Terwijl François te Madrid gevangen zat, was de oorlog zoo goed als geschorst. Ofschoon aan Keizer Karel de schatten der Nieuwe Wereld toevloeiden, waren zijne geldkassen zoo ledig, dat hij de soldij zijner krijgsbenden niet voldoen kon en deze betuigden, geen schot te zullen afvuren, zoolang hun het achterstallige niet werd uitbetaald. Zelfs legde de bezetting van Pavia beslag op het geschut der vesting, dat zij niet wilde uitleveren zoo lang zij vorderingen op den Keizer had. Zoo drukkend werd deze staat van zaken, dat de Lannoy zich verpligt zag, alle Duitschers en Italianen in het leger hun ontslag te geven en geldheffingen in de Italiaansche staten uit te schrijven, die Vorsten en bevolkingen met wrevel vervulden. Louise van Savoie, de moeder van François I, die te Parijs als Regentes de aangelegenheden van Frankrijk bestuurde, maakte hiervan gebruik, om het Koningrijk voor invallen te vrijwaren. Zij sloot te Breda, den 14 July 1525, met den Keizer, een stilstand van wapenen, waarin van de ééne zijde ook de Koning van Engeland, de Hertog van Cleve en Gulik en de Kardinaal-Bisschop van Luik, en van de andere de Hertog van Gelder en verdere Fransche bondgenooten begrepen waren.

Dit bestand had voor Karel het nadeel, dat de verhouding van Frankrijk tot Engeland een gunstiger aanzien kreeg. Regentes Louise deed Koning Henri inzien, dat 's Keizers overmagt voor Europa gevaarlijk kon worden, terwijl Karel's te kennen gegeven voornemen, om, in stede van Mary van Engeland, Isabella van Portugal nevens zich ten troon te verheffen, den Engelschen Koning geheel van zijn vroegeren bondgenoot vervreemde. Reeds in Augustus 1525 werd een verbond van onderlinge verdediging tusschen Henri VII en Louise gesloten, waarbij de eerste de bepaling onderschreef, dat bij den te sluiten vrede tusschen Frankrijk en het Keizerrijk, de Fransche staat geen enkel gewest mogt afstaan.

Verloor Karel hierdoor een zijner ijverigste bondgenooten, zijn aanzien in Duitschland leed geweldig door den "boerenkrijg", die met Paschen 1525 aanving en grootendeels voortsproot uit de onderdrukkingen, die de wereldlijke en geestelijke Vorsten zich, nevens den adel en de mindere prelaten, ten aanzien der landlieden veroorloofden. De onlusten raakten zelfs de Nederlandsche grenzen, want zij strekten zich uit van Lotharingen tot Brunswijk en Thüringen. Duitschland stond daardoor in breede vlammen, die niet dan door stroomen bloeds gebluscht konden worden.

Van de moeiten hierdoor aan Karel veroorzaakt, maakte zijn schoonbroeder, Christiern II, gebruik

[1] Zie de plaat op bladz. 381.

om hem in nog andere bezwaren te wikkelen. 's Konings wreedheid had hem den troon van Denemarken doen verliezen, die daarop door Frederik van Holstein werd ingenomen. Als zwerveling kwam Christiern in de Nederlanden (1523), doch in stede van de gastvrijheid die hij er genoot, naar waarde te erkennen, poogde hij er eene vloot uit te rusten, om daarmede zijner tegenpartij afbreuk te doen. Hij wist zeer wel, dat de meeste Nederlanders dit ongaarne zagen, want Koning Frederik had den bewoners dezer landen, onmiddellijk na zijne troonsbestijging, het regt geschonken om vrijelijk binnen zijn rijk zich op te houden, mits zij Christiern niet bij krijgszuchtige ondernemingen ondersteunden. De uitrustingen van den verdreven Koning in Zeeland bragten deze verstandhouding ernstig in gevaar, ja het kwam werkelijk tusschen de Hollanders en de Oosterlingen (de Denen en hunne bondgenooten) tot botsingen. Deze vijandschap beloofde steeds grootere afmetingen te zullen erlangen toen in het voorst van 1525 schepen, met lastbrieven van Christiern voorzien, de haven van Veere uitzeilden. De Landvoogdes liet op het verzoek der Nederlandsche kooplieden aan de regering van Lübeck, het hoofd der Hanze, weten, dat men hier te Lande de bemanning dier vaartuigen als zeeschuimers beschouwde, met wier bedrijf men niet te doen wilde hebben. Zij vertrouwde uit dien hoofde, dat de Oosterlingen de rustige scheepvaarders dezer landen wel van de vrijbuiters zouden onderscheiden. Door die verklaring tusschen twee vuren gebragt, loochende Christiern zijne deelneming aan de aangevangen kaapvaart. Intusschen was het gevolg, dat verschillende beklagenswaardige ontmoetingen tusschen de Nederlanders en Oosterlingen plaats vonden, die nog tot het laatst van 1526 voortduurden.

De Keizer, in zijne prilste jeugd verloofd aan Claude en vervolgens aan Renée van Frankrijk, en sints den zomer van 1522 met Mary van Engeland, gaf nu gehoor aan den wensch der Spanjaarden, die zijne verbinding verlangden met Isabella van Portugal, dochter van den overleden Koning Emanuel en zuster van Joao III. Het huwelijk werd in April 1526 te Sevilla gevierd, en de voor dien tijd verbazende bruidschat van 900,000 kroonen, kwam onzen Vorst bij den vervallen staat zijner geldmiddelen uitmuntend te stade.

Karel had bij 't Madridsche verdrag niet kunnen verwerven dat zijn bondgenoot, de Connétable de Bourbon, Provence en Dauphiné, met den koninklijken titel, bekwam. Als vergoeding voor dit gemis beloofde hij Hertog Charles het hertogdom Milaan, dat, met uitzondering van het zeer sterke kasteel der Hoofdstad, geheel door Keizerlijke troepen was bezet. De Bourbon bleef uit dien hoofde het kasteel belegeren, doch de Italianen die hartelijk verlangden, zich van 's Keizers troepen te bevrijden, boden François in het geheim een bondgenootschap aan, zoo hij hen tegen de soldeniers van Karel V wilde bijstaan. Zij waren maar al te wel onderrigt, dat de Fransche Koning geene enkele voorwaarde die hij onderteekend had, voornemens was te vervullen.

Koning François voelde bij dit aanbod eene levendige blijdschap, ofschoon de verachterde staat zijns Rijks een hinderpaal was om zich voor als nog krachtig te wapenen. Hij sloot met Francesco Sforza van Milaan, de republiek Venetië, en den in zijne dochter beleedigden Henri van Engeland een verdrag, waaraan Paus Clemens VII door zijn zegen en toetreding den naam van Heilig Verbond gaf. De vijf vereenigde Mogendheden kwamen overeen om aan den Keizer een gezantschap af te vaardigen. Dit zou hem vragen om zijne troepen uit Italië terug te trekken, Hertog Francesco Sforza weder in zijne heerschappij te herstellen en de zonen van den Franschen Koning die als gijzelaars in Spanje waren achtergebleven, niet tegen het Hertogdom Bourgogne, maar tegen een aanzienlijk losgeld vrij te stellen. Mogt de Keizer in deze voorstellen niet bewilligen, zoo zouden zij te zamen een leger op de been brengen om de Keizerlijken niet alleen uit Milaan, maar ook uit Napels te verdrijven. En opdat Karel zich niet op den eed en het handschrift van François zou kunnen beroepen, ontsloeg de Paus krachtens "zijne magt om te binden en te ontbinden", den Koning openlijk van zijne verpligtingen.

De Keizer deelde zijn antwoord door gezanten aan de hoven van Parijs, Rome en Londen, even als aan het kabinet van den Venetiaanschen Doge, mede. Die aan François hielden den Franschen Vorst voor, dat zoo hij het verdrag van Madrid van onwaarde achtte, omdat het de vrucht was van dwang, hij ook het artikel van onwaarde verklaarde, waarbij hij zijne vrijheid had terug bekomen, en François bij gevolg 's Keizers gevangene bleef. De Koning beriep zich nu op de weigering der Bourgondische Staten om hun land aan Frankrijk af te staan. Hij wilde, zoo betuigde hij, gaarne 2 millioen kroonen voor dat landschap betalen.

Karel's gezant aan het Pauselijk Hof slaagde bij Clemens even weinig als die te Parijs. Maar Don Hugo de Moncada bedacht een zonderling middel om den H. Vader anders te stemmen. Gebruik makende van den naijver tusschen de Huizen di Medici en della Colonna, liet hij den Kardinaal Pompeo della Colonna, die zich voorgesteld had bij Adriaan's dood de pauselijke kroon te verwerven, gevoelen, dat hij alle hoop op zijne verheffing niet behoefde op te geven, daar zijn meester met blijdschap een ander dan Clemens aan het hoofd der Kerk zou zien. Het geslacht der Colonna's, hierdoor gevleid, verwekte een opstand binnen Rome, die Clemens tot eene vlugt naar den Engelenburg noodzaakte en het Vatikaan met de st. Pieterskerk in het bezit der opstandelingen stelde. De Spaansche gezant oordeelde, toen het zoo ver gekomen was, de les voldoende. Hij bevrijdde Cle-

mens uit zijne gevangenschap zoodra deze beloofde zijne troepen uit Milaan te trekken en aan de Colonna's den opstand te vergeven. Men kan begrijpen, hoe teleurgesteld de Kardinaal Pompeo was. Hij had zich door de belofte, dat zijn tegenstander zou worden afgezet, laten verlokken tot een opstand, en nu ontwaarde hij dat hij slechts het middel was geweest om geheel andere oogmerken te bereiken.

Doch Pompeo's teleurstelling groeide aan tot woede toen de herstelde Paus hem den kardinaalshoed ontnam, zijn geslacht uit den Kerkelijken Staat verbande en alle paleizen en landerijen van het Huis della Colonna liet verwoesten. Dan niet minder groot was Clemens' spijt, toen hierop de Connétable, na het bevel te Milaan aan Don de stond terug te keeren, de Keizerlijke aanvoerder noch het Keizerlijke leger stoorde zich aan dit bevel. De 5den Mei kwamen zij voor Rome, en daags daarna werd de Pauselijke hoofdstad bestormd. Maar de Zwitsers in Pauselijke soldij verdedigden dapper den post dien hun was toevertrouwd. Ontwarende dat de ijver der zijnen door den geduchten tegenstand begon te verflaauwen, sprong de Connétable van zijn paard, plaatste zich aan het hoofd eener uitgelezen bende voetknechten, drong door hen die terugweken, rukte een ladder uit de handen eens soldaats en plaatste die tegen den wal, onder den uitroep: "Volgt mij, dappere Keizerlijken!" Te naauwernood echter was hij enkele sporten opgeklommen, of hij werd door een kogel doorschoten, stortte in de gracht en stierf na weinige

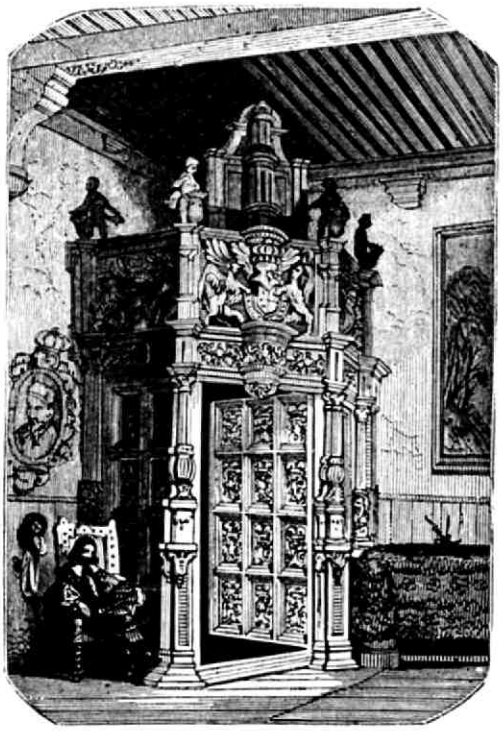

Portaal in het stadhuis te Oudenaarde.

Leyva overgegeven te hebben, met 25,000 man tegen Rome oprukte (30 January 1527). Noch het ruwe jaargetijde noch de gezwollen rivieren hielden de Keizerlijken tegen, die, aangevoerd door een Franschman en uit Italianen, Spanjaarden en Duitschers gevormd, zonder krijgskas, geschut en levensmiddelen, bij de hoop op eene rijke plundering, der Eeuwige stad het deerlijkst lot voorspelden. In zijne ontsteltenis wendde Clemens zich tot de Lannoy te Napels. Hij beloofde 60,000 kroonen te zullen betalen, zijne soldaten uit Milaan terug te roepen en aan de Colonna's alle schaden te vergoeden.

De Lannoy nam deze voorwaarden aan, die Clemens dadelijk vervulde. Maar, schoon de Napelsche Landvoogd Charles de Bourbon hiervan onmiddellijk berigt gaf en den uitnoodigde Connétable ter- oogenblikken. Hij telde nog geen achtendertig levensjaren.

Prins Filibert van Oranje bedekte het lijk van Charles de Bourbon, nam het opperbevel over het leger op zich en veroverde de stad stormenderhand. Alles wat de wraakzucht, de geldgierigheid en de wellust van den mensch kunnen maken, zag men thans in de razende overwinnaars. Als wilde dieren drongen zij de paleizen en kerken binnen, sleepten alles weg en vernielden hetgeen zij niet in staat waren mede te voeren. Dagen achtereen vierde de beestachtigheid haar zucht tot moorden, verwoesten en schenden den ruimsten teugel. De Pauselijke sacristie werd tot een paardenstal vernederd, de kanselarij met de snippers der verscheurde acten overdekt. Eenige kardinalen werden in hun purper op ezels gezet en tot spot door

de stad rondgevoerd, onder het aanheffen der kreten: "Leve Doctor Luther! Doctor Luther zal Paus zijn!" Vele soldeniers kleedden zich als priesters, bisschoppen en kardinalen en hielden in die gewaden een optogt, waarbij zij allerlei kluchten vertoonden.

Keizer Karel ontving het berigt van Rome's val op dezelfde wijze als dat der overwinning te Pavia. Men vierde juist het geboortefeest van zijn eersten zoon, later Filips II genoemd, die Isabella van 21 Mei (1527) te Valladolid ter wereld had gebragt. Oogenblikkelijk gaf hij bevel de vreugdebedrijven te staken. Hij beval openbare gebeden en processiën voor den opgesloten H. Vader te houden, doch hield den Paus niettemin nog zes volle maanden gevangen. Eerst toen Clemens beloofde zich aan 's Keizers harde voorwaarden te zullen onderwerpen, gaf hij bevel 's Pausen kerker te ontsluiten, zoodra uit de Romeinsche schatkist vierhonderdduizend ducaten zouden betaald zijn. Dan Clemens verschalkte zijne bewaarders en ontkwam in den nacht van 6 op 7 December 1527.

De Paus wierp zich nu geheel in de armen der Franschen. Gelukkig voor Karel scheen het Hof te Parijs te vergeten, dat het koninklijke leger in Italië groote ondersteuning noodig had, zou het tegenover het Keizerlijke stand kunnen houden. Daarenboven beleedigde François den voortreffelijken Genueschen zeeheld Andreas Doria, die nu uit wraak den Keizer zijne diensten aanbood. In het laatst van 1528 kwam de Maarschalk de Lautrec de stad Napels te water en te lande belegeren, die door Prins Filibert van Oranje werd verdedigd. Maar het duurde niet lang, of de belegeraars kwamen in het naauw door eene besmettelijke ziekte, die zoo groote verwoestingen aanrigtte, dat de Lautrec, de Maarschalk der Vaudemont en verscheidene andere Fransche veldheeren met duizenden manschappen uit het leven werden gerukt. Daarbij voerde Doria den Prins van Oranje zooveel versterking en voorraad toe, dat het den Keizerlijken bevelhebber weinig moeite kostte, de Franschen geheel uit Napels te verdrijven.

Karel V vergold Doria diens hulp door de stad Genua in het bezit van hare republikeinsche instellingen te bevestigen. Doria werd Doge en rigtte de staatsregeling op dien voet in, waarop zij tot op den tijd der Fransche omwenteling in stand bleef.

Amerikaansche voortbrengselen worden Karel V aangeboden.

Gedurende Karel's verblijf in Spanje had Hertog Karel van Gelder zijne kans waargenomen om den Bourgondischen invloed in de zelfstandig gebleven Nederlandsche gewesten zoo veel mogelijk te fnuiken. Geschillen tusschen de leden van het Over-Sticht onderling en tusschen Bisschop Hendrik van Beijeren en diens onderzaten baanden hem een weg om in Utrecht een grooten invloed te verwerven.

Allereerst erlangde hij die binnen Zwolle, welke stad, met Kampen in een hevigen twist over de tolregten op den IJssel en het Zwartewater gewikkeld, den Utrechtschen Bisschop de gehoorzaamheid opzeide en Karel tot beschermheer aannam (8 July 1521). Doch na drie jaren met hem geheuld te hebben, werd de Zwolsche burgerij Karel's heersch-

zucht moede. Zij sloot voor hem de poorten en weerde zijne aanvallen af, toen hij met krijgsvolk voor de stad verscheen (April 1524).

Kort daarna bragt de verkiezing van Hendrik van Beijeren tot Bisschop van Utrecht den Gelderschen Hertog op nieuw in de wapenen, vertoornd als hij was, dat de kapittels op geen der door hem voorgeslagen personen hunne stem hadden uitgebragt. Een verdrag te Neuss (19den December 1524) ontnam hem wel ieder redelijk voorwendsel om de vijandelijkheden voort te zetten, maar toen hooge belastingen en misbruiken in het geldelijke beheer de Utrechtsche burgerij tot een opstand voerden (Mei 1525), wist hij van deze omstandigheden zoo listig partij te trekken, dat de Utrechtschen, den 5den Augustus 1527, voor zijne troepen als vrienden en bondgenooten, de poorten openden, die zij voor Bisschop Hendrik en de zijnen gesloten hielden.

Vruchteloos stelden afgevaardigden uit Overijssel pogingen in het werk om eene verzoening tusschen hun Heer en zijne onderzaten in het Neder-Sticht te bewerken. Hertog Karel's invloed wies van dag tot dag: hij won al spoedig Hasselt, veroverde kort daarna Genemuiden en eischte op eene bijeenkomst in het Koerhuis bij Deventer voor zich en zijne opvolgers het erfbeschermheerschap over het Sticht. Geen Bisschop zou, zoo verlangde hij, verkozen worden dan met zijne toestemming of die zijner erfgenamen in het bewind.

In het najaar van 1527 stonden dien ten gevolge Gelder en het Sticht in vuur en vlam. Inzonderheid had het platteland veel te lijden. Zoo plunderden de Gelderschen de dorpen om Wijk, ofschoon Bisschop Hendrik op het slot Duurstede zetelde. Doch ook de tegenpartij liet zich niet onbetuigd. Onder anderen verbrandden de Deventerschen het klooster ten Hunnepe, terwijl de Bisschoppelijken den Tielerwaard brandschatten. De laatsten wonnen ook, na bloedige ontmoetingen, de sloten te Gellicum en Rhenoy, en versloegen bij Ingen een Gelderschen oorlogstroep, die onder de ambtman van den Tieler- en den Bommelerwaard hun was te gemoet getrokken.

Merkwaardig was de wijze waarop de Gelderschen Rhenen veroverden. Buiten de Bergpoort dier stad woonde een bejaard landman, Jacob Turk, die, hoezeer Gelderschgezind, nogtans wegens zijn vrolijken aard en koddige invallen bij zijne medeburgers in een gunstig blaadje stond, al waren dezen over het geheel innig aan den Bisschop verknocht. Op zijn verzoek om een tweetal wagens met stroo binnen de stad te mogen brengen, maakte de burgemeester geene zwarigheid de poort voor hem te laten ontsluiten. Maar de wagen was zoo hoog geladen, dat hij onder het gewelf bleef steken, en het Geldersch krijgsvolk, dat buiten, achter geboomte en kreupelhout, verborgen was, zich zonder moeite van de veste meester kon maken (November 1527) [1].

Daags daarna ruimde de bezetting van ter Horst dat sterke slot aan de Gelderschen in. Daar dit kasteel het Sticht tegen aanvallen uit het Oosten moest beveiligen, was het steeds een doorn in het oog der Gelderschen geweest. Hertog Karel vond nu gelegenheid om het te ontmantelen en te slechten [1].

Het bisdom Utrecht verkeerde thans in den treurigsten staat. In het Neder-Sticht bleef buiten het slot te Duurstede en de stad Wijk den Bisschop schier niets over, want te Amersfoort, waar een groot deel der bevolking den Prelaat niet ongenegen was, weifelde de magistraat wegens de nabijheid der Gelderschen. In Overijssel werd het bisschoppelijk gezag niet dan in de drie hoofdsteden, Deventer, Kampen en Zwolle, erkend: al wat daarbuiten lag, was Hendrik van Beijeren ontvallen. De Landvoogdes was niet ongezind hem te helpen, maar kwam niet verder dan de belofte. Zij stelde voorwaarden, en deze luidden, dat het Neder- en het Over-Sticht als wereldlijke heerschappijen aan den Keizer zouden overgaan.

Heer Floris van IJsselstein kwam ter bespreking van dien afstand op het slot Duurstede. Bisschop Hendrik, geplaagd door zijne vijanden met de wapenen en door zijne vrienden met raadgevingen, leende eindelijk het oor aan de Bourgondische voorstellen. Wederzijdsche gemagtigden sloten te Schoonhoven, den 15den November (1527), een verdrag, waarbij de afstand in beginsel werd aangenomen, terwijl de Landvoogdes zich verpligtte tot het onmiddellijk toezenden van hulp.

Ten einde aller belangen te regelen, kwamen de gemagtigden in December weder bijeen, en wel te Kampen. Doch het duurde tot den 7den January 1528, eer iets werd bepaald, en dit behelsde de voorwaarden, waarop het Over-Sticht Keizer Karel als Landsheer zou aannemen. Daarbij bedongen de Staten van dit landschap, dat de Keizer, zijne erfgenamen, de ridderschap, steden en landen van Overijssel zouden laten blijven en onderhouden in al hunne landregten, stadregten, leenregten, dijkregten en alle andere privilegiën, zoowel van de Hanze als alle andere vrijheden, possessiën en costumen, elk in het zijne, die zij hadden of waarvan zij tot dien tijd gebruik maakten; — dat de Keizer geen vrede met den Hertog van Gelder zou sluiten dan alvorens de landstreken en plaatsen, welke deze van Overijssel had afgescheurd, daaraan zouden teruggegeven zijn; — dat niemand voor een vreemden regter zou mogen gedaagd worden; — dat het land niet boven vermogen zou belast worden en alle geldheffingen onder toestemming des Keizers of diens stadhouder, door ridderschap en steden, zouden geschieden.

Den 11den February (1528) werd het verdrag met 's Keizers goedkeuring bekrachtigd, en daags daaraan ontsloeg de Bisschop de Overijsselschen van den eed aan hem gedaan.

De uitgebreide toerustingen die thans op last der Landvoogdes werden ondernomen, deden Hertog

[1] Zie de plaat op bladz. 384.

[1] Evenzoo op bladz. 385.

Karel van Gelder[1] bedacht zijn, om zijne krachten te vermeerderen. Hij benoemde den Graaf van Meurs tot zijn stadhouder te Utrecht, beval allen burgers goede wacht te houden en verbood het vervoer van granen naar buiten. Daarop gaf hij zijn veldheer Maarten van Rossem[2] bevel, om den schrik zijner wapenen in het hart van Holland te verspreiden.

Maarten van Rossem, die kort te voren tot Maarschalk van Gelder was verheven, trok dien ten gevolge in den nacht van den 5den op den 6den Maart (1528) met 2000 krijgslieden en eenige burgers, die zich bij hem hadden aangesloten, uit Utrecht. Om geen achterdocht te wekken, voerden deze troepen Oostenrijksche banieren. Montfoort, Woerden en Leiden lieten zij onaangeroerd. Doch de grenzen van Delfland genaderd, deed Maarten de Geldersche vaandels ontplooijen en moedigde zijne togtgenooten aan, om niets te ontzien, en den Hollanders hunne vroegere vijandelijkheden duur te laten boeten. Onder het krijgsgeschrei: "Gelder! Gelder!" drongen de vijandelijke soldaten de schoone open stad binnen, eer de burgers bedacht konden zijn iets te bergen (vrijdag 6 Maart). Dadelijk vingen zij aan te plunderen. Inzonderheid moesten de huizen der aanzienlijken het ontgelden, waarvan omstreeks dertig door de vlammen verslonden werden. Het Hof, door de Gelderschen bij verdrag ingenomen, bleef verschoond, doch niet de kerk, die door de ontboeide vlammen tot een bouwval inkromp. De verdere verwoesting werd met ƒ 28,000 goudgulden afgekocht. Met rijken buit beladen, keerden de plunderaars langs de noordzijde van den Rijn naar Utrecht terug (9 en 10 Maart).

De Geldersche Hertog, die sints het verdrag van Schoonhoven op Hendrik van Beijeren meer en meer was vergramd, verklaarde thans dezen Kerkvoogd van zijne heerschappij vervallen en droeg de kapittels op, om een nieuwen Bisschop te kiezen. Hij beval daartoe hun den Keulschen domproost, Friedrich Graaf van Bichlingen aan. De kapittels bogen voor den ijzeren wil des meesters dien Utrecht zich gegeven had: den 16 April verklaarden zij eenstemmig Graaf Friedrich tot postulaat. Maar ijdel was dit pogen. De krijgskans was verkeerd, en de nieuw-gekozene weigerde het hooge gezag te Utrecht te aanvaarden, zoo de Keizer — wat wel niet te denken was — niet in deze verandering bewilligde.

De ontsteltenis die de onderneming der Gelderschen tegen 's Gravenhage had te weeg gebragt, deed de Staten van Holland met twee leden van Brabant (de magistraat van Antwerpen en die van 's Hertogenbosch) het besluit nemen, om eene geduchte krijgsmagt op de been te brengen. Het Hertogdom zou 5000 voetknechten en 1200 ruiters stellen, het Graafschap een zelfde aantal voetknechten en en 500 ruiters. Met deze magt hoopte men belangrijke ondernemingen te kunnen volvoeren, vooral wijl benden in 's Keizers soldij uit het Noorden aanrukten en reeds den 7 Maart den Koeburg, op een viersprong aan den Veenweg, tusschen Kampen en Hattem, vermeesterd hadden.

Terwijl de Hollanders en Brabanters toebereidselen ten oorlog maakten, staken Bisschoppelijke krijgsbenden uit Wijk bij Duurstede naar de Betuwe over. Doch dit kwam hun duur te staan: zij werden door Maarten van Rossem achterhaald en schier allen in de pan gehakt.

Gelukkiger waren de Keizerlijke benden die onder Schenk van Toutenburg de Gelderschen in Overijssel bekampten. Zij wonnen, na een merkwaardig beleg, den 21 Mei, Hasselt, en rukten toen voort naar de Veluwe, waar zij met hulp van den Graaf van Buren en zijne krijgsmakkers, het sterke Hattem deden bezwijken (13 Juny). Ook Elburg zwichtte, nadat de burgerij door Hertog Karel was onderrigt, dat zij van hem geen hulp te wachten had. De schrik scheen de Gelderschen om het hart geslagen: op het eerste gerucht van Hattem's val verlieten de bezettingen van de Morgenster en Kijk-in-den-Pot deze sterkten, die zeven jaren achtereen Deventer gebreideld hielden.

Thans werd Hertog Karel eene geschikte gelegenheid geboden, om een eervol vergelijk te treffen: den 15 Juny werd namelijk te Hamptoncourt een verdrag gesloten, waarbij de Koningen van Engeland en Frankrijk, even als de Keizer, zich verpligtten om gedurende den tijd van acht maanden geene vijandelijkheden tegen elkander te plegen. De strijdende partijen noodigden Hertog Karel uit, tot dit verdrag toe te treden, mits hij vooraf, en zonder daartoe door de wapens gedwongen te zijn, niet alleen van Utrecht maar ook van Groningen en Drenthe afzag.

's Hertogs weigering maakte zijn zaak niet beter. Op of omstreeks 16 Juny kwamen de Keizerlijken voor Harderwijk, dat naauw werd ingesloten en fel beschoten. Muren en torens bezweken onder de steenen kogels, die de Bourgondiërs van vier zijden te gelijk uit zware stukken slingerden. Te vergeefs bood de bevelhebber Bruin van der Schuren den hardnekkigsten tegenstand: in het einde was hij gedwongen de stad over te geven, die daarop, den 2 July, den Keizer als Hertog van Gelder huldigde.

Was het verlies dezer zeestad een gevoelige slag voor Karel, hij verloor te zelfder tijd de kostelijkste zijner nieuwe aanwinsten: Utrecht. De ellende welke over deze stad was gebragt, moedigde de Bisschopsgezinden aan om eene tegenomwenteling te bewerken, die voor hen gelukkig slaagde. Zaamgezworen burgers maakten de wachthebbende soldaten dronken en baanden daarop den Bisschoppelijken krijgslieden een weg naar binnen. Wel poogden de Gelderschen zich nog op enkele punten te handhaven, doch eindelijk dolven zij het onderspit (1 July). Kort daarop keerde de Bisschop binnen zijne hoofdstad weder, ofschoon niet als

[1] Zie het portret van Karel van Gelder op bladz. 388.
[2] Evenzoo het portret van Maarten van Rossem op bladz. 389.

een bode des vredes, maar als de vertoornde Nemesis. Al zijne tegenstanders liet hij onthalzen, en van de gevangenen, die hij naar Duurstede medevoerde, liet hij de beide kanuniken Venrode en Kuinrestorf, in lederen zakken genaaid, in den Lekstroom werpen.

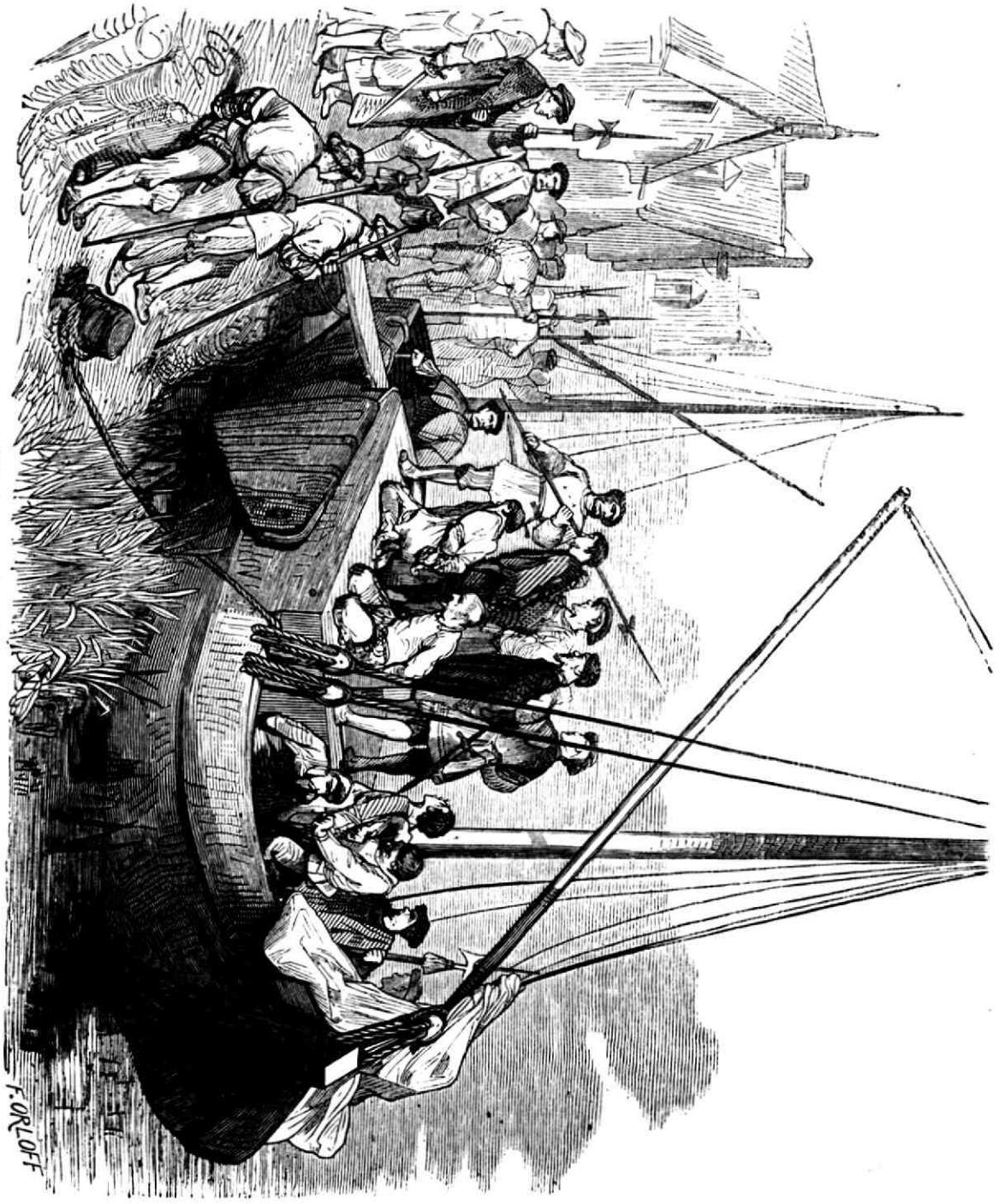

Wederdoopers voor Genemuiden gevangen genomen.

Op verzoek van Antwerpen en 's Hertogenbosch, geleidden Schenk van Toutenburg en de Graaf van Buren nu hunne troepen naar Tiel, ten einde deze veste, waaruit het Brabantsche district Maasland werd bedreigd, onschadelijk te maken. Doch hier nam de voorspoed der keizerlijke wapenen een keer. Het was een aanzienlijke magt waarmede 's Keizers bevelhebbers den 17 July de Waal bereikt hadden, doch binnen minder dan drie weken liep een groot gedeelte weg. De krijgers waren ontevreden over de "zachtmoedigheid" hunner bevelhebbers. Deze hadden namelijk aan vele bewoners van den Tielerwaard en de Neder-Betuwe brieven van vrijwaring verleend, hetgeen de Oostenrijksche soldaten alle voorwendsel om het land uit te plunderen ontnam. Dit nu achtten de woeste krijgslieden een grieve: plunderen en rooven was hun leven, want hunne soldij — die trouwens niet altoos geregeld

werd uitbetaald — reikte niet toe om hunne vaak hooge eischen te bevredigen. Toen Schenk en de Graaf van Buren, den 13 Augustus (1528), aftrokken, rekenden zij hun verlies op meer dan 1500 man.

Naauw was Utrecht van de Gelderschen verlost, of de Keizer liet Bisschop Hendrik aan de overeenkomst van Schoonhoven herinneren, terdien ten gevolge verklaarde de Utrechtsche geestelijkheid, den 13 Augustus, eenparig, dat aangezien de Bisschop niet bij magte was, om Utrecht tegen den Hertog van Gelder te beschermen, zij toestemde in de overdragt van het Over- en Neder-Sticht aan den Keizer, zooals dit te Schoonhoven en Kampen was aangenomen.

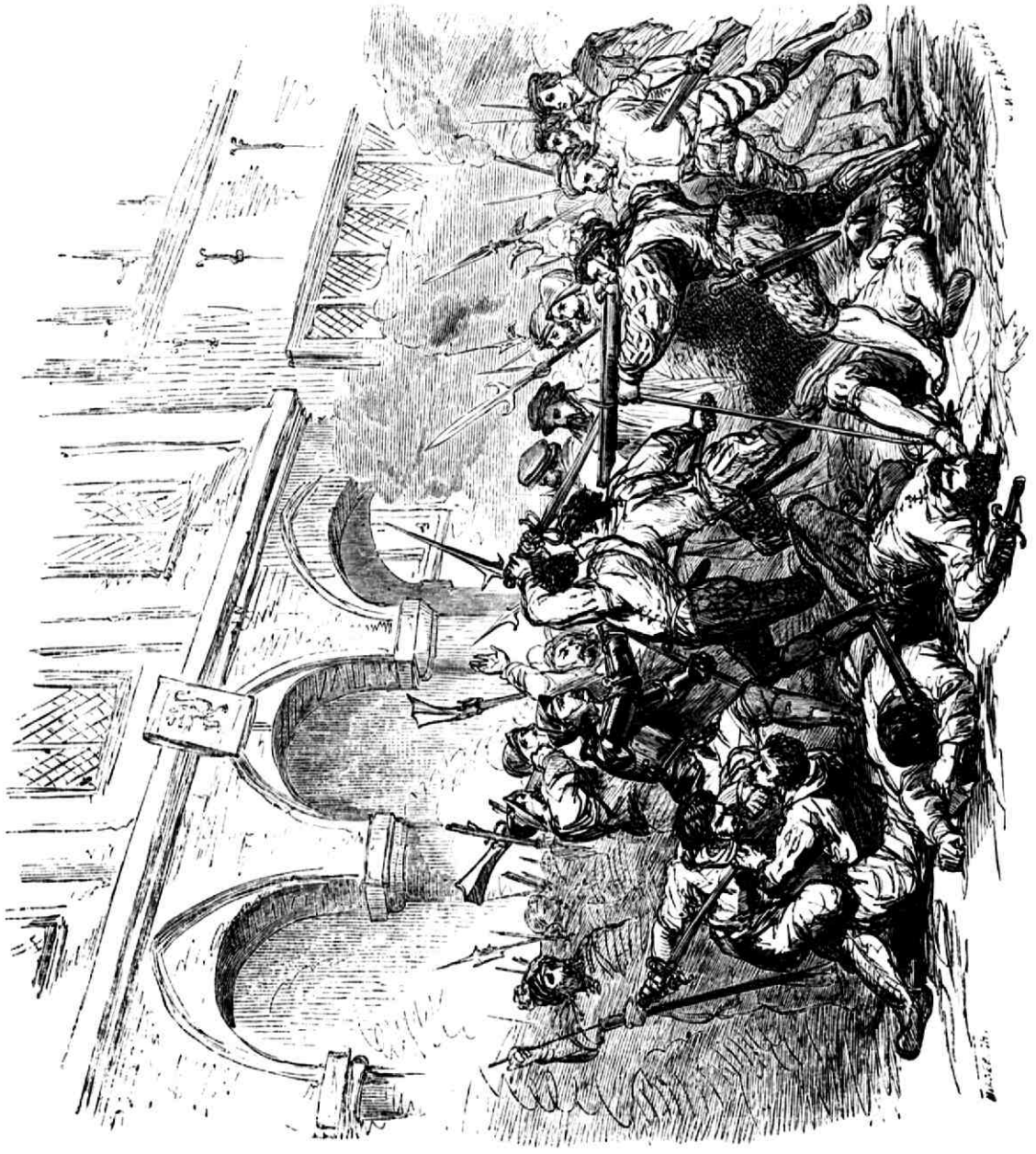

De Wederdoopers trachten Amsterdam te overrompelen.

wijl zijn Stadhouder in Holland, de Graaf van Hoogstraten, aan de vijf kapittelen voorhield, dat zij verpligt waren aan het gesloten verdrag hun zegel te hechten. De kannniken zochten uitvlugten: zij wezen er op, dat het hun tot eene eeuwige schande zou worden toegeschreven, zoo zij het gebied over het oude Bisdom aan een wereldlijk Heer in handen stelden. Doch de Keizer hield voet bij stuk, en

Bisschop Hendrik stelde daags daarop (14 Aug.) de bekrachtiging van het traktaat afhankelijk van 's Pausen goedkeuring, die, na een jaar wachtens, den 19 Augustus 1529, door Clemens VII werd verleend.

HOOFDSTUK XXXVII.

KAREL VAN OOSTENRIJK, als Keizer KAREL V. (Vervolg).

VAN HET VERWERVEN DER HEERLIJKHEDEN UTRECHT EN OVERIJSSEL TOT HET VERKRIJGEN DER HEERLIJKHEID GRONINGEN EN HET LANDSCHAP DRENTHE.

De Gelderschen plunderen de steden Megen en Osch. — Zonderlinge schadevergoeding. — Verdrag van Gorinchem — Oorlogsbedrijven in Italië. — Verdrag van Barcelona. — Vrede te Cambrai (Kamerijk). — Vlaanderen en Artois van de leenroerigheid aan Frankrijk ontslagen. — Groote werken. — Ontevredenheid der Duitsche rijksstenden over de bepalingen van den rijksdag te Spiers. — Karel V door Clemens VII gekroond. — Malta aan de st. Jansridders geschonken. — Rijksdag te Augsburg. — Verbond te Schmalkalden. — Ferdinand van Oostenrijk tot Roomsch-Koning gekozen. — Zware overstrooming. — Dood van Margaretha van Oostenrijk. — Keizer Karel in de Nederlanden. — Maria van Oostenrijk tot Landvoogdes benoemd. — Binnenlandsche aangelegenheden. — Woelingen van Koning Christiern II. — Ontevredenheid van Koning Frederik van Denemarken. — Vrede te Kopenhagen. — Overstrooming van November 1532. — De Turken bedreigen Duitschland. — Vergelijk van Nürnberg (Neurenberg). — Rijksdag te Regensburg. — De Turken uit Oostenrijk en Hongarije verdreven. — Karel keert naar Spanje terug. — Eischen van Koning Frederik van Denemarken. — De Hollanders sluiten de Sont. — Aarzeling der Lübeckers om de Hollanders aan te tasten. — Paus Clemens VII met François I verbonden. — Peru door Pizarro veroverd. — Utrecht onder den Stadhouder van Holland geplaatst. — Verwarringen door de Wederdoopers aangerigt. — Het Koningrijk Nieuw-Sion te Münster opgerigt. — Woelingen te Amsterdam. — Ontwerp om Leiden te overrompelen. — Naaktloopers te Amsterdam. — Jan van Leiden, Koning van Nieuw-Sion, zendt bisschoppen naar Amsterdam en Deventer. — De Wederdoopers wagen een aanslag op Amsterdam. — Val van Nieuw-Sion. — Strenge vervolging der Wederdoopers en van de vreedzame Doopsgezinden. — De Ridder van Rantzow verzoekt te Amsterdam en Brussel hulp voor zijn meester, den Koning van Denemarken. — Karel's krijgstogt tegen Tunis. — Karel V te Napels en te Rome. — Vernieuwde strijd om Milaan. — Drie legers tegen de François I gerigt, die zijne armée in Piemont heeft gezonden en met de Turken een verbond gesloten. — Karel's krijgsbedrijven in Provence. — Hendrik van Nassau en Adrien de Reux met een Nederlandsch leger in Picardië. — Karel poogt Pfalzgraaf Friedrich het Koningrijk Denemarken te verschaffen. — Koning Christian II wint Karel van Gelder tot bondgenoot. — Karel van Gelder op nieuw met den Keizer in strijd. — Groningen en Drenthe huldigen den Keizer als Heer.

(1528—1536).

Het terugtrekken der Keizerlijke legermagt uit het kamp van Tiel, gaf eene bende Gelderschen gelegenheid om Brabant binnen te dringen, waar zij de steedjes Megen en Osch, benevens het dorp Nuland, door brandstichting verwoestten. Ter laatstgenoemde plaats werden zij echter door een honderdtal ruiters uit 's Hertogenbosch gestuit, die, na de Gelderschen verstrooid te hebben, naar den Bommelerwaard overstaken. De Keizerlijken namen bij deze gelegenheid het huis te Poederoijen in en wierpen het te gronde.

Doch niet alleen de Bommelerwaard moest boeten voor de verwoesting van 's Hage, Megen en Osch, de Keizerlijke troepen die onder Schenk naar Overijssel terugkeerden, lieten der omstreken van Zutphen het kwaad ontgelden door Gelderschen in Holland en Brabant aangerigt.

Dit deed Hertog Karel tot den vrede neigen, vooral toen op eene dagvaart te Mechelen de afgevaardigden van Holland, Antwerpen en 's Hertogenbosch verklaarden, dat zij hunne krijgsmagt vooreerst nog in de wapenen zouden houden, terwijl de Landvoogdes de verzekering gaf, dat eerlang 2000 Spanjaarden, "die geen vrienden in Gelderland en hebben," daarheen zouden oprukken.

Karel van Gelder, zoo groote gevaren ziende opdagen, verzocht vrijgeleide voor zijne gezanten, om met de Keizerlijke gemagtigden te Gorinchem bijeen te komen. Hij stelde echter voor, dat hij wegens de schade die hij had ondervonden, in 's Keizers Nederlanden eene geldelijke schadevergoeding mogt zoeken, zonder dat dit de vredesonderhandelingen in gevaar zou brengen. Onbegrijpelijkerwijze werd hem dit toegestaan. Ongeveer 3300 krijgslieden kwamen nu, als invorderaars van dit *equivalent*, zich onder Maarten van Rossem, over Eemland, Gooiland en het Overkwartier van Utrecht uitstorten. Het hooggelegen Soest werd den 5den September (1528) aan kolen gelegd, opdat de ten hemel stijgende vlammen de bewoners der tot ellende gedoemde landstreek zouden terughouden, zich tegen de brandschatters te verzetten. Het gevolg was, dat de ongelukkige Gooijers en de st. Maartensmannen in Eemland en het Overkwartier, door hunne natuurlijke beschermers als aan den vijand overgeleverd, onverwijld kwamen dingtalen en voor de ontbrekende sommen gijzelaars stelden. Hilversum moest 1102 pond opbrengen, Bussum ruim 343, Laren meer dan 473, Blaricum ruim 445, Huizen ruim 333, Eemnes 6454, Baarn 1266, Schalkwijk 431, Woudenberg 525, Tull-en-'t Waal ruim 112, Houten 455, Renswoude 420, Bunschoten 210, Koten ruim 302, Over-Langbroek 166, Neer-Langbroek 316, Hoogland 315, Leersum 175, Leusden 630, Amerongen 259 en Bunnik-en-Vechten 238, met of zonder de verdinggelden, spreekgelden, gelden voor kwijtbrieven en gelagen.

Eindelijk kwam den 5den October (1528) de zoo lang gewenschte vrede tot stand. Hertog Karel werd dien ten gevolge een vassaal van Brabant en Holland, want de voorwaarden hielden in, dat terwijl de Geldersche Hertog van alle verbindtenis met den Franschen Koning zou afzien, hij Gelder en Zutphen voor zich en zijne mannelijke en vrouwelijke erfgenamen van den Keizer, als Hertog van Brabant en Graaf van Holland, ter leen zou houden. Bij ontstentenis van erfgenamen in de regte lijn uit hem gesproten, zouden deze landen aan den Keizer vervallen. Groningen, de

Ommelanden, Coevorden en Drenthe zouden mede door den Hertog, van wege den Keizer erfelijk beheerd worden; doch bij Karel's kinderloos overlijden, of bij 't uitsterven zijner nakomelingschap in de regte lijn, zouden deze heerschappijen aan den Keizer, als Graaf van Holland, of diens erven ten deel vallen. Hertog Karel moest den Keizer met de wapenen ten dienste staan, alsook wervingen van keizerlijk krijgsvolk binnen zijne landen gedoogen. Daarentegen verbond de Keizer zich om den Gelderschen geene schattingen op te leggen en zich van het voeren der wapens van Gelder en Zutphen te onthouden. Ook zou hij Harderwijk, Hattem, Elburg en Montfort ontruimen, Hertog Karel, zoo lang deze leefde, een jaargeld van 16,000 goudgulden uitkeeren, benevens het onderhoud van 50 glaviën of kurassen, uitmakende 250 mannen te paard, die de Hertog echter te allen tijde tot 's Koning beschikking zou houden. Persoonlijk evenwel zou de Hertog niet tot de krijgsdienst gedwongen kunnen worden. Eindelijk zou de Keizer den Hertog nog 13,000 goudgulden uitkeeren voor niet ontvangen brandschattingen, waartegen de Gelderschen alle gijzelaars op vrije voeten zouden stellen.

In den zomer van 1529 poogde een nieuw Fransch leger zijn geluk in het Hertogdom Milaan te beproeven, doch werd door Don de Leyva overwonnen. Waren 's Keizers kassen niet zoo uitgeput geweest, de Vorst zou thans den oorlog in 's vijands land hebben kunnen overbrengen, maar gebrek aan geld bond hem de handen. Het gelukte zijner staatkunde echter om den Paus van het Heilig Verbond af te trekken: in Juny (1529) kwam te Barcelona een verdrag tusschen den Keizer en Clemens VII tot stand, waarbij de laatste den eerste als Koning van Napels erkende.

Dit verdrag was de inleiding voor den vrede, die weinige weken later te Cambrai (Kamerijk) werd getroffen. Twee verstandige Vorstinnen, Margaretha, 's Keizers tante, en de moeder van François I, Louise van Savoie, begaven zich beiden naar de bisschoppelijke stad aan de Schelde, betrokken aldaar twee aan elkander palende huizen, die van binnen gemeenschap met elkander hadden, bezochten de een de ander alle dagen zonder pligtplegingen en bragten zóó den vrede tot stand (5 Augustus 1529). François moest de 2.000,000 kroonen betalen, die hij had aangeboden, de Graafschappen Vlaanderen en Artois van de leenroerigheid aan de Fransche kroon ontheffen, en van alle aanspraken op het Tournésis en Italië afstand doen. Doch zijne zonen ontving hij daarvoor terug. Ook bleef hij in het bezit van Bourgogne, waarop de Keizer zich nogtans zijne regten voorbehield. Bleef dus nog een gewigtig punt van verschil over, het huwelijk van François met Eleonora, 's Keizers zuster, beloofde eene minnelijke vereffening.

Daar in de laatste oorlogen het hart van België was verschoond gebleven van de rampen, die de ontmoetingen van vijandelijke legers vergezellen, herleefde de bloei die onder Filips de Goede zoo vele schoone werken van algemeen nut had doen uitvoeren. Onder anderen werd toen die heerlijke schoorsteen gewrocht, welke nog heden zoo vele vreemdelingen naar het Paleis van Justitie te Brugge doet stroomen [1], even als het sierlijke Raadhuis van Oudenaarde.[2]

Dadelijk na het onderteekenen van den Kamerijkschen vrede, verliet Karel V Spanje, om zich over Italië naar Duitschland te begeven. Hij wenschte de Rijksvorsten te bewegen, met hem de voortrukkende Turken te bestrijden en aan de geschillen over de godsdienst een einde te maken. De evangelische stenden meenden op den rijksdag te Spiers (Maart 1529) in hunne regten verkort te zijn, omdat de katholieke leden, die de meerderheid uitmaakten, hadden doorgedreven, dat alle stenden, in wier gebied de nieuwe leer was ingevoerd, tot op een aanstaand concilie, elke verdere nieuwigheid zouden verhinderen, en de overigen bij het besluit van 1521, op den rijksdag te Worms genomen, moesten volharden. Daar dit besluit niet anders verklaard kon worden dan dat elke uitbreiding der hervormde leer onwettig zou zijn, leverden de evangelische stenden hiertegen, op den 19den April, een protest in, waarnaar men hen sedert Protestanten heeft genoemd.

Den 12den Augustus (1529) landde Karel te Genua. Met al de pracht van een veroveraar, met een gevolg hetwelk uit de voornaamste Spaansche en Nederlandsche edelen was gevormd en aan het hoofd van 20,000 man oude soldaten, trok hij door de Lombardijsche steden en ontving er de gezanten van alle Italiaansche staten. Te Piacenza boden de afgevaardigden der luthersche stenden hem het protest aan van den Hessischen Landgraaf Filips en diens medestanders. Doch Karel behandelde hen met blijkbare minachting, leide het protest ter zijde en voerde den afgevaardigden toe, "dat hij de wederspannigen wel tot gehoorzaamheid zou weten te brengen."

Vervolgens toog Karel naar Bologna, waar hij met den Paus zamentrof. De ontmoeting was even plegtig als schitterend. Niemand kon op het gelaat van een van beide Vorsten lezen, dat zij nog onlangs in eene zoo vijandelijke houding tegenover elkander stonden. Karel boog zich ter aarde en kuste den H. Vader den voet, woonde de godsdienstplegtigheden met den uitersten eerbied bij en spreidde zooveel minzaamheid en achtbaarheid ten toon, dat de Italianen die verwacht hadden, een barbaar te zullen zien, hem met bewondering beschouwden. Hier, te Bologna, kroonde hem de Paus tot Keizer en tevens tot Koning van Lombardije. Dit vond plaats den 24 February 1530, Karel's dertigsten geboortedag, en was de laatste Keizerskrooning die tot op den tijd van Napoleon door een Paus werd verrigt.

Bij zijn verwijl te Bologna schonk Karel V den

---

[1] Zie de plaat op bladz. 392.

[2] Evenzoo op bladz. 393 en 396.

st. Jansridders, die in 1522 het eiland Rhodos aan Sultan Soliman II had moeten overgeven, de eilanden Malta, Gozzo en Comino, onder voorwaarde, van een altoosdurenden krijg tegen de Ongeloovigen te voeren en deze eilanden weer te ontruimen, zoo het hun gelukte Rhodos te heroveren. Het was den 23sten April 1530 dat Paus Clemens deze overeenkomst bekrachtigde.

Te Bologna ontving de Keizer ook Hertog Francisco Sforza. Op zijn troon gezeten, zag hij den trouweloozen Milaner voor zich knielen. Hij vergaf hem het gehouden gedrag en herstelde hem weêr in zijne

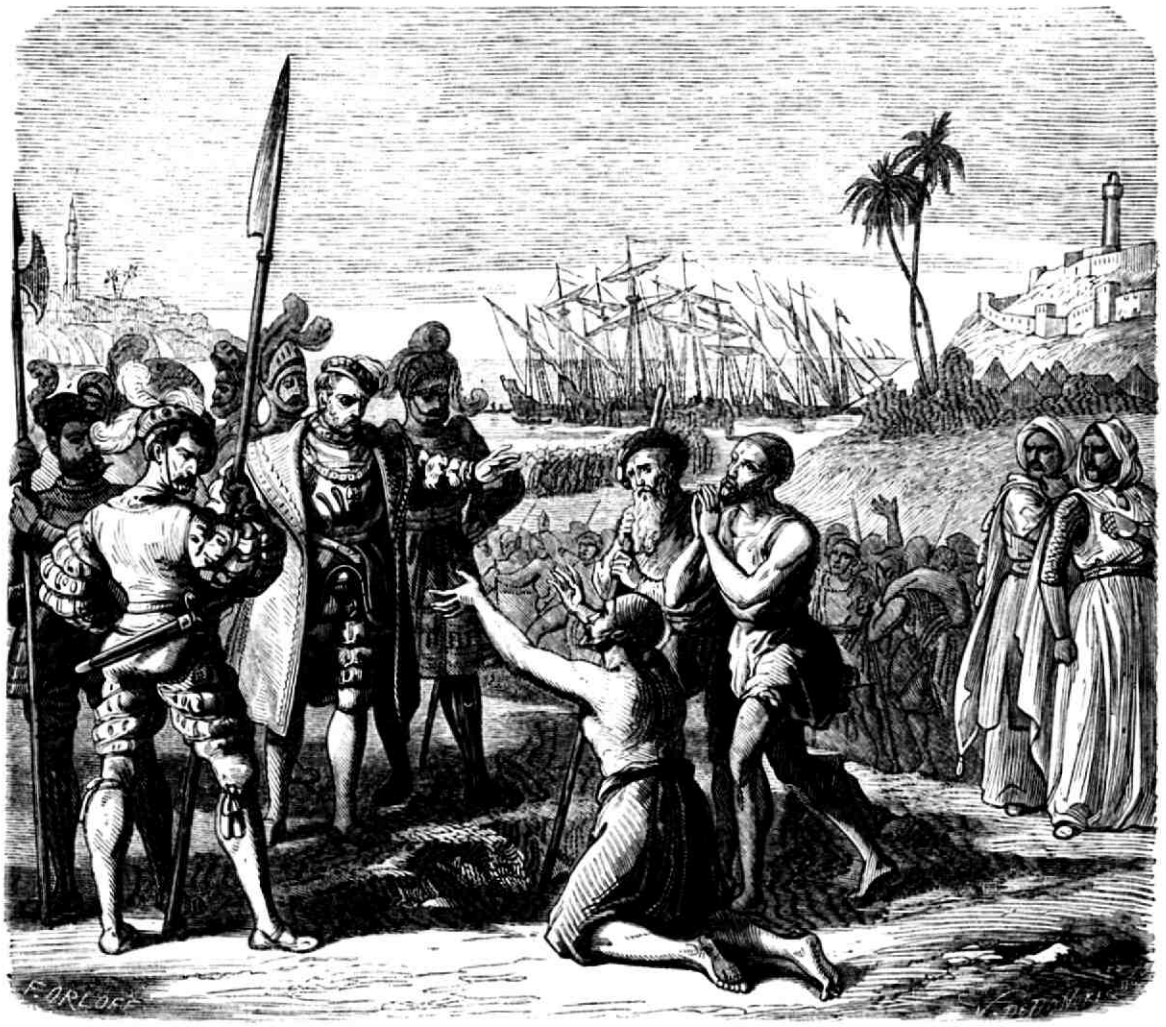

Karel V verlost te Tunis meer dan 20,000 christen slaven.

waardigheid. Eveneens vergaf hij den Venetiërs hunne deelneming aan het Heilig Verbond, ja verwaardigde zich hunne rijke geschenken aan te nemen. Alleen een zijner ernstige wenschen kon hij niet vervuld krijgen. Te vergeefs namelijk poogde hij den Paus tot het bijeenroepen van eene algemeene kerkvergadering te bewegen. Hij had die aan de Duitsche rijksstenden beloofd en verwachtte van haar rijke vruchten. In afwachting dat het hem gelukken zou, tot een vergelijk met de Evangelischen te komen, zond hij nog uit Bologna een brief aan alle stenden, waarin hij hen uitnoodigde tot het bijwonen van den rijksdag, die den 8sten April (1530) te Augsburg zou geopend worden.

Karel liet lang op zich wachten want eerst 's avonds vóór den Sacramentsdag (15 Juny) reed hij de oude rijksstad aan den Lech binnen. Toen de zittingen aanvingen, leverden de Protestanten eene belijdenis van hun geloof in, welke, sedert de Augsburgsche Confessie genoemd, door den geleerden Melanchthon in een kalmen en vredelievenden geest was opgesteld (25 Juny). Doch de hartstogten waren te zeer ontboeid, dan dat partijen bevredigd konden worden. Nadat eerst de Keurvorst van Saksen en vervolgens zijne en de Hessische gezanten Augsburg hadden verlaten, kondigde Karel een rijksbesluit af, waarin hij de "luthersche ketterij" in de strengste bewoordingen veroordeelde en hare uitbreiding met bedreiging van alle rijksstraffen verbood. Hierdoor werden de Protestanten opgewekt om maatregelen tot hunne veiligheid te treffen. Hunne hoofden kwamen te Schmalkalden in Thüringen bijeen en sloten er een verbond, waarbij de evangelische Vorsten en steden zich tot één ligchaam en tot onderlinge verdediging vereenigden.

Terwijl de protestantsche stenden deze overeenkomst beraamden, was Keizer Karel naar Keulen getogen, waar hij den 5den January 1531 zijn broeder Ferdinand tot Roomsch-Koning liet verkiezen. De Keurvorst van Saksen liet oogenblikkelijk protest daartegen aanteekenen. Doch Karel stoorde zich niet aan deze tegenkanting, maar woonde eerlang Ferdinand's krooning te Aken bij (11 January).

de dijken stroomden en bloeijende oorden in den diepsten jammer dompelden. Van Zeeland werden zelfs geheele eilanden overstroomd. Vele menschen en gansche kudden vee kwamen in de baren om, en vele polders bleven onder de wateren bedolven.

Een ramp van anderen aard was het overlijden der Landvoogdes Margaretha in den ouderdom van bijna tweeënvijftig jaren. Zij scheidde den 1sten De-

Mislukte aanslag der Gelderschen op Enkhuizen.

Na een afzijn van bijna negen jaren keerde Karel in de Nederlanden terug, waar toen inzonderheid de zeeprovinciën in zeer treurige omstandigheden verkeerden. Den 5den November 1530 namelijk had een storm uit het noordwesten de zee zoo hoog doen rijzen, dat hare golven op vele plaatsen, zoo in Holland als Zeeland, Vlaanderen en Friesland, met onwederstaanbaar geweld over

cember 1530 te Mechelen uit het leven, terwijl zij eene kunstbewerking aan haar gewonden voet onderging.

Plegtig was 's Keizers ontvangst te Brussel, waar de Staten-Generaal op dat tijdstip vergaderd waren. Doch de vreugde werd spoedig gematigd door de zware beden die Karel verlangde. Zij beliepen te zamen meer dan 3 millioen gulden.

Van alle zijden werden daartegen hevige klagten ingebragt, vooral van de zijde der gewesten die onder de ellende der overstrooming gebukt gingen. Doch na veelvuldige onderhandelingen was het einde, dat de verlangde sommen over de onderscheidene districten werden omgeslagen.

De waardigheid van Landvoogdes werd door Keizer Karel den 6den July aan zijne zuster Maria, Koningin-weduwe van Hongarije, opgedragen, doch de lastbrief dien hij haar liet toekomen, was niet zoo vrijgevig als die waarnaar Margaretha het bewind had gevoerd. Karel bepaalde namelijk dat de Leden van den Raad van State voortaan tot haar Geheimen Raad zouden toegelaten worden, waarin de Aartsbisschop van Palermo het voorzitterschap zou bekleeden. In vereeniging met de Landvoogdes deed hij thans een naauwkeurig onderzoek naar het bestuur en de regtspleging binnen de steden en in de heerlijkheden. Hij droeg zorg dat verschillende misbruiken werden afgeschaft en verbood den ingezetenen van Vlaanderen en Artois, met het oog op de verkregen zelfstandigheid dezer gewesten, voortaan zich op het Parlement van Parijs te beroepen. Naar aanleiding van dit verbod, rigtte hij twee nieuwe hoven op, een te Arras (Atrecht) voor Artois, en een te Gent voor Vlaanderen.

Bij velen dezer schikkingen toonde Karel zijne neiging om de onderscheidene voorregten en vrijheden, waarop de gewesten en steden zich beriepen, te besnoeijen. Hij beval wel den officieren en wethouders om alle costumen van landschappen en steden binnen den tijd van zes maanden aan de Landvoogdes in te leveren, "opdat men ten hove uit onkunde niet daartegen zou handelen". Doch de Keizer bekreunde zich weinig of niet om de handhaving dier voorregten, wanneer zij hem bij zijne beschikkingen in den weg stonden. Zoo werden Hollanders die men van "Lutherije" beschuldigde, te Leuven en op andere plaatsen buiten het Graafschap in regten betrokken, ofschoon dit lijnregt tegen de bezworen privilegiën streed. Over het geheel werden overtredingen der bevelen tegen de dusgenoemde ketterijen al strenger en strenger vervolgd. Daar "de Hervormingsgezinden dagelijks vermeerderden", werden de plakkaten vaak vernieuwd en verscherpt. Zij bedreigden de "hardnekkige ketters" met den dood, de mannen met het zwaard, de vrouwen met den put, dat is om levend begraven te worden, terwijl den wederafvalligen werd voorgehouden, dat zij zonder genade tot den brandstapel zouden verwezen worden.

Christiern van Denemarken had in 1525 zijne uitrustingen in Zeeland moeten verloochenen, doch het verlangen om zijne troonen te herwinnen, deed hem nog meermalen het middel aangrijpen om kapers uit te zenden of krijgsbenden aan te werven. De Hollanders werkten hem hierin krachtig tegen, want, ofschoon Koning Frederik de Sont voor hen had gesloten sints hij van Christiern's handelingen hier te Lande kennis had bekomen, hoopten zij dat die zeeëngte weer voor hunne schepen geopend zou worden, zoodra het den Deenschen Vorst bleek, dat zij niet slechts niet met Christiern heulden, maar zelfs zijne pogingen trachtten te verijdelen.

Over deze tegenwerking vergramde Christiern zoo zeer, dat hij met eene bende van 5000 man, in Oost-Friesland aangeworven, door Overijssel, Gelder en Utrecht rukte en het platteland van Holland, van de grenzen aan de Lek tot bij Delft brandschatte. Niets of niemand ontziende, vergaderde hij een zoo rijken buit, dat geboefte van allerlei slag zich bij zijne volgelingen aansloot. In weinige dagen kregen de plunderaars daardoor eene sterkte van wel 12,000 man. In het door zijne voornaamste bewoners verlaten 's Gravenhage eigenden zij zich alles toe wat hun aanstond, en in het onbemuurde Alkmaar plunderde eene afdeeling dezer geweldenaars, onder de oogen van Christiern zelven, gedurende bijna drie dagen (19—21 September 1531).

Hoorn en Medemblik liepen groot gevaar, want, daar de burgerijen op geene vijandelijkheden bedacht waren geweest, hadden zij geen krijgsvolk bij de hand om hen te helpen geweld met geweld te keeren. De Keizer vaardigde dus George Schenk, Stadhouder van Friesland, aan den Koning af, om met hem te onderhandelen. Maar Christiern weigerde volstrekt het Land te ruimen, tenzij men hem de 50,000 gulden, uitmakende den bruidschat zijner gade, betaalde en daarenboven 12 schepen afstond. De Hollanders die zich voor gemelde som borg hadden gesteld, waren niet geslaagd om den Keizer te bewegen, deze penningen te voldoen. Deze last kwam dus op hen aan. Zij bragten daarvoor, door de omstandigheden gedwongen, het geld bijeen, terwijl Christiern hun bij handschrift en zegel verzekerde, dat, indien hij zijne landen terugwon, zij den vrijen handel in zijn Rijk zouden bekomen (15 October 1531).

Met blijdschap zagen de bedreigde Medemblikkers Koning Christiern, den 26sten October, uit hunne haven het ruime sop kiezen. Doch de Hollandsche kooplieden beschouwden dat vertrek met gemengde aandoeningen. Slaagde de banneling in zijne pogingen, dan mogten zij hopen weer ongestoord in het Noorden te kunnen handelen, doch leed zijne onderneming schipbreuk, zoo zou Koning Frederik zijne strenge maatregelen te hunnen opzigte onverbiddelijk in stand houden. De Amsterdammers en Waterlanders, het meest bij den Noordschen handel betrokken, zonden daarom het smaldeel van Christiern eenige schepen na, met last om indien zijn ontwerp mislukte, zich door zijne aanhangers te laten nemen, waardoor zij een voorwendsel zouden bekomen om zich over de verleende hulp bij Koning Frederik te verontschuldigen. De list, gansch niet onschuldig, bleek evenmin doeltreffend, want zij werd volkomen verijdeld.

In den beginne slaagde Christiern naar wensch. Hij landde te Opslo — ter plaatse van het tegenwoordige Christiania — en won er de bisschoppen voor zijne zaak, doordien hij, die vroeger groote

neiging tot de luthersche kerkleer had aan den dag gelegd, zich nu met den Paus verzoende. De geestelijken leenden hem zelfs al het overtollige zilver uit de kerken. Doch Christiern rukte niet snel genoeg voorwaarts en zag zich door een groot Zweedsch leger gestuit. Den ganschen winter bleef hij te Opslo werkeloos, en toen hij in het voorjaar van 1532 weder iets wilde ondernemen, kon hij zijne huurbenden geen meester worden, omdat hij hen, wijl zijn geld spoedig op was, niet behoorlijk kon besoldigen. Welhaast werd hij door een Deensch leger aangetast, en daar de burgers van Opslo hunne stad om zijnentwil niet verkozen te laten beschieten, zag hij zich gedwongen, den 12den Mei, met den Deenschen gevolmagtigde in onderhandeling te treden. Ten gevolge daarvan ging hij, na belofte van vrijgeleide, naar Kopenhagen, waar Koning Frederik I echter iedere afspraak voor nietig verklaarde en over Christiern eene altoosdurende opsluiting uitsprak. De bedrogen Vorst werd onmiddellijk naar Sonderburg, op Alsen, gevoerd, waar hij meer dan zestien jaren in een donkeren slottoren doorbragt.

De Hollandsche schepen, die zoo listig beide partijen hadden pogen te verschalken, werden verbeurd verklaard.

Dit verlies en het stilstaan des koophandels deed de Hollanders pogingen aanwenden, om met Koning Frederik een vergelijk te treffen. Werkelijk werden onderhandelingen hierover te Hamburg aangeknoopt. Doch eensklaps verklaarde de Deensche Vorst deze af te breken, om ze eerst in den zomer van het volgende jaar te Kopenhagen te hervatten. Men was nu in Holland op krachtbetoon bedacht, weshalve de Staten, op voorstel van Amsterdam, Edam en Monnikendam, besloten, 60 schepen met eene bemanning van 8000 koppen uit te rusten. Dit maakte Frederik bedachtzaam. Hij verleende de "sendeboden" van Holland in het algemeen en die van Amsterdam in het bijzonder, vrijgeleide en teekende in Juny 1532 den vrede, zeer tegen den zin der Lübeckers, die alle pogingen aanwendden, om de Oostzee voor de Nederlanders te sluiten.

Mogten onze burgerijen zich verheugen over deze uitkomst, welhaast hadden zij ontzettende redenen voor droefenis. Een storm uit het noordwesten stuwde in November 1532 het zeewater zoo hoog op, dat de meeste Zeeuwsche eilanden vreeselijk werden geteisterd, en vele polders die naauwelijks na de jongste overstrooming van water waren ontlast, op nieuw onder de baren verdwenen. In Holland, Zeeland en Vlaanderen bezweken eveneens vele dijken, waardoor duizenden uit het leven werden gerukt. Deze ramp werd nog verzwaard door eene besmettelijke ziekte, die zoo vreeselijk woedde, dat alleen te Zierikzee, in drie maanden tijds, 3000 menschen ten grave werden gesleept.

Een ander gevaar dat geheel Midden-Europa bedreigde, was gelukkig afgewend. Na Hongarije veroverd te hebben, waren de Turken onder Soliman II, voor Weenen gerukt. Dan, zoowel door den heldenmoed der belegerden als door gebrek aan levensbehoeften, zagen de Moslems zich tot den aftogt gedwongen (October 1529). Deze teleurstelling kon Soliman niet dulden: in het schoone jaargetijde van 1532 vernieuwde hij zijne pogingen en maakte zich met een leger van 300,000 man tot een vernieuwden aanval tegen Oostenrijk gereed. Keizer Karel riep uit dien hoofde alle stenden des Rijks te wapen, en allen waren het met hem eens, dat men den Turken een krachtigen tegenstand moest bieden. De protestantsche Vorsten en steden beloofden ook hunne manschappen te zullen doen oproepen, doch verklaarden daartoe niet te zullen overgaan zoo lang de Keizerlijke besluiten van Worms en Augsburg hunne godsdienstige overtuiging bleven bedreigen. Zij drongen dus allereerst op gelijke regten met de Katholieken aan. Na ernstige onderhandelingen, waarbij Luther de protestantsche Vorsten tot de uiterste inschikkelijkheid aanspoorde, kwam te Nürnberg (Neurenberg) eene overeenkomst tot stand, die vaststelde, dat niemand om zijn geloof zou verontrust worden, tot eene kerkvergadering zou gehouden zijn, die de Paus binnen zes maanden zou bijeen roepen, en dat, zoo deze kerkvergadering geenszins plaats had, in stede daarvan eene nationale vergadering bijeen zou komen (23 July 1523).

Karel verbeidde de acte der overeenkomst te Regensburg met het grootste ongeduld, daar hij, zonder de hulp der Protestanten, in de onmogelijkheid verkeerde, om de vreeselijke krijgsmagt der Turken te wederstaan. Schier te zelfder tijde lieten alle Keurvorsten zich bij hem vinden, en bij de herboren overeenstemming liepen de beraadslagingen op den rijksdag tot een gelukkig einde. De Protestanten waren niet minder ijverig dan de Katholieken om de wapenen tegen de Ongeloovigen aan te gorden, en zoo stond Karel binnen weinige weken reeds aan het hoofd van 76,000 man.

Soliman's Grootvizier was met de Turksche voorhoede tot de grenzen van Stiermarken opgerukt en dus tot op slechts weinige uren van Weenen, toen de kleine en slecht versterkte stad Güns (Köszög) hem een zoo hevigen tegenstand bood, dat hij onverrigterzake moest terugkeeren.

Deze nederlaag en het berigt dat de Keizer met de magt van gansch Duitschland in aantogt was, deden Soliman niet alleen van het voortzetten zijner veroveringen afzien, maar bewogen hem zelfs Hongarije te ontruimen (September 1532).

Na dezen gelukkigen krijgstogt dankte Karel een deel zijner troepen af, verdeelde de overigen in de steden en begaf zich naar Italië, om aan Clemens VII te verzoeken, eene kerkvergadering te beleggen. Tot veler verbazing bewilligde thans de Paus in dien wensch, maar de punten die hij tot grondslag der onderhandelingen wilde leggen, druischten zoozeer tegen de zienswijze der Protestanten in, dat het concilie niet bijeen kwam. Den geheelen winter bleef Karel in Italië, doch in April 1533 keerde hij naar Spanje terug.

Het sluiten van den Kopenhager vrede deed een groot aantal Nederlandsche schepen koers naar de Oostzee zetten: alleen naar Dantzig zeilden meer dan 50 Hollandsche bodems uit. Men vleide zich met groote winsten toen een eisch van Koning Frederik die hoop deed tanen. Hij vorderde namelijk 300,000 gulden schadevergoeding voor den bijstand aan zijn tegenstander Christiern verleend. Doch Oostzee aan allen verbood. Ook weigerde zij den gezant verlof tot eene afzonderlijke onderhandeling met Brabant en de andere door Denemarken niet bedreigde gewesten. Voorts zond zij Hendrik Willemsz, van Haarlem, op 's Keizers kosten, naar Kopenhagen, om den Koning af te vragen, "of hij den gesloten vrede al dan niet wilde onderhouden?"

Koning Frederik, ofschoon krank te bed liggende,

Oproer te Gent in 1539.

terwijl hij dezen eisch aan de Hollanders stelde, verklaarde hij met de Brabanters, Vlamingen, Zeeuwen en andere onderdanen des Keizers in vrede te willen verkeeren. De Landvoogdes gaf den Deenschen gezant in ronde woorden te kennen, dat de Keizer de belangen der Hollanders als zijne eigenen beschouwde, en zij dien ten gevolge, nu de Denen de vijandelijkheden vernieuwden, de vaart naar de liet Willemsz zijne verbolgenheid nadrukkelijk gevoelen. Hij vereerde zelfs de Landvoogdes niet met den gewonen groet en reikte den gezant een gesloten brief in uiterst bitse bewoordingen over.

De Hollanders erkenden de welwillendheid der Landvoogdes, maar ondervonden die niet van de overige Nederlanders. Brugge, Midddelburg, Zierikzee en Veere weigerden zelfs, onder velerlei voorwend-

sels, om het keizerlijk geschut te laten volgen, dat Koningin Maria, nevens 30,000 gulden, den Hollanders ter beschikking had gesteld, nadat hunne Staten het besluit hadden genomen om 30 oorlogschepen uit te rusten. Doch welke beletsels de Hollanders ook in den weg werden gelegd, zij hielden voet bij stuk en lieten hunne vloot in Augustus 1533 zee kiezen. Onmiddellijk stevenden deze vaartuigen naar de Sont,

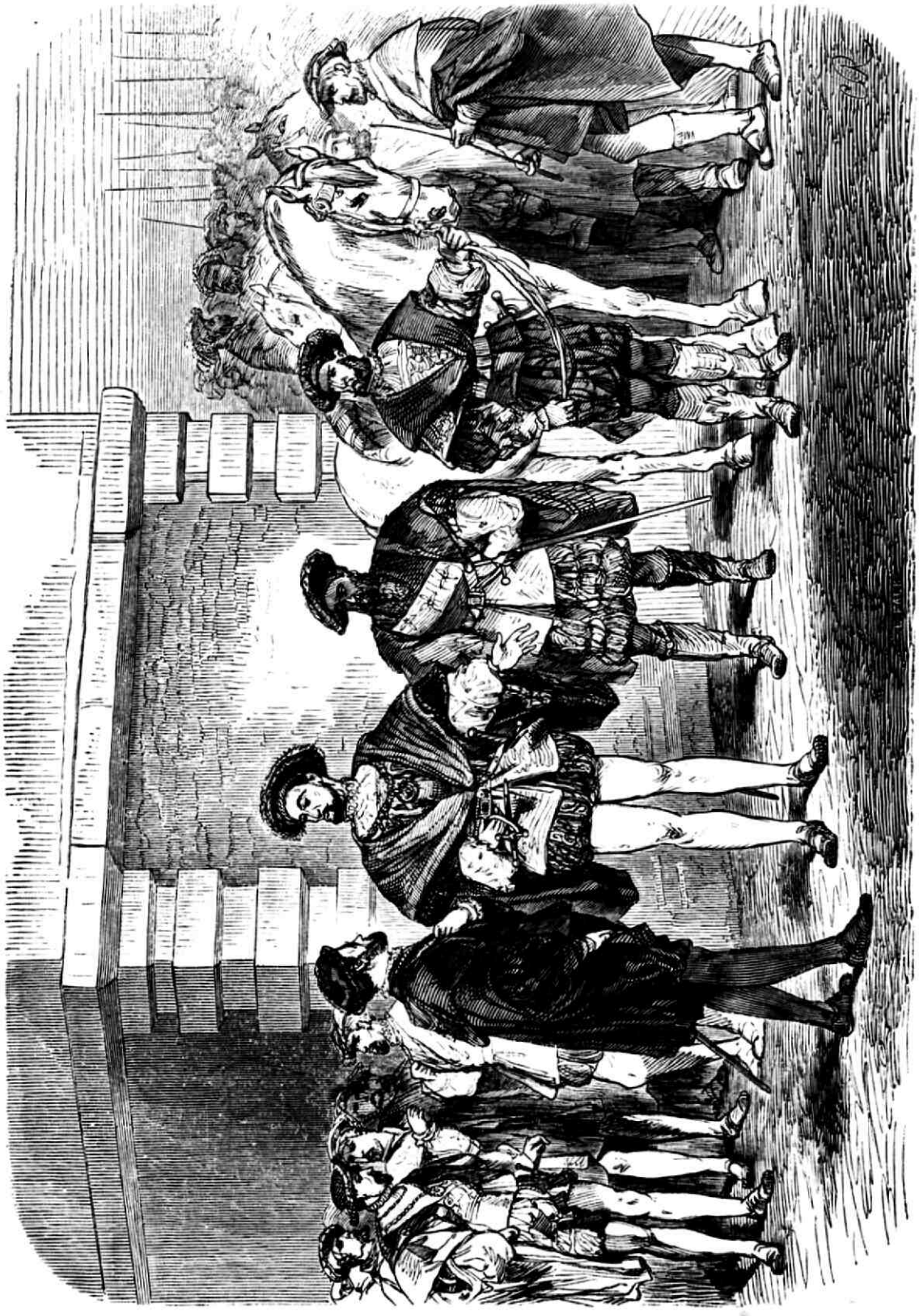

Keizer Karel V neemt te st. Quentin afscheid van Koning François I.

welke zeeëngte zij nu eenigen tijd voor alle koopvaarders, behalve die der Nederlanders, gesloten hielden.

De Lübeckers die met hunne scheepsmagt aan den mond der Elbe lagen, lieten de Hollanders voorbij zeilen, zonder het te wagen hen aan te tasten. Zij hadden tot aanvoerder zekeren Marcus Meyer, een gewezen hoefsmid uit Hamburg, die, na bij de Denen krijgsgevangen geweest te zijn, in Lübecksche dienst was getreden en door een rijk huwelijk tot aanzien en vermogen gestegen. Hij had echter vele tegenstanders, zelfs onder de zeelieden, en dit, gevoegd bij het ontzag dat de Hollandsche vloot inboezemde, weerhield hem den Nederlanders het hoofd te bieden.

De oorlog duurde bij dezen staat van zaken niet lang. Beide partijen haakten naar eene schikking. In de lente des volgenden jaars (1534) werd met de Lübeckers een bestand gesloten, en met den rijksraad van Christian III, den zoon en opvolger van Frederik II, Koning van Denemarken, een verdrag van koophandel tot stand gebragt.

Toen Karel V in Spanje aankwam, was Koning François ijverig in de weer om zijn tegenstander een bondgenoot te ontrooven, die niet dan noode zich bij den Keizer had aangesloten. De Fransche Koning wist namelijk Clemens VII voor zich te winnen, door het voorstel om een huwelijk tusschen zijn tweeden zoon, Henri, Hertog van Orléans, en 's Pausen nicht, Catharina di Medici, tot stand te brengen. Dit schitterend vooruitzigt voor zijn Huis was een zoo verleidelijk lokaas voor den grijzen Kerkvorst, dat hij zelfs in den laten herfst nog eene zeereis naar Marseille ondernam, om alles met Koning François te bespreken. De Paus had zijne dertienjarige nicht bij zich, die nu plegtig aan den Franschen Prins werd verbonden (October 1533).

Aangenamer dan het berigt hiervan luidden voor den Keizer de tijdingen uit de Nieuwe Wereld, van waar men hem bij voortduring allerlei zeldzaamheden aanbood[1]. Hij vernam daarbij de verovering van het koningrijk Peru, in Zuid-Amerika, dat een hoogen trap van beschaving had bereikt, onmetelijke schatten bezat en in 1533 door een listig fortuinzoeker, Francisco Pizarro, met een handvol manschappen was vermeesterd.

Te Toledo vaardigde Keizer Karel, in April 1534, brieven uit, waarbij hij, onder goedvinden van de Landvoogdes, de Vliesridders en de Leden van den Geheimen Raad en die der Geldmiddelen, doch te gelijk uithoofde van "zijne regten, wetenschap, autoriteit en volkomen magt," de stad en het Land van Utrecht aan deze zijde van den IJssel voor altijd aan Holland hechtte, om door één Stadhouder bestuurd te worden.

Inmiddels hadden in Utrecht de volgende veranderingen plaats gevonden. Hendrik van Beijeren had in 1529 ook het geestelijk gebied neergelegd en was op den bisschoppelijken stoel door Willem van Enkevoort opgevolgd. Toen deze in het jaar 1533 was gestorven, werd George, zoon van Jan Graaf van Egmond, door den Keizer tot Bisschop benoemd, terwijl hij, volgens de gemaakte overeenkomst, ook door de kapittels verkozen en door den Paus bevestigd werd.

Nadat Luther en zijne volgelingen zich van het gezag der Roomsche Kerk hadden losgescheurd en het lezen des Bijbels ingevoerd, kon het niet uitblijven, of het overwegen daarvan moest, naar de vatbaarheid van elken persoon of de stemming van zijn gemoed, verschillende indrukken voortbrengen en onderscheidene begrippen verwekken. De voorstanders der Hervorming splitsten zich welhaast in verschillende afdeelingen, van welken die, welke de gevoelens van Ulrich Zwingli, te Zürich, omhelsden, na de Lutherschen het grootste aantal uitmaakten. Maar, even als bij den eersten kruistogt, die de gemoederen van godvruchtige helden tot groote daden ontvonkte, geestdrijvers het onzinnige geloof verspreidden, dat eene gans en eene geit, die zij door Gods geest bezield waanden, hunne leidslieden zouden zijn om het H. Graf te vermeesteren, evenzoo verhieven zich thans geestdrijvers, die het streven der Kerkhervormers meer verzwakten dan alle vervolgingen van kerkelijke en wereldlijke magten. Er stonden namelijk mannen op, die de maatschappelijke orde geheel dreigden om te keeren.

Zulke woelgeesten waren de Wederdoopers, die dien naam ontvingen omdat zij het sacrament des doops bij het opnemen van nieuwe leden bij onderdompeling herhaalden. Hunne leuze was christelijke vrijheid en gelijkheid, en volgens hun voorgeven, zou eerlang het Godsrijk op aarde een aanvang nemen. Velen beweerden goddelijke ingevingen te ontvangen, velen verklaarden zich zelven voor profeten.

Reeds in 1520 was een man die zoodanige inzigten koesterde, te Zwickau, in Saksen, opgetreden. Hij leerde, dat God de aarde aan de geloovigen had geschonken, en Zijn bestuur vorst noch overheden, edelen noch priesters, rijken noch armen duldde, maar alle menschen gelijk moesten zijn. Uit Saksen verdreven, kwam hij na veelvuldige omdolingen te Mühlhausen aan den Unstrut, waar zijn partij eerlang zoo magtig werd, dat hij, die zich op goddelijke ingevingen beroemde, haar als een leger aanwendde. Hij zette den ouden raad af, plunderde de kloosters en de huizen der rijken en deelde de bezittingen die hem op deze wijze ten deel vielen, naar welgevallen uit. Een ander geestdrijver, met name Pfeifer, die in het Eichsfeld grooten aanhang had verworven, kwam zich nu met hem vereenigen. Na Pfeifer tot zijn stadhouder te Mühlhausen benoemd te hebben, toog Münzer met 300 "uitverkorenen" naar Frankenhausen, waar hij eveneens de gemoederen voor het doel, dat hij zeide te beoogen, "het oprigten van een Godsrijk", ontvlamde.

Thans meenden de Vorsten wier landen aan het

[1] Zie de plaat op bladz. 397.

gebied der vrije rijksstad Mühlhausen paalden, dit bedrijf niet langer te mogen aanzien. Keurvorst Johann de Bestendige, Hertog George van Saksen, Landgraaf Philipp van Hessen en Hertog Heinrich van Brunswijk, bragten een leger op de been, dat zij tegen de geestdrijvers te velde zonden. Dezen waren nu 8000 man sterk en stonden op eene hoogte bij Frankenhausen, in eene sterke stelling en door een wagenburg ingesloten. De Vorsten die het vergieten van menschenbloed wilden voorkomen, boden den misleiden eene volkomen vergiffenis, zoo zij hunne hoofden uitleverden. Dan Münzer wendde al zijne welsprekendheid aan, om de ontrouw zijner volgelingen te voorkomen. Op een regenboog wijzende, die zich aan den hemel vertoonde, riep hij: "Ziet het teeken van Gods genade boven uwe hoofden, hetzelfde beeld als op uwe vanen. Dat toont u Gods wil, dat ge geen vrede met de dwingelanden zult sluiten. Het verzekert u, dat God ons de overwinning zal schenken!" Maar toen nu bij den hardnekkigen strijd bleek, dat de bijeengevloeide hoop niet tegen de geoefende soldaten der verbonden Vorsten was bestand, was Münzer een der eersten wien de hoop ontzonk. Hij vlood van het slagveld, waar minstens 5000 zijner volgelingen het leven lieten (15 Mei 1525). Binnen Frankenhausen zich opgesloten hebbende, kon hij niet beletten, dat deze stad door de krijgs scharen genomen en geplunderd werd. Moedeloos verborg hij zich op den zolder van een huis, in eene slaapstede. Hij veinsde ziek te zijn en ware welligt niet ontdekt geworden, zoo niet een soldaat in 's Profeten reistasch een aan Münzer gerigten brief van den Graaf van Mansfeld had gevonden. Men bragt den kleimoedige gevangen naar Heldrungen, waar hij op de pijnbank zijne bondgenooten noemde. Hierop werd hij naar Mühlhausen gevoerd, waar hij, met Pfeifer en vierentwintig andere belhamels, het leven op een schavot eindigde.

Doch Münzer had niet slechts aanhang in Saksen, het Eichsfeld en Thüringen verworven, in Zwitserland en Schwaben telde hij mede vele volgelingen, vooral in het dorp Zollikon aan de Zürichersee. Toen na den val van Frankenhausen de overgeblevenen zich verstrooiden, zakten velen hunner langs den Rijn naar Westfalen, naar Oost-Friesland en de Nederlanden af. Vooral was de bontwerker Melchior Hoffmann, uit Strassburg (Straatsburg), er ijverig op uit om in de Duitsche kustlanden proselieten te maken. In 1527 kwam hij te Kiel en in het jaar daarna te Emden, waar de belijders der verschillende rigtingen van de christelijke godsdienst — dank zij het verstandig bewind van Graaf Edzard — tot dien tijd in tamelijk goede overeenstemming met elkander geleefd hadden. Hoffmann maakte er ongeveer 300 "bekeerlingen", die hij, zoowel vrouwen als mannen, in het openbaar, in de Groote Kerk in eene kuip doopte. Toen echter werd hij door den Graaf in zijne geestdrijverij gestuit en met al zijne aanhangers verbannen.

Van deze bannelingen sloeg Jan Trijpmaker den weg naar Holland in. Hij koos Amsterdam tot woonstede en verkondigde er de leer der Wederdoopers tot hij in 1531, met drie der zijnen gevat, naar 's Gravenhage werd gezonden en daar onthoofd.

Jan Mathijsz, een bakker te Haarlem, die zich bij deze Wederdoopers had aangesloten, wilde bij Melchior Hoffmann niet achterstaan. Had de laatste zich voor den profeet Elia uitgegeven, hij gaf voor Enoch te zijn, die, volgens het verhaal van Mozes, ten hemel was gevaren. Doch zoo weinig trad hij in de voetstappen van dezen aartsvader, dat hij zijne bejaarde vrouw verliet en met eene jonge, schoone brouwersdochter zich te Amsterdam vestigde. Van hier zond hij eenige "apostelen", twee aan twee, uit om zijne leer te verkondigen. Bartholomeus Boekbinder en Dirk Kuiper doopten op zijn last in Friesland, terwijl Jan Beukelszoon Buytenwegh (van Leiden) en Gerrit Kippenbroek (van Amsterdam) naar Münster vertrokken.

De bewoners der bisschoppelijke stad aan de Aa hadden sints 1525 voor het meerendeel de Hervorming omhelsd en den Vorst-Kerkvoogd gedwongen, hun zes der zeven kerspelkerken af te staan. Toen Jan Beukelsz en Gerrit Kippenbroek, of zoo als zij veelal genoemd werden Jan van Leiden en Gerrit de Boekbinder, het eerst met hunne aankondigingen van een naderend Godsrijk de menigte begonnen te verleiden, verzette de Raad zich tegen hen en gebood hun de stad te verlaten. Doch toen zij de eene poort waren uitgezet, kwamen zij door eene andere weer binnen, verzekerden hunnen aanaanhangers dat God hun bevolen had, hun zending te Münster te voltooijen, vergrootten hunne partij door allerlei verlokkende schilderingen en bewogen zelfs den predikant Rottmann zich aan hunne zijde te scharen.

Na verschillende botsingen met den magistraat, behielden zij in het einde de overhand. Zij liepen de straten op en neer onder het geroep van: "Doet boete en laat u andermaal doopen, opdat de toorn Gods niet over u kome". Het gepeupel, door de belofte van christelijke vrijheid en gelijkheid aangetrokken, werd door de geestdrijvers medegesleept en liet zich werkelijk ten tweede male doopen. Ja, velen wier gezond verstand den uitgekraamden onzin verwierp, maakten uit vrees gemeene zaak met de geestdrijvers, ten einde niet mishandeld te worden. Thans geheel meester van Münster, vaardigden de hoofden dezer geestdrijvers zendelingen naar alle omgelegen plaatsen af, met de uitnoodiging aan alle geestverwanten, om tot hen over te komen, en de belofte, dat al wat zij verlieten, tien dubbel vergoed zou worden.

De jongeren die men naar de Nederlanden had afgevaardigd, riepen hen, die hunne stem gehoor wilden geven, op, om zich den 24sten Maart 1534 nabij Hasselt, aan het Zwarte-Water, te vereenigen, van waar men in een indrukwekkenden optogt door Salland, Twenthe en Münsterland naar het "Nieuw Jeruzalem" zou trekken. Niets moest de geloovigen van dien togt weerhouden, zelfs niet het teederste

gevoel, de liefde voor ouders, broeders en bloedverwanten. Allen echter moesten hun geld en wapenen medenemen. De goederen kon men achterlaten. "Daarvan was voor de Heiligen te Münster overvloed".

Eene zoodanige belofte moest voor velen een onweerstaanbaar lokaas zijn, inzonderheid voor hen die onder den slaafschen druk van edelen en ambtlieden zuchtten. De toebereidselen die men zag maken, verrieden wat te wachten was. Om deze uittogten te verhinderen, werd bij plakkaat het herbergen van leeraars der Wederdoopers verboden, op straffe der verbeurte van lijf en goed, terwijl eene belooning van twaalf gulden werd uitgeloofd aan ieder die een hunner ontdekte en aanbragt.

Maar welke bedreigingen werden afgekondigd, duizenden verleiden lieten zich niet terughouden, toen de tijd om zich te verzamelen, aanbrak. Meer dan 30 schepen, opgepropt met mannen, vrouwen en kinderen uit Amstelland en Waterland, stevenden den 21sten Maart over de Zuiderzee naar het Zwolsche-Diep. Om ook anderen op te wekken, dit voorbeeld te volgen, liepen des anderen daags vijf dier geestdrijvers, op den middag, met bloote zwaarden in de hand door de IJstad onder het geroep van: "Wee, wee! Doet boete en gaat naar Münster, dat den kinderen Gods gegeven is". Zij zelven kwamen echter niet ver met deze aansporing, want zij werden gevat en eerlang te Haarlem met den dood gestraft.

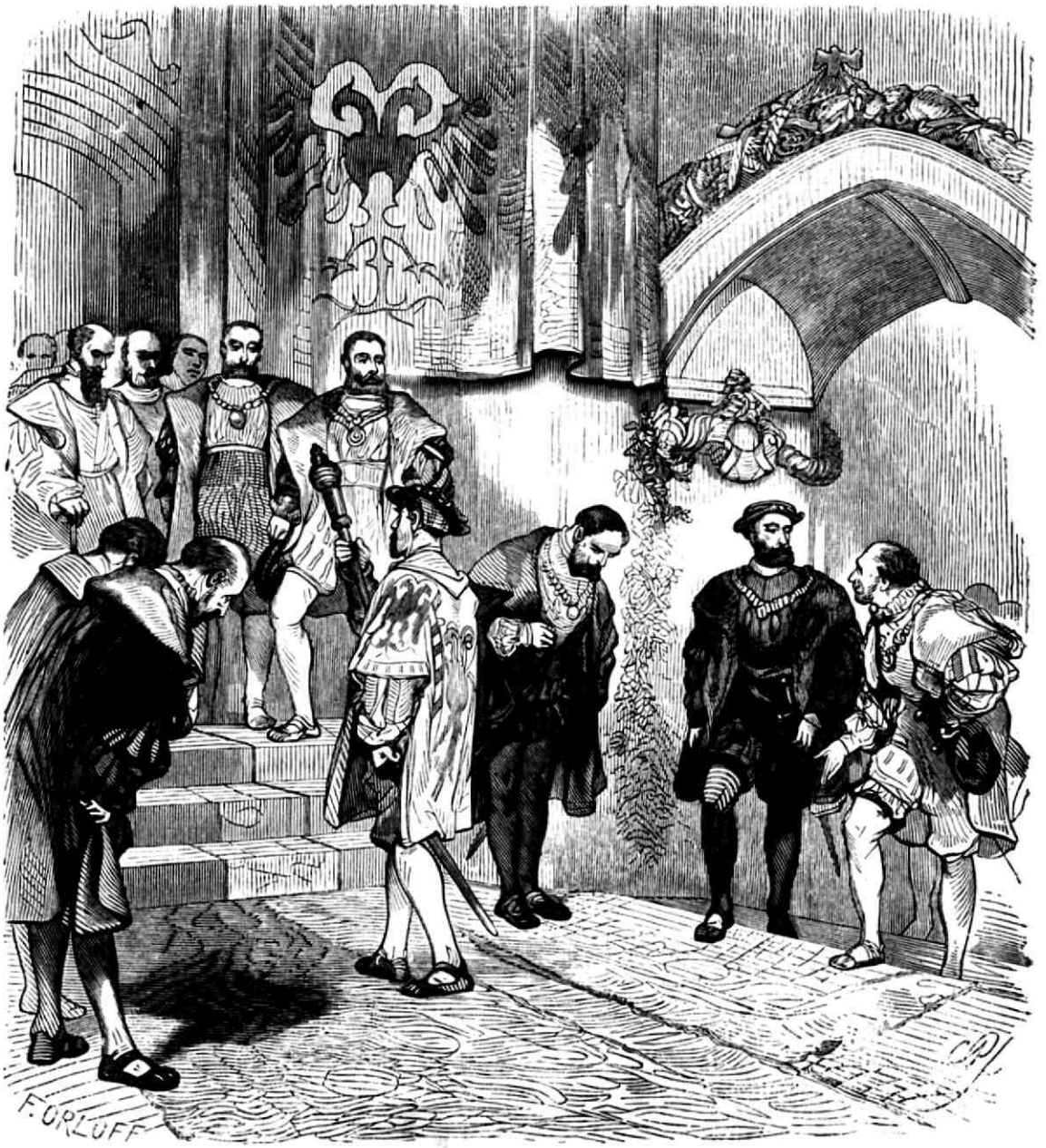

René van Châlons, Prins van Oranje, verwelkomt den Keizer te Breda.

De uitgetogenen, Ens en Genemuiden genaderd, werden op 's Keizers last aangehouden [1]. De voornaamste gevangenen werden, als verleiders der overigen, gevat en onthalsd, doch de vrouwen en kinderen losgelaten. Hetzelfde lot ondergingen alle andere Wederdoopers, die te voet, te paard of met wagens uit Salland, Groningen, Friesland en elders in de nabuurschap van Hasselt waren zaamgekomen. Te hunne dwalingen herriepen, kwamen vrij, nadat zij bij een omgang door de stad barrevoets, blootshoofds, in linnen gekleed en met een toorts in de hand openbare boete hadden gedaan.

Op eene algemeene dagvaart te Mechelen stelde de Landvoogdes voor, om de Wederdoopers en met deze de Lutherschen, uit te roeijen en voorts aan Franz van Waldeck, Bisschop van Münster, hulp

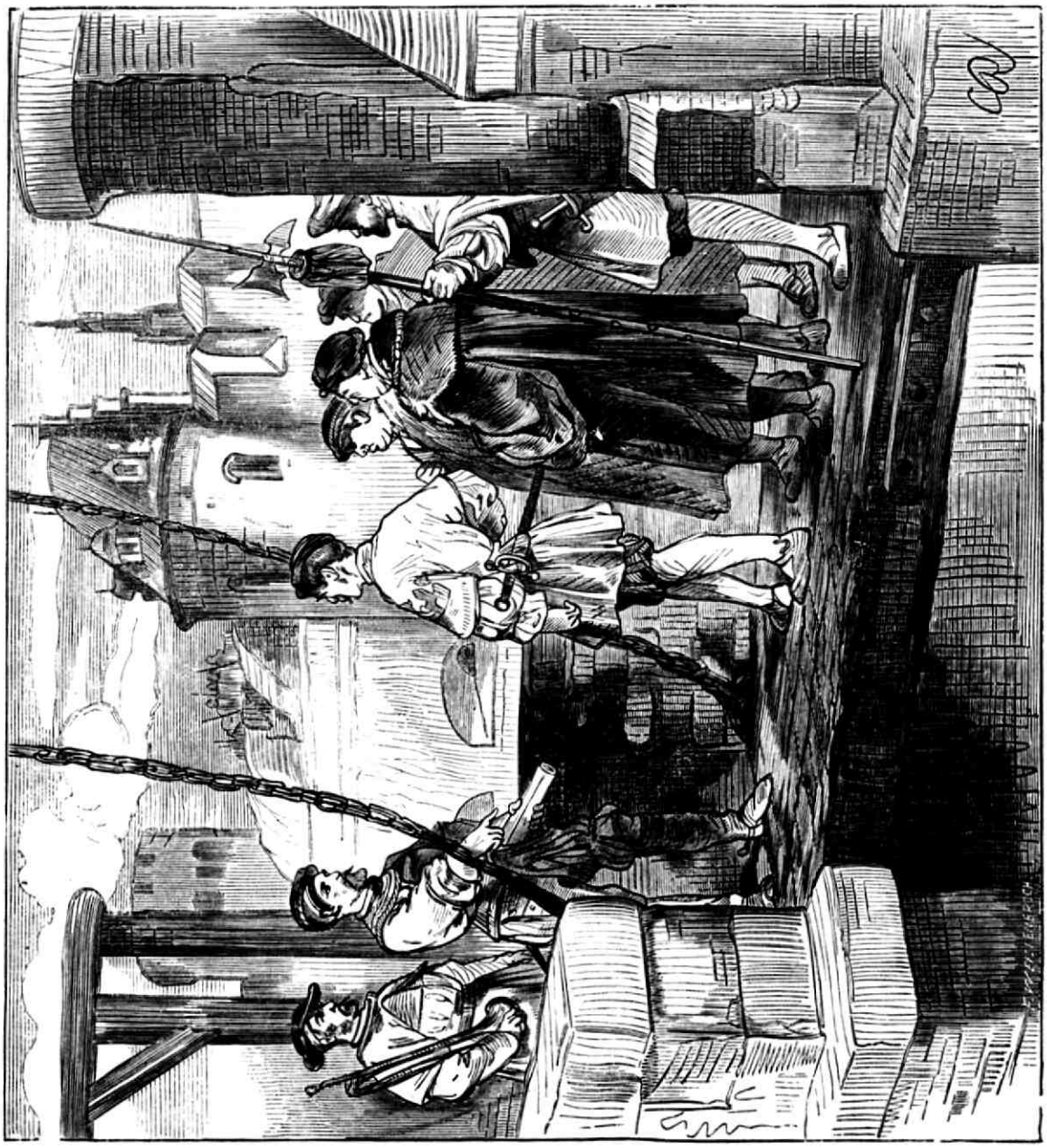

Een Geldersch schildknaap nooligt de Antwerpenaars uit, hunne stad aan Maarten van Rossem over te geven.

Amsterdam lieten de geregtsdienaars niet na, eene strenge huiszoeking te houden, waardoor een twintigtal verscholenen in de boeijen geraakte. De Stadhouder en zijn raad te Amsterdam gekomen, woonden het vonnissen der gevangenen bij. De schuldigsten werden ter dood veroordeeld, doch zij die te verleenen. Het laatste vond weinig bijval bij de Staten, ja, ofschoon zij verklaarden mede te willen werken om de nieuwe leeringen te stuiten, wezen de Hollanders een ontwerp van hun Stadhouder af, waarbij nieuwe bepalingen op het vervolgen der ketters werden gesteld. Zij verklaarden dit niet te kunnen aannemen, omdat men den "religieusen en geestelijken" meer regt wilde geven dan be-

[1] Zie de plaat op bladz. 400.

hoorde, "want uyt hen lieden alle quaet gekomen is". In het meer bedreigde Overijssel was men williger: die van Deventer zonden hun geschut naar Bisschop Franz, die het te Ootmarsum liet afhalen.

Inmiddels had de aangroeijende magt van Jan Matthijsz, die zijne zendelingen naar Münster was gevolgd, zich van die bisschoppelijke hoofdstad meester gemaakt, waaruit de verstandigen en gegoeden, zoowel Katholieken als Protestanten, voor het grootste deel waren vertrokken. Thans kozen de Wederdoopers een nieuwen magistraat uit hun midden. Matthijsz beval in naam van God, dat elk zijn goud en verdere kostbaarheden zou bijeen doen en in een aangewezen gebouw nederleggen. Ook zou niemand een boek onder zich houden, met uitzondering van den Bijbel. Alle andere gedrukte werken moest men verbranden. Met deze en dergelijke wetten ging hij voort tot Bisschop Franz met een krijgsheir naderde. Toen verkondigde hij eene goddelijke openbaring ontvangen te hebben, om de vijanden te dooden, waartoe, zoo hij zeide, hem de speer van Gidion gegeven was. Hij had echter te naauwernood met opgestoken lans de naaste stadspoort verlaten, of de eerste bisschoppelijke soldaat velde hem ter neder.

Ontzetting greep zijne navolgers aan. Doch nu trad Jan Beukelsz op den voorgrond en verklaarde met eene indrukwekkende stem en welberekend gebaar — hij was te Leiden dikwijls onder de rederijkers opgetreden — dat de Eeuwiglevende hem reeds voor lang had aangekondigd, dat Matthijsz voor hunne heillige zaak als martelaar zou sterven; dat hem thans door God werd bevolen, de weduwe van den Profeet te trouwen; de regering op zich te nemen en twaalf regters, zoo als in Israel, aan te stellen. Dit geschiedde. Te gelijkertijd gaf hij een wet, dat elk de christelijke vrijheid zou hebben, zoo vele vrouwen te nemen als hij wilde. Van deze bepalingen maakte hij zelf het ruimste gebruik, want eerlang was hij met niet minder dan veertien vrouwen door het huwelijk verbonden.

Den 25sten Juny (1534) riep eindelijk een goudsmid uit Warendorf — ook een profeet — het volk op de Markt bijeen en gaf voor de voorspelling van den Hemelschen Vader ontvangen te hebben, dat Jan van Leiden de geheele aarde zou beheerschen en den troon van David weder oprigten. Door zijn toedoen zouden alle goddeloozen uitgeroeid, alle koningen en vorsten vernederd en alle heerschappij op aarde aan de vromen gegeven worden. Met voorgewenden ootmoed en schijnheiligheid viel daarop Jan Beukelsz op de knieën, dankte God en verzekerde het volk, dat hij deze openbaring reeds voor lang had ontvangen, doch het niet had gewaagd, haar uit te spreken. Hij zette daarom de twaalf regters naar Israëlitische stijl, weder af, nam het regterambt zelf op zich, "verhief" den burgemeester Knipperdolling tot zijn scherpregter en reed in koninklijke praal en met kostbare sieraden omhangen, door de straten. Achter hem ging een aanzienlijke hofstoet, waarbij men vooral twee paadjen onderscheidde, die 's Konings kroon, bijbel en zwaard droegen.

Nadat de stad Münster op deze wijze tot hoofdplaats van het "nieuwe Godsrijk" was ingewijd, zond de Koning acht en twintig apostelen uit om de overige steden der aarde in het geluk van het "Nieuwe-Sion" te doen deelen, door haar aan zijn schepter te onderwerpen.

Velen dier zendelingen vielen Bisschop Franz in handen en werden gedood. Een echter ontkwam de straf door in de belangen des Kerkvoogds te treden. Hendrik van Hilversum — zoo was zijn naam — keerde binnen de stad terug en deelde den Koning mede, dat hem een engel uit 's Bisschops magt had verlost, die hem openbaarde, dat God den Koning vier rijke steden had geschonken, namelijk Amsterdam, Deventer, Wesel en Londen.

Het doel van dit voorgeven was, de magt der Wederdoopers te verdeelen, door een groot aantal naar elders te doen vertrekken.

Koning Jan, hoe geslepen ook, liet zich verschalken. Hij zond dadelijk Jakob van Kampen, met den titel van Bisschop, naar Amsterdam, en voegde hem Jan Matthijsz, van Middelburg, als medearbeider toe. Ook naar Deventer ging een gezant, die er welhaast meer dan 50 Wederdoopers, onder welken zelfs mannen van deftigen stand, om zich vereenigde. Als teeken zijner waardigheid droeg hij een keten om den hals met vijf schilden die de wapens der steden Münster, Wesel, Deventer, Amsterdam en Londen vertoonden.

Het gevaar eener overrompeling van Amsterdam door de Wederdoopers was niet gering. Er bevonden zich toch vele ingezetenen en vreemdelingen binnen de IJstad, die in de geestdrijverij van Jan van Leiden en de zijnen deelden. Welligt vond men zelfs onder de overheidspersonen eenigen die de leer der Wederdoopers waren toegedaan, of die althans, als gehecht aan Luther's leer, geene vervolging van andersdenkenden wilden aanmoedigen. Zeker is het, dat de Stadhouder van Holland, de Graaf van Hoogstraten, den Schout Jan Huibertsz had afgezet, omdat deze ten aanzien van het vervolgen der ketters eene flaauwheid aan den dag legde, die hem zoo verdacht maakte, dat hij gebannen werd.

De Stadhouder, die noch in Ruysch Jan Bethsz, noch in Heiman Jacobsz van Ouder-Amstel, Huibertsz eersten en tweeden opvolger, strenge ketterbeulen vond, kwam eindelijk zelf naar Amsterdam om het uitroeijen zoowel der Lutherschen als der Wederdoopers te bevorderen. Den 7den October werden twee burgers, die bekend stonden als aanhangers van het "nieuwe Godsrijk", op last van den Procureur-Generaal gegrepen. Doch dit bekwam den Stadhouder geenszins zoo als hij verwachtte. Eensklaps namelijk, nadat het gerucht was verspreid, dat van Hoogstraten in het nachtelijk duister tweehonderd burgers van hunne bedden zou doen opligten, snelden van alle zijden burgers naar den

Dam, wier redenen genoeg te verstaan gaven, dat zij 's Graven tusschenkomst als eene schennis der burgerlijke vrijheid beschouwden. De zaamgevloeiden hielen er den ganschen nacht stand en herhaalden dit bedrijf ook de beide volgende nachten. De Stadhouder, de gevolgen dier zamenrottingen duchtende, liet zijn herberg streng bewaken en achtte het geraden om te vertrekken.

De Stedelijke Regering bleef echter op hare hoede, want zelfs Leiden had groot gevaar geloopen om door de Wederdoopers verrast te worden. Eenige geestdrijvers wilden die stad aan vier hoeken in den brand steken. Gelukkig werden hunne plannen verijdeld en de belhamels gevat. Vijftien mannen werden onthalsd en vijf vrouwen verdronken. Ook te Dordrecht, Delft en Antwerpen smeulde het vuur van geestdrijverij en oproer.

Het terugtrekken des Stadhouders, toen hij eene dreigende menigte Amsterdammers voor zich zag, was niet geschikt geweest, om de Wederdoopers binnen de IJstad te ontmoedigen. Zeker voorganger onder hen, Hendrik de Snijder, die zich almede voor eene profeet uitgaf, hield vergaderingen in de Zoutsteeg, waarin mannen en vrouwen zich, op zijn voorbeeld, van hunne kleederen ontdeden, "als zijnde het slijk der booze wereld". Op zekeren dag in February 1535 beval hij hun, de uitgetogen kleederen op het vuur te werpen, en toen zij daaraan gevolg hadden gegeven, geleidde hij hen, in den staat der natuur, naar buiten, waar zij het geschreeuw aanhieven van "Wee, wee, wee! de wrake Gods! de wrake Gods!" Zij werden, op één vrouw na, allen gevat en weigerden zelfs bij hun verhoor om kleederen aan te trekken, daar, zoo klonk hun beweren, "de waarheid naakt moet zijn". Eenigen hunner gingen dansende en zingende den dood te gemoet. Ja, de Profeet verzekerde nog op het oogenblik waarin hij voor den scherpregter neerknielde, dat hem geen haar gekrenkt zou worden: "Doet uwe oogen open en ziet", waren de laatste woorden die hij sprak, en — schier te zelfder tijd scheidde het zwaard des beuls het hoofd van den romp. Aagje Jans, de eigenares van het huis in de Zoutsteeg, werd in de deur van hare woning opgehangen.

De rustige burgerij werd ontzet door het berigt dat het bedrijf der Wederdoopers in de Zoutsteeg geen op zich zelf staand feit was geweest. Ook werd dit beweren bevestigd, toen den 20sten February (1535) omstreeks duizend Wederdoopers, die zeiden uit Friesland en Henegouwen te komen, zich voor de stad aan den Nieuwendijk legerden. De magistraat weigerde hen binnen te laten, waarop de Procureur-Generaal van den Hove hun het gevaar waarin zij verkeerden, zoo nadrukkelijk voorstelde, dat zij zich bewogen voelden om terug te keeren.

Inmiddels had het spel dat te Münster was aangevangen, het droevigst verloop gehad. Bij de dolzinnige wijze waarop Jan van Leiden en zijne gunstelingen huis hielden, kon het zonderlinge Godsrijk slechts zoo lang stand houden als er levensmiddelen voorhanden waren voor het luije gespuis en de overheerde welgezinden. Toen de mondvoorraad echter door de steeds strengere insluiting der stad van dag tot dag schaarscher werd, begon de arme Koning ten laatste bang voor zijne kroon te worden. Hij had verschijningen op verschijningen, gaf beloften op beloften, maar geen daarvan kon het geloof in die mate versterken waarin de honger het verzwakte. Om in zoo hagchelijken stand zijn aanzien te bewaren, nam hij zijne toevlugt tot het inboezemen van vrees. Wie twijfelde aan zijne goddelijke zending, verbeurde het leven. Zelfs toen een zijner vrouwen zich ontvallen liet, dat zij niet gelooven kon, dat God zoo vele menschen van honger zou laten sterven, terwijl de Koning in weelde en overdaad leefde, spande hij de vierschaar over haar, sloeg haar met eigen hand het hoofd af en danste zingend met zijne andere vrouwen en een deel zijner onderzaten om haar lijk.

Alvorens het echter tot dit uiterste kwam, had hij vertrouwden uitgezonden om elders onderstand te bekomen. Jan van Gelen, die uit Deventer naar Münster was overgekomen, was door hem, den 21sten December 1534, naar de Nederlanden gezonden om de Wederdoopers te verzamelen, die zich voorbereidden om den Koning van Sion te hulp te komen. Hij bragt eerlang Friesland in rep en roer. Onder zijne aanvoering werd, den 30sten Maart 1535, het zoogenoemde Oldeklooster, te Hartwerd, bij Bolsward, ingenomen. Doch George Schenk, Stadhouder van Friesland, bragt spoedig een hoop volk uit alle oorden der Provincie bijeen, belegerde de Wederdoopers en noodzaakte hen om zich over te geven. Vergiffenis werd niet geschonken: vier en twintig mannen werden opgehangen en vijftien onthoofd, terwijl van de vrouwen en meisjes eenigen in de vaart achter het Leeuwarder blokhuis, en de anderen in het Hempensermeer werden verdronken.

Jan van Gelen was listig genoeg om deze strafoefening te ontsnappen. Hij vertrok naar Amsterdam, waar hij een tijd lang zich bij geloofsgenooten verborgen hield. Eindelijk die afzondering moede, vertrok hij naar Brussel, om vergiffenis van de Landvoogdes te bekomen. Hij verkreeg die, onder voorwaarde dat hij de stad Münster den Bisschoppelijken in handen zou leveren. Doch zoodra kon hij zich te Amsterdam weder zonder vrees in het openbaar vertoonen, of hij ving een allerbedriegelijkst spel aan. Terwijl hij tegenover den magistraat en onderscheidene voorname burgers, met wien hij in aanraking kwam, eene geheele verandering van denkwijze veinsde, hield hij in het geheim met de Wederdoopers bijeenkomsten, waarin de verderfelijkste plannen voor de rust der stad werden gesmeed. Geld uitdeelende aan elk die tot zijne sekte toetrad, om geweer en wapens aan te koopen, voorspelde hij, dat welhaast de banier des vredes te Amsterdam ontrold zou worden en bij den klank der bazuinen de Koning zijne intrede

zou doen, "uthroeyende en mit den swerde te verdellygen wat nae synre pype nyet hadde wyllen dansen".

Met zijn vertrouwden vriend, Hendrik Goedbeleid, een Amsterdammer, bepaalde hij den nacht van den 10den op den 11den Mei (1535), wanneer het jaarfeest van het Kruisbroedersgilde werd besloten, tot het volvoeren van zijn plan. Toen de avond viel, slopen de aanleggers met eenige hunner makkers naar het huis van Pieter Gaal in de Pijlsteeg, van waar zij zich in beweging wilden stellen. De bende zou van daar naar den nabijgelegen Dam optrekken om er zich van het Raadhuis meester te maken. Zoo ver gevorderd, dat zij bijeen waren, liepen de Wederdoopers groote kans om hun voornemen verijdeld te zien: het werd door een onbekend jongman ter kennis der bevoegde magt gebragt. Had de Regering nu terstond een kloek besluit genomen en zich van de medewerking der weldenkenden verzekerd, de toeleg zou in de geboorte zijn verstikt. Doch ongelukkig werd door den magistraat de tijd met beraadslagingen verspild. Men stelde zich in den eersten schrik het gevaar en het aantal der oproerlingen grooter voor dan zij werkelijk waren. Intusschen hadden de Wederdoopers met slaande trom opgetrokken, het Stadhuis aangetast, de burger-compagnie die er de wacht hield, overrompeld en zich van den Dam meester gemaakt. Zij hadden bijna geen wederstand gevonden, omdat de kleine bezetting, geen onraad vermoedende, naar het branden der pektonnen keek, waarmede de gildebroeders het openbare deel van hun feest besloten.

Een dronken geregtsdienaar, die in dommelenden slaap tusschen stoelen en banken lag te snorken, verijdelde de verdere uitbreiding van den aanslag. Door het geraas opgeschrikt, vlugtte hij naar den toren, waarheen hij het touw van de luiklok medenam. Daardoor bleef een voornaam deel van het programma der opstandelingen achter. Op het kleppen der klok toch zouden de andere benden die in de stad op verschillende punten waren verscholen, zich bij de eerste aanvallers voegen. Toen dit gelui achterbleef, hielden de wachtenden den toeleg voor gemist en kwamen niet opdagen.

De Pijlsteegbende, ten getale van omstreeeks 40 man, bleef, hoe klein ook, het Raadhuis bezetten. Om hunne geringe magt niet te laten merken

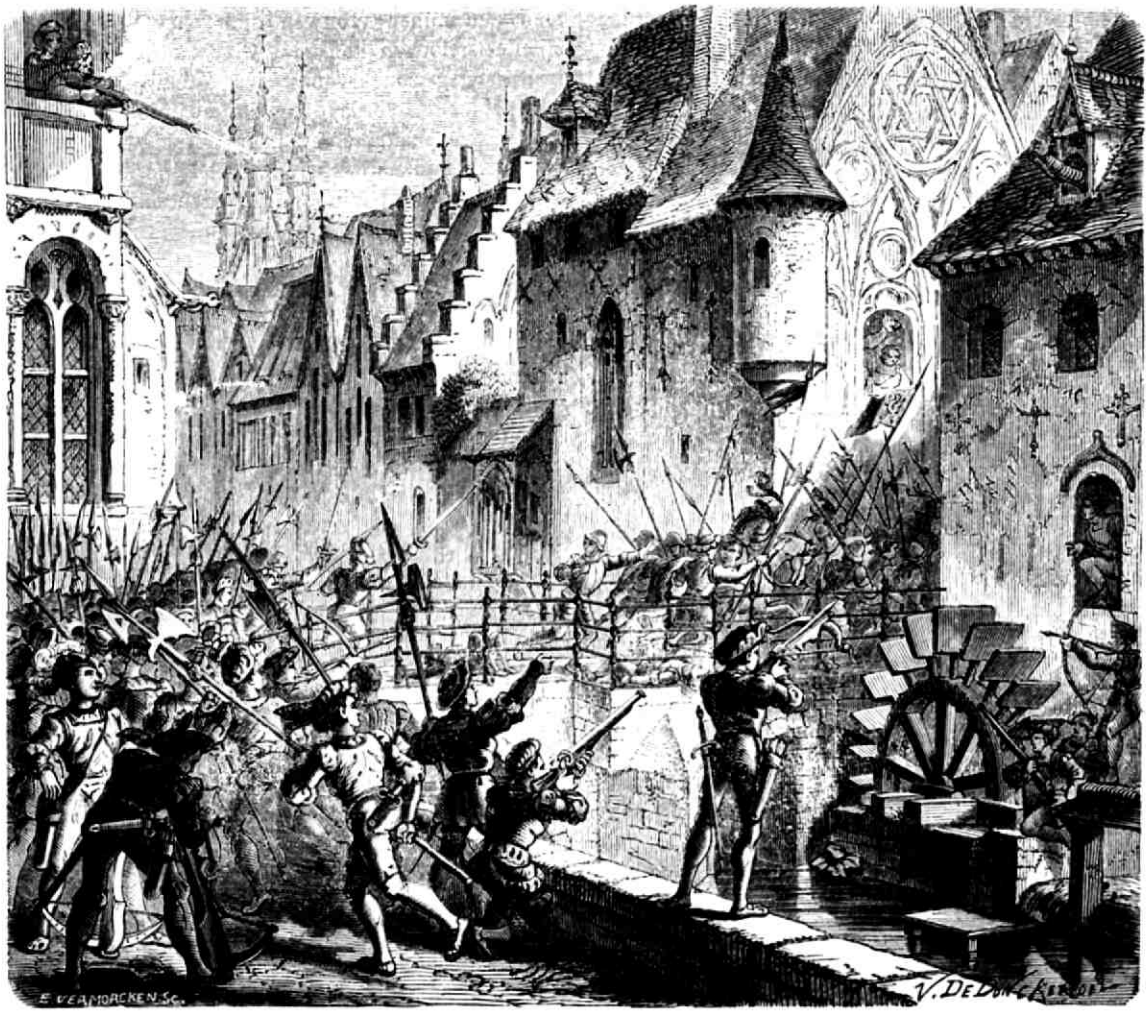

Studenten verdedigen Leuven tegen de Gelderschen.

doofden de Wederdoopers de vlammen der pektonnen uit, waardoor het onmogelijk werd, vriend van vijand te onderkennen.

De eerste die bedacht was om de oproerlingen te verjagen, was Burgemeester Pieter Kolijn, een braaf, wakker en verdraagzaam man, die nu echter toonde niet te versagen wanneer zijn pligt hem tot een krachtig optreden riep. Met eenige mannen die hij in der haast om zich verzamelde, trok hij naar den Dam en tastte de oproerlingen aan. Doch de duisternis was den gewapenden burgers niet gunstig. Kolijn kwam jammerlijk om het leven, terwijl ook velen der zijnen die zich niet door de vlugt konden redden, werden doodgeschoten, en wel sommigen met vergiftigd lood.

Burgemeester Goossen Janszoon Reekalf die nu het bevel op zich nam, oordeelde het raadzaam om den dag af te wachten. Inmiddels liet hij alle toegangen naar den Dam met zeilen behangen en met koopwaren versperren. Hij versterkte zijne burgers door waardgelders en verbeidde, scherpe wacht houdende, het aanbreken van den morgen, terwijl de Wederdoopers den tijd met het zingen van psalmen doorbragten.

Toen het daglicht de strijdplaats verlichtte, rukten de manschappen van Reekalf stoutmoedig aan. Zoodra zij van hunne vuurroeren gebruik maakten, weken de Wederdoopers binnen het Raadhuis. Nu liet Reekalf twee slangen en een groot stuk geschut aanvoeren, waarmede hij de deur deed openschieten. Zegevierend drongen de burgers thans het Raadhuis binnen. De Wederdoopers verdedigden zich met een moed eene betere zaak waardig [1]. Velen werden geveld, onder anderen Hendrik Goedbeleid. Jan van Gelen nam de wijk naar den torentrans, waar hij, voor erger beducht, zich aan de schoten der burgers blootstelde. Het duurde dan ook niet lang, of hij werd zoodanig getroffen, dat hij zieltogend naar beneden stortte. Eindelijk was de strijd beslist. Acht en twintig Wederdoopers lagen ontzield op den Dam of in de gangen en zalen van het Raadhuis, en nevens hen negentien burgers.

De poorten bleven gesloten, een maatregel ten dringendste gevorderd. Weldra toch bleek het, dat de opstandelingen binnen de muren met vele anderen daar buiten in betrekking stonden. Ongeveer

De Prins van Oranje verdrijft de Franschen uit Luxemburg.

[1] Zie de plaat op bladz. 401.

300 boeren uit Benschop waren op weg naar de stad. Doch vernemende dat de aanslag was verijdeld, haastten zij zich terug te keeren. Hetzelfde deden de opvarenden van twee schepen, die des avonds, even na het boomsluiten voor de stad gekomen, des anderen daags kennis van het gebeurde bekwamen.

De regering oordeelde het noodig, eene geduchte wraak te nemen voor den schrik dien de Wederdoopers der burgerij bereid hadden. Eenigen werden, nadat hun het hart uit het ligchaam was gesneden en in het aangezigt geworpen, onthoofd en gevierendeeld. Hun Bisschop Jakob van Kampen plaatste de beul een blikken myter op het hoofd, stelde hem in dien stand te pronk, rukte hem toen de tong uit den hals, hieuw hem daarna eerst den regterarm en vervolgens het hoofd af en verbrandde eindelijk den romp, waarvan hij de asch naar de vier windstreken verstrooide. Van Kampen's huiswaardin met hare dochter, even als de beide bewoneressen van het huis in de Pijlsteeg, werden in de deur van hare woningen opgehangen.

Zes weken na deze nederlaag der Wederdoopers nam ook hun "Godsrijk" te Münster een einde. Het was er, terwijl vruchteloos op ontzet en toevoer werd gewacht, zoo ver gekomen, dat zich overal het vreeselijkst gebrek deed gevoelen. Den geestdrijvers bleef niets dan het walgelijkst en onnatuurlijkst voedsel over. Zelfs vindt men opgeteekend, dat moeders, door een razenden honger gefolterd, hare kinderen verslonden.

Eindelijk, toen velen reeds verhongerd waren, sloop Hans van Langstraten, een Wederdooper die tot inkeer kwam, ter stede uit om zich bij Bisschop Franz aan te melden. Hij beloofde een einde te maken aan het dolzinnig bedrijf van Jan van Leiden, zoo men hem den noodigen onderstand verleende. Zich in den nacht van den 23sten Juny vóór het Kreuzthor vertoonende, gaf hij voor, dat hij mondbehoefte aanvoerde. Daar de wachten hem kenden, lieten zij hem met zijn gevolg binnen. Maar spoedig bleek het, dat zijne medehelpers talrijker waren dan men had gedacht. De wacht werd overrompeld, en nu ving een bloedbad aan zooals Münster nog nooit had gezien. Eenige vlugtelingen tot Jan van Leiden doorgedrongen, bragten te weeg dat de hoofdmagt der Wederdoopers zich om hun Koning schaarde. Nog een groot gedeelte van den aanbrekenden dag (24 Juny) werd gestreden. Doch naarmate meer Bisschoppelijken binnenrukten, verklaarde de strijd zich ten nadeele der Wederdoopers. Rottmann sneuvelde op straat, en met hem vele honderden van zijn aanhang. De overblijvenden smeekten om genade. Doch deze werd maar zelden verleend: acht dagen achtereen werd de stad aan de woede der Bisschoppelijken overgegeven. Men plaste er in 't bloed, terwijl de straten met lijken bezaaid waren.

Jan van Leiden, zijn scherpregter Knipperdolling en zijn minister Krechting bezaten den moed niet om zich in de zwaarden hunner vijanden te storten. Zij werden levend gevangen, aan alle beschimpingen der soldaten blootgesteld, in ketenen geklonken, in verschillende Duitsche steden te pronk gesteld en den 30sten January 1536 op eene allerafschuwelijkste wijze ter dood gebragt. Men neep hen, een uur lang, met gloeijende tangen het vleesch uit het lijf en stak hun ten laatste een zwaard door het hart. Hunne lijken werden in ijzeren kooijen geplaatst en deze aan den hoogen toren der st. Lambertikerk opgehangen, eene plaats die zij tot op den huidigen oogenblik behouden hebben.

Middelerwijl werden de Wederdoopers overal ten strengste vervolgd, inzonderheid te Amsterdam, Leiden, Hoorn, Utrecht, Deventer en in Friesland, waar zij zich in grooter of kleiner aantal ophielden. Bij een plakkaat in Juny 1535 afgekondigd, werden alle zoogenoemde profeten, apostelen of bisschoppen der Wederdoopers ten vure gedoemd en allen die zich hadden laten herdoopen, tot het zwaard of den put verwezen. Daarbij werd uitdrukkelijk gelast, dat, "vermits hun kwaad voornemen", de magistraten hun niet de minste genade mogten bewijzen. Ten gevolge hiervan werden niet slechts de oproerige Wederdoopers, maar ook de vreedzame en weerlooze Doopsgezinden streng vervolgd, zelfs wanneer zij luide hunne stemmen tegen de uitspattingen te Münster, Amsterdam, Leiden en het Oldeklooster hadden verheven.

Terwijl de woelingen der Wederdoopers zoo groote onrust baarden, waren de Hollanders op nieuw met de Oosterlingen in botsing gekomen. De binnenlandsche tweespalt die Denemarken sints het overlijden van Frederik I teisterde, was door den Lübeckschen Burgemeester Jürgen Wollenwever en zijn vriend Marcus Meyer aangegrepen, om een ontwerp te smeden, dat ten doel had, Denemarken voor hunne Republiek te veroveren en de Oostzee voor den Nederlandschen handel te sluiten. In den beginne poogden zij den jongen Koning — die voor als nog niet zelf het bestuur voerde, daar de rijksraad alle gezag aan zich hield — op hunne zijde te trekken en hem aan het hoofd hunner troepen te plaatsen. Maar toen de vorstelijke jongman dit nadrukkelijk weigerde, stelden zij Christoph, Graaf van Oldenburg, tot aanvoerder hunner krijgsmagt aan. Deze deed nu een inval in Denemarken en eischte hulde. Naar hij voorgaf, handelde hij in naam van Koning Christiern, die op Sonderburg gevangen zat, doch uit niets bleek dat hij werkelijk het voornemen had, om den ouden Vorst op den troon te herstellen (1534).

Het gelukte Christian III, wel is waar, den Lübeckers, den 10den November, op het Burgfeld eene zoo gevoelige nederlaag te bereiden, dat zij den vrede van Stockelsdorf teekenden (18 Nov.), doch Christoph van Oldenburg bleef daarentegen den jeugdigen Monarch de handen vol geven. Christian zond dien ten gevolge, in het begin van 1535, den Ridder Melchior von Rantzow naar de Nederlanden om van de Hollanders en de Landvoogdes hulp te verwerven. De Deensche gezant sprak te Amsterdam en

Brussel met al het vuur dat de liefde voor zijn jongen meester hem inboezemde, doch zonder veel gevolg. Ja de zaken namen voor den Deenschen Vorst den ongunstigsten keer. Kopenhagen werd door zijne vijanden vermeesterd, en Karel V had volstrekt geen plan iets ten gunste te ondernemen van den jongen Koning, wiens vader zijn zwager van den troon had verdreven. Veeleer koesterde de Keizer de meest vijandige voornemens.

De vermeestering van Kopenhagen door de bondgenooten bewerkte, dat de Lübeckers de Sont voor de Hollanders sloten. Deze wisten zich echter te helpen, want zij zetten de Oostersche scheepvaart met Hamburger, Bremer en Geldersche schepen voort, zij het ook met groot gevaar om als spionnen alles te verliezen.

Terwijl de aanslagen der Wederdoopers en de gebeurtenissen in de Oostzee de gemoederen in de Nederlanden in spanning hielden, ondernam Keizer Karel een scheepstogt naar Tunis, die hem den naam van "het Schild der Christenheid" verwierf. De Moorsche Koning van dat land, Mulei-Hassan, was door den Kapoedan-Bassa van Soliman I — door zijne landgenooten Khaïr-Eddin en door de Franken Barbarossa genoemd — onttroond en bij het hof van Toledo om bijstand komen smeken. Ten einde deze te verleenen en tevens de kusten van Italië en Spanje tegen de zeeschuimers te beveiligen, vereenigde Karel eene magtige vloot te Cagliari, die den 16den July 1535 van Sardinië afzeilde. Deze zeemagt bestond uit 400 bodems uit de verschillende rijken des Keizers, met toevoeging van Pauselijke, Portugesche en Malthezer schepen, en telde eene bemanning van 25,000 koppen. Spoedig bevond men zich op de kust van 't oude Karthago, waar eerst de sterkte Goeletta en vervolgens de stad Tunis voor den vereenigden aanval bezweken. De Keizer verloste ter laatstgenoemde plaats ruim 20,000 christen slaven [1] en herstelde Mulei-Hassan op den voorvaderlijken troon. Hij leide daarbij den Moorschen Vorst de voorwaarden op, dat alle Christenen in Tunis voortaan vrijelijk handel zouden mogen drijven; dat zij er ongestoord hunne godsdienst zouden mogen uitoefenen en er kerken, kapellen en kloosters oprigten; dat de Koning in zijn rijk geene zeeroovers zou gedoogen; dat de Spaansche en Nederlandsche schepen er te allen tijde eene schuilplaats zouden vinden; dat het kasteel van Goeletta eene Spaansche bezetting zou behouden, voor wier behoeften het gouvernement van Tunis zou zorgen; dat Tunis voortaan leenroerig zou zijn aan Spanje. Ten teeken dier afhankelijkheid zou de Koning jaarlijks zes paarden en twaalf valken aan het Hof van Toledo laten aanbieden.

Karel beloonde de krijgsbevelhebbers die zich op dien togt het meest onderscheidden. Onder hen bevond zich de Enkhuizer held Domkens, wien de Keizer voor de gewigtige diensten, bewezen bij het bemagtigen der stad Tunis, een prachtig familiewapen vereerde.

[1] Zie de plaat op bladz. 404.

Van Tunis begaf Karel zich naar Napels, waar hij den ganschen winter doorbragt. Het was de eerste maal dat hij dit gedeelte zijner staten met eigen oogen zag. Daarom wedijverden 's Lands edelen om hem hun eerbied en bewondering te kennen te geven en hem zijn verblijf zoo aangenaam mogelijk te maken. Feesten en vreugdebetooningen van allerlei aard wisselden met elkander af, en wat Karel het aangenaamst was, men bood hem een vrijwillig geschenk in geld aan, zoo aanzienlijk, dat het al zijne verwachtingen te boven ging. Dit stelde Karel in staat om zijne schitterende loopbaan voort te zetten, toen de vijandelijke gezindheid van zijn mededinger François I hem nieuwe moeiten bereidde.

Tijdens Karel's verblijf te Napels, den 24sten October 1535, overleed zijn aangehuwde neef Francesco Sforza. De Fransche Koning, wien Karel eenmaal hoop had gegeven, om in dit geval een zijner zonen met Milaan te beleenen, liet Karel terstond aan deze belofte herinneren. Ofschoon de Keizer zelfs in Sforza's testament als diens opvolger was aangewezen, toonde hij zich niet ongenegen, om den derden zoon van François, den Hertog van Angoulême, het opengevallen rijksleen te schenken, doch van eene beleening aan den Dauphin of aan den Hertog van Orléans wilde hij niets weten: hij wilde Milaan noch met Frankrijk vereenigen, noch den echtgenoot van een di Medici — en dit was de Hertog van Orléans — tot grooter invloed in Italië zien komen. Met Karel's voorslag was François echter alles behalve tevreden, en, zich gereed makende tot een strijd dien hij wist dat vreeselijk zou zijn, maakte hij zich meester van de Staten des Hertogs van Savoie, zijn neef, wel is waar, maar ook de schoonbroeder van zijn tegenstander. Een Fransch leger onder Brion-Chabot bezette den 27sten Maart 1536 Torino (Turijn).

Eenige dagen later vertrok Keizer Karel naar Rome, waar hij den 5den April met buitengemeene pracht zijn intogt hield. In een zijner bijeenkomsten met Paulus III drong hij ernstig op een concilie aan, en daar de nieuwe Paus hem gaarne genoegen wilde geven, volgde terstond de inwilliging. Op Paaschzondag, den 8 April, hield de H. Vader een consistorie, waarbij Karel, zoowel als de Venetiaansche gezanten, die van Frankrijk en die van eenige Italiaansche Vorsten, tegenwoordig waren. Karel zat in een kostbaren armstoel, waaruit hij eensklaps oprees, om met eene hartstogtelijkheid, zoo als men nooit van hem had gehoord, eene redevoering te houden. Anderhalf uur achtereen voerde hij het woord in het spaansch, dat meer nog dan het italiaansch oude latijnsche vormen behouden heeft. Hij schetste met levendige kleuren de zegeningen des vredes en de verschrikkingen van den oorlog, betuigde dat hij den vrede van zijne jeugd af had bemind en den krijg gehaat, en toonde vervolgens aan hoe Koning François te allen tijde eene booze gezindheid had doen blijken. Wijdloopig betoogde hij, dat deze Vorst altoos de bewerker der

vijandelijkheden was geweest, terwijl hij daarentegen elke maal de hand tot verzoening had geboden. Zóó kwam hij op François' bezetting van Piemont, die hij als eene nieuwe, hemelschreijende onregtvaardigheid afmaalde, en op 's Ko-

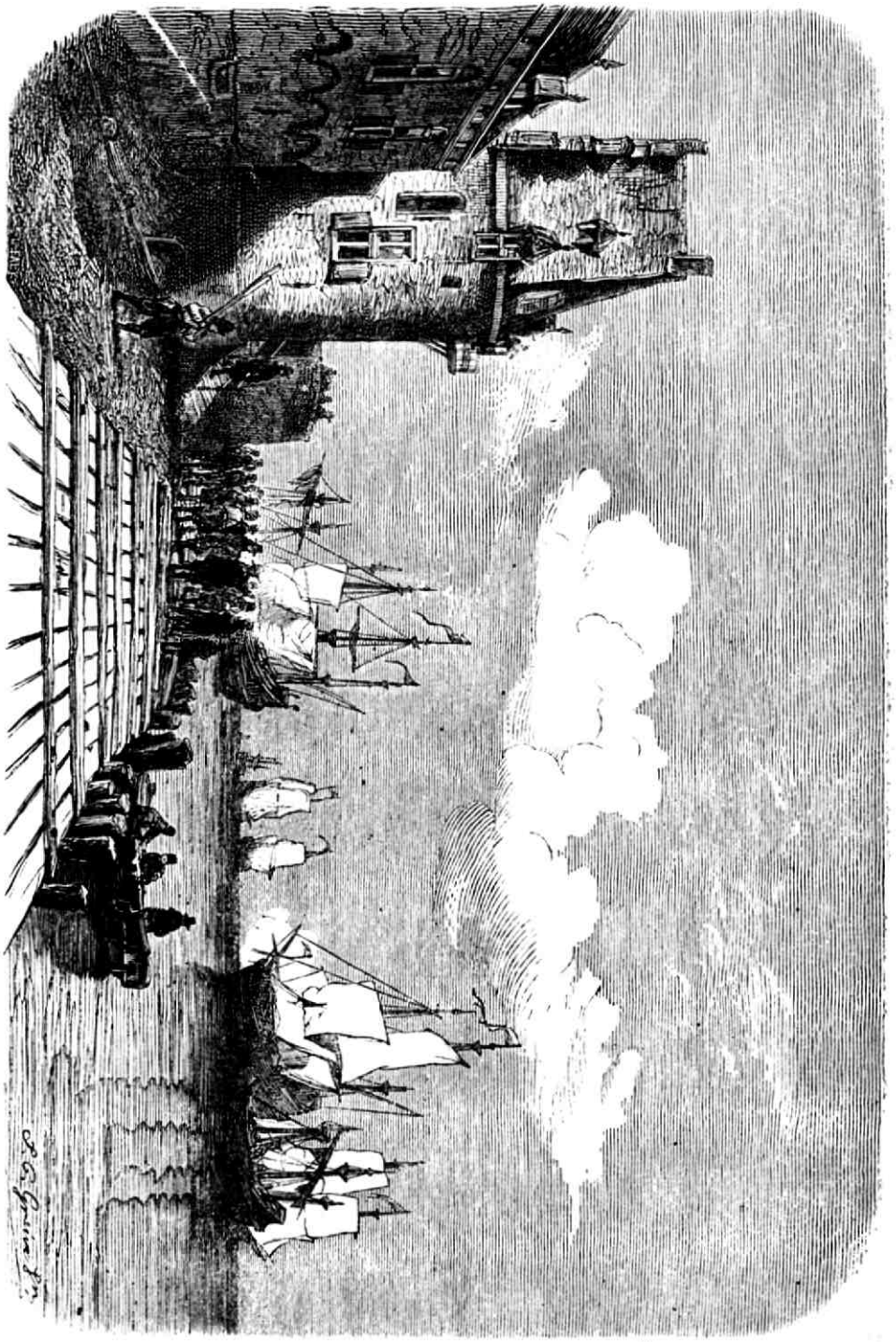

Nederlandsche oorlogschepen brengen Fransche koopvaarders te Veere op.

nings verbindtenissen met de "Duitsche ketters", die hij als eene misdaad tegen den Paus en de gansche Christenheid brandmerkte. Hierop betreurde hij het lot der volken die door François' twistziek karakter nu weder in ellende zouden gedompeld worden, en ten einde dezen jammer te voorkomen, bood hij aan, een tweestrijd met den Koning te houden, met zwaard of dolk, hetzij op eene brug of op een eiland, of in een vaartuig, zonder harnas of schild, en alleen in een hemd gekleed. Doch wilde François volgens dezen voorslag den oorlog niet voorkomen, zoo moest hij ook de gevolgen daarvan dragen. Hij zelf zou zich dan niet terugtrekken, alvorens een van beiden tot den armsten edelman was vernederd. Dat dit lot hem

niet zou treffen, daarvan hield hij zich overtuigd, daar hij het regt aan zijne zijde had. Ook bezat hij het talrijkste leger en telde daarbij de bekwaamste veldheeren. Ware het met hem niet beter gesteld dan met François, zoo zou hij dien Koning met een strop om den hals te voet vallen en met gevouwen handen om genade smeken.

Alle aanwezigen luisterden verbaasd naar den Hij verzekerde hun, dat hij het zoo kwaad niet had gemeend, noch François willen uitdagen, maar dat zijn reden zoo verstaan moest worden, dat hij een tweekamp zou wenschen, zoo geene andere uitkomst overbleef. Ook liet hij afschriften van zijne redevoering in het consistorie verspreiden, waarin alle aanklagten en bedreigingen zachter en gematigder klonken.

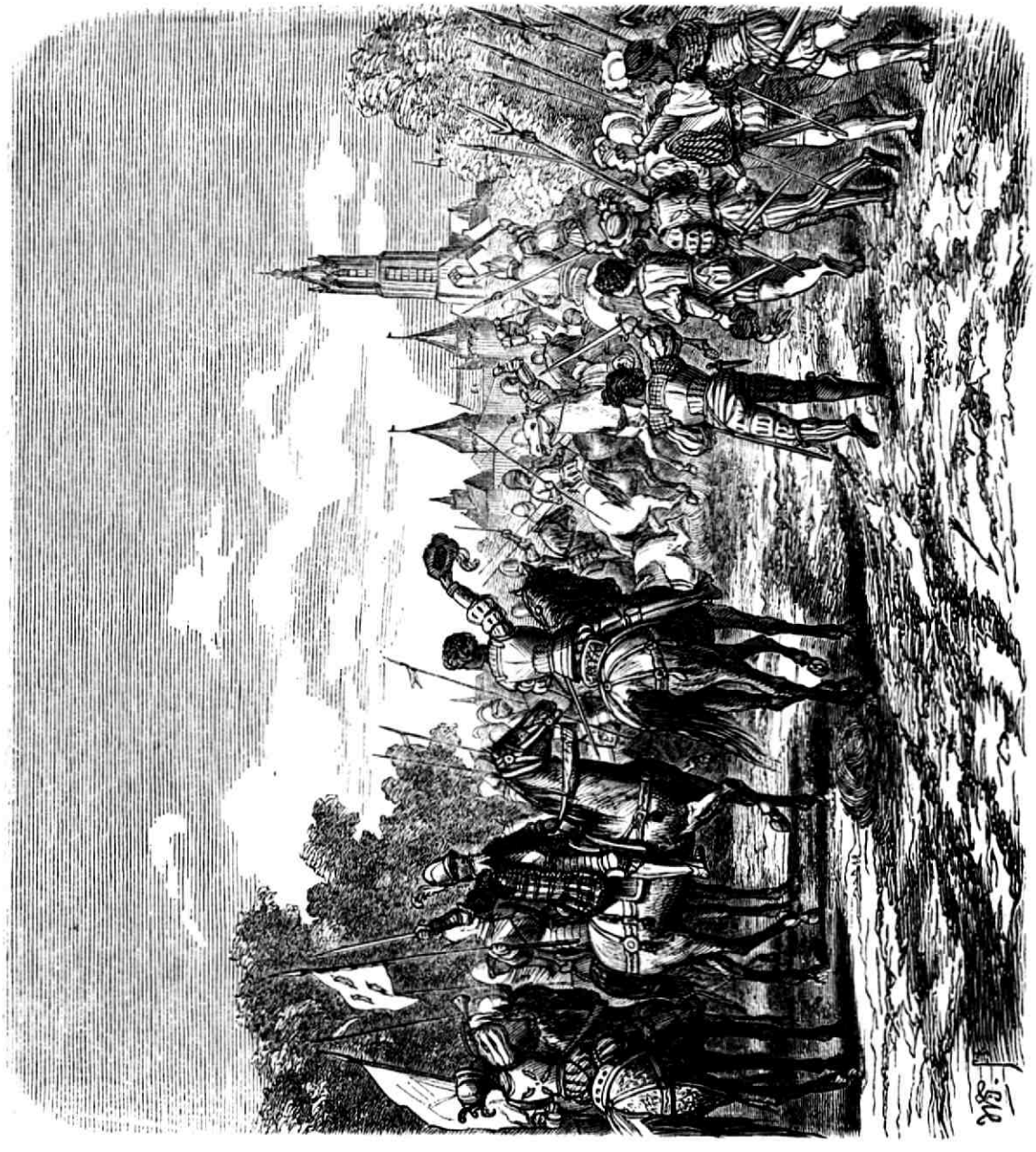

Maarten van Rossem verovert Amersfoort.

spreker, wiens hartstogtelijke toon zelfs zijne gemeenzaamste vrienden verraste. De Fransche gezanten hadden, daar zij het spaansch niet kenden, slechts weinig daarvan verstaan. Zij konden dus de aanspraak niet beantwoorden en bewaarden derhalve het zwijgen. Eerst des anderen daags vroegen zij eene nadere verklaring. Maar nu gedroeg Karel zich alsof hij zijne overijling weer wilde goed maken.

Nog een geruime tijd verliep met onderhandelingen. Doch inmiddels vermeerderde François zijne troepen in Italië, terwijl Karel drie legers uitrustte om te gelijkertijd zoo Provence als Champagne en Picardie binnen te trekken.

Toen eindelijk in den zomer van 1536 de vijandelijkheden een aanvang namen, voegde Karel zich bij de troepen waarmede hij in Piemont den aanval wilde

beginnen. De Franschen weken terstond achteruit, en den 25sten July trok Karel over den Var. Zijne voornaamste veldheeren rieden hem af om Provence verder binnen te dringen. Maar de wensch om zijn vijand op diens eigen erf aan te tasten en de voorspiegelingen van een Fransch overlooper wogen bij hem zwaarder dan de raadgevingen zijner meest beproefde veldheeren. Ja, hij was zoo vol van vertrouwen op een gunstigen uitslag, dat hij den geschiedschrijver Jovius die hem vergezelde, aanried om toch vooral een grooten voorraad van papier mee te nemen. Doch maar al te spoedig zag hij, dat hij een wijzen raad in den wind had geslagen. Aan den Rhône stond de Maarschalk de Montmorency met eene uitgelezen Fransche armee, achter onverwinbare verschansingen. Het uitgestrekte gewest tusschen hem en de passen waardoor het Keizerlijke leger Frankrijk binnentrok, was kaal en verwoest. Vele mijlen ver was geen mensch te zien. De dorpen stonden òf ledig, òf lagen in de asch. Alle ovens en molens waren omvergehaald. In den ganschen omtrek was niet het minste voedsel, noch voor mensch noch voor vee. Na eenige dagmarschen in deze kunstmatige woestijn zag Karel zich genoodzaakt, de kust der Middellandsche zee op te zoeken om van zijne vloot de noodige levensmiddelen te bekomen. Zoo kwam hij voor de stad Marseille en belegerde haar. Doch deze veste was te wel versterkt, te ruim van al het noodige voorzien, dan dat zij zich spoedig zou overgeven. De harde noodzakelijkheid om zoo vele duizenden menschen en paarden geheel en al op eigene kosten uit de meêgevoerde magazijnen te onderhouden, en tal van ziekten in het leger die duizenden soldaten in het graf sleepten, noodzaakten den Keizer eindelijk, na twee maanden vruchteloos verspild te hebben, den 10den September, het beleg op te heffen en naar Italië terug te keeren. Deze terugtogt gaf niet alleen aanleiding tot schampere oordeelvellingen, maar was daarenboven hoogst gevaarlijk, want nu kwamen de Franschen zegevierend uit hunne hinderlagen en maakten de arme uitgehongerde Spanjaarden en Italianen zoo bevreesd, dat dezen verscheidene stukken geschut en vele wagens met zieken in den steek lieten, wijl zij daarmede bezwaard, niet snel genoeg vooruit konden komen. Vol schaamte en verdriet ging Karel terstond naar Genua en stak van daar naar Barcelona over.

De beide noorder legers waren niet veel gelukkiger dan de zuider armée onder Karel V. De Nederlanders die onder bevel van Hendrik van Nassau en Andries de Reux in Picardie waren gevallen, veroverden wel is waar Guise, doch stiehet hoofd voor Péronne.

Deze treurige afloop was te harder, omdat de Turksche vlootvoogd Khaïr-Eddin de kusten van Karel's Italiaansche staten aantastte en er groote verwoestingen aanrigtte. François vernam dit met bijzonder genoegen. Immers die invallen geschiedden overeenkomstig de plannen welke hij met de gezanten van Sultan Soliman II had besproken, toen hij deze aan zijn hof ontving terwijl Karel den triomf in Tunis behaalde.

Toen Christian III van Denemarken de Landvoogdes Maria te vergeefs om bijstand tegen Christoph van Oldenburg verzocht, ging de Keizer van het plan zwanger om Denemarken een nieuwen heerscher te schenken. Zijn verlangen om de Roomsche godsdienst in dat Koningrijk te herstellen en om een bloedverwant die hij naauw aan zich verpligt had, op den troon te Kopenhagen te plaatsen, hadden hem dit ontwerp doen vormen. Zijn zwager Christiern, die op Sonderburg gevangen zat, had hem te zeer tegen zich ingenomen, dan dat hij aan dien woestaard zou denken. Maar hij vestigde het oog op den echtgenoot van Christiern's dochter Dorothea, namelijk Friedrich, Pfalzgraaf aan den Rijn. Aan dien jongen Vorst wenschte Karel den Deenschen troon te schenken.

Ten einde dit ontwerp te verwezenlijken, noodigde de Keizer de Hollanders uit, om hunne zeemagt ter beschikking van den Pfalzgraaf te stellen, die, volgens zijne belofte, deze dienst schitterend zou beloonen (April 1536). 's Lands Staten weifelden. Doch de Amsterdammers stemden voor het wetsontwerp, toen zij vernamen dat Christian III met de Lübeckers onderhandelde om hun het eiland Bornholm of te staan.

Zoodra Koning Christian van 's Keizers pogingen kennis kreeg, besloot hij eene afwending te maken. Daartoe sloot hij een verbond met Hertog Karel van Gelder die op nieuw herhaalde malen had doen blijken, dat hij zich om het verdrag van Gorinchem weinig bekommerde.

In Gelderland verzamelde zich eene krijgsmagt die aanstonds naar Drenthe en Groningen oprukte. De bevelhebber Meindert van den Ham had in last, beide gewesten — die naar 's Hertogs zin te veel hunne zelfstandigheid voorstonden — tot eene volkomene onderwerping te brengen. Naauwelijks bevonden de Gelderschen zich in Groningerland, waar zij de ingezetenen op allerlei wijzen kwelden, of de Groningers lieten Hertog Karel vragen, wat zij van de komst van Meindert van den Ham moesten denken, die Deensche vanen voerde, en, terwijl hij roofde, plunderde en hofsteden en buurten in brand stak, voorgaf alleen van Koning Christian III bevelen te willen ontvangen. De trouwelooze Karel schreef, dat hij geen kennis droeg van van den Ham's bestaan noch hem eenigen last had toebetrouwd.

Een zoodanig antwoord geregtigde de Groningers, de wapenen tegen de indringers op te vatten; maar het bleek hun welhaast zonneklaar, dat zij die wapenen geheel tegen den Hertog moesten keeren. Immers toen Graaf Enno, van Oost-Friesland, zich de moeite gaf om de verschillen tusschen Karel en zijne onderzaten in Groningen en Drenthe te helpen vereffenen, eischte de Gelderschman, als eenig middel tot verzoening, de toestemming van de Groninger regering om een kasteel binnen hare stad te bouwen en Appingedam met muren te om-

ringen. Dit voorstel deed de Groningers alle onderhandelingen afbreken. Daarentegen wierpen zij zich in de armen der Landvoogdes en boden haar aan, om zoo het Bourgondisch bewind hen van de indringers wilde helpen verlossen, zij den Keizer, in zijne hoedanigheid van Hertog van Brabant, Graaf van Holland en Heer van Friesland, zouden huldigen. Deze voorslag werd gretig aangenomen, en reeds den 7den Juny (1536) ontving George Schenk, Stadhouder van Friesland, den eed van hulde en trouw aan zijnen meester.

De Groningers bedongen bij deze verandering het behoud hunner regten en vrijheden, benevens het slechten van alle vestingwerken ten platte lande. Daarentegen zouden zij den Keizer jaarlijks eene uitkeering doen van 12,000 carolusguldens en hem een ruim fraai en huis binnen Groningen schenken.

Nu gold het, de sterkten die de Gelderschen in Groningen en Drenthe bezet hielden, te vermeesteren. Weldra had George Schenk eene genoegzame magt bijeen, zoo Hollanders als Friezen, Groningers en andere Nederlanders. De Groningers vooral haakten naar eene overwinning, daar op last van van den Ham inmiddels de dorpen Bedum, ten Post, Tjamsweer, Solwerd en Jukwerd aan kolen waren gelegd.

Na zich te Winsum gelegerd te hebben, wierp Schenk zich het eerst op de kasteelen te Farmsum en Delfzijl, die hij veroverde, versloeg daarna bij Heiligerlee 2000 Denen die tot van den Ham's hulp opdaagden, en nam de bevelhebbers, den Ridder von Rantzow en den Wedder slotvoogd George van Münster, gevangen (Aug. 1536).

Te vergeefs bragt Karel van Gelder eene nieuwe legermagt op de Overijsselsche grenzen, in de nabuurschap van Deventer, te zamen. Na drie merkwaardige belegeringen won Schenk het slot te Wedde in September, het kasteel en de stad Coevorden den 10den November en de sterkte de Kinkhorst bij Meppel den 2den December.

Deze voorspoed der Bourgondische wapenen maakte Hertog Karel zoo kleinmoedig, dat hij om vrede vroeg, die reeds den 10den December (1536) te Grave werd getroffen. De Gelderschman verpligtte zich, af te zien van alle verbindtenissen, die hij, ten nadeele des Keizers, met de Koningen van Frankrijk en van Denemarken of met andere Vorsten en Heeren had gemaakt; en tevens den Keizer al zijne regten af te staan op Groningen, de Ommelanden, Coevorden, Drenthe, Westerwolde, Wedde en Diepenheim. Daarentegen erlangde hij van den Keizer een jaargeld van 25,000 en eene onmiddellijke vergoeding van 35,000 gulden.

George Schenk ontving van de Landvoogdes en van den Keizer de levendigste bewijzen van erkentenis. Zijn stadhouderschap over Friesland en Overijssel werd met dat over Groningen en Drenthe uitgebreid, en daarenboven beschonk de Keizer hem met het leen van het Huis te Wedde en de aanhoorigheden daarvan, evenals met het Oldambt, en met verschillende hooge eereambten in de nieuwgewonnen gewesten.

HOOFDSTUK XXXVIII.

KAREL VAN OOSTENRIJK, als Keizer KAREL V.

(Vervolg).

VAN HET VERWERVEN DER HEERLIJKHEID GRONINGEN EN HET LANDSCHAP DRENTHE TOT HET VERKRIJGEN VAN HET HERTOGDOM GELDER EN HET GRAAFSCHAP ZUTPHEN.

Inval der Franschen in Artois. — Hesdin verloren. — St. Pol en Montreuil gewonnen. — Bestand met Frankrijk. — Karel van Gelder vernieuwt de vijandelijkheden tegen de Bourgondische Nederlanden. — Aanslag der Gelderschen op Enkhuizen. — Bestand met Denemarken. — Verwikkelingen in Gelderland. — Ontmoetingen tusschen Keizer Karel en Koning François te Nice en te Aigues-Mortes. — Dood van Hertog Karel van Gelder. — Togt tegen Soliman II beraamd. — Vrede van Toledo. — Dood der Keizerin. — Oproer te Gent. — 's Keizers reis door Frankrijk. — Vonnis over de Gentsche oproerlingen geveld. — Karel V in Holland en te Utrecht. — De Keizer plegtig door Réné van Châlons te Breda ontvangen. — Réné wordt Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht. — Oproer te Amsterdam. — De Turken in Hongarije. — Karel's ongelukkige togt tegen Algiers. — Frankrijk met Denemarken, Zweden, Schotland, Gulik, Cleve en Gelder in verbond tegen Karel V. — Vijf Fransche legers in aantogt tegen 's Keizers gebied. — Maarten van Rossem valt in Brabant. — Aanslagen der Gelderschen op Antwerpen en Leuven. — De Prins van Oranje ontrukt den Franschen het door hen bemagtigde Luxemburg. — De Prins van Oranje valt in Gulik. — Krijgsgebeurtenissen in Henegouwen en Artois. — Vijandelijkheden ter zee. — De nederlaag van Filips van Croy bij Sittard door Réné van Oranje bij Heinsberg hersteld. — Maarten van Rossem vermeestert Amersfoort en brandt de Meijerij van 's Hertogenbosch plat. — Karel V komt met een magtig leger in de Nederlanden. — Verovering van Düren. — De Roermonders bieden den Keizer de sleutels hunner stad aan. — Beleg en overgave van Venlo. — Onderwerping van Hertog Willem. — De Prins van Oranje ontvangt te Nijmegen, Arnhem, Zutphen enz., in 's Keizers naam, de hulde der ingezetenen. — Vreugdebedrijven in de Noordelijke Nederlanden. — Hoop der Zuid-Nederlanders dat de Keizer Artois, Henegouwen en Luxemburg van de Franschen zal zuiveren. — Karel V beheerscher van al de Zeventien Nederlanden.

(1536—1543).

In Maart 1537 opende de Fransche Koning den veldtogt van dat jaar met een inval in Artois. Wetende, dat een groot deel van het Nederlandsche leger bij gebrek aan betaling, was verloopen, sloeg hij het beleg voor Hesdin, welks vermeestering hem den weg naar Doornik en Henegouwen zou openen. Het dreigend gevaar maakte de Staten der meeste Zuid-Nederlandsche gewesten willig om nieuwe belastingen op te brengen, ofschoon men in weinige jaren tal van millioenen aan den Keizer had uitgekeerd. Die van Brabant, Artois, Henegouwen en Namen boden lijf en goed aan, en poogden tot eene zelfde bereidwilligheid de overigen aan te vuren. "Al de Nederlanden," zeiden zij, "maakten slechts één ligchaam uit, waarvan de Keizer het hoofd was." Doch, hoezeer de overige gewesten zich niet aan het opbrengen van onderstandsgelden onttrokken, wilden zij de stelling der Zuidelijke gewesten niet onderschrijven.

Terwijl men over het bedrag der op te brengen beden beraadslaagde, was Hesdin bezweken. Doch verder kwamen de Franschen niet, want de Graaf van Buren, die een leger van 30,000 Nederlanders had verzameld, verhinderde hen niet slechts om nieuwe veroveringen te maken, maar nam zelfs Saint Pol (15 Juny) in, waarna hij nog Montreuil bemagtigde en tegen Thérouanne oprukte.

Terwijl de Nederlanders de Franschen in Artois bestreden, had Hertog Karel van Gelder het pas gesloten verdrag van Grave op eene jammerlijke wijze geschonden. In de tweede helft van Juny te Harderwijk gekomen, had hij drie dagen achtereen de poorten gesloten en de trom doen roeren, onder voorgeven, dat hij volk voor de dienst van Koning François wilde werven. Hij verdeelde ver-

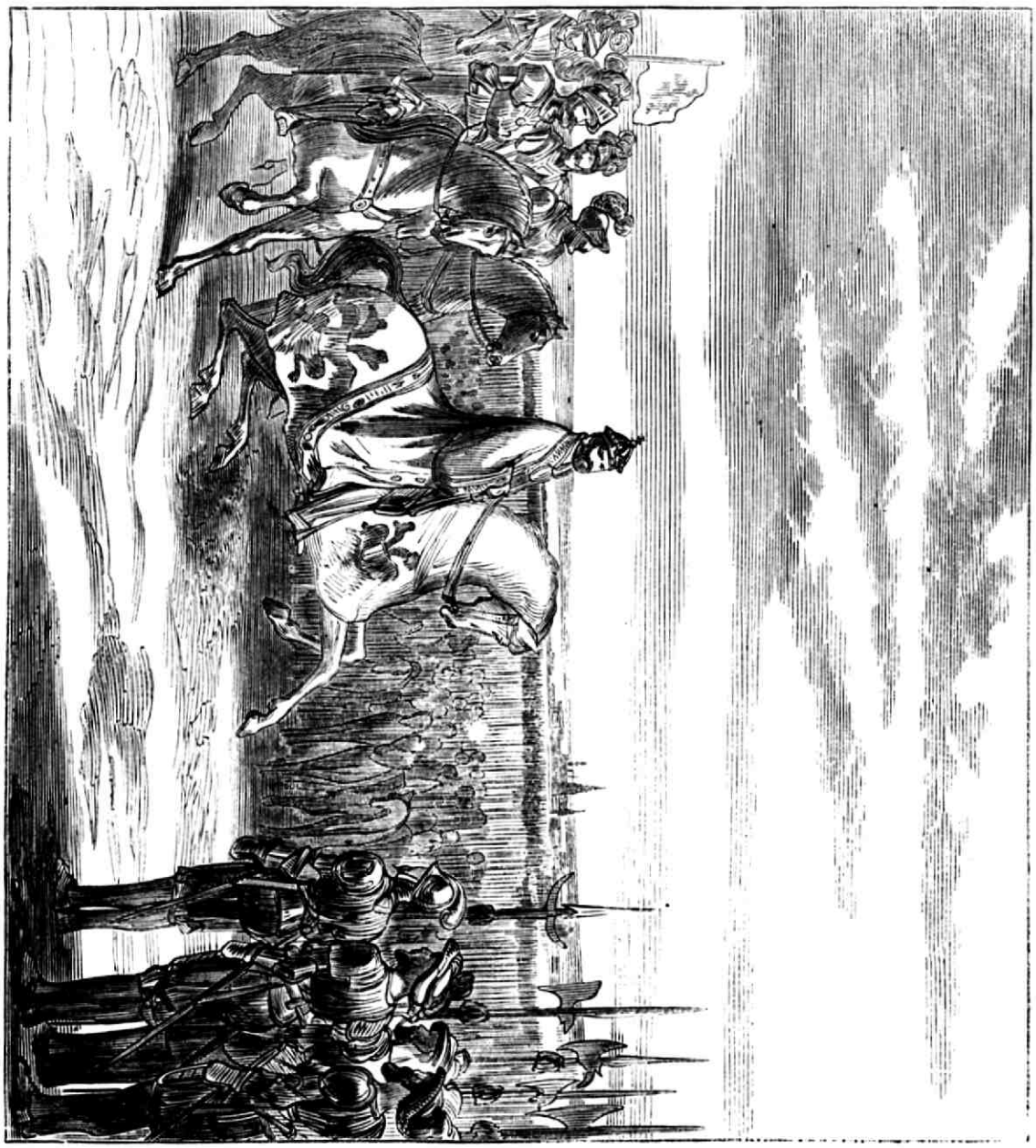

Karel V houdt een wapenschouw bij Bonn.

François, in zijne berekeningen teleurgesteld, sprak van eene wapenschorsing die den 30 July tot stand kwam. Beide partijen beloofden daarbij elkander, om oogenblikkelijk het veld te ruimen en gedurende tien maanden geene vijandelijkheden van welken aard ook te plegen. De opheffing van het dreigend kamp voor Thérouanne was van deze overeenkomst het eerste gevolg.

volgens deze soldeniers op vijf schepen en gaf den bevelhebber last om Enkhuizen te verrassen. Op de reede voor deze West-Friesche stad gekomen, wierpen de Gelderschen de ankers uit, in de meening tot het landen den vloed af te wachten (22 Juny). De duisternis was nog niet geweken, zoodat men uit de stad hunne nadering niet bemerkte. Doch naauwelijks begon het te schemeren,

of een burger, Erik van den Bok, ontwaarde hen. Hij vroeg hun wat zij bragten, waarop zij antwoordden: "Mout voor Jan Groot Albert!".

Maar Erik van den Bok had in deze koopvaarders geen vertrouwen. Hij begaf zich naar het huis van den Oud-Burgemeester Groot-Albert, wiens dochter met zijn zoon gehuwd was. Hier kreeg hij op zijn vraag: "verwacht gij mout?" een ontkennend antwoord. Terstond riepen de wakkere Enkhuizers alle man te wapen, snelden naar den zeekant en gaven den Gelderschen nadrukkelijk te kennen, dat het schandelijk ontwerp verijdeld was. De schepelingen, zich niet sterk genoeg achtende, om iets tegen eene zoo magtige, welbevolkte stad te ondernemen, die op hare hoede was, zochten naar een goed heenkomen, zonder zich zelfs den tijd te gunnen om de ankers op te winden.[1] Deze achtergelaten grondhaken werden nu opgevischt en door de Enkhuizers tot een gedachtenis aan den Zuidertoren opgehangen.

De Hertog van Gelder was geenszins gerust over de gevolgen van zijn vijandelijken aanval. Hij poogde zijn voornemen te bewimpelen, door aan de Amsterdammers te schrijven, dat de schepen die hij had uitgezonden, geen ander doel hadden gehad, dan zijn neef, den ouden Kardinaal van Bourbon, die hem een bezoek kwam brengen, bij de zeegaten af te wachten. Hun verwijl voor Enkhuizen, voegde hij er bij, was alleen het gevolg geweest van den storm, die hen genoodzaakt had om voor anker te gaan.

Tafereel uit het beleg van Düren in 1543.

[1] Zie de plaat op bladz. 405.

De Amsterdammers, met het gebeurde te Harderwijk volledig bekend, verwaardigden zich niet, 's Hertogs brieven te wederleggen. Zij gaven dus den Gelderschman eenvoudig te kennen, dat zijn verzoek om vrijgeleide voor den Kardinaal niet tot hen behoorde gerigt te zijn, maar tot de Landvoogdes te Brussel, Koningin Maria.

Karel's verontschuldiging benam velen de vrees, dat de oorlog met Gelderland zou vernieuwd worden, ofschoon men in Holland en Brabant scherpe wacht bleef houden. Ook week de vrees voor vijandelijkheden met Denemarken, toen Koning Christian III en Keizer Karel met elkander een bestand sloten.

De tijd van vrede, door de wapenschorsing van July 1537 voortgebragt, was meer dan ter helfte verstreken toen het voornemen der Gelderschen om den erfgenaam van den Hertog van Gulik en Cleve tot opvolger van Hertog Karel te verklaren, met nieuwe verwikkelingen dreigde (January 1538). Doch daar de Hertog en de Geldersche Staten het hierbij zeer oneens met elkander waren, behoefde de Keizer voor als nog deswegens harnas noch zwaard aan te gespen. Zelfs werd het bestand — dat nogtans, op zee althans, kwalijk werd onderhouden — tot den 1 July (1538) verlengd.

Met belangstelling zag men zoo in de Nederlanden als het overige West-Europa eene nieuwe losbersting der oneenigheden tusschen Keizer Karel en Koning François te gemoet, toen Paus Paulus III tusschen beiden trad en de beide monarchen tot eene vriendschappelijke zamenkomst te Nice (Nizza) uitnoodigde. Maar hoeveel moeite de Heilige Vader zich gaf, hij kon niets meer bewerken dan het verlengen van den gesloten wapenstilstand voor tien jaren, gedurende welk tijdverloop elk datgeen zou behouden, waarvan hij thans meester was (18 Juny). De wederzijdsche verbittering bleek bij deze gelegenheid zoo groot, dat Karel weigerde François te zien, en deze er zich weinig om bekreunde, of de Keizer hieromtrent van gevoelen zou veranderen, al dan niet. Naauwelijks was dan ook het verdrag onderteekend, of de Koning vertrok naar Avignon, terwijl de Keizer den Paus naar Genua vergezelde.

Na eene zoodanige ontmoeting zou niemand een tweede voorspeld durven hebben, en toch vond zij reeds na weinige weken plaats. François kon zich gemakkelijk verklaren, waarom Karel te Nice zoo terughoudend was geweest: de voor den Oostenrijker zoo ongunstige afloop van den Provenceer veldtogt, moest deze met wrevel en schaamte vervullen en hem tegenover zijn vroegeren gevangene eene droevige figuur doen aannemen. Maar François wist ook, dat een man nooit meer geneigd is, om toe te geven, dan wanneer degeen voor wien hij zich schaamt, hem het eerst vertrouwelijk de hand reikt. Toen dus, terwijl voor 's Keizers inscheping te Genua toebereidselen werden gemaakt, een Fransch gezant zich met het verzoek tot Karel rigtte, dat het Z. K. M. mogt behagen om op zijne overvaart naar Spanje den Koning van Frankrijk te ontmoeten, zonder dat de tusschenkomst van een derde daarbij in het spel zou zijn, vond hij bij Karel een gunstig gehoor. Wel is waar, vonden 's Keizers raadslieden de zaak bedenkelijk, doch juist omdat zij dit was, beviel zij Karel uitermate. Hij nam de uitnoodiging aan en bepaalde met den gezant, dat de zamenkomst te Aigues-Mortes, nabij den hoofdmond van den Rhône, zou plaats vinden.

Toen de keizerlijke galeijen ter hoogte dezer stad waren gekomen, liet Karel het anker uitwerpen, waarop François die den Keizer op het strand verbeidde, zich terstond aan boord begaf van het vaartuig dat den verwachten gast overvoerde. Met de meest mogelijke beleefdheid verzekerde hij Karel dat hij naar niets meer verlangde dan zijn vriend te zijn en aan het droevig misverstand, dat hunne harten van elkander verwijderde, een einde mogt komen. Karel volgde zijn tegenstander in zelfbeheersching: hij wilde geen minder edele gezindheid toonen dan de ander. Het gesprek werd dus in de liefelijkste toonen voortgezet, en nadat Karel zijn genoegen daarover had betuigd, ging François zoo ver, hem tot een vriendschappelijk maal aan wal uit te noodigen. Ook dit nam Karel zonder aarzeling en met de grootste minzaamheid aan. Zonder het minste wantrouwen te laten blijken, verliet hij het veilige vaartuig en begaf zich met François naar Aigues-Mortes, waar alles op het heerlijkst was ingerigt. Op den maaltijd volgde een schitterend bal, dat door beide Vorsten een geruimen tijd werd bijgewoond. Karel bleef dien nacht in het koninklijk paleis slapen, en den volgenden morgen bood de Dauphin zelf hem het waschbekken en een handdoek aan. Toen Karel, met dit dienstbetoon verlegen, scheen te weifelen om het aan te nemen, sprak François op den innemendsten toon: "Mijn zoon doet niet meer dan zijn pligt. Een zoo groot monarch als de Keizer is waardig door koningen bediend te worden." Beide Vorsten bleven nog dien dag bijeen. François was de hoffelijkheid in eigen persoon. Hij verklaarde van zijn bondgenootschap met de Turken te zullen afzien en in alle billijke zaken zich naar 's Keizers wenschen te schikken. Ten slotte verzocht hij zijn gast, een kostbaren ring van hem aan te nemen, waarin de woorden: *delectionis testis et exemplum* (ten blijke en ten teeken van genegenheid) gegrift stonden. Des avonds geleidde hij den Keizer weder naar boord, waarop Karel, na het hartelijkste afscheid, zijne reis naar Spanje voortzette (July 1538).

Inmiddels had Hertog Karel van Gelder zijne onrustige loopbaan geëindigd. Zijn dood te Arnhem, op den 30 Juny, had zijn stoffelijk overschot bij dat zijner vaderen verzameld. Doch ofschoon de Landvoogdes terstond brieven aan de Geldersche steden schreef, waarin zij 's Keizers regten op de heerschappijen van den afgestorvene deed gelden, de bewoners van het Nijmeegsche-Rijk en de Betuwe, van de Veluwe, Zutphen en 't Overkwartier waren

even ongezind om zich onder het bewind van Karel V te begeven als onder dat van Hertog Karel's naasten erfgenaam, Hertog Antonie van Lotharingen: zij wilden geen anderen vorst huldigen dan Willem, erfgenaam van Gulik en Cleve.

Mogten deze berigten Karel op nieuwe toerustingen ten oorlog bedacht doen zijn, hij had eene onderneming in den zin, waarbij de krijg aan Waal, Maas en IJssel op den achtergrond moest treden. Naauw was hij in Spanje terug, of hij maakte toebereidselen tot een fellen strijd tegen Soliman II, tegen wien Paus Paulus III alle christen vorsten in een verbond poogde te vereenigen. Karel liet in Spanje eene magtige vloot uitrusten, waarmede hij zich voornam naar Konstantinopel te zeilen. Uit Italië en de Nederlanden ontbood hij talrijke smaldeelen, die zich bij de Spaansche vloot zouden aansluiten. Onder de leiding van Jean de Hennin, Heer van Bossu, rustten onze Staten te Veere 44, en te Amsterdam en in Waterland 56 schepen uit, die in February en Maart 1539 de Nederlandsche stranden verlieten, met het doel, om, zoo spoedig wind en tij het toelieten, het vereenigingspunt, de haven van Malaga, te bereiken. Doch alleen het eerste Nederlandsche smaldeel kwam tot de aangewezen Granadasche haven. De Amsterdamsche en Waterlandsche schepen kregen, toen zij de Hoofden waren genaderd, berigt, dat zij weer huiswaarts konden keeren en uit 's Keizers dienst waren ontslagen. Aan een strijd tegen de Turken toch viel niet meer te denken. Bij de verwikkelingen met Gelderland waren andere moeijelijkheden in het Noorden gekomen: de spanning tusschen de protestantsche en katholieke vorsten in Duitschland was met den dag toegenomen, en het magtige Gent had de vaan des oproers aan de Schelde geplant. Karel zag van zijn voornemen tegen Konstantinopel af. Zelfs sloot hij met Soliman een bestand, waarbij beide Vorsten een eindpaal aan de vijandelijkheden tusschen hunne wederzijdsche onderzaten stelden. De Keizer moest hiertoe te eer besluiten, daar noch François van Frankrijk — met wien hij den 1 February 1539 te Toledo den zoogenaamden eeuwigen vrede had gesloten — noch Henri van Engeland overreed konden worden, om met hem het zwaard tegen de Osmanlis aan te gespen.

Tijdens deze onderhandelingen werd de Keizer weduwnaar. Zijne gade, Isabella van Portugal, overleed den 1 Mei (1539) te Toledo, in het kraambed.

De oorsprong der Gentsche onlusten dagteekende reeds van den jare 1536, toen de Landvoogdes weder een buitengewonen onderstand gevraagd hebbende, van eene som van 1.200,000 gulden over de gezamenlijke Nederlanden *f* 400,000 aan Vlaanderen waren opgelegd. Drie leden der Vlaamsche Staten, Brugge, Yperen' en het Vrije van Brugge, stemden in deze bede toe, doch Gent weigerde zijne toestemming. Vruchteloos poogde men de burgers der Schelde- en-Leijestad van gedachten te doen veranderen: zich beroepende op hunne privilegiën, weigerden zij het hun opgelegde aandeel te voldoen. Alleen stemden zij toe, om zoo de staat van het Land dit vorderde, manschappen te leveren, die onder den grooten standaard van Gent zouden uittrekken. Aanvankelijk scheen de Landvoogdes in dien voorslag te berusten, tot eensklaps het den Gentenaars als een donderslag in de ooren klonk, dat Koningin Maria al de Gentsche kooplieden, die zich te Brussel, Antwerpen en Mechelen ophielden, in hechtenis had doen nemen.

In antwoord op deze strafoefening zonden de Gentenaars hun pensionaris, Lieven Blomme, naar Brussel, om van de Landvoogdes de invrijheidstelling der gevangenen te bekomen en hun gedrag te regtvaardigen. Doch Vrouwe Maria gaf ten antwoord, dat zij wel het geschil aan het oordeel van den Grooten Raad te Mechelen, of aan dat van den Geheimen Raad te Brussel wilde onderwerpen, doch dat de Gentenaars, zoo zij de vrijheid hunner gevangen medeburgers wilden bekomen, eerst hun aandeel moesten opbrengen. Stelde een der voorgeslagen scheidsregters hen in het gelijk, alle gelden waarop zij dan regt zouden hebben, zouden aan hen teruggegeven worden. Maar de Gentsche burgerij verwierp dien voorslag, op grond, dat zij niet betrouwen kon op de onpartijdigheid van regters, die door den Keizer werden aangesteld en ontslagen.

Karel V, zoowel door brieven der Landvoogdes als door afgevaardigden uit Gent van den loop dezer twisten onderrigt, had, den 31 January 1537, aan den magistraat zijner geboortestad doen weten, dat Gent aan de Landvoogdes als aan hem zelven moest gehoorzamen, en zoo de burgerij meende dat aan hare voorregten was te kort gedaan, zij dit door de gemelde Raden moest laten uitwijzen.

Doch de Gentenaars waren niet te bewegen om aan het schriftelijk bevel des Keizers te voldoen. Niettemin bleven zij zich bepalen tot het inleveren van eerbiedige vertoogen, tot bij vonnis van den Grooten Raad te Mechelen zij veroordeeld werden om te betalen. Toen kwam de menigte in opstand en dreef de deurwaarders de stad uit, die haar de veroordeeling waren komen aankondigen. Op den ingeslagen weg voortholende, zette de partij der zoogenaamde Cressers den magistraat af, benoemde een nieuwe regering en vermoordde den oud-deken Lieven Pijl, onder het voorwendsel, dat hij tegen het belang der gemeente gestemd en gehandeld had. Zij deden ook pogingen om de naburige steden in hunne wederspannigheid te doen deelen, en hetgeen het ergste was, zij zonden gezanten aan Koning François I, om hem de opperheerschappij over Vlaanderen aan te bieden, zoo hij op nieuw den Keizer in moeiten wikkelde [1].

De onrust der gemeente droogde de bronnen van welvaart op. Handel en fabrieken stonden stil. Armoede verving de vroegere welvaart, even als plundering en roof de vroegere veiligheid. De Cressers plunderden eerst hen die eenige gewetenlooze volksleiders als vijanden der gemeente aanwezen, en be-

[1] Zie de plaat op bladz. 408.

dreigden toen allen die zich in welvaart verheugden. Zij voegden den rijken toe: "De tijd zal spoedig komen dat wij van uwe rijkdommen zullen meester zijn. Gij hebt die lang genoeg bezeten. Het is tijd dat wij daarvan genieten. Nu is het uw beurt om te leeren wat het heet behoeftig te zijn. Wij zullen uwe fraaije kleederen aantrekken, en gij kunt u met de onzen tooijen".

Om een einde aan dien dreigenden staat te maken, vereenigden zich de welgezinden tot eene gewapende magt, die zich overal vertoonde waar de losbandige menigte nieuwe gruwelen wilde plegen. Zóó stonden beide partijen tegenover elkander, toen de Keizer het besluit nam, zelf naar Vlaanderen te komen.

Karel V weifelde omtrent den weg waarlangs hij nam, de voorwaarde te bedingen, dat zoo lang hij binnen de Fransche landpalen was, zelfs met geen woord over Milaan gesproken zou worden, "ten einde de wereld", zooals hij zeide, "wanneer hij later iets inwilligde, niet mogt gelooven dat het hem in Frankrijk heimelijk was afgedwongen."

Nadat deze zwarigheid was uit den weg geruimd, begaf Karel zich in November 1539 op reis. In de laatste Spaansche grensstad, Fuentarabia, gekomen, werd hij aangenaam verrast, doordien hij er door den tweeden zoon van François, door den Connétable de Montmorency en vele Fransche edelen werd begroet, die hem tot hiertoe waren te gemoet gereden. Naauwelijks betraden zij den volgenden dag het Fransche grondgebied, of ook de Dauphin voegde zich bij hen. Naderde de Keizer eene stad,

De Roermonders bieden de sleutels hunner stad Keizer Karel V aan.

uit Spanje naar de Nederlanden wilde reizen. Het strenge jaargetijde maakte de noordelijke zeeën onveilig, en de weg over Italië en Duitschland was te lang. Bij de overweging hiervan was het hem aangenaam, dat François I hem den doortogt door zijne Staten aanbood. De waarschuwingen zijner raadslieden, die den Franschman slechte bedoelingen toeschreven, verwierp hij met verontwaardiging. Inderdaad kon hij op het feit wijzen, dat François zelf hem de brieven, door de Gentenaars naar Parijs gezonden, had uitgeleverd. Alleen vreesde de Keizer, dat men hem zoozeer met beleefdheden zou overladen en intusschen op het verzoek om de beleening met Milaan zoo sterk aandringen, dat hij die welstaanshalve niet zou kunnen weigeren. Met veel sluwheid wist hij dit gevaar te ontwijken, door, vóór hij de reis onderzoo bood de magistraat hem daarvan de sleutels aan. In het kort, overal ontving men hem niet als een gast, maar als een gebieder. Te Fontainebleau, waar het Hof hem verbeidde, verschafte men hem vijftien dagen achtereen de uitgelezenste vermaken. Ook te Parijs, waar men hem den schitterendsten intogt bereidde (1 January 1540), werd hij zes dagen lang met koninklijke pracht onthaald. Daarbij viel, zelfs in scherts, geen enkel woord voor dat aan de vroegere onaangenaamheden tusschen beide monarchen kon herinneren. Te st. Quentin nam Karel van François afscheid [1], doch de Fransche Prinsen gingen nog een eind verder, tot de Nederlandsche grens.

Den 21 January (1540) te Valenciennes aange-

[1] Zie de plaat op bladz. 409.

komen, reisde de Keizer allereerst naar Brussel, waar hij niet alleen door de Landvoogdes en de Nederlandsche grooten, maar ook door zijn broeder, den Roomsch-Koning Ferdinand, werd verwelkomd. De laatste had twee regimenten Duitsche voetknechten in zijn gevolg, aan wier hoofd de Keizer, den 24 February, Gent binnenreed. Hem

Hertog Willem van Gulik onderwerpt zich te Venlo aan Keizer Karel V.

ter zijde ging zijne zuster Maria, omstuwd van bijna 1500 Nederlandsche edellieden.

Karel gaf bevel om dadelijk de poorten der stad te sluiten en haar door sterke wachten te bezetten. Daarop spande hij de vierschaar over de oproerigen en liet den 30 April het vonnis uitspreken. Hij verklaarde de stad Gent schuldig aan gekwetste majesteit en sprak eene harde straf over haar uit. Alle voorregten der burgerij werden verbeurd verklaard en den ouden regeringsvorm afgeschaft. De burgers moesten op de vernederendste wijze om genade smeeken en eene zware geldboete opbrengen, waaruit een kasteel ter plaatse van de oude st. Bavo-abdij, ter breideling der onrustige bevolking, moest gebouwd worden. Vele aanzienlijke burgers werden gebannen en hunne goederen verbeurd verklaard, anderen tot verre bedevaarten veroordeeld, en aan zesentwintig belhamels de doodstraf voltrokken.

De Keizer begaf zich hierop te Sluis in Vlaanderen naar Zeeland scheep. Na in dit Graafschap de voornaamste steden bezocht te hebben, stak hij naar Dordrecht over, vanwaar hij over Rotterdam en Delft 's Gravenhage bereikte (24 July 1540). Hier ontving hij de begroeting van Holland's

edelen en van den Utrechtschen Bisschop, doch was er niet aangenaam te moede, daar jicht en andere kwalen hem teisterden. Zijne reis voortzettende, verzocht hij de Staten van het Graafschap den 12 Augustus te Amsterdam zamen te komen: hij wenschte, zooals thans maar al te vaak aan de orde was, een nieuwen buitengewonen onderstand te bekomen.

Van de dagvaart binnen de IJstad kwam niets, omdat men den Vorst voorhield, "dat t' Amsterdam die vier Elementen gecorrumpeert zijn, ende om te behoeden die gesontheyt van Syne Mayesteyt, ende den geenen die hem volgen ende water drincken willen, 't welck t' Amsterdam nyet en doecht, ende veel sieck ja de doodt drincken souden mogen."

In plaats van te Amsterdam kwamen de Staten te Haarlem bijeen, doch hunne beraadslagingen werden eerst door een besluit gevolgd, toen Karel zijne plegtige intrede te Utrecht had gehouden. De Keizer had op de reis naar de oude bisschopstad getoond, de bezwaren tegen een verblijf binnen Amsterdam niet hoog te tellen, want hij vertoefde bijna twee dagen binnen de IJstad (13 en 14 Augustus), waar hij den nacht in eene deftige huizinge aan de Warmoesstraat doorbragt.

Nooit had Utrecht plegtiger intrede gezien dan die van den Keizer. Triomfbogen, beelden, bloemslingers en opschriften sierden poorten en wallen, bruggen en pleinen, kerken en woningen. Op de Gaardebrug werd een zinnebeeldig tafereel vertoond uit de geschiedenis van Rome en Karthago, bij den Domtoren de overwinningen van Peppin van Herstal op Radboud van Friesland, de aanstelling van Bonifacius tot Aartsbisschop van Utrecht, het begiftigen van Bisschop Balderik door Keizer Otto I en verschillende andere episoden uit de eerste tijden van het Sticht. Van de Tolsteegpoort tot de Waardpoort vertoonde de Oude Gracht één laan van groene boomen. Evenzoo was het aanzien van het Oud-Kerkhof, zoodat het scheen "ofte alles een boschaedtgie geweest waer." De burgerij ging den Keizer bijna anderhalf uur ver te gemoet, de magistraat in zwarte tabbaarden, de edelen in fluweelen "paltrocken", de gewone poorters in hunne schoonste gewaden. Alle klokken luidden, toortsen brandden, speeltuigen weerklonken, vrolijke kreten rezen van alle zijden omhoog.

Na zijne tevredenheid over zooveel eers betuigd te hebben, reed de Keizer over Vianen, 's Hertogenbosch en Geertruidenberg naar Breda, waar zijn geliefde veldheer Réné van Châlons, Prins van Oranje, hem op het kasteel zijner voorouders plegtig welkom heette [1]. Karel toonde dien held zijne gunst door hem het stadhouderschap op te dragen over alle gewesten waarover Antonie van Lalaing, Graaf van Hoogstraten, tot zijnen dood op den 2 April dezes jaars (1540) in 's Keizers naam het bewind had gevoerd, te weten Holland, Zeeland, West-Friesland, Utrecht, Voorne en Brielle.

[1] Zie de plaat op bladz. 412.

Na over Bergen-op-Zoom, Antwerpen en Mechelen te Brussel teruggekeerd te zijn, maakte Karel toebereidselen om zich naar Regensburg te begeven, waar de Vorsten en verdere Standen van Duitschland zich op 's Keizers uitnoodiging tot een rijksdag vergaderden. Daar gaf Karel zich groote moeite om eene gewenschte overeenstemming tusschen de katholieke en protestantsche leden tot stand te brengen, wat hem echter niet bijzonder gelukte. Toch was eene overeenstemming zoo hoogst noodig, daar de Turken Midden- en West-Europa op nieuw bedreigden (April—July 1541). Te Regensburg liet Koning François Karel aan de beleening met het Hertogdom Milaan ten gunste van zijn tweeden zoon herinneren. Doch de Keizer was over dit punt volstrekt niet meer te spreken sedert François een verbond van onderlinge bescherming had aangegaan met Willem van Gulik en Cleve, die zich de heerschappij over Gelder en Zutphen had aangematigd. Ook had hij het Hertogdom Milaan bereids, den 11 October 1540, aan zijn zoon Filips geschonken.

Geldgebrek had Karel tot het besluit gebragt om hooge regten te vorderen op het verlof om koren naar het buitenland te voeren. Deze maatregel, die tot groot nadeel van den Hollandschen handel strekte, gaf aanleiding tot vele vertoogen der Staten. Maar wat ook werd aangevoerd, het verlofgeld bleef, tot eene volksbeweging te Amsterdam den Keizer de zaak van eene andere zijde leerde beschouwen (1541). Het gevolg was dat in 1542 deze belasting werd afgeschaft tegen eene storting van 25,000 gulden, waarvan Amsterdam alleen een derde betaalde.

Het verdrag door Soliman II met Karel V gesloten, bewaarde den vrede tusschen de onderdanen des Sultans en des Keizers gedurende slechts korten tijd. Reeds in 1540 drongen Turksche scharen op nieuw Hongarije binnen, waardoor de Roomsch-Koning Ferdinand van de gelegenheid werd beroofd om zijne regten op den troon van den H. Stephan te doen gelden, in welks bezit de Groote Heer den Zevenbergschen woiwode Jan Zapolia van 1527 tot 1540 had gehandhaafd. Nu wierp Soliman zich tot schutsheer van Zapolia's onmondigen zoon op en bragt daardoor de Turksche legers op de Oostenrijksche grenzen.

Doch niet alleen de Staten van 's Keizers broeder werden door de Osmanlis bedreigd, zijne eigene heerschappijen hadden verschillende aanvallen te verduren. Barbarijsche zeeschuimers bragten den Spaanschen en Italiaanschen koophandel dagelijks groote nadeelen toe en ondernamen niet zelden stoute landingen op de kusten van Andalusië, Granada, Valencia, Catalonië, Napels en andere gewesten.

Een en ander wekte Karel's verlangen om een nieuwen togt naar Barbarije te ondernemen, waar hij zes jaren geleden Khaïr-Eddin, die thans te Algiers zetelde, uit Tunis had verdreven. Andreas Doria, Doge van Genua, poogde onzen Vorst vruchteloos te overreden, de onderneming nog eenigen tijd uit te stellen. Hij achtte het jaar 1541 te ver

verstreken, om een kruistogt op de Middellandsche Zee te ondernemen. Doch de Keizer, die niet gaarne een plan dat hij eenmaal had gevormd, opgaf, reisde van Lucca — waarheen hij zich uit Regensburg had begeven — naar Porto-Venere, op de Ligurische kust. Hier scheepte hij zich, den 28 September, naar de Balearen in, welker prachtige havens tot de algemeene verzamelplaats waren gekozen. Toen Karel echter Port-Mahon naderde, vernam hij dat de Spaansche vloot reeds het anker had geligt en naar de Afrikaansche kust onder zeil was. Met het Italiaansche smaldeel volgde hij haar dus onmiddellijk.

Het was een uitgelezen leger dat zich aan boord der vloot bevond. De bloem des adels van al zijne heerschappijen was er vertegenwoordigd, zoodat ook Nederlanders daarbij niet ontbraken. Vooral hadden de Hollanders en Zeeuwen een groot aantal vaartuigen uitgerust: alleen van Enkhuizen waren er vier karveelen bij. Voorts waren er meer dan honderd Malthezer ridders op de vloot, met hunne onderhebbende manschappen.

Den 20 October kwamen de schepen voor de kust van Algiers, en welhaast gingen de soldaten aan land. Om geen tijd te verliezen, rukte Karel terstond tegen de Hoofdstad op, met den eisch aan Khair-Eddin om zich terstond over te geven.

De trotsche weigering des zeeroovers bragt Karel in geen geringe verlegenheid. Eene stellige belegering kon hij niet ondernemen zoolang geene tenten, levensmiddelen en geschut aan wal waren gebragt, en bij de onvolkomen hulpmiddelen van die dagen ging hiermede veel tijd verloren. Men trok langs de kust voort, doch kwam daarmede niet verre. Reeds den eersten avond werd het onstuimig weder. Een vreeselijke storm berstte los, waarbij, tot overmaat van ramp, de regen in stroomen nederplaste. De arme soldaten, die, zonder tenten, zonder beschermend dak, op moerassige velden moesten stand houden, werden zoo door en door nat, dat zij van koude klappertanden. Ja, om op den slijkerigen grond, waarop zij tot over de enkels in het water stonden, niet door rukwinden omvergeworpen te worden, moesten zij hun lansen in den grond steken en zich daaraan vastklampen.

Maar al te goed wist de vijand zich dezen treurigen toestand den volgenden dag ten nutte te maken. De welbereden, vlugge Turksche ruiters, van de hoogten afgedaald, bestookten de Keizerlijken met zoo veel geluk, dat velen werden ter neergeveld (26 October 1541).

Thans zagen de legerhoofden naar de schepen uit. Maar de storm van den ontzettenden nacht had hunne ankers losgerukt, velen tegen elkander verbrijzeld, en anderen naar de volle zee teruggeslingerd. Daarbij stond de zee zoo hol, dat er niet aan te denken viel om proviand en andere voorwerpen van boord te laten komen. Karel beval de paarden te slagten, ten einde ten minste den eersten honger te kunnen stillen. Zoo ging het leger vier dagen achtereen door water en slijk naar de Golf van Matifoe, de laatste veilige wijkplaats voor de schepen. Eerst nu konden de manschappen weder brood en andere levensmiddelen bekomen, maar de strijders waren zoo uitgeput, dat Karel het niet durfde wagen, met hen de onderneming voort te zetten. Hij had zich bij dit onheil met eene bewonderenswaardige zelfverloochening gedragen en, even als de minste soldaat, alle ontberingen geleden. Onophoudelijk achtervolgd door de Arabieren en Mooren, scheepte hij zich snel in, doch kwam, na veelvuldige stormen, eerst in December (1541) in Italië terug, vanwaar hij eerlang naar Barcelona overstak.

Terwijl Karel den heilloozen togt naar Algiers beraamde, werd François zijne hoffelijke houding tegenover den Keizer moede, die zijn Huis toch Milaan bleef onthouden. Hij rustte zich dus ten oorlog en vernieuwde inmiddels zijn bondgenootschap met Sultan Soliman, terwijl hij ook de Koningen van Denemarken, Schotland en Zweden voor zijne belangen won. Hertog Willem van Gulik en Cleve, die zich zonder Fransche hulp bezwaarlijk in het bezit van Gelder en Zutphen zou kunnen handhaven, was natuurlijk mede op zijne zijde.

In Mei 1542 zond François zijne oorlogsverklaring in het licht. Als voorwendsel daartoe diende hem dat twee zijner onderdanen, die hij naar Venetië en Konstantinopel had afgevaardigd, in Italië het leven hadden verloren. Del Guasto, 's Keizers Stadhouder te Milaan, had bevolen om hen aan te houden en hun hunne papieren te ontnemen. Toen zij zich hiertegen verweerden, werden zij met hunne aanvallers handgemeen en kwamen beiden om. François hief luide klagten aan over "deze schending van het regt der volken". Doch dit beweren ging niet op, daar de bedoelde afgevaardigden niet onder den naam van gezanten reisden, maar hunne betrekking veeleer hadden pogen te verbergen.

Terwijl de Koning van Denemarken de Sont voor de Nederlanders sloot, bragt François vijf legers tegen den Keizer in het veld. Het eerste, dat hij op Luxemburg rigtte, vertrouwde hij aan den Hertog van Orléans. Het tweede zond hij, onder den Dauphin, naar Roussillon, op de Spaansche grens. Het derde, onder den Hertog van Vendôme, gaf hij bevel Vlaanderen aan te tasten. Het vierde, onder den admiraal d'Annebault, moest uit Piemont voortrukken, en het vijfde, slechts 600 man sterk, onder Nicolas de Bossut, Heer van Longueval, kreeg in last, de krijgsmagt te versterken, die Hertog Willem van Gulik aan de Maas bijeenbragt.

De Hertog van Orléans en de Dauphin openden den oorlog bijna te zelfder tijd (Juny 1542), en op dit pas maakten ook de Gelderschen, Clevenaars en Gulikkers zich gereed de Maas over te steken. Onder het bevel van Maarten van Rossem, werd de overtogt den 20 July bij Cuyk en te Kessel volbragt. Eensklaps stortten zich 14,000 woeste krijgsknechten over het ongelukkige Peel- en Kempenland. Boxtel, st. Oedenrode, Oirschot, Hilvaren-

beek en Baarle werden verwoest of gebrandschat Van hier togen de Gelderschen naar Breda, doch deze stad kwam er met den schrik af. De vijand trok haar voorbij naar Hoogstraten, welks kasteel aan hen werd overgegeven. Nu ging hij op Antwerpen los, welke rijke koopstad hij met hulp van eenige verraders hoopte te bemagtigen. Maar de magistraat van Antwerpen droeg goede zorg; en toen nu van Rossem's schildknaap de veste uit

Verbitterd over deze woorden, gaf van Rossem bevel om den ganschen omtrek der stad te verwoesten. Doch tegen de veste zelve ondernam hij niets, ofschoon René van Châlons, die haar met 3000 voetgangers en 300 ruiters te hulpe kwam, bij deze onderneming een slechte kaart speelde. De Prins had de Antwerpsche burgerij van zijne komst kennis willen geven, met uitnoodiging om, wanneer hij naderde, te zelfder tijd een uitval te doen. De

De Prins van Oranje in 's Keizers naam te Nijmegen gehuldigd.

naam der Koningen van Frankrijk en Denemarken kwam opeischen, kreeg hij niet slechts een weigerend antwoord, maar de wethouders voegden hem toe, dat zij van Rossem geenszins voor een veldoverste van zoo groote Koningen erkenden, ja hem niet hooger achtten dan een roover en aanvoerder van een hoop schelmen [1].

[1] Zie de plaat op bladz. 413.

brief echter was door van Rossem onderschept. De Gelderschman liet nu op al zijne vanen 's Keizers wapen plaatsen, ten einde den Prins van Oranje te bedriegen. Zijn list gelukte. De Prins, meenende dat de Antwerpsche schutters naderden, liep bij Brasschaet in den val, verloor veel volk en ontsnapte te naauwernood met het overige deel zijner krijgsbende.

De Antwerpenaars bereidden zich voor op eene bestorming, doch den 27 July brak van Rossem met den dageraad het beleg op en gaf zijn vertrek te kennen door het in brand steken der tot nog toe gespaarde molens en huizen in den omtrek. Hij vertoonde zich vervolgens voor Lier, doch toen de burgerij dier stad hem toonde goede wacht te houden, rigtte hij zijn marsch naar de dorpen Duffel en Rumpst, die uitgeplunderd werden. Daar de ingezetenen de bruggen afgebroken en de schuiten weggezonden hadden, stak hij bij Waelhem over de Nethe in buitgemaakte kuipen en tonnen.

Nu ging het langs Mechelen naar Leuven. Voor laatstgenoemde stad gekomen, zond van Rossem een schildknaap uit om haar op te eischen. Doch de Leuvenaars gaven een antwoord in den geest van dat der Antwerpenaars. Zij bewezen echter niet zoo standvastig te zijn, want zij lieten zich door vrees bevangen, toen het Geldersche leger zich rondom hunne wallen uitbreidde. Zij zonden gemagtigden af, die in last hadden, den vijand eene aanzienlijke som te bewilligen, indien deze tegen die brandschatting wilde aftrekken. Tachtigduizend gouden leliën, al het geschut der stad en een zeker getal vaten buskruid maakten den afkoop uit, die van Rossem eischte. De magistraat bood 40,000 gouden leliën, benevens de noodige levensmiddelen voor het Geldersche leger en in plaats van buskruid en geschut eenige vaten wijn. Van Rossem liet zich verbidden. Maar nu verhieven zich de studenten. Verontwaardigd over het gesloten verdrag, rigtten zij het geschut der wallen op de vijanden, die, deze begroeting niet verwachtende, met bebloede koppen afdeinsden.[1] Van Rossem besloot zelfs af te trekken, doch verwierf toch nog een rantsoen van 12,000 gouden leliën, daar de beide stedelijke gezanten, Bichem en Geese, zich in zijne magt bevonden.

De Gelderschen togen nu naar Waalsch-Brabant en Namen, waar zij, door roof en brandschatting een grooten buit bijeenbragten. Verschillen over de verdeeling tusschen hen en de Fransche hulpbenden veroorzaakten eindelijk eene scheiding toen zij Mezières waren genaderd. Van Rossem keerde naar zijns meesters landen, de Longueval naar Frankrijk terug.

Inmiddels had het leger van den Hertog van Orléans, 28,000 man sterk, Ivoix — thans onder den naam van Carignan bekend — en eenige andere kleine steden van Luxemburg bemagtigd. Den 29 Augustus kwam het voor de sterke hoofdstad aan de Alzette, en na bij den toren st. Jost bres geschoten te hebben, won het bij capitulatie den daaraanvolgenden dag de stad (30 Augustus 1542). Bijna even voorspoedig was Hertog Antoine de Vendôme in Artois. Hij won er het kasteel Tourneham en de stad Lillers, sloeg er den Graaf de Reux en sleepte een onmetelijken buit naar Picardie. In Roussillon echter maakten de Franschen geene veroveringen. De Hertog van Alba handhaafde Perpignan tegen den Dauphin.

Prins Réné van Oranje wreekte op schitterende wijze zijne nederlaag bij Brasschaet. Te naauwer-

Vreugdebedrijven in Holland en Brabant over het verdrag van Venlo.

[1] Zie de plaat op bldz 416.

nood waren de Franschen eene week in het bezit van Luxemburg geweest, toen hij het hun weder ontwrong (9 September 1542) [1]. Maar hiermede niet voldaan, viel hij in 't Hertogdom Gulik, waar hij binnen weinige dagen Sittard, Gulik, Heinsberg, Susteren en Düren vermeesterde. Het stond geschapen dat ook Cleve en Gelder welhaast Bourgondische benden binnen hunne palen zouden zien, toen de Keurvorst van Keulen een bestand bemiddelde, waarin Koningin Maria, om het naderen van het barre jaargetijde, toestemde.

De Keizer en de Hertog van Cleve poogden hunne regten op Gelder en Zutphen niet slechts door de wapenen te handhaven, maar ook door voorstellen op den rijksdag te Nürnberg (Neurenberg). Hertog Willem beriep zich, behalve op de besluiten der Geldersche Staten, op de regten van Adolf, Hertog van Berg, van wien hij afstamde. Daarentegen hield de Keizer den Rijksvorsten voor, dat Hertog Karel de Stoute van Arnoud van Egmond, een ander erfgenaam der oude Geldersche Vorsten, in het jaar 1472 het regt op Gelder en Zutphen had gekocht, en daarbij aan Gerard, Graaf van Jülich (Gulik), voor hetgeen hij op deze gewesten meende te kunnen eischen, eene goede som had betaald. De zaak werd op de lange baan geschoven, doch behalve den Keurvorst van Saksen, een bloedverwant van Hertog Willem, kwam het niemand in den zin, zich voor den Gulikker te verklaren.

De veldtogt die François I in het voorjaar van 1543 ondernam, voerde de Franschen in Henegouwen. Zij veroverden Landrecies, Bapaume en Maubeuge, waarbij de abdij van Marvilles langen tijd tot koninklijk hoofdkwartier strekte. In dezen tijd maakten Fransche oorlogschepen de Nederlandsche zeegaten onveilig; maar wederkeerig verontrustten de Nederlandsche zeelieden de Fransche koopvaarders. Onder Maximiliaan van Bourgondië blokkeerden zij zelfs eenigen tijd den mond der Gironde, vergaderden er de klokken van eenige dorpstorens tot buit en voerden die, met verscheidene koopvaarders, als prijzen naar Veere [2].

Intusschen lag de Landvoogdes voortdurend met de Staten van verscheidene provinciën overhoop ten aanzien van de onderstandsgelden, die inderdaad ontzaggelijke sommen beliepen. Maar in weerwil van deze hooge belastingen en van de schatten die uit de Nieuwe-Wereld Spanje toevloeiden, waren Karel's kassen veelal ledig, tot den bodem toe. De Keizer werd echter geholpen. Hij had zijn zoon Filips uitgehuwd aan Maria van Portugal — de echt was den 15 November 1542 te Salamanca voltrokken — en de aanzienlijke bruidschat, die Joao III zijner dochter medegaf, benevens de belangrijke bede die de Spaansche Staten hem bij deze gelegenheid toestonden, schonken hem de gelegenheid, eene grootere magt op de been te brengen dan hij in de laatste tijden onder zijne vanen vereenigd had.

De krijgsbedrijven tusschen de Gelderschen en de Bourgondische Nederlanders werden in Maart 1543 hervat. Eene overwinning der eersten, op benden door Filips van Croy aangevoerd, in de nabuurschap van Sittard, nam een groot deel der voordeelen weg, die Réné van Chalôns ten vorigen jare had behaald. Doch de dappere Oranjevorst herstelde ook nu de verliezen door anderen berokkend. Hij verdreef de Gelderschen van Heinsberg, dat zij poogden terug te winnen, en vermeesterde daarenboven de stad en het kasteel Montjoye, aan de Roer. Hij maakte zich tot nieuwe zegepralen gereed, toen de vorderingen der Franschen aan de Sambre, hem dwongen zijne benden naar Henegouwen te geleiden.

Die aftogt bood Maarten van Rossem de gelegenheid om de oorlogsfakkel in het hart der Bourgondische Nederlanden te werpen. Hij bragt op de Veluwe 25 vaandels voetknechten en 1200 ruiters bijeen, waarmede hij Eemland aantastte. Ofschoon de dorpen dezer streek op eene overeenkomst met de Gelderschen om ongemoeid te blijven, rekenden, werden zij echter deerlijk uitgeplunderd. Zelfs kerkelijke stichtingen bleven niet beveiligd. Uit het st. Brigittaklooster Mariënburg te Soest roofden de soldaten alle waarden, terwijl zij twee of drie nonnen, die niet gevlugt waren, op de vreeselijkste wijze mishandelden. Daar de bezetting van Amersfoort uitgetrokken was om Nijkerk te verrassen, maakte van Rossem van hare afwezigheid gebruik, om de Eemstad te bemagtigen. Wel was hij slecht van geschut voorzien, en vond in den beginne vrij wat tegenstand, doch de burgerij trad in onderhandeling, toen zij na vijf stormen afgeslagen te hebben, te vergeefs de terugkomst der keizerlijke soldeniers bleef verbeiden [1]. De plundering werd voor 80,000 carolusgulden afgekocht (6 July 1543).

Na eene bezetting van honderd ruiters, onder Meindert van den Ham, in de Eemstad achtergelaten te hebben, rukten de Gelderschen naar de Meijerij van 's Hertogenbosch, waar zij alle plaatsen die zij doortrokken, ledig plunderden en verwoestten. In het schoone dorp Vught bleef van de zeshonderd huizen die er destijds stonden, niet meer dan één gespaard. Alle anderen werden door de vlammen verwoest. Het steedje Eindhoven leed zoo geweldig dat het meer een puinhoop dan eene bewoonde plaats vertoonde.

Terwijl van Rossem zijn togt door het Eemland en Brabant met bloed en vlammen kenschetste, had Réné zijn leger zoo versterkt, dat de burgers van menige Geldersche plaats eene maar al te zekere wraak begonnen te vreezen. De stad Wageningen verzocht en verkreeg een vrijbrief van de Landvoogdes, en de Veluwe en Zutphen sloten met 's Keizers onderzaten in Overijssel eene overeenkomst, om elkander wederkeerig geen leed te berokkenen. Ook vond van Rossem, toen hij Eindhoven verliet, Helmond zoo wel versterkt, dat hij dit steedje ongemoeid liet en met zijn buit naar Roermonde week.

[1] Zie de plaat op bladz. 417.

[2] Evenzoo op bladz. 420.

[1] Zie de plaat op bl. 421.

Amersfoort echter bleef door de Gelderschen bezet, die de voorwaarden der overgave zoo slecht nakwamen, dat zij den ingezetenen al hun goud, zilver en kleinodiën ontnamen. Hoe groot de druk was, die de Amersfoorters ondervonden, blijkt uit een rijmpje van dien tijd.

Amersfoort was een kamp vol stieren,
Keyzer noch Koning kost haer regieren,
Maer doen Meerten van Rossum quam,
Die maeckte van elcke stier een lam.

Reeds had de Prins van Oranje Maarten van Rossem tot den aftogt genoopt, toen men berigt kreeg, dat de Keizer in aantogt was naar de Nederlanden. In Mei (1543) uit Spanje afgezeild, daalde hij, na een bezoek aan Italië — waar hij zich van 's Pausen goede gezindheid wilde verzekeren — met een uitgelezen heir over de Alpen naar het Rijndal af. Te Bonn gekomen, voegde Réné zich bij hem, en nu telde het Keizerlijk leger 36,000 man voetvolk en 8000 ruiters, deels Spanjaarden en Italianen, deels Duitschers en Nederlanders. Van al het noodige was dat leger rijkelijk voorzien. De Keurvorst van Keulen putte zich uit in dienstbetoon, en zelfs onderscheidene protestantsche Vorsten beijverden zich om Karel buskruid, geschut en andere legerbehoeften toe te voeren.

Den 19 Augustus hield de Keizer, in de nabijheid van Bonn, eene indrukwekkende wapenschouw. Omringd door den Maarschalk-Opperbevelhebber, Fernando Gonzaga, Onder-Koning van Sicilië, Alvarez de Sande, Luis Perez, Camillo Colonna, Antonio d'Auria, Réné van Oranje en andere legerhoofden, vertoonde hij zich daarbij in een luisterrijken tooi: anders gewoon deftig zwarte kleederen te dragen, zag men hem ditmaal in kostbaar scharlaken met gouden boordsels [1].

Na drie dagmarschen sloegen de Keizerlijken het beleg voor de stad Düren, die, nadat Hertog Willem haar den vorigen winter had hernomen, door de Gulikkers zoo geducht was versterkt, dat men haar voor onwinbaar hield. De bezetting bestond uit 2000 man voetvolk en 800 ruiters, onder bevel van Gerard von Vlatten, een in den krijg grijs geworden Gulikseh edelman. Niettegenstaande deze de verdediging uitmuntend voerde, en de krijgslieden door de burgerij krachtdadig werden ondersteund, werd de veste na twee dagen stormenderhand ingenomen (24 Augustus). [2] De krijgsknechten rigtten nu het vreeselijkste bloedbad aan, zoodat de stad schier werd uitgemoord. Alom verhaalde men dat de Keizer dit wreed bedrijf niet had tegengehouden, omdat hij de Geldersche steden door schrik wilde ontmoedigen.

Werkelijk vond Karel, na het bemagtigen van Düren, weinig tegenstand meer: Gulik opende hem de poorten. Roermonde bood hem eerbiedig de stadssleutels aan [1], en door zijne grooten vergezeld, hield de Keizer in deze hoofdstad — zij was de eerste van het Overkwartier — den 2 September zijn plegtigen intogt.

Langs de Maas voorttrekkende, bereikte hij na twee dagen (4 September) Venlo, dat, in weerwil van Düren's lot, den magtigen Monarch nog het hoofd durfde bieden.

Alvorens echter kruid en kogels het pleit beslechtten, kwam Hertog Willem, in de vrees, dat hij, met Gelderland en Zutphen, ook zijne Hertogdommen Cleve en Gulik zou verliezen, met acht zijner voornaamste onderzaten in het kamp zijns vijands, waar hij, in knielende houding, den Keizer om genade smeekte. Karel, die zich op een troon had geplaatst, liet hem in deze ootmoedige houding liggen, sloeg een verpletterenden blik op hem en verliet de tent, zonder een woord te spreken [2]. Hij liet het treffen der verzoening aan zijne dienaren over.

's Hertogs onderwerping te Venlo kwam hem minder duur te staan dan na eene zoo smadelijke bejegening was te verwachten. De voornaamste verpligtingen die hem werden opgelegd, waren, dat hij afstand moest doen van zijne verbindtenissen met de Koning van Frankrijk, met den Hertog van Holstein, "die zich Koning van Denemarken noemde". en met den "overweldiger" van Zweden. Hij moest beloven den Keizer en den Roomsch-Koning getrouw en onderdanig te zullen wezen, van alle regten op het Hertogdom Gelder en het Graafschap Zutphen ten behoeve des Keizers afstand doen en de stad Amersfoort terstond overgeven (7 September).

Van zijne zijde verbond de Keizer zich, hem de steden Düren en Gulik weder in te ruimen, met alle andere veroveringen in de Hertogdommen Gulik en Cleve. Alleen zouden Sittard en Heinsberg in 's Keizers magt blijven, tot Hertog Willem aan al zijne verpligtingen zou hebben voldaan.

De baanderheeren, ridderschap en afgevaardigden der steden van de vier Geldersche kwartieren, te Venlo bijeengeroepen, werden nu door Hertog Willem van den eed, aan zijn persoon gedaan, ontslagen en zwoeren daarop den Keizer trouw, onder beding dat hunne voorregten en vrijheden zouden worden bekrachtigd. Het verdrag van Venlo, den 12 September in 's Keizers kamp gesloten, bevestigde de privilegiën die 's Lands ingezetenen van hunne Vorsten hadden verworven, en berigtte, dat Karel het stadhouderschap over Gelder en Zutphen had opgedragen aan Réné van Châlons, Prins van Oranje, om deze hooge betrekking te gelijk met het bewind over Holland, Zeeland en Utrecht uit te oefenen.

Koning François had eene poging gewaagd om zijn bondgenoot hulpbenden te doen toekomen. Doch zij kwamen niet verder dan Luxemburg, dat zij den 7 September veroverden, den dag waarop Her-

[1] Zie de plaat op bladz. 424.
[2] Evenzoo op bladz. 425.

[1] Zie de plaat op bladz. 428.
[2] Evenzoo op bladz. 429.

tog Willem van zijne regten op Gelder en Zutphen afstand had gedaan.

Terstond na het sluiten van het Venlosche traktaat, vertrok de Prins van Oranje naar Nijmegen, Arnhem, Zutphen en andere Geldersche steden, waar hij achtereenvolgens in 's Keizers naam de hulde der burgerijen ontving en de oude voorregten bevestigde [1].

Al de Noord-Nederlanders juichten over den vrede met Gelderland [2], die hun rust en veiligheid en daarenboven de uitbreiding van handel en verkeer beloofde. Vooral deden zich hierbij de Amsterdammers gelden, aan wien de Geldersche oorlogen — al waren de vreemde krijgsbenden voor hunne veste gestuit — eene onnoemlijke schade berokkend hadden. Ook de Nederlanders der Zuidelijke Gewesten deelden in deze vreugde, ofschoon niet zonder eenige bekommering, omdat Koning François zijne legers nog in Artois, Henegouwen en Luxemburg had staan. De nadering van 's Keizers heir beloofde echter een gelukkigen ommekeer.

De Zeventien Nederlanden huldigden nu allen denzelfden Vorst.

[1] Zie de plaat op bladz. 432.
[2] Evenzoo op bladz. 433.

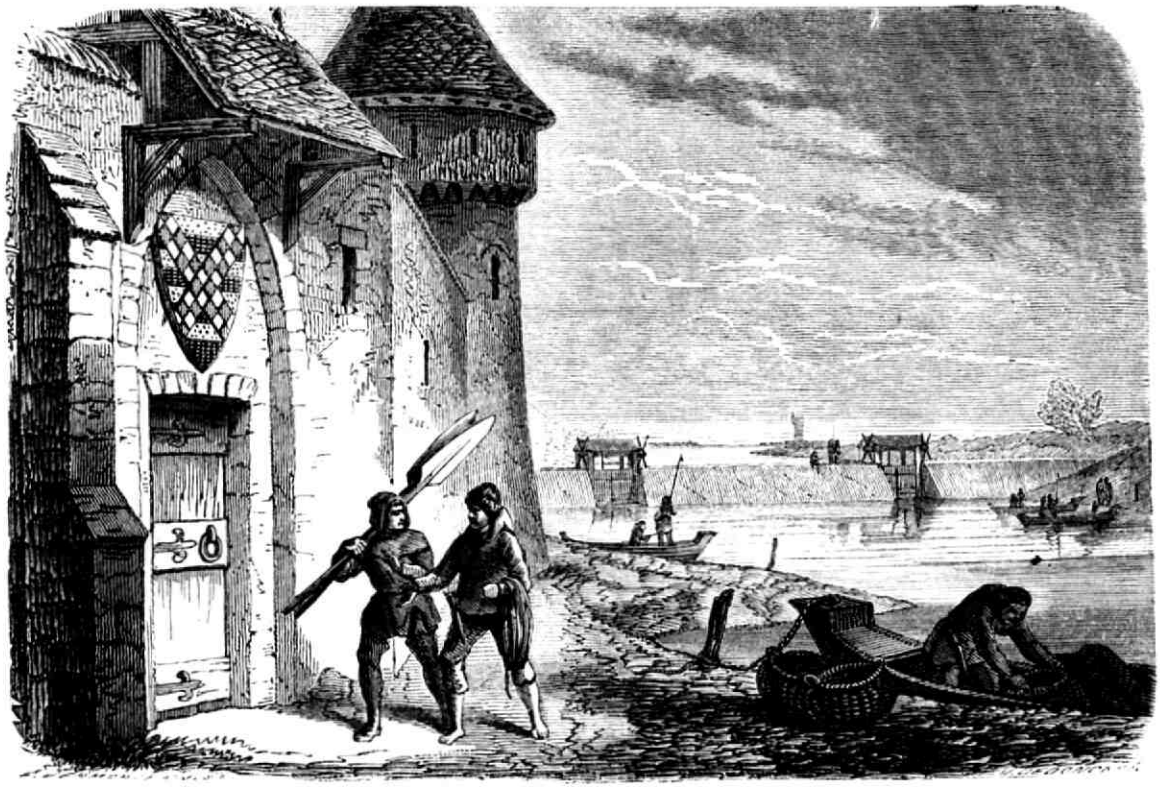

TWEEDE TIJDVAK.

GESCHIEDENIS DER HEERLIJKHEID AMSTEL.

HOOFDSTUK I.

HEERLIJKHEDEN TUSSCHEN HOLLAND EN DE NABURIGE GEWESTEN. — DE HEERLIJKHEID AMSTEL.

Heerlijkheden van de West-Friesche tot de Brabantsche en Zeeuwsche grenzen, die afzonderlijke heerschappijen vormden. — Uitgestrektheid en belangrijkheid der Heerlijkheid Amstel. — Goederen der Amstel's in naburige gewesten.

Tusschen de Graafschappen Holland en Zeeland, en op de grenzen van Holland naar de zijde van de Zuiderzee, van het Bisdom Utrecht, van Gelder en Brabant, bloeiden jaren en eeuwen achtereen heerschappijen, die aan keizerlijke leenmannen toebehoorden, niet minder onafhankelijk in hun bewind dan hunne magtiger naburen. Alleen was hun gebied beperkter van omvang en was hun titel eenvoudiger: zij noemden zich Heer (*Dominus* of *Miles.*)

De geschiedenis dier heerschappijen is dus eene andere dan die van Holland en Zeeland, al is zij er ten naauwste aan verknocht. Voor de bewoners dier heerlijkheden toch was de Hollandsche Graaf een vreemd Vorst, tenzij hij door erfopvolging, door verovering of een staatsgreep deze heerlijkheden aan zijne domeinen toevoegde. Ja, zelfs nadat de Hollandsche Graaf haar meester was geworden, bleven zij nog soms afgescheiden van het Graafschap. Bij de *Informacie op den Staet, faculteyt ende gelegentheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant in* 1514[1], was b. v. van de Heerlijkheid Voorne geen sprake, omdat, ofschoon Karel de Stoute en zijne opvolgers allen mede Heeren van Voorne waren geweest, dit land een eigen gewest bleef vormen, met eigene staten, wetten, geldmiddelen, enz.

Wie dus de geschiedenis van al de onmiddellijke rijksleenen in het Westen van Noord-Nederland wenscht te kennen, behoort ook de historie na te gaan der Heeren van Waterland, van Amstel, Woerden, ter Goude, IJsselstein, Arkel, Heusden, Strijen, Putten en Voorne.

Doch vergunt alleen een veel ruimer bestek dan ons is toebedeeld, de lotgevallen van al die heerschappijen in bijzonderheden na te gaan, geen historiograaf der Zeventien Nederlanden mag zich aan de taak onttrekken om de geschiedenis te behan-

[1] Vergelijk bladz. 372

delen van een landschap, waar de plaats verrees, die de hoofdstad van al de Nederlanden geworden is, de Heerlijkheid Amstel, Aemstel of Amestelle.

—

Beperkte het eigenlijke Amstel zich ook slechts tot de oeverlanden van den kleinen, maar breeden Amstelstroom, van zijne vorming uit Drecht en Mijdrecht tot zijn mond in het IJ, het gebied zijner Heeren was niettemin veel grooter, en bevatte, vroeger of later, ook Waverveen, Muiden en Muiderberg, Weesp, de Bijlmerlanden, Mijdrecht, Vreeland, Loenen, Loosdrecht en Mijnden, nevens goederen in Gooiland, langs den Hollandschen IJssel, de Gouwe, de Meije en de Lek, met regten en heerlijkheden op Texel, in Gelder en in Cleve.

Eenigen dezer bezittingen waren eigen goederen (allodia), die de Heer slechts bij den Keizer behoefde te verheffen. Anderen daarentegen waren leenen van grootere vassalen, inzonderheid van den Bisschop van Utrecht, binnen wiens hoofdstad een der voornaamste kasteelen der Amstelheeren was opgerigt [1].

HOOFDSTUK II.

WOLFGER.

Wolfger van Amstel treedt onder de dienstmannen der Utrechtsche Kerk op. — Zijne betrekking als Schout. — Zijne voorzaten.

(1105 ?—1126 ?).

De eerste die met den naam van Amstel (Amestelle) in charters voorkomt, is Heer Wolfger, die in 1105, met andere dienstmannen van het Sticht Utrecht, den giftbrief bezegelde, waarbij Bisschop Burchard drie kerken en eene kapel in de nabuurschap van Gent aan het kapittel van Oud-Munster toebedeelde. Hij wordt in dit charter Schout (*scultetus*) van Amestelle genoemd, hetgeen ons leert, dat hem door de Utrechtsche Kerk een regterambt was toebetrouwd.

Waarschijnlijk beperkte deze betrekking van schout zich tot de regtsmagt en het bewind over die Utrechtsche eigenhoorigen welke in Amstelland waren gezeten. De Amstellaars zelven waren Wolfger's eigene onderzaten, over wien de Utrechtsche Bisschoppen, behalve in kerkelijke zaken, niets te bevelen hadden.

Uitgezonderd zijn optreden als getuige in 1105 en 1126, is van Wolfger van Amestelle niets bekend. Evenmin weten wij wie zijne voorzaten waren. Ook zij kunnen Heeren dezer streek zijn geweest. Dat men geen vroegeren Amstelheer genoemd vindt, is ligt te verklaren, omdat eerst in het begin der 12de eeuw het bezigen van geslachtsnamen onder de dynasten en edelen algemeen is geworden.

[1] Het slot van Amstel binnen Utrecht besloeg de plaats van het tegenwoordige Muntgebouw, van de Oude Gracht tot de Neude.

HOOFDSTUK III.

EGBERT.

Egbert treedt op als getuige van Bisschop Andreas van Cuyk. — Hij twist met het kapittel van st. Maria te Utrecht over nieuw-ontgonnen landen. — Keizer Frederik bepaalt eene grenslijn. — Overstrooming van 1170. — Verdrag in 1172 met Bisschop Godfried van Rhenen. — Egbert is stichter van een Huis te Amstel.

(1131 ?—1172 ?)

In 1131 was Egbert Heer van Amstel, in welk jaar hij, met Godfried van Amstel, een brief bezegelde van den Utrechtschen Bisschop Andreas, uit den Huize van Cuyk. Waarschijnlijk waren beide zoo evengenoemde Amstelheeren zonen van Wolfger.

De Utrechtsche Kerk telde Egbert onder hare dienstmannen, doch deze Heer zelf toonde zich gedurende zijn langdurig bewind een fel bestrijder der Utrechtsche geestelijkheid, die in Amstel, even als naar alle zijden, haar gezag trachtte uit te breiden. De landzaten waren in zijnen tijd ijverig in de weer om ongerepte veengronden, door deze met kaden te omringen en van slooten te doorsnijden, in weiden en akkers te herscheppen. Doch daar velen dier veengronden de grenzen vormden der domeinen van Egbert en die van het kapittel van st. Maria te Utrecht, ontstonden over het regtsgebied der nieuwe gronden verschillen, welke tot die hoogte stegen, dat het kapittel hen voor Keizer Frederik I bragt, toen deze, na het overlijden van Bisschop Herbert van Bierum naar Utrecht kwam, om bij de keuze van een nieuw Prelaat tegenwoordig te zijn (1156).

Er werd toen door het opperhoofd des Rijks eene grenslijn vastgesteld, die langs de Holendrecht en de bogten van de Vecht bij Klein-Muiden tot onder Kortenhoef werd aangewezen. Doch beide partijen konden het niettemin niet eens worden, en van hier voortdurende twisten tusschen Heer Egbert en Bisschop Godfried van Rhenen, den Kerkvoogd door Keizer Frederik op den stoel van st. Maarten verheven. De Bisschop klaagde luide over het ondragelijk onregt dat Egbert der Utrechtsche Kerk berokkende. Noch de kerkelijke ban noch de rijksban werd gespaard, doch de Heer van Amstel stond op zijne regten en liet zich niets ontnemen.

Ten jare 1170 werden de landen aan het IJ en de Zuiderzee deerlijk door een watervloed geteisterd, bij welke gelegenheid de bewoners der Heerlijkheid Diemen, op de grenzen van Ouder-Amstel, zich hoogst edelaardig tegenover de Hollanders in Kennemerland gedroegen. Met hunne schuiten en booten staken zij over het IJ en redden de Kennemers, die, op boomen en huisdaken gevlugt, niets dan een wissen ondergang voor oogen zagen. Dat het niet minder laag gelegen Diemen gespaard bleef, was een gevolg dat enkele polders, die men toen binnen veel kleiner omkring besloot dan sedert in den regel het geval was, boven het wijd en zijd overstroomde land uitstaken, want zelfs bij de wallen van Utrecht ving men toen zeevisch.

Hetzij de gevolgen dezer overstrooming Heer Egbert toegevender maakten, hetzij hij door eene inschikkelijkheid de erfopvolging in zijn Huis wilde bevestigen, bij een zoen, die hij in 1172, onder bemiddeling van den Keulschen Aartsbisschop Filips sloot, gaf hij het Bisdom Utrecht de Bijlmerlanden ("Bendelmerbruc") over, benevens de halve tienden van Weesp ("Wispe"). Ook deed hij afstand van al de goederen, die hij, volgens de meening der geestelijkheid, zich binnen den omtrek zijner Heerlijkheid ten koste der Utrechtsche Kerk, had toegeëigend, op voorwaarde echter dat hij deze bezittingen, als 's Bisschops meijer, zou blijven besturen en haar in die hoedanigheid aan een zijner zonen, namelijk Gijsbrecht, nalaten.

De overlevering vermeldt Egbert als de stichter van het kasteel te Amstel, en de waarschijnlijkheid pleit voor dit verhaal. Steeds in onmin met zijn magtigen buurman, den Bisschop, moest hij bedacht zijn, om het verblijf dat hij bij zijne verheffing bewoonde, door eene sterkte te vervangen, die, welgewapend en welbewaakt, onverhoedsche aanvallen zou kunnen afweren. Naar het schijnt, koos hij daarvoor eene plek aan de noordzijde van de Holendrecht, eenige minuten ten oosten van het dorp Ouderkerk, op welke stede tot in het voorst der 17de eeuw een Huis te Amstel stond, hetwelk toen, door brand verwoest, den 29sten Mei 1614 aan de Israelitische gemeente te Amsterdam tot eene begraafplaats werd verkocht.

HOOFDSTUK IV.

GIJSBRECHT I en GIJSBRECHT II.

De geschiedenis weet van Gijsbrecht I en zijn broeder Hendrik weinig meer dan hunne namen. — Gijsbrecht II treedt in 1200 het eerst in de geschiedenis op. — Hij geleidt de Gravin-weduwe van Holland Aleide en den Graaf van Loon Lodewijk behouden van Haarlem naar Utrecht. — Deze dienst veroorzaakt de verwoesting van zijn slot, nadat de Kennemers dit bemagtigd hebben. — Hij bouwt een nieuw kasteel aan den Amstelmond. — Hij sticht mede het kasteel van Muiden en stilt de bezorgdheid der Abdis van Elten. — De geregten van Diemen en Muiden, hem door Utrecht's Bisschop ter helfte toebetrouwd, bekomt hij geheel in erfpacht. — Hij trekt met den Utrechtschen Bisschop Otto ten strijde tegen de Drenthen, wordt gewond en gevangen. — Zijne vertoogen bij de keuze van een nieuwen Bisschop. — Zijne broeders Egbert en Egidius.

(1176 ? — 1228 ?)

De zoon, ten gunste van wien Heer Egbert eene bepaling in het verdrag van 1172 had doen inlasschen, was zijn vader reeds in 1176 opgevolgd. In dat jaar toch bezegelde Gijsbrecht I, als Heer van Amstel twee oorkonden, waarvan de eene bij het kapittel van st. Maria en de andere bij het kapittel van st. Jan te Utrecht bewaard bleef.

Twee jaren later bezegelde hij, op uitnoodiging van Bisschop Godfried van Utrecht, een giftbrief over de tienden van Driel, Giessen en Woudrichem, aan de Neder-Maas. Doch overigens weten wij niets van zijn leven en bedrijf. Het vermoeden ligt voor de hand, dat hij op nog jeugdigen leeftijd is gestorven en jonge kinderen naliet. Ook van zijn broeder Hendrik deelt kroniek noch handschrift, sedert Egbert's laatste levensjaren, het geringste mede.

Gijsbrecht II was, even als zijne broeders Egbert en Egidius, in den jare 1200 getuige van Dirk van der Ahr, Bisschop van Utrecht, toen deze de oorkonde uitvaardigde, waarbij het klooster Bethlehem, bij Doetinchem, onder de conventen binnen het kerkelijk gebied van Utrecht werd opgenomen.

Zoo ligt deze dienst te vervullen was, zoo veel te meer bezwaren waren verbonden aan eene andere, welke hij op zich nam, toen de geschillen over de erfopvolging in Holland en Zeeland, bij den dood van Graaf Dirk VII ontstaan, de edelen en gemeenten van den naburigen staat in twee partijen splitsten. Hij beveiligde de Gravin-weduwe Aleide en haar schoonzoon, den Graaf van Loon, om in de handen der opgestane Kennemers te vallen, door hen veilig van de Spaarne-oevers naar Utrecht te voeren (December 1203) [1].

Het gevolg van dit dienstbetoon was alles behalve aangenaam. In 1204 rukten de Kennemers van uit het westen de Heerlijkheid Amstel binnen, en werd de veste die Egbert, Gijsbrecht I en Gijsbrecht II tot woonstede had gediend, aan kolen gelegd [2].

Aan deze jammerlijke gebeurtenis is echter de opkomst van Amsterdam te danken. Want toen Amstel's Heer nu een nieuw slot deed bouwen, koos hij daartoe eene plek, welke meer dan die aan de Holendrecht, de gelegenheid aanbood om haar een geruimen tijd te verdedigen. Hij vestigde namelijk het oog op den stroomoever waar de Amstel in het IJ uitwatert. Spoedig verrees nu te dezer stede het nieuwe Slot van Amstel,[3] van welks overblijfselen men in het midden der zeventiende eeuw nog een steenen wenteltrap terugvond.

Zoo toen reeds in de nabuurschap van dit slot dorperwoningen hare rieten daken verhieven, kunnen zij niet dan in gering aantal zijn geweest, zoodat zij niet meer dan een gehucht vormden. Eene eeuw daarna bloeide er reeds eene stad, die handel op naburige en verwijderde gewesten dreef.

Gijsbrecht II vergat niet, dat de Kennemers in 1204 ook tot Muiden en langs de Vecht vooruitgedrongen waren. Hij trachtte daarom zijn gebied naar het oosten uit te breiden en had de voldoening, verschillende bezittingen in Naardinger- of Gooiland te verwerven. Dit gaf hem aanleiding tot het stichten van een kasteel aan den mond der Vecht, het sedert zoo beroemde Huis te Muiden. De Abdis van Elten, aan wie Gooiland, krachtens eene gift van Keizer Otto I, op den 29 Juny 968,

---

[1] Vergelijk bladz. 192.
[2] Eveneens bladz. 194.
[3] Zie de plaat op bladz. 440.

toebehoorde, vernam dit niet zonder bekommering; doch Heer Gijsbrecht legde, ten overstaan van Bisdingerland slechts voor zijn leven te bezitten, en dat, na zijn afsterven, zijne vrouw, zijne zonen

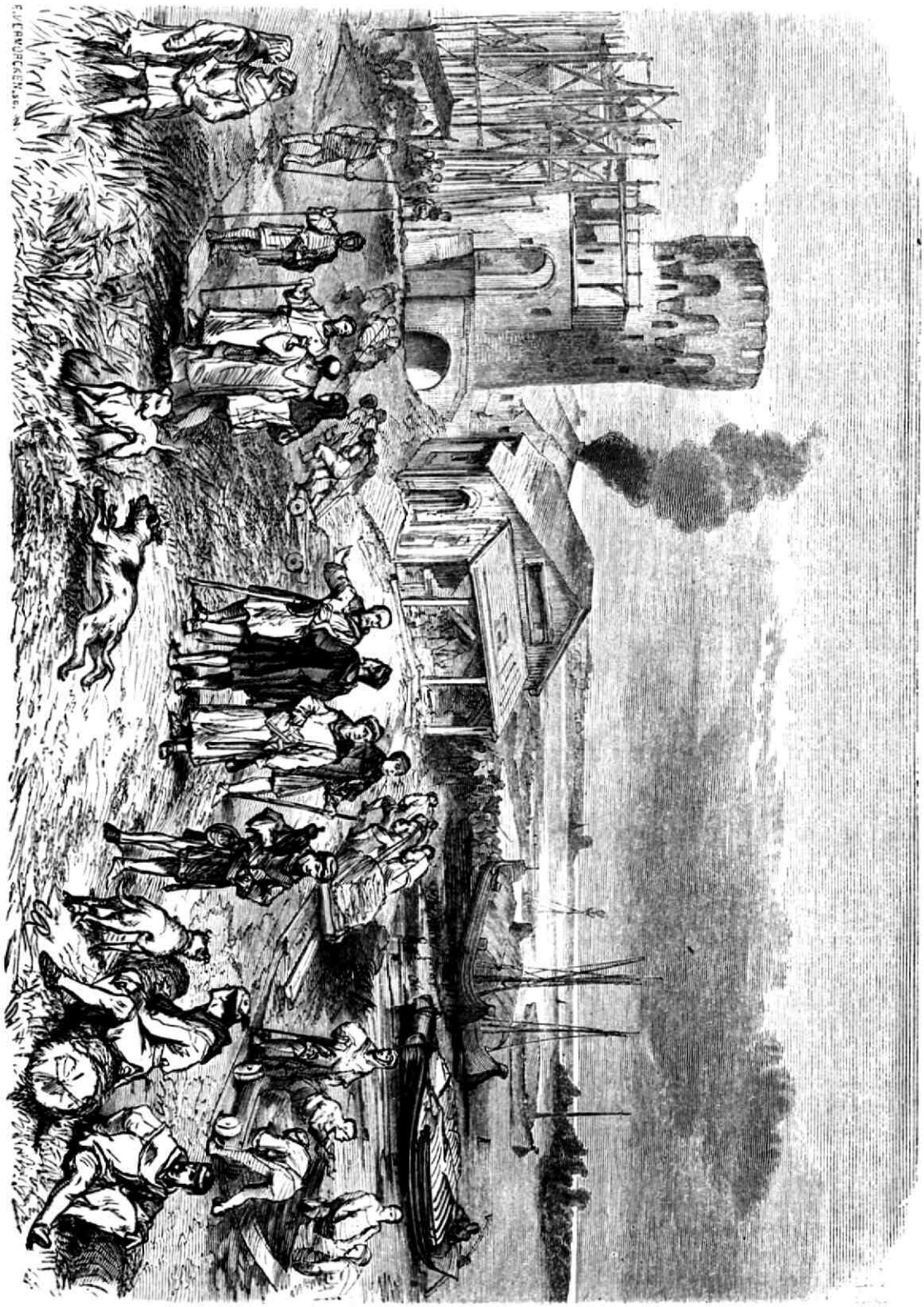

Gijsbrecht II bouwt een kasteel aan den Amstelmond.

schop Otto van der Lippe, van verscheidene andere Utrechtsche geestelijken en eenige edelen, de verklaring af, dat hij erkende, de goederen in Naaren erfgenamen daarop geene regten konden doen gelden, tenzij de Abdis die uit vrije gunst mogt verleenen (1224).

Gijsbrecht II ondervond dat de overeenstemming waarin hij met Bisschop Otto leefde, voor de uitbreiding zijner magt rijke vruchten afwierp. Niet alleen stond Otto hem ter zijde toen Elten's Abdis met hare bezwaren was voor den dag gekomen, maar toen Hendrik van de Velde, den 29 Maart 1226, afstand deed van het deel dat hij had erlangd pligt om met den Kerkvoogd ten strijde op te rukken, toen diens gezag door de Drenthen en Coevorders werd miskend. Hij vergezelde met zijne dienstmannen den Bisschop naar Salland en de Marken aan de Vecht, en nam deel aan den vreesselijken slag te Ane, op den 1 Augustus 1227, waarin de Bisschop en meer dan 500 ridders en gewa-

Graaf Gerhard III van Gelder en Heer Gijsbrecht II van Amstel in de kapittelzaal ten Dom gedragen.

aan de geregten van Diemen en Muiden, waarvan de wederhelft aan Gijsbrecht was geschonken, maakte de Bisschop geene zwarigheid, hem de geheele erfpacht tegen 30 Utrechtsche ponden 's jaars op te dragen.

Dan, elk voordeel heeft zijne schaduwzijde. De banden van genegenheid die tusschen Gijsbrecht en Bisschop Otto bestonden, stelden den eerste ten pende mannen sneuvelden. Ook Heer Gijsbrecht viel. Doch, niet doodelijk gekwetst, geraakte hij in de gevangenschap van den Slotvoogd Rudolf van Coevorden.

Hoe woest deze Drenthsche edelman ook door de Bisschoppelijken werd afgeschetst, behandelde hij den Amstelheer met blijkbare onderscheiding. Immers toen de Utrechtsche kapittels vergaderden om

een nieuwen Bisschop te kiezen, vergunde hij den Heer van Amstel, even als den Graaf van Gelder, om, onder borgtogt, zijn gedwongen verblijf te verlaten en zich naar Utrecht te laten vervoeren. Beiden bereikten, na eene moeijelijke reis, de kapittelzaal, waar de dienaren hen op draagbedden nedervleiden [1]. Het gezigt hunner wonden en de weemoedige ernst waarmede zij op het treffen van een vergelijk aandrongen, bepaalde de keus der kanuniken op Bisschop Willebrand van Paderborn, uit den Huize van Oldenburg, den kandidaat door Graaf Floris IV van Holland aanbevolen.

Hoe lang de Heer van Amstel deze aandoenlijke plegtigheid overleefde, is niet bekend. Doch het is hoogst waarschijnlijk, dat hij kort daarna uit het leven werd gerukt. Naar Coevorden is hij niet wedergekeerd, want Bisschop Willebrand verklaarde beide gevangenen en allen die met hen in dezelfde omstandigheden verkeerden, los en vrij van alle beloften aan den Kastelein van Coevorden, omdat deze den banvloek op zich geladen had.

Inmiddels was bij het kasteel aan den Amstelmond, doch aan de tegenovergestelde zijde van den stroom, eene buurt ontstaan en het denkbeeld eener algemeene bedijking van Amstelland ontkiemd.

Van Gijsbrecht's broeders, Egbert en Egidius, is de laatste de stamheer geweest der Heeren uit den Huize van Mijnden, hetwelk de goederen Mijnden en Loosdrecht verwierf. Van zijne vier ons bekende zonen, steeg Gozewijn, Proost van st. Jan te Utrecht, in 1249 tot de bisschoppelijke waardigheid.

HOOFDSTUK V.

GIJSBRECHT III.

Bedijking van Amstelland tegen de zee. — Opkomst van Amsterdam. — Gijsbrecht III draagt zijn steenen huis te Utrecht aan den Hollandschen Graaf op. — Goederen te Boskoop aan de Abdis van Rijnsburg afgestaan. — Nieuwe regeling der grenzen tusschen de Amstellandsche domeinen en die van het st. Maria-kapittel te Utrecht. — Onderhandelingen met den Raad van Lübeck over rooverijen ter zee en het in beslag nemen van een Amstelsch schip. — Gijsbrecht in het leger van Koning Willem te Kaiserswerth. — Gijsbrecht's neef, Gozewijn van Amstel, tot Bisschop van Utrecht verkozen, doch door de tusschenkomst van Koning Willem, van Holland, afgezet. — Gijsbrecht's misnoegen. — Hij gordt de wapens aan tegen Bisschop Hendrik van Vianden. — Gijsbrecht in Utrechtsche gevangenschap. — Vrede met Utrecht. — Het kasteel te Vreeland gebouwd. — Familiebetrekkingen van Gijsbrecht III.

(1230? - 1252).

De overstroomingen, waaraan de landen tusschen het Hollandsche landschap Kennemerland en de hooge gronden van 't Gooi, door het verwijden der zeegaten meer en meer blootstonden, moesten de Heer en de gemeenten van Amstel op voorzieningen bedacht doen zijn. Zou eene bedijking der kust langs IJ en Zuiderzee de gewenschte gevolgen opleveren, dan moest een dam door den breeden Amstel worden geworpen, en het was deze belangrijke waterkeering die den oorsprong gaf aan Amsterdam. De tijd, waarin dit groote en voor die eeuwen grootsche werk werd ondernomen en volvoerd, wordt niet door gelijktijdige schriften aangewezen, maar veilig mogen we rekenen, dat, zoo het niet reeds onder Gijsbrecht II werd aangevangen, het onder Gijsbrecht III is tot stand gebragt.

Toen die dam door den Amstel werd geworpen, was reeds de buurt in de onmiddellijke nabijheid van het slot, op den tegenovergestelden, stroomoever ontstaan. De uitbreiding van de magt der Amstelheeren moest evenzeer vrijen als onvrijen uitlokken om zich onder de hoede van hunne veste te stellen, even als de stichting van het Hofgebouw aan den Duinkant halverwege Leiden en 's Gravezande, het vlek 's Gravenhage het aanzijn gaf. Waarschijnlijk waren onderzaten van den Amstelheer uit Ouder- en Nieuwer-Amstel, Diemen, Muiden, het Gooi, Eiteren en andere regtsgebieden de eerste ingezetenen, bij wien zich spoedig vele vreemden, inzonderheid Friezen, aansloten.

De toenemende bloei der Heerlijkheid Amstel bleef niet onopgemerkt voor de bewoners der Friesche koopsteden, zoo als Stavoren, Medemblik en het nu verdronken Grebbe, die reeds te dien tijde een belangrijken handel dreven op Engeland, het Noorden en de Oostzee, en de goederen die zij van daar aanvoerden, langs den plas Almere (onze Zuiderzee) en langs de stroomen naar de binnenlanden verzonden. Bij de vruchtelooze pogingen om het verwijden der Nederlandsche zeegaten te beletten, bij de zware overstroomingen die in 1212, 1219, 1220, 1222, 1230, 1237 en 1241 de landen tusschen Texel en Stavoren teisterden, zochten velen naar een veiliger oord dieper landwaarts in, en het gebied der Gijsbrecht's moest meer dan eenig ander hunne aandacht trekken. De kustbewoners der Friesche landen hadden, zoo zij hunne betrekkingen met het binnenland wilden behouden, keuze tusschen Gelderland, Holland, het Sticht en Amstel. Doch aan de Geldersche kust waterden geen stroomen uit, die scheepvaart veroorloofden op het binnenland. Met Holland waren deze Friezen reeds twee eeuwen achtereen, sedert de dagen van Graaf Dirk II, in bloedige oorlogen gewikkeld, en ook Utrecht had altoos gedreigd, om hun het juk des leenstelsels op den hals te leggen. Met Amstel bestonden geene veeten, ja de Heeren van Amstel oefenden binnen hunne landpalen grooten invloed uit [1]. Onder het oog van den Heer van

[1] Zie de plaat op bladz. 441.

[1] Er berust op 's Rijks Archief de kopij van een giftbrief van den 25 April 1276, waarbij Heer Gijsbrecht IV het patronaatregt over de kerken op Texel, met toestemming van den Utrechtschen Bisschop Jan van Nassau, afstaat aan den Abt van het st. Maartens-klooster te Ludingakerk, bij Franeker.

Amstel hadden zij voor geen kasteleins, drosten of stadhouders te vreezen, en gunstiger ligging voor den handel op de binnenlanden van Holland en Utrecht was nergens aan te wijzen. Kan het verwonderen, dat Friezen uit de landen tusschen de Noord- en Middelzee, die door de overstroomingen gedwongen werden te verhuizen, zich nedergezet hebben in het gebied der Heeren van Amstel? Hoogst waarschijnlijk is het daarbij, dat zij hun koophandel en scheepvaart naar Amsterdam overbragten, en als kundig in het maken van dijken, dammen en sluizen, bij het bedijken van Amstelland eene groote rol vervulden. Zoo verklaart zich de aanleg van een zoo ruime haven als het eerst-opkomend Amsterdam ontving, waar een betrekkelijk groot aantal vaartuigen eene veilige ligplaats verkreeg.

Het bedijken van zijn land bragt Heer Gijsbrecht in naauwe betrekking tot Holland, daar de aansluiting van den Amstellandschen Zeedijk aan dien van Kennemerland verschillende overeenkomsten vorderde. Is geen enkele oorkonde betrekkelijk deze aangelegenheden bewaard gebleven, toch getuigt een charter van den 18 February 1232, dat Gijsbrecht III zich moeite gaf, om met den Graaf van Holland op een goeden voet te leven. Hij droeg namelijk bij dit pergament zijn steenen huis te Utrecht aan Graaf Floris IV op en ontving het van hem weder in erfelijk leen.

Bewijst deze opdragt zekere hulde aan Holland's Graaf, ook een van Holland's vermaardste abdijen verpligtte Gijsbrecht aan zich door dienstbetoon. Den 10 February 1234 schreef hij aan de Abdis van het klooster te Rijnsburg, dat hij willens was, zekere goederen die hij te Boskoop bezat, tegen eene bepaalde som aan haar convent over te dragen.

Met het kapittel van st. Maria te Utrecht bragt hij eene nieuwe grensregeling tot stand. Bij eene overeenkomst, op den 4 Mei 1235, kwamen beide partijen overeen omtrent het bepalen der limieten tusschen hunne wederzijdsche bezittingen van Kortenhoef tot den Dordschen-Waard of het Dordscheveen ("Durschivenne")[1].

De vrede die het gevolg was van deze verdragen, was voor het opkomend Amsterdam van groot belang. Het vlek dat aan den Amstelmond was ontstaan, kon nu zijn handel wijd en zijd uitbreiden. Werkelijk nam het overzeesch en binnenlandsch verkeer snel toe, en reeds vóór het midden der 13de eeuw dreef Amsterdam een vrij aanzienlijken handel, niet slechts op de naburige gewesten, maar zelfs tot aan gene zijde van de Sont, op de havens der Oostzee. Het eerste berigt daarvan vinden wij in een brief van Gijsbrecht III, die hij den 6 February 1247 aan den magistraat van Lübeck rigtte. Daarbij beloofde hij aan de regering dezer vrije stad, zijne beste pogingen te zullen aanwenden, om aan eenigen hunner stadgenooten die door den roover Marcward Culen waren uitgeplunderd en mishandeld, hun goed terug te geven. Maar te gelijk drong hij er op aan, dat men een koggeschip (*cochgam*) teruggaf, dat aan zijne onderzaten toebehoorde, doch te Lübeck met beslag was belegd[1].

Toen zijn magtige nabuur, Graaf Willem II, uit het Huis van Holland, in 1247 tot de roomsch-koninklijke waardigheid steeg, schaarde Gijsbrecht zich bij de Vorsten, die dit nieuwe Rijks-opperhoofd in zijn strijd tegen Keizer Frederik II, uit den Huize Hohenstaufen, hulp verleenden[2]. Onder anderen nam hij deel aan de belegering der stad Werth of Kaiserswerth, wier sterke burg het leger van Koning Willem een hardnekkigen tegenstand bood, die tot December 1248 duurde.

Anderhalf jaar later (19 Mei 1250) bezegelde Gijsbrecht met verschillende prelaten en aanzienlijke mannen te Brussel eene overeenkomst, waarbij de Roomsch-Koning en Gravin Margaretha van Vlaanderen eenige twijfelachtige punten met betrekking van beider regten op de landen tusschen de Schelde en de Heidenzee ophelderden.[3]

Omstreeks dezen tijd werd de luister van Gijsbrecht's Huis verhoogd door de verheffing van Gozewijn van Amstel, den zoon zijns ooms Egidius, op den bisschoppelijken zetel van Utrecht. Doch, mogt Gijsbrecht zich hierover verheugen, die vreugde verkeerde spoedig in bittere spijt, want de Roomsch-Koning, Graaf van Holland, wien de aanwassende grootheid van het Huis van Amstel onrust baarde, verklaarde zich tegen den nieuwen

[1] Zie betrekkelijk de overkomst van Friezen uit de landen aan de Middelzee en de verdronken stad de Grebbe: P. H. Witkamp, *Amsterdam in Schetsen*, Serie II, bladz. 3—17.

[1] *Urkundenbuch der Stadt Lübeck*. N. 122.

[2] Vergelijk bladz. 203—210.

[3] Van Spaen (*Historie der Heeren van Amstel*) meent uit deze oorkonde af te leiden, dat Heer Gijsbrecht met Margaretha van Vlaanderen heulde, toen deze de Hollanders beoorloogde. Hij leidt dit af uit het feit, dat Gijsbrecht het verdrag van den 19 Mei 1250 met "eenige andere Ridders en Leenmannen van Gravin Margaretha en haar getuigen" bezegelde. Doch hier schijnt de scherpzinnige schrijver in eene dwaling vervallen te zijn, daar genoemd verdrag zoowel door Hollandsche en Zeeuwsche als door Vlaamsche en vreemde grooten werd bezegeld. Men telt aan de zijde van de Hollanders zelfs de Abt van Egmond en Hugo van Kralingen, destijds Baljuw van Zuid-Holland. Ook nam 's Konings eigen kapelaan, Willem, Abt van st. Truiden, die zoowel vóór als na het uitvaardigen van dit staatsstuk bij Willem in hooge gunst stond, aan de handeling deel. Van Spaen dwaalt eveneens om den dood van Bisschop Otto van Utrecht op den 27 Maart 1249 te stellen, daar genoemde Prelaat nog acht dagen later (4 April) de verklaring aflegde, dat de Roomsch-Koning zekere landen tusschen de zee, de Maas en de Widele gelegen, aan de Vlaamsche abdij ter Does had geschonken.

Tijdens het Brusselsche verdrag schijnt de aanleiding nog niet bestaan te hebben, die Gijsbrecht tegen den Roomsch-Koning moest verbitteren: het ontzetten namelijk van Gozewijn van Amstel van de bisschoppelijke waardigheid. Dit treurig feit schijnt niet vóór het laatst van 1250 plaats gehad te hebben.

Bisschop. Willem begunstigde Gozewijn's tegenstander Hendrik van Vianden, Domproost van Keulen. In vereeniging met den Pauselijken Legaat Petrus Cappochi en den Keulschen Aartsbisschop Koenraad van Hochstadt (Hendrik's oom), spoorde hij de Utrechtsche kanuniken aan, om bijeen te komen, en Gozewijn — niettegenstaande diens goedhardig en opregt karakter — onbekwaam tot de regering te verklaren.

Het Kasteel te Vianden (1869).

Die hoon, zijn Huis aangedaan, kon Gijsbrecht niet verkroppen, en zoodra Hendrik van Vianden zijne hooge waardigheid te Utrecht aanvaardde,

was de Amstelheer bedacht, om den vreemden Kerkvoogd het aannemen van Gozewijn's staf en myter ernstig te doen bezuren. Hij verbond zich met Graaf Hendrik te beoorlogen. Na eenige strooptogten bepaalden beide partijen een dag, waarop zij de wederzijdsche grieven door het geluk der wapenen zouden

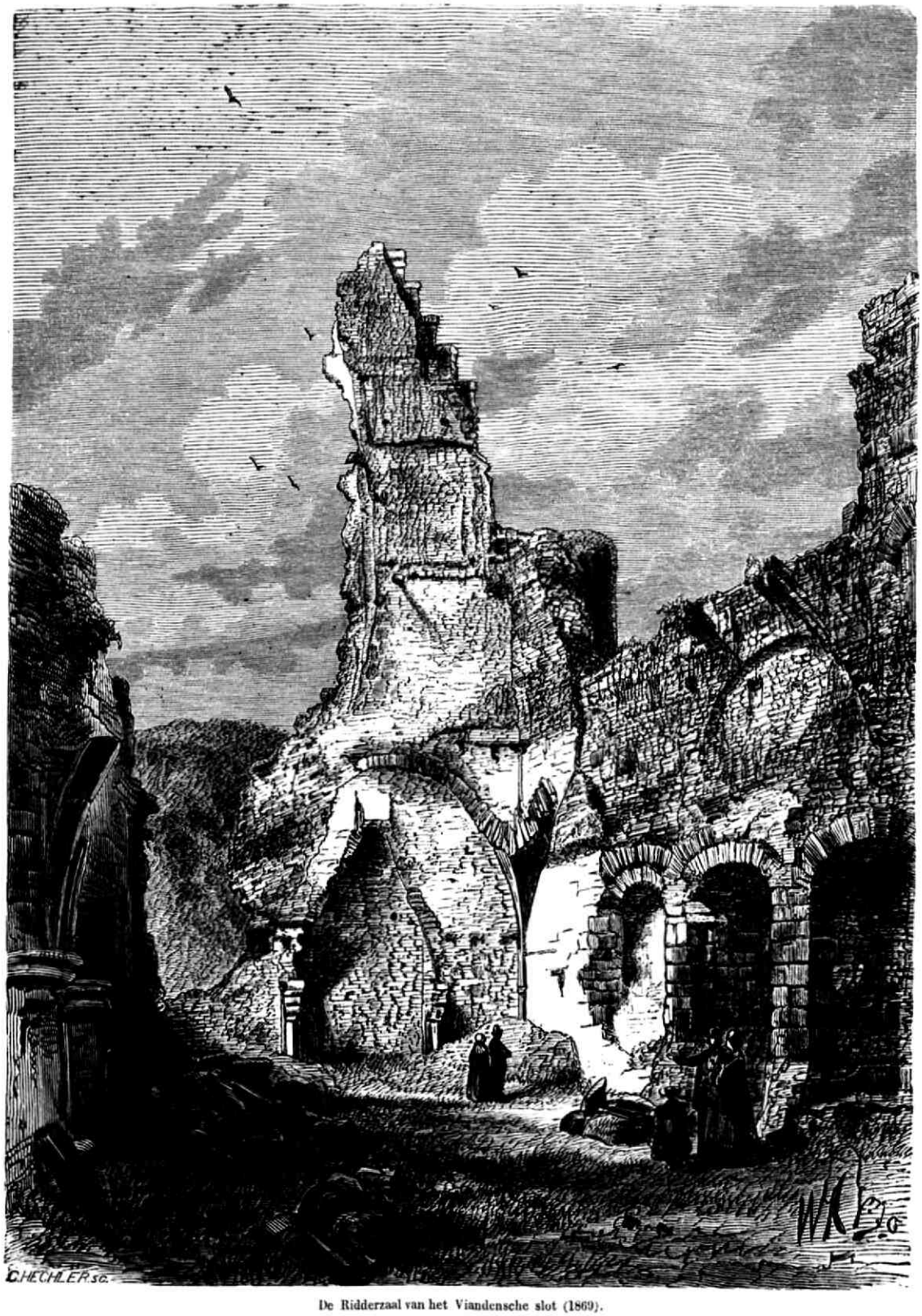

De Ridderzaal van het Viandensche slot (1869).

Otto II van Gelder en met de Heeren van Woerden, van Goor, van Almelo en van Voorst, om Bisschop beslechten. Hiertoe werd de 16 Juny 1252 vastgesteld. Aartsbisschop Koenraad die zich te Utrecht

bevond, begunstigde dit besluit en beloofde de stad Utrecht gedurende Hendrik's afzijn te zullen beveiligen. De Viandener trok daarop vol vertrouwen met zijne krijgsbende de Catharinapoort uit, die terstond achter hem werd toegesloten. Vruchteloos poogde Koning Willem, tot wiens kennis de afspraak der kampioenen was gebragt, den beslissenden strijd te voorkomen. Aartsbisschop Koenraad bewoog den Hollander om den uitslag van het kruisen der wapenen af te wachten. Deze was geheel tegen het verlangen en de hoop der bondgenooten. Toen Bisschop Hendrik den avond van zijn uittogt binnen Utrecht terugkeerde, was hij overwinnaar, en onder de gevangenen, die hij medevoerde, bevonden zich de Heeren van Amstel en van Woerden, die gebonden naast zijn paard voortstapten.

Het verwijl te Utrecht van den Roomsch-Koning en den Keulschen Aartsbisschop bespoedigde eene overeenkomst. Op beider verzoek werden Amstel en Woerden ontslagen, nadat zij den Viandener als gebiedend Heer over het Sticht erkend hadden.

Daar Graaf Otto in dezen zoen niet was begrepen, haastte Bisschop Hendrik zich om tegenover den Gelderschman het behaalde voordeel te verzekeren. Terwijl Graaf Otto Koning Willem naar den rijksdag te Frankfurt vergezelde, viel hij in de Veluwe, waar hij een zoo rijken buit vergaderde, dat de opbrengst daarvan hem de eerste penningen leverde voor het bouwen van een nieuw sterk slot, Vreeland, aan de Vecht, op Utrecht's grenzen naar de zijde van Amstel.

Gijsbrecht III overleefde zijne nederlaag bij Utrecht slechts weinige maanden of misschien zelfs maar eenige dagen: immers den 22 November daaraanvolgende was hij niet meer in het land der levenden.

Zijn zoon Gijsbrecht IV volgde hem op in zijne Heerlijkheid Amstel, in zijne bezittingen aan de Vecht en in Gooiland, even als in verschillende leengoederen elders gelegen. Een andere zoon, Arend of Arnoud, ontving Achtersloot en Eiteren, in welk oord hij het slot IJsselstein liet bouwen. Een derde zoon, met name Willem, had den geestelijken staat omhelsd en bekleedde te Utrecht de waardigheid van Proost van st. Jan.

HOOFDSTUK VI.

GIJSBRECHT IV.

Gijsbrecht neemt deel aan den oorlog door Holland tegen Utrecht gevoerd. — Hij moet bij den vrede van Bodegraven zich vernederende voorwaarden laten welgevallen. — Nieuwe oorlog tegen Bisschop Hendrik, door Heer Gijsbrecht in verbinding met Graaf Otto II, van Gelder, gevoerd. — Gijsbrecht wordt tot bemiddelaar gekozen in de geschillen tusschen Utrecht en Gelder. — Hij bezegelt met Graaf Floris V een giftbrief aan de Leidenaars. — Aan het hoofd der Kennemers, West-Friezen en Waterlanders trekt hij tegen Utrecht op, binnen welke stad de regering wordt veranderd. — Gijsbrecht trekt met de Kennemers naar Amersfoort en laat hen verschillende sloten zijner vijanden vernielen. — Vrede met Bisschop Jan van Nassau, die het slot Vreeland aan Gijsbrecht verpandt. — Graaf Floris V mengt zich in de geschillen tusschen Amstel en Utrecht. — Giftbrief van Floris V aan de Amsterdammers. — Gijsbrecht, de pandpenningen voor Vreeland weigerende, wordt in een nieuwen oorlog met het Sticht gewikkeld. — Slag op de Soestereng. — De Hollanders rukken voor Vreeland, dat aan Gijsbrecht, nadat deze bij Loenen is geslagen, wordt ontweldigd. — Graaf Floris V berekent zijne oorlogskosten op 6000 pond. — Verdrag van Graaf Floris met de Abdis van Elten, met Bisschop Hendrik en met den Heer van Waterland, waardoor de bezittingen van den Heer van Amstel aanmerkelijk worden ingekrompen. — Gijsbrecht, uit de gevangenschap ontslagen, sluit een verdrag met Graaf Floris, waarbij hij de onafhankelijkheid zijner Heerlijkheid opoffert. — Gijsbrecht neemt zitting onder de raden van den Hollandschen Graaf. — Hij spant met andere edelen tegen Floris te zamen. — Na den moord te Muiderberg ontwijkt hij Amstel en Holland.

(1252—1296).

Eene beleediging Koning Willem te Utrecht aangedaan, deed op het einde van 1255 een oorlog tusschen Holland en het Sticht ontbranden, die nog bleef voortduren toen de beleedigde, den 25 January 1256, den dood bij Hoogwoude had gevonden. [1]

Floris de Voogd zette deze vijandelijkheden voort, [2] en werd daarbij ondersteund door Gijsbrecht IV, die gaarne iedere gelegenheid aangreep, om Bisschop Hendrik te schaden. Maar door de tusschenkomst van Graaf Gwy van Vlaanderen en van Graaf Otto II van Gelder werd den 12 Juny 1257 te Bodegraven een vrede gesloten.

Holland won daarbij niet onbelangrijke geldelijke voordeelen, en de Stichtsche leenmannen, die de zijde van den Roomsch-Koning en zijn opvolger hadden gekozen, verwierven althans de toezegging, dat zij, bij volkomen schuldvergiffenis, aanspraak hadden op het wegnemen van gegronde klagten. Van alle bondgenooten kwamen alleen Gijsbrecht van Amstel en zijn medestander Gijsbrecht uit den Goije er jammerlijk af: zij werden verpligt om met 500 hunner mannen blootsvoets en in wollen kleeding den volgenden zondag Bisschop Hendrik knielend vergiffenis te vragen.

Het is ligt na te gaan, dat deze boetedoening den jongen eerzuchtigen Amstelheer geweldig tegen de borst moest stuiten. Geen wonder dus, dat hij zich terstond weder tegen Bisschop Hendrik aankantte, toen eene gunstige gelegenheid daartoe werd geboden. Graaf Otto van Gelder, die te Bodegraven als bemiddelaar was opgetreden, geraakte eerlang zelf met den Bisschop in onmin, waaruit ernstige vijandelijkheden voortsproten. Onder anderen viel het kasteel van Goor den Gelderschen in handen. Gijsbrecht trok als Otto's bondgenoot mede tegen Bisschop Hendrik op, doch, naar het schijnt, niet tot zijn voordeel. Nogtans werd bij eene overeenkomst, door den Graaf van Cleve den 25 Juny 1261 bemiddeld, de bepaling door den Bisschop aangenomen, dat aan den Heer van Amstel alles

---

[1] Vergelijk bladz. 210.

[2] Eveneens bladz. 211 en 212.

zou worden teruggegeven hetgeen hem uithoofde zijner verbindtenis met Gelderland was afgenomen.

Inmiddels had Heer Gijsbrecht de ridderlijke waardigheid verworven, en het blijkt dat hij in Juny 1265 in goede verstandhouding met Bisschop Hendrik leefde. Hij trad toen namelijk als zegsman of bemiddelaar op voor de Utrechtschen in een nieuw ontstaan geschil tusschen Bisschop Hendrik en Graaf Otto van Gelder. Mogelijk was deze toenadering een gevolg van het afsterven van Bisschop Gozewijn, die omstreeks dien tijd van het wereldtooneel werd geroepen. Zeker althans is het, dat deze Prelaat ten jare 1267 niet meer in het land levenden werd gevonden.

Te dier tijde stond Gijsbrecht ook in gunst bij Graaf Floris V, want toen deze jeugdige Graaf, den 19 December 1266, op den huize Teilingen, de voorregten der Leidsche poorters bevestigde en vermeerderde, schaarde Gijsbrecht zich onder hen die deze oorkonde bezegelden.

Den 2 Juny 1267 werd Bisschop Hendrik van Utrecht uit het leven gerukt. Grootgebragt binnen de luisterrijke kasteelen van Vianden [1] en Namen, had hij het Sticht met verscheidene heerlijke gebouwen versierd, die, nevens voortreffelijke staatsbesluiten, een gunstige getuigenis afleggen van zijn kennis, smaak en ijver. Nog meer, hij had Gijsbrecht van Amstel, die Hendrik bij zijne verheffing op den bisschoppelijken zetel met de grootste verbittering had bestreden, tot ontzag en eerbied gedwongen, ja dezen vermetelen nabuur zelfs in een bondgenoot herschapen. Jammer voor zijn opvolger en voor den Amstelheer, dat Bisschop Jan van Nassau, die van 1267 tot 1288 te Utrecht staf en myter droeg, noch Hendrik's talenten, noch zijne geestkracht bezat. Beiden werden daardoor een speelbal in de hand van den magtigen Hollander, die er op vlamde, zijne Graafschappen met de Heerlijkheid Amstel en de grensgewesten naar de zijde van Utrecht te vergrooten.

Bisschop Jan had niet langer dan eenige maanden zijne hooge waardigheid bekleed, toen onverwachte gebeurtenissen Heer Gijsbrecht gewapenderhand het Sticht deden binnentrekken. De Kennemers, West-Friezen en Waterlanders verbonden zich om zich aan den druk der adellijke geslachten te onttrekken en de kasteelen van hen, die zij als dwingelanden beschouwden, te vernielen. Na aan den Duinzoom menig slot tot puin vergruisd te hebben, sloten zij eene overeenkomst met Heer Gijsbrecht van Amstel tot wederzijdsche zamenwerking [2]. Van dit verdrag maakte de Amstelheer gebruik om zijne magt uit te breiden. Hij rukte allereerst op Vreeland aan, dat, gebouwd om de Amstel's te beteugelen, hem altoos een doorn in 't oog was geweest. Doch deze sterkte werd zoo wèl bewaakt, dat hij er het hoofd voor stiet, terwijl de teugellooze Kennemers de naburige Amstelsche districten niet het minst bij hunne strooptogten verschoonden. Dit bewoog Heer Gijsbrecht het beleg op te breken en den weg naar Utrecht in te slaan. Ook in de bisschoppelijke hoofdstad werd zoo goede wacht gehouden, dat de beraamde verrassing mislukte. Maar de verlokkende woorden der Kennemer vrijbuiters behaagden der smalle gemeente zoodanig dat deze in de bedreigde stad een oproer verwekte, en de belhamels daarvan veertig der aanzienlijkste burgers uit de stad dreven. De nieuwe magistraat sloot een verbond met Gijsbrecht en zijne Kennemers, die nu de boorden van de Vecht verlieten om op Amersfoort te trekken, welke stad het voorbeeld van Utrecht volgde.

Gedurende zijn verblijf in het Sticht maakte Gijsbrecht van zijn tijdelijk bewind over een grooten hoop strijdbare mannen gebruik, om de sloten zijner bijzondere tegenstanders te vernielen [2]. Ook vergat hij de lombarden niet, bij wien hij welligt zwaar in het krijt stond. Zeker is het, dat hij in Maart 1268 vijf pond uit zijn cijns te Diemen aan het Domkapittel te Utrecht schonk, ten zoen voor een vergrijp, door hem en zijnen aanhang in het koor der Domkerk tegen eenige lombarden gepleegd.

Niet onwaarschijnlijk is het, dat ten gevolge van den invloed dien hij thans bezat, aan zijn neef Otto van Amstel, door het kapittel van st. Maria, de groote en smalle tienden, benevens den cijns van Waveren werden opgedragen (21 July 1268).

Zijne bijzondere wenschen bevredigd hebbende, achtte Gijsbrecht het tijd om zich van de teugellooze Kennemers te ontslaan. Hij wees hun op hun belang om tegen den oogst huiswaarts te keeren, en beloofde hun, het volgend jaar zich weder aan hun hoofd te zullen plaatsen, zoo zij hunne zegepralen wilden voortzetten. Door de herinnering aan huis en hof gestreeld, vonden de Kennemers dien raad voortreffelijk. Zij keerden het Sticht den rug, doch ondergingen bij de nadering hunner haardsteden eene gevoelige nederlaag, toen ze nog, in het voorbijtrekken, Haarlem wilden bemagtigen.

Eerst twee jaren later zag Bisschop Jan zijn gezag en den vrede binnen Utrecht hersteld, en wel door Hollandsche hulp, hem onder de leiding van den Ridder Nikolaas van Cats verleend. Toen trof hij ook een vrede met Gijsbrecht IV, aan wien de Kerkvoogd de dwaasheid had, om het slot Vreeland te verpanden. En alsof dit niet genoeg ware, vervreemde Jan van Nassau op gelijke wijze het kasteel te Montfoort aan Gijsbrecht's bondgenoot en bloedverwant Herman van Woerden.

Het was Gijsbrecht IV niet genoeg, Vreeland verkregen te hebben, hij streefde naar eene verdere uitbreiding zijner magt ten koste des Bisschops. Daartoe mengde hij zich in de twisten die tusschen de bisschoppelijke hoofdstad en den Kerkvoogd waren ontstaan, twisten die het Neder-Sticht met achteruitgang en ellende bedreigden. Bij dit streven scheen Floris V Gijsbrecht te onderschragen, want de Hollandsche Graaf sloot twee verdragen, die tegen

[1] De platen op bladz. 444 en 445 geven zeer juiste afbeeldingen van het trotsche kasteel te Vianden, den stamzetel van Bisschop Hendrik's geslacht.

[2] Vergelijk bladz. 213 en 214.

[1] Zie de plaat op bladz. 448.

den Bisschop waren gerigt en dezen ten pligt stelden om de uitspraak over de zwevende geschillen aan hem op te dragen. Bij het eene verbond de Graaf zich met den schout, schepenen, raden en de gemeene burgers van Utrecht, bij het andere met de raden en de gemeene gezworenen van den Lande van Amstel, Muiden, Mijdrecht en Loenen (26 July 1274).

stel en Herman van Woerden, de stad Utrecht te zullen bijstaan en in hare regten te handhaven.

Heer Gijsbrecht waande eerlang rijke vruchten van deze verbindtenissen te zullen inoogsten. Doch hij had zich deerlijk bedrogen, want Bisschop Jan, de gevaren ziende toenemen, koos op zijne beurt Floris V tot bemiddelaar der geschillen tusschen hem, zijne onderzaten en hun bondgenoot, den Heer van

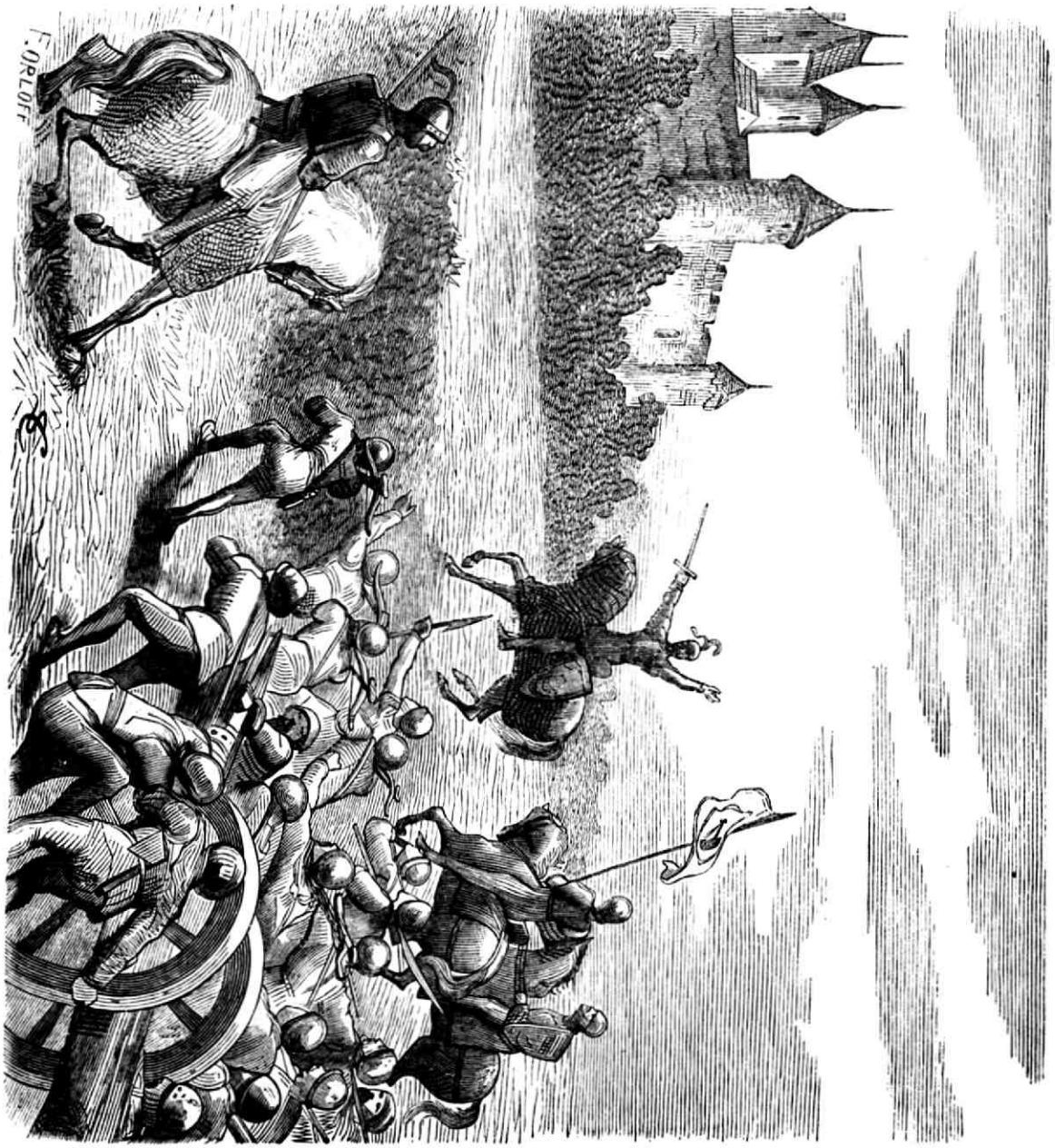

Gijsbrecht IV vernielt de kasteelen zijner vijanden.

Door deze verdragen gesterkt — want al werd Gijsbrecht's naam daarin niet genoemd, zoo waren zij blijkbaar met zijn voorkennis en te zijnen behoeve opgesteld — gaf de Amstelheer openlijk zijne vijandelijke gezindheid tegenover Bisschop Jan te kennen. Bij eene oorkonde, die den 16 Augustus 1274 werd bezegeld, beloofde hij, in vereeniging met Heer Zweder van Abcoude, Arnold van Amstel (19 Sept. 1274). Dit was koren op 's Graven molen, want Floris V was er verre af, om Gijsbrecht's hoogdravende plannen te helpen verwezenlijken.

Daarentegen oordeelde de Hollandsche Graaf het eene wijze staatkunde om Gijsbrecht's onderdanen aan zich te verpligten. Terwijl hij zich in den herfst van 1275 te Leiden ophield, verleende hij uit dien hoofde aan de Amsterdammers het privilegie om hunne

goederen tolvrij door zijne landen te voeren [1].

De Stichtschen betreurden de overgave van Vreeland aan Heer Gijsbrecht, die niet gedraald had om er een tol te vestigen, waardoor hij de vaart op de Vecht zeer ten nadeele der burgerij van Utrecht bemoeijelijkte. Daar het bezit van dit slot aldus ook uit een geldelijk oogpunt voor de Stichtschen belangrijk was geworden, poogden zij het weder in handen te krijgen. Doch vruchteloos, want bood Bisschop Jan, in vereeniging met de vijf kapittels, het daarop geleende geld aan, de Heer van Amstel, wees de pandpenningen van de hand en bleef het kasteel bezetten. Niets bleef dus den Bisschop over dan met geweld van wapenen te dreigen.

Gijsbrecht wachtte een beleg van Vreeland niet af. Hij verbond zich met zijn bloedverwant Herman van Woerden en trok het Stichtsche leger te

Zegel en tegenzegel van Gijsbrecht IV.

gemoet, waaraan hij op de Soestereng slag leverde. De strijd was hardnekkig en alles behalve ten voordeele der Utrechtschen, die, na menig treffend verlies, naar het oosten afdeinsden, waarbij zij door de Amstelaars tot onder Amersfoort vervolgd werden. Twee aanzienlijke Stichtsche edelen, de Heeren Steven en Frederik van Zuylen, verloren bij dit gevecht het leven, terwijl de bondgenooten onder hunne gekwetsten Heer Herman van Woerden telden.

In de verlegenheid, waarin Bisschop Jan door deze nederlaag was gebragt, riep hij de hulp in van Graaf Floris V, van Holland, die thans het bewijs leverde hoe weinig ernst het hem was geweest, toen hij, vijf jaren te voren, de belofte

---

[1] Het fac-simile van dezen giftbrief is medegedeeld op bladz. 209. Ten einde de lezing gemakkelijk te maken, herhalen wij hier den tekst:

Florentius comes Hollandie universis presentes litteras inspecturis salutem. Noverit universitas vestra, quod nos homines manentes apud Amestelledamme, in restitutionem damnorum, que nos et homines nostri ipsis feceimus, abhinc deinceps ab omni exactione nostri telonii cum bonis suis propriis, que ducunt seu de deducunt per totam terram nostram, duximus eximendos. In cujus rei testimonium presens scriptum sigillo nostro fecimus communiri. Datum apud Leyden dominica die ante Symonis et Jude apostolorum. Anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo quinto.

Volgens eene oude overzetting lezen wij hier:

Florens, Grave van Hollant, doen condt ende kenlic allen Luden, dat wy onsen Luden van Aemstelredamme overmids een versettinge hoire scade die wy ende onse Lude hem ghedaen hebben. Soe gheven wy hem tollenvry te varen mit horen eyghen goeden wair dat sy in onsen Lande varen of keren. In oirkonde der wairheyt soe hebben wy desen brief bezegelt mit onsen Zegele. Gegeven tot Leyden des Sonnendages voir Sinte Symons ende Juden dach Apostolen, het Jare ons heren MCC en LXXV.

De giftbrief, een strook perkament, slechts weinig grooter dan het letterschrift reikt, en waaraan 's Graven zegel in geel was is gehecht, berust gaaf en ongeschonden in de IJzeren Kapel der Oude Kerk te Amsterdam.

afleide om Gijsbrecht tegen den Bisschop bij te staan. Floris V toch voldeed, zonder eenig bezwaar, aan 's Kerkvoogds aanzoek en sloeg het beleg voor Vreeland, waarbinnen Arend van Amstel, Gijsbrecht's broeder, het bevel voerde. De verdediging werd zoo voortreffelijk geleid, dat het beleg zich in de lengte rekte. Ja, de vijandelijkheden werden zelfs een tijd lang geschorst, om voor onderhandelingen plaats te maken.

Toen de Hollanders zich in 1280 op nieuw voor Vreeland nedersloegen, kwam Heer Gijsbrecht uit Amstelland oprukken, om zijn broeder op Vreeland te ontzetten. Naauwelijks echter was hij Loenen genaderd, of hij stiet er op eene afdeeling Zeeuwsch krijgsvolk, dat den grafelijken banier onder Kustijn van Renesse volgde. Beide partijen werden handgemeen. Amstelaren en Zeeuwen bestreden elkander met verwoedheid, doch het einde was, dat Heer Gijsbrecht het onderspit dolf. Hij werd gevangen en zelfs gedwongen om aan Heer Arend te bevelen, zich over te geven. Na deze vernedering werd hij, in gezelschap zijns broeders, als krijgsgevangene naar Zeeland gevoerd.

Nu achtte Graaf Floris het tijdstip gekomen om de vruchten zijner dubbelhartige staatkunde tegenover den Heer van Amstel en den Utrechtschen Bisschop in te oogsten. Hij berekende de gemaakte oorlogskosten op 6000 pond, en, daar hij wist, dat de Bisschop slecht bij kas was, gaf hij te verstaan, daarvoor de Utrechtsche leengoederen binnen de Heerlijkheden Amstel en Woerden in ontvangst te willen nemen.

Nog eer dit gelukte, onderhandelde Graaf Floris V met Godelinde, Abdis van Elten, om hem het voor Holland zoo gunstig gelegen Naardingerland in erfpacht af te staan. Hij slaagde in dit voornemen, en bij eene oorkonde, den 6 Mei 1280 op het Vreelandsche kasteel bezegeld, stond de Vrouwe van Elten hem hare regten op de schoone ons als 't Gooi bekende landstreek tegen een geringe erfpacht af. Zij bepaalde echter uitdrukkelijk, dat zoo Heer Gijsbrecht dit land mogt terugeischen op betere regten dan de Graaf kon doen gelden, de cijns van 25 pond vervallen zou. Naar het schijnt was haar convent met dien verkoop niet ingenomen: althans het duurde tot den 29 November 1281, eer de zusters te gader in dezen afstand bewilligden.

Nadat Godelinde aan Floris' wenschen had voldaan, hield ook de tegenstand op, dien Bisschop Jan van Nassau het verlangen van den Hollandschen Graaf schijnt geboden te hebben. Den 24 January 1281 verpandde hij voor de 6000 pond, die Floris als oorlogskosten berekende, de ambachten van Muiden, Weesp, Diemen en de Bijlmer, Woerden, Oudewater en Bodegraven, aan Gijsbrecht's magtigen tegenstander, die nog onlangs ook zijn openbare tegenstander was geweest.

Eene derde overeenkomst, ditmaal met Jan van Persijn, Heer van Waterland gesloten, bragt Floris nog een stap nader om aan Amstel- en Vechtstroom het hoog bewind te erlangen. Bij een verdrag, op den 27 en 28 July 1282 bezegeld, stond Jan van Persijn voor goederen in de Lier en te Zouteveen, de helft zijner Heerlijkheid Waterland en de Zeevang aan Graaf Floris V af, benevens de goederen die Bisschop Jan van Nassau hem in het overheerde Amstel, waarschijnlijk uit krachte der verovering, had geschonken, en die uit eenige vruchtdragende landen met een of meer versterkte gebouwen schijnen bestaan te hebben [1].

Het voornaamste evenwel waarnaar Floris streefde, de leenheerlijkheid over Amstel, kon hij niet verwerven, want al hield hij Gijsbrecht IV gevangen, deze weerstond jaren achtereen alle voorstellen om zich voor zijne Heerlijkheid Amstel tot een vassal van Holland te verklaren.

Eindelijk echter brak de langdurige ballingschap en het gemis van vrijheid Heer Gijsbrecht's volharding. Drie jaren nadat Graaf Floris aan Nikolaas van Cats de inkomsten van Naardingerland, Muiden, Diemen, de Bijlmer, Weesp en Woerden had verpand (1 November 1282), kwam de Amstelheer in onderwerping. Bij een zoenbrief, den 27 October 1285 bezegeld, deed hij afstand van zijne regten op Naardingerland, op Muiden, het Muiderslot [2] en de Bijlmerlanden, die Graaf Floris in het vervolg van 't Bisdom Utrecht ter leen zou houden. Hij verpligtte zich, geene veste te maken in zijne Heerlijkheid of in het Bisdom, tenzij met 's Graven toestemming. Hij en zijn broeder Arend beloofden nimmer eenige vijandelijkheden tegen den Graaf te plegen, ja zij verpligtten zich zelfs, om den Graaf van Gelder, den Graaf van Cleve, den Hertog van Brabant en den Bisschop van Utrecht te verzoeken, schriftelijk te verklaren, dat zij de Heeren van Amstel nimmer in een oorlog tegen Holland's Graaf zouden ondersteunen. Eindelijk droegen zij al hun eigen goed Graaf Floris op, om het weder van hem in leen terug te ontvangen.

Heer Gijsbrecht, die zich vroeger Floris' evenknie kon achten, was nu diens dienaar geworden. En in die hoedanigheid moest hij reeds onmiddellijk medewerken tot Floris' verheffing. Toen zijn bondgenoot, Herman van Woerden, den 21 Maart 1287, werd gedwongen, het hoofd onder de Hollandsche overheersching te buigen, hing ook de Amstelheer aan het verdrag deswegens gesloten, zijn zegel [3].

[1] De meening van Simon van Leeuwen, Isaac le Long en Jan Wagenaar, dat Jan Persijn met het regtsgebied over Amsterdam is begiftigd geweest, is tegengesproken door den Baron van Spaen (*Historie der Heeren van Amstel*) en met klem wederlegd door J. ter Gouw (Nijhoff's *Bijdragen*, Deel V, bladz. 52—58). De tijdrekening in beider betoog behoort echter gewijzigd te worden naar de datums in de onlangs uitgegeven 2e aflevering van het Tweede Deel van het *Oorkondenboek van Holland en Zeeland*. Daaruit is mede af te leiden, dat het door mij op bladz. 215 vermelde jaartal 1279, moet zijn 1280.

[2] Voor de stichting en de oudste geschiedenis van 't Muiderslot raadplege men: J. ter Gouw, *Het Slot te Muiden*. Amsterdam, 1862.

[3] Zie Gijsbrecht's zegel en tegenzegel op bladz. 449.

Mogt Graaf Floris het Heer Gijsbrecht welligt als eene gunst toerekenen, dat hij hem onder zijne raden opnam en zelfs bij menige gelegenheid onderscheidde, vele feiten moesten den gekortwiekten Amstelheer maar al te dikwerf herinneren, dat zijne magt deerlijk was geknot door den man, voor wiens vader Heer Gijsbrecht III het zwaard te Kaiserswerth had getrokken, ten wiens behoeve hij zelf het harnas had aangegespt. Die herinnering verbitterde hem het leven zoo zeer, dat, toen in 1296 velen der Hollandsche en Zeeuwsche edelen eene zamenzwering tegen den Graaf op het getouw zetten, zij ook bij Gijsbrecht IV niet te vergeefs aanklopten. De Heer van Amstel schaarde zich aan de zijde der eedgenooten, nam aan het laaghartig verraad te Utrecht deel en ontsloot zijn kasteel Kroonenburg bij Loenen tot 's Graven gevangenis. Of hij bij het ombrengen van den Graaf te Muiderberg tegenwoordig was, schuilt in het duister [1].

Terwijl Graaf Floris den laatsten adem uitblies, vloden zijne moordenaars en tegenstanders het Land uit. Zoo ook Gijsbrecht IV, die Amstel onbeheerd moest achterlaten (1296).

HOOFDSTUK VII.

GIJSBRECHT IV VAN AMSTEL, JAN VAN NYERLEDE en GWY VAN AVENNES.

Gijsbrecht waagt het om zijne dienst Graaf Jan I aan te bieden. — Gijsbrecht's goederen verbeurd verklaard. — Graaf Jan II van Avennes schenkt Amstel aan zijn broeder Gwy. — Amsterdam tot eene stad verheven. — Jan van Nyerlede te Amsterdam binnengehaald. — Amsterdam op nieuw door de Hollanders onderworpen. — Straf Amsterdam opgelegd. — Gwy, inmiddels tot Bisschop van Utrecht verheven, in zijne Heerlijkheid hersteld. — Amstel en Amsterdam bij Holland gevoegd.

(1296—1311).

De magt die Wolfert van Borssele zich bij de komst van Graaf Jan I in Zeeland, aanmatigde, [2] gaf Herman van Woerden en Gijsbrecht van Amstel den moed, opentlijk te Veere in 's Graven leger te verschijnen en hem hunne dienst aan te bieden.

Maar deze stap wekte zoo zeer de verontwaardiging op der landzaten, dat beiden uit den Lande werden gebannen, terwijl Gijsbrecht's goederen werden verbeurd verklaard.

Over deze goederen rees echter verschil tusschen Graaf Jan en Bisschop Willem van Utrecht. De laatste maakte zich meester van Muiden en poogde niet slechts Amstelland maar ook naburige districten van Holland af te scheuren. Hij werd echter in dat pogen door de Kennemers en Waterlanders zoo volkomen gestuit, dat hij met het vaartuig, waarop hij aan boord was, naar Kampen afdeinsde.

[1] Vergelijk bladz. 219—223.

[2] Vergel. bladz. 226.

Het verdrag van Veere, op den 29 September 1297, maakte aan deze verschillen een einde. Daarbij werd eene verdeeling der goederen van alle medepligtige edelen vastgesteld. Jan I bekwam Amstel en "alle dat ghoet, dat Ghisebrecht, die men hiet Here van Amstel, hadde ende houdende was in 't Ghestifte van Utrecht."

Toen Jan II, van Avennes, zijn neef Jan I in 1299 in Holland en Zeeland opvolgde, gaf hij zijn broeder Gwy van Henegouwen, nevens al de goederen die Herman van Woerden, Gijsbrecht van IJsselstein en Arend van Benschop hadden bezeten, alle bezittingen van Gijsbrecht IV aan Amstel en Vecht, met uitzondering nogtans van het Reigersbosch en de leenheerschappij over Amstel, welke hij voor zich behield (21 Mei 1300). De bedoeling was echter niet om de Heerlijkheid van het Graafschap gescheiden te houden, want onder de voorwaarden werd ook deze gesteld, dat Amstel, na Gwy's dood of wanneer deze een "biscopdoem" verkreeg, aan Graaf Jan of diens nakomelingen zou terugkeeren.

Gwy was met deze nieuwe bezitting wonderwel ingenomen. Als blijk daarvan schonk hij het opkomend Amsterdam het stederegt, dat is, volgens een schrijven der 14de eeuw: "veel vriheden van keuren ende van rechte daer men die Stede mede regeerde."

Hoe gunstig dat bedrijf hem als staatsman teekent, was hij, even als zijn broeder de Graaf van Holland, in hooge mate heerschzuchtig. Hij spande met de misnoegden binnen Utrecht tegen hun Bisschop Willem van Mechelen zamen, terwijl hij er naar dong om in diens plaats tot Kerkvoogd en Heer van 't Sticht benoemd te worden.

Dit stoken wilde Bisschop Willem den Henegouwer laten ontgelden. Terwijl Gwy in 1301 het leger zijns broeders in Zeeland aanvoerde, was Utrecht's Bisschop bedacht om Amstel aan de nieuwe bezitters te ontrukken. Door hem ondersteund, keerde Gijsbrecht's zoon, Jan van Amstel, naar Amsterdam terug, waar de ingezetenen hem met blijdschap inhaalden. Jonker Jan noemde zich thans Heer van Nyerlede, uithoofde van een huwelijk met de erfdochter van Heer Jan van der Lede, die hem de Heerlijkheid Nyerlede (in de Betuwe tegenover Rhenen) ten huwelijk had gebragt.

Gaf dit herstel van het Amstelsch Huis Gijsbrecht IV aanleiding naar de Amstelboorden terug te keeren? Wij zijn te dien aanzien in eene volkomen onzekerheid, maar gestaafd is het, dat hij geruimen tijd in 't Graafschap Cleve verwijlde. [1]

[1] Het sprookje dat Gijsbrecht van Amstel naar Pruissen toog om er de stad Pruissich-Holland te stichten, achtte Wagenaar "niet van waarschijnlijkheid ontbloot." Van Spaen heeft ons beter ingelicht. Zeker was het niet scherpzinnig, een Amstelaar in den vreemde eene kolonie Holland te laten vestigen. Wanneer Napoleon III eens mogt besluiten, in het Verre Westen van Noord-Amerika eene stad te bouwen, zou niemand het denkbeeld durven uitspreken, dat de man van Sedan haar den naam zou geven van Amerikaansch-Pruissen.

De invallen der Vlamingen in Henegouwen, Zeeland en Holland verhinderden Graaf Jan II vooreerst zijn gezag in Amstel te herstellen, doch toen Witte van Haamstede en Nikolaas van Putten in April 1304 Holland weder van de Vlaamsche overheersching bevrijdden, [1] kon Jan van Amstel zich niet langer in zijns vaders Heerlijkheid handhaven. Een leger van Haarlemmers, Kennemers en Waterlanders sloeg het beleg voor Amsterdam, en schoon burgzaten en poorters zich dapper verweerden, zij waren eindelijk gedwongen, stad en kasteel over te geven. Andermaal moest Jan van Amstel den vaderlandschen grond ontwijken.

Willem van Ostrevant, 's Graven zoon, liet Amsterdam zijnen toorn nadrukkelijk gevoelen over den ijver waarmede het Heer Jan had ondersteund. Op het kasteel Aelbrechtsberg bij Haarlem sprak hij, den 22 Mei 1304, het vonnis uit, dat, wijl "die van Aemstelredamme die ghenen waren die Janne van Aemstelle inhaelde, ende die ghene die graue Florense mette hant vermoorde, die wi ute die Landen versworen hadden," zij "haere brugge breecken ende al haere veste slechten" moesten, en daarenboven "al hare vryheyden en marcten" verloren, "die sy van ons ende van onse voorouders" verkregen hadden. Verder moesten de Amsterdammers "dat gruytgelt dubbelen oft tweevoudich geven", dat is, zij moesten eene dubbele belasting betalen van het bier dat zij brouwden. Eindelijk behield Willem zich het regt voor, om haar nog boven dit alles te doen boeten, "in al sulcker broke alse si misdaen hebben jegens ons, jegens onse porte van Harlem, jegens onse goede Luden van Kenemaerlant en van Waterlant, ende jegens andere onse goede Lude."

Het kasteel van Amstel werd geslecht, en de grond ten 's Graven behoeve gehouden.

Moest Willem Amsterdam zwaar straffen voor hetgeen het misdaan had jegens de Huizen van Holland en Henegouwen, hij zag de waarde van Amstel te wel in, dan dat hij, toen hij, den 22 Augustus daaraanvolgende, den grafelijken troon besteeg, niet dan noode deze Heerlijkheid aan zijn oom teruggegeven zou hebben.

Inderdaad was het eene onverpligte opoffering, omdat bij de gift van 12 Mei 1300 uitdrukkelijk was bepaald, dat Gwy van Avennes Amstel aan den Graaf zou teruggeven, zoodra hij een bisdom zou verkregen hebben, of eenige andere bezitting van gelijke waarde als eene bisschoppelijke heerschappij.

Liet Graaf Willem zich deze opoffering welgevallen, zoodat hij in Maart 1305 aan zijn oom, nu Bisschop van Utrecht, de Heerlijkheid Amstel andermaal afstond, hij deed het alleen op de nadrukkelijke voorwaarde dat die afstand slechts tijdelijk zou zijn.

Sints dien tijd beregtte nog zes jaren een baljuw, in 's Bisschops naam, de Heerlijkheid Amstel, met Muiden, Weesp en Gooiland. De Amsterdammers schikten zich zoo goed mogelijk in hun lot en trachtten door verschillende middelen allengs de verloren voorregten terug te bekomen, bij welke pogingen de toenemende welvaart hun groote diensten bewees. De rijkdom die de koophandel voortbragt, stelde hen in staat, den Graven belangrijke sommen voor te schieten, wanneer deze zich in geldverlegenheid bevonden. Snel rees daarbij de stad omhoog en breidde zich uit, al bleef zij zelfs nog eenigen tijd een deel der parochie Ouderkerk uitmaken. Maar reeds begonnen kerkelijke en wereldlijke gestichten, de eene na de andere, te verrijzen, en toen Bisschop Gwy haar en gansch Amstel, den 11 October 1311, weder aan zijn neef Graaf Willem overdroeg, [1] begon dat tijdperk van bloei, waardoor Amsterdam welhaast eene eereplaats zoowel onder de hanzesteden tusschen Rijn en Weser als onder de zes hoofdplaatsen van Holland innam.

[1] Vergelijk bladz. 234—235.

[1] Vergelijk bladz. 225 en 237.

TWEEDE TIJDVAK.

GESCHIEDENIS VAN HET GRAAFSCHAP VLAANDEREN

tot op de vereeniging der Zeventien Nederlanden onder één hoofd in 1543.

HOOFDSTUK I.

DE OORSPRONG VAN HET GRAAFSCHAP VLAANDEREN.

Eerste vermelding van Vlaanderen en de Vlamingen. — Verdeeling des Lands tijdens de Frankische opperheerschappij. — Woudgraven of forestiers. — Liederik, Engelram en Odoaker. — Boudewijn, de zoon van Engelram, wordt erfelijk Regent van Vlaanderen.

(540?—864).

Venantius Fortunatus, een schrijver die in het tweede vierde der 6de eeuw leefde, is de eerste historiograaf die van Vlamingen gewaagt. Hij deelde aan st. Medard mede, "dat hij het ruwe Vlaamsche volk aan het bisdom van Noyon had toegevoegd."

Toen Keizer Lodewijk de Vrome in 835 eene verdeeling zijner landen onder zijne erven maakte [1], werd in het verdrag deswegens den naam van Flanderus neergesteld. Omstreeks terzelfder tijd vermeldde een Skandinavisch bard, die de togten van Ragnar Lodbrog bezong, de landen tusschen den Oceaan en de Schelde als Flemingia.

> Hiuggum vier med hiorve,
> Hilldur var synt i vehste,
> Adur Freyr kongur fille
> A Flemingia lande. [2]

Tijdens de verdeeling der Frankische heerschappij is gouwen, waren deze gewesten in twee

[1] Vergelijk bladz. 147.

[2] Volgens de vertaling van Prudens van Duyse:

> Wy streden dapper met de zwaerden.
> De rustloos aengewassen slag
> Ging zonder einde, eer Freir, de Koning,
> In Vlaenderenland ter aerde lag.

hoofdgedeelten gesplitst. Het eerste, het eigenlijke Vlaanderen, het oude *Littus Saxonicum*, bevatte het kustland tusschen den Yser en de Aa, het Land van Waas of Wasda, het Land van Cadzand en de Thoroutgouw (het middeldeel van het tegenwoordige West-Vlaanderen). De tweede groote afdeeling heette Menapië of *Pagus Menapiscus*. Hare onderafdeelingen waren het eigenlijke Menapië, langs de Leije oostwaarts en ten westen daarvan tot den Casselberg, de Gentgouw, de Kortrijkergouw en het Tournésis of de Doornikergouw.

Volgens de berigten der middeleeuwsche kroniekschrijvers werden deze landen eerst door forestiers of woudgraven bestuurd, over wien nogtans niets stelligs in gelijktijdige schriften of oorkonden wordt gevonden. Alleen heeft men zekerheid dat ten tijde van Karel de Groote en zijne erfgenamen forestiers werden aangesteld, belast met het toezigt over de boschrijke oorden aan de Schelde. Ook is het aan geen twijfel onderhevig, dat velen dier woudgraven van Vlaanderen in echte oorkonden, ofschoon niet als forestiers, worden vermeld. Graaf Liederik van Harelbeke leefde ten tijde van Karel de Groote [1]. Engelram, wiens goederen in het Vrije van Brugge moeten gezocht worden, was een tijdgenoot van Koning Karel de Kale, en Odoaker nam deel aan de verdediging van Durfos tegen Koning Zwentibold. [2]

De drie genoemde rijksvassalen zijn allerwaarschijnlijkst gouwgraven geweest, die — even als hunne ambtgenooten in andere gewesten — door den Vorst werden aangesteld en naar gelang van zaken en omstandigheden konden verplaatst of afgezet worden.

Eerst van de dagen van Boudewijn I kan men de erfelijkheid van 't grafelijk bewind in Vlaanderen dagteekenen.

HOOFDSTUK II.

BOUDEWIJN I (met den IJzeren arm).

Boudewijn's afkomst. — Hij schaakt de Frankische Prinses Judith. — Paus Nikolaas bepleit zijn vergrijp aan het hof van den Neustrischen Koning. — Boudewijn tot Markgraaf der Vlamingen verheven. — Hij blijft de Denen bestrijden tot aan zijn dood.

(864—879).

Boudewijn, Vlaanderen's eerste Graaf, was een zoon van zekeren Engelram, die van wege den Frankischen Koning als Zendgraaf was aangesteld in het land rondom Noyon, het Vermandois, Artois en de Kortrijkergouw, en wiens naam in eene oorkonde van 844 voorkomt.

Onverschrokken krijgsman, meer nog dan anderen zijner tijdgenooten, was Boudewijn zijn vader in diens waardigheid opgevolgd, hetzij toen deze overleed, hetzij volgens een verleend regt, hetzij door de welwillendheid van Neustrië's Koning. Welligt dankte hij zijne verheffing aan een onverdoofbaren heldenmoed, daar hij, zijne getrouwen het spoor banende, herhaalde malen de Noormannen met bebloede koppen deed afdeinzen.

Eens aan het hof van Koning Karel de Kale verschijnende, wist hij Prinses Judith zoo voor zich in te nemen, dat, ofschoon zij bereids eenmaal gehuwd was geweest, t. w. met Koning Ethelwulf van Engeland, zij zijn voorslag aannam om met hem het rijk haars vaders te ontvlugten. [1] Hij vlood met haar uit Senlis naar zijn sterk slot te Harelbeke, waar hij zijne verbindtenis met haar door een priester liet inzegenen (862).

Koning Karel, woedend over die vermetelheid van een zijner vassalen, dreigde Boudewijn met den dood. De dappere Harelbeker zou zeker met die bedreigingen den spot hebben gedreven, indien zij niet van de zijde zijns schoonvaders ware gekomen. Nu echter achtte hij het geraden, 's Pausen bemiddeling in te roepen. De Opperpriester te Rome, destijds Nikolaas I, nam volgaarne het werk op zich om vrede te stichten. Hij hield Koning Karel voor, dat het Judith's eigene keuze was geweest om zich met Boudewijn te verbinden, en 's Konings nieuwe schoonzoon, zoo hem al geen vorstelijk bloed door de aderen stroomde, toch een man was van groote verdiensten, die de Christenheid belangrijk aan zich had verpligt, door de ongeloovige barbaren het landen en het overheeren van Gallië's noorderkusten te verhinderen. Het duurde lang eer die voorstellingen bij den verbitterden Monarch ingang vonden. Doch toen Koningin Hermantrude de voorstellingen van 's Pausen gezanten ondersteunde, kwam eindelijk eene verzoening tot stand. Ja, Karel vergaf Boudewijn niet slechts zijne vermetelheid, maar met de wuftheid den onbeperkten heerschers dier dagen eigen, droeg hij hem zelfs het bewind op over het gansche kustland van de Somme tot de Schelde.

Na in 's Konings handen den eed van getrouwheid afgelegd te hebben, nam Boudewijn den titel aan van Markgraaf van Vlaanderen (864). [2]

Hoe zware neerlagen Boudewijn den Noormannen toebragt, hernieuwden ze meermalen hunne invallen. In den jare 876, onder den aanvoer van hun Zeekoning Hastings de Schelde opgezeild, stortten zij zich uit over het land van Cadzand en de naburige oorden, waarbij zij onder anderen de steden Oudenburg en Rodenburg (thans Aardenburg) vernielden. Vandaar roofden zij tot aan de monden van de Deule en Scarpe, waar zij

---

[1] Liederik wordt in het latijn Leudesius genoemd.

[2] Vergelijk bladz. 160.

[1] Zie de plaat op bladz. 456.

[2] Vlaanderen werd op deze wijze het oudste erfelijke Graafschap van het Frankische-Rijk. Het nam zijn begin dertien jaren vóór het charter van Chierzy-sur-Oise, waarbij het beginsel omtrent de erfelijkheid der groote leenen werd uitgesproken (877).

door Graaf Boudewijn en Graaf Reinier van Mons gestuit werden. [1]

Drie jaren daarna overleed de dappere Boudewijn, die de staatkunde volgde om zich bij de geestelijkheid bemind te maken. Geen wonder, dat de kronieken der middeleeuwen den Vorst prezen, die volgens hen "nooyt gewoon was iets aen te vangen, zonder raed en toestemming van den geestelijken staet."

's Graven lijk werd naar st. Omer gebragt, toen nog Sithiu genoemd, en aldaar in de kerk van st. Bertin bijgezet (879). Hij liet twee zonen na, van welken de oudste Boudewijn, hem als Markgraaf van Vlaanderen opvolgde, terwijl de jongste, Rudolf of Raoul, het bewind over 't Graafschap Cambrai (Kamerijk) verkreeg.

HOOFDSTUK III.

BOUDEWIJN II (de Kale).

Boudewijn zet de worsteling met de Deensche zeerooverS voort. — Hij laat Brugge, Gent, Kortrijk, Yperen en st. Winoxbergen door wallen versterken. — Ondersteuning geboden aan Koning Karel de Eenvoudige tegen Eudes Graaf van Parijs, hetgeen Rudolf van Vlaanderen het leven kost. — Boudewijn wreekt zich op Herbert van Vermandois. — Graaf Robert van Parijs ondersteund hebbende, worden Boudewijn Arras (Atrecht) en st. Vaast ontnomen. — Aartsbisschop Fulco vermoord. — Dood van Boudewijn de Kale.

(879—919).

Boudewijn wordt in de geschiedenis de tweede genoemd, doch zijne tijdgenooten gaven hem den naam van de Kale, ter herinnering aan zijn grootvader, Koning Karel de Kale van Neustrië.

Had zijn vader ontelbare malen het zwaard tegen de Denen moeten aangespen, Boudewijn II werd evenzeer tot die handeling gedwongen, want de rijke velden van Vlaanderen lachtten den zeeschuimers zoo verleidelijk toe, dat zij den dapperen tegenstand der landzaten voortdurend trotseerden.

In 881 wierpen de binnengedrongen Noormannen een versterkt kamp bij Kortrijk op, van waar zij hunne plunderingen tot Doornik, st. Omer, Thérouanne en st. Valéry-sur-Somme uitstrekten. Het volgende jaar verwoestten zij Cambrai en Arras (Kamerijk en Atrecht), en in 885 stortten zij zich andermaal uit hun kamp bij Kortrijk over de Scheldeoevers tot Condé en de Scarpeboorden.

Boudewijn bleef geen bloot toeschouwer van de rampen die zijne onderzaten troffen. In 881 rigtte hij bij het bosch van Mormal eene hevige slagting onder de Noormannen aan, doch de roovers keerden telkens zoo versterkt weder, dat de Markgraaf geene benden genoeg verzamelen kon, om ze den vermetelen vreemdelingen te gemoet te voeren.

Om de sterkte des Lands te vermeerderen liet Boudewijn II Brugge, Gent, Kortrijk, Yperen en st. Winoxbergen [1] met sterke muren omringen, op verschillende belangrijke punten hechte kasteelen stichten en het gansche Markgraafschap in casselrijen afdeelen, dat is in militaire divisiën, in elk waarvan hij het opperbevel aan een zijner stoutste vassalen opdroeg.

Vermaagschapt aan het Huis der Carolingen, meende Boudewijn II het zwaard voor zijn achterneef Koning Karel de Eenvoudige te moeten ontblooten, toen Eudes, Graaf van Parijs, den nazaat van Karel de Groote van den Franschen troon poogde te verdrijven. Hij wekte zijn broeder Rudolf op om zich aan Karel's zijde te scharen. Doch het lot was hen — althans den Kamerijker — bij deze onderneming hoogst ongunstig: Rudolf toch werd om zijne hulp aan Koning Karel door Graaf Herbert van Vermandois gedood, hetgeen aanleiding gaf tot eene veete tusschen de Huizen van Vlaanderen en Vermandois, die verscheidene geslachten elkander deed verfoeijen, haten en vervolgen.

Bij het gevoel van wraak, dat Boudewijn bezielde, kon zijn leenheer hem geen grooter grief toevoegen, dan waaraan deze zich overgaf. Naauw was Graaf Eudes overleden en had Graaf Herbert om vergiffenis bij Karel de Eenvoudige aangehouden, of deze laatste overlaadde den vroegeren opstandeling met gunstbewijzen. Graaf Boudewijn was woedend toen hij hiervan de blijken opmerkte. Doch het Koninklijke Huis poogde zijne verbittering te stillen, door een huwelijk voor te stellen tusschen Boudewijn's oudste zoon Arnold, en Alix, eene dochter van Graaf Herbert. Men mat de voordeelen dezer echtverbindtenis in de breedte uit, door op te merken, dat de Graven van Vermandois in eene regte lijn van Karel de Groote afstamden, den held wiens nagedachtenis alle Franschen zoo dierbaar was. En werkelijk was Graaf Herbert de achterkleinzoon van dien Peppin, wien Keizer Karel, als zijn tweeden zoon, het Koningrijk Italië toebedeelde.

Doch zelfs dit blijk van toenadering was buiten staat om Boudewijn's wraak te blusschen. Hij gaf eenigen onverlaten last, Graaf Herbert om te brengen, en deze aarzelden geen oogenblik dit wreede bevel te volvoeren. Ettelijke dolksteken boetten den moord door Graaf Herbert op Graaf Rudolf gepleegd.

Geheel in strijd met zijne handelwijze tegenover Graaf Eudes, verbond Markgraaf Boudewijn zich met Graaf Robert van Parijs, toen deze de vaan des oproers tegen Karel de Eenvoudige verhief. Die hulp, een opstandeling bewezen, bragt Koning Karel tegen den Vlaamschen Markgraaf in de wapenen. Hij liet zijne benden naar de noorder grenzen oprukken en ontscheurde aan Boudewijn de stad Arras, nevens de abdij van sint Vaast.

Zoodra de Koning meester was van het zoo even genoemde convent, schonk hij dit aan Fulco, Aartsbis-

[1] Vergelijk bladz. 154.

[1] Toen nog Bergen of Groenbergen geheeten.

schop van Reims. Dat deed Boudewijn's woede toenemen. "Hoe durft die valsche prelaat zich mijne abdij toeëigenen?" riep hij. "Dat zal hij ontgelden." Het duurde niet lang, of hij wendde regten voor op het klooster van st. Bertin, waar Fulco de waardigheid van abt bekleedde. Doch Fulco, door Koning Karel en vele grooten geschraagd, stoorde zich niet aan dien eisch. Deze vermetelheid moest de Prelaat zwaar boeten. Boudewijn toch nam weder het middel te baat, waarvan hij zich tegen Graaf Herbert had bediend. Terwijl Abt Fulco zich naar het koninklijk slot van Compiègne begaf, op den werd door de bliksems der Kerk niet bereikt: Boudewijn lachtte de geestelijke heeren uit, even hij als het zijn leenheer deed, den onwaardigen Koning Karel.

Ofschoon Boudewijn zijne stad Arras weder had heroverd, en Koning Karel zeer wel wist wie Fulco dien jammerlijken dood had bereid, ging zijne zwakheid zoo ver, dat hij dezelfde abdij van st. Bertin, waarover Fulco eens den staf zwaaide, aan zijn "getrouwen leenman", den Markgraaf van Vlaanderen, opdroeg.

Waar zoodanige voorvallen elkander opvolgen, is het niet noodig te zeggen, dat de staat der arme

Boudewijn I schaakt Prinses Judith, de weduwe van Koning Ethelwulf.

morgen van den 17 Juny 900, naderden hem eenige afgezondenen van den Vlaamschen Markgraaf, die hem met zeven lanssteken nedervelden.

Dit gruwelstuk verwekte eene algemeene verontwaardiging. Achttien dagen na het feit (den 6 July), vergaderden de Bisschoppen en Aartsbisschoppen van Rouen, Soissons, Noyon, Cambrai (Kamerijk), Thérouanne, Amiens, Châlons, Beauvais, Senlis en Meaux, bijeengekomen om een nieuwen abt van st. Bertin te kiezen, en slingerden den ban naar de uitvoerders van den moord. Doch, wie zij troffen, de aanlegger van het schelmstuk onderzaten allerellendigst moet zijn. Uitgeplunderd door de barbaren van Skandinavië, die zich als een wervelwind over het land uitstortten, werden de ingezetenen bestuurd door Vorsten, den naam van mensch onwaardig.

Boudewijn II overleed den 2 January 919. Van zijne beide zoons, ontving de jongste, Adolf, het Boulonnais, nevens het land van Thérouanne. De oudste, Arnold, werd met al het overige beleend.

Brugge in de 10de eeuw.

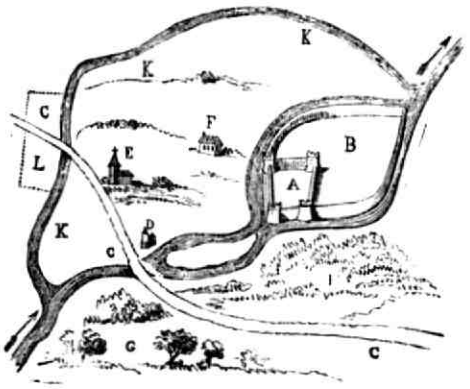

A. Het grafelijk verblijf.
B. De Burg, naar alle zijden door de Reije omringd.
C. Brug over de Reije en de wegen die derwaarts geleiden.
D. Het st. Bonifaciusklooster met zijn kapel, waarvan de stichting aan Aartsbisschop Bonifacius wordt toegeschreven. Het is later vervangen door de L. Vrouwekerk.
E. De st. Salvatorskerk, eertijds de L. Vrouwekerk, door st. Eloy omstreeks den jare 650 gewijd.
F. De st. Amandskapel.
G. Eikenbosch, waar st. Truida de abdij van Eeckhout stichtte.
H. 's Graven vijver, in 1130 aan de nieuwe abdij van Eeckhout geschonken.
I. Moeras.
K. Waterloop die waarschijnlijk in de 9de eeuw de stadgracht uitmaakte.
L. Het Zand, een veld buiten de oude stadspoort, ter plaatse van het tegenwoordige station van den Staatsspoorweg.

Gent in de 10de eeuw.

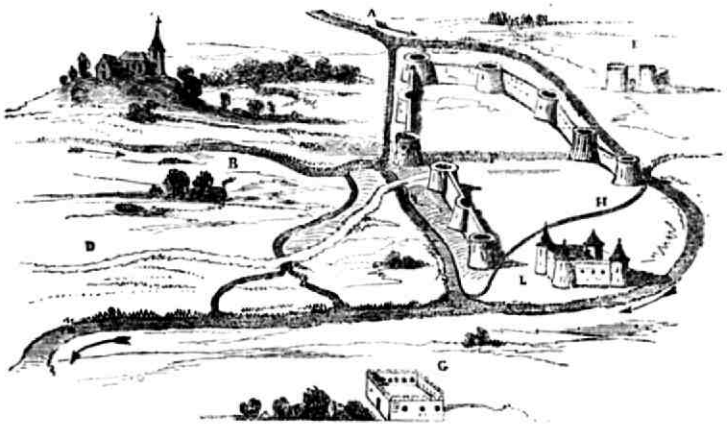

A. De Leije.
B. De Schelde.
C. De st. Blandijnsberg, waar tot het begin der 7de eeuw (omstreeks 630) een Mercuriustempel stond, die sedert voor de st. Pietersabdij plaats maakte.
D. De Dom, het verlengde van den ouden Heerenweg.
E. Romeinsch kanaal, dat den keizerlijken burg afsloot en door eenige schrijvers voor een ouden arm der Schelde wordt gehouden.
F. Heerebem, het bevestigd deel der stad, later de haven.
G. De st. Bavo's-abdij, in de 7de eeuw binnen het kwartier Ganda of Gandavum gebouwd.
H. Het oude bed der Leije, in de 10de eeuw uitgediept en sedert de Ottogracht genoemd.
I. De benedenloop dezer gracht, de oude scheiding van Fransch- en Duitsch- (Koninklijk en Keizerlijk) Vlaanderen.
K. Kasteel door de Graven van Vlaanderen gebouwd, de hoofdplaats der Casselrye van Gent
L. Plaats waar, naar men meent, het kasteel van Keizer Otto heeft gestaan, ten noorden der Oude Haven.

HOOFDSTUK IV.

ARNOLD I (de Oude).

Karel de Eenvoudige in het kasteel van Péronne opgesloten. — De stad Guines aan de Noormannen afgestaan. — Arnold maakt zich van Montreuil meester, waardoor de Noormannen op nieuw in 't Land worden gehaald. — Keizer Otto I verovert een deel van Vlaanderen. — Hertog Willem Langdegen, van Normandie, vermoord. — Keizer Otto doet een nieuwen inval in Vlaanderen. — Inval der Hunnen. — Boudewijn, door ouderdom stram en door ziekte afgemat, staat zijn zoon Boudewijn het Markgraafschap af.

(919—958).

Graaf Arnold toonde zich een trouw aanhanger van het Koningshuis dat thans in Frankrijk regeerde. Daarom moest het hem geweldig verbitteren, dat een gehaat tegenstander, Graaf Herbert van Vermandois, onder het voorwendsel van met Koning Karel de Eenvoudige een mondgesprek te houden, dien Monarch lelijk verschalkte. Doch hoe gaarne hij tegen den ontrouwen leenman ware opgetrokken, die zijn meester te Péronne liet opsluiten, hij moest dit nalaten, daar de Noormannen op nieuw in Vlaanderen vielen. De eene bende volgde de andere, zoodat de strijd schier wanhopend werd. Zekere Waterkoning Siegfried dwong Arnold zelfs, hem de stad Guines met haar omtrek af te staan. 't Was veel dat Arnold in naam de leenheerschappij daarover behield (926).

Doch ontrukte het driest geweld den Vlaamschen Markgraaf een deel zijner domeinen, hij zelf schroomde niet, om zich van het regt van den sterkste te bedienen, wanneer dit hem uitbreiding van magt kon schenken. Op de zuidergrenzen zijner heerschappij lag het kleine Graafschap Montreuil, met het gelijknamige kasteel tot middelpunt. Onverwacht overstroomde Arnold dit Landje met gewapende benden. Het kasteel viel in zijne magt, en schoon Graaf Erluin gelegenheid vond, zijn voorouderlijken stamzetel te ontvlugten, hij moest vrouw en kinderen in de handen zijns vijands achterlaten. Vreeselijk echter werd deze misdaad gewroken, want Erluin zocht de Noormannen op, voerde hen naar de Vlaamsche kust en hernam met hunne hulp, doch ten koste van stroomen bloeds, het sterke Montreuil.

Omstreeks dezen tijd was Koning Louis IV (d'Outremer) [1], in een hevigen strijd met zijne leenmannen gewikkeld, die, aangespoord door Hertog Hugo van Francia, zelfs de hulp des Roomsch-Konings Otto inriepen. Onder hen die den Monarch getrouw ter zijde stonden, telde men Markgraaf Arnold van Vlaanderen.

Een gevolg dier verwikkelingen was dat Keizer Otto de Groote over de Maas trok, om Vlaanderen aan te tasten. Men meent, dat naar aanleiding daarvan het Land van Waas en de Vier-Ambachten aan Duitschland werden gehecht.

Werd dit Land door den Duitscher Otto aan een Burggraaf uit het geslacht der Billing's toevertrouwd, die den naam van Wichman droeg en in eene oorkonde van den 21 October 962 optrad? Zoo ja, dan mag men de overlevering voor waar aannemen, dat Otto een kanaal deed delven, hetwelk een ouden Scheldearm herstelde en het Keizerlijk Vlaanderen van het overige deel des Lands afzonderde. [2]

Zeker is het, dat te dezen tijde, steden en kasteelen met steeds zwaarder muren werden omringd, ten einde de menigvuldige aanvallen daarop des te gereeder af te slaan. [3]

Nadat Koning Louis de goede verstandhouding met Keizer Otto had hersteld, zocht hij, om zijn gezag kracht bij te zetten, steun bij den zoon des hoofdmans der Noormannen, Rollo, aan wien zijn voorganger het kustland aan wederzijde van den Seinemond had ingeruimd. Maar Hugo van Parijs, een doodvijand der Noormannen, meende die goede verstandhouding tusschen Koning Louis en Hertog Willem (Willem Langdegen) niet te moeten dulden, weshalve hij de medewerking van Keizer Otto inriep om die te verstoren.

Otto beloofde naar Frankrijk te komen, om in eene bijeenkomst, waarbij Koning Louis zou tegenwoordig zijn, elkander over deze aangelegenheid te onderhouden. De bijeenkomst had eerlang te Attigny plaats. De beide Monarchen begaven zich naar eene zaal waar allen prinsen en grooten eene plaats was aangewezen. Doch wie ook was toegelaten, voor Hertog Willem van Normandie werd de deur niet ontsloten. Hij wachtte een geruimen tijd, doch toen het hem te lang duurde, baande hij zich met geweld een toegang en snelde de zaal binnen. Hij vond de beide Monarchen op een rustbed gezeten, Otto — toen nog niet door den Paus gekroond en uit dien hoofde slechts Roomsch-Koning — op de peluw, Koning Louis aan het voeteneinde, terwijl Graaf Hugo van Parijs en Markgraaf Arnold van Vlaanderen, op eenvoudige zetels tegenover hen geplaatst, met de beide Souvereinen de wederzijdsche aangelegenheden bespraken.

"Moet ik vreemd blijven, aan hetgeen hier verhandeld wordt?" riep Hertog Willem uit. "Dat is eene onwaardige handelwijze, daar ik nooit den verrader heb gespeeld."

Vervolgens Koning Louis naderende, voegde hij hem toe: "Koning, verhef u een oogenblik!" De Koning stond op, en terstond zette Willem zich op 's Vorsten zetel neder, onder het zeggen, dat het niet betaamde, dat 's Lands regent eene ondergeschikte plaats innam. "Dáár is 's Konings

[1]) Lodewijk van Overzee.

[2] Onlangs zijn de verhalen betrekkelijk Burggraaf Wichman en de Ottogracht tegengesproken door den Heer J. Bolhuis van Zeeburgh, in Nijhoff's *Bijdragen*, Nieuwe Reeks, Deel VI, bladz. 283—287. Deze schrijver vermoedt dat Hildegaarde, de vrouw van Graaf Dirk II, van Holland, eene dochter van Boudewijn de Kale is geweest.

[3] Afbeeldingen van Gent en Brugge in de 10e eeuw, ontleend aan de *Histoire de Belgique*, van Théod. Juste, deelen we op bladz. 457 mede.

plaats," zeide hij, op het hoofdeneinde van de rustbank wijzende. Otto rees onwillekeurig op en bleef nog eenige minuten aan 't onderhoud deelnemen, terwijl hij op zijn stok leunde, doch verwijderde zich spoedig, vol toorn over de schande, hem door Hertog Willem aangedaan.

Was het de gunst, die Louis Willem verleende, welke Graaf Arnold zoo zeer verbitterde, dat hij zich met Otto verbond om den Langdegen zijne vermetelheid duur te doen boeten? Genoeg, eenigen tijd na het congres van Attigny, liet Markgraaf Arnold den Normandiër tot eene zamenkomst te Péquigny, aan de Somme, uitnoodigen. Willem, geen kwaad bevroedende, kwam. De Markgraaf wist hem listig van zijn gevolg te scheiden, en op een oogenblik, dat Hertog Willem niets kwaads vermoedde, werd deze door eenige sluipmoordenaars omgebragt (16 December 943).

Doch wel verre dat deze misdaad den Vlaamschen Markgraaf rozen baarde — al mogt Otto hem den Gentschen burg teruggeven — liet zij scherpe dorens voor hem ontkiemen. Toen Arnold bij Otto aanhield, om met hem in Normandie te vallen, nam te Rouen de veldtogt een geheel ander karakter aan dan de Vlaming Keizer Otto had voorgespiegeld. Verontwaardigd over eene vermeende misleiding, keerde nu de Keizer zijne wapenen tegen Vlaanderen en scheurde Gent op nieuw daarvan af.

Eenige jaren later werd het Zuiden van Vlaanderen, naar de zijde van Cambrai (Kamerijk), door een inval der Hunnen geteisterd. Gelukkig voor West-Europa, dat Otto de Groote hen bij Augsburg zoo geweldig sloeg, dat zij zich niet weder naar onze gouwen waagden (955).

Toen Markgraaf Arnold bijna veertig jaren aan het hoofd zijner onderzaten had gestaan, voelde hij door ziekte en afmatting zijne krachten zoo zeer verminderen, dat hij het geraden achtte, het bestuur des Lands aan zijn zoon, Boudewijn III, over te dragen (958).

HOOFDSTUK V.

BOUDEWIJN III (de Jonge) en ARNOLD I (de Oude).

Boudewijn, die hart heeft voor zijn volk, verbetert den toestand zijner vrije en lijfeigen onderzaten. — Hij ondersteunt Koning Lothair tegen de Noormannen. — Zijn overlijden. — Daar Boudewijn's zoon, Arnold II, te jong is om te regeren, neemt de afgetreden Graaf Arnold I de teugels van het bewind weder op. — Arnold begiftigt verschillende kerkelijke inrigtingen.

(958—964).

Bij het aanvaarden van het bewind nam Boudewijn III zich voor, den treurigen staat te verbeteren, waarin de meesten zijner onderdanen verkeerden. Even als de Graven, leenmannen des Duitschen Keizers of des Konings van Frankrijk, naar luim en begeerte oorlog voerden, streden hunne vassalen, de edelen of ridders, zonder ophouden, om elkanders erfdeel aan flarden te scheuren. Het volk, als eigendom aan de plek gehecht, waar het was geboren en leefde, volgde in den regel alle wisselingen van den grond bij verkoop, verovering of leengift. Slechts enkelen die in de oogen hunner meesters genade vonden, werden uit luim tot een anderen stand bevorderd, om echter plotseling weder in diepe ellende gestort te worden, wanneer 's meesters gril dit verlangde. Terwijl de lijfeigenen, of *laten*, onophoudelijk voor hem zwoegden,[1] zonder door hunnen arbeid zich met eenige hoop op lotsverbetering te mogen vleijen, zat de Heer in zijn welversterkt slot en maakte er goede sier, of rustte zich uit tot jagt en roof, waarbij zijne *leuten* of *lieden* — vrije mannen die zonder vaste eigendommen te bezitten, zich bij hem hadden aangesloten en in of op het voorplein van zijn burg woonden — hem als ondergeschikten vergezelden. De arme eigenhoorigen of laten woonden in kleine hutten buiten de muren. Niets mogten zij hun wettig bezit noemen, zelfs te naauwernood vrouw en kinderen. De eerste werd hem door zijn meester geschonken, de laatsten waren zijns meesters slaven, even goed als hij zelf. Het gelukkigst waren de laten die aan abdijen en kloosters toebehoorden, al vond men ook abten en conventualen met al de ondeugden der edelen besmet. De toenmalige steden waren weinig meer dan groote burgen, waarin de voorhoven grooter uitgestrektheid dan bij gewone ridderkasteelen hadden verkregen, door den laten binnen de wallen eene plaats ter woning aan te wijzen. Zij stonden evenzeer der willekeur ten prooi, doch in stilte vormden zich daar *gilden* of vereenigingen om door zamenspanning de dwingelandij, zooveel mogelijk, binnen dammen te houden.

Boudewijn III die te regt in de opkomende nijverheid de beginselen van een beteren staat zag ontkiemen, rigtte openbare markten op te Yperen, te Veurne, te Burburg, te Dixmude, te Aardenburg, te Rousselaere en te Bergen (st. Winoxbergen). Daarenboven schonk hij Brugge, Kortrijk, Thourout en Cassel jaarmarkten, waar, op bepaalde dagen, vreemdelingen, wien veiligheid werd toegezegd, uit andere streken vrijelijk hunne goederen konden uitstallen. Ook moedigde hij door gunsten en lof wevers en andere handwerkslieden aan, om hunne vaardigheid te ontwikkelen.

Deze zucht om wèl te doen verhinderde hem niet het zwaard aan te gespen, wanneer 's Lands welzijn het vereischte. Toen de Noormannen in 960 Koning Lothair van Frankrijk weder bedreigden, snelde hij zijnen Leenheer onverwijld te hulp.

Ongelukkig voor Vlaanderen duurde de regering van Boudewijn III naauwelijks een drietal jaren. Hij overleed aan de kinderpokken in 961. Uit zijn huwelijk met Mathilda, de dochter van Herman van Saksen, had hij een zoon, nog te jong om de regering uit te oefenen.

's Graven vader, Arnold I, nam in dit moeijelijk tijdsgewricht het bewind weder op zijne

---

[1] Zie de plaat op bladz. 460.

Laten of eigenhoorigen in dienst van een edelman.

schouderen. Had hij reeds vóór zijne afdanking het bewijs gegeven, door "vrome stichtingen" de aangerigte ellende te willen goed maken — alsof dit mogelijk ware — thans ging hij op dit pad met grooten ijver voort. Inzonderheid begiftigde hij de st. Donatuskerk te Brugge rijkelijk. Hij schonk haar o. a. landerijen en tienden te st. Michiel, Ruddervoorde, Eessene, Houttave, Oostkerke, Meetkerke, Uytkerke, Oostkamp, Sarren, Lissewege, Dudzeele, st. Kruis, Aertrijcke, Jabbeke en Zerkeghem, hetgeen ten blijke strekt, dat al die plaatsen toen reeds in wezen waren.

Nog drie jaren stond Graaf Arnold aan het hoofd der Vlamingen, tot hij, twee-en-negentig jaren oud, ten grave daalde (964).

HOOFDSTUK VI.

ARNOLD II (de Jonge).

Koning Lothair van Frankrijk doet een aanval op Vlaanderen. — Arras (Atrecht), Douay en andere steden door de Franschen veroverd. — De Graaf van Ponthieu met de afgescheurde gewesten begiftigd, verklaart zich een leenman van den Markgraaf van Vlaanderen. – Hugo Capet valt Vlaanderen aan. — De Hertog van Normandie bemiddelt den vrede tusschen Vlaanderen en Frankrijk. — Arnold's dood en nagelaten betrekkingen.

(964—988).

Daar Arnold de Jonge bij den dood zijns grootvaders nog slechts een dertienjarige knaap was, werd door 's Lands edelen het bewind eenigen tijd aan 's Graven moeder, Mathilde, toevertrouwd. Van deze gelegenheid maakte Frankrijk's Koning Lothair gebruik, om Arras, Douay en andere plaatsen van Artois en Vlaanderen aan de Vlaamsche heerschappij te ontscheuren. Om den Markgraaf te meer te grieven, schonk hij deze oorden aan den Graaf van Ponthieu, den zoon van Graaf Erluin, aan wien Arnold de Oude Montreuil ontnomen had.

De jeugdige Arnold, te zwak om den Franschen tegenstand te bieden, riep onverwijld de hulp in der Noormannen die zich in Neustrië gevestigd

Tafereel uit den hongersnood van 1045.

hadden. Zij werd hem verleend en bragt te weeg, dat de Graaf van Ponthieu een deel der veroverde gewesten teruggaf en voor die welke hij behield, Boulogne, Guines en st. Pol, zich tot een leenman van den Vlaamschen Markgraaf verklaarde.

Toen Arnold meerderjarig was geworden, hertrouwde zijne moeder met Godfried, Hertog van Ardenne. Hare plaats van eerste dame aan 't markgrafelijk hof werd vervuld door Prinses Susanne, de dochter van Koning Berengario, van Italië, wien Arnold zich ten vrouwe koos.

Zijne trouw jegens het Stamhuis der Carolingen werd op eene zware proef gesteld. Getuige van de omwenteling, waardoor Hugo Capet zich van den Franschen troon meester maakte, weigerde hij dien Graaf van Parijs als leenheer te erkennen. Verontwaardigd over dezen hoon, zond Koning Hugo zijn leger tegen Vlaanderen, waar het eenige vestingen en kasteelen veroverde, onder anderen het sterke Arras (Atrecht).

Die overheersching was nogtans slechts tijdelijk. Door de tusschenkomst van Hertog Richard van Normandie, werd een vrede bemiddeld, waarbij Markgraaf Arnold Prins Robert als toekomstig opvolger van Hugo Capet erkende.

Arnold overleed in den bloei zijner jaren, den 30 Maart 988. Hij liet eene weduwe, een zoon en eene dochter na, van welken de eerstgenoemde in vervolg van tijd, door hare hand aan Koning Robert I te schenken, Koningin van Frankrijk werd. Zijn zoon Boudewijn, de volgende Markgraaf van Vlaanderen, onderscheidde zich door een zoo schoonen baard, dat hij daaraan zijn bijnaam ontleende.

HOOFDSTUK VII.

BOUDEWIJN IV (met den Schoonen Baard).

Vele edelen werpen zich gedurende de minderjarigheid van Boudewijn IV tot graven op. — De Kortrijkers leggen Harelbeke in de asch. — Boudewijn straft deze vermetelheid. — Hij maakt zich verdienstelijk jegens de vrijen en eigenhoorigen. — Hij neemt deel aan den oorlog tusschen Koning Robert van Frankrijk en Hendrik van Duitschland. — Hij verovert Eenham en Valenciennes en slaat een aanval der Duitschers op laatstgenoemde stad af. — Een tweede aanval op Valenciennes, zoowel door de Duitschers als de Franschen, afgekeerd. — Gent verdedigt zich dapper tegen de Duitschers. — Boudewijn begeeft zich naar Aken om met den Keizer te onderhandelen. — Walcheren en Beveland aan den Vlaamschen Graaf geschonken. — Boudewijn's zoon bewerkt een opstand, die door Normandische tusschenkomst wordt gedempt. — Boudewijn IV overlijdt na eene regering van acht-en-veertig jaren.

(988–1036).

Boudewijn's minderjarigheid boezemde verschillenden edelen de stoutheid in, om zich onafhankelijk van den Vlaamschen Markgraaf te verklaren. Eilbode, Kastelein van Kortrijk, ging zelfs zoo ver om den titel van Graaf aan te nemen. Gelijk te denken is, werd deze omwenteling door allerlei daden van geweld en barbaarschheid gekenmerkt. Wijl het naburige Harelbeke de regten van Boudewijn IV bleef handhaven, wekte dit zoo zeer de woede der Kortrijkers op, dat zij tegen de trouwe veste optrokken en deze in een puinhoop veranderden.

De ontluikende welvaart der Vlamingen deed een terugtred.

Naauwelijks echter had Boudewijn de mannelijke jaren bereikt, of hij deed gelukkige pogingen om aan de verwarringen, die zijn Land beroerden, een einde te maken. Allereerst trok hij tegen Kortrijk op, om de bewoners dier veste voor de euveldaad tegen Harelbeke te straffen. Kortrijk viel, en streng was de straf, die den schuldigen werd opgelegd: zij werden onmeêdoogend verjaagd. Eilbode zelf kon niet door 's Graven wraak achterhaald worden: hij was, zonder erfgenamen na te laten, overleden.

Boudewijn had voor een groot deel zijne overwinningen op de oproerige edelen te danken, doordien hij de bewoners der versterkte plaatsen en de laten op zijne domeinen wapende. Het was de eerste maal, dat burgers en eigenhoorigen in West-Europa als krijgsbenden werden ingedeeld. Hoe eenvoudig ons de maatregel voorkomt, was zij van onberekenbare gevolgen. Daar de magt der wapenen te dier tijde alles beslechtte, ontvingen de burgers hierdoor het middel en het regt om deel te nemen aan de beslissing van het lot des Vaderlands.

Het was eene schrede vooruit naar vrijheid en zelfstandigheid.

Graaf Boudewijn bevorderde het welzijn der ingezetenen verder door groote zorgen aan de regtspleging toe te wijden en deze aan mannen wien hij hoogachtte, op te dragen. Te Brugge stelde hij een collegie van schepenen en raden aan, van welke de eersten uit aangewezen geslachten, de laatsten uit bepaalde standen moesten aangevuld worden.

Het overlijden van Hertog Otto van Neder-Lotharingen, te Maastricht in 1005, bragt een oorlog tusschen Duitschland en Frankrijk te weeg, wijl Koning Robert niet duldde, dat Keizer Hendrik II het opengevallen Hertogdom eigenmagtig aan Godfried II, uit den Huize van Ardenne, opdroeg. De Fransche Koning riep zijne groote leenmannen op om zich aan zijne zijde te scharen. Boudewijn IV was terstond bereid aan dien roep te voldoen, ofschoon niet onbaatzuchtig genoeg, om den krijg alleen ten behoeve zijns Leenheers te voeren. Hij ontscheurde Eenham (het Land van Aalst) en Valenciennes aan Lotharingen en verdedigde zich met goed gevolg binnen de hoofdstad van laatstgenoemd district, een afzonderlijk Graafschap, toen de Duitsche Keizer hem daar kwam opzoeken.

Bij deze verdediging hadden zoowel Koning Robert als Richard Hertog van Normandie den Vlaming hulp geboden, doch toen deze weigerde zich met den Graaf van Valenciennes, Arnulf, te verstaan, nadat deze met de Fransche kroon eene

overeenkomst had gesloten, sloegen de Koning en de Normandische Hertog met den Keizer de handen in een, om Boudewijn IV zijne veroveringen te ontrukken. Andermaal werd nu Valenciennes belegerd, doch op nieuw zegevierde Boudewijn met zijn nieuwgevormde troepen over zijne tegenstanders (1006).

In 1007, terwijl Boudewijn een krijgstogt tegen Cambrai (Kamerijk) ondernam, rukte Keizer Hendrik II met grooter leger dan hij in de vorige jaren naar de Scheldeoevers voerde, op Vlaanderen aan. Hij hield zich alsof hij op nieuw Valenciennes wilde aantasten. Doch eensklaps veranderde hij den marsch zijner troepen door zich op Gent te rigten. De aanval op deze stad gelukte hem echter evenmin als die op Valenciennes in de beide voorgaande jaren. Iedere storm werd manmoedig afgeslagen. Hendrik koos nu een ander middel om tot zijn doel te geraken. Hij liet het platteland verwoesten en maakte in kasteelen en dorperwoningen zoo vele gevangenen, dat hij zoowel met rijken buit als honderden gevangenen naar gene zijde der Maas kon terugkeeren.

Boudewijn, begaan met het lot zijner weggevoerde onderzaten, oordeelde de beste partij te kiezen wanneer hij zich met Hendrik II verzoende. Betrouwende op 's Keizers edelmoedigheid, begaf hij zich naar Aken om door een persoonlijk bezoek de verschillen uit den weg te ruimen. Een gelukkig gevolg kroonde deze poging. Keizer Hendrik was zoo voldaan over 's Graven aanbod, om Valenciennes terug te geven indien zijne onderzaten uit de Duitsche gevangenschap werden ontslagen, dat hij Boudewijn met gunsten overlaadde. Hij gaf niet alleen de meegevoerde Vlamingen vrij, maar liet Boudewijn zelfs Valenciennes en de Vier-Ambachten als Keizerlijke leenen behouden, ja schonk hem daarenboven het Land-van-Waas en de eilanden van Zeeland-Bewesten-Schelde, waarop de Graven van Holland aanspraak maakten.

Het huwelijk van Boudewijn met eene Vorstin uit den Huize van Ardenne, bleef kinderloos tot op het jaar 1014, toen, terwijl het hof op het kasteel Buc aan de Deule zetelde, Ogina een zoon ter wereld bragt, die almede den naam van Boudewijn ontving. De knaap groeide voorspoedig op en zag zijne kindsheid door geene bange dagen bedreigd, daar Vlaanderen in al dien tijd eene gewenschte rust genoot en zich gelukkig ontwikkelde. Koophandel en nijverheid begonnen reeds rijke zegeningen over het Land uit te storten. Brugge was reeds een verzamelplaats van vreemde kooplieden. De nijverheid hief het volk op uit zijne woestheid en onwetendheid, en de velden, beter bebouwd dan vroeger, kregen een liefelijker aanzien. Ook nam het staatsbestuur gunstiger vormen aan. Terwijl in Frankrijk en Duitschland de dwingelandij der baronnen de laten nog ketende in al hunne bewegingen, ontwikkelden in Vlaanderen zich reeds vrijere toestanden. Het volk begon zich in eenigen invloed te verheugen.

In 1027 bemiddelde Boudewijn de verloving zijns dertienjarigen zoons met eene dochter van Koning Robert van Frankrijk. Het huwelijk van den jongen Boudewijn met Prinses Adela werd nog datzelfde jaar te Amiens ingezegend; doch de oude Markgraaf had welhaast groot berouw zijn zoon zoo spoedig tot zelfstandigheid te hebben gebragt. De jonge man vergat, door vleijers opgeblazen, de verpligtingen die ouderliefde, dankbaarheid en regtvaardigheid hem opleiden. Reeds in 1028 stond hij gewapenderhand tegen zijn vader op, en de misleide menigte op zijne hand gekregen hebbende, noodzaakte hij zijn vader om Vlaanderen te verlaten en naar Normandie uit te wijken.

De tusschenkomst van Hertog Robert herstelde den vroegeren staat. Boudewijn IV werd door de Normandiërs teruggevoerd, en op eene vergadering te Oudenaarde in 1030, waarbij de meeste grooten van Vlaanderen, zoo prelaten als edelen, tegenwoordig waren, werd de verzoening van vader en zoon bevestigd.

Een voornaam deel van Boudewijn's bedrijven gedurende de laatste jaren zijner regering bestond in het stichten van gewijde gebouwen. Eene der schoonsten, waarvan hij den opbouw regelde, was de st. Walburgskerk te Veurne.

Na gedurende acht-en-veertig jaren het Land bestuurd te hebben, werd hij, den 30 Mei 1036, uit het leven gerukt.

HOOFDSTUK VIII.

BOUDEWIJN V (van Rijssel).

Boudewijn verbindt zich Godfried de Moedige van Neder-Lotharingen. — Vreeselijke hongersnood. — Strijd ten behoeve van Hertog Godfried. — Boudewijn verovert het Graafschap Eenham. — Het Valkhof te Nijmegen en de stad Verdun in brand gestoken. — Verdrag van Aken. — Boudewijn poogt de hand van Richilde van Henegouwen voor zijn oudsten zoon te verwerven en slaagt daarin, na eerst met Richilde een oorlog gevoerd te hebben. — Beletselen door den Paus opgeworpen. — Nieuwe strijd tegen den Keizer — Thuin en Huy veroverd. — Het onlangs gestichte Lille (Rijssel) verloren. — Aanval op Antwerpen. — Doornik veroverd. — Vrede van Keulen. — Boudewijn verbindt zijn tweeden zoon, Robert, met Geertruida van Holland. — Hij vaardigt belangrijke wetten uit en voert het regentschap in Frankrijk. — Hij verleent zijn schoonzoon Willem van Normandie hulp om Engeland te veroveren. — Na tot de stichting van vele kerkelijke gebouwen te hebben bijgedragen, overlijdt hij te Lille (Rijssel). — Zijn weduwe neemt den sluijer aan.

(1036—1067).

In 1024 hadden de Duitsche Vorsten, Koenraad de Saliër tot Keizer gekozen, wien de geschiedenis onder den naam van Koenraad II vermeldt. Alle leenmannen boden hem hunne hulde, terwijl Gothilo, Hertog van Opper-Lotharingen, die hem niet had willen erkennen, door 's Vorsten edelmoedigheid in zijn vriend werd herschapen. Koenraad breidde zelfs 's Hertogs gebied aanmerkelijk uit door hem ook het gezag over Neder-Lotharingen toe te betrouwen.

Met zijn helder doorzigt bestuurde Gothilo beide Hertogdommen tot zijnen dood in den jare 1043. Aan ieder zijne beide zonen had hij een deel zijner landen vermaakt. Aan den oudste, Godfried (Godfried III), Opper-Lotharingen of Mosellane, aan den tweede, Gothilo (Gothilo II), Neder-Lotharingen of Lotterike. Deze schikking door Keizer Hendrik III, Koenraad's zoon, bekrachtigd, haalde een streep door de rekening van Godfried III, of de Baardige, die gedacht had, beide Hertogdommen te zullen bekomen. Hij, die zich reeds als jongeling den bijnaam van den Moedige had verworven, kwam in openbaar verzet tegen de vaderlijke en keizerlijke schikkingen en deed eene poging om zijn broeder Gothilo te verdringen. Hij haalde verschillende vorsten over om hem bijstand te bieden, onder anderen Boudewijn V, doch Keizer Hendrik wist den opstand te fnuiken vóór deze te ver had

voeden, hen naar afgelegen oorden lokten en vermoordden. Doortrekkende reizigers hadden geen beter lot, en, daar waar de hongersnood het hevigst woedde, in Bourgondië, zag men zelfs menschenvleesch op de markten verkoopen.

Op deze vreeselijke plaag volgde een andere, door de booze hartstogten van Godfried de Moedige veroorzaakt. De dood rukte Gothilo in 1046 uit het leven, en dien ten gevolge droeg de Keizer Neder-Lotharingen op aan Frederik van Luxemburg. [2] Dit meende Godfried niet te mogen dulden. De vaderliefde kon hem niet weerhouden, want zijn zoon die hij den Keizer als gijzelaar had overgeleverd, was in de ballingschap gestorven. Godfried ruide alle leenmannen tegen den Keizer op en won er velen om hem hulp te bieden, onder anderen Boudewijn V van Vlaanderen, Dirk IV van Holland en Herman Graaf van Valenciennes en Henegouwen.

Lijken opgegraven om tot voedsel te strekken.

om zich gegrepen. Hij nam Godfried de Baardige gevangen, sloot hem binnen de veste Giebichenstein op en herstelde hem niet eer in zijn wettig erfdeel vóór hij zijn zoontje den Keizer als gijzelaar had overgeleverd.

Het was een droeve tijd voor het Westen van Midden-Europa. Twee jaren achtereen was reeds de oogst schraal uitgevallen, toen in 1045 schier niets te oogsten viel. Een wreede hongersnood ontvolkte verschillende streken. Na allen voorraad opgegeten te hebben, zwolg men het ellendigste voedsel in. Men groef zelfs de lijken der afgestorvenen op, om met het daarvan overgebleven vleesch den martelenden honger te stillen. [1] In vele streken waren de kinderen niet veilig voor de vertwijfelenden, die, om zich met het vleesch der kleinen te

Terwijl de Keizer den veldtogt opende met Graaf Dirk van Holland aan te tasten, besloot Boudewijn Graaf Herman van Valenciennes te tuchtigen, die op de voorstellen zijner vrouw Richilde, van het bondgenootschap was terug getreden (1047). Hij wierp zich op het Graafschap Eenham (of het Land van Aalst) en had het welhaast geheel vermeesterd. Vervolgens veroverde hij den keizerlijken burg te Gent. Vruchteloos liet de Keizer zijne getrouwen tegen Vlaanderen oprukken. Boudewijn wist Hendrik te Arras (Atrecht) te stuiten, en toen het berigt kwam van de overwinning, die Graaf Dirk van Holland over 's Keizers vloot had behaald, met de tijding dat Godfried naderde, moest Hendrik door de Kempen naar Duitschland afdeinzen. Godfried kwam den Keizer zoo na, dat deze zijn terugtrek-

[1] Zie de platen op bladz. 461 en 464.

[2] Vergelijk bladz. 171.

ken in eene vlugt veranderde. Zelfs het Valkhof, 's Keizers paleis te Nijmegen, werd door Godfried in brand gestoken. Er bleven van dit merkwaardig gebouw slechts de muren over, doch wegens

Van de Waal toog Godfried naar het Hertogdom Mosellane, dat de Keizer hem ontnomen had, om het aan Albrecht van den Elsass op te dragen. Met Boudewijn's hulp bemagtigde hij daar het sterke Verdun,

De Romaansche kapel te Nijmegen (1871).

den hechten bouwtrant stevig genoeg om eens weder het sieraad der Waalstad te worden. [1]

dat met zijne prachtige hoofdkerk, even als het Valkhof, in de vlammen opging. Zijn mededinger Albrecht baarde hem geene zorgen meer: hij had hem met eigene hand geveld. Door bemiddeling van Paus Leo X, die zelf naar Lotharingen kwam, werd ein-

[1] Van het bedehuis in het Valkhof, de Heidensche kapel, is vroeger eene plaat gegeven. De overblijfselen der dusgenoemde Romaansche kapel versieren deze bladz.

delijk eene verzoening gesloten, ten gevolge waarvan Godfried wel zijne erflanden terug bekwam, doch noch het bewind over Mosellane, noch over Lotterike erlangde. Alleen werd hem de belofte gegeven, dat zoo Frederik van Luxemburg vóór hem stierf, hij diens waardigheid als Hertog zou erlangen. Boudewijn was gelukkiger dan zijne bondgenoot: bij het verdrag van Aken werd hem het Graafschap Eenham afgestaan (1049).

Die uitbreiding zijner magt deed de Markgraaf der Vlamingen bedacht zijn, om nog een gewest voor zijn Huis te winnen. In 1051 verloor Richilde van Henegouwen haar echtgenoot Herman, die als zoon van Geertruida van Vlaanderen (eene dochter van Boudewijn IV), het Graafschap Valenciennes ten huwelijk had gebragt. In dit sterfgeval zag Boudewijn een middel om Henegouwen bij Vlaanderen in te lijven, want de knaap uit Herman's echt geboren, Rogier, was mismaakt en geenszins het troetelkind zijner moeder. Gaf Richilde hare hand aan 's Graven zoon Boudewijn, dan was er kans dat Henegouwen zijn Huis ten deel viel. Hij liet Richilde de verbindtenis voorslaan. De jonge weduwe aarzelde: zij wilde den magtigen Vlaming niet voor 't hoofd stooten, doch ook den Keizer niet beleedigen, die ongaarne een groot deel van Neder-Lotharingen in Boudewijn's magt zag komen. Toen zij echter naar 's Vlaming's zin te lang draalde, bragt deze onmiddellijk een aanzienlijk leger bijeen, waarmede hij het beleg voor Mons sloeg. De stad was gedwongen zich over te geven, en Richilde, van hare vrijheid beroofd, willigde 's Markgraafs verlangen in: zij schonk den zoon van Boudewijn V hare hand. [1]

Zoodra het huwelijk van den jongen Boudewijn en Richilde ter oore van Keizer Hendrik kwam, bewerkte de Monarch dat de ban over de beide jonggetrouwden, werd uitgesproken, daar zij elkander te na in den bloede bestonden en geen verlof om dien echt aan te gaan, van den Paus hadden verworven. Wèl bevroedende dat het bij dien ban niet zou blijven, vergaderde Markgraaf Boudewijn zijne krijgsbenden, om een nieuwen aanval van 's Keizers zijde af te slaan.

Hertog Godfried de Moedige, die na het voor hem zoo nadeelige verdrag met Keizer Hendrik naar Italië was getrokken, had daar de hand verworven der Markgravin van Toscana, Beatrix. Doch ook nu werd zijn pogen om zich te verheffen door den Keizer gedwarsboomd. Beatrix, naar Hendrik III gereisd, om haar huwelijksverbindtenis in een gunstig daglicht te stellen, werd door den verbitterden Monarch teruggehouden. Bij deze beleediging was het voor Godfried een heugelijk berigt, dat zijn oude bondgenoot Boudewijn tegen den Keizer het harnas had aangeschoten. Hij zond boden tot den Vlaamschen Markgraaf om hem zijne medewerking aan te bieden. Daar de Bisschop van Luik, de Graaf van Namen en andere Lotharingsche Vorsten zich op de zijde des Keizers schaarden, was een hevige oorlog onvermijdelijk.

Boudewijn besloot zijn tegenstanders vóór te komen. Hij zelf toog naar de Sambre en leide er de Luiksche stad Thuin aan kolen, terwijl zijn zoon Boudewijn een zelfde lot aan eene andere Luiksche stad, het aan de Boven-Maas gelegen Huy (Hoei), bereidde.

De hoofdstad van 't bisdom aan de Maas en Ourthe vreesde een zelfde lot als Thuin en Huy, toen het Keizerlijk leger, niet minder dan 35,000 man sterk, ter hulpe aanrukte. Daardoor werd Luik gered en Boudewijn bewogen om terug te trekken. In het land tusschen Douay en Bouchain wachtte de Vlaamsche Markgraaf de Duitschers af. In drie etmalen liet hij een hoogen wal, met eene diepe gracht daarvoor, opwerpen, eene verschansing van niet minder dan drie uren lengte. Vol moed en hoop op buit naderden de Keizerlijken deze werken, doch zij werden deerlijk te leur gesteld. De Vlamingen weerden zich met onbezweken moed en bragten na wisselende kansen, den vijand, die 12,000 man op 't slagveld achterliet, tot wijken.

Een verrader kwam thans den Keizer zijne diensten aanbieden. Deze was Jean de Béthune, op Boudewijn vergramd, wijl deze hem had gedwarsboomd toen hij, ten spijt van Bisschop Lietbert, zich van het kasteleinschap van Cambrai (Kamerijk) wilde meester maken. De verrader geleidde in het nachtelijk duister het Keizerlijk leger over de Schelde en bragt het naar de oevers der Deule. Hier, nevens het kasteel Buc, was in den jongsten tijd, onder Boudewijn's begunstiging eene bloeijende stad ontstaan, die naar hare ligging op een eiland den naam van Ile, l'Isle of Lille ontving. [1] De ingezetenen, door die onverwachte komst verrast, vonden zich buiten staat een behoorlijken tegenstand te bieden. Ook Doornik kon den Keizer niet weêrstaan. Hendrik leide een groot deel zijner krijgers in deze stad en vertrok toen zelf met zijn rijken buit naar Duitschland om de veroverde schatten in veiligheid te brengen. Een groot getal gevangenen, zoo edelen als dorpers, was gedwongen hem te volgen.

Inmiddels had Boudewijn alle vlijt besteed om de muren zijner steden te verbeteren, opdat zij, zoo zij werden aangetast, een geduchten tegenstand konden bieden. Vooral liet hij zich veel aan de versterking van Brugge, Yperen, Gent, Oudenaarde, Aire en st. Omer gelegen liggen, terwijl hij, zoodra de vijand uit Lille (Rijssel) was afgetrokken, deze zijne geboorteplaats met een sterk slot voorzag, hetwelk men, als op de hoogste plek gegrondvest, onneembaar achtte. Te gelijkertijd liet hij daar eene nieuwe prachtige kerk bouwen, die hij onder

[1] Zie de plaat op bladz. 468.

[1] Van l'Isle maakten de vlaamsch sprekende Nederlanders Lyssel. De l wisselde af met de r, en de y, geschreven als ij, gaf aanleiding om Lille in Rijssel te verbasteren. Het wordt tijd de gevolgen van zoo verkeerd uitspreken en verkeerd schrijven te niet te doen.

de bijzondere bescherming van st. Petrus stelde.

Verzekerd dat zijne belangrijkste steden een groot leger een geruimen tijd het hoofd zouden kunnen bieden, vereenigde hij zich in 1055 met Hertog Godfried om Antwerpen aan te tasten. Doch Hertog Frederik uit de Huize van Luxemburg, hield ook daar zoo goede wacht, dat de belegeraars onverrigterzake aftrokken.

De oorlog werd gestuit, doordien Keizer Hendrik III plotseling te Bothfeld in den Harz overleed (1056), en zijne weduwe, Agnes van Poitiers, het in het belang van haar vijftienjarigen zoon oordeelde om vrede te maken. Door de tusschenkomst van Paus Victor II verzoende zij zich zoowel met Hertog Godfried — die zijne gade Beatrix terug bekwam — als met Boudewijn V, wien de Regentes bij het verdrag van Keulen in 1057 plegtig met 't Graafschap Eenham, het Land van Waas en Zeeland-Bewesten-Schelde beleende. Het huwelijk zijns zoons Boudewijn met Richilde werd wettig verklaard, en Doornik (Tournai en het Tournésis) aan Henegouwen toebedeeld.

In het tijdperk van vrede dat met het Keulsche verdrag aanbrak, ging Vlaanderen met reuzenschreden vooruit. Boudewijn schonk der burgerijen verschillende privilegiën, die de welvaart bevorderden. In navolging van de regten aan Brugge verzekerd, kregen ook andere steden erfelijke schepenen, terwijl aan dien magistraat de magt werd toegekend, om aan niemand dan aan de burgerij rekening van haar beheer te doen. Den edelen werd verboden, zonder 's Graven verlof versterkte huizen te bouwen, en zij die het waagden, een nabuur met de wapenen te bestoken, werden streng gestraft. Zoowel den adel als der burgerij werd opgelegd om als het Land in oorlog was, 's Graven banier met een bepaald getal strijders te volgen. Doch werd de togt tot over 's Lands grenzen uitgestrekt, zoo konden de gewapende ingezetenen na een bepaalden tijd naar hunne haardsteden terugkeeren. 's Graven inkomsten waren beperkt tot de opbrengst zijner domeinen, waartoe echter ook de verschillende in- en doorvoerregten behoorden, die de koophandel verpligt was op te brengen en te dien tijde den naam van tollen droegen. Boudewijn stelde echter perken aan de willekeur zijner ambtenaren. Ook droeg hij zorg, dat het regt streng werd gehandhaafd. Zoo bepaalde hij, dat een beschuldigde, hetzij edelman, burger of prelaat, niet vervolgd mogt worden wanneer twaalf zijner standgenooten of gelijken zijne onschuld bevestigden.

's Markgraven doorzigt bragt ook voor Frankrijk rijke vruchten voort. Toen Koning Henri I in 1060 overleed, werd Boudewijn van Vlaanderen door de uiterste wilsbeschikking van den afgestorvene tot voogd van den zevenjarigen Philippe I benoemd, onder den titel van algemeen stedehouder en regent van Frankrijk. Gedurende zeven jaren voerde hij deze voogdijschap met gelukkige gevolgen. De orde werd met kracht gehandhaafd, het opgestane Guienne onderdrukt en de Saracenen uit de zuidelijke gewesten naar Spanje teruggeworpen.

In 1063 werd Boudewijn's tweede zoon Robert, door met de weduwe van Graaf Floris I in het huwelijk te treden, voogd over Holland en Zeeland. Een der gevolgen van dien echt was dat deze vorstenzoon den bijnaam van de Fries verwierf. [1]

Had Boudewijn zijn oudsten zoon de heerschappij over Henegouwen verzekerd en den tweede de hand geboden om aan de Maas- en Rijnmonden het bewind te erlangen, in 1066 steunde hij zijn schoonzoon Willem van Normandie, die Jonkvrouw Mathilde van Vlaanderen had gehuwd, om Engeland te veroveren. Geen wonder, dat de Vlaamsche Markgraaf toen een der magtigste vorsten van Europa werd geacht.

Een groot deel zijner inkomsten besteedde Boudewijn V om het Land met schoone gebouwen te verfraaijen. Inzonderheid stichtte hij vele kerken, kapellen en andere aan de eeredienst gewijde gebouwen. Zijne gemalin Adela stond hem hierin trouw ter zijde. Onder anderen stichtte zij in 1062 een benedictijner abdij te Meessen, waar zij in later tijd zelve den sluijer aannam. Onder de gestichten wier belangen Boudewijn met den meesten ijver ter harte nam behoorde de Kerk van st. Bavo te Gent. Daar zij door ouderdom in een bouwvalligen staat was gebragt, zorgde hij dat zij heerlijker dan te voren voor eene plegtige Godsvereering kon worden ontsloten.

Dankbaar voor zoo vele zorgen, beweenden de Vlamingen hun Vorst als een geliefd vader toen hij ten jare 1067 den laatsten adem uitblies.

HOOFDSTUK IX.

BOUDEWIJN VI (van Bergen).

Boudewijn bevordert vrede en geregtigheid. — Hij vaardigt belangrijke wetten uit en schenkt Gerardsbergen eene keur. — Zijn einde voelende naderen, maakt hij beschikkingen over de voogdij zijner zonen Arnold en Boudewijn. — Hij wordt na zijn overlijden in de door hem gestichte abdij van Hasnon begraven.

(1067—1070).

Boudewijn VI, door zijne onderdanen Boudewijn van Bergen geheeten, omdat hij sints zijn huwelijk veelal te Mons vertoefde, was een welgezind regent, die geheel in tegenoverstelling met de meesten zijner voorgangers, den vrede trachtte aan te kweeken. Daarentegen vervolgde hij de misdadigers zoo streng, dat men — eene zeldzaamheid in die dagen — ongewapend het Land kon doorreizen, zonder gevaar te loopen uitgeplunderd of vermoord te worden. Noch overmoed noch ligchaamskracht kon de bedrijvers van snoode daden langer baten, want hij schafte het godsoordeel door tweegevecht af, behalve wanneer beide partijen daarop aandrongen.

Verlangde ook hij zijn grondgebied uit te breiden, hij deed het langs een wettigen weg. Zoo kocht hij van zekeren Baron Gerard den heuvelachtigen

---

[1] Vergelijk bladz. 175.

grond aan de Dender, waar thans de stad Gerardsbergen staat. Het vlek aldaar werd door hem met muren omringd en begiftigd met eene keur of vrijheidsbrief, waarbij aan deze plaats eigene schepenen en al de voorregten der groote Vlaamsche steden werden gegeven. Deze keur werd ten jare 1068 verleend. De giftbrief zelf is verloren gegaan, maar de tekst werd overgenomen in het privilegie van 1190, waardoor wij dien in zijn geheel kennen.

Jammer voor Vlaanderen dat Boudewijn niet meer de krachtige gezondheid zijner jeugd genoot. Hij voelde zijn einde naderen, toen hij nog geen drie jaren het bewind over Vlaanderen had gevoerd.

Om twisten over de voogdijschap van zijne kinderen te voorkomen, riep hij eene vergadering van edelen en prelaten te Oudenaarde bijeen, zoowel Vlamingers als Henegouwers. Hierin beval hij zijne beide zonen zijn getrouwen aan: de oudste, Arnold, bestemde hij tot Markgraaf van Vlaanderen, de tweede, Boudewijn, tot Graaf van Henegouwen. Werd hij spoedig uit het leven geroepen, zoo zou zijn broeder, de echtgenoot van Geertruida van Holland, de voogdijschap over Arnold voeren, terwijl Richilde zelve het bewind in hare erflanden zou blijven uitoefenen tot den tijd dat de dood ook haar zou treffen.

Van de gebouwen, die door zijne zorg werden opgerigt, ging de abdij van Hasnon hem het meest ter harte. Hij bespoedigde hare voltooijing en bepaalde, toen hij den dood voelde naderen, dat hij aldaar ter ruste gelegd zou worden.

Zijn sterfdag brak den 17 July 1070 aan.

Huwelijk van Boudewijn van Bergen en Richilde.

HOOFDSTUK X.

ARNOLD III (de Eenvoudige).

Robert de Fries verkeert in de onmogelijkheid zich uit Holland te verwijderen. — Richilde maakt hiervan gebruik om haar gezag in Vlaanderen te vestigen. — Zij stoot de landzaten voor het hoofd door zich met Fransche raadslieden te omringen. — Strafoefeningen te Oudenaarde, Meessen en Yperen om de ontevredenen af te schrikken — Brugge, Gent en Yperen in opstand. — Graaf Robert komt uit Holland, maar als vlugteling. — Lessines

(Lessen) aan Richilde ontrukt. — Slag bij Cassel. — Robert de Fries zegeviert. — Markgraaf Arnold onder de gesneuvelden.

(1070 en 1071).

De eerzuchtige Richilde was niet het minst gezind om de beschikkingen van haar tweeden gade op te volgen. Zij werd in het doordrijven van dien wil belangrijk ondersteund door den krijg die Robert de Fries gedwongen was met zijn Hollanders en Zeeuwen tegen de West-Friezen te voeren. [1] Zij maakte gebruik van hare geboorte en opvoeding, door de bewoners van het Zuiden van Vlaanderen, waar het waalsch de volkstaal was, tegen de Dietsche Vlamingen op te zetten, die schier allen Robert bijzonder waren toegedaan. Niemand waagde het echter, zich voor als nog tegen Boudewijn's weduwe aan te kanten, hetgeen hare stoutheid zoo deed toenemen, dat zij de landen die Robert van zijn vader had geërfd, t. w. het Land van Aalst, het Land van Waas en Zeeland-Bewesten-Schelde, aantastte.

Veroorzaakte de afwezigheid van Robert dat haar de overwinning gemakkelijk viel, zij verloor nu alle voorzigtigheid uit het oog en vierde hare voorkeur voor de Walen den ruimsten teugel. Zij verbande de Dietsche Vlamingen uit hare nabijheid, vaardigde alle verordeningen op eigen gezag af en stelde haar voornaamste vertrouwen op twee Fransche Barons, de Heeren de Mailly en de Coucy. De burgerzin die in Vlaanderen ontwaakte, stond haar tegen, waarom zij alle middelen te baat nam om dien te fnuiken. Zoo stelde zij eene belasting in op elke legerstede die beslapen werd, een eisch die haar gezag in ieder opzigt te boven ging.

Het kon niet uitblijven, dat deze handelwijze het getal harer tegenstanders vermeerderde. Welhaast volgden volksbewegingen, en dien ten gevolge van Richilde's zijde wreede strafoefeningen. Te Oudenaarde liet zij de wethouders en eenige aanzienlijken, benevens den baljuw van Yperen, Jan van Gaveren, onthoofden. Te Meessen gaf zij bevel, alle woningen in brand te steken, omdat zij meende er niet naar

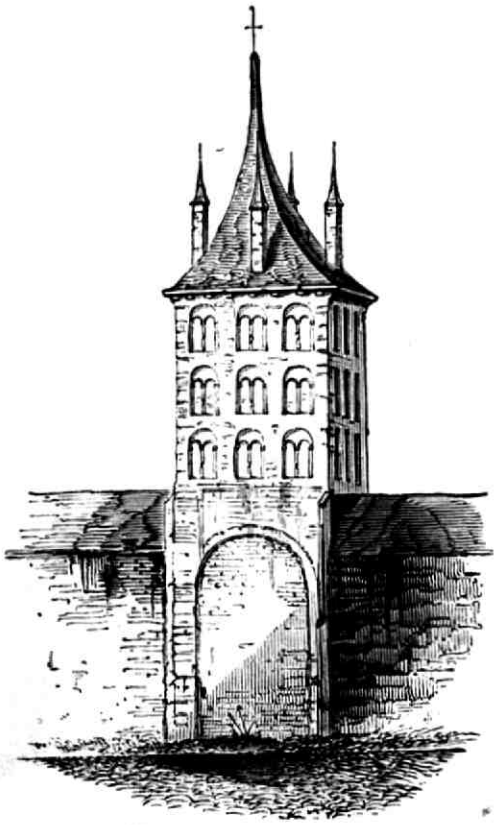

Toren te Harelbeke.

hare waardigheid onthaald te zijn, en te Yperen bezorgde zij den regter van den scherpen zwaarde handen vol werk, nadat de stad, waartegen zij met krijgsvolk was opgetrokken, het hoofd in den schoot had gelegd.

Zoo veel dwingelandij deed het verzet toenemen. De steden Brugge, Gent en Yperen verhieven den banier des opstands met de dringende bede aan Graaf Robert om uit Holland over te komen. Robert begreep dat hij niet langer dralen mogt: hij sloot dus vrede met de West-Friezen en verzocht zijn zwager Willem de Veroveraar, Koning van Engeland, hem in zijn strijd tegen Richilde met 4000 man te ondersteunen. Dan hij keerde naar Vlaanderen geheel anders terug dan hij zich had voorge-

[1] Vergelijk bladz. 175.

nomen. Hij kwam namelijk als een arme balling, wijl Holland door Hertog Godfried van Neder-Lotharingen was overheerd. Niettemin, hij rekende op de genegenheid zijner Dietsche Vlamingen en op de hulp hem uit Engeland toegezonden.

Richilde, de verbittering der Vlamingen ontwarende, zocht ook op hare zijde bondgenooten te erlangen. Niet alleen naar Frankrijk, ook naar Engeland wendde zij den blik. Koningin Mathilde, de gade van Willem, gaf haar de voorkeur boven Robert, en daarom zond zij Richilde Willem van Osborne, Graaf van Essex en Hereford, ter hulp. Dezen Engelschen Normandiër behaagde Richilde ongemeen: zij schonk hem haar vertrouwen en tevens hare hand. Die echt verbitterde de Vlamingen zoo mogelijk nog meer op de Henegouwsche Gravin. Zij twijfelden geen oogenblik of Richilde zou nu de kinderen uit haar echt met Boudewijn evenzeer ter liefde van Willem van Osborne opofferen als zij de kinderen uit haar echt met Herman van Valenciennes bij hare verbindtenis met Boudewijn van Bergen had miskend.

Robert de Fries zag zich teleurgesteld wat de Engelsche hulptroepen betreft, want Richilde wist ze thans zonder moeite aan hare zijde te brengen; doch daarentegen vielen hem terstond al de gewapende mannen van Brugge, Gent, Yperen, Kortrijk, Harelbeke, Cassel, Veurne, st. Winoxbergen, Brouckburg (of Burburg), Rousselaere, Thourout, Oudenburg en Aardenburg toe. Zijne pogingen echter om de Waalsche Vlamingen te winnen, waren vruchteloos. Nevens de Henegouwsche, Doornikssche en Engelsche troepen, die Richilde aanvoerde, verbonden zich de krijgers uit Arras, Douay, st. Omer, Aire, Béthune, Boulogne en st. Pol, in het kort allen die het waalsch als volkstaal bezigden.

Eene der eerste ontmoetingen der vijandelijke magten vond plaats te Lessines (Lessen), aan de Dender, binnen de landpalen van Henegouwen. De partij van Markgraaf Robert zegevierde: zij nam het kasteel der stad in, waarbij Richilde een verlies van 4000 man leed.

Richilde vroeg en verkreeg de hulp van den Franschen Koning, en daarmede versterkt, bood ze Robert manmoedig het hoofd, toen deze, bij Mardijk geland, haar den 22 February 1071, een veldslag aanbood. Het gevecht, dat nabij Cassel werd geleverd, kostte aan duizenden het leven, want de verbittering tusschen Walen en Vlamingen was door de wederzijdsche verongelijkingen en vijandelijkheden tot razernij gestegen. Richilde, die zelve hare manschappen aanvoerde, schroomde niet, zich op de meest gevaarlijke plaatsen te vertoonen. Door dien heldenmoed aangevuurd, waren de Henegouwers bereid, alles voor hunne Gravin op te offeren, en de Waalsche Vlamingen werden gesterkt door de meening voor eene regtvaardige zaak het zwaard te trekken, wijl Markgraaf Arnold zich aan de zijde zijner moeder bevond. Ten laatste echter neigde de overwinning naar den kant der Vlamingen. Richilde werd gevangen genomen, doch het geval wilde dat een zelfde lot aan Robert ten deel viel. Hij had, door drift vervoerd, de vervolging van den Franschen Koning te ver voortgezet. Te midden van Fransche oorlogsknechten geraakt, moest hij zich overgeven. Beider krijgsgevangenschap was echter van korten duur: Robert en Richilde werden nog denzelfden dag tegen elkander uitgewisseld.

De strijd was onbeslist gebleven toen de nacht viel. Maar toen de morgen van den 23 aanbrak, was ieder besloten te overwinnen of te sterven. In den beginne schenen de Franschen de zege te zullen behalen, doch naauwelijks hadden zij den regtervleugel der Vlamingen naar Cassel terug gedreven, of Robert herstelde het verlies. Na langen, bloedigen strijd was hij ontwijfelbaar overwinnaar. Richilde vlood met de Franschen naar het Zuiden, de Graaf van Boulogne viel in de magt der Vlamingen, en onder de dooden telde men, behalve den Baron de Coucy, den Graaf van Essex, Richilde's derden gemaal. Ook de zeventienjarige Arnold bleef in den slag: na de grootste blijken van dapperheid gegeven te hebben, werd hij door een Ridder van Robert's aanhang doorstoken. Twee-en-twintig duizend gesneuvelden lagen op en aan den Casselberg.

HOOFDSTUK XI.

ROBERT I (de Fries).

Robert tot Markgraaf van Vlaanderen uitgeroepen. — Richilde stelt den Franschen Koning Philippe voor, om haar zoon Boudewijn tot den wettigen erfgenaam zijns broeders te verklaren. — Robert de Fries naar Parijs ontboden. — Hij wijst dit van de hand en wekt daardoor 's Konings toorn. — Door bemiddeling van den Graaf van Boulogne wordt de vrede met Frankrijk hersteld. — Bertha van Holland met Koning Philippe door den echt verbonden. — Richilde zoekt hulp bij Bisschop Theoduinus van Luik, aan wien zij leenhulde voor haar Graafschap belooft. — De Vorsten van Neder-Lotharingen, Leuven en Namen komen haar te hulp. — Overwinning van Robert te Broqueroie. — Richilde als gevangene naar Vlaanderen gevoerd. — Vrede tusschen Robert de Fries en Boudewijn van Henegouwen. — Achteruitgang des Lands gedurende den burgeroorlog. — Holland op de Lotharingers en Utrechtschen heroverd. — Vernieuwde pogingen van Boudewijn om in de regten zijns broeders te treden. — Bedevaart naar Jerusalem door Robert I ondernomen. — Na zijne terugkomst werkt hij nuttig voor de wetgeving en nijverheid tot hij te Cassel overlijdt. — Zijn grafsteen.

(1071—1093).

Zoodra het leger den dood van Markgraaf Arnold vernam, riepen de edelen en krijgslieden Robert de Fries tot Markgraaf van Vlaanderen uit. De verbitterde Richilde zond terstond afgevaardigden naar Koning Philippe, om hem onder het oog te brengen dat de troonsbestijging van haar zwager een misdrijf was zoowel tegen haar tweeden zoon Boudewijn, den wettigen erfgenaam zijns broeders, als tegen de Fransche kroon, waarvan de Vlaamsche Vorsten hun Land voor het grootste deel ter leen hielden.

Philippe, wel beseffende hoe veel opoffering

het hem zou kosten, om Robert door de wapenen tot afstand te bewegen, koos om tot eene overeenkomst te geraken, den weg van onderhandeling. Hij ontbood Robert naar Parijs, met belofte van vrijgeleide op den togt.

Robert antwoordde op deze uitnoodiging, dat hij niet genoeg overtuigd was van de liefde der Franschen voor regt en geregtigheid, om zich naar Parijs te begeven. Maar wilde de Koning tot hem te Lille komen, dan zou hij volgaarne met zijn Leenheer over den vrede onderhandelen en alles volbrengen wat redelijk was.

Deze trotsche bejegening deed Philippe besluiten, den onhoffelijken Vlaming door de kracht zijner wapenen te vernederen. Een leger van 72,000 man verzameld hebbende, vertrok hij naar de Vlaamsche grenzen, waar hij, in de nabuurschap van Vitry, een kamp liet oprigten. De jeugdige Boudewijn van Henegouwen draalde niet om er zijne opwachting bij den Franschen Monarch te maken. Hij zwoer den leeneed en werd door den Koning als Markgraaf van Vlaanderen erkend.

Robert wachtte eene moeijelijke taak, doch hij vond een bondgenoot in Aartsbisschop Godfried van Parijs, kanselier van Frankrijk, wiens broeder, Eustachius, Graaf van Boulogne, hij zonder rantsoen de vrijheid had gegeven. Deze hield den Koning voor, dat het noch met zijne belangen noch met zijne waardigheid strookte, om een oorlog te voeren, die de grootste opofferingen zou vorderen, terwijl als leenman van een der grensgewesten een man als Robert verre te verkiezen was boven eene vrouw als Richilde, of boven den knaap Boudewijn, die met zoo vele banden aan het Duitsche Rijk was gehecht. Philippe neigde zich tot de inzigten zijns kanseliers. Hij maakte met Robert vrede en koos Bertha van Holland, Robert's stiefdochter, tot zijne gade.

Doch mogt de Fransche Koning Richilde's belangen verzaken, de Henegouwsche Gravin wilde van hare regten niet afzien. Zij zocht nu hulp bij hare oostelijke naburen, en toen zij beloofde Henegouwen leenroerig van het Luiksche Sticht te maken, was Bisschop Theoduinus terstond bereid, haar zijne hulp te verleenen. Hij gaf haar hulptroepen en bewerkte dat zij ook dergelijke benden van den Hertog van Neder-Lotharingen en de Graven van Leuven, Namen, Chiny, Montaigu en Clermont verkreeg (1072).

Markgraaf Robert wachtte den aanval der verbonden niet af, maar trok met zijne geoefende strijders Henegouwen binnen tot aan Broqueroie, eene plaats in de nabuurschap van Mons. Hier rigtte hij onder het verzamelde leger der bondgenooten eene zoo vreesselijke slagting aan, dat de kampplaats sedert la Haie des Morts (de Doodenhaag) werd genoemd. Na deze zegepraal verwoestte Robert het gansche land tusschen Mons en Valenciennes, en, na zich van het kasteel Varrechin aan de Schelde meester gemaakt te hebben, voorzag hij dat slot van eene talrijke bezetting, ten einde een steunpunt binnen de landpalen van Henegouwen te bezitten. Zijn neef Boudewijn liet hem echter deze sterkte niet behouden. Door de bezetting te verschalken, wist de Henegouwer binnen de veste te dringen. Hij joeg een deel van 't garnizoen over de kling en voerde het overige in krijgsgevangenschap naar het binnenland.

De oorlog duurde nog jaren voort. Groote veldslagen werden wel niet geleverd, maar overvallen, schermutselingen en rooverijen waren aan de orde van den dag. Deze aanhoudende strijd verwilderde de gemoederen. In Henegouwen poogden de baronnen zich aan de leenband te onttrekken, die hen aan Richilde en Boudewijn verbond; in Vlaanderen verergerden de zeden zoodanig, dat de zoengelden voor doodslagen aan de bloedverwanten der slagtoffers alleen in het district van Brugge gedurende een enkel jaar 10,000 mark zilver beliepen.

In 1076 bragt Boudewijn zijn oom Robert eene nederlaag te Denain toe, doch niettemin steeg het aanzien van "den Fries", daar het hem gelukte, zijn stiefzoon Dirk V weder over de vijanden van Holland te helpen zegevieren [1]. Sommigen hebben Robert beschuldigd, dat hij niet vreemd is gebleven aan den moord, op Hertog Godfried met den Bult gepleegd, welk schelmstuk den weg tot de herovering van Holland baande, doch er bestaat geen enkel feit om deze beschuldiging te staven.

De ellende waarin Vlaanderen thans lag verzonken duurde voort, al wisselde Markgraaf Robert zijne oorlogsbedrijven telkens met het stichten van kerken, kapellen en conventen af. Toen de gruwelen ten gevolge van den familietwist tusschen Robert en Boudewijn ter kennis van den Paus werden gebragt, zond deze (Gregorius VII) ernstige vermaningen naar de Vlaamsche en Henegouwsche hoven. De Roomsche Kerkvorst gaf Bisschop Arnold van Doornik last om tot het herstel van den vrede werkzaam te zijn. De Belgische prelaat slaagde gelukkig in de moeijelijke zending, want in 1085 werd een verdrag getroffen dat de rust, zij het ook voor korten tijd, aan de afgestreden landen wedergaf. Robert behield Vlaanderen, gelijk Boudewijn Henegouwen, doch de eerstgenoemde stond zijn neef ook de stad Douay met hare omstreken af.

Ten gevolge dezer verzoening, ontbrandde bij Robert het verlangen om het Heilige Graf te Jerusalem te bezoeken. Eenmaal te dien aanzien een besluit genomen hebbende, draalde hij niet het uit te voeren. Nog in hetzelfde jaar 1085 reisde hij af, na alvorens zijn zoon Robert tot regent van Vlaanderen benoemd te hebben. Drie jaren duurde zijne afwezigheid, en toen hij terugkeerde, was zijn lust om kerkelijke gebouwen op te rigten zoo mogelijk nog toegenomen. Men vindt aangeteekend dat hij Vlaanderen met niet minder dan 30 groote kerken verrijkte. Inzonderheid aan den kerkbouw te Cassel, Thourout, Brugge, Yperen, Hulst, st. Winoxbergen, Oostende, Oostkamp, Thielt, Harelbeke,

[1] Vergelijk bladz. 175—177.

Maldeghem en Zwijnaarde besteedde hij zeer belangrijke sommen. [1]

Ook het kasteel van Winendale werd door hem gebouwd, eene zeer geliefkoosde verblijfplaats der latere Vlaamsche Graven, zoo vaak zij te Brugge of in de nabuurschap dier stad vertoefden. Aldaar eindigde hij zijn veelbewogen leven op den 12 October 1093. Zijn lijk werd te Cassel in de door hem gestichte st. Pieterskerk begraven. Een zijner opvolgers vereerde zijn graf met een gedenksteen, die tot 1793 aldaar kon gezien worden. Toen echter werd dit monument door de sansculottes verbrijzeld en in stukken verstrooid. Nadat in 1849 een deel daarvan is teruggevonden, heeft dit eene plaats in het Koninklijk Museum van Oudheden te Brussel verworven. Het fragment vertoont een deel van Robert's opperkleed, een deel van zijn schild aan den linkerarm, de beenen en de voeten die tegen een leeuw rusten. Verder duidt de steen zijn sterfjaar aan.

Vertrek der Kruisvaarders.

HOOFDSTUK XII.

ROBERT II (van Jerusalem).

Robert II neemt deel aan den eersten kruistogt. — Hij helpt Nicea, Antiochië en Jerusalem veroveren. — Na zijne terugkeer naar Vlaanderen verdedigt hij zijne heerschappij tegen een aanval van Keizer Hendrik IV. — Verdrag te Luik met den Keizer. — Keizer Hendrik V bedreigt Robert. — Verdrag van Mainz. — Wetten afgekondigd om den binnenlandschen vrede te handhaven. — Robert verbindt zich met den Koning van Frankrijk tegen den Koning van Engeland. — Hij sneuvelt te Meaux.

(1093—1111).

Toen Robert II den Vlaamschen troon beklom, vestigde de gansche Christenheid den blik naar het Oosten, waar men Palestina aan de Mohamedanen wilde ontrukken. [2] De geestdrift die Paus Urbanus II door zijne prediking op de markt te Clermont verwekte (Maart 1095), deelde zich ook aan vele Vlamingen mede. Zij herhaalden elkander met geestdrift 's Kerkvoogds woorden: "Ridders en krijgsmannen die gedurig naar ijdele redenen tot oorlog zoekt, verblijdt u dat gij thans in een regtvaardigen strijd de eere van God en zijne Kerk kunt handhaven!" Zoowel de Dietsche als de Waalsche Vlamingen schaarden zich in de voorste rijen der kampvechters, vooral wijl Graaf Robert op een toernooi aan de Scarpe, bij Anchin, zijn voornemen te kennen gaf, om zijne langenooten aan te voeren. [1]

Over Rome reisde Graaf Robert naar Konstantinopel, waar de Kruisvaarders het besluit namen om allereerst Nicea aan te tasten.

In Mei 1097 begon het beleg der Bithynische

[1] Eene afbeelding van den toren der door hem in 1072 gestichte kerk te Harelbeke is medegedeeld op bladz. 469.

[2] Vergelijk bladz. 178 en verv.

[1] Zie de platen op 472 en 473.

hoofdstad, waaraan, behalve Robert en zijne Vlamingen, Hertog Godfried van Bouillon, en zijne broeders Boudewijn en Eustachius, nevens Graaf Raimond van Toulouse, Graaf Hugo van Vermandois, Hertog Robert van Normandie, Graaf Etienne van Blois, Prins Bohemond van Tarente en vele andere beroemde opperhoofden, deelnamen. In het geheel was er voor Nicea een leger van 100,000 ruiters en 300,000 uitgelezen voetknechten vereenigd.

De aanval van zoovele duizenden geoefende strijders, deed het leger 't welk Kalidsj Arslan tot ontzet liet aanrukken, uiteen stuiven. Doch Nicea, door kunst en natuur om 't zeerst versterkt, kon het leger der Kruisvaarders lang ophouden, vooral omdat men, bij het gemis aan vaartuigen op het Ascania-Meer, aan de westzijde der stad, de veste niet volkomen kon insluiten. Eindelijk werden de noodige schepen door de Byzantijnen geleverd; maar nu achtten dezen zich ook geregtigd om buiten weten der Kruisridders, met den muzelmanschen bevelhebber over eene overgave te onderhandelen. Daardoor kwam het, dat Hertog Godfried en zijne togtgenooten eensklaps, in plaats der veldteekenen der Seldsjoeken, Grieksche vanen van de wallen zagen wapperen.

Dit verschalken der Westerlingen door de Grieken verwekte groote ontevredenheid bij de belegeraars. Doch de zaak was niet te veranderen, zonder tot de hevigste tweespalt aanleiding te geven.

Van Nicea wendde het grootste deel van 't Kruisleger zich naar Antiochië, welke stad men den 18 October 1097 bereikte. De Christenen zetten nog altoos met onbezweken moed den strijd voort, doch de onvergefelijke ligtzinnigheid waarmede zij den rijken voorraad der vruchtbare landen aan den Orontes verspilden, bragten een gebrek voort, dat met een volkomen hongersnood eindigde. Zoo ellendig was het met de voeding gesteld, dat de christenstrijders hunne hier zoo onontbeerlijke paarden moesten slagten, wilden zij het leven rekken. In korten tijd daalde het getal der strijdrossen van 70,000 tot 2000. Niettemin wankelden de aanvoerders der Kruisvaarders niet in hun voornemen om den aangevangen strijd voort te zetten. Gelukkig doemde op het oogenblik dat de nood het hoogst was gestegen, eene vloot uit Genua en Pisa op, die, behalve nieuwe strijdkrachten, een overvloed van levensmiddelen aanvoerde. Niettemin rekte het beleg zich in de lengte. Uit het Oosten en Zuiden daagden nieuwe ontzettingslegers voor de Saracenen op, die wel door de Christenen met heldenmoed werden teruggeslagen, doch wier dapperheid in de gelederen der Westerlingen breede openingen maakten. Graaf Robert schitterde in de voorste rij der strijders. De Grieken noemden hem den zoon van st. Joris, de Saracenen het zwaard en de lans der Christenen. Ook zijne zuster Geertruida toonde zich harer Nederlandsche afkomst waardig. Zij koos hare plaats altoos naast haar broeder: te paard vergezelde zij hem bij alle ondernemingen, zelfs in de bloedigste veldslagen.

Na eenige maanden van dagelijkschen strijd, van ontbering, honger en ziekte, gelukte het Bohemond van Tarente, door een Turk der bezetting, met name Firdoes, om te koopen, de Christenen binnen de stad te brengen (3 Juny 1098). De uitgestane ellende gaf den overwinnaars het voorwendsel om hunne wraakzucht den ruimsten teugel te vieren. Al wat de Kruisvaarders van hunne gading achtten, werd geroofd, terwijl zij de vreeselijkste slagting onder de Mohamedanen aanrigtten. Noch grijzen, noch vrouwen of kinderen vonden genade in de oogen van hen die gekomen waren "om het Kruis op de Halve Maan te doen zegevieren."

Doch niet minder vreeselijk was de weerwraak der Turken, die, de citadel nog in bezit hebbende, bij toevoer van nieuwe strijdkrachten, op hunne beurt de stad aanvielen. Zóó felle strijd, zoo groot gebrek volgde de overwinning van den 3 Juny, dat vele Kruisvaarders in doffe vertwijfeling een gelukkig einde voor onmogelijk hielden en zich door de vlugt poogden te redden of met verzaking van hun geloof tot de Turken overliepen. Eensklaps echter veranderde alles. De voorspelling van een

Kruisvaarders, volgens eene oude teekening te Gent gevonden.

geestdrijver uit Provence boezemde den vertwijfelenden nieuwen moed in. Schoon zelfs Hertog Godfried en Graaf Robert van Vlaanderen strijdrossen moesten leenen, schoon de geringere pelgrims zich van honger uitgeteerd en half naakt in het gevolg hunner aanvoerders moesten scharen, eenparig rukten zij vol moed, den 28 Juny, tot een beslissenden aanval op. In twaalf afdeelingen, ter eere der twaalf apostelen, togen zij uit, en onder het aanheffen van psalmen vielen zij met de woede der geestdrift op de verbaasde vijanden aan, die, van de ellende hunner tegenstanders bewust, met deze onderneming den spot dreven. De geestdrift behaalde de overwinning op de sterkte die zich overmagt waande. Na eenige uren strijds was het leger der "Ongeloovigen" vernietigd, terwijl de Christenen niet meer dan 4000 dooden telden — een gering getal in vergelijking met dat van hunne vijanden.

In Mei 1099 verlieten de Kruisvaarders Antiochië, om zich op Palestina te werpen. Zegevierend trokken zij langs Beiroeth, Tyrus, Sidon, Acre en Cesarea, naar de kleine zeestad Jaffa, Jerusalem's havenplaats aan de Middellandsche zee. Van daar sloegen zij over Ramla den weg in naar de Heilige stad, die zij het eerst den 6 Juny ontwaarden. Met geestdrift klonk het uit aller mond "Jerusalem! Jerusalem!" Vreugdetranen vloeiden hun uit de oogen. Zij vielen op de knieën en hieven lofzangen aan. Al de moeijelijkheden, waarmede zij tot dus ver hadden moeten worstelen, waren vergeten.

Het was een stout waagstuk, de op rotsen gebouwde stad aan te tasten, wier sterke ligging den 40,000 muzelmanschen strijders een groot voordeel op de geteisterde aanvallers verleende. De Kruisvaarders toch waren tot een hoopje van nog geen 22,000 strijders zaamgesmolten, van welken nog slechts 1500 paarden bezaten. Doch de opgewekte godsdienstijver maakte de Christenen onverwinnelijk. Onder het veldgeschrei "God wil het!" dat zij het eerst te Clermont hadden aangeheven, bestreden zij de zwervende benden, die de belegerden ondersteunden. De dorst en honger die hen kwelden, weerstonden zij met edele zelfverloochening tot de Genuezen, met de noodige stormtuigen, mondbehoeften aanvoerden. Vernemende, dat een groot Egyptisch heir tot ontzet opdaagde, besloten de Kruisvaarders de verovering spoedig te beproeven. Na eene plegtige voorbereiding door omgangen van geestelijken en koorknapen, biechten en predikatiën, werd den 14 July een storm ondernomen, die afgeslagen, des anderendaags, een vrijdag, werd herhaald. Twee Nederlanders, Lethald en Engelbert, van Doornik, waren de eersten, die na een langdurigen en hardnekkigen strijd, van Godfried's stormtoren op den stadsmuur nedersprongen om het pad ter overwinning te banen. Na een woedenden strijd binnen de wallen — die, helaas, door de vreeselijkste gruwelen werd gekenmerkt, zonk eindelijk de halve maan in het stof, en, na zich van bloed gereinigd te hebben, snelden de strijders naar de Kerk der Opstanding, waar zij zich voor God verootmoedigden en Hem met vreugdetranen en lofzangen dankten. Zonderlinge verbinding van bloeddorstige wraakzucht en vrome geestdrift!

Graaf Robert die Antiochië het eerst was binnengedrongen en te Jerusalem de mannen uit Doornik op den voet volgde, werd door velen waardig geacht, de kroon te ontvangen van het christenrijk, dat nu te Jerusalem een aanvang nam. Doch Robert weigerde voor die eer, maar vereenigde zich met hen welke Hertog Godfried van Bouillon op den Jerusalemschen troon wilden verheffen.

Toen het Heilige Graf aan de Ongeloovigen was ontscheurd en Graaf Robert zijne taak vervuld achtte, maakte hij toebereidselen om naar Vlaanderen terug te keeren. Verscheidene Vlaamsche edelen erlangden voor de door hen betoonde diensten aanzienlijke leenen in Syrië en Palestina. Fulco van Guines werd gouverneur van Beiroeth, Hugo van Valkenburg ontving voor zijn aandeel Tiberias, Cesarea viel ten deel aan Eustachius van Beekham, en Hugo van Rebecq bekwam het district onder den naam van 't Abrahamsveld bekend. Ook onder hen die met hooge kerkelijke waardigheden in Palestina werden bekleed, waren eenigen geboren Vlamingen.

Graaf Robert verlangde niets voor zich. Hij bragt van den moeijelijken togt niets mede, dan den roem zijner dapperheid en een arm van st. Gregorius, dien Keizer Alexius Comnenus hem had vereerd. Deze reliek schonk hij bij zijne terugkomst in het Vaderland aan de abdij van Anchin, de plaats waar hij zijne baronnen had opgewekt, om hem naar het Heilige-Land te vergezellen.

Twee jaren na zijne terugkomst ontbrandde andermaal de oorlog tusschen Vlaanderen en den Keizer, daar Hendrik IV den Vlaamschen Graaf de Landen van Waas en Aalst, met den burg van Gent wilde ontrukken. Robert verdedigde zijne bezittingen zoo wèl, dat de Keizer niet veel nut van zijne vijandelijkheden trok, en toen in 1103 een verdrag te Luik tot stand kwam, erkende Hendrik IV dat Robert II te regt Douai voor zich kon eischen, sints zijn neef Boudewijn II, Graaf van Henegouwen, in Bithynië den dood had gevonden.

Hendrik V had zijn ongelukkigen vader Hendrik IV geweldig gedwarsboomd, ja hem zelfs tot den laatsten ademtogt vervolgd, doch toen hij eenmaal zelf de kroon had verworven, volgde hij geheel diens staatkunde, vooral in den strijd tegen de Pauselijke aanmatigingen en tegen de Vorsten die hij vijanden van het Duitsche-Rijk oordeelde. Dien ten gevolge nam hij op den rijksdag te Regensburg in 1108 het besluit, om den oorlog tegen Graaf Robert II te vernieuwen. Slechts tot zijne schande, want 's Keizers aanval op Douai mislukte zoo ten eenemale, dat Hendrik V bij het verdrag van Mainz (26 December 1108), de betwiste keizerlijke leenen aan Schelde en Dender aan den Vlaamschen Graaf overliet.

Terwijl Robert II in Palestina den krijg tegen de Mohamedanen had gevoerd, had Vlaanderen meer rug- dan voorwaartsche schreden gedaan ten aanzien van beschaving en welvaart. Het vuistregt, door den kamp met Henegouwen op nieuw aangewakkerd, had steeds verder en verder om zich gegrepen, en zelfs Robert's terugkeer had daaraan geen einde gemaakt. Daarom had hij den 27 Mei 1111 de grooten van zijn Graafschap om zich verzameld, ten einde de landvrede te herstellen en strenge straffen uit te spreken tegen hen die de openbare rust verstoorden.

Doch wat was de rust in die dagen? Tusschen Koning Henry I van Engeland, den zoon van William den Veroveraar, en Koning Louis VI van Frankrijk was een oorlog ontbrand om het bezit van Gisors. Beiden hoopten den Markgraaf der Vlamingen onder hunne medestanders te tellen. Doch Robert II, ontevreden op Henry, wijl deze het door zijn vader aan Boudewijn V beloofde jaargeld van 300 mark niet uitbetaalde, vond in de miskenning zijner regten eene reden te meer, om de stem zijns Leenheers boven die van den Engelschman te stellen. Met zijne mannen van wapenen snelde hij naar de Marneboorden, waar hij Koning Louis bijstand bood in het belegeren van Meaux. Bij een uitval der burgerij gaf hij zijn krijgers het heldhaftigste voorbeeld. Hij drong de belegerden binnen de veste terug. Doch terwijl hij op de poortbrug voortsnelde, werd zijn paard doorschoten. [1] Het steigerde en viel, en ten gevolge daarvan ontving Graaf Robert eene wonde, waaraan hij drie dagen later bezweek (5 October 1111).

HOOFDSTUK XIII.

BOUDEWIJN VII (het Hapken).

Boudewijn verzekert het handhaven der wetten. — Hij straft de boosdoeners zonder aanzien van persoon. — De Kastelein van Oostkamp in een verwersketel geworpen. — Boudewijn neemt deel aan den oorlog tusschen Louis VI van Frankrijk en Henry I van Engeland. — Gewond zijnde, keert hij naar Vlaanderen terug, op welken togt hij te Rousselaere overlijdt.

(1111—1119).

Boudewijn VII had ter naauwernood den achttienjarigen leeftijd bereikt, toen hij tot het bewind van Vlaanderen werd geroepen. Nadat hij aan het stoffelijk overschot zijns vaders, dat in de abdij van st. Vaast te Arras werd begraven, de laatste eer had bewezen, deed hij aldaar manschap aan Koning Louis VI, die naar de Artesische hoofdstad was gekomen, om bij de lijkplegtigheden van den overleden Graaf van zijne hoogachting voor Robert II blijk te geven.

Boudewijn had van zijn vader eene zoo groote liefde voor regt en geregtigheid geërfd, dat zijn eerste werk was om de verordening door Robert II zeven maanden te voren uitgevaardigd, te vernieuwen en te versterken. Hij begon met al de grooten zijner landen te Yperen bijeen te roepen. In ernstige bewoordingen wees hij op het feit, dat, in weerwil der goede bedoelingen zijns vaders, nog menig edelman zijn hoogen rang onteerde door den burgers en boeren, en vooral den kooplieden, overlast aan te doen. Hieraan moest een einde komen, en daar hij, jong van jaren, gaarne naar den raad van ervaren mannen wilde luisteren, noodigde hij hen uit, eene maand later bij hem op Winendale te komen, en daar in eene nieuwe raadsvergadering mede te deelen, welke middelen zij de besten oordeelden om het regt ongeschonden in Vlaanderen te handhaven.

De dagvaart te Winendale werd te bepaalder tijd gehouden. Allen die het woord voerden, rieden een stipt nakomen der wetten aan.

"Ik zal mij aan uw raad houden, edelen en ridders!" antwoordde de Graaf. "De verpligting die deze belofte mij oplegt, zal ik nimmer vergeten. Op hetgeen vroeger is gebeurd, zal ik niet terugkomen. Doch van nu af zullen regt en geregtigheid in Vlaanderen heerschen. Ik neem God tot getuige. dat ik de wetten des Lands zal doen eerbiedigen. Veeleer zal ik de doodstraf met eigene hand volbrengen, dan dat ik gepleegd onregt zal dulden. Ik neem alle weduwen, weezen en verdrukten onder mijne bijzondere bescherming."

Boudewijn VII droeg sedert altoos een kleine bijl in den gordel, als een teeken dat hij geene straf zou ontzien, zoo iemand zich aan misdrijf schuldig maakte, en daar men dit wapen destijds een hapken noemde, werd die naam met zijn persoon zoo vereenzelvigd, dat tijdgenooten en nakomelingen den Graaf als Boudewijn het Hapken onderscheidden.

De eed die hij te Winendale zwoer, hield Boudewijn ongeschonden. Ieder onderdaan mogt hem naderen, arm of rijk, edel of onedel. Bleek eene klagt gegrond, wee den schuldige! Noch geboorte, noch aanzien kon hem redden. Onverbiddelijk paste de Graaf de straf toe op elke euveldaad. Was een edelman in de zaak betrokken, hij zelf zorgde voor zijne inhechtenisneming, zijn verhoor, en, bij gebleken schuld, voor zijne teregtstelling. De dusgenoemde roofburgen verdwenen: wie het vuistregt wilde doen herleven, kon verzekerd zijn, den Graaf voor zijn slot te zullen zien komen en het, het kostte wat het kostte, te laten neerwerpen.

Nog leven in de woningen van burgers en dorpers verschillende herinneringen aan het strenge regt, waardoor Graaf Boudewijn vrede en rust binnen de Vlaamsche landpalen handhaafde. Een daarvan verhaalt het einde van den Kastelein van Oostkamp. Deze had van een arme weduwe eene koe gekocht, doch de betaling voortdurend geweigerd. Op de klagten der arme, liet Boudewijn

[1] Zie de plaat op bladz. 476.

den schuldige voor zich komen. Met strengheid ondervroeg hij den trotschen edelman, en toen hieruit overtuigend bleek, dat de Oostkamper nooit het voornemen had gehad, om de weduwe het verschuldigde te voldoen, liet hij door zijne trawanten den adellijken misdadiger binnen het huis eens verwers voeren en daar in een grooten ketel met ziedend vocht versmoren. [1]

Het gevolg dezer gestrengheid bragt het Land tot bloei. De bijl of het hapken van Graaf Boudewijn was de ondergang der dieven, roovers, valsche munters en onregtvaardige ambtenaren, onder wien de Vlaamsche landen zoo lang gezucht hadden. Daarentegen was ieder onderdaan zeker dat wat hij regtmatig verwierf, zijn eigendom zou blijven, en daarom verhieven zich landbouw, nijverheid en koophandel tot eene voor als nog ongekende hoogte.

In 1119 ontbrandde een oorlog in Vlaanderen's nabuurschap. Koning Louis VI eischte van Koning Henry van Engeland manschap voor Normandie als een leen van Frankrijk. Deze eisch voerde tot een strijd waartoe het Fransche Hof ook Boudewijn VII opriep. Zonder dralen gaf de Vlaamsche Graaf aan die uitnoodiging gehoor: zijne deelneming bood hem de gelegenheid aan om den dood zijns vaders te wreken, even als terug te komen op het onregt, waaraan de Engelsche Koning zich schuldig maakte door het aan de Vlaamsche Graven beloofde jaargeld in te houden.

Aan het hoofd van 500 ruiters rigtte hij zich naar Rouen, waar Koning Henry op dat oogenblik hof hield. Hij liet den Monarch tot een tweekamp uitnoodigen, en toen deze weigerde "met een zoo opgeblazen dwaas" binnen het krijt te treden, reed hij tot aan den voet der stadswallen. Eene der poorten genaderd, stiet hij zijne lans in de deur, ten teeken van zijne diepe verachting. Te zwak echter om eene stad als Rouen aan te tasten, wierp hij zich op de kleinere versterkte punten des Lands, waarvan hij er velen, tot de havenplaats Eu, overheerde. Een afgeschoten pijl die zijn hoofd trof, maakte aan dit oorlogsbedrijf een einde. Uit het gewoel der strijdenden gedragen, bleek het dat hij zwaar was gekwetst. Men plaatste hem in een draagbaar, waarmede hij naar

Robert van Jerusalem sneuvelt te Meaux.

[1] Zie de plaat op bladz. 477.

Vlaanderen terugkeerde. Te Rousselaere gekomen, werd zijn toestand door eene beroerte nog bedenkelijker. De zwakheid kreeg de overhand, en toen de beroerte zich herhaalde, overleed hij, den 11 Juny 1119, nog slechts zesentwintig jaren oud. Zijn lijk werd in de abdij van st. Bertin binnen st. Omer bijgezet.

HOOFDSTUK XIV.

KAREL I (de Goede).

Regt van Karel I op den Vlaamschen troon. — Gravin Clementia, de moeder van Boudewijn VII, poogt hem te dwarsboomen. — Graaf Godfried van Leuven verovert Oudenaarde. — Karel overwint zijne tegenstanders. — Hij weigert de kroon van Jerusalem en van het Duitsche-Rijk. — Zijnen onderdanen toont hij eene vaderlijke gezindheid. — Hij staat hen bij tegen de "korenbijters". — Eenige zamenzweerders ontrooven hem aan Land en volk. — De moordenaars vervolgd en gestraft.

(1119—1127).

Boudewijn VII had tot erfgenaam van zijne staten zijn neef Karel aangewezen, een zoon van den vermoorden Deenschen Koning Knud en van Adela, eene dochter van Robert de Fries en Geertruida van Holland uit den Huize Saksen. Die Deensche koningszoon, aan het Vlaamsche hof groot gebragt, was door Boudewijn te regt als een jongman van groote verdiensten beschouwd, want beminde de Vlaamsche Graaf regt en geregtigheid, Karel was hierin geheel zijn evenbeeld. Het volk lag hem na aan 't hart, en het volk wèl te doen, achtte hij de heerlijkste taak.

De aanbeveling van Boudewijn het Hapken was een voldoende spoorslag voor de meeste Vlamingen om Karel te huldigen. Doch verscheidenen zijner bloedverwanten betwistten "den Deen" de erfenis. Een der gevaarlijkste was Willem van Yperen (een bastaard van Filips, broeder van Robrecht van Jerusalem), omdat Boudewijn's moeder, Clementia van Bourgondië, dezen kandidaat ondersteunde. Maar ook Boudewijn IV van Henegouwen was een niet te versmaden tegenstander, daar hij de mannelijke lijn vertegenwoordigde der wettige nakomelingen van Boudewijn met den ijzeren arm.

Het gelukte Clementia, de beide voornaamste

De Kastelein van Oostkamp in een verwersketel geworpen.

kandidaten tot een strijd tegen Karel te vereenigen en hun de Graven en Heeren van Boulogne, st. Pol, Hesdin en Coucy als bondgenooten toe te voeren, ongeveer dezelfde magten, die Richilde tegen Robert de Fries had vereenigd. Het was op nieuw een strijd der Walen tegen de Vlamingen. Welhaast stond het gansche land in de wapenen, en, even als vaak in België plaats vond, de taal die men sprak, besliste aan welke zijde men zich schaarde. De Waalsche partij zwichtte. Karel, die zijne sporen in Palestina, aan de zijde van Robert II, had gewonnen en aan de zijde van Boudewijn VII in Normandie zich in menig gevecht had onderscheiden, werd door zijne oude strijdmakkers met zooveel kracht ondersteund, dat de bondgenooten — bij wien ook Godfried de Gebaarde, Graaf van Leuven, Clementia's tweede gade — zich schaarde, het onderspit dolven. Wel was het den Leuvenschen Graaf, die tevens de waardigheid van Hertog van Neder-Lotharingen bekleedde, gelukt om Oudenaarde in te nemen, terwijl Graaf Hugo van st. Pol in West-Vlaanderen de brandtoorts langs steden en dorpen zwaaide, doch zoodra zag Karel zich niet door zijne getrouwen te st. Omer omstuwd, of hij stuitte niet slechts Graaf Hugo in diens verwoestingen, maar joeg hem naar eigen erf terug, waar de stad st. Pol eerlang door de Vlamingen werd veroverd, in brand gestoken en ontmanteld. Walter van Hesdin moest zich aan Karel overgeven, Eustachius van Boulogne de wapens nederleggen, en de Kastelein Eustachius van Thérouanne zijn nieuw kasteel voor de Vlamingen ontsluiten. Clementia werd voor hare tegenwerking gestraft door het verlies van eenige domeinen, Dixmuiden, st. Winoxbergen, Aire en st. Venant, die haar als lijftogt waren afgestaan.

Zoo groote veroveringen van Graaf Karel deed het bondgenootschap uiteen spatten. Slechts Boudewijn van Henegouwen en Thomas de Coucy zagen niet van hunne pogingen af, om Karel de grafelijke kroon te ontrukken. Doch Clementia maakte vrede, waardoor zij althans een deel van haar lijftogt behield. Het gevolg was, dat geen enkel mededinger zich meer tegenover Karel stelde. Willem van Yperen gaf zijne eischen geheel op.

Zorgde Graaf Karel dat de uiterste wil zijns voorgangers werd geëerbiedigd, hij droeg niet minder zorg, dat de edele bedoelingen van Boudewijn het Hapken ten aanzien der handhaving van regt en geregtigheid werden vervuld. Geen verdrukte riep te vergeefs zijne tusschenkomst in, evenmin als een noodlijdende te vergeefs een beroep deed op 's Vorsten hart. Van alle ambtenaren aan 't hof was geen door Karel meer hooggeschat, dan zijn aalmoezenier Tammaert, die, hem in neigingen gelijk, zich alle moeite gaf om ongelukkigen op te sporen en de behulpzame hand tot hunne opbeuring te reiken.

Karel's voortreffelijke hoedanigheden vonden niet slechts in Vlaanderen bewonderaars, ook in verwijderde streken roemde men hem als het toonbeeld van een Vorst. De barons van 't Koningrijk Jerusalem boden hem de kroon van Godfried van Bouillon aan, en na het overlijden van Keizer Hendrik V — die den 23 Mei 1125 te Utrecht bezweek — vaardigden eenige Duitsche Vorsten den Aartsbisschop van Keulen en den Graaf van Namen af, om hem de roomsch-koninklijke kroon aan te bieden. Karel trachtte echter niet naar meer gezag: hij dankte beleefd voor de eer die men hem toedacht.

Heerlijk blonk Karel's liefdadigheid uit, toen ten gevolge van den langdurigen winter van 1125 op 1126 en den geringen groei in het daarop volgend voorjaar Vlaanderen met een hongersnood werd bedreigd. Hij verzuimde niets om zijnen lijdenden onderzaten te hulp te komen. Hij vaardigde het bevel uit, om alle honden te dooden, ten einde te meer spijs voor de menschen mogt bewaard blijven, beval dat het opgetaste graan in de pakhuizen binnen een bepaalden tijd zou verkocht worden en verbood zwaar bier te brouwen, om daardoor koren te sparen. Hij gaf zijn aalmoezenier last de uitdeelingen te verdubbelen, en reisde zelf het land rond, om door zijn voorbeeld de liefdadigheid der edelen en vermogenden op te wekken.

Zich geheel aan zoo edele pligten wijdende, moest hem het berigt grieven, dat drie hoog-geplaatste Vlamingen zijne verordeningen geheel miskenden, door rijke scheepsladingen granen, die zij elders hadden doen opkoopen, in pakhuizen binnen Brugge op te doen slaan en tegen ongehoorde prijzen af te zetten. Het waren Bertholf, Proost van st. Donaas te Brugge, Lambrecht Nappe en Bosschaert van Straten, allen edellieden van dezelfde afkomst en buitengemeen rijk, doch even hebzuchtig in weerwil van hunne zeldzame fortuin. Zij stamden namelijk af van den eigenhoorige Erembald, die door zijn meester Boldrand te vermoorden en met diens weduwe in den echt te treden, zich op de onregtvaardigste wijze de goederen der Kasteleins van Brugge had toegeëigend.

Het volk riep 's Graven tusschenkomst in tegenover de "korenbijters", zoo als het de adellijke speculanten noemde. De Graaf ontbood Proost Bertholf en zijne medestanders ten hove, om opheldering te geven. Deze zwoeren allen met een duren eed, dat zij naauwelijks koren genoeg voor hunne eigene gezinnen en onderhoorigen ontvangen hadden, en zoo zij een deel voor hooge prijzen verkochten, dit eene werkelijke opoffering voor hen was. Karel beval een grondig onderzoek, waarvan de uitslag was dat de nakomelingen van Erembald een valschen eed hadden gezworen. Te regt hierover vertoornd, liet de Graaf hunne uitgestrekte graanzolders ontsluiten, het koren aldaar aan de rijken tegen een billijken prijs verkoopen en aan de behoeftigen elk eene groote maat voor niet geven. Daarna liet hij de van Straten's voor zich komen, schopte met zijn voet een zak gelds naar hen toe en bood hun op deze

wijze, onder verdiende verwijten, den prijs hunner granen. Dit was den *parvenu's* al te na gekomen. Zij weigerden de aangeboden som en begaven zich, ziedende van toorn, naar hunne kasteelen. Het achtergebleven geld werd onder de noodlijdenden uitgedeeld.

De teleurgestelde "korenbijters" peinsden op wraak. De Graaf zelf werd voor als nog aan hunne aanslagen onttrokken, uithoofde hij eerlang naar Frankrijk afreisde, om Koning Louis VI tegen den Hertog van Aquitanië en Auvergne bijstand te bieden. Doch te Brugge was de aalmoezenier Tammaert achtergebleven, op wiens hoofd zij het allereerst hun gramschap wilden doen nederdalen. 's Graven vertrouwde bezat een kasteel in de gemeente st. Andries, ten westen der stad. Daarheen begaf zich Bosschaert met zijne volgelingen, rigtte er groote verwoestingen aan en benam er de dochter van Tammaert en haar gade het leven.

Doch naauw was Graaf Karel van zijn togt naar Frankrijk teruggekeerd, of hij besloot zooveel boosheid te straffen, waartoe hij zijn voornemen in eene vergadering, den 27 February 1127 te Yperen gehouden, nadrukkelijk te kennen gaf. Doch de van der Straten's schuwden geen misdrijf om hun val te voorkomen: zij bragten eene zamenzwering tot stand, waarvan de deelnemers elkander beloofden, "den Deen" uit den weg te ruimen.

Den 2 Maart (1127), den woensdag van de tweede week in de vasten, had Graaf Karel vroegtijdig zijne legerstede verlaten. Hij begon zijne dagtaak met eenige arme burgers van Brugge kleederen te schenken en begaf zich vervolgens naar de st. Donaaskerk, waar hij gewoon was de mis te hooren in eene hooggelegen kapel, boven het altaar van O. L. Vrouwe. Verscheidene armen waren er insgelijks, die 's Graven vertrek afwachtten, om in zijne milddadigheid te deelen. Doch niet allen die daar in gescheurde kleederen de handen vouwden en de lippen tot bidden schenen te bewegen, waren noodlijdenden. Zeven van hen waren moordenaars: Bosschaert en zes zijner trawanten. Eindelijk had de Graaf zijn gebed geëindigd, waarop een arm vrouwtje hem naderde en om eene liefdegave smeekte. Karel stak zijn hand in de tasch, doch nog had hij de vingeren daar niet uit, of Bosschaert zelf was hem genaderd en liet een bijl zoo geweldig op den Vorst nederdalen, dat de slag den regterarm van het ligchaam scheidde. Een tweede slag was nog noodlottiger. 's Graven hoofd werd er zoo door gekloofd, dat de hersens in het ronde spatten, en het bloed over het altaar stroomde. [1]

De schrik en verwarring die dit afschuwelijk verraad veroorzaakten, waren zoo groot, dat de burgerij verplet stond, en de van der Straten's daarvan gebruik konden maken om de woningen van 's Graven voornaamste raadsheeren binnen te dringen en allen die zij als tegenstanders kenden, van het leven te berooven. Eindelijk echter ontwaakte het volk uit zijne verdooving. Toen de raadsheer Gervaas van Praet met een aanzienlijke bende gewapende mannen Brugge binnenreed, om de schuldigen meester te worden, sloten de burgers zich eenparig bij hem aan. Te vergeefs moedigden de 300 ingeslotenen op den Burg elkander tot verzet aan: toen zij de maatregels ontwaarden, welke alle getrouwe Vlamingen tot hun verderf aanwendden, begon hun de moed te ontzinken. De een voor, de ander na poogde zich door de vlugt te redden. Sommigen werden, ofschoon wél vermomd, reeds binnen de muren van Brugge herkend en terstond aan de schim van den vermoorde opgeofferd. Te vergeefs poogden de opgeslotenen het volk tot bedaren te brengen, alles werd bijeengebragt om den Burg te bestormen, en, nadat de pogingen hiertoe den 18 Maart met kracht waren aangevangen, werd de sterkte den 20 April door de Bruggenaren en te hulp geschoten Vlamingen uit alle oorden des Lands, ingenomen. Op aanraden van den Franschen Koning, die op de tijding van 's Graven dood naar Brugge was gekomen, was men begonnen de grondsteenen van den burgtoren weg te breken, ten einde de achtentwintig nog achtergeblevenen met dit gevaarte te doen nederploffen. Geen kans ziende, om dien toeleg te verijdelen, gaven de misdadigers zich over. Hoe talrijk ook de aanhang was van Proost Bertholf en Bosschaert van Straten, ontkwamen slechts weinigen de geregte straf, welke op vreeselijke wijze werd uitgeoefend. Proost Bertholf zelf werd te Waten gevat door toedoen van Willem van Yperen, die zich, met het oog op den ontledigden vorstenzetel, van de verdenking poogde te zuiveren, dat hij mede naar 's Graven leven had gestaan. Men leidde den schuldige in het barre jaargetijde blootsvoets naar Yperen, onderwijl het zamengestroomde volk hem met steenen en slijk begroette. Wijl hij tot den geestelijken stand behoorde, besloten zijne regters hem niet met het zwaard te onthoofden, maar met twee koorden aan een galg op te hangen, één aan den hals en één aan de armen, hetgeen zijn doodstrijd zeker niet verminderde. Bosschaert van Straten, die naar Antwerpen poogde te ontkomen, werd daar herkend, waarop hij in de rigting van Lille (Rijssel) trachtte te ontsnappen. Te vergeefs: hij werd te Bondues, in het huis van zijnen oom Olivier, die niets met hem te doen wilde hebben, gevat en aan Willem van Yperen uitgeleverd. Naakt uitgekleed, werd hij drie dagen op de markt, aan een staak geketend, ten toongesteld en toen, nadat de beul hem op een rad had gelegd, met een houweel op alle gewrichten geslagen, tot allen gebroken waren. Vervolgens werd zijn ligchaam met honig bestreken en onder een naauw ijzeren traliewerk neergelegd, opdat de roofvogels hem niet te spoedig zouden verscheuren. Vreeselijke doodstrijd die bijna twee geheele dagen aanhield!

---

[1] Zie de plaat op bladz. 480.

HOOFDSTUK XV.

WILLEM (van Normandie).

Uit de talrijke mededingers naar de grafelijke waardigheid wordt Willem van Normandie gekozen. — De steden komen daardoor tot grooter' invloed. — Pogingen van Willem van Yperen en Arnold van Denemarken om Willem van Normandie den voet te ligten. — Inval van Boudewijn van Henegouwen. — Koning Louis VI in Vlaanderen. — Beleg en overgave van Yperen. — Willem van Yperen zoekt hulp in Engeland. — Gevecht ter plaatse van het tegenwoordige Damme. — Willem van Yperen tot vlugten genoodzaakt. — Keur aan st. Omer geschonken. — Vlaanderen geketend en in opstand. — Willem voor Lille (Rijssel) afgewezen. — De groote steden noodigen Graaf Dirk van den Elsass uit, zijne regten te doen gelden. — Dirk te Gent en Brugge gehuldigd. — Tusschenkomst des Konings van Frankrijk. — Dappere verdediging van Lille (Rijssel). — De burgeroorlog in vollen gang. — Slagen bij Arpoele en Oostkamp. — Beleg van Aalst, waar Willem sneuvelt.

(1127—1128).

Daar Karel de Goede geene kinderen had nagelaten, poogden, nog vóór de moordenaars hun straf hadden ontvangen, verscheidene bloedverwanten van 't Vlaamsche Huis hunne aanspraak op de erfenis te doen gelden. Behalve Willem van Yperen, den bastaard, meldden zich aan: Dirk van den Elsass, die door zijne moeder Geertruida van Graaf Robert afstamde; Arnold van Denemarken, wiens moeder eene zuster van den vermoorden Karel was geweest; Boudewijn IV van Henegouwen, die de oude regten van zijn Huis poogde te doen herleven; de Gravin-weduwe van Holland, Petronella, die Vlaanderen voor haar zoon Dirk VI poogde te erlangen [1]; Etienne, Graaf van Blois, die als erfgenaam van Mathilde, de gade van William den Veroveraar en dochter van Boudewijn V, eveneens tot deerfopvolging meende geregtigd te zijn; en eindelijk Willem van Normandie, de zoon van Robert Korteknie, die mede kon bogen een achterkleinzoon van Boudewijn van Rijssel te zijn.

Karel de Goede door Bosschaert van Straten vermoord.

[1] Vergelijk bladz. 182.

Koning Louis VI noodigde, als Leenheer, de mededingers naar de gravenkroon en 's Lands grooten uit om te Arras voor hem te verschijnen, ten einde "elk gelegenheid zou vinden om zijne aanspraken te doen gelden." Hij zelf had reeds zijne keuze gevestigd. Steeds in oorlog met den magtigen Henry I van Engeland, eischte zijn belang in Vlaanderen, het bewind aan een Vorst te verzekeren, die niet minder dan hij tegen de Engelschen gekant, Frankrijk in den voortdurenden strijd ter zijde zou staan. Zulk een medestander kon hij in Willem, den zoon van Robert Korteknie, verwachten, die met hem verzwagerd, aan Koning Henry verweet, hem het Hertogdom Normandie te hebben onthouden.

De landdag te Arras (Atrecht), gehouden op een tijdstip, dat de Brugsche burg nog door den aanhang van Proost Bertolf en Bosschaert van Straten tegen Karel's trouwe barons en de burgerij werd verdedigd, stemde onder den indruk, door zien waren gestegen. Immers zij durfden de verklaring afleggen, "geen Graaf te zullen erkennen, die niet in staat zou zijn, de domeinen zijns voorgangers naar behooren te besturen en zijne regten nadrukkelijk tegen 's Lands vijanden te handhaven; of die achterblijven zou om de armen en ouderloozen als een vader te ondersteunen, en in de vreeze Gods, alles aan te wenden wat de welvaart der landzaten kon bevorderen."

Had Graaf Willem het voldoen aan deze billijke eischen op den voorgrond gesteld, hij ware waarschijnlijk even zoo bemind geworden als de ongelukkige Karel, wiens sterfdag door het volk als een dag van boete werd beschouwd en gevierd. Doch Graaf Willem toonde zich hoogmoedig en laatdunkend. Hij vervreemdde de trouwste onderzaten van zijn persoon, door tegenover den ontluikenden vrijheidszin de magt der dwingelandij te stellen.

Van zijn mededingers naar de grafelijke waardigheid waren geen minder gezind om goedschiks van hunne regten af te zien dan Willem van Ype-

Willem de Normandiër sneuvelt voor de wallen van Aalst.

het verraad voortgebragt, de verzamelden tot 's Konings wenschen. De Vlaamsche grooten erkenden Willem van Normandie als hun Graaf en waren den Monarch behulpzaam die keuze bij de gemeenten goedkeuring te verschaffen. Louis streelde de burgerijen door het vooruitzigt, dat de nieuwe Graaf de lasten op den doorvoer en het woonregt zou verminderen of afschaffen en vond daardoor den gewenschten bijval. Toen hij met Willem van Normandie naar Brugge kwam, scheen de menigte in 's Konings keuze te berusten.

Evenwel niet alle steden waren met de verheffing van Willem van Normandie ingenomen. Vooral te st. Omer en Aardenburg maakten de burgerijen tegenbedenkingen. Intusschen ook deze tegenstand werd overwonnen, en de gekozene op alle plaatsen waar dit gebruikelijk was, gehuldigd. De geheele geschiedenis van Willem's verheffing levert het bewijs, dat de burgerijen van Vlaanderen reeds te dien tijde tot een groote mate van aanren, Arnold van Denemarken en Boudewijn van Henegouwen. Alle drie schoten het harnas aan, wierven bondgenooten en maakten zich van eenige versterkte punten meester. Willem van Yperen, die ook nu bij Clementia van Bourgondië ondersteuning vond, verzekerde zich van het bezit van Yperen, Aire, st. Venant, st. Winoxbergen, Belle (of Bailleul) en Veurne, welke steden hij allen tegen een overval liet versterken. Arnold van Denemarken maakte zich op zijne beurt van st. Omer meester, en Boudewijn IV van Henegouwen voerde zijne krijgsbenden naar het hart van Vlaanderen, waar hij Oudenaarde won.

Koning Louis, overtuigd dat zou zijn beschermeling zich in Vlaanderen handhaven, krachtdadige hulp werd vereischt, zond eene aanzienlijke krijgsmagt naar het Graafschap. Na het beleg voor st. Omer geslagen en deze stad veroverd te hebben, rustte de Koning niet tot Arnold van Denemarken, ten behoeve van Graaf Willem, van zijne regten had

afstand gedaan. De overwonnene liet zich vinden: tegen eene belangrijke geldelijke schadeloosstelling zwoer hij Willem van Normandie niet langer in den weg te zullen staan.

Thans kwam de beurt aan bastaard Willem, om de vereenigde legers van Louis van Frankrijk en Willem van Normandie het hoofd te bieden. Hij verdedigde het reeds zoo aanzienlijke Yperen met heldenmoed, doch terwijl hij aan de eene zijde de aanvallers afsloeg, opende verraad de poort die naar Meessen voerde, aan den Heer van Roubaix en zijne volgelingen. In digte drommen werden deze door hunne krijgsmakkers gevolgd, de Franschen, die, bij hun haat tegen de Vlamingen, alle huizen plunderden en daarna de stad aan de vlammen ten prooi gaven. Heer Willem poogde door de vlugt de slagting te ontkomen, doch door Daniël van Dendermonde gevangen genomen, werd hij eerst naar Meessen en van daar naar Lille gevoerd, waar de Normandiër hem liet kerkeren en sterk bewaken. Toen Willem van Yperen echter, nadat ook Aire en de andere hem toegevallen steden zich hadden overgegeven, den eed afleide, om zich aan Graaf Willem te onderwerpen, erlangde hij zijne vrijheid weder. Overeenkomstig de bepalingen bij dien eed, bekwam hij ook het Burggraafschap van Yperen weder, benevens de Heerlijkheid Loo, die hij door zijn huwelijk met eene nicht van Gravin Clementia had verworven.

Boudewijn van Henegouwen kwam niet veel verder dan Oudenaarde, daar zijne overwinningen met het bezetten van Ninove een einde namen. Een aanval der Gentenaars op Oudenaarde sloeg hij af, doch toen Koning Louis zich voor deze stad vertoonde, voelde hij zich niet sterk genoeg, om de Franschen en Vlamingen tegen te houden. Afgeslagen maar niet ontmoedigd, keerde hij naar zijn Graafschap terug, om er den loop der gebeurtenissen af te wachten.

Daar Dirk van den Elsass en de andere mededingers naar de grafelijke kroon het voorbeeld van Arnold van Denemarken, Willem van Yperen en den Henegouwschen Graaf niet gevolgd waren, om aan de wapenen de beslissing over te laten, was Willem na het aftrekken der Henegouwers onbestreden meester van de Vlaamsche gewesten. Doch naauwelijks hadden de Fransche hulpbenden Vlaanderen ontruimd, of Graaf Willem moest tegen den vermetelste zijner tegenstanders op nieuw het zwaard aangorden. Willem van Yperen was namelijk kort na zijne verzoening met Willem van Normandie naar Engeland overgestoken om bij Koning Henry I op ondersteuning aan te dringen. De Engelsche Monarch zag zeer wel in van hoeveel belang het voor hem was om in den Vlaamschen Graaf een bondgenoot te bezitten. Daarom ontving hij dit aanzoek niet zonder belangstelling en liet, om er gevolg aan te geven, eene vloot uitrusten, die eerlang naar Lammensvliet (het tegenwoordige Sluis in Zeeuwsch-Vlaanderen) den steven wendde.

Zoodra de landing der Engelschen Graaf Willem werd geboodschapt, verliet hij Brugge, ten einde den vijand af te keeren. Doch ter hoogte van het tegenwoordige Damme gekomen, werd hij zoo wèl door zijne tegenstanders ontvangen, dat hij als vlugteling het slagveld moest verlaten.

Willem van Yperen zag nu den weg naar het hart van Vlaanderen voor zich open staan. Doch meer op eigen grootheid dan de welvaart zijner landgenooten bedacht, verhinderde hij niet, dat zijne krijgsbenden het gansche platteland plunderden en verwoestten. Wie in zijne gevoelens voor Heer Willem weifelde, werd daardoor bewogen hem voor een even groot vijand des Lands aan te zien als den Henegouwer. De Vlamingen vielen hem dus niet toe, en toen Koning Louis op nieuw hulptroepen naar Vlaanderen zond (12,000 voetgangers en 7000 ruiters), zag de Burggraaf van Yperen zich verpligt, na eenige gevechten, zijn vaderland te ontwijken en in Engeland eene schuilplaats te zoeken. Hij slaagde daarin boven verwachting, want Koning Henry schonk hem, als leengoed, het Graafschap Kent.

Koning Louis VI die, even als Boudewijn het Hapken en Karel de Goede, de gemeenten tegenover de edelen beschermde, ried Willem van Normandie aan om hierin zijnen voorgangers in Vlaanderen niets toe te geven. Op dezen raad verleende de Graaf der stad st. Omer, den 14 April 1127, eene keur, waarbij hare burgerij soortgelijke vrijheden ontving als Brugge, Gent en andere Vlaamsche steden reeds bezaten. Geen ingezeten, zoo werd daarbij bepaald, behoefde 's Graven banier te volgen, dan wanneer vijandelijke benden het grondgebied van Vlaanderen overschreden, terwijl het beheer door zelfgekozen schepenen zou gevoerd worden. Ook aan Thielt, in de kasselrije van Kortrijk, werd door Willem zoodanige magtbrief geschonken.

Maar de Normandische Vorst vond in de rol van vrijheidminnend Graaf geen behagen. Deze was geheel in strijd met zijne feodale neigingen, die hem het volk enkel als onderzaten liet beschouwen. Zijn bewind ontaardde eerlang in eene volkomen dwingelandij. Nieuwe belastingen werden geëischt, drukkende wetten uitgevaardigd en den edelen vrij spel gelaten tegenover hunne eigenhoorigen. De godsdienstige vooroordeelen des volks werden opgewekt door het terugroepen der Joden, die door Karel de Goede uit Vlaanderen waren verbannen; even als de fierheid des volks werd gekwetst door het ontbieden van Normandische krijgslieden.

Eene algemeene ontevredenheid vervulde de gemoederen. Eindelijk brak het onweder los. In Augustus 1127 raakte de burgerij van Lille in opstand, omdat de Graaf een dienstman dier stad door zijn Normandische soldaten had willen laten vatten. Willem begaf er zich heen, doch vond de poorten gesloten. Te vergeefs dreigde hij met zijne ongenade: de opstandelingen lieten hem weten, dat zij zijn juk niet langer wilden dragen. Den 3 February 1128 volgde de burgerij

van st. Omer het voorbeeld van die te Lille. Zij beschuldigde den Vorst van partijdigheid ten gunste van hun Kastelein en van schending der ontvangen regten. Zelfs de edelen wien hij aan het volk voortrok, verklaarden zich tegen hem. Twee der magtigste leenmannen van 't Keizerlijk Vlaanderen, Daniël van Dendermonde en Iwan van Aalst, vuurden de Gentenaren aan om zich tegen hun Burgvoogd te verzetten, die de schreeuwendste onregtvaardigheden had bedreven. De Gentsche Kastelein begaf zich naar den Graaf, met de uitnoodiging om hem naar de in gisting verkeerende stad te volgen. Graaf Willem dacht met de oproerlingen spoedig gereed te zullen komen. Maar de Heeren van Dendermonde en Aalst plaatsten zich aan 't hoofd der burgerij en somden den Graaf al de grieven op tegen zijn bestuur. "Ga met uw hof naar Yperen," sprak Iwan, "en laat daar, in het midden van uw Graafschap, 's Lands Baronnen, onze gelijken, zich vergaderen, met de voornaamste geestelijken en de vroedste burgers, om den staat van zaken te overwegen. Laat allen in vrede bijeenkomen, zonder wapens aan te gorden, zonder argelist en kwade voornemens. Laat hen uitspraak doen."

Graaf Willem scheen toe te geven. Doch hij peinsde hoe hij met een enkelen slag aan al die tegenstribbelingen een einde kon maken. Hij riep de grooten en aanzienlijken te Yperen bijeen, maar liet tevens een goed deel zijner krijgsbenden binnen deze stad zamenkomen. Nog waren Iwan en Daniël niet tot Rousselaere genaderd, of zij vernamen de maatregelen die de Graaf genomen had. Beiden, verontwaardigd over de schennis eener dure belofte, lieten Graaf Willem de verklaring toekomen, dat zij bij zoo schreeuwend onregt, hem de gehoorzaamheid opzeiden, die zij hem volgens hunnen eed tot nog toe betoond hadden. Zij wilden geen deel hebben aan zijne dwingelandij.

Talrijke edelen, geestelijken en kasteleins volgden hun voorbeeld. Geheel Vlaanderen raakte in opstand.

Op voorstel van Daniël van Dendermonde, besloten de ontevredenen onmiddellijk Dirk van den Elsass de grafelijke kroon aan te bieden. Zij noodigden hem tot hen te komen, en Dirk toonde terstond, dat het niet gebrek aan moed was geweest, toen hij na Louis' uitspraak te Arras het zwaard in de schede had gelaten, om daardoor zijne regten op de nalatenschap van Karel de Goede te doen gelden. Door niet meer dan drie ridders vergezeld, naderde hij de Vlaamsche grenzen. Maar eenmaal in 't Graafschap zijnde, werd zijn gevolg door de burgers, die naar zijn komst reikhalsden, duizendvoudig vergroot.

Den 11 Maart 1128 bereikte Graaf Dirk de wallen van Gent, waarbinnen men hem met de grootste vreugde ontving en als Graaf van Vlaanderen verwelkomde. Vijftien dagen later (26 Maart) deed hij zijne intrede te Brugge, waar men hem met niet minder gejuich begroette. Alles maakte er zich gereed tot eene groote plegtigheid, die den 30 Maart op de Vrijdagmarkt werd gevierd: het huldigen van den zoon van Geertruida van Vlaanderen als Graaf des Lands.

Den 9 April ontving Dirk afgevaardigden uit Yperen die hem de gezindheid hunner medeburgers kwamen aankondigen om, op het voetspoor van Gent en Brugge, het juk des Normandiërs af te schudden. Zij verzochten hem te dien einde, zich voor de wallen van Yperen te begeven, als wanneer de burgerij zijn binnenkomen zou mogelijk maken. Naar aanleiding van deze afspraak kwam ook de derde Vlaamsche stad de zamenspanning tegen Willem van Normandie versterken.

Willem, door schier al zijne onderdanen verlaten, vond nergens steun meer dan bij den Koning van Frankrijk, die de Vlaamsche grooten uitnoodigde om den 15 April te Arras zamen te komen. Louis VI stelde voor, dat acht afgevaardigden van elke stad en elke kasselrije zich te bepaalder tijd aldaar zouden vereenigen en ten overstaan zijner gemagtigden hunne grieven tegen Graaf Willem uiteenzetten. Doch niemand verscheen. De Brugsche magistraat liet zelfs den Franschen Koning weten, dat hij zich van den eed aan hem en den door hem begunstigden kandidaat ontslagen rekende, omdat beiden hunne geloften hadden geschonden, de Koning door tegen zijn woord van den Normandiër duizend marken te heffen, de Graaf door zijne beloften omtrent de tollen en het woonregt te herroepen en de vrije mannen van Vlaanderen als slaven te behandelen.

Een hevige worsteling volgde nu tusschen de Vlamingen en de Fransche hulpbenden, die Willem van Normandie poogden te handhaven. De verworpen Vorst belegerde vruchteloos verschillende steden die den nieuwen Graaf ontvangen hadden. Even vergeefs zocht hij hulp door de tusschenkomst der Kerk. Immers de Bisschop van Doornik sprak, op zijn verzoek, den ban uit over allen die zich tegen 's Konings beschermeling aankantten, even als de Bisschop van Arras den ban slingerde naar het hoofd van Dirk van den Elsass, maar de Vlamingen bleven den Vorst dien zij de voorkeur gaven, trouw, en toen Louis VI den Graaf gebood om zich naar zijn leen in den Elsass te begeven, beantwoordde deze dien eisch door zich des te ijveriger tot den strijd toe te rusten. Eindelijk kwam de Koning zelf naar Vlaanderen om aan de krijgsverrigtingen meer klem bij te zetten. Door Willem van Normandie vergezeld, sloeg hij zich voor Lille neder. Vruchteloos evenwel waren al zijne aanvallen, daar de moedige Dirk zelf de verdediging bestuurde en van wijken noch onderhandelen wilde weten. Onverwacht zag Louis VI zich tot den terugtogt genoodzaakt. Den zesden dag van het beleg werd het gerucht door het Fransche kamp verspreid, dat de Engelschen tot Epernay, aan de Marne, waren voortgerukt. Dat klonk te ernstig, om veel tijd voor Lille te verspillen. Nog eer de avond viel, waren de toebereidselen in vollen gang om op te breken.

Na 's Konings vertrek verliet ook Dirk van den Elsass het kamp voor Lille, ten einde zijn mededinger na te zetten, welke met zijne krijgsbenden in

eene noordelijke rigting was afgetrokken. Twee veldslagen werden geleverd, de een bij Arpoele, in de nabuurschap van Thielt, de tweede bij Oostkamp. In beiden bleef het voordeel echter op de zijde van den Normandiër. Niet in staat, een derden slag te wagen, sloot Dirk zich binnen Aalst op, welke stad zijn tegenstander omsingelde. De belegerden zagen welhaast hunne vijanden toenemen, want naast Willem's banieren kwamen ook de vaandels van vierhonderd ruiters, door den Hertog van Lotharingen tot hulp zijns bondgenoots gekoudvuur deelde zich aan de wonde mede, en vijf dagen later was Graaf Willem een lijk (1 Augustus 1128). [1]

De edelen die tot nog toe zijn aanhang hadden uitgemaakt, voerden zijn stoffelijk overschot naar de abdij van st. Bertin, waar zij het aan de groeve toebetrouwden.

HOOFDSTUK XVI.

DIRK (van den Elsass).

Dirk wordt in het einde door allen als Graaf erkend. —

Kamp van Kruisvaarders in het Oosten.

zonden. Doch noch Graaf Dirk noch de poorters gaven den moed verloren.

Willem liet niet na, de belegerden tot de overgave aan te sporen. Hij reed tot onder de muren en hield hun voor, hem weder als Heer aan te nemen. Hij beloofde hun genade en verklaarde dat hij niemands leven begeerde, dan alleen dat van zijn mededinger. Men gaf hem geen antwoord, maar een boogschutter, voor wiens geoefende hand de Graaf te digt was genaderd, leide aan en trof met zijn pijl den vermetele in den regterschouder. Het

Hij zorgt voor het handhaven der wetten en breidt de voorregten der steden uit. — Willem van Yperen neemt Sluis in. — Graaf Dirk helpt zijn schoonvader, Koning Fulco van Jerusalem, tegen de Saracenen. — Hij slaat een aanval der Henegouwers en hunne Engelsche bondgenooten af. — Tweede togt van Graaf Dirk naar het Heilige Land. — Graaf Dirk schenkt eene "druppel van het bloed van Christus" aan de burgkapel te Brugge. — Oorlogsbedrijven tegen de Henegouwers. — Eene

[1] Zie de plaat op bladz. 481.

gelukkige oplossing der veeten. — Willem van Yperen beweldadigd. — Dirk's beide zonen treden in den echt. — Derde togt van Graaf Dirk naar het Heilige Land. — Oorlog tegen Holland. — Nieuwpoort en Grevelingen onder de steden opgenomen. — Vierde togt van Graaf Dirk naar het Oosten. — De oorlog tegen Holland voortgezet. — Graaf Floris III in Vlaamsche krijgsgevangenschap. — Graaf Dirk gaat in het klooster te Waten. — Zijn zoon Filips sluit vrede met Holland's Graaf. — Dood van Graaf Dirk.

(1128–1169).

Koning Louis VI zag, na Graaf Willem's dood niet alleen af van het voortzetten der openbare vijandelijkheden tegen Dirk van den Elsass, maar erkende zelfs, na eenigen tijd, diens heerschappij over Vlaanderen.

Graaf Dirk gaf zich alle moeite om de tweedragt te stillen, die door het vermoorden van Karel de Goede onder de Vlaamsche edelen was ontstaan. Hij zond eene verklaring in 't licht, waarbij allen die uithoofde van dezen moord de vlugt hadden genomen, omdat ze van medepligtigheid verdacht waren, vrij en ongehinderd konden terugkeeren, indien zij door bewijzen staafden, onschuldig aan het misdrijf te zijn. Door zeer velen werd van deze vergunning gebruik gemaakt, onder anderen door Lambert, Kastelein van Aardenburg, die zijne onschuld boven bedenking stelde, door "gloeijende ijzers aan te raken". De edelen verbond Graaf Dirk aan zich door hun nieuwe waardigheden te verleenen, de burgerijen door haar nieuwe voorregten te schenken, de lagere standen door den landvrede stipt te handhaven.

Eenige jaren van toenemende welvaart waren verloopen, toen Willem van Yperen, in of omstreeks 1134, nogmaals eene poging waagde om de Vlaamsche kroon te winnen. Met eene vloot uit Engeland overgekomen, landde hij bij Sluis, welke stad hij tot een brandpunt van verwoestende togten in het Noorden van Vlaanderen maakte. Graaf Dirk draalde niet om de noodige maatregelen tegenover dien onverwachten aanval te treffen. Hij sloot de oproerlingen zoo naauw in, dat zij niet dan allergebrekkigst van het noodige werden voorzien, zoodat de voormalige Burggraaf van Yperen welhaast gedwongen was, om zich bij verdrag over te geven en andermaal van zijne regten op 't

Grafelijk Hof in de 12de eeuw.

Graafschap afstand te doen. Om zeker te zijn, dat Willem niet nogmaals een aanslag tegen zijne heerschappij zou ondernemen, bezegelde Graaf Dirk niet eer het verdrag, vóór het zoontje zijns tegenstanders, een driejarig knaapje, als gijzelaar aan hem was uitgeleverd.

Graaf Dirk, door het overlijden zijner gade Swanehilde weduwnaar geworden, ging in 1134 een tweede huwelijk aan met Sibilla, de dochter van Koning Fulco van Jerusalem. Ten gevolge van dien echt werd hij in 1137 uitgenoodigd, om zijn schoonvader te hulp te komen, die door de Saracenen zoo geweldig werd bedreigd, dat hij voor troon en leven moest vreezen. Graaf Dirk liet zich niet lang noodigen, maar na de noodige beschikkingen op het regentschap gemaakt te hebben — dat hij aan zijne gade opdroeg — vertrok hij tegen de lente van 1138 naar het Heilige-Land, waar hij zoowel aan den Jordaan als aan de Middellandsche Zee zijne wapenen zegevierend tegen de Muzelmannen verhief [1]. Maar mogt de overwinning ook zijne pogingen kroonen, hij verlangde naar zijn Vaderland weder te keeren, toen hij vernam dat Boudewijn de Bouwer, Graaf van Henegouwen, vijandelijkheden tegen Vlaanderen in het schild voerde.

Bij zijne terugkomst in Vlaanderen werd Graaf Dirk door de burgerijen plegtig verwelkomd, en schoon de Graaf van Henegouwen onderstand van den Engelschen Koning en van Hugo van st. Pol had ontvangen, gelukte het den Vlaamschen Graaf om den oorlog op 's Lands ooster grenzen ontstoken, spoedig te dempen. Hij won zelfs de stad st. Venant terug, die eenigen tijd van Vlaanderen was afgescheurd geweest.

De treurige berigten die in 1147 uit Jerusalem naar het Westen kwamen, deden Graaf Dirk ten tweede male de wapens tegen de "Ongeloovigen" opvatten. Was het Jerusalemsche Koningrijk onder Fulco hevig bedreigd geweest, tijdens de minderjarigheid van Koning Boudewijn III namen de gevaren ontzettend toe, even als de verdeeldheid onder de Jerusalemsche ridderschap. Sultan Emad-Eddin-Zenghi veroverde de stad Edessa op de Christenen (1144), en toen deze vesting ten gevolge van het vermoorden des Saraceenschen Heerschers door een zijner slaven weder in de handen der Christenen viel, bereidde Sultan Noer-Eddin haar een nog treuriger lot: zij werd geheel verwoest.

De beroemde leeraar Bernard, van Clairvaux, predikte met het vuur der geestdrift een nieuwen kruistogt. In Frankrijk, België en Duitschland, overal waar hij kwam, ontvonkte hij de gemoederen. Toen hij in de Domkerk te Spiers op den kansel voor Keizer Koenraad de weldaden schetste die deze Monarch van God had ontvangen en de rekenschap die hij eens van zijne daden zou moeten geven, riep de Vorst, terwijl tranen hem langs de wangen biggelden: "Ja, ik erken de groote weldaden die God mij bewezen heeft en wil niet langer ondankbaar zijn. Ik ben bereid Hem tegen de Ongeloovigen te dienen, daar Hij mij zelf daartoe vermaant". Ook Graaf Dirk was door den prediker voor de groote onderneming gewonnen.

Terwijl vele Duitsche Vorsten Keizer Koenraad naar het Oosten vergezelden, sloot Graaf Dirk zich, nevens Hertog Godfried van Brabant, bij het leger aan, door Koning Louis VII van Frankrijk bijeengebragt. Maar hoe aanzienlijk de Westersche Christenheid bij dezen kruistogt was vertegenwoordigd, de onderneming liep allerongelukkigst af. Verdeeldheid verlamde de krachten, en de laaghartige berekeningen der Grieken deden duizenden als een prooi van verraad sneuvelen. Vruchteloos was de aanval der Christenen op Damascus: het verraad was zoo groot, dat velen zich niet ontzagen, om goud van de Muzelmannen aan te nemen, ten einde de opheffing van het beleg te bewerken. Verontwaardigd en ontmoedigd keerden zoowel de Duitsche Keizer en de Fransche Koning als Graaf Dirk van Vlaanderen naar Europa terug (1149).

Had Graaf Robert II van zijnen kruistogt een arm van st. Gregorius medegebragt, Graaf Dirk wenschte ook een reliek uit het Heilige Land mede te voeren. De patriarch van Jerusalem schonk hem, overeenkomstig dien wensch, een kristallen fleschje met een rood vocht. Dit bevatte, verzekerde de Prelaat, eenige druppelen bloeds die Jozef van Arimathea en Nikodemus hadden opgevangen, toen zij Christus een sponsje met edik toereikten, terwijl Hij aan het kruis Zijn heilige loopbaan voleinde. Graaf Dirk schonk de reliek aan de st. Basiliuskapel binnen den Brugschen Burg, waar zij meer dan zeven eeuwen door de "Geloovigen" als een der grootste heiligdommen is vereerd

Graaf Dirk vond bij zijne terugkomst in Vlaanderen zijne onderzaten onder de wapenen. De Henegouwers waren andermaal tegen Vlaanderen opgerukt, nadat Graaf Boudewijn ten gevolge van een verbond met den Bisschop van Luik en den Graaf van Namen, zijne krijgsmagt belangrijk had versterkt. Met alle kracht poogde Graaf Dirk aan de verwoestingen des vijands paal en perk te stellen. Doch het duurde tot 1150 eer hij Boudewijn IV en zijne bondgenooten in een beslissenden slag tusschen Douai en Bouchain geheel versloeg. Gelukkig kwam nu een vrede tot stand, die hoop gaf op duurzaamheid. Partijen hadden dien te danken aan de tusschenkomst van den Reimschen Aartsbisschop. Deze bewerkte dat beide mededingers een verdrag bezegelden, waarbij werd bepaald, dat, Boudewijn, de erfgenaam van Henegouwen, in het huwelijk zou treden met Margaretha, dochter van Graaf Dirk, zoodra beiden tot de jaren van huwbaarheid zouden gekomen zijn. Deze stamverbindtenis die aan een langdurigen strijd een einde maakte, voerde in het vervolg van tijd tot de vereeniging van de beide Graafschappen onder één Vorst. Vrolijke liederen weergalmden, zoowel aan 't hof [1]

[1] Zie de afbeelding van een kamp der Kruisvaarders in het Oosten op bladz. 484.

[1] Zie de plaat op bladz. 485.

als in de hutten. De vrede bezielde allen met een nieuw leven.

Dirk gaf in 1154 een blijk van grootmoedigheid, dat hem zeer vereerde. In Engeland was Henry II aan de regering gekomen, die, wars van de vele vreemdelingen wien zijn grootvader en vader in het Rijk hadden opgenomen, de buitenlanders noopte om het Land te verlaten. Onder hen bevond zich Heer Willem van Yperen, dezelfde die zoo herhaalde malen tegen Graaf Dirk had zaamgespannen. Hij was stekeblind en afgeleefd van ouderdom. Graaf Dirk vergunde niet slechts, dat deze verbitterde tegenstander zich in Vlaanderen nederzette, maar toen Willem het besluit nam, de laatste dagen zijns levens als kanunnik in de abdij te Loo bij Dixmuiden door te brengen, beschonk hij deze abdij, even als vele anderen, met belangrijke bezittingen.

Sedert 's Graven oudste zoon, Boudewijn, in 1150 was overleden, had Dirk zijn tweeden zoon, Filips, als vermoedelijk troonopvolger aangenomen. Deze, een jongman van groote verwachtingen, trad ten jare 1156 in den echt met Elisabeth (of Isabella), zuster en erfgename van Graaf Raoul van Vermandois, een huwelijk dat veel toebragt om zijn aanzien te vergrooten.

Minder aangenaam was voor Graaf Dirk de verbindtenis door zijn zoon Mattheus met Marie van Boulogne aangegaan. Deze Jonkvrouwe was de eenige dochter en erfgename van Graaf Guillaume, doch, daar zij den geestelijken stand had verkozen en als abdis te Montreuil was ingezegend, niet geregtigd om een huwelijk aan te gaan. Mattheus maakte zich met geweld van haar meester, liet de echtverbindtenis door een priester inzegenen en stelde zich in het bezit van 't Graafschap Boulogne. Duizenden waren verontwaardigd over die daad. Graaf Dirk en Jonker Filips ontnamen hem de goederen die hem waren toebedeeld, onder anderen het kasteel van Lens, terwijl Samson, Aartsbisschop van Reims, den banvloek over den schuldige uitsprak. Maar ook in 12de eeuw was de Kerk niet altoos bij magte hare vonnissen te doen voltrekken. Mattheus bleef aan de zijde zijner Marie en verwekte bij haar eene dochter, Ida, die later eene plaats op Frankrijk's troon verwierf.

Intusschen was bij Graaf Dirk andermaal het verlangen ontwaakt, om het Heilige-Land tegen zijne belagers te bestrijden. Na in 1157 het regentschap aan zijn zoon Filips toevertrouwd te hebben, begaf hij zich, door zijne gade en vele edelen vergezeld, ten derde male naar Palestina, waar hij onder anderen Cesarea hielp herwinnen.

Filips had naauwelijks het regentschap aanvaard, of hij wapende zich tegen Graaf Floris III, die te Geervliet een tol had gevestigd, waar alle schepen die door de Bornisse stevenden, aan de Hollandsche schatkist moesten offeren [1]. Te vergeefs hadden de Vlamingen die handeling als onwettig aangeduid. Graaf Floris was op zijn stuk blijven staan, omdat door de Bornisse op te varen, de Vlaamsche schepen den tol te Dordrecht konden ontkomen. Toen geen van beide partijen wilde toegeven, was de oorlog onvermijdelijk. De Hollanders werden uit het Land van Waas gedrongen, en Hendrik van Beveren, hun magtigste steun in die oorden, gedwongen, het erf zijner voorouders te ontruimen.

Reeds in 1160 was Graaf Dirk uit Palestina teruggekeerd, maar na een korte rust, verlangde hij ten vierde male naar Jerusalem te vertrekken. Ten teeken echter, dat hij zijne Vlaamsche onderzaten gaarne aan zich verbond, schonk hij, alvorens dien vierden togt te aanvaarden het dorp Zandhove stedelijke regten, waardoor die plaats sedert den naam van Nieuwpoort verkreeg. Bij deze keur stond hij der stede eene eigene vierschaar of stadsgeregtshof toe, die door schepenen gevormd, alle burgerlijke gedingen, zonder tusschenkomst van eenige andere overheid, zou beslechten (1163). Ook Grevelingen werd door hem onder de steden opgenomen.

Dirk's vierde togt naar Jerusalem was de kortste in duur: de Vorst keerde reeds in 1164 naar Europa weder. Ofschoon den titel van Graaf behoudende, nam hij sedert weinig aandeel meer aan de openbare zaken, vooral niet sints zijne gade Sibilla, die te Jerusalem was achtergebleven, te midden van hare liefdadige werken — zij hielp in het st. Lazarushospitaal de zieken verplegen — den laatsten adem uitblies.

Inmiddels was de oorlog tegen Holland voortgezet. Doch ofschoon met de Henegouwsche en Geldersche Vorsten verbonden, was Floris niet gelukkig. In 1165 werd hij met 400 zijner edelen gevangen genomen en in zegepraal naar Brugge gevoerd, waar hem de proostdij van st. Donaas ten verblijve werd aangewezen. Lang wachtte hij vruchteloos op de hulp zijner bondgenooten: toen hij alle hoop op eene gunstige tusschenkomst verloor, bezegelde hij in February 1168 een vredesverdrag, waarbij hij beloofde de voordeelen die Zeeland-Bewesten-Schelde opleverde, met de Graven van Vlaanderen te deelen, en de Vlaamsche kooplieden verschillende voorregten binnen zijne Landen in te ruimen. De tol te Geervliet werd te hunnen behoeve opgeheven.

Graaf Dirk, die zich in het klooster te Waten had teruggetrokken, stierf kalm en welgemoed den 17 January 1169.

HOOFDSTUK XVII.

FILIPS I (van den Elsass).

Gunstige omstandigheden waarin Filips I het bewind over Vlaanderen aanvaardt. — Huwelijk zijner zuster met Boudewijn, erfgenaam van Henegouwen. — Oorlog tegen Henry II van Engeland. — Gaultier des Fontaines aan 's Graven jaloezie opgeofferd. — Filips' togt naar

[1] Vergelijk bladz. 186.

't Heilige Land. — Wapenlegende — Verdrag met Keulen. — Keur aan Gent geschonken. — Krooning van Philippe Auguste te Reims. — Filips als Graaf van Vermandois erkend. — Huwelijk van Philippe Auguste van Frankrijk met Isabella van Henegouwen. — Graaf Filips' voogdijschap over den jongen Franschen Koning. — Graaf Filips in twist met Koning Philippe Auguste. — Dood van Gravin Elisabeth van Vlaanderen. — Filips ondersteunt Hertog Godfried III van Brabant tegen Boudewijn V van Henegouwen. — Filips sluit een huwelijk met Mathilde van Portugal. — Hij schenkt zijner bruid negentien steden en het Land van Waas tot een huwelijksgoed. — Filips straft vierhonderd Fransche zeeschuimers. — Beleg van Mons (Bergen). — Vrede met Frankrijk. — De Graaf van Vlaanderen neemt deel aan den derden kruistocht. — Verovering van Silves in Portugal. — Beleg van st. Jean d'Acre. — Graaf Filips overlijdt ten gevolge van den rooden loop. — Zijne verdiensten voor 's Lands ontwikkeling. — Zijne graftstede.

(1169—1191).

Vlaanderen genoot toen Graaf Filips zijn vader in het bewind opvolgde, eene mate van voorspoed als destijds slechts aan weinige landen ten deel viel. Handel en scheepvaart breidden zich naar alle zijden uit, de steden wonnen in aanzien en bevolking, en de zelfstandigheid der burgerijen was schier nergens tot die ontwikkeling gekomen als in Vlaanderen.

In April 1169 werd te Quesnoi het huwelijk gesloten, dat negentien jaren te voren tusschen Margaretha van Vlaanderen en Boudewijn van Henegouwen was beraamd. De voornaamste edelen van beide Graafschappen waren op dit feest tegenwoordig, zoodat een pracht en luister werd ontvouwd als men nog nooit in deze gewesten had gezien. Filips en Boudewijn beloofden elkander bij deze gelegenheid, om elkander wederkeerig in alle

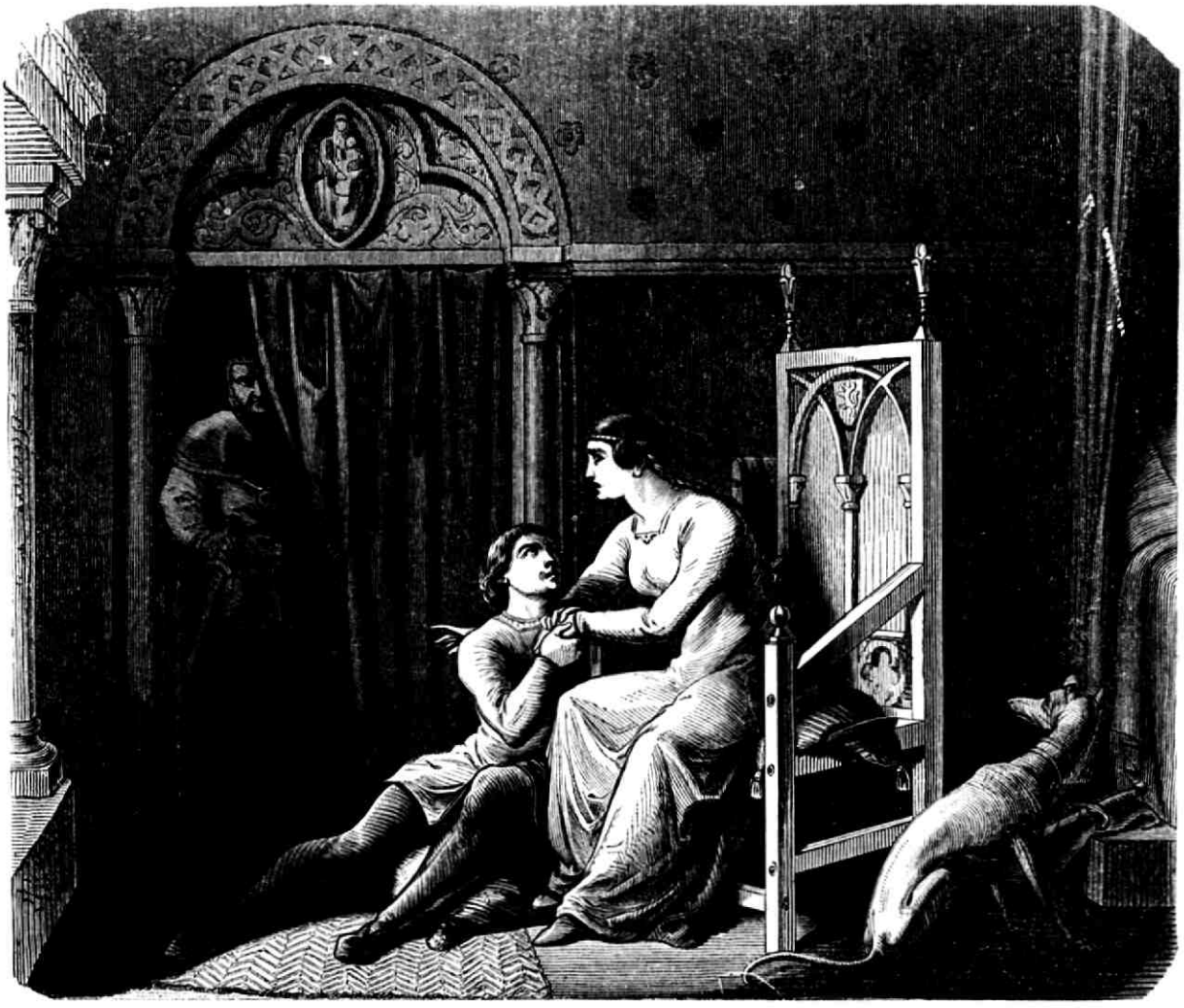

Filips door toorn overmeesterd bij het zien van Ridder Gualtier des Fontaines in de vertrekken zijner gade.

buitenlandsche aangelegenheden trouw ter zijde te staan en elkander tegen alle vijanden te ondersteunen, uitgezonderd tegen den Koning van Frankrijk, Vlaanderen's Leenheer, en tegen den Bisschop van Luik, Leenheer van den Henegouwschen Graaf.

Gedurende eenige jaren had eene spanning geheerscht tusschen Engeland en Vlaanderen. Zij was ontstaan toen Koning Henry I weigerde om de 300 mark zilver uit te keeren, die William de Veroveraar aan Boudewijn had beloofd, en zij had voedsel gekregen toen Koning Henry II

alle Vlamingen uit zijn land verwijderde, die daar ambten en landbezit hadden verworven. Ook had Henry II niet geaarzeld, den Hollandschen Graaf in den oorlog tegen Vlaanderen hulp te bieden. Filips wachtte op eene gelegenheid om zich te wreken, en deze kwam eer dan hij had kunnen denken.

Koning Henry II had om het zedebederf te stuiten, waarin een groot deel der geestelijkheid lag verzonken, pogingen aangewend om de voorregten der priesterschap te matigen. Zich beroepende op het feit dat in de tien jaren van zijn bewind meer dan honderd moorden door geestelijken waren gepleegd, of ten gevolge der voorregten aan kerken en kloosters geschonken, aan alle vervolging onttrokken, bewerkte hij op den landdag te Clarendon, in 1164, dat de geestelijke en wereldlijke pairs zestien artikelen aannamen, volgens een waarvan alle van wanbedrijf aangeklaagde geestelijken, zich voor den wereldlijken regter moesten stellen. Verder werd bepaald: dat in alle kerkelijke zaken het eindberoep aan den Koning zou staan en de Aartsbisschoppen hunne gezamenlijke bezittingen slechts als een rijksleen zouden ontvangen. Dan deze wet bragt Koning Henry in onmin met den Pauselijken Stoel, die destijds door Alexander III werd bekleed en in Engeland in Thomas Becket, Aartsbisschop van Canterbury, een zoo ijverig verdediger vond als Rome's Kerkvoogd slechts kon wenschen. De oneenigheden, daaruit geboren, bragten Koning Henry tot den schandelijken uitroep: "Heeft dan niemand het hart mij van een oproerig priester te bevrijden?" eene uiting die een einde aan Becket's veiligheid maakte. Vier ridders snelden naar Canterbury, zochten den Aartsbisschop op en beroofden hem op de trappen van het altaar van het leven.

De Belfroed te Gent (1871).

Deze misdaad bragt gansch Engeland in beweging. Koningin Eleonora schaamde zich niet, hare zonen tot opstand tegen hun vader aan te hitsen. Henry, de oudste, die de Monarch door den Aartsbisschop van York als toekomstig Koning had laten kroonen, Richard die Guienne, en Godfried die

Bretagne ontvangen had, verstonden zich met de Koningen van Frankrijk en Schotland en vonden bij een deel van adel en volk de gewenschte ondersteuning.

Het was deze gelegenheid, welke Graaf Filips aangreep, om zich op den Engelschen Koning te wreken, en Prins Henry, die zich zelfs zijns vaders kroon had toegeëigend, liet niet na den Vlaamschen Graaf te gemoet te komen. Daarom schonk de oproerige zoon aan Filips I het Graafschap Kent, dat Willem van Yperen vroeger had bezeten, met de daartoe behoorende kasteelen van Rochester en Dover.

Ofschoon Henry II, te zelfder tijd den oorlog in Normandie en op de Schotsche grenzen moest voeren en een gevaarlijken opstand in 't hart des rijks dempen, bleef hij op alle punten overwinnaar. De Schotsche Koning William, die krijgsgevangen was gemaakt, werd gedwongen den Engelschman als zijn leenheer te huldigen. Koning Louis VII was blijde, na een mislukten aanslag op Rouen, een billijken vrede met zijn tegenstander te treffen, en Prins Henry, door den tegenspoed zijner wapenen nedergebogen, riep angstig de genade zijns koninklijken vaders in. Graaf Filips die in dezen krijg Aumale en Driencourt had veroverd, en wiens onderzaten Norwich in brand staken — waarvoor ze echter bij st. Edmond werden geslagen — mogt de voldoening smaken, de eenige der bondgenooten te zijn, die voordeel uit dezen oorlog trok. Hij bedong voor de teruggave der door hem veroverde sterkten de leenen welke Prins Henry hem had toegezegd, met eene rente van duizend mark (1174).

Bij zijn terugkeer van de plaats der onderhandelingen, — eene door een zwaren olm belommerde plek tusschen Gisors en Trie — trad Graaf Filips onverwacht te st. Omer de kamer zijner gade Elisabeth binnen, aan wier voeten op dat oogenblik een jong edelman, Gaultier des Fontaines, had plaats genomen [1]. Op dit gezigt onstak de Vlaamsche Vorst in eene vreeselijke woede. Zijne jaloezie deed betrekkingen vermoeden die welligt niet bestonden. Hij liet den Jonker gevangen nemen en beval hem bij de voeten op te hangen boven een stinkenden poel, in welke houding de ongelukkige na uren van duldelooze smart den adem uitblies.

De drie volgende jaren besteedde Graaf Filips in de eerste plaats aan het onderzoeken der bestaande instellingen en het uitvaardigen van nieuwe wetten en keuren, die rijke vruchten voor Vlaanderen moesten afwerpen. In deze werkzaamheid werd hij gestoord door den hulproep die uit Palestina tot hem kwam, waar de beroemde Salah-Eddin het Koningrijk Jerusalem met den ondergang dreigde. Filips vertrok met een groot aantal ridderlijke volgelingen naar het Oosten, waar zijne heldendaden de bewondering van vriend en vijand wegdroegen, doch weinig verandering in den algemeenen staat des Lands te weeg bragten. Helaas, door hunne oneenigheden en twisten verijdelden de christen ridders alle pogingen tot Palestina's herstel.

Volgens eene overlevering, overwon Graaf Filips, terwijl hij van den Sinaï terugkeerde, in een merkwaardig gevecht een Saraceen van buitengewone sterkte, met name Nobilio. Na dien geduchten vijand gedood te hebben, ontnam hij hem het wapenschild, dat de Muzelman aan den arm had gedragen. Het stelde een zwarten klimmenden leeuw in een gulden veld voor: "Dat zal van nu af mijn wapen zijn," riep hij uit, en sedert is de zwarte leeuw aan Vlaanderen verknocht gebleven. Waarschijnlijk is dit verhaal een verdichtsel, even als de meening dat het vorige wapen der Vlaamsche Vorsten bestond uit vijf geeren van lazuur op een gouden veld. Met zekerheid weten we althans dat de leeuw reeds vroeger door Vlaamsche Graven als een ridderlijk teeken werd gevoerd: men treft hem reeds aan op een zegel van Graaf Robert de Fries in 1072.

Bij zijn terugkeer naar het Vaderland verwijlde Graaf Filips eenige dagen te Keulen, waar hij eenige moeijelijkheden uit den weg ruimde, die met het Sticht aan den Middel-Rijn en de hoofdstad daarvan waren ontstaan. Door den vrede met Holland hadden de Vlamingen namelijk de vrije vaart naar den Rijn verkregen, en nu poogden zij ook de tollen te ontkomen die op den Middel-Rijn werden geheven. De Keulenaars wilden dit niet toestaan, en, schoon de Vlamingen keizerlijke brieven bijbragten, waarbij hun de vrije vaart werd verleend, zonder te vertollen, eischten de Bisschoppelijken van hunne tegenpartij dezelfde opbrengsten als andere vreemdelingen moesten voldoen. Filips' onderhandelingen met den Aartsbisschop hadden voor de Vlamingen de gewenschte gevolgen: de Prelaat stond toe dat 's Graven onderdanen hunne koopwaren frank en vrij te Keulen ter markt zouden brengen en er wijn, hout en alle andere goederen op gelijke voorwaarden inkoopen. In het verdrag werd de bepaling opgenomen, dat de Vlamingen, wanneer zij als beschuldigden werden gedagvaard, niet verpligt zouden zijn, zich aan een godsoordeel te onderwerpen, behalve in geval van doodslag.

Onder de keuren die Graaf Filips in 1178 uitvaardigde, was eene die hij aan Gent schonk, waarbij bepalingen op de lijfstraffen werden vastgesteld en op de boeten en breuken, waarvan hij het hoogste bedrag op 60 pond bepaalde. De stad Gent bekleedde toen reeds eene aanzienlijke plaats onder de Vlaamsche gemeenten. De burgerij was fier op hare wallen, hare scheepvaart, hare met torens versierde huizen, hare openbare gebouwen, en niet het minst op de talrijke gewapende mannen, die zij den Graaf leveren kon. Het is in dezen tijd dat de magistraat zich bezig hield met plannen voor den stadstoren, die, onder den naam van Belfroed, in het Gentsche gemeenteleven ten allen tijde eene zoo groote rol heeft gespeeld. De bouw begon in het jaar 1183 [1].

[1] Zie de plaat op bladz. 488.

[1] Zie de plaat op bladz. 489.

Graaf Filips, zoo hoog geëerd en magtig, had het verdriet dat zijn huwelijk onvruchtbaar bleef en zijne beide broeders vóór hem uit het leven werden gerukt: Boudewijn bij zijn verwijl in het klooster te st. Winoxbergen, Mattheus in den Fransch-Engelschen oorlog in Normandie. Deze omstandigheid schijnt hem bewogen te hebben tot eene edelmoedigheid tegenover de Fransche kroon, die de scheiding tusschen Waalsch- en Dietsch-Vlaanderen ten gevolge had. Door Koning Louis VII aangezocht, om wanneer hij stierf, de voogdijschap over den jeugdigen Philippe Auguste op zich te nemen, ontwierp hij een huwelijk tusschen zijn aanstaanden pleegzoon en zijne nicht Elisabeth (of Isabella) van Henegouwen. Louis VII nam het voorstel aan, en in eene grootmoedige opwelling beloofde Graaf Filips aan de verloofde als bruidschat het gansche Zuiden zijns Lands, met de steden Arras (Atrecht), Bapaume, Aire, Thérouanne en st. Omer, alsook de Graafschappen Hesdin en st. Pol, in het kort het gansche gewest, dat vervolgens den naam van Graafschap Artois voerde.

Ten gevolge dezer overeenkomst woonde Graaf Filips, den 1 November 1179, de zalving bij, waardoor Koning Louis zijn zoon te Reims tot toekomstig heerscher van Frankrijk liet wijden. De Vlaamsche Graaf werd met groote onderscheiding bejegend. Nogtans bleven twee partijen aan het hof hem in stilte tegenwerken, namelijk die grooten welke de voogdijschap aan Koningin Adèle, uit den Huize van Champagne, wenschten op te dragen en die welke deze hooge betrekking aan den Hertog van Normandie hadden toegedacht. Onder de eerbewijzen die Louis den Vlaamschen Graaf aandeed, behoorde deze, dat aan Filips het dragen van het koninklijk zwaard werd toebetrouwd. Nog meer, de Koning erkende hem als Graaf van Vermandois, welk gewest hij tot dien tijd in den naam zijner gade had beheerd.

In weerwil van allerlei hindernissen die Koningin Adèle de plannen van haar echtgenoot in den weg stelde, werd de echt van Prins Auguste Philippe en Filips' nicht, Isabella van Henegouwen, den 28 April 1180, in de abdij van Arouaise gevierd, en Isabella, den 29 Mei daaraanvolgende, te st. Denis gekroond.

Doch toen Louis VII, den 18 September 1180, overleed, kwam Graaf Filips, binnen weinige dagen tot het inzigt dat hij zich verrekend had. De vijftienjarige Philippe Auguste (Philippe II) toonde volstrekt geen lust om aan den leiband zijns voogds te loopen, ja, het duurde niet lang, of hij liet hem, even goed als den anderen grooten vassallen, den Graven van Châlons en Berry en den Hertog van Bourgondië, de zwaarte van zijnen arm gevoelen.

Dit vond plaats, toen door de tusschenkomst van Koning Henry II van Engeland, te Fretteval een verdrag werd gesloten, waarbij de Koningin-weduwe in de door haar geëischte regten werd gesteld en daardoor den Vlaamschen Graaf zijne voogdijschap ontnomen. Filips I verliet verontwaardigd het koninklijk paleis, doch naauwelijks was hij te Arras, of hij zond eene verklaring in het licht, waarbij hij zijn voornemen te kennen gaf, om den uitersten wil van Louis VII in alle deelen te handhaven.

De meesten der Fransche Barons vereenigden zich welhaast onder den Vlaamschen banier, om de partij der Koningin te bestrijden (1181). Tot de voornaamsten van Filips' bondgenooten behoorden Eudes, Hertog van Bourgondië, de Graven van Sancerre en st. Pol en Hugues d'Oisy, Kastelein van Cambrai (Kamerijk). Zelfs won Filips zijn oom Boudewijn V van Henegouwen, den schoonvader des jongen Konings. Niet tevreden met de bloem der ridderschap aan te voeren, deed Graaf Filips een beroep op de Vlaamsche gemeenten. Het bloeijende Gent zond hem niet minder dan 20,000 welgewapende mannen toe. Brugge wedijverde met de hoofdstad aan de Schelde, en ook de burgers van Lille, Arras, Grevelingen, st. Omer, Hesdin en Douai lieten zich, weluitgerust en welgewapend, vinden. Philippe Auguste kon tegenover deze legermagt slechts de volgelingen stellen van eenige weinige Barons die hem trouw gebleven waren. Doch Koning Henry II schoot hem, als leenman van Aquitanie en Normandie, te hulp. Hij zond den Franschen Koning zijne drie zonen, nevens een aantal vassallen en 10,000 soldeniers, die onder den naam van Brabançons in het veld verschenen. Doch Filips, die met een gevoel van hoogmoed zijne legermagt overzag, gevoelde zich tegenover de wapening der Engelsche en Fransche Monarchen zoo veilig, dat hij uitriep: "Ik zal niet rusten vóór ik mijn banier op de bruggen van Parijs heb geplant."

Werkelijk trok het Vlaamsche leger zegevierend door het gansche Noorden, zoodat schrik en ontzetting in Picardie en Isle de France heerschten. Maar inmiddels was het Fransch-Engelsche leger zoo versterkt geworden, dat het op den weg naar Amiens kon voorttrekken. Eindelijk stonden de beide legers tegenover elkander bij het kasteel Boves. Een groote veldslag dreigde duizenden uit het leven te maaijen, toen de ooms van Koning Philippe Auguste door een verdrag een stilstand van wapenen bewerkten.

De dood van Gravin Elisabeth van Vlaanderen, op den 23 Maart 1182, vernieuwde den strijd. De overledene had als erfdochter van het Huis van Vermandois, haar gade de steden st. Quentin en Péronne nevens het daarom gelegen land ten huwelijk gebragt. Maar niettegenstaande het door Louis VII bekrachtigde erfverdrag, verklaarde Philippe Auguste, dat de zuster van Elisabeth, Eleonora, als de wettige Gravin van 't Vermandois moest beschouwd worden. Deze had, om deze verklaring te verwerven, van een deel des Lands ten behoeve der kroon afgezien, en Koning Philippe die zijn voogd zoo gaarne tegenwerkte, had haar aanbod met beide handen aangenomen.

Een onverwacht feit maakte den strijd die nu uitbrak, nog ingewikkelder. Boudewijn V, van Hene-

gouwen, had niet geaarzeld tegen zijn koninklijken schoonzoon op te treden, toen zijn schoonbroeder Filips I hem tegen den jeugdigen Monarch te hulp riep. Maar terwijl hij met zijne krijgsmagt aan de bewegingen van het Vlaamsche leger deelnam, was Hertog Godfried III van Neder-Lotharingen in verklaarde dat hij den vrede tusschen beiden wenschte, en dat hij tegen dengeen der twee mededingers te velde zou trekken die het eerst den aanval zou hernieuwen. Deze verklaring stuitte den Henegouwschen Graaf niet slechts in zijne toegereidselen om voldoening voor de toegebragte beleedigingen en

Ontvangst van tienden.

zijn land gevallen en had er eene sterkte in bezit genomen. Om zich te wreken, veroverde Boudewijn V Tubize, een kasteel, dat aan Brabant's Hertog binnen den omtrek van Henegouwen toebehoorde. Filips van Vlaanderen poogde den strijd tusschen de beide naburen op minnelijke wijze te beslechten. Hij schaden te bekomen, hij zag zich zelfs gedwongen, tot de belofte om zijne grensplaats Lembeck niet te versterken, waardoor een goed deel zijner heerschappij voor iederen aanval open lag.

Deze handelwijze van Filips droeg veel bij, om den Henegouwschen Graaf zijn schoonzoon Koning

Philippe II weer te doen naderen. Doch nu bereidde de Vlaming den Henegouwer op zijne beurt eene geweldige teleurstelling. Filips ging namelijk een tweede huwelijk aan met Mathilde, eene dochter van Koning Alfonso I van Portugal, door welke verbindtenis het uitzigt van Boudewijn V om door erfregt in het bezit van Vlaanderen te komen, met een donkere schaduw werd overtogen. De Vlaamsche Graaf schonk zijner bruid tot lijftogt negentien steden en het Land van Waas, goederen, die als domeinen aan Boudewijn's gade, Margaretha, moesten ten deel vallen.

Inmiddels handelde Boudewijn V over eene verzoening met Koning Philippe Auguste, wiens beklagenswaardige gade inmiddels naar het klooster van Cysoing was verbannen en met de ontbinding van haar huwelijk werd bedreigd. Schoonvader en schoonzoon ontmoetten elkander in de abdij van st. Médard te Soissons, waar de eerste met een gevolg van honderd en veertig edelen verscheen. Eene volledige verzoening kwam tot stand, waardoor de Graaf van Henegouwen zich aan de zijde van Filips' tegenstanders schaarde.

De afval van een bondgenoot, die zijne zaak met zooveel opoffering had gediend, verbitterde den Vlaamschen Graaf te meer, naarmate hij zich niet kon ontveinzen tot deze handelwijze aanleiding gegeven te hebben. Niet keurig in de middelen die hij tegen zijne tegenstanders aanwendde, liet hij Boudewijn's leenmannen goud en voordeelen aanbieden, zoo zij op zijne zijde wilden treden. Onder de edelen die hij op deze wijze tot verzaking van hun leenpligt bragt, behoorde Jacob van Avennes, die onverwacht het masker afwerpende, Graaf Boudewijn de gehoorzaamheid opzeide, den Vlamingen zijne kasteelen te Avennes, Landrecies en Leuze ontsloot en zelfs zijn Leenheer tot een tweegevecht uitdaagde (1184).

Inmiddels was Filips' bruid uit Portugal in Vlaanderen aangekomen. De reis was ver van voorspoedig geweest, want terwijl de zestien schepen die haar en haar gevolg overvoerden, door het Kanaal stevenden, waren zij door een smaldeel van Fransche zeeroovers uit Cherbourg aangetast en meerendeels door hen bemagtigd. Met gretigheid ontroofden de zeeschuimers der Koningsdochter hare ringen en kostbaarheden, doch lieten haar overigens ongedeerd vertrekken. Nog ontsteld over deze onmoeting stapte zij te Sluis aan wal, waar Filips haar met een talrijken stoet van edelen verwelkomde. Naar het scheen deden de huwelijksfeesten te Brugge hem de beleediging der Fransche roovers vergeten, doch in stilte liet hij eene vloot van achtentwintig schepen in gereedheid brengen, die naar Normandie stevenden, Cherbourg overvielen en zich daar van

Eene edelvrouw op haar slot.

vierhonderd aanvoerders en schepelingen meester maakten. In ketenen geklonken werden deze Franschen als roovers naar Vlaanderen gevoerd. Naauwelijks echter waren zij in Filips' handen, of Koning Philippe Auguste zond de Graven van Alençon en Harincourt naar Vlaanderen om hunne invrijheidstelling te erlangen. "Gaf hij die edelen en mannen van wapenen niet vrij", zoo liet de Koning den Vlaamschen Graaf boodschappen, "dan zou hij hem zelf komen in boeijen slaan en naar Parijs voeren." De hooghartige Filips hoorde de afgezanten met wrevel aan; doch zijn toorn bedwingende, liet hij de gevangenen in zijne en hunne tegenwoordigheid voeren, en vroeg den zeeschuimers, waarom zij het smaldeel van zijne bruid hadden aangerand en dertien schepen daarvan vermeesterd? "Omdat 's Konings last zóó luidde," ontving hij ten antwoord. De gevangenen erkenden verder het Koninklijk gebod naar krachten volvoerd te hebben, zoodat zij 4000 gevangenen in zee hadden laten werpen. Voor het oogenblik liet de Graaf het bij dit onderzoek. Doch eenige dagen later verzocht hij d'Alençon en de Harincourt hem op een togt naar de noordkust te vergezellen. Hier vonden zij hunne gevangen landgenooten weder. Te Biervliet werden dertig der schuldigsten, allen ridders en edelen, het hoofd afgeslagen, en dit bedrijf te Aardenburg, Damme, Blankenberghe, Oostende, Duinkerken en Boulogne voortgezet. Onder diegenen, welke te Aardenburg het doodvonnis ondergingen, bevond zich zelfs een onwettige zoon van den Alençonschen Graaf. De lijken der gevonnisden werden langs den zeekant op hooge masten tentoongesteld, met de hoofden op de spits, ten einde de voorbijzeilende schepelingen weten zouden, hoe de Vlaamsche Graaf, zonder aanzien des persoons, het regt handhaafde. Ten slotte voerde Filips den gezanten te gemoet: "Ik geloof niet, dat uw Koning deze ellendelingen heeft geboden, om rooverijen te plegen. Mogt hij het echter wèl bevolen hebben, welnu, dan zal dit mij niet beletten, om het regt, zoo als ik dit versta, te handhaven. Boodschapt den Koning wat gij gehoord en gezien hebt en deelt hem mede, dat ik de misdadigers naar verdienste heb gestraft, maar dat ik noch tegen zijn persoon noch tegen de kroon van Frankrijk wilde misdoen."

Thans zou ook Graaf Boudewijn de zwaarte van Filips' toorn ondervinden. Verbonden met Hertog Godfried van Brabant, Aartsbisschop Filips van Keulen en de ontrouwe Henegouwsche leenmannen, trok de Vlaming tegen Mons op, waarbinnen zijn zwager alle maatregelen had genomen om zijne vijanden behoorlijk te ontvangen. Zelfs liet Filips zich van deze onderneming niet weerhouden door het berigt, dat zijne zuster Margaretha binnen de belegerde stad in het kraambed lag. Doch de Hennewieren (de Henegouwers) verdedigden zich met zooveel heldenmoed, dat toen de strengheid des winters de aanvallen belemmerde, de belegeraars onverrigterzake aftrokken.

In de lente van 1185 ondervond Graaf Filips dat hij verkeerd had gehandeld, om met den Henegouwschen Graaf te breken, want toen op dat tijdstip de Fransche krijgsmagt door Picardie tegen Vlaanderen oprukte, voldeed Graaf Boudewijn V, zonder aarzelen, aan Philippe Auguste's opontbod om zijne troepen bij die des Konings naar Bonneville-sur-Somme te zenden. Filips erkende dat de overwigt niet aan zijne zijde was en bezegelde dus een vergelijk, ofschoon het bepalingen bevatte, die niet in zijn voordeel waren. Van zijn Graafschap Vermandois moest hij Amiens en 64 burgen aan de Fransche kroon afstaan. Ook kon hij zijn bondgenoot Jacob van Avennes niet redden van het lot, zich weêr aan zijn vertoornden Leenheer te moeten onderwerpen.

Van een schitterend feest te Pavia terugkeerende, waar Keizer Frederik het huwelijk zijns zoons Hendrik met eene Siciliaansche Prinses had gevierd, nam Filips den terugweg door Frankrijk, waar hij thans weder, even als onder Koning Louis VII, met groote onderscheiding werd bejegend (1186). De betrekkingen die toen werd aan geknoopt, hadden ten gevolge dat, nadat in 1187 de oude twisten over het bezit van Gisors tusschen Koning Philippe Auguste en Henry II waren opgeflikkerd, Graaf Filips zich als leenman der Fransche kroon onder het opperbevel van den eerstgenoemde schaarde. Het geschal der krijgsblazoenen werd echter verdoofd door de weeklagt van Paus Clemens III over den val van Jerusalem, welke hoofdstad zich den 3 October (1187) aan Sultan Salah-Eddin had moeten overgeven. Daardoor besloten beide Monarchen hun geschil voor het oogenblik te laten rusten. Zij hielden een mondgesprek onder den ouden olm bij Trie en Gisors van den 13 tot 21 January 1188. Vaak scheen het alsof de onderlinge naijver iedere overeenkomst zou vernietigen, doch Bisschop Willem van Tyrus, de afgevaardigde der Christenen uit Palestina, sprak zoo treffend tot de beide mededingers, dat zoowel Philippe Auguste als Henry II, en met hen de magtigsten hunner vassallen, het kruis aannamen.

Graaf Filips verpandde mede zijn woord om aan den heiligen strijd deel te nemen. Hetzelfde deden de Aartsbisschoppen van Rouen en Canterbury, de Bisschoppen van Beauvais en Chartres, de Hertog van Bourgondië, en de Graven van Poitou, Blois, Champagne, Sancerre, Dreux, Clermont, Beaumont, Soissons, Nevers, Vendôme en Bar. Doch Filips toonde hooger dan die allen te willen staan. Want, terwijl onder deze edelen de Franschen in navolging van hun Koning, zich het roode kruis op den schouder hechtten, en de Engelschen met hun Vorst ter onderscheiding een wit kruis aannamen, stelde de Graaf van Vlaanderen voor zijne volgelingen een groen kruis in: hij wilde de zelfstandigheid der Vlamingen als een eigen volk handhaven.

Voor de magt die Graaf Filips bijeenbragt, rustte hij zevenentwintig schepen uit, die met de vaar-

tuigen van zijne Hollandsche, Friesche en Deensche bondgenooten een leger van ongeveer tienduizend strijders aan boord hadden. Allereerst wendde hij den steven naar Portugal, waar Koning Sancho I de Nederlanders overreedde, hem in het beleg van Silves hulp te verleenen. Graaf Filips was zijn schoonbroeder ter wille, doch de Vlamingen beklaagden zich meermalen over dit oponthoud, vooral daar de Portugeezen zelven zich aan den strijd onttrokken en, terwijl zij alle gevaar aan de Nederlanders overlieten, den vreemdelingen voorhielden, dat zij hunne krachten nutteloos verspilden, daar Silves veel te sterk was om voor de wapenen der Christenen te zwichten. Werkelijk verdedigden zich de Mooren met den grootsten heldenmoed. Toen zij de benedenstad verloren, handhaafden zij zich nog in de bovenstad, trots den met geestdrift ondernomen storm der Vlamingen. Eindelijk echter deed de honger hen zwichten. Zij gaven zich den belegeraars bij verdrag over. Maar tot schande der Christenen verloochenden deze hun woord: de uitgehongerden werden, ofschoon hun het behoud van het leven en één kleedingstuk was toegezegd, als slagtvee neergehouwen.

Silves werd aan den Koning van Portugal overgegeven, doch de vreemdelingen behielden de roerende goederen. Ook bekwam menige Vlaming nog eene belangrijke onderscheiding. Onder anderen werd een van hen, een priester, tot eersten bisschop van Silves verheven.

Na de vermeestering van Silves door de verwoesting van Cadiz te hebben laten volgen, bereikten de Nederlanders de Straat van Gibraltar, van waar zij eerst naar Marseille en toen naar de Syrische kusten stevenden.

Hadden de Kruisvaarders in de verovering van Silves een gelukkig voorteeken voor de vermeestering van Jerusalem gezien, zoo werden zij in dat vertrouwen deerlijk te leur gesteld. De Duitschers, die te lande Palestina poogden te bereiken, verloren hun aanvoerder, Keizer Frederik Barbarossa, bij het oversteken van den Kalykadnus (11 Juny 1190), en met dien grijzen held het meerendeel zijner volgelingen. Onder anderen overleed Graaf Floris van Holland te Antiochië aan de pest (1 Augustus 1190) [1]. Koning Philippe Auguste en Richard I (de zoon en opvolger van Henry II), raakten reeds in twist, vóór zij in Palestina waren aangekomen, en ten gevolge dier oneenigheden was al wat zij te zamen volbragten, het veroveren van st. Jean d'Acre op de Saracenen (13 July 1191). Graaf Filips was zelfs van die overwinning geen getuige: hij stierf nog gedurende het beleg, den 1 Juny 1191, aan den rooden loop.

Ofschoon Graaf Filips door zijn eerzucht Vlaanderen menig nadeel berokkende — zooals de afscheuring van Artois en de bloedige botsingen met Henegouwen — was zijn bewind voor de steden en het platteland niet zonder zegen geweest. Vlaanderen was in zijnen tijd tot een hoogen trap van welvaart, van rijkdom en magt opgeklommen. De Graaf gaf keuren of vrijheden van meer of min uitgebreiden aard aan Aalst en Yperen in 1174, aan Gent in 1176 en 1178, aan Orchies in 1175, aan Damme in 1180, aan Biervliet in 1183, aan Aire in 1187, aan Oudenaarde in 1188, aan Brugge, Gerardsbergen en Kortrijk in 1190, en aan Duinkerken en Hulst op een tijdstip dat niet juist meer is aan te wijzen. Ook aan enkele districten schonk hij dergelijke magtbrieven, b. v. aan het Vrije van Brugge eene keur in 1190 en eveneens eene aan de Vier-Ambachten. De regten der groote steden werden zoodanig door hem uitgebreid, dat zij eene volkomen zelfstandigheid genoten in al hare bijzondere aangelegenheden. Afgevaardigden uit de schepenen van Gent, Brugge, Lille, Douai en Yperen vormden zelfs een hof van appèl, waaraan de ingezetenen der kleinere steden van de vonnissen harer eigene magistraten in hooger beroep konden komen. Zij hechtten hun zegel aan de overeenkomsten met vreemde magten en oefenden op alle aangelegenheden van het openbaar bestuur een grooten invloed uit.

De geestelijkheid had mede geene reden van klagen. Zij genoot hare rijke inkomsten in vrede en zag die nog toenemen, terwijl de edelen door hunne deelneming aan Filips' roemrijke wapenfeiten zich onder de ridders een grooten naam verwierven. [1]

Ging door Filips' beschikkingen ten aanzien van Artois een groot deel van Waalsch-Vlaanderen, in vervolg van tijd, voor het Graafschap verloren, hij had een einde gemaakt aan het bijzondere bewind over Aalst, het oude Eenham. Na den dood van Graaf Dirk van Aalst, lijfde hij dit gewest bij Vlaanderen in. De keur die hij bij die gelegenheid schonk, bevatte de afschaffing van het regt van de doode hand, volgens hetwelk de Graaf bij den dood van een laat of eigenhoorige van het mannelijk geslacht uit diens nalatenschap drie penningen bekwam benevens de helft zijner onroerende goederen, en bij den dood eener eigenhoorige van de vrouwelijke sekse eveneens de helft der meubelen, doch slechts met toevoeging van één penning.

In de hoedanigheid van Graaf van Aalst was Filips in 1189 door den Bisschop en de geestelijkheid van Cambrai (Kamerijk) als erfelijk voogd en beschermheer aangenomen. Het kapittel schonk hem uit dien hoofde de *gavenne* van het Cambrésis, dat is de vereering die aan de waardigheid van voogd van het Cambrésis was verknocht. Deze vereeringen bestonden in zekere hoeveelheid graan, die van elken karvracht van den oogst werd geheven. Zij die geen land in eigendom bebouwden, waren geenszins van deze verpligting vrijgesteld. Zij gaven echter slechts een zeer geringe hoeveel-

[1] Vergelijk bladz. 188.

[1] Zie de platen op bladz. 492 en 493.

heid, in het geheel één maat tarwe en éénmaat haver.

Met Holland waren sedert het verdrag van Brugge in 1168 geene verwikkelingen voorgevallen. Dit bragt veel bij om den bloei van Vlaanderen te bevestigen. Eene inbraak der zee had namelijk groote schade aangerigt in de omstreken van Lammensvliet (het tegenwoordige Sluis). Om verdere treurige gevolgen te voorkomen, was het herstellen der dijken van groot gewigt. Doch welbekend was het, dat nergens bekwamer dijkwerkers waren dan in Holland. De vrede gaf Graaf Filips gelegenheid om bij zijn buurman Floris om arbeiders aan te houden. Floris was welwillend genoeg om aan de muren van st. Jean d'Acre, waar reeds het stoffelijk overschot van meer dan vijftig Graven en Bisschoppen was bijgezet. In vervolg van tijd liet Mathilde van Portugal het lijk van haar gade weer opgraven, om het eene rustplaats te schenken te Clairvaux, in Bourgondië.

HOOFDSTUK XVIII.

BOUDEWIJN VIII (de Moedige) EN MARGARETHA I (van den Elsass).

De Vlamingen huldigen Margaretha en haar gade Boudewijn V van Henegouwen met blijdschap. — Alleen Gent

Eene jaarmarkt in de 13de eeuw.

die aanvrage te voldoen. Eenige honderden poldergasten uit Holland gingen naar Vlaanderen's noordkust, waar zij eerlang door kunstige indijkingen een uitgestrekten poel ten westen van Aardenburg in een welbeschermd oord veranderden. Velen der vreemdelingen vestigden er zich met der woon, en reeds in 1180 was de nieuwe, door hen gebouwde plaats van zooveel aanzien, dat Filips haar stedelijke keuren verleende. Vlaanderen was door deze overkomst van Hollanders eene stad rijker geworden : Damme. [1]

Filips' krijgsmakkers begroeven het lijk van hun Graaf in eene aan st. Nikolaas gewijde kapel, onder

verklaart zich tegen hen. — De Franschen verzekeren zich van Artois. — Vlaanderen gesmaldeeld. — Hertog Hendrik de Strijdbare van Brabant tracht het Graafschap Aalst te bekomen. — Verdrag van Péronne. — De eischen der Gentsche burgers ingewilligd. — Oorlogsbedrijven in de omstreken van Nivelles. — Strijd met Graaf Hendrik de Blinde om Namen. — Slag bij Neuville-sur-Mehaigne. — Verdrag van Halle. — Dood van Gravin Margaretha. — Boudewijn IX komt op den troon.

(1191—1194).

Door eene gelukkige omstandigheid vernamen Boudewijn de Moedige, Graaf van Henegouwen, en zijne gade Margaretha van Vlaanderen het berigt dat Filips was overleden, acht dagen vóór dit in Frankrijk

[1] Vergelijk bladz. 187.

en België ter algemeene kennis kwam. Ten einde alle kuiperijen te voorkomen, begaven zij zich in allerijl naar Vlaanderen, waar zij zich door de voornaamste steden deden erkennen. Over het algemeen waren de Vlamingen met hunne nieuwe regenten wel in hun schik, daar met den Henegouwschen Graaf het Huis van Boudewijn met den ijzeren arm op den troon terugkeerde.

Mathilde van Portugal, Filips' weduwe, door een brief van Koning Philippe Auguste met het afsterven van haar echtgenoot bekend gemaakt, was alles behalve bereid om de regten van Boudewijn en Margaretha te erkennen. In het geheim door den Brabantschen Hertog en meer opentlijk door den Aartsbisschop van Reims, Stedehouder van Frankrijk, ondersteund, klaagde zij over het onvoldoende van den haar geschonken lijftogt en wist zoo behendig te kuipen, dat het magtige Gent weigerde, Boudewijn en Margaretha te ontvangen.

Dit kon en mogt de hooghartige Henegouwer niet dulden. Hij had zijn leger te Gerardsbergen post doen vatten, in de hoop het niet noodig te hebben, om zijne regten in Vlaanderen te doen gelden. Doch toen hij zijn aanspraken door de voornaamste stad des Lands miskend zag, gaf hij zijn manschappen bevel naar Gent op te rukken. Van hare zijde zocht Gravin Mathilde hulp bij den Reimschen Aartsbisschop, die in zijne hoedanigheid van 's Konings Stedehouder, Leenheer van 't grootste deel van Vlaanderen, Boudewijn en Margaretha voor zijne vierschaar te Arras daagde. Ook Gravin Mathilde werd opgeroepen om te verschijnen. Beide partijen voldeden aan dien last. Doch hoe groot ook de partijdigheid van Aartsbisschop Guillielmus voor Mathilde mogt zijn, hij vond de overige zegsmannen — den Bisschop van Arras, de Abten van Anchin en Cambron — niet geneigd, om de regten van Boudewijn en Margaretha te miskennen, zoodat hij niets meer voor zijne beschermelinge kon verkrijgen, dan haar het bezit te verzekeren der districten, die haar door haar gade bij hun huwelijkscontract waren toegekend, namelijk de steden Douai, Lille, Cassel, Orchies, Sluis, Veurne, Dixmuiden, Brouckburg, st. Winoxbergen en Belle (Bailleul), benevens het kasteel en bosch van Nieppe. Van de steden st. Omer en Aire deed zij afstand ten behoeve van Prins Louis van Frankrijk (later Louis VIII), aan wien verder, uithoofde van zijn moederlijk erfdeel, geheel Artois, als een Fransch leen, werd opgedragen.

Vertrek van een Kruisridder.

Deze smaldeeling van het Graafschap verbitterde de grooten en burgerijen van Vlaanderen geweldig, die daarin — niet ten onregte — eene bron van achteruitgang en oorlogen zagen. Ook Boudewijn had gaarne eene andere beslissing gezien, doch niettemin verminderde hij zelf in 1193 zijne domeinen, door aan zijne dochter Julia, toen zij met Pierre van Champagne in den echt trad, als huwelijksgift de steden Rousselaere, Deinse, Thourout en Harelbeke af te staan. Dit belette niet, dat hij het besluit opvatte, om zich op Hertog Hendrik I te wreken, toen deze bij den Keizer vertoogen indiende, waarbij de Brabanters aanspraak maakten op het bij Vlaanderen ingelijfde Graafschap Aalst. Een oorlog ontbrandde, waarbij de landen aan de Dender door Brabantsche troepen, even als de omstreken van Enghien door Vlaamsche en Henegouwsche legerbenden, werden gebrandschat. Gelukkig dat eerlang een stilstand van wapenen het uitzigt op herstel van den vrede opende.

Zoodra Philippe Auguste van den togt naar Palestina te Parijs was teruggekeerd, haastte Boudewijn VIII zich naar de Fransche hoofdstad om den Koning zijne hulde te bewijzen. Doch naauw was hij aangekomen, of hij vermoedde, dat 's Konings inzigten hem niet gunstig waren. Zijne dochter was er niet meer om als bemiddelares tusschen haar vader en haar echtgenoot op te treden: zij was den 15 Maart 1190 uit het leven gerukt.

In de vrees voor zijne vrijheid, verliet Boudewijn eerlang Parijs, om in zijne Graafschappen eene krijgsmagt te verzamelen, waarmede hij den storm die hem dreigde, het hoofd kon bieden. Koning Philippe II zond hem echter een bode na, die den Graaf verzekerde, dat de Koning, met de beste bedoelingen voor Boudewijn en Margaretha vervuld, door 's Graven vertrek onaangenaam was verrast. Hij wenschte dus dat de Graaf zou terugkeeren tot Péronne, binnen welke stad alle verschillen tusschen de Fransche kroon en 's Konings leenman in Vlaanderen, op een bevredigende wijze, zouden opgelost worden. Graaf Boudewijn scheen gerustgesteld. Althans de verlangde zamenkomst te Péronne had plaats, en eerlang tevens de plegtigheid van het verheergewaden des Lands aan Frankrijk, te Arras.

Daar deze oude hoofdstad van Vlaanderen, bij den dood van Filips, de zetel van het grafelijk bewind over Artois was geworden, werd de eerste rang onder de Vlaamsche steden thans aan Gent toegekend, dat door magt en nijverheid boven allen begon uit te blinken en zich vooral door den bloei zijner weverijen naar alle zijden uitbreidde. Gent deed zich echter meer gelden dan voor 's Lands rust raadzaam was. Het dwong den Graaf te beloven, dat alle regten der burgerij onverkort zouden blijven, en dat deze den Graaf bij veldtogten niet behoefde te volgen, zoodra hij over de Schelde trok; dat de Gentenaren niet alleen hunne wallen, maar ook hunne huizen zouden mogen versterken, en dat zij nooit met 's Lands Graaf eenige betrekkingen behoefden te onderhouden dan binnen hunne wallen, op het kasteel Nieuwburg. Die zwakheid van Boudewijn kwam niet slechts der grafelijke magt, maar ook der Hoofdstad op veel leed te staan. Het duurde niet lang, of de vermogende geslachten te Gent, die hunne huizen het een na het ander met sterke muren en schietgaten voorzagen, voerden bij botsingen een openbaren strijd met elkander, met moord, doodslag, verwoesting en plundering als noodzakelijke gevolgen.

De Hertog van Brabant die ongaarne Vlaanderen en Henegouwen onder één hoofd zag, volgde de staatkunde, om onlusten in Boudewijn's gebied te stoken. Dirk van Beveren, Kastelein van Dixmuiden, en Rogier van Warcoing, een zoon van den Kortrijkschen Kastelein, behoorden tot die Vlaamsche vassalen welke zich door den Hertog lieten overhalen om tegen hun meester op te staan. Zij bemagtigden Rupelmonde en hielpen de Brabanters om de ooster districten binnen te dringen. Boudewijn voerde terstond zijne Henegouwers — of zooals de Vlamingen hen veelal heetten, zijne Hennewieren — naar Brabant, waar hij zich voor Nivelles nedersloeg. Dan zijne pogingen om deze hoofdstad van Waalsch-Brabant te bemagtigen, waren ijdel. In een donkeren, regenachtigen nacht trokken de Fransche hulptroepen, die hem door zijn schoonzoon, Koning Philippe Auguste, waren toegezonden, heimelijk af, en de Henegouwers zelven achtten zich niet talrijk genoeg om een aanval op de welbevestigde stad te ondernemen. Vlamingen waren niet, of slechts in geringen getale, in het leger. De meeste edelen heulden òf met de verraders, òf wachtten af wie de bovenhand zou behouden. Bij dien staat van zaken nam Graaf Boudewijn de bemiddeling aan van Keizer Hendrik V, die wel is waar geene overeenstemming tot stand bragt, doch althans de vijandelijkheden voor eenigen tijd opschortte.

Boudewijn VIII voerde, nevens de titel van Graaf van Vlaanderen en Henegouwen, dien van Markgraaf van Namen. Hij had de heerschappij over laatstgenoemd gewest ten deele te danken aan eene plegtige overdragt zijn ooms, Graaf Hendrik de Blinde in 1184, ten deele aan de magt zijner wapenen, toen Graaf Hendrik, bij de geboorte zijner dochter Ermesinde in 1186, zijne schenking herriep. Doch was Boudewijn, ten gevolge zijner overwinningen, in December 1189, als wettig Heer der landen aan de Beneden-Sambre en Maas erkend, toen Ermesinde van Luxemburg in 1192 met Thibaut van Bar werd verloofd, waagde de oude Graaf, een kans om het afgestane gewest te herwinnen. Zijn toekomstige schoonzoon toch voerde hem nieuwe hulpbronnen toe.

Met het binnenrukken van Barsche troepen in Namen ontstond een oorlog, die aan Boudewijn vrij wat onrust baarde, omdat Graaf Hendrik, die in Luxemburg het bewind was blijven voeren, de Hertogen van Brabant en Limburg, nevens den Bisschop van Luik en de Graven

van Holland, Gulik, Vianden en Moha op zijne zijde bragt. Ditmaal echter handhaafde Boudewijn waardig zijn bijnaam van de Moedige: in den veldslag te Neuville sur Mehaigne, op den 30 July 1194, bragt hij zijn tegenstanders eene zoo volkomen neerlaag toe, dat bij den vrede te Halle, die den 20 Augustus daaraanvolgende werd gesloten, hem het bezit van Namen andermaal werd afgestaan. Van de Vlaamsche verraders kwam Dirk van Beveren er het slechtst af: hij werd buiten het verdrag gesloten. Bij het bezegelen dier acte, traden de steden Brussel, Leuven, Nivelles, Gembloux, Tienen en Jodoigne (Geldenaken) als waarborgen voor den Hertog van Brabant op, even als de steden Binch, Quesnoi, Valenciennes, Mons, Gerardsbergen, Oudenaarde, Kortrijk, Brugge en Aalst voor Boudewijn van Vlaanderen en Henegouwen.

Bij zijn terugkeer van den Namenschen krijg, vond Boudewijn zijne gade Margaretha op het ziekbed. Zij stierf op het kasteel van Male, bij Brugge, den 15 November 1194. Dat afsterven bragt voor Boudewijn eene groote verandering te weeg. Daar hij het bewind over Vlaanderen alleen uit kracht van zijn echt met de wettige erfgename voerde, moest thans, overeenkomstig den uitersten wil van Filips I, het Graafschap overgaan op Margaretha's oudsten zoon.

Deze overgang vond zonder groote zwarigheden plaats. Boudewijn VIII van Vlaanderen regeerde voortaan alleen als Boudewijn V van Henegouwen. In Vlaanderen voerde nu Boudewijn IX het bewind.

Het stoffelijk overschot van Gravin Margaretha werd eerst bijgezet in de H. Kruiskerk te Brugge en daarna in het koor der st. Donaaskerk aldaar.

HOOFDSTUK XIX.

BOUDEWIJN IX (van Konstantinopel).

Oorlog met Graaf Dirk VII van Holland. — Dood van Boudewijn de Moedige. — Schaarschte en volksverhuizing. — Boudewijn IX verheft zijne landen als leenen van Luik, Frankrijk en het Duitsche-Rijk. — Philippe Auguste schenkt Boudewijn de Baronie Mortagne in het Tournésis en belooft den afstand van Artois ten gunste van Vlaanderen te regelen. — Wegens schending dier belofte verbindt Boudewijn zich met Richard Leeuwenhart. — Boudewijn verovert Douai en Péronne, doch stoot het hoofd voor Arras. — Klagt der Gentenaars over het voeren van het Henegouwsche wapen. — Nederlaag der Franschen in de moerassen bij Yperen. — Vrede met Frankrijk. — Graaf Boudewijn houdt zich ernstig bezig met de beschaving zijns volks. — Twisten der Blaauwvoeters en Ingerijkers te Veurne. — Boudewijn neemt deel aan een nieuwen kruistogt. — Verovering van Zara. — De Kruisvaarders werpen het anker voor Konstantinopel uit. — Konstantinopel op de Grieken veroverd. — Boudewijn tot Keizer gekroond. — Onlusten in Vlaanderen. — Strijd van Boudewijn tegen de Bolgaren. — Maatschappelijke vooruitgang in Vlaanderen.

(1194—1205).

Boudewijn IX had niet langer dan dertien maanden sedert zijne verheffing tot den troon het genot zijn vader nevens zich te hebben. De oude Graaf overleed in December 1195 te Mons, ten gevolge van eene snel toenemende verzwakking.

Inmiddels was een nieuwe strijd met Holland uitgebarsten, omdat Graaf Dirk VII, die regten op Vlaanderen meende te hebben, zoowel de Vlamingen noodzaakte weder tolgelden te Geervliet te betalen als het verheergewaden van Zeeland-Bewesten-Schelde weigerde. De Hollanders en Vlamingen bestreden elkander op den grond van Walcheren, doch de strijd werd niet ten voordeele der Vlamingen gevoerd, die het eiland moesten ruimen. [1]

Door het afsterven van Boudewijn VIII voerde Boudewijn IX niet alleen het beheer over Vlaanderen, voor zoover dit door het verdrag van Arras aan zijne ouders was toegekend, maar ook dat over Henegouwen. Wat de erfopvolging in Namen betreft, deze had zijn vader aan Jonker Filips verzekerd, den tweeden zoon van Boudewijn VIII en Margaretha, doch op voorwaarde, dat Namen aan Henegouwen leenpligtig zou zijn.

Het begin van 's Graven bestuur werd gekenmerkt door eene zware beproeving. Hevige orkanen teisterden de velden, terwijl eene buitengewone vorst de veldvruchten vernielde. Het koren, dat kort te voren vijf stuivers per zak had gekost, steeg plotseling tot zestig, zoodat al de ellenden die zich in 1045 over België en Noord-Frankrijk hadden uitgestort, dreigden terug te keeren. Maar Boudewijn IX nam voor den aanvoer van granen en den verkoop daarvan zoo doeltreffende maatregelen, dat de ramp daardoor aanmerkelijk verminderde. Alle schamelen waren echter niet te helpen, en uit dien hoofde weken vele Vlaamsche gezinnen het land uit, naar het korenrijk Oostland aan de Baltische-Zee.

Na in de behoeften der nooddruftigen voorzien te hebben, besloot Boudewijn onmiddellijk aan zijne feodale verpligtingen te voldoen. Allereerst begaf hij zich daartoe naar Huy (Hoei), waar hij Bisschop Albert hulde voor Henegouwen bood (February 1196). Vervolgens toog hij naar Frankrijk, om Vlaanderen bij Koning Philippe Auguste te verheffen. Deze daad ging niet zonder bezwaren, want Boudewijn wist maar al te wel, dat de Vlamingen sterk gekant waren tegen elk bewijs van onderdanigheid tegenover een Monarch, die het gansche Zuiden des Lands aan hun vaderland had ontscheurd. Niettemin Boudewijn oordeelde, dat zoowel de voorzigtigheid als de pligt hem voorschreven, den Koning geen hulde te onthouden, waarop de Monarch evenveel regt had als hij op de gravenkroonen van Vlaanderen en Henegouwen. Hij begaf zich derhalve naar Compiègne, waar hij in de handen van Philippe Auguste den eed van trouw en manschap zwoer. De Fransche Monarch betoonde zich hoogst voldaan over deze onderwerping, en om zich even edelmoedig

---

[1] Vergelijk bladz. 190.

Aankomst der Kruisvaarders voor Konstantinopel.

tegenover den broeder zijner eerste vrouw te betoonen, schonk hij hem eene acte, waarbij Mortagne, in het Tournésis, aan den Graaf van Vlaanderen en Henegouwen werd toegekend, met de belofte om de zaken van Artois gunstig voor Vlaanderen te regelen. Het voldoen aan zijne leenverpligtingen tegenover den Keizer volbragt Boudewijn te Metz.

Van Philippe's beloften ten aanzien van Artois kwam niets. Toen dus de ontstoken oorlogsfakkel de Engelschen weder tegenover de Franschen in de wapenen bragt, vond Boudewijn het onmogelijk, zijne Vlamingen aan een strijd ten behoeve van

Terwijl de Engelsche soldeniers onder Koning Richard de Franschen in Normandie de handen vol gaven, viel Graaf Boudewijn met zijne Vlamingen en Henegouwers in Frankrijk, waar hij de noordelijke districten tot aan Compiègne verwoestte. Tevens won hij de steden Péronne, Roye, st. Omer en Aire, die weleer aan Graaf Filips I hadden toebehoord. Doch, na een vergeefschen aanval op Arras, keerde hij naar Vlaanderen terug (1197).

Terwijl Boudewijn over de middelen peinsde om den oorlog tegen zijn schoonbroeder voort te zetten, kwam eene vreemde klagt der Gentenaars hem

De Kruisvaarders tasten Konstantinopel aan.

Koning Philippe deel te doen nemen. Veeleer neigden zijne onderzaten naar de zijde der Engelschen, met wien zij een levendigen handel dreven en die, bij hunne groote magt ter zee de Vlaamsche kuststeden groote rampen konden berokkenen. Graaf Boudewijn vond het geraden bij dezen krijg aan de meening zijner onderdanen gehoor te geven, en uit dien hoofde sloot hij, den 8 September 1196, te Rouen een verdrag met John, Heer van Ierland en Graaf van Morton, broeder van Koning Richard, om Engeland in den strijd tegen Frankrijk ter zijde te staan.

storen. Zij beklaagden zich, dat hun Graaf het wapen van Henegouwen voerde, terwijl hun verlangen was, dat hij den Vlaamschen leeuw zou vertoonen of dien althans de eerste plaats in zijn schild aanwijzen. Na eenig onderhandelen voldeed Boudewijn IX aan dit verlangen. Hij liet voortaan het Henegouwsche wapen varen, wijl toch het Vlaamsche wapen dat zijner voorouderen was. Te gelijkertijd bewerkte hij dat ook zijn broeder Filips den Vlaamschen leeuw in het wapen van Namen plaatste, doch gebroken door een band van keel.

Na de Fransche grenzen naar de zijde van

Normandie verzekerd te hebben, kwam Koning Philippe Auguste in 1198 op Vlaanderen aanrukken. Zijne magt overtrof in getal ver die zijns tegenstanders. Doch Graaf Boudewijn wist met zijn volk zoo behendig heen en weer te trekken, dat hij de Fransehen in de moerassige velden bij Yperen lokte. Naauwelijks was de Fransche Monarch in dit lage, door grachten doorsneden oord aangekomen, of Boudewijn liet de naburige sluizen openzetten, zoodat poelen en horsten onderliepen en het geheel één groot meer scheen te wezen. Daardoor kon de vijand voor- noch achteruit. Om zich uit de klem te redden, onderschreef Koning Philippe te Belle al wat Graaf Boudewijn ten aanzien van Artois verlangde. Doch te naauwernood was hij binnen Parijs terug, of hij verklaarde, dat hij geene beloften wilde houden, die een oproerig leenman hem had afgeperst.

Een noodzakelijk gevolg van deze verklaring was het voortzetten des oorlogs. Zoo als doorgaans leden beide partijen verliezen. In een gevecht bij Lens werd Filips van Namen gevangen genomen, doch daarentegen maakte Graaf Boudewijn nieuwe veroveringen in Artois. In de hoop den vrede te bewerken en daardoor Graaf Filips de vrijheid te hergeven, vertrok Marie van Champagne, sedert 1186 echtgenoote van Boudewijn IX, naar Parijs, waar zij den Koning, haar oom, dringende voorstellingen deed. Hare woorden werden niet in den wind geslagen, vooral niet daar de Legaat Pietro di Capua, uit naam van Paus Innocentius III, op het herstel van den vrede tusschen Frankrijk en Engeland aandrong. De Koning en de Graaf kwamen andermaal te Belle bijeen en beloofden elkander de goede nabuurschap te herstellen. De Namensche Graaf werd uit zijne gevangenschap ontslagen, doch Boudewijn IX dankte zijn leger niet af, omdat Koning Philippe Auguste bleef weifelen om aan de wenschen van den Vlaamschen Graaf met betrekking tot de grenzen van Artois te voldoen.

Omstreeks dezen tijd, verloor Koning Richard I het leven. Een zijner leenmannen in Limousin, de Vicomte Vidomar van Limoges, had een schat gevonden, waarvan hij, overeenkomstig zijne leenverpligtingen, een derde aan den Koning uitleverde. Doch Richard met deze uitkeering niet tevreden, eischte meer. Toen Vidomar hieraan geen gehoor gaf, belegerde Richard hem in het kasteel Chalus. Maar die aanval sleepte 's Konings einde mede: hij ontving bij dit beleg een afgeschoten pijl in den schouder (28 Maart 1199), ten gevolge waaraan hij eenige dagen later (6 April) overleed.

Koning John, die zijn broeder opvolgde, haastte zich de betrekkingen van vriendschap met den Graaf van Vlaanderen en Henegouwen te bevestigen. Bij deze overeenstemming tusschen twee magtige Vorsten begreep Philippe Auguste dat hij niet langer dralen moest om aan Boudewijn's verlangen te voldoen. Derhalve sloot hij, in January 1200, te Péronne een verdrag met Graaf Boudewijn, waarbij hij een deel van Artois aan Vlaanderen teruggaf. De Nieuwe Gracht, op last van Boudewijn van Rijssel gedolven, om den aanval van Keizer Hendrik III af te weeren, zou de grenslijn van 's Konings landen en die van den Graaf uitmaken. Arras bleef de hoofdstad van Artois, waartoe verder Lens, Bapaume, Hesdin en de omliggende streken zouden blijven behooren. Maar Douai, Ardres, Lillers, la Gorgue, Richebourg, Aire en st. Omer, met de voogdij van Béthune, keerden tot Vlaanderen weder. Verder werd bepaald, dat de Graaf van Guines zijn Land van den Vlaamschen Graaf zou ter leen houden, en de domeinen van Prinses Mathilde van Portugal na het overlijden dier Vorstin, op nieuw een deel van het Graafschap zouden uitmaken.

Graaf Boudewijn besteedde het tijdperk van vrede om in zijne landen de welvaart van steden en districten te bevorderen. Hij gaf daartoe onderscheidene keuren, moedigde de ontluikende wetenschappen aan en begiftigde Gent met eene jaarmarkt. [1] Aan Henegouwen schonk hij belangrijke administratieve en regterlijke instellingen. In July 1200 vaardigde hij op het kasteel van Mons een landvrede (*paix*) uit, met zoo doeltreffende bepalingen dat deze tot op het einde der 18de eeuw kracht van wet behielden.

Te zelfder tijd bereidde hij zich tot eene belangrijke onderneming voor. Overeenkomstig de aanmaningen van Paus Innocentius III predikten verschillende geestelijken een nieuwen kruistogt, om het herstel van het Koningrijk Jerusalem te bewerken. Graaf Boudewijn toonde zich het ontwerp genegen, en op Aschwoensdag van het jaar 1200 liet hij zich in de Donaaskerk te Brugge het kruis op den schouder hechten. De Markgraaf Bonifacio van Montferrat handelde mede als hij, en even zoo vele aanzienlijke Fransche en Belgische Barons. [2]

Twee jaren duurden de toebereidselen tot dien kruistogt, waaronder een der belangrijksten was het sluiten van eene overeenkomst met de Venetianen, welke door het overvoeren van Kruisvaarders en legerbehoeften hunne scheepsmagt zoo aanzienlijk hadden uitgebreid, dat zij alleen in staat waren, het geheele leger over te voeren. Doch ook binnenlandsche aangelegenheden veroorzaakten vertraging.

Zoo ontstond tijdens dit verwijl te Veurne eene geweldige beroerte. De ingezetenen van deze stad en hare kasselrije werden door hunne Vrouwe, de Gravin-weduwe Mathilde — die inmiddels een tweede huwelijk met Eudes III van Bourgondië had aangegaan — zoo zeer met lasten overstelpt, dat velen daarover begonnen te morren. Aan hun hoofd plaatste zich de burger Blaauwvoet, terwijl een ander ingezetenen, Sigebert Ingerijk, die inwoners om zich schaarde, welke, ten spijt van alle verdrukking, der Gravin trouw bleven. Uit

---

[1] Zie de plaat op bladz. 496.

[2] Evenzoo op bladz. 497.

deze verdeeldheid ontstond een tweespalt, die alle veiligheid uit Veurne en omstreken verbande. Eindelijk gingen de Blaauwvoeters zoo ver, dat zij, den 17den November 1201, het Prinsenhof te Veurne in brand staken en den Ingerijkers een geweldige nederlaag berokkenden. Herhaalde malen had Graaf Boudewijn door eene minnelijke tusschenkomst gepoogd om deze beroerten te stillen. Doch de gewelddadige tooneelen die den brand van het Prinsenhof vergezelden, noopten hem tot strenger maatregelen. Evenwel 't was slechts schijnbaar dat hij de rust herstelde: de haat tusschen Blaauwvoeters en Ingerijkers werd gesmoord, maar niet uitgeroeid.

De Fransche en Belgische Kruisvaarders kwamen met de Venetianen overeen, dat zij deze 85,000 mark zilver zouden uitbetalen wanneer de lagunenstad eene vloot uitrustte, die dertigtot veertigduizend man kon overvoeren en leeftogt voor dit heir aan boord had. Nadat dit was vastgesteld, maakte Graaf Boudewijn beschikkingen ten aanzien van het bewind in Vlaanderen gedurende zijne afwezigheid. Hij stelde zijn broeder Filips, Graaf van Namen, tot ruwaard aan, en gaf hem tot raadslieden: Gerard, proost van Brugge en kanselier van Vlaanderen (zijn oom), Boudewijn van Comen (Comines), Bosschaert (of Bouchart) van Avennes, en de kasteleins van Gent, Brugge en Lille (1202).

Vervolgens maakte Graaf Boudewijn de noodige schikkingen voor de reis zijner gade, die op een Vlaamsch smaldeel den togt zou doen, en toen hij daarmede alles geregeld had, begaf hij zich door Bourgondië en Lombardije naar Rome. Daar vierde hij het Paaschfeest met aan de graven der apostelen zijne gebeden uit te storten en 's Pausen zegen af te smeeken. Vervolgens spoedde hij zich naar Venetië, waar op dat tijdstip duizenden zich tot den strijd tegen de Saracenen voorbereidden. De Franschen schaarden zich onder de Graven van Montferrat en Blois, de Belgen onder den Graaf van Vlaanderen en Henegouwen, de Venetianen onder hun vierennegentigjarigen, bijna blinden, maar nog altoos voljjverigen Doge Enrico Dandolo.

De vreemde Kruisvaarders zagen zich door verschillende omstandigheden buiten magte om de 85,000 mark zilver waaromtrent men was overeengekomen, ten volle aan de Venetianen te betalen, zelfs toen de Graven van Vlaanderen en Montferrat, nevens andere hoofden, hunne gouden en zilveren tafelserviezen te gelde maakten. Zij kwamen nog altoos 30,000 mark te kort. In deze verlegenheid deed Dandolo hun het voorstel, dat de Republiek de som zou aanvullen, mits de Fransche en Vlaamsche Kruisvaarders hem ter zijde zouden staan, wanneer hij, alvorens naar de Levant af te zeilen, de stad Zara ging belegeren, die de Koning van Hongarije op de Venetianen hernomen had. De vreemdelingen weifelden eenigen tijd, doch bij de onmogelijkheid om de noodige gelden bijeen te brengen, stemden zij eindelijk toe, vergezelden de Venetianen tot Zara en bragten het hunne bij om deze stad aan de Republiek te hergeven.

Tijdens Zara's verovering was het strenge jaargetijde zoo nabij, dat de Kruisvaarders het niet geraden achtten, om den togt terstond voort te zetten. Terwijl zij dus den winter van 1202 op 1203 in Dalmatië doorbragten, voegde de Grieksche Prins Alexius Komnenus zich bij hen. Hij was de zoon van Keizer Izak II Angelus, die sints 1195 door zijn broeder Alexius III Angelus zoowel van den Byzantijnschen troon als van zijne oogen beroofd, in eene afgrijselijke gevangenschap bij water en brood een ellendig aanzijn voortsleepte. Door de schildering van zijn eigen en zijns vaders lijden wekte de Prins elks mededoogen, terwijl zijne schitterende beloften de verwachting opwekten, een onsterfelijken roem en onschatbare voordeelen te behalen. Alexius hield den Kruisvaarders namelijk voor, dat zoo zij hem hielpen den overheerscher uit Byzantium te verjagen en zijn vader op den troon te herstellen, hij hun 200,000 mark zilver zou verschaffen. Hij zou hen wijders bij den kruistogt tegen de "Ongeloovigen" vergezellen en de Grieksche Kerk met de Latijnsche vereenigen.

Op een der schoonste vloten die ooit van Venetië afzeilden, naderden de Kruisvaarders, den 23sten Juny 1203, de haven van Konstantinopel [1]. Bij den hoek van San Stephanus werd het anker uitgeworpen, maar toen de onderhandelingen met Keizer Alexius III vruchteloos afliepen, stevende men regelregt over den Bosporus. Van hier drongen de Kruisvaarders den Keizer met zijne 70,000 man binnen de stad terug, verbrandden of veroverden de Byzantijnsche vloot, deden de ketens springen die de haven sloten en namen de hoofdstad in bezit (18 July). [2] Na eene zoo groote nederlaag zocht de Keizer zijn heil in de vlugt, terwijl de bevreesde inwoners den blinden Izak weder uit de gevangenis te voorschijn haalden en hem, benevens zijn zoon Alexius, op den troon herstelden.

De hulp die deze Prins te Zara had afgesmeekt, was nu verleend en door den gewenschten uitslag bekroond, doch nu moesten de Byzantijnsche of Grieksche Vorsten ook de voorwaarden vervullen, die zij tegenover de Kruisvaarders — de Latijnen, zooals de Grieken hen noemden — op zich genomen hadden. Maar noch Izak noch Alexius twijfelde of zij wel de 200,000 mark zilver zouden bijeenbrengen, terwijl zij moesten erkennen de middelen niet te bezitten om het volk tot eene onderwerping aan den Paus te bewegen. Deze snaar werd te naauwernood aangeroerd, of gansch Konstantinopel geraakte in de geweldigste opschudding, en toen de herstelde Keizer en zijn zoon nieuwe belastingen uitschreven en het gedrag der Kruisvaarders de ingezetenen diep krenkte, brak een opstand uit, waarbij

[1] Zie de plaat op bladz. 500.
[2] Evenzoo op bladz. 501.

de Byzantijnen om een anderen Keizer riepen. Werkelijk hadden eenige Vlamingen en Italianen eene groote schuld op zich geladen: zij hadden uit geloofsijver eene moskee, die de vorige Keizer aan de muzelmansche kooplieden had toegestaan om binnen zijne hofplaats te bouwen, in brand gestoken en daardoor aanleiding gegeven, dat het om zich heengrijpende vuur eene geheele wijk der stad in de asch leide.

De opstand der Byzantijnen maakte zoo snelle vorderingen, dat de senaat aan de stem des volks gehoor meende te moeten geven. Maar geruimen tijd zocht men te vergeefs naar een "in het purper geborene", wien men in dit hagchelijk tijdsgewricht de Grieksche kroon durfde toevertrouwen. Eindelijk werd een telg van een oud Keizershuis, dat der Duka's, gevonden. Deze Vorst, Alexius Duka, dien men wegens zijne zwarte wenkbraauwen Alexius Murtzuflus heette, ving even ellendig te regeren aan als de meesten zijner voorgangers. Hij begon namelijk met den jongen Alexius, Izak's zoon, te worgen. Op den ouden blinden Keizer behoefde hij geen aanslag te doen: deze was reeds van verdriet en angst gestorven.

Dit oproer — zoo spraken de Latijnen — geregtigde hen om de Grieken, die zij steeds als halve ketters beschouwden, als muiters en schenners van plegtige verdragen ten onder te brengen. Zij namen het besluit de stad met geweld te bestormen, nadat zij vooraf eene overeenkomst betreffende de verdeeling van den buit en de toekomstige inrigting des Rijks gemaakt hadden.

De eerste storm sloegen de Byzantijnen af, maar drie dagen later (12 April 1204) gelukte het den Kruisvaarders de poorten te overweldigen. De Henegouwer André de Jurbize baande aan allen het spoor. Zoodra de wallen verloren waren, ontzonk den Grieken de moed. Zelfs volgens Grieksche berigten zag men het schouwspel dat één Latijnsch ridder duizenden voor zich heen dreef. In den nacht ontstond een brand, de derde sedert de Kruisvaarders voor Konstantinopel gekomen waren, en wel een brand van zoo veel omvang, dat weder een groot deel der trotsche hoofdstad in een puinhoop verkeerde. Murtzuflus nam de vlugt. Hij viel echter eerlang in de handen der Latijnen, die hem van de zuil van Theodosius te pletter wierpen.

Nog streden de Grieksche grooten, of Theodorus Dukas of Theodorus Laskaris het Keizerrijk zou ontvangen dat reeds opgehouden had te bestaan, toen de overwinnaars als woedende roofdieren de huizen en paleizen binnenstormden, alles plunderden en vernielden wat zij vonden, en met teugelloos geweld allerlei gruwelen bedreven. Aan den gouddorst en hebzucht paarde zich een onbeschaamde overmoed die zelfs de heilige plaatsen niet verschoonde. De kerken werden door drinkgelagen en braspartijen ontwijd, tot paardenstallen gebruikt en op het walgelijkst verontreinigd. Een liederlijk vrouwspersoon plaatste zich zingende en dansende op den zetel van den patriarch. De schoonste kunstgewrochten werden met geweld verbrijzeld en aan stukken gehouwen, terwijl de eigenzinnige vernielingszucht haar geweld zelfs aan metalen standbeelden beproefde.

Keizerlijk zegel van Boudewijn van Vlaanderen.

Slechts enkele meesterstukken ontkwamen de algemeene verwoesting. De vier algemeen bewonderde kolossale paarden van brons, die eens uit Rome naar Konstantionopel waren gevoerd, werden door de Venetianen aan boord van een vaartuig gebragt om hunne stad te versieren. Ook bragten de Bruggelingen een koperen draak ter zijde, welke zij later aan de Gentenaren verloren, die er toen hun belfroed mede versierden. Overigens voerden de Vlaamsche Kruisvaarders slechts weinige kunstwerken mede, doch zij waren des te ijveriger om relieken te verzamelen. En dat bij het plegen der grootste heiligschennis!

Eindelijk bepaalden de hoofden dat de gemaakte buit in drie aangewezen kerken verzameld en overeenkomstig het gesloten verdrag tusschen de strijders verdeeld zou worden. Verbazend was het schouwspel dat deze tempels thans aanboden. Men zag er eene zoo groote menigte van rijke stoffen, sieraden en geld bijeen, dat een Vorst die dezen oorlog bijwoonde en naar Rome berigt daarvan zond, den Paus mededeelde,

dat in het gansche overige Europa zoo vele rijkdommen niet aanwezig waren. Alleen de Franschen ontvingen voor hun aandeel in geld 400,000 mark zilver.

Na de verdeeling van den buit ging men tot de toewijzing van het rijksgebied over. Men splitste het voorloopig, overeenkomstig de vroeger getroffen bepalingen, in vier stukken, waarvan het voornaamste voor hem zou zijn, aan wien twaalf kiezers, zes van de zijde der Franschen en Vlamingen en zes van den kant der Italianen het keizerlijk purper zouden aanbieden. De overige aandewijn van Vlaanderen opgedragen. De Venetianen namen voor zich de kustlanden langs de Adriatische en Jonische Zeeën, nevens vele eilanden in den Archipel. Aan Markgraaf Bonifacio werden de Aziatische provinciën toegewezen, doch bij de wetenschap hoe moeijelijk het hem zou vallen, zich daar te handhaven, ruilde deze de hem toegedachte gewesten tegen Makedonië en het overige Griekenland. De Bourgondiër Otto de la Roche werd Hertog van het eigenlijke Hellas, dat zich over gansch Attika en Beotië uitstrekte, en waarvan Athene de hoofdstad werd. Guillaume de Ville-Hardoin verhief

Boudewijn IX van Vlaanderen tot Keizer gekroond.

voerders en de Republiek Venetië konden dan de drie anderen onder elkander verdeelen. Om echter de verbrokkeling niet al te hinderlijk voor de handhaving des Rijks tegenover de Muzelmannen te maken, werd de bepaling vastgesteld, dat allen die niet naar huis keerden, 's Keizers leenmannen zouden zijn.

Door het schrander beleid van den Doge Dandolo kwam ook deze verdeeling naar wensch tot stand. Daar de oude Venetiaansche Doge weigerde, om de keizerlijke waardigheid te aanvaarden, werd zij eenstemmig den dapperen Bouzich tot Vorst van Achaje, terwijl de mindere hoofden leenen ontvingen van beperkter omvang. Daar de Latijnen echter slechts een deel van 't Griekscho-Keizerrijk hadden veroverd, konden ze niet in alle streken de westersche regeringsvormen invoeren. Theodorus Laskaris, wien de Grieken voor hun regtmatigen Keizer hielden, stichtte van de overblijfselen der Byzantijnsche magt het Keizerrijk Nicea, gelijk twee Komnenen de Rijken van Trebizonde en Epiros.

Boudewijn van Vlaanderen en Henegouwen werd Zondag den 16den Mei in de st. Sophiakerk te

Konstantinopel als Keizer gekroond. Om de genegenheid der Grieken te winnen, liet hij alle plegtigheden eveneens inrigten als zij te Byzantium tot dien tijd gebruikelijk waren. In plaats echter van door den Patriarch, liet hij zich door den Pauselijken Legaat de kroon op het hoofd plaatsen. [1] Van eene krooning zijner gade, Marie van Champagne, kon geen sprake zijn. Ze had na hare aankomst te st. Jean d'Acre gesukkeld en was er den 29 Augustus 1203 overleden.

De zwarigheden waarmede de nieuwe heerschappij van Boudewijn te kampen had, waren schier talloos. Niet alleen dat de buitenlandsche vijanden het Byzantijnsche-Rijk bedreigden, maar ook de Keizer van Nicea, die Konstantinopel als een erfdeel beschouwde dat de vreemdelingen hem wederregtelijk hadden ontnomen, was onvermoeid werkzaam om den Nederlander den voet te ligten. De Latijnsche leenmannen verzwakten het Rijk door hun naijver, terwijl de Grieken die den vreemden Vorst als een ketter en overweldiger beschouwden, hem een doodelijken haat toedroegen en niet dan gedwongen gehoorzaamden. Zij verbonden zich met Koning Joannice van Bolgarië, en toen deze zich gereed maakte, het nieuwe rijk een oorlog aan te doen, verhief Adrianopel, de tweede stad van Byzantium, de vaan des opstands.

Sommige tijdingen die Boudewijn uit Vlaanderen ontving, luidden evenmin aangenaam als die van de Byzantijnsche ambtenaren. Te Veurne en in het Veurner-Ambacht was de tweespalt tusschen de Blaauwvoeten en de Ingerijkers op nieuw uitgebarsten en had zoo geweldig om zich gegrepen, dat de Ingerijkers hunne tegenstanders ter stad hadden uitgedrongen en tot st. Winoxbergen vervolgd. Ja, de strijd was zoo bloedig voortgezet, dat ten gevolge daarvan de Vlamingen dezen dag den rooden maandag noemden.

De oorlog die Keizer Boudewijn tegen de Bolgaren voerde, eindigde voor hem op de jammerlijkste wijze. Bij een slag onder de muren van Adrianopel, op den 15den April 1205, werd zijn leger door zijne tegenstanders verslagen. Van zijn gevolg gescheiden, bleef zelfs zijn uiteinde onbekend. Eenigen verhaalden dat hij in kerker was bezweken, anderen dat Joannice den Keizer naar Tirnavo had laten voeren, waar de Bolgaar hem armen en beenen liet afkappen en het verminkt overschot, dat nog drie dagen leefde, aan de vogelen des hemels ten prooi gaf. Deze laatsten voegden bij hunne mededeeling, dat hij zijn leven had kunnen redden, indien hij geluisterd had naar de stem der Koningin, eene Tataarsche van afkomst, die nadat zij vergunning had bekomen, om den Keizer te bezoeken, hem wilde overhalen met haar te vlugten. Nog andere berigtgevers eindelijk verzekerden dat Boudewijn de wraak van zijn vijandelijken nabuur was ontkomen, zoodat men zijne terugkomst te eeniger tijd mogt te gemoet zien.

[1] Zie de platen op bladz. 504 en 505.

Boudewijn was toen hij zijne loopbaan op zoo vreeselijke wijze eindigde, eerst drieëndertig jaar oud. Moedig tot vermetelheid, paarde hij aan een indrukwekkende gestalte, een geest welke dien van zijne tijdgenooten veelal overtrof. Hij liet kronieken zamenstellen, waarin de merkwaardigste gebeurtenissen sints de Schepping, naar de kennis dier dagen, waren medegedeeld. Voorts liet hij de geslachtregisters van zijn Huis zamenstellen en al deze bijdragen in het fransch vertalen. Onder den naam van *Histoires Baudouines* zijn enkele fragmenten daarvan bewaard gebleven. Hij was een begunstiger van sprooksprekers en zangers en vermeidde zich gaarne met het maken van verzen. Hoe gelukkig moest hij zich gevoelen, dat reeds te zijnen tijde de Nederlandsche letterkunde meesterstukken kon leveren als wij in den *Reinaert de Vos* bewonderen, een roman in den vorm van een fabel, die op geestige wijze de gebreken der middeleeuwsche maatschappij onder het oog des volks brengt. [1]

HOOFDSTUK XX.

JOHANNA (van Konstantinopel).

Boudewijn als Grieksch Keizer door zijn broeder Hendrik opgevolgd. — Zijne dochter Johanna tot Gravin van Vlaanderen en Henegouwen uitgeroepen. — Filips van Namen tot Ruwaard benoemd. — Deze levert de jonge Vorstin en hare zuster aan den Franschen Koning uit, doch wordt daarom door de Vlamingen en Henegouwers uit het Land gebannen. — Bosschaert van Avennes door het volk tot Ruwaard gekozen. — De Vlamingen verzoeken van Koning Philippe Auguste hunne Gravin terug. — Johanna huwt met Fernando van Portugal. — Koning Philippe Auguste dringt bij hem op den afstand der steden st. Omer en Aire aan. — Prins Louis houdt de jonggehuwden te Péronne opgesloten. — Ferdinand te Yperen, Kortrijk en Brugge met vreugde, doch te Gent met bittere spotternij ontvangen. — Kortrijk door de Gentenaren geplunderd. — Verdrag van Pont-à-Wendin. — Gent bevredigd. — Huwelijk van Prinses Margaretha met Bosschaert van Avennes. — Koning Philippe Auguste vraagt Vlaanderen's hulp in den strijd tegen Koning John. — De Fransche Koning vermeestert Cassel, Yperen en Brugge. — Gent door de Franschen belegerd. — Hulp uit Engeland ontvangen. — Overwinning der Engelsche en Vlaamsche vloten op de Fransche scheepsmagt. — Slag bij Damme. — Damme in brand gestoken. — Gent aan de Franschen overgegeven. — Willem van Holland ondersteunt Graaf Ferdinand om de Franschen uit Vlaanderen te verdrijven. — Brugge en Gent keeren aan Graaf Ferdinand weder. — Lille van de Franschen bevrijd. — Doornik door de Vlamingen verwoest. — Lille en Cassel weder door de Franschen bezet. — Prins Louis rooft en brandt in het Zuiden van Vlaanderen. — Graaf Ferdinand trekt met Engelsche hulp het hart van Artois binnen. — Hertog Hendrik van Brabant door de Vlamingen en Hollanders binnen Brussel belegerd. — Slag van Bouvines. — Graaf Ferdinand in de Louvre opgesloten. — Door tusschenkomst van Koning John wordt een verdrag met Koning Philippe Auguste getroffen. — Graaf Ferdinand blijft in de Louvre. — Het huwelijk van Bosschaert van Avennes

[1] Zie de platen op bladz. 508 en 509.

met Prinses Margaretha ontbonden. — Gravin Mathilde verliest het leven door het omslaan van haar rijtuig. — Moeite met Keizer Frederik II. — Gravin Johanna hernieuwt hare smeekbeden om de vrijheid van haar echtgenoot, bij de komst van Louis VIII tot den troon. — Ontmoeting van Arnold van Gaveren. — Een bedrieger, die zich voor Boudewijn IX uitgeeft, tracht Johanna van hare Graafschappen te berooven. — Hij vestigt zijn hof te Lille. — Johanna is gedwongen te vlugten. — De gelukzoeker voor Koning Louis VIII te Compiègne gebragt. — Hij erkent Bertrand te heeten en uit Rains afkomstig te zijn. — Hij vlugt nadat hij door den Bisschop van Senlis is ontmaskerd. — Hij wordt met den dood gestraft. — Koningin Blanche schenkt Graaf Ferdinand zijne vrijheid weder. — Graaf Ferdinand helpt deze Vorstin hare oproerige leenmannen te bedwingen. — Veldtogt in Namen tegen den Graaf van Vianden. — Graaf Ferdinand overlijdt te Noyon. — Hulp aan den Bisschop van Bremen tegen de Stedingers verleend. — Dood van Johanna's eenig dochtertje. — Gravin Johanna sluit een tweede huwelijk met Graaf Thomas van Savoie. — Krijgstogt tegen den Heer van Valkenburg en zijne medestanders. — st. Anna ter Muiden tot eene stad verheven. — Inval der Brabanters. — Brussel veroverd. — Veldtogt in Namen. — Johanna overlijdt in het klooster Marquette, bij Meessen.

(1205—1244).

Op den Byzantijnschen troon werd Boudewijn opgevolgd door zijn broeder Hendrik, wiens krooning Konstantinopel den 11den Augustus 1206 vierde. Deze Prins was een even dapper als verstandig Vorst die zich alle moeite gaf, om het vertrouwen der Grieken te winnen, hun posten en waardigheden schonk en hunne personen tegen de onverdraagzaamheid der Latijnsche geestelijken beschermde. Met de Bolgaren en de Grieken van Nicea sloot hij vrede en ontwikkelde in een schier wanhopigen staat van zaken gedurende zijn elfjarig bewind talenten, die het nageslacht te weinig heeft gewaardeerd.

In Vlaanderen werd de oudste der beide minderjarige dochters van Boudewijn IX als de erfgename zijner Graafschappen uitgeroepen, de veertienjarige Johanna. Zij zou tot aan hare meerderjarigheid onder de hoede blijven van haar oom Filips, aan wiens zorgen de oude Graaf haar bij zijn vertrek naar Palestina toevertrouwde. Maar de Markgraaf van Namen toonde zich dat vertrouwen onwaardig. Koning Philippe Auguste had reeds meermalen zijn verlangen te kennen gegeven, de jonge Vorstin en hare zuster in zijne magt te bekomen, onder het voorwendsel dat hij hare opvoeding in Frankrijk wilde voltooijen. Filips van Namen kon zeer wel begrijpen, dat de eigenlijke bedoeling met deze aanvraag was, om Vlaanderen tot grooter afhankelijkheid van het Fransche Koningshuis te brengen. Hij had behooren te weigeren, vooral omdat zijn broeder Boudewijn had bepaald, dat de Prinsessen tot aan hare meerderjarigheid op den Gentschen burg zouden verblijven. Dan zijn eigenbelang woog bij Graaf Filips zwaarder dan zijn broeder- en vaderlandsliefde. Gevleid door eene echtverbindtenis met 's Konings dochter Marie, liet hij in het geheim de jonge Prinsessen uit het Gentsche kasteel opligten en naar Frankrijk voeren.

Naauwelijks echter kwam dit schandelijk feit ter oore der gemeenten, of het vrije volk schoolde bijeen om den meineedige te verpletteren. Men joeg Filips met schande en hoon uit Vlaanderen en Henegouwen weg. Niemand sprak te zijner gunste, edelman, burger noch dorper.

Terstond gingen de Vlamingen over tot het verkiezen van een anderen voogd of ruwaard, waartoe de meesten hunne stemmen uitbragten op Bosschaart van Avennes, die door Koning Richard tot ridder was geslagen, ofschoon hij vroeger alleen voor zijne studiën leefde.

Na hierdoor de binnenlandsche rust verzekerd te hebben, benoemden de steden en edelen gezanten, die bij Koning Philippe II zouden aandringen om hun de Gravin en hare zuster terug te zenden. Deze afgevaardigden hadden in last den Koning voor te houden, dat het hem niet toekwam, de opvoeding der Prinsessen te besturen of haar uit te huwen. Zij moesten zelfs verklaren, dat de Vlamingen nimmer zouden gedoogen, dat het bewind over hun Land aan iemand werd opgedragen die hun mishaagde, en zij derhalve den man, dien de Koning aan Gravin Johanna tot gade mogt geven, in geen geval als hun Heer zouden erkennen.

Koning Philippe Auguste maakte groot bezwaar om aan het verlangen der Vlaamsche gezanten te voldoen. Hij wist het immers, dat de onderzaten der jonge Vorstin haar wilden verbinden aan den zoon van den Engelschen Koning, zijn grootsten tegenstander. Maar toen men hem beloofde van dit plan af te zien, gaf hij zijne toestemming om de Prinsessen uit te leveren. [1]

Verlangden de gemeenten der Gravin een Engelsch Prins tot man te geven, en Koning Philippe Auguste haar een huwelijk met een Franschen Vorst te doen aangaan, de Gravin-weduwe Mathilde achtte het in het belang van haar Huis, een Portugeeschen Koningszoon op den Vlaamschen troon te verheffen. Zij koos haar neef Dom Fernando — doorgaans in de Nederlanden Ferdinand of Ferrand genoemd — tot gemaal van Prinses Johanna. Mathilde zegevierde, want het verdrag ten aanzien van dit huwelijk kwam te Brugge tot stand, waarna de echt te Parijs werd gesloten (1211).

De Portugeesche Prins vond zich door zijne verbindtenis met eene zoo rijke erfgename als de dochter van Keizer Boudewijn zeer gevleid; doch naauw stond men hem eenige verademing toe van de schitterende feesten, die te Parijs (wel te verstaan op kosten der Vlaamsche en Henegouwsche gemeenten) werden gegeven, of hij zag zich onaangenaam verrast door den wensch des Konings, dat de jonggehuwden de beide steden st. Omer en Aire weêr terug zouden geven aan 't Graafschap Artois, waaraan zij door het verdrag van 1200 waren ontscheurd. Fier van aard, weigerde Ferdinand in een afstand van grondgebied te bewilli-

[1] Zie de plaat op bladz. 512.

Tafereel uit *Reinaert de Vos*.

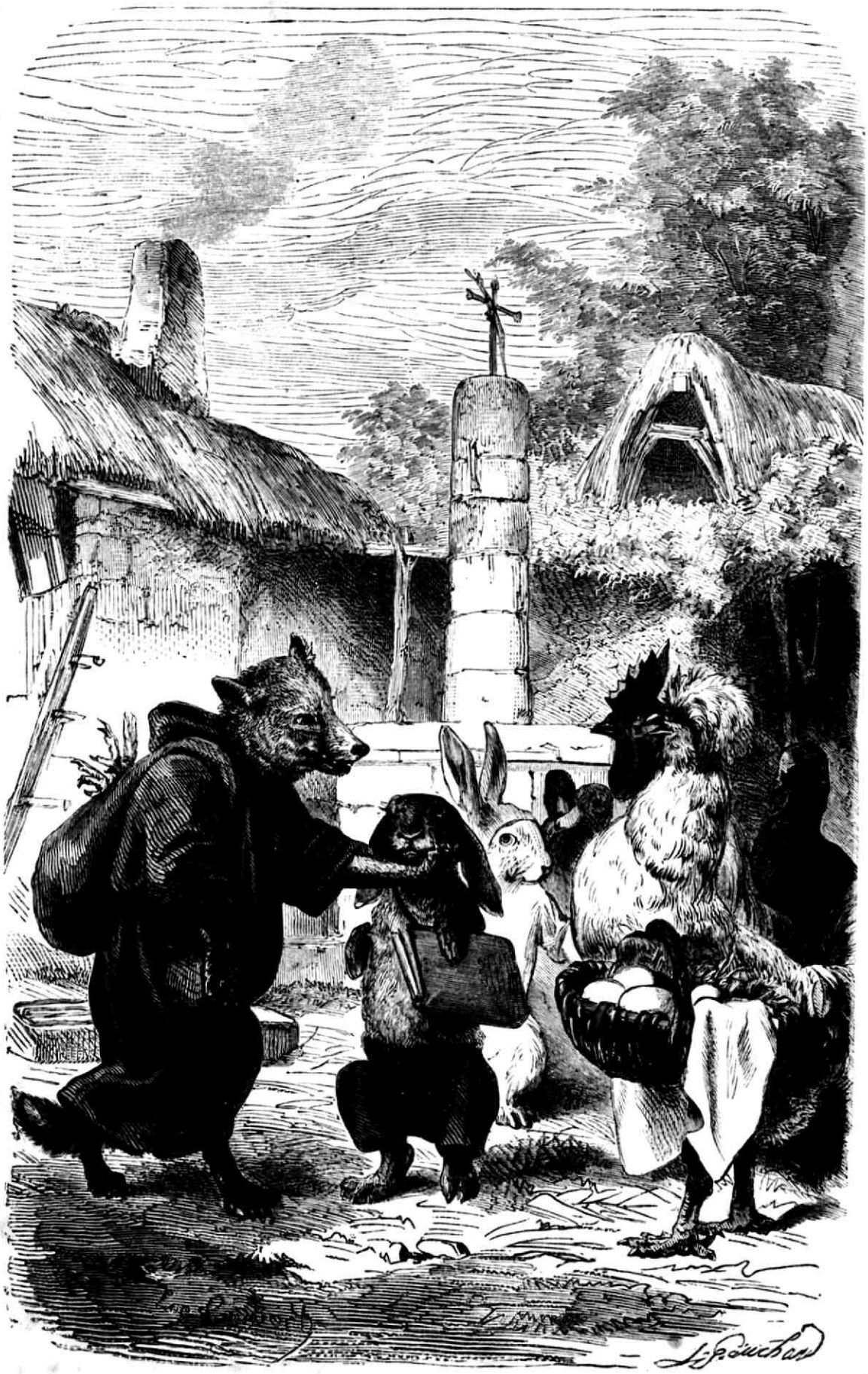

Tafereel uit *Reinaert de Vos.*

gen, waardoor hij zich in de oogen zijner nieuwe landgenooten en onderzaten zou vernederen. Dan hij bevond zich te Parijs en in 's Konings magt. Door den nood gedwongen, beloofde hij dien afstand te zullen voorbereiden.

Na deze belofte verkregen te hebben, liet de Koning de jonggehuwden naar hunne heerschappijen terugkeeren. In schijn van hun de grootste eer te bewijzen, beval hij zijn zoon Louis om hun uitgeleide te doen. De Kroonprins voldeed aan dien last door het grafelijke paar met een drom van ridders te omringen. Doch naauw waren zij binnen Péronne afgestapt, of de heusche bejegening was ten einde. Louis beval de burgpoorten voor het jonge paar gesloten te houden tot de overgave van st. Omer en Aire voldongen zou zijn. [2]

Ferdinand kon nu niet verhinderen, dat Prins Louis de beide genoemde steden bezette. Doch vervuld van een bitteren wrok tegen Koning Philippe en den Kroonprins, zwoer hij in de tegenwoordigheid der Vlaamsche edelen, dat hij voortaan nooit meer een Franschman zou vertrouwen en zich zou wreken over den hoon jegens hem gepleegd.

Op zijne reis tot Douai gevorderd, ondervond Graaf Ferdinand eene nieuwe teleurstelling: zijne gade werd er door eene hevige koorts overvallen, die haar aan heur leger kluisterde. Toen de ziekte dreigde van langen duur te zijn, liet Ferdinand Johanna onder de hoede van Gravin Mathilde en zette zijne reis door Vlaanderen voort. Te Yperen, Kortrijk en Brugge werd hij met gejuich begroet. Doch te Gent sloot men hem de poorten voor den neus, waarbij men hem liet weten: "dat Vlaanderen geen Graaf had, maar alleen eene Gravin, de dochter van Keizer Boudewijn van Konstantinopel. Wel had de burgerij een gerucht vernomen, dat Gravin Johanna door den Franschen Koning aan een vreemdeling was verkocht, doch dit praatje wilden zij niet gelooven, omdat het de eer van Vlaanderen te na kwam, en zij, overeenkomstig hunne regten en gewoonten, niet over een huwelijk der Gravin geraadpleegd waren. Niettemin beloofden zij den Portugees hem om beterswille te zullen ontvangen, zoo hij terugkeerde in gezelschap van hunne Gravin. Voor het oogenblik echter rieden zij hem, spoedig te vertrekken, wilde hij zich geene grootere onaangenaamheden op den hals halen.

Weldra ontwaarde de Graaf, dat zij, die deze onaangename taal voerden, hem in zijn eigen belang hadden geraden. Immers een groote hoop stedelingen was van oordeel dat men den Prins niet ongehavend had moeten laten vertrekken. Onder Raso van Gaveren en Arnoud van Oudenaarde volgden zij het voetspoor van den Portugeeschen Prins tot aan Kortrijk. Ferdinand zat juist aan tafel toen het gerucht van wapengekletter tot hem doordrong. In allerijl nam hij de vlugt, daar zijn gevolg hem dwong, zich niet aan de woede der Gentenaren bloot te stellen. Zelfs de geschenken die de andere steden hem geboden hadden, liet hij achter. Zij vielen den gevreesden Gentschen poorters in handen, die uit misnoegen, dat de Kortrijkers den Graaf zoo wèl ontvangen hadden, die landgenooten mishandelden en uitplunderden.

Ofschoon het gedrag der Gentenaren Ferdinand diep moest krenken, verheugde hij er zich in, dat zij 's Lands grenzen ongeschonden wilden bewaren. Hij besloot dus een poging te doen om de steden die hem ontrukt waren, terug te bekomen. Maar zij bood zoo weinig kans van slagen aan, dat zelfs zijne Vlaamsche Barons hem de onderneming ontrieden. In de vrees, zoowel zijn Leenheer als de burgerijen te vertoornen, sloot hij, den 24 February 1212, een verdrag met Prins Louis, waarbij hij den Franschen Vorst de steden st. Omer en Aire met de districten daaraan onderhoorig afstond, waartegen Louis erkende af te zien van alle regten die hij op de overige deelen van Vlaanderen zou kunnen bezitten.

Door dit verdrag tegen invallen van de Fransche zijde behoed, ondernam Ferdinand ten tweede male eene reis naar de Vlaamsche hoofdstad, ditmaal door zijne gade en een magtig leger vergezeld. De Gentsche burgers weifelden in hun verzet. Nu 's Lands Gravin zelve kwam, achtten zij zich niet geregtigd, haar noch haar gade den toegang te weigeren, vooral niet wijl de jonggehuwden niet alleen vergiffenis aanboden voor hetgeen vroeger had plaats gehad, maar zelfs beloofden de vrijheden en voorregten van Gent uit te breiden.

De intogt der vorstelijke personen had dus onder blijde verwachtingen plaats. De binnenlandsche vrede was hersteld, en zelfs Raso van Gaveren en Arnoud van Oudenaarde ontvingen vergiffenis. De verlangde wijzigingen in de keur op de stedelijke regering werden door Johanna en Ferdinand bezegeld, en daarbij o. a. bepaald, dat 's Lands Graaf telken jaar vier verstandige en achtbare mannen zou benoemen uit de vier parochiën der stad, namelijk st. Jan, st. Jakob, st. Nikolaas en st. Michiel, en wel uit elke parochie één, waarna deze vier kiezers in de tegenwoordigheid van den Graaf of zijn gemagtigde op het Evangelie zouden zweren, de dertien eerlijkste en bekwaamste poorters tot schepenen te kiezen. Verder bevatte de keur de bepaling, dat de vier kiezers zelven geene schepenen zouden mogen zijn in het jaar waarin zij hunne stemmen uitbragten, maar wel in een volgend jaar, zoo zij dan door andere kiesheeren werden benoemd.

Nog hetzelfde jaar werd te st. Quentin een huwelijk gesloten, dat groote gevolgen hebben zou, een echt tusschen Bosschaert van Avennes, den Ruwaard dien het Vlaamsche volk ter vervanging van Filips van Namen had gekozen, en Johanna's zuster, Margaretha, of zoo als het volk haar later noemde, Zwarte Margriet. De voogdijschap over de jonge Prinses was den eerzuchtigen leenman, door Leenheer en volk beiden, opgedragen, en daar de Ridder, die te Brugge, Parijs en Orléans met

[1] Zie de plaat op bladz. 513.

de beste uitkomsten de scholen had bezocht, tevens door mannelijke schoonheid en krijgstalenten uitmuntte, won hij 't hart van zijne pupil, die hem als den meest volmaakten edelman beschouwde. Men vergete niet, dat het de hand van Richard Leeuwenhart was geweest, die hem den ridderslag had gegeven, en dat de Vorstin zelve naauwelijks twaalf jaren telde. Ware zij met zijne geheele vroegere geschiedenis bekend geweest, welligt zou zij geweigerd hebben een man tot gade te nemen, die vroeger eene priesterlijke wijding had ontvangen. Op hun kasteel van Etroeunt — dat Wouter van Avennes zijn broeder Bosschaert ten geschenke had gegegeven — bragt zij in 1213 een zoon ter wereld, die den naam van Jan ontving. Een jaar daarna beviel zij weder, waarbij zij het leven gaf aan een knaapje, sedert Boudewijn geheeten.

Inmiddels was Engeland in eene geweldige beroering gebragt. Koning John had zich, ten gevolge van een verschil over het bezetten van den aartsbisschoppelijken stoel van Canterbury, in de oogen van Paus Innocentius III zoo doemwaardig gemaakt, dat de Roomsche Opperpriester over het Land het interdict uitsprak. Alle godsdienstige verrigtingen waren geschorst. De altaren stonden beroofd van hunne versierselen. De klokken mogten niet meer kleppen. Alle lijken werden zonder eenige plegtigheid in ongewijde aarde begraven, en de huwelijken op de kerkhoven ingezegend. Er mogten geene vermakelijkheden of gastmalen plaats hebben, ja zelfs het nuttigen van vleesch was verboden. Het stond niemand vrij, een ander te groeten of zich te scheren: kortom, het gansche Land scheen in den diepsten rouw gedompeld en met eene angstige vrees voor Gods toorn overvallen te zijn.

Nadat eenige jaren in dezen staat waren verloopen, wendde Innocentius een nog geweldiger middel tegen Koning John aan. Hij ontsloeg de Engelsche vassallen van den eed, dien zij hun Koning gezworen hadden, vermaande alle Vorsten en Baronnen om zich tegen den goddeloozen Monarch te verklaren en riep Koning Philippe Auguste op, om het vonnis dat hij geveld had, te voltrekken en Engeland te veroveren (1212).

De Fransche Koning zag al de gevaren voorbij, die in dezen last lagen opgesloten, om slechts aan zijne veroveringszucht bot te vieren. Hij verzamelde een talrijk leger aan den mond der Seine, terwijl hij de noodige scheepsmagt ontbood om dit heir over te voeren. Maar zijne hoop werd den bodem ingeslagen. Koning John, te regt beducht dat zijne onderzaten, voor wien hij steeds een grillig dwingeland geweest was, hem zouden afvallen, besloot zich voor den Paus te vernederen. Hij droeg Engeland en Ierland aan Innocentius op, zwoer in handen van den Legaat Pandolfo een leeneed en beloofde een jaarlijkschen cijns van 1000 mark, namelijk 700 voor Engeland en 300 voor Ierland. Hij vergat zich zelfs zoo ver, dat toen hij den huldigingseed aflegde, de Legaat op een troon zat, en de Koning ongewapend voor hem nederknielde (15 Mei 1213).

Koning Philippe II oordeelde, dat deze keer van zaken hem niet behoefde te verhinderen, om zijne standaards op den Britschen grond te planten. Doch Pandolfo kwam naar Frankrijk om hem te beduiden, dat dit thans niet meer geoorloofd was, "daar Koning John tot eene opregte erkentenis zijner zonden gekomen en reeds tot gehoorzaamheid aan den Apostolischen Stoel teruggebragt was."

De Fransche Monarch gaf den Legaat een toornig antwoord en bragt zijn vassalen onder het oog, dat het eene onverschoonlijke fout zou zijn, om het geld dat voor vloot en leger was uitgegeven, geene vruchten te doen afwerpen. Hij bleef dus bij zijn voornemen om de Engelschman te verjagen.

Een der uitnoodigingen van Philippe Auguste om hem hulptroepen toe te voeren, rigtte hij aan Graaf Ferdinand van Vlaanderen en Henegouwen. Maar de fiere Portugees gaf den overbrenger ten antwoord, dat hij geen onderstand in dezen of in eenigen anderen oorlog aan de Fransche kroon zou verleenen, tenzij de Koning hem de beide steden st. Omer en Aire teruggaf.

Koning Philippe Auguste wendde voor, dat deze teruggave onmogelijk was, daar de gemelde steden met het volste regt onder het gebied zijns zoons waren gesteld. Doch hij bood aan te Grevelingen met den Graaf zamen te komen en daar te bepalen welke vergoeding hij het Graafschap Vlaanderen zou kunnen toestaan.

Wat de Koning ook beloofde, Graaf Ferdinand bleef wantrouwen, en daar zijne Vlaamsche onderzaten meer de Engelschen dan de Franschen genegen waren, weigerde hij zijne krijgsmagt aan te wenden om Koning John te bevechten.

Naauw was deze weigering den Franschen Koning bekend, of hij gaf zijn legers last naar Vlaanderen op te rukken, terwijl hij zijne vloot naar Damme deed stevenen, ten einde die reeds zoo belangrijke havenplaats te veroveren. Het voorjaar van 1213 zag Vlaanderen daardoor in diepen rouw. Op Hemelvaartsdag ging Cassel verloren, en weinige dagen later Yperen. Te vergeefs zond Ferdinand gezanten naar den Koning om over den vrede te handelen. Het eenige antwoord dat hij ontving, was dat zijn Leenheer hem gebood, oogenblikkelijk Vlaanderen te ontruimen. Koning Philippe gunde den Graaf zelf geen tijd tot bedenken, want welhaast werden ook Brugge en Damme door de Franschen bezet. Het liep nog erger: Gent werd aangevallen, en niet slechts door de Franschen, maar ook door de hulptroepen die Hendrik de Strijdbare van Brabant ten dienste des Konings aanvoerde.

In dezen veegen staat werd het binnenloopen eener Engelsche vloot te Sluis als het begin eener bevrijding aangemerkt. Werkelijk bragten de vereenigde Engelschen en Vlamingen den Franschen eene geduchte neep toe. Zij veroverden niet minder dan driehonderd vijandelijke schepen, verbrandden meer dan honderd anderen en hielden de overigen binnen de haven van Damme opgesloten. Dan spoedig was die voorspoed ten einde. Nog op den

dag der overwinning kwam Koning Philippe Auguste zijner bedreigde scharen rondom Brugge te hulp, en, na een hevig gevecht, werd het pleit ten nadeele der gelande Engelschen en hunne Vlaamsche bondgenooten beslecht. Alleen van de zijde der laatsten bleven tweeduizend dooden op het slagveld. Graaf Ferdinand werd door die neerlaag gedwongen, met Reinier van Boulogne en William van Salisbury zich over de Hont, op Walcheren, in veiligheid te stellen. Niettemin was Philippe Auguste alles behalve gerust over zijne vloot. Om haar niet den Engelschen en Vlamingen in handen te laten vallen, gaf hij bevel, haar zoowel als gansch Damme aan het vuur prijs te geven.

niet alleen terug, maar vergezeld door een Hollandsch leger, dat Graaf Willem I te zijnen behoeve op de been had gebragt [1]. Aanvankelijk weifelden de Bruggelingen, of zij hun Graaf wel binnen zouden laten, omdat Koning Philippe Auguste zoo vele gijzelaars uit hun midden in bewaring had. Maar welhaast gaven zij aan Ferdinand's aandrang gehoor, verheugden zich met hem, dat ook Gent de Fransche boeijen verbrak en ondersteunden hem toen hij vervolgens naar Kortrijk oprukte, welke stad inmiddels door Prins Louis was bedreigd. Het terugwinnen van Yperen gaf geene moeite, daar de Vlamingen die stad zonder slag of stoot weêr konden binnenrukken. De bezetting te Lille echter zou eene

Johanna van Konstantinopel.

In het geheele Noorden van Vlaanderen stegen de vlammen ten hemel op, en den gloed dien zij verspreidden, ontmoedigde de Gentenaren zoo zeer, dat zij, na een verdrag verworven te hebben, zich aan den Franschen Koning onderwierpen. Deze oordeelde het jaargetijde te ver verloopen, om den oorlog voort te zetten. Hij nam uit Gent, Brugge, Yperen en andere steden gijzelaars, legde bezettingen binnen Lille en Douai, onder het bevel van zijn zoon Louis en Gautier de Chatillon, en keerde naar Parijs terug.

Zoodra Graaf Ferdinand den aftogt der Franschen uit het Noorden van Vlaanderen vernam, haastte hij zich Zeeland te verlaten. Gelukkig keerde hij

hevige tegenweer kunnen bieden. Maar de ingezetenen ontplooiden hunne stedelijke banieren, staken ook die van Vlaanderen op, en nu van buiten en binnen bedreigd, moesten de Franschen aftrekken.

Thans ging Ferdinand op Doornik los, dat geene bezetting hebbende, door den Koning aan de hoede zijner burgerij was toevertrouwd. De tegenstand was heftig, maar werd spoedig bedwongen, omdat verraad de aanvallen der Vlamingen ondersteunde. Alle ingezetenen die zich niet tijdig aan de woede der overwinnaars konden onttrekken, werden neergehouwen, de huizen en kerken geplunderd, de

[1] Vergelijk bladz. 198.

poorten en wallen neergeworpen, en reeds werden pekkransen en fakkels aangebragt om de stad in de vlammen te doen opgaan, toen de magistraat met gebeden en beloften den Graaf bezwoer, Doornik niet te verdelgen. Men bood den overwinnaar eene som van 20,000 pond, hetgeen de smeekbeden ingang deed vinden. Ferdinand stelde eene nieuwe regering aan uit de hem toegedane partij, zond den ouden raad in gevangenschap naar Gent en met deze regeringsleden nog een aantal voorname gijzelaars. Nog vreeselijker was het lot Kortrijk zaam te trekken, en na zijne wraak aan de ongelukkige Deulestad gekoeld te hebben, liet hij te Doornik de Vlaamsche wapenborden afrukken, het Vlaamsche bestuur afzetten en door Bisschop Gossuin (Gozewijn) een banvloek naar het hoofd van Graaf Ferdinand slingeren. Ook Cassel werd door de Franschen aan Vlaanderen ontrukt, terwijl Nieuwpoort, Belle, Steenvoorde en andere plaatsen het lot van Lille deelden om tot asch verbrand te worden. Prins Louis wedijverde bij deze gruwelen of hij het woeden van Ferdinand te Doornik

Johanna en Ferdinand te Péronne teruggehouden.

der twaalf aanzienlijken, die zich het meest tegen 't Vlaamsche gezag gekant hadden: de Graaf deed hun het hoofd afslaan. Toen liet Ferdinand den burgers den leeneed zweren, doch zelfs toen nog bedreven zijn soldaten zooveel moedwil dat zij Doornik op den rand van den ondergang bragten.

Zoodra deze feiten ter kennis kwamen van Koning Philippe, liet hij zich niet meer door de guurheid van het jaargetijde terughouden, om naar Vlaanderen weder te keeren. Hij heroverde Lille, waaruit de Vlaamsche troepen weken om zich op zou kunnen overtreffen: bij het werpen van brandfakkels in Belle (Bailleul) gedroeg hij zich zoo onstuimig, dat hij bijna zelf door het vuur verslonden werd. Alleen de ellendige staat der wegen gedurende den winter, weerhield de ramp, dat een nog grooter aantal plaatsen op deze wijze te gronde ging.

In het begin van 1214 zag Graaf Ferdinand, ten gevolge der aankomst van een groot Engelsch hulpleger, zich in staat om weder aanvallenderwijze den oorlog te voeren. Intusschen bepaalden al zijne verrigtingen zich genoegzaam tot

het plunderen van onderscheidene dorpen in Artois, want zijne pogingen om st. Omer, Lens en Aire te bemagtigen, mislukten. Het eenige wat hij won, was dat de Fransche bezetting van Cassel, door het gezigt der ontzettende vlammen verschrikt, de haar toebetrouwde sterkte in brand stak en aftrok.

Na den veldtogt in Artois wendde Graaf Ferdinand zich naar het Hertogdom Brabant, welks Vorst hij straffen wilde voor de hulp aan Koning Philippe Auguste geboden. Door hulptroepen van den Hollandschen Graaf ondersteund, gelukte het hem, de hoofdstad Brussel zoo te beknellen, dat Hertog Hendrik om den vrede moest smeeken. Graaf Ferdinand stemde toe in het herstel der oude vriendschap, op voorwaarde dat de Brabanters zich bij de Vlamingen tegen de Franschen aansloten. Als pand voor het vervullen dier belofte voerde de Graaf 's Hertogs beide zonen, Hendrik en Godfried, met zich naar Gent.

Terwijl Vlaanderen, Artois en Brabant zoo vreeselijk boetten voor het verijdelen der hoop, door Paus Innocentius III bij Koning Philippe Auguste opgewekt, zochten de hoofden der partijen naar nieuwe bondgenooten. In Duitschland streden thans Otto IV, uit den Huize van Saksen, en Frederik II, uit den Huize van Hohenstaufen, om den Keizerlijken troon. Philippe Auguste begunstigde den laatste, en dit was genoeg voor Otto om de pogingen van Koning John en Graaf Ferdinand te ondersteunen. Dien ten gevolge verzamelde zich in den zomer van 1214 een ontzaggelijk leger op den Vlaamschen bodem. Otto IV voerde in eigen persoon zijne Duitschers aan, en aan zijn zijde schaarden zich, behalve Graaf Ferdinand, Hertog Hendrik van Brabant, Graaf Willem van Holland, Graaf Reinoud van Boulogne, Graaf Willem van Salisbury (broeder van Koning John) en vele andere Duitsche, Nederlandsche en Engelsche grooten.

Om de Fransche magt te verderven, landde Koning John (Jan zonder Land) te gelijker tijd in Guienne en rukte tot Anjou voor. Doch Koning Philippe zond tegen de Engelschen zijn zoon Louis, die hen terugsloeg, terwijl hij zelf de verbondenen in Vlaanderen te gemoet trok.

De veldslag van Bouvines, in den namiddag van den 27 July 1214, was verderfelijk voor de bondgenooten [1]. De Franschen behaalden eene volkomen overwinning, en onder de talrijke gevangenen die zij naar Parijs medevoerden, bevond zich Graaf Ferdinand van Vlaanderen [2].

De ongelukkige gade van Johanna werd, na allerlei bespottingen te hebben ondergaan, in den kerker van den Louvre opgesloten [3]. Nogtans bleef Vlaanderen in zijn geheel, want bij het verdrag dat Koning Philippe Auguste eerlang met Koning John sloot, werd Vlaanderen in den staat gelaten, waarin het zich bij het uitbreken van den oorlog bevond, met dien verstande nogtans, dat eenige vestingen op de Fransche grenzen zouden ontmanteld worden. Daarbij hield de Fransche Koning onverzettelijk bij zijn voornemen vast om Ferdinand gevangen te houden. Zelfs bleef hij weigeren 's Graven kerker te ontsluiten, toen Johanna in eigen persoon hem daarom kwam smeeken. Hij was woedend, dat Ferdinand, toen deze met Keizer Otto eene overeenkomst had aangegaan, voor zijn aandeel in den buit, Artois, Picardië en Isle-de-France had bedongen.

Was door deze gebeurtenis aan Vlaanderen's Gravin het echtelijk heil ontrukt, nog zwaarder was het lot dat aan hare zuster Margaretha ten deel viel. Na den slag van Bouvines hoorde men algemeen mompelen, dat het huwelijk dezer Prinses met Bosschaert van Avennes tegen alle kerkelijke wetten streed, omdat Bosschaert in zijne jeugd te Orléans tot priester was gewijd. Toen dit gerucht de Gravin doordrong en bevestigd werd, eischte deze van Bosschaert, dat hij zijne gade naar haar hof zou terugzenden. Maar de Heer van Etroeunt-Cauchie deed onvermoeid pogingen om de pauselijke bevestiging van zijn huwelijk te verkrijgen. Hij ondernam te dien einde zelfs eene reis naar Rome. Vruchteloos: Paus Innocentius III bleef die bevestiging weigeren en sprak, den 12 January 1215, den ban uit over den boetvaardige, die niets anders smeekte dan bij vrouw en kinderen gelaten te worden. Margaretha werd hem ontrukt.

De jonge Vorstin scheen ontroostbaar over deze scheiding, ja zwoer met dure eeden, dat zij haar lieven man nimmer verlaten zou. Evenwel, toen zij, na drie jaren Willem van Dampierre leerde kennen, veranderde zij geheel van zin en sloot met dezen Franschen edelman een tweede huwelijk.

Bosschaert bragt de laatste jaren zijns levens in eenzaamheid door. Hij zocht afleiding voor zijne teleurstellingen in ernstige studiën. Zijn stoffelijk overschot rust te Cerfontaine bij de oude abdij van Montreuil-les-Dames, op de grenzen van de Thiérache en Henegouwen. [1]

Den 6 Maart 1218 verloor Johanna haar aangehuwde oudtante Mathilde, vroeger de gade van haar oudoom Filips, door den dood. De oude dame deed eene reis naar Veurne toen haar wagen door den ellendigen staat der wegen werd omgeworpen. Zij kwam onder het gevaarte in het slijk teregt, waar ze, geweldig gekneusd, in den modder smoorde. Hare uitgestrekte domeinen keerden nu, overeenkomstig het verdrag van Arras, aan het Graafschap weder. [2]

Terwijl Johanna ernstige pogingen aanwendde, om den jammerlijken staat te verbeteren, waarin

---

[1] Zie de plaat op bladz. 516.

[2] Vergelijk bladz. 198.

[3] Zie de plaat op bladz. 517.

[1] Sommige geschiedschrijvers verhalen dat Gravin Johanna hem te Rupelmonde in 1218 het hoofd liet afslaan. Zij dwalen, want echte oorkonden bewijzen dat Bosschaert nog lang daarna 's Pausen weigering en de ontrouw zijner gade overleefde. Wij zien hem zelfs in de gebeurtenissen van 1225 eene niet onbelangrijke rol vervullen (bladz. 517).

[2] Vergelijk bladz. 497.

hare Graafschappen door de nederlaag te Bouvines waren gebragt, werden hare zorgen verzwaard door eene poging van Keizer Frederik II om haar van het Duitsche aandeel van Vlaanderen te ontzetten. Hij kon het niet verkroppen, dat zij en haar gade zich gevoegd hadden bij zijn tegenstander Otto IV, toen deze het Huis van Saksen over dat van Hohenstaufen den zege wilde verschaffen. Op den rijksdag te Frankfort in 1218 verklaarde hij, dat Johanna de goederen die zij van het Roomsche-Rijk ter leen hield, had verbeurd, en droeg deze leenen uit dien hoofde aan zijn gunsteling Willem I, van Holland, op. Gelukkig voor Johanna was de fiere zoon van Floris III toen juist op een kruistogt naar Egypte [1]. De Vlaamsche Gravin maakte daarvan een doeltreffend gebruik. Zij liet den Keizer ten spoedigste hare verontschuldigingen aanbieden over het verzuim ten aanzien van het verheergewaden van 't Keizerlijk Vlaanderen. Zij hield hem voor, dat de velerlei oorlogen, waarin zij sedert haar huwelijk was gewikkeld geweest en de gevangenschap van haar echtgenoot haar verhinderd hadden, manschap voor deze keizerlijke leenen te doen, en zij dus veeleer medelijden dan straf verdiende. Daarbij vergat zij niet, de personen die in 's Keizers omgeving waren, voor hare belangen te winnen: althans Frederik van Hohenstaufen kwam op zijn besluit terug en nam de hulde aan, die Johanna hem ten jare 1220 bood.

Arnold van Gaveren, Heer van Materen en Escornaix, de eerste staatsdienaar van Gravin Johanna, ontmoette op zekeren dag, terwijl hij zich ter regeling van belangrijke zaken te Valenciennes bevond, een der Minderbroeders, die zich ten jare 1219 in genoemde stad gevestigd hadden. Die monnik boezemde hem groote belangstelling in. Fier van houding en edel van gelaat, was het uiterlijke van dien man in de grootste tegenspraak met zijn armzalige plunje en het smeeken om aalmoezen. Daarbij toonden twee zware likteekenen op het gelaat het kenmerk, dat die Minderbroeder zich niet altijd met zoo vreedzame en lijdelijke werken had bezig gehouden. Heer Arnold dacht nog over deze verschijning na, lang nadat de monnik aan zijn oog was onttrokken. Hij meende eene gelijkenis opgemerkt te hebben, die hem aan een dierbaar nabestaande deed denken. Eindelijk zond hij een bediende uit om den kloosterling voor zich te brengen. Doch aan het convent gaf men hem te verstaan, dat broeder Jean le Nattier (Jan de mattenmaker) zich niet meer in het gesticht bevond, maar op weg was naar de omstreken van Arras. Door dit plotseling vertrek in zijne meening versterkt, steeg Ridder Arnold den volgenden dag te paard. Nagenoeg halverwege Arras en Douai gekomen, haalde hij den broeder-mattenmaker in, die door nog een monnik van dezelfde orde vergezeld, in eene grove pij en blootsvoets den togt voortzette. Hij knoopte een gesprek met hem aan, waarbij hij geene dan onverschillige zaken aanroerde, zonder iets van hetgeen zijn brein bezig hield, te laten blijken. Doch inmiddels zag hij broeder Jan met alle oplettendheid in het gelaat. Eindelijk overtuigd, dat hij niet meer behoefde te twijfelen, sprong hij van het paard, naderde den monnik en voerde hem te gemoet:

"Messire Joost, gij zijt mijn oom, mijns vaders broeder. Uw zuster leeft nog, en uw beide zonen zijn tot ridders geslagen. Uw strijdmakkers hebben ons uw dood berigt en uw maliënkolder toegezonden, denzelfde dien uwe voorvaders met zooveel eer gedragen hebben. God zij geprezen dat gij nog leeft!"

De kloosterbroeder hield zich vreemd en antwoordde:

"Ik begrijp niet wat gij meent, heer Ridder. Ik ben niet voor wien ge mij aanziet."

Te vergeefs echter waren zijne uitvlugten. De Heer van Materen hield voet bij stuk. Eindelijk overtuigd, dat hij zijn *incognito* niet kon blijven bewaren, nam de monnik 's Ridders hand, met de woorden: "Zweer mij dat gij geen sterveling het verhaal zult mededeelen, dat ik u thans wil belijden, zoo zult gij vernemen waarom ik dit gewaad draag."

Heer Arnold zwoer het stilzwijgen te zullen bewaren, en nu stemde de broeder-mattenmaker toe, dat hij werkelijk Sire Joost was, die met Graaf Boudewijn IX ter kruisvaart was getogen. Hij had zich met zevenentwintig andere edelen, door een gelofte verbonden, om den Portugeeschen Infant Dom Pedro bij diens krijgstogten in Marokko bij te staan, en toen deze Prins, getroffen door de standvastigheid van ettelijke Minderbroeders, die om hun geloof ter dood werden gemarteld, zich als lid hunner orde had doen opnemen, waren allen, gedachtig aan hun eed, den Prins in die handelwijze gevolgd." "Wij allen hebben," eindigde hij "ter eere Gods, van onze wapens, onze vrouwen en kinderen, van onze goederen, onzen naam en onze waardigheden afstand gedaan, om als arme kloosterlingen Gods naam te verheerlijken en in Zijn dienst ons leven te eindigen."

De Heer van Materen beantwoordde het verhaal zijns ooms met verwijten. De edelman kwam in opstand tegen den bedelmonnik, de man van den degen tegen den boeteling. Doch wat hij zeide, Ridder Joost bleef aan zijne gelofte trouw.

Ofschoon Ridder Arnold had beloofd te zwijgen over de mededeeling zijns ooms, kwam de zonderlinge ontmoeting toch ter ooren van anderen. En inderdaad, zij kon moeijelijk verborgen blijven, daar onder de makkers van Joost zich ettelijke beroemde Vlamingen, Henegouwers, Franschen en Engelschen bevonden, zoo als Jean de Trit, Siger de Lille, Jan van Hove, Gautier de Rosoi, Baudouin de Neufville en Guillaume de la Porquerie.

Een gevolg dezer ontdekking was dat het volk in iederen Franciskaan een voormalig Ridder wilde terugvinden en ieder kluizenaar voor een Baron, zoo niet voor een Prins, aanzag. De twijfelingen die omtrent den dood van Keizer Boudewijn waren

[1] Vergl bladz 199.

te berde gebragt, verlevendigden zich. Duizenden gaven hunne hoop te kennen dat die held nog in leven mogt zijn, om de nederlaag der Vlamingen te wreken en Graaf Ferdinand aan de Fransche boeijen te onttrekken.

Voor dezen ongelukkigen Vorst ging eensklaps een vertroostend licht op, ofschoon het spoedig verdween en het duister daardoor nog somberder maakte. Den 14 July 1223 overleed Koning Philippe II (Philippe Auguste) te Mantes, bijna achtenvijftig jaren oud. Hij werd op den troon vervangen door zijn zoon Louis VIII. Van deze omstandigheden maakte Gravin Johanna gebruik, om bij den nieuwen Monarch ernstig op het slaken der boeijen van haar gemaal aan te dringen. Maar Louis toonde zich niet minder onverbiddelijk dan zijn vader: hij zwoer bij zijne kroon, dat zoo lang hij leefde, Graaf Ferdinand een gevangene blijven zou.

Eensklaps liep te Valenciennes en omstreken het gerucht, dat Koning Boudewijn werkelijk in zijne landen aan de Schelde was teruggekeerd. Velen meenden hem te herkennen in een monnik die in het Bois de Glanchon, bij Mortagne, zijne kluis had gevestigd. Men sprak den broeder over zijne gelijkenis met den verdwenen Vorst, en deze, door de eerzucht verblind, gaf ten antwoord:

"Zij die zoo verheven over mij denken, bedriegen zich niet. Ik ben werkelijk degeen voor wien gij mij aanziet, Keizer Boudewijn, Graaf van Vlaanderen en Henegouwen. De langdurige slavernij waarin ik geleefd heb, en rampen die niet te beschrijven zijn, hebben mij in een eenvoudig man herschapen. Maar de Goddelijke Voorzienigheid, die mij in het leven heeft bewaard, heeft mij wederom naar mijne heerschappij gevoerd. Ik heb echter bezwaar om mij hier bekend te maken, zoo om de armoede waartoe ik gedaald ben, als omdat mijne eigene dochter Johanna, die nu den titel van Gravin voert en door mijne geliefde onderzaten met het hoogste gezag is bekleed, mij zou vervolgen en laten dooden."

De gewaande Boudewijn deelde verder mede, dat hij als slaaf naar Armenië verkocht, daar door Oostersche kooplieden was herkend en verlost.

Welhaast moeiden zich eenige edelen met de

Slag van Bouvines.

zaak. Of zij in de meening der domme menigte deelden, die waande dat 's Lands oude Vorst was teruggekeerd, valt te betwijfelen, even als men moeijelijk bewijzen kan, dat zij den kluizenaar alleen aanmoedigden omdat zij gaarne een anderen staat van zaken begeerden. Zeker strookte het niet met hunne belangen, dat eene zwakke vrouw het hoogst gezag uitoefende, en wel eene vrouw, die, wijl haar man in den kerker smachtte, in stille afgescheidenheid leefde, waardoor de reeds zoo magtige gemeenten 's Lands baronnen al meer en meer overschaduwden.

Hoe dit zij, zij drongen bij den valschen Boudewijn aan, om zich aan het hoofd des Lands te plaatsen en schonken hem daartoe de noodige

middelen. [1] Zij geleidden hem in zegepraal naar Valenciennes, waar het volk met uitbundige vreugde den indringer welkom heette. Onder de edelen van Henegouwen die hem toevielen, waren de Heeren van Reumont en Quiévrain, Baudri en Brogniart van Denain, Sohier van Enghien, Arnoul van Aisne en Bosschaert van Avennes. Daarentegen bleven Gerard van Jauche, Guillaume en Gilles van Barbençon, Gautier des Fontaines, Fastré en Gautier van Ligne innig aan Gravin Johanna gehecht.

Van Valenciennes toog de valsche Boudewijn naar Lille, en van daar naar Kortrijk, waarbij hij zijn aanhang voortdurend zag toenemen, terwijl vele edelen hunne schatten te zijner dienste stelden.

Gravin Johanna die bij het eerste gerucht dat Keizer Boudewijn in een bosch bij Valenciennes was teruggevonden, over de zaak had geglimlacht, werd nu alles een zoo zonderlinge loop nam, ongerust. Zij zond eenige edelen tot den gewaanden Keizer en noodigde hem uit aan haar hof te Quesnoi te komen, opdat zij en al hare getrouwen hem zouden erkennen. Maar de vermeende Vorst achtte dat uitstapje niet geraden: hij meende dat hem een valstrik werd gespannen en bleef weg.

Doch de Gravin kon niet te Quesnoi blijven, waar zij door een aanval der verdwaasde burgers van Valenciennes werd bedreigd. Zij zag zich zelfs gedwongen, de wijk te nemen naar Mons, en hier dreigde het gevaar niet minder, zoodat zij in het holst van den nacht naar Doornik afreisde. Zij beval daarbij om de sterkte Flobecq van levensmiddelen te voorzien, en liet de kasteelen der edelen die hare zijde hadden verlaten, in brand steken.

Johanna poogde naar Vlaanderen weder te keeren. Maar de verbijstering was er ten top gestegen. Niemand wist wat hij van de gebeurtenissen moest denken. De kluizenaar gebood als meester. Hij trok het land rond, te midden van een drom prachtig getooide edelen en hovelingen, droeg de keizerlijke kroon en keizerlijke gewaden, liet een kruis voor zich heendragen, verhief burgers tot edelen, beleende zijne gunstelingen met domeinen en vleide de lagere standen. Hij liet de beide zonen van Bosschaert van Avennes door Gilles van Sotteghem bij zich brengen en noemde hen zijn lieve kleinzonen, terwijl Bosschaert zelf, misleid of veinzende het te zijn, hem zijne diensten kwam aanbieden.

Deze erkenning van den valschen Boudewijn door bloedverwanten van het Grafelijk Huis wierp op het gedrag van Johanna den sombersten schijn, zoodat de misleide menigte haar beschuldigde, dat zij haar vader verloochende en hem poogde in het verderf te storten. Deze verwijten stegen ten top toen de Hertogen van Brabant en Limburg gezanten tot den valschen Boudewijn afvaardigden, en Koning Henry III van Engeland, hem, den 11 April 1225, een brief schreef om zijne hulp in te roepen tegen Louis VIII.

Graaf Ferdinand in den kerker.

Johanna, wier gezag thans bijna overal werd miskend, riep eindelijk de hulp in des Franschen Konings. Louis koos tot commissarissen voor deze aangelegenheid zijn kanselier, den Bisschop van Senlis, en andere mannen van aanzien. Deze vertrokken naar Vlaanderen waar zij allen, die in de nabijheid van Boudewijn IX geleefd hadden, ondervroegen. Vervolgens schreef de Koning een brief aan den nu zoo hoog verheven gelukzoeker, waarin de Monarch hem uitnoodigde naar Péronne te komen, ten einde belangrijke aangelegenheden te bespreken en manschap te doen voor al wat hij van Frankrijk in leen hield. En ten einde den genoodigde elke uitvlugt te ontnemen, om deze aanvraag van de hand te wijzen, zond hij hem een vrijgeleide.

[1] Zie de plaat op bladz. 520.

Ditmaal kon de eerzuchtige kluizenaar zich niet aan de vorstelijke uitnoodiging onttrekken. Maar te vergeefs zou men den heremiet van Glanchon in dien van goud en purper schitterenden grijsaard hebben willen ontdekken, die door eene eerewacht van ridders en voorname poorters vergezeld, Péronne binnentrok. Mogelijk koesterde hij zelf eenige hoop op een goeden uitslag, maar zeker is het, dat zijn geleide in de beste verwachtingen leefde en zich overtuigd hield, een duren pligt jegens hun soeverein te vervullen.

Het onderzoek werd met veel doorzigt gevoerd. De Koning ontving den kluizenaar op dezelfde wijze als had hij werkelijk den Keizer voor zich, noemde hem zijn oom en noodigde hem aan zijne tafel. De kluizenaar, door zoo veel ongewoons verward, verontschuldigde zich, maar kon niet weigeren om na den maaltijd aan den middagkout deel te nemen. In weerwil van zijne vermetelheid zat de valsche Boudewijn op de pijnbank. De Koning nam hem ter zijde, bragt hem aan 't spreken en was spoedig overtuigd dat hij een bedrieger voor zich had. Geen der hovelingen, die Keizer Boudewijn gekend hadden, vonden hem in den landlooper terug. Vooral kreeg de man het te kwaad toen de Bisschop van Senlis zich in het gesprek begon te mengen. Deze onderhield hem over betrekkingen tusschen Frankrijk en Vlaanderen, die Boudewijn zeer wel moest weten indien hij de ware man ware geweest. De bedrieger wist niet welke houding hij zou aannemen. "Weet gij nog," sprak de Prelaat "wanneer en op welke plaats gij manschap hebt gedaan voor uw Graafschap Vlaanderen aan onzen Koning Philippe II, wiens ziel God genadig zij?" Na eenige oogenblikken als in diep gepeins gezeten te hebben, antwoordde de aangesprokene, stamelend: "Ik herinner het mij niet meer!" De Bisschop vroeg hem vervolgens, in welke stad, op welken dag en in welke zaal hij met Marie van Champagne was gehuwd. De oude bedrieger bleef stom, en onder het voorwendsel, dat de vermoeijenissen, zijn hooge leeftijd en de uitgestane rampen zijn geheugen in den steek lieten, verzocht hij dat de Koning hem mogt toestaan, eerst den volgenden morgen op al die vragen te antwoorden. [1]

De Vlaamsche en Henegouwsche Heeren die den valschen Boudewijn vergezelden en hem ter goeder trouw voor den Keizer van Byzantium hielden, hadden gedurende dit onderhoud meermalen ontevreden het hoofd geschud, doch hunne bevreemding veranderde in eene volkomen verontwaardiging, toen zij den volgenden morgen vernamen, dat de voormalige kluizenaar van Mortagne in het nachtelijk duister te paard het kasteel was ontvloden, met zich nemende alle kostbaarheden, die hij bij deze vlugt kon bergen.

De bedrieger sloeg den weg naar Valenciennes in. De meeste ingezetenen namen zijne verzekering dat men hem een strik had gespannen, zoo gaaf aan, dat toen de monniken der Abbaye de st. Jean (de st. Jansabdij) hem den baard schoren, zij eenige haren daarvan als relieken bewaarden. Te Binche, waar men zich even dwaas gedroeg, dronk het gemeen het water waarin hij zich had gebaad. De aanzienlijken van eerstgenoemde stad wilden hem gevangen nemen, maar het gepeupel stelde zich voor hem in de bres, zette de leden van den magistraat af en verjoeg de edelen die zich tegen den bedrieger verklaarden. Arnold van Gaveren en de Heer van Estrépi, Maarschalk van Henegouwen, verlieten Valenciennes, omdat zij zoo groote buitensporigheden door hunne tegenwoordigheid niet wilden aanmoedigen. Daarentegen bleven Nicolas en Gautier de Quiévrain, en de Heeren van Denain, van Vendougies en Reumont op de zijde der verdwaasden, wien Proost Gautier de Forest vruchteloos poogde tot bedaren te brengen.

Na verloop van veertien dagen maakte Gravin Johanna toebereidselen om Valenciennes te belegeren. Op het berigt hiervan ontweek de kluizenaar in het holst van den nacht de veste, door den abt van st. Jean en nog een negental zijner ijverigste aanhangers vergezeld. Johanna liet den bedrieger nazetten. Welligt zou hij bij Nivelles in de handen zijner vervolgers zijn gevallen, zoo de ingezetenen dier Brabantsche stad hem niet ontzet hadden. Te bang echter om in de nabuurschap der Henegouwsche grenzen te blijven, zette hij zijne vlugt tot Cöln (Keulen) voort. Zelfs hier, meer dan dertig uren van de Henegouwsche grenzen, achtte hij zich nog niet veilig, vooral niet omdat hij vreesde onder de oogen van den Aartsbisschop te komen. Nogmaals nam hij den nacht te baat om zijne vlugt verder voort te zetten. Zoo beangst was hij, dat hij het zelfs niet waagde, zijn reisgenooten kennis van zijn voornemen te geven. Toen de abt van st. Jean en zijne medestanders den volgenden morgen "hun Keizer en Heer" te vergeefs zochten en hunne koffers openden, vonden zij niet slechts hun beschermeling, maar tevens al hun geldmiddelen gestoven. De valsche Boudewijn had den weg naar het Zuiden ingeslagen, om in zijn vaderland Bourgondië, te Rougemont, eene schuilplaats te vinden.

Hoe diep haar afgod was gevallen, wilde de opgeruide gemeente van Valenciennes zich niet aan hare beleedigde meesteres onderwerpen. Zij zette den dwazen tegenstand voort. Doch Johanna, die thans in de oogen van alle verstandigen geregtvaardigd was, zegevierde over de misleiden en dwong hen, zich voor haar te vernederen, door blootshoofds en blootsvoets genade voor hun afval te smeeken.

De gelukzoeker die eene zoo groote beroerte verwekt had, bleef eenigen tijd in het bezit zijner zoo kwalijk verworven rijkdommen. Eindelijk echter kwam een schildknaap van Everard de Castelnai, Heer van Rougemont, achter zijne

[1] Zie de plaat op bladz. 521.

geheimen. Hij deelde ze aan zijn meester mede, die onmiddellijk besloot daarvan partij te trekken. "Bij st. Jacob!" riep de edelman, "dat zal mij een heerlijken dronk verschaffen." Hij schreef naar de Gravin en bood haar aan, den voortvlugtigen kluizenaar voor 1000 mark zilver in hare handen te stellen.

Johanna was te zeer bedreigd geweest dan dat zij den tijd met dingen zou gesleten hebben. Zij nam den voorslag van den Heer van Rougemont gaaf aan en liet den bedrieger naar Lille brengen. Ten strengste ondervraagd, bekende de gevangene, dat hij Bertrand heette en een zoon was van Pierre Cardel, een eigenhoorige van den Ridder Clérembaud van Capes. Hij was te Rains geboren, een dorpje in de nabuurschap van Vitry-sur-Marne en daar onder den naam van le Clau (de Manke) bekend geweest, wegens het gemis van alle kracht in zijne teenen. Luimig van aard, was hij speelman, springer en goochelaar geworden, en wel met zoo goeden uitslag, dat hij daardoor zoowel bij zijns gelijken als bij den Baron van Capes gaarne werd gezien. De toejuiching waarmede men zijne vertooningen ontving, hadden hem op het denkbeeld gebragt, zich voor den Keizer van het Oosten uit te geven, vooral nadat verscheidene personen hem hadden verhaald, dat hij bijzonder veel op Keizer Boudewijn geleek. Hij geloofde dat hij nog beter zou geslaagd zijn, indien hij bij zijne vele kunsten, het voeren van het zwaard naar den eisch had verstaan. Ook erkende hij, dat hij het niet zoo ver zou gebragt hebben, zoo niet eenige edelen, die Gravin Johanna vijandig waren, hem met al hun kracht hadden bijgestaan, om zijn doel te bereiken.

Bertrand Cardel riep de genade in der Gravin, aan wie hij zich zoo zeer vergrepen had. Maar deze meende daartoe geene vrijheid te hebben, weshalve zij het regt zijn loop liet. Dit was geheel naar den geest dier tijden. De bedrieger werd, blootshoofds en blootsvoets, op een paard gezet en zoo naar alle steden gevoerd, die hem eens in zijne aangematigde grootheid hadden gezien. Ten slotte naar Lille teruggeleid, werd hij aan den schandpaal gekluisterd, met een beeld van den duivel nevens zich, daarna met ijzeren ketens, tusschen twee zwarte honden aan een galg opgehangen en toen in de nabuurschap der abdij van Loos aan het roofgedierte van veld en hemel ten prooi gegeven.

Ofschoon er nog altoos dwazen waren, die beweerden dat de gehangene in werkelijkheid Keizer Boudewijn was geweest en uit dien hoofde de Gravin voor eene vadermoordster scholden, vond Johanna zich gedrongen eene algemeene schuldvergiffenis voor Boudewijn's aanhangers in Vlaanderen en Henegouwen af te kondigen. Het charter waarbij dit geschiedde, is gedagteekend van den 25 Augustus 1225.

Van eene drukkende zorg bevrijd, hield Gravin Johanna zich thans ernstig bezig om de vrijheid van haar gade terug te bekomen, die nog altoos een kerker der Louvre bewoonde. Louis VIII toonde zich onverzettelijk, maar eindelijk door den Paus en eenige Kardinalen daartoe aangespoord, neigde hij tot inschikkelijkheid. Hij wilde zijn gevangene vrij geven, zoo Graaf Ferdinand en Gravin Johanna de voorwaarden wilden aannemen, die hij hun liet voorhouden. Deze waren bijzonder drukkend. Maar toen de reeds twaalf jaren van elkander gescheiden echtgenooten die bepalingen niet het minst konden verzacht krijgen, besloten zij het verdrag van Melun, den 10 April 1226 opgesteld, te bezegelen. Ferdinand zou zijne vrijheid terugbekomen tegen een losgeld van 50,000 Parijsche ponden, die in twee termijnen moesten voldaan worden. De eerste daarvan zouden Vlaanderen en Henegouwen uitkeeren op den dag, dat Ferdinand zijn kerker verliet, waartoe Louis den eersten Kersdag van 1226 bepaalde. Voor den tweeden termijn hadden beide gewesten uitstel, doch gedurende dien tijd moesten de steden Lille, Douai en Sluis, met al wat daaronder behoorde, in 's Konings magt gesteld worden. Zoodra 's Graven losgeld geheel gekweten was, zou dit grondgebied door de Franschen worden ontruimd, doch onafhankelijk van het tijdstip waarop dit geschiedde, zou het Fransche bezit van Douai tien jaren duren. Zelfs moest het onderhoud der Fransche troepen gedurende al dien tijd op kosten van Vlaanderen plaats hebben. Indien de Graaf en de Gravin dit verdrag niet ten volle nakwamen, zouden de Aartsbisschop van Reims en de Bisschop van Senlis hen, veertig dagen na de aanmaning daartoe, in den ban doen en zouden gansch Vlaanderen en Henegouwen onder het interdict liggen. De Graaf en de Gravin zouden de Barons en de steden der beide Graafschappen den leeneed aan den Franschen Koning laten zweren en zich verpligten nimmer de wapenen tegen den Koning of zijne nakomelingen te voeren. Zoo eenig Ridder weigerde die manschap te volbrengen, zou hij door Johanna en Ferdinand worden verbannen, en mogt eenige stad hierin niet willen treden, zoo zouden de grafelijke personen haar al hare bezittingen ontnemen. Eindelijk moesten de Vlaamsche en Henegouwsche Vorsten afzien van hun regt, om nieuwe vestingen aan deze zijde der Schelde aan te leggen.

Hadden Johanna en Ferdinand de eischen van den Franschen Koning aangenomen, de Barons en de steden van Vlaanderen waren niet te bewegen om dit verdrag te bekrachtigen. Steeds gekant tegen vreemdelingen, die zoo veel leed over hun Land hadden gebragt, braken ze onmiddellijk alle onderhandelingen af. Zij oordeelden dat hunne Gravin ditmaal meer als vrouw dan als soevereine had gehandeld.

Gelukkig voor de beide echtelingen en voor Vlaanderen stierf Koning Louis reeds den 7 November 1226. Koningin Blanche, Regentes van Frankrijk voor haar zoon Louis IX, minder vooringenomen tegen Graaf Ferdinand dan haar gade of haar schoonvader, bewerkte dat eenige drukkende bepalingen van het Melunsche verdrag verzacht werden.

Het losgeld zou tot 25,000 Parijsche ponden beperkt blijven, en de Fransche bezetting niet langer dan zes jaren binnen Douai liggen.

Eindelijk na twaalfdehalf jaar kerkering, den 6 January 1227, kon Graaf Ferdinand zijne gevangenis verlaten [1]. Aanvankelijk geheel aan zich zelf overgelaten, had men hem in den jongsten tijd vergund eenig gezelschap bij zich te zien, maar niet dan enkele monniken van de orde van st. Franciscus. Zijn vroegere levendigheid en geestdrift waren geheel uitgebluscht: hij was een bezadigd, afgetrokken en in zich zelven gekeerd man geworden. Dankbaar aan Koningin Blanche, die hem den kerker had geopend, besloot hij Frankrijk tot aan zijn einde trouw te blijven en zich met niets dan het welzijn zijner onderdanen bezig te houden. Had de nederlaag van Bouvines Vlaanderen in een staatkundig opzigt doen dalen, hij wilde het door nuttige instellingen verheffen en het de middelen verschaffen om zich later met meer geluk te verdedigen.

Eerlang deed zich voor Ferdinand de gelegenheid voor om zijne dankbaarheid jegens Koningin Blanche te toonen. Ettelijke voorname vassallen der Fransche kroon spanden te zamen om de regten, die Koning Philippe II en zijn zoon Koning Louis VIII aan de groote leenmannen des Rijks hadden ontnomen, met de wapenen terug te vorderen. Aan hun hoofd stonden Pierre de Dreux, Graaf van Bretagne; Robert, Graaf van Dreux; Philippe de Clermont, Graaf van Boulogne; en Sire Enguerrand van Coucy. Zoodra Koningin Blanche van deze zamenspanning kennis droeg, riep zij allen in wien zij vertrouwen stelde, tot bescherming van den troon haars zoons op. Graaf Ferdinand was terstond bereid om haar te ondersteunen. Hij bragt eene aanzienlijke heirmagt van jonge, moedige soldaten op de been, trok de domeinen van den Graaf van Boulogne binnen en rigtte er een zoo groote schade aan, dat zijn tegenstander begon te begrijpen, eene dwaze onderneming aangevangen te hebben. De burgers van Calais, vernemende dat Oie door de Vlamingen was verbrand en geplunderd, vreesden voor zich een zelfde lot. Daar-

De kluizenaar van Mortagne aangezocht om als Keizer Boudewijn op te treden.

[1] Zie de plaat op bladz. 524.

om zonden zij afgevaardigden aan Graaf Ferdinand, die hem eene groote som en twintig voeders wijn aanboden, zoo hij hunne veste spaarde. Na deze zegepraal vereenigde de Vlaming zijne benden met die van Theobald, Graaf van Champagne, om den Graaf van Bretagne tot reden te brengen. Een verschil

De valsche Boudewijn staat verbluft.

over den voorrang zou welligt de bewegingen van den Vlaming en den Champagner hebben verlamd,

indien niet door partijen eene schikking ware getroffen, die aan beiden voldeed (8 Juny 1230). Men kwam namelijk overeen, dat ieder hoofd den eenen dag de voorhoede en den andere de achterhoede zou aanvoeren. Aan deze overeenstemming had Koningin Blanche het voor een groot deel te danken, dat zij het erf der Fransche Koningen onverminderd aan haar zoon kon overgeven.

Inmiddels hadden de beide vorstelijke personen die het hoogst gezag in Vlaanderen voerden, zich ijverig beziggehouden met verbeteringen in de binnenlandsche aangelegenheden. Uithoofde van verschillende ongeregeldheden die nu en dan bij het verkiezen van schepenen plaats vonden, regelden zij in 1228 de regeringen der vier hoofdsteden, Gent, Brugge, Yperen en Douai, naar een nieuwen grondslag. Daardoor kreeg Gent zijn beroemd collegie der negenendertig. Het werd zaamgesteld op de volgende wijze. De dertien schepenen kozen de vijf verstandigsten en deugdzaamsten hunner medeburgers, zonder daarbij op maagschap of andere uiterlijke omstandigheden te letten. Door dit vijftal werden daarop nog vierendertig achtbare burgers benoemd, en nu de 39 regenten afgedeeld in 13 schepenen, 13 raadsheeren en 13 raden buiten dienst. Deze "wethouders" zouden alle jaren van ambt veranderen, te weten: de schepenen zouden buiten dienst gesteld, de raadsheeren tot schepenen en de buiten dienst gestelden tot raadsheeren benoemd worden. Bij overlijden van een der negenendertig zouden de wethouders van dat jaar de magt hebben, een ander in zijne plaats te benoemen. Eindelijk werd bepaald, dat de baljuw een geboren Gentenaar zou moeten zijn, of althans eene Gentsche vrouw in huwelijk hebben.

Filips de Edele, Markgraaf van Namen, in 1212 zonder kinderen na te laten, overleden zijnde, moest, volgens erfregt, in zijne heerschappij opgevolgd zijn door zijn broeder Hendrik, die te Konstantinopel de keizerlijke kroon had verworven. Maar Hendrik was afwezig, en uit dien hoofde had zijne zuster Jolanda, de gade van Pierre de Courtenai, Graaf van Auxerre, zich in het bezit van het schoone Graafschap aan de vereeniging van Maas en Sambre gesteld. Uit hare handen was de kroon overgegaan aan hun zoon Filips van Courtenai, en toen deze, na een kort bewind overleed, aan diens broeder Hendrik. Had deze, toen hij in 1228 overleed, kinderen nagelaten, de erfopvolging in Namen zou waarschijnlijk in het Huis van Courtenai gebleven zijn. Doch dit was niet het geval, en zoo keerde het regt van erfopvolging, volgens veler meening, aan het Huis van Vlaanderen terug, derhalve aan Gravin Johanna.

Maar er waren nog andere regthebbenden, die zich het Markgraafschap niet wilden laten ontwringen. Moest het in het Huis van Courtenai blijven, dan kon de tienjarige Keizer van Konstantinopel, Boudewijn II, de meeste regten doen gelden. Doch deze, die te midden der treurigste hofschandalen leefde, was te hulpeloos, te ver verwijderd om aan Namen te denken. Dit wekte bij de eerzuchtige Margaretha van Courtenai, vierde dochter van den Graaf van Auxerre en Jolanda van Henegouwen, het besluit op, om zich de kroon op het hoofd te plaatsen. Weduwe geworden van Raoul, Heer van Issoudun, had zij zich vervolgens in tweeden echt met Hendrik, Graaf van Vianden, verbonden. Deze, schier even heerschzuchtig als zijne gade, bezat magt en invloed genoeg om haar ontwerp te verwezenlijken. Hij vertrok met haar naar Namen en liet zich en zijne gade als Graaf en Gravin huldigen.

Ferdinand meende de regten zijner vrouw tegen de Viandeners te moeten verdedigen, weshalve hij Keizer Frederik II verzocht dat deze zijne gade met het haar toegevallen Graafschap Namen zou beleenen. Zijn aanzoek werd welwillend opgenomen; want bij eene oorkonde van den 3 Juny 1229 erkende de Roomsch-Koning Hendrik, zoon van Frederik II, Johanna ook in de waardigheid van Markiezin van Namen.

Ferdinand viel nu het Land tusschen Sambre en Maas aan, veroverde er onderscheidene versterkte plaatsen, en na eene belegering van veertig dagen nam hij steedje Floreffe in, dat, door de Henegouwsche benden aan kolen gelegd, nimmer den ouden bloei terug erlangde. Eindelijk stuitte een verdrag, te Cambrai (Kamerijk) den 1 November 1232 gesloten, de vijandelijkheden. Door de tusschenkomst van Heer Enguerrand van Coucy gaf elk van beide partijen een deel zijner eischen op. Johanna en Ferdinand stelden zich tevreden met de streken van Vieuville en Golzinnes, benevens de domeinen die Maria, de weduwe van Filips de Edele, en vervolgens de Hertog van Brabant in het Graafschap hadden bezeten. Daarentegen zouden de Graaf van Vianden en zijne gade zich vergenoegen met de hoofdstad Namen en het overige des Lands, met inbegrip der Heerlijkheden die aan Markgraaf Filips in Henegouwen hadden toebehoord. Ook zouden zij voor het nieuw-verworven Markiezaat aan Johanna als Gravin van Henegouwen hulde bewijzen.

Na door dezen vrede de regten zijner gade verzekerd te hebben, leefde Graaf Ferdinand nog slechts acht maanden. Gedurende zijn verblijf in den kerker te Parijs had hij de kiemen eener smartelijke ziekte het eerst gevoeld, het graveel, dat hem den 27 July 1233 te Noyon ten grave sleepte. Zijn lijk werd in genoemde stad ter aarde besteld, doch later weder opgedolven om bijgezet te worden in de abdij van Marquette, een der menigvuldige conventen door Gravin Johanna gesticht. Uit zijn huwelijk was slechts ééne dochter voortgesproten, die aan Graaf Robert I van Artois als echtgenoote was beloofd.

Dat Vlaanderen eene geheele reeks van kloostergestichten en liefdadige inrigtingen van Johanna ontving, roemden hare tijdgenooten als eene deugd, ofschoon die mildheid niet belette, dat de abt van st. Jean te Valenciennes hare zijde verliet om die van den valschen Boudewijn te omhelzen, en de abt

van st. Ghislain haar veel moeite berokkende. Doch bezwaarlijk zal het nageslacht haar roemen, dat zij in 1234 bijdroeg om de Stedingers ten onder te brengen, toen deze wegens het schenden der hun verleende regten, tegen hun Heer, den Bisschop van Bremen, waren opgestaan. Onder Raso en Arnold van Gaveren, Robert en Guillaume van Béthune, Arnold van Oudenaarde, Dirk van Beveren en Gilbert van Sotteghem leverde de Gravin daartoe eene bende van 300 ruiters en 600 voetknechten. [1]

Maakte die strijd vele ongelukkigen, ook Johanna kon niet op voorspoed roemen: zij verloor nog datzelfde jaar (Augustus 1234) haar eenig kind, Maria.

Drie jaren gingen in tamelijke rust voorbij. Inmiddels gaven de onderzaten, die voor verwikkelingen na Johanna's dood vreesden, aan hare Gravin meermalen te kennen, dat zij hoopten dat hunne gebiedster een tweede huwelijk zou aangaan. Ofschoon Johanna hare gade teeder had bemind, gaf zij eindelijk aan de vereenigde wenschen van Vlamingen en Hennewieren gehoor. Maar Simon van Montfort, de bittere vervolger der Albigenzen, die naar hare hand dong, was de uitverkorene niet. Marguerite van Provence, de jeugdige gade van Louis IX, bewerkte, dat Johanna de voorkeur schonk aan den oom der Koningin, Thomas van Savoie, een Vorst van geringe middelen, wat zijne inkomen betreft, maar wel onderwezen, dapper en van een goed voorkomen. Hij was echter belangrijk jonger dan Johanna, want terwijl de Gravin reeds nagenoeg vijftig jaren telde, had hij er slechts zevenendertig.

Het huwelijk werd in October 1237 gesloten. Daarbij werd overeengekomen, dat zoo de Gravin vóór hem stierf, hij een jaargeld van zesduizend Parijsche ponden, in Artesische munt, zou ontvangen uit de Vlaamsche domeinen, nevens alle inkomsten die uit het octrooi van Mons aan de schatkist der Henegouwsche Gravin toevloeiden.

Naauwelijks was Thomas als Graaf van Vlaanderen erkend, of hij werd opgeroepen om den Bisschop van Luik, Jan van Aps, bij te staan in een strijd tegen Walram I, Heer van Valkenburg, broeder van Walram IV, Hertog van Limburg. Graaf Thomas was die hulp schuldig, omdat Henegouwen in 1071 een leen van den Luikschen stoel geworden was. Walram had uit zijn kasteel Poilvache verscheidene malen plundertogten in het Sticht ondernomen, waardoor vele bloeijende dalen aan den Maas in ellende werden gedompeld. Eindelijk klom de nood zoo hoog, dat Bisschop Jan besloot de gevreesde sterkte te bemagtigen. In February 1238 kwam hij voor Poilvache, en, door Graaf Thomas van Vlaanderen, zoowel met manschappen als oorlogstuig ruimschoots ondersteund, hoopte hij dat zijne onderneming met het gelukkigst gevolg bekroond zou worden. Reeds had hij eenige weken achtereen alle krachten tot verovering van het kasteel ingespannen, toen een onverwachte dood hem aan zijne krijgsmakkers en zijn Sticht ontrukte (30 April of 2 Mei 1238). Zoodra het berigt daarvan tot hem doordrong, besloot Heer Walram gebruik te maken van de verwarring welke ten gevolge van dit afsterven in het kamp zijner vijanden moest ontstaan. Werkelijk waren de Valkenburgers en hunne bondgenooten zoo verschrikt toen zij de Hennewieren en de met hen verbonden Luikenaren van de hoogte zagen afdalen, dat zij naar een goed heenkomen zochten.

Thomas' trouwe diensten aan de zaak der Luikenaren hadden ten gevolge, dat vele geestelijken aan wie de keuze van een nieuwen Bisschop was opgedragen, hunne stem gaven aan Willem van Savoie, 's Graven broeder. Thomas, hiermede gevleid, deed alle moeite om den nieuw-verkozene op den stoel te brengen en verwachtte daarvan de gunstigste uitkomsten, toen de Paus aan die keuze zijn zegel hechtte. Intusschen was de verheffing van den Savoiaard ver van zeker; want Keizer Frederik II hield de zijde van Willem's tegenstander Otto van Eberstein, Proost van Maastricht en Aken, die op zich de stemmen van een ander deel der Luiksche geestelijkheid vereenigd had. Dien ten gevolge zag Graaf Thomas zijne tegenstanders vermeerderen met de Hertogen van Brabant en Limburg, aan wien de Keizer dringend beval om de regten van Otto te verdedigen. Een hevige worsteling stond op het punt van los te breken, toen het afsterven van Bisschop Willem, die in Italië plotseling overleed, de aanleidende oorzaak tot dezen strijd wegnam.

Graaf Thomas, naar Vlaanderen teruggekeerd, ondersteunde Johanna ijverig in het bevorderen der nijverheid en van den bloei harer verschillende onderdanen. Vooral begunstigde hij de poorters van Gent, Brugge, Yperen, Lille, Valenciennes, Damme, Brouckburg, Veurne en st. Winoxbergen, terwijl hij in den jare 1242 aan de bloeijende havenplaats st. Anna ter Muiden — thans een der kleinste dorpen van Zeeuwsch-Vlaanderen — stadsregten verleende. Ook deed hij groote alpenstieren en koeijen uit Savoie komen, om het ras der runderen in Vlaanderen en Henegouwen te verbeteren. Op gelijke wijze handelde hij ten voordeele van het ras der paarden, waartoe hij hengsten en merriën uit Spanje en la Pouille ontbood. Merkwaardig is het, dat hij voor de Vlaamsche stukken die hij bekrachtigde, een zegel met het wapen van Vlaanderen koos, doch voor de Henegouwsche een zegel met het kruis van Savoie. [1] Van den Engelschen Koning Henry III verwierf hij, bij een bezoek dat hij in 1239 te London bragt, dat de Vlamingen en Hennewieren in alle vrijheid hunne koopwaren door zijne staten zouden mogen voeren, zelfs wanneer in een oorlog tusschen Engeland en Frankrijk de Graaf van Vlaanderen zich aan de zijde van zijn Leenheer plaatste.

[1] Vergelijk bladz. 202.

[1] Ferdinand had eveneens van tweeërlei zegel gebruik gemaakt: van een Vlaamsch grootzegel, met een tegenzegel waarin het oude Henegouwsche wapen was gesteld: gekeperd van sabel en goud in zes stukken.

In 1243 kwam een oorlog met Brabant den vrede verstoren. De aanleiding daartoe werd door Hertog Hendrik II gegeven toen hij de beloften vergat, door hem in 1214 aan Vlaanderen gedaan. Thomas drong gewapenderhand Brabant binnen, op welken togt zijne volgelingen, terwijl zij door Ninove trokken, zich aan allerlei buitensporigheden schuldig maakten. Voor Brussel gekomen, deed hij deze stad zwichten, zoodat Hertog Hendrik en diens broeder Godfried in zijne magt kwamen. Door 's Keizers tusschenkomst werd echter de vrede spoedig hersteld. Het opperhoofd van het Duitsche-Rijk had de Graven van Toulouse en Provence verzocht, al hun invloed te willen aanwenden, om de overwinnaar tot gematigdheid te bewegen.

In het jaar 1244 nam Graaf Thomas deel aan een veldtogt in Namen ten behoeve van Keizer Boudewijn II, die sints 1237 zijne regten op het Graafschap Namen had laten gelden. Maar te midden van het oorlogsbedrijf riep eene droeve tijding den Savoiaard naar Vlaanderen terug. Gravin Johanna had zich naar de door haar gestichte abdij Marquette begeven, om er zich in gebeden te verdiepen [1]. Zij was er echter plotseling zoo ziek geworden, dat men het ergste vreesde. Toen Graaf Thomas Marquette naderde, was reeds haar laatste uur aangebroken. Zij overleed den 5 December 1244, omstreeks zesenvijftig jaren oud.

[1] Zie de plaat op bladz. 525.

HOOFDSTUK XXI.

MARGARETHA II (Zwarte Margriet).

Staat van het Vlaamsche Gravenhuis. — Margaretha begeeft zich met haar derden zoon, Willem van Dampierre, naar Péronne, om Koning Louis IX leenhulde te bewijzen en dien Monarch Willem als haar toekomstige opvolger voor te stellen. — Jan en Boudewijn van Avennes, de beide oudere zonen der Gravin, vertrekken eveneens naar Péronne en overladen hunne moeder met verwijten. — Louis IX tot bemiddelaar gekozen. — Onrust door het verschil tusschen de Avennes' en Dampierre's in Vlaanderen en Henegouwen te weeg gebragt. — Koning Louis wijst Henegouwen toe aan Jan van Avennes en Vlaanderen aan Willem van Dampierre. — Jan van Avennes eischt de keizerlijke leenen en wordt daarin door Graaf Willem II van Holland ondersteund. — Koning Willem, uit het Huis van Holland, gedwongen, een nadeelig verdrag met Margaretha te bekrachtigen. — Gevechten bij Rupelmonde. — Vertrek van Willem van Dampierre met Louis IX naar het Heilige-Land. — Inval van Jan van Avennes in het Keizerlijk Vlaanderen. — Margaretha betaalt 60,000 pond voor het aftrekken van Avennes' legermagt. — Namen door den Roomsch-Koning aan Jan van Avennes geschonken. — Margaretha scheldt hare beide oudste zonen voor bastaarden. — Paus Innocentius IV verklaart de Avennes' voor wettige afstammelingen. — Verdrag van Brussel. — Dood van Willem van Dampierre te Trazegnies. — Woede van Margaretha. — De Lieve gedolven. — De slager Gerard le Rond van Chièvres door Vlaamsche trawanten vermoord. — Er vormt zich eene vereeniging van Ronden in Henegouwen. — Vlaamsche ambtenaren te Melin, Arbre, Lens en andere plaatsen overvallen en gedood. — De Ronden vinden bescherming bij den Luikschen Bisschop. — De Roomsch-Koning

Graaf Ferdinand uit zijne gevangenschap ontslagen.

Willem van Holland verklaart de keizerlijke leenen in Vlaanderen door Margaretha verbeurd. — Margaretha eischt daarentegen leenhulde van Willem van Holland. — Margaretha poogt de Zeeuwsche eilanden te bezetten. — In den slag van Westkapelle worden hare benden geslagen, en hare zonen Gwy en Jan gevangen genomen. — Zware eischen door den Roomsch-Koning aan Margaretha gesteld. — Margaretha begeeft zich naar Parijs en st. Germain-en-Laye. — Margaretha wendt zich tot Charles, Hertog van Anjou, wien zij Henegouwen aanbiedt, zoo hij haar tegen Willem van Holland bijstaat. — Anjou neemt dit voorstel gretig aan, doch vindt tegenstand bij Margaretha's Leenheer, den Bisschop van Luik. — Oorlog in Henegouwen. — Bestand tusschen Koning Willem en den Hertog van Anjou. — Dood van Willem van Holland. — Floris de Voogd geeft den Vlaamschen Prinsen hunne vrijheid weder. — Rust en vrede hersteld. — Dood van Jan van Avennes. — Margaretha poogt door eene verstandige regering de fouten bij hare troonsbestijging goed te maken. — Zij draagt het grafelijk bewind te Mons en Damme aan hare zonen over. — Henegouwen van Vlaanderen gescheiden.

(1244—1279).

Margaretha was bij het overlijden van hare zuster ongeveer vierenvijftig jaren oud en weduwe. Haar tweede gade, Willem van Dampierre, was reeds twaalf jaren vóór dit tijdstip uit het leven gerukt, en ook de verlaten Bosschaert van Avennes had reeds voor eenigen tijd den tol aan de natuur betaald [1]. De zonen uit haar eersten echt, Jan en Boudewijn, waren thans mannen van eenendertig en dertig jaren, en ook hare drie zonen en drie dochters, bij Willem van Dampierre gewonnen, allen volwassen. Haar zwager, Thomas van Savoie, bleef na het afsterven zijner gade Johanna, nog slechts korten tijd in de Scheldelanden. Hij keerde naar zijne bergen weder, veel rijker dan hij gekomen was, want de Gravin had hem terstond eene som uitgekeerd in overeenstemming met zijn huwelijkscontract, t. w. 60,000 Doorniksche ponden. Ook hadden vele Vlaamsche en Henegouwsche gemeenten hem, voor de betoonde welwillendheid, rijke geschenken toegevoegd.

Margaretha's eerste zorg was om zich met haar Leenheer, Koning Louis IX, op een goeden voet te plaatsen. Daartoe begaf zij zich naar Péronne, in gezelschap van haar oudsten zoon uit het tweede bed, even als zijn vader Willem van Dampierre

Johanna's aankomst in het klooster Marquette.

geheeten. Het was haar voornemen, om, terwijl zij den Franschen Monarch hulde voor Vlaanderen bood, den jongen veelbelovenden Prins aan den Koning voor te stellen als haar eenige opvolger in het bewind over de beide Graafschappen.

Jan en Boudewijn van Avennes, sints hunne kindsheid door hun moeder met eene meer dan stuitende koelheid behandeld, waren naauwelijks van het voornemen der Gravin onderrigt, of zij draalden niet, mede den weg naar Péronne in te slaan. Zij repten zich daarbij met alle haast, zoodat zij nagenoeg tezelfder tijd met Margaretha en Willem in de sterke Sommestad aankwamen. Jan liet zich bij Koning Louis als de oudste erfgenaam der Gravin aandienen. Het gevolg was een hevige twist, waarbij de Koning met veront-

[1] Vergelijk bladz. 510 en 515.

waardiging hoorde hoe eene moeder hare zonen, kinderen hun moeder, en broeders elkander als de grootste vijanden bejegenden. Willem van Dampierre schold zijn halven broeders voor bastaarden, die niet het minste regt konden doen gelden op een moederlijk erfdeel. Van hunne zijde verklaarden de Avennes', dat zij als de eerstgeborenen de naaste erfgenamen waren, en mogt hun moeder de regten, die zij door hun geboorte hadden ontvangen, op hun jongere broeders overbrengen, zij zouden de Dampierre's nimmer in vrede de onregtmatig verworven heerschappij laten bezitten.

Margaretha betuigde zich aan het oordeel des Konings te willen onderwerpen. Doch deze gaf ten antwoord, dat hij de zaak niet onmiddellijk kon beslechten. Thans was hij alleen naar Péronne gekomen, om de hulde van Margaretha te ontvangen, en hij zou die gaarne aannemen, doch niet dan nadat zij gezworen zou hebben, het Melunsche verdrag in alle deelen na te komen.

In de bestaande omstandigheden viel er niet aan te denken, zich aan dien strengen eisch te onttrekken. Margaretha had Koning Louis te veel noodig, wilde zij den door haar begunstigden zoon de gravenkroon verzekeren.

Het kon niet anders, of het uitbarsten van den haat tusschen de Avennes' en de Dampierre's te Péronne moest in de beide Graafschappen groote onrust en beroering veroorzaken. Velen toch moesten de handelwijze van Margaretha ten sterkste afkeuren, terwijl anderen hare handelwijze naar het kerkelijk regt poogden te verontschuldigen. Over het geheel vond de partij der Dampierre's in Vlaanderen den grootsten aanhang, terwijl de partij der Avennes' het sterkst in Henegouwen was vertegenwoordigd. De Hennewieren zagen in Jan van Avennes een zoon van hun Land, doch in Willem van Dampierre slechts den zoon eens vreemdelings.

Terwijl Koning Louis, in vereeniging met den Kardinaal-Legaat Eudes, Bisschop van Tusculum, het voor en tegen der regten van Willem van Dampierre en Jan van Avennes overwoog, zaten beide partijen niet stil om de uitspraak tot hun voordeel te doen overslaan. Beiden leverden verweerschriften in, waarbij Jan van Avennes zich op het feit beriep, dat bij de huwelijksgeboden zijner ouders geen bezwaar was ingebragt, zoowel als op de pauselijke vernietiging van den echt zelve, die eerst afgekondigd was nadat hij en zijn broeder Boudewijn het levenslicht hadden aanschouwd. Eindelijk voerde hij te zijne gunste den Vlaamschen regtsregel aan, dat geen moeder in dit Graafschap een bastaard ter wereld bragt.

In July 1246 vaardigde Koning Louis een staatsstuk uit, waarin hij het pleit der erfopvolging in Vlaanderen en Henegouwen niet ten voordeele van een der beide broeders beslechtte, maar een uitspraak deed, die vooral de belangen van Frankrijk moest dienen. Hij bepaalde namelijk, dat de beide Graafschappen in de toekomst weder van een gescheiden zouden zijn. Het luidde:

"In den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes, bepalen wij het volgende. Wij hebben toegewezen en wijzen hierbij toe aan Jan van Avennes, Ridder, het Graafschap Henegouwen met al zijn toebehooren, met dien verstande, dat genoemde Jan zal gehouden zijn, om zijn broeder Boudewijn, Ridder, diens wettig aandeel in de erfenis uit te keeren. Wij geven aan Willem van Dampierre, Ridder, het geheele Graafschap Vlaanderen met al wat daartoe behoort, onder bepaling dat genoemde Willem zijn vollen broeders, Gwy en Jan, hun wettig aandeel in de erfenis zal toevoegen."

Zoodra deze uitspraak door beide partijen was aangenomen, zoowel door de moeder als hare zonen, vergunde Koning Louis Jonker Willem, als erfgenaam van Vlaanderen, aan de Fransche kroon manschap te doen, een verlof dat Jan van Avennes aanspoorde, eveneens tot het verheergewaden van zijn leen over te gaan. Jan zwoer trouw aan den Luikschen Bisschop Hendrik van Gelder, die bij eene acte van den 26 September 1247 hem met Henegouwen beleende en den edelen en steden van dat Graafschap beval, hem als hun Heer te erkennen.

De onderlinge afkeer die de zonen van Margaretha bezielde, liet hun niet toe om met elkander in vrede te leven. Jan van Avennes beweerde, dat Koning Louis niet over het Keizerlijk Vlaanderen kon beschikken en derhalve zijn regt op dit deel van het Vlaamsche Graafschap onverkort moest blijven. Hij eischte voor zich nevens Henegouwen de landen van Waas en van Aalst, alsook de regten op Zeeland-Bewesten-Schelde.

Margaretha die elke poging van de hand wees om zich met hare oudste kinderen te verzoenen, oordeelde dien eisch zoo ongegrond, dat zij daarop niet antwoorden wilde. Doch zij vertoornde daardoor den Graaf van Holland, Willem II, die zijne zuster Aleide aan Jan van Avennes ten vrouw had gegeven en bij een bezoek in Vlaanderen moeite had gedaan om eene betere verstandhouding tusschen de kinderen van Bosschaart van Avennes en den in 1232 overleden Willem van Dampierre te bewerken. De toorn des Hollanders nam nog toe, nadat Graaf Willem, den 29 September 1247 te Worringen tot Roomsch-Koning gekozen, Margaretha alles behalve genegen vond, om zijne partij te helpen schragen.[1]

Maar Willem die voor alles zich van de stad Aken moest meester maken, welke hem weigerde te ontvangen en daardoor zijne krooning tegenwerkte, kon er voor als nog niet aan denken, zijn schoonbroeder in den eisch op 't Keizerlijk Vlaanderen krachtig te ondersteunen. Zelfs zag 's Konings broeder Floris, die in zijn afzijn het bewind over Holland en Zeeland voerde, zich gedrongen, om met Margaretha, den 7 July 1248, een verdrag te sluiten, waarbij de Hollander der Vlaamsche Gravin groote voordeelen inruimde. Hij moest aannemen, de achterstallen van vier jaren, waarop Vlaanderen uit de Zeeuwsche inkomsten regt had, aan te zui-

[1] Vergelijk bladz. 207.

veren, alle gevangen Vlamingen de vrijheid hergeven, de Zeeuwsche edelen die Margaretha's zijde hadden gekozen, in hunne verbeurd verklaarde goederen herstellen, en voor Zeeland-Bewesten-Schelde manschap beloven.

Doch Margaretha's zegepraal duurde niet lang. Koning Louis verliet Frankrijk om zich aan het hoofd van den achtsten kruistogt te stellen (26 Augustus 1248), en de Roomsch-Koning werd, nadat hij Aken tot onderwerping had gebragt, in de Domkerk aldaar (1 November) gekroond.

Nu achtte Jan van Avennes ieder bezwaar opgeheven, dat hem verhinderde om zijne regten op 't Keizerlijk Vlaanderen te doen gelden. Het oogenblik was te gunstiger, omdat zijn broeder Willem van Dampierre, Margaretha's mederegent in Vlaanderen, zoo onvoorzigtig was geweest, om den Franschen Monarch op den togt naar het Oosten te vergezellen. Met een talrijk heir van Hollanders, Friezen, Hennewieren, Luikenaren en Bovenlanders trok Jan naar Vlaanderen, waar hij achtereenvolgens de Landen van Aalst en Waas, benevens de Vier-Ambachten bezette en de geheele streek van Gerardsbergen tot Dendermonde aan Margaretha ontscheurde. Eindelijk belegerde hij te water en te land het slot van Rupelmonde.

Onzacht uit hare rust opgewekt, verzamelde ook Margaretha een leger, waarin behalve de Vlamingen duizenden Franschen en soldeniers uit alle oorden dienst deden. Zij legerde het te Ertvelde, Biervliet, Hulst en Hulsterloo. In verscheidene schermutselingen, die tusschen beide partijen voorvielen, toonde zij een meer dan vrouwelijken moed. Gewapend te paard gestegen, reed de Gravin door de rijen en spoorde de krijgslieden door woorden en voorbeeld tot dapperheid aan. Zij verloor echter een menigte volks. Jan van Avennes wist de verbonden Vlamingen en Franschen zoo onverwacht uit Dendermonde te overvallen, dat zij in wanorde geraakten. Uit eene versterkte legerplaats achter de dijken, drong hij zekeren morgen zoo onstuimig op hen in, dat zij, na groote verliezen geleden te hebben, achter eenige poelen vlugtten, waar Avennes' benden, die voor een groot gedeelte uit ruiterij bestonden, hen niet volgen konden. Jan van Avennes bleef nog drie dagen op de kampplaats vertoeven, doch het geslagen Fransch-Vlaamsche leger daagde niet op om weerwraak te nemen.

Margaretha, die den aanval te weinig had voorzien, om zich behoorlijk in staat van tegenweer te stellen, begreep dat zij niets beters kon doen dan vrede te maken. Door de omstandigheden gedwongen, bood zij haar zoon de som van 60,000 pond, zoo hij van de landen, waarop hij regt meende te hebben, afstand wilde doen. In January 1249 bezegelden beide partijen het verdrag. Jan en Boudewijn van Avennes verklaarden daarbij, dat zij voor zich en hunne erfgenamen afstand deden van alle eischen op Zeeland-Bewesten-Schelde, de Vier-Ambachten, Waas, Aalst, Gerardsbergen en alle onderhoorigheden daarvan, en erkenden dat deze streken zoowel als 's Graven leen in Engeland en Cambrai (Kamerijk) tot Vlaanderen behoorden. Ook stemden zij toe, dat de leenheerschappij over Namen aan de Dampierre's zou blijven.

Doch spoedig had Jan van Avennes berouw dit verdrag bezegeld te hebben. Toen zijne moeder voortging hem en zijn broeder Boudewijn te smaden, klaagde hij op den hofdag te Mainz, dat Boudewijn van Namen hem geen hulde voor dit Markiezaat had bewezen. Koning Willem, zijn schoonbroeder van harte genegen, verklaarde dien ten gevolge, dat Boudewijn van zijn leen was vervallen en Jan van Avennes op 's Konings gezag en van wege het Rijk het Markgraafschap Namen, met het kasteel van dien naam, de sterkten en andere goederen die er toe behoorden, tot zijn gebruik kon aanwenden en voor altoos bezitten (27 April 1249).

Deze schikking was eene nieuwe grieve van Margaretha tegen Koning Willem. Daarbij klaagde zij dat hij de 6000 pond van de Zeeuwsche achterstallen schuldig bleef; dat hij haar de voordeelen, die het strandregt opleverde, niet geheel liet uitkeeren; dat hij haar de leenhulde voor Zeeland-Bewesten-Schelde schuldig bleef.

Was het niet te verwonderen dat de Gravin van Vlaanderen en Henegouwen hare grieven luide uitsprak, het was afschuwelijk, dat zij daarbij van hare beide oudste zonen steeds als bastaarden gewaagde. Waarlijk, zij verdiende den naam van Zwarte Margriet dien hare tegenstanders haar gaven, wegens dezen onnatuurlijken haat ten volle.

Jan en Boudewijn, dat schelden moede, verzochten het Fransche Hof een onderzoek naar de wettigheid van hun geboorte in te stellen. Doch Koning Louis liet antwoorden, dat dit onderzoek eene zaak was die bij den Paus te huis behoorde, weshalve hij hun ried, zich tot Innocentius IV te wenden, die op dat pas te Lyon verwijlde.

De Kerkvoogd, terstond bereid om zich de zaak der Avennes' aan te trekken, droeg het onderzoek aan den Bisschop van Châlons en den abt van st. Sépulcre te Cambrai (Kamerijk) op, die op hunne beurt de abt Hugues van Liessies tot medehelper verkozen. Na een ernstig onderzoek verklaarden deze, den zesden dag na de octaaf van st. Maarten in den winter des jaars 1249, dat volgens kanoniek regt Jan en Boudewijn van Avennes wettige zonen van Margaretha waren, en ten gevolge dezer verklaring bedreigde Innocentius kerkelijke straffen tegen elk die hun in het vervolg weder den naam van bastaarden mogt geven.

Was Margaretha thans gedwongen de hatelijke uitdrukking waarmede zij hare oudste zonen bestempelde, achterwege te houden, zij kwam niet tot het inzigt, dat zij aan hare moederlijke verpligtingen geweldig was te kort geschoten. Zij werd meer en meer verbitterd tegen den Roomsch-Koning, bij wien Jan en Boudewijn zoo hoog aangeschreven stonden. Jan werd van Willem's zijde met gunstbewijzen overladen. Tezelfder tijd dat de Roomsch-Koning de regten der Avennes' op Namen erkende,

schonk hij aan zijne zuster Aleide, Jan's echtgenoote, de Baronnie van Garviach in Schotland, welke in 1162 aan de Hollandsche Graven was ten deel gevallen.

Eerlang dreigde een nieuwe oorlog tusschen Holland en Vlaanderen te zullen losbersten. Gelukkig bewerkte 's Pausen Legaat, de Bisschop van Albano, dat de Roomsch-Koning en de Vlaamsche Gravin elkander te Brussel ontmoetten. De zamenkomst had in de lente van 1250 plaats, in de tegenwoordigheid van den Legaat, van den Hertog van Brabant, van Jan van Avennes, van de Bisschoppen van Cambrai en Catalonië, van de Abten van Egmond en st. Truiden, en van vele aanzienlijke Nederlandsche Heeren, zooals Arnoud van Diest, Gijsbrecht van Amstel, Hendrik Buffel, Hugo van Kralingen, Hendrik van Strijen en Simon van Souburg.

deeld worden. Koning Willem erkende, dat hij geene plaatsen tot steden zou mogen verheffen. Middelburg, dat dit voorregt van ouds had gehad, zou dit alleen blijven behouden, doch de vrijheden aan andere plaatsen zoo door zijn vader als door hem zelf geschonken, zouden ingetrokken worden. Margaretha legde een zelfde verklaring af; doch tegenover al deze voorwaarden waarin de Vlaamsche Vorstin over den Koning zegepraalde, zag zij, op verzoek van den Legaat en uit eerbied voor den Pauselijken Stoel van haar eisch op de 6,000 pond achterstallen af, tenzij het verdrag door Willem of zijne erfgenamen zou overtreden worden. In dat geval zou de Gravin van Vlaanderen op nieuw in hare regten treden.

Alles werd in het werk gesteld, om deze overeenkomst heilig te doen naleven, waarbij Margaretha

Dood van Willem van Dampierre te Trazegnies.

Den 19 Mei werd het verdrag, dat de Pauselijke Legaat aanbood, door beide partijen en getuigen bezegeld. Daarbij erkende de Koning dat hij Zeeland-Bewesten-Schelde van Vlaanderen in leen hield, en het verdrag van Brugge, in 1168 tusschen Filips I en Floris III gesloten, voor hem en zijne opvolgers van verbindende kracht zou blijven. De voordeelen uit het strandregt zouden onder de beide vorstelijke personen gelijkelijk worden gedeeld. Al wat uit beden in Zeeland-Bewesten-Schelde, uit gemeenschappelijke giften der onderdanen en andere inkomsten mogt voortspruiten, al werd het aan een van hen in het bijzonder aangeboden, zou aan beiden ten deele vallen. Noch de Koning noch de Gravin zou, zonder zijn tegenpartij of diens baljuw te kennen, iets dat betrekking had op regtsgebied, wijzigen, en de boeten moesten, gelijk alle overige inkomsten, onder beiden verbuiten twijfel het meeste belang had. Indien de Gravin daartegen handelde, zoo werd bepaald, zou zij op haar burgt te Brugge, door hare eigene vassallen, de pairs van Holland's Graaf, gedagvaard worden, en zoo zij zich niet naar de beslissing dier zegsmannen wilde gedragen, zich aan het regtsgebied van den Legaat moeten onderwerpen. In dit geval zouden de Bisschoppen van Doornik en Cambrai, of een van beiden, haar deswegens eene aanmaning doen en binnen veertig dagen, zoo zij weigerde daaraan gehoor te geven, over Vlaanderen en Zeeland den ban der Kerk uitspreken. Zelfs verpligtte zich de Gravin, om alsdan de gezanten, die tot deze treurige plegtigheid werden afgevaardigd, zelve door het Land te geleiden.

Ten aanzien van Holland en Zeeland zou dat alles insgelijks plaats vinden, zoo de Koning in gelijke omstandigheden weigerde, zich te Brugge te komen

verantwoorden en de bisschoppelijke vermaningen in den wind sloeg.

De ban zou van deze landen niet eer opgeheven worden, dan nadat de beleedigde partij voldoening had gegeven.

Won de Gravin bij het Brusselsche verdrag niets dan de optelling en erkenning van regten, die haar ontwijfelbaar toebehoorden, het moest haar geweldig hinderen, dat bij het verlies der 6000 pond, waarop zij aanspraak maakte, de hulde, die zij voor Zeeland-Bewesten-Schelde kon eischen, achterbleef. De Legaat had bewerkt, dat de vriend zijns meesters Innocentius IV niet tot deze vernederende daad behoefde over te gaan. "De Koning", zeide hij, "erkent het regt der Gravin om de hulde van hem te eischen, en verklaart, dat, al mogt dit nimmer van hem worden verlangd, de volgende Graven van Holland dezelfde verpligtingen zullen te vervullen hebben. Ook blijft Gravin Margeretha te zijnen aanzien in denzelfden staat als te voren, om deze hulde te vorderen." Voor dit verlof tot uitstel beloofde de Roomsch-Koning, dat wanneer Margaretha verlangde, dat hij haar zoon, den toekomstigen Graaf van Vlaanderen, den leeneed zou afnemen wegens hetgeen de Vlaamsche Vorsten bij het Rijk verheffen moesten, hij daartegen niets zou inbrengen.

Dat Margaretha onvoldaan naar haar Land terugkeerde, kon niemand verwonderen, doch het was ten hoogste onstaatkundig, dat zij Koning Willem bij herhaling vergde om haar wegens Zeeland-Bewesten-Schelde hulde te bewijzen. Niet minder verkeerd was het, dat, terwijl zij haar zoon Willem van Dampierre, die na den slag van Mansoerah uit Egypte was te huis gekomen, deel gaf aan het bestuur over Vlaanderen, zij hardnekkig weigerde om Jan van Avennes in de aangelegenheden van Henegouwen te raadplegen.

Eensklaps werd de hartstogtelijke vrouw in een diepen rouw gedompeld. Haar geliefde zoon Willem had, even als velen zijner vrienden, gevolg gegeven aan eene uitnoodiging, om deel te nemen aan een toernooi, door den Heer van Trazegnies, den 6 Juny 1251, op zijne domeinen aangerigt. Op den bepaalden dag was een luisterrijke stoet van

Margaretha ontvangt het doodsberigt van haar zoon Willem.

ridders bijeen, en niet minder schitterend was de stoet van edelvrouwen, die van de stellaadjen op de dapperen uit Henegouwen, Vlaanderen en Brabant nederzagen. Naauwelijks waren de slagboomen geopend en hadden de deelgenooten aan den strijd zich in beweging gezet, of Willem van Dampierre deed een heftiger aanval op zijne tegenpartij dan op toernooijen gebruikelijk was. Natuurlijk bleef de tegenpartij niet schuldig, hem zijne slagen terug te geven. Er ontstond verwarring, waarbij de regels van het ridderspel geheel werden uit het oog verloren. Er vloeide bloed. Er werden houwen en slagen uitgedeeld, die zware wonden veroorzaakten, en toen het toernooi met het vallen van den avond eindigde, bleven verscheidene lijken op

de kampplaats. Daaronder was, dat van Willem van Dampierre [1].

Margaretha staarde woedend voor zich heen toen zij het onheil vernam [2]. In haar blinden haat beschuldigde zij de Avennes' die ramp berokkend te hebben en besloot zich op hem en de Hennewieren bloedig te wreken. Zij verhoogde in Henegouwen de inkomende regten op alle goederen, verzwaarde de lasten der ingezetenen en ontsloeg alle baljuws, proosten, kasteleins en mindere beambten, die zij door driehonderd Vlamingen verving. Daarbij gaf zij aan den nieuwbenoemden in last, de inwoners met niet de minste verschooning te behandelen. Wèl voorziende dat deze zendelingen veel tegenkanting zouden ondervinden, verklaarde zij, dat deze ambtenaren zoowel als hunne woningen onschendbaar zouden zijn. Geen Henegouwsch magistraat mogt een verblijf dier Vlaamsche ambtenaren binnentreden, terwijl de vlugteling, die men er eene schuilplaats bood, vrij was voor iedere vervolging. Henegouwen werd uitgemergeld, werd een oord van verschrikking en jammer.

Geheel anders was het in Vlaanderen gesteld, dat, door de Dampierre's aan te hangen, Margaretha's voorliefde had verworven: in 1251 stond de Gravin aan de wethouders van Gent toe, om eene vaart van hunne stad naar Damme te laten graven, tot gerief der kooplieden. Tevens vergunde zij, dat op de goederen, die langs deze vaart (de Lieve genoemd), zouden vervoerd worden, geen tollen of lasten mogten geheven worden en het kanaal zelf, met de oevers ter breedte van vier voeten op den dijk, zou staan onder het regtsgebied van den magistraat van Gent.

De ellende, waarin Henegouwen door Margaretha's dwingelandij werd gedompeld, had tot vrucht, dat de ingezetenen van dat Graafschap meer en meer van hunne Vorstin afkeerig werden. De Vlaamsche dwingelanden en het gepeupel dat bij hen een toevlugt zocht, noemden zich "vassalen der Vrouwe van Vlaanderen", en, niet tevreden met afpersingen van allerlei aard, roofden zij al wat hun aanstond, verzekerd, dat zij daarop niet achterhaald zouden worden. Alle eerlijke harten waren ten diepste verontwaardigd. Men verbeidde de gelegenheid, om zich aan eene zoo schandelijke tirannie te onttrekken, en deze bleef niet achterwege.

Een vleeschhouwer van Chièvres, Gérard le Rond, keerde van de markt te Ath terug met een os, dien hij van een koopman uit Ghislenghien had gekocht. Het dorp le Loe genaderd, werd hij door negen "vassalen der Vrouwe van Vlaanderen" aangevallen, die hem den os wilden ontrukken, onder het voorgeven, dat het beest voor de Gravin was bestemd. Le Rond verzette zich tegen deze roof, maar de trawanten der dwingelandij maakten korte metten met den man en bragten hem om hals. Intusschen, de slager was niet alleen geweest. Hij had zijne beide knechts bij zich gehad, die, toen hun meester viel, hun heil in de vlugt zochten en te Chièvres het gebeurde verhaalden. De zes zonen van le Rond, allen vleeschhouwers als hij, vatten hunne messen, en, dol van woede, snelden zij met hunne bloedverwanten en vrienden naar le Loe, om de moordenaars te achterhalen.

Al hun zoeken was te vergeefs. De bedrijvers der euveldaad hadden zich uit de voeten gemaakt. Er viel voor le Rond's zonen op het oogenblik niets te doen dan het bloedige lijk huns vaders op de schouders te nemen en het naar Chièvres te brengen. Hun wraakgeroep dreef de burgerij bijeen. Vele misnoegden voegden zich bij hen en vormden een verbond, om Henegouwen aan de satelieten van Vlaanderen's Gravin te ontrukken. Zij hechtten een ○ op de kap van hun opperkleed, waarna de gezamenlijke deelgenooten den naam aannamen van *Société des Ronds du Hainaut.* [1]

Het bosch van Willehourt was hunne vergaderplaats. Daar zwoeren zij in de plegtige stilte van het nachtelijk duister den eed, om Henegouwen van het schandelijk juk te ontrukken, dat Margaretha dit Graafschap had opgelegd.

Des avonds vóór st. Maarten begaven de Ronden zich naar Melin, waar tien dusgenoemde vassalen, in gezelschap van eenige vrouwen van een slecht leven een drinkgelag hielden. De aangevallenen poogden zich te verdedigen, maar werden overmand en allen zonder genade gewurgd. Ook de vrouwen ontgingen het strafgerigt niet. Doch in plaats van haar te dooden, verminkte men haar. Aan eene sneed men den neus, aan de tweede de bovenlip, aan de derde de onderlip, aan de vierde de kin en aan de vijfde een oor af, terwijl men aan een zesde een oog uitstak. In dien afgrijselijken staat liet men de ongelukkigen naar Ath vertrekken.

Van Melin gingen de zaamgezworenen naar Arbre, waar zes "vassalen", in eene herberg onder hunne slagen vielen. Te Lens ontmoetten zij er drie, wien een zelfde lot te beurt viel. Overal waar de Ronden vrouwen bij hunne slagtoffers aantroffen, ondergingen deze de eene of andere verminking aan het gelaat. Zes weken achtereen zetten zij hun wrake voort, gedurende welken tijd zij zich in de bosschen verscholen en de "vassalen" als wilde dieren najoegen. Iederen dag vermeerderde hun getal, en met deze vermeerdering hunne stoutheid. De goedkeuring, die de menigte aan hun bedrijf schonk, maakte hen veilig voor nasporingen, en van alle zijden verleende men hun hulp. Zij vervolgden hunne tegenstanders voortdurend, zoodat men berekent dat zij van st. Maarten in den zomer tot aan st. Thomas in December 84 "vassalen" omgebragt hadden.

Margaretha werd bleek van toorn, toen de misvormde vrouwen voor haar gebragt, om wraak schreiden. Zij schreef den Bisschop van Luik een boo-

[1] Zie de plaat op bladz. 528.

[2] Evenzoo op bladz. 529.

[1] De vereeniging der Ronden in Henegouwen.

zen brief, waarin zij zich beklaagde, dat deze Kerkvoogd den Ronden eene schuilplaats binnen zijne stad Thuin verleende. Doch Hendrik van Gelder gaf haar ten antwoord, "dat de Luiksche Bisschoppen als Leenheeren van Henegouwen, verpligtingen hadden tegenover de Graven van dit gewest, doch dat tegenover Margaretha, Gravin van Vlaanderen, geene dier verpligtingen op hen rustte. Integendeel was het hun pligt haar te vervolgen, omdat zij sedert geruimen tijd, zonder manschap gedaan te hebben, de verheffing had tegengewerkt van Jan van Avennes, "den eenigen en wettigen Graaf van Henegouwen." Dat wat de Ronden betreft, de deelgenooten dier vereeniging handelden naar de inspraak van het regt, in het belang van het Graafschap Henegouwen en in dat van hun wettigen Heer. Bijgevolg zou de Bisschop hun eene schuilplaats blijven verleenen en hen beschermen.

Hoe groot ook Margaretha's toorn mogt zijn, zij was gedwongen, het verwijt aan te hooren, zonder iets daartegen te kunnen ondernemen: immers zij werd te dezer tijd ook van eene andere zijde bedreigd.

Margaretha had tegen de afspraken te Brussel meermalen bij Koning Willem aangedrongen op het verheffen van het leen Zeeland-Bewesten-Schelde, toen de Hollander in den zomer van 1252 eene vergadering te Frankfort a/M. had bijeengeroepen. Na met de Bisschoppen van Straatsburg, Keulen, Würtzburg en andere Rijksvorsten de vierschaar gespannen te hebben, verklaarde hij, den 11den July, dat Gravin Margaretha, die, ofschoon daartoe aangemaand, halstarrig had verzuimd, hem hulde te doen voor de leenen, die zij van het Duitsche-Rijk had ontvangen, als Namen, de landen aan de Beneden-Schelde, Aalst, Waas en de Vier-Ambachten, van al deze goederen was ontzet, welke hij, Roomsch-Koning, thans, in gevolge zijner regten en de uitspraak der Keurvorsten, aan zijn geliefden zwager, Jan van Avennes, opdroeg, ten einde die van hem en van het Rijk als vrije leenen te bezitten.

Van Frankfort vertrok Koning Willem naar Luik, om met Bisschop Hendrik van Gelder te beramen, op welke wijze zij Avennes in zijne ondernemingen in Henegouwen het best zouden te hulp komen. Doch een verschil met den Aartsbisschop van Trier verhinderde hem, voor het oogenblik, onmiddellijk naar Henegouwen op te trekken.

Daarentegen had Margaretha terstond, toen zij den storm zag opsteken, door de belofte van eene ruime soldij, een groot aantal Vlamingen, Bourgondiërs, Picardiërs en andere vreemdelingen onder hare vanen gebragt. Zoodra zij zich in staat achtte, hare tegenstanders het hoofd te bieden, zond zij haar gezant aan den Koning, met den eisch, de lang verzuimde hulde wegens Zeeland-Bewesten-Schelde aan haar te bewijzen. Maar Willem gaf den afgevaardigden ten antwoord:

"Zal ik een leenman zijn van mijne vassalle, een knecht mijner dienstmaagd? Zal ik, de Opperheer van Duitschland, wegens goederen, die aan het Rijk toebehooren, aan een ander trouw zweren? Met eene zoo groote schande zal ik mij niet overdekken. Eer behoort Margaretha al wat zij van mij ter leen bezit, te verheergewaden. Zij is mijne vassalle en zal het blijven."

Hertog Hendrik III van Brabant ondernam eene poging om de verschillen in der minne te beslechten. Er werd eene vergadering, te Antwerpen beraamd, om over den vrede te handelen. Doch, terwijl Margaretha niets deed, dan door eisch op eisch de onderhandelingen te rekken, oordeelde zij, dat een onverwachte aanval op Walcheren hare zaak beter dan ieder vertoog zou dienen. Eensklaps beval zij haar leger van Waterduinen naar Zeeland over te steken, waarbij zij haar zoon Gwy toevoegde:

"Mijn zoon, God geleide u! Doch keer nimmer onder mijne oogen terug dan als veroveraar van Zeeland."

"Mevrouw!" luidde Dampierre's antwoord. "Het ga gelijk het wil, ik zal overwinnen of sterven."

Maar vertrok Gwy met zijn magtig leger onder gejuich van Vlaanderen's kust, Floris van Holland, Koning Willem's broeder, een even bekwaam als heldhaftig tegenstander, beslistte den strijd, door den Vlamingen eene volkomen nederlaag toe te brengen. Meer dan 30,000 van Margaretha's krijgsknechten vielen onder het zwaard, de lansen of pijlen der Hollanders, en Gwy van Vlaanderen, die gezworen had, niet dan als overwinnaar weer te keeren, gaf zich, na aan den voet gekwetst te zijn, met zijn broeder Jan krijgsgevangen (4 July 1253). [1]

Margaretha was, toen zij berigt van haar verlies ontving, niet te genaken. Zoo waren dan de moedigsten harer onderdanen verslagen, hare vreemde hulptroepen haar ontrukt, hare beide jongste zonen wien zij boven de anderen voortrok, gevangen, hare wraakzucht niet gekoeld, haar doelwit niet bereikt, hare schande van overwonnen te zijn, verhoogd door de wijze waarop zij aan de Antwerpsche onderhandelingen een einde had gemaakt! Dan Willem mogt weigeren zich met haar te verstaan, zoo zij niet zelve zich kwam verontschuldigen, zij was te fier, om zich zoo diep te vernederen. Zij wilde liever alles opofferen, dan den trotschen Hollander te voet te vallen of aan hare oudste zonen, Jan en Boudewijn van Avennes, het minst in te willigen. Toch werd haar toestand hoe langer hoe hagchelijker, want Jan van Avennes, door zijn schoonbroeder, de vereeniging der Ronden en anderen geholpen, had zich reeds van eenige Henegouwsche sterkten meester gemaakt, en breidde nu zijne veroveringen te ligter uit, nu de magt van Vlaanderen in de duinen bij Westkapelle was geknakt.

Om hulp te erlangen, reisde Margaretha naar Parijs en van daar naar st. Germain-en-Laye, waar destijds de beide Vorsten vertoefden, die gedurende de afwezigheid van Koning Louis IX Frankrijk

---

[1] Vergelijk bladz. 207 en 208.

bestuurden, Alphonse, Graaf van Poitiers, en Charles, Graaf van Anjou, beiden broederen des Konings. Margaretha bezwoer hun bij de bloedverwantschap, die hen verbond, haar tegen het geweld en de onregtvaardigheid des Roomsch-Konings te beschermen en met haar dien Vorst tot het vrijlaten der Dampierre's te noodzaken. Zij moest echter spoedig erkennen, dat hare beden weinig ingang vonden, daar de Prinsen zwarigheden op zwarigheden hoopten, om haar zich van den hals te schuiven.

In het einde besloot zij Prins Charles alleen op te zoeken en hem voor zijne hulp het bezit van Henegouwen voor altoos aan te bieden, met de belofte om alle kosten, die de oorlog zou vorderen, uit de Vlaamsche schatkist te voldoen.

melijk aan: dat schout, schepenen en burgers van Luik niet weigeren mogten om in het veld te verschijnen, zoo de oorlog het beschermen van Henegouwen, een leen van het Bisdom, ten doelwit had.

Margaretha, die tegenover Willem van Holland zoo sterk op hare leenregten ten aanzien van Zeeland-Bewesten-Schelde was blijven staan, kon thans — hoe zwaar het haar viel — de leenregten van den Luikschen Bisschop niet miskennen, zonder zich zelve te verzwakken. Zij gaf dien Kerkvoogd derhalve berigt omtrent de overdragt van Henegouwen aan Charles van Anjou, met verzoek om dien Prins als leenman van den Luikschen Stoel aan te merken. Graaf Hendrik II van Luxemburg en de Heer van Montagne ontvingen eveneens brieven van haar, met

Gwy en Boudewijn van Avennes uit de Hollandsche gevangenschap ontslagen.

Dadelijk verdwenen bij dit aanbod alle tegenwerpingen: de hulp van den Graaf van Anjou werd Vlaanderen oogenblikkelijk toegezegd.

Het kon niet anders, of deze verbindtenis kon niet lang geheim blijven. Jan van Avennes, die zich daardoor het Graafschap Henegouwen zag ontwringen, had op het eerste berigt, zich tot den Bisschop van Luik gewend, en toen de burgemeester der hoofdstad aan Maas en Ourthe, Henri de Dinant, door Margaretha omgekocht, zich tegen het verleenen van hulp verzette, had de Bisschop een vonnis van Koning Willem ingeroepen, dat die tegenstand misdadig verklaarde. De bewering, dat de Kerkvoogd de burgers niet dwingen kon om de wapens op te vatten in een oorlog ten voordeele van een vreemden Vorst, werd door die uitspraak volkomen ontzenuwd. De Roomsch-Koning wees namelast om Charles als hun wettigen Leenheer hulde te bewijzen.

Deze stukken werden allen te Mechelen Bisschop Hendrik voorgelegd. Avennes eischte van den Kerkvoogd eene geregtelijke uitspraak wie van hen beiden, Anjou of hij, Henegouwen toebehoorde. Hendrik II van Luxemburg wenschte te weten aan wien hij den eed van trouw moest afleggen.

Den 13den February 1254 spande de Bisschop de leenbank, uit een veertiental zijner vassallen gevormd. De zaak werd overwogen, en Willem van Hoorne, Heer van Thenay, deelde de uitspraak mede. Zij luidde, zoo als te voorzien was, ten voordeele van Avennes.

Doch het viel gemakkelijker dit vonnis te vellen dan het te doen eerbiedigen. Charles van Anjou had te Compiègne een magtig leger verzameld,

waarbij, behalve de Hertogen van Bourgondië en Lorraine, de Graven van Alençon, van Vendôme, Estampes en Auxerre, benevens vele andere voorname Fransche edelen zich hadden aangesloten. Deze strijdmagt rukte naar Henegouwen op, terwijl Margaretha, na Rupelmonde versterkt te hebben, om op de Brabantsche zijde iederen aanval te kunnen afwijzen, zich gereed maakte Anjou te ondersteunen. Crevecoeur, op de Fransche grenzen gelegen, bukte het allereerst voor de vereenigde Fransche en Vlaamsche wapenen. Haussy, Saussoit en Haspres werden in brand gestoken en Valenciennes belegerd. Doch hier ondervonden Margaretha en Charles den eersten tegenstand: te vergeefs lieten zij in twaalf dagen vijf malen tot stormen blazen: de burgers der stad dwongen de vijanden telkens tot afdeingeholpen, deed deze Henegouwsche edelman meer dan een voor de belegeraars verderfelijken uitval.

Daar Charles en Margaretha te Enghien niet slaagden, gingen zij hunne krachten andermaal op Valenciennes beproeven. Toen zij er evenmin als vroeger iets met geweld konden uitrigten, poogden zij door list tot hun doel te komen. Met den magistraat in onderhandeling getreden, verklaarde de Gravin, dat Henegouwen en Valenciennes in de toekomst de eigendommen van Jan van Avennes zouden zijn, doch dat zij aan den Graaf van Anjou alleen het vruchtgebruik overdroeg, hetwelk zoo lang zij leefde haar onbetwistbaar eigendom was. De stedelingen veranderen op dit voorgeven van voornemen. Zij achtten de Gravin thans in haar regt en wilden dat niet verkorten. Den volgenden

Gwy van Dampierre.

zen. Margaretha en Charles besloten dus zich voorloopig daar niet langer op te houden. Mons verdedigde zich slechts een korten tijd: de poorten dier stad en het kasteel werden door Raso van Gaveren geopend. Anjou trok er binnen en werd in deze aanzienlijkste stad des Graafschaps voor Heer erkend.

Zonder veel tegenstand vielen nu achtereenvolgens Soignies, Braine-le-Comte, Maubeuge, Roeulx, Binche, Beaumont en le Quesnoi in Anjou's magt. Daarentegen handhaafde Ath zich met groote dapperheid. Met eene wellevendheid, die zelfs aan onze tijden tot eer zou verstrekken, werd Bouchain, waar Aleide van Holland, de gade van Jan van Avennes, in het kraambed lag, voorbijgegaan. Enghien was niet te bedwingen: Gautier, tot wiens domeinen deze stad behoorde, een man van beproefde dapperheid, bewaarde haar voor zijn vriend en meester. Door Jan van Avennes tijdig met 2000 man dag, kwamen honderd aanzienlijke burgers, een hoed met rozen op het hoofd en een groenen tak in de hand, in het leger om Graaf Charles binnen hunne muren te geleiden. De Franschman vertoefde er acht dagen, gedurende welken tijd de wederzijdsche eeden op de vastgestelde voorwaarden plegtig werden bezworen.

Op weinige steden na was nu gansch Henegouwen in de magt der Franschen geraakt en voor Avennes verloren. Noch de Luiksche noch de Brabantsche hulp, die hij genoot, waren in staat hem tegen zoo groote verliezen te beveiligen. In de overmaat zijner verlegenheid, besloot hij zijne echtgenoote Aleide, die pas van hare bevalling hersteld was, naar haar broeder, Koning Willem, te zenden, om den Hollander op het dringendst om onderstand te smeeken.

Willem was met hart en ziel geneigd om de kraam-

vrouw, die met haar zuigeling tot hem kwam, al de hulp te schenken, die zij verlangde. Maar hij was thans, door zijn strijd tegen Koenraad van Hohenstaufen, niet bij magte om een legermagt naar de Schelde te zenden. Hij deed het eenige wat hem in deze omstandigheden overbleef. Hij schreef een brief aan den Graaf van Anjou, waarin hij den Franschman de onregtvaardigheid zijner handelwijze aantoonde en hem, zoo hij van zijn voornemen af wilde zien, zijne vriendschap aanbood.

Charles van Anjou lachte om dat voorstel. Maar hij moest nu ook van zijne zijde de voorwaarden vervullen, die hij tegenover Margaretha op zich genomen had. Hij toonde echter volstrekt geen lust om den Waterkoning, zoo als hij Willem spottenderwijze noemde, in Zeeland of Holland aan te tasten. Om dit te bemantelen, schreef hij een brief in dezer voege:

"Zoo weinig het mij lust, uit Henegouwen te verhuizen, zoo weinig geef ik om uwe vriend- of bondgenootschap. Beloof die aan hen, welke er begeerig naar zijn. De Koning van Frankrijk is mijn broeder en kan mij, wanneer het noodig is, te hulp komen. U vrees ik niet. Veeleer verlang ik u op welke plaats gij verkiest, aan het hoofd mijner krijgscharen te ontmoeten. Het zou mij verheugen zoo ik den Waterkoning aan land kon lokken en daar mijn moed aan hem koelen."

Deze woorden bleken niets meer dan eene ijdele pralerij te zijn, toen Willem de heide van Asch bij Maastricht tot eene kampplaats aanwees. Immers Willem verscheen te bepaalder tijd op deze Loonsche heide, doch ofschoon hij er drie dagen toefde, Charles van Anjou liet er zich te vergeefs wachten. Hij had zijn broeder, Koning Louis, die in July (1254) uit het Oosten terugkeerde, hulpbenden tegen Willem verzocht, maar deze wijze Monarch, die in den strijd met de Sarracenen al de bitterheden van een wreeden, hardnekkigen oorlog had ondervonden, was alles behalve geneigd, om dadelijk na zijne terugkomst een oorlog aan te vangen tegen een Christenvorst, die meer dan een ander in de gunst van het Opperhoofd der Kerk deelde, een Vorst wiens gezag in Duitschland sedert Koning Koenraad in den nacht van den 21sten Mei was overleden, schier onbestreden werd erkend.

Van Asch trok de verontwaardigde Willem onmiddellijk naar Henegouwen. Te Enghien werden hij en zijn zwager Jan door Heer Gautier met verrukking ontvangen. De burgerij der stad putte zich uit in vreugdebetooningen, nu zij het Hoofd des Rijks en haar geliefden Vorst als bevrijders begroette. Vervolgens trok de Hollander naar Valenciennes, de sterkste vesting van het Graafschap. Hij wilde beproeven of hij andermaal deze stad voor zijn zwager kon veroveren en dat bolwerk der Vlaamsche en Fransche magt aan Anjou en Margaretha ontrukken. Doch ook hier durfde Anjou den "Waterkoning" niet afwachten. Zich binnen de stad niet veilig achtende, droeg hij het bevel over de vesting aan Hugues de Bouchain op en voerde zelf zijne krijgslieden naar Douai, de uiterste stad in het westen, die hem was ingeruimd. De Ridder van Bouchain zag terstond in, dat hij met groote zwarigheden te worstelen zou hebben. De burgers voelden zich niet het minst opgewekt om ten gevalle van een vreemdeling de wapenen tegen een Vorst te voeren, die alleen kwam om hun den zoon hunner wettige Landsvrouw terug te brengen. Bouchain nam hun terstond de wapenen af, daar hij slechts toeliet, dat deze door de krijgslieden der bezetting gevoerd werden. De vrees echter dat de burgerij zich wel wapenen verschaffen zou, benam hem den moed, den vijand door uitvallen te verzwakken: hij waagde er dus slechts één en liet het daarbij blijven.

In dien staat van zaken kon Bouchain Valenciennes niet lang tegen den Hollander en zijn bondgenoot verdedigen. Na eenige bestormingen afgeslagen te hebben, gaf hij de stad over, terwijl voor het kasteel, dat nog geruimen tijd een vertwijfelenden weerstand bood, alle kansen op ontzet vervlogen. Ten laatste toch moest de bevelhebber dier sterkte, Alexander, zoon van Koning Bela van Hongarije, de kasteelpoort voor Willem van Holland en Jan van Avennes ontsluiten.

Na het verlies van Valenciennes bleef voor Charles van Anjou niets over dan het hoofd in den schoot te leggen en onverrigterzake naar Frankrijk terug te keeren. De Graaf van Blois, de Graaf van st. Pol en de Heer van Coucy, die, ofschoon vermaagschapt aan Avennes, in het leger der Fransche Prinsen dienden, bewerkten echter nog vóór zijn vertrek een stilstand van wapenen, gedurende welken alle zaken in denzelfden staat zouden blijven, waarin zij zich op dat oogenblik bevonden.

Daar Margaretha hare zonen moest derven, Henegouwen zoo goed als voor haar verloren was, en zij elk oogenblik gevaar liep, om in 't Keizerlijk Vlaanderen aangetast te worden, verlangde de Gravin, dat de wapenschorsing, die haar eenige verademing schonk, door een duurzamen vrede vervangen mogt worden. Zij deed een beroep op het hart van Louis IX, om zijne bemiddeling te verwerven. De vredelievende Monarch liet zich eindelijk overhalen om den 1 November 1255 te Gent te komen. Na de vorderingen van Margaretha vernomen te hebben, vaardigde hij gezanten af naar den Roomsch-Koning, ten einde deze tot het vrijlaten der gevangen Dampierre's te bewegen. Daardoor, schreef Louis, zou den weg tot een minzaam vergelijk gebaand worden. De Hollander echter vond in dit voorstel geen behagen, zoodat de Fransche Monarch onverrigterzake naar zijn land moest wederkeeren.

De spijt die Margaretha over het verijdelen harer wenschen gevoelde, werd nog verhoogd door de moeijelijkheden, die Anjou haar bereidde. Hij vroeg haar namelijk vergoeding voor de kosten, die hij ten behoeve harer wraakzuchtige plannen in den oorlog met Henegouwen had gemaakt. Om den Franschen Prins tevreden te stellen, bestond er geen ander

middel dan de belastingen in Vlaanderen te verhoogen. Het werd toegepast, doch met het gevolg dat het weinig scheelde, of de ontevreden menigte geraakte in opstand.

De staat van spanning tusschen Holland en Vlaanderen bleef aanhouden, zoolang Koning Willem leefde. Doch toen de fiere tegenstander van Zwarte Margareet, den 25 January 1256, in het ijs te Hoogwoude, onder de knuppels der West-Friezen, den laatsten adem uitblies [1], flikkerde voor Margaretha's oog een lichtstraal. Daar Floris de Voogd de minderjarigheid zijns neefs, Floris V, door geen noodeloozen oorlog wilde verontrusten, namen de zaken spoedig een anderen keer. Onder de bemiddeling des Konings van Frankrijk, des Hertogs van Brabant, des Graven van Gelder en anderen, sloten Holland en Vlaanderen, in het midden van October 1256, te Brussel een verdrag van vrede. [2] De Dampierre's werden uit hunne gevangenis op het slot te Wateringen ontslagen [3], een huwelijk tusschen den jongen Hollandschen Graaf Floris V en Margaretha's kleindochter Beatrix vastgesteld, een tweede huwelijk beklonken tusschen Holland's Ruwaard Floris en eene andere dochter van Gwy van Dampierre (die even als haar grootmoeder Margaretha heette), de inkomsten van Zeeland-Bewesten-Schelde als huwelijksgoed aan het jonge grafelijke paar toebedeeld, en bepalingen getroffen omtrent de doorvoerregten welke de Vlamingen gehouden zouden zijn in Holland en Zeeland te voldoen.

Koning Louis gaf zijne goedkeuring over deze schikking te kennen. De uitspraak door hem en den Pauselijken legaat, in July 1246 gedaan, werd nog eens door hem herhaald en daarenboven aan Gwy Crevecoeur en Arleux en aan Jan van Avennes Bouchain en Ostrevant toegewezen. Eindelijk stond Charles van Anjou de verkregen regten op Henegouwen af tegen eene som van 160,000 pond, in 12 jaren te betalen.

In het vredesverdrag was de bepaling opgenomen, dat gebannen Vlamingen of Hennewieren in Zeeland noch Holland zouden gedoogd worden, evenmin als gebannen Hollanders of Zeeuwen vrijheid zouden hebben, zich in Vlaanderen of Henegouwen op te houden. Margaretha was inzonderheid vergramd op Gautier van Enghien, die in den Henegouwschen krijg haar zoon zoo wakker tegen haar had ter zijde gestaan. Hij moest, om zich met haar te verzoenen, eene zware boete opbrengen, zoo groot zelfs dat zij zijne middelen in een treurigen staat zou gebragt hebben, zoo Jan van Avennes hem niet op eene edelmoedige wijze had schadeloos gesteld. De zoon van Bosschaert gaf aan zijn vriend, den Heer van Enghien, de heerlijkheden Hoves, Castres en Vollezelle.

Margaretha leefde op toen zij hare beide jongste zonen weder bij zich ontving. Doch Jan van Avennes kwijnde. De liefdeloosheid zijner moeder jegens hem, de verontwaardiging zoo vaak voor bastaard gescholden te worden, en de menigvuldige teleurstellingen, door hem ondervonden, hadden 's Graven krachten ondermijnd. Toen de vrede van Brussel hem alle uitzigt op het bezit van Vlaanderen ontnam, — waarvan hij het wapen steeds op zijn schild, zijn wapenrok en het dekkleed zijns paards had gevoerd, — verviel hij in eene droefgeestigheid die zijne krachten geheel uitputte. Nog geene vijf vierendeel jaars na den Brusselschen vrede, den 24 December 1257, werd hij aan zijn Land en zijne betrekkingen ontrukt. Hij had nimmer de kroon gedragen van het hem zoo vaak toebedeelde Henegouwen.

Uit zijn huwelijk met Aleide van Holland waren vijf zonen voortgesproten, van welken Jan later Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland werd; Willem den bisschopsstoel te Cambrai besteeg; Bosschaert (Bouchart) te Metz staf en mijter verwierf; Gwy tot Utrecht's Kerkvoogd werd gekozen; en Floris, Heer van Braine en Hal, door het huwelijk met eene kleindochter van Godefroi de Villehardoin, het Prinsdom Achaje erfde.

Margaretha scheen door de ondervinding veel geleerd te hebben. De jaren harer regering die op den Brusselschen vrede volgden, vormden een tijdperk van voorspoed. Zij besteedde groote zorgen aan de ontwikkeling van hare Landen, inzonderheid aan die van Vlaanderen, welk gewest haar het naast aan 't harte lag. In 1260 naar Cambrai (Kamerijk) getogen, om den Roomsch-Koning Richard manschap te doen, verkreeg zij, dat het vonnis werd vernietigd van den 11 July 1252, waarbij Willem en de Rijksdag van Frankfort Zeeland-Bewesten-Schelde, Aalst, Waas, de Vier-Ambachten en de overige rijksleenen verbeurd verklaard hadden.

Met betrekking tot de wetgeving had zij groote verdiensten, ofschoon zij niet al hare plannen kon ten uitvoer leggen. Immers toen zij in 1275 ten gevolge van ingekomen klagten, het Gentsche collegie der negenendertig wijzigde, deed de magistraat der Scheldestad een beroep op Koning Philippe van Frankrijk, die hiervan gebruik maakte, om de Gravin nadrukkelijk te doen gevoelen, dat het opperbewind bij hem berustte. Philippe toch beval dat de instelling van Graaf Ferdinand zou gehandhaafd blijven. (1277). Hij voegde nogtans aan zijne uitspraak de voorwaarde toe, dat de wethouders, indien zij misdaan hadden, door den Graaf gestraft en van hun ambt ontzet konden worden, zoo de misdaad dit verdiende of het regt dit vereischte. Van deze bepaling maakte Margaretha terstond gebruik: zij zette zeven wethouders om hun slecht beheer af en benoemde zeven anderen in de plaats.

Ten einde de losbandigheid hare strikken niet te ver zou uitbreiden, beval zij, bij haar verblijf te Mons in Mei 1265, dat de vrouwen *folles de leur corps* een nestel op den schouders zouden dragen. Het was dit gebod dat aanleiding gaf om zekere uitspattingen in de Henegouwsche hoofdstad *courir l'aiguillette* te noemen.

---

[1] Vergelijk bladz. 210.
[2] Evenzoo bladz. 211.
[3] Zie de plaat op bladz. 532.

Verscheidene groote werken kwamen onder haar bewind tot stand. Behalve de Lieve werden nog ettelijke andere vaarten gedolven, waardoor de gemeenschap tusschen de steden onderling zich belangrijk uitbreidde. De dijken werden verbeterd, en vele gasthuizen voor lijders en behoeftigen gesticht, namelijk de hospitalen van Damme, Thielt, Thourout, Aardenburg, Oudenburg, Veurne, Eecloo, IJzendijke, Douay, st. Winoxbergen en Oostburg.

Aan de stad Mons schonk Margaretha in 1265 eene jaarmarkt die van st. Mattheus tot st. Remigius zou duren.

Meer dan tachtig jaren oud geworden, voelde Margaretha hare krachten afnemen. Dit bragt haar tot het besluit om beschikkingen voor de toekomst te maken. Te dien einde hield zij den 12 Mei 1279 eene staatsvergadering te Mons, waar zij in het bijzijn der edelen, geestelijken en magistraatsleden van Henegouwen haar kleinzoon Jan van Avennes het bewind over dit Graafschap opdroeg. Deze plegtigheid vond plaats in de kerk van st. Waudru, waar Boudewijn van Avennes, de oom des jongen Graafs, aan de zijde van Graaf Jan had plaats genomen.

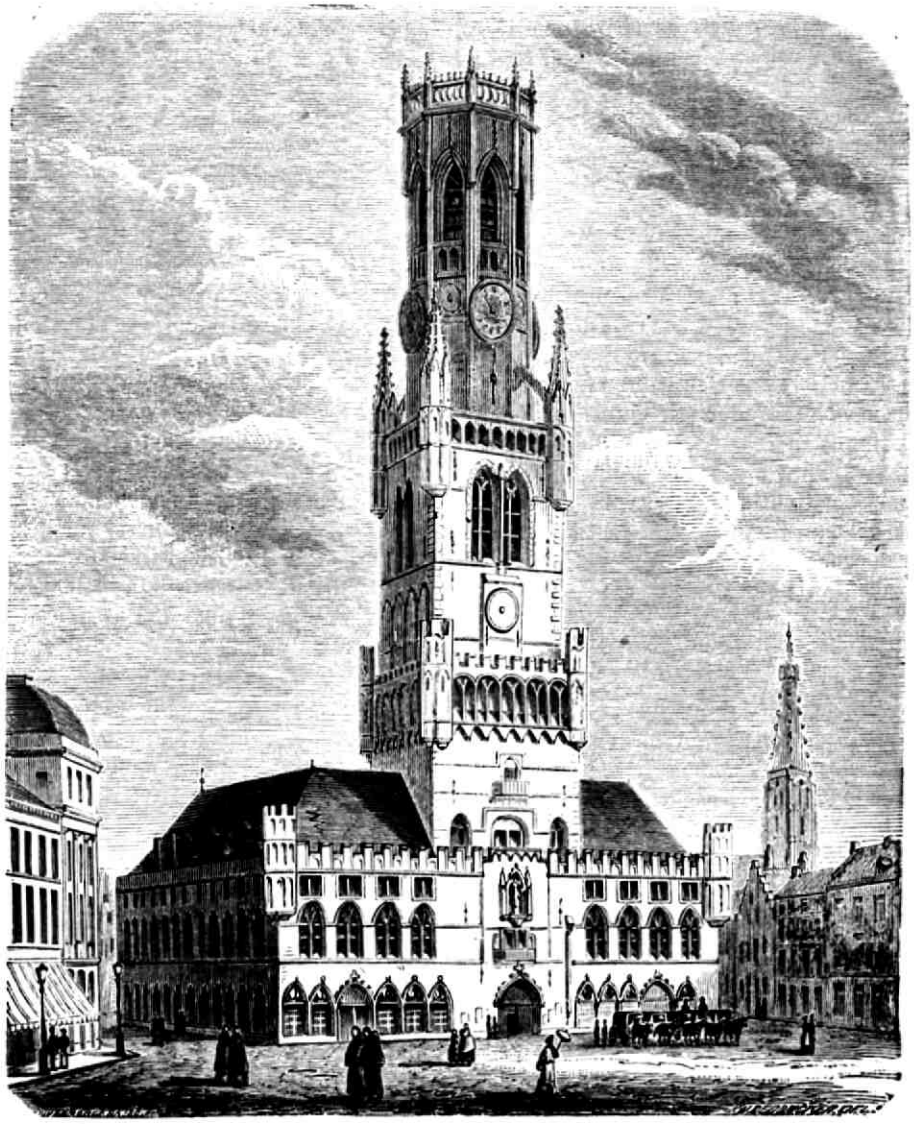

De Halletoren te Brugge (1871.)

Ten einde aan den uitersten wil van hare zuster Johanna te voldoen, stichtte Margaretha de abdijen van Nonnenbossche bij Gent en ten Hage te Oost-Eecloo, benevens de Predikheeren- en Minderbroederskloosters te st. Winoxbergen, het Predikheerenklooster te Douay en het klooster der Graauwe monniken te Sluis.

Onder de talrijke kerken onder haar bewind opgerigt, schonken de st. Salvatorskerk te Gent en de O. L. Vrouwekerk te Dadiziele haren bouwmeesters den roem, Vlaanderen met twee zeer schoone gewrochten verrijkt te hebben.

Vier maanden later riep Margaretha de edelen, geestelijke heeren en regeringsleden van Vlaanderen te Damme bijeen, om zich daar op gelijke wijze van het

grafelijk bewind te ontdoen. Zij droeg het den 11de September aan haar zoon Gwy over, voor zich niets behoudende dan een jaarlijkschen lijftogt van 8000 pond.

Van Damme vertrok Margarethe naar Gent, waar zij de laatste dagen van haar leven in stilte doorbragt.

HOOFDSTUK XXII.

GWY (van Dampierre).[1]

Graaf Gwy's gezin. — Dood der oud-Gravin Margaretha. — Graaf Gwy komt in botsing met de Gentenaren. — Klaauwaards en Leliaards — Keizer Rudolf verklaart zich tegen Graaf Gwy. — De Halletoren te Brugge verbrandt. — Ongeregeldheden te Brugge en Gent. — Koning Philippe IV van Frankrijk dringt op eene stipte naleving van het Melunsche verdrag aan. — Vergadering te st. Winoxbergen. — Koning Philippe sterkt de Gentsche ontevredenen. — Eecloo tot eene stad verheven. — Gwy verwaarloost van Maerlant en andere Nederlandsche letteroefenaars om door de Fransche minstreels en goochelaars geprezen te worden. — Graaf Gwy ondersteunt Graaf Reinoud van Gelder tegen Brabant. — Botsingen met Holland en Henegouwen. — Edward I poogt Graaf Gwy op zijne zijde te brengen tegen Frankrijk. — Filippine van Vlaanderen aan den Engelschen Kroonprins ten huwelijk beloofd. — Onderhoud van Graaf Gwy met Koning Philippe te Corbeil. — Gwy met vrouw en dochter gevangen naar Parijs gevoerd. — Tusschenkomst van Paus Bonifacius VIII. — Gwy keert naar Vlaanderen terug. — Koning Philippe eischt eene schatting van de Vlamingen. — Lille en Douai in opstand. — Koning Edward verleent den Gentenaren en Bruggelingen handelsvoordeelen. — Vergadering te Gerardsbergen. — Gwy eischt zijne dochter Filippine van Koning Philippe terug. — Fransche gezanten op 's Graven kasteel te Wynendaal. — De gezanten van den Vlaamschen Graaf voor Koning Philippe. — Toebereidselen ten oorlog. — De Franschen versterken zich door verdragen met de Hennewieren en Schotten. — Lille door de Franschen aangetast. — Béthune door Graaf Robert van Artois veroverd. — De voorsteden van Yperen platgebrand. — Robert van Artois maakt zich van st. Omer meester. — Cassel, st. Winoxbergen en Brouckburg voor Vlaanderen verloren. — Slag van Bulscamp. — Veurne in de magt der Franschen. — Nieuwpoort en Dixmuiden

Jakob van Maerlant.

geven zich aan den vijand over. — Val van Lille. — Koning Edward landt te Damme. — Gwy verliest Hondschote, Ghistel en st. Venant. — Douai gaat bij verdrag aan de Franschen over. — Kortrijk door de Franschen bezet. — De Bruggelingen bieden Koning Philippe de sleutels hunner stad aan. — De Engelsche vloot steekt in zee. — Damme verloren en hernomen. — Yperen slaat den aanval der Franschen af. — Keizer Adolf door Koning Philippe gedrongen om den Engelschen en Vlamingen de beloofde hulp te onthouden. — Een wapenstilstand gesloten. — Paus Bonifacius VIII tot bemiddelaar gekozen. — Philippe weigert zich aan de uitspraak van den Pauselijken Stoel te onderwerpen. — Koning Edward laat den Vlaamschen Graaf in den steek. — Huwelijk van Koning Edward met Marguerite van Frankrijk. — Graaf Gwy versterkt de steden, die hem zijn overgebleven. — Dood van Gravin Isa-

[1] Zie zijn portret op bladz. 533.

bella. — Graaf Gwy belast zijn zoon Robert met het bewind en de krijgsvoering. — Gevecht te st. Laurens, bij Aardenburg. — Charles van Valois belegert Damme. — De Gentenaren treden met de Franschen in onderhandeling. — Zamenkomst van Graaf Gwy en Charles van Valois te Aardenburg. — Graaf Gwy erlangt een vrijgeleide naar Parijs. — Philippe houdt Gwy gevangen. — Het grafelijk bewind vervallen verklaard. — Koning Philippe komt in Vlaanderen om zich te laten huldigen. — Koningin Jeanne ziet spijtig op de vrouwen van Brugge neder. — Jacques de Châtillon tot landvoogd benoemd. — De deken der Brugsche wollewevers Pieter de Coninck biedt den Leliaards tegenstand. — Brugge neigt naar de zijde der Klaauwaards. — Verzet te Gent. — Aanval op het kasteel van Male. — Willem van Gulik komt te Brugge. — Damme en Aardenburg aan de zijde der Klaauwaards. — Het kasteel van Male veroverd. — Vergadering te Kortrijk — Willem van Gulik wijkt naar Namen — De Coninck trekt naar Gent. — Het afgevallen Aardenburg heroverd. — Brugge voor de Coninck gesloten. — Plundering te Oostburg — Jacques de Châtillon te Brugge. — Brugge door de tusschenkomst van de Coninck en Breydel verlost. — De woorden schild en vriend als herkenningsteekenen gebezigd. — Vlugt van Jacques de Châtillon. — Willem van Gulik komt andermaal te Brugge. — Het kasteel van Wynendaal belegerd. — De steden st. Winoxbergen en Cassel veroverd. — Gwy van Namen komt te Brugge. — De steden Kortrijk, Oudenaarde en Yperen op de Leliaards gewonnen. — Robert van Artois naar Vlaanderen gezonden, om de ingezetenen te straffen. — Wreede last van Koningin Jeanne. — Geestdrift der Klaauwaards. — Jan van Renesse en Hugo van Arkel voegen zich bij de Vlamingen. — Kamp van Groeningen. — Slag der Gouden Sporen. — De Fransche bezetting van het Kortrijksche kasteel geeft zich aan de Vlamingen over. — De Leliaards te Gent omgebragt. — Jan van Brabant verlaat de Fransche en schaart zich op de Vlaamsche zijde. — Jan van Namen tot Ruwaard van Vlaanderen benoemd. — Lille en Douai teruggewonnen. — Het kasteel van Cassel ingenomen en Dendermonde ingesloten. — Koning Philippe slaat zich met een leger van 80,000 man te Vitry neder. — De Vlamingen legeren zich te Brebières en vervolgens te Flines. — De Franschen trekken onverwacht terug. — Doornik door Vlamingen belegerd. — Gevechten te Ballimberge en elders. — Lessines (Lessen) door de Vlamingen op Henegouwen veroverd. — Nederlaag bij Arques. — Willem van Ostrevant behaalt eene overwinning op Cadzand. — De Vlamingen nemen Veere en veroveren Middelburg. — Eerste Beleg van Zierikzee. — Bestand met Holland. — Filips, Heer van Teano, met het bewind over Vlaanderen belast. — Gautier de Châtillon wijkt voor de Vlamingen. — Thérouanne, Lillers, la Bassée en Lens veroverd. — Vernieuwd beleg van Doornik. — Graaf Gwy uit den kerker ontslagen, terwijl zijne zonen Robert en Willem als gijzelaars achterblijven. — Gwy van Namen doet een togt naar Zeeland en Holland, waarbij het hem gelukt, ofschoon hij voor Zierikzee wordt afgeslagen, tot Haarlem en Utrecht door te dringen. — De Vlamingen door Witte van Haamstede uit Noord-Holland verdreven, terwijl Nikolaas van Putten de Brabanters uit Zuid-Holland doet afdeinzen. — Derde beleg van Zierikzee. — Graaf Gwy keert als gevangene te Compiégne terug. — Inval der Franschen bij Pont-à-Vendin. — La Bassée en de voorsteden van Lens veroverd. — Zeeslag bij Zierikzee. - Gwy van Namen krijgsgevangen. — Jan van Renesse verdrinkt. — Slag op den Peuvelberg. — De Fransche en Vlaamsche legers aan de Deule. — Vrede van Lille. — Graaf Gwy overlijdt te Compiégne.

(1279—1305).

Graaf Gwy van Dampierre was omstreeks vieren vijftig jaren oud, toen zijne moeder hem het bewind over Vlaanderen afstond. Hij was ten jare 1245 gehuwd met Mathilde, de dochter van Daniel, Heer van Béthune, bij welke hij 9 kinderen had verwekt: Robert, Willem, Boudewijn, Jan en Filips, Margaretha, Beatrix, Johanna en Mathilde. Na den dood dezer gade had hij eene tweede echtverbindtenis aangegaan met Elisabeth of Isabella, dochter van Graaf Hendrik van Luxemburg, en daardoor Namen, — welk Markiezaat hij voor 20,000 pond van Boudewijn II van Konstantinopel had gekocht — in onbetwist bezit bekomen. Ook uit dezen tweeden echt waren verscheidene kinderen gesproten, namelijk Jan, Gwy en Hendrik, Margaretha, Isabella en Filippine.

Door de echtverbindtenis zijner dochter Beatrix met Graaf Floris V, den zoon van den Roomsch-Koning, was hij sedert 1268 met het Huis van Holland naauw vermaagschapt. [1] In Henegouwen regeerde zijn neef Jan II, de zoon zijns halven broeders Jan I, doorgaans Jan van Avennes genoemd.

Niet meer dan vier maanden na zijne troonsbestijging had Gwy het genoegen zijne moeder onder de levenden te tellen: zij overleed den 10den February 1280 te Gent, vierentachtig jaren oud. Haar lijk werd onder groot rouwbetoon naar het klooster te Flines gevoerd en daar naast dat van haar tweeden gade Willem van Dampierre en haar zoon Willem in de groeve neêrgelaten.

Graaf Gwy was niet van talenten ontbloot, doch hij was noch opregt, noch een man van zijn tijd. De wijze staatkunde zijner voorgangers, die de gemeenten door het verleenen van vrijheden en voorregten hadden omhoog geholpen, werd door hem verlaten om minder beperkt te regeren. Hoe vreeselijk bedroog hij zich! Toen hij kort na zijne verheffing den wethouders van Gent gebood, rekening en verantwoording van het door hen gehouden beheer te doen, ontving hij een weigerend antwoord. Dit maakte hem woedend. Hij wilde en zou hen dwingen en deed te dien einde een beroep op Koning Philippe III. De Fransche Monarch antwoordde zooals de Graaf het wenschte. Philippe toch stelde Gwy in 't gelijk, door den Gentschen magistraat te gebieden, aan 's Graven eisch te voldoen. Doch met deze beslissing was ook 's Graven magt geknot: hij had het voorbeeld van een beroep op zijn Leenheer gegeven, waarvoor zijne voorgangers zich wel gewacht hadden. Hij had zich en zijn Land in een peilloozen afgrond gestort. Op hunne beurt deden de magistraten der groote steden een beroep op den Koning, zoodra de Graaf iets verlangde, dat men hem niet wilde inwilligen. Gwy had den leenband die Vlaanderen aan Frankrijk hechtte, voor zich en zijn volk knellender gemaakt. Verstandige lieden zagen dit zeer wel in. Zij, die den Vlaamschen leeuw in geen Fransche boeijen wilden laten knellen, noemden zich Klaauw-

[1] Vergelijk bladz. 213.

aards, in tegenoverstelling der Leliaards, die de Fransche witte vaan met de gouden leliën op den Vlaamschen grond met welgevallen zagen ontplooijen.

Gwy telde die verschillen tusschen zijne onderzaten niet. De Koning had hem bij de uitspraak in het Gentsche geschil eene boete van 68,000 pond toegekend, door de stad te voldoen. De Graaf achtte bij zijn talrijk kroost deze uitspraak van den Franschen Vorst een buitenkansje.

Van de moeijelijkheden waarin Graaf Gwy zich door deze handelingen wikkelde, maakte zijn neef Jan, Graaf van Henegouwen, gebruik, om zijns vaders aanspraken op de keizerlijke leenen in Vlaanderen te hernieuwen. Hij meende, dat daarvoor thans het tijdstip was aangebroken. Keizer Rudolf eischte namelijk dat Graaf Gwy voor zich zou verschijnen om het Keizerlijk-Vlaanderen te komen verheffen, en toen de Vlaamsche Vorst dit weigerde, wist de Hennewier met zooveel bekwaamheid aan 't Habsburgsche hof te onderhandelen, dat Rudolf hem die leenen opdroeg. Doch Jan van Avennes achtte zich niet sterk genoeg, om door eigen wapenkracht 's Konings bevelschrift te doen eerbiedigen, waarom hij, wijl Richard hem geen krijgsmagt kon bijzetten, in stilte de eerste gunstige gelegenheid verbeidde, ten einde de verkregen regten te doen gelden. Intusschen begaf zich zijn grootste voorstander, de Bisschop van Cambrai, naar Gerardsbergen, om de inwoners met het keizerlijk besluit bekend te maken. Maar de poorters dier sterke grensstad verklaarden bij Vlaanderen te willen blijven. Zij sloten voor den Prelaat de poorten. "Geen nood," sprak de Kerkvoogd. "Ik zal toch het Keizerlijk besluit te uwer kennis brengen." In dat voornemen volvoerde hij de plegtigheid der inbezitneming op het open veld, hetgeen uithoofde van het heuvelachtig terrein hetwelk bij Gerardsbergen de Dender bezoomt, wel door de ingezetenen moest aanschouwd worden.

De Keizer, onderrigt dat Gwy geenszins goedschiks de keizerlijke leenen wilde overgeven, sprak op den Rijksdag te Worms, den 17den Juny 1282, over den Vlaamschen Vorst den rijksban uit. Maar onze Graaf stoorde zich aan dit vonnis niet, en evenzoo deden de ingezetenen, zoowel in het Keizerlijk als in het Koninklijk Vlaanderen.

Voorloopig bleef alles rustig, tot Jan van Oudenaarde Graaf Jan van Avennes leenhulde kwam bieden voor zijne heerlijkheden Lessines (Lessen) en Flobecq.

Deze handeling dreigde de gevreesde botsingen te zullen voortbrengen. Doch Paus Martinus IV trad tusschen beiden en dreef bij Rudolf door, dat van wege den Keizer bevolen werd vrede te houden. Partijen benoemden scheidsmannen, om uit te maken tot welk der beide Graafschappen Lessines en Flobecq moesten gerekend worden. Na een geruimen tijd aan nasporingen besteed te hebben, kwamen de verkozenen tot een zonderling besluit. Zij verklaarden, dat Lessines een leen was van het kasteel te Oudenaarde, gelijk Flobecq een leen van Vlaanderen, doch dat de grond om de grachten een vrij, eigen goed vormde, waaromtrent het hun onbekend was gebleven, bij wien het verheven moest worden. Het gevolg was, dat deze domeinen sedert als onzijdig werden aangemerkt en den naam van de Twistlanden (les Terres de Débat), verkregen, een naam, die daaraan tot op het einde der vorige eeuw bijbleef.

Inmiddels had, den 15den Augustus 1280, Brugge eene ramp getroffen, die, met betrekking tot de geldelijke verliezen, wel door de bloeijende stad gedragen kon worden, doch bij Graaf Gwy's zucht om de stedelijke voorregten in te trekken, bedenkelijke gevolgen na zich sleepte. De houten Halletoren namelijk brandde dien dag af, en daar hierdoor de privilegiën der stad welke er bewaard werden, mede tot asch verteerden, was het verlies onberekenbaar. Te vergeefs deden de Bruggelingen bij den Graaf aanzoek, om hunne vrijheidsbrieven te vernieuwen. Gwy achtte die schriften nadeelig voor zijne belangen, ja maakte van de gelegenheid gebruik, om eischen te doen, die tegen de oude gewoonten aandruischten. [1]

Toen de Brugsche wethouders in 1281 rekening van hun gehouden beheer moesten afleggen, meldden zich grafelijke commissarissen bij hen aan om daarvan kennis te nemen. Doch de stedelingen, over deze inmenging in het geheel niet gesticht, liepen te hoop, onder het geroep, dat de magistraat alleen voor hen rekening en verantwoording behoefde te doen, en de Graaf met de stedelijke kas niets te maken had. In hunne onstuimigheid gingen zij zoover om 's Graven dienaren aan te randen. Eenigen werden gedood, anderen gekwetst, en die er heelshuids afkwamen, tot de vlugt gedwongen. Op het berigt hiervan trok Graaf Gwy met eene aanzienlijke krijgsmagt onverwacht de wallen binnen, liet de belhamels bijeenhalen en een vijftal dier opstandelingen buiten de Bouveriepoort onthoofden, t. w. Jan Coopman, Boudewijn Priem, Lambert Lam en de broeders Jan en Lambert Danwilt. Maar niet minder dan deze voldoening wenschte de Graaf eene andere, eene boete van niet minder dan 100,000 guldens, die de weerspannige stad zonder genade moest opbrengen.

Deze strengheid verwekte groote verbittering. Naauwelijks was dus ook de Graaf uit Brugge afgereisd, of er rotte een hoop ontevredenen te zamen, die zich den zonderlingen naam van de Groote Moerlemaai toelegden en het te weeg gebragte leed op Diederik Franckeszoon gingen verhalen. Die man was, volgens hun beweren, de oorzaak van 's Graven gramschap en van den dood hunner medeburgers. Zij vielen hem te lijf en bragten hem om het leven.

---

[1] De Brugsche Halletoren werd eerst omstreeks 1291 weder herbouwd. Met het oog op den toenemenden voorspoed, besloot de burgerij een zoo stevig gevaarte op te trekken, dat de grondslagen op een diepte van 50 voet werden aangevangen. Ten gevolge van een allerhevigst onweder werd de toren in 1493 weder door de vlammen vernield, waarna hij van 1502 tot 1565 zijne tegenwoordige gedaante ontving. Zie de plaat op blz. 536.

Natuurlijk was dit bedrijf geenszins geschikt om Graaf Gwy van stemming te doen veranderen. Naar Brugge teruggekeerd, liet hij den oproermakers wel het leven, maar legde hun eene boete op van 20,000 guldens. Dat was eene nieuwe winst voor zijne bijzondere kas, want voor de beleedigde burgers en het gezin van den vermoorde verlangde hij eene afzonderlijke schadeloosstelling.

Werd de Brugsche burgerij geknot, die van Gent onderging eene zelfde tuchtiging. Toen de Gentsche regering in het begin van 1283 naar gewoonte rekening en verantwoording zou doen, beweerde zij

heden en kasteelen, als waardigheden: onder anderen verwierf hij de heerlijkheid Peteghem bij Oudenaarde, sedert een geliefkoosd verblijf zijner gade. Anderen bestemde hij voor zijne kinderen, voor wier huwelijksgoed te zorgen hij een zijner eerste verpligtingen achtte.

In 1285 overleed Koning Philippe III. Hij had tot opvolger zijn zeventienjarigen zoon Philippe IV, dien door zijn huwelijk met eene rijke erfdochter, Jeanne van Navarre, het rijksgebied met twee provinciën vergrootte. Niet alleen toch werd Navarre, maar ook Champagne daardoor bij Frank-

Standbeeld van Jakob van Maerlant te Damme.

alweder, dat de Graaf zich met deze aangelegenheid niet te moeijen had. Gwy integendeel liet zich gelden, en om allen verderen tegenstand te breken, liet hij eenige wethouders gevangen nemen, terwijl hij de overigen noodzaakte om de stad te ontruimen, ten einde een erger lot te ontgaan. Andermaal kwamen de burgers bij Koning Philippe in hooger beroep, doch met geen beteren uitslag dan vroeger. Graaf Gwy was over dien loop van zaken wel in zijn schik, omdat de hooge sommen der boeten zich in zijne kassen ophoopten.

Voor dien zoo jammerlijk verworven schat, kocht de Graaf verschillende domeinen, zoo heerlijk-

rijk ingelijfd. Zoo als te voorzien was, maakte deze aanwinst bij den jongen Vorst de zucht levendig om de grenzen zijns Lands nog verder uit te zetten. Toen Gwy te Parijs kwam, om manschap voor Vlaanderen te doen, gaf de jeugdige Monarch den ouden Graaf nadrukkelijk te verstaan, dat hij van hem de meest stipte naleving van het Melunsche verdrag eischte. Hij zeide zich zelfs niet te kunnen vergenoegen met 's Graven eed, maar te vorderen, dat alle edelen en magistraten van Vlaanderen eveneens trouw en manschap aan de Fransche kroon zouden zweren. Te vergeefs poogde Gwy Philippe te overreden, dezen eisch in te trekken.

Hij gaf duidelijk te verstaan, dat het Vlaamsche volk bezwaarlijk tot dit huldebetoon te bewegen zou zijn. Philippe dreigde met Frankrijk's wraak, indien men hem geen genoegen gaf.

Van zijn bezoek te Parijs teruggekeerd, spande Gwy alle krachten in, om zijne onderdanen te overreden, zich naar 's Konings verlangen te schikken. Maar wat hij ook aanvoerde, de Klaauwaards wilden van die vernedering niet hooren. Eindelijk verzocht hij den Koning gezanten naar st. Winoxbergen te zenden, waar hij de voornaamste edelen en waardigheidsbekleeders van 't Graafschap liet bijeenroepen. Te bepaalder tijd hield hij voor zijne leenmannen en de magistraten der steden eene redevoering, waarin hij met tranen in de oogen het gevoelen uitsprak, dat Vlaanderen de grootste rampen zou te verduren hebben, indien het zich niet tot de bezegeling van het Melunsche verdrag bereid verklaarde. Niet dan aarzelend gaven 's Lands vertegenwoordigers hunne toestemming, doch bijna allen, die, in de tegenwoordigheid der Fransche gezanten, de zitting bijwoonden, betreurden de plegtige belofte, die men hun afdwong.

Het duurde niet lang, of Graaf Gwy begon in te zien, hoe verkeerd hij had gehandeld, toen hij de tusschenkomst van den Franschen Koning in zijne geschillen met den Gentschen en den Brugschen magistraat inriep. Had Philippe III in 1280 en 1283 ten gunste van den Graaf beslist, toen die verschillen in 1287 voor Philippe IV werden gebragt, velde deze een geheel ander vonnis. De jonge Koning stelde den Gentschen magistraat tegenover Gwy in het gelijk, terwijl hij der burgerij beloofde, dat, indien zij hem hare trouw verpandde, hij haar tegen al hare vijanden, den Graaf niet uitgezonderd, beschermen zou.

Graaf Gwy door Koning Phillippe IV met verwijten overstelpt.

Verbitterd over deze harde les, begon Gwy te peinzen hoe hij zich het best aan den invloed van den Franschen Monarch onttrekken zou.

Maar op eigen voordeel bedacht, zocht hij de hulp niet, waar hij die het best gevonden zou hebben, bij zijn eigen volk, bij den Dietschen stam. Verleende hij al vrijheden — zoo als aan Eecloo, dat hij te dezen tijde poorterregten schonk — het geschiedde omdat hij door handel in privilegiën te drijven, zijn bijzondere kas stijfde. Daarbij poogde hij, ofschoon

de Fransche Koning hem op het hart trapte, het hof van Parijs in alles na te bootsen. Hij bande het dietsch van zijn hof, en, terwijl in zijn gebied, te Damme, de groote Jacob van Maerlant [1] bloeide, wien 's Graven schoonzoon, Floris van Holland, te regt met zijne vriendschap vereerde, had Gwy loon noch lof dan voor Fransche minstreels of goochelaars. Hij zag voorbij dat deze den dwazen Vorst als ter belooning met zooveel spot bejegenden, dat zij van hem zongen:

Le jongleour devront plorer quand il mourra.
(De goochelaars zullen weenen als hij sterft.)

Terwijl het grootste deel van Nederland in rep en roer was over de erfopvolging in Limburg, welk Hertogdom Jan I van Brabant aan Reinoud I van Gelder poogde te ontwringen, werden Graaf Gwy van Vlaanderen en Jan van Henegouwen een en andermaal tot scheidsregters in het geschil verkozen. Doch hunne uitspraken golden niet het minst, zoodat het zwaard beslissen moest. Graaf Gwy, die zijne dochter Margaretha (sedert kort weduwe van den Schotschen Koning Alexander) in den zomer van 1286 aan Graaf Reinoud ten vrouwe had gegeven, zag ongaarne dat Brabant zich uitbreidde: hij hielp dus den echtgenoot zijner dochter Margaretha met krijgsbenden om den Hertog van Brabant te wederstaan. Doch de uitkomst beantwoordde geenszins aan zijne verwachtingen: de slag van Worringen, op den 5den Juny 1288, liet Hertog Jan op Graaf Reinoud zegevieren. Voor Vlaanderen had deze nederlaag nog het gevolg, dat Gelder vijf jaren achtereen aan Graaf Gwy werd verpand, daar Reinoud zich, om aan zijne geldelijke verpligtingen te voldoen, tot dien treurigen stap gedwongen zag.

Ofschoon in Holland Gwy's dochter Beatrix den troon van Graaf Floris deelde, heerschte tusschen de hoven van Gent en 's Gravenhage weinig overeenstemming. Floris V, een echt Dietscher, was de gemeenten hartelijk genegen, Gwy daarentegen, meer Waalsch- dan Dietschgezind, poogde de stedelingen in hunne regten te besnoeijen. Daarbij meende Gwy dat Floris zich op Walcheren, de Bevelanden en Borssele grootere regten toeëigende, dan hem toekwamen. Dit voerde in 1290 tot een strijd op Walcheren, waar Jonker Robert van Vlaanderen Middelburg zeer in 't naauw bragt. Toen de Hollanders echter eene vloot te Zierikzee uitrustten, kreeg de strijd een ander aanzien. Hertog Jan poogde de bloedverwanten te verzoenen. Hij bewoog Floris naar Biervliet te komen om met zijn schoonvader te onderhandelen. Doch nu gedroeg Gwy zich op de laaghartigste wijze: hij ontnam zijn schoonzoon de vrijheid en liet hem niet los dan nadat de Hollander manschap voor Zeeland-Bewesten-Schelde had gedaan en de belofte afgelegd om aan Gwy 20,000 Parijsche ponden uit te keeren. [2]

[1] Zie zijn portret op bladz. 537 en 't voor hem te Damme opgerigte standbeeld op bladz. 540.

[2] Verg bladz. 218.

Ook met den zoon zijns broeders Jan van Avennes kwam Gwy in eene onaangename botsing. De Henegouwsche Graaf was namelijk in verschil gekomen met de burgerij van Valenciennes. Gwy had deze verdeeldheid niet alleen aangemoedigd, maar zelfs den Valencienners met krijgsbenden ondersteund, ja zijne goedkeuring geschonken aan het besluit van den magistraat, waarbij deze stad Jonker Robert van Vlaanderen tot haar toekomstigen soeverein uitriep (1291—1295).

Ten jare 1294 voerde de spanning, die geruimen tijd tusschen de Franschen en Engelschen had geheerscht, tot een hevigen oorlog, waarin het Hoofd van iederen staat, zoowel Koning Philippe IV als Edward I, moeite deed om eene magt van bondgenooten om zich te scharen. Een zeer belangrijken steun meende Edward te vinden in Adolf van Nassau, die op den rijksdag te Frankfurt, in 1292, tot Roomsch-Koning was gekozen. Evenzeer achtte hij het van belang, Graaf Gwy voor zich te winnen. Hij wist het, hoe ontevreden deze magtige Vorst op het Hof van Parijs was, omdat Philippe hem in het geval met den Gentschen magistraat in het ongelijk had gesteld. Hij verzocht 's Graven dochter Filippine voor zijn zoon en erfgenaam Edward ten huwelijk, en Gwy, met deze verbindtenis ten hoogste ingenomen, willigde niet alleen dit verzoek in, maar beloofde daarenboven, dat, wanneer hij Filippine naar Engeland zou zenden, hij haar een bruidschat van 200,000 pond zou medegeven.

Koning Philippe hield zijn toorn over dit verdrag verborgen, alsof het huwelijk van Philippine hem volkomen onverschillig was. Nogtans kon Graaf Gwy zeer wel bevroeden dat 's Vorsten denkwijze geheel anders moest zijn. Immers hij wist, dat vroeger het plan had bestaan, om eene verbindtenis te sluiten tusschen Prins Edward en 's Konings dochter Isabelle.

Alsof hij met Graaf Gwy ten hoogste was ingenomen, noodigde de Fransche Koning den Vlaamschen Graaf, hem met zijne gade te Corbeil een bezoek te brengen. Gwy nam deze uitnoodiging aan. Doch naauwelijks was hij met zijne vrouw Elisabeth en zijne dochter Filippine in 's Konings tegenwoordigheid, of Gwy ontwaarde andermaal, dat de Fransche Monarch hem jammerlijk had verschalkt. Met bliksemende oogen zag Philippe den onthutsten grijsaard aan. "Graaf van Vlaanderen," sprak hij hartstogtelijk, "gij hebt op bedekte wijze een verbond met mijn doodsvijand Edward gesloten. Gij hebt u schuldig gemaakt aan ontrouw tegenover uw meester. Gij zijt schuldig aan hoogverraad. Wegens zooveel boosheid ontneem ik u uwe vrijheid, u en allen die bij u zijn. Gij blijft gevangen op de Louvre tot ik uw vonnis zal laten opmaken." [1]

Graaf Gwy poogde zich te verontschuldigen. Doch Philippe hoorde naar geen tegenspraak. De vor-

[1] Zie de plaat op bladz. 541.

stelijke personen uit Vlaanderen werden in de Louvre opgesloten. De Koning mat Gwy dezelfde munt toe, die deze zijn schoonzoon Floris te Biervliet had voorgeteld.

Twee jaren duurde 's Graven gevangenschap. Philippe, door zijn gade Jeanne van Navarre aangevuurd, die al wat Vlaamsch was, de diepste verachting toedroeg, was onverbiddelijk. Vruchteloos trok Bonifacius VIII zich de zaak van den Vlaamschen Graaf aan. Philippe toonde weinig neiging om naar den Paus te luisteren, die zich tot een heer der Vorsten opwierp en het intrekken van Edward's leen Guienne, even als 't bezetten van het Graafschap Bourgondië als onregtmatige daden brandmerkte. De strijd der beide magthebbers blaakte zelfs in onbeschrijfelijke felheid, toen de Koning die vaak gebrek aan gereede penningen had, zoowel van de geestelijken als van de leeken, schatting eischte. Bonifacius toch vaardigde de bul *Clericis laïcos* uit, waarin hij elk met den ban dreigde, die geld van de dienaren der Kerk zou vorderen (1296).

Philippe beantwoordde die geestelijke bul met een wet welke het afzenden van geld en kostbaarheden uit Frankrijk verbood. Daarbij merkte hij in een manifest aan den Pauselijken Stoel op: "De priesters zijn evenzeer leden van den Staat als de leeken en moeten derhalve ook 's Lands lasten helpen dragen, te meer daar zij de grootste goederen bezitten. Kunnen zij goochelaars en boeleersters onderhouden, zoo zal het hun niet euvel geduid worden, dat zij een deel hunner schatten voor het algemeene welzijn veil hebben. Wat de Koning van Engeland betreft, ofschoon door den leenband aan ons onderworpen, heeft hij geweigerd voor onzen regterstoel te verschijnen, waardoor hij ons noodzaakte om het door hem bezeten leen in te trekken. Ook kan de Koning van Duitschland zich niet over het bezetten van het Graafschap Bourgondië beklagen, daar hij ons met blijkbaren overmoed tergde, ja dreigde ons nog erger te behandelen."

Hoe fier Koning Philippe zijne handelingen verdedigde, werd hij tegenover Gwy nogtans handelbaarder. Hij liet in 1296 den Vlaamschen Graaf uit Frankrijk vertrekken, doch alleen op voorwaarde, dat 's Graven dochter Filippine als gijzelares te Parijs zou achterblijven.

De Fransche Koning behield dus een middel om den Vlaamschen Graaf geheel naar zijne hand te zetten. Hij maakte daarvan gebruik om zijne schatkist met Vlaamsch geld te vullen en zijne krijgsmagt te vermeerderen. Zoo verlangde hij, dat Graaf Gwy de Fransche wetten op de munt binnen zijn Land zou onderhouden, dat hij als oorlogsschatting den vijftigsten penning van alle roerende en onroerende goederen der Vlamingen in 's Konings schatkist zou storten, dat hij den Schotten vrijheid van koophandel zou verleenen en bij het eerste opontbod de Vlaamsche krijgsknechten aan de Fransche legermagt toevoegen.

Hoe groot de bloei van Vlaanderen in dit tijdperk was, waar de burgerijen door koophandel en nijverheid schatten op schatten stapelden, waren de inwoners alles behalve ingenomen met den last hun op de schouderen gelegd. Velen beweerden dat het eischen van zoodanige schatting eene onregtmatige daad was, terwijl de beide groote steden van Fransch-Vlaanderen, Lille en Douai, verzekerden dat zij nimmer den vijftigsten penning zouden opbrengen. Bij haar afkeer tegen die schending harer regten deden zij een beroep op den Koning, hoezeer Philippe zelf de aanleidende oorzaak tot die verfoeide belasting was. Gwy beklaagde zich op nieuw, een voorbeeld tot zoodanig beroep gegeven te hebben, vooral toen de Franschman laaghartig genoeg was om de steden Lille en Douai niet alleen vrij van de uitgeschreven belasting te stellen, maar ook, om te beloven haar tegen eene uitkeering van 6000 pond, tegen Graaf Gwy te beschermen.

De Fransche Koning maakte het Gwy nog moeijelijker. Hij stijfde de burgerijen van Gent, Brugge en Yperen in hun verzet om de geldelijke eischen van Graaf Gwy ter zijde te stellen en bevestigde allen in het regt om aan geen opontbod tot krijgsdienst gevolg te geven, indien zij geroepen werden om buiten de grenzen van 't Koninklijk-Vlaanderen 's Graven banier te volgen. Daardoor bemoeijelijkte hij den Vlaming in zijne worsteling tegen Jan II van Avennes, die zich bij Philippe IV aansloot.

Bij dezen staat van zaken vond Koning Edward, toen hij in November 1296 in Vlaanderen kwam, Gwy volkomen bereid, om zijne partij tegen Philippe te omhelzen. Van de zijde der Vlaamsche onderzaten hoorde hij evenmin bedenkingen, want tegenover de valsche beloften van den Franschen Koning, stelde de Engelschman handelsvoordeelen, die bij de Gentenaren en Bruggelingen zwaar wogen. Aan de burgerij van Gent verleende Edward het privilegie, dat hunne goederen nimmer binnen het Engelsche gebied zouden aangeslagen of verbeurd verklaard worden, onder welk voorgeven ook, terwijl hij aan die van Brugge, behalve het stapelregt in de Nederlanden, vergunde om wol en andere goederen op al de Engelsche kusten te koopen en verkoopen, zonder hoogere regten te betalen dan de Engelsche kooplieden.

Terwijl de Britsche Vorst in Vlaanderen toefde, werd eene vergadering te Gerardsbergen, den 26 December 1296, geopend, die door verscheidene Vorsten bezocht, vele magtigen tegen Philippe van Frankrijk in de wapenen bragt. Met Koning Edward en Graaf Gwy verbonden zich Keizer Adolf, Hertog Albrecht van Oostenrijk, Hertog Jan van Brabant en de Graven van Gulik en Bar.

Zoodra de Fransche Koning kennis ontving van hetgeen te Gerardsbergen tegen hem in het werk werd gesteld, riep hij zijn leenman Gwy op, om binnen den tijd van veertien dagen voor hem te verschijnen, "ten einde door de pairs des Rijks veroordeeld te worden." Gwy wachtte zich wel, om

aan deze oproeping te voldoen, maar teekende daarentegen den 7 January 1297 het verdrag, waarbij hij Koning Edward beloofde, om tegenover de handelsvoordeelen aan zijne onderdanen toegekend, en eene subsidie van 300,000 Doornikscbe ponden, zijne krijgsmagt en vloot met die van Engeland te vereenigen. Tevens gaf hij zijne toestemming om zijne dochter Elisabeth (Isabella) aan den Prins van Wales te verloven.

Daarop zond hij Koning Philippe antwoord op de Fransche vorderingen. De abten van Gemblours en Floreffe ontvingen van hem een brief voor het Parijsche hof van den volgenden inhoud: "Wij Gwy, Graaf van Vlaanderen en Markgraaf van Namen, doen te weten aan ieder in 't algemeen, en in het bijzonder aan onzen alleredelsten Koning Philippe, dat wij de beide prelaten, de abten Gembloux en Floreffe, uit het bisdom Luik, brengers dezer brieven tot onze gezanten en gevolmagtigden aanstellen, om door ons en uit onzen naam te verklaren, dat wij ten gevolge zijner booze daden en trouweloosheid, verlost zijn en ons verlost en ontslagen rekenen van alle wetten, verdragen, verbindtenissen en overeenkomsten, waardoor wij aan hem verbonden en verpligt zijn geweest, op welke wijze en om welke oorzaak dit moge geweest zijn. Daarom hebben wij aan onze bovengenoemde gezanten en zendboden de volle magt gegeven om alles aan te kondigen en te verklaren, wat in een zoodanig geval behoort. En wij houden voor vast, voor goed en welgedaan alles wat zij, of de een of ander van hen zullen doen; en wij begeeren dat men hen zal gelooven alsof wij zelven spraken. Tot bevestiging der waarheid hebben wij ons gewoon klein zegel hieraan gehecht; ten jare 1296 (1297), des woensdags na Drie Koningen."

Te zelfder tijd dat 's Graven boden bovenstaanden brief overbragten, waren de afgevaardigden van Philippe onder weg naar Vlaanderen. Zij vonden Gwy op Wynendaal, waar zij hem 's Konings last ontvouwden, om binnen veertien dagen naar zijn vroegeren kerker te Parijs terug te keeren

Pieter de Coninck waakt voor Brugge.

Bij het overbrengen van dien eisch hadden de Fransche gezanten zelfs de stoutheid, den Graaf de hand op den schouder te leggen. Deze beweging, in verband met hunne woorden, wekte zoozeer den toorn op van Gwy's zoon, Robert, dat de Jonker zijn zwaard trok en zijne broeders aanspoorde om met hem eene zoo groote vermetelheid te straffen. De Fransche gezanten zouden niet zonder kleerscheuren

vertrokken zijn, had de oude Gwy niet de woede zijner zonen gestild, door op te merken: "Houd u bedaard! Deze heeren volbrengen slechts huns meesters last. Op hen moet ge u niet wreken, maar wreekt u, als het daartoe tijd zal zijn, op hen, die den Koning deze handelwijze hebben aangeraden."

De taal van Gwy's gezanten te Parijs, luidde vrij bescheiden, wanneer men den inhoud hunner geloofsbrieven in aanmerking nam. De abt van Floreffe toch liet zich in de navolgende woorden vernemen:

"Genadig Vorst, de langdurige gevangenschap der ongelukkige Filippine veroorzaakt onzen Graaf eene zoo hevige smart, dat hij er door wordt aangespoord om de uiterste middelen tot hare verlossing aan te wenden. Het hangt niettemin van Uwe Majesteit af, Graaf Gwy met eene onverbrekelijke trouw aan uw kroon te verbinden. Immers zoo het u behaagt, hem zijne geliefde dochter terug te geven, zult gij ondervinden, dat hij onbekwaam is, om u eenig misnoegen aan te doen. Veel liever zal hij te allen tijde toonen een trouw leenman te zijn... Gij hebt, o Koning, den vrede of den oorlog in uwe handen. Dus verwachten wij van Uwe Majesteit een gunstig antwoord!"

Wie Philippe kende, kon vooruit zien wat dit antwoord zijn zou. "Ik ben," zoo sprak de fiere Koning, "volgens mijne gewoonte al te genadig met u en uw meester geweest, daar gij wederspannelingen zijt aan mijne kroon, meineedige oproermakers en rustverstoorders. Ik ken Gwy's oogmerken en word volledig omtrent zijne ontwerpen ingelicht. Verzeker hem, dat ik hem zoodanig zal behandelen, dat hij het betreuren zal, zich tegen zijn Heer en Koning verbonden te hebben."

Willem van Gulik te Brugge ontvangen.

Van beide zijden werden ernstige toebereidselen tot het voeren van den oorlog gemaakt. Koning Philippe vernieuwde de overeenkomst met Jan van Avennes en sloot een verdrag met John, Ko-

ning van Schotland, wien hij zoo ver bragt, dat, ofschoon de Caledoniër vroeger verpligt was geworden, zich schatpligtig aan Edward I te verklaren, hij de verdragen met Engeland opzeide. Tevens wist Philippe de woeste, eerst kort te voren bedwongen bewoners van Wales tot opstand tegen den Engelschen Koning aan te zetten, terwijl hij, ofschoon zelf met Paus Bonifacius overhoop, naar de wapenen der Kerk greep om zijne tegenstanders, ware het mogelijk, ook van die zijde te verpletteren. Hij liet door den Aartsbisschop van Reims en de Bisschoppen van Senlis en Doornik op de meest indrukwekkende wijze den kerkban over Vlaanderen uitspreken.

Koning Edward, zoowel in Wales als de noordelijke Graafschappen van Engeland bedreigd, werd daardoor niet alleen verhinderd, om de herovering van Guienne te beproeven, maar ook om Vlaanderen krachtdadig bij te springen. Graaf Gwy was derhalve tot eigen krachten beperkt. Maar welke fouten hem aankleefden, hij wist in moeijelijke omstandigheden met geestkracht op te treden, met helderen blik het tooneel des oorlogs te overzien. Hij bragt de vestingen op de Fransche grenzen in een voortreffelijken staat, voorzag elk van beproefde krijgers en poogde de Nederlandsche Vorsten te bewegen, hem in den strijd tegen de Franschen hulp te bieden. De verdediging van Lille (Rijssel) droeg hij aan zijn zoon Robert op, bij wien hij de Duitsche hulpbenden onder de Graven van Spanheim en Caub plaatste. Douai vertrouwde hij toe aan zijn zoon Willem en aan Hendrik van Nassau, Gent aan zijn schoonzoon Jan van Brabant, Kortrijk aan zijn zoon Jan van Namen, Veurne aan den Graaf van Katzenellnbogen, st. Winoxbergen aan Dirk van Cleve, Brouckburg aan Hendrik de Beaumont, Cassel aan Willem van Gulik en Jan van Gaveren. Hij zelf belastte zich met het verdedigen van Brugge en Yperen.

In Juny 1297 nam het oorlogsbedrijf een begin. Het Fransche leger verzamelde zich te Compiègne, en op den heiligen Pinksterdag sloeg Koning Philippe zijn broeder Louis benevens honderd en twintig andere Graven en Heeren plegtig tot Ridders. In het geheel voerde de Fransche Monarch 60,000 krijgers tegen Vlaanderen aan.

Den 17 Juny werd de koninklijke banier voor Lille ontplooid, binnen welke stad, helaas, vele burgers tot de partij der Leliaards behoorden. Doch Robert handhaafde zich zoowel tegenover de vijanden daarbinnen als daarbuiten, terwijl hij aan allen die de bedreigde stad wilden ontwijken, daartoe de vrijheid liet.

Hoe talrijk het Fransche leger was, werd het nog voortdurend versterkt. Robert van Artois, in Guienne niet meer noodig om dit gewest tegen Edward te verdedigen, voerde een schaar oud-gedienden aan, met welke hij allereerst Béthune aantastte, eene stad die te midden van zijn Graafschap gelegen, door het huwelijk van Mathilde van Béthune in 1248 aan Graaf Gwy ten deel was gevallen. De tegenstand dien hij er vond, was gering, zoodat dit belangrijk domein spoedig voor den Vlaamschen Graaf verloren ging.

Eene andere afdeeling Franschen, door den Connétable Raoul de Nesle en Graaf Guido van st. Pol aangevoerd, sloeg de Vlamingen en Duitschers, die haar het overgaan van de Leije betwistten. Uit vrees dat de overwinnaars zich in de voorsteden van Yperen zouden nestelen, werden deze buurten aan de vlammen ten prooi gegeven.

Van Béthune trok Robert van Artois naar st. Omer, waar de ingezetenen alles behalve geneigd waren om zich voor den Graaf van Vlaanderen op te offeren. Zij gingen den Franschman te gemoet, boden hem de sleutels hunner stad aan en betuigden, met hem te willen leven en sterven. Evenzoo deden de burgers van Cassel, van st. Winoxbergen en van Brouckburg, tegen wier afval de Vlaamsche bevelhebbers niets vermogten. Deze moesten zich vereenigen om het belangrijke Veurne te bewaken.

Thans gold het deze veste. Doch vóór de Franschen haar bereikten, rukte de bezetting uit, om, ware het mogelijk, den vijand tot den terugtogt te dwingen. Aan eene der bruggen, die in den weg van Bulscamp liggen, stieten de Vlamingen op de Franschen (13 Augustus). Men streed aan beide zijden met groote verbittering. In den beginne behaalden de Vlamingen verschillende voordeelen. Zij maakten Philippe van Artois, den zoon van Graaf Robert, gevangen en noodzaakten de Franschen tot wijken. Doch eensklaps begon het geluk der landzaten te verduisteren. De Vlaamsche baljuw Boudewijn Reyphin bleek een verrader te zijn. Op een gunstig oogenblik wierp hij den Vlaamschen standaard op den grond, en een Fransche vaan, die hij verborgen had, ontplooijende, viel hij met zijne trawanten op de mannen aan, die hem tot dit oogenblik als een der hunnen beschouwd hadden. De Duitschers, door dit verraad verbijsterd, togen op de vlugt. Doch Willem van Gulik en Jan van Gaveren bleven den strijd voortzetten. Het was hun echter onmogelijk bij de ontsteltenis, door het verraad te weeg gebragt, om het veld te behouden. Jan van Gaveren werd gedood, terwijl Willem van Gulik in de handen der Franschen viel, die te zelfder tijd den doodelijk gewonden Philippe van Artois bevrijdden. Meester van het slagveld geworden, snelden de Franschen noordwaarts heen om zich te Veurne door plundering en roof met de bezittingen der ingezetenen te verrijken. Dirk van Cleve en andere bevelhebbers die de nederlaag van Bulscamp ontkwamen, weken naar het oostwaarts gelegen Yperen. Het lot van Veurne bewoog de bewoners van Nieuwpoort en Dixmuiden om nog denzelfden dag afgevaardigden aan Robert van Artois te zenden, met het aanbod om deze steden over te geven.

Inmiddels had Koning Philippe het beleg van 't sterke Lille voortgezet, doch zonder veel gevolg. Robert van Vlaanderen toch, door zijne krijgsmakkers waardig ondersteund, sloeg alle aanval-

len met goed gevolg af. Inzonderheid onderscheidde zich daarbij Heer Walram van Valkenburg, die aan het hoofd van een troep uitgelezen strijders in verschillende uitvallen den Franschen menige gevoelige neep toebragt. Intusschen de wederzijdsche krachten waren te ongelijk: na eene kloekmoedige verdediging van twee maanden was Robert van Vlaanderen gedwongen, de stad over te geven (29 Augustus). De Vlaamsche Gravenzoon bedong voor zich en zijne volgelingen den vrijen aftogt, met wapenen en bagaadje, en voor de ingezetenen de handhaving hunner regten en vrijheden.

Terwijl deze gebeurtenissen op de zuidwester grenzen voorvielen, had Koning Edward te Damme den Vlaamschen grond betreden. Daar hij echter niet bij magte was geweest, op zijne vloot een groot hulpleger aan te voeren, stuitte zijne overkomst de reeks der Fransche zegepralen niet. De Brit zag zich ernstig teleurgesteld. Keizer Adolf, door andere belangen bemoeijelijkt, was niet in staat geweest, de beloofde hulptroepen naar Vlaanderen te voeren, en zoo magtig vond Edward in Vlaanderen de partij der Leliaards, dat hij het geraden oordeelde, Brugge te ontwijken en zich bij Gent neer te slaan.

De zegepraal der Franschen werd steeds grooter. Nog vóór Lille was overgegaan, waren Hondschote, Ghistel en st. Venant bij Koning Philippe in onderwerping gekomen. Sedert volgde Douai dit voorbeeld, en naauwelijks waren de Franschen deze tweede hoofdstad van Zuid-Vlaanderen binnengetrokken, of de Koning beval zijn leger om naar Kortrijk op te rukken, dat het evenmin waagde hem tegenstand te bieden.

Zijn zegetogt voortzettende, had Philippe IV Ingelmunster bereikt, toen afgevaardigden zich in het Fransche kamp aanmeldden, die Gwy's verbitterden tegenstander de sleutels hunner stad aanboden. Philippe droomde reeds van eene inlijving van Vlaanderen bij zijne domeinen. Hij zond zijn broeder Charles, Graaf van Valois, en Raoul de Nesle met een deel zijner troepen af om van Brugge bezit te nemen en ijlings naar Damme voort te trekken, ten einde er de Engelsche vloot in brand te steken.

Het eerste gedeelte van dien last werd volkomen bereikt. Trouwens er was te Brugge niemand die het waagde, den Franschen den intogt te versperren. Doch wat de opdragt ten aanzien van Damme betrof, daarbij ondergingen Valois en Nesle eene groote teleurstelling. De Engelsche schepelingen, tijdig onderrigt van het gevaar dat hen dreigde, hadden hunne kielen in 't ruime sop gebragt, waar zij niets van den vijand behoefden te duchten. Prins Charles moest zich met de stad en haven vergenoegen, wier bewaking hij aan vierhonderd soldeniers toebetrouwde.

Het verlies van Damme was een te groote hinderpaal voor de vrije gemeenschap met de zee dan dat de verbonden Klaauwaards en Engelschen geene poging zouden ondernomen hebben, om deze veste weder in hunne magt te bekomen. Te naauwernood was Prins Charles naar Ingelmunster, tot den Koning, teruggekeerd, of de onderneming werd gewaagd. Onder Robert van Vlaanderen en een Engelsch bevelvoerder rukte eene krijgsmagt naar de bloeijende havenstad aan het Zwin. De Vlamingen en Britten zegevierden op de vierhonderd Fransche bezettelingen. Ernstig dachten de hoofden der onderneming er aan, om hunne overwinning voort te zetten, doch de rampzalige zucht om zich te verrijken verhinderde dit voornemen. Er ontstond zooveel twist en tweedragt over de verdeeling van den buit tusschen de Engelschen en Vlamingen, dat de beraamde aanval op Brugge moest achterblijven. Terwijl de landzaten en hunne bondgenooten met elkander plukhaarden, was namelijk Koning Philippe met het gros zijns legers binnen Vlaanderen's tweede hoofdstad aangekomen.

In dezen treurigen tijd onderscheidden de Yperlingen zich op gunstige wijze. Als echte Klaauwaards ondersteunden zij Gwy's troepen in het verdedigen hunner stad, toen Charles van Valois zich aan 't hoofd der Franschen voor hunne wallen vertoonde. Zij namen deel aan een uitval der bezetting, die wel het leven kostte aan een der bevelhebbers, den Graaf van Bergen, doch den Franschen zoo veel leed berokkende, dat zij het beleg opbraken. De wakkere Filips van Maldeghem had tot deze uitkomst inzonderheid veel bijgedragen.

Eindelijk had de Roomsch-Koning Adolf van Nassau zich door een leger omringd, waarmede hij zich van zijne verpligtingen tegenover zijne Engelsche en Vlaamsche bondgenooten kon kwijten. Doch de Duitscher werd door den Franschman onverwacht schaakmat gezet: Philippe wist Adolf zoo veel moeite te verwekken, dat de laatste den togt naar Vlaanderen opgaf.

Daar de oorlog eene vreeselijke verwoesting van steden, vlekken en dorpen, van landhoeven en oogsten naar zich sleepte, was het een geluk voor het afgestreden land, dat partijen, toen het najaar aanbrak, met elkander in onderhandeling traden. Men bragt het nogtans niet verder dan tot het sluiten van een stilstand van wapenen, die van den 12den October tot het einde van November duren zou. Gelukkig werd deze overeenkomst, nog vóór zij was afgeloopen, tot aan de vasten van 1298 verlengd en vervolgens nogmaals tot den 6den January 1300. Koning Philippe keerde naar zijne staten weder, na alvorens alle steden die hij bemagtigd had, of die hem waren ten deel gevallen, van sterke bezettingen voorzien te hebben. Koning Edward daarentegen bleef in Vlaanderen, te Gent, aan het hof van den grijzen Gwy.

De Engelsche Koning en de Vlaamsche Graaf toonden zich geneigd om Paus Bonifacius als scheidsregter te erkennen. Doch de Fransche Monarch was zoo bereidvaardig niet. Evenwel toen de Opper-Kerkvoogd eene verzachtende verklaring van zijne vorige, tegen Philippe gerigte bevelen uitvaardigde en op de plegtigste wijze Koning Louis IX

zalig sprak, begon hij naar de pauselijke aanbiedingen te luisteren. Eindelijk gaf hij zelfs verlof om ook van zijne zijde het bemiddelen van den vrede aan Bonifacius op te dragen, doch niet zonder uitdrukkelijk te verklaren, dat hij den bemiddelaar hierbij slechts als een bijzonder persoon aanzag.

's Pausen uitspraak, den 28sten Juny 1298 wereldkundig gemaakt, deed Philippe's toorn heviger dan ooit ontbranden. Bonifacius besliste namelijk ten aanzien der Vlaamsche zaken, dat de Koning al de gemaakte veroveringen zou teruggeven en

"Zou ik den trouweloozen Gwy zoo zoetsappig behandelen!" riep Philippe uit. "Bij st. Dénis, zoodra het bestand is afgeloopen, zal ik hem alles ontnemen, wat ik hem van zijne vroegere magt gelaten heb!"

Ongelukkig voor Gwy had de goede verstandhouding tusschen de Engelschen en Vlamingen gedurende Koning Edward's verblijf te Gent veel geleden: de vreemdelingen hadden zich aan velerlei buitensporigheden schuldig gemaakt, ja zelfs de baldadigheid om de stad aan vier hoeken in brand

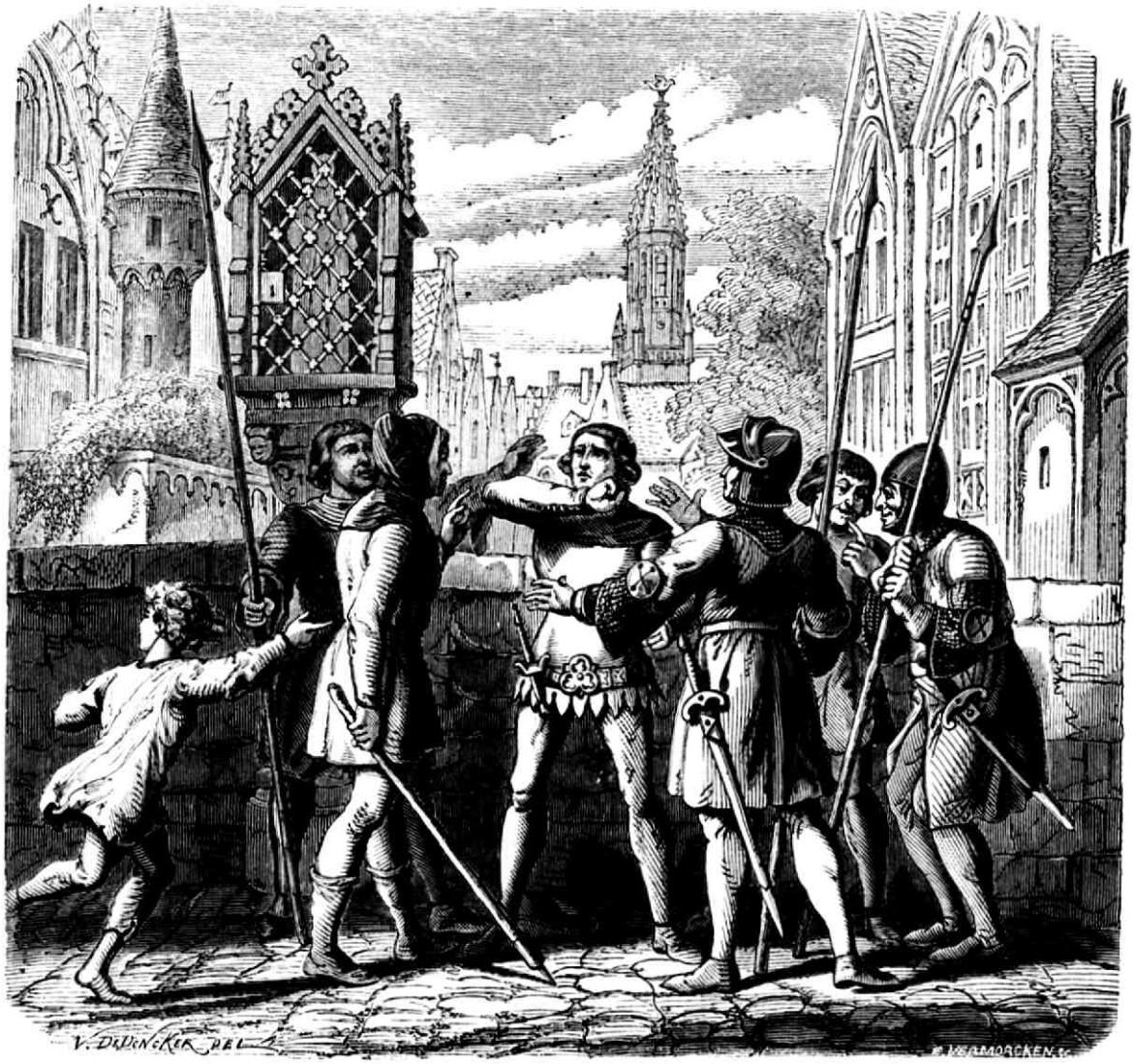

Vlamingen laten een Franschman de woorden: "schild en vriend" uitspreken.

daarenboven Jonkvrouwe Filippine uit hare gevangenschap ontslaan. Toen de Bisschop van Durham, op 's Pausen last, deze uitspraak den Koning voorlas, beefde Philippe van gramschap. Nog woedender toonde zich zijn raadsman Robert van Artois. Door 's Pausen verklaring toch werden zijne verwachtingen om de Vlaamsche gravenkroon te erlangen niets minder dan den bodem ingeslagen. De Prins rukte het blad den Prelaat uit de handen, verscheurde het manifest en wierp de stukken op het vuur.

te steken. Nog erger evenwel werd het, toen 's Graven bondgenoot, op wiens aanzoek hij met zijn Leenheer had gebroken, zich met den Franschen Koning verzoende. Edward liet Gwy zonder aarzelen in den steek, toen hem Guienne werd teruggeboden en Marguerite van Frankrijk, Philippe's zuster, ten vrouwe beloofd. Van Duitsche zijde had Vlaanderen's Graaf evenmin verdere hulp te wachten. Adolf van Nassau had een mededinger naar de keizerlijke kroon gekregen in Albrecht van Oostenrijk, die, na door de Keurvorsten van Mainz,

Saksen en Brandenburg als Roomsch-Koning erkend te zijn, in een merkwaardig tweegevecht bij Gellheim zijn dapperen mededinger versloeg (2 Juny 1298). De Fransche Koning had zich met Graaf Albrecht verbonden en hem de hand zijner jongste zuster Blanche voor den jeugdigen Rudolf van Habsburg ('s Graven zoon) toegezegd.

Door zijne bondgenooten verlaten, door verraad omringd, door eene uitgeputte schatkist belemmerd, zag Gwy geene andere uitkomst voor oogen dan eene onderwerping, al werd deze ook met belangrijke opofferingen gekocht. Doch Koning Philippe wilde Graaf Gwy geheel ten onder brengen: zijne gade Jeanne van Navarre en zijn neef Robert van Artois bewogen hem, den Vlaming niets over te laten.

Graaf Gwy besloot, moest hij zwichten, met eere onder te gaan. Hij poogde zich door een bondgenootschap met Holland en Brabant te sterken, liet nieuwe vestingen opwerpen en verbeterde de wallen der steden Damme, Aardenburg, Gent, Deinse, Cassel en Oudenaarde. Om Holland te winnen, verbond hij zich tot het afschaffen der leenhulde voor Zeeland-Bewesten-Schelde, zoo voor Graaf Jan, zijn kleinzoon, als diens afstammelingen [1].

Koningin Jeanne wekt Robert van Artois op om de Vlamingen op het wreedst te tuchtigen.

Te midden van zoo ernstige rampen bragt het lot den Vlaamschen Graaf een nieuwen slag toe: zijne gade Elisabeth, die sints meer dan dertig jaren in al zijne beproevingen en zijn geringen voorspoed had gedeeld, ontviel hem door den dood den 27 September 1298.

[1] Vergelijk bladz. 228.

Twee maanden vóór den afloop van het bestand, den 3 November 1299, vergaderde Graaf Gwy zijne vassalen en de schepenen der voornaamste steden binnen Oudenaarde. Bij zijn hooge jaren oordeelde hij, dat in dit hagchelijk tijdsgewricht, jeugdige krachten het bewind moesten voeren, krachten niet zoo deerlijk door den tegenspoed geknakt. In dien geest droeg hij aan zijn oudsten zoon Robert, Voogd van Arras, Heer van Béthune en Dendermonde, het bewind over Vlaanderen en al de onderhoorigheden daarvan op, terwijl hij zijne genegenheid voor dien zoon verder aan den dag leide, door hem ook al zijne regten op Zeeland-Bewesten-Schelde over te dragen. Na deze plegtigheid vertrok hij naar Rupelmonde, waar hij den loop der gebeurtenissen wilde afwachten. Een der eerste berigten die hij daar ontving, was dat van het afsterven zijns kleinzoons, Graaf Jan van Holland. Het was een dubbele slag. Door het afsnijden van dien levensdraad was de kans vernietigd om van de Hollanders en Zeeuwen hulp te erlangen: die Graafschappen kwamen nu aan zijn doodsvijand Jan van Avennes [1].

Ofschoon het bestand van Vlaanderen met Frankrijk in het barre jaargetijde ten einde liep, was de laatste dag naauwelijks heengespoed, of de Franschen waren reeds in beweging om den ondergang van 't Vlaamsche Graafschap te voltooijen. Onder aanvoering van 's Konings broeder Charles van Valois, verwoestten zij de omstreken van Yperen, Deinse, Gent en Damme, zonder die steden zelven aan te tasten. Het was te voorzien, dat die vesten uithoofde der voorzorgen door Graaf Gwy genomen, niet dan na eene ernstige belegering voor 't geweld zouden zwichten.

Het leger waarover Robert van Vlaanderen gebood, veel minder sterk dan dat der Franschen, was niet bij magte den vijand bij die verwoestende rooftogten tegen te houden. Niettemin vielen nu en dan scherpe gevechten tusschen beide partijen voor: een gevecht op den 17 January 1300 bij st. Laurens (tusschen Aardenburg en Eecloo), toonde dat onder de Vrijlaten — de bewoners van 't Brugsche Vrije — kloeke Klaauwaards waren. Het kostte, behalve aan vele partijgangers die op eigen vuist den oorlog voerden, het leven aan 500 volgelingen van den dapperen Filips van Maldeghem.

Zoo ver waren echter de Vlamingen van eene eendragtige zamenwerking verwijderd, dat vele Bruggelingen de Franschen met gejuich begroetten. Koning Philippe beloofde hun het vernieuwen der voorregtsbrieven die bij het verbranden van den Halletoren waren te loor gegaan, even als het ontsluiten van de gemeenschap met de zee, die Gwy door zijne nieuwe vestingwerken bij Damme had verbroken. De verdwaasden gingen zoo ver om zelfs de hand aan den vijand te bieden, toen deze den 23 April het beleg voor Damme sloeg. Spijt alle pogingen van Robert en Willem van Vlaanderen, kon de bezetting zich niet handhaven: Damme zwichtte voor de belegeraars.

Niet minder treurig dan de handelwijze der Bruggelingen was eene schrede der Gentenaren. Zij zonden afgevaardigden aan den Graaf van Valois te Aardenburg. Beide partijen kwamen overeen, dat de stad den Koning als opperheer zou ontvangen op voorwaarde, dat zij hare keuren en regten ongeschonden zou behouden en geen ingezeten aan lijf noch goed beschadigd worden. Het was een droeve eerste Mei, die een zoodanig verdrag zag bezegelen.

Overstelpt door smart, toen hij de mare dezer overeenkomst vernam, besloot Graaf Gwy zich in de armen van Graaf Charles te werpen. Te Aardenburg gekomen, had hij met den Prins eene langdurig onderhoud. De Franschman ried hem, in eigen persoon, met zijne zonen Robert en Willem, naar Parijs te gaan en zich aan 's Konings grootmoedigheid toe te betrouwen.

De diep gebogen grijsaard stemde in dien voorslag toe. Hij vertrok met zijne beide oudste zonen en met vijftig edelen, allen ijverige Klaauwaards, trouwe beminnaars van hun Land, onder welken velen alle krachten hadden ingespannen om de Leliaards te wederstreven. Mogten er onder zijn, die de Fransche dubbelhartigheid wantrouwden, Graaf Gwy steunde op het vrijgeleide hem door 's Konings broeder verstrekt.

Met de oogen nedergeslagen, stegen de Vlamingen voor het koninklijk verblijf te Parijs van hunne paarden. Door den Graaf van Savoie geleid, werden zij in Philippe's tegenwoordigheid gebragt. Gwy wierp zich op de knieën, terwijl de Fransche Monarch zwijgend op hem nederzag. Eindelijk nam de Leenheer op somberen toon het woord: "Graaf Gwy, ik schenk u het leven, dat ge verbeurd hebt. Maar ik acht mij niet verpligt, het beding te vervullen, dat gij met mijn broeder getroffen hebt. Het is buiten mijn weten tot stand gebragt."

Te vergeefs poogde Charles van Valois zijn koninklijken broeder tot betere gedachten te brengen. Philippe gaf met de hand een teeken om de Vlamingen te verwijderen. Hij beval, dat Gwy naar Compiègne gevoerd zou worden, waar men den grijsaard den slottoren tot gevangenis zou aanwijzen. Van 's Graven zonen, meedoogenloos van hun grijzen vader gescheiden, werd de een op het kasteel Chinon bij Tours opgesloten, terwijl de ander het slot te Yssoudun in Berry tot kerker kreeg. Aan Gwy van Dampierre werd Godefroid de Royère tot gezelschap toegevoegd, aan Robert van Béthune Willem van Steenhuyze, aan Willem van Dendermonde Thierry de la Barre. De overige Vlaamsche Baronnen werden in verschillende vestingen door gansch Frankrijk opgesloten.

Philippe verklaarde ten slotte dat het leen Vlaanderen, zonder hersteld te kunnen worden, was verbeurd. Het zou voortaan eene provincie vormen, die van wege de kroon door een stad-

[1] Vergelijk bladz. 230.

houder bestuurd, in dezelfde betrekkingen als de overige Fransche landschappen zou treden. Het Vlaamsche volk had, zoo wilde het Philippe, opgehouden te bestaan: "het was ingelijfd bij de Fransche natie", spijt zijne eigen taal en zijn schitterend verleden.

Tot Landvoogd van 't nieuwe wingewest benoemde Philippe Raoul de Nesle, een der aanvoerders van 't Fransche leger in Vlaanderen. Alle wetten en besluiten liet hij in zijnen naam uitgevaardigen, en de Leliaards hadden de jammerlijke voldoening de lelievaan in de plaats van den leeuwenbanier van torens, poorten, koggen en sloten te zien wapperen.

In de lente van 1301 kwam de Koning zijne verovering in oogenschouw nemen, waarbij zijne trotsche gade hem vergezelde. Met uitbundige betuigingen van onderwerping en trouw haalden de Leliaards hem binnen hunne steden of sloten. Doch de Klaauwaards, wier aantal wies naarmate het volksbewustzijn ontwaakte, bewaarden een veelbeteekenend stilzwijgen. Behalve het verlies van Vlaanderen's zelfstandigheid, betreurden zij het schenden van regten, wier handhaving wèl was beloofd, doch die maar al te vaak voorbijgezien werden.

Tot de meest schitterende inkomsten behoorden die te Gent en te Brugge, welke steden in het aanrigten van feesten met elkander wedijverden. Nogtans was bij al die praal veel wat den vorstelijken personen niet regt naar den zin was. Toen Koningin Jeanne de pracht aanschouwde, die de Brugsche vrouwen van rang ten toon spreidden, riep zij spijtig uit: "Ik dacht alleen Koningin te zijn, maar naar het schijnt, zijn het allen Koninginnen die ik hier zie!"

Bij zijn terugkeer naar Parijs nam de Koning Raoul de Nesle mede, die tot nu toe in zijn naam het Fransch gezag in Vlaanderen had uitgeoefend. In zijn plaats stelde hij tot Landvoogd aan Jacques de Châtillon, een somber, geldgierig, barsch edelman, die, als oom der Koningin en broeder der Graven van Blois en Artois, met deze erkende toongevers in de verachting van 't Hof voor al wat Vlaamsch was, deelde.

Zulk een man kon onmogelijk de Vlamingen verzoenen met de regering, die hun was opgedrongen, hoe groot het getal Leliaards in sommige oorden mogt zijn. Hij beteugelde noch de geweldenarijen der Fransche soldeniers, noch de aanmatigingen der trotsche ambtenaren. Hij beschouwde de vrije mannen van Vlaanderen als de arme laten of eigenhoorigen van Frankrijk en veroorloofde zich daarbij menige handeling lijnregt in strijd met de keuren en vrijheden, die de Fransche Koning beloofd had in eere te houden.

Om de groote kosten te vinden aan 's Konings blijde uitkomsten besteed, zagen de stedelijke besturen zich gedrongen, nieuwe belastingen uit te schrijven. De aanzienlijken, doorgaans uit Leliaards zamengesteld, mogten daarin berusten, de groote menigte werd er door met onwil vervuld. Te Brugge besliste de magistraat, dat alle kosten door de gilden bij deze gelegenheid gedaan, door de ambachten zelven gekweten zouden worden. Maar hiertegen morden deze vereenigingen, daar men haar die uitgaven had opgedrongen. Niemand kwam tegen deze beslissing nadrukkelijker op dan Pieter de Coninck, de deken der wollewevers, die, ofschoon klein van gestalte, mismaakt en eenoogig, met een stouten geest en een vlugge tong was bedeeld. Hij verweet den leden van den magistraat het doordrijven van een maatregel, welken hij als eene onregtvaardigheid brandmerkte, daar hij dien verderfelijk achtte voor 's volks belangen. Om hem den mond te snoeren, werd hij met vijfentwintig zijner aanhangers door den baljuw en de wethouders in de gevangenis ('s Gravensteen) geplaatst. Doch hij en zijne medestanders bleven niet lang achter sloten en grendels. Er ontstond een oploop. De wevers riepen om hun braven deken, en door hunne geestverwanten geholpen, verlosten zij de Coninck en zijne medegevangenen.

Châtillon, door deze beweging onaangenaam verrast, kwam met de hoofden der Fransche partij overeen, om wanneer zekere morgen zou aanbreken, met 500 ruiters de nog slapende Klaauwaards te overvallen, hun alle wapenen te ontnemen en hunne hoofden in boeijen te slaan. Ongelukkig voor de ontwerpers dier geweldenarijen, kregen de burgers kennis van het voornemen, en toen de Leliaards bij het ochtendkrieken de vreemde ruiters wilden binnenlaten, ontmoetten zij de gewapende gilden, door Pieter de Coninck en Jan Breydel, den deken der beenhouwers, aangevoerd. Er ontstond eene geweldige botsing, want de wevers en vleeschhouwers, met allen die bij hen waren, gingen de zamenzweerders tegen de algemeene rust zoo geweldig te lijf, dat deze met groot verlies naar den Burg vlugtten. Jacques de Châtillon waagde het niet om zich met zijne ruiters binnen de muren der stad te wagen. Hij ontbood liever hulp van heinde en veer, om zeker te zijn, de in beweging gebragte menigte te kunnen weerstaan (15 July 1301).

Het duurde niet lang, of Graaf Guido de st. Pol, de broeder van Châtillon en bevelhebber over de Fransche troepen in Vlaanderen, rukte tegen de Bruggelingen op. De burgers, geene kans ziende, eene zoo groote magt te wederstreven, beloofden de poorten te openen, zoo de Landvoogd en het Legerhoofd hun verzekerden, dat allen die aan den opstand hadden deelgenomen, vrij en ongedeerd de stad zouden mogen verlaten. Châtillon en st. Pol bewilligden in dit verlangen, waarop Pieter de Coninck, Jan Breydel en verscheidene burgers van dezelfde gezindheid, Brugge verlieten, om zich te Damme, Aardenburg en andere naburige plaatsen schuil te houden. Zij besloten meerendeels in Brugge's omstreken te blijven verwijlen, tot een ommekeer van

zaken hun veroorloven zou naar hunne haardsteden terug te keeren.

Ten einde de herhaling van soortgelijke bewegingen te voorkomen, gaf Châtillon last, om de muren der stad af te breken, de poorthuizen te sloopen en openingen door de aarden wallen af te steken. Voorts beval hij den opbouw van een kasteel, zooals hij te Lille en Kortrijk had doen aanvangen en verklaarde de stad van al hare keuren en voorregten vervallen. Hij had niets zoo doeltreffend kunnen uitdenken, om de partij der Klaauwaards binnen Brugge te versterken. Al de verzoekschriften toch om deze besluiten op te heffen, werden zoowel door den Landvoogd als den Koning van de hand gewezen, ofschoon bij het teekenen daarvan zelfs Leliaards niet waren achtergebleven.

Châtillon's gouddorst dacht een middel uit, waarvan hij zich wonder veel voor de koninklijke kassen beloofde. Wel was het eene schreeuwende onregtvaardigheid, maar bij den gebleken "oproerigen geest," oordeelde hij zich daartoe volkomen geregtigd. Hij eischte van al de ingezetenen den vierden penning van hun gewin, zelfs van de daghuur der ambachtslieden. Hoe vele kreten van verontwaardiging rezen op, toen dit besluit werd afgekondigd, hoe verfoeid werden de ontvangers dezer belasting, wien men met den niet zeer liefelijken naam van Snakkers begroette[1]! Dat hij zich bitter bedroog, had Châ-

Willem van Saaftingen ruilt wapens voor een paard in.

[1] De Snakkersbrug, in het kerspel van st. Gilles te Brugge, herinnert nog aan het kantoor dezer regten, 't welk in de onmiddellijke nabijheid van dien overgang stond.

tillon niet bedacht. Om de vermindering van hun loon te ontgaan, verlieten vele werklieden en fabriekarbeiders de stad, terwijl zij overal de ontevredenheid over het Fransch bestuur aanwakkerden. Zoo als te voorzien was, bragt het middel op ver na de som niet op, welke Châtillon gemeend had, daardoor te zullen ontvangen. Hij bedacht dus eene nieuwe afpersing, den zoogenoemden *hoektol*. Met de kleingeestigheid aan lage zielen eigen, liet hij deze belasting het strengst invorderen van allen, die als vrienden van den gevangen Graaf bekend stonden.

Ontwaarde Pieter de Coninck, met zeker welninck naar Brugge terug, op een tijdstip dat de Fransche soldeniers naar elders waren geroepen. Met zijne erkende welsprekendheid wendde hij zich tot de wevers en volders om hem bij te staan. Een blij gejuich begroette zijne woorden. Men volgde hem naar de plek, waar op 's Landvoogd's last het nieuwe kasteel werd opgerigt. "Staakt dat werk!" riep hij den arbeiders toe. "Châtillon heeft het regt niet, een burg te Brugge te laten optrekken. Niemand vermag daartoe het besluit te nemen dan alleen de vrije gemeente. Vertrekt." (Maart 1302).

Dit heldhaftig optreden van den man des volks,[1]

Wapenen uit de 14de eeuw.

gevallen, hoe het Fransch bewind zich iederen dag nieuwe vijanden berokkende, hij liet niet na van die stemming voor de bevrijding zijns Lands partij te trekken. Daarbij knoopte hij betrekkingen aan met twee zonen van den gevangen Graaf, Jan en Gwy, die, te Namen voor de Franschen veilig, met blijdschap den keer van zaken gadesloegen die in hun vaderland viel op te merken. Er ontstond eene drukke gedachtewisseling tusschen de hoofden der Brugsche Klaauwaards en de beide Gravenzonen. De Coninck kreeg de toezegging, dat hij op hulp uit Namen zou kunnen rekenen, zoo hij zijne ontwerpen tot rijpheid kon brengen.

Door deze belofte aangemoedigd, keerde de Cobewoog alle Leliaards de stad te ontwijken, zoolang zij een Fransch garnizoen zou ontberen.

Eene poging van Châtillon om ook aan Gent buitengewone lasten op te leggen, bragt daar, even als te Brugge, geweldige beroeringen voort. De Landvoogd had er een accijns op de bieren gevorderd, ofschoon Koning Philippe zelf de belofte had gegeven, dat geene regten op dien geliefden volksdrank zouden geheven worden. De Leliaards die het gezag in handen hadden, wapenden 800 mannen om de burgers door den sterken arm tot de betaling te dwingen. Dan het volk zegevierde op deze huurlingen.

[1] Zie de plaat op bladz. 544.

Dertien Franschen sneuvelden bij de botsing, ongeveer honderd bekwamen wonden, en hadden de anderen zich niet door beloften en verontschuldigingen voor eene verdere vervolging gevrijwaard, het volk zou hen van het leven hebben beroofd. Daar echter de Leliaards op het kussen bleven, handhaafden zij binnen Gent het Fransche oppergezag.

Brugge bleef dus geheel op zich zelve staan. Maar op vele andere plaatsen was de gisting toch geweldig groot, terwijl de Bruggelingen overal tot verzet aanspoorden. Op zekeren Meidag trad de bekende vleeschhouwer Jan Breydel de gelagkamer van het kasteel Male binnen. Deze voormalige burg der Vlaamsche Graven was door Philippe IV aan den Sire Gobert d'Espinoy in leen gegeven, en de kastelein van den nieuwen eigenaar had het ruime gebouw, of althans een deel daarvan, tot eene herberg ingerigt. Breydel eischte een kan bier. Terwijl hij zijn kroes ledigde, had een der bedienden de dwaasheid op de Bruggelingen te schimpen, die hij voor nietswaardige oproerkraaijers uitmaakte. Breydel, kort gebonden wanneer het de eer zijner stadgenooten gold, bleef den Leliaard geen antwoord schuldig. Van woorden kwam het tot daden, en het einde was, dat Breydel den knecht overhoop stak. Vruchteloos poogde de kastelein den reusachtigen vleeschhouwer te overmannen. Gasten en burgzaten kozen partij voor en tegen. Er ontstond eene hevige worsteling, waarvan het gerucht tot Brugge doordrong. Oogenblikkelijk snelden zevenhonderd Bruggelingen, onder aanvoering van een tempelier, den Ridder van Bornheim, naar Male, ontzetten Jan Breydel en verlieten de sterkte niet vóór aan al de tegenstanders van den vleeschhouwer het licht was uitgeblazen.

Alle magt te Brugge berustte thans bij de Coninck en Breydel, die niets vuriger wenschten dan dat geheel Vlaanderen zich bij hunne vaderstad zou aansluiten, dat de Klaauwaards een hoofd mogten vinden om hen tegen de Franschen aan te voeren. Op hun verzoek zonden Jan en Gwy van Vlaanderen, 's Graven oudste zonen uit zijn tweede huwelijk, een lid van hun Huis, om hen bij den opstand te vertegenwoordigen. Zij kozen daartoe hun neef Willem van Gulik, een der wakkerste kleinzonen van den ouden Graaf.

Door Pieter de Coninck op de Vlaamsche grens opgewacht en door het Graafschap geleid, hield Willem van Gulik een intogt te Brugge, die een overtuigend bewijs leverde, dat mogten al eenige stedelingen de partij der Leliaards zijn toegedaan, de Klaauwaards hun in aantal belangrijk overtroffen. Men was verheugd in Vlaanderen weer Vlaamsch te kunnen zijn. [1]

Ter naauwernood had 's Graven kleinzoon zich met den staat van zaken bekend gemaakt, of de Bruggelingen hadden de voldoening, dat naburige gemeenten hun voorbeeld volgden. Van Damme en Aardenburg meldden zich afgevaardigden aan, die Willem de medewerking dier steden kwamen aanbieden.

Het duurde niet lang of de Brugsche Klaauwaards begonnen aanvallenderwijze te handelen. Onder aanvoering van den grafelijken jongman togen zij naar Sysseele, waar zij het kasteel aan de vlammen ten prooi gaven, omdat de eigenaar getoond had een der ijverstige voorstanders van het Fransch gezag te zijn. Vervolgens trokken zij naar Male, waar zij het kasteel stormenderhand innamen. In hunne verbittering lieten zij geen enkel der Franschen die er zich verzameld hadden, het leven.

Met den dag nam het aantal strijders voor Vlaanderen's zelfstandigheid toe. Allen die in hunne genegenheid voor den ouden Graaf niet gewankeld hadden, kwamen met hunne strijdbare mannen Willem's leger vergrooten. Inzonderheid snelden die Gentenaren toe, welke bij het verzet tegen de bieraccijns eene hoofdrol gespeeld hadden. Ongelukkig was deze versterking uit de Scheldeen Leijestad van korten duur. Deze hulpbenden ontvingen van hunne verwanten dringende verzoeken om terug te keeren, daar zij vreesden dat de Leliaards, deze in hunne vaderstad aan 't roer zaten, van de afwezigheid van zoovele voorvechters gebruik zouden maken, om den overigen Klaauwaards de zwaarte van hun toorn te doen gevoelen. Daarbij putten Jacques de Châtillon en zijne trawanten den ganschen schat hunner welsprekendheid uit om 's Konings gunstige beloften gehoor te doen vinden.

Zoodra Châtillon meende dat hij den afval van Gent niet meer behoefde te vreezen, nam hij maatregelen om aan den Brugschen opstand een einde te maken. Hij riep de hoofden der Leliaards tot eene vergadering te Kortrijk bijeen, waar hij hun aantal versterkte, door aan vele edelen uit Henegouwen, Vermandois en andere grensgewesten mede zitting te verleenen. Hij hield den landdag voor met welke ondankbaarheid zijne goede bedoelingen en die zijns meesters door de Klaauwaards waren miskend, en beraamde met de vergaderden de middelen om aan den opstand in het Noordeneen einde te maken.

Willem van Gulik begon nu de zaken zoo donker in te zien dat hij naar Namen terugkeerde. Doch wie wanhoopte, de wakkere de Coninck niet. Zich aan het hoofd van 1600 Bruggelingen geplaatst hebbende, toog hij naar Gent, ten einde deze zusterstad te bewegen, de zijde zijner stadgenooten te kiezen. Zijn pogen bleek ijdel. Verblind door de beloften der Franschen, waren de Gentenaren niet alleen ongezind om zich te scharen onder de vanen die hij verheven had, maar zij maakten zich zelfs gereed hem de scherpte hunner wapenen te laten voelen. Onder aanvoering van hun baljuw togen zij naar buiten, om de Bruggelingen te verdrijven.

De Coninck, die zelfs van eene overwinning op de Gentenaren geen heil kon verwachten, was te verstandig dan dat hij slag zou leveren. Bitter teleurge-

[1] Zie de plaat op bladz. 545.

steld, nam hij den terugtogt aan, en zijne onaangename stemming verminderde niet, toen hij te Brugge teruggekeerd, vernam, dat Aardenburg zich weder onder de gehoorzaamheid van den Franschen Koning had begeven.

Oogenblikkelijk leverde hij het bewijs, dat noch afval noch tegenspoed zijn moed kon uitdooven. "Op naar Aardenburg!" klonk zijn kreet. Men gehoorzaamde hem willig. De sterke stad aan de Eede zwichtte, en de banier met de leliën zonk naar omlaag, om voor den grooten standaard met de Vlaamschen leeuw plaats te maken.

Dacht de Coninck bij zijne terugkomst met een vrolijk gejuich begroet te worden, dan had hij zich misrekend. Te Brugge was inmiddels het berigt ontvangen, dat een groot Fransch leger naderde, om het Fransche gezag te herstellen. Daar de hartigste mannen zich bij de Coninck bevonden, vonden de weifelenden, de lafaards, de verraders alle gelegenheid om de menigte "het ijdele van verzet" voor te houden. Hun schreeuwen behaalde den boventoon: Brugge sloot voor zijne bevrijders de poorten.

Wat thans op Châtillon's opeisching zou volgen, was ligt te voorzien. Brugge gaf zich bij verdrag over. De afgevaardigden die Châtillon te gemoet gingen, bedongen een onverhinderden aftogt van allen die bij de jongste omwenteling waren betrokken, met al wat zij konden meevoeren. Châtillon's kanselier, Pierre Flotte, beloofde alles. Hij verzekerde zelfs, dat de Landvoogd met niet meer dan 100 ongewapende ruiters Brugge zou binnentrekken (16 Mei 1302).

Zeven dagen later werd te Brugge, van de puije der Hal afgekondigd, dat allen die aan de jongste onlusten hadden deel genomen, zoo zij voor een onderzoek vreesden, des anderen daags vóór negen ure de stad konden verlaten en zich begeven werwaarts zij verlangden. Van deze vergunning maakten onmiddellijk gansche buurten gebruik, zoodat alleen het aantal volwassen mannen ruim vijfduizend bedroeg. Dat Jan Breydel zich onder hen bevond, was niet te verwonderen.

De meeste bannelingen begaven zich naar de havens aan het Zwin of andere naburige plaatsen. Velen kozen Oostburg tot verblijf, waar bij hunne komst eene botsing tusschen hen en de Fransche bezetting plaats greep. De vreemde huurlingen dolven daarbij het onderspit, daar de magazijnen der levensmiddelen, wier bewaking hun was toevertrouwd, door de bannelingen werden leeggeplunderd.

Toen Châtillon in den avond van den 24sten Mei Brugge binnenreed, bleek het den ingezetenen reeds dadelijk, dat zij een verkeerden stap hadden gedaan toen zij voor de Coninck en de zijnen hunne poorten sloten. In plaats der 100 ongewapende ruiters, bragt hij een leger voetknechten en paarden mede, dat duizenden manschappen telde. De groeten waarmede men hem verwelkomde, beantwoordde hij met een boosaardigen blik, met scheldwoorden en verwijten. Zijn somber uiterlijk verkondigde niets dan onheil.

De angst die de Bruggelingen overmeesterde, groeide aan toen zij elkander begonnen toe te fluisteren, dat de zes wagens met vaten die door de Fransche soldeniers waren binnengevoerd, niets meer of minder bevatten, dan honderden stroppen, te Kortrijk bijeengebragt, om de burgers die bij het nieuwe bestuur in een kwaad blaadje stonden, uit hunne vensters aan staken op te hangen. Dat het gerucht meer was dan een ijdel verzinsel, bleek overtuigend. De Franschen verspreidden zich door de straten en maakten zich aan de verregaandste baldadigheden schuldig. Zij begonnen die schandalen met het plunderen van de huizen der uitgewekenen. Doch welhaast spaarden zij niemand. Zij roofden naar hartelust en bragten allen om het leven, die hen stuiten wilden.

In hunne wanhoop zonden de burgers boden naar de uitgewekenen, met verzoek naar Brugge te komen en de Franschen te keer te gaan. "Hebt ge uwe achtergelaten betrekkingen lief, wenscht ge uwe achtergelaten goederen te behouden, laat u dan niet te vergeefs noodigen", luidde het. "De Franschen zullen niets sparen. Overrompel den vijand terwijl de brooddronkenheid hem in dronkenschap doet nedertuimelen. Alle achtergeblevenen zullen u helpen, zullen de wapens voor den dag halen."

Hoe ondankbaar de Coninck was behandeld, hij schaarde zich in de voorste gelederen van hen die de verlossing hunner vaderstad wilden beproeven. Hij vereenigde zich op nieuw met Jan Breydel en kwam nog in hetzelfde etmaal, doch in het holst van den nacht, voor Brugge. Zij die zijne komst verbeidden, hielden zich gereed. Zij vereenigden zich, vielen de poortwachten aan en lieten hunne vrienden en verlossers binnen. "Op! mannen, riep Breydel, met donderende stem", "wat Walsch is valsch is, slaat dood, slaat dood!"

Hoe talrijk de Franschen waren, konden zij eene zoo groote overmagt als hun thans op 't lijf viel — verstrooid, beschonken en dommelend als zij thans waren — geen weerstand bieden. Nevens den kreet, die dood en verderf aan de Walen voorspelde, klonk de blijde roep: "Vlaanderen den leeuw!" In twee groote benden afgedeeld, van welken de een door de Coninck, de ander door Breydel werd aangevoerd, verspreidden de wrekende burgers zich door de straten, waar zij al de vreemdelingen ombragten, die zij ontmoetten of in de aangewezen woningen overvielen. Die welke in het schemerduister of later onder eene of andere vermomming, poogden te ontvlugten, werden opgevorderd om de woorden "schild en vriend!" uit te spreken, die, moeijelijk van Waalsche lippen vloeijende, oogenblikkelijk den vijand verrieden. [1] Minstens 1700 vreemdelingen vonden dien morgen hun dood binnen Brugge. [2] Châtillon had het ge-

[1] Zie de plaat op bladz. 548.

[2] Men vindt het getal zelfs tot 5000 opgegeven.

luk, zich binnen het huis eens edelmans te kunnen verbergen. Doch reikhalzend om de verwenschte stad te ontkomen, snelde hij den volgenden avond in het kleed van zijn kapelaan naar den wal, wierp er zich in de stads gracht en dankte het zijn gelukkig gesternte dat hij behouden den anderen oever bereikte. Zijn schildknaap had eveneens den togt gewaagd, maar verdronk terwijl hij met het water kampte.

Na aan Jean de Lens die te Kortrijk gebood, het bevel over de overgebleven Fransche strijdkrachten toebetrouwd te hebben, vertrok de Châtillon met Pierre Flotte, die eveneens zwemmend het bloedbad was ontkomen, naar Lille.

Brugge's verlossing stak den Klaauwaards alom een riem onder 't hart. Dat de Fransche Koning het verlorene trachten zou terug te erlangen, was aan geen twijfel onderhevig; doch de Vlamingen wisten nu, dat zij even als hun voorouders, tegen de Walen waren opgewassen, zoo zij slechts zich eendragtig bij elkander schaarden. Met blij gejuich begroetten de Bruggelingen andermaal Willem van Gulik in hun midden en volgden hem vol moed toen hij hun tegen de bezetting van Wynendaal aanvoerde.

Voor deze sterkte gekomen, zag hij in, dat hare verovering een geruimen tijd zou vorderen, waarom hij een deel zijner manschappen voor het kasteel liet, en met het overige het platte land rondtrok, ten einde zijn aanhangers te vermeerderen en het gebied van den opstand uit te breiden. Terwijl hij zijne togten tot aan de Nieuwe-Gracht uitstrekte, verloor de Fransche bezetting van Wynendaal zoozeer alle hoop op verlossing, dat zij na drie weken fel bestookt te zijn, het kasteel overgaf.

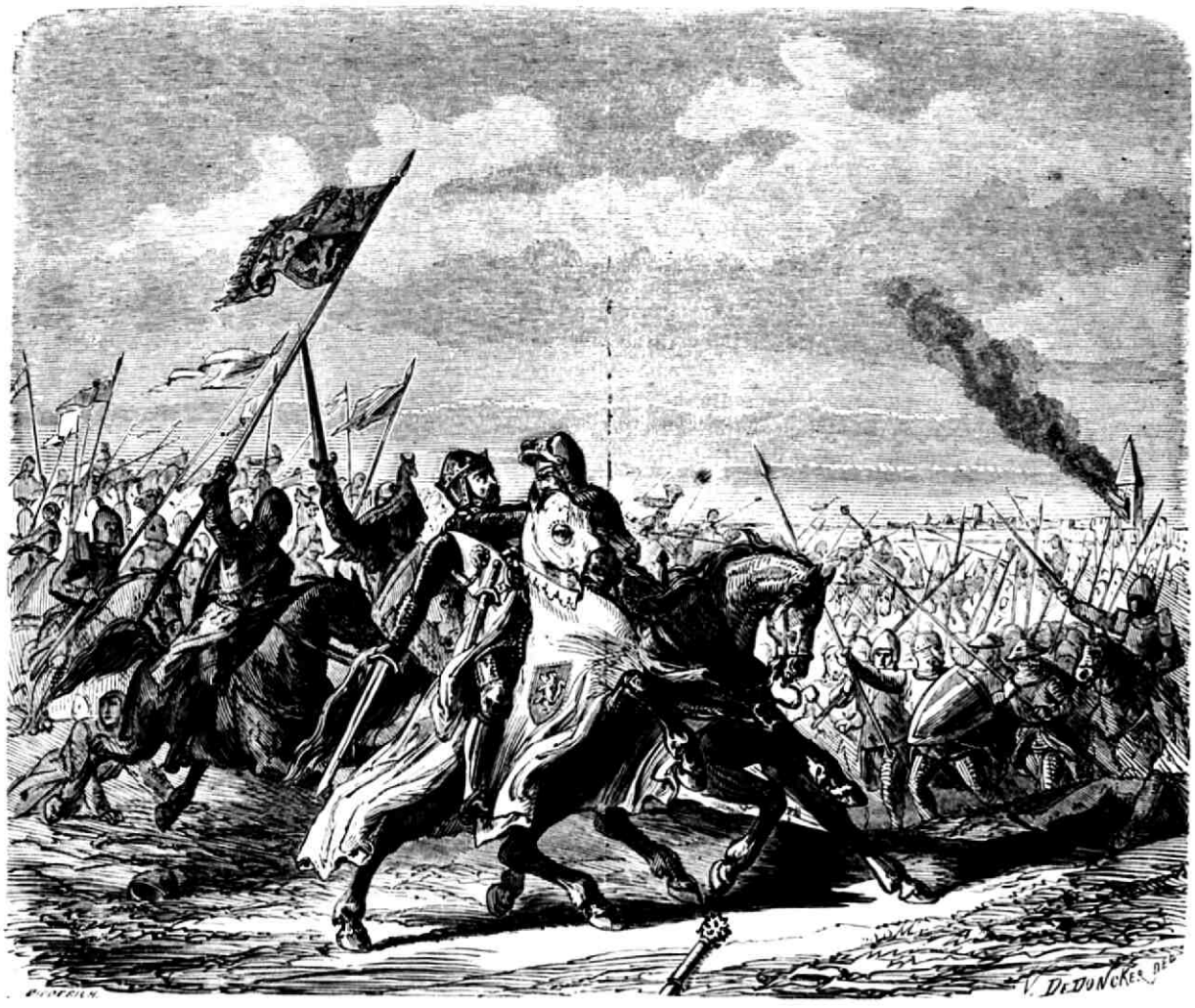

Slag der Gouden Sporen.

Deze verovering werd door de bevrijding van st. Winoxbergen gevolgd en deze weder door die van Cassel. Ter laatstgenoemde plaats werd echter slechts de overgave der stad verkregen. Het sterke Casselsche kasteel bleef in de magt der Franschen, schoon Willem van Gulik en de zijnen zich verscheidene malen daarvan stormenderhand poogden meester te maken.

Met den dag nam het getal strijders voor de Vlaamsche onafhankelijkheid toe. Den 1sten Juny kwam de jonge Gwy, 's Graven tweede zoon, met Duitsche hulptroepen te Brugge aan, waar hij

met niet minder blijdschap dan onlangs zijn neef Willem van Gulik had aanschouwd, door de ingezetenen werd ontvangen. Wakkere Klaauwaards sloten zich bij hem aan, zoodat hij het durfde wagen, het welbezette Kortrijk aan te tasten. De ontwaakte geestdrift verrigtte wonderen. De Franschen ontruimden welhaast deze bakermat van Vlaanderen, doch binnen het kasteel van Kortrijk wisten zij zich te handhaven.

als de Bruggelingen: zij zonden dadelijk eene hulpbende in 't veld, die, door roode paluren onderscheiden, het Vlaamsche leger met niet minder dan 1100 man versterkte.

De tijdingen betrekkelijk de Vlaamsche beweging verwekten te Parijs zooveel spijt, dat Philippe IV alle gematigdheid verloor. Niemand echter toonde een zoo grooten wrevel als Koningin Jeanne. "Ga," zeide zij tot haar oom, Robert van Artois,

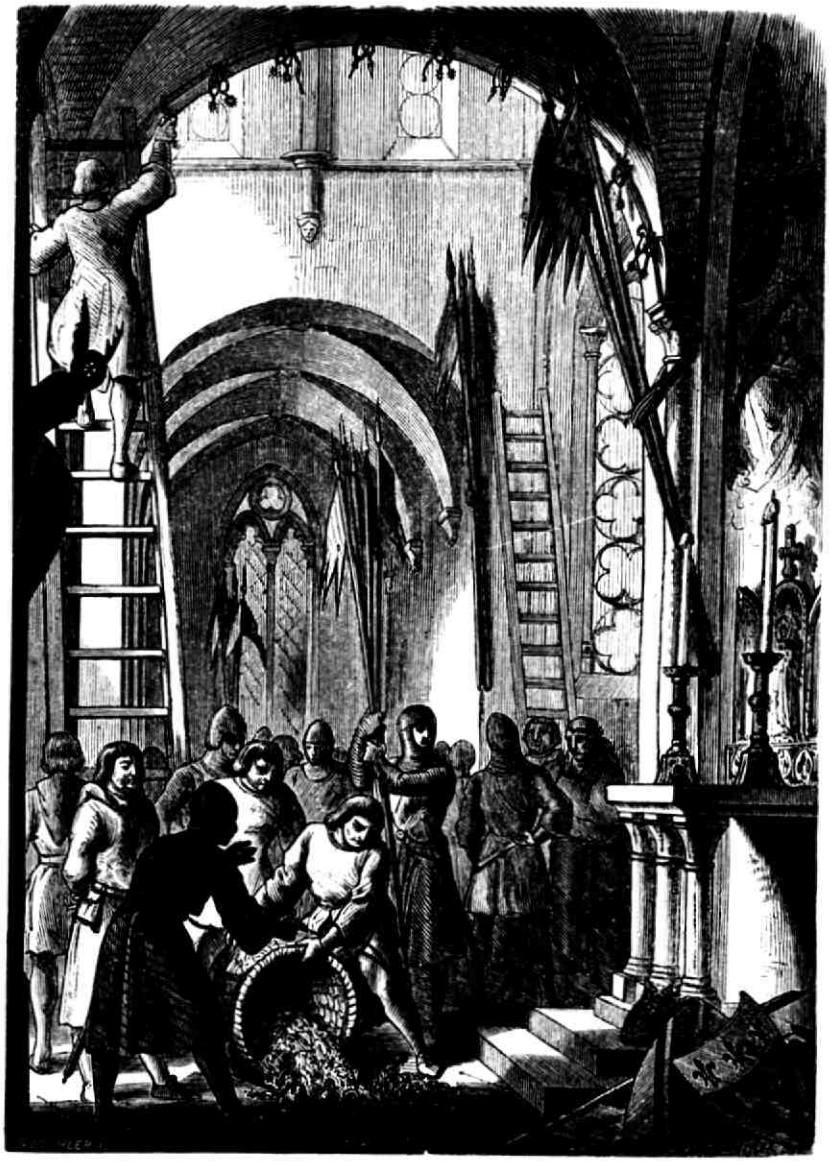

De zegeteekenen uit den Sporenslag in de L. Vrouwekerk te Kortrijk opgehangen.

Daar zijne magt steeds voortdurend aanwies, kon Gwy van Vlaanderen eerlang zijne volgelingen in afdeelingen splitsen. Terwijl een deel het beleg van 't kasteel voortzette, waar Jean de Lens de Franschen tot volharding aanspoorde, vertrok een ander naar de Schelde en de Yperlee, waar men den Vlaamschen leeuw op de torens van Oudenaarde en Yperen plantte. De Klaauwaards van laatstgenoemde stad toonden dat zij evenzeer goed en bloed veil hadden om 't Vaderland te helpen bevrijden die het wraakademend leger naar Vlaanderen zou voeren, "en doe dien oproerlingen duizend dooden sterven. Ruk der Vlaamsche zeugen hare borsten af, rijg de jonge varkens aan 't spit en sla de Vlaamsche honden dood!" [1]

Het brengt het gemoed in opstand, eene vrouw bevelen te hooren geven tot zulke wreedheden tegen hare medemenschen, tegen vrouwen en kinderen!

[1] Zie de plaat op bladz. 549.

In overeenstemming met dien hatelijken last, openden de Franschen den nieuwen veldtogt. Tien duizend ruiters, tien duizend boogschutters en veertig duizend speerknechten sterk, wierpen zij zich op Vlaanderen, om het in bloed te verstikken.

Overal waar dit leger den voet zette, werden de bloeijendste oorden woestijnen. Er bleef daar huis noch kasteel, kerk noch klooster. Aan al de heiligenbeelden op de wegen, even als aan die in de kerken, werd het hoofd afgeslagen. Overal werden de kostbare kerksieraden geroofd, het heiligste met voeten getreden. Alle ingezetenen die hun in handen vielen, waren des doods, de vrouwen en kinderen niet uitgezonderd. De gangen van kloosters, de vloeren der kapellen waren met de lijken van monniken bedekt, voor de altaren in de vrouwenconventen werden de nonnen onteerd. Met brandende bezems op hunne lansen, verspreidden de Franschen zich door de velden en bosschen om den oogst te vernielen en de boomen tot asch te verteeren.

Het waren niet alleen soldeniers die zoo verwoed huis hielden. Nagenoeg alle adellijke geslachten van Frankrijk, waren bij het leger van Robert van Artois door een of meer zijner leden vertegenwoordigd.

Te gelijk met deze Franschen moesten de Vlamingen de Hennewieren en Hollanders keeren, want sints met Gwy's kleinzoon, het oude Huis van Holland was uitgestorven, had Jan van Avennes bij de erfenis zijns vaders die van zijn neef, Jan van Holland, verworven. Zes duizend onderzaten van Graaf Jan II kwamen het Fransche leger versterken. [1]

Mogten de Leliaards te Gent, Oudenaarde en elders struikelbolken vormen tegen eene algemeene volkswapening, des te meer geestdrift, ijver en opoffering werden door de Klaauwaards ten toon gespreid. De kreet "te wapen, te wapen!" klonk van de Nieuwe-Gracht tot de Hont, en werd door al wie Vlaamschgezind was, luide herhaald. Alle standen waren vertegenwoordigd, en zelfs uit de naburige gewesten schoten zij bij wien het Dietsche bloed tegen de aanmatigingen der Walen in opstand kwam, hun stamgenooten te hulp. Uit het noorden snelden Jan van Renesse en andere ridders aan, die tegen de voortgang van het Henegouwsch geslacht in Zeeland ijverden, en met hen Hugo van Arkel, genoemd Butter, een man niet minder reusachtig van gestalte dan de vermaarde Jan Breydel.

Ofschoon dus vijftig Vlaamsche edelen in Frankrijk gevangen zaten, en van hen die de zijde des Leliaards waren toegedaan, zich eenigen nevens de snoodaards van Robert van Artois schaarden, stonden de gemeenten die de kern van 't Vlaamsche leger uitmaakten, niet alleen. De Zevecote's, de Sommergem's, de Waesberge's, de Maldeghem's, de Deinse's, de Zeveren's, de Airhove's, de Aerzeele's, de Dacknam's, de Landegem's, de Vorselaer's, de Baelde's, de Meulebeke's, de Moere's en vele andere edele geslachten waren in 't leger van Gwy van Namen waardig vertegenwoordigd.

Willem van Saaftingen, als leekebroeder binnen de abdij ter Does opgenomen, meende, in weerwil zijner monnikspij niet achter te mogen blijven. Hij nam twee paarden uit den stal, reed naar Brugge en verkocht een der rossen om wapenen te bekomen, waarmede hij aan den vrijheidskamp deel kon nemen. [1] Hij ruilde voor het dier een zwaard en een goedendag in, die hij in het volgend krijgsrumoer toonde uitmuntend te kunnen hanteeren. Trouwens het beoefenen van den wapenhandel stond in Vlaanderen hoog in eere. De stedelingen, allen in een der gilden opgenomen, kenden de waarde der oversten die zij zelven gekozen hadden, en waren in hunne doelen met het hanteeren van slingers, kruisbogen, zwaarden, picken, morgensterren en goedendags van der jeugd af vertrouwd geworden. [2]

Onderrigt dat de Graaf van Artois den strijd zou openen, met het Fransche garnizoen van 't Kortrijksche kasteel te ontzetten, kozen de Vlamingen den omtrek van Groeningen, aan de Leije, tot verzamelplaats uit. Gwy van Namen die het opperbevel had aanvaard, verzamelde al de zaamgevloeiden om zich heen en verzocht zijn neef Willem van Gulik, die het kasteel van Cassel belegerde, dat beleg op te breken om zich met hem bij Kortrijk te vereenigen. De Bruggelingen kwamen aanrukken onder Pieter de Coninck en Jan Breydel, de mannen van Veurne onder Eustachius Sporteyn, die van Aalst onder Dirk en Boudewijn van Papenrode. Ofschoon Gent nog onder het gebied der Franschen stond, vervoegde zich Jan Borluut met 5000 Gentenaars bij 't Vlaamsche leger, terwijl men onder de edelen Arnold van Oudenaarde onderscheidde, wiens vader Graaf Gwy's gevangenschap in Frankrijk deelde.

Den 10 July kwam het Fransche leger in het gezigt der Vlamingen. Het was het schoonste dat Philippe IV ooit te velde had gebragt. Over den Berg van Weelde (de Potterberg) tusschen de Leije en den weg naar Sweveghem, breidde het zich in breede drommen uit, van waar het zich tot de vernietiging der Vlamingen gereed maakte. Het leed bij de Franschen geen twijfel, dat zij die wevers, beenhouwers en brouwers spoedig in de pan zouden hakken. Van hunne zijde hadden de Vlamingen zich achter de Groeningbeek verschanst, waar zij, bij herhaling door hunne priesters gezegend en door het sacrament des altaars versterkt, met niet minder geestdrift dan de Franschen den aanval verbeidden. De geestdrift rees bij de aankomst van elke nieuwe hulpbende en steeg ten top toen Gwy van Namen Pieter de Coninck en Jan Breydel als eene belooning voor de reeds bewezen diensten tot ridders verhief. Elk nam een kluit

[1] Vergelijk bladz. 231.

[1] Zie de plaat op bladz. 552.

[2] Evenzoo op bladz. 533.

aarde en drukte er een kus op, onder den uitroep, dat hij op den vaderlandschen grond zegevieren of sterven wilde.

Met het aanlichten van den 11 July liet Artois het leger oprukken. De Vlamingen stonden reeds in slagorde langs de toen dertien voet breede Groeningbeek. Gwy van Namen voerde het bevel over den linkervleugel, waarin onder anderen die van Veurne en de leden der kleine gilden uit Brugge dienst deden. In het midden stonden de Gentenaren onder Jan Borluut, en nevens hem de Brugsche wevers en de Vrijlaten onder Willem van Gulik. De regtervleugel eindelijk die op de wallen van Kortrijk steunde en door Jan van Renesse werd aangevoerd, was voor een goed deel uit de Zeeuwsche ballingen nevens de Brugsche beenhouwers zamengesteld. De meeste edelen plaatsten zich met hun volk daar in de gelederen, waar zij de belangrijkste diensten meenden te kunnen bewijzen.

De lucht was somber, en een dikke mist verspreidde zich over de vlakte. "De Hemel is met ons!" riep Gwy. "De zon zal gedurende den slag ons niet hinderen. De overwinning zal ons te gemakkelijker zijn."

Eindelijk geeft Robert van Artois het teeken tot den aanval. De Italiaansche schutters in dienst genomen door Philippe IV, trekken tegen de Vlaamsche schutters op, die aan de Mosscherbeek, onder bevel van Salomo van Zevecote de voorhoede vormen. Een Fransch ridder doet den Graaf van Artois opmerken, dat de eer van den dag daardoor aan de Italianen zal ten deel vallen. Die aanmerking vindt gehoor. De ruiters ontvangen bevel in 't vuur te gaan, en zij verpletteren de schutters, zoodra zij hen bereiken. De Vlaamsche voorhoede trekt achter de Groeningbeek. De Franschen door hunne paarden medegesleurd, storten in de beek, die zij met hunne lijken vullen. Zoo ontstaat een pad voor het gros der ruiters. Over hunne voorgangers aanrukkende, vallen de vreemdelingen als bliksemflitsen op de landzaten. Een uitval der bezetting van 't Kortrijksche kasteel vermeerdert den schrik in 't Vlaamsche leger. Reeds beginnen sommige Vlaamsche benden te weifelen. Maar de gildebroeders van Brugge en Gent staan zoo vast als muren. Zij vormen een hechten dam tegen de prachtig uitgedoste Fransche ridders. Na de driftigsten hunner tegenstanders in 't stof te hebben doen bijten, rukken zij op hunne beurt vooruit. Hunne goedendags vallen verpletterend op de ruiters en de voetknechten neder. Het gevecht wordt lijf om lijf voortgezet. Robert van Artois, toegesneld om zijn broeder te ontzetten, stort zich in het midden der strijders. Hij glijdt van zijn strijdros en verscheurt den Vlaamschen standaard, doch ontvangt te zelfder oogenblik op de borst een knodsslag van Willem van Saaftingen, den dapperen Doescher leekebroeder.

Het neerzinken van zoo vele Fransche ridderwimpels, van vanen en vlaggen, verhoogt den moed der Vlamingen, wekt schrik en ontsteltenis bij de Franschen. De Vlamingen zegevieren. Hugo van Arkel maakt zich van den Franschen standaard meester. De grond wordt bedekt met lijken, bekleed met de kostelijkste wapenrustingen. "Vlaanderen den Leeuw!" zoo juicht men onder de overwinnaars. "De zege is ons!" [1]

"Redde wie zich redden kan," klinkt het in de gelederen der Franschen, en in panischen schrik slaan de Walen den weg naar het Zuiden in. Door zegevierende Vlamingen achterhaald, verliezen nog velen het leven, vóór zij de grenzen weder achter zich hebben.

Groot was de zege door de Vlamingen behaald. De Franschen verloren drie-en-zestig prinsen, hertogen en graven, bij de driehonderd baanderheeren, meer dan drie duizend edelen, en ruim vierentwintig duizend ruiters en voetknechten. Robert van Artois lag verslagen, en met hem Jacques de Châtillon, Rudolf en Guido de Nesle, Graaf Jean de Tancarville, Jean de Ponthieu, de Graven van Marche, van Soissons, van Champagne, van Dreux van Vendôme, van Bourbon, van Estampes, van Bar en van Albe, de Hertog van Berry, de oudste zoon des Hertogs van Bretagne, de erfgenaam der kroonen van Henegouwen, Holland en Zeeland, de oom van den Brabantschen Hertog, de bloem der Fransche, Lotharingsche en Henegouwsche grooten. Er was geen kasteel in al die landen en gewesten, waar geen tranen vloten over het verlies van een echtgenoot, van een vader, broeder, zoon, neef of vriend.

De Vlamingen vonden op het slagveld een zoo grooten buit van zilver, goud en andere kostbaarheden, waaronder duizenden blinkende sporen, dat dien ten gevolge de gedenkwaardige slag sedert de Slag der Gouden Sporen is genoemd.

Als eene hulde aan de H. Maagd, wier tusschenkomst Gwy in de gevaarlijkste oogenblikken had ingeroepen, werd een groot deel dezer kostbaarheden aan de L. Vrouwekerk te Kortrijk geschonken en aldaar ten toon gesteld. [2] Een ander deel verrijkte het leger. Vooral kwamen de opgevangen strijdrossen den Vlaamschen stedelingen uitmuntend te stade.

De naaste gevolgen der verovering bestonden in de overgave van het Kortrijksche kasteel door Jean de Lens en het toetreden van Gent tot de zaak der onafhankelijkheid. De ingesloten Franschen, die reeds lang gebrek aan krijgs- en levensbehoeften hadden gehad, waren blijde bij de overgave het leven te behouden. De gemeene krijgslieden werden dadelijk over de grenzen gezonden, doch de aanvoerders sloot men zoo lang te Brugge op, tot zij tegen eenigen der in Frankrijk teruggehouden edelen werden uitgewisseld.

Te Gent gaf de zegepraal der Vlamingen den burgers den moed, zich tegen den wethouders te kanten, die tot nu toe getoond hadden overbeter-

---

[1] Zie de plaat op bladz. 556.

[2] Evenzoo op bladz. 557.

lijke Leliaards te zijn. Men overviel hen in hunne raadkamers en huizen, met allen die hen ondersteund hadden, om het Fransch bewind te helpen schragen. De volkswoede kwam eerst tot bedaren nadat tweeduizend Leliaards waren geveld. Zij die de volkswraak ontkwamen, riepen de tusschenkomst in van Willem van Gulik, om zich met het Huis zijns grootvaders te verzoenen.

De onverwachte zege bragt ook Hertog Jan II van Brabant op de zijde van den Graaf, doch niet het Huis van Avennes, wijl Jan II en zijn zoon Willem van Ostrevant de partij der Franschen trouw bleven, ofschoon het ongeluk zoo onverwacht en zwaar over Koning Philippe was gekomen.

De eerste stap der overwinnaars, om de verlossing van Vlaanderen te voltooijen, bragt hen zich bij verdrag over, waaruit de Franschen, volgens de overeenkomst, met wapens en bagaadje, en de hoofden der Leliaards met hunne kostbaarheden ongedeerd aftrokken.

Jan van Vlaanderen liet zijne volgelingen nu naar Douai trekken. Maar deze tweede hoofdstad van Fransch-Vlaanderen vereischte geen beleg om haar aan 't Vaderland te hergeven. Zoodra het Vlaamsche leger voor hare muren kwam, trad het garnizoen in onderhandeling op dezelfde voorwaarden als die van Lille hadden bedongen. De Franschen en Leliaards van Douai volgden spoedig hunne makkers uit Lille op den weg naar Picardie.

Nu was het de beurt der Vlamingen om schrik en verslagenheid onder de grensbewoners te verspreiden, met dit onderscheid, dat thans de Fran-

Gwy van Vlaanderen vertrekt uit zijne gevangenis om den vrede tusschen Frankrijk en het Graafschap te bewerken.

voor Lille (Rijssel), sedert vijf jaren een der bolwerken de Fransche wapenmagt in Vlaanderen. De stad werd door gewapende poorters van Gent en Yperen, ingezetenen van 't Land van Waas en van 't Graafschap Aalst ingesloten en opgeëischt door hun aanvoerder Jan van Vlaanderen, die zijn broeder Gwy uit Namen was gevolgd, om 's Lands bevrijding te voltooijen en nu door de Vlamingen tot Ruwaard werd uitgeroepen.

Lille werd dapper verdedigd. Doch hoe vaak ook afgeslagen, lieten de Vlamingen den eenen aanval op den andere volgen, terwijl de ingezetenen, met uitzondering der Leliaards, hunne gehechtheid aan de Vlaamsche zaak onverbloemd te kennen gaven. In 't einde zegevierden de Nederlanders over de vreemdelingen. Den 6 Augustus gaf de stad schen en Artesiërs de heerschzucht van Philippe IV moesten bezuren. Van Harnes, Hénin-Liétard en andere plaatsen, bleven niets dan rookende puinhoopen over. Vervolgens kwamen Jan's krijgsbenden voor het kasteel van Cassel, welks bezetting zich evenmin als die van den Kortrijkschen burg tegen de fiere Klaauwaards kon handhaven. Met de inname dier vesting was de Vlaamsche grond van Franschen gezuiverd. De eenige stad die nog niet het gezag des Ruwaards erkende, was Dendermonde. Daar weerstond de Heer van Vierzon, de zoon van Godfried van Brabant, elken aanval, nog maanden achtereen. Eerst in den volgenden winter opende deze veste hare poorten voor den Gravenzoon, nadat de Vlamingen er veel bloed en groote kosten voor gespild hadden.

Inmiddels waren nieuwe Fransche legers in 't veld verschenen om den smaad van Groeningen te wreken. Met inspanning van alle krachten en het heffen van zware lasten, inzonderheid van de zoo rijke geestelijkheid, had Koning Philippe weder een leger van 80,000 man op de been gebragt, dat hij in eigen persoon aanvoerde. Zijne broeders, de Graven van Valois en Evreux, schaarden zich aan zijne zijde, even als zijn dertienjarige zoon Louis.

De Koning besloot den veldtogt met het beleg van Douai aan te vangen, weshalve hij zijne tenten bij Vitry, in Artois, twee uren van de bedreigde veste liet opslaan. De Vlamingen toonden den Monarch en zijne overmagt niet te vreezen: zij kozen voor hun kamp de velden van Brebiè-

Willem III Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland, doet in het kamp te Lessines (Lessen) hulde aan Graaf Robert III voor Zeeland-Bewesten-Schelde.

res, in de onmiddellijke nabuurschap van Vitry.

Beide legers weifelden of zij hunne tegenstanders zouden aangrijpen. De herinnering aan den Sporenslag had den Franschen strijdlust bekoeld, terwijl de Vlaamsche aanvoerders zeer wel het onderscheid bevroedden tusschen het feit om een aanvallend leger uit eene sterke stelling te keeren en dat om zelven aanvallenderwijze te werk te gaan. Koning Philippe oordeelde dat hij door geduld te oefenen, het zekerst zou slagen. Terwijl hij zich omringd zag door mannen voor wien het hanteeren der wapenen een dagelijksch bedrijf uitmaakte, had Jan van Vlaanderen grootendeels alleen burgers in zijn kamp, wier zaken den kreeftengang gingen, wanneer zij lang van huis bleven. Vielen zij aan, zoo waren de Franschen in het voordeel; doch bleven zij, zoo moest eerlang de begeerte om vrouw en kind weer te zien en voor de behoeften van het gezin te zorgen, hen tot aftrekken nopen. Die berekeningen bleken niet ongegrond. Maar al te vaak gaven de poorters blijken van ongeduld. Niet dan met moeite konden de hoofden van 't Vlaamsche leger hen bevredigen en aansporen om in hunne afwachtende houding te volharden.

Toen de opeenhoopingen van menschen op de Vlaamsch-Artesische grens in beide kampen gebrek deden ontstaan, weken de Vlamingen achteruit naar Flines, waardoor zij gemakkelijker dan de vijand, die bij Vitry stand hield, in het ontbrekende konden voorzien. Een en andermaal werden onderhandelingen aangeknoopt, en van Vlaamsche zijde schikkingen voorgeslagen. Daar Graaf Gwy en zijne oudste zonen steeds in Frankrijk gekerkerd bleven, waren Jan en Gwy van Vlaanderen wel gehouden met aanbiedingen voor den dag te komen, terwijl Philippe, wetende dat tien mijlen in het ronde geen voedsel meer voor zijne paarden te vinden was, van lieverlede het oor aan de Vlaamsche voorstellen begon te leenen. Ongelukkig droeg hij de leiding aan den Graaf van Evreux op, die den gezanten toevoegde:

"De Koning wil niets overwegen zoo lang men hem niet al de aanleggers van het Brugsche oproer uitlevert!"

"Wij leveren niemand uit!" kreeg de Graaf ten antwoord. "Wij zijn niet gewoon onze beste vrienden en de handhavers onzer vrijheid over te geven, om tot ons doel te geraken. Overigens kunt gij

den Koning zeggen, dat wij ons gereed houden, hem op het slagveld te ontmoeten."

Philippe bewaarde een diep stilzwijgen toen deze woorden hem werden overgebragt. Hij begon verraad te vreezen. In het holst van den nacht liet hij het kamp opbreken en snelde zoo overhaast naar Parijs terug, dat zijn aftogt het voorkomen eener vlugt aannam. Zoodra dit ter oore der Vlamingen was gekomen, vlogen zij de vijandelijke achterhoede na, waarop zij belangrijke voordeelen behaalden. Met ruimen buit beladen, keerden zij binnen hunne grenzen terug.

Bij dezen terugtogt poogden de Vlamingen zich op de Doornikkers te wreken, die aan Koning Philippe levendige blijken van gehechtheid hadden gegeven en zich meer en meer verwijderden van de Vlamingen, met wien zij vroeger één volk uitmaakten.

De winter van 1302 op 1303 ging voorbij zonder andere voorvallen dan verschillende schermutselingen. Van Fransche zijde hadden st. Omer, Calais, Béthune, Lens, Arras en Doornik meer of minder sterke bezettingen ontvangen, die, wanneer zij de kans daartoe schoon zagen, strooptogten in Vlaanderen ondernamen. Daarentegen drongen de Vlamingen herhaaldelijk verwoestend Artois binnen, waardoor het platteland eene woestijn vertoonde. Een ernstig gevecht vond plaats te Ballimberge, bij Cassel. De Vlamingen verloren daarbij 2000 manschappen, doch de zege werd door de Franschen duur gekocht. Zij telden onder hunne zwaar gekwetsten Graaf Othon van Bourgogne (Bourgondië), den schoonzoon van hun bij Kortrijk gesneuvelden opperveldheer Robert van Artois. Als gunsteling van Philippe IV had de Koning hem de grafelijk Artesische kroon willen schenken, met miskenning der regten van den jongen Robert van Artois. Doch welke kansen Othon had op verheffing, zij gingen voor hem verloren, daar hij te Melun aan zijne wonden overleed.

In een ander gevecht onderging de Fransche bezetting van Lens eene volslagen nederlaag. De Heeren van Vaucouleurs en van Vendin werden verslagen en Libert de Beauffremont doodelijk gekwetst. In een strijd tusschen de bezettingen van Lille en Doornik bragten de laatsten den eersten een zoo gevoelig verlies toe, dat de Fransch-Vlaamsche hoofdstad den dood van vijftig edele en rijke ingezetenen te betreuren had.

In het begin van Maart 1303 werd het Vlaamsche leger in twee afdeelingen gesplitst, van welke die onder Willem van Gulik de Fransche bezettingen in Artois in het oog hield. De andere, onder Jan en Gwy van Namen, viel de stad Lessines (Lessen) aan, de voornaamste vesting der Twistlanden, vermeesterde haar en slechtte hare wallen.

Zoo groot was het ontzag dat de goedendags der Vlaamsche poorters den Franschen thans inboezemden, dat Gauthier de Châtillon, 's Konings veldheer in Artois, den slag ontweek, die Willem van Gulik hem aanbood. Niettemin mislukte Willem's poging om Arques te bemagtigen. Eene Fransche bende kwam de bedreigde veste ontzetten. Toen Willem van Gulik die hulptroepen tot afdeinzen meende te nopen, viel hem eene andere bende in den rug, die den Vlamingen de behaalde voordeelen duur deed boeten. Drieduizend Nederlanders toch verloren door dien aanval het leven.

Aangemoedigd door de Zeeuwsche ballingen, besloten Jan en Gwy van Namen het tooneel hunner krijgsbedrijven naar de noordelijke Graafschappen van hun neef Jan van Avennes te verplaatsen.

Willem Graaf van Ostrevant, erfgenaam van Graaf Jan van Henegouwen en Holland, had in Maart een inval in het Noorden van Vlaanderen ondernomen, dien Jan en Gwy bloedig wilden wreken [1].

Den 22 April te Damme scheep gegaan, zetten de beide Gravenzonen koers naar het noorden. Zij dachten den Graaf van Ostrevant verre, daar zij omtrent zijn persoon niets wisten dan dat hij eenigen tijd te voren naar Calais was vertrokken. Maar op Cadzand aan land gegaan, werden zij beter onderrigt. Willem had van de toebereidselen te Damme gehoord, alle zeemanschap te hulp genomen om vooruit te komen en in weinige uren zijne neven ingehaald. Het gevecht dat hij hun op de Cadzandsche kust leverde, was voor de Vlamingen alles behalve voorspoedig: zij werden uiteengejaagd. Gelukkig voor hen, staakte Willem zijne overwinning, toen hij zijn vijand de vlugt zag nemen. Hij stevende verder naar de Hollandsche kust.

Van dien aftogt maakte Gwy van Namen gebruik, om naar Walcheren te zeilen, op welk eiland hij den 24 April landde. Willem die in Zeeland geen vijand verwachtte en verraders onder zijne volgelingen telde, werd geslagen. Hij zag zich gedwongen eerst naar Arnemuiden en vervolgens naar Zierikzee af te deinzen. Walcheren kwam nu geheel in de Vlaamsche magt, want het bedreigde Middelburg had voor de overwinnaars de poorten moeten ontsluiten [2].

De aanval der Vlamingen op Zierikzee mislukte. Daarentegen hadden zij het geluk om vasten voet op Voorne en Putten te bekomen, een voordeel, dat Graaf Jan van Avennes bewoog om met hunne hoofden in onderhandeling te treden. Zeer tegen den zin der Hollanders en der met hen verbonden Stichtenaren, sloot hun Graaf en bondgenoot met Gwy van Namen een bestand voor onbepaalden tijd, dat den 1 Juny aanving.

Deze stilstand van wapenen was voor de Vlamingen van onberekenbaar voordeel. Niet alleen bleef geheel Zeeland-Bewesten-Schelde daardoor in hunne handen, maar de Vlamingen mogten zelfs gedurende het bestand die oorden behouden, welke zij in Holland bezet hadden, en konden al hunne krachten bijeentrekken tegen de Franschen die op het punt stonden voor de Hollanders eene afleiding te bewerken. Het verwerven van eene zoo voordeelige overeenkomst had Gwy van Namen te danken aan eene ziekte, die de krachten van den

[1] Vergelijk bladz. 231.
[2] Evenzoo bladz. 232.

Graaf van Henegouwen en Holland verlamde en dien Vorst naar rust en vrede deed haken.

Terwijl de strijd op de zuider grenzen van 't Graafschap met nieuwe uitbarstingen dreigde, werd de legermagt van Jan en Gwy van Namen vergroot door de aankomst van Italiaansche hulpbenden, volgelingen van hun broeder Filips, die door het huwelijk met eene Napelsche edelvrouw tot Heer van Teano was verheven. Deze overkomst bragt eene wijziging in 't voorloopig bewind te weeg. Daar de Heer van Teano de oudste der zonen van Graaf Gwy was, die zich op vrije voeten bevond, ging het ruwaardschap op hem over.

Inmiddels was het leger dat Koning Philippe had bijeengebragt om de Vlamingen tot onderwerping te brengen tot 100,000 man aangegroeid. Geleid door den Connétable Gauthier de Châtillon kwam het zich voor st. Omer nederslaan. Zonder aarzelen trokken de Vlamingen dien Veldheer te gemoet, schaarden zich in slagorde en daagden hem tot een veldslag uit. Maar Châtillon kon niet tot de worsteling besluiten. In stilte liet hij den legertros, de tenten en wagens naar Arras (Atrecht) terugkeeren, en toen de nacht was gevallen, wendde hij eveneens den rug om zich meer en meer van de Vlaamsche grenzen te verwijderen. Filips van Vlaanderen vervolgde den Connétable wel, doch de Franschman was reeds te ver afgetrokken om achterhaald te worden.

Artois, thans grootendeels aan de genade der Vlamingen overgegeven, werd vreeselijk geteisterd. Het fiere leger der poorters plunderde aan de Boven-Leije, de Aa, de Biette, de Navez en de Souchet, zonder tegengehouden te worden. Het oefende vergelding uit voor al de ellende die de Franschen vóór den Sporenslag aan Vlaanderen berokkend hadden. Zelfs eenige steden gingen, nadat zij door de Vlamingen veroverd waren, in de vlammen op, te weten Thérouanne, Lillers, la Bassée en Lens.

Op aanzoek der ingezetenen van Lille ondernamen de Vlaamsche legerbenden thans een tweeden aanval op Doornik. In Augustus 1303 kwamen zij, onder Willem van Gulik, voor deze sterke Scheldestad. Maar ook nu sloeg Doornik zes weken achtereen met heldenmoed iederen aanval af. Aan de zijde der Franschen onderscheidde zich Frans van Stepelen, een Leliaard die de dienst van Koning Philippe boven die van Graaf Gwy verkoos.

Terwijl Doornik zich tegen de Vlamingen handhaafde, was de strijd van Koning Philippe IV met Paus Bonifacius VIII zoo hoog geklommen, dat de Opper-Kerkvoogd Philippe onbekwaam tot de regering verklaarde en Frankrijk als een leen van den Pauselijken Stoel aan Keizer Albrecht wegschonk. De Koning had daarentegen door de Staten zijns Rijks eene reeks van beschuldigingen tegen den Paus doen opstellen, waaruit hij het besluit opmaakte, dat Bonifacius geen regtmatig bezitter was van den H. Stoel. Eindelijk gelastte hij zelfs aan Guillaume Nogaret om een aanslag tegen den Paus te ondernemen. Deze zendeling bragt eene zamenzwering tegen Bonifacius tot stand. Met eene gewapende bende rukte hij den 1 September 1303 's Pausen toenmalig verblijf Anagni binnen, bezette het Pauselijk Paleis zonder eenigen tegenstand en hield er Bonifacius drie dagen gevangen. De tachtigjarige grijsaard viel daardoor in eene zielsziekte, waaraan hij reeds den 11 October overleed. Zijn plan om Albrecht van Oostenrijk tegen Philippe te wapenen, mislukte geheel: de Habsburger was verstandig genoeg, geen pogingen te doen om zich van Philippe's kroon meester te maken.

Philippe die in den strijd met den Roomschen Stoel veel door zijne sluwheid had gewonnen, besloot, nu gansch Vlaanderen door 't geweld der wapenen voor hem verloren was, eene kans te wagen om eveneens door looze vonden het bezit over het Graafschap terug te bekomen. Door het Huis der Dampierre's een schijn van gezag toe te kennen, dacht hij zoo niet alles, ten minste veel terug te erlangen. Zijn afgevaardigde, Graaf Amadeo van Savoie, bood den Vlamingen een bestand aan, dat tot den 1 Mei 1304 zou duren. "In dien tusschentijd", sprak hij, "kon men over de voorwaarden tot een vasten vrede onderhandelen." De Koning zou daartoe Graaf Gwy vergunnen, zelf de zittingen over het verdrag bij te wonen, nadat de Graaf de plegtige belofte zou afgelegd hebben, naar Parijs terug te keeren, wanneer het hem niet gelukte, om zijn landgenooten 's Konings voorstellen te doen aannemen. Veel waagde de Fransche Monarch bij dit verlof niet, want was ook Jonkvrouwe Filippine inmiddels in hare gevangenschap overleden, 's Graven zonen Robert en Willem bleven bij voortduur in Philippe's magt. [1]

De oude Gwy werd met vreugde en vol hoop door zijne onderzaten ontvangen. Doch toen hij de artikelen mededeelde van het vredesverdrag dat Philippe voorschreef, kende hunne verontwaardiging geene grenzen. Zij betuigden wel den vrede te willen, maar niet op zoo vernederende voorwaarden. Gwy vertrok toen naar Wynendaal, om daar het einde van het bestand af te wachten. Het grafelijk bewind liet hij zijn zoon Filips behouden.

In Maart 1304 was het bestand met Graaf Jan II (van Avennes) afgeloopen. Gwy van Namen, onderrigt dat een Hollandsch-Henegouwsch leger in aantogt was, om Zeeland-Bewesten-Schelde te heroveren, besloot den vijand vóór te zijn. Te vergeefs echter tastten de Vlamingen andermaal Zierikzee aan, doch een slag op Duiveland was hun des te gunstiger. Daar werd de vereenigde krijgsmagt van Holland en Henegouwen zoo deerlijk gehavend, dat meer dan 3000 van Gwy's tegenstanders op het slagveld bleven, terwijl Bisschop Gwy van Utrecht met het grootste deel der vloot den overwinnaars in handen viel. [1]

Van Duiveland trokken de Vlamingen naar Zuid-

[1] Zie de plaat op bladz. 560.

[1] Vergelijk bladz. 233 en 234.

Holland, Noord-Holland [1] en Utrecht, waar zij de voornaamste steden tot in de nabuurschap van Haarlem veroverden. Vele Hollandsche edelen die zich hadden moeten overgeven, gingen krijgsgevangen naar Gent, vergezeld door gijzelaars uit de steden Delft en Leiden. Ook Utrecht gaf zich aan de Vlamingen over, onder voorwaarde echter, dat het krijgsbevel te dier stede aan geen ander dan Jan van Renesse zou toebetrouwd worden.

Deze onverwachte veroveringen bleven nogtans niet langer dan eenige dagen in de Vlaamsche magt. Een kleinzoon van Graaf Gwy, Witte van Haamstede, uit den Huize van Holland gesproten, ontwrong, in vereeniging met Nikolaas van Putten, aan zijn oom Gwy te herstellen, doch na zelf eene ontmoeting met de Dordtenaren bij IJsselmonde gehad te hebben, moest hij mede als vlugteling afdruipen.

Versterkt door eene nieuwe legermagt, waagde Gwy een derden aanval op Zierikzee. Maar de burgers dier stad weerstonden alle geweld: door hunne vrouwen ondersteund, wraakten zij iederen aanval door het vellen van honderden Vlamingen.

Inmiddels was Graaf Gwy, zoodra het bestand met Frankrijk ten einde was gespoed, naar zijne gevangenis te Parijs wedergekeerd. Koning Philippe die thans de handen ruim had, zakte nu zelf naar Vlaanderen af, terwijl hij eene magtige vloot naar Zeeland liet stevenen, toebetrouwd aan

Een Ridder van den Tempel.

van Namen en diens bondgenoot Jan van Brabant alle Hollandsche veroveringen. De verdrijving der Brabanters door den Heer van Putten — wien de verdediging van Dordrecht was toebetrouwd — en de nederlaag der Vlamingen bij de Vogelenzang (26 April) gaven den Hollandschen poorters het sein om de Vlamingen uit hunne vesten te verjagen. Eene week later waren Delft, Leiden, Gouda, Schiedam en Schoonhoven weder vrij. Gwy van Namen verliet Utrecht om de misslagen zijner onderbevelhebbers de bevelen van een zeeman van groote verdiensten, den Genuees Rinaldo Grimaldi.

In plaats dat de ontzettende legers en vloten die het Graafschap bedreigden, de Vlamingen zouden ontmoedigd hebben, zagen deze hun zelfvertrouwen met de gevaren toenemen. Inzonderheid wedijverden de poorters der steden wie van hen aan de spits van 's Lands verdedigers zouden optrekken. Toen Filips van Teano te Kortrijk de Bruggelingen, Gentenaren, Yperlingen en Kortrijkers had vereenigd, brak tusschen deze gewapende burgerijen der beide Vlaamsche hoofdsteden verschil uit over den voorrang bij den strijd. Filips gaf zijne scharen te kennen, dat hun geestdrift hem 't ver-

[1] Destijds begon Noord Holland, van het zuiden te rekenen, reeds aan de Maas.

trouwen schonk dat hij het vaderland uit alle gevaar zou redden. Doch juist om dit schoone doel te bereiken, moesten zij alle overdrijving bij hun wedijver ter zijde stellen en zich vereenigen in den kreet: "Vlaanderen den leeuw!"

Van de moeite welke die naijver Filips van Teano baarde, maakten de Franschen gebruik om het Vlaamsch gebied bij Pont-à-Vendin door plundering en brandstichting te teisteren. Zoodra de Vlamingen echter kwamen aanrukken, trokken

Koning Philippe IV van Frankrijk op de jagt ter aarde geworpen.

de Franschen over de Artesische grenzen terug.

Zoowel in Vlaanderen als Frankrijk, verbeidde men in spanning het oogenblik waarop de vijandelijke legermagten op elkander zouden losgaan. De Vlamingen reikhalsden naar een beslissenden slag. Doch ook nu bleven de Franschen iedere ontmoeting vermijden, die het gros van hun leger in den strijd kon wikkelen. Philippe vergenoegde zich met de Vlaamsche grens te bedreigen, de Leliaards aan te wakkeren en plannen te bouwen op den naijver der Klaauwaards en hun verlangen om naar huis te keeren.

Doch welke ontwerpen hij smeedde om te zegevieren, zij gingen te loor. Even als bij Vitry in 1302 of bij Douai in 1303, verlieten de Franschen plotseling het oorlogstooneel, zonder hun kans tegen de Vlamingen beproefd te hebben. Het gevolg was, dat het leger der poorters het verlaten Fransche kamp plunderde, zich van la Bassée meester maakte en de voorsteden van Lens platbrandde.

Verblijdden de Vlamingen zich over deze met geringe inspanning behaalde overwinning, op de wateren der Schelde ging het hun niet zoo voorspoedig. Den 10 en 11 Augustus streed de Vlaamsche scheepsmagt tegen de vereenigde Fransche en Hollandsche vloten voor Zierikzee met onverflaauwde geestdrift. Den eersten dag konden de bondgenooten op geene voordeelen roemen, maar nadat een deel der Vlaamsche schepen gedurende den nacht op eene zandplaat had gestooten, leden Gwy's smaldeelen den volgenden dag een schrikkelijke nederlaag.[1]. De Vlaamsche schepen werden verbrand, terwijl de jonge Gwy met velen zijner voornaamste bevelhebbers den Franschen en Hollanders in handen vielen.

Jan van Renesse die zich tot dezen tijd te Utrecht had staande gehouden, nam de vlugt, zoodra Willem van Ostrevant, een der overwinnaars der Vlamingen, naar de grenzen van het Sticht toog. Renesse had reeds het dorp Schalkwijk achter den rug, toen hij door twee jeugdige edelen uit de nabuurschap overvallen, met drift in de schouw sprong, waarin hij naar Beusichem wilde oversteken. Door den schok kantelde het vaartuig om. De hooghartige Renesse zonk weg in de golven van de Lek en verdronk met allen die bij hem waren.

De Vlamingen dien dubbelen rampspoed vernemende, werden uitzinnig van smart. Zij zwoeren de nederlagen te Zierikzee en Utrecht op de Franschen te zullen wreken, die op nieuw uit het zuiden kwamen aanrukken. Philippe meende over den Mont-en-Puelle (den Peuvelberg), tusschen Lille en Douai, het hart van Vlaanderen te bereiken. Hij begon echter op nieuw te weifelen toen de Vlaamsche poorters kwamen opzetten, en den onderhandelaar dien hij hun toezond, doodsloegen. Doch ditmaal week hij niet terug. Het was in den namiddag van den 15 Augustus dat de beide legers op elkander stieten. Er volgde een bloedige slag, waarin de Franschen 18 baanderheeren, 300 ridders, 9000 voetknechten en zelfs den koninklijken standaard verloren. Ongelukkig voor de Dampierre's en hunne volgelingen, vielen de Vlamingen, nadat de Franschen begonnen waren te wijken, aan het plunderen der rijke legerplaats. Het baatte hun nogtans niets dat zij zich zelfs van het zilver des Konings meester maakten. Veeleer strekte die vondst hun ten verderve. De Franschen herzamelden zich en vielen over de plunderaars heen, van welken velen hunne baatzucht met het leven moesten boeten.

Door dezen loop bragt de worsteling op den Peuvelberg geen beslissing voort. Van de Vlaamsche zijde bleven er Willem van Gulik en tien baronnen, benevens duizenden poorters, die Jan van Namen in dezen strijd gevolgd waren. Ook het Vlaamsche Legerhoofd zelf had zware kwetsuren bekomen.

Zoowel de Franschen als de Vlamingen ontboden versterking. Koning Louis vertrok zelf naar Parijs om den afmarsch van nieuwe troepen te bespoedigen. Vijftien dagen later was hij weer in het leger aan den Peuvelberg. Doch hier vernam hij, tot zijn spijt, dat de rijen der Vlamingen weer tot hare vroegere sterkte waren opgevoerd, zoo niet uitgebreid. "Regent het dan krijgslieden in Vlaanderen?" riep hij onrustig uit.

De Franschen maakten nogtans toebereidselen om Lille aan te tasten. Hun soldeniers was die stad met al hare schatten ten prooi beloofd. Die er binnenkwam, mogt er moorden en plunderen naar hartelust. Maar de krachtige houding der Vlaamsche burgerijen verijdelde al die plannen en bewoog den Koning tot toegevendheid en onderhandeling. Hij droeg Jan van Brabant en Amadeo van Savoie op, om een vrede te bemiddelen. De gekozen scheidsmannen stelden de volgende voorwaarden. Het Graafschap Vlaanderen zou blijven bestaan uit alle steden en districten die daartoe vóór den oorlog behoorden, alle gevangenen op beide zijden zouden zonder losgeld worden vrijgegeven, en als schadeloosstelling zou de Koning 800,000 Parijsche ponden bekomen. Voor de voldoening dier som zou Vlaanderen hem de steden Lille, Douai en Orchies verpanden.

Hoe weinig deze voorwaarden den Vlamingen naar den zin waren, namen zij haar aan. Den 1sten October 1304 werd de vrede te Lille afgekondigd, welke stad de Fransche Koning Philippe daarop zonder verhindering liet bezetten. Het groote leger der poorters ging uiteen, en zij die hunne bezigheden verlaten hadden, keerden naar huis terug, in den waan, dat zij nu niets meer te vreezen hadden.

Zoodra de Fransche Monarch wist, dat alle gevaar van wege "de onbeschaamde poorters" verdwenen was, vond hij voorwendsels in overvloed om geen der voorwaarden te vervullen, die hem tegen de borst stieten. Daartoe behoorde het slaken der boeijen van Graaf Gwy en diens zonen. Zelfs nadat hij het vredesverdrag den 16den January 1305 had bekrachtigd, waarbij hij zijn eisch van 800,000

[1] Verg bladz. 234 en 235.

pond schadeloosstelling tot 1.200,000 wist door te drijven, bleef hij nog met de invrijheidstelling zijner doorluchtige gevangenen talmen. De commissarissen van zijne zijde, Louis van Evreux, Robert van Bourgogne, Amadeo van Savoie en Jean van Dreux, hadden steeds uitvlugten, wanneer de Vlaamsche gevolmagtigden op het vervullen van dit artikel aandrongen. Zij wezen vooral op het feit hoe traag de som voor de schadeloosstelling werd opgebragt. Dat was eene harde noot, want Jan van Cuyk, Jan van Gaveren, Gerard de Moor en Gerard van Sottegem, die de Franschen als Vlaanderen's Commissarissen te woord stonden, konden geene andere verontschuldiging daartegen inbrengen dan het groote gebrek aan gereede penningen hetwelk door den oorlog was voortgebragt. Zij wezen er nogtans op, dat de Koning een voldoend onderpand in Lille, Douai en Orchies bezat. Doch Philippe bleef doof voor alle redenen die hem niet behaagden.

Graaf Gwy zag het Vaderland niet weder. Eenentachtig jaren oud, overleed hij den 7den Maart 1305, in zijne gevangenis te Compiègne.

HOOFDSTUK XXIII.

ROBERT III (van Béthune).

Verdrag van Athies-sur-Orge. — Terugkeer van Robert van Béthune uit de Fransche gevangenschap. — Ontevredenheid der landzaten over het verdrag van Athies. — Koning Philippe eischt, dat Lille, Douai en Orchies hem voor altijd worden afgestaan. — Langdurige onderhandelingen tusschen het Fransche hof en de Vlamingen. — Graaf Robert zendt zijn tweeden zoon Robert naar Parijs. — Verdeeldheid ten aanzien van een nieuw verdrag te Brugge. — Vrede van Parijs. — Voortduur der afscheiding in Leliaards en Klaauwaards. — Vlaanderen's handelsbloei. — Kamer van verzekering te Brugge opgerigt. — Strijd met Henegouwen en Holland. — Willem van Avennes doet als Graaf van Holland hulde voor Zeeland-Bewesten-Schelde. — Graaf Robert door den schatmeester van Koning Philippe, Enguerrand de Marigny, verschalkt. — Lille, Douai en Orchies van Vlaanderen gescheiden. — De Ridderorde van den Tempel vernietigd. — Nieuwe verwikkelingen met Frankrijk. — Dood van Koning Philippe IV, in wiens plaats zijn zoon Louis X de regering aanvaardt. — De oorlog met de Franschen hernieuwd. — Inval der Henegouwers, Hollanders en Zeeuwen in het Land van Waas. — Het kamp van Bondues. — Koning Philippe V bewilligt in een stilstand van wapenen. — Robert van Cassel naar Joannes XXII te Avignon gezonden, ten einde 's Pausen bemiddeling te erlangen. — Graaf Robert te Parijs om Philippe V manschap te bewijzen. — De Graaf door 's Lands afgevaardigden tot den vrede gedwongen. — Pierre de Pecquignies stookt ongenoegen tusschen Robert van Vlaanderen en diens zoon Lodewijk van Nevers. — Dood van Lodewijk van Nevers te Parijs. — Robert III sterft in den ouderdom van twee-en-tachtig jaren.

(1305—1322).

Door Gwy's dood kwam de gravenkroon aan zijn oudsten zoon Robert, die nog altoos met zijn broeder Willem de Fransche gevangenschap deelde. Had Koning Philippe van zijne zijde het verdrag van 1 October 1304 eerlijk opgevolgd, zoo zou Robert reeds lang zijne vrijheid terug hebben bekomen. Doch het verlies van Vlaanderen ging den Franschman te naauw aan 't hart dan dat hij met het ten uitvoer leggen der bezegelde voorwaarden niet tot het uiterste gedraald zou hebben. Toen Graaf Robert bij den Koning op het voltrekken van het Liller verdrag aanhield, en afgevaardigden uit Vlaanderen ernstig op dien wensch kwamen aandringen, gaf de Koning ten antwoord, dat aan de voorwaarden waarop men zich beriep, nog veel ontbrak. Hij kwam met nieuwe eischen voor den dag. Robert, afgemat door de langdurige gevangenschap, liet zich overhalen om een vernederend verdrag te bezegelen, dat hem den 5den Juny te Athies-sur-Orge werd voorgelegd. Onder anderen werd daarbij vastgesteld, dat Vlaanderen jaarlijks 20,000 Parijsche ponden aan de Fransche schatkist zou uitkeeren, behalve nog 400,000 in de eerste vier jaren; dat de Vlamingen 600 ruiters tot 's Konings dienst zouden stellen; dat de Koning uit de rijen der Klaauwaards 3000 personen zou mogen kiezen om hen over zee tegen de Turken te zenden; dat de steden Gent, Brugge, Yperen, Lille en Douai hare muren zouden afbreken; dat in Vlaanderen den kerkban zou uitgesproken worden over ieder die een Franschman beleedigde.

Na het aannemen van dit verdrag, dat niet alleen van Graaf Robert en zijn broeder, maar ook door de Vlaamsche afgevaardigden werd bezegeld, waren voor Koning Philippe al die bedenkingen opgeheven, welke hem het in vrijheid stellen zijner gevangenen hadden doen verschuiven. Graaf Robert kon dus in den zomer van 1305 weder naar zijn vaderland keeren, om er het bestier te aanvaarden.

Die terugkeer leverde geenszins het schouwspel eener blijde inkomst. De nieuwe Graaf was reeds vier-en-zestig jaren oud, en ofschoon hij en de mede-ontslagen edelen met verlangen de ontmoeting met hunne gezinnen verbeidden, was hun optogt ernstig, daar zij het lijk van Graaf Gwy naar het Vaderland terugbragten. Van daar, dat de intogt binnen Vlaanderen met eene begrafenisplegtigheid te Flines aanving.

Te midden van zijn volk teruggekeerd, hoorde Robert III alom kreten van teleurstelling oprijzen. Aan vele edelen, aan de burgerijen en dorpers was het verdrag van Athies onbekend, toen de Graaf den Vlaamschen grond betrad. Doch naauw kwamen met Robert's komst die bepalingen te hunner kennis, of de verontwaardiging deed hen in luide klagten uitbarsten. Zij knarstten op de tanden van spijt, omdat zij te vergeefs zoo veel bloed, zoo veel geld voor Vlaanderen's zelfstandigheid hadden opgeofferd. Zij waren verontwaardigd, dat de Graaf zelf het Land aan Frankrijk overleverde en zijne trouwste onderzaten aan 's Konings wraaklust ten prooi gaf. Al hadden de Graaf en hunne afgevaardigden, spraken zij, die schandelijke bepalingen beze-

geld, zij verklaarden er zich onvoorwaardelijk tegen: zij zouden haar nimmer aannemen. Zij riepen, dat hunne afgevaardigden hun last waren te buiten gegaan, dat geen Vlaamsch edelman, geen Vlaamsch magistraat die eischen des Konings had mogen goedkeuren. Die uitroepen weerklonken alom met zoo veel kracht, dat de Graaf huiverde om de bepalingen van het verdrag af te kondigen.

Hoe nadrukkelijk de Vlamingen hunne stem tegen het inwilligen van 's Konings vorderingen verhieven, bleven zij de onderhandelingen voortzetten, om Philippe tot andere gedachten te brengen. Toen 's Vorsten eischen dringender werden, begon men te Gent en Yperen, waar het ras der Leliaards nog niet was uitgestorven, van onderwerping te spreken. Alleen de fiere Bruggelingen — trouwens de meest-

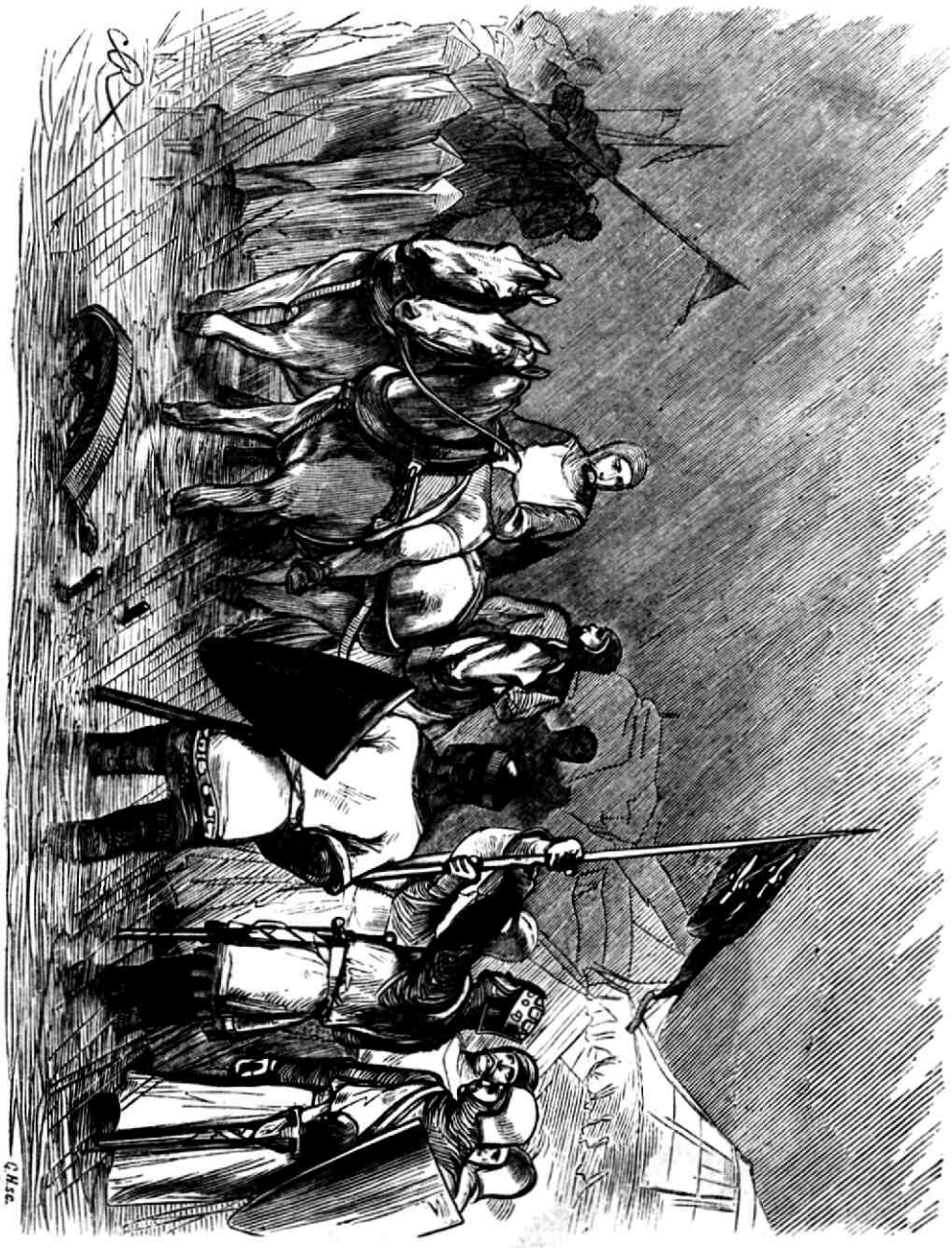

Het kamp van Bondues overstroomd.

Het kon niet nalaten, of dit uitstel moest Koning Philippe geweldig verbitteren. Telkens drongen zijne gezanten, op de betaling der boetegelden, de overlevering der 3000 Klaauwaards en het slechten der vestingwerken aan. Toen aan al die eischen in 1307 nog geen gevolg was gegeven, ving hij aan den vollen afstand van Lille, Douai en Orchies als schadevergoeding te eischen.

bedreigden — verzetten zich tegen iedere inschikkelijkheid jegens den Koning.

Heen en weer geslingerd door de vrees voor den Franschen Monarch en die om zijne onderzaten te vertoornen, besloot Graaf Robert, in February 1309, te beproeven, of het zenden van zijn zoon Robert tot Philippe VI den staat van zaken op beteren voet zou brengen. Werkelijk gelukte

het den Gravenzoon, het Hof te Parijs tot meer toegefelijkheid te bewegen. Toen hij een maand achtereen te Parijs had onderhandeld, kon hij 's Lands ingezetenen met eenige verzachtingen in het Athiesch tractaat bekend maken. Alle steden neigden thans tot het onderteekenen der overeenkomst. Zelfs een deel der Brugsche regering liet zich bepraten. De edelen, de ambtenaars en allen die den jongen Robert naar Parijs vergezeld hadden, rieden tot onderwerping en wisten daartoe ook eenige gilden te belezen, t. w. de beenhouwers, de vischverkoopers en oude-kleerkoopers. Daarentegen hielden Pieter de Coninck, Jan Breydel en Jan Heyne, met al de wevers, volders, droogscheerders en de andere ambachten vol, dat van een verdrag als hun werd voorgelegd, geen sprake kon zijn. Zij wezen aan, dat de voorgestelde bepalingen den Franschen Monarch alle ruimte lieten om de Bruggelingen te verderven.

Men bepaalde dat men den 26 Maart tot eene beslissing zou komen. Doch toen die dag was aangebroken, waren de Klaauwaards nog even ongezind om tot de schikking toe te treden als toen men het voorstel acht dagen te voren te berde bragt. Alle besprekingen dreigden tot niets te zullen leiden, tot eindelijk een voorstel van eenigen der meest geachte Leliaards werd aangenomen, namelijk dat de gemeente vier regtvaardige, verstandige en voorzigtige mannen zou kiezen, die in vereeniging met afgevaardigden van de andere steden, zich bij den Koning zouden aanmelden, om, buiten hetgeen reeds ingewilligd was, eenige verdere verzachtingen te bekomen.

Langs dien weg werd de verzoening getroffen. Bij het verdrag den 10 Mei 1309 te Parijs gesloten, stond Koning Philippe toe, dat de wallen van Gent, Yperen, Douai en Lille in den staat zouden blijven, waarin zij zich op dat oogenblik bevonden; dat van de 20,000 ponden, die Vlaanderen als cijns moest opbrengen, 10,000 tegen den penning twaalf konden worden afgekocht; dat de Fransche kroon den Brugschen Klaauwaards en hunnen medestanders de gepleegde vijandelijkheden zou vergeven. De Koning behield Lille, Douai en Orchies met het onderhoorig Waalsch-Vlaanderen in pandschap, als zekerheid voor de sommen die de Vlamingen hadden op te brengen, benevens het Graafschap Nevers en de Heerlijkheid Béthune, 's Graven bijzondere domeinen, en eindelijk het Graafschap Rethel, dat door het huwelijk van 's Graven oudsten zoon, Lodewijk, met Jonkvrouwe Marie, aan het Huis van Dampierre was gekomen.

Robert van Cassel aan het Pauselijk Hof te Avignon.

Daar de zware schattingen die thans aan Frankrijk moesten opgebragt worden, grootendeels, zoo niet geheel, ten laste der gemeenten kwamen, en de Vlaamsche adel het naleven dier bepalingen nadrukkelijk in stand hield, werd de verwijdering die tusschen de edele geslachten en de burgerijen onder het Fransche bewind was ontstaan, steeds grooter. Robert, bevreesd om Philippe's toorn weder op te wekken, begunstigde de edelen,

zoodat hij, voor wiens herstel de Klaauwaards goed en bloed hadden opgeofferd, een steun werd hunner tegenstanders, de Leliaards.

In weerwil van al dat gehaspel gingen handel, scheepvaart en fabriekwezen in alle Vlaamsche districten vooruit. Niet slechts bloeide een rijk verkeer met de overige Nederlandsche provinciën, maar zelfs uit alle landen van Europa trok Vlaanderen goederen, even als uit Afrika, Palestina, Armenië, Tatarije en Perzië.

Tot den bloei van Vlaanderen's koophandel hadden de kruistogten veel bijgedragen. De Italiaansche steden Pisa, Genua en Venetië hadden buiten de winsten die de uitrusting der vloten en den doortogt der Kruisvaarders haar schonken, handelsbetrekkingen in de gansche Levant aangeknoopt, waartoe ze voor den uitvoer op West-Europa werden gewezen. Daarbij bragten de Nederlandsche Kruisvaarders bij hun terugkeer den smaak naar pracht en kunst mede. Brugge was voor Venetië en Genua het middelpunt van hun handel op het Noorden geworden, en waren te dien tijde ook vier maanden noodig om den afstand van het Zwin naar de stad der Lagunen af te leggen, toch was de scheepvaart tusschen beide plaatsen zeer levendig.

Drie eeuwen achtereen behield Brugge het voordeel de stapelplaats van den wereldhandel in het Westen van Europa te zijn. Als een blijk van de snelle opkomst van Vlaanderen door die voordeelen, wijst men op het feit, dat Damme, de haven van Brugge, gesticht werd ten jare 1168, en twaalf jaren later de kroniekschrijvers deze nieuwe stad, die allereerst door Hollanders was aangelegd, de eerste zeeplaats der wereld noemen.

Onder Johanna en Margaretha van Vlaanderen had Lammensvliet of Sluis zich nevens Damme verheven, en tevens bloeiden in de nabuurschap Rodenburg of Aardenburg, st. Anna ter Muiden en Oostburg, allen met een druk verkeer van inlanders en vreemdelingen.

Nadat de Hanze zich had verheven, werd Brugge het algemeen kantoor van dat verbond in Vlaanderen. Kooplieden van bijna alle volken doorkruisten de straten, terwijl groote zolders en magazijnen de rijkdommen der wereld bevatten. De handel in juweelen was nergens grooter dan te Brugge. Hetzelfde was het geval met den handel in wol, die duizenden ladingen uit Engeland aanvoerde. En wat de wijnhandel betreft, alleen van la Rochelle kwamen soms meer dan 40,000 vaten 's jaars.

Reeds erkende men de voordeelen van het assurantiewezen. Op verzoek der kooplieden rigtte Graaf Robert III de eerste kamer van verzekering te Brugge op, bij welke ieder koopman zijne goederen tegen verlies op zee of elders kon verzekeren, tegen betaling van zekere premiën.

Ofschoon Brugge het middelpunt was van den Vlaamschen handel, streefden Gent en Yperen het hierin op zijde. De aanleg der Lieve en uitdieping van den Yser schonken beiden een belangrijk aandeel aan de scheepvaart, die het Graafschap op vreemde gewesten dreef, of van daar op Vlaanderen werd gedreven.

Talrijke manufacturen bloeiden reeds sedert den 10e eeuw in de Vlaamsche steden. Men vervaardigde er linnen, laken, fluweel, zijde en tapijten, die zeer beroemd waren. De wollewevers, volders en droogscheerders maakten gilden uit, die als de nood het vorderde, een geheel leger uitleverden.

"Vlaanderen", getuigde reeds een schrijver der 12de eeuw, "heeft overvloed van allerlei voortbrengselen en allerhande goederen. Zijne velden verrijken het met graan, zijne schepen met koopwaren, zijne kudden met melk, zijn zwaar vee met boter, en de Oceaan met visch.".

Hoezeer de Vlaamsche weelde bij het begin der 14de eeuw den vreemdelingen in de oogen stak, bewijzen de woorden van Koningin Isabella toen zij onder de Brugsche vrouwen geheele rijen zag die niet minder prachtig dan zij zelve gekleed waren.

In 1310 gaf de haat die nog altoos tusschen de Avennes' en de Dampierre's heerschte, tot een nieuwen oorlog aanleiding. Het hoofd der Dampierre's, Graaf Robert III, wapende zijne Vlamingen, Willem III het hoofd der Avennes', zijne Hennewieren. Doch de laatste die ook op een nadrukkelijken bijstand zijner Hollanders en Zeeuwen had gerekend, vergistte zich daarbij ten volle. Men gaf hem aan gene zijde der Hont te verstaan, dat men genoeg te doen had met voor de kusten te zorgen, om naar Henegouwen te komen. Toen derhalve de vijandelijke legers elkander bij Lessines (Lessen) aan de Dender ontmoetten, zag Willem III zich gedwongen in eene schikking te treden.[1] De erkenning van Vlaanderen's leenheerschappij over Zeeland-Bewesten-Schelde was het voornaamste punt daarvan.[2]

Te zelfder tijd had Graaf Robert den cijns van 10,000 Parijsche ponden die tegen den penning twaalf konden worden afgelost, op bepaalde voorwaarden van den Franschen Monarch afgekocht. Hij deed thans pogingen om ook van de wederhelft dezer schatting ontslagen te raken. Philippe wiens schatkist steeds groote behoefte aan toevoer had, was wel geneigd daarover te handelen; doch niet minder dan naar de Vlaamsche schatting haakte hij naar den volledigen afstand der steden die hem in pandschap waren gegeven: Lille, Douai en Orchies. Om hierin te slagen vaardigde de Koning zijn schatmeester Enguerrand de Marigny naar Vlaanderen af, een geslepen en welbespraakt staatsman, die spoedig een overwegenden invloed op Graaf Robert verwierf. Door schoone beloften wist deze diplomaat den ouden Vorst over te halen om een verdrag te teekenen, waarbij de Vlaamsche Graaf de drie genoemde steden nevens de daartoe behoorende districten in vollen eigendom aan Frankrijk overdroeg, ter voldoening der rente die van de 20,000 ponden nog op Vlaanderen rustten (Juny 1311).

[1] Vergelijk bladz. 236 en 237.

[2] Zie de plaat op bladz. 561.

Naauwelijks waren de oorkonden over deze handeling uitgewisseld, of Robert begon in te zien, dat hij uiterst dwaas had gehandeld, dat hij door den Franschen schatmeester verschalkt was. Hij riep uit, dat de Marigny hem had misleid en verklaarde de overeenkomst van nul en geener waarde. Doch wat hij aanvoerde, niets baatte. De pandheer was in het bezit van Lille, Douai en Orchies, en nu ook van oorkonden waarbij hem dit bezit voor alle volgende tijden werd verzekerd. Het Waalsch grensdistrict was voor Vlaanderen verloren.

Zoo vergramd was Graaf Robert over dien afstand, dat toen Koning Philippe hem uitnoodigde om de feesten te komen bijwonen, welke het Fransche Hof gaf wegens het voltooijen eener nieuwe koninklijke residentie te Parijs, hij aan deze uitnoodiging geen gevolg gaf.

Evenzoo handelde hij toen de Koning hem opriep om deel te nemen aan eene kruistogt tegen de Arabieren, die de Balearen bezet hadden. Hij beantwoordde de aanvraag met de opmerking, dat de binnenlandsche aangelegenheden van zijn Graafschap hem niet toelieten, zich met zaken van het buitenland te bemoeijen, waarbij Vlaanderen geen belang had.

Terwijl de Graaf zich meer en meer van Frankrijk verwijderde, werd in 1312 de magtige orde der Tempelieren, die ook in Vlaanderen groote goederen bezat, door Paus Clemens V op de kerkvergadering te Vienne vernietigd. Even als elders vielen hunne goederen in Vlaanderen meerendeels den st. Jansridders toe. [1]

De kwalijk verborgen wrevel van Graaf Robert tegenover den Franschen Koning, bleef dien Monarch niet verborgen. Dit gaf hem aanleiding om van den Vlaamschen Vorst het vernieuwen der leenhulde te vorderen, waarbij dan openlijk de erkenning zou plaats vinden, dat Waalsch-Vlaanderen (de steden Lille, Douai en Orchies met hare onderhoorigheden) geen deel meer van het Graafschap uitmaakte. Robert weigerde dit niet alleen, maar in eene bijeenkomst te Doornik met Enguerrand de Marigny, liet hij zich in zeer scherpe bewoordingen over zijn Leenheer uit.

Dit gold bij den trotschen Philippe voor eene oorlogsverklaring. Dadelijk verzamelde hij drie legers, die zich, onder de aanvoering zijner zonen Louis, Guido en Charles, bij Douai, st. Omer en Lille nedersloegen. Gelukkig voor Vlaanderen had Graaf Robert tijdig de noodige maatregelen van tegenweer genomen, terwijl de Klaauwaards, blijde dat hun Graaf zich van de Leliaards afscheurde, vol vertrouwen hun goedendags, morgensterren, bogen en zwaarden opnamen, om den Franschen het binnentrekken van het Dietsche Vlaanderen te beletten. Tot hevige botsingen in de Nederlanden kwam het echter niet, maar de bijzondere bezittingen van Lodewijk, 's Graven oudsten zoon, de Graafschappen Nevers en Rethel, beiden in Frankrijk gelegen, gingen verloren. Na zes weken tegenover elkander gestaan te hebben, bewerkte de Kardinaal-Legaat Gosselin een stilstand van wapenenen, die gedurende een jaar alle krijgsbedrijf zou stremmen (1313).

De loopbaan van Philippe IV spoedde ten einde. Op zekeren dag ter jagt een wild zwijn vervolgende, kreeg het paard dat hij bereed, van een wild varken een zoo geweldigen slag, dat het ros nederviel en den Koning in zijn val medesleepte [1]. Of ten gevolge daarvan 's Vorsten levensdraad werd afgesneden, dan wel eene slepende ziekte hem wegrukte, valt niet met zekerheid te beslissen. Zeker is het, dat de Koning op Vrijdag 29 November 1314, op zes-en-veertigjarigen ouderdom, den laatsten adem uitblies.

Zijn oudste zoon besteeg als Louis X den Franschen troon. Gaarne zou deze zijne loopbaan geopend hebben met Graaf Robert van Vlaanderen te tuchtigen voor de beleedigingen, die, zoo hij beweerde, de Vlamingen Frankrijk hadden aangedaan. Doch bij de zoo uitgeputte schatkist, die 's Konings krooning tot den 3 Augustus van het volgende jaar (1315) deed uitstellen, moest die wensch vooreerst onvervuld blijven. Daarbij vond Louis X het Rijk uithoofde van de zware belastingen en de willekeur der koninklijke beambten in een onheilspellende gisting. De gemoederen waren in alle gewesten verbitterd, vooral in Champagne, Picardie en Bourgogne, waar alles met een opstand dreigde. Het gelukte Louis echter om dien dreigenden storm te bezweren, deels door beloften die niets beteekenden, deels door de teregtstelling van den schatmeester Enguerrand de Marigny, wiens looze streken Vlaanderen zoo duur boette.

Na langs dien weg de rust in zijn eigen Koningrijken — hij droeg nevens de kroon van Frankrijk die van Navarre — hersteld te hebben, vestigde Louis al zijne aandacht op den Vlaamschen oorlog. Hij bragt de noodige gelden voor de krijgskosten bijeen door een nieuw middel, het verkoopen namelijk van persoonlijke vrijheid aan de lijfeigenen op zijne goederen.

Graaf Robert had inmiddels eene poging ondernomen, om Lille te verrassen. Doch zijn ontwerp was mislukt, weshalve hij naar de zijde van Kortrijk week, toen Louis X zijn kamp in de streek tusschen Lillers en Hennin-Liétard opsloeg. Er was nog eene reden die den Graaf drong, zich niet te ver vooruit te wagen. Willem van Avennes, was namelijk onverwacht met zijne Hennewieren, Hollanders en Zeeuwen in het Land van Waas gevallen en had Rupelmonde, Calloo en andere plaatsen aan de Schelde in brand gestoken. [2] Dadelijk verdeelde Graaf Robert zijne krijgsbenden, en, terwijl hij de eene afdeeling in de rigting van Dendermonde liet oprukken, sloeg hij met de andere de bewegingen der Franschen gade.

Dezen trokken van Lille in eene noordelijke rigting op, tot zij bij Bondues, in het gezigt der

[1] Zie de plaat op bladz. 564.

[1] Zie de plaat op bladz. 565.

[2] Vergelijk bladz. 237.

Vlamingen kwamen. Hier sloegen zij zich neder, zonder de minste poging te doen om slag te leveren: zij wilden het geduld der Vlamingen uitputten of hen tot een roekeloozen aanval verleiden. Zoo stonden de Franschen en Vlamingen geruimen tijd tegenover elkander toen geweldige slagregens alles een geheel ander aanzien gaven. Het Fransche kamp vertoonde welhaast niets dan rijen tenten te midden van een moeras dat zich al verder en verder uitbreidde. Koning Louis, de Prinsen, de Ridders, al de krijgslieden zonken tot aan

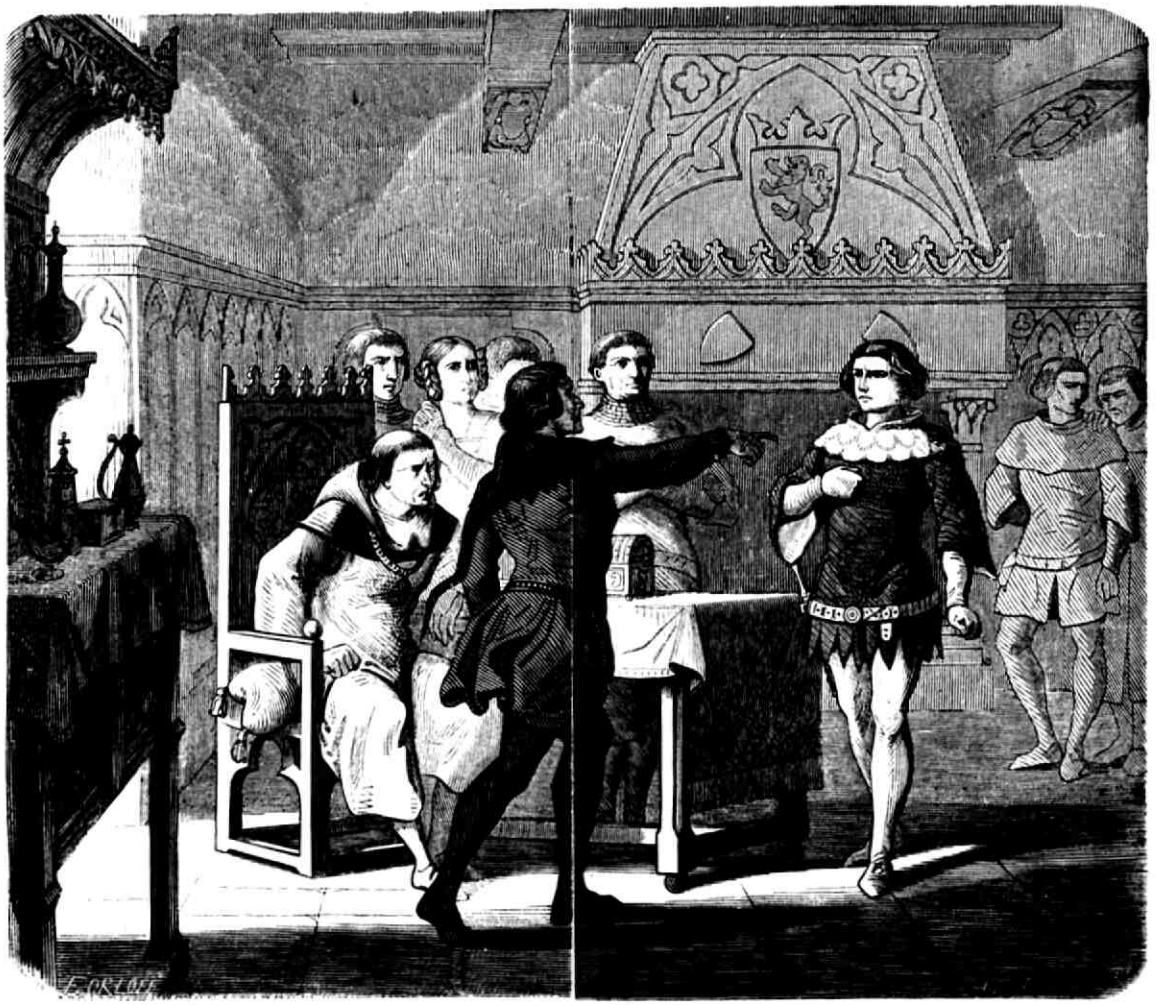

Lodewijk van Nevers barst in woede los, omdat Graaf Robert III aan zijn tweeden zoon, Robert van Cassel, belangrijke domeinen toekent.

de knieën in het slijk. Op de wegen was niet meer vooruit te komen. Dertig paarden voor een wagen met slechts één vat wijn beladen, waren niet in staat, hun last voort te slepen. Daardoor heerschte welhaast in het koninklijke leger het grootste gebrek. [1] Doornat, klappertandende en door den honger gepijnigd, moesten de Franschen nog weerstand bieden aan de overmagt der Vlaamsche poorters, die met ieder plekje volkomen bekend en door de landlieden geholpen, plotseling van achter de bosschen aanrukten en het slijk en water met het bloed hunner tegenstanders kleurden.

Zich terugtrekken was het beste dat de Franschen in deze omstandigheden doen konden. Doch dit aftrekken, in den nacht van den 11 op den 12 September 1315 had volkomen het aanzien van eene vlugt. Al de wagens, karren, tenten, reisbenoodigdheden en krijgsbehoeften moest Louis in het slijk achterlaten. Om te voorkomen dat de Vlamingen zich met deze goederen zouden verrijken, liet hij alles in brand steken. Te vergeefs: alles was zoo van 't water doorweekt, dat 's Konings voornemen voor een groot deel werd verijdeld. Vlaanderen was gered. Doch Louis liet al de Vlamingen die zich in Frankrijk ophielden, òf ombrengen òf over de grenzen jagen.

Het mogt Louis X niet gebeuren, eene gunstige gelegenheid te vinden, om weerwraak te nemen over deze verijdeling zijner verwachtingen. Nog geene tien maanden na de opheffing van het Bonduesche kamp, den 5 July 1316, werd hij uit het leven gerukt. Wijl hij zijne gade Clementina in zwangeren staat achterliet, nam zijn broeder, Prins Philippe, eerst als Regent, en vervolgens, toen

[1] Zie de plaat op bladz. 568.

zijn jeugdig neefje reeds weinige dagen na de geboorte overleed, als Koning Philippe V, de teugels van het bewind in handen.

Andermaal werd Vlaanderen met een hevigen aanval bedreigd, want Philippe V was, evenmin als zijn vader of broeder, bereid, om Waalsch-Vlaanderen terug te geven, of van zijne vorderingen op de overige districten van het Koninklijk-Vlaanderen af te zien. Intusschen begonnen de Vlamingen zelven naar den vrede te haken. Het verlies der Waalsche districten ging hun slechts weinig ter harte, doch zij hadden niets op met den staat van onzekerheid die handel en bedrijf aan banden legde. Zij gaven dus Graaf Robert nadrukkelijk te verstaan, dat zij vrede begeerden en daarom zelven met den Franschen Regent, — Philippe werd eerst den 9 January 1317 tot Koning uitgeroepen — zouden onderhandelen, indien hij geen einde aan den oorlog maakte.

De hoogopgevoerde eischen der Franschen bleven echter een beletsel om tot een vasten vrede te komen. Van daar eene voortdurende onrust, voortgebragt door dreigende invallen en plunderingen, die telkens den poorters noodzaakten om zich te wapenen. Eerst toen Lodewijk van Nevers, Robert's vermoedelijke troonopvolger, voor den oudste zijner zoons, mede Lodewijk geheeten, bij den Koning aanzoek deed om de hand eener Fransche Prinses, begon men hoop op eene schikking te bekomen. Er werd althans een stilstand van wapenen getroffen en daarbij overeengekomen, dat partijen het beslechten der Fransch-Vlaamsche geschillen aan Paus Joannes XXII zouden opdragen.

Tot afgevaardigde naar het Pauselijk Hof te dien einde werden door Philippe van Frankrijk Henri de Sully en Pierre Cappaert verkozen, terwijl Graaf Robert het verdedigen der Vlaamsche belangen aan zijn zoon Robert (doorgaans Robert van Cassel genoemd) opdroeg. Maar, ofschoon beide partijen het Hof van den H. Vader bereikten, rigtten ze niets uit. De Vlamingen die sints de Paus te Avignon zetelde, niet ten onregte bij den H. Stoel eene groote voorliefde voor Frankrijk

Lodewijk zuivert zich op eene vergadering te Kortrijk.

vooronderstelden, wilden Joannes XXII wel voor bemiddelaar erkennen, doch geenszins zich onvoorwaardelijk aan zijne uitspraak onderwerpen. Nadat Robert van Cassel dus eenige malen zijne opwachting bij het Hoofd der Kerk had gemaakt [1], zonder de hoop te erlangen, dat Vlaanderen door die uitspraak gebaat zou worden, verliet hij het Hof van Avignon in stilte.

De staat van spanning die de wapenen niet tot rust liet komen, hield aan zelfs nadat Graaf Robert zich in 1320 naar Parijs had begeven, om zijn Graafschap bij Philippe V te verheffen. Men had gehoopt, dat deze bijeenkomst tot den vrede zou leiden. Doch toen Robert weigerde Waalsch-Vlaanderen af te staan, en Koning Philippe op dezen afstand aandrong, kregen beiden zoo hooge woorden met elkander, dat Robert des nachts in alle stilte Parijs verliet. De Vlaamsche grooten, van dit overijld vertrek verwittigd, snelden hun Vorst achterna en bewogen hem naar Parijs terug te keeren. Zij hielden hem voor, dat de Vlaamsche magistraten hun nadrukkelijk den last gegeven hadden, om met den Koning een vasten vrede te treffen, en dat, zoo zij, zonder hieraan voldaan te hebben, terugkeerden, zij groot gevaar liepen om het hoofd te verliezen. Zij drongen er bij hem op aan, zijne pogingen met hunne voorstellen te vereenigen. Mogt hij dit niet doen, zoo zouden zij hem moeten verlaten en zich zelfs tegen hem verklaren. Hij had zonder hen te raadplegen, de steden Lille, Douai en Orchies met haar onderhoorig gebied afgestaan, met welke redenen kon hij dan eischen, dat *zij* die beslissing te niet zouden doen?

Wat bleef den bijna tachtigjarigen Graaf Robert anders over dan te trachten, de bepalingen die Vlaanderen door den Franschen Monarch werden voorgeschreven, zoo veel mogelijk te helpen verzachten. De gevolmagtigden hielden schier dagelijksche bijeenkomsten. Philippe V gaf op eenige punten waarop hij in 1316 had aangedrongen, toe, en zoo werd den 5 Mei 1320 de vrede geteekend. Lille, Douai en Orchies bleven in het bezit van Frankrijk, welk Koningrijk daarenboven "voor het verlies der Vlaamsche inkomsten" eene schadevergoeding van 30,000 Parijsche ponden bekwam. Verder werd overeengekomen, dat Vlaanderen na het afsterven van Graaf Robert III niet op 's Graven oudsten zoon Lodewijk zou overgaan, maar op 's Graven kleinzoon Lodewijk, die alvorens met 's Konings dochter, Marguerite van Frankrijk, in den echt zou treden. Gansch Vlaanderen zou dit verdrag met een eed bevestigen niet alleen, maar nevens Graaf Robert, zouden ook zijne zonen Lodewijk van Nevers en Robert van Cassel, met beider oudste zuster Johanna, hunne zegels aan het verdrag hechten.

De oudste Gravenzoon, Lodewijk, zou schadeloos worden gesteld door de beleening met de Graafschappen Nevers en Rethel.

Evenmin als Graaf Gwy van Dampierre zijne laatste dagen in kalmte had mogen doorbrengen, was dit lot aan zijn zoon, Graaf Robert, beschoren. Bij de veelvuldige beproevingen door zijne betrekking tot de Fransche Koningen ontstaan, kwam nog het jammerlijke gedrag zijns oudsten zoons Lodewijk, een man van een hartstogtelijk, woest, opbruisend karakter. Deze Vorst bezat eene onverzaagdheid als in later' tijd een Karel de Stoute van Bourgondië, een Carl XII van Zweden aan den dag leide. Toen Koning Philippe, door het afbetalen der bepaalde termijnen van den aan Vlaanderen opgelegden cijns het regt had verloren om de aan hem verpande Graafschappen Nevers en Rethel in bezit te houden en weigerde die te doen ontruimen, was Lodewijk bedacht geweest, zich zelven regt te verschaffen. Hij had dan ook niet geschroomd om eene poging te doen ten einde 's Konings officieren uit zijne erfgoederen te verjagen. Dit ontwerp was nogtans mislukt, en hij zelf als gevangene naar het kasteel van Monthléry overgebragt. Maar al was Lodewijk onder de bewaring van twee van 's Konings edelen gesteld, hij wist te ontsnappen. Wel verre van zich te verbergen, toog hij naar Parijs, waar hij zijn eigen hof betrok, tegenover dat des Konings gelegen. Twee krijgslieden werden belast, hem daar in het oog te houden. IJdele last! Hij bedroog andermaal zijne bewakers en ontsnapte. Zoo vermetel hij zich hierbij toonde, even loszinnig gedroeg hij zich in zijn handel en wandel. Zijne gade Marie van Rethel bejegende hij met de grootste ruwheid. Na haar het leven op allerlei wijze verbitterd te hebben, verliet hij haar om zijne woeste driften elken teugel te ontnemen. Men zag hem in taveernen, badstoven en bordeelen, omringd en gevolgd door een stoet van losbollen, wien hij bij allerlei brooddronkenheid het voorbeeld gaf, ofschoon hij de meesten hunner in jaren te boven ging.

Deze woestaard, die door het Parijsche vredesverdrag van 1320 van de erfopvolging in Vlaanderen was uitgesloten, toonde niet minder afkeer van zijn broeder Robert van Cassel dan van zijne gade Marie. Deze afkeer was vooral ontstaan door het bedrijf zijn vaders, die, toen hij in 1315 een testament maakte, het eigenlijke Vlaanderen aan zijn oudsten zoon had toegekend, doch aan den jongste de landen van Aalst, Gerardsbergen en Waas, nevens de Vier-Ambachten, besprak. Lodewijk van Nevers was om die beschikkingen woedend geworden. Hij was genoegzaam in openbaren opstand tegen zijn vader opgetreden [1] en verachtte zijn broeder om de kuiperijen waarvan hij hem beschuldigde.

Het Fransche Hof dat een tegenstander als Lodewijk van Nevers gaarne onschadelijk wilde maken, duchtte bestendig, dat deze Gravenzoon, zoodra zijn vader zon overlijden, de geldigheid van het Parijsche verdrag zou ontkennen, ten einde de hem ontnomen regten te doen gelden. Daarom meende het verstandig te handelen, met hem te verderven. Na over de

[1] Zie de plaat op bladz. 569.

[1] Zie de plaat op bladz. 572.

middelen rijpelijk beraadslaagd te hebben, begaf zekere Pierre de Pecquignies zich naar Graaf Robert, om hem, als vriend, in stilte mede te deelen, dat Lodewijk van Nevers van het plan zwanger ging, om zijn vader door vergif uit den weg te ruimen.

De Graaf ontstelde. Het slechte gedrag zijns zoons was hem een voldoende reden om aan de hatelijke aantijging geloof te hechten. Hij deed Lodewijk die op dat tijdstip in Brabant verwijlde, aanhouden en eerst naar Viane (aan de Mark) en vervolgens naar Rupelmonde voeren. Zoodra de beschuldigde op het sterke kasteel aan de Schelde achter slot en grendel zat, zond Graaf Robert een brief aan den burgtvoogd, Jan van Verrières, waarin hij dien dienaar gelastte, zijn zoon Lodewijk ter wille van diens boozen aanslag te onthoofden. Verrières wist niet wat te beginnen. Na twee tot drie malen den brief overgelezen te hebben, meende hij te moeten twijfelen, of hij dit gebod behoorde op te volgen. Die twijfel deed hem de stoute schoenen aantrekken, om naar het Hof te reizen, ten einde Graaf Robert te verzoeken, dit bevel nog eens rijpelijk te overwegen. [1] De oude Vorst nam dit aanzoek niet euvel op. Te vergeefs echter hield hij bij Pater Garnier aan, om hem de geheimen zijns zoons mede te deelen: de monnik verklaarde het medegedeelde in den biecht te mogen noch te zullen openbaren. Ja, deze geestelijke weerstond zelfs standvastig hevige pijnigingen toen 's Graven trawanten tot dit hulpmiddel de toevlugt namen.

Daar geene overtuigende blijken konden geleverd worden van de plannen die de Pecquignies aan Lodewijk toeschreef, werd de gevangen Gravenzoon eerlang op vrije voeten gesteld, onder bepaling nogtans, dat hij Vlaanderen moest verlaten. Hij vertrok van Rupelmonde naar Frankrijk, waar hij zich echter alles behalve op zijn gemak bevond, omdat zijne vroegere bedreigingen tegen Koning Philippe en zijn broeder geenszins in het vergeetboek waren geraakt. Zijne vijanden werden des te feller, toen hij bij het Parlement de klagt inleverde, dat zijne Graafschappen Nevers en Rethel hem op eene onwettige wijze werden onthouden en zijne kinderen op last van Koning Philippe V in een toren van den Louvre als gevangenen zaten. Toen het Parlement die klagten niet in aanmerking scheen te nemen, eischte hij een godsoordeel, waarin hij met elk zou kampen, die de Koning tegenover hem wilde stellen, mits die tegenstander een man van denzelfden rang was als hij. Om een einde te maken aan de moeiten en onaangenaamheden die hij het Hof bereidde, werd hij gevat en op de eene vesting na de andere in bewaring gehouden. Niettemin wist hij ook nu aan zijne bewakers te ontkomen. Eensklaps leerde een manifest, den 13 April 1321 uitgevaardigd, dat hij in Vlaanderen was teruggekomen. Hij deed daarin een beroep op 't hart zijns grijzen vaders, wien hij vergiffenis vroeg voor zijne uitspattingen, en aan wiens bepalingen omtrent de erfopvolging in Vlaanderen hij verklaarde zich volkomen te willen onderwerpen.

Lodewijk's gunstige verwachtingen werden echter te leur gesteld, want op zijns vaders last werd hij andermaal binnen het slot te Rupelmonde gekerkerd. Bijna een jaar achtereen vond hij hier gelegenheid zich de jammerlijke rol te herinneren die hij gespeeld had. Naar het schijnt, kwam hij werkelijk tot inkeer: althans in het voorjaar van 1322 vond Graaf Robert zich bewogen om den kerker zijns zoons te ontsluiten. De grijsaard wenschte zijn eerstgeborene zelfs de gelegenheid te geven, om zich in het openbaar van den hem aangewreven beschuldigingen te zuiveren. Dien ten gevolge vond op Paschen (11 April) 1322 op het Kortrijksche kasteel eene aandoenlijke plegtigheid plaats.

In de tegenwoordigheid zijns broeder en verdere betrekkingen en van eene groote menigte edelen en leden van alle standen, die de ruime zaal vulden, werd Lodewijk onschuldig verklaard aan al wat zijne belagers tegen hem in het midden hadden gebragt. [1] Zijn vader herstelde hem in zijne vrijheid en in de genegenheid die hij hem in zijne jeugd had toegedragen.

Na dit tooneel te Kortrijk keerde Lodewijk naar Parijs, tot zijne vrouw en kinderen, weder. Maar slechts eenige weken kon hij hun bijzijn genieten. Hij stierf plotseling binnen de Fransche hoofdstad, den 24 Juny 1322. Er waren velen in Vlaanderen die dit onverwacht afsterven aan een misdrijf toeschreven. Zoo veel is zeker, dat aan het Fransche Hof blijdschap heerschte, dat men ontslagen was van een Prins, die voor Frankrijk een geducht tegenstander had kunnen worden. Het vorstelijk lijk werd in de kapel der Minderbroeders te Parijs bijgezet; doch de kerkelijke uitvaart met groote plegtigheid, in het bijzijn van den ouden Graaf en de voornaamste Vlaamsche geestelijken en ridders, te Kortrijk den 2 Augustus gevierd.

De twee-en-tachtige Robert overleefde zijn oudsten zoon nog geen vierendeel jaars. Terwijl hij te Yperen verwijlde, werd hij ziek en den 17 September (1322) aan zijn land, volk en betrekkingen ontscheurd. Nadat zijn stoffelijk overschot in zijn laatste huis was besloten, werd het in de Ypersche st. Maartenskerk voor het hoogaltaar begraven.

Graaf Robert was twee malen gehuwd geweest. Zijne eerste gade was Blanca, eene dochter van Carlo, uit den Huize van Anjou, Koning van Sicilië; zijne tweede Jolanda, eene dochter van Hertog Odo van Bourgondië en Isabella van Nevers. Aan dit tweede huwelijk had het Vlaamsche Huis te danken, dat zijne domeinen met het Graafschap

[1] De overeenkomst welke dit verhaal heeft met de tusschenkomst van Rupelmonde's slotvoogd in de zaak van Frank van Borssele, getuigt, dat de overlevering de beide gevangenen op Rupelmonde, Lodewijk van Nevers en Frank van Borssele, met elkander heeft verward. Zij heeft de handelwijze van Robert van Béthune aan Filips van Bourgondië toegedicht. Vergel. bladz. 282.

[1] Zie de plaat op bladz. 573.

Nevers werd vergroot, want Jolanda was de eenige zuster van Graaf Henri van Nevers, en deze sneuvelde, zonder kinderen na te laten, in den slag der Gouden Sporen.

Graaf Robert had zes kinderen verwekt. Van dit half dozijn had Blanca hem slechts één zoon geschonken, Karel, die zijne moeder maar korten tijd overleefde. Doch uit zijn huwelijk met Jolanda waren voortgesproten: Lodewijk van Nevers, die met Maria van Rethel huwde en drie maanden vóór zijn vader stierf; Robert van Cassel, die met Jeanne, een dochter van den Hertog van Bretagne door den echt werd verbonden; Julia, gehuwd aan Enguerrand de Coucy; Jolanda, ten huwelijk gegeven aan Wouter van Heyne; en Mathilda, de echtgenoote van Hertog Mattheus van Lotharingen.

Van zijne kleinkinderen, had Lodewijk van Nevers, die hem volgens het verdrag van 5 Mei 1320 in het bewind over Vlaanderen moest opvolgen, eerst den ouderdom van achttien jaren bereikt.

Had Graaf Robert in gunstiger omstandigheden dan die hem beschoren waren, den grafelijken zetel bestegen, waarschijnlijk zou hij den bloei van Land en volk tot een hoogen trap van ontwikkeling hebben opgevoerd. Hij was edelmoedig, beminde zijne onderzaten met hartelijke liefde en had als wetgever groote verdiensten. Door een verdrag met Hako, Koning van Noorwegen, ontsloot hij voor de Vlaamsche zeelieden de vaart op de Oostzee. Doch de zwakheid zijns vaders had partijschappen doen ontstaan, die voor de rust en zelfstandigheid van Vlaanderen allerverderfelijkste gevolgen naar zich sleepten. Meer en meer vervreemde de adel zich van het volk, en zelfs Robert zag maar al te vaak voorbij, dat bij het volk in de eerste plaats 's Lands kracht berustte.

Niettemin was hij de laatste Regent van Vlaanderen die toonde meer te zijn dan een speelbal der verschillende staatkundige partijen, meer dan de gedienstige knecht der Fransche Monarchen.

Jan van Namen uit de gevangenis te Brugge bevrijd.

HOOFDSTUK XXIV.

LODEWIJK I (van Nevers of van Crecy).

De Vlamingen ontvangen Lodewijk van Nevers met onverschilligheid. — Pogingen van Robert van Cassel en van Mathilde, van Vlaanderen om met het Graafschap beleend te worden. — Het Parlement te Parijs beslist ten gunste van Lodewijk. — De regten van Vlaanderen op Zeeland-Bewesten-Schelde aan Graaf Willem III van Holland en Henegouwen overgedragen. — Sluis met het waterregt over het Zwin aan Jan van Namen weggeschonken. — Verstoordheid der Bruggelingen over die gift. — Zij dwingen Graaf Lodewijk hen te helpen om Sluis aan Jan van Namen te ontwringen. — Jan van Namen gevangen. — Vergadering te st. Omer. — Jan van Namen ontkomt zijn bewakers. — De Bruggelingen komen in onderwerping. — Keur aan het Vrije

van Brugge dat niet alleen alle wethouders Vrijlaten moeten zijn, maar in het Vrije wonen. — De Graaf vertoeft bij voorkeur te Parijs, Nevers en Rethel. — De Heer d'Aspremont, een Franschman, tot zijn Stadhouder in Vlaanderen aangesteld. — Afpersingen der ontvangers en tollenaars — Oproer te Brugge. — Graaf Lodewijk onderzoekt de aanleiding tot de beroerten en eindigt met eene algemeene vergiffenis af te kondigen. — Nieuwe onlusten, die den Graaf andermaal naar Brugge voeren. — D'Aspremont afgezet en door Filips van Axel vervangen. — Een scheidsmuur tusschen den adel en het volk opgerigt. — Onder aanvoering van Zeger Jansz en Lambert Boonen worden al de kasteelen in het Brugsche Graaf Lodewijk tot bevrediging aangenomen. — De Commissie voor het bepalen der schade in de Abdij ter Duinen bedreigd. — Graaf Lodewijk laat zes Bruggelingen te Kortrijk gevangen nemen. — Vijfduizend Bruggelingen trekken tegen Kortrijk op. — Graaf Lodewijk geeft bevel de voorsteden van Kortrijk in brand te steken. — De vlammen breiden zich over de gansche stad uit. — De Kortrijksanen, woedend over die ramp, nemen Graaf Lodewijk gevangen en rigten onder 's Graven edelen een vreeselijk bloedbad aan. — De Kortrijksanen leveren Graaf Lodewijk aan de Bruggelingen uit. — Zanneken maakt zich meester van Yperen. — Koning Charles IV beveelt den Bruggelingen hun Graaf de vrijheid terug te geven. — Robert van Cassel door

In 't kamp voor Aardenburg wordt de overwinning van Zeger Jansz te Ghistel berigt.

Vrije vernield. — De edelen noodigen Graaf Lodewijk uit om over te komen, doch daarbij den Abt van Vezelay te huis te laten. — Graaf Lodewijk te Kortrijk. — Eenige belhamels met den dood gestraft. — De Graaf laat Aardenburg en Ghistel versterken. — Ghistel valt in de magt der opstandelingen. — Gevecht bij Assenede. — Nikolaas Zanneken door de Bruggelingen tot ondersteuning van Zeger Jansz afgezonden. — De opstandelingen winnen Nieuwpoort en Veurne. — Robert van Cassel laat te Zuidcote zes afgevaardigden der opstandelingen ter dood brengen. — Hij verdedigt Duinkerken, doch wordt gedwongen deze stad te ontvlugten. — De opstand breidt zich uit. — Alom verwoesten de Vlamingen kasteelen, huizen en hutten. — Het voorstel van de opstandelingen tot Ruwaard gekozen. — De Bruggelingen en hunne bondgenooten rukken tot Oudenaarde en Gent op. — Nederlaag van 20,000 Gentenaren onder Willem van Wenemare op de vlakte tusschen Nevele en Deinse. — Gent belegerd. — Vruchtelooze tusschenkomst van Koning Charles IV. — Graaf Jan van Namen door de Gentenaren uitgeroepen tot Landvoogd, zoo lang Graaf Lodewijk te Brugge gevangen wordt gehouden. — Eenige honderd wevers uit Gent gebannen. — Jan van Namen laat Oudenaarde, Kortrijk en Gerardsbergen door aanhangers van den Graaf bezetten. — De Heer van Gaveren met driehonderd volgelingen te Gerardsbergen gedood. — Kortrijk door de opstandelingen herwonnen. — Gent en Oudenaarde door de opstandelin-

gen andermaal bedreigd. — Koning Charles IV beveelt den hoofden der opstandelingen naar Parijs te komen. — De pauselijke ban over de opstandelingen uitgesproken. — De felle koude beweegt Robert van Cassel en Wouter Rathgeer om terug te trekken. — Herhaalde nederlagen der opstandelingen, waarbij Rathgeer en Bockel sneuvelen, terwijl Zeger Jansz en Lambert Boonen op de vlugt gedreven worden. — De opstandelingen beginnen van onderhandelen te spreken. — De Bruggelingen geven Graaf Lodewijk zijne vrijheid weder. — De Vlaamsche Graaf aan het Hof te Parijs. — Vergadering van Arques. — De voorwaarden voor eene verzoening gesteld. — Verzet van hen die gedurende den opstand betrekkingen bekleed hebben, vooral te st. Winoxbergen. — De stokebrands maken gebruik van den dood van Koning Charles IV om nieuwe onlusten te verwekken. — Brugge verzet zich op nieuw tegen Graaf Lodewijk, die te Parijs Koning Philippe VI om tusschenkomst smeekt. — De Fransche legers trekken te Arras (Atrecht) bijeen. — Maatregelen der opstandelingen om de Franschen en de overige tegenstanders te keeren. — Slag van Cassel. — De stad Cassel aan plundering ten prooi gegeven. — Onderwerping der opstandelingen. — Merkwaardig afscheid van Koning Philippe. — Zware boeten aan de afgevallen steden opgelegd. — Het straffen der hoofden van den opstand. — Graaf Lodewijk besnoeit de privilegiën der burgerijen. — Geboorte van een troonsopvolger op het kasteel van Male. — Dood van Jan van Namen en Robert van Cassel. — Oorlog met Brabant wegens de heerlijkheid Mechelen. — Vijfhonderd Vlaamsche ruiters in een hinderlaag bij Brussel gedood. — Verdrag van Cambrai (Kamerijk). — Vreeselijke overstrooming. — Verdeeldheid tusschen den Graaf en de burgerijen. — De Fransche troonsopvolging beroert het Westen van Europa. — Edward III van Engeland maakt aanspraak op de Fransche kroon, die hem door Koning Philippe VI wordt betwist. — Beide Monarchen pogen de Vlamingen op hunne zijde te brengen. — De Graaf neigt naar de zijde van den Franschman, het volk naar de zijde van den Engelschman. — Engelsche zendelingen te Gent. — De Gentsche burgerij vraagt den raad van Jakob van Artevelde. — Graaf Lodewijk legt den Gentenaren eene boete op en verbindt de Vlamingen door een eed, voor den Paus afgelegd, tot trouw aan den Koning van Frankrijk. — Gevecht bij Cadzand. — Vrede van Dendermonde. — Jakob van Artevelde tot eersten hoofdman gekozen. — Onderhoud van Graaf Lodewijk met Jakob van Artevelde. — De verwijdering tusschen den Graaf en het Vlaamsche volk neemt toe. — De kerkban over Gent uitgesproken. — Gevecht tusschen de Gentenaren en de Leliaards bij Biervliet. — Van Artevelde tot Ruwaard benoemd. — De Graaf wijkt naar Male en van daar naar Parijs, toen van Artevelde te Brugge met gejuich is ontvangen. — De Engelsche Koning Edward III, te Antwerpen gekomen, heeft verscheidene zamenkomsten met van Artevelde. — Den titel van Keizerlijk-Vicaris verkregen hebbende, vereenigt Edward zijne bondgenooten te Mechelen. — Beleg van Cambrai (Kamerijk). — Koning Philippe bereikt het oorlogstooneel. — Edward poogt van Artevelde over te halen om de Vlamingen aan zijn leger toe te voegen. — Van Artevelde doet Edward opmerken, dat gewetensbezwaren zijne landgenooten weerhouden, gemeene zaak met de Engelschen te maken. — Edward neemt den titel aan van Koning van Frankrijk en plaatst het Fransche wapen in zijn schild. — Verdedigend en verwerend verbond met Vlaanderen. — Koning Philippe beweegt den Paus den kerkban over de Vlamingen uit te spreken. — Edward belooft den Vlamingen priesters uit zijn vaderland. — Invallen der Franschen in Vlaanderen. — Van Artevelde ontwerpt het plan om Doornik te veroveren, doch ziet het mislukken. — Edward levert den Franschen een zeeslag bij Sluis. — Jakob van Artevelde houdt te Valenciennes eene redevoering, waarin hij de voordeelen aantoont van eene eendragtige zamenwerking van Vlaanderen, Brabant, Henegouwen, Holland en Zeeland. — Parlement van Vilvoorde. — Doornik vruchteloos aangevallen. — De invallen der Vlamingen in Artois op eene zonderlinge wijze gestuit. — Bijeenkomst te Esplechin. — Congres te Arras (Atrecht). — Een stilstand van wapenen gesloten. — Edward III en Graaf Lodewijk te Gent. — Graaf Lodewijk vertrekt nogmaals naar Parijs om aan 't Fransche hof te leven. — De tegenstanders van van Artevelde brengen het volk in beweging. — Van Artevelde herstelt de rust te Eecloo en te Aardenburg. — Van Artevelde, door van Steenbeek van verraad beschuldigd, stelt zich zelven gevangen. — Van Artevelde in triomf bevrijd. — Van Artevelde splitst Vlaanderen in drie districten. — Twisten tusschen Yperen en de kleinere steden uit het Zuider-district, en tusschen de wevers en volders te Gent. — De Kwade Maandag te Gent. — Graaf Lodewijk te Brussel gekomen, poogt het aanzien van van Artevelde te ondermijnen. — Ontwerp om den Prins van Wales tot Graaf van Vlaanderen te verheffen. — Edward III en de Prins door van Artevelde te Sluis verwelkomd. — De Gentsche afgevaardigden toonen zich huiverachtig om den Prins van Wales als Graaf te ontvangen. — Van Artevelde zoekt de burgerijen over te halen tot het verlangen des Engelschen Konings toe te treden. — Daardoor vermeerdert hij het getal zijner tegenstanders. — Landdag te Gent. — Van Artevelde berigt Koning Edward te Sluis het mislukken zijner pogingen. — Van Artevelde keert naar Gent terug, doch wordt er koel ontvangen en met den ondergang bedreigd. — Het Gentsche gepeupel vermoordt den Ruwaard. — Edward III keert naar Engeland terug. — De Vlaamsche poorterijen stellen Koning Edward III voor, een zijner dochters aan den erfgenaam van Vlaanderen te verbinden. — Graaf Lodewijk komt naar Dendermonde, doch ondervindt, dat de dood van Jakob van Artevelde geenszins het volk heeft geneigd gemaakt, zich weder aan zijn bewind te onderwerpen. — De Gentenaren belegeren onder Willem van Vaernewijck Dendermonde. — Vrede tusschen de burgerijen van Gent en Dendermonde. — Graaf Lodewijk verkoopt de heerlijkheid Mechelen aan Brabant. — Terwijl Edward III zegevierend langs de Seine voortrukt en Graaf Lodewijk zich naar Koning Philippe spoedt, vallen de Vlamingen Béthune aan. — Slag van Crécy. — Graaf Lodewijk I sneuvelt.

(1322—1346).

Lodewijk, opgevoed te Parijs en te Nevers, was vreemd aan Vlaanderen en de Vlaamsche zeden. Niets haatte de achttienjarige jongman zoo zeer als alle ernstige bezigheden, geene bedrijven streelden hem meer dan hoffeesten en vermaken. Was het te verwonderen dat het volk zijne troonsbestijging met onverschilligheid, ja met spijt begroette en den Waal noode als Vorst huldigde?

Van deze stemming volkomen onderrigt, waagde 's Vorsten oom, Robert van Cassel, eene poging om de geldigheid der bepalingen van 5 Mei 1320 te betwisten. Hij had voor lijftogt de heerlijkheden Cassel, Brouckburg, Grevelingen, st. Winoxbergen, Waasten en anderen ontvangen, doch was met dit aanzienlijk *apanage* alles behalve tevreden. Daar Koning Philippe V, in January 1322, zonder zonen na te laten, was overleden, en de troon aan zijn broe-

der, Charles, Graaf van Marche, was gekomen, achtte hij het niet onwaarschijnlijk, dat het hem gelukken zou, den nieuwen Monarch voor zijne belangen te winnen. Uit dien hoofde toog hij naar Parijs, waar hij bij Charles IV breed uitmat, hoe Lodewijk, zonder zich eerst van 's Konings toestemming verzekerd te hebben, het bewind over Vlaanderen had opgevat. Tevens bragt hij allerlei spitsvondige redenen bij om zijne eigene verheffing tot Graaf als eene regtvaardige en wenschelijke zaak voor te stellen. Hij kon niet ontkennen, dat ook hij in 1320 het Parijsche verdrag had bezegeld, waarbij zijn neef Lodewijk tot toekomstig Graaf van Vlaanderen was bestemd. Doch hij verontschuldigde die handeling met de opmerking, dat hij dit enkel had gedaan, om de laatste levensdagen van zijn stokouden vader door geene weigering te verbitteren.

Intusschen was Robert van Cassel de eenige niet, die zijn neef de gravenkroon betwistte. Zijne tante Mathilde, de gade van Mattheus van Lotharingen (Lorraine), vlamde niet minder op den eersten prijs uit haars vaders nalatenschap. Zij verdedigde hare regten in een uitvoerig betoog, waarin zij zich beriep op het feit, dat zij het verdrag van 1320 nooit had bezegeld, terwijl haar broeder Robert, die nu ook als pretendent optrad, zich, even als hare zuster Johanna, de gade van Enguerrand de Coucy, aan de toen gemaakte bepalingen had onderworpen.

Het Parlement van Parijs werd geroepen om uitspraak te doen. Ofschoon Lodewijk's "overhaast bezitnemen der kroonleenen" geenszins werd voorbij gezien, schonk men hem de voorkeur. Doch al erkende Charles IV 's jongmans regten op Vlaanderen, Nevers en Rethel, hij liet hem niet tot de hulde toe, alvorens Lodewijk op plegtige wijze den afstand van Lille, Douai en Orchies had bekrachtigd (February 1323).

Erkende Lodewijk door die verklaring, dat Waalsch-Vlaanderen had opgehouden een deel van het Graafschap uit te maken, hij moest nu ook toestemmen, dat de regten van Vlaanderen op Zeeland-Bewesten-Schelde werden te niet gedaan. Den 6den Maart deed hij, ten behoeve van Graaf Willem III van Holland en Henegouwen, zoo voor zich als voor zijne opvolgers afstand van alle manschap, allen eigendom en alle heerlijke regten op de Zeeuwsche eilanden, zonder eenige andere vergoeding dan van den Avesner de verklaring te ontvangen, dat deze nimmer weder zijne regten op Gerardsbergen, Aalst, Waas en de Vier-Ambachten ter sprake zou brengen. [1] Zelfs bleef het geschil over de landen Flobecq en Lessines voortduren. Elk der partijen behield zich hare regten op deze "Twistlanden" voor. Doch men zou trachten het verschil op minnelijke wijze te beslechten, door zes scheidsmannen te benoemen, die, van wederzijde gekozen, naar hunne overtuiging uitspraak zouden doen.

Terwijl Robert en Mathilde aan Lodewijk de erfenis zijns grootvaders betwistten, had de halve broeder van Robert III, Graaf Jan van Namen, de belangen zijns achterneefs met klem behartigd. Om deze dienst te beloonen, kwam Lodewijk op het beklagenswaardig denkbeeld, zijn oudoom de heerlijkheid Lamminsvliet (Sluis) op te dragen, en daaraan toe te voegen het waterregt over de havens van Sluis en Damme. Hij zag voorbij, dat hij daardoor een belangrijk privilegie der Bruggelingen schond, wijl door zijne voorgangers aan deze stedelingen verzekerd was, dat het waterregt over de havens aan het Zwin steeds door een Brugsch poorter, die te Damme zijn verblijf moest houden, zou uitgeoefend worden.

De Bruggelingen over deze schennis verontwaardigd, stelden alle middelen in het werk, om de gift aan Jan van Namen te doen terugnemen. Toen geen daarvan evenwel baatte, gingen zij tot bedreigingen over. Doch Jan van Namen, een fier Regent, liet hun antwoorden, dat niets in staat was om hem te verontrusten, dat hij zijne regten nadrukkelijk tegen hunne aanvallen zou weten te verdedigen.

Op dit beleedigend antwoord bereikte de woede der Bruggelingen haar toppunt. Even snel in het uitvoeren hunner besluiten, als vaardig in het ontwerpen, besloten zij nog dien zelfden dag om Sluis te vernielen. Vruchteloos kantte Graaf Lodewijk zich daartegen. De ontevredenen noodzaakten hem zelfs om hen bij deze onderneming te vergezellen.

Doch Jan van Namen, vastbesloten om een geduchten weerstand te bieden, ontving de Bruggelingen zoo nadrukkelijk, dat zij gedwongen werden, met een gevoelig verlies af te deinzen. Niettemin zij herstelden zich, waagden een tweeden aanval en hadden de voldoening Sluis te bemagtigen. De Graaf van Namen werd krijgsgevangen gemaakt, de bloem zijner medestanders verslagen. Naar Brugge medegevoerd, werd Graaf Jan in de gevangenis, 's Gravensteen, opgesloten (14 Juni 1323). Het reeds zoo aanzienlijke Sluis werd aan de vernieling prijs gegeven.

Op het Raadhuis te Brugge had men de stoutheid Graaf Jan te ondervragen. Men eischte van hem dat hij van de bekomen gifte afstand zou doen en de daartoe verleende oorkonde uitleveren. "Ik heb," antwoordde hij, "het privilegie naar Namen gezonden, waar het op mijn slot voor mijne nazaten wordt bewaard. Wilt ge het hebben, haal het vandaar!"

Op dit antwoord stampvoetten de Bruggelingen van woede. Er ontstond een geroep, dat men geen geduld meer met den trotschaard moest hebben, maar hem het hoofd voor de voeten leggen. Ja, dit geroep nam zoo toe, dat het welligt door een moord ware gevolgd, had Graaf Lodewijk niet de gemoederen tot bedaren gebragt, door de belofte, van te zorgen, dat de oorkonde zou worden uitgeleverd.

Had Graaf Lodewijk in overeenstemming met deze verzekering de gift van Graaf Jan teruggenomen en zijn oudoom op eene of andere wijze voor deze intrekking schadeloos gesteld, welligt

[1] Vergelijk bladz. 237.

zou de rampzalige twist een spoedig einde hebben genomen. Doch Graaf Lodewijk handelde geheel anders. Hij begaf zich naar het hof van Koning Charles te Parijs en klaagde daar over de aanmatigingen zijner onderzaten.

Bij deze handeling viel het moeijelijk om de gemeente te bewegen, haar hoogen gevangene uit te leveren, en dit werd nog moeijelijker, toen de edelen hun voornemen te kennen gaven om de Bruggelingen voor hun aanval op Sluis streng te straffen. Zoodra dit den poorters werd berigt, vereenigden zij zich met de bewoners van het Vrije

Eenige afgevaardigden kwamen met verschillende voorstellen voor den dag, doch terwijl men daarover beraadslaagde, ontving de vergadering de onverwachte tijding, dat Jan van Namen zijn bewakers was ontkomen. Een edelman, Jan van Doorne, wiens huis aan de gevangenis paalde, maakte, zonder gerucht te verwekken, eene opening in den muur, waarlangs Graaf Jan zijn verlosser volgde.[1] Uit het huis der van Doorne's snelde hij naar de Vrijdagmarkt, waar Jan van Hertsberge hem met nog drie ruiters en zes paarden verbeidde. IJlings ontvloden nu de bevrijde en zijne bevrijders

De Kortrijksanen leveren Graaf Lodewijk I aan de Bruggelingen uit.

om zich op de naburige kasteelen der edelen te werpen, waarbij zij velen ontmantelden of geheel vernielden.

Inmiddels was de Gravin van Namen ijverig in de weer om de vrijheid van haar gevangen echtgenoot te bewerken. Door haar toedoen werd te zijner verlossing eene vergadering te st. Omer gehouden, waar, nevens den Graaf van Vlaanderen, Robert van Cassel, Jean en Gui de Nesle, zich vele edelen en ridders uit Vlaanderen, Artois, Namen en Frankrijk lieten vinden. Ook afgevaardigden uit Gent en Yperen waren daar ter plaatse verschenen.

de stad, waar de poorters te laat vernamen, dat men hun den kostbaarsten buit der onderneming tegen Sluis had ontrukt (September 1323).

De spijt der Bruggelingen werd grooter toen zij hoorden welke ijverige pogingen door Graaf Lodewijk en Graaf Jan werden aangewend om van Fransche zijde hulp te bekomen, ten einde de opstandelingen van Brugge en het Vrije te straffen. Zij besloten klein zeil te maken en zonden daartoe afgevaardigden aan den Graaf, die hem te Gent nede-

[1] Zie de plaat op bladz. 576.

rig verzochten om een vergelijk te treffen. Op dat oogenblik was Lodewijk's voornaamste raadsman de Abt van Vezelay, wiens naam de Bruggelingen weinig hoop kon inboezemen. Deze geestelijke toch was een zoon van den Kanselier Pierre Flotte, die toen de opstand van 1302 losberstte, slechts door met Châtillon over de vestgracht te zwemmen, de woede der Bruggelingen had kunnen ontkomen [1].

Het viel echter geheel anders uit dan de vertoornde edelen gedacht hadden. De Abt van Vezelay toonde zich alles behalve onverzoenlijk, vooral toen de Bruggelingen hunne beurs voor hem openden. De poorters werden weder in genade aangenomen, toen zij, boven de gift aan den Abt, zich tegenover Graaf Jan van Namen tot eene boete van 66,000 guldens verpligtten. Ja, de zamenkomst liep in de beste verstandhouding af. De Graaf bevestigde de oude voorregten van Brugge, vermeerderde haar zelfs en bepaalde dat te Sluis geene koopwaren van boven de zestig pond zouden gelost worden, dat aldaar geene lakenweverijen zouden mogen worden opgerigt, of eene lakenmarkt gehouden. Ook zou Jan van Namen, evenmin als zijne opvolgers, er kasteelen of sterkten mogen bouwen.

Graaf Lodewijk vermeerderde nu ook de regten der met de Bruggelingen bij dit oproer zoo naauw verknochte Vrijlaten. Deze Vrijlaten waren de bewoners der oude kasselrije van den Brugschen Burg, eene landstreek die van de Yperlee en de IJser in het zuiden tot de Hont en het burggraafschap van Gent in het noorden reikte en niet minder dan negentig dorpen omvatte. Oorspronkelijk had dit landschap onder Brugge gestaan, doch terwijl het platteland veelal andere, ja geheel tegenstrijdige belangen had dan de Hoofdstad, hadden de bewoners der kasselrije in een tijdperk dat de poorters door oorlog en tegenspoed waren geteisterd, bedongen, dat zij voortaan niet meer aan de Brugsche overheid, maar aan den kastelein binnen 'den Brugschen Burg onderworpen zouden zijn. Graaf Filips van den Elsass had deze overeenkomst bevestigd, en den Vrijlaten eene keur gegeven, waarbij hij de regtsmagt over hen en hun district, met al het dagelijksch beheer, aan een bank van schepenen opdroeg, welke regenten voor hun leven werden aangesteld. Thans verklaarde Graaf Lodewijk, te

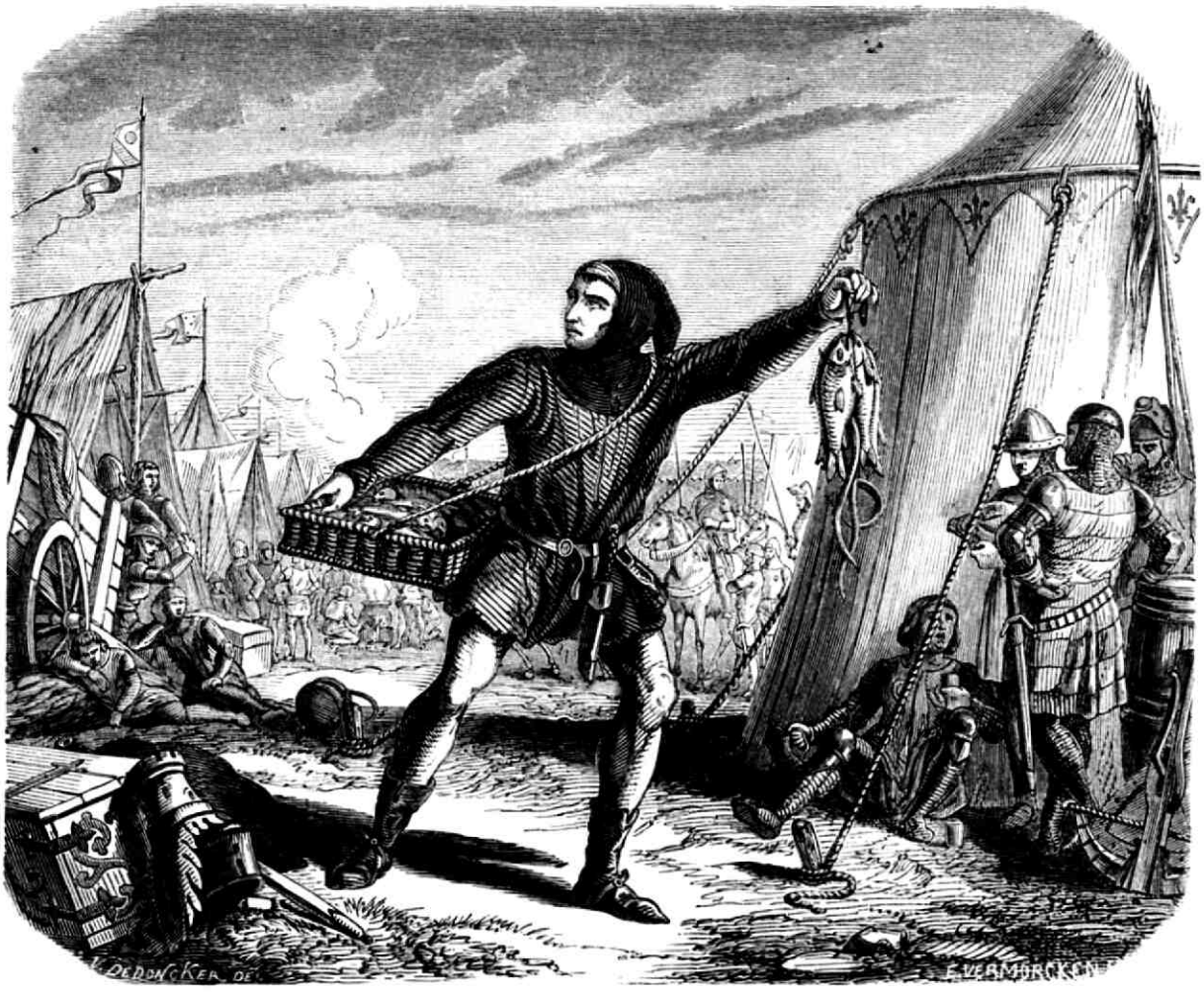

Nikolaas Zanneken verkent het Fransche kamp.

[1] Vergelijk bladz. 556.

hunne gunste, dat deze bestuurders van het Vrije niet alleen Vrijlaten moesten zijn, maar ook binnen het Vrije wonen.

De rust was nu hersteld. De gestoorde handelsbloei van Brugge herleefde, terwijl handwerken en fabrieken zich op nieuw uitbreidden. Vlaanderen scheen de schoonste toekomst te gemoet te gaan. Ongelukkig staken 's Vorsten ijdelheid en zijn voorkeur voor al wat fransch was, spaken in het wiel van dien vooruitgang. Boven het verblijf te Gent of Brugge, waar hij ieder oogenblik aan staatszaken werd herinnerd, gaf hij de voorkeur aan een verwijl te Parijs of Nevers, waar hij in de hoofdzaak voor zijn vermaak leefde. Hij wilde door niets anders aan Vlaanderen herinnerd worden dan door een ruimen toevoer van geld voor zijne kostbare levenswijze en den luister, dien hem de titel van Graaf van Vlaanderen schonk.

Zoo ver vergat Lodewijk zich, dat hij een Franschman, den Heer d' Aspremont, tot Landvoogd over Vlaanderen benoemde. Deze vreemdeling, onbekend met 's volks taal en behoeften en verooordeeld door de gemeenten, die al wat Walsch was, valsch heetten, bevond zich buiten staat om het grafelijk gezag naar eisch te handhaven. Wijl hij met de burgerijen geen omgang had, kon hij slechts door de oogen van anderen zien, zoodat de ambtenaren, onbewaakt als zij waren, op de willekeurigste wijze handelden. Daarbij verlangde Graaf Lodewijk die in Frankrijk door zijne weelderige levenswijs schatten verspilde, steeds grootere geldzendigen, eene rijke bron voor de tollenaars en ontvangers om voor hunne afpersingen dekmantels te vinden.

Deze kwellingen moede, schoolde een hoop ontevreden Bruggelingen, den 6den October 1323, bijeen. De opstandelingen vielen op de bloedzuigers hunner welvaart aan, staken de huizen en kasteelen dier geweldenaren in brand en bekommerden zich niet het minst om 's Graven Raden die pogingen deden om de onrust te stillen. Zelfs de stem hunner eigen wethouders had geen invloed op de getergde burgers. Eenmaal uit den band geslagen, holde het volk al verder. Ieder die het gepeupel mishaagde, was zijn leven niet zeker.

Ongeveer vijf maanden waren Brugge en omstreken getuigen geweest van ontzettende gruwelen, toen Graaf Lodewijk naar Vlaanderen terugkeerde (February 1324). Hij gaf zich de moeite, een omslagtig onderzoek in te stellen, doch schrikte terug voor de krachtige maatregelen die hierop volgen moesten. Ofschoon onderrigt, dat zijne ambtenaren aanleiding tot de moeite hadden gegeven, en vele edelen het zich zelven hadden te wijten, zoo het volk tegen hen het harnas aanschoot, liet hij de zaken zoo als zij waren. Hij vergaf den opstandelingen het kwaad dat zij bedreven hadden, maar ook den ambtenaars hunne afpersingen. Elk liet hij de plaats die hij bekleedde, in het vertrouwen dat voortaan elk zijn pligt zou doen.

Had nu ook de Graaf naar zijne pligten gehandeld en zijne tente te midden der burgerijen opgeslagen, met een wakend oog op hare belangen, zijne zachtheid ware hem welligt eene eer geworden. Maar naauw achtte hij de rust hersteld te hebben, of hij keerde andermaal aan Vlaanderen den rug, om weder ongestoord de genoegens van jagt, spel en festijnen te kunnen smaken.

De wrok over de ontvangen beleedigingen moest met 's Graven vertrek weder opwakkeren. Het volk was verbitterd tegen de edelen, die daar zij van de afpersingen der ambtenaren niets te lijden hadden, elk wie 's Graven liverei droeg, tegen de poorters in bescherming namen. Eensklaps verspreidde zich het gerucht, dat de edelen wraak wilden nemen over de gebeurtenissen die het vorige najaar en winter hadden plaats gegrepen. Men fluisterde elkander namen in, men wees elkander personen aan. Was het wonder dat de beroering die kort geleden zoo veel ellende had te weeggebragt, herleefde? Brugge was in de lente van 1324 op nieuw het tooneel eener doemwaarde anarchie. Het volk ontsloeg op eigen gezag de ambtenaren die het gekweld hadden, benoemde ontvangers en tollenaars op wien het vertrouwen stelde, en trok weder met de Vrijlaten tegen de kasteelen der naburige edelen op, om deze sterkten verder te slechten.

Graaf Lodewijk van deze nieuwe geweldenarijen verwittigd, vond het allertreurigst, zoo spoedig weer zijn geliefd Frankrijk te moeten verlaten. Hij begreep echter dat hij niet te Rethel kon blijven resideren. De zomermaand zag hem dus te Brugge weder. Maar ook nu ontwikkelde hij noch dat doorzigt, noch die kracht, welke Vlaanderen alleen redden konden. Hij vergaf den verstoorders der openbare rust andermaal hun misdadig gedrag. Alleen liet hij den Bruggelingen beloven, dat zij de door hen aangestelde ambtenaars, weder van hunne posten zouden verwijderen. Verder moesten zij hem zweren, om de luiklok niet meer in beweging te brengen, ten einde de burgers bijeen te roepen, behalve wanneer de Graaf of zijn Stadhouder hiertoe bevel gaven. Lodewijk betuigde hiermede genoegen te nemen, "omdat de burgerij van Brugge hem altoos zoo veel genegenheid had betoond", doch dat, indien men nu zijn gebod niet onderhield, niemand in het toekomende meer genade te verwachten had (24 Juny 1324).

Graaf Lodewijk was eindelijk tot de overtuiging gekomen, dat hij nimmer rust zou smaken, zoo lang d' Aspremont hem in Vlaanderen vertegenwoordigde. Ware hij nu slechts teruggekomen van zijne gewoonte om bij voorkeur in Frankrijk te resideren. Doch het was of telkenreize eene geheime magt hem drong Vlaanderen zoo ras mogelijk te verlaten. Ditmaal echter droeg hij de landvoogdij op aan een Vlaming, den dapperen Ridder Filips van Axel.

Deze aanstelling verbitterde Robert van Cassel. Sedert deze hooghartige Prins zijne aanspraken op de kroon door het Fransche Parlement had miskend gezien, had hij zich naar zijn slot ter Wal, in

het Bosch van Nieppe, teruggetrokken. Hij hield zich echter rustig, wel voorziende dat de stormen die Lodewijk bedreigden, den jongen Vorst over het hoofd zouden groeijen.

Zoo als doorgaans, had de strijd tusschen het volk en de edelen eene geweldige verbittering bij beide partijen nagelaten. De burgerijen oordeelden, dat, wilden zij hare vrijheden handhaven, de magt des adels geknot moest worden. Op enkele uitzonderingen na, hadden de edelen zich aan de zijde der Leliaards geschaard en den Franschen behulpzaam geweest, om de Klaauwaards in het handhaven van Vlaanderen's zelfstandigheid tegen te werken. Bij voortduring zagen de Vlaamsche edelen met leede oogen, dat de poorters steeds rijker en magtiger werden, terwijl hun eigen invloed afnam. Hoe geheel anders was de staat der Fransche edelen, die over hunne boeren eene schier onbeperkte magt voerden, terwijl de poorters der naburige steden eerbiedig voor hen het hoofd bogen.

Door Frankrijk aan te kleven, meenden de edelen terug te winnen wat zij door de "aanmatigingen" der poorters hadden verloren.

Deze gezindheid des adels achtten de burgerijen hoogst misdadig. Hadden zij dan niet stroomen bloeds vergoten, om het Fransche juk van de schouders te werpen, om Vlaanderen zelfstandig, vrij en bloeijend te zien, om zich en hunne gezinnen welvaart, vrijheid en genot te verzekeren? Wie met Frankrijk heulde, zocht hun verderf, toonde zich daardoor hun vijand.

Het verblijf van Graaf Lodewijk in Frankrijk was alles behalve geschikt om die afkeer in overeenstemming te doen veranderen. Zij steeg met elke maand. Het kon derhalve niet anders of tusschen de democratie en aristocratie moesten op nieuw botsingen plaats vinden. Te naauwernood was Lodewijk weder op zijne Fransche domeinen aangekomen, of de vonken van verdeeldheid braken in laaijen gloed uit. In de sterke verblijven der edelen zag het volk even zoo vele dreigende dwangburgen, steunpilaren voor de Fransche krijgsmagt, zoo deze eenmaal terugkeerde. Daarom moesten die sterkten ingenomen worden, van hare borstweringen beroofd, of liever ten gronde geslecht. Toen het jaar ten einde spoedde, zag men de eene bende na de andere de steden verlaten, om de kasteelen der edelen die nog overeind stonden, te vernielen. Vooral onderscheidden zich bij dit bedrijf twee Brugsche burgers, Zeger Jansz en Lambert Boonen, die het volk tot aanvoerders had gekozen. Beiden rustten niet zoo lang nog in 't Vrije een enkel kasteel zijne tinnen verhief.

Bode op bode des adels kwam Graaf Lodewijk om hulp smeeken. Men verzocht hem daarbij, ditmaal den Abt van Vezelay te huis te laten, daar men wist hoe deze Prelaat, voor de geschenken des volks niet ongevoelig, elken krachtigen maatregel tegenwerkte.

Het was tegen Kerstmis 1324, dat de Graaf weder voet op den Vlaamschen bodem zette. Hij reisde tot Kortrijk door, waar hij zijn oudoom Jan van Namen, zijn oom Robert van Cassel, Jan de Nesle, Heer van Dendermonde, en vele andere aanzienlijken verzocht had om bijeen te komen. Zoo als ligt te denken is, werd nu van schier alle zijden op eene strenge vervolging der plebejische oproerlingen aangedrongen. Graaf Lodewijk, vergramd dat zijne zachtheid twee malen zonder uitwerking was gebleven, gaf aan dezen aandrang gehoor. Hij vaardigde het bevel uit om eenige belhamels in het Vrije des nachts van hunne bedden te ligten, en toen zij voor hem te Kortrijk waren gebragt, liet hij hun het hoofd voor de voeten leggen.

De vergaderden huiverden nogtans om Brugge aan te tasten, waar de Klaauwaards hen alles behalve met fluweelen pootjes zouden ontvangen. Er werd derhalve besloten, Aardenburg en Ghistel te versterken, ten einde van daar te gelegener tijd tegen Brugge op te rukken. Dan dit was olie in 't vuur. Boonen belegerde Aardenburg, terwijl Zeger Jansz, die naar Ghistel was getogen, door de burgerij van dat steedje werd geholpen om 's Graven aanhang te verdrijven. Verscheidene edelen die in de stad van st. Godelieve aan de verdediging tegen Zeger Jansz hadden deelgenomen, werden, in boeijen geklonken, naar Brugge gevoerd, waar de Gouverneur van Ghistel, Jakob van den Berge, aan zijne wonden overleed (January 1325).

Het berigt van Ghistel's val maakte in het kamp der opstandelingen voor Aardenburg een diepen indruk [1]. Men zwoer het beleg niet op te geven, vóór de bezetting zou verdreven zijn, en, schoon men in de eerste weken van 1325 bijzonder streng en guur weder had, sprak niemand van naar huis keeren. Gedurende de zes weken die zij daar lagen, trok eene afdeeling der belegeraars, onder Wouter Rathgeer, al stroopende tot Assenede. Doch ook hier werd zij overvallen door den Graaf en de hem getrouwe Gentenaren, die de Bruggelingen met bebloede koppen deed afdeinzen. Boonen echter lag zoo wel verschanst, dat de Grafelijken het niet waagden, hem van Aardenburg te verdrijven. Alleen aan de dapperheid der bezetting was het te danken, dat de opstandelingen hier niet slaagden als te Ghistel. Aardenburg bleef aan den Graaf.

Inmiddels was Zeger Jansz van Ghistel verder naar het Zuiden opgerukt. Van vele zijden ontving hij onderstand, inzonderheid van de Bruggelingen, die daartoe eene talrijke magt aan zekeren Nikolaas Zanneken toevertrouwden. Dit legerhoofd, geboren te Lampernisse, in het Veurner-Ambacht, had toen hij zich tegen de trawanten van d'Aspremont kantte, naar Brugge moeten wijken, waar de magistraat hem het poorterregt verleende, en het gild der vischverkoopers hem in zijn midden opnam.

De eerste plaats die Zeger Jansz en Zanneken te zamen aanvielen, was Nieuwpoort, waarover Graaf Lodewijk de verdediging aan Lodewijk van

[1] Zie de plaat op bladz. 577.

Cassel had toevertrouwd. De opstandelingen behoefden geene bijzondere krachten aan dit beleg te besteden: zonder slag of stoot kwamen zij de veste binnen. Evenzoo ging het hun te Veurne. Naauwelijks vernamen de burgers, dat de welbekende Nikolaas Zanneken naderde, of zij beschouwden hem als den held, wien de Hemel hun ter redding gezonden had. Onder luide vreugdekreten heetten zij hun vroegeren medeburger welkom.

De opstandelingen gewaagden als van eene onbetwistbare daadzaak dat Robert van Cassel hunne partij was toegedaan. Hoe keken ze echter op hun neus, toen zij, bij het optrekken naar Duinkerken, zes Vrijlaten aan Robert afvaardigden, en Robert zich ook de steden st. Winoxbergen, Cassel, Belle, Thourout, Rousselare en Kortrijk bij hem aan, waarop Zanneken al die plaatsen van eene genoegzame bezetting voorzag, om iederen aanval der edelen af te weren. De ridderschap toch bleef niet werkeloos tegenover haar magtigen vijand. Van tijd tot tijd ligtten de edelen en hunne manschappen eenige opstandelingen op, die dan als moordenaars en brandstichters aan de regters van den scherpen zwaarde werden overgeleverd, om gehangen of op 't rad gezet te worden. Ook werden door den adel al de woningen der kwalijkgezinde burgers en dorpers aan de vlammen ten prooi gegeven. Brandstichting was overal aan de orde, want

Slag van Cassel op 23 Augustus 1328.

in zijn kamp te Zuidcote deze afgezondenen het hoofd voor de voeten liet leggen.

Die teleurstelling hield Zeger Jansz en Nikolaas Zanneken niet terug, om den togt naar Duinkerken voort te zetten, waarvan de verdediging aan Robert van Cassel was opgedragen. De edelen waren vast besloten om de opstandelingen te wederstaan. Niettemin kwam van de verdediging der veste uiterst weinig, daar de volgelingen des adels meerendeels tot den vijand overliepen. Robert van Cassel, alles verloren ziende, zette zijne gade Jeanne achter zich op het paard, om zoo spoedig mogelijk zijn veilig kasteel ter Wal in het Niepperbosch te bereiken.

De opstand breidde zich verder en verder uit. Na Zanneken's zegepraal te Duinkerken, sloten ook de opstandelingen gaven de woningen hunner tegenstanders aan de vlammen ten prooi. Onder de gebouwen door de Klaauwaards vernield, behoorden twee sterke huizen, die Robert van Cassel binnen Duinkerken en Cassel bezat.

Om een dam op te werpen tegen zooveel ellende, riep Graaf Lodewijk de drie leden van Vlaanderen te Gent bijeen. Beide partijen staakten hare aanvallen, en, in de hoop, dat zijne stem ditmaal gehoor zou verwerven, bepaalde Graaf Lodewijk, dat alle weerspannelingen in genade zouden ontvangen worden, zoo zij de aangerigte schaden wilden vergoeden en daarenboven zekere boete opbrengen (24 Maart 1325).

Het scheen, of de beroerde gemoederen tot rust neigden. Maar zoo vaak de aangewezen commissa-

rissen voor het opmaken der schaden — Robert van Cassel en gevolmagtigden uit Gent en Yperen — poogden te vergaderen, werden zij in hun onderzoek door de menigte gestoord. Zij konden noch hunne taak beginnen noch haar voleindigen. Den 11 Juny zouden zij in de Abdij ter Duinen bijeen komen. Maar naauwelijks hadden zij elkander in het convent begroet, of twee hoopen Vrijlaten en

De Brugsche vrouwen dringen hare mannen om zich aan Graaf Lodewijk te onderwerpen.

Veurenaars, onder Zeger Jansz en Nikolaas Zanneken bezetten de toegangen. Schelle kreten bedreigden de vergaderden, zoo zij tot besluiten kwamen, die aan de zaamgeschoolden zouden mishagen, een staat van zaken waardoor ook deze vergadering niet het minste gevolg had.

Overeenkomstig dit gedrag bleven de poorters en dorpers die zich zoo veel magt aanmatigden, in

de wapenen, waardoor herhaalde malen weder geweldenarijen voorvielen. Onder meer hadden zeer onstuimige tooneelen te Kortrijk plaats. Zoodra Graaf Lodewijk daarvan kennis bekwam, vertrok hij naar deze oude Leijestad, waar hij zes afgevaardigden van Brugge, die de onrust aanstookten, in de gevangenis liet werpen.

Naauw was het berigt van deze kerkering te Brugge ontvangen, of de verbolgenheid der stedelingen gaf zich lucht in duizend smaadredenen tegen den Graaf. "Hoe," spraken zij, "Lodewijk neemt onze medeburgers gevangen, die wij afvaardigden om eene goede verstandhouding te bevorderen! Het is eene schennis van 's volks regten als hij onze afgezanten in den kerker werpt!"

Onder de leiding hunner hoofden waren spoedig

vijfduizend Bruggelingen naar Kortrijk op weg, allen vast besloten om hunne medeburgers uit 's Graven magt te bevrijden.

Het oprukken der zoo gevreesde poorters was spoedig aan het Hof bekend. Graaf Jan van Namen ried zijn achterneef zich tot de tanden te verschansen. Daartoe besloten, gaf Graaf Lodewijk bevel om de voorsteden van Kortrijk in brand te steken, ten einde den vijand te verhinderen onopgemerkt de wallen te naderen. Helaas, geen maatregel kon verderfelijker zijn. Een felle noordewind dreef de vlammen over de vesten. Vonken en brandende voorwerpen regenden op de woningen, en eer men het kon beletten, woedde de brand in verscheidene straten der stad. Kortrijk stond in vlammen.

De burgers der schoone Leijestad, die kort te voren den Graaf gezworen hadden, hem gehouw en getrouw te zijn, achtten zich een speelbal van een afschuwelijk verraad. "Poorters van Kortrijk!" klonk het uit veler monden: "Wij zijn verraden. Graaf Lodewijk vernielt onze stad en trekt nu hoonlachend met zijn hofstoet heen!"

Binnen weinige oogenblikken waren de poorten gesloten. De klokken luidden. De burgers vielen met zwaarden, messen, mokers, spaken en alles wat hun onder de handen viel, op 's Graven gevolg aan. Onder de woedendsten behoorden de vrouwen, die met loshangende haren de edelen te lijf gingen en hen onder vreeselijke martelingen van 't leven beroofden.

Graaf Lodewijk had de brandende stad en hare woedende ingezetenen pogen te ontvlugten, doch men hield hem aan en bragt hem in verzekerde bewaring. Zijn neef Jan van Vlaanderen viel onder de handen der opstandelingen, en dit jammerlijk lot werd ook gedeeld door Jan van Nivelles, Jan van Verrières, Boudewijn van Zegerskapelle, Robert van Zaamslag, Gwy de Crane, Gwy de Visch en nog wel tweehonderd andere ridders. Een der weinigen die ontkwamen, was Graaf Jan van Namen, die eenige uren later te Lille kon mededeelen, van welke vreeselijke tooneelen hij te Kortrijk getuige was geweest (20 Juny 1325).

Terwijl Namen's Graaf de furiën der wraak ontvlood, spanden de inwoners van Kortrijk alle krachten in, om de ontboeide vlammen te stuiten. Zij slaagden, afgemat van inspanning, ten laatste zoover, dat het vuur niet verder om zich greep.

Des anderendaags zagen zij de vijfduizend Bruggelingen naderen, voor wien zij niet slechts hunne poorten openden, maar hun zelfs den Graaf en tien edelen uitleverden. [1] Lodewijk smeekte zijnen vijanden genade voor zijn medegevangenen. Doch de woedende Bruggelingen hadden met niemand mededoogen. "Wij sparen deze Leliaards niet!" riepen zij uit, "omdat het op hun aanstoken is geweest, dat gij zoovele Vrijlaten in hun bed hebt doen opligten en het hoofd afslaan. Thans is het onze beurt, Graaf Lodewijk!"

Het tiental edelen dat in het lot van hun meester had gedeeld, werd nu aan de wraak opgeofferd. Een voor een werd, voor 's Graven oogen, in stukken gekapt, namelijk Jakob van Berge, Thierry de Medan, Guido de Pinsoen, Thomas van Nevere, Gilles Couriel, Wouter van Rollegem, Arnold de Dresscher en drie anderen, wier namen ons onbekend zijn gebleven. Eindelijk zette men den Graaf op een klein paardje, waarop hij, vergezeld door zijn joelende tegenstanders, naar Brugge moest rijden, om daar in de Hal zijn heilloos bevel te overpeinzen.

Tot nog toe was Yperen, Vlaanderen's derde stad, buiten de beweging gebleven, niet omdat het Ypersche volk anders gezind was dan de Bruggelingen en West-Vlamingen, maar omdat de stedelijke regering, van hare onderzaten vervreemd, de zijde der Leliaards hield. Thans werd dit anders.

Men een troep Veurenaars en Vrijlaten kwam Nikolaas Zanneken de Yperlingen uitnoodigen, zich bij den opstand aan te sluiten. De wethouders en de edelen, van de gezindheid der menigte maar al te wel onderrigt, kozen het hazenpad, waarop de teruggeblevenen Zanneken, onder allerlei eerebetoon, als ware hij Graaf, binnenhaalden. Op het lot van Kortrijk wijzende, gaf deze demagoog der burgerij den raad, om de vesten der stad te vullen, de voorsteden binnen de muren te trekken en een nieuwen wal op te bouwen, die der gansche gemeente bescherming kon verleenen. Met welgevallen werd deze raad ontvangen. Te midden der hevigste staatsstormen breidde het neringrijke Yperen zijne vesten uit.

Aan het Fransche Hof wekten dezen gebeurtenissen in Vlaanderen de grootste verontwaardiging. Charles IV gaf den Gouverneur van het Vermandois bevel naar Brugge te gaan en den ingezetenen op het nadrukkelijkst te bevelen, hun Graaf los te laten en zijne genade in te roepen. De burgers hoorden den Franschman met verontwaardiging aan. Zij gaven hem ten antwoord, dat de Brugsche poorters geen vrede zouden maken zoolang zij zich niet met de burgerijen van Gent en Oudenaarde verstaan hadden. Zij zagen hem daarbij zoo donker aan, dat de gezant blijde was toen hij de Brugsche muren weder achter den rug had.

Bij den storm die uit Frankrijk dreigde, gevoelden de bewerkers dezer omwenteling, dat het noodig was, een ruwaard aan te stellen, die de verstrooide krachten tot een geheel kon vereenigen. Zij vestigden andermaal het oog op Robert van Cassel, die ditmaal zijn verlangen om het bestuur over Vlaanderen te bekomen, niet meer verloochende als weleer bij de ontmoetingen te Zuidcote en Duinkerken. Op aanzoek van Zanneken en diens medestanders, aanvaardde hij het ruwaardschap en bragt terstond een leger op de been, om den Bruggelingen en hun medestanders bij den strijd tegen de aanhangers van Graaf Lodewijk te wederstaan.

[1] Zie de plaat op bladz. 580.

In twee afdeelingen gesplitst, zetten de opstandelingen hunne aanvallen voort. De eerste, die door Robert van Cassel werd aangevoerd, trok naar Oudenaarde. De andere, waarover Wouter Rathgeer gebood, rukte aan op Gent. Beide Scheldesteden waren den Graaf getrouw gebleven, ten minste verzuimden hare besturen niets, om Lodewijk te hulp te komen. Mogten al eenige ingezetenen uit de arbeidende klassen mompelen, dat de oorzaak van al het kwaad gezocht moest worden bij 's Graven gehechtheid aan Frankrijk en de Franschen, hunne stemmen verdoofden onder het gewigt dat de Leliaards in de schaal legden.

De Gentsche magthebbers besloten den Bruggelingen vóór te zijn. Zij droegen aan Willem van Wenemare de taak op, om de opstandelingen welke tot Deinse waren opgerukt, te verstrooijen. Door 20,000 man gevolgd, naderde van Wenemare, welke zich door eene reusachtige gestalte onderscheidde, van de zijde van Nevele. Nabij de Rekelingerbrug stieten beide partijen op elkander. Robert van Cassel, tijdig onderrigt van het gevaar dat zijn medestrijders bedreigde, had een deel der troepen die Oudenaarde hielden ingesloten, ijlings naar Deinse gezonden. Te regter tijd bereikte deze hulpbende het slagveld om aan den strijd deel te nemen. Van beide zijden werd met verbittering en niet zonder voordeel gestreden. Doch toen Willem van Wenemare doodelijk getroffen nederzonk, was het met den voorspoed zijner partij ten einde. Den 15 July 1325 zag men de Gentenaren als vlugtelingen naar hunne vaderstad wederkeeren.

De opstandelingen volgden hunne geslagen vijanden op den voet, niet slechts zij die bij Deinse de overwinning hadden bevochten, maar ook al de troepen die zich voor Oudenaarde hadden neergeslagen. Robert van Cassel nam daarbij over allen het opperbevel aan.

Terwijl de belegerden alles in het werk stelden om weerstand te bieden, even als de belegeraars om te zegevieren, meldden afgezanten van Koning Charles zich bij beide partijen aan, om alle verschillen uit den weg te ruimen. Door hunne bemiddeling kwamen de Bruggelingen en Gentenaren met hunne wederzijdsche vrienden tot de belofte, dat zij den strijd zouden staken. Doch naauw hadden de Fransche gezanten den rug gekeerd, of de partijen stonden weder even vijandig tegenover elkander als te voren. De Gentenaren eischten de onverwijlde invrijheidstelling van den Graaf, terwijl de Bruggelingen hun hoogen gevangene niet wilden loslaten, dan nadat alle andere punten zouden behandeld en ten einde gebragt zijn.

Daar men elkander niet wilde verstaan, besloten de Gentenaren zoo lang Graaf Lodewijk van zijne vrijheid beroofd zou zijn, Graaf Jan van Namen tot 's Lands Ruwaard aan te stellen. De burgeroorlog kreeg daardoor zijn vol beslag.

Gelijk onder de bevolking van Brugge en hare bondgenooten eenigen den opstand afkeurden, zoo waren er onder de Gentenaren, die, schoon hunne magistraat 's Graven zijde hield, den opstand zeer genegen waren. Vooral telde men onder de Gentsche wevers honderden die zich voor de Klaauwaards verklaarden. De partij van Jan van Namen verzuimde niets om die tegenstanders magteloos te maken door hen buiten de poorten te zetten. Knarsetandend van woede sloegen deze bannelingen den weg naar Gerardsbergen in.

Na deze opruiming van misnoegden, besloot Jan van Namen een deel zijner strijdmagt uit te zenden om Oudenaarde, Kortrijk en Gerardsbergen te bezetten. De poorters van laatstgenoemde stad waren, hetzij naar eigen inzigt, hetzij door de redenen der tot hen overgekomen Gentsche wevers, alles behalve geneigd om de Leliaards als vrienden te herbergen. Niettemin namen zij den schijn aan, hen welkom te heeten. Toen Heer Jan van Gaveren, die de bende aanvoerde, hunne stad naderde, maakten de poorters geen bezwaar hem en de zijnen binnen te laten. Men liet de poortbruggen vallen en de Gentenaren in de stad. Maar zoodra waren deze welgewapende, doch op geen kwaad bedachte scharen niet door de poort, of sterke hoopen Gerardsbergers wierpen zich op de verschalkten, die voor het meerendeel als offers van den burgeroorlog vielen. De Klaauwaards hadden zich echter misrekend in de meening dat ook Jan van Namen bij deze ontmoeting was omgekomen: zij hadden, misleid door de kostbare kleedij des aanvoerders, den Heer van Gaveren voor den Namenschen Graaf aangezien.

Dit verraad — zooals Jan van Namen de slagting te Gerardsbergen noemde — wilden de Leliaards bloedig wreken, terwijl het den opstandelingen aanzette om hunne aanvallen te verdubbelen. Deze laatsten hernamen Kortrijk en verjoegen hunne tegenstanders uit verscheidene sterkten aan de Leije en de Schelde, die Graaf Jan met bezettingen had voorzien. Eindelijk bedreigden zij Gent en Oudenaarde andermaal.

Koning Charles IV, die den opstand in Vlaanderen al verder en verder om zich zag grijpen, herhaalde zijne eischen aan de Bruggelingen om Graaf Lodewijk te ontslaan en tot de gehoorzaamheid terug te keeren. Hij bepaalde een dag, waarop de Brugsche magistraat en Graaf Robert van Cassel voor hem te Parijs zouden verschijnen. Maar te vergeefs was dit bevel: geen Vlaming meldde zich bij den Franschen Monarch aan.

Thans zocht de Koning zijn heil bij de kerkelijke instellingen. Een Kardinaal, door den H. Stoel daartoe afgevaardigd en door de Bisschoppen van Doornik en Thérouanne ondersteund, verklaarde gansch Vlaanderen in den ban, met uitzondering van Gent en Oudenaarde, welke steden standvastig haar jongen Graaf getrouw bleven. Hoe ernstig de maatregel was, bragt zij weinig verandering te weeg: de opstandelingen gaven noch Graaf Lodewijk vrij, noch hieven het beleg der beide Scheldesteden op.

Doch, kon de Kerk de bevrijding van Gent en

Oudenaarde niet bewerken, de winterkoude was magtiger. In het kamp der opstandelingen verdreef de guurheid van het weder de tevredenheid, den lust, het vertrouwen. Van lieverlede onttrokken eenigen zich aan den last dien zij zich op den hals hadden gehaald, om aan hun huiselijken haard vergoeding voor het doorgestane leed te smaken. Natuurlijk krompen daardoor de legers der opstandelingen in, zoodat de hoofden het geraden achtten om achterwaarts te wijken. Robert van Cassel trok op Brugge terug, terwijl Wouter Rathgeer een kamp opsloeg bij Eecloo.

Zoodra de Gentenaren het kamp rondom hunne stad opgebroken zagen, besloten zij den terugtrekkenden het aangedaan leed te vergelden. Onder de aanvoering van Hector Vilain en Zeger van Kortrijk zetten zij de verstrooide benden opstandelingen achterna. In het vlakke oord tusschen Oudenaarde en Kortrijk stieten zij op eene afdeeling hunner tegenstanders, die, 800 in getal, nagenoeg allen werden neêrgeveld. Verder maakten zij zich meester van het Land van Waas, de Vier-Ambachten en het dusgenoemde Keizerlijk-Vlaanderen. Rathgeer, die te Eecloo stand had gehouden, deed eene poging om de Vier-Ambachten te herwinnen. Doch de fortuin scheen den opstandelingen voor goed den rug te keeren: zij ondergingen bij Assenede eene volkomen nederlaag. Rathgeer en zijn makker Boudewijn Boekel waren onder de dooden, terwijl Zeger Jansz en Lambert Boonen slechts met moeite door de vlugt een zelfde lot ontgingen.

Door deze achtereenvolgende nederlagen verloor de opstand alle aantrekkelijkheid. Aan de kleinere steden en het platteland begonnen de hooge toon en de bevelen der Bruggelingen tegen de borst te stuiten. Het vernielen van huizen en schuren, van den oogst en alle werken des vredes bragt de eene ontbering na de andere voort, inzonderheid omdat de handel stilstond en de werkplaatsen niets opleverden. Daarbij waren de kerken gesloten, waren alle burgerlijke betrekkingen uiteen gerukt.

Verscheidene bondgenooten begonnen thans op 's Graven loslating aan te dringen: men overstelpte den magistraat van Brugge met aanzoeken en verwijten.

Voorziende eerlang door allen verlaten te zijn, besloten de Bruggelingen zich met hun doorluchtigen gevangene te verstaan. Een stoet van hoofden

Koning Philippe VI neemt afscheid van Graaf Lodewijk.

en aanzienlijken begaf zich naar Lodewijk's kerker. Men verootmoedigde zich voor den Graaf en riep zijne vergiffenis in voor al het leed hem aangedaan. "Wij zullen ons nimmer weder tegen u verzetten!" riepen zij uit, "indien gij ook ditmaal genade voor regt laat gelden!"

Lodewijk was te blijde over zijne verlossing om niet alles te beloven. Hoe had hij zich in de zes maanden sedert zijne opsluiting gelangwijld! Hij verliet terstond Brugge, om zijne getrouwen te Gent door zijn komst te verheugen (January 1326).

Gelukkig voor Vlaanderen zoo Lodewijk, getrouw aan zijn woord, een verstandig gebruik van den terugkeer binnen zijn paleis te Gent had gemaakt. Dan hij kon de ontvangen beleediging niet verkroppen en verliet zijne hoofdstad aan de Schelde

om Koning Charles IV mondeling verslag te doen van het doorgestane lijden, om troepen te vragen, ten einde eene herhaling van den opstand te voorkomen.

Het eerste gevolg dier zamenkomst was, dat de Koning de steden st. Omer, Thérouanne, Doornik, Lille en Douai, benevens eenige anderen van eene talrijke bezetting voorzag. Daarna riep hij alle Vlaamsche grooten op, om te Arques (bij st. Omer) voor zijne gevolmagtigden te verschijnen en de bepalingen te vernemen, die hij noodig oordeelde om de rust aan het Graafschap te hergeven.

vrediging tamelijk vlot van de hand ging. Brugge, het Vrije, Yperen, Kortrijk, Poperingen, st. Winoxbergen, Cassel, Belle, Meessen, Waasten, Brouckburg, Veurne-Ambacht, Oudenburg en Sluis werden allen weder door den Graaf in genade aangenomen. Alleen Gerardsbergen werd, om het gepleegd geweld tegen den Heer van Gaveren en zijne volgelingen, van de verzoening uitgesloten, tot deze stad zich met Graaf Jan van Namen verstond, om dien Vorst eene boete van 300 ponden op te brengen.

De overeenkomst waarbij den opstandelingen de vergiffenis van Koning en Graaf werd toegezegd, legde

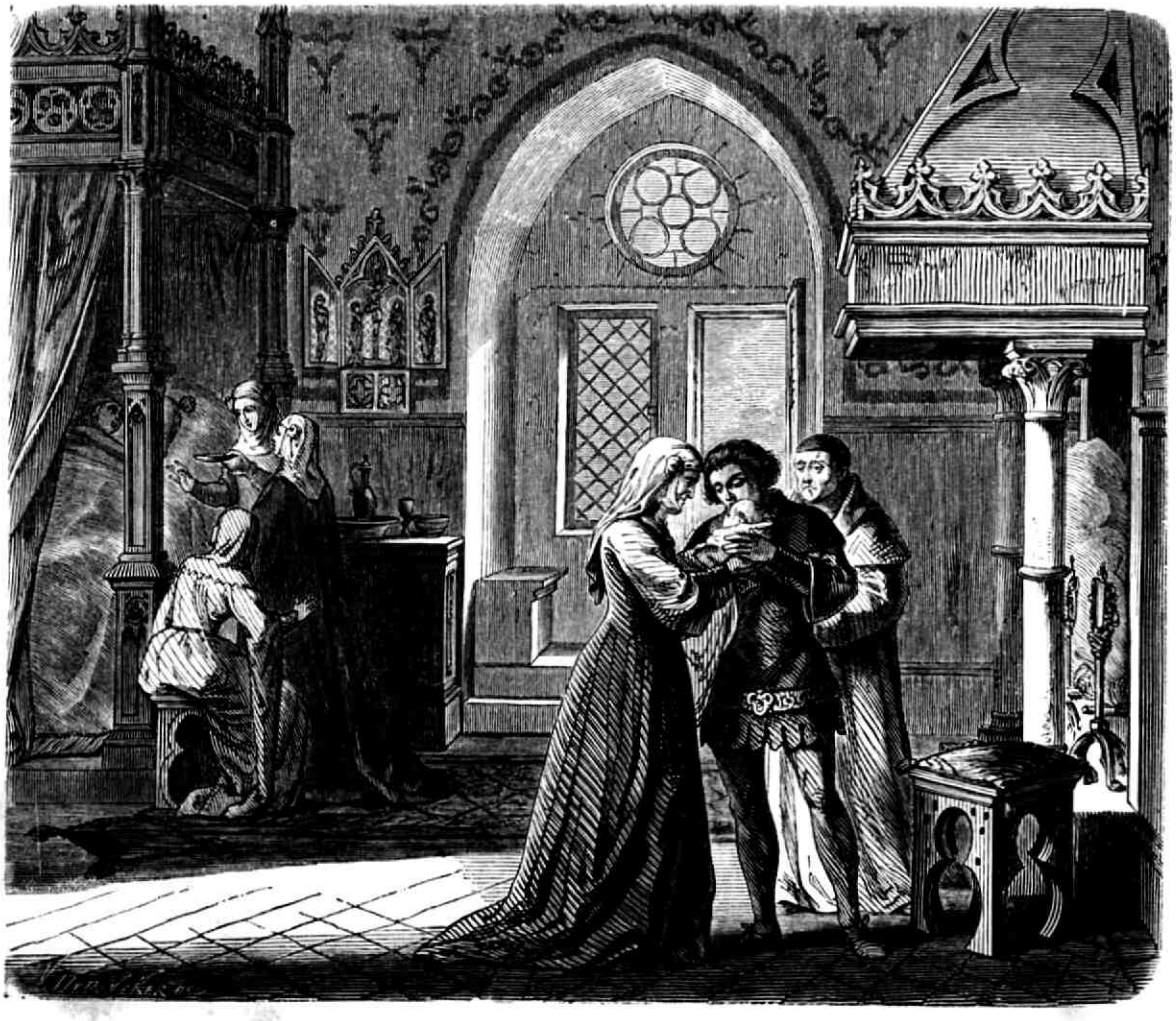

Geboorte van Lodewijk van Male.

Te bepaalder tijd lieten 's Lands edelen, geestelijken en magistraten zich te Arques vinden. Graaf Lodewijk verscheen er eveneens, en met hem zijn oudoom Graaf Jan van Namen, zijn oom Robert van Cassel, benevens zijne tante, de Vrouwe van Coucy. Van de zijde des Konings kwamen zijn vertrouwde, de Florentijner Andreas Ghiny (die later Bisschop van Doornik werd), Pierre de Congières en andere edelen van hoogen rang.

De Fransche gevolmagtigden spreidden in hunne zamenkomsten met de Vlaamsche magistraten veel gematigdheid ten toon, zoodat het werk der beaan de poorterijen en haren aanhang eene boete op van 100,000 gulden ten behoeve van Graaf Lodewijk, 200,000 gulden voor schadevergoeding aan de bewoners van Gent en Oudenaarde, benevens schadevergoeding voor al het vernielde aan kerken en kloosters, het stichten van een Karthuizerklooster bij Kortrijk voor twaalf monniken, die dagelijks zouden bidden voor de zielen der edelen welke er in Juny 1325 den dood hadden gevonden, en pelgrimstogten naar San Jago di Compostella en andere verwijderde plaatsen door 300 Bruggelingen en Kortrijksanen. Eindelijk zouden de verdreven amb-

tenaren weder door de stedelingen in de door hen verleende betrekkingen erkend worden, en zij die door de wet tot ballingschap werden gedoemd, voor altijd bannelingen blijven.

Nadat deze vrede door alle partijen was bezworen en bezegeld, werd door Paus Joannes XXII het interdict over Vlaanderen opgeheven.

Het verdrag van Arques bewaarde in Vlaanderen slechts kort rust en vrede De mannen die door den opstand tot posten en waardigheden waren verheven, toonden zich alles behalve bereid om daarvan afstand te doen en tot hunne vorige betrekkingen terug te keeren. Evenmin vonden de veroordeelden tot ballingschap lust om naar elders te vertrekken. Vanhier voortdurende moeijelijkheden, die onder anderen de stad st. Winoxbergen op het geweldigst beroerden.

Bij dien geest om aan eigen aanzien en voordeel 's Lands welzijn op te offeren, maakten de stokebrands gebruik van den dood van Koning Charles IV — waarmede het regerend Stamhuis in Frankrijk een einde nam — om hun vroegere volgelingen tot een vernieuwd verzet tegen den Graaf op te hitsen (1 February 1328).

Zij vonden een maar al te willig oor. Te Brugge vereenigden Zeger Jansz en Lambert Boonen andermaal gansche scharen, die genegenheid toonden om de vroegere aanvallen tegen de eigendommen der edelen te vernieuwen. Zij verkregen eerlang zoo veel magt, dat Thomas Danckaert en Jan Ackerman Filips van Axel verhinderden, om in 's Graven naam de wethouderschop te vernieuwen.

Het berigt dezer gebeurtenissen ontving Graaf Lodewijk te Parijs, toen hij zijne Graafschappen bij Koning Philippe VI (van Valois) — een neef van Charles IV — kwam verheffen. Onmiddellijk gaf hij er kennis van aan zijn Leenheer, wiens hulp hij inriep om de wederspannige Vlamingen te bedwingen.

Philippe, door zijne aanstaande krooning en de aanspraken van Koning Edward III teruggehouden, zocht de oproerlingen in hun verzet te stuiten, door te bewerken, dat andermaal den kerkelijken ban over Vlaanderen werd uitgesproken. Maar met hoeveel nadruk de Bisschoppen van Senlis en Doornik het pauselijk bevel ten uitvoer bragten, de raddraaijers wisten het Brugsche volk zoo geheel te beheerschen, dat het gepeupel allen met den dood bedreigde, die niet aan de bevelen van Zanneken, Jansz, Boonen en Jan Craye gehoor gaven. Dat dit dreigen de Bruggelingen ernst was, bewezen zij inzonderheid den 8 July 1328, toen zij Willem van Couckelaere en andere poorters, die zich aan het verdrag van Arques wilden houden, bij een oploop in de Smedenstraat van het leven beroofden.

Doch het wraakzwaard werd reeds gewet. Op het feest der H. Drievuldigheid, den 29 Mei (1328), had te Reims de krooningsplegtigheid van Philippe VI plaats gevonden. Lodewijk, Graaf van Vlaanderen, verscheen bij deze inhuldiging met een gevolg van zesentachtig ridders, die allen zijne kleuren droegen. Volgens de regten van zijn Stamhuis, moest hij bij den optogt het koninklijk zwaard in de hand voeren. Maar toen de heraut riep: "Graaf van Vlaanderen! zoo gij hier tegenwoordig zijt, voldoe uw pligt", volgde een diep stilzwijgen. Lodewijk scheen den heraut niet te verstaan. Tot tweemalen herhaalde de Franschman zijne oproeping. De laatste reize trok Lodewijk eensklaps de wenkbraauwen op, alsof hij zich iets herinnerde. Hij naderde den Koning en eene knie ter aarde buigende, zeide hij: "Sire! "zoo uw heraut mij had opgeroepen als Graaf van Nevers of Rethel, zou ik met grooter spoed gekomen zijn."

"Zijt gij dan geen Graaf van Vlaanderen?" vroeg de Koning.

"Ja, Sire, doch alleen in naam."

"Hoe verklaart gij dit?"

"Sire, de poorters van Brugge en Yperen, van Poperingen en Cassel hebben mij buiten mijne domeinen gesloten."

"Wel begrepen, waarde neef! Wij zullen er u terugvoeren en zweren bij het heilig oliesel dat wij heden ontvingen, niet naar Parijs terug te keeren vóór gij voldoening zult ontvangen hebben."

"Duizendmaal dank, mijn Koning!"

En dit zeggende kuste Lodewijk I Philippe VI de hand.

Ingevolge deze belofte was de oorlog tusschen de Franschen en de Vlaamsche opstandelingen onvermijdelijk geworden. Koning Philippe koesterde, even als zijne voorgangers, een beslisten weerzin tegen de vrijheden door de Vlaamsche poorters verworven. Hij achtte het noodig de landsheerlijke regten in Vlaanderen terug te brengen tot een staat die de burgerijen weder tot hare vroegere onderworpenheid zou terugvoeren. Immers hij wist hoe zeer vele Fransche gemeenten hunkerden naar de magt en het aanzien, dat aan hare zusteren aan het Zwin, de Leije en de Schelde ten deel was gevallen. Hij achtte het noodig, dat de bewoners van 't Vermandois en Artois, die het meest naar Vlaamsche instellingen haakten, eene ernstige waarschuwing ontvingen.

De groote vassalen werden opgeroepen, zich den 22 July te Arras te laten vinden. Zij haastten zich om aan die opontbieding te voldoen. De Fransche edelen wedijverden te allen tijde om een nieuwen Koning bij zijn eersten veldtogt ter zijde te staan. Zij wenschten zich onder zijne oogen te onderscheiden om zich daardoor den weg tot onderscheiding en fortuin te banen. Daarenboven beschouwden de edelen den Vlaamschen oorlog als eene zaak die hun in het bijzonder ter harte ging. Zij wisten hoezeer de Fransche burgerijen haakten naar de vrijheid die de Vlamingen genoten, en dat, zoo deze poorters die vrijheid niet gewapenderhand eischten, dit alleen het gevolg was van den schrik, welke de strenge bestraffing van iedere vrije gevoelsuiting naar zich sleepte.

Het Fransche leger, dat zich in den zomer van 1328 te Arras vereenigde, was een der schoonsten

welke het Koningrijk in de laatste tijden vereenigd had gezien. Het bestond uit tien afdeelingen, die te zamen onder honderd en zeventig banieren optrokken. De Maarschalken van Frankrijk en Navarre voerden de eerste dezer afdeelingen aan. De Graaf van Alençon, 's Konings broeder gebood de tweede; de Grootmeester der Malthezer ridders de derde; de Connétable Gautier de Châtillon de vierde; de Koning, door Philippe d'Evreux (Koning van Navarre), den Hertog van Lotharingen, de Graven van Evreux en Bar vergezeld, de vijfde; Eudes IV van Bourgogne de zesde; Guigues, Dauphin van het Viennois, de zevende. De drie overigen trokken op onder aanvoering van Willem van Avennes, Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland [1]; van Jan van Luxemburg, Koning van Bohemen; van den Hertog van Bretagne; van Robert van Artois, Graaf van Beaumont; en van Louis I, Hertog van Bourbon.

Bij dit leger sloten zich eenige honderden Gentenaren en Oudenaarders aan, die tot nog toe partij voor Graaf Lodewijk gekozen hadden. Eenige honderden anderen echter bestookten de opstandelingen uit het noorden. Onder het geleide van Hector Vilain trokken zij naar Biervliet, van waar zij den ganschen Scheldeoever naar de zijde van Cadzand afliepen en alle dorpen tot onder den rook van Brugge plunderden en verwoestten.

Ofschoon Nikolaas Zanneken slechts een betrekkelijk klein leger aan de 90,000 verbondenen kon tegenoverstellen, wanhoopte hij niet aan het welslagen van den oorlog. Ondersteund door Boonen, Jansz en andere hoofden, boezemde hij den poorters en hunne bondgenooten uit de onderscheidene ambachten een onwrikbaar vertrouwen op hunne wapens in. Hij zelf rukte, door Winok Fierens gerugsteund, met de Veurenaars, Brouckburgers, Nieuwpoortenaars, Poperingenaars en Casselaars naar den Casselberg, waar hij de hoofdaanval des vijands verwachtte. De Bruggelingen en de Vrijlaten rigtten zich onder geleide van Zeger Jansz naar de zijde van Doornik, terwijl de Yperlingen en Kortrijksanen den weg naar Lille insloegen, dat is naar de stad waar het hoofdkwartier van Graaf Lodewijk was gevestigd.

Inmiddels had Koning Philippe VI de Vlaamsche grens bij Blaringem overschreden om voort te rukken tot de Peene, een kleine rivier die, na de zuider helling van den Casselberg omkronkeld te hebben, zich na een loop van vijf uren met de Yperlee vereenigt. Hier kwam 's Graven oom, Robert van Cassel, den verbondenen zijne diensten aanbieden. Hij achtte de zaak der opstandelingen verloren, zoodat hij de verstandigste partij meende te kiezen door zich weder bij de sterksten aan te sluiten. Heel gaarne zou hij zijn neef, Graaf Lodewijk, verdrongen hebben, doch daartoe miste hij den volhardenden moed van zijn voorvader Robert de Fries.

In de hoop de Vlamingen uit hun sterke stelling te verdrijven, leiden de Fransche al de dorpen rondom den berg aan kolen. Doch de Vlamingen lieten zich door dit gezigt niet verlokken, te minder omdat al wat zij in vlammen zagen opgaan tot de domeinen behoorde van den aanvoerder die zich van hunne zijde had losgescheurd om zich bij den vijand te voegen: Robert van Cassel.

Nikolaas Zanneken dreef de vermetelheid zoo ver, dat hij zich in het gewaad eens visschers in het Fransche kamp waagde, om dat te verkennen en daarnaar zijne beschikkingen te regelen [1]. Om den vijand te meer te tergen, schilderden de Vlamingen hanen, als het zinnebeeld der Franschen, op hunne banieren en plantten houten vogels van deze soort op de muren der stad Cassel, allen met schimpende opschriften. Men duidde daarin Philippe VI als een gevonden Koning aan, omdat zijn regt op den troon naar veler meening ver boven allen twijfel was verheven. Zoo las men:

Van dat men deze hanen zal hooren craeyen,
Zo zal hem die ghevonden coninck hier binnen verfraeyen.

Of om beter door den vijand te worden verstaan, liet men den geschilderden haan zeggen:

Quand ce coq icy chantera,
Le roi trouvé cy entrera.

Zanneken die door zijn vermetelen togt door 't Fransche kamp geleerd had, hoe slecht daar wacht werd gehouden, besloot in den namiddag van den 23 Augustus een aanslag op de legerplaats te wagen. Hij plaatste zich te midden der opstandelingen en sprak hen toe: "Strijdgenooten! Zijn wij de dappere mannen niet meer die geheel Vlaanderen op onze zijde hebben gebragt en nooit eenig Vorst of leger vreesden? Hebben wij niet altijd gewenscht om den gevonden Koning te ontmoeten. Welnu, hij is daar, onder onze oogen. Waarom zullen wij onze zegepraal uitstellen? Waarom vallen wij den vijand niet op het lijf, terwijl hij er ver af is een aanval te vermoeden en zich vermoeid of spelend op den grond heeft uitgestrekt? Zijt gij dezelfden niet meer als vroeger. Of hebt gij vrees?"

Donderend klonk het rondom den aanvoerder: "Op, op! vallen wij den Koning aan!"

Te naauwernood was die galm gehoord, of de Vlamingen daalden reeds in slagorde den berg af, om zich op de vijandelijke legerplaats te werpen. De zorgelooze wacht werd overhoop gesmeten. Zanneken sloeg den regelregten weg naar 's Konings tent in, terwijl de verschrikte soldeniers bij het uiteenstuiven de lucht met den kreet vervulden: "Alles is verloren!"

Miles des Noyers, wien de koningsvaan was toevertrouwd, sloeg met de eersten op de vlugt. Hadden Willem van Holland en Henegouwen en Robert van Cassel geen stand gehouden, Koning Philippe ware waarschijnlijk verloren geweest. Doch hunne wakkerheid schonk den Franschen Monarch de gelegenheid, zijne keurbenden om zich te verzamelen. Door een geheimen uitgang zijne tent

[1] Vergelijk bladz. 238.

[1] Zie de plaat op bladz. 581.

ontweken, gelukte het hem, door de hulp zijner bondgenooten eerlang den kleinen hoop Vlamingen te omsingelen. Zanneken en de zijnen verrigtten wonderen van dapperheid, doch de Vlaamsche aanvoerder raakte te midden der vooruitgedrongen Hollanders en Hennewieren. Hij werd overweldigd en in stukken gekapt.

De val van Zanneken besliste de nederlaag der Vlamingen, wien niets overbleef dan pogingen aan te wenden om den breeden drom die hen omringde, te doorbreken. Allen zagen het onmogelijke daarvan in. Doch, overtuigd dat zij den dood niet konden ontkomen, besloten zij hun leven zoo duur mogelijk te verkoopen [1]. Zij vochten als razenden en

De parochie ter Streep door de zee verzwolgen.

deden duizenden in het stof bijten. Koning Philippe, zoo even nog vlugteling, drong te feller op hen in, naarmate zij hem dieper beleedigd hadden. Doch eindelijk luisterde hij naar den wijzen raad van een zijner volgelingen. "Open hun een uitweg, mijn Vorst!" had deze hem toegefluisterd, "die wanhopigen en razenden zullen anders nog onbegrijpelijk veel edel bloed doen vloeijen!" Philippe volgde dien wenk. De rijen der Franschen ontsloten zich op één zijde. De Vlamingen maakten daarvan gebruik, staakten iederen nutteloozen aanval, en, zich tot het verdedigen hunner personen bepalende, snelden zij naar den berg weder. Hunne vlugt was echter niet zonder nieuwe verliezen. Van de 16,000 die Cassel hadden verlaten, keerden er naauwelijks 5000 terug.

Nog dien eigen avond drong Koning Philippe tot de hooggelegen stad door, waar hem geen tegenstand meer werd geboden. Treurig was het lot dat de veste thans verbeidde. Zij werd aan de vlammen ter prooi gegeven, terwijl het gezigt dier vlammen, welke uithoofde van het verheven terrein tot in het hart van Vlaanderen werden opgemerkt, overal schrik, angst en verslagenheid verwekte.

Philippe VI was, toen het strafgerigt werd voltrokken, naar zijne tent aan den voet des bergs teruggekeerd. Mogt hij zich al over de behaalde zege verheugen, de strijd had hem niettemin veel ontroofd. Tal van trouwe edelen lagen op het bed van eer uitgestrekt. Daarbij waren verscheiden voorname vassallen, zoo als de Hertog van Bourgondië en de Graven van Bar, Boulogne, Savoie en Champagne, gekwetst.

De nederlaag te Cassel had den opstand schier volkomen gefnuikt. De steden van het Vlaamsche kustland, Veurne, Dixmuiden, Nieuwpoort, st. [illegible] inoxbergen, Poperingen en Belle, boden terstond hare onderwerping aan. "Steek haar in brand!" klonk het in het Fransche leger, doch de tusschenkomst van Nicolaas, abt van ter Duinen, weerhield dien wreeden last. Koning Philippe beloofde dezen geestelijke dat al de vesten, waar de burgerijen berouw toonden, gespaard zouden worden.

[1] Zie de plaat op bladz. 584.

Na vier dagen op het slagveld vertoefd te hebben, reed de Koning naar Yperen. De burgers dezer belangrijke veste, die na de Bruggelingen het meest hadden geijverd om den opstand uit te breiden, dachten geen oogenblik langer aan verzet. Zij gingen den Koning tot aan het naaste dorp te gemoet, boden hem de sleutels hunner stad aan en leverden hem zelfs de hoofden van den opstand uit, voor zoo veel die zich binnen Yperen bevonden. Het vonnis dezer aanvoerders was oogenblikkelijk opgemaakt. Zij werden allen opgehangen. Maar deze uitgeleverden waren Koning Philippe niet voldoende. Hij eischte nog verschillende gijzelaars, die men hem niet kon weigeren.

Alleen de Bruggelingen weifelden met hun onderwerping. Een Jansz, een Boonen en soortgelijken, die niet hopen konden vergiffenis te verwerven, moesten wel op verzet blijven aandringen. Doch de vrouwen waren met dat volhouden niet gediend. Zij verhieven hare stemmen, en aan haar dringen en smeeken was het te danken, dat ook deze stad in onderwerping kwam [1]. Afgevaardigden uit het midden der Bruggelingen kwamen Lodewijk van Nevers om vergiffenis en genade te smeeken. De Graaf voerde hen in eigen persoon tot den Koning, aan wien zij zich zonder eenig voorbehoud onderwierpen. Philippe, geenszins geneigd allen vergiffenis te verleenen, liet zich omtrent het bedrijf van elk in het bijzonder inlichten. Daarnaar velde hij het vonnis. Eenigen werden ter dood gebragt, anderen den Lande uitgejaagd, en nog anderen voor den tijd van drie jaren naar Frankrijk aan gene zijde der Somme gebannen. Ten slotte beval de Koning, dat 300 jeugdige Bruggelingen met hem als gijzelaars naar Parijs zouden keeren, om daar minstens drie maanden in zijne nabijheid te verwijlen.

Zeger van Kortrijk herbergt de Engelsche afgevaardigden.

Nog was geen maand sedert den slag van Cassel verloopen, toen men de onderwerping der oproerige steden en kasselrijen voldongen kon heeten. Philippe keerde nu over Lille naar zijne hoofdstad terug. Van Graaf Lodewijk afscheid nemende, voegde hij hem deze merkwaardige woorden toe:

"Waarde neef, wij zijn op uw verzoek naar Vlaanderen gekomen, om uw gezag te herstellen. Het is mogelijk, dat gij zelf aanleiding tot den op-

[1] Zie de plaat op bladz. 585.

stand hebt gegeven, door te verzuimen regt te doen waar dit noodig was. Maar wij verlangen dit niet te onderzoeken. Weet echter, dat wij voor dezen togt groote kosten hebben gemaakt en dus regt zouden hebben daarvoor vergoeding te vragen. Dan, wij schelden u die sommen kwijt en geven u uwe staten onderworpen en bevredigd weder. Doch wacht u wel om ons nogmaals uit gelijke oorzaak terug te roepen. Indien uw slecht beheer ons verpligtte nog eens weer te keeren, zou dit minder tot uw voordeel, dan wel in ons belang zijn[1]!"

Deze vingerwijzing ging helaas, voor Graaf Lodewijk verloren, even als de les der ondervinding. Hij was zwak, zinnelijk, een speelbal zijner luimen, van vrouwen en gunstelingen. Door eene vreemde magt in het bewind hersteld, begreep hij niet, dat zijne regering slechts duurzaam kon zijn, wanneer hij de genegenheid zijner onderdanen wist te verwerven. Niets was hem duidelijk, dan dat eene breede kloof tusschen den adel en de gemeenten van Vlaanderen was ontstaan. Ongelukkig genoeg meende hij die alleen te kunnen dempen door den adel te bevoorregten en het volk te kortwieken. De Franschgezinde edelen waren hem oneindig aangenamer dan de echt-vaderlandsche volksmenigte.

Met deze inzigten maakte Lodewijk zijne teruggewonnen magt cijnsbaar om der gemeenten zware lasten op te leggen. Inzonderheid moest Brugge, het hoofd van den opstand, zich diep vernederen en groote geldsommen opbrengen. De Graaf eischte van de burgerij 100,000 Parijsche ponden, behalve eene jaarlijksche rente van nog 3000 pond. Voorts moesten de Bruggelingen zich op den weg naar Male voor hem verootmoedigen en om genade smeeken.

Den Vrijlaten werd eene boete van 40,000 pond op de hand en van 3000 jaarlijks opgelegd. Yperen moest 24,000 pond ten offer brengen, Kortrijk 5000. Aan de stad Dendermonde werd opgelegd om 3000 pond uit te keeren, dewijl zij de bannelingen ontvangen en den wederspannigen hulp geboden had. Dixmuiden moest telken jaar 6000 pond betalen. Damme werd bezwaard met 3000 pond in eens en 1000 pond 's jaars. Aardenburg werd veroordeeld tot een voortdurenden cijns van 500, IJzendijke tot 30, Veurne tot 100, het Veurner-Ambacht tot 200 en Aalst tot 3000 pond. Gerardsbergen werd eveneens tot eene jaarlijksche opbrengst verwezen, die op 600 pond werd gesteld, na vooraf 600 pond in eens uitgekeerd te hebben. De boete door Oostende te voldoen bepaalde Graaf Lodewijk op 200 pond onmiddellijk en 100 pond 's jaars.

Doch het bleef niet bij deze afpersingen. Verscheidene hoofden der opstandelingen werden gevat en ter dood veroordeeld. Dit lot trof onder anderen Lambert Boonen, die in zoo vele veldtogten zijn stadgenooten, de Bruggelingen, had aangevoerd. Eveneens Jan van Dudzeele, die Graaf Lodewijk gedurende 's Vorsten gevangenschap had bewaakt. Ook Gozewijn van Odegem, die het baljuwschap van Deinse had aanvaard, toen de opstandelingen hem dit opdroegen. Zij allen vielen onder de bijl des scherpregters.

Zeger Jansz ontkwam de doodstraf door de vlugt. Hij vond eene schuilplaats in Zeeland. Doch vernemende hoe geweldig de overwinnaar tegen de overwonnenen woedde, meende hij met goed gevolg eene poging te kunnen wagen, om het gezag van Graaf Lodewijk andermaal aan te tasten. Den 1sten February 1329 verliet hij met 200 vlugtelingen Zeeland op eenige schepen, die den steven naar de Vlaamsche kust wendden. Bij Oostende steeg hij aan land. Hier en in het naburig Breedene door eenige manschappen versterkt, sloeg hij den weg in naar Oudenburg, van welke stad hij zich, hoezeer tegen den zin der ingezetenen, meester maakte. Doch nu was ook het einde van zijn voorspoed daar. Te vergeefs was zijne uitnoodiging aan de Bruggelingen, om gemeene zaak met hem te maken. De burgers der tweede Vlaamsche hoofdstad waren door het ondervonden leed wijzer geworden, zoodat zij, in plaats van aan Jansz de poorten te openen, tegen hem te velde trokken. Jansz waagde de kans, om zijne tegenstanders in het open veld te gemoet te trekken. Doch ijdel was dit pogen: hij moest binnen de beschermende wallen van Oudenburg terugwijken. Bij een tweeden uitval ging het hem nog erger: met drieëntwintig zijner onderschikten den Bruggelingen in handen gevallen, werd hij, in boeijen geklonken, naar Brugge gevoerd. Vreeselijk was het lot dat hem en den overigen gevangenen verbeidde. Naakt op eene kar gebonden, werden zij door alle wijken der stad gevoerd. Van tijd tot tijd hield die sombere trein stil. Dan nepen scherpregters de gevangenen met gloeijende ijzers in het vleesch of streken de ongelukkigen daarmede over het lijf. Verscheidene malen werd dit herhaald tot de stoet de galg bereikte, aan wier voet de lijders eerst werden geradbraakt en vervolgens onthoofd. Na de voltooijing van dit strafgerigt hingen de scherpregters de lijken aan eenige galgen op, terwijl zij de afgehouwen hoofden op hooge staken ten toon stelden. Voor het hoofd van Jansz was een scheepsmast genomen, zoodat het ver boven de anderen uitstak.

Een tweede aanvoerder der oproerlingen, Willem Kane, doorgaans Willem de Grijze genoemd, had om het lot van Jansz te ontgaan, de wijk naar Brabant genomen. Dan in plaats van zich schuil te houden, poogde hij Hertog Jan III te bewegen om Graaf Lodewijk den oorlog te verklaren. Hij verzekerde den vreemden Vorst, dat zoodra deze aan het hoofd van een magtig leger de grenzen zou overschrijden, vele Vlaamsche poorters zich onmiddellijk onder 's Vorsten vanen zouden scharen. Doch Hertog Jan had geen ooren voor dit voorstel. Integendeel, hij nam Kane gevangen om hem geboeid aan Graaf Lodewijk te zenden, die, zijne voorliefde voor Frankrijk trouw, andermaal Parijs

[1] Zie de plaat op bladz. 588.

tot verblijf had gekozen. Lodewijk leverde zijn oproerigen onderzaat onverwijld aan den scherpregter van Philippe VI over, waarna aan den ongelukkige een vreeselijk vonnis werd voltrokken. Eerst kapte de beul Kane de beide handen af. Daarna sloeg hij met een knods den ongelukkige de gewrichten stuk, sleurde hem toen op het rad vierentwintig uren achtereen over 't veld en hing hem ten slotte aan een hooge galg, waar de beklagenswaardige misdadiger onder de ondragelijkste smarten het leven eindigde.

Zoo talrijk waren de doodvonnissen die op 's Graven last, of liever door zijn toegeven aan wraakzuchtige inblazingen, werden ten uitvoer gelegd, dat zij te Brugge tot Augustus 1329 voortduurden, en het geheele cijfer van hen die in dit tijdstip op Vlaamsche schavotten het leven lieten, op nagenoeg tienduizend werd begroot. Onder de slagtoffers telde men Willem Couckelaere en Jakob Breydel, den zoon van den beroemden volksvriend, die in het kamp voor Kortrijk, op den gedenkwaardigen 10 July 1302, door Gwy van Namen tot ridder was geslagen.

Terwijl zoo het bloed van ligtzinnigen en misleiden bij stroomen vloeide, bewogen 's Graven Raden den Vorst, om de regten waarop de stedelingen en Vrijlaten zich verhoovaardigden, te besnoeijen. Het allereerst werden de privilegiën van Brugge ingekort. Zoo behield de Graaf zich het regt voor om kennis te nemen van alle misdrijven tegen de Kerk en hare dienaren, tegen den schout, den magistraat en de ontvangers der inkomende regten. Hij eigende zich de opbrengst toe van alle boeten, nevens het regt om de uitspraken van den magistraat te wijzigen, wanneer hij oordeelde, dat die voor regt en wet schadelijk zouden zijn. Hij deelde de stad in drie verschillende gemeenten, waarbij hij over iedere afdeeling eigene schepenen aanstelde. Natuurlijk was dit alles zeer tegen den zin der gedemoedigde bevolking, die aan deze verordeningen den naam van het Kwaad Privilegie gaf [1].

Uit de oude keur van Gerardsbergen werd menig regt der ingezetenen geschrapt. Om Damme te straffen, kreeg Monnikenreede [2] dezelfde regten, even als Lombardzijde [3] de privilegiën van Veurne en Nieuwpoort. In het algemeen werden de keuren van schier alle Vlaamsche steden nagezien en door beperkende bepalingen beroofd van die artikelen, waarop de burgers zich zoo vaak verhoovaardigd hadden. Zoo werd de schepensbank te Dixmuiden geheel volgens 's Graven goedvinden bezet en daaraan een "ruwaard" toegevoegd, aan wien in de eerste plaats werd opgedragen, de regten van den Vorst te handhaven.

Lodewijk oordeelde uit de algemeene verslagenheid der gemoederen, dat hij het regte middel had gekozen, om zijne Vlaamsche onderzaten in rust te houden. Hij rekende er zoo stellig op, dat terwijl hij zijne voorliefde om in Frankrijk te vertoeven, den ruimen teugel bleef vieren, hij slechts nu en dan eenige dagen in zijne landen tusschen de Noordzee en de Dender doorbragt. Het was niet voor den nazomer van 1330 dat hij zijne gade Margaretha ten eerste male naar Vlaanderen voerde. Zij werd er overal op het prachtigst onthaald. De straten waren sierlijk getooid. In alle hoofdplaatsen gaf men schouwspelen en bood der Vorstin rijke geschenken aan.

Na deze rondreize vestigden de vorstelijke personen zich op het kasteel te Male, een half uur ten oosten van Brugge, waar Margaretha den 25 November 1330 van een zoon beviel, die naar zijn vader en grootvader den naam van Lodewijk ontving en door het volk met welgevallen Lodewijk van Male werd geheeten [1]. De menigte hoopte dat deze Vorstenzoon eenmaal zou toonen een echt Vlaming te zijn.

Tegenover de vreugde van deze geboorte, ondervond het Grafelijk Huis het leed van twee sterfgevallen. De dappere oudoom van Lodewijk, Jan van Namen, overleed in hetzelfde jaar 1330 te Parijs. Hij werd in 't graf gevolgd door Robert van Cassel, die in 1331 uit het leven scheidde.

In den herfst van 1333 vond Graaf Lodewijk gelegenheid zijne domeinen uit te breiden door het aankoopen eener aanzienlijke bezitting aan de Dyle. De stad Mechelen namelijk was een domein der Bisschoppen van Luik, terwijl de voogdij daarover bij de Heeren van Grimbergen, uit den Huize van Berthout, berustte. Bisschop Adolf, uit den Huize van Mark, misnoegd over de Mechelsche burgers die bij zijne verschillen met Hertog Jan III steeds de Brabantsche zijde hielden, verkocht den 2 October 1333 deze stad met de dorpen Hever, Muysen, Hombeek, Leest, Heffen, Neckerspoel enz., aan den Vlaamschen Graaf, tegen eene som van 100,000 mottoenen en onder verpligting van leenhulde. Lodewijk poogde nu ook de regten der voogdij met deze heerschappij te vereenigen. Zijne pogingen gelukten, en elf weken later (18 December) kocht hij dat regt van den Gelderschen Graaf Reinald II en van diens dochter Margaretha, welke van hare moeder, Sophia Berthout, de Mechelsche goederen geërfd had.

Zoodra de burgerij van Mechelen kennis van deze overeenkomst bekwam, toonde zij zich daarmede

---

[1] Van dit Kwaad Privilegie is noch eene copie in de archieven van Brugge, noch in die van het Vrije bewaard gebleven. Het orgineel wordt evenwel nog te Lille vertoond.

[2] Monnikenreede was een dier talrijke havenplaatsen welke nevens Rodenburg of Aardenburg, st. Anna ter Muiden, Hoeke of Houcke en Lamminsvliet of Sluis, ten gunste van den Brugschen wereldhandel aan het Zwin of zijne inhammen was gebouwd. Het ontstond ter plaatse die de schepelingen door den naam van de Monnikenreede aanduidden. Er lag daar een klooster, waarin broeder Balger in 1038 het lijk van st. Leewina uit Engeland naar Vlaanderen overbragt. Monnikenreede had reeds vóór 1266 stadsregten verkregen.

[3] Lombardzijde is nu een dorpje van 653 inwoners (1 Januari 1870), een klein half uur ten noordoosten van Nieuwpoort.

[1] Zie de plaat op bladz. 589.

geenszins ingenomen. Toen Graaf Lodewijk naar Mechelen wilde komen, om bezit van de stad te nemen en de hulde der bevolking te ontvangen, kwam al wat wapenen kon voeren, op de been. De burgerij nam eene zoo dreigende houding aan, dat 's Graven gemagtigden gedwongen werden, zich met de vlugt te redden. Hertog Jan, die zich partij tegenover Lodewijk had gesteld, kwam dadelijk naar Mechelen en verklaarde den verkoop voor onwettig. Hij beweerde, dat de Heerlijkheid Mechelen, voor zoo ver die aan Luik behoorde, aan de Dijle eindigde, en het deel ten zuiden van dien maal in den steek. De Fransche Monarch koos de partij des Brabanters, wien hij onder bevel des Konings van Navarre hulpbenden toezond. Doch aan Lodewijk's zijde schaarde zich Koning Jan van Bohemen, Graaf Willem III van Holland en Henegouwen, Graaf Reinald II van Gelder, en de Graven van Gulik, Cleve, Namen en Loon, nevens de Heeren van Valkenburg en van Beaumont. Hun verbond werd bevestigd op eene zamenkomst te Valenciennes in January 1334.

Met welke ellenden een zoo hevige krijg dreigde als nu scheen los te bersten, de verzamelde

De vrede van Dendermonde geteekend.

stroom op den grond van Sempt was aangelegd, voor welke bezitting de Heeren van Grimbergen manschap aan 't Hertogdom Brabant schuldig waren. Daarbij beriep hij zich op zijne hoedanigheid van voogd der Luiksche Kerk, zoodat zonder zijne toestemming geen dergelijke vervreemding mogt plaats vinden.

Terwijl Graaf Lodewijk om de Mechelaars over hunne vermetelheid te straffen, al hun goederen in Vlaanderen verbeurd verklaarde, zocht hij naar bondgenooten die hem wilden bijstaan om Hertog Jan III te bestrijden. Koning Philippe liet hem dit-

Vorsten lieten zich daardoor het genoegen niet ontnemen om lustig feest te vieren. Daar Graaf Willem van Holland aan het podagra ziek te bed lag, had hij de eer om zijne gasten te onthalen, aan Jean Bernier, Proost van Valenciennes, opgedragen. Men ging aan tafel, zonder dat het onderscheid van rang werd in acht genomen. Ieder Vorst of Heer had eene der aanzienlijkste burgervrouwen of juffers aan zijne zijde. Met de vermaken werd de behandeling van zaken vereenigd, en men zond herauten om den oorlog aan den Hertog van Brabant te verklaren. Reinald van Gelder en de Graaf

van Gulik ontvingen van Graaf Lodewijk de verzekering, dat Vlaanderen hun vergoeding geven zou, zoo aan de goederen die zij in Brabant bezaten, door dezen oorlog schade werd toegevoegd.

De Graaf van Vlaanderen begon het oorlogsbedrijf met een heldenfeit van zeer twijfelachtigen aard. Hij verbrandde de abdij van Afflighem, een der schoonste conventen van de Nederlanden, maar op Brabantsch grondgebied gelegen. Een gelijk lot beschoor hij het dorp Lippeloo. Op zijne beurt plunderde Hertog Jan het Land van Aalst, werwaarts hij over Assche was getogen. Aan de Maas en de hen aanrigtten. Te vergeefs gaf Reinier van Crombrugge een voorbeeld van alles opofferenden heldenmoed: de 500 Vlamingen werden door de Brabanters overvleugeld. Behalve hunne dooden, moesten zij honderd en vijftig gevangenen achterlaten, die allen naar Tervueren en Leuven werden gezonden.

Gelukkig voor de Nederlanden was deze oorlog van korten duur. Koning Philippe achtte het in zijn belang, eene betere verstandhouding te bewerken met alle Nederlandsche Vorsten. Uit dien hoofde zond hij eerlang gezanten naar deze landen, die in de nabuurschap van Maastricht een bestand be-

Koning Edward III en Ruwaard Jakob van Artevelde.

Waal werd Jan III insgelijks aangegrepen. Tiel werd den 17 January (1334) door de Gelderschen en 's Hertogenrade den 11 Maart door de Gulikkers veroverd. Ook maakte Graaf Reinald zich bij verrassing van Sittard voor de kinderen van Valkenburg meester.

Doch niet al het nadeel was op de zijde van Hertog Jan. Een troep van 500 Vlaamsche ruiters smaakte de voldoening tot de nabuurschap van Brussel door te dringen; dan hier, bij het Helleken, vielen zij in een hinderlaag, waar de Graven van Bar en van Nassau eene vreeselijke slagting onder werkten, dat van tijd tot tijd verlengd, aanleiding gaf tot verschillende bijeenkomsten te Noyon en Cambrai (Kamerijk). Eindelijk, den 2 Augustus, werden in laatstgenoemde stad de artikelen van vrede tusschen den Hertog van Brabant en alle bondgenooten gesloten, een vrede die zijn volle beslag kreeg, toen de Koning de gemaakte bepalingen den 26 Augustus te Amiens bekrachtigde. De Hertog van Gelder behield de stad Tiel en hare omstreken in ruil tegen Heusden, dat hem door den dood van Jan van Heusden was ten deel gevallen. Aangaande Mechelen werd bepaald, dat Margaretha

van Gelder en hare erfgenamen deze stad en heerlijkheid zouden behouden, zooals de Berthout's haar tot nu toe in eigendom hadden bezeten, terwijl een ernstig onderzoek zou plaats vinden naar de goederen die daartoe behoorden en die welken een leen van Brabant uitmaakten. Voorts zou dit onderzoek zich uitstrekken tot de vraag, in hoe ver de koop door Graaf Lodewijk van Vlaanderen gedaan van kracht zou blijven, en welke vergoeding hij, zoo deze koop van nul en geener waarde werd verklaard, van den Hertog zou ontvangen.

Achtten 's Lands ingezetenen het staken der vijandelijkheden een geluk, zoo werd dit heil spoedig beneveld door een ramp, die het Graafschap van Hoogerhand werd toegevoegd. In November 1334 rees de zee tot eene zoo ontzettende hoogte, dat niet alleen vele dijken, maar ook geheele duinrijen werden weggeslagen. Ter Streep bij Oostende en Scharphout of Blankenberge werden onder anderen geheel verzwolgen [1]. Het Blankenberge dat wij kennen, werd eerst daarna op eene plaats, meer landwaarts in, door eene het oude Scharphout vreemde bevolking gesticht.

Zelden is een leed zoo groot, of het brengt ook zegeningen voort. Dit was ook met den Brabantschen oorlog het geval. Die krijg bragt de verstandhouding tusschen Graaf Lodewijk en de ingezetenen zijner tweede hoofdstad op beteren voet dan sedert 1323 het geval was geweest. Wijl de Bruggelingen den Vorst bij de krijgstoerustingen ijverig de behulpzame hand geboden hadden, wijzigde hij de strengste bepalingen van het Kwaad Privilegie. Onder anderen verklaarde hij, dat zoo de regten der Brugsche poorters door zijn schout of eenige grafelijke ambtenaren geschonden werden, deze geen vonnis meer zouden mogen vellen tot de stad in haar regt hersteld zou zijn.

Ach, waarom ging Graaf Lodewijk niet op dezen weg voort? Maar hij verwijlde te gaarne in het zonnige Frankrijk, waar hem voortdurend bekers van lust en weelde werden geboden, waar de rijke Vlaamsche Graaf in staat was, zijner minnaressen, zijn vleijers en gunstelingen handen vol geld in den schoot te werpen. Met iederen dag kregen de Vlamingen de overtuiging dat tusschen hen en hun Graaf een scheidsmuur was verrezen, die iedere toenadering te schande maakte. Zelfs de steden Gent en Oudenaarde, die zich tot nu toe onwrikbaar aan Graaf Lodewijk hadden gehecht, verloren haar eerbied voor zijn persoon, al gevoelde men nog neiging voor het grafelijk geslacht, dat, zij het ook slechts in eene zijlinie, van den gevierden Karel de Goede afstamde.

Terwijl Graaf Lodewijk en zijne onderzaten zich meer en meer van elkander verwijderden, ging Koning Edward III, die inmiddels Schotland tot onderwerping, of althans tot leenhulde, had gedwongen, van het ontwerp zwanger, om Koning Philippe VI den Franschen troon te betwisten. Zich beroepende op het feit, dat hij wegens zijne geboorte uit Isabella van Frankrijk, de dochter van Philippe IV, de naaste erfgenaam was van zijn oom Charles IV, noemde de Brit Philippe van Valois een overweldiger, die niet dan door kuiperijen er in geslaagd was om zich door de Staten van Frankrijk als Koning te doen erkennen.

Aanvankelijk had hij in Philippe's verhefling berust. Althans hij had den Hertog van Valois als Frankrijk's Koning erkend toen hij hem voor het Hertogdom Guyenne hulde bood. Doch te eergierig om de hoop op de vereenigingen der Fransche en Engelsche kroonen te laten varen, had hij slechts zoo lang zijne eischen achterwege gehouden, tot een gunstiger staat van zaken hem veroorloofde daarmede op te treden.

Toen dus Schotland voor goed onderworpen scheen, achtte Edward III het verlangde tijdstip geboren. Hij besloot Koning Philippe VI den handschoen toe te werpen.

Beide Monarchen oordeelden het geraden, zich door het sluiten van verbonden te versterken. Zoowel de Brit als de Franschman wierpen het oog op Vlaanderen, dat zoo rijk aan hulpmiddelen, den bondgenoot de uitnemendste diensten kon bewijzen. Doch geheel verschilllend was de weg dien zij tot het bereiken van hun oogmerk insloegen. Koning Philippe wendde zich aan den Graaf, Koning Edward daarentegen aan het volk. Engelsche zendelingen doorkruisten het land, om er op te wijzen van hoeveel belang het voor Vlaanderen was, met Engeland in vrede te leven, daar het verbreken der goede verstandhouding de Vlaamsche weverijen ten gronde zou rigten. Zonder aanvoer van wol uit de Engelsche havens, konden de Vlamingen de getouwen voor het weven van laken niet aan den gang houden, zonder de lakenfabrieken moest Vlaanderen's bloei achteruit gaan, moest het geringe volk alle middelen van bestaan ontberen.

Die kuiperijen der Engelschen bleven niet voor Koning Philippe verborgen. Daarom ried deze Lodewijk om niet langer buiten zijne staten te vertoeven, maar naar Vlaanderen terug te keeren, waar zijn verblijf hoogst noodig was, wilde hij zijn volk niet een gansch anderen weg zien inslaan, dan hem lief zou zijn. Welhaast zag Gent dus Graaf Lodewijk weder binnen zijne muren, terwijl op 's Graven last in alle havens vaartuigen werden in dienst gesteld, om aan de Britsche oorlogsvloten het landen te beletten.

Gebelgd over die maatregelen, besloot Koning Edward Graaf Lodewijk een gevoelige les te geven. Hij verbood terstond allen uitvoer van wol naar Vlaanderen. Welhaast stonden al de lakengetouwen stil, krioelde het in de straten van Gent, Brugge en Yperen van ontevreden lediggangers, begonnen er gebrek en ellende te heerschen onder hen, die tot nu toe in ruimte hun brood verdienden.

Zooals te begrijpen is, was Koning Edward op de hoogte van al wat in Vlaanderen voorviel. Hij vernam hoe hevig het Vlaamsche volk morde over

[1] Zie de plaat op bladz. 592.

de belemmeringen die Lodewijk's staatkunde bewerkte, en dat geene enkele burgerij zich genegen toonde om met 's Graven edelen het leger van Koning Philippe te versterken. Fluks vaardigde hij eenige bekwame mannen naar de Vlaamsche gemeenten af, die haar moesten bewegen om iedere hulp aan Frankrijk te weigeren, zoo als dit in schier alle Nederlandsche gewesten, Henegouwen, Holland, Zeeland, Gelder en Gulik, had plaats gevonden. Die afgevaardigden ondervonden het beste onthaal dat zij wenschen konden. Te Gent gekomen, stegen zij af aan de woning van den Heer van Drongen Zeger van Kortrijk, die hun met open armen, ontving en zich met hen schier dagelijks in 't openbaar vertoonde [1]. Graaf Lodewijk over die vermetelheid gebelgd, liet den Heer van Drongen te Brugge gevangen nemen en in het kasteel van Rupelmonde opsluiten. Maar vreeselijk verrekende de Vlaamsche Graaf zich daarbij: het volk gaf luide zijne verontwaardiging over deze daad te kennen. Het begon weder van verzet te spreken.

Er leefde toen te Gent een man die een invloed op zijne medeburgers uitoefende, zoo als slechts weinige stervelingen vermogen. Hij heette Jakob van Artevelde, was ruim veertig jaren oud, en door geboorte en huwelijk met de magtigste en meest achtenswaardige Huizen van Vlaanderen vermaagschapt. Zijne gade was de dochter van den Heer van Drongen. Toen van Artevelde twintig jaren telde, was hij in de gelederen van het Fransche leger getreden, om zich in het voeren der wapenen en de krijgskunst te bekwamen. Doch weder naar zijne vaderstad teruggekeerd, had hij getoond meer waarde te hechten aan het streven van een nuttig burger dan aan 't schitteren van den edelman aan het grafelijk Hof. Hij had zich bij het gild der brouwers laten inschrijven, die, door deze voorkeur gestreeld, hem eerlang tot Deken verkozen. Welbespraakt, aangenaam in den omgang en met zeldzamen ijver voor het algemeen welzijn bezield, was zijn invloed met elk jaar toegenomen. Eindelijk verhief men hem tot Opperdeken der gezamenlijke Gentsche gilden, destijds eenenvijftig in getal. Zijn woord besliste in alle zaken. Het volk had op niemand zooveel betrouwen, hoopte alles van zijn doorzigt, volgde hem wanneer hij het aanwees wat het doen moest om den bloei van Gent te verzekeren.

Ook nu gebruikte van Artevelde al zijn invloed om de ellende te verbannen, die het gevolg was van Edward's verbod om schaapsvachten naar Vlaanderen te voeren. Doch helaas, hij vond noch steun bij zijn Vorst, noch bij de Gentsche Schepenen, die nog altoos met de Franschen en Koning Philippe heulden. De belofte van hulp aan Edward, waartoe hij de Gentenaren wist te bewegen, kwam den inwoners duur te staan, want Graaf Lodewijk dreigde met zijn ongenoegen en deed zoo ernstige schreden, dat de Gentenaren de toekomst duister inzagen.

[1] Zie de plaat op bladz. 593.

Door bemiddeling van den Doornikschen Bisschop Andreas Ghiny werden echter de verschillen tusschen den Vlaamschen Graaf en de ingezetenen zijner Hoofdstad uit den weg geruimd (September 1335). Lodewijk maakte echter van deze gelegenheid gebruik om zijne vergiffenis niet te verleenen alvorens hem eene belangrijke som als boete was uitgeteld. Behalve dat de Gentenaren hem de 200 pond groot moesten kwijtschelden, waarvoor hij Oudenburg had gekocht, moesten zij hem een cijns van 30,000 Parijsche ponden aanbieden.

Koning Philippe aarzelde nu ook niet, om te vorderen, dat afgevaardigden der drie leden van Vlaanderen, zich naar Avignon zouden begeven, om in handen van den Paus hunne trouw aan hun Opperheer en hun Graaf te bezweren. Zij moesten daarbij op de plegtigste wijze erkennen, dat zij eene boete van een millioen gulden zouden schuldig zijn, indien zij dien eed op eenigerlei wijze schonden.

De vrede die te Cambrai was gesloten, had wel een einde aan de vijandelijkheden tusschen Vlaanderen en Brabant gesteld, doch liep gevaar ieder oogenblik verbroken te worden, wanneer beide partijen het over de beslechting der zwevende geschillen niet eens konden worden. Aan deze onzekerheid kwam een einde door het verdrag dat Lodewijk I en Jan III, den 1 April 1336, te Dendermonde sloten. Daarbij werd bepaald, dat de Graven van Vlaanderen de helft der stad Mechelen zouden bezitten, die Lodewijk van den Luikschen Bisschop had gekocht, doch dat de andere helft aan den Hertog van Brabant zou blijven, terwijl de beide Vorsten de inkomsten, die elk behoorlijk zou verantwoorden, gelijkelijk zouden deelen. Voorts zouden zij gemeenschappelijk de noodige ambtenaren aanstellen, zonder die alle jaren te veranderen. Ook zou geen van beiden te Mechelen kasteelen of andere sterkten aanleggen, zonder daartoe van den mede-eigenaar de toestemming verworven te hebben [1].

Ten einde deze bepalingen te meer kracht bij te zetten werd de jeugdige Margaretha van Brabant, toen drie jaren oud, verloofd aan 's Graven zoon Lodewijk, die nu ruim vier maanden van zijn zesden levensjaar had voleindigd. Daardoor zoude tevens het Vlaamsche Gravenhuis in naauwe verbinding tot de Hollandsche en Geldersche Huizen komen, want de zusters van Margaretha, Johanna en Maria, waren bij den Cambraischen vrede aan den jongen Willem van Henegouwen en Holland en den jongen Reinald van Gelder en Zutphen verloofd.

Het gelukte Graaf Lodewijk niet, om de Gentenaren en de overige burgerijen zoo ver te brengen, dat zij ter liefde van den Franschen Koning de wapenen opvatten. Van zijne zijde plaatste hij een leger van 8000 man in het Land van Cadzand, omdat hij berigt had ontvangen, dat de Engelsche Koning eene poging zou ondernemen, om de Gentenaren op zijne

[1] Zie de plaat op bladz. 596.

zijde te doen wederkeeren. Werkelijk daagde eerlang eene Engelsche vloot op, ten gevolge waarvan, den 10 November 1336, op Cadzand een slag voorviel, waarin de Grafelijke benden de nederlaag leden. Nagenoeg 3000 van Lodewijk's volgelingen lieten bij deze ontmoeting het leven.

Natuurlijk stremde deze staat van zaken Vlaanderen handel en scheepvaart, de hoofdbronnen van welvaart. Wevers, spinners en volders waren zonder werk, zonder verdiensten en brood. De hongerige magen ontlokten der tongen een krijschenden toon, die al luider en luider door de straten weergalmde.

Op den tweeden Kersdag (1336) wemelde het op de pleinen van Gent van groepen volk, die elkander over de heerschende ellende en het verval

Zeeslag voor Sluis.

der stad onderhielden. Eindelijk hoorde men te midden van een dier volkshoopen uitroepen: "Wat baat het ons met elkander te overleggen? Laten wij onzen wijzen medeburger Jakob van Artevelde om raad vragen. Hij is de eenige die ons helpen kan!"

Eenparig besloot men dien raad te volgen. De breede groep deelde zich in gelederen, verbond zich met anderen en sloeg den weg in naar den Paddenhoek, de plaats waar van Artevelde woonde. De Opperdeken stond aan de deur, toen de menigte naderde. Men wuifde hem eerbiedig toe, waarop een der aanzienlijksten het woord nam:

"Wijze Deken! geef ons raad. Men heeft ons gezegd, dat gij verzekerd zoudt hebben, kans te zien, om Vlaanderen weder op te beuren, om aan ons Land den voorspoed terug te geven. Zeg ons hoe wij daartoe moeten komen. Gij zult daardoor een heerlijk werk verrigten!"

Hem vriendelijk naderende, gaf van Artevelde den burgers het volgende antwoord:

"Goede vrienden, ik ben een eenvoudig man, doch als burger van Gent wensch ik niets liever dan de redding en den voorspoed van mijn Vaderland. Zoo er iemand was, die een zoo heerlijk werk zou willen en kunnen volbrengen, ik zou hem gaarne lijf en goed overgeven, om hem daarin te ondersteunen. Wilt gij mijne broeders, mijne vrienden, mijne medehelpers zijn en u met ganscher harte bij mij aansluiten, dan zal ik met vreugde een zoo schoone onderneming tot stand helpen brengen, hoe onwaardig ik daartoe moge zijn!"

Een vrolijk gejuich vervulde de lucht.

"Wij beloven u plegtig, om u in alles te volgen, zoo met onze personen als met onze goederen, want wij weten, dat in gansch Vlaanderen geen man zoo waardig is om ons voor te gaan als gij!"

Ziende hoe groot het vertrouwen was dat zijne medeburgers in hem stelden, verklaarde van Artevelde, dat hij hen den volgenden dag in de Bijloke te woord zou staan, een gebouw, dat aan de zuidwestzijde van Gent gelegen, niet tot het regtsgebied der Schepenen behoorde.

Geen wonder, dat den 27 December geen plekje in en om de Bijloke onbezet bleef. Na stilte geboden te hebben, nam de volksman het woord. Hij ontvouwde het tafereel dat Gent in den jongsten tijd

had opgeleverd, het treurige lot van den ambachtsman, die uithoofde der twisten tusschen vreemde Vorsten van de middelen tot onderhoud voor zich en zijn gezin werd verstoken. Vervolgens wees hij op de privilegiën die in vroeger tijd aan de steden waren verleend, en thans òf ingetrokken òf niet meer in aanmerking genomen werden. "Wij hebben behoefte," sprak hij, "om met Engeland op een goeden voet te blijven. Dat wil niet zeggen, dat wij aan den oorlog tegen Frankrijk moeten deelnemen, maar wij moeten, wat ook de Graaf wenscht, onzijdig blijven. De Koning van Frankrijk heeft thans zoo zeer de handen vol, dat hij het wel laten zal ons aan te vallen. De Hennewieren, Brabanters, Hollanders en Zeeuwen zullen zich bij ons scharen, want zij hebben dezelfde belangen als wij. Met deze onze stamgenooten vereenigd, zullen wij niets te lijden hebben van de bloedige oorlogen die thans de rijken van Edward en Philippe treffen."

Het volk luisterde met gespannen aandacht naar 's Dekens woorden. Het was het met van Artevelde eens, dat men met zijne Nederlandsche naburen sterk genoeg was, om alle vreemde magtsoverschrijding te weren, dat het met Vlaanderen's belangen in volslagen strijd was, het zwaard ten behoeve van Frankrijk aan te gorden. Het stemde hem toe, dat de goede verstandhouding met Engeland vernieuwd moest worden.

Den 3 January 1337 moesten nieuwe Hoofdmannen der burgervendels gekozen worden. Met eenparigheid van stemmen viel in de parochie van st. Jan de keus op Jakob van Artevelde, waardoor de Opperdeken eene bijna volkomen beschikking over de verdedigingsmiddelen van Gent bekwam. Daardoor was zijn gezag ten volle gevestigd, en zijne wijze beschikkingen verzekerden der Hoofdstad een onverstoorbare orde en veiligheid. Het volk ontving al zijne verordeningen met eerbied, doch, ongerust over de houding

Het Gentsch gepeupel vermoordt Jakob van Artevelde.

der stedelijke regenten, die zich geheel aan Graaf Lodewijk hadden verpand, omringde het zijn aanvoerder met eene sterke lijfwacht. Niet minder dan 1200 burgers kwamen dagelijks naar den Paddenhoek om voor hun Hoofdman te waken, dien zij op al zijne schreden vergezelden wanneer hij uitging

Lodewijk van Nevers riep van Artevelde ten hove. De Hoofdman van st. Jan liet zich op den Burg niet wachten. Doch toen hij kwam, was hij door zijn gewone lijfwacht vergezeld. De Graaf sprak hem uit de hoogte toe, ja begon te dreigen.

"Heer Graaf!" antwoordde van Artevelde, "ik zal volbrengen wat ik beloofd heb voor het geluk van 't Gentsche volk te doen. Niets zal mij daarvan terughouden, en met hulp van God hoop ik te slagen."

Na dit gezegd te hebben, groette hij Lodewijk en verliet de zaal.

De edelen die den Graaf omringden, drongen deze om zich van Artevelde meester te maken. Doch de Graaf deinsde voor dien stap terug: het volk hield te goede wacht en beminde zijn hoofdman als een vader.

Daar de Graaf in deze oogenblikken niet al te veel op bijstand van Frankrijk's zijde kon rekenen, riep hij de hulp in der geestelijkheid. Overeenkomstig dit verlangen, noodigde de Bisschop van Cambrai (Kamerijk) de magistraten der Vlaamsche steden uit om te Eecloo zaam te komen en hem daar mede te deelen welke bezwaren zij hadden tegen hun Graaf. Hij beloofde hun, uit naam van Koning Philippe, om de Fransche grenzen voor den Vlaamschen koophandel open te stellen, zoo zij Graaf Lodewijk in alles gehoorzaamden en zich van iedere verbindtenis met den Engelschen Monarch onthielden.

De afgevaardigden gaven den Kerkvorst ten antwoord:

"Het is waar, Heer Bisschop, dat Frankrijk ons voorzien kan van 't koren dat wij noodig hebben. Doch om te koopen, moeten wij geld hebben om te betalen. Nu bekomen wij de wol voor onze lakens uit Engeland, die ons groot voordeel opleveren en toelaten om vrouwen en kinderen het noodige te geven. Het koren dat wij thans bekomen, krijgen we uit Henegouwen en hebben dus daarvoor Frankrijk niet noodig. Maar ontbreekt de Engelsche wol, dan is er geene magt die ons het tekortkomende kan schenken."

De bijeenkomst bleef zonder gunstige gevolgen voor Frankrijk. Daarentegen wekte het gesprokene verlangens op bij de bevolkingen van Brugge en verdere steden, die geen van allen vergeten waren, hoe zwaar de Graaf haar in 1328 had gestraft. Van zijne zijde liet van Artevelde weten aan Edward's magtige vertegenwoordiger in de Nederlanden, Graaf Reinald II van Gelder, dat hoe ook Graaf Lodewijk mogt handelen, de gemeenten en het volk van Vlaanderen standvastig zouden blijven in hunne vriendschap voor den Engelschen Koning, wel te verstaan, wanneer men weder, even als te voren, de noodige wol uit Engeland mogt halen.

Graaf Reinald wees hun den weg om reeds dadelijk geheele scheepsladingen der benoodigde grondstof naar Gent en andere Vlaamsche steden te laten komen. Er lag ter Engelschen stapel te Dordrecht overvloed van schaapsvachten, en in den aankoop daarvan zouden zij niet verhinderd worden. Op het voorstel van van Artevelde deden de Raad en Schepenen van Gent groote inkoopen, waardoor de stilstand in de Gentsche weverijen eensklaps door eene vrolijke drukte werd vervangen. Het volk was uitgelaten van vreugde. Het prees de wijze staatkunde, die hun aan de ellende onttrok en welvaart schonk. Het zong en klonk ter eere van hun grooten medeburger Jakob van Artevelde.

De lof die men den Gentschen brouwer toezwaaide, was een verwijt voor Graaf Lodewijk en zijne edelen. Koning Philippe ried zijn leenman aan, geen toegevendheid meer tegenover de stoute poorters der Hoofdstad te toonen, maar door strengheid de vroegere onderworpenheid terug te voeren. De Bisschop van Senlis en de Abt van st. Denis deden de gansche burgerij in den ban, terwijl Graaf Lodewijk zijn slotvoogd te Rupelmonde beval om den gevangen Heer van Drongen te laten onthoofden. Niets kon van Artevelde's grijzen schoonvader aan dien jammerlijken dood onttrekken. Noch 's mans vroegere diensten, noch zijne hooge jaren werden in aanmerking genomen: de beul voltrok het vonnis, ofschoon ligchaamszwakte daarbij zijn slagtoffer dwong het bed te houden.

Koning Philippe die wel inzag dat de noorder grenzen zijns rijks met groot gevaar werden bedreigd, liet talrijke legerbenden de sterke steden van Picardie, het Tournésis en Waalsch-Vlaanderen bezetten. Den 11 April 1338 ontving van Artevelde berigt, dat eene Fransche legerbende op weg was naar Gent. Het luiden op den Belfroed leerde het volk dat gevaar naderde, want ieder kende het opschrift der groote klok:

> Ik heete Roelant. Als ik kleppe dan ist brandt,
> Als ik luije, dan ist storm in 't Vlaanderlant.

Binnen weinige oogenblikken waren alle wallen en poorten met gewapenden bedekt, die zwoeren den Franschman zijn inval duur te doen bekoopen. Velen drongen aan, om een uitval te ondernemen, die de Fransche ruiters den lust zou benemen om Gent digter te naderen. Daartoe werd besloten, en de onderneming slaagde volkomen.

Maar het was den burgers niet genoeg, een verrassing verijdeld te hebben, zij wilden ook de zamenkomst van eenige honderden gewapende Leliaards verstoren, die op 's Graven last te Biervliet plaats vond. Van Artevelde stelde zich aan het hoofd dezer mannen, die, naar het noorden opgerukt, onder Biervliet's muren op de Franschgezinde edelen en hunne soldenieren stieten. In korten tijd werd het pleit tusschen de beide partijen beslecht. De stedelingen zegevierden, terwijl de

Leliaards, die de slagting ontkwamen, hun heil in de vlugt zochten.

De zege op de Franschen aan de Hont behaald, vervulde de gemoederen met vol vertrouwen op Vlaanderen's herstel tot het oude aanzien. Van dankbaarheid jegens van Artevelde vervuld, riep men hem tot Ruwaard uit, dat is niet slechts tot rustbewaarder van Gent, maar tot voogd over gansch Vlaanderen. Van lieverlede toch begonnen de overige gemeenten des Lands zich bij Gent aan te sluiten. Van Artevelde was thans de eerste der Vlamingen.

De Graaf, te Gent door een brouwer overschaduwd, vertrok naar zijn kasteel Male, bij Brugge, in welke stad hij verwachtte, met meer onderscheiding behandeld te worden. Immers hij had ten vorigen jare den Bruggelingen eenige privilegiën teruggeschonken in plaats van die welke hij had ingetrokken. Doch het bleek hem maar al te spoedig dat men hem te Brugge niet meer genegen was dan te Gent. Hij moest zelfs vernemen, dat van Artevelde onder groot gejuich te Brugge ontvangen werd. Door den Heer de Fiennes en andere vreemde en Vlaamsche edelen vergezeld, bragt hij een hoop krijgslieden binnen de stad, in de hoop om de burgerij door geweld van wapenen te dwingen dat vreugdebetoon te staken. Maar de uitkomst bedroog zijne verwachtingen. De volders, die het eerst zich bij de mannen van Gent aansloten, weerstonden hem op de Markt. Hun standhouden boezemde den overigen ambachten vertrouwen in om zich bij het voldersgild te scharen. Van alle kanten kwamen gewapenden aanschieten, die, geweld met geweld keerende, Lodewijk noodzaakten in alle haast naar Male terug te keeren.

Den 22 July ontscheepte Koning Edward zich te Antwerpen, waar hij verscheidene malen met van Artevelde zamentrof [1]. Edward drong bij den Ruwaard aan om zijne zaak te omhelzen. Doch de kloeke Gentenaar hield het voor Vlaanderen het verkieselijkst om onzijdig te blijven. Voor zich zelven neigde hij naar de zijde van den Engelschman: hij wist dat niets zoozeer de rust en ontwikkeling zijner vaderstad had tegengewerkt, dan 's Graven gehechtheid aan Frankrijk en de Franschen.

Daarvan overtuigd, wendde hij moeite aan, om Graaf Lodewijk over te halen, met Koning Philippe te breken en die zijde te kiezen, welke ook door Willem van Holland en Reinald van Gelder was omhelsd. Dan hiertoe was Lodewijk van Nevers niet te bewegen, maar in de onmogelijkheid om de Vlamingen zijne inzigten te doen aannemen, verliet hij heimelijk, met zijne gade en zevenjarig zoontje, het Graafschap. Wie niet te veel door hem geleden had, vergat hem. Koning Philippe moest, bij 's Graven weelderigen hofstaat, Lodewijk voor een goed deel de middelen verstrekken om te Parijs naar zijne gewoonten te leven.

Ten einde de Nederlandsche Vorsten te naauwer aan zijne zaak te verbinden, bewoog Koning Edward zijn zwager, Keizer Lodewijk van Beijeren, hem de waardigheid van Keizerlijk-Vicaris te verleenen. Daardoor toch zouden allen gehouden zijn, hem onder eede trouw en manschap te beloven [1].

Het duurde nogtans tot den zomer van 1339, eer de Engelsche Koning zijn bondgenooten kon vereenigen. Hij begroette hen den 1 September te Mechelen. Van hier rigtte het leger der Engelschen, Nederlanders en Duitschers zich op Brussel, Mons en Valenciennes, ten einde Cambrai te belegeren, binnen welke stad, in weerwil zij tot het Keizerrijk behoorde, Koning Philippe een Fransch garnizoen had gelegd. Maar schoon Edward nagenoeg 50,000 man voor het verkrijgen der bisschoppelijke stad opofferde, gelukte het hem niet, haar te vermeesteren. Hij maakte aan het beleg een einde toen hij vernam, dat Koning Philippe met een talrijk leger naar de zijde van Péronne oprukte.

De heraut van den Gelderschen Hertog kwam uit naam van Edward Philippe uitnoodigen, legermagt tegen legermagt aan te voeren. "Wij verlangen niets liever," gaf de Franschman ten antwoord en schonk Reinald "voor het goede nieuws" aanzienlijke geschenken. Den 22 October werd als de dag der ontmoeting aangewezen.

Doch van den verwachten veldslag kwam niets. Koning Philippe weifelde om op te trekken, toen een brief van den Siciliaanschen Koning hem mededeelde, dat deze in de sterren las, dat den Franschen Monarch gevaar dreigde, wanneer hij tegen een leger moest strijden, in welks midden Koning Edward zich bevond. Van eene andere zijde werd Edward belemmerd door de weigering van Willem van Avennes om tegen Koning Philippe buiten de Fransche landpalen op te trekken. De Graaf van Holland en Henegouwen meende de grenzen van Frankrijk niet met vijandelijke bedoelingen te kunnen overschrijden, daar hij Philippe voor 't Graafschap Ostrevant manschap had gezworen.

Het gevolg dier weifeling was, dat beide legers rugwaarts weken. Philippe smaldeelde zijne armee, om de garnizoenen van Doornik, Cambrai, Lille en Douai te versterken. Edward toog naar Brussel, om van daar de onderhandelingen met Jakob van Artevelde voort te zetten.

De Vlaamsche Ruwaard nam eene hoogen rang in onder de vergaderden, zoodat de verschillende Nederlandsche en Duitsche Vorsten hem met de meeste onderscheiding bejegenden. Edward III deed ernstige pogingen om hem en zijne medestanders, de volmagten der Vlaamsche steden, onder zijne bondgenooten te scharen. Hij beloofde hun plegtig, dat wanneer hij de Fransche kroon zou gewonnen hebben, hij Waalsch-Vlaanderen en Artois met Vlaanderen zou hereenigen en den Vlamingen hulp zou bieden om Doornik te bemagtigen.

Na lang met zijn vrienden hierover beraadslaagd te hebben, gaf van Artevelde den Engelschman ten antwoord:

[1] Zie de plaat op bladz. 597.

[1] Vergelijk bladz. 239.

"Sire, reeds vroeger hebt gij ons dergelijke voorslagen gedaan. Konden wij die met een goed geweten aannemen, wij zouden niet aarzelen. Maar wij hebben moeten zweren geene vijandelijkheden tegen den Koning van Frankrijk te plegen, en beloofd, om zoo wij te dezen aanzien onze pligten te kort kwamen, tien tonnen schats aan den Pauselijken Stoel uit te keeren. Wij kunnen dus niets tegen den Franschen Koning ondernemen, zonder onze eer te schenden en ons eene ontzettende boete op hij nog niets veroverd had. Maar de prijs eener toestemming op Artevelde's voorslag was te groot. De hulp der Vlamingen en de volkomen medewerking van den Henegouwschen Graaf beslisten. Hij wijzigde zijn schild, door aan de leliën van Frankrijk de eerste helft in te ruimen, terwijl hij in de tweede de Engelsche luipaards stelde. Vervolgens riep hij de Franschen op om hem als hun wettigen Souverein te erkennen, in welke hoedanigheid hij met de Vlamingen een aanvallend en ver-

Standbeeld van Jakob van Artevelde op de Vrijdagmarkt te Gent.

den hals te halen. Mogelijk bestaat er een middel om dit bezwaar op te heffen. Vereenig het wapen van Frankrijk met dat van Brittanje en neem den titel van Koning van Frankrijk aan. Dan zullen wij u voor den wettigen Monarch van ons Land houden en u willig volgen overal waar gij het wenscht."

Hoe vreemd het klinke, Edward aarzelde. Ofschoon hij beweerde de wettige erfgenaam van Charles IV te zijn, schaamde hij zich den titel en het wapen van een land aan te nemen van 't welk dedigend verbond trof. Het geweten van van Artevelde's landgenooten was door 's Vorsten titel en schild volkomen gerust gesteld.

Sints de opheffing van het beleg van Cambrai hadden geene andere krijgsverrigtingen plaats gegrepen dan het verwoesten van het Cambrésis door de Engelschen en van eenige Henegouwsche districten door de Franschen. De winter maakte het oorlogvoeren onmogelijk. Daarom keerde Edward naar Brittanje terug, terwijl hij, om te toonen

hoe zeer hij zich van de trouw der Vlamingen verzekerd achtte, zijne gade te Gent achterliet.

Philippe de Valois poogde de Vlamingen tot andere gedachten te brengen, waartoe hij den weg van onderhandelen insloeg. Doch toen zijne voorstellen geen gehoor verwierven — tot het teruggeven van Waalsch-Vlaanderen, gezwegen nog van Artois, was hij niet te bewegen — hield hij bij den Paus aan, om den ban over de Vlamingen uit te spreken. De priesters sloten dien ten gevolge de kerken en verrigtten geen kerkelijke handelingen meer: "Laat dat u niet ontmoedigen, goede lieden!" liet Koning Eduard zich hooren. "Wanneer ik terugkeer, zal ik u geestelijken medebrengen, die de mis zullen zingen, hetzij de Paus het goedvindt of niet."

De Fransche bezettingen in Waalsch-Vlaanderen en omstreken hunkerden naar de gelegenheid om met de oproerlingen, zooals men de Vlamingen noemde, slaags te raken. Zoo vaak de weersgesteldheid en de wegen het toelieten, waagden zij strooptogten over de grenzen, hetzij in Henegouwen, hetzij in Vlaanderen.

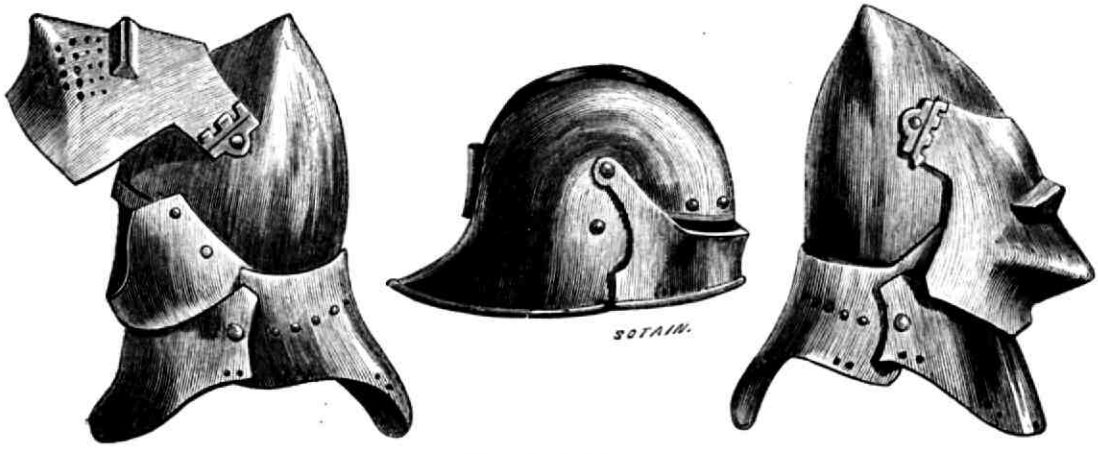

Helmen uit de 14de eeuw.

Eenigen tijd nadat Koning Edward naar Brittanje was afgereisd, waagden Godemar du Fay en Mathieu de Trie, bevelhebbers te Doornik, een uitval, die zij tot de muren van Kortrijk uitstrekten. Zij plunderden en verwoestten alles op dien strooptogt en maakten een zoo grooten buit, dat zij met 20,000 stuks ossen, schapen en varkens naar Doornik terugkeerden. Op het berigt van dien roof ontwierp van Artevelde het plan om Doornik aan te tasten. Hij riep de Vlaamsche poorters op, om zich aan de oevers van de Schelde, zuidwaarts van Oudenaarde, te vereenigen, terwijl hij de Graven van Salisbury en Suffolk, die 't bevel over 't achtergebleven Engelsche krijgsvolk voerden, uitnoodigde, om zijne pogingen te ondersteunen.

Beide Britsche edelen haastten zich om den Vlamingen te toonen hoezeer het hun ernst was, om Vlaanderen tegen de Franschen te vrijwaren. Dadelijk rukten zij op, om zich bij het leger van van Artevelde te voegen. Hun weg voerde langs Yperen, waar men hen met geestdrift welkom heette. De omstreken dier stad toch waren herhaalde malen door de Fransche bezetting van Armentières gebrandschat, zoodat de Yperlingen reikhalsden naar eene gelegenheid om den vijand die rooverijen betaald te zetten. Zij zagen in de komst der Engelschen de begeerde hulp. "Help ons," zoo vroegen zij, "eerst Armentières bedwingen, vóór ge uw togt naar het kamp van den Ruwaard voortzet". Ongelukkig voor de Vlamingen, gaven de Engelsche Graven aan dit verlangen gehoor. De weg naar Armentières inslaande, vielen zij op eenigen afstand van Lille in eene hinderlaag, waaruit noch krijgskunst noch heldenmoed hen redden kon. Zij werden gevangen genomen en naar Koning Philippe opgezonden.

Van Artevelde hoorde tot zijn groote spijt het gebeurde. Hij zag van zijn ontwerp tegen Doornik af, gaf den poorters der kleine steden verlof terug te keeren en sloeg, bitter teleurgesteld, met zijne Gentenaren den weg naar huis in.

Koning Edward vergat gedurende zijn verblijf in Brittanje de beloften niet, die hij den Vlamingen te Brussel had gedaan. Hij vernieuwde de privilegiën die zijn voorvaderen den Vlaamschen kooplieden hadden geschonken, en vermeerderde haar met nieuwe, gunstige bepalingen. Hij deed in zijne hoedanigheid van Koning van Frankrijk afstand van de steden Lille, Douai, Orchies en Béthune, met hare kasselrijen, en van het Graafschap Artois, terwijl hij plegtig beloofde Doornik en het Tournésis aan Vlaanderen te hechten. Overigens was hij ijverig in de weer met het maken van toebereidselen om de partij van Philippe VI aan te tasten.

Te dien einde scheepte hij zich den 22 Juny 1340 in op eene vloot van 260 schepen, die koers naar Sluis zette. Dan het landen was geene gemakkelijke taak, daar Philippe zorg had gedragen met eene aanzienlijke magt, die de Engelsche ver overtrof, de Vlaamsche kust te blokkeren. Aan het hoofd waren gesteld Hugues Quiéret,

Nicolas Bahuchet en de Genuees Barbavera. De Italiaan, een bekwaam vlootvoogd, ried zijn strijdmakkers aan om de reede van Sluis te verlaten, waar men geene ruimte had om de schepen behoorlijk te doen keeren en wenden. Dan Bahuchet, de gewezen schatmeester des Konings, weigerde van legerplaats te veranderen. "Doe zoo als het u behaagt," gaf de Genuees hem ten antwoord. "Doch ik heb geen lust een nederlaag te lijden. Ik steven dus met mijne galeijen heen." Overeenkomstig dit zeggen, koos hij het ruime sop.

Kort na dit onderhoud kwam de Engelsche vloot aanzeilen (24 Juny). Zij breidde zich over het Zwin uit. Zoo als Barbavera voorzien had, werden de smaldeelen van Quiéret en Bahuchet opgesloten, en toen de slag begon, waren de Franschen, in weerwil van hun heldenmoed in het nadeel. De Britten enterden de vijandelijke schepen, en om dezen het ontkomen te beletten, hechtten zij zich daaraan met sterke haken en ketens vast. De hulp die van Artevelde zijn bondgenoot toevoerde, besliste de overwinning. [1] Na een strijd van negen uren was des namiddags ten 5 uur de zege op de zijde der Engelschen. Het verlies aan menschenlevens was ontzettend: men telde 30,000 gesneuvelde krijgers, van welken drie vierden aan de zijde der Franschen hadden gestreden. Koning Edward zelf was in de dij getroffen, doch zijne wonde was geenszins gevaarlijk. Daarentegen was Quiéret gesneuveld, en de voormalige schatmeester, de oorzaak van der Franschen nederlaag, werd aan den mast van zijn vaartuig opgehangen. Koning Philippe zat niet op rozen toen hij den uitslag van dien zeeslag vernam.

Zoodra Koningin Filippine berigt had ontvangen dat haar gade was gekwetst, spoedde zij zich, door van Artevelde vergezeld, naar Sluis, waar het landingsleger inmiddels den Vlaamschen grond had betreden. De Koning, die plegtig werd verwelkomd, riep zijne bondgenooten op, om in de aanstaande maand July te Gent zaam te komen. Inmiddels toog hij, op uitnoodiging van Willem van Holland en Henegouwen, naar Valenciennes, waar van Artevelde door woorden vol geestdrift, het volk de voordeelen eener naauwe vereeniging tusschen Vlaanderen, Henegouwen, Brabant, Holland en Zeeland uiteen zette. Met ingehouden' adem hoorden de ingezetenen hem zijne denkbeelden ontvouwen. Men juichte hem toe, en ieder riep luidkeels, dat een man met een zoo helder hoofd en zoo groote vaderlandsliefde, waardig was om Vlaanderen te besturen.

In eene vergadering van Opperhoofden te Vilvoorde was van Artevelde de ziel van hen die een volkomen overeenstemming tusschen de bondgenooten poogden te bewerken. Hij wees Doornik als de plaats aan, waar men Frankrijk moest aantasten, en allen stemden hem in die meening bij.

Den 25 July verliet Edward Gent om zich ter afgesproken plaats, de brug van Espierre, te doen vinden. Zeven graven, achtentwintig baanderheeren, tweehonderd ridders, vierduizend mannen van wapenen en negenduizend boogschutters omringden hem, zonder nog den tros te rekenen. Hertog Jan van Brabant kwam met 20,000 man, en de Graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen met zijne voortreffelijke ruiterij. Van Artevelde voerde 40,000 Vlamingen aan, zonder nog te rekenen de burgerijen van Yperen, Poperingen, Cassel en Brugge, die onder de leiding van Graaf Robert van Artois en Hendrik van Vlaanderen (Graaf van Lodi en kleinzoon van Filips van Chieti) eene onderneming tegen st. Omer beproefden. De Ruwaard had zijn leger in een staat gebragt, die de bewondering van Koning Edward opwekte.

Doornik was den 30 July naar alle zijden ingesloten, zoodat alle toevoer voor de belegerden ophield. Het moest de aanvallen van 120,000 man trotseren. Doch de stad was sterk, en de ingezetenen, Koning Philippe met hart en ziel toegedaan, ondersteunden de Fransche bezetting uit al hun vermogen. De magistraat had de grachten aan de Porte de Marvis laten verbreeden, vijf poorten toemetselen en de Schelde door zware ketenen versperren. Het hoofdkwartier van Koning Edward was de abdij des Prés-Porcins, dat van Graaf Willem van Henegouwen en Holland de abdij du Saulchoir, dat van Hertog Reinald van Gelder te Folais, dat van Hertog Jan van Brabant tusschen den Rieu d'Amour en de Schelde, dat van van Artevelde tusschen de beek Maire en het koninklijke kwartier. Naar de gebruiken van dien tijd werden de dorpen en vlekken rondom de stad uitgeplunderd en verwoest. Zelfs voerde men de opgevangen vrouwen en kinderen als gijzelaars naar het kamp. Maar hoe hevig bestookt, op Doornik was niets te verwinnen. Te vergeefs werden de muren gerameid en met steenen kloten beschoten, te vergeefs storm op storm gewaagd, te vergeefs gewapende vlotten op de Schelde gebragt, met torens en wallen van eene verbazende sterkte. Zelfs het dreigend gebrek was niet in staat, de verdedigers te bedwingen. Toen de levensmiddelen na zes weken uiterst schaarsch begonnen te worden, gaven zij aan vrouwen, kinderen en grijsaards bevel de stad te verlaten. De armen wisten niet waarheen: zij vreesden door den vijand teruggezonden te worden. Maar Hertog Jan van Brabant ontfermde zich over de ongelukkigen, die hij — zij waren 10,000 in getal — naar Arras liet voeren.

Welhaast was de honger de geweldigste tegenstander der Doornikkers. Het pond paardenvleesch steeg tot den prijs van 3 stuivers, een ontzettende som, wanneer men in aanmerking neemt, dat daarvoor in gewone tijden een vorstelijk maal voor tal van gasten kon aangerigt worden. Koning Philippe poogde eene afleiding te bewerken door zich te Pont-à-Bouvines te legeren. Doch zijn leger was niet opgewassen tegen dat der verbondenen, zoodat hij regtsomkeer moest maken.

[1] Zie de plaat op bladz. 600.

Verbitterd, dat hij in weerwil van den nood der belegerden niets vorderde, daagde Edward Philippe tot een tweegevecht uit. Hij gunde den Franschen Vorst de keus tusschen een strijd van man tegen man of van honderd Engelschen tegen honderd tegenstanders. Maar de Franschman antwoordde, dat hij dat aanbod niet kon aannemen. Het was gerigt aan "Philippe de Valois," en zou om aangenomen te kunnen worden, aan den Koning van Frankrijk moeten gerigt zijn.

De 20,000 Vlamingen die door Robert van Artois en Hendrik van Vlaanderen naar 't zuidwesten waren afgezonden, kwamen, voor zoo veel zij de moeijelijkheden van dien togt waren te boven gekomen, het leger van Koning Edward voor Doornik versterken. Zij waren door Robert van Artois misleid, die hun had voorgespiegeld, dat de ingezetenen van st. Omer hen met open armen zouden ontvangen, zoodra zij zich vertoonden. Dan de brief, die hij hun toonde, was een ondergeschoven stuk. In plaats van met vriendelijke woorden werden de Vlamingen door de Engelschen van st. Omer met scherp geschut ontvangen, waardoor groote verwoestingen in de gelederen der aanvallers ontstonden. Zij sloegen echter hun kamp in de nabuurschap der veste op. Maar, was het de zekerheid dat zij misleid werden, of welk gevoel ook, in het holst van den nacht zag men hen de legerplaats ontvlieden. Als in wilde vlugt sloegen zij den weg naar het oosten in. Of de hoofden hun toeriepen dat zij niet vervolgd werden en dus voor droombeelden vloden, zij waren niet terug te houden. Robert van Artois volgde hen niet: hunne bedreigingen dat zij voornemens waren hem te vermoorden, waren te ernstig om bij hen te blijven.

Aan het beleg van Doornik kwam een onverwacht einde. Toen Koning Philippe zag dat de stad zou moeten zwichten, nam hij zijne zuster Jeanne in den arm, die, als Edward's schoonmoeder, aan beide partijen naauw vermaagschapt was. Jeanne (Johanna) had de wereld verzaakt, om in de abdij van Fontenelle een toevlugt te zoeken. Doch toen zij geroepen werd om aan een bloedigen strijd een einde te maken, weifelde zij niet aan deze stem gehoor te geven. De kerk van Esplechin werd door partijen tot de plaats van eene eerste ontmoeting gekozen. Van Edward's zijde kwamen er de Graaf van Henegouwen en Holland, de Hertog van Brabant, de Bisschop van Lincoln, de Hertog van Gelder, de Markgraaf van Gulik en de Heeren van Cuyk en st. Antoing. Philippe daarentegen werd er door den Graaf van Alençon (zijn broeder), Koning Jan van Bohemen, den Bisschop van Luik, Graaf Lodewijk van Vlaanderen en den Graaf van Armagnac vertegenwoordigd.

Partijen kwamen niet zoo ver om vrede met elkander te treffen. Doch zij sloten te Arras (Atrecht) een stilstand van wapenen die van den 25 September tot den st. Jansdag van 1341 zou duren. Van Artevelde zorgde, dat de Vlamingen in dit verdrag werden begrepen en daarbij gunstige bepalingen verwierven. Het Graafschap werd van alle schulden aan Frankrijk, het door zijne Monarchen opgelegd, vrij verklaard. Daarenboven schonk Koning Philippe en Graaf Lodewijk den Vlamingen vergiffenis voor al wat zij tegen hun misdaan hadden, terwijl de Paus den ban ophief, dien hij over de landzaten had uitgesproken.

De voorstellen om alle verschillen volkomen te vereffenen leden schipbreuk op wederzijdsche eischen Nogtans gelukte het aan de tusschenkomst van eenige kloeke hoofden, om het bestand voor den tijd van twee jaren te verlengen.

Van Artevelde had den Vlamingen eene schuld van bijna vijftien millioen van den hals gewenteld. Hij had orde en rust hersteld, koophandel en nijverheid een nieuw leven geschonken en zijn vaderland het staatkundig aanzien teruggegeven, waarvan het door den heilloozen slag van Bouvines was beroofd. Toen hij op de Vrijdagmarkt te Gent de oorkonden aan de vlam prijs gaf, waarbij de Vlamingen zich tegenover de Fransche Monarchen tot ontzaggelijke boeten verpligtten, juichten alle gemeenten dat zij den held van Biervliet met een zoo uitgestrekt gezag als dat van Ruwaard bekleed hadden.

Zoodra het kamp rondom Doornik was opgebroken, keerde Koning Edward naar Gent terug. Hetzelfde deed Graaf Lodewijk. Beide Vorsten, die nog zoo kort geleden als vijanden tegenover elkander stonden, wedijverden thans in het tot stand brengen van zoo schitterende feesten, als Vlaanderen nooit, of althans in geene reeks van jaren, gezien had. Zij hadden verschillende bijeenkomsten, waartoe ook van Artevelde werd uitgenoodigd. Zoowel de Engelsche Monarch als de Vlaamsche Ruwaard wendden alle moeite aan om den Graaf te betoogen, dat hij tegen zijne eigene belangen en die van het Land handelde, om zich tot een dienstknecht van Philippe VI te vernederen. Lodewijk was te zeer Franschman om de Nederlandsche belangen te begrijpen.

Nadat onze Graaf den Engelschen Koning met diens gade tot Brugge had uitgeleide gedaan, keerde hij naar den Burg te Gent weder, waar men hem als de afstammeling van die Vorsten welke medegewerkt hadden, om Vlaanderen groot te maken, met alle achting bejegende. Doch ten aanzien van wetgeving en beheer had hij weinig in te brengen. Van Artevelde voorzag in alles. Het volk schaarde zich om den Ruwaard, als den man die alleen in staat was, Vlaanderen op de baan van ontwikkeling te doen voortschrijden.

Lodewijk, te hooghartig om in eene zoo afhankelijke stelling tegenover een "brouwer" te volharden, gevoelde zich in Vlaanderen alles behalve op zijn gemak. Hij verliet na kort verwijl den Gentschen burg, om andermaal zijne sloten te Parijs, Nevers of Rethel te betrekken. Was het wonder dat men hem met den naam van den Franschman aanduidde?

Jakob van Artevelde behield alle magt in zijn vaderland. De burgerstand zegende zijn bewind.

Doch niet zoo de Leliaards, wier aanzien door den Ruwaard al te deerlijk was geknot. Zij waagden het, nadat de geestdrift was bekoeld over de voordeelen te Arras verworven, om, door het aankweeken van jaloezie, het gezag van den grooten Regent te ondermijnen. De ruime toevoer van wol uit Engeland en de uitbreiding des handels, die voor de Vlaamsche lakens met ieder jaar nieuwe markten openden, werkten hen, hoe vreemd het klinke, daarbij in de hand. De weverijen hadden een zoo grooten bloei verkregen, dat men niet slechts in de drie hoofdsteden maar ook in de meeste kleinere plaatsen geheele buurten aantrof, waar de getouwen dag aan dag klepperden. Van die *algemeene* uitbreiding maakten de onruststokers gebruik. "Het strijdt met uwe regten, Bruggelingen, Gentenaars en Yperlingen," zoo hielden zij den ingezetenen dezer steden voor, "dat in de kleine steden de lakennering gedreven wordt, waarvoor gij een uitsluitend privilegie hebt. De Ruwaard verkort uwe regten."

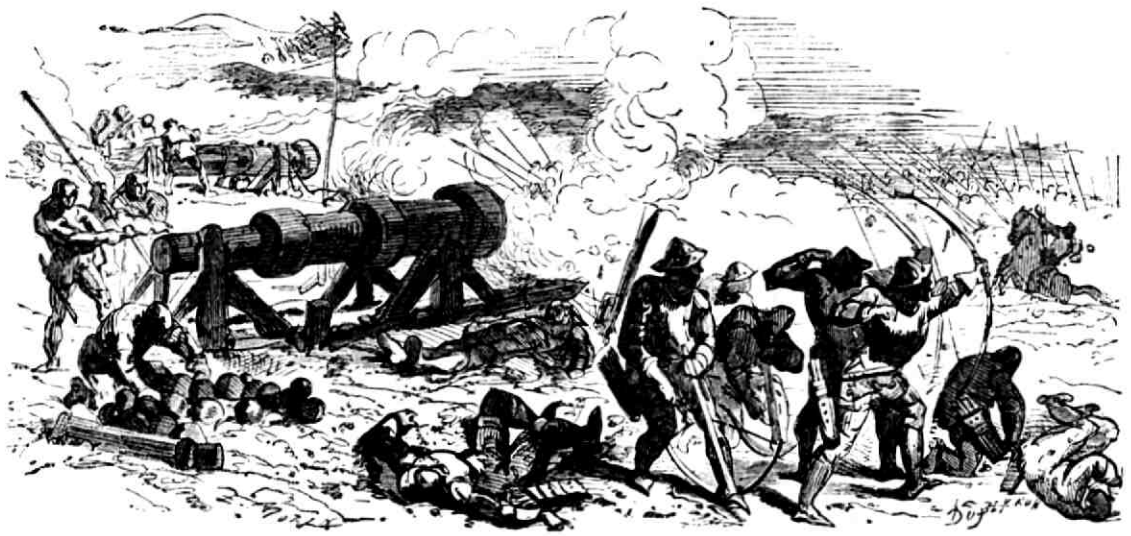

De slag van Crécy.

Die stemmen vonden een te gereeder oor, naarmate de weelde, aan den verworven bloei verbonden, nieuwe behoeften had doen ontstaan. In den loop van 1342 drongen de drie hoofdsteden bij den Ruwaard aan, om aan al de kleinere gemeenten in Vlaanderen het lakenweven te verbieden of te beperken en hare monopoliën te handhaven. Van Artevelde weigerde daaraan gehoor te schenken: hij wilde geene Vlaamsche gemeente in haar bloei belemmeren.

Van deze verdeeldheid maakten de Leliaards gebruik om de talrijke ontevredenen tegen van Artevelde op te zetten. Zij zonden eene commissie tot Lodewijk, die hem aanbood om zijn grafelijk gezag volkomen te herstellen, indien hij het monopolie der groote steden bij eene oorkonde vaststelde. Met gretigheid greep Lodewijk dit aanbod aan. Hij kwam naar Vlaanderen, met de belofte in de mond, om de regten der groote steden op het stuk der nijverheid te zullen handhaven.

Door deze vorstelijke tusschenkomst werd de tweedragt grooter. Men begon hier en daar van verzet tegen de naijverige gemeenten te spreken, van het straffen van aanmatigingen, van eene bloedige wraak ten aanzien van hen die in handel en bedrijf wedijverden.

Van Artevelde die als Ruwaard gehouden was rust en orde te handhaven, besloot elke uitbarsting van dien jammerlijken naijver te voorkomen of te beteugelen. Vernemende, dat bereids standaarden met partijleuzen waren uitgedeeld, trok hij naar Eecloo en Aardenburg om deze vermetelheid te straffen. Te Aardenburg ontwaarde hij, bij het voorttrekken, een burger van hoogen rang, die van zijn stoep den optogt gadesloeg, en van wien hij wist, dat hij zich bij de hoofden van het verzet had aangesloten. Regelregt ging hij op den roervink los, wien hij oogenblikkelijk met eigen hand doodde. Hij zag echter aan de blikken der Aardenburgers, dat deze dien manslag als een misdaad beschouwden. "Mannen!" voegde hij hen dus toe, "laat die straf aan Pieter Lammens u niet op een dwaalweg voeren. Gaat naar binnen, en gij zult in dit huis den standaard vinden, dien de muiter wilde opheffen, om het Land andermaal in beroering te brengen."

Daar de huiszoeking op overtuigende wijze de schuld van Lammens vaststelde, waagde geen Aardenburger het den Ruwaard te wederstaan. Die vermetelheid was een Gentenaar voorbehouden, den Leliaard Jan van Steenbeek, die op eene openbare plaats van Artevelde zijne meineedigheid tegenover 's Lands wettige Vorsten verweet. De vertoornde Ruwaard wilde Jan van Steenbeek doen vatten, maar de wethouders der stad beletten het hem. Er ontstond een geweldige oploop, doordien de vrienden van van Steenbeek gewapenderhand op de Vrijdagmarkt vergaderden en den kreet aanhieven: "Wij zullen geen andere overheid erkennen dan die van Graaf Lodewijk."

Van Artevelde over dien oploop vertoornd, deed een beroep op het volk, met het gevolg, dat bin-

nen korten tijd zesentwintig gilden zich met ontrolde banieren om hem schaarden.

Zoodra van Steenbeek deze uitkomst zag, haastte hij zich om het sterke slot te bereiken, dat zijn voorvaderen, in navolging van anderen, binnen de eerste hoofdstad van Vlaanderen hadden doen optrekken. De verzamelde poorters wilden hem daarin aanvallen, om den vermetele aan hun wraak op te offeren. Doch Schepenen lieten zich ter plaatse vinden en verboden, terwijl zij zich op de keuren der stad beriepen, iemand binnen zijn woning aan te tasten, die geen vonnis te zijnen laste had. "Gehoorzaamt uw Schepenen," liet van Artevelde op dit verbod volgen: "Het betaamt ieder burger 's Lands wetten te handhaven."

Overeenkomstig dezen raad, stelde hij zich zelf gevangen, daar hij door van Steenbeek van meineed was beschuldigd. Zijne tegenpartij deed hetzelfde, zoodat eenige oogenblikken later van Artevelde in 's Gravensteen, en van Steenbeek in een der stadstorens opgesloten zaten.

Naauw weerklonk het berigt, "van Artevelde zit in 's Gravensteen," of uit Brugge en eenige kleinere steden van Vlaanderen stroomde eene groote menigte naar Gent, om den wakkeren Ruwaard hulp te bieden. Het Gentsche volk ontving deze bevrijders als vrienden en vereenigde zich met hen. In breede gelederen trokken allen naar den kerker op. Van Artevelde, bevrijd, toegejuicht, door de menigte schier op de handen gedragen, voerde den schoonsten triomf. Men zwoer hem op nieuw gehoorzaamheid en trouw. Men bood hem goed en bloed, zoo hij dit voor Vlaanderen noodig achtte.

Het sneuvelen van Koning Jan in de slag van Crécy.

Van Steenbeek wachtte een streng vonnis. Hij werd, met meer dan vijftig zijner medestanders, onder welken verscheidene mannen van hoogen rang, voor den tijd van vijftig jaren uit Gent gebannen.

Ten einde de uitvoering van 's Lands wetten te verzekeren, splitste van Artevelde het Graafschap in drie districten, waarvan het eerste Gent, met de Landen van Waas en Aalst, de Vier-Ambachten,

benevens de kasselrijen van Oudenaarde en Kortrijk omvatte, het tweede uit Brugge en het Vrije, en het derde uit Yperen met al de zuidelijke oorden werd zaamgesteld. Terwijl van Artevelde het beheer over het district Gent aan zich behield, droeg hij dat over Brugge aan Gillis van Coudenbroek op, dat over Yperen aan Jan van Houtkerke. Hij hoopte door dezen maatregel zijn bewind nieuwe kracht bij te zetten.

Graaf Lodewijk gevoelde bij dezen staat van zaken een nul in het cijfer te zijn. Daarom verliet hij andermaal Vlaanderen, in de hoop, dat de wederkeerige jaloezie der hoofdsteden en kleinere gemeenten hem een andermaal beter zou dienen. Inderdaad steeg die jaloezie met ieder jaar, ofschoon de algemeene bloei van handel, scheepvaart en handwerken een krachtige prikkel tot het handhaven der eensgezindheid had moeten zijn. Een uitbarsting vond plaats in 1344, toen de Poperingenaars, door belangrijke vorderingen in de weefkunst voor hunne lakens een aanzienlijke plaats op de markten hadden verkregen. Die vooruitgang was den Yperlingen een doorn in het oog. Hunne jaloezie ging eindelijk zoo ver, dat zij zelfs besloten om de weefgetouwen hunner naburen te vernielen. Helaas, Heer Jan van Houtkerke was zoo kortzigtig, om bij dien togt naar Poperingen zich aan het hoofd der aanvallers te stellen.

De Poperingenaars verdedigden hunne muren op het heldhaftigst tegen de Yperlingen. Doch ten spijt van den betoonden moed, zagen zij zich in 't einde gedwongen om hunne stad over te geven, toen hun aanvoerder, Jakob de Bets met de keur zijner benden was gesneuveld. De Yperlingen, door deze zege aangemoedigd, ondernamen ook een aanval op Langemarck, waar zij al de weefgetouwen stuk sloegen en verbrandden, en, om hunne overwinning volkomen te maken, verwoestten zij ten slotte het dorp Reninghelst, welks bewoners zich in dezen burgeroorlog bij de Poperingenaars hadden aangesloten.

Een zoo jammerlijk bedrijf kon onmogelijk 's Lands bloei verhoogen. Ongelukkig vonden de twisten tusschen de Yperlingen en hunne naburen elders navolging. In het voorjaar van 1345 heerschte eene geweldige verbittering tusschen de lakenwevers en de volders van Gent. De volders eischten van ieder stuk laken vier penningen meer werkloon dan zij tot dien tijd genoten hadden, waartegen de wevers zwoeren hun die verhooging nimmer toe te staan. Reeds lang had die verdeeldheid de hoofden verhit, toen op Maandag den 2 Mei eene botsing tusschen beide gilden plaats vond. Gewapend tegen elkander opgetrokken, naderden zij van twee zijden de Vrijdagmarkt, waar men op elkander stiet. Een afgrijselijk moordtooneel volgde. De markt werd met lijken overdekt, en zij, die over de gevallenen den strijd voortzetten, plasten in het bloed. Ten einde de slagting te doen ophouden, voerden de priesters eene gewijde hostie in plegtigen optogt naar het plein. Doch zelfs dit kerkelijke vertoon was niet in staat, een einde aan het bloedvergieten te maken. Eerst toen de volders bijna geheel vernietigd waren, staakte men den strijd. Men telde ruim 1300 dooden.

"Dat is de kwade maandag van Gent!" zeiden de Vlamingen, en honderden van weduwen en weezen herhaalden nog eene reeks van jaren dien somberen kreet.

Het aanzien van den Ruwaard moest geweldig gedaald zijn, dat zulk een gruwel onder zijne oogen kon plaats vinden. Te meer was dit het geval, daar hij de eischen der volders had ondersteund.

Velen die steeds van Artevelde waren toegedaan, schenen nu te haken naar eene verandering van zaken, al moest men daarbij Graaf Lodewijk het gezag teruggeven. Boven de veldwinnende anarchie kozen zij het bewind van een Graaf, die, welke ook zijne fouten mogten zijn, door geboorte en leenregt het hoofd van allen was. Zij vereenigden zich met hen, die te allen tijde Graaf Lodewijk trouw waren gebleven en noodigden dien Vorst, welke zich te dezen tijde in Brabant ophield, om terug te keeren. Op raad van Hertog Jan III, liet Lodewijk afgevaardigden der Staten te Brussel bijeenkomen, om met hen over de kansen eener omwenteling te beraadslagen, die aan Artevelde's ruwaardschap een einde zou maken.

Liet Graaf Lodewijk mijnen delven om van Artevelde te storten, de Ruwaard had maar al te veel gelegenheid om tegenmijnen te ontsteken. Sedert Koning Edward's afreize uit Vlaanderen had de groote Gentenaar naauwe betrekkingen met het Hof te Londen onderhouden. De Engelsche Monarch bejegende hem met de meeste hoogachting, noemde hem gevader en vriend en had hem de eer bewezen, Koningin Filippine te magtigen, een van 's Ruwaards zonen ten doop te houden.

Sedert hij den titel van Koning van Frankrijk had aangenomen, moest Edward Vlaanderen als een zijner leenen beschouwen. Eischte hij manschap van Graaf Lodewijk en ontving die niet, zoo was hij volgens het standpunt waarop hij zich had geplaatst, geregtigd om het leen vervallen verklaren. Toen derhalve de Graaf van Nevers te Brussel alle moeite deed om van Artevelde's val te bewerken, had deze eene uitmuntende gelegenheid om die aanslagen tot Lodewijk's eigen schade te doen uitloopen.

Koning Edward had namelijk zijn voornemen te kennen gegeven, om, daar Lodewijk van Nevers, op de zijde zijner tegenstanders bleef, den Prins van Wales tot Graaf van Vlaanderen te verheffen. Van Artevelde achtte eene naauwere vereeniging met Brittanje voor de welvaart van Vlaanderen van groot belang. Nogtans weifelde hij om het Huis van Dampierre van de regering vervallen te verklaren. Veeleer poogde hij door het vaststellen van een huwelijk tusschen den jeugdigen Lodewijk van Male en een van 's Konings dochters de wederzijd-

sche belangen tot één te brengen. Daardoor zou tevens de aloude veete tusschen de Huizen van Avennes en Dampierre op het volkomenst worden geslecht. Immers Koning Edward's gade Filippine was eene dochter van Graaf Willem van Henegouwen en Holland. [1]

Inmiddels had de Engelsche Koning den steun des Keizers verloren: de waardigheid van Rijksvicaris, die hij bekleedde, was weder afgeschaft. Thans werd ook zijne uitnoodiging aan Graaf Lodewijk om Vlaanderen bij hem als Koning van Frankrijk te verheffen, van de hand gewezen. Een en ander prikkelde den Brit te meer om, zoodra het bestand was afgeloopen, naar het vasteland terug te keeren, ten einde den oorlog tegen Philippe VI voort te zetten. Eerlang stak hij met eene vloot van honderd en dertig schepen uit Brittanje naar Vlaanderen over. Met hem voerde hij zijn oudsten zoon Edward van Wales, een veelbelovend jongman van zestien jaren, wien zijne tijdgenooten uithoofde zijner donkere wapenrusting den naam gaven van den Zwarten Prins.

Zoodra de Koning, den 5 July 1345, te Sluis was geland, noodigde hij den Ruwaard van Vlaanderen uit om zich bij hem te voegen. Van Artevelde liet zich niet wachten. Vergezeld door een stoet van aanzienlijke mannen uit Gent, maakte hij zijne opwachting bij den Monarch, en deze, die gaarne den gunstigsten indruk op de Vlamingen wenschte te maken, ontving hen als waren zij magtige Baronnen. Na hun prachtig onthaald te hebben, stelde hij hun zijn zoon voor. "Hij is, zoowel als gij," zeide hij" van Vlaamsch bloed en zal met u arbeiden om Vlaanderen groot en rijk te maken."

Toen hij echter met ronde woorden te kennen gaf, dat zij den Prins van Wales als hun Graaf zouden begroeten, vond hij zich teleurgesteld. Geen van allen liet een toestemmenden kreet hooren. Een ernstig zwijgen bewees den Engelschman dat hij zich misrekend had.

Eindelijk brak een achtbaar Gentenaar de stilte af. "Sire!" zeide hij, "gij doet een gewigtigen eisch. Zoo wij daaraan voldeden, zou de tijd kunnen komen, dat wij of onze nakomelingen ons daardoor vreeselijk bezwaard zouden voelen. Het is waar, dat er thans geen Heer ter wereld is, wien wij hooger achten en eerbiedigen dan u, aan wien onze gilden zoo menig voordeel danken. Maar wij kunnen niet aan uw verlangen voldoen, zoolang niet al de leden van Vlaanderen daartoe hun toestemming geven. Zoodra we huiswaarts zijn gekeerd, zullen we met onze medeburgers beraadslagen, elk in zijne stad. Indien dan de gemeenten gunstig voor uw ontwerp stemmen, zullen we ons aan hare zijde scharen en met haar Prins Edward als onzen Erfheer huldigen."

Noch 's Konings aansporingen, noch van Artevelde's aandrijven, die in Edward's eischen berustte, kon den afgevaardigden een ander antwoord ontlokken.

Van Artevelde verzocht zijn Gentschen reisgenooten om 's Konings voorstellen aan hunne medeburgers over te brengen. Hij zelf belastte zich met de taak, om Edward's wenschen aan die van Brugge en Yperen te doen verstaan. Die zending was niet zonder vrucht, daar zijn bezielde woorden overal grooten indruk verwekten.

Te Gent echter namen de zaken een anderen keer. De volksverzameling op de Vrijdagmarkt, waarbij groot en klein zich had laten vinden, toonde geenszins met Edward's plannen ingenomen te zijn. Naauw had een der leden van het gezantschap alles ontvouwd wat Koning Edward te hunner kennis had gebragt, nevens de redenen waarom van Artevelde de verheffing van den Zwarten Prins aanbeval, of onmiddellijk bleek, dat het medegedeelde een zeer verschillenden indruk maakte. Men zag het eenigen aan, dat het hun toelachte, naauwer met het Huis van Plantagenet verbonden te worden. Zij verwachtten daarvan voor de weverijen, koophandel en handwerken belangrijke voordeelen. Doch luide kreten van verontwaardiging bewezen tevens, dat niet allen in dit gevoelen deelden. "Hoe," riep men, "wij zouden de nazaten van Karel de Goede, van Dirk van den Elsass, van Boudewijn van Konstantinopel onterven, zij die eeuwen met ons lief en leed hebben gedeeld, en door wien de gemeenten bij keuren en privilegiën zoo hoog boven onze Waalsche naburen bevoorregt zijn? Dat kunnen wij noch voor God, noch voor ons geweten verantwoorden. Neen, daartoe zal van Artevelde's heerschzucht geen Vlaming verlokken!"

Deze afkeuring van een plan, waaraan hij zijne stem had geschonken, verhinderde den Ruwaard niet, om, nadat eene vergadering der Vlaamsche Staten te Gent was bijeen gekomen, Edward's ontwerp met al de kracht zijner welsprekendheid aan te bevelen. Maar zijn invloed was ontzettend gedaald sints de heillooze twisten over het uitoefenen der lakenweverij in de kleine steden en op 't platteland. Gemor en bedreigingen klonken tusschen zijne woorden, toen hij aanvoerde, dat Lodewijk van Male toonde, noch een Vlaming in woord en daad te zijn, noch zijn vaderlijk erfgoed te kunnen beheeren. Het was duidelijk, dat men geen ander Huis dan dat van Dampierre de Vlaamsche kroon wilde laten dragen.

Van Artevelde keerde na den afloop dezer vergadering naar Sluis terug, om Koning Edward het mislukken van zijne pogingen te berigten. Deze tweede reis was hem nog noodlottiger dan de vorige. Zijne tegenstanders maakten er gebruik van, om, door allerlei beschuldigingen, waarvan velen niet den minsten grond hadden, hem bij het gepeupel zwart te maken. Zij beweerden, dat van Artevelde Vlaanderen aan Koning Edward had verkocht, dat hij de Vlaamsche schatkist naar Sluis voerde om die aan de Engelschen uit te leveren, dat hij Vlaamsch

[1] Vergelijk bladz. 238.

bloed aan de belangen van vreemdelingen wilde ten offer brengen. Verstandige tegenwerpingen vonden geen ingang bij de misleiden. De Deken der wevers, Gerard de Nijs, hitste de mannen van zijn gilde tot een nieuw straatgevecht aan.

Van Artevelde keerde den 17 July (1345) te Gent weder. Edward had hem vijfhonderd krijgsknechten van beproefde dapperheid medegegeven. heerschappij wil berooven. Slaat dood den schelm, die Graaf Lodewijk zijne inkomsten onthoudt." De Engelsche lijfwacht werd weggedrongen. Van Artevelde, uitgejouwd en bedreigd, zocht een goed heenkomen.

De Ruwaard was zoo gelukkig om zijn huis te bereiken. Maar al grootere en grootere hoopen volks kwamen daarop af, om zijn leven te eischen. Zoo

Koning Edward III en Graaf Lodewijk II te st. Winoxbergen.

Doch wat beteekenen vijfhonderd vreemdelingen als zij de burgerij eener groote stad in toom moeten houden? Toen van Artevelde nogmaals het volk de voorstellen van den Engelschen Koning ontvouwde, begonnen de Nijs en zijne volgelingen een geweldig rumoer te maken: "Luistert niet naar den verrader!" riepen zij. "Schiet veeleer den muiter dood, die onze wettigen Graaf van zijne lang mogelijk verdedigden de Engelschen het sterke gebouw. Maar eindelijk schoten hunne krachten te kort. De poort werd opengeloopen, waarop de menigte binnendrong. Van Artevelde poogde uit den paardenstal door eene achterdeur te ontkomen. Maar die toeleg mislukte: hij eindigde zijn leven onder de handen van het in woede onstoken gepeupel [1].

[1] Zie de plaat op bladz. 601.

De dood van den wakkeren Ruwaard bragt bij het meerendeel der bevolking schrik en ontzetting voort. De menigte begreep dat Vlaanderen zich thans bij alle Vorsten had gehaat gemaakt: bij Koning Philippe en Graaf Lodewijk, omdat de burgerijen de zijde van hun tegenstander hadden gekozen; — bij Koning Edward, omdat het gepeupel zijn boezemvriend van Artevelde en een deel der Engelsche lijfwacht had omgebragt. Doch niet deze overwegingen alleen deden duizenden de misdaad van het Gentsche graauw betreuren, de zonen der overwinnaars in den Sporenslag gevoelden dat Vlaanderen zijn grootsten staatsman verloren had [1].

Lodewijk van Male ontwijkt Vlaanderen.

Koning Edward gloeide van verontwaardiging toen men hem de tooneelen te Gent op den 17 July mededeelde. Hij zwoer eene verschrikkelijke wraak aan de moordenaars te zullen nemen, evenals aan allen die de wandaad konden verhinderen en daartoe in gebreke waren gebleven. Doch om tot dat voornemen te geraken achtte hij het tijdstip niet geschikt. Veeleer besloot hij Vlaanderen aan zich zelf over te laten. Voor het oogenblik keerde hij met zijne vloot naar Engeland terug.

Bevreesd dat met 's Konings afreize uit Vlaanderen een einde zou komen aan de handelsvoordeelen, die Edward het Graafschap had toegestaan, kwamen de afgevaardigden van ettelijke schepensbanken bijeen, om over een gezantschap aan den Engelschen Vorst te beraadslagen. Men vond het ontwerp voortreffelijk. Doch daar men alles behalve van eene gunstige ontvangst zeker was, verzochten de Staten een vrijgeleide voor hunne afgevaardigden.

't Was in September (1345) dat de volmagten van Brugge, Yperen, Kortrijk, Oudenaarde en het Vrije een gehoor te Westminster verwierven. Zij hielden den Koning voor, dat zij noch door raad, noch door hulp deel genomen hadden aan het misdrijf van het Gentsch gepeupel op den beklagenswaardigen 17 July; dat geen van allen het voornemen had af te zien van de verbindtenis met de Engelsche kroon. Dat zij wel hun Graaf

[1] De groote diensten door Jakob van Artevelde aan het Vaderland bewezen, werden door onze tijdgenooten dankbaar erkend, toen zij, ten jare 1863, het metalen standbeeld oprigtten, waarvan de plaat op bladzijde 604 eene voorstelling geeft.

niet wilden onterven, doch dat zij willig waren, om het Huis van Plantagenet eene plaats op den Vlaamschen gravenzetel te verzekeren. Dat indien Koning Edward een zijner dochters ten huwelijk wilde geven aan den jeugdigen Lodewijk van Male, den wettigen erfgenaam van Vlaanderen, zij alle pogingen zouden aanwenden om dat plan tot stand te brengen. In ieder geval zouden zij hun Graaf niet weder aannemen, zoo hij niet vooraf in de handen van Koning Edward een eed had gezworen, waarbij hij het hoofd der Plantegenet's als den wettigen heerscher van Frankrijk erkende.

Het was ligt te voorzien, dat deze voorstellen een willig oor bij Edward zouden vinden. Het moest hem genoegen doen, een zijner dochters op den Vlaamschen gravenzetel plaats te zien nemen, al ontging daardoor zijn oudsten zoon een belangrijk domein. Den Zwarten Prins wachtte eene zoo luisterrijke heerschappij, dat hij van Vlaanderen, zonder al te groote opoffering, kon afzien, vooral daar zijn schoonbroeder toch tot manschap jegens hem verpligt zou zijn. Edward nam dus het plan der Vlaamsche volmagten aan, onder voorwaarde, dat de burgerijen hem ter zijde zouden blijven door een voortdurend verzet tegen Philippe de Valois.

Ofschoon het aantal van hen die Lodewijk van Nevers aankleefden, in den jongsten tijd veel was vermeerderd, was het niet zoo sterk toegenomen, dat de Graaf het reeds geraden achtte, naar Gent of Brugge terug te keeren. Hij meende het echter te kunnen wagen om zijne residentie te Dendermonde te vestigen, welke stad sints geruimen tijd met Gent over het uitoefenen der lakenweverij haspelde. Hier aangekomen, droeg hij twee edelen, Floris van Brugdam en François Vilain, den last op om krijgsknechten in de Landen van Aalst en Axel aan te werven. Voor beide ridders was die opdragt ten hoogste verderfelijk. Door benden Gentsche schutters bespied, werden zij in hinderlagen gelokt, waar zij onder de slagen hunner tegenstanders het leven verloren.

Dit voorspel toonde den Graaf wat hem te wachten stond, indien hij te Dendermonde bleef vertoeven. Immers hij ontving het berigt, dat de Gentenaars zich tot een togt naar den vereeniging van Schelde en Dender voorbereidden. Aanvankelijk besloot hij te blijven, zoodat hij getuige was dat de Gentenaars onder Willem van Vaernewijck alle krachten inspanden om Dendermonde te vernederen. Doch hij wachtte het einde van dezen strijd niet af. In stilte verliet hij met zijne Fransche vrienden de ingesloten veste, om andermaal de gastvrijheid der Brabanters in te roepen.

Hertog Jan, die Lodewijk als vlugteling terug zag keeren, stond zoowel bij de Gentenaren als Dendermondenaars gunstig aangeschreven. Toen de eersten herhaalde malen waren afgeslagen en voor de laatsten de ellenden van een beleg te zwaar werden, koos men hem tot scheidsman, opdat de zwaarden in de scheden wederkeerden. Onder zijne bemiddeling trof men een verdrag, waarbij onder anderen werd bepaald, dat de grafelijke bezetting der belegerde stad zich onverhinderd naar Henegouwen zou mogen begeven, dat alle bannelingen het oord zouden verlaten, en dat de Dendermondenaars voortaan geen lakens meer zouden weven boven de vijf vierendeelen breed.

Te vergeefs had Lodewijk pogingen gedaan om een vergelijk met zijn onderdanen te treffen. Al zijn aanbiedingen werden verworpen, wijl hij bij zijne weigering bleef om manschap te doen aan Edward Plantagenet. Offerde hij dus aan zijn gehechtheid voor Philippe VI veel op, die opoffering was te grooter, daar zijne inkomsten te kort begonnen te schieten, om op den voet te blijven leven, dien hij meende dat aan een Graaf van Vlaanderen, Nevers en Rethel betaamde. Om hierin te voorzien, verkocht hij te dezen tijde zijne regten op Mechelen aan den Brabantschen Hertog voor 87,500 kroonen (1346). Maar hij misrekende zich ook hierbij: van dit geld werd hem weinig of niets uitbetaald.

Terwijl de Vlamingen hun land voor Graaf Lodewijk gesloten hielden, hadden de Engelschen met de Franschen in Guyenne reeds eenige bloedige ontmoetingen gehad. Maar eerst met het begin van den zomer stak Edward zelf naar Frankrijk over. Geleid door een misnoegden vassal van Philippe, den Graaf d' Harcourt, maakte de Brit snelle veroveringen in Normandie. De steden Cherbourg, Valognes, Carentan, Saint Lo en Caen vielen achtereenvolgens in zijne magt. Het rijke land bragt den overwinnaar een verbazenden buit. De kostbaarheden door Caen uitgekeerd, maakten alleen de volle lading uit van een der grootste Britsche schepen.

Alles voor zich heen drijvende, rukten de Engelschen langs de Seine voort tot Poissy, zoodat de Parijzenaars reeds vol schrik en ontzetting een aanval verwachtten. Niettemin waagde Koning Edward het niet om de hoofdstad van Frankrijk aan te tasten. Veeleer week hij op het berigt, dat Philippe een magtig leger om zich verzamelde, langs Beauvais, naar de Somme, verzekerd als hij was dat hij op de grenzen van Artois zijne bondgenooten de Vlamingen zou vinden. En inderdaad hadden deze, onder aanvoering van Hendrik van Vlaanderen, een aanval in Artois gewaagd en een aanslag tegen Béthune ondernomen. Gedurende drie weken blokkeerden zij die sterke veste, doch zonder in hunne ontwerpen te kunnen slagen. Integendeel, de herhaalde uitvallen der Franschen berokkenden hun zoo groote verliezen, dat zij, op het gerucht dat Koning Edward geslagen was, naar Grevelingen afdeinsden.

Te vergeefs hadden de Franschen de bruggen over de Somme vernield, om Edward den overtogt te beletten. Een krijgsgevangene had den Britten eene voorde gewezen, waardoor zij behouden den anderen oever konden bereiken. Een verder terugwijken was niet mogelijk, daar de vloot niet kwam opdagen.

Om tegen de Franschen gedekt te zijn, verschanste Koning Edward zich bij Crécy, een dorp van 't Graafschap Ponthieu, 4 uren van Abbeville.

Het was den 26 Augustus, dat Philippe VI met zijne armee op de Engelsche legermagt aanviel. De Franschman voerde omstreeks 68,000 krijgers aan, meer dan het dubbele van hen die zich aan de zijde van Edward bevonden. Hij had de bloem des Franschen adels om zich heen, benevens vele Duitsche Vorsten en edelen. De dappere Koning van Bohemen, Jan van Luxemburg, streed aan zijne zijde, even als de Hertog van Lotharingen, de Graaf van Vlaanderen, vele Duitsche Baronnen en een troep van 6000 Genuesche boogschutters. Maar de Engelschen hadden eene uitmuntende stelling ingenomen en voerden grof geschut in 't veld, waarvan het gebruik zich tot nu toe slechts bij aanvallen op steden bepaald had.

Na den langen marsch in eene brandende zonnehitte, grepen de Franschen hun vijand op onstuimige wijze aan, in het bewustzijn van hunne getalsterkte. Maar schoon zij met heldenmoed streden, bleek het, dat de vermoeijenissen van den volbragten togt hunne bewegingen belemmerden. Daarbij had een regenbui de koorden van hand- en voetbogen ontspannen, terwijl de aanvoerders buiten magte waren om de wanorde die bij het voortrukken was ontstaan, te doen ophouden. De Genuezen waren de eersten die begonnen te wijken. Vreezende voor verraad, liet Koning Philippe op hen inhouwen. Maar wat spijt. Hij bewerkte daardoor niets dan dat de wanorde toenam. Zelfs het stoute waagstuk der Fransche Barons om tot de gelederen der Engelschen door de dringen, bleef zonder gunstige gevolgen. Na een groot gedeelte der hunnen verloren te hebben, trokken de Franschen in volslagen wanorde terug. Hun Koning vlugtte met vijf geleiders, zonder zich ergens op te houden, tot Amiens.

Edward snelde naar den Zwarten Prins die tot de overwinning grootelijks had bijgedragen. Hij omarmde den jongman met de woorden: "Dappere zoon, gij hebt u ridderlijk gekweten, gij hebt u de heerschappij waardig betoond." Den nacht bragt de Koning onder dankbetuigingen aan het Opperwezen door, waarbij hij alle buitensporig vreugdebetoon ten strengste verbood. Eerst den volgenden morgen gaf hij bevel om den vlugtelingen na te jagen. De overwinnaars ontmoetten daarbij nog vele aanrukkende troepen, die van den uitslag van het gevecht onkundig, een ligte prooi der Engelschen werden. Men berekende zelfs dat bij het nazetten nog meer bloed werd vergoten dan in den slag.

Het gezamenlijk verlies der Franschen bedroeg, buiten 1300 Ridders en Baronnen, wel 30,000 man. Onder hunne gesneuvelde hoofden telde men, behalve de broeders van Koning Philippe, den Hertog van Lotharingen en Graaf Lodewijk van Vlaanderen. De aanzienlijkste der gesneuvelden was echter de Luxemburger, Koning Jan. Schoon blind, had hij zich door zijne ridders in het digtste gewoel van den slag laten brengen, waar hij den zijnen ten voorbeeld strekte tot aan zijn val. De tooi van zijn helm [1], drie struisvederen met het devies *ich diene*, nam de Prins van Wales tot wapen aan, een sieraad die alle Prinsen van Wales tot den huidigen dag zijn blijven voeren.

De slag van Crécy [2] leverde een groot deel van het Noorden van Frankrijk in Edward's magt. Vlaanderen werd daardoor voor een inval der Franschen bewaard, terwijl 's Lands ingezetenen tevens niets meer te vreezen hadden van de wraak die Lodewijk van Nevers hun had toegezworen.

Het lijk van den Vlaamschen Graaf werd bijgezet te st. Ricquier bij Abbeville, waar het zes jaar bleef. Toen werd het naar Brugge gevoerd, waar men het in de st. Donaaskerk, nevens het groote altaar, eene rustplaats verleende. Het opschrift luidde: *Chi gist noble puissant prinche de bone mémoire, Monseigneur Loys conte ds Flandre, de Nevers, de Rethel, qui trépassa en l'an de grâce mil trois cent quarante sys, le XXXVIme jour du mois d'Augts. Priez pour l'áme de ly.*

Zijne weduwe, Margaretha, overleefde hem nog nagenoeg zesendertig jaren.

HOOFDSTUK XXV.

LODEWIJK II (van Male)

TOT OP ZIJNE VERHEFFING TOT GRAAF VAN ARTOIS.

Lodewijk van Male vlugt met Koning Philippe VI. — Hij neemt drie maanden later van 't vaderlijk erfdeel bezit. — Hij bevestigt de voorregten der steden en gemeenten, doch weigert een huwelijk met de Engelsche Prinses Isabella aan te gaan. — De Gentsche magistraat verhindert hem om zich met Margaretha van Brabant te verbinden. — Bijeenkomst te st. Winoxbergen met Koning Edward III, waarbij hij zich aan Isabella Plantagenet verlooft. — Lodewijk van Male ontvlugt Vlaanderen. — Hij huwt Jonkvrouw Margaretha. — De Vlamingen komen in de wapenen. — De Franschen vallen Cassel aan. — Koning Edward verovert Calais. — Een wapenstilstand gesloten. — De statuten van het Hanzeatisch kantoor te Brugge vastgesteld. — Verdeeldheid en onrust in Vlaanderen. — De Graaf brengt te Aalst den gewapenden Gentenaars hunne aanmatigingen onder het oog. — Strijd der gilden tegen elkander. — Graaf Lodewijk verzoent zich met Koning Edward. — Verdrag van Duinkerken. — De Gentsche wevers, door Jan van den Velde aangevoerd, verwekken een zwaar oproer. — Lodewijk bewaart de onzijdigheid in den oorlog tusschen Edward III en Philippe VI. — Hij weigert manschap aan Koning Jean. — Naar den wensch zijner onderdanen luisterende, vertrekt hij naar Parijs, waar de Vlamingen den Franschen eene les in beleefdheid geven. — Wraak van Margaretha van Brabant. — Oproer door den molenaar Lambert van Tijdegem aangeblazen. — De grensgeschillen met Henegouwen ten einde gebragt. — Oorlog met Brabant. — Lodewijk legt bezetting binnen Mechelen. — Gevecht bij het Scheut. — Brabant door de Vlamingen overheerd. — Opstand der Brabanters. — Gevecht bij Santvliet. — De Luikenaars en Namurezen komen den Vlamingen te hulp. — Vrede te Ath met Brabant. — Mechelen en Antwerpen aan Vlaanderen afgestaan. — Zegepraal van Koning Edward. — Huwelijk van de vier-

[1] Zie de plaat op bladz. 605.

[2] Evenzoo op bladz. 608 en 609.

jarige Margaretha van Male. — Lodewijk behandelt de Antwerpenaars met groote hardheid. — Uitbreiding der Brabantsche leengoederen. — Dood van 's Graven schoonzoon Philippe de Rouvre, Hertog van Bourgondië. — Het Graafschap Artois komt aan 's Graven moeder Margaretha. — Wedijver der buitenlandsche Vorsten om Margaretha van Male door een huwelijk aan hun geslacht te verbinden. — Een oproer te Yperen streng gestraft. — Margaretha van Male aan Edmond van Engeland verloofd. — Dood van 's Graven gade Margaretha van Brabant. — Filips de Stoute, Hertog van Bourgondië, bekomt de rijke erfgename van Vlaanderen tot vrouw. — De steden Lille, Douai en Orchies aan Vlaanderen teruggegeven. — De voordeelen aan de Vlaamsche koopvaarders in Engeland toegestaan, bedreigd. — Vredesonderhandelingen te Brugge. — Hevige overstrooming van 16 November 1377. — 's Lands bloei brengt dartelheid en ongebondenheid voort. — Het Stadhuis te Brugge gebouwd. — 's Graven gastvrijheid ten aanzien van Hertog Jean IV van Bretagne brengt Vlaanderen in gevaar. — 's Graaarde. — De Gentenaren belegeren Oudenaarde, dat door de edelen verdedigd wordt, en zenden Raso, Heer van Herzeele, naar Dendermonde om die stad te vermeesteren. — De Hertog van Bourgondië door zijn schoonvader te hulp geroepen. — Deze beweegt beide partijen tot eene overeenkomst. — Verdrag van Pont-à-Rhone. — Vele burgers der Hoofdstad ontvangen Graaf Lodewijk met blij gejuich. — De Witte Kaproenen verijdelen de goede verstandhouding. — Het Huis van Outerive verklaart den Gentenaren den oorlog. — Jan Bruneel maakt zich van Oudenaarde meester. — De Graaf laat den Gentenaren vragen waarom zij den landvrede verstoren. — Oudenaarde aan den Graaf teruggegeven. — Jan Bruneel ter dood gebragt. — 's Graven strengheid wakkert het verzet der Witte Kaproenen aan. — Veiligheid en rust worden nergens meer gevonden — De Graaf wint de gunst der Bruggelingen door te beloven te hunner stede zijne residentie te vestigen. — De Gentenaren veroveren Aalst en Dendermonde en dreigen Brugge in vlammen te doen opgaan, zoo de Graaf niet naar Gent terugkeert. — De vrede ver-

De burgers van Calais voor Edward III.

ven beden verwekken ongenoegen. — Graaf Lodewijk verlaat Gent, waar men hem zijne beden weigert, doch vindt de Bruggelingen bereidvaardig om hem geld te verstrekken. — Hij vergunt aan Brugge een kanaal naar Deinse te laten graven. — Jan Hyoens zet de Gentenaren tegen de Bruggelingen en den Graaf op. — De Witte Kaproenen. — De kanaaldelvers aangevallen en verstrooid. — De Gentsche Baljuw van Outerive poogt de Witte Kaproenen te beteugelen. — De magistraat van Gent smeekt Graaf Lodwijk de voorregten der stad niet te laten schenden. — Den Bruggelingen het voltooijen van het kanaal naar Deinse verboden. — Vergeefsche pogingen om de Witte Kaproenen te beteugelen. — Burgeroorlog te Gent. — Het grafelijke kasteel te Wondelgem vernield. — Gansch Vlaanderen in beweging. — De Gentenaren trekken Brugge binnen. — Dood van Jan Hyoens. — De Gentsche opstandelingen verkiezen vier nieuwe hoofden. — Den Graaf blijven in Vlaanderen slechts drie steden over: Aalst, Dendermonde en Oudenieuwd. — Opschudding te Brugge — De Witte Kaproenen van Gent wapenen zich op nieuw. — Gevechten tusschen de Grafelijken en de opstandelingen. — De Yperlingen verootmoedigen zich voor Lodewijk II. — Evencens de Kortrijksanen. — De Graaf brengt zijn leger tot 60,000 man om Gent aan te tasten. — De Gentenaren die 80,000 weerbare mannen tellen, ontvangen hulp uit Brabant en Luik. — Voortdurende strijd tusschen de aanhangers van den Graaf en de opstandelingen. — Bloedige tooneelen te Gerardsbergen. — De banier der Brugsche goudsmeden gaat aan de Gentenaars verloren. — Dood van Arnold de Clerck. — De winter schorst de vijandelijkheden. — Slag van Nevele — Pieter van den Bossche van verraad beschuldigd. — De Graaf wint Deinse terug. — De Gentenaren geven Eecloo, Ursel, Aeltre, Maldegem en Male aan de vlammen ten prooi. — Vele inwoners van Vlaanderen verlaten het land. Onder onderen zetten die van Hulst en Assenede zich in Zeeland neder. — De vroedste burgers van Gent roepen de tus-

schenkomst in van Albrecht van Beijeren, Ruwaard van Henegouwen, Holland en Zeeland. — Graaf Lodewijk wijst alle tusschenkomst van de hand. — Gautier d'Enghien herneemt Gerardsbergen voor den Graaf. — Meer dan 5000 menschen worden aan de wraak van den overwinnaar opgeofferd. — Gautier d'Enghien valt in eene hinderlaag, waar zijne vijanden hem dooden. — Het beleg van Gent voortgezet. — Vele Gentenaren beginnen naar den vrede te haken. — Vergadering te Brug-

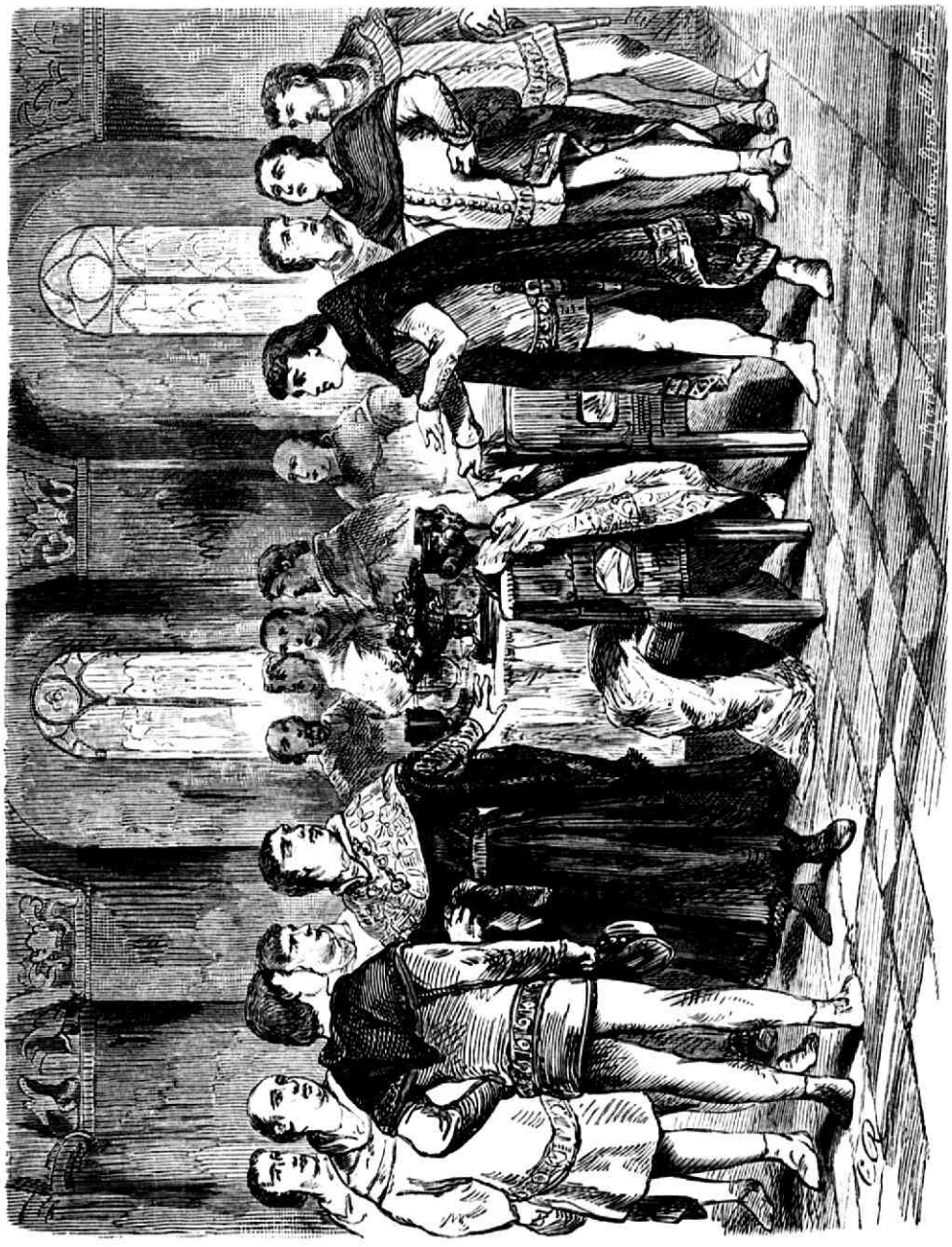

De Vlamingen geven den Franschen een les in de wellevendheid.

ge. — De Graaf eischt, alvorens in schikking te treden, het regt om vijfhonderd gijzelaars uit de opstandelingen te kiezen, ten einde met hen naar welgevallen te handelen. — Van den Bossche en zijne Witte Kaproenen maken dat de vredehandelingen worden afgebroken. — Filips van Artevelde door van den Bossche tot aanvoerder der Gentenaren aangewezen. — Van Artevelde, tot Ruwaard verkozen, neemt deze benoeming aan. — Hij wreekt zich op de moordenaars zijns vaders en volgt in alles den raad van van den Bossche. — De winter schorst de vijandelijkheden. — Hongersnood te Gent. — Vergadering te Harelbeke. — De afgevaardigden van Gent nemen de voorwaarden der verzoening aan, doch de hoofden van den opstand weigeren de uitvoering. — Simon Bette en Gysbrecht de Gruyter door van den Bossche en van Artevelde gedood. — Gevecht van Sevenecken en plundering van het Land van Aalst. — De hulp van den Bischop van Luik en der Hertogin van Brabant ingeroepen. — Vergadering te Doornik. — De wanhoop voert de Gentenaren naar Brugge. — De Graaf moet Vlaanderen ontvlugten. — Door den dood van Margaretha van Frankrijk wordt Lodewijk Graaf van Artois.

(1346—1382).

De zoon en erfgenaam van Lodewijk's staten had met zijn vader en vele Vlaamsche Ridders

aan de zijde der Franschen den slag van Crécy bijgewoond. Ofschoon voor sneuvelen bewaard, had hij toch eene wonde ontvangen. Met bloed en stof bezoedeld, was hij Koning Philippe op de vlugt naar Amiens gevolgd. Hij nam nu den grafelijken titel aan en bragt daarbij den ongelukkigen Monarch de hulde, waartoe hij meende verpligt te zijn.

Lodewijk's terugkomst in Vlaanderen werd met spanning verbeid. Ofschoon de magistraten regt en orde handhaafden, zag het volk toch met verlangen uit naar den jongman, die door geboorte en erfregt aan 't hoofd van zaken was gesteld. Het liep echter tot November eer Lodewijk den voet op Vlaamschen bodem zette.

Overal waar de zestienjarige zich vertoonde, werd hij met de levendigste blijken van gehechtheid en eerbied ontvangen. Hij van zijne zijde gedroeg zich met wijze gematigdheid. Hij scheen de langdurige twisten tusschen zijn Huis en de gemeenten vergeten en bezwoer in elke vrije stad het handhaven der voorregten door zijne voorgangers verleend. Al die plegtigheden werden gehouden onder het ten toon spreiden van eene weelde, die duidelijk toonde, dat, hoeveel door de burgeroorlogen in den strijd met de Franschen was vernield, Vlaanderen nog altoos een der bloeijendste oorden was van Midden-Europa.

De magistraten boden den Graaf rijke geschenken aan. Doch zij gaven hem duidelijk te verstaan, dat zij van hem hoopten, dat hij de goede verstandhouding met den Engelschen Koning zou helpen bewaren en zoo veel mogelijk aankweeken. Daartoe oordeelden zij niets van zoo overwegend belang als een huwelijk van den jongen Vorst met Prinses Isabella, waartoe Koning Edward volgaarne zijne toestemming zou geven. Men was hiervan verzekerd door de verklaringen der Engelsche afgevaardigden in Vlaanderen, de Graven van Northampton en Arundel en den Sire van Cobham.

Zonder zich een oogenblik te beraden, verwierp Lodewijk van Male dit voorstel. "Ik zou mijn eer bezwalken", antwoordde hij, "met mij te verbinden aan de dochter van mijns vaders moordenaar. Dat kunt ge van mij niet verlangen."

Het was echter de herinnering aan zijn vader niet alleen, die Graaf Lodewijk weerhield, om de hand van Prinses Isabella aanzoek te doen. Gedurende zijn verblijf te Brussel had hij kennis gemaakt met Jonkvrouwe Margaretha, de dochter van Hertog Jan III, en deze kennismaking had aanleiding gegeven tot eene genegenheid die Lodewijk elk huwelijk, dat hem niet tot haar bezit voerde, hatelijk maakte. Koning Philippe en Hertog Jan hadden beiden die neiging aangemoedigd.

De Gentenaren, altoos er op uit om hun haan koning te doen kraaijen, lieten zich door 's Graven antwoord niet uit het veld slaan. Integendeel, zij bleven hardnekkig op een verbindtenis met Prinses Isabella aandringen. Zij gingen daarbij zoo ver, dat zij wachten aanstelden, die 's Graven gangen moesten bespieden en hem verhinderen met personen omgang te houden, die hem in zijn verzet zouden sterken. Ja, men gaf hem te kennen, dat hij zich niet naar eigen wil en wensch zou mogen bewegen, zoo lang hij niet in den echt met Isabella toestemde.

Deze bewaking moede, gaf Lodewijk te verstaan, dat hij de wenschen zijner Gentenaren wilde gehoor geven. Hij stemde zelfs toe in een onderhoud met Koning Edward, die zich op dat oogenblik in 't kamp voor Calais bevond. Beide Vorsten zouden elkander ontmoeten te st. Winoxbergen op den 1 Maart 1347.

Op den bepaalden dag heerschte in de Abdij aan de Colme eene buitengewone drukte. Koning Edward was, met al de praal aan zijn hoogen rang verbonden, het convent binnengereden. Met hem kwamen zijn gade en dochter, nevens een groot deel van het Hof. Zoodra Graaf Lodewijk tot hem werd gevoerd, nam hij den jongman bij de hand en bezwoer dien gewenschten schoonzoon, dat hij noch op den dag van Crécy, noch daags daarna den Graaf van Vlaanderen had gezien, noch van hem hooren spreken. Dat hij derhalve onschuldig was aan den dood van Lodewijk I, en 's Graven sneuvelen geen hinderpaal kon zijn tot een verbindtenis tusschen de Huizen van Dampierre en Plantagenet [1].

De jonge Graaf scheen overtuigd. Hij gedroeg zich op de verpligtendste wijze tegenover zijne Britsche gasten. Men bepaalde de huwelijksvoorwaarden en tevens den dag waarop de echt voltrokken zou worden. Tot groote voldoening van het Vlaamsche volk, verklaarde Edward, dat, nu zijn dochter nevens Graaf Lodewijk in den Gentschen Burg zou zetelen, hij onmiddellijk pogingen zou aanwenden om Lille, Douai en Orchies te bemagtigen, ten einde die belangrijke steden met het Graafschap te hereenigen.

Lodewijk liet te Gent "kostbare toebereidselen maken, om zijn huwelijk met Prinses Isabella op de plegtigste wijze te vieren, zoodra Paschen verstreken zou zijn." Doch in weerwil van dit alles en in weerwil van de ondertrouw die te st. Winoxbergen had plaats gevonden, was het zijn bepaalde voornemen, zich met geen andere vrouw te verbinden dan met Margaretha van Brabant. Het was slechts in schijn dat hij zich aan den drang der gemeenten onderwierp.

Reeds had hij de Gentenaren in zoover verschalkt, dat zij hem toegestaan hadden twee edellieden bij zijne lijfwacht op te nemen, Lodewijk van de Walle en Roeland van Poucke. Ook werden zijne schreden niet meer zoo angstvallig bewaakt als in den nu geëindigden winter.

Op Woensdag den 28 Maart verliet hij den Gentschen Burg, schijnbaar om zich met de vogeljagt te vermaken. Hij droeg een zijner valken op de hand en sprak vrolijk tot zijn gevolg over wind en weder, die een gelukkige jagt voorspelden. Men joeg naar lusten, raakte uiteen, ver-

[1] Zie de plaat op bladz. 612.

eenigde zich weder en had eindelijk eene plaats bereikt, waar de Graaf zijn schoonen reiger klapwiekend omhoog liet stijgen. Lodewijk gaf zijn paard de sporen en moedigde zijn jagtvogel door de gewone kreten tot de vervolging aan. Naauw echter ontwaarde hij, dat hij allen een aanmerkelijk eind vooruit was, of hij drong zijn paard tot nog grooteren spoed. Hij zag niet meer naar den vogel om, maar, ofschoon hij den kreet "*haie, haie!*" bleef aanstemmen, rigtte hij zich naar de Schelde, waar van de Walle en van Poucke hem met versche paarden verbeidden [1]. Nu ging het door den stroom, en zijne vlugt voortzettende, kwam hij na eenige uren rijdens over de grenzen, in Artois.

Door zijne vlugt aan den dwang zijner onderzaten ontrukt, besloot Lodewijk een laatsten dam op te werpen tegen iedere nieuwe schrede om hem met de Plantagenet's te verzwageren. Hij onderhandelde met Hertog Jan en voltrok in Juny te Brussel het huwelijk met zijn geliefde Margaretha.

Inmiddels was het Graafschap zelf in rep en roer. Naauw was Lodewijk op Fransch grondgebied aangekomen, of eene groote menigte vloog te wapen. Te Gent alleen verzamelde zich eene bende van 6000 burgers. Allen die men meende, dat den Graaf behulpzaam waren geweest om te ontkomen, werden vervolgd en daardoor zelfs velen die niets met deze vlugt te maken hadden. Vooral was men sterk gebeten op Lambertus, Abt van ter Duinen, die met den Graaf naar Frankrijk de wijk had genomen. Zijn convent werd op een rantsoen van 200 pond gesteld, en toen de broeders weigerden die som te voldoen, gaven de opstandelingen de kloostergoederen te Noorthove, ten Zande en Leepe aan de vlammen prijs. De burgeroorlog met al zijne verschrikkingen was teruggekeerd.

Daar Koning Philippe in Artois en Waalsch-Vlaanderen niet onbelangrijke strijdkrachten had vereenigd, oordeelden de Vlamingen het geraden, hunne zuidergrenzen tegen invallen te beveiligen. De Gentenaren namen op zich Cassel te beschermen, waartoe zij het opperbevel aan den Deken van het lakenweversgilde, Gilles van Rijnegerst, opdroegen. Deze kweet zich voortreffelijk van zijne taak, want toen de soldeniers van Philippe de Valois een aanval op Cassel ondernamen, werden zij met zoo veel kracht ontvangen, dat zij, na met bebloede koppen afgeslagen te zijn, het geraden oordeelden om af te trekken. Dit behoud der hooggelegen veste was van te grooter belang, daar eenige weken te voren een troep Vlamingen die over de Leije was getogen, aan de oevers der Deule, door den Kastelein van Lille, verslagen was.

Inmiddels had Koning Edward het beleg van Calais voortgezet. Philippe had geen magt genoeg kunnen bijeen brengen om de stad te ontzetten, zoodat deze na een jaar lang ingesloten te zijn, zich moest overgeven. Haar hardnekkige tegenstand had evenwel den overwinnaar dermate verbitterd, dat hij van geen voorwaarde of verschooning wilde hooren. Ten laatste verzachtte hij toch zijn streng besluit, door te bewilligen, dat zes der aanzienlijkste burgers, blootsvoets en met stroppen om den hals, in de legerplaats verschijnen, de sleutels der stad overreiken en dan hun lot afwachten zouden. Deze uitspraak scheen echter den beangstigden nog geen heul of troost te verschaffen. Want wie had het regt om eene keus te doen, of op wien rustte de verpligting om zich te laten kiezen? Kalm en edelmoedig trad in dit hagchelijk oogenblik Eustache de st. Pierre op, om zich als slagtoffer aan te bieden. Dit heldenmoedige voorbeeld bewoog nog vijf anderen, om zich insgelijks aan den dood te wijden, en zoo trokken de zes edele mannen naar het Britsche kamp. Hen ziende, werden velen diep bewogen. Waarschijnlijk ook de Koning. Doch in weerwil van die gemoedsbeweging gaf hij bevel om hen te onthoofden. Maar nu wierp zich Koningin Filippine haar gemaal smeekende te voet, en het gelukte haar Edward's gevoel tot het punt te brengen, dat hij genade liet gelden [1]. De zes gijzelaars behielden het leven, gelijk de gezamenlijke bewoners, doch niets meer. Allen toch moesten de stad en hunne have verlaten, terwijl Edward Calais met enkel Engelschen bevolkte, om van deze gewigtige plaats volkomen zeker te zijn (4 Aug. 1347).

Na deze zegepraal gaf de Engelsche Koning gehoor aan stemmen, die hem het staken der vijandelijkheden aanrieden. Het beleg had zoowel de overwinnaars als de overwonnenen uitgeput, en daarbij zagen de Engelschen zich gedwongen, de Schotten te wederstaan, die door Philippe VI aangemoedigd, een aanval tegen het Noorden van Engeland beraamden.

Aan het sluiten van een vrede viel niet te denken, doch het gelukte den Paus een wapenstilstand te bemiddelen, die van den 28 September tot den st. Jansdag van het volgend jaar (1348) zou duren.

Door deze overeenkomst, waarin ook Vlaanderen werd begrepen, herleefden handel en bedrijf. De Duitsche kooplieden die sints de tijden van Gravin Margaretha I te Brugge gevestigd waren [2], oordeelden thans het tijdstip gekomen, om zich te vereenigen tot eene factory. Den 28 October 1347 kwamen zij daartoe in het Kameliterklooster te Brugge bijeen en besloten tot het zamenstellen van Statuten, waarin alle ordonnantiën en willekeuren, alle gebruiken en overeenkomsten die in vroegeren tijd tot stand waren gekomen of nog zouden komen, zouden worden opgenomen. Het bewind over dit Hanzeatisch kantoor zou gevoerd worden door oldermans, die telken jaar acht dagen na Paschen zouden verkozen worden, t. w. twee door kooplieden uit de

[1] Zie de plaat op bladz. 613.

[1] Zie de plaat op bladz. 616.

[2] Met uitzondering van 1280 tot 1292 en van 1307 tot 1310, toen zij wegens grieven naar Aardenburg weken.

Wendische steden, twee door de kooplieden uit Westfalen en Pruissen en twee uit Gothland. Elk benoemde was, op verbeurte eener aanzienlijke geldsom, gehouden om het hem opgedragen ambt te aanvaarden.

Van den staat van rust maakte Graaf Lodewijk gebruik om de geschillen met zijne onderdanen bij te leggen. Te Brugge, waar de edelen weer den boventoon voerden, gelukte hem dit zonder groote moeite. Doch te Gent en Yperen was de menigte minder geneigd om den Vorst, die haar in heure verwachting op eene naauwere verbindtenis met Engeland had bedrogen, op nieuw als Heer en Hoofd te ontvangen. Veeleer achtte zij zich geregtigd, hem tegenstand te bieden. Daar de Aalstenaars blijken hadden gegeven, de zijde van den Graaf te kiezen, trokken de Gentenaars naar het land aan de Dender, waar zij al wat den ingezetenen van Aalst toebehoorde, verwoestten. Om de hem getrouwe stad te hulp te komen, aarzelde Lodewijk niet, met een leger Brabanters naar Vlaanderen op te rukken. Ook noodigde hij de Bruggelingen en Vrijlaten uit om de wapenen aan te gorden tegen de Gentenaren die zijn gezag bleven miskennen.

Alvorens de wapenen het pleit te laten beslechten, trachtte de Graaf door goede woorden de opstandelingen tot betere gedachten te brengen. "Goede lieden", voegde hij hun toe, "bedenkt wel wat ge doet. Gij zijt mijne onderdanen, gelijk ik uw Heer. Ik ben dit overeenkomstig de regten en wetten, daar Vlaanderen mij als een regtmatig erfgoed ten deel is gevallen, en ik de gravenkroon noch door geld noch door overweldiging heb bekomen. Ik heb niets misdreven tegen de regten die ik bij mijne inhuldiging heb bezworen, en ben gereed andermaal den eed af te leggen, om al uwe privilegiën te handhaven in dezelfde uitgestrektheid als tijdens het leven mijns voorvaders Robert en zijne voorgangers. Ik wensch mij door Vlaamsche raden te omringen, alle vergrijp tegen mijne regten te vergeven en te doen wat een goed regent schuldig is, ten einde rust en vrede in het Land te handhaven. Ik vraag u slechts één zaak, mijne regten te erkennen. Doet gij dit, dan kunt ge u verzekerd houden dat ik ook al uwe regtmatige aanspraken zal eerbiedigen".

Graaf Lodewijk van Male trekt als overwinnaar binnen Brussel.

Deze toespraak maakte blijkbaar indruk, doch niet bij allen. Men hoorde kreten van allerlei

soort, goed- en afkeuring, wrevel en blijdschap.

"Overlegt met elkander," sprak de Graaf, nadat hij door een wenk zich verstaanbaar had gemaakt. "Doch doe het met orde en laat mij vervolgens uw besluit weten."

In weerwil van dien verstandigen raad, bleef de orde in de vergadering der Gentsche hoofden eene arme balling. Zij die zich tegen den terugkeer van Graaf Lodewijk verzetten, wisten 's Vorsten vrienden niet te weêrleggen, maar overschreeuwden de anderen die zij voor verraders uitkreten. Het was een rumoer, dat de sprekers zich zelven niet verstaan konden. De schippers, de vleeschhouwers, de vischverkoopers waren van oordeel, dat men zich met den Graaf moest verzoenen. Doch de wevers en volders wilden hiervan niets weten. "Wij zijn lang hij zich niet met Koning Edward zou verzoend hebben. Dien ten gevolge zond hij zijn neef Hendrik van Vlaanderen naar het Britsche Hof, waar de Italiaansche Vlaming in zoo ver slaagde, dat Edward beloofde, een gezant naar Vlaanderen af te vaardigen, om de voorwaarden eener overeenkomst te bepalen. 's Vorsten keus viel hiertoe in de eerste plaats op zijn neef den Hertog van Gloucester.

De stad Duinkerken werd tot plaats van de vredehandeling verkozen. De gemagtigden vingen de taak der verzoening aan met woorden die weinig daartoe dienen konden. Zij overstelpten elkander namelijk met klagten over wederzijdsche vijandelijkheden. Graaf Lodewijk hield den Hertog van Gloucester voor, dat de Engelschen de oorzaak waren van zijns vaders

Broeder Willem verhindert den Leuvenaren den eed van trouw aan Graaf Lodewijk te zweren.

bondgenooten van Koning Edward!" riepen zij, "en als Graaf Lodewijk zich niet bij hem en ons aansluit, kunnen we hem niet als Heer ontvangen."

Hoe meer men door schreeuwen het overwigt poogde te verkrijgen, hoe meer de hoofden zich verhitten. Eindelijk begon men elkander te dreigen. Het duurde niet lang, of de vuisten werden te hulp geroepen, en eindelijk stroomde het bloed door de vergaderplaats. Te vergeefs poogde de Graaf den strijd te sussen. Tot de Gentsche hoofden teruggekeerd, voegde hij hun toe. "Ik merk wel, dat niet allen mijn terugkomst wenschen. Doch plukhaart niet met elkander om mijnentwil, want wanneer gij elkander leed toevoegt, doet ge het ook mij."

Graaf Lodewijk begreep dat hij nimmer in het vreedzaam bezit van Vlaanderen zou komen, zoo dood en van dien van zoo vele Vlaamsche edelen die in het Land van Cadzand sneuvelden. De Hertog van Gloucester daarentegen somde andere grieven op. Graaf Lodewijk had den Koning den onuitwischbaren smaad aangedaan, om Prinses Isabella, zijn verloofde, te verstooten, en door zich aan de zijde van Philippe van Valois te scharen, medegewerkt tot den strijd die aan zoo vele Engelsche edelen het leven had gekost.

Niettegenstaande deze droevige inleiding, werden partijen het eindelijk te Duinkerken met elkander eens. Den 25 November 1348 werd een verdrag geteekend, waarbij alle veeten in der minne werden beslecht. Graaf Lodewijk verpligtte zich daarbij om in den oorlog tusschen de Engelschen en Franschen den laatsten op geenerlei wijze hulp te bie-

den, en de Gentenaars en Yperlingen in genade te ontvangen. Van zijne zijde beloofde de Koning voor de zielsrust der gesneuvelde Vlamingen in het Land van Cadzand een Karthuizerklooster te stichten, en wijders op eene aan te wijzen plaats in Vlaanderen op zijne kosten een hospitaal te doen bouwen, waarover het beheer aan acht nonnen zou worden opgedragen. Ook bewilligde hij, dat de oude overeenkomsten op het stuk van koophandel voor beide partijen van kracht zouden blijven.

Ongeveer derdehalve week na het sluiten van dezen vrede (13 December 1348), teekende Graaf Lodewijk eene oorkonde, waarbij hij der steden Gent en Yperen vergiffenis schonk voor al het kwaad waaraan zij zich te zijnen aanzien hadden schuldig gemaakt. Hij beloofde trouw hare keuren en geregtigheden te zullen handhaven, overeenkomstig de wetten van Vlaanderen, en al hare vrijheden en voorregten te bevestigen.

Met vreugde begroetten de vrienden van orde en rust den Graaf, toen deze in January 1349 binnen Gent terugkeerde. Doch juichten schier alle gilden Lodewijk vrolijk toe, de wevers bewaarden een onheilspellend stilzwijgen. Zelfs braken zij in bedreigingen uit. Hun hoofd Jan van den Velde, trok met zeshonderd man naar de Vrijdagmarkt, waarvan hij de uitgangen zoo liet bezetten, dat niemand werd toegelaten dien hij er niet dulden wilde. Daarna liet hij den kreet schallen: "Burgers, zoo gij Gent en Vlaanderen lief hebt, vereenigt u dan met ons! Vlaanderen den leeuw!"

Gelukkig vond ditmaal de oproerkreet geen opene ooren. De beenhouwers, volders en vischverkoopers namen insgelijks de wapenen op, doch geenszins om de oproerlingen te versterken, maar om onder het geleide der wethouders, de wevers ten onder te brengen. Dit voornemen bereikten zij ten volle. Zij hakten en hieuwen zoo woedend om zich heen, dat nagenoeg al de te hoop geloopen wevers er het hachje bij inschoten. Zij die dit bloedbad ontvloden, hadden daarom geen beter lot: zij werden nagespoord, opgezocht en onder hoon en spot afgemaakt. Onder hen bevond zich Gerard de Nijs, [1] de moordenaar van Jakob van Artevelde. De hoogmoed der wevers tegenover de overige gilden strekte hun ten verderve.

Graaf Lodewijk maakte van deze beweging gebruik, om allen te doen vatten en onschadelijk te maken, die hem elders in den weg hadden gestaan. Het waren vlugtelingen uit verschillende Vlaamsche steden, die vruchteloos gepoogd hadden om ten hunnent een zelfde rol als van den Velde en de Nijs te Gent te spelen.

Yperen bleef, door zich naar het verdrag van Duinkerken te schikken, van zoo bloedige tooneelen bevrijd.

Het was voor Lodewijk van Male een schoone taak, in het bevredigde Vlaanderen den bloei der poorterijen en kasselrijen te bevorderen. De landzaten hoopten, op goede gronden, dat hij hieraan zijne beste krachten zou wijden, want herhaalde malen toonde hij meer kennis en doorzigt te bezitten dan zijn vader Lodewijk van Nevers en zijn grootvader Lodewijk I. Blijkbaar was hij ook zijn landgenooten meer genegen, daar hij hen nooit achter de Walen stelde. Terwijl de spanning tusschen Engeland en Frankrijk bleef voortduren, wist hij zijne onzijdigheid ongeschonden te handhaven, op de wijze als door Jakob van Artevelde was aanbevolen. De omstandigheden waren hem daarbij niet ongunstig, want de wapenstilstand van den 28 September 1347 werd herhaalde malen verlengd, zoodat hij nog van kracht was, toen Koning Philippe VI, den 22 Augustus 1351, overleed. Niettemin waren vijandelijke ontmoetingen tusschen Engelschen en Franschen aan de orde van den dag gebleven. Deels kon, zoowel in het zuidelijke als in het noordelijke Frankrijk, op de grenzen van beider bezittingen, de stoutheid en roofzucht van enkele partijgangers niet bedwongen worden; deels strekte ook de wapenstilstand zich niet tot het Hertogdom Bretagne uit. Voor het verlies, te Crécy en Calais geleden, had Philippe zich door aanwinst van land schadeloos gesteld. Humbert II, Dauphin of Graaf van Vienne, die zijn eenigen zoon uit een open venster had laten vallen, had, door tegenzin in het leven en de kunstenarijen van den Franschen Koning bewogen, zijn Land aan een van diens kleinzonen afgestaan (1349). Aan zijne zuster, de gade van Charles, Koning van Navarre, had Filippe de Graafschappen Champagne en Brie ontnomen, en van den Koning van Mallorca de Heerlijkheid Montpellier gekocht.

Zoodra Prins Jean, de zoon van Philippe VI, den Franschen troon had bestegen, liet hij Lodewijk van Male uitnoodigen om hem bij zijne kroningsplegtigheid de diensten te bewijzen, waartoe de Vlaamsche Graven geregtigd, of liever gehouden, waren. Lodewijk had de stoutheid met eene weigering te antwoorden, ten minste zoo lang aan Vlaanderen de steden Lille, Douai en Orchies niet werden hergeven, die door de Koningen van Frankrijk aan het Graafschap waren ontrukt. Daar ten gevolge dezer weigering Vlaanderen's onzijdigheid gevaar liep, rieden de burgers Lodewijk aan om in de hulde te bewilligen, schoon zij van harte zijne fiere houding toejuichten. De jonge Graaf gaf aan hunne vertoogen gehoor: hij vertrok in 1351 met afgevaardigden van Gent, Brugge en Yperen naar Parijs, waar men de ambassade met genoegen zag aankomen.

Koning Jean onthaalde de Vlaamsche magistraten met alle eerbewijzen die het Hof aan de burgerlijke autoriteiten van de Fransche steden toestond. Onze Schepenen van Gent, Brugge en Yperen meenden dat die beperking een les verdiende. Ondervonden hebbende, dat men geen kussens op hun zitplaatsen aan tafel had gelegd, besloten zij, dat de les zich tot dit punt zou bepalen. Op aansporing

[1] Wiens naam, vooral door de Walen, Gérard Denys wordt geschreven.

van den Brugschen Burgemeester Simon van Aertrijcke, vouwden ze hunne mantels op en legden die onder zich neêr, om tot kussens te dienen. Deze mantels waren van kostbare stoffen, vol schoone garnituren en kunstrijke boordsels. Toch lieten allen deze kleedingstukken liggen toen zij opstonden om van den Koning afscheid te nemen. De ceremoniemeester keek verbaasd op, doch voegde hun spottend toe: "Mijne heeren, gij vergeet uw mantels." Welligt dacht hij dat dit verzuim een uitwerksel was van de verlegenheid, waarin 'sKonings tegenwoordigheid de Vlaamsche mannen had gebragt. Maar hoe keek de Franschman op den neus, toen Burgemeester van Aertrijcke, op een bedaarden toon, met waardigheid, antwoordde:

"Wij Vlamingen zijn niet gewoon om, waar wij het middagmaal nuttigen, de kussens meê te nemen." [1]

Te zelfder tijd dat de Vlamingen den Franschen eene les in beleefdheid gaven, leerde Margaretha van Brabant haar gade, dat zij er ver af was om geduldig de beleedigingen te verdragen, die hij door zijne minnarijen haar toevoegde. Immers Graaf Lodewijk van Male stond ten aanzien der huwelijkstrouw op geen hooger standpunt dan zijn vader Lodewijk van Nevers. Bij zijn vertrek naar Frankrijk had hij een zijner minnaressen in zwangeren staat achtergelaten. De Gravin, hiervan onderrigt, liet de jonge vrouw naar Male komen, en, na haar met verwijten overladen te hebben, den neus afsnijden. De ongelukkige gat het leven aan twee zonen, die echter bij hunne geboorte te gelijkertijd met de moeder stierven.

Het was natuurlijk, dat, ofschoon in Vlaanderen thans geen aanleiding tot groote verwikkelingen bestond, er onrustige hoofden te over moesten zijn om den vrede in gevaar te brengen. De geest van verzet was jaren achtereen te groot geweest dan dat het verdrag van Duinkerken daaraan voor goed een einde had kunnen maken. De onrustige bewegingen waren echter van te persoonlijken of plaatselijken aard om veel kwaad aan te rigten.

Bij eene zoodanige beroering, voortgesproten uit eene belasting van twaalf mijten, die telken veertien dagen van de Gentsche wevers werd gevorderd, liep het leven van Graaf Lodewijk groot gevaar. Lambert van Tydegem, de Deken der molenaars, had aan de hoofden van het weversgilde te kennen gegeven, dat hij met hen die belasting als eene onregtvaardigheid beschouwde, en hen met de zijnen zou bijspringen zoo zij er zich tegen verzetten. Dien ten gevolge liepen, den 23 April 1352, de wevers op de Vrijdagmarkt te hoop, en met hen Lambert van Tydegem en de molenaars. Graaf Lodewijk deinsde er niet voor terug, zich met eenige hovelingen en de wethouders der stad onder hen te begeven om hen af te vragen wat het doel was van dit zamenrotten. Ongelukkig kenden zij, die daar bijeen waren, den jongen Vorst niet, omdat zijne kleeding hem in niets onderscheidde van de edelen, in wier midden hij zich bevond. In het tumult, dat het onbeschofte antwoord der wevers uitlokte, poogde een molenaar den Graaf, dien hij niet kende, te wonden. Naauw echter hadden de edelen den hoogen rang van den aangevallene doen kennen, of eensklaps stoof de onstuimige menigte uiteen: niemand wilde voor deelgenoot aan een aanslag op den Graaf gehouden worden. Niettemin werden de belhamels van het oproer achterhaald, gevat en òf tot den dood òf tot ballingschap verwezen.

Het gelukte Lodewijk bij voortduring orde en rust in den Lande te handhaven. Dit gaf aanleiding om met Margaretha van Avennes te onderhandelen over de Twistlanden (*les Terres des Débats*), waarvan het regt van eigendom door Vlaanderen aan Henegouwen en door Henegouwen aan Vlaanderen werd betwist. De uitslag dier onderhandelingen was het verdrag van 13 April 1353, waarbij Flobecq en Lessines — Flobeke en Lessen, volgens de Vlaamsche spelling — aan Henegouwen werden toegekend. Daarentegen werd aan Graaf Lodewijk de Heerlijkheden Blaton en Tigny, met al hare onderhoorigheden, afgestaan.

Sedert het verdrag van Duinkerken waren bijna zeven jaren in tamelijke rust verloopen, toen de dood van Hertog Jan III van Brabant de oorlogsvlam op nieuw ontstak. Bij zijn verscheiden (5 December 1355) liet de Hertog drie dochters na: Johanna, gehuwd met Wenceslaus van Luxemburg; Margaretha, de gade van Lodewijk van Male; en Maria, echtgenoot van Reinald III van Gelder. Na de groote steden van Brabant geraadpleegd te hebben, had Jan de erfopvolging in zijne Hertogdommen toegekend aan Johanna en haar gade Wenceslaus, Hertog van Luxemburg, kleinzoon van Keizer Hendrik VII, zoon van Koning Jan van Bohemen en broeder van Keizer Karel IV. Daarentegen vermaakte hij aan zijne beide dochters, Margaretha en Maria, belangrijke inkomsten, die uit zijne domeinen in Brabant gevonden moeten worden. Die voor Margaretha werden bepaald tot een bedrag van 10,000 goudguldens 's jaars.

Wenceslaus had bij zijne blijde inkomst te Leuven beloofd, deze bepalingen stipt na te komen. Maar onder allerlei uitvlugten bleef hij zich aan de betaling onttrekken. Evenmin was hij geneigd de gelden uit te keeren, verschuldigd voor den aankoop van Mechelen in 1346. De Graaf van Vlaanderen dreigde met geweld te nemen wat zijn zwager hem onthield. Hij bragt in den zomer van 1356 een aanzienlijk leger bijeen. Mechelen sloot zich bij hem aan. Brussel werd, na een ernstig gevecht bij het Scheut, ingenomen, Leuven, Tienen en andere steden vielen insgelijks in de magt der Vlamingen, en gansch Brabant werd gedwongen de overmagt van Graaf Lodewijk te erkennen, die nu aan zijn titels die van Hertog van Lotharingen, Brabant en Limburg toevoegde [1].

[1] Zie de plaat op bladz. 617.

[1] Zie de plaat op bladz. 620.

Doch welhaast liep de voorspoed der Vlamingen ten einde. De Leuvensche burgerij weigerde, tegen verwachting, den Vlaamschen Graaf trouw te zweren. Lodewijk had de regering der stad en de poorters op de Markt laten bijeenkomen, om hen den eed af te nemen. Eenige magistraten gehoorzaamden. Het volk schikte zich om dit voorbeeld te volgen, toen broeder Willem, een monnik uit het st. Geertruidaklooster, onder de menigte trad en haar tegenhield. "Trouweloozen!" riep hij hun toe. "Trouweloozen, wat gaat ge beginnen? Is dit de wijze, waarop gij de trouw bewaart, die gij nu weinige maanden geleden aan uwe wettige meesters hebt gezworen? Is het op deze wijze, tegen de beginselen van regtvaardigheid, tegen de heiligheid van den eed, tegen den wil des Hemels, dat gij u aan een overweldiger overgeeft? Deze vlek zal in latere tijden nooit uitgewischt kunnen worden, en God, de wreker van den meineed, zal uw misdaad door eeuwige martelingen straffen." Deze woorden veranderden de bereidwilligheid der burgers, die in het eerste oogenblik, verbijsterd door den schrik, aan 's Graven vordering hadden willen toegeven. Zij verwijderden zich, zonder den eed af te leggen. [1]

Te Brussel vond de Graaf evenmin steun bij de bevolking. Integendeel, toen de Ridder Everhard 't Serclaes in den duisteren nacht van den 24 Oc-

Lodewijk van Male trekt Antwerpen binnen.

tober met vijftig moedige makkers de stad binnendrong, vond hij oogenblikkelijk hulp bij de ingezetenen. Onder den kreet: "Brabant den Grooten Hertog" stroomden allen naar de Groote Markt, waar zij op de Vlamingen stuitten en deze terugdreven. Lodewijk's krijgsbezetting bleek niet tegen de burgerij bestand, zoodat nog denzelfden dag de stad Brussel zich in het terugwinnen van hare vrijheid verheugde.

[1] Zie de plaat op bladz. 621.

Vóór het einde des jaars was geheel Brabant onder het bestuur van Hertog Wenceslaus teruggekeerd, ofschoon die onwaardige Vorst zelf daartoe weinig of niets had bijgedragen. Alleen de stad Mechelen bleef op de zijde van den Vlaamschen Graaf.

De ondervonden tegenspoeden spoorden Lodewijk aan, zijne krachten te verdubbelen. Zijn leger in de omstreken van Antwerpen herzameld hebbende, leverde hij den Brabanters een slag te Santvliet, die ten nadeele van zijne tegenstanders afliep. De aftogt des vijands bood den Vlamingen de gewenschte gelegenheid om zich buit te verwerven. Lembeke, Gaasteekend. Brabant moest zich groote opofferingen getroosten. Mechelen werd voor altijd aan Graaf Lodewijk afgestaan, zoowel uit kracht van den koop die zijn grootvader Lodewijk op den 13 October 1333 met den Bisschop van Luik had gesloten, als tot vergoeding der oorlogskosten. De stad Antwerpen met al de aan haar onderhoorige plaatsen werd hem ingelijks tot een erfelijk leen geschonken, ter vervanging van de 10,000 gulden, die door Hertog Jan bij testament aan Margaretha van Brabant waren vermaakt. Mogten de jaarlijksche opbrengsten dezer stad gemelde som niet ten volle opleveren, dan zou de Hertog van Brabant gehouden

Slag van Poitiers.

beek, Anderlecht, Hellebeke en Afflighem werden niet alleen uitgeplunderd, maar ook in de asch gelegd. De bondgenooten der Vlamingen, de Luikenaars en Namurezen, vielen òf Brabant op eene andere zijde aan, waar de stad Landen geheel werd verwoest, òf ondernamen een aanslag tegen de Luxemburgsche veste Poilvache, aan de Maas.

De oorlog hield aan tot den 3 July 1357 [1], toen, onder de bemiddeling van Graaf Willem van Henegouwen en Holland, te Ath de vrede werd gezijn, deze uit het lot der aangrenzende gewesten aan te vullen. Eindelijk zouden vier der voornaamste steden van Brabant Graaf Lodewijk, zoolang hij leefde, elk jaar twee edelen en drieëntwintig burgers toezenden, die zes weken op eigen kosten of tot zijn dienst zouden staan en in elken oorlog, behalve tegen Brabant, aan zijne zijde de wapenen voeren.

Den Antwerpenaars sloeg op het berigt dat dit verdrag was getroffen de schrik om het hart. Behalve de smart van Brabant gescheiden te worden, waaraan zij zoo langen tijd verknocht waren geweest, konden zij geen aanmoediging hopen van

[1] Volgens Oudegherst en Meijer. Volgens Butkens tot den 4 Juny te voren.

een Graaf, wiens oude onderzaten hunne mededingers waren naar den wereldhandel aan de monden van de Schelde, en met wien zij nog zoo kort geleden in 't Land van Waas menige bloedige ontmoeting hadden gehad.

De eerste regeringsdaden van Lodewijk, die betrekking hadden op Antwerpen, leerden den ingezetenen dat hun vrees niet ijdel was geweest. De Graaf ontnam den Antwerpenaars den stapel voor haver, zout en visch, dien zij tot heden bezeten hadden, ten gunste van het hem zoo toegenegen Mechelen. Toen hij in September (1357) zijn intogt te Antwerpen hield,[1] deed de magistraat vruchteloos pogingen om hem van dit besluit terug te brengen. De stad werd met eene gestrengheid bejegend, die haar deed kwijnen en naar het herstel der Brabantsche heerschappij reikhalzen.

Te zelfder tijd dat Graaf Lodewijk bijna gansch Brabant overheerde, had de bondgenoot der Vlamingen, Koning Edward III, eene ongedachte zege op de Franschen bevochten. De vaak verlengde stilstand van wapenen was naauwelijks ten einde geloopen, of de krijgsbedrijven die zich tot Bretagne beperkt hadden, breidden zich naar het hart van Frankrijk uit. De broeder van den in hechtenis genomen Charles van Navarre noodigde de Engelschen uit, Koning Jean's ongeregtigheid tegenover zijn bloedverwant te straffen en ondersteunde de Britsche pogingen toen de Zwarte Prins met 2000 mannen van wapenen en 6000 boogschutters over de Garonne en Dordogne trok om zich op Rouerque, Auvergne, Limousin en Berry te werpen. Zonder tegenstand te ontmoeten en alles verwoestende, naderde de Zwarte Prins de Loire. Voor Romorantin werd hij echter opgehouden, en toen ontving hij het berigt, dat Koning Jean met een sterke magt die nog voortdurend aangroeide, tegen hem in aantogt was. Hij besloot terug te keeren. Maar zijn tegenpartij sneed hem den weg af en bereikte het Engelsche leger in de velden van Maupertuis. De toestand van den Prins van Wales werd allerhagchelijkst. Hij kon den 50,000 man sterken vijand hoogstens 8000 strijders tegenstellen. Een Pauselijk Legaat, de Bisschop van Périgueux, wendde alle moeite aan om den vrede te bemiddelen, terwijl Prins Edward, om zich uit de verlegenheid te redden, den Franschen Koning de voordeeligste aanbiedingen liet voorstellen. Dan het vertrouwen van Jean op het zegevieren zijner wapenen was zoo groot, dat hij van niets hooren wilde wanneer de Prins van Wales zich niet met honderd zijner voornaamste ridders gevangen gaf. Een zoo onteerende eisch werd door den ridderlijken Britschen held met verontwaardiging verworpen. Veeleer wilde hij roemrijk sneuvelen. Ook ontving de trotschheid des Franschmans de gevoeligste straf. Toen den 19 September beide legers handgemeen werden, scheen de zege van Koning Jean onvermijdelijk. Maar het Engelsche leger had het voordeel van groote orde, strenge tucht en eene uitmuntende leiding. Bij het eerste zamentreffen werd de voorhoede der Franschen geslagen. Maar het bleef niet bij dezen tegenspoed. Welhaast werd ook het centrum van Jean's leger uiteen gejaagd. De Fransche grooten poogden zich door eene wilde vlugt te redden. Alleen hun Koning onderscheidde zich door een onuitbluschbaren heldenmoed. Toen al zijne medestanders óf gesneuveld óf gevlugt waren, bleef hij nog voortvechten. Hij was een te fier ridder om den vijand de hielen te laten zien. Met een strijdbijl alles om zich heen ter aarde doende zinken, weigerde hij zelfs om zich over te geven, toen de krachten hem ontzonken. Eerst toen hij gewond en geheel uitgeput was, verlangde hij voor Prins Edward gebragt te worden.[1]

De gevangenneming van Koning Jean stortte Frankrijk in eene verwarring, die alle welvaart en veiligheid verbande. Het ellendig bestuur der geldmiddelen bragt daartoe niet minder bij dan de vrees voor de Engelschen. Zelfs mannen van rang miskenden het gezag van Dauphin Charles, en schreven dien Koningszoon het gedrag voor dat zij wenschten dat hij volgen zou. De steden verklaarden zich tegen de aanmatigingen des adels. De edelen en geestelijken verzetten zich tegen de burgerijen, en 't landvolk, door de menigvuldige plundertogten tot vertwijfeling gebragt, vereenigde zich tot een magt, die openlijk verklaarde, dat de gansche adel tot heil des Rijks moest worden uitgeroeid. Deze beruchte opstand, de Jacquerie, voltooide Frankrijk's ellende.

Hoe geheel anders was het thans in Vlaanderen gesteld, waar koophandel en nijverheid het toppunt van bloei schenen te bereiken. Vooral Brugge genoot een bijzonderen voorspoed, en de grootspraak van Graaf Lodewijk had een zekeren grondslag, toen hij zeide: "Ik heb deze stad op twee gouden pilaren gesteld, op de binnenlandsche nering en den buitenlandschen koophandel."

Alvorens den oorlog met Brabant door het verdrag van Aalst was geëindigd, was een zonderling huwelijk tot stand gebragt. Margaretha, de eenige spruit uit het huwelijk van Lodewijk II en Margaretha van Brabant, was den 25 April 1357 haar vierde jaar ingetreden, toen zij eene maand later ten echt werd gegeven aan den tienjarigen Filips van Bourgondië, naar zijne geboorteplaats, een kasteel bij Dijon, doorgaans Philippe de Rouvre geheeten. Hij was de wettige erfgenaam van de beide Bourgondië's, Boulogne, Artois en Auvergne, en door de tweede echtverbindtenis zijner moeder, Jeanne van Boulogne, een stiefzoon van Koning Jean. Het huwelijk werd den 14 Mei door den Bisschop van Doornik te Arras ingezegend. De Hertog van Bourgondië en zijne gade, beiden nog kinderen, werden naar het altaar gedragen, in het bijzijn van eene overgroote menigte, zoowel edelen als burgers van allen rang en stand.[2]

[1] Zie de plaat op bl. 624.

[1] Zie de plaat op bladz. 625.

[2] Evenzoo op bladz. 628.

De gefnuikte Antwerpenaars deden ernstige pogingen om Lodewijk te bewegen hun stapelregt ongeschonden te laten. Doch hunne vertoogen bewerkten, dat de Vlaamsche Graaf meer en meer met misnoegen werd vervuld. Vooral nam hij hunne bewering zeer euvel op, dat, wijl Antwerpen een Markgraafschap was van het Heilige-Roomsche Rijk, de Graaf, zonder bewilliging des Keizers, de hand niet mogt leggen aan hunne privilegiën. Hij bragt van lieverlede eene sterke Vlaamsche bezetting binnen de stad, en, na hierdoor het opvolgen van zijn wil verzekerd te hebben, kwam hij in February 1358 zelf binnen Antwerpen, omstuwd door Hendrik van Vlaanderen en Lodewijk van Namen, de Heeren van Ghistel, van Praet, van Poucke, van Maldegem en van Schoorisse, nevens afgevaardigden van Gent, Brugge, Yperen en het Vrije. Zijn verder gevolg bestond uit verscheidene afdeelingen krijgsknechten.

Met angst verbeidden de Antwerpenaars het lot dat hun beschoren was. Zij behoefden niet lang te wachten, want toen den 28 February de burgers bij den klank van trompetten werden opgeroepen om op de Groote Markt te zamen te komen, kondigde men hun aan, dat de Graaf vijftig personen uit hun midden verlangde, die als gijzelaars voor de goede trouw der gemeente binnen de muren van 't kasteel te Rupelmonde zouden worden opgesloten. Doch het bleef niet bij dit strafbevel. Den volgenden dag werden nog honderd en negen personen als gijzelaars opgeëischt, twee en twintig anderen voor altijd uit Antwerpen gebannen en over Klaas Zwijns en Cool van Zantvoorde het doodvonnis uitgesproken. Met uitzondering der beenhouwers, moesten alle gilden hunne zegels afgeven, en, op eene verachtelijke wijze, maakte de Graaf zich ook van een deel der Antwerpsche oorkonden meester. Na het vonnis met betrekking tot de gijzelaars, bannelingen en ter dood veroordeelden te hebben doen voltrekken, verliet hij de geteisterde stad doch schreef uit st. Winoxbergen aan den raad, dat hij de Antwerpsche gijzelaars wilde vrijgeven, zoo men hem de brieven rakende de privilegiën waarop men zich beriep, liet toekomen. Hij zou die perkamenten, verzekerde hij, na kennisneming terugzenden. De Antwerpenaars leverden de zoo belangrijke geschriften uit, doch konden ze, welke moeite zij ook deden, niet terug bekomen. Ja de Graaf dreef zijne woordbreuk zoo ver, dat hij de gijzelaars niet ontsloeg dan op uiterst bezwarende voorwaarden. Was het te verwonderen dat de bloem der Antwerpenaren, Gerrit Hermansz, Jan van Wijnegem, Jan Spronk, Nikolaas Zijmaer en Arnold van Hooghevorst weigerden, zich daaraan te onderwerpen?

Bij dezen staat van zaken kon het niet te bevreemden, dat vele Brabanters in ongerustheid verkeerden, toen na verloop van ongeveer een jaar bleek, dat de inkomsten die Lodewijk uit Antwerpen toevloeiden, de som van 10,000 gulden niet opbragten en de edelen aan wien het onderzoek was opgedragen, Wenceslaus en Johanna voorhielden, dat aan het Markgraafschap nog eenige Heerlijkheden toegevoegd behoorden te worden. De zorgelooze Wenceslaus durfde niet weigeren: hij zegelde de oorkonde waarbij het Brabantsch leen aan Lodewijk van Male toegewezen, vermeerderd werd met de Heerlijkheden Oosterwiel,[1] Wilmaersdonck, Oorderen, met Oordam en Kustelle, Lillo, Stabroek, Berendrecht, Santvliet, Borgvliet, Wilrijk, Berchem, Deurne, Wijnegem, Schil, Bouchout en Hove.

Den 21 November 1361 had Lodewijk het verdriet zijn schoonzoon, den Hertog van Bourgondië, te verliezen. Niettemin opende dit afsterven hem het uitzigt op de kroon van Artois, daar dit Graafschap uit de nalatenschap van den veertienjarigen knaap aan de Gravin-weduwe, Margaretha van Vlaanderen, werd toebedeeld. De Graafschappen Boulogne en Auvernois gingen over aan Jean de Boulogne, Graaf van Montfort, doch het Hertogdom Bourgondië trok Koning Jean ten behoeve van de Kroon in. Deze Monarch bevond zich sints anderhalf jaar weder te Parijs, wijl de vrede van Bretigny (8 Mei 1360) hem zijne vrijheid had teruggeschonken.

De zevenjarige gade van den overledene, Margaretha van Male, erlangde als weduwegoed 14,000 pond renten 's jaars, waarvan 4000 moesten gekweten worden uit de opbrengsten van het Hertogdom Bourgondië, 4000 uit die van het Graafschap van denzelfden naam, 4000 uit die van 't Graafschap Artois en 2000 uit die van 't Boulonnais.[2]

Daar 't lieve kind eenmaal de erfgename moest worden van vijf magtige Graafschappen, werd haar vader door verschillende Vorsten om hare hand voor zich of hunne naaste bloedverwanten aangezocht. Koning Edward vroeg haar voor zijn zoon Edmond, Koning Jean voor zijn zoon Philippe. De Engelschman rekende daarbij op zijnen invloed bij de Vlaamsche Staten, die hem van ouds genegen waren. Ten einde hun voorspraak te dringender te maken, verleende hij nieuwe voordeelen aan den Vlaamschen koophandel.

Graaf Lodewijk, die de wenschen zijner onderdanen kende en geenszins, — zooals bij de troonsbestijging van Koning Jean was gebleken, — zoo franschgezind was als zijn vader, maakte weinig zwarigheid om zijne dochter aan Prins Edmond te beloven. Maar Koning Jean bewoog hemel en aarde om dit huwelijk te verhinderen. Hij leide zijn zoon Philippe in 1363 het Hertogdom Bourgondië toe en beloofde zelfs de steden Lille, Douai en Orchies, de oorzaak van zoo hevige geschillen en oorlogen, aan Vlaanderen weder te geven, wanneer Lodewijk van Male den Franschman boven den Engelschen medeminnaar de voorkeur gaf. Gedurende deze onderhandelingen overleed de Fransche Koning op den 8 April 1364, te Londen, waarheen hij getogen was, toen een zijner zonen, de Hertog van Anjou,

[1] Door de Walen tot Austruweel verbogen.

[2] Zie de plaat op bladz. 629.

die er als gijzelaar was achtergelaten, Engeland's bodem was ontvlugt. Hij had die door velen misprezen edelmoedigheid geregtvaardigd door de woorden: "Wanneer regtschapenheid en goede trouw van de aarde waren verbannen, moest men haar in het hart der Vorsten terugvinden."

Vlaanderen genoot thans een rust, zooals in geen reeks van jaren had plaats gevonden. Niettemin waren er woelige hoofden genoeg, om nu en dan te laten doorschemeren, dat de oude lust vielen de overige burgers den oproermakers niet toe. Daarom namen de wevers en volders de wijk naar Vlamertinge, beladen met een rijken buit, dien zij zich in de verwarring hadden toegeëigend. Wat echter konden ze hier uitvoeren, toen Graaf Lodewijk zijn onechten broeder Rufelard het bevel opdroeg, om hen, met hulp zijner getrouwen, ten onder te brengen? Zij bleven zich wel hardnekkig verdedigen, doch te vergeefs. Velen sneuvelden, en ongeveer 1500 werden met hunne aanvoerders

Huwelijk van den tienjarigen Filips van Bourgondië en de vierjarige Margaretha van Vlaanderen.

om den baas te spelen bij de gilden nog niet was uitgedoofd. Een doorslaand blijk daarvan gaven de wevers en volders te Yperen in den loop van 't laatstgenoemde jaar (1364). Uithoofde van grieven, die zij meenden dat hun aangedaan waren, kwamen zij op de been en wierpen den Baljuw, Priesenaar, nevens eenige andere leden van het bewind, uit de vensters van het Raadhuis. Ook bragten zij een van 's Graven Ridders, Joris van Belle, om het leven. Maar met uitzondering van eenig gepeupel, gevangen genomen. De straf der ontwapenden was niet gering: honderden verloren het leven op het schavot of in den kerker.

Had Lodewijk de Bruggelingen door hen met nieuwe voorregten te begunstigen, volkomen op zijne hand gebragt, hij won het hart van schier alle Vlamingen, toen hij in 1365 naar Dover overstak om met Koning Edward het huwelijk van Edmond en Margaretha vast te stellen.

Zoodra Charles V, die zijn vader Jean II op den

troon gevolgd was, kennis kreeg dat het huwelijk tusschen Edmond en Margaretha was beklonken, beijverde hij zich een spaak in het wiel te steken. Hij verlangde niet minder dan zijn vader, de rijke erfgename aan het Huis van Valois te verbinden. Een ijverigen steun bij de onderhandelingen hiertoe vond hij in 's Graven moeder, Margaretha van Frankrijk, die het niet verkroppen kon, dat men hare kleindochter aan een Plantagenet zou geven.

zijne overeenkomst met Koning Edward indachtig, had geen lust Koning Charles te ontmoeten. Hij liet zich verontschuldigen door het berigt dat dringende aangelegenheden hem naar Mechelen riepen.

Bij deze ongunstige wending voor Filips de Stoute, den jongen Hertog van Bourgondië, meende de oud-Gravin Margaretha haar zoon ernstig de les te moeten lezen. "Welaan, mijn zoon!" zeide zij, "daar gij noch aan den wensch des Konings, noch

Margaretha verneemt het overlijden van haar gade.—

Margaretha van Brabant, Lodewijk's gade, had weinig stem in de lotsbestemming van hare dochter. Zij eindigde haar vreugdeloos leven in het begin van 1368.

Eenige maanden later begaf Koning Charles zich naar Doornik om daar de onderhandelingen, die aan zijn Huis de rijke erflanden van Graaf Lodewijk moesten verzekeren, met meer kracht voort te zetten. Doch te vergeefs zond hij den Vlaamschen Graaf uitnoodiging op uitnoodiging. Lodewijk,

aan dien uwer moeder wilt gehoorzamen, zie ik mij genoodzaakt u schande aan te doen. Ik zal mijne borsten, die slechts u en niemand anders gezoogd hebben, afsnijden en ze aan de honden toewerpen. Ik zal u onterven van hetgeen u zoo na aan 't harte ligt. Want nu gij Engeland boven Frankrijk stelt, zult gij mijn Graafschap Artois nimmer bezitten."

Zóó in het naauw gebragt, zond Lodewijk boden naar Londen om Koning Edward te verzoeken,

hem zijn woord terug te geven. Het was eene harde beproeving voor den Brit, maar, ridderlijk als hij was, willigde hij het verzoek van den Vlaamschen Graaf in: hij stemde toe, dat het verdrag van Dover als niet tot stand gekomen zou aangemerkt worden.

Na deze verklaring bestond voor Lodewijk geene aanleiding meer om de aanbiedingen van den Franschen Monarch van de hand te wijzen. Hij gaf zijne toestemming tot het huwelijk zijner dochter met den jeugdigen Hertog van Bourgondië, op voorwaarde dat de steden Lille, Douai en Orchies aan Vlaanderen zouden wederkeeren.

Koning Charles achtte de onderhandelingen tot een gelukkig einde gebragt te hebben, ja de Vlamingen zelven deelden thans in dit oordeel. Toen den 19 Juny 1369 in de st. Bavo'skerk te Gent het huwelijk hunner toekomstige Gravin met groote staatsie werd voltrokken, begroetten zij Hertog Filips de Stoute — zoo als de bruidegom ook door hen werd genoemd — met blijdschap en woonden de plegtigheid met welgevallen bij.

Koning Charles was niet tevreden Koning Edward eene rijke schoondochter afhandig gemaakt te hebben, hij wenschte den Brit ook de verschillende provinciën te ontrukken, die zijn vader Philippe Engeland bij den vrede van Bretigny had moeten afstaan. Het eerst wat hij Edward III ontnam, was het belangrijke Ponthieu, in de nabuurschap van Vlaanderen. Vervolgens ontrukte hij hem, veelal door omkooping, meer dan zestig grootere en kleinere steden van Guyenne en wist zich ook meester te maken van het zoo gewigtige Limoges.

Noch Koning Edward, noch de Zwarte Prins konden die aanvallen dulden. Zij riepen hunne vassalen te wapen, en op nieuw stak Prins Edward naar het vasteland over om de worsteling tusschen de Huizen van Plantagenet en Valois te vernieuwen. In den strijd, die nu volgde, bleef Vlaanderen gelukkig voor invallen gespaard. Het Graafschap liep echter gevaar om de groote voordeelen te verliezen, die het door den vrijen handel met Engeland had verworven. Koning Edward verbood niet alleen den uitvoer van wol, maar ook het onderhouden van handelsbetrekkingen met de Vlamingen, en legde zelfs beslag op alle Vlaamsche schepen, die hij magtig kon worden. De verschrikte gemeenten haastten zich een gezantschap naar Londen af te vaardigen, om hun ouden bondgenoot te verzekeren, dat het huwelijk van Margaretha van Male met den Hertog van Bourgondië niet de minste verandering had te weeg gebragt in hunne gevoelens jegens den Engelschen Koning. Deze verklaring was al wat Edward voor het oogenblik verlangde. Hij herstelde de goede verstandhouding met zijne oude bondgenooten, op voorwaarde dat Vlaanderen eene volkomen onzijdigheid gedurende den Fransch-Engelschen oorlog in acht zou nemen.

De Engelschen waren in den krijg van 1369 en volgende jaren alles behalve voorspoedig. De ziekte die de krachten van den Zwarten Prins ondermijnde, noodzaakte dien held maar al te spoedig om naar Engeland terug te keeren, waar hij eerlang op den vaderlandschen grond den laatsten adem uitblies. Het bekwame legerhoofd Chandos sneuvelde reeds in den aanvang van den strijd, en de Captal van Buch, een ander beroemd veldheer van den Britschen Monarch, viel in Fransche gevangenschap. Zoo zeer keerden de kansen, dat in de lente van 1374 de talrijke bezittingen van Koning Edward in Frankrijk ingekrompen waren tot Calais, Cherbourg en een gedeelte van Guyenne. Diensvolgens liet de Engelschman zich overhalen om met Charles V een stilstand van wapenen aan te gaan, toen Paus Gregorius XI zijne bemiddeling aanbood. Het verdrag werd in den zomer van 't genoemde jaar op Vlaamschen bodem, te Brugge, gesloten en toen beide partijen, bij het ten einde loopen van dien wapenstilstand, te kennen gaven, de schorsing te willen verlengen, was Brugge andermaal de plaats waar, zoowel in 1375 als in 1376, de Fransche en Engelsche gevolmagtigden zamenkwamen. Brugge, toen eene der weelderigste steden van Europa, waar de bloem des Vlaamschen adels in ruime en schoone paleizen zetelde, bood den vreemden zoo veel genot, dat zij er zich met vreugde vestigden. Ofschoon de wederzijdsche gevolmagtigden het met elkander niet eens konden worden om een vast vredesverdrag tot stand te brengen, leefden zij in goede sier, rigtten kostbare maaltijden aan en vermaakten zich met verlustigingen van allerlei aard. Graaf Lodewijk verlegde, zeer verstandig, zijne residentie gedurende dien tijd naar Antwerpen en Mechelen, waardoor Vlaanderen's onzijdigheid minder gevaar liep.

Verheugden de Vlamingen zich, niet in den oorlog betrokken te worden, waardoor hun handel, hunne fabrieken en ambachten zich belangrijk konden uitbreiden, te midden van dien voorspoed kwam een ongeval hun leeren, dat zij voortdurend te strijden hadden tegen een vijand die hunne kusten en stroomoevers bedreigde: het water. Op den 16 November 1377 sloeg de Hont zoo geweldig tegen de dijken op zijn zuiderboord, dat achter Biervliet eene geheele landstreek werd verzwolgen. IJzendijke, st. Nikolaas ten Hamer, Ellemaar, Nieuw-Rousselaere, Oostmanskerke, Piete, st. Catelijne, st. Jan in Eremo, Schoondijke, Volmerbeke, Hugovliet, Bouchoute, Hamergote, Crussche, Gaternisse en Zegherwilge gingen met duizenden menschen en onnoemelijk veel vee verloren.

Vele stillen in den Lande beschouwden deze ramp als een oordeel Gods wegens de menigvuldige uitspattingen waaraan het volk zich overgaf, nu de voorspoed tot weelde, dartelheid en brooddronkenheid leide. Herinneringen aan vroegere beleedigingen tijdens de burgeroorlogen verhitten de hoofden niet zelden, wanneer men bij het toenemend bezoek van de herbergen en taveernen duchtig den kroes hanteerde. Van daar talrijke manslagen en moorden, wonden en beleedigingen. De hoogmoed der rijke burgers was ten toppunt geklommen. Door

pracht in kleeding en maaltijden wedijverden zij met den adel, ja dikwijls gingen zij zelfs de edelen in hoovaardij te boven, ofschoon deze zich, in navolging van den Graaf, insgelijks door hunne geldverkwisting onderscheidden.

Intusschen had de weelde deze goede zijde, dat zij de kunsten aanmoedigde. Het aantal praalgebouwen nam toe en daarmede der meesterstukken van schilders, beeldhouwers, zangers en sprekers. Zoo zagen de Bruggelingen thans hunne stad met een nieuw raadhuis versieren, waaraan Graaf Lodewijk zelf in 1376 den eersten steen had gelegd. [1] Men schepte ook groot behagen in den aanvoer van vreemde voorwerpen. Inzonderheid vond Graaf Lodewijk veel behagen in zijne toen zeldzame verzameling van apen en papegaaijen. [2]

Hadden de Vlamingen telkenreize dat eene botsing met Koning Edward dreigde, te kennen gegeven, dat zij elk verschil met de Engelschen als een ramp beschouwden, tegen verwikkelingen met Frankrijk zagen zij minder op. Jean IV, Hertog van Bretagne, had de Engelschen den vrijen doortogt in zijne Staten vergund, toen zij tegen de Franschen optrokken, en zich dien ten gevolge den toorn van Koning Charles V op den hals gehaald. De dappere du Guesclin, Connétable van Frankrijk, werd tegen Bretagne uitgezonden. Hij behaalde er de eene overwinning na de andere, want daar de ingezetenen van dit Hertogdom geenszins deelden in 's Vorsten voorliefde voor de Engelschen, kon Hertog Jean zich onmogelijk staande houden. Hij zag zich tot de vlugt gedwongen. Edward van Engeland ontving hem met open armen, evenzoo zijn bloedverwant Lodewijk van Vlaanderen. Koning Charles betoonde zich gevoelig over deze tartende gastvrijheid van zijn leenman. Hij beval hem den Bretagneschen Hertog te doen vertrekken, die daarenboven, zoo als hij beweerde, een zijner gezanten binnen de Vlaamsche landpalen had beleedigd. Lodewijk was fier genoeg om dien eisch af te wijzen. Hij riep 's Lands Staten te Gent bijeen en vroeg: "of hij om den Koning van Frankrijk te believen, den Hertog van Bretagne, zijn neef, uit Vlaanderen moest verwijderen?"

"Hertog Jean kan onder ons blijven," antwoordden de afgevaardigden, "zoo lang het hem behaagt. En zoo u, o Graaf, om deze gastvrijheid den oorlog wordt aangedaan, zullen twee honderdduizend Vlamingen zich onder uw standaard scharen."

Lodewijk die zijn Hof met koninklijken luister omringde, was een groot vriend van toernooijen en ridderlijke oefeningen. In de lente van 1379 noodigde hij al de edelen van Vlaanderen, Brabant, Henegouwen, Holland, Zeeland en Artois uit, om een steekspel bij te wonen, dat na afloop van het Pinksterfeest op de Korenmarkt te Gent zou gehouden worden. Hij maakte daartoe schitterende toebereidselen, doch door de verkwistingen in zijne hofhouding, werd hij belemmerd in de uitgaven. Hij had meermalen met goed gevolg zijne toevlugt tot de steden genomen om buitengewone toelagen te verkrijgen. Dan allengs begonnen de gemeenten die herhaalde beden moede te worden. Vooral de poorters morden over de nieuwe belastingen, die hun ten gevolge van het inwilligen dier beden opgelegd werden.

Graaf Lodewijk wendde zich thans het eerst weder aan Gent om een nieuwen onderstand. Dan hij ontving eene weigering. Te midden der feesten liet de stem van Gozewijn Mulard zich hooren: "Wij geven geen penning voor die verkwistingen!" [1]

Hevig vertoornd over deze gevoelige les, verliet de Graaf Gent, in het vertrouwen te Brugge, dat hij zoo vaak had begunstigd, gehoor te verwerven.

Hij had zich niet misrekend. De Bruggelingen beloofden hem eene ruime toelage, indien hij hun een octrooi verleende om eene vaart te delven van het Minnewater te Brugge tot de Leije te Deinse. Lodewijk bedacht zich geen oogenblik. Hij liet het verlangde octrooi opstellen, onderschreef het en ontving de aanzienlijke bijdrage die men hem had toegezegd. Hij meende evenzeer een goeden slag geslagen te hebben als de Bruggelingen, die te regt van deze vaart eene groote uitbreiding van hun verkeer met het binnenland verwachtten.

Thans echter verhieven de Gentenaars hunne stemmen. "Hoe, bevordert de Graaf het afleiden van de Leije naar Brugge, den waterweg welke naar onze stad voert? Dat komt ons stapelregt te na. Wij willen het niet gedoogen!"

Deze gisting die een nieuwen burgeroorlog voorspelde, werd aangewakkerd door eene andere ondoordachte handeling, waardoor Graaf Lodewijk den Deken der schippers beleedigde. Er woonden namelijk te Gent twee geslachten die sints eene reeks van jaren geene gelegenheid verzuimden om elkander leed toe voegen, Hyoens en Matthijs. Jan Hyoens, het hoofd der eerstgenoemde familie, een ondernemend, stout en welbespraakt man, stond hoog bij den Graaf in gunst. Toen hij uithoofde van een manslag naar Douai was verbannen, had Lodewijk hem niet slechts genade geschonken, maar met zoo veel onderscheiding bejegend, dat Hyoens eindelijk zich verheugen kon tot Deken van 't magtige schippersgilde verkozen te worden. Hoog ingenomen met dit eereambt, had hij Lodewijk de belofte gegeven, door te drijven, dat Gent 's Graven bede zou inwilligen. Dan zijne pogingen hadden, zoo als wij weten, schipbreuk geleden: Gozewijn Mulard had de meerderheid naar zijne zienswijze doen overhellen. Van deze nederlaag in den raad, maakte Gysbrecht Matthijs gebruik, om Hyoens bij den Graaf zwart te maken. Hij zeide tegen Lodewijk, dat de Deken van 't schippersgilde zeer wél het inwilligen van de bede had kunnen bewerken, zoo zijne belofte hem ernst ware geweest. "Ware ik," zoo vervolgde hij, "in

[1] Zie de platen op bladz. 632 en 633.
[2] Evenzoo op bladz. 636.

[1] Zie de plaat op blad. 637.

zijne plaats Deken, de Graaf zou niet vruchteloos bij de Gentenaren om geld aankloppen." Tot zijn groot nadeel liet Lodewijk zich verschalken. Hij zorgde dat Hyoens zijne waardigheid bij het schippersgilde moest nederleggen en dat deze aan Gysbrecht Matthijs werd toebedeeld. Werkelijk gelukte het den nieuwen Deken zijne broederschap over te halen tot eene geldelijke uitkeering aan den Graaf, maar deze had zich in Hyoens een onverzoenlijken vijand op den hals gehaald. De beleedigde wachtte eene gunstige gelegenheid af om zich te wreken, en deze brak maar al te spoedig aan.

De Bruggelingen hadden zich bevlijtigd, om den noodigen grond voor het zoo zeer gewenschte kanaal naar Deinse te koopen. Door opoffering van belangrijke sommen slaagden zij daarin naar wensch. Onmiddellijk togen zij aan het werk. Doch nu berstten de woelzieke Gentenaars in bedreigingen uit. Dit vuur stookte Hyoens aan. Het oogenblik was gekomen, dat hij zich zou doen gelden. "Het is tijd," zeide hij, toen men hem raad vroeg, "om het gild der Witte Kaproenen te vernieuwen. Laten wij de witte kap weer opzetten en den Bruggelingen toonen, dat zij geen werk mogen aanvangen dat tegen onze regten strijdt. Op, naar st. Joris ten Distel, waar thans de gravers aan het werk zijn!"

Eene bende van vierhonderd en twintig man, aangevoerd door Hyoens, Mulard, Arnold de Clerck en Simon Colpard toog naar de nieuwe vaart. Bij st. Joris ten Distel gekomen, rigtten ze zich tot de gravers en geboden deze het werk te staken. "Volstrekt niet," luidde het antwoord. "Wij hebben van u geen bevelen te ontvangen."

"Dat zullen we u leeren!" klonk het wederantwoord. Hyoens gaf bevel tot den aanval. De Witte Kaproenen vielen de kanaalwerkers op het lijf, sloegen velen dood en dreven de overigen op de vlugt. Niemand durfde meer aan het kanaal eene spade in den grond te steken.

Hyoens was in de oogen van alle woelgeesten de held van den dag. Was het te verwonderen dat hij het durfde wagen ieder te trotseren, die zich op zijn weg stelde? Omstuwd door zijne volgelingen, de Witte Kaproenen, schiep hij vooral behagen om zijn tegenstander Gysbrecht Matthijs te beleedigen.

's Graven Baljuw, Wouter van Outerive, nam zich voor om een eind aan die beroeringen te maken. Doch zijne tusschenkomst deed het vuur van het oproer slechts te sterker ontvlammen. Hyoens kreet het gevangen nemen van een Witten Kaproen en het kerkeren van een Gentsch misdadiger te Eecloo voor daden der schreeuwendste willekeur uit. Hij klaagde luid over het schenden van stads privilegiën en wist zijne redenen zooveel ingang te doen vinden, dat het aantal Witte Kaproenen met den dag toenam.

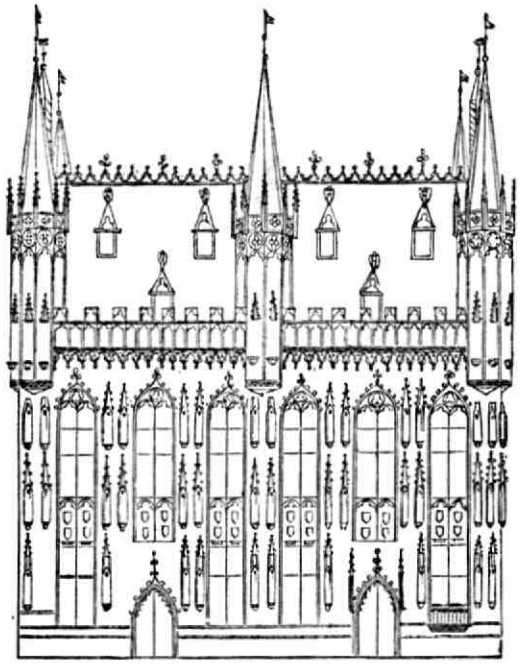

Plan van het Stadhuis te Brugge.

Vreezende dat het oproer zich verder zou verspreiden, besloot de magistraat van Gent, in vereeniging met de aldaar gevestigde edelen, een gezantschap aan Graaf Lodewijk af te vaardigen, dat de Vorst in het belang der rust zou smeeken, om de stad van de onlangs geëischte schatting te ontheffen en het bezwaar ten aanzien van het Gentsche stapelregt uit den weg te ruimen.

Graaf Lodewijk ontving de Gentenaren op Male met groote welwillendheid. Geheel in strijd met zijn gedrag tegenover de Antwerpenaars, willigde hij den ingezetenen zijner Vlaamsche hoofdstad al hunne wenschen in. Hij beval, dat de boeijen der beide gevangenen in zijne kerkers te Gent en Eecloo

zouden geslaakt worden, schold de gevraagde schatting kwijt en verbood den Bruggelingen de vaart naar Deinse te voltooijen. Daarentegen eischte hij nadrukkelijk, dat het gild der Witte Kaproenen zou uiteengaan.

Alle rustige burgers waren met dit antwoord wonderwel in hun schik. Doch Hyoens die voor zijn hoofd begon te vreezen, wanneer men hem zijn makkers onttrok, voerde het volk te gemoet: "Gentlingen zoo talrijk waren geworden, dat hij het wagen kon, iets tegen den magistraat te ondernemen, besloot hij dit voornemen onverwijld te volvoeren. "De Graaf heeft," zeide hij, "wel onze medeburgers uit hun onwettige gevangenschap ontslagen, maar hij heeft den dienstknecht van den Hoog-Baljuw niet om die schennis gestraft. Laten wij dit werk voltooijen."

In stilte voorbereid, brak het oproer den 8sten

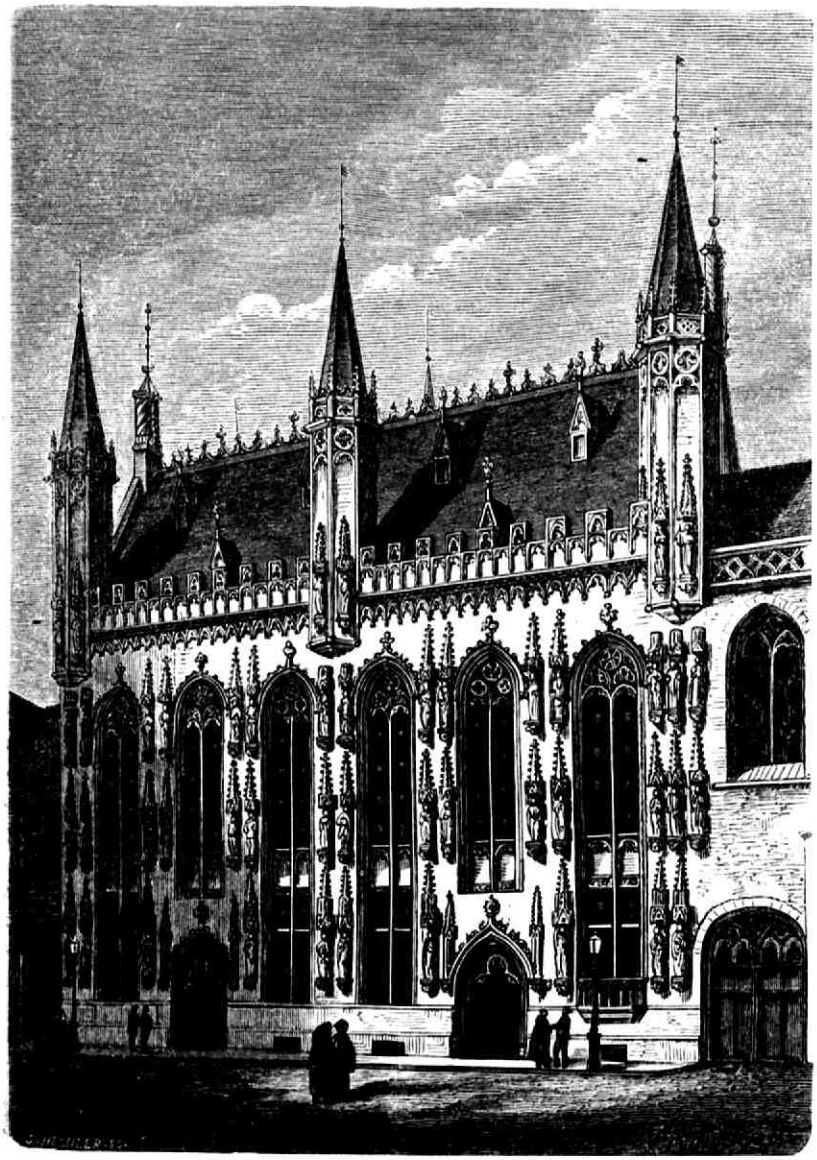

Het Stadhuis te Brugge (1872).

sche burgers! Men belooft u, u in uwe regten te herstellen. Maar wat beteekent dit zeggen, als het gild waartoe wij behooren, vernietigd wordt? Behouden wij onze witte kap: niemand heeft het regt ons die te ontrukken!"

In weerwil van 's Graven eisch, vertoonden de Witte Kaproenen zich in de door hen gekozen kleedij, en hun aantal vermeerderde op een onrustbarende wijze.

Hyoens lachte in zijn vuist. Toen zijne volge-

September (1379) uit. Het geweld nam een begin op den Kauter, waar Hyoens zich met al de Witte Kaproenen, schreeuwende en dreigende, vinden liet. Men wilde den gehaten dienstknecht des Baljuws, Pieter Coene, te lijf.

Van Outerive meende een spoedig einde aan deze beweging te kunnen maken. Hij stelde zich aan het hoofd van tweehonderd ruiters die de Graaf hem toegezondenhad, en versterkte zijn magt door de leden van het schippersgilde, die onder

Gysbrecht Matthijs kwamen oprukken, en door vele vrijwilligers uit andere standen, vooral uit die der edelen. Met deze vereenigde magt dacht hij de woeste muiters zoo zeker te overweldigen, dat hij zeide, al de Witte Kaproenen uit hun zoldervensters te zullen laten bengelen, zoo hij slechts koorden genoeg kon vinden.

Maar hoezeer had de Hoog-Baljuw zich vergist! Te naauwernood was het gevecht begonnen, of de schippers verlieten zijne zijde. Daarbij scheen het of ieder oogenblik nieuwe benden opstandelingen uit den grond verrezen. Van Outerive en 's Graven soldenieren hieuwen woedend op de menigte in. Maar zij werden geheel overweldigd. De Baljuw boette zijne vermetelheid met den dood, terwijl de grafelijke standaard, in stukken gescheurd, onder de voeten werd vertreden.

Thans was Gent in de handen der Witte Kaproenen, die hunne overwinning door vreeselijke daden van geweld vierden. De gansche magistraat en al de aanhangers van den Graaf werden ter stad uitgedreven. De geweldenaars plunderden de huizen hunner tegenstanders, vernielden al wat hun niet beviel, en verrijkten zich met grooten buit. Vruchteloos poogden eenige welgezinden tegen zooveel moedwil een dam op te werpen: zij rieden het volk, den Graaf hunne grieven voor te houden. Doch juist deze bemiddeling deed Hyoens besluiten om een stuk te ondernemen, dat elke minnelijke overeenkomst onmogelijk zou maken.

In het naburige Wondelgem bezat de Graaf een schoon kasteel. "Daar kunnen wij een rijken buit inzamelen," riep Hyoens den woestaards toe. "Ja, ja, rukken wij op naar Wondelgem!" klonk het in hunne gelederen. Men toog naar buiten, en het zoo aanzienlijke slot, dat eerst voor negen jaren was gebouwd en 150,000 gulden had gekost, was eenige uren later een afzigtelijk tooneel van geweld, roof en dronkenschap.

De groote buit bij deze gelegenheid behaald, was een spoorslag tot nieuwe gewelddadigheden. Al de huizen en kasteelen wier eigenaars niet op hunne hoede waren of te geringe magt bezaten om den woesten hoop af te slaan, werden overweldigd, geplunderd en verbrand.

Het was niet te verwonderen, dat Lodewijk van Male, zoodra hij de gebeurtenissen van dien heilloozen dag vernam, het besluit opvatte om de oproerlingen nadrukkelijk te tuchtigen. Om hierin te slagen, begaf hij zich naar het terugverkregen Lille, waar hij 's Lands edelen om zich schaarde en hunne gelederen door Duitsche huurbenden versterkte.

Hyoens begreep den Graaf vóór te moeten zijn. Na de steden Hulst, Dendermonde, Aalst, Ninove en Deinse op de zijde der oproerlingen gebragt te hebben, beraamde hij met zijn Witte Kaproenen een togt naar Brugge, om die stad, de tweede des Lands, voor zijn aanhang te winnen. Men zou van de Bruggelingen verwacht hebben, dat zij zich verzetten zouden tegen allen die hun verhinderd hadden, het zoo gewenschte kanaal naar Deinse tot stand te brengen. Dan de zoo talrijke edelen die onder hen hof hielden, waren den Graaf naar Lille gevolgd, en de achtergebleven inwoners vreesden niets zoo zeer dan een langdurig beleg. Het gepeupel dat gehoord had van de schatten die het volk van Gent uit de kasteelen had bekomen, besliste de overgave. Zich meester van de poorten gemaakt hebbende, liet het de aanrukkenden binnen, zonder dat iemand tegenweer kon bieden.

De intogt der Gentenaars geschiedde met meer orde dan men in deze omstandigheden kon verwachten. Jan Hyoens zag te wèl zijn belang in, om de Bruggelingen door gewelddadigheden tegen zich in te nemen. Hij verzocht den Burgemeester der stad, bij dien intogt nevens hem te gaan; verwierf van dezen magistraat eene afkondiging, waarbij den ingezetenen gelast werd, om de Gentenaars als vrienden te ontvangen; en bewerkte, dat de Brugsche gemeente zich op plegtige wijze tot een gemeenschappelijke verdediging tegen aanvallen der Grafelijken verbond. [1])

Twee dagen later vertrok Hyoens naar Damme, waar de ingezetenen zich mede bij de opstandelingen aansloten. Dan dit was de laatste voorspoed die den verachtelijken volksleider ten deel viel. Daags daaraan zat hij lustig aan een feestdisch. Maar toen hij daarvan opstond, gevoelde hij zich ongesteld. Vreezende voor verraad, gaf hij bevel, hem in een draagstoel naar Gent te vervoeren. Hij kwam echter niet verder dan Eecloo. Zijn laatste uur had geslagen.

Algemeen werd dit spoedig overlijden aan vergiftiging toegeschreven: men gaf daarvan de schuld aan de edelvrouwen, die met hem bij het feestmaal te Brugge hadden aangezeten. Zijn lijk werd naar Gent gevoerd, waar zijne makkers het in de st. Nikolaaskerk bijzetten, en wel met zoo veel pracht, alsof Hyoens Graaf van Vlaanderen geweest ware.

Die praal duidde voldoende aan, dat de opstandelingen niet geneigd waren, het hoofd in den schoot te leggen. Werkelijk kozen zij vier nieuwe oversten, te weten Jan Bruneel, Jan Boele, Pieter van den Bossche en Raso van Liedekerke, Heer van Herzeele Evenals Hyoens, lieten deze niets onbeproefd, om alle gemeenten tegen den Graaf in de wapenen te brengen: zij haalden de meeste steden tot het bondgenootschap over, zoodat eerlang in Vlaamsch-Vlaanderen alleen Oudenaarde, Aalst en Dendermonde nog 's Graven gezag erkenden.

Men verbaast zich, dat een oproer dat in den beginne zoo gemakkelijk ware te dempen geweest, een zoo geweldigen omvang kon verkrijgen. Hadden verkeerde inzigten omtrent de vrijheid van handel en nijverheid en een overdreven gemeentegeest de Gentenaren aangezet, zich tegen hun Graaf te kanten, zij althans konden redenen bijbrengen, die, mogten zij al hun verzet niet wettigen, daaraan toch zekeren glimp gaven. Immers bij de neringdoende en wat hare maatschappelijke inzigten betreft

[1]) Zie de plaat op bladz. 640.

bekrompen burgerij was het aan geen bedenking onderhevig, dat een voordeel aan Brugge verleend, Gent moest schaden. Maar wat wonnen de Bruggelingen, de Vrijlaten, de inwoners van Yperen, Kortrijk en andere steden met zich bij de Witte Kaproenen te scharen? De geheele opstand sproot voort uit wrevel over den voorspoed van naburen, uit een verderfelijken kastegeest, uit gemis aan ware beschaving. Slechts daar baart de vrijheid geluk, waar men de vrijheid van elk regtschapen man heilig acht.

Nu bijna het geheele Graafschap in de magt was der Witte Kaproenen, stonden de edelen in de eerste plaats aan mishandelingen bloot. Omstreeks 800 hadden binnen Oudenaarde eene wijkplaats gekozen, vast besloten om der woeste menigte deze veste op het hardnekkigst te betwisten. Reeds in October was de stad door de Witte Kaproenen ingesloten, en naauwelijks hadden deze, ruim 60,000 in getal, op de omliggende velden hunne tenten opgeslagen, of zij achtten zich sterk genoeg om te zelfder tijd de vesting Dendermonde aan te tasten, waar Graaf Lodewijk zelf de verdediging bestuurde.

Trots op hun groot getal, liepen de oproerlingen verscheidene malen storm, zoo op de eene als op de andere stad. Telkens echter te vergeefs. Eenmaal liep Dendermonde groot gevaar. Raso van Liedekerke, die over de belegeraars het bevel voerde en zijn magt met verscheidene gewapende schepen had versterkt, viel dien morgen zoo onverwacht aan, dat zijn toeleg ware gelukt, had de Hollander Dirk van Brederode niet een voorbeeld van dapperheid en voorzigtigheid gegeven, dat met den schoonsten uitslag werd bekroond. Hij had met een slechts kleine schaar op de wallen de wacht betrokken, maar wist zijn volgelingen zoozeer met moed te bezielen, dat zij tegenover de duizenden vijanden stand hielden tot de Graaf met het geheele garnizoen te hulp schoot. Het gevecht was langdurig en bloedig. Maar de belegeraars werden met groot verlies teruggedreven. Dendermonde was gered, want de Heer van Herzeele keerde, zonder een nieuwen aanslag te wagen, naar het kamp voor Oudenaarde terug.

De veste nabij de zamenvloeijing van de Schelde en Marcke, werd niet minder heldhaftig verdedigd dan Dendermonde. Maar mogten de Gentenaren schier dagelijks door dien tegenstand veel verliezen, zij zagen geenszins van hunne pogingen af. Het gevolg was, dat Oudenaarde dreigde door gebrek aan levensmiddelen voor den Graaf verloren te gaan. In dezen hagchelijken stand riep Lodewijk II de hulp in van zijn schoonzoon, Hertog Filips van Bourgondië. Deze, hiertoe naar Doornik gekomen, meende het verstandigst te handelen, niet tot wapengeweld de toevlugt te nemen, maar te beproeven wat eene gemoedelijke toespraak kon uitrigten. Hij noodigde de hoofden der opstandelingen uit, hem een bezoek te Pont-à-Rhône te brengen. Hij ving aan, hen aan een rijken disch te vereenigen, en na den afloop daarvan liet hij zich met zooveel kracht hooren, dat alle bedenkingen werden opgelost. Nog denzelfden dag, den 3den December (1379), werd de vrede getroffen. De Graaf zou al de beleedigingen hem en zijn bewind aangedaan, vergeven; hij zou zijne residentie weder te Gent vestigen en de belofte vernieuwen om de regten van steden en districten te eerbiedigen. Daarentegen moesten de Gentenaren beloven om binnen het verloop van twaalf maanden het kasteel te Wondelgem terug te brengen in den staat, waarin het vóór den 8sten September was geweest.

Een zoo dwaas oproer als dat, hetwelk het verdrag van Pont-à-Rhône poogde uit te wisschen, had nooit de goedkeuring van alle burgers kunnen wegdragen. Van hier, dat toen Graaf Lodewijk, na eenigen tijd geaarzeld te hebben, zijn zetel weder te Gent vestigde, hij in de zoo fel bewogen stad met groote blijdschap werd ontvangen. Hij achtte het, bij 't juichen der menigte, de geschikte gelegenheid om den ingezetenen onder het oog te brengen, dat het dragen van witte kaproenen een verderfelijk kwaad was. Te dien einde sprak hij het volk uit een der vensters van het Raadhuis toe, waarbij hij het afleggen van het zoo kenmerkend kleedingstuk eischte. Maar de leden van het Kaproenengilde, die zich in grooten getale op de Markt bevonden, ontvingen deze rede met honend gemompel. Zij hielden stand, en, toen de Graaf tusschen hen doorging, om naar huis te keeren, zagen zij hem met stuursche blikken aan, zonder hem den minsten groet te gunnen. Tot eenige verontschuldiging kon strekken, dat zij wisten dat de Graaf en zijne edelen even weinig ingenomen waren met de vastgestelde bepalingen van den 3 December. Men noemde zelfs dat verdrag den vrede met twee aangezigten.

Lodewijk ontwaarde spoedig, dat hij te midden dier vijandelijke bevolking niet kon blijven zetelen. Derhalve duurde zijn verblijf te Gent slechts enkele dagen en reisde hij in stilte af. Na een korte poos te Lille uitgerust te hebben, vertrok hij naar Parijs, om met zijn Leenheer, Koning Charles V, te beraadslagen, wat hem in deze omstandigheden te doen stond.

De bitterheid door 's Graven woorden gewekt en door zijn vertrek nog aangevuurd, kreeg sterkte door eene onverantwoordelijke daad van eenige edele, aan de Outerive's verwante geslachten. In spijt van het verdrag dat vergiffenis beloofde voor alle misdrijven gedurende het jongste oproer, wilden zij den dood van den Hoog-Baljuw wreken. Met eene bende van veertig gewapenden overvielen zij eenige Gentsche schippersgasten, terwijl deze bezig waren om ladingen koren te verschepen. Door een onmenschelijke wreedheid bezield, kapten zij deze burgers de handen af, staken hun de oogen uit en zonden hen in dien staat naar Gent terug.

Dit heilloos bedrijf verwekte een algemeene verontwaardiging. Men meende dat het niet zonder toedoen van Graaf Lodewijk was geschied. De wraak gloeide in duizenden harten.

Binnen weinige uren had de lakenwever Jan Bruneel, een der vier hoofdlieden die Jan Hyoens vervingen, een troep van 500 Witte Kaproenen bijeen. Men bezwoer elkander het schelmstuk der

Outerive's op den Graaf en zijn medestanders te wreken. Men verliet de stad en trok naar Oudenaarde, van welke veste de zaamgezworenen zich zonder slag of stoot meester maakten, omdat zich niemand binnen de muren bevond, die bedacht was om tegenstand te bieden (22 February 1380).

De Graaf, van deze verrassing onderrigt, liet aan hunne overige medeburgers verantwoordelijk kon stellen. Zij mogten echter niet voorbij zien, dat de Graaf zelf tegen het vredesverbond had gehandeld, door toe te laten, dat Olivier van Outerive en diens medestanders de Gentsche schippers verminkten.

Lodewijk's afgevaardigden ontkenden op hunne beurt aan een zoo eerlooze daad schuldig te zijn.

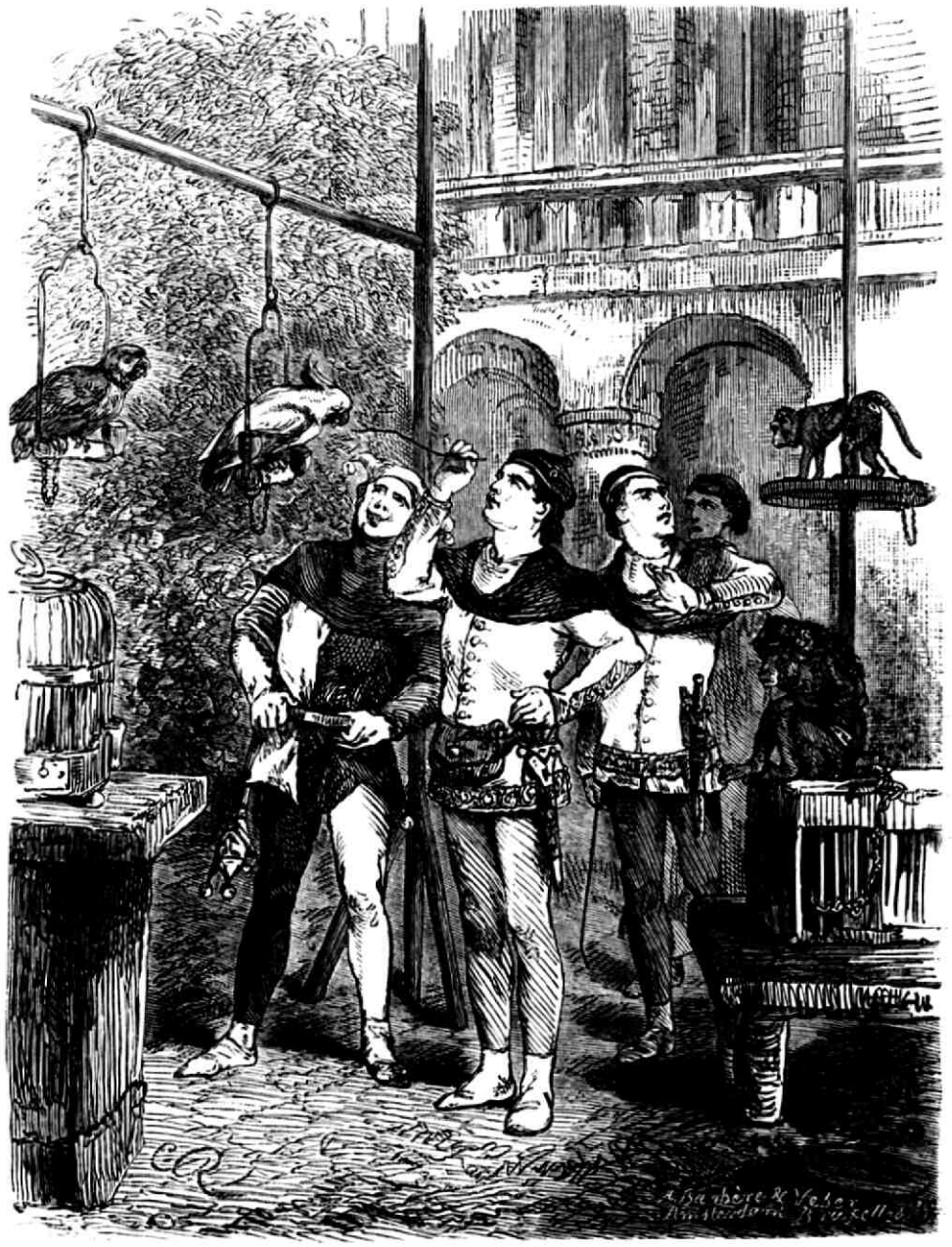

Graaf Lodewijk II vermaakt zich met apen en papegaaijen.

den Gentschen magistraat opheldering vragen over eene zoo openbare schennis van den vrede. Hij eischte dat de regenten der stad hunne burgers uit Oudenaarde zouden terugroepen, wilden zij niet, dat hij tegen de inwoners zijner stad Gent een beslissenden oorlog zou ondernemen. De wethouders antwoordden, dat Jan Bruneel op eigen gezag had gehandeld, waarvoor men noch hen noch "De Graaf," zeiden zij, "wist van die wandaad niet het minste af.

Door de tusschenkomst van Jan van der Gracht, Gijsbrecht de Gruyter, Simon Bette en andere invloedrijke mannen, bereikten eindelijk de gezanten het oogwit van hunne tusschenkomst. Oudenaarde werd aan den Graaf teruggegeven. De magistraat bande Jan Bruneel wegens het verstoren van den

vrede uit Vlaanderen, even als de Graaf zijne edelen Olivier van Outerive, Filips van Massemen en Gallus van Massemen.

De Ex-Deken der lakenwevers, Bruneel, meende eene wijkplaats te Ath te zullen vinden. Doch hij had zich deerlijk misrekend. Op aanzoek van Graaf Lodewijk, werd hij door den Ruwaard van Henegouwen uitgeleverd. Geboeid naar Lille gevoerd, werd hij daar op 's Graven bevel op een schavot onthoofd.

"Zoo zal het ons ook gaan," zeiden de overige hoofden der Witte Kaproenen, "wanneer de Graaf te Gent wederkeert. Laten we zorgen, dat die terugkeer nimmer kan plaats hebben!"

De eenige weg om dien terugkeer te beletten, was het verwekken van nieuwe beroeringen. En om dien in te slaan, deinsde Pieter van den Bossche geenszins terug, evenmin als zijn medestanders Jan Boele, Raso van Liedekerke, Jan de Lannoy, Arnold de Clerck en Pieter de Winter. Eerlang zag men geheele scharen Witte Kaproenen zich over het platteland uitstorten, om alle verblijven des adels die niet tegen hunne aanvallen bestand waren, aan roof en plundering ten prooi te geven. Van hunne zijde vereenigden de edelen zich onderling, en, ondersteund door hunne vassallen, deden zij menigmalen den Witte Kaproenen de gepleegde vijandelijkheden duur boeten. Een hunner maatregelen om de gemeenten te straffen, was het vernielen der korenmolens, terwijl een ander in het opligten van reizende kooplieden bestond. Allen grepen weder naar de wapenen. Nergens vond men meer veiligheid.

Gozewijn Mulard verzet zich tegen 's Graven verspillingen.

Deerlijk was het verval van koophandel, ambachten en handwerken. Te Brugge, Kortrijk en Lille stond de handel genoegzaam stil. Honderden kooplieden, vooral uit vreemde landen, verlieten Vlaanderen, om zich te Antwerpen of Dordrecht te vestigen.

Zoo groote nadeelen deed het getal van hen, die aan dien staat van beroering een einde wenschten, met den dag toenemen. Inzonderheid was dit het geval met de Bruggelingen. Velen dier burgers

noodigden den Graaf uit, om zijne residentie in hun midden te vestigen, en toen Lodewijk hieraan gevolg gaf en met de gespaarde edelen en talrijke krijgsscharen de stad binnenreed, juichten zij zijne komst als het begin van een nieuw leven toe. Doch die blijde kreten stierven weg toen achtereenvolgens vele hoofden werden opgeligt en ter dood gebragt.

Op de onderwerping van Brugge volgde die van het Vrije. Doch mogten alle gemeenten zich voor den Graaf verootmoedigen, de Gentenaren, althans de Witte Kaproenen en allen die hen ter zijde stonden, bleven bij hun verzet. In den loop van Mei ondernamen de Gentenaren een aanslag tegen Dendermonde. Door het garnizoen afgeslagen, vertrokken zij naar Aalst, dat hun de poorten moest openen. Vervolgens vernieuwden zij den aanval op Dendermonde, waar men ditmaal in de verdediging te kort schoot. De zegepraal der Gentenaren was echter niet zoozeer op de burgers behaald als op de Duitsche troepen, die Lodewijk van Male binnen beide steden in bezetting had.

Terwijl deze krijgsverrigtingen op de Denderoevers voorvielen, waren benden Gentenaars naar Brugge getogen, om de inwoners dier zusterstad met dood en verderf te dreigen, wijl zij het gewaagd hadden, den Graaf voor te stellen Brugge tot zijn gewoon verblijf te kiezen. "Gent was," zeiden zij, "de eerste stad van Vlaanderen. Daarom moest de Graaf dáár en nergens elders zijn vast verblijf houden." Zij vergaten daarbij, dat hunne halstarrigheid de aanleidende oorzaak tot 's Graven vertrek was geweest.

Ten einde een vernielingsoorlog tusschen de beide hoofdsteden te voorkomen, beloofde Graaf Lodewijk zich nogmaals naar Gent te begeven, om eene schikking tot stand te brengen. Tegen verwachting werd hij aan de vereeniging van Schelde en Leije met welgevallen begroet. Elk scheen met de beste gezindheid bezield. Daardoor geholpen, kwam den 19 Juny 1380 eene overeenkomst tot stand, waarbij partijen den vrede van het voorgaande jaar vernieuwden. De Graaf beloofde een volkomen schuldvergiffenis voor alle aanrandingen tegen zijne hoogheid, zoowel die vóór dien tijd waren gepleegd als die welke sedert waren voorgevallen.

Beide partijen konden zich verademen. Maar niemand geloofde aan het bestendigen van den vrede. De gemoederen waren te zeer verwilderd, de ontvangen beleedigingen te groot.

Reeds den 8 Augustus brak de tweedragt zich op nieuw een baan. Te Brugge vaardigde de Baljuw Gozewijn de Wilde het verbod uit aan de wevers om wapens te dragen. Deze, die nog onlangs met de edelen overhoop hadden gelegen, meenden zich daardoor ten zeerste verongelijkt, dewijl hun adellijke tegenstanders niet aan een zelfde verbod werden onderworpen. De Gentsche wevers gaven aan hun Brugsche standgenooten volkomen gelijk. Doch de Graaf die van die beroeringen weinig goeds verwachtte, verbood nu ook den Gentschen gildebroeders om in de straten wapenen te dragen, ja zelfs om die aan huis te bewaren.

Dit bevel was voldoende om eene nieuwe uitbarsting voort te brengen. Binnen weinige uren waren onderscheidene gilden van Gent gewapend. De Witte Kaproenen ontplooiden hun standaard, waardoor zich een nieuw leger van opstandelingen vormde. Men trok te velde. Deinse, Thielt en Roesselaere werden in de beweging medegesleept. Yperen en Kortrijk volgden.

Hoe meer de verwarringen toenamen, hoe meer zij die den Graaf aanhingen, neiging toonden om hem bijstand te bieden in het bestrijden van de tegenpartij. Ook bleven velen hem trouw, die zich vroeger bij de oproerlingen hadden aangesloten. Toen de Yperlingen een poging waagden om Dixmuiden aan hunne zijde te brengen, vond de Graaf te Brugge, in het Vrije, te Veurne, te Nieuwpoort en te st. Winoxbergen duizenden bereid, hem met de wapens tegen de oproerlingen te dienen. Aan het vereenigingspunt, Thourout, maakte hij voorbereidselen om Yperen weder tot gehoorzaamheid te dwingen. Dit was genoeg voor de Gentenaren om, onder Arnold de Clerck, 9000 man hulptroepen in het veld te brengen, terwijl de Yperlingen onder Jan Boele 8000 strijders op verkenning uitzonden. Eene vereeniging dezer beide legers had voor den Grafelijken allernoodlottigst kunnen worden. Doch in plaats dat Jan Boele zijne Gentsche makkers opzocht, trok hij in de rigting van Thourout, om, ware het mogelijk, den Graaf zelf afbreuk te doen. Zijne stoutheid werd zijn verderf. De Yperlingen, uit een hinderlaag overvallen, ondergingen eene geduchte nederlaag, even als de Gentenaren, die te vergeefs naar hun bondgenooten hadden uitgezien. De teruggeslagenen schreeuwden over verraad, en toen Jan Boele met allen die de slagting bij Thourout waren ontkomen, te Kortrijk in behouden haven meende aangeland te zijn, werd hij uithoofde van dit vermeend verraad in stukken gekapt. De troep die het beleg van Dixmuiden had ondernomen, zwichtte eveneens voor de Grafelijken. In den slag bij Woumen, op den 27 Augustus, verloren de Gentenaren en Yperlingen weder 5000 man. De buit door 's Graven volgelingen behaald, was voldoende om het leger dagen achtereen het noodige te verschaffen: de opstandelingen lieten namelijk niet minder dan tweehonderd wagens vol levensmiddelen op het slagveld achter, benevens eenige kudden runderen en schapen.

Aangemoedigd door deze zegepraal, besloot de Graaf de stad Yperen zelve aan te tasten. Gelukkig waren de ingezetenen te zeer voor een beleg bevreesd, om den tegenstand voort te zetten. Zij zonden dus den Graaf 300 aanzienlijke burgers te gemoet, die bij het aanbieden van de sleutels, zijn genade moesten inroepen. Het einde was dat Lodewijk, na de stad binnengereden te zijn, 300 belhamels, meerendeels wevers, het hoofd liet afslaan.

De stad Kortrijk volgde het voorbeeld van Yperen. De Graaf koos er 200 personen uit om hem tot gijzelaars "voor het goede gedrag" der overigen

te strekken. Aan al die borgen werden de steden Lille en Douai ten verblijve aangewezen.

Thans achtte de Graaf het tijdstip gekomen, om 's Lands bevrediging door het onderwerpen van Gent te voltooijen. Wetende dat de worsteling groote krachten zou vereischen, verzamelde hij tot den togt 60,000 man, voor een groot deel Bruggelingen en Vrijlaten, nevens eene sterke hulpbende Namurezen. Het was den 1 September dat hij met dit leger zijne hoofdstad van uit het westen en zuidwesten naderde.

Gent, dat geen genade wilde vragen uit vrees van te hard behandeld te worden, bragt al de hulpmiddelen bijeen, waarover het beschikken kon. Alle mannen tusschen de 15 en 60 jaren moesten de wapenen opnemen om geweld met geweld te keeren. Ook vermeerderde men het reeds zoo talrijke geschut aanmerkelijk. Daarenboven ontvingen de stedelingen bijstand uit Luik en Brabant, waar de groote gemeenten zich thans evenzeer tegen den adel kantten als in Vlaanderen. Bij zoo groote hulpbronnen kon de stad zich van levensmiddelen en oorlogsbehoeften, zelfs onder 's Graven oog, blijven voorzien, ja legers uitzenden, om de oorlogsfakkel aan een ander oord te ontsteken.

Zulk eene stroopende bende Gentenaren waagde het gedurende het beleg hunner stad, om Aalst te veroveren, dat wel niet bij eene eerste poging bezweek, doch daartoe door een aanval op den 6 October werd gedwongen. Drie dagen later ontrukten de Gentenaren aan hunne belegeraars Dendermonde en kort daarna het sterke kasteel te Eenham. Zij ondernamen het zelfs om het verwijderde Gerardsbergen te bezetten.

De jeugdige Sire d'Enghien, Maarschalk van Vlaanderen, achtte het een punt van eer, laatstgenoemde stad onmiddellijk weder onder 's Graven gezag terug te brengen. Het gelukte hem, en nu woedde hij op eene vreeselijke wijze tegen de ingezetenen, omdat zij de Gentenaars hadden binnengelaten. Zeer velen werden tot martelingen en den dood veroordeeld. Doch naauwelijks waren deze strafoefeningen aangevangen, of de tot wanhoop gebragte poorters vielen op 's Graven soldeniers aan, die allen om hals werden gebragt. Slechts Gauthier d'Enghien en twee zijner makkers wisten te ontkomen.

Zekeren dag ontmoette een troep Gentenaars eene andere uit Brugsche ingezetenen zaamgesteld. De eerste behield de overhand en bragt als zegeteeken den banier der Brugsche goudsmeden binnen de zoo wakker verdedigde muren.

Bij het naderen van het strenge jaargetijde trok Arnold de Clerck naar Oudenaarde en sloeg zich voor die vesting neer. Maar naauwelijks had hij zijn kamp gevormd, of hij werd op zijne beurt door grafelijke troepen omsingeld. Zijne tegenstanders, door een der bastaards uit den Huize van Vlaanderen en den Sire d'Enghien aangevoerd, bereidden den Gentenaars hier eene volslagen nederlaag. De Clerck werd gedood, en zijn lijk naar 's Graven kamp gezonden. Men sloeg er den doode het hoofd van den romp, om het op een hoogen staak den belegerden te laten aanschouwen.

Dit gevecht vond plaats op den 25 October.

Eenige dagen later namen de Gentenaren te Evergem weerwraak over de ondervonden nederlaag. In dit gevecht doodden zij Heer Lodewijk van Halewijn, die door Graaf Lodewijk aan het hoofd van gewapende benden was uitgezonden om het met Gent verbonden Waas te bezetten. De veldtogt van 1380 eindigde met den val van Gerardsbergen, waarvan Gautier d'Enghien zich op nieuw meester maakte.

De winter staakte de krijgsbedrijven. Maar deze vingen met nieuwe woede aan toen de lente van 1381 wegen en paden weêr begaanbaar maakte.

De 80,000 strijdbare Gentsche burgers waren in zes corpsen afgedeeld. Het eerste kreeg ten taak om de stad te beschermen. De vijf anderen werden naar Dendermonde, Gerardsbergen, Kortrijk, Deinse en de Vier-Ambachten uitgezonden om hun aanhang uit te breiden. Deinse werd het eerst veroverd. Daarop drongen de Gentenaren de voorsteden van Kortrijk binnen, die zij aan kolen legden. Vervolgens bezetten zij de Vier-Ambachten en het Land en Waas, waar de Graaf niets dan de sterkten te Beveren en Rupelmonde behield. Zij bragten ook eene bezetting binnen het door Lodewijk verzuimde Aalst. Eindelijk gelukte het Raso van Liedekerke om, met hulp der edelen en burgers van Gerardsbergen, die allen ten innigste aan de Gentenaren waren verknocht, deze stad op de Grafelijken te herwinnen. Zoo vele voordeelen lokten naar Gent duizenden bannelingen en ontevredenen uit andere steden, die zich bij de opstandelingen aansloten en zekeren Yperling van den Velde tot hoofd verkozen.

Van zijne zijde wierf de Graaf medehelpers onder den adel der naburige gewesten, voornamelijk in Henegouwen, Brabant, Artois, Holland en Zeeland. Om de Gentenaren te verdrijven, die zich onder Raso van Liedekerke en Jean de Lannoy bij Nevele hadden neergeslagen, gaf de Vorst eene afdeeling van 20,000 man last, naar de Leije op te rukken. De beide bevelhebbers der poorters, die in weerwil van hunne hooge geboorte zich bij het volk hadden aangesloten, lieten niets onbeproefd om de grafelijke benden tegen te houden. Zij schroomden zelfs niet, ofschoon de getalsterkte van beide afdeelingen zeer uiteen liep, om den overmagtigen vijand aan te vallen. Dan het getal der Grafelijken was te groot. De Gentsche hoofden werden de slagtoffers van hunne vermetelheid. Raso van Liedekerke sneuvelde in den strijd. Jean de Lannoy redde zich in den toren van Nevele. Maar zoodra men dit in het grafelijk hoofdkwartier vernam, beval Lodewijk den toren in brand te steken. De vlammen rezen omhoog. Te vergeefs zag de Lannoy naar uitkomst. Ontwarende, dat hem elke aftogt was afgesneden, riep hij uit alle magt: "Rantsoen, rantsoen!" en toonde zijn vijanden een beurs vol goud. Doch men gaf hem geen ander antwoord dan: "Spring naar beneden als ge vreest te verbranden!" Het stikken nabij, stortte de Ridder zich naar omlaag, waar hij verbrijzeld nederkwam. Geen trek van

mededoogen was bij de Grafelijken op te merken. Integendeel zij bragten het lijk nog ontelbare wonden toe en wierpen het in de vlammen.

Pieter van den Bossche, te laat vertrokken om de beide Ridders van den ondergang te redden, kwam met het hartverscheurend berigt van Liedekerke's en de Lannoy's dood te Gent terug. 't Volk, daardoor geheel ontstemd, dreigde zijn aanvoerder om te brengen, daar het hem schuld gaf, de oorzaak te zijn van dien vreeselijken afloop. Maar van den Bossche regtvaardigde zich door de schuld terug te werpen op de beide edelen. "Zij konden," zeide hij, "mijne aanen andere plaatsen. Ook velden zij op hunne Vrijdagmarkt met stok- en hamerslagen zesentwintig gevangenen ter neêr, die zij den Bruggelingen en Vrijlaten ontnomen hadden. 's Graven mannen van wapenen bedreven op hunne beurt weêr andere gruwelen. In het kort de burgeroorlog werd een ware verdelgingskrijg. De edelen drongen de Vier-Ambachten binnen, waar zij geen enkel dorp, geen huis ongeschonden lieten. Van de talrijke vlugtelingen, waren het inzonderheid de ingezetenen van Hulst en Assenede, die bij menigte het Land verlieten om eene wijkplaats in Zeeland te zoeken.

Jan Hyoens trekt Brugge binnen.

komst gemakkelijk afwachten, doch, gedreven door de zucht om alle gevaar te trotseren, hebben zij hun strijdmakkers aan een zekeren dood prijs gegeven."

Weinige dagen daarna hernamen 's Graven benden het onlangs verloren Deinse, dat zij tot straf aan de vlammen ten prooi gaven.

De Gentenaren, verwoed over zoo menigen rampspoed gedurende de laatste dagen, namen weerwraak over de ellende die Lodewijk's leger over hen en hunne medestanders bragt. Zij staken den brand in Eecloo, Ursel, Aeltre, Maldegem, Male

In geen tijdperk van zijn bestaan had Vlaanderen een zoo bedroevend schouwspel opgeleverd als in de drie laatste regeringsjaren van Graaf Lodewijk. De oogsten waren verwoest, de nijverheid vlood, de koophandel stond volkomen stil. Overal had de oorlog droefenis en rouw verspreid. De weldenkenden vroegen, of men geen man zou kunnen vinden, die, even als van Artevelde, het Land weer tot rust en voorspoed kon brengen? Werkelijk trad er een tweede van Artevelde op het tooneel, doch niet om het geluk aan Vlaanderen te hergeven, maar alleen om de tot razernij gebragte opstandelingen tot

nieuwe ondernemingen tegen hun onverzoenlijken meester voort te drijven.

De vroedste burgers van Gent en onder hen de leden der regering, edelen, kooplieden en voorname fabrikanten, die met smart hunne vaderstad zagen te gronde gaan, besloten eene poging te ondernemen om door bemiddeling een einde te maken aan de twisten tusschen hunne stad- en landgenooten en hun Graaf. Daarom wendden zij zich tot Albrecht, Ruwaard der Graafschappen Henegouwen, Holland en Zeeland, met verzoek om zijne tusschenkomst. Doch Lodewijk van Male wilde van geen vergelijk hooren, zoolang de Gentenaars hem niet de gijzelaars leverden, die hij "voor hun goed gedrag" verlangde. Van het inwilligen dier vordering wilden de mannen van Gent niets weten. Veeleer besloten zij zich tot het uiterste te verdedigen.

Er was thans in gansch Vlaanderen nog slechts één stad van aanbelang die aan de partij van Gent verknocht bleef, Gerardsbergen. De jeugdige Gauthier d'Enghien stelde het zich ten taak, die stad andermaal voor den Graaf te veroveren. Hij toog er heen met eene sterke afdeeling soldeniers, ondernam een storm en drong de wallen binnen (7 July 1381). Nu werd de stad aan een vreeselijk bloedbad ten prooi gegeven. Meer dan vijfduizend menschen (zoowel weerbare mannen, als vrouwen, grijsaards en kinderen) werden verslagen, verworgd of verbrand in hunne woningen.

Lodewijk zag al die barbaarschheden voorbij, toen d'Enghien in 's Graven kamp terugkeerde. Hij zeide slechts: "Zooveel heldenmoed geleidt tot de overwinning!"

In waarheid echter snelde d'Enghien zijn ondergang te gemoet. Sedert deze gebeurtenissen zochten de Gentenaren niemand hunner tegenstanders met zooveel ijver op als den verwinnaar van Gerardsbergen. Elf dagen na de verwoesting ontwaarden zij bij een uitval buiten de Brusselsche poort de banieren en schilden van den Sire d'Enghien. Oogenblikkelijk legden eenigen zich in hinderlaag, terwijl de overigen, door stoutmoedig voor-

Filips van Artevelde door de Gentenaars tot Ruwaard gekozen.

uit te dringen en plotseling achterwaarts te wijken, de Grafelijken tot eene gewenschte vervolging uitlokten. Gauthier d'Enghien, door Eustache de Montigny vergezeld, ging daarbij al zijne krijgsbroederen vóór. Welhaast waren de beide Ridders zoo ver vooruit, dat zij geen hunner volgelingen meer in de nabijheid bespeurden. Toen sprongen de verscholen Witte Kaproenen uit hun schuilhoeken en omringden de vermetelen. "Wat zullen wij doen, Montigny?" riep de jonge Gauthier. "Vechten," antwoordde deze. "Er is geen andere uitkomst!" Met den moed der wanhoop verdedigde zich dan ook de Sire d'Enghien. Doch wat vermogt hij tegen de menigte die zijn dood gezworen had? Hij viel van zijn strijdros, het ligchaam van talrijke wonden doorboord. De Witte Kaproenen voerden in triomf de lijken der verslagenen binnen de stad, waar de hoop van een der edelste geslachten van Henegouwen en Vlaanderen in een klooster-grafkelder nederzonk. Later werd het lijk weder opgegraven, toen de bloedverwanten daarvoor een rantsoen van 750 gulden ten beste gaven.

Graaf Lodewijk ontwaarde met spijt, dat de Gentsche oproerlingen in hun verzet werden gestijfd door de voortdurende toezending van levensmiddelen uit Henegouwen, Brabant, Luik, Zeeland en Holland. Daarom wendde hij zich tot de Vorsten dezer landen, met dringend verzoek die toezending te verbieden en des noodig te beletten. Albrecht van Beijeren en Bisschop Arnold slaagden er in om de Hennewiers en Luikenaars van dien gevaarlijken handel terug te brengen, doch de Zeeuwen, Hollanders en Brabanters gingen daarmeê voort. [1]

Na nieuwe strijdkrachten verzameld te hebben, sloot Lodewijk de stad naauwer in. Zijne krijgsbenden waren de wallen nu zoo digt genaderd, dat de edelen in de voorhoede des legers aan de Brusselsche poort den belegerden tot een uitval tartten. Met verbeten spijt hoorden de Gentenaren die beleediging. Zij hadden nog onlangs, onder het geleide van Gilles de Volder en andere hoofden, een grooten buit te Thielt, Eecloo, Baudeloo, Axel en in de Vier-Ambachten verzameld, doch sints de grafelijke benden genoegzaam de gansche stad omsingelden, begon gebrek aan het noodige hunne krachten te ondermijnen.

Onder de stedelingen vingen thans velen aan, in te zien, dat zij niet meer waren dan de speelbal van die talrijke ballingen uit alle Vlaamsche oorden, welke, wetende dat voor hen nergens heil was wanneer de rust werd hersteld, alles deden om de Gentenaren in hun verzet te stijven. Toen deze meening veld won, waagden eenigen het om 's Graven standaard op de Markt te planten en te eischen, dat alle ballingen vóór zonne-ondergang de stad zouden verlaten (18 Augustus 1381). Zelfs deelden zij den Graaf het plan mede, om hunne medeburgers over te halen, zich met hem te verstaan.

Thans werd onder de bemiddeling van Hertog Albrecht van Beijeren tot eene vredehandeling te Brugge besloten, waartoe de Graaf den Gentschen afgevaardigden een vrijgeleide verleende. Maar Lodewijk's strengheid en de weerbarstigheid der Witte Kaproenen, inzonderheid die van hun hoofdman Pieter van den Bossche, deed iederen voorslag mislukken. De eisch van Graaf Lodewijk, om vijfhonderd gijzelaars uit de burgers te kiezen, ten einde met hen naar welgevallen te handelen, woog bij allen die het ergste te vreezen hadden, veel te zwaar dan dat zij daarin wilden berusten. In de tweede helft van October (1381) blaakte de oorlogtoorts weêr even fel als vroeger. Van de zijde der opstandelingen werden onder anderen de dorpen der Vier-Ambachten en zeven parochiën bij Dendermonde aan de vlammen prijs gegeven. Hun aanval op Deinse echter sloeg Heilaard van Poucke met kracht van wapenen af. Aan het hoofd der schutters van Brugge en het Vrije opgetrokken, had hij de bewaking der Leije-oevers op zich genomen.

Ten gevolge dier nederlagen en van de ellende, die het gebrek aan voedsel voortbragt, zag van den Bossche zijn aanhang met elken dag afnemen. "Ach!" riep het volk, "wie redt ons uit dezen nood? Leefde Jakob van Artevelde nog, die zou ons wel uit dezen droeven staat verlossen."

Eindelijk bragt iemand op het tapijt: "Zou van Artevelde's zoon niet zijns vaders plaats kunnen vervullen?"

Van dit zeggen maakte van den Bossche gebruik om zijne populariteit te herwinnen, zijn invloed te behouden.

Dien ten gevolge begaf hij zich den 23sten January naar het huis van Filips van Artevelde, om deze uit te noodigen, het beleid van zaken op zich te nemen.

Filips, die het treurig uiteinde zijns vaders voor oogen had, leefde met zijne moeder en gade schier afgezonderd van de wereld. Hij was ja het volk van harte toegedaan, maar miste het doorzigt en de zelfbeheersching van den ouden Jakob. Lang weigerde hij om den zwaren last te aanvaarden, dien men hem wilde toebetrouwen "Het volk," zeide hij, "is al te ongestadig om daarop te bouwen. Mijn vader heeft het tot zijn ongeluk ondervonden. Al het goede dat hij tot stand bragt, is beloond met hem te vermoorden."

Van den Bossche antwoordde, dat van Artevelde geene ondankbaarheid mogt indachtig zijn, wanneer het algemeene welzijn zijn krachten vorderde. "Onze stad," zeide hij, "wordt met den ondergang bedreigd. Gij alleen kunt hulp verschaffen, want God heeft u bewaard, om Gent te redden en het in zijn vorigen luister te herstellen."

Zooveel indruk maakten deze woorden, dat van Artevelde begon toe te geven. Des anderendaags ging van den Bossche naar de Markt (24 January) om den zoon des grooten Ruwaards aan 't volk als hoofd der gemeente voor te stellen.

Onmiddellijk rezen blijde kreten uit de menigte op.

[1] Vergelijk bladz. 255.

"Leve Filips van Artevelde!" klonk het uit duizend keelen. Aan alle hoeken der stad werd dit geroep herhaald, en vrolijk voegde men elkander toe: "Filips van Artevelde zal ons opperhoofd zijn!" De gilden snelden naar de woning van den verkozene, die er eindelijk in toestemde om de betrekking van Ruwaard te aanvaarden. [1]

In triomf droeg men den gehoopten redder naar de Markt, waar hij ten overstaan der gansche gemeente, zwoer om voor de regten des volks op te treden, het te beschermen en te leiden.

Filips ving zijn bestuur aan, met het ter dood veroordeelen van eenige burgers, die naar zijne meening, de oneenigheid onder de Gentenaren onderhielden. Doch men beschuldigde hem daarbij niet onbevoordeeld te werk te gaan: immers al de gevonnisden waren betrokken bij het oproer waarin zijn vader was omgebragt, of althans naaste bloedvrienden der moordenaars.

Hoe dit zij, zeker is het, dat Filips de verdienste had, de orde door wijze bepalingen te herstellen.

In alle straten liet van Artevelde afkondigen: dat elk moordenaar onmiddellijk met den dood gestraft zou worden; dat alle veeten tusschen de burgers moesten worden opgeschort tot vierentwintig dagen na het sluiten van den vrede. Elk die, zonder eene zware wonde ontvangen te hebben, uit den strijd zou vlugten, zou om dit lafhartig bestaan gedurende zestig dagen te water en te brood gevangen gezet worden. Dezelfde straf zouden allen ondergaan die in herbergen of ontuchtige plaatsen eeden zwoeren, vloekten, dobbelden of twistten. In alle volksvergaderingen zou zoowel de arme als de rijke zijn gevoelen kunnen uitbrengen. De schatmeesters en ontvangers zouden alle maanden verpligt zijn, aan de burgers rekening te doen over de gelden der gemeente. Alle abten en rijke lieden zouden het koren dat zij niet voor hun klooster of gezinnen noodig hadden, ter markt brengen of laten brengen. Eindelijk moest elk burger een witte mouw aan zijn kleed dragen, waarop in roode letters de woorden "Helpe God!" gehecht zouden zijn.

Aan den ouden Heer van Herzeele, den vader van den aanvoerder Raso van Liedekerke, die te Nevele den dood had gevonden, leide hij een deel der inkomsten toe, welke vroeger aan Graaf Lodewijk werden uitgekeerd.

Ofschoon men velen van Artevelde's bepalingen loven moet, omdat zij ten doel hadden de eendragt binnen de wallen te herstellen, was het af te keuren, dat hij te veel hechtte aan de diensten hem door van den Bossche bewezen.

De hoofdman der Witte Kaproenen ontwaarde dit maar al te wel. Hij maakte er een ruim gebruik van, zoo zelfs dat het woeste gilde de spil bleef waarom alle draden van den opstand zamenliepen.

De winter had de vijandelijkheden tusschen de Grafelijken en de opstandelingen geschorst: de staat der wegen te dien tijde stremde gedurende het barre jaargetijde doorgaans alle gemeenschap, vooral bij voortdurenden regen, bij sneeuwvlagen of dooi. De weg naar de stad lag dus open, al waren niet dan met de grootste bezwaren leeftogt en verdere bijstand aan te voeren. Intusschen had het stilstaan van alle bedrijf de armoede geweldig doen toenemen, en tot overmaat van ramp was door beide partijen gewedijverd om den oogst langs Schelde en Dender te vernielen. Het gebrek daardoor ontstaan, was schier niet te stillen. Bij het nijpen daarvan nam een der burgers, Frans Ackerman, op zich, om elders hulp te zoeken. Omstuwd door eene legerafdeeling van 12,000 man, trok hij over de Brabantsche grenzen, overal betuigende dat hij als een vriend tot vrienden kwam, om hunne ondersteuning te erlangen. De Brabantsche Regering gedoogde wel niet, dat deze zwervers de bemuurde steden binnentrokken, maar zij liet het oogluikend toe, dat de onderzaten hen van granen en andere benoodigdheden voorzagen. Met niet minder welwillendheid werden zij in Luikerland ontvangen, zoodat zij in eenige weken zeshonderd karren vol levensmiddelen bijeen kregen. Zij zorgden echter naauwlettend om nergens iets te rooven, maar voor al wat zij kochten behoorlijke betaling te geven.

Het was een groote blijdschap toen Ackerman de zeshonderd wagens binnenbragt. Doch tot hoe lang kon die voorraad voor eene bevolking van meer dan tweehonderdduizend zielen strekken? Na weinige dagen reeds heerschte de hongersnood verschrikkelijker dan te voren. De smalle gemeente plunderde de korenzolders en de bakkerijen. Allen wilden zich, onverschillig wat de middelen waren, brood verschaffen, nu dag aan dag vrouwen en kinderen van gebrek en uitputting bezweken.

Inmiddels was onder de bemiddeling van Hertog Albrecht van Beijeren en Hertogin Johanna van Brabant, eene zamenkomst van afgevaardigden van de zijde van Lodewijk en van de Gentsche gemeente tot stand gebragt. Men ontmoette elkander te Harelbeke. Verzekerd dat de Gentenaren zich aan hem moesten onderwerpen, bleef Graaf Lodewijk op zijne vroegere eischen staan. Alleen gaf hij toe, dat het getal der gijzelaars, over wien hij de geduchtheid van zijn toorn zou uitstorten van vijf- tot tweehonderd werd verminderd. De stad moest deze vogelvrij verklaarden binnen veertien dagen op den burg van Lille afleveren, waar allen ter volkomen beschikking van den Prins zouden staan. Alle overige ingezetenen zou hij kunnen straffen volgens zijn wil, en alle inwoners van vijftig tot zestig jaren, zonder uitzondering, moesten blootvoets en bloothoofds, in een linnen hemd en met een koord om den hals, hem te halfweg Brugge te gemoet komen en zich daar knielend voor hem in het stof buigen.

Zóó ellendig was de toestand van Gent, dat de hoofden der stedelijke afgevaardigden, Gysbrecht de Gruyter en Simon Bette, 's Graven eischen inwilligden. Maar spijt hunner uitputting, waren de Gentenaren te fier om dat jammerlijk verdrag aan te nemen. Toen Gysbrecht de Gruyter, ten aan-

[1] Zie de plaat op bladz. 641.

hoore van 't volk, op de Vrijdagmarkt de voorwaarden bekend maakte, waaraan hij zijn zegel had gehecht, donderde Pieter van den Bossche hem toe:

"Zult gij, Gysbrecht, een dergenen zijn, die 's Graven kerker gaan bevolken? Ik geloof het niet! Hoe durft gij dan zulk een vrede te teekenen?"

Vervolgens zijn zwaard trekkende, doorboorde hij de Gruyter. Van Artevelde velde Simon Bette, en alleen door oogenblikkelijk weg te vlugten, ontkwamen de tien overige afgevaardigden een zelfde lot.

Alles rustte zich weer ten oorlog toe. Als inlingen was den 19den February (1381) te Seveneecken geslagen.

Toen Gent zoo naauw was ingesloten, dat de overwinning onvermijdelijk scheen, wendde Filips van Artevelde zich tot de Hertogin van Brabant en den Bisschop van Luik, met verzoek, dat deze Vorsten voor de bedreigde burgerij in de bres mogten springen. Beiden gaven aan die roepstem gehoor, door een nieuw congres tot stand te brengen, waar men nog eens over den vrede zou handelen. Arnold van Luik was zelfs zoo welwillend om zich

Filips van Artevelde wekt de Gentenaars op om den Graaf binnen Brugge te bestoken.

leiding daartoe beval Graaf Lodewijk aan de bezetting van Dendermonde om de boeren van het Land van Aalst te straffen voor de vermetelheid om koren en zuivel aan de Gentenaren te verkoopen. Men kan denken hoe willig de woeste krijgers aan een opdragt voldeden, waardoor zij zich buit en jammerlijk genot verschaffen konden! Was het te verwonderen, dat de wegen naar Brabant en Henegouwen bedekt waren met vlugtende landlieden, die niets dan het naakte lijf konden redden? Van hunne zijde hadden de Gentenaars de beroofden geen hulp kunnen bieden: een hunner afdeenaar Doornik, de aangewezen plaats voor de vergadering, te begeven. Doch Graaf Lodewijk wilde de muiters niet onder zijn oogen laten komen: hij gaf den Proost van Harelbeke last om in zijn naam te handelen.

Niettegenstaande het gevaar waaraan hij zich blootstelde, nam Filips van Artevelde de taak op zich om de gemeente Gent te Doornik te vertegenwoordigen. Hij vertrok met twaalf der achtbaarste wethouders en bood 's Graven plaatsvervanger de onderwerping der Gentenaren aan, op voorwaarde, dat men niemand uit hoofde van den opstand ter

dood zou brengen. Daarentegen zouden de burgers zich aan alle andere straffen onderwerpen, zelfs aan die van verbanning, zoo de Graaf die mogt eischen (13 April 1382).

Ofschoon dit voorstel zoo onderworpen klonk, dat men bij eenige welwillendheid van Lodewijk's zijde een gunstig antwoord mogt verwachten, verklaarde Harelbeke's Proost, dat de Graaf van zijne vroegere eischen niet het minste wilde terugnemen. De geeischte voetval der ingezetenen moest op het Bulscampveld door al de aangewezenen volbragt worden, die zich daarbij met al hunne goederen onvoorwaardelijk op leven en dood zouden overleveren. Hij, de Proost, verklaarde niet gemagtigd te zijn, iets aan 's Graven voorwaarden te veranderen.

dat hij zijn stadgenooten niets kon mededeelen dan de vreeselijke wraak die de Graaf eischte, sloeg de oogen voor zich neêr. Hij kon echter niet zwijgen. Nokkend verhaalde hij den uitslag zijner pogingen. Het kermen der vrouwen, het weenen der kinderen, het wraakgeschreeuw der mannen vervulde de geheele stad. In zulk een oogenblik viel niet te beramen wat in dezen uitersten nood gedaan moest worden. "Ik zal ernstig overwegen hoe wij handelen moeten," voerde van Artevelde der menigte te gemoet. "Komt morgen op de Vrijdagmarkt bijeen. Dan zal ik u den uitslag mijner overwegingen mededeelen."

Reeds ten negen uur van den 30sten April stond de bevolking voor het Raadhuis, man aan man. Van

Lodewijk van Male zoekt eene schuilplaats in de woning eener arme weduwe.

Bij deze onbuigzaamheid zonden de bemiddelaars gezanten naar Brugge, om Lodewijk ernstig te smeeken, dat hij zich met het aanbod der Gentenaren zou tevreden stellen. Doch Vlaanderen's Graaf was niet tot toegevendheid te stemmen. Het zoo weerbarstige Gent wilde hij ten diepste vernederen. Hij had nu, meende hij, het heft in handen, en kon den moed der wanhoop veilig trotseren.

Toen van Artevelde uit Doornik te Gent wederkeerde, drong oud en jong zich om hem heen, om te vernemen wat hun te wachten stond. Vrouwen en grijsaards strekten hunne armen smeekend naar hem uit, terwijl zij angstig uitriepen:

"Heer Ruwaard, brengt gij redding? Och, deel ons goed nieuws mede!"

Van Artevelde, verpletterd door het denkbeeld, Artevelde plaatste zich op den trap. "Allerliefste burgers!" voegde hij hun toe, "er zijn onder ons dertigduizend ingezetenen die sedert veertien dagen geen brood genuttigd hebben, en in dezen treurigen staat blijven ons niet dan drie uitwegen over om daaraan een einde te maken. Wij kunnen de stadspoorten sluiten, onze zonden belijden en in de kerken en gewijde plaatsen God om vergiffenis smeeken tot de hongerdood ons uit onze ellende verlost. Of wij moeten allen te gelijk, met een koorde om den hals, Graaf Lodewijk te gemoet trekken en zijne genade afbidden. Of eindelijk, wij moeten de wapenen opnemen en met vijf- of zesduizend onzer kloekste mannen naar Brugge gaan, om daar den Graaf te bestrijden en ons zelven te verlossen. Kiest den beste uit deze drie voorslagen.

Ik zal de eerste zijn om uw besluit uit te voeren!"

"Wij laten de keus aan u over!" riepen de vergaderden. "Kies gij, en wij zullen u volgen.

"Welnu, medeburgers!" hernam van Artevelde, "dan kies ik wat het mannelijkst is. Wij zullen gewapenderhand naar Brugge trekken om er de overwinning te behalen of met roem te sterven. God zal mededoogen met ons hebben, want wij hebben al het mogelijke gedaan om den vrede te bekomen." [1]

Als uit één mond schalde nu over de Markt de kreet: "Naar Brugge, naar Brugge!" Binnen weinige uren kwamen 6000 mannen bijeen, die als een gunst verzochten ten strijde aangevoerd te worden. De overigen bragten hun den ganschen voorraad van levensmiddelen welke nog in de stad voorhanden was, te weten vijf wagens met brood en twee met wijn. Het volkrijke Gent offerde deze laatste bete, dezen laatsten dronk aan zijne kampvechters op.

Den 2 Mei rukten deze keurbende uit, een groot aantal stukken geschut met zich voerende. In noordwestelijke rigting voorttrekkende, bereikte zij tegen den avond het Beverhout, waar men een kamp betrok dat door moeras en bosch tegen een overval werd beschut. Den ganschen nacht was van Artevelde in de weer om alles tot een aanval voor te bereiden. Toen de morgen aanlichtte, verzocht hij zeven paters Recolletten om de mis te bedienen, de biecht zijner volgelingen te hooren en hun te vermanen, hun betrouwen op den God der heirscharen te stellen, die hun de overwinning zeker schenken zou, wijl zij eene goede zaak verdedigden, het behoud van hunne medeburgers.

Na deze godsdienstige toespraak plaatste van Artevelde zich in het midden van het kamp. "Vrienden!" sprak hij, "de zegepraal komt van God. Betrouwt dus op God alleen. Onze zaak is regtvaardig. Wij hebben te doen met een Vorst die van geen genade hooren wil. Hij wil naar geene smeekbeden luisteren, noch vrede schenken. Dies hoop ik, dat wij van God zullen verwerven wat de mensch weigert!"

Terwijl de Gentsche strijders in dier voege het morgenuur doorbragten, was het te Brugge feest. Het was de dag waarop het H. bloed uit de kapel nevens den Burg plegtig door de stad werd gedragen. Even als altoos, was ook nu eene groote menigte naar Brugge gestroomd. Gelijk te denken was, bragten eenigen dier pelgrims de tijding mede, dat een hoop Gentenaars tegen de residentie in aantogt was.

"Zijn die menschen dol!" riep Graaf Lodewijk. "Welnu, als zij hun ondergang zoeken, zullen wij spoedig het einde van den oorlog zien!" In allerijl beval hij zijn strijdmagt zich om hem te scharen, zoowel zijne mannen van wapenen als de strijdbare burgers van Brugge. Allen rekenden op eene gemakkelijke overwinning.

De dag was reeds ver gevorderd toen de 40,000 Grafelijken tegen de 6000 Gentenaars oprukten. Eenige voorzigtige Ridders fluisterden hun meester in, toen zij Assebrouck naderden: "Heer Graaf het is reeds laat. De zon zal zoo aanstonds ondergaan. Laten wij den morgen afwachten. Dan is niet eens strijden noodig, want die lieden ginds hebben geen levensmiddelen meer!"

Lodewijk van Male stemde toe, dat dit wel het beste zou zijn. Doch de Bruggelingen haakten zoo zeer naar eene ontmoeting met de Gentenaars, dat zij het leger vooruitsnelden en, zonder de orde te bewaren, op den vijand aanvielen, die van voren door het moeras en van achteren door de meegevoerde karren gedekt was.

Op dit gezigt liet van Artevelde zijn geschut voorkomen, dat, plotseling losgebrand, uit drie honderd vuurmonden dood en verderf onder zijne tegenstanders verspreidde. Reeds het eerste schot maakte eene opening in het grafelijke leger, dat, teleurgesteld in de meening eene ligte overwinning te behalen, regtsomkeer maakte. De Gentenaren stortten zich op de vlugtelingen, joegen hen voor zich heen en hieuwen alles neêr wat niet hun wraak ontkomen kon. Met iedere minuut wonnen zij terrein. Welhaast kleurde het bloed van Heilaard van Poucke den grond, en nevens dat van dezen grafelijken aanvoerder vloeide dat van vele andere edelen, soldeniers, Bruggelingen en Vrijlaten.

Te vergeefs poogde Graaf Lodewijk de vlugt der zijnen te stuiten. In de verwarring werd hij van het paard geworpen. Met moeite redde hij zich, en, hij die gehoopt had, zijn verbitterdste tegenstanders binnen weinige minuten aan zijne voeten te zien, werd gedrongen voor hen op de vlugt te slaan. Te Brugge wedergekeerd, gelastte hij der poortwacht om al zijn gespaarde manschappen aan te zeggen, zich onder zijn bevel op de Markt te hereenigen. Dan, helaas! die last was niet uit te voeren. Bijna te gelijk met de vlugtelingen kwamen reeds van Artevelde's krijgers aanzetten, die onder den kreet: "Gent! Gent!" zich van poort en walmuur meester maakten.

Hadden de Barons, Bruggelingen en grafelijke krijgsknechten zich nu nog hereenigd, de kans ware welligt tot hun voordeel gekeerd, doch in plaats hiervan, voegden eenige Brugsche gilden zich bij de binnengedrongen Gentenaren. Simon Cokermoes stelde de smids, wevers en volders ter beschikking van van Artevelde.

De overwinnaars, dus aanzienlijk versterkt, maakten aan elken tegenstand die hun nog door de edelen werd geboden, een einde. Evenzoo verpletterden zij de glazenmakers, beenhouwers, vischverkoopers en looijers, die den volgelingen van Cokermoes het gepleegd verraad duur wilden doen boeten. Daarop werden de woningen van 's Graven hovelingen aangetast. De wraak holde van allen teugel ontdaan, door Brugge's straten.

De Graaf had bij het licht der toortsen den strijd tegen de opstandelingen voorgezet. Doch

[1] Zie de plaat op bladz. 644.

toen hij, na den afval van Cokermoes en het verstrooijen zijner medestanders, bevel had gegeven, de lichten uit te doen, doolde hij, van al zijn vrienden gescheiden, als een weerloos vlugteling in de nabuurschap der st. Amands-kapel rond.

De deur geopend ziende van een armoedige woning, zocht hij er een schuilplaats. Bij een armzalig lichtje zat daar eene weduwe, die met hare kinderen van aalmoezen leefde.

"Vrouw!" zeide hij "verberg mij, ik zal er u rijk voor beloonen! Ik ben uw Heer, Graaf Lodewijk van Male" [1].

"O, ik ken u wel!" antwoordde de ontstelde vrouw. "Ik heb vaak aalmoezen aan de poort van den Burg ontvangen. Haast u deze ladder op te klimmen. Verberg u op 't zoldertje, onder het bed waar de kinderen slapen."

De Graaf vloog naar boven, kroop onder de kribbe en hield zich doodstil. Naauwelijks lag hij daar ineengedoken, of eenige Gentenaars drongen de woning binnen.

"Vrouw!" zeiden zij, "wij hebben hier een man zien binnentreden. Waar is hij?"

"Gij bedriegt u," antwoordde de weduwe. "Ik was het die het huis binnenkwam. Zoekt maar zoo gij lust hebt."

En zij ging voort met hare huiselijke bezigheden.

De mannen van Gent namen haar lichtje, zochten in alle kasten en klommen langs de ladder naar boven. Zij vonden echter op 't zoldertje niets dan de beide kinderen, die op het armoedige leger lagen uitgestrekt. De diepe stilte die overal heerschte, maakte aan hun vermoeden een einde. Het dreigendst gevaar was voor Lodewijk van Male geweken.

De dankbare arme verzuimde thans niet, den Graaf de kleeding van een schamel werkman te verschaffen. Toen hij daarin was gestoken en de kap over het hoofd had getrokken, was hij genoegzaam onherkenbaar geworden om zich naar buiten te begeven. Door de Zilverstraat bereikte hij de Meersch en van daar het Minnewater, waar hij met hulp eener boot behouden over de stadsgracht kwam. Tot st. Michiel voortgeloopen, wist hij er een ongezadeld paard te bekomen, waarmeê hij door Roesselaere naar Lille reed.

Den ganschen nacht werd te Brugge geroofd en gemoord. Ofschoon de buitenlandsche kooplieden met de twisten tusschen den Graaf en de Gentenaren niets te maken hadden, was dat heillooze uur ook voor hen ten hoogste noodlottig. Van de klerken en sjouwers die zij in dienst hadden, sloten velen zich bij het roofgespuis aan, dat zij naar de kantoren en zolders hunner meesters voerden, om er de welbekende kassen en magazijnen te plunderen. In het geheel verloren ongeveer 1200 vreedzame burgers dien nacht het leven.

Vruchteloos deed van Artevelde pogingen om het graauw in zijne buitensporigheden te beteugelen. Zelfs de aanbrekende morgen — ofschoon deze den Godgewijden rustdag aanlichtte — bragt geen herstel der orde voort. In plaats van vroom gezang hoorde men vloeken, rooven, zwaardgekletter, angstkreten en 't gerogchel van stervenden. Het zoo rijke en fiere Brugge was geheel aan bandieten en furiën overgeleverd. 's Graven Burg bleef evenmin gespaard als de woningen van den adel. Ook zijn slot Male werd aan de vlammen prijsgegeven.

Van Artevelde liet nu overal afkondigen, dat allen die hun leven wilden behouden, zich des anderen daags buiten de st. Catharinapoort moesten begeven, om er den eed van trouw af te leggen aan den Ruwaard die door het Gentsche volk was verkozen. Weinigen slechts door neiging, maar duizenden door angst gedreven, gaven aan dit bevel gehoor, en terwijl zij hunne vingers omhoog hieven om te zweren, trok Frans Ackerman door de straten, waar hij elk die bij de vergadering was achtergebleven, door zijne trawanten liet ter dood brengen.

Welk een vreeselijk schouwspel leverde de eerste koopstad van het Noorden in deze uren op! Verkoolde hoven te midden van de straten en langs de wegen die naar de stad leiden! Zes-duizend lijken lagen onder den blooten hemel uitgestrekt, als ten getuige dat bij den Vlaming geen mededoogen meer huisde voor den natuurgenoot. Overal, zelfs in 't midden der stad, werden kuilen gedolven, waarin men de lijken wierp der gesneuvelden en vermoorden. In een kuil voor de Braambergpoort werden vijfenzestig slagtoffers uit de edelste standen geworpen, onder anderen Burgemeester Jan Bovin en zijn broeder Wouter.

De tijding dat hunne 6000 stadgenooten een zoo volslagen overwinning te Brugge hadden behaald, voerde nagenoeg al de Gentsche gilden naar de geteisterde stad, waar zij den 6 Mei aankwamen en hunne standaards op de Markt plantten. Hunne Dekens traden bijeen en benoemden, op den raad van Van Artevelde, Pieter de Winter tot Burgemeester. Vervolgens maakten zij zich van 500 der rijkste en aanzienlijkste poorters meester, die zij als gijzelaars voor de trouw der stedelingen naar Gent zonden. Eindelijk wierpen zij drie poorten ter neer om bij voortduring een vrijen toegang binnen Brugge te hebben. Vooral legden zij een bijzonderen ijver aan den dag om de door hen geroofde schatten naar huis te zenden. Al de voerlieden en schippers der Lieve waren vijf dagen achtereen bezig om den buit te laden en naar Gent te vervoeren.

Terwijl Lodewijk II uit land en hof verjaagd elders hulp ging zoeken, ontving hij een nieuw Graafschap bij die waaraan hij zijne titels ontleende. Zijne moeder Margaretha overleed den 9 Mei en liet hem nevens de Heerlijkheid Salins en andere heerschappijen het Graafschap Artois na.

[1] Zie de plaat op bladz. 645.

HOOFDSTUK XXVI.

LODEWIJK II (van Male),

SEDERT HET BEËRVEN VAN HET GRAAFSCHAP ARTOIS.

Het grootste deel van Vlaamsch-Vlaanderen erkent Filips van Artevelde als Ruwaard. — Graaf Lodewijk zoekt hulp aan 't Hof van Charles VI. — De Fransche Barons dringen op een oorlog met de Vlamingen aan. — De oproerlingen trekken het Tournésis binnen en verbranden het vlek Helchin. — Van Artevelde poogt het Fransche Hof te bewegen, zich niet in de zaken van Vlaanderen te mengen. — Zijn afgevaardigde te Senlis in den kerker geworpen. — Vlaamsche afgevaardigden aan Koning Richard II van Engeland gezonden, om dezen Vorst aan te bieden hem voor Koning van Frankrijk te erkennen. — Besluiten tot 's Lands verdediging. — De Franschen dringen te Comen over de Leije. — Van den Bossche geslagen. — Meenen voor Vlaanderen verloren. — Yperen opent zijne poorten voor de Franschen. — Het gansche zuidwesten van Vlaanderen biedt zijne onderwerping den Franschen Koning aan. — Van Artevelde breekt het beleg van Oudenaarde op. — Slag van West-Roosebeke. — Nederlaag der Vlamingen. — Filips van Artevelde sneuvelt. — Brugge gebrandschat. — Gent blijft weerstand bieden. — Kortrijk door de Franschen vernield. — Onderhandelingen te Doornik. — Het Fransche Hof ziet Graaf Lodewijk met den rug aan. — Frans Ackerman wordt door de Gentenaren tot Ruwaard gekozen. — Aardenburg twee malen door de Gentenaars bezet. — De Engelschen komen den Gentenaren te hulp. — Duinkerken en andere steden door de opstandelingen en hunne bondgenooten gewonnen. — De eerste Tuindag van Yperen. — Nederlagen en overwinningen der Gentenaren. — Verdrag van Lelleghem. — Dood van Lodewijk van Male.

(1382—1384).

De zegepraal der Gentenaren aan 't Beverhout plaatste het grootste deel des Lands onder 's Ruwaards gezag. Yperen, Veurne, st. Winoxbergen, Brouckburg, Nieuwpoort, Kortrijk, Oudenburg, Aardenburg, Damme, Sluis en Oostburg erkenden eerlang Filips van Artevelde als Ruwaard van Vlaanderen, en hun afval van 't grafelijke gezag had ten gevolge, dat men nergens meer de bevelen van Lodewijk II gehoorzaamde dan in de steden Oudenaarde, Dendermonde en die van Waalsch-Vlaanderen. Van Artevelde koos overal nieuwe magistraten uit den kring zijner aanhangers, nam de ingezetenen den eed van trouw af en eischte uit elke stad gijzelaars, om hem naar Gent te vergezellen.

Graaf Lodewijk, zoo deerlijk gefnuikt in zijn trots, steunde op het aanzien van zijn schoonzoon, om over zijne oproerige onderdanen te zegevieren. Filips van Bourgondië toch was een der magtigste Vorsten van Europa geworden. Nadat de dood zijn broeder, Koning Charles V, den 16 September 1380, uit het leven had gerukt, was zijn invloed op Frankrijk's lot aanmerkelijk toegenomen. Bij de troonsbeklimming van den twaalfjarigen Charles VI was vastgesteld, dat deze jonge Vorst zelf de aangelegenheden zijns Rijks zou beheeren, doch niet dan onder leiding en met de hulp zijner ooms,

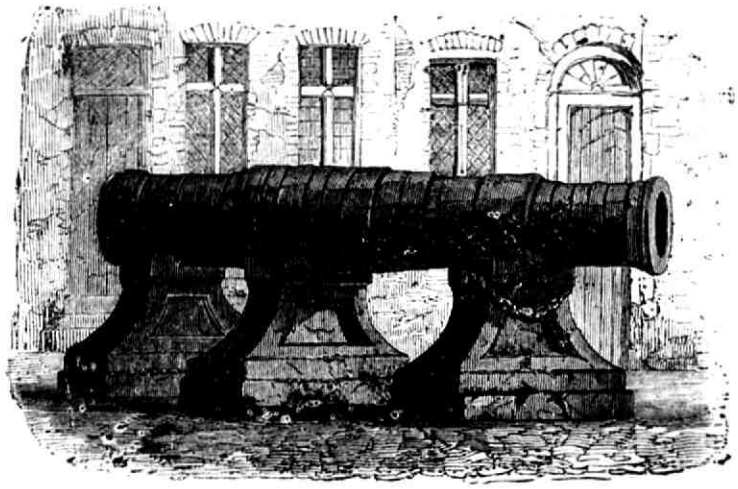

Dolle Griet.

de Hertogen van Anjou, van Berri en van Bourgondië. De stoute Filips speelde daarbij de eerste rol, daar zijne broeders vaak afwezig waren.

Zoo was de oudste niet in Frankrijk toen Lodewijk van Male zijn schoonzoon in het voorjaar van 1382 te Bapaume ontmoette. Hij was ver van de hand, in Italië.

Een congres werd bijeengeroepen, waarop de voornaamste Barons en geestelijken van 't Koningrijk zamenkwamen. Arnoud de Corbie, Voorzitter van 't Parlement, deed in 's Konings naam den voorslag om den Vlamingen den oorlog aan te doen. De Hertogen van Berri, van Bourgondië en van Bourbon verklaarden, dat alle edelen des Rijks belang hadden, om den hoogmoed der Vlaamsche poorters te fnuiken, wier voorbeeld maar al te jammerlijk op de Fransche burgers terugwerkte, en dat de Koning gehouden was den eerste zijner leenmannen tegen diens oproerige onderdanen te ondersteunen. Niemand waagde het, deze meening

te weerspreken, zoodat men met algemeene stemmen tot den oorlog besloot. De jonge Koning toonde zich verheugd om in een prachtigen krijgsdos aan het hoofd zijns legers te kunnen optrekken en te toonen dat hij man en ridder was.

't Verlangen der Fransche Barons om zich met de Vlamingen te meten werd aangewakkerd toen de Gentenaren niet slechts de domeinen van Graaf Lodewijk bestookten, maar zelfs hunne strooptogten tot het Fransch gebied uitstrekten. Een bende van 1200 Gentenaren drong namelijk tot in het Tournésis door en verbrandde er het vlek Helchin.

De trouw-gebleven vassalen ontvingen de oproeping om te Arras zaam te komen, waar men den veldtogt zou regelen. Ieder zou zich vóór of op den 16 October laten vinden. Voor den jongen strijdlustigen Koning was dit uitstel wel wat lang.

Was het te verwonderen, dat van Artevelde op het denkbeeld kwam om, even als zijn vader, zich bij Engeland aan te sluiten? Hij zond gemagtigden naar Koning Richard II (den zoon van den Zwarten Prins), die den 21 Juny 1377 op elfjarigen leeftijd zijn grootvader Edward III op den troon was gevolgd. De Vlaamsche gezanten die door Gent, Brugge en Yperen tot alle voorwaarden gemagtigd waren, werden den 14 October (1382) aan 't Engelsche Hof ontvangen. Zij begroetten den zestienjarigen Koning als den kleinzoon van hun trouwsten bondgenoot en boden aan, hem als Koning van Frankrijk te erkennen. Met klem betoogden zij van hoeveel belang het voor de Engelschen was, om de Franschen te fnuiken, die altijd van het uitzetten hunner grenzen droomden en der Engelsche kroon reeds zoo menige heerschappij aan Ga-

Het lijk van Filips van Artevelde op het slagveld van West-Roosebeke gevonden.

Doch de Hertog van Bourgondië wist de drift zijns neefs door allerlei vertooningen te breidelen, onder anderen door het plegtig afhalen van de rijksvaan (de oriflamme) uit st Denis.

Onderrigt van de toebereidselen die in Frankrijk gemaakt werden, poogde Ruwaard van Artevelde de onweersbui af te leiden. Hij zond een brief aan Charles VI, waarin hij dezen Monarch, als het wettige hoofd des Lands erkennende, nederig smeekte om zijn invloed aan te wenden, ten einde Vlaanderen den vrede terug te geven en den Graaf te noodzaken, de regten zijner onderdanen te eerbiedigen. De Ruwaard had echter niet de geringste voldoening van dien stap. Zijn bode die hij naar het Fransche Hof te Senlis had gezonden, werd in den kerker geworpen, en zijn schrijven geen antwoord waard gekeurd.

ronne, Loire, Seine en Somme hadden ontnomen. Zij deelden mede hoe de Engelsche magt bij een aanval tegen de Franschen door een leger van honderdduizend Vlamingen gesteund zou worden, en verzochten, dat men ten behoeve hunner toerustingen de 200,000 kroonen zou teruggeven, welke de Vlaamsche steden Koning Edward III veertig jaren vroeger, bij het belegeren van Doornik en Calais, verstrekt hadden.

De aansporingen der Vlamingen hadden niet het minste gevolg. Het Engeland van Richard II was het Engeland van Edward III niet meer. 's Vorsten eigenzinnigheid, traagheid en zucht naar genot ontroofden het Rijk de kracht die het bezat in de dagen dat te Sluis, te Crécy, te Calais werd gestreden en te Bretigny de vrede geteekend. 's Konings ooms, die den zestienjarigen Monarch

ter zijde stonden, achtten de aanbiedingen der Vlamingen te bedenkelijk om in een nader overleg te treden. De Vlamingen bleven derhalve alleen, zonder andere hulpbronnen dan die hun moed en volharding opleverden.

Des te ijveriger was van Artevelde in de weer om het Land te versterken. Vooral besteedde hij groote zorg aan de vermeerdering van het geschut: zoo was onder de kanonnen die hij voor het beleg van Oudenaarde afzond, een van 18 voet lengte en meer dan 16,000 kilo's zwaarte. Men noemde het de Zegepraal, doch later kreeg het den naam van Dolle Griet, waaronder het nog op den huidigen dag te Gent wordt aangewezen. [1] Verder liet hij al de bruggen over de Leije, in de nabuurschap der Artesische grens, afbreken en stelde mannen waarop hij vertrouwde, tot bevelhebbers der sterke steden aan. De verdediging van Gent droeg hij op aan den Heer van Herzeele, die van Waesten aan Pieter de Winter, die van Comen en omstreken aan Pieter van den Bossche.

Den 10 November (1382) naderden de Franschen de Leije bij Comen, waar Pieter van den Bossche op dit oogenblik 9000 man onder zijne bevelen vereenigde. De vijand trok langs den stroom voort, ten einde ergens eene plaats te vinden, waar hij den overtogt kon wagen. De Connétable Olivier de Clisson poogde de gebroken brug te herstellen. Doch te vergeefs: van den Bossche was wakker genoeg om dit te beletten.

Doch wat de Franschen te Comen niet konden bewerkstelligen, volvoerden zij eenige mijlen hooger op, aan eene plaats waar van den Bossche verzuimd had posten uit te zetten. De Heer de Saimpy voerde drie schuiten van Lille aan, nevens eenige palen en planken. Men maakte daarvan eene kleine gierbrug, waarmede acht man de Leije overstaken. De Connétable de Clisson en de Maarschalk de Sancerre volgden met sterkere afdeelingen. Vervolgens gingen de Franschen ijverig aan 't werk om een vaste brug te vervaardigen: eenige ridders en knapen legden zelfs hunne schilden op de balken alvorens een vloer gelegd was, zoodat men over kon steken veel vroeger dan te voorzien was. Bij het invallen van den nacht waren ongeveer zeshonderd Franschen op den noorder stroomoever. Zij ontwaarden dat zij ontdekt waren. Doch om de Vlamingen in den waan te brengen, dat zij talrijker waren dan werkelijk het geval was, lieten zij onophoudelijk de wapenkreten van alle Fransche Barons hooren.

Van den Bossche verzuimde om de overgestokenen niet dadelijk aan te vallen. Hij hoopte den volgenden morgen een te grooter slag te slaan. Immers hij twijfelde geen oogenblik, of zijne kloeke mannen zouden bij het ochtendkrieken de door de koude verkleumde Franschen gemakkelijk nedervellen. Hij had zich misrekend. Toen hij bij het eerste daglicht tegen de Franschen optrok, werd hij door den Connétable onverwacht aangevallen, terwijl de Maarschalk de Sancerre hem in den rug viel. De Vlamingen stonden verbijsterd. Zij werden op de vlugt gejaagd, en het ongelukkige Comen — Commines, volgens de Fransche schrijfwijze — werd aan plundering en de vlammen ten prooi gegeven (Dingsdag 11 November 1382).

Zoodra 's Konings ooms — die te Marquette bij Lille waren achtergebleven — vernamen, dat de overtogt van den Leije was volbragt, stelden zij zich in beweging om den Connétable te volgen. Nog denzelfden dag trok de Koning langs Comen, waarop de Bretons, Normandiërs en Bourgondiërs die hem vergezelden, zich terstond op de naburige dorpen wierpen om die uit te plunderen. Eene sterke afdeeling Franschen maakte zich van Meenen meester, en nu sloegen zij ook hier, even als te Werwick, te Waesten en in de dorpen, aan het rooven en branden.

Welhaast rukte de Koning met zijne strijdmagt tegen Yperen op. Terwijl de hoofden beraadslaagden op welke wijze men de belegering zou beginnen, bespraken de burgers het voor en tegen om zich te onderwerpen. Pieter Wanselaer, aan wien van Artevelde het bevel over Yperen had toebetrouwd, drong op een kloeken wederstand aan. Maar de meest-invloedrijke burgers verklaarden zich voor onderwerping. Zij verzetten zich uit al hun magt, wapenden hun lieden en bewerkten een oproer, waarin Wanselaer werd vermoord. Vervolgens openden zij de poorten voor de Franschen. De magistraat bood den Koning de sleutels aan, en Charles VI, gelukkig zoo snel eene overwinning te hebben bevochten, ontving allen die zich onderwierpen, met een vrolijk gelaat. Niettemin eischte hij een oorlogsschatting van 40,000 pond.

De onderwerping van Yperen gaf een treurig voorbeeld. De burgerijen van Cassel, st. Winoxbergen, Brouckburg, Grevelingen, Veurne, Duinkerken, Belle, Poperingen, Thourout, Roesselaere, in het kort van al de steden in het zuidwesten, onderwierpen zich aan den Koning. Zij maakten zich meester van de bevelhebbers, wien van Artevelde de verdediging had toebetrouwd, en leverden ze aan Charles uit. Zij verkregen daarvoor het behoud van leven, huizen en hoven, doch moesten het gelaten aanzien, dat de Fransche soldaten zich van hun vee, huisraad en kleederen meester maakten. Wat de uitgeleverde aanvoerders betreft, deze werden allen te Yperen onthoofd.

Graaf Lodewijk had weinig genoegen van deze overwinningen. De Fransche aanvoerders riepen hem zelfs geen enkele maal in den krijgsraad. Zij verhinderden, dat zijne troepen hem over de Leije volgden, en duldden niet dat 's Graven lijfwachten en bedienden vlaamsch met elkander spraken. Daar zij verraad vreesden, wilden zij geen andere klanken dan walsche hooren.

Van Artevelde liet zich door den ondervonden tegenspoed niet ontmoedigen. Zoodra hij het bin-

[1] Zie de plaat op bladz. 648.

nenrukken der Franschen had vernomen, verliet hij het kamp voor Oudenaarde, om zich op Gent terug te trekken, waar hij alle strijdkrachten die hem overbleven, om zich heen vergaderde. Zijne vaderstad kon hem niet meer dan 9000 strijders leveren, daar de overigen tot de verdediging van eenige sterke plaatsen waren uitgezonden. Maar Brugge, het Vrije, Aardenburg, Sluis, Gerardsbergen, Aalst, de Vier-Ambachten en 't Land van Waas stelden te zamen 30,000 man. Bij gevolg kon hij nagenoeg 40,000 manschappen tegen de overwinnaars aanvoeren, een aanzienlijk getal inderdaad, doch klein in vergelijking van het sterke Fransche heir.

Het verstandigste bij dezen staat van zaken zou geweest zijn om iederen veldslag te vermijden en de Franschen zich te laten afmatten met marschen in de lage kustoorden van West-Vlaanderen, die nu door de najaarsregens in onwaadbare poelen werden herschapen. Doch van Artevelde duchtte welligt den afval der nog trouwgebleven bondgenooten van Gent, en daarbij was de herinnering aan de zege te Beverhout nog te levendig dan dat hij te angstig 's vijands overmagt zou berekenen.

De Vlaamsche en Fransche legers naderden elkander den 26 November te West-Roosebeke, tusschen Yperen en Roesselaere. Aan beide zijden bereidde men zich tot een strijd op den volgenden dag voor. Van Artevelde vereenigde zijne hoofdlieden om zich heen. "Strijdmakkers!" voegde hij hun toe, "schept moed en vreest niet. Al ontbreken ons de hulptroepen uit Engeland, waarop wij gerekend hadden, wij hebben magt genoeg. Het zou mij zelfs spijten, zoo Engelschen zich op onze zijde bevonden. Zij zouden aan hunne dapperheid en volharding de eer der overwinning toeschrijven, die nu bij zegepraal geen mensch ons betwisten kan. Wij staan tegenover den ganschen adel van Frankrijk, den verbitterden tegenstander der volksvrijheid. Ik verbied u krijgsgevangenen te maken. Doch spaart den Koning. Ik heb medelijden met zijne jeugd, want hij is nog slechts een kind. Hij weet niet wat hij doet en gaat waarheen men hem leidt. Wij zullen hem naar Gent voeren en vlaamsch leeren spreken. Doch al de overigen zullen wij dooden, inzonderheid alle Hertogen, Graven, Markiezen en Barons. Het Fransche volk wenscht, niet minder dan wij, dat geen van allen terugkeert."

Des anderen daags, Donderdag den 27 November, schikten de Vlamingen zich in slagorde en vielen met woede en onversaagd aan op de Fransche magt, die de flanken en kruin van den Guldenberg bedekte. In den beginne gelukte het hun de afdeeling, waarbij de Fransche Koning stond, achteruit te dringen. Maar de vijandelijke ruiters waren in zoo grooten getale, dat zij al de Vlamingen binnen een wijden kring sloten en hen zoo ineenpersten, dat slechts weinigen hunne wapens gebruiken konden. Toch poogden de Vlamingen den Franschen de overwinning te betwisten, doch niet dan tot hun verderf. Binnen twee uren werden meer dan 20,000 landzaten gedood. De Franschen toch gaven evenmin kwartier als de Vlamingen. Van de 9000 man door Gent afgezonden, ontkwam geen enkele aan den strijd. In het midden van hen viel met de wapens in de vuist de hooghartige Filips van Artevelde. [1]

De overblijfselen van 't Vlaamsche leger verstrooiden zich in alle rigtingen. Zij verspreidden alom schrik en ontzetting. Overal dacht men aan onderwerping. Zelfs Gent zou zich overgegeven hebben, waren de Franschen onmiddellijk derwaarts getogen. Te Brugge snelde Christoffel van Schoten naar de Markt, om er den grafelijken standaard te planten. Het volk viel hem toe. Pieter de Winter en Pieter van den Bossche, zich niet langer binnen die stad veilig rekenende, vloden naar Gent.

Dadelijk zonden de Bruggelingen twee Minderbroeders aan Graaf Lodewijk om zich aan hem te onderwerpen en genade af te smeeken. Maar Lodewijk II kende geen genade meer. Hij antwoordde, dat hij geen der schuldigen verschoonen zou. De afgevaardigden wendden zich daarop tot den Koning, die beter te spreken was. Op voorspraak van den Hertog van Bourgondië veroorloofde Charles VI der stad zich van plundering en verwoesting vrij te koopen voor eene som van 120,000 gouden kroonen.

Minder gelukkig was het lot der Kortrijksanen. De Franschen herdachten den smaad aan de Groeningbeek in den slag der Gouden Sporen, tachtig jaren vroeger, geleden. Dat leed oordeelden zij moest bloedig gewroken worden. Bewaarden de stedelingen niet tot den huidigen dag in hun L. Vrouwekerk de zegeteekenen van dien rampzaligen Julydag? Niet slechts de Fransche hoplieden, ook de edelen vermeiden zich in wellust over de gruwelen die hunne ondergeschikten aanrigtten, ja velen namen daaraan een levendig aandeel. De Franschen plunderden en verbrandden de gansche stad en vermoordden, zonder uitzondering, alle inwoners die de vlugt niet gekozen hadden.

Andermaal stond Gent in den strijd alleen. Maar het gezonken vertrouwen was door de bezielde woorden van Pieter van den Bossche en Frans Ackerman teruggekeerd. Zij wezen er op, dat het land rondom de stad onder water stond, dat de Franschen gedurende den winter onmogelijk een beleg konden ondernemen, en men, alvorens zij terugkeerden, hulp uit Engeland zou bekomen, waar het hof thans geheel anders dan in October gezind was.

Zooals deze beide hoofden voorzien hadden, wachtte het Fransche leger zich wèl om bij het dreigend najaarsweder het magtige Gent te bespringen. Koning Charles had daartoe wel lust betoond, doch zijne meer ontwikkelde veldoversten hadden den Monarch het onmiddellijke voortzetten van dien strijd afgeraden. Uit Doornik deed hij hun nog voorstellen van vrede, doch de Gen-

[1] Zie de plaat op bladz. 649.

tenaren hadden er geen ooren naar. Vooral stiet het hun tegen de borst, dat de Franschman van hen eischte, dat zij het kerkelijk gezag van Paus Urbanus II zouden verwerpen, om zich te schikken naar de bevelen van Paus Clemens VII, die te Avignon zetelde.

Van hunne zijde boden zij aan, om, van Graaf Lodewijk ontslagen, zich als eene vrije gemeente aan den Koning te onderwerpen: zij wilden den Monarch als hun Heer en meester huldigen, ja zelfs het Parlement van Parijs zeker oppergezag toekennen. Doch van Graaf Lodewijk en zijn aanspraken wilden zij niets meer weten.

Frans Ackerman, die zijn stadgenooten meermalen zoo groote diensten bewezen had. Onder zijne aanvoering verontrustten zij in January 1383 het Fransch garnizoen, dat te Aardenburg in bezetting lag en maakten zich, tot tweemaal toe, van deze stad meester. In April waagden ze een aanslag tegen Brugge, en toen zij in Mei van Richard II hulp ontvingen, veroverden zij ook Grevelingen, Brouckburg, Duinkerken en Mardijk.

In Juny waagden het de vereenigde Engelschen en Gentenaren om Yperen aan te tasten. Doch de Yperlingen offerden zelven hunne uitgestrekte voorsteden aan de vlammen op, ten einde

Ontmoeting tusschen den Hertog van Berri en Graaf Lodewijk van Male.

Ofschoon Koning Charles en zijne raadslieden niet in deze voorwaarden bewilligden, waren zij alles behalve geneigd, om Lodewijk het erfland zijner vaderen onverwijld terug te geven. Het Fransche gouvernement benoemde over Vlaanderen een Ruwaard, waartoe het zijne keuze op een Vlaming, Heer Jan van Ghistel, vestigde. Doch als bevelhebbers der belangrijkste steden stelde de Koning Franschen aan, zooals de Saimpy over Yperen en de Jumont over Kortrijk.

De Gentenaren benoemden eveneens een Ruwaard. Zij kozen daartoe den sluwen en moedigen niet weder in de magt der opstandelingen te vallen. Een storm door de belegeraars in het begin van Augustus ondernomen, sloegen de stedelingen met dezelfde kloekheid af, ja boezemden door hune dappere verdediging den vijand zooveel ontzag in, dat hij het hazenpad koos. De Yperlingen schreven hunne verlossing toe aan de tusschenkomst der Heilige Maagd, van wie een "wonderdadig" beeld in de Minderbroederskerk berustte. Daarom stelden zij een feest in, waarop dit beeld in plegtigen optogt werd rondgedragen, en ter herinnering aan de doornhagen hunner wallen, die bij de verdediging

zoo goede diensten hadden bewezen, noemden zij dit feest Yperen's Tuindag.

Nog grootere nederlagen ondervonden de Gentenaars toen Koning Charles andermaal met zijne troepen Vlaanderen binnendrong. Zij leden groote verliezen te Nieuwpoort, Cassel, Grevelingen en Brouckburg. Doch daarentegen verraste Frans Ackerman in den nacht van den 16 op den 17 September (1383) het zoo gewigtige Oudenaarde. Door zestig mannen gevolgd, had de Gentsche Ruwaard in het stille duister de wallen beklommen en aan zijn Graaf nadrukkelijk zijn jammerlijke wraakzucht. "Matig toch, neef," zeide hij, "uwe verbittering tegen uw misleide onderzaten. Het is de schuld van uwe onvoorzigtigheid en hardnekkigheid die de zaken zoo ver heeft doen komen. Het is meer dan tijd dat gij u zelven leert beheerschen en u inschikkelijker toont alvorens u iets erger overkome!"

Deze les verbitterde Lodewijk zoodanig, dat hij zich aan de verdere onderhandelingen onttrok, om te st. Omer zijn overkropt gemoed lucht te geven. Naauwelijks echter was hij vertrokken, of

Frans Ackerman rigt te Damme een maal voor zeven edelvrouwen aan.

krijgsmakkers die buiten waren gebleven, de poorten geopend.

Onder voortdurenden strijd was de zomer ten einde geloopen, toen de Koningen van Frankrijk en Engeland in onderhandeling traden om een stilstand van wapenen te treffen. Te Lellighem, tusschen Calais en Boulogne, ontmoetten beide Monarchen elkander. Graaf Lodewijk van Vlaanderen wilde de Gentenaren buiten het bestand sluiten. Maar de Hertog van Lancaster, de oom van Koning Richard, stelde zich hiertegen, en de Hertog van Berri, de oom van Koning Charles, verweet den de Engelsche en Fransche Vorsten werden het over de voorwaarden der voorgestelde wapenschorsing eens. De Gentenaars werden er in begrepen en mogten zelfs de door hen veroverde steden Oudenaarde en Grevelingen behouden.

Lodewijk van Male, ziende dat alles zonder zijne medewerking of bestel werd beslist, dat vriend noch vijand zich veel om hem bekommerde, bragt treurig de winterdagen door, die op het Kersfeest van 1383 volgden. Hij bleef nokkend te st. Omer tot hij den 29 January 1384 onverwacht uit het leven werd gerukt. In Vlaanderen verspreidden de burge-

rijen algemeen het gerucht, dat hij in een twist met den Hertog van Berri door deze met een dolk was doorstoken. [1] Dan men betreurde zijn dood zoo weinig, dat niemand zich moeite gaf om de waarheid te ontdekken.

Zijn stoffelijk overschot werd in de st. Pieterskerk te Lille bijgezet, nevens dat van zijne zoo mishandelde gade Margaretha van Brabant.

Uit wettigen echt had hij slechts één erfgename, zijne dochter Margaretha. Doch bij zijne minnaressen had hij een groot aantal kinderen van beide seksen. Elf dier bastaards zijn met name bekend.

HOOFDSTUK XXVII.

MARGARETHA II (van Male) en FILIPS II (van Bourgondië).

Het hof van Margaretha van Male. — Magt van Filips de Stoute. — De Gentenaren zetten hun verzet voort. — De Heer van Schoorisse verrast Oudenaarde. — De Gentenaren eischen dat Hertog Filips van Schoorisse ter verantwoording roepe. — De standaard van Engeland te Gent ontrold. — Raso van Herzeele vermoord. — Ackerman en van den Bossche van hunne bedieningen ontzet. — Boudewijn de Rijke tot Ruwaard verkozen. — Na een mislukten aanslag op Oudenaarde, geeft de Gentsche gemeente het hoogste gezag aan Ackerman en van den Bossche terug. — Oostburg geplunderd. — Verijdelde aanval der Gentenaren op Biervliet. — Jan van Borssele door Koning Richard tot Ruwaard van Gent benoemd. — Hertog Filips zorgt dat het zenden van levensmiddelen en oorlogsbehoeften naar Gent wordt belemmerd. — Huwelijken te Kamerijk. — Filips maakt toebereidselen om den oorlog met de oproerige Gentenaren met meer kracht voort te zetten. — De Engelschen plunderen Cadzand. — Aanvallen der Gentenaren op Antwerpen en Aardenburg. — Oostburg andermaal geplunderd. — Biervliet bestormd. — Frans Ackerman verovert Damme. — Damme door de Franschen, met hulp der Bruggelingen en Vrijlaten, voor Hertog Filips herwonnen. — Verwoesting der Vier-Ambachten. — Koning Charles VI ziet van zijn voornemen af om Gent te belegeren. — Binnen deze hoofdstad vormt zich eene partij voor het herstel van den vrede. — Vredesonderhandelingen te Doornik. — Door het edel bedrijf van drie Vorstinnen komt de vrede tot stand. — Afscheid door Pieter van den Bossche van Frans Ackerman genomen. — Willem Beukelsz vindt het haringkaken uit. — Intogt van Filips en Margaretha binnen Gent. — Tal van kasteelen en vestingwerken door Filips aangelegd. — De Heerlijkheid Béthune voor de Heerlijkheid van Sluis aan Willem van Namen afgestaan. — Het versterken van Sluis wordt door de Bruggelingen kwalijk opgenomen. — Jan van der Capellen in plaats van Jean de Jumont tot Opper-Baljuw van Vlaanderen aangesteld. — Uitrusting eener groote scheepsmagt te Sluis en Blankenberge. — De Fransche krijgsbenden raken in twist met de landzaten. — De onderneming ter zee tegen Engeland uitgesteld. — De Vlaamsche en andere Nederlandsche koopvaardijschepen op zee aangerand. — Plunderingen der Engelschen aan het Zwin. — Driejarig bestand tusschen Engeland en Frankrijk. — Kerkelijke onlusten. — De Hanzeaten, die Brugge verlaten hebben, keeren derwaarts terug. — De Hertogen van Bourgondië en Berri met het regentschap over Frankrijk bekleed. — Een oproer te Brugge verijdeld. — Hulptroepen onder Jan van Nevers naar Hongarije gezonden. — Filips poogt de erfopvolging in Brabant en Limburg voor zijn Huis te verwerven, in welk geval hij belooft Antwerpen aan Brabant terug te geven. — De hernieuwde oorlog tusschen Engeland en Frankrijk berokkent aan Vlaanderen's handel en scheepvaart groote schade. — De erfopvolging in Brabant en in de Staten van Filips geregeld. — Filips overlijdt op de reize van Brussel naar Parijs te Halle. — Zijne weduwe verzaakt de erfenis zijner roerende goederen. — Dood van Margaretha van Male.

(1384—1405).

Margaretha van Male had reeds verscheidene kinderen het leven geschonken toen zij het grafelijk bewind aanvaardde. Zij had het druk met te waken over hare reeds huwbare dochters, over den elfjarigen Jan en den nog zoo jeugdigen Antonie, een zwak, ziekelijk kind, dat met bouillon en bloem van meel moest opgekweekt worden. Van hier, dat ofschoon men vele regeringsoorkonden vindt, die mede met haar naam zijn bekrachtigd, zelfs dan wanneer de bezegeling door haar gade elders was geschied, zij de dagelijksche zaken geheel aan Filips overliet. Zij hield veel van goede sier, even als van vrolijkheid, en verwijlde bij voorkeur in Bourgondië, waar zij nu het eene dan het andere hertogelijke slot bewoonde, of in abdijen en ridderburgen te gast ging. De voornaamste mannen van haar tijd ontving zij op hare feestmalen en partijen; zelfs Koning Charles kwam meermalen bij haar te bezoek, even als een voorzaat der Oranje's, Hugues de Châlons. Hare hofhouding paarde aan groote pracht en weelde in vele opzigten de grootste eenvoudigheid, zoodat b. v. slechts bij buitengewone gelegenheden fijne wijn werd gedronken, de vloeren alleen met versch stroo werden belegd, of als de Koning ten bezoeke was, met roode roozen. Daarentegen was zij zeer gesteld op een groot gevolg: zoo waren aan Margaretha's hof, om door kwinkslagen te vermaken, niet minder dan vier narren aangesteld. Opmerking verdient, dat twee personen, den Hertog naauw verwant, tot een voor hun rang erbarmelijken staat waren verwezen. Het waren de "beide bastaards van Vlaanderen". Elk van hen ontving geen grooter daggeld dan een gewoon knecht, namelijk 2 stuivers 8 penningen. [1]

Filips van Bourgondië was trotsch en hoogmoedig van aard. Gelukkig dat zijn helder doorzigt, zoo vaak dit noodig was, de uiterlijke vormen van dat gebrek binnen zekere palen klemde. Hij ving de rij zijner titels aan met dien van Zoon des Konings van Frankrijk en telde tot zijne domeinen, met de erfenis hem door zijne vrouw aangebragt,

---

[1] Zie de plaat op bladz. 652.

[1] Merkwaardige berigten aangaande Margaretha van Male en hare hofhouding zijn medegedeeld door Marcel Canat de Chizy, in: *Marguerite de Flandre, Duchesse de Bourgogne, sa vie intime et l'état le sa maison*, in de *Mémoires de l'Académie des Sciences, arts et belles lettres de Dijon*, Année 1858 & 1859.

het Hertogdom Bourgondië, de Graafschappen Vlaanderen, Artois, Franche-Comté (het Graafschap Bourgondië), Nevers en Rethel, het Markgraafschap Antwerpen en de Heerlijkheden Salins en Mechelen. Als eerste raadsman van Charles VI was hij de ziel van 't Fransche gouvernement.

Dan hoe magtig de nieuwe Vorst was, de onbuigzame Gentenaren bleven bij hun verzet. Behalve hunne eigene muren, hadden zij die van verscheidene steden en vestingen te verdedigen, welke hun toegevallen of door hen bezet waren. Het verdrag van Lellighem beveiligde hen, zoo zij meenden, tegen elken onverhoedschen aanval.

Dan hierin misrekenden zij zich geweldig. De Heer van Schoorisse, die gezworen had, de Gentenaren overal te schaden waar hij kon, vernam in het laatst van Mei (1384), dat de bevelhebber der Gentsche troepen binnen Oudenaarde, zijn post aan den luitenant Pieter Vincke had toebetrouwd, ten einde binnen zijne vaderstad de bruiloft van een neef bij te wonen. Dadelijk bouwde onze edelman op dit berigt een plan om Oudenaarde te verrassen. Den 25 Mei zond hij met het krieken van den dag eenige vrouwen met boter, melk, kaas en eijeren naar Oudenaarde. Op deze boerinnen liet hij vier wagens volgen, die, schijnbaar slechts met hooi en stroo geladen, een aantal gewapende mannen verborgen. Hij zelf vatte met 400 krijgslieden post in het naaste bosch. Terwijl de poortwachten zich bezig hielden om de eetwaren te onderzoeken en de verschuldigde regten te innen, reden de beide voorste wagens de poort in. Zonder opgemerkt te worden, sneden de voerlieden de strengen der paarden af, terwijl te zelfder tijd de verborgen krijgslieden uit het hooi sprongen en de wacht doodden. Met allen spoed rukte Schoorisse nu zelf aan. Al zijne krijgers raakten binnen de veste, velden allen neer die hun weerstand boden, en bereikten de Markt. Hier poogde Vincke den Grafelijken nog de zege te ontwringen. Doch te vergeefs. Na weinige minuten zag hij zich gedwongen om te vlugten, en, wilde hij het leven behouden, in de Schelde te springen om door die rivier te doorklieven, buiten de stad te geraken.

De Gentenaars lieten Hertog Filips op hoogen toon vragen, waarom hij den wapenstilstand van Lellighem geschonden had? Als eenig antwoord werden zij naar den Heer van Schoorisse verwezen, die den afgevaardigden toevoegde: "Ik heb met de verovering van Oudenaarde een begin gemaakt met het vervullen eener plegtige gelofte. Ik zal het bij dit begin niet laten blijven en hoop zooveel uit te rigten, dat gij de gevolgen ter dege zult gevoelen."

Ziedend van toorn, riepen Pieter van den Bossche en Jakob Diricx uit, dat deze zoo openbare schennis van het Lellighemsche verdrag Gent volkomen vrij maakte. "Wij moeten," zeiden zij, "ons onder de bescherming van den Engelschen Koning stellen, en willen noch met den Graaf van Vlaanderen noch met den Koning van Frankrijk iets meer te doen hebben."

Schier allen stemden hierin toe. Slechts Raso van Herzeele verhief zijne stem om te protesteren. Nu klonk het uit Ackerman's mond "verrader!" een roep voor het gepeupel voldoende om zich op van Herzeele te werpen, die geslagen, geschopt, gewond, binnen weinige minuten den laatsten adem uitblies.

Daarop rigtte de woede zich tegen Pieter Vincke, Frans Ackerman en Pieter van den Bossche, omdat zij voor het bewaren van Oudenaarde geen genoegzame zorg gedragen hadden. In hunne plaats werd het bewind opgedragen aan Boudewijn de Rijke, dien men Ackerman's rang, dien van Ruwaard, schonk.

Welhaast bleek het echter, dat de Rijke niet het minst berekend was voor de taak die hij op zich had genomen. Zijne belofte om Oudenaarde te herwinnen, deed hij evenmin gestand als die om de wetten en regten der burgerij te handhaven. Hij maakte zich zoo gehaat, dat de gemeente hem reeds na weinige maanden afzette en Ackerman en van den Bossche in de rangen herstelde, die zij vroeger bekleed hadden.

In het begin van October (1384) rustte Frans Ackerman zeven gewapende schepen uit, om zich van Biervliet meester te maken. De aanval zou door een landmagt van 10,000 man worden ondersteund, waarover het bevel aan twee neven des Ruwaards, Frans en Jan Ackerman, en aan Wouter van Herzeele werd opgedragen. In het voorbijtrekken maakten deze troepen zich van Oostburg meester, waar hunne wraakzucht een vreeselijk bloedbad aanrigtte. Dol van wanhoop, staken de inwoners een dijk door, ten einde het omliggende land onder water te zetten. Dit en de hulp van Vrijlaten en Bruggelingen die op het flikkeren der vlammen toeschoten, deden de plunderaars afdeinzen. Vele Gentenaars boetten nu hunne euveldaden met den dood, maar anderen die zich spoedig uit de voeten wisten te maken, bragten te Gent een rijken buit binnen.

Ruwaard Ackerman ging het evenmin naar wensch als den hoofden zijner landmagt. Toen hij met zijne schepen voor Biervliet kwam, werd zijne vloot door een geweldigen storm beloopen, waardoor de aanvoerders zich genoopt zagen, den steven naar Gent te wenden. Aan wederkeeren viel niet te denken, want toen Ackerman weder te Gent was, vernam hij, dat de wapenstilstand, die dezer dagen was geëindigd, tot den 1 Mei van 't volgende jaar was verlengd.

Inmiddels had het Engelsche Hof de beschermheerschappij over Gent aanvaard, waarop het Jan van Borssele het ambt van Ruwaard in Vlaanderen opdroeg. Deze bezette in December (1384) Gent, waar men hem met zooveel eer ontving als ware hij Graaf van Vlaanderen geweest.

Borssele's benoeming prikkelde den geknakten trots van Hertog Filips. Door eene overeenkomst met Albrecht van Beijeren, Ruwaard van Henegouwen, Holland en Zeeland, en eene andere met Hertogin

Johanna van Brabant, bewerkte hij, dat geene levensmiddelen en oorlogsbehoeften meer naar Gent konden komen, terwijl hij zijne edelen en trouwe poorterijen aanmoedigde, om de opstandelingen voortdurend te verontrusten. Schier dagelijks vonden nu weder uit dien hoofde schermutselingen plaats, zoodat het land wederom al de ijselijkheden van den oorlog voelde, ofschoon het heette dat de wapenstilstand voortduurde.

In April 1385 werden twee huwelijksverbindtenissen te Cambrai (Kamerijk) voltrokken, waarbij op den voorgrond was gesteld om al de Zuidelijke en Westelijke Nederlanden enz. zamen te snoeren. Hertogin Johanna van Brabant had de jongelieden tot elkander gebragt: Jan van Nevers, zoon en erfgenaam van Filips van Bourgondië met Margaretha van Beijeren, de dochter van Hertog Albrecht; en Willem van Ostrevant, de erfgenaam van Hertog Albrecht, met Margaretha van Bourgondië, die in October 1373 te Montbard geboren was. [1]

Zoodra de feesten binnen Kamerijk ten einde waren geloopen, begaf Hertog Filips zich naar Vlaanderen, met het voornemen, om er orde en rust te herstellen, terwijl zijne gade naar Conflans vertrok, waar zij een harer hofdames op het prachtigst uithuwelijkte. Even als op de feesten te Cambrai was Koning Charles VI daarbij tegenwoordig.

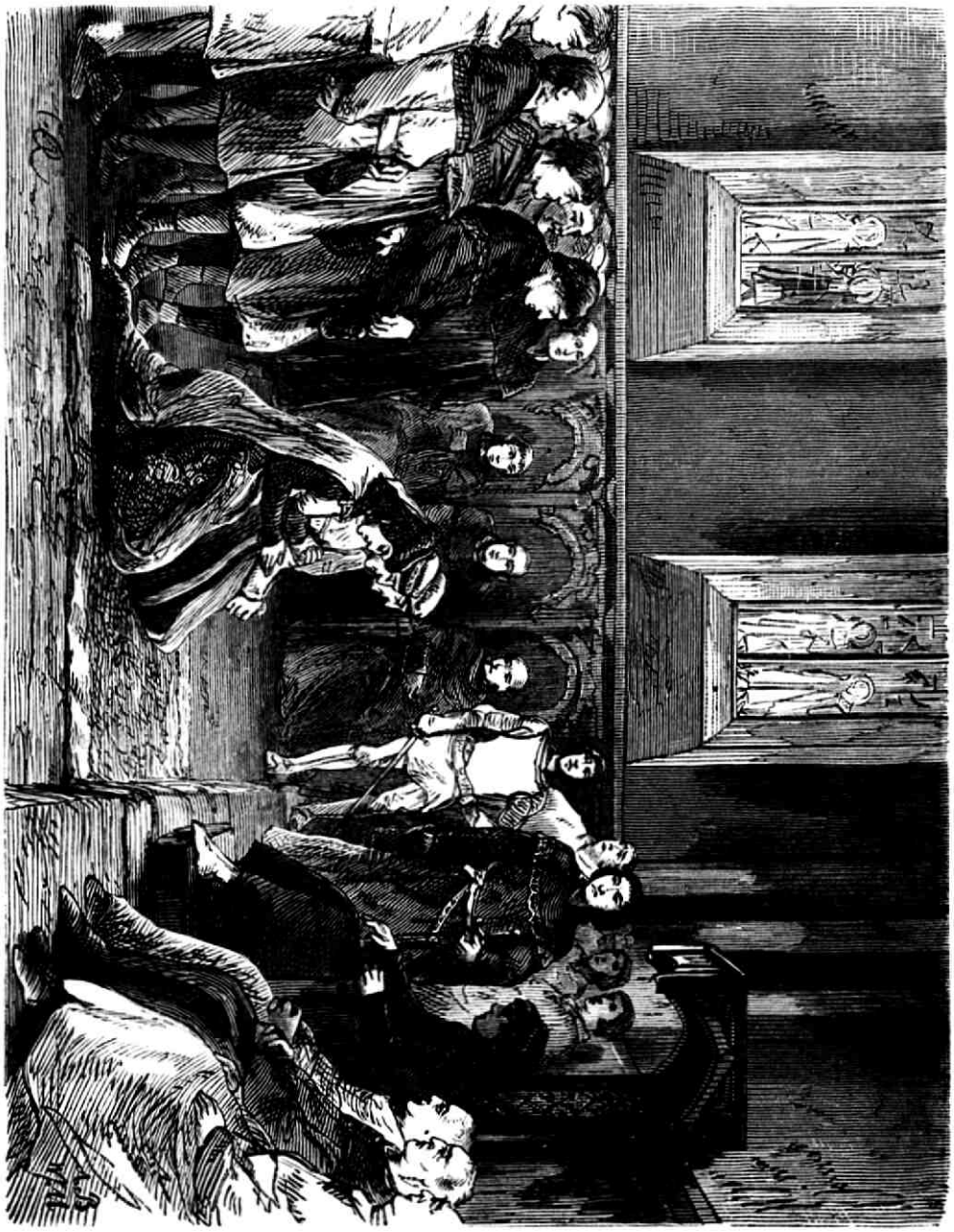

Drie Nederlandsche Vorstinnen bewerken den vrede van Doornik.

[1] Vergelijk bladz. 255.

De tegenstand dien Gent bleef bieden, viel te moeijelijker te bedwingen, omdat de Engelschen bij voortduur de opstandelingen ondersteunden. Dat bondgenootschap van Gentenaren en Britten was voor de plattelandbewoners allertreurigst. Zoo landden de troepen van Richard II in den loop van Mei op het eiland Cadzand, dat zij door plundering en moord in eene woestenij herschiepen. Van hunne zijde poogden de Gentenaren Antwerpen en Aardenburg te verrassen, ofschoon beide malen te vergeefs. Maar het ongelukkige Oostburg tuchtigden zij op nieuw door plundering.

Nadat de Engelsche vloot aan den mond der Somme een groot aantal Fransche koopvaarders had buit gemaakt, zeilde zij naar den mond der Schelde terug, om Biervliet nogmaals aan te tasten. Geholpen door de Gentenaars, vielen zij de stad te lande en te water aan. Doch hoe hevig zij de veste beschoten, al hun pogen was te vergeefs. Een bastaard van Lodewijk van Male, Jonker Willem de Haze, en Graaf Willem van Ostrevant verijdelden al die aanvallen. Beide aanvoerders konden echter niet beletten, dat de aftrekkende Engelschen uit spijt eenige dijken doorstaken.

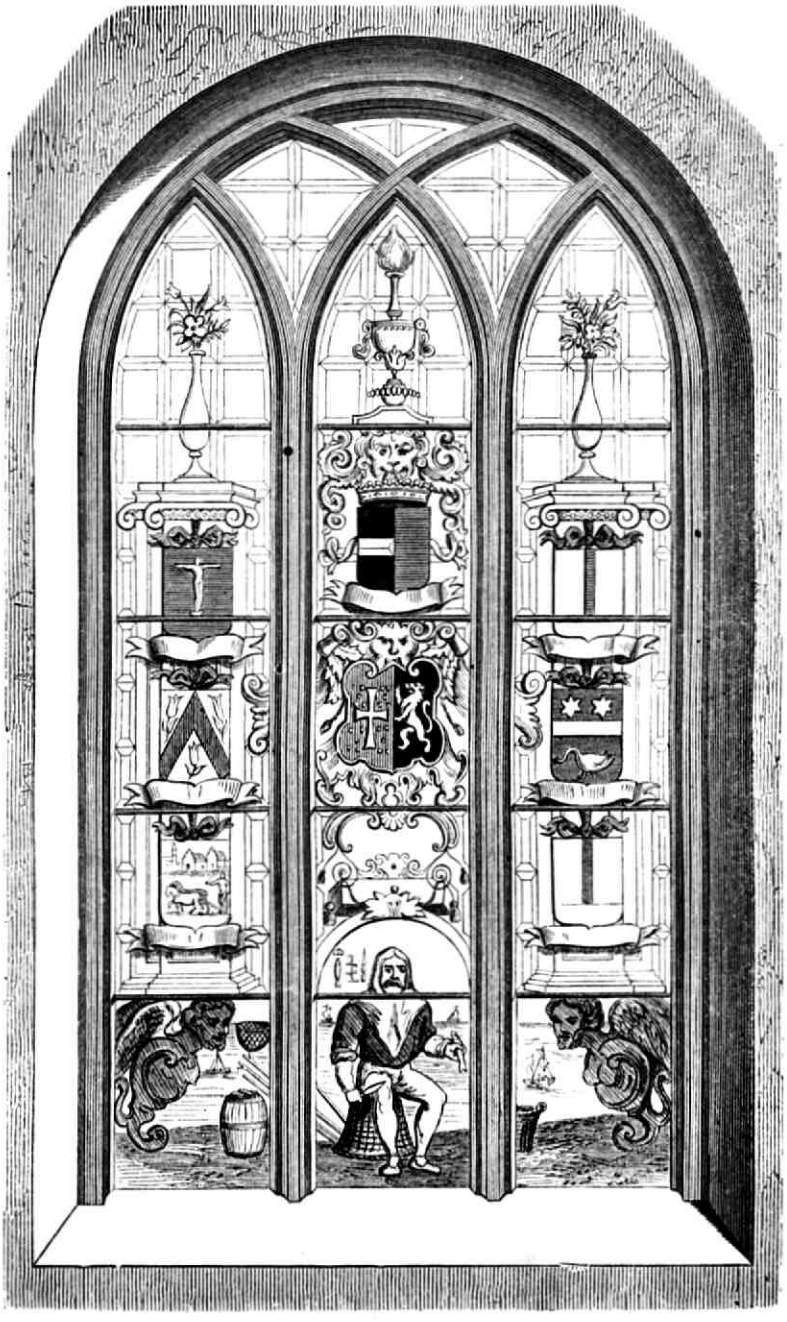

Kerkraam te Biervliet, ter herinnering aan Willem Beukelsz.

Frans Ackerman kon de teleurstelling niet verdragen, hem en zijn medestrijders te Biervliet

beschoren. Hij trok dus niet met van den Bossche en de overige hoofden naar Gent terug: hij wilde het veld niet ruimen vóór hij ten minste één stad veroverd zou hebben. Zijn keus viel op Damme, toen hij van verspieders vernam, dat de bevelhebber, Rogier van Ghistel, met een deel van 't garnizoen was uitgetrokken.

In den nacht van den 16 July voor Damme gekomen, beval hij zijn benden de stad te overrompelen. Pieter Vincke, zijne nederlaag te Oudenaarde indachtig, was de eerste die den aanval ondernam. Hij sprong aan boord van een schip in de Lieve, snelde over het dek naar de wallen en klom naar boven. Gevolgd door Laurens Durle, daalde hij bij de Friesche poort neder en wist die te ontsluiten. De weinige burgers die aansnelden om wederstand te bieden, werden door de binnendringende Gentenaren gedood. Toen echter iedere tegenstand had opgehouden, staakte Ackerman het bloedvergieten. Vernemende dat zeven edelvrouwen zich te Damme bevonden, die er ten bezoeke der gade van Rogier van Ghistel waren gekomen, liet hij haar des anderen daags tot een kostelijk maal uitnoodigen, terwijl hij strenge bevelen gaf om haar voor iederen smaad te beveiligen. Aan den disch gedroeg hij zich als een gul, voorkomend gastheer. "Ik zal u," voegde hij der dames toe, "als mijne dochters beschermen. Ik ben een man en bevecht de mannen. Maar ik verlang de vrouwen wèl te behandelen, al doen onze tegenstanders het tegendeel." [1]

Maar Damme werd voor de Gentenaren een hagchelijke post, toen Filips van Bourgondië met een groot Fransch leger, waarbij de Koning zelf tegenwoordig was, naar de oevers den Lieve kwam oprukken. Ofschoon versterkt door een hulpbende onder Jakob Scheutelaere, kon Ackerman niet meer dan 1500 man onder zijn banier vereenigen. En hoe gering bleek dit getal bij de 80,000 Franschen en 20,000 Bruggelingen en Vrijlaten die den weg naar Damme waren ingeslagen. Toch weerde de Ruwaard vijf weken achtereen alle aanvallen zijner vijanden af. Maar eindelijk tot de overtuiging gekomen, dat ontzet noch van de Gentsche, noch van de Engelsche zijde te hopen was en de leeftogt begon te ontbreken, besloot hij naar zijne vaderstad weder te keeren. Daar toch was zijne tegenwoordigheid voor de verdediging hoogst noodzakelijk. Met zijn klein legertje door den vijand heen te slaan, was onmogelijk. Alleen een onverwijld vertrek kon helpen. Daarom maakte hij aan de ingezetenen van Damme bekend, dat de vijand besloten had, om in den morgen van den 27 Augustus de stad langs alle zijden te bestormen. Uit dien hoofde, zeide hij, achtte hij het noodig, dat men de vrouwen en allen die de wapens niet konden dragen, in de kerken opsloot. Maar alle manschappen en de strijdbare ingezetenen moesten zich naar de wallen begeven. Binnen weinige oogenblikken was alles in den staat zoo als bevolen was. Doch nadat het duister was ingevallen, verliet Ackerman in alle stilte met de Scheutelaere de stad. Door gebruik te maken van zijne kennis van het terrein, wist hij langs het vijandelijke kamp het vrije te winnen. Zooals te denken was, ontwaarde het garnizoen en de burgerij des morgens, dat zij alleen gelaten waren. De hoop opgevende om Damme te behouden, poogden zij hunne hoofden naar Gent te volgen, maar met eene treurige uitkomst: meer dan 600 strijders verloren bij de eerste ontmoeting met den vijand het leven. De Franschen trokken Damme binnen, en de krijgsgevangenen die zij daarbij maakten, 260 in getal, werden op den Burg te Brugge onthoofd.

Eenigen dezer Gentenaren, voor Koning Charles gebragt, toonden dat geen vrees hun had genoopt, om Damme te ontruimen. De Monarch bood namelijk aan, hun het leven te schenken, op voorwaarde dat zij zich voor hem verootmoedigen zouden. Maar zij verwierpen deze genade met een fier gelaat. "Gij kunt", zeiden zij, "de ligchamen van de dapperste mannen der wereld wel onderwerpen, doch hunne zielen niet. Ja, indien al de Vlamingen dood waren, zouden hunne beenderen nog uit den grond verrijzen om zich tegen de Franschen te vereenigen."

Van Damme verspreidden de koninklijke soldenieren zich over de Vier-Ambachten, vanwaar Gent den meesten toevoer van levensmiddelen ontving. Maar dit was steeds minder en minder geworden, vooral ten gevolge der menigvuldige rooverijen en verwoestingen, even als wegens het vertrek van honderden ingezetenen, die naar Gent, Antwerpen, Zeeland en Holland waren geweken.

Koning Charles verlegde zijn hoofdkwartier naar Ertvelde, om tot een beleg van Gent over te gaan. Hij liet evenwel dit voornemen varen toen men hem voorhield, dat het gunstige jaargetijde te ver verstreken was. De belegering zou, bij de groote hulpmiddelen waarover de Gentenaren nog beschikken konden, maanden kunnen duren, in welken tijd het Fransche leger door de ongemakken van het weder en den staat der wegen groote verliezen moest ondergaan.

Inmiddels was te Gent het getal van hen die den opstand afkeurden, sterk toegenomen. Men had nu niet meer te doen met een van wraak ziedenden Lodewijk van Male, maar met een Vorst die bij veel doorzigt, menigvuldige blijken van gematigdheid had gegeven. De kooplieden vooral, even als de handwerkslieden wier nering stil stond — en hoevele duizenden maakten zij uit! — waren den opstand hartelijk moede. Toch huiverden zij nog om hunne gezindheid in het openbaar uit te spreken. Het graauw, gewoon geworden aan roof en plundering, vond bij den vrede zijne rekening niet. Evenmin neigden de hoofden tot onderwerping: zij wisten het, dat zij geene genade verwachten konden. Niettemin onwikkelde zich de kiem eener verzoening: het bleef Filips van Bourgondië niet ver-

[1] Zie de plaat op bl. 653.

borgen, dat duizenden Gentenaren naar vrede met hun Vorst reikhalsden.

De onderhandelingen daartoe werden door den Ridder Jan van Heille aangeknoopt, die, steunende op de achting welke hij alom genoot, zich binnen het oproerige Gent waagde. In het st. Claraklooster had hij bijeenkomsten met Rogier Everwijn, den Deken der schippers, en met Jakob van Eertbuer, den Deken der bierbrouwers. Beide invloedrijke mannen beloofden hem nadrukkelijk, alle pogingen aan te wenden, ten einde de verzoening tot stand te helpen brengen.

Eenmaal zoo ver gevorderd, zag van Heille allengs den kring van bondgenooten toenemen. Op den laatsten Donderdag van November durfden de beide welgezinde Dekens het wagen, zich met de standaards van Vlaanderen en Bourgondië in de hand, naar de Vrijdagmarkt te begeven, onder het roepen van: "Vrede met den Prins voor allen die vrede begeeren!"

Niemand klonk die kreet onaangenamer in het oor dan van Borssele en van den Bossche. Daarom grepen zij eveneens naar banieren die het volk aan hunne zijde zouden scharen, die van Engeland en Gent. Daarbij lieten zij de kreten hooren: "Gent, vrijheid, Gent!" Dan de betoovering om met den Graaf te worstelen, was voor een goed deel verbroken, zoodat de partij op de zijde van Everwijn en Eertbuer veel grooter bleek te zijn dan die op de zijde van van Borssele en van den Bossche.

Bij deze stemming gelukte het den welgezinden eene eerste schrede te doen om den vrede te herstellen: het sluiten van een wapenstilstand die tot den 1 January 1386 duren zou.

Reeds in de eerste dagen van December (1385) vertrokken vijftig aanzienlijke poorters van Gent naar Doornik, waar de abdij van st. Martin ten behoeve van het congres was ingerigt. Hertog Filips en zijne gade Margaretha waren zelven aanwezig, en aan hunne zijden namen plaats Hertogin Johanna van Brabant, Hertog Albrecht van Beijeren en vele andere aanzienlijke mannen uit de Nederlanden en Frankrijk.

Ver verwijderd om als ootmoedige onderdanen hun Vorst te naderen, traden de Gentsche gezanten, onder het geleide van Ackerman, het reventer binnen. Prachtig gekleed, sprak uit hun gelaat en houding een trots en fierheid, welke Hertog Filips geweldig vertoornden. Ja, hij stond gereed alle onderhandelingen met zijn overmoedige onderdanen af te breken, toen zij weigerden de knie voor hem te buigen. Zij verklaarden dat zij daartoe van wege de gemeente geen last hadden en de Hertog zich wel herinneren moest, dat *zij* niet het eerst het voorstel tot verzoening hadden te berde gebragt. Op deze taal wierp, op een wenk van den Ruwaard van Holland en Henegouwen, de oude Hertogin van Brabant zich nevens de jonge Gravin van Nevers op de knieën. Gravin Margaretha voegde zich nevens haar, en nu smeekten de drie hooge vrouwen, in naam van Vlaanderen, genade voor de geteisterde stad Gent [1].

Geroerd door dit edele voorbeeld en geleid door eene wijze gematigdheid, liet de Vorst zich door de doorluchtige Vrouwen verbidden. Hij verzekerde het Gentsche volk genade voor regt te willen laten gelden en bevestigde een wijdloopig vredesverdrag, waarbij hij eene volle, onbeperkte vergiffenis schonk aan al zijne Vlaamsche onderzaten. Hij herstelde Gent in al de voorregten en vrijheden, die het in den loop der tijden verkregen had, met inbegrip van die welke door zijne voorzaten gedurende de onlusten teruggenomen waren (18 December 1385).

De meeste ingezetenen der eerste Vlaamsche hoofdstad verheugden zich van harte over den gesloten vrede. Zij waren den strijd en twist hartelijk moede, en wel tot hun voordeel, daar koophandel, nijverheid, handwerken en landbouw tot een nieuw leven ontwaakten. Pieter van den Bossche, de ziel en raadsman van den opstand, achtte het echter geraden, niet in Vlaanderen te blijven. Hij had Engeland tot zijn toekomstig verblijf gekozen. Bij zijn afscheid voegde hij zijn ambtgenoot, den Ruwaard van Gent, toe: "Waarde Ackerman! De ware vrede berust niet in geschriften, maar in het hart. Hij die het anders meent, vindt zich ligt bedrogen. Ik vooronderstel, dat de Prins en al de edelen die met hem het vredesverdrag geteekend hebben, hun woord zullen houden. Maar zal dit ons voor wraak beveiligen? Zullen wij niets te duchten hebben van hen wier bloedvrienden gedurende de onlusten gesneuveld of gedood zijn? Toch niet. Het bloed van Simon Bette, Gijsbrecht de Gruyter, den Heer van Herzeele, die wij gedood hebben, zal niet ongewroken blijven. Vertrek dus met mij, want zoo ge hier blijft, zijt ge een man des doods!"

Bij de uitkomst bleek, dat van den Bossche wèl gezien had: twee jaren later werd Ackerman door een bastaard van den Heer van Herzeele nabij de st. Pietersabdij te Gent vermoord.

De driejarige oorlog, die minstens aan 200,000 menschen het leven had gekost, was geëindigd. Hoe velen hadden zich daarbij door zoogenoemde heldendaden onderscheiden! Maar wat verrigtte de dapperste strijder dat zoo voordeelig, zoo heilzaam was voor zijne landgenooten, als de mededeeling eener beproefde handgreep van een eenvoudig burger, die in dezen fel bewogen tijd ijverig voor zijn gezin arbeidde: den Biervlietschen visscher Willem Beukelsz. Slechts weinigen der "helden" oogstten iets meer in dan ijdelen lof, Beukelsz, de uitvinder van het haringkaken, heeft millioenen natuurgenooten aan zich verpligt door hen te verkwikken, werk, brood, al het noodige te verschaffen, ja een goudmijn voor de Nederlandsche zeeprovinciën te openen, rijker dan de groeven van Victoria en Californie [2].

[1] Zie de plaat op bladz. 656.

[2] Eene afbeelding van den wakkeren visscher, in het jaar 1661 vervaardigd, is te zijner herinnering in een raam

Het was een merkwaardige dag toen Filips van Bourgondië en zijne gade zich naar Gent begaven om de verzoening te Doornik gesloten, te bekrachtigen. De eerste stad van Vlaanderen ontving

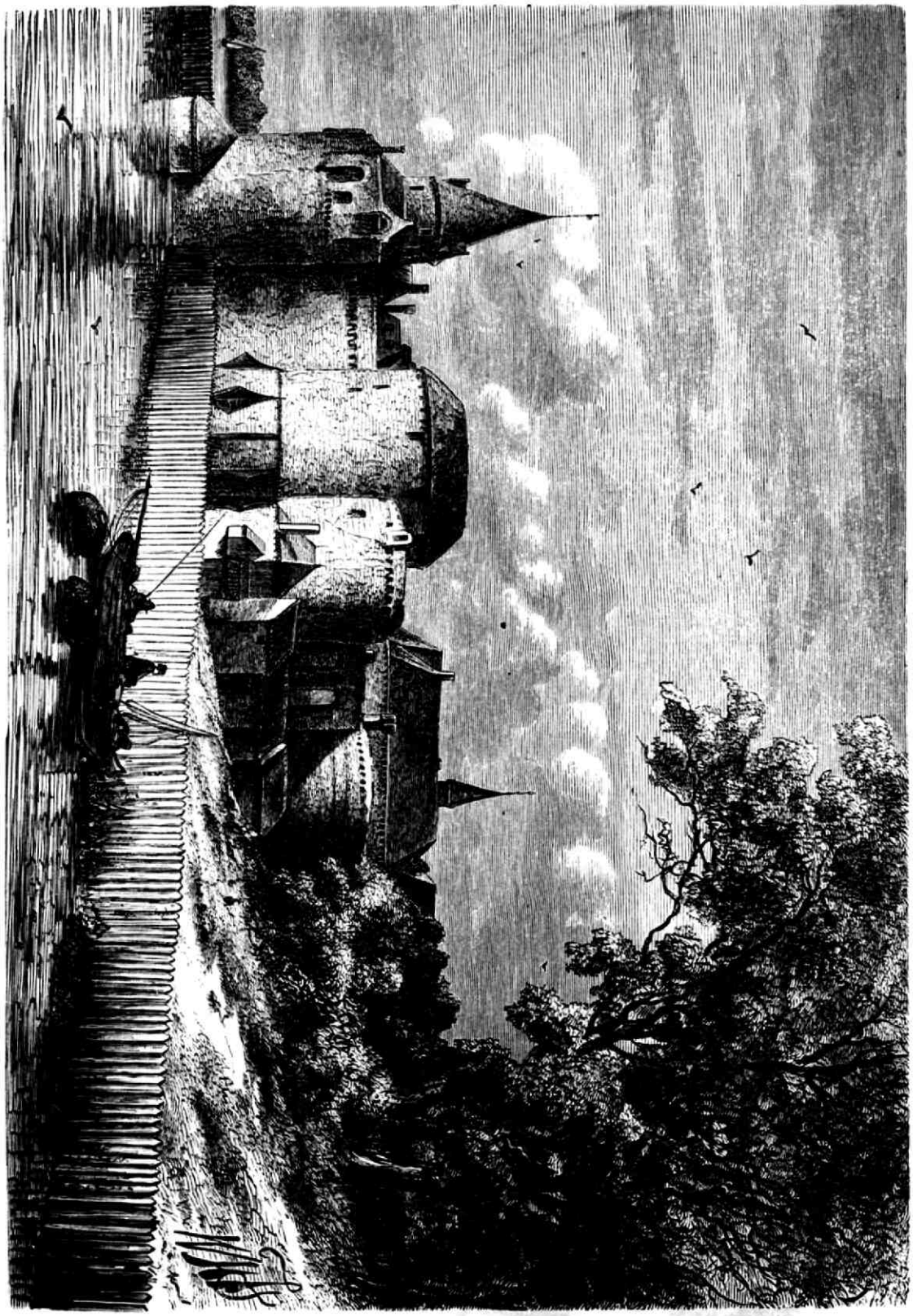

Het kasteel te Sluis (volgens eene binnen deze vesting bewaarde schilderij).

der Hervormde kerk te Biervliet geplaatst. De plaat op bladz. 657 doet ze haar onzen lezers kennen. Willem Beukelsz. stierf in 1397.

hare Vorsten niet slechts met al de eer die hun toekwam, maar met groote blijdschap: de ellende van den oorlog had de zegeningen des vre-

des te hooger leeren waardeeren (January 1386).

Hertog Filips had het ernstige voornemen om de rust in Vlaanderen te bestendigen. Daarom poogde hij, nevens het bevorderen der welvaart, het Land zoodanig te versterken, dat zijn officieren en mannen van wapenen overal steunpunten zouden vinden, waar zij tegenover de gemeenten stand konden houden, zoo deze weder tot oproer oversloegen. Reeds in 't vorige jaar had hij, in naam van Koning Charles VI, last gegeven om een verbazend sterk kasteel te Sluis te doen oprigten, met muren van twaalf voeten dikte, dat den oostelijken mond van 't Zwin dekken zou.[1] Daartegenover wenschte hij een ander vestingwerk te bouwen waartoe hij met Willem van Namen, Heer van Sluis, onderhandelingen aanknoopte. Deze grond der voorsteden buiten bleef, en dien grond niet weder in bouwerven uit te geven. De ingezetenen dezer voorsteden moesten zich getroosten om zich elders te vestigen. Het was de straf voor het aandeel dat zij aan de oproeren tegen 's Vorsten voorzaten genomen hadden. Poperingen, Meenen, Werwick, Comen en andere plaatsen in den omtrek werden hun ten verblijve aangewezen.

Het versterken van Sluis was een doorn in het oog der Bruggelingen en Vrijlaten, die daarin groote schade zagen voor hunne staatkundige, waterschaps- en handelsbelangen. Doch Hertog Filips stoorde zich niet aan die ontevredenheid: hij zorgde dat de vestingwerken al verder en verder werden uitgezet, waarin de burgerij van Sluis hem ijverig ter zijde stond.[1]

De overblijfselen van het kasteel te Sluis omstreeks 1810.

slaagden naar wensch, en den 8 Augustus 1386 teekenden Filips de Stoute en zijne gade Margaretha te Parijs de oorkonde, waarbij zij aan Willem van Namen de Heerlijkheid Béthune afstonden in ruil voor de Heerlijkheid Sluis. Het nieuwe vestingwerk tegenover het Kasteel gaf Filips den naam van Toren van Bourgondië.

Behalve voor vestingwerken te Sluis, zorgde Hertog Filips voor vestingwerken te Nieuwpoort, Kortrijk, Oudenaarde en elders. Aan de Yperlingen zond hij het bevel om de doornhagen waarmede zij hunne stad hadden afgesloten, door sterke muren te vervangen. Daarbij gebood hij hun, die muren zoodanig op te trekken, dat de

De groote rol die Hertog Filips te Parijs moest vervullen, en de zorgen voor zijne talrijke heerschappijen hadden ten gevolge, dat hij niet dan enkele malen in Vlaanderen kon vertoeven. Daarom was tot 1386 de Heer de Jumont met het ambt van Opper-Baljuw bekleed gebleven, doch Filips oordeelde te regt, dat eene zoo hooge waardigheid een Nederlander van geboorte vorderde. Dies koos hij daartoe den Ridder Jan van der Capellen.

In den zomer van 1386 liet het Fransche gouvernement, op naam van Koning Charles VI, eene aanzienlijke vloot te Sluis en Blankenberge uitrusten, om Engeland te bestoken. Tusschen de twaalf- en der-

[1] Zie de platen op bladz. 660 en 661.

[1] Zie over de versterking van Sluis: J. H. van Dale, *Een blik op de vorming der stad Sluis en den aanleg harer vestingwerken.* Middelburg, 1871.

tienhonderd schepen vereenigden zich in en bij het Zwin. Ongeveer 3600 ridders en 100,000 wapenknechten legerden zich langs de oevers en in de nabuurschap van Sluis en Brugge, in de meening om aan het overwigt der Plantagenet's een einde te maken.

Van den togt waartoe zoo vele kosten waren gemaakt, kwam niets. De schuld daarvan lag deels aan den overmoed der Franschen, die zoo jammerlijk in Vlaanderen huis hielden, dat, zonder de tusschenkomst van Jan van Ghistel, welligt eene geweldige botsing tusschen de Vlamingen en de krijgslieden van Koning Charles ontstaan ware; deels door de heimelijke tegenwerking van den Hertog van Berri, die zich naijverig toonde op de magt en den invloed van den Hertog van Bourgondië. De Koning moest te Sluis op dien oom en het smaldeel van Bretagne wachten, en toen men eindelijk allen tegenspoed meende te boven gekomen te zijn, was het gunstige jaargetijde geheel verloopen. Een opgestoken storm wierp de vloot in het Zwin terug. De onderneming werd opgegeven. De Koning verliet Sluis, en met hem Hertog Filips de Stoute, doch niet dan na verschillende bevelen uitgevaardigd te hebben, om de aangevangen vestingwerken uit te breiden.

Het Engelsche Hof achtte zich door de houding van Hertog Filips geregtigd, om de Vlamingen duur te doen boeten voor de vijandelijke uitrustingen aan het Zwin. Het gaf zijn Admiraal Richard, Graaf van Arundel, last, om alle Vlaamsche schepen prijs te maken, die zijne vloot ontmoeten zou. Ook werd den schepelingen bevolen de Vlaamsche kusten te verontrusten. Deze orders werden maar al te ijverig volvoerd. Eene geheele vloot van koopvaardijschepen, niet alleen uit Vlaanderen, maar ook uit Zeeland en Holland, viel in de magt der Engelschen, terwijl bij verschillende landingen st. Anna ter Muiden, Oostburg, Houcke, Monnikenreede, Coxijde en andere plaatsen veel van plunderingen en brandstichtingen te lijden hadden.

De beduchtheid voor dergelijke overvallen hield aan tot Augustus 1389, toen Charles VI en Richard II met elkander een driejarig stilstand van wapenen sloten.

Door de naauwe vereeniging waarin Vlaanderen thans tot Frankrijk stond, werd het Graafschap in eene moeijelijkheid gewikkeld, die vooral hun ter harte ging, welke in hunne gehoorzaamheid aan de Roomsche Kerk eene bron van geluk, van hoop en vertrouwen vonden. Reeds sedert een elftal jaren was in den boezem dier Kerk eene scheuring ontstaan. Na den dood van Paus Gregorius XI, die zich uit Avignon naar Rome had begeven, om de afgevallen steden van den Kerkelijken-Staat weder tot gehoorzaamheid terug te brengen (1378), was het den Italianen gelukt om een Napolitaan de tiara te verzekeren, Bartholomeo di Prignani, Aartsbisschop van Bari, die den naam van Urbanus VI aannam.

Doch naauw had deze Kerkvoogd zijne hooge waardigheid aanvaard, of zijne strengheid mishaagde den Kardinalen, die meest van Fransche afkomst waren, zoo zeer, dat zij zich van hem keerden. Zij verlangden weder naar hun Avignon en besloten door Koning Charles V aangemoedigd, een anderen Paus te verkiezen. Dit deden zij te Fondi, in Napels, waar zij den Kardinaal Robert van Genève, die zich Clemens VII noemde, op den pauselijken zetel verhieven. Deze begaf zich het volgende jaar (1379) naar Avignon, zoodat de Westersche Kerk met deze scheuring zoowel een opperhoofd te Rome als te Avignon bezat. Als een gevolg daarvan heerschte in alle landen der Westersche Christenheid eene onbeschrijfelijke verwarring. Iedere Paus vervloekte zijn mededinger en diens aanhang als den Antichrist, als een uitvaagsel der hel.

De dood van den Romeinschen Paus, Urbanus VI, op den 18 October 1389, leverde eene gunstige gelegenheid op, om aan de dubbele heerschappij in de Kerk een einde te maken. Doch de Romeinsche Kardinalen wilden van het erkennen des Avignonschen Opperpriesters niets hooren en kozen reeds den 9 November voor Urbanus een opvolger, Bonifacius IX (Pietro Tommacelli, uit Carafanello).

Geheel Frankrijk wilde echter geen anderen Paus erkennen dan Clemens van Avignon. Doch schoon Hertog Filips, wiens belangen zoo naauw aan die van het Hof te Parijs waren verknocht, zich mede aan Clemens' zijde schaarde, wilden de Vlamingen geen kerkelijk voorschrift ontvangen, dan van den Paus die te Rome zetelde, Bonifacius IX. Het kon niet anders, of deze verschillende denkwijze moest tot verdeeldheid tusschen den Graaf van Vlaanderen en zijne onderdanen leiden. Clemens VII, die vroeger Bisschop van Cambrai (Kamerijk) was geweest, werd erkend door eenige geestelijken der Scheldelanden, terwijl anderen des te ijveriger voor den opvolger van Urbanus VI ijverden. Te Brugge, waar een goed deel van den Vlaamschen, aan Frankrijk verknochten adel woonde, liep de twist bijzonder hoog. Johannes van Waas, pastoor der st. Walburgskerk, en zijn ambtgenoot Jakob van Oostburg, predikten in het openbaar, dat al de Clementinen geëxcomuniceerd waren. Maar hun aanhang was niet sterk genoeg om hen te handhaven op de plaats die zij ingenomen hadden. Zij zagen zich eerlang genoopt, naar Luik en Keulen te vlugten, terwijl Pieter van Roesselaere, een achtbaar burger die zich over deze vervolgingen ongunstig had uitgelaten, op last van Hertog Filips naar Lille (Rijssel) werd gevoerd en onthoofd. De Gentenaren bleven echter trouwe Urbanisten, zoodat de inwoners van vele plaatsen waar Clementinen de heilige diensten waarnamen, zich naar Gent begaven, om er hun paschen te houden.

Hoewel deze kerkelijke twisten zoowel in den Staat als in de huisgezinnen onrust verwekten, ging Vlaanderen met den dag in voorspoed vooruit. In 1392 keerden te Brugge de Hanzeaten weder, die tien jaren te voren deze stad ter oorzake der oorlogen en beroerten verlaten hadden. Zij vonden er het getal vreemde factorijen vermeerderd

terug, onder anderen door Cataloniërs en Engelschen.

Hertog Filips zelf had inmiddels door de kuiperijen van de Clisson veel van zijn overwegenden invloed aan 't Fransche Hof verloren, doch daarentegen zijne eigen bezittingen belangrijk uitgebreid. Hij had van den Graaf van Armagnac het Graafschap Charolois aangekocht en werd in deze staatkunde gevolgd door zijne gade Margaretha, die eveneens hare erflanden door het aankoopen van de Heerlijkheid Noyers vergrootte.

Er waren in den zomer van 1392 drie jaren verloopen, sints Charles VI, door zijn broeder Louis van Orléans en de Connétable de Clisson daartoe bewogen, zelf de teugels van het bewind had aanvaard of liever zijns ooms van het bewind had verwijderd, toen eene onverwachte gebeurtenis aan Orléans' en Clisson's invloed ten hove een einde maakte. Op een krijgstogt tegen het Hertogdom Bretagne trok Charles VI, den 5 Augustus, door eene eenzame streek. Eensklaps steigerde zijn paard omhoog, want een afzigtig manspersoon sprong voor het ros, terwijl hij den Koning op een huiveringwekkenden toon toeriep: "Ga niet verder, mijn Vorst. Gij zijt verraden!" 's Konings ligchamelijke en verstandelijke zwakheid had niets dan een zoo ruwen schok noodig om tot volslagen zinneloosheid over te gaan. Hij viel terstond in een waanzin, die, slechts van tijd tot tijd door heldere oogenblikken afgebroken, tot aan zijn dood, dertig jaren lang, duurde.

Thans zagen de partijen waarin het Hof verdeeld was, zich tot ongeluk van Frankrijk een nieuw veld geopend. 's Konings beide ooms, de Hertogen van Berri en van Bourgondië, namen dadelijk weder de regering over, en de gehate Clisson moest met zijn aanhang wijken. Doch deze zegepraal bleef niet zonder tegenstand. Louis van Orléans beijverde zich om de plaats die hij had moeten verlaten, weder in te nemen. Hij hechtte zich te dien einde aan de schoone, maar niet minder booze Koningin, Isabeau, uit den Huize van Beijeren, en wel zoo naauw dat eene verdachte vertrouwelijkheid tusschen schoonbroeder en schoonzuster geboren werd.

Hertog Filips had toen hij in de gelederen der Franschen deelnam aan den strijd, die door Lodewijk van Male was uitgelokt, niet geschroomd aan de tuchtiging van Kortrijk deel te nemen. Zelfs had hij het uurwerk dier stad aan de Lieve-Vrouwe-Kerk zijner Bourgondische hoofdstad Dijon vereerd. Nu hij zelf Graaf was, duldde hij nooit dat men zijn gezag miskende. Toen de Baljuw van Yperen in 1393 een Vrijlaat gevangen nam, toonde de regenten van het Vrije daarover een hevig misnoegen. Zij gaven te kennen dat hierdoor hunne regten geschonden waren, want dat zij alvorens hun medeburger in 's Graven steen werd opgesloten, kennis van zijne misdaad hadden moeten nemen. Uit wrevel daarover legden zij hun ambt neder. Reeds dit was Filips te veel: hij veroordeelde de magistraten wegens deze handeling in eene zware geldboete en beroofde de Vrijlaten van het regt waarop zij zich beriepen.

Geen wonder dat 's Graven toorn ten top steeg, toen in den zomer van 1394 zeker Brugsch poorter eene zamenzwering vormde, om op nieuw een oproer te verwekken. De muiter had het plan beraamd om den ganschen magistraat om te brengen op den dag waarop de nieuw-verkozen regenten voor de ouden plaats zouden maken. Gelukkig werd het schelmstuk tijdig door Wouter Schaeck en Pieter van Sijsseele aan het licht gebragt. Voor de schuldigen was geene genade te verwerven. De belhamel, Pieter van der Schelle, werd met zeven zijner makkers op de Groote Markt te Brugge, den 30 Augustus, onthoofd.

Terwijl Vlaanderen onder Lodewijk van Nevers en Lodewijk van Male door binnenlandsche onlusten zoo vreeselijk was geschokt, had het Byzantijnsche-Rijk niet minder zware rampen getorscht. Na de eene provincie na de andere in Azië van het Rijk losgescheurd te hebben, drongen de Turken over den Bosporus. Onder Orkhan vatten zij vasten voet in Europa. Amoerad I breidde die veroveringen tot den Balkan uit en maakte het in 1361 ingenomen Adrianopel tot den zetel van zijn bestuur. Van hier wierp hij zich op Tessalië, Makedonië, Bolgarië, Servië, Bosnië en Wallachije. Hij bleef zegepralen tot hij, tegenover Koning Lazarus van Servië geplaatst, den dood vond in den slag van Kossova, den 15 Juny 1389. Zijn zoon, de bloeddorstige Bajazed I, droeg om de snelheid waarmede hij de Christenen in Europa zoowel als de Muzelmannen aan den Eufraat terugdrong, den bijnaam van *Jilderim* (den Bliksem).

Bij een zoo geduchten nabuur wendde de beheerscher van Hongarije, Koning Sigismund, zich tot de Westersche Vorsten en smeekte hun hem hulp te verleenen. Naar Frankrijk vertrok een afzonderlijk gezantschap, dat de gemoederen door eene levendige schildering van de wreedheden en den bloeddorst der Turken tegen de ongelukkige Christenen roerde en schokte. Inzonderheid vond het een geopend oor bij Hertog Filips van Bourgondië.

De magtige Graaf van Vlaanderen beloofde zijn bijstand. Hij zond zijn oudsten zoon, Jan, Graaf van Nevers, naar het oorlogstooneel aan den Donau en gaf hem de bloem van den Franschen adel mede, nevens die van Bourgondië, Artois en Vlaanderen. In het geheel vereenigde de Bourgondische Prins onder zijne vanen 1000 ridders, even zoo vele schildknapen en 10,000 man huurtroepen (6 April 1396). De togt dezer krijgsscharen door Duitschland geleek echter meer naar dien van een weelderig hof dan van strijders die het Kruis op de Halve Maan wilden doen zegevieren. Het denkbeeld aan de mogelijkheid van eenig ongeluk kwam in hunne trotsche en overmoedige zielen niet op. Het scheen hun niet slechts een gemakkelijk werk te zijn, om de Turken van de Hongaarsche grenzen terug te dringen, maar zij hoopten zelfs naar Azië te trek-

ken en het Heilige Graf te bevrijden. Buda (Ofen) was de algemeene verzamelplaats, waar ook Duitsche benden zich bij de Franschen en Hongaren kwamen voegen.

Zestigduizend was het getal der door Koning Sigismund tegen de Turken aangevoerde strijders, een leger, sterk en dapper genoeg om de overwinning te behalen, wanneer eendragt en het verlangen om eene zelfde doel te bereiken de deelgenooten aan elkander verbond. Maar overmoed en oneenigheid stortten die duizenden in het verderf. De Fransche Ridders ontzagen zich niet om op snoevenden toon te verzekeren, dat zij den hemel, wanneer hij dreigde in te storten, met hunne lansen ondersteunen zouden.

De veldtogt begon met de belegering van het door de Turken bezette Nikopolis. Bajazed schoot toe om de stad te bevrijden. De vermetelen wilden het berigt hiervan niet eens gelooven, en toen het niet meer mogelijk was, er aan te twijfelen, moesten zij zich haasten, om de noodige toebereidselen tot den slag te nemen. Te vergeefs ried Koning Sigismund den Franschen en Vlamingen, hunne kracht niet tegen de vijandelijke voorhoede, de ligte Turksche ruiters, te verspillen, maar die voor de janitsaren en spahis te besparen. De Westerlingen beschouwden dien raad als eene beleedi-

Gravin Margaretha doet afstand van de roerende nalatenschap van haar gemaal.

ging van hunne eer, en wierpen zich, ofschoon reeds onder elkander oneens, onbezonnen en met eene doldriftige stoutheid op de Osmanlis (28 September 1396). Duizenden Turken bezweken voor hunne dapperheid, zoodat de slag misschien nog gewonnen had kunnen worden, zoo zij zich niet in de dronkenschap der zege verstrooid hadden, alvorens de kern van Bajazed's benden naderde. Maar toen zij deze phalanx in het oog kregen, ontzonk hun

de moed. De meesten sloegen verschrikt op de vlugt. Slechts weinigen zochten en vonden, door hun leven duur te verkoopen, een eervollen dood. Maar ook de vlugtelingen achterhaalde het verderf. hunne Duitsche hulpbenden geslagen. Koning Sigismund achtte het reeds een geluk, zich op een Donau-schip te redden.

Toen Sultan Bajazed den volgenden morgen het

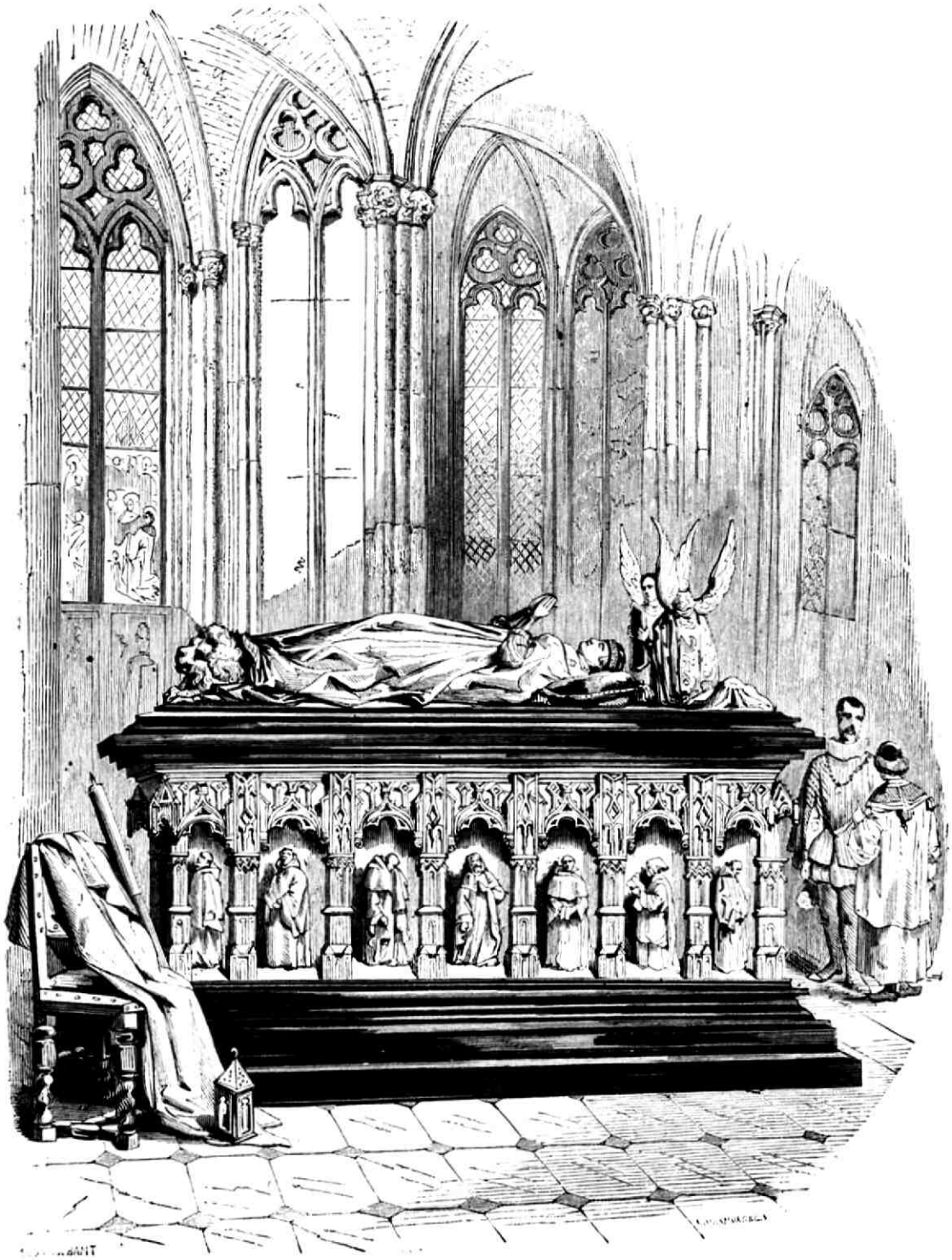

Graftombe van Hertog Filips de Stoute, Graaf van Vlaanderen, Artois enz., in het Karthuizerklooster te Dijon.

Graaf Jan van Nevers, slechts zevenentwintig jaar oud, werd met vierentwintig zijner aanzienlijkste wapenbroeders gevangen genomen. Met de Franschen en Vlamingen werden de Hongaren en slagveld in oogenschouw nam en 60,000 der zijnen dood vond liggen, weende hij van spijt en zwoer den ondergang van zoo vele Turken op de gevangenen te wreken. Nadat de hoofdaanvoer-

ders, om het groote losgeld dat men van hen verwachtte, van den hoop waren afgezonderd, liet de Sultan voor zijne oogen een ontzettend moorden en doodslaan aanvangen. Reeds stroomde het bloed van tienduizend gevangenen. Toen echter wierpen zijne grooten zich voor zijn voeten en smeekten om verschooning voor de overigen. Op hun aanhouden stond hij eindelijk, van bloed verzadigd, deze smeekbede toe.

De Graaf van Nevers en zijne lotgenooten moesten in eene strenge gevangenis smachten tot het geëischte losgeld voor hen zou aankomen. Om dit losgeld voor hen te verwerven, zond Bajazed een der gevangenen, de Artesische ridder Jacques de Helly, naar het Hof van Filips van Bourgondië. Te Parijs kwam men overeen dat het losgeld 200,000 gouden dukaten bedragen zou. Hoe verbazend deze som was, zij werd spoedig bijeengebragt, daar Donato di Rapondis, een te Brugge gevestigd koopman uit Lucca, zich borg daarvoor stelde. De Gentenaars gaven grootmoedig 50,000 gulden, en de Bruggelingen en Yperlingen die voor de inwoners der eerste Vlaamsche hoofdstad niet wilden wijken, toonden zich tot niet minder opoffering bereid. Dat voorbeeld vond navolging te Dijon en in de overige steden van Bourgondië, ten gevolge waarvan Jan van Nevers en de overige gevangenen nog hetzelfde jaar hunne vrijheid terugkregen. Voor Midden- en West-Europa zou die nederlaag der Franschen, Duitschers en Hongaren de treurigste gevolgen hebben gehad, zonder een bijzonder toeval. Immers de landen ten noorden van den Donau werden gelukkig voor het verder voortrukken der Turken bewaard, doordien een langdurige en hevige aanval van jicht Bajazed in zijne krijgsverrigtingen stremde.

Bij de verliezen aan den Donau geleden, mogt men het een geluk achten, dat de wapenstilstand tusschen Frankrijk en Engeland, die den 9 Maart 1396 had moeten eindigen, alvorens afgeloopen te zijn, voor een tijdvak van niet minder dan achtentwintig jaren werd verlengd. Daarbij schenen de onderhandelingen tot een duurzamen vrede te zullen leiden: Richard II verzocht eene dochter van Charles VI ten huwelijk, en schoon dit juffertje niet ouder was dan zeven jaren, en Richard reeds zijn dertigste jaar had bereikt, werd hare hand hem toegezegd. De Fransche Koning beloofde een huwelijksgift van 800,000 gouden kroonen, en de Engelsche Kroon gaf de havensteden Brest en Cherbourg terug.

Hoe hoog te dezen tijde de magt van 't Huis van Bourgondië was gestegen, was zij onvoldoende voor de eerzucht van Hertog Filips, die in 's Konings broeder, Louis, Hertog van Orléans, een geducht tegenstander vond. Om hun invloed op het beleid der Fransche staatkunde te vergrooten, poogde elk dezer mededingers naar uitgebreider landbezit, naar het verwerven van naburige landen. Bij het kinderlooze weduwschap van Hertogin Johanna van Brabant en Limburg, zijn aangehuwde nicht, lachte Hertog Filips het uitzigt toe om de landen tusschen de Schelde en Roer voor zijn Huis te verwerven. Om hierin te beter te slagen, begaf hij zich in 1398 met zijne gade Margaretha en zijn zoon Antonie naar Brussel, ten einde van de Brabantsche Staten te verwerven, dat zij dezen tweeden zoon als erfgenaam van Hertogin Johanna zouden aannemen. Zoo zij hiertoe overgingen, beloofde hij, zou hij het Markgraafschap Antwerpen aan Brabant terugschenken. 's Lands afgevaardigden stelden 's Vorsten voorslagen geenszins ter zijde, maar weifelden om bepaalde toezeggingen te doen, daar de erfopvolging van Margaretha van Male of haar zoon Antonie in strijd was met een verdrag in 1356 te Maastricht, onder de medewerking van Keizer Karel IV, gesloten. Immers was daarbij bepaald, dat ingeval Johanna en Wenceslaus kinderloos overleden, Brabant en Limburg aan het Huis van Luxemburg zouden ten deel vallen. Hertogin Johanna werkte echter ijverig voor de belangen van Antonie, die zij reeds sedert lang als kind had aangenomen.

Hoogst ongaarne verliet de Hertog van Bourgondië in dezen tijd de zijde van den zinneloozen Charles VI, daar zijn tegenstanders van zijne afwezigheid maar al te veel gebruik maakten, om zijn invloed op de leiding der Fransche staatkunde te verzwakken. Louis van Orléans wist bij een zoodanige gelegenheid zijn broeder over te halen, om hem de Graafschappen Dreux en Périgord te schenken, waardoor de magt van het Huis van Orléans — kort te voren nog uitgebreid door den aankoop van 't Graafschap Blois en de erfgoederen der Heeren van Couci — op nieuw belangrijk toenam. Bij eene andere gelegenheid bewerkte Prins Louis, dat de Koning hem tot Voorzitter van den Raad der geldmiddelen benoemde.

Voortdurend echter wisselde het gezag der beide hofpartijen af, want Hertog Filips wist na iedere schrede waarmede zijn tegenstander opklom, deze weder schaakmat te zetten. Zijne gade Margaretha toonde bij deze kabalen dat de trots haars vaders ook de hare was. Zij blies het vuur der ijverzucht aan door de gade van den Hertog van Orléans, Valentina, eene dochter van den eersten Milaneschen Hertog, Giovanni Galeazzo Visconti, met beleedigenden hoogmoed te behandelen. Zij bejegende deze Prinses voordurend als eene vrouw wier geboorte haar te naauwernood op een huwelijk met een Prins van koninklijken bloede regt gaf.

Inmiddels was het achtentwintigjarig bestand tusschen Frankrijk en Engeland door eene omwenteling op de Britsche eilanden verbroken. Henry van Lancaster, door de ontevreden Barons en gemeenten ondersteund, was magtig genoeg om den onwaardigen Richard II te onttroonen en gevangen te zetten (September 1399). Hij werd zoo onbeperkt meester, dat niemand in Engeland zich tegen den overweldiger durfde verklaren, die hierop zich als Henry IV liet kroonen. Maar zoo als doorgaans gaat bij zulke omwentelingen, een deel

van Henry's volgelingen achtte zich niet genoeg beloond, zoodat reeds na eenige maanden de aanhangers van Richard II weer het hoofd omhoog hieven. Doch de ontevredenen moesten hunne poging niet alleen met het verlies van hun leven boeten, maar gaven daardoor zelfs aanleiding tot Richard's dood. Het heette wel, dat deze, door zijne hardnekkige weigering om voedsel te nuttigen, zijn einde aan zich zelven te wijten had, doch deze bewering vond bij niemand geloof. Of de onttroonde Vorst die voor zijne gebreken zoo streng werd gestraft, op Henry's bevel werd uitgehongerd of door zekeren Exton gedood, heeft nimmer met zekerheid bepaald kunnen worden.

Aan 't Fransche Hof baarde deze omwenteling groote ergernis. 's Konings Raad zeide den stilstand van wapenen op, in de meening den overweldiger voor zijne vermetelheid te tuchtigen. Doch de Engelschen waren eer onder de wapenen dan de Franschen. De scheepsmagt der Britten verdreef alles van de zee, tot groote schade van den koophandel die genoegzaam tot werkeloosheid werd gedoemd. De naauwe verbindtenis van Vlaanderen met Frankrijk was voor de Engelschen voldoende om de schepen, die naar 't Zwin, de Yser en de Schelde waren bestemd, aan te tasten en zich toe te eigenen. Vruchteloos dongen de Vlamingen naar het voordeel om onzijdig verklaard te worden: geen der partijen had ooren naar hun voorstel. Henry van Engeland was op het Huis van Bourgondië ten hoogste verbitterd. De Graaf van st. Pol, die door het huwelijk van zijne dochter Jeanne met Antonie van Bourgondië naauw aan Hertog Filips was vermaagschapt, had een beeld van den Engelschen Monarch, dat in een poortnis te Calais stond, weggeroofd en aan een galg opgehangen. Zoo als doorgaans moesten de vreedzame onderdanen dien jammerlijken spot ontgelden. Het rooven en buitmaken werd er des te erger door. Verbitterd over hunne groote verliezen, bragten nu ook de Vlamingen op hunne beurt kapers in zee. Zij toonden daarbij echte Nederlandsche waterleeuwen te zijn, door herhaalde malen prijzen te Sluis, Oostende, Nieuwpoort, Duinkerken en Grevelingen op te brengen.

Inmiddels spoorde Hertog Filips de Staten van Brabant meermalen aan om tot eene beslissing te komen ten aanzien van de erfopvolging van Hertogin Johanna. Door beloften en geschenken gelukte het hem eenige Leden voor zich te winnen, door wier invloed hij aan het einde zegevierde. Door Hertogin Johanna daartoe uitgenoodigd, kwam hij op het einde van 1403 naar Brussel, waar hij op eene Statenvergadering deze hooge aangelegenheid met zooveel beleid en schranderheid bestuurde, dat men zijn zoon Antonie tot toekomstig Hertog van Lotharingen, Brabant en Limburg aannam. Daarbij bepaalde de Hertog dat Antwerpen aan Brabant zou wederkeeren. Zijn oudste zoon Jan, nu Graaf van Nevers, verklaarde hij, zou hem opvolgen in het Hertogdom Bourgondië, de Graafschappen Vlaanderen, Artois en Franche-Comté, benevens in de Heerlijkheden van Salins en Mechelen; terwijl zijn jongste zoon Filips de Graafschappen Nevers en Rethel tot aandeel zou bekomen. Mogt het zijn, dat Antonie kinderloos overleed, dan zouden zijne Hertogdommen en het Markgraafschap Antwerpen ten deel vallen niet aan den tak welke in Bourgondië regeerde, maar aan dien waaraan Nevers was toebedeeld.

Te midden der prachtige feesten, door Filips en Johanna ter viering van deze zoo merkwaardige beschikkingen gegeven, werd de Hertog door eene besmettelijke ziekte aangetast. Hij reisde af, doch was naauwelijks vier uren ver gekomen, toen hij voelde dat zijne krachten hem begaven. Naar Halle gebragt, overleed hij in de herberg het Hert, waar hij zijn intrek had genomen (27 April 1404).

Ofschoon Filips een der magtigste Vorsten was van Europa, wiens inkomsten reeds millioenen bedroegen, stak hij niettemin zoo zeer in schulden, dat zijne gade Margaretha zich gedrongen voelde, om de erfenis zijner roerende goederen te verzaken. Volgens de daarbij gebruikelijke gewoonte, leide zij daarom, vierentwintig uren na het afsterven, haar gordel, haar geldbeurs en hare sleutels op de lijkkist. [1]

Het ingewand van Filips werd te Halle in de O. L. Vrouwekerk bijgezet. Doch zijn hart, naar st. Denis, bij Parijs, gezonden, verkreeg eene grafstede in de gewone begraafplaats der Fransche Koningen. Het lijk zelf werd, na gebalsemd te zijn, naar Dijon gevoerd, waar men het aan de gewijde aarde in het door hem gestichte Karthuizerklooster toevertrouwde. De prachtige tombe boven zijn graf opgerigt, versierde eeuwen achtereen die gedenkwaardige plek. Thans echter vindt men haar in het Dijonsche Museum. [2]

Margaretha overleefde haar man nog geen elf maanden. Door eene beroerte getroffen, terwijl zij te Arras (Atrecht) verwijlde, blies zij den 16 Maart 1405 den laatsten adem uit. Haar stoffelijk overschot werd naar Lille (Rijssel) gevoerd en daar met groote plegtigheid in de st. Pieterskerk bijgezet.

Hare nagelaten kinderen waren: Jan, Hertog van Bourgondië, Graaf van Vlaanderen, Artois, enz; Antonie, erfgenaam van Hertogin Johanna van Brabant; Filips, Graaf van Nevers en Rethel; Margaretha, echtgenoote van Willem van Beijeren, Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland; Catharina, weduwe van Hertog Leopold van Oostenrijk; Maria, echtgenoote van Graaf Amadeus van Savoie, en eene ongehuwde dochter Josephine. Twee zonen, Karel en Lodewijk, en eene dochter, Bonne, waren haar voorgegaan in den dood, de beide eersten in 1384, de laatste den 10 September 1399.

---

[1] Zie de plaat op bladz. 664.

[2] Evenzoo op bladz. 665.

HOOFDSTUK XXVIII.

JAN (zonder Vrees).

Jan van Bourgondië wordt te Gent als Graaf van Vlaanderen gehuldigd. — Hij willigt den Vlamingen verschillende verzoeken in. — Hij verkiest Oudenaarde tot zijn gewoon verblijf. — De Engelschen tasten Sluis aan. — Heldenbedrijf van Wouter Jansen. — Hertog Jan in botsing met Hertog Louis van Orléans. — De oorlog tegen Engeland voortgezet. — Beleg van Calais. — Voorspoed van Vlaanderen en Artois. — Oneenigheden tusschen de Bruggelingen en Vrijlaten. — De calliote te Brugge ingevorderd. — Hertog Jan doet den Hertog van Orléans vermoorden. — Hij ontwijkt Frankrijk. — De Staten van Vlaanderen en van Artois beloven hem hunne hulp zoo hij om het vermoorden van Hertog Louis wordt vervolgd. — Congres te Amiens. — Hertog Jan keert met eene groote wapenmagt naar Parijs terug. — Hij wordt door de Parijzenaars met vreugde ontvangen. — De Franciscaan Jean Petit betoogt in eene staatsvergadering dat Hertog Jan geregtigd is geweest om den Hertog van Orléans te dooden. — Jan vereenigt zich met Graaf Willem VI van Holland, om Jan van Beijeren, Bisschop van Luik, die door zijne oproerige onderdanen binnen Maastricht wordt belegerd, te ontzetten. — Veldslag van Othée. — Hertogin Valentina van Orléans eischt andermaal van den Koning geregtigheid wegens het vermoorden van haar echtgenoot. — Koningin Isabeau en de Prinses van Orléans ontvlugten Parijs. — Vergadering te Chartres — Minnelijke verzoening tusschen de Huizen van Bourgondië en Orléans. — Jan van Bourgondië met de Koningen van Sicilië en Navarre aan het hoofd van het bewind in Frankrijk. — Gunsten aan de Franschen en Vlamingen verleend. — Hertog Jan schuift de Koningen van Sicilië en Navarre ter zijde. — De Armagnacs wapenen zich tegen Hertog Jan. — Pogingen om de herleefde veete bij te leggen. — Invallen der Armagnacs in Artois. — De wraakademende zonen van Louis van Orléans zenden Hertog Jan eene uitdaging. — Verovering van Ham. — Overgave van Nesle, Roye en andere steden. — De Gentenaren onttrekken zich aan den oorlog en worden daarin door de overige Vlamingen gevolgd. — De Bruggelingen willen de calliote vernietigd hebben. — Hertog Jan komt te Parijs terug. — Zoowel de Bourgondiërs als de Armagnacs verbinden zich met de Engelschen. — Prins Filips en zijne bruid Michaela (Michèle) komen naar Gent. — De onzijdigheid der Vlamingen in den oorlog met Frankrijk door de Engelschen erkend. — Verdrag van Bourges. — Verdrag met Koning Henry V van Engeland. — Hertog Jan in onmin met zijn schoonzoon, den Dauphin. — De Parijzenaars worden Witte Kaproenen. — Verdrag van Pontoise. — Vernieuwde strijd van Hertog Jan met de Armagnacs. — De Vlamingen weigeren Compiègne voor Hertog Jan te bewaren. — Soissons door de Armagnacs gewonnen. — Vergadering te Péronne. — De Franschen belegeren Bapaume. — Arras (Atrecht) door de Franschen aangevallen. — De vrede wordt onder de muren van Arras vernieuwd. — De oorlog tusschen Frankrijk en Engeland breekt op nieuw uit. — Slag bij Azincourt. — Dood van Hertog Antonie van Brabant. — Dood van Jan's schoonzoon Louis, Dauphin van Frankrijk. — Graaf Willem VI van Holland poogt

Jan zonder Vrees.

de partijschappen die Frankrijk verdeelen, uit den weg te ruimen. — Dood van den Dauphin, Prins Jean, en van Graaf Willem VI. — Hertog Jan te Amiens. — Hij zet den strijd tegen de Armagnacs met kracht door en verbindt zich daartoe met Koningin Isabeau. — De onzijdigheid van Vlaanderen en Artois bij het verlevendigen van den strijd tusschen de Engelschen en Franschen door Koning Henry en 's Lands Staten vernieuwd. — Verdrag te Montreuil. — Hertog Jan keert naar Parijs terug, waar edelen en graauw onmenschelijk woeden. — Terwijl de binnenlandsche tweespalt in Frankrijk voortduurt, winnen de Engelschen Normandie, Picardie en aangrenzende oorden. — Hertog Jan en Koningin Isabeau hebben te Meulan eene bijeenkomst met Koning Henry van Engeland. — Jan van Bourgondië maakt te Melun vrede met den Dauphin Charles. — De Dauphin noodigt Hertog Jan naar Montereau te komen, om met hem over oorlogstoerustingen tegen de Engelschen te

den 21 April 1405, plaats. De magistraat der eerste hoofdstad bekleedde daarbij den voorsten rang, nevens wien de afgevaardigden van Brugge, Yperen en het Vrije 's Lands Staten voorstelden. Waalsch-Vlaanderen was, ofschoon aan de Vlaamsche Graven teruggekeerd, niet weder bij het ligchaam der Graafschaps ingelijfd.

De Vlaamsche Staten boden den Vorst een smeekschrift aan, waarin zij verzochten hun vijf wenschen der gemeenten in te willigen.

Ten eerste: dat het hem zou behagen zijn zetel in Vlaanderen te vestigen, en zoo zijne zaken hem elders riepen, alsdan zijne gade in Vlaanderen achter te laten, opdat altoos een vorstelijk persoon in 't Land zou zijn, die de gelegenheid,

Jan zonder Vrees doet zijn neef Hertog Louis van Orléans vermoorden.

beraadslagen. — Hertog Jan door den Dauphin vermoord. — Zijne kinderen. — Bloei van Vlaanderen. — Graftombe te Dijon voor Jan opgerigt.

(1405—1419).

Jan van Bourgondië was vierendertig jaren oud, toen hij het bestuur der Landen aanvaardde, die hem door zijne ouders waren nagelaten [1]. Hij was geboren den 28 Mei 1371 en den 12 April 1385 gehuwd met Margaretha van Beijeren.

Zoodra hij zijne leenen bij Koning Charles VI had verheven, liet hij zich in Vlaanderen en Artois huldigen. De plegtige viering dier verbindtenis tusschen Leenheer en Volk vond te Gent,

belangen en gewoonten van het Graafschap kende, opdat vrede, eendragt en rust er ongestoord bewaard zouden blijven.

Ten tweede: dat hij al de voorregten, vrijheden en wetten des Lands en van de steden zou bevestigen, zoo als zij bestonden onder zijn grootvader Lodewijk van Male; dat hij alle Vlaamsche aangelegenheden zou laten behandelen overeenkomstig 's Lands wetten door de magistraten der steden, en hij zijne wetkamer niet zou vestigen dan in Vlaamsch-Vlaanderen aan deze zijde der Leije.

Ten derde: dat de Vlamingen in den oorlog tusschen Frankrijk en Engeland onzijdig zouden kunnen blijven, aangezien Vlaanderen een land van koophandel was.

[1] Zie zijn portret op bladz. 668.

Ten vierde: dat hij niet zou veroorloven, dat Brouckburg, Grevelingen of eenige andere stad van West-Vlaanderen ooit van het Graafschap zouden vervreemd worden.

Ten vijfde: dat alle Vlaamsche zaken in de landtaal zouden behandeld en in schrift gesteld worden.

Hertog Jan stond tot groot genoegen zijner Vlamingen deze vijf belangrijke punten toe. Hij verkoos de stad Oudenaarde tot zijn zetel en plaatste er ook zijne regtkamer, die onder Hertog Filips te Lille (Rijssel) geweest was. Hij gaf den Vrijlaten de in 1393 verloren vrijheden weder, hief de verbeurdverklaring op der goederen die den Brugschen opstandelingen in 1384 hadden toebehoord, en stelde vast, dat geen goederen meer om oproer of weêrspannigheid aan de wet mogten aangeslagen worden.

Voor zoo vele en groote gunstbewijzen waren de Vlamingen niet ongevoelig: zij overlaadden hun nieuwen Graaf met geschenken.

Terwijl Hertog Jan onbewimpeld zijne vijandelijke gezindheid te kennen gaf ten aanzien van den Hertog van Orléans, die in dit tijdsgewricht aan het hoofd van 's Konings Raad te Parijs stond, had de Graaf van st. Pol, zoowel een leenman der Fransche Kroon als van het Graafschap Artois, eene onderneming aangevangen die Koning Henry IV van Engeland geweldig verbitterde. Waleran van st. Pol waagde het namelijk, een aanslag tegen het kasteel Marche, bij Calais te ondernemen, een vijandelijk bedrijf dat niets anders ten gevolge had dan eenige verwoestingen. Marche toch bleef in het bezit der Engelschen.

Naar aanleiding van dien aanval meende Koning Henry zich geregtigd, Vlaanderen te bestoken. Werkelijk had Jan in de Vlaamsche steden op de grenzen van het Calaisis een niet onbelangrijke krijgsmagt, onder Jan van Walle, verzameld, wier houding dreigend genoeg was, om de bewoners van Calais op verdediging tegen de Vlamingen, of liever tegen de soldeniers van den Graaf, bedacht te doen zijn. Daarbij oordeelden de Engelschen niet zonder grond, dat zoo zij Hertog Jan aantastten, de Hertog van Orléans hem aan zijn lot zou overlaten.

Men schreef den 22 Mei 1405, toen de Engelsche vloot, 22 schepen sterk, onder Hertog Thomas van Clarence, den broeder van Koning Henry, en den Admiraal der Kroon, den Graaf van Pembroke, in het Zwin bij Sluis het anker uitwierp. De vijanden waagden het de stad en het Groote Kasteel aan te tasten. Doch hun pogen was te vergeefs. De Sluisenaars verdedigden zich met zooveel moed en geluk, dat de Britten afhielden, na bij den aanval hun Admiraal verloren te hebben. De landzaten konden echter niet verhinderen, dat de Engelschen verscheidene koopvaarders, waaronder een aantal die den Oosterlingen toebehoorden, benevens de dorpen van Cadzand en die langs het Zwin plunderden. Zelfs moest men het aanzien, dat de vijand eenige kerken aan kolen legde, b. v. die van Heisvliet of Coudekerke. De kerk van st. Anna ter Muiden ontkwam eene geheele verwoesting alleen uithoofde er het lijk van den Graaf van Pembroke was bijgezet. Zij werd echter van al hare kostbaarheden en sieraden beroofd.

Gelukkig werd de overmoed der Engelschen spoedig beteugeld. Vijf dagen na hun aanval kwam Hertog Jan met een leger Bruggelingen, Gentenaren en Vrijlaten aanzetten, om den vijand slag te leveren. Op het gezigt hiervan ontzonk Hertog Thomas den lust om aan 't Zwin te blijven: het bevel weerklonk om de ankers te ligten, en welhaast zag men op de Vlaamsche kust geen Engelschman meer.

Een Vlaamsch schipper, verontwaardigd over de kerkroof der Britten, besloot hun eene gevoelige les te geven. Hij waagde het, om hun met een enkel vaartuig na te zeilen en den eersten oorlogsbodem, dien hij inhaalde, aan te tasten. Ofschoon slechts veertig man aan boord hebbende, was zijn aanval zoo onstuimig, dat hij den Britschen scheepsbevelhebber tot de overgave dwong. Met de vlag in top voer hij met zijn prijs naar Sluis terug, waar hij bij den buit het altaarstuk uit de st. Annakerk van ter Muiden terugvond. De wakkere Wouter Jansen, de held van dit bedrijf, achtte zich gelukkig het schoone kleinood aan de parochie van st. Anna terug te geven.

Minder roemruchtig was de handeling der Vlaamsche Kapiteins die onder Admiraal Jan Blanckaert mede ter vervolging der Engelschen uitliepen. Zij gedroegen zich als ware roovers, want zij plunderden alle koopvaarders, wien zij op hun togt ontmoetten, zonder in aanmerking te nemen onder welke vlag de aangevallenen voeren. Het gevolg was dat de Staten hen als zeeschuimers uit Vlaanderen banden.

Inmiddels giste het geweldig te Parijs. Louis van Orléans en de overige leden van 's Konings Raad, hadden nieuwe, zware belastingen uitgeschreven, maar die de bevolking te minder geneigd was op te brengen, toen Hertog Jan zich tegen deze buitengemeene heffingen verklaarde. Om voor de aanslagen van den Bourgondiër veilig te zijn, lokte Prins Louis den Dauphin uit Parijs naar Corbeil: de Dauphin en de kinderen van Bourgondië zouden hem tot gijzelaars strekken.

Maar Hertog Jan was tegen Hertog Louis opgewassen. Met 500 Bourgondische en Vlaamsche ruiters toegeschoten, haalde hij den Dauphin in, die hij naar Parijs terugvoerde, en zijn welversterkt Paleis van Artois tot woning aanbood.

De Hertog van Orléans die van woede op de lippen beet, kwam met een leger opdagen om de Bourgondiër schrik aan te jagen. Jan van zijne zijde was oogenblikkelijk bereid om zijn tegenstander slag te leveren. Doch door de bemiddeling van den Koning van Sicilië, de Hertogen van Berri en Bourbon en den kanselier Jean de Montaigu werd de botsing voorkomen (November 1405).

Door deze tusschenkomst werden de beide Hertogen er toe gebragt, om elkander te beloven met

het aanbreken van het volgende gunstige jaargetijde gezamenlijk tegen Engeland op te rukken. Hertog Jan zou het beleg voor Calais slaan, terwijl Louis van Orléans alle krachten zou inspannen om de Engelschen Guienne te ontrukken.

Overeenkomstig deze bepalingen rukten de beide opperhoofden met talrijke legers in het veld (1406). Voor Calais gekomen, liet Hertog Jan drie houten torens oprigten, die, op wielen geplaatst, bij eene bestorming tot aan de vesten gevoerd konden worden. Het beleg was eindelijk zoo ver gevorderd, dat de belegeraars gegronde hoop koesterden, om als overwinnaars de stad binnen te dringen, toen de naijver van Louis deze verwachting den bodem insloeg. Deze was, zonder iets van belang verrigt te hebben, uit Guienne teruggekeerd. Bij de goriezucht der Franschen kon hem niets onaangenamer zijn dan zijn mededinger te zien zegevieren. Zoo Hertog Jan Calais aan Frankrijk terugbragt, moest zijn invloed dalen. Hij wist een bevelschrift van zijn broeder, Koning Charles VI, te verwerven, waarbij den Franschen in het kamp voor Calais bevolen werd, af te trekken. Bijna alle aanvoerders en manschappen ontvingen dezen last met misnoegen, doch het bevel luidde zoo nadrukkelijk, dat zij niet weigeren durfden naar de hun aangewezen kwartieren terug te keeren. Die aftogt dwong Hertog Jan om eveneens regtsomkeer te maken. Het getal Bourgondische, Artesische en Vlaamsche hulptroepen was te gering, om het beleg met hoop van welslagen voort te zetten.

Sedert den Doorniker vrede had Vlaanderen — wanneer men den aanslag der Engelschen tegen Sluis uitgezondert — bij voortduur rust en voorspoed genoten. Nijverheid en koophandel leverden schatten aan de burgers op, van welke velen gaarne een deel daarvan besteedden om hunne kerken, gestichten en woningen met kunstvoortbrengselen te sieren. Toen eene factory van Venetianen zich in 1405 te Brugge vestigde, vond zij er de weelde, den kunstzin van hare vaderstad terug.

Jammer genoeg brak in het begin van 1407 een geschil uit tusschen de Bruggelingen en Vrijlaten met betrekking tot de lakenweverij. Zich beroepende op een privilegie van 1322, stoorden de wevers van het Vrije zich niet langer aan de beperkingen, die ten jare 1384 te hunnen aanzien genomen waren. Zij oefenden hun bedrijf in zijn vollen omvang uit. Bij de beperkte inzigten van dien tijd achtten de Bruggelingen zich daardoor hevig verongelijkt. Zij rotten te zamen, verstrooiden zich in de kleine steden en vlekken in het ronde en vernielden al de getouwen. Niet zonder moeite gelukte het Hertog Jan een einde aan deze onrust te maken. Maar hij liet beide partijen ondervinden, dat het dwaas was hem te tergen. Liet hij den wevers in 't Vrije toe, hunne nering voort te zetten, zij moesten zich verschillende beperkingen laten welgevallen; terwijl de Bruggelingen zich moesten getroosten voortaan een zevende deel hunner inkomsten aan den Graaf uit te keeren. Bij de toenemende behoeften der gemeente moesten daardoor de belastingen vermeerderd worden. Daartoe werd een regt op het gemaal, de zoogenaamde calliote, voorgesteld en aangenomen.

Zoodra de Vlaamsche aangelegenheden het hem veroorloofden, keerde Hertog Jan naar Frankrijk terug, waar het jammerlijk bewind van Hertog Louis van Orléans het volk razend maakte. Het verspillen van 's Lands gelden bereikte eene hoogte, dat de schatmeesters, om de vereischte sommen te krijgen, geene zwarigheid maakten om de burgers en landlieden in den letterlijken zin van het woord uit te plunderen. Hertog Jan hoorde met genoegen dat de Parijsche burgerij de regering van Louis van Orléans vloekte. Dit opende hem eene uitmuntende gelegenheid om den Hertog en de overige leden van 's Konings Raad te trotseren. Er vielen vaak hevige tooneelen tusschen de beide hooggeplaatste neven voor. Niettemin gelukte het den Hertog van Berri, hun oom, den 20 November 1407, eene verzoening tusschen beiden te bewerken. Jan en Louis legden zich, overeenkomstig de gebruiken van dien tijd bij dergelijke gelegenheden, in hetzelfde bed te slapen, ontvingen te zelfder tijd, nevens elkander geknield, het heilig avondmaal en teekenden te zamen een oorkonde, waarbij zij zich verbonden, elkander in alles als broeders te bejegenen.

Drie dagen later bleek het zonneklaar, dat die verzoening niet dan een verachtelijk spel was geweest. De Hertog van Orléans had den namiddag van den 23 November doorgebragt in een hôtel bij de Porte-Barbette, waar Koningin Isabeau kort te voren van een dood kind bevallen was. Tegen acht uur des avonds kwam een kamerdienaar Hertog Louis berigten, dat zijn broeder, Koning Charles, hem onmiddellijk wenschte te spreken. Niets kwaads vermoedende, begaf de Hertog zich op weg. Hij bereed daarbij een muildier, terwijl zijn klein gevolg, twee schildknapen en eenige bedienden, te voet nevens hem ging.

Naauwelijks was hij tot zekere herberg bij de Porte-Barbette gekomen, of eenige gewapenden, tien tot twintig in getal, versperden hem den weg. Zij hieven den kreet aan: "Sla dood, sla dood!" trokken hunne wapens en drongen op den Hertog aan. Een houw met een bijl verpletterde den Prins de regterhand.

"Laat af, mannen!" riep de gewonde. "Ik ben de Hertog van Orléans!"

"Dien moeten we juist hebben," luidde het antwoord.

Daarop wierpen ze het muildier ter aarde en kloofden den Hertog zoodanig het hoofd, dat de hersens in het ronde spatten. Na hierop door neergeworpen voetangels den weg versperd te hebben, kozen zij de vlugt. [1]

Zoodra het lijk door voorbijgangers gevonden werd, droeg men het naar eene naburige kloosterkapel, waar welhaast eene groote menigte ede-

[1] Zie de plaat op bladz. 669.

lch en burgers van allen stand zich verdrong om het slagtoffer van partijzucht te aanschouwen. Den Prinsen en edelen sloeg bij het verhaal van het voorval de schrik om het hart, omdat zij niet te weten konden komen wie het schelmstuk gepleegd hadden. Sommigen schreven den moord toe aan den Sire de Canni, wiens gade, naar men beweerde, door Hertog Louis onteerd was.

In den namiddag van den volgenden dag (24 November) werd het lijk van den vermoorden Hertog met vorstelijke eer ten grave geleid in het klooster der Celestijnen. Daaraan namen deel de Koning van Sicilië, Hertog Jean van Berri, Hertog Jan van Bourgondië, Hertog Louis van Bourbon, Graaf Filips van Nevers en Rethel, Graaf Waleran van st. Pol, de Markgraaf van Ponthieu, de Graven van Clermont, Vendôme en Dammartin, de Connétable des Rijks en een groot aantal hoogere en lagere edelen.

Daags daarna vergaderde de Koninklijke Raad bij den Hertog van Berri. In hun midden verschenen de commissarissen, aan wien het onderzoek aangaande den moord was opgedragen. Na het mededeelen van hunne verrigtingen, verklaarden zij, dat zich onder de moordenaars een waterdrager uit het Paleis van Artois had bevonden, weshalve zij verlof verzochten, om dat hôtel binnen te treden.

Jan van Bourgondië, wiens woning hierdoor was aangewezen, veranderde van kleur. Zijn neef, Louis II van Anjou, die den titel droeg van Koning van Sicilië, nam hem ter zijde.

"Weet ge iets van dit feit?" vroeg hij hem.

Valentina Visconti, weduwe van Louis van Orléans, smeekt haar schoonbroeder, Koning Charles VI, de moordenaars van haar man te straffen.

"Zeg het mij. Gij kunt noch moogt het mij verzwijgen."

Hertog Jan stond verbluft. Nokkend bekende hij, dat hij door eene ingeving des duivels, zijn neef, den Hertog van Orléans, had doen vermoorden.

"Zoo verlies ik mijn beide neven!" riep de Hertog van Berri uit. En op dit zeggen verwijderde zich Hertog Jan zonder een enkel woord verder te uiten.

De overige Prinsen bleven verstijfd van schrik zitten. Zij waren door het gebeurde zoo verward, dat zij geene besluiten konden nemen.

Toen tegen den morgen van den 26 een nieuwe vergadering was belegd, begaf zich ook Jan zonder Vrees naar de raadzaal, alsof het schrikkelijke feit geen plaats had gehad, en zijne bekentenis niet gevolgd ware. Maar zijn oom, de Hertog van Berri, sloot hem buiten de deur. "Neef," sprak de oude man, "wacht u om in den raad te komen. Niemand verlangt er u te zien."

Oogenblikkelijk sprong Hertog Jan te paard en sloeg den weg naar Vlaanderen in. Hij werd tot de grenzen van Artois nagezet. Eerst toen hij Bazaak en die uwer kinderen is ook de mijne!" [1]

Maar de arme Charles VI was buiten staat het voornemen, dat hij bij deze ontmoeting opvatte, te volvoeren: hij vergat reeds na weinige oogenblikken wat hij kort te voren gezegd of bepaald had. Ook waren reeds velen zijner vassallen in onderhandeling met Hertog Jan getreden, omdat zij den Bourgondiër ver boven den Hertog van Berri en de overige Prinsen stelden. Het voorbeeld, dat de edelen in hun worsteling met de burgerijen, die steeds naar grooter vrijheid haakten, gedurende meer dan een kwart-eeuw gegeven hadden, droeg jammerlijke vruchten. Het scheen alsof het gansche Land geen onderscheid meer kende tusschen

Slag van Azincourt.

paume bereikte, kon hij zich veilig rekenen. Van daar begaf hij zich eerst naar Lille (Rijssel) en vervolgens naar Gent, waar zijne gade, Margaretha van Beijeren, inmiddels met groot doorzigt aan de welvaart van Vlaanderen had gearbeid.

Terwijl de Hertog naar Gent week, was de weduwe van den vermoorden Hertog, de Italiaansche Prinses Valentina Visconti, van Blois, waar zij woonde, te Parijs gekomen. Den 10 December wierp zij zich aan 's Konings voeten om geregtigheid te erlangen. Charles VI, die op dat oogenblik een weinig opgeklaard was, omhelsde zijn schoonzuster, terwijl hij haar toevoegde: "Uwe goed en kwaad. De Parijsche bevolking zag in het gebeurde op den 23 November niets dan hare bevrijding van een dwingeland, die haar drukkende belastingen had opgelegd, terwijl de vassallen van den Hertog van Bourgondië, ja zelfs de Staten van Vlaanderen en Artois, hem zonder huivering hun bijstand beloofden tegen allen, die hem om den moord op Louis zouden vervolgen.

Uit vrees, dat Hertog Jan bij dezen staat van zaken een verbond met Engeland zou aangaan, noodigden de Hertog van Anjou en de Hertog van

[1] Zie de plaat op blz. 672.

Berri Hertog Jan van Bourgondië uit om naar Amiens te komen, waar men over eene verzoening zou onderhandelen. Jan stemde er in toe, en, door zijne Vlamingen en Artesiërs ruim van geld voorzien, trok hij met een schitterend gevolg van edelen en gewapende mannen naar de Somme. Zijn oom en neef hielden hem op de zamenkomst voor, dat hij Koning Charles vergiffenis zou vragen en in ieder geval de volvoerders der euveldaad uitleveren. Maar hij antwoordde:

"De Koning en het Rijk mogen mij dankbaar zijn dat ik hen van hun grootsten vijand heb verlost. Wil de Koning mij den oorlog aandoen, omdat ik hem een zoo groote dienst bewezen heb, dan zal ik weten mij door de wapens den vrede te verzekeren."

Te vergeefs verbood 's Konings Raad Hertog Jan om naar Parijs te komen. Met een ontzagverwekkend leger, voor een goed deel Vlamingen en Artesiërs, trok deze door Picardie en Ile-de-France, zonder den minsten tegenstand te ontmoeten. Toen hij st. Denis naderde, poogden de Hertogen van Anjou, Berri en Bretagne hem met vriendelijke woorden te bewegen, om niet verder te gaan. Dan dit was vruchteloos. Jan zonder Vrees voleindigde zijn togt, vergezeld door zijne beide broeders. Niemand die het waagde, hem de minste tegenweer te bieden, den minsten smaad aan te doen. Integendeel, de burgerij juichte, en zelfs de kinderen riepen vrolijk uit: "Lang leve de Hertog van Bourgondië!" Het volk was vol hoop, dat de hooge belastingen, die Hertog Louis der burgerij had opgelegd, zouden verminderd, zoo niet geheel afgeschaft worden.

Jan zonder Vrees begeerde van 's Konings Raad eene openbare zitting om zich te regtvaardigen over de bedreven daad. Te dien einde werd eene vergadering op den 8 Maart 1408 in het paleis van Graaf Waleran van st. Pol gehouden. Op deze bijeenkomst waren tegenwoordig Koning Charles VI, de Dauphin, de Kardinaal de Bar, de Koning van Sicilië, benevens vele edelen en geestelijken. Zekere Jean Petit, een Franciscaan en doctor in de godgeleerdheid, nam daarbij het woord, om eene lofrede op Hertog Jan van Bourgondië te houden. Met een vloed van woorden poogde hij het bewijs te leveren, dat het elk geoorloofd is om een dwingeland te dooden. Vervolgens wees hij er op, dat Louis van Orléans een dwingeland was geweest, dat men hem pligtig aan gekwetste majesteit moest houden, daar hij zich wederspannig had betoond tegenover de Kroon, en getracht had zoowel om den Koning te vermoorden als diens stam uit te roeijen, ten einde zelf den troon te bestijgen. Hieruit trok hij het besluit, dat Jan van Bourgondië, wel verre van laakbaar gehandeld te hebben, eene goede daad had verrigt, waarvoor hij de erkentelijkheid van Vorst en onderdaan moest inoogsten.

Geen der aanwezigen opende den mond, om deze jammerlijke leer te bestrijden. De hovelingen drongen zelfs bij den Koning aan om Hertog Jan te bedanken, en, nadat de zinnelooze Monarch aan dien wenk had voldaan, bezegelde hij de genadebrieven die ten behoeve van den Hertog-moordenaar waren opgesteld.

Nagenoeg een half jaar achtereen bleef Jan van Bourgondië te Parijs vertoeven, waar hij alles naar zijne hand stelde. Maar onverwacht werd hij naar de Nederlanden geroepen, daar zijn schoonbroeder, Jan van Beijeren, die sedert 1390 op den Luikschen Stoel zat, door eene verregaande dwingelandij jegens zijne onderdanen in de klem was geraakt. Met zijne Bourgondiërs en vreemde soldeniers, voegde Jan zich bij de krijgsscharen van Hertog Willem van Beijeren, Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland, en die van Graaf Willem van Namen, waarna hij dat ontzaggelijke leger tegen de Luiksche opstandelingen aanvoerde. Bisschop Jan, die binnen Maastricht was opgesloten, werd bevrijd en zijne tegenstanders in den veldslag bij Othée, den 23sten September (1408), volkomen verslagen. [1]

Te Parijs maakten 's Hertogs vijanden gretig gebruik van zijne afwezendheid om zijn invloed op het bestuur van Frankrijk te knotten. Een der Prinsen, die standvastig geweigerd had, om tot de verzoening met Hertog Jan toe te treden, de Hertog van Bourbon, bragt den overigen de schande onder het oog, die zij zich op den hals haalden, door zich bij den moordenaar van Hertog Louis aan te sluiten. Op zijn voorstel wapenden zich allen en vereenigden zich rondom de Koningin, terwijl zij zich meester maakten van de bruggen, poorten en wallen van Parijs (5 September 1408).

De weduwe van Louis van Orléans keerde op het berigt dezer omwenteling naar Parijs terug, om haar schoonbroeder andermaal te bezweren, haar vermoorden echtgenoot, zijn broeder, te wreken. Op nieuw werd 's Konings Raad bijeengeroepen, om over de schuld of onschuld van Jan van Bourgondië te oordeelen. Ditmaal beklom een Benedictijner den katheder om het gevoelen der Kerk over den moord bij de Porte-Barbette te verkondigen. Geheel in tegenspraak met Pater Jean Petit, schetste Pater Serisi het gedrag van Hertog Jan jegens Hertog Louis als een zwart verraad, als een misdrijf dat, volgens goddelijke en menschelijke wetten, de zwaarste straf naar zich moest slepen.

De uitspraak was, ten gevolge dezer voorstelling, geheel anders dan het jaar te voren: men verklaarde de genadebrieven aan Hertog Jan van Bourgondië verleend, voor nul en zonder waarde (16 September 1408).

Doch naauw vernamen de zaamgezworenen de overwinning, die Hertog Jan te Othée had bevochten, of het hart zonk hun in de schoenen. Toen Jan, door duizenden ruiters en voetgangers vergezeld, naar Frankrijk terugkeerde, dacht niemand

[1] Vergelijk bladz. 266 en 267.

er meer aan om tegenstand te bieden. De Hertogin van Orléans vlood met een gebroken hart, Koningin Isabeau en de Prinsen weken naar Tours, met zich voerende zoowel den Dauphin als den ongelukkigen, zinneloozen Charles VI.

Andermaal werd Hertog Jan bij zijne terugkomst te Parijs een schitterend welkom toegebragt. Hierdoor gesteund, zond hij zijn schoonbroeder, Willem van Henegouwen, naar Tours bij het Hof om eene verzoening te bemiddelen.

In de zamenkomsten van den Hollandschen Graaf met den Koning en de Prinsen, werd besloten, dat beide partijen in de eerste maanden van 1409 een congres te Chartres zouden houden.

Den 9 Maart werd deze vergadering geopend, waartoe Hertog Jan zich, door 600 ruiters vergezeld, naar Chartres had begeven. Volgens overeenkomst smeekte hij hier Koning Charles VI, in de tegenwoordigheid der Koningin, van de Prinsen van Orléans en der zaamgestroomde Graven en Ridders, vergiffenis voor den bedreven moord aan den Hertog van Orléans, waaraan hij erkende schuldig te zijn.

De Raad liet den zinneloozen Monarch de verlangde vergiffenis uitspreken en den drie zonen van den vermoorden Hertog gebieden om dit voorbeeld te volgen. Weenende voldeden de drie knapen, van welken de oudste nog geene zeventien jaren telde, aan dien eisch. Hertog Jan en de Prinsen gaven elkander den kus des vredes en zwoeren, de handen op het Evangelie uitgestrekt, dat zij altijd en in alle omstandigheden goede vrienden zouden blijven. Om deze verzoening nog sterker te bekrachtigen, bemiddelde 's Konings Hof een huwelijk tusschen Philippe van Orléans, tweeden zoon van Hertog Louis, en Catharina, de tweede dochter van Hertog Jan van Bourgondië.

Jan zonder Vrees had zijn oogmerk met den moord bereikt. Hij voerde het bewind over Frankrijk in den naam der Koningin en van den Dauphin (den Hertog van Guienne). Koningin Isabeau, eene vrouw van groote schoonheid, doch eene afschuwelijke inborst, verbond zich thans aan den moordenaar, zoo als zij zich vroeger met diens slagtoffer vereenigd had, en de Hertog van Guienne had te weinig invloed om iets daartegen in te brengen. Men had hem door den echt verbonden aan Margaretha, de oudste dochter van den Bourgondiër. Al de edelen van het Verbond der Leliën, met uitzondering der kinderen van Orléans, die sedert Jan's terugkomst Parijs verlaten hadden, keerden naar de Hoofdstad terug. Alsof er niets buitengewoons ware voorgevallen, herleefden de feesten, de bals, de banketten, waar een oningewijde niets anders kon ontwaren dan zorgelooze vreugde.

Hertog Jan was de ziel van 's Konings Raad, waartoe nevens hem twee Prinsen behoorden, die den titel van Koning voerden. De eerste was Louis II, van Anjou, die het Hongaarsche Koningshuis het bezit van Sicilië betwistte; de ander de Koning van Navarre, de zoon van Charles le Mauvais, een man die Frankrijk onbeschrijfelijk veel leed berokkend had. Naar de goedkeuring van 's Konings oom, den Hertog van Berri, werd weinig of niet gevraagd.

Jan van Bourgondië zag zeer wel in, dat hij, om zich te handhaven, eenige wenschen van 't volk, dat zoo veel van hem hoopte, moest inwilligen. Daarom schafte hij eenige belastingen af, doch hij wachtte zich wel de regten op den verkoop van zout mede op te heffen. Als ter vergoeding vergunde hij der Parijsche burgerij om zelve den proost der kooplieden en de aanvoerders van hare burgerwacht te benoemen. Ten einde te zelfder tijd de ingezetenen der eerste Vlaamsche hoofdstad naauw aan zich te verbinden, verplaatste hij zijn geregtshof van Oudenaarde naar Gent.

Hertog Jan was niet voldaan met den invloed van den Hertog van Berri geknot te hebben, hij wilde het zoo ver brengen, dat ook de woorden der Koningen van Sicilië en Navarre alle beteekenis verloren. Dit voornemen gelukte hem werkelijk, door den Dauphin, zijn schoonzoon, in hunne plaats tot Mede-regent te doen benoemen.

Maar de Hertog van Bourgondië handhaafde zich niet lang in het ongestoord bezit van het opperbestuur over 't schoone Frankrijk. Het Hof en de edelen van hoogen rang konden nimmer vergeten, dat hij, die nu over alle magt beschikte, het leven aan een Prins van den bloede had ontnomen. Toen de oudste zoon van den vermoorden Prins de jaren begon te bereiken, dat hij den titel van Hertog van Orléans kon aannemen, achtte hij, dat de tijd naderde, waarop hij zijn vader moest wreken. Hij omringde zich door mannen, die, even als hij, persoonlijke vijanden waren van Jan zonder Vrees. Vooral stond hij in naauwe betrekkingen tot Bernard Graaf van Armagnac, die het geenszins verkroppen kon, dat zijn schoonvader, 's Hertogs oom, de Hertog van Berri, in alle hooge aangelegenheden werd voorbijgegaan. Deze Graaf Bernard was een allergevaarlijkst tegenstander. Niet minder volhardend dan Jan van Bourgondië, werd hij evenmin door naauwgezetheid van geweten verhinderd om met de omstandigheden zijn voordeel te doen. Hij had eenigen neven, die hem eene erfenis betwistten, een geheelen tak van zijn Huis, de oogen doen uitsteken en zoo verminkt in een put werpen.

Deze Bernard stelde zich aan het hoofd der misnoegden. Hij wierf troepen en vernieuwde den strijd, waarbij de namen van de Bourgondiërs en Armagnacs die werden der fractiën tusschen welken het Rijk zich verdeelde. Moorden, gruwelen en de afschuwelijkste wandaden waren aan de orde van den dag, nu de tweedragt der eerzuchtige hoofden Frankrijk in de grootste verwarring stortte. Terwijl de Armagnacs Gien tot uitgangspunt van hun verbond kozen (15 April 1410), bleef Parijs, het middelpunt en de prijs van den strijd, op de zijde der Bourgondiërs. Eene bende van vijfhonderd van 's Hertogs dolzinnigste aanhangers voerde er in zijn naam een waar

schrikbewind. Onder het voorwendsel van de Armagnacs te bestrijden, verjoegen, beroofden en vermorzelden zij hunne persoonlijke vijanden.

Te vergeefs poogden vredelievenden, vooral de leden der Universiteit te Parijs, de verdeelden herhaalde malen te vereenigen. Er werden wel nu en dan verdragen tot stand gebragt, maar altijd spoedig weder verbroken, waarbij elke breuk nieuw voedsel schonk aan de verbittering.

eenkomst werd door beide partijen zoo zeer met voeten getreden, dat de wapenrustingen, de overvallen, de verrassingen, de moorden en wandaden reeds in de lente van 1411 weder aan de orde van den dag waren.

Door dezen strijd werden ook in 't Graafschap Artois de rust en vrede verstoord. Daar de Armagnacs groote benden soldeniers in de naburige steden van Picardie gelegd hadden, domei-

Ridders uit den tijd van Jan zonder Vrees.

Zoo was onder de bemiddeling van Graaf Willem VI van Holland en andere Vorsten, den 2den November 1410, te Bicêtre eene overeenkomst gesloten, waarbij de Hertogen van Bourgondië en Orléans zich verpligtten om elk naar zijne heerschappij terug te keeren en zich niet meer met de zaken des Rijks te bemoeijen, tenzij Koning Charles hen daartoe liet ontbieden. Doch deze overnen van den Hertog van Orléans, t. w.: Clermont, Beauvais, Soissons, Roye, Montdidier, Ham, enz., trokken deze herhaalde malen over de Authie. Om zijne trouwe Artesiërs voor die invallen te dekken, gaf Hertog Jan den Heeren de Helly, de Bornoville en anderen last, om Bapaume te versterken, en te dier stede eene talrijke krijgsmagt te verzamelen.

Tot nog toe hadden de leden van het Huis van Orléans teruggedeinsd om het verdrag van Chartres op te zeggen. Doch nu de zaken zoover waren gekomen, verheelden de jonge Hertog van Orléans en zijne bondgenooten hun haat tegen den Vlaanderen kon gewigtige diensten bewijzen. Om de ingezetenen tot het verschaffen van gereede penningen te bewegen, schonk Hertog Jan, hun Graaf, den Gentenaars het voorregt om voortaan leengoederen zoowel te mogen koopen als verkoo-

Hertog Jan zonder Vrees te Montereau vermoord

Bourgondischen Hertog niet langer. Den 11 July (1411) zonden zij hem eene uitdaging tot een nieuwe worsteling, en Jan Zonder Vrees weifelde niet om dat voorstel aan te nemen.

Voor beide partijen was de grootste zorg, zich manschappen en geld te verschaffen. Het rijke pen, hetgeen hun tot nog toe, ten voordeele der edele geslachten, verboden was. Hij verpandde verscheidene domeinen, verkocht sommige ambten en zegelde tegen uitkeering van groote geldsommen verschillende oorkonden, die privilegiën aan de burgerijen bevatten.

In korten tijd verzamelde Hertog Jan alleen in Vlaanderen 25,000 krijgslieden. Hij kon hen met trots monsteren, want allen waren uitgelezen strijders. Niettemin leverde het vrij wat moeite op, om hen in te deelen, daar de bewoners van het Noordwestelijk Vlaanderen met elkander oneenig waren wie onder den banier van Brugge en wie onder dien van het Vrije moesten optrekken. Aan deze verdeeldheid maakte Hertog Jan, den 17 Augustus, een einde. Hij verklaarde toen, dat, zonder eenige regten te krenken, bij den aanstaanden veldtogt, de schutterijen van Sluis, Damme, Houcke, Monnikenreede, st. Anna ter Muiden, Blankenberge, Oostende en Dixmuiden zich bij de Bruggelingen moeten voegen; doch dat de mannen van IJzendijke, Oostburg, Aardenburg, Oudenburg, Ghistel, Thourout, Eecloo, Caprijcke en Lembeke met de Vrijlaten zouden gaan.

Een tweede twist tusschen deze Vlaamsche hulpbenden ontbrandde, toen het leger zich in beweging had gesteld en over Doornik het Vermandois naderde. Ditmaal hadden de Vrijlaten het met de Yperlingen te kwaad. De eersten beweerden dat zij onmiddellijk op de Bruggelingen moesten volgen en dus den Yperlingen voorgaan. Maar de laatsten hielden staande dat zij de voorkeur hadden. Hertog Jan liet door zijne beslissing den voorrang in het midden. Hij beval dat den eenen dag de Vrijlaten onmiddellijk op de Bruggelingen zouden volgen, doch dat dit voorregt den volgenden den Yperlingen zou behooren, terwijl deze beurtwisseling gedurende den ganschen veldtogt zou plaats grijpen.

In September (1411) bereikte Hertog Jan de vesting Ham, op den linkeroever van de Somme. Clugnet van Brabant en Manasses Quieret, die deze stad met een Armagnacsch garnizoen bewaakten, verdedigden haar met grooten heldenmoed, doch waren niet bij magte, toen de Bourgondiërs en Vlamingen storm liepen, om den hevigen aanval af te slaan. Na vruchtelooze pogingen om den vijand terug te dringen, zochten zij hun heil in een aftogt, die Ham aan de aanvallers overleverde. Nagenoeg alle inwoners, die geene gelegenheid konden vinden om te ontwijken, werden vermoord, van de mannen slechts zes of zeven monniken uitgezonderd. Vervolgens werden al de huizen en kerken geplunderd en in brand gestoken.

Zoodra de bezetting van Nesle Ham in vlammen zag opgaan, durfde zij de aankomst der overwinnaars niet afwachten. Zij zocht dus een goed heenkomen, waarop de ingezetenen zich zonder eenigen wederstand aan Hertog Jan overgaven. Vreezende voor de wraak van den magtigen Bourgondiër, beloofden zij met plegtigen eed, dat zij zich nimmermeer onder de vlag der Armagnacs zouden scharen.

De stad Roye en verscheidene kleinere sterkten vielen eveneens in de magt van Hertog Jan.

De veldtogt ging voorspoedig tot het leger zich voor Montdidier had neergeslagen. Dan ter naauwernood had het beleg dezer stad tien dagen geduurd, of de Gentenaars, oordeelende dat zij niet gehouden waren om 's Graven banier buiten hunne landpalen te volgen, namen het besluit zich terug te trekken. In het holst van den nacht braken zij hunne tenten op en maakten alles gereed om naar hunne haardsteden terug te keeren.

De verbijsterde Hertog vroeg den aanvoerders de reden waarom zij en hunne manschappen hem te midden van den veldtogt verlieten. Zij antwoordden hem, dat de tijd waarvoor zij zich verbonden hadden, was ten einde geloopen, en zij zich niet verder wilden bemoeijen met aangelegenheden die hun niet het minst aangingen.

Hertog Jan, vroeger altoos zoo vastberaden, gedroeg zich thans weifelend en zwak. Blootshoofds en met zaamgevouwen handen smeekte hij zijn Gentschen onderzaten, hem niet in den nood te verlaten. Hij hield hun voor oogen, dat hij op hen zijn betrouwen had gesteld en hunne hulp thans meer dan ooit noodig had, omdat een veldslag met den vijand op handen was. Hij beloofde niets tegen hun vertrek te zullen inbrengen, zoo zij nog slechts zes of acht dagen geduld wilden hebben. Maar alles was vruchteloos, zelfs zijne verzekering dat hij hun rijkelijk voor de betoonde diensten zou beloonen.

's Hertogs spijt over deze vermindering van strijdkrachten nam niet weinig toe, toen ook de Bruggelingen, Vrijlaten en Yperlingen verklaarden dat zij het voorbeeld der Gentenaren zouden volgen. Hij zag zich echter gedrongen, zijn weerzin te verbergen, ja voelde zich zelfs genoopt hun voor de bewezen diensten te danken. Nog meer, hij gaf hun een sterk geleide mede, om zorg te dragen, dat zij in Artois of Waalsch-Vlaanderen geen ongeregeldheden aanrigtten.

De loop van dezen veldtogt bragt de Brugsche burgers, toen zij hunne vaderstad naderden, op het denkbeeld om de afschaffing van de calliote te eischen. Zij besloten tot dit einde bijeen te blijven en werden daarbij ondersteund door de krijgslieden uit Blankenberge, Damme, Monnikenreede, Houcke, Sluis, Aardenburg, Oostburg, Oudenburg, Oostende, Dixmuiden en Thourout. Al die afdeelingen sloegen hunne tenten op buiten de Smedepoort, op het veld tusschen st. Baafs en st. Andries. Twaalf dagen achtereen bleven zij in deze dreigende houding. Eerst nadat de magistraat besloten had om toe te geven, toonden zij zich meer handelbaar. Men bragt hun het kalfsvel of perkament waarop de bepalingen der calliote opgeteekend stonden. Dadelijk wierpen de belhamels zich daarop en scheurden het met de tanden in duizend stukken, want ieder wilde een aandenken hebben aan de vernieling der gehate belasting op het gemaal. Na het gejuich over de behaalde victorie, ging het leger uiteen. Als overwinnaars trokken de Bruggelingen met ontrolde vanen de stad binnen. Maar alvorens van elkander te scheiden, vernielden zij nog het tolhuisje op den Braamberg, waar de calliote betaald moest worden (October 1411).

Het aftrekken zijner Vlaamsche krijgsbenden noodzaakte Hertog Jan den strijd in Picardie op te geven. Hij keerde derhalve uit het kamp voor Montdidier naar Parijs terug, dat inmiddels door den Graaf van st. Pol, als gouverneur, de partij der Bourgondiërs was trouw gebleven (23 October 1411). Vol vreugde werd Hertog Jan met zijne overgebleven 15,000 man door de ingezetenen ontvangen, want reeds kwamen de Armagnacs naar de Seine afzakken, waarbij zij hun weg door de vreeselijkste gruwelen afteekenden. Zij plunderden namelijkde landlieden alsof de Fransche boeren gehate buitenlanders in plaats van landgenooten geweest waren. Maar ook op hunne beurt handelden de "Bourguignons" niet anders met allen die zij meenden dat tot de partij der verbonden Prinsen behoorden, of die hun als zoodanig werden aangewezen. Duizenden slagtoffers dier plunderingen ontmoette men met afgesneden neuzen of op andere wijze verminkt, zoowel op de straten van Parijs als in de naburige provinciën.

Van beide zijden trof men allerlei maatregelen om de tegenpartij te verderven. Op het voorstel van Hertog Jan, verklaarde Koning Charles den Hertog van Berri, de Prinsen van Orléans, Graaf Bertrand van Armagnac en al de hoofden der zaamgezworenen schuldig aan gekwetste majesteit. Naar aanleiding van een pauselijken bul, die den ban over alle vereenigingen van roovers uitsprak, werden al deze aanvoerders met hunne medestanders plegtig geëxcommuniceerd, waarbij de klokken van Parijs als bij eene uitvaart luidden en de kerklichten één voor één werden uitgedoofd. Van hunne zijde versterkten de Prinsen zich door gehuurde benden, terwijl zij, even als hunne tegenstanders, verbindtenissen met de Engelschen aanknoopten. Vol vreugde ontwaarden deze, hoe hunne vijanden elkander onderling vernielden.

Jan toonde bij zijn terugkeer te Parijs, dat hem den bijnaam van "zonder Vrees" niet zonder reden was gegeven. Na een vertwijfelden wederstand der Armagnacs, veroverde hij den 9 November het welversterkte st. Cloud, alvorens de Hertog van Orléans en de Graaf van Armagnac tot ontzet uit st. Denis konden toeschieten.

Zoo veel schrik verspreidde Jan's zegepraal onder zijne vijanden, dat zij geheel ontmoedigd over de Loire weken en zich zelfs daar alles behalve in veiligheid oordeelden. In Languedoc en het Guienne-Française won de partij der Bourgondiërs met elken dag nieuwe aanhangers.

Vreeselijk was de straf die onder de oogen van Hertog Jan op zijne tegenstanders werd toegepast. Ieder die beschuldigd werd met de Armagnacs gemeenschap te hebben, werd meêdoogenloos ter dood gebragt, en zij die men met de wapens in de hand gevangen nam, in de kerkers uitgehongerd.

Tot nu toe had Koning Henry IV de zijde van den Hertog van Bourgondië gehouden, want de Engelschen, die bij de Armagnacs dienden, waren slechts gehuurde benden, die bij de binnenlandsche onlusten in Frankrijk naar eigen wil Graaf Bernard's partij hadden omhelsd. De jeugdige Monarch veranderde nogtans geheel van staatkunde, toen de zaamgezworen Fransche Prinsen hem in het voorjaar van 1412 het voorstel deden, om gansch Aquitanie aan de Engelsche Kroon terug te geven, in geval Henry zijne troepen aan hunne krijgsbenden toevoegde om den Bourgondischen Hertog te bestrijden.

Een kreet van ontzetting rees op uit duizenden monden, toen het berigt dezer overeenkomst doordrong tot Parijs en al de gewesten die den Hertog van Bourgondië toebehoorden of hem als 's Konings Raad erkenden. Te zelfder tijd zonden de Vlamingen een gezantschap aan Hertog Jan, dat hem voor oogen hield, dat zijn zoon Filips, hun toekomende Vorst, binnen de palen van Frankrijk door te vele vijanden was omringd om geen gevaar te loopen van het leven te verliezen. Uit dien hoofde verzochten zij eerbiedig, dat de jonge Prins met hen naar Vlaanderen zou terugkeeren. Hertog Jan bewilligde niet slechts gaarne in dit verlangen, maar bewerkte tevens dat 's jongman's bruid, Michaela (Michèle), de tweede dochter van Koning Charles, eveneens onder de hoede der Vlamingen werd gesteld. Door het gezantschap omstuwd, vertrokken de beide hooggeplaatste verloofden naar het welbeschutte Gent.

Was het voor de Vlamingen van onberekenbare waarde met de Engelschen in goede verstandhouding te leven, ook voor de Engelschen was het van belang met de Vlamingen op een goeden voet te blijven. Uit dien hoofde liet Koning Henry IV de Vlaamsche Staten polsen: òf zij den vroeger getroffen wapenstilstand wilden onderhouden, òf deel nemen aan den veldtogt die Jan van Bourgondië om het bezit van Aquitanie (Fransch en Engelsch Guienne) zou ondernemen. Wilden zij het bestand in eere houden, hij, zoo klonk zijne verzekering, zou het niet breken. Het antwoord uit Vlaanderen luidde geheel in overeenstemming met de belangen van de beide volken. Het betuigde: dat de Vlamingen het verdrag ongeschonden wilden bewaren en alle middelen zouden in het werk stellen om hun Vorst van zijn oorlogzuchtige voornemens terug te brengen.

Het was ligt te voorzien, dat de Vlaamsche Staten, wanneer zij als bemiddelaars optraden, om de oorlogstoorts te blusschen, op geen gunstigen uitslag konden hopen. Inderdaad rukten Koning Charles en de Hertog van Bourgondië reeds in Juny (1412) in het veld, om de Armagnacs geheel ten onder te brengen. Hun leger was ontzaggelijk groot, want, behalve den eersten en tweeden ban uit alle Fransche gewesten die niet met de opstandelingen heulden, telde het duizenden vassallen en krijgsknechten van den magtigen Bourgondiër. Het Fransch-Bourgondische leger rigtte zich naar Bourges, dat door den Hertog van Berri en verscheidene andere hoofden der Armagnacs tot hoofdkwartier was gekozen. De belegerden, door zeer sterke wal-

len beschut, boden een hevigen wederstand. Doch in het einde waren zij wel genoopt om zich over te geven. Na deze belangrijke zegepraal wilde Hertog Jan den oorlog met kracht ten einde brengen, door de zaamgezworenen te verpletteren. Doch de Dauphin, Louis van Guienne, een jeugdig Vorst, die weinig behagen in het oorlogsgewoel vond, daar hij zijn hart aan feesten en schoone vrouwen verpandde, verklaarde, dat de veldtogt lang genoeg had geduurd en het beter was om vrede te maken. Tegen wil en dank moest Hertog Jan aan dezen aandrang gehoor geven. Het kwam volgens 's Konings wensch tot eene schikking tusschen de hoofden van beide partijen. Bij het verdrag van Bourges, op den 14 July 1412, werden de bepalingen, weleer te Chartres gemaakt, op nieuw voor allen verbindend verklaard. De Hertog van Orléans en de Hertog van Bourgondië vertoonden zich aan het volk, ten teeken van "hunne opregte verzoening", op een zelfde paard gezeten.

Hertog Jan zonder Vrees, volgens eene miniatuurteekening uit de 15de eeuw.

Die verzoening was echter ver van volkomen. Mogt de jonge Hertog van Orléans zijn gevoel geweld hebben aangedaan, niet zoo Bernard Graaf van Armagnac, die het roode kruis van st. George (st. Joris) in zijn wapen stelde, ten teeken dat hij Koning Henry van Engeland als Heer en Meester erkende.

Maar zelfs zij, die zich aan de zijde van Hertog Jan hadden geschaard, waren ver van eensgezind. De oorzaak daarvan lag aan den staat der geldmiddelen, die ten gevolge van den burgeroorlog en de afpersingen van hovelingen en ambtenaren een, zonder iets anders verrigt te hebben, dan 's Konings Raad met verwijten over het beheer der geldmiddelen overstelpt te hebben. De Hertog van Bourgondië die zeer wel gevoelde een der meest schuldigen te zijn, oordeelde alles goed te maken

Het opvoeren van een mysterie.

een allertreurigst vooruitzigt opende. Alleen Hertog Jan had bij verschillende gelegenheden twee millioen gouden kroonen uit de koninklijke schatkist geligt. Het bijeenroepen der Staten-Generaal tegen den 30 January 1413 voerde geen redmiddel aan: de drie standen gingen den 7 February uit-door hen aan 't wraakgevoel des volks op te offeren, die hem het geld bezorgd hadden.

Eene botsing tusschen de Engelsche en Fransche strijdkrachten werd voorkomen door het afsterven van Koning Henry IV, op den 20 Maart (1413). Zijn zoon Henry V, die, bij zijne troonsver-

heffing in, Engeland zelf met vrij wat moeite had te kampen, was verstandig genoeg om niet onmiddellijk den strijd tegen Charles VI te vernieuwen. Het Fransche Hof vreesde hem niet veel, want het gedrag van den Engelschen Monarch, toen hij nog Kroonprins was, had niet doen vermoeden, welke groote talenten in zijne ziel sluimerden. Frankrijk zou het maar al te zeer tot zijne schade ondervinden.

Het ongeregelde leven, waaraan de Dauphin, Prins Louis, zich overgaf, veroorzaakte, dat zijn schoonvader, Hertog Jan, hem daarover meermalen onderhield. Maar de Hertog van Guienne toonde zich met die teregtwijzingen niet gediend. Om den vader zijner gade te tergen, liep hij naar de partij van Orléans over en bezette met mannen van wapenen uit haar midden de Bastille.

Dit was genoeg voor de 20,000 Parijzenaars, die bij voortduring Jan van Bourgondië bleven aanhangen, om te wapen te loopen, de Bastille te omsingelen en tot overgave te dwingen. De "kwade raadslieden" des Dauphins werden vervolgd, opgespoord, in de gevangenis geworpen en vermoord, zonder aanzien van persoon of geslacht. Onder anderen troffen vijftien staatdames van Koningin Isabeau en der Hertogin van Guienne dit lot.

Op dit tijdstip bevonden zich juist ettelijke afgezanten uit Gent bij Hertog Jan. Parijzenaars en Gentenaren zwoeren met elkander te willen leven en sterven, en om te toonen hoezeer zij met dit nieuwe verbond waren ingenomen, versierden de Parijzenaars zich met witte kappen, even als die, waaraan de Gentsche Witte Kaproenen hunne befaamdheid te danken hadden. De volksleiders lieten zelfs niet af om de witte kaproen Koning Charles en de Prinsen aan te bieden, die het niet weigeren durfden om zich daarmede te tooijen. Wie had op den heilloozen dag van West-Roosebeeke, aan Artevelde durven voorspellen, dat de witte kap die zijne volgelingen onderscheidde, dertig jaren later door den Franschen Monarch, 's Vorsten krijgslieden en de ingezetenen van Parijs zou gedragen worden?

De Dauphin liet den Armagnacs weten, dat hij geen meester was van zijne vrijheid, terwijl velen, die de heerschappij moede waren van het Parijsche graauw, dat de banier van Bourgondië zeide te volgen, zich bij de tegenstanders van Hertog Jan aansloten. Daardoor herwon de Hertog van Orléans zoo veel magt, dat hij het wagen durfde, Parijs te bedreigen. Men voorspelde, niet zonder grond, menige botsing, en onder zoodanige omstandigheden achtten de welwillenden in den Lande het een geluk, dat te Pontoise een verdrag werd gesloten, waaraan allen, uitgezonderd het Quartier des Halles te Parijs en het Hôtel van Artois (de residentie van den Bourgondischen Hertog) hunne goedkeuring verleenden.

Voor Jan van Bourgondië was dit verdrag zonder twijfel een harde slag. Wijl de Dauphin ten gevolge daarvan het rijksbestuur op zich nam, moest onze Hertog op den achtergrond treden en toezien dat de meesten zijner vrienden zich bij zijn onberaden schoonzoon aansloten. Verontwaardigd over dien afval, verliet Jan Parijs, met het voornemen om de Vlamingen over te halen hem tegen zijne tegenstanders bij te springen (Augustus 1413).

Naardien de Hertog zijn Vlamingen, Artesiërs en Bourgondiërs voorhield, dat zijne doodsvijanden, de Prinsen van Orléans, alle middelen zouden aanwenden om den Dauphin te bewegen, Vlaanderen en de daarmede verknochte landen den oorlog aan te doen, vond hij allen willig om met hem op te trekken. De Staten stonden hem geld en manschappen toe, mits het bestand met Engeland niet verbroken werd.

In January 1414 trok Hertog Jan tegen Parijs op, vergezeld door het magtige leger, dat Vlaanderen, Artois, Bourgondië, Rethel en Brabant hem geleverd hadden. Doch, zonderlinge wisseling! de man die oorzaak was geweest, dat Hertog Jan Parijs moest verlaten, noodigde hem thans uit, er spoedig terug te keeren. De Dauphin had namelijk, sedert hij het rijksbewind aanvaardde, aan zijne uitspattingen op zoo ontzettende wijze den vrijen loop gegeven, dat zelfs de zedelooze Koningin Isabeau en de Prinsen van den bloede in verwijten waren losgebersten. Daarover was Prins Louis zoo vertoornd geworden, dat hij zijn schoonvader uitnoodigde, weder gemeene zaak met hem te maken en den marsch van zijn leger te verhaasten.

Den 9 February (1414) kwamen de Bourgondisch-Belgische krijgsscharen voor de poorten van Parijs. Maar reeds had Graaf Bernard van Armagnac, in weerwil van Prins Louis, de stad in verdedigbaren staat gebragt. Jan vond zijne vijanden zoo wel verschanst en op hun hoede, dat hij langs de Oise moest aftrekken. Hij kon zelfs niet meer beweren, dat zijn schoonzoon, de Dauphin, hem had ontboden. Immers, deze had, door het hoofd der Armagnacs daartoe gedwongen, Jan het bevel laten toekomen om naar Vlaanderen terug te keeren.

Daags nadat Hertog Jan Parijs had bereikt, maar weer terug was getrokken, werd op nieuw een veroordeelend vonnis tegen hem uitgesproken. Hij werd verklaard schuldig aan moord en verraad en met al zijne medehelpers van alle waardigheden vervallen.

Met een ontzaggelijke armée, waarvan de sterkte die van het Bourgondische leger ver overtrof, trok de Graaf van Armagnac nu tegen de steden en sterkten op, die zich op het Fransche grondgebied nog in de magt van Hertog Jan bevonden. Compiègne werd het eerst door hem bedreigd. Bezorgd voor de Bourgondische bezetting, die hij er gelaten had, verzocht Hertog Jan den drie leden van Vlaanderen, dat zij hem hulpbenden zouden zenden, om Compiègne te ontzetten. Maar de Vlaamsche Staten gaven hem ten antwoord, dat zij geen oorlog tegen de Franschen wilden voeren, zoo lang hun gewest niet van de Waalsche zijde werd aangetast. Veeleer gaven zij hun Graaf den raad, om de

Fransche steden, die hij bezet had, te ontruimen en naar Vlaanderen te komen, om in eigen persoon zijne landen te besturen en te beschermen.

Onze Hertog was echter te trotsch en te eerzuchtig om naar dezen raad te luisteren. Niettemin zag hij zich gedrongen om aan den bevelhebber van Compiègne den last te geven, die stad bij verdrag over te leveren. De veste was onhoudbaar geworden, en Jan had thans zijne daar opgesloten soldaten in Artois hoog noodig.

Het scheen een oogenblik of beide partijen menschelijker gevoelens begonnen te koesteren. Althans de Armagnacs hielden zich bij de overgave van Compiègne aan het gesloten verdrag: de Bourgondiërs trokken ongedeerd af (7 Mei 1414).

Nu ging het Armagnacsche leger op Soissons los, eene stad, die, ofschoon tot de domeinen van Louis van Orléans behoorende, zich aan de zijde van Hertog Jan had geschaard. Na eene vreeselijke bestorming drongen de tegenstanders van den Bourgondiër de veste binnen. Een groot deel der burgerij en der mannen van wapenen, die niet bij de bestorming het leven hadden verloren, werd door beulshanden ter dood gebragt. Bij deze gelegenheid gaf een jongman, Jean de Menau, een treffend voorbeeld van kinderliefde. Zijn vader had de burgermilitie aangevoerd en moest uit dien hoofde in 't lot van zijne manschappen deelen. Maar de jeugdige Jean leverde zich in zijns vaders plaats aan de volvoerders der wraak over. Hij achtte niets zoo hoog als den oorsprong zijns levens van een zekeren dood te redden (21 Mei 1414).

In het verschrikte Picardie onderwierp zich nu de eene stad na de andere, waarop de Armagnacs zich naar Artois wendden en dit Graafschap bedreigden.

Vruchteloos poogde Hertog Antonie van Brabant te Péronne een vredesverdrag tusschen zijn broeder Jan en Koning Charles te bemiddelen. De onderhandelingen liepen op niets uit, ja zij hadden het nadeel, dat de Vlaamsche Staten die naar Péronne waren gekomen om het verdrag mede tot stand te helpen brengen, den Koning verzekerden, dat zij aan geen vijandelijkheden tegen de Franschen zouden deel nemen, zoo lang hun Graafschap ongemoeid bleef.

Of de Armagnacs Vlaanderen zouden gespaard hebben, indien zij tot Nieuwe-Gracht waren doorgedrongen, valt moeijelijk te beslissen. Zeker is het dat zij niet schroomden om althans het Graafschap Artois binnen te dringen. Zij waagden den eersten aanval tegen Bapaume. Het was in het heetst van den zomer, en daar bezetting en burgerij welhaast gebrek hadden aan goed drinkwater, moest de veste zich overgeven. Aan de Bourgondische soldaten werd nogtans door de overwinnaars toegestaan om, met behoud van leven en goederen, af te trekken (July 1414).

Van Bapaume rigtten de Franschen zich op Arras, waarvan de verdediging was opgedragen aan Jean Graaf van st. Pol, uit den Huize van Luxemburg, die door Hertog Jan tot Luitenant van Artois was aangesteld. St. Pol had den ingezetenen vrije keuze gelaten om de stad te verlaten, of met hem en zijne krijgslieden de gevaren des oorlogs te deelen. Elk die bleef, was gehouden, zich van een genoegzamen voorraad levensmiddelen voor den tijd van vier maanden te voorzien. Verscheidene gebouwen werden omver gehaald, zelfs kerken en kloosters, nevens de onbeschermde voorsteden. Elk was dus voorbereid toen de Fransche armée opdaagde, die, de rijksvaan in haar midden, door den Koning, den Dauphin en de Hertogen van Orléans en Bourbon werd aangevoerd. Het beleg duurde zeven weken, en leverde een reeks op van "heldenfeiten." Het was bij deze gelegenheid dat men voor het eerst in Artois van haakbussen (draagbaar geschut) gebruik maakte. In alle ontmoetingen met den vijand toonden de burgers dat zij bij hunne Vlaamsche landgenooten niet in moed en dapperheid achterstonden. Dit heldhaftige gedrag bewoog 's Konings Raad nieuwe onderhandelingen met den Bourgondiër aan te knoopen. Zij slaagden zoodanig, dat de vrede onder de muren der stad werd gesloten. Jan zonder Vrees beloofde alle betrekkingen met den Engelschen Koning Henry V af te breken, de moordenaars van den in 1407 verslagen Hertog van Orléans aan de bevoegde regtbank uit te leveren en de sleutels der stad Arras den Koning te overhandigen.

Op deze voorwaarden opende de Artesische hoofdstad hare poorten den 4 September (1414) voor de Franschen, die eenige dagen achtereen de voldoening smaakten, hunne vanen van de wallen en torens te zien wapperen.

Terwijl de Franschen elkander als Armagnacs en Bourgoignons met ellende overhoopten, hield de schrandere en magtige Henry V den blik op het Rijk der Valois' gevestigd, dat thans, nadat hij zelf allen tegenstand in Engeland had overwonnen, hem bezwaarlijk weerstand zou kunnen bieden. Hij eischte van de Fransche Regering alle landschappen terug, die de Engelsche Koningen te eeniger tijd aan gene zijde van het Kanaal hadden bezeten; benevens de hand van Prinses Catharine, eene der dochters van Charles VI en Isabeau, met een bruidschat van 2 millioen kroonen. Voorts drong hij aan op de betaling van het nog zeer aanzienlijke deel, dat van het losgeld van Koning Jean onafgedaan was gebleven. De opofferingen die men van de Fransche zijde dezen gevaarlijken vijand wilde inwilligen — afstand van hetgeen de Franschen in Guienne hadden behouden, en de Prinses met een bruidschat van 600,000 kroonen — achtte Henry V niet genoeg, weshalve hij zijne uitrustingen ten oorlog voortzette.

Na eene laatste vordering, in July 1415, aan Charles VI gerigt te hebben, scheepte Henry V zich, den 13 Augustus daaraanvolgende, te Southampton in, met het voornemen om, terwijl zijne troepen van Calais in 't Graafschap Boulogne zouden vallen, Normandie te veroveren. Hij voerde een leger aan van 6000 lansknechten, 24,000 boogschutters en een groot getal artilleristen voor de

bediening van het geschut en van allerlei soorten van oorlogswerktuigen. Engeland had geen schepen genoeg om die benden over te voeren, weshalve Henry daartoe Hollandsche en Zeeuwsche bodems huurde.

Het Engelsche leger ontscheepte zich, den tweeden dag na zijn vertrek van Southampton, aan den mond der Seine, ter plaatse waar eene eeuw later de stad Havre werd gesticht. Van daar vertrok Henry onmiddellijk naar Harfleur, eene havenstad die toen met Dieppe in belangrijkheid wedijverde.

Er was geen Fransche magt die op dat oogenblik tegen die der Engelschen op kon wegen. Ook had 's Konings Raad geene maatregelen tot verdediging getroffen, terwijl Hertog Jan van Bourgondië geen aandrang gevoelde om ten behoeve van een Koning en een Dauphin die hem geheel verzaakt hadden,

Het groot verlies aan manschappen, dat Koning Henry bij de verovering van Harfleur had geleden, zoowel ten gevolge der heldenmoedige verdediging der burgerij als door het woeden van den rooden loop, bewoog hem voorloopig geen nieuwen aanslag op de eene of andere vesting te wagen, maar naar het veilige Calais te trekken. Na het verlaten van de boorden der Seine, geraakte hij echter daarbij in het grootst gevaar om afgesneden te worden. Met moeite kwam hij te Béthencourt (bij Ham) over de Somme, doch nabij den oorsprong van de Leije, bij het dorp Azincourt, gekomen, zag hij zich, den 25 October (1415), tot een veldslag gedrongen tegen den vier- (of volgens een andere opgave zeven-)maal sterkere magt der Franschen. Het was een in alle opzigten gelijke toestand als die de veldslagen van Crécy

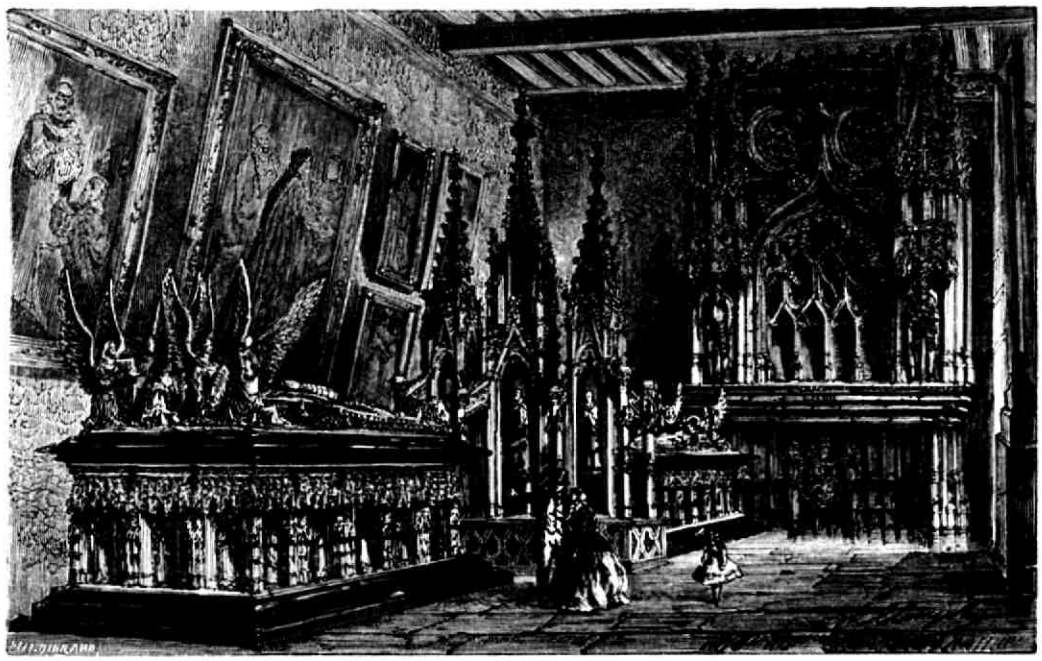

De praalgraven van Filips de Stoute en Jan zonder Vrees in het Museum te Dijon.

het veilige Dijon te verlaten. De Prinsen van Orléans waren gaarne te hulp geschoten, maar de Dauphin, Prins Louis, had hun bevolen op hunne domeinen te blijven.

Toen het gevaar steeds dreigender werd, zuimde de Dauphin niet langer om een leger naar de kust te zenden. Doch zijne krijgslieden waren gedurende de burgeroorlogen zoo van alle tucht vervreemd, dat zij in hun eigen land alle dorpen en open plaatsen uitplunderden, ja zelfs de kerken niet ontzagen.

Bij zoodanigen staat van zaken kon Harfleur, hoe dapper ook verdedigd, zich niet staande houden. Het gaf zich den 24 September over, waarop Henry dadelijk zijn voornemen volvoerde, om de inwoners weg te zenden. Even als Calais, wilde hij Harfleur door Engelschen bevolken. De mond van Frankrijk's eerste stroom was daardoor voor goed in Britsche magt.

en Poitiers voorafging. [1] Maar de herinnering aan die dagen boezemde den Engelschen moed en vertrouwen in, en hunne dapperheid, evenals Henry's uitmuntende krijgskunde, bragten ook dezelfde uitkomsten voort. Eene nieuwe groote overwinning werd door Frankrijk's vijanden bevochten. [2] Meer dan 9000 Prinsen, Graven en Barons bedekten het slagveld met hunne lijken, en nog grooter was het aantal gevangenen. [3] Onder de gesneuvelden bevonden zich twee broeders van Hertog Jan van Bourgondië: Hertog Antonie van Brabant, en Filips (Philippe) Graaf van Nevers en Rethel. Onder de gevangenen waren de Hertog van Orléans, de Hertog van Bourbon, de Graaf van Eu, de Graaf van Vendôme en de Graaf van Riche-

[1] Vergelijk bladz. 615 en 626.
[2] Zie de plaat op bladz. 673.
[3] Evenzoo op bladz. 676.

mont, die de Engelsche Koning allen naar de overzijde van het Kanaal liet voeren.

Ook Henry V begaf zich naar Engeland, zonder ditmaal van zijne overwinning eene andere vrucht dan de eer te plukken.

Koning Charles verloor kort na deze jammerlijke nederlaag van zijne troepen, zijn oudsten zoon, den Dauphin Louis. Weinigen die het afsterven beweenden van dezen onbesuisden Prins, wiens vroegtijdige dood waarschijnlijk het gevolg was van zijne buitensporige levenswijze. 's Prinsen regten bij de erfopvolging gingen thans over op zijn broeder Jean, die met de schoone dochter van Graaf Willem VI van Holland en Henegouwen, Jacoba van Beijeren, was gehuwd [1].

De reeks van onheilen die Frankrijk en het Fransche Hof in de tweede helft van 1415 nederdrukten, beloofden de teugels van het bewind te Parijs andermaal aan Hertog Jan van Bourgondië in handen te spelen. Hij waagde het dan ook, om door een talrijke krijgsmagt omstuwd, op nieuw de Fransche hoofdstad ten aderen, ten einde er andermaal zijn wil als wet te doen gelden. Graaf Bernard van Armagnac was den Bourgondiër nogtans te vlug. Dit partijhoofd wist Koning Charles te bewegen om aan Jan van Bourgondië te gebieden, regtsomkeer te maken, en de Hertog was ditmaal niet driest genoeg om zich met geweld te verschaffen wat 's Konings Raad hem uitdrukkelijk verbood. Hij droop tegen het einde van February 1416 naar de zijde van Troyes af.

Maar mogt Jan de poging opgeven om thans

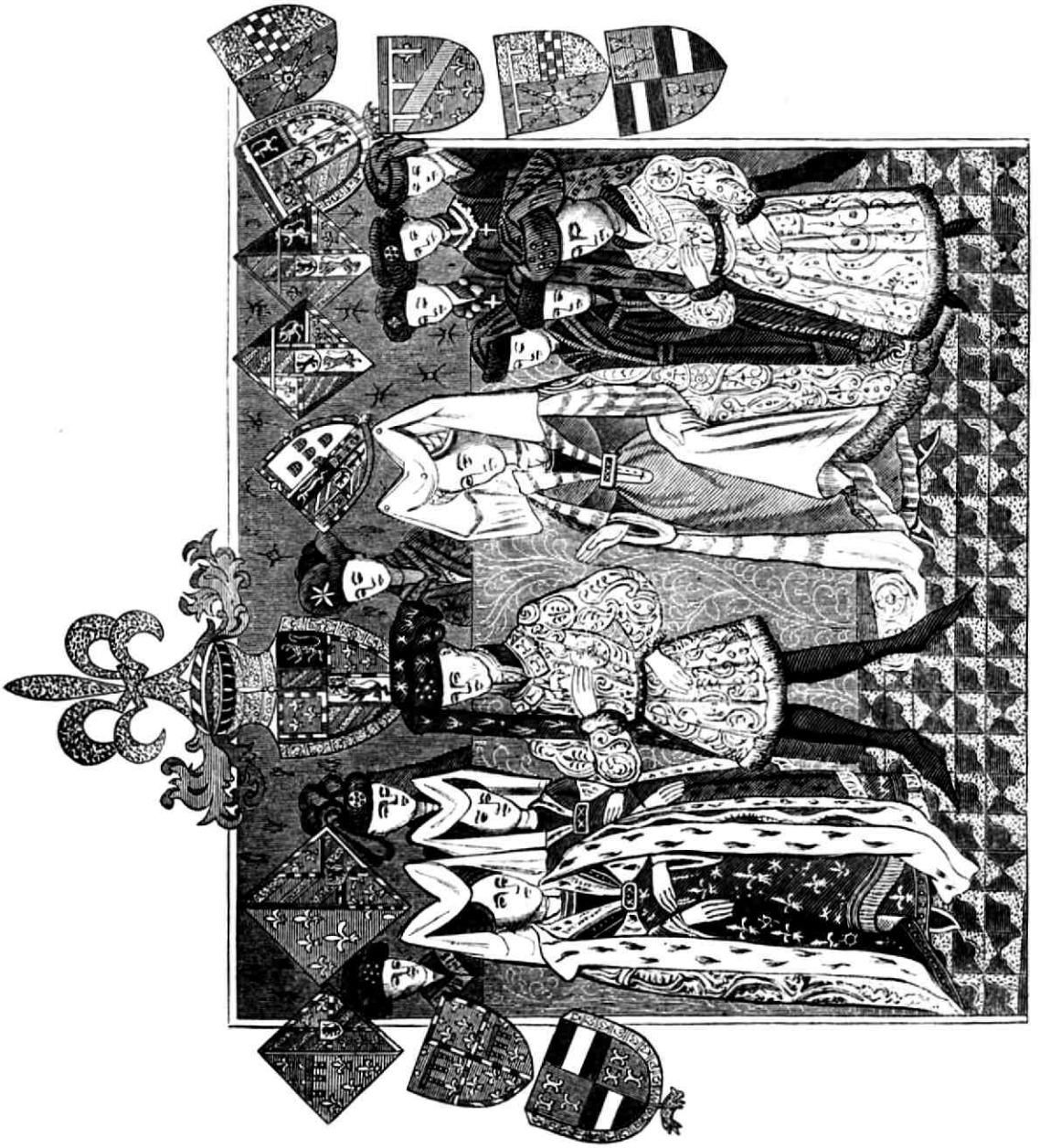

Filips de Goede, Hertog van Bourgondië, met zijne eerste, tweede en derde gade, kinderen en andere bloedverwanten, volgens eene teekening uit de 15de eeuw.

[1] Vergelijk bladz. 270.

Parijs te bezetten, hij liet nogtans de hoop niet varen om in zijn vroegere grootheid aan het Fransche Hof hersteld te worden. Ditmaal echter sloeg hij daartoe den weg van onderhandelen in, waarbij hem zijn schoonbroeder, Willem van Henegouwen en Holland, inzonderheid behulpzaam was.

Het schoone Frankrijk bleef het slagtoffer van het wanbestuur zijner Vorsten. Bernard van Armagnac plunderde de ingezetenen als waren zij enkel ter wereld gekomen om aan zijn gouddorst en heerschzucht te voldoen. Eene poging die hij waagde om Harfleur te herwinnen, mislukte, en waarschijnlijk was het geen laster, toen het volk hem met onderdrukte stem verweet, dat hij, in vereeniging met Koningin Isabeau (Isabelle), den nieuwen Dauphin Jean, vergiftigd had (4 April 1417).

De dood van Prins Jean (Jean de Touraine) verduisterde de hoop van Hertog Jan, om Bernard van Armagnac uit Parijs te verdrijven. Prins Charles toch die nu als Dauphin optrad, was bijzonder naauw aan den Armagnacschen Graaf verknocht. Daarbij verloor de Bourgondiër te zelfder tijd met zijn aangehuwden neef, Prins Jean, ook zijn hem zoo genegen schoonbroeder, Graaf Willem VI. Deze overleed op de terugreis van Parijs naar zijne Staten te Bouchain, den 31 Mei 1417.

Niettemin, de ster van Hertog Jan was nog ver van verduisterd. Ontstane twisten tusschen den Graaf van Armagnac en Koningin Isabeau openden hem een nieuw verschiet. De gevreesde Graaf liet de gunstelingen der koninklijke vrouw gevangen nemen en in de Seine werpen, terwijl hij Charles VI wist te bewegen om een bevelschrift te teekenen, waarbij Isabeau naar Tours werd gebannen. Met deze oorkonde gewapend, maakte Bernard van Armagnac zich meester van de aanzienlijke geldsommen, die Koningin Isabeau heimelijk hier en daar verborgen hield.

Gebruik makende van de verdeeldheid die door deze twist en tevens door 's Graven dwingelandij was ontstaan, waagde Hertog Jan het nogmaals om met eene gewapende magt naar Parijs te trekken. Voor zich uit zond hij een bevelschrift, waarin hij allen ingezetenen gelastte om geen belasting meer te betalen aan de leden van 's Konings Raad, "die als dwingelanden het Land overheerschten." Picardie en Champagne verklaarden zich onbewimpeld voor Hertog Jan. Inzonderheid werd de Bourgondische Hertog te Amiens als redder van het Koningrijk begroet. In Normandie was hij minder voorspoedig, want een beweging te Rouen te zijner gunste werd door de Armagnacs onderdrukt. Ook te Parijs kon hij niet oogenblikkelijk slagen, daar deze stad, door Graaf Bernard te naauw bewaakt, het voorbeeld van Amiens onmogelijk kon volgen.

Doch Hertog Jan liet zich niet ontmoedigen. Vruchteloos nam de Graaf van Armagnac zijn toevlugt tot een bevelschrift, dat hij Charles VI liet teekenen, om Hertog Jan in zijne zegevaart te stuiten. Deze liet alom verkondigen, dat hij met zijn leger was gekomen ten voordeele van den Koning, daar zonder de hulp, die hij nu aanvoerde, Frankrijk eene prooi moest worden der Engelschen. Plegtig betuigde hij, dat hij de bezette steden niet voor zich zelven, maar voor het Rijk had veroverd, dat hij een regtvaardige wraak wilde nemen op hen "die eerst Prins Louis en vervolgens Prins Jean vergiftigd hadden", en die daarenboven nog de Koningin gevangen hielden. Hij verklaarde, dat hij niet zou rusten alvorens Bernard van Armagnac en diens aanhangers ten onder waren gebragt en Frankrijk zijn vorige rust terug had bekomen.

Na Senlis, Pontoise, Chartres, Etampes en vele andere steden op de Armagnacs gewonnen te hebben, ontving de Hertog een uitnoodiging van Koningin Isabeau om Tours te bezetten en haar daarmede heure vrijheid terug te geven. Hieraan gelukte het Jan, spoedig te voldoen. In November (1417) rukte hij zonder slag of stoot Tours binnen, waar hij de Koningin, die nu herademde, op hoffelijke wijs zijne diensten bood. Door haar vergezeld, keerde hij naar Chartres weder, om er eene plegtige oorkonde uit te vaardigen. Daarin deelde hij mede, dat hij en de gade van Koning Charles gezamenlijk het rijksbestuur aanvaardden. Om het volk te behagen, werden verschillende belastingen afgeschaft. Het geld, dat hij in menigte noodig had, om den strijd voort te zetten, wist hij te bekomen door alle aanhangers van Armagnac, of die hij er voor wilde doen doorgaan, van hunne eigendommen vervallen te verklaren.

Van den broederstrijd die Frankrijk verscheurde, maakte Henry V gebruik, om met zijne Engelschen Normandie te onderwerpen. Hij was den 1 Augustus te Toucques bij Trouville geland, won achtereenvolgens Caen, Bayeux en andere steden en liet zich zelfs door den winter niet terughouden om zijne overwinningen voort te zetten. In Mei 1418 was de Engelsche Koning meester van het gansche midden van Normandie, van Evreux tot Pontorson.

Vlaanderen en Artois behoefden geen aanval der Engelschen te vreezen. Jan van Bourgondië was met Koning Henry overeengekomen dat beide Graafschappen onzijdig zouden blijven.

Het gevaar dat Frankrijk door het voortrukken der Engelschen bedreigde, bragt de partijen der Armagnacs en Bourguignons zoo ver, dat zij ten minste het oor leenden aan de stem van twee Kardinalen, die Paus Martinus V tot het bemiddelen van den vrede naar Frankrijk had afgevaardigd. Door hunne bemoeijingen werd, den 23 Mei 1418, te Montreuil afgekondigd, dat alle vroegere vijandelijke bedrijven en wraaknemingen moesten vergeven en vergeten worden, en Hertog Jan van Bourgondië als de magtigste Prins en de eerste Pair van Frankrijk te zamen met den Dauphin, Prins Charles, het bewind over het Rijk zouden voeren, zoolang Koning Charles VI in leven zou zijn.

De Armagnacs beten zich van wrevel op de lip-

pen over deze beslissing, wier geldigheid zij weigerden te erkennen. Zij wilden noch Hertog Jan ontvangen noch zijne troepen te Parijs binnenlaten. Maar zij werden door hunne eigene handelingen verschalkt. Een koopmanszoon, Perrinet Leclerc, die voor eene hem aangedane beleediging geen voldoening kon verwerven, besloot, uit wraak, Parijs aan de Bourgondiërs over te leveren. Hij knoopte met een hunner krijgsbenden, die van den Sire de l'Ile-Adam, welke in de nabijheid stond, onderhandelingen aan, en in den nacht van den 28 op den 29 Mei liet hij haar door de Porte de Buci binnen. Eene schaar van reeds onderrigte burgers ontving, onder het geroep van "vrede, vrede, leve Hertog Jan van Bourgondië!" de binnengedrongen krijgslieden, bij wien zij zich welgewapend aansloten. Dit voorbeeld werd onmiddellijk door duizenden burgers gevolgd. Velen stortten zich daarbij in de woningen der Armagnacsche hoofden, sleurden hen van hunne bedden, belaadden hen met ketenen en wierpen hen in de gevangenis. Niet dan met groote moeite redde de proost (*prevôt*) Tannequi Duchâtel den Dauphin: hij wikkelde den Prins in een paar beddelakens en droeg hem weg.

In den morgen van den 29 zag men de Parijzenaars met de roode kruisen der Bourgondiërs getooid. De schrik nam toe. De huizen der Armagnacs werden geplunderd, en welhaast waren de kerkers zoozeer gevuld, dat daarin plaats begon te ontbreken.

Tot op dit oogenblik was nog slechts weinig bloed vergoten. Doch nu gaf eene mislukte poging van Tannequi Duchâtel om den Armagnacs in het bezit der stad te herstellen, tot de meest ontzettende moordtooneeleu aanleiding. Door booswichten opgehitst, liep het graauw den 8 July de gevangenissen open, doodde de wachten en dwong de ongelukkige gevangenen, de een na den ander, te voorschijn te komen. Zonder verschil van ouderdom, geslacht, stand of misdaad, ja zelfs van partij, vielen zij onder de slagen der woedende menigte, en onder hen ook de Connétable Graaf Bernard van Armagnac, benevens vijf bisschoppen en vele andere aanzienlijke mannen. In het Châtelet, waar de gevangenen zich een tijd lang verdedigd hadden, werden zij door de onmenschen genoodzaakt, zich zelven van de hoogte af op de lansen te werpen, die hun van beneden voorgehouden werden.

Na de kerkers op deze wijze geledigd te hebben overstroomden de moordenaars de gansche stad. Geen straat was er, waar het bloed niet vloeide. Wie zich van een vijand, een mededinger of een schuldeischer wilde bevrijden, behoefde hem slechts als een Armagnac aan te duiden: dadelijk trof hem dan 't moordende zwaard. Zelfs door zoovele slagtoffers niet bevredigd, maakte de woede zich nog daarenboven ten aanzien der lijken aan allerlei schandelijkheden schuldig. In de eerste drie dagen alleen bedroeg het getal der omgebragten 3500.

Het plunderen der Armagnacs stelde de soldaten plotseling in het bezit van groote rijkdommen, die zij op de belagchelijkste wijze ten toon spreidden. Koningin Isabeau en Hertog Jan hielden een zegepralenden intogt binnen de van bloed rookende stad, terwijl Koning Charles die geheel in hunne magt was, hen als vrienden en bevrijders moest ontvangen. Alle bedieningen werden met hunne aanhangers bezet. Eerlang waren de gevangenissen weder met verdachte personen opgevuld, en den 21 Augustus begon het moorden op nieuw. Capeluche, de beul der stad, bestuurde deze schandelijkheden. Hij roemde er op, dat de Hertog van Bourgondië hem openlijk de hand had gedrukt, maar ofschoon niemand dit kon ontkennen, is het meer dan waarschijnlijk dat de Vorst den onmensch niet kende.

Eindelijk zag Hertog Jan duidelijk in, dat deze schaamtelooze overmoed zijner zoogenoemde aanhangers hem zelf gevaarlijk moest worden. Gelukkig bezat hij nog magt genoeg om het kwaad te stuiten. Zijne troepen grepen naar de wapenen, Capeluche en eenige andere woelgeesten van dezelfde soort werden teregtgesteld, terwijl 6000 hunner handlangers onder het voorgeven dat zij een krijgstogt moesten volvoeren, buiten de stad werden gezonden.

Dringend eischten de overwinningen der Engelschen in Normandie en Picardie, dat Hertog Jan naar het noorden en westen des Rijks zou optrekken, om de zegevaart van Henry V te stuiten. Doch hem ontbrak in de eerste plaats geld. Belastingen durfde hij niet opleggen, en de verbeurd verklaarde goederen der Armagnacs waren maar al te spoedig verspild. Daarbij kwamen besmettelijke ziekten Parijs en omstreken teisteren. De ellende was er ten top gestegen.

Door de onmagt zijner tegenstanders kon Koning Henry Rouen uithongeren en tot overgave dwingen, zonder dat eene poging van de Fransche zijde werd ondernomen, om den val der belangrijke stad te voorkomen. Den 19 January 1419 moest de Normandische hoofdstad zich aan den Engelschen Monarch overgeven.

Na het verlies van deze belangrijke veste, deed de Hertog van Bourgondië een poging om Koning Henry tot vrede te bewegen. De vorstelijke personen ontmoetten elkander te Meulan. Maar Henry wilde volstrekt geen afstand doen van zijne "regten op de Kroon van Frankrijk," indien men hem niet al de provinciën overleverde die de Plantagenet's in de twaalfde eeuw hadden bezeten, en wel in volkomen soevereiniteit. Boos geworden over de standvastige weigering van Hertog Jan om dezen ontzettenden eisch in te willigen, voegde de Brit den Bourgondiër toe:

"Verlaat er u op, dat wij de dochter van uw Koning zullen bekomen, met den ganschen bruidschat dien wij verlangen, en dat allen die ons mishagen, gij en uw koninklijke familie niet uitgezonderd, buiten het Rijk gezet zullen worden." (30 Juny 1419).

Deze bedreigingen schenen beide partijen, zoowel de Armagnacs als de Bourgondiërs, tot inkeer te brengen. Een onderhandeling den 11 July te Melun tusschen Hertog Jan en den Dauphin, Prins Charles, geopend, beloofde eene eendragtige zamenwerking tegen den gemeenschappelijken vijand. Jan en Charles bejegenden elkander met alle teekenen van vriendschap, en zwoeren "bij hun aandeel aan 't hemelsch Paradijs, dat zij den thans getroffen zoen nimmer zouden schenden."

Inmiddels waren de Engelschen tot voor de poorten van Parijs gerukt, hetgeen Hertog Jan zonder Vrees, zonder te denken dat hij daardoor zijn naam te schande maakte, bewoog om met den Koning en de Koningin de Hoofdstad te verlaten, ten einde veiligheid te Troyes in Champagne te vinden.

Zoo treurig was het einde van Jan zonder Vrees, den beheerscher der schoonste, gezegendste gewesten van Midden-Europa!

Hertog Jan had bij zijne gade Margaretha van Beijeren één zoon en zes dochters verwekt. De zoon, Filips, die hem in zijne heerschappij opopvolgde, is in de geschiedenis onder den naam van Filips de Goede bekend. Van zijn dochters was de oudste, Margaretha, twee malen gehuwd, eerst met Prins Louis, Dauphin van Frankrijk, en vervolgens met Graaf Arthur van Richemont. 's Hertogs tweede dochter Catharina was eerst aan den zoon van Louis van Anjou, den naamkoning van Sicilië, ten huwelijk beloofd, toen aan Graaf Philippe van Orléans en eindelijk aan Henry V van Engeland. Nogtans behield zij den maagdelijken

Hertog Filips de Goede deelt aan zijne gade mede, dat haar broeder zijn vader heeft vermoord.

Onder het voorgeven in nader overleg te willen treden, liet de Dauphin Hertog Jan uitnoodigen, hem te Monterau een mondgesprek te verleenen. Men zou bijeenkomen op de brug over de Yonne, die het kasteel met de stad vereenigt. Jan beloofde aan dit verlangen te voldoen. Men sprak af, dat op de brug twee staketsels zouden worden geplaatst, waarbinnen de beide van verschillende kanten komende Vorsten, elk door tien Ridders vergezeld, zich met elkander zouden onderhouden. Den 10 September (1419) had deze zamenkomst plaats. Doch te naauwernood was het gesprek begonnen, waarbij Jan de regterknie voor den Dauphin boog, of de Bourgondische Hertog werd door de geleiders van den Dauphin doodgestoken. [1]

[1] Zie de plaat op bladz. 677.

staat, want zij stierf ongehuwd te Gent. Isabella was de gade geworden van den Graaf van Penthièvre. Anna huwde later, met Graaf John van Bedford, Prins van Engeland; Maria met Hertog Adolf van Cleve; Agnes met Hertog Charles van Bourbon.

Van zijne onwettige kinderen werd Jan Bisschop van Cambrai (Kamerijk), terwijl Gwy of Guido zich door zijne dapperheid den bijnaam van "de Krijgsman" verwierf.

Vlaanderen genoot onder Hertog Jan grooten voorspoed, even als Artois, ofschoon niet op eene zoo luisterrijke wijze. Terwijl Frankrijk ten prooi was aan de hevigste binnenlandsche onlusten, verheugden de Vlamingen zich in eene schier ongekende rust. Brugge steeg ten top van grootheid en welvaart. Ne-

vens handel en handwerken namen de kunsten er een bijzondere vlugt. [1] Men herstelde de spelen, waaraan vroegere binnenlandsche beroerten een einde hadden gemaakt. Zoo vereenigde zich in Maart 1418 weder, na eene lange sluimering, het gezelschap van den Witten Beer, een societeit die de herinnering aan de oude forestiers van Vlaanderen bij de Bruggelingen levendig hield. Zangers en spelers streelden de ooren, en het volk stelde groot behagen in het vertoonen van mysteriën, theatrale voorstellingen van het lijden van Jezus Christus of andere bijbelsche onderwerpen. [2]

In later tijd werd voor Jan een kostbaar praalgraf te Dijon opgerigt, dat in onze dagen, nevens dat zijns vaders, eene der zalen versiert van het Museum van schilderkunst, beeldwerken en zeldzaamheden binnen die oude Bourgondische hoofdstad. [1]

HOOFDSTUK XXIX.

FILIPS III (de Goede)

TOT OP ZIJNE VERHEFFING TOT GRAAF VAN NAMEN.

Filips de Goede ontvangt het berigt van het vermoorden zijns vader te Gent. — Hij wordt door de Vlamin-

Jan van Eyck.

gen gehuldigd. — Bijeenkomst met zijne Nederlandsche bloedverwanten te Mechelen. — Hij ontvangt gezanten uit Parijs te Lille (Rijssel). — Plegtige lijkdienst voor Jan zonder Vrees te Arras (Atrecht). — Verdrag tusschen Filips de Goede en Koning Henry V van Engeland. — Verdrag tusschen Hertog Filips en Graaf Jan III over de erfopvolging in Namen. — Verdrag van Troyes, waarbij den Dauphin de erfopvolging in Frankrijk wordt ontzegd. — Henry V van Engeland huwt te Troyes met Prinses Catharine van Valois, waarbij

---

[1] Eene miniatuur-teekening uit dit tijdperk, welke Jan zonder Vrees voorstelt, wordt in de Bibliotheek te Parijs bewaard. Zie bladz. 680.

[2] Zie de plaat op bladz. 681.

[1] Zie de plaat op bladz. 684.

zijn regt op de Fransche kroon wordt erkend, doch de Dauphin wordt door het Parlement voor altoos uit het Rijk verbannen. — De Dauphin versterkt de steden die hem toegedaan zijn. — Hertog Filips en zijne bondgenooten veroveren Sens, Montereau en Villeneuve-le-Roi. — Nadat het lijk van Hertog Jan hun in handen is gevallen, keeren de Vlamingen naar huis terug. — Beleg van Melun. — De Prins van Orange weigert Koning Henry manschap. — Intogt der Koningen Charles VI en Henry V te Parijs. — Vonnis over de moordenaars van Jan zonder Vrees uitgesproken. — Bij den grooten bloei der Bourgondische Staten vindt Filips zijne Vlamingen en Artesiërs bereid, hem hooge beden op te brengen, daar zij zich verzekerd achten, dat hij de goede verstandhouding met Engeland zal onderhouden. — Vervolging der Waldenzen in Artois. — Beleg van st. Riquier en slag van Mons-en-Vimeu. — De Hertog met blijde verwachtingen te Parijs ontvangen. — Filips te Dijon als Hertog van Bourgondië gehuldigd. — De Bourgondiërs helpen Koning Henry V Meaux winnen. — Dood van Hertogin Michaela van Frankrijk, van Koning Henry V en van Koning Charles VI. — De Dauphin, Prins Charles van Valois, te Poitiers en Henry VI te Parijs tot Koning van Frankrijk uitgeroepen. — De Hertogen van Bedford en van Gloucester nemen het Regentschap in Frankrijk en Engeland op zich. — Filips blijft op de zijde der Engelschen, niettegenstaande hij vrij wat redenen heeft om op de Plantagenet's verstoord te zijn. — De Hertog van Bedford poogt Filips' grieven uit den weg te ruimen. — John van Bedford met Anna van Bourgondië verloofd. — Congres te Amiens. — Een eerst verzoek van Prinses Anna aan haar gade. — Krijgsverrigtingen der vereenigde Engelschen en Bourgondiërs. — Een gelukzoekster noodzaakt den Hertog van Bourgondië om zich naar Gent te begeven. — Aan Hertog Filips worden de steden Péronne, Roye en Montdidier afgestaan. — Verdrag van onzijdigheid door den Hertog van Savoie te Châlons voor Bourgondië, het Charolais en Lyonnais bemiddeld. — Het verdrag van Châlons door de Franschen van Charles VII geschonden. — John van Bedford schenkt de Graafschappen Auxerre en Mâçon, nevens het Kasteleinschap van Bar-sur-Seine aan Hertog Filips. — De Engelschen winnen den slag van Verneuil. — Huwelijk van Hertog Filips met Bonne van Artois. — Jacoba van Beijeren en haar gemaal Humphrey van Gloucester komen in de Nederlanden. — De Vlamingen, Artesiërs en Brabanters, nevens de Hollandsche en Zeeuwsche Kabeljaauwschen tegen Jacoba van Beijeren en haar gade in de wapenen gebragt. — Dood van Jan van Beijeren, die zijne regten op Holland, Zeeland en Friesland aan Hertog Filips vermaakt. — De Hoekschen verzekeren zich voor Jacoba van Gouda, Oudewater en Schoonhoven. — Albrecht Beiline gevangen genomen en op last van Gerard van Poelgeest ter dood gebragt. — De Brabanters veroveren Mons. — Jacoba van Beijeren als gevangene van Hertog Filips naar Gent gevoerd. — Hertog Filips eischt van Hertog Jan van Brabant den afstand van het Ruwaardschap over Holland en Zeeland. — De Brabanters bezetten Mons. — Hertog Filips laat Jacoba naar Gent brengen. — Vele steden van Holland en Zeeland erkennen Hertog Filips als 's Lands Ruwaard. — Vlugt van Jacoba van Beijeren uit Gent naar Holland. — Slag aan de Nolle bij Brouwershaven. — Filips brengt Zierikzee en Brielle aan zijne zijde en herwint eenige afgevallen oorden van Kennemerland en West-Friesland — De Heer van Zevenbergen onderworpen. — Filips' invloed breidt zich uit zoodra het huwelijk van Jacoba van Beijeren met Humphrey van Gloucester voor onwettig wordt verklaard. — Jacoba door haar echtgenoot en het meerendeel van hare onderzaten in den steek gelaten. — Jacoba sluit vrede met haar neef Filips van Bourgondië, die door haar als Ruwaard en Erfgenaam van Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland wordt erkend. — De oorlog der Engelschen en Bourgondiërs tegen de Franschen van Charles VII met minder kracht dan vroeger voortgezet. — De komst van versche Engelsche troepen onder den Graaf van Salisbury brengt hierin verandering. — Belegering van Orléans. — Dood van Graaf Jan van Namen. — Namen komt aan den Hertog van Bourgondië.

(1419—1429).

Filips, Graaf van Charolais, Jan's zoon en opvolger [1], was drie-en-twintig jaren oud toen hij door een brief van den Heer van Neufchâtel van den te Montereau gepleegden moord kennis kreeg. Hij ontstelde hevig, weende bitterlijk en was niet in staat om naar de troostredenen zijner raden te luisteren. Om niemand te woord te moeten staan, sloot hij zich op. Doch zijne gade wist tot hem door te dringen. Sedert nagenoeg tien jaren met hem verbonden, maar kinderloos gebleven, vreesde zij niets zoo zeer als de genegenheid van haar echtgenoot te verliezen. Hoe vreeselijk was dus hare ontroering toen Filips haar te gemoet voerde:

"Michaëla, uw broeder heeft mijn vader vermoord!"

Zij werd bleek van schrik en kon niets dan te stamelen:

"O mijn lieve Heer! welk eene allertreurigste tijding deelt gij mij mede!" [2]

Zoo er iets was wat de smart des Hertogs kon verminderen, het was de deelneming die zijne onderzaten en naburen hem betoonden. Bij die bron van berusting kwam dat de staatsaangelegenheden zijn onverdeelde aandacht vorderden.

Na te Gent en in de andere Vlaamsche steden als Graaf gehuldigd te zijn, vertrok hij naar Mechelen, waar hij een onderhoud had met eenigen zijner naaste bloedverwanten: Hertog Jan IV van Brabant, Bisschop Jan van Luik, Hertog Jan van Cleve en de Gravin-weduwe van Henegouwen, de moeder van Jacoba van Beijeren.

Van dezen uitstap naar Vlaanderen teruggekeerd, kwam hem een gezantschap begroeten, dat, aangevoerd door Philippe de Morvilliers, Voorzitter van het Parlement, hem 's Konings leedwezen over het misdrijf van den Dauphin te kennen gaf, hem van de genegenheid zijner onderzaten verzekerde en hem verzocht Frankrijk's beschermer te zijn, zoo als zijn vader dit geweest was. De jonge Hertog antwoordde den gezanten, dat hij de hoop koesterde om een bestand met Koning Henry te sluiten, hetwelk Parijs voor Frankrijk zou bewaren. Tevens noodigde hij hen uit om den 17 October (1419) te

[1] Een oud handschrift, ter Leenkamer van Holland bewaard, bevat eene afbeelding van Hertog Filips, nevens die van zijne eerste, tweede en derde gemalin, eenige eigen en aangehuwde kinderen. Deze teekening werd ten tijde van den Hertog vervaardigd en wel omstreeks 1449. Zie de plaat op bladz. 685.

[2] Zie de plaat op bladz. 688.

Arras te komen, waar de uitvaart zijns vaders met missen en gebeden gevierd zou worden.

De hoofdstad van Artois was te dien tijde nog volkrijker en magtiger dan thans, beroemd wegens hare fabrieken en den ridderlijken geest van hare ingezetenen. Hare tapijtweverijen leverden voortreffelijke waren, en hoe groot de volksmenigte was, kan daaruit blijken, dat gansche buurten waren ingeruimd aan openbare ligtekooijen, aan speellieden en kunstenmakers, die te zamen onder het bewind leefden van een zelfgekozen hoofd, den Abt van Liesse.

Onder den toevloed van vele duizenden vreemden die de bevolking van Arras schier verdubbelden, werden de plegtige lijkdiensten voor Jan zonder Vrees ter bepaalder tijd met groote staatsie gevierd. Niet minder dan vijf bisschoppen en negentien gemyterde abten namen daaraan deel. De Dominikaner monnik Pierre Floure, uit Reims, hield de lijkrede. Hij drong daarin bij Hertog Filips aan, om zich te onthouden van eene persoonlijke wraakneming over den op zijn vader gepleegden moord. "Ongetwijfeld moest de geregtigheid haar loop hebben, maar de Hertog zelf moest niet tegen den moordenaar optreden." Blijkbaar bragten deze woorden niet den gewenschten indruk voort. Immers noch Hertog Filips noch de edelen aan zijn Hof toonden zich daarmede bijzonder ingenomen.

Het vaneengereten Frankrijk waar de Bourgoignons en Armagnacs thans wraakzuchtiger tegenover elkander stonden dan ooit, ondervond spoedig, dat, ten spijt van Floure's woorden, Hertog Filips gloeide om zich op den moordenaar van zijn vader te wreken. Te dien einde sloot de Bourgondische Hertog een verdrag met Koning Henry V, waarbij de eerste zijne medewerking beloofde, om den Engelschman behulpzaam te zijn, de hand van Prinses Catharine, de dochter van Charles VI en Isabeau, te verwerven; hem de kroon van Frankrijk te verzekeren, wanneer Charles VI kwam te overlijden; en hem in dien tusschentijd als Regent van Frankrijk te helpen erkennen. Henry beloofde van zijne zijde 's Hertogs zuster aan een zijner broeders uit te huwen en den Hertog bij te staan, opdat de Dauphin en de overige moordenaars van Hertog Jan zonder Vrees hun geregte straf niet zouden ontkomen. Overeenkomstig dit verdrag werden de vijandelijkheden tusschen de Engelschen en Franschen, den 24 December 1419, geschorst, onder bepaling dat deze wapenstilstand voorloopig tot den 1 Maart 1420 van kracht zou blijven.

Nog meer dan door deze overeenkomst vermeerderde Hertog Filips zijn gezag door eene onderhandeling met Graaf Jan III van Namen. Deze Vorst, ontevreden dat de Staten zijns Lands hem de sommen weigerden, welke hij behoefde om aan ernstige verpligtingen te voldoen, vaardigde gezanten naar den Bourgondiër af, om over den verkoop van zijn Graafschap te onderhandelen. Philippe, Heer van Dhuy, en Jean Dusart, Proost der st. Aubainskerk te Namen, Jan's gemagtigden, werden met voorkomendheid ontvangen. Zij leiden Filips een ontwerp voor, dat den 16 January 1420 werd goedgekeurd en eenige maanden later door de beide Vorsten bekrachtigd. Daarbij bepaalden beide partijen, dat Jan III het gezag over 't Graafschap, benevens de inkomsten der domeinen zou behouden, zoolang hij leefde, doch dat na zijn afsterven Namen aan den Graaf van Vlaanderen zou komen. Voor dien afstand zou de Bourgondische Vorst de som van 132,000 gouden kroonen betalen. Voorts werd bepaald, dat Namen nooit vervreemd zou worden van Vlaanderen, dat Hertog Filips zoowel Vlamingen als Namurezen tot ambtenaren zou kunnen aanstellen, en terstond nadat dit verdrag bekrachtigd zou zijn, bezettingen kunnen leggen in de kasteelen van Poilvache, Samson en Bouvignes.

Naar aanleiding van zijn tractaat met Koning Henry, trok Hertog Filips in Maart 1420 tegen de volgelingen van den Dauphin op. Daarbij rigtte hij zijne troepen eerst tegen Roye en vervolgens tegen Crespy. Beide welversterkte steden moesten hem als overwinnaar begroeten. Den 28 Maart bereikte hij Troyes, waar Koning Charles en zijne gade nog altoos zetelden. Koningin Isabeau werd voor het Engelsch-Bourgondisch verdrag gewonnen, en dien ten gevolge teekenden Henry V, Filips de Goede en Koningin Isabeau, den 20 Mei, het verdrag, waarbij de erfopvolging van den Engelschen Vorst, op den Franschen troon uit kracht van het te sluiten huwelijk met Prinses Catharine werd vastgesteld. Koningin Isabeau schroomde niet om deze overeenkomst uit naam van haar kranken, geheel van haar afhankelijken gade te bezegelen, ofschoon zij daardoor de onterving bekrachtigde van haar eenigen zoon. Niemand te Parijs die haar daarbij tegenwerkte. Zelfs het Parlement had den Dauphin, als de moordenaar van een Prins van den bloede, beroofd van zijn regten en veroordeeld tot eene altoosdurende ballingschap buiten het Rijk.

De Dauphin, zich onterfd ziende door een krankzinnigen vader, door eene moeder die tegen hem was ingenomen, en door een Prins dien hij als zijn persoonlijken tegenstander moest aanmerken, sloot zich steeds naauwer bij de Armagnacs aan. Hij voorzag de steden die van de Engelschen Koning niets wilden weten, van sterke bezettingen en van bekwame bevelhebbers. Inzonderheid koos hij daartoe die plaatsen welke de gemeenschap naar de zijde van Bourgondië voor Hertog Filips belemmerden.

Dan niettegenstaande alle inspanningen der Armagnacs verloor de Dauphin de eene stad na de andere. Zoodra het huwelijk van Henry en Catharine, den 2 Juny, was voltrokken, sloegen de troepen van Charles VI, Henry V en Filips van Bourgondië zich voor Sens neder. De stad moest zich reeds na twee dagen bij verdrag overgeven. Bij het binnenrijden der stad sprak de jeugdige echtgenoot van Prinses Catharine tot den Aartsbisschop van Sens, die zijn huwelijk te Troyes

had ingezegend: "Monseigneur, gij hebt mij eene vrouw gegeven, ik," op de hoofdkerk wijzende, "geef u de uwe terug!"

Van Sens trokken de overwinnaars naar Montereau, waar de Heer de Guitry den Dauphin vertegenwoordigde. De stad werd door de stoutheid van eenige Engelschen en Bourgondiërs, die zonder het bevel hunner oversten een storm waagden, op den feestdag van st. Jan (24 Juny) overrompeld. Toen Hertog Filips de stad binnenreed, schaarden de vrouwen der burgers zich om hem heen, ten einde hem naar de kerk te geleiden, waar het lijk zijns vaders was bijgezet. De jonge Vorst toonde zich bij het naderen van het graf bijzonder ontroerd. Hij dankte de geestelijken die het lijk van Jan zonder Vrees tegen de schendende hand der Armagnacs hadden beschermd, gaf bevel om het stoffelijk overschot te balsemen en liet het in een plegtigen optogt naar Dijon voeren.

Nu kwam de stad Villeneuve-le-Roi aan de beurt om aangetast te worden. De moed der verbonden Franschen, Engelschen en Bourgondiërs zegevierde ook hier over de Armagnacs. Doch de aanval op Villeneuve was het laatste oorlogsfeit waaraan de Vlaamsche burgerijen deelnamen. Zij achtten hun taak met het terugwinnen van het lijk huns Graafs ten einde geloopen. Zij verzochten en verkregen van Hertog Filips verlof om naar hun haardsteden terug te keeren.

De overige troepen des Hertogs zetten met de Engelschen en Franschen, die Henry als toekomstig Vorst hadden aangenomen, den strijd tegen de aanhangers van den Dauphin voort. Langs de Seine opgerukt, omsingelden zij Melun. De tegenstand dien de vijand hun hier bood, was buitengewoon hardnekkig. Doch na vijfdehalve maand zich verdedigd te hebben, moest ook de bezetting van Melun zich aan de Engelschen overgeven (18 November 1420).

Intogt van Jacoba van Beijeren en Humphrey van Gloucester te Mons.

Gedurende dit beleg had de Prins van Orange Bourgondische hulptroepen naar het legerkamp gevoerd. Van deze gelegenheid maakte Koning Henry gebruik, om van den Prins de leenhulde te eischen, die deze hem volgens het verdrag van Troyes schuldig was. Doch de Prins van Orange was niet te bewegen om den Engelschman trouw te zweren. "Ik ben hier gekomen", zeide hij, "om mijn heer, den Hertog van Bourgondië, te dienen. Maar nimmer zal ik mij tot manschap verbinden tegenover den doodsvijand van Frankrijk."

Na een kort verwijl te Corbeil, hielden de beide verbonden Koningen van Frankrijk en Engeland

een schitterenden intogt te Parijs. Het volk, vertrouwende dat thans de doorgestane ellende, door eene herleving van handel, verkeer en handwerken zou vervangen worden, ontving zoowel Charles VI en Henry V, als den jeugdigen Hertog van Bourgondië, met blijdschap en verrukking. De aanzienlijken hadden om den Britschen Vorst te behagen, roode gewaden aangetrokken, terwijl het volk onder zijne banieren optrok, en de priesters de relieken der heiligen vóór de deuren der kerken ten toon spreidden. Koning Charles reed bij den intogt nevens

comte van Narbonne, de Sire de Barbazan, Tannegui Duchâtel, Guillaume le Bouteillier, Jean Louvet, Robert de Loire, Olivier Layet en verscheidene anderen. De kanselier sprak het schuldig aan gekwetste majesteit over hen uit en verklaarde hen ongeschikt om ooit weder eenige waardigheid te vervullen. Hunne onderzaten werden van alle verpligtingen jegens hen ontslagen, en aan alle officieren van justitie binnen het Rijk gelast om hen gevangen te nemen, zoo zij zich in hun regtsgebied mogten vertoonen.

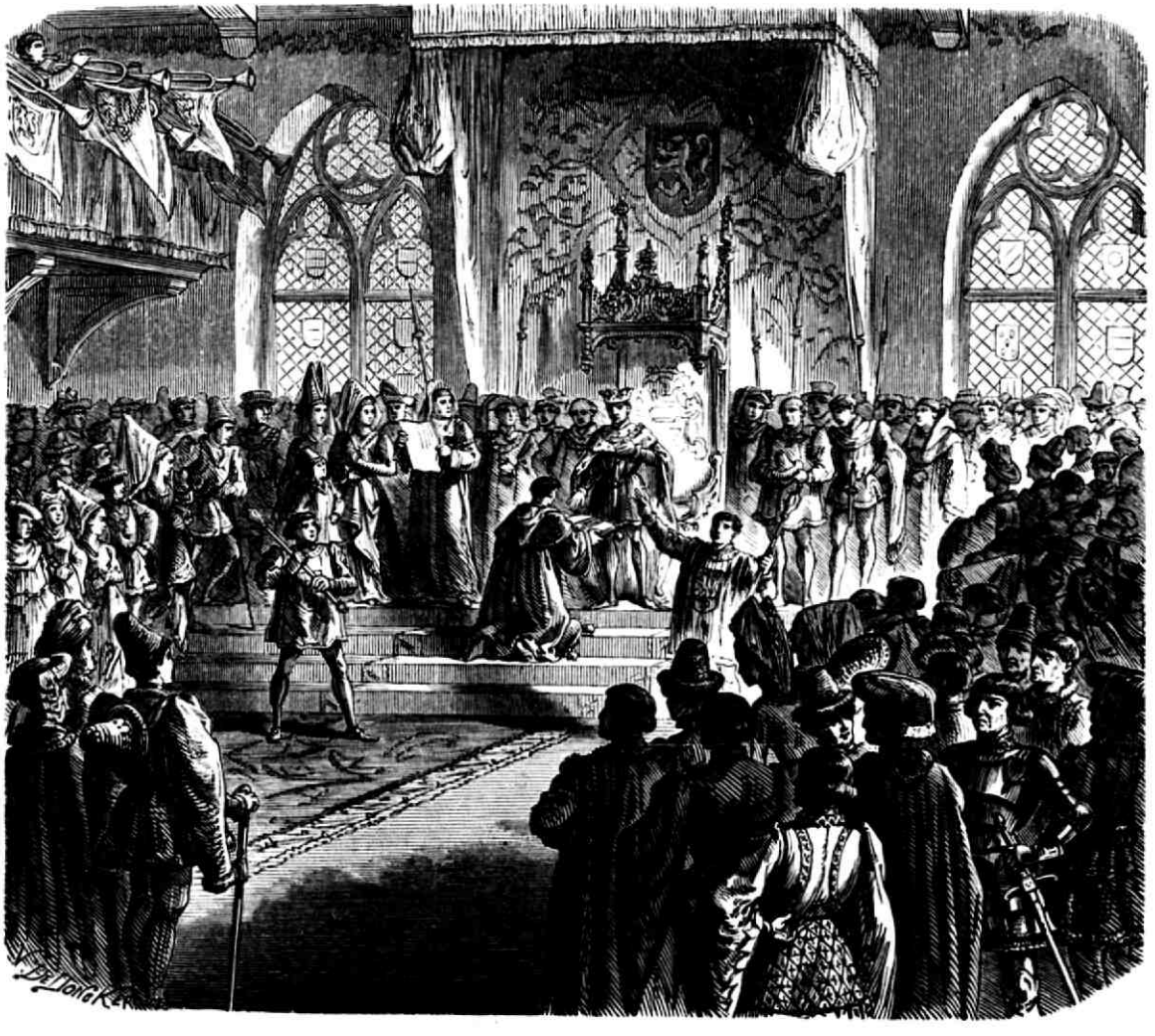

Hertog Filips als Graaf van Namen gehuldigd.

Koning Henry. Achter hen aan kwamen Henry's broeders, de Hertogen van Clarence en Bedford, benevens de Hertog van Bourgondië met zijne voornaamste leenmannen. Daarbij onderscheidden zich allen die uit de Nederlanden en Bourgondië afkomstig waren, door hunne kostbare gewaden, meest van zwarte stoffen, omdat zwart de kleur was waaraan Hertog Filips de voorkeur gaf.

Den 23 December (1420) werd in het Hotel van st. Pol de regtbank gespannen over de moordenaars van Jan zonder Vrees. Als zoodanig waren gedagvaard de Dauphin Charles, de Vi-

Deze uitspraak werd achtervolgd door eene reeks van feesten, die zoowel Koning Henry als Hertog Filips den Parijzenaars aanbood, ten einde aan de ingezetenen der Hoofdstad een bewijs van dankbaarheid en hoogachting te geven. Daarop verlieten beiden, in January 1421, den Franschen bodem, Henry om zijne gade Catharine aan zijne Engelsche onderzaten voor te stellen, Filips om weder te midden zijner Vlamingen voor de welvaart van zijne Nederlanders te zorgen.

Welk een verschillend schouwspel leverden de Belgische steden van dien tijd op in vergelijking

met die van het geteisterde Frankrijk. Terwijl ten zuiden der Authie de burgeroorlog alom verwoestingen aanrigtte, genoten Vlaanderen en Artois bloei en welvaart, door een koophandel, die zich over schier alle oorden van Europa en de Levant uitstrekte, door handwerken die zich meer en meer volmaakten, door de vorderingen der beeldende kunsten, die reeds een Jan en Huibert van Eyck telden [1], een broederpaar dat zich de onschatbare verdienste verwierf om de techniek der schilderkunst eene belangrijke schrede vooruit te brengen.

Geen wonder, dat bij zoo grooten voorspoed, de feesten die thans in Vlaanderen en Brabant een geruimen tijd achtereen werden gegeven, door pracht en praal uitmunten. Bijzonder gewaagden zangers en sprooksprekers van de weelde die te Brussel werd ontvouwd toen Hertog Jan IV van Brabant daar ter eere zijns ooms Filips een steekspel gaf. Bij deze gelegenheid droeg Filips een wapenrok en mantel met zooveel rosetten en strikken van zilverkleurig satijn, dat het daartoe gebezigde lint niet minder dan veertig el lang was. Zijn helm prijkte met een-en-twintig reiger- en veertien struisveêren, ongerekend de zeventien paauwenveders die langs het nekstuk nederdaalden.

De Vlamingen toonden hunne dankbaarheid over 's Lands bloei en 's Vorsten voorliefde voor zijne Nederlandsche Staten, door aan Filips den naam te geven van de Goede en hem gewillig de beden toe te staan, die hij voor de kosten van den oorlog aanvroeg. Zij hielden zich verzekerd dat zoo lang hun Graaf met Engeland verbonden bleef, hun koophandel zou bloeijen.

Eene droeve schaduw op 't heerlijk tafereel, dat de Bourgondische Nederlanden te dezen tijde opleverden, ontstond ten gevolge van het kerkeren der Waldenzen, die te Arras en andere plaatsen van Artois eene schuilplaats hadden gezocht tegen de vervolgingen waaraan zij in 't Zuiden en Oosten van Frankrijk tot in de Alpendalen bloot stonden. De hoofdbewerker dier vervolgingen was Martin Porée, die in 1407 tot Bisschop van Arras en sints tot Filips' biechtvader verheven, zijn roem als welsprekend redenaar en geleerd theoloog door die vervolgingen deerlijk bevlekte. Hij droeg den broeders zijner orde, die van st. Dominicus, de taak op om de "ketters" op de sporen, te ondervragen en na hen ongehoorzame zonen en dochteren der Kerk bevonden te hebben, te veroordeelen. Van die taak kweten de kloosterbroeders zich maar al te willig. Terwijl het volk jubelde bij de feesten door of ter eere van Hertog Filips gegeven, vervolgde Porée zestien ingezetenen, die overeenkomstig de voorschriften van Petrus Waldus den Almagtige dienden. Negen van hen werden tot eene levenslange kerkerstraf veroordeeld, zeven tot den brandstapel. Het hoofd der kleine gemeente onderging laatstgenoemde "straf" vóór het Bisschoppelijk Paleis. De negen tot kerkerstraf veroordeelden droegen een met geele kruisen overdekt gewaad, terwijl hun beulen de zeven lotgenooten het hoofd bedekten met myters die in groote verscheidenheid de figuren van duivels en hellestraffen te aanschouwen gaven. Het volk juichte, helaas! bij deze wreede vertooning, want eenige geestelijken hadden zich niet geschaamd om uit te kramen, dat de Waldenzen naar het Bois de Moflaine of des Hautes-Fontaines trokken, om er den duivel te aanbidden, op bezemsteelen door de lucht te rijden en zalven te bereiden uit "gewijde hostiën, vermengd met het bloed van zuigelingen, fijn-gestampte padden en beenderen van gehangen misdadigers"!

Terwijl de Hertog van Bourgondië zijn Nederlandschen onderdanen een bezoek bragt, en de Koning van Engeland met groote pracht de krooning zijner gade, Catharine de Valois, vierde, maakten de aanhangers des Dauphins van deze afwezigheid gebruik om het verloren terrein terug te winnen. Zij verrasten Villeneuve-le-Roi, stroopten uit Compiègne, Pierrefonds en Château-Thierry in het Valois, het Beauvoisis, het Vermandois en het Cambrésis. De bastaard van Vaurus, een der opperhoofden te Meaux, ondernam het zijne strooptogten tot Parijs uit te strekken, waarbij hij, ten gevolge zijner ontzettende wreedheden geschuwd werd als de booze geest des Lands. Ook behaalde de partij des Dauphins te Baugé eene luisterrijke overwinning op de Engelschen, eene ontmoeting die aan den Hertog van Clarence, Henry's stedehouder te Parijs, het leven kostte.

Op het berigt dier tegenspoeden, verzamelde Koning Henry V een nieuw leger, waarmede hij zich haastte over het Kanaal terug te keeren. In de eerste dagen van Juny (1421) ontscheepte hij zich in zijne stad Calais. Hertog Filips wenschte hem te gemoet te trekken, doch zoo hevig door de koorts geteisterd dat hij niet te paard kon stijgen, moest hij den Sire van Luxemburg afzenden om hem te verontschuldigen. Toen de Koning echter zijn leger te Mantes verzamelde om naar Chartres, tegen den Dauphin, op te trekken (July 1421), was Filips reeds weêr in zoo ver hersteld, dat hij zijne legerbenden aan de Engelsche armée kon toevoegen. Doch van eene ontmoeting met den Dauphin kwam niets omdat deze terugweek naar Tours.

Inmiddels hadden de Franschen die de zijde des Dauphins hielden, in Picardie de Engelschen en hunne bondgenooten erg in het naauw gebragt. Dien ten gevolge spoedde Hertog Filips zich naar de Somme, waar hij met de 6000 man, die hij aanvoerde, den vijand althans in bedwang hoopte te houden. Nabij de brug van Remy drong hij de Franschen tot wijken, doch toen hij zijn kamp voor st. Riquier opsloeg, bleek het overtuigend, dat zijn leger niet sterk genoeg was, om genoemde veste tot de overgave te dwingen. Onverwacht werd hij door eene groote vijandelijke magt besprongen. De Bourgondiërs stonden den eersten schok voortreffelijk

[1] Zie het portret van Jan van Eyck op bladz. 689.

door. Doch toen beide partijen handgemeen waren geworden, begonnen eenige edelen van Filips te wijken. In hun midden bevond zich de banierdrager, die 's Hertogs vaandel aan zijn handen liet ontglippen. Als ware dit het sein om den strijd op te geven, week het leger achteruit. De dappere ridders van Vlaanderen, Artois en Picardie die nooit een gevaar hadden geschroomd, schenen verbijsterd. Zij snelden naar Abbeville, om zich daarbinnen in veiligheid te stellen. Doch de ingezetenen, die den Dauphin van harte waren toegedaan, sloten de poorten. Gelukkig hield een derde van het Bourgondische leger dapper stand. De jonge Hertog moedigde de zijnen door woord en voorbeeld tot verachting van alle gevaar aan en zag zich daarin vooral door Jan van Luxemburg, den Sire d' Himbercourt en den Sire de Vilain ondersteund. Dank aan die edele voorbeelden, bleven de Bourgondiërs te Mons-en-Vimeu het veld behouden, en, toen de Armagnacs zich verspreidden om de vlugtende afdeelingen te vervolgen, zegevieren. Santraille en de voornaamste legerhoofden in dienst van den Dauphin werden gevangen genomen en naar Abbeville geleid, dat nu geen tegenstand meer durfde bieden. Filips ontving zijne afdeelingen die op de vlugt waren getogen, met stug verwijt. De aanvoerders die tot zijn Huis behoorden, werden weggejaagd. Men noemde hen spottenderwijze ridders van Pecquigny en er was van hunne zijde menig heldenfeit noodig eer die hatelijke naam in vergetelheid geraakte.

Ten gevolge van de overwinning te Mons-en-Vimeu, gaf st. Riquier zich aan Hertog Filips over. Dat voorbeeld van onderwerping vond navolging bij nog andere steden en sterkten. Voor zijn aandeel bemagtigde Koning Henry V Dreux en Beaugenci, dwong den Dauphin om over de Loire te trekken en sloeg het beleg voor Meaux.

Onbeschrijfelijk was de ellende des Franschen volks. Door beide partijen gebrandschat en beroofd, vloden de landlieden naar de bosschen. Van de stedelingen zag men geheele troepen zich over de velden verspreiden, om bij gemis van alle bronnen van bestaan den levensvoorraad naar huis te slepen, die de soldeniers hadden achtergelaten. Toen de Hertog van Bourgondië, in January 1422, te Parijs kwam, omringden de ingezetenen hem vol blijde hoop, in het vertrouwen, dat hij aan de Fransche Hoofdstad, een zelfde tijdperk van voorspoed zou schenken als Vlaanderen, Artois en Bourgondië onder zijn bewind genoten. Voor zulk een herschepping reikten 's Hertogs krachten echter niet ver genoeg. Ook vereischte zijne inhuldiging als Hertog van Bourgondië dringend dat hij naar Dijon vertrok. Na Koning Henry in het kamp van Meaux een bezoek gebragt te hebben, hield hij den 19 February (1422) zijn intogt binnen de hoofdstad van zijn voorvaderlijk Stamland. Doch had Filips het oorlogsveld den rug moeten keeren, hij had er een groot deel van zijne troepen achtergelaten, om aan het beleg van Meaux deel te nemen. Hunne ondersteuning van de aanvallen der Engelschen was van veel invloed, zoodat de veste zich op het einde van April moest overgeven.

Zoodra hij de verschillende aangelegenheden van het Hertogdom Bourgondië en het Franche-Comté had geregeld, keerde de Hertog terug naar het wapengekletter, dat thans aan alle hoeken van Frankrijk weergalmde. Ontwaard hebbende dat de stad Cosne een groot gevaar liep om door den vijand bemagtigd te worden, was hij op marsch naar die veste, toen men uit Vlaanderen eene treurige tijding ontving. 's Hertogs gade, Michaëla van Valois, was den 18 July te Gent, slechts achtentwintig jaren oud, ten gevolge van eene snel toenemende ziekte, overleden. De droefheid der Gentenaren was groot. Zij konden niet gelooven dat de Prinses een natuurlijken dood was gestorven en beschuldigden daarom, ofschoon zeer ten onregte, Vrouwe Ursule de Vieuville de Vorstin vergiftigd te hebben. Het lijk bleef in hun midden en werd in de Abdij van st. Baafs ter aarde besteld.

Dit sterfgeval werd binnen minder dan negen weken gevolgd door dat van den heldenmoedigen Henry V, die, den 31 Augustus 1422, te Vincennes op vierendertigjarigen leeftijd overleed. Hierdoor werd de Dauphin van zijn meest geduchten vijand bevrijd, en ook het overlijden van zijn vader, den zinneloozen Charles VI, hetwelk naauwelijks twee maanden later plaats had (22 October), mogt hij als een geluk beschouwen. Immers de Franschen die het met de onafhankelijkheid van hun Vaderland opregt meenden, behoefden nu niet meer tusschen den Engelschen Koning, den schoonzoon van Charles VI, en hem te weifelen. De Dauphin bevond zich toen hij het berigt van zijns vaders overlijden ontving te Mehun sur Yevres, van waar hij terstond naar Poitiers vertrok om er zich te laten kroonen.

Te zelfdertijd riepen de aanhangers van Koning Henry V in Frankrijk te Parijs het knaapje tot Koning uit, waaraan Catharine de Valois, in February (1422) op het kasteel te Windsor het leven had geschonken. Hij was volgens allen die Charles VII (zoo als de Dauphin zich nu noemde) niet wilden erkennen, zoowel de ware Koning van Frankrijk als van Engeland, en terwijl zijn oom, de Hertog van Gloucester voor hem aan 't hoofd van een Regentschap in Engeland optrad, zorgde zijn andere oom, de voortreffelijke Hertog van Bedford, voor zijne belangen te Parijs en in de onderworpen Fransche provinciën.

Bij voortduur behartigde Hertog Filips de belangen der Plantagnet's in Frankrijk met warmen ijver. Hij had alle moeite gedaan om zijne Bourgondiërs voor de zaak van Henry V te winnen, hetgeen een grooter en nog moeijelijker taak was dan om de Vlamingen te bewegen, hem in het oorlogsveld te volgen. Immers de Bourgondiërs waren evenzeer tegen de Engelschen vooringenomen, als de Vlamingen dezen eilanders willig bijstand boden. Filips had Cosne voor Henry V helpen behouden, en, ofschoon hij om dit

doel te bereiken, de teraardebestelling van het stoffelijk overschot zijner gade niet had kunnen bijwonen, sloot hij toen Koning Henry V was overleden, zich met zijn ganschen hofstoet bij de prachtige lijkstaatsie aan, die door de Engelsche Prinsen voor hun broeder werd aangerigt.

Koning Henry V had op zijn sterfbed den Hertog van Bedford belast met het Regentschap in Frankrijk, althans zoo de Hertog van Bourgondië deze taak niet op zich wilde nemen. Overeenkomstig het gedrag van den Hertog toen zij bij de begrafenisplegtigheid van Charles VI, hem bij den optogt misten.

Hoe wijs en gematigd John van Bedford zijn bestuur inrigtte, gelukte het hem niet, de Parijzenaars en de bewoners der door de Engelschen bezette provinciën op den duur aan zijn neef te verbinden. Zelfs de Bourgondiërs zagen in hunne tegenstanders geen Armagnacs meer, en elk Franschman die met hart en ziel zijn Vaderland was toegedaan, beschouwde

Steltengevecht te Namen.

dit verlangen had de trouwe broeder van den afgestorven Koning, Prins John van Bedford, Hertog Filips uitgenoodigd om het bewind over Frankrijk te aanvaarden. Doch de Bourgondische Vorst had beleefd voor deze eer bedankt. Hij liet de baten en lasten van Regent aan den verdienstelijken Bedford over. De belangen zijner eigen Staten riepen hem naar Vlaanderen, dat hem zoo noode in den vreemde zag verwijlen. Maar wat de Vlamingen groot genoegen gaf, mishaagde den Parijzenaars. Deze laatsten klaagden luide over Koning Henry VI en den Hertog van Bedford slechts als Engelschen. Door verraad omringd, was den Britschen Regent te Parijs veel gelegen aan eene goede verstandhouding met den Hertog van Bourgondië. Mogt deze terugtreden, de Engelsche belangen zouden er ontzettend door geschaad worden.

Toch moest de gelofte die Hertog Filips had gedaan om den moord zijns vaders te wreken, en zijn zucht om, naar het verlangen der Vlamingen, goede betrekkingen met de Engelschen te onderhouden wel zeer zwaar bij hem wegen.

Verschillende daden der Plantagenet's hadden hem diep moeten grieven, b. v. het gevangen houden van den Sire van l'Ile-Adam, om wiens vrijheid Filips bij Koning Henry V zoo menigmaal aanzoek had gedaan, en de betrekkingen door 's Konings broeder Humphrey, Hertog van Gloucester, met zijne nicht Jacoba van Beijeren aangeknoopt.[1]

De Hertog van Bedford was terstond na zijne verheffing tot Regent bedacht geweest, die redenen van misnoegen voor Hertog Filips weg te nemen. Hij had onmiddellijk den Sire de l'Ile-Adam uit de gevangenschap ontslagen en bij zijn broeder Humphrey aangedrongen om van de verbindtenis met de schoone Gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland af te zien. Dan hiertoe bepaalde hij zijne welwillendheid niet: nog in 1422 deed hij bij Filips aanzoek om de hand van 's Hertogs vierde zuster Anna, destijds achttien jaren oud.

Het huwelijkscontract werd in December 1422 vastgesteld, waarbij Filips aan zijne zuster een bruidschat toekende van 150,000 gouden kroonen. Daarenboven beloofde Filips, dat, in geval hij zonder mannelijke erfgenamen zou overlijden, het Graafschap Artois aan "Madame" en hare afstammelingen zou ten deel vallen. Toen John van Bedford en Filips van Bourgondië elkander met Paschen 1423 te Amiens ontmoetten, werden deze bepalingen van beide zijden toegelicht en nader bevestigd. Te zelfder tijd werd het huwelijk vastgesteld tusschen Arthur van Richemont, de broeder des Hertogs van Bretagne, en Margaretha van Bourgondië, de oudste dochter van Hertog Jan zonder Vrees, sedert 1407 weduwe van den Dauphin Louis.

De drie Hertogen van Bourgondië, Bedford en Bretagne bepaalden hunne besprekingen te Amiens niet tot deze huwelijken alleen, maar sloten den 17 April (1423) eene triple alliantie, waarbij zij elkander

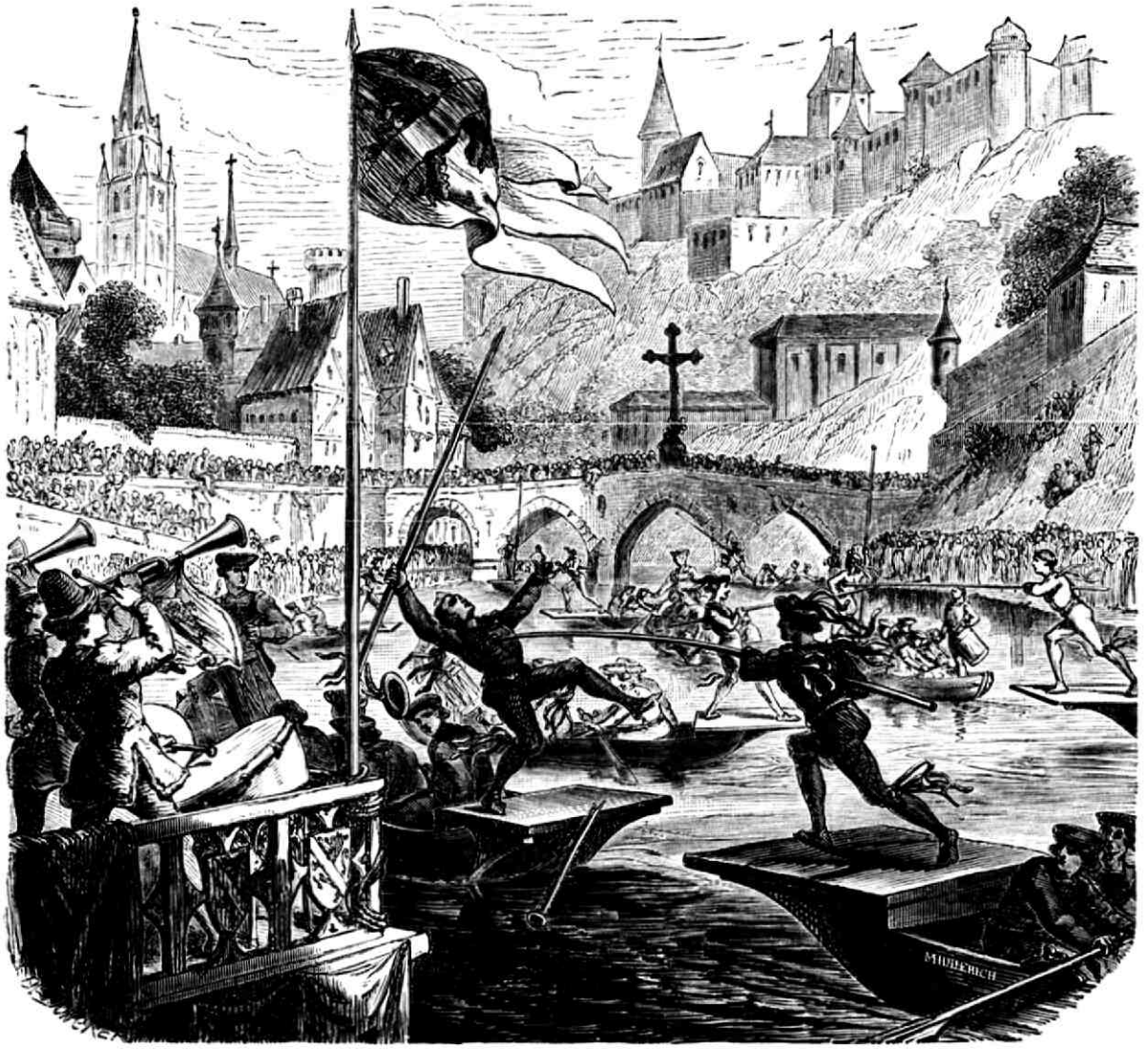

Waterspelen der Namurezen.

[1] Vergelijk bladz. 275.

beloofden, te allen tijde de belangen van hun heer, Henry VI "Koning van Frankrijk en Engeland", trouw en ijverig te behartigen, zoowel als met elkander te leven gelijk broeders, bloedverwanten en goede vrienden. Zij stelden de voorwaarden vast, waarop zij elkander voor het behoud hunner landen hulptroepen zouden leveren en beloofden al hunne krachten in te spannen om het arme Fransche volk te verlossen van de ellende waaraan het ten gevolge der binnenlandsche beroeringen ten prooi was.

Twee maanden later (Juny 1423) werd te Troyes de echtverbindtenis tusschen Prins John en Madame Anna van Bourgondië voltrokken. Een eerste verzoek der Prinses aan haar gemaal was de Fransche krijgsgevangenen de vrijheid terug te geven, die hij te Orsay verwonnen had: voor de belanghebbenden een allerbelangrijkste gunst, daar de Fransche bezetting van Pont-sur-Seine haar koenen wederstand met den dood had moeten bekoopen.

Trouw elkander bijspringende, behaalden de vereenigde Engelsche en Bourgondiërs verschillende voordeelen op de Franschen van Charles VII. Onder anderen wonnen zij gemeenschappelijk de sterkte Crevant, aan de Yonne, die de gemeenschap tusschen Auxerre en Avallon belemmerde. De Hertog van Salisbury dwong het kasteel van Montaigu en de stad Sézanne tot de overgave. De Hertog van Suffolk heroverde het verloren Mâcon. Maar niet altoos was het voordeel op de zijde der bondgenooten. Zelfs gebeurde het meermalen, dat eene sterkte die des morgens door de eene partij was genomen, des namiddags, des nachts of den volgenden dag door de andere werd hernomen. Zoo namen of verloren de Bourgondiërs onder Jan van Luxemburg beurtelings verschillende steden nabij de zuidergrenzen van Artois, b. v. Ham, Compiègne en Guise.

Een zonderling gerucht noopte Hertog Filips zich uit Bourgondië naar Gent te begeven. Hij vernam dat te dier stede eene vrouw was aangekomen, die zich Margaretha van Guienne noemde, ofschoon zijn zuster Margaretha van Guienne, de bruid van den Graaf van Richemont, in Bourgondië verwijlde. De juffer die te Gent de rol van Prinses had op zich genomen, speelde die met evenveel geluk als eene bewonderenswaardige kennis van 't Bourgondische Hof. Toen de Hertog kwam, was echter haar spel ten einde: zij werd terstond ontmaskerd. Het bleek dat zij een non was uit een convent te Keulen. Onder eene goede bedekking werd zij over de grenzen gebragt en aan den Aartsbisschop uitgeleverd.

Bij een bezoek dat Hertog Filips, in Augustus 1423, te Parijs bragt, bekwam hij, door de tusschenkomst van zijn schoonbroeder, den Hertog van Bedford, verschillende belangrijke domeinen. Van den bruidschat die Prinses Michaëla hem ten huwelijk had moeten brengen, was namelijk weinig of niets uitbetaald. Thans bepaalde de Koninklijke Raad, dat de Bourgondische Hertog ter vergoeding daarvoor zou ontvangen de steden Péronne, Roye en Montdidier, benevens een jaargeld van tweeduizend francs uit de inkomsten van Montreuil, het kasteel Andrevic en den tol te st. Jean de Losne.

Van Parijs begaf de Hertog zich naar Dijon om de voltrekking van het huwelijk tusschen den Graaf van Richemont en zijne zuster Margaretha bij te wonen. Bij dit verblijf in de Bourgondische hoofdstad ontving hij eenige mannen van naam, die als gezanten door zijn oom, den Hertog van Savoie, waren afgevaardigd. Reeds meermalen had die Vorst pogingen in 't werk gesteld om den Bourgondiër met den Dauphin te verzoenen. Ditmaal verzocht de Savoiard den Hertog eene bijeenkomst te Châlons-sur-Saône, waartoe Filips zijne inwilliging gaf, door haar op den 1 December vast te stellen. De eerste onderhandelingen betroffen grensgeschillen in den Jura, waar de bezittingen van het Huis van Savoie aan die van Bourgondië paalden, het bevorderen van het handelsverkeer tusschen de beide Staten, de verhouding van maten, gewigten en geld in de wederzijdsche landen en dergelijke aangelegenheden. Maar welhaast bragt de Hertog van Savoie het hoofddoel van dit mondeling onderhoud op het tapijt: het herstel van den vrede tusschen den Vorst dien hij Koning van Frankrijk noemde, en zijn neef welke dien Monarch niet anders dan Charles van Valois verkoos aan te duiden. Wat de Savoiard ook mogt aanvoeren, Filips wilde van geen overeenkomst met zijns vaders moordenaar weten. Evenwel gaf hij toe dat het Lyonnais, Bourgogne, het Charolais en eenige andere grensgewesten gedurende dezen oorlog onzijdig zouden verklaard worden: zoodanige overeenkomst bestond reeds geruimen tijd tusschen hem en de Hertogin van Bourbon voor hunne wederzijdsche bezittingen.

Van deze besprekingen te Montbart teruggekomen, vernam Filips dat zijne moeder zich in een bedenkelijken staat bevond. Hij snelde met zijn schoonbroeder, den Graaf van Richemont, naar Dijon, doch kwam te laat om Hertogin Margaretha nog te spreken: zij was reeds overleden.

Zoo iets Filips' afkeer tegen Charles VII had kunnen doen toenemen, het was een berigt dat hij ontving toen hij na het regelen der nalatenschap van zijne moeder naar Parijs terugkeerde. De Franschen van Charles VII beraamden namelijk, in weerwil van het verdrag van Châlons, een strooptogt tegen Bourgondië, doch waarvan de toeleg door de bekentenis van den krijgsgevangen bastaard van Baume uitlekte. Er was daarbij een dubbel verraad in 't spel, want aan de vrouw die Koning Charles tot spion diende, had Hertog Filips een jaargeld toegelegd. Zoo als te denken was, vernietigde dit verraad iedere toenadering van den Bourgondiër tot den broeder van zijne afgestorven gade.

De Hertog van Bedford beging thans de onvoorzigtigheid om den Graaf van Richemont ernstig te beleedigen. Doch zijne weigering om den jongen man de aanvoering van eene legerafdeeling toe te ver-

trouwen, kwam hem duur te staan, daar deze in de hoogste verontwaardiging Parijs verliet. Voor den Engelschman was dit vertrek niet het minst bedenkelijk omdat ten gevolge daarvan Hertog Filips zich eveneens kon terugtrekken. Bedford mogt dus niets verzuimen om zijn schoonbroeder op zijne zijde te houden. Toen deze beweerde, dat hij nog belangrijke sommen uit de Fransche schatkist had te vorderen, was John dadelijk bereid hem daarvoor te gemoet te komen: hij stond hem als vergoeding de Graafschappen Auxerre en Mâcon, nevens het Kasteleinschap van Bar-sur-Seine af.

De strijd tusschen den aanhang van Koning Henry VI en dien van Charles VII scheen eene beslissing te naderen, toen beider legers elkander den 17 Augustus (1424) in Normandie, onder de muren van Verneuil, ontmoetten. De Franschen die met hunne Schotsche bondgenooten harrewarden, verloren den slag, waardoor hun nagenoeg evenveel nadeel werd toegebragt als weleer door de nederlaag van Crécy. De Graaf van Douglas, de Graaf van Buchan, Jean de Harcourt, de Graaf van Aumale, de Graaf van Tonnerre, de Graaf van Ventadour, de Sire van Roche-Baron en vele andere opperhoofden sneuvelden bij deze ontmoeting. Hertog Filips, door huwelijksplannen in zijne Staten opgehouden, had geen deel aan den strijd kunnen nemen: hij stond juist gereed met een magtig leger naar het oorlogstooneel op te trekken toen hij de uitkomst van dien veldslag bij Verneuil vernam.

Zijn tweede huwelijk, door zijne bloedverwanten bemiddeld, verbond hem aan Bonne van Artois, weleer de gade van Filips van Nevers (die in den slag van Azincourt sneuvelde), en dus zijne aangehuwde tante. Ten gevolge van deze verwantschap moesten de verloofden dispensatie aan den Paus verzoeken. Het verlof kwam spoedig en had ten gevolge dat beider echt reeds in November 1424 te Moulins-en-Gilbert (in 't Graafschap Nevers) werd voltrokken.

Maar te midden der feesten die de zegepraal van Henry VI en de echtverbindtenis van den Bourgondischen Hertog moesten verheerlijken, vernam het Hof eensklaps dat Humphrey van Gloucester en zijne gade Jacoba van Beijeren zich met 5000 krijgslieden op weg naar Henegouwen hadden begeven, waar zij door de bevolking met vreugdejuich waren ontvangen. [1] Inzonderheid tooiden de burgerijen van Valenciennes en Mons hare wallen en straten op het schoonst, ten einde een blijk te geven hoe innig zij hare schoone Gravin waren toegedaan. [2]

Dit meende Filips, die reeds het oog op Holland, Zeeland en Henegouwen had gevestigd, niet te mogen dulden. Hij verliet Nevers en Bourgondië om naar Vlaanderen terug te keeren, en vergaderde terstond zijne Vlamingen en Artesiërs, ten einde Henegouwen aan de Engelsche hulpbenden van Humphrey en de landzaten te ontwringen. Ook de Hertog van Brabant, Jan IV, Jacoba's tweede gemaal, wapende zich tot hetzelfde doel, terwijl Hertog Jan van Beijeren zijne aanhangers bijeenriep om Holland en Zeeland tegen den Engelschman en Jacoba te bewaren. Maar de Luiksche ex-Bisschop zou althans geen werkzaam deel aan den veldtogt nemen: eer de strijd losberstte, overleed hij den 6 January 1425 te 's Gravenhage, naar men algemeen geloofde, ten gevolge van een sluipmoord door middel van vergift.

Filips kwam daardoor zijn wensch belangrijk nader, om zijne heerschappij naar het noorden uit te breiden. Immers Hertog Jan had, ten nadeele van zijne nicht Jacoba, alle regten die hij had op de drie Graafschappen Henegouwen, Holland en Zeeland bij uitersten wil aan Filips van Bourgondië vermaakt.

Die afstand was alles behalve geschikt om de oorlogstoorts te blusschen. Terwijl Hertog Jan IV van Brabant door de Kabeljaauwschen in Holland tot Ruwaard werd aangenomen, veroverden de Bourgondiërs de Henegouwsche grensstad Braine le Comte. [1] De zaak van Jacoba begon er hopeloos uit te zien, inzonderheid toen Humphrey van Gloucester om eenige geschillen te beslechten die in den boezem van het Regentschap te Londen waren ontstaan, naar Engeland terugkeerde. Wel bood de Hoeksche partij in Holland en Zeeland harer Gravin al die ondersteuning aan, welke zij bij magte was haar te verschaffen, maar dit schonk haar geen ander voordeel, dan dat de steden Gouda, Schoonhoven en Oudewater op hare zijde werden gebragt.

In den driehoek aan IJssel en Lek bleef nogtans het slot van Schoonhoven op de Kabeljaauwsche zijde. De Kabeljaauwschen verdedigden het standvastig tot het, na een beleg van ettelijke dagen, door Floris en Kijfhoek op Willem van Coulster en zijne vijftig gezellen werd veroverd (Maart 1425).

Hoe weinig deze afleiding aan de zaak van Jacoba baatte, bleek na twee maanden. Den 1 Juny moest Mons zich aan de Brabanters overgeven, en twaalf dagen later ging Jacoba zelve als gevangene van Hertog Filips naar Gent.

Hadden de Kabeljaauwsche Hollanders onmiddellijk na den dood van Hertog Jan van Beijeren het Ruwaardschap des Lands aan Hertog Jan van Brabant opgedragen, Hertog Filips was geenszins geneigd om daarmede genoegen te nemen. Hij eischte het Ruwaardschap over Holland en Zeeland voor zich en verwierf het door den afstand des Brabanters (Mei 1425). Hij werd in de meeste steden van beide Graafschappen als zoodanig erkend, en meest Kabeljaauwsch en Filips wèl toegedaan, beijverden zij zich om strijdkrachten bijeen te brengen ten einde Gouda, Oudewater en Schoonhoven te noodzaken om zich bij haar te voegen. [2]

---

[1] Vergelijk bladz. 275 en verv.

[2] Zie de plaat op bladz. 692.

[1] Vergelijk bladz. 277.

[2] Op bladz. 278 is het twijfelachtig genoemd, of het vonnis over Albrecht Beiline, Schout van Gouda, om levend begraven te worden, is uitgevoerd, met de rede-

De vlugt van Jacoba uit Gent, op den 1 September, verhinderde Filips de onderwerping der Hoekschen zoo spoedig te voltooijen als zich in het voorjaar had laten aanzien. Doch Vlaanderen stond hem voor den oorlog de helft eener bede van 200,000 gulden toe, mits hij ten voordeele des koophandels het verbond met Engeland onderhield.

Door deze onderstandsgelden in staat gesteld om eene aanzienlijke vloot uit te rusten, stak Filips in 't begin van 1426 te Sluis in zee en zegepraalde in een gevecht aan de Nolle bij Brouwershaven over de Hoeksche en de Engelsche hulptroepen die Humphrey van Gloucester zijne gade tot bijstand had gezonden (13 January 1426). Vervolgens overreedde hij Zierikzee en Brielle om hem in zijne waardigheid van Ruwaard en Heer te erkennen en fnuikte den overmoed der Kennemers en West-Friezen die zich inmiddels voor Jacoba hadden verklaard (January—September 1426). Den 11 April 1427 won hij Zevenbergen, terwijl

Jeanne d'Arc in het Bois de Chesnu.

nen die voor dien twijfel pleitten. Sedert zijn door den bibliograaf Arnold en Dr. Bolhuis van Zeeburgh handschriften ontdekt, naar aanleiding waarvan Prof. Fruin nadere bijzonderheden omtrent Beilinc (of Beiling) in de *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, N. R., Deel VII, bladz. 14—29 en 93—100 heeft medegedeeld. Overtuigend is daardoor gebleken, dat Beilinc "heymelic bi nacht levende gedolven" is "buten Scoenhoven op een molenworf van enyghe di daer laghen." Het doodvonnis is geveld door Gerard van Poelgeest en uitgevoerd in tegenwoordigheid van Beilinc's biechtvader Jan Willemszen van de orde der Karmeliten.

[2] Vergelijk bladz. 279.

[3] Evenzoo bladz. 280.

de strijd tegen zijne nicht Jacoba in veler oogen een meer geregtvaardigd aanzien bekwam, omdat alom een bul van Paus Martinus V werd afgekondigd, die het derde huwelijk dier Gravin (den echt met Prins Humphrey) voor onwettig verklaarde.

De achtentwintigjarige Jacoba ondervond thans ramp op ramp. Mogt ze als zoodanig niet het overlijden van haar tweeden gade Hertog Jan IV van Brabant beschouwen (17 April), zeker werd haar gemoed diep ontroerd door Humphrey's ontrouw, die aan Eleonora Cobham boven haar de voorkeur

schonk, zeker werd haar hoop om haar aanhang verder dan Gouda en omstreken uit te breiden verflaauwd door de vernieling der Hoeksche vloot bij Wieringen (October 1427). Somber waren hare vooruitzigten toen al haar gezag zich tot den driehoek tusschen IJssel, Lek en Vlist bepaalde. Nogtans verloor zij den moed niet, en haar toestand werd zelfs beter toen een overhoopte ziekte in het Vlaamsche leger en Filips' zware geldheffingen (vooral in den vorm van boeten) de Hoeksche partij in Holland weder versterkten. In het voorjaar van 1428 begon zij echter tot toelips den beminnelijken Zeeuwschen edelman Frank van Borssele tot zijn Stadhouder over Holland, Zeeland en Friesland, terwijl de zes leden die hij voor den regeringsraad koos uit de Heeren Jakob van Gaasbeek, Hendrik van Borssele, Willem van Egmond, Roeland van Uitkerke, Colaart van Comen (Comines) en Baudijn van Swieten bestonden. Van hare zijde voegde Gravin Jacoba aan dit zestal een drietal edelen toe: Jan van Montfoort, Jan van Vianen en Gerrit van Zijl.

Terwijl Hertog Filips den oorlog in Henegou-

Jeanne d'Arc vertrekt van Vaucouleurs.

geven te neigen: zij besloot geene belegering van Gouda af te wachten. Bij eene onderhandeling die te Brugge was aangevangen en te Delft voortgezet, erkende zij, den 3 July 1428, haar neef Filips van Bourgondië als Ruwaard en Erfgenaam van hare drie Graafschappen, zonder wiens goedkeuring, zij nooit een nieuw huwelijk zou aangaan, noch eenig gezag voeren. [1]

Overeenkomstig dit verdrag benoemde Hertog Fiwen, Zeeland en Holland voerde, bleef de staat van vijandschap tusschen hem en Koning Charles VII voortduren. Doch, ofschoon de Hertog van Bedford alles deed om Filips de onaangenaamheden te doen vergeten, die zijn broeder Humphrey aan 't Bourgondische Hof berokkende, was toch bij Filips eene blijkbare verkoeling ten aanzien van Engeland ontstaan. Zeer veel droeg daartoe bij, dat zijne Bourgondiërs sterk op den vrede met het Huis van Valois aandrongen, dat Paus Martinus nadrukkelijk eene verzoening tusschen Filips en Charles

[1] Vergelijk bladz. 281 en 282.

aanried, en Charles zich over den moord van Hertog Jan zonder Vrees begon te verontschuldigen, door op zijne jeugd en weinig ondervinding te dien tijde te wijzen. Een gevolg daarvan was, dat Hertog Filips juist niet zoo heftig meer bleef ijveren voor het voortzetten van den oorlog als bij zijne komst aan het bewind, terwijl de Engelschen den strijd slechts langzaam en zonder beslissende gevolgen konden voorzetten, omdat verschillen in het Engelsche Regentschap, ten gevolge van Prins Humphrey's ligtzinnigheid, hen bemoeijelijkten. De Hertog van Bedford zag zich zelfs gedrongen, om wilde hij te Londen den vrede bewaren, voor eenigen tijd Frankrijk te verlaten. Eerst in den zomer van 1428, na Bedford's terugkeer te Parijs, konden de Engelschen weder met meer kracht tegen Charles VII optreden. Daartoe verscheen de Graaf van Salisbury met versche hulptroepen in Frankrijk. Den 12 October sloeg dit leger zich voor Orléans neder, om door het vermeesteren van deze belangrijke stad een steunpunt aan de Loire voor het veroveren van Frankrijk's zuidelijke gewesten te bekomen.

Hertog Filips bleef bij deze onderneming in zijne afwachtende houding. Het regelen van 's Lands aangelegenheden naar aanleiding van het verdrag van Delft had nog niet zijn volle beslag verkregen, toen zijne magt op nieuw werd uitgebreid. Graaf Jan III van Namen had zich in 't begin van 1429 naar Brussel begeven, om deel te nemen aan de ridderlijke feesten die er door Hertog Filips II, de opvolger van Jan IV, werden gegeven. Maar te midden dier vreugde, voelde hij zich plotseling door eene hevige ziekte aangegrepen. Haastig keerde hij naar Namen (Namur) terug, waar een somber klokkeluiden den 1 Maart aan zijn volk verkondigde, dat hun Graaf was overleden, dat zij onderzaten van Hertog Filips waren geworden.

De Hertog ontving eerlang de hulde der Namensche Staten, [1] terwijl het volk juichte en vrolijk feest vierde. Hunne eigenaardige spelen zetten aan die blijde inkomste niet weinig luister bij, vooral het steltengevecht tusschen de Avresses en de Melans (de bewoners van de beide hoofddeelen der stad), en de waterspelen, waartoe de kom der Basse-Sambre (Beneden-Sambre) een zoo gunstige schouwplaats opleverde. [2]

HOOFDSTUK XXX.

FILIPS III (de Goede)

TOT OP ZIJNE VERHEFFING TOT HERTOG VAN BRABANT EN LIMBURG.

De belegerden binnen Orléans stellen Hertog Filips voor, om hem hunne stad in pand te geven. — Filips vertrekt naar Parijs, waar hij met weinig voorkomendheid door de Engelschen wordt ontvangen. — Koning Charles VII verkeert in den uitersten nood. — Hij bekomt hulp door een eenvoudig landmeisje Jeanne d'Arc. — Het beleg van Orléans opgebroken. — De Franschen winnen Jargeau, Beaugenci en Troyes. — De nederlaag der Engelschen te Patai noopt hen Hertog Filips om ondersteuning te vragen. — Filips komt weder te Parijs. — Nadat de Franschen Châlons-sur-Marne bezet hebben, bereiken zij Reims, waar Charles VII zich laat kroonen. — Jeanne d'Arc schrijft aan den Hertog van Bourgondië. — Zij wordt voor Parijs gewond. — Hertog Filips sluit een derde huwelijk met Isabella van Portugal. — De Ridderorde van het Gulden Vlies ingesteld. — Hertog Filips belegert Compiègne, waar Jeanne d'Arc in zijne magt valt. — Jeanne d'Arc door een Bourgondiër aan de Engelschen uitgeleverd. — De Luikenaars vallen in Namen. — Krijgsbedrijven in Namen en Luik — Dood van Hertog Filips II van Brabant. — Geschillen over de erfopvolging in Brabant en Limburg ten gunste van Hertog Filips de Goede beslecht. — Hertog Filips door de Brabantsche Staten als Hertog aangenomen en gehuldigd.

(1429 en 1430).

De Graaf van Salisbury had de voldoening niet mogen smaken, Orléans voor zijn Koning, Henry VI, te winnen: hij was door een zwaren steenen kogel bij het fort les Tournelles getroffen en gedood. Maar de Graaf van Suffolk die hem als de opperbevelhebber der belegeraars verving, spreidde niet minder standvastigheid en krijgskunde ten toon, zoodat den stedelingen, meer en meer in het naauw gebragt, eindelijk niets meer scheen over te blijven, dan zich onder de puinhoopen van hunne wallen, gelijk zij gezworen hadden, te begraven. Om dit uiterste te voorkomen, stelden zij voor, om hunne veste aan den Hertog van Bourgondië over te leveren, die haar als eene onzijdige plaats zou bezetten. Aan het hoofd van het gezantschap dat hiertoe werd afgezonden, plaatsten zij den fieren krijgsman Saintraille, die, met den Hertog persoonlijk bevriend, in den Henegouwschen veldtogt aan 's Vorsten zijde had gestreden. Filips ontving de afgevaardigden met groote welwillendheid. Hij gaf hun zijne tevredenheid met hun aanbod te kennen, en, daar Jan van Luxemburg sterk op de inwilliging van het verzoek uit Orléans aandrong, verkregen Saintraille en zijne medegecommitteerden veel hoop dat hunne zending zou slagen.

Die hoop steeg aanmerkelijk toen Filips toebereidselen maakte om naar Parijs te vertrekken. Maar hier bekoelden hunne verwachtingen. Nadat de Hertog, den 4 April 1429, in de Fransche hoofdstad was aangekomen, begon hij onmiddellijk over de aangelegenheden van Orléans met den Hertog van Bedford te onderhandelen. Maar zijne voorstellen werden slecht ontvangen. De Engelsche Prins wilde van het te pand houden niets weten, en een zijner Raden voegde den Bourgondiër toe: "Wij hebben onze netten niet gespannen om anderen het vermaak te geven de vogels voor zich te vangen." Over die ontvangst ten hoogste gebelgd, keerde Filips onverwijld naar Vlaanderen terug.

---

[1] Zie de plaat op bladz. 693.

[2] Evenzoo de platen op bladz. 696 en 697.

Tevens nam hij niet alleen den aanzienlijken ruiterstoet weder naar zijne erflanden mede, maar hij beval zelfs aan zijne Bourgondiërs die nog nevens de Engelschen voor Orléans lagen, om naar huis te keeren, een last waaraan zij met de grootste blijdschap gevolg gaven.

Intusschen verkeerde Koning Charles VII — of de Dauphin zoo als zelfs velen zijner aanhangers hem noemden, daar hij nog niet te Reims was gezalfd — in den uitersten nood. Verlaten door allen die door zijne voortdurende nederlagen waren ontmoedigd, was het aantal zijner veldheeren belangrijk verminderd. Zijn Connétable, de rijkste, de magtigste en misschien tevens de verstandigste, was in strijd met hem geraakt. Zijne diensten waren afgewezen: hoe jammerlijk het aan 't Hof van Charles was gesteld, deinsde men te Chinon terug om een dienaar de leiding van zaken toe te vertrouwen, die alles oppermagtig wilde besturen. De Maarschalk de Severac schreef aan de Staten van Languedoc, dat hij in hunne provincie zou branden en blaken wanneer de Koning hem niet betaalde wat hij regt had te vorderen. De Graaf van Foix, van alle gemeenschap met Charles VII afgesneden, verjoeg den Kerkvoogd van Beziers uit het bisschoppelijk paleis en handhaafde er zich, in weerwil van 's Konings bevelen. Réné d'Anjou, Hertog van Bar, de broeder des Konings, onderhandelde met de Engelschen. Verscheidene sterkten gaven zich over zonder zich te verdedigen, de trouwste onderzaten werden wanhopend, zij hadden alles opgeofferd en zagen geene uitkomst. Er was evenmin geld in de schatkist des Konings als in de beurs zijner onderdanen. "Al het geld, van den Koning en van mij," schreef de schatmeester Renault de Bouligny, "beloopt nog geen vier kroonen." Zekeren dag dat Saintraille en la Hire Charles VII een bezoek bragten, bestond al wat de kok ter maaltijd kon opdisschen in twee kippen en een schapenstaart.

Geen wonder dat de zwakke Koning van Frankrijk aan eene gelukkige uitkomst begon te wanhopen. Hij begon er aan te denken, het Land te verlaten of ten minste naar Dauphiné te wijken. Slechts zijne verstandige en welberaden gemalin Marie d'Anjou — die hij echter voor de schoone Agnès Sorel maar al te veel verwaarloosde — hield hem van een voornemen terug, waardoor de laatste groote vassallen die hem nog getrouw waren gebleven, van hem zouden gescheiden zijn.

Een zwak schepsel scheen uitverkoren om dien staat van zaken volkomen te veranderen. Jeanne d'Arc, een boerendochter uit Domremi, in het Barrois, op de grenzen van Champagne, Bourgondië en Lotharingen, toonde door vast geloof op den goddelijken bijstand in gevaar, dat de geestdrift een kracht bezit, die al de kunst van zegepralende helden kan te schande maken. Van jongs af — zij was den 6 January 1412 geboren — in stille afzondering verkeerd hebbende, achtte zij met hare dorpsgenooten, die altijd Armagnacs waren gebleven, de zaak van Koning Charles VII als die welke aan de dienst van den Almagtige ten naauwste was verpand. Zij meende, terwijl zij hare schapen langs het Bois de Chesnu hoedde, [1] eene hemelsche roeping te vernemen, en de schepselen van hare opgewonden verbeelding, den Aartsengel Michael en de heilige Margaretha en Catharina, ligchamelijk voor zich te zien. Zij waande hunne stemmen te hooren en verzekerde, met alle teekenen van goede trouw, dat die hemellingen haar de taak hadden opgedragen om zich voor de redding des Vaderlands te wapenen.

Daar zij bedacht was, dat hare ouders haar niet gelooven zouden, begaf zij zich naar haar oom, in een naburig dorp, en ontdekte hem haar wensch om tot den Koning gevoerd te worden, "dien zij den last wilde bekend maken, welken zij van God ontvangen had." Haar oom ging eerst alleen naar den Ridder de Baudricourt, bevelhebber van Vaucouleurs, die den dorper geen ander antwoord gaf dan den raad om de deern door oorvegen van haar waan te genezen. Jeanne waagde het nu om zelve naar den edelen heer te gaan, doch vond evenmin een gunstig onthaal. Niets echter was in staat om hare vaste overtuiging te doen wankelen. Door dit vast betrouwen werd van lieverlede het geloof van anderen, zelfs dat van Baudricourt, opgewekt, en dit verschafte haar eindelijk de vervulling van haar vurigen wensch, om naar den Koning te worden opgezonden. In manskleederen en te paard ondernam zij, den 13 February 1429, door de Ridders Jean de Nevolompont en Bertrand de Poulengy, nevens vier dienaren en soldaten vergezeld, den togt. [2] De weg voerde haar over snelvlietende stroomen en langs vijandelijke scharen en steden door, en evenwel bereikte zij ongedeerd binnen elf dagen het dorp Sainte Catherine de Fierbois, in de nabijheid van het koninklijke hofleger te Chinon (24 February 1429), tot verbazing van allen die hieruit een nieuw bewijs putten voor de echtheid van hare goddelijke zending.

Aan 's Konings Hof was men niettemin het nog lang oneens, of men Jeanne al dan niet ten gehoore zou toelaten. Nadat men haar bij verschillende gelegenheden naauwkeurig onderzocht en op allerlei wijs beproefd had, meende men haar verzoek toch eindelijk te moeten inwilligen. Jeanne verzekerde den Koning, vol vertrouwen, dat zij door God tot hem gezonden was. Charles had haar slechts krijgsvolk mede te geven, dan zou zij het beleg voor Orléans opheffen en hem naar Reims brengen om aldaar gezalfd te worden. "Het was Gods wil," zeide zij, "dat zijne vijanden, de Engelschen, overwonnen en genoodzaakt zouden worden om naar hun Land terug te keeren." Het verhaal liep, dat zij den Koning, die zich om haar op de proef te stellen, schuil gehouden had, uit den

[1] Zie de plaat op bladz. 700.
[2] Zie de plaat op bladz. 701.

kring van zijn talrijken hofstoet zou herkend hebben, ofschoon in hun midden menig veldoverste veel prachtiger en schitterender gekleed was dan hij. Ook voegde zij hem toe: "Sire, ik herinner u, dat toen gij op den laatsten feestdag van Allerheiligen ter communie gingt, gij twee wenschen aan den Hemel opdroegt: den een van u de begeerte en de magt te benemen om oorlog te voeren, zoo gij de wettige erfgenaam van het Rijk niet waart; den ander, van al Zijne gramschap eer over u uit te storten dan over uwe onderzaten." De Koning die zich bij zijn gang aan het heilig nachtmaal eene opwelling van vroomheid herinnerde, begon allengs eenig betrouwen te stellen op de deerne uit Domremi.

Niettemin wenschte hij zijne goede meening bevestigd te zien door eene vergadering van regts- en godgeleerden, die hij te Poitiers bijeen liet roepen. Hier deed men Jeanne allerlei strikvragen, waarop zij met kunstelooze eenvoudigheid zoo verstandige antwoorden gaf, dat vele toehoorders meenden, dat Gods geest haar daarbij moest voorlichten. Een Predikheer vroeg haar onder anderen:

"Daar het, volgens uwe verzekering Gods wil is, dat de Engelschen zullen verdreven worden, hoe kunt gij dan naar gewapende hulp verlangen?"

"De krijgslieden," antwoordde Jeanne, "zullen strijden, en God zal de overwinning geven!"

Een Karmeliet, een geleerd en streng man, merkte op:

"De Heilige Schrift verbiedt aan redenen zooals gij voert, geloof te hechten, indien zij niet door teekenen en wonderen bevestigd worden."

Jeanne d'Arc tegenover de vestingwerken der Engelschen.

Maar Jeanne antwoordde op die taal:

"Ik ben niet naar het Hof gekomen om teekenen te verrigten. Maar breng mij naar Orléans. Dáár zal ik u de wonderen toonen, om welker wil ik gezonden ben."

Nogtans liep eerlang het gerucht dat zij wel degelijk hare zending op eene wonderdadige wijze had gestaafd. Toen men haar een zwaard reikte, om zich daarvan te bedienen, wanneer zij onder de strijders van Charles VII zou worden opgenomen, wees zij dit van de hand, met de opmer-

king, dat achter het altaar in de kerk van st. Catherine de Fierbois een voor haar bestemd zwaard verborgen lag. Men zou het herkennen aan vijf kruisen digt onder het gevest. Toen men zocht, vond men dit wapen ter aangewezen plaats, en de verbazing was te grooter, omdat iedereen, ofschoon ten onregte, als waarheid verkondigde, dat Jeanne nooit te Fierbois was geweest.

Eindelijk besloten 's Koning raden te beproeven om onder Jeanne's aanvoering een voorraad levensmiddelen binnen het reeds opgegeven Orléans te brengen. De Koning benoemde haar tot eersten bevelhebber en liet haar van alles voorzien wat tot het handhaven van hare waardigheid voor het uiterlijke noodig kon zijn. Zij zelve zorgde, dat te Blois, waar men de toebereidselen tot den togt maakte, een wit vaandel werd vervaardigd, volgens het voorschrift, dat zij, zoo zij zeide, daartoe had ontvangen van de Heiligen die haar verschenen. Op dit vaandel was de Heiland afgebeeld, met den aardkloot in de hand en door leliën omringd, terwijl twee engelen ter wederzijde van Hem knielden en in goud de namen schitterden: "*Jhesus*, *Maria*." Van dit kleinood bediende zij zich in alle gevechten en veldslagen als het eenige wapen om den vijand te overwinnen. Het zwaard van st. Catharina, greep zij slechts dan als de vijand op haar indrong, om hem van zich af te weren.

Om de krijgslieden die zij aanvoerde, den Goddelijken bijstand waardiger te maken, beval zij, dat allen zouden biechten en zich 's Heeren barmhartigheid aanbevelen. Zij verbood het vloeken, dobbelen en plunderen en duldde niet dat eenig ontuchtig vrouwspersoon — wier aantal heel groot bij het leger was — hare troepen volgde. Zij die zich aan dit bevel niet stoorden, werden door haar vervolgd en met slagen verwijderd. Eindelijk beval zij, dat een schaar van priesters, onder een afzonderlijke banier vereenigd, den togt zou vergezellen.

Na alles op deze wijze geregeld te hebben, sloeg

Jeanne d'Arc door den Bourgondiër Picard te Compiègne van het paard gerukt.

zij met hare benden den weg naar Orléans in. Zij verlangde dat men langs den regter Loire-oever, langs Beauce, zou voorttrekken, doch de Kapiteins, die het commando voerden, hadden den weg op den linkeroever ingeslagen, omdat zij dien voor veiliger hielden. Het bleek echter toen men tegenover de bedreigde stad was gekomen, dat het onmogelijk was, om van daar binnen de veste te komen. De Jonkvrouw gaf nu bevel om naar Checy voort te trekken, waar men schepen zou vinden, die de legerbende met den voorraad van levensmiddelen binnen de bedreigde stad konden brengen. Ieder krijgsman beweerde dat dit onmogelijk zou zijn. Maar Jeanne verzekerde: "Wees onbekommerd, wij voeren de levensmiddelen binnen Orléans. De Engelschen kunnen het ons niet beletten, omdat God met ons strijdt."

Een sombere lucht en het onstuimige weder bevorderden de onderneming. Onder den Graaf de Dunois hield de bezetting de Engelschen op een ander punt bezig, en schier zonder tegenstand te ontmoeten, bereikten de Franschen de wallen. Toen Jeanne, te paard en in volle wapenrusting, Orléans binnentrok, werd zij met luide toejuiching ontvangen.

De eerste zorg der Maagd was Gode haar dank toe te brengen. Zij reed naar de Hoofdkerk, waar zij den geestelijken verzocht een plegtig *te Deum* aan te heffen. Vervolgens begaf zij zich naar het verblijf, dat haar in de woning van den schatmeester der stad was aangewezen. Daar zij van den vroegen morgen tot 's avonds laat onder den last van zware wapenen te paard had gezeten, zonder spijs of drank te gebruiken, nam men haar heure rusting af en zette haar een heerlijken maaltijd voor. Doch met hare gewone matigheid, roerde zij bijna niets daarvan aan. Zij nam alleen een weinig wijn met water gemengd, waarin zij een stuk brood brokkelde, en dit genuttigd hebbende, begaf zij zich ter rust.

Den volgenden ochtend verlangde zij dadelijk een uitval tegen de Engelschen, en slechts met moeite was zij te bewegen om hiermede te wachten tot het leger van Blois zou zijn opgedaagd. Reeds vóór haar komst binnen Orléans had zij de Engelschen in een brief aangemaand om naar hun Land terug te keeren, en nu deed zij hetzelfde nog eens. Doch hare vijanden behandelden haar bode met verachting en dreigden de Jonkvrouw, die zij de grievendste scheldnamen gaven, als eene heks te verbranden, wanneer zij in hunne handen mogt vallen.

Doch, in weerwil van dien smaad, begonnen zich blijken te vertoonen, dat hare verschijning in de gemoederen der Engelsche soldaten schrik en angst verwekte, benevens het geloof, dat de Maagd van Orléans — zooals zij thans werd genoemd — met wonderbare en bovennatuurlijke kracht was toegerust, ofschoon zij die niet, zooals de Franschen, als een gave des Hemels, maar als een geschenk des Duivels aanmerkten. Zij hielden zich dien ten gevolge stil achter hunne belegeringswerken. Doch, in spijt van hunne dapperheid, die zij bij de verdediging der verschillende verschansingen betoonden, werden nagenoeg alle aanvallen der Franschen onder de aanvoering der Maagd met een gelukkig gevolg bekroond. De Jonkvrouw bestormde en veroverde voet voor voet de werken der belegeraars. Altoos de voorste bij het stormen, riep zij gewoonlijk den soldaten toe: "De zege is ons! de zege is ons! De Heer strijdt aan onze zijde!" [1]

De hevigste en bloedigste kamp bij die verschillende aanvallen vond plaats om het bezit van den toren les Tournelles, die de brug beheerschte. Jeanne werd bij dezen aanval aan den schouder gewond. Zij verwijderde zich om zich te laten verbinden. Doch naauw waren de windsels vastgehecht, of zij keerde naar het gevecht terug, dat de Veldheeren juist wilden afbreken, omdat de troepen, die reeds den ganschen dag hadden gestreden, vermoeid en door de verwonding van Jeanne ontmoedigd waren. Door haar wederverschijning met nieuwen strijdlust bezield, hernieuwden de Franschen hunne pogingen, met het gevolg dat de sterkte stormenderhand werd ingenomen. Overeenkomstig hare belofte trok Jeanne over de brug de stad binnen onder het luiden van de klokken en het vrolijk gejuich der burgerij.

De verovering van les Tournelles had het behoud van Orléans voor Koning Charles VII beslist. De Engelschen braken den volgenden dag het beleg op, waarbij Jeanne beval om hun aftogt niet te storen. "Het is Gods wil", zeide zij, "dat men hen laat gaan, wanneer zij den strijd opgeven" (8 Mei 1429).

Zoo had de Maagd hare belofte vervuld. Immers dat deze gelukkige uitkomst enkel en alleen aan hare wonderdadige hulp moest worden dankgeweten, daarvan hielden hare dankbare landgenooten zich, zonder den geringsten twijfel, overtuigd. De eerbied dien men haar toedroeg, ging zoo ver, dat men hare kleederen, ja, de pooten van haar paard kuste, en de moeders hare kinderen tot haar omhoog hieven, om door haar gezegend te worden. Te vergeefs vermaande Jeanne de goede lieden, alleen Gode de eer te geven, want zij zelve bleef steeds even zedig, even bescheiden in hare levenswijze. Wanneer zij van den strijd uitrustte, vond men haar in gebeden.

Na de bevrijding van Orléans wist Jeanne den Koning over te halen, haar eenige afdeelingen toe te vertrouwen, om Frankrijk's wedergeboorte te helpen tot stand brengen. Men rukte, onder hare leiding, den 11 Juny 1429, op en tastte het eerst Jargeau en Beaugenci aan, welke beide steden werden gewonnen, ofschoon de Engelschen haar van eene talrijke bezetting hadden voorzien en Jargeau zoowel door kunst als natuur bijzonder sterk was. Ondertijl men de laatstgenoemde veste hield ingesloten, rukte

[1] Zie de plaat op bladz. 704.

de stoute Lord Talbot tegen haar en het belangrijk aangegroeide leger der Franschen op. Maar ook hij ondervond, even als de Graaf van Suffolk, dat de kansen gekeerd waren: in den slag bij Patai, nabij de Loire, behaalden de volgelingen van Charles VII eene zoo beslissende overwinning, dat zoowel Lord Talbot als zijne medeveldheeren, Lord Scales en Lord Hungerford, zich aan hunne tegenpartij moesten overgeven. De Hertog van Bedford was woedend over deze nederlaag: hij rukte John Falstaf die het bloedbad was ontkomen, met verontwaardiging het lint van de orde van den Kousenband van den hals. Dag en nacht werkten de Engelschen door, om Parijs tegen een aanval der Franschen te versterken. Zij ontboden versche troepen uit het Vaderland en zonden een gezantschap naar Hesdin, waar Filips van Bourgondië op dit tijdstip vertoefde, om zijne ondersteuning te bekomen. Onze Hertog was ten gevolge eener ziekte die pas was geweken, weinig geschikt om de vermoeijenissen van een veldtogt te trotseren, doch niets kon hem weerhouden, om althans zijn schoonbroeder hulp toe te voeren: in der haast verzamelde hij zes- of zevenhonderd mannen van wapenen in zijn Graafschap Artois, waarmede hij den 10 July 1429 Parijs binnenrukte.

De komst van den magtigen Hertog van Bourgondië boezemde allen die de partij van Koning Henry VI waren toegedaan, de beste verwachtingen in. Er werden ernstige beraadslagingen gevoerd, vroegere beloften en verdragen vernieuwd, en allerlei maatregelen genomen, om bij de Parijzenaars de herinneringen te verlevendigen aan hetgeen zij door de Armagnacs geleden hadden. Prins John en Hertog Filips begaven zich in statigen optogt naar de Notre-Dame en van daar naar het Paleis. Hier, in de tegenwoordigheid van het Parlement, der rekestmeesters, van den Bisschop en zijn kapittel, van den prevoost der kooplieden en de voornaamste burgers, lieten zij het verdrag van Ponceau, tusschen Hertog Jan en den Dauphin, voorlezen. Daarop lieten zij een geschrift volgen, dat verslag gaf van den te Montereau gepleegden moord en waarin niets verzuimd was om den Dauphin (Charles VII) en zijne volgelingen in het zwartste licht voor te stellen. De gansche vergadering voelde de verontwaardiging van voor tien jaren herleven: kreten vol wraak werden tegen denzelfden Monarch geslingerd, die door Jeanne d'Arc als 'sHemels uitverkorene aan 't volk was voorgesteld. Na het woord gevraagd te hebben, rigtte ook Hertog Filips zich tot de vergadering. Hij herhaalde zijne aanklagt wegens moord op zijn vader tegen Charles de Valois en verklaarde van zijn wraak nimmer af te zullen zien. Met die aanklagt stemden schier alle aanwezigen in, en allen vernieuwden hun gelofte bij het verdrag van Troyes bezworen. Hun geestdrift was zoo groot, dat het vragen en toelaten tot dit verdrag nog eene gansche maand aanhield.

Daags na de groote vergadering keerde Hertog Filips naar Vlaanderen terug. Met hem reisde zijne zuster Anna, de gade van Bedford, die van al zijne bloedverwanten het meest op hem vermogt. De krijgslieden die met hem gekomen waren, bleven echter te Parijs, onder het bevel van den Sire de l'Ile-Adam. Zij maakten als 't ware de voorhoede zijner hulpbenden uit, want zoodra de Hertog in zijne Staten was teruggekeerd, zond hij een talrijke afdeeling onder den Bastaard van st. Pol af, met last om Meaux voor de Engelschen te bewaren. "De Hertog van Bourgondië", schreef Bedford naar Londen, "heeft zich een trouw bloedverwant, een warm vriend, een hulpvaardig leenman jegens Koning Henry VI betoond."

Onmiddellijk na de zegepraal van Patai was Jeanne d'Arc naar Koning Charles teruggekeerd, om hem andermaal uit te noodigen, den weg naar Reims in te slaan. Door het geluk der Jonkvrouw aangemoedigd, liet hij zich overhalen. Het leger vertrok den 28 Juny van Gien, aan de Loire, en zette zijn togt onder de muren aan Auxerre voort. Deze stad die door Bedford aan Hertog Filips was verpand [1], weigerde Koning Charles de poorten te openen. Jeanne drong daarom aan op een aanval en bestorming. Doch Charles vergunde Auxerre onzijdig te blijven, op belofte van zijn leger de noodige levensmiddelen te zullen bezorgen.

Van Auxerre trok het Fransche leger naar Troyes, dat onmiddellijk, doch te vergeefs, opgeëischt werd. Toen het leger vijf of zes dagen onder de muren der stad had gelegen, geraakte het door volslagen gebrek aan mondbehoeften in grooten nood. In den krijgsraad dien Jeanne niet bijwoonde, beraadslaagden de aanvoerders over hetgeen hun in deze omstandigheden te doen stond. De meesten waren van oordeel, dat men moest terugkeeren en de gevaarlijke onderneming opgeven, terwijl slechts enkelen het voortzetten van den togt aanrieden. Juist op het oogenblik dat de strijd der gevoelens het toppunt had bereikt, trad de Jonkvrouw binnen en sprak: "Edele Dauphin!" — zoo noemde zij Charles altoos, zoolang hij niet te Reims gekroond was — "beraadslaag niet langer, maar laat uw volk tegen Troyes oprukken. Uit naam van God verzeker ik u, dat ik u door geweld of zachtheid binnen de stad zal brengen." Zij besteeg daarop haar strijdros en bragt alles voor den storm in gereedheid, eene vertooning die den belegerden zoo veel schrik inboezemde, dat zij zich onderwierpen.

Snel dreef Jeanne den Koning voorwaarts, en ieder oponthoud verwekte haar smart. Nu waren er ook geene hinderpalen meer. Châlons-sur-Marne gaf zich bij het eerste opdagen der Franschen over, en toen het leger de stad Reims naderde, kwamen den Koning reeds afgevaardigden te gemoet, met de belofte dat men zich onderwerpen

[1] Vergelijk bladz. 699.

en hem als Vorst en gebieder ontvangen zou (15 July 1429).

In allerijl werden nu aanstalten tot de krooningsplegtigheid gemaakt, die den 17e, een zondag, plaats vond, nadat de Koning door den Hertog van Alençon tot Ridder was geslagen.

De Hertog van Bourgondië was de eenige Pair des Rijks, die deze waardigheid in drievoudige betrekking bezat, wegens Vlaanderen, Artois en Bourgondië. Zijne plaats en van die der andere afwezige Pairs werd vervuld door de voornaamste Heeren uit 's Konings gevolg. Doch geen van deze grootwaardigheidsbekleeders wekte zoo zeer de belangstelling als Jeanne d'Arc, die gedurende de krooning en zalving met hare vaan naast den Koning stond. Op het oogenblik, dat de plegtigheid was afgeloopen, knielde zij voor Charles neder, omvatte zijne knieën en sprak, met tranen in de oogen:

"Edele Koning, thans is de wil van God vervuld, die verlangde dat gij te Reims zoudt komen om de heilige zalving te ontvangen, ten einde te toonen dat gij in waarheid de Koning zijt, aan wien het Rijk moet toebehooren."

Op den krooningsdag schreef Jeanne een brief aan Hertog Filips, waarin zij hem vermaande, om vrede met zijn in naam van God gezalfden Koning te sluiten. Zoo hij den oorlog voortzette, zou dit hetzelfde zijn, of hij streed tegen den Heer Jezus, den Koning van hemel en aarde. Verlangde hij zijne krijgslieden aan te voeren, een goede weg lag daartoe open: hij moest hen laten optrekken tegen de Saracenen. Te zelfder tijd schreef

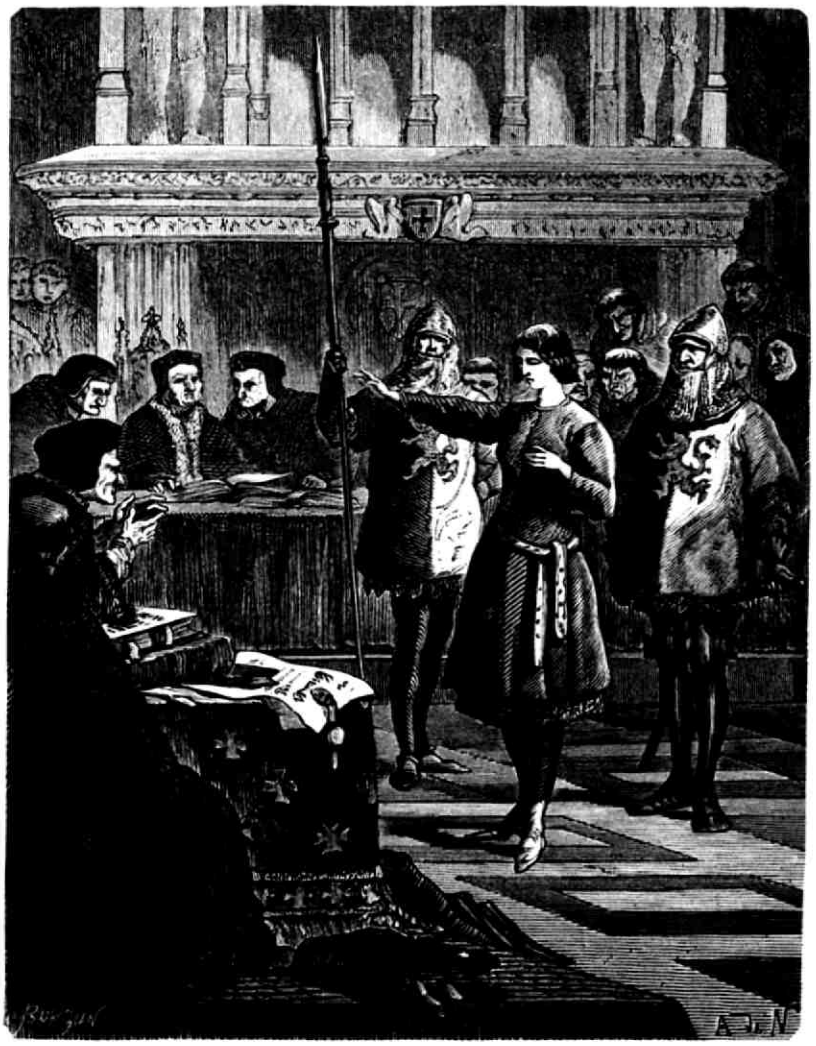

Jeanne d'Arc voor hare regters gebragt.

Koning Charles aan onzen Vorst en stelde dit schrijven ter hand aan zijn Kanselier, aan de Heeren van Gaucourt en van Dampierre, en aan den Deken van het kapittel te Parijs, die Filips te Arras zouden opzoeken.

In afwachting op antwoord, voelde Koning Charles zich sterk genoeg om het Ile-de-France binnen te dringen en Parijs te naderen. Charles won ook Compiègne, waar hij de onderhandelingen met Hertog Filips voortzette. Doch men kon tot geene schikking komen. Kort daarna werd bij een aan-

val op Parijs, die Bedford afsloeg, de Maagd van Orléans die zich tot aan de laatste gracht waagde, en den burgers toeriep, dat zij zich aan hun regtmatigen Koning moesten onderwerpen, gewond. Uitgeput van inspanning en het verlies van bloed, zonk zij achter eene hoogte neder, waar zij tot den avond liggen bleef, zonder dat men zich, in weerwil van het gevaar waarin zij verkeerde, om haar bekommerde. Sedert de legerhoofden hare hulp niet meer meenden noodig te hebben, ontwaakte de met veel moeite teruggehouden ijverzucht, werd het werktuig ter redding veronachtzaamd. Daar Jeanne dit voelde en over den ongelukkigen uitslag van eene door haar bestuurde onderneming bedroefd was, herhaalde zij den reeds geuiten wensch om tot haar vorigen eenvoudigen staat terug te keeren. Doch vele dankbaren bestormden haar met gebeden en bewogen haar nog te blijven. Zij gaf toe en volgde den Koning toen deze weder naar den kant van de Loire trok.

Jeanne d'Arc te Rouen verbrand.

Sedert Bonne van Artois in 1428 was overleden, had Filips ernstig aan een derde huwelijk gedacht. Zijne keus viel op Donna Isabella, de dochter van Joao I, Koning van Portugal. Om hare hand te bekomen, zond hij verscheidene Vlaamsche en Bourgondische Heeren naar Lissabon, t. w. Heer Gilles van Schoorisse, de Proost van Harelbeke, Heer Jean van Roubaix en eenige anderen. 's Vorsten aanzoek werd gunstig ontvangen, doch de echt eerst na langdurige onderhandelingen vastgesteld. Filips bevond zich weder te Parijs, — waar hij op verzoek van 't Parlement en van de burgerschap van den Hertog van Bedford het Regentschap had overgenomen — toen hij vernam, dat het schip hetwelk zijne bruid en haar tweeden broeder, Dom Pedro, aan boord had, in 't gezigt van Sluis was gekomen, doch door een storm teruggedreven. Dadelijk reisde hij naar Vlaanderen, waar hij tot zijne blijdschap vernam, dat de lang verbeide reeds op Kersdag (1429) was geland.

Na hunne ondertrouw te Damme volbragt te hebben, hielden Filips en zijne bruid den 10 January 1430 hun intogt te Brugge, waar hun echt kerkelijk zou ingezegend worden. Hoe hoog ge-

roemd de pracht was aan het Hof van Bourgondië, kon geen vroeger feest in praal met deze blijde inkomste wedijveren. De wethouders en de aanzienlijkste burgers trokken onder het geklank van tamboerijnen, fluiten en speeltuigen het hooge paar buiten de Spuipoort te gemoet. Al de straten, waardoor de stoet zich bewoog, waren met kostelijke tapijten behangen en op het prachtigst versierd. Bijzonder schoone festoenen zag men aan de vergaderplaatsen der vreemde kooplieden die met elkander in luisterrijke zinnebeelden gewedijverd hadden. Voor het Prinsenhof prijkte een kunstig uit steen gehouwen leeuw, uit wiens voorste klaauw drie stralen van Rijnschen wijn omhoog spoten en nederdaalden. In den hof, nevens de Kapel, aanschouwde men een hert, eveneens als fontein ingerigt, doch dat aan het volk hetwelk zich om dit sieraad verdrong, rooden wijn leverde. Prinses Isabella schepte in deze prachtige vertooningen, die voor haar geheel nieuw waren, veel behagen. Doch hare bewondering steeg ten top, toen zij de groote zaal binnentrad waarmede het Hofgebouw opzettelijk voor deze huwelijksfeesten was vergroot. Zij zag er een eenhoorn, die uit zijn voorste pooten rozewater gaf, ten einde de gasten zich daarmede zouden verfrisschen, terwijl uit zijn hoorn beurtelings verschillende kostelijke dranken vloeiden: kandeel, malvezy en muskaatwijn. De geheele zaal was met wit, rood en blaauw laken behangen en verder met koninklijke pracht versierd.

Om deze huwelijksfeesten een zeldzamen luister bij te zetten, stelde Hertog Filips te dezer gelegenheid de Ridderorde van het Gulden Vlies in, waarmede hij, terwijl hij het grootmeesterschap voor zich behielde, 24 ridders begiftigde, "van edelen gheslachte, wel gheacht ende sonder eenige smette of berispinge."

Te zelfder tijd koos de Hertog voor zich een nieuwe spreuk *Autre n'aurai!*" (Geen ander wil ik hebben). Zoo hij haar op Isabella toepaste, was het alleen op de *echtgenoote*, want tot het aanknoopen van liefdesbetrekkingen met schoone vrouwen ging Filips ook na dit derde huwelijk even vaak over als vroeger.

Na den afloop der Brugsche feesten die acht dagen onafgebroken duurden, begaf de Hertog zich naar Gent en de overige steden van Vlaanderen om zijne gade aan de juichende onderzaten voor te stellen. Overal ontving men hen met groote vreugde, en men wedijverde om hen met rijke geschenken te overstelpen. Nogtans brak te zelfder tijd, na lange rust, weder een oproer in het Graafschap uit. Ditmaal waren het de werklieden te Gerardsbergen die zich aan verzet schuldig maakten. Zij kwamen in opstand tegen eene schatting van den magistraat. Doch de meesten verkregen daardoor niet het minste voordeel: Filips gaf den Baljuw Halewijn bevel, om de belhamels streng te straffen. Ten gevolge daarvan werden aan eenigen het hoofd afgeslagen, aan anderen de stad ontzegd.

Een prachtig toernooi wachtte het echtpaar te Arras, inzonderheid daarom merkwaardig wijl daarbij vijf ridders van de partij van Charles VII er zich met even zoovele edele vassallen van den Bourgondischen Hertog kwamen meten. Het strekte zeker niet tot groot genoegen van Filips, dat de overwinning zich meer op de Fransche dan op de Bourgondische zijde neigde.

Datzelfde geluk scheen de Franschen ook op het oorlogsveld te vergezellen. De ingezetenen van Melun hadden zich van de Engelsche bezetting bevrijd. Ook waren st. Denis en Louviers door hoofdlieden van Charles VII veroverd die nu van hier hunne strooptogten tot zelfs in het hart van Normandie uitstrekten. Ware de Sire van l'Ile-Adam, aan wien Filips het bewaken van Parijs had opgedragen, geen wakker man geweest, de Hoofdstad aan de Seine ware welligt ten gevolge van verraad en opstand in handen gekomen van Karolinen — zooals de Bourgondiërs de volgelingen van Charles VII in den regel noemden.

Ten einde het geschokt vertrouwen der Engelschen en Engelschgezinden in Frankrijk op te beuren, werd door den Regeringsraad in Engeland besloten om den negenjarigen Henry VI over het Kanaal te zenden en te st. Denis als Koning van Frankrijk te doen kroonen. Om den Hertog van Bourgondië aan te sporen, krachtiger tegen de Franschen op te treden, beloofde de Hertog van Bedford Filips met Champagne en Brie te beleenen, wanneer hij een magtig leger op de been bragt, dat in staat zou zijn, de Fransche veldheeren en Jeanne d'Arc terug te dringen. Onze Hertog toonde zich daartoe bereid. Na te Péronne een aanzienlijk leger verzameld te hebben, terwijl een tweede in Bourgondië, door Louis van Châlons, Prins van Orange, werd bijeengebragt, trok hij na den afloop van 't Paaschfeest uit, om Gournay-sur-Aronde en vervolgens om Choisy-sur-Oise aan te tasten. Na beide plaatsen te hebben doen zwichten, sloeg hij het beleg voor Compiègne, dat van eene sterke bezetting voorzien, zich verheugde, onder zijne verdedigers de Jonkvrouw te tellen. Maar dat voordeel bleek ditmaal alles behalve voldingend te zijn. Jeanne deed den 23 Mei (1430) met vijfhonderd man een uitval, die voor de Franschen allertreurigst afliep. Op de poortbrug werd Jeanne, die den aftogt wilde dekken, door Bourgondiërs omringd. Zij verdedigde zich moedig, zelfs toen zij door den boogschutter Picard van haar paard getrokken, schier alleen de overmagt bleef tarten. [1] Eindelijk uitgeput van vermoeidheid, moest zij zich aan den Bastaard van Vendôme overgeven. De vreugde in het Bourgondische leger was over deze gevangenneming zoo groot alsof men een veldslag had gewonnen. Ieder wilde Jeanne zien. Ook Hertog Filips bragt haar een bezoek, doch van het gesprek dat hij met haar voerde, is nooit het minste uitgelekt.

Drie dagen na de gevangenneming der Maagd schreef Broeder Martin, doctor in de godgeleerdheid en vicaris-generaal van de regtbank des ge-

[1] Zie de plaat op bladz. 705.

loofs in Frankrijk, een brief aan Hertog Filips, waarin hij, "uit kracht zijner aanstelling als inquisiteur, hem door den H. Stoel te Rome verleend", Jeanne opeischte, als beschuldigd van verschillende misdrijven, inzonderheid van ketterij. De Sire van Luxemburg, aan wien de Bastaard van Vendôme zijne krijgsgevangene had verkocht, was weinig geneigd om aan 's inquisiteurs eisch gevolg te geven. Daarom zond hij haar naar zijn kasteel Beaurevoir in Picardie, waar de burgtvrouw en hare verwanten Jeanne met groote onderscheiding bejegenden. Vruchteloos waren alle volgende aanzoeken van den Bisschop van Beauvais aan den Sire om haar aan de "handhavers van het katholieke geloof" uit te leveren. Eindelijk toch bezweek Jan van Luxemburg voor de bedreigingen der geestelijkheid, zoodra deze gesteund werden door een aanbod van 't Engelsche bewind om de uitlevering met 10,000 francs te beloonen. De geestelijken die Henry VI toegedaan waren, beweerden dat Jeanne niet als eene krijgsgevangene moest beschouwd en behandeld worden, maar als eene tooveres en duivelbezweerster, en overeenkomstig dit stelsel eischte de Parijsche universiteit van de door de "Karolinen" uit zijn kerspel verdreven Bisschop van Beauvais, dat Jeanne voor de regtbank der Kerk moest verschijnen. Onderrigt dat hare uitlevering eene besliste zaak was, en niets meer vreezende dan in de handen der Engelschen te vallen, stortte Jeanne zich van den hoogen toren, waar zij gevangen zat. Bewusteloos en zwaar gewond werd zij opgenomen en kort daarna aan de Engelschen overgeleverd.

Intusschen zette Hertog Filips het beleg van Compiègne voort. Doch Guillaume de Flavy, de bevelhebber der stad, sloeg alle aanvallen krachtig af. Daardoor rekte het beleg zich zoo in de lengte, dat de Hertog zich eindelijk gedrongen zag, zijne plaats te doen vervangen door drie zijner veldheeren, de Heeren van Brimeu, van Lannoy en van Saveuse. Zij zouden met de Engelsche hulptroepen, die aan de zorgen van de Graven van Huntingdon en Arundel waren toebetrouwd, alle krachten inspannen om Compiègne weder op de Bourgondische zijde te krijgen.

De reden die Hertog Filips drong, zich van de Oise te verwijderen, sproot hoofdzakelijk voort uit de erfopvolging in Brabant en Limburg, daar de Vorst dier Hertogdommen, Filips II, den 4 Augustus te Leuven was overleden. Deels werd de Bourgondische Hertog tot dit vertrek aangespoord uithoofde van de vijandelijke gedragingen der Luikenaars, die daartoe door Charles de Valois opgehitst, roovend en brandend Namen en Brabant waren binnengedrongen.

Die moeite met Luik was reeds ten vorigen jare aangevangen, toen de Dinantezen tegen een in 1408 gesloten verdrag, den half gesloopten wachttoren Montorgeuil op nieuw versterkten. Blondeau, de Bourgondische Gouverneur van Namen, had dit beantwoord door een mislukten nachtelijken aanval op Dinant, en ten gevolge daarvan hadden verschillende vijandelijke ontmoetingen plaats gevonden tusschen de Luikenaren en Namurezen. Bij Filips' inhuldiging als Graaf van Namen was de Bourgondische Hertog met den Luikschen Bisschop overeengekomen om aan eenige vroede mannen het beslechten der geschillen op te dragen, waarbij dan eveneens uitspraak zou gedaan worden over het bezit van zeventien dorpen, die volgens de Namurezen tot hun Graafschap en volgens de Luikenaren tot hun Prins-Bisdom behoorden.

In plaats echter van de hangende geschillen in der minne te beslechten, was door de inblazingen van Koning Charles VII de breuk grooter geworden. De burgers van Huy [1], door die van Dinant hiertoe aangespoord, waren in Namen gevallen, waar zij zonder zich over de gevolgen te bekommeren, het kasteel Beaufort hadden ingenomen en geslecht.

Op dit berigt had Hertog Filips eene belangrijke legermagt onder Antoine van Croy afgezonden, die, in weerwil der Baljuws van Hesbaie en Condroz met sterke afdeelingen Luikenaren in de nabuurschap stonden, Meffe aanviel en in vlammen lieten opgaan. Nu was Bisschop Jan uit den Huize van Heinsberg, die bij voortduur het vereffenen der geschillen van onderhandelingen had verwacht, wel gedwongen om de wapenen aan te gorden. Met een leger van 60,000 man trok hij den 20 July (1430), uit Luik tegen de Bourgondiërs op. Zijn eerste aanval was gerigt tegen het dorp Golzinne, in welks ban een grafelijk lusthuis was gelegen. Dorp en slot werden beiden vernield, en deze verwoestingen voortgezet door het in brand steken van Emptinne, Gesves, Spontin, Dave en eenige andere plaatsen op de grenzen van Henegouwen en Waalsch-Brabant. Ook wonnen de Luikenaren de sterkte Poilvache aan de Maas. Vandaar rigtten zij zich naar de stad Bouvignes, aan wier ingezetenen de Dinantezen een ingekankerden haat toedroegen.

Terwijl de Luikenaren aan de rivier de Maas zoo menige bloedige overwinning bevochten, moest Antoine van Croy aan de Mehaigne een leger in het oog houden, dat de oorden aan den Demer, de Geette en de Dijle bedreigde. Daardoor bleven de Luikenaren die in 't zuiden stonden, in het voordeel, want zij wonnen het kasteel Montaigle en offerden het steedje Walcourt dat zij verlaten vonden, aan de vlammen op. Zelfs spaarden zij er de kerk niet, waarin de inwoners hunne beste have geborgen waanden.

Vorderde zooveel stoutheid 's Hertogs komst in zijne Nederlanden, nog meer meende Filips dat hij de kans niet voorbij mogt laten gaan, om zich tot Hertog van Lotharingen, Brabant en Limburg te verheffen. De naaste erfgenaam dier Staten was

---

[1] In 't nederlandsch schrijft men doorgaans Hoei. Doch die spelling is af te keuren, omdat de ingezetenen der stad waalsch spreken en derhalve alleen Huy kennen. Welke regten veroorloven ons om de namen van anderen te verbasteren?

Margaretha, oud-Gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland, een dochter van Filips de Stoute en weduwe van Graaf Willem VI. Maar zij had niet zooveel magt om zich te doen gelden als haar neef, Filips de Goede, die de erfenis als de oudste mannelijke spruit van 't Huis van Bourgondië, voor zich eischte.

Het geschil werd voor de Staten van Brabant gebragt, die, voor den magtigen invloed van Hertog Filips wijkende, hem de rijke domeinen van zijn neef toewezen. Den 5 October (1430) werd Filips te Leuven, de oude hoofdstad van Brabant, met groote staatsie ingehaald. Hij legde den eed af bij de blijde inkomst gevorderd en werd nu hier, gelijk voorts in de overige steden, gehuldigd.

HOOFDSTUK XXXI.

FILIPS III (de Goede)

TOT OP ZIJNE VERHEFFING TOT GRAAF VAN HENEGOUWEN, HOLLAND EN ZEELAND.

Portugesche hulptroepen nemen aan de pogingen der Bourgondiërs deel om Compiègne in te nemen. — Het beleg van Compiègne wordt opgebroken. — Geboorte van Prins Antonie van Bourgondië. — Nederlaag der Bourgondiërs voor Germigny. — Gevecht bij Montdidier. — Een oproer te Cassel in Vlaanderen gestild. — Koning Henry VI van Engeland komt naar Frankrijk. — Jeanne d'Arc te Rouen ter dood veroordeeld en verbrand. — Dood van Prins Antonie. — Filips dringt bij den Regeringsraad van Koning Henry VI op onderstandsgelden aan. — Hertog Filips in een oorlog tegen Réné d'Anjou, Hertog van Lotharingen, gewikkeld. — Slag bij Bulligneville. — Hertog Filips laat Charles VII een stilstand van wapenen aanbieden. — Verdrag van Chinon. — Henry VI wordt te Parijs gekroond. —

Jacoba van Beijeren vraagt Hertog Filips genade voor haar vierden gemaal, Frank van Borssele.

Hertog Filips sluit vrede met Luik. — Filips stelt René d'Anjou, Hertog van Lotharingen en Bar, in vrijheid. — Vijandelijkheden tusschen de Franschen en Bourgondiërs in strijd met het verdrag van Chinon. — Oproer te Gent wegens het verminderen der waarde van onderscheidene geldsoorten. — Geboorte en dood van Joost van Bourgondië. — Huwelijk van Jacoba van Beijeren met Frank van Borssele. — Filips wordt Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland.

(1430—1433).

Filips trok uit zijne verbindtenis met Isabella van Portugal het voordeel, dat zijn schoonvader, Dom Joao I, hem hulptroepen leverde, om het beleg van Compiègne voort te zetten. Doch deze bijstand baatte even weinig als die der Engelschen. Toen rigt op een oogenblik dat hij groote feesten te Brussel vierde, de verheerlijking van de geboorte van de eerste spruit uit zijne echtverbindtenis met Isabella, en daarom te treffender, omdat uit zijn huwelijken met Michaela van Frankrijk en Bonne van Artois geene kinderen gesproten waren (17 January 1431). Oogenblikkelijk staakte hij zijne deelneming aan de openbare vermakelijkheden en snelde naar Arras, waar hij den adel van Artois en de naburige gewesten opriep om den smaad van Compiègne te wreken en daartoe zijne mannen van wapenen met zoo vele vassallen te versterken als zij konden bijeenbrengen. Door Péronne trok hij naar Germigny, doch reeds voor deze kleine veste leed hij eene nederlaag: de Bourgondiërs en Engelschen joegen bij

Graftombe van Hertogin Elisabeth van Görlitz, laatst weduwe van Hertog Jan van Beijeren, te Trier.

de Maarschalk de Boussac, de Graaf van Vendôme en andere Fransche legerhoofden, op 't einde van October 1430, tot ontzet der stad kwamen opdagen, kregen de belegeraars het te kwaad. Bij een uitval der belegerden, die door de Boussac met alle kracht werd ondersteund, ging een der voornaamste verschansingen der Bourgondiërs in de magt der Franschen over, waardoor de Bourgondische, Portugesche en Engelsche krijgslieden zoo ontmoedigd werden, dat zij toebereidselen maakten om af te trekken. Al wat Jan van Luxemburg en de Graaf van Huntingdon hiertegen inbragten, mogt niets baten. Door de hunnen verlaten, zagen ook zij zich gedwongen, den terugweg naar Picardie in te slaan.

Deze schandelijke terugkeer zijner troepen was Filips een doorn in het oog. Hij ontving het bericht, dat het voorttrekken een vos op. Men stoof uiteen om het dier te vervolgen en gaf daardoor aanleiding dat Saintraille, die van den marsch der Bourgondiërs volkomen onderrigt was, den Hertog eene gevoelige les toediende. Niet minder nadeelig eindigde een gevecht in de nabuurschap van Montdidier, terwijl almede treurige berigten van de Bourgondische grenzen overwaaiden. Tot overmaat van ramp zag Filips zich gedwongen, een deel van zijn leger naar het Zuiden van Vlaanderen af te zenden, waar verregaande onlusten waren uitgebroken.

De Baljuw Colard van der Clyte, Heer van Comen, had zich namelijk bij de burgerij van Cassel geweldig gehaat gemaakt. Het volk beschuldigde hem de regten der burgers te schenden en verweet den schepenen van stad en kasselrij hem daarin behulpzaam te

zijn. Aangevoerd door eenige belhamels, als Arnold Kiekin en Jacob Lotten, kwamen 30,000 burgers en boeren op de been, die het kasteel van den Baljuw vernielden en de huizen der schepenen sloopten. Met deze uitkomst onvoldaan, begonnen zij de edelen in de nabuurschap en de aanzienlijke burgers aan te randen, in de hoop buit te vergaderen.

Zoodra Hertog Filips te Cassel kwam, was het met de belhamels uit. Reeds toen hij in aantogt was, vroegen zij die zich hadden laten opruijen, genade. Hertog Filips liet zich bewegen. Doch vergaf hij den misleiden hunne deelneming aan het oproer, hij liet Arnold Kiekin, Jacob Lotten en nog drie anderen aanvoerders het hoofd afslaan. Opdat de schuldigen niet weder lust zouden krijgen om oproer te verwekken, ontnam hij hun alle wapenen en legde hun eene boete op van 6000 gouden nobels.

Ten einde de Engelsche belangen der Plantagenet's in Frankrijk te bevorderen, verzocht de Hertog van Bedford zijn jeugdigen neef, Koning Henry VI, om naar Parijs te komen. Overeenkomstig dit verlangen landde de negenjarige knaap in April (1431) te Calais, doch in plaats van hem naar Parijs te laten komen, liet zijn oom hem eerst geruimen tijd in de havenstad aan 't Kanaal, en vervolgens te Rouen vertoeven.

Inmiddels was Jeanne d'Arc van gevangenis tot gevangenis gesleept, mede in de hoofdstad van Normandie aangekomen. Zij had, daar zij thans als eene misdadige tegen de Kerk werd beschouwd, ook in eene kerkelijke gevangenis moeten gebragt worden, doch Pierre Cauchon, de wraakzuchtige Bisschop van Beauvais, wilde zulks om den Engelschen te believen, niet toegeven. Jeanne's vervolgers lieten eene ijzeren kooi voor haar vervaardigen en omknelden hare voeten met ijzeren ketenen. Aan soldeniers uit den laagsten stand toebetrouwd, hoorde zij haar gevoel voortdurend beleedigen door grove smaadredenen en ontuchtige spotternijen. Zelfs veroorloofden sommigen zich jegens haar de meest stuitende handelingen. Hare vijanden hadden besloten, dat zij sterven zou, en met dit oogmerk werd het regtsgeding, onder de leiding van den Bisschop van Beauvais, tegen haar aangevangen.

Zonder de hulp van eenige regtsgeleerde voorspraak, enkel aan hare jeugd en onschuld overgelaten, terwijl haar biechtvader, Nicolas l'Oiseleur, haar bedroog, werd Jeanne weken achtereen vier uren daags verhoord. [1] Hare regters stelden haar tallooze listige, ingewikkelde en verwarde vragen voor, waarbij Jeanne echter, tot aller verbazing eene bedaardheid, helderheid, beleid en tegenwoordigheid van geest ten toon spreidde, die men bij hare jeugd, hare kunne en van de opvoeding die zij genoten had, niet mogt verwachten. Menige ongepaste vraag beantwoordde zij niet zonder luim en geestigheid. Op de vraag, hoe de Engel Michaël er uitzag, gaf zij ten antwoord: "Als een braaf en regtschapen man," en op eene andere, of de hemellingen die haar verschenen waren, naakt gingen: "Meent gij dat God hun geene kleederen kon bezorgen?" Standvastig en zonder een oogenblik te weifelen, bleef zij volhouden, dat zij niet dan ten gevolge der door haar ontvangen openbaringen had gehandeld. De natuur van deze openbaringen maakte bij het gansche verhoor de hoofdzaak uit. In het einde waren de regters het met elkander eens, dat de verschijningen waarop Jeanne zich beriep, noch van God noch van de engelen en heiligen konden gekomen zijn, maar alles tooverij en het werk van den Duivel was. Eene openbare Godslastering zag men in de mededeeling, dat eene vrouw voorgaf een goddelijk bevel ontvangen te hebben, om manskleederen te dragen. Door de bedreiging, dat zij op den brandstapel zou moeten sterven en het ten toon spreiden van al de toebereidselen dier wreede straf, werd zij overgehaald tot het onderteekenen van eene stellige afzwering. Niettemin werd zij als eene die zich zwaar tegen God had bezondigd, tot eene altoosdurende gevangenis op water en brood veroordeeld. Zij nam thans ook weder de vrouwelijke kleeding aan, na beloofd te hebben, zich nimmer weder van die der mannen te bedienen. Doch zelfs deze genade was niets dan een goochelspel, want niets dan de dood der heldin kon de wraakzucht van hare vijanden bevredigen. Om een voorwendsel te vinden ten einde Jeanne het leven te benemen, werden haar schandelijke valstrikken gelegd. Tegen de haar gedane belofte bragt men haar weder in haar vorigen kerker, waar men haar op nieuw door ruwe soldaten die met haar hetzelfde vertrek deelden, liet bewaken. Gedurende den nacht namen deze de vrouwekleederen weg en leiden er een mansgewaad voor in de plaats. Jeanne begreep zeer wel, waar men heen wilde en bleef tot den middag liggen. Eindelijk echter drong eene natuurlijke behoefte haar om op te staan, en eischte de schaamte dat zij de kleederen aantrok waarvan zij zich nimmer meer bedienen mogt. Meer verlangden hare boosaardige en arglistige vijanden niet. Bisschop Cauchon snelde dadelijk naar de gevangenis, waar Jeanne op zijne vraag, of zij nog aan hare voorgewende openbaringen bleef gelooven, stoutweg verklaarde, dat zij er nog altoos mede werd verwaardigd, dat zij de afzwering, zonder regt te weten wat men bedoelde, slechts uit vrees voor den brandstapel en in de vooronderstelling dat hare herroeping door de Kerk werd bevolen, onderteekend had, en dat zij, wanneer hare regters het verlangden, haar vrouwelijk gewaad wel weder wilde aantrekken. "Maar," voegde zij aan deze verklaring toe, "tot niets anders kan ik mij laten bewegen." Nu hadden hare vijanden wat zij wenschten: Jeanne werd voor eene in hare dwalingen teruggevallen ketterin verklaard en veroordeeld om verbrand te worden.

Tot voltrekking van dit vonnis ging men zonder verwijl over. Den 30sten Mei 1431 werd zij op eene kar naar de geregtsplaats gevoerd, die 800 gewapende Engelschen hielden ingesloten. Niet-

[1] Zie de plaat op bladz. 708.

temin drong haar vroegere biechtvader Nicolas l'Oiseleur — zij werd thans vergezeld door Broeder Martin l'Advenu en Broeder Isambard — tot haar door, ten einde haar vergiffenis af te smeken voor het aan haar gepleegde verraad: hij bekende al hare woorden die zij in den biecht en in vol vertrouwen op zijne hulp had gesproken, aan hare regters overgebragt te hebben. Toen de Bisschop van Beauvais haar vonnis nogmaals had voorgelezen en "haar aan den arm der wereldlijke overheid overgaf," knielde zij neder en stortte voor God en alle Heiligen hare gebeden met zooveel vuur uit, dat zelfs vele Engelschen, onder welken niet weinig krijgslieden, verteederd werden. Sommige grootwaardigheidsbekleeders moesten zich met tranen in de oogen verwijderen.

Eindelijk grepen eenige Engelsche soldeniers haar aan om haar op den brandstapel te werpen. [1] Hier zette men haar een muts op 't hoofd met de woorden ketterin, trouwelooze, afgodendienares en dergelijken. Zoo wreed en barbaarsch toonden zich hare vervolgers, dat zij maatregelen namen om de ongelukkige slechts van lieverlede en langzaam door de vlammen te laten bereiken, ten einde hare verschrikkelijke marteling te langer te doen aanhouden. Jeanne bad onder haar lijden: het laatste woord dat men van haar hoorde, was de naam des Verlossers.

De Franschen die getuige waren van dien marteldood, bewaarden de herinnering aan Jeanne als aan een heilige. Om te voorkomen dat men haar asch verzamelde en als een dierbaar overblijfsel bewaarde, gaf de Kardinaal van Winchester last om die in de Seine te werpen. Doch de glans van haar onschuld, van haar vertrouwen op den Goddelijken bijstand en van haar heldenmoed heeft niemand kunnen uitdooven. De nagedachtenis van Jeanne wordt door de Franschen, en te regt, hoog in eere gehouden. [2]

Slechts weinige weken na Jeanne's dood, had een sterfgeval plaats waarvan de herinnering minder levendig bleef, ofschoon het Hertog Filips een gevoeligen slag toebragt. Zijn eenige zoon en erfgenaam Antonie had niet meer dan vijf maanden bereikt, toen het jeugdige leven door den dood werd afgesneden.

Inmiddels hadden de voortdurende oorlogen de schatkist van Filips zoo volkomen geledigd, dat hij den Engelschen Regeringsraad zijn nood liet schrijven. Zijne landen van Bourgondië, Nivernais, Rethelais, Artois, Picardie en Namen, deelde hij mede, waren zoo voortdurend in de wapenen geweest om vijandelijke aanvallen af te weren, dat zijne legers gesmolten, zijne inkomsten uitgeput waren. De oorlog dien hij tegen Charles VII voerde, was meer in het belang van Engeland dan in dat van zijne Staten. Het was dus billijk dat het gouvernement van Koning Henry VI hem de oorlogskosten vergoedde. De Engelschen wezen er op, dat de eer van Hertog Filips bleef vorderen om den moord zijns vaders te wreken, dat men hem tijdens het beleg van Compiègne rijkelijk met geld had ondersteund, en hij herhaalde malen verschillende leenen had bekomen. Filips ontkende niets van dit alles, maar wees er op dat de vergoeding geenszins in overeenstemming was geweest met de opofferingen die hij zich getroostte. Zoo had het beleg van Compiègne aan zijne schatkist meer dan 260,000 francs gekost, terwijl hem naauwelijks de som van 125,000 door Hertog John van Bedford was vergoed (April 1431).

Niettegenstaande hieruit bleek, dat Hertog Filips naar vrede begon te haken, werd hij bij den oorlog tegen de Franschen en de Luikenaren, nog in een derden krijg gewikkeld, een strijd om de kroon van Lotharingen. Door den dood des Kardinaals uit den Huize van Bar in 1430, was de nalatenschap van Charles, Hertog van Bar en Lorraine, bij erfmaking ten deel gevallen aan Réné, Hertog van Anjou. Doch Antoine de Vaudemont, een jonger broeder van Hertog Charles en van den Kardinaal, was tegen deze beschikking in verzet gekomen, en, daar hij altoos een ijverig aanhanger van het Huis van Bourgondië was geweest, achtte Filips zich verpligt, den jongman bijstand te bieden. Zijn belangen eischten dit te meer, omdat de Anjou's tot zijn verklaarde tegenstanders behoorden. Vruchteloos versterkte de nieuwe Hertog van Bar zich door het bondgenootschap met den Bisschop van Metz, met andere geestelijke en wereldlijke Heeren: in den slag van Bulligneville, aan de Vaire, op den 2 July 1431, moest hij voor de Bourgondiërs zwichten. Hij zelf werd door een Henegouwsch schildknaap, Martin Farmalt, gevangen genomen en aan den Maarschalk van Bourgondië uitgeleverd. In triomf werd de hooge krijgsgevangene naar Dijon gevoerd.

Tot op zijne jongste onderhandelingen met de Engelschen over onderstandsgelden, had Filips elke toenadering van Koning Charles VII tot het herstel der goede verstandhouding van de hand gewezen. Maar nu de Engelschen hem met ledige handen wilden afschepen, terwijl hij eene nieuwe geldelijke ondersteuning verwachtte, veranderde hij van zienswijze. Hij zond aan Charles de Valois, die thans weder te Chinon verwijlde, twee afgezanten, om hetzij een algemeenen vrede, hetzij een stilstand van wapenen te bemiddelen. Doch bij den beperkten lastbrief die aan dezen Heeren — het waren Jean de la Trémoille, Heer van Jonville, en de Heer de Jaucourt — was ter hand gesteld, konden zij niet veel uitrigten. Zij mogten den Vorst tot wien zij waren gezonden, geen hoogeren titel geven dan dien van Hertog van Valois of Dauphin, ja zelfs geen antwoord van Charles ontvangen, waarin de Fransche staatslieden hem met den titel van Koning vermeldden. Bij

[1] Zie de plaat op bladz. 709.

[2] Koning Charles VII liet later het gedrag der regters, onderzoeken en het vonnis voor een werk van boosheid en geweld verklaren. Hij had reeds (December 1429) hare geheele familie tot den adelstand verheven en zoowel het dorp Domremi als het naburige Maxey vrij verklaard van alle belastingen, een voorregt dat tot op de omwenteling van 1789 heeft voortgeduurd.

die beperkingen was het zeer veel, dat de Bourgondische onderhandelaars, den 8 September 1431, een wapenstilstand voor den tijd van twee jaren, tot stand bragten.

Het berigt van deze overeenkomst trof de Engelschen als een donderslag. Reeds den 6 October liet het Engelsch Regentschap Koning Henry VI een brief aan zijn oom, den Hertog van Bourgondië, schrijven, waarin het te kennen gaf, dat het elke aanvraag van Charles VII om vrede te maken van de hand had gewezen, zoo niet de Hertog Filips in de onderhandelingen werd gekend, en vooral uit dien hoofde de overeenkomst van Chinon 's Hertogs trouwe bondgenooten onaangenaam moest treffen. Om een vrede te sluiten was eene volstrekte zamenwerking noodig der Hoven van Engeland en Bourgondië.

De Hertog antwoordde, dat hij geen vrede had gesloten, maar slechts een verdrag, waardoor hij hoopte voor een algemeenen vrede den weg te banen. Slechts daardoor konden zijne onderdanen gewaarborgd worden tegen de ellenden en verwoestingen, die nu jaren achtereen de grensgewesten uitgemergeld hadden. Niettemin was zijn verlangen om het verbond met de Engelsche Kroon in stand te houden zoo opregt, dat hij bereid was om nog de 1000 lansknechten te leveren, welke hij, nu zes maanden geleden, den Hertog van Bedford voor een bepaalden tijd had toegezegd, zoo het Regentschap in zijne voor-

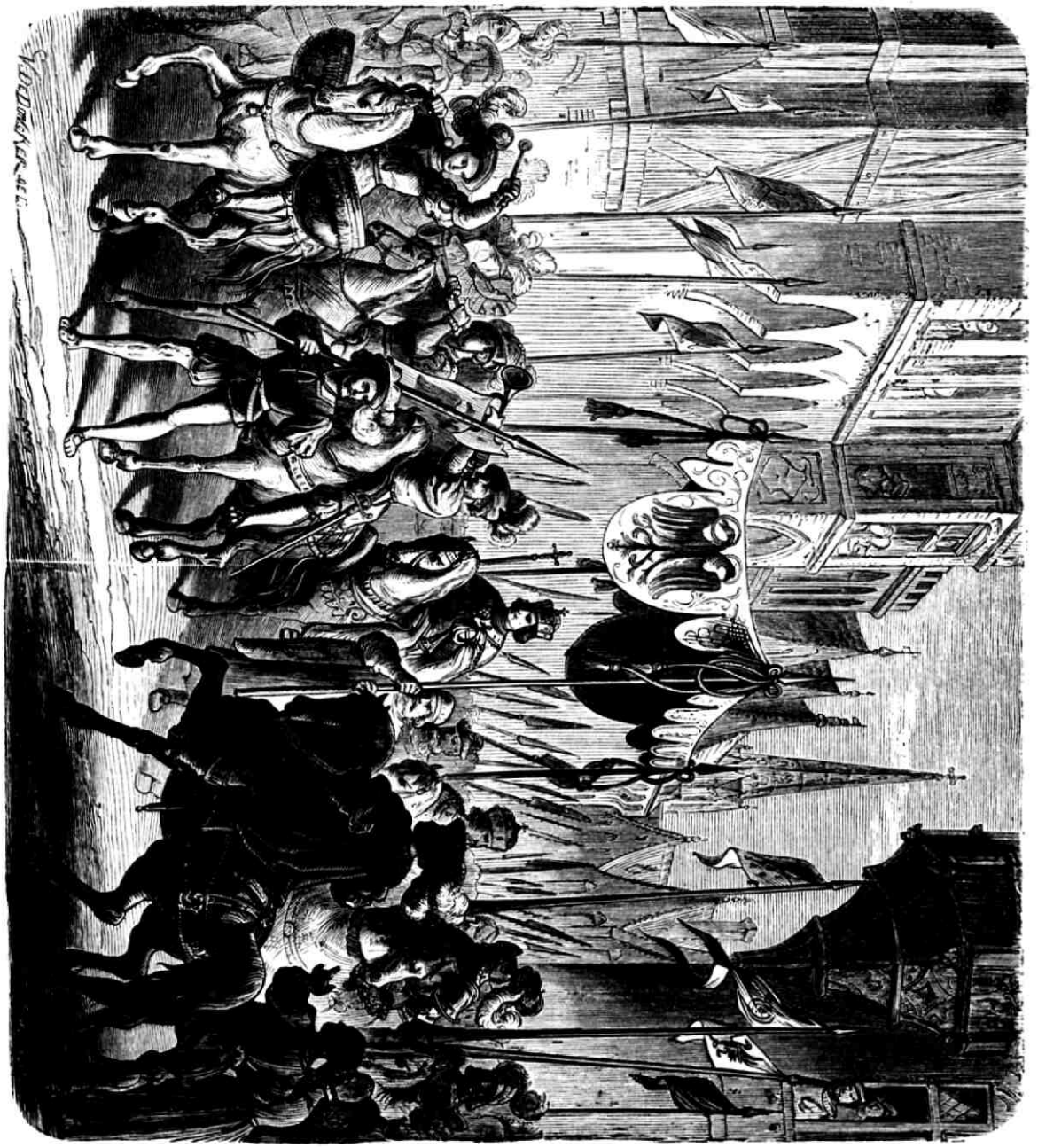

Maximiliaan van Oostenrijk tot Keizer uitgeroepen.

stellen betreffende de onderstandsgelden bewilligde.

Koning Henry VI werd door het onverwacht berigt aangespoord om zich van Rouen naar Parijs te begeven, waar hij den 2 December een plegtigen intogt hield en den 16 December in de Notre-Dame als Koning van Frankrijk werd gekroond. Onze Hertog was bij geen van beide plegtigheden tegenwoordig: hij achtte het verstandiger in zijne erflanden te blijven. Daar werd, zoo kon hij naar waarheid berigten, zijne tegenwoordigheid dringend gevorderd voor onderhandelingen met den Luikschen Kerkvoogd. Bourgondië en Luik toch waren in overleg getreden om aan den oorlog op de grenzen van Namen en Brabant een einde te maken.

Deze krijg was ook nog in 't begin van 1431 met vrij wat opoffering door de Namurezen en Brabanters gevoerd. Doch nadat de Luikenaars in het einde

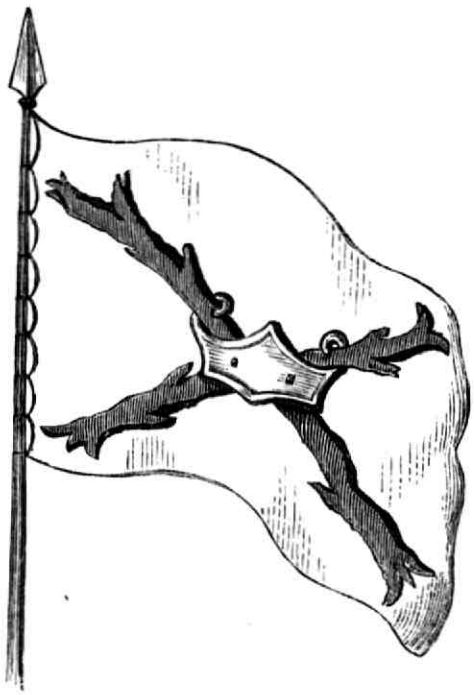

Bourgondisch Vaandel.

het beleg van Bouvignes hadden moeten opbreken, waren 's Bisschops onderzaten zoo zeer door de Bourgondische magt overvleugeld, dat het platteland van Luik de vroegere overwinningen in Namen deerlijk moest ontgelden. Om een volkomen ondergang te verhoeden, nam Bisschop Jan zijn toevlugt tot zijn broeder, den Aartsbisschop van Keulen, door wiens bemiddeling den 21 December (1431) de vrede tot stand kwam. De voorwaarden waren voor den Luikschen Kerkvoogd bijzonder vernederend. Hij moest met zijn vader en twintig vassallen den Hertog geknield vergiffenis afsmeken, op zich nemen, om, vergezeld door 300 man, gedurende eenige maanden, op eigen kosten, in 's Hertogs leger te dienen, eene kapel te Golzinne bouwen, waarin dagelijk zielmissen voor de zielen van Robert van Massemen en Jan van Ghistel zouden gelezen worden, den toren van Montorgeuil binnen dertig dagen slechten en eene schadevergoeding voor de verwoestingen in Namen ten bedrage van 480,000 guldens uitkeeren.

In het voorjaar van 1432 kwam Hertog Filips naar zijne Bourgondische Hoofdstad Dijon. Een zijner eerste bezoeken gold zijn gevangene, Hertog Réné d'Anjou, die zich Hertog van Bar en Lotharingen noemde. De ontmoeting was geenszins zoo onstuimig als velen dachten. Hertog Réné, een ijverig beoefenaar van kunst en wetenschap, had de beeldtenissen van Hertog Filips en diens vader, Jan zonder Vrees, op glas geschilderd, en toen Hertog Filips zijne vertrekken binnentrad, bood hij die voortbrengselen van zijn penseel den overwinnaar aan. Zooveel welwillendheid werd door Filips goed opgenomen. Hij sloot met den Hertog, den 6 April 1432, een verdrag, dat Réné op vrije voeten stelde tegen een aanzienlijk rantsoen, 't welk aan den Maarschalk van Bourgondië moest uitgekeerd worden, en tegen de belofte dat zoo d'Anjou en de Vaudemont inmiddels geen vrede sloten, Réné zich den 1sten Mei van het volgende jaar ter beschikking van den Bourgondischen Hertog zou stellen.

Ofschoon het verdrag van Chinon aan alle vijandelijkheden tusschen de Franschen en Bourgondiërs een einde had moeten maken, waren de krijgslieden van beide partijen er ver van verwijderd om de zoo zeer gewenschte overeenkomst in stand te houden. Zij hadden jaren achtereen de wederzijdsche onderdanen hunner Vorsten ongestoord kunnen uitmergelen, en ofschoon die roof doorgaans spoedig was verbrast, waren zij gewoon geworden op deze bron van "voordeel" te rekenen. Overvallen en plunderingen bleven dus aan de orde, niettegenstaande men te Se-

mur en te Auxerre over een algemeenen vrede bleef handelen. De Bourgondische soldaten hechtten roode kruisen op hunne kleederen. Zij wilden zich daardoor het voorkomen geven van Engelschen, die, als buiten het verdrag van Chinon gelaten, tot het voortzetten van den krijg geregtigd waren. De Franschen handelden niet eerlijker: zij beraamden ofschoon vruchteloos, een aanslag tegen Dijon.

De moeite voor Filips uit die vijandelijke houding zijner soldaten ontstaan, werd niet weinig vermeerderd door een oproer, dat in Augustus (1432) te Gent losberstte. De Hertog had nieuwe gouden en zilveren munten doen slaan en te zelfder tijd den koers der oude stukken belangrijk verminderd, zoodat de eigenaars van het goudgeld een derde, die van het zilvergeld een vierde verlies op hunne penningen rekenden. Gansch Vlaanderen, maar inzonderheid Gent, was over deze beschikking ten hoogste verontwaardigd. Eindelijk kwam het te Gent tot openbaar verzet. De wevers en andere ambachtslieden liepen te wapen op de Vrijdagmarkt, doodden Jan van Leyden, gezegd Boele, hun deken, Daniël van Zeverne, tweeden schepen, en Joost Haesbijt, een eerlijk burger, omdat deze drie "lever-eters", zooals zij zeiden, de ontwerpers der zoo schadelijke wet waren geweest. Vervolgens wilden ze ook Hendrik Uyttenhove en Jan de Grave een zelfde lot bereiden. Maar dit lukte niet. Zij moesten zich vergenoegen met de woningen hunner slagtoffers te plunderen, daar beide welberaden mannen zich door de vlugt aan de woede des volks hadden weten te onttrekken. Beter slaagden de oproermakers om Joris Godschalk en eenige andere makkers, die te vroeg hunne verontwaardiging lucht hadden gegeven en daarom in den stok waren gebragt, te verlossen. Al de wethouders, die een zelfde lot duchtten als Boele, van Zeverne en Haesbijt had getroffen, namen de vlugt. Het stond geschapen, dat de vroegere ellende onder Lodewijk van Male zou herleven, toen eenige aanzienlijken, die bij de ambachtslieden wèl aangeschreven stonden, tusschenbeiden traden. Zij beloofden uit 's Hertogs naam herstel van wezenlijke grieven en vergiffenis voor het gebeurde, zoo de gemeente tot rust terugkeerde. Werkelijk begonnen de misleiden naar deze wijze taal te luisteren, en toen de Hertog naar Gent kwam, was hij verstandig genoeg om de beloften, die men in zijn naam had gegeven, goed te keuren. Dank aan deze gematigdheid, werd niet andermaal in Vlaanderen een burgeroorlog ontstoken.

Filips had zich gevleid dat het verlies van zijn zoon Antonie thans vergoed zou worden, omdat bij zijne terugkomst te Gent Hertogin Isabella in hoogst zwangeren staat verkeerde. Doch zijne hoop bleek ijdel: de Prins van wien de Portugesche Koningsdochter, den 4 April, in het Hof ter Walle beviel, Joost, werd nog spoediger dan Antonie aan zijne ouders ontrukt. Na slechts weinige dagen het daglicht aanschouwd te hebben, sloot hij voor altoos de oogen. Zijn stoffelijk overschot werd in de st. Pietersabdij der Vlaamsche hoofdstad bijgezet.

Het huwelijk door Jacoba van Beijeren in stilte met den Bourgondischen Stadhouder van Holland, Frank van Borssele, aangegaan, [1] gaf Hertog Filips aanleiding, om zijner nicht ook die schaduw van gezag te ontnemen, welke hij haar in 1428 gelaten had. Den 12den April 1433 deed zij om Frank van Borssele te redden, afstand van alle regten die zij nog op Henegouwen, Holland en Zeeland had behouden, even als van den grafelijken titel. [2]

HOOFDSTUK XXXII.

FILIPS III (de Goede) EN ZIJNE OPVOLGERS,

SEDERT DE AANHECHTING VAN HENEGOUWEN, HOLLAND EN ZEELAND AAN DE BOURGONDISCHE HEERSCHAPPIJ TOT OP DE VEREENIGING DER ZEVENTIEN NEDERLANDEN ONDER KAREL V.

Herinnering aan de geschiedenis van Holland en Zeeland. — De volgende regeringsjaren van Filips de Goede. — Karel de Stoute. — Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk. — Filips de Schoone. — Keizer Karel V.

(1433—1543).

Al bleven de verschillende Nederlandsche provinciën die thans het gebied der Hertogen van Bourgondië uitmaakten, zelfstandige Vorstendommen, met eigene wetten, regten en geldmiddelen, hare belangen smolten allengs meer ineen, omdat de staatkunde van den Vorst alle buitenlandsche betrekkingen beheerschte, omdat het bijeenroepen van Algemeene Staten (sints 1465) den weg baande tot eene door den Vorst gewenschte vereeniging.

Filips zelf smaakte nog de voldoening het Hertogdom Luxemburg met het daaraan verknochte Graafschap Chiny aan zijne domeinen toe te voegen, door den afstand die namens Hertogin Elisabeth van Görlitz den 29 December 1443 in de abdij Münster werd onderteekend [3]. Hij bleef het roer van staat omklemmen tot aan zijn dood op den 15 Juny 1467 [4].

Zijn zoon Karel de Stoute — als Graaf van Vlaanderen Karel II — deed vruchtelooze pogingen om zijne Hertogdommen en Graafschappen met de daartoe behoorende Heerlijkheden tot één heerschappij zamen te smelten, waaraan hij wenschte dat Keizer Frederik III den koninklijken titel zou toekennen. Bij deze en andere pogingen om zijn gebied uit te breiden, kwam hij te Nancy ellendig om (5 January 1477) [5].

Karel's dochter Maria bragt de Nederlandsche Staten aan het Huis van Oostenrijk. Haar gade Maximiliaan verwierf in Augustus 1493 de keizers-

[1] Vergelijk bladz. 282.

[2] Zie de plaat op bladz. 712.

[3] Vergelijk bladz. 287. Hertogin Elisabeth leefde nog tot den 3 Augustus 1450, toen zij te Trier overleed. Van haar praalgraf in de Dreifaltigkeitskirche aldaar geeft bladz. 713 eene afbeelding.

[4] Vergelijk bladz. 302.

[5] Evenzoo bladz. 302—326.

kroon [1], haar zoon Filips de Schoone (als Graaf van Vlaanderen Filips IV) in 1504 de kroonen van Castilië en Leon [2].

De naam van Bourgondië had bij de Nederlanders zulk een goeden klank verkregen, dat ook de nazaten van Maximiliaan, ofschoon Habsburgers en Oostenrijkers, zich Bourgondische Vorsten bleven noemen. Onder de Bourgondische vaan [3] trokken de Belgen, Hollanders en Zeeuwen te heir- en koopvaart, waarbij men hen het overal als een der magtigste, meest welvarende volken begroette.

De zoon van Filips de Schoone — als Graaf van Vlaanderen Karel III, als Duitsch Keizer Karel V — plantte de Bourgondische vaan in 1515 ook in Friesland, in 1521 in Doornik, in 1528 in Overijssel en Utrecht, in 1536 in Groningen en Drenthe, in 1543 in Gelderland [1].

[1] Zie de plaat op bladz. 716.
[2] Vergelijk bladz. 360.
[3] Zie de plaat op bladz. 717.

[1] Vergelijk bladz. 360—436.

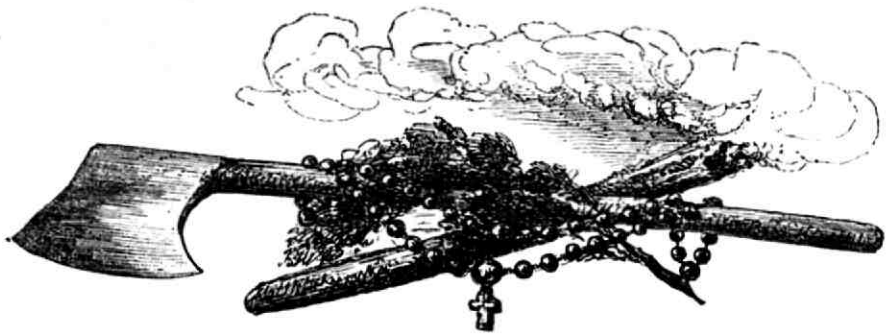

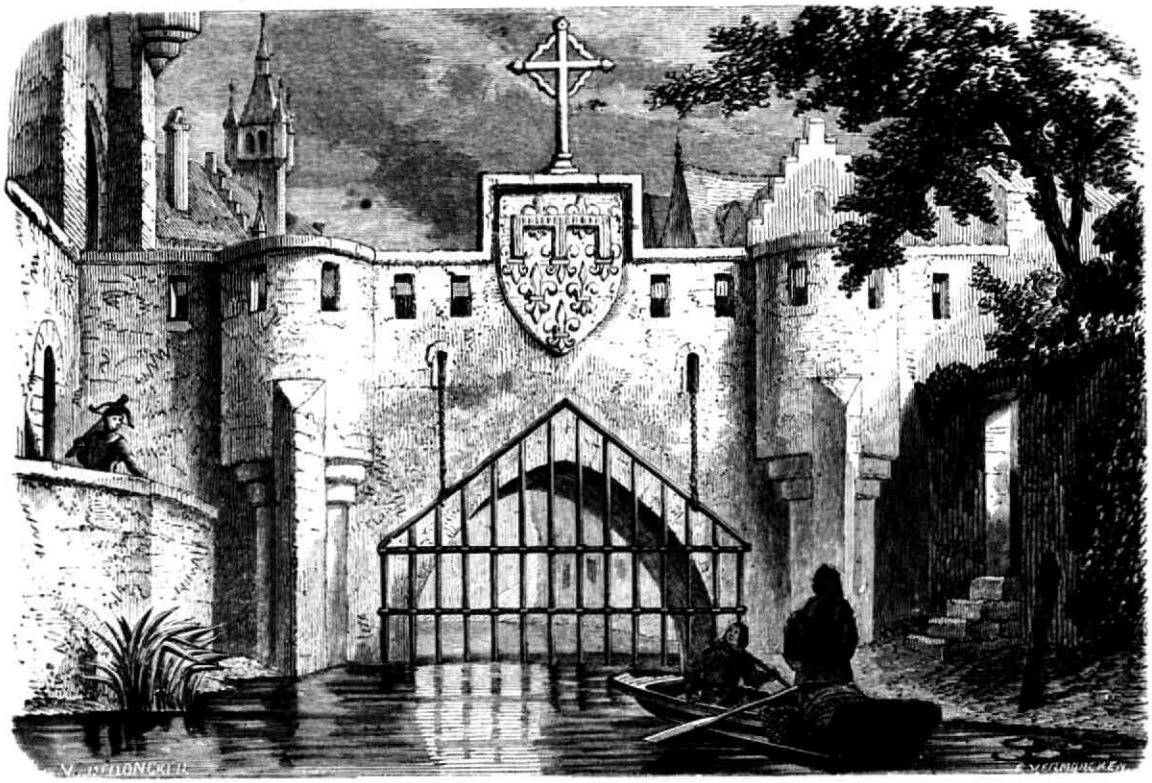

TWEEDE TIJDVAK.

GESCHIEDENIS VAN HET GRAAFSCHAP ARTOIS

tot op de vereeniging der Zeventien Nederlanden onder één hoofd in 1543.

HOOFDSTUK I.

DE OORSPRONG VAN HET GRAAFSCHAP ARTOIS.

Ligging des Lands. — Oorsprong van den naam Artois. — Vroege bloei der hoofdstad Arras (Atrecht). — Artois maakt eeuwen achtereen een deel van 't Graafschap Vlaanderen uit. — Het Graafschap st. Pol. — Artois komt aan den Franschen Kroonprins Philippe Auguste als bruidsgift van Graaf Filips I van Vlaanderen aan Isabella van Henegouwen. — Artois tot een bijzonder Graafschap verheven.

(Van de oudste tijden tot 1237).

Artois, het land tusschen Vlaanderen, Henegouwen, Cambrésis, Vermandois, Santerre, Amiénois, Ponthieu, Boulonais en Calaisis, ontleent zijn naam aan een der Belgisch-Gallische stammen, die er ten tijde van Cesar gevestigd waren, de Atrebates, Artebates of Arteuates.

Onder de Romeinsche heerschappij ontwikkelde het Land zich bijzonder voorspoedig. Zijn vruchtbare velden werden voor een groot deel ontgonnen, en zijne hoofdstad Arras (Atrecht) telde reeds in de 4de eeuw onder zijne bewoners kunstvaardige wevers. St. Hieronimus vermeldde, in zijn brief aan Agerucie, deze veste onder de groote steden van Belgisch-Gallië, waaraan in dit tijdperk het treurige lot ten deel viel om door de barbaren verwoest te worden.

Artois behoorde tot de goederen, die Boudewijn met den IJzeren arm verwierf toen zijne verbindtenis met Judith, de dochter van Koning Karel de Kale, in het einde de goedkeuring van zijn schoonvader en leenheer had verworven (863) [1]. Behalve Arras, bevatte het toen reeds verscheidene belangrijke plaatsen, zooals Bapaume, Lillers, Aire, Thérouanne en st. Omer (vroeger Sithiu). [2]

---

[1] Vergelijk bladz. 454.

[2] Een oud stadszegel van st. Omer is afgebeeld op bladz. 721.

Eeuwen achtereen deelde dit gewest in het lot van Vlaanderen. Een der zuidwestelijke oorden, het Ternois, werd in 918 ten behoeve van Adolf, kleinzoon van Boudewijn I, tot een bijzonder Graafschap verheven, dat naar zijne hoofdstad den naam van st. Pol verwierf. Een van Adolf's opvolgers, Hugues (Hugo) II, ofschoon een beroemd krijgsman, werd, ten jare 1120, na een bloedigen strijd door Graaf Karel de Goede gedwongen om zich tot een leenman van Vlaanderen te verklaren.

Artois bleef in het bezit der erfgenamen van Boudewijn I tot aan het huwelijk van Isabella van Henegouwen met Prins Philippe Auguste, den zoon van Koning Louis VII. Gestreeld door de voorkeur, die de Fransche Monarch hem bij voortduur betoonde, schonk Graaf Filips I van Vlaanderen aan zijne nicht, toen zij hare hand reikte aan den Franschen Kroonprins, het zoo schoone als bloeijende Artois (28 April 1180).[1]

Zevenenvijftig jaren bleef Artois onder het onmiddellijk beheer der Fransche Koningen. Maar het werd van de koninklijke domeinen gescheiden, toen Louis IX het, den 7 Juny 1237, tot een bijzonder Graafschap verhief, dat hij zijn broeder Robert toebedeelde.

In de oorkonde te dezer gelegenheid uitgevaardigd, komt Artois onder den naam *Terre d'Atrébatie* voor.

HOOFDSTUK II.

ROBERT I (de Dappere).

Vroegere geschiedenis van Graaf Robert. — Hij volgt zijn broeder Koning Louis IX naar Egypte. — Verovering van Damiate. — Slag van Mansoerah. — Graaf Robert sneuvelt.

(1237—1250).

Graaf Robert I, de derde zoon van Koning Louis VIII, was ongeveer eenentwintig jaar oud, toen zijn broeder hem als een leen des Koningrijks het schoone landschap afstond, waaraan Arras (Atrecht) ten hoofdplaats strekte.

De redenen die de Koning van Frankrijk hiertoe bewogen, berustten in de eerste plaats op een wensch zijns vaders. Maar hij was zijn broeder ook eene vergoeding schuldig in een bijzonder geval. Paus Gregorius IX had hem namelijk voorgesteld om Prins Robert tot Roomsch-Keizer te verheffen, doch toen Louis over dit voorstel de Pairs des Rijks raadpleegde, gaven deze te kennen, "dat Prins Robert zich te zeer vereerd moest achten om de broeder eens Konings te zijn, die in waardigheid, magt, bezittingen en adel alle beheerschers ter wereld overtrof, dan dat hij naar een vreemde kroon zou dingen." Louis had dus 's Pausen aanbod niet durven aanvaarden, maar zich daardoor des te meer aangespoord gevoeld, om Robert een Graafschap toe te kennen.

Graaf Robert vergezelde zijn broeder naar Egypte,

Zegel van st. Omer.

toen deze voor een kruistogt tegen de "Ongeloovigen", den 12 Juny 1248, de rijksvaan (de *oriflamme*) uit st. Denis had afgehaald.

Na den winter van 1248 te Nikosia op Kypros (Cyprus) doorgebragt te hebben, wierp de Fransche vloot, met Pinkster van 1249, in het gezigt van Damiate de ankers uit.

Hoezeer het landen veel moeite opleverde, daar het strand met gewapende Egyptenaren was overdekt, terwijl het ondiepe water den schepen verhinderde naderbij te komen, zoo zelfs dat platboomde vaartuigen niet tot den oever konden komen, werd de ontscheping bevolen en volbragt. Zoowel Koning Louis als zijn broeder, de Graaf van Artois, gaven hun strijdmakkers een schoon voorbeeld. Met den helm op het hoofd, het schild omhoog en het zwaard in de hand, sprongen zij over boord, om, na den stroom doorwaad te hebben, zich op den vijand te werpen.[1]

[1] Vergelijk bladz. 491.

[1] Zie de plaat op bladz. 724.

Zooveel geestdrift voerde tot de overwinning. Doch Robert's onstuimige moed verleidde hem om met te weinig magt de stoutste aanslagen te ondernemen. Hij stemde voor een aanval op het magtige Kaïro, met de woorden: "om de slang te doo den moet men haar den kop vermorzelen!"

Aan het hoofd geplaatst van de voorhoede die den 9 February 1250 tegen Mansoerah oprukte, rende hij met lossen teugel op de Saracenen in, die den doortogt moesten verhinderen. De Tempelheeren die hem vergezelden, achtten het een schande te zijn, wanneer zij voorgekomen werden. Daarom gaven ook zij hun paarden de sporen.

Zoo ging het in vollen ren tot aan, ja door de stad Mansoerah. Nog altoos wilde Robert den vlugtenden vijand vervolgen. Vruchteloos smeekten de overige aanvoerders hem, zich niet aan een onvermijdelijk gevaar bloot te stellen. Graaf Robert noemde hen lafaards, gespte zijn helm vaster en gebood: "voorwaarts!" Doch in zijn ijver raakte hij te ver vooruit en verloor, door de Muzelmannen omsingeld, met 280 Tempelieren en 1100 andere Ridders, het leven. Hij sprong in den Nijl, om het bloedbad te ontkomen, maar zijn ros kon tegen den sterken stroom niet opzwemmen. Het werd door de golven medegesleurd en kwam met zijn wakkeren berijder om.

Met deze nederlaag week de voorspoed der Kruisvaarders. Velen beklaagden Robert's onstuimige drift, doch allen gaven hem den toen zeldzamen roem in 't graf mede, dat hij de trouw jegens zijne gade altoos heilig had gehouden.

HOOFDSTUK III.

ROBERT II (de Edele).

Geboorte van Robert. — Hij neemt deel aan den tweeden kruistogt zijns ooms, Koning Louis IX. — Zijne krijgsverrigtingen in Navarre en Italië. — Graaf Robert onderhandelt voor Koning Philippe IV met den Hollandschen Graaf Floris V. — Hij voert de Fransche troepen aan in Gascogne en Vlaanderen en sneuvelt in den slag bij Groeningen.

(1250—1302).

Robert II zag het levenslicht eerst na het sneuvelen zijns vaders. Hij groeide op onder het oog van zijn oom Koning Louis IX, die hem medenam in den krijg tegen de Mooren, toen hij in 1270 zijn "tweeden kruistogt" aanvaardde. De jongman vond gelegenheid zich terstond te onderscheiden: hij bragt den vijand een zoo gevoelige neep toe, dat deze 5000 van zijne beste krijgers betreurde.

Naar Frankrijk teruggekeerd, verjoeg Robert II in 1276 de muitelingen uit Navarre en voerde in 1282 zijn oom Koning Carlo (Charles van Anjou) de hulpbenden toe, door Koning Philippe III over de Alpen gezonden, om de Italianen te straffen voor het bloedbad van den Siciliaanschen Vesper.

Tijdens de gevangenschap van Carlo II bestierde Robert het Koningrijk Napels van 1284 tot 1289 met veel doorzigt. Vooral oogstte hij grooten roem in toen hij de Arragonnezen in een scheepsgevecht voor Agosta de nederlaag toebragt.

In 1295 leidde Graaf van Artois de onderhandelingen tusschen het Fransche Hof en Graaf Floris V van Holland. [1]

In 1296 streed Robert op Franschen bodem bij Bayonne tegen de Engelschen en in 1297 bij Béthune, st. Omer en Veurne tegen de Vlamingen. [2] Toen de Artesische Graaf na deze krijgsbedrijven te Parijs terugkeerde, werd hem een triomf bereid zooals de oude helden van Rome bij hunne zegepralen genoten. Willem van Gulik, een der Vlaamsche aanvoerders en vele andere gevangenen van rang volgden daarbij zijn standaard als overwonnelingen. Bij deze hulde verhief Koning Philippe IV hem tevens tot Pair. Dan noch dat eerbetoon noch verschillende andere gunstbewijzen konden de smart verdooven die de overwinnaar het hart vaneenreet over het verlies van zijn eenigen zoon. Prins Philippe toch was aan zijne zijde bij Veurne gewond en ten gevolge daarvan bezweken.

Bij het binnenrukken van 't Fransche leger in Vlaanderen ten jare 1302, achtte Robert II, aan wien het opperbevel door Koning Philippe IV was toebetrouwd, de worsteling met de Nederlandsche burgerijen al te ligt. Hij drong door tot Kortrijk, maar leed hier den 11 July eene nederlaag die een der schoonste Fransche legers vernietigde, 't welk tot dien tijd was bijeengebragt. In dien slag der Gouden Sporen verloor Robert II met de vroeger behaalde lauweren het leven. Zijn lijk, door meer dan dertig speer- en zwaardwonden gekorven, bleef nevens dat van Frankrijk's edelste zonen op het slagveld. [3]

HOOFDSTUK IV.

MAHAUT, JEANNE I, JEANNE II en ROBERT III.

Koning Philippe kent het graafschap Artois toe aan Mahaut van Frankrijk, de gade van Otto IV van Bourgondië. — Robert III maakt aanspraak op Artois. — Koning Philippe IV beslist het ontstane geschil ten gunste van Mahaut. — Robert hernieuwt zijne aanspraken en maakt zich met hulp der Artesische grooten van Arras, st. Omer en andere plaatsen meester. — De Regent van Frankrijk dagvaart Robert voor zijn geregtshof en dwingt hem zich over te geven. — Graaf Robert te Parijs gevangen gehouden. — Het pleit tusschen Robert en Mahaut aan de uitspraak der Fransche Pairs onderworpen. — Aan Robert als Graaf van Beaumont-le-Roger de waardigheid van Pair verleend. — Koning Philippe VI vergunt Robert nogmaals een proces tegen Gravin Mahaut aan te vangen. — Dood dier Gravin. — Het Graafschap Artois aan Jeanne I (Johanna), weduwe van Koning Philippe V, geschonken. — Dood van Jeanne I. — Jeanne II bekomt de regten van hare moeder op Artois. — Zij wint haar

[1] Vergelijk bladz. 219.
[2] Evenzoo bladz. 546.
[3] Evenzoo bladz. 557 - 559.

proces tegen Robert III. — Vlugt van Robert naar Brabant en Engeland. — Hij treedt in Engelsche dienst en waagt een aanslag op st. Omer. — Hij wordt te Vannes gekwetst en sterft. — Voor- en tegenspoed van Jeanne en haar gade Eudes, Hertog van Bourgondië.

(1302–1347).

Na den dood van Robert II, hield zijne zuster Mahaut (Mathilde), gade van Otto IV, Graaf van Bourgondië (het Franche-Comté), bij Koning Philippe IV aan, om met Artois beleend te worden. Zij slaagde daarin volkomen, niettegestaande Robert's eenige zoon, Philippe, een erfgenaam bij Blanche van Bretagne had verwekt, die velen als Robert III begroetten. Doch wat ten gunste van den jongen Vorst werd ingebragt, de Koning ging hem voorbij. Alleen verpligtte hij Mahaut om aan haar neef Robert, toen tien jaren oud, en aan hare nichten een jaargeld van 4000 livres toe te leggen. Daarenboven moest zij Robert eenige domeinen met een jaarlijksche opbrengst van 1000 livres afstaan en eindelijk eene schatting van 80,000 livres betalen.

Toen Robert opgroeide, kwam hij herhaalde malen met zijne aanspraken voor den dag, te meer toen de ontevredenheid der ingezetenen zoo groot werd, dat die van st. Omer in 1306 het kasteel vernielden en slechts door wapengeweld zich weder voor Mahaut bogen. Ook wist Robert maar al te wel dat de boete van 100,000 Parijsche ponden die toen het oude Sithiu werd opgelegd, hem vrienden zou verschaffen. Niet zonder grond beweerde hij, dat hem het regt van erfopvolging in Artois toebehoorde, daar hij de eenige wettelijke mannelijke afstammeling was van 't Huis van Artois. Doch het ingeroepen scheidsgeregt der Pairs besliste naar de uitspraak die de erfopvolging aan Mahaut en hare erfgenamen had verzekerd (1309). De Koning trachtte Prins Robert echter te gemoet te komen door hem het Graafschap Beaumont-le-Roger in Normandie af te staan.

De zoon van Philippe wilde zich niet schikken in hetgeen hij eene onbillijkheid achtte. Toen dus in 1311 ook de Artesische grooten, ontevreden over de dwingelandij van eenige Bourgondische gunstelingen, zich tegen Gravin Mahaut verhieven, was Robert terstond bereid, zich aan de zijde der ontevredenen te scharen. 't Was met hunne hulp dat hij zich niet alleen van st. Omer, maar ook van Arras en andere steden meester maakte. De Regent van Frankrijk, Philippe van Poitou (later Philippe V) liet dien ten gevolge Robert voor de Pairs dagvaarden, en daar de pretendent weigerde om te komen, door een magtig leger gevangen nemen (1315). Andermaal werd de beschikking van 1302 gehandhaafd. Doch niet dan nokkend onderwierpen zich zoowel Robert III als de Artesiërs.

Een derde maal werd het proces herzien in 1318. Weder zouden de Pairs beslissen, maar ook ditmaal werd Artois aan Mahaut toegekend (1319). Koning Philippe verzachtte nogtans de uitspraak, door aan den eigenaar van 't Graafschap Beaumont-le-Roger en diens opvolgers de waardigheid van Pair te verleenen.

Door moed en talenten bij zijn schoonbroeder, Koning Philippe VI, in bijzondere gunst gestegen (1328), maakte Robert van deze verheffing gebruik, om nogmaals op zijn proces met Mahaut terug te komen. Hij beweerde in het bezit van stukken gekomen te zijn, die zijne regten op 't Graafschap Artois ten volle zouden staven: o. a. een testament van zijn grootvader Robert II. Te vergeefs vermaande de Koning zijn schoonbroeder om zich geene droombeelden te scheppen, overtuigd als de Monarch was, dat de oorkonden waarop Robert zich beriep, niets meer waren dan ondergeschoven bewijzen. Robert wilde naar geen raad luisteren, maar verviel van kwaad tot erger.

Onverwacht scheidde Gravin Mahaut, den 27 October 1329, uit het leven, en bij de lijkschouwing bleek dat zij door vergift uit den weg was geruimd.

Op Mahaut volgde zoowel in Artois als Bourgondië Jeanne (Johanna) I, haar oudste dochter [1]. Eens de gelukkige bruid van den Hertog de Valois, had deze Vorstin van 1316 tot 1322 met haar gade — die toen den naam droeg van Philippe V — den troon van Frankrijk gedeeld. Maar had zij slechts zes jaren de hoogste plaats bekleed, die eene vrouw in Frankrijk kon innemen, nog veel spoediger ontglipten haar de gravenkroonen van Bourgondië en Artois. Naauwelijks eene maand na het overlijden van hare moeder stierf ook zij, en wel, naar het scheen, ten gevolge van eene zelfde misdaad als die Mahaut den dood had gegeven. De volksstem wees Robert van Artois als den moordenaar van moeder en dochter aan.

Thans viel de gravenkroon van Artois ten deel aan Jeanne II, de dochter van Koning Philippe V en Jeanne I, die met Eudes IV, Hertog van Bourgondië (van den ouderen tak), was in het huwelijk getreden. Zij won het nieuwe proces door Robert III haar Huis aangedaan, den 23 Maart 1332: het was den Pairs gebleken, dat de oorkonden waarop haar tegenstander zich beriep, een jammerlijken oorsprong hadden. Het waren geheel valsche stukken. In plaats van eene uiterste wilsbeschikking van Robert II, had Robert III een geschrift ingediend, door zekere juffer Divion, eene bijzit van Thierry d'Irechon, Bisschop van Arras, opgesteld.

Graaf Robert ontging de straf voor zijn misdrijf door de vlugt. Hij vertrok naar Brabant, waar hij eerst te Brussel en vervolgens op het kasteel Argenteau vertoefde. Koning Philippe VI eischte zijne uitlevering, doch de Brabantsche Hertog was daartoe niet te bewegen. Jan III weerstond zelfs den aandrang van den Boheemschen Koning en van eenigen zijner Brabantsche en Limburgsche grooten. De Artesiër werd vooral in de Nederlanden met den nek aangezien, sedert was uitgelekt, dat hij door hekserijen den zoon zijns schoonbroeders, Koning Philippe VI, van het leven had pogen te beroo-

[1] Een zoon van Mahaut, door sommige schrijvers onder de Graven van Artois, als Robert III (dus onder denzelfden naam als zijn oom) opgenomen, was vóór zijne moeder gestorven.

ven. Overeenkomstig een bijgeloovig denkbeeld van die tijden kon men een vijand het leven benemen, door een beeld, dat hem volkomen geleek, in was te laten boetseren, te laten doopen en, na daarbij de mis gevierd te hebben, te laten wijden. Stak men dan ter plaatse van het hart een naald in het beeld, zoo achtte men het als uitgemaakt, dat de voorgestelde persoon binnen een bepaalden tijd zou sterven. Ook Robert had van dit middel gebruik gemaakt[1]. Doch de onaangenaamheden die daaruit voortvloeiden, en de vrees dat hij mogt opgeligt en uitgeleverd worden noopten hem om overhaast te vlugten.

In het gewaad van een koopman kwam hij in Brittanje, waar hem bij Edward III een gunstig onthaal verbeidde.

de Valois u een uwer rijken onthoudt, het schoone Frankrijk, dat uwe moeder Isabella u nagelaten heeft. Of liever, Sire, laat die domme vogel u aansporen u boven hem te verheffen. Laat alle Ridders die met ons aan tafel zitten, de gelofte afleggen, u uw wettig erfdeel te helpen terugwinnen." Edward III kleurde op die taal. Hij zwoer, dat hij de les ter harte zou nemen en nog vóór een jaar verstreken ware Philippe de Valois de kroon van Charlemagne van het hoofd zou rukken. Naauw had de Koning geëindigd, of Robert van Artois verhief zich, nam den schotel met den reiger op, en, door twee juffers vergezeld, bood hij dien elk der aanwezigen aan, om hem bij dit teeken de gelofte van deelneming te doen afleggen.

Onder den titel van "Luitenant van Edward III,

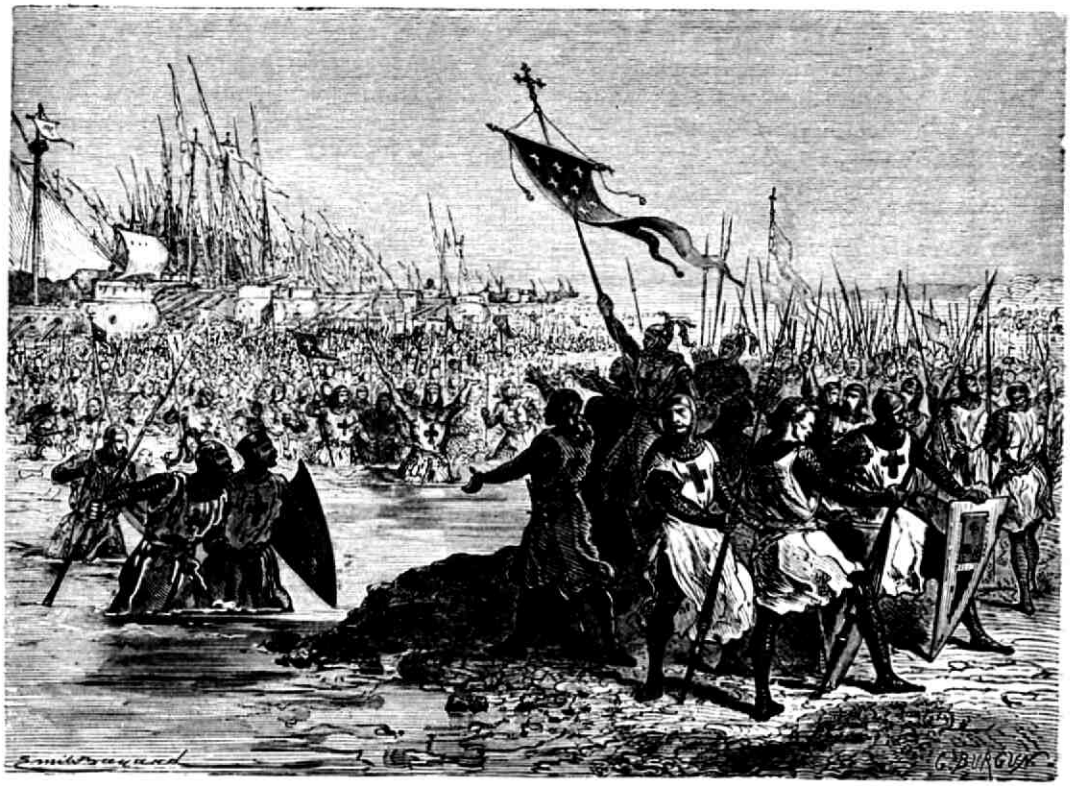

Koning Louis IX en Graaf Robert I landen te Damiate.

Dorstende naar wraak, zette hij den Engelschen Koning aan, om eene poging te wagen, ten einde meester van gansch Frankrijk te worden. [2] Volgens een oude rijmkroniek ging hij hierbij op de volgende wijze te werk. Zekeren dag ving hij een reiger, dien hij liet braden en met 't pluimaadje bedekt, op 's Konings tafel plaatsen, bij gelegenheid dat vele gasten om den disch verzameld zaten. Hij bragt het gesprek op den vogel en besloot zijne toespraak met te zeggen: "Dat is nu de lafhartigste van alle roofvogels die ik ken. Hij laat zich zijn prooi door anderen ontnemen. Vergun mij, Sire, u dien toe te wijden. Hij herinnere u dat Philippe

Koning van Engeland en Frankrijk," keerde Graaf Robert in zijn vaderland terug (1334). Zijn eerste werk was om met de 10,000 man die onder zijne bevelen stonden, de eischen te ondersteunen der Montfort's tegenover die der Graven van Blois. In 1339 deed hij een aanval op st. Omer, doch dat door den gemaal van Jeanne II dapper verdedigd, hem met groot verlies deed afdeinzen. Vier jaren later (1343) won hij Vannes, nadat gouverneur Lo'Chac, die zich te zwak gevoelde om zelf den kampstrijd met de Engelschen aan te gaan, met de bezetting was afgetrokken. Maar Robert had weinig genot van deze overwinning. De Hertog van Bourbon, bij wien Lo'Chac zich had aangesloten, wist tot Vannes door te dringen, waar zijne scharen een vreeselijk bloedbad onder de Engelsche soldeniers aanrigtten.

[1] Zie de plaat op bladz. 725.

[2] Vergelijk bladz. 598.

De Graaf van Artois ontving eene wonde, werd van de zijnen gescheiden en ontkwam het gevaar om gevangen genomen te worden te naauwernood door een hulppoortje uit te sluipen. Hij doolde een tijd lang alleen door het Land tot hij zich te Hennebon op een Engelsch vaartuig kon inschepen.

Eenige geschiedschrijvers verhalen, dat Robert op den overtogt door den dood werd weggerukt. Doch anderen getuigen, dat hij den laatsten adem uitblies te

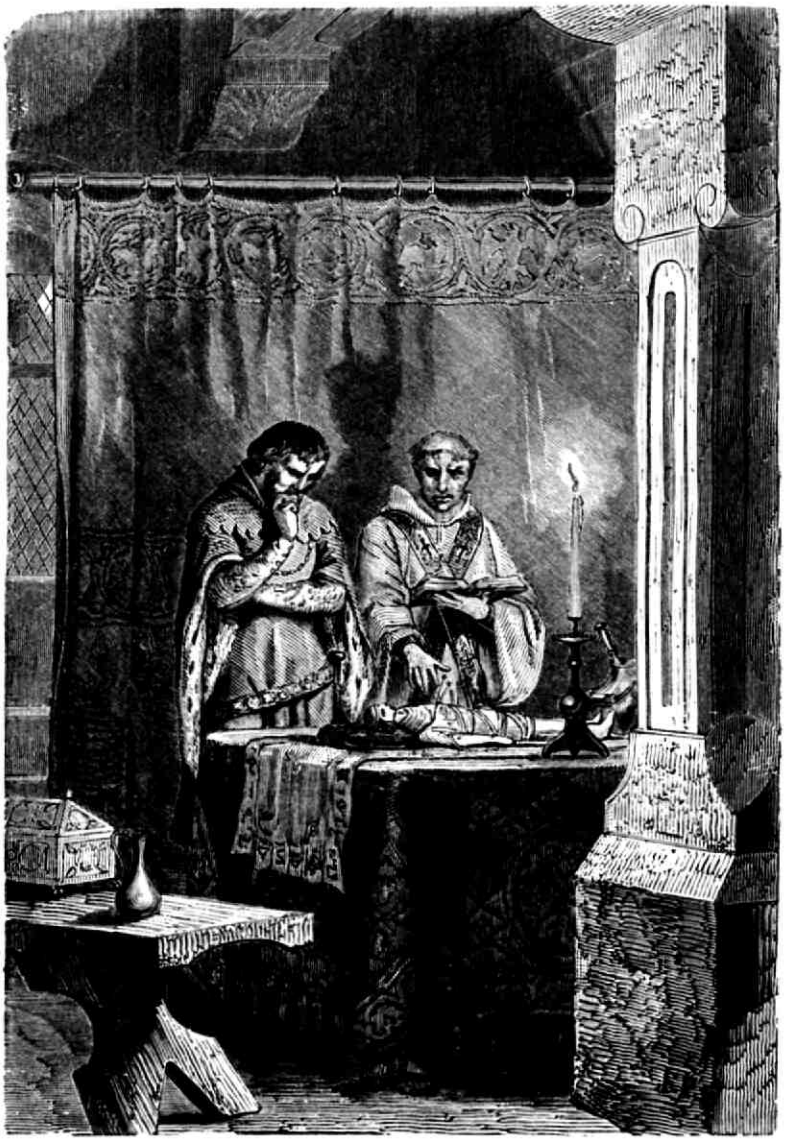

Robert III tracht door hekserijen zijn neef, den Dauphin, het leven te benemen.

Londen, den 16 Augustus 1343, in de armen van Edward III. Stervend drukte hij den Engelschman op 't hart om nimmer den titel van Koning van Frankrijk prijs te geven, een verlangen waaraan de Brit maar al te zeer heeft voldaan. [1]

Eudes IV, de wakkere gade van Jeanne II, had zich aan het hoofd gesteld der Artesiërs, die de regten hunner Gravin tegen Robert III verdedigden, toen deze met Engelsche hulptroepen zijn Vaderland bestreed. Hij had de verdediging van st. Omer in 1339 bestuurd, en wel met zoo veel nadruk, dat de belegeraars niet minder dan 4000 man verloren.

Toen acht jaar later Calais voor de Engelsche wapenen zwichtte, [1] boden de Artesiërs, inzonderheid de Audemerois (de ingezetenen van st. Omer), den bannelingen eene schuilplaats binnen hunne wallen aan. De abt van st. Bertin die te st. Omer een groot aantal lakenwevers in dienst had, nam velen dier verdrevenen als werklieden aan. Door deze welwillendheid bevorderde hij zoowel den bloei van zijn convent als de uitbreiding van het oude Sithiu.

Eenigen tijd later waagden de Engelschen, daarbij aangevoerd door Aimery de Pavie, het nogmaals

[1] Vergelijk bladz. 598–649.

[1] Vergelijk bladz. 619.

om st. Omer aan te tasten. Doch even als in 1339 werden zij teruggeworpen. Hun bevelhebber viel zelfs in de handen der belegerden. Hij moest zijn trouw aan Koning Edward duur boeten: de Gouverneur der veste, Geoffroy de Charny, liet hem op de Grand-Place van st. Omer vierendeelen.

Zoo voorspoedig Eudes en Jeanne waren in het handhaven van hunne regten, zoo treurig was hun lot met betrekking tot hun kroost. Hunne beide kinderen werden vóór hen uit het leven gerukt. De oudste, de erfgenaam hunner uitgestrekte domeinen, sneuvelde in 1346 bij Aiguillon. Al hun hoop berustte toen op hun kleinzoon, nog slechts een zuigeling, Philippe de Rouvre.

De Gravin van Artois overleefde het verlies van haar zoon slechts korten tijd Haar kleinzoon telde iets meer dan achttien maanden, toen zij uit het leven werd gerukt (1347).

HOOFDSTUK V.

PHILIPPE I (van Rouvre).

's Graven voogden. — Botsing tusschen de Artesische edelen en de burgerijen. — Philippe's vroegtijdig huwelijk. — De uitgestrektheid zijner bezittingen. — Zijn vroege dood.

(1347—1361).

De vaderlooze knaap groeide op onder de voogdij zijner moeder Jeanne, Gravin van Boulogne en Auvergne, en had nog geene vier jaren bereikt, toen hij ook de Staten van zijn grootvader Hertog Eudes IV erfde (1349). Daar zijne moeder met Koning Jean een tweede huwelijk aanging, kwam hij onder het onmiddellijke toezigt van Frankrijk's Monarch. De ridderlijke Jean was er op uit om zijn stiefzoon eene schitterende toekomst te verzekeren. Daarom huwde hij hem reeds op tienjarigen leeftijd uit aan de erfdochter van Graaf Lodewijk van Male, de vierjarige Margaretha (25 April 1357). [1]

De rust was in Artois gedurende dit tijdvak meermalen gestoord geworden. Toen de edelen in 1352 beweerden, dat zij wegens de militaire diensten die zij het land bewezen, vrij waren van belastingen, verklaarden de burgers van Arras zich daar nadrukkelijk tegen. Er ontstond een gewelddige oploop, waarbij twintig ridders werden gedood en de overigen het geraden achtten, om de stad te verlaten. Maar welhaast verschafte de Maarschalk d'Andrenehan den adel vergelding. Hij vroeg uiterst beleefd, om met eenige gewapenden de stad binnen te komen. De magistraat stond het hem toe. Maar naauwelijks was de d'Andrenehan binnen, of hij nam een honderdtal burgers gevangen en veroordeelde twintig van hen om het hoofd te verliezen.

Een gevolg van dit verraad was dat de burgers van Arras later meermalen bereid waren om de Engelschen tegen de Franschen bij te springen.

Philippe's aanzien was door den echt met Margaretha van Male veel toegenomen. Van zijne grootmoeder had hij de Graafschappen Artois en Bourgogne (Franche-Comté) geërfd, evenals van zijn grootvader het Hertogdom Bourgogne. Van zijne moeder had hij de Graafschappen Boulogne en Auvergne te wachten, van zijn schoonvader het magtige Graafschap Vlaanderen.

Naauw echter was de knaap gehuwd, of hij bekwam eene nadrukkelijke les hoe weinig de mensch, zelfs de Vorst, op aardsche grootheid kan bogen. Zijn fiere stiefvader werd in den slag van Poitiers de krijgsgevangene der Engelschen (19 September 1357). [1]

Toen Philippe zijn dertiende jaar had voleindigd, aanvaardde hij zelf, als meerderjarig, het bewind over zijne Staten. Helaas, hij had slechts korten tijd genoegen van die heerschappij. Op het kasteel Rouvre, bij Dijon, zijne geboorteplaats, eindigde hij reeds den 21 November 1361 het leven. [2]

HOOFDSTUK VI.

MARGARETHA (van Valois).

Verdeeling der nalatenschap van Philippe van Rouvre. — Margaretha van Valois bekomt Artois, waarover zij ruim twintig jaren het bewind voert. — De toren der L. Vrouwekerk te Arras gebouwd. — Margaretha laat het Graafschap Artois na aan haar zoon, Lodewijk van Male.

(1361—1382).

Toen Koning Jean, wiens gade Jeanne van Boulogne gedurende zijne gevangenschap te Londen het regentschap had gevoerd, het afsterven vernam zijns stiefzoons, trok hij het Hertogdom Bourgogne ten behoeve der Kroon in.

Philippe's Graafschappen Boulogne en Auvergne kwamen aan Jean de Boulogne, Graaf van Montfort. Artois echter werd toebedeeld aan de dochter van Koning Philippe V, Margaretha, sedert Augustus 1346 weduwe van den Vlaamschen Graaf Lodewijk van Nevers.

Niemand verzette zich tegen deze schikking, zoodat Margaretha tot aan haar einde in 't ongestoord bezit bleef van het vruchtbare Artois.

Met spijt zag zij echter dat haar zoon meer naar Engeland's zijde overhelde dan haar, de Fransche koningsdochter, aangenaam kon zijn. Toen Lodewijk van Male in 1368 met Koning Edward III over een huwelijk tusschen zijne dochter, de weduwe van Philippe van Rouvre, en Prins Edmond onderhandelde, verijdelde zij door hare bedreigingen dit voornemen. Zoo die echt tot stand kwam, had zij gezworen, zou zij haar Graafschap aan een ander nalaten. [3]

[1] Vergelijk bladz. 626.

[1] Vergelijk bladz. 626.
[2] Evenzoo bladz. 627.
[3] Evenzoo bladz. 629.

Hoe moet zij zich verheugd hebben, toen Margaretha van Male ten gevolge van die tusschenkomst hare hand reikte aan Filips de Stoute, den eersten Hertog van Bourgondië uit het Stamhuis van Valois! [1]

Onder haar bewind kreeg Arras dien prachtigen toren zijner Hoofdkerk, welke den trots der burgerij uitmaakt. De eerste steen daaraan werd in 1373 gelegd. De inkomsten van het bisdom gedurende een geheel jaar werden daartoe besteed, even als een deel der koninklijke inkomsten en de offeranden van 't geheele Graafschap. Daartoe werd een hoog vereerd reliek, "het heilige manna", dat te Arras werd bewaard, in alle steden en dorpen des Lands ter vereering der geloovigen aangeboden.

Met smart was Margaretha op het eind haars levens getuige van den vreeselijken burgeroorlog, die Vlaanderen op 't deerlijkst vaneen reet. Toen zij den 9 Mei 1382 overleed, was haar zoon, de nieuwe Graaf van Artois, een vlugteling. [2]

HOOFDSTUK VII.

LODEWIJK VAN MALE EN ZIJNE OPVOLGERS

TOT OP DE VEREENIGING DER ZEVENTIEN NEDERLANDEN ONDER ÉÉN HOOFD.

Artois een der Staten van het Huis van Bourgondië. — De laatste afstammelingen in de mannelijke lijn van Robert van Artois.

(1382–1543).

Artois had na Margaretha's afsterven steeds dezelfde Graven als Vlaanderen. Minder door binnenlandsche veeten beroerd dan het oudere erfdeel van den laatste der Dampierre's, zou het meer rust hebben genoten, ware niet de nabuurschap van Frankrijk zoo verderfelijk geweest voor 's Lands ingezetenen gedurende de oorlogen die de Huizen van Bourgondië en Oostenrijk achtereenvolgens tegen die van Valois en Bourbon voerden.

Artois trachtte bij den overgang der grafelijke kroon in een ander Stamhuis de voorregten te bewaren, die het in vroegere tijden van de Vlaamsche Vorsten en Fransche Koningen verworven had. Toen Filips de Stoute in 1385 naar Arras kwam, om er de hulde zijner nieuwe onderzaten te ontvangen, zonden de Schepenen hem gelastigden te gemoet, met het verzoek, dat hij, alvorens hunne veste binnen te trekken, met de hand naar het Raadhuis gekeerd, zou zweren, altoos de vrijheden en regten der ingezetenen te zullen eerbiedigen en helpen handhaven. De Hertog stemde terstond deze voorwaarde toe, zoodat terwijl de *Mayeur* der stad het formulier voorlas, hij de linkerhand uitstrekte over het boek van gewoonten en regten, het kruisbeeld nam en met luider stemme de woorden sprak, die de burgerij van hem verlangde.

Filips vertoefde gaarne te Arras, welks fabriekswezen hij bij voortduur in zijne bescherming nam. Toen hij zijn zoon, de Graaf van Nevers, uit de gevangenschap van Sultan Bajazed loskocht, [1] voegde hij bij het losgeld eenige kostbare tapijten van Arras, die nog ten huidigen dage het Serail te Konstantinopel versieren [2].

De eed door Filips in 1385 gezworen, werd eveneens afgelegd door zijne weduwe Margaretha van Male in 1404, en door zijn zoon Jan zonder Vrees in 1405. Ten jare 1420 volbragt zijn kleinzoon Filips de Goede deze verpligting, die sedert door al zijne opvolgers in acht is genomen.

De Staten des Lands — die ten eerste male in 1356 werden bijeengeroepen om over eene grafelijke bede te beraadslagen — waren zamengesteld uit de geestelijkheid, de edelen en de afgevaardigden der steden. Merkwaardig was de wijze waarbij de hoofdstad Arras eene dubbele stem uitbragt, t. w. één namens de *ville* Arras en één namens de *cité* Arras, die destijds door eene beek, den Crichon, van elkander gescheiden waren.

Een merkwaardig gebruik te Pas, in het zuiden van Artois, is in stand gebleven tot 1707. Telken jaar kozen de ingezetenen dezer gemeente een vroed man, die den titel van *Roi des guétifs* voerde en in last had om alle huiselijke oneenigheden bij te leggen. Met nieuwjaardag en op den dag van st. Maarten, den patroon der gemeente, leide deze "Koning", gevolgd door zijne vrije mannen (*francs hommes*), een bezoek bij de Schepenen af, die hem de noodige fondsen verstrekten, om een tweedaagsch volksfeest aan te rigten. Vervolgens begaf hij zich, op een ezel gezeten, naar het huis van den een of ander ingezeten, die, volgens de vrije mannen, zich aan de zwakheid schuldig maakte om de eerste plaats in het huisbestier aan zijne vrouw af te staan. Voor de deur dier woning gekomen, trok de Koning een stroowisch van het dak. Daardoor gaf hij het sein tot een geheele verwoesting, want naauwelijks had de "Koning" de stroowisch door middel gebroken, of zijne vrije mannen stortten zich op het dak, dat binnen weinige minuten van alle stroo was ontdaan.

Het Huis van Artois dat in Robert I zijn stamvader erkende, bloeide nog nagenoeg honderd en dertig jaren na den dood van den beklagenswaardigen Robert III voort. Doch zijne leden bleven vreemd aan de heerschappij over het Graafschap waaraan het zijn naam ontleende. Alleen deelde eene achterkleindochter van Robert III, van 1424 tot 1428 met Hertog Filips de Goede zoowel de troonen van Bourgondië en Vlaanderen, als die van Artois. [3]

Jean d'Artois, de zoon van Robert III, werd Graaf van Eu en diende zijn vaderland trouw tegen de Engelschen en Vlamingen. In den slag van Poitiers werd hij gevangen genomen. Doch toen hij in 1381 de achterhoede van 't Fransche leger in den slag van West-Roosebeke aanvoerde, was zijn lot nog treuriger, want hij sneuvelde.

[1] Vergelijk bladz. 630.
[2] Evenzoo bladz. 631–647.

[1] Vergelijk bladz. 663—666.
[2] Zie de plaat op bladz. 728.
[3] Vergelijk bladz. 699.

Zijn zoon, Philippe d'Artois, Connétable van Frankrijk, bragt door zijne onvoorzigtigheid veel toe om den slag van Nikopolis dien treurigen afloop te geven, waardoor Midden-Europa gevaar liep om een buit van de Turken te worden. [1] Hij overleed als gevangene van Sultan Bajazed in 1397. Het was zijne dochter Bonne, die als tweede echtgenoote van Filips de Goede onder hare titels ook dien van Gravin van Artois kon vermelden.

·Philippe liet zijne goederen na aan zijn zoon Charles d'Anjou, die in den slag bij Azincourt als gevangene in de magt der Engelschen viel (1415). [1] Uit deze gevangenschap ontslagen, bewees hij Charles VII menigvuldige diensten in den vreeselijken worstelstrijd waarin Frankrijk gevaar liep om door de Engelschen verpletterd te worden. Als belooning daarvoor verkreeg hij in 1458 den titel van Pair. Doch toen hij in 1472 overleed, kon hij zijne waardigheden aan geen zoon of schoonzoon nalaten: hij stierf kinderloos.

Filips de Stoute beschouwt de tapijten voor Sultan Bajazed bestemd.

[1] Vergelijk bladz. 666.

[1] Vergelijk bladz. 684.